اطلاع ۔ اس مطبع میں ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہے جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہیں قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹائٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہیں انہیں بعض کتب طب فارسی و اردو وغیرہ کی درج کرتے ہیں تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہے اس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانوں کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو

کتب طب فارسی

مجموعۂ الفاظ الادویہ ۔ یہ مجموعہ نو اور کتب سے ہے شامل اوپر چار کتاب کے اول الفاظ الادویہ تصنیف حکیم نور الدین مرحوم کہ جو مفردات طبیہ میں بڑے پایہ اعتبار کی کتاب ہے اور مستند اول ہے اس میں ہر ایک دوا کی طبیعت اور خواص اور بدل ازحد شرح بہت تصریح سے لکھا ہے و علی ہذا دوم میزان الادویہ مصنفہ حکیم بالبع محمد کہ بیان مفردات طبیہ میں ہم روش الفاظ الادویہ کے ہے اور سوم فرہنگ نفیسہ معروف بجل مخزن الادویہ مولفہ حکیم نصیر مغفور کہ جسمیں نام دواؤں کو ترتیب حروف تہجی ہندی زبان کو مقدم کیا ہے برعکس رسالہ ناصر المعالجین کہ جسمیں عربی لغت کو مقدم کیا ہے اس سے عوام کو واسطے استخراج نام دوا کے بہت سہولیت ہے اور واسطے مزید فائدہ عوام کے رسالہ چہارم انیس المعالجین ہے مصنفہ حکیم نور الدین کہ یہ رسالہ معالجات ہر قسم امراض میں نہایت کارآمد اور مفید کتاب ہے کہ شائقین نقد جان سے خرید فرماتے ہیں۔

ملخص فصول بقراطی ۔ مشہور کتاب بقراط کی جسکی تلخیص مولوی غلام حسین نے فرمائی ۔

خلاصۃ التجارب ۔ مجربات مجربہ حکیم علوی خان مدونہ حکیم بہاء الدولہ بہادر ۔

ایضاً مطبوعہ جدید ۔

مجربات اکبری ۔ محشی تصنیف حکیم محمد اکبر خان معروف بحکیم ارزانی ۔

تکمیل الحکمت ۔ مصنفہ حکیم سلیم الدین خان ۔

کفایہ منصوری ۔ یہ رسالہ چوب چینی مشہور کتاب معالجہ و تشریح میں مصنفہ حکیم منصور بن حکیم محمد یوسف

ضیاء الابصار ۔ مصنفہ حکیم محمد خان ۔

مجربات رضائی ۔ معالجہ امراض ضعف باہ و مثانہ میں مولفہ حکیم سید رضا حسین ۔

دستور العلاج ۔ مصنفہ حکیم سلطان علی خراسانی طبیب نامی حکیم کی ۔

میزان الطب ۔ محشی مشہور کتاب طب کی ہے مع رسائل ذیل تصانیف مختلف ۔

۱ ۔ میزان الطب محشی مصنفہ حکیم محمد اکبر ارزانی ۔

۲ ۔ رسالہ دلائل النبض ۔

۳ ۔ رسالہ دلائل البول ۔

۴ ۔ رسالہ بحران مع جدول ایام بحران ۔

انیس الاطبا ۔ مصنفہ مولوی محمد صادق علی ۔

مطب علوی خان ۔ نسخے نادر ممتحن کا مجموعہ از حکیم علوی خان ۔

مفرح القلوب ۔ مصنفہ حکیم محمد اکبر ارزانی ۔

عجالہ نافعہ ۔ مصنفہ حکیم محمد شریف خان

اہم العلاج ۔ غریب رسالہ ہے حاوی تراکیب معالجات طبیہ عہد دولت نور الدین محمد جہانگیر بادشاہ غازی میں تصنیف حکیم امان اللہ فیروز جنگ کی ۔

طب یوسفی ۔ یہ مجموعہ چند رسائل ذیل ۔

۱ ۔ رسالہ نبض ۲ ۔ رسالہ قارورہ ۔

۳ ۔ رسالہ ستہ ضروریہ ۴ ۔ رسالہ مصطلحات یوسفی ۔ ۵ ۔ رسالہ ماکول و مشروبات و تقسیم و حفظ صحت ۔ ۶ ۔ رسالہ بحران ۔

زاد غریب ۔ غربا اور مسافروں کے لیے بادی نسخے تدابیر معالجہ ہر موسم کی رعایت سے کوڑی کی دوا لاکھوں کا فائدہ بخشتی ہے مصنفہ حکیم صادق علی خان خلف حکیم شریف خان ۔

قرابادین قادری ۔ تصنیف حکیم [illegible]

علاج الابدان ۔ رسالہ غریب اسمیں علاج امراض انسانی کا خوب انسان میں وجوہ بسند نقل کتب طبیہ ثابت کیا ہے مولفہ حکیم عبد الحق صاحب ۔

کنز الاسرار ۔ معالجات اسرار طب کا سید از طب [illegible] تصنیف حکیم ہادی حسن مراد آبادی ۔

نبض الحواقت ۔ تصنیف حکیم قدرت احمد ۔

رسالہ جنۃ الواقیہ لسہام الامراض الوبائیہ خاص امراض وبائی کا علاج اور اسکے اسباب و علامات کا بیان تصنیف حکیم سید افضل علی صاحب المخاطب بہ شفاء الدولہ

رموز الحکمت ۔ مصنفہ مولوی رجب علی مدرس اول فارسی

طب اکبر ۔ بڑی سند کی کتاب ہے طب میں تصنیف حکیم محمد اکبر ارزانی ۔

مفید فوائد کیمیا توام فہرست جلد ثالث اکسیر اعظم

امراض کبد یعنی جگر ۲

امراض مرارہ و طحال ۱۱۵

امراض امعا ۱۷۲

امراض مقعد ۳۶۲

امراض کلیہ یعنی گردہ ۴۱۴

امراض مثانہ ۴۷۴

دستور العلاج اطبا ذخیرہ اکسیر صفت ہمتا تاثیر کیمیا محبوب قلوب مقبول عالم معروف

مجلد سوم

اکسیر اعظم

از تالیفات جالینوس زمان افلاطون دوران ... رفع اللہ شانہ مجد والافضال

باردوم

بعد نظر ثانی و تصحیح مقاصد و اضافہ تجربات دیگر عالی جناب مصنف موصوف الذکر

در مطبع نامی منشی نولکشور طبع یافتہ مقبول جہان و جہانیان شد

بسم الله الرحمن الرحیم

امراض کبد یعنی جگر

و آن هفده مرض است یعنی سوء مزاج جگر و ضعف کبد و سدد کبد و نفخهٔ کبد و وجع کبد و شرقهٔ او و ورام کبد و ورم عضلات و ضربهٔ کبد و شق کبد و دبیلهٔ کبد و تقرح کبد و خفقان کبد و حصاة کبد و صغر کبد و سوء القنیه و استسقا بدانکه جگر را عارض میشود انواع سوء مزاجات و امراض ترکیب و تفرق اتصال و گاه عارض بجگر باشد و گاه بمشارکت و جگر از جانب تقعیر خود مشارک معده و امعای علیا و طحال و مراره است و مشارک حجاب و ریه و کلیتین از جانب تحدیب و او است و مشارک دماغ است بسبب عصبه و تابع اکثر امراض معده فساد حال کبد می باشد بجهت آنکه معده خادم وی است و صاحب کامل گوید که بعضی از امراض جگر خاص بر او حادث میشوند و آن ضعف کبد و ورم و سدهٔ عارض در مجاری است و بعضی از آن در غیر او بسبب مشارکت آن در علت حادث میگردند و آن الوان استسقا است و بقول شیخ در خاص جوهر کبد عارض میشوند امراض مزاج و امراض ترکیب و اورام و تفرقات اتصال نزدیک است که اشکال نکند بسوی فضا و حجاب که جدا اند کور گردند و جگر احتمال خرق بیشتر از اعضای دیگر می کند و از آن خوف موت عاجل نباشد مگر آنکه باعث انفجار ورم از رگ بزرگ بود و گاهی عارض میشوند کبد را امراض بسبب مشارکت دیگر اعضا و خصوصاً بشرکت معده و طحال و مراره و گرده و حجاب و ریه و ماساریقا و امعا خصوصاً علیا اما معده و طحال و مراره و ماساریقا و امعا مشارکت آن اولاً عروق متصل بتقعیر جگر می باشد معده ضرر آن بسوی کبد میرسد و اما حجاب و ریه و کلیه مشارکت آن اولاً عروق حدبه جگر است من بعد ضرر آن بسوی جگر متادی میشود و اکثر مرض کبد بسبب مشارکت بود از قبل معده می باشد پس هضم آن ناسد میگردد و طعام غیر منهضم منفذ میشود و گاه بسبب دیگر باشد و اندفاع مواد امراض جگر در اکثر با در ادرار بول و در رعاف و عرق بود و اما اندفاع مواد امراض تقعیری با اسهال صفراوی و دموی و بعرق نیز باشد و بدانند وجوه که ازان استدلال بر احوال جگر می کنند اینست که گاهی استدلال میکنند بر احوال آن بلمس چنانچه بر اورام آنها و گاهی استدلال می نمایند و گاهی باوجاع آن و گاهی بافعال کائنه از آن و گاهی بمشارکات اعضای قریب از آن مثل معده و حجاب و امعا و کلیه و مراره و گاهی بمشارکات اعضای بعید تر از آن مثل نواحی راس و مثل طحال و گاهی باحوال عام جمیع بدن و گاهی از شعر نابت در نواحی آن و گاهی از اورده نابت از جگر و گاهی از حسب اعضای دیگر و گاهی از اخلاط متولد در جگر و منبعث از آن و گاهی بموافقات و مخالفات و گاهی از اسنان و عادات و از آنچه بدان متصل است تفصیل وجوه این دلائل اما استدلال ماخوذ از لمس چنان باشد که اگر پوست شکم ناحیه جگر حار باشد دلالت بر حرارت جگر کند و اگر معه ذلک لین باشد دلالت بر حرارت و رطوبت آن کند و اگر با وجود حرارت یابس باشد بر حرارت و یبس آن دلالت نماید و اگر لمس بارد باشد بر برودت آن دلالت کند و اگر معه ذلک لین باشد دلالت بر برودت و رطوبت آن کند و اگر یابوست باشد بر برودت و یبس آن دلالت نماید و صلابت او بر حجابر کبد یا ورم صلب و ران و انتفاخ او بر ورم یا نفخه در ان دلالت کند

و احساس ثقل بدلالت انتفاخ و برآنکه ورم در نفس کبد ست و استطالت او و بودنش بهیئت دیگر برآنکه در غیر کبد و در عضل شکم ست دلالت کند و اما استدلال
ماخوذ از اوجاع مثل آنست که اگر تمدد و وجع و ثقل باشد در آنجا سده یا ورم بود و اگر بی ثقل باشد در آنجا ریح بود و اگر ثقل بلا تمدد باشد ماده در جرم کبد بود
ورم باشد یا سده و اگر با تمدد باشد ماده نزدیک غشای محیط جگر بود و اما استدلال ماخوذ از افعال کائنه ازان مثل هضم و جذب و دفع دم بسوی
بدن و مائیت بسوی گرده و صفرا بسوی مراره و سودا بسوی طحال ست پس هرگاه چیزی ازین امور خلل پذیرد و بسبب عضو مشارک کبد نباشد آن
خلل از جگر بود و خون که اندران تولد شد صاف و جید نباشد و اما استدلال ماخوذ از مشارکات مثل عطش ست که آن اگرچه از معده می باشد
لیکن بیشتر بر احوال کبد دلالت کند و ایضاً مثل فواق و مثل بطلان شهوت و هضم و مثل سوء نفس که آن اگرچه بسبب ریه و حجاب می باشد گاهی بسبب کبد بود
و مثل اصناف براز و بول که بر احوال کبد دلالت کند و مثل احوال از صداع و امراض راس و امراض طحال که بران دلالت نمایند و مثل احوال زبان در
ملاست یا خشونت و رنگ او و رنگ لبها که ازینها بران استدلال کنند و اما استدلال بسبب احوال عامه مثل و دلالت رنگ بدن ست بر کبد باین طرح
که اگر رنگ سرخ و نیکو باشد دلالت بر صحت جگر و اعتدال حرارت او کند و اگر سرخی بسفیدی باشد دلالت بر حرارت و رطوبت او نماید و اگر رنگ مائل
بزردی باشد دلالت کند بشدت حرارت او و کثرت تولید او صفرا را و اگر مائل بسفیدی و رصاصیت باشد بر برودت مزاج او دلیل بود و اگر سفیدی
شدید مائل برنگ جص باشد دلالت بر برودت مزاج و رطوبت او و کثرت تولید او خون بلغمی را نماید و اگر رنگ تیره مثل رنگ ارزیز یا مائل بسیاهی باشد
بر سردی مزاج کبد و یبس آن و کثرت تولید او مره سودا را دلیل باشد و مثل دلالت یرقان بران و ایضاً مثل دلالت فربهی لحمی بر حرارت و رطوبت
آن و سمن شحمی بر رطوبت و برودت آن و مثل لاغری که دلالت بر حرارت و یبوست آن کند و مثل عموم حرارت در بدن که اگر بسبب شدت حرارت قلب نباشد
دلالت بر حرارت جگر کند و با آن دلائل حرارت مذکوره جگر دریافت شوند و اما استدلال از شعر نابت بر جگر مثل استدلال ازان در اعضای دیگر ست
که مذکور شد و بالجمله هرگاه شعر بر پوست شکم بسیار باشند بر حرارت کبد دلالت کنند پس اگر خشن باشند دلالت بر حرارت و یبوست آن کنند و اگر موی
کم و نرم باشند بر حرارت و رطوبت آن دلالت نمایند و اگر مراق بطن از شعر موی باشد دلالت بر برودت آن کند و اگر با وجود عدم شعر پوست شکم نرم
باشد بر برودت و رطوبت او دلیل بود و اگر یابس باشد دلالت بر برد و یبس آن نماید و اما استدلال از اورده نابت از جگر چنانست که اگر غلیظ عظیم
ظاهر باشند مزاج اصلی کبد حار و رطب باشد و اگر دقیق خفی باشد مزاج اصلی بارد یابس بود و اما حرارت و برودت و لین و صلابت آنها گاهی بسبب مزاج
اصلی و گاهی بسبب مزاج عارضی بود و بالجمله اگر با وجود غلظ و وسعت صلب باشند دلالت بر حرارت و یبس کبد نمایند و اگر لین باشند بر حرارت و رطوبت
آن دلالت کنند و اگر با وجود دقت و ضیق لین باشند دلالت بر برودت و رطوبت آن کنند و اما استدلال از هیئت اعضای دیگر مثل استدلال از
عظم اورده و وسعت آنها بر عظم کبد و وسعت مجاری آن ست و از کوتاهی انگشتان و طول آنها بر صغر و کبر جگر و اما استدلال از اخلاط متولده در جگر مثل آنست
که کثرت تولد صفرا دلالت کند بر حرارت جگر و سودا بر حرارت شدید آن و یا بر برودت و یبس آن و تولد دم جید دلالت بر صحت جگر کند و آنکه دم جید ازان
منتشر گردد و شبیه به بدن بسیار شود پس آن جگر صحیح باشد و آنکه دم او صفراوی یا سوداوی یا ریمی باشد و منتشر گردد ازان در بدن غیر قابل اتصال به بدن بود
چنانچه در استسقای لحمی پس آن جگر علیل باشد و ایضاً هرگاه صفرا بر بدن غالب باشد و آن عند منتهای شباب کثرت پذیرد و خون شدید الحراره باشد
دلالت بر حرارت مزاج کبد کند و اگر معذلک سودا باشد که در منتهای شباب کثرت نماید و خون غلیظ و سیاه گردد بر حرارت مزاج جگر و یبس آن دلالت کند
و اگر بر بدن خون غالب باشد و علامات او ظاهر بود دلالت بر حرارت و رطوبت جگر کند پس اگر این مزاج افراط کند بر جگر صاحب او در افساد اخلاط و عفونت
آن بسیار عامل شود و لاسیما اگر رطوبت از حرارت بیشتر باشد که مهیا گشته صاحب او در انواع بسبب عفونت کنند و اگر حرارت از رطوبت اکثر بود
عارض گردد اند کما باشد و اما موافقات و منافرات شناخته شود باین طریق که موافق مشاکل بمزاج طبعی مضاد بمزاج عارضی باشد و اما سن و
عادت و آنچه متصل بآن شود استدلال ازان در کتابها معلوم شود و تشخیص اسباب امراض کبد از سوء مزاج چنان کنند که

ملاحظه نمایند اگر نبض سریع و متواتر و قاروره زرد و رنگین بود و حال شدت عطش و قلت اشتها و التهاب و تب و احتراق خون و تغیر سحنات و خشونت
زبان و قبض شکم و حرارت موضع کبد بغیر وجع و احیانا سعال و صداع مفرط نیز پرسند اگر باشد سببش سوء مزاج حار بود و بعده ذائقه دهن پرسند اگر
تلخ گوید و با وجود آثار مذکوره با آن زردی رنگ و شدت تپ و قی صفراوی و سرخ و سبز و کراثی و اسهال مراری و ثقل در جانب ایمن و گاهی زردی
چشم باشد سببش سوء مزاج حار صفراوی بود و اگر شیرینی یا شوری دهن گوید و با آن سرخی رنگ و گرانی اعضا و سیلان خون از مواضع معتاد الانبعاث
و بعد عهد فصد و تدبیر سالف و سن و فصل و عظم نبض و سرخی بول و گرانی جگر بود سببش سوء مزاج حار دموی باشد و اگر نبض بطی و قاروره سفید رقیق
باشد و با آن سفیدی زبان و لبها و قلت خون و عسر جریان آن و کثرت بلغم و فساد رنگ و ذهاب رونق او که گاه سیاه مائل بسبزی بود و گاه زرد مائل بسفیدی
نیز یافته شود و حال قلت عطش و جوع مفرط و قلت هضم و عدم اشتها هنگام غایت برودت و بودن براز گاهی اندک خشک بلا رائحه و گاهی رطب مائل بسفیدی
و قلیل الرائحه نیز سوال کنند و این نشان سوء مزاج بارد است بعد از ان ذائقه دهن پرسند اگر ترش یا تفه گوید و با آن غلظ قاروره و رطوبت و براز و
رصاصیت رنگ و سردی لمس و قی بلغمی و ثقل در ایمن و ترهل بدن و تهیج وجه و اطراف و دیگر علامات غلبه بلغم بود سببش سوء مزاج بارد بلغمی باشد
و اگر نبض صلب و قاروره رقیق و گاهی سیاه رنگ باشد و با آن خشکی دهان و زبان و تشنگی و لاغری و یبس بدن و قلت خون و کمی براز و غلظ آن و ضعف در
اشتها و تشنج عضلات شکم باشد سببش سوء مزاج یابس بود بعد از ان حال ترس و اندوه و فکر فاسد پرسند اگر باشد سببش سوء مزاج یابس سوداوی بود و اگر
نبض لین و بطی و ضعیف و قاروره سفید غلیظ باشد و با آن تهیج چهره و پلک چشم و ترهل لحم شراسیف و سفیدی رنگ گاهی با زردی اندک و گاهی مائل
بسبزی و ضعف بدن و کسل و کندی حواس باشد از کثرت خواب و لعاب دهن و سوء هضم و رطوبت زبان و نرمی طبع و قلت عطش و انتفاع باغذیه یابسه
پرسند اگر باشد سببش سوء مزاج رطب باشد و اگر ترکیب آثار حرارت با یبوست و یا رطوبت و علامات برودت با یبوست و یا رطوبت یافته شود سببش
سوء مزاج مرکب حار یابس یا حار رطب یا بارد یابس یا بارد رطب باشد اکنون بدانند که چون زمانه سوء مزاج حار کبد طول کند اول ذوبان اخلاط حادث
نماید پس ذوبان لحم کبد تا آنکه با براز خارج شود و گاهی تابع او سحج بسبب مرور اخلاط محترقه حاده بر امعا و گاهی قرحه امعا و عروض اسهال بود و آنچه
با براز برآید بسیار ردی الرائحه باشد و مع ذلک گوشت بدن نقصان پذیرد و بگدازد و گاهی دلالت می کند بر سوء مزاج حار کبد سن و عادت و حرفه
و تدبیر و سوء مزاج حار متوسط صفرا پیدا کند و مفرط سودا احداث نماید و امراض آن از مالیخولیا و جنون و مانند آن ظاهر گردد و چون اسهال غسالی با سقوط
اشتها ابتدا کند اکثر آن بسبب ضعف کبد کائن از سوء مزاج حار باشد و در اکثر سوء مزاج حار براز خشک محترق می باشد مگر آنکه خون مثل اخلاط دیگر و
لحم کبد محترق شود و اسهال آن آید و چون در احتراق دم شروع کند براز مثل زردی باشد و چون در کبد احتراق یا ورم یا دبیله باشد بعد آن براز
چیزی سیاه یا غلیظ خارج شود و آن لحم کبد باشد که سیاه و متعفن شده جدا می گردد هر براز سیاه و غلیظ که عقب این حالات مذکوره پدید آید نشان این آفات
بود و خروج هر شئ سیاه علامت ردی باشد و گاهی اسهال غسالی و صدیدی مائی می آید بعد از ان غلیظ می شود و اسود غلیظ منتن می گردد چنانچه
در اصحاب وبا می باشد و گاهی بعد صدیدی خون آید پس آن سوداء رقیق و آن جالی و ابن الدوله گوید که هرگاه در جگر سوء مزاج گرم پدید آید خلطها
که در وی تولد کنند محترق گردد و حمیات و قروح و امراض مختلفه پیدا شود و بقول شیخ در آخر سوء مزاج بارد چیزی مثل دم متعفن نه مثل خون گداخته
در اسهال خارج شود و گاهی تابع مزاج بارد بعد مدتی حمیات باشد بنابر قبول خون رقیق که در اثبات عفونت است که بآن عارض گردد و آن حمیات
صعب باشد که در باب حمیات مذکور شود و گاهی در ابتدای آن اسهال صدیدی رقیق آید پس غلیظ و سیاه گردد و چون اسهال شبیه باللحم تازه
بود و آن با اشتها در ابتدا باشد دلالت بر برودت کند و اگر بعد ازین سقوط اشتها عارض شود گاهی بسبب فساد اخلاط یا بسبب دیگر از سهو و مانند
آن بود و اکثر دلالت او بر ضعف جگر از برودت باشد و در آخر آن اشتها عود کند و در اکثر امر مفرط گردد و با آن یبوست شکم تشنج شود و گاهی بر سوء مزاج
بارد سن و عادت و غذا و اسباب ماضیه مثل شرب آب بارد بر نهار و عقب جماع یا حمام دلالت کند بجز آنکه کبد ملتهب درین اوقات از آب

بسرشته بسیار متاثر شود و گویند که سفیدی لب از سائر علامات دلیل خاص بر سوء مزاج کبد ست باید که نظر طبیب در امراض جگر حادث از سوء مزاج بران باشد
و انطاکی گوید که امراض جگر را اهمال و تعویق نفس لازم ست

قول کلی در معالجه کبد

جرجانی گوید که جگر عضوی شریف ست و همچنان که دل محل قوت حیوانی ست و دماغ محل قوت نفسانی جگر محل قوت طبیعی ست و اغتذای اعضا و پرورش بدن
بدانست بهر آنکه غذا حقیقةً خون ست و کیلوس در جگر خون گردد و قوت هاضمه که کیلوس را خون گرداند در جرم جگر ست و قوت جاذبه و ماسکه و دافعه در عروق
که اندر گوشت او پراگنده است و در هر عضوی قوای اربعهٔ مذکوره است لیکن در معده و جگر بیشتر و ظاهر تر بالجمله جگر عضو رئیس ست و صحت او موجب صحت تمامی بدن
و اعضا هضم ثانی در جگر ست و شرح آن هضم از اسارلیقا هر گاه در جگر فساد می افتد و توزیع اخلاط و هضم آن کما ینبغی نشود ضرر او در تمام بدن ظاهر میشود و
و بمشارکت وی در معده نیز خلل می افتد پس هر قدر که در معالجهٔ او اعتنا و اهتمام رود اولی ست و در جمیع امراض کبدی لحاظ قوای اربعهٔ آن ضرورست اگر در قوتی
ازان ضعف دریابند بتقویت آن کوشند و در سوء مزاج بتعدیل و در سده بتفتیح پردازند و همه انچه خوشبو و لذیذ و مفتح و مدر باشد اصلاح کبد نماید و تاثیر طلیه در کبد
اسرع شناسند اما چون جگر عضو رئیس و نازک ست هیچ دوای قوی التحلیل بران استعمال نشاید کرد تا وقتیکه سبب مشخص نگردد و طلا نکنند و در مرض مادی قبل از
تنقیه استعمال ضمادهٔ بارد بر جگر محدث سده است و چون طحال خادم جگر ست جهت آنکه سودا از وی بجذب می شد و کذلک مراره بواسطه آنکه صفرا بسوی آن
مندفع میشود و اصلاح حال ایشان موجب اصلاح احوال جگر ست پس تدبیر اینها نیز لازم باشد تا بفساد عام نکشد و فرق در علاج طحال و کبد باعتبار قوت و ضعف است
زیرا که تا ممکن بود در کبد استعمال ادویهٔ حادهٔ مثل سرکه کهنه روا نیست و بقول شیخ و بعض شراح قانون باید که در کبد حفظ صحت بالمثل و دفع مرض بالضد کنند
و در تدبیر مداوات اورام و قروح و آفات مقدار و در تفتیح سدد و غیر آن بدانچه در سائر اعضا واجب ست و بهترین اوقات خوردن دوا در امراض کبد و
خصوصاً بنا بر سدد کبد و مانند آن وقتی ست که غذا از معده بسوی جگر نفوذ کرده و هضم در ان پذیرفته و فضول ازان جدا گشته باشند تا ماکول و مشروب مانع نفوذ دوا
بسوی کبد نشود و دوا در جگر خالی از تصرف در غذا یابد و تصرف او در غذا از تصرف آن در دوا باز ندارد و نیز غذا مخالط دوا نشود تا موجب ضعف فعل آن گردد و
میان نوشیدن دوا و خوردن غذا زمانه صالح بود و در عادت مردم آن وقتی ست که هنگام برخاستن از خواب شب و قبل استحمام باشد و ایضاً واجب ست
که ادویهٔ محلله مفتحه که در امراض کبدی مادی مثل سددی و ورمی استعمال کنند از قوابض مقویهٔ عطریه حافظ جوهر او بقبض و عطریت خود خالی نباشد مگر آنکه یبوست مفرط
احداث کنند و واجب نیست مبالغه در تبرید جگر تا ممکن بود که مودی باستسقا می گردد و نه در تسخین آن که منجر بذبول میشود پس علاج برفق نمایند و تبرید و تسخین او
و حذر کنند و بمبردات کبد مقویات مسخنهٔ آن و بمسخنات مقویات مبردهٔ مخلوط سازند و ادویهٔ عطریه قابضه نیز ممزوج نمایند و لهذا واجب ست که معالج عالم بود بمقدار مزاج
طبیعی جگر کسی که معالجه میکند تا آنکه چون بسوی آن رکند باستند و بدانکه چون در علاج کبد خطا کنند خطای آن بسوی عروق و بسوی بدن مودی گردد و از جمله خطا
در علاج او ضعیت که او را کنند جائیکه اسهال باید و او انست که ماده در قعر کبد باشد و یا اسهال کنند آنجا که ادرار باید و او انست که ماده در محدب کبد باشد
که درین هر دو صورت بانتشار ماده و عموم ضرر مودی می گردد و واجب ست که ادویهٔ مستعمله در امراض کبد نهایت باریک بسایند هر گاه بدان ارادهٔ ادرار باشد
و کمتر ازان اگر ارادهٔ اسهال بدان باشد لیکن آن نیز باریک باشند و لهذا برای آن اقراص می سازند که دران دوا باریک ساییده میشود و برای هر عضو
بعید ضیق المسالک ادویهٔ باریک سوده بکار می برند و ادویهٔ منفذه و مبدرقه بدان مخلوط می کنند تا در مسالک ضیقه نفوذ نمایند و ملکث آن در معده و انفعال او
از حرارت معده کمتر شود و بسوی کبد زود تر برسند و نفع آن تمام تر حاصل شود و باید که لطیف الجوهر باشند تا بجگر رسند حار باشند یا بارد یا قابض
و از شان ملطفات ست که حدت در خون پیدا می کنند اگرچه تفتیح می نمایند پس طبیب را رعایت این امور واجب ست و مثل ماء الاصول که از جملهٔ مفتحات و ملطفات است
گاهی در کبد تولید اخلاط مختلفه غیر مناسبه می کند پس هر گاه دو سه روز آن متواتر نوشند عقب او چیزی ملین طبیعت بخورند و از آنکه اندفاع فضول آن
بدون نضج متصور نیست از ادویه انچه منضج و ملین بود و نیز مدخلی تمام دارد و اما در ادرار ماء الاصول بنفسه فعل کند و جمیع انواع کاسنی خصوصاً بری که مائل

بحرارت می باشد نافع امراض کبد ست اما محرورین را سکنجبین و مبرودین را ماء العسل بدهند و جگر گرگ بالخاصیة نافع ست و همچنین لحوم جلاز ونات و ذکر
اشیای ضاره کبد بدانکه ادخال طعام بر طعام یعنی هنوز طعام اول هضم نشده باشد که طعام دیگر بران بخورند و عادت ترتیب او ضار ترین اشیا است مر کبد را
و خوردن آب سرد دفعةً بر نهار و بعد حمام و جماع و ریاضت بسا ست که مؤدی بسوی ضرر شدید جگر می گردد و بسبب حرص کبد انجذاب بر جذب کثیر دران اوقات
و گاهی مؤدی باستسقا میشود و بضرورت در مثل این حالت آنرا شراب ممزوج نمایند و آنرا بسیار سرد نسازند و یکبار سیراب نشوند بلکه اندک اندک از کوزهٔ
ضیق الراس مص نوشند و لزوجات تمامه مضر کبد اند بجهت آنکه مورث سده میشوند و گندم از جملهٔ لزوجات ست نسبت بکبد اگرچه بعد هضم کبد می نسبت با عضای
دیگر لزج نیست و هر گندم چنان نسبت بل آنکه دران علکیة باشد و شراب شیرین در جگر سدها پیدا کند و آن نفسه حال فضول سینه باشد و نان فطیر و برنج و قطایف
و اشتاو کله پاچه گوسفند و لحوم غلیظ و اغذیهٔ غلیظه زیان دارد و گویند که آنچه بجگر بسیار ضرر دارد تشنگی کشیدن ست و حرکات عنیفه بالای طعام و بر خلو معده و
نوشیدن آب در میان خواب و همچنین حلواها شکم سیر خوردن و طعامهای لبن و همه شیرینی های مفرط و اشیای گرم و بالای آن شراب آب سرد و کذا خوردن گل و
انگشت و هرچه دران خاک و یا سنگ سوده باشد و بالای آن نوشیدن آب سرد و گرم و کذا خوردن کبابها خصوصاً که خام و یا سوخته باشد و آب سرد فقط نوشیدن را
کذا قال صاحب النفیس و شیر و عسل نیز مضر گفته اند بیان اشیای موافقهٔ کبد اما از ادویه نفع می کنند آنرا آنچه دران حرارت یا قوت دیگر مفتح باشد با قبض یقوی
جرم کبد و عطریت مناسب جوهر روح آن و مانع عفونت مثل دارچینی و تفاح اذخر و مانند آن و آنچه دران غسل و تنقیه و جلای صدید ردی باشد مثل ماء الشعیر چون در
بسیار الغفر ارجاع رسد و آنچه دران نضاج و تلیین و خصوصاً مع قبض و تقویت باشد مثل زعفران و چیزی که معدلک لذیذ باشد مثل مویز و سریع النفوذ مثل شراب ریحانی
برای اکثر کبد ها که بآن حرارت شدید نباشد و چون در دوائی خواص مذکوره لذت جمع شود پس لامحاله صدیق کبد و حبیب آن باشد مثل مویز و انجیر و
فندق و آنچه بالغ النفع باشد اگر غیر قابل فساد و عفونت بود آن بالغ تر باشد بالجمله چون جوهر کبد رطب لحمی مستعد عفونت بالذات و بالعرض ست از
ادویهٔ مقویه و قابضه و آنچه از شان او منع عفونت باشد چاره نیست و بملاحظه آنکه جگر محتاج قوت هاضمه است و آن بغیر وفور حرارت غریزی ارواح ممکن نیست
انتفاع آن بچیزی که دران عطریت باشد اتم بود و ظاهر ست که هرگاه او را جامع جمیع این خواص یا اکثر آن باشد نفع آن بیشتر خواهد بود و همچنین ما اگر با وجود
اوصاف مذکوره لذیذ و سریع النفوذ بود نسبت و کاسنی بستانی و بری آنرا سخت موافق ست و بارد و نفع می کند مرض حار کبد را بخاصیت و کیفیت
معاً و سعاً با وجود آنکه قومی کاسنی تلخ شدید الحرارت را حار شمرده اند و نفع می کند بتفتیح خود سدها را بسبب حرارت خود و بتقویت بسبب قبض خود و نفع میکند
مرض بارد را بخاصیت و بتفتیح و تقویت که دران ست و چون برودت در کبد افراط نماید هر کدام ازان هر دو بعسل یا بماء العسل مخلوط نمایند پس عسل مقاومت
تبرید کند اگر خوف ازان باشد و اعانت کبد بر سائر افعال او نماید و گاهی هر دو را خشک می کنند و بعسل می خورانند و آب او و مطبوخ او هر دو بعسل خیلی نفع
می کند بتفتیح و اخراج خلط بارد ببول می نماید و اما از اغذیه آنچه کیموس او جید و سریع النفوذ باشد موافق کبد بود و شیرینیها موافق جگر اند که ازان فربه و
بزرگ و قوی می گردد لیکن آنها سرعت می کنند در احداث سدها بنابر جذب کبد آنرا بسختی همراه اخلاط دیگر و لهذا کسی که در جگر او ورم باشد باید که از حلاوات
اجتناب کند که آنها بسرعت بسوی صفرا مستحیل شوند و سده نیز حادث کنند و مضرترین شیرینیها غلیظ آنست بنابر احداث سدها و حار آن بنابر استحاله او بسوی
صفرا و لیمو نافع ست بنابر عطریت و قبض او و تفتیح مجاری غذا لیکن شدید التسخین ست و فندق موافق جمیع کبدها ست بهر آنکه او شدید الحرارة نیست و
مفتح ست و کیموس او جید ست و جگر گرگ و تخم جلاز ونات موافق جگر ست و مسیحی گفته که علاج امراض کبد با دویه نمایند که مضاد علل او باشد و دران
مخلوط نمایند آنچه بنفسه مقوی کبد باشد و آن از جنس ادویه بود که دران قبض و عطریت باشد و خیارشنبر و کاسنی در جمیع علل کبد خاصة مزمنه نافع ست

علاج امراض کبد از سوء مزاج حار

و آن ضعف جگر و وجع کبد و استسقاست تبرید کبد بآب کاسنی و سکنجبین ساده و بزوری و آب انارین و شربت صندل و نیلوفر خصوصاً شربت زرشک و نقوع
او و قرص او و قرص طباشیر و سفوف او و آب خالص یا ماء القرع یا ماء الخیار و کذلک دوغ سرد کرده و شیرهٔ تخم خرفه با طباشیر و شیرهٔ تخم خیارین و تخم کاسنی

ولعاب اسپغول سکنجبین و مانند آن هرچه سرد و مرطب و مخصوص بجگر باشد و با ضماد بارد مثل آب کدو و خیار بادرنگ و عدس و فوفل و صندل و گل سرخ کنند
و با سکنجبین ساده سه توله و گلاب و عرق کاسنی هر یک هفت توله بنوشانند و از صندل سفید و کشنیز سبز و کاسنی سبز ضماد نمایند و غذا اسفاناخ با برنج بدهند و
گویند که تخم خشخاش سیاه و بهدانه و دوغ ترش و تخم خرفه بستانی و غوره و الو و کافور و جراده کدو و گلاب و آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب بید و آب خرفه
و سرکه شرباً و طلاءً نافع ست و بعضی ماء الشعیر بر اشیای ترش قابض بخوف تضییق عروق و تنشیف جرم کبد میدهند و یا ماء الشعیر بنوشانند و بعد از چهار ساعت سکنجبین
شکری یا رمانی با آب سرد بدهند و اگر با صلاح نیاید آب کاسنی بقرص کافور و آبیکه اندران زرشک و تمر هندی تر کرده صاف نموده باشند با شربت نیلوفر
دهند و آنجا که سده مفهوم گردد بشربت بزوری و شربت دینار و مغز فلوس بایکشاد و آنجا که طبع نرم بود قرص طباشیر قابض با رب به و سیب دهند و شربت حماض
درین صورت سخت موافق ست و درین مرض غذای قابض نباید داد که مضرست خاصةً اگر خوف سده بود مگر مزوره زرشک و آب انار که بجگر مفید ست لیکن هرگاه
طبع نرم بود و بقبض حاجت افتد ماش و برنج بریان با زرشک و سماق پخته توان داد و اگر طبع قبض بود بهر غذا امزورات که از زرشک و تمر هندی و مانند آن پخته
باشند اختیار نمایند و الا مزوره ماش و اسفاناخ غذا سازند و تا ممکن باشد از خوردن گوشت احتراز کنند و هنگام ضرورت گوشت بچه مرغ یا حلوان اصلاح
نموده بدهند **اقوال مهره** جالینوس گفته سزاوار است که حفظ کبد در استعمال سرد و مرطب مفرط الترطیب نمایند بهر آنکه از ضعف آن مفضی بسوی سوء القنیه
و استسقا ایمن نیست و نه از حدوث سده ها دران و بالجمله در ادویه آن قوت انضاج و جلا باشد و موافق ترین اشیا که دران این قوت ست ماء الشعیر ست که دران
تخم کاسنی و زرشک داخل کرده پخته باشند که آن جامع انضاج و جلا و تفتیح و تلیین و تقویت جگر ست و جمیع این خصال در کاسنی بستانی صرف نیز موجود ست
و هر قدر که تلخ باشد در تفتیح سده بالغ تر بود و این ضماد بصحت تجربه با رسیده صندل سرخ صندل سفید هر واحد اوقیه افسنتین ربع اوقیه کافور بمقداری که
بوی او غالب آید باریک سائیده بقیروطی روغن گل آمیخته ضماد نمایند و هرگاه دران طبیعت نرم باشد سفرجل و گل سرخ پخته سوده بر شکم نهند و هرگاه
قوت ضعیف و ارواح تحلیل گردد بگوشت دراج و حملان و گوساله با آب غوره و آب زرشک غذا سازند و اگر تپ باشد از گوشت پرهیز کنند
بو علی **سینا** نوشته واجب ست که تلطیف در تبرید جگر کنند و مبالغه بغایت نمایند و دران از ارخای شدید بمرطبات مائی و از احداث سده ها
بمبردات غلیظ و از تخدیر بالغ حذر کنند و باید که مبردات او جامع تبرید و جلا و تفتیح و تنفیذ غذا و قبض مقوی غیر کثیر باشد و ماء الشعیر همه این خصال
است و کاسنی بری و بستانی درین معنی بغایت نافع بهر آنکه مزاج او بسوی برودت مفرط نیست و دران مرارت مفتح غیر مسخن هست و قبض معتدل مقبول
بالغ در منفعت اوست و مضر کبد بارد هم نیست و گاهی جوشش کرده می خورند و خصوصاً بکشنیز تر و خشک و گاهی بسرکه تناول می کنند و زرشک را نیز
خاصیت عظیم ست و ایضاً تمر هندی را و چون سده ها در کبد محسوس گردد و نفع یابند اگر آب کرفس با آب کاسنی بری و بستانی اضافه نمایند که آن تفتیح
سده ها نماید از هر دو جهت و آن سریع النفوذ ست و کذالک سکنجبین و از آنچه نفع با این می کند اینست که بگیرند آب کاسنی و آب کاکنج و آب
عنب الثعلب هر واحد دو اوقیه آب کشنیز تر و آب بادیان هر واحد یک نیم درم و نیم درم زعفران آمیخته بنوشند و گاهی روغن گل جید و روغن تفاح
با آب سرد می نوشند و تعدیل حرارت کبد می کنند و از آنچه نفع می کند سوء مزاج حار جگر را اینست که اسپغول دو مثقال بشکر طبرزد و آب سرد بخورند و ایضاً
ماء القرع و ماء الخیار و آب انار و دوغ گاو و آب سیب و امرود و فرفیر و عصاره گل سرخ تازه بنوشند و چون تپ نباشد ماء الجبن بسکنجبین هر روز
با سه درم هلیله زرد و یک درم لک مغسول و نیم درم تخم کرفس بنوشند و چون دو هفته از شرب آن فارغ شود شیر شتر بنوشند از یک رطل تا دو رطل
و دران ادویه مدره مفتحه منفذه مثل اندکی از عصاره غافث یا از تخم کاسنی و تخم کشوث داخل کنند و گاهی احتیاج می افتد مثل فقاح اذخر و گاهی
حاجت بنوشیدن مخدرات و معاجین افیونیه و نجیبه و فلونیا افتد و من آنرا مکروه میدارم از آن مذهب یافته نشده و جوان قوی را در گرما گاهی کفایت
می کند نوشیدن آب بسیار سرد بر ناهار و نفع می کند از اقراص طباشیر و قرص زرشک بارد و قرص کافور و از اقراص نافعه این قرص ست بگیرند گل بید
گل نیلوفر هر واحد ده درم گل سرخ دوازده درم کافور دو درم و نیم صندل سرخ و لک مغسول با فاویه چنانچه صبر را غسل می کنند و فوفل هر یک هشت درم

زعفران سه درم ریوند پنج درم گل قیموری و مصطگی و پرسیاوشان هر واحد سه درم در آب عنب الثعلب و آب کاسنی سرشته قرص سازند هر قرص یک
مثقال و هر روز یک قرص با آب عنب الثعلب یا کاسنی بخورند و گاهی نفع می کند آنرا ضمادات باین صفت بگیرند برگ خرفه و سائیده روغن گل آمیزند و
بر جگر ضماد نمایند و یا بگیرند صندل یک اوقیه و فوفل و بنفشه هر واحد نیم اوقیه و گل سرخ یک نیم اوقیه و زعفران نیم اوقیه و افسنتین ربع اوقیه و کافور
دو درم بقیروطی روغن بید آمیخته و برگ کدو یا برگ حماض یا برگ چقندر مالیده ضماد کنند و گاهی بعصارات بقول بارده مثل عصارهٔ کدو و خیار و سائر
آنچه در شربات مذکور شد در ان آرد جو یا آرد عدس آمیخته و روغن گل انداخته ضماد می کنند و گاهی چیزی از جنس صندل و فوفل و کافور داخل می نمایند
و بعید نیست که در ان چیزی از عطریات و تهای فواکه خوشبو داخل کرده شود و گاهی اندک از موم و سوسن بران بیفزایند و اما اغذیه که ایشان را باید داد
مثل ماء الشعیر و سلاقات بقول مذکوره و نفس آن بقول مطبوخ و کاسنی مطبوخ و کشنیز تر و کاهو و چقندر مطبوخ و دوغ ترش و آب حصرمات و لحوم حلزونات
و از فواکه زعرور و امرود و … و درین کثرت نکنند تا در قبض نیفزاید و تولید سده نکند و سیب و انار میخوش و غورهٔ ترش و قبض این بد آنچه در ان
تلیین باشد بشکنند و توت شامی و ریباس و کشنیز و سرکه و سکنجبین آب انار و انار دانه قبل طعام و بعد او خربزه که بسیار شیرین نباشد لاسیما بطیخ رسیده
فلسطینی و هندی و آنچه ازین ادویه که در ان با تبرید قبض باشد واجب است که تناول او متصل ننمایند بهر آنکه در ان خوف احداث سده است و باک نیست در خربزه
صلب اندک و انگور که در ان صلابت لحم و قلت حلاوت باشد و از انگور میخوش خاصة نفع می کند ایشان را اغذیه ماشیه و قطفیه و قرعیه و اسفاناخیه و عدسیه ترش
وغیر ترش و بعضی مردم ایشان را رخصت مویز میدهند و باید که مائل بترشی باشد و در فندق تسخین بسیار نیست و آن فتاح سده و جید الغذا است پس باید که
آنچه در ان تبریدی باشد مخلوط سازند و از لحوم نفع می کند ایشان را ماهی کوچک مطبوخ یا اسفیدباج یا بسرکه و مصوصات و قریصات متخذ از لحوم لطیف
مثل لحم جدی و طیهوج و … مثل لحم کبک و دراج غیر مفرط فربه و فاخته و نفع می کند ایشان را بطون طیر آب و بط و ماکیان ترش کرده و کذلک
گنجشک ترش کرده و ضرر می کند ایشان را اکباد و … و قلب و لحوم غلیظه مثل لحوم بز بر کوهی و حیوانات عصبیه صلب لحم و اما از لحم بقر جوان قریب نفع می نماید
کسان قوی المعده و الهضم از ایشان و باید که از بیضه که صلب پخته باشد و از دسومات مفرط اجتناب نمایند و شراب بسیار مضرست مگر آنکه بسبب عادت
یا ضعف هضم از ان چاره نباشد پس اندک رقیق مائل بسفیدی بنوشند مجوسی گوید که هرگاه کبد را مرض از سوء مزاج حار عارض شود و ابتدا بفصد باسلیق
از دست راست نمایند اگر سن و قوت و زمانه و غیر آن مساعد باشند و حسب حاجت اخراج خون نمایند و ماء الفواکه و هلیله زرد و سلاب شکر و
فلوس خیار شنبر بنوشند و بعد از ان سکنجبین آب کاسنی صباح بیاشامند و بعد یک ساعت ماء الشعیر بشکر بدهند و بر جگر ضماد صندلین و بقیروطی معمول
با آب کاسنی و آب خرفه و آب کاهو و آب حی العالم و آب جرادهٔ کدو و روغن گل و موم سفید تضمید کنند پس اگر اصلاح نیابد قرص طباشیر ملین با آب کاسنی
و آب کشوث و سکنجبین بدهند و اگر حرارت ازین تسکین نیابد قرص کافور بماء القرع و آب کاسنی دهند و ایضاً ماء الجبن معمول سکنجبین با این سفوف بدهند
پوست هلیله زرد ده درم لک مغسول سه درم طباشیر دو درم بادیان یک درم باریک سائیده چهار درم با نیم رطل ماء الجبن در اول روز و در دوم دو ثلث
رطل و در سوم ده وقیه بدهند و هر روز دو وقیه زیاده کنند تا آنکه در پنج روز بیک رطل و در هفت روز بیک رطل و ثلث برسد و لیکن بز جوان غیر بعید
العهد بالولادت و نه قریب از ان باشد و علف او کشنیز خشک و تر و کاسنی و آرد جو و برگ کاهو و مانند آن باشد پس اگر اصلاح یابد برین مداومت نمایند و الا
شیر از ناقه صحیح الجسم نوسن متعلف بعلف مذکور بدهند و از ان در اول روز هشت وقیه بدهند و هر روز دو وقیه تا هفت روز با این سفوف افزایند هلیله زرد
ده درم لک مغسول گل سرخ طباشیر هر واحد پنج درم ریوند چینی سه درم بادیان انیسون هر واحد دو درم همه را باریک سائیده از سه درم تا چهار درم
با شیر مع پنج درم شکر طبرزد بدهند و اگر اسهال زیاده خواهند در هر شربت سفوف چهار دانگ بنفشه … اضافه کنند و غذا برین زیرباج بچه مرغ
باشد و انار میخوش و سیب استمصاص نمایند پس اگر حرارت قوی باشد دادن دوغ گاو و قرص طباشیر و قرص کافور بحسب قوت حرارت و ضعف آن باک
ندارد و تضمید کبد بصندلین و گل سرخ و آب حی العالم و آب عنب الثعلب و آب خرفه و آب کشنیز تر و آب برگ انگور و آب گل سرخ مفرد و مرکب

نسخهٔ سفوف

بعد از آنکه قدری از مصطکی و سنبل برای حفظ قوت کبد از تحلیل آمیخته باشند بعمل آرند و این ضماد مرض کبد از حرارت را نافع است صندل سفید پنج درم
گل سرخ مثل او صندل سرخ نه درم نیلوفر بنفشه هر واحد سه درم فوفل گل ارمنی هر واحد دو درم کافور مصطکی سانج هندی هر واحد یک درم باریک سائیده
موم بروغن گل یا روغن آس یا روغن بید یا روغن نیلوفر هر واحد بقدر حاجت گداخته بران ادویه انداخته بر کبد ضماد نمایند و این ضماد نیز نافع صندل سفید
چهار درم فوفل مثل او صندل سرخ گل سرخ هر واحد شش درم آرد جو پنج درم کافور نیم درم باریک سائیده بآب کاسنی و آب حی العالم و آب عنب الثعلب
و آب خرفه و آب کشنیز تر بر کبد ضماد کنند و این ضماد نیز حرارت جگر را مفید است بگیرند صندل سرخ پنج درم صندل سفید و بنفشه و آرد جو و نیلوفر و بیخ خطمی هر واحد
سه درم گل سرخ چهار درم کافور زعفران هر واحد نیم درم باریک سائیده بروغن گل یا روغن نیلوفر و موم بقدر حاجت گداخته حل کرده بر جگر ضماد نمایند و این
قرص نافع اوجاع کبد از حرارت است گل سرخ شش درم تخم خرفه مغز تخم خیار تخم کاسنی تخم کشوث مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو هر واحد سه درم صندل سفید طباشیر
هر واحد یک درم ریوند چینی بادیان هر واحد دو درم لک مغسول چهار درم زعفران عصارهٔ غافث هر واحد یک درم همه ادویه را باریک سائیده بآب کاسنی سرشته
بقدر مثقال قرص سازند و با سکنجبین و آب کاسنی سرد کرده بخورند و ایضاً بگیرند گل سرخ چهار درم زرشک سه درم تخم کاسنی تخم کشوث هر واحد دو درم و نیم لک
ریوند چینی رب السوس هر واحد یک درم طباشیر مغز تخم بادرنگ مغز تخم خربزه مغز تخم خیار هر واحد دو درم زعفران نیم درم ادویه را باریک سائیده بآب کاسنی بوزن یک
مثقال قرص سازند و با سکنجبین و گلاب بخورند و اگر با حرارت کبد سرفه باشد باید که درین قرص قدری از صمغ عربی و کتیرا و نشاسته هر واحد یک درم رب السوس دو درم
زیاده کنند و بجلاب یا شربت نیلوفر یا شربت بنفشه بخورند و غذا اگر تپ و سرفه نباشد زیرباج بچهٔ مرغ یا تیهو یا بآب حصرم یا بآب ترنج که دران دارچینی و کشنیزه و اندکی
سنبل و نعناع انداخته باشند بدهند و سکباج ماهی نار با غذا سازند و از اطعمه که دران توابل حاره مثل سیر و پیاز و فلفل و کرویا و خولنجان داخل باشد و همچنین اشیای
حاره و حریفه اجتناب نمایند و اگر تپ باشد غذا مزورات باریک مغسول و روغن بادام شیرین و ماء الشعیر بدهند و اگر درینجا سعال باشد مزوره معمول بماش و کدو
یا اسفاناخ یا قطف یا خبازی و مانند آن سازند و اگر طبیعت نرم باشد باید که قرص طباشیر قابض بعض اشربهٔ قابضه مثل شربت به یا شربت ریباس یا شربت آس
بدهند و تضمید شکم یا ضماد معدهٔ مبردهٔ مسکنه مثل این ضماد کنند گل سرخ صندلین فوفل گلنار گل ارمنی رامک زریر طلع مساوی باریک سائیده بآب بارتنگ و آب
عصی الراعی و آب لعاب انگور و مانند آن سرشته بکار برند و یا اغذیهٔ قابضه مثل مزورهٔ معموله بتخم خرفه و حماض و سماق و عصارهٔ زرشک و مانند آن غذا سازند مسیحی گوید
که هرگاه جگر را سوء مزاج حار عارض شود ماء الشعیر و آب بقول بارده مثل آب عنب الثعلب و کاسنی و خرفه و سکنجبین بدهند و تضمید کبد بصندلین و گل سرخ و کافور
و گلاب و آب آس در خرقهٔ کتان آغشته بر موضع کنند و هرگاه نیم گرم شود تبدیل نمایند و آب انار و رب بارده مثل رب غوره و رب ریباس و رب ترنج بنوشانند
و این قرص زرشک بدهند عصارهٔ زرشک ده درم تخم کاسنی مغز تخم خیار تخم خرفه هر واحد سه درم گل سرخ دو درم ریوند یک درم سنبل نیم درم اقراص سازند هر قرص
یک مثقال و یکی از آن بسکنجبین شکری و آب انار بدهند و اگر حاجت تلیین طبیعت افتد بطبیخ آلو و تمرهندی یا ترنجبین و خیارشنبر کنند و شیر پنیما و شراب و
اغذیهٔ حاره و اطعمهٔ قویه و هر چه دران حرارت و حرافت باشد ترک نمایند و آب کشک و کشک بنفشه و بقول بارده مسلوق بسرکه مثل کاهو و بقلهٔ یمانی و قطف و اسفاناخ
غذا سازند و اقوی ازین بیضهٔ مسلوق بسرکه مطیب بکشنیز تر و خشک و روغن بادام است و قوی تر ازین گوشت دراج و ماکیان و ماهی رضراضی است و از فواکه انار و سیب
و به و امرود و انگور سفید رقیق است و از خارج شگوفهٔ انگور و گل سرخ و آس تر ضماد نمایند و اندکی روغن سفرجل و سانج و مصطکی و سنبل الطیب در ضماد آمیزند سعید
گوید که علاج سوء مزاج کبد حار بشرب ماء الشعیر و استعمال سکنجبین رمانی با آب سرد و نوشیدن شیرهٔ تخم خرفه و آب انار بسکنجبین و خوردن آب تمرهندی و آلو بخارا
بجلاب کنند و اگر حرارت ساکن نشود قرص طباشیر بآب کاسنی و قرص کافور بچار القرع دهند و تبرید کبد بضماد صندل و گلاب و آب حی العالم نمایند و غذا اسفرج
مثل کاهو و خرفه و کاسنی و مزورهٔ غوره دهند و اگر قوت ضعیف گردد بچوزهٔ مرغ بآب انار یا آب حصرم غذا سازند و اگر تابع سوء مزاج سعال باشد ماء الشعیر
بروغن بادام شیرین سازند و لعاب بهدانه بشربت خشخاش بنوشند و غذا مزوره ماش دهند و اگر تابع سوء مزاج تپ باشد باسلیق از دست راست کشایند
و اخراج خون حسب مساعدت قوت و سن و زمان نمایند و تبرید مزاج کنند سعید ایلاقی می نویسند که اگر سوء مزاج حار بی ماده باشد تدبیر تبدیل مزاج باید کرد

باشربهٔ بارده مثل ماء الشعیر وماء القرع وسکنجبین ساده وآب کشنیز وآب عنب الثعلب وشربت غوره وشربت ترنج واسپغول وشکر در آب انار ترش ودوغ ترش
صاف کرده وکشکاب بآب انار ترش آمیخته کسی را که حرارت سخت غالب بود سود دارد وماء الشعیر سرطانی وطباشیر در آب سرد وآب خرفه باسکنجبین وشربت ریباس
ومانند آن موافق بود وآن قرص زرشک بارد جگر گرم را سود دارد ونسخهٔ او همانست که در قول مسیحی گذشت مگر مغز تخم کدو سه درم طباشیر پنج درم عوض ریوند
وسنبل ست ووزن گل سرخ پنج درم مرقوم شربتی دو مثقال بسکنجبین یا بآب کاسنی وآب عنب الثعلب وشکر واگر با سوء مزاج سده باشد یک درم بادیان
درین قرص زیاده کنند وآن قرص کافور با دوغ بدهند گل سرخ طباشیر صندل سفید هر یک سه درم تخم کاسنی تخم خرفه مغز تخم کدو تخم کاهو هر یک
دو دو درم کثیرا یک درم کافور دو دانگ تا نیم مثقال قرص سازند هر یک سه درم واگر طبع نرم باشد آن قرص طباشیر قابض با رب بهی یا آب کشکاب
که از پسته جو پخته باشند بدهند تخم حماض گل سرخ طباشیر زرشک منقی هر یک پنج درم الک مغسول ریوند چینی هر یک یک درم زعفران نیم درم واگر
مریض را سرفه باشد درین قرص صمغ کثیرا نشاسته هر واحد یک درم رب السوس دو درم زیاده کنند وبا شربت بنفشه بدهند وقرص دیگر در قول بوعلی
سینا گذشت وضمادات از صندل وآب برگ خرفه وآب کاهو وآب کدو وآب برگ مورد وموم صاف وروغن گل سازند واگر طبع نرم باشد ادویهٔ قابضه
دران افزایند وآب خیار بادرنگ وآب کدو بگیرند وخطمی خشک سائیده ببرشند وروغن گل چکانیده بنهند واسپغول بگلاب تر کنند وروغن چکانیده
بنهند وغذا از گوشت دراج وبزغاله وگوساله بآب غوره وآب زرشک دهند وکسی را که تپ باشد تخم نتوان داد اسفاناخ وبرگ چقندر باندک کشنیز تر پخته
وسرکه وکشنیز خشک آمیخته سود دارد واز فواکه آلوبخارا وریباس وتوت شامی ومانند آن دهند وهر چه قابض بود بسیار نباید خورد محمد ابن الیاس
گوید که علاجش تبرید کبد باشربه واغذیهٔ بارد است وهر صباح جلاب از تخم کاسنی سه درم آلوبخارا ده عدد تمر هندی وشکر سفید هر یک ده درم یا
ترنجبین ده درم بنوشانند وغذا ماء الشعیر که دران سه درم تخم کاسنی پخته باشند بدهند اگر با آن تپ باشد واگر تپ نبود مزوره از زرشک بشیرهٔ بادام وشکر یا از
تمر هندی یا از انار دانه یا از آب لیمو بمغز بادام دهند وگوشت بچهٔ مرغ اگر ضعف باشد ویا هر صبح سکنجبین ساده ده درم بآب کاسنی بست درم ویا
آب هندوانه سی درم وشکر سفید ده درم ویا آب خیار بست درم با شکر سفید ده درم بنوشند واگر با آن قبض شکم باشد تلیین طبع بمطبوخ فواکه یا ترنجبین
وشیرخشت کنند وتضمید کبد بصندلین وآب کاسنی وآب خرفه وآب کدو نمایند ونفع می کند آنرا قرص طباشیر ملین یک مثقال بسکنجبین ساده ده درم
وآب کاسنی بست درم یا قرص کافور یک مثقال بآب کاسنی بست درم وتناول کاهو وخیار نافع است خجندی نوشته که تبرید باشربه مثل شربت
نیلوفر وبنفشه وسکنجبین شکری وشربت غوره وشربت حماض بلعاب اسپغول وشربت ریباس ومانند آن بشیرهٔ تخم خیارین وتخم خرفه وبماء الخیار یا ماء القرع
یا آب کاسنی یا آب عنب الثعلب نمایند واز اغذیه ماء الشعیر تمر هندی یا آب انار یا زرشک بمغز بادام واز فواکه شفتالو وامثال آن دهند خضر گوید تبدیل
مزاج حار بمبردات مقویه مثل زرشک وصندل وگل سرخ وطباشیر وآب کاسنی بشکر نمایند وگاهی ضرورت نوشیدن شیرهٔ تخم خرفه بشربت انارین و
خوردن خمیرهٔ ورد بشکر یا بآب نیلوفر وآب نارنج می افتد وضماد سرد بصندل وگلاب واغذیه مثل رمانیه بغیر کوفتن تخم او وحصرمیه وزرشکیه وعدسیه
وماء الشعیر بسرکه یا بزرشک ترش کرده واز بقول کاسنی وکاهو وکشنیز تر واسفاناخ بکار برند ومص انار وترشی ترنج وسکنجبین ساده نفع می کند واز هر چه
مسخن باشد اجتناب کنند واگر تابستان باشد در مواضع مهب شمال مسکن سازند وآب در مکان بسیار ریزند وبفواکه خوشبو سرد آرایش مجلس کنند واگر
احتیاج تلیین افتد مثل آب نقوع آلوبخارا وتمر هندی بشکر شیرین کرده باید نمود ودر نقوع گل نسرین ونیلوفر تازه اندازند وتضمید کبد بگلاب وصندل
وقرص صندل نمایند طبری گفته که علاج سوء مزاج حار کبد اگر قوت اطاعت کند فصد وتبرید کبد است وتبرید بر دو وجه بود یا آنچه بجگر رسد از غذا باشد
یا دوا اگر صاحب او احتمال خوردن دوا وغذای بارد کند واگر احتمال او بسبب فساد در معده نباشد ومعدهٔ او مانع از تغذیه باشیای بارد و خوردن
ادویهٔ بارد باشد عدول از ان بسوی تضمید کبد بچیزیکه مقوی اندک ومعطر ومبرد آن بود باید کرد بالجمله اگر تپ نباشد اغذیه متخذ بآب غوره وسماق و
زرشک وحماضیه وریباسیه بچوزهٔ مرغ رطب سرد کرده بخورند واگر کبد متحمل امتلای صاحب او یکبار نباشد تفریق غذا نمایند واگر تپ باشد بمزوره

زرشک و حماض و آب حصرم وغیره زیادت نکنند و از آنچه بر سبیل دوا دهند ماء الشعیر سکنجبین ساده است اگر سرفه نباشد و نه در حلق خشونت و نه در معده سبب مانع بود و گاهی ماء الشعیر حماض خشک و طلع خشک و گاهی عناب و سپستان می زنند و بعض اطبا در آب کاسنی بستانی یا بری عرق کرده جوش طبخ می نمایند و جمیع اهل عراق در علاج این بیمار ماء الشعیر امر می کنند و ازین بسوی اشیای قابضه جامعه بخوف تضیق عروق و خشونت جرم کبد عدول نمی نمایند و آنچه مختار اهل بصره است مداوات او بسکنجبین و آب حصرم و شربت ریباس و رب حماض و مانند آنست و ابوماهر توسط میان این هر دو طریق ایما نموده پس آب کاسنی و طرخشقوق با سکنجبین ساده بنوشند و اگر این کفایت نکند این قرص بخورند گل سرخ تخم خرفه طباشیر تخم کاسنی تخم کشوث عصارهٔ امبرباریس مغز تخم خیار تخم بادرنگ نشاسته صمغ عربی اجزای مساوی و مختلف بحسب حاجت پس زیاده کنند آن اجزا که حاجت بسوی او بیشتر باشد و کم کنند بحسب قلت آن و گاهی در ان اندک کافور زیاده می کنند هرگاه مرد جوان و قوت صالح باشد و از آنچه ضماد از ان می کنند برگ عصی الراعی برگ اسپغول و برگ بارتنگ و برگ آس تر و آب سیب میخوش آب بهی خوش ست همه جمع کرده بر کبد حار ضماد نمایند و گاهی ضماد می کنند چون انسان کم اشتها ضعیف القوة بود و بدا آنچه مذکور شد مع لعاب بغدادی بی نمک و اگر با آن اسهال باشد بدل ماء الشعیر آب سویق شعیر و بدل آب کاسنی رب سفرجل ساده و رب سیب ساده و رب حصرم و مزورهٔ رمانیه و سماقیه دهند و این ضماد نمایند گل سرخ سه درم پوست به خوشبو پنج درم آس رطب سه درم قسب سفید دو درم کعک خشک بریان سه درم قصب الذریره دو درم همه را باریک سائیده با آب سفرجل مدقوق مع پوست سرشته پارچه بر پشت کبد تر شیده بدان آغشته بر کبد گذارند و اگر تپ و اسهال بسوء مزاج حار باشد نظر با عراض تپ نمایند و استدلال از ان بر جوهر او کنند و در تدبیر آنچه مقابل سبب موجب تپ باشد زیاده نمایند بعده نظر کنند بسوی نوع اسهال اگر از نوع سبب موجب تپ باشد مداوات آن سبب مداوات اوست و اگر مخالف سبب موجب تپ بود و از نوع جوهر کبد باشد پس در ضماد و دوا و غذا آنچه قاطع سبب اسهال باشد زیاده کنند مثالش اینست که اگر در اسهال خون یا چیزی مثل غسالهٔ لحم تازه آید در آنچه علاج بدان کنند گل ارمنی و قبرسی و مختوم و کهربا و ریوند و مانند آن زیاده کنند و در ضماد هر سه طین مذکور و طین قیمولیا و طراثیث و امثال آن افزایند و باید که در علاج اصلاح کبد حار برد او ضماد چیزی از روغنها داخل نکنند و حرا نیان سرای سید هند که پوست سفرجل در روغن گل خیسانیده استعمال کنند و این سرای ابوماهر نیست بهر آنکه او رای سید هد آنچه جالینوس رای داده که از غای جوهر کبد بچیزی از ادهان نباید کرد و اگر ضرورت افتد بسوی آنها برای تسکین درد بدان اشیای خوشبو بارد قابض ضم نمایند و اهل جندی شاپور سفوف برای کبد حار ترتیب میدهند از برگ کاسنی خشک کرده و برگ طرخشقوق و تخم خرفه و برگ عنب الثعلب خشک و امر می نمایند که آن سفوف کرده بر ان سکنجبین سفرجلی بنوشند و ضماد می کنند بصندل سفید در آب کاسنی و آب عنب الثعلب و برگ و شاخ و گل و بیخ و حب او حل کرده و من آن اجزا با سکنجبین می نوشانم و ضماد بدان می کنانم و نفع بین عاجل می کند و جمیع امراض کبد حار را صالح ست عنب الثعلب و کاسنی و طرخشقوق و زرشک

علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد

و آن ضعف جگر و وجع کبد و سوء القنیه و استسقاست بهر تسخین کبد معاجین حاره چون فلاسفه و اطریفل کبیر بخورند و مطبوخ بادیان عنب الثعلب با گلقند عسلی و بادیان انیسون مصطگی جوشانیده گلقند عسلی داخل کرده بنوشند و اگر مرض قوی باشد همراه سکنجبین بزوری و قرص لک بیاشامند و ایضاً جمیع نانخواه و کمون و انیسون و ماء الاصول و شربت اصول نوشیدن نافع و یاد و ماء الکرم نه ماشه با عرق بادیان نه توله بخورند و از سنبل و بابونه و اذخر ضماد نمایند بگلاب و یا افسنتین و سنبل و اذخر و قسط و سلیخه و گل سرخ و زعفران با روغن سوسن و ناردین آمیخته بر جگر ضماد کنند و اغذیهٔ گرم مثل ماکیان و کنجشک و دراج و تیهو بریان و مطبوخ نخود و زیره و شبت و دارچینی و خولنجان با نان دهند و دیگر معدلات مقویهٔ حاره مثل نانخواه و کرفس و زرنب و صعتر و زوفای خشک و فقاح اذخر و نار مشک و اصل السوس و ریوند و مویز و ساذج هندی و دارچینی و قرنفل و بادرنجبویه و حب الخضرا و زرنباد و حب الغار و قصب الذریره و غافث و عصارهٔ آن و حب بلسان و قرفه و جوزبوا و لادن و قاقله و کبابه و بادام و پسته و فندق اکلا و اذخر و ساذج و سنبل و سعد و مصطگی و زعفران

و آنچه در علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد رطب دعرق و دارچینی شرباً و ضماداً و لک اکلا و اظفار الطیب و شونیز و عصاره آن و افسنتین و قسط و دوج و حلبه و عود
بادی باید بکار برند اقوال حذاق شیخ الرئیس میفرماید از آنچه نفع می کند صاحبان مزاج بارد کبد را شربت افسنتین سکنجبین عسلی ست و گاهی منتفع می گردد بارد کبد
بخوردن قرص افسنتین وقت خواب شب و بزوری مسخنه معروفه شدید النفع ست و کذلک نفع می یابند باستعمال شیر ناقه اعرابی نه غیر آن پنج درم تا ده درم بشکر آمیخته
که این تعدیل جگر و اخراج اخلاط بارده باسهال و ادرار و تفتیح سده می کند و قوی تر از این آنست که وقت خواب دوا الکرکم یا دواء اللک یا اثاناسیا یا
دواء القسط و فنجنکشت و جیل هرمی با آب کرفس و قرص قسط و لک استعمال نمایند و بر نهار غافث و اسارون دو درم بخورند پس خمر بران بنوشند و از مطبوخات
مطبوخ قسط و افسنتین به روغن بادام شیرین دو درم و روغن پسته دو درم بنوشند و قوی تر از این آنست که بر روغن ناردین و روغن بادام تلخ و روغن
انجیر آمیزه بنوشند و ایضاً این مطبوخ بگیرند بادیان تخم کرفس انیسون مصطکی هر یک دو درم پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر یک ده درم حشیش غافث
افسنتین رومی هر یک پنج درم لک قصب الذریره قسط شیرین و تلخ ریوند هر یک سه درم فقاح اذخر چهار درم در چهار رطل آب بجوشانند تا نصف بماند
هر روز چهار اوقیه از آن به روغن پسته یک نیم درم و روغن بادام شیرین دو درم بنوشند و گاهی نفع می کند ایشان را تضمید با ضمادهای حاره و مراهم حاره
مثل مرهم الخطمی و ضماد فیلغریوس یا ضماد اکلیل الملک و ضماد متخذ از مثل قسط تلخ و سنبل الطیب و ناردین و دوج و حلبه و مانند آن و این ضماد جید ست
اشنه اذخر بارزد مصطکی اکلیل الملک سنبل الطیب بیخ سوسن گل سرخ مساوی در روغن مصطکی بپزند صبح و شام نیم گرم ضماد نمایند و ایضاً فقاح اذخر حب بلسان
مصطکی قردمانا حماما هر واحد سه درخم صبر افسنتین فقاح افسنتین هر واحد شش درخم سنبل الطیب سلیخه هر واحد دو درخم ایرسا برگ مرزنجوش هر واحد هشت درخم
اشق بست و چهار درخم صمغ بطم کندر هر واحد دوازده درخم موم یک نیم رطل روغن حنا بقدر سرشتن و ایضاً حماما اوقیه حب بلسان مقل قردمانا حماما کندر زعفران
هر واحد یک نیم اوقیه سنبل شامی دو اوقیه صمغ بطم شش اوقیه کندر و مقل را در شراب حل کنند و زعفران را در آن حل سازند و صمغ بطم در روغن ناردین بگدازند و
ادویه خشک را سائیده بدان شراب و روغن آمیزند و اندکی موم گداخته بیامیزند و ضماد کنند و ایضاً بگیرند سفرجل و آرد جو و موم و مغز ساق گوساله در روغن گل و افسنتین
و حنا و سنبل و زعفران و اسارون و اریسا و قرنفل و اشق و مصطکی و علک الانباط و مقدار حار و بارد از آن بقدر حاجت مقرر کنند و مرهم سازند و اما اغذیه مغز نان
گرم در شراب و در چند بقون فرید کرده و لحوم خفیفه از لحم عصافیر و قنابر و دراج و کبک و بطون اوز خصوصاً همه اینها بریان و قلایا ابزار و کرنب مطبوخ در آب
سه تلخ و ابزار مسخنه مثل دارچینی و فلفل و کمون و مانند آن و بدان سداب قطع کرده و حساء متخذ از مثل حلبه و لبوب حاره بخورند و گاهی در اغذیه ایشان
کاسنی خصوصاً بسیار تلخ داخل می کنند و بعضی گفته اند که جاورس شدید النفع ایشان را نافع ست و نزد من این صواب نیست و اما نقل از فواکه و مانند آن
مثل فستق و بلوط ست و مویز و پسته خاصه و بعضی گفته اند که از پسته و بادام بسبب ثقل اینها بر معده اجتناب باید کرد و بسوی قول او در پسته التفات نشاید کرد
و لحم حلزون خصوصاً مغز ایشان نافع ست و از شیر و ماهی و فواکه رطبه و لحوم غلیظه اجتناب نمایند صاحب کامل گوید که هرگاه کبد را مرض از سوء مزاج
بارد عارض شود باید که آن را قرص ریوند و قرص لک و قرص افسنتین و غیر آن از اقراص که ذکر خواهم کرد با سکنجبین عسلی و با عسل بقدر حاجت بدهند و تضمید کبد
نمایند بضماد صبر یا بضماد اصطمخیقون و غیر آن از ضمادهای مسخنه که وصف آن خواهم کرد و اگر این فائده نکنند ماء الاصول بدوا الکرکم یا دواء اللک یا روغن بادام
تلخ یا چیزی از اثاناسیا معمول بگیرند گرگ و بعضی گویند که جگر گرگ خشک کرده درم چون با ریوند بخورند اوجاع کبد حار و بارد را نفع دهد و تضمید کبد با نشاسته بسیار چیز
که در آب مطبوخ بیخ اذخر و فقاح اذخر و سنبل و اسارون و شام و مرزنجوش تر کرده باشند باید کرد و این قرص کبد بارد را نافع ست مصطکی سنبل اسارون لک
مغسول هر واحد سه درم گل سرخ چهار درم انیسون دو درم عصاره غافث افسنتین رومی ریوند چینی هر واحد یک درم زعفران چهار دانگ همه را باریک سائیده
با آب کرفس سرشته قرص بوزن یک درم تا یک مثقال سازند و یک قرص با سکنجبین عسلی و آب کاسنی تلخ بدهند و آب کاسنی تلخ نافع اوجاع حار و بارد کبد
ست هر آنکه در آن تلطیف بسبب تلخی ست و بدین جهت فتح سده ست و ایضاً گل سرخ شش درم زرشک سنبل الطیب مصطکی عصاره غافث اسارون هر واحد
سه درم ریوند چینی زعفران هر واحد یک نیم درم اصل السوس لک مغسول هر واحد چهار درم افسنتین رومی دو درم باریک سائیده با آب بادیان یا آب کرفس

سرشته بوزن دو درم قرص سازند ویکی با سکنجبین بخورند و اگر سردی قوی باشد با آن پنج درم تا هفت درم بلیوسن ممزوج بآب بنوشند و شربت بلیوسن مفرد نیز نفع می کند
و این بار الاصول که بدین بار در نافع ست پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد ده درم بادیان انیسون تخم کرفس هر واحد چهار درم مصطگی سنبل الطیب هر واحد
دو درم بیخ اذخر و فقاح اذخر حشیش غافث افسنتین رومی حاشا جعده قصب الذریره هر واحد پنج درم لک مغسول ریوند چینی قسط بحری فوه هر واحد سه درم
مویز منقی بست درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده چهل درم از آن گرفته روغن بادام شیرین و روغن بادام تلخ هر واحد
یک درم بران چکانیده با شا تا سیا بقدر حاجت بدهند و اگر معدلک طبیعت قبض باشد در ادویه بار الاصول هلیله کابلی و تربد کوفته اضافه کنند و قبل
نوشیدن آن قدری حب صبر بدهند که آن تلیین طبیعت و تسخین مزاج کند و این ضماد نافع برودت کبد ست بابونه اکلیل الملک صبر سقوطری شیخ ارمنی افسنتین رومی
هر واحد پنج درم مصطگی سنبل الطیب سهارون قسط سلیخه حب بلسان عود بلسان هر واحد سه درم زعفران دو درم همه را باریک سائیده بروغن سوسن یا روغن قسط یا روغن
ناردین حب حاجت موم سرخ در آن گداخته بیامیزند و ضماد کنند و ایضا بگیرند افسنتین رومی مصطگی بیخ اذخر سنبل صبر سقوطری صندل هر واحد چهار درم حب بلسان
عود بلسان میعه سلیخه قسط عود خام سک هر واحد دو درم گل سرخ شش درم لادن یکسنیم درم همه را باریک کوفته بیخته بروغن سوسن و موم سرخ بقدر حاجت
سرشته بر کبد ضماد نمایند و اگر این ادویه را بلیوسن یا بنفوح بسرشند نافع بود و غذا اصاحب این علت را دراج و تیهو و نخود آب بزیت مغسول و زیره
و شبت و دارچینی و خولنجان یا طبخ بران شراب ریحانی پاشیده دهند و اگر نان سبلول بشراب ریحانی بخورند نافع باشد و شراب وصند یقون بنوشند
و از بقول نعنع و کرفس و بادیان و بادرنجبویه و مانند آن مفید بود مسیحی در سوء مزاج بارد کبد نوشته که اگر درینجا انطلاق طبیعت و انتفاخ اجفان و اطراف باشد
این قرص بدهند سنبل الطیب عصاره غافث مصطگی عصاره افسنتین بادیان انیسون هر واحد دو درم ریوند ده درم قرص سازند هر واحد بوزن یک مثقال و
هر روز یکی با سکنجبین عسلی بدهند و تضمید کبد بسنبل الطیب و مصطگی وسعد و اذخر و قصب الذریره و زعفران و مر و مصطگی بشراب نمایند و اغذیه غلیظه و بارده ترک
کنند و اگر کفایت نکند این قرص بخورند لک ریوند هر واحد سه درم سنبل تخم کرفس نانخواه مصطگی اذخر اصل مغز بادام تلخ قسط فوه عصاره غافث و افسنتین
اسارون حبطیانا هر واحد یکسنیم درم قرص ساخته یک مثقال با این بار الاصول بخورند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد ده درم بادیان تخم
کرفس هر واحد پنج درم سنبل گل سرخ هر واحد سه درم در دو رطل آب بجوشانند تا دو ثلث رطل بماند صاف کرده بقدر سی درم با قرص بنوشند مصنف
حاوی صغیر گوید که هر صبح جلاب از بادیان سه درم و گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا مزوره نخود آب و مغز قرطم بلحوم چوزه مرغ و کباب و تیهو بخورند
و این دوا مسخن کبد و مدر بول ست سنبل الطیب مصطگی تخم کرفس اذخر انیسون مغز بادام تلخ قسط بحری هر واحد دو درم عصاره غافث فلفل زنجبیل
هر واحد نیم درم کوفته بیخته قرص سازند و یک درم با این بار الاصول بخورند بیخ کرفس بیخ بادیان هر واحد ده درم تخم کرفس بادیان انیسون هر واحد
چهار درم بیخ اذخر حشیش غافث حاشا جعده هر واحد پنج درم مویز منقی بست درم همه را در سه رطل آب بپزند تا یک رطل آید صاف نموده سی درم
از آن بنوشند و اگر با آن اسهال مفرط باشد بگیرند حب الرشاد و تخم ریحان و صمغ عربی هر واحد یک درم بریان کرده در گلاب آمیخته بخورند و
غذا قلیا یا متوبله مزوره و گردناج تیهو یا دراج یا کباب بخورند و این قرص وجع کبد بارد و سوء مزاج آنرا نافع ست افسنتین رومی ریوند چینی هر واحد
سه درم گل سرخ چهار درم سنبل الطیب اسارون لک مغسول هر واحد درم کوفته بیخته بآب کرفس سرشته قرص سازند شربتی یک مثقال با سکنجبین
عسلی ده درم و در آب گرم حل کرده بنوشند و غذا مزوره از زیرباج معمول بلحوم تیهو یا دراج و این قرص نیز این علت را نافع ست لک مغسول
انیسون تخم کاسنی هر واحد چهار درم سنبل اسارون عصاره غافث زرشک هر واحد سه درم ریوند چینی بادیان هر واحد یک نیم درم گل سرخ
شش درم زعفران نیم درم باریک سائیده بآب بادیان قرص سازند شربتی مثقال با سکنجبین بزوری ده درم و تضمید کبد باین ضماد نمایند بابونه
اکلیل الملک سنبل الطیب قسط تلخ سلیخه هر واحد سه درم باریک سائیده بروغن سوسن یا روغن قسط یا روغن ناردین آمیخته ضماد نمایند مولف
شفاء الاسقام می نویسد که در بارد شربت پوست بیخ کاسنی بقرص امبرباریس ریوندی و سکنجبین یا شربت دینار یا شربت اصول شراب ریحانی اگر

بر وستحکم باشد و الا شراب رقیق بشکر کافی ست و نیز ادویه خوشبو مثل سنبل و قرنفل و زعفران و استعمال نمایند مویز با تخم و دارچینی و آب کاسنی
بعسل و نفس کاسنی بعسل و اغذیه مثل قلایا و طبخات و مشویات از لحوم خفیفه مثل گوشت ماکیان و بچه آن و غیره مزورات ریب سفرجل و سکنجبین سنجد و کبدیت و مویز
با تخم مقوی و سمین نیست و کذا کاسینه و نانخواه جگر را خیلی نافع و در اغذیه ایشان کاسنی غیر مغسول و بادام استعمال کنند و زیرباج غذای مشترک ست اوجاع
کبد حار و بارد را حسب میل بحلاوت و حموضت و طعام متخذ از مویز و انار دانه بغایت مفید طبری گوید که طبیب از سوء مزاج بارد کبد حذر کند بهر آنکه نفسی
غریب برای کبد ست چه مزاج اصلی او حار رطب است و چون بارد گردد در جوهر خود متغیر شود و تغیر در جوهر مودی بفساد افعال طبیعی او می گردد و از ان حافظه
او هم غذا و خون را فاسد باشد و جوهر دم متغیر می گردد پس رقیق بارد باشد و مودی باستسقای لحمی می گردد و علاجش نیست که اگر سببی مانع نباشد شراب
صرف خوشبو نوشند و اصلاح غذا و میل او بدانچه مسخن باشد مثل لحم سرخ بزیت بریان و ماء اللحم که با افاویه مثل دارچینی و قرنفل و قاقله صغار و مانند آن
خوشبو کرده باشند و این ضماد نمایند صبر مصطکی سنبل ناردین قصب الذریره طالیسفر کوفته بیخته بر دو وجه ضماد نمایند یا بروغن ناردین یا روغن بلسان مخلوط
کرده بر پارچه مقطوع بهیئت کبد مالیده و یا موم روغن بروغن ناردین ساخته ادویه مخلوط نموده بدستور بر جگر نهند و درین باب روغن [illegible]
بروغن مذهب استعمال کنند و آن نیست بگیرند روغن یاسمین و روغن خیری و دران این افاویه بجوشانند سنبل قرفه قرنفل جوزبوا دار شیشعان قاقله
صغار و کبار و زرنب و مصطکی و عنبر بعده روغن صاف کنند و ثفل را بسایند باریک و بران روغن باز اندازند مثل ربع آن روغن بان خالص داخل
کرده در دیگ مضاعف بآب گرم باز بجوشانند و سرد کرده این روغن در کبد بارد استعمال کنند و اگر با این ادهان اشیای قابضه خوشبو اضافه کنند
استعمال او در کبد جائز بود بهر آنکه روغن مرخی جوهر کبد ست و بالجمله باید دانست که در تسخین دماغ و در تبرید جگر و قلب و در تسخین فم معده و در تبرید و تسخین امعا
و در تبرید طحال عند الحاجت مبالغه نکنند بهر آنکه این اعضای شریفه در حصول افعال کثیر الافتقار و محتاج بدوام فعل اند پس هرگاه اکثر از انچه واجب ست
سرد یا گرم شوند ضرر با فعال این اعضا رسد و مودی بفساد می شوند که تلافی آن دشوار گردد و از انچه در کبد بارد استعمال کنند و برای او از ان فائق یافته شد
تریاق ست که حرانیان برای اوجاع کبد ساخته اند و تریاق کبیر نیز نافع ست و معجون متخذ بجگر گرگ و آن اثاناسیا ست نیز برد کبد را نافع ست و هرگاه سبب
مانع بر درانباشد چیزی موافق تر از شراب کهنه نیست و شرب او باعتدال باید و ابو ماهر شرابی برای برد کبد ساخته و اگر مانعی نبود استعمال آن می نمود
و آن نیست که بگیرند راسن خشک و زرنب و پوست سفرجل شیرین خوشبو مساوی و در شراب یک شبانه روز خیسانیده بجوشانند و صاف نموده بران
قدری عسل انداخته بشراب خوشبو قوی الحرارة آمیزند و در اصحاب کبد بارد استعمال نمایند و اگر برد کبد با اسهال باشد این قرص دهند [illegible]
هر واحد دو درم شاه بلوط [illegible] کرده بریان نموده سه درم همه را سائیده مثل آن دقاق کندر آمیخته قدری از ان بخورند و اگر قاروره حار باشد دلالت
کند بر آنکه سبب فاعل اسهال غیر سبب برد کبد ست پس مطفیات مسکن حدت بنوشانند و اگر قوت احتمال کند حقنه مسکن بعمل آرند و اگر قاروره سفید بود
دلالت کند بر آنکه سبب فاعل اسهال سبب برد کبد ست پس بر مداوات کبد اقتصار نمایند و در ضماد کبد ادویه شدید القبض زیاده کنند و در ان چیزی از ادهان
استعمال کنند و هرگاه با برد کبد تپ باشد نظر بسوی سبب فاعلی تپ کنند پس اگر تپ عرض تابع برد کبد باشد مداوات و عنایت برد کبد بود و اگر سبب
فاعلی تپ غیر سبب برد کبد باشد قصد قطع سبب تپ کنند و از اسخان کبد غافل نشوند بلکه دوا مرکب از مسخن کبد و قاطع سبب تپ بعمل آرند و میان ضرر کبد
و ضرر تپ نظر کنند پس اگر ضرر برد کبد بیشتر باشد عنایت باسخان آن او فرو اکثر نمایند و اگر ضرر تپ اکثر باشد عنایت بمداوات قطع سبب آن بیشتر باشد

علاج امراض کبد از سوء مزاج یابس

و آن ضعف جگر و وجع کبد و استسقا ست بهتر ترطیب برطبات معروفه از اغذیه و بقول و اطلیه و ضمادات و اشربه بکار برند و میل بانها بسوی اعتدال باحرار و بقدر حاجت
کنند مثلا لعاب اسپغول و شیره تخم خرفه با شربت نیلوفر و خشخاش بیاشامند و یا عرق گاوزبان و بید ساده هر یک هشت تولہ با شربت نیلوفر چهار تولہ بدهند و ماء الجبن
مسهل المرطب و شیره [illegible] و برگ عنب الثعلب تر را خاصیت عجیب ست در ترطیب جگر و ماء الشعیر بروغن بادام نافع بود و ماء اللحم نیز مفید و شیره تخم

خیارین و مغز تخم کدو و خیار نافع و قیروطی از آب کدو و آب برگ خرفه و کاسنی و کاهو و روغن بنفشه و کدو و بادام و موم ساخته بر جگر طلا نمایند و یا گل کاسنی و نیلوفر
هر یک دو توله بشیر تر ضماد کنند و اغذیه مرطبه مثل مغز نسر علوان و باقلا مقشر و ماش مقشر و بقول مرطبه مثل اسفاناخ و برگ کاهو و برگ خطمی بروغن بادام دهند و یا شوربای جوجه
مرغ یا برنج بدهند و کدو با گوشت بزغاله مفید و ماهی تازه سودمند و اگر هر صباح حریره آب سبوس و نبات و روغن بادام بنوشند بهتر باشد و از شهره د
ضماده که اصحاب دق را بدان علاج کنند اختیار نمایند لیکن در ان دوای قابض و خوشبو برای تقویت جگر مخلوط سازند و باید که در ترطیب افراط نکنند
تا بسوء القنیه و ترهل و استسقاء لحمی نه انجامد **اقوال حکما** صاحب مغنی گوید که علاجش باحساء متخذ از خطمی و بهیدانه بلبوب حملان یا جدی نمایند و بخوردن مسکه
با شکر و نوشیدن شیر امر کنند و بر ترطیب بدن تحریص نمایند و در علاج آن اهمال نکنند و الا امر مفضی بدق گردد **ایلاقی** گوید که علاج این دشوار است و محتاج
بتدبیر مرطب باشد و آب انار شیرین بروغن بادام و ماء الشعیر و آب گندم و روغن بادام و زرده بیضه نیم برشت و ماء القرع و آب هندوانه و ماء الخیار و لعاب
اسپغول باید داد و اگر احتیاج بچیزی معتدل باشد لعاب تخم ریحان و ماء الجبن و پنیر تازه و شیر تازه با شکر و گوشت بزغاله دهند و آنچه برای مرض شیخوخی
مذکور گردد سودمند بود و آب ممزوج بجلاب یا آب انار شیرین بنوشند **ابن الیاس** گوید که هر صبح جلاب از شربت نیلوفر و شربت خشخاش و شربت بنفشه یا
شیره تخم خرفه با شکر سفید بدهند و غذا حسو از نشاسته گندم و مغز بادام و شکر سفید با مزوره کدو و گوشت جدی یا با کارع جدی دهند و یا هر روز دماغ جدی بگیرند
و با نان سمید بخورند یا مزوره ماش و اسفاناخ و کدوی تر و ملوخیا بروغن بادام و یا ماهی کوچک را با یا رضراضی بدهند و تضمید کبد بقیروطی روغن بنفشه
و روغن کدو و آب کاسنی و آب کدو و موم صاف نمایند **طبری** گوید که سوء مزاج یابس کبد سریع الزوال است تا وقتیکه مستحکم نگردد و سبب یکی آنکه سریع
الانفعال است مر حرارت را و کذلک برودت را و هرگاه کبد بارد گردد بسوی ترطیب اقرب از یبوست بود و هرگاه گرم گردد بسوی قبول ترطیب قریبتر
باشد و سبب ثانی آنست که مداوات آن ممکن است اگر گرم باعتدال نمایند بعده ترطیب کنند و اگر خواهند ترطیب باعتدال نمایند بعد از ان تسخین کنند اگر
محتاج بسخونت باشد و اگر خواهند ترطیب آن نمایند پس تبرید آن کنند اگر محتاج ببرودت بود و اگر خواهند ترطیب نمایند پس ترک کنند اگر مستغنی از تسخین و تبرید
باشد و علاج این نقل مریض بسوی بلد رطب است و اقتصار بر اغذیه مرطبه مثل دماغ جدی و ماکیان جوان و باقلای مقشر مطبوخ بروغن بادام و کله پاچه
جدی مطبوخ در تنور با جو مقشر و از بقول کاهو و کاسنی تازه و سرمق و بقله یمانی و شاخ خرفه و مانند آن و از ادویه شربت خشخاش و خشخاش رطب و یابس و استعمال
آبزن و از شراب شراب رقیق ممزوج که سفید رنگ رقیق القوام بود و حدیث نباشد و از آنچه تضمید مثل این کبد می کنند تخم خرفه است که آنرا سوده بلعاب
اسپغول مخلوط سازند و پارچه آلوده بر جگر نهند و بعضی اهل حران چون مانعی نبود اسفنج را در شیر زنان آغشته بر مثل این کبد می نهادند و خیلی نفع ظاهر
می شد و ایضاً معالجه این در نوع سوء مزاج حار یابس و بارد یابس نیز بیاید و از آنچه برای این مزاج استعمال می کنند حقنه بروغن بنفشه و آب کشک
جو و آب حلزون است بگیرند از کشک یک کف و از حلزون کف کبیر و هر دو را در دیگ بجوشانند تا مهرا شود پس آب او صاف کرده بران روغن بنفشه اندازند
خوب ممزوج نموده حقنه کنند که این بغایت مرطب است و استعمال این نشاید مگر آنکه یبس بنهایت باشد و بر سائر کیفیات کبد مستولی بود و چون مانع نبود
و در جگر حرارت معتدل باشد در خوردن فواکه رطب مثل امرود و شفتالو و علیق و انگور سفید که شیرینی او مفرط نشده باشد و آلو شیرین و مبیخوش و ترنج شیرین
و مغز خیار و بادرنگ باک نیست و اگر حرارت کبد ضعیف ناقص از اعتدال باشد صاحب او چیزی ازین فواکه استعمال نماید که آن مورث ورم کبد و سده
خواهد شد و اسهال کبدی یابس مزاج جگر کمتر حادث میشود و اگر حادث شود قطع آن سهل بود بهر آنکه جوهر کبد یابس مزاج بسوی عفونت و سخافت متغیر نمیشود و آنچه از
اسهال حادث می شود فضول می باشد چون منقضی شود منقطع گردد اگر دران خطا واقع نشود

علاج امراض کبد از سوء مزاج رطب

و آن ضعف کبد و سوء القنیه و استسقا است بهر جهت تفتیح افسنتین و مصطکی و اصل السوس و بادیان با سکنجبین بزوری و دواء الکرکم دهند و
اطریفل کبیر و جوارشات گرم حسب حاجت بکار برند و خبث الحدید مطبوخ کثیر النفع است و یا ماء العسل نیم گرم بنوشانند و از مویز و سعد هر دو را بر ضماد کنند

واغذیه سرد خشک مثل حموضات بمانند رمانیه و سماقیه و عدسیه و حماض و ریباسیه تناول کنند و اگر در انجا امساک طبیعت باشد آب انار بن شیرین همراه نیم رطل با بیست درم
شکر و یا خیار شنبر در آب کاسنی و آب عنب الثعلب مالیده بنوشانند و اگر بدوای قوی تر حاجت افتد مطبوخ هلیله بدهند و یا بگیرند آب عنب الثعلب و آب
کاکنج بقدر پنجاه درم با اندک ایارج فیقرا دهند و اطریفل صغیر بشکر ساخته نافع است خجندی گوید که اگر سوء مزاج دموی باشد فصد باسلیق ایمن کنند
و اگر بطی کشایند بهتر باشد چون قوت و سن و زمان مساعدت کنند و شربت مصطفیه که در صفراوی بیاید و سکنجبین با آب سرد بنوشند و بعد از تنقیه مخلوط ساختن
که با تقویت تبرید کبد و غسل و جلای او جمع گردد و آب کاسنی بستانی از انفع ادویه برای حرارت کبد است با سکنجبین بنوشند و آب تمر هندی بشکر [illegible]
بشربت انار و آب انار شیرین آن مفید و بالجمله علاجش قریب از صفراوی است خضر گوید که اگر غلبه خون باشد فصد باسلیق نمایند از جانب محاذی جگر و آب [illegible]
بعض بقول مسکنه مثل آب کاسنی و آب عنب الثعلب یا ماء القرع و آب انار بدهند و برای تلیین خیار شنبر و شیرخشت با آب عنب الثعلب بنوشند طبری گوید که [illegible] از
بعض اوائل ذکر کرده که مزاج حار رطب جگر را سوء مزاج کبد نمی گویند و این کلام قابل التفات نیست بهر آنکه از فساد مزاج خروج او از اعتدال اراده می کنند
پس هر کیفیت که از اعتدال مطلق یا از اعتدال خاص خارج گردد آن سوء مزاج است که ضرر رساند و کلام ما در حرارت و رطوبت فقط نیست بلکه کلام ما در زیادتی
حرارت بر مقدار واجب است و علاجش مقابله با اغذیه بارده یابس است و کذلک تنقیه بهلیله کابلی و افسنتین و افتیمون و مانند آن و سودمند ترین اشیا از برای تنقیه او
فصد باسلیق است و تضمید کبد او بضماد بارد یابس خوشبو مجفف مثل قسب و کشک و آس و [illegible] و صندل سرخ و اندک کافور و پوست بهی و آب او و برگ [illegible] و مانند آن
باید کرد و اگر اسهال حادث گردد در ضماد قرنفل و طراثیث و عدس و قشار کندر زیاده کنند و حسب قاروره و آنچه مقابل سبب موجب باشد لازم گیرند [illegible] اگر
قاروره سرخ باشد و اسهال کبدی حادث گردد آب سویق که در آن با جو انار دانه بریان و خشخاش بریان و [illegible] خشک پخته باشند لزوم نمایند و غذای او کعک
مسلول بعد بریان کردن او که بران بادام بریان انداخته باشند باید کرد و این اسهال را دفعة قطع نکنند بلکه قطع مع اصلاح مزاج کبد او نمایند و صاحب او تمر [illegible]
کمتر خورد و اگر بخورد بسیار کهنه نباشد و نه حدیث غلیظ بود و بادام نافع بمثل این مزاج است و شاهبلوط و عناب و بهی و امرود قابض و هر چه در آن قبض
بغیر تولید ریاح باشد نافع بمثل این مزاج است و اگر صاحب او در ماکول و مشروب بر تقلیل مفرط مانع از حرکت که انسان بسوی آن محتاج است اقتصار کند و یا طبیب از
مراعات این مزاج تساهل کند ایمن نباشد از فساد جوهر کبد و تعفن او و پس یکی از دو امر پدید اگر دد یا استسقای زقی یا اسهال که منقطع نشود تا آنکه هلاک گردد
پس واجب است که از مراعات او بدانچه ذکر کردم از اقتصار در ماکول و مشروب و مراعات استفراغ موافق و استعمال چیزی که حرارت و رطوبت جگر کم کند از
اغذیه و ادویه و فصد غافل نباشد

علاج امراض کبد از سوء مزاج حار یابس

و آن ضعف جگر و وجع کبد و ورم جگر و تبخر کبد و اسهال کبدی است در سازج هر چه در سوء مزاج حار و یابس مفرد گذشت حسب حاجت بکار برند و در بادی [illegible]
صفرا یا مطبوخ فواکه با ریوند چینی و خیار شنبر تنقیه نمایند و یا شربت ورد مکرر و شیرخشت و ترنجبین و تمر هندی با مغز فلوس و بدون آن در آب کاسنی سبز و عنب الثعلب
سبز حل کرده روغن بادام و داخل نموده بدهند و گاهی این ادویه در نقوع یا مطبوخ بارد حل کرده میدهند و هر چه در دموی گذشت سوای فصد بکار برند
و نزد ضرورت فصد نیز جائز است و با تنقیه بدن بمطبوخ هلیله و تمر هندی و یا نقوع آلو کنند و ضماد تبراشه کدو و خیار و برگ خرفه و عنب الثعلب هر یک نیم توله صندل
سفید کشنیز خشک تخم کاسنی فوفل هر یک هفت ماشه در گلاب سازند و شیره مغز تخم کدو و تخم خیارین و مغز تخم تربز هر یک نه ماشه لعاب بهدانه سه ماشه شربت نیلوفر
چهار توله [illegible] نه ماشه و [illegible] چهار روز داده جهت تعدیل قرص زرشک سه ماشه و شربت لیمون یک توله بلیسانند و عرق فواکه و زرشک و صندل هر یک
سه توله شربت انار بن سه توله دهند و غذا کدو و خیار که بترشی انبه ترش کرده باشند و یا پالک با برنج خورانند و بجای آب عرق کاسنی و گلاب [illegible] نمایند
و بعد اصلاح بدن غذا آنچه مرغ با آب انار دهند و بقول جالینوس اگر در اینجا قبض باشد سفوف بنفشه سه درم با آب عنب الثعلب و اگر لین باشد قرص طباشیر قابض
با رب به دهند و اگر اسهال نیز باشد با حب اسهال بدهند بوعلی سینا می نویسد که صاحب او اغذیه بارد و رطب و بقول بارد و رطب خصوصا کاسنی استعمال کنند

وازانچه دران برودت وقبض شدید باشد اجتناب نمایند وانچه بسیار نافع ست شیر خرست که از ان ضعیف تا هفت استار با اندک شکر طبرزد غیر کثیر نوشند و
قوی تا ده استار بیاشامد و مراهم و اضمده بارد رطب بعمل آرد و با وجود این همه در ترطیب مبالغه نباید کرد که از ان ارخا بهم رسد و باید که از ابزار و زیره و توابل و
پسته بسیار اجتناب کند و اما پسته اندک مضرت نمی کند بمناسبت و از لحوم غلیظ و اعضای غلیظ از لحوم جید مثل کبد و طحال احتراز کنند **ایلاقی و جرجانی**
گویند که اگر سوء مزاج با ماده باشد اول استفراغ بمطبوخ هلیله زرد و آلو سیاه و خرمای هندی و شیر خشت کنند و آب لبلاب یا آب عنب الثعلب یا آب کاسنی
با فلوس خیار شنبر و شکر مسهل لطیف ست و ماء الجبن با سفوف هلیله و شیر شتر نیز با سفوف هلیله از آنکه تب نباشد دادن صواب باشد روز اول چهل درم ماء الجبن
با سه درم سفوف و روز دوم شصت درم و هر روز بست درم زیاده کنند تا روز هفتم و نسخه هر دو سفوف هلیله همانست که در سوء مزاج حار در قول مجوسی گذشت
و بقول جرجانی بعد تنقیه شیر خر و شکر دهند و در کشکاب کدوی تر پخته با روغن بادام و بنفشه و نیلوفر و ماء القرع با آب انار ترش آمیخته و آب هندوانه و ماء الخیار
و لعاب اسپغول با شکر و طعام قلیه کدو و خیار و سماق و کاهو و اسفاناخ و کشک جو و بیضه مرغ نیمبرشت با زرده و سفیده با روغن بادام و شکر دهند
ابن الیاس گوید که اگر سوء مزاج کبد با ماده صفراوی باشد باید که اسهال باین مطبوخ نمایند سنای مکی بنفشه هلیله زرد هلیله کابلی گل سرخ هر واحد پنج درم
نیلوفر تخم کاسنی هر واحد سه درم آلو بخارا عناب هر واحد بست عدد تمر هندی بست درم تخم کشوث سه درم در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید و در ان
خیار شنبر پانزده درم و ترنجبین بست درم مالیده صاف کرده سحرگاه بنوشند و کبد را بصندل سرخ و سفید و آرد جو و بنفشه نیلوفر گل سرخ هر واحد سه درم کافور ربع
نیم دانگ کوفته بیخته با آب کاسنی و آب حی العالم یا آب خرفه یا آب کشنیز سرشته ضماد کنند و اگر تا آن اسهال باشد هر صبح جلاب از تخم کاسنی سه درم و بنفشه
پنج درم و شکر سفید ده درم و ترنجبین ده درم بنوشند و غذا مزوره ماش بمغز بادام و اسفاناخ یا کدو تر دهند و اگر تا آن اسهال باشد هر صبح قرص طباشیر
قابض یک مثقال برب سیبی یا رب آس یا رب سیب هر چه ازین حاضر باشد ده درم بدهند و غذا مزوره ماش مقشر بریان و مغز بادام مقشر بریان تخم ماکیان
سازند و این ضماد بکار برند صندل سرخ و سفید فوفل رامک اقاقیا گلنار جفت بلوط هر واحد سه درم کوفته بیخته با آب بارتنگ و آب عصی الراعی یا با آب
لف انگور سرشته ضماد بر معده نمایند و غذا مزوره سماق و مغز بادام بریان و اندک شکر سفید و یا مزوره زرشک و مغز بادام دهند و این قرص نافع حرارت کبد
و لهیب است زرشک ده درم گل سرخ و طباشیر هر یک پنج درم سائیده بلعاب اسپغول قرص سازند و دو مثقال با سکنجبین ساده ده درم بخورند **خجندی** گوید که اگر
ماده صفراوی باشد اسهال بمطبوخ هلیله زرد و غیر آن که در قول ایلاقی گذشت باید کرد و شیر شتر با سفوف هلیله دهند و نسخه سفوف مذکور همانست که در سوء مزاج حار
در قول مجوسی مذکور شد مگر تخم کاسنی دو درم عوض بادیان و در وزن انیسون نیم درم ست و نوشته که سه درم ازین سفوف با چهل درم شیر ساک یا ماء الجبن تخمیر
یا شربت دیناری بدهند بعد ازین نسخه قرص زرشک که در قول سید در سوء مزاج حار مذکور شد نگاشته لیکن اسپغول مغسول پنج درم عوض گل سرخ در ان داخل کرده
ابن علی گوید که اگر علامات غلبه صفرا ظاهر گردد پوست هلیله زرد و خیار شنبر و شیر خشت با آب عنب الثعلب دهند و غذا ماء الشعیر و اسفاناخ و برگ خرفه سازند و اگر
تسکین نیابد بعد استفراغ قرص طباشیر کافوری و شربت انار بدهند و تضمید کبد با آب عنب الثعلب و روغن گل و صندل با بنفشه و ورد و کافور نمایند و در افراط
در تبرید نکنند تا صلابت و سده حادث نکند و برای حمی کبد این نسخه از املای استادم ست تخم کاسنی تخم خیارین هر واحد مثقال در عرق گاوزبان چهار اوقیه بتر
برآورده و شربت بزوری و شربت بیخ کاسنی دو اوقیه داخل کرده نصف آن صبح و نصف شام بدهند **طبری** گوید که صفرا در کبد حار یابس کثرت کند و تجوید فهم صاحب آن نماید و
اختلاط خون او و احمر اللون او مائل بسیاهی اندک باشد و صاحب او قوی البدن جید الحرکت قوی بر احتمال کد متوسط النفس بود و اکثر فرزند نرینه از و زاید و صاحب
این مزاج در شباب اوفی صفراوی و اسهال صفراوی شود و ورم حمره و نمله و فلغمونی عارض شود و این مزاج اگر چه سریع القبول برای معالجه است لیکن شدید الخطر ست
این مرض سبب است و خون صاحب این مزاج اکثر مستحیل بصفرا می گردد و تدبیر صاحب این مزاج باید که مائل باشیای مبرده مرطبه مثل ماء الشعیر باشد و در غذا اسفاناخ
و کدو و سرمق و قطف دهند و از انچه نقل بدان کنند حماض است و نفع می کند آب آلو بخارا و هر گاه احتیاج بسوی استفراغ افتد باید که تمر هندی آلو و تخم کشوث و کاسنی
و هلیله زرد و برگ لبلاب و مانند آن کنند و اگر صاحب این مزاج ضعیف باشد و محتاج استفراغ بود منقوع مشمش و آب کاسنی و فلوس خیار شنبر و مانند آن تنقیه نماید

وصاحب این مزاج محتاج بریاضت عنیف نیست بلکه هر قدر که ریاضت او کم شود بهتر است و اوفق شراب برای او سفید رنگ صرف است و از جلادت استخف باید
تعرض نمایند و در خوردن فواکه محموده رطبه باک نیست و دوم فصد و کثرت اخراج خون نکنند که این آمن از تعفن دم است و خوف جمود او نیست و جالینوس گفته که
حفظ مزاج رطب صاحب این مزاج بضماد و طلا و فصد نماید بهر آنکه جمود خون بیشتر تفتیح عروق در رطبه می کند و سوء دی بسیار میگردد و نیز که صاحب این مزاج را
حادث میشود صفراوی می باشد و گاهی دموی بود که صفرا با آن مختلط گردد پس باید که طبیب عالم بود بدانچه ذکر او نمودم تا آنکه او را امکان احتراز در سوء معالجه آن باشد

علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد رطب

و آن ضعف جگر و سدد کبد و وجع کبد و ورم جگر و سوء القنیه و استسقا است اگر ساذج باشد آنچه در سوء مزاج بارد و در رطب مذکور شد حسب حاجت مرکب ساخته استعمال نماید
و اگر مادی باشد تنقیه بمسهل بلغم و حب ایارج یا مطبوخ هلیله با اضافه ریوند خطائی و شربت دینار کنند بعده بهر ادرار ماء الاصول با طبیخ زوفا یک مثقال دواء الکرکم دهند و
باید که در دفع ماده و استیصال آن مبالغه نکنند تا بذبول نه انجامد و یا جهت حصول نضج تا پنج شش روز این مطبوخ دهند انیسون اذخر تخم کشوث هر یک چهار ماشه بادرنجبویه
پوست بیخ بادیان هر یک نه ماشه شکاعی بادآورد بیخ کرفس هر یک هفت ماشه گلقند عسلی چهار توله و غذا شوربای مرغ و کباب با نان دهند و بنابر اسهال در مطبوخ
ریوند خطائی تربد سفید هر یک نه ماشه زنجبیل سه ماشه برگ سنا دو توله خیارشنبر ترنجبین هر یک هفت توله شربت دینار چهار توله روغن بادام هفت ماشه
اضافه نموده بدهند و عوض آب بر عرق بادرنجبویه و بادیان و گلاب اکتفا کنند و وقت دو پهر نخوداب مرغ نوشانند و وقت شام نان خشکه شوربای کبک
و دراج بدهند و صبح مطبوخ سابق با اضافه شربت بزوری چهار توله و حرف نه ماشه دهند و همین سان چهار پنج روز بکرات دهند و جهت تعدیل معجون فلاسفه و اثاناسیا
و اطریفل کبیر و دواء الکرکم کبیر با عرق افسنتین دهند و از سنبل الطیب و اذخر و سعد و قسط تلخ و افسنتین هر یک نه ماشه زعفران هفت ماشه ضماد سازند و در اینجا
در اسهال افراط نکنند که بسلس البول می انجامد بقول شیخ از ادویه و اغذیه که در آن حرارت و قبض و تلطیف و تنشیف باشد استعمال نمایند و اگر در اینجا ماده
باشد استفراغ آن بمثل ماء الاصول قوی و مثل کلکلانج و مثل ایارج ارکاغانیس کنند و لطیف مستفرغ سازند و لطیف تدبیر و تسخین آن نمایند ولیکن بعد
او از سموم خفیفه با بازیر و شراب قوی رقیق صرف قلیل باشد و معاجین کبار حسب وجوب وقت و حال و اضمده محلله از خارج استعمال کنند سید گوید که
که اگر با ماده باشد اول تنقیه باید کرد پس تدبیر تبدیل مزاج کنند و هرگاه تنقیه خواهند کردن اول شبانگاه این حب خورانند ایارج فیقرا یک درم غاریقون یک درم
لک مغسول دو دانگ ریوند چینی دو دانگ انیسون یک دانگ مقل دو دانگ مقل را در آب کرفس حل کرده ادویه سوده بدان بسرشند و این یک شربت است
و بامداد این مطبوخ دهند هلیله کابلی پانزده درم افسنتین رومی غافث افتیمون هر یک پنج درم گل سرخ ده درم تربد سفید نیمکوفته سه درم سنبل الطیب
یک درم کرفس پوست بیخ بادیان بادیان انیسون هر یک دو درم بسفایج نیمکوفته هفت درم مویز منقی سی دانه انجیر پانزده دانه همه را بجوشانند چنانکه
ربع ماند و مالیده صاف کرده در صد درم ازین مطبوخ گرفته فانیذ بست درم حل کرده بنوشند و بعد تنقیه این ماء الاصول بدهند پوست بیخ کرفس پوست
بیخ بادیان هر یک ده درم نانخواه انیسون هر یک چهار درم سنبل الطیب گل سرخ اذخر هر یک سه درم بدستور بپزند شربتی سی درم تا چهل درم با سه درم
روغن بادام تلخ و روغن بادام شیرین بالمناصفه و این نسخه قوی تر از انست تخمهای مذکور هر یک پانزده درم تخمها هر یک هفت درم قنطوریون
دقیق زنجبیل عاقرقرحا هر یک سه درم نانخواه قسط زراوند طویل هر یک چهار درم شونیز تخم سداب قردمانا شیطرج هر یک پنج درم جند بیدستر یک درم
همه را در سه آثار آب بپزند تا یک آثار بماند و در بعضی نسخها سلیخه اسارون هر یک دو درم و مصطگی و حلبه هر یک پنج درم و وج و راسن هر یک دو درم
و بیخ کبر و بیخ سوسن آورده اند و باید که در هر هفته دو بار ایارج فیقرا ساده یا مرکب بچیزی دیگر بدهند تا ماده تنقیه یابد و آنکه با برودت رطوبت غالب
بود ماء الاصول بروغن بادام تلخ و روغن بید انجیر بنوشانند و نقیع حلبه با طبیخ او با روغن بادام تلخ سود دارد و چون ماده تنقیه یابد معاجین و
جوارشات و قرص افسنتین و قرص ریوند و دواء اللک و دواء الکرکم و قرص غافث و حندیقون بدهند و ضمادات بر جگر نهند و ایضا قرص لوز
بنسخه ثابت بن قره دهند و اگر کسی را بچیزی معتدل حاجت آید این قرص دهند بگیرند ناردین سه درم افسنتین دو درم سنبل بسرشند شربتی دو درم

و این را معجون ناردین گویند و جگر گرگ خشک کرده کوفته یک قیچه با ماء العسل یا با سکنجبین سخت سودمند است بهر آنکه گوشت جگر گرگ و مزاج آن معتدل است
از جگر همه جانوران و او بالخاصیه با جگر آدمی سخت موافق است و همه بیماریهای جگر را سود دارد و شیر شتر اعرابی که علف او شیح و سنای مکی و اذخر یا بادیان
و کرفس و مانند آن باشد باده درم شکر اخلاط ردی را از جگر باسهال بیرون آرد و سدها بگشاید و این حب امراض جگر و ابتدای استسقا و حمیات مزمنه را
نافع است بگیرند افسنتین و هلیله زرد و مصطکی و ریوند چینی و زعفران و لک مغسول و انیسون و شاهتره و ایارج فیقرا همه مساوی با آب عنب الثعلب سرشته
حبهای خرد سازند و یک مثقال شب وقت خواب بخورند و اگر بعض اسرقه باشد نیم وزن همه ادویه رب السوس آمیزند و این ضماد نافع است و نسخه او
همانست که در سوء مزاج بارد در قول صاحب کامل گذشت و غذا کباب و گنجشک بریان و نخود آب بروغن بادام تلخ و نان در شراب کهنه تر کرده و از
میوه های خشک پسته و مغز بادام تلخ و شیرین و مویز و فانیذ و حلوای عسل بروغن بادام و زیت خورند و روزه داشتن و کم خوردن سود دارد
صاحب ترویح گوید که در سوء مزاج بارد اگر مفهوم شود که در بدن ماده بلغمی است یا سوداوی اول تنقیه آن بمسهلات و مدرات مناسبه نمایند
و این حب نافع است و نسخه او همانست که در قول سید اولاً مذکور شد و بعد تنقیه اقدام بر تبدیل کبد نمایند و شراب افسنتین یا قرص آن با سکنجبین عنصلی
و عسلی بخورند و زنجبیل مربی و جوارش الاصول و قرص لک و دواء الکرکم با سکنجبین بزوری بدهند و این شربت نیز بر دوست کبد را نافع است بیخ بادیان تخم کرفس
هر یک سه درم پوست بیخ کبر افسنتین غافث اسارون هر یک دو درم مصطکی یک درم دارچینی یک درم فقاح اذخر ریوند چینی لک هر یک یک مثقال همه
در سه رطل آب بجوشانند تا نصف بماند شکر طبرزد بقدر حاجت داخل کرده بقوام آرند شربت ده درم با یک درم روغن پسته و اگر مرض مزمن گردد آنرا با ماء
کبیر یا صغیر یک درم بشراب نزد خواب نافع بود و شیر شتر اعرابی چهل درم با پنج درم یا ده درم سکنجبین العنصلی نافع است و این قرص مفید افسنتین رومی پنج درم گل سرخ
بادیان انیسون تخم کرفس اذخر اسارون هر یک دو درم دارچینی حب بلسان مصطکی رب السوس قسط سلیخه هر یک یک درم زعفران نیم درم با رب
سائیده قرص سازند شربتی از یک درم تا مثقال با سکنجبین عسلی و قرص لک که نسخه آن در سوء مزاج بارد در قول مسیحی گذشت و ضماد که در قول
صاحب کامل همانجا مسطور شد نیز نافع نوشته مصنف شفاء الاسقام می نویسد که در ابتدا انگبین بزوری بنوشند و یا مطبوخ پوست بیخ
کاسنی دو درم تخم کاسنی مثقال پوست بیخ بادیان درم اصل السوس اذخر غافث هر یک نیم درم جوشانیده صاف کرده شربت پوست بیخ کاسنی
و لیمون و دواء قیه داخل کرده استعمال کنند و اگر کفایت نکند مثل تخم کرفس و مصطکی و قسط هر واحد نیم درم اضافه نمایند اگر سن و فصل و بلد
احتمال کند و ضماد از افسنتین و سلیخه و سنبل و قسط و ناردین نمایند و نطول از اکلیل الملک و بابونه و مرزنجوش در ابتدا سازند و اگر
کافی نباشد مثل ابرسا و شبت و شونیز قوی کنند و گاهی احتیاج می افتد و در زمستان مثل بابونه و پودینه و شیح و مرزنجوش و در افصد و بسوی
کنند و اشق طبری گفته که سوء مزاج بارد رطب کبد خیلی ردی است بهر آنکه خون را فاسد کند و رطوبت در اعضا افزاید و تهیج آرد و در اکثر
روقات طبیعت صاحب او منحل باشد و بسیاری ریاح و سعال بجهت ترطیب ریه عارض شود و گاهی بسوی قلب بطریق غذا رطوبت
بسیار رسد و موجب کسل و جبن گردد و حمیات بلغمی بیشتر بهم رسد و چون اسهال افتد حبس او مشکل بود و همچنین اگر جراحت یا قرحه بهم رسد اندمال او
صعب گردد و علاج صاحب این مزاج تسخین و تجفیف است اما از اغذیه مثل لحوم عصافیر و قنابر و شفنین و قلایای محرقه از لحوم حملان بود
و از اشربه شراب کهنه مصلح اوست و از ادویه فلافلی و آنچه در ان زنجبیل و لسان العصافیر باشد و از آنچه ضماد این کبد بدان نمایند صبر و مر و
روغن بلسان و مصطکی و سنبل و زرنب و پوست بیخ خوشبو و پوست بیخ و حب بلسان و مویزج و عاقرقرحا و مانند آنست و واجب نیست که فصد کنند و
بسیا عتی را باین مزاج دیدم که فصد کردند و اخراج خون بسیار نمودند و در استسقای لحمی افتادند و در اسخان کبد افراط نکنند بلکه تسخین را باعتدال
نمایند و اگر احتمال استفراغ کند تنقیه بهلیله کابلی و سیاه و غاریقون و ایارج و حب النیل و حب الغار و ماهیزهرج و افتیمون و تربد و قنطوریون
که اندر وقت مناسبست برای مثل این مزاج و کمافیطوس و کماذریوس نمایند و خیری از انگوبخیا و تمر هندی و سقمونیا و مانند آن

نباید داد و صاحب این مزاج را دیدم که تنقیه او بسقمونیا و هلیله زرد نمود و تهیج عارض شد و تسخین مزاج او و تضمید کبد او کردم و کلکلانج بماء الاصول و بسیار او رد و بید کردم و کم خورانیدم پس مزاج او باعتدال آمد و خلاص یافت و مثل این مزاج در اطفال و کسیکه بجوانی از سن حد اثت رسد غیر مهلک ست و اما در مشائخ و عجائز چون برایشان این مستولی گردد مزاج آنها را فاسد کند و بسا ست که قتل ایشان نماید

علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد یابس

و آن ضعف جگر و جمیع کبد و ورم جگر ست در سافج آنچه در سوء مزاج بارد و در یابس گذشت مرکب ساخته استعمال نمایند و در بادی تنقیه بمسهل سودا و حب افتیمون و مطبوخ آن و یا ماء الجبن مع حب لاجورد و سفوف آن نمایند و یا ماء الجبن شیر شتر دهند و بعد تنقیه خمیره مروارید و عرق شیر حکیم کبیر علی خان و ماء اللحم علوی خان نوشانند و غذا چیزهای تری افزا دهند مانند سماک رضراضی و گوشت بزغاله که در آن پالک هندی و رومی و کشنیز سبز داخل باشد با نان دهند و بقول شیخ اضمده چرب نرم از مراهم و غیر آن و معاجین گرم مثل دواء اللک و دواء الکرکم و معجون قباد الملک و ام وسیا و اثاناسیا و قوقی و از معجون فنداد یقون بقدر نخود یا با قلا بماء الاصول که در ان ادویان رطبه افتند استعمال کنند و شراب رقیق قوی بکار برند و چون در ینجا قبض باشد این حب استعمال نمایند بگیرند سکبینج و انزروت و جاوشیر مساوی و تخم کرفس و انیسون هر واحد نصف و ربع جزو از ان حب سازند و یا سکبینج با یکی از انها بحسب حاجت اقتصار کنند و وزن یک و دو وزن جمله ادویه باشد چون کل ادویه آن مستعمل باشند و شربت برای ضعیف یک مثقال و برای قوی دو مثقال ست و باید که رعایت کنند تا مبالغه در اخراج ننمایند و در آسمعیل و یوسف گویند که بروغن نرگس و خیری و سوسن و یاسمین و موم زرد قیروطی ساخته بکار برند و ماء الاصول بروغن بادام شیرین دهند و دواء اللک و معاجین گرم سود دارد و طعام آب گندم و آب سبوس خصوصا بعد از انکه از حمام بیرون آیند و زرده بیضه نیم برشت با شکر و دارچینی و ماء اللحم با شکر و نان در شراب کهنه مرق ثرید کرده دهند و آب بماء العسل یا شراب کهنه آنچه خورند طبری گوید که سوء مزاج بارد یابس در کبد کمتر زائل میشود و سوء بدرقه و ذبول می گردد و باین مزاج چون مزاج مشائخ منتهی گردد ذبول یابند و هلاک شوند چه مزاج مضاد حیات ست بهر آنکه موت برد و یبس و حیات بحرارت و رطوبت باشد و علاج این مزاج صعب ست بلکه جالینوس از صحت او بیان نموده و از علاجش آنیست که شراب حدیث نوشند و طعام لحم حملان اسفیدباج یا مدقوق سازند و آنچه تسخین مزاج و تخفیف او کند در یبس او بیفزاید و آنچه ترطیب او نماید اکثر حرارت او کم کند و در برودت افزاید و بدین جهت جالینوس او را عسر البرء گفته و آنچه موافق صاحب این مزاج بود نقل او بسوی بلاد جنوبی ست و منع او از سکونت بلاد شمالی و اگر صناعت او فلاحت و زراعت باشد نقل بحرارت کنند و دخول حمام دائم باعتدال از او فق اشیا برای ایشان ست و آبزن حشایش مسخن مثل مرزنجوش و تمام و قیصوم و شیح و مانند آن صالح ست و لحم میش خصی مفید و واجب انیست که بلحوم میش کباره روز ترتیب نمایند و نه فصد کنند مگر در ضرورتی که قائم مقام فصد شیئی دیگر نباشد و باید که حقنه بروغن های حار رطب مثل روغن خیری و سوسن و یاسمین نمایند و حقنه بروغن شبت و اکارع مطبوخ بحشایش که در ادویات ضعف باه ذکر کرده ام نافع و صالح ترین معالجات و اوفق آن برای صاحب این مزاج ترک جماع ست البته و آنچه تضمید کبد صاحب این مزاج بدان کنند موم روغن معمول از روغن خیری و یاسمین ست و جماعتی را از حذاق معالجین دیدم که صاحب این مزاج را اشارت بنوشیدن شیر میش با شکر و با عسل نمودند و حرکتی او را بان خوردن عسل قصب و رطب و حماز و ماهی معروف بروسان نمود و از ان این مزاج زائل شد و بدن او فربه و رنگ او نیکو گردید و آنچه ذکر کردم علاج این مزاج ست و او کد آن انتقال او بسوی بلاد جنوبی ست پس طبیب را باید که معالجه این مزاج در بلاد شمالی یا بلادیکه بران حرارت و یبس غالب باشد نکند

ضعف کبد

عبارت ست از خللی که در جمیع قوای اربعه جگر یا در بعض آن افتد و اسباب او سه نوع ست یکی انواع سوء مزاج خاصه جگر یا جمیع بدن دوم خلل و آفت اعضای مجاور و مشارک جگر چون زهره و طحال و گرده و رحم و معده و امعاء و اعضای صدر چنانچه وقوع سده در منافذ بعض این اعضا مثل منفذی که میان جگر و مراره و میان او و طحال و میان او و کلیه ست پس فضول متولد در جگر منفصل نشود بلکه در ان باقی ماند و افعال او مختل گردد سوم امراض آلیه مثل امتلا

و تصغر و ہزال و حصات و سدد و ورم و دبیله و قرحه و جراحت و عفونت در نفس کبد و صاحب این مرض را کبود نامند و شیخ می فرماید که بقول جالینوس کبود
آنرا گویند که در افعال کبد او ضعف بغیر امراض ظاهر مثل ورم یا دبیله بهم رسد لیکن ضعف کبد فی الحقیقت تابع امراض کبد می باشد و این یا بسبب سوء مزاج
بلا ماده یا مع ماده باشد که مبدای او از نفس کبد بود یا از اعضای دیگر که میان آنها و در کبد مجاورت باشد مثل مراره چون صفرا را از جگر جذب نکند یا طحال چون
سودا را جذب ننماید یا گرده و مثانه چون جذب مائیت نکنند یا رحم بجهت شدت نزف الدم که جگر بار دگر دد بواسطه جذب خون از ان یا بنا بر شدت احتباس
حیض که فضول طمثی جذب نشود و بدان سبب خون جگر فاسد گردد یا معده چون در ان فساد افتد و کیلوس هضم جید نیابد بلکه کیلوس ضعیف الهضم یا فاسد الهضم
بجگر رود و قوت جگر از هضم آن عاجز آید و یا امعا چون الم یابد و چون در ان خلط لزج جمع شود و میان او و میان مراره سده پیدا کند و صفرا از کبد
جدا نگردد و جگر ممتلی ماند و ازین اکثر قولنج حادث شود و یا بسبب مشارکت اعضای صدر باشد چنانچه الم یا ورم در ان افتد و بسبب اتصال غشیه
و عروق حدبه کبد ضرر بکبد رسد و یا از جمیع بدن چنانچه در حمیات بود و گاهی بسبب سوء مزاج تنها نباشد بلکه بسبب ورم دموی یا صفراوی یا صلابت
یا سرطان یا ہزال بود یا بسبب قرحه و شق یا بسبب عفونت که جگر را عارض گردد و ضعف کلی جگر آنست که جامع ضعف جمیع قوای او باشد و گاه ضعف
ضعف کلی نباشد بلکه بحسب قوتی از قوای اربعه او بود و ظاهر است که بسبب ضعف جگر اگر قوی بود هر چهار قوت او را ضعیف کند و الا بعضی را از ان خلل پذیرد
و بعضی بر صحت خود ماند پس اگر آن خلل باقی ماند و بسرعت دفع نشود از بعض بجمیع و دوی گردد چه اگر جاذبه و هاضمه از برودت و رطوبت ضعیف شود و ماسکه از
رطوبت و دافعه از یبوست ضعیف گردد طریق التشخیص درین مرض آنست که اولا تشخیص این مرض نمایند و بعد از ان تشخیص اسباب او [illegible]
مخصوص هر قوت جگر مثلا اول نظر کنند بر رنگ چهره مریض و سحنه او پس اگر رنگ در غایت صحت باشد و سحنه درست بود در کبد او علتی نبود و اگر رنگ قائم
در اکثر مائل بزردی و سفیدی و گاهی بسبزی و تیرگی هنگام غلبه برودت باشد و بدن لاغر بود و مریض کبود باشد بعده بول و براز معاینه کنند اگر رنگ آن
شبیه بآب شسته گوشت تازه باشد این دلالت می کند بر آنکه جگر در تولید خون تصرف قوی نمی کند و مائیت از کیلوس و صفوت او بمائیت جدا نگردد
و این در اکثر امر دلیل ضعف جگر باشد بعد از ان حال قلت اشتها و درد و زخم ممتد بسوی ضلع آخرین از جانب ایمن خصوصا بعد هضم معدی هنگام نفوذ غذا بجگر
پرسند که این خبر از زخم ضعف جگر است پس اقسام سوء مزاج او بطریقی که در تشخیص امراض جگر از سوء مزاج مسطور شد دریافت نمایند بعد از ان حال مشارکت اعضای
دیگر از تقدم آفت و وجود فساد در یکی از آنها از رنگ چهره و هضم غذا و نبض و بول و غیر آن معلوم کنند مثلا اگر رنگ یرقانی زرد باشد و گاهی براز هم سفید بود
بمشارکت مراره باشد و اگر برنگ سیاهی غالب بود و مرض طحال یافته شود بمشارکت طحال باشد و اگر آفات معده و سوء هضم و قصور آن مدرک گردد
بمشارکت معده باشد و اگر مغص و ریاح و قراقر یا قولنج دریافت شود بمشارکت امعا باشد و اگر احتباس حیض یا ادرار آن با فراط بود بمشارکت رحم باشد و اگر
سحنه مائل بسوء القنیه و استسقا بود و حال بول از حالت طبیعی متغیر باشد بمشارکت گرده و مثانه بود و اگر سوء تنفس و سرفه خشک و گاهی وجود ثقل و تمدد و جانب قفا
بود بسبب اعضای صدر باشد و اگر دلائل اورام و صلابات و دبیله و قرحه و جراحت و سدد و حصات و تصغر کبد و غیر آن که هر واحد جدا جدا مذکور گردد یافته شود
سببش همان باشد بعد ازین حال ضعف هر واحد از قوای اربعه او دریافت کنند باین طریق که نظر کنند اگر براز کثیر المقدار و نرم و سفید آید اگر معده قوی بود
و ثقل منهضم باشد و الا فلا و مثل بول رنگین نضیج و بدن نحیف بود ضعف در جاذبه کبد باشد و اگر طبیعت نرم و براز مائل بسرخی و اسهال کبدی و از آنچه
در ضعف جاذبه باشد مخالف بدان بود و بول بسیار آید و از کبد امتلای محسوس و ثقل بعد نفوذ غذا بسرعت زائل شود ضعف در ماسکه باشد و اگر با نرمی طبیعت
رنگ براز غسالی و بول سفید باشد و تهیج پلک چشم و زردی و ہزال بدن ظاهر گردد و خون که در فصد خارج شود مائی و بلغمی بود ضعف در هاضمه باشد و اگر
براز و بول کم رنگ و قلیل المقدار باشد و حاجت براز کم و اشتها اندک باشد و در بدن ہزال و رنگ او بزردی و سیاهی مخلوط بسفیدی بود ضعف در دافعه
باشد و بدانکه از ضعف در هضم جگر فضلات با خون باعضا رود و آن فضله بهر عضو که در آید ورمی در هر عضو تولید کند و ورما [illegible] علتی پیدا آید
و رنگ روی بگردد و زشت شود و در اکثر مردم باستسقا گردد و بعضی بقولنج بلغمی و بعضی را یرقان زرد و سیاه و بعضی را خارش و قوبا و قروح

و دوامیل و شور تولد کند و گاهی ابخره بسوی دماغ مرتفع میشود و صداع و ربد حادث می گردد و بدانند که هرگاه ضعف در اکثر قوای جگر افتد قوت جگر که خون را از رطوبت جدا ساخته بعروق می فرستد آن نیز ضعیف شود و بالضرور بول سرخ آید بوسطه عدم تمایز آب از خون پس اعتماد کلی بر این سوره نباید بلکه اعتبار برنگ مریض که اول اشیاست بر حال کبد باید کرد و ایضا مخفی مباد که در ضعف ماسکه کبد غذای نافذ بسوی اعضا غیر منهضم یا قلیل الهضم یا فاسد الهضم مستحیل بسوی کیفیت ردیه می باشد و بدترین اصناف آنست که منهضم نشود پس آنکه روحی منهضم گردد و اسهال غسالی بر ضعف ماسکه دلالت می کند و اسهال سفید صرف دلالت می کند بر آنکه جاذبه بسیار ضعیف است و ماسکه البته هضم نمی کند لاسیما چون خارج شود چیز و آنکه داخل گردیده و اگر شیء یا می مختلفه خارج شود دلالت بر فساد هضم کند و درین معنی بول دال تر بر ماسکه و براز بر جاذبه بود و ایضا بدانند که اسهال غسالی گاه در ضعف جگر می باشد در اثر او ضروع دیگر متغیر گردد پس در حار مزاج صدید می شود لعد از ان مثل دردی و مثل خون سوخته گردد و اکثر پیش از غسالی درین نوع اسهال صفرای صرف کثرت کند و در بارد مزاج مثل خون متعفن گردد و هر دو نوع سودی بخروج اشیای مختلفة الکیفیات و الالوان و فضول عاد و بارد و مثل آنکه هنگام ضعف هضم معده می باشد می گردد و ایضا علامات سوء مزاجات جگر مسطور شده و درین موضع این قدر تعلیم می آید که جگر حار اخلاط را گرم کند و با عضا فرستد و بدان سبب اعضا گرم شود و اشتها برده باشد که تپ آرد و بول سرخ و زرد باشد و تشنگی بسیار بود و جگر بارد اخلاط را بلغمی و کچی گرداند و اشتها بسیار کند و در ابتدا تپ نباشد لیکن بعد مرور ایام که خون بارد در ان بماند روحی گردد و تپ و گرانی جگر پدید آید و جگر یابس اخلاط را غلیظ کند و بول نیز اندک آید و جگر رطب آنرا مائی گرداند و طبع را نرم کند و باستسقا مودی می گردد

علاج کلی ضعف جگر

بعد تشخیص سبب این مرض بدستور مسطور اگر قسمی از انواع سوء مزاج مفرد و مرکب دریافت گردد با زالهٔ آن بدستور که در علاج امراض جگر از سوء مزاجات مذکور شد و اگر سببش سده یا ورم یا قرحه و غیر آن باشد هر چه در مبحث آنها مسطور گردد بعمل آرند و اگر از مشارکت عضوی باشد بعلاج ضعف آن عضو مشغول شوند و رعایت جگر لازم شناسند و چون ضعف جگر بیشتر از برودت و رطوبت عارض میشود لهذا اکثر علاج او باشیای حاره قابضه میشود مثل دارچینی و فقاح اذخر و مرکی و زعفران بشرب و ضماد آن می نمایند بالجمله هر چه در علاج استسقا باید حسب حاجت بکار برند و استعمال روحیه او و دوا الکرکم و دوا اللک و شربت کشوث و بزوری و اصول و دینار و قرص زرشک کبیر و قرص ورد و انوشدارو و درین باب معمول است و هر گاه با حرارت مقوی سرد و قوت کبد و قبض مقوی جرم کبد و تفتیح فی یل سده و فقاح و تلیین بیشه نافع شناسند و اسیا کاسنی یا ریوند و شربت ورد با شربت دینار جامع اکثر این اعمال است و سکنجبین ریوندی در سده و ریاح و جاهای خصوصیت زیاده است و کذا بزوری بسوار اثانا سیا و دوا الکبریت با عرق اصول علوی تعالت و عرق افسنتین مفرد و اشد مقصر ابن عکی گوید که این دوا برای ضعف جگر از املای استاد من است قرص اغر بالیس ریوندی سعود یا عرق گاوزبان شامی چهار او قیه و شربت قشور اصل هند با عود یک نیم اوقیه بدهند و این دوای اصل بر ضعف کبد مع صلابت از املای استاد است ریوند چینی کرم ماخوذ و یکسا درم حشیشه غافث مغولی جدید نیم درم تخم کشوث ربع درم نبات سفید یک مثقال یا ریک سائیده در عسل چهار مثقال بیست درم و روغن بادام یکسا درم آمیخته دو بعد ازین امر باستعمال مقویات مثل گلقند و معجون اترج کنند و این نقوع برای ضعف جگر با قیام الدم و جهت عطش در اطفال از املای آن عمر و مستطی مقشر سه درم بیخ انجبار جدید یک مثقال تخم کاسنی یک مثقال نقوع کرده بدل آب بنوشانند سویدی می تسوید هیبا یا یه که خوردن افسنتین و کذا زیتون در سرکه یک شبانه روز تر کرده و شرب و ضماد حی العالم برای حار مزاج و خوردن زیت انفاق و کذا معجون نشع یک جزو گل سرخ دو جزو با شکر شش جزو سرشته چند روز در آفتاب نهاده و شرب آب آهن تاب و اکل پسته هر واحد در تقویت جگر مجرب سن بست و از اطبای دیگر نقل کرده که تخم کشوث و سوسن منقی سرخ و افسنتین رومی و سلیخه و کباش قرنفل و راوند و غافث و عصارهٔ آن و زیتون اللک و کبابه و جوزبوا و عود البخور هر وزن یک مثقال و آب کاسنی و عدس و دارچینی و اسارون و فرنجمشک و قسط تلخ و زعفران و بهمن سفید و بادرنجبویه و عرق آن و تخم آن و صمغ سرو و مشک و زرنب و کندر و

دار فلفل و قهوه النضج و اشنه و لیمون مالح و گلقند و کاسنی بری و سعد و شکاعی و عصارهٔ شقائق النعمان و فقاح اذخر و بنگ و عصفر و سنبل رومی و سنبل اقلیطی و فلنجه
و تخم لیمون و مو و مغز حب المحلب و تنبول و انجدان و حب بلسان و دهن و روغن بلسان و نعنع و درونج و کبابه و بیخ اثل با اطراف نرم او کوفته و شراب اسطوخودوس
قابض سخته و قثای بری و ابریشم خام محرق یا مقرض و زرنباد و گل خرما و گزر و فلفل و نارمشک هر واحد مقوی کبد بارد ست و کذا شربت و ضماد سنبل هندی
و مصطکی و عنبر و لادن و حماما و عود و بلسان و سداب و بیخ انجدان و جوز السرو و فراسیون و وج و اظفار الطیب و کفری و ضماد آن و ضماد سعد تر یا سوخته و شراب
سرد کرده و کذا شرب مقوی جگر گرم ست و شرب و ضماد زرشک و طراثیث و عصارهٔ لحیة التیس و بقلة الحمقاء و تخم آن و طباشیر و حب الآس و برگ آن و عفص و گلنار
ریباس و عصارهٔ او و آمله و آب حصرم و امرود و آب برگ کاسنی و تخم آن و سک مسک و بلیله و تمر هندی و لیمون و سماق و ناربن و گل سرخ و مرجان و
عصارهٔ غرب و بیخ اثل کوفته با اطراف نرم او و در سرکه جوشانیده و کاکنج و عذبه و انار دانه و آلو و زردالو و توت شامی و زرنج و زنگتره و کوله و گلاب و جامن و خیار
و تربز و کدو و شفتالو و کسیر و کشنیز سبز و شربت سکنجبین سفرجلی و بزوری و تفاحی و قرص زرشک صغیر و شربت آن و شربت کشوث و دینار و قرص گل و جوارش آمله و
خوزی و ناربن هر واحد مقوی کبد حار ست شیخ و جرجانی و ایلاقی می نویسند که ضعف جگر اکثر از برودت و رطوبت و کمتر از یبوست و بسبب مواد ردی محتبس در آن
باشد و لهذا اکثر علاج او سکنجبین لطیف مع تفتیح و انضاج و تلیین مخلوط القبض مقوی و مع عفونت بود و این بیشتر با دویه خوشبو که در ان تفتیح و انضاج و قبض باشد مثل
زعفران حاصل شود و ایضا اشیای چاشنی دار که در ان اندک قبض باشد مثل انار و انفع کند که آن ترشی تقویت و تقطیع رطوبت غلیظ و تسکین حرارت نماید و در تدبیر
جلای رطوبت و تفتیح سدد و تعدیل برودت ترشی کند بعد از آن رعایت جانب حرارت و برودت بحسب اقتضای مزاج نمایند و آن دوا سخن یا مهر و شربت می سازند
و خوردن مربای تخم بعد یک خائیدن ازین قبیل ست و چون تحلیل حاجت افتد و ورم باشد یا سده یا غیر آن دوای او از دوای قابض خالی نباشد الا
در آنجا که مزاج یابس بسیار باشد دوای قابض خشک در ان داخل نکنند و اگر در جگر ماده محتبس باشد باستفراغ حاجت آید پس اگر ماده ردی بود فصد کنند
و اگر خلط غلیظ لزج باشد استفراغ بمثل غاریقون و اگر رقیق مائل بحرارت بود و در آنجا سده باشد بمثل عصارهٔ غافث و افسنتین نمایند و در هر دو حالت که
در قوت استفراغ بقدر حاجت معین باشد مخلوط سازند و گاه اسهال و ذرب بشدت می نماید و طبیب برای حبس آن مبادرت با دویه قابضه میکند و ضرر عظیم از آن
حاصل میشود و در مثل این حالت تامل کنند اگر اسهال از دفع طبیعت بود و جگر بدان تنقیه یابد مدد نمایند تا نقا بسرعت حاصل شود و اگر احتیاج بحبس بود باشد
باستعمال ادویهٔ خوشبو و مفتح و مقوی و مقبض معتدل و تفتیح صالح حبس او کنند خصوصاً مطبوخ در شراب ریحانی که در ان قبض باشد و از ادویه مشترکه برای انواع
ضعف جگر که بخاصیت فعل کنند جگر گرگ خشک کرده سوده است یک ملعقه از ان بشراب بخورند و چون علاج کبد بعلاجات و حب کرده شود باید که اقدام در ان بهنگام شیر
نافه عربی کنند و از ادویه چیده بجهت ضعف کبد این دواست که تنقیهٔ جگر و تقویت آن نماید افسنتین و ریوند چینی هر یک سه درم عصارهٔ غافث بادیان تخم سرق هر یک
پنج درم افسنتین رومی شش درم تخم کاسنی ده درم تخم کشوث هشت درم تخم کرفس چهار درم اقراص یا سفوف از ان سازند شربتی دو درم و از ادویه محموده مقدم بر غیر خود
این دواست معجون ابراورده بسبب پنج مثقال زعفران مثقال و در بعضی نسخها نیم مثقال قصب الذریره دو مثقال مقل الیهود دو مثقال و نیم دارچینی مثقال سلیخه نیم مثقال
سنبل سه مثقال اذخر دو مثقال و نیم مر چهار مثقال صمغ بطم چهار مثقال دار شیشعان دو مثقال عسل پانزده مثقال مقل در شراب بقدر کفایت حل کرده ادویه دیگر
بسرشتند چنانچه سرمه است شربتی مثقالی و اگر حرارت باشد افیون و زراوند در ان آمیزند و جالینوس گفته که این معجون مرکب ست از ادویه که هر یک بخاصیت
جگر را موافق ست پس بعضی از ان قبض معتدل با انضاج کنند و بعضی تجفیف و تنقیهٔ زرداب ردی و بعضی اصلاح مزاج ردی و بعضی مضاد عفونت ست و اکثر
آن ادویه عطریه مثل دارچینی و سلیخه است و آن هر دو مضاد عفونت و مصلح مزاج و دافع سبب فساد و کشف سدد ردی و دافع آن و مقاوم ادویه قتاله و سموم اند
و دارچینی قوی تر از سلیخه است و این هر دو دوا قوی تر از جمیع ادویه عطریه دیگر مثل سنبل و غیر آن درین باب ست و اما دار شیشعان و زعفران هر دو جامع
قبض و انضاج و تلیین و اصلاح عفونت اند و وزن مو نیز بدین مقدار بهر انست که شیرینی او را ادویه دیگر نشکنند و قوت های دیگر و هر تا موافق تر باشد و از ان
از ادویه صدیقه کبد بسبب مشاکلت او ست و این صداقت افضل خواص دوای نافع ست و ایضا در ان انضاج و تعدیل اخلاط ست و غیر سریع الاستحاله

بسوی فساد ست و شراب از ادویه موافقه است اگر مانع نباشد و در ان مضادت بعفونت ست و در عسل آنچه معلوم ست و مقل ملین منضج محلل ست و کذلک علک البطم
و در ان تفتیح و جلا است و آنچه در ان افیون و بزر البنج داخل کرده باشند آن شدید المنفعت باشد چون ضعف جگر مقارن حرارت بود و لهذا فلونیا مشترک النفع
برای اصناف ضعف کبد بهر دو نسخه انست و از ادویه نافعه که در ان تسخین شدید نیست اینست که بگیرند ناردین سه جزو و افسنتین دو جزو و سائیده بعسل آمیخته
از ان بخورند و از کمادات ادویه خوشبو معروف مطبوخ بشراب ریحانی قابض ست و گاهی بدان کعک آمیخته و روغن ناردین و مانند آن داخل کرده بعضو
گرفته تکمید میکنند و ضماد مذکور در قرابادین که در ان حضض و مسالیج گرم و گل سرخ ست و جمیع ضمادات که در باب ضعف معده مذکور شد سود دارد و ضمادات
مرکب از سعد و مصطگی و سنبل و کندر و سک مسک و جوز السرو و تفاح اذخر و بزور معروف ممزوج بلیوسن و مانند آن و ضمادی که از صبر و مصطگی سازند مفید
و اگر ضعف کبد بسبب حرارت باشد و آن کمتر باشد نه غالب باید که امر بخوردن بهی و سیب شامی و امرود چینی و انار میخوش و ترش کنند اگر سدد بسیار
نباشد و الا آب کاسنی و آب عنب الثعلب و سکنجبین دهند و طعام شوربای سکباج مصفی از دسومت متخذ بکشنیز سازند و اگر حرارت شدید نباشد بدارچینی و
سنبل و مصطگی خوشبو کنند و مصوص مرغ شلغم او بکشنیز و اندک پودینه پر کرده و اگر حرارت شدید نبود در ان ابازیر مذکوره داخل کرده موافق باشد جالینوس
در میامر نوشته که عصارهٔ اترج نیز نافع ست اگر از ان بگیرند اوقیه گرفته با شربت عسل بدهند و همچنین اگر عصارهٔ فواکه مذکوره در قول شیخ با چیزی از اشربهٔ
لطیفه مدر بول دهند و بگیرند هر چهار درم تا شش درم و بیخ کمافیطوس چهار درم و بعسل کف گرفته بسرشند و ناشتا بخورند و از معجونات آنچه با افیون و بزر البنج
سازند و فلونیا معمول ست و اگر حرارت شدید باشد روغن گل و روغن تفاح بنوشند با شربهٔ لذیذه و بالجمله اغذیه که اندک سیر و باشد بغیر آنکه سده
تولد کند بخورند و از شراب البته منع کنند مگر آنکه احتیاج او بسببی دیگر مثل ضعف معده باشد و چون مزاج بارد بود ضماد آن که گفته شد بعمل آرند و اگر خواهند
اندک شراب بنوشند و باید که اولا ناشتا غافث و اسارون یا دوائی که از فلفل سازند بخورند گیلانی می نویسد که اگر برودت معده با برودت جگر مجتمع شود و هضم
ردی گردد و قراقر و ریاح کثرت پذیرد و منجر باستسقا گردد در چنین حال واجب ست که با غذیهٔ حاره یابس تدبیر نمایند و بمقداری دهند که تخمه و نفخ
واقع نشود و شراب کهنه بنوشانند و چیزی که در ان مقو باشد و بسائر ادویه مستفرغه قویه استفراغ نکنند بلکه اگر حاجت باشد استفراغ بمثل غاریقون و
هلیله سیاه و کابلی و صبر و مانند آن کنند و از همه اشیا موافق تر برای مثل این کبد شراب کهنه بر طعام ناشتا هنگام هضم او ست بعد از آنکه حفظ مقدار
واجب او کنند و این سفوف درین باب نفع بلیغ نماید هلیلهٔ کابلی و سیاه و گل سرخ هر واحد سه درم کندر ذکر دو درم سنبل و قرنفل و قاقله صغار سعد هر واحد
یک درم همه را کوفته بیخته همچندان شکر طبرزد آمیخته در هر سه روز یکبار سه درم بخورند و چون ارادهٔ زیادتی تسخین کبد باشد سنبل و مصطگی و اصابع صفر و خولنجان
و سعد سود و بشراب کهنه سرشته بر جگر ضماد نمایند علاج جزئی که بهر واحد از ضعف قوای اربعه کبد مخصوص ست اگر قوت ماسکه ضعیف باشد تقویت او
با دویه که در ان اندک قبض و عطریت و انضاج و سخونت باشد مثل دوائی که در ان سنبل و بسباسه و جوز بوا و کندر و مصطگی و قصب الذریره بود و مانند آن افتد
باید کرد و تریاق اربعه و سنجر بینیا بشراب استعمال کنند و تضمید کبد بصبر و گلنار و پوست انار و لادن و آس و اطراف کرم و گلاب نمایند و غذا از زیرباج متخذ
بحب رمان و مویز کوفته سازند و بدارچینی و سنبل و غیره خوشبو کنند و مویز با تخم بخورند و اگر جاذبه ضعیف باشد تقویت آن بدوائیکه در ان قبض بسیار اندک
بلکه بدانچه در ان قبض بقدری باشد که حفظ قوت کبد نماید باید کرد و لیکن در ان عطریت و تسخین بود چون اذخر و بابونه و درین علاج از ضمادات و طلیه و دوائها
جهد کنند که آن اشد موافقت درین موضع ست و ایضا در تفتیح سدد سعی نمایند و دارچینی و زعفران و شراب عفص دهند غذا دراج و مرغ یا تیهو و بطیخ
با آب غوره با قاویه سازند و تضمید کبد بگلنار و مصطگی و افسنتین و صبر و گل سرخ با آب آس نمایند و اگر ضعف در ماسکه باشد در تقویت و قبض زیاده
کنند و از اسخان کم نمایند و اگر با ادویه گرم خوشبو ادویه قابض که در تدبیر آن برابر می کنند مثل گلنار و گل سرخ و طراثیث یا کشند ... باشد
و جوارش خوزی و ربهای بخورند و هلیلهٔ مربی و دانوشدارو و لولوی و علوبخان استعمال نمایند و غذا لحم بسرکه و مری یا لحم تیهو و کبک متخذ با ابل
حارجان ... سازند و تضمید کبد بسک و عود و گل سرخ با آب سیب و بلیوسن نمایند و اگر ضعف در دافعه باشد تقویت آن کنند و تسخین بکامه و اشیا

بعد آنچه در باب او معلوم گردد باید کرد و تفتیح مسام نماید مثل بادیان خطائی و رومی و هندی و کشوث و افسنتین و مانند آن و استعمال بارد آب آن سکنجبین نفعی بخشد و خوردن هلیلهٔ مربی نافع است و اگر بدن ممتلی باشد فصد باسلیق کنند و غذا مزورهٔ زیرباج یا مصوص یا طیهوج بریان که بران شراب لیمو یا مری پاشیده باشند یا بریان ساخته و گوشت کبک و زردهٔ بیضهٔ نیمبرشت خوردن و دارچینی و قرنفل و زنجبیل در طعام داخل کردن سود دهند و چه آنکه همه انواع سوء مزاج جمیع قوتها را ضعیف کند و اگر ضعیف قوت هاضمه و جاذبه بیشتر از برودت بود و لیکن گاه باشد که بسبب ضعف سوء مزاج حار بود و درین صورت باید که چیزی بارد دهند تا قوت هضم و جذب باز آید بدین جهت هر کجا که قوت ضعیف باشد اول تامل باید کرد که کدام سوء مزاج غالب است پس تبدیل آن مزاج کنند بالجمله طبیب محتاج است در علاج ضعف قوای طبیعی تعیین علت موجب آن از هر سوء مزاج و هر مادهٔ غالب تا قصد او بعلاج و غذا و ضماد موافق حال موذیه باشد و موافق ترین اغذیه آنست که دران غلظ و لزوجت نباشد مثل لحوم خفیفه و نان گندم غیر علکیه و ماء الشعیر محرور را ساده دهند و مبرود را بعسل و بیضهٔ نیمبرشت و مانند آن و از زیرباجات نافعه برای ایشان انار دانه بمویز پخته با دارچینی و فلفل خوشبو ساخته است و مویز فرید ایشان را بسیار نافع است حتی که آن اسهال شبیه باب گوشت منع کند

سدد کبد و ماساریقا

یعنی احتباس مجاری آنها بدانکه سدها گاهی در خلل لحم کبد حادث گردد بسبب غلظ خونی که غذای او شود و بسبب ضعف دافعه [illegible] احتباس ماده بنا بر ضعف هضم او و این مشابه تر بورم و قلیل الوقوع است و گاهی در عروق فیکه و جگست و محل طبع و استحاله کیلوس [illegible] عارض گردد بسبب ضیق آنها در اصل خلقت یا عروض تقبض و مانند آن از اسباب دیگر که مذکور گردد یا التوای آنها [illegible] شود و این کثیر الوقوع است و اکثر آنچه ازین قبیل باشد در شعب عرق باب بود که در مقعر کبد منقسم است بهر آنکه ماده ساده اول بسوی آنها و اصل شود [illegible] صاف ازان بسوی فوهات عروق منشعبه از عرق طالع که در محدب کبد متفرق است میرود و ثفل در آنجا بماند و با وجود آن در گاهی محدب [illegible] است و لهذا اکثر سدد در جانب مقعر افتد و گاهی امر بر عکس سدد در محدب سوی گردد و چون سدها در کبد کثرت نماید و زمان آن طول انجامد [illegible] است حمیات و با ورم سوی باستسقا و تولید ریاح محدث اوجاع صعب انجامد و سدد از جهات امراض کبد است و بدان حدوث است تا لازم گردد و اما مادهٔ مولد سدد یا خلط است و بسبب غلظ و لزوجت او خواه بسبب کثرت و امتلاء ان باشد یا ورم یا ریح یا کیفیت مقبضه بود و آنچه از نبات [illegible] یا ثولول یا دوده شبی غیر خلط غلیظ میگویند بعید است یا قلیل زیرا که فوهات او رود عمیق است بمثل آن چیزی [illegible] است و اگر [illegible] همه اعلام بر قیاس واحد باشد و اما فاعل سده ضعف قوت ماسکه و ممیزه و ضعف دافعه بسبب سوء مزاج حار یا بارد و مانند آن متولد [illegible] بسوی آن از خارج از هوا و غیره بود و یا شدت قوت جاذبه باشد و اما منفعل که آن ماده سده است تناول اغذیه غلیظه از لحوم و از نشاستج خاصه [illegible] اشیای فاسد چون نکشت و برنج و اشتغان و فطر و چیزهای سخت قابض چون اقسام امرود و زعرور و بلوط و آب معدنی و مانند آن باشد و اصل [illegible] غلیظ پس اگر با وجود لطیف رقیق بود سده حادث نکند و اگر حار غلیظ باشد بسبب غلظ او سده پیدا نماید و در سابق گفته شد که بعض چیزها گاهی غلیظ نسبت بکبد بود و لطیف نسبت بما بعد او نباشد چون در جگر منهضم شود مثل گندم علکیه و اکثر طبیعت بر دفع مواد ساده قوت می یابد و با علاج اعانت بران می کند پس یا در براز خارج شود و اگر سده در جانب مقعر بود و یا در بول اگر سده در جانب محدب باشد و اخلاط مختلفهٔ غلیظه ظاهر گردد و بعد از آن حرکت بعد از طعام خاصه که غلیظ و لزج و شیرین باشد و استحمام و خوردن شراب عقب غذا از موجبات سده کبد است و کذلک نوشیدن آبهای ردی و بقول جرجانی سدهٔ جگر یا در جانب محدب افتد یا در جانب مقعر یا در هر دو جانب و بسبب سدهٔ محدب کثرت خون غلیظ باشد و ضعف قوت دافعه و بسبب سدهٔ مقعر غلظ و خامی و ناگواریدن کیلوس بود و فرق در سده و ورم آنست که ورم با تپ و گرانی اندک بود و صعب و دو ما کثر با تمدد در موضع کبد بود و در سده گرانی بیشتر از ورم باشد و درد نباشد و اگر بود کمتر از درد ورم باشد و تپ نبود مگر بعد از زمان سده و طریق تشخیص آنست که اولا امر غذ

تشخیص نمایند پس محل سده که در محدب است یا مقعر بعد از ان اسباب او و این چنان باشد که نظر بر رنگ مریض و سحنهٔ او نمایند اگر رنگ او مائل بزردی و لاغر
و قلیل الدم باشد حال احساس ثقل بلا وجع در موضع جگر و نرمی براز و سفیدی آن بپرسند اگر اقرار آن کند در جگر سده باشد و اکثر سفیدی بول و گاهے
تنگی نفس بسبب مشارکت اعضای تنفس با کبد نیز تابع سده بود و اگر با این آثار تپ نیز باشد بر کثرت سده و از مان آن دلالت کند پس از حال کثرت
براز و قلت بول و رقت آنها سوال کنند اگر اقرار کثرت براز و رقت آن نماید سده در مقعر کبد باشد و اگر گوید که بول اندک و رقیق می آید و ثقل در کبد نیز
زیاده بود سده در محدب جگر باشد و اگر مریض با وجود ثقل وجع در ناحیه کبد نیز بیان کند و دیگر علامات ورم جگر مثل تپ وغیره که در مبحث آن بیاید موجود
بود بسبب سده ورم جگر باشد و اگر با اندک ثقل تمدد و تنقل بود بسببش ریح باشد و اگر یبس در بدن ظاهر بود و تقدم اسباب مقبضه مثل شرب آبهای قابضه
و تناول اشیای قابضه بران گواهی دهد بسببش تقبض عروق باشد و اگر این اسباب یافته نشود حال مدت حدوث این مرض بپرسند اگر کثرت حدوث
سده باندک سوء تدبیری از صغر سن بگوید بسببش ضیق و التوای عروق در اصل خلقت باشد و الا از خلط لزج یا غلیظ باشد و اگر آثار سده کبد و ورم و
ضعف معده هیچ نباشد و براز کیلوسی آید اگر سده در افواه عروق بود و الا سبز آید و میان معده و جگر بجای مقعر جگر تمدد غائر و ثقل مریض دریابد و بدن بکاهد
و ناتوان گردد سده در ماساریقا باشد فقط علاج بدانکه علاج سده مقعر و محدب جدا جدا مسطور گردد و درینجا بعض تدابیر کلی و علاج بعض اقسام سده
نقل می آید چنانچه بقول شیخ ادویه محتاج الیه در علاج سده کبد حادث از اخلاط آن ادویه جالیه اند و آنکه در ان اسهال معتدل و ادرار بسبب حاجت بود پس
اگر سده در جانب مقعر باشد انچه اسهال آورد استعمال نمایند و اگر در طرف محدب بود انچه مدر باشد بعمل آرند و بهتر انست که بران هر دو یعنی ادویه مسهله و مدره
تقدیم دوای منضج و مقطع و جالی نمایند و چون سده مزمن گردد احتیاج بفصد باسلیق و بمسهل افتد و اما وقت نوشیدن دوا و انچه رعایت آن بعد نوشیدن
مثل ماء الاصول و مانند آن واجب بود در علاج کلی امراض جگر مذکور شده و این ادویه جالی گاهی در بیخ کاسنی و آب کاسنی یا در مثل شیر شتر اعرابی معلوف بجبل
بادیان و کاسنی و شیح و بابونه و اقحوان و اذخر و کشوث و شاهتره و یا در شراب و یا در طبیخ بزور و یا در طبیخ افسنتین می نوشانند و اگر در بول رسوب غلیظ نشود و علامات نضج
بنظر نیاید ادویه قوی نباید داد و گویند که هر سده که قوی و کهنه شده باشد رگ مابض زنند از پای راست که فی الحال اکتفا باید و الا ادویه مسهله بکار برند
و چون درین حالت در معالجه دیر شود احداث ورم جگر نموده منجر باستسقا گشته بزودی هلاک سازد کذا فی المجسطی و اگر بسبب سده ورم یا ریح باشد معالجه
سبب بد انچه در باب ورم جگر و نفخهٔ آن بیاید باید کرد و در مثل این نوشیدن شیر شتر و عقب او اسهال بقول و خیار شنبر و مانند آن و ادرار و تلطیف بچیزیکه در آن
هیجان و حرارت نباشد از انچه در باب آن بیاید نفع می یابند و اگر از خوردن گل و آب معدن قابض و میوهٔ قابض باشد جهت تفتیح سده و تنقیه بدن
حب شبرم و شربت دینار در گلاب و عرق شاهتره بدهند حب مسهل حب السلاطین عظیم الاثر است و بعد دو سه روز شیرهٔ برگ تنبول زرد سه عدد مغز بادام مقشر
هفت عدد و حب النیل سفید یک توله شربت لیمون چهار توله تخم شاهتره تخم بادرنجبویه هر یک چهار و نیم ماشه بدهند و غذا شوربای قازیان [illegible] دهند
و خوردن خربزهٔ شیرین بکثرت سده را بکشاید و خصوصا گل خواره را ایضاً برای سده که از خوردن گل باشد و بدن روز بروز زرد گردد و لبها سفید و خشک و
گردن باریک و لاغری بدن و ضعف و سقوط اشتها و بالیدگی شکم مثل استسقای زقی باشد حب مسهل مذکور دو عدد وقت شب با آب نیمگرم دهند و صبح شربت بزوری
چهار توله در عرق شاهتره و افسنتین هر یک پنج توله بدهند که سه چهار بار اجابت شده مواد مختلف الالوان بیرون آید و وقت دو پهر نخود آب فاخته و قاز و
وقت شام شوربا فقط بی نخود نوشانند و صبح شیرهٔ بادیان خطائی و رومی هر یک چهار ماشه و قرطم یک توله بادیان تخم خربزه هر یک نه ماشه شربت کشوث
چهار توله حرف نه ماشه تودری پنج ماشه پاشیده بچوب انجیر سفید اندکی حرکت داده روغن بادام تلخ نه ماشه اضافه نموده دهند و غذا بدستور و باز حب و شربت
تا بست روز همین دستور دهند بعده اگر اشتها زیاده شود نیم پاو دخن با نیم آثار شوربا بدهند و بعد از انکه اعراض مذکوره زائل شود و آمدن مواد موقوف
گردد دوا و غذای مذکور را موقوف نموده جدوار خطائی سه ماشه در دوا المسک تلخ نه ماشه آمیخته بطبیخ چای وقت صبح و مصطگی سه ماشه در شربت تنبول یک توله
و شربت افسنتین و تنبول هر یک یک نیم توله در عرق زردک علو یخان نه توله و عرق عنبر سه توله وقت شام دهند و غذا شوربای مرغ و سنگخوره بانان تنکم

و بالای آن نمک سلیمانی ۳ ماشه دهند و اگر بسبب ضیق عروق در خلقت و فساد وضع در ان عروق باشد بتدبیر ضعف کبد علاج کنند و مدام اشیای مفتح و
مدر و شربت بزوری که در ان ریوند باشد و حب ریوند استعمال نمایند و از مغلظات و دیگر موجبات سده اجتناب کنند و اگر بسبب تقبض و تلبد باشد
تدبیرش بملینات مرطبه منضجه از ابهان و غیر آن که در علاج سوء مزاج یابس کبد گذشت باید کرد و شیر و شکر و حریره روغن بادام و شوربای مرغ فربه و قلیه کدو
و اناردانه سودمند ست و ادویه مفتحه در علاج سده محدب کبد و ادویه مسهله در علاج سده مقعر جگر باید و اما تدبیر غذا اینست که صاحب این مرض از جمله
مغلظات و لزوجات و قابضات و همه لحوم غلیظ و پنیر و نان فطیر و نان سمید لزج علک و شراب غلیظ و شیرین و برنج و جاورس و هریسه و کله پاچه و حلوای
مجففه و مشویات مجففه بلکه مطبوخ برای او اوفق ست و خرما و همه حلاوات خصوصاً آنکه در ان لزوجت و غلظ باشد مثل خبیصه و بسیطه و فالوده و قطائف و نشاسته
و شیر و بادام و شیرینی و عدس خصوصاً اگر تابع او شیرینی باشد و آب کدو و از جمیع آنچه مولد سده اند و مذکور شد اجتناب نماید و باید که عقب تناول طعام حمام
نکند که اعانه او طبیعت به بدل ما یتحلل نماید و منهضم نشود و کذلک بران حرکت و ریاضت استعمال ننماید و ایضاً بران شرب آب کثیر و شراب نکند و میان
اکل و شرب خصوصاً شراب که آن طعام را بسوی کبد غیر منهضم داخل کند فاصله دهد و باید که آرد نان او کثیر الخمیر و نمک غالب بود و جو و گندم و عدس و نخود و
گندم خفیف الوزن و باقلا همه آنها نیکو ست و در شراب کهنه رقیق صرف باک نیست و باید که در اغذیه او گندنا و مانند آن مخلوط سازند و طیون و کبر نافع ست
و فروره انار دانه با مویز پخته و لوبیا با سرکه و آنجا که با وجود سده مزاج مریض بارد بود غذا مثل نخود آب و طیهوج و کرفس با گوشت پخته اندکی دارچینی و
زعفران هم پخته بدهند و یا زیرباج یا زیرباج خوشبو کرده دهند و چند حرارت مزاج بود ابا زیربا سرکه و روغن بادام پخته خورانند و آب نخود با برگ کاسنی
و اندکی سرکه پخته و کاسنی بروغن بادام بریان کرده و باندک سرکه ترش نموده بدهند و گوشت عصافیر نیز درین مرض مفید گفته اند و در صورت
ضعف شوربای چوزه مرغ هم جائز ست و حتی الامکان ترک نان و گوشت اولی ست طبری می گوید که سده حدبه کبد سهل المعالجه است و سده مقعر
صعب المعالجه و شدید الخطر ست و سبب حدوث سده اخلاط غلیظه لزج عسر النفوذ یا کثرت غذا [illegible] که کبد بنابر شدت جذب او وارد شود [illegible]
از شیرینیها حادث شود که کبد بسبب محبت او شیرینی آنرا جذب کند و از اعراض سده مقعر قی صفراوی و شدت عطش و تغیر لون وجه بکمودت نیز بود و در بعض
سده گاهی یکسان بشود که وجع قولنج ست و طبیب ماهر میان این مرض و قولنج باین طور فرق می کند که وجع این مرض در هر ساعت انتقال [illegible]
کند و قاروره صاحب او صاف بود و سفید باشد خواه سرخ یا زرد و قاروره صاحب قولنج غلیظ بود و باید که طبیب از سده عارض در کبد غافل نشود
که آن مودی بورم جگری گردد و گاهی تغیر مزاج و استسقا ادا می کند و او یا هر در سده کبد تریاق کبیر که جرانا ان ترکیب داده اند باین طور [illegible] که اگر
سده مع برودت مزاج بود می با طبیخ کرفس و اندک شراب و اگر با حرارت مزاج بود می با آب کاسنی عرقی و یا با سکنجبین ساده و باین از [illegible] استعمال
ادویه کثیره مستغنی میشود ابو الحسن گوید که سبب سده کبد یا اخلاط سوداوی محترق یا اخلاط [illegible] لزج باشد و استدلال کنند بر سده حادث از
حرارت بعطش و تلهب و بر حادث از برودت بقلت هضم و لین طبع و رطوبت و سبب [illegible] جهت چسپیدن فضول بسر
اگر ماده حدوث سده از اخلاط محترقه باشد علاجش استفراغ بدن بمطبوخ افتیمون یا فواکه [illegible] بغیر استفراغ ان بود مثل سکنجبین
متخذ از تخم کاسنی و آب تمر هندی و قرص زرشک و سکنجبین و شربت بادام [illegible] استعمال کنند [illegible] دهند و بعد
زیرباج چوزه مرغ اجازت دهند و اگر سده حادث از اخلاط غلیظه بلغمی باشد مریض را [illegible] استسقا افتند صاحب کامل
می نویسد که اگر علامات حرارت محسوس شود رگ باسلیق از جانب راست بکشایند و آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب کشوث با سکنجبین بدهند
انطاکی گوید که در مزاج حار آب کاسنی و سکنجبین و کذا رازیانه و عنب الثعلب و تخم خرزه دهند و در بارد [illegible] و کذا آب نخود و عسل و آب بادیان
بشکر خورانند و عود و بلیله و کرفس و سعتر و فوه نقیه و تفتیح [illegible] ضماد [illegible] نمایند و از مولدات سده که مذکور شد احتراز کنند جندی می گوید که سده کبد
سه نوع ست یا در محدب جگر حادث شود و یا در مقعر و یا در هر دو جا و اسباب و اعراض و علاج این نوع ثالث مشترک ست میان هر دو نوع اول

و ثانی لیکن در علاج ابتدا اهم نمایند و بدهند که در سدۀ کبد با وجود حرارت از تلطیف حذر کنند چه اکثر سبب حدوث سده غلیظ شود بهر آنکه احتراق و تغلیظ خون نماید پس سبب
سده گردد و چون حرارت فرو نشین گردد از استعمال تلطیف خوف نکنند

علاج سدۀ مقعر جگر و سده ماساریقا

بعد از نضج بمسهل و حقنه حاره تنقیه کنند و یا پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی تخم قرطم عنب الثعلب خار خسک هر یک نه ماشه افسنتین بیخ کرفس فقاح اذخر
هر یک هفت ماشه سنبل الطیب سه ماشه مویز منقی دو توله جوشانیده گلقند عسلی سکنجبین ریوندی دو دو توله داخل کرده هفت هشت روز دهند و غذا نخود آب
مرغ تنها و یا نان با شوربا دهند بعده سنای مکی یک توله افسنتین چهار ماشه ریوند خطائی نه ماشه خیارشنبر هفت توله ترنجبین پنج توله شربت دینار چهار توله روغن بادام
هفت ماشه زیاده کنند و سکنجبین را موقوف سازند و بجای آب عرق بادیان و گلاب نوشانند و دو پهر نخود آب دهند و شام شوربای مرغ بنان خشکه
خورانند و روز دوم قرص ریوند سه ماشه در شربت کشوث یک توله آمیخته بخورند بالایش اصل السوس بادیان بیخ کرفس هر یک هفت ماشه اذخر افسنتین
هر یک چهار ماشه جوشانیده شربت بزوری چهار توله تخم ریحان نه ماشه داخل کرده دهند و همچنین سه چهار مسهل دهند پس بهر تعدیل قرص زرشک سه ماشه
در دواء الکرکم نه ماشه خورانیده شربت افسنتین سه توله در عرق افسنتین چهار توله و شاهتره و گلاب هر یک پنج توله تخم بادرنجبویه چهار ماشه پاشیده بنوشانند
تا یک هفته و ایضاً از مسهلات موافقه درین باب هنگام احتیاج باسهال سیما در سدۀ مقعر مثل تخم کاسنی و بادیان و بیخ آنها و تخم کشوث و از خود گل سرخ و خوبانی
و آلو بخارا و مویز منقی و تخم خربزه و افسنتین و ریوند و خیارشنبر و ترنجبین و روغن بادام و آب برگ عنب الثعلب و آب برگ کاسنی هست و مسهلات دیگر مثل طبیخ
بیخ کرو بادیان و تخم کرفس و از خود و کاسنی با شربت افسنتین نیز مفید بود و تمرهندی و آلو بخارا و اهلیلجات و بلاب و افسنتین و فلوس خیارشنبر و ترنجبین و
شیرخشت و ریوند و غاریقون و افتیمون و قنطوریون و اسارون و بسفایج و غافث و مصطکی در مسهلات سدۀ مقعری مستعمل است و ایارج فیقرا [illegible] و زراوند
هر دو مشترک النفع در سده مقعری و حدبی اند و اگر حرارت و تشنگی باشد آب کاسنی سبز مروق با شربت دینار و سکنجبین خورند و از لطوخات مانند افسنتین و ریوند
با آب کاسنی سبز ضماد نمایند و اسهال بکار الفواکه مع ریوند و حقنه لینه نیز در حالت حرارت نافع بود و در بیماغ مغز فلوس در طبیخ کاسنی یا آب آن و غیره آن حل کرده نوشیدن
بغایت مفید است و در تفتیح نیز رعایت مزاج مرعی دارند و سکنجبین در غذا او ایضاً ریوند چینی که مفتح و مسهل است اگر سده با حرارت مزاج بود همراه آب کاسنی یا [illegible]
یا بزوری بارد دهند و اگر با برودت مزاج باشد همراه آب بادیان یا آب کرفس یا با ماء الاصول و سکنجبین عسلی یا بزوری حار بعمل آرند و گاهی با دو شربت کوره مغز فلوس
و روغن بادام می آمیزند و از ادویه جیده شربت دینار و سکنجبین و یا سکنجبین بار یوندی است و سکنجبین در جمیع اصناف سده کبد مشترک النفع است و مطبوخ تالیف
حکیم شریف خان و لقوع معمول [illegible] الداوشان نیز جهت سده کبد و ماساریقا نافع و اگر با سده اسهال مفرط بود حابس ادویه قابضات صرف خالی از اشیاء مفتحه نکنند
که سده و اسهال زیاده خواهد شد و آب کاسنی سبز یا زرشک و رب بهی و یا شربت آن مناسب بود و آب کاسنی که در آن انار دانه و زرشک و زرورد ترکرده باشند
نیز نیکو است و گاهی زرورد حذف کنند اگر سده قوی باشد و باقی علاج آن در اسهال کبدی سدی مسطور گردد و اگر سده با هزال بدن و سقوط اشتها از دیرینه
و بعضی آثار سوء القنیه باشد ریوند خطائی سه ماشه در دواء الکرکم کبیر نه ماشه آمیخته با مروق ترب نه توله و شربت مسهل دو توله دهند و وقت دو پهر غذا قلیه حلوان
که در آن برگ کاسنی و یا ترب و یا شلجم با برگ افتاده باشد و یا زردک بنان [illegible] دهند و وقت عصر جند بیدستر یک ماشه جدوار دو ماشه در دواء الکرکم صغیر نه ماشه
و شربت بزوری و زردک هر یک دو دو توله در عرق کیوڑه پنج توله و عرق تنبول هفت توله و غذا شوربای مرغ سلیمانی و حق گو و بجای آب عرق بکوه و گلاب
دهند تا سه هفته اگر سدۀ ماساریقا از خوردن [illegible] افتد و روز بروز لاغر و ضعیف کند سفوف بادیان خطائی و چای خطائی و نمک مغسول و زخت لرزان هر یک یک توله
سنگ الغفر برابر شهر [illegible] دو مثقال و قیت خفقان طبیخ چای و صبح ریوند خطائی سه ماشه نبات برابر در گلقند عسلی دو توله سرشته با شیره حب النیل سفید یک نیم توله در گلاب هفت توله
عسل دو توله دهند و غذا قلیه زردکی و پالک رومی و نخود اش مسلم بنان خمیری دهند تا یکماه **اقوال حکما** شیخ میفرماید که از مسهلات موافقه درین باب هنگام
احتیاج بسوی اسهال مسهل قوی استعمال نکنند مگر عند ضرورت شدید بلکه واجب است که خفیف باشد بهر آنکه ماده قریب از دواست و اگر با وجود آن عضو قوی بود

ادویهٔ معین بر دفع آن اکتفا نتوان کرد و ادویه چیده بنا بر این شان ایارج فیقرا و بسفایج و غاریقون و افسنتین است از ایارج فیقرا برای قوی تا یک مثقال و برای ضعیف
تا نیم مثقال بخورانند و آن بروغن بید انجیر قوی تر و جید تر بود و سفوف تربد مع جعده مذکور در قرابادین خیلی سودمند و مفتح و مسهل است و اگر احتیاج بمسهلات
قوی تر افتد از استعمال مثل حب اصطمخیقون و حب سکبینج چاره نباشد و گاه حاجت آید بمثل شبا دریطوس و لوغاذیا و اما ضماد مثل ضماد متخذ از جعده و آرد ترمس و زرد
مدره و مثل ضماد متخذ بحلتیت و اشق و افسنتین و کمادریوس و مصطگی و زعفران بروغن ناردین و موم استعمال کنند مسیحی گوید که هرگاه در مجاری کبد یا در عروق دقیقه
متصل میان کبد و ماساریقا سده حادث شود باید که اشیای ملطف و مفتح و جالی و منقی مثل سکنجبین عنصلی و مطبوخ ترمس تلخ و مطبوخ پوست کبر و مطبوخ غافث و بیخ اذخر
و بیخ بادیان و بیخ کرفس و بیخ سوسن آسمان جونی و مصطگی و انیسون و ریوند و لک و فوه و حلبه و سلیخه و مویز منقی و انجیر با روغن بادام شیرین و تلخ و پسته و دیگر
غافث و افسنتین با عصارهٔ او و جعده و سنبل و عصارهٔ قنطوریون دقیق و جنطیانا و سرکهٔ عنصل و غاریقون مع عصارهٔ غافث استعمال کنند و اما ادویهٔ مرکبه که از آن اصلاح
دارد دواء اللک و دواء الکرکم جید و اثاناسیا معمول بحکیم ارک باشد و چون ارادهٔ تنقیهٔ کبد و تفتیح مجاری آن بغیر تسخین و تبرید نمایند این دوا بخورانند سنبل رومی
سه جزو افسنتین یک جزو هر دو را کوفته بیخته بعسل کف گرفته معجون سازند و یا افسنتین و انیسون و ریوند بطبیخ فطراسالیون بدهند و ایضاً اسهال طبیعت با ایارج
فیقرا یا بسفایج و غاریقون چون با انیسون و تخم کرفس و مصطگی و اسارون بخورند نافع بود و از خارج آرد ترمس و جعده و زرور و بدر بول ضماد کنند مجوسی گوید
که اگر سده در جانب مقعر کبد باشد اسهال بمطبوخ افتیمون و بحقنهٔ مسهله که در آن ادویهٔ مفتح سده باشد باید کرد و بعض معجونات مفتحه سده مثل دواء الکرکم و
دواء اللک و اثاناسیا و معجون بنداریقون که آن را فعل نیک و تفتیح سده و تحلیل ریاح است باید داد و تضمید کبد باین ضماد نمایند بابونه اکلیل الملک برنجاسف
هر واحد ده درم تخم کرفس نانخواه هر واحد سه درم مصطگی سنبل الطیب اسارون هر واحد دو درم فراسیون بادام تلخ هر واحد سه درم همه را باریک سائیده
بآب بادیان سرشته هنگام خلو معده از غذا بر کبد ضماد نمایند محمود شیرازی بنویسید که اگر سده در مقعر کبد باشد هر صبح جلاب از اصل السوس و بادیان و تخم کاسنی
هر واحد سه درم شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا مزوره آب نخود و مغز حب القرطم دهند و اسهال بمطبوخ افتیمون نمایند یا بگیرند سنا پنج درم گل سرخ دو درم تخم کاسنی سه درم
شکر سفید ده درم در آب جوشانیده صاف نموده معجون خیارشنبر پنج مثقال در آن مالیده صبح بنوشند و صبر کنند تا آنکه اسهال نیک گردد بعده در آخر روز کمزوره
نخود با کیان غذا سازند پس معجون کرکم و اثاناسیا بدهند و تضمید کبد باین ضماد کنند بابونه برنجاسف شبت هر واحد دو درم تخم کرفس سه درم سنبل الطیب اسارون
هر واحد یکدرم همه را باریک سائیده بآب سداب یا بآب بادیان سرشته ضماد کنند و این معجون کرکم درین مرض نافع است تخم کرفس بادیان اصل السوس هر واحد
ده درم سنبل الطیب قسط بحری فوه الصبغ جعده غافث ترمس بری هر واحد پنج درم رب السوس ریوند چینی مرمکی هر واحد سه درم زعفران یکدرم همه را باریک سائیده
بعسل کف گرفته معجون سازند و بجاء الاصول بخورند جرجانی در ایلاقی گوید که تفتیح سدهٔ مقعر جگر با دویهٔ مسهله بعد نضج و لین ماده باید کرد و در ابتدا ادویهٔ مسهل
برفق باید داد مثل حبی که از ایارج فیقرا یکدرم غاریقون بسفایج هر یک دو دانگ انیسون یک دانگ حب سازند و اگر از ایارج فیقرا مثقال ریوند چینی دو دانگ
نمک نفطی دو دانگی حب کنند جائز است و مطبوخ صبر و انیسون و روغن بادام تلخ سود دارد و این مطبوخ جنطیانا سده را بکشاید و ورم صلب را نرم کند جنطیانا
نیم کوفته چهار درم افسنتین هفت درم اکلیل الملک پنج درم مویز منقی چهل درم انجیر بیست عدد همه را در آب ستور مقرر بپزند و صاف نموده چهل درم بخورند و یا این مطبوخ
ریوند بدهند ریوند چینی دو درم افسنتین قفاح اذخر هر یک هفت درم سداب رطب یکدسته مویز منقی چهل درم انجیر سی بیست دانه حلبه ده درم بپزند چنانچه بسم
شربتی چهار روز و قدر بروغن بادام چرب ساخته که در آن تخمهای مفتح باشد سخت موافق بود و اگر مسهل قوی حاجت آید بطبیخ افتیمون و لوغاذیا و شبا دریطوس و
حب اصطمخیقون اولی تر و اگر مزاج مائل ببرودت باشد معاجین گرم مفتح مثل دواء اللک و دواء الکرکم و معجون فودنجی و [illegible] و معجون جنطیانا و معجون
انجدان و تریاق اربعه همه موافق بود و سرخس و کمافیطوس سدهٔ هر دو جانب بکشاید و گرم نیستند و اگر سرخس با تخم کاسنی و تخم خشخاش و افسنتین و ناردین
رومی ترکیب دهند دوای معتدل مفتح باشد و ترکیبش اینست سرخس سه درم یا چهار درم ناردین رومی [illegible] درم تخم کاسنی و تخم خشخاش دو دو درم افسنتین
همه را در عسل [illegible] فی البرشنه شربتی از سه درم تا چهار درم و اگر سده کهنه باشد رگ باسلیق از پای راست بکشایند و ضماد کنند و اشق و کمافیطوس

و انیسون و مصطکی و زعفران و روغن ناردین و موم مصفی سازند یا از آرد ترمس و فوه و جعده و انیسون و کرفس و بادیان و مانند آن طبری گوید که چون سده
در تقعر کبد بسبب بد مزاج عارض شود واجب است که استفراغ بحقنه مناسب سن و مزاج و وقت و قوت نمایند و غذا زیرباج که توابل او دارچینی و فلفل بود
و در آن بادام و پسته داخل کرده باشند باید داد و گاهی درین علت بول شتر با تخم کرفس و شیر شتر سیده بتفصیل این منضجات نمایند
سعتر خشک و نمک اندرانی هر واحد دو دانگ صبر و مر هر واحد نیم درم فوفل و سنبل و مصطکی و بیخ کاسنی صحرائی خشک هر واحد دو ثلث درم تخم کرفس انیسون
حصف هندی ابوال ابل بدوی هر واحد یکدرم همه را سائیده با آب بیخ کرفس و شراب عفص حل کرده بر پارچه بهیئت کبد تراشیده مالیده بر کبد نهند و
نگذارند که طبیعت او قبض شود و اگر سده درین موضع با حرارت مزاج باشد تلیین طبیعت او بماء الفواکه یا بحقنه لین نمایند بعد از ان سکنجبین معمول از بیخ کاسنی
بنوشانند و گاهی درین علت سکنجبین با تخم کاسنی و بیخ آن و برگ عنب الثعلب و بیخ کاسنی دشتی می پزند تنها یا بماء الشعیر بحسب حاجت و امکان نفع می کند
و بارد جو و آب آس و سیب و آب سماق و اندک از آب بیخ کرفس و قلیلی از بورق و اندکی از سرکه علاوه نمایند ثابت بن قره ذکر کرده که این مطبوخ تفتیح سده
و اخراج رطوبات کند هلیله سیاه و کابلی و آمله و برگ غافث و افسنتین و برگ کشوث و انیسون و زراوند و بسفائج کوفته و مویز منقی در آب شیرین بقدر کفاف
بپزند آب آن با ایارج فیقرا و غاریقون بنوشانند و بعد از ان روغن بادام بماء الاصول دهند و سه درم روغن مذکور با سه اوقیه نقوع حلبه و میان ایام مطبوخ
مسهل بنوشند مگر آنکه در هر روز دو سه بار اجابت طبیعت شود و اگر حاجت مسهل قوی تر افتد مطبوخ افتیمون دهند و بعد آن شربت افسنتین بنوشانند و اگر کفایت نکند
ماء الاصول دهند و حقنه لین بعمل آرند اگر حرارت باشد و ضماد ها و اگر حرارت نباشد و بعد از ان معجونات مقوی جگر استعمال نمایند جالینوس گفته که از امراض کبد
آنچه مخفی بر جمهور اطباء است علتی است که آنرا تلحج رطوبت در عروق کبد نامند و آن رطوبت لزج است که بر عروق آن مستولی میشود و بران می چسپد و در عمق
آن غوص می کند و شعب و فاق منفتحه در اطراف عروق کبد را مسدود میگرداند و چون مدت آن دراز شود با بول خیوط رسوب بر آیند و از بورقیت خالی نباشد و ازین جهت
جرب و حکه در بیخ قضیب حادث شود و استدلال می کنند بران بثقل اندک که مریض در کبد خود می یابد و حالت شبیه تمدد و بیاض لون و تغیر آن و جمیت و
شدت شهوت طعام و ضعف هضم که بعد طعام در ساعتیکه در معده حاصل شود و این اول دلیل بر حدوث اوست و سفیدی قاروره و خامی او و زبد بر آن
و امتلای عروق در ابتدا از اکثر آب و گاهی سعال خفیف بعد هضم طعام بل هر قدر که طعام هضم شود و کیلوس بسوی کبد واصل گردد ثقل ظاهر و تمدد و دیگر اعراض سیما
سعال حادث گردد و سبب سعال کبدیه بنا بر اتصال حجاب که عوام آن را اغلاق گویند میان این هر دو بسبب رباطات و اغشیه که میان هر دو مخلوق شده
پس تنگ می گردد فضای سینه بمقدار جذب نفس و ازان کثرت می نماید و مجرای آن تنگ میشود و مسارجت عروق کبد قصیر میگردد پس باضطرار سعال
می کند بنا بر دفع قوت دافعه و یا بسبب ترطیب ریه بیشتر از آنچه باید بنا بر وصول بخار خون بارد و مخلوط برطوبت از کبد بریه برای تغذیه پس باضطرار سعال واقع میشود
و بعضی از آنچه استدلال کرده میشود برین علت بطوء نبض است و چون این اعراض مجتمع شوند بصحت میرسد که این علت تلحج رطوبت در عروق کبد است
و چون ایام متمادی گردد و طبیب تهاون در علاج او کند در جگر ورم رطوبی پیدا کند و گاهی قوت تحیل غذا بسوی خون باطل شود و مؤدی باستسقا
بطوئی فساد و ورم و ترطیب او گردد و علاجش فصد است اگر قوت و سائر شروط او مساعدت کنند و اخراج فضولی که در کبد برطوبت مستحیل گردد و بعده پرهیز
قلیل از اغذیه مولد رطوبت در پاچ و اقتصار بر اطعمه مولد خون صالح جید مثل تخم حمل و شراب صاف و حلواهای متخذ از شکر سفید بغیر نشاسته بعد از ان اگر
مانع نباشد ماء الاصول بدهد و اطریفل و جبیه الورد چند روز بخورانند و اگر حاجت در گرده و مثانه یا در بیخ قضیب شدت کند سنگ سرماهی بدهند و شیاف
از حبس در احلیل بکار شود و بعده تنقیه آن با ایارج حب نمایند ایارج فیقرا دو ثلث درم تربد دو دانگ غاریقون دو ثلث درم افسنتین نیم درم ریوند ربع درم
نمک نفطی ربع درم سائیده و بحلاب یا سرشته حبها سازند و در سایه خشک نموده بوزن دو درم و ثلث بخورند و اگر مانعی نباشد شربت از ان متوالی خورند
بعد تنقیه کبد باین منضجات نمایند عصاره غافث یکدرم صبر سقوطری نیم درم مصطکی یکدرم سنبل نیم درم همه را سائیده بشراب صاف آمیخته استعمال کنند اگر مانع نباشد
که این منضج تحلیل این رطوبات کند و علامت تحلل آن تغیر قاروره بسرخی اندک و نقصان آب دهن و زوال کف که بر قاروره جمع میشد و تغیر رنگ

بسوی اشتراک اوست درین وقت معاودت فصد باسلیق نمایند وقی بسکنجبین محلول در آب ترب یا در آب گرم بدفعات تا سه روز اگر ازان مانع نباشد و هر قسم این علاج را اگر از اعراض آن مانع باشد باید که طبیب اولاً علاج آن عرض و اصلاح سبب نماید بعده معاودت باین علاج کند و تنقیه آب گرم که در آن بابونه و اکلیل الملک و بیخ کرفس و بادیان باشد نیز بسیار نافع است و اگر مشکل شود اصلاح حال طحال بفصد اسلیم ایسر و تضمید او با اشق و سرکه و خوردن اقراص کبر نمایند که طحال چون قوی گردد فضول کبد را بقوت جذب کند

علاج سدهٔ محدب جگر

مدرات مانند تخم کرفس انیسون بادیان بیخ کاسنی تخم قرطم با سکنجبین بزوری و شربت دینار دهند و ایضاً طبیخ بسارون و سلیخه و افتیمون و تخم کرفس و انیسون بسکنجبین عسلی تضمید کبد با ضماد ملطفه مثل جعده و افسنتین و ریوند و بیخ کرفس آب کاسنی سرشته نافع بود و با شیرهٔ قرطم و بادیان و تخم خربزه هر یک سه ماشه و انیسون هفت ماشه سکنجبین بزوری چهار تولد دهند و اگر قوی تر خواهند شربت دینار عوض سکنجبین کنند و ریوند خطائی سه ماشه در آب انار مز معصور سه تولد بدهند و مرق طوط الارض چهار تولد با نبات یکنیم تولد اثری عظیم دارد و شربت اصول و سکنجبین ساده یا بزوری با آب بادیان و اندک لک مفید است و اگر حرارت هم باشد شربت دینار و سکنجبین با شیرهٔ تخم خیارین و تخم خربزه و تخم کشوث و سیاوشان و یا آب بارتنگ و آب بادیان هر چه ازین مناسب دانند بدهند و اگر حرارت قوی و عطش مفرط بود شیرهٔ تخم خیارین و کدو و تربز و تخم کاسنی یا آب او با سکنجبین بنوشانند و قرص زرشک با آب کاسنی سبز مروق و سکنجبین بزوری و شربت بزوری بخورند و قرص ورد نیز مفید بود و بالجمله قرص زرشک در تفتیح سدد کبد و تقویت آن نیکوست اگر معده با برودت باشد نسخهٔ کبیر آن اولی است و اگر حرارت بسیار باشد نسخهٔ صغیر آن انسب و بیخ بادیان و فقاح اذخر و جعده و شیر شتر بشراب اشق و جعده ضماداً نیز نافع **سویدی** می نویسد که خوردن پنج مع پوست داخل او و کذا شرب زرشک بست درم خوب جوشانیده مالیده صاف کرده بسکنجبین آمیخته و کذا شرب دو قو و کذا اشنه کبیر بسرکه و کذا اپودینه نهری و کذا خوردن بادنجان بسرکه و کذا اکل خربزهٔ زرد و نوشیدن سکنجبین بعد آن و کذا اختلاط ثوم در طعام و کذا سکنجبین بزوری و کذا اپودینه کوهی و کذا اسیسالیوس و کذا افسنتین و لاسیما بریان کرده بزیت و سرکه و خردل خوردن و کذا پرسیاوشان و کذا اکل بقله حمقا خام یا پخته و کذا تخم او و کذا کاسنی بری هر واحد در تفتیح سدد کبد مجرب من است و از طیماوس و ببقورس و ماریوس و اریماسیس و غیره نقل کرده که قرص تخم بنشک و برگ بادیان و سراج القطرب و عود و عنب الثعلب و روغن بلسان شرباً و ضماداً و اکل چقندر و شرب آب او و کذا چقندر بسرکه و خردل و کذا تخم سلق و کذا فیطیا تا یک مثقال و کذا تخم فنجنکشت و حب بلسان و عود بلسان و خوردن مخ و مرغ و نوشیدن آب مطبوخ آن و سنبل هندی و سلیخه و مغز حب المحلب و قسط هندی و ماميران و مشک و اکسد و جعده کوهی و دار فلفل و قنطوریون دقیق و جوز السرو و فوه الصبغ و جوزبوا و شرب کما فیطوس ضماداً و بسوق آمیخته و زنجبیل و دوج و سرخس و خولنجان و کرفس الماء و ترمس بشراب الفلفل خوردن و قاقله کبار بسکنجبین و شیر شتر و کمافیطوس و سدا ب و لیمو مالح و بارتنگ و شرب عصارهٔ حی العالم بست درم و شاهتره و تخم کاسنی و آب او و سکنجبین و شگوفهٔ انگور و تخم قطف و خیارزه و گل سرخ شرباً و ضماداً و آب حصرم و کرفس رومی و تخم فاوانیا و اشق و خوردن انجیر تر یا خشک و تودری و غاریقون و صبر و زوفای خشک و شکر و سنبل رومی و کذا اترج و شیطرج بادیان و اصل السوس و رب آن و انجدان و بوزیدان و صعتر و خوردن تخم قطا و اکلیل الجبل و روغن بادام و خوردن بادام و هوفاریقون و صمغ بادام و خوردن حب خروع و کذا روغن او شرباً و ضماداً و فو و فطراسالیون و اسارون و خربا و نانخواه و تخم نمام بری و غافث دو درم بسکنجبین و برگ لبلاب بسرکه و بادام تلخ و کبابه هر روز یک مثقال با آب طبیخ بیخ فجل و کذا تخم کشوث یک درم بسکنجبین و عصارهٔ کشوث تازه دو درم بسکنجبین و جعده و کرسنه و کاشم و فاوانیا و زعفران و زوفا اگر آن خردسته در زراوند مدحرج و حاشا و عصارهٔ غافث و تخم آن و فقرقره بسرکه و زراوند و خوردن ترب و عسل و تخم خرچیره و اقحوان و اذخر و سرکه عنصلی و اسطوخودوس و افسنتین تنها و با گل سرخ و شکر آمیخته و ریوند و حماما و تخم بلبوس و اکل جرم او و طبیخ بیخ او و شرب بیخ آس و ضماد برگ او و بیخ جوز و انیسون و قصب الذریره و کبر با و حب النیل و کمون هر واحد مفتح سدهٔ کبد است **بو علی** گفته که از ادویهٔ مفتحه بعضی بارد اند و بعضی قریب الاعتدال

و بعضی حار که احتیاج آن در مزمنات افتد اما بارد مثل کاسنی بستانی و بری و آب بارتنگ و برگ و بیخ اوست و همه آنچه مدر مع تبرید باشد و کشوث نفع جید است
و در حرارت افزون نیست و ریوند که لک و افسنتین قریب اوست و اگرچه دران حرارتی ست باستعمال او در سده مقارن حرارت و برودت باک نیست و باید
که بران خواب نمایند یا به طبیخ او و خصوصاً در آب کشوث و آب کاسنی و بیخ او و غافث و بادام تلخ همه قریب یکدیگر اند و نزدیک این عصارهٔ بادیان رطب
و عصارهٔ کرفس سکنجبین قوی البزور است و اگر حاجت بحرارت بیشتر افتد دران عسل و ماء العسل و سکنجبین عسلی داخل کنند و اما قریب از اعتدال ترمس ست
که آن افضل دواها برای تفتیح سده کبد بغیر اسخان و مدر بدست و کمافیطوس قریب اوست مگر ازان اندک گرم تر است و اگر با آب کاسنی نوشند معتدل گردد
و سرکهٔ عنصل و سکنجبین عنصلی و لیمون و اصل السوس ازین قبیل ست و لک نیز و این بحسب واجب با آب کاسنی و آب کشوث اگر مزاج مائل بحرارت باشد
و یا بشراب و ماء البزور و آب ترمس و طبیخ افسنتین و مانند آن استعمال نمایند و سکنجبینات بزوری و سرکهٔ ثوم و سرکهٔ انجدان و سرکهٔ کبر و اما حار مدرات
قویه اند مثل اسارون و سلیخه و فطراسالیون و زراوند مدحرج و فوه و ایرسا و سنبل و غاریقون و افتیمون و عنصل و جعده و فقطوریون دقیق و عصارهٔ او
و جنطیانا و ترمس و سکنجبین عسلی عنصلی که از فوه و بزور قوی و مانند آن سازند و انجیر در روغن بادام تر کرده و از ادویهٔ مرکبه قویه چند اقراص اند که
نسخ آنها در قرابادین مذکور است مثل قرص لک و افسنتین و قرص امیرباریس و قرص فقطوریون و دواء الکرکم و امروسیا و اثاناسیا و تریاق اربعه
و شجرینیا و ارسطون و معجون جنطیانا و معجون ریوند لستقمونیا و بغیر سقمونیا و معجون نجاح اسطون و معجون انجدان اسود و شهریاران و معجون فلفل و فودنجی خاصه و
فلونیا و دواء المسک مر و معجون که در قرابادین ذکر کرده ام و دران مشک ست و سفوفات و حبوب که در اینجا بیان کرده ام و ادویه که در باب صلابت کبد
و طحال باید و این معجون در تفتیح سده کبد و طحال قوی ست اشق اوقیه مصطکی و کندر هر واحد پنج کرمه قسط و غافث هر واحد چهار کرمه فلفل و دار فلفل
هر واحد شش درهم ساذج هشت کرمه سنبل الطیب و پشک خرگوش هر واحد نه کرمه بعسل کف گرفته معجون سازند و شربت بملعقه بشراب که دران بعض ادویه مدر
کرده باشند یا بماء الاصول و خفیف تر ازان انیست که بگیرند سنبل رومی سه جزو و افسنتین یک جزو و معجون بعسل سرشته بخورند و ایضاً غاریقون بعصارهٔ غافث
بسیار نافع ست و ازین جمله است خوردن بیخ فاوانیا سکنجبین و این طبیخ نافع سده کبد و طحال است بگیرند عنصل و پرسیاوشان و بادام تلخ و حلبه و اطراف افسنتین
مساوی و جوشانیده با عسل بنوشند و این معجون سده کبد و قریب اعهد را نافع ست بگیرند فلفل اوقیه و نیم سنبل الطیب سه کرمات یا شش بحسب اختلاف نسخ
و حلبه و قسط و اشق و اسارون هر واحد شش کرمات و عسل یک نیم رطل معجون سازند و یک ملعقه بعض اشربه موافقه بخورند و از اشربه سکنجبین سکری بزوری
و اقوی ازان عسلی بزوری و عنصلی است و ماء العسل مطبوخ دران ادویه عطریه که آنرا قبض باشد و طبیخ قوی و مطبوخ ترمس تلخ و گاهی درین عصارهٔ غافث
داخل کرده بنوشند و مطبوخ که دران بیخ کبر و بیخ بادیان و بیخ کرفس و اذخر و لک و فوه و حلبه داخل کرده باشند و مطبوخ غافث و شربت افسنتین و نقوع او و نقوع
معمول از صبر و افسنتین و بادام تلخ صاحب کامل گوید که هرگاه سده در جانب محدب کبد باشد باید که صاحب او را ادویه مدر بول منقی مجاری مفتح سده
مثل کرفس و انیسون و نانخواه و بادیان دهند و قرص زرشک با عصارهٔ بادیان و کرفس و سکنجبین بدهند و قرص لک و قرص
افسنتین با ادویه مذکوره استعمال نمایند و اگر این کفایت نکند ماء البقول که دران ماء الاصول و البزور مثل افسنتین و دوقو و نانخواه و تخم کرفس جبلی و تخم فنجنکشت و قسط
و جنطیانا و مانند آن بروغن بادام تلخ دهند و اگر غاریقون و فقاح اذخر و جنطیانا رومی و مغز بادام تلخ هر واحد یک جزو همه را باریک سائیده و یک مثقال با سکنجبین
بخورند نفع بخشد و غذا آب نخود و شبت و زیره و دارچینی و زیت مغسول سازند و از اشیای شیرین لاسیما آنچه با آرد و نشاسته مثل خبیص و فالوده و قطائف
ساخته باشند و از حرکت بعد غذا منع کنند ایلاقی و جرجانی گویند که تفتیح سدهٔ حدبه جگر بادویه مدره باید کرد اما اگر حرارت باشد آب کاسنی و سکنجبین و آب
در حقیقت با سکنجبین و آب بارتنگ و برگ او باید داد و سکنجبین بزوری بارد دهند و آب کرفس تر و آب برگ ترب و آب کاسنی باهم آمیخته با سکنجبین داد تا
سده بکشاید و حرارت زیاده نکند و از ادویه معتدل طبیخ غافث ست و بادام تلخ و آب بادیان تر با اعتدال قریب است و اگر بدوای اقوی حاجت آید
سکنجبین از عسل و بزور بسیار سازند و از ادویه مرکبه ماء الاصول سخت نافع و قوی ست بگیرند بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ سوسن بیخ اذخر

نسخهٔ معجون

نسخهٔ طبیخ

نسخهٔ ماء الاصول

بیخ کبر ہر یک ده درم مصطکی انیسون ریوند چینی فوه قسط ہر یک پنج درم حلبه پانزده درم مویز منقی چہل درم ہمه را بدستور معمول بپزند چہل درم بروغن بادام وشیرین بالمناصفه دہند و این دوا سده را بکشاید غاریقون وصبر وقسط وبیخ کبر ہر یک پنج درم شربتی یک مثقال سکنجبین و دواء الکرکم وقرص لوز وقرص افسنتین ودوای معتدل وجبی که در قول جرجانی در علاج سده مقعر کبد گذشت ہمه سود دارد و این دوا در تفتیح سده وتقوی جگرست لک وفوه وانیسون وتخم کرفس واسارون وافسنتین ومغز بادام تلخ وقسط وریوند چینی وزراوند طویل وعصاره غافث مساوی شربتی یکمثقال با سکنجبین وبعد این علاج اگر شیر شتر اعرابی دہند واگر شتر اعرابی نباشد علف او از بادیان وکرفس وکاسنی وبیخ وبابونه وقیصوم واذخر سازند واگر این نباتات حاضر نباشد تخم کرفس و بادیان وکاسنی وبابونه خشک واذخر علف او سازند ابن الیاس گوید که اگر سده در محدب جگر باشد ہر صبح جلاب از تخم کاسنی وعنب الثعلب ہر واحد سه درم بیخ کاسنی پنج درم بادیان درم وشکر سفید ده درم دہند وغذا زیرباج بخورانند ویا قرص زرشک یکمثقال با سکنجبین بزوری ده درم بدہند واگر مزاج بارد باشد ہر صباح جلاب از بادیان وتخم کرفس ہر واحد سه درم نانخواه یکدرم وشکر ده درم بنوشانند واز ادویه مسدده واشیای شیرین وہریسه وعصیده وحسو احتراز کنند خجندی گوید که آب برگ زیب مفتح سده است ومطبوخ که در علاج امراض کبد از سوء مزاج بارد رطب در قول صاحب شفاء الاسقام گذشت بدہند واگر کفایت نکند دران مطبوخ بقل پوست بیخ کرفس وبادیان ہر واحد دو درم لک وریوند ہر واحد یکدرم مویز منقی ہفت درم داخل کنند واگر طبع قبض باشد دران سپستان پنج درم اندازند ولزوم قرص زرشک بشربت مختص اصل ہند با سکنجبین بزوری ہر روز نمایند ویا بگیرند ریوند وتخم کشوث ہر واحد نیم درم سوده در شربت مذکور بخته بلیسند واگر سده منحل نگردد در مطبوخ فنطوریون وابرسا وبادام تلخ ہر واحد درم وافسنتین نیم درم زیاده کنند ویا بدکه اشربه واغذیه ملطفه واشیای کاسر ریاح دوا دارند بیمه عوض می نویسند که اگر سده در حدبه جگر باشد بدرست مثل آب بادیان وآب کاسنی وکرفس وتخم خیارین وامثال آن با سکنجبین تفتیح نمایند وانجا که علامات حرارت موجود نباشد ماء العسل با روغن بادام تلخ وسکنجبین بزوری وقرص افسنتین ودواء اللک ودواء الکرکم وطبیخ ترمس با سکنجبین عسلی و معجون خبثیانا وتریاق اربعه وفودنجی وفلافلی حسب تفاوت درجات برودت استعمال نمایند وضماد از بابونه واکلیل وحلبه ہر کدام پنج درم تخم کرفس اذخر افسنتین اسارون ترمس نانخواه مصطکی سنبل الطیب ہر کدام سه درم زعفران یکدرم بروغن بادام تلخ ده درم با شراب سرشته موضع جگر بندند و چون مسهل حاجت افتد از مسهلات قویه دست باز دارند وطبیخ کرفس وبیخ بادیان وافسنتین ومغز خیارشنبر یکمثقال ایارج فیقرا قناعت کنند واز اغذیه غلیظه احتراز فرمایند طبری گوید که ہرگاه سده در حدبه کبد با برد مزاج عارض شود البته استفراغ وفصد نکنند بلکه تسهیل کبد به تقویت وتفتیح سده آن باید کرد وملاک امر علاج در این نوشیدن شراب رقیق کہنه بمقدار اقتضای مزاج وسن ومرض وسایر قوانین وجبه رعایه ست وگاہی بعض ادویه ریزه در شراب می جوشانند ونگذارند تا مروق گردد بعده ماء الاصول با این نسخه با قرص ریوند بدہند تخم کرفس انیسون بادیان وفطراسالیون کمافیطوس جعده ہر واحد دو درم بیخ اذخر ونقاح او ہر یک پنجدرم پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان پوست بیخ کرفس ہر واحد سه درم زرد فاصل اسوس بوم المجوس ہر واحد یکنیم درم پرسیاوشان برگ افعنی فیلکوش ہر واحد چہار درم بادام تلخ حب بلسان ہر واحد درم مویز منقی پانزده درم ریوند چینی خالص کوفته سه درم ریوند ارصی پنج درم خشخاش خشک با بیخ او بپخته ہمه را بدستور ماء الاصول بپزند ہرگاه صاف شود مالیده صاف نموده آب او در شیشه بدارند وہر روز از آن پانزده درم با ده درم سکنجبین بزوری بنوشند واگر خوف فاسد شدن این ماء الاصول بسبب حرارت ہوا باشد از با سکنجبین بقوام آرند الا در ہر دو سه روز تجدید طبیخ او نمایند واگر این کفایت نکند این قرص ترکیب دہند گل سرخ دو درم اصل سوس نیم درم دارچینی دو ثلث درم تخم کرفس دو دانگ فطراسالیون ہر واحد نیم درم سنبل مصطکی ہر واحد دو دانگ ریوند چینی خالص یکدرم زعفران یکنیم دانگ مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم خربزه تخم کاسنی ہر واحد دو درم سائیده در شراب صاف سرشته ہر قرص بوزن یکدرم وثلث بندند ودر سایه خشک نموده ہر روز یک قرص از آن با بست درم سکنجبین معمول بزوری باصول بدہند واگر کبد و مزاج مانع استعمال سکنجبین بزوری باشد سکنجبین معمول باصول از خمیر تبورد دہند وغذا بعد سه ساعت از دوا زیرباج معمول لحم فروخ دہند واگر سهم رسند وعصافیر وقنابر سازند واگر این لحوم یافته نشوند از لحم حمل یک ساله خصی بسازند وتوابل آن دارچینی وزیره وبرگ نمام وپوست بہی باشد وتشنید حدبه کبد

با این ضماد کنند صبر دو درم و مصطکی و سنبل و تخم کرفس و فطراسالیون و جعده و رعی الحمام هر واحد دو درم پوست بیخ و فوفل و تخم فنجنکشت و برگ اذخر واحد
درم همه را سائیده بشراب خوشبو آمیخته بر پارچه مالیده بر محاذی کبد ضماد نمایند و تریاق کبیر را در تفتیح سدد کبد منفعت عظیم است و بادی احتیاج استعمال ضماد
نیست و هرگاه سدهٔ حادثه کبد با حرارت مزاج باشد واجب است که اولاً استفراغ بدن بیمار اقوی که دارد به مسهل غیر شدید نمایند و فصد باسلیق کنند اگر قوت
و سن و مزاج اطاعت کند و لزوم شرب ماء الشعیر و سکنجبین اصولی بزوری نمایند و این دوا بدهند بگیرند بیخ خشقوق بیخ حی العالم و برگ عنب الثعلب مساوی
سائیده از جمله دو درم گرفته با پانزده درم سکنجبین مذکور آمیخته بخورند و ایضاً بعد تخفیف بدن با اسهال و فصد و جلاب ماء الشعیر و سکنجبین بزوری بگیرند تخم خیارین و تخم بادرنگ
و تخم خربزهٔ مقشر هر واحد پنج درم تخم کرفس یک نیم درم همه را سائیده با آب کاسنی و سکنجبین بدهند و طبیبی که از غلطی نهاسیدن این دوا در ابتدای مرض قبل استفراغ
و تسکین مزاج کند و بعض را هلاک گرداند و ورم کبد حادث کند پس باید که طبیب تامل این نماید و تضمید کبد با این ضماد نمایند بگیرند برگ حی العالم و عصی الراعی
و برگ کزبره هر واحد دو درم صندل سرخ صندل سفید هر واحد درم شیاف مامیثا نیم درم تخم کرفس مصطکی هر واحد درم جعده کمافیطوس هر واحد دو ثلث درم
زعفران یک دانگ سویق جو دو درم بیخ کاسنی بری و دو قوه هر واحد یک نیم درم همه را سائیده در آب کاسنی مروق و اندک سرکه ضماد کنند و اگر با حرارت مزاج تپ
نباشد در نوشیدن شراب کهنه باک نیست و شرابی که جالینوس ذکر کرده و گوید که شراب افطاکیا عفص مر نافع جگر است و کسی که سدهٔ او بارد مزاج باشد اکثر
علاجش شراب است و اگر بزوری که مذکور شد بنوشند بشراب مسخن بیاشامند

نفخه و ریح در کبد

در این هر دو از اجسام بخاریه منحل از رطوبت اند لیکن اطبا تخصیص نموده آنرا که ساکن باشد باسم نفخه و آنرا که متحرک بود باسم ریح بالجمله گاهی اندر اجزای جگر یا در زیر غشای
او یا در هر دو بخارات مجتمع شود و چون این بخارات محتبس کثیف و مستحیل بریاح نافخ گردد نفخه پیدا بسبب کثرت مقدار خود و یا بسبب سدد در کبد و یا بسبب صفاقت غشای
محلل او و نفخه در کبد کمتر است و با آن تمدد بسیار بر ضلع این محسوس شود و دران ثقل بسیار نباشد چنانکه در ورم و سده و تپ چنانکه در ورم باشد و تبسبب ضعف قوت هاضمه
از تغییر غذا او ملطیف او و یا بسبب مادهٔ غذای غلیظ نفاخ و یا اخلاطی مهیج ریح حادث شود و گاهی ریح زیر کبد محتبس گردد چنانکه زیر طحال محتبس شود و از عدم حرکت
نماید و قرقره پیدا کند و این قرقر نشان بودن ریح است در جگر و احساس کثرت تمدد نشان بودن ریح در زیر غشای اوست و ایضاً از علامات نفخ غشائی است که چون
دست بران بالند و یا چیزی محلل گذارند تحلیل یابد و اکثر آنچه دلالت بر ریح کند تمدد است که ابتدا کند پس زیاده شود و دران قدری انتقال باشد و تابع این مرض عسر جاز
در سینه و نوران خارج از معتاد نباشد و عقب انهضام طعام تشنیر پیدا شود و نفخ غلبه کند و گاهی نفخه را ساکن کند و تحلیل نماید و مادهٔ آنرا متفرق گرداند علاج
شیره بادیان شیرهٔ تخم کشوث شیرهٔ انیسون و گلقند بنوشند و معاجین محلله ملطفه مثل کمونی و دواء الکرکم کبیر و دواء المسک تلخ نه باشد با عرق نانخواه تولد بخورند و فلافلی
و تریاق اربعه و شربت آب بسیار گرم نیز مفید نفخه کبد است و شربت دینار چهار تولد بگلاب نیم پاو نوشیدن بغایت نافع است و دیگر مسخنات مقویه مفتحه و جمیع اشربه و سفوفات و
ضمادهای محلله ملطفه و هرچه در نفخ معده گذشت بکار برند و مسبوس نمک و بادرس و ما اکثر زنگو لمبید کردن موضع نفخ و تمام بدن به زبیل اعتدال بالیدن سود دارد و دوا از
مصطکی و اذخر و سنبل الطیب و بابونه هر یک هشت ماشه ضماد نمایند و آب سرد کمتر نوشند و اگر عوض او بر عرق کاسنی یا گلاب و عرق بادیان برابر اکتفا نمایند اولی است
و غذا قلیه‌ها با مصالح و کباب مرغ و مانند آن اغذیهٔ مجففه رطوبت و محلل ریاح دهند و زردهٔ بیضه با آب کامخ و نان خورش که دران خردل و ثوم است نیز مفید بود و بقول و فواکه
رطب ترک نمایند و بقول جالینوس شرو دیطوس با عرق بادرنجبویه در تحلیل این ریاح عجیب است و شیخ جلیل الرئیس قطع و داغ کردن درین علت از مجربات اوست و ضماد سنبل و زرورد
و جاورس با آب ترفلفل بانده کشک و عود سرشته از معمولات قرشی است و شیخ الرئیس می نویسد که علاج این قریب از علاج سدد کبد و بادویه لطیفه محلله مذکوره دران
معجونات مذکوره است و حمام ناشتا و خوردن شراب صرف نیم گرم بر ناهار و قلت نوشیدن آب و تکمید بپارچه گرم کرده و با فاویه محلله و ضماد مصطکی و اذخر و سنبل و حب الغار
در مرهم مسموم (؟) تحلیل رفعن ناردین و مصطکی نیز رفع کند و اگر تکمید ریح را حرکت دهد و هر دو فرو کند باید که رعایت جانب مشارکت کنند پس اگر وجع بناحیه معا ممتد گردد اول اسهال کنند
بعده تحلیل ریاح پردازند و اگر بسوی حجاب و نمرسیف (؟) و پشت و گرده امتداد نماید مدرات استعمال کنند بعد از آن محللات ریح و حب مقل و سفوف نافع ریح الجواسر ریح کبد و نیز مفید است

و قرص فوه و معجون ریوند و نوشیدن شربت دینار همه سود مند است و اگر گل سرخ هشت درم زرشک پنج درم سنبل الطیب مصطکی عصارهٔ غافث افسنتین ریوند چینی
هر یک دو درم فقاح اذخر اسارون رب السوس هر یک دو نیم درم زعفران یکدرم سفوف ساخته دو درم با سکنجبین بدهند در درد جگر و تپ و اسهال و اندک شقی گل سرخ
هر واحد سه درم تخم کاسنی تخم کشوث هر یک دو درم سفوف ساخته دو درم با نیم درم شکر و چهار اوقیه شیر شتر گرم کرده کف گرفته بخورند که درد جگر را مفید است و فقاح اذخر
پنج درم سنبل الطیب ده درم مرزنجوش بابونه اکلیل الملک هر یک پانزده درم کوفته با ده رطل آب بجوشانند تا بدو رطل آید با روغن ناردین و روغن بابونه
هر یک ده درم بیامیزند و تکمید کنند که اوجاع کبد و سده و آثار آن نافع است و این دوا همه انواع او را سوای شقی یعنی آنچه از جراحت افتد نافع است و زرنب
سنبل الطیب بادرنجبویه هر واحد یکنیم ماشه نمک لاهوری دو ماشه با شیره حب النیل سفید و فقیمون هندی تازه هر یک نه ماشه عسل سه تولہ بدهند و اگر اسیلم
دست راست را قطع کرده بدان داغ نهند در وجع کبد که از تدابیر دیگر مایوس شده باشند از مجربات جالینوس است و شاه ارزانی می نویسد که اگر زرده و سفیدهٔ
یک بیضهٔ مرغ بگیرند و بقدر یکدرم عسل و یکدرم آب پیاز و یکدرم لعاب تخم حلبه خوب بیامیزند و بنوشند و چند روز همچنین بعمل آرند و غذا نان گندم و دو پیازه گوشت
بزغاله سازند برای درد جگر دوری که در هر هفته دو سه بار در ان مبتلا گردد و مسهل و قی فائده نکند آزموده است و نفخهٔ کبد را بلا تخلف مجرب نوشته و گویند که غسل خیار شنبر
بروغن بادام و شکر و کذا سنبل هندی و شربت بلیلج و وج کوفته و شرب کما فیطوس و کذا بیخ اثل و شراب خوشبو و پخته و غاریقون یکمثقال و شرب زعفران و روغن پسته
شرباً و ضماداً و اکل دو درم پسته بشراب خوشبو بنفشه و ساذج هندی و ... شرباً و ضماداً و در روغن ... و تنبیلا و اذخر و فقاح
و بیخ بنطافلن و عود هر روز یکدرم و حجر ارمنی و عصارهٔ غافث و بهمن سفید و شاهسفرم و تخم او دو درم با سکنجبین و بابونه شرباً و ضماداً و حقنه بروغن قسط
و قصب الذریره شرباً و ضماداً و انا غالس با پستان و فراسیون و اظفار الطیب شرباً و ضماداً و کذا افسنتین و اکلیل الملک بشراب و کذا بادام تلخ بشراب و
خردل که مجرب سویدی است و اکل بقلة الیهودی کرفس و کابلی و صمغ کمثری و کشوث و ضماد بنگ و قاقله کبار و بول شتر اعرابی و ضماد تخم ترب و پوست بیخ و صعتر
شرباً و بیخ او تعلیقاً که مجرب اوست هر واحد نافع وجع بارد کبد است و هرایس گفته که بقر وحشی را چون ذبح کنند در قلب او سنگ یابند تعلیق او برشاکی
وجع کبد صحت بخشد و ابن سینا گفته که قدما برای اوجاع کبد ادویهٔ نافع بقول مطلق ذکر کرده اند و اکثر نفع آن در نوع وجع از ضعف جگر است و بعضی از ان
می نویسم گویند که نفع می کند این را اقراص ریوند بنسخ مختلف او و معجون ریوند و دواء الکرکم و معجون سداب مسهل و معجون فرو ماموس و معجون قیصر و اثاناسیا صغیر و کبیر
و مثرودیطوس و قوفی و معجون اسقلنادس و قرص عشره و معجون جالینوس و ایضاً آنچه نفع میکند دو اوقیه عصارهٔ برگ صنوبر با سکنجبین است یا مطبوخ برگ او با ریوند
نیم درم و زعفران ثلث درم و تخم کرفس و بادیان اندکی بدهند و ایضاً بگیرند گل سرخ چهار درم سنبل الطیب و مصطکی هر یک دو درم عصارهٔ غافث عصارهٔ افسنتین
و لک و ریوند و زعفران و فقاح اذخر و فوه الصبغ و اسارون و تخم کرفس و بادیان و انیسون و عود خام هر واحد یکدرم عود بلسان نیم درم شربتی دو درم با جلاب
یا گلقند و اگر درد با اسهال بود این دوا بدهند بگیرند و در وی شراب مطبوخ و لک و ریوند و سنبل هر واحد مثقال خبث الحدید هفت درم با دو اوقیه آب کشنیز
بخورند بقدر دو درم از ادویهٔ مذکوره و در جمیع این واجب است اجتناب از اغذیه و لحوم غلیظه و اقتصار بر خفیف لطیف از لحم طیور و غیره خصوصاً اگر در اینجا حرارت
باشد و از اغذیه ضماد قرومانا و ضماد فرفیون و ضماد اکلیل الملک نافع است خجندی گوید که چون جرم کبد احساس وجع نمی کند بلکه غشای او از تمدد به ریاح
یا ورم یا از لذع اخلاط حاده متالم شود پس اگر با وی تپ و حرارت شود این قرص بدهند عصارهٔ افسنتین گل سرخ هر یک سه درم بادیان تخم کرفس غافث
ریوند اسارون لک فقاح اذخر حب بلسان عود قاری عود بلسان هر یک یک درم سائیده قرص سازند دو درم بماء الاصول بخورند و اگر حمی در ت
و تپ و ورم باشد خون بکشند فصد و تلیین طبیعت کنند و آب کاسنی و آب عنب الثعلب بنوشند و عصارهٔ بشاذی العالم و شیر زنان و بزر قطونا و مانند آن
ضماد نمایند تعلیم جرجانی گوید که ضعف و درد جگر را اکباد گویند و طبری گفته که جمیع امراض کبد را عرب کباد نامند لیکن نزد اطبا کباد عبارت از تلچ رطوبت در عروق
کبد است حتی که منع کند از شرب آب تشنگی بسیار کم گردد و وجه تسمیه آنکه این کلام از اطبا شنوده و سوء مزاج رطب در جگر و تلچ رطوبت را واحد شمارد
بهر آنکه سوء مزاج تغییر جوهر کبد نماید و تلچ رطوبت جائز است که با حرارت جگر و صحت جوهر او باشد و مراد از قول ما تلچ بهم رسیدن رطوبت در اقاصی عروق

منقسم در کبد است و علامت این قلت تشنگی و گرانی و درد در کبد نزد اواخر هضم بلا شک و قاروره سفید خام غلیظ باشد و جالینوس ذکر کرده جائز است که از رطوبت
بلغمیه در کبد سنگ تولد کند و علاج این اگر مزاج در حال علیل مانع نباشد نوشیدن ماء الاصول سکنجبین و گلقند ایام متوالی ست و از غذا بر نخود آب و زیربا
و سکبائی اقتصار کنند بعد از آن تنقیه باین حب نمایند حب النیل حب الغار هر واحد دو دانگ نمک نفطی زعفران هر واحد یکدانگ ایرسا ابهل اعرابی خالص و
فیلزهرج هر واحد ربع درهم غاریقون دو ثلث درهم ریوند چینی خالص خفیف یکدرهم باریک سائیده با آب بادیان مروق آمیخته حب سازند و اہل کوفه
این حب را حب کباد گویند و شربتی از آن سه مثقال با آب نیمگرم است بعد از آن تنقیه بدرات نمایند مثل فطراسالیون و تخم کرفس و تخم بلیون و اذخر و بادیان و
پرسیاوشان و مانند آن مطبوخ یا مدقوق و گاهی حب می سازند و بازور سید هند و در جمله آن اندک تخم کرفس باشد تا آنکه هر دو جزو کبد محدب و مقعر تنقیه یابند
و فصد نکنند مگر آنکه مزاج او گرم گردد و قاروره او سرخ شود و درین هنگام آن دلالت میکند بر آنکه رطوبت بلغم گرم شده و رقیق گشته و با خون آمیخته و مزاج کبد
گرم گردیده پس فصد باسلیق نمایند که گاهی دفعةً صحت می یابد و از اغذیهٔ مولد رطوبات غلیظ و نفاخ احتراز کنند و اگر تحلل این رطوبت متعسر گردد از خارج
ضماد بمر و صبر و سعد و زعفران و مصطکی و سنبل با آب ریحان آمیخته باید کرد و درین ضماد تنخیح نکنند بلکه گاه گاهی استعمال نمایند و دائم متصل نگذارند بعده امر
بشربت انجیر و خوردن انجیر خشک و ریختن آب نیم گرم بر کبد او نمایند و باید دانند که معرفت این مرض بسیار مشکل و مغلطه طبیب است بسبب آن که قاروره او
سفید غلیظ و گاهی سرخ حاد بود و گاهی صاحب او را تپ عارض شود و طبیب گمان کند که آن قولنج است و حقنه استعمال نماید و درد زیاده گردد و حدت حقنه
زیاده نماید پس گاهی این رطوبات متحلل گردد و جگر گرم شود و ورم کند و درین وقت آن ظاهر شود که آن وجع کبدیست و فرق میان این و میان درد قولنج
آنست که با این مرض سفیدی قاروره و عدم تشنگی و تهیج وجه و اشتها قوی بود و این درد از موضع کبد متغیر و منتقل نگردد و با وجع قولنج عطش شدید و قلت
شهوت طعام و وجع راسخ در یک مقام باشد و قاروره او متغیر نشود مگر آنکه تپ آید و ایضاً موضع وجع هر دو مختلف بود بهر آنکه وجع کبد در طرف اضلاع بود و
وجع قولنج در آخر اضلاع و زیر اضلاع خلف باشد و چون طبیب درین تامل نماید بران غلطی البته واقع نشود و شیخ قدوه آنست که انسان بر بسیار یا بعد ریاضت
سخت یا تعب یا خواب یا نزد خروج از حمام در حالت گرمی فوراً آب بغایت سرد بنوشد و آن آب نزد جگر رسد و بسبب صفائی راه و حاجت جگر برطوبت
قبل از آنکه از حرارت معده گرم شود درد شدید بیرون از طاقت دفعةً پدید آید و بر پیشانی و موضع جگر عرق ظاهر گردد و این مرض سریع الزوال است
اگر در ابتدا برسد و اگر طبیب در علاجش غلط کند باستسقا یا ورم جگر انجامد علاج همان وقت پارچه با آب گرم یا گلاب ترکرده بر جگر بندد و کند انطاب
حمام در لته بسته در گلاب گرم آغشته تکمید نمایند و شربت بزوری حار و یا عسل سه توله در عرق بادرنجبویه و بادیان هر یک هفت توله بنوشانند و از زبیب
و بادیان و سنبل الطیب و مصطکی هر یک هفت ماشه ضماد نمایند و آب گرم بریزند و بعد با آب گرم بنوشانند و تجویز طبیخ حیاتی نافع است و این سفوف نیز مفید
زرشک زربناد بادیان رومی مصطکی رومی دارچینی مساوی سکر العشر برابر همه آمیخته بقدر نه ماشه با عرق بادیان هفت توله تجویز نمایند غذا شوربا ماهی مرغ
با نان دهند و اکثر تکمید کفایت کند و اگر طبیب تساهل کند قوت او کم غذا باطل شود یا در جرم کبد ورم رخ دهد و اگر درد جگر مریض با ضعیف بود و مزاج او
فاسد کند و درین هنگام علاج او بعلاج سوء مزاج که بسیط باشد یا مرکب حسب ظهور آن نمایند

اورام کبد و نواحی آن

بقول شیخ اورام حادث در نواحی جگر بعضی از ان در نفس کبد حادث شود و بعضی در عضلات موضوعه بران و بعضی در ماساریقا و بعضی در غشاء و
در عروق جگر و این کمتر افتد و آنچه در نفس جگر پیدا شود بعضی از ان در اجزای عالیه و جانب محدب افتد و بعضی در اجزای سافله و جانب مقعر و گاه
ورم در همه اجزای جگر عام گردد و تعدد از ان ورم بنفسه خالی نیست از آنکه دموی فلغمونی و سیله و قیح و سیله بود و یا صفراوی یعنی باطلبی یا صلب یا سرطانی
و غیر سرطانی و یا نفخه ریحی و اسباب اینها سوء مزاج حار مع حمیات یا بغیر حمیات بود یا سوء مزاج بارد مانع هضم و دفع یا خفوف در معده یا سده جامع اخلاط و نفوذ
آنها در اجزای کبد نفوذ غیر طبیعی و ایضاً صغر و مانند آن از اسباب این سده بود و چون سده در جگر بجانب مراره باشد صفرا از جگر بسوی مراره نفوذ نکند

لشود و خون را بجوش آرد و در اجزای کبد بشرب غیر طبیعی تشرب کند بسبب کثرت صفرا و ورم حادث شود و کثرت صفرا یکی از اسباب ورم کبد حارست و گاهی
ورم جگر بسبب مشارکت معده باشد پس هضم فاسد شود و کیلوس ردی از ان تولد کند و مادهٔ ورم گردد و اغذیهٔ سخنه و غلیظه و آنچه هضم جید نیابد معین بر تولد
اورام کبد شوند و کذالک چون کبد شدید الجذب باشد و زیاده از آنچه باید جذب کند و تابع او بود از آنچه حق او اندفاع شئی صالح باشد پس آمادهٔ ورم گردد
و گاهی بسبب ضربه یا وثی حادث شود طبری گوید که در کبد جمیع اصناف ورم حادث شود اما ورم رخو در ان حادث گردد از امتداد عروق برطوبت که در ان
بچسپد و تغیر دهد مزاج آنرا برطوبت و سبب این یا شرب آب سرد بسیار بغیر حاجت داعی بسوی آن بود یا ادمان اغذیهٔ رطبهٔ مولدهٔ بلغم اما ورم صلب
بر دو وجه حادث شود یا آنکه نوعی از انواع ورم صلب گردد یا ورم سوداوی عند ضعف طحال از جذب فضلات سوداوی جگر حادث گردد اما ورم فلغمونی و حمرا
و حمره و امثال آن از سه اسباب افتد یا از سده که در ان واقع شود و خون گرم گردد و بجوشد یا بسبب مخالطت خون با صفرا و احتداد او بدین جهت
یا بسبب اخلاط حریفهٔ حاده که از اغذیهٔ ردیه متولد شود و از ابو ماهر شنیدم که خوردن فحره که آن نوعی از خرماست در جگر ورم حار پیدا می کند و این جمله
اورام چون طبیب و معالجهٔ صحیحهٔ او تساهل کند یا در تبرید او افراط نماید بیشتر صلب گردد و بعضی متقدمین ذکر کرده اند که ورم حار صلب نمیشود مریض را قتل
میکند یا زائل میگردد و طریق تشخیص درین اورام آنست که اول تشخیص ورم نفس جگر کنند بعده تشخیص ورم اجزای او و عضلات و بعد از ان اسباب
ورم و ورم ماساریقا و غشای جگر مشخص نمایند مثلاً اگر رنگ رو و سحنهٔ مریض متغیر یابند حال لزوم ثقل تحت ضلع ایمن کشیدن ترقوه بسوی اسفل
در اکثر اوقات و عدم ضربان و عدم قدرت خواب بر جانب ایمن و ایضاً ثقل خواب بر جانب ایسر و اکثر میل طبع بخواب بر پشت و نیز تعذر استلقا
هنگام افراط ورم بهم رسد اگر او قرار این اعراض کند ورم در جگر باشد بعده مریض را بر پشت او خوابانیده بجای جگر مس کنند اگر ورم هلالی شکل زیر ضلع ایمن
محسوس شود و با آن سعال یابس و ضیق نفس و قلت بول یا احتباس آن و انجذاب معالیق و ثقل متغیر و مائل بسوی پشت بود و هنگام کشیدن نفس درد بالا از
جگر و حنجر گردن محسوس شود ورم در حدبهٔ کبد باشد و اگر ورم هلالی محسوس نگردد بلکه طویل یا عریض یا مدور که یکطرف او غلیظ و طرف ثانی دقیق مثل دم موش بود
و اعراض مخصوصهٔ ورم جگر که مذکور شد بعده ظاهر نباشند ورم در عضلهٔ موضوع بر کبد باشد و اگر ورم مس خوب محسوس نگردد و با آن فواق و غثیان و قی
و قبض طبیعت اگر قوت خصوصاً معده قوی باشد و الا اسهال و قلت اشتها و ثقل اندک و نفس کشیدن آسان و سرفه کمتر بود ورم در مقعر کبد باشد و اگر
جمیع علامات مخصوصهٔ هر دو جانب محدب و مقعر یافته شوند ورم عام در هر دو جانب باشد بعد از ان نظر کنند اگر تپ حار و وجع شدید و ثقل اندک و شدت تشنگی و
سقوط اشتها و قی و کرب و غشی و سردی دست و پا باشد و خصوصاً در ورم مقعری و سوء تنفس و الم ممتد بسوی خلف و ترقوه و لذع در موضع کبد و تغیر بول بطرف حمرت
و غسالیت بود خصوصاً در ورم حدبی ورم حار باشد پس اگر نبض موجی عظیم سریع متواتر و سرخی چهره و چشم و زبان و درور عروق و ثقل و حرقت بود ورم حار دموی باشد
و اگر نبض صلب منشاری و صغیر با شدت سرعت و تواتر و زردی چهره و زبان و در آخر سیاهی زبان و وجع ناخس و ثقل و تمدد اندک و قلق و کرب و شدت
التهاب و لذع و ناریت بول و صفرت براز و قی صفراوی اولا پس کراثی و زنگاری پس سیاه و ظهور بثور صغار بر زبان و نوائب اشتداد تپ بطور غب و انقلاع
بیار و رطب شدید تر بود ورم حار صفراوی باشد که حمرا و بقول شیخ آنرا شعر انامند و اگر تپ و تشنگی و وجع شدید نباشد و ثقل بسیار و در معده تشبیه تشنج محسوس
گردد و سرفه خفیف بود ورم بارد باشد و سن و تدبیر و مزاج و لون نیز بران دلالت کند پس اگر با وجود این علامات تهبج وجه و سفیدی روی و زبان و براز و ورم نرم و
عدم احساس صلابت و بطور و شدت لین نبض و سفیدی قاروره و لزوجت آب دهن و شهوت قوی از هضم بود ورم بارد بلغمی باشد و اگر ورم صلب هلالی بغیر وجع
محسوس شود و شدت ثقل بلا حمی باشد و هزال بدن و سقوط اشتها و تیرگی رنگ و خشکی و درشتی زبان و قلت بول و سیاهی آن بود ورم سوداوی صلب باشد و اگر
درین نوع احساس وجع شدید تر بود و آفت در رنگ و اشتها وغیره بیشتر باشد ورم صلب سرطانی بود و چون درین فواق و غثیان بدون تپ حادث شود و وجع
محسوس نگردد و در امانت عضو شروع کند و اگر بدون ظهور ورم در کبد علامات ورم کبد یافته شود و تپ خفیف تر از ورم جگر باشد و ثقل و تمدد عائد بسوی
شکم و معده بود و تمدد بیشتر از ثقل باشد و براز کیلوسی رقیق بلا ضعف هضم معدی و دلائل او و یا مائل بسبزی باشد حکم باید کرد که ورم ماساریقا

ورم ست و پهن [illegible] اورام جانب مقعر جگر و اورام ماساریقا بیشتر بود و اگر ورم حار اشد الوجع و اضعف الحمی بود ورم اقرب غشیه و در دق جگر باشد و جذب طحال بسوی
اسفل [illegible] اسباب کبد بسوی پشت و ظهور وجع در فقار و سرفه خشک و عسر در نفس و صلابت و نشاریت نبض نیز از دلائل ورم غشائی موضع بر کبد ست
و شیخ می فرماید که بحران اورام کبد حار حدبی و ایضاً ورم عضلات حار برعاف خصوصاً از منخر ایمن و بعرق یا بول محمود باشد و بحران ورم جانب مقعر
بعرق یا قی اسهال بود و ورم حدبه ردی تر از ورم مقعر بود و هر ورم که در کبد حادث شود حار بود یا بارد بسبب تسدید بسوی بدن جز خون مائی [illegible]
کبد ضعیف بود و از تمیز مائیت و با وجود این بیشتر مائیت در ماساریقا محتبس گردد و گاهی کبد و معده را چنان گرداند که در آن نفخ و ریاح کثیر حادث شود
و این امور سببی از اسباب استسقای لحمی و زقی و طبلی ست و چون ورم حار از کبد بسوی طحال منتقل گردد بهتر بود و چون از طحال بسوی کبد انتقال
نماید ردی باشد و گاهی جمیع اصناف اورام کبد حار و بارد بسوی استسقا موری گردد و ورم کبد را چون اسهال مقارن گردد مهلک بود و بنا بر
دلالت او بر شدت ورم و ضعف قوای معده و جگر و فرق میان ورم کبد و ورم عضلات موضوعه بران در مراق از جهت وضع و شکل و اعراض کرده شود
اما از جهت وضع چنانست که ورم عضلی دائم ظاهر باشد و ورم کبد گاهی ظاهر نشود و خصوصاً مقعری و در مریض فربه و نیز وضع ورم عضلی یا در عرض یا در طول
یا در ورآب بود که یک طرف عضله اخذ کند و اما در شکل چنان بود که شکل ورم کبد هلالی باشد و ورم عضلی عریض یا مورب یا مستطیل یک طرف او غلیظ
و طرف دیگر دقیق گویا که دم موش ست که در طول اندک اندک باریک گردد و گاهی از ان معلوم نشود مگر چیزی [illegible] مستطیل اگر ورم در عضل غائر بود
و ورم عضل مورب مشابه تر با ورم کبد باشد و اما از جهت اعراض آنست که از اعراض خاصه و مشارکه عارض اورام کبد مثل احتباس بول و براز و
سقوط اشتها و جز آن در اورام عضل نمی معده نباشد و بر ورم عضلات مستطیل انجذاب تر قوه گواهی دهد و چون مراق مبادرت بسوی لاغری و یبوست
کند بدانند که ورم کبدی ست و بقراط گفته که براز غلیظ و سیاه در اول مرض حاد دلیل آنست که در کبد ورم حار عظیم ست و ورم حار یا تحلیل شود و
اعراض او باطل گردد و یا ریم گشته و با آن علامات [illegible] کور گردد و یا صلب شود و منتقل گردد بعلامات ورم صلب و علامات
ورم حار باطل شود و اکثر سبب انتقال او بسوی صلابت افراط [illegible] قابضات و استعمال مغلظات در ورم حار ست و فرق میان ورم کبد حار
و ذات الجنب آنست که در عقب سعال ورم کبد نفث نباشد و وجع در یمین ثقیل بود و با آن رنگ زبان و بدن متغیر گردد و نبض منشاری بسیار نبود و بدست
معلوم شود اگر ورم در حدبه باشد و دلالت کند بران تکلف نفس عظیم و اشتیاق کثیر اگر ورم در مقعر باشد و گاهی درین هنگام سعال بیان کند [illegible] جای
نوشته که اماس جگر و مرض ذات الجنب بر طبیب نا آزموده مشتبه گردد و فرق میان هر دو چنان کنند که مریض را بفرمایند تا نفس بکشد چندانکه تواند پس
بپرسند که زیر سر پهلو تا که [illegible] گوید یا در بالای آن گرانی هست یا نه اگر همی یابد باید دانست که اماس جگرست و الا ذات الجنب
و ورم صلب اکثر بعد ورم دیگر و گاهی در ابتدا حادث شود بسبب وقوع سده در مجری که میان جگر و سپرزست و گاهی از ضربه عارض شود و صلابت پیدا
کند و اگر ورم صلب مبادرت با استسقا نکند بجس خوب ظاهر بود و چه مراق با آن لاغر و ضعیف گردد پس ورم هلالی بلا وجع مشاهده گردد بلکه گاهی هنگام
ابتدای تناول طعام اذیت دهد و نزد رجوع خفت پذیرد و آن طریق بسوی استسقاست و تابع او استسقای لحمی بود بسبب ضعف تمیز مائیت مگر شی قلیل
پس مائیت با خون در اعضا جاری شود و لحمی و تهبج حادث گردد و گاهی آن مائیت بسوی فضای شکم نیز تهیج شود و زقی پیدا گردد و اکثر صاحبان او
با نحلال طبیعت هلاک شوند بسبب انسداد مسالک بسوی کبد و انحلال قوای آنها و همچنین کسان را [illegible] در ابتدا که گاهی علاج نفع
بخشد و چون مرض طول کند علاج نفع ندهد و گاهی ورم صلب با حرارت مزاج بود و این حرارت سبب زیادتی تحجر و صلابت گردد و بدانند که [illegible] کبد
[illegible] بسوی [illegible] بود و صاحب او [illegible] گردد و بدانکه جگر سریع الانسداد و تحجر ست خصوصاً چون استعمال ادویه مغلظه و قابضه در ورم حار
با فراط کنند و چون در کبد ضعف و ورم صلب شود یا علامات ورم نرمی براز شبیه بغساله لحم مضاف گردد و گاهی باشد که ورم در یک جانب جگر
بود و بسبب مشارکت جانب دیگر نیز اماس کند و علامات هر دو جانب ظاهر گردد ولیکن اول علامات اماس یک جانب پدید آید و در آخر

با شیرهٔ کاسنی یا آب انار و مانند آن مفید است و اگر ورم محدب جگر باشد ادویه مدرهٔ بارده که در علاج سدهٔ جگر صدری گذشت بکار برند و آب انار با سکنجبین
بسیار سودمند بود و کذا شربت انارین دو توله آب کاسنی آب عنب الثعلب هر یک پنج توله سکنجبین ساده دو توله و یا تخم کاسنی تخم خیارین هر یک
شش ماشه عنب الثعلب پرسیاوشان اصل السوس هر یک چهار ماشه جوشانیده صاف نموده همراه سکنجبین سه توله بدهند و ادویه مسهله استعمال نکنند لیکن
اگر قبض طبع بسیار مزید الم باشد بچیزهای ملین خفیف و لعاب بهدانه و لعاب اسپغول برفع قبض پردازند و بعد چند روز به ماء الشعیر در آب کاسنی سبز
مروق ترکرده و تبیخ بالیده صاف نموده شربت بزوری و سکنجبین داخل کرده دهند و گاهی قرص زرشک اضافه نمایند و هرگاه ماده کم شود و خوف انتشار
آن نماند اگر حاجت بود مسهل سبک دهند لیکن مسهل درین نوع چندان فائده نمیکند اگر مفید نشود باز بمدرات علاج کنند و چون از زیاده حرارت ناکل
شود و موسم سرما باشد شیر شتر دادن مضائقه ندارد و بعد از ان گلقند و شربت دینار گاهی تنها و گاهی همراه شیرهٔ تخم کشوث و مانند آن از مدرات تحلیل الحرارة
بدهند لیکن در دادن شیر و ماء الجبن عدم تپ و حرارت شرط است و بقول جالینوس ادویه مفتحه مائل برطوبت باشند والا در ورم زیاده کنند و طریق ضماد
در ورم حار کبد آنست که در ابتدا از تخم کاسنی و صندل و زرورد و آرد جو و عنب الثعلب در آب کشنیز سبز و آب عنب الثعلب سبز و روغن گل و قدری سرکه
سائیده ضماد کنند و در وقت تزید اکلیل الملک و افسنتین و زعفران زیاده نمایند و وقت انتها صندل موقوف کنند بنابر شدت برد و قبض او و بر باقی
اقتصار نمایند و در وقت انحطاط بر افسنتین و زعفران و عود و مانند آن اکتفا کنند برای تحلیل ماده و تقویت جگر و آنجا که ورم با اسهال بود این قرص دهند
تخم حماض طباشیر گل سرخ زرشک هر یک پنج درم لک ریوند هر واحد یک درم زعفران نیم درم کوفته بیخته قرص سازند هر یک مثقالی و یک قرص با رب ریباس
یا زرشک یا انار بدهند اما بعد از فصد و از اغذیه بر ماء الشعیر قناعت نمایند اقوال اکثر حذاق سویدی گوید که عصارهٔ خرفه و تخم آن و اذناب الخیل و
عصارهٔ زرشک و کذا ریوند او مطبوخ در سرکه و شربت و ضماد و غذا و حقنه یکی هر واحد نافع در ورم کبد حار است شیخ می فرماید اول آنچه بر طبیب
واجب است آنست که بحال امتلا و حال قوت و سن و وقت و غیر آن نظر کند و از ان در فصد طلب کرده شود پس فصد کتف اگر ممکن باشد والا باسلیق
والا هفت اندام والایسر و اگر قوت قوی بود و خون بقدر حاجت در یک دفعه بگیرد والا بتفاریق در چند بار بر آرد و تدبیر آنکه اگر فصد نکنند و ماده را در جگر گذارند
و ادویه قابض و رادع استعمال نمایند بیم باشد که ورم صلب گردد و اگر ادویه محلله بکار برند بیم باشد که اطراف تاب نکند و ورم زیاده شود پس اول فصد
کنند و در ان کوتاهی نمایند چون مانعی قوی نباشد و خون را قدری برآرند که در ابتدا او محتاج شوند بدانچه در اورام قانون از روادع
و تبرید است لیکن در ان هنگام از حدوث صلابت حذر کنند و بدین سبب واجب است که روادع مخلوط بملطفات و مفتحات باشند و افراط استعمال
اطلیه بارده گاهی سبب صلابت ورم انجامد و گاهی آنرا دخول حمام کفایت کند و گاهی بسوی گرده منفجر گردد و بدانکه اکثر ادویه که در ان قبض و برودت باشد
و کذلک اغذیه که باین صفت باشد مثل انار و سیب و امرود از جهت دیگر ضرر کنند و آنست که سفیدرا که بسوی مراره است تنگ کنند و صفرا از جگر به مراره
نرود و این سبب زیادتی آماس گردد و ضرر بسیار رسانند و با وجودیکه از قبض چاره نیست در اول مرض و در آخر او نیز عند وجوب تحلیل برای حفظ قوت از آنکه
خوف حدوث تحجر و حبس صفرا در جگر باید کرد و ایضا بدین جهت احتیاج طبیب بمبادرت بسوی تدبیر تحلیل درین مرض بیشتر از مبادرت آن در سائر اورام
بود بنابر خوف از تحجر و صلابت و بر دفع آنکه صدید ردی ترشح کند که از ترشح آن اورام حاره خالی نباشند لیکن تحلیل و تنقیح گاهی ارخای قوت نماید و مرض
قریب الموت گردد چنانچه جالینوس از حال طبیبی حکایت کرده که او علاج اورام کبد بمرخیات که بدان علاج سائر اورام کرده میشود مثل ضماد معمول از زیت
و کتان در آب و خورانیدن خندروس میکرد و وجه آن بود که آنچه در ان جلا بلا قبض بود و غلظ است مثل ماء الشعیر خورانیدی و محللات ادویه که در ان
قبض و تقویت و عطریت است مثل سعد و قصب الذریره و افسنتین مخلوط کردی و ازین ادویه بقدریکه حفظ قوت نماید استعمال نمودی و افراط کردی و عمده
در ابتدا رادع بقوت اوست و در اوسط او ترکیب و در آخر او تحلیل مع قوابض ازین قبیل و اگرچه حاجت آماس بسوی تحلیل تعجیل وقت باشد پس این نصیحت
جالینوس قبول نکرد و بعده نزد مریضی که هر دو جمع شده بودند جالینوس او را چنین خبر داد که این مریض بانحلال قوت و ظهور عرق لزج اندک بر ان

هلاک خواهد شد پس مریض هر دو امر آن بود که جالینوس گمان او کرده بود و این تحلیل نیست که طبیب محتاج گردد که مبادرت کند بدان در وقت وجوب ردع
و محتاج گردد بآنکه از قبض و تقویت در حالت وجوب تحلیل صرف خالی نباشد و مراعات این همه امریست دقیق و بدانکه این عضو یعنی جگر اسریع القبول ست
همچنین تحلیل را بسرعت قبول میکند و گاه تفتیح و تحلیل سبب تفرق میشود و چون محلل استعمال کنند آن از جنس چیزیکه لذع یعنی تیزی کند استعمال نباید کرد که درد انگیز
و ماء العسل اگرچه جالی بلا لذع ست لیکن آن شیرین ست و شیرینی سده پیدا کند و لهذا ماء الشعیر ممدوح و کافی ست بهر آنکه جلا بلا لذع میکند و سده حادث
نمیکند بعده ممکن ست که تفتیح و جلای او باختلاط چیزی قوی نمایند اگر احتیاج بزیادتی قوت افتد و اشیای لذاعه قابضه بمقعر کبد بیشتر از محدب ضرر رساند
که آن بقوت خود غوص کند و در اول مجاری سده حادث کند و چون بمحدب رسد قوت او بشکند و بآخر فوهات عروق بلاقی شود پس واجب ست که جانب
علیل دریافت کنند و حذر نمایند از انکه ادرار کنند و علت در مقعر باشد و یا اسهال نمایند و علت در محدب بود که درین هر دو حال ماده غائر تر گردد بلکه
واجب ست که از اقرب مواضع استفراغ آن کنند پس از ورمیکه در مقعر بود از جانب اسهال و از انچه در محدب باشد از جانب ادرار استفراغ نمایند و از قبض
ماندن طبیعت حذر کنند که دران اذیت عظیم و خطر جلیل ست و ایضا نگذارند که بافراط منطلق گردد و قوت ساقط شود و طبیعت ضعیف گردد بلکه طبیب را باید
که در حالت قبض طبع تلیین باعتدال نماید و بحالت لینت آن بقبض معتدل پردازد و اما ادویه صالح برای اورام کبد در ابتدای امر چون در آن
حرارت باشد آب کاسنی و آب عنب الثعلب باسکنجبین شکری و آب عصا الراعی و آب بارتنگ و آب کاکنج و آب کشنیز تر و ماء القرع و ماء الخیار
و آب کشوث ست و باید که بدان مخلوط کنند چیزی از مثل افسنتین و قصب الذریره و قرص امبرباریس باین نسخه زرشک ده درم گل سرخ طباشیر هر واحد پنجدرم
مغز تخم خیار مغز تخم کدو تخم خرفه تخم کاسنی هر واحد سه درم بادیان یکدرم قرص ساخته بوزن دو مثقال از ان بخورند و اگر حاجت بزیادتی تطفیه افتد اندکی کافور
دران اضافه کنند و اگر اراده زیاده تقویت کبد باشد دران لک و ریوند داخل نمایند و اگر سرفه باشد رب السوس و قدری کتیرا و اندکی ترنجبین افزایند
و اما ادویه که آن قوی تر و بهتر برای ورمی ست که دران حرارت غالب بغایت نباشد آب بادیان و گاوزبان و اذخر و کرفس جبلی و لبلاب هر واحد
بسکنجبین ست و این ادویه و مانند آن ورمی را نفع کند که در طبقه اولی بود و چون در نضج اندک شروع کند و ایضا قرص ورد خصوصا برای انکه متصل بمقعر
باشد و چون دانسته شد که ورم در جانب مقعر ست اولی آنکه استعمال نماید آب لبلاب مخلوط بچیزیکه خلط او بدان واجب ست از مدرات مذکوره و آب چقندر
و همه آنچه نضج و ردع و تلیین طبیعت کند و عند ظهور نضج خیارشنبر با آب بادیان و آب عنب الثعلب و آب لبلاب نفع کند و در اغذیه قدری تخم قرطم و اندکی
انجره و بسفایج داخل نمایند و چون انحطاط کند ادویه قوی مثل صبر و غاریقون و تربد استعمال نمایند و قومی استعمال هلیله زرد میکنند و من آنرا مکروه میدارم
بهر انکه دران قوت قبض ست ترسم که ماده رقیق را برآرد و غلیظ بماند و متحجر گردد و گاهی استعمال کرده میشود درین وقت مثل تخم قرطم و مثل انجره و بسفایج
در طعام و افتیمون بلا اغتشام و گاهی اقدام مثل خربق بحسب حاجت میکنیم و اما حقنه ها در اوائل امر و هنگام اتفاق قبض طبیعت مثل آب برگ چقندر و نمک
و بوره یا شکر سرخ ست و نزد انحطاط قوی کنند و دران بسفایج و قنطوریون و زوفا و صعتر داخل نمایند و گاهی دران حنظل می افزایند و چون ورم در جانب
محدب باشد باید که ابتدا کنند بمدرات بارده پس معتدل بعده چون نضج ظاهر شود قوی جید استعمال نمایند و این تاخیر بخوف تحجر واجب بود و این ادویه مثل فوه
و فطراسالیون و اسارون و اذخر و قرص زرشک کبیر و قرص غافث قوی و سائر مدرات قویه مذکوره در مفردات و در باب ادرار ست و اما ضمادها باید که
بارد استعمال نکنند چنانکه در اورام دیگر بلکه فاتر بکار برند و آنچه مبادرت دران واجب ست نزد ابتدای ورم عصارات بارده قابض و عصاره خرفه و کدو و حی العالم
و گلاب ست پس صندل و کافور و ضماد یست متخذ از شاخ انگور و گل سرخ خشک و آرد جو و تکرار امثال این واجب نیست بلکه چون بصحت رسد که ورم میشود بهترین ضمادات
انیست که از همه یعنی سع ادویه دیگر بسازند و ازین قبیل ست که سفرجل با آرد جو و گلاب بسایند و بدان ضماد نمایند و یا سفرجل در سرکه و آب بجوشانند تا پخته شود و
با صندل بیامیزند و بران اندک روغن گل انداخته استعمال کنند و ازین نوع ست که سفرجل در شراب ریحانی که دران اندک قبض باشد بپزند و بران
عصا الراعی مضاف سازند و مثل اندک سنبل و افسنتین و سعد قوی کنند و با آرد جو آمیخته استعمال نمایند و گاهی دران روغن سفرجل یا روغن مصطکی و روغن حنا

وازآنها آب آس وآب برگ سیب وآب سفرجل ومانند آن داخل می کنند وگاهی ضماد از سفرجل مطبوخ بطبیخ افسنتین ساخته میشود وچون اراده کنند که ضماد را
بدرجه تحلیل افزایند دران مصطگی وبابونه واکلیل الملک وآرد جو وحلبه بشیا که دران عفوصت باشد وبزرکتان واز روغنها روغن شبت وبابونه وحلبه داخل کنند
واز ضمادات ضماد دنیلوس وضماد فیلغریوس وضماد اکلیل الملک وضماد فربیطون ودیگر ضمادات که در قرابادین مذکورست بکار برند نسخه ضماد مسکن التهاب
بگیرند صبر وعصاره غافث هر واحد یک جزو زعفران ومصطگی هر واحد نیم جزو روغن گل چهار جزو موم بقدر حاجت ودر آخر ورم استعمال نمایند ضمادات مقویه محلله
مخلوط بقوابض برای حفظ قوت مثل ضمادات متخذه از ابرسا واسارون واشنه وجعده وسعتر وشیح وتخم کرفس ومقل ومانند آن که دران مقویات افزوده باشند
وضماد متخذ از آس وفوه الصبغ وحب الغار وزعفران وصبر ومصطگی وموم وروغن زنبق وروغنهائیکه گاهی بدان آمیزند روغن نرگس وروغن سوسن آزاد است
نسخه ضماد محلل ورم کبد منسوب بسوی قابوس محمود ومجرب بگیرند میعه وموم هر واحد ده درهم مصطگی وزعفران وحماما هر واحد ربع درهم روغن شجر مصطگی و
روغن گل هر واحد دو درهم شراب قوطوفی ونصف موم وروغن را گداخته همه بدان آمیزند دیگر که بسیار نافع ست سوسن حماما سافج هر واحد دو درهم
اشق میعه موم هر واحد بیست درهم کندر زعفران اسارون هر واحد درهمی روغن شجر مصطگی مقدار حاجت دیگر که جید ست صبر سه اوقیه مصطگی اوقیه بابونه
اکلیل الملک هر واحد چهار اوقیه زعفران وفوه وقصب الذریره هر واحد شش اوقیه روغن سوسن مقدار کفایت دیگر محلل قوی زعفران دو اوقیه مقل
هفت اوقیه جرک کفاره زنبور عسل چهار اوقیه مصطگی سه اوقیه میعه وزفت وموم واشق هر واحد نه اوقیه حماما وسنبل رومی وحب بلسان هر واحد شش اوقیه
روغن سوسن بقدر کفایت بدستور مستعمل استعمال نمایند واما اگر با ورم اسهال ضعف باشد احتیاط احبس او واجب ست باید که قرص زرشک وقرص طباشیر
قابض تجویز کنند واما غذا بهترین آن کشک شعیر ست که آن سرد وجالی ست ومجفف شده نیست وسریع النفوذ ست واما خندروس وشده از آن
گندم ست که دران غلظ وفرط ازحمت ازورم ست واگر از نان چاره نباشد نان خمیری که از میده واز گندم علکیه بود ودر تنور پخته باشند بدهند ودرآب ست
کرنبد اغایت عنایت مصروف دارند واز بقول کاهو وسرمق ست واز فواکه انار شیرین برای سکنجبین شیرین ودعه و ابعضا استعمال نکرد دو باید که
از شیرینیها تا ممکن باشد اجتناب نمایند ایلاقی وجرجانی می نویسند که در ورم حار جگر قانون علاج اینست که در اول روادع استعمال کنند و
درمیان محلل با روادع بیامیزند وچندانکه بآخر رسد محلل زیاده کنند وروادع کمتر نمایند وآب کاسنی وغیر آن آنها که در قول شیخ گذشت اول سکنجبین
دهند وبعد از ان بتخصیص خصوصا اگر با تب قبض باشد ویا ترنجبین با شیره تخم خرفه بدهند واگر ادویه تقویت جگر باشد اکسیر زیاده کنند روغن بادام
بران چکانند واگر حرارت قوی نباشد آب کرفس نافع بود وخیار شنبر بطبیخ افسنتین که دران قصب الذریره جوشانیده ... بادام برای پخته باشند و
قرص امبر باریس سکنجبین وآب کاسنی وغیره مفید بسیار ست ونسخه آن همانست که در قول شیخ مسطور شد واگر سرفه باشد دو درهم کثیرا وسه درهم رب السوس
زیاده کنند واگر حرارت غالب باشد ثلث درهم کافور افزایند واین سفوف حرارت زیاده نکند وسده بگشاید وادرار کند مغز تخم خیار مغز تخم خربزه هر یک پنج درهم
تخم کاسنی تخم کشوث طباشیر هر یک سه درهم تخم کرفس انیسون بادیان هر یک دو درهم عصاره زرشک چهار درهم زعفران مثقال مصطگی افسنتین هر واحد یکدرهم
کافور دو دانگ واگر سرفه باشد صمغ وکثیرا ورب السوس زیاده کنند ودر آخر سکنجبین بزوری بدهند واین اقراص وسفوف با آن دهند آبو زید گوید که
آب کاسنی وآب بقول دیگر درین علت سخت نافع ست خاصة اگر دو یا سه هفته پیوسته بدهند واگر با حرارت یبوست بود ماء الجبن سخت موافق بود
وضماد در ابتدای علت از تراشه کدو وآب عنب الثعلب وآب کشنیز سبز وآب کاسنی وآب ... وصندل سفید وموم وروغن گل
وکافور باید وبعد از چهار روز آرد جو وبابونه واکلیل الملک وخطمی زیاده کنند تا وقت انتها ... کنند وچون بانحطاط
افتد محلل زیاده کنند وروادع کمتر بقدر حاجت ودر اشربه نیز آب بادیان وآب کرفس وآب گاوزبان ... آمیزند وضماد که بوقت انتها
وانحطاط سود دارد ودر قول صاحب کامل بیاید واگر ورم در حدبه باشد ترتیب مذکور بعد فصد مرعی دارند ودر آخر مثل سنبل وبسباسه وعصاره غافث
وافسنتین وفطراسالیون وغیره که در قول شیخ گذشت بکار برند ودرینجا بمدرات عنایت بیشتر مصروف دارند واگر ورم در مقعر بود

همه قوانین مذکوره بهر اماس محدب بران ترتیب بکار برند جز آنکه درینجا تدبیر تلیین طبع باعتدال از اشربهٔ بلیغه مثل آب فواکه و سکنجبین و شربت تمر هندی و ماء الجبن
باندک بنفشه و آب عنب الثعلب یا آب لبلاب ممزوج بآب چقندر باید کرد و در صورت چقندر و لبلاب و قطره آمیزند و بعد از چهارم یا هفتم روز خیارشنبر در آب لبلاب
یا آب کرفس دهند و اگر طبع نهایت قبض باشد در سکنجبین و دیگر اشربه اندکی سقمونیا حل کرده بدهند و بعد چهار روز وقت انحطاط در نسخهٔ تخم قرطم و بسفایج و افتیمون
برای تلیین طبع باید پخت و از صبر و غاریقون و ترید و مانند آن مسهل سازند و این سفوف محلل ورم و مفتح سده و ملین طبع بکار برند پوست هلیلهٔ زرد ده درم تخم کشوث
تخم کاسنی مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ هر یک دو درم لک مغسول ریوند چینی هر واحد یکدرم و نیم سقمونیا نیم درم شربتی دو درم بماء الجبن صاحب کامل گوید
که اگر ورم جگر حار باشد ابتدا بفصد باسلیق از جانب راست کنند و اخراج خون بحسب حاجت نمایند اگر قوت و سن و وقت وغیره مساعدت کند و اگر مریض را
عادت باخراج خون باشد باید که اخراج آن زیاده کنند و ماء الشعیر بشکر بدهند و بعد دو ساعت سکنجبین شکری ساده بنوشانند و برای رفع قبض طبیعت
آب لبلاب و فلوس خیارشنبر کنند و حقنهٔ لینه معمول بسپستان و عناب و بنفشه و جو کوفته و چقندر و سبوس و خطمی و شکر سرخ و روغن بنفشه و روغن گل استعمال
نمایند و بعد ازان باید که نظر کنند اگر ورم در جانب محدب بود باید که اکثر عنایت بادرار بول نمایند و قرص زرشک از یکدرم تا یکمثقال با یک و نیم اوقیه
سکنجبین مع آب کاسنی مروق و آب عنب الثعلب مروق و آب کشوث هر واحد پانزده درم صباح بدهند و شب وقت خواب مقدار دو درم ازین سفوف
با ده درم سکنجبین شکری ساده دهند بگیرند مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم خربزه هر واحد پنجدرم تخم کاسنی و کشوث و طباشیر هر کدام سه درم بادیان تخم کرفس انیسون
هر یک دو درم گل سرخ عصارهٔ زرشک هر واحد چهار درم ریوند چینی یکنیم درم همه را باریک سائیده استعمال نمایند و این قرص نافع ورم حار در محدب کبد ست
گل سرخ شش درم زرشک چهار درم طباشیر رب السوس هر واحد یکنیم درم زعفران سنبل مصطکی هر واحد یکدرم همه را باریک سائیده با آب عنب الثعلب سرشته
قرص بوزن درم تا مثقال بسازند و یکی بماء الاصول و سکنجبین بخورند و این قرص نیز نافع ست گل سرخ پنجدرم زرشک سه درم طباشیر یکنیم درم مغز تخم خیار
مغز تخم بادرنگ و لاک منقی و فوه و سنبل و زعفران و افسنتین هر واحد نیم درم ریوند چینی یکدرم همه را باریک سائیده با آب کاسنی سرشته قرص سازند و اگر
حرارت مفرط باشد دو دانگ کافور درین قرص افزایند و ایضاً گیلانی را که در محدب کبد او ورم بود بماء الجبن سکنجبین ساخته با سفوف مرکب از مغز تخم خیار و مغز
تخم بادرنگ و تخم کرفس و انیسون و بادیان هر واحد بقدر حاجت بنوشانند و طعام علیل بکرفس و بادیان و کاسنی و چوقسول و مانند آن سازند و اگر ورم حار در جانب
مقعر کبد باشد باید که اکثر عنایت باسهال بود بهر آنکه این جانب شارک امعاست و اسهال صاحب او کنند بآب لبلاب و آب کاسنی و آب عنب الثعلب
هر کدام مروق نموده در چهل درم آن هفت درم فلوس خیارشنبر مالیده با یکدرم روغن بادام در سرما نیمگرم و در گرما سرد کرده بدهند و قرص طباشیر ملین با سکنجبین
بدهند و ماء الجبن با فلوس خیارشنبر و هلیله باین سفوف فائده تمام دارد و نسخهٔ سفوف همانست که در آخر قول ایلاقی گذشت و تنقیهٔ بدن صاحب آن بمطبوخ
فواکه نمایند و دران حقنهٔ لینه استعمال نمایند تا ماده را جذب کند و باسهال خارج نماید و ایضاً شیر شتر که از نیم رطل شروع کنند و بتدریج بیک نیم رطل رسانند
باین سفوف بغایت مفید ست پوست هلیلهٔ زرد و کابلی هر واحد پنجدرم پوست بلیله آمله هر واحد سه درم تخم کاسنی و کشوث و بادیان هر واحد دو درم همه را
باریک سائیده سه درم با شیر شتر باید داد تا هفت روز و چون تپ نباشد این قرص بماء الجبن بدهند و اگر تپ بود بشیرهٔ تخم خرفه و مغز فلوس باید داد گل سرخ
شش درم زرشک و لاک مغسول هر واحد چهار درم طباشیر سه درم ریوند چینی و صندل سفید و تخم کاسنی و تخم کشوث هر واحد دو درم بادیان انیسون هر واحد
یکنیم درم زعفران یکدرم ترنجبین شش درم همه را باریک سائیده بآب ترنجبین سرشته قرص سازند هر یک بوزن مثقالی و اگر حرارت قوی باشد
کافور نیم درم افزایند و اما ضمادها باید که در ابتدا مرکب از اشیائی باشند که دفع و منع ماده بمبرد و قبض خود کنند مثل قیروطی معمول از آب کاسنی و
کشنیز و جراده کدو و عنب الثعلب و آب برگ انگور و گلاب و آب حی العالم و آب بارتنگ با روغن گل و موم سفید مضاف بسوی آن اشیای طیب الرائحه
مثل صندل و گل سرخ و کافور و گلاب و چون در روز سوم و چهارم باشد بعض اشیای محلله مثل بابونه و اکلیل الملک و خطمی و جز آنها ضماد نمایند و مدام
در اشیای محلله در تزاید ورم زیاده کنند و چون ورم بمنتهی رسد ضمادها مرکب از اشیای قابضه مبرده و محلله مساوی نمایند و چون ورم در انحطاط شروع کنند

از اشیای قابضه کم کنند و در اشیای محلله زیاده نمایند و بیشتر آنست که امر درین احوال بورم صلب میگردد و تحلیل او مشکل میشود و سبب حدوث استسقا میگردد پس آنکه
اشیای بارد جذب ماده و تغلیظ آن و منع از تحلیل مینمایند و سدد حادث میکنند و باحداث سدد در مجاری کبد استسقا پیدا میشود و تدارک این ضماد در ابتدا است
ورم استعمال میکنند صندل سفید سه درم نیلوفر صندل سرخ هر واحد چهار درم گل سرخ پنج درم شیاف مامیثا فوفل هر واحد دو درم اقاقیا گل تیمولیا هر واحد
یک درم کافور نیم درم همه را باریک سائیده بآب کاسنی و آب حی العالم و آب کشنیز سبز و آب خرفه و کاهو ضماد نمایند ضماد دیگر برای ابتدای اورام کبد
بگیرند برگ عنب الثعلب برگ کاکنج طحلب برگ بنفشه تازه و برگ خرفه و آب حی العالم و جراده کدو و کاهو همه را با یک سائیده و صندل سفید گل سرخ
و اندک آرد جو اضافه نموده ضماد نمایند ضماد و برای ورم کبد حار نزد نزله صندل سفید چهار درم گل بابونه اکلیل الملک هر واحد سه درم افسنتین رومی یکنیم درم کافور
دو دانگ زعفران دو دانگ باریک سائیده روغن بنفشه و روغن بابونه هر واحد یکجز و موم ربع جزو گداخته آمیزند تا یکسان گردد و بر کبد ضماد کنند ضماد
برای ورم کبد نزد شیخ صندل سرخ صندل سفید هر واحد پنج درم گل سرخ هشت درم گل بابونه اکلیل الملک بنفشه آرد جو هر واحد چهار درم افسنتین رومی
فوفل شیاف مامیثا هر واحد سه درم مصطکی سنبل الطیب هر واحد دو درم زعفران یکنیم درم کافور دو دانگ همه را باریک سائیده و بروغن بابونه و روغن بنفشه
موم زرد گداخته آمیزند ضماد که بعد انحطاط ورم بکار آید صندلین فوفل بنفشه نیلوفر مصطکی سنبل سعد هر واحد سه درم گل سرخ بابونه اکلیل الملک
افسنتین رومی پرسیاوشان زیرکتان هر واحد پنج درم زعفران یکنیم درم همه را باریک سائیده بروغن بابونه و روغن شبت و روغن سوسن سفید و موم گداخته
آمیزند و چون با ورم تپ باشد باید که از ادویه حاره مشروبه و ضمادهٔ حاره اجتناب نمایند و تدبیر صاحب ورم حار کبد در باب غذا مثل تدبیر سوء مزاج
حار کبد باید و سکن او در موضع بارد طیب الهوا و حسب استعمال باشد صحیح گفته که هرگاه بکبد ورم حار حادث شود و بدن محتمل فصد باشد باید که فصد باسلیق
از جانب ایمن کنند بعده استعمال ماء الشعیر نمایند که آن هر دو حالی بلا نزاع ست و چیزی از آبهای فواکه قابضه و لزجه نباید داد و آب کاسنی
و آب عنب الثعلب با سکنجبین شکری بدهند و چون مرض بانتها رسد و ماده ورم نضج یابد اگر ورم در حدبه کبد باشد اشیای مدر بول مثل اسارون و
سنبل رومی و فطراسالیون و ناردین و انیسون و فقاح اذخر و بسباسه و عصاره غافث و افسنتین و کمافیطوس استعمال کنند و اگر ورم در مقعر کبد
باشد در انتهای علت انچه اسهال طبیعت اندک کند مثل تقیند و لبلاب استعمال نمایند و نزد انحطاط مرض ادویه قویه مثل سعد و غاریقون و ترید و بلیله زرد
بعمل آرند و ایضاً بحقنه استفراغ کنند اما در اول امر ماء العسل که در ان نمک یا نطرون باشد و در انحطاط اگر از ورم چیزی تحجر باقی ماند در حقنه ادویه
قوی الجلا و لطیف مثل زوفای خشک و پودینه و حنظل و قنطوریون دقیق مخلوط سازند و بر جگر از خارج ضمادات و قیروطی که از ادویه محلله و قابضه مرکب
باشد بنهند و اولا قیروطی از روغن گل بسازند و ضماد بعده همین روغن گل سرخ و حی العالم و آرد جو و قسب و سفرجل و مصطکی و افسنتین و بابونه و
اکلیل الملک و زیرکتان و موم و روغن مصطکی و روغن سفرجل و روغن گل ترتیب کنند و بعد انحطاط سعد و سوسن آسمانجونی و مر و اسارون و شبت
و جعده بروغن سوسن و سنبل و روغن بابونه و روغن شبت و روغن نرگس سازند قرشی و سدید و خضر گویند که در ورم حار ابتدا بفصد باسلیق ایمن یا اکحل
یا اسیلم ایمن کنند و رادعات بغیر مبالغه در تبرید استعمال نمایند بهر آنکه اگر رادعات قوی التبرید مبالغه نمایند مودی تحجر ماده ورم گردد
و این بازمان مرض انجامد و دران ضرر بسیارست و اگر ماده صفراوی باشد حرارت بر تبرید بیشتر کنند و رادعات را بچیزیکه دران تلطیف و تفتیح باشد
ممزوج سازند مثلاً آب کاسنی بآب بادیان مخلوط کنند تا رادعات صرف سده نیارد و بعد زمان ابتدا رادع بمنضجات بیامیزند و چون تجاوز بانتها
کند محلل بغیر خلط برادعات استعمال کنند و محلل از اندک قابض بهر حفظ قوت خالی نباشد تا قوت تحلیل نشود یا ماده بتحلیل لطیف آن تحجر نگردد و درین نحو اینجا
در ضمادها نیز یاد دارند و از اسهال در ورم حدبی و ادرار در ورم مقعری حذر کنند که ورم عام میگردد و لیکن نوشیدن ملینات نزد بعض صحیح اگرچه ورم حدبی
باشد جائزست و افراط اسهال محلل قوت و مضعف ست و قبض طبیعت هم مزاحمت ست پس طبیب توسط در اسهال کثیر و احتقان قوی می باید
بلکه مشغول شود بتلیین طبیعت چون قبض باشد و اگرچه ورم حدبی بود و قبض چون اسهال کثیر مفرط بود و اگرچه ورم مقعری باشد تدارک آن کنند و در ابتدا

اگر ورم حادی باشد آب کاسنی و عنب الثعلب و آب انارین سکنجبین سادہ یا بزوری بارد و یا قرص زرشک یا قرص ورد و با شربت مناسبه و یا شربت دینار و
سکنجبین لشیرۂ تخم خیار و کاسنی و خرفه و یا شیرۂ تخم خیارین و خرفه سکنجبین و یا نقوع زرشک و انار دانه و تخم کاسنی اگر طبیعت نرم باشد و یا نقوع تمر هندی
و آلو بخارا و گل نیلوفر اگر قبض باشد با شیرۂ تخم خیارین و شکر یا شربت نیلوفر بدهند و گاهی در تبرید احتیاج بمثل کافور افتد شربا و ضماداً و این نزد شدت
اشتعال ورم و مادۂ ورم صفراوی از جنس حمره بود و اما در وقت تبرید تا تنها آب کاسنی آب بادیان یا آب کرفس مخلوط سازند و هرچونکه منتهی قریب تر شود
چیزی که در آن تفتیح و انضاج و تحلیل باشد زیاده کنند تا آنکه محلل صرف نزد منتهی باقی ماند و اما در وقت انحطاط آب بادیان که در آن زرورد و زرشک برای
تقویت جگر خیسانیده باشند یا قرص زرشک کبیر با سکنجبین یا شربت دینار دهند و غذا ماء الشعیر بشکر و کم از آن سویق و شکر ست و بعد ایام مثل کاسنی
بروغن بادام بریان و سرکه یا آب انار ترش یا آب غوره ترش کرده یا مزورۂ انار دانه یا زیرباج یا مزورۂ تمر هندی یا آلو بخارا و چوزۂ مرغ نزد ضعف قوت
بدهند و چون ارادۂ اسهال کنند مثل خیارشنبر با بهای مذکوره یعنی مانند آب کاسنی و بادیان و آب کرفس و آب عنب الثعلب و روغن بادام چیزی نیست
و یا مطبوخ از بسفائج و گل بنفشه و تمر هندی و غاریقون و تخم خیار و کاسنی و سنبل با ترنجبین و یا شیرخشت و ریوند پاشیده بدهند و گرد سقمونیا
و هلیله نگرند و چون بعد اسهال اراده برای تنقیهٔ بقایای مواد سبیل ادرار کنند و مادۂ ورم بمقعر محدب باشد شیرۂ تخم خیارین و خربزه بعض آبهای
مذکوره یا اشربه مثل شربت دینار و سکنجبین شکری دهند و خضر انیهم نوشته که این ترکیب استادمن برای ورم حار کبد نوشته آب کاسنی مروق
نیم رطل گرفته در آن زرشک پنج درم اصل السوس مقشر یکدرم حشیشه غافث نیم درم تخم کشوث ربع درم خیسانیده صاف کرده از ترنجبین پانزده درم در آن
شیره برآورده بدر و اوقیه شکر شیرین نموده بیش از آن تخم با در نجبویه یکدرم خورده بنوشند و تضمید موضع بعسل خیارشنبر ده درم آب کاسنی سه اوقیه روغن بابونه
یک اوقیه سوم یکمثقال در آن گداخته بر پنبه کهنه مالیده بگذارند محمود شیرازی نوشته که اگر ورم حار دموی باشد فصد باسلیق از دست راست و
ارسال دم بقدر قوت کنند و اگر زمان ربیع و مزاج دموی و سن شباب و مریض متحمل باشد با خراج خون کثیر حذر نکنند که در آن شفا و خلاص او ست و
باید که هر صباح جلاب از عناب و سپستان هر واحد بست عدد و بنفشه تر یا خشک پنجدرم و تخم کاسنی سه درم و شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم
بدهند و غذا اسفاناخ ماء الشعیر سازند و از همه غذا بر آن اقتصار نمایند و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه با ترنجبین و شیرخشت کنند و اگر بر تناول مطبوخ قادر نباشد
این حقنه بعمل آرند بنفشه نیلوفر تخم کاسنی هر واحد پنجدرم سنای مکی هفت درم جو کوفته و سبوس و خطمی هر واحد کف در سه رطل آب بپزند تا بیک رطل آید
فلوس خیارشنبر ده درم و شکر سفید ده درم در آن مالیده صاف نموده روغن بنفشه و روغن گل و مری هر واحد ده درم داخل کرده در محقنه انداخته حقنه
کنند و اگر ورم در جانب محدب کبد باشد کل عنایت مصروف بادرار بول بود و هر صبح جلاب از تخم کاسنی سه درم و شکر سفید و شیرۂ تخم خربزه و خیارین
هر واحد ده درم بنوشانند و با این سفوف دهند که سخت سود مند ست ریوند چینی یکنیم درم گل سرخ زرشک تخم کاسنی بادیان تخم کرفس هر واحد سه درم
مغز حب القرطم و مغز تخم خربزه و خیارین هر واحد ده درم سفوف کرده هر صبح سه درم بخورند و این قرص نیز در ورم حار محدب کبد را نافع ست تخم کاسنی مغز تخم خربزه
تخم کشوث هر واحد سه درم طباشیر مثقال ریوند چینی نیم درم لک مغسول درم باریک سائیده بآب کاسنی یا بآب عنب الثعلب سرشته قرص سازند
شربتی مثقال و با ماء الجبن متخذ بسکنجبین نیز ایشان را نافع ست سعید گوید که علاج ورم دموی بعد فصد باسلیق این لزوم بشرب مبردات ست مثل
ماء الشعیر مذکور و بعد آن سکنجبین شکری با آب سرد و یا ماء القرع و ماء البقله بسکنجبین بنوشند و اگر ورم حادث بمقعر باشد تنقیهٔ بدن باسهال نمایند و ماده قویه
تحریک نکنند بلکه با دویهٔ ملینه مثل آب کاسنی بفلوس خیارشنبر و لعاب اسپغول بشربت نیلوفر و حقنهٔ لین و اگر ورم حادث بمحدب او باشد حرص بر ادرار بول
بهر روزه است مدره مثل تخم خیارین و تخم کدو و تخم خربزه دهند و ماء الجبن بسکنجبین بنوشانند و اگر طبیعت در لینت افراط کند ربیبهی یا رب سیب دهند و از فواکه قابضه حذر
کنند و اگر التهاب عظیم باشد مریض را قرص کافور بسکنجبین بدهند و بر کبد بصندل و کافور و آب عنب الثعلب و گلاب و آب حی العالم نمایند و چون اصلاح
یابد بمزوره غذا سازند و بقول بارده مثل کاهو و کاسنی و خرفه بخورانند و اگر حرارت اندک باقی ماند عصارهٔ زرشک بسکنجبین بنوشانند و اگر قوت ضعیف گردد

فائده حقنه

فائده سفوف

وزیاده طول کشد بچوزهٔ مرغ بآب حصرم یا آب انار غذا کنند و تقلیل مبردات نمایند تا امر مؤول الفساد مزاج یا بسقیروس نگردد و طبری گوید که در ورم حار کبد
نظر کنند بسجنه و سن و قوت و صناعت و عادت مریض و بلد و طبیعت او پس اگر این قوانین رخصت دهند در ابتدا فصد باسلیق از دست راست کنند
بعده بحقنهٔ لینهٔ ملطفه استفراغ نمایند بگیرند دو کف از جو مقشر کوفته و باقهٔ کبیره از حی العالم و باقهٔ عصی الراعی و کف کبیر برگ عنب الثعلب و کف برگ اسپغول
و برگ بارتنگ و خطمی و سپستان و عناب و سبوس هر واحد کف همه را بجوشانند و صاف نموده اندک روغن بنفشه و روغن خلاف و قدری لعاب اسپغول
آمیخته حقنه کنند و تضمید کبد باین ضماد نمایند سویق جو یکدرم قسب با حسف قلیل بحلاوهٔ شدید القبض سه درم پوست سفرجل و اندک از گوشت او همه را
باریک سائیده و آب برگ اسپغول و برگ بارتنگ و برگ آس رطب و سیب میخوش خوشبو بر آورده بیامیزند و بدان پارچه آلوده بر جگر گذارند و ضماد بر کبد نیز
کنند و لزوم شرب ماء الشعیر و سکنجبین ساده و سکنجبین سفرجلی کنند و غذا از وی سازند و اگر تپ نباشد زیرباج چوزهٔ مرغ و تیهو و حصرمیه و مطبوخ بآب زرشک
و عدس زرد و بسرکه و شکر طبرزد دهند و اگر تپ باشد مزورات زیرباجیه و حصرمیه و کاسنی بری جوشانیده و کاسنی مسلوق و غیر مسلوق و عنب الثعلب و
مانند آن غذا سازند و اگر معدهٔ صاحب او قوی باشد مغز خیار و بادرنگ و حماض مسلوق مطیب باک ندارد و اگر با این ورم التهاب شدید و تپ محرقه
ملتهبه باشد و مریض صالح القوة بود این قرص دهند طباشیر تخم کشوث تخم کاسنی تخم خرفه و صندل سفید مغز تخم خیار و تخم بادرنگ و تخم کدوی شیرین هر واحد
سه درم عصارهٔ زرشک ده درم صمغ عربی نشاسته کتیرا هر واحد یکنیم درم کافور یک دانگ قسط حضض یکدرم همه را سائیده بآب کاسنی سرشته هر قرص
بوزن یکدرم سازند و در سایه خشک کرده هر روز یک قرص با پنجدرم آب کاسنی مروق و ده درم سکنجبین معمول از پوست بیخ کاسنی بدهند و اگر
خواهند این قرص با ماء الشعیر بخورانند و بعد آن سکنجبین دهند و اهل حران در ورم کبد حار ملتهب که با آن تپ باشد این مطبوخ میدهند بگیرند برگ عنب الثعلب
و برگ بارتنگ و برگ اسپغول و کاسنی بری و بستانی و طحلب و همه را بجوشانند و بگیرند برگ اسفاناخ و بجوشانند و آب او مثل مجموع باشد بیامیزند
و اگر ارادهٔ قبض طبیعت یا تبرید کبد می‌باشد طبیخ اینها با انار دانه یا سماق بروغن بادام و کشنیز خشک می‌کنند و اگر ارادهٔ تعدیل طبیعت می‌کنند
بسرکه و شکر آمیز می‌زنند و گاهی آنرا مطیب می‌کنند خصوصاً بعصارهٔ زرشک و بادام و کشنیز و بروغن بادام بریان می‌کنند اگر معده احتمال او کند
و اگر معده ضعیف الهضم باشد بر حسو خندروس اقتصار می‌نمایند و اگر ارادهٔ قبض طبیعت میکنند خندروس را بریان می‌کنند و در آن اندک بادام
بریان داخل می‌نمایند و اگر با التهاب و تپ اسهال غسالی باشد آن امر خطیرست از آن خوف هلاکت علیل بسرعت بود و علاجش آشامیدن ماء الشعیر
و سویق اوست و رب سفرجل با قرص طباشیر معمول از تخم حماض که اندک ریوند چینی در آن و قدری قرظ افزوده باشند و تضمید کبد او باین ضماد
نمایند کعک بریان سوده پنجدرم گوشت سیب و سفرجل و پوست او هر واحد مقدار سماق ده درم گل سرخ ده درم برگ آس پنجدرم سائیده و بآب سفرجل
آمیخته اندکی مشک داخل کرده استعمال نمایند و وقتیکه معدهٔ او خالی باشد و هنگام تناول طعام ضماد را جدا سازند و لزوم شرب آب سویق شعیر و مزورات سماقیه
و رمانیه نمایند و همه آنچه مذکور شد و آنچه باعتدال قبض کند و چون تپ و اسهال زائل گردد و ورم و التهاب و وجع باقی ماند آن دلیل خیرست و امید صحت
کنند و درین هنگام تغذیه بتیهو و بچهٔ ماکیان نمایند و از شکم سیری منع کنند و از حرکت باز دارند و چون چشم او بد و شدن زردی و باقیماندن
سفیدی شروع کند خبر صحت دهند و باید که از نکس حفاظت کنند و اکثر نکس صاحب امراض کبد از طعام یا فساد هوای موضع خواب او میشود
پس باید که طبیب تعدیل هوای آن موضع حسب وقت از برد و حر و رطوبت و یبوست نماید و حوالی آن برگ بید و فواکه خوشبو بدارند و از تفاح و
سائر تبریدات احتراز کنند و روفس ذکر کرده که هرگاه تخدیر کبد نزد ورم شدید کنند صاحب او دفعةً هلاک گردد و تخدیر در اعضای ظاهره یا امعا
عند الضرورة کنند و اما تخدیر اورام قلب و کبد و دماغ البته نباید کرد و در ورم معده خلافست که تخدیر او نزد ورم شدید جائزست یا نه و اولی ترک
تخدیر اوست بعض متاخرین می‌نویسند که در ورم حار کبد و عضلات آن و ورم ماساریقا اول فصد باسلیق نموده در ابتدا مروق
برگ کاسنی عنب الثعلب هر یک سه تولہ با سکنجبین قندی دو تولہ بدهند و هر روز یک یک تولہ آب می افزوده باشند تا هفته دو در ابتدا

گل بنفشه کاسنی کشنیز سبز مکوه برگ بارتنگ وشاخ انگور و برگ گلاب و گل سداگلاب وصندلین هر یک هفت ماشه زعفران پنج ماشه ضماد نمایند تا روز چهارم
وبعد از ان محللات مثل بابونه وسنبل واذخر و افسنتین واکلیل و غیره تا روز هفتم بیفزایند غذا آش جو با شربت نیلوفر دهند و اگر تحلیل نشود بروز هشتم جهت
تلیین طبع وتحلیل ورم خیارشنبر ترنجبین هر یک هفت توله شیرخشت چهار توله شربت دینار چهار توله گلقند پنج توله روغن بادام هفت ماشه در هر دو مروق سابق
دهند غذا وقت شام اسفاناخ و نخود آش مسلم با برنج و بجای آب عرق کاسنی وگلاب برابر دهند وصبح آن شیره کاسنی وخیارین و مغز تخم کدو هر یک نه ماشه
وتخم خرفه چهار ماشه شربت بنفشه چهار توله اسپغول نه ماشه پاشیده بنوشانند همچنین تا دوازده روز بعمل آرند تا مقصود حاصل شود ورنه روز سیزدهم مطبوخ مناسب و
شربت ورد وسنا اسهال آورند وروز هفتم هم قرص زرشک سه ماشه و شربت بزوری بارد دو توله سکنجبین بلیسند و مروق هندبا و مکوه هر یک چهار توله شربت کشوث دو توله
بنوشند و هر روز یک یک توله مروق و اندک اندک شربت افزایند غذا گوشت حلوان با برگ هندبا و مکوه و یا اک پخته با نان تنوری دهند وبعد از هفته مروق و شربت
بدستور یکه اضافه نموده هر روز بکاهند تا بمقدار اول آید پس موقوف نموده تا مدت دو سه هفته پرهیز نگذارند تا از نکس ایمن گردد و چون بعد زوال ورم اندکی سرفه
باقی ماند این حب دهند تخم کاسنی سه توله تخم کاهو مقشر مغز تخم خیارین وکدو وشیرین و بهدانه هر یک یک توله کثیرا رب السوس هر یک نه ماشه زرشک یکنیم توله انار دانه ترش
دو توله نبات هفت توله کوفته بیخته بلعاب اسپغول سرشته حبها بقدر نخود ساخته در دهان دارند و ترشی درین مرض منع نیست و ایضاً درین ورم قرص زرشک کبیر
همراه نقوع زرشک هفت ماشه تمرهندی دو توله انار دانه چهار ماشه آلو بخارا ده دانه گل نیلوفر تخم کاسنی کوفته هر یک شش ماشه شب در آب کاسنی سبز و آب مکو
خیسانیده صبح مالیده صاف کرده شیره خیارین شش ماشه شکر سفید با شربت نیلوفر دو توله داخل کرده دهند و گاهی شیره مغز تخم کدو و شیرین و شیره تخم کاسنی می افزایند
و در ابتدا گل بنفشه برگ خرفه برگ بارتنگ گل سرخ سوده ضماد نمایند و بعد از سه روز آرد جو گل خطمی سفید گل بنفشه ضماد کنند و بعد هفت روز اگر حرارت نباشد بابونه
بیفزایند و بعد از انحطاط از قابضات کم نمایند و محللات گل بنفشه خطمی بابونه گل سرخ با آب مکوه ضماد کنند

علاج ورم جگر صفراوی

آنچه در دموی گذشت بعمل آرند مگر در اینجا بفرط اخراج خون و در اینجا بکثرت تبرید حاجت افتد و ایضاً اشربه بارد رطب که دران قبض نبود چون شربت نیلوفر و شربت گلاب
همراه سکنجبین باید داد و بقول جالینوس شربت اجاص درین نوع خواهم عجیب ست و کذلک شربت عناب و نقوع زرشک و بر جگر مثل آرد جو و صندل و گلاب
و آب کاسنی و سرکه ضماد نمایند و اگر حرارت شدید باشد اندکی کافور بیفزایند و آنجا که ورم مقعر بود اسهال بماء الفواکه و چار گل یعنی گل بنفشه و گل نیلوفر و گل سرخ
و گل خطمی همراه فلوس خیارشنبر و روغن بادام مناسب ست و دست از ادرار کوتاه دارند و ایضاً بهترین مسهل برای ورم مقعری آب کاسنی و ماء القرع و
ماء الخیار مغز خیارشنبر و ترنجبین و شیرخشت و گلقند بحسب حاجت ست و اگر مناسب دانند در ان اندکی ریوند داخل کنند و شربت دینار از ان اولی و اضعف
در عمل ست و گاهی نقوع می کنند در آبهای بقول بارد یا مطبوخ بینا یند گلهای مناسبه و ایضاً در ورم صفراوی تخم کاسنی شش ماشه گل بنفشه گل نیلوفر
هر یک چهار ماشه نبات یک توله و ضماد صندلین گل سرخ بنفشه عنب الثعلب در ابتدا نافع و برای تلیین طبع تمرهندی سه توله پوست بیخ کاسنی یک توله در عرق کاسنی
یا و سبز خیسانیده مالیده صاف نمایند و ترنجبین شیرخشت هر یک چهار توله حل کرده بدهند و برای اسهال تمرهندی سه توله تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی عنب الثعلب
هر یک شش ماشه جوشانیده صاف نموده شیرخشت ترنجبین هر یک چهار توله حل کرده دهند و آنجا که ورم محدب باشد دست از مسهلات باز دارند و
بادرار اعانت نمایند بادویه مفتحه سده مثل کاسنی و خیارین و عنب الثعلب و بیخ کاسنی با سکنجبین اما قبض هم روا ندارند و بهر رفع قبض حقنه لین و شربهای
خفیف التلیین کفایت کنند و اگر با ورم اسهال باشد و بقبض حاجت آید قرص مذکور در علاج ورم دموی بکار برند و نزد فرط حرارت آب عصی الراعی آب بارتنگ
و آب کشنیز تر و ماء القرع و ماء الخیار دهند و اگر حاجت تبرید زیاده افتد قرص طباشیر ساده یا کافوری استعمال نمایند و اقوال بعض جمهره بوعلی سینا نوشته
که علاج حمره قریب از علاج فلغمونی ست ولیکن واجب ست که اسهال دادن ارفق تر باشد و تجربه که مایل تر ببرودت بود و بر جگر ادویه مبرد به برف نهند
و مدام تجدید او نمایند تا آنکه مریض غوص برودت دریابد و ضماد از نیلوفر و آب کاکنج و آب بهی و صندل و کافور و مانند آن سازند و در ان همه اکمن مستحسنات

استعمال نکنند ابو منصور گوید که بعد فصد باسلیق در ورم حار الشعیر زرآب کاسنی و عنب الثعلب و خیار شنبر و کاہو و خرفه و ہندبا دانه و کدو و خیار و غیرہ ا
بماء الشعیر غلیظ و بقول اسلوق مطبب باندک سرکه و روغن بادام و کشنیز سبز و خشک نافع بود و چون تپ و حرارت ساکن شود زرد آلو انیسون بار یسیم که در علاج ورم دمو
در قول شیخ مسطور باشد با سکنجبین ساده با بزوری بدہند و ضماد در ابتداء از صندل و گل سرخ و کافور و گلاب یا بچه ترکرده سرد نموده بچسپانند و ہرگاه گرم شود
تبدیل آن نمایند و در وسط مرض گل سرخ بنفشه صندل ہر یک چہار درم کافور زعفران ہر یک نیم درم کوفته بیخته روغن گل و آب کدو و آب ہندبا و آب خرفه و سویق
عدس و کعک سوده ده مثقال آمیخته در صیف سرد و در شتا گرم کرده ضماد نمایند اگر با ورم اسہال باشد و حس حامض رب ریباس و رب حماض بدہند بعد از آن آب سویق جو نوشانند
و ہمی و گل سرخ در آب بخیسانند تا مہرا شود و سوده ضماد کنند و اگر حرارت اندک باشد اندک شراب قابض اضافه کنند و یا در شراب تخم مویز زرکرده بجوشانند تا قوت او
اخذ کنند پس گل مختوم و کشنیز و صندل و زعفران آمیخته ضماد کنند که از ان قوی تر است ابن الیاس گوید که ہر صباح جلاب از تخم کاسنی سه درم نیلوفر چہار درم
و شکر سفید یا ترنجبین ده درم بنوشند و اسہال طبیعت بمطبوخ فواکه یا مطبوخ ہلیله یا منقوع تمر ہندی و شیر خشت و ترنجبین ہر واحد ده درم با افلوس خیار شنبر ده درم
کنند و غذا ماء الشعیر مخناث سازند و تصفیه کبد در ابتدای ورم بصندلین و نیلوفر و گل سرخ و عصاره مامیثا مساوی سائیده در آب کاسنی یا آب حی العالم سرشته
ضماد نمایند و چون از ابتدا تجاوز کند ردع ترک نمایند و این ضماد نیز در ابتدای ورم صفراوی و دموی نافع برگ عنب الثعلب برگ کاکنج حلبه گل سرخ تازه
یا بنفشه تازه صندلین سائیده با آب حی العالم سرشته ضماد کنند ابو الحسن گفته که علاج ورم صفراوی بشرب ماء الشعیر و آب انار ترش و شیر خشت و سکنجبین کنند
و اگر طبع قبض باشد بتحریک او با آب تمر ہندی و جلاب نمایند یا آب کاسنی با سکنجبین دہند و تقویت جگر بقرص امبرباریس و طباشیر و صندل و کافور و گلاب کنند و
غذا مزوره آب حصرم و دراج بچوزه و مرغ با آب سماق سازند طبری گوید که اسباب اورام حاره اعراض ورم معروف بلغمونی است و سبب فاعل او صفرا است
که از مرارہ بسوی کبد رجوع میکند و بعد آن مختلط بسیار گردد و سده در عروق واقع میشود و درد ورم لاحق کبد میشود افتد و نیست بلغمونی پس اگر قوت ثابت استفراغ طلاق
یابد مسہل و باین طبیخ کنند تخم کشوث تخم کاسنی تخم کاہو ہر واحد ده درم عنب الثعلب برگ اسپغول ہر واحد یا قوت ہندی منقی بیست درم آلو بخارا
سی عدد پوست ہلیله زرد نیم کوفته گل سرخ و بنفشه ہر واحد سه درم مویز منقی ده درم ہمه را بر جمله مطبوخ نیم جوش دہند تا مہرا گردد بعد ده صاف کرده ہفتاد درم
ازان گرفته ہفت درم مغز فلوس دران مالیده و سه طسوج سقمونیا مشوی در وی آمیخته بنوشند و از غذا پرہیز کنند پس که شکر با آب حصرم و تمر ہندی نمایند
و کاہو و کاسنی و خرفه و تمر ہندی و مانند آن مسلوق بخورند و از ہیجوش ننوشند سبب آنکه بر آنکه اخراج موقع سده کند پس اگر باین تدبیر ورم و حرارت کبد باشد چیزی
از قابضات مثل سیب ترش و بہی جوش بدہند تا عروق تنگ گردد و مراره بجذب صفرا اصل ورم کبد قادر نباشد و علامات سده در این موضع آنست
که قی صفراوی کم و اسہال آن بیشتر گردد سیما چون استفراغ بدو کنند و بالعکس چون سده در اسافل باشد یعنی قی بسیار و اسہال صفراوی کم بود
و از آنچه علاج این علت کبد بدان کنند چون قاروره متوسط الحمره باشد این است بلکه در ابتدا شرب قرص سماق و قرص طباشیر با آب ہندبا و آب کاسنی ببلاب بچه نوشانند
صاف کرده ده درم سکنجبین ساده در بلد حار و فرج حار بنوشانند و اگر احتمال کنند سکنجبین بزوری زیاده مفتح سده و مخرج بود و ہمه آنچه لائق کبد
نماید و اگر چه تسکین حمی کنند از استعمال او اجتناب نمایند و سالم تر نیست که ماء الشعیر و سماق و خندروس که در ان سماق و ریباس بخته باشند استعمال کنند
و اگر احتمال استفراغ بحقنه کنند این حقنه بعمل آرند ماء الشعیر مطبوخ عناب و سپستان و جعفری تکیه یا سی درم و آب برگ اسپغول و بوقت ہفت درم شکر سفید سه درم
روغن بنفشه ده درم بدفعات متوالی حقنه کنند تا آنکه زردی چہره و چشم ابتدا انحلال نماید و حقت و التہاب تخفیف یابد ترک استفراغ و کنند و تقویه کبد او
باین ضماد نمایند بگیرند قشفت یا قسب ده درم برگ اسپغول برگ بارتنگ ہر واحد یا قوت گل سرخ کشوث ہر واحد کف سویق شعیر ده درم ہمه را آب برگ عنب الثعلب
بپزند تا مہرا شود و مثل حسو غلیظ گردد بعد خوب بر ہم زنند و بر پارچه طلا کرده بر کبد بنہند و در ختم الا در آخر مرض ضماد و ادویه برای این علت نیست گل سرخ گلنار
ہر دو ده ده درم سماق مامیثا سه درم فوفل دو دانگ قصب کافور یک نیم دانگ ہمه را باریک سائیده در آب کشنیز تر آمیخته ضماد کنند اگر قاروره مریض
سرخ نباشد و این صالح ترین ضماد است که در فلغمونی کبد استعمال کنند و ہرگاه در مریض علامات خون ثابت شود و فصد باسلیق نسبت و ابو ماہر را دیدم

کرد فلغمونی کبد شیر زنان بعصارهٔ اجبر باریس سکنجبین و قرص آن بدون مصطکی و زعفران منجوسر نهند و چون این ذکر نمودیم خواص علاج بحسب وضع کبد بیان
میکنیم اگر ورم در حدبهٔ کبد باشد در علاجش آنچه مدر بول باشد مثل سکنجبین و بزور مانند تخم خیارین و کدو شیرین افزایند و اگر در مقعر باشد در معالجه او تلیین طبع
زیاده کنند و چون ضماد کبد نمایند ترک بعضی از مدرات کنند و اگر ورم در جمیع کبد باشد از هر دو طریق علاج طریقی جامع غرض همه ترکیب دهند تا علاج حمره
آنست که در ورم دموی مذکور شد و علاج فلغمونی و حمره واحد است الا در حمره اخراج خون زیاده کنند چنانچه در فلغمونی اسهال صفرا زیاده میکنند بعضی متاخرین
می نویسند که در ورم صفراوی قدری خون گرفتن نیز جائز است بعد ازان شربتهای سرد و ترش که دران قبض نبود با شیرهٔ بزور بارده دهند مثلاً شیرهٔ خیارین و کاسنی
و گل نیلوفر هر یک نه ماشه شربت آلو یا تمر هندی چهار توله دهند و غذا پالک و کشنیز سبز که با تمر هندی ترش ساخته باشند با برنج خورانند و از آرد جو و صندل سفید و
برگ کاسنی و زرورد و حضض هر یک هفت ماشه بگلاب و سرکه ضماد کنند و اگر ضرورت باشد کافور اندکی با زعفران نیز افزایند و روز هشتم نقوع آلو و انجیر اگر طبع را
بکشاید تا دو سه مرتبه و اگر ورم تحلیل نیابد روز شانزدهم مطبوخ هلیله شربت ورد کرده دهند و قرص طباشیر کافوری و زرشک کافوری علوبخان سه ماشه
با مروق کاسنی نه توله شربت نیلوفر چهار توله بدهند و اگر کاسنی سبز یافت نشود تخم کاسنی کنیم توله نیم کوفته شب در گلاب و عرق کاسنی و نیلوفر هر یک نه توله
خیسانیده صبح صاف نمایند هفت بار مثل مصطکی چکانیده و یا نقوع زرشک بدهند

علاج ورم جگر بلغمی

اگر ورم در مقعر باشد مطبوخ از تخم کاسنی تخم خطمی پرسیاوشان هر کدام چهار درم بادیان تخم کرفس یکدرم مصطکی نیم درم جوشانیده صاف نموده گلقند کهنه
و سکنجبین عسلی هر کدام یک اوقیه مالیده بدهند و نخوداب و شوربای چوزهٔ مرغ با دارچینی و شبت غذا سازند و بادهان حاره همچون روغن یاسمین و روغن
بید انجیر جائیکه ورم مستغرق دارند و ضمادات مفتحه بکار برند و یا بادیان اصل السوس هر یک شش ماشه عنب الثعلب چهار ماشه نبات دو توله جوشانیده بدهند
و تنقیه بمسهلات مناسب مثل حب ایارج کرده تقویت معده و جگر بجوارشات مقویه و گلقند نمایند و تریاق نیم ماشه و مومیائی نیم ماشه نیز مقوی و نافع است و مسهلات
مثل بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ اذخر هر یک شش ماشه تفاح اذخر برگ غافث زوفای خشک هر یک چهار ماشه انیسون پودینه غاریقون هر یک سه ماشه
مویز منقی ده دانه انجیر زرد سه دانه تربد سفید شش ماشه قنطوریون دقیق چار ماشه جوشانیده صاف نموده شربت بزوری چهار توله حل کرده بدهند و یا بجای
شربت شکر سرخ نموده حقنه کنند که اجزای حقنه حاده نیز همین است و اگر از ایارج فیقرا یکدرم و غاریقون نیم درم حب ساخته شب فرو برند و صبح بدرقه مطبوخ
نوشند نافع تر باشند و بعده بر قرص افسنتین یا قرص ریوند یا سکنجبین بزوری و ماء الاصول دوام نمایند و از بابونه و اکلیل الملک و گل سرخ و تخم کتان سائیده
بگلاب سرشته بجگر ضماد نمایند و ایضاً مشک و زعفران بروغن سوسن حل کرده بجگر طلا کردن نیکوترین طلاهاست و مومیائی نیم درم و کم و زیاده با قند سیاه
پیچیده خوردن و صبر و زنجبیل بر جگر ضماد کردن در ورم بلغمی بعد تنقیه مفید نوشته اند و ایضاً خردل با شیر گاو طلا کردن و بران مداومت نمودن و غذا قبل از
تنقیه نخوداب یا نبوباتی با شیرهٔ بادام جزئی نتوان داد و بعده تیهو و دراج با نخود و زیت و مری و زیره و دارچینی پخته بدهند و اگر ورم در حدبه باشد
مدرات دهند چون طبیخ انیسون و بادیان و بیخ کاسنی و تخم کرفس و نانخواه با سکنجبین بزوری حاره و اگر صرف بادیان تخم کرفس هر یک چهار ماشه در آب کاسنی
مروق ده توله جوشانیده دهند نیز مفید بود و دیگر مدرات حاره که در سدهٔ جگر مسطور شد استعمال نمایند و جهت تسخین جگر بعد تنقیه باسهال یا ادرار در ورم
مقعری و حدبی قرص از گل سرخ و انیسون و تخم کرفس و تفاح اذخر و مصطکی و سنبل و راوند و ریوند و لک مغسول و قوه و زعفران ساخته بدهند
و اگر ورم کبد بلغمی با تپ مزمن و سرفه و ورم پاها در دوا دمار کثیر از رطوبت جگر بود بعد مسهلات و تدابیر معموله رعایت ورم احشا قرص گل صغیر سوده چهار ماشه
بگلقند دو توله سرشته بخورانند و عنب الثعلب اصل السوس پرسیاوشان جوشانیده شیرهٔ خارخسک شش ماشه شیرهٔ بادیان چهار ماشه شربت بزوری معتدل
دو توله خاکشی چهار ماشه پاشیده بنوشانند و ضماد معمولی کنند روز دوم برای تسکین شیرهٔ اصل السوس شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ تخم خیارین هر یک چهار ماشه
عوض جوشانده دهند باز برای تقویت معده و جگر که بسبب حصول برودت از زمان مرض هر دو خراب شوند قرص زرشک صغیر چهار ماشه بنوشند از روی ماء

شش ماشه سرشته همراه عنب الثعلب بادیان زیرهٔ سفید هریک چهار ماشه زوفای خشک گل بابونه هریک سه ماشه جوشانیده شربت دینار دو تولہ داخل
کرده بدهند و بجهت آخر روز سکنجبین بادیان عنب الثعلب هریک چهار ماشه تخم خربزه شش ماشه جوشانیده گلقند آفتابی دو توله بدهند و درین طبیخ که حبت قرص
بلغمی و ورم احشا و سوء القنیه مفید است دوام نمایند و غرغرهٔ گل خطمی کشنیز خشک کوکنار هریک چهار ماشه عنب الثعلب شش ماشه جوشانیده برای نزلهٔ بلغمی آرند
اقوال بعض ثقات سویدی گوید که شرب قصب الذریره و پوست بیخ غاریقون قیراط و حب الغار و دار فلفل و روغن بلسان و افسنتین و سنبل هندی و تخم کاکنج
و بیخ اذخر در شراب جوشانیده و فرنجمشک و کذا شرب و ضماد بیخ اذخر و فقاح اذخر و نعناع و مصطکی و فوه الصبغ و تخم کشوث و غافث و اسارون و ضماد
برگ غار و تمام سیر که پخته و اکلیل الملک هر واحد نافع ورم کبد بارد است شیخ می فرماید که درین محتاج استعمال ملطفات جالیه است و علاجش قریب از علاج سدد
و از علاج دبیلات آماده نضج است و ادویهٔ منضجه و مدره و مفتحه و ملطفه معلوم شده و باید که در اینها قوت قابضهٔ مقویهٔ عطریه باشد و از ادهان روغن بید انجیر
و یاسمین و زنبق داخل کنند و ضماد از اینها بسازند و بهترین اضمده آن ضماد فولادیحیون و مرهم فیلغریوس و مرهم اصطمخیقون و مرهم نرد است و دواء الکرکم
و دواء اللک و مانند آن نفع می کند و سیمه را درین منفعت عظیم است و قرص سنبل هندی و رومی و از اشربه شربت نزوری که کمافیطوس و جعده پخته باشند
و از آنچه در آن نفع میکند خصوصاً در آنچه قریب بصلابت باشد و ایضاً نفع با وجاع گرده و طحال را شاید دوای معمول بعنصل است باین نسخه بگیرند عنصل
مشوی و سوسن آسمانجونی و اسارون و مو و فو و تخم کرفس و انیسون و سنبل الطیب و سلیخه و جندبیدستر و پودینهٔ کوهی و زیره و پودینهٔ نهری و دوقو و اسارون
و عاقرقرحا و دار فلفل و جوز بوا و حماما و فرفیون و تخم خطمی و اسطوخودوس و جعده و سیسالیوس و تخم سداب و بادیان و پوست بیخ کبر و زراوند مدحرج
و فقد و زنجبیل و حب الغار و افیون و بزر البنج و قسط و نانخواه و کرویای سفید هر واحد یک جزو بعسل کف گرفته معجون سازند و استعمال کنند و این دوای
معمول فیثوم بری همین فعل کند بعینه بگیرند فیثوم حنطیانای سفید و غافث و قسط و زراوند و کاشم و سیسالیوس و دار فلفل هر واحد سی درم تخم کرفس
و اسارون و مو و فو و گزربری و نانخواه و انجدان سیاه هر واحد پانزده درم برگ سداب خشک و پودینهٔ کوهی و زیره و پودینهٔ نهری و صعتر بری
هر واحد ده درم جندبیدستر و بازرد و مر هر واحد دوازده درم این همه را بشراب حل کنند و باقی را بسایند و همه را خوب مخلوط سازند بعسل کف
گرفته بسرشند و قرشی و بلاسدید و صاحب شفاء الاسقام می نویسند که علاج ورم بارد ملطفات و منضجات و محللات مثل شربت اصول و سکنجبین بزوری
و شربت هلیون و روغن بید انجیر است و از قابض که حفظ قوت کند لابد است و در ابتدا ادویهٔ قابضهٔ مقویه بر ادویهٔ منضجه و ملینه غالب باشند بهر آنکه
در ابتدای اورام بارده استعمال مبردات صرف بخوف تحجر جائز نیست و در انحطاط محللات را قوی کنند و بر محللات صرف اقتصار نکنند بلکه مقویات
در آن اضافه کنند لیکن ادویهٔ محلله بر قابضهٔ مقویه غالب باشند و در اشربه و اضمدهٔ صاحب ورم بارد سنبل و فوه و لک و اسارون و زعفران داخل نمایند
مثل این ادویه از مفتحات و مقویات کبد است و مسهل مثل حب ایارج مناسب است یا مطبوخ فرطم بسفایج هر واحد شش درم افتیمون و افسنتین و اصل السوس و خطمی
و پرسیاوشان هر واحد چهار درم و تخم خیارین و کاسنی و رازیانه و غاریقون و تخم کرفس هریک دو درم جوشانیده صاف نموده مغز خیارشنبر ده درم شکر یا گلقند
یا ترنجبین بیست درم ریوند و روغن بادام هر واحد چهار درم یا اندکی زیاده از آن آمیخته دهند و اگر درین مطبوخ پانزده درم مویز منقی یا شش لک اضافه کنند
احسن و انفع بود و سکنجبین و آبیکه در آن عود و مصطکی جوشانیده باشند بنوشند و اگر فراج بارد باشد اندک شراب صرف بر نهار بخورند و بعد آن نخود آب و قنابر
و دراج بدار چینی و زیره بدهند مجوسی گوید که بداوات ورم بارد کبد نیست که قرص افسنتین یا قرص لک یا قرص ریوند بسکنجبین بزوری بدهند و اگر یکی
ازین اقراص با آبیکه در آن حلبه و بزر کتان و بادیان هر واحد ده درم بیخ اذخر و فقاح اذخر هر واحد پنج درم مویز منقی بیست درم انجیر سفید پانزده عدد در دو رطل آب
جوشانیده باشند تا یک رطل بماند صاف کرده چهار اوقیه از آن گرفته و یکی ازین قرصها یک مثقال و روغن بادام تلخ و روغن بید انجیر هر واحد دو درم بدان اندازند
نافع تر باشد و این قرص ورم کبد بارد را نافع گل سرخ پنج درم زرشک چهار درم انیسون تخم کرفس کوهی بیخ اذخر و فقاح اذخر و سلیخه و قصب الذریره هر واحد
سه درم مصطکی و سنبل و دار شیشعان و اسارون و ریوند چینی و فوه و عیدان الکرم و لک مغسول هر واحد دو درم و زعفران هر واحد یک نیم درم باریک

سائیده بآب بادیان سرشته بوزن یک مثقال قرص سازند و این قرص نیز مفید انیسون و تخم کرفس و نانخواه و افسنتین هر واحد سه درم فوه عیدان و لک مغسول
هر واحد دو درم ریوند چینی و مصطکی و سنبل الطیب هر واحد یکنیم درم عصارهٔ غافث و زعفران هر واحد درم همه را باریک سائیده بشراب سرشته هر قرصی
بوزن درم تا مثقال ساخته استعمال نمایند اگر ورم بارد رخو باشد باید که این دواء الاصول بدهند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد ده درم بادیان
تخم کرفس انیسون هر واحد چهار درم بیخ اذخر و فقاح اذخر و شیشعان غافث و کماذریوس و کمافیطوس و شکاعی و بادآورد هر واحد پنجدرم مصطکی و سنبل الطیب و
اسارون هر واحد یکنیم درم فوه عیدان و لک مغسول و سلیخه و عیدان بلسان هر واحد یکنیم درم مویز منقی بست درم انجیر سفید ده عدد همه را در چهار رطل آب بجوشانند
تا بیک نیم رطل برسد و از آن چهار اوقیه صاف نموده دواء الکرکم یک مثقال و روغن بادام تلخ یکدرم در آن حل کرده بنوشند و اگر ورم رخو در جانب مقعر کبد
باشد در آن روغن بید انجیر و حب روغن بادام تلخ کنند تا اسهال طبیعت نماید و تضمید کبد با ضماد نسخهٔ مجففه نمایند و این ضماد ورم رخو کبد را مفید سرگین
مادهٔ گاو و پشک بز هر واحد شش درم تخم کرفس و انیسون و نانخواه و قردمانا و موم سفید هر واحد چهار درم بیخ اذخر و فقاح او و صبر سقوطری و علک البطم
و راتینج هر واحد سه درم ناردین افریطی و سنبل الطیب و مصطکی و زعفران هر واحد دو درم بورهٔ ارمنی و نطرون هر واحد یکنیم درم موم را بروغن ناردین
یا روغن قسط گداخته علک و راتینج در آن حل کنند و باران ادویه خوب آمیزند و بر کبد ضماد کنند و ایضاً بضماد اصطمخیقون یا ضماد او یا سغربیطون تضمید
نمایند و غذا نخود آب بزیرهٔ مقسول یا تیهو یا دراج معمول اسفیدباج یا طبیخ زیرباج دهری و دار چینی و زیره سازند و از بقول نعنع و بادرنجبویه و سداب
و کرفس اجازت دهند و از میوه فواکه و البان و حبوب منع کنند مگر مویز شیرین و انجیر اندک دهند و ماء العسل و حندیقون و شربت عود دگاه دگاه جوارش
سکر و جوارش عنبر بقدر حاجت بدهند حکیم جافی گوید که اول استفراغ ماده باین ترتیب نماید که ایارج فیقرا درم غاریقون درم حب ساخته در شب وقت
خواب بخورند و بخسپند و صبح این مطبوخ بنوشند بلیله سیاه بلیله کابلی هر یک ده درم بیخ کرفس بیخ بادیان هر یک سه درم غافث چهار درم
افسنتین پنجدرم تخم کشوث سه درم انیسون دو درم سنبل تخ نیم کوفته پنجدرم ریوند چینی نیم مثقال مویز منقی بست درم همه را بستور بپزند و صاف نموده
بست درم فانیذ وسی درم ترنجبین در آن حل کنند و باز صاف نموده بنوشند و این قرص نافع است نسخهٔ آن همان قرص دو درم است که در قول مجوسی
گذشت و اگر ورم در جانب محدب بود دواء الاصول بروغن بادام تلخ و شیرین دهند و اگر در جانب مقعر بود مطبوخ افسنتین با روغن بید انجیر بدهند
تا طبع نرم کند و باقی علاج از ثمره شمره در علاج سوء مزاج بارد جگر گذشت محمود گوید که هر صباح جلاب از اصل السوس و عنب الثعلب هر واحد
سه درم بادیان دو درم و شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزورهٔ ماش نخود و مغز بادام سازند و استفراغ بدن بحقنه حاده که در باب قولنج بیاید باید کرد
و یا گیرند سنا پنجدرم و بادیان و انیسون هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم و جوشانیده صاف نموده معجون خیارشنبر پنج مثقال تا هفت مثقال
مالیده سحرگاه بنوشند و غذا در آخر روز مزورهٔ نخود و مغز قرطم دهند و با کیان خورانند اگر قوت ضعیف باشد بعد از آن تسخین و تجفیف معده
بمعاجین و اقراص حاره یابس کنند و از شیافات و جلنجبین بخورانند محمد بخاری گوید که هر صبح آبیکه در آن حلبه و تخم کتان و بادیان و بیخ اذخر و مویز منقی
جوشانیده باشند روغن بادام تلخ داخل کرده بنوشند بعده تسخین و تجفیف کبد بمعاجین مثل اثاناسیا و دواء المسک تلخ بعصارهٔ کرفس نمایند
و اگر ورم بسیار رخو باشد دواء الاصول بیک مثقال دواء الکرکم و روغن بادام تلخ بدهند و اگر حاجت باخراج ماده افتد معجون خیارشنبر هفت مثقال
در ماء الاصول حل کرده بنوشانند و جوارشات دهند بعضی می نویسند که در ورم بلغمی اگر در مقعر بود اول طبع بحقنهٔ حادهٔ علوی خان بگشایند و اگر
کاره باشد جهت نضج و تحلیل ورم این مطبوخ دهند پوست بیخ کاسنی و بادیان هر یک نه ماشه اذخر انیسون افسنتین هر یک سه ماشه عنب الثعلب یکتوله
مویز منقی دو توله گلقند چهار توله و غذا نخود آب بچهٔ مرغ و یا نخوداب مسلم تا روز هفتم و روز هشتم حب غاریقون علوی خان نه ماشه و مطبوخ افسنتین
تر بدهی تنقیه کنند و روز نهم مطبوخ سابق باضافه شربت افسنتین سه توله عوض گلقند حرف نه ماشه پاشیده دهند و بعد از تنقیه قرص ریوند سه ماشه
و یا افسنتین و یا دواء اللک و یا دواء الکرکم نه ماشه با عرق افسنتین دهند و قدر درم حدبی ماء الاصول پوست بیخ بادیان و اصل السوس و

پوست بیخ کاسنی اذخر هر یک نه ماشه سنبل افسنتین بیخ کرفس هر یک هفت ماشه انیسون تخم کشوث هر یک چار ماشه تخم خربزه تخم قرطم هر یک یکتوله با شربت
اصول علوبخان چار توله سه چهار روز داده روز پنجم برای ادرار تلیین ریوند چینی نه ماشه مویز منقی دو توله خیارشنبر ترنجبین هر یک هفت توله شربت دینار چار
توله روغن بادام هفت ماشه بیفزایند و روز ششم قرص زرشک ریوندی علوبخان سه ماشه در شربت کشوث یکنیم توله آمیخته با شیره بادیان و قرطم و تخم خربزه هر یک
نه ماشه و انیسون هفت ماشه و الاچی کلان پنج عدد شربت بزوری چهار توله بزوری نه ماشه بدهند و غذا نان تنوری با شوربای کبک و کنجشک و روز
هفتم حب ریوند سید اسماعیل خورانند و صبح مسهل دهند همین نمط سه چهار روز عمل آرند و اگر اندکی از ورم باقی ماند این ضماد سازند زرنب سنبل الطیب اذخر
تخم مویز دارچینی هر یک هفت ماشه و این دوا دهند قرص افسنتین ریوندی علوبخان سه ماشه در شربت قنطوریون یکتوله دو مروق بادیان و بادرنجبویه هر یک
چهار و نیم توله شربت کشوث دو توله و هر روز مروق یکنیم یکنیم توله و شربت یکتوله اضافه نمایند تا یک هفته و بعده هر روز یکجا بدهند و غذا ایضاً بدستور دهند و چون از
ورم کهنه گردد و منجر باستسقا می گشته بهلاکت می انجامد طبری نوشته در ورم رخو اولاً استفراغ باین حقنه نمایند بابونه اکلیل الملک شیح قیصوم برگ غار تخم
خار خسک برگ نمام هر واحد کف پرسیاوشان و ساذوران برگ بنفشه هر واحد حفنه قرطم نیز کتان حلبه تخم شبت برگ سداب هر واحد ده درم سبوس گندم
خطمی هر واحد کف کبیر این هر دو در صره بسته جو مقشر کوفته کف کبیر همه را بپزند تا مهرا شود و شش حصه سوم گردد پس صاف نموده هشتاد درم ازین گرفته
در هاون اندازند و بران سه درم روغن سداب و سه درم روغن خروع و یکدرم روغن ناردین و یکدرم روغن قسط و نمک سرخ سوده بجز تجربت
دو دانگ ریزند و همه را در هاون حل کنند و نیمگرم کرده بر نهار حقنه کنند و بعد سه ساعت طعام بخورند باین طباهجه بگیرند سینه قنا بروبیاک کوفته زیت
بپزند و اندک آب بران ریزند و اندک بیخ گندنا شامی نبطی در ان انداخته بخورند و بران اندک شراب کهنه بنوشند و اگر تا نضج طعام صبر کرده بنوشند بهتر است و اگر
بشیرینی میل طبع باشد بر عسل کف گرفته اندک پسته و مغز بطم و اندک نارشک انداخته بدل شیرینی بخورند و از ان کثرت ننمایند و تا سه روز رخصت داده هر روز
ده درم جلنجبین عسلی بدهند و غذا بدستور دهند و اگر قنا بریافته نشود لحم دیگر طیور صغار یا قلیه محرقه گوشت حمل صغیر بدهند و در ریختن مرق نبطی بران باک نیست
و بعد سه روز اعاده حقنه مذکور کنند و در ایام رخصت امر بریاضت و دخول حمام نمایند و چون سه بار حقنه کردند تضمید کبد را باین ضماد کنند
قصب الذریره دو درم مصطکی دو ثلث درم سنبل نیم درم صبر درم درم سائیده و موم و روغن ناردین گداخته آمیخته نیکو برهم زنند و بر پارچه طلا کرده بر کبد
بندند و چون ورم کبد رطوبی سودی بتهیج پا یا وجه گردد یقین کنند که ورم ابتدا تحلیل نموده و در معالجه اثنا استعمال بجگر گرگ زیاده نمایند و
در وزن غذا اصلی او نیفزایند و بر اقل ما یمکن بدان اقتصار کنند و اگر با این ورم در بعض اوقات التهاب بود و قوت او مساعدت کند فصد باسلیق
باک نیست که فصد این رطوبات حاصل در کبد را فرد صالح خارج می کند و از کبد تخفیف می یابد و دیدم که ابو ماهر فصد صاحب ورم رخو کبد نیکو دیگر
چون در قاروره رسوب شبیه به نراق سپید دید و حجم ورم صغیر بشد و قوت علیل صلاح می یافت و خواب دائم آن را عارض گردید پس فصد می نمود
و صحت از فصد درین حال واقع میشد لیکن واجب است که فصد در غایت حذر از خطا درین حال بود چه اگر در ان خطا کند خیانت عظیم بر مریض کرده باشند
و اگر تحلل ورم مشکل گردد این قرص سکنجبین عنصلی بدهند و ابوماهر سکنجبین شربت سیب ساده خوشبو مضاف سیکرد و نسخه قرص اینست ریوند یکنیم درم
گل سرخ دو درم اسقولوقندریون یکنیم درم تخم کشوث سه درم ایرسا یکدرم قاقله صغار دو ثلث درم دارچینی دو ثلث درم زوفای خشک دو درم تخم کرفس
انیسون بادیان هر واحد یکدرم و دو ثلث مصطکی دو درم زعفران یکنیم دانگ سائیده در آب سرشته هر قرصی بوزن دو درم ساخته در سایه خشک کنند و
هر روز یک قرص با پانزده درم سکنجبین و شربت سیب بخورند و اگر از نوشیدن شراب ازان مانع نباشد مفید بود

علاج ورم جگر سوداوی

قرص زرشک با مطبوخ گاوزبان و بادیان و حشیش غافث و گلقند بدهند و یا دواء الکرکم با مطبوخ بیخ کرفس بیخ بادیان هر کدام دو درم بیخ اذخر قسط هر کدام
دو دانگ افسنتین اسارون غافث بیخ کبر هر کدام نیم درم حلبه یکدرم مویز منقی بست درم اکلیل الملک یک مثقال جوشانیده صاف نموده یکمثقال

روغن بادام تلخ داخل کرده دهند و از معاجین تریاق اربعه و اثاناسیا نهایت سودمند است و طبیخ زوفا در اینجا که حرارت نباشد عجیب النفع است و تخم
کاسنی کوفته شاهتره قصب الذریره هر یک شش ماشه اصل السوس عنب الثعلب سنبل الطیب هر یک چهار ماشه جوشانیده شربت بزوری معتدل دو توله
داخل کرده نیز در مزاج بارد نافع است و کذا بادیان تخم کاسنی تخم کرفس گاوزبان جوشانیده نبات داخل کرده بدهند و در مزاج حار تخم کاسنی گل سرخ
مویز منقی شاهتره عناب گل نیلوفر در عرق بادیان جوشانیده نبات سفید داخل کرده دهند و بتلیین ورم مرهمی که از چربی مرغ و مغز ساق گاو و حنظل ساخته باشند
ضماد نمایند و دیگر اضمده و مراهم ملین صلابت مثل آرد حلبه و تخم کرنب و انجیر و مقل و اشق و اکلیل و سداب و سنبل الطیب و موم و روغن حلبه بدستور
مقرر باهم سرشته بر جگر ضماد کنند و باشیای خوشبو قابض مثل گل سرخ و صندل و سنبل تقویت دهند و بعد نرمی صلابت و نضج ماده بماء الاصول
و سکنجبین بزوری و عنصلی تنقیه ماده نمایند مطبوخی از افتیمون و سنا و بادرنجبویه و اصل السوس و گاوزبان و تخم کاسنی ساخته باشند بشکر شیرین کرده بدهند
و معجون نجاح تنها و همراه همین مطبوخ نیز سودمند است و باشد که بفصد حاجت آید و نفع او بسرعت ظاهر گردد و بعد از تنقیه دواء الکرکم و اثاناسیا و قرص
مقل و قرص زرشک کبیر دهند و اینجا که در مزاج حرارت باشد در دوا و غذا مراعات او هم ضروریست و دبید الورد شش ماشه همراه شیر گشنیز چهار دام و
شهد شش ماشه بصورت عدم حرارت و صلابت جگر معمول است و اگر صلابت کبد و معده باسرفه و تپ بود اصل السوس عنب الثعلب گاوزبان تخم خطمی
تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی هر یک شش ماشه در آب کاسنی سبز در وقت جوشانیده صبح خام مالیده گلقند سه توله داخل کرده بدهند و ضماد از مصطگی سه ماشه
سعد کوفی گل بابونه عنب الثعلب هر یک چهار ماشه کوفته بیخته مغز فلوس خیارشنبر شش ماشه روغن گل توله آمیخته بر شکم نمایند و اگر بعد مسهلات تپ و در جگر
اندکی صلابت و رنگ چهره زرد بود قرص طباشیر زرشکی بی ریوند چهار ماشه خورده شیره خیارین شش ماشه شیره تخم خربزه شش ماشه نبات یکتوله نوشند
و اگر ورم سوداوی با تپ مزمن و تیرگی رنگ چهره از اغذیه ناموافقه و از سودا و اسهال مختلفه سفر جنوب باشد مویز منقی ده دانه خیارین کوفته شش ماشه
عنب الثعلب شش ماشه جوشانیده شربت بنفشه دو توله خاکشی پنج ماشه بدهند باز گل سرخ چهار ماشه گل بنفشه تخم کاسنی شاهتره هر یک شش ماشه در جوشانده
افزایند و گلقند دو توله بجای شربت کنند غذا دال مونگ بعده تخم خطمی شش ماشه گل سرخ چهار ماشه و دیگر اجزای مسهله افزوده مسهل دهند باز عنب الثعلب
خطمی گاوزبان هر یک شش ماشه جوشانیده شیره خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو توله خاکشی پنج ماشه دهند و بعد مسهل سوم عنب الثعلب شش ماشه
بهدانه سه ماشه جوشانیده نبات یکتوله یا النگو پاشیده بدهند بعده شیره عنب الثعلب شش ماشه در عرق بادیان ده توله کشیده نبات یکتوله داخل کرده
دهند و اگر صلابت معده و کبد باندک تهیج چهره باشد بعد مسهلات معمولی دبید الورد چهار ماشه خورده شیر شتر از چهار توله شروع کرده تا پاو سیر تدریج
افزایند و تا چهل روز استعمال نمایند و یا دبید الورد پنج ماشه شربت بزوری دو توله عرق عنب الثعلب ده توله بدهند اگر فائده نشود شیر شتر همراه دواء الکرکم
دهند و اگر گرمی کند یک دو روز موقوف دارند باز تنها دواء الکرکم چهار ماشه همراه شربت بزوری و عرقیات بدهند و ضمادات معمولی بکار برند و اگر در ملاء
عمل مسهلها خوب نشود و صلابت مانع عمل آن گردد و تپ پیدا شود اول گلقند دو توله سکنجبین یکتوله سرشته بخورند و تخم کاسنی کوفته شاهتره هر یک شش ماشه
مویز منقی ده دانه بعرق شاهتره ده توله جوشانیده شربت بزوری دو توله خاکشی پنج ماشه بنوشند باز قرص گل صغیر چهار ماشه سوده عوض گلقند و سکنجبین و شیره
مغز تخم هندوانه شش ماشه شیره تخم خربزه شش ماشه افزایند باز اگر اسهال باشد طباشیر یکماشه سوده در شربت انار شیرین یکتوله سرشته همراه شیره خرفه شیره مغز تخم
هندوانه هر یک شش ماشه شربت به دو توله زهر مهره سوده یکماشه بدهند **اقوال حکما** سوید میگوید نموده که شربت افسنتین بعسل قوام کرده و خمر که در ان افسنتین
تر کرده باشند برای صلابت کبد مجرب من است و غافث و عصاره افسنتین و امثال قندیون و اشق بسرکه و طباشیر بآب کاسنی و از خرد اسارون
در زوفا و حب الثعلب و مصطگی و روغن بلسان حل کرده و کذا شرب عصاره غافث و عود چون هر روز یکدرم تا بست روز متواتر بخورند و پوست بیخ شجر
غار و پوست بیخ بان یک درم بسرکه ممزوج و کذا الک طباشیر و زراوند و سکنجبین عنصلی خوردن و تخم کاسنی و اشق بسکنجبین و عصاره خلاف و عصاره
برگ صفصاف و کذا شرب و ضماد جوزبوا و طراثیث و تخم فنجنکشت و حب البان و نمام و لادن و آب کبریتی و بابونه و اشق و عذبه و افسنتین

هر واحد نافع صلابت جگرست بو علی نوشته که از ورم صلب کبد مستقر و مستحکم احدی صحت نمی یابد مگر آنکه علاجش در ابتدای آن کرده شود و قانون علاج او آنست که بعد تنقیه بدن از اخلاط غلیظه با دویه مرکب از عقاقیر که دران تلیین معتدل و تحلیل و تلطیف و اسخان معتدل و تفتیح سدد غالب تر از تلیین و تقویت و قبض و عطریت بقدر محتاج الیه کمتر از انچه معاوق هر دو غرض دیگر باشد باید کرد و اکثر چنین ادویه تلخی غالب و قبض اندکی باشد و این ادویه بطور مشروبات و اضمده و نطولات استعمال کنند و باید که اگر قبض طبع باشد تلیین باشیای خفیفه و حقنه ها نمایند و این فعل حسب عنو بکبار و بزرگتان و علک البطم با وجود نفع آنها بورم می کنند و واجب ست که بر اسهال باشیای شدید الحرارة اقدام نمایند که الم پیدا کند و اذیت افزاید و باید که تدابیر بر جانب راست کنند که آن معین تر بر تحلیل اوست اما ادویه مفرده نافع این مغز چلغوزه و تخم معتدل مائل بحرارت ست و در آرد حلبه اندکی تلیین با نفاخ و قسط شدید المنفعت بود و چون از ان نیم درم با مثقال بطلا ممزوج با شراب بخورند نفع بین کند و نفع می کند آشامیدن روغن ناردین یا روغن بلسان یا روغن قسط یا بکه دران سداب و شبت جوشانیده باشند و شربتی از روغن ناردین چهار درم بود و این را یک هفته استعمال کنند که نفع عظیم بخشد و از انچه نفع می کند آب افشره شیخ رطب ست اگر چند روز استعمال نمایند و کذالک تخم فنجنکشت یکدرم در بعض اشربه و غافث یکدرم با آب کرفس یا بادیان یا کاسنی و بادرنگ خشک یکمثقال و طبیخ ترمس و گاهی دران سنبل تا نیم درم یا فلفل کمتر ازان داخل میکنند و بادام تلخ در شراب و بیخ شیح و درونج و پوست شیح و هست و حب القار بیخ فوه و بیخ لوف و نخود سیاه و جعده و کما فریوس و کراث سفید و از ادویه مرکبه نافع آن این قرص مقل ست گل سرخ ده درم سنبل الطیب دو درم زعفران و مرکی معطکی هر واحد یکدرم قسط بادام تلخ هر واحد یکدرم مقل سه درم ادویه را بکوبند و مقل را در شراب حل کرده بیامیزند و قرص سازند شربتی سه درم بماء العسل یا بطبیخ بزور و اگر حرارت باشد با آب لبلاب و کاسنی و افعا و دوای اقلیمسن تر بهترست و نافع بجهت آنکه دران از اقسام ادویه نافع این بشرائط مذکوره ست و نسخه او اینست بگیرند کما فیطوس و فراسیون و تخم کرفس کوهی و ثیطیانا و تخم فنجنکشت و زهره خروس و خردل و تخم خیار و اسقولوقندریون و بیخ جاوشیر و حماما و کبیکج و فوه الصبغ و تخم کرنب و راوند و فلفل و سنبل هندی و قسط و تخم کرفس بستانی و تخم جرجیر و نقله یهودی و جعده و افیون و غافث و حب عرعر مساوی بعسل بسرشند شربتی ازان بقدر فندقه بشراب عسل بقدر دو قوانوس و از انچه نفع می کند آن از ادویه اکبرست و اثاناسیا و تریاق اربعه و سجزینیا همه نافع اند و از مرکبات خفیف دران دوا دهنشقوق ست که در باب دبیله ذکر یابد و مطلق ادویه که در علاج ورم بارد مذکور شد و چون هر روز قرص ابهر با ریس تا یک هفته با آب بخورند و تکمیده هم با دو درم شروع کنند نافع بود و اگر قدری آب جمع شود قرص نعنع و شبرم بتدریج از ثلث درم تا یکدرم استعمال نمایند و جهد کنند که این در اسهال آن ابتلا نسازد و هیجان حده نماید و از اشربه که بطریق مطبوخ نوشند اینست قسط و شاخ نانخواه و حلبه و مویز جوشانیده بوزن چهار اوقیه با یک اوقیه روغن بادام یا روغن جوز تازه بدهند یا مطبوخ از سنبل و افسنتین و اکلیل الملک و مویز و انجیر یا مطبوخ از ریوند و افسنتین و سداب و فقاح اذخر و مویز و حلبه یا مطبوخ ترمس و قسط و افسنتین بروغن بید انجیر و از اضمده جیده برای این اینست که تمامی رطب یا یابس مطبوخ بشراب عفص ضماد کنند یا سنبل بروغن سوسن یا فراسیون یا شبت مطبوخ با ضماد از آرد حلبه و انجیر و سداب و اکلیل الملک و نطرون یا بگیرند اشق صد درم و مقل بست و پنجدرم و زعفران دوازده درم همه را سائیده بقیروطی موم و روغن حنا حسب مشاهده بیامیزند یا ضماد از آرد حلبه و پشک بز و قردمانا و پودینه و کبریت و شونیز و سداب و از تدابیر جیده اینست که چون استعمال مشروبات و ضمده کردند بر جگر محجمه بلا شرط نهند بعد ازان ادویه که قوی تر در تلطیف و تحلیل باشند استعمال کنند و لزوم موضع بقلیل نطرون و کبریت زرد و بهر پنج روز یا هفت روز نمایند بعد ازان علاج جزدل در هر ده روز استعمال کنند بعده مریض را شراب تی آورند و اگر ورم عصیان کند خربق سفید استعمال نمایند و چون ورم سرطان گردد امید صحت کمتر بود و چیزیکه نفع کند دوای اقلیمادس بغیر زهره خروس ست که در قرابادین مسطورست و اما اغذیه انچه سریع الهضم باشد مثل زرده بیضه نیم برشت و مثل کشک شعیر و غذای صاحب سدد کبد و شراب رقیق اندک جیدست و از گوشت اجتناب کنند ابو سهل گوید که هرگاه در کبد ورم سوداوی حادث شود باید که در ابتدا اضمادات ملینه بعد ازان انچه ملطف و جالی و مفتح باشد

استعمال نمایند مثل افسنتین و حب البان و اسارون و سنبل هندی و رومی و زعفران و مصطکی و حب الفقد و بیخ فوه و بیخ فا و انیا و عصارهٔ غافث و روغن سنبل و
روغن مصطکی و بیخ قنطوریون دقیق و بیخ بادرنگ و برگ او و تخم او و پوست بیخ فا و مطبوخ ترمس تلخ و جعده و ریوند چینی و لاک و کمادریوس و غاریقون و
بعضے ازین ادویه از خارج و بعض آن از داخل استعمال کنند و از ادویه مرکبه دواء اللک و دواء الکرکم و اثاناسیا ست و اما ادویه که برای تلیین صلابت از
خارج نهند مقل و اشق و مخ و شحوم اند چون با این ادویه مدر بول مثل دوقو و تخم کرفس و بادیان و فطراسالیون و کرفس رومی و انیسون و سیسالیوس بیامیزند
و از ادویه مقوی مثل شکوفهٔ انگور و گل سرخ و سنبل و روغن مصطکی و روغن سفرجل داخل کنند ابن عباس گوید که اگر ورم حادث در کبد ورم سوداوی یعنی
صلب باشد باید که این مطبوخ نوشند و هند حلبه ده درم تخم کتان هفت درم پرسیاوشان اصل السوس هر واحد پنجدرم تخم خطمی و خبازی هر واحد چهار درم
انجیر سفید ده عدد و زوفای خشک سه درم مویز منقی بست درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده چهل درم از ان با یکنیم درم روغن بید انجیر
و مثل آن روغن بادام تلخ نیم گرم نوشند که عجیب النفع ست و اگر در انجا حرارت بغیر تپ باشد صاحب این علت را از انجبین سکنجبین ساخته بقدر
حاجت بانکی دواء اللک یا دید الورد و مانند آن بدهند و اگر تپ نباشد شیر شتر که علف او از بادیان و کرفس و قیصوم در اول روز نمایند و در آخر آن
آرد جو در تخم کرفس و بادیان آمیخته بخورانند و تا ده روز عمل آرند بعد از ان یک رطل شیر از ان بگیرند و با دو مثقال کلکلانج و یا هلیله کابلی و سیاه
هر واحد چهار درم تخم کرفس انیسون بادیان هر واحد یکدرم باریک سائیده سه درم از ان با شیر مذکور بدهند و تضمید کبد باین ضماد نمایند حلبه تخم کتان
هر یکدرهم ده درم میعه سائله پنجدرم موم سفید شش درم پیه بط و ماکیان هر واحد هفت درم روغن ناردین بست درم پیه و موم و میعه را با روغن بگدازند
و ادویه دیگر بان آمیخته بر جگر ضماد نمایند و اگر با ورم صلب حرارت باشد تضمید بضمادی نمایند که در ان بابونه و اکلیل الملک هر واحد یک جزو بنفشه خشک
دو جزو حلبه تخم کتان هر واحد نیم جزو مصطکی ربع جزو همه را باریک سائیده در روغن بنفشه و موم حل کرده ضماد نمایند و این ضماد نیز صلابت کبد را نافع ست
صبر و مر و میعه و زعفران و سیسالیوس و بیخ سوسن و لادن و قردمانا و حماما هر واحد پنجدرم حب بلسان و عود بلسان و افسنتین و قسط هر واحد دو درم
و نیم اکلیل الملک و بابونه و حلبه هر واحد سه درم کندر کرم هفت درم موم نیم رطل بروغن بنفشه یک رطل و روغن ناردین ربع رطل شحم اردک و گوساله هر واحد
نیم رطل گداخته ادویه دیگر کوفته بیخته آمیزند و بر کبد ضماد نمایند سید اسمعیل و یوسف گویند که اماس صلب که در جگر افتد علاج کمتر پذیرد و خاصه
که کهنه گردد و اگر زود دریابند امیدوارتر از کهنه باشد لیکن بدشواری علاج پذیرد و قانون علاج او آنست که اگر در بدن خلطی ردی باشد آنرا
بحقنهٔ لین معتدل و اشربهٔ مرققه کم کنند چون لعاب تخم کتان و طبیخ حلبه که مزلق و منضج و ملین ست بگیرند ده درم حلبه و در ده استار آب بپزند تا ثلث بماند
صاف کرده سه درم روغن بید انجیر داخل کرده بدهند و یوحنا بن سرافیون می گوید که این طبیخ سخت نافع ست مویز منقی سی درم انجیر خشک بست عدد عناب بست عدد
بیخ کرفس سه درم بادیان انیسون هر یک دو درم حلبه حساب هر یک ده درم همه را علی الرسم بپزند و صاف نموده سه درم روغن بید انجیر و دو درم
روغن بادام انداخته نوشند و بعد از ان حبی سازند از ایارج فیقرا و غاریقون و عصارهٔ غافث و نمک هندی و انیسون و با آب عنب الثعلب
و آب کاسنی بخورند و علامت آنکه طبع را نرم کند و طبیخ تخم کتان و لعاب آن منضج ست و ملین و چلغوزه درین علت سودمند ست و پیه بط و پیه ماکیان
و مغز ساق گاو خوردن و در ضمادات بکار داشتن ملین و منضج ست و برگ بادرنگ خشک کرده و بیخ او و آب کرفس و آب کاسنی و آب بادیان سود دارد
و جلنجبین نافع ست و نخود آب از نخود سیاه نافع و از ادویه مرکب معجون گل و معجون نافع ست و نسخه معجون گل در قرابادین ست بقدر نیم مثقال از ان
با طبیخ زوفا بدهند و نسخه طبیخ زوفا در قول ابن عباس مسطور شد و کذا طریق شیر شتر لیکن شکر هفت درم با شیر افزوده اند مصنف حاوی صغیر میگوید
که در ورم سوداوی یابس هر صباح جلاب از بادیان و تخم کاسنی و تخم کرفس هر واحد سه درم و شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم نوشند و غذا امزوره
از زیرباج سازند و تلیین طبیعت بمطبوخ افتیمون یا حب او و یا بگیرند سنا هفت درم بادرنجبویه اصل السوس تخم کاسنی بادیان هر واحد سه درم همه را با شکر سرخ
پانزده درم بجوشانند و صاف کرده معجون نجاح هفت مثقال در ان انداخته سحرگاه نوشند اگر زمانه حار باشد و بعد طلوع آفتاب اگر بارد باشد

حاشا یکدرم نخود سیاه هفت درم مرزنجوش پنجدرم گل ارمنی ده درم بروغن سوسن چرب کنند وگاهی درین موسیائی می آمیزند وازان اقراص می سازند و تا سه درم می خورانند وبرپوند چینی وگل مختوم اگر قدری حب الآس امیزند نافع ترین اشیاست برای این و آنرا تجربه کرده ام اما در اواخر و هنگام عدم خوف از التهاب و تورم باید که این قرص نخورند ریوند ولاک و زنجبیل قرص سازند وگاهی درین قدری زرنیخ زرد می آمیزند پس آن عجیب القوه در رض و تحلیل خونست چون ازان نخورند و یا بران مثل این طلا استعمال نمایند بگیرند عود و زعفران و حب الغار و مقل و قصب الذریره و مصطگی و موم و روغن سازنی و سوسن و ازان ضماد نمایند صاحب کامل می نویسد که اگر ورم کبد از سبب بادی مثل ضربه یا سقطه باشد باید که تضمید جگر باین ضماد نمایند عود و مرف و حب الغار و قصب الذریره و زعفران و مر و مصطگی هر واحد دو درم موم پنجدرم روغن سوسن پانزده تا بیست درم ملیوسن و آس هر واحد چهار درم همه را باریک سائیده بجز برخته بملیوسن لت کنند و موم را بروغن بگدازند وادویه بدان سرشته استعمال کنند و فوه و مر و گل ارمنی و دارچینی هر واحد یکجز و باریک سائیده دو درم آب سرد یا گلاب بدهند و این ضماد صدمه و ضربه را مفید و نسخه آن همان دواست که در قول شیخ مسطور شد و در ان افتنافیلون و لاک و غیره داخل ست مگر اینقدر فرق ست که درین وزن لک و نخود مقشر هر یک شش درم و موسیائی سه درم و حاشا مطروح ست و نوشته که بر کبد ضماد نمایند و سه درم ازان با آب نخود کوفته ترکرده بخورانند و اگر حرارت باشد بشیر سپستان ممزوج بدهند مصنف حاوی میگوید که اگر ورم جگر از ضربه یا سقطه بود هر صباح جلاب از عنب الثعلب سه درم تخم کاسنی سه درم و شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا امزوره نخود و ماش و مغز بادام بدهند و تلیین طبیعت بطبوخ افتیمون نمایند و تضمید کبد باین ضماد کنند لک مغسول و نخود مقشر و ریوند چینی هر واحد هفت درم موسیائی سه درم کوفته بیخته و موسیائی در روغن بنفشه یا روغن کنجد گداخته آمیزند و ضماد کنند

شق و قطع کبد

بقراط گفته کسیکه جگر او شگافته بمیرد و شیخ الرئیس نوشته که مراد او بدان تفرق اتصال عام در جرم کبد و عروق انست و اما آنچه کمتر ازین باشد در ان امید صحت ست و شیخ در شق جانب محدب کبد بول الدم و در شق جانب مقعر جگر اسهال الدم حادث شود علاج باد ویه قابضه مغریه که در علاج تفرق اتصال خواهد آمد و آنچه در باب نفث الدم و قی الدم مذکور شد معالجه نمایند و بشیر خوردن دو درم گل سرخ با آب سرد نقع میکند و یا خوردن گلنار و تضمید بدان هم سرد

دبیله کبد

این علت بیشتر عقب ورم حار افتد چنانچه صلابت اکثر بعد ورم بارد بهم رسد و آماس گرم از سه حال بیرون نباشد یا تحلیل پذیرد یا صلب شود یا ریم کند و دبیله گردد و نشان تحلیل نیست که اعراض ورم زائل شود و آثار صحت پدید آید و حال بیمار روز بروز نیکو گردد و علامت صلب شدن آنکه صلابت ملمس محسوس شود و آثار ریم کردن و دبیله گشتن نیست که تپ و درد شدت کند و جمیع اعراض چون تشنگی و سقوط اشتها و سرخی چهره و حرقت و تخس کبد و قلق و التهاب افزون شود و خفتن بر پهلو ها دشوار گردد علاج هرگاه بدانند که ماده ریم خواهد کرد زودی فصد باسلیق و حجامت پشت متصل کبد و تلیین طبیعت و اشربه و اطلیه رادعات نمایند تا باشد که ماده از جمع باز ماند بهر آنکه جمع ماده در احشا خصوصاً در عضو رئیس محمود نیست و هرگاه این تدابیر سود نداد یا بسبب مانعی استعمال آنها متعذر باشد و آثار نضج و ریم کردن پدید آید درین هنگام از انضاج و تفجر آن چاره نباشد پس ماء الشعیر با عسل بدهند و مطبوخ حلبه و انجیر بیاشامند و ضماد از بابونه و اکلیل الملک و تخم کتان و غیره ادویه منضجه که در قول بوعلی سینا مسطور گردد استعمال کنند و چون نضج تمام شود و ریم کند و علامتش انست که آماس نرم شود و انگشت در ان فرو رود و اعراض ورم ساکن تر شود بوره ارمنی و سرگین کبوتر در ضماد ندکور بیفزایند و بیمار را بفرمایند که بر پهلو خسپد و تخنی راه رود و ریاضت کند و ساعتی در حمام درآید و چون ورم سر کند و بکشاید علامتش آنکه قشعریره و لرزه در بدن افتد و ماده از جگر برآید و بدان سبب در کبد سبکی پدید آید پس ماده که از جگر برآید از چهار حال بیرون نباشد یا باسهال و یا بقی مندفع شود و این بیشتر در ورم تقعیری افتد که بسوی معده و امعا بکشاید و یا در ادرار بول خارج گردد و این وقتیست که ورم در محدب بود و بناحیه گرده و مثانه بکشاید و یا میل نماید بجانب فضای جوف که مابین ثرب و امعاست و آب استسقای زقی در انجا جمع میشود و درین صورت اندر بول و براز و قی اثری از ریم پدید نیاید مگر آنجا که قدری از ماده بدین موضع گراید و بعضی ازان بسوی معده

و دمعا یا گرده برآید اما هرگاه توجه ماده بتمامه جانب فضای مذکور باشد و در بول و براز چیزی از ریم ظاهر نشود درین حالت استدلال بر انفجار ورم از حدوث قشعریره
و خفت اعراض ورم و پست شدن آماس توان کرد و ایضاً بالای معده که جای آن فضا است گرانی انصباب ماده محسوس گردد تا آنکه در بول و براز برآید اگر ریم
سفید بود دلیل نضج تام باشد و اگر همچون دردی شراب بود نشان قصور نضج باشد بالجمله بعد انفجار نظر کنند اگر ریم از راه بول برآید مدرات بدهند و شیره تخم خیارین
و تخم خربزه با شربت عناب و شربت خشخاش و شربت نیلوفر مفید بود و همچنین جلاب از زوفا و بیخ کرفس و بادیان و انیسون و نبات هر واحد از اینها بحسب تقلیه حرارت و تپ
و تقاضای حال دهند و بقول بوعلی سینا بیخ سر افیون همراه آن ریم بطریق بول طبیخ هر واحد از جاوشیر و زوفا و بودینه نهری و فطراسالیون و فراسیون نافع است و سفوف خشقوق که
در قول بوعلی سینا باید همراه این کار ستوده است و در صورت حرارت شیره جات مذکوره و دو هلیله در آن نمایند و کثیر است و در قول مسیحی خواهد آمد نافع بود و شیره بزور و ره
با شربت بنفشه و نیلوفر و شربت بزوری و شربت زوفا و جاوشیر و ماء الاصول دهند و اگر ریم بطریق قی یا اسهال بیرون آید مسهل خفیف دهند مانند خیارشنبر و شیرخشت و ترنجبین با عرقهای
مناسبه بعده شیر خر یا شکر طبرزد و اگر بفضای جوف شکم رود و نهند بعلاج استسقای زقی تدارک کنند و این صعب و عسر است و بعد از آن با تلیین تدبیر التحام جراحت نمایند و
هر بامداد ماء العسل یا جلاب با شکر یا ماء الشعیر با جلاب یا ماء العسل یا سکنجبین یا ترنجبین ساده بحسب حرارت و عدم آن بیاشامند و بعد دو ساعت دو ادنی طعم فروج چون شکم کنند و دم الاخوین
و کهربای مخلوط با دو دیه سپید ریق و ترمس آن یک جزو چون تخم کاسنی و تخم کرفس مانند آن سکنجبین یا ماء العسل بدهند و این دو از ارباب مصطکی تخم کاسنی گل مختوم یا ارمنی هر یک
شقاقل کندر دم الاخوین طباشیر گل سرخ هر یک دو مثقال کوفته بیخته دو مثقال با سکنجبین یا ماء العسل یا جلاب دهند و ایضاً تضمید کبد بمقویات مقویه جگر مثل صندل و بار تنگ
و مصطکی و ریوند و لک باید کرد و جهت حفظ قوت اشیای خوشبو و قابض چون عود و زعفران و مانند آن از اشربه و اطلیه و ادهان موافقه استعمال نمایند و غذای لطیف مثل
ماهی سخری و حسو الاصول از مغز نان سپید و روغن بادام و شکر و مثل صفیه نیم برشت و گوشت طیور بلا لحم دهند و شیر مطبوخ بنوشند و اطریه که آرد ماله و بعضی رشته گویند موافق
بود و برای تقویت جگر مربی مناسب از اقوال اطبا بوعلی سینا می نویسد که در ابتدای دبیله و هنگامیکه جمع شدن ماده و ورم حار معلوم شود رادعات از ضماد با اعتدال
و اطلیه استعمال باید کرد و ماء الشعیر و سکنجبین بنوشانند و اگر حال عریض فصد را واجب کند فصد باسلیق کنند و یا حجامت موضعیکه از جگر متصل نیست است و گاهی احتیاج
باسهال افتد و چون از جمع شدن چاره نباشد باید که استعجال بانضاج و تفتیح نمایند و بالضرور اعانت تقطیع و تلطیف کنند بهر آنکه اخلاط غلیظ در مثل این ورم که
عضو آن منسب باشد ضرور بود و دو ادویه نیز باید تا که اخلاط مستعد تحلیل کند و چون نضج ظاهر گردد و منفجر نشود اعانت آن بمفتحات قویه شرباً و ضماداً باید کرد و بعده اعانت
طبیعت بدفع ماده نمایند اگر محتاج بمعونت باشد و نظر بسوی جهت میل ماده کنند و مسهل و مدر حسب میلان آن بعمل آرند و از چیزی قوی حاذر کنند که مورث
تفرق شانه گردد و حفظ شانه درین علت و عند انفجار ریم بسوی آن بنفسه یا بدوای مدر واجب است و چون منفجر گردد و ریم مندفع شود احتیاج بغسل بقایای ریم
بمثل ماء العسل و مانند آن افتد بعده حاجت بدوای مدمل قرحه بود و اگر قوت احتمال اسهال کند در آن معونت بسیار بر ادمال باشد اگر مفرط نبود و احتیاج اسهال بدو امر
باشد یکی قبل از انفجار برای تقلیل ماده و تخفیف طبیعت و دوم بعد از انفجار و تمام نضج چون بدانند که ماده بسوی امعا مائل است و وسیله
در جانب تقویت است و از ادویه که اسهال بدان قبل انفجار بسبیل معونت طبیعت برای تخفیف کنند نوشیدن ترنجبین و شیرخشت و خیارشنبر و
شکر سرخ و مانند آن در آب لبلاب و کاسنی است و اندک قوی تر ازین طبیخ بزور و اصول است که در آن غافث جوشانیده و ترنجبین و شیرخشت و امثال آن حل
کرده باشند و گاهی در آن صبر و افسنتین داخل می کنند و از حقنهای خفیف معروف است و اما مسهلات که بعد نضج دهند و ایضاً اعانت بر نضج و تفجیر نماید
انیست که در طبیخ اصول و غافث روغن خساک چهار درم یا روغن زنبق دو درم با نیم اوقیه شکر و نیم اوقیه خیارشنبر بنوشانند و اما اگر ماده اطراف حدبه باشد مسهلات
استعمال نباید کرد مگر بسبیل معونت تخفیف در ابتدای امر قبل نضج و اما نزد نضج باید که مدرات مذکور بر ترتیب آن هر قدر که نضج زیاده تر گردد قوی تر استعمال
کنند و اما ادویه مشروبه بعد از انضاج مثل شیر خر با شکر سرخ یا سکر العشر و مثل ماء الاصول با بوره و انجیر و پرسیاوشان و حلبه بروغن بادام شیرین یا تلخ و روغن حلبه
یا روغن خساک است و اگر اراده قوی تر ازین باشد در آن خربا داخل کنند و بر نهار طبیخ جعده و شربت زوفای قوی بنوشند و مسهل مصفی که افتا گرفته و انجیر
و ماء العسل و ماء الشعیر بخورند یا بگیرند قرص خشقوق خشک یکدرم و تخم مرو یکدرم و نیم و آرد حلبه یکدرم و دو درم و اوقیه شیر خر با شکر بخورند و ادویه که در آن تفتیح

بزرقطونای خشک و پودینه و ماء الشعیر و آب آرد شعیر مطبوخ بعسل بنوشند و اشیای مدر بول مثل طبیخ حاشا و زوفا یا مطبوخ فراسیون استعمال نمایند و دو اسپ
طرخشقوق با شیر خر یا شیر بز که همان ساعت دوشیده باشند با سه درم شکر بخورند و نسخهٔ دوای مذکور همانست که در قول بوعلی سینا گذشت و اگر طبع
قبض باشد بحب صبر و بحقنهٔ تلیین نمایند و اگر ریم منفجر گردد و بسوی مثانه میل کند دوائیکه حفظ مثانه و گرده قبل از رسیدن اذیت باین ماده کند بخورند
و آن اینست مغز تخم خربزه مغز تخم خیار اصل السوس کثیرا افانیذ و اغذیهٔ لین معتدل مثل ماء العسل که دران قدری از نشاسته و شیر که ماییت آن دور کرده باشند
و زردهٔ بیضهٔ نیمبرشت اسفاناخ پخته و ماء الشعیر و ماهی رضراضی و کوچک و گوشت طیر ملائم و طلا شیرین بخورند و اگر ماده بسوی شکم و امعا میل کند اغذیه که طبع قبض نکنند و نه اسهال بسیار
آرند مثل بیضهٔ تازه همان وقت جوشانیده و شیر مطبوخ و حریرهٔ معتدل باید خورد و طبری گوید ریم که در کبد جمع شود یا ماده غلیظ باشد که در عروق مجتمع گردد و رگ زیر غشای موضوع
بر عضله و فوق غشای باطن جلد و میان او شکافد و برای مده وعا باشد مسمی بدبیله و این کلمه فارسیست و معنی او دو کیسه باشد برای مده چون ماده بسوی جگر زیر غشای که
بران پوشیده است و فوق غشای تحت صفاق که در پهلوست منصب گردد دبیله نامند و چون این دبیله بشکافد یا ریم او کثرت پذیرد آن بحس ظاهر شود و این نوع را از خارج باهن بکشایند
تا مریض سالم ماند بهتر آنکه مده میان غشای موضوع بر کبد و میان صفاق ست پس هر گاه بکشایند ریم خارج شود و مریض صحت یابد و استخراج این با دراز بول و با اسهال ممکن نیست و گاهی
ریم در موضعیکه آب استسقا دران جمع میشود میریزد و کثرت می پذیرد و فوق غشای که زیر شکم ست همه مندفع گردد پس نزدیک بن ان در طول بکشایند چون زیر غشا و اسفل عضو
بود و صالح تر باشد و اما مده که در عروق کبد و در لحم او جمع شود از خارج شق نکنند و هر گاه شق نمایند احتیاج بشق کبد افتد و انسان از شق کبد زنده نماند و بعضی از اوائل درین قول
مطلق گفته اند که تولد دبیله در عمق کبد و لحم او ممکن نیست پس واجبست که طبیب درینجا تامل باستقصا نماید و موضع شک دران نگذارد و اما کیفیت استخراج مده از کبد
در هر موضع که باشد اینست که اگر ریم مده دبیله باشد بشکافد چون اخراج آن دشوار باشد و الا باسهال از تنقیهٔ منقی مجاری برآرند و اگر در حدبهٔ کبد باشد تخم کرفس ستانیدن
و فطراسالیون و دو قوه هر واحد یکدرم همه را کوفته در مهره بسته بعده این مهره بگیرند و بران تخم خیارین و خربزهٔ مقشر مدقوق اندازند و مریض برنهار دو درم از ان بخورد
و بعد از ان سکنجبین عسلی از یازده درم تا بست درم بنوشند که این مده را از کبد و عروق آن بطریق بول باندک سعی و زود برآن پاک کند و اگر مده در تقعیر باشد مریض را
این سفوف بمار النفوا که با سکنجبین مذکور بعد از انکه دران سه مطبوخ سقمونیا می شوی در سبب خوشتبو و نیم دانگ تربد و نیم دانگ افسنتین مالیده باشند چون قوت علیل احتمال
نماید تنقیهٔ کبد بسرعت ازین تدبیر گردد و ابو ماهر ابن سیار مقاله برای ابو یوسف مرقدی ترتیب داده و دران بیان نموده که صلابت در کبد نزد اوام جار حادث نمیشود
مگر بعد خروج قیح و مده مثل صلابت اصول دماملیه یا مثل صلابت اصول خراجات نزدیک خروج مده و صحت آن الا ورم صلب سوداوی و این قول بعید از قبول نیست و دیده
شخصی را که در کبد او مده متحقق بود پس مده و خلط زنگاری قی کرد و مریض شفا یافت و اگر این درحقیقت باشد پس شک نیست که آن رجوع بمعده نمود در عروق کیلوس
بسوی جگر نافذ میشود و در عروقیکه غذا از جگر بسوی معده در سدگر دو از انچه ضماد میکنند کبد را نزدیک اجتماع مده دران اینست که بگیرند انجیر سفید ده عدد و مویز دو درم و
صبر سقوطری دو درم و گل سرخ دو درم و فوفل یکدرم و سائیده موم روغن از روغن قسط بسازند و این ادویه بران اندخته مخلوط کنند و بر پارچه مالیده بر جگر نهند صاحب خلاصه
و شفاء الاسقام مینویسند که در انجا که ماده بنواحی روده میل کنند و یا برار بیرون آید این قرص سود مند ست گل سرخ مغز تخم خیار مغز تخم خربزه هر کدام چهار درم نشاسته کثیرا صمغ عربی
گل ارمنی رطب السوس هر کدام دو درم بادیان تخم کرفس رب السوس تخم کاسنی هر کدام یکدرم سنبل الطیب مصطکی هر کدام نیم درم کوفته بیخته اقراص سازند هر یک بوزن دو درم
و یکی از ان بدهند پس از ان انبکیه اندران عناب ده دانه انجیر سفید نخود انه سپستان یکدرم گل بنفشه دو درم گل نیلوفر دو درم تخم خشخاش سفید دو درم جوشانیده صاف
نموده با شکر شیرین ساخته باشند بدهند و غذا که در قول مجوسی گذشت بدهند و بر جگر قوابض ضماد نمایند تا مریض بانحلال قوت هلاک نگردد و تضمید کبد از خارج بسک
و رامک و کندر و سعد و سنبل و مصطکی و قصب الذریره بآب سیب و آس و آب سفرجل نیز مفیدست

تحجر کبد

عبارتست از شور رکیه بسطح جگر پیدا شود و این علت کمتر حادث گردد بهر آنکه سطح کبد بغشای صلب صفیق پوشیده است و حدبهٔ کبد نیز صلب ست پس فضول کمتر دران
نفوذ میکنند و در عروقیکه در نسبت فضول اجذب باشند بسوی کلیه و در کلیه قوت جذب قویست پس فضول دران ایستادگی نماید و ازین جهت این علت نادر الوقوع ست

معتدل و سیب هر یک دو تولہ داخل کرده تخم خرپزه خشک نه ماشه پاشیده و غذا ابد ستور و یا پلاو بچه قاز مربای شلجم بدهند و بهمین نمط سه چهار مسهل داده جهت تعدیل مزاج جگر و تقویت و تفتیح مانعی باد و سده خمیره مروارید علوی خان با عرق چوب چینی و عرق زردک دهند طبری گوید که اگر مانعی از اعراض نباشد صاحب اورام را این شربت بنوشانند ریوند چینی یکدرم با میران یکدرم زعفران دو دانگ همه را نیکو فته در پارچه صره بندند بعده بگیرند بیخ کبر و پوست او و بیخ بادیان و پوست آن و تخم کرفس و در سرکه جوشانید صاف نموده بشکر طبرزد شیرین کرده بر ناهار بنوشند و تضمید کبد باین ضماد نمایند آب کرفس آب فطراسالیون سرکه با هم آمیخته پارچه بدان آلوده بر جگر نهند و اگر حاجت افتد فصد باسلیق نمایند و غذا زیرباج مزوره نه غیر آن سازند و اگر مزاج او احتمال نماید بادام تلخ و پسته بشکر طبرزد بخورند نهند و بصورت احتمال مزاج او شراب صاف بنوشانند و در طعام کرفس و شبت و مانند آن مفتحات سده داخل کنند و درین علت تساهل ننمایند که آن منتهی به حالت شبیه بالیخولیا گردد پس کبد او ورم کند و ایام مرض او طول نماید و از آن بصعوبت تندرستی صحت یابد و از افراط حرارت مزاج او با وجود این سده حذر کنند که در ادوار حمیات و نبض و حرکت آن مختلف گردد و اکثر طبیب غیر ماهر در آن غلطی کند و در معالجه حال او فاسد نماید

حصات کبد

گاه سنگریزه در جگر پیدا شود چنانکه در اعضای دیگر متولد میگردد و سبب تولد آن در بحث حصات کلیه گفته آید و علامتش آنست که بدام بیمار در آخر هضم قی کند و عطش و درد در جگر بدون ورم و صلابت آن لازم بود و گاه باشد که در بعض اجزای جگر که در آن مکان حصات متمکن باشد صلابت محسوس گردد و گاهی ریگ در بول یافته شود و ایضاً هرگاه فصد باسلیق این و بیج کشایند زیر خون ریگ دریابند علاج با دویه مفتت حصات بشکنند و بمدرات بیرون آرند چنانچه در علاج حصات کلیه و مثانه مذکور گردد و طبری گوید که علاجش پرهیز از اطعمه ردی غلیظ و اصلاح مزاج خون اوست و فصد و اسهال او و اگر از آن مانعی نباشد و این سفوف بدهند پرسیاوشان خارخسک هر یک دو درم حب الفلت ریوند هر واحد یکدرم حجر الیهود زرنیخ دو درم زجاج صافی محرق باحراق بلیغ که در آب انجبار مرارات سرد کرده باشند و خاکستر عقارب هر واحد یکدرم مغز تخم بادرنگ مغز تخم خیار مغز تخم خرپزه هر یک ده درم همه را سفوف کرده یکبار با سکنجبین و یک مرتبه با شربت انجیر و یکبار با شراب بدهند و شراب بحسب مزاج او باشد اگر بارد مزاج بود کهنه و اگر حار مزاج باشد معتدل باید و تضمید کبد از خارج بسرگین کبوتر و زراوند طویل نیز باید کرد که این هر دو تحلیل کنند چیزی را که در جگر باشد مگر آنکه از استعمال این مانع از اورام باشد و حمام و آب گرم و آب زن و نطول آبهای جوشانیدن مذکور استعمال نمایند چنانچه در حصات کلیه و مثانه استعمال میکنند و گویند که رگ باسلیق یا ابطی راست کشایند و بفاصله سه چهار گهڑی مربای مرغ خورانیده قی کنانند و مفتتات حصات که در سنگ گرده و مثانه بیاید باضافه مقویات جگر بحسب حاجت گرفته با سکنجبین بزوری اصول ریوندی علوی خان دهند و این مطبوخ مخترع راقم در تفتیت و اخراج نهایت مفید است و هو المبیع تخم انجره بادرنجبویه انگور شغال هر یک نه ماشه قنطوریون و قیق هفت ماشه گل بابونه گل گاوزبان زراوند مدحرج هر یک سه ماشه در عرق عنب الثعلب و خارخسک و خار شتر هر یک پاؤ آثار بجوشانند که سوم حصه بماند مالیده صاف نموده شربت بزوری چار توله داخل کرده بنوشانند

صغر کبد

در بعضی مردم جگر خرد باشد چنانچه گاهی مثل گرده کوچک بود و تابع صغر او این امر باشد که چون انسان غذا بقدر حاجت بخورد جگر وسعت آن نکند و معده آنچه بسوی آن فرستد در جگر نگنجد و آن سده و الم ثقیل محدود حادث کند و قوت کبد در افعال او سست گرداند بسبب انضغاط قوت فاعله آن تحت قوت منفعل وارد بر آن اعنی احوال هضم و جذب و امساک و تمیز و دفع اختلال پذیرد و گاهی ازین ذرب و اختلاف لزوم نماید بهر آنکه صفوت اکثر کیلوس بسوی جگر منجذب نشود و علامتش آنست که دلالت کند بر آن حدوث سده بکبد و نفخ و ریاح بسیار و غذای معتدل المقدار بر آن ثقل آرد و بدن ضعیف گردد بنا بر حاجت او بکثرت غذا و صعوبت هضم دوم کند و حدوث سده و ورم کثرت نماید و کوتاهی انگشتان در اصل خلقت و باریکی رگهای آن گواهی دهد و شخصی بود که بدن او از طعام تازگی نیابد و قوتی معتد به بسوی آن صاعد نشود پس جالینوس دریافت که این مرد بصغر کبد و ضیق مجاری است او و تدبیر آن نمود و ایضاً از دلائل صغر کبد و ضیق آن آنست که انسان در آخر هضم طعام ثقل و تمدد در ناحیه کبد احساس نماید و اگر در تناول غذا از عادت خود اندکی بیفزاید متواتر مرارات سرفه آید و هرگاه آب سرد نوشد در موضع کبد غطه و الم دریابد و بدن ایشان لاغر و قلیل الدم بود و رنگ مائل بزردی و سفیدی بود و اگر غذا بمقدار می خورند که کبد بصغر و سعت صفوت کیلوس آن غذا او را در هزال بدن و فتور قوی و ضعف حواس و عجز از افعال پدید آید و اکثر از امتلاء بدق هلاک شوند علاج تدبیر ایشان مداومت باغذیه قلیل الحجم کثیر الغذا سریع النفوذ است چون زرده بیضه نیم برشت و گوشت بچه مرغ و حلوان تیهو و کبک

ودر اوایل نان جید الصنعت از گندم خوب و فربه پاک از شوائب سریع الفساد و باید که غذا متفرق در مرات اندک اندک تناول نمایند واز فواکه و بقول مثل آن
از انجیر و کشمش و غذای او قلیل بود اجتناب کنند و گاه گاهی جهت محافظت ادویه مدر و مسهل منقی کبد و ملطف مفتح استعمال نمایند مثل تخم کاسنی و پرسیاوشان
و تخم کشوث و تخم کرفس و شربت بزوری و ماء الاصول و ایارج فیقرا و مانند آن که در علاج سدد کبد مسطور شد و طبری گوید که اگر صحت انسان با وجود صغر کبد
موجود باشد ترک معالجه باک نیست و حفظ او بر حالی که باشد باید کرد و اگر الم و ایذا از صغر کبد دریابد و باوی صحت او نباشد طبیب را باید که معالجه او و علاج
تا قهمین نماید و تدبیر منعش غذی ماکل و مشرب و این چنان باشد که مقدار طعام و شراب او بحسب احتمال کبد نماید و تجوید منفع او نیز کنند و بحسب مزاج کیفیت
و کمیت او اختیار نمایند و عادت حسن هضم و جودت او بران محفوظ دارد و از تخمه حذر کنند و بقراط ذکر کرده کسی را که جگر او کوچک باشد و بران تخمه با تواتر کنند خناق
و ورم حادث شود و جالینوس گفته چند کس را دیدم که جگرهای ایشان خرد بود و در ماکل و مشرب اسراف نمودند پس فسخ عروق و قذف الدم ایشان را عارض
شد و غرض اینها از ذکر امثال این کلام آنست که متعلم برین آگاهی یابد که هر کرا جگر کوچک باشد او را واجبست که تقلیل غذای او نماید و میل بتدبیر و اغذیه کنند
که خون ازان رقیق قلیل پیدا کنند و هرگاه فضول در جگر او جمع شود در استفراغ بسهولت نمایند و ادویه حاده که بسبب ضعف می آرند استعمال کنند که استسقای زقی آرد
و ریاضت برای ایشان متوسط غیر عنیف باید بهر آنکه کبد صغیر بسرعت محتاج رطوبت میگردد و چون رطوبت کبد کم شود اسهال دموی غلیظ حادث میگردد و ذبول و سقوط
اشتها انجامد و باید که طبیب رعایت جمیع این اسباب بدارد و بهترین معالجه نزد خروج کبد صغیر بسوی یکی از کیفیات از اعتدال خاص آن ضمادات
مقوی آن مصلح مزاج متغیر آنست

سوء القنیه

عبارتست از رداءت خون جگر و این وقتی باشد که مزاج جگر فاسد شود و خونی که اندران متولد شود [illegible] یا غلبه برودتست که فعل او را از تولید
خون بر مجرای طبیعی قاصر کند و همچنان خون خام و فاسد بر سبیل تغذیه با عضا رسد و اعضا نیز از احاله آن عاجز باشند و باید چنانچه در امراض حاره که جگر را گرم گرداند
و قوت او تحلیل کند و از تولید خون صالح باز دارد و گاهی سوء القنیه بسبب فساد معده و ضعف آن حادث شود و گویند که سوء القنیه گاه باشد که بسبب بند شدن خون
معتاد مانند حیض و بواسیر افتد و گاه بسبب کثرت سیلان اینها باشد و گاهی بسبب صعود بخارات سوداوی افتد چنانچه در اصحاب مالیخولیای مراقی پیدا آید
و گاهی بسبب تعفن هوا پدید آید و بهلاک رساند و حکیم گوید حالتیکه مقدم بر استسقا کند [illegible] فساد مزاج است و در جای گویند که چون حال جگر فاسد شود و ضعف بران مستولی
گردد اولا حالتی نزدیک باستسقا پیدا شود که آن مقدمه استسقا بود و اطبا آنرا سوء القنیه نامند مخصوص باسم فساد مزاج و علامتش [illegible] رنگ بدن و چهره گردد و سفیدی
و زردی زند و تهیج در پلک و روی و دست و پا ظاهر گردد و گاهی همه بدن ورم کند تا آنکه مثل خمیر گردد که از انگشت فرو نشیند و فساد هضم او لازم بود و گاهی اشتها
زیاده شود و قبض و لینت طبع بترتیب نباشد گاهی اجابت نرم و گاهی محکم بود و کذلک حال خواب بود گاهی خواب مستغرق آید و گاهی بیخوابی طول کشد
و بول و عرق اندک آید و قراقر و ریاح در شکم کثرت نماید و انتفاخ پوست شکم شدت کند و گاهی همه انتفاخ نماید و چون قرحه و ورم جهت ایشان را عارض شود
اندمال او دشوار گردد و بنابر فساد مزاج و در گوشت بن دندان حرارت و حکه و بسبب تقصا عدیها فاسد عارض شود و بدن ثقیل و سست گردد و گاهی حالتی شبیه
بسوء القنیه بسبب اجتماع آب اندر بدن عارض شود و صاحب تحفه او را مثل صاحب استسقا گرداند و فرق میان هر دو چنان کنند که تهیج و انتفاخ در چهره و اطراف بیشتر بود و در باقی
اعضا تهیج معتدل بود و در سوء القنیه چنین نباشد علاج اصلاح حال جگر نمایند بوجهیکه در استسقا مذکور گردد و علاج این بخصیت از علاج استسقای لحمی بود
بهر آنکه وی بجا سبب ضعیف پیدا باشد از ادویه نیز آنچه غیر قوی بود استعمال کنند و زود در معالجه نمایند تا باستحکام نرسد که تحلیل تمام باستسقای لحمی می انجامد
پس مدتها دراز میکشد و اول تدبیر مانع تولد فضول نمایند و جهت تنقیه بدن ایارج فیقرا چند دفعه بتفاریق دهند و اگر مسهل قوی تر ازین مطلوب شود غاریقون
و ریوند و مانند آن بیفزایند و شربت افسنتین مسهل و شربت دینار و شربت ورد و حب ریوند نیز مفید است و بعد تنقیه مفتحات و مدرات دهند و شربت اصول و بزور
و کشوث نافع بود و تقویت معده و کبد بدواء الکرکم و دبید الورد و غیره نمایند و ریاضت خصوص مشی کنند و در هر حال از آب مطلقا منع نمایند و بجای آن عرق

عنب الثعلب و بادیان و سانوچ هندی و کاسنی و بادرنجبویه حسب مزاج دهند و تقلیل ماکول و مشروب عمده تدابیر است و هرگاه اطراف ورم گیرد احتراز از تبرید لازم دانند
و از اکثار غذا و تناول اغذیه رطبه بطی الانهضام مثل ماهی تازه و البان و سمن و روغن منجمد و حلوای نشاسته و قطایف و رشیدیه اجتناب شدید نمایند
و آنجا که سبب سوء القنیه احتباس خون حیض یا بواسیر باشد تا از ادرار حیض و ضمادات مخصوصه بواسیر خون بکشاید و بفصد حاجت نیفتد بهتر باشد بهر آنکه اخراج
خون درین مرض بی ضرورت قوی فرید سبب و باعث ضعف و موجب آفات است و الا فصد صافن و یا مابض کشایند و بعد ادرار و کشادن خون مطبوخ کوسنجبار
شنبر و غیره از ادویه منضجه و مدره که در امراض حجم و مقصد خواهد آمد بکار برند اکنون چند ترکیب نافع این مرض مرقوم میگردد حسب حاجت استعمال نمایند شیره
عنب الثعلب شیره تخم کشوث شیره بادیان شیره تخم کاسنی با شربت بزوری معمول است و همچنین بادیان بیخ بادیان بیخ کاسنی عنب الثعلب جوشانیده گلقند
داخل کرده و ایضاً برای سوء القنیه که اکثر بسبب ضعف کبد از برودت و رطوبت میباشد در ابتدا دارچینی بادیان تکاعی دانه هیل بعرق افسنتین [illegible]
و اگر نباشد در عرق بادیان جوشانیده صاف کرده بنوشند و سه روز مسهل آرند بعده سه روز دیگر اذخر مکی عوض تکاعی بانه سه روز دیگر بجای اذخر اسارون دهند
بازسه روز عوض بادیان پوست بیخ کرفس کنند بعده اگر خلط بلغمی باشد تنقیه باین طور نمایند که قرص بافریون کوفته بروغن بادام چرب نموده بجوارش نارمشک
سرشته حب ساخته بورق نقره پیچیده فرو برند بالایش بادرنجبویه بیخ بادیان عنب الثعلب پرسیاوشان ماء الرون اذخر مکی افسنتین رومی سنای مکی مویز سرخ جوشانیده
صاف نموده مطبوخ خیارشنبر گلقند شربت دینار حل کرده بروغن بادام پاشیده بنوشند غذا نخود آب مرغ روز دوم از مسهل مصطکی عود سوده با [illegible] سرشته
بخورند بالایش دارچینی ماء الرون بگلاب جوشانیده صاف کرده شربت افسنتین حل کرده بدهند بعد از آن همین مطبوخ همراه یکی از معاجین مثل دواء الکرکم
یا کلکلانج کبیر یا جوارش دارچینی و غیره دهند و ایضاً برای سوء القنیه و زردی رنگ و قلت خون قرص زرشک صغیر یا دواء الکرکم صغیر سرشته بخورند بالایش تخم کاسنی
پرسیاوشان مویز منقی نبات جوشانیده بنوشند بازگلقند بجای نبات بازگل سرخ بجای گلقند و شربت دینار آمیخته دهند باز برای ازالهٔ بلغم و صفرا عنب الثعلب
گل سرخ بادیان مویز منقی پرسیاوشان سنای مکی جوشانیده گلقند داخل کرده دهند و اگر بادیان بیخ بادیان تخم کشوث عنب الثعلب مویز منقی [illegible] کاسنی جوشانیده
گلقند با شیره صاف نموده بنوشند برای سوء القنیه و ابتدای امراض جگر و درد پهلو معمول استاد بوده و همچنین برای سوء القنیه و سرفه و زحیر عنب الثعلب تخم کاسنی اصل السوس
مقشر بادیان بنفشه خطمی در عرق عنب الثعلب و عرق کاسنی [illegible] شربت بزوری آمیخته تخم ریحان کوفته پاشیده دهند و در سوء القنیه برای اخراج مافی المعده
و معا عنب الثعلب گل سرخ هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه بادیان پرسیاوشان هر یک چهار ماشه سنای مکی نه ماشه گلقند سه توله باید او و زعفران با سه جوز بوا
هر واحد یک سرخ سنبل الطیب دارچینی هر یک دو سرخ مویز منقی چهار دانه همه را سائیده در شهد خالص دو ماشه آمیخته خورانیدن برای سوء القنیه اطفال منقول از والد مرحوم است
و برای سوء القنیه باتپ عنب الثعلب تخم کاسنی هر یک شش ماشه کوفته جوشانیده شیره مغز تخم تربوز شش ماشه شربت بنفشه سه توله خاکشی شش ماشه نافع و این شربت نیز
مفید سوء القنیه است بیخ بادیان بیخ کاسنی هر واحد چهار درم بادیان کاسنی تخم خیارین تخم خربزه عنب الثعلب گل سرخ اصل السوس هر یک دو درم تخم کشوث یک درم
لک مغسول سه درم ریوند چهار درم مویز منقی پنج درم قند سفید نیم رطل خوراک از دو تا سه توله و ایضاً افسنتین ده درم گل سرخ سی درم ترنجبین هشت درم سنبل الطیب
چهار درم شکر نصف رطل بدستور شربت بسازند شربتی تا سی درم و شربت انبرباریس و دوائی نیز درین باب مجربست و ضماد سنبل الطیب کف دریا بورهٔ ارمنی ترمس [illegible]
خاکستر [illegible] آهو خاکستر [illegible] بآب عنب الثعلب برای سوء القنیه منقول از بیاض استاد مرحوم است و اگر خواهند شکمها را بدون روغن بکار برند و زرنبا و خاکستر
چوب انگور جدوار قسط تلخ ریوند چینی زرد چوب سعد کوفی هر چه مناسب دانند بیفزایند و اگر صبر اقاقیا اشیاف مامیثا مرکی سعد زعفران حضض گل ارمنی کوفته
بسرکه و آب عنب الثعلب طلا کنند ورم نرم سازد که از پیش امراض طویله بر چهره و پلک و پای پیدا شود زائل کند و این قرص زرشک مقوی جگر است و نافع سوء القنیه که با تپ
باشد زرشک شش درم ریوند گل سرخ مغز تخم خیارین صندل سفید سوده تخم کاسنی هر یک دو درم لک مغسول اصل السوس گل نیلوفر طباشیر هر واحد یکدرم قرص سازند
خوراک بحسب مزاج و مفرح تالیف حکیم نظام الدین علی بن نسخه بقائی نیز جهت ضعف جگر و معده و سوء القنیه و ضیق النفس معمول است و بقول اهل هند تخم و بقدر سه درم
در پاو آثار آب جوش داده هرگاه نصف بماند صاف نموده نوشیدن نافع سوء القنیه است و کذا از کریله تازه بقدر شش درم آب افشرده صاف نموده بنوشند

واگر فصد دهند قدری مسهل آمیز ندهند و چهار بار اسهال می آرد و ماده دفع میکند و پوست درخت سرس جوشانیده نوشیدن و بیخ کرنجوه سبز آب سائیده بر دست و پا طلا کردن هم دافع
دافع ورم بدن است و حکیم عابد نوشته که آنچه درین باب مکرر تجربه کرده ام و خطا نکرده مگر بخطای عظیم مریض این مطبوخ هندی است گوکهرو سوهلی سیاه گلو دیودار چترا هیلیا گول
هلیله سیاه رسنا گلتائی خرد هر یک دو درم کوفته در آب بپزند تا صاف شود و صاف نموده نیمگرم نوشند واز همه چیزهای سردی و تری افزاینده پرهیز نمایند و در رساله مجربات
حکیم علی مسطور است که قرص زرشک و شربت زرشک را در تهیج اطراف که از ضعف بود نفع عظیم است هر روز یک مثقال قرص زرشک با سه مثقال شربت او و عرق کاسنی
بخورند و کذلک عرق چوب چینی تالیف حکیم ممدوح و تقویت مزاج در اوائل با قوتی و قرص عنبر کنند و تهیج که از کثرت رطوبت در روی هم رسد بخار تخم شبت نیم کوفته و
برگ سنبهالو و برگ چولائی نافع است و مالش روغن بابونه در بلباب دخلی عظیم است اقوال حکما سویدی می نویسد که شقاقل رومی و کذا شرب طبیخ نخود سیاه در سوء القنیه
مجرب است واکل انجیر و ملح قنفذ بریان وکذا مغز تخم بید انجیر مسبل و گزر دشتی و شرب کما دریوس با فرطی و عصاره یا طبیخ یابس کما فیطوس وکذا [illegible] درم بشراب یکساله [illegible] و
وعصاره مرزنجوش یا طبیخ یابس او وکذا اکر دیا سه مثقال زیت نوشیدو هر روز تا یکهفته و طبیخ بیخ اذخر و حاشا و غافث و عصاره آن و آب آهن تاب که مرتبش از سرد
کردن آهن در ان خیر باشد و طبیخ نخود سرخ و شرب عصاره لحند قوقا یا طبیخ او یا اکل حرم او مطبوخ مطیب زیت انفاق و خوردن لحم قطای مشوی یا زیرباج یا سکباج یا صوصر
بسر که و عسل هر واحد نافع سوء القنیه است مولف اقتباس گوید که هر بامداد شربت بزوری و افسنتین هر یک یکنیم توله در عرق خارخسک و عرق اشترخار هر یک هفت توله
نوشند و غذا شوربای مرغ و قلیه زردکی و شلجمی با نان تنوری دهند واگر از کثرت سیلان خون بواسیر حیض بود حب تیواج دو سه عدد و یا سفوف تیواج و یا قرص
کهربا و حب مقل و قابض علوی خان با شیره بزور بارده مانند تخم خشخاش و مغز کدو و بزدیه و تخم خیارین با بعضی مزلقات مثل لعاب ریشه خطمی و بهدانه و [illegible] کنوچه و گل گاوزبان
گاوزبان در عرق افسنتین و گاوزبان عنبری و تخم ریحان و بارتنگ دهند واز اغذیه غلیظه و بسیار خواری اجتناب ورزند و از اغذیه سریع الهضم که [illegible]
ازلاق و شهیه باشد بکار برند مثل پلاو دو گوشته و نخود آب با برنج دوغ و کله پاچه با نان تنک و زرده بیضه مرغ و [illegible] مغز بادام بریان [illegible]
و ایضا در کثرت سیلان خون بواسیر دواء المسک معتدل علوی خان و دواء الکرکم صغیر و الماد شان هر دو چهار ماشه بعرق عنبر پنج توله و عرق گاوزبان هفت توله
صبح دهند و وقت شام جدوار خطائی سه ماشه مقل یکماشه در عرق کیوڑا سوده در شربت سیب و بادرنجبویه هر یک یک توله و ورق طلا یک عدد آمیخته
با شربت افسنتین سه توله در عرق هیل و پودینه و کیوڑا هر یک چهار توله دهند و غذا کباب بچه قاز و مرغ ساده و شامی با نان خشکا تنوری سازند و بجای آب عرق گاوزبان
و بادیان نوشانند و اگر بسبب بخارات سوداویه باشد تدبیر مالیخولیای مراقی بپردازند مع تقویت جگر و ایضا برای سوء القنیه بسبب بخارات مراق و شرکت معده که
از علاج مشترک فائده نشود و غلبه تشنگی گردد و ماء الجبن با سکنجبین افتیمونی علوی خان نوشانند و غذا قلیه زردک و کدو با نان تنوری و پلاو دهند تا هفت روز و روز هشتم
وقت شب حب مسهل سودا خورانند و صبح ماء الجبن با شربت الهی علوی خان چهار توله عوض سکنجبین نوشانند و تا روز یازدهم [illegible] نوشانند و دوازدهم شب وقت تنقیه [illegible]
صبح با ماء الجبن دهند بعده اگر اندکی ضعف رود هر دو [illegible] غلبه کند روز سیزدهم دواء المسک تلخ سه ماشه با عرق عنبر پنج توله و کیوڑا چهار توله عوض شب دهند و روز [illegible]
ماء الجبن با شربت الهی چهار توله تا چهل روز دهند و وقت ظهر دانه انار ولایتی شیرین و انار کوهی ترش هر دو برابر بوزن سه فلوس با نمک سلیمانی سه ماشه خورانند
و غذا وقت شب پلاو شلجم و تربچ مخلل دهند و بالای آن جدوار خطائی دو ماشه و دواء المسک معتدل ساده علوی خان و جوارش مصطگی مرکب هر یک شش ماشه و صبح
قلیه شلجمی زردکی و نخلی با نان بدهند و اگر بسبب تعفن هوا باشد تنقیه بدن کنند با ادویه ذی تریاقیت و تعدیل مزاج معجون جدوار علوی خان و دواء المسک جدواری
همراه عرق عنبر و جدوار کنند و اگر سوء القنیه باقی صفراوی و تهوع و خفقان و اختلاج معده از تعفن هوا عارض شود و ایسے صورت انار بین نه توله گلاب هفت توله گلقند چهار توله
تخم خشخاش پنج توله شربت دینار معتدل علوی خان سه توله بی فاصله تا پنج شش روز دهند و غذا پلاو چوچه مرغ و زردک مخلل و بجای آب عرق شاهتره و کاسنی و گلاب برابر
بدهند و بعد از طعام [illegible] جوز بوا و دارچینی در دهن دارند و آب آشامیدن [illegible] نمایند و ازین تدبیر قریب نود کس صحت یافته اند و اگر بسبب [illegible] باشد تنقیه بدن [illegible] که
در باب [illegible] گفته شد مع تقویت کبد و این دوا بسیار مفید است تخم فرسیون ده ماشه زوفا [illegible] هر یک یکماشه سوده در شربت زوفا و خشخاش هر یک یکنیم توله بلیسانند و
بالای آن شربت بزوری و فرسیون هر یک دو توله در عرق گاوزبان عنبری و زوفا هر یک هفت توله دهند غذا کباب مرغ و گنجشک دلوه با نان خشکار خورانند

شیخ سیفر باید که نظر کنند اگر در بدن اخلاط مختلف صفراوی باشد اسهال مثل ایارج فیقرا کنند که آن اخراج فضول سوای رطوبات اصلی می نماید و اگر اخلاط لزج غلیظ باشد
بایارج حنظل و بدانچه جمع شود تخم حنظل و بسفایج و غاریقون مع سقمونیا در ان داخل بود اسهال آورند و وزن این ادویه باندازه قوت اخلاط و غلظ آن و حسب قوت بدن
و ضعف آن باید کرد و گاهی بهر تقویت ادویه مثل خربق حاجت آید اگر غیر او در تنقیه و اخراج فضول لزج سودمند نشود و با این همه باید که اسهال برفق نمایند و دوای مسهل
بتفاریق خورانند و هرگاه احتمال شود که ماده جمع شده اعاده تنقیه کنند و معذلک باید که رعایت امر معده آن کنند تا مسهلات ایذا نیابد و مسهلات ایشان را خوشبو
بعود و مصطکی و سنبل و مانند آن نمایند تا قوت معده را نگاه دارد و اگر قوت قوی باشد در ان فکر بسیار نکنند و مبلغ کافی رخصت دهند و بالجمله باید که تدبیر مانع تولد
فضول باشد و این بتفرغات بالرفق متواتر بود و تا ممکن بود از فصد اجتناب نمایند و اگر از ان چاره نباشد بسبب امتلای خون بحذر و تفاریق در سه یا چهار روز
براخراج خون اقدام نمایند و اکثر انچه فصد در ان واجب بود آنست که سبب سوء مزاج احتباس خون بواسیر یا حیض شده و اولی آنست که اولا بدانچه خون را صاف
کند مثل ایارج فیقرا و طبیخ افتیمون و مانند آن از مسهل سبات تنقیه نمایند پس اگر چاره نباشد اندکی خون بگیرند و در اکثر احوال ایشان احتیاج بتفصیل زجری افتد
که تخریج اخلاط باسهال و تفتیح سدد باشد و بعده بدانچه بدر و تفتیح سدد بود و حقنه های لطیف محلل رطوبات مسهل آن سخت نافع است و چون استفراغ نمودند پس اولی آنچه
معالجه بدان کنند ریاضت معتدل و تقلیل شرب آب و استحمام بآب بورقی و کبریتی و شبی است و قریب دریای شور و حمامات مقام سازند و حمام بآب شیرین نسازند
ضرر کند مگر آنکه حمام خشک استعمال نمایند و در هوای گرم عرق آورند و استعمال قی قبل طعام برای ایشان تدبیری خوب است و باید که در ابتدای امر بسیار سکنجبین کرده
و در آخر او سخت تر کنند و تا ممکن باشد بتخفیف و تفتیح اقدام نمایند و در ضماده و مشروبات ایشان ادویه مفتحه ملطفه خوشبو مثل سنبل و سلیخه و دارچینی استعمال کنند و ادویه ملطفه
مثل افسنتین است و کاشم و غافث و تخم انجره و کمافیطوس و زراوند مدحرج و عصاره قثاء الحمار و قنطوریون و برگ اذریون و حاشا و شیر و کاکنج با نخاعیه و در ضماد ایشان کبریت و عصاره
غافث و قثاء الحمار و بیخ اذریون و برگ او و قنطوریون و خاکستر سوسن کف دریا داخل کنند و این ضماد ایشان را بهترین و لوکات ایشان و حمام صلاحیت دارند و طبیخ غاریقون و شراب
اندک رقیق و شراب سوسن نافع است و از انچه ایشان را سخت سودمند بود نوشیدن شراب افسنتین بر نهار است و از معاجین خصوصا بعد تنقیه تریاق و مثرودیطوس و دواء الکرکم
دواء اللک و کلکلانج نیز ضروری است و گاهی شیر شتر و بول او بنوشانند خصوصا در ابدان سخت و قوی و خصوصا چون سوء القنیه مزمن شود و بیم باشد که استسقا گردد و گاهی دواء قسیلو
شتر با سکنجبین نیم درم تا مثقال مفید بود و کذلک در بول بز خصوصا از آنست که بلیله زرد با وی بیامیزند اگر مواد رقیق صفراوی باشد و از معاجین تکمید معده و کبد بسنبل و سلیخه
و دارچینی و بوره ارمنی و زراوند مدحرج و مانند آن نافع بود و ایضا ضماد از انها بسوس و مانند آن و دوام تمریخ شکم ایشان مثل بورق و کبریت بروغنهای حاره مع وفق ضماد
و از ضماد و مرهم کعک سفرجل ایشان را نافع بود و اگر مشکل گردد بسرگین گاو و پشک بز طلا نمایند و اما غذای صاحب سوء القنیه انچه در ان لذت و تقویت طبیعت باشد مثل
دراج و کباب و شوربا های آنها و زیرباج مطیب بمثل قرنفل و دارچینی و زعفران و مصطکی و کذلک مصوصات و از فواکه انار شیرین است و بهی بسیار اندک نیز مفید بود و واجب است که
با غذیه ایشان مثل خردل و گندنا و ادویه و مانند آن تغیر بکثیر نیز مخلوط سازند مسیحی گوید که اولا ایشان را بایارج فیقرا تنقیه نمایند و بآب نمک و شبی و بورقی و کبریتی غسل کنند و قبل طعام
قی بادویه مهیج قی نمایند و حقنه حاده بعمل آرند و دوام استفراغ بحب متخذ از شحم حنظل و بسفایج و غاریقون و افتیمون و سقمونیا و صبر نمایند نجیب الدین سمرقندی گوید که در اوائل مثل
بسفایج و افسنتین تنقیه کنند و اگر با آن عطش شدید باشد این مطبوخ بنوشانند افسنتین رومی غافث بلیله زرد هر یک پنجدرم سنای مکی چهار درم بوزیدان یکدرم ماهیزهره
نیم مثقال پوست بیخ کرفس دو درم برگ کاسنی تازه با قشا هتره پنجدرم تمر هندی ده درم عنابجه سه است بجوشانند و صاف نموده سی درم ترنجبین در ان مالیده باز صاف
کرده پنجدرم ایارج فیقرا و غاریقون و ترید هر یک ربع درم سقمونیای مشوی نیم دانگ نمک هندی زنجبیل مقل هر یک نیم دانگ باریک سائیده اضافه کرده بنوشند حضرت
مینویسد که این مطبوخ برای سوء القنیه از املای استاد من است پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان هر واحد سه درم تخم کاسنی کوفته بادیان هر واحد دو درم برگ گاوزبان
مثقال مویز منقی هفت درم خطمی سه درم جوشانیده صاف نموده نصف آن صبح باشکر او قیه و نصف آن بدستور وقت شام بدهند و ایضا از املای استادی پوست
بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان پوست ترنج خشک هر واحد سه درم زرشک تخم کاسنی کوفته هر واحد پنجدرم حشیش غافث مغولی و عود قاقلی هر واحد نیم درم جوشانیده
صاف کرده بدستور سابق باشکر هر دو وقت بنوشند و این نقوع نیز برای سوء القنیه از املای آن مرحوم است پنجدرم زرشک او قیه تخم کاسنی کوفته ده درم سه درم عناب

آن ضعف هضم کبدی ست و این سبب واصل ست و اما اسباب سابقه جمیع امراض کبدی مزاجی از قوت آلی مثل فرو نشستن ورم حار و بارد و صلب ستند و ترک آن گاهی جالب سوء مزاج سوی طحال و صلابت صفاق محیط بدان و امراض مزاجی یعنی سوء مزاج یا گرم ملتهب باشد و اکثر آن استسقا بواسطه خشکی پدید کند بجز آنکه خشکی بدو حرارت غریزی تحلیل کنند و غریزی بدان سبب ضعیف شود و بدین جهت جگر تغیر غذا چنانچه باید نتواند کرد و بسا خشکی اولاً از فراط حرارت بود و ازو بان اعضا بدان پس از خوف اقراط غذا نماید و یا بارد بود و این بواسطه رطوبت فضلی استسقا حادث کند و سبب واصل در هر دو تحلیل حرارت غریزی و نقصان آن بتدریج یا اطفا و ضعف آن و بقدر باشد و سبب قریب مفسد و طفی حرارت غریزی شرب آب سرد ست بر ناشتا و عقب حمام و ریاضت و جماع و یا استعمال اشیا تند با مبرد طبیعی مفرط بعد امور محققه مثل ذوبانات و استفراغات مفرط بعرق و بول و اسهال و جمع و حیض و بواسیر بود و مضر ترین استفراغات استفراغ خون ست و اما امراض آلیه مذکوره پس کیفیت موذی بودن آنها بسوی استسقا در تحت هر یک مسطور شده و ظاهر ست که ورم و صغر کبد که استسقا از سبب آن حادث بود و اما اسباب استسقا بمشارکت اعضای دیگر یا بمشارکت همه بدن باشد که سخت گرم یا خیلی سرد گردد چه بی از سهبا ب دیگر بر معده و سوء مزاج آن خصوصاً چون عقب ذرب باشد و یا بسبب ذرب باشد و اما سار یقا بود و یا بمشارکت طحال بسبب عظم او یا ورم صلب یا لین یا حار و باشد و یا بسبب کثرت استفراغ سودا بود که از اطراد سوداوی بانهاک جگر بجهت انتشار قوت سودا که متحرک بسوی کبد و قبر پیدا و یا اتصال اذیت آن بسوی او گردد چنانچه بسوی دماغ میسر و وسواس پیدا میکند و عظم طحال موذی باستسقا و تضعیف کبد بدو سبب میگردد یکی آنکه خون بسیار از جگر جذب میکند و قوت او را ضعیف میگرداند دوم آنکه قوت کبد در آن بعمل مضادت او و منع او از تولید خون جید ضعیف مینماید و گاهی بسبب مشارکت کلیه بسبب برودت گرده یا حرارت آن خاصه بود یا نا رسیده و در ان بعمل آن که مثل بایت ممتد و اگرچه کبد آنرا قبول کند و گاهی بسبب امعا و امراض آن خصوصاً صائم بسبب قرب او از جگر باشد و یا بسبب مثانه یا رحم یا ریه یا حجاب بود و این مشارکت امعا بود و قد بسبب سوء مزاج و تغیر حال او و کیفیات نباشد بلکه گاهی بسبب اوجاع او از مغص و زحیر و قولنج و شدید الوجع و غیر آن عارض شود و که از آن مشارکت رحم گردد بسبب کیفیت آن تنها باشد بلکه بسبب اوجاع آن و حتباس حیض در ان بود و گاهی مشارکت مقعد بسبب احتباس خون بواسیر بود و همچنین حال اعضای دیگر مذکوره است و اکثر مشارکات اعضای ثقل تقعر کبد و اعضای او در ابتفس بحد باشد لیکن اکثر مشارکات موذی باستسقا آن مشارکات با گرده و صائم و طحال و اما سار یقا و معده بود و جالینوس گوید که بسبب ضعف معده مرض جوع البقر پدید آید همچنان بسبب ضعف جگر استسقا عارض گردد و تولد جوع البقر از ضعف معده چنان بود که اول جوع الکلب شده باشد و بدان سبب طعام بسیار خورند و رطوبات ردی در فم معده جمع شود و فم معده گران گردد و مزاج او تباه شود و قوت جاذبه او از فعل خود باز ماند و آرزوی طعام باطل شود و بدین سبب عروق خالی گردد و همه اعضا گرسنه شوند و بسبب گرسنگی اعضا و عدم خواهش معده طعام را قوت ساقط شود و این را جوع البقر گویند همچنین اینجا بسبب ضعف جگر و عجز او از رسانیدن آب با عضای مجاری همه بدن مسدود گردد و اعضا تشنه شوند و از جگر آب طلب کنند این را استسقا گویند یعنی طلب کردن آب و آنکه صاحب او تحور و جگر ضعیف و از تصرف نتواند کرد و با عضا نتواند فرستاد پس بعضی از ان از جگر باز گردد و در شکم جمع شود و بعضی غیر منهضم با عضا رسد و ورم شکم و آماس اعضا پدید آید و هم او گوید استسقا که بمشارکت اعضای دیگر عارض شود و اسباب آن اسباب ضعف جگر بود و آن و یحیی ضعف جگر مذکور شده بیشتر از سوء مزاج بارد افتد که در جگر یا در اعضای دیگر که مذکور شد عارض گردد چنانچه سردی بسیار بمعده در اید و معده را سرد کند و از معده بروده آنها عضری در روده صائم فرود آید و از ین روده با ساریقا و جگر رسد و آنرا سرد کند و سردی او بر همه جا رسد و مجوسی گفته که جمیع اقسام استسقا از ضعف قوت مولده دم که از فعل خود قصور نماید حادث شود و این یا بسبب آفتی بود که جگر را عارض گردد که آن معدن اوست پس مزاج او سرد گردد و عصاره غذا بسوی خون جید منقلب نشود و گاهی بسبب آفتی باشد که بعض اعضای مشارک کبد و مجاور آنرا عارض شود مثل معده که هرگاه آفتی بدان رسد آنرا هضم جید غذا ممکن نباشد و عصاره آن غذا را خام بجگر رسد و آنرا احاله آن بخون جید ممکن نبود و همچنان بجمیع بدن رسد و اعضا را نیز انقلاب آن طبیعت خود ممکن نبود مثل معای صائم و عروق معروف بجداول که چون ضعیف گردند از تغیر عصاره غذا و تنفیذ آن بسوی جگر قوت مولده خون عاجز بود نیز رسیدن غذا بجگر ضعیف شود و گاهی استسقا از فساد مزاج ریه حادث شود حتی که آنرا تغذیه برطوبتی که در خون باشد ممکن نباشد و آن رطوبت در خون باقی ماند و اعضا از ان غذا نمایند و مزاج آنها رطب باید و گاهی بسبب ضعف گرده از جذب مائیت خون حادث گردد و ان مائیت در خون مخلوط بماند و آن وقت مائی باعضا رسد و از ان غذا نمایند و بدین جهت مزاج آنها رطب گردد و شیخ میفرماید که ردی ترین استسقا آنست که با مرض حار بود و رای بعضی کسان آنست که لحمی بدتر از دیگر انواع ست بهر آنکه فساد

وران عام باشد و جمیع عروق بدن و هم بود حتی که همه مفاصل و هم باطل شود و بعضی گویند که لحمی خفیف‌تر از غیر آنست حتی که از طبلی لیکن اولی آنست که زقی صعب‌تر از همه است
پس از لحمی بعضی خفیف‌تر از همه بود و بعضی سخت ردی باشد و این بحسب اعتبار اسباب موقعه در ان بود و ظاهر حال در اکثر آنچه تجربه ظاهر شده باید که اصناف
لحمی خفیف‌تر بود و وجه مناسبت ضرورت آنکه گران بدان ضعیف‌تر بود که در زقی و طبلی فرود صاحبان استسقا لتغیر انطار کسی ست که مزاج طبیعی او را یابس باشد مگر آنکه مرض
ضد مزاج اصلی او بعینه نگردد و اگر بسبب امر عظیم سخت قوی استسقای واقع بسبب صلابت الطحال سالم‌تر بسیار از واقع بسبب صلابت کبد بود بلکه آن مرض عسر العلاج است و گاهی
ماده استسقا غلبه کند حتی که به بود و ضیق النفس و سعال حادث کند و این دلالت بر قرب موت و هم ور کند و گاهی عسر نفس بمزاحمت شود و لهیب بلد و این سالم‌تر است
و گاهی پیشانی و الفرب مزمنه قروح و همین دلیله بسبب روادت سنجارت حادث گردد و در آخر استسقا گاهی قروح در بدن بسبب فساد مزاج خون حادث شود و گویند که چون از استسقا
مثل پاره لحم نازل شود و مشید بهلاکت بود و صاحب مالیخولیا را اگر استسقا عارض شود مالیخولیا زائل گردد و بسبب ترطیب استسقا مزاج او را و اقسم‌هند که اسهال و شدت استسقا
بسبب اجتماع دو مرض قوی غیر سلیم و تدارک مضرت اسهال بکثرت تعرق و التو بعض کرده شود و در استسقا جایز نیست و باید که صاحب استسقا معلوم کند که اول آنچه منتفخ شده
آن عانه است یا پاهای یا پشت یا ناحیه گرده و قطن یا ورده بهر آنکه اختلاف مواضع که بدان انتفاخ ابتدا کند لامحاله تدبیر آن مختلف باشد و واجب است که طبیعت او در بیرون
و لیس معلوم باشد چه بیرون طبیعت او خشک بهتر از انست که نرم باشد خصوصا در انتفاخ بتدی از قطن و کلیتین و در بتدی از قطن لین طبیعت بیشتر بود بسبب از دره و
رطوبات غذا از ان بسوی معاو در بتدی از قدم لین طبیعت اکثر باشد و باید که حال مواضع سره و عانه دریافت نمایند که آن خیمت ست یا لحمی پس تمیز دلالت کند
بر قوت و بر احتمال اسهال و ایضا نظر کنند که صفن در انتفاخ مشارک است یا نه و چون مشارک باشد خوف فتح بود در فتح معنی معد به موت در قروح حشفه عسر البرء است
و بعضی گویند که بسیار اوقات مشاهده در آمده که چون صاحب استسقای لحمی را بشتا نمک و یا رشیند پاهای اکله پدید آید بوزنجیم هلاک شود و تحسین اکاست
و بحر العمر فی اکله و علی ابن زین میگوید که اگر در مرض استسقا بران مرخ باشد امید کمتر بود و بقول بقراط استسقا که از امراض حاده افتد ردی باشد و هم او گوید که
چون صاحب استسقا بمرض سعال بسبب ثقل نزله در زکام و کذلک اسهال صفرا حادث شود امید خلاصی نباشد و ایضا استسقا با تپ ردی است و جالینوس گوید
که تپ با استسقا بمنزله ذات الجنب با نفث الدم است که نفث الدم محتاج بچیزی بود که حبس اخلاط نماید و ذات الجنب محتاج بچیزهای مخرج آن باشد و اگر بعضی
بحالات طبیعی باشد آن سالم‌تر بود بهر آنکه دلالت کند بر آنکه حرارت غریزی قوی ست و انطاکی گوید که اجماع واقع شده بر آنکه ردی‌ترین انواع استسقا و اکثر
از انواع اسلم بود آنست که از حرارت بود و علامتش لزوم تپ و سرعت نبض موجی و بدبوی بول و کف قاروره و شرب آب بسیار است و آن تعجب گفته که بسبب حرارت این اقسام
بهتر بدست و آن بسبب جگر بود و علاج استسقا تحلیل و ادرار قوی باشد و حرارت مانع آنست و این نحو نیک ست و بحرارت ممتنع نشود بنابر تعفین آن اخلاط
و اکثر با این نحو ... کبد بود و خون و صدید در بول یا براز برآید و بعد خروج آن موت واقع شود و چون این مرض از کبد حادث نبود ردی‌ترین این آنست
که از عضو قریب مثل گرده یا معده و در فعل مثل معده یا در حرارت غریزی مثل آلات نفس باشد و خفیف‌ترین او آنست که از مرض عضو غیر کبد باشد **علامات کلی جمیع**
انواع استسقا تابع او فساد رنگ چهره است و تهیج پاها بسبب ضعف حرارت غریزی و رطوبت خون یا سنجابیت آن و تهیج چشم و سائر اعضا و تشنگی و ضیق النفس و در اکثر
قلت شهوه با شدت عطش آب مگر در بعض آنچه از سردی جگر باشد خصوصا از نوشیدن آب سرد و غیر آن و در جمیع خصوصا در زقی و لحمی قلت بول و کثرت
احوال سرخی بول بسبب قلت آن و ایضا بسبب قلت تمیز و موت و صفرا از بول پس واجب نیست که بسبب رنگینی و سرخی آن حکم بر حرارت استسقا نمایند و اکثر در مرض
تپهای مزمن و تشویر که از آن آب زرد باید که کثرت آن در لحمی و طبلی لیس دریافت نمایند اگر با آن علامات حرارت از التهاب و عطش و زردی رنگ و تلخی دهن و نبضات
یابس بدن و سقوط شهوه و قی زرد و صفرا و شدت حرقت بول در آخر بنا بر شبات حرارت باشد سبب استسقا حرارت جگر بود و اگر کثرت صفرا و علامات ذوبان و تقدم برانر
و بول عسالی و صدیدی بود و درم پیشگاه و کمرگاه تپ باشد استسقا از جنس ذوبان بدن و تحلیل اخلاط بود و کذلک استسقا حادث از امراض حاده و اگر علامات خلاف
این باشد و شهوه باشد بود چنانچه در برد معده و بعد از اطعام مزاج سافل شود استسقا بسبب برودت بود و اگر قبض طبع و ورم یا پهلو و سرفه بلانفث
باشد ابتدای استسقا از ورم کبد بود و اگر علامات ورم صلب ظاهر بود و تابع او در تب و قلت شهوه باشد سبب آن ورم صلب بود و اگر ورم از جانب جگر

ابتدا کنند و با آن طبیعت قبض باشد و سائر علامات ورم حار پدید آید بلکه ورم حار بود و اگر رنگ مائل بسبزی و سیاهی بود و سابق امراض طحال و عدم سقوط اشتها باشد استسقا از مشارکت طحال بود و همچنین اگر علامات امراض معده یا سده ماساریقا و یا علل کلیه یا مثانه یا رحم یا امعا یا ریه و حجاب یا مقعد دریافت گردد استسقا بمشارکت همان عضو باشد

علاج کلی اقسام استسقا

تقلیل غذا کنند و حتی الامکان اکتفا بر آب یخنی نمایند و از خلیس حبوب و آب منع کنند و بضرورت برنج مجوز است و عوض آب بر عرقیات قناعت نمایند و عرق عنب الثعلب با عرق بادیان اندک اندک بخشند و اگر نتوانند آب آهن تاب و نقره تاب طلا تاب دهند و گویند که اگر شش بار از آهن و پنج بار از طلا و چهار بار از نقره آب اداغ کنند نفع بود و قدر آب در تمام روز زیاده از سه چند غذا نشاید و مقدار غذا ششم حصه از حالت صحت باید و از کوزه تنگ ماشوره بمص بخشند و بید الورد و بادیان اکثر همراه شیره عنب الثعلب و شیره تخم کشوث شربت دینار یا گلقند یا شربت بزوری خورند و اگر برودت زیاده باشد شیره بادیان و تخم کرفس افزایند و اگر حرارت باشد شیره تخم کاسنی اضافه کنند و اگر سرفه بود شیره اصل السوس داخل کنند و از عنب الثعلب خشک مغز فلوس سنبل الطیب در آب عنب الثعلب سبز سائیده ضماد کنند و جدوار فرنجی در آب عنب الثعلب طلا نمودن نیز از برای تنفیح استسقا نافع بود و ریاضت و تعریق و اندفان در ریگ و خریدارفت جبال بصاحب استسقا بسیار فائده میکند و تضمید با پشاب بز و سرگین گاو و بوره ارمنی و سرکه برای هر قسم استسقا نافع بود و اگر با استسقا حرارت باشد قرص زرشک یا کلکلانج با روهمراه آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق با شربت بزوری یا سکنجبین بزوری بدهند و عصاره زرشک در اوند با سکنجبین و آب انار در صورت حرارت هم مجوز است و شیره خیارین و تخم کاسنی و تخم خربزه و زیره سفید در استسقا که با تب باشد مفید بود و در استسقا قبض بهتر از اسهال بود و اگر در آن اسهال هم باشد آب با زرنگ سبز مروق با رب به شیرین و یا زرنگ مناسب بود و اگر در بعض اوقات حاجت تنقیه شود بعد نضج از مسهل بلغم تنقیه کنند و بادیان تخم کرفس تخم کاسنی بیخ هر سه و اصل السوس مویز منقی انجیر زرد انیسون تخم کشوث بیخ اذخر سیاوشان برنگ کابلی ریوند چینی جوشانیده با گلقند دهند و اگر حرارت باشد تخم خیارین عنب الثعلب گل سرخ زرشک عوض ادویه شدیده الحرارت داخل کنند و بعد نضج سنای مکی ملینات تربد زنجبیل غاریقون مغز فلوس شکر سرخ روغن بادام اضافه کرده مسهل دهند بعد تنقیه تدابیر مذکوره بکار برند و حب استسقا منقی و مفید اقسام اوست و کذا حب هندی نسخه علاج الامراض نافع و بعد استحکام مرض شیر شتر نوشانند و بدانند که درین مرض از آب سرد و حموضات و اشیای رطب مطلقا احتراز کنند و ایضاً از جمله فواکه ترنج اجتناب نمایند مگر انار که با خاصیت مفید است و تقویت معده و اصلاح کبد و عضو مشارک واجب است و اعتدال میان لین و قبض مناسب بود و ریوند با آب کاسنی یا سکنجبین ملین است و شربت حب الآس با رب و طباشیر قابض و فصد شدید المضرت و مدرات غیر معتدل جید بود و تدبیر دوائی که در استسقا بکار برند باید که در حق او مبالغه کنند تا قوت او زود ... از معاجین تریاق فاروق و مثرودیطوس و دواء المسک حلو و معتدل مفید و بید الورد درین مرض نافع ترین اشیاست و همواره معمول و باید که معاجین کبار قبل تنقیه خصوصا تریاق و مثرودیطوس اصلا ندهند و حکیم علی نوشته که بعض اطبای زمانه ما تریاق پیش از تنقیه خورانیدند و مریض قبل از روز سوم بمرد و گویند که چند قوقی را خاصیت عجیب است و کذلک فرفیون و اگر بر غذای یک وقت اقتصار کنند صواب تر باشد و اگر مریض دیگر مضطر گردد بمویز و انجیر یا اندک پسته و بادام و فندق رفع کنند و اغذیه بگوشت تیهو و دراج و چوزه مرغ و امثال آن دهند و شوربا اگر چه از رطوبت مائیت خالی نیست لیکن بمعده مناسب بود و گاهی برنج و دال مونگ با گوشت پخته و یا صرف برنج با گوشت پخته و گاهی برنج جدا پخته با شوربای گوشت و اندک از حرم آن بدهند و اگر دیر هضم باشد ترک کردن اولی است و از بقولات برگ کاسنی و عنب الثعلب و شلجم و چقندر است و اگر آب آنچه جوشانند تا ثلث بماند و بجای آب دهند جائز بود و آنجا که بیماری استسقا تشنگی مفرط بود و عوض اشیای گرم بر نوشیدن عنب الثعلب و تخم کاسنی قناعت کنند و بنوماش یا مغز بادام تناول نمایند و جهت تلیین این مطبوخ خوردن سنای مکی هفت درم هلیله کابلی هلیله اهلی هر یک پنج درم تخم نیلوفر تخم کاسنی هر یک سه درم مویز منقی پانزده درم آلو سیاه و عناب هر یک ده عدد سپستان بیست عدد فلوس خیارشنبر و ترنجبین هر یک ده درم و اگر تنها مغز خیارشنبر عمل نیک کند فلوس او با شیره کاسنی نافع ترین مسهلات است پس عرق گاوزبان عرق کاسنی گلاب هر یک ده درم با نبات یا شربت مناسب بیاشامند و بعد از تنقیه آب کاسنی و سکنجبین دهند تا که حرارت زائل شود و انفع اشیا در هر قسم اغتسال به آب کبریتی و نطرونی و مانند آن و تعریق است و هر استسقا که بمشارکت معده باشد خواه از ورم یا ضعف طحال یا از برودت ریه یا بمشارکت گرده یا معده یا رحم یا احتباس خون حیض یا زحیر یا وجع پشت یا مشارکت حجاب یا حرارت جمیع بدن باید که با وجود تدابیر استسقا در ازاله آن نیز توجه فرمایند بدانچه در مقام هر یک مذکور است و برخی از آن در استسقای لحمی نیز مسطور گردد و هرگاه در استسقا دوا سود ندهد داغ دهند بر پنج جا سے

یکی بر فم معده دوم بر جگر سوم بر سپرز چهارم بر قعر معده پنجم بالای ناف اگر مریض قوی بود یکبارگی والا بتفاریق **طریق تعریق** بوره ارمنی بر روغن بابونه آمیخته بر بدن طلا نمایند یا نمک باریک سوده با بیه گاو آمیخته و یا زراوند طویل و مدحرج بر روغن بان یا روغن غار ضم کرده یا دارچینی و سلیخه و قصب الذریره بر روغن سوسن مخلوط ساخته از اینها هر کدام که بهم رسد طلا نمایند که در تعریق و تنشیف آب اثر نیک دارد و نشستن در آفتاب و حمام خشک و در تنور نیمگرم که سر بیرون داشته باشند نیز معرق ست **طریق اندفان** باید که مریض در ریگ نیمگرم اندازند چنانچه تمام بدن او پوشند سوای سر لیکن ریگ بسیار گرم نباشد و در مقدار هم بسیار نبود و غلطیدن در ریگ گرم نیز مفید بود **طریق استعمال شیر شتر** در امراض کبد و طحال بدانکه از جمله شیرها شیر شتر در ازاله استسقا و تفتیح سدد و تحلیل اورام صلب باطنی و تحلیط غلیظ کائن در کبد و دفع یبوست جگر و ضیق النفس و امراض طحال خاصیتی عظیم دارد و با وجود آنهمه منافع غذای ابدان ضعیفه میشود و انعاش قوی مینماید و عادت اخلاط می نماید و تعدیل آن میکند و اخراج زرداب باسهال و ادرار مینماید و بسبب کثرت مائیت و قلت جبنیت خود بجاری نمی چسپد و از آنجا نمیکند و باعث شدت استرخا و جهت آن از مائیت جدا میشود و ازین جهت گرم و رقیق و مائل بشوریت میباشد و جمیع انواع استسقا و اکثر امراض جگر بالخاصیة و باخراج مائیت سودمند بود اما هرگاه با امراض جگر و طحال تپ باشد شیر زنهار نباید داد و همچنین در اوائل استسقا اصلا نباید داد و در ابتدای و اخر استسقا ابتدای و اوائل استسقاست اصلا نباید و همچنین تا مرض مستحکم نشود دادن شیر جائز نیست زیرا که قبل از استحکام اسهال چیزی از مائیت نمیکند و ضعیف میگرداند و کذلک استعمال شیر شتر بلکه بعد از آمدن تا چهل روز نگذرد و شیر شتر زاییده بعید العهد تر خوب نیست و بهترین اوقات دادن شیر میانه یا اول زمستان است و شتر اعرابی جهت این کار بهتر است بالجمله هرگاه اراده استعمال شیر شتر کنند پس بگیرند ماده شتر جوان صحیح البدن که بعید العهد از زاییدن نباشد و چهل روز از زاییدن او گذشته باشد و اول هفت روز پیش از شروع شیر باید که ماده شتر را خوردن چیزهای ملطف و مدر و مسهل مثل قیصوم و شیح و کرفس و بادیان و کاسنی و عنب الثعلب و امثال آن اشیای مناسبه هر مرض حسب حرارت و برودت مزاج مریض داده باشند و گویند که در آخر روز آرد جو با تخم کرفس و بادیان و انیسون آمیخته خورانیده باشند پس روز هشتم وقت صبح شتر را نزد بیمار طلبیده ظرفی را خوب شسته خشک نموده با آتش گرم کرده در آن شیر بدوشند و کف آن دور کرده همان وقت گرم گرم بنوشند و سرد شدن ندهند بلکه اگر از پستان بنوشند بهتر بود و از چهار دام شروع نمایند و سه روز بر همین قدر اکتفا کنند و با یک توله شکر یا شربت بزوری یا شربت دینار یا گلقند تنها یا دیگر مرکبی مناسب مثل بید انجیر و دوا الکرکم و دواء اللک و کلکلانج و دیگر سفوفات و اقراص مناسبه حسب حاجت اضافه نموده بخورند و بعضی تا چهار مثقال در شیر داخل کرده و سنبل الطیب نیم مثقال سوده بر آن پاشیده میدهند و میگویند که اگر این قدر سنبل الطیب و عسل گرمی کند یکی از آن هر دو ساقط کنند و از دوم نیز قدری کم داخل نمایند و کذا در وزن دیگر دوای مرکب که همراه شیر مستعمل شود تقلیل ورزند و بعد سه روز از استعمال شیر هر روز یک یک دام بیفزایند چون هفت هشت روز افزوده شود باز بر مقدار یکه رسیده باشد تا سه چهار روز توقف نمایند هرگاه دریافت کنند که این قدر شیر خوب هضم میشود باز بیفزایند و باز همین عمل کنند و اگر بعد هضم همراه شیر این سفوف گاهی بدهند فائده کثیر مشاهده گردد عصاره غافث عاریقون زرم سفید تربد سفید گل سرخ هر واحد یکماشه ریوند چینی سنای مکی هلیله کابلی از هر یک دو ماشه کوفته بیخته سفوف سازند جمله یک خوراک است و این سفوف نیز در جمیع انواع استسقا جهت اخراج مائیت مجربست ریوند خطائی تربد سفید هر یک شش ماشه پوست هلیله زرد سه ماشه غاریقون سفید دو ماشه زنجبیل دو ماشه سفوف ساخته شکر سفید برابر همه آمیخته هفت ماشه با شیر بدهند بالحاصل شیر را تا بست و یک روز بتدریج زیاده کنند پس توقف کنند بروزیکه رسیده باشد بعده هر روز کم کنند بطوریکه زیاده کرده اند و گویند که تا بیک رطل نهایت دو رطل رسانند و در اکثر از جهت تا سه رطل هم گوارا میشود و بعضی گویند هر قدر که معده مریض هضم کند و قادر بر تحلیل آن بود توان داد و تا در آروغ طعم شیر ظاهر نگردد ترک نباید کرد و اگر مزاج قوی باشد تا چهل روز افزودن هم مناسب ست و اگر مزاج متحمل این قدر نباشد هر قدر که درست و یک روز رسانیده باشند بر همان قدر مستمر باشند یا کم و زیاده بحسب طاقت عمل آرند و اولی آنست وقتیکه دریابند که اضافه نمودن شیر بر قدری که رسیده باشد ضرر میکند پس بر همان قدر مواظبت نمایند بالجمله زیادتی وزن شیر و مقدار استعمال آن بست و یک روز تا چهل روز و زیاده از آن موقوف برای طبیب ست و باید دانند که هرگاه شیر شروع کرده شود در غذا کم باید کرد و هر روز که شیر زیاده نمایند در مقدار غذا قدری تقلیل نمایند تا آنکه یک وقت شیر و یک وقت غذا مناسب استعمال کرده شود و بعضی گفته اند که در ایام استعمال شیر در سه روز اول از غذای روزینه قدری که بجای مقدار غذائیت شیر تواند شد کم کرده شود و بعد سه روز که حسب حاجت و تحمل مریض در مقدار شیر افزوده میشود همین قسم از غذا کم کرده بجائی رسانیده شود که یک وقت عوض صبح عوض غذای روزانه همان شیر باشد و بوقت شب از غذاهای موافق حال

مثل آب نخودی و نخود آب و قلیہ و خشکہ و پلاؤ و کم روغن استعمال کردہ شود لیکن بباید کہ غذا وقت ظہور اثر بخار از شیر بعمل آوردہ باشند کہ بامر اللہ سبحانہ صحت عاجل و شفای کامل حاصل گردد و این طریق نوشیدن شیر با وجود بقای غذا امر جوہر بخلاص است خصوص در صورتیکہ اشتہا فتوری نگرفتہ باشد و ورم و امتلای بادی بحد افراط رسیدہ باشد اما اگر معدہ مریض ضعیف باشد و بر تحلیل غذا و شیر ہر دو قادر نبود و شہیتہا کم بود درین حالت ترک غذا مطلقا انسب و اکتفا بر شیر فقط مناسب و اگر با شیر بول شتر بیامیزند در ازالہ انواع استسقا و اخراج زرد آب نافع تر خواہد بود و مخفی نماند کہ بعد سہ روز از استعمال شیر بسا است کہ شکم نرم میشود و گاہ قبض میگردد پس اگر اسہال نماید علاج باید کرد کہ بدن خشک است اسہال نماید یا شیر منجبن میشود در صورت تجبن نگر احدار ضرورت و استعمال دو دانگ سکنجبین ہمراہ شیر رفع تجبن نماید و نعنا برای رفع آن تعلیت شتر بکرفس و بادیان و شبت و دو سہ و مانند آن مناسب و اگر طبع قبض بود گلقند یا شربت دینار ضم نمایند و گویند کہ ہر گاہ طبع مجیب نباشند تا بقدر نیم وزن شیر بول شتر مخلوط باید کرد و مادامیکہ بول صاحب مرض بعد از شیر زیادہ از ان رفع شود و زرد و منجمد رگردد و اطلاق نماید و اگر شکم نرم شود و از کثرت اسہال ضعف گردد با تنگ و ریوند و شیا سی قابضہ مقویہ چون مصطگی و سنبل و قرص زرشک قابض و امثال آن ہمراہ شیر بکار برند و یا شیر یک دو روز موقوف نمایند و یا شیر یک روز بدہند و دو روز ندہند و ہمین است طریق اول حکیم شریف خان در حاشیہ شرح اسباب می نویسند کہ یکبار عوض شیر شتر ہنگام فقدان او بول شتر در استسقا استعمال کنانیدم و کثیر النفع یافتم طریق دادن ماء الجبن از شیر شتر کہ نافع استسقا است بگیرند شیر شتر یک نیم رطل و در دیگ بجوشانند و یک نیم اوقیہ سکنجبین بزوری حار یا معتدل حسب مزاج در ان اندازند و از چوب انجیر پوست جدا کردہ تراشیدہ کوفتہ بر ہم زنند و از آتش فرو آوردہ سرد نمایند پس از پارچہ دو تہ صاف کردہ آب آنرا بگیرند و در یک رطل آب یکدرم نمک اندرانی و پنجدرم ترنجبین سفید کوبیدہ داخل کردہ باز بجوشانند و کف بردارند و صاف کردہ ثلث رطل از ان بیاشامند و ہر روز اندک اندک بیفزایند تا بیک رطل آید و آن استسقا کہ با حرارت باشد مانند زقی در ان وقت از شیر بز و شتر اولی است طریق نوشیدن آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق کہ در امراض جگر مستعمل میشود بگیرند برگ کاسنی سبز و برپارچہ مسح کنند و غسل دہند و کوفتہ آب بیفشارند و در ظرف قلعی دار اندازند بر آتش خفیف گذارند تا مثل شیر بریدہ شود باز صاف نمودہ بکار برند در ترکیب داون و قدر شربت آنہا مانند شیر شتر است مگر مسہل مغز فلوس بطوریکہ در ماء الجبن میدہند درین ہم میدہند و ہمین است ترکیب ساختن و دادن آب بادرنگ سبز کہ در استسقا با اسہال میدہند مگر بدون مسہل دہند اقوال بعض اطبا قرشی میگوید کہ ذرو فی مینویسند کہ مصابرت بر جوع و عطش مستسقیان واجب است و اگر ترک نان ممکن بود احسن و اولی است بہر آنکہ نان مسدد و مستسقی است و الا بر اندکی از نان خشکار یعنی سبوس دار کہ نیکو پختہ باشد اقتصار نمایند و اغذیہ غلیظہ مثل ہریسہ و کلہ و پاچہ کہ آن از برنج با شیر و چیزہای شیرین مثل خرما و دبس یعنی عصارہ رطب ای خرمای تر مپزند و اغذیہ لزجہ مثل پاچہ کہ آن مسدد و ملزوجت است ترک کنند و از امتلا البتہ اجتناب ورزند زیرا کہ اعضای تدبیر غذا در ایشان ضعیف می باشند پس در تضرر با امتلاء اشک نیست و استعمال مائیات کم کنند حتی کہ دیدن آب و شنیدن حال مضرت و اگر چارہ نباشد قدری آب بعد ہضم غذا از نزدیک فرط عطش استعمال نمایند و ریاضات معتدلہ و سواری جہاز و تعرق نشستن در آفتاب بلکہ در تنور گرم سر غو بیرون ہنگام کثرت و عدم تپ و ورم و رد حشا و سکن نزدیک دریای شور و غلطیدن در ریگ و اندفان در ان و ہجرت بسوی بلاد حجاز لازم گیرند و گاہی بدل اندفان در ریگ نمک سودہ بکار برند و اعتنا باصلاح کبد و ادرار بول ایشان کنند و تعدیل اجابت طبع و تلیین و قبض بہتر از افراط در ہر دو است اشعر آب کاسنی سبز با سکنجبین بزوری و قرص کشک صغیر اگر در پیچ حرارت باشد و الا آب بادیان یا آب کرفس مخلوط سازند و بدانکہ تدبیر اولی درین علاج آنست کہ گاہی شربت مسکن تشنگی دہند اگر حرارت باشد و گاہی شربت ملطف بدین ترتیب کہ یک روز آب کاسنی با سکنجبین بنوشند و یک روز آب بادیان مخلوط با آب کاسنی و یک روز آب کرفس بعصارہ برگ ترب و گاہی سہ اعداد بول مثل آن آب عنب الثعلب و آب کاکنج بنوشانند و ما گفتہ کہ اکثر دیدہ ام کہ صاحب استسقا از آب برگ ترب با سکنجبین خلاصی یافت و شربت دینار یا شربت اصول با سکنجبین بزوری و قرص ابہر باریس و قرص ورد یا عصارہ غافث و بعض این شہر بمقتضای حال و وقت بدہند و اگر تریاق فاروق ہر روز قدر حمصہ استعمال نمایند در استسقا دیات و دیگر صحت یابند چنانچہ بعضی اطبا تجربہ کردہ اند و سکنجبین عنصلی و دیطوس نافع است و شیر شتر اعرابی کہ شیح و قیصوم چریدہ باشد خصوصا ہر گاہ عوض غذا او آب ہمین استعمال کنند خیلی سود مند است و جماعتی از مستسقیان در بلاد عرب رسیدند و عوض غذا و آب شیر شتر خوردند و از استسقا شفا یافتند و کذلک بول شتر و نیز اعرابی کہ مفتحات و مقویات کبد و احشا مثل شیح و قیصوم و کرفس بری و غیرہ چریدہ باشد و اقراص ہاذریون مشکور است مسہلات ریوند با سکنجبین ما زینجدرم تا یکدرم و مسہل صفرا پوست ہلیلہ زرد و ریوند و افسنتین ہر واحد نیمدرم و کذلک ریوند با آب انار ترش و اسپغول

آب کاسنی با فلوس خیارشنبر و ریوند و روغن بادام است و مسهل ملین غاریقون تربد هر واحد نیم درم نمک هندی ربع درم و کذلک غاریقون ریوند و غافث هر واحد نیم مثقال
و مسهل سودا افتیمون و غاریقون و هلیله سیاه و کابلی و اسطوخودوس هر واحد نیم مثقال است و باید که با اینهمه ادویه مقل ازرق و کتیرا هر واحد ربع درم برای اصلاح
ادویه مسهله آمیزند و ادویه را بروغن بادام چرب کنند و چون احتیاج باخراج اخلاط کثیره افتد مرات خارج کنند تا قوای معده و کبد ایشان ضعیف نگردد و مدرات قوی
و تخم کرفس و انیسون و بادیان و تخم کاسنی و خیارین و تخم خربزه و قرص ماذریون که مسهل و مدر مائیت است درین مرض بغایت نافع اینهمه با بعضی از آنچه سبب فراخ
از آبها و اشربه مذکوره استعمال نمایند اغذیه همه جید الجوهر لطیف قلیل الفضول مثل جوزه مرغ و دراج و بچه کبوتر مطبوخ زیرباج یا سکباج پخته یا بموز و نارد و انار ترش و نعنع بانیطور
که موبز با انار دانه و اندک دارچینی بسایند و بدیگر اضافه نمایند تا خوب پخته شود یا مطبوخ مطنجن با زیره و مثل دارچینی و زنجبیل و زعفران و مصطکی و کشنیز خشک بدهند
ادویه موضعیه ضماد خشک بزور سرگین گاو و بوره ارمنی و سرکه نمایند و گاهی دران گوگرد زیاده میکنند صاحب کامل بر جمیع بدن و رقی بر شکم و طلی بر جام افتند و استعمال
کنند و ضعیف تر ازان نمک و سرکه و حنظل لطیف است که در ابتدای این مرض و در سوء القنیه بهتر است و جمیع اقسام را غسل با آب چشمه گرم و حمام عرق نافع است و اما حمام
رطب با آب شیرین ایشان را بسیار مضر است صاحب شفاء الاسقام گوید که غرض مقصود در جمیع انواع استسقا عنایت باصلاح مزاج کبد است بعده علاج نفس مرض و
باید که در مستسقیان از اسهال بادویه قوی الاسهال یا ذوات کیفیت ردیه حذر کنند و از ریوند در آب کاسنی یا قرص انبرباریس و ندی عدول کنند و از قرص الورد ریوند
که در اخراج ماده کثیره و ماء صفر مشکور است و شربت قشر اصل هندبا با شربت متخذ از آب کاسنی و انبرباریس و گلقند افزا ... منعقد ساخته هر روز دو وقیه بخورانند و در
هر هفته یکبار ریوند چینی نیم مثقال دران اضافه کنند و استاد من هنگام عدم صبر ایشان بر نان بقدر نیم درم ازان میداد و عوض آب باستعمال مثل شربت هندبا یا عرق
کاسنی با آب عرق او با شکر یا آب زرشک یا نقوع غافث امر می نمود و اگر مریض عادی استعمال شراب باشد اندکی کهنه زرد رقیق ازان بشکر بدهند و شیر شتر با شکر
بغایت نافع است و اغذیه لزجه مثل شیره و حلواها که دران نشاسته و سویقات افتد ترک نمایند و بعد تناول غذا از ریاضت بسیار حذر کنند تا غذا را ناخام بسوی اعضا نافذ
نکنند و عقب غذا او حرارت عطش از معطشات مثل تخم کرفس و انیسون که هر دو قوی الادرار اند برای اخراج آبکه نوشیده است بیاشامند و اگر حرارت نباشد ماء العسل بدل
آب بهتر است و آب با تمر هندی مدر بول و نافع استسقا خصوصا لحمی است و استعمال شراب ممزوج با آب کاسنی نافع و فصد در کدام نوع استسقا جائز نیست مگر در انجا که
سبب او انقطاع خون حیض یا بواسیر باشد فصد اول کنند و لاسیما چون بول احمر غلیظ بود و اگر تپ باشد در تیجا نیز فصد نشاید و شرب مسهل تا آنکه تپ زائل نشود
و اگر حرارت باشد و شربت قشر اصل هندبا با قرص زرشک راوندی ممزوج کرده همراه آب کاسنی و سکنجبین بدهند و غذا در انواع استسقا استاد من بانیطور میداد
که لحم گوسفند یا ماکیان یا بچه آن و کبک یا تیهو و مانند آن بپزند و گوشت آن بخورند و شوربای آن بگذارند و در نان ایشان کرویا و کمون و نانخواه داخل کنند
اگر استسقا بارد باشد و اگر حار بود از غذا برانند که ضرورت متخذ بسرکه و شکر و آب زرشک و کاهو و کاسنی پخته اقتصار نمایند و ماء الشعیر مخلوط سکنجبین خصوصا اگر
سفرجل خوشبو و شیرین دران پخته باشند برای ایشان خوب است و اگر انچه در کبد او حاصل شود نافذ نگردد و در کبد خود ثقل هنگام آخر هضم دریابد سکنجبین و آب کاسنی و
... شقوق و آب عنب الثعلب بعد ازانکه جوشانیده و صاف کرده باشند اقتصار نمایند و سرکه قاطع عطش مستسقی و مفتح سدد است و زرشک در هر حال بهتر است و ...
استسقای حار را قریص و هلام و امثال نافع بود و اگر خوف ضعف باشد و از بهترین نان خورش و ادویه ایشان سرکه مطبوخ زیت است و گویند که غذای مستسقی فربات کنند
و سه بس او بدهند اگر متوسط الاکل باشد و عشر آن اگر کثیر الاکل بود و آبکه نوشد باین تدبیر مدبر کنند که بگیرند آب بقدر صد رطل و بران یک رطل سرکه کهنه اندازند و بجوشانند تا ثلث
بماند پس سرد کنند و هر روز سه چند غذا بنوشند و ازین زیاده ننمایند و اگر کمتر ازان نوشند بهتر باشد و خاصه در استسقای بارد و از ضمه بابونه و اکلیل الملک و حاشا و پودینه و خشک ...
و چند ... بعسل خیارشنبر سرشته بر بدن طلا کنند اگر حرارت نباشد و اگر حرارت و ورم گرم باشد صندل و گل سرخ و خطمی و بنفشه و آرد جو و روغن گل و آب عنب الثعلب ضماد نمایند
و حمام عرق هنگام صلاح اعضای باطنی نافع است و استاد من امر بغسل ساقین و قدمین مستسقی با آب گرم و بوس و نمک می نمود و نشف رطوبت و ازاله ترهل میکرد و دوام
جلوس در آب دریای شور نافع است لیکن اینهم بعد صلاح اعضای باطنی و زوال حرارت کبد انطاکی می گوید که ملازمت قی شبت و ترب و عسل و بورق و بادزهر
سکنجبین و رجا کنند و مشی در گرمی و خواب در ریگ و خاکستر حار و نمک و استحمام آب شور و کبریت و استعمال هر چیزیکه مدر و مفتح سدد و مقوی اعضا و مجفف فضلات بود و ...

لباس سو و صوف و ترک چیزیکه مسدد و غلیظ خون باشد مثل لحم بقر یا بغرویت نخود مثل یابسه یا هر دو مثل هریسه و استعمال اشربه متخذ از آب بادیان یک وزن و آب کرفس وزن دیگر نمایند
و سکنجبین و قرص انبرباریس اگر در اینجا حرارت باشد بدهند والا افلا و ابوال نزیاب برگ ترب و کرفس و سکنجبین و دوای مجرب است چون یک وزن گذارند و روز دیگر استعمال نمایند
و همچنین کاکنج و کلکلانج و آب انار در حار و اشق و سکبینج و انجره بعسل در بارد و اگر در اینجا اسهال باشد تریاق فاروق یا شیر و بطوس بقدر تحمل قوت مع زیادت در کمی نسبتا
بغیر آن دهند و اجتناب از فصد در سائر انواع خصوصاً چون ورم صلب باشد که آن ردی است و باید که تنقیه با سهال اول امثال ماذریون کنند و از ادویه جیده انست سداب سوخته و
مس سوخته سرگین کبوتر هر واحد یک جزو نمک نیم جزو بعسل سرشته از مثقال تا سه مثقال استعمال کنند و ریوند محمود است خصوصاً با آب سکنجبین مع آب کرفس چون سدد عظیم گردد و از انجمله
تجربه کرده ایم این حب است بگیرند مس سوخته و بغایت نرم سائیده باقی اجزای و همان حب است که در استسقای زقی در قول صاحب خلاصه خواهد آمد و در ضماد دیگر با این حب بکنند
و همانجا بیاید در کمی لک و حلبه و در طبلی اشق و انیسون و فرفیون بیفزایند و از مجربات ما این حب است توبال مس ماذریون تربد انیسون پس اگر کمی باشد زراوند اضافه کنند
و اگر زقی بود ماذریون فزایند و اگر طبلی باشد اسارون عوض زراوند کنند و بهر حال اجزا مساوی و ریوند و لک هر واحد نیم جزو با آب کرفس سرشته حب سازند شربتی یکمثقال و دو مرتبه
در یک هفته با گرسنگی و تشنگی عقب مسهل و استعمال اوریالی و هر خوشبو و مبخوش مثل بهروزشک و کذا سته نافع بود و در حار اوریالی با آب کاسنی حل کنند و در مسهل رعایت اخلاط غالب
کنند مثل زیادت غاریقون در بلغم و افتیمون در سودا و هلیله در صفرا لیکن اکثار اسهال سود نبخشند که گاهی سبب استسقا میشود و ملازمت مدرات مثل لبوب و بزور و ضمادات
مجرب مثل سرگین گاو و شتک تر و سرگین کبوتر و بورق و کبریت باید کرد و استحمام بسالحات و تعریق در حمام بغیر آب و روغن های گرم مثل نمام و بابونه و نفط و ضماد در طبلی
مثل زقی بریشلم کنند و استعمال نطولات محمود نیست مگر آنکه صلب یا مرض بسیار گردد و بهتر آن سداب و حلبه و اکلیل و بابونه و سبوس ست و در کمی آس افزایند و خوردن کروبا هر روز
سه مثقال سوده نهاریت تا یک هفته ازاله استسقا کند و اگر حقنه ممکن باشد و گند از زعفران شرباً و لک مطلقاً و ضماد بقطران مطلقاً و بول ماعز شرباً خصوصاً بول یا بول اسپ با دو درهم
فرس نبیت و جگر خارپشت و قطا بریان و هم او گفته بدهند که ملاک امر در علاج این مرض تصحیح معده و کبد و تعاهد قی و بول شتر و شیر آن و خاکستر سرگین گاو است و اکثر مبتلیه
از استسقا صحت یابد و گفته نزله یا اسهال میرد و به سبب آن شر اغذیه و اعضا بود و بهر آنکه اعضا بر تفریق غذا قوی نباشند پس فاسد شود و قتل کند مسیحی گوید که هرگاه در استسقا
ورم در جزوی از احشا باشد باید که اول قصد علاج ورم نمایند تا آنکه تحلیل شود یا نضج یابد و اگر ورم نباشد یا علاج آن کرده باشند صرف عنایت بعلاج استسقا نمایند و در جمیع
انواع او عام اشیای مقطعه مجففه از داخل و خارج استعمال کنند و هم او گوید که اگر با استسقا تپ باشد استعمال اشیای مسخن نباید کرد و آب عنب الثعلب و آب کاکنج و
آب قاقلی با لک مغسول و ریوند و زعفران و هلیله زرد استعمال نمایند و ایضاً کاسنی تلخ چون مربی نمایند نافع بود و علاج استسقا اتب صعب است بهر آنکه اشیای مبرد مضر در
استسقاست و اشیای مسخن مهیج تپ بود پس اشیای مرکب استعمال کنند اگر تپ غالب تر باشد اشیای مبرد مسکن تپ استعمال نمایند که استسقا از اهل شود الا زر داه
حرارت خارج از طبع اولاً و هرگاه در استسقای حار احتیاج با سهال افتد با آب هلیله زرد و آب شاهتره و آب کاسنی بری اسهال آورند و با این دوا برگ ماذریون هفت روز
در سرکه تر کرده خشک نموده پوست هلیله زرد هر واحد پنجدرم عصاره افسنتین سه درم گل سرخ تخم کاسنی تخم خیار مقشر رب السوس هر واحد دو درم کوفته بیخته بگیرند ترنجبین سفید
پاک کرده و فلوس خیار شنبر و فانید عراقی هر واحد پانزده درم و در آب گرم حل کرده صاف نموده باتش ملایم بپزند تا بقوام آید بدان ادویه بسرشند شربتی از ان دو درم تا چهار درم
و این قرص نیز از آن نافع است برگ ماذریون شسته سرکه پخته شصت درم آرد جو گل سرخ رب السوس هر واحد بست درم قرص سازند شربتی یکدرم مثل و شکر و پانج سوسن
آسمانجونی خشک سائیده از یکدرم تا سه درم با دو وقیه سکنجبین بخورند و یا آب رطب آن افشرده اوقیه یا دو اوقیه مثل آن جلاب و سکنجبین بالمناصفه بنوشند یا این سفوف بدهند گل سرخ
شش درم مغز تخم بادرنگ مغز تخم خیار تخم خرفه هر واحد دو درم عصاره غافث و افسنتین هر واحد یکدرم سنبل الطیب مصطکی هر واحد نیم درم لک مغسول دو درم ماذریون سه درم ریوند
دو درم زعفران یکدرم اصل السوس سه درم بادیان یک نیم درم سفوف ساخته با جلاب و صاحب تپ با سکنجبین بخورد و ایضاً آب کاسنی و عنب الثعلب و کاکنج و بادیان و کشنیز و خیار شنبر
و سکنجبین مع قرص هندی و ریوند و لک مغسول و زعفران نافع بود و شربت که از ماذریون و سرکه و شکر بسازند نیز نفع میکند و این سفوف استسقای با حرارت را اگر اسهال نباشد نافع است
بحار اول با شیر شتر یا ماء الجبن بدهند عصاره غافث و ریوند هر واحد پنجدرم لک تخم کشوث هر واحد دو درم مغز تخم خیار تخم خرفه سقمونیا هر واحد یکدرم شربتی یکمثقال و در ایام
رحمت از مسهل مغز تخم خربزه مغز تخم خیار مساوی گرفته پنجدرم از ان سفوف سازند و بالای آن سکنجبین متخذ از تخم خربزه و خیار و تخم کرفس و کاسنی بنوشند و با آب انار

آن زمان بخود دهی خود و آرزوی خورش بخوردن انار چندان افراط کرد که ذکر او فاحش شناخته است و بشد و اما غذای صاحبان استسقا باید که اندک و یک وقت باشد و اگر
ممکن باشد نان گندم بسبب لزوجت و تسدید او ترک کنند و بریان جو مزوره و قرص نمایند و اگر چاره نباشد نان تنوری خشک که نضج مخفف دهند لیکن از گندم خمیر و علیکه باشد و بعضی مردم
آرد نخود در آن داخل میکنند و دوست ایشان از مثل زیت اتفاق بود و از اغذیه آنها مرکب از زیت مزوره و مقوه موافق است و شوربای کلیان نافع بود که آن جامع ادویه
و صلاح کبد است و طعامیکه نصاری از زیتون و کرفس و ثوم بسیار زند هباید که شوربا برای ایشان نخوداب و شوربای قنابر و فروس پیر و باکلیان باشد و خصوصا تحشیش با بابونه
و تیهو بکار گاهی تناول نمایند و لحوم طیور خشک مثل دراج و کبک و شفنین و فاخته و قنابر و قطا و غزال و جدی و ماهی کوچک سپر لطیف و در رطبه مقطع است و نمک افزچی بخت نافع است
و لیکن گاهی تشنگی می افزاید و بقول ایشان مثل کرفس و چقندر و بقله یهودی و کاسنی و شاهتره و اندک سرق و کرش و سداب و برگ کرادیا و پودینه و ثوم و کبر و فرد لست و هم جوب
ایشان اضر دارد خاصه برای صاحب طحال و اما بوسه کیتو فندق و بادام تلخ نیست و گاهی خرمت سید سند ایشان را در وقت تجربا و موز و در فواکه رطب اینه جمعیت نیست الا
انار شیرین و اما شراب صاحب استسقای حار از ان تعرض نماید و صاحب استسقای بارد رقیق کهنه اندک نه بر ناشتا نه بر طعام بلکه بعد زمانیکه انحدار طعام از معده معلوم شود فقط

استسقای لحمی

و آن عبارت است از تربل جمیع اعضا و چون ماده آن در خلل لحم مستقر بود لهذا لحمی گویند و نزد اکثر سلیم ترین انواع استسقا است و کثیر الوقوع و بقول شیخ بعد اسباب
مضر که مذکوره شد سبب مقدم درین فساد در هضم سوم که در عروق بدن است بسوی نجاست و ریاست و هیئت بود و بدان سبب از نظام در بدن تبیح شود و بسبب [illegible] خود
بسوی طبیعی نماید و گاهی متقدم درین فساد هضم دوم که در جگر است یا هضم اول که در معده است یا فساد هیچ یکی که اول لا نماید و هیئت آن بود و چون باشد ماسکه و ممیزه در
ضعیف شود و جاذبه در اعضا قوی و هاضمه در آنها ضعیف گردد این استسقا حادث شود و اکثر این بسبب برودت در کبد یا بمشارکت عضوی دیگر بود و اگرچه اورام
و سده مانع نفوذ غذا نباشد و عروق بدن کثیر البرد باشند و امراضی که آن را عارض شود و سده کم در آن از خوردن ازوجات و گل و مانند آن باشد و گاهی بسبب سکون قوی
خارجی در اعضا از هوای بارد که اثر قوی نماید پیدا شود و گاهی بسبب حرارت غریبه نماید بدن و اخلاط که در عروق است [illegible] شود و پس چون منفذها و رگها سده افتد
اخلاط صدیدی گداخته در نواحی گرده گذر نیابد و آن ماده در جمیع بدن متفرق گردد و با اعضا ملتحق شود و استسقای لحمی تولد کند و این اکثر و غیره افتد و اسهال گاهی سبب
در لحمی بخت نافع بود و بقول صاحب کامل استسقای لحمی از تغیر غذا در جگر بسوی بلغمیت بسبب افراط برودت جگر بود که بسوی سائر اعضای بدن نافذ شود و آنها
بلغمی گرداند و سده شود و ورم صلب جگر بود که مجاری آن در تضیق و سده و ساز و پس نفس از وصول بسوی آن منع گردد و مزاج آن بارد شود و یا بسبب ورم
طحال بود که از تنقیه بدن از مره سودا ضعیف گردد و سودا در جگر کثرت نماید و برودت [illegible] باید و یا از خروج خون مفرط بسبب جراحت یا خون حیض یا خون بواسیر بود
که روح و حرارت غریزی را تحلیل کند و بدان سبب جگر ضعیف گردد و یا از احتباس خون حیض یا دم بواسیر بود چون حرارت غریزی کبد را تحقن منطفی سازد و جگر بارد
گردد و یا از برودت مزاج معده بود چون غذا از ان غیر منهضم بسوی کبد نفوذ کند و جگر احاله او بسوی خون متعسر گردد و یا از اخلاط غلیظه لزج باشد که سده در مجاری کبد
حادث کند پس نفس از رسیدن بسوی جگر ممتنع گردد و مزاج آن بارد شود و ایضا خون بحالت خود بسوی سائر اعضا نافذ نگردد ولیکن از آن انچه درم باقی بود
نفوذ کند و بدان سبب اعضا رطب شوند و اکثر این نوع استسقا از سبب اخیر سده حادث شود و گاهی از ضعف معامی صماء و عروق معروف [illegible]
گردد و بتیر عقب حمیات متطاوله بسبب نوشیدن آب بسیار بسبب قلت انهضام غذا در معده و حدوث سده حادث شود و ایضا گاهی از قبیل امراض حاده هنگام
[illegible] مزاج کبد حادث گردد پس قوت او منحل گردد و تولید خون از او ممکن نبود و ازین نوع از استسقای لحمی صاحب او خلاصی نیابد بهر آنکه ممکن نیست استعمال اشیای
مسخنه که آن مزید حمی است و نه مبرده که مزید استسقا بود و بالجمله سبب کلی لحمی ضعف قوای جگر است و سردی مزاج او در اکثر و باشد که از گرمی جگر افتد زیرا که چون جگر ضعیف
شود بسوی مزاج گرم یا سرد مبتلا گردد و غذا رنیک هضم نیابد و بجای آن غیر منهضم در جگر بماند و تغییر نا گرفته و خون ناشده در اعضا داخل گوشت در آید و بدان سبب
انتفاخ در جسم رو نماید و اسباب جزئیه ضعف و سردی جگر بسیار است چنانچه خروج خون با فراط و احتباس خون معتاد [illegible] شد و شرب آب بسیار سرد خاصه عقب حمام
یا بعد خواب یا عقب حرکت بدنی یا نفسانی مفرط مثل غضب و غم و جز آن و آفت عضو مشارک و مجاور چون ورم طحال و ورم معده و این خطرناک تر است و برودت آید

از امتلای رطوبات لزجه در ان و ضعف گرده از جذب مائیت و حرارت جمیع بدن و مغص و تجشی اسعاد در پشت و آفت حجاب
و علامات لحمی آنست که انتفاخ و ورم رخود در همه اعضای بدن بود و رنگ بدن سفید گردد و بلا اشراق چنانچه جسم میت را عارض شود و در ان اعضا خصوصاً چهره
بفربهی میل کند نه به لاغری و در ابتدا اول پای ورم کند پس شکم و خصیه پس روی و دست و دیگر جابها و چون در هر موضع از بدن انگشت غمز کنند فرو رود و یک لحظه
همچنان از غمز بماند پس آهسته آهسته بجای خود عود کند و هر قدر که غلظ و لزوجت در رطوبت محدث انتفاخ زیاده باشد اثر انغماز زیادتر بماند و در شکم او انتفاخ و تخفیف و
بیرون آمدن ناف که در شکم صاحب زقی و طبلی پیدا شد نبود و در اکثر امر تابع او ذرب و نرمی طبیعت بسفیدی بود و نبض او موجی عریض لین باشد و سفیدی بول و ترشی دهان و قلت
عطش نیز از آثار او است اما اگر با حرارت بود نشان آن هویدا باشد مثل شدت عطش و سرخی بول و تلخی دهان و مانند آن و گاهی از اعضا خصوصاً از ساقین رطوبت مائی
تقاطر کند و گفته اند که چون در چهره انسان یا بدن یا دست چپ او ترهل پدید آید و بعد از این عرض خارش در بینی او عارض شود در روز نهم یا سوم هلاک گردد و آنجا
که این مرض بمشارکت اعضای دیگر افتد اول در ان عضو آفتی و المی بوده باشد چنانچه احتباس خون بواسیر یا ترک فصد بر کثرت خون و سرفه خشک و الم بر برودت ریه و زردی
طبع بر مشارکت ماساریقا و ضعف یا جراحت کلیه بر مشارکت گرده و اختناق رحم یا حبس حیض بر مشارکت رحم و تپ حاد یا حمیات طویل بر سوء مزاج گرم جمیع بدن و الم
دائم نواحی ناف بر مغص و تجشی و تنگی نفس و سرفه بر مشارکت حجاب گواهی دهد بالجمله علامات مرض هر عضو مشارک در بحث آن عضو مفصل مسطور است خلل هر عضو که
با این مرض دریافت گردد از مشارکت آن عضو خواهد بود علاج هر چه در علاج کلی اقسام استسقا و آنچه در علاج امراض کبدی از سوء مزاج بارد از شربه و معاجین و اضمده
مسخنه و جز آن مسطور شد بعمل آرند و جمیع قوانین که در سوء القنیه مذکور شد مفید شناسند و پس از تعدیل و تسخین جگر جهت نشف و تجفیف رطوبت ادویه ناشفه مثل سرگین گاو و
ونیشک بز و سرگین کبوتر و بوره ارمنی و کبریت و خاکستر چوب انگور و گل مغره و زنجبیل و عنب الثعلب و سرکه ضماد کنند و تدبیر تعریق و اندفان بکار برند و اگر حاجت تنقیه
بینند بعد از نضج منضج بلغم مسهل بلغم دهند و یا بنفشه عنب الثعلب اصل السوس تخم کشوث انیسون بیخ کاسنی بیخ بادیان گاوزبان مویز منقی بادیان تیم کوفته جوشانیده
گلقند مالیده صاف کرده بدهند و روز مسهل سنای مکی گل سرخ مغز فلوس ترنجبین شربت دینار روغن بادام افزایند و بجای آب عرق مکوه و کاسنی و روز دوم تبرید از
عرق مکوه عرق کاسنی عرق گاوزبان شربت بزوری دهند و یا منضج از پوست بیخ بادیان و بیخ کاسنی هر یک نه ماشه بیخ کرفس اذخر تخم کشوث انیسون قنطوریون دقیق
هر یک چهار ماشه بسفائج قرطم عنب الثعلب اصل السوس مقشر هر یک هفت ماشه انجیر زرد پنج عدد مویز منقی دو توله در عرقیات شب خیسانیده صبح جوشانیده با گلقند عسلی
چهار توله بدهند و بعد هفت هشت روز حب ریوند یا حب بهرامی نه ماشه وقت شب با عرق مکوه نه توله و عسل سه توله داده صبح در مطبوخ مذکور سنای مکی توله ریوند خطائی یا
چینی تربد مجوف هر یک نه ماشه زنجبیل چهار ماشه خیارشنبر ترنجبین هر یک هفت توله شربت دینار کبیر چهار توله روغن بادام پنج ماشه اضافه نموده مسهل دهند و وقت زوال
نخود آب مرغ نوشانند روز دیگر تبرید از دواء الکرکم کبیر یا دبید الورد نه ماشه با ورق طلا پیچیده با مطبوخ اصل السوس پرسیاوشان بیخ کبر هر یک هفت ماشه قنطوریون دقیق
کمافیطوس کمادریوس انیسون اذخر هر یک سه ماشه در عرق چونسه و مکوه جوشانیده شربت بزوری چهار توله داخل کرده خرف نه ماشه یا تودریین پاشیده دهند
غذا پلاو و کباب با کم روغن و بعد از سه چهار مسهل کاکلانج یا دواء الکرکم یا امروسیا با عرق افسنتین و اطلیه و اضمده محلله بکار برند و ریاضات نافع این مرض عرق و محلل
ماده گه ورم امر فرمایند و نافع ترین مسهلات درین نوع حب ریوند است و طبیخ نانخواه و انیسون نوشیدن بغایت مفید و گویند که تنقل بجوز الطیب نافع استسقای
لحمی است بنابر تسخین کبد و تجفیف رطوبات فاسده موجب ترهل و دیگر تراکیب یونانیه و هندیه که مذکور گردد حسب حاجت استعمال نمایند اما اگر با حرارت بود تدبیر یکه در علاج
کلی و در علاج امراض کبد از سوء مزاج حار گذشت و الا از الحرارت نمایند و خوردن ماء الشعیر نافع است و بعد تسکین حرارت بعلاج خاص استسقا که اسهال و ادرار و تعریق و تجفیف است
متوجه شوند لیکن از آنچه شدید التسخین بود احتراز لازم دانند و جهت اسهال صفرا مطبوخ هلیله و شربت ورد و گلاب و شیرخشت با شکر و آب کاسنی و شربت بنفشه توان داد و اگر سرفه
بود شربت زوفا مفید باشد و بدرا دست بر شربت بزوری و آب عنب الثعلب مطبوخ نافع است و بهتر آنست که اول ازاله سبب سابق کنند که کنایت از اسباب جزئیه مذکوره است
و بعده معالجه سبب واصل نمایند که عبارت از برودت و ضعف جگر است و تدبیر اسباب سابقه چنانست که اگر ضعف و برودت معده سبب بود اول قی کنانند و گلقند
و انیسون خورانند و جهت اسهال حب اسطمخیقون دهند و بهر تعدیل دواء الکرکم و اگر از بر آمدن خون کثیر بود داشته به اغذیه مولد خون مثل شربت سیب و

زرده تخم مرغ و گوشت تناول کنند و اگر از کثرت خون در بدن بود خون کم نمایند و درینجا شربت زرشک و لیمون و تمر هندی و آب انار مفید بود و اگر از ورم
یا ضعف طحال بود تنقیهٔ سودا نمایند و تقویت سپرز کنند بدانچه در علاج ورم و ضعف طحال مذکور گردد و اگر از سردی ریه باشد شربت زوفا و گلقند دهند و اگر بشارکت
ماساریقا بسبب باشد شربت بزوری و آب انار دهند و مقویات جگر استعمال کنند و اگر بمشارکت گرده بود از جهت ضعف یا جراحت او علاجش بحسب سبب از مقامش
اخذ کنند و اگر بمشارکت رحم بسبب اختناق یا حبس حیض باشد علاجش از مبحث آن روشن گردد و اگر از جهت سوء مزاج گرم جمیع بدن افتد علاج تپ نمایند و آن
ردلیست و اگر بسبب مغص و پیچش بود اول علاج مغص و زحیر کنند بعده تدبیر استسقا و اگر تابع درد پشت بود علاج وجع الظهر نمایند و اگر از جهت حجاب بود معالجهٔ
حجاب نمایند و شربت بزوری که دران بنفشه و زوفا و پرسیاوشان داخل بود بنوشند و باقی تدابیر عند ترکیب اسباب و تقاضای حال برای طبیب است و علاج
هر یکی ازین اسباب در موضع خودش مفصل مذکور است و تدبیر سبب اصلی بیشتر مسطور شد و جهت تغذیه گوشت مرغ یا بز جوان که با نخود پخته باشند یا فتق سماق اختیار نمایند و باید
که دفع مادهٔ این علت البته چه باید کرد اول آنکه از آب و اشیای آشامیدنی و نان و طعام و میوه های رطبه حتی الامکان مریض را باز دارند تا بگرسنگی و تشنگی بند ماده منقطع
گردد و خیلی تحلیل رود و چون از شدت جوع و عطش بی طاقت شود و جهت حفظ قوت الغذا دادن حاجت آید قدری تحلیل یا با مرغ خشک که از روغن باشند از نیم سیر
دهند باز تا تشنه شود و یا قدری کباب از طیور مثل کنجشک و لوه و تیتر و غیره بی نمک با عسل و یا بلا روغن که گل کبر در روغن و نبته تازه و ران باشد و اگر نباشد عوض آن [illegible]
کنند و یا نان خشکار با کباب و یا شوربای طیور مذکوره و یا العسل یا روغن فقط العسل یا بقلهٔ مکوه و هیچ غذای غلیظ و لزج نباید داد و نیز شیها هم بی ضرورت ندهند
عوض آب عرق مکوه یا کاسنی یا بادیان و یا کوبدارو و امثال آن مناسب مزاج دهند بلکه آب دست و وضو نیز از عرقیات مذکوره کنند و طبیخ و ادهم استعمال نمایند دوم
آنکه تنقیه مسهل و حقنه و شیاف ماده را کم سازند بدفعات و مسهل قوی هم نباید داد تا قوت برجا ماند و بعد از ان جهت تحلیل معاجین و طلیهٔ محلله بکار برند و بعد شدن
تا یکماه بلکه دو ماه رشتهٔ پرهیز بدست دارند تا باز عود نکند و الا ازالهٔ آن محال است سوم آنکه بعد از تنقیه باقی مواد را خشک نمایند بعرق آوردن در حمام گرم بی آب یا بحرارت
تا عرق آید و باید که از پینه کهنه و یار لیحانی که از زور لیسیده باشند پاک کنند تا بسیار آید و یا جلوس در آفتاب و ریاضات معتدله و سواری کشتی و شتی بر زمین ریگ و تمرغ و
اندفان در ریگ گرم و غسل آب معدنی نشتی و کبریتی و آب دریای شور و اگر بیمار انتقال شهری نماید که هوای آن گرم باشد بسیار مفید بود و اکثر بعضی ادویه یونانیه مفید
استسقای لحمی خوردن عود انجور هر روز یک مثقال و ضماد نخود سیاه مجرب سویدی است و جوزبوا و شگوفهٔ خند قوقی و لبساسه و ضماد نخود سرخ و حضض هر واحد نافع نوشته و کذا
خبث الحدید و آب آن در لحمی مفید است و اگر با کثرت برودت باشد دارچینی مصطکی ریوند چینی دار فلفل فلفل سیاه هر یک سه ماشه زنجبیل برنگ کابلی هر یک شش ماشه کوفته
در آب جوشانیده گلقند دو توله مالیده بنوشند و یا از برنگ کابلی و زنجبیل بوزن مذکور و ریوند چینی دو ماشه فلفل سیاه یک ماشه سفوف ساخته بدهند و بالائیش از چینی
و مصطکی دار فلفل بدستور جوشانیده بنوشانند و یا کاسنی بیخ کاسنی هر یک نه ماشه بادیان بیخ بادیان هر یک شش ماشه مویز منقی هفت دانه سنبل الطیب تخم کرفس
برنگ کابلی هر یک سه ماشه جوشانیده شربت بزوری دو توله انداخته بنوشند بعد از انکه ریوند چینی سه ماشه فلفل سیاه چهار سرخ باریک سوده بخورند که مجرب است و ایضا عنب الثعلب
پرسیاوشان قوه الصبغ تخم کشوث مویز منقی جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند و یا بهر بلغم غلیظ عنب الثعلب شش ماشه مویز منقی ده دانه انجیر زرد سه دانه پرسیاوشان چهار
ماشه گل غافث سه ماشه اصل السوس چهار ماشه جوشانیده با گلقند بدهند و اگر رفع قبض منظور باشد روز دوم یا سوم سنای مکی نه ماشه برای تلیین شکم افزایند و
یا عنب الثعلب گل سرخ هر یک شش ماشه بادیان پرسیاوشان هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده گلقند سه توله داخل کرده دهند و اگر خواهند تخم کاسنی شش ماشه
افزایند یا سنای مکی نه ماشه افزوده بعده سنا موقوف کنند و غذا شله و بجای آب عرق مکوه بدهند و یا جوارش شهریاران توله خورده بالائیش عرق بادیان عرق
جیل گیاه هر یک هفت توله عرق کاسنی پنج توله گلقند سه توله شربت دینار سه توله بنوشند و اگر سرفه باشد لعوق سپستان عوض گلقند داخل کنند و یا معجون دبید الورد شش
ماشه خورده بالائیش شیر شتر پنج دام شهد هفت ماشه حل کرده بنوشند یا [illegible] شش ماشه با عرق بادیان بخورند و خاکستر سرگین بز کوهی خاکستر پاچک دشتی و [illegible]
و ریوند چینی هر یک شش ماشه بورهٔ ارمنی دو توله زیره سیاه دو توله و نیم سائیده بسرکه کهنه ضماد نمایند که مجرب است و اگر [illegible] ساده همراه عرقیات بخورند و سعد کوفی بوره
ارمنی اشک آهو خاکستر چوب انگور هر یک چهار ماشه سوده با آب عنب الثعلب تازه ضماد بر دست و پا نمایند برای ضعف کبد و ورم اطراف مفید است و اگر با وجع تمام شکم

ونزله باشد کلکلانج همراه عرق مکوه و همراه طبیخ عنب الثعلب اصل السوس و نبات دهند بعده اگر از استعمال دوای حار بیهوشی و بیقراری شود طبیخ بادیان اصل السوس
عنب الثعلب گاوزبان شکاعی پرسیاوشان اسطوخودوس جوشانیده گلقند داخل کرده دهند و اگر با عسر النفس و نزله باشد زوفای خشک سه ماشه اصل السوس
خطمی هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده شکر سرخ توله داخل کرده بنوشند و اگر در شب تنفس مانند زراوند طویل سه ماشه افزایند و همراه جوارش کمونی
شش ماشه دهند اگر ضیق النفس بدستور ماند عنب الثعلب بیخ کبر هر یک چهار ماشه گلقند دو توله عوض زوفا خشک و شکر سرخ در نسخه سابق کنند روز دوم رب سنای مکی
نه ماشه افزایند بعده منضج پرسیاوشان بادیان بیخ کبر گل سرخ هر یک چهار ماشه بیخ بادیان بیخ کاسنی عنب الثعلب تخم کاسنی هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند
سه توله داخل کرده دو سه روز دهند بعده نضج از قاروره دریافته تربد سفید چهار ماشه زنجبیل یک ماشه عصاره ریوند چهار سرخ و دیگر اجزای مسهله افزایند و اگر در سن
پیری بعد از آمدن خون بسیار از بواسیر نوشیدن شیر شتر با پا و چهره تهیج دائمی باقی باشد بادیان مصطکی پودینه خشک هر یک چهار ماشه الایچی خرد یک ماشه جوشانیده گلقند دو توله
دهند روز دوم عود صلیب یک ماشه روز سوم سنبل الطیب دو ماشه مویز منقی هفت دانه افزایند و بجای آب عرق مکوه و غذا کم یک وقت دهند بعده چون ورم کم شود الایچی خرد
سه ماشه نعناع خشک اذخر مکی بیخ بادیان هر یک چهار ماشه جوشانیده با گلقند دهند بار گاوزبان افزایند و اگر اشتها زیاده باشد غذا از یکبار زیاده نباید خورد و مویز
منقی هم بخورند باز دوا الکرکم خورده بالای شیره عنب الثعلب شیره بادیان نبات بنوشند و اگر از دوا الکرکم چند دست اجابت شود تخم ریحان چهار ماشه بعرق عنب الثعلب
چهار توله پخته شیره عنب الثعلب چهار ماشه نبات دو توله داخل کرده بنوشند و در خوردن معجون تاخیر کنند یا از خار خشک تخم خربزه کوفته هر یک شش ماشه بعرق عنب الثعلب
توله جوشانیده تخم ریحان نبات داخل کرده دهند باز تخم شربتی چهار ماشه پاشیده بدهند باز چون اسهال موقوف و ورم پا کم شود و ورم چهره باقی ماند قرص گل ... چهار ماشه کوفته
در توله عرق ... سه شسته بخورند و غذا عنب الثعلب چهار ماشه تخم کاسنی کوفته شش ماشه بادیان چهار ماشه جوشانیده نبات یک توله دهند اگر از این لینت طبع موقوف گردد
دوا المسک حار شش ماشه خورده شیره کاسنی شیره عنب الثعلب هر یک هشت ماشه نبات یک توله بدهند و شام همراه دوا الکرکم دهند اگر باز لینت طبع شود شیره زیره سفید
سه ماشه افزایند باز دوا الکرکم خورده تخم کاسنی چهار ماشه مویز منقی ده دانه عنب الثعلب چهار ماشه جوشانیده نبات یک توله دهند اگر باز چند نوبت اجابت گردد چهار تخم ... ماشه
بعرق عنب الثعلب نیم پاو پخته شیره عنب الثعلب شیره حب الآس شیره بادیان هر یک چهار ماشه نبات یک توله داخل کرده دهند باز چون طبع باعتدال آید دوا الکرکم دهند
آنکه اگر از دوا الکرکم لینت طبع شود اصلاح آن اقاقیا خفیفه و مقویات جگر نموده باز استعمال آن کنند تا تقویت کلی بجگر حاصل شود و اگر با بول غسالی باشد عنب الثعلب
تخم کاسنی تخم خربزه خیارین کوفته هر یک شش ماشه تخم کشوث اذخر مکی گل سرخ هر یک چهار ماشه بعرق شاهتره پاو آثار جوشانیده گلقند دو توله بدهند بر جگر روغن بابونه بمالند
آب گوشت باز بادیان چهار ماشه بیخ بادیان شش ماشه پرسیاوشان چهار ماشه عوض تخم خربزه و خیارین و کشوث و گل سرخ و عرق نمایند باز گل خطمی سه ماشه گل بنفشه چهار ماشه
در نسخه اول عوض تخم خربزه و کشوث و تخم کاسنی عرق کنند بعده مسهل از بادیان چهار ماشه بیخ بادیان تخم کاسنی عنب الثعلب هر یک شش ماشه پرسیاوشان اذخر مکی هر یک چهار
ماشه سنای مکی نه ماشه گل سرخ چهار ماشه گلقند سه توله فلوس خیار شنبر شش توله ترنجبین چهار توله روغن گاو شش ماشه دهند و بعد مسهل باز منضج از عنب الثعلب خیارین هر یک
چهار ماشه مویز منقی ده دانه خیارین کوفته شش ماشه جوشانیده شربت بزوری دو توله داخل کرده دهند غذا شله و بجای آب عرق عنب الثعلب دهد و مقوی کبد
و مخرج ماده رطوبی و اگر ورم پا و سینه و معده از غلبه بلغم و صفرا باشد اول منضج داده بعده مسهل از تخم خربزه تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی گل سرخ هر یک شش ماشه
اصل السوس ریوند چینی تربد سفید هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند دو توله فلوس خیار شنبر شش توله ترنجبین چهار توله روغن گاو چهار ماشه سه مسهل داده قرص گل
صغیر چهار ماشه سوده بگلقند یک توله سرشته همراه عنب الثعلب شش ماشه گل سرخ پرسیاوشان هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات داخل کرده دهند و اگر با سهال
کبد از بلغم رطوبی باشد عنب الثعلب تخم کاسنی شاهتره خار خسک هر یک شش ماشه لک مغسول چهار ماشه جوشانیده نبات داخل کرده باز گلقند یک توله سکنجبین
ساده یک توله سرشته افزایند و اگر با کثرت مواد رطوبی در معده و کبد و حمای بلغمی و اسهال بود و ضعف مانع مسهل باشد باین ادویه منضج مدر باده مقوی معده
و کبد علاج باید کرد و اگر بمزاج گرمی نباشد و بلغم غالب بود شکاعی بادآورد تخم کشوث پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی عنب الثعلب بادیان پرسیاوشان
شب در آب گرم یا عرق مکوه یا آب مکوه تازه و آب کاسنی تازه تر کرده صبح مالیده صاف کرده شربت بزوری خاکستری یا ترنگ پاشیده بنوشند و اگر بطور تلیین اخراج مواد باشد مویز منقی

گل خطمی گلقند بیفزایند و هرگاه بر مزاج برودت مستولی بود و طبع نرم بود پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان گل سرخ تخم خربزه خیارین کوفته زرشک الایچی کلان
ثمار خشک کوفته عنب الثعلب اصل السوس اذخر مکی کرویا انیسون پودینه در عرق بادیان عرق مکوه شب ترکرده صبح جوشانیده صاف نموده شربت بزوری بارتنگ
تخم ریحان پاشیده بنوشند که ماده را با درار برآورد و قبض صالح نماید و هرگاه بر مزاج برودت از بلغم غالب و اسهال نیز باشد مصطکی پوست بیخ بادیان بیخ کاسنی تخم کرفس
گل سرخ کرویا تخم خربزه در عرق کاسنی عرق عنب الثعلب جوشانیده صاف نموده شربت بزوری داخل کرده بارتنگ تخم ریحان پاشیده دهند و اگر بعد تخفیف ورم در
محل کبد و تہیج چهره و ورم پایها بسیار باشد پوست بیخ کاسنی اصل السوس مویز منقی جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند بعد از دو سه روز عنب الثعلب پرسیاوشان
گل سرخ تخم خربزه کوفته گل بنفشه عوض پوست بیخ کاسنی داخل کرده خیسانیده و شربت دینار افزوده بدهند و اگر از شربت دینار گرمی بر مزاج ظاهر گردد موقوف کنند
و غذا آب گوشت با نان تنکی و بجای آب طبیخ بادیان دهند و ضماد مکوه لیشک برسوخته فلوس خیارشنبر بر پایها نمایند و پانزده بست روز همین استعمال نمایند
و اگر با نفث الدم و سرفه باشد تخم خطمی تخم خبازی بهدانه اصل السوس نبات سفید در عرق بارتنگ جوش داده صاف کرده بارتنگ پاشیده بنوشند و اول صمغ عربی
کتیرا مصطگی بجوبرند روز دیگر اگر خون یکبارگی بسیار آید بعده بلغم سرخی آمیز برآید و احساس و آمدن خون از طرف معده و طحال و حوالی آن بسوی حلق معلوم گردد
قرص کہربای استسقاء و نفث الدم نافع ست دو سه روز داده و به یعنی ریوند چینی الک مغسول در سرداروا اضافه کنند بعده شیره پوست بیخ انجبار افزایند و مغز فلوس
عنب الثعلب خشک در آب سائیده بر ورم ضماد کنند و اگر در تپ خرلفی بعد سه مسهل ظهور نماید و اسهال عارض گردد اول بارتنگ عرق مکوه بعده تخم مویز بریان
طباشیر کشنیز خشک هلیله سیاه بریان سفوف ساخته با لالیش نقوع خفیف یا طبیخ خفیف از عنب الثعلب پوست بیخ کاسنی وغیره شربت بزوری بدهند
و اگر با ورم تمام شکم و صلابت باشد برنگ کابلی چهار ماشه عنب الثعلب بیخ کبر گل سرخ تخم کشوث پرسیاوشان تخم خربزه و عنب الثعلب جوشانیده گلقند
داخل کرده بنوشند و عنب الثعلب گیر و بر شکم و یا با ضماد کنند بعد سنای مکی نه ماشه افزایند غذا شوربا بجای آب عرق عنب الثعلب و هم روزه دواء المسک
معتدل خورده و عنب الثعلب ریوند چینی گل سرخ جوشانیده شربت بنفشه با گلقند بجای شربت کنند پس اگر ورم از جانب طحال کم شود و جانب کبد که موضع مرض
ست باقی ماند قرص گل صغیر سوده بگلاب بیخ بزوری سرشته همراه عنب الثعلب بیخ کبر پرسیاوشان خیارین جوشانیده با گلقند دهند اگر اسهال شود و در صلابت
و ورم تخفیف گردد عنب الثعلب گل سرخ گاوزبان سنبل الطیب بیخ کبر ریوند چینی کاسنی جوشانیده گلقند بدهند کاسنی برای خفقان که از ادویه مسهله پیدا
میشود و از برای ادرار ماده و بهر اصلاح ادویه حاره مثل سنبل الطیب وغیره میدهند و اگر افتادن بر پهلو دشوار بود قرص گل صغیر سوده بگلقند سرشته با ریوند چینی
اصل السوس گاوزبان عنب الثعلب جوشانیده نبات داخل کرده دهند بعده برای تقویت دواء المسک بارد بخورند و گاوزبان گل گاوزبان عنب الثعلب جوشانیده
نبات بدهند دواء المسک هر چند بارد ست چون ماده باقی نبود و نقا حاصل شده باشد مضایقه ندارد و اگر بسبب ضعف از مسهلات خفقان عارض شود هلیله
مربی با عرق شاهتره دهند باز گاوزبان زرنباد گل سرخ جوشانیده نبات داخل کرده دهند و اگر در پیرانه سال مرض مستحکم باشد بعد تنقیه بطبیخات معموله این حب
مسهل همراه عرق بادیان و عنب الثعلب هر یک پنج توله بدهند روناس یعنی مجیٹھ گل سرخ گل نیلوفر انیسون الک مغسول عصاره غافث پوست هلیله زرد افسنتین ریوند
چینی صبر زرد هر یک سه ماشه تربد دو ماشه زنجبیل یک ماشه کوفته بیخته حب سازند و گاهی این حب با شیر شتر میدهند بدین طور که اول وزن حب چهار ماشه همراه شیر شتر
چهار دام داده هر روز شیر دو دام افزوده تا شانزده نهایت بست دام بقدر قوت هضم و مزاج مریض می افزایند و باز میکاهند و غذای وی همان صرف شیر شتر دهند
شد دو سه دام و نیز یکه در ابتدا شیر می افزایند بتدریج غذا میکاهند و در انتها شیر میکاهند و غذا می افزایند و بقدر اشتهای معمولی میرسانند مگر از تخمه و اسهال
حذر کنند پس اولی آنست که شکم سیر هرگز نخورند و مادام که شیر بنوشند اصلا نان نخورند و حب روناس که مسهل نیست و مقوی جگر بارد ست اینست سنبل الطیب مصطکی زعفران
هر یک سه ماشه اذخر مکی اسارون تخم کشوث گل سرخ روناس الک مغسول حب بلسان عود بلسان هر واحد چهار ماشه قرنفل قاقله صغار هر یک دو ماشه کوفته بیخته حب
بندند و اگر خواهند باشهد سه وزن معجون سازند و اگر در سن دوازده سالگی ورم همه شکم از هشت ماه و عدم انتفاخ از خوردن گوشت نا و با سرفه شدید باشد اول
شیره عنب الثعلب شیره اصل السوس در عرق مکوه برآورده شربت بنفشه خاکشی داخل کرده دهند و مکوه خشک مغز فلوس اکلیل الملک در آب مکوه سبز سائیده ضماد نمایند

بازنکوه گل سرخ اصل السوس خطمی خبازی خارخسک بیخ کاسنی در عرق مکوه شب تر نموده صبح مالیده صاف کرده شربت بزوری نجاکشی اضافه کرده بدهند بعده
بجهت شدت سرفه گل گاوزبان پرسیاوشان اضافه کنند و نزله بند معروف نهند بعده ضماد زعفران صبر هر یک نیم درم افسنتین سنبل الطیب هر یک یک درم آب
مکوه گرم نمایند و نسخه شربت دینار و شربت بزوری تیار کنانند اگر ازین ضماد گرمی شود و اسهال بسیار آید لعاب بهدانه بریان در عرق مکوه و گلاب بر آورده در شربت
بارتنگ داخل کرده دهند و آب که دران بارتنگ جوش داده باشند بدهند و وقت شام گلاب عرق کیوڑا آب مکوه سبز مروق شربت بزوری بارتنگ داخل
دهند بعده کمی اسهال اگر درد شکم پیدا شود معجون کمونی با عرق بادیان بخورانند و از نمک و سبوس گندم تکمید کنند بعده معجون کمونی در کیوڑا جوش داده بارتنگ
تخم ریحان داخل کرده بخورانند باز معجون کمونی خورانیده بارتنگ نبات در عرق کیوڑا عرق اصل السوس نسخه ساز عرق پودینه یک جوش داده بطریق قهوه کم
بنوشانند و اگر سرفه شدت کند پرسیاوشان اضافه کنند و برای ضماد اول زیره در عرق بادیان سائیده باز مکوه خشک اضافه کرده باز مکوه سبز در عرق بادیان سائیده
باز زیره سیاه عنب الثعلب یا بابونه با آب مکوه سبز سائیده استعمال نمایند بعده چند روز پیهم جدوار ضماد کنند باز معجون کمونی خورده بارتنگ در عرق اصل السوس و آب مکوه
مروق یک جوش داده شربت مرکب داخل کرده بنوشند بعده اگر مزاج متحمل بینند شیر شتر بوزن سه فلوس با نبات بدهند و وقت شام اگر سرفه پیدا شود کمونی
اول بخورند با لالیش اصل السوس پرسیاوشان در عرقیات جوش داده بارتنگ داخل کرده یک جوش دیگر داده شربت مرکب داخل کرده بنوشند و بعد چند روز
کمونی دو در گره باشد و هر گاه شیر تا دوازده فلوس رسید سه چهار روز بران توقف نمایند و اگر درین بحسب گوارید طعام قی شود گلقند بر شیر افزایند و اگر درد معلوم
شود کمونی بر شیر اضافه کنند و برای سرفه حبوب سعال معمولی و ایضاً و بید انور و دواء المسک بارد علوی خانی تیار کنند و هر دو لعوق معمول جهت اخراج بلغم غلیظ
هم مرتب سازند و گاه گاه بادیان بخورانند و ضماد تالیف اکمل خان برای علی نقی خان بعمل آرند بعده چون شیر شتر تا چهارده فلوس رسید بران اکتفا نمایند و کمونی را دور کنند و نسخه
شربت مرکب اینست بادیان تخم کشوث زیره سیاه بارتنگ پودینه خشک انیسون تخم کرفس هر یک دو توله شب در آب تر نموده صبح جوشانیده صاف کرده با یک آثار شکر
بقوام شربت آرند و اگر بعد تخمه و اسهال و بحشیر یا سقوط اشتها از سه ماه و از سده کبد باشد زرشک اکسیر مغسول قصب الذریره گل سرخ هر واحد یک ماشه سفوف
نموده بخورند با لالیش تخم کاسنی عنب الثعلب هر یک شش ماشه شکاعی بادآورد هر یک چهار ماشه در عرق عنب الثعلب ده دام جوشانیده نبات تولد داخل کرده
بنوشند دوم روز گلقند دو توله بجای نبات افزایند سوم روز سنای مکی نه ماشه زیاده کنند باز سنا موقوف کنند تا قوت زائل نشود و چه در استسقا اسهال کثیر مکی
سست بول هم انجامد لهذا گفته اند که اسهال درین مرض برفق باید کرد و اگر ورم گلو باشد انجیر زرد دو دانه بادیان پرسیاوشان هر یک چهار ماشه بیخ بادیان عنب الثعلب
هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده گلقند سه توله دهند غذا شله کهچڑی موتهه روزانه و بجهت شام آب گوشت دراج و تیهو روز دوم بادآورد سه ماشه
افزایند بعده گل بنفشه شش ماشه اضافه کنند بعد دو سه روز معجون کلکلانج شش ماشه همراه عرق مکوه ده دام دهند و بجهت ورم گلو غرغره با آب کشنیز سبز ده
توله سکنجبین دو توله کنند و اگر طفل دو سه ساله را از یکماه دو سه اسهال و سرفه باشد عنب الثعلب پرسیاوشان بادیان هر یک سه ماشه مویز منقی پنج دانه
تخم کاسنی کوفته دو ماشه بیخ سوسن زرد تخم خشک هر واحد یک ماشه گل بنفشه اصل السوس هر یک دو ماشه در عرق عنب الثعلب تر کرده صبح جوش داده گلقند
یک توله مالیده صاف کرده دهند بعده بجای گلقند شربت دینار غذا آب یخنی گاهی دو دانه انجیر دهند یا چهار پنج دانه مویز منقی و طعام دیگر هرگز ندهند بجای
آب عرق مکوه بعده بجای تخم کاسنی تخم خیارین چهار ماشه برعایت سرفه کنند و بدانند که در استسقا اگر حاجت تلیین شود برفق نمایند و ادویه حاره خصوص
در زقی بسیار ننمایند و اوچه گاهی در استسقا از حرارت ادویه حاره ضرر میشود چنانچه یکی مستسقی را حرارت زیاده شد و سه روز خواب نیامد و هذیان بدرجه
کمال العود و آثار تفاش در دست و پا گردید چون آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب تازه شیره زرشک سکنجبین بزوری دادند هذیان برطرف شد و خواب هم آمد
و تخفیف یافت پس لازم است که در اول علاج احتیاطاً از دوای حار نمایند و در بعضی نسخه کاسنی و خیارین کوفته داخل کرده باشند با سحال انچه ترتیب علاج کلی در قول
قرشی و سدید مسطور شد همان نسق میکرده باشند و بعد تخفیف ورم بوقت شام آب تخم [illegible] صبح کهچڑی موتهه از یکدرم شروع کنند و اگر مرد پیرانه سال بیمار و ماه
باشد و بیش از یک ماه گاه گاه تپ و سرفه و ورم با عطش از سده بود باید که اول تفتیح سده باید کرد از ماء الاصول عنب الثعلب بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی

هر یک شش ماشه بادیان چهار ماشه زوفای خشک سه ماشه گل غافث بیخ کبر قنطوریون دقیق اصل السوس پرسیاوشان سایجه هر یک دو ماشه جوشانیده گلقند سه توله
داخل کرده و اگر بعد تخمه و تدبیر مضر عوارض ضعف جگر و ورم همه بدن ظاهر گردد منضج اصل السوس پرسیاوشان عنب الثعلب هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه
جوشانیده نبات توله خاکشی داخل کرده دهند روز دوم گلقند دو توله روز سوم بادیان چهار ماشه افزایند باز اسطوخودوس گل سرخ هر یک چهار ماشه عوض اصل السوس
بعده تخم خطمی چهار ماشه سنای مکی نه ماشه در طبیخ و فلوس خیارشنبر شش توله شکر سرخ سه توله روغن بادام داخل کرده مسهل دهند و در دوم مسهل حب ایارج وقت
چهار گهڑی شب باقی مانده داده صبح بدرقه مسهل مغز فلوس بدستور دهند بعد مسهل تعدیل مزاج بدستور نموده و از ادویه مسطوره منضج داده اگر حاجت مسهل سوم
نباشد مسهل خفیف نافع جگر و معده و حشا از معجون کلکلانج شش ماشه همراه شربت دینار چهار توله و عرق مکوه شش توله نمایند و اگر با عسر نفس و ضیق و ورم حشا باشد
منضج عنب الثعلب تخم کشوث بصره بسته اصل السوس خطمی پرسیاوشان هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند
سه توله داخل کرده دهند بعد چهارم روز فلوس خیارشنبر شش توله شربت دینار چهار توله روغن بادام افزایند غذا دو پهر و شام آب نخنی و اگر روز دوم از مسهل نیز اسهال
شود در مسهل دوم توقف کنند که لینت طبع بسیار دفعه در استسقا محذور و ممنوع ست از نسخه منضج اول عوض گل سرخ پرسیاوشان چهار ماشه که بدستور داخل کنند
بعد اصلاح طبیعت مسهل دوم از عنب الثعلب گاوزبان بیخ بادیان بیخ کاسنی تخم کشوث بصره بسته بیخ کبر اذخر هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه انجیر زرد
چهار عدد بادیان چهار ماشه تربد سفید یک توله سنای مکی یک توله ریوند چینی شش ماشه جوشانیده گلقند چهار توله فلوس خیارشنبر شش توله افزوده بدهند روز دوم تبرید
شیره تخم کشوث سه ماشه در عرق بادیان و مکوه و گاوزبان هر یک چهار توله برآورده گلقند شربت بزوری هر یک نیم توله داده باز منضج کامل با اجزای کثیره دهند بعده مسهل سوم بعد
چهارم داده تبرید و تسکین نموده شیره تخم کشوث سه ماشه عرقیات ده توله شیره بادیان چهار ماشه شربت بزوری دو توله گلقند سه توله دهند روز دوم کلکلانج شش ماشه
افزایند باز بعد سه چهار روز تسکین طبیعت نموده کلکلانج شش ماشه همراه شیر شتر نر دام شهد خالص یک نیم توله تجویز نمایند و اگر با سوداویت باشد عنب الثعلب گاوزبان
هر یک شش ماشه چوب چینی سه ماشه بیخ بادیان شش ماشه ریوند سه ماشه شب در آب گرم خیسانیده صبح جوش داده گلقند دو توله داخل کرده بنوشند و عنب الثعلب
گیرو صبر زرد اکلیل الملک نمک هندی چوب انگور سوخته برابر در آب مکوه ضماد نمایند بعده اگر هفت هشت نوبت مثل آب رقیق اجابت شود آب مکوه آب بارتنگ
شربت بزوری دهند و اگر بالینت طبیعت باشد شیره بادیان بریان شیره زیره سیاه بریان هر یک چهار ماشه نبات یک توله بدهند باز شیره عنب الثعلب
شیره اصل السوس شیره بیخ کبر هر یک چهار ماشه گلقند دو توله تخم ریحان چهار ماشه بعد از ان عنب الثعلب پرسیاوشان بادیان اصل السوس تخم کرفس هر یک چهار ماشه
انجیر زرد سه دانه جوشانیده شربت دینار دو توله داخل کرده دهند و گاهی درین مرض قرص گل صغیر چهار ماشه سوده کلکلانج بزوری شش ماشه سرشته همراه
عنب الثعلب بادیان اصل السوس هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه زوفای خشک سه ماشه جوشانیده گلقند دو توله داخل کرده میدهند و باز شکاعی پرسیاوشان هر یک
چهار ماشه می افزایند بعده قرص ریوند سه ماشه قرص زرشک سه ماشه کوفته بدواء الکرکم شش ماشه یا بنوشدارو ساده سرشته همراه بدرقه میدهند و گاهی قرص زرشک صغیر
بکلکلانج بزوری سرشته همراه شیره بادیان شیره خیارین شیره عنب الثعلب نبات حل کرده تو در پی نوشیده میدهند و بنا بر غلبه بلغم و سرفه بمنضج ماده پرسیاوشان مویز منقی جوش
خیارین افزوده جوش داده و بجای قرص مذکور قرص گل صغیر میکنند و ایضا در استسقای مزمن عنب الثعلب مویز منقی بیخ کبر اصل السوس پرسیاوشان خیارین کوفته
با گلقند میدهند با انجیر زرد سه دانه شکاعی چهار ماشه می افزایند و اگر سرطان زنده سه عدد برگ نیب سبز برگ فی برگ فنجنکشت برگ گز برگ بادیان هر یک پاؤ تا
در یک سبوچه آب شیرین بپزند تا خوب پخته شود پس سه عدد خشت گلی زیر چارپائی مریض هر سه جا نهند یکی برابر سر و دوم برابر پشت و سوم برابر هر دو پای و بستر را
از چارپائی دور کرده آب مطبوخ در خشتها اندخته بالایش بیمار را از لحاف بپوشند سوای سر و چون عرق آمدن شروع شود پنبه کهنه پاک سازند تا عرق دیگر بار
بسیار آید و چون آب سرد شود باید که سه عدد خشت دیگر آتش خوب سرخ کرده در خشتها اندازند تا آب باز گرم شود و عرق آمدن گیرد بدستور پاک سازند همچنین سه چهار مرتبه
تکرار خشتها نمایند تا عرق خوب آید پس موقوف نموده بخوابانند و صبح کلکلانج فیروزی یک توله با شیره مویز منقی دو توله و قرطم یک نیم توله و بادیان و مکوه هر یک
نه ماشه و انیسون و تخم بلیون هر یک سه ماشه شربت افسنتین شربت آلی هر یک دو توله نیمگرم بدهند و غذا کباب خارپشت بقدر اشتها بدهند و همین تدبیر

سود دارد و نفس بیخ بیخ اندرین ماده را باسهال دفع کند و اگر آب برگ گلگونده بقدر یک توله هر صبح بنوشند و در سه روز تا ده توله رسانند نافع ست و استعمال مرفق او بادویه دیگر مناسب این مرض معمول ست و اگر آب برگ او با چند دانه فلفل سیاه سوده بدهند برای ورم اطفال مفید بود و اگر بیخ کچنال تازه از زمین بر آورده پاک صاف کرده پوست او بگیرند و فلفل سیاه برابر او آمیخته بر سنگ سائیده حبها بقدر کنار دشتی ساخته یکی صبح و دیگری شام با عرق بادیان بدهند و یا همین دستور از پوست بیخ سهرس با فلفل مساوی حبها بندند و یا آب مطبوخ کچنال بدهند نافع استسقاست و اگر کبریت مغسول سیماب هلیله بلیله آمله اشخار ریوند کهاری نمک سیاه نمک سنگ نمک طعام زنجبیل فلفل سیاه سهاگه بریان مساوی مغز جمال گوته مدبر یک جزو ادویه کوفتنی را کوفته همه را با آب لیمون سائیده خشک سازند بعد ازان تا هفت روز در آب لیمون سحق کرده حب بقدر سرخ ساخته یک حب با شیر شتر بدهند نافع بود و سفوف زنجبیل سعد شیطرج زیره سفید کتائی زرد چوب گچ پیپل پیپلا مول مساوی کوفته بیخته تا سه ماشه با آب گرم خوردن لحمی طبلی را مفید و ایضاً تخم کرفس بابرنگ شیطرج فلفل دار فلفل پیپلا مول سونف نمک سیاه هر یک درم پوست هلیله بیخ عدد زنجبیل ده درم کوفته بیخته دو درم با آب بادیان خوردن نافع استسقا و سوء القنیه ست و کذا عصاره ریوند صبر سقوطری هر واحد یک سرخ دانه هیل چهار سرخ لک مغسول سنبل الطیب ترید موصوف گل سرخ بابرنگ هر واحد یکماشه کوفته بیخته نبات برابر آمیخته بخورند یا بالشهد سرشته ببلیسند و بالاش تخم کاسنی پنج ماشه بادیان هفت ماشه بابرنگ دو ماشه ناگلیسر دو ماشه انجیر ولایتی چهار عدد زنجبیل دو ماشه ملوخشک چهار ماشه تخم خربزه یک توله در پاؤ آثار عرق بادیان جوشانیده مالیده صاف نموده سه توله شربت دینار یا شربت بزوری آمیخته بنوشند و اگر سفوف کنگنی روز اول یکماشه و روز دوم دو ماشه و روز سوم سه ماشه بخورند پس هر روز سه ماشه خورده باشند و غذا کهچری مونگ بخورند نافع بود و کذا زیره سفید نیمکوفته سه جزو کنگنی نیمکوفته نه جزو بقدر یکتوله وقت شب در پیاله آب خیسانیده صبح بجوشانند هر گاه نیمه بماند صاف کرده نیمگرم بنوشند سفوف پوست هلیله زرد سنای مکی ترید سفید بابرنگ هر یک دو درم پوست چنا و پیپل اجواین بادیان سارون زنجبیل نمک سیاه چلون جواکهار ریوند خطائی هر واحد یکدرم کوفته بیخته حسب مزاج بخورند که برای استسقا و سوء القنیه نافع ست و همچنین با نگره سه درم دار فلفل زنجبیل نانخواه هر یک شش درم پوست هلیله زرد شیطرج قسط بهمن سفید سنای مکی هر یک نه درم سفوف ساخته بقدر حاجت استعمال نمایند که مجرب ست و اگر هربیرا آمله چیته بدهارا سونتهه اجواین بیخ خراسانی اجمود پیپل مرچ سیاه نمک سیاه مساوی کوفته بیخته یکدرم بخورند برای ورم بدن و تهیج اطراف نافع بود و این معجون جهت ورم شکم و استسقا مجرب بعضی اطبای هند ست مرچ سیاه دو توله زیره سیاه چهار توله سداب نیم توله پودینه یک توله پوست هلیله زرد ترید موصوف زنجبیل هر یک پنج توله بیخ نمک کهیه هر یک نه ماشه گلقند شهد هر یک نیم پاؤ و ربع آن نبات مصری نیم آثار بدستور معجون سازند و این عرق گهیکوار برای این مرض و صلابت سپرز و جگر و معده مجرب حکیم بقاخان ست مغز گهیکوار چهار و نیم سیر زنجبیل و دار فلفل فلفل گرد بیخ تیرج الایچی سفید جایفل ناگرموتهه مرچ بوٹی نمک سنگ هر واحد شش درم قند سیاه سی و یک آثار با آب سه من شاهجهانی دفن کرده عرق کشند و دوای خبث الحدید بنسخه علاج العزبا که در قرابادین مرقوم شد نیز درین باب مجرب اهل هند ست **اقوال حکما** شیخ می فرماید که اصول کلیه درین مرض نافع ست و مع ذلک در علاج استسقای زقی اشارت بمعالجات لحمی کرده شده و گاهی درین حاجت بفصد افتد اگر سبب مرض احتباس خون حیض یا بواسیر بود و درین جا دلائل امتلا باشد که در فصد این هنگام ازاله ماده خانق مطفی ست و فصد برای لحمی از زقی شدید المناسبت ست ولین طبیعت برای ایشان صالح ست و اگر با لحمی تپ باشد اسهال بدو و فصد جائز نیست تا وقتیکه تپ زائل نشود و قرص شبرم و شرب آن هم چنانکه در باب زقی گفته یا بد شدید الملائمه لحمی ست از سائر انواع استسقا و حبس و حب نبود بلکه دائم اسهال آورند و اگرچه بدوای معتدل باشد و قی و غرغره منقی دماغ نافع ست و اسهال مفید بود و افضل او آنست که بحب ریوند باشد و برای استسقا خصوصاً لحمی ریاضت ست اولاً باستلقا ابتدا کنند پس بسواری ترتیب مرکب بعده برفتار بر زمین نرم ریگ و عرق را مسح کنند تا شیخ اول ثانی مرکب نشود و سدد نگردد و بعد از ریاضت متعرض تسخین شوند خصوصاً بآفتاب که آن قوی الغرض ست و چون حرارت آفتاب شدت کند سر را بپوشند تا مرض دماغی بهم نرسد و سائر عضوها مکشوف دارند و بر ریگ بخوابند اگر یافته شود و در روایت که در زقی مذکور گردد بکار برند پس هر گاه عرق جاری گردد مسح کنند و شل بروغن قثاء الحمار و مانند آن تدهین نمایند و از هباب هوای بارد حذر کنند و واجب ست که دوادار الملک و دوا دار الکرکم و کلکلانج نیز بخورند و مدرات مذکوره در زقی و مسهلات که در آن تلطیف تجفیف باشد استعمال کنند و ازانجمله قرص حاشا یا بسیل در باد دار الاصول ست و در سکنجبین بزوری

اگر حرارت باشد و ادویهٔ مفرده که در زقی بباید درینجا همه نافع ست حتی که سکبینج و قسط و مازریون و فرفیون و طبیخ ایهل بسیار نافع ست و اگر چه آنرا تنها بجوشانند
تا آب سرخ گردد بعده سه درم ایهل سوده با این آب بخورند و ایضاً نانخواه و زیره نمک طبرزد بخورند و آنچه از سبب حار باشد در ان فصد و اخراج صدید بردی و ادرار
آن نمایند و چون عروق پاک گردد اصلاح مزاج کبد بدانچه بر دکبد از التهاب بسوی مزاج طبیعی نماید باید کرد و تغذیهٔ لحمی بار دو حار در علاج کلی مذکور شد و تطلیهٔ آن
چنانچه در زقی بباید بعمل آرند و صاحب کامل گوید که چون سوء حال کبد و فساد مزاج محسوس شود باید که در ابتدا اصحاب او را از اکثار غذا منع کنند که آن معده را
ثقیل کند و آنرا از هضم منع نماید و در رطوبت سابقه ان افزایش کند و حرارت غریزی را منطفی سازد بهر آنکه درین حالت ضعیف میباشد و از اغذیهٔ بطی الانهضام و
بارد و رطب مثل البان و ماهی تازه و گوشت فربه و روغن کنجد و حبوب و آنچه از گندم و نشاسته و اطریه و آنچه از این بعسل و شکر مثل فالوده و حلوا و قطائف و مانند آن
بسازند اجتناب نمایند و افضل چیزیکه درین استعمال نمایند گرسنگی ست و کم نوشیدن آب و امتناع از حرکت و ریاضت بعد غذا و استحمام بآب شور و کبریتی و
بورقی و کبریتی بعد از ریاضت و تناول اغذیهٔ سخنه خفیفه لطیفه سریع الانهضام بعد ساعتی از استحمام یا بعد از ریاضت اگر اتفاق استحمام نشود مثل لحوم
دراج و بچهٔ مرغ و تیهو و کبک و گنجشک بطور اسفیدباج شبت و نخود و دارچینی و خولنجان و زیره پخته یا سکبج بسرکه و مری و کرویا و خولنجان و دارچینی و فلفل و
انجدان و حلتیت و اندکی از شراب ریحانی در ان سداب و کرفس و پودینه قطع کرده و ادام بسرکه و مری و خردل و آنچه از تیقند مثل مری و خردل و
سرکه و غیره اشیای لطیفه ساخته باشند و بنوشند شراب ریحانی کهنه صرف یا بمزاج اندک و تا ممکن شود از نوشیدن آب خالص منع کنند مگر اندک و آب بر برف سرد
کرده نزدیک نیز ند بعد از ان نظر کنند که سبب حدوث این مرض چیست اگر ورم جگر یا صلابت یا سدد مجاری آن یا ورم معده یا برودت مزاج آن یا ورم طحال
یا ضعف آن باشد بمقابله هر واحد ضد آن نمایند بدانچه در باب هر یک مذکور ست و اگر سببش احتباس خون حیض یا بواسیر بود فصد اکحل کنند و بمقدار احتمال
قوت اندک اندک خون برآرند نه دریک دفعه بهر آنکه فصد درین صورت علاج نیکوست بنا بر تخفیف از قوت و انتقاص حرارت غریزی بعد از ان در تقویت تدبیر
سخن مجفف مذکور بیفزایند و بحسب قوت ریاضت قبل غذا در آفتاب و در مواضع حار استعمال کنند و امر بپوشیدن سر و سینه و ستن بدن نمایند و لیکن بعض
ریاضت بسواری آهسته بود و بعض برفتار بر زمین نرم که در ان ریگ یا خاک باشد و در ریاضت چندان افراط نکنند که باعث تحلیل حرارت غریزی و ضعف قوت
گردد و اگر ممکن باشد علیل از بلد خویش بسوی شهریکه هوای او گرم و خشک زیاده از ان باشد نقل کند و امر بغلطیدن در ریگ گرم یا خاک حار حسب امکان و احتمال آن
نمایند و دلک جید بدست و پارچه درشت کنند بعد از انکه بر بدن قدری از بورق و نمک و عفص و شب و مانند آن از اشیای مجففه اندازند و بعد ازین استحمام در آب
چشمهٔ بورقی یا کبریتی یا شبی نمایند و اگر میسر نیاید آبیکه در ان بوره و عفص بلوط و شب و بورق و کبریت و مانند مع نمک و پودینه و مرزنجوش و برنجاسف و نمک آبیکه
در ان آهن گرم داغ کرده باشند بر بدن ریزند بعده قدری راحت دهند پس با غذیهٔ مذکوره غذا سازند و این تدبیریست که از تدبیر با غذیه و غیره و درین مرض استعمال
باید کرد و اما آنچه از تدبیر با دویه استعمال نمایند پس ادویهٔ مدر بول نافع در علاج استسقای لحمی مثل تخم کرفس کوهی و دوقو و نانخواه و بادیان و اسارون و سیالیوس و افسنتین
و پودینهٔ کوهی ست چون این ادویه بآب بپزند و بعسل منحنه و دو داوقیه از ان بوزن نیم درم تا نیم مثقال تخم بسیار بنوشند و این دوا نیز مدر بول نافع ست دوقو اسارون تخم کرفس
کوهی انیسون هر واحد پنج درم جعده کمافیطوس کمادریوس پودینهٔ کوهی حب بلسان فقاح اذخر هر واحد سه درم سنبل الطیب یا تخم هر واحد یک نیم درم زعفران یکدرم باریک
سائیده دو درم با دو وقیه و نیم سکنجبین عسلی ممزوج بآب بخورند و ایضاً بگیرند تخم کرفس انیسون بادیان عصارهٔ غافث افسنتین رومی سنبل هر واحد یک درم لک [illegible]
اسقولوقندریون هر واحد سه درم اصل السوس یک نیم درم باریک سائیده یکدرم بشراب ریحانی بخورند و این قرص در ابتدای این مرض نافع ست گل سرخ شش درم زرشک
سه درم سنبل الطیب اسارون عصارهٔ غافث عصارهٔ افسنتین هر واحد دو درم تخم کرفس انیسون بادیان اذخر هر واحد یک نیم درم زعفران نیم درم همه را باریک سائیده
بآب قرص سازند هر قرصی از دو درم تا مثقال با آب بادیان و آب کرفس اگر حرارت نباشد و اگر حرارت باشد با آب کاسنی تلخ و آب کشوث بخورند و قرص ریوند یا قرص زرشک یا سکنجبین چند روز
بخورند بعده گاه گاهی تنقیه بقی از سکنجبین و ترب و آب شبت مطبوخ کنند لاسیما اگر زمانه تابستان باشد که باستفراغ غالباً ازین نفع یابند و باید که استعمال قی
قبل استحکام و غلبهٔ رطوبت باشد و مادام که قوت قوی بود و هرگاه رطوبت غلبه کند و قوت ضعیف گردد استعمال قی صواب نباشد و باید که استفراغ بدوا سے

وادویهٔ مجففه از خارج استعمال کنند پس اسهال با آب بقلهٔ مسمی قاقلی بقدر نیم رطل با سکر العشر آورند یا بگیرند تربد ابیض از درم تا دو درم و بیخ سوسن آسمانجونی درم
بخورند و یا بدل تربد ابیض سوخته نمایند و یا حنظل در طلای شیرین بخیسانند و طلا بنوشند و یا مازریون در سرکه تر کنند و خشک سازند و با شیر هم بخورند که این بقوت
اسهال نماید و یا اشق دو مثقال در شراب تر کنند تا آنکه در ان بگدازد بنوشند و یا سکبینج در ماء العسل تر کنند چون بگدازد بنوشند یا تخم انجره مقشر کنند و سائیده
کف گرفته بسرشند و بجوزی بلع کنند که بزبان و حنجره نرسد تا احراق آنها نکند و از آنچه مدر بول است پودینه و اسارون و نانخواه و قطراسالیون و بیخ کرفس بستانی و بری
و انیسون دوقو و سودفو دوج و سنبل هندی و سنبل رومی و جعده و کمافیطوس و سیساليوس و بادیان و انیسون و قوه است چون بعضی از ین یا همه در آب یا ماء العسل بجوشانند
بنوشند و نافع تر نیست که این ادویه استعمال کنند و مدتی اسهال نماید بعده دیگر تبدیل کنند تا بدن عادی او نگردد و انتفاع بدن بسبب آن اکل شود و از مجربات [illegible]
دواء المسک صغیر و کبیر و دوای هندی مسمی کالکلانج و اناناسیا نافع است و این دوا نیز مفید تربد ابیض برگ مازریون انیسون مساوی سائیده از مثقال تا
یک و نیم مثقال بدهند و اگر مرض طول کند و کم نشود شیر شتر با هلیلهٔ زرد و انیسون و تخم کرفس و نمک هندی بدهند و در هر سه روز یکبار سکبینج از مثقال تا نیم مثقال
در شیر شتر با قدری سنبل الطیب بکار برند و از خارج آنچه محلل و ملطف و ملین باشد مثل دوای معمول از صمغ صنوبر و نطرون و پیه گاو و اشق و وقاق کنند استعمال
کنند و ایضاً حلزون محرق مع صدف او سائیده بسرگین گاو بیامیزند و بر شکم نهند و بگذارند تا بچسپد و جدا کنند تا از خود جدا نگردد و نافع بود گاهی شکم را بسرگین گاو
تنها طلا میکنند و مریض در آفتاب بخسپید و پشاب بسرگین گاو استعمال کنند و اگر در کبد چیزی از ورم باشد بحشیش افسنتین و حب البان و سنبل و زعفران و
شکوفهٔ انگور و مصطکی و اکلیل الملک و بابونه ضماد کنند و اگر با استسقا تپ بود تدبیرش در علاج کلی در قول مسیحی نوشته شد و اگر حرارت نباشد پس در لحمی [illegible] میکنند
ادرار بول کنند مثل دواء الکرکم و ماء الاصول یا آب چند قوقی بنوشند و [illegible] سوده سه درم با سکنجبین اندران نانخواه و تخم کرفس جمع ساینده باشند بخورند و این حب با شیر هم بخورند
پوست بیخ شبرم یکجزو بادام مقشر سه جزو فانید مثل او جمله ساخته از دو درم تا سه درم بخورند و ایضاً این دوا اسهال آورند تربد موصوف یک درم غاریقون و ثلث درم تخم انجره
نیم درم فرفیون یک دانگ حب ساخته بخورند و این سفوف بخورند برگ مازریون یک هفته در سرکه تر کرده خشک نموده بگیرند پنج نیم جزو فرفیون سدس جزو شیرنی دو ثلث درم
تا یک درم بشکر و حب مازریون که از مازریون و بادام و کثیرا سازند بسیار نافع است و نوع لحمی را این معجون نافع است هلیلهٔ زرد مازریون تربد هر واحد ده درم زنجبیل چهار درم
نمک سیاه دو درم عسل سرشته از مثقال تا دو درم بخورند و ابوالحسن گوید که علاج استسقای لحمی تابع سوء مزاج بارد و تقویت کبد و اسخان او بود باستعمال زنجبیل مربی
یا عسلی یا قدری از جوارش زنجبیل یا معجون کرکم بدهند و امر باستحمام از آب یا بح مثل آب دریای شور و آب حمات شبی و کبریتی و بورقی نمایند و تخفیف معده از آنچه
در ان جمع شده بقی قبل طعام از مثل شبت مطبوخ با سکنجبین کنند و بگوشت کنجشک و تیهو بریان که بران سیر کوفته پاشیده باشند یا [illegible] و زیره غذا
سازند و قدری شراب کهنه بنوشند و از اغذیه بارده بطی الانحدار باز دارند و امر به تجوع و ریاضت کنند و حتی الامکان از نوشیدن آب بسر و منع کنند و [illegible] شکم زعفران و
مصطکی با پشیک ارکنه نمایند و در آفتاب گرم نشانند و در ریگ گرم دفن سازند و سید اسمعیل و یوسف ایلاقی می نویسند که اگر سبب آن باز ایستادن خون بواسیر
و حیض بود اول رگ زدن صواب بود خاصته اگر بول سرخ و غلیظ باشد و اگر سبب غیر این باشد رگ نشاید زد و دوا ایارج فیقرا درین نوع سودمند است و کذا مدرات بول
و حب سکبینج و حب بهرامی و ایضاً حب شبرم که در قول ابوسهل گذشت و قرص لک بنسخهٔ محمد زکریا و دواء الکرکم و کلکلانه تالیف آن و کاکلانج تالیف علیسی یا رجا
بزرگ درین علت سودمند بود و همه وقت در آب دریای شور نشستن نافع بود و اگر آب دریا میسر نشود نمک با آب حل کرده در آفتاب مدتی بگذارند و در آن بنشیند و از
ضماد محلل ریاح و سخن چنانست بقول ابوخاب [illegible] افیون نسخهٔ آن نطرون و غیره همانست که در قول ابوسهل گذشت هم او گوید که اگر حلزون را بشکافند و بر شکم بندند نشف
رطوبات آن کنند و بر شکم بدارند تا از خود بیفتند درین نوع و در زقی سودمند بود و این ضماد بنسخهٔ ابوخاب با سوء نافع است بگیرند اشق پانزده درم مقل ده درم صبر بیست درم
زعفران عاقرقرحا بیخ سوسن هر یک ده درم مقل بیست درم فرد بانا ده درم حماما سه درم [illegible] پانزده درم شب یمانی و بورهٔ ارمنی و کندر و کندش هر یک دو درم هر یک سه درم
صمغ و زعفران را در شراب کهنه حل کنند و از موم زرد و روغن ناردین موم روغن ساخته با هم بسرشند و بر برگ کرنب نبطی نهاده بر جگر گذارند و اگر در جگر ورم باشد پیه بط
پیه گوساله اضافه کنند و پشاب زن یا بول کودکان یا بول شتر ضماد نافع است و طعام نان خشکار باید با تخم بادیان و زیره و نانخواه و کرفس و انیسون و خمیر آن سرشته

ربع نیم [?]

و گوشت تدرو و کبک و دراج و تیهو که در طبخ آن دارچینی و فلفل و زیره و کرویا و نخود داخل کنند و پسته و روغن پسته سودمند بود و صاحب حاوی صغیر گفته که
هر صبح جلاب از تخم کاسنی سه درم بادیان دو درم پوست بیخ کاسنی پنج درم شکر سفید یا گلقند ده درم بدهند و غذا زیرباج با لحوم ماکیان یا تیهو یا دراج یا کبک یا
کنجشک یا کبوتر بری سازند یا مزوره نخود و آب بشیره قرطم و دارچینی و تخم شبت و زیره کرمانی دهند و طبیخات محمول بسرکه و مری و کرویا و دارچینی و فلفل و
زیره و قرص [illegible] نافع است و یا هر صبح سکنجبین بزوری ده درم در آب گرم حل کرده با قرص زرشک بدهند و این نسخه سکنجبین است تخم کرفس بادیان تخم کاسنی تخم کشوث
هر واحد سه درم پوست بیخ بادیان پوست بیخ کرفس پوست بیخ کبر پوست بیخ کاسنی هر واحد پنج درم در سه رطل آب شیرین و نیم رطل سرکه یک شبانه روز تر کرده بجوشانند
تا ربع آن برود فرود آورده مالیده صاف نموده یک رطل شکر سفید داخل کرده بقوام آرند و این نسخه قرص زرشک است گل سرخ چهار درم رب السوس دو درم
زرشک دو درم سنبل الطیب مغز تخم خیار تخم خرفه طباشیر هر واحد یکدرم عصاره غافث [illegible] ریوند چینی هر واحد نیم درم کوفته بیخته بجلاب ترنجبین سرشته قرص
سازند شربتی یک مثقال و تناول ادویه و بزور مدر بول مثل نانخواه و بادیان و تخم کرفس ایشان را انفع بلیغ نماید و این دوا نیز ادرار بول کند کما ذریوس کمافیطوس
جعده انیسون تخم کرفس بادیان هر واحد سه درم سنبل الطیب سلیخه هر واحد یکدرم کوفته بیخته دو درم با سکنجبین بزوری ده درم بدهند و چون احتیاج باستفراغ ایشان
آید تنقیه بدن بنقیع خیارشنبر یا حب ایارج نمایند و این ضماد بعمل آرند آرد جو سرگین گاومیش بز هر واحد مساوی بوره ارمنی زیره کرمانی سعد هر واحد سه درم باریک
سائیده بسرکه کهنه جوش داده بر شکم و اطراف طلا کنند و بگذارند تا خشک شود و در حمام بشویند یا آب گرم و این ضماد استسقا را که از برد کبد و معده باشد نافع است حماما
سنبل قردمانا هر واحد ده درم مقل اشق هر واحد هفت درم سعد پنج درم صبر کندر حب البلسان هر واحد چهار درم قسط عاقرقرحا میعه خشک گل سرخ سیسالیوس اکلیل الملک
زراوند فلفل مصطکی هر واحد پنج درم قثاء الحمار تخم حنظل هر واحد [illegible] ده درم موم سرخ را کوفته در نبیذ تر نموده حل کنند و ادویه خشک را سائیده بیامیزند و ضماد کنند و اگر
بسبب ضعف معده باشد هر صبح جلاب از عسل السوس بادیان تخم کاسنی هر واحد سه درم بدهند و مزوره نخود و آب بشیره قرطم و لحوم دراج و کبک غذا سازند
و طبری نوشته که در معالجه این نوع دو غرض است اول اصلاح کبد و این بزیادت در حرارت غریزی بود و دوم قصد تنشیف تا رطوبت کم شود و بسبب قلت آن
حرارت [illegible] نماید پس سوء مزاج مرض و سائر قوی نیز [illegible] کنند اگر ممکن بود فصد کنند بعده مقدار غذا را تقلیل بحسب امکان مقرر کنند پس اگر قوت قوی
باشد بنان خشک تنها اقتصار نمایند و اگر قوت ضعیف بود با طعام اندک گوشت تیهو بریان دهند و از همه چیزی که تشنگی آورد نباید خورد و آب او را مدبر باشد و تدبیر
آنست که بگیرند نشاره طرفا و خبث آهن و در آب یک شبانه روز تر کنند بعده صاف کرده بقدر صد رطل از آن وزن کنند و بران دو رطل سرکه اندازند بجوشانند تا دو ثلث
از آن برود و یک ثلث باقی ماند بعده در صراحی بچکانند و سر کرده از کوزه تنگ [illegible] که از آن بعض آب بر آید بنوشند و آنچه از دوا در [illegible] بنوشند این [illegible] الاصول
گل سرخ سه درم [illegible] نیم درم تخم کرفس انیسون بادیان هر واحد یکدرم و نیم پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان و کرفس سعد کوفی هر واحد دو درم [illegible] سلیخه مصطکی
سنبل هر واحد یکدرم شقاقل اذخر بیخ آن هر واحد هفت درم مویز منقی بیست درم توبال نحاس بریان بروغن بادام دو درم در صره بسته با دو درم ریوند چینی که در وقت
طبخ [illegible] همه را در هفت رطل آب بجوشانند تا یک رطل و ربع بماند بعده افشرده صاف نموده هر روز بیست درم با یکدرم معجون کلکلانج بنوشند و چهار ده
روز [illegible] آرند و غذا و تدبیر مذکور نمایند و بعد نوشیدن این [illegible] بعض کنند اگر احتیاج استفراغ کنند یک شربت حب منتن بدهند و دو روز صبر کنند بعده یک
شربت [illegible] حب [illegible] معجون کلکلانج نیم درم [illegible] ثلث درم [illegible] درم توبال [illegible] مازریون مدبر بسرکه و خشک کرده دو دانگ از این همه آنچه
سائیدنیست سائیده و همه را بآب برگ [illegible] مانند فلفل حبها سازند [illegible] دو مثقال است و بحسب حاجت و قوت بخورند و چون تدبیر باین مرتبه منتهی گردد هفت روز
[illegible] دهند و [illegible] در آفتاب [illegible] ایشان نمایند و از حمام البته باز دارند و بگیرند سرگین
گاو و میش [illegible] و نطرون بمساوی سائیده در سرکه [illegible] بر تمام بدن طلا کنند و در آفتاب بخوابند و این طلا را نباید شست تا آنکه از خود
جدا گردد و [illegible] هفت روز [illegible] با سکنجبین [illegible] ده درم بدهند و بسوی قاروره نظر کنند پس اگر باین تدبیر صحت پذیرد موضع خدمت است و استعمال ادویه
ترک کنند تا آنکه قاروره باعتدال آید بعده اعاده علاج کنند و چون قاروره باعتدال آید و امید قوی گردد این قرص بدهند گل سرخ سه درم ریوند چینی دو درم

ازضرورت قاهره در مجاری فضول بسوی فضای شکم دفع کند سوم برسبیل انصداع بعض مجاری که غذا از معده و امعا اندران مجری بسوی کبد همی رود و پس رطوبات مائیت قبل از رسیدن بجگر ازان شگافت بیرون آید و در فضای شکم جمع گردد چهارم برسبیل آنکه بعض قدمای ولین گفته اند و بعض متاخرین آنرا اختیار نموده اند و این جنابت که مائیت رجوع کند در دهنهای عروقی که درحالت بودن انسان جنین از مقعر کبد بناف آید و غذای جنین از ناف اندران رگها بجگر رسد و بول او نیز بهمان طریق خارج شود چه طفل در شکم مادر از ناف خود بول کند و مولود نیز قبل از قطع ناف از ناف او بول کند و چون بعد تولد کودک قطع ناف ناف بسته شود و بول ازین جانب بازماند بسوی مثانه بازگردد پس هرگاه در جانب محدب جگر بسبب خلط یا ورم یا صلابت سده افتد و بسبب انحراف کبد از مزاج طبیعی خونی که دران متولد گردد مائی شود اگر کبد بارد بارد بود یا صدید می گردد اگر حار باشد و بنابر سده نتواند که بگرده رسد و از انجا بطریق مثانه دفع شود و بدان سبب آب از مجرای بول کمتر بیرون آید و قوت دافعه اعضا از جهات دیگر دفع نماید پس بضرورت آن منفذ قدیم را که میان ناف و مقعر جگر بوده است طبیعت بکشاید و مائیت بسوی این عروق نافذ شود تا آنکه بسوی فوهات آن بیاید و بناف رسد و چون منفذ بسوی ناف نیابد آن مائیت که اندران مجتمع گردد بنابر کثرت تمدد نزدیک ناف آن عروق بشگافد و بیرون شود و بسوی شکم رجوع کند و آب دران جمع شود و فراخ تر نسبت بخلقت اولی گردد و ازینجاست که اندرین علت نتو ناف پدید آید و منافذیکه نزدیک حدبه کبد است منضم شود و که آن تنگ تر زیاده است از انچه نزدیک مقعر جگر است و بعید نیست که استفراغ مائیت واقع در شکم ازین جهات باشد و سبیل برای جذب او و دوا بسوی جگر پس بسوی امعاء و **اسباب سابقه** این سبب واصل یعنی کثرت مائیت در شکم از سه بیرون نیست یکی آنکه سبب در قوت ممیزه باشد و چون این مشترک میان قوت دافعه کبد و قوت جاذبه کلیه است پس هرگاه هر دو یا یکی از ان ضعیف شود و نوعی از انواع سوء مزاج یا در مجری سده افتد خصوصاً چون در کلیه ورم صلب بود مائیت از خون متمیز نگردد و بدن آنرا قبول نکند و مجاری احتمال آن ننماید پس یکی از وجوه وقوع این مرض و سبب گردد و لهذا گاهی استسقا بسبب ضعف حادث شود و سبب او در کبد تنها باشد یا صرف در کلیه بود دوم آنکه سبب در ممیز باشد و این چنان بود که مائیت بسیار زیاده بود فوق آنکه قوت بر تمیز آن قادر باشد یا غیر جید الانهضام بود و سبب مائیت کثیر نوشیدن آب سرد بسیار است و این سبب شدت تشنگی بود و غلبه تشنگی بسبب سوء مزاج کبد معطش بود یا بسبب دیگر معطش یا بسبب سده که بباعث آن آن مقدار آب که جگر را بدان حاجت بود بسوی کبد منجذب نگردد و تشنگی با وجود کثرت شرب دوام نماید و یا بسبب آنکه نفس آب نافع عطش نباشد بهر آنکه گرم یا متغیر بود یا آنکه دران کیفیت معطشه از ملوحت یا بورقیت وغیره باشد که تشنگی را زائل نکند و گاهی سبب مائیت کثیر ذوبان رطوبات بدن بود یا آن انسداد مجاری معتاد اتفاق افتد از احتباس حیض یا آن و بدان سبب آن رطوبات ذوبانی درین محل مجتمع گردد و قسم دیگر یعنی غیر جید الانهضام چنان باشد که هرگاه هضم غذای رطب هموار نباشد بدن یا کبد بعض غذای رطب را قبول کند و بعض آنرا رد کند و بدان سبب مجاری پر شود پس گاهی بودی بسبب استسقای زقی گردد اگر مائیت غالب باشد یا طبلی اگر ریحیت غالب بود و این در هضم ثانی باشد سوم آنکه سبب در مجاری بود و این چنان باشد که در انجا ورم یا سده بود که مائیت را از رفتن بمسالک خود و از نفوذ در جانب او منع کند و بسوی غیر مجاری آن منعکس سازد و بقول صاحب کامل حدوث استسقای زقی از زوال سوء مزاج بارد رطب بر کبد بود پس احاله غذا برطوبت مائیه کند و آن رطوبت در میان صفاق و امعا مجتمع گردد و اکثر این از تناول بقول بارد مزاج و از کثرت شرب آب سرد باشد و بدانند که چون طبیعت مستسقی مائیت استسقا خود بخود دفع کند دلیل خلاصی باشد و در اکثر اوقات هرگاه بزل مستسقی کنند انتفاخ در مدت سه روز عود کند و در اکثر این انتفاخ از ریح باشد و بقراط گفته هر کرا میان حجاب بلغم بسیار بود و معده درد کند هرگاه که بلغم در رگها بگذرد و بمثانه در آید علت زائل شود و جالینوس گوید که فرود آمدن بلغم بر یار اولی تر است از مثانه و اگر آب بودی امکان داشتی که تراوش نمودی و بمثانه فرود آمدی و بلغم ممکن نیست که تراود و شیخ الرئیس گوید بعید نیست که بلغم تحلیل پذیرد و رقیق شود و جز و دو نیز ممکن است که اندفاع او باختیار طبیعت باشد بسوی کدام جهت بسبب ضرورتی و یا در جهات دیگر بسببی حائل چنانکه رحم را از حیض در رگ و فوف مثانه و ستد و این رفع از طبیعت عجیب تر از نفوذ رحم باستخوان سینه نیست و آنچه بعضی گفته اند که مراد از بلغم مائیت باشد این بعید است و احتیاج به تاویل نیست و گاهی عارض شود انتفاخ شکم مثل صاحب استسقا بالکلیه اورا قروح امعا باشد و دران سوراخ گردد و ثقل در فضای شکم ریزد و شکم او بزرگ شود و بوعلی سینا گوید که اگرچه قومی این گفته اند لیکن نزدیک من این معنی بعید است بهر آنکه موت سابق تر ازین باشد خصوصاً چون قرحه و خرق در امعای علیا بود و قرحه حادث شود پس بعید نیست که زود موت [illegible]

وعلامات زقی

نخست آنکه شکم بزرگ گردد و در ان ثقل محسوس شود و چون دست بر شکم او زنند از ان آواز نیاید بلکه چون آنرا بجنبانند از ان آواز جنبش آب مسموع گردد و همچنین هرگاه
صاحب او از پهلوی بپهلوی دیگر منتقل شود آواز آب آید و هنگام مس شکم مثل مشک پر آب نماید نه مثل مشکی که در ان باد دمیده باشد و با آن اعضا معتدل نشود و حجم آنها
بزرگ نگردد چنانکه در طبلی بلکه زبول در ان باشد و پوست شکم درخشنده مثل جلد طبل کشیده بود و گاهی با آن قضیب ورم کند و پوست خصیه پر آب شود و اطراف سرد بود و چهره
و پلک چشم متورم گردد بسبب ضعف حرارت غریزی و بول اندک آید و در اکثر اوقات سرخ باشد و نبض صغیر متواتر مائل بصلابت باشد باندک تمدد بسبب امتلای جگر و فضای شکم
از آب و تمدد حجاب و گاهی در آخر بلینت میل کند بسبب کثرت رطوبت و آنرا که مرض مستحکم شود سرفه و تنگی نفس ظاهر گردد بهر آنکه کثرت آب با حجاب مزاحمت کند و بدان سبب
نفس تنگ شود و سرفه پدید آید پس اگر بی حرارت بود عدم تشنگی و سفیدی رنگ بول و احساس سردی شکم و غیر آن آثار برودت بران گواهی دهد و اگر با حرارت بود علامات
حرارت چون تشنگی و زردی رنگ بدن و بول و جز آن شاهد او باشد و اگر از ورم جگر باشد با سرفه خشک یا باندک نفث و قبض طبع بود و چون استسقای زقی بعد خروج حصات از مثانه
بغیر سبب ظاهر در کبد دفعة واقع شود بدانند که یکی از دو مجرائی که از کلیه بمثانه آمده شگافته شده و آب ازان آمده و هرگاه که صاحب استسقای زقی را تشقق در پشت پدید آید
و در پیرا از آن خون آمدن گیرد بیمار بعد ازان بهفته هلاک شود و چون ورم خصیتین رسد علاج مشکل گردد و نحول و وقت اعضا و غور عینین منذر بموت باشد اگر تپ نبود و کسل و تراخ
کمتر از طحی بلازم این نوع ست و آنجا که زقی با ورم جگر و سپرز باشد خصوصاً وقتیکه ضعف بسیار بود طمع زندگی نباید کرد کذا فی النفیس الکبیر و هرگاه در غب غیر خالص و شطر الغب
یا بلغمی لازمه و نائبه استسقای زقی پدید آید باختی جگر و سپرز قطعاً مهلک ست کذا فی العشرة الکاملة علاج آنچه در علاج کلی اقسام استسقا گذشت بکار برند و اگر ورم کبد حار
با صلابت سبب باشد معالجه آن نمایند و اگر حرارت نبود برای تعدیل سکنجبین بزوری حار و شربت دینار و شربت اصول دهند بعده تنقیه بمسهلات مائیه مثل کلکلانج حار
نمایند پس مقویات جگر مثل قرص زرشک کبیر و قرص ورد و دبید اریسا و مانند آن دهند و استعمال حقنها و شیافات درین نوع بهتر ست و استعمال معطسات مثل کندش و
فرفیون معین بر دفع ماده بسوی مجاری ست و جهت ادرار قرص ها ذریون و غیره حبوب و مطبوخات متخذ از مدرات استعمال آرند و اگر با حرارت بود جهت تبدیل آب کاسنی سبز
مروق و سکنجبین مع شیره تخم خیارین و شیره تخم خربزه یا شیره خرفه و نبات دهند و تنقیه از ادویه قلیل الحرارة کنند بعد ازان قرص زرشک صغیر و کلکلانج بارد با آب کاسنی
مروق و آب عنب الثعلب مروق یا شربت بزوری یا سکنجبین بزوری بارد و شربت انار استعمال نمایند و غذا زیرباج و سکباج و رمانیه مزورها سازند و لحوم لطیفه مثل دراج
و چوزه مرغ و تیهو یا زیرباج اگر حرارت نباشد بدهند و در هر دو حال برای رفع قبض مغز فلوس بجلاب و روغن بادام مناسب ست و ایضاً برای تلیین طبع عنب الثعلب
تخم کاسنی هر یک شش ماشه جوشانیده صاف کرده با آب کاسنی تازه مروق تنخیته مغز فلوس خیارشنبر چهار توله مالیده صاف کرده بدهند و حب غاریقون دو سه مرتبه
دهند غذا نخود آب با دارچینی و بادیان و اگر لینت شکم بسیار گردد طباشیر یکماشه سوده بشربت انار دو توله خورده بالایش شیره زرشک هفت ماشه سکنجبین بزوری دو توله
بنوشند و سفوف گل سرخ شش ماشه غافث چهار ماشه تخم کشوث سه ماشه کوفته بیخته نبات ساده آمیخته نافع زقی ست و بعد زوال ورم جگر و دفع سوء مزاج و بعد تنقیه گاهی
همراه شربت مسهل بدر و گاهی برای تسکین تخم کاسنی عنب الثعلب هر یک شش ماشه بادیان تخم کرفس هر یک چهار ماشه نبات یکنیم توله بدهند و اگر بیخ سوسن نیم توله سفوف کرده
یکتوله نمک اندرانی سرگین گاو خشک هر یک چهار توله کوفته بیخته بسرکه انگوری بیخته بر شکم ضماد کنند درین باب مجرب ست و اگر درین مرض ضعف بسیار گردد بسهولت
و بر ورد ایام اسهال از صفر باید کرد و اصل السوس بادیان پرسیاوشان هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات یک توله داخل کرده بدهند روز دوم عنب الثعلب
چهار ماشه روز سوم شربت دینار افزایند باز اصل السوس چهار ماشه مویز منقی ده دانه بیخ کبر چهار ماشه شاهتره شش ماشه جوشانیده گلقند سه توله دهند باز
روز دوم برای تحریک و اخراج آب شربت دینار افزایند و روز سوم بادیان چهار ماشه عنب الثعلب شش ماشه افزایند و روز چهارم ریوند چینی سه ماشه
تخم کاسنی شش ماشه بجهت ادرار یا حصفر افزایند غذا نخود آب اگر دهند و باشد بی گوشت و گاهی آب موگرید دهند و بجای آب عرق بادیان عرق عنب الثعلب
و اگر عرق نباشد عصاره عنب الثعلب و بادیان با آب جوشانیده بکار برند باز برای نضج مواد رقیقه شاهتره عنب الثعلب یک شش ماشه بیخ کبر چهار ماشه مویز منقی
ده دانه بادیان چهار ماشه گلقند دهند بعده گاهی مسهل خفیف و گاهی مدر بدهند و اگر مروق ترب و کدو هر یک چهار توله شربت افسنتین دو توله شروع کنند

و اگر لینت افراط کند رب به تنها بدهند و چون سرخی در قاروره و حرارت نباشد این حب با فریون بدهند افریون نیم درم ریوند ثلث درم فرفیون ربع درم سکبینج
نیم درم نمک هندی و دانگ سرگین کبوتر دانگ که این مزیل آب و مجفف قوی ست و این ضماد استعمال نمایند که عظیم المنفعت در استسقای زقی ست آرد جو سعد پشک
زر بورهٔ ارمنی گل سرخ مساوی بر شکم طلا کنند که آب بسیار خشک کند و مجوسی گوید که مداوات زقی آنست که در اول امر تدبیر او مثل تدبیر لحمی که در ابتدای حدوث
استسقای لحمی بیان کردم باید کرد و چون مرض قوت گیرد و آب مستحکم شود باید که ادویه مسهل آب مثل حب معروف بحب شبیا و حب سرخس استعمال کنند
و حب سکبینج نیز درین باب نافع ست و این حب سفید و مسهل آب ست بگیرند کوبال سنجابس و برگ مازریون هر واحد یک جزو باریک سائیده و بآب کرفس سرشته حب سازند
شربتی از یکدرم تا دو درم بحسب حاجت و ایضاً تربد سفید پنجدرم ایارج فیقرا و سکبینج هر واحد چهار درم غاریقون و بیخ سوسن آسمانجونی هر واحد سه درم و نیم نمک نفطی دو درم
لک منقی و ریوند چینی و بیخ اذخر و فقاح اذخر و سلیخه هر واحد یکنیم درم فرفیون درم همه را باریک سائیده بآب بادیان سرشته حب سازند شربتی دو درم بشکر و آب گرم
و اگر یکنیم درم ازان با شیر شتر بخورند منفعت بین نماید و این مسهل دیگر برای آب ست سنا و هلیله زرد و مازریون و شبرم و مس سوخته هر واحد یک جزو قرفه و مصطکی
هر واحد نیم جزو همه را باریک سائیده شربتی یکدرم و نیم با مثل او شکر سلیمانی با آب گرم نافع ست و ایضاً مسهل دیگر مجرب عصارهٔ بیخ سوسن آسمانجونی
ده درم بول بز دو اوقیه لقوع صبر نیم اوقیه همه را آمیخته سرگین کبوتر دو درم زعفران نیم درم باریک سوده بران انداخته بنوشند که اسهال آب بقوت نماید و
در کسی استعمال نمایند که قوت او قوی باشد و این دوا مجرب ست بگیرند بول ناقه اوقیه و آب ترب یکنیم اوقیه آب قاقلا مثله و سرگین کبوتر درم باریک سوده
پاشیده بنوشند نافع ست باذن الله تعالی و هرگاه مریض احتمال تناول ادویه مسهله نکند باید که ضماد مسهلهٔ آب استعمال نمایند و از انجمله این ضماد ست بگیرند
شحم حنظل و بیخ آن و شبرم و حب النیل و مازریون و سقمونیا و صبر سقوطری و مرکی و بیخ خطمی و مقل و بیخ سوسن آسمانجونی و سرگین گاو دشتی هر واحد سه اوقیه زهرهٔ زرگاو
و قثاء الحمار و مویزج و قردمانا و فرفیون و حماما و میعه سائله هر واحد پنجدرم بورهٔ سرخ و نمک نفطی هر واحد چهار درم صمغ صنوبر و زوفا و بیخ کبر و شحم بط و شحم ماکیان و شحم
گوساله هر واحد دو اوقیه موم نیم رطل موم و شحوم را با روغن شبت گداخته بران ادویه کوفته بیخته انداخته بر شکم ضماد نمایند و از آنچه خوردن او بر مریض سهل بود و اسهال
آب نیکو نماید و نافع باشد روغن مازریون ست بگیرند مازریون جدید یک رطل و نیم و بران پنج رطل آب شیرین انداخته بآتش معتدل بجوشانند تا یک رطل بماند بران
روغن بادام شیرین ربع رطل انداخته بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند و با شیر شتر یا ماء الجبن بقدر یکدرم بنوشند نافع ست و غذا برین ادویه شوربای
اسفیدباج نخود کوفته و دارچینی و خولنجان و شبت سازند و این ضماد نافع آب زقی ست سرگین گاو دشتی درم کبریت زرد پنجدرم پشک نر بست درم باریک
سائیده بسکنجبین سرشته در آفتاب بر شکم ضماد کنند و ایضاً انجیر سیاه خشک در سرکهٔ خمر ترکرده مالیده شصت عدد پشک نر ده درم بوره و نطرون و بیخ سوسن آسمانجونی
هر واحد چهار درم قردمانا و حب الغار و مویزج هر یک پنجدرم همه را باریک سائیده با انجیر سرشته بر شکم وقت خلو معده از غذا ضماد نمایند و بگذارند تا خشک شود و
بعد ازان با بوره و سنجاسفت و شیح و فرنجمشک جوشانیده باشند بشویند و ایضاً بگیرند انجیر و اشق هر واحد پنجدرم نطرون و دقاق کندر و قردمانا و گوگرد زرد هر واحد
سه درم سرگین کبوتر ده درم باریک سائیده در بول طفل نابالغ سرشته بر شکم ضماد کنند و ایضاً بگیرند بار قیشنا و گوگرد زرد و نطرون و اشق و علک البطم و موم سفید
هر واحد یک جزو و بیخ سوسن آسمانجونی و مویزج هر واحد نیم جزو باریک سائیده و اشق و علک و موم بروغن ناردین یا روغن قسط بمقدار حاجت گداخته بر شکم ضماد
کنند نافع ست باذن الله تعالی و ضماد معروف بضماد میلاطوس نیز نافع ست و کذلک ضماد فولاذ خون منفعت عجیب ست و این ضماد نافع جمیع انواع استسقا ست
بگیرند حماما و سنبل و قردمانا و دارچینی و سلیخه و قسط و عاقرقرحا و میعه سائله و زراوند مدحرج و اکلیل الملک و بیخ سوسن و قثاء الحمار و شحم حنظل هر واحد ده درم مقل ازرق
و سنجاسفت و اشق و سعد و زعفران و نحاس محرق هر واحد پنجدرم صبر و کندر ذکر و مر و حب بلسان و عود بلسان و لادن هر واحد پانزده درم قرنفل و مصطکی هر واحد
هفت درم گل سرخ و سرگین کبوتر هر واحد بست درم صموغ را مع زعفران در شراب کهنه ترکنند و ادویه را باریک سائیده از پارچه گذرانیده و بروغن بان که در ان
موم گداخته باشند قدر حاجت آمیخته بصموغ محلول بسرشند تا مثل مرهم گردد و بر شکم ضماد نمایند و باید که نظر بآنچه تقدم تمیز چند کنند و آنچه از تدبیر ادویه و اغذیه
ذکر نمودم و هر واحد ازان بحسب وجوب قوت مریض و ضعف آن و چیزیکه از ان قوت احتمال نماید استعمال نمایند که این امر ما یحتاج الیه ست تا از وقوع غلطی و خطا

یک رطل در چهار قسط شراب در ظرف گلی پاکیزه بجوشانند تا ثلث شراب برود و اول روز بقدر یک ملعقه بنوشند و تا پنج ملعقه برسانند بعده بکاهند تا به یک ملعقه باز آید و
هر صبح عصاره پودینه یک اوقیه بنوشند و بعضی ذکر کرده اند که بگیرند فراریج و سر و پای آن قطع کنند و جسم آن در ماء العسل حل کرده مریض را در حمام داخل نمایند
پس بنوشانند و یا نان بدان بخورند و درین نسخه نزد یک من مخاطره عظیم است و اکثر آنچه اختیار کرده شده این است که وزن آن یک قیراط در شربتی از آبهای معهود
معلوم بنوشند و گویند که چون تنقیه بدن نمایند و هر روز تریاق بقدر نخود با طبیخ پودینه بابت و یک روز بخورند و بر طعام خفیف یک وقت اقتصار کنند صحت
یابند و بعضی گمان کرده اند که خوردن پنیر مایه بز بعسل نافع است یا بول بز یا بول گاو بسنبل و عسل و یا زراوند مدحرج سه درم در شراب و بعضی ستوده اند که هر روز
یا در هر دو روز قدر یک مثقال عصفر در آب بخورند و آن را ادویه نافعه برای این کلکلانج و دواء اللک خاصه که بهر استسقا نافع است و دواء الکرکم و معجون [illegible]
خاصه و جوارش کمون و دواء الاقلیل و شربت عنصل و تریاق است و از ادویه عجیب النفع قرص شبرم است بگیرند شبرم و هلیله زرد مساوی جدا جدا از سکبینج دانگ تا یکدرم
رسانند در هر چهار روز یکبار بدهند و در میان آن ایام قرص زرشک بخورانند و ادویه که از زراوند و قسط و حب الغار و حلبه و ترمس و درونج و قنطوریون و صمغ بادام
و قنه ترکیب داده باشند نافع بود و اما تدابیر مستفرغه مائیه مسهلات است و شیافات و حقنه ها خاصه که آنها قریب از آب و خفیف تر بطبائع و بعید تر
از اعضای رئیسه است و انواع استحمامات بحمامات و تعریق در تنور گرم و آبهائیکه در آن طبیخات مثل بابونه و اذخر جوشانیده باشند و انواع مروخات و ضمادات
و کمادهاست و درین جمله نوشیدن شیر بز و شتر داخل است و ازین قبیل است ابوال و شیر شتر اعرابی چون یک هفته با اقراص صبر اول نیم درم با نیم درم طباشیر بخورند
تا آنکه بیک درم رسانند و بعد هفته استفراغ بماذریون مع دو درم کلکلانج نمایند بعده اعاده اقراص صبر یک هفته کنند و بدینطور چنین عمل نمایند پس اگر صحت بیابند
و ضعیف در ابتدا اقراص صبر بخورد و گاه یکدانگ نسخه اقراص صبر در قراباذین است و اما مسهلات پس در آن قانونی که در علاج کلی استسقا گذشت
ملحوظ دارند و تابع مسهلات صوم باید اگر ممکن بود صاحب مسهل بعد آن یک شبانه روز غذا نخورد و ایضاً تابع او نمایند چیزیکه مقوی و اندک قابض باشد
مثل قرص زرشک و مثل آبهای میوه که لذیذ و مقوی تا تقویت جگر نماید خصوصاً بعد مثل فرفیون و ماذریون و اشق و مانند آن بعده مصلحات مفرح مانند
تریاق و دواء الکرکم و بار دو آب کاسنی در حار استعمال کنند و کسیکه محرور بسیار باشد شیر شتر آنرا مناسب نیست و شیر شتر از چهل درم ابتدا کنند و هر روز ده درم
بیفزایند و چون حرارت باشد اسهال صفرا نکنند که آن بغایت مایه ایست برجهی نماید و بهتر آنکه باثبت محتاج باسهال اوست پس اسهال مضاعف گردد
و قوت را آفت لاحق شود بلکه واجب تر آنست که تسکین صفرا و اسهال باثبت نماید مگر آنکه صفرا در کثرت از حد متجاوز باشد و درین هنگام بر مثل هلیله اقتصار
نمایند که آن بهترین مسهلات است در مثل این حال چنانچه سکبینج بهترین مسهلات است در حالت برودت و همه افراط استفراغ دلیست و در زمان ردی است
و آن در حار صالح تر است و از ملینات جیده شوربای قنابر و شوربای خروس پیر خصوصاً با بسفایج و شبت و مانند آنست و چون استفراغ کنند در هر روزه
بچیزی از استفراغات ملائم شیر شتر و ماء الجبن و غیره بپردازند پس آب برآید و ورم خفت یابد و صواب آنست که بر شکم داغ نهند تا آب باز بعد ازین قبول نکند
و داغ بعد پرهیز و ترک مسهل دو سه روز باشد و آن شش داغ باید سه در طول از ابتدای قص تا عانه و سه در عرض شکم و بعد آن بر گرسنگی و تشنگی صبر کنند و صواب
آنست که با این مسهلات چیزی از مفتحات سده مثل قرص بادام تلخ بخورانند و اما نوشیدن شیر شتر و بز خصوصاً اعرابیات و سیما معلوفات
بچیزیکه اسهال باثبت و تلطیف و ادرار نماید مثل شیح و قیسوم و قاقلی و غیره و در محرورین بدانچه مع ذالک موافق کبد باشد مثل کشوث و کاسنی و غیر آن
و بسوی قولی که طبیعت شیر مضاد استسقاست التفات نکنند بلکه بدانند که آن دوای نافع است بهر آنکه در آن جلا برفق است و برای آنکه در آن خاصیت
است چه گاهی دو مضاد چیزی باشد که در علاج کیفیت طلب کنند لیکن موافق بنابر خاصیت یا امر دیگر مثل استفراغ و غیر آن باشد چنانچه کاسنی در
معالجات جگر که بدان امراض بارد بودمی افتد و چنانچه سقمونیا در امراض صفراوی بدهند بلکه بدانند که این شیر شدید المنفعت است پس اگر انسانی بدل
آب و طعام بران اکتفا نماید شفا یابد و این را تجربه کرده اند در قومی که بسوی بلاد عرب رفتند و ضرورت بسوی شیر شتر مقارن ایشان گردید و صحت
یافتند و شیر شتر گاهی تنها استعمال می کنند و گاهی مخلوط بغیر آن از ادویه که بعض آن قصد تدبیر غیر سخن بحث می کنند مثل هلیله با تخم کاسنی و تخم کشوث

و نمک نفطی و بعض قصد جدید سخن بلطف مثل سکنجبین و حب آن و بعض آن قصد منع افراط اسهال مثل ترفط و مانند آن میکنند و گاهی با بول شتر می آمیزند و گاهی
از طعام و شراب بران اقتصار میکنند و گاهی طعام غیر آن بدان ضمیمه نمایند و در هر دو حال باید که امر او تحقیق نمایند که آیا بدن از ان اغتذا میکند و اسهال
نمی آرد و یا اسهال اندک یا بسیار از وزن او بقدر تحمل یا مفرط یا اسهال فوق تحمل میکند و یا در معده و مجاری سده میگردد و یا بسوی تبرید مودی میشود و یا خلط
بلغمی یا خلط محترق که بعفونت آن قبول کند عیثا نماید و بعد آنکه افضل اوقات نوشیدن او ربیع است تا اول تابستان و از تدبیرش در نوشیدن او آنچه بتجربه آن
مکرر نموده ام و نفع کرده آنست که شیر شتر بر خلو شکم نوشند و چند روز پیش از ان طعام تخت اندک بخورند و اگر ممکن شود که در شب آن روز هیچ نخورند صواب بود و پس در قفیله
دوشیده باشند در همان مکان بمقدار دو سه اوقیه نوشند و بهتر آنست که دو اوقیه از ان با یک اوقیه بول شتر دهند و چند روز آب ترک کنند و تا سه روز
ملاحظه نمایند که آنچه با درار بیرون آید قریب آنست که نوشیده است و بعد سه روز گاهی شکم اطلاق کند بدانچه نوشیده است و گاهی اطلاق اندک نماید و
استطلاق بدان بهتر آن کند که بدن از ان اغتذا نماید و اگر شکم او زیاده از آنچه نوشیده است اطلاق کند یک روز از ان توقف نماید و یا چیزیکه در ان قبض باشد
بیامیزند و اگر اطلاق نکند باید که شارب او خوف تجبن نماید و ترک آن کنند و کذلک اگر اطلاق کند کمتر از آنچه نوشیده است و درین هنگام باید که چیزی که انحدار
آن از معده کند بخورد و سکنجبین و غیر آن بدان مخلوط سازند بلکه احتیاط آنست که در هر سه روز قدری از حب سکنجبین و مانند آن استعمال کنند تا آنچه گمان تجبن بقایای اوست
یا تجبن متولد شود خارج گردد خصوصا هر گاه از وجع ترش آید و ثقل دریابند و از تدبیر بالغ و مثل این حال آنست که فی الفور قی کنند و ایضا نوشیدن شیر ترک نمایند یک روز
یا دو روز و کمادات و ضمادات محلل بر شکم استعمال کنند و اگر نوشیدن شیر چیزی از زیر پیدا نکند و هر روز شیر مفرط خارج شود بران اقتصار کنند تنها یا شد یا با سکنجبین و حبوب
سکنجبین مسهل و غیر آن و اگر اسهال افراط کند یک یا دو روز از ان شیر قطع کنند بعده در نوشیدن او تدریج نمایند پس شیر حسب آن که قوت ناقه را خوشیده باشند
و در ساعتی که شیر بدوشند در ان خشت احمد بدبسری کوفته مغسول بسرکه و فلفل بست درهم فودنج هر واحد نیم درم تخم کرفس سه درم با قات از صعتر و کرفس و سداب
یکساعت در شیر بگذارند بعده صاف کرده نوشند بعد از ان بتدریج صرف نوشند بعده مخلوط بدانچه مسهل باشد اگر احتیاج آن بود و اما مدرات نافعه درین باب
واجب است که بیک مدر لازم نکنند بلکه از بعضی ببعض دیگر نقل نمایند و آن مثل فطراسالیون و نانخواه و پودینه و اسارون و بادیان و تخم کرفس و سیالیوس و اذخر
و کمافیطوس و وج و سنبل هندی و رومی و دوقو و فو و [illegible] و تخم آن و بیخ کبر و [illegible] و کاکنج است و باید که با ریاح بسایند تا سرعت بسوی ناحیه جدبه کبد
برسد و چون مدرات قویه استعمال کنند باید که بعد آن چیزی شوربای چرب مثل شوربای ماکیان فربه استعمال نمایند و اما ضمادها پس قانون آن آنست که
در ان کثرت چیزیکه تجفیف و تحلیل با قبض قوی باشد و مسامی که تنفس و تحلیل بدان باشد نباید کرد مگر اندکی بقدریکه حفظ قوت کند اگر احتیاج آن افتد مثل سنبل و کند
و سعد مخت اندک که این حفظ قوت مراق نماید و ایضا آنچه در ان باشد و از اخیر قابل مواد گرداند و ادویه ضماد مفرده و ضمادات مرکبه نافع این مرض اکثر در قرابادین است
و از آنچه مجرب و بالغ النفع است سرگین گاو و بشپک نر است که در صحرا حشائش خورند و یا بگیرند از سرگین و بشپک [illegible] و در آب و نمک بجوشانند و بران گوگرد سوده
پاشیده بر شکم نهند و ایضا سرگین بز با بول کودک است و ایضا سرگین کبوتر و حب الغار و اریسا و قوی درین باب آنست که سرگین گاو و بشپک بز که در ان قدری خربق
و شبرم داخل کرده ببول شتر سرشته باشند بر شکم ضماد کنند و از ضمادات ملصقه و وجع شکم نافع است که هیجان بر شکم مستسقی گذارند یا بعد کوفتن بدان ضماد کنند و بر آن
صبر نمایند تا آنکه خشک گردد و از ضمادات جیده آنست که از زرنیخ و نطرون و [illegible] دقاق کنند و شحم گاو بسازند و این ضماد موافق استسقاست و انجیر فربه در آب بپزند
و بارزیون بگیرند و نطرون دو جزو کمافیطوس یک نیم جزو سوده آمیزند و این ضماد بسیار قوی است بگیرند زرنیخ و موم و زوفای خشک و زفت و صمغ بطم هر واحد سه درم
میعه و صبر و زعفران و اطراف افسنتین و اشق هر واحد درم جندبیدستر و کبریت و حماما و سعد [illegible] هر واحد نیم درم سرگین کبوتر و حرف بابلی و [illegible]
و [illegible] هر واحد سه درم [illegible] چهار درم [illegible] درم بروغن بابونه بیامیزند و اگر [illegible] باشد ضماد [illegible] زعفران و حب البان و مصطکی و
اکلیل الملک و قفاح کرم و بابونه و روغن های خوشبو نافع بود و از مراهم این مرهم است بگیرند [illegible] کبریت زرد و نطرون و اشق هر واحد یک جزو زیره دو جزو
[illegible] جزو با موم و علک البطم و شراب بیامیزند و بر شکم نهند و مرهم جندبیدستر و مرهم افسنتین و مرهم ارسطاطالیس و مرهم فرفیون و تخم حنظل و مرهم متخذ

از اطلاقات و مرہم حب الغار و مرہم بزور و مرہم بولوں جندس ہمہ نافع ست **و از ذرور ات** نطرون و نمک ہر دو بریان بر شکم ذرور کنند و خصوصاً بعد چرب کردن
بروغن حار مثل روغن قثاء الحمار و روغن ناردین و گاہی بر ایشان ادویہ مجمرہ استعمال میکنند و گاہی اعضای طرفیہ ایشان را بقضبان باریک میزنند و این
نزد من مجمود نیست و گاہی بر جوف ایشان و متصل آن شیافات منقوع تعلیق میکنند و دران فائدہ کثیر دیدہ اند **و اما بزل مراق** یعنی شگاف پوست شکم بدانند
کہ آن کمتر نجات میدہد مگر در بدن بسیار قوی چون بعد آن بر ریاضت معتدل و عطش و تقلیل غذا قادر باشد و باید کہ تا علاج غیر او ممکن باشد بر ان اقدام ننمایند
و صواب آنست کہ در یکدفعہ آب بیرون نکنند تا روح یکبارگی خارج نشود و قوت ساقط نگردد بلکہ اندک اندک ضعیف بدان متعرض نشود و اما صفت بزل آنست
کہ نطیلیس امر میکنند کہ مریض مستوی بایستد اگر بران قادر باشد یا مستوی نشیند و خدام اضلاع او غمز کنند و بسوی اسفل ناف دفع نمایند بعدہ بزل استعمال کنند و اگر
قدرت این نداشتہ باشد بزل آن نکنند و چون ارادۂ بزل آن نمایند باید کہ زیر ناف بقدر سہ انگشت مضموم شق کنند اگر ابتدای استسقا از امعا باشد و اگر
از جانب کبد باشد شق جانب ایسر از ناف نمایند و اگر سبب در طحال بود شق جانب ایمن از سرہ کنند و باہستگی نمایند تا صفاق شق نگردد بلکہ پوست مراق
از صفاق اندک بسوی اسفل از موضع شق مراق جدا کنند بعدہ در مراق سوراخ کوچک نمایند بطوریکہ ثقبۂ مراق اسفل از ثقبۂ صفاق بود تا آنکہ چون انبوبہ را
خارج کنند این منطبق گردد و آب بند شود و بسبب اختلاف ہر دو ثقبہ و بعد شق دران انبوبہ مس نہند و ہر گاہ آب بقدریکہ اعانت او ممکن کنند گرفتہ باشند
بند کنند و باید کہ دست بر نبض او بدارند ہر گاہ ضعف شروع کند آب بند نمایند و چون آب اخراج نمودند در اخراج باقی کہ قدری بماند تاخیر کنند کہ آن از
ادویۂ مسہلہ خارج گردد و گاہی بعد بزل داغ می نہند چنانچہ مذکور شد و گاہی معدہ و کبد و طحال و زیر ناف بآلۂ داغ باریک و گاہی تطلیت میکنند و مائیت را
بسوی پوست خصیہ میکشند و از ان اندک اندک بزل میکنند و این تدبیر منجح نافع ست و آن تطلیس بود و ہمہ آنچہ جذب مائیت باسفل کند و درین ہنگام باید کہ
حذر کنند تا دران فتق نیفتند و گاہی درین ضرر دیگر نباشد و گاہی در خصیہ ہنگام اجتماع آب دران ورم بسیار میخلانند تا آب بسیار جاری شود و گاہی عقب
بزل مغص افتد و در دشود پس باید کہ روغن شبت و روغن بابونہ و ادہان ملینہ بر مغص و موضع بزل بریزند و ضمادات معمول از حلبہ و تخم کتان و تخم خطمی و مانند
آن بران گذارند و گاہی بر نطول آب گرم و روغن بر بزل اقتصار میکنند پس ہر گاہ مغص ساکن شود موقوف کنند **و اما استفراغات** جزئیہ برای ایشان
آن ادویۂ مسہل مائیت اند و آن در جلد اول ادویۂ مفردہ شمار کردہ ام و افضل چیزیکہ مفرت آنہا دور کند سرکہ و حب و ہی و انار دانہ ہست و خصوصاً کہ دران
ہی و مانند آن پروردہ و یا دران بختہ و چند روز دران گذاشتہ و یا عصارۂ او بران ریختہ باشند و از چیزیکہ تیوعات مثل شیر شبرم و مانند آن دران بسر شند
آن منجح ست کہ دران سرشتہ حب سازند و سکنجبین بہتر از انست چون دریک وقیہ آن یکدانگ شیر شبرم خصوصاً شحم لاغیہ و فرفیون حل کنند و این یک درم در
زردۂ بیضۂ نیم برشت بخورند کہ آن اکثر مریضان قوی را نفع میکند با وجودیکہ دران خطر عظیم ست و ریخج و توبال نحاس خصوصاً مغز نان سرشتہ حب بستہ خشک نمودہ
مسمی شدند ربا و عصارۂ قثاء الحمار و شیرابیکہ دران شحم حنظل تر کردہ باشند و مازریون از جملہ تیوعات قوی درینباب ہست و اصلاح او آنست کہ در سرکہ بخیسانند و
گاہی از سرکہ او سکنجبین میسازند و احمق تا دو درم بجای ماء العسل میخورند و آنچہ قریب تر باعتدال بود سکبینج و ریسا و تخم انجرہ مقشر معجون العسل و آب برگ ترب ست
و اما آنچہ اسلم و ضعیف باشد آب قاقلی نیم رطل با سکر العشر و آب کاکنج و آب عنب الثعلب و سکنجبین مازریونی و شیر شتر مدبر و بادآورد بر یفوہ و ریسا و توبال
مس و مازریون و مانند آنست و طریق ما این در علاج کلی اقسام استسقا مسطور شد و از ادویۂ مقاربن این و نافع استسقای حار آنست کہ بارچہ ہای بہی در سرکہ
سہ روز بخیسانند پس با ہموزن آن مازریون تازہ خوب بکوبند تا بیامیزد و نیم وزن سرکہ شکر بران انداختہ بپزند تا بقوام عسل آید و ہمہ را بیامیزند و قریب این حبوب
متخذ از تخم مازریون با سکر العشر ست و این از انجملہ است کہ دران برای حار نیز خطر نیست **و از معجونات** کلکلانج و معجون تالیف با خبث الحدید و مازریون در
قرابادین ست و این معجون بعض اطبا بگیرند تخم کاسنی تخم کشوث ہر یک دہ درم عصارۂ کاسنی بری خشک بست درم عصارۂ زرشک پانزدہ درم بلک فسول
ریوند چینی ہر واحد پنج درم عصارۂ افسنتین غاریقون ہر یک ہفت درم عصارۂ قثاء الحمار شحم حنظل ہر یک پنج درم سکلاب بسرشند و بماء البقول بخورند این دوای جید ست
بعض اولین ذکر کردہ اند و بعض متاخرین نسبت او بخویش نمودہ اند و این در نقصان کمتر از کلکلانج ست و درین تقویت و اسہال قوت نیست **و از اشربہ**

شربت ابرسا و این شربت ماست بگیرند مس سوخته یکمثقال و نیکو بسایند و سرگین کبوتر مثقال و ثلث آن شبانه خمامی سداب اندک نمک طعام سائیده بشراب شیرین بخورند
و از حبوب جیده این حب فیلفویوست توبال نحاس و برگ مازریون و انیسون هر واحد یکجز و حب ساخته مریض قوی یکمثقال و ضعیف ربع آن با آب گرم بخورانند و
ایضا حب شبیار و حب بهرام و حب خمسه و حب سکبینج و ست و حب مازریون در زقی بغایت نافع چنانکه حب ریوند در لحمی بغایت مفید و حب مقل و حب شبرم در حبوب که
در قرابادین ذکر کرده ام و این حب شیرشبرم عصاره افسنتین سنبل تربد هر واحد یکدانگ غاریقون گل سرخ هر واحد نیم درم با آب عنب الثعلب حب ساخته بخورند
و این حب نیز نیکوست قشور نحاس کمافیطوس انیسون مساوی حب بسته ابتدا بیک درم نمایند و زیاده کنند و ایضا از اقراص قرص ریوند کبیر مسهل و قرص مازریون
با بزور و نسخه دیگر معروف است **و اما استحمامات** پس رطب از آن برای ایشان بکرده است و بهتر آن برای ایشان یابس است و یابس بهتر تنور خشن است
بقدر تحمل مریض که او در آن داخل شود و خصوصا صاحب لحمی و چون داخل شوند سر خود بیرون سوی بهوای بارد گذارند تا هوای بارد بسوی ناحیه قلب و
سینه برسد و تشنگی زیاده نشود و از بدن عرق بسیار و نافع برآید و اگر حمام رطب باشد آبهای چشمه حار بورقی و کبریتی و شبی معروفه مجففه بود که بدان آن اغنیا بسیار
در انتهای مرض یابند خصوصا صاحب لحمی در روزی بمرات تکرار در آن نماید و اگر قوت او ساقط نشده باشد و ممکن باشد که در آن تمام روز قیام نمایند
بهتر است و از این قبیل است آب دریا چون فاتر و گرم کنند و آب بارد و ساده از آن و این در آخر امر شدید المواففقت است و از فضائل آب چشمها تمکن از
تدبیر نفس با روست که شل او در حمام غائر شود پس اگر آبهای حمات حاضر نباشند آب شیرین اگر ادویه بیامیزند و در آن بجوشانند مثل بورق و کبریت و شنان
و خردل و نوره و عقاقیر دیگر مثل آن باکی نیست و آبهارا باید که در صاحب زقی و طبلی بر شکم او بریزند و در لحمی بر همه بدن **و اما استسقای حار** که آن با تابع ورم
حار یا تابع سوء مزاج حار باشد تدبیرش در علاج کلی اقسام استسقا مذکور شد و مع ذلک باید که جانب مائیت مجتمعه مرعی دارند و اگر رعایت جانب منبع نادارند
خطر باشد و اگر رعایت جانب مائیت کنند خطا بود پس باید که جمع میان هر دو تدبیر نمایند برفق و معتدلات بدهند و مقاومت غالب تر نمایند و تدبر نمایند
که چون در آخر استسقا جهد نمایند و ورم و تپ قائم بود تدبیر در مثل این آنست که آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب کرفس و آب قاقلی و آب کاسنی صحرائی
تلخ استعمال کنند و باید که با این آبها قدری از لک و زعفران و ریوند مع هلیله زرد مخلوط سازند و هنگام ضرورت آنچه از مسهلات مازریونی و غیره مذکور شد
استعمال نمایند و باید که تامل کنند در آنچه جالینوس در علاج مستقی باستسقای حار گفته که چگونه اجرای آن نموده و بلفظه نقل میکنیم گفت جالینوس که تدبیر دوستی
که او را استسقای زقی مع حرارت بود و قوت ضعیف شده باین طریق نمودم که او را اغذ اللحم زغاله بریان کرده و کباب و تیهو و ماهیان خشکار و قریص و معصوص
را طعام بدان و عدس بسرکه دادم و درین بهر حفظ قوت او وصیت کردم و اجازت شوربا بوی ندادم مگر روزیکه عزم خورانیدن دوا میکردم که در آن روز اذن
زیرباج قبل دوا و بعد آن میدادم و اگر تشنگی او غالب نشد و ام بخوردن آن اغذیه بسرکه متوسط ترشی مینمودم و اسهال او باین مطبوخ میکردم هلیله زرد هفت درم
تا هشت درم چهار درم حشیش افسنتین و دو درم حشیش غافث دو درم کاسنی تازه یکدسته سنبل الطیب دو درم تخم کاسنی دو درم گل سرخ دو درم در سه رطل آب بجوشانند
تا یک رطل بماند بمالند و پالیده صاف نموده ده درم شکر در آن حل کرده بنوشند و ایضا این حب شیر شبرم و مثل او شکر معقود کرده حب ساخته دگاهی مقدار
بلحم انجیر کرده قبل غذای او بقدر دو سه نخود میدادم و بعد آن ربع شوره در لباس بلبنوشانیدم و تضمید کبد او بار دیگر دم و از طلیه بر شکم گل ارمنی بسرکه
و آب و آرد جو و جاورس و سرگین گاو و پشک بز و خاکستر بلوط و خاکستر چوب انگور و در بعضی احیان بورق و کبریت این همه بسرکه سرشته می نهادم
حتی که تضمید کبد او بضماد صندل نمودم و گاهی ضماد صندل بر ناحیه کبد و مخلل بر ناف و شکم میکردم و ایضا گاهی اسهال او بشربت ورد که بعد تر کردن
مازریون در آب گل سرخ شربت او ساخته می نمودم و یکبار شیر شبرم در آن گداخته دادم و از فواکه اجازت انجیر خشک و بادام و شکر او را نمودم و از معالجات
عطش کردم و اگر تشنگی بر آن افراط مینمود سرکه با آب آمیخته می نوشانیدم و برگ مازریون کوفته بیخته بعسل انجیر سرشته قبل طعام و بعد او میدادم و بالجمله
روزی بلا تحریک طبیعت او نگذاشتم این قول اوست و غذا اصحاب استسقا در علاج کلی مسطور شد **و اما حقنه ها و شیافات** پس حقنه ها متخذ
از آبهای مخرج مائیت باشد مثل سکبینج و ایرسا و مانند آن باید و این شیاف در اخراج آب نیکوست بگیرند تخم انجره پنجاه عدد حب ماهودانه سی عدد

غاریقون ہفت قیراط قشور نحاس دو ثلث درم با مغز نان آمیختہ شیاف سازند و استعمال نمایند و شش یا ہفت قیراط ازان تناول کنند و اما مدرات
پس جمیع مدرات ایشان را نفع کنند و از آنچہ ایشان را نیکوست این مرکب مدر بول ست بگیرند تخم ابخرہ نہ قیراط خربق سیاہ فلفل و کاکنج یک درم سنبل ہندی دو درم
باہم آمیختہ تناول کنند شربتی ازان بمثقال از شربت افاویہ و آن دوا نیز ادرار بول کند عود بلسان سنبل سلیخہ زیرہ بیخ سوسن ہوفاریقون فقاح اذخر بادام
تلخ کنگر بری حماما سیمرنیون کہ آن قسمی از کرفس بری ست فطراسالیون کہ آن تخم کرفس کوہی ست قصب الذریرہ مقل کاکنج سیساليوس کہ آن انجدان
رومی ست ہر واحد یک درم ہمہ آمیختہ دو درم ازان بخورند و جرجانی و ایلاقی گویند کہ اگر با مرض استسقا مزاج جگر گرم بود یا سبب مرض ورم گرم
در جگر باشد مزاج جگر را باعتدال باز آرند جالینوس میگوید گروہی را دیدم کہ ایشان را استسقا از حرارت جگر عارض شدہ بود و بادویہ بارد خلاصی یافتند
و معلوم ست کہ اعتدال سبب صحت ست و خروج از اعتدال سبب عدم صحت بود پس ہرگاہ مزاج را باعتدال باز آرند موجب کند کہ قوت اعضا و صحت باز آید
بدین سبب علاج استسقا کہ از حرارت افتد مرکب بود از علاج استسقا و علاج جگر گرم و این چنان باشد کہ نظر کنند اگر استسقا از ورم حار جگر تولد کردہ باشد
اول علاج بدان ادویہ کنند کہ در ورم جگر مذکور شدہ و اگر از ورم بارد جگر پیدا شود اول علاج بادویہ آن کنند تا ورم زائل شود و پس تدبیر استفراغ آب کنند
و اگر از سوء مزاج گرم بی مادہ متولد گردد اول تبدیل مزاج نمایند اما آنرا کہ استسقا از آماس گرم جگر تولد کند گاہی شربت از آب کاسنی با سکنجبین آمیختہ دہند
و گاہی از آب بادیان تر آب کاسنی و آب عنب الثعلب آمیختہ یا با آب کشنیز تر آمیختہ و خیار شنبر دران حل کردہ دہند و گاہی عنب الثعلب با آب کاکنج آمیختہ و گاہی
مقدار سہ استار بول بز با ہمچندان آب عنب الثعلب آمیختہ و در ہر سہ روز یا ہر پنج روز پیش از طعام یا بعد آن قی کردن سودمند بود و اسہال مدام درین علت مضر بود
بدین سبب در ہر دہ روز دوائی مسہل دہند کہ آب را باسہال اخراج نماید برفق و مزاج را گرم نکند و رگ زدن ہمہ صاحبان استسقا را زیان دارد مگر آنرا کہ سبب
احتباس خون بواسیر یا حیض استسقا شدہ باشد اگر قوت و سال و عمر و فصل و مزاج مساعد بود اندک خون رگ را کم کردن جائز بود و اطبای قدیم میگویند کہ
چوب تر آتش را فرو میراند کثرت خون بارد حرارت غریزی را فرو گیرد و مصلحت آن باشد کہ آنرا اندکی کم کنند تا حرارت برافروزد و از بہر آنکہ خون ردی و مادہ بد در اعضا
پراگندہ میباشد ہمہ انواع استفراغ چون فصد و ادرار بول و عرق آوردن و مالیدن و ریاضت کردن و غرغرہ کردن سودمند بود اما دوائی مسہل کہ آب را برفق
بیرون آرد و مزاج را گرم نکند آب قاقلی پنجاہ یا شصت درم با آب تمر ہندی آمیختہ با شیر خشت یا با ترنجبین یا با شکر و ریوند چینی و لک مغسول و اندکی زعفران ترکیب
کردہ و آب کاسنی بری و آب شاہترہ ہر یکی سی درم با چہل درم آب اشنان آمیختہ و جالینوس گوید سہ درم اشنان فارسی ہم اسہال کند و ہم ادرار و بعضی
اطبا مطبوخ ہلیلہ زرد و تمر ہندی فرمودہ اند و جائز داشتہ اند و اولی آنست کہ استفراغ صفرا کم کنند و روز دیگر از مسہل شربتی دہند کہ قوت را نگاہدارد و دران
قبضی بود و طعم آن خوش باشد چون شربت لیمو و قرص زرشک و شربت سیب و شربت بہی و مانند آن تا جگر را قوت دہد و در میان ہر دو مسہل ہر روز شربتی دہند کہ
سدہ بکشاید و جگر را باعتدال باز آورد و ساہر میگوید مردی را استسقا بود و تپ می آمد او را قرص امیرباریس دادم با آب کاسنی و مانند آن منفعتی ندیدم شیر اشتر
با سکر العشر دادم آنرا نفع تمام دیدم بہر آنکہ ہر روز طبع اجابت میکرد و آن مرد صحت یافت و ہم او گوید شیر شتر نباید داد الا بعد از آنکہ مرض محکم شدہ باشد و باید دانست
کہ برگ مازریون و تخم او قوی ترین ادویہ است برای اسہال آب و او را در طعام و شراب نہان کردہ طعم او پوشیدہ توان کرد خاصہ در کسانیکہ از دوا بہ نفرت نمایند بعضی
یکدرم با ماء العسل یا سکنجبین و روغن بنفشہ و لی سوختہ نیز قوی ست و او را طعم نیست در ہرچہ خواہند نہان توان کرد خاصہ در مغز نان سرشتہ حب ساختہ یک درم
یا کم و بیش بدہند و بیخ سوسن آسمانجونی را نیز طعم قوی نیست لیکن معدہ را ردی ست نیم وزن او قرنفل یا پوست بیرون پستہ بادامی بیامیزند تا مضرت آن از
معدہ باز دارد و روغن بید انجیر مضر معدہ است او را ہم بدین طریق اصلاح کنند پس با مغز نان سرشتہ بدہند و بیخ سوسن را در کتب طب ایرسا گویند و منفعت عصارہ او و اطبا
در کتب یاد کردہ اند و جورجلیش گوید کہ ہر کہ عصارہ ایرسا بخورد در خطر عظیم ست و اگر بیخ سوسن از یکدرم تا سہ درم خشک کردہ و کوفتہ بیختہ با یک وقیہ سکنجبین بدہند
استفراغ نیک کند و اگر این بیخ را در تری بکوبند و افشردہ عصارہ آن یک اوقیہ یا دو اوقیہ با ہمچندان جلاب و سکنجبین بہم آمیختہ بدہند منفعت عجیب
کند و اگر یک اوقیہ عصارہ او با دو اوقیہ بول گوسفند بدہند سودمند بود و کلکلانج بارد درین علت سودمند بود و معجون کہ در قول شیخ الرئیس

گذشت از پنج درم تا هفت درم بدهند و حب ریوند مازریونی به نسخه محمد زکریا که نسخه آن در قول مسیحی مسطور شد نیز مفید است و این حب در اخراج آب با اسهال قوی است
بگیرند مازریون مدبر درم ربع درم تربد بصری چهار درم فرفیون دانگی و نیم شکر طبرزد سه چند ادویه شکر را گداخته ادویه بدان سرشته حب سازند و بخورند و این یک شربت قوی
بود و اگر این حب را بقدر نخود فلفل و زعفران یا بدارچینی خوشبو کنند صواب باشد و این حب قوی تر است مازریون مدبر پنج درم مغز بادام مقشر نیم درم کتیرا ربع درم سقمونیا دانگی و نیم شکر
چند انکه ادویه بدان سرشته شود و این یک شربت تام بود و گاه باشد که از این حب سوزش در معده پدید آید و تدارک آن روغن بادام از آن زائل کنند و اگر غثیان افتد
خائیدن بهی آن را زائل نماید و بعد اجابت طبع غثیان باطل شود و اگر بعد این حب یا غیر آن حرارت ظاهر گردد چند روز آب کاسنی و آب انار دانه و آب زرشک
با طباشیر باید داد و این حب خفیف تر است به نسخه محمد بن زکریا مغز تخم خیار مغز تخم کدو هر یک دو درم گل سرخ سه درم و دو دانگ مازریون مدبر سه درم و دو دانگ صمغ عربی
کتیرا هر واحد نیم درم بعصاره بهی سرشته حب سازند شربتی از دو درم تا دو نیم درم با گلاب یا سکنجبین یا آب کاسنی و عنب الثعلب و این سفوف ادرار کند و حرارت بازدارد
بگیرند مغز تخم خیار بست درم مغز تخم خربزه پنج درم کرفس و تخم گزر و رب السوس هر یک دو درم همه را بسایند شربتی پنج درم با سکنجبین بزوری و با سفوفی که در آن
گل سرخ شش درم است و در علاج کلی استسقاء در قول مسیحی گذشت سه درم تا پنج درم با آب برگ ترب یا آب قاقلی یا بول گوسفند بدهند و امرون گوید که [illegible] غافث
و افسنتین و سنبل اصول [illegible] بهر آنکه هر سه بول را انگیزند و تشنگی آرد و این سکنجبین اسهال آورد و آب را طلب کنند برای مازریون ترکیب ادویه سرکه دو است
آب نیم من مازریون ادرین آب و سرکه بکیفیت ترکنند پس بپزند تا آب برود و سرکه بماند و بپالایند و یک من شکر طبرزد داخل کرده بقوام آرند شربتی یک اوقیه و اگر جگر
سخت گرم بود بدل آب گلاب کنند و اگر بقدر ربع رطل آب بهی داخل کنند تقویت قلب نماید و کرب مازریون باطل کند لیکن اسهال را کمتر کند طبیب [illegible]
بیفزاید و بکاهد و اگر قطعهای بهی در سرکه با مازریون ترکنند و بپالایند و بپزند صواب بود و این سفوف شکم براند عصاره غافث و ریوند هر یک پنج درم باقی اجزای [illegible]
که در علاج کلی استسقاء در قول مسیحی مذکور شد و قرصی که در آن آرد جو داخل است نیز شکم براند و همانجا در قول مذکور گذشت و اگر قوت ضعیف باشد قرصی که [illegible]
در قول مسیحی گذشت بدهند و آن به وزن که این شربتها دهند مسهل حبی ندهند و این قرص امیر باریس برای حفظ قوت بدهند زرشک [illegible] رب السوس [illegible]
مغز تخم خیار مغز تخم خربزه هر یک دو درم ریوند چینی فوه زعفران هر یک درم تخم کشوث تخم کاسنی هر یک سه درم طباشیر یک نیم درم [illegible] شربت
مثقال با سکنجبین یا آب انار و زرشک با سکنجبین سفرجلی بدهند و این نسخه دیگر است عصاره زرشک لک مغسول ریوند چینی گل سرخ عصاره کاسنی [illegible] تخم کاسنی
تخم کشوث هر یک برابر و کاکنج کبیر سودمند بود و شیر شتر اعرابی که علف او قاقلی و کشوث و کاسنی و کشنیز تر و کرفس باشد آب [illegible]
نوشیدن او وقت صبح است و بعد آن اندکی ریاضت کنند با آهستگی و بعضی از اهل تجربه گفته اند شتر یکه گیاهی که خورد شیر او نباید داد [illegible]
ضرورت شود با بول شتر باید داد از بهر آنکه بول گرم و خشک است و چون از مقدار شیر اطلاق اندک کند این بر دو حال دلالت کند یکی آنکه [illegible]
نشان این آن بود که قوت مریض بیفزاید و بدان رغبت یابد دوم آنکه بعضی از شیر در معده بسته بماند و علامت وی آنست که اشتها زائل شود و در معده گرانی کند و
تنگ شود و کرب آرد و درین صورت مصلحت آن باشد که دست از شیر بازدارد و اگر از عرق مفید شافیه سازند و بردارند آب بسیار فرود آرد محمد زکریا گوید که طلا بسرگین
آهو سودمند بود و بوی بدهم ندارد و جالینوس گوید قومی را دیدم که طین بحر یعنی گل پاکیزه طلا [illegible] سودمند است و سرگین گاو خشک را بکوبند و بقدر [illegible]
آن آرد کرسنه گرفته هر دو را با سرکه یا بول کودکان یا بول بز سرشته طلا کنند نافع افتد و جالینوس گوید سرکه سودمندترین چیزهاست تشنگی صاحب استسقاء را بهر آنکه تشنگی
درین علت از حرارت بود و از رطوبت و سرکه حرارت را ساکن کند و رطوبت را افنا نماید و قرص [illegible] با آب زرشک و آب انار دانه سودمند باشد و از لحوم گوشت
مرغان کوهی چون کبک و تیهو و تدرو و دراج بزرشک پخته و از فواکه انجیر خشک دهند و بعد آن سکنجبین بنوشانند و لیمون و [illegible] خربزه و خیار بهر آنکه ادرار کنند بدهند باشند
و ایضاً می نویسند که اگر استسقاء زقی از سردی جگر بود اصل در علاج آن تقلیل فضول و رطوبات از بدن و تعدیل مزاج جگر است و تدبیر تعدیل جگر در علاج
امراض جگر از سوء مزاج بارد مسطور شد و تدبیر تقلیل فضول و رطوبات تقلیل طعام و ترک آب و پیوسته استفراغ با آهستگی بطریق اسهال و ادرار بول و تفتیح مسام و
تعریق و قی و تعطیس و ریاضت چندان باید که حرارت غریزی برافروزد و بیش از تحلیل ترک آن کنند و این حب سکبینج باید داد صبر و افتیمون هر یک دو درم غاریقون

نسخه حب مازریون

نسخه سکنجبین مازریون

نسخه قرص امیر باریس

نسخه حب سکبینج

و سکبینج و سقمونیا هر یک سه درم مصطکی و انیسون هر واحد یکدرم همه کوفته بیخته حب سازند شربتی دو درم و این نسخهٔ دیگر آنست سکبینج برگ مازریون مدبر غاریقون هلیلهٔ زرد
هر یک پنجدرم اسارون ریوند چینی غافث سنبل الطیب انیسون هر یک دو درم حب سازند شربتی دو درم و اگر معجون العسل کنند سه درم تا چهار درم بدهند و قرص شبرم
از دوانگی آغاز کنند و بتدریج بیفزایند تا یکدرم و هر هفته یکدرم سکنجبین حل کرده بدهند و اگر با سکنجبین بسرشند و حل کنند جائز بود و حب فیلغریوس و حب دیگر که
هر چهار نسخها در قول شیخ مسطور شد آب را باسهال برآرد و حب مازریون که در قول مسیحی گذشت سودمند است و این حب غاریقون سفید غاریقون ده درم
عصارهٔ غافث ریوند چینی هر یک دو درم شکر طبرزد ده درم هر روز یکدرم بدهند و اگر اسهال مفرط گردد موقوف کنند و بعد استفراغ تریاق کبیر و مثرودیطوس
و اتاناسیا و معجون لک بدهند تا تقویت جگر و تعدیل مزاج کنند و این دوا ادرار کند مصطکی سه درم سنبل یک نیم درم فلفل زنجبیل سعد هر واحد یکدرم شکر دو چند همه ادویه
شربتی از دو درم تا سه درم و در آفتاب و ریگ گرم و حمام یابس و تنور گرم نشستن عرق آرد و سودمند بود خاصه بعد از انکه استفراغ کرده باشند و مسهلها خورده
و در آفتاب انجا نشینند که گذر باد نباشد وقت ظهر هنگام گرم شدن زمین و اگر در ریگ نشینند آن موضع را بکنند و بگذارند تا شعاع آفتاب در انجا جمع شود و گرم
کند پس در انجا نشینند و ریگ نرم و بیخته باید و سر پوشیده دارند و زمانی نیک بریک شکل نشینند تا قوت آفتاب بقعر تن رسد و رطوبات لطیف گرداند و بظاهر تن
کشد و اگر ریگ گرم بران بپاشند اصوب بود و اگر عوض ریگ نمک سوده بود بهتر باشد و چون عرق آید پاک کنند و سرکه و روغن آمیخته بمالند و گاهی بورهٔ سرخ
و نمک سوده تنها یا بروغن بمالند و ضمادات که مذکور شد بعمل آرند لیکن از سرکه اجتناب نمایند و عوض سرکه بول شتر و بول کودک کنند و آرد جو نیز در ورود ارند و این ضماد
همه انواع استسقا را سودمند بود و نسخهٔ آن در قول مجوسی گذشت و محمود گوید که هر صبح جلاب از تخم کرفس و بادیان هر واحد سه درم و شکر ده درم بنوشند و غذا
مزورهٔ زیرباج بلحوم دراج سازند و اگر با حرارت مزاج باشد آب کاسنی بست درم سکنجبین بزوری بارده ده درم بیاشامند و صفت سکنجبین مذکور اینست تخم کاسنی سه درم پوست
بیخ کاسنی پنجدرم تخم خیارین هر واحد پنجدرم تخم خرفه سه درم نیم کوفته در سه رطل آب و نیم رطل سرکه یکشبانه روز تر کرده بجوشانند تا ربع برود صاف نموده شکر سفید
یک رطل داخل کرده بقوام آرند و ده درم هر صبح با آب گرم حل کرده بنوشند و غذا مزورهٔ زیرباج بلحم ماکیان یا اسفیدباج چوزهٔ مرغ و این حب نافع استسقای زقی است
عصارهٔ افسنتین عصارهٔ غافث هر واحد درم لک و عود بلسان هر واحد دو درم انیسون و مصطکی هر واحد درم سقمونیا درم همه را باریک سائیده با آب بادیان سرشته
حبها سازند شربتی دو درم و نیم و این ضماد نمایند نطرون بیخ سوسن هر واحد چهار درم قردمانا مویزج هر واحد سه درم سرگین گاو و آرد جو هر واحد رطل تخم کرنب هفت درم
پشک بز پنجاه درم همه را باریک سائیده در آب کاسنی یا آب بادیان سرشته ضماد کنند و چون استسقای زقی با حرارت باشد آنرا اسهال بطبیخ هلیلهٔ زرد یا با آب شاهتره
یا با آب کاسنی صحرائی و مغز فلوس نافع است و مرة بعد اخری اسهال نمایند و امین الدوله مینویسد که برای استسقای زقی با حرارت این مسهل بدهند هلیلهٔ زرد
پنجدرم آب کاسنی آب شاهتره هر یک سی درم فلوس خیارشنبر ده درم و این مطبوخ نیز نافع است نسخهٔ آن همانست که در قول شیخ بحکایت جالینوس
مذکور شد لیکن در ینجا وزن هلیلهٔ زرد پنجدرم و شاهتره سه درم نوشته و تمر هندی ده درم و مغز فلوس خیارشنبر هفت درم و عوض سنبل الطیب نموده و اگر
با وی حرارت نباشد هر صبح جلاب با معجون گل و تخم کرفس و شربت اصول دهند و این دوا اسهال مائیت کند هلیلهٔ زرد دو درم شبرم پنجدرم باهم آمیخته بخورند
و یکدانگ قرص شبرم بمیاه اصول یا شربت آن نسخت سودمند است و حب مازریون که در قول مسیحی گذشت دوای قوی و مجرب است و اسهال
آب بقوت نماید و قرص الکبر بماء الاصول نافع است و از معاجین کاکلانج از مثقال تا دو درم در هفته یکبار بخورند و در باقی ایام هر روز نیم درم قرص صبر
با چهار اوقیه شیر شتر خورند و حق آنست که صبر درین مرض بسبب اضرار او بکبد استعمال نکنند و عوض آن دواء الکرکم کبیر بعمل آرند و این دوا مجرب و جید
و اسلم از غیر اوست از یکدرم تا دو درم بحسب احتمال قوت با سکنجبین بزوری یا با آب کاسنی استعمال نمایند و نسخهٔ آن همانست که در قول شیخ بذیل معجونات مذکور
شد و سید میگوید که علاج استسقای زقی تابع سوء مزاج بارد قریب از علاج استسقای لحمی است مثل سکنجبین بزوری و گلقند عسلی و باید که استفراغ
آب ببول و اسهال بمنزله حب بیخ و ایارج فیقرا نمایند و بگیرند آب کاکنج یا آب قاقلی نصف رطل شکر با عصارهٔ برگ اثل بطلا یا آنکه در ان انیسون
و تخم کرفس و مصطکی جوشانیده باشند و چون استفراغ کافی آب نموده شد تضمید شکم با آرد جو و سعد و پشک بز و سرگین گاو و بورق سازند و غذا

مسہل الانہضام مثل تیہو و گنجشک مطبوخ تخم بادیان و کرفس و سداب و زیرہ و زریت خورند و اگر قوت قوی باشد و ہزال بدن نبود و زمانہ مساعد باشد بزل
کنند و آب بدفعات در ہر روز اندک اخراج نمایند و اعانت قوت بشوربا و مغز نان و اندک شراب کنند و طبری گوید کہ اگر سبب این مرض حرارت باشد
چون مزاج تغیر ابتدا کند نظر بقوت مریض و مزاج و قوت او و وقت سال نمایند پس اگر قوت او احتمال اخراج دم کند اندکی از ان خارج کنند بہر آنکہ خون ہرگاہ
گرم شود و از اعتدال خود بیرون گردد کلال طبیعت و وبال بر کبد و ثقل بران آرد و چون خارج شود جگر خفت یابد و طبیعت قوی گردد و اگر بعد فصد علامات
امتلا در بدن ظاہر شود در استفراغ بحقنہ ہا باکی نیست تا حاجت مرور دوا بر معدہ و کبد نشود و ابتدای آنہا نمایند و از غذا اہما امکن بر قلیل تر از ضرورات
متخذ بسرکہ و شکر و آب زرشک و کاہو جوشانیدہ و کاسنی و مانند آن نمایند و در غذا افراط نکنند بلکہ بمقداری باید کہ تقویت کبد او نماید و غذائیکہ بکبد رسد
اندک و بارد بود و تسکین حرارت بماء الشعیر نمایند کہ آن بہترین اشیا برای تسکین حرارت جگر است بجہت آنکہ در ان لذع نیست و کبد از اشیای لذاعہ ایذا
می یابد و از ان نفرت می نماید و بسوی اشیای شیرین میل میکند و اگر حاجت بزیادتی تطفیہ افتد ماء الشعیر بسکنجبین سادہ بنوشند و باید کہ در غذا ہای او تامل نمایند
بہر آنکہ غذا لابد است و تطفیہ اضطراری و چون این ہر دو خصلت در ماء الشعیر مجتمع است و باوجود آن بر کبد ثقل نمی آرد پس اولی آنست کہ بران اقتصار
نمایند و چون اجتماع ماء الشعیر و سکنجبین بر جگر ثقل آرد از یک چیز کم کنند حتی کہ ہرگاہ احتیاج شود کہ بر غذا صرف اقتصار کنند یا ماء الشعیر تنہا
یا بر سکنجبین تنہا ہمچنین کنند و اگر ماء الشعیر از معدہ او بسرعت نفوذ نکند بسبب ضعف معدہ او یا خاصہ مزاج او بر ماء الشعیر مع سکنجبین چیزی بعطر معدہ
مثل گلاب یا اندکی از فوفل اضافہ کنند و یا با شعیر قدری از بہی خوشبو شیرین بپزند و اگر در کبد ضعف و عجز از ہضم غذا باشد و علامتش آنست کہ مریض
ثقل در کبد ہنگام آخر ہضم ثانی دریابد پس مزورہ سکنجبین و آب کاسنی و آب دو ششنوق و آب عنب الثعلب مجموع یا مفرد بعد جوشانیدن و صاف
کردن اقتصار کنند تا آنکہ ہرگاہ کبد او خفت یابد بماء الشعیر عود کنند و اگر در علیل ضعف ظاہر گردد و خوف سقوط قوت از ان باشد تیہو بطور زیرباج
حصرمیہ و مطبوخ با آب زرشک بخورانند و کثرت از ان نمایند تا بر معدہ ثقل نیارد تا وقتیکہ خوف ضعف نباشد بر مزورات زیادہ نکنند و بر کبد این ضماد نمایند
برگ اسپغول برگ بادرنگ برگ حی العالم برگ عصی الراعی برگ آس صندل ہر دو اندک فوفل و اندکی[1] و اندکی مغز بہی ہمہ را باریک سائیدہ در آب سیب
کہ در ان لعاب بی نمک جوشانیدہ صاف کردہ باشند آغشتہ در اوقات خلو معدہ بر جگر ضماد کنند و ہرگاہ او فی صلاح و سکون در حرارت ظاہر
شود این قرص دہند گل سرخ طباشیر ہر واحد دو درم تخم کشوث پنجدرم تخم کاسنی بری و بستانی و برگ آن ہر دو ہر واحد سہ درم صمغ عربی کثیرا نشاستہ
ہر واحد یکدرم عصارہ زرشک دہ درم ریوند دو ثلث درم فوفل یکنیم دانگ را باریک سائیدہ در آب کاسنی مروق سرشتہ قرص سازند و در سایہ خشک
کردہ ہر روز یکدرم با پنجدرم آب کاسنی و دہ درم سکنجبین معمول با آب زرشک و سرکہ بدہند و اگر اجتماع آب اندک ظاہر شود و در ان قوت باشد این
دوا بدہند بگیرند حضض ہندی دو دانگ و سکر العشر یکدرم و در سقمونیا دو درم شیر تفاح حل کردہ بدہند کہ این دوا در اخراج آب مجتمع درین نوع فعل عجیب است
و اگر قوت متحمل باشد در ہر پنج روز یک شربت این دوا بدہند و ہرگاہ احتیاج بمعاودت فصد بسبب فساد رطوبت حادث در خون افتد معاودت آن باک
نیست و درین نوع صاحب او محتاج بریاضت نباشد و ملاک امر آنست کہ غذای او وزن کنند مع قوت او تا معدہ و کبد او تعب و ثقیل نگردد و چون
نقصان در حرارت و علت رو نماید و خوف ضعف قوت باشد در ازدیاد غذای او باک نیست و طعم جدی ترقی کنند و این شدید تر چیزیست کہ تامل او
بر طبیب واجب است تا زیادتی در غذا واقع نشود و آن سختی از وی باشد پس بران وبال گردد و آبیکہ بنوشند با این تدبیر بسازند بگیرند از آب مطر
صاف دہ رطل و سرکہ ربع رطل و ہر دو بجوشانند تا ثلث بماند در ہوا سرد کنند و اندک اندک از ان بنوشند و در وقتیکہ نفس ساکن باشد بیاشامند
و اگر از علاج بغضب یا کثرت کلام یا حرکت شود در ان حالت البتہ نباید نوشید و اگر امر بزرگ شود و آب بسیار جمع گردد نظر کنند اگر جگر قوی باشد
و قارورہ رنگین نباشد و مریض قوی و نفس او ثابت بود درین صورت بزل آب نمایند بدین طریق کہ زیر ناف سوراخ کنند و سوی در ان داخل کردہ
بران گرہ دہند و بر پہلو بخوابانند و بگذارند تا آب اندک اندک سیلان کند و ہرگاہ آب بند شود موی را حرکت دہند تا سیلان نماید و این نوع

[1] بیاض موافق اصل ۱۲

شب بخیسانند و صبح جوش خفیف دهند و خوب مالیده در پارچه غیر صفیق بپالایند تا که در آب قدری از جرم هلیله آید پس بنوشند که این دوا اکثر دو مجلس آب زرد
خارج میکند و انطاکی گوید که علاجش تناول اغذیه یابسه و مشی در گرمی و لبس مثل صوف و خواب در ریگ و خاکستر هر دو گرم و شرب آب مدبر که در ابتدای
امراض معده گذشت و خوردن معجون مغنی و تریاق الذهب و بنجوش مجرب است و کذا کلکلانج و در بزل خطر عظیم است و آنچه نفع میکند از خاکستر سرگین گاو
بدارچینی و تخم کرفس و حنظل شیر یا بشیر شتر و بول آن و طلای شکم به برس و حنظل و اشق و سرکه و سرگین کبوتر است و خوردن حب ماذهصفر از مجربات است و آن در
قول مابعد این بیاید و مؤلف خلاصه گوید بنگرند اگر با ورم حار کبد یا تپ بوده باشد آب کاسنی و سکنجبین و قرص افسنتین دهند و گاه گاه باستفراغ
ماذهصفر پردازند بکلکلانج بارد و مطبوخ هلیله زرد و سرخ و قرص زرشک و قوت را شوربای چوزه مرغ و آب زرشک و روغن بادام نگهدارند و مطبوخیکه در قول
امین الدوله گذشت در استفراغ ماذهصفر سودمند است و بعرق کاسنی و عرق عنب الثعلب شربت بزوری بارد و امثال آن چنانکه ضرری از ان متصور نباشد تلطیفیه
نموده باز بتدبیر نخستین پردازند و ضماد از گل ارمنی در سرکه و گلاب حل کرده و آرد جو و جاورس و خاکستر چوب انگور و صندل بر جگر و حوالی آن گذارند و بمجففات محلله
بر شکم طلا کنند بعد از ان مقویات جگر چون قرص زرشک و قرص ورد و دواء اللک صغیر و کبیر بحسب قوت حرارت و ضعف آن و رنگینی قاروره استعمال کنند و مدرات نیز
بحسب مزاج از قبیل بادیان و انیسون و کرفس و اسارون و سنبل و هلیون و تخم خیارین و خربزه و کاکنج بدهند تا از اعاده مرض ایمن گردند غذا شوربای ماش یا آلو بخارا
و زرشک و در انجا که استسقای زقی با ورم صلب کبد یا طحال بود علاج آن دشوار است خاصة کسانیکه قوت شان بر جا نباشد طمع از حیات اینها باید برید و بالجمله کلی
توجه بسوی استفراغ مائیت و تخفیف آن و تفتیح سدد و حفظ قوت و انعاش او باغذیه موافقه و اشربه مناسبه خوشبو و طیوب لائقه خاصة بوهای لذیذ بر گمارند
و استعمال قی قبل از طعام در انجا که قوت بر جا باشد بغایت مفید است و این حب و رغیباب از مجربات انطاکی است بستانند مس سوخته و بغایت نرم سائیده و از حریر
گذرانیده غاریقون و زراوند مدحرج و شبرم همه مساوی الوزن صبر سقمونیا پوست هلیله زرد مصطکی عقل ریوند هر کدام نصف جزو همه را باب کرفس و آب ترب و روغن بادام
سرشته حبها سازند و دو مثقال از ان در هفته یکبار بدهند و اگر قوت قوی باشد در هر سه روز یکبار توان داد بعد از انکه شکم را بحنظل و برس و سرگین کبوتر ضماد کرده باشند
و از انچه برای اخراج مائیت در استسقای زقی بتجربه انطاکی رسیده این مطبوخ است گلقند عسلی ده اوقیه تخم شبت یک اوقیه تربد سفید تخم کرفس و کرویا از هر کدام
نیم اوقیه همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بسدس رسد صاف نموده ریوند چینی یک مثقال اضافه کرده بنوشند و در نسخه بعضی متاخرین وزن تخم شبت نیم اوقیه و عوض تخم کرفس
کرویاست و در بعضی عوض تربد و در ایام رست از استعمال منضجات و مدرات غافل نباشند و قوابض را بعد از مسهل هرگز استعمال نکنند مگر آنکه نقای کلی حاصل
شده باشد چه دوام لین درین مرض تا هنگامیکه قوت ساقط نشده باشد واجب است و این شیاف ماذهصفر را بیرون آرد و تخم کرفس تخم جرجیر تخم گندنا نمک هندی زرد
سکبینج همه مساوی کوفته بیخته بصمغ بلوط شیاف ساخته یکی از ان احتمال نمایند و این حب در اخراج ماذهصفر قوی است و علی بن رزین آنرا بغایت ستوده بستانند
مازریون و یکشبانه روز در سرکه تر کرده خشک نموده تربد سفید افتیمون هر کدام یک جزو انیسون تخم کرفس هلیله زرد هر کدام نیم جزو کوفته بیخته حبها ساخته دو درم
از ان با آب نیم گرم بدهند و از مسهلات سهل المأخذ و کثیر المنفعت روغن مازریون است و ترکیب ساختن آن در قول مجوسی گذشت و در ایام استعمال مسهلات
نقوع بنجو داب یا دارچینی و خولنجان و قسط و کشنیز خشک مقرر دارند و اگر بیمار را طاقت استعمال دواهای مسهل نباشد [illegible] ان تخم حنظل و بیخ
[illegible] است و در قول مجوسی گذشت بر شکم نمایند که باذن الله تعالی عمل حب میکند و هرگاه هر یک از ادویه مذکوره سوای [illegible] صابیب و تخم [illegible] بر طبق [illegible]
[illegible] و قوت استعمال نمایند فائده از ان مترتب نشود و علت در ازدیاد مستحکم گردد و شیر شتر دستت باید برد و قانون استعمال آن آنست که در قول مجوسی گذشت
لیکن بمقدار ربع رطل از شیر با پنج درم سکر العشر و دو درم سفوف شروع کنند و هر روز ده درم شیر بیفزایند تا بیک رطل رسد و اگر [illegible] درم با ده درم عصاره
ترب و کرفس و سکنجبین بدهند همین اثر دارد و یک روز بدهند و یک روز ترک کنند و از مرکبات دواء الکرکم و معجون مغنی و فنجوش و تریاق الذهب سودمند است
و اگر تریاق بزرگ بمقدار نخودی تا سه هفته با آبیکه اندران کرفس و حبق پخته باشند بدهند فائده تمام دارد و اغتسال با آبیکه دران کبریت و شب و نمک و
بوره ارمنی و امثال آن پخته باشند و بودن در ان آب مفید است و انطاکی گوید که چون سه مثقال گرد با زیت سائیده تا یکهفته بخورند استسقای زقی را

زایل سازد ان‌شاء الله تعالی اگرچه مزمن باشد و مصنف اقتباس العلاج نوشته که علاج مخصوص زقی این چند ترتیبست که مبین میگردد اول آنکه جهت استفراغ حب بازریون
و حب شبرم و قرص بازریون و معجون آن و معجون هلیله زرد و غیره استعمال نمایند دوم آنکه بعد از تنقیه بدن چیزها استعمال نمایند که رفع غائله آنها کنند از اشربه و اغذیه مناسبه
و تقویت احشا نمایند با دویه دابغ و مقوی و مدر مانند اطریفلات و معجونات که در ان هلیلجات باشند چون معجون خبث الحدید و فنجنوش و غیره چون دبید الورد و دواء الکرکم
کبیر و صغیر و دواء اللک سوم آنکه مقویات قلب اکلاً و شماً بکار برند و حرارت غریزی را افروزند بمفرحات مناسبه و حرکات معتدله و دهنهای قویه مثل [illegible]
و ذهوبان و سماع مغنیان و رقص لولیان خوب منظر چهارم آنکه ضماده و طلیه معروفه بر شکم گذاشتن و مطبوخ داود انطاکی نوشانند که آن در قول مولف خلاصه اندیشت
و هم معرق و هم مدر است و بکرات و مرات در تجربه بنده آمده و اصلا تخلف نمیکند سوای ترید و آنجا که سوء مزاج گرم سبب بوده باشد و آن تپ هم یار باشد خصوصاً غب خالص
و یا غیر خالص تدبیر نوبت باید کرد چنانچه روزی جهت تعدیل حرارت جگر مروق مکوه و کاسنی هر یک سه و نیم توله سکنجبین بزوری بارد دو توله نوشانند و اغذیه بارده
که ذی تریاقیت باشند یا ترشی زرشک و لیمون کاغذی دهند و ضماده و طلیه سرده نهند و روزی جهت تلفیح و نضج ماده کوشند مثل مروق بادیان و مکوه و قرطم و
شاهتره هر یک سه توله با شربت بنفشه و شربت شاهتره مدبر هر یک دو توله و یا زیاده بحسب برداشت قوت و روزی بتلیین شکم و تقلیل ماده کوشند بدادن خیارشنبر
هفت توله و گلقند و شربت دینار معتدل علوی خان هر یک چهار توله و ترنجبین شش توله و روغن بادام هفت ماشه و در همه اوقات مذکوره و روزی در ادرار کوشند
بدادن قرص زرشک کبیر با آب برگ ترب و شلجم و کسنب و کرفس و شربت کشوث و روزی نخود آب مرغ و دراج نهار دهند جهت تقویت احشا و بفاصله سه چهار روز
قی نمایند بمقیات مناسبه و بعد ده دوازده روز دوائی دهند که باسهال و ادرار دفع آن آب نماید مثل دواء الاشقیل و حب شبرم و حب مسهل و شربت الهی علوی خان
و بعد از ان اصلاح حرارت آن مثل شربت غوره و انار کهی و لیمون کنند و بنابر تسکین تشنگی آب انار میخوش و شیرین در آب کاسنی و غذاهای چاشنی دار زرشکی و ربانی
و سرکه کم دهند و از آب مطلقاً و فواکه رطبه اجتناب ورزند و هرگاه از تدابیر مذکوره فائده نشود و مزمن گردد شیر شتر با بول او و یا ماء الجبن شیر شتر با روغن
بازریون دهند و اگر از ین هم به نشود بزل نمایند و چون بزل کنند و تپ آید بیمار ردی بل بهلاکست کذا فی الشرح الکبیر و خضر بن علی گوید که چون بازریون
در عصاره گل سرخ تازه بخیسانند بعده ازین عصاره شربت ورد بسازند و بیاشامند استفراغ ماء اصفر کند و چون شیر انجیر با شکر عقد کرده حب بندند
و دو حب از ان بخورند هر روز بقدر حمصه استفراغ آب برفق نماید و عقب آن شربت غوره یا شربت لیمو نوشند و ایضاً صاحب زقی را در ریگ گرم دفن کنند و
روغن سرخ بر شکم او بپاشند و طبری در باب استسقاء لحمی میگوید که قبل از کمال و انتهای زقی تعفن اخلاط و احتداد او جائز است پس درین هنگام او
تپ پیدا کند خواه تپ عفنی باد و از غیر منتظم یا ادوار منتظم بود و ادوار غیر منتظم بر عفونت در مواضع کثیر از اعضا میان عروق دلالت کند و منتظم الادوار
بر عفونت موضع واحد دلیل باشد و اما چون این نوع مستحکم گردد تعفن اخلاط جائز نبود تا که با وی تپ باشد و این تپ در زقی باشد که سبب او حرارت احشاء و
قوت کبد بفرط حرارت بود و اما زقی که سبب آن برد باشد کمتر بود که از ان تپ پیدا گردد و بعد حدوث مرض پس اگر با زقی تپ باشد نظر بقوت مریض و مقدار
حرارت او و حال کبد آن نمایند اگر جگر گرم و قوت او صالح بود باید که اشیای معتدله مسکنه مثل آب کاسنی و آب خشقوق و آب عنب الثعلب با سکنجبین ساده
و زیرباجات مزوره غذا سازند و چیزی از معجونات گرم مثل کلکلانج و دواء الکرکم و مانند آن نخورانند بلکه بر آنچه مذکور شد در تلطیف اقتصار کنند و در اصلاح
مزاج کبد جهد نمایند چه هرگاه جگر قوی شود و حرارت او ساکن گردد و مزاج او باعتدال آید تپ زایل شود سیما چون تپ از احتداد اخلاط باشد نه از عفونت
آن و هرگاه تپ از عفونت اخلاط بود نه از احتداد آن کثیر شود و در اکثر امر انتقال زقی بسبب سریان عفونت در جمیع رطوبات بدن بسبب استعداد این
آنها و نیز بسبب سریان فساد در اعضا و اخلاط نیابد پس مفید شود و اگر تسکین اخلاط نمایند و انتقال او رفع شود بهر آنکه صحت از تپ نباشد بلکه عنده کون انحلالها
و صفای آن و زوال حرارت عارضی و این با استسقا نادر بود و گاهی برای صاحب تپ مع استسقای زقی چون مزاج مریض قوی و جگر او قوی و صالح الاحوال
باشد این قرص ترکیب دهند بگیرند گل سرخ طباشیر تخم کشوث تخم کاسنی هر واحد سه درم ریوند بازریون مدبر سنبل هلیله زرد هر یک دو درم کوکب الارض
توبال مس هر واحد یکدرم کوفته بیخته با آب کاسنی مروق هر قرص بوزن یکدرم سازند و یک قرص هر روز با پانزده درم آب کاسنی صحرائی و مثل او سکنجبین و

مفید و مجرب است و شیخ سفر باید که قانون علاج او نیست که استفراغ خلط نایب نماید اگر احتباس او سبب نفخه باشد و گاهی احتیاج باستفراغ ثابت افتد و بسوی
بدل غیر مثل زرقی و تقویت معده کنند اگر سبب ضعف او باشد و تعدیل جگر باطلیه بارد و غیر آن نمایند تا تبخیر او مفرط نگردد و فصد را درین باب مدخلی نیست الا در
نادر بلکه اولی آنست که اسهال شکم برفق کنند و باید که کثرت مسهلات نکنند و ایضاً استعمال مدرات باید کرد لیکن افراط در آن ننمایند چه افراط در آن موذی
بسوی تولد ابخره کثیر میگردد و بعد از آن استعمال ملینات و محللات ریاح نمایند و بمالیدن شکم در روزی چند بار و تکمید بجاورس گرم و نمک اگر آن نافع کند
و کذا اکب حبوب مقشر و به و حمولات اعمل آرند و گاهی احتیاج بوضع محاجم ناری بر شکم چند بار افتد و از حبوب و بقول و البان و فواکه رطب و جمله منفخات
اجتناب کنند و اگر استسقای طبلی از سوء مزاج حار باشد باید که مثل آبهای بادیان و کرفس و خار خسک و طبیخ اکلیل الملک و بابونه بنوشانند و اگر از سوء مزاج بارد بود زیره و انیسون
و جند بیدستر و نانخواه باید داد و زیره و کندر و نانخواه و امثال آن بخایند و معجون وج و شونیز آنرا نفع کند و ایضاً نانخواه و سهل زیره و نمک بخورند و گیرند زیره و برگ سداب
و از ان ضمادها سازند و از حقنه‌ها روغن سداب تنها یا با بزور محلل ریاح استعمال کنند و صاحب کامل گوید که چون تولد این نوع از ریاح بسیار شد احتیاج در ان
بسوی چیزیکه محلل ریاح و مفتح آن بود می افتد و افعال چیزیکه در ان استعمال کنند ماء الاصول معجون بنداد دیقون و روغن بادام تلخ و روغن سداب و
مانند آنست و آن ماء الاصول نافع این نوع است بگیرند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد هشت درم تخم کرفس انیسون بادیان دوقو فطراسالیون
زیره کرمانی هر واحد سه درم جعده بیخ اذخر و فقاح اذخر هر واحد چهار درم تخم سداب سعد هر واحد دو درم اسارون سنبل الطیب مصطگی سکبینج هر واحد
یکنیم درم قسط سلیخه حب بلسان عود بلسان هر واحد دو درم و نیم مویز طایفی بیست درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل بیاید چهار اوقیه
از آن بگیرند و در ان یک مثقال معجون بنداد دیقون مالیده بدهند و نیم مثقال سنجرنیا استسقای طبلی را منفعت بین نماید و صاحب آن از ادویه مسهله
حب سکبینج دهند و ایضاً آب کرفس و آب بادیان ترمروق هر دو چهار اوقیه با یک مثقال این سفوف بدهند تخم کرفس انیسون بادیان نانخواه دوقو تخم شبت
هر واحد سه درم اسارون قسط و سنبل و مصطگی و فلفل سفید هر واحد درم قردمانا دو درم ریوند چینی یکنیم درم سکبینج نیم مثقال جند بیدستر نیم درم همه را باریک
سائیده بکار برند و اگر خواهند با شراب ممزوج بخورانند و این حب نافع استسقای طبلی است ایارج فیقرا شش درم سکبینج غاریقون نمک هندی هر یک چهار درم
تخم کرفس انیسون نانخواه بیخ اذخر فقاح آن عصارهٔ غافث مازریون پوست سلیخه هر یک درم فرفیون یکنیم درم تربد هشت درم عصارهٔ افسنتین بیخ سوسن
آسمانجونی هر یک سه درم سائیده حب سازند و از یک درم تا دو درم و نیم با آب گرم بخورند و صاحب اورا روغن باردین و روغن قسط با شراب ریحانی بنوشانند
و تریاق فاروق بقدر حاجت بدهند و تضمید شکم باین ضماد کنند بابونه اکلیل الملک تر بجا است مرزنجوش پودینه هر یک ده درم زیره کوهی صعتر فارسی بادیان انیسون
قردمانا دوقو هر یک سه درم اسارون سنبل الطیب کب بلسان و عود آن سلیخه هر یک دو درم جند بیدستر سکبینج مرمکی میعه سائله هر یک یکنیم درم کوبانند و جمع نمایند
بروغن شبت یا روغن سداب بگدازند و در ان ادویه سرشته بر شکم ضماد نمایند و ایلاقی و جرجانی می نویسند که اگر حرارت غالب بود بر جگر از صندل و عود و لادن
و مسک ضماد کنند و اگر سردی غالب بود ماء الاصول بدهند و معجون حب الغار سود مند بود و بوره و برگ سداب خشک باشد سرشته در دیبه آلوده حمول سازند کلقند عسلی
و مصطگی بدهند و این معجون کسر ریاح کند بگیرند برگ سداب و پودینه خشک و صعتر و کرویا هر یک ده درم نانخواه و فلفل و شونیز و وج هر یک پنج درم جند بیدستر و سکبینج
و جاوشیر هر یک دو درم و نیم همه را بعسل کف گرفته سرشته شربتی از دو درم تا یک وقیه شراب گرم کرده و جند دیقون و بیه سود دارد و در آخر بعد استفراغات و کسر اندک ریاح
شیر شتر با دو درم سکبینج نافع بود و اگر شیر شتر با بول او بدهند سود مند بود و انطاکی گوید که علاج تلطیف اسهال ست و خوردن ادویه مفرح بیخ نعنع و ما
حلتیت و جند بیدستر و اذخر و زیره و خولنجان و دارچینی و تضمید شکم بقطران و بورق و کبریت و عسل و آنچه از مرکبات در اقسام سابق گذشت و استعمال انبساط آب بید
و آب حدید با زیره و نانخواه مجرب ست و ابو منصور میگوید که تکمید شکم بجاورس و وضع محاجم بران در حالت جوع و تحقین بروغن سداب و تحمل شیافات که
در باب مغص بیاید و شرب زیره و نانخواه و انیسون و بادیان نافع ست و تا یک هفته اسطوخودوس سه درم با آب بادیان بخورند که آن درین نوع خاصیت
عجیب است و هر روز شکم بمالند تا سرخ شود و بران محاجم نهند و چون قوت ضعیف گردد و تحمل استفراغ نباشد لزوم شیر شتر با دو درم سکبینج نمایند

اگر حرارت نبود و اگر طبیعت نرم بود با شیر این سفوف دهند یک مثقال طباشیر تخم کاسنی تخم کشوث هر یک دو درم گل سرخ سه درم شربت یک مثقال تا دو درم و ابن
گوید هر صبح جلاب از بادیان و تخم کاسنی و اصل السوس هر واحد سه درم و گلقند ده درم بدهند و غذا مزوره نخود آب با مغز بادام و قرطم و نانخواه و زیره و فلفل
و دارچینی و اندک زعفران خورانند و روغن سداب و زنبق و یا یاسمین و شبت و مانند آن بر شکم بمالند و این سفوف کاسر ریاح و طلاء و نفخ است تخم کرفس بادیان
انیسون سارون زیره قسطرا اوند هر واحد دو درم زیره کرمانی سه درم سنبل جیده هر واحد یک نیم درم کوفته بیخته یک مثقال بخورند و یا این ماء الاصول دهند بیخ بادیان
بیخ کرفس بیخ کاسنی اصل السوس هر واحد ده درم تخم کرفس بادیان انیسون دوقو فطراسالیون زیره کرمانی هر واحد سه درم جعده بیخ اذخر و فقاح او هر واحد دو درم
مویز طائفی بست درم همه را در پنج رطل آب بجوشانند تا یک نیم رطل بماند هر روز مقدار پانزده درم تنها یا با سفوف مذکور بدهند و اگر اراده اسهال باشد معجون خیارشنبر
پنج مثقال با این ماء الاصول دهند و چون نفخ ساکن شود و قریب انحطاط بود تضمید شکم باین ضماد کنند بابونه اکلیل الملک مرزنجوش شبت پودینه هر واحد ده درم
زیره کرمانی سه درم کوفته بیخته با آب سداب سرشته بکار برند و ابن تلمیذ گوید که هر صباح جلاب از بادیان و زیره و نانخواه و گلقند بنوشند و اول استفراغ با ایارج
فیقرا بتدریج نمایند و محللات ریاح که در علاج قولنج ریحی ذکر یابد استعمال کنند و بخاکستر گرم تکمید نمایند و از معاجین نافعه هند دیقون یا انجرینیا یک مثقال بماء الاصول
یا بشربت اصول یا یک مثقال روغن بادام تلخ است و این معجون بدهند اگر با طبلی حرارت نبود انیسون فطراسالیون حب الغار سعد جند بیدستر شونیز قردمانا سنبل
حب بلسان جاوشیر انجدان سارون زعفران بکبنج وج بادام تلخ سداب خشک غاریقون حماما نانخواه صعتر خولنجان برگ غار کعب مقل محرق هر واحد زنجبیل هر واحد
یک جزو سائیده بعسل بسرشند شربتی از آن دو درم و این دوای مسهل برای طبلی که بی حرارت و با قبض بود نافع تربد یک درم غاریقون نیم درم زنجبیل نیم درم بعسل حب سازند
و این قرص اوند نافع استسقای طبلی حارست مغز تخم خربزه سه درم گل سرخ پنج درم ریوند دو درم ملک مغسول دو درم قرص سازند شربتی یک مثقال با آب کاسنی و سکنجبین
و اگر با وی سعال باشد مطبوخ زوفا یا آب بادیان و کرفس دهند و مصطکی و کندر و قاقله و فلفل بخایند و طبری گوید که نظر بقوت و مزاج مریض و سائر قوانین
نمایند اگر احتمال کنند ده روز ماء الاصول با این نسخه بدهند گل سرخ پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان پوست بیخ کرفس هر یک پنج درم تخم کرفس انیسون بادیان زیره کرمانی
زوفای خشک صعتر فارسی نانخواه هر واحد چهار درم مصطکی سنبل شعته و از شیشعان وج سلیخه هر واحد دو درم تا ریوند هفت درم فقاح اذخر بیخ اذخر هر واحد پنج درم
مویز منقی بست درم همه را بطور ماء الاصول بپزند و در شیشه که با آب سرد گذاشته باشند اندازند تا از جوش مانع گردد هر روز بست درم بدو درم گلکلانج یا دواء الکرکم
بدهند و غذای بیمار وزن کرده ششم حصه از معتاد بخورانند اگر متوسط الاکل باشد و الا دهم حصه اگر کثیر الاکل بود و آب مدبر باین تدبیر بنوشانند بگیرند آب صد رطل و
بران رطل سرکه کهنه اندازند و بجوشانند تا ثلث از آن باقی ماند بعده سرد کرده هر روز چند بار بنوشانند و برین زیاده نکنند و امر بریاضت و مشی در آفتاب و طلوع
در آن بعد نوشیدن سر و چون ده روز آن نوشیدند یک شربت حب منتن بخورند و پنج روز برین صبر نمایند و غذا درین ایام [illegible] تیهو و کبک بقدر اربعه ازمان مذکور
شد بعده یک شربت حب ایلیارج خورند و ده روز رخصت دهند و هر روز دو درم ازین سفوف بدهند نانخواه انیسون تخم کرفس بادیان زیره کرمانی صعتر مصطکی کندر
هر واحد دو درم زنجبیل لسان العصافیر هر واحد دو ثلث درم همه را باریک سائیده هر روز از یک نیم درم تا دو درم بخورند و بالای آن شربت عسل ساده جید الطبخ
بنوشند و امر بریاضت و استحمام با آب شبی و نطرونی و کبریتی کنند و هرگاه تولد ریاح در معده اندک باشد امر بعلاج در پنج روز یکبار باین علاج کنند آب ترب
و برگ او پنجاه درم بر آورده بران یک قیراط خربق [illegible] یکدانگ کنکرزد و مثل او سکنجبین بزوری و اندک نمک اندازند نیم گرم اندک اندک بنوشند بعده بران صبر
کنند پس قی کنند اگر بنفسه منقلب نگردد اندک آب گرم بنوشانند بعده عقب آب گرم اندک آب سرد تجرع کنانند و بران قدری روغن یاسمین چکانیده باشند
و اگر از قی نیاید پر مرغ بروغن یاسمین آلوده استعمال کنند که این از اعظم علاج این نوع است و ایضاً اگر قوت متحمل شدید استفراغ باین حب کنند توبال نحاس
دو دانگ روسختج یک نیم دانگ برگ مازریون و تخم او در سرکه ترکرده خشک نموده دو دانگ سرگین کبوتر یکدانگ جند بیدستر نصف ایارج فیقرا یک درم سقمونیای مشوی
یک نیم دانگ زنجبیل دو دانگ حوفاریقون [illegible] صعتر عصاره قثاء الحمار هر واحد یکدانگ و نیم همه را سائیده در شیرابه رقیق سرشته حب سازند و دست را بروغن بلسان
چرب کرده و در سایه خشک کنند شربتی از آن چون همه قوانین خدمت دهند از یک نیم درم تا دو درم و ایضاً او گوید که گاهی با طبلی تب حادث شود و هر آنکه حرارت

صاحب این نوع بسیار بود و همین سبب طبلی شده زیرا که حرارت چون برطوبت اشتعال نماید تحلیل و افنای آن کند و ریاح بخاری آن را گرداند پس بسوی اعضا مرتفع شود و کبد و اعضا بر تحلیل آن قادر نباشد بنا بر ضعف اعضا و ضعف کبد و ضعف قوی و واجب نیست که گمان کنند چون گوئیم که حرارت صاحب طبلی بسیار است و ما اراده بدین کثرت او در کبد یا در اعضا کرده ایم آنکه اراده بدان حرارت غریزی نموده ام لاکن اراده بدان حرارت خارج از اعتدال فاسد کرده ایم چنانچه در سرگین و زبل پیدا شود چون گرم شوند بالجمله سبب که با طبلی پیدا شود یا از احتداد اخلاط یا از عفونت آن باشد و علاجش همانست که ذکر او در زقی گذشته و ندیدیم صاحب طبلی با تپ را که انتفاع بعلاج یابد زیرا که آن از تپ البته نقائی یابد چه بر جمیع اعضای او رطوبت با ریح مستولی شود و فساد اخلاط و تغیر آن استیلا بود نمی بینی که رسوب چون طافی بود گوئیم که ریاح هنوز نانضج است اخلاط را نمی گذارد که متمیز گردد و اگر رسوب در وسط قاروره بود گوئیم که ریاح نقصان یافته و قریب است که تمیز یابد و چون رسوب نازل گردد گوئیم که ریاح زائل شد و ساکن گردید و رسوب نزول نمود و نضج و تمیز ظاهر شد و چون امر چنین باشد پس بدانکه ریاح و رطوبات بر جمیع اعضای او مستولی شده و این فصل را باستقصا تامل نمایند و الوباهر برای صاحب استسقای طبلی این قرص ترکیب داده زوفای خشک گل سرخ هر واحد چهار درم تخم خیار تخم بادرنگ تخم خربزه هر واحد پنج درم خاکستر گرم اگر یابند والا آب اطراف کرم که بدان ادویه سرشته شود زعفران دو دانگ همه را سائیده و بدانچه مذکور شد سرشته هر قرص بوزن یک درم سازند هر روز یک قرص با ده درم سکنجبین بزوری بخورند گیلانی از بیمارستان نقل کرده که علاج حادث از سوء مزاج حار اجتناب از ادویه سخنه است و اقتصار بر اسهال هنگام قبض طبیعت [illegible] کنند مثل رب آلو و بقوی تمر هندی سکنجبین یا آب تمر هندی و سکنجاب و ریوند و طبیخ هلیله بشکر و آب انار بن بشیر خشت و بالجمله ازین ادویه با آب کرفس و بادیان [illegible] و طبیخ بابونه و اکلیل الملک لوشانند و تبرید بر فراخ کبد بشربت سکنجبین بعمول اثر تخم کاسنی و گلاب و ضماد کند و قول رازی گذشت باید کرد و تقویت جگر بقرص امبرباریس مع سکنجبین و امتصاص انار میخوش نموده کنند و غذای ایشان مزوره و نخود آب و فروج و انار [illegible] و زیرباج و سرکه یا مری [illegible] کرده و لیموی ملح سازند و اگر قوت ضعیف گردد تقویت بزرده مرغ و دراج با آب لیمو نمایند بعد از آن در تحلیل ریاح بادویه [illegible] گرم [illegible] و محللات و حبوبات کاسر ریح شروع کنند اشتباه نوعی از استسقای طبلی است که آن را اجبن گویند و این در لغت هر دو اشتقاقات لیکن نزد اطبا همین نوع [illegible] علیه چون رطوبات و ریاح رقیقه استسقای طبلی تحلیل یابند و غلیظ عسر التحلیل از انها باقی مانند و تحلیل نشوند و بدان سبب صلابت زیاده شود و با جگر [illegible] گردد و حال [illegible] صلاح پذیرد و شکم او صلب و ورم او [illegible] و اعضای بدن او بتمام و قوت او کامل گردد و حجم صلابت در شکم بکرویی و یکسان باشد و حال صاحب آن شبیه بحال زن حامله بود بحدیکه چون زن را عارض گردد گمان شود که او آبستن است و برآمدگی ناف نباشد و علاجش جلوس در چشمهای کبریتی و نطرون و ضماد جگر باطلا و محللات ریاح مثل بابونه و اکلیل الملک و مرزنجوش و صعتر و تخم سداب و بنفشه [illegible] خاکستر [illegible] و نطرون با آب سداب و بول شتر است و انطاکی گوید که گاهی استسقا منحل گردد و بدن صحیح شود و صلابات و نتو ناف باقی مانند پس درین هنگام [illegible] و زرقطونا و مصطکی مفرد یا مرکب بسرکه ضماد کنند و این باقی را جبن گویند و گویند که طبلی جبن است و گویند که کل استسقا و طبلی گوید که جماعتی را دیدم که با ایشان جبن بود و آب چشمه کبریتی نوشیدند و حقنه بدان نمودند پس اکثر ایشان صحت یافتند و از ادویه که اصحاب جبن را نافع بدهند این معجون است عصاره قثاء الحمار پنجاه درم مازریون سی درم بیخ سوسن ده درم سائیده بعسل کف گرفته بسرشند و در هر پنج روز یکبار دو درم بروغن گل و آب نیمگرم بدهند و [illegible] صاحب این نوع علاج کنند که این خیلی مبارک است و از اطلیه که صاحب جبن بکار برد نشست بگیرند صعتر فارسی برگ و بیخ او پنجاه درم خاکستر [illegible] درم سائیده و ده درم نطرون بران اندازند ببول حملان یا بول شتر حل کرده طلای شکم کنند و در آفتاب [illegible] و سر پوشیده دارند و این طلا درین نوع بالغ النفع است و در جمیع انواع چون کبد صحیح باشد در کبد این نوع ضماد از مصطکی و سنبل و مر و فوفل و زعفران و ریوند سوده با آب عصیر رطب اگر یافته شود و الا بشراب اندک قابض مع آب علیق نمایند و از ضماد کبد ایشان را صحیح گردانند و گاهی برای اصحاب این نوع این شربت بسازند بگیرند زوفای خشک و تخم کرفس و بیخ بادیان هر واحد سه درم پوست بیخ کبر و بیخ کرفس و بیخ بادیان هر واحد پنج درم بیخ سوسن آسمانجونی هفت درم اسقیل بریان پنج درم همه را در دو صد درم سرکه بجوشانند تا مهرا گردد بعده افشرده

صاف کرده برابر همه اجزا عسل داخل کرده بقوام آرند هر روز پانزده درم بنوشند و غذا او آب بطریق طبی وزن کرده دهند و اگر مریض ضعیف گردد از تیهو و اگر
یافته نشود از بازوی چوزه مرغ و مانند آن غذا سازند و صاحب حاوی نوشته که علاجش اسهال و تنقیه امعاست از اخلاط و ریاح غلیظه چنانچه هر صبح
جلاب از تخم کشوث و تخم کاسنی و بادیان هر یک سه درم و از شکر سفید یا گلقند ده درم بنوشانند و غذا مزوره از نخود مع مغز قرطم و دارچینی و زیره سازند بعده اسهال
طبیعت باین طور نمایند بگیرند سنا هفت درم عنب الثعلب پنج درم تخم کاسنی سه درم شکر سفید ده درم ترنجبین ده درم فلوس خیار شنبر پانزده درم و در آب کاسنی
معصور غیر مغسول پنجاه درم حل کرده سحرگاه بنوشند و بعد اسهال در آخر روز مزوره نخود و آب مغز بادام یا حب قرطم از گوشت ماکیان یا بچه آن غذا سازند و قبض شکم
نگذارند بلکه شیافات و حمولات مسهله استعمال نمایند و در آب شبت و کبریتی و غیره بنشانند و تضمید شکم بضمادات مفشی ریاح مثل تخم کرفس و انیسون و زهره گاو و
مرحب بلسان نمایند و دلک بطن بپارچه خشن و مضغ کندر و نانخواه و همه آنچه آروغ آورد نافع این نوع ست و از بقول و فواکه رطب و البان حذر کنند

امراض مراره و طحال

معنی زهره که تلخه نیز گویند و سپرز شش میفر باید که طحال را جمیع اصناف امراض مزاج و ترکیب مثل سده و تفرق اتصال و اقسام اورام عارض میشود و چون
طحال فربه شود بدن لاغر میگردد و هر آنکه بضادت او لا قوت کبد را سخت ضعیف گرداند پس تولد خون کم شود و بعد آنکه خون بسیار بسبب عظم خود جذب می نماید و بالجمله
هزال طحال بر جودت اخلاط و سمن او بر رداءت اخلاط دلالت کند و گاهی امراض طحال بحمیات مختلطه مؤدی گردد چنانکه امراض طحال گاهی ازین امراض متولد شود
و از اکثر از غب غیر خالصه و از حمیات وبائی و مختلطه پیدا گردد و در اکثر امراض طحال غریبی بود و رنگ صاحب او مائل بزردی و سیاهی باشد و امراض طحال
بسوی معده متعدی گردد پس گاهی شهوت افزاید و گاهی شهوت او باطل کند و گاهی هنگام قریب هضم بسوی قی ترش که از ان زمین بجوشد بعد او
و بعد روح ازو احتیاج گردد و بول سیاهی در آخر امراض طحال جید بود و کذا که بول غلیظ که در ان ثفل تشتت باشد و آنچه در ان مثل علقه خون بود و گاهی تپ که از
امراض طحال بود طحال را و بدان منحل گردد و گویند که چون امراض سپرز شبیه با امراض جگرست علاج آنها نیز قریب یکدیگرست غیر ازین که سپرز قوی تر از جگر و کمتر
از روی شرف از وی پست لهذا تحمل ادویه قوی تر از او دیگر میشود و از استعمال ادویه تلخ و شدیدة الحموضت چه از داخل و چه از خارج حذر نمی توان کرد و بعضی
ادویه حافظ قوت مثل ادویه عطریه و آنچه اندران اندکی قبض باشد داخل دواهای طحال باید کرد تا تنقیه خون از خلط سوداوی و دفع آنچه دروست از فضول نماید چه
سده تواند کرد پس فرق در علاج طحال و کبد باعتبار قوت و ضعف ست و از ادویه که مخصوص طحال اند از انجمله پوست بیخ کبر و اسقولوقندریون و ثوم بری و اشق ست
و امراض مراره انواع یرقان ست و امراض طحال هشت گونه ست یعنی سوء مزاج طحال و ورم طحال و تلیخ طحال و نفخه طحال و ضعف طحال و سده طحال و حجاره طحال و وجع طحال

یرقان

و آن تغیر فاحش ست در رنگ بدن بزردی یا سیاهی بسبب جریان خلط صفرا یا سودا بسوی جلد و متصل آن بلا عفونت و اگر عفونت با وی لازم بودی تپ غب
در یرقان صفر و تپ ربع در سود همراه آن بودی پس یرقان زرد باشد یا سیاه و گاهی مرکب از هر دو بواسطه اجتماع سبب هر دو بود و سبب یرقان اصفر در نشر
امر از جهت جگر و از جهت زهره بود و سبب اسود بیشتر از طحال و گاهی از کبد باشد و گاهی اتفاق افتد که سبب اصفر و اسود هر دو سوء مزاج عام بود بالجمله
هر سه نوع آن علیحده بقلم می آید یرقان اصفر و او آنست که چشم و تمام بدن در ان زرد شود و آن از دو سبب بیرون نه باشد یا بسبب کثرت تولد صفرا بود و یا بسبب
امتناع استفراغ آن از جگر و زهره اما آنچه بسبب کثرت تولد صفرا باشد از سه سبب خالی نباشد یکی آنکه بسبب عضو مولد بود و عضو مولد خلط یا بالطبع باشد و آن
جگرست و او چون سخت گرم شود و بسبب اسباب مسخنه و بسبب اورام جگر و مجاری صفرا و بسبب سده که صفرا از مراره محتبس شود و بسبب حرارت مزاج مراره که
جگر سخت گرم کند صفرا پیدا نماید و یا مولد خلط غیر بالطبع بود و آن جمیع بدن ست چون گرم مفرط شود پس خونی که در وست آنرا بصفرا مستحیل گرداند دوم آنکه
بسبب ماده باشد و آن اغذیه است از قسمی که ازان صفرا بیشتر متولد شود و یا بسبب حرارت مزاج غذا مثل عسل و شراب و یا بسبب سرعت استحاله او بسوی
صفرا مثل شیر در معده حار که از تولید صفرای کثیر خالی نباشد سوم آنکه بسبب اسباب غریبه باشد و آن مثل حرارت خارجی ست که بر بدن مشتمل شود و یا در ان

منتشر گردد و سببی مثل لسع عقرب جراره یا مار یا قسمی از زنبور خبیث و گزیدن مثل قملة النسر و رتیلا که زهر آنها خون را گرم و صفراوی گرداند و گاهی این فعل از دو شیره(؟) کند مثل زهره پلنگ و افعی و یرقان سمی در اکثر دفعةً ظاهر شود و بدانکه یرقانی که بسبب کثرت صفرا باشد گاهی انتشار او فقط بسبب شدت غلبه بر خون بود و گاهی بسبیل طبیعت باشد و آن یرقان بحرانی بود و گاهی اتفاق افتد که این کثرت دفعةً متولد شود و گاهی اندک اندک در ایام پیدا گردد و هرگاه که آنچه متولد شود تحلیل گردد بسبب کثافت جلد یا بسبب غلظ ماده و چنین دو سبب باشد یرقانی که هنگام هیجان ریاح شمالی و در زمستان بارد و احتباس عرق معتاد کثرت کند و کثرت تولد صفرا گاهی در کبد و گاهی در همه بدن باشد چنانچه معلوم شده و بسبب ورم حار باین حیثیت باشد که مزاج را بسوی حرارت متغیر میگرداند پس تولد صفرا کثرت نماید و یرقان از مجاورت ورم حاره بسبب تغییر آن مزاج را حادث شود و اگرچه این گاهی بسبیل تسدید و منع استفراغ نیز حادث گردد و بار اولی تولید سوده است و اما آنچه بسبب عدم استفراغ صفرا باشد این نیز از سبب بیرون نبود یکی آنکه بسبب جگر بود و چون از کبد مستفرغ نشود یا سبب در فاعل باشد و یا در آله و سببی که در فاعل بود آن ضعف قوت دافعه است و سببی که در آله باشد آن انسداد مجری است یا ما بین کبد و مجری و ازین قبیل است یرقانی که از برودت ضعف کبد باشد پس مجاری آن منقبض گردد و ایضاً آنچه از انضغاط و سایر اسباب سد بود و بدانکه چون سده در هر موضعی از جگر و مراره حاصل شود حبس صفرا در جگر نماید و بدین سبب جگر گرم تر گردد و صفرا از آنچه در حال سلامت متولد میشد زیاده تر از آن پیدا شود دوم آنکه بسبب مراره باشد یا بسبب ضعف آن از جذب صفرا از کبد لا سیما چون با ضعف جگر از تغیر و دفع بود و یا بسبب قوت جاذبه زهره که صفرا بسیار جذب کند و یکبار ممتلی گردد و متمدد شود و بدین سبب قوت آن ساقط گردد و جذب نکند و یا بسبب وقوع سده در مجرای آن که بسوی امعاست و گاهی این سده بسبب شدت اکتناز در آن بنا بر سیلان صفرا بسوی آن دفعةً باعث کثرت تولد یا شدت دفع از کبد یا جذب از مراره بود پس بر دهن مجری آنچه محتبس گردد تطبیق(؟) شود و همچنین قوت بنا بر اذیت ضعیف شود و گاهی بسبب سایر اسباب سده باشد و آنچه در قولنج بود بهر آن باشد که خلط لزج دهن مجری را تعزیه(؟) نماید پس صفرا بسوی امعا منصب نشود و این آنست که سببش قولنج باشد و گاهی از یرقان یا قولنج باشد و سبب او قولنج نبود بلکه آن هر دو مشترک در سبب واحد باشند و آن سده است که سبقت کند بسوی مجرای مراره قبل حدوث قولنج پس صفرا از انصباب بسوی امعا و غسل آن منع کند و هرگاه منع شود غسل امعا نگردد و در آن رطوبات کثرت نماید و قولنج هیجان کند و صفرا بسوی بدن رجوع نماید و یرقان هیجان کند و هر سده که در مجرای کبد بسوی مراره یا در مجرای مراره بسوی امعا بود از التحام یا از ثؤلول امید برء او نباید داشت سوم آنکه از امعا بود و وجه آنست که قومی گمان کرده اند که گاهی یرقان عارض میشود باین طور که در امعا خصوصاً قولون صفرا بسیار که بسوی آن منصب شده مجتمع شود و از آن بسبب حائل خارج نشود پس صفرا که در مراره است موضع انفراغ نیابد و اگرچه مجری مفتوح باشد و این نوع بسیار اندک بود و گویا که بعید باشد بهر آنکه صفرا چون کثرت پذیرد و در امعا حاصل شود بنفسه و غیر آن خارج کند مگر آنکه بطلان حس عارض شود و دفعه ساقط گردد و الحال بدانکه ازین کلام جامع رئیس الجماعت مستفاد میگردد که اسباب جزئیه یرقان سپید(؟) نوع است یکی سوء مزاج حار جگر و بدان سبب استحالهٔ غذا بصفرای غیر طبیعی و سرایت آن با خون در سایر بدن دوم ورم اورام جگر و بسبب تغیر مزاج جگر بسوی حرارت و یا تسدید مجرای مراره بسبب انضغاط و احتباس صفرا در جگر و انتشار آن در بدن سوم عروض سده در نفس جگر و بدان سبب امتناع صفرا از مراره و کلیه و انتشار آن در بدن چهارم سوء مزاج حار مراره و بدان سبب کثرت انجذاب صفرا بزهره و غلیان آن از کیفیت و فرط حرارت موضع و انتشار آن در بدن پنجم سوء مزاج گرم در تمام بدن و عروق بسبب اکل اغذیه حریفه یا چرب و شیرین با کثرت تعب و شدت مقاسات و بدان سبب استحالهٔ خون و عروق بصفرا و رسیدن آن بسایر بدن ششم کثرت تناول اغذیه مولد صفرا که حار یا سریع الاستحاله بسوی صفرا باشند هفتم شدت حرارت هوا و بدان سبب استحالهٔ خون بدن بسوی صفرا هشتم حرارت غریب سمی و بدان سبب استحالهٔ بعض اخلاط بسوی صفرا و آن حرارت خواه از گزیدن جانوری سمی باشد یا از خوردن دوای سمی نهم بر سبیل بحران از جهت دفع طبیعت صفرا را بظاهر بدن دهم کثافت جلد و انسداد مسام بسبب گشتن در هوای سرد یا گرم و نشستن گرد و غبار بر بدن در سفر یا حضر یازدهم ضعف قوت دافعه جگر و بدان اجتماع صفرا در جگر و اگر بسبب ضعف سوء مزاج سرد بود گاهی باعث آن مجاری منقبض گردد و صفرا در جگر محتبس بماند دوازدهم وقوع سده

در مجری که میان جگر و مراره است و بدان سبب عدم تمیز صفرا از خون و جریان آن در عروق و انتشار او در اعضا سفید و سیم ضعف جرم مراره و بسبب وقوع نوعی از انواع سوء مزاج مضعف در آن و بدان سبب عدم انجذاب صفرا از جگر و بقای آن در کبد مخالط خون و رسیدن آن با خون در عروق بسائر بدن و این نوع بمشارکت ضعف جگر کمتر باشد چهارم و هم قوت جاذبه مراره یا کثرت دهم حدوث سده در مجری که مابین مراره و امعاست جهت دفع صفرا از مراره با امعا و بدان سبب کثرت صفرا در مراره و رجوع آن بسوی جگر و از آنجا انصراف او با خون در سائر بدن شما زدهم قولنج بلغمی بسبب چسپیدن بلغم لزج بر سطح امعا و سد دهن مجری که محل انصباب صفرا است هشتم هم نبات سم یا قولنج در یکی از هر دو مجری مذکور هیچدهم کثرت اجتماع صفرا در قولون و از کلام سمرقندی دیگر سببی یرقان مفهوم میگردد و آن ورم مراره است و بدان سبب در فعل وی که جذب صفرا از جگر و دفع آن بسوی امعاست ضعف راه یابد و بالضرور صفرا در بدن بیفزاید و بواسطه کثرت که مستدعی محیط است بجانب جلد گراید و بقول بعض متاخرین یرقان از گزیدن روائح سمی و بسبب تعفن هوا نیز افتد و تشخیص اسباب مذکوره چنین کنند که اول آنگاه باید کرد که با یرقان مرضی دیگر مثل تپ و ورم جگر و سده آن و ضعف جگر و قی صفراوی و قولنج هست یا نه پس اگر با تپ حاد باشد دریافت نمایند که یرقان روز بحران عارض شده یا نه اگر روز بحران حادث شده باشد و با آن غثیان و تهوع و قی صفراوی و شدت بیخوابی و تشنگی و قلت اشتها و تلخی دهن و صغر نفس و قبض شکم و الم در احشا باشد یرقان بحرانی بود و اگر روز بحران نباشد و با تپ گرم و لهیب و کرب و تشنگی شدید و بخر فم و وجع شدید موضع کبد و دیگر آثار ورم حار کبد بود سببش ورم حار جگر باشد و اگر با تپ نرم و درشتی زبان و تهوع و ثقل اندک در جانب ایمن بود سببش ورم مراره باشد و اگر با وجود تپ و تشنگی سبات و قبض و نفخ شکم بود و تقدم سیر در هوای بارد یا حار و وصول غبار بر بدن دریافت شود سببش انسداد مسام باشد و این اکثر در سرما و هوای سرد افتد و اگر با ورم صلب جگر بود و اندک اندک پدید آید مع قبض طبع و سقوط اشتها و تهوع و گاهی قی زرد و یا سبز متعفن شود و دیگر علامات آن که در بحث ورم جگر گذشت یافته شود سببش ورم صلب کبد باشد و اگر آثار سده کبد که در باب آن مذکور شد دریافت گردد سببش همان باشد و ایضاً سفیدی بول و براز نیز بر سده کبد دلالت کند و رقت و قلت بول بر سده محدب کبد و نرمی و رقت براز بر سده مقعر آن گواهی دهد و اگر علامات ضعف قوت دافعه کبد که در بحث ضعف جگر مسطور شد یافته شود سببش ضعف آن باشد و ایضاً وجود ضعف در سائر افعال جگر و عدم شدت رنگینی بول چنانکه در یرقان سدی مجاری میباشد و عدم سفیدی خالص براز و عدم احساس ثقل که در سده باشد نیز بر ضعف قوت دافعه جگر با ممیزه آن گواهی دهد و گاهی همراه آن ذرب باشد و اگر با قی صفراوی بود پس نظر کنند اگر با آن زردی براز و قلت اشتها و کثرت تشنگی و نحافت بدن عدم ثقل در جگر و تلخی دهن و سرعت نبض و در ابتدا سرخی بول یا سیاهی آن و کف زرد بالای بول بود سببش حرارت جگر باشد و گویند که این نوع کمتر دفعةً افتد و در اکثر با تپ سوءالقنیه باشد و اگر با وجود قی صفراوی و تلخی دهان رنگ براز میان سفیدی و زردی باشد و یرقان اندک اندک افتد و ثقل نباشد و آثار ضعف جگر ظاهر بود سببش ضعف مراره باشد و اگر با وجود قی صفراوی و تلخی دهان رنگ براز و زردی آن روز بروز کم گردد و بتدریج سفید شود و یرقان دفعةً افتد و رنگ بول بسیار زرد و ثقل در مراق و پهلوی راست و وجع و نفخ هنگام غذا و حکه در بدن و خفت خواب بر جانب چپ بود سببش سده مجری مابین جگر و مراره باشد و اگر با وجود قی صفراوی تقدم ملاقات هوای گرم و تشنگی و ضعف اشتها و الم در معده بود سببش شدت حرارت هوا باشد و گویند که این نوع در اکثر با تپ غب لازمه یا محرقه باشد و بیشتر کودکان و زنان را عارض شود و باعث نرمی بدن ایشان و تخلخل آن و اگر با وجود قی و غثیان و تلخی دهن تقدم تناول اغذیه مولد صفرا یا سریع الاستحاله بصفرا دریافت گردد و بول سرخ و غلیظ و گاهی مائل بسیاهی بود سببش تناول اغذیه مذکوره باشد و اگر با وجود قی صفراوی خارش در تمام بدن و جوشش دانهای زرد بر بدن باشد و گرمی ملمس بدن و لاغری وی و عدم اشتها و تشنگی مفرط و براز قریب معتاد بزردی و همچنین بول بود و عروق بسیار گرم و متغیر اللون نمایند و سفیدی براز و ثقل ناحیه کبد مثل سدی نباشد بلکه اکثر براز رنگین و بدبو و بول زرد بود و در آخر سیاه و غلیظ گردد و عروق ظاهر یرقان بتدریج باشد و گاهی تپ ظاهر گردد سببش حرارت تمام بدن باشد و اگر با قولنج بود سببش همان باشد و هر گاه مرضی از امراض مذکوره با یرقان نباشد درین صورت حال رنگ بول و براز دریافت کنند اگر بول در ابتدا سفید رقیق بود و بعد از آن زرد شود و پس از آن سیاه گردد و در آخر

سبیل غلاظت و بوی بد نماید و زبان سفید و اشتها سالم بود و یرقان دفعةً افتد سببش حرارت مراره باشد و اگر براز دفعةً سفید شود و بعده یرقان پدید آید و طبع قبض بود
و گاهی قولنج حادث شود و تلخی دهان شدید و تشنگی قوی بود سببش سده مجری مابین مراره و امعا باشد و اگر اول براز سفید نباشد و تقدم گزیدن حیوان سمی یا خوردن
دوای قاتل حادث دریافت گردد یرقان سمی باشد و حدوث مغص و تقطیع در اعضای باطنی و التهاب و سرخی چهره و کرب و غشی و تحیر در آن نیز بر خوردن دوای قتال
گواهی دهد و **ایضاً** اگر یرقان بعد دو سه روز با سوزش و کرب و خفقان و قی صفراوی پدید آید از شرب سموم معدنی یا نباتی باشد و اگر بعد گزیدن جانور سمی
یرقان بی تپ با غشی و خفقان و کرب و تشنگی ظاهر شود و بر فور در دم هلاک کند از گزیدن جانور زهردار باشد و اگر لعاب ... یرقان ... و تپ و
هذیان و بیهوشی پدید آید سبب یرقان همان باشد و اگر یرقان تمام با تپ صفراوی و کرب و شدت تشنگی ... و قی زنگاری و کرانی و نفخ شکم و احتباس بول
و براز و بیهوشی و بوی بد آمدن از اندرون شود و اشتها و سردی اطراف و تمدد جگر با خدر و در روز دوم نهایت بهلاکت انجامد و چون درین مدت زنده ماند
باشد که بروز پنجم یا ششم بثور سرخ رنگ مائل بسیاهی با خارش بر همه بدن پدید آید و بسا باشد که ورم پس هر دو گوش ظاهر شود و در سه روز بی استعمال دوای منضج
نضج یافته اندرون حلق بشگافد و ریم از حلق و هر دو گوش و بینی بر آید و همان سه روز یا در دو سه روز بهلاک انجامد و اکثر بعد ظهور ورم عسر البلع پدید آید و در ... و
بهلاکت رساند و باشد که از بیرون و یا اندرون دهن شکسته همان روز پنجم ... زبان ... در یکروز پاس مرگ کشد و از هر قسم طعام و یا آب در دهن اندازند
از بینی و سوراخی که در ظاهر بود بیرون آید یرقان وبائی باشد و اگر از علامات مذکوره هیچ یافته نشود و دوام یرقان و دوام علامات سده و ... استعمال
مفتحات از حقنه و غیره باشد بلکه ... سببش روئیدن گوشت یا ثولول در مجاری مذکوره باشد بدانکه شیخ میفرماید که اکثر طبیعت صاحب
یرقان اصفر قبض میباشد بسبب احتباس صفرای لذاع آگاه کننده بر دفع براز و کسی را که یرقان باشد و بگذارد و علاج نکند ماده او تحلیل نگردد و بران
خوف حرارت و ... را از نسیان مرگ مفاجات ... بدترین اقسام یرقان کبدی آنست که از ورم بود و او آنست که بقراط ذکر کرده که چون کبد
در یرقان صلب بود این دلیل ردی است و ایضاً گفته که از یرقان قسمی ردی است سریع الاهلاک و در بول صاحب او ... باشد و با آن غرز در شکم و تپ و
قشعریره ضعیف و ضعف در کلام بود و این تا روز چهاردهم بکشد و در اکثر یرقانات زرد و سیاه کف بول رنگین بود و هر چند بول بیشتر رنگین باشد آن ... بود و
بسلامت کبد و قوت آن و دفع کردن صفرا دلالت کند و هر گاه سبب یرقان سده مع برودت یا تقبض باشد بر احوال گذشته و حال کل بدن دلالت کند
و اگر سبب خلط غلیظ باشد تدبیر سابق بران گواهی دهد و چون مدت بقای بول سفید یا کم رنگ با یرقان دوام نماید آن بدتر است و خوف در آن است که
صاحب او در استسقا افتد بهر آنکه بر بودن سده و از برودت دلالت کند و نبض در یرقان اصفر در اکثر احوال ضعیف بود بنا بر ضعف کبد لیکن ضعف شدید نباشد بهر آنکه
صفرا خفیف حار است و صلب بود بسبب شدت یبوست و سریع نبود زیرا که قوت چندان قوی نیست بسبب رداءت مزاج و با یرقان اصفر بیشتر عرق زرد
خارج شود و گویند که نشان وقوع یرقان رنگینی کف بول است و در اکثر سیاهی بول بر حدوث یرقان گواهی دهد و بقول بقراط حدوث یرقان
در حمیات حاده پیش از روز هفتم روی دهد مهلک است مگر آنکه مادی طبیعت از خود دفع شود ... یرقان قبل البحران گویند و این از دفع طبیعت نباشد
بلکه بر کثرت ماده صفراوی و عجز طبیعت دلالت کند و ظهور یرقان در تپ بروز هفتم یا نهم یا چهاردهم بشرط عدم علامات شر موصوف این دلیل خیر است و
با این تپ ساکن شود و مریض راحت یابد و بقول صاحب کامل چون حدوث یرقان از سوء مزاج کبد و عروق باشد دفعةً حادث نشود و با حدوث انواع سائر
یرقان اندک بود و بمرور ایام زیاده گردد و بدانند که آنچه در یرقان زرد بهمه انواع سوای بحرانی ... نافع و لازم است ترک اغذیه ... صفرا ...
حرارت غریبه است و ترک گوشت و بیضه و استعمال آبزنات مفتح و جالی و آب مروق کاسنی و مکوه و سرمق و شلجم و ترب و چقندر با سکنجبین نافع بلکه ...
بروغن گاو پخته بنان خشکار خورانند و سکون در هوای خوش و نظر کردن در آب سبزه های تر و تربوز بریده و خیار و کدو و فرو بردن ماهی خرد زنده و خوردن اشربه
و اغذیه مسهله و مرطب و مفتح سده و جالی و منضجه و تریاقات بارد و معتدل و تلیین و ادرار و تعریقات بتدریج و دفعات و تقویات جگر بمقویات معتدله
و بارده مفید است و بقول شیخ الصناعة در علاج یرقان قصد دو امر نماید یکی ازاله نفس یرقان بدانچه تحلیل او از جلد و از چشم باد و دوم غساله

و بمسہلات برای چشم و یا دوائی مسہل مادہ فاعل یرقان نمایند دوم قطع سبب و آن یا اصلاح مزاج ست و یا تقویت قوت و یا تدبیر ورم و یا تفتیح سدد و یا تنقیہ بفصد باسلیق یا اسیلم یا رگ زیر زبان و اگر این ممکن نبود حجامت موضع جگر زیر کتف راست یا تحت او در فضای زیر اضلاع و یا استفراغ باسہال استفراغ مواد مادہ و اگر چہ استفراغ مادہ نکنند و استفراغ بقی کہ در ہر یرقان نافع ست و یا معالجہ ضرر سم و تقدیم قطع سبب اولی ست باید کہ اول بدان مشغول شوند و بقول اطرادش چیزی عفر تر در یرقان مثل تمہل در علاج آن نیست چہ در صورت عدم علاج صاحب آن دفعۃً ہلاک میگردد پس باید کہ در معالجہ این ضرر بزودی کوشند و نخستین قطع سبب آن نمایند بالجملہ اول علاج اقسام آن حسب سبب مسطور میشود و بعد از ان معالجہ نفس یرقان در تعلیم جداگانہ مذکور گردد

علاج یرقان غلیانی

اگر از حرارت جگر باشد تبرید کبد مثل آب انار ترش و ماء الشعیر و غیرہ از ادویہ و اغذیہ واضحہ کہ در علاج امراض جگر از سوء مزاج حار مذکور شد باید کرد و اکثر قرص زرشک صغیر با آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق و شربت بزوری و سکنجبین بزوری دہند کہ در اکثر اقسام یرقان معمول ست و گاہی قرص مذکور سودہ در شربت انار ترش و گاہی شیرہ خیارین شش ماشہ شیرہ اصل السوس شیرہ عنب الثعلب ہر واحد چہار ماشہ لعاب اسپغول یا اسپغول سالم شش ماشہ پاشیدہ و گلقند دو تولہ و سکنجبین سادہ یکنیم تولہ عوض آب عنب الثعلب و شربت و سکنجبین بزوری دادہ میشود و وزن آب کاسنی دہ تولہ کردہ میشود و تبرید آلو بخارا تمر ہندی بعرق شاہترہ مالیدہ سکنجبین سادہ داخل کردہ برای یرقان ہم نیز مفید بعدہ تنقیہ بدن از مسہل صفرا نمایند و یا عناب آلو بخارا گل سرخ سپستان شاہترہ تخم کاسنی کشمش در عرق نیلوفر عرق بید سادہ و عرق شاہترہ جوشانیدہ صاف نمودہ با سکنجبین بزوری بنوشند و بعد سہ روز بہر تنقیہ تمر ہندی مغز فلوس خیارشنبر روغن بادام اضافہ نمایند و روز تبرید شیرہ تخم کاسنی با سکنجبین سادہ یا رب بنوشند و این شربت نیز نافع یرقان و دافع حرارت جگر و مقوی آنست برادہ صندل کشمش ہر یک دو تولہ زرشک تخم کاسنی کوفتہ تخم خیارین کوفتہ ہر یک یک تولہ گل سرخ دانہ ہیل ہر یک دو درم قند سفید نیم رطل شربت سازند و این معجون نیز مفید حرارت جگر و در یرقان بعد مسہل مستعمل مغز تخم خیارین سہ درم گل سرخ تخم کاسنی زرشک ہر یک چہار درم صندل سفید سودہ طباشیر ہر یک دو درم آب منقوع تمر ہندی چہار تولہ شربت انار شیرین مویز منقی ہر یک شش تولہ قند سفید دو چند ادویہ بدستور معجون سازند و اگر از حرارت زہرہ باشد تبدیل مزاج او باشربۂ باردہ مطفیہ مثل شربت آلو و انار و سکنجبین صادق آمیختہ با آب کاسنی و آب لبلاب کنند و تنقیہ بدن از صفرا بمطبوخ ہلیلہ زرد و شاہترہ و افسنتین و آلو بخارا نمایند و شیرہ تخم کاسنی با سکنجبین و جز آن کہ بحرارت جگر نفع دارد استعمال کنند و اگر از حرارت جمیع بدن و عروق باشد سوای تبریدات مذکورہ و اسہال صفرا بمسہل آن اگر مناسب دانند فصد نمایند بعدہ تعدیل مزاج باشربۂ مبردہ مذکورہ و باغذیۂ مطفیہ مثل ماہی طری مطبوخ بسرکہ و جوزہ مرغ مطبوخ با آب غورہ و انار ترش و مزورۂ ماش و کدو و تدہین بادہان مرطبہ و دخول در آب زن مرطب نفع تمام دارد و نقوع عناب گل خطمی بنفشہ در عرق گاؤزبان عرق عنب الثعلب عرق بادیان شب تر کردہ صبح خام مالیدہ شیرہ تخم کاسنی و گاہی شیرہ بادیان گلقند و گاہی شربت بنفشہ و گاہی سکنجبین و گاہی شربت بزوری داخل کردہ پنج شش روز برای نضج دادہ مسہل از بیخ کاسنی بنفشہ تخم خطمی گل نیلوفر تخم کاسنی گل سرخ گاؤزبان در آب کاسنی سبز مروق شب تر کردہ صبح مالیدہ صاف کردہ باضافہ مغز خیارشنبر ترنجبین گلقند روغن بادام بدہند و در مسہل دوم سنای مکی و در مسہل سوم ریوند خطائی مویز منقی عنب الثعلب خیارین کوفتہ افزایند بعدہ تبریدات معمولی دادہ این معجون یرقان بدہند کشنیز مقشر سہ درم گل سرخ یکنیم درم طباشیر یک درم کوفتہ بیختہ بشربت سیب بسرشند شربتی یک مثقال بادہ درم شربت سیب و این تدبیر برای یرقان مزاج حار با حمی خفیف مفید ست و اگر از شدت حرارت ہوا باشد تبرید ہوای مسکن نمایند و آب فواکہ باردہ مثل آب انار و سیب و خربزۂ ہندی و ماء القرع و ماء الخیار بنوشانند و اغذیۂ باردہ حامضہ مثل رمانیہ و ریباسیہ و کشکیہ بخورانند اقوال اطبا بعض متاخرین نوشتہ اند کہ اگر یرقان از حرارت کبد و رگہا و اکل چیزہای سریع الاستحالہ باشد اول فصد باسلیق و یا ابطی کشایند و خون اندک گیرند بعدہ شیرہ کاسنی شیرہ خیارین ہر یک سہ ماشہ آلو بخارا پنج عدد سکنجبین سادہ چہار تولہ بنوشند و اگر از فصد مانعی باشد حجامت فوق سوی کتف و پہلوی جگر یا شرط کنند و باقی تدبیر از علاج سوء مزاج حار مادی کبد جویند و در سوء مزاج حار ہمہ بدن بعد فصد باسلیق اسہال صفرا بمطبوخ ہلیلہ زرد و یا فواکہ یا خیارشنبر در عرق کاسنی و عنب الثعلب جوشانیدہ

تبریدات و مدرات نمایند و بفاصله یکهفته ماء الجبن از شیر بز با پنیر مایه با سفوف پوست هلیله زرد و کابلی و برگ بنفشه هر یک هفت درم تخم کاسنی شاهتره هر یک سه درم
تخم کشوث افسنتین هر یک دو نیم درم زرشک سقمونیای مشوی هر یک نیم درم نمک طعام دو درم کوفته بیخته بقدر سه درم و شربت شاهتره مدبر شاه ارزانی
میداده باشند و پس از انفراغ ماء الجبن برگ اسپغول زدن و قرص زرشک و طباشیر ملین در خمیره صندل ترش سرشته با عرق فواکه و زرشک دادن صحت کلی
میسر شد غذا مزوره اسفاناخ و کدو یا اسفاناخ دهند یا و برگ ترب و این نوع کمتر پیش شود و اگر یرقان از خوردن و نوشیدن اشیای حاره افتد اول سکنجبین ساده
پنج توله در گلاب یکنیم یا دو آب شیرین نیم انار داخل کرده نمک طعام یکنیم توله سوده انداخته نیمگرم نوشانیده قی کنند بکرات و مرات بعده سکنجبین لیموئی چهار توله
در گلاب و عرق کاسنی و نیلوفر پنج توله داخل کرده بنوشانند و غذا مزوره ماش مسلم برگ کشنیز سبز پخته بنان خشکار و اچار آمله که در مقطر باشد بدهند و بجای آب عرق
کاسنی و گلاب برابر و مقطر چهارم حصه بنوشانند و اگر حرارت زیاده محسوس شود شیرجات بزور بارده که بکرات ذکر یافته استعمال نمایند سه چهار روز و اگر صحت حاصل نشود
شیره گل بنفشه و گل سرخ هر یک یکتوله خیارشنبر هفت توله ترنجبین نه توله تمر هندی شش توله آلو بخارا پانزده عدد شربت ورد مکرر سنای علوی خان چهار توله روغن بادام
هفت ماشه و یا مطبوخ شاهتره و افسنتین که در ان کشوث باشد تنقیه نمایند و بعده بنا بر تقویت قرص زرشک یا طباشیر ملین سه ماشه در شربت بزوری بارد یک توله
لیسانیده شربت نیلوفر چهار توله در گلاب و عرق زرشک هر یک پنج توله بدهند و غذا قلیه زردک که بزرشک و آب لیمون کاغذی ترش کرده باشند با نان د
و اگر از کثرت شرب شراب بود و در مزاج سوداویت باشد و از مسهلات و مدرات و ماء الجبن و غیره فائده معتد به نشود و بعد هفته عشره با یرقان و تپ عود
کند شب یمانی بلوری یکماشه طباشیر لاجورد مغسول هر یک دو ماشه سوده در یکعدد موز پخته از کارد چهار پاره نموده بعرق کیوره و بید مشک آغشته ادویه مذکور
آمیخته و ورق طلا یکعدد پیچیده بخورند و شربت زردک و تنبول علوی خان هر یک دو توله در عرق کاوزبان نه توله بنوشند و غذا ابلاو اناناس و انبه پلاو
یا با لالی جوزات گاوی و قلیه اناناس و خیار و کدو و قلیه زردکی و شلجم بنان خشکار دهند و شب یمانی و طباشیر برابر سوده در آب کیری انبه و یا لیمون کاغذی
آمیخته میل زرد در روزی هفت هشت مرتبه در هر دو چشم کشند و سکنجبین در شب و تا چهل روز همین دوا و غذا بکار برند و اگر شراب ترک ننمایند آنرا با سوم حصه
عرق بید مشک ممزوج استعمال نماید که ازین تدبیر دورهٔ یرقان موقوف میشود و مسیحی نوشته که اگر یرقان از سوء مزاج حار کبد و کثرت تولید آن صفرا را
باشد تنقیه بمطبوخ هلیله زرد و شاهتره و افسنتین و آلو بخارا و تمر هندی و خشخاش غافث و اصل السوس بیخ کاسنی و مویز منقی و غاریقون و ایارج و نمک نمایند
و نوشیدن ماء الجبن و سکنجبین و هلیله زرد و نمک هندی این انفع میکند بعد از ان مدرات بول و معدلات کبد استعمال کنند و اگر درینجا تپ باشد اسهال با آب
لبلاب و بنفشه و رب آلو بخارا و تمر هندی و ترنجبین نمایند و اگر تپ نباشد بهلیله و شاهتره و افسنتین و غاریقون و سقمونیا و ایضاً کسی اگر یرقان از سوء مزاج
حار کبد باشد ماء الشعیر و سکنجبین و ماء القرع با آب کاسنی و سمک رضراضی مطبوخ بسرکه و کرفس نفع میکند و کذلک بچه مرغ و دراج مطبوخ بترشی ترنج یا با آب غوره یا
با آب انار ترش بقدری کرفس و شیخ میفرماید یرقان که سببش سوء مزاج حار در کبد یا در بدن یا در مراره که جمیع از اسباب تغیر مشروب و ماکول یا ازین هر دو باشد علاج
آنست که اگر درینجا امتلای دموی یا صفراوی بود اول استفراغ آنها باید کرد اما برای خون بفصد باسلیق و اما بهر صفرا باسهال از مثل هلیله و شاهتره و مثل سقمونیا
در رب و بالجمله بمسهلات صفرا و انواع ماء الجبن مقوی بهلیله و سقمونیا و مانند آن و این نسخه ماء الجبن نیکوست بگیرند شیر بز سه رطل و قطر یک کف کوفته ساعتی
در شیر بمالند بعده صاف کرده شیر را بگذارند تا منعقد گردد بعد از ان جبنیت صاف کرده آب آن بگیرند و قدری شکر و عسل و نمک هندی دو درم داخل کنند و اگر
قوی تر خواهند سقمونیا یکدانگ و در ان اضافه کنند و بقدر احتمال مریض تا سه روز بدهند و از آنچه جامع تنقیه یرقان باسهال ماده بود آنست که بگیرند آب
برگ ترب یک اوقیه و خیارشنبر هفت درم و تخم قطف یکدرم و صبر یکدانگ و زعفران یکدانگ و این برای یرقانی که با ورم حار کبد یا مجاری و تپ باشد
نیز خوب است و غذا مثل ماء الشعیر و بقول باشد و اگر تپ نباشد و قوت قوی بود و این دلیل عدم ورم است پس انتهای باشد مصوصات و قریص ماهی و فروج
گاو و بره و تیهو و ماهی فواکه و عصارات آنها خصوصاً آب انار ترش و برنهار و سکباج گاو و سکباج ماهی و عصارات بقول بارده دهند و اگرچه اکثر ازین از اغذیه است لیکن
آن از خاصیت قوی تر ادویه این باب در نفع و اصلاح مزاج است و از علاجات مثل این حال آب برگ ترب و آب برگ توت مساوی وزن سی درم نوشند

که این نیز قصد نفس یرقان کرده میشود و کذلک اگر التهاب در مراره باشد و ایشان را شیر خر نفع میکند باندک سرکه جوشانیده بنوشند یا عصاره افسنتین با آب سرد
وگاهی خوردن نان فطیر و نمک جریش و کاسنی بسیار به هفت روز نفع می بخشد و این غسل مراره و ازاله عفونت آن و تغلیظ چیزیکه در وی است میکند و این کسان را
اجازت شراب نه دهند مگر ممزوج کثیر المزاج و از طعام نیز متعرض نشوند مگر آنچه خفیف از لحوم باشد و لشوربای لحم طیور و هر که را یرقان از سبب حار باشد باید که
بجو ابی و غضب و حرکت بسیار و حمام ترک نماید و اگر حرارت در همه بدن باشد تبرید کبد و مثانه و مراره و تبرید عروق کنند خصوصاً هرگاه استحمام با آب نیم گرم که
دران ادویه بارد و رطب جوشانیده باشند استعمال کنند و اما آب سرد بالفعل که دران قوای ادویه مقبضه باشد منع تحلل یرقان کند و گاهی در علاج کبد و
مراره حار ضمادات بران استعمال میکنند و گاهی اقراص میخورانند و از انجمله است قرص مولف از مغز تخم خیار و تخم کاسنی و تخم کاهو و مغز تخم کدو و صندل و
طباشیر و گل سرخ مساوی و بر هر درم از ان قیراط کافور آمیخته قرص ساخته بخورند و منفعت تضمید کبد و قریب آن بعصارات سرده برف و بصندلین و کافور
تا آنکه برودت او در باطن محسوس گردد تجربه کرده شده و آن ازاله یرقان و بول را سفید در یک روز میگرداند و صاحب کامل گوید که هرگاه یرقان سبب
حرارت جگر عارض شود باید که قرص طباشیر ملین با آب کاسنی و کشوث و سکنجبین هر واحد اوقیه بعد از فصد باسلیق بدهند و سائر تدابیر از ادویه و اغذیه
که در باب سوء مزاج حار کبد ذکر کرده ام استعمال نمایند و اگر حرارت اشتداد کند ماء الشعیر تبریدی و نیم درم طباشیر بدهند و اگر آب کاسنی و آب کشوث هر واحد
یا ده درم سکنجبین ده درم طباشیر چهار درم تخم سرمج یکنیم درم بدهند بدین نفع یابند و چون با یرقان تپ نباشد ماء الجبن سکنجبینی ساخته با این سفوف بدهند
پوست هلیله زرد ده درم طباشیر یکدرم صبر سقوطری نیم درم سقمونیا ربع درم باریک سائیده سه درم بخورند و دوغ گاو باندک طباشیر یا قرص طباشیر دادن سودمند
است و این قرص نیز بدهند بگیرند گل سرخ نیم درم طباشیر لک مغسول هر واحد دو درم مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو هر واحد چهار درم عصاره غافث و
افسنتین هر واحد یکدرم تخم کاسنی و کشوث و تخم سرمج و زرشک هر واحد سه درم باریک سائیده هر قرص بوزن یکمثقال سازند و یک قرص با آب کاسنی و عنب الثعلب و
سکنجبین هر واحد بقدر حاجت بخورند و بصندل و کافور و گلاب و قیروطی برف سرد کرده و سائر آنچه در سوء مزاج حار کبد گذشت بر جگر ضماد نمایند و هرگاه یرقان
از قبیل استحاله اخلاط بصفرا حادث شود اسهال بمطبوخ مقوی بسقمونیا و شربت ورد مکرر بسکنجبین یا آب لبلاب با شکر و سقمونیا و شکر نمایند و اگر صبر نیم درم غاریقون
یکدرم سقمونیا یکدانگ حب ساخته بدهند نفع بخشد و بعد از ان قرص طباشیر بکبین سکنجبین و آب کاسنی و کشوث بدهند و اگر معده لک ذوالفقه دهن تلخ باشد سکنجبین
و آب گرم و آب سرمج و تخم خربزه و مانند آن قی کنند و ادویه که مذکور شد بدهند و باغذیه سرده مطفیه غذا سازند و ماء الجبن سکنجبینی ساخته با این سفوف بدهند هلیله زرد
ده درم سقمونیا نیم درم تخم سرمج و لک مغسول هر واحد سه درم باریک ساخته از دو درم تا سه درم بخورند و این دوا نیز یرقان حادث از استحاله اخلاط بسوی صفرا را
نافع است ریوند چینی عصاره غافث و افسنتین رومی هر واحد چهار دانگ سقمونیا یکدانگ باریک سائیده با آب لبلاب یا آب قطف مع شکر بخورند و جرجانی
در ایلاقی مینویسند که در یرقان اصفر که از حرارت جگر و عروق آن باشد اشربه بارده چون آب انار ترش و شیرین و آب کاسنی و آب خربزه هندی و ماء القرع
و ماء الخیار با سکنجبین یا جلاب و ماء الشعیر که تخم کاسنی دران پخته باشند و پست جو با شکر سرد کرده بدهند و پست را اول چند بار با آب گرم بشویند پس سرد کنند
و اگر این تدابیر کفایت نکنند قرص کافور دهند و قرص انبرباریس و این سکنجبین نزوری که برای دوستی ساختم بگیرند برگ کاسنی تر یا خشک سی درم تخم کاسنی
بیخ او هر یک ده درم افسنتین غافث هر یک هفت درم ریوند چینی سه درم همه را در آب و سرکه هر یک صد درم شب ترکرده صبح بجوشانند تا به نیم باز آید
صاف نموده یکسیر تا شکر داخل کرده بقوام آرند و اگر طبع قبض باشد بطبیخ تمر هندی و بنفشه و آلو بخارا و خیار شنبر نرم کنند و ضماده که از صندلین و گل سرخ
و کافور و گلاب سازند بر جگر نهند و اگر ضماد برگ خرفه و برگ خطمی و آرد جو و طحلب و گل سرخ و صندل و گلاب و اندکی سرکه سازند روا باشد و غذا سرکه بریت
و شکر و اندک کشنیز تر و برگ کاهو و کاسنی با سرکه و مصوص از گوشت بزغاله و جوزه مرغ با آب غوره و مغز خیار و بادرنگ با سرکه و برگ کاهو با نان بخورند
و اگر یرقان از کثرت تناول اغذیه و اشربه حار مولد صفرا باشد اثر اصفرار در جگر بسیار بود فصد باسلیق ایمن یا اسیلم از دست راست کشایند و حجامت
کردن فردوسی گفته که نزدیک جگر بست نافع بود و اگر فردوسی جگر قریب اضلاع خلف محجمه نهند صواب باشد و مسهل بطبیخ تمر هندی و آلو و بنفشه دهند

واگر خیارشنبر را با آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب لبلاب حل کرده بدهند صواب باشد و اشربهٔ مذکوره همه سودمند بود و اگر ماده رقیق باشد مطبوخ هلیله زرد که
در ان افسنتین و تخم کاسنی و بیخ او و تخم کشوث و آلو بخارا و تمر هندی و عناب و اصل السوس باشد و اگر ماده غلیظ تر بود و مطبوخ فاریقون [illegible]
و غافث زیاده کنند و اندکی نمک هندی و سقمونیا افزایند و بسیار باشد که آب لبلاب و شکر و اندکی سقمونیا [illegible] کفایت [illegible] کاسنی و
بیخ کرفس و بیخ بادیان بخورند و اگر تپ نباشد ماء الجبن با سفوف هلیله که در قول صاحب کامل گذشت بدهند و حب صبر که در قول مذکور سطور شد نیز منقی [illegible] بدهند
آنچه مذکور شد بدهند و اگر یرقان از حرارت همه بدن باشد با شربه و اغذیه که مذکور شد تعدیل مزاج نمایند و تدبیر مرطب و ماء الشعیر [illegible] باشند و
ماء القرع و آب هندوانه و لعاب اسپغول با جلاب یا آب انارین استعمال کنند و حمام و آب ابزن سودمند بود و چون از آب زن بیرون آیند روغن [illegible] بنفشه
بمالند و اگر ماده باشد با دویه مذکوره تنقیه کنند و مصنف حاوی صغیر گوید که اگر از سوء مزاج حار در کبد باشد هر صبح جلاب از تخم کاسنی سه درم آلو بخارا ده عدد
تمر هندی ده درم و شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم بنوشند و غذا ماء الشعیر و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه با شیرخشت و ترنجبین هر واحد ده درم و یا آب نقوع مشمش تمر
سه اوقیه و ترنجبین ده درم و یا باین مطبوخ هلیله نمایند سنای مکی پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هر واحد پنج درم گل سرخ هفت درم آلو بخارا سی عدد
آلو سیاه و عناب هر واحد بیست عدد بنفشه نیلوفر هر واحد چهار درم تخم کاسنی سه درم تمر هندی ده درم شاهتره رطب یا بقه و اگر رطب نباشد تخم او سه درم
در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند مغز خیارشنبر پانزده درم و پرسیاوشان سه درم و ترنجبین ده درم و صبح بنوشند و چون تنقیه تام حاصل شود تبدیل
مزاج جگر نمایند بنوشیدن هر صبح سکنجبین ده درم و شیره تخم خرفه چهل درم و یا آب هندوانه سه اوقیه و قرص طباشیر ملین یک مثقال و غذا افروشه عدس مغز بادام
و یا از آلو چیلی یا تمر هندی یا زرشک بچوزه مرغ و انار میخوش یا ترش استعمال نمایند و یا غذا ماش [illegible] اگر با آن تپ نباشد [illegible]
بسکنجبین ساده ساخته بنوشند و غذا مزوره زرشک سازند و اگر یرقان از سوء مزاج حار مراره باشد [illegible] مزاج آن [illegible] هر صبح
از تخم کاسنی سه درم و شیره آن که مذکور شد باید کرد و غذا ماء الشعیر دهند و تنقیه بدن از صفرا با آب آلو بخارا و تمر هندی و نقوع مشمش یا مطبوخ فواکه
نمایند و اگر یرقان از حرارت جمیع بدن باشد بسبب خوردن اغذیه حریفه یا چرب شیرین یا کثرت تعب و شدت [illegible] استفراغ صفرا از جمیع بدن بمطبوخ
فواکه یا نقوع مشمش یا مطبوخ هلیله نمایند بعده آب هندوانه سه اوقیه و سکنجبین ده درم بنوشند و غذا ماء الشعیر اگر تپ باشد و اگر بادی تپ نباشد غذا
مزوره زرشک بکدو و تره دهند و یا دوغ گاو سه اوقیه با نیم درم طباشیر یا قرص طباشیر ملین یک مثقال و سکنجبین ساده ده درم در آب سرد حل کرده بنوشند و اگر یرقان از
شدت حرارت صیف باشد دوغ ببرف بنوشند و در مسکن بارد و زیر بادکش مبلول بگلاب نشینند و لباس کتان پوشند و نقوع مشمش و آب فواکه [illegible] و
گرد او خیار و کاهو و برگ بید نهند و خیار و کاهو و کاسنی رطب با سرکه بخورند و ماهی خرد زنده بلع کنند بهر آنکه ابتلاع آن در ازالهٔ یرقان خاصیت [illegible] و دوغ گاو
بر بدن بریزند و نشوق سرکه کهنه بگلاب نفع کند و غذا سکباج یا مضیره یا زرشکیه بمغز بادام و کدو و تره دهند و امین الدوله گوید که اگر بسبب سوء مزاج حار کبد باشد
هر صباح شربت از سکنجبین ساده بشیره تخم خیارین یا با آب کاسنی یا شربت تمر هندی یا شربت آلو بنوشانند و تلیین طبیعت بشیرخشت و ترنجبین و شربت ورد مکرر و
تمر هندی و ریوند و امثال آن و کذا آب انارین بشحم فشرده و شیرخشت و نقوع مشمش و ماء الفواکه و آب هندوانه و آب شاهتره و ماء الجبن نمایند و غذا ماء الشعیر مغز بادام
بریان و ماش بمغز بادام مع جراده کدو دهند و اگر با آن سرفه باشد شربت عناب یا شربت نیلوفر و بنفشه یا شربت [illegible] دهند و [illegible] خیارشنبر و پرسیاوشان و ترنجبین و
خمیره بنفشه نمایند و از اقراص نافعه او اقراص طباشیر ملین است و اگر بسبب سوء مزاج حار مراره باشد شربت تمر هندی و شربت آلو و سکنجبین ساده و غذا ماء الشعیر
بمغز بادام دهند و ترک اغذیه مولد صفرا کنند و اگر بسبب حرارت جمیع بدن باشد سکنجبین ساده با آب کاسنی مروق بدهند و استفراغ صفرا باشیائی که در قول مصنف
حاوی گذشت باید کرد و ابوالحسن می‌نویسد که علاج یرقان تابع سوء مزاج کبد حار شرب ماء الشعیر و نوشیدن سکنجبین معمول از تخم کاسنی بگلاب و استعمال آب
آلو بخارا و آب تمر هندی بجلاب و شرب آب انار میخوش نمایند و اگر مرض از این زائل نشود قرص کافور با سکنجبین یا با آب انار میخوش بدهند و آب کاسنی بنوشانند
و بر جگر ضماد صندل و گلاب کنند و مزوره آب انار یا آب غوره غذا سازند و چون اصلاح یابد بخوردن چوزه مرغ مطبوخ بسرکه و کاسنی اجازت دهند

و علاج یرقان تابع عفونت اخلاط باسهال از شربت ورد و خون قرص طباشیر سکنجبین و کذا ماء الجبن سکنجبین نمایند و هنگام اصلاح باغذیه مبرده غذا سازند
و از اغذیه سخنه حذر کنند و علاج یرقان تابع سوء مزاج حاره حار شرب ماء الشعیر و خوردن آب عناب سکنجبین و استعمال لعابات بجلاب نمایند و اگر
طبع قبض بود شیر خشت بنفشه حرکت دهند و غذا اجزوره مرغ معمول با آب انار یا آب حصرم سازند و مولف خلاصه گوید که آنچه از گرمی بود فصد و اسهال
بطبیخ هلیله یا آب انارین با پوست هلیله زرد و تخم کاسنی و تخم کشوث و عنب الثعلب بمغز فلوس و ترنجبین و شیر خشت نمایند و شیره تخم خرفه با سکنجبین و
آب انارین با شربت بنفشه و آب دهند و اغذ با طباشیر و شربت انار دهند و اگر تپ باشد دیگر بیفزایند و بماء الشعیر غذا سازند و آب کاسنی و آب شاهتره
مروق با سکنجبین یا مغز فلوس عجیب الاثر است و اگر سپیاوشان جوشانیده معاف نموده با سکنجبین دهند فایده تمام کند و آنجا که تپ نباشد اگر بماء الجبن
تلیین طبع نمایند بغایت سود مند است نوعیکه در قول شیخ گذشت و این سفوف با ماء الجبن بغایت سود مند بود پوست هلیله زرد گل بنفشه هر یکدرم
پنج درم تخم کاسنی تخم کشوث شاهتره گل سرخ عصاره غافث عصاره افسنتین هر یکدرم دو درم تخم هرق دو درم محموده مشوی یکدرم همه را کوفته بیخته دو درم
از آن با ماء الجبن و شکر و نمک هندی استعمال نمایند و آنچه بسبب حرارت جمیع بدن باشد اسهال صفرا بطبیخ فواکه با سقمونیا و خیار شنبر و هلیله زرد و سنا مکی
نمایند بعد از آن تعدیل مزاج باغذیه و اشربه مطفیه کنند و طبری نوشته که علاج یرقان حادث از عفونت صفرا و غلیان آن آنست که در زمان صیف و وقت
طلوع کلب جبار استفراغ نباید کرد لیکن تسکین اخلاط بماء الشعیر و آب انار و تخم خرفه و مانند آن نمایند و از غذا الحصرمیات مبرده و خلیات تخذ با نبر باریس و
و حماض اترج و حماض خراسانی و کاسنی و کاهو مسلوق و غیر مسلوق لزوم نمایند و بهترین اشیا باین علت بقله معروف بحبل المساکین است که دیسقوریدوس
آنرا نوعی از خشقوق نوشته چون آنرا در آب جوشانیده در دوغ تازه شیر بز داخل کرده بخورند و اما شیر گاومیش و شیر میش و شیر شتر البته صلاحیت ندارد و ابو ماهر
دیده ام که مقابله این نوع از اغذیه سیکر دو سیان سل و سرکه جمع نمود و امر بطبیخ جوزه مرغ در آن و نوشیدن شوربای آن و نوشیدن سرکه که در آن ماهی مار
با صغار ضفادعی جوشانیده باشند و انکباب بر آن و خوردن از آن ماهی سیکر دو در فص کبیر ذکر کرده که فرو بردن ماهی خرد ضفادعی زنده نافع و ابو ماهر می گفت
که آنچه قدر با امر بلع ماهی نموده اند آن نوعیست که در خلیج میباشد و این خاصیت درین نوع ماهی هست و اما سار سموک درین علت البته نفع نمیکند و من علاج
بلع مار با صغار نموده ام و از آن نجاح حاصل شد و گاهی درین نوع باین سفوف علاج میکنند طباشیر تخم حماض تخم خرفه هر واحد دو درم عصاره زرشک دو درم
سرطان نهری خشک کرده پنج و از آنچه معالجه این نوع بدان میکنند نوشیدن آب کاسنی با سکنجبین است و حفرمی و حماز هر دو مطبوخ در ماء الشعیر نافع این نوع است
و اگر زمانه موافق و قوت قوی باشد فصد باسلیق کنند و این شربت نوشند پوست هلیله زرد پانزده درم تمر هندی از لیف و تخم پاک کرده سی درم آلو بخارا عناب
هر واحد سی عدد سپستان بیخ کشنیز خشک بنفشه هر واحد یک کف گل سرخ تخم کاسنی تخم کشوث هر واحد سه درم مطبوخ صاف نموده بعده صد درم از آن صاف کرده
بست درم سکنجبین و سقمونیای مشوی یکدانگ نقره یا زیاده اگر قوت متحمل باشد داخل کرده بعد سرد شدن بنوشند و کسیکه این شربت نوشید و او را یرقان ازین
نوع بود چند مجلس اسهال شد و یرقان کم گردید و هر گاه دوا تمام شد یرقان زائل گردید بعده پس از اختلاط و خوردن شیرینی عود کرد و باز اعاده این شربت نمود و
بار دیگر زائل شد و گاهی استعمال این شربت از سایر معالجه غنی میگرداند و گاهی این نوع را شرب ماء الشعیر کفایت میکند و از آنچه مداواه این نوع بدان میکنند
چون وقت استفراغ نباشد این نقوع است بگیرند عناب و آلو بخارا از هر یک پنجاه عدد کشوث کف کبیر تخم کاسنی یک کف جو مقشر نیم کوفته دو کف برگ کاسنی
صحرائی خشک کرده یک کف برگ عنب الثعلب یک کف گل سرخ کف کبیر عسالیج درخت خلاف او با قبه کبیره مویز منقی سفید دو کف همه را در ظرف چینی کرده چندان
آب کاسنی عرق بر آن ریزند که بپوشد و یک روز در آفتاب گذارند و هر روز از آن یک قدح بوزن ده درم سکنجبین معمول از پوست بیخ کاسنی بنوشند که
این تعدیل طبیعت و تسکین ثوران صفرا نماید و از چیزیکه معالجه بدان اخراج میکنند نوشیدن قمیص صندل مکفر ست و پلش و فواکه خوشبو و حوالی آشر
و خلاف در اشتن و تعدیل مجالس خوب کردن و اگر عادت دخول حمام باشد در آن منع نکنند و اگر درین نوع صداع ملتهب ظاهر گردد امر بمالیدن یا بها
مداهن نمایند و گلاب صد درم و سی درم و سرکه سی درم و روغن گل خالص پانزده درم در شیشه جمع کرده حرکت دهند تا سفید گردد و شیشه بالای برف گذارند

پس پارچه بدان ترکرده بر سر گذارند که مزاج دماغ را گلاب قوی وسرکه تبرید کند و روغن گل نوع آخر صفراوی از سر نماید پس صداع بسبب شربت زائل گردد و جهلاج مزاج دماغ حار کنند و ایضاً او گوید یرقان که از امتلای کبد و مراره از صفرا باشد قریب بنوع اول ست و فرق بینهما قلت صفرا و غلیان آن در نوع اول و کثرت صفرا بغیر غلیان درین نوع ست و اگر این با وجود کثرت آن غلیان نماید باضطراب عظیم و اسهال عظیم حادث کند و از امارات این نوع ست که جمیع بدن و طبقات چشم زرد گردد حتی که اگر بر بدن خرقه یا پنبه بمالند مثل رنگ زعفران زرد شود و گاهی با این تپ صفراوی حادث شود و لیکن آن نوع اول گاهی با تپ و التهاب باشد و علاج این علاج نوع اول ست بعینه و فرق میان هر دو علاج آنست که آن از صفرای اندک بود قلب جوهر و تسکین آن ممکن ست و گاهی در آن از اسهال استغنا باشد و درین که از صفرای بسیار بود قلب و تسکین آن بسبب کثرت او ممکن نیست پس در علاج این اسهال ضروری که در نوع اول ذکر شود زیاده کنند و فصد باسلیق نمایند اگر قوت متحمل و زمانه و وقت مساعد باشد و اگر قوت متوسط بود و طبیب را خوف سقوط قوت باشد این نقوع بنوشانند جبر سقوط قوت خاصه پنجاه درم در دو رطل آب کاسنی مروق ترکرده در آفتاب گذارند بعده این شربت که روفس ذکر کرده و خفظ الحزن نامیده و مجرب ست بنوشانند گل بنفشه ده درم و گل نیلوفر و گل سرخ و عصاء الراعی مثل او برگ خلاف پنجدرم برگ عنب الثعلب پنجدرم تخم کشوث تخم کاسنی هر واحد چهار درم همه را در گلاب بجوشانند تا مهرا شود و بعده صاف کرده آب او بگذارند تا ساکن و صاف گردد بعده بران شکر طبرزد انداخته بقوام آرند و هر روز بیست درم ازین شربت با پنجدرم نقوع صبر مذکور بنوشند و بعضی اطبا درین شربت برگ لبلاب داخل کرده اند و نزد من مضایقه نیست ... صفرا و تقلیل آن کنند و شربت ... فواکه شیرین مثل سیب و انار و حصرم لازم گیرند و ربوب ساده البته بنوشند و غذا اگر تپ نباشد کاسنی بری مسلوق نزچه تازه و کاسنی و کاهو و بسر که و کشوث رطب همه مسلوق و بچه مرغ مطبوخ با آب غوره دهند و اگر تپ نباشد در خوردن سکباج کم چربی صاف از چربی باکی نیست و درین ...

یرقان و ماهی لوضر ... مذکور شد

علاج یرقان سدی

مفتحات بارد و حار و منقیات حسب حاجت بکار برند و مفتحات بارد مثل تخم خیارین و رزشنگ و تخم خرفه و تخم کاسنی و آب برگ آن و سکنجبین ست ... مثل پرسیاوشان و افسنتین و شاهتره و تخم ادو فوه و آب ترب و آب کرنب و آب پودینه و غافث و زبیب خشک و زیره و خرس ست و اما منقیات مثل سورنجان تخم آن ... و تمر هندی و هلیله زرد و مغز خیارشنبر و ماء الجبن و ریوند ست اگر ماده رقیق باشد و غاریقون و صبر و سقمونیا اگر غلیظ باشد بالجمله اگر از سده جگر باشد هر چه در علاج سده کبد مذکور شد بکار برند و ایضاً اگر سده در محدب جگر بود تفتیح آن بشیره بادیان و تخم کرفس و تخم کشوث و تخم کاسنی و تخم خیارین و سکنجبین ساده یا بزوری یا ریوندی و اندک لک مغسول نمایند و اگر سده در مقعر جگر بود ادویه مفتحه چون آب بادیان و آب کرفس و آب کاسنی و ریوند چینی با سکنجبین بدهند و اگر از سده مجرای مابین کبد و مراره باشد تنقیه بدن بمسهل مناسب مزاج نمایند و بعد از آن دواء اللک و قرص ریوند و امثال آن مدت دهند و اگر قوت قوی باشد اول فصد باسلیق بکشایند و ایضاً بعد تنقیه مطبوخ فواکه مقوی بسقمونیا تفتیح سده اگر حرارت باشد با آب کاسنی و عنب الثعلب و سکنجبین و اگر حرارت نبود با آب کرنب و کرفس و بادیان و سکنجبین بزوری حار و مانند آن کنند و هر چه در سده جگر گذشت بعمل آرند و سفوف کبریت و شربت راوند و قرص غافث و قرص ابدی در یرقان سدی مجرب ست و مطبوخ کرفس نیز مفید و اگر از سده مجری مابین مراره و امعا باشد علاجش بعینه علاج سده مجری مابین کبد و مراره تفتیح سده است بحسب حرارت و برودت مزاج لیکن درینجا احتیاج بادویه قوی تر از اول بسبب بعد مکان سده بیشتر باشد و استعمال حقنه حاده بر تدبیر سابق بیفزایند و در سده این هر دو مجری نوشیدن آب کرنب که در ان فلوس خیارشنبر حل کرده و روغن بادام تلخ چکانیده باشند نافع ست و اگر سده درین هر دو مجری بسبب رسیدن گوشت یا ثولول بود لا علاج ست و اگر بسبب انسداد مسام باشد فی الفور تلیین باید کرد و حقنه بعمل آرند و تفتیح مسام نمایند بغسل در حمام و نشستن در آب زن که در ان بنفشه و اکلیل و بابونه و گل خطمی جوشانیده باشند و مالیدن و شستن بدن با آبیکه اندران نخود و سبوس گندم پخته باشند و اگر بسبب قولنج از انسداد طریق انصباب صفرا باشد علاج قولنج بلغمی نمایند **اقوال حذاق** بوعلی سینا مینویسد که آنچه عام هر سده است علاج سده مذکور در باب کبد ست

از فصد و ادرار اگر سدہ در معدہ باشد و از اسہال اگر در تقعیر بود بحسب حاجت و اجتناب از ہر چہ قبض مجفف باشد و اگر چہ حار بود و تنگی مجری و تقویت سدہ کند و صواب
آنست کہ تقدیم ملینین و ترتیب آن نمایند بعدہ تفتیح کنند و ملین گاہی حار رطب و گاہی بارد رطب بحسب وجوب حال بود و چون تفتیح نمایند صواب آنست کہ تابع او
اسہال بحسب احتمال و بحسب چیزیکہ از اسہال گذشت باید کرد و بدانند کہ چون ابتدا با سہال کنند و اثر آن ظاہر نشود مفتحات قوی دہند بعد از ان مسہل قوی
و باید کہ یکبار بحسب حاجت و قوت بنوشانند و اگر از سدہ انجم ثابت در مجری باشد آنرا دوا ممنیست و بعضی آنرا این دوا ذکر کردہ اند بگیرند عصارہ خرنوب النبطیہ
و عصارہ ترب تازہ و آب برگ حماض ہر واحد کوفتہ بر آوردہ ہمہ را بجوشانند و صاف کردہ در ان عصارہ حماض باندک کرسنہ کوفتہ داخل کنند و ایضاً گویند
کہ از ان چیزی با تخم ترب مقشر و تخم خربزہ مقشر مخلوط ربع این ہر دو مر و قسط بنوشند و اگر سدہ از یبس و قحل باشد و برین لاغری بدن دلالت کند ملینات مطلقہ
برای صفرا و مثل لعابات و مثل سپستان و مانند آن بروغن بادام استعمال کنند و اگر سدہ از ورم حار بود علاجش علاج ورم حار جگر است و چون نضج یابد اقدام بر نوشیدن
مدرات مثل انیسون و بادیان بلا خوف کنند و کذلک بر اسہال صفرا و اگر ورم صلب باشد امر در ان صعب است باید کہ معالجہ ورم صلب نمایند و بعد از انکہ
این فعل کنند باید کہ قصد نفس یرقان نمایند بد انچہ مذکور گردد و ادویہ مفردہ مستعملہ درینباب در بحث سدہ کبد مذکور شد و از مفتحات جیدہ خاصہ درینباب تخم فصل و
اسارون و قرص معمول از بادام تلخ و افسنتین و اسارون و انیسون و غاریقون است و انچہ در ان تفتیح باشد معافیست و ایضاً بگیرند حب صنوبر کبار سہ درہم
سوزنیقی پنج درہم کبریت زرد نیم مثقال افتیمون تخم کرفس جبلی نخود سیاہ کندر سفید ہر یک دو درہم کوفتہ بیختہ بقدر یکنیم درہم باب بادیان چند روز استعمال نمایند کہ
این شافی معافیست بمرات تجربہ کردہ ایم و شنجار از اجود ادویہ یرقان است و صعب ترین آنست کہ سدہ در ان در مجرای مرارہ و امعا باشد لیکن حقنہا و مسہلات نیز
سودمند است و مسہلات او از مثل افتیمون و بسفایج بسازند و این نسخہ برای آن جید است بگیرند مغز حلغوزہ ربع درہم غاریقون دو ثلث درہم عصارہ غافث
سہ درہم در آب کاسنی حب سازند و یکدرہم از ان بخورند و بمرات تکرار نمایند و چون یرقان سدی مزمن گردد دواء الکرکم و تریاق و مانند آن دہند تا بقوت تفتیح نماید
و کذلک دواء اللک و اگر با سدہ تپ باشد قطف خیلی خوبست کہ آن مفتح مشفی است و کذا بیخ خس الحمار دو درہم بعسل و سکنجبین آب کشوث و کاسنی تلخ بفلوس خیار شنبر
و روغن بادام تلخ یا شیرین و ابو سہل میگوید کہ اگر یرقان از سدہ کبد بود یا مجاری کہ در ان صفرا بسوی مرارہ یا بسوی امعا گذرد بسکنند شربت افسنتین با روغن بادام
با سکنجبین معمول از انیسون و تخم کرفس و اسارون بنوشند و حب از صبر و غاریقون و نمک ہندی بسازند و تخم سرمق سہ درہم کوفتہ در سکنجبین ممزوج بآب تخم مخلوط
کردہ بنوشند و قی کنند کہ نافع است و استحمام بآب شیرین نمایند و آب کاسنی و کشوث و عنب الثعلب بسکنجبین معمول از سرکہ عنصل بنوشند و کبر مخلل و لحوم حیوانات
بری مثل دراج و غزال و غیر آن معمول بسرکہ عنصلی و انیسون و زیرہ و چقندر و کرفس بخورند و شراب رقیق بیاشامند و از شکم سیری و سوء ہضم و اطعمہ غلیظہ احتراز
حذر کنند و از مدرات بول چون تپ و حرارت شدید نباشد مثل جنطیانا و کندر و زراوند و جعدہ و قنطوریون و قسط و فو و طینا نافع است و اگر تپ بود حماض
و کاسنی و عنب الثعلب و تخم قطف و عصارہ افسنتین و بیخ فوہ و غافث و خیار و ایضاً برگ ترب و آب او نفع کند و برادہ شاخ گوزن حیوانات بطلا بخورند یرقان را
بسیار سود مند بود و بادام تلخ بریان بجار الشعیر و چون گوگرد و سودہ بر بیضہ باشیدہ بخورند و از ادویہ مسہلہ در یرقان اصفر صبر و سقمونیا و عصارہ قثاء الحمار
و بلیلہ زرد و غاریقون است و این حب یرقان را در اکثر احوال نافع است غاریقون ہفت درہم ایارج فیقرا تخم کشوث ہر واحد ہفت درہم بلیلہ زرد
تخم قطف ہر واحد پنج درہم افتیمون ہلیلہ سیاہ ہر واحد چہار درہم نمک ہندی تخم ترب سقمونیا ہر واحد سہ درہم انیسون تخم کرفس بادیان ہر واحد دو درہم
ہمہ را کوفتہ بیختہ بآب برگ ترب غیر مطبوخ سرشتہ حب سازند شربتی از دو درہم تا دو مثقال و بہر تعدیل مزاج کبد بعد تنقیہ این معجون نافع است گل سرخ
طباشیر ہر واحد دو درہم لک نیم درہم زعفران ریوند چینی ہر واحد ربع درہم کافور یکدانگ اگر طبیعت قبض باشد بآب آلو بخارا و تمر ہندی و ترنجبین بخورند
و اگر طبیعت معتدل باشد با سکنجبین استعمال نمایند و ایضاً این قرص نافع است زرشک طباشیر گل سرخ ہر واحد سہ درہم تخم کاسنی مغز تخم خیار
مغز تخم کدو و تخم کاہو تخم خرفہ صندل سفید ہر واحد یکدرہم کافور ربع درہم بوزن دو درہم قرص سازند شربتی یک قرص و علی ابن عباس گوید
کہ علاج یرقان حادث از سدہ کبد ہمانست کہ در باب سدہ جگر گذشت و اگر سدہ در مرارہ بود باید کہ فصد ابطی و باسلیق کشایند اگر قوت قوی باشد

و اسهال بطبوخ افسنتین مقوی یا ایارج و سقمونیا کنند و تا سه روز در هر روز آبیکه در ان پرسیاوشان و افسنتین رومی جوشانیده باشند با آب کرفس و آب سرمق
هر واحد ده درم با یکدرم غاریقون بنوشانند و ایضاً آب پودینهٔ نهری دو اوقیه سکنجبین یک اوقیه بیاشامند که این منفعت بین نمایند و این دو ابیر برای یرقان
سدی نافع ست افسنتین رومی سه درم تخم سرمق پنجدرم عصارهٔ غافث ریوند چینی هر واحد نیم درم باریک سائیده دو درم ازان با ده درم شراب ممزوج با آبیکه در ان
پرسیاوشان جوشانیده باشند بخورند و ایضاً بگیرند عصارهٔ ترب بست درم و شراب رقیق ده درم و آبیکه دران قدری فوه و بوفاریقون نیکو پخته باشند ده درم و
بنهار بنوشند که این تا نافع یرقان سدی ست و قرص افسنتین نیز نافع بود اگر بغیر تپ باشد و ایضاً بگیرند عروق و انیسون هر واحد درم سائیده با دو اوقیه سکنجبین
و آب سرو و یا آب لبلاب و یا آب قطف مع شکر بنوشند و ایضاً از جالینوس ست افسنتین رومی انیسون هر واحد یکدرم بادام تلخ سه عدد باریک سائیده سکنجبین
بخورند و ایضاً پرسیاوشان پودینهٔ نهری فوه الصباغین هر واحد یک جزو در آب چاه جوشانیده نیم رطل ازان با شراب ریحانی آمیخته بعد ازانکه مریض در آفتاب باشد
تا آنکه عطش و التهاب ظاهر شود بنوشند که بعد شرب این عرق کند و زردی زائل گردد و رنگ او مثل لون طبیعی شود و صاحب این ماهی تازه با صعتر تازه هنگام
بر آوردن از آب یک عدد یا دو بخورد که نفع یابد و شوربای سکباج لحم بقر نافع ست چون ثرید بخورد و اندک از شوربا بنوشد و گوشت نخورد و ایلاقی در جای
می گویند که گاهی یرقان بسبب سده در خلل کبد و در رگهاکه دران پراگنده است حادث شود و این سده کلی بود پس صاحب سدهٔ کلی را اجمیع آب کرفس و آب بادیان
و آب شبت هر واحد دو اوقیه جوشانیده صاف نموده سه درم روغن بادام شیرین و یکدرم روغن بادام تلخ و یکدرم روغن بیضه داخل کرده بدهند و شب تخم ترب و مغز
تخم خربزه و انیسون هر واحد یکدرم تخم شبت و تخم کرفس هر واحد نیمدرم با یک اوقیه سکنجبین عسلی بدهند و قی کردن درین علت سودمند بود بهر آنکه سده با قوت قی گشاده گردد
و ماده را بر کند و پرسیاوشان جوشانیده صاف نموده با سکنجبین نافع ست و اگر دو درم نمک جریش با یکدسته برگ کاسنی هفت روز ناشتا بخورند جگر و زهره را شوید و از
ماده عفن پاک گرداند و شش درم برگ چقندر خشک کرده کوفته بیخته بماء العسل یا سکنجبین ساده سده بگشاید و این اشربه بعد تلیین ماده و فتح آن با اشربه که سابق
مذکور شد بدهند و اگر سده دران منفذ باشد که میان جگر و زهره است این اشربهٔ مذکوره سودمند بود و قرص افسنتین و قرص ریوند و این قرص انیسون با سکنجبین بزوری نافع ست
بگیرند انیسون غافث هر یک سه درم صبر پنج درم غاریقون دو درم افسنتین بیرون کرفس تخم شبت مصطگی سنبل مغز بادام تلخ هر واحد یکدرم همه را کوفته
بطبیخ افسنتین سرشته قرص سازند شربتی یکدرم و قی کردن تخم سرمق سودمند بود و اسهال طبیعت بحبی که از ایارج فیقرا و افسنتین و بسفایج و غافث و غاریقون
سازند صواب بود و طعام از سرکه کبر سازند و برگ ترب و چوزهٔ مرغ پخته و برگ کرنب بروغن زیت پخته نافع بود و آب با سکنجبین یا سکنجبین بنوشند و ضماد از بادیان اکلیل الملک
و بیخ خطمی و کرنب و شبت و بنفشه و افسنتین و انجیر و صبر و مر کوفته بیخته بروغن قسط یا روغن سنبل سازند و بر جگر نهند و آنچه در علاج سدهٔ حدبهٔ کبد گذشت بکار برند
و اگر سده در منفذی باشد که میان مراره و امعاست این مسهل قوی بدهند هلیلهٔ زرد پانزده درم هلیلهٔ سیاه اصل السوس خطمی بیخ بادیان بیخ کبر هر یک
هفت درم شاهتره مغز خیارشنبر هر یک ده درم غافث افسنتین ترید افتیمون هر یک پنجدرم مصطگی انیسون هر یک سه درم مویز منقی بست درم آلو بخارا
بست عدد تمر هندی پانزده درم در سه من آب بجوشانند تا بیک من بازآید صاف نموده هفتاد درم ازان با نیم درم غاریقون سوده و دو دانگ نمک هندی
و دو دانگ سقمونیای در هر پنج روز یکبار این مسهل بدهند تا سده بگشاید و بعد ازین با انجبین بایی مخوف استعمال کنند هلیلهٔ سیاه دو درم افتیمون یکدرم نمک هندی
دانگی ایارج فیقرا نیمدرم و بحسب قوت کم و زیاده نمایند و اگر باین علاجها سده کشاده نشود و شیر شتر بدهند هر روز شصت درم با سه درم هلیلهٔ زرد و یکدرم افتیمون
و نیمدرم انیسون و دو دانگ ایارج فیقرا و غذا چوزهٔ مرغ و دراج بسرکه پخته و بکرفس و پودینه پخته و آب کرفس و آب برگ کبر و آب برگ ترب با سکنجبین
بزوری نافع بود و اگر با این سده حرارت بود اشربهٔ بارده و معتدل بنوشند و تفتیح سده میان کبد و مراره بدانچه مدر بول باشد مثل آب کشوث و کاسنی با سکنجبین
که دران تخم کاسنی پخته باشند و آب کاسنی با خیارشنبر و آب خرفه و آب برگ ترب و آب ترشی ترنج با سکنجبین مذکور باید کرد و ایضاً آب کشوث آب کاسنی آب
برگ ترب بجوشانند و صاف کرده یکمثقال کرسنهٔ مقشر و یکمثقال مغز تخم خربزه و یک مثقال تخم ترب کوفته آمیزند و طعام این جسو و بهند آرد کرسنه چهار جز تخم ترب
کوفته یک جزو بپزند چنانکه رسم ست و شکر و روغن بادام داخل کرده بکار برند و عوض آب سکنجبین خورند که تخم کاسنی دران پخته باشند و کسان آن سده را

که میان زهره و دواست صفت لین و دوای مسهل معتدل باید چون طبیخ هلیله زرد که از افسنتین و شاهتره و تمر هندی و خیارشنبر و بیخ کرفس سازند و یا آب شاهتره
آب کاسنی صحرائی هر یک سه اوقیه با سه درم هلیله زرد و دو دانگ نمک هندی و طعام زیرباج بخورد و انجیر در آن پخته و مزوره ملوخیه کرفس در وی پخته دهند و محمود
گوید که در یرقان قولنجی به تناول اشیای بارده جسارت نکنند و این دوا یرقان سددی را نافع ست ریوند چینی عصاره غافث هر واحد یک نیم درم افسنتین رومی سه درم
همه را باریک سائیده دو درم از آن با سکنجبین ساده بخورند و سعید گوید که علاج یرقان حادث از سده مراره بنوشیدن سکنجبین و خوردن جلنجبین و شرب آب بادیان
و کرفس با سکنجبین نمایند و غذا مزوره زیرباج و هنگام صلاح جوزه مرغ مطبوخ دهند و از اغذیه غلیظه اجتناب کنند و بقول جالینوس شربت دینار را در یرقان خاصیت
مزیست و میر محمد حسین می‌نویسد که هر بامداد پرسیاوشان افسنتین تخم کرفس تخم سرمق جوشانیده صاف نموده با یک درم غاریقون بدهند تا سه روز و بعد از تنقیه معده
استفراغ نمایند و این مسهل عجیب سودمند ست تمر هندی ده درم پوست هلیله زرد و افسنتین گل بنفشه هر کدام پنج درم تخم کاسنی تخم کشوث تخم سرمق پرسیاوشان از
هر کدام سه درم بادیان تخم کرفس هر کدام دو درم همه را جوشانیده صاف نموده مغز فلوس و شکر سرخ هر کدام ده درم حل کرده غاریقون یک درم سقمونیا یک دانگ
اضافه نموده بنوشند بعد از آن دواء اللک و قرص ریوند و مانند آن بدهند و من جهتری را دیدم که بعد از چند روز دردی در معده وی برخاستی و تا پشت و شانه
در گرفتی و بجز مالیدن نمک آرام گرفتی و در همان ساعت نشان یرقان پدید آمدی و رنگ بدن و چهره و چشمها زرد گردیدی و گاهی تب نرم باندک قشعریره عارض
گردیدی بانواع تدابیر علاج کردم سودمند نیفتاد آخر سفوف کبریت که در قول بوعلی سینا گذشت علاج نمودم و ضماد از صبر و زعفران و گل سرخ و عود و
و افسنتین با گلاب بر معده وی فرمودم صحت یافت و بعد از مدتی دراز اندک دردی در همان موضع دریافت و یرقانی بغایت ضعیف محسوس شد مفتحات
و آب پودینه و سکنجبین در اندک فرصت بصلاح آمد و میرزا علی شریف میگوید که در یرقان صفر سددی که علامتش سفیدی براز ست آب کاسنی سبز مروق
با قوانار یا شیره تخم کاسنی دو توله و آب تمر هندی با سکنجبین ساده یا گلقند بدهند خواه شیره کاسنی و عنب الثعلب و خیارین در گلاب برآورده با سکنجبین بزوری یا تخم کاسنی
عنب الثعلب گل سرخ آلو بخارا پوست بیخ کاسنی مویز منقی تخم خیارین کوفته در عرقیات خیسانیده آب تمر هندی گلقند داخل کرده بدهند و درین قسم قی هم مفید ست و
پس از آن آب انارین با شربت نیلوفر و سکنجبین بزوری و عرق نیز نافع چنانچه ترشک ششش باشد در آب جوشانیده بنوشند و در آفتاب بایستند و حرکت کنند و
بعد ازین پرسیاوشان فوه الصبغ نعناع جوشانیده بنوشند و گویند که تخم کشوث و عصاره کشوث تازه با سکنجبین و لکم که آن عروق الصفر ست تنها و تخم ابیض
مع انیسون و عصاره برگ یا گل بنبوت و اکل بقله تازه آن و شرب آب باران که سنبل هندی و کذا عصاره غافث و ریوند هر واحد یک درم با طبیخ کشوث که مجرب
سودیست هر واحد نافع سددی بود و طبری گوید یرقان که از سده واقع میان مراره و کبد باشد عسر ترین انواع یرقان بطی العلاج ست و بعض اطبا
میان انواع یرقان و انواع علاجات آن فرق نمیکنند و علاج همه انواع آن بعلاج واحد می نمایند و امر مریض گاهی از خطای ایشان بسقوط
قوت و انحلال طبیعت می انجامد و گاهی یک مرض را دو یا سه میگردانند و با یرقان تب یا تپ و اسهال هم میرسد و کسیکه ماهر باشد فرق میان انواع آن
از اعراض او دریابد بهر آنکه با نوع اول یعنی آنکه بطریق غلیان صفرا بود قی و التهاب در کبد نباشد و با نوع ثانی یعنی آنکه بسبب امتلای کبد و مراره از صفرا باشد
التهاب و قلق و قی و اسهال صفراوی بود و با نوع ثالث یعنی سددی اضطراب تپ بود و رعاف کثیر و صداع شدید و لهیب و عطش و شدت قبض طبع که براز او خارج
نشود حتی که طبیب گمان کند که آن از قولنج صعب ست و علاج این فصد باسلیق ست اگر مانعی نباشد و اسهال باین مطبوخ هلیله کابلی و سیاه و زرد هر واحد پنج درم فطراسالیون
تخم کرفس انیسون بادیان پوست بیخ کرفس و فا هر واحد چهار درم تمر هندی سی درم آلو بخارا و عناب هر واحد چهل عدد اصل السوس پنج درم کشنیز خشک کف کبیر
همه را بکوبند و مطبوخ پخته صد درم از آن صاف کنند و سه طسوج سقمونیا و دو دانگ تربد بجلاب سرشته در آن حل کنند و بعد فصد و استفراغ باین مطبوخ لزوم شرب
سکنجبین بزوری نمایند و اعظم علاج این نوع سرکه عنصل ست امر بابلاغ بدان و امر بخوردن کاسنی بسرکه مذکور نمایند و هنگام خواب ماء الشعیر لازم گیرند و سکنجبین
بر ناشتا بنوشند و غذا مزوره بسرکه و شکر دهند اگر با وی تپ باشد یا نه و چون وقت خواب بود و معده خالی باشد هفتاد درم ماء الشعیر با سکنجبین بدهند و تضمید
کبد باین ضماد نمایند اگر حرارت از آن مانع نباشد کشوث تخم کاسنی هر واحد باقه برگ علیق و کرفس رومی هر واحد باقه صغیره برگ لبلاب و لفائف

کرم وعصاره آن هر واحد باقه کبیره در سرکه بجوشانند تا مثل حلوا گردد و بعده بران اندک گل سرخ و اندک قسب و جسنت و اندک روغن بادام آمیخته بر شکم زنند
تا شکم و چم گردد و پارچه بیت کبد ترشیده و مالیده بر کبد نهند و اگر با یرقان تب نباشد و نوشیدن نبیذ که دران تلخی ظاهر باشد باک نیست و این تفتیح سده نماید
و علامت انفتاح سده و نیست که طبیعت متحمل شود و صفرا می صرف در اجابت بر آید پس اگر در یرقان تب نباشد و نوشیدن راب که عرب آنرا آمیت می نامند
باک نیست و دانیست که بگیرند باقه از نعناع و باقه از کرفس رومی و باقه از پودینه نهری و باقه از صعتر رطب و همه را در آب تازه نهانند و صبح تا ظهر بگذارند بعده
صاف کرده وقت ظهر بنوشند که این نزد ایشان مزیل یرقان است و در هر نوع آن می نوشند و اهل بصره را اطبای ایشان دائم امر این میکنند و این نوع را نقیع
میکنند آب مرزنجوش سفید و آب کنگر و آب کرفس که در شب زیر آسمان گذارند تا صاف و مروق گردد و بعده با آب باران مثل او بیامیزند و بوزن پانزده درم
سکنجبین بنوشند و بعض اطبا درین ابوال شتر اعرابی بدوی بوزن یکنیم دانگ می آمیزند و بعضی ازان این قرص میدهند اگر تب نباشد گل سرخ طباشیر تخم کشوث
تخم کاسنی هر واحد دو درم تخم کرفس و پوست بیخ آن و پوست بیخ کبر هر واحد یکنیم درم کوکب الارض و میعه یابسه هر واحد دو ثلث درم مغز بادام تلخ مغز پسته هر واحد
پنجدرم زعفران دو ثلث درم همه را باریک سائیده با آب کرفس سرشته بقدر یکدرم و ثلث اقراص سازند و در سایه خشک کرده هر روز یک قرص با بست درم سکنجبین
اصولی بزوری بخورند و این قرص اهل حران قرص ابدی نامند و تحسین تاثیر در نوع یرقان سددی معروف است و ایضاً او گوید که سفیدی قاروره با این دلالت
میکند بر آنکه سده در کبد اندر طریقیکه بسوی حدبه کبد مرتقی میشود و در عروقیکه بسوی امعاء و گرده و مثانه نافذ میگردد واقع شده و با صفرا بسوی اعضاء و عروق
میرسد و بسوی اعالی بدن صعود میکند و این نوع صعب العلاج است سیما اگر با وی تب باشد و اگر تب نبود امر دران سهل تر باشد و این مطبوخ نوشانند که معروف
بمطبوخ کرفس است زوفای خشک سه درم اصل السوس فطراسالیون تخم کرفس هر واحد چهار درم پرسیاوشان فقاح اذخر پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان هر واحد
پنجدرم مغز بادام تلخ سوده ده درم تخم کاسنی ده درم همه را جمع کرده در آب کاسنی مثل مطبوخ زوفا بپزند و صاف کرده هر روز بست درم ازان بوزن بست درم
سکنجبین بزوری بنوشند اگر ازین نافعی نباشد و اگر انفتاح سده مشکل گردد و در یرقان تب نباشد این طعام بخورند سرمق و ترب و اندک کرنب و چقندر خوب پخته کنار
دران نمایند و بران بعد امتلا از طعام آب شبت مطبوخ بنوشند و قی کنند و دو سه دفعه معالجه باین عمل نمایند که از علاج بعلاج قی منفتح سده است و سرمق و چقندر
هر دو درین نوع یرقان نافع اند و ابو ماهر راوی دیدم که صاحب این نوع را اگر سنه میکرد و بعده حقنه می نمود تا بحدیکه دران کرفس و چقندر و پرسیاوشان و سرمق
و سپوس و خطمی همه را پخته روغن بادام تلخ دران داخل کرده یکدو دفعه بدان حقنه کنند پس سده در اکثر اوقات کشاده میشد و برای این نوع اگر تب نبود همی
این قرص ترکیب میداد تخم کرفس انیسون فطراسالیون تخم سرمق تخم انجره رب السوس هر واحد دو درم تخم حماض حبه درم پرسیاوشان دو درم زوفا پوست بیخ کبر
هر واحد سه درم ریوند یکنیم درم مغز تخم خربزه و بادرنگ و خیار هر واحد چهار درم و اگر با آن تب می بود بزور که در اصل نسخه است کم می نمود و دران تخم خیارین و
نشاسته و صمغ عربی زیاده میکرد و گاهی اندک کافور و زعفران دو دانگ دران داخل می نمود و این همه را سائیده در عقید انگور سرشته قرص سازند پس اگر تب نباشد هر روز
یک قرص با سکنجبین بزوری بخورانند و اگر تب بود بماء الشعیر و سکنجبین ساده و یا ماء القرع که در سه ساعت جاری کوفته شده و ماء الهندبا تر شده در آب تمر هندی سکنجبین و مانند آن
بدهند و هرگاه تب نباشد طعام زیرباج یا جوزه مرغ و حصرمیات و شوربای سکباج بگوشت بره یا تیهو یا تذرو پیه پاک کرده و ماهی تازه صحری و ماهی از قنابر و قطا نیز
و امثال آن دهند و خوردن ماهی خرد و صحرائی مطبوخ بسرکه نیز بحث سودمند است و مؤلف اقتباس مینویسد که در یرقانی که از انسداد مسامات در سرما بود اول تب
حار با کرب و اختلال عقل و صداع شدید و سرخی چشمها و غلبه برد و عطش یا روز چهارم یا پنجم یا هفتم یا نهم اندک اندک و یا دفعةً مبدل بزردی گردد و یرقان فائض ظاهر شود
با سبات و نفخ و تمغص و شدت تشنگی که از آب سرد ساکن نگردد بلکه زیادتی پذیرد و اگر اندک آب بخار گرم بعسل آمیخته و یا تنها دهند فی الفور تشنگی نشانند و بسا باشد که
بر روز پنجم و یا هفتم بکشد و اگر کسی زنده ماند بر روز نهم و یا یازدهم اندکی عرق آمده موقوف شود و بثرهای سرخ مائل بسیاهی با سوزش مانند حصبه بر همه بدن پدید آید و بعد
سه چهار روز انطباق مری عارض شود و اختلال زیاده گردد و بوقت شام یا روز دیگر بهلاک انجامد پس هرگاه این نوع یرقان رگ هفت اندام زنند و روز دوم
باسلیق و انتظار بحران نکنند و وقت شام ملین مبارک از خیار شنبر هفت توله و آلو سیاه ده عدد و گلقند و ترنجبین هر دو پنج توله و روغن بادام هفت ماشه بدهند

اگر بیهوشی نوشیدنی دشمه باشد والا حقنه حاره علوی خان بعمل آرند که بهوش آید بعده ملینات مدر حاره و بارده توبیه بهم آمیخته استعمال نمایند و بسیار باشد که درین نوع نوبت بمعالجه نرسید و بهلاک
گردد و چون درین نوع اختلاج در دوش چپ یا در دیگر اعضا پدید آید پس فرسوم بهلاک می انجامد و همچنین بیهوشی که تعقبه بعد غشیان افتد و بول بی اراده بیرون آید پس بجان و زدیار و زدیگر بیمار میمیرد کذا فی العشرة الکاملة

علاج یرقان ورمی

و آنکه از ضعف جگر و یا از ضعف جرم مراره باشد اگر از ورم جگر بود تدبیر او همانست که در ورم حار جگر مذکور شد از فصد و اسهال وغیره مع رعایت مراره و اگر از ورم مراره باشد علاج آن نیز
علاج ورم کبد است و ابتدا در ورم مراره و سوزش در سینه شیره تخم خیارین نه ماشه لعاب بهدانه سه ماشه گلاب چهار توله شربت نیلوفر دو توله خاکشی ششماشه غذا شله با شیره اصل السوس چهار ماشه
افزایند بعده مسهل از آلو بخارا ده دانه فلوس خیار شنبر شش توله ترنجبین دو توله گلقند چهار توله بعرق عنب الثعلب نیم پاو مالیده صاف کرده روغن بادام ششماشه داخل کرده دهند دوم روز
از مسهل شیره تخم کاسنی شش ماشه گلاب چهار توله لعاب اسپغول نه ماشه گلقند سه توله بدهند روز دیگر آلو بخارا ده دانه بعرق شاهتره یا و بیر مالیده افزایند بعده اگر سوزش سینه و زردی چشم
بدستور باشد مسهل آلو بخارا ده دانه تخم کاسنی کوفته گل سرخ سنامکی هر یک شش ماشه گل نیلوفر چهار ماشه تمر هندی سه توله بادیان چهار ماشه جوشانیده مغز فلوس شش توله گلقند سه توله
روغن بادام ششماشه دهند و اگر بسبب ورم صلب کشته جگر باشد بمعالجه آن پردازند بآنچه در ورم کبد مذکور شد و این نوع اکثر باستسقا منجر گردد و بهلاکت رساند و شدن آن
دشوار بود و اگر یرقان از ضعف جگر باشد تدبیر یکه در ضعف جگر گذشت علاج نمایند و اگر از ضعف جرم مراره باشد علاجش نیز بعینه علاج ضعف کبد است بهر آنکه مراره
باشتراک جگر تقویت می یابد و بضعف این ضعیف میگردد **اقوال حکما** صاحب کامل گوید که هرگاه یرقان بسبب ورم حار جگر عارض شود فصد باسلیق ابطی کنند چون قوت
و سن و زمان وغیره مساعد باشد و بحسب حاجت و قوت اخراج دم نمایند و بعد ازین اسهال بطبیخ هلیله زرد و سنا و شاهتره و گل سرخ و بنفشه و تخم کاسنی و تخم کشوث
و تخم سرمق و پرسیاوشان و آلو بخارا و عناب و سپستان و مانند آن خیار شنبر بقدر حاجت در آن مالیده کنند و اگر خواهند اسهال بآب لبلاب و آب سرمق با مغز فلوس
نمایند و اگر درینجا تب باشد بعد ازین ماء الشعیر بسکنجبین دهند و بعد چهار ساعت از آن ده درم سکنجبین ساده باندک آب سرد نوشانند و انار میخوش مصاص کنند و آب هندبا و آب
بطباشیر و تخم خرفه دهند و غذا مزوره عدس و سرمق و لبلاب و کدو و باش سازند و کاسنی و کاهو و کشوث و خرفه و آلو بخارا و توت و انار و حماض و بادام رطب دهند
و اگر صاحب یرقان حادث از ورم جگر را آب کاسنی و آب عنب الثعلب عروق چهار اوقیه که در آن مغز فلوس هفت درم مالیده باشند بدهند نفع بخشد و تحلیل ورم کند و قادر
بکار بدو ترکیبه در آن پرسیاوشان جوشانیده باشند باندک سکنجبین نفع بین نماید و این قرص یرقانی را که از ورم کبد باشد نافع است گل سرخ تخم سرمق هر واحد پنجدرم انیسون
بادیان هر واحد [illegible] درم [illegible] سه درم تخم خیار و تخم خرفه مثل آن [illegible] شسته هر قرص بوزن مثقالی بسازند و با آب [illegible] طباشیر سه درم
اک غسول دو درم زعفران ریوند چینی هر واحد یکدرم کافور یکدانگ همه را باریک سائیده هر قرص بوزن یک مثقال ساخته بآب کاسنی و کشوث و تمر هندی بدهند و ضماد که در
ورم کبد حار گذشت ضماد نمایند و این ضماد نافع است برای یرقان که از حرارت و ورم کبد باشد صندل سرخ گل سرخ هر واحد چهار درم صندل سفید فوفل افسنتین هر واحد دو درم
زعفران سنبل صبر هر واحد یکدرم همه را باریک سائیده و موم سفید پنجدرم بروغن گل و روغن بنفشه هر واحد ده درم گداخته آمیزند و بر کبد ضماد کنند مسیحی گوید که اگر یرقان بسبب
ورم حار کبد باشد بعد فصد باسلیق آب عنب الثعلب و آب کاسنی و آب کشوث بسکنجبین بدهند و چون در بول علامات نضج ظاهر شود صبر بماء البقول و قدری تمر هندی تا عافیت شود بدهند
و ماء الشعیر مع بعض شربتها اینکه ادرار بول برفق کنند بیاشامند چون بیخ کرفس و بیخ بادیان و ماء العسل آب بسیار ساخته و بر جگر ضماد از صندلین و عنب الثعلب نمایند ابو الحسن
بلیغ پسید که علاج یرقان تابع ورم جگر بفصد و شرب ماء الشعیر و بعده سکنجبین با آب سرد نمایند و آب انار و شیره تخم خرفه و آب تمر هندی و گلاب بنوشانند و اگر محموم باشد از غذا
منع کنند و جو مقشر و ماء الشعیر بیاشامند و اگر قبض طبع باشد بآب آلو بخارا و شربت بنفشه تحریک نمایند و بر جگر صندل و آب عنب الثعلب گلاب ضماد سازند و اگر
تب ساکن شود ماء الجبن بسکنجبین بنوشانند و مزوره غذا کنند و چون اصلاح یابد باستعمال جوزه مرغ با آب غوره اجازت دهند و علاج یرقان تابع ورم مراره حار چون شیر بان النفوذ انار
و یا آب بارتنگ و تعدیل طبع بخیار شنبر و جلاب کنند و هرگاه اصلاح یابد بجوزه مرغ معمول بسرکه و کشنیز غذا سازند تحفه یهندی گوید که علاجش فصد و تلیین طبیعت و شربت آب انار
بشکری درهم با یکدرم قرص کافور و جلاب نبات و بزرقطونا و بهدانه و بالجمله علاج آن علاج ورم کبد است و این ضماد از آزموده بود گل سرخ صندل کشنیز اقاقیا ارایک هر یک
پنجدرم کافور نیمدانگ سائیده بگلاب سرشته بر جگر ضماد کنند و این دوا یرقان از حرارت کبد یا ورم حار آن را نافع است مغز تخم خیارین زرشک هر یک سه درم طباشیر لک

پاشیده دهند و همین قسم تا سه مسهل داده نگرند اگر اندکی باقی ماند روز شانزدهم مسهل مذکور بهمین طریق که هلیله زرد و کابلی و هلیله سیاه برگ سنا ریوند خطائی هر یک نه ماشه
شربت ورد مکرر هلیلهٔ علوی خان چهار توله اضافه نموده دهند و در تبرید قرص تباشیر سه ماشه و شربت بزوری و شربت لیمو هر یک دو توله تخم خرفه هفت ماشه و روز دیگر در عرق
کاسنی و مکوه تبرید دهند و غذا شوربای کچه برنج نخودی یا برنج دهند سه چهار روز همین دوا و غذا داده موقوف سازند ولیکن تا یکهفته از شکر پرهیز ازو دست ندهند و
جهت تعدیل مفرحات مناسبه با عرق بیدمشک استعمال نمایند ایضاً گویند که اگر از سیر باغ در موسم باقلا از رکه بخار سمومی قوی تر آنرا باشد و نا فرمان نیز در آن
بسیار بود اول اندک درد سر و تپ خفیف بسبب مصاحبت بخار باقلا از رونا فرمان پیدا شود و روز دیگر در همه بدن خشنها و چهره زردی ظاهر شود و تپ غلبه کند
و بول زرد مائل بسیاهی گردد شربت لیمون کاغذی و سکنجبین ساده هر یک دو توله در گلاب و بیدمشک و عرق کاسنی و عرق نیلوفر هر یک پنج توله داخل کرده
بنوشانند و وقت عصر زهر مهره تربد یکماشه و شربت انارین یک توله لیسانیده بالائش شربت نیلوفر دو توله در عرق زرشک نه توله دهند و غذا مشقاله گیلانی هر بار
کرده نه دهند و تمر هندی تر ساختند و در شب سوم اگر بیهوشی پدید آید و صبح بول احمر قسم بود باندکی هذیان همان وقت فصد باسلیق کنند و خون وافر گیرند که همان وقت بیهوشی
و هذیان زائل شود و یرقان و تپ نصف باقی ماند پس شیرهٔ زرشک پنج ماشه و تخم کاسنی و گل بنفشه و گل سرخ هر یک هفت ماشه آلو بخارا ده عدد در گلاب و عرق بیدمشک شاهتره
و کاسنی و بهار نارنج هر یک پنج توله شربت بنفشه و لیمون هر یک دو توله نوشانند و غذا ابتدا لیکن بعد تناول غذا اندکی انار دانه یک حصه و انار کوهی یک حصه نقل نمایند هر دو وقت
و بجای آب آب یخ و یا شوره پرورده بنوشند و اکثر در شب و روز به نغم و رقص لولیان خوبصورت و خوش آواز خود در مشغول دارند و دوا و غذا ابتدا تو دارند و بنوشند و نظر بر حوض آب شیرین
کاندران ماهیان باشند بدارند که بهمین تدبیر بدون مسهل و ملین مزاج در پانزده روز باصلاح آید و اگر فصد نکنند در مدت مدید بعد مسهلات قویه و دیگر تدابیر بمشقت تمام صحت گردد

علاج یرقان وبائی

باید که در روز اول برگ هفت اندام زنند و روغن گاو در گلاب آمیخته بنوشانند بلکه در حوض پر کرده بیمار را در آن نشانند و تا بجا باشد و تا خشک شود دارند که لرزه پدید آید
پس بیرون آورده در پنبه بند و فه دارند و این دوا دهند زهر مهره زرشک گرد سماق صندل سفید طباشیر در خمیرهٔ صندل ترش یکتوله آمیخته بلیسانند و شیرهٔ زرشک و خیارین
و کاسنی و مغز تخم کدوی شیرین هر یک نه ماشه آلو بخارا از رد آلو هر یک پنج عدد در گلاب و عرق بهار کرنه و کاسنی و گل نیلوفر هر یک هفت توله شربت انار و صندل هر یک دو توله
و از صندل سفید در روغن گاو سوده پارچه تر کرده بر سینه و جگر نهند و نگذارند که خشک شود و بجای آب برف روغن یا عرق بهار و گلاب آمیخته اکتفا کنند و چون روز پنجم یا ششم باشد پس هر گاه
فصد نکنند که موجب هلاکت بیگردد و غذا اسفاناخ و خرفه با روغن دهند و وقت ظهر آب تربوز و ماء القرع با شربت نیلوفر نوشانند و تمر هندی و گلقند درین مرض از مجربات است
و تا هفته برین تدبیر ثابت مانند با تخیر بگذرد پس بروز هشتم ملین از مغز خیارشنبر و گلقند و تمر هندی و روغن بادام به دهند و روز نهم این تبرید دهند زهر مهره جواهر مهره
طباشیر هر یک یکماشه در خمیرهٔ صندل ترش نه ماشه سرشته با شیرهٔ زرشک پنج ماشه و کاسنی و مغز تخم تربوز و کدو هر یک سه ماشه شربت بنفشه چهار توله بخورند و غذا اشتلم
بالک خورانند و روغن را موقوف سازند روز دهم مسهلی دهند که در آن ادویه تریاقیه بسیار باشند و بسا باشد که بعد از افراغ مسهل احتباس بول پدید آید و شکم نفخ
گردد و هیچ تدبیر بول نکشاید و همان روز یا روز دوم بهلاک انجامد و همچنین بعضی را اسهال رقیق با حبس بول و فواق افتد و بروز سوم بمیرد و بعضی را فواق قطعاً و بعضی را
سختی جگر یا تشنج و اسهال خونی افتد پس بروز دوم هلاک بسازد و بسا باشد که عرق هم زرد آید و بهلاک انجامد کذا فی الشیخ الکبیر و اکثر بمشاهده چنان آمده که براق و
عرق هم زرد گشته پس چنین کسان هرگز ازین بلا خلاصی نیابند کذا فی المحیط و هر گاه در تعفن هوا چنین اتفاق افتد و یرقان قوی پدید آید که عرق و براق و پارچهای
پوشیدنی همه زرد گردد شیرهٔ تخم کاسنی دو توله در آب سرد و گلاب هر یک نه توله و عرق بهار کرنه سه توله بر آورده نمک لاهوری دو ماشه سوده آمیخته مانند بهینی هفت مرتبه
تقطیر نموده بسرکه کهنه سه توله و یا مقطر بلکه نیم توله نوشانند و یا یکدسته برگ کاسنی سبز و چهارم حصه آن برگ ریحان سبز با نیمدرم نمک طبرزد بخایند و هر وقت که تشنه شوند آب انارین
معصور بگلاب و نبات شیرین ساخته بنوشانند و غذا قلیه کاسنی و کاهو که در آن مرغ مدبر افتاده باشد در روغن گاو پخته با آب لیمون و سرکه ترش کرده بدهند و اگر هوا متعفن گشته
مورث یرقان گردد بی تپ برگ حنای سبز هفت ماشه تخم کاسنی نه ماشه شب خیسانیده صبح مالیده صاف کرده خانیده یا نمک طعام یکماشه انداخته لیمون کاغذی یک عدد افشرده
بنوشند و اگر حنای سبز بدست نیاید عوض آن خشک دو چند بگیرند و اگر شیرهٔ تخم خرفه نه ماشه در آب بر آورده نمک طعام یکماشه داخل کرده بنوشانند و غذا لسیته جو ترش نیز مفید بود

بشوئیند و شیر زنان و شراب و دوغ و طبیخ غذیه و گویند که سعوط بشوئیند و شحم حنظل و نظر بسوی رنگ زرد و سفید و بقول شیخ الرئیس معالجات یرقانی که دران قصد نفس مرض و
تحلیل او باشد و اگر چه دران تفتیح سده و سائر منافع ست بعضی ازان مشروبات اند و بعضی نشولات و بعضی سعوطات که اکثر منافع آن در چشم و چهره است و بعضی ازان تدبیر
عام ست شامل استعمال حمام متواتر که مدار بران و بر امثال آن از استعمال آبزن با آبهای مقویه است و چون بول اید در آبزن کنند که آن علاج نیکوست انفع او تجربه
ظاهر شده و چون از حمام خارج شوند پارچه بپوشند تا سردی ببدن نرسد و پارچه پوشیده بخوابند و اما آنچه غیر حمام ست و از قسم استعمال دوا بود اوّل انست که یرقان را
از جلد خارج کند و ادویه که این را اخراج نماید یا باسهال نماید و یا بادرار قوی و یا بعرق و بهتر این آنست که بریاضت و تعب و کوشش بود و خصوصاً چون عرق شراب
باشند و همچنین عقب حمام و هرگاه ارادهٔ معالجهٔ یرقان خود بتحلیل نماید برودت و شمال آن احتراز کنند مگر آنکه اراده بدان مقاومت دوای حار در جمیع او باشد چنانچه فلفل
بخورانند و بعد ازان در آب سرد نشانند و گفته اند که صاحبان یرقان از نظر کردن در اشیای زرد نفع یابند که این تحریک طبیعت بسوی دفع همه مادهٔ صفراوی
طرف جلد نماید و بتکلیف یرقان خفت یابد و من از مثل این معالجات انکار نمیکنم و از ادویهٔ مشروبهٔ معروفه انست که در هنگامیکه مریض در آبزن باشد
دو اوقیه آب ترب با نیم درم بورق و یک اوقیه طلا بنوشانند که زردی ازان خارج شود و ایضاً بگیرند یک خزمهلیون و یک کف نخود و در یک با پنج قسط آب
بپزند و شراب آمیخته بنوشند اگر تب نباشد و اگر تب باشد تنها بیاشامند بعده در آبزن آبیکه دران پرسیاوشان جوشانیده باشند بنشینند که زردی ازان بیرون
شود و ایضاً روغن نطرون دو درم بشراب کهنه شب زیر آسمان دارند و بنوشند و از تجمیم که مذکور شد بعمل آرند و یا اسقیل مشوی با شش جزو نمک سوخته و دو فلنجار بنهار خورند
و یا کبریت محرق دو درم در بیضهٔ نیمبرشت یا شیره بنوشند و یا پوست انار چهار درم زرنیخ یکدرم بقدر یکه در زیر انگشت آید بگیرند و با سه اوقیه شیر خر بخورند و یا بقدر یکدرم بار یا
ازان جلبه با آب و عسل بخورند و در آبزن آب سرد نشینند و یا بگیرند پرسیاوشان سوده چهار درم و آبیکه دران انیسون جوشانیده باشند بخورند یا عصارهٔ حماض بقدر
شراب بخورند و یا جزء الکلب که استخوان خورانیده باشند سفید او نه سیاه چهار درم بگیرند و بعسل بخورند و یا برگ چقندر خشک شش درم بجای العسل بدهند و یا پشکل
بمطبوخ و یا بودینهٔ خشک چهار درم بشراب ممزوج تا سه روز بعمل آرند و یا نخود سیاه یک رطل پرسیاوشان یک کف بجوشانند تا ثلث آب برود دو اوقیه ازان بنوشند
و یا عصارهٔ ترب دو اوقیه شراب یک اوقیه و یا نخود سیاه رطل حب بلسان کندر بادیان هر واحد کف در شش قسط آب بپزند تا ثلث برود دو اوقیه ازان بنوشند و اگر
تب نباشد بشراب بیاشامند و یا دارچینی بمقدار یکه در سه انگشت در آید با شراب و عسل بالمناصفه بقدر یکنیم اوقیه یا آب و شراب بخورند و یا حب [illegible] از هر دو
پوست او دو درم بخورند و یا فوه الصبغ یکدرم در بیضهٔ نیمبرشت و یا بگیرند برادهٔ شاخ گوزن سوخته قیراطی با شراب و فوساطیقون بخورند و یا بگیرند [illegible]
و سوخته [illegible] ازان بخورند و یا فلفل و سیر گیلن سفید سگ خورندهٔ استخوان یک ملعقه بشراب و یا حنظل از شراب آب پر کرده بنوشند و یا قدر [illegible] شراب بیاشامند
و یا بگیرند شاخ گوزن یکدرم و ثلث و کبریت دو دانگ و با شراب بخورند و یا بگیرند و خصوصاً برای سدهٔ ریوند و فاریقون پرسیاوشان کشنیز [illegible]
بقدر یکدرم بخورند و ادویهٔ مفرده که درین باب داخل شوند و مفتح نیز هستند افسنتین انیسون اسارون وج فوه الصبغ [illegible]
قسط زراوند طویل و مدحرج ست و آنچه ذکر کرده و آن خفیف ست نوشیدن دماغ قیح بشراب صرف ست و یا بگیرند زردهٔ دو بیضه و در نیم سکرجه شراب گرم کرده بنوشند
و از آنچه تعریف بسیار میکنند انست که خراطین خشک بخورانند که منقی فی الحال است و همچنین زهرهٔ خرس و ایضاً آنچه تجربه رسیده انست که نخ حماض بپزند و در آفتاب بنشینند
و بعد ازان سعی کنند تا آنکه گرم و تشنه شوند بعده طبیخ پرسیاوشان و خصوصاً اگر با آن فوه الصبغ و نعناع جوشانیده باشند بنوشند که آن فی الفور عرق بسیار زرد
آرد و ایضاً اگر این دوا عقب حمام بیاشامند و از مدرات خاصهٔ آن انست که بگیرند جوز السرو دو درم و بنوشند یا یکدرم سلیخه [illegible] بعده صاحب او
غذای قابض بخورد که آن همه مادهٔ یرقان ببول دفع کند و گاهی بگوشت خارپشت نفع یابند بسبب قوت ادرار و تنقیه و موافقت او بجگر و این مجرّب است و چون
آب کشوث یک سکرجه با تخم کرفس و شکر طبرزد بنوشند نافع بود و از مسهلات خاصه بدان انست که حنظل را کاوید و آنچه اندران باشد دور کنند و طلا دران پر کرده
بر انگشت جوش دهند و صاف کرده بنوشند و آنچه تجربه کرده ام انست که بگیرند صبر نیم درم سقمونیا یکدانگ نمک نفطی ربع درم فوه الصبغ و غاریقون هر واحد
نیم درم حب ساخته بکار البرور بخورند و ادویه که سابق ذکر کردیم و حقنها که در قرابادین مذکور ست بهر این باب و از سعوطات عصاره است که بدان سعوط کنند

مثل عصارهٔ قثاء الحمار و عصارهٔ برگ چرت و عصارهٔ فراسیون یا عصارهٔ عرطنیثا یا عرطنیثا کوفته در شیر زن یک شب تر کرده صبح افشرده نیم گرم بچکانند یا عصارهٔ بیخ بطیه
با زیبق جوش خفیف داده قدری شکر آمیخته سعوط کنند یا عصارهٔ ترب با برگ کوفته و از عصاراتی که سخت گرم نیستند عصارهٔ سلق است و از عصارات سرد
عصارهٔ حی العالم یا عصارهٔ اسپغول تر بسیست و چون مرفه سر را استنشاق کنند و ساعتی بدارند و مریض در حوض حمام باشد این بهتر علاج است و کنجبین اگر در آن شود تیز
یک شبانه روز تر کنند پس صاف نموده سعوط و شم از آن نمایند تنها و ممزوج و از غیر عصارات آنست که بگیرند مویزج ربع درم سائیده با آب کشنیز و روغن بادام سادی
ده درم حل کرده بدان سعوط کنند در حالیکه اندر آبزن یا حوض حمام باشند و گاهی بدان قدری خرفاجی نشاسته و اندکی مرکب نمایند و آسل نفس تیم درم بکار
و با آب کشنیز و آب بلج نمایند و از مغسولات برای اصحاب یرقان آنهاست که در آن برگ بیاد شان شیح و مرزنجوش و جعده و بابونه و اقحوان جوشانیده باشند
که جهل و نسبت جوشانیده باشند و گاهی در یرقان از سبب حار ترشی ترنج داخل میکنند که آن شدید الجلاست و تلطیف خود برای هر رنگ و گاهی از این اضمادات
بیسازند و گاهی روغنها که بدان تمریخ نمایند مثل روغن اقحوان و روغن بابونه و روغن شبت و ایضاً روغن عقید انگور و روغن سوسن و غذای اصحاب یرقان
آنچه خفیف و لطیف باشد و در آن تفتیح بود و شوربای ماهی ایشان را نافع است خصوصاً بجهت آنکه مدر و ملطف باشد صاحب شفاء الاسقام می نویسد که اگر
با یرقان حرارت باشد آب عنب الثعلب و آب کاسنی یا آب انار بشکر شیرین کرده بدهند و تا چهارم روز علاج برفق نمایند و شربت بزوری بدهند یا آب کاسنی تنها
یا با آب کرفس و سکنجبین ساده یا بزوری یا آب انار با سکنجبین یا سکنجبین تنها یا شربت دینار یا آب ریباس یا آب بید که در آن شیرهٔ تخم خیار و تخم کاسنی و بادیان هر واحد
سه درم بر آورده باشند بدهند و اگر طبع قبض باشد شربت آلو و شربت بنفشه و شیرهٔ تخم کاسنی و فتائل مسهله و حقنهای لینه نرم کنند و اگر علامات غلبهٔ صفرا ظاهر شود
اسهال بمطبوخ هلیلهٔ زرد و آلو و تمر هندی و خیار شنبر نمایند و اگر قاروره بر غلظ ماده دلالت کند تنقیح آن مثل طبیخ بیخ کاسنی و تخم کاسنی و خطمی و گاوزبان و اصل السوس
و زرشک که در آن یک قبضه کاسنی تخمی مغسول داخل کنند باید کرد و چون قاروره باعتدال آید اسهال بدهند و در آب کاسنی نمایند اگر حرارت بود و اگر طبیعت ممزوج باشد
خیار شنبر و غاریقون و هلیلهٔ کابلی و سقمونیا بحسب مقتضای نوع ماده و سن و فصل در آن مخلوط سازند و این مسهل برای صفراوی جید است و آب شاهتره یا صندل و شقاقل
درم آلو بخارای کلان ده عدد تمر هندی بست درم تخم بادرنگ و خیار و زرشک هر واحد سه درم غاریقون یکدرم جوشانند تا نصف آب بماند صاف نموده پانزده درم مغز خیار شنبر
و یکدرم روغن بادام و نیم درم ریوند داخل کرده بنوشند و این مسهل از املای استاد من است ریوند یک مثقال حشیشة الغافث نیم درم باریک سائیده در شربت کاسنی دو اوقیه آمیخته بنوشند
و ایضاً هندی ترجمه قصد برای یرقان اطباء این دوا اسکر د تخم کاسنی بادیان تخم خیار هر واحد درم غافث نیم درم تخم کشوث ربع درم در عرق گاوزبان سه دو اوقیه شیره برآورده
سکنجبین ساده دو اوقیه داخل کرده بنوشند و از مقیئات ترب در سکنجبین تر کرده با آب گرم بدهند و یا عصارهٔ ترب با سکنجبین و نمک با آب گرم و استاد من گوید که چون با یرقان
سرفه شربک گرد و احتیاط بسیار کنند بهر آنکه یرقان محتاج بمفتحات است و سرفه را مفتحات مضر است پس طبیب رعایت جانبین نماید و باید که صاحب یرقان لباس زرد
مزعفر از قمیص و غیره بپوشد و بدان نظر کند و تعلیق کهربا نماید و تعلیق خرزهٔ یرقان که در اشیائه خطاف یافته میشود نفع عظیم دارد و اکتحال با آب ترنج مزیل یرقان چشم است
و دوام جلوس در آبزن نافع است بنا بر جذب ماده بسوی خارج بدن و اما اغذیه در ابتدا افزوده اشیا مثل حصرمیات مزوره و بقلیات و زیرباجات مثل سکباج و مزوره
انار دانه یا کاسنی بسرکه و شکر یا کاسنی مطبوخ بروغن بادام و مغز یا کاهو بسرکه یا ماش مقشر یا انار و مویز بسرکه یا با آب شعیر بشکر یا مویز بشکر و مزورات معمول از ترشی
و ترشی ترنج و حماض بی کاسنی و کاهو مسلوق و کاسنی بری و کشوث طبیخ دهند و بعد از نضج و تنقیه شوربای چوزه مرغ مطبوخ با اسپاناخ و سرکه یا انار دانه و مویز
بادام و سرکه یا سرکه و کاسنی و شوربای ماهی خرد سفید رضراضی مطبوخ بسرکه و خوردن آن ماهی و انکباب بر بخار آن هنگام پختن و کذلک ابتلاع آن زنده و قریب
ماهی و جدی یا مصوص بگوشت ماکیان و دراج و تیهو و ماست ترش و انار و شفتالو و کدو و خیار و عنب الثعلب و سکباج ماهی و بطون گوساله و ادمان طیهوج بقلهٔ
عظیم النفع برای یرقانست و یرقان سدی را از زیرباجات بچوزهٔ مرغ و پیاز و نخود و لبلاب و بادام و کشنیز و نخوداب بسرمق و چقندر و ترب و کرنب نافع است و باید که
معالجه بقی نمایند بعد امتلا از این اغذیه و بعد شرب سکنجبین و آب شبت بر آن و باید که از اشیای حاره و سریع الفساد مثل خربزه و شیر احتراز کنند و نان و سدی بالکل ترک نمایند
سوهدی از مغفلین و فلوس و غیرهما نقل کرده که شرب یکدرم کهربا با نبات و کذا عصارهٔ عنب الثعلب و اکل بقلهٔ آن خام یا پخته و کذا بیخ حماض و سرکه پخته یا شراب و کفت

اکل آن و تخم آن لشرب یکساله و کذا تخم ہلیلہ یمانی و کذا افسنتین و کذا عصارۂ لبلاب و کذا عصارۂ غافث با سکنجبین بزوری یا آب کشوث و کذا کبریت با آب حل کرده یا در
بیضۂ نیمبرشت و کذا عصارۂ کمافیطوس یا طبیخ او و کذا عصارۂ اشقوق یا طبیخ او و کذا ماميران چینی و کذا شیاف شبر تنها و آب عنب الثعلب و کذا طبیخ نخود سرخ و
کذا اسقولوقندریون با سکنجبین و کذا انجور مریم با سکنجبین و کذا طبیخ شجر مریم تمامه سه روز متواتر و کذا اشنه که بر کوهی باشد شراب یکساله و اکل اسپغول کوفته بسرکه سرشته و شرب
شاخ گوزن سوخته دو فلنجا و کذا لک با سکنجبین و کذا عصارۂ کرنب با شراب یکساله خوشبو یا تا چهل و پنج روز متواتر و سعوط بعصارۂ قرابیون و شرب عصارۂ آن تریه در روز متواتر
یا تخم آن و کذا رفادوا انیسون تنها یک مثقال از ان تا چهار دقیقه آب برگ ترب و کذا عصارۂ پودینه نهری و کذا قصب با آب کاسنی و کذا عصارۂ برگ و اطراف کنجد و کذا ہلیلۂ کابلی
و کذا حب کاکنج و کذا عصارۂ نبات و تا هفت روز متواتر و کذا برادۂ آهن و کذا اسرکین بچۂ اسپ در اول تولد آن بقدر باقلا و کذا سم سوخته بعسل سرشته و کذا افسنتین
یک درهم سوده در شراب یکساله حل کرده صاف نموده و کذا مرماحوز و کذا لادن و کذا اخو جندم و کذا اخرنوسنبلی و کذا انار ترش و کذا ریوند و تخم کشوث هر واحد یک درهم و کذا شکر
با آب طبیخ کشوث و کذا جگر جمل و کذا شحم جمل بسرکه و کذا خصای ترکیش بعسل سرشته و کذا طبیخ زردچوب و کذا اشیاف غافث در آب تر کرده و کذا شیر بز خوردن اسفاناخ
بطور غذا و کذا اجرم ریباس و امتصاص آب او و شرب فلنجه و کذا ہلیلۂ زرد و کذا ام سیاه اغریا و کذا اخرزه البقر و اکل کرنب مطبوخ بماکیان و کذا جرجیر سه برگ و تعلیق کمات
و تمر تنج طلا و عصارۂ سعتر سبز و شراب در حمام هر واحد نافع یرقان اصفر است و گفته که فرو بردن سه عدد ماهی خرد زنده بر ناهار برای دفع یرقان تجربه کرده ام و
اکتحال گلاب و سرکه کشیده بمیل زجاج یا میل آبنوس در ازالۂ زردی چشم حادث از یرقان مجرب است و اکتحال با آب کشنیز سبز و سعوط طبیخ شحم حنظل نیز مزیل زردی
چشم است و بعضی از متاخرین مینویسند که پسته مخلل و مویز مخلل و ادمان برکاکنج یک مثقال و بعد قی تخم سرمق نوشیدن آب هندبا و عنب الثعلب هر واحد مجرب است اگر
سبوس گندم چهار درم شب در آب تر کرده صباح زلال آن گرفته بقدری نبات شیرین کرده بنوشند نفع میکند و چون گوشت موش صحرائی خشک کرده باریک
بکوبند بخورند نافع بود و اگر برگ حنا تا دو درم نرم کوفته در آب شب تر کنند و صبح آب صاف آن بنوشند تا یکهفته مجرب است و خوردن ماهی و دیدن آن بالخاصیت
فائده میکند و اگر آب برگ ترب کوفته بقدر یک پیاله برآورده و دو درم شکر تری آمیخته نهار بخورند غذا سه چهار درم تمر هندی در آب مالیده صاف نموده چهار درم شکر آمیخته
با خشکه تناول نمایند و برین منوال چند روز عمل کنند بجهت یرقان از مجربات حکیم جعفر است و نوشیدن شیرۂ تخم کاسنی و تخم خرپزه با سکنجبین عسلی نافع بود و کذا یکدسته
برگ کاسنی با دو درم نمک هر صباح تا یکهفته خوردن و اگر ہلیلۂ زرد پانزده درم تمر هندی سی درم آلو بخارا سی عدد عناب سپستان گل نیلوفر خشک گل بنفشه گل سرخ
تخم کاسنی تخم کشوث هر واحد یک کف جوشانیده با سکنجبین بنوشند اسهال بسیار آرد و یرقان را در یک روز زائل کند و شکوفۂ گاو بسرکه پخته خوردن مفید است و اکتحال
آب تمر هندی و برگ آن و یا زرشک با گلاب بقول ابن هبل و سعوط آب چقندر با روغن زیتون و یا پوست بندق هندی و یا شیر زنان در ابتدا اکتحال
پوست ترنج سوده بمیل نقره و کذا دار فلفل ہلیلۂ زرد هر دو در سرکه سائیده و کذا زردچوب و تخم خوز هندی هر واحد مزیل زردی چشم است طبری گوید که چون مرض
زائل گردد و قاروره و براز بسوی طبیعت خود در حال صحت عود کند و زردی چشم باقی ماند ادویۂ مزیل آن بکار برند مثل انکباب بر سرکۂ مطبوخ و اکتحال بسرکه
داخل السعوس کوفته بیخته و شاخ گوزن و صدف هر دو سوخته و ابدی امر باکتحال آب دریای شور و بسرکه میکنند و حفظ مزاج علیل نمایند تا منتشر نشود و در بدبید انگور
و این کحل مزیل صفرت عین بعد زوال مرض است ماهی بار یا فرفیون صغار تابیس سوخته و کهربا و ہلیلۂ زرد و دار فلفل مساوی سائیده و بحر بیخته اکتحال نمایند و بعضی
جرائحیان این البسر که تسقیه می نمایند تا از ان شرب بصلاح کند پس خشک کرده در چشم میکشند و ازالۂ بقیۂ یرقان میکنند و در کتاب خواص مذکور است که جزو سفید
از سرگین سگ و زعفران مساوی سوده مزیل یرقان است و گویند که طلق و زبد البحر ازالۂ یرقان از چشم بعد زوال مرض میکند حکیم شریف خان در حاشیۂ
شرح اسباب مینویسند که تقطیر شیاف ابیض در شیر دختر یا سفیدی بیضه حل کرده نافع است و بجنبین تضمید چشم با چغول در آب کاسنی یا سفیدی رقیق بیضه و روغن گل
بر هم زده و خواب بران و باین کحل اکتحال نمایند و نسخۂ آن همانست که در یرقان چشم مسطور شد و اگر ازین تدابیر فائده نشود و بقیه اس ثقل حب قوقایا یا حب ایارج نمایند
بعده اکتحال بکحل معمول از ہلیلۂ زرد و دار فلفل در سرکۂ کهنه نمایند که ازالۂ بقایای او در یک روز کند و تجربه شده و علی ابن زین گفته که عصارۂ ترب و فصاد از همۂ ادویه مغنی
میکند اطبای هند میگویند که اگر صندل زرد یعنی ملاگیر بگلاب یا آب سائیده و دار هلد با آب سائیده هر یک پنج ماشه عسل هفت ماشه آمیخته بخورند و غذا

وال خشکہ سازند و تا یکہفتہ استعمال نمایند برای کنول باو یعنی یرقان صفر عجیب الاثر است و یرقان اسود را نیز مجرب نوشتہ اند و ایضاً گل حنا غمش ماشہ شب در کاسہ آب
بخیسانند و صبح صاف نمودہ شربت لیمون دو تولہ یا شربت انار شیرین آمیختہ بنوشند کہ در یکہفتہ ازالہ آن بکنند و مجرب است و ایضاً ملح سوختہ یکتولہ پوست درخت شیب سوختہ
یکتولہ در پیالہ آب شب خیسانیدہ صباح صاف کردہ بنوشند و اگر بیخ گدھا سیلم باوردہ سی وسہ قطعہ کردہ در ریسمان معصفر بفاصلہ نیم نیم گرہ بندند و در گلوی مریض
آویزند بالخاصیۃ نافع است و ایضاً مونگ سبز سہ پاو در آب شب ترکردہ صبح آب صاف آن بخورند غذا دال خشکہ و یا پھلی بہول کہ سنگا بہولی و آملہ ہر واحد دو دام
نیم کوفتہ در یک آثار آب بجوشانند ہرگاہ چہارم حصہ بماند قدری شکر دران انداختہ صاف نمودہ بنوشند و اگر گل بہول و نبات مساوی سائیدہ نگاہ دارند و صبح
یکتولہ خوردہ باشند نافع بود و یا کنگنی ہفت ماشہ سائیدہ بشہد خورند غذا دال خشکہ و یا نبولہ دو دام شب در آب ترکردہ صبح سائیدہ آب صاف آن گرفتہ
یکماشہ نمک لاہوری داخل کردہ بنوشند و از ترشی و بادی پرہیزند و اگر ریہ گاذران دو دام در یکپاو آب بخیسانند و صبح آب صاف کردہ بنوشند در ہفتہ صحت شود
و یا دو سہ برگ سونہری یا دو سہ فلفل گرد سائیدہ بنوشند و ایضاً این دوا برای یرقان صفرا و اسود نافع است ترچہال درخت پیپل ریزہ ریزہ کردہ سہ تولہ و نمک گاذران
کہ آنرا ریہ گویند سہ تولہ ہر دو را در یکنیم پاو آب شب بخیسانند و صباح آب صاف کردہ بنوشند و نہایت تا یکہفتہ استعمال نمایند و اچار ترب در سرکہ مقطر ساختہ خوردن
مفید یرقان و صلابت طحال است و ایضاً گویند کہ از مجربات است آہک پان تا سہ ماشہ و فلفل یکماشہ در پارہ کیلہ پختہ نہادہ بخورانند و بالای آن باقی کیلہ
بخورند و نوشیدن مطبوخ گلو نیز مفید یرقان است و گویند کہ نقوع پوست پیپل و برگ سیستان نیز مجرب است و اگر بندال شب در آب ترکردہ صبح آب صاف آن بیازہ
گرفتہ دو سہ قطرہ در بینی چکانند زردی چشم ہر دو بشتاب کوشند با بعضے ادویہ خوردن در دفع یرقان است و اگر توتری تلخ در آب سائیدہ از قدری آب آن
سعوط نمایند نافع بود و اگر ہفت دانہ شونیز بشیر عورت سائیدہ سعوط نمایند زردی چشم را کہ بعد دفع یرقان باقی ماندہ زائل کند و آب لیمون در چشم چکانیدن نیز
مفید است و چون گیاہ گوبہرا از بیخ برکندہ کوفتہ آب آن در چشم کشند سود دہد و اگر کیری انبہ در آب بیخ و یا شورہ پروردہ و یا غیر پروردہ بر آتش سودہ در چشم کشند
در یکدو مرتبہ دفع زردی چشم نماید و اگر کیری بہم نرسد انجور خشک بکار برند و ہمچنین کشنیز سبز و خشک در گلاب و اگر کدوی تلخ را دو پارہ نمودہ شب در شبنم بدارند و بامداد
قطرہ شبنم کہ دران جمع شدہ باشد در بینی بچکانند عجیب الاثر است و در بیاض والد مرحوم مرقوم است کہ گل پلاس خشک دو درم در ظرف گلی نو شب ترنمایند و صبح سائیدہ
صاف نمودہ شکر سفید دو درم آمیختہ بنوشند جہت رفع زردی چشم مفید است و اگر بہل یکعدد کوفتہ شب در آب ترنمایند و صبح جوش دادہ آب صاف او گرفتہ بنوشند قے
و اسہال خواہد آمد و از یرقان نجات یابد و چون کدوی تلخ خشک را بشگافند و در سر آن پردہ کہ مانند پردہ عنکبوت میباشد برآوردہ نرم سودہ اندکی از ان سعوط نمایند
یرقان صفرا کہ چشمہا و خسارہ ہمہ زرد شدہ باشد باخراج رطوبات زرد رنگ از بینی دفع کند و مجرب نوشتہ و اگر بیل کہسر یعنی باربندال کوفتہ بختہ در پارچہ
بستہ بو بینند نافع بود و چون مغز تخم کدوی تلخ مساوی آن گرفتہ ناس آن بگیرند یا با آب آمیختہ دو سہ قطرہ در بینی چکانند برای رفع زردی چشم مجرب است و خوردن
پوست بیخ بکہپرہ با برنج ساٹھی آش کردہ تا یکہفتہ نافع است و اگر مغز تخم توری تلخ یکعدد با بندال سودہ دو قطرہ از ان در بینی اندازند بعد از دو سہ گھڑی زرد آب بسیار
از بینی روان جاری شود و عقب آن درد سر شقیقہ بہم رسد و در آخر روز تپ پیدا شود و تا سہ پہر این عوارض باقی خواہد ماند و ہرگز نترسند کہ در آخر شب ہمہ آفات آن
خواہد شد و در یک روز شفا حاصل گردد اگر چہ مرض کہنہ بود و از مجربات حکیم نور الدین است و آنچہ صاحب بقائی جہت یرقان مجرب نوشتہ آنست کہ پیاز کدوی تلخ و سر آن بریدہ
با آب پر نمایند و تمام روز در آفتاب و شب در شبنم بدارند و علی الصباح دو قطرہ در چشم کشند و بعد از دو گھڑی پوست ہلیلہ و نبات سائیدہ کہ قدر ست بخورند و غذا دال با خشکہ خورند

یرقان اسود

و آن تغیر رنگ بدن بسیاہی باشد و این را یرقان ہندی نیز گویند و مخفی نیست کہ پیش از این مسطور شدہ کہ یرقان سیاہ بیشتر از طحال و گاہی از کبد می باشد پس بقول
شیخ یرقان سود طحالی را در وجہ تلون او با یرقان صفرا از جہت تلون آن بسبب سدہ مجرین و از جہت تلون آن بسبب ضعف بعض قوی و قوت بعض آن قیاس نمایند
و یرقان اسود کبدی گاہی بسبب شدت حرارت جگر باشد بنحویکہ خون محترق شدہ سودا شود و سودا در بدن کثرت پذیرد پس اگر طحال و مجاری اعانت او
کند امر تمام گردد و گاہی بسبب شدت برودت جگر بود چنانکہ خون غلیظ و سیاہ گردد و گاہی این برودت با یبوست باشد و گاہی با رطوبت بود و گاہی

بسبب اورام بارده صلب باشد و اما یرقان اسود که بسبب جمیع بدن بود یا از شدت حرارت بدن باشد که خون را محترق و سودا گرداند و یا از شدت برودت بود که خون را منجمد و سیاه کند مثل یرقان صفراوی اسود که سبب او همه بدن باشد آن بسبب عروق منتشره در بدن بود و فساد استحالهٔ خون بسوی او در قیاس فساد استحالهٔ خون بسوی مادهٔ استسقای لحمی باشد و اگرچه درینجا فساد ظاهر در کبد نبود بلکه در عروق تنها باشد و ممکن است که تقسیم یرقان اسود باین طریق نمایند که گاهی بسبب کثرت ماده و گاهی بسبب احتباس آن بود در قیاسی که در صفر گفته شد و گاهی اتفاق افتد که یرقان اسود نیز بحران امراض طحال بانند آن بود چون طبیعت بسوی تنقیض ماده بسبب مانعی بجز ناحیه جلد راه نیابد با لجمله اسباب جزئیه یرقان اسود به هشت نوع تقسیم کرده اند یکی سدهٔ مجرائی که مابین جگر و سپرز است پس سودا از جگر بسوی طحال نرود و با خون مختلط شده در بدن سرایت کند دوم سدهٔ مجرائی که مابین سپرز و فم معده است پس سودا از طحال بر فم معده نریزد و در سپرز بسیار جمع شده باز بجانب جگر رجوع کند و با خون در بدن ساری گردد و رنگ بدن سیاه سازد سوم ضعف جاذبهٔ طحال یا ماسکهٔ آن یا هردو که طحال از جذب سودا پس سودا در جگر بماند و با خون آمیخته در همه بدن جاری گردد و رنگ بدن سیاه گرداند و سبب ضعف قوت یا سوء مزاج باشد یا تولد ورم در طحال و ورم نیز از سوء مزاج و از سده خالی نباشد چهارم ورم حار یا صلب طحال و بدان سبب ضعیف او از جذب سودا و تنقیهٔ خون از ان پنجم دفع طبیعت بطریق بحران امراض طحال ششم وقوع حرارت قوی در جگر حتی که خون را در جگر بسوزاند و سودا گرداند و چون آن با عضا رود یرقان سیاه آرد هفتم حدوث سوء مزاج بارد مفرط در جگر و بدان سبب انعقاد خون در وناک و ران و سیاه گردیدن آن و حدوث یرقان ازان طریق التشخیص این اسباب باید که اولا دریافت این امر نمایند که یرقان اسود طحالی است یا کبدی بعده اقسام هر دو مشخص نمایند چنانچه نظر کنند بسوی رنگ مریض که سیاهی آن شدید خالص است یا نه اگر رنگ سخت سیاه بدون زردی باشد و براز و بول هردو سیاه بود و گاهی در براز در دی سیاه بیرون آید و گاهی بول سالم بود و پوست شکم کشیده یا درد و ثقل باشد و در اکثر احوال طبع قبض بود و گاهی نرم گردد و هضم ردی بود و با خبث نفس و غم و وسواس بلا سبب باشد و گاهی عرق سیاه خارج شود یرقان اسود طحالی باشد پس اگر علامات ورم حار طحال یافته شود سببش همان باشد و اگر از مس طحال صلابت در موضع آن معلوم شود از ورم صلب طحال باشد و اگر آثار ورم و صلابت مدرک نگردد حال وجود ثقل و تمدد در جانب راست یا چپ و حدوث یرقان بتدریج دریافت کنند اگر ثقل شدید و دشواری خواب بر جانب چپ و ظهور یرقان بتدریج بیان کنند و بدن نحیف و بعض لطیف بود از سدهٔ مجاری باشد پس حال سقوط اشتها بتدریج یا دفعةً و جانب ثقل بپرسند اگر سقوط اشتها بتدریج و ثقل بجانب راست گویند سده در مجرای مابین جگر و سپرز باشد و اگر سقوط اشتها دفعةً و ثقل در جانب چپ بیان کنند سده در مجرای مابین طحال و فم معده باشد و اگر ثقل و غیره نبود و با کدورت سفیدی چشم باشد پس اگر با سقوط اشتها بود از ضعف جاذبهٔ طحال باشد و اگر سوء هضم و اسهال برآید از ضعف ماسکهٔ طحال باشد و الا حال تقدم امراض طحال و ظهور خفت و راحت بعد وقوع یرقان دریافت کنند اگر باشد سببش بحران امراض طحال بود و اگر رنگ سیاه شدید خالص نباشد و آفت در بول بود و در براز زردی بیشتر نماید و اول آفات در جگر ظاهر شده باشد و سابق امراض سوداوی مراقی ظاهر شود یرقان اسود کبدی بود پس اگر سیاهی خفیف مائل بزردی بود یرقان از حرارت و یبوست باشد و اگر سیاهی و زردی با سرخی شکل شقرت اندک بود از حرارت و رطوبت باشد و اگر مائل بسبزی بود از برودت و یبوست باشد و اگر مائل باندک زردی فستقی بود از برودت و رطوبت باشد و گفته اند که یرقان اسود منذر باستسقای زقی شدید الحرارة است و در اکثر دفعةً عارض نشود بخلاف صفر علاج در طحالی سدی بعد فصد اسیلم از دست چپ آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق با سکنجبین بزوری و شربت دینار دهند و تنقیهٔ سودا کنند و بار ایجین با سفوف سودا استعمال نمایند و آنچه در سدهٔ جگر گذشت و هرچه در سدهٔ طحال باید بعمل آرند و اقراص و معاجین قوی التفتیح دهند و قرص زرشک کبیر و قرص کبر نیز مفید است و دیگر اشیا مفتحات چون بادیان و کاسنی و بیخ آنها و عنب الثعلب و گل سرخ و بادرنجبویه و مویز منقی و اسطوخودوس و ریوند چینی و افتیمون و مغز فلوس و گلقند بدهند و هلیلجات برای اخراج سودا نیز داخل کرده شود و اگر قاروره سیاه و کفهای زرد و با آب باشد قرص زرشک صغیر چهار ماشه کوفته با شربت انار شیرین تولهٔ شش تناول نمایند و بعد آن آب کاسنی سبز مروق نه درم شیرهٔ تخم خیارین شش ماشه شربت بزوری بارده سه توله نوشند یا شیرهٔ زرشک شش ماشه افزایند و چون در تپ و دیگر عوارض آن تخفیف شود منضج داده این مسهل دهند گل نیلوفر پنج ماشه آلو بخارا ده دانه تخم کاسنی و خیارین کوفته هر یک شش ماشه عنب الثعلب پوست بیخ کبر سنبل الطیب هر یک چهار ماشه سنای مکی نه ماشه جوشانیده مغز فلوس پنج توله گلقند دو توله ترنجبین چهار توله روغن بادام شش ماشه افزوده نوشند و تبرید شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه شیرهٔ بادیان چهار ماشه شربت بزوری دو توله و یا قرص زرشک صغیر کوفته چار ماشه با آب کاسنی ده توله و شیرهٔ خیارین شش ماشه شیرهٔ اصل السوس

ماءالاصول برای یرقان

شیرهٔ عنب الثعلب هر واحد چهار ماشه و گلقند دو توله و اسپغول نیم ماشه پاشیده بدهند و شربت کشوث و کذا کما فیطوس هفت روز متواتر و شربت جعفص هندی و تخم حماض و جعده جبلی هر واحد نافع یرقان اسود دست غند انجرو آب و شوربای گوشت بزغاله و مرغ دهند و اگر بسبب ضعف طحال باشد شیرهٔ تخم کشوث شیرهٔ انیسون هر یک سه ماشه همراه گلقند و شربت بزوری خورند و قرص گل و قرص کبر و ریوند و مانند آن که مقوی طحال اند همراه همین دوا استعمال کنند و گل سرخ و قرنفل و افسنتین مصطگی سائیده با سرکه و آب عنب الثعلب سنبر بر طحال ضماد سازند و هرچه در ضعف طحال باید بکار برند و اگر بسبب ورم طحال باشد علاجش در ورم طحال باید واگر بطریق بحران باشد امداد طبیعت نمایند بشربت سکنجبین و استحمام بآب شیرین و مالیدن روغنهای لطف چون روغن بابونه و شبت و سوسن بر بدن و جز آن که در علاج یرقان اصفر بحرانی گذشت و در کبدی احتراقی فصد باسلیق یا اسیلم کنند و تطفیه حرارت جگر و اصلاح آن باشربه و اغذیه و اطلیه مبرده که در علاج امراض جگر از سوء مزاج حار و در یرقان اصفر غلیانی گذشت باید کرد و تبرید بقرص زرشک صغیر سوده بشربت انار ترش همراه آب کاسنی سبز مروق ده توله سکنجبین ساده دو توله گلقند بطنیم تولہ و گاهی باضافه شیرهٔ خیارین گاهی شیرهٔ زرشک نیز معمول ست و تنقیه مواد محترقه بمسهل سوداء بمطبوخ افتیمون و شاهتره و بماء الجبن نمایند و گل بنفشه و نیلوفر و سپستان آلو بخارا تمر هندی و غیره نیز درین نوع مستعمل ست و اگر بسبب سوء مزاج بارد جگر باشد و این نادر الوقوع ست علاج آن بعلاج امراض کبد از سوء مزاج بارد که مذکور شد باید کرد **اقوال** جرجانی گفت که از ادویه مسهله در یرقان اسود هلیله سیاه و بسفایج و خربق سیاه و لاجورد و حجر ارمنی استعمال کنند و در یرقان اسود طحالی فصد باسلیق و اسیلم از جانب چپ کنند پس اگر خون سیاه برآید استخراج آن نمایند و الا قی افیون بند کنند بعد از ان مطبوخ افتیمون و بسفایج و هلیله سیاه اسهال آورند و بگیرند افتیمون سوده پنجدرم و بادویه سه اوقیه سکنجبین ممزوج بآب گرم بخورند و اگر چهار درم افتیمون یک مثقال غاریقون خورند نفع کلی بود و عصارهٔ بادیان و عصارهٔ برگ طرفه و ملعقه با سکنجبین بنوشند یا مطبوخ پرسیاوشان و نخوه انیسون و نعنع مساوی بنوشند و در آفتاب نشینند تا تشنه شوند و سخت گرم گردند بعده آب سرد بنوشند که از ان عرق آرد و رنگ بحالت طبیعی رجوع کند و اگر در مطبوخ پرسیاوشان نشانند خیلی نفع کند شیخ میفرماید که در طحالی نظر کنند اگر در اینجا امتلای دموی بسیار باشد فصد باسلیق ایسر و بعده اسیلم کشایند پس از ان بطحال و اصلاح سدد آن و اورام آن و ضعف آن مشغول شوند و اگر سبب آن کثرت سوداء باشد بسبب چیزی که از هوا و اغذیه تولید آن نماید چنانچه مذکور شد ایضا استفراغ آن بچیزی که مخرج او باشد واجب ست و ازین قبیل ست مطبوخ اسقولوقندریون بخربق مذکور در قرابادین و مدرات بدان استفراغ نمایند و مطبوخ افتیمون باین صفت بگیرند هلیله سیاه و کابلی هر واحد ده درم شاهتره اسقولوقندریون بسفایج فقاح کبر هر یک پنجدرم بیخ کرفس و بادیان هر واحد هفت درم خربق سیاه دو درم در سه رطل آب بجوشانند تا ربع بماند و بران افتیمون پنجدرم انداخته جوش خفیف دهند پس صاف نموده با دو ثلث درم ایارج فیقرا بدهند و همچنین حبوب معمول از هلیله سیاه و افتیمون و نمک هندی و غاریقون و پوست بیخ کبر ست و بعد استفراغ ماده شیر شتر بنوشانند و اگر با فضله منشود ماء الجبن شحذ بسکنجبین بزوری و از خردجعده و ادویه طحالیه اسقولوقندریون و از بیخ کبر و مانند آن بدهند و آنها نیکه در ان برگ طرفا و بیخ آن جوشانیده باشند و آب برگ کبر و آب برگ ترب و سکنجبین و کذا لک آب عنب الثعلب و آب کرفس اگر حرارت باشد و سکنجبین مطبوخ در ان اسقولوقندریون و برگ کبر و قطر فا و جعده و اگر در طحال ورم حار باشد باید که در سکنجبین افراط نکنند و اگر در ان سدد باشد منضجات قویه مذکور در باب سدد کبد نیز درین نافع ست و در باب سدد طحال ادویه مخصوص آن عنقریب ذکر خواهیم کرد و اگر بسبب ضعف حادث در طحال باشد باید که بران محاجم بلا شرط نهند و ریاضت استعمال کنند و ضمادات مقوی طحال مثل آنکه از افسنتین و قردمانا و فقاح اذخر و عاشا و قنطوریون و بیخ کبر هر واحد یکجزو و گل سرخ دو جزو و مقل نیم جزو و اشق هفت جزو یا ده جزو ساخته باشند ضماد نمایند و هرگاه بشویند بسرکه کهنه که در ان شبت و بورق و نمک و سداب و پودینه جوشانیده باشند بشویند و اگر سبب یرقان سوء حرارت کبد باشد علاج جگر بمطفیات نمایند و اگر برودت باشد علاج تریاق کبیر خاصه و با ادویه معلومه برای آن باید کرد و اگر سبب آن جمیع بدن باشد اول آنچه بکبد و سپس بطحال آرند بهر آنکه بعروق بعده بدن از ان منفعل گردد و اما علاج نفس یرقان اسود بچیزیکه علاج نفس یرقان اصفر میکنند و بقوی تر از ان باید کرد و صاحب **کامل** گوید که اگر یرقان از جهت طحال باشد باید که فصد اسیلم از دست چپ کنند و اسهال بمطبوخ افتیمون نمایند و ماء الجبن باین سفوف دهند هلیله سیاه دو درم هلیله زرد سه درم افتیمون غاریقون هر واحد درم نمک نفطی صبر هر واحد دانگ همه را باریک سائیده سه درم با هشت اوقیه تا یک رطل ماء الجبن بخورند و ایضا آب پودینه نهری ربع رطل

مطبوخ افتیمون

سفوف ایارج... سکبینج

سکنجبین دو دا و قیه بر نهار سه روز بدهند و ایضاً آب برگ اثل مروق با سکنجبین بنوشانند و این دو دوا نافع یرقان سوداوی ست بگیرند کندش و کبریت زرد و فوه الصباغین و اسقولوقندریون هر واحد یکجزو همه را باریک سائیده یکدرم با بقدر نیم شربت آمیخته بخورند و ایضاً مویز منقی ده درم گل سرخ پنجدرم کبابه کوفته سه درم یا شش درم بیک شبانروز در آب گرم خیسانیده یک رطل از آن بر نهار بنوشند و پنج روز یا یکهفته بعمل آرند که نافع ست و این دوا از زنی گرفته ام که در یرقان سیاه و عدس مقشر باریک سائیده دو درم با قدری آب بادیان و اندکی بول کودک نابالغ ناشتا بنوشند که نافع بمنفعت بین یافته ام و اگر در طحال صلابت باشد علاج طحال با دویه و ضماده که در علاج اوجاع طحال خواهد آمد باید کرد و در باب غذا و غیره بدان تدبیر پردازند جرجانی و ایلاقی مینویسند که یرقان سیاه که از سپرز بود اول رگ باسلیق یا اسیلم از دست چپ زنند پس این دوای مسهل دهند هلیله زرد پانزده درم هلیله کابلی هشت درم بیخ کرفس بیخ بادیان هر یک شش درم برگ کبر یا کبر اسقولوقندریون هر یک هفت درم خربق سیاه دو درم بسفایج چهار درم مویز منقی بیست درم آلو بخارا بست عدد تمر هندی ده درم افتیمون پنجدرم همه را جوشانیده صاف نموده هفتاد درم با یکدرم ایارج فیقرا و نیم درم غاریقون و یکدرم تربد بدهند و این مسهل چند کرت باید داد و بعد از آن ماء الجبن که سکنجبین افتیمونی ساخته باشند بکار برند و اگر حاجت آید در هر چند روز این سفوف هلیله بخورند هلیله زرد سه درم هلیله کابلی دو درم افتیمون یکدرم ایارج فیقرا نیم درم نمک هندی یکدانگ و این یک شربت ست بقدر حاجت و قوت در روز ان دو به کم و زیاده کنند و این سکنجبین درین علت سودمند ست بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ اذخر هر یک ده درم انیسون افتیمون جعده دو دانه کبر و کزمازج و اسقولوقندریون و تخم کرفس و بادیان هر یک پنجدرم همه را در سرکه جوشانیده صاف نموده از آن سرکه سکنجبین سازند و هر بامداد یک اوقیه با آب بادیان و آب برگ گز و آب برگ ترب آمیخته بدهند و شیر اشتر با هلیله سیاه و افتیمون و غاریقون و نمک هندی بقدر قوت مریض سودمند بود و اگر مزاج گرم باشد یا تب بود آب عنب الثعلب یا آب کاسنی با سکنجبین بدهند و غذا مخصوص بسرکه و کرفس و کاسنی و بوارد از گوشت بزغاله و کبر بسرکه پرورده سازند محمود گوید که در سدی فصد اسیلم از دست چپ کنند و هر صبح جلاب از عسل السوس مقشر کوفته و تخم کاسنی و پوست بیخ کاسنی هر واحد سه درم و از شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزوره زیرباج بسرکه کهنه سازند و نیز مسهل سنای مکی پنجدرم و تخم کاسنی سه درم و پوست بیخ آن پنجدرم و شکر سفید ده درم و در سه اوقیه آب بجوشانند تا یک اوقیه باقی ماند معجون نجاح پنج مثقال در آن حل کرده بنوشند و یا ماء الجبن سه اوقیه با این سفوف دهند هلیله سیاه هلیله زرد هر واحد سه درم افتیمون یکدرم غاریقون نیم درم بسفایج نیم درم کوفته بیخته شربتی سه درم و یا آب پودینه جبلی ده درم شکر سفید ده درم بنوشند و یا آب برگ اثل سه اوقیه و شکر ده درم بدهند که آنرا خاصیت عظیم در ازاله یرقان اسود ست و اگر از ضعف جاذبه یا ماسکه طحال بود صرف عنایت بتقویت امر طحال نموده بنوشیدن هر صباح سکنجبین بزوری بگلاب کنند و غذا مزوره زیرباج لحوم ماکیان و تیهو یا حملان دهند و گل سرخ و فوفل افسنتین سنبل مصطکی هر واحد سه درم کوفته و مصطکی و مقل گداخته آمیخته بر طحال ضماد کنند خجندی و صاحب مغنی و غیره مینویسند که در یرقان اسود سدی فصد اسیلم و تنقیه بدن و تفتیح سدد بسکنجبین بزوری و امثال آن و ماء الاصول و شربت آن کنند و اسهال بمطبوخ سنای مکی و هلیله کابلی هر یک سه درم تخم کاسنی دو درم پوست بیخ آن سه درم معجون نجاح پنجدرم نمایند و ماء الجبن با ترنجبین بنوشند و سفوف که نسخهٔ آن در قول محمود گذشت نافع ست و اگر سبب آن شدت حرارت جگر باشد فصد اسیلم و باسلیق ایمن کنند پس استفراغ خلط سوداوی بمثل هلیله زرد و هلیله کابلی و سنای مکی و افسنتین رومی و گاوزبان و بسفایج و افتیمون هر یک سه درم تخم کاسنی تخم کشوث پوست بیخ کبر بنفشه پرسیاوشان هر یک دو درم شاهتره پنجدرم جوشانیده صاف نموده مغز خیارشنبر بیست درم ترنجبین بیست درم حل کرده و یکدانگ حجر ارمنی آمیخته صباح بنوشند و آب برگ طرفا و آب برگ کبر و آب برگ ترب و آب عنب الثعلب نافع ست و غذا کاسنی و سرکه و بعد تنقیه جوزه مرغ مطبوخ بسرکه دهند و برای یرقان اسود ماء الشعیر شربت اصول و تنقیه بمطبوخ افتیمون بدون هلیله کنند و یا افتیمون اسطوخودوس غاریقون ریوند حجر ارمنی مغسول هر واحد نیم درم بروغن بادام چرب کرده بعسل خیارشنبر سرشته استعمال کنند و معجون مغنی مفید ست بعضی از متاخرین مینویسند که اگر تمر هندی بقدر پنج شش تولہ شب در آب خیسانیده صبح آب زلال آن بدون مالیدن بنوشند تا سه روز و روز چهارم مقی قوی دهند باین نوع که شبدان سه ماشه تا شب در کیبا و آب تر کرده صبح صاف نموده بنوشند و قدری نخود بریان بالای آن بخایند اگر در عمل آن درنگ شود بقدری نمک آب گرم بدرو کنند و بعد از آن تا چهار پنج روز سفوف سنا و بادیان و قند سفید هر یک سه ماشه بدهند در ازالهٔ یرقان اسود از مجربی مسموع ست و بقول انطاکی تنقیهٔ طحال و تفتیح سدد آن و فصد اسیلم

ف نسخهٔ مسهل
ف نسخهٔ سفوف هلیله
ف نسخهٔ سکنجبین
ف نسخهٔ مسهل
ف نسخهٔ مسهل سودا

یا باسلیق کنند وکشوث وخولان بخورند ومروارید ومرجان سوخته مجرب است وقرص ریوند ومعجون مغنی را درین باب خاصیت عظیم است وحکیم عابد گفته که آنچه درین علت بتجربۂ
صحیح قاطع است اینست که ریوند را در آتش یا چاک دشتی بسوزند وشل او وزرد چوب اکبرآبادی بریان کرده بگیرند وهر دو سائیده سه درم با آب سرد بخورند که این مرض
سوداوی را از بدن بیگذارد واستحال سپید سوده چند روز در ازالۂ رنگ سیاه از چشم مجرب است طبری گوید که نوع یرقان سندی بسبب انسداد طریق ما بین مراره وکبد و
انسداد طریق ما بین طحال وکبد بود وچون این هر دو سده حاصل شوند مراره صفرا را جذب نکند ودر خون جگر بیامیزد ودر عروق بطریق غذا نافذ شود واعضا بدان
اغتذا کنند وبرنگ آن متشکل گردند وکذلک اگر طحال اخلاط سوداویه عکره را جذب نکند در جگر باقی ماند وبا خون مع صفرا مختلط گردد ودر عروق نافذ شود وهرگاه
صفرا وسودا مخلوط گردد ودر عروق بسوی جمیع بدن نفوذ کند بدن زرد وسیاه گردد وزردی در سیاهی رنگ بل سندست وازین جهت این نوع را سندی نامند پس اگر سده متحلل
نشود وجگر مبتلی نگردد واحتمال اجتماع سودا وصفرا در خود بسبیل ورم نکند ودرین هنگام حمیات صعب پیدا شود وگاهی کبد ورم نکند وصلب گردد وهمچنین
طحال بطریق عدم غذا ووصول صفرا بسیار واین نوع گاهی با صلابت کبد وطحال هر دو باشد وگاهی با ورم در جگر وسپرز وگاهی از سوء افراج در عروق وکبد وورم
بود وشدید الخطر او آنست که با تپ باشد پس اگر با تپ بود علاجش اینست که اگر مریض متحمل باشد وقوت وزمان ووقت ومزاج وسن مساعدت کند فصد باسلیق
وحل طبیعت باین دوا کنند بگیرند حشیش غافث اسقولوقندریون مساوی وهر دو را در آب بجوشانند بعده بقدر شربت از آن پانزده درم فلوس خیار شنبر پالیده بجوشند
ویک شربت یا دو استعمال کنند اگر قوت احتمال آن نماید ولازم شرب ماء الشعیر سکنجبین معمول از سرکه عنصل وبزوری نمایند اگر احتمال آن نیست ومزاج حار باشد ولا سکنجبین
از سرکه عنصل وبا بزور ساده بدهند وایضاً اگر تپ باشد این قرص با ماء الشعیر وسکنجبین بدهند اسقولوقندریون کوکب الارض افسنتین هر واحد دو درم سرخس وبیخ عرطنیثا
بادام تلخ وزوفای خشک وپرسیاوشان هر واحد یکدرم ونیم عصارۂ زرشک عصارۂ غافث هر واحد ده درم صمغ عربی نشاسته کثیرا هر واحد دو درم مغز تخم خیار
مغز تخم بادرنگ مغز تخم خربزه هر واحد پنجدرم زعفران نیم درم تخم کرفس سارون فطراساليون تخم فنجنکشت هر واحد دو ثلث درم کافور مسحوق صندل سفید طباشیر
ونشاستۂ خراسانی معروف بکدر هر واحد سه درم کوفته بیخته بآب کاسنی سرشته بوزن یک یک درم قرص سازند ویک قرص با پانزده درم سکنجبین ویا چهل درم ماء الشعیر
بخورند وحل طبیعت بشربت هلیله که روشش ذکر کرده باین نسخه باید کرد بگیرند هلیلۂ سیاه پنجاه درم وهلیلۂ زرد مثل او وکوفته در ظرف چینی کرده بر آن بست درم
زوفای صعتری وپانزده درم اصل السوس کوفته انداخته وآب داخل کرده پنج روز در آفتاب بدارند بعده آب صاف کرده پنج رطل صغیر از آن وزن کرده بجوشانند
تا نصف بماند از آتش فرود آورده دو رطل شکر داخل کرده شب بگذارند پس بجوشانند تا بقوام غلیظ آید وهرگاه اراده تلیین نمایند در آب کاسنی مروق شصت درم
این شربت هفت درم حل کرده بنوشانند که اخراج اخلاط سوداوی نماید وغذا در جمیع این ایام مرق مزوره زیرباج دهند نه غیر آن واگر مغز خیار بسر که خورند
جائز است وبعض حذاق بیان ذکر کرده اند که اصطباغ بسرکه بسحن نافع برای این نوع است وهرگاه اعراض تپ قوی شود اسباب تپ قوی گردد معالجۂ تپ
خاصه نمایند وهرگاه یرقان قوی شود وتپ ضعیف گردد بر معالجۂ یرقان زیادت کنند وهرگاه هر دو مساوی در مقدار بود در علاج هر دو مساوات نمایند
وهرگاه قوت یابند وعرضی مانع فصد یافته نشود فصد باسلیق کنند واگر زوال یرقان مشکل شود وتپ زائل گردد علاج کنند بتخم سرمق سوده وتخم ترب و
اندکی کندش که مقدار او بوزن مسوح باشد که این علاج اکثر سده را بکشاید ویرقان را زائل میکند وهرگاه طبیعت محموم که بدان یرقان سندی باشد منحل گردد
وقدری خون در اجابت آید بیشک هلاک گردد وبعلاج آن مشغول نشوند وتضمید طحال صاحب این نوع که با تپ باشد بسرکه که دران زوفا وفطراساليون و
برگ جبسفرم جوشانیده باشند باید کرد وتضمید کبد چون در انجا تپ باشد بآب آس تر وآب سیب میخوش وسبستان جو وقسب سفید وبابونه عصی الراعی واندکی سرکه
وکعک مسحوق وقصب الذریره در روغن به نمایند واگر یرقان بغیر تپ باشد اسراد وسهل تر وعلاج او ممکن تر وصاحب او امیدوار تر است وعلاجش درین هنگام فصد باسلیق
وحل طبیعت باین حب بود نسخۂ آن افتیمون افسنتین رومی هر واحد دو ثلث درم هلیلۂ سیاه وکابلی هر واحد یکدرم عصارۂ غافث ریوند چینی هر واحد
پنج دانگ کندش سطوح مازریون معدبسر که سه مطبوخ خربق سیاه مدبر بشیر تازه نیم دانگ محموده انطاکی مشوی دو دانگ ونیم سقمونیا مشوی دو درم زعفران
دو دانگ همه را سائیده با آب بیخ عرطنیثا وبرس تلخ مطبوخ آمیخته مثل فلفل حب سازند شربتی مثقال وربع آب بادیان دو بار شربت از این بخورند

قرص

شربت هلیله

حب

واقراص غافث با ربوند و زرشک و قرص ورد و مساوی سائیده مرتب سازند و ازین اقراص بسکنجبین معمول بسیر که مفصل در اصول و بزور بخورند که این بالغ النفع و کافیست و تصغیر طحال
باشق منقوع در سرکه کنند و کمید بلیغ مخصوص در سرکه که در ان اشق و سکبینج کبر و حاشا و حماما و جعده و فطراسالیون و تخم کرفس بستانی جوشانیده باشند باید کرد و بر کبد ضماد
کنند نانخواه بریان و دودرم سنبل مصطکی هر یک دو دانگ مغز بادام تلخ پوست داخل پسته میعه خشک سائیده بآب کاسنی و کرفس بکار برند و این وقتیست که تپ نباشد و نه تپ شدید و
بران از نبض استدلال کنند و اما از قاروره استدلال بران ممکن نیست و درین نوع گاهی مشکوک فیه بود پس طبیب نمی فهمد که آن از سده طحال ست یا از سده میان کبد و مراره و میان کبد
و طحال طبیب حاذق بران از سه وجه استدلال نماید یکی آنکه بسوی قاروره نظر کند اگر بصورت مخ زعفران مخلوط باشد بداند که سده در دو موضع ست و اگر سیاه بحت دیده شود
و سیاهی ظاهر تر بود و زردی ظاهر نباشد بداند که سده در طحال ست دوم آنکه بسوی براز نگاه کنند اگر زردی و سیاهی هر دو دران معلوم شود بداند که سده در هر دو موضع ست و اگر سیاه
بود و زردی دران نباشد مگر بمقداریکه در اهل صحت هنگام جودت هضم بود بداند که سده در طحال ست سوم آنکه بدن در اپارچه بمالد پس اگر در پارچه آثار سیاه بنظر آید سده در طحال
بلا شک باشد و اگر سیاه مائل بزردی نماید بداند که سده در دو موضع ست و تپ لازم باضطرار بود پس اگر سده در کبد باشد از تپ حاد صعب و هذیان و قلق شدید لابد ست
و اگر سده در طحال بود و در کبد نباشد باضطرار با وی تپ نبود و انتفاخ جنبین و افکار مختلفه باشد و برین استدلال که سابق گذشت اعتماد نماید و اهل حیران ازین نوع
علاجیست مخصوص بدین و آن تریاقیست که برای جمیع امراض کبد ترکیب داده اند و حسب مزاج انسان و بلد و سن گاهی بآب کرفس و گاهی بماء الاصول میدادند
و ابو ماهر آن تریاق را بماء الاصول در جمیع امراض کبد بسیار بخورانید مگر آنکه مرض بسیار حار و تپ لازم بود و ایضاً این مرقه است که آنرا غساله نامند بتخم خار بشت و تخم اسقولوفندریون
باندک کرفس و شبت هر دو پخته شوربای آن مریض می نوشانیدند و مرض زائل شدی و مردی را این نوع یرقان بغیر تپ حادث شد و تا پنج سال باقیماند و معالجه مشکل گردید
شخصی بخوردن کبریت سوده با مغز بادام تلخ او را اشارت کرد و این را بخورد و مرض او بکلی زائل شد و کبریت را در معالجه این نوع و یا سقولوفندریون و رکنانیمون فوود
ذکر کرده و روفس گفته که نوع سلیم این انست که دران خصیه مریض ورم نکند و زراق او متغیر نگردد و ردی ترین انست که با وی انحلال طبیعت و تپ باشد و بقراط ذکر نموده
که یرقان اسود سندی چون قبل از چهارم روز ظاهر شود مریض در ششم بمیرد و اگر قبل از هفتم پیدا آید در یازدهم هلاک شود و درین خلاف کثیر ست که در امراض کبد ذکر کرده ام

یرقان اصفر و اسود

شیخ میفرماید که گاهی هر دو یرقان باهم جمع شوند یا بسبب آنکه صفرا منتشر در خون فی را که بدان مخلوط باشد احتراق عارض شود و سودا گردد و دو خلط مرکب شوند و یا بسبب آنکه
در هر دو جانب اعنی جانب کبد و مراره و جانب طحال آفت افتد و بعض شراح قانون مینویسند که گاهی دو یرقان مجتمع میگردند بنحویکه اولا یرقان اصفر عارض شود بعده
ازین صفرا بعض محترق گردد و قدری خون با وی آمیزد و آن سودا گردد و یرقان اسود ازان حادث شود و یا باین طور که در بدن صفرا و سودا کثرت پذیرد و هر واحد ازان
هر دو بسوی ظاهر بدن مندفع گردد بعده هر واحد ازین دو قسم یا سبب آن واحد بالشخص یا بالنوع بود و یا چنین نباشد و اول چنان بود که هرگاه حرارت عارض شود اولا صفرا
تولد کند بعده هرگاه فعل او اشتداد کند بدوام ملاقات او با منفعل سودا با احتراق پیدا گردد و ثانی چنان باشد که چون حرارت ضعیف عارض شود صفرا پیدا شود و درین هنگام
سده در مجرای مراره و سده در مجرای طحال عارض گردد و بدین ادو یرقان از نوع واحد از سبب که آن سده است عارض شود و ثالث چنان بود که چون سخونت کبد را عارض
شود صفرا تولد کند و مجرای طحال را سده عارض گردد و سودا کثرت پذیرد و چون حدوث دو یرقان در وقت واحد بود و حدوث صفرا اول باشد بسبب سرعت تولد صفرا از سودا
ظاهر بدن بسبب سودا و چون دو یرقان مجتمع شوند گاهی یکی ازان شدید الظهور باشد و گاهی هر دو متساوی باشند و در اکثر صفرا در زمان اندک عارض شود و سودا در زمان اندک
در زمان بسیار بهر آنکه اکثر صفرا شی کثیر دفعةً پیدا شود و درین هنگام ممکن ست که دفعةً بسوی ظاهر بدن متحرک گردد علاج بقول شیخ هرگاه هر دو یرقان مجتمع شوند و امتلا باشد
و احتیاج بفصد افتد از هر دو دست فصد کنند یکبارگی و یا میان هر دو فصد فاصله چند روز کنند و در تدبیر هر دو یرقان جمع کنند و مطبوخ که در ان افتیمون باشد بنوشانند
در آبهای برگ کبر و عنب الثعلب سه اوقیه آب برگ کبر دو اوقیه جمع کرده همه را بجوشانند و ده درم خیار شنبر مالیده و ده مثقال
زعفران و سه قیراط سقمونیا در وی بریان کرده اند بنوشند بعده دو روز صبر کنند و بعد ازان ماء الجبن با سکنجبین بخورند و اما اغذیه در جمیع یرقان خفیفه معلومه و ماهی
و شوربای بچه مرغ و فروج بقول کاسنی و کرفس مهر خاصةً و کبر مخلل دهند و گویند که میان هر فصد باسلیقین یا باسلیقین فاصله سه روز دهند و مطبوخیکه بهر اخراج صفرا و سودا

مخصوص ست اسہال آورند و آنجا که سودا زیادہ باشد تدبیر طحال بیشتر توجه کنند و آنجا که صفرا غالب بود معاونت جگر اکثر نمایند و اگر در نسخه آبہای مذکور وزن خیارشنبر بست درم
کنند و ترنجبین بست درم و گلقند ده درم و روغن بادام دو ماشه افزایند و در ادویه سردار و غاریقون یکدرم مضافه کرده در سکنجبین بزوری نیمدرم آمیخته بخورند و با لایش دوا
نبوشند بهتر بود و نوشیدن شربت دینار جامع در تدبیر ربیت ابوسہل گوید که اگر یرقان مرکب از صفرا و سودا باشد و حدوث او از فساد کبد و طحال هر دو بود فصد باسلیق
از دست چپ کشایند خصوصاً اگر بدن متحمل فصد باشد بعده اسہال باین مطبوخ نمایند بلیله زرد بست درم بلیله سیاه و کابلی هر یک ده درم بیخ کرفس بادیان هر واحد هشت درم
شاهتره هفت درم تمر کبر اسقولوقندریون هر واحد نیمدرم خربق سیاه سه درم بسفائج چهار درم مویز منقی بست درم آلو بخارا سی عدد عناب بست عدد و تمر هندی بست درم همه را
در پنج رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند افتیمون نیمدرم اندخته بمالند و یک رطل از ان صاف کرده با دو درم ایارج فیقرا و مثقال غاریقون بنوشند و اگر درینجا حرارت مفرط باشد
آب عنب الثعلب و تخم کاسنی و کشوث و آب بادیان و آب اطراف غرب و آب برگ ترب و آب برگ کبر و سکنجبین بدهند و اگر حرارت نباشد شیر اشتر بعد تنقیه مطبوخ مذکور دهند و بگیرند
این شیر با بلیله سیاه و افتیمون و تمر هندی و غاریقون و اگر اتفاق شیر نشود ما الجبن باین ادویه بدهند و ما الجبن بسکنجبین معمول از بیخ کبر و تمر طرفا و بادیان مرتب سازند
و غذا بجوزآب مرغ معمول بسرکه و کرفس و لحوم جدی مطبوخ بسرکه و کبر مخلل و سکنجبین معمول از عسل و سرکه کبر کنند سید اسمعیل و یوسف گویند که اگر یرقان هم از سپرز بود و هم از جگر او ل
فصد باسلیق کنند بعده مسهل باین مطبوخ دهند بلیله زرد ده درم بلیله سیاه هفت درم افتیمون نیمدرم مویز منقی پانزده درم بیخ کبر بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ کاسنی هر یک نیمدرم
آلو بخارا بست دانه تمر هندی پانزده درم اسفنتین نیمدرم همه را بدستور معمول بجوشانند و صاف کرده هفت درم تا ده درم مغز خیارشنبر دران حل کرده با یکدرم ایارج فیقرا و نیمدرم غاریقون
و دانگی سقمونیا مشوی بدهند و بعد ازین ما الجبن دهند و آب کاسنی دو اوقیه و آب عنب الثعلب سه اوقیه و آب برگ ترب و آب برگ گز هر واحد نیم اوقیه و آب برگ کبر اوقیه جوشانیده
صاف نموده ده درم فلوس خیارشنبر حل کرده بدهند و این سکنجبین دربنجا سود مندست تخم کاسنی تخم کرفس تخم انیسون بیخ بادیان بیخ کاسنی بیخ کرفس مساوی در سرکه جوشانیده و از ان
سرکه سکنجبین سازند و این ضماد نافع بود گل بابونه اطراف انگور خشک هر یک ده درم گل سرخ بست درم صندل سفید هشت درم تخم خطمی پانزده درم بنفشه ده درم آرد جو بست درم زعفران
نیمدرم سنبل الطیب جعده حماما کما فیطوس هر یک هفت درم مصطگی سه درم قنطوریون شش درم مقل ده درم کوفتنی را کوفته و مقل بسرکه حل کرده و اندک موم بروغن گل آمیخته با مقل ضماد نمایند
و برگ چقندر یا برگ انگور مالیده بگذارند و نظر کنند که گرمی بیشتر ست یا سودا اگر سودا بیشتر بود عنایت بطحال اکثر نمایند و اگر حرارت بیشتر باشد علاجات جگر جار بیشتر کنند

سوء مزاج طحال

بدانکه در طحال جمیع انواع سوء مزاج بسیط و مرکب مثل سایر اعضا حادث میشود و طریق تشخیص سوء مزاج شناختن او آنست که اولاً از مریض حال کثرت تشنگی و سوزش در جانب
چپ بپرسند اگر اقرار آن کند پس نظر کنند اگر قاروره و براز سرخ مائل بسیاهی باشد و نبض مختلف در سرعت و بطوء و رنگ چهره زرد و تیره و سوء خلق و گرمی ملمس ساقین و
سقوط اشتها و لاغری بدن بود سوء مزاج حار طحال باشد و اگر قاروره با وجود سرخی صاف بغیر رسوب و لین نضیج بود و با آن قبض طبیعت و گرمی قدمین و ساقین باشد و نبض
مرکب از سرعت و صغر و مختلف غیر منتظم بود سوء مزاج حار یابس طحال باشد و اگر اقرار تشنگی و التهاب نکند و ملمس بارد بود حال اشتها و هضم بپرسند اگر سقوط اشتها و قلت هضم بیان
کنند و با آن کثرت قراقر و آروغ و آب دهن بود سوء مزاج بارد باشد و الا مس طحال کنند اگر کیفیت آن و ثقل دران باشد و با آن ترهل بدن و سیاهی آن و زبان مائل بسفیدی و سرخی
بود و در قاروره سیاهی نباشد و غلظ نبض و فساد هضم بود سوء مزاج رطب یا حار رطب طحال باشد و اگر صلابت طحال ادراک شود و با آن نحافت بدن و سیاهی آن و صفای بول
و قبض طبع و فزع و غم بود سوء مزاج یابس طحال باشد و اگر آثار سوء مزاج بارد و رطب هر دو یافته شود سوء مزاج بارد رطب طحال باشد و گویند که قلت عطش و بیاض قاروره منع
غلظ مائل بسبزی و تیرگی و مطی و غثیان و فرط اشتها از سوء هضم و بطوء نبض مرکب تیراخی نیز نشان سوء مزاج بارد رطب و بارد یابس ست و بیاض و ضحالت و غلظ از تابع سوء مزاج
بارد یابس نیز پیدا شود و اگر با ثقل و تلون موضع یا تبثر یا تهیج یا بروز آن مع صلابت و علامات غلبه خلطی باشد سوء مزاج مادی بود و الا ساذج علاج کلی بقول شیخ علاجات سوء مزاج
طحال قریب از علاجات کبد ست و محتاج بادویه قوی تر و نافذ تر بود و حیله رامع کوفوآن بجهتی هم شغذ نماید بچیزیکه حفظ قوت بدان نماید تا از فعل فرو نماند محمد گوید که آنچه مطلق
سوء مزاج طحال را نافع بود آنست که برگ بید در سایه خشک کرده بسایند و هر صبح دو درم از ان با سکنجبین بدهند و اکل و شرب با و بیخ ... فانعید وکذا سوء
گندم در سرکه جوشانیده و ضماد و مالیدن آن کرده بر موضع طحال ... بیشتر ... ست ... نافع

علاج سوء مزاج حار طحال

در سافج تبدیل مزاج کنند بسکنجبین ساده چهار توله در عرق کاسنی و کوه هر دو هفت توله و اگر حرارت در مزاج زیاده بود شیره تخم خرفه نیز اضافه نموده بنوشند و غذا با ماش و نخود ماش مقشر
بسرکه ترش کرده با برنج دهند و در ماده سودا فصد باسلیق و اسیلم از جانب چپ کنند و آب کاسنی و عنب الثعلب و عرق هر یک هفت توله با سکنجبین لیمونی چهار توله دهند و آب برگ بید
با سکنجبین و شیر مغز سفید و بعد تلیین بمطبوخ هلیله و مغز فلوس و مطبوخ افتیمون فواکهی و مانند آن بکار برند بعده اگر حرارت زیاده بود جهت تعدیل مزاج قرص طباشیر ملین یا از
قرص کافور اسقولوقندریون همراه آبهای مذکوره و شربت بزوری بارد و امثال آن و یا با سکنجبین مقطری و گلاب و عرق کاسنی استعمال نمایند بگیرند گل سرخ چهار درم
طباشیر مغز تخم خربزه مغز تخم بادرنگ مغز تخم خیار تخم خرفه هر یک سه درم ریوند چینی اسقولوقندریون هر واحد یک نیم درم زعفران یک درم کافور نیم درم کوفته بیخته بآب بید یا کاسنی سرشته قرص
سازند و با ضماد بارده مثل آرد جو و برگ اطرفا و کشنیز سبز بسرکه آمیخته و مثل لبلاب بسرکه پخته و آرد جو سرشته ضماد طحال کنند و سبوس بسرکه جوشانیده و یا انجیر بسرکه پخته طلا کردن
نافع است و غذا قلیه بچه تربا سفاناخ و چقندر پخته و آب لیمون کاغذی و سرکه ترش کرده بنان دهند و در حرارت سافج تبرید و تعدیل کفایت کند و بفصد و اسهال کمتر حاجت افتد
و بقول جالینوس سفوف خرفه محلول در آب کاسنی تر و سکنجبین مغنی از سایر ادویه است و باین نوع سوء مزاج عنایت بیشتر مصروف باید داشت که در اکثر با امراض جگر
می باشد و سودی با استسقا میگردد و غذا اسفیناج که در آن کبر بسیار داخل کرده باشند و کبر مخلل نافع ترین اشیا است و امر با متصاص انار چاشنی دار کنند و شیره تخم خرفه
بشکر دهند و هنگام قبض طبع بآب آلو بخارا یا آب تمر هندی بجلاب تلیین نمایند و مزوره زیرباج یا بچه مرغ مخصوص غذا سازند مسیحی گوید که هرگاه در علل طحال اجرای
بسوی اسهال حاجت آید این مطبوخ بدهند هلیله کابلی و سیاه هر واحد پانزده درم شاهتره هفت درم باقی اجزای این همان مطبوخ هلیله است که در علاج ورم سوداوی طحال
در قول جرجانی بیاید و یا آب لبلاب بغاریقون بدهند که عظیم النفع است یا غاریقون مثقال با وقیه سکنجبین دهند و بعد مسهل لابد و هم آب عنب الثعلب یا آب اطرفا یا آب کشوث
باندکی آب کرفس و سکنجبین کنند و این قرص بدهند طباشیر دو درم گل سرخ پنج درم زرشک دو درم اصل السوس چار درم سنبل عصاره غافث لک ریوند هر یک پنج کبر در سرکه
ترکرده خشک نموده هر واحد یک نیم درم غاریقون یک درم بآب اطرافه فاسرشته قرص سازند شربتی مثقالی با سکنجبین ساده و سکنجبین قرص ساخته هر وزن سکنجبین و مبرد و
بطبیخ افسنتین بخورد و این سفوف بدهند تخم کاسنی کزمازج کدوی خشک هر واحد یک درم و تخم فنجنکشت نیم جزو کوفته بیخته سه درم با سکنجبین بخورند ابن الیاس گوید که علاج سوء مزاج حار
تنقیه بدن از اخلاط سوداویست و فصد باسلیق و اسیلم چپ اگر قوت و سن و وقت حاضر مساعدت کند و هر صبح جلاب از تمر هندی پانزده درم و شکر سفید ده درم
و سکنجبین پانزده درم بنوشند بعد از آن تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه که در آن هلیله زرد و سیاه هر واحد هفت درم تخم کشوث سه درم باشد باید کرد و غذا مزوره ماش
بشیره بادام خورند و هر صباح جلاب از عنب الثعلب پنج درم و تخم کاسنی سه درم و تخم کشوث سه درم و شکر سفید ده درم بنوشند و غذا مزوره مذکور و یا از ماش و نخود و
شیره بادام و بچه مرغ سازند و نوشیدن ماء الجبن نافع است و یا قرص کافور اسقولوقندریونی که سابق مسطور شد در آن وزن گل سرخ پنج درم و زعفران نیم درم و
کافور نیم دانگ نموده و اسقولوقندریون حذف کرده بدستور ساخته یک مثقال با سکنجبین ساده هر صباح بخورند و ضماد برگ اطرفای مذکور بکار برند و یا بگیرند تخم ترب و حرمل و
شیطرج هندی هر واحد سه درم و کوفته و سرکه کهنه بیخته قطعه نمد آلوده تکمید طحال نمایند و یا هر صبح قرص زرشک یک مثقال و سکنجبین بزوری ده درم و آب کاسنی و آب عنب الثعلب
هر واحد ده درم بدهند و این سفوف نافع است طباشیر ریوند پنج کبر هر واحد دو درم سنبل الطیب مصطکی عصاره غافث هر واحد درم زرشک چهار درم اصل السوس سه درم
کوفته بیخته یک مثقال با سکنجبین ساده ده درم بخورند و یا سکنجبین ده درم و آب کاسنی پانزده درم و آب بید بست درم بنوشند و اگر با آن تپ و عطش شدید باشد
بزر اشنا شاهتره رطب و کاسنی و کشوث و اثل و بید و جو خوشانیده شیر آن بگیرند و در دیگ سنگین کرده بجوشانند و سکنجبین ساده در عین جوش داخل کرده از آتش فرود
آورده و در کیسه کرباس آویزند تا آب صاف بر آید پس هر صبح این آب پنجاه درم با سکنجبین ساده ده درم بنوشند و غذا مزوره زرشک مغز بادام و بچه مرغ کوچک بخورند
و این قرص نافع است ریوند چینی تخم خرفه هر واحد دو درم گل سرخ شش درم طباشیر هفت درم مغز تخم کدو مغز تخم خربزه هر واحد پنج درم زعفران ربع درم کافور یک دانگ باریک
سائیده قرص سازند یک مثقال آن بخورند و اگر با آن تپ و تشنگی سخت باشد شیره خرفه پنجاه درم یا آب هندبا پنجاه درم سکنجبین ساده ده درم بنوشند و غذا ماء الشعیر یا
مزوره ماش اگر از شعیر کراهت کنند بدهند و نوشیدن آب برگ بید و آب اطرفا هر واحد سه اوقیه سکنجبین یا ده بهترین دوا است و یا کبر مخلل یک اوقیه هر روز بخورند و یا انجیر

بسرکه پرورده و بر نهار بخورند و بعده ریاضت معتدل استعمال کنند [illegible] بنظر بسحنه مریض و قوت او کنند پس فصد باسلیق از جانب چپ نمایند و لزوم شرب این سکنجبین
کنند بگیرند پوست بیخ کبر خشک ده درم بیخ کاسنی مثل او و در سرکه بمقدار سه رطل صغیر بجوشانند تا مهرا شود پس افشرده صاف نموده شکر طبرزد داخل کرده بقوام
آرند و حسب قوت و مزاج با آب کاسنی بنوشند و از ریاضت منع کنند و غذا مزورات معمول بسرکه و شکر سازند و این ضماد پوست بیخ کبر کشوث تخم کاسنی تخم انار برگ کاکنج
صحرائی برگ کاسنی جنتیانا برگ عنب الثعلب همه را با رُب سائیده بسرکه آمیخته بر طحال نمایند و اگر التهاب شدید باشد با سکنجبین بار الشعیر و آب خندروس دهند و از
چیزیکه در آن حلاوت باشد منع کنند و اگر تپ حادث گردد یقین کنند که در خون او صفرا آمیخته پس بر ماء الشعیر و سکنجبین اقتصار نمایند و چون در قاروره نضج ظاهر گردد
و قوت مریض صالح بود و تحمل طبیعت باشد این مطبوخ کنند تمر هندی منقی از لیف و تخم بست درم ترنجبین پنج درم تخم کاسنی و کشوث هر واحد کف عنب الثعلب کف عناب آلو بخارا
هر واحد بیست عدد پوست بیخ کبر کف همه را جوشانیده صاف نموده قدر شربت گرفته مغز فلوس خیارشنبر ده درم در آن مالیده صاف کرده بنوشند و چون قاروره او
بصلاح آید اکتفا کنند بر آب کاسنی و آب عنب الثعلب مروق با مناصفه سکنجبین اقتصار کنند و اگر دیگر تپ نباشد و نه در جگر مریض علتی باشد در خوردن نخود با سکباج
بلحم حمل و جوزه مرغ مصوص بسرکه که در جوف آن کرفس و نعناع داخل کرده باشند باکی نیست گیلانی می‌نویسد که آنچه از آبها می‌نوشانند آب طرفا و خلاف غرب است
بعد جوشانیدن با آتش ملایم و سکنجبین در آن اضافه کنند و گاهی آب کرفس در آن افزوده می‌شود و قرص که در قول اسمی گذشت با یکی از آبهای مذکوره دهند و آنچه هنگام التهاب
و تپ نفع می‌کند این دواست کدوی کوچک را خشک کرده کوفته دو درم از آن با سکنجبین بخورانند یا تخم خرفه کوفته دو درم با سکنجبین بدهند یا این سفوف گل سرخ طباشیر مغز
تخم کدو و مغز تخم خربزه تخم خرفه هر واحد چهار درم لک و ریوند هر واحد یکدرم زعفران نیم درم کافور یک دانگ شربت یک مثقال با سکنجبین و آنچه بسیار نفع کند آب کاسنی مروق است

علاج سوء مزاج بارد طحال

جهت تسخین این سکنجبین بزوری اصولی چهار توله در عرق بادرنجبویه و شاهتره هر یک هفت توله دهند تخم کرفس بادیان انیسون تخم کشوث تخم فنجنکشت تخم سداب تخم
بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ سوسن هر یک هشت درم نیم کوفته یک شبانه روز در سرکه سه صد درم و آب بقدر کفایت خیسانیده بجوشانند چون نصف بماند صاف نموده با یک آثار
قند سفید بقوام آرند و قرص معمول از پوست بیخ کبر و زراوند و اسقولوقندریون و اشق و تخم فنجنکشت و فلفل و قسط و سداب و اشنه و ایرسا و وج و سنبل کوفته بیخته بسرکه
و آب برگ کبر و طرفا سرشته استعمال کنند و ضماد تهیه از انجیر و قسط و برگ سداب و پوست بیخ کبر و طرفا و اسقولوقندریون و مغز بادام تلخ و برگ غرب بسرکه آمیخته بر سپرز
گذارند و خوردن مثلث بر نهار و آب ترب و تریاق اربعه و گلقند همه مفید و مجرب است و بهترین غذا گوشت مرغ با مصالح گرم و بسرکه فتق داده است و اگر طبع قبض بود
یا سوء مزاج مادی باشد بعد ماء الاصول مطبوخ مسهل مناسب دهند و با پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان هر یک نه ماشه بیخ کبر بیخ کرفس هر یک پنج ماشه تخم کشوث
تخم فنجنکشت اذخر هر یک چهار ماشه تخم کاسنی بادیان هر یک نه ماشه مویز منقی دو توله جوشانیده گلقند چهار توله و سکنجبین بزوری اصولی دو توله داخل کرده
هفت هشت روز داده تنقیه بحب اصطمخیقون کنند بعدی و مطبوخ افتیمون ریوندی علوی خانی کنند و جهت تعدیل مزاج قرص کبر دهند و از انجیر خام و برگ سداب
و بیخ کبر و غذا به و اسقولوقندریون و برگ گز سبز و مکوه و مغز بادام تلخ هر یک دو درم در سرکه و آب کبر و طرفا و مکوه سبز ضماد سازند و غذا شوربای مرغ با نان
دهند و آب [illegible] که نوشیدن نبید تنها و عصیر برگ با عسل در این باب از مجربات است و هرمس گفته که تریاق اربعه با گلقند دهند و قرص الطحال که
معروف بقرص ریباس است در این باب مجرب بسیار است و [illegible] خوردن سکنجبین و نوشیدن سکنجبین [illegible] گل سکنجبین عسلی و
شرب با خمر ریحانی کهنه بر ناشتا و غذا انجیر بسرکه با گوشت بریان نافع است صاحب حاوی صغیر می‌نویسد که هر صبح جلاب از بادیان و زیره سیاه و تخم فقد
هر واحد سه درم با گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا مزوره نخود و مغز قرطم و اندک دارچینی سازند و یا هر صباح این قرص فنجنکشت بدهند تخم فقد تخم کاسنی مغز تخم کدو
هر واحد ده درم سکنجبین ساده بنوشند و در سکنجبین بزوری یک مثقال از آن حل کرده بدهند و یا این ماء الاصول دهند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کبر
پوست بیخ کرفس اصل السوس مویز طائفی هر واحد ده درم تخم کاسنی بادیان تخم کشوث هر واحد سه درم تخم خیارین هر واحد پنج درم تخم فنجنکشت سه درم
همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده هر صبح مقدار سی درم در آب گرم حل کرده بنوشند و برگ سداب و برگ اثل بیخ کبر اشنه

مساوی در سرکه خمر چو شانیده و قطعه نمد دران آغشته بر طحال نهند و اگر طبیعت محتبس باشد و احتیاج تلیین افتد باین مطبوخ کنند سنای مکی پنج درم هلیله سیاه هفت درم بیخ اذخر حشیشه غافث هر واحد سه درم بنفشه خشک پنج درم تخم کاسنی سه درم آلو سیاه عناب سپستان هر واحد بیست عدد در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند مغز خیارشنبر ده درم ترنجبین ده درم دران مالیده صاف نموده سحرگاه بنوشند اگر زمانه تابستان باشد و صباح اگر زمانه زمستان بود و خجندی گوید که ماء الاصول و شربت آن بدهند و غذا نخوداب بلحوم دراج و جوزه مرغ و غیره بلحوم فاخته و دراجی سازند و اگر احتیاج تلیین باشد بهمان حقنه نمایند و یا مطبوخی که در قول صاحب حاوی گذشت لیکن وزن هلیله پنج درم بنفشه سه درم و عناب بیست عدد و ترنجبین پانزده درم ست و گلقند پانزده درم عوض آلو و سپستان مرقوم و آنچه نفع میکند سوء مزاج بارد طحال اتریاق اربعه نیم درم بماء الاصول و روغن بادام شیرین ست و کذا برگ سداب خشک و مغز بادام تلخ مساوی در عرق محلول و سرکه سرشته ضماد کردن و همچنین ضماد انجیر مطبوخ معجون بجز دل و پوست بیخ کبر هر دو سوده خیلی سود مند ست

علاج سوء مزاج رطب طحال

چیزیکه مجفف باشد مثل اقراص معمول از گل سرخ و بیخ کبر و ریوند و سنبل و انگشت سول و زرشک با آب مرفا سرشته با ماء العسل دهند و ضماد معمول از پودینه و برگ سداب و تخم مرفا بسرکه تند استعمال نمایند و در مادی مطبوخ تربد و حب ایارج تنقیه کنند و بعد تعدیل قرص زرشک یا نانخه شربت بزوری حار دهند و انجیر هفت عدد با اجزای سابقه ضماد کنند و یا هر صباح سکنجبین بزوری ده درم با بیخ کبر بیست درم بدهند و غذا نخوداب بمغز قرطم یا قلیه یا کباب مرغ با مصالح گرم بخورند و یا تلیین طبیعت بحب افتیمون یا بحب ایارج فوقا نمایند و بقول ابن تلمیذ سکنجبین بزوری بماء الاصول یا شربت او بنوشند و تلیین طبیعت بحقنها کنند

علاج سوء مزاج یابس طحال

بمرطب سکنجبین افتیمونی و شربت نیلوفر چهار توله در عرق شیره توله دهند و یا در عرق نیلوفر و گاوزبان هر یک هفت توله نوشانند و شربت بنفشه و خشخاش و نیلوفر بماء القرع و ماء الخیار بنوشند و طلیه مرطبه مثل مغز تخم کدو و مغز تخم خربزه و تخم خرفه و خطمی بلعاب تخم مرو هر یک سه ماشه و شیر دختران و روغن بنفشه هر یک یک توله بر طحال نهند و گلدانند که خشک شود و شیر بر ترکنند و غذا شوربای بچه بز با خشکه گیلانی و دیگر اغذیه مرطبه تناول نمایند و آنجا که بوست مادی بود فصد باسلیق یا اسیلم چپ مقدم و در مزید بمار اجلی ملین مطبوخ و حب لاجورد و مطبوخ افتیمون فواکهی تنقیه نمایند بعده خمیره صندل ترش با عرق شیر و شربت انارین و تخم شرتیجی دهند و بقول ابن الیاس و خجندی آب عنب الثعلب و شیره بنفشه و یا جلاب از تخم کاسنی و نیلوفر هر یک سه درم و شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزوره ماش کدو و رطب و اسفاناخ بمغز بادام یا کدو بلحوم جوزه مرغ و جدی و بزغاله و ماهی فرخی و همه اغذیه مرطب فراخ خورانند و موضع طحال و کبد را بقیروطی معمول بروغن بنفشه و یا روغن کدو ضماد کنند

علاج سوء مزاج حار رطب طحال

سکنجبین بزوری که دران پوست بیخ کبر باشد بنوشند و باضمده که دران با وجود تبرید تنشیف بود مثل گل سرخ و ثمر طرفا و عفص و صندل با آب مرفا و سرکه سرشته ضماد نمایند و آنچه در علاج سوء مزاج حار مفرد و رطب مفرد گذشت مرکب نموده استعمال کنند و طبری گوید که اگر سوء مزاج حار رطب باشد در معالجه سوء مزاج حار سکنجبین معمولی و در آن دو جزو اسقولوقندریون و دو جزو وفای خشک افزوده باشند زیاده کنند و در ضماد مرو اندک اشق اضافه نمایند و ماء الشعیر نباید داد که ترطیب بغایت میکند

علاج سوء مزاج حار یابس طحال

اشربه مبرده مرطبه مثل شربت نیلوفر و بنفشه و عناب و سکنجبین با شیره تخم خرفه و ماء الجبن بنوشند و تضمید طحال باضمده مرطبه مبرده نمایند و دران آب برگ عنب الثعلب و عصی الراعی و برگ کدو و برگ بارتنگ و برگ بزرقطونا یا لعاب آن و برگ بید داخل کنند و سائر علاج سوء مزاج حار مفرد و یابس مفرد نمایند و اگر در تنقیه احتیاج مزید و حرارت یافته شود در حقنه بماء الشعیر و آب سبوس گندم و روغن بنفشه و مانند آن باک نیست و در ترطیب افزایند و غذا کاسنی مسلوق مطیب بسرکه کبر و امثال آن سازند

علاج سوء مزاج بارد رطب و بارد یابس طحال

در بارد رطب تدبیر تسخین و تجفیف نمایند بدانچه در علاج سوء مزاج بارد مفرد و رطب مفرد گذشت و در بارد یابس هرچه در علاج سوء مزاج بارد مفرد و یابس مفرد مذکور شده بکار برند و تدبیر علاجات طحال نمایند و طبری گوید که علاج این فصد ست اگر قوت اطاعت کند بنا بر زوال اکثر از طوبت و برودت که در قوی باشد بعده حل طبیعت

و تضمید طحال با آرد جو و خطمی و منفعات هر واحد یکجزو گل سرخ صندل هر واحد نیم جزو کوفته بیخته با آب عنب الثعلب و آب گز و اندک سرکه خمیر نمایند انطاکی گوید که در حار بعد فصد باسلیق
چپ اگر حاجت بود اسهال بکشایند و از مجربات جالینوس قطع شریان میان سبابه و ابهام از دست چپ است بعده اکثار بروب ربوب تخم خربزه و خیارین کنند و قرص کافور
اسقولوقندریون که در ان هر سه تخم مذکور با تخم خرفه هر واحد یکجزو و ریوند و اسقولو هر واحد نصف آن و زعفران و کافور ربع آن باشد و تا بباید قرص بسازند قرص جیست
و کثرت تضمید با سقولو و صندل بسرکه نمایند و آنچه در نیجا آزموده ام بمداومت شربت اصول و بزوری و طبیخ هلیله زرد است هر چه میسر آید و ضماد حلزون و مخلول آبی
مع انجیر مطبوخ و عدس و خوردن یکدرم مرجان سوخته و اندکی کتیرا هر روز در یکهفته صحت بخشد و مجربست و اینچو اد ربار دیجار العسل دهند و اگر سقوط اشتها عظیم پدید
سکنجبین بزوری شیر برای تفتیح دهند سعید گوید که علاج ورم حار بفصد باسلیق و شرب آب کاسنی با قرص زرشک بسکنجبین کنند تلیین طبیعت بما الفواکه نمایند و اگر تسیاح ورم باشد
شیره تخم خیار و تخم خرفه بسکنجبین بنوشانند و اگر تب ساکن شود و ورم نرم گردد بکباج غذا سازند و چون ورم بصلاح آید بغذا آمو یا در تیحمول بسرکه و ورق یا شاخ کبر بسرکه دهند جرجانی و ایلاقی
گویند که آغاز علاج بفصد باسلیق از دست چپ یا حبل الذراع پس اسهال کنند بعده تنقیه با آب مطبوخ هلیله نمایند هلیله زرد و سیاه هر یک هفت درم فرفیم شاهتره و هفت درم کزمازج تمر کبر هر یک
سه درم تخم کاسنی تخم کشوث هر یک یک نیم درم آلو سیاه تمر هندی بقدر حاجت جوشانیده صاف نموده حرکاه ز مثقال ایارج فیقرا و درم غاریقون در آب ساخته بدهند و بامداد
مطبوخ مذکور بنوشند و دو درم غاریقون با دو اوقیه سکنجبین بیرزرا پاک کنند و هر بامداد آب عنب الثعلب آب کرفس هر یک دو اوقیه با شکر یا سکنجبین بدهند و آب برگ گز و آب برگ بید
و آب کشوث هر کدام که حاضر باشد بآتش نرم جوشانیده با سکنجبین آمیخته دهند و قرص ریوند که غاریقون در ان باده کنند با آب کاسنی و سکنجبین دهند و اگر تب نباشد با ادبجبین
بدهند و برگ بید بعضی ورق حرجیر در سایه خشک کرده کوفته بیخته با دو درم شکر هر بامداد خوردن آزموده است و سکنجبین برگ بید بسبب تلخی و قبض که در وست و برگ گز در سایه خشک
کرده کوفته بیخته با شکر سود دارد و پوست بیخ کبر با سکنجبین بزوری ترش نافع ست و قوه یکدرم سوده با سکنجبین مفید و این سفوف تخم کاسنی تخم خرفه تخم خلفت کند و خشک کرده
مساوی کوفته بیخته دو مثقال با سکنجبین ترش بدهند و ضمادات ازین نوع سود دارد و بگیرند سبوس گندم و بسرکه بپزند و نمد با ند از سپرز درین سرکه تر کرده نیم گرم بر طحال نهند
و سبوس بالای نمد نهاده بندند و اگر مریض طاقت ضماد نمد ندارد و اور تففا خوابانیده و سرکه و آب گرم کرده نمد بدان تر کنند و بر سپرز او نهند و اگر حرارت قوی نباشد سد با
درین سرکه بپزند و نمد بحسب طاقت نهند و بردارند و گرم کرده باز نهند و بردارند و اگر این علاج در حمام کنند بهتر بود و خاکستر سرگین گوسفند یا خاکستر گلخن بسرکه آمیخته
سود دارد و خفقند بسرکه بیخته ضماد کردن معتدل است و همچنین بیخ خطمی و کذا سرگین گاو جوان بسرکه بیخته ضماد نیکوست و اگر گوگرد در بدان آمیزند گرمی قوی گردد
و ضمادها و شربتهای گرم در علاج ورم سپرز موافق نباشد بهتر آنکه بیم باشد که صلب گردد ابو منصور بعد بیان علاجی که در قول جرجانی گذشت و آنچه در علاج
سوء مزاج حار طحال در قول مسیحی مسطور شد می نویسد که از حلوا و اغذیه غلیظه پرهیز کنند و در اغذیه نانخواه و کبر زیاده کنند اگر حرارت قوی نباشد و اگر قوی بود کاسنی و دوا
بیخته و قطف دهند پس اگر تب و التهاب شدید باشد این قرص استعمال نمایند گل سرخ طباشیر مغز تخم کدو مغز تخم خربزه تخم خرفه هر یک چهار درم لک ریوند هر یک یکدرم زعفران
نیمدرم کافور یکدانگ قرص سازند و مثقال با سکنجبین بدهند و یا بر آب کاسنی مروق با سکنجبین اقتصار کنند که بعد ایام بمراد رسانند و انجیر در سرکه بیخته با اکلیل الملک آمیخته
ضماد کنند و یا برگ فاسوده بسرکه سرشته ضماد نمایند ابن الیاس گوید که در ورم دموی حار فصد باسلیق و اخراج خون بحسب قوت و واجب کنند و هر صباح مطبوخ از عناب
ده عدد آلو بخارا پانزده دانه تخم کاسنی سه درم و شکر سفید ده درم بنوشند و غذا ماء الشعیر با تخم کاسنی خورند و یا جلاب با عنب الثعلب نیمدرم تخم کاسنی سه درم و شکر سفید و
سکنجبین هر واحد ده درم بدهند و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه و آب طبوخ هلیله کنند و طلیه بارده مثل صندل و اقاقیا و حضض با عصاره برگ کشنیز بر طحال نهند جند هندی گوید که
بعد فصد باسلیق یا اسهال هر صباح شربت عناب یا شربت تمر هندی یا شربت آلو و آب کاسنی و آب عنب الثعلب یا این هر دو هر واحد بست درم با شکر طبرزد و سکنجبین بنوشند
و اسهال بخیار شنبر و آب کاسنی کنند طبری گوید که بعد فصد اسهال باین مطبوخ کنند تمر هندی منقی بست درم ترنجبین پانزده درم آلو بخارا سی عدد عناب سی عدد و هلیله زرد
پنجدرم تخم کشوث تخم کاسنی هر واحد کف کشنیز خشک کف کبیر برگ کاسنی صحرائی برگ عنب الثعلب هر واحد کف جوشانیده فلوس خیار شنبر پانزده درم مالیده صاف
کرده بدهند هر دو شربت یا سه ازین بنوشند اگر قوت حاجت کند و مانعی دیگر نبود و زده هم شربت ماء الشعیر مدبر باین نوع کنند آب کاسنی و آب عنب الثعلب جوشانیده صاف
نموده اندک جو مقشر کوفته درین آب بپزند چون خمسه آن باشد تر کرده بجوشانند و بقدر حاجت آب در ان زیاده کنند و بپزند تا مهرا شود و صاف نموده با سکنجبین بدهند و غذای

او کاسنی و کاهو پخته و مزوره زیرباج سازند و اگر با آن تپ باشد بدل ماء الشعیر قرص طباشیر ملین با آب انار دهند و عقب او بعد دو ساعت اندکی ماء الشعیر دهند و چون حمی و التهاب ساکن شود آهن قرص تاب با آب کاسنی و آب عنب الثعلب بخورند گل سرخ طباشیر تخم خرفه صمغ عربی نشاسته کتیرا ترنجبین تخم کشوث تخم کاسنی هر واحد سه درم مغز تخم بادرنگ مغز تخم خیار مغز تخم خربزه مغز تخم کدو هر واحد سه درم کافور یک دانگ نسخه همه را سائیده هفت درم عصاره انار ترش سوده اگر ممکن باشد و الا در آب کاسنی و آب عنب الثعلب تر کرده حل نموده ادویه مذکوره آمیخته و بقدر دو درم هر قرص سازند و هر صبح یک قرص باده درم آب کاسنی و آب عنب الثعلب پانزده درم سکنجبین ساده دهند اگر معاودت تپ مناسب بود مره بعد اخری فصد کنند و تضمید طحال بپارچه درین آبها تر کرده نمایند آب برگ و شاخ عنب الثعلب آب کاسنی آب برگ اسپغول و آب برگ بارتنگ برابر تخم حمله زین آبها سرکه داخل کرده برگرسنگی و سیری بعمل آرند و اگر حاجت تسکین سوزش باشد کافور با صندلین فزایند و ورم دموی که با آن صلابت بود بهمین علاج کنند و در تضمید سرکه که در آن زوفا جوشانیده باشند و اندک اشق حل کنند زیاده نمایند سویدی گوید که شرب و ضماد خبث الحدید و کذا اینلوفر سفید و کذا تخم او و کذا انبرباریس و کذا بیخ حماض در سرکه پخته و کذا خولان و کذا حشیش بکی و تعلیق مرجان و شرب آن یک درم با آب در سرکه و کذا طبیخ برگ طرفا با آب یا سرکه و کذا آب آهن تاب و کذا کعب بقر محرق با سکنجبین و کذا عظم مخ ثور محرق با سکنجبین و کذا کاغذ سوخته بسرکه و کذا آب سفیدقاف و کذا اغذیه بسرکه هر واحد نافع ورم طحال حار سبب است

علاج ورم صفراوی طحال

جهت منقیه صفرا ماء الفواکه چون تمر هندی و آلو بخارا و مانند آن دهند و طبیخ هلیله زرد و شاهتره و تخم کشوث با سکنجبین آمیخته بدهند و ادویه بارده چون آب جو و تخم خطمی و کاسنی با آب کاسنی و سرکه آمیخته ضماد سازند و این سفوف نافع است از رشک تخم خرفه مغز تخم خیار مغز تخم کدو مغز تخم خربزه هر یک سه درم صمغ عربی کلیه درم گل سرخ ده درم طباشیر صندل سفید هر یک نیم درم تخم کاسنی چهار درم رشک را در سرکه و گلاب حل کرده با باقی ادویه کوفته بیخته آمیز ند جمله هفت خوراک است برای هفت روز با آب کاسنی و سکنجبین بخورند و سازند ابهر نیکه در ورم دموی گذشت و بر چه در سوء مزاج حار یابس طحال مذکور شد بعمل آرند اقوال حکما ابن الیاس گوید که هر صباح جلاب با تمر هندی ده درم تخم کاسنی سه درم و شکر سفید ده درم و یا آب انار بی تخم شیره و سه اوقیه و شکر سفید ده درم و یا جلاب با عنب الثعلب پنج درم و تخم کاسنی سه درم با شکر بیاشامند و غذا ماء الشعیر بشیره خشخاش دهند و با تلیین طبیعت بجلاب ترنجبین ده درم و شقاقل از قرص طباشیر ملین کنند و تضمید طحال با ضماد بارد مثل صندلین و کشنیز تر و آب خرفه و آب برگ بید نمایند خجندی گوید که هر صبح شربت سکنجبین و یا شربت تمر هندی و یا شربت انارین و یا آب آنها بگلقند یا ترنجبین بنوشند و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه و شیرخشت و ترنجبین کنند طبری گوید که در ورم صفراوی باید که فصد صاحب او در ابتدای مرض نکنند و آنچه اخراج صفرا نماید مثل ماء الفواکه و نقوع مشمش با سکنجبین بنوشند و غذا مزورات زیرباج و حصرمیات کنند و تضمید طحال بضمادیکه در دموی گذشت با ضمافه مورد و سرکه و گلنار و گل ارمنی سازند و این نوع ورم سریع الزوال است بسکون صفرا ساکن شود و ابو ماهر درین نوع آب انارین مصور و تخم آن مع شربت بنفشه می نوشانند و نافع قوی میکرد محشی شرح اسباب می نویسد که قرص بوند که در آن غاریقون افزوده باشند نافع است با سکنجبین یا ماء الجبن و اگر تپ باشد با آب کاسنی و اول موضع را بروغن حنا و اندک سرکه گرم کرده تکمید کنند بعده ضمادیکه بیان کرده شود استعمال نمایند و اکثر بر طحال اشق در سرکه تر کرده و حل نموده طلا میکنند و ایضاً اگر هفت قیراط از آن بنوشند در حوض حمام نفع کند و باید که صاحب او قبل از آن انجیر خشک بخاید و یا بگیرند اشق دو جزو دو جند بیدستر یک جزو و بقدر یکنیم درم بخورند و این ادویه اجساد و طحال را نیز نافع است مثل آنکه نفع میکند انزروت بیخ کبر سوده که بسرکه سرشته ضماد کنند و ایضاً اگر سکنجبین با سیر بخورند اهمال کیموس سوداوی کنند و پوست بیخ بید ایضاً مثل این نوع خوب است و ایضاً اگر سیاهی و پلپل سیاه آرد جو با سکنجبین ضماد کنند نیز نفع بخشند و آبیکه در آن آهن گرم سرد کرده باشند نیز نافع بود

علاج ورم بلغمی طحال

و این بتج الطحال باشد جهت نضج و تحلیل ورم ماء الاصول بیخ اذخر بیخ کبر بیخ کرفس هر یک پنج ماشه بیخ بادیان بیخ کاسنی قوه عنب الثعلب هر یک هفت ماشه تخم کشوث شکاعی بادآورد منقوع و تند یون هر یک سه ماشه سویز منقی دو تولی انجیر زرد هفت عدد جوشانیده گلقند چهار تولی داخل کرده بدهند و بعد هفت هشت روز حب ایارج شصت ماشه و حب افتیمون ماشه هفت خوراک شیره صبح در مطبوخ مذکور شاهی یکی یک تولی هلیله سیاه یکنیم تولی تربد سفید هفت ماشه ریوند خطائی پنج ماشه زنجبیل یکنیم ماشه مغز خیار شنبر شش تولی آلو بخارا هفت عدد ترنجبین چهار تولی شربت دینار دو تولی روغن بادام چهار ماشه افزوده بنوشند و بپرهیز نخود آب و طعام نان ترید در شوربای مرغ بدهند و صبح ماء الاصول مذکور با ضمائم

چه بلغم او سوداویست وضمادات متخذ از اکلیل الملک و شبت و قصب الذریره و سداب خشک وغیر آن ابن هبة الله گوید که علاج ورم بارد بخورانیدن جلنجبین و نوشانیدن
ماء الاصول بروغن بادام کنند و اگر مرض طول کشد قرص کبر و سکنجبین بزوری دهند و اسهال بمطبوخ افتیمون کنند و غذا اطلق نخود آب سازند و اگر قوت ضعیف گردد
دراج یا تیهو بطبخن بدهند و از اغذیهٔ غلیظه حذر کنند و ریاضت قبل غذا و استحمام بر ناهار امر کنند ابن الیاس گوید که علاج ورم بلغمی تنقیه بدن از بلغم است و صباح
جلاب از اصل السوس مقشر کوفته پنجدرم و عنب الثعلب سه درم و شکر سفید ده درم دهند و غذا امروزه نخود و مغز قرطم سازند بعده تلیین طبیعت باین مطبوخ کنند سنامکی
پنجدرم تمر هندی خرشف مقشر کوفته دو درم تخم کشوث تخم کاسنی بادیان تخم کرفس هر واحد سه درم انجیر خشک ده عدد مویز منقی ده درم شاهتره رطب باقه بادرنجبویه گاوزبان
هر واحد دو درم بلیله زرد پنجدرم تمر کبر سه درم تخم خیاشت سه درم عناب سپستان آلو بخارا هر واحد بست عدد در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند خیارشنبر
ده درم ترنجبین ده درم در آن مالیده سحر گاه بنوشند و بعد فراغ از اسهال جلاب بارد از شکر سفید ده درم و آب کاسنی ده درم و تخم ریحان دو درم دهند
و غذا نخود آب بمغز قرطم و چوزه تیهو و بالیان و کباب بدهند و هر صباح جلاب از سکنجبین بزوری ده درم یک مثقال قرص اذخر باریس خورند خجندی و صاحب خلاصه
گویند که هر صباح جلاب از تخم کرفس و تخم کاسنی و بادیان شکر طبرزد بدهند بعده تلیین طبیعت باین مطبوخ نمایند و نسخه آن همانست که در قول ابن الیاس
گذشت لیکن درین شاهتره و تمر کبر و سپستان و آلو داخل نیست و با ماء الاصول و مطبوخ که در علاج وجع طحال در قول صاحب کامل خواهد آمد بعد نضج اسهال
بدهند و دوای ورم طحال که بغیر تب باشد صاحب کامل این قرص ستوده است گل سرخ ششدرم زرشک سه درم اصل السوس سه درم مصطکی سنبل الطیب
عصاره غافث ریوند چینی پوست بیخ کبر در سرکه خمر تر کرده خشک نموده هر واحد یکنیم درم غاریقون یکدرم باریک سائیده باب برگ بید و بطرفا سرشته قرص
بوزن مثقال ساخته بسکنجبین بزوری بخورند و بابیخ سوسن کبود و برگ سداب و زراوند طویل و افسنتین کوفته بیخته سفوف سازند و از یک مثقال تا دو مثقال با سکنجبین
یا آب مرزنجوش طبری بنوشند که در ورم رخو کمعروف بهیج ست اخراج ماده بحبوب و حقنها کنند و البته فصد صاحب او نکنند مگر آنکه بدن شدید الامتلا
باشد و رطوبت در سائر اعضا انشا می‌کند در بن هنگام بحذر و احتیاط در فصد باک نیست چنانچه فصد در استسقای لحمی بندرت بهر تخفیف طبیعت و اخراج
دم بار دمیکنند و صاحب این نوع ورم منع از فصد بهر آن کرده اند بسبب فاعل این رطوبات غلیظه استحاله است و هر گاه فصد کنند امن از غلظ تهیج و برد اعضا
نباشد پس علاج نسبت که این حقنه بدفعات متوالی نمایند پرسیاوشان بابونه اکلیل الملک برگ ریحان خارخسک قنطوریون دقیق و غلیظ برگ غار کرده هم
کوفته قرطم کوفته تخم کتان تخم حلبه هر واحد کف برگ شبت برگ سداب هر واحد کف صغیر انجیر سیاه سی عدد همه را جوشانیده صاف نموده بقدر رطل صغیر
بگیرند و در هاون کرده دو درم روغن خیری و یکدرم روغن بلسان و دو درم روغن بید انجیر و دو درم روغن سداب بران ریخته و نیمدرم جند بیدستر و نیمدرم
بورق و یکدانگ فرفیون مسحوق بنمک داخل کرده حل کنند بعده پنجدرم عسل سفید آمیخته باز صاف کرده نیمگرم حقنه کنند بر ناشتا و بقدر قدرت امساک آن نمایند
و بعد دو ساعت از حقنه غذا دهند و سه روز متواتر عمل آرند بعده دو روز راحت دهند و در تناول جلنجبین عسلی مداومت کنند تا آنکه در قاروره اندک نضج ظاهر
گردد و بعده این حب بخورند افسنتین رومی یکدرم گل سرخ یکنیم درم مصطکی نیمدرم شحم حنظل دو دانگ مازریون مدبر یکنیم دانگ صبر دو ثلث درم غاریقون درم
حب النار دو ثلث درم ماهی زهره خربق سیاه ملح نفطی هر واحد یکنیم دانگ همه را باریک سائیده باب برگ ترنج سرشته بقدر فلفل حب سازند و در سایه خشک کرده شربتی
دو درم و دو ثلث درم باشد و در مدت ده روز سه شربت آن استعمال کنند بعده ده روز راحت داده این قرص بخورانند پوست بیخ کبر دو درم پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان
خشک ریوند هر واحد یکنیم درم تخم کرفس انیسون صعتر فارسی زوفا اسقولوقندریون مصطکی هر واحد یکدرم سنبل الطیب نیمدرم عصاره غافث دو درم و نیم کوکب الارض
دو ثلث درم زعفران دو دانگ همه را سائیده بشراب رقیق سرشته بقدر یکنیم درم قرص سازند بعده سکنجبین از عنصل مشوی ساخته هر روز یکقرص بان تا نزده درم
این سکنجبین بخورند و غذا کبر بسرکه و سکباج متخذ از سرکه تند و لحم حمل دهند و تا ممکن شود بر زیر بادیات مزوره اقتصار کنند و از آنچه بر طحال منضج طلا میکنند این دهن ست
بگیرند روغن زیت خالص صافی شیرین معروف بزیت انفاق صد درم و بران ملیلنا مامی کوفته و صعتر ابرسا هر یک دو درم اشق و جند بیدستر و صمغ سداب هر واحد
یکدرم انداخته بجوشانند تا غلیظ گردد بعده از ثفل صاف کرده بر طحال طلا کنند و بعد ... ن خرق ... گویند که نهار ابن وشن ... بر منضج طحال انحلال کند

گویند که جمیع انواع تهیج که از فساد خلط و نه از فساد قوت باشد بروغن گل و سرکه تمریخ کنند و بخاکستر گرم بسرکه و روغن گل ضماد کنند و بر موضع رفادهٔ مبلول بدین
نهند و به بندند که این تهیج را زائل کند و بعضی اوائل گفته اند که با طحال تهیج اگر در جگر علتی و در طحال وجع نباشد بدان قدح بدفعات متوالی نهند و جالینوس
این را استعمال نمیکند و نه من و تعریق و دخول حمام و ریختن آب گرم بر طحال با تهیج را نیکوست

علاج ورم صلب طحال

اگر غلبهٔ خون باشد فصد باسلیق یا اسیلم از دست چپ بگشایند و بعد از فصد یک روز جهت تفتیح سکنجبین بزوری که دران پوست بیخ کبر باشد و مانند آن دهند و بعد از نضج
تنقیه بمسهل سودا و حب افتیمون نمایند و یا تنقیه بمطبوخ افتیمون و بسفائج و سقولوقندریون کنند و ایضاً از منقیات طحال مثل ملینات و فلوس خیارشنبر و افتیمون و غاریقون
و قنطوریون دقیق و اسارون و اسطوخودوس و بسفائج و خربق سیاه و غافث و شاهتره و لبلاب است و یا ماء الجبن با حب سفوف سودا و هند هلیله زرد و سیاه و کابلی یک
مثقال [illegible] گل سرخ [illegible] تخم کاسنی چهار درم تخم کشوث افسنتین انیسون بادیان هریک مثقالی افتیمون دو درم [illegible] دو مثقال حجر ارمنی یکدرم همه را کوفته بیخته در دو درم
با شربت بزوری یا جلاب قند آمیخته بخورند و بعد آن یک پیاله ماء الجبن بنوشند و برای تحلیل ورم سرکه و سداب و پودینه [illegible] باهم آمیخته و یا اشق در سرکه گداخته ضماد
سازند و اگر سبوس گندم در سرکه جوشانیده و اشق دران گداخته بر طحال نهند بسرعت تحلیل کند و بعد از تنقیه آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق با سکنجبین
و شربت بزوری مفید بود و قرص کبر و یا تریاق کبیر با شیر شتر فائدهٔ عظیم دارد و خوردن دو ماشه جواکهار با نمک و مرغ خورده بالائش شیرهٔ تخم خیارین با نبات شیرین کرده
نوشیدن جهت طحول معمول استاد مرحوم است و انجیر با سرکه و تخم سپند با سرکه و یا کل با سرکه ورم طحال را زائل میکند و گویند که تعلیق [illegible] بر طحال [illegible] یک روز ورم
آنرا تحلیل کند و اگر با حرارت باشد پوست کدوی خشک کرده دو درم با سکنجبین و تخم خرفه بالخاصیت تحلیل ورم طحال میکند و نوشیدن آب و خوردن طعام در ظرف چوب
بیخ گز یا چهل روز بسیار نفع میکند و خوردن [illegible] سکنجبین نیز نافع است و اسارون [illegible] طحال مجرب [illegible] ضماد او [illegible] فلفل سیاه
در طعام نیز منفی طحال است و تعریق در حمام نیز مفید بود و این ضماد معمول است آرد جو عنب الثعلب چوب انگور خشک کرده سوخته مقل بابونه اکلیل الملک اشق
چوب [illegible] در آب برگ گز و سرکه تند و آب عنب الثعلب سبز سائیده ضماد کنند و نیکوترین غذا زیرباجات است که از گوشت مرغ بچه و دراج ساخته باشند و
در همه اغذیه باید که سرکه و کبر و کرویا و زعفران و دارچینی داخل کنند و شلجم و ترب و سیر و پیاز و انجیر و جوز خوردن مفید است و برنج مضر [illegible] چند ترکیب
[illegible] نافع صلابت طحال مع امراض دیگر مسطور میشود مثلاً اگر با تپ باشد و از منضجات و مسهلات تپ بالکل زائل نشود و لمس بدن گرم ماند شیرهٔ اصل السوس
شیرهٔ بیخ کبر شیرهٔ خیارین هریک چهار ماشه شربت بزوری دو توله خاکشی چهار ماشه بدهند با سکنجبین که بدرو مفتح است بجای شربت کنند با قرص [illegible]
چهار ماشه [illegible] غذا قلیه با نان که در تپ طحال نان هم دهند [illegible] برنج منع است اگر [illegible] ندارد و بعده شیرهٔ بادیان شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ خیارین [illegible] شاهتره
شربت بزوری خاکشی و جهت آخر روز اطریفل کشنیزی با عرق شاهتره هفت توله دهند و مبالغه در تبرید طحول ممنوع است و اکثر مطحول رنگ زرد مائل بسیاهی
میباشند و گاهی با تهیج چهره و اطراف و گاهی باستسقا می انجامد دیگر اگر ضعف تپ و سرفه و قی با صلابت طحال باشد اول نضج داده سنای مکی یکتوله فلوس خیارشنبر
شش توله گلقند چهار توله روغن بادام شش ماشه افزوده مسهل دهند روز ششم بعده اصل السوس خطمی هریک چهار ماشه زوفای خشک سه ماشه تخم خیارین بیخ سوسن هریک
چهار ماشه سپستان بست دانه جوشانیده نبات یکنیم توله داخل کرده دهند یا شربت بنفشه بجای نبات کنند بعده اگر درد بازو [illegible] باشد عنب الثعلب چهار ماشه مویز منقی ده دانه
تخم کاسنی کوفته گل سرخ هریک شش ماشه سنبل الطیب که مفتح و مقوی فم معده و جگر است چهار ماشه بعرق عنب الثعلب جوشانیده شربت بزوری معتدل دو توله خاکشی
شش ماشه داخل کرده دهند غذا شله دهم روز هلیله سیاه و سنای مکی هریک نه ماشه افزایند بعده اسطوخودوس اصل السوس هریک چهار ماشه تخم خطمی شش ماشه و غیر آن
برعایت نزله دهند و بجهت رفع ضعف دیگر بدهند و بعد نضج مسهل از بادیان گل سرخ بیخ کبر سنبل الطیب گاوزبان هریک چهار ماشه مویز منقی ده دانه تخم کاسنی عنب الثعلب
سپستان گل بنفشه شاهتره پوست هلیله کابلی هریک شش ماشه عناب پنجدانه تخم بنگشت سه ماشه پوست هلیله زرد پنج ماشه هلیله سیاه نه ماشه سنای مکی نه ماشه
جوشانیده فلوس خیارشنبر شش توله گلقند ترنجبین هریک چهار توله روغن بادام شش ماشه دهند دیگر اگر با تپ سوم زرد [illegible] و در دست و پای درد و [illegible] باشد

اصل السوس چهار ماشه گل بنفشه شاهتره هر یک شش ماشه بیخ کبر چهار ماشه جوشانیده شربت بنفشه یا شربت بزوری دو توله خاکشی پنج ماشه داخل کرده دهند ایضاً اگر با تپ
باشد قرص زرشک صغیر چهار ماشه بگلقند یکتوله سرشته شیرهٔ بیخ کبر چهار ماشه شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه عرق شاهتره ده توله نبات یکنیم توله غذا شله دهند و بقولات مطلقاً
ممنوع الاسترس و جولانی و مرغن نمایند چه در تپها که متعلق طحال بود روغن مضائقه ندارد و اگر مناسب دانند اول فصد و مسهل تجویز کنند ایضاً مع تپ بلغمی قرص گل صغیر
سوده چهار ماشه بگلقند یکتوله سرشته همراه شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه عرق عنب الثعلب عرق شاهتره هر یک ده توله نبات یکنیم توله بدهند و ضماد صبر زرد مر هر یک دو ماشه
عنب الثعلب چهار ماشه گل خطمی سه ماشه کتیرا دو ماشه جدوار چهار ماشه وگاهی مقل ازرق و بیخ کبر افزایند و بدستور بر طحال استعمال کنند ایضاً گاهی مطحول هر صبح صبح نخود بریان می
میکنند و هر شب نخود و صبح قی می نماید و هر چند این عوارض در ضعف معده هم میباشد اما در اینجا غذا بر می آید و اینجا سودا می بر آید و ایضاً ورم احشا هر چند موجب جوع و قی میگردد
لیکن بدیر و عضو موف نمیباشد عنب الثعلب چهار ماشه تخم کاسنی گل سرخ هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند دو توله دوم روز سکنجبین دو توله بجای گلقند کنند غذا نان و [illegible] برنج
هرگز ندهند ایضاً اگر در فصل صیف مرد جوان مطحول باشد شیرهٔ عنب الثعلب چهار ماشه شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ تخم خیارین هر یک شش ماشه شیرهٔ بادیان چهار ماشه سکنجبین ساده
دو توله دهند و بدانند که در طحال ادویه بارد خصوصاً شیرجات بارد اگر تپ نباشد نباید داد الا خرفه که مخصوص طحال است در وقتیکه تشنگی و هوا گرم باشد مضائقه
ندارد و در صورت تپ شیرهٔ خیارین و خرفه هر دو جائز است لیکن شیرهٔ مغز تخم هندبا نه که مرطب است نباید داد مگر در صورتیکه عوارض صفرا حدت داشته باشد و گویند شیرهٔ کاسنی
بقدر و نباید داد ایضاً در فصل صیف تخم پنجنگشت سه ماشه عنب الثعلب خیارین کوفته هر یک شش ماشه بادیان چهار ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده نبات
یکنیم توله فائدهٔ کلی بنماید ایضاً اگر صلابت باقی الدم باشد و خون تا یک آثار بقی بر آید فصد باسلیق جانب صلابت کرده منضج و مسهل معمولی دهند خون آمدن
از فصد موقوف شود و اکثر عوارض از مسهل بر طرف گردد اگر صرف صلابت باقی ماند ضمادات معمولی بکار برند ایضاً اگر صلابت با تپ باشد تبرید شیرهٔ خیارین
شیرهٔ کاسنی هر یک شش ماشه شیرهٔ بیخ کبر چهار ماشه عرق شاهتره ده دام شربت دینار دو توله خاکشی پنج ماشه دوم روز سکنجبین سوم روز شیرهٔ بادیان
افزایند و بجهت شام اطریفل کشنیزی عرق عنب الثعلب و مقل ازرق یکتوله بسرکه تر کرده رانیده چلنی دو ماشه بیخ کبر دو ماشه سائیده حل کرده بر پارچه با آب تر کرده
مالیده بچسپانند ایضاً بانزله و تپ اطریفل کشنیزی خورده مطبوخ دوس شاهتره عنب الثعلب بیخ کبر هر یک چهار ماشه جوشانیده شربت بنفشه خاکشی داخل کرده
بازپسین بادیان چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه افزایند ایضاً اگر با تپ و صلابت بسوی جگر نیز باشد گل سرخ گل نیلوفر هر یک چهار ماشه تخم خیارین تخم کاسنی
بیخ کبر شاهتره هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند دو توله داخل کرده دهند ایضاً اگر مطحول را نفث الدم با نفث طحال بود اول عناب پنج دانه گل بنفشه پنج ماشه
بهدانه سه ماشه اصل السوس چهار ماشه جوشانیده شیرهٔ بیخ انجبار شیرهٔ مغز تخم هندبا نه شیرهٔ کاهو شیرهٔ خرفه هر یک شش ماشه ویاقوقا توله داخل کرده کتیرا یکماشه
سوده پاشیده بدهند اگر حرارت زیاده باشد اصل السوس موقوف کنند و برای تنقیه جانب چپ و درد پهلو روغن حنا بمالند بعده فصد باسلیق خون پاو سیر
بگیرند باز در جوشانده اول خطمی چهار ماشه سپستان بست دانه خیارین کوفته شش ماشه افزایند و از شیرجات کاهو و خرفه موقوف کرده گلقند دو توله بجای
دیاقوذا کتیرا کنند باز شاهتره شش ماشه اضافه کنند بعد حبس خون اگر صلابت و درد جانب طحال و خفتن بر پهلوی چپ دشوار و اندکی سختی جانب کبد باشد
مسهل مبارک زعناب پنج دانه بهدانه سه ماشه اصل السوس خطمی بیخ کبر هر یک چهار ماشه گل بنفشه سه ماشه عنب الثعلب شش ماشه سنای مکی یکتوله جوشانیده فلوس
خیارشنبر شش توله ترنجبین گلقند هر یک چهار توله روغن بادام شش ماشه بدهند بعد سه ملات تسکین داده بعد چهارده روز فکر طحال عرق وارند بادیان عنب الثعلب
تخم پنجنگشت هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه شاهتره شش ماشه جوشانیده گلقند دو توله دهند بعده اگر درد بجانب کبد و طحال باشد جوارش کمونی با شیرهٔ بادیان
شیرهٔ تخم پنجنگشت شیرهٔ بیخ کبر هر یک چهار ماشه شیرهٔ کدو یا دو ماشه شربت بزوری معتدل دو توله دهند باز شیرهٔ اصل السوس چهار ماشه افزایند چون درد جانب جگر
کم شود و درد بجای طحال باقی ماند قرص گل صغیر چهار ماشه کوفته بگلقند یکتوله سرشته با شیرهٔ بیخ کبر چهار ماشه شیرهٔ عنب الثعلب شش ماشه عرق عنب الثعلب ده توله
شربت بزوری معتدل چهار توله حل کرده بدهند و وج ترکی سوده و بیخ کبر سوده بروغن گل بر موضع طحال ضماد کنند ایضاً اگر با ورم سپرز شکم دم و ضیق النفس
و بیمار چهار ماه و ضعف باشد ریوند خطائی چهار ماشه زنجبیل مصطکی هر یک یکنیم ماشه سوده با عسل سه توله شب لیسانیده صبح شیر شتر شش توله نبات سفید

یکنیم توله با اندکی شیرینج دهند غذا ارزن با عسل و شوربای بچه قاز و از پشک بز و شتر شبت سنبل صبر برگ گز عنب الثعلب در بول شتر ضماد کنند و تا بیست یک روز
بعمل آرند ایضاً اگر با نفخ بسیار باشد و اسهال بعد غذا عادت گردد جوارش بلیلجات و فلافلی و نمک سلیمانی تجویز نمایند و سه ماه به بریان بخورانند و مربای زنجبیل
اصل السوس بیخ کبر عنب الثعلب هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات یکنیم توله دهند و اگر گرمی بسیار گردد خیارین کوفته ششماشه افزایند ذکر بعض ادویه
یونانیه که در مطبوخ لین مستعمل میشود حرف سه درم کوفته بیخته با یکدرم شکر آمیخته هر روز متواتر با سرکه بخورند که مجرب حکیم علی است و دیگر مرجان سوخته یکدرم با دودانگ
کتیرا بخورند و یا مرجان سوخته دودانگ با شکر یکمثقال و عرق بهار چهار مثقال تا یکهفته مداومت نمایند که در ازاله سپرز مجرب صاحب تذکره است
ایضاً مسهل که در مطبوخ معمول است گل بنفشه پرسیاوشان شاهتره هلیله سیاه پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هر یک ششماشه عناب بیست دانه اصل السوس
زوفای خشک گاوزبان تخم خطمی بیخ کبر هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه سنای مکی یکتوله جوشانیده صاف کرده مغز فلوس خیارشنبر پنج توله ترنجبین سه توله
گلقند چهار توله روغن بادام ششماشه افزوده دهند و بجای آب عرق شاهتره و در مسهل دوم حب ایارج نه ماشه چهار گهری شب باقی مانده با آب گرم تناول نمایند و صبح بدرقه
مسهل مذکور بنوشند و بعد مسهلات قرص زرشک صغیر چهار ماشه سوده سکنجبین یکتوله سرشته بخورند بالا آش شیر تازه کشیده اصل السوس هر یک چهار ماشه نبات یکتوله
داخل کرده بنوشند و در مطبوخ لین گاهی فصد باسلیق ایسر و گاهی سلیم ایسر معمول است و دیگر از صبر سقوطری پوست بیخ کبر پوست بیخ گز تخم سپند قند سیاه از هر یک دو درم غاریقون
سفید ریوند چینی از هر واحد یکدرم کوفته بیخته در سرکه انگوری کهنه سرشته حب ها بقدر نخود سازند و طفل را دو حب بحسب مزاج و سنان یکی صبح و یکی هنگام خواب با سرکه
اگر سرکه فرستاده باشند و الا با مطبوخ مناسب از پرسیاوشان و اصول و بزور بدهند و آدم کلان را از یکدرم تا یکمثقال بخورانند که در ازاله طحال مجرب النفع است و گاهی مرجان
محرق شیطرج هندی اشق عوض بیخ گز و غاریقون و ریوند چینی داخل میکنند و وزن همه مساوی میگیرند دیگر پوست بیخ کبر ریوند هر واحد دو درم نانخواه تخم کرفس
نمک لاهوری هر واحد یکدرم مرکی نیمدرم در عرق برگ صبر تر حل کرده حب بقدر کنار دشتی ساخته [illegible] بخورند ایضاً [illegible]
سنبل الطیب نانخواه کبابه دو قو مقل فطراسالیون هر یک سه توله اسارون بلیلجه سیاه حب بلسان عود بلسان [illegible] افسنتین انیسون [illegible] چینی بادیان مصطکی
برگ نارنج هر یک چار توله چوب چینی گل سرخ هلیله سیاه هلیله زرد و کابلی و بلیله و آمله هر یک پنج توله آب ادرک سه پاو و آب لیمون نیم آثار [illegible] آثار نبات پنج آثار
بدستور مرتب ساخته دو مثقال بنوشند و حب کبر و سکنجبین [illegible] و ریوندی و سفوف کبر و عرق نانخواه مرکب و قرص کبر نیز مجرب است ضماد انجیر زرد [illegible] در سرکه خیسانیده صبح
سائیده چوب انگور سوخته پوست بیخ کبر پشک آهو گل بابونه گل خطمی اکلیل الملک عنب الثعلب صبر سقوطری سنبل الطیب ایرسا سوده آمیخته بهنگام ضماد کنند و دیگر اشق یکتوله در سرکه انگوری
نیم پاو بر آتش بگدازند بعده پوست بیخ کبر ریوند خطائی جدوار فسنجی هر یک ششماشه کوفته بیخته با اشق حل کنند تا شکل مرهم گردد بر پارچه مالیده بر طحال بچسپانند و دو
تکمند تا از خود بیفتند و گاهی اکلیل الملک برگ سداب هر یک ششماشه اضافه کرده میشود و گاهی تخم کتان تخم حلبه هر یک ششماشه انجیر زرد دو توله نیز افزوده میشود دیگر زرنیخ
و سفید پوست بیخ کبر هر یک ششماشه تخم حنظل ترمس هر یک سه ماشه بابونه نه ماشه [illegible] زهره گاو یک عدد در سرکه یکدرم حل کرده بهنگام ضماد نمایند و بالای آن برگ بید انجیر
یا پلپه کهنه نهاده بندند که مجرب است و دیگر سبوس گندم نیم پاو پاشیده نه روز در سرکه تر کرده خشک کنند پس خوب کوفته بیخته اشق در قدری سرکه گداخته با سبوس مذکور در
سکنجبین بسرشند و بر پارچه گذاشته بر موضع طحال نهند و زمانی معتد به بسته دارند تکرار چند روز که از ابتدا صلابت طحال و دیگر اورام صلبه نماید مجرب است و دیگر ضماد اشق
مقل ازرق جاوشیر هر واحد یکتوله با سرکه تند کهرل کرده شکل مرهم ساخته نیز معمول است و ضماد خاکستر چوب تاک خاکستر پشک بز مساوی بسرکه هم نافع و ضماد انجیر و ضماد اشق و ضماد
مقل و ضماد مسمی بقرص الضماد هر واحد مفید و دیگر انجیر صحرائی انگور شغال برگ گز سبز هر یک دو توله بسرکه ضماد کنند و اگر انجیر سیاه [illegible] عدد در سرکه کهنه دو شبانه روز خیسانیده
در شهد یا سکهرل کنند تا شکل مرهم شود و پس قسط تلخ چهار درم مغز بادام تلخ [illegible] کبر اسقولوقندریون گل گز برگ گز عنب الثعلب هر یک سه درم اشق دو درم انجیر [illegible]
آلوده بر طحال نهند بر نهار و بعد یکساعت بشویند با بابونه و اکلیل الملک و شبت و کرنب برابر و در آن [illegible] باشند و باز تکرار ضماد نمایند هر روز چهار پنج بار تا [illegible]
اثر ملی طحال نماند دیگر طبیبی در شاهجهان آباد برای ورم سپرز تجربه کرده مقل را در سرکه و روغن گل بخته بر پلپه کهنه نهاده می بست و در مدت سه چهار روز ورم بالکل زائل گشت
اتفاقاً طفل شصت ساله را این علت عارض شده و آن طبیب همان ضماد معمول خود نهاد روز دوم نصف ورم باقیماند لیکن در همه بدن ورم حکمی ظاهر شد

و اضطراب عارض گردید و از خروج ریح باسفل اندک راحت یافت و اشتها ساقط و بول و براز تا یکهفته محتبس شد و از مسهل قوی چند سدهٔ سخت برمی آمد و باز حال
بدستور بشد آخر بحکیم علوی خان رجوع کرد اوشان مطبوخ اقولوقندریون باضافهٔ ریوند خطائی نه ماشه و روغن بید انجیر مرکب سه مثقال و شربت دینار دو توله
نیم گرم نوشانیدند و غذا بعد یکپاس شوربای مرغ و فاخته مرغن صبح و شام بدون نان دادند روز چهارم دو سه مرتبه اجابت طبع شد و سده ها برآمد و بجای آب عرق بادآ
وکوه و خار خسک مقرر فرمودند بروز هفتم یک نوبت اسهال رقیق متعفن مختلف الالوان قریب سه پاو و بول بسیار آمد و همه عوارض بقدر نصف تخفیف یافتند و روز هشتم
اسهال بسیار و اشتها شدید گردید دهم روز مطبوخ موقوف کرده صعتر دو ماشه سوده بدواء الملک کبیر سرشته خورانیده شیرهٔ تخم [...] یکنیم توله مویز منقی دو توله گلوی سبز یکتوله
در عرق جوانسه و بادرنجبویه و کوه هر یک نیم پاو شربت دینار چهار توله دادند غذا ارزن با شوربای مرغ ازین دوا موقوف نشده اجابت دو مرتبه میشد و در پانزده
روز صحت یافت و سبب مضرت ضماد استعمال آن قبل از تنقیه بود ایضا سکنجبین افتیمونی نافع طحال افتیمون در صره بسته بسفایج هر یک ده درم گاوزبان برگ فرنجمشک
تخم کاسنی شاهتره بادرنجبویه اسطوخودوس گل سرخ هر یک پنجدرم تخم کشوث سه درم و بیخ [...] چهار درم در آب مروق کاسنی و عنب الثعلب هر یک یکنیم آثار
شب خیسانیده صبح جوش دهند که چهارم بماند بمالیده صاف نموده گلقند سه پاو اضافه نموده بجوشانند که بنیمه آید بمالیده صاف نموده سرکهٔ مقطر یکنیم پاو
قند سفید نیم آثار داخل کرده قوام سازند نوع دیگر برای صلابت طحال که با حرارت بود نافع ست افتیمون چهار توله انجیر زرد هفت عدد پوست بیخ کبر بیخ کاسنی
هر واحد دو توله تخم فنجنکشت تخم خیارین سیاوشان تخم کاسنی کزمازج تخم کشوث اصل السوس گل سرخ بهارون هر واحد یکتوله گلقند سه چند سرکه بقدر حاجت بدستور
مربا سازند ایضا اقراص فنجنکشت نافع طحال ست که با حرارت بود تخم فنجنکشت تخم کاسنی پوست بیخ کبر مغز تخم خیارین تخم کشوث گل سرخ کزمازج هر واحد دو درم سیاوشان
نیم درم بآب عنب الثعلب قرص سازند خوراک دو مثقال و نوشیدن عرق برگ گز یا آب آهن تاب بجای آب تازه سودمندست دیگر انجیر کهنه در سرکهٔ کهنه سائیده صبر چهار ماشه
[...] چهار ماشه سوده آمیخته نیم گرم ضماد کردن صلابت و عظم طحال را نافع ست دیگر تخم فنجنکشت پوست بیخ کبر مساوی در سرکهٔ تیز خیسانند و هر روز تجدید
سرکه کنند تا یکهفته بعده در سایه خشک کرده دو درم با سکنجبین عسلی خورند که مفید بود دیگر ضماد شیطرج بسرکه سائیده نیز محلل ورم سپرزست و تخم ترب سائیده با سرکه
یا سکنجبین خوردن دافع طحال ست و نوشیدن آب برگ گز یک اوقیه با ده درم سکنجبین نافع و شیر شتر و بول آن آمیخته نوشیدن مفید و کذا بسفایج و ماهودانه و مغز بادام تلخ
و عروق الصفر و قردمانا هر کدام دو درم سکنجبین یک اوقیه نافع و آب ترب افشرده دو اوقیه منقی طحال ست دیگر پوست بیخ کبر دوازده درم تخم شبت ایرسا هر یک
شش درم خردل دو درم مرمکی هفت درم همه را کوفته بعسل سرشته دو درم بخورند و ازین اجزا ضماد نیز سازند دیگر برگ کرنب و اشق و قنطوریون و غافث و ابهل و
سعتر مساوی در آب و سرکه نیک جوشانیده هر روز یک اوقیه بخورند و بقول ثابت اگر قطرفادر در دهان گیرند تا یکساعت و آب او فرو برند و بعد ازان آنرا [...]
بیرون اندازند و عقب او نمک یکدرم بخورند چند روز طحال را لاغر کند و مجرب نوشته و سبوس گندم شبت در سرکه پخته ضماد کنند دیگر ضماد حب البان و آرد شیلم
سائیده در سرکه سرشته و کذا ضماد بیخ کرمهٔ بیضا و انجیر مساوی و کذا اشق محلول بسرکه و اقولوقندریون و بورق و پوست بیخ کبر ضماد کردن و کذا خولان هندی
[...] ضماداً و کذا شرب لک دو درم با سکنجبین تا پنج روز متواتر و کذا ضماد مر واحد و تحلیل صلابت طحال مجرب سویدیست و بدانکه شرب و ضماد جوز بوا و کذا
گل ابلاب سفید و کذا بیخ فاشرا و کذا بیخ مازریون و کذا ایرسا بسرکه یا در آب پخته و کذا تخم فنجنکشت و کذا عرطنیثا که آن بخور مریم و کذا اسکنجبین و کذا غافث و کذا اطر
و کذا صمغ امرود بری بسرکه و کذا اقحوان و کذا گل مختوم و کذا بول شتر اعرابی و کذا قسط و کذا کمافیطوس صنوبری و شرب حب البان بسرکهٔ ممزوج و کذا بیخ [...]
یکدرم بسرکهٔ ممزوج و کذا برگ [...] سائیده با سرکه و کذا مطبوخ او بسرکه و کذا زراوند مدحرج با سکنجبین و کذا کعب بقر محرق با سکنجبین و کذا اشق یکمثقال با سکنجبین و کذا [...]
یک قیراط بجلاب و کذا همه بری یعنی برگ نیل دشتی و کذا بیخ چقندر بسرکه و خردل و کذا شاخ گوزن سوخته سفید یکمثقال و کذا عصارهٔ بروی هر یک اوقیه و کذا
خاکستر بروی دو درم و کذا اکل جبنهٔ بری بسرکه و کذا دارفلفل و کذا آب برگ نورستهٔ صفصاف و کذا پوست بیخ او در آب جوش نیک داده سه روز متواتر نوشیدن
و کذا مغز کلنگ بعسل و کذا پوست شجر خرنوب شامی بسرکهٔ عنصل و کذا مرجان سرخ یکدرم با سکنجبین و تعلیق آن با طحال رسد بست روز متواتر و کذا اکل طرفا
بسرکه یا شراب و کذا جگر دلدل در تنور بریان کرده قدری ازان خوردن و اندکی باقی گذاشتن کذا کعب بقر محرق با سکنجبین و ضماد برگ شجر بان سوده بعسل

آمیخته وکذا کندر و سرکه و اشق و پوست بیخ کبر وکذا جمیز تنها و با اشق محلول بسرکه وکذا خمیر جمیز وکذا ازوفای خشک و انجیر وکذا اعدس سوده بسرکه پخته وکذا کندش
وکذا پوست بیخ بید سوخته بسرکه سرشته وکذا ارک وکذا ازوفای رطب و انجیر و بورق وکذا اشق مع بورق وکذا اسفنتین مع آرد شیلم و انجیر و نطرون وکذا آب گوگرد
و تعفوق بهران وکذا افربیون سه درم ترمس سه درم فلفل سیاه نیم درم برگ سداب خشک یکدرم وکذا بورق وکذا برگ خوخ وکذا نطرون و ازوفای خشک و انجیر وکذا
صدف فرفیر وکذا آرد جو و پوست بیخ کبر وکذا آب پودینه و موم و روغن سوسن وکذا زهره بلع که آنرا شوریج گویند وکذا حلتیت وکذا برگ فسوس تازه سوده بسرکه
سرشته وکذا برگ یاسمین بری و برگ شیطرج تا سه ساعت و بعده دور کردن وکذا شیر فرد وکذا تخم انجره و روغن سوسن و موم وکذا بیخ سوسن مع اشق و مقل بعصاره
قنطوریون دقیق سرشته وکذا خردل با اشق محلول بسرکه سرشته هر واحد نافع صلابت طحال ست و باقی ادویه مفید صلابت همانست که در ورم بلغمی طحال در قول
سوی مسطور شد ذکر بعض ادویه هندیه که اکثر ازان در مطبول مجرب و معمول راقم ست عرق گندهک از یک سرخ تا چهار سرخ در آب یا گلاب آمیخته
نوشیدن برای تحلیل صلابت طحال و زیادتی اشتها بی نظیر ست دیگر سهاگه یکحصه خردل سه حصه کوفته بیخته بقدر یکماشه خوردن بسیار نافع و همچنین نوشادر نیم درم
با آب ترب خوردن و کنجد و ترب مساوی سائیده گرم کرده بر سپرز ضماد کردن مجربست دیگر خوردن اچار انبه که در سرکه سقط ساخته باشند با غذا هر روز بشرطیکه
سرفه نباشد و مالیدن روغن سرشف نیمگرم هر روز یکبار بر طحال در دفع صلابت آن مفید ست دیگر کچلی بقدر سه چهار سرخ در قند سیاه حب بسته بخورند
و در غذا روغن زیاده تناول کنند و بتدریج تا یکماشه رسانند و اگر حرارت زیاده کند با شیره تخم خرفه و نبات بخورند که در ازاله صلابت طحال همواره معمول
این حقیر الحال ست و در ازدیاد اشتها و باه نیز اثری قوی دارد دیگر ایلوه سهاگه بریان هر دو مساوی سائیده با قند سیاه بقدر نخود حب سازند و از نیمدرم
تا یکدرم بحسب حاجت تا یکماه بخورند و اگر هر روز نتوانند خورد یکروز فاصله داده بخورند وقت شب بعد یکساعت بخوری از تناول غذا و بالای آن هیچ چیز
نخورند و از ترشی و اغذیه نفاخه پرهیز نمایند در دفع صلابت مجربست و اگر فلفل سیاه و حلتیت اضافه کرده هر چهار مساوی بگیرند و در آب گهیکوار کهرل کرده
حب بقدر فلفل بسته دو حب صبح و دو شام بخورند نیز برای صلابت طحال و درد مفاصل معمول ست دیگر پوست هلیله زرد زنجبیل شیطرج اشخار سفید تنکار
بریان زیره سفید نمک سیندهو شوره قلمی باتر نمک زیره سیاه همه برابر کوفته بیخته بقند سیاه کهنه سه ساله دو چند ادویه سرشته حبها خرد بندند و از دو ماشه تا چهار
ماشه با آب گرم بدهند که در ینباب معمول ست دیگر شوره قلمی سهاگه بریان شب یمانی بریان نمک سونچر نمک سانبهر پوست هلیله زرد آنبه هلدی اجوائن هر یک یکدرم
کوفته بیخته سه دفعه در آب لیمو و سه دفعه در آب ادرک کهرل کرده حب بقدر کنار دشتی بندند و یکی صبح و یک شام خورند که بکثرت بعمل آمده و اگر ایلوه و زنجبیل و فلفل سیاه
اضافه کنند قوی تر گردد و نفخه طحال را نیز نافع بود دیگر فلفل گرد بیخ کبر سهاگه بریان نانخواه و فلفل و نوشادر سعد تخم فنجنگشت شب یمانی صبر هر یک سه ماشه
پوست هلیله زرد و پوست بلیله مصطگی هر یک هفت ماشه نمک لاهوری یکتوله در عرق لیموی کاغذی و گهیکوار کهرل کرده حبها بقدر نخود ساخته دو عدد صبح
و دو عدد شام بخورند دیگر کیف دریافرول نوشادر شوره قلمی کشتی گندهک مرچ سیاه سهاگه مساوی کوفته در آب گهیکوار خوب کهرل کرده بقدر کنار دشتی
حب بسته یک حب نهار بخورند که منقول از مجربات والد بزرگوار و معمول این خاکسار ست دیگر زنجبیل سهاگه بریان شب یمانی بریان نمک سونچر نمک سینده پوست
هلیله زرد شیطرج اشخار سفید شوره قلمی فلفل سیاه نوشادر زیره سیاه و سفید و اجوائن جوا کهار باتر نمک حلتیت مساوی کوفته با آب گهیکوار کهرل کرده حب بقدر
کنار دشتی بسته یک صبح و یک شام بخورند دیگر فلفل دراز فلفل بهٹکری بریان سهاگه نوشادر اجوائن دار هلد نمک سنگ نمک شور جوا کهار بار کتائی هر واحد یکتوله
در رس گهیکوار دو سه گهڑی کهرل کرده بستو حب بسته بخورند دیگر زنجبیل فلفل دار فلفل زرد چوب چیته کمیله جوا کهار مساوی بسته حب ساخته بخورند حب با دو گوله
کود در آب بیخ سهجنه ساخته بلیشو نیز مفید ست و خوردن گوشت جهو که با مصالح پخته صلابت طحال را مفید و مجرب ست در بیاض والد مرحوم مرقوم ست که بیخ حنظل
و اسگند مساوی کوفته تا سه روز با آب خوردن جهت طحال مجربست و سهاگه تلیه بریان صدف سوخته مساوی سوده بقدر یکماشه با عسل شش ماشه آمیخته
تا دو هفته خوردن در بیاض استاد مغفور مجرب نوشته دیگر از روغن زرد چهار درم و قند سیاه سه درم و قدری آرد گندم حریره ساخته بدارند و لسن کوفته
آب او چهار درم گرفته اول بنوشند و بالایش حریره مذکور بیاشامند در یک روز نهایت تا سه روز بپیدر ادور کنند و مجربست و کم نمودن آب سیر را

حسب طاقت مریض موقوف برای طبیب ست و احقر نصف وزن آن بعمل آورده و مفید یافته اما گرم مزاجان و نازک طبعان نباید داد دیگر ترید موصوف پوست
بلیله زرد و املیوه سهاگه مرچ سیاه مساوی در آب گهیکوار چهار پاس کهرل کرده حبها ساخته بقدر یکدرم بخورند دیگر از صبر بیخ کبر نوشادر مرکی مساوی در آب مذکور حب بقدر
کنار دشتی بسته صبح و شام یک یک خورده باشند دیگر صبر سقوطری قرنفل نمک هندی زیوند خطائی شوره قلمی کوفته بیخته حب بمقدار یکماشه بسته صبح و شام
یک حب در سکه گاو غلوله کرده فرو برند دیگر اجواین پوست بلیله زرد هر یک بیست دام بیخته کیٹ یعنی خبث الحدید سی دام بیخته هر سه را اندکی کوفته در ظرف کهنه
چرب کنند و قند سیاه برابر ادویه درده برابر همه آب شیرین شربت کرده و شیره برگ گهیکوار مقشر نصف وزن قند داخل کرده دهن ظرف محکم بسته در خاکی که سرگین
اسپ دران بهین نموده باشند دفن کنند و بعد از ان تمام مغاک را از سرگین پر کنند و سه هفته بدارند پس برآورده صاف نموده در شیشه کنند و صبح و شام یکدام یا
یکنیم دام یا زیاده حسب حال بنوشند برای سختی طحال و نفخ و درد شکم و اشتها تجربه رسیده دیگر آب لیمو یکدام آب پیاز یکدام با هم آمیخته بنوشند تا چهارده روز بعمل آرند
و غذا از مرم شل کهچری و دال خشکه بخورند نافع بود و خوردن اچار کیلی نیز مفید بصاحب طحال ست و چونه آب نارسیده باریک سائیده در شهد آمیخته بر سپرز ضماد کنند و بالای
آن برگ بید انجیر بندند دیگر گونپل کریل خشک کرده سه نیم مثقال مرچ سیاه نصف وزن آن کوفته بیخته هر روز سه ماشه همراه آب بخورند که صلابت طحال دور کند و سبوس گندم و خاکستر
[illegible] بسرکه بکوبیم طلا سازند اگر سبجی از دو ماشه تا شش ماشه بقند سیاه آمیخته بست و یک روز بخورند لیکن طلب تب نباشد و از ترشی و بادی پرهیز کنند نیز مفید بود
و دیگر اجواین یک رطل ترپهله ترشه هر پنج نمک انتخا سفید کنائی ترید زیره سیاه مرچ بادیان اجمود بدهارا هر واحد یکدام نیم کوفته در آب برگ گهیکوار بست عدد آمیخته
در سایه خشک کنند و کوفته بیخته تا سه ماشه با آب تازه بخورند که نافع طحال و بائی سوال و ملین طبع ست دیگر برگ جهاؤ خشک کرده کوفته بیخته شکر مساوی آمیخته دو درم
خورده باشند که نافع صلابت طحال بود دیگر سفوف هندی کبابه چکر مول اجواکهار بلیله زرد انگوزه نمک سنگ نمک سونچر زنگ کابلی شیطرج کف دریا ترید سفید نانخواه
مساوی کوفته بیخته بقدر یکتوله صبح و شام بخورند که دافع صلابت طحال ست ایضاً شربت برگ فراش که در دفع طحال از عمل اهل هند ست برگ فراش نیم رطل در روز
درچهار رطل آب خیسانیده بجوشانند و فتیکه آب سوم حصه ماند صاف نموده یاو آثار شکر داخل کرده بقوام آرند و دو توله استعمال نمایند و گویند که اگر کندش خشک
سه ماشه سوده در قند سیاه کهنه یکتوله آمیخته غلوله بسته بخورند در یک عشره ازاله صلابت و عظم طحال میکند لیکن در مریض ضعیف و نحیف استعمال نباید کرد و غذا خشکه
با حضرات بخورند و اولی آنست که اولا کمتر از مقدار مذکور بعمل آرند و اگر بسبب سلیم دست راست از فتیله یا پارچه داغ نهند و مدتی آنرا مترشح شدن دهند سختی سپرز را که
تمام شکم گرفته باشد عجیب مجرب نوشته اند و اگر آهک آب نارسیده با دک مغز بندق هندی کوفته در پاره از مغز ثمر کیله رسیده آمیخته بر بند ساعد دست راست از
طرف انسی محاذی انگشت وسطی گذاشته از پارچه کرپاس ببندند و تا یکپاس بدارند تا آنکه بحدت آهک آنجا آبله پیدا شود پس دوا دور کنند بلا شک فائده دارد
اقوال حذاق شیخ الرئیس میفرماید که چون دانند که سبب در صلابت طحال سدد از خون کثیر سوداویست باید که فصد باسلیق و باسلیم کنند و باسلیم را بگذارند
تا خون او از خود بند شود اگر قبل سقوط قوت منحبس گردد و گاهی بفصد وداج ایسر مضطر میگردند و لباست که بعد فصد حاجت استفراغ بحب ایارج مخرج سودا باشد
از انچه در باب یرقان اسود گفته شده می افتد و باید که قانون مذکور در علاج صلابات از تلیین که تابع هر تحلیل است باید فراموش نکنند تا خلط متحجر نگردد و هرگاه
از حین فراغت یابند یا احتیاج آن نباشد واجب بود که ادویه جلاء مقطع که دران حرارت بسیار نباشد استعمال کنند و گاهی این اغراض در ادویه مفرده بتنها حصول
و گاهی بسوی ترکیب ادویه احتیاج افتد و ادویه مفرده که این فعل کنند آن ادویه ایست که دران تلخی و قبض با حرارت معتدل و قبض باشد و گاهی ادویه مفرده این
فعل بجا صیتیکه در آنهاست میکنند پس هرگاه دوای بیابند که دران حرارت تنها باشد بسرکه و اندکی شب بیامیزند چه شب بقوت خود افاده تلطیف مینماید
و دوای مذکور در مرض طحال بزرگی که در باطن ساعد چسپست نافع و اکثر تدبیر ملطف در شفای طحال کفایت کنند و گاهی اتفاق افتد که تدبیر مخصب بدان نفع کند چون
سدد و چیدگی کند و مغلظ خون نباشد یا همچنین باشد لیکن جگر به صلاح او قوی باشد پس تدبیر مخصب بسبب ترطیب خون تعدیل و اصلاح او کند و سودا را ابلکند
و گاهی صلابت طحال بدان حد رسد که علاج او استعانت بمشروبات بدون ضمادات کفایت نباشد و همه غیر شیر غیر شیر شتر برای طحال ردی ست و
ادویه مفرده که برای این سبب استعمال کنند اینکه فعل آنها پوست بیخ کبر بود که آن اکثر بعمل غلیظ دموی و ردی اخراج نماید و شفا دهد خصوصاً چون

با سکنجبین بزوری بابل ہم شیئی بخورند و آن نہایت است بلکہ مثل قنطوریون و عصارۂ این نیز ہست وخصوصاً دقیق و بیخ سوسن و زہر ملح و وج و معجون تعبیل ہر روز
ملعقہ و تخم فنجنکشت و آس و کما فیطوس و کما دریوس و جنطیانا و فراسیون خصوصاً با آب آہن تاب و عنصل نہایت نیکوست و بہتر سکنجبین با ہمہ است و
اسقولوقندریون بعصارۂ طرفا و حرف و شونیز و عصارقیون تنہا سکنجبین با قنطوریون و شربت از ہر کدام ازینہا مثقال تا دو درم بود و افتیمون یکدرم در اوقیہ سکنجبین
چون بکار برند چیزیکہ در طحال باشد باسہال بر آرد و اوزا الاغ کنند و اشق و ترمس لاسیما طبیخ او و سکنجبین و طبیخ سویلا با آب خالص و سکنجبین بنوشند و یا با آب مطبوخ جعدہ
و حماض بری با سکنجبین و عصارۂ شوک تازہ یا شبت خشک ہر روز دو درم بخورند و عقب او بول اشتر بنوشند یا عصارۂ غافث دو درم با آب مطبوخ افسنتین و انتفاع بشیر شتر و بول
آن خیلی شدید است و این ہر دو ضعیف و قوی بحسب حال خود بخورد و بہتر آنست کہ ناقہ اعرابی و شیخ ذکر فرس و بادیان بچرانند پس ہرگاہ از شربت او انہضام ورم و در تقلل
استفراغ سودا ظاہر شود و بعد آن بتقویت اقدام نمایند و بالطبع در سرکۂ کہنہ ہفت روز تر کنند و این بالطبع ہر روز سہ ملعقہ بخورند و عقب این آن سرکہ بنوشند و یا تخم ترب بلغیم درم
بسرکۂ کہنہ بخورند و یا طبیخ برگ جوز تازہ بسرکۂ عنصل یا آب برگ کبر با سکنجبین یا ناردین بسرکۂ عنصل و از انچہ قائم مقام دوای با خاصیت است دو درم تخم خشخاش بسرکہ بود
یا سپید خوب باریک سائیدہ مثقال بخیری از اغمریۂ طحالیہ یا جرادۂ کبد و زم یا انفس کبد خشک کردہ سائیدہ دو درم با سکنجبین بخورند و ایضاً تخم قصب و تخم کشوث
و برگ بید بسبب تلخی و قبض او و تخم حماض و تخم سرمق و ثمر طرفا و برگ او یا شش روباہ یا جگر او خشک کردہ دو درم با سکنجبین یا طحال گورخر یا طحال اسپ و مہر ہر کدام
کہ باشد دو درم خشک و یا بگیرند شیرہ و ذبح کردہ خشک کنند و سائیدہ ہر قدر کہ در سہ انگشت آید بخورند و یا ہفت شیرہ فربہ بگیرند و ذبح کردہ پاک نمودہ در دیگ گلی نہند
و آنقدر سرکۂ کہنہ بران اندازند کہ بپوشد و گل حکمت کردہ در تنور گرم نہند و ہرگاہ پختہ شود دیگ را بگذارند تا سرد شود و بعدہ بر آوردہ در سرکہ بمالند و ہر روز دو درم از ان
بنوشند و این علاج مجرب است و امثال این ادویۂ مذکورہ اول و آخر بہتر آنست کہ با سکنجبین و سرکہ بخورند و از انہا ضمادہ مقوی بسرکہ بسازند و اما ادویۂ مرکبہ مشروبہ
مثل اسقولوقندریون و طباشیر است از ہر دو بقدر دو درم با سکنجبین بخورند و اقراص کبر و اقراص فنجنکشت با سکنجبین و اقراص او ند معمول سوست بیخ کبر بسرکہ سخت ترش
بخورانند و این قرصیست کہ نسخہ نبود و اقراص فوہ و تریاق اربعہ بسیار نیکوست اگر تپ نباشد و یا بگیرند حرف بخور و شونیز نیم جزو سنبل کف گرفتہ بسرشند شربتی سہ درم
بسرکۂ ممزوج یا سفوف زراوند و بلیلۂ کابلی بقدر ملعقہ بول اشتر یا بول بز بخورند یا پوست بیخ کبر چہار درم زراوند طویل دو درم تخم فنجنکشت فلفل ہر واحد شش درم
قرص سازند و این دوا مجرب کردہ ام پرسیاوشان پوست بیخ کبر تخم خرفہ تخم سداب تخم فنجنکشت زوفای خشک مساوی شربتی سہ درم با سکنجبین یا بگیرند بیخ کبر و موئز
و تخم شلغم و زوفا ہمہ را کوفتہ در سرکہ یک شبانہ روز تر کردہ در آب بسیار بجوشانند تا اندک بماند و سکنجبین قوی الیزور آمیختہ بنوشند و یا سرکہ کہ در ان اہلیلہ و جوز لہرو
خوب جوشانیدہ باشند تا اندکی بماند بقدر قوت بنوشند و ثفل او ضماد کنند و یا شیر شتر بشرائط آن بجہت برگ غرب بنوشند و ایضاً این قرص فوہ بگیرند فوہ
دوازدہ درم پوست بیخ کبر زراوند طویل ازینہا ہر واحد دو درم و باریک سائیدہ با سکنجبین بسرشند قرص سازند شربتی مثقال با آب مطبوخ افسنتین و پوست بیخ کبر
ہر دو تو یا بگیرند برگ عایق تازہ و پوست بیخ کبر و ثمر طرفا و اسقولوقندریون و عنصل مشوی و فلفل سفید مساوی و قرص ساختہ دو مثقال با سکنجبین بخورند یا بگیرند طحال
گورخر و طحال مہر ہر دو خشک و سائیدہ از مثقال تا دو درم بشراب ممزوج بخورند و گویند کہ امثال این دوا چون خنازیر را چندروز خورانند طحال آنہا نیافتند بگیرند
افتیمون و پوست بیخ کبر مساوی و بعسل سرشتہ قریب پنج مثقال از ان بخورند یا بگیرند پوست بیخ کبر و اسقولوقندریون و کزمازج و پوست بید و فوہ و اسارون و وج
وکوفتہ در سرکہ تند بپزند صاف نمایند و از ان سکنجبین عسلی ساختہ بوزن درم بنوشند کہ عجیب است و اگر مطحول شکایت اسہال نماید و تابان خون و مغص نباشد سفوف
حب الرمان سہ یا چہار روز ہر روز سہ درم بدہند غذای او نصف از انچہ بخورد باید کہ و این قیام طحالی بود و سبب درین آنست کہ بدن خون را قبول نمیکند و بدانند کہ
اشیای حارہ کثیر الموافقت طحال است نہ بسبب آنکہ صلابت را تخفیف می آرند و منع از تحلیل میکنند و ہرگاہ در قارورہ حرارت باشد بہتر آنست کہ اقراص ابرباریس و
مانند آن بخورانند و این دوا برای صلابت فرمنہ عارض در طحال نافع است بگیرند بیخ جاوشیر و اشق و پوست بیخ کبر و نوع لبلاب کہ معروف بانطرونیون است و مغز عنصل
مشوی و حب البان و سیر صحرائی ہر واحد یکجزو و ہمہ را آمیختہ یکدرم صبح با سکنجبین با سرکہ ممزوج با آب بخورند و ایضاً بگیرند مغز حب البان سہ درم تخم ترمس بری شش درم پوست
بیخ کبر چہار درم قسط یکدرم اسطوخودوس شش درم جعدہ سہ درم بیخ نبات معروف بہوفولیدن و آن نوع معروف بسکرجہ است دو درم و کمان کردہ اند

که این نوعی از سکرجات است و آن نباتیست که برگ او مشابه آس بود و در وسط او خاتم شبیه بچشم و مشابه حی العالم اکبر است و حب البلاب اکبر بیست و پنج عدد و اشق چهار درهم بارزد یکدرهم تخم تنجره مریم یکدرهم بابونج او سه درهم قردمانا یکنیم درهم عنصل بریان شانزده درهم همه را آمیخته بسکنجبین استعمال کنند و شربتی از ان یکنیم درهم و در اکثر دو درهم است و این قرص همین عمل وارد و مجرب بگیرند بیخ سوسن چهار درم فلفل سفید سنبل سوری و اشق هر واحد دو درم قرص ساخته بدستور سابق استعمال نمایند و این اقراص نیز نافع طحال است بگیرند اشق و ثمر عوسج هر واحد هشت درهم پوست بیخ کبر کرمانج و فلفل سفید و ثوم بری و عنصل مشوی هر واحد یکدرهم با آب سرشته قرص بوزن دو درهم سازند شربتی یک قرص بشراب عنصل و ایضاً بگیرند مغز عنصل بریان دو رطل بیخ فاشرا و آن بیخ کرمه است هشت رطل فلفل سفید فطراسالیون و جوز بری و آرد کرسنه و مغز چلغوزه هر واحد هشت اوقیه سوسن آسمانجونی و بیخ جاوشیر هر واحد سه اوقیه و بسرشند و هرگاه چیزی ازین ادویه استعمال نمایند بهتر آنست که آب ترک کنند و در شرب او تقلیل نمایند تا قوت دوا محفوظ ماند و بنواحی صدر بسبب سوزنت آب بسیار منجذب نگردد و اما ضماده پس در استعمال آن بهتر آنست که قبل از حمام طویل بر نهار استعمال کنند و در آنجا مقام بسیار نمایند و چون مریض از آن بیرون آید قطعات حریفه معطشه مثل ماهی شور و گوشت نمکسود و خردل و صحناء بخورند و شراب ممزوج بآب دریا یا شور و مانند آن بنوشند و تلطیف تدبیر او نمایند و این سه روز عمل آرند و روز چهارم ریاضت کنند تا آنکه عرق بدن و نفس متواتر گردد بعده ضماد کنند اگر امر قوی باشد و اگر ضعیف تر از آن باشد بر آنچه خفیف تر ازین باشد اقتصار نمایند و اما ماهیت ضماده آنست که از مفردات مذکوره بسازند و اشق تنها و پشک بز چون ازین هر دو بسرکه ضماد کنند ضماد قوی باشد و چون پشک بز سوخته ضماد کنند و خاکستر گلخن چون بسرکه بسرشند ضماد جید است و کذلک ضماد بیخ کرمه بیضا بسرکه یا کبریت بسرکه یا برگ تبوع بسرکه یا سداب بسرکه و چون بگیرند سرگین گاو و راعی خشک کرده بسرکه بپزند ضماد نیکوست و گاهی بر آن کبریت زرد پاشیده میشود و تضمید بزهره ملح عجیب است و ازین نوع است ثمر حب البان بسرکه و ایضاً برگ حرمل مع تخم او در سرکه بپزند تا مهرا گردد بدان ضماد کنند و از ضمادات اقرب باعتدال چغندر مطبوخ بسرکه و بیخ خطمی معجون بسرکه است و از مرکبات مرهم باسلیقون و مرهم جالینوس و مرهم اسقلاقیوس و ضماد ذهبی و ضماد صبر از جالینوس و مرهم که از پوست بیخ کبر که چند ساعت در سرکه تر کرده خشک نموده باریک بسایند و بموم و روغن حنا مرهم سازند یا بگیرند سیاهی دیگ مسی و آرد جو و سرکه و سکنجبین که این ضماد نافع بالغ النفع است و یا ضماد خردل استعمال کنند که آن قویست و این ضماد تحلیل صلابت کند اشق صمغ صنوبر هر واحد هشت درهم علک البطم مقل بارزد هر واحد شش درهم کندر مر روغن قثاء الحمار هر واحد چهار درهم ادویه گداختنی را در سرکه گداخته بیامیزند و استعمال نمایند ایضاً بگیرند حلبه و آرد کرسنه هر واحد دو اوقیه اشق و صمغ بطم هر واحد پنج اوقیه پوست بیخ کبر و تخم فنجنگشت و بیخ سیر صحرائی و فوه هر واحد یکدرهم موم دو رطل در سرکه تر کرده در زیت کهنه مخلوط سازند و یا آرد حلبه و خردل و نطرون یا انجیر در سرکه پخته بقدر سدس او و اشق آمیخته با عسل بر قطعه کاغذ بقدر ورم طلا کرده و خردل بر آن پاشیده بر طحال گذارند و بقدر احتمال بدارند و یا انجیر فربه دو عدد سه ساعت در سرکه تر کرده بپزند تا مهرا شود و صاف کرده بوزن او خردل و بیخ کبر مجموع گرفته آمیخته همه را بسایند و گاهی با این اشق و مازریون بقدر حاجت داخل می کنند و از مجموع طلا میسازند یا حلبه و قردمانا و نوره و بورق بسرکه یا اشق و کور و مر و کندر مساوی بسرکه کهنه بر پارچه طلا کرده بر شکم نهند و چند روز بگذارند تا آنکه از خود بیفتد و از آنچه مجربست و کندی آنرا اختیار کرده سداب و پوست بیخ کبر و افسنتین و یوقونیه و سعتر است در سرکه تند جوشانیده بر قطعه نمد نهاده گرم کرده بگذارند و هرگاه که سرد شود تجدید آن کنند تا بیست و یکبار و بسیار بکار برند و از ضماده بسیار نیک آنست که بگیرند دبق بلوط دو رطل و بر آتش انگشت بگدازند و یک رطل نوره بر آن انداخته هر دو مخلوط کنند و از آن ضماد سازند و یا بگیرند بورق و نوره و عاقرقرحا و خردل و همه را بقطران آمیخته طلا کنند اگر تپ نباشد یا بگیرند عاقرقرحا پنج اوقیه خردل پانزده درم حب البان چهار اوقیه قردمانا سه اوقیه جوز الطیب یک اوقیه فلفل چهار اوقیه بسرکه عنصل جمع کرده سه ساعت طحال را بدان تکمید کنند بعد از آنکه موضع را بخردل و نطرون شسته باشند و برای عرض طلا از اشق و مغز بادام تلخ هر یک ده جزو و از برگ سداب خشک پنج جزو است بسرکه از آن طلا سازند یا پشک بز و خردل تازه ببعض عصارات نافعه و اندک سرکه سرشته و از نطولات آب طبیخ ترمس و سداب و فلفل است و از ضماده شدید القوة آنست که بگیرند خربق سیاه سه اوقیه خربق سفید چهار اوقیه اشق سه اوقیه نطرون سه اوقیه سقمونیا دو اوقیه فلفل سی عدد سائیده بشراب که قدری علک البطم در وی گداخته باشند بیامیزند تا مثل مرهم گردد و بر موضع بعد تسخین او بدلک ضماد نمایند و این ضماد مسهل نیز هست و چون ادویه نفع نبخشد باید که محاجم نهند و شرط بر آن زنند و گاهی واجب میشود

هنگام غلبه خلط سوداوی خون فصد وداج اسیر و بر پنج یا بر شش مواضع طحال داغ نهند و آن را مدت مل شدن نه دهند و اگر بر آتش صبر نکنند از ادویه کاویه استعمال کنند مثل ضماد انجیر
و خردل و شحم ضماد شافیا و غیر آن و اگر حرارت غالب باشد و مریض احتمال ضماد قویه نکند بتبخیر طحال او بخار سرکه از سنگ رخام نمایند و یا بر نهار بر پشت نجوا باشد و
بر طحال او قطعه نمد در سرکه گرم تر کرده نهند و خصوصاً سداب در آن جوشانیده و یا داروی سرکه گرم و بهتر آنست که مریض را در حمام گرم نزد باشتاد داخل کنند اگر متحمل بنا
باشد و در آن بر پشت نجوا باشند و همواره بر آن نمد بسرکه تر کرده یکی بعد دیگری نهند تا آنکه احتمال کنند و چند روز تکرار آن نمایند که این علاج قوی است و آنچه
قریب آنست و برای حار صالح است بگیرند تخم کاسنی و تخم خرفه و کدوی خشک کرده و تخم فنجنکشت از هر دو مثقال از این سفوف با سکنجبین بخت ترش بخورانند بعد از این
بعلاج نمد بسرکه تر کرده معالجه نمایند و اکثر کسی را که طحال بحرارت باشد آب کاسنی با سکنجبین شفا میدهد چون برین تکرار نمایند و اما اغذیه آنچه خفیف و چرب باشد
از شوربای گوشت خفیف و لطیف و سخن باعتدال بدهند و کبر مخلل و حب الخضر مخلل و سائر آنچه در مواضع دیگر معلوم شده و واجب است که با این ملطفات مثل
خردل و مانند آن استعمال نمایند و مشروب ایشان آب آهنگران باید یا سرابیکه در آن آهن گرم بمرات سرد کرده باشند ابو سهل گوید تجربه کردیم طحال تا از جای
از خون غلیظ جامد متجمع در ورم بود و این ممکن نیست که بسرعت مستفرغ گردد بسبب غلظ آن و تحلل او نیز ممکن نیست و محتاج بادویه ملطفه مقطعه بغیر حرارت ظاهره
بهر آنکه حرارت قوی تجفیف زیاده کند و لهذا باید که ادویه طحال مستحجر از تلخ و قابض مثل زفت و حنا و از تلخ و سوم مرکب کنند و چنگ میباید که با سکنجبین استعمال نمایند
بهر آنکه او تلطیف اخلاط غلیظه میکند و تقطیع بغیر تسخین می نماید و منفعت پوست بیخ کبر و اسقولوقندریون و کزمازج و اطراف گز و تخم فنجنکشت و بیخ و عصاره غافث
دقیق واشق و طبیخ ترمس تلخ با سرکه عنصل یا سکنجبین عنصلی بنوشانند و ایضاً این را شهد انج بری و فراسیون و کمازریوس و ثمر کبر و بطم چون با سیکه در آن آهن گرم
بمرات کثیر سرد کرده باشند بخورند که نافع است و گاهی از این آب پنج اوقیه تنها یا ممزوج بسرکه بنوشانند و نفع تحجر طحال و از آن آن میکند و ایضاً تریاق اربعه و این
مطبوخ نفع میکند تخم فنجنکشت کزمازج برگ کبر و تخم آن پودینه حشیش غافث افسنتین اسطوخودوس هر واحد ده درم فوه پنجدرم لک سه درم ریوند چینی چهار درم
چهار درم عود الصلیب بست درم در سرکه تند بجوشانند و صاف کرده مقدار ده اوقیه بر نهار بنوشانند و بیخ کبر و بیخ فنجنکشت بعد از آنکه سرد و را در سرکه تیز یکشبانه روز
تر کرده خشک نموده باشند سائیده سه درم از آن با سکنجبین بدهند یا اسقولوقندریون بعصاره طرفا جوشانیده بدهند یا بگیرند اسقولوقندریون پنج درم جعده سه درم عصاره غافث
افسنتین دو درم طباشیر لک هر واحد سه درم ریوند چینی دو درم زعفران یکدرم کوفته بیخته دو درم با سکنجبین بدهند و اگر سختی طحال باین تدبیر تحلیل نشود در آن حجامت
بانشتر نمایند و فصد وداج از جانب چپ نمایند و یا بر پنج یا شش موضع طحال داغ نهند و مدتی ملتحم شدن ندهند و اگر از آتش کراهت کنند بادویه که قائم مقام او است
مثل خردل و پوست بیخ غافث و پوست بیخ کبر و قنطوریون و آهک آب نارسیده و سرکه ضماد کنند و بگیرند کاغذ مقدار طحال در سرکه تر کرده خردل کوفته بر آن پاشیده
بر طحال بچسپانند و بقدر احتمال بگذارند بعده بآب نیمگرم بشویند و اگر هیچ تدبیر کفایت نکند این حب بدهند ایارج فیقرا هلیله زرد تربد هر واحد ده درم غاریقون
برگ غار خشک هر واحد هفت درم اسقولوقندریون کزمازج هر واحد پنجدرم جعده افیون مقل اشق هر واحد سه درم نمک هندی دو درم سائیده حبها سازند دو درم
با شیر شتر عربی بدهند بعد از آنکه ناقه را بشجره کرفس و بادیان و برگ غرب و طرفا و بیخ اذخر و شیح خورانند صاحب کامل گوید که اگر طحال را ورم صلب باشد مطبوخ افتیمون که در آن
قدری کزمازج و تخم فنجنکشت و اسقولوقندریون داخل کرده باشند بدهند و قرص کبر معمول با اسقولوقندریون هر روز یکمثقال با یک اوقیه و نیم سکنجبین عسلی ممزوج بآب بدهند
و صفت آن قرص این است بگیرند پوست بیخ کبر چهار درم زراوند طویل قسط مر و سداب خشک و اشنه و اسقولوقندریون هر واحد دو درم تخم فنجنکشت و فلفل سفید هر واحد درم
واشق چهار درم اشق را در سرکه خمر تر کرده ادویه سائیده بسرشند و اقراص بوزن مثقال سازند و اگر صلابت شدید باشد و ریاح و برد مزاج بود با سکنجبین عنصلی
بخورند و سفوف و قرص نافع ورم صلب و وجع طحال مسطور گردد و باید که قبل از خوردن این ادویه کمادی باین نوع استعمال نمایند پوست بیخ کبر و کزمازج
و تخم فنجنکشت و پودینه و سداب و بیخ و رق و اشنه هر واحد یک کف در سرکه کهنه جوشانیده قطعه نمد یا پارچه تر کرده یا اسفنج بدان تر نموده بر نهار تکمید کنند بمرات
پس موقوف کرده بعد یکساعت ادویه بنوشانند بعده این ضمادات نافع استعمال نمایند انجیر سیاه ده عدد در سرکه خمر یکشبانه روز تر کرده بر آرند و سائیده
قسط تلخ چهار درم مغز بادام تلخ هفت درم پوست بیخ کبر اسقولوقندریون هر واحد سه درم همه را کوفته بیخته با انجیر منقوع سرشته بر پارچه یا کاغذ مالیده هنگام خلو

معده بر موضع طحال بگذارند و قبل از تناول طعام بیک ساعت بردوشند تا بحیله اندران بابونه و کرنب جوشانیده باشند بشویند و روغن خیری بمالند و این ضماد نیز ورم
طحال صلب را نافع است حلبه و تخم کتان آرد جو و باقلا هر واحد پنجدرم اکلیل الملک شش درم اشنه و پشک بز بیخ سوسن هر واحد دو درم بورق و بیخ کبر هر واحد چهار درم مقل
انجیر سیاه ده عدد در سرکه خمر یک شبانه روز تر کرده ادویه دیگر بدان آمیخته ضماد نمایند و این ضماد محلل ورم صلب و قوی است بگیرند انجیر سیاه در سرکه خمر یک شبانه روز خیسانیده
سائیده پنجاه درم اشق و مقل و سکبینج و جاوشیر هر واحد اوقیه پشک بز و حلبه هر واحد سه اوقیه صموغ را در سرکه حل کرده سوده داروها و ادویه کوفته بیخته آمیخته با انجیر مخلوط کرده
ضماد نمایند و این طلا مسهل و مجرب است بستانند پاره کاغذ بقدر درم سبز زده در عسل بیالایند و قدری خردل باریک سوده بران پاشیده بر طحال بگذارند و یک شبانه روز
همچنان دارند بعد ازان آبزن که دران بابونه جوشانیده باشند بشویند و ایضا ترمس و حلبه و حرمل و تخم کتان و سداب و پشک و اکلیل الملک هر واحد جزو بیخ کبر
مقل و اشق و سکبینج هر واحد اوقیه انجیر سیاه ده عدد انجیر و صموغ در سرکه یک شبانه روز تر کرده سوده و ادویه دیگر باریک سائیده آمیزند و بر طحال ضماد کنند که
صلابت را تحلیل کند و تدبیر باغذیه و غیر آن باید که مثل تدبیر اصحاب امراض جگر باشد از تقلیل غذا و تلطیف او و دوا آنچه سهل الانهضام بود و مناسب آنچه دران تقطیع
و تلطیف باشد مثل لحم طیور سریع الانهضام چون بچه مرغ و تیهو و دراج و امثال آن که گوشت او نرم باشد معمول بسرکه و مری و کرویا و دارچینی و مطبوخ بحب کبر و
شاخ کبر معمول بسرکه و مری بسیار نافع است و انجیر در سرکه تر کرده چون هر روز سه عدد بر ناشتا بخورند و چغندر معمول بسرکه و مری و خردل و زیت و ماهی تازه با سکبینج
بسرکه کهنه و سداب و کرفس و زعفران و فلفل و مانند آن و از نان خشکار خوب خمیر کرده در تنور آتش معتدل پخته بخورند و از نان میده اجتناب کنند که آن کثیر الغذا
مولد خلط غلیظ است و شراب ریحانی بنوشند و بران نقل باندک بادام تلخ و مغز حبة الخضرا نمایند و از اغذیه عسر الانهضام بطی الانحدار مثل لحوم مواشی مسن و لحوم
بقر و اغذیه مولد خلط غلیظ لزج مولد سده و فربه غلیظ طحال مثل نان فطیر و هریسه و برنج بشیر و گندم بریان و آنچه از آرد و نشاسته بسازند و از لاسیه و دوشاب و حلاوات
لاسیما معمول بشکر و عسل و از سائر حبوب مولد ریاح احتراز نمایند و استعمال ریاضت قبل غذا موافق تر و جید ترین اشیاست و اگر بحسب احتمال قوت باشد تقویه حرارت
غریزی و تزکیه آن نماید و بعد غذا از ریاضت اجتناب کنند و حقنه و رحت استعمال نمایند تا آنکه غذا هضم شود و از معده منحدر شده با معا خارج گردد و استحمام قبل
غذا باید و بعد ریاضت در حمام که آب او کبریتی یا نفطی یا مالح بود و اگر این نباشد بر بدن آبیکه دران بابونه و اکلیل الملک و برنجاسف و مرزنجوش و نمک و بورق
جوشانیده باشند و آب آهنگران بطول کنند و در آمدن در چشمه کبریتی و قیری نافع سید اسمعیل جرجانی مینویسد که اول یقانون را ستاره وند و رگ باسلیق و حبل الذراع
و اسیلم گشایند و شربتهای ملطف و مقطع معتدل باندک دوائی قابض بکار برند و سرکه ملطف و مقطع است خاصه سرکه کبر و سکنجبین که از سرکه کبر و شکر سازند باندکی زعفران
ملطف است و آب بادیان تر و آب کرفس با سکنجبین معتدل ملطف است و انجیر در سرکه تر کرده ملطف است و بعد ازانکه چند روز ازین نوع اشربه داده باشند تنقیه
باین مطبوخ هلیله کنند هلیله سیاه ده درم شاهتره بیخ اذخر غافث هر یک پنجدرم کزمازج اشنه انیسون کرفس بادیان هر یک سه درم همه را بدستور بجوشانند و صاف کرده
ده اوقیه ازان با یکدرم ایارج فیقرا و یکدرم غاریقون و یکدرم تربد بدهند و این حب نیز نافع و نسخه آن همانست که در قول ابوسهل گذشت بدون اسقولوقندریون و
کزمازج و جبده و عوض برگ غار برگ گز پنجدرم است و ماء الاصول با یکدرم روغن بادام تلخ و چهار دانگ تریاق اربعه نافع است و میوه های خشک چون پسته و بادام
و چلغوزه و فانید و جوز و انجیر خشک سود دارد و شراب قوی تلخ سپرز را بگدازد و چغندر با اسفندان اچار کرده و ترب بسرکه پرورده و خام سود دارد و آب پار ان
بهترین اشیاست و فلفل در طعام داخل کردن سپرز را بسیر دو در نان زیره و کرویا و نانخواه و بادیان داخل باید کرد و این قرص کبر نافع است بگیرند حب الاثل و پوست
بیخ کبر هر یک ده درم باقی اجزا همانست که در بحث وجع طحال در قول ابوسهل بیاید شربتی دو درم با ماء الاصول یا سکنجبین عنصلی ایضا نسخه عیسی صهار بخت پوست بیخ کبر
چهار ستار زراوند طویل دو ستار تخم فنجنکشت و فلفل هر یک شش درم اشق چهار ستار چنانکه رسم است قرص سازند و این سفوف نافع است بگیرند حب الاثل پنج ستار
و در سرکه خالص بمقداریکه آنرا تشرب کند یک شبانه روز تر کنند و روز دیگر برگ سداب خشک یک ستار سوده با وی بیامیزند و قرص ساخته در تنور نیم گرم آنرا خشک کنند
تا آنکه بریان شود و سوخته نگردد بعده سائیده هر روز مثقالی با سکنجبین بدهند و یا بگیرند آرد یک آثار و تخم سپندان و خردل و چهار درم کوفته با آرد بیامیزند و خمیر کرده
ازان قرصهای کوچک بپزند و کوفته سرکه چکانیده بخورند و اگر بامداد ناکوفته بخورند جائز است و این سکنجبین سود مند است اصل بیخ کرفس پوست بیخ بادیان

کنند و اسهال بمطبوخ افتیمون یا حب آن کنند و بعد تنقیه هر صباح سکنجبین بزوری ده درم و قرص کبر یک مثقال بنوشند و نسخهٔ قرص مذکور همانست که در قول سعید گذشت
و ضماد بیخ غافث که در قول ابوسهل مسطور شد بدون آب آن استعمال کنند و ضمادی که در آن اکلیل الملک شامل شده درست و در قول صاحب کامل گذشت بکار برند
و یا بود چیلی و برگ سداب با سرکه ضماد کنند خجندی گوید که اگر احتیاج فصد شود فصد باسلیق ایسر یا اسیلم ایسر گشایند و سکنجبین و شربت عناب و شربت
دینار دهند و تمام تدبیر طبیعت بحقنه یا مطبوخ افتیمون کنند و قرص که در آن بیخ سوسن چهار درم است و در قول شیخ گذشت اشق آمده در سرکه حل کرده بدان
قرص ساخته دو درم با سکنجبین بدهند و گویند که نوشیدن شیر شتر و بول او بمقدار ده درم تا چهل روز در ازالهٔ صلابت طحال مجرب است و پوست بیخ کبر با چند عسل مصفی پنج مثقال
بخورند سعید گوید که علاج ورم صلب بنوشیدن آب برگ طرفا با سکنجبین کنند و این دوا در حل صلابت نافع است بگیرند اسقولوقندریون سه درم و جعده دو درم
و ... هر یک درم و زعفران چهار درم کوفته بیخته یک مثقال با سکنجبین بخورند و غذا اهری و کرویا و قنبیط رومی با سرکه و خردل سازند و تلطیف تدبیر کنند و بر طحال
انجیر سیاه در سرکه تخمیر کرده با قسط و مغز بادام تلخ سائیده ضماد نمایند و اگر قوت ضعیف باشد در خوردن نخود مرغ و شراب ریحانی وسعت کنند شریف خان
در حاشیهٔ شرح اسباب می‌نویسد که جالینوس شرح این حرفه نموده بگیرند فرو سبیر در آب و نمک بسیار بپزند و در آن سنباذج ده درم اندازند تا مهرا شود و صاف کنند که این
اسهال بکند از سودا اشهر یا و تفاقا نامی نماید و از اهرن نقل کرده اند که در فصل علاج طحال بول اشتر است و جالینوس گفته که عسل بر موضع محاذی ورم طلا کنند و بر آن
حب ارتشاو سالها بیاشند و در روز بهرات بسبب استعمال این فعل کنند و ... بخورند و حکیم عابد گوید که من علاج دو مرد جوان نمودم که طحال آنها بزرگ شده و
در شکم آنها گاه با سنگی بود که از جهت آن اثر مصاص گلد محکم کرده باشند و در فضای شکم جای خالی باقی نمانده بود که نیم انگشت فرو رفتی و تنفس و اکل تنگی می‌نمود پس هر دو را
این علاج فرمودیم که صاحب تذکره ذکر او کرده نوشانیدم شغای کلی یافتند بگیرند پوست بیخ طرفای تازه خشک کنند و ده درم از آن در ده ... آب بجوشانند
تا مهرا شود و صاف کرده بحسب حاجت بنوشند و ثفل آن ضماد کنند و درین باب این دوا بی‌نظیر است و ذکر نموده که این نفع بهرزبان میکند ...
می‌نماید و گمان من از مشاهدهٔ قوت تاثیر او آنست که این جمیع امراض سوداوی را قلع کند و از ادویهٔ مشهوره که جالینوس در خواب بدان ملهم شده بود نوشیدن ...
از بول خود ... تا هفت روز و گویند که خوردن صعتر محلل مجرب است و شربت از افسنتین و صندل و کف‌تاریج ساخته مفید یافته اند و ضماد ... گندم
و اشق محلول در سرکه قوی النفع است و کذا پوست بیخ کبر و خردل طبری گوید که علاج ورم صلب دشوار است ناچار بر آن صبر کنند و شاید که مریض ... بلکه
طحال با شحمهای حاره قویه نماید که آن گاهی سودی بگیرد و بسوی حالتیکه امید صحت بدان نباشد بلکه برفق کنند و تحلیل صلابت بتدریج نمایند و این صلابت اگر
عقب تهییج حادث شود سهل البرء شدید التحلیل بود و اگر عقب ورم حار دموی و صفراوی باشد ایضاً سهل البرء بود اما آنچه عقب ضربه یا صدمه یا سودا که عقب مرض
طویل پیدا شود حادث گردد شفای این دشوار بود و مداوات او بحسب قرب حدوث او و بعد آن و بحسب سن صاحب طحال و مزاج او و شدت مرض و صعوبت آن
مختلف بود پس اگر جوان بود امید صحت او بسرعت بود و اگر دموی مزاج یا صفراوی باشد ایضاً بسرعت به شود و اگر سوداوی مزاج یا مرطوب بود شفای او بعید تر
باشد و اگر شیخ بود به هر مزاج که باشد برء او بعید تر بود و علاج عام آن ذکر نمودیم طبیب از جملهٔ آن آنچه احتیاج بسوی او باشد بحسب مزاج و شدت مرض و ضعف
آن استخراج نماید پس واجبست که اول سن مریض و وقت سال و مزاج آن نظر کنند اگر احتمال فصد بود فصد باسلیق ابطی از طرف چپ نمایند بعده
مطبوخ افتیمون بنسخهٔ قرابادین چند بنشاپور بنوشانند و غذا اشلاخ کبر بسرکه و سکباج و زیرباج سازند و هر روز بر ناشتا سه انجیر منقوع در سرکه بدهند و ابوماهر
سرکه کبر را جوشانیده گرم گرم بر انجیر در ظرفی می‌انداخت و دو روز آنرا می‌گذاشت بعده هر روز سه یا چهار عدد از آن انجیر میداد و بعد از آن امر بریاضت و صعود
و نزول برگهواره یا بر مکان بلند میکرد تا آنکه عرق آید پس امر بدخول حمام و ریختن آب گرم بسیار بر طحال او و خروج از حمام و شربت سکنجبین بزوری مینمود و اگر مزاج او احتمال
میکرد و تدبیر او برین ترتیب می‌فرمود و چون تدبیر تا اینجا منتهی گردد و قوت قوی باشد و قاروره او رقیق شود فصد اسیلم کنند و بحسب امکان خون بیشتر اخراج
نمایند و جالینوس گوید که فصد اسیلم کنند و بگذارند تا خون بسیار برآید و خود بخود منقطع گردد و اگر چه بر مریض غشی افتد و معلوم شود که عقب او صحت گردد چرا که
مریض ضعیف شود و اما نهادن دست در آب گرم هنگام فصد اسیلم بهر آنست که آب گرم استفراغ و جذب بقوت و توسیع دهن رگ می‌کند تا خون

بقوت جاری گردد و بعد ازین تدبیر اگر قوت مریض احتمال کند اسهال باین مطبوخ اسقولوقندریون کنند هلیله سیاه بست درم اسقولوقندریون ده درم افسنتین رومی
حشیش غافت افیتمون در صره بسته هر یک هفت درم ریوند کوفته دو درم جعده و کمافیطوس ایرسا هر یک سه درم بدستور مطبوخ جوشانیده سی درم ازان صاف کنند و
دران یکدرم غاریقون و دو ثلث درم تربد و سه طسوج سقمونیا داخل کرده نیمگرم بنوشند این شربت تمام انفع ست و زیادت و نقصان حسب قوت مریض و نقصان
آن کنند و این مطبوخ تنها با لزوم پرهیز ازاله صلابت طحال میکند و چون ازین تدبیر و حبادت طحال نرمی محسوس شود و قاروره اشقر گردد و دران قدری رسوب
نازل شود این قرص بدهند بادیان انیسون تخم کرفس و پوست آن در سرکه جوشانیده خشک کرده و عصاره غافت کزمازج مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم خربزه
هر یک پنج درم اسقولوقندریون چهار درم ریوند چینی دو درم زوفای خشک سه درم رب السوس دو درم عصاره انبرباریس ده درم سنبل مصطگی هر واحد دو ثلث
درم زعفران دو دانگ پوست بیخ کبر هفت درم کوفته بیخته بشراب صافی آمیخته بوزن یکنیم درم اقراص سازند هر روز یکقرص ازان با پانزده درم سکنجبین بزوری بخورند
اگر بلد و مزاج و قوت و وقت مساعد باشد و بر ضرورت زیرباج اقتصار نمایند و اگر خوف ضعف بود زیرباج بجوزه مرغ سازند و اگر شوربای سکباج که باوی کبر بسیار
بلحم حمل پخته باشند بدهند بهتر است و ریاضت بسبب امکان لازم گیرند و چون ازین تدبیر مرض نقصان پذیرد تضمید طحال باین ضماد نمایند بگیرند اشق صافی بست درم
و در سرکه کهنه تر کرده بگذارند بعده برگ پودینه نهری هر یک دو درم حماما و کزمازج و جنطیانا هر واحد یکدرم سائیده آمیزند بس پارچه کتان طلا کرده اولا طحال
بدست یا بپارچه دلک خفیف کنند و بروغن ناردین و بروغن قسط سه چهار شب متواتر طلا نمایند بعده شب ضماد نموده بربندند و ده روز این ضماد نمایند و
غذا و دوا آنچه مذکور شد بخورند و اگر بعد ده روز صلابت باقی ماند باین کماد تکمید طحال کنند بگیرند پرسیاوشان و خشک و برگ سداب و دران و جعده و قنطوریون
و پوست بیخ کبر و میعه یابسه و ثمر طرفا و اسقولوقندریون هر واحد یک کف و دو کف کبیر از انجیر و از کبر نیز و بران آب آنقدر که بپوشد و سرکه کهنه اندازند بجوشانند
تا ادویه مهرا گردد بعده قطعه نمد بقدر طحال بریده درین سرکه گرم تر کرده تکمید طحال بدان نمایند تا آنکه سرکه سرد گردد بعده باز بر آتش نهند و باز دوم تکمید کنند و در روز
سه بار و در شب مثل آن چند روز متواتر تکمید کنند و اگر سطح جلد متالم گردد بروغن گل تمریخ آن نمایند تا زوال الم مریض راحت دهند بعد ازان اعاده تکمید نمایند
و چون ده روز این کماد بعمل آرند باز اعاده ضماد کنند که آن بقیه صلابت بغیر شک تحلیل کند و حرانیان را علاجیست در طحال سخت که صلابت حجری باقی نماند
و البته تحلیل شود اگرچه متحجر گردد و حس او زائل شود پس نزد این طحال در موضع داغ می نهند سه داغ ازان نزد سره و سه نزد اضلاع قریبه و سه بر نفس طحال و بدین
اراده کرده اند تا موضع او صاف گردد و علاج ایشان اینست که بگیرند اشق و تخم کرفس و انیسون هر یک دو درم و کزمازج پنج درم ادویه را کوفته بیخته و اشق را گداخته بانیز
و بقدر یکنیم درم بلوط ازان سازند و هر روز یک بلوط ازان با سکنجبین بزوری میخورانند و بعد خوردن این سرکه عنصل بنوشانند و اما اهل عراق را لطافتیست در علاج
طحال در ابتدا بفصد باسلیق میکنند و لزوم ریاضت و شرب سکنجبین بزوری می نمایند و تضمید طحال نمیکنند بلکه آنرا در روز و شب چند بار بدست می مالند و این
قرص بماء الاصول و سکنجبین میخورانند ریوند چینی و حضض مکی و کزمازج و اسقولوقندریون پرسیاوشان زعفران هر واحد دو درم ثمر طرفا پوست بیخ کبر
هر واحد سه درم بازرد چهار درم همه را سائیده بسرکه قرص ساخته هر روز یکقرص با پانزده تا بست درم سکنجبین بخورند بعده سه ساعت صبر کرده ماء الاصول بست درم
با دو درم روغن بادام تلخ بنوشانند و در معالجه طحال برین زیاده نمیکنند و اهل بصره امر میکنند طحول را بنشستن در آب دریای شور و آب شب و شرب آب [illegible]
و منع میکنند از چشمه کبریتیه و باشق و سرکه فقط تضمید طحال می نمایند و دیدم که اکثر مریضان باین طریق صحت یافتند و مردی را دیدم از حذاق اطبا که آنرا
ابن ازرق میگفتند و مطحول را اضماد بارد کسنه و بقط سفید بشسته بعد تدابیر بسیار نمود و اثر نیک کرد و در کتب نشان این ندیدم و در کوفه عورتی مسافر بود
که علاج طحال میکرد و من از بغداد نزد او رسیدم و مطحولان امر بشرب سکنجبین میکرد بالکید انک نطرون و یکدانگ بورق بی نمود و مطحول را اسهال عظیم می افتاد و درین فکر
میکرد تا آنکه اسهال بسبب سوءی بیشمار و ندیدم مطحولی را که این دوا بخورد و بران صبر کرد الا آنکه در پنج روز صحت یافت و این دوا از کتب نیافتم و بسبیل نوادر در معالجه ذکر
آن شود. **تقیح الطحال** گاهی بسبیل ندرت ورم صلب طحال پخته شود و ریم کند و بشگافد و علامتش آنست که بعد ورم درد شدید و نخس در طحال ظاهر شود و ریم
همچون درد می دربول آید و بدبو بود و باشد که ریم او بسوی معده گراید و در قی و اسهال نیز بیرون آید علاج جهت تنقیه ریم مدهات مثل شیره تخم کشوث

چهار ماشه شیرهٔ بادیان و تخم کاسنی و تخم خیارین هر یک شش ماشه یا شیر شتر پنج توله یا شیر خر بدهند و یا ماء العسل و جلاب و شکر بنوشانند حسب حرارت مزاج و عدم آن و دیگر
بزور مدره مثل مغز تخم خیار مغز تخم خربزه بشربت دینار و یا پرسیاوشان و تخم خطمی و تخم مرو یا خمیرهٔ بنفشه بدهند و از اغذیه حمصیه و جاورسیه که مدرست تناول کنند
و اضمده مفید ورم سوداوی طحال بکار برند و از جمله قابضات احتراز نمایند و صاحب اقتباس گوید که اول جهت جلاء سدهٔ ماده تسکین و بماء العسل بگلاب
کهنه ساخته دو سه روز متواتر بنوشانند و غذا نخود آش مسلم تنها یا با تبلهٔ یمانیه و نان روده دهند و بعد از پاک شدن جهت اندمال دم الاخوین طباشیر کتیرا الکه یکماشه در شربت
خشخاش دو توله بلیسانند و بالای آن شیرهٔ کاسنی و خیارین هر یک نه ماشه کاکنج هفت ماشه تخم کشوث سه ماشه در عرق خار خسک و گزر و صندل بگلاب بیزگ پنج توله شربت
کشوث سه توله شیر شتر چهار توله بدهند و یا دم الاخوین یکنیم ماشه ریوند چینی بیخ کبر هر یک یکماشه در عسل یکتوله بلیسانند در ورق کاسنی؛ نکوه دگر پنج توله و شیر
شتر یا خر سه توله حسب حرارت و برودت مزاج بدهند و غذا شوربای بچهٔ بز و یا مرغ بنان دهند و اگر بعد پاک شدن ریم در انجا سختی باقی ماند سبوس گندم در سرکه جوش کرده
اشق در آن گداخته ضماد کنند و دیگر تدابیر که در ورم صلب گفته شد بعمل آرند حتی که در آخر داغ دهند و طبری می نویسد که جالینوس ذکر کرده که هرگاه طحال صلب گردد گاهی از علاجه
تحلیل یابد و گاهی بر صلابت دائم باقی ماند و ضعیف شود و جگر را فاسد گرداند بنا بر عدم جذب عکر دم از آن و بسبب ضعف قوای آن مودی باستسقا گردد و گاهی بدرت ریم
کند و این علت از امراض مهلکه است و علاجش پرهیز از جمیع اغذیه ردیه است و اقتصار بر مزورات حصرمیه و سماقیه و زیرباج و امثال آن و این بزور و سکنجبین بزوری
اگر مزاج متحمل باشد و ماء الاصول و طبیخ بیخ کاسنی و تخم آن که در قرابادین خود ذکر کرده ام بدهند بگیرند مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو مغز تخم خربزه تخم بقلهٔ یمانی تخم کرفس
هر واحد ده درم شبت یمانی یکدرهم بورق و ثلث درم حب القلقل سه درم ریوند چینی دو درم همه را سائیده بچیند همه شکر طبرزد سوده آمیزند و صبح سه درم بشیر شتر
یا شیر خر و شام مثل آن بدهند که این بزور بشیر شتر تنقیهٔ طحال نموده و تفتیح طرق و تسهیل خروج ریم بطریق بول و غسل برنج که میان گرده و مثانه است می نماید
و اگر مزاج او احتمال کند شراب عسل ساده دهند و حریرهٔ معمول از آرد کرسنه بعسل تنقیه مده نمایند و تضمید طحال باین ضماد کنند بگیرند سبوس گندم و در سرکه
بجوشانند و در آن سرکه اشق ترکرده بگدازند بعده سبوس جوشیده اضافه کرده بسایند تا مستوی گردد پس بر طحال ضماد نمایند که استفراغ مادهٔ طحال و تنقیه
آن نماید **نفخهٔ طحال و ریح آن** نفخه ورم ریحی بیهرست سببش احتباس ریح سوداوی زیر غشای او یا میل او بسوی خروج بود و سبب تولد ریح سردی مزاج
طحال ست و کثرت سودا و ران و این از ضعف هاضمه و دافعهٔ آن اکثر عارض گردد و علامتش احساس وجع تمددی در زیر پهلوی چپ است مع ورم نرم و چون که بفشار انگشت
فرو نشیند و فراق کند و گاهی آروغ آید و بغیر ثقل او ورم بود علاج هرچه در نفخهٔ جگر مذکور شد بکار برند و گلقند همراه شیرهٔ تخم کشوث و انیسون و بادیان در نیجا نیز
مفید ست و ماء الاصول که در آن تخم فنجنکشت وسداب داخل کرده باشند بنوشند و سکنجبین بزوری حار یا سکنجبین عنصلی با آب بادیان و مانند آن بدهند و اگر با حرارت
بود تخم کاسنی گل سرخ بادیان جوشانیده گلقند داخل کرده خاکشی پاشیده بنوشانند و ایضاً قرص فنجنکشت که در قول شیخ بیاید بدهند و قرص کبر درین باب
تجربه رسیده و این سفوف حرف نیز مجرب ست حرف یعنی هالون یکشبانه روز در سرکه خمر ترکرده خشک نموده بسایند و با قدری آرد جو خمیر نموده نان ساخته در تنور
معتدل الحرارت بپزند تا پخته شده خشک گردد و سوخته نشود پس باریک کوفته بگیرند از آن یک جزو و کزمازج پوست بیخ کبر تخم فنجنکشت اسقولوقندریون هر کدام نیم جزو
کوفته بیخته مقدار سه درم از آن با سکنجبین بدهند و یا شونیز یک جزو حرف دو جزو سوده بعسل سرشته هر روز دو درم با یک توله سکنجبین بخورند و اگر تخم گندنا زیرهٔ سیاه
مدبر بسرکه تخم کتان مصطکی هلیله زرد هر یک سه درم ریوند چینی دو درم کوفته بیخته از دو درم تا دو مثقال با سکنجبین بدهند نیز مفید بود و یا اجوائن در آب لیمو تر کرده
خشک نمایند و بقدر تحمل طبع صبح و شام بخورند و عرق نانخواه مرکب نیز مفید باد طحال ست و هر دوائیکه محلل و منقی ریاح و مقوی طحال باشد استعمال نمایند و انچه در ورم
بلغمی کبد و طحال گذشت مفید شناسند و بورهٔ ارمنی و پودینه و سداب بسرکه و عسل ضماد سازند و سبوس در سرکه جوشانیده بر سپرز نهادن بعد از آنکه روغن گل مالیده باشند
نیکوترین تدابیر ست و کذلک روغن شبت یا بابونه مالیدن و نمد گرم کرده یا طبیخ سداب و سرکه تر کرده بر آن بستن و اشق بسرکه حل کرده طلا ساختن نافع ست
و این کماد نیز سود مند ست زنجبیل زیرهٔ سیاه سنبل الطیب گل بابونه اکلیل الملک تخم شبت صعتر هر یک سه توله افسنتین بیخ کبر جوز بوا قرفه هر واحد یکتوله در عرق نانخواه
و بادیان یک نیم آثار بجوشانند که سوم حصه بماند مالیده صاف نموده روغن بابونه و چنبا هفت توله اضافه نموده در ستانه گاو انداخته تکمید کنند و چون ستانه سرد

شود و در آب گرم نطول دهند و بکار استعمال نمایند بالجمله ادویه کاسر ریاح طحال مثل فنجنکشت و تخم سداب و نانخواه و حرف و زیره و شونیز و جاوشیر و کمون و سوس و نمک کمادها
نافع است و بدانکه نفخه گاهی تحلیل پذیر شود و باز عود میکند بسبب تناول اغذیه غلیظه نافخه پس از اشیای مولد ریاح و نیز از آب سرد پرهیز کنند اقوال حکما شیخ
میفرماید بدانکه ادویه صالحه بنابر علاج صلابت طحال قریب در قوت با ادویه صالح بهر علاج نفخه اند چه این هر دو محتاج بسوی دوای مفتح مجاری محلل با قوت قابضه اکثر
از قوت تحلیل است بهر آنکه ماده ریحی خفیف است و این بخلاف آنست که در اورام است و معذلک برای این ادویه است که آن مشابه به تریاق است و درین عامل تر و صالح تر
است مثل فنجنکشت و زیره و تخم سداب و نانخواه و مانند اینها و وضع محاجم ناری بر طحال درین منفعت عظیم دارد و باید که گرسنه باشند و غذا اندک خورند و انکشند بلکه تیفار تو
بسیار قلیل المقدار حتی المقدور آب ننوشند بلکه نبیذ کشمش رقیق تلخ اندک بیاشامند و تا خفت شکم از طعام خواب نکنند و چون بر امتلای شکم در شب یا روز و چنین بحال
کنند آنرا اکثر رغمز کنند و تدبیر اجابت طبع نمایند و بخواب روند و اگر این نفع نبخشد تکمید کنند و چون بدانند که ماده سوداوی بسیار است و نفخ بسبب کثرت آنست
استفراغ آن نمایند و از مشروبات این قرص است بگیرند حرف سفید سی درم و کوفته بیخته بسرکه خمر تند سرشته اقراص باریک کوچک بسازند و در تنور یا بر تابه بپزند
تا خشک شود نارونسوزند و این اقراص سوده با تخم فنجنکشت و کزمازج هر یک پنج درم اسقولوقندریون هفت درم سائیده مخلوط کرده قرص سازند و سه درم از ان
با سکنجبین بخورند و ایضاً قرص فنجنکشت نافع است بگیرند کزمازج ده درم تخم مرو ده درم تخم کاسنی تخم خرفه هر واحد پنج درم و قرص ساخته سه درم با سکنجبین عسکری بخورند
و سفوف تخم فنجنکشت و نانخواه و پوست بیخ کبر و سداب خشک و وج یکمثقال با شراب کهنه یا ماء الطبیخ ادویه نافعه او نفع کند و اما مروخات و ضمادات از ادهان روغن
افسنتین و روغن ناردین و روغن قسط است و از مراهم معمول از کبریت و شب و نطرون و زفت و جاوشیر و اما ضمادات مثل ضمادات مذکوره در ابواب ماضیه است
مانند ضمادات انجیر بسرکه با سداب و نطرون و تخم فنجنکشت و اکلیل الملک و بابونه و نانخواه و اما نطولات سرکه است که در آن ادویه مذکوره جوشانیده باشند
و خاصه استعمال او بقطعه نمد و جمع صاسرکه که اندران برگ کبر یا زوفا و شب و بذر طرفا و اسقولوقندریون و برگ فنجنکشت و بذر اسرو و سداب پخته باشند و اگر قوی تر
خواهند و تب نباشد در آن اشق و مقل و مانند آن داخل کنند و ایضاً با بورق و نمک هندی و سداب و افسنتین بورق را از نمی مطبوخ در سرکه با اندک شب و غذا درین بیماری
کرد و صلابت طحال گفته شد مسیحی گوید که هرگاه طحال از ریاح غلیظ منتفخ شود باید که تفریق برغن افسنتین نمایند و بران مرهم تخذ از شب و کبریت و نطرون و
علک البطم و زفت و جاوشیر نهند و بر اشیاییکه درین استعمال کنند غرض است غالب تر از قوت محلله باشد و در رو تحجر قوت محلله در دوای مستعمل قوی تر از قوت قابضه
بود و ریاح غلیظه در طحال از تکمید بسبوس مطبوخ بسرکه و شب نافع است و دیگر بهر و تسخین تکمید آنست که در قول شیخ در ذیل نطولات مذکور شد و بعد تکمید ضماد معمول از
انجیر در سرکه پخته با اکلیل الملک و سداب و نطرون سازند و هم او گوید که اگر طحال منتفخ مستمر باشد و چون بران غمز کنند در شکم قرقره حادث شود قرص کبر بدار الاصول
دهند و شراب کهنه بنوشند و از آب تقلیل نمایند و در صلابت طحال و ریح که زیر او باشد برگ سداب ده درم بورق ارمنی سه درم پودینه خشک سه درم اشق هفت درم
اشق را بسرکه حل کرده ضماد نمایند خضر و سعید گویند که تریاق کبیر و مثرودیطوس نفخ را نافع است و تشنگی صبر کنند و نمک و جاوشیر و سبوس گندم گرم کرده تکمید نمایند
و گاهی تکمید بپارچه گرم نفع کنند و از اکثار شرب آب خصوصاً عقب طعام احتراز کنند و گلقند عسلی بخورند و از ملح غذا نمایند

ضعف طحال

بدانکه هرگاه قوتهای طحال ضعیف شود افعال او فاسد گردد و هر قوتی از قوای اربعه او یعنی جاذبه و ماسکه و هاضمه و دافعه که ضعیف شود امراضیکه بضعف آن قوت
تعلق دارد پیدا گردد و اسباب ضعف قوتهای او سوء مزاج حار یا بارد باشد یا ورم و جراحت و خراج که دران هم پیدا اما اگر قوت جاذبه ضعیف گردد دردی خون را
که سوداست از جگر بخود نتواند کشید و سودا با خون باقیمانده در جمیع اعضا منتشر گردد و یرقان سیاه یا دیگر امراض سوداوی چون بهق سیاه و برص سیاه و کلف و قوبا
و دوالی و داء الفیل و مالیخولیا پدید آید و ایضاً تیرگی سفیدی چشم و سقوط اشتها و زردی رنگ چهره مائل بسیاهی در آید و یرقان سیاه در آخر نشان ضعف این قوت نیست
و اگر سبب ضعف سوء مزاج گرم باشد و جگر گرم بوده باشد جذام پیدا شود و اگر قوت ماسکه ضعیف شود سودا غیر منهضم از ان بیرون آید پس اگر بمعده ریزد
غثیان و قی سوداوی پدید آید و اگر بامعا فرود آید اسهال سوداوی افتد و بهر عضو که آید ورم سوداوی و امراض سوداوی تولد کنند و سفیدی چشم مکدر گردد

و اگر قوت ماسکه ضعیف گردد سودا در سپرز نیک منهضم نشود بلکه متغیر بعفونت سخت گردد پس اگر بمعده در آید شهوت کاذب طعام زیاده شود و جوع کلبی تولد کند و اگر
با معا فرود آید اسهال سوداوی پیدا کند و اگر بعضو دیگر گراید ورم سوداوی در ان حادث شود و اگر باسفل بدن فرود آید داء الفیل و دوالی و بواسیر پدید آید و اگر
سبب ضعف این قوت سوء مزاج گرم باشد سودا محترق گردد پس اگر بمعده یا امعا فرود آید جراحت معده و اسهال و ریش روده تولد کند و اگر بدماغ بر آید مالیخولیا پدید آید
و اگر قوت دافعه ضعیف شود سودا ی فرو دفع ازان دفع نشود و ورم و عظم در طحال پدید آید و اگر مادۂ آن عفن گردد تبهای سوداوی تولد کند و اشتهای طعام ساقط شود
بهر آنکه سودا از طحال بمعده دفع نشود و اگر قوت دافعه بغایت ضعیف باشد سودا اندکی اندکی دفع کند و بیشتر دردی بجا ماند و همان بمقدار عظیم یابد و ورم کند و اسهال بی ترتیب
ظاهر شود و بسیار باشد که سبب امراض سوداوی تناول طعام مولد سودا بود نه ضعف قوتهای سپرز و بدانند که اگرچه مزاج طحال بارد است لیکن در ان حرارتیست در رطوبت
غریزی معتدل و فعل قوت جاذبه بتقویت این حرارتست و اکثر از برودت و رطوبت ضعیف شود و فعل ماسکه بدین حرارت با رطوبت مذکور بود و سبب نقصان فعل قوت دافعه
دو چیز است یکی رطوبت غریب و رقیق که بران غالب شود و از استرخی کند تا دفع نتواند کرد و ورم و وقوع سده در منفذ خروج سودا ازان و سبب نقصان فعل ماسکه غیر
غلبۂ رطوبت غریبی بر غریزیست و بدان سبب بطلان قوت امساک و گاه باشد که سبب ضعف این قوتها سوء مزاج حار باشد و سبب این حدت خلط سودا از احتراق
خون یا احتراق صفرا در جگر بود و علامت حدت خلط سودا آنست که هر مرضیکه ازان تولد کند و بهر عضویکه جمع شود قرحه گردد و سوزان بود بالجمله ضعف در هر قوتیکه باشد
چون کهنه شود و منجر بضعف جگر گشته استسقا پیدا کند و بهلاکت رساند و بخیر با حدوث امراض سوداویه فرشته عسر البرء کند کذا فی المحیطی علاج اگر قوت جاذبه ضعیف
باشد بعلاج یرقان اسود معالجه کنند و این دوا بدهند تخم کاسنی بیخ کبر کنند هر یک یکماشه در آملۂ مربی یکعدد [illegible] و شربت بزوری و گاوزبان هر یک دو تولہ
در عرق کاسنی و گاوزبان هر یک پنج تولہ حل کرده [illegible] باشد نوشانند [illegible] زردک و [illegible] ختائی [illegible] بادرنجبویه نوشانند
و اگر قوت ماسکه ضعیف باشد بعلاج فی و اسهال سوداوی پردازند بکه سفوف [illegible] در [illegible] مسطور است و تنقیه سودا باسهالات آن نمایند بعده جهت تقویت آن ادویه
معسول طباشیر گل گلنار یکماشه در آملۂ مربی دو عدد ورق نقره شربت کدو گاوزبان هر یک دو تولہ تخم شربتی هفت ماشه دهند و ایضاً در ضعف جاذبه و ماسکه هر دو
ریاضت و سواری اسپ و مالش موضع سپرز بدست یا بپارچه درشت و [illegible] طحال و وضع محاجم ناریه و [illegible] بران و تضمید با ضماد مقویه نافع بود و آنها
ضماد [illegible] مقوی طحال است افسنتین سنبل [illegible] قرومانا فقاح اذخر بیخ کبر گل سرخ مقل [illegible] ساییده در آب برگ [illegible] با سرکه افزوده
ضماد کنند و در ضعف جاذبه ادویه مسخن مجففه مثل کمونی و فلافلی و خبث الحدید و معجون خبث الحدید کبیر و مثرودیطوس و تریاق فاروق و در ضعف ماسکه مجففه مثل
مثل فنجنوش و مرکب از اهلیلجات و خبث الحدید و غیره دهند و هر مرضی که از ضعف این هر دو قوت پیدا شود تدارک آن پردازند چنانکه در مقام هر یک مسطور است و اگر
قوت ماسکه ضعیف بود تقویت آن نمایند و علاج هر مرضی که ازان تولد کند باید کرد و مثلاً در کثرت اشتها بمعالجه جوع کلبی پردازند و در اسهال بعلاج اسهال سوداوی
رجوع نمایند و در ورم بمعالجه ورم پردازند و اگر امراض مالیخولیا پدید آید علاجش در امراض دماغ گذشت بدان رجوع کنند و اگر قوت دافعه ضعیف باشد علاج او
تحلیل ورم طحال است چنانچه مذکور شد و فصد [illegible] کنند [illegible] گوید که در تدبیر ضعف جاذبه احتیاج باشیائی افتد که حرارت او کثیر و یبوست او کمتر از حرارت باشد و در
تدبیر ضعف ماسکه محتاج شوند باشیائیکه یبوست آن بیشتر از حرارت بود و همچنین در ان احتیاج شود باشیائیکه در وی اندک برودت باشد و در ضعف دافعه حاجت باستعمال
اشیائی بود که در ان حرارت و یبوست اندک باشد و در ضعف ماسکه احتیاج بسوی استعمال اشیای رطبه کثیره باشد پس حسب مقتضی تدبیر کنند سوید [illegible] نویسد که ضماد
فلنجه در تقویت طحال مجرب است و شرب [illegible] سفید گفته اند و بیخ [illegible] اکل [illegible] و کذا [illegible] شرب صمغ امرود و کذا زعفران شرباً و ضماداً و شرب [illegible] کاسنی و
کذا [illegible] و کذا تخم کشوث و شرب و ضماد تخم [illegible] شرب [illegible] هر واحد مقوی طحال است بالجمله مقویات بارده مثل طباشیر و گل سرخ و صندل [illegible] الثعلب
و عنب [illegible] آن و آب [illegible] است و سرکه مشترک النفع ست و مقویات حاره مثل افسنتین و سنبل و قرومانا و فقاح اذخر و [illegible] بیخ کبر و مقل و [illegible] ضماداً و شرباً

سدۂ طحال

اکثر از اجتماع فضول غلیظ بود و گاهی از ریح و گاهی از ورم باشد و سدۂ خلطی با ثقل و عدم علامات ورم بود و در ریحی تمدد و تشدید با خفت باشد و در [illegible] علامات [illegible]

بالجمله اگر سده در مجرائی بود که سودا از جگر بطحال می آید یرقان سیاه و سقوط اشتها بتدریج و دیگر امراض سوداوی پدید آید و اگر در مجرائی باشد که سودا از سپرز بفم معده می آید بطلان اشتها دفعةً عارض شود و علاج از معالجات قوبه سده کبد بعینه علاج کنند و مطبوخ از بادیان و نانخواه و عنب الثعلب و انیسون و نبات دهند و یا تخم سداب و نانخواه هر کدام سه درم جوشانیده صاف نموده با سکنجبین بزوری دهند و یا بیخ کبر تخم فنجنکشت تخم کرفس سداب هر یک چهار ماشه فوه بیخ بادیان بیخ کاسنی تخم خرفه عنب الثعلب هر یک نه ماشه بیخ کرفس پرسیاوشان هر یک هفت ماشه جوشانیده گلقند عسلی چهار توله سکنجبین عنصلی دو توله داخل کرده دهند و غذا شوربای مرغ با نان و بعد نفث اشتداد و بحسب ریوند و خیارشنبر و شربت دینار تنقیه کنند و بعد تعدیل قرص بزوری شیخ الرئیس و سفوف حرف دهند و قرص کبر با سکنجبین بزوری در نضاب لجابت سوده دهند ست و قرص فوه و قرص فنجنکشت و قرص ریوند و قرص افسنتین و قرص غافث با سکنجبین مذکور با شربت بزوری نافع و غذا مزوره زیرباج دهند و این سفوف نیز سده سپرز بکشاید تخم کاسنی کشوث هر کدام پنج درم تخم فنجنکشت دو نیم درم کوفته بیخته دو درم از آن با سکنجبین بزوری بدهند و این قرص تفتیح سده سپرز و کبد نماید اسارون انیسون تخم کرفس سنبل الطیب مصطکی اذخر قسط فوه نانخواه ابهل جنطیانا اسارون عصارهٔ غافث افسنتین هر یک دو درم فلفل زنجبیل هر واحد یک درم بدستور قرص سازند شربتی دو درم با طبیخ ترمس و این دوا بجهت سدهٔ طحال و صلابت آن و استسقاء و جمیع امراض باردهٔ معده و کبد از تجارب اطبای هند است حلتیت ده درم نمک سنگ سیاه گندم چوب انجبار و ارهلد نمک سیاه چواکهار هر کدام بست درم برگ آک که پخته و زرد شده خود از درخت ریخته باشد صد عدد ادویه را نرم سائیده در ده درم پخته روغن کنجد ده درم پخته شیر آک آمیخته بر برگهای مذکور هر دو طرف طلا کنند و تو بر تو در دیگ گلین نهاده سر دیگ محکم بگیرند پس دیگ را گل حکمت گرفته بعد خشک شدن میان پاچک دشتی گذاشته آتش دهند و بعد از سرد شدن سر دیگ بگشایند و اجزای خاکستر شده را هر روز بقدر یک ماشه تا یک ماشه بخورند و از ترشی و شیرینی و اشیای چرب و ماهی پرهیز نمایند و گویند که علاج سده قریب از علاج ورم صلب است انطاکی گوید که علاج سده طحال و سده کبد واحد است و کبر کشوث و صعتر و قنطوریون را در اینجا مدخل زیاده است و کذا ترمس و غاریقون و انیسون و گویند که علاج خاص آن وضع محاجم بر طحال و دلک و تحریک آن و شرب بادام است سرهندی گفته که طبیخ طرفا بشراب که در صلابت طحال گذشت مغنی از سایر تدابیر دیگر است و کلکلانج کثیر النفع است و ملین طبیعت و راوند و مسهل او است مسیحی گوید که اگر سده طحال شدید شود و نماید تا آنکه جذب اخلاط سودا از جگر امر ممکن نبود و از آن یرقان اسود حادث شود باید که بگیرند عاقرقرحا و سنبل و خاک کند مساوی سائیده و به سرکه تند پخته بر طحال نهند بعد از آنکه قیروطی موم و روغن کنجد بر طحال مالیده باشند و بالای دوا کاغذ گذارند و سه ساعت بگذارند بعده بر داشته با پارچه زیاده بپوشند تا عرق آید بعده دوا بر دارند و در آمیده و چون سه روز این تدبیر استعمال نماید مریض خون بول کند و شفا یابد بعد بدهی مینویسد که کبر کشوث و صعتر بری و کذا تقشیر بسه که و خردل و کذا اکل عنصل مشوی معسل و کذا بادیان و برگ او و بقله او و کذا شرب و ضماد و راوند طویل هر واحد در تفتیح سده طحال مجرب است و خرکیر بسرکه و کذا پوست بیخ کبر و کذا اسقولوفندریون چون چهل و پنج روز هر روز یک درم با سکنجبین متواتر بخورند و حب بلسان و بوزیدان و دلک با سکنجبین و اکل بقلة کرفس یا شرب عصارهٔ او و تخم فنجنکشت و کمافیطوس و فوه الصبغ و راوند و جنطیانا رومی و کذا ترمس با سداب و فلفل و کذا حلتیت و پودینه بری و کراث و افسنتین و غافث و بیخ لوف جعد و کذا اکل بیخ لوف مسلوق خفیف بزیت و کذا مغز حب المحلب و کذا غاریقون و کذا اسکر عنصل و سکنجبین آن و مصطکی و کذا اسارون در شراب ترکرده یا در عسل سرشته و انیسون و قسط هندی و قنطوریون دقیق و وج و زرنباد و اذخر و ابخره و اشنه و کشوث و روغن قسط و نانخواه و کذا شبیر در سرکه یک شبانه روز ترکرده خوردن و پسته و میسالیوس و جعدهٔ جبلی و عود البخور و سقولوفندریون و اکل بقلة قنابری سلوق و اکلیل الجبل و شیطرج و قرة العین که آن کرفس الماست و بیخ لسان الحمل و کمافیطوس و سراج القطرب و خوردن بیخ فاوانیا بقدر بادام و کراث بری و فسوس بسرکه پخته خوردن و مرو و دار فلفل و کذا پوست درخت غار و پوست بیخ بادیان و پوست بیخ کرفس و تخم آن مجموعاً و بادام شیرین و کرفس صغیر خوردن و بوفاریقون و تخم ریحان و آس و اکل بقلة ترنجان و تخم آن و کذا صعتر و شاهتره و دمکل سرخ و اسقولوقندریون و جاوشیر و تخم کاسنی و ادخال ثوم در طعام و شرب و ضماد اسقولوقندریون و کذا سنبل هندی و کذا بادام تلخ و کذا نخود سرخ یا سیاه و کذا کرسنه و کذا الحمق و کذا [illegible] و کندر و کما هی و کذا ابو زیدان هر واحد مفتح سده طحال است طبری گوید که گاهی اشتها منقطع شود و شل میت ساقط گردد و انسان طعام نخورد و اشتها نکند و بر شیر و حبوب و فواکه یا بر یکی از اینها اقتصار کند و جگر و معده و سائر اعضای او صحیح باشد و فسادی در مزاج او سوای سقوط شهوت نبود و اطبای عصر را بر آن آگاهی نباشد

بجز آنکه این مرض بعینه در کتب هند کو نیست اکثر اطبا درین متحیر شوند در معالجه او و هدایت نیابند مگر کسانیکه در صناعت مهارت دارند و سبب این آنست که طریقیکه در ان از طحال خلط سوداوی ترش بسوی فم معده برای اشتها دفع میگردد و فاسد یا منسد میشود پس چون طبیب ازین علامات ظاهر شود و شهوت ساقط بیند و اعضا صحیح باشد یقین کند که این علت از انسداد طریق طحال بسوی معده است و علاج این دلک طحال و ضماد و شرط سطحه او و وضع محاجم ست تا اخلاط ساکن متحقق در ان حرکت یابد و تفضیه یابد ضماد کنند تخم کرفس انیسون هر واحد پنج درم بوره ارمنی یکدرم شب و ثلث درم همه را سائیده بسرکه سرشته بر طحال ضماد ثخین نمایند و این نطول بران کنند بگیرند تخم کرفس ده درم و کوفته بران پنجدرم کزمازج و یکدرم بورق و یکدرم شب یمانی و یکدرم زفت و یکدرم قطران و پنجدرم حب المحلب سوده اند همه را در سرکه جوشانیده نیمگرم بر طحال نطول کنند و تحلل و ضماد نمایند و باشیاء حریفه و مالحه مثل ترب و سماق ملح و بصل و امثال آن و نبیذ عاد قوی یکروز قی کنند و یکروز سکنجبین و آب ترب و یکروز بر نهار تا سه روز متواتر [illegible] و فم معده را بسیار [illegible] بمالند و [illegible] مریض ضماد کنند اگر حار مزاج باشد [illegible] فم معده کنند مثل گل سرخ و [illegible] سفرجل سیب و برگ [illegible] و برگ بادرنگ و مانند آن و اگر مزاج بارد بود اقاقیا و مصطکی و قرنفل و سنبل و [illegible] و روغن ناردین در روغن قسط و امثال آن تا اشتها پدید آید و چون ظهور اشتها ابتدا کند مریض صحت یابد و [illegible] باید و تا وقتیکه اشتها ظاهر گردد مرض واقف و حکایت باقی بود و شخصی را در بصره این مرض حادث شد و هیچ طعام نمیخورد [illegible] بانچنین حال تا [illegible] باقیماند و روزی در حب بود و هزیمت افتاد و بسوی بعض قریات رفت و در باغی داخل شد و در ان [illegible] ترب نیافت و هر دو را بافراط خورد و بران قی افتاد و اشتها گشاد و قوی گشت حتی که خواهش طعام غلیظ میکرد و بعد از ان صحت اشتها تا ده سال باقیماند و این حکایت بهر آن ذکر کردم که منفعت قی باشیای حریفه درین علت معلوم شود

حکایت

حجارهٔ طحال و رمل آن

گاهی بندرت ریگ اغبر یا اسود صغیر الاجزا و سنگ در طحال پیدا شود و سببی که در حصاة کلیه مسطور گردد و علامتش خروج ریگ است در خون فصد یا در بول یا در خون بواسیر یا خلش و وجع و ثقل در طحال و صحت و سلامت اعضای دیگر که در ان سنگ متولد میگردد مثل گرده و مثانه و کبد و ریه علاج بهتر تنقیه ریگ شیره [illegible] منقی [illegible] قوی مثل کاسنی و خیارین و کشوث و بادیان و کاکنج و کرفس و خارخسک و بلیون بنوشند حسب مزاج و انجیر بسرکه پرورده و کبر بخورند و بر طحال ضماد آن کنند و دیگر اشربه و اطلیه و غیر ذلک و نطولات مدره مفتحه و اغذیه مناسبه استعمال نمایند و هرچه در ریگ سنگ گرده و مثانه بیاید بدان علاج کنند و اغذیه مولد سنگ مثل اطعمه لزجه که با اندک حرارت باشند ترک نمایند و این عرق شیر درین باب مجرب نوشته شیر بز پنج آثار آب هندوانه آب زردک آب برگ خرفه هر یک دو آثار آب برگ ترب یکنیم آثار آب [illegible] شکر چهار آثار گلاب سه شیشه بهمن سرخ و سفید خارخسک تخم خربزه تخم قرطم تخم خیارین عنب الثعلب هر یک پنج توله حب القلت هفت توله تخم کشوث پنج کبر هر یک چهار توله صندل سفید یکنیم توله نبات یکنیم آثار از جمله پنج شیشه عرق کشند شربتی نه توله تا بست توله با شربت کشوث چهار توله و حجر الیهود و [illegible] مغسول هر واحد یکماشه و جوارش مصطکی مرکب نه ماشه بدهند و این دوا بسیار نافع ست لاجورد مغسول پنج کبر حجر الیهود هر یک ماشه و شربت کشوث و سکنجبین عنصلی هر یک یک توله شیره تخم قرطم یکنیم توله و تخم خربزه و گوکهرو هر یک نه ماشه گلاب بست توله عرق [illegible] ده توله سکنجبین بزوری ریوندی علوی خانی چهار توله غذا نخودآب [illegible]

وجع طحال

سببش سوء مزاج یا ورم عظیم یا تفرق اتصال یا نفخه یا حجارهٔ طحال بود و علامات و علاج هر نوع ازینها مذکور شد و اگر وجع در نهایت طحال نزد پهلو بحس معلوم شود و آن ریح [illegible] میان غشا و صفاق با فصد پس اگر طبیعت قبض بود تلیین پردازند و حمام استعمال کنند و فصد نکنند اگرچه عامهٔ اطبا بدان حکم کرده اند مگر وقت ضرورت خون اندک بگیرند و آنگاه بعد فصد [illegible] خشک پرسیاوشان تخم خطمی بادیان عنب الثعلب هر یک [illegible] فارسی پوست بیخ کبر هر یک پنج ماشه تخم کرفس حب الرشاد پودینه خشک زیره سفید هر یک چهار ماشه انیسون سه ماشه جوشانیده صاف نموده سکنجبین دو توله حل کرده دهند برای درد شدید طحال از مجربات [illegible] ست اگر پوست بیخ کبر پوست بیخ کرفس پنج کاسنی تخم کاسنی بیخ بادیان تخم [illegible] پرسیاوشان بیخ اذخر هر واحد یک مثقال غافث انیسون بادیان هر واحد یکدرم انجیر چهار عدد جوشانیده گلقند دو توله [illegible] کرده بدهند نافع درد بارد طحال است و بعد هفت روز که ماده نضج یابد از حب افتیمون [illegible] و مطبوخ افتیمون ریوندی تنقیه کنند و تعدیل مزاج [illegible] نمایند که در علاج سوء مزاج بارد طحال گفته شد و این مطبوخ [illegible] درین انواع [illegible] ریوند چینی سه درم [illegible] اذخر انیسون مصطکی تخم کرفس

فـ نسخهٔ ماء الاصول

سازند و یکی با سکنجبین بخورند و چون وجع طحال از برودت ظاهر بود آن ماء الاصول دہند بگیرند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان بیخ اذخر و فقاح اذخر ہر واحد
پنجدرم تخم کرفس بادیان انیسون پوست بیخ کبر تخم فنجنکشت جعدہ شتہ ہر واحد سہ درم شکاعی بادآورد حشیش غافث ہر واحد چہار درم اسقولوقندریون اصل برگ غار
حب الغار حب بلسان ہر واحد دو درم سنبل الطیب مصطکی ہر واحد یکنیم درم انجیر دہ عدد مویز طائفی بیست درم ہمہ را در سہ رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف کردہ
ہر روز چہل درم با یکدرم روغن بادام شیرین و یکدرم روغن بادام تلخ و نیم درم تریاق اربعہ بنوشند و تکمید طحال صباح بزنا نشتا بسرکہ کہ دران افسنتین و سلیوس و سداب

فـ نسخهٔ مطبوخ مسهل

و پوست بیخ کبر جوشانیدہ باشند قطعہ نمد دران ترکردہ بر طحال نہند و اگر صاحب این علت بنوشیدن دوای مسہل محتاج بود و طبیعت قبض باشد این مطبوخ دہند ہلیلہ سیاہ
شاہترہ ہر واحد دہ درم بیخ اذخر شکاعی بادآورد حشیش غافث ہر واحد پنجدرم کزمازج اسقولوقندریون ہر واحد چہار درم افسنتین انیسون بادیان ہر واحد سہ درم ہمہ را در چہار

فـ نسخهٔ سفوف

رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید دہ درم و قیمہ صاف کردہ بران تربد و ایارج و غاریقون ہر واحد یکدرم انداختہ سحرگاہ نیم گرم بنوشند و این سفوف وجع طحال را نفع کند
بگیرند پوست بیخ کبر و اسقولوقندریون و شنف ہر واحد یکجزو باریک سائیدہ یکمثقال با سکنجبین ممزوج با آب آہن تاب بخورند و ایضا این مطبوخ بنوشند تخم فنجنکشت

فـ نسخهٔ مطبوخ

کزمازج پودینہ جبلی و نہری حشیش غافث افسنتین اسطوخودوس ہر واحد دہ درم غاریقون کوفتہ سہ درم لک زراوند طویل ہر واحد چہار درم جوز السرو دہ عدد ہمہ را

فـ نسخهٔ سفوف

در سرکہ خمر کہنہ بجوشانند تا مہرا شود صاف نمودہ دو اوقیہ از ان با عسل او عصارہ غافث بنوشند و این سفوف وجع طحال را کہ از برودت و ورم صلب باشد
نافع ست بگیرند کزمازج و اسقولوقندریون ہر واحد پنجدرم جعدہ و وج انیسون و اشق و ثبت و مقل الیہود ہر واحد سہ درم برگ غرب یکدرم ایارج فیقرا ہلیلہ زرد
ہر واحد دہ درم غاریقون ہفتدرم ہمہ را باریک سائیدہ سہ درم بدہ اوقیہ تا یک رطل شیر شتر بخورند و ناقہ را علف بادیان و شیح و برگ بید طرفا و اثل و مانند آن علوفہ
دادہ باشند و اگر این سفوف بماء الجبن معمول سکنجبین بدہند این او ورم طحال و صلابت آن را نافع بود و اگر با وجع طحال تپ باشد و تپ شیر نگردند و ماء الجبن بکار
برند و اگر وجع طحال از ریح باشد باید کہ این سفوف بدہند کہ من آن را آزمودہ ام و نافع یافتہ ام بگیرند حرف باقی ہمان نسخہ سفوف حرف ست کہ در نفخہ طحال گذشت

فـ نسخهٔ قرص

و این قرص نافع وجع طحال از برودت و ریح و ورم صلب ست بگیرند پوست بیخ کبر و قسط کبر ہر واحد پنجدرم بورق دو درم حب الغار غاریقون سکبینج ہر واحد چہار درم
تخم فنجنکشت سہ درم اسقولوقندریون و فراسیون و بیخ سوسن و سنبل اقریطی و وج و زراوند مدحرج و طویل و جعدہ و قنطوریون غلیظ و دقیق ہر واحد یکنیم درم کوفتہ بیختہ سکبینج را
در سرکہ و آب برگ کبر و طرفا حل کردہ بسرشند و قرصہا سازند ہر یک بوزن مثقال تا دو درم و با اوقیہ سکنجبین و اوقیہ آب بید و مثل او آب برگ غسل و مثل او آب آہن تاب
بنوشند انطاکی گوید کہ در دموی فصد اسلیم کنند و در غیر آن تنقیہ او و بعد از ان آنچہ مزیل این باشد مثل آب اللبلاب و قنطوریون و زعفران و اسقولوقندریون
و آنچہ در وجع کبد گذشت بدہند ابو سہل گوید کہ ہرگاہ در طحال وجع با تپ باشد این قرص بدہند حب الفقد دہ درم کزمازج دہ درم تخم کاسنی تخم خرفہ ہر واحد پنجدرم
شکر چینی سہ درم با سکنجبین بشکری و اگر درینجا آثار غلبہ خون بود و بدن متحمل فصد باشد فصد اسلیم از چپ کنند و تکمید طحال بسرکہ گرم کہ دران قطعہ نمد قرمزی ترکردہ باشند

فـ نسخهٔ قرص کبر

با بدکرد و از اطعمہ غلیظ و شیرین اجتناب نمایند و اگر با وجع حرارت نباشد این قرص کبر دہند پوست بیخ کبر حب الفقد ہر واحد دہ درم اسقولوقندریون ہفت درم
زراوند طویل برگ سداب حرف و وج شونیز ہر واحد سہ درم اشق چہار درم اشق را در سرکہ حل کردہ ادویہ را بسرشند و از یکدرم تا دو نیم درم قرص سازند و
یکی با سکنجبین عنصلی یا بماء الاصول بخورند سویدی بنویسد کہ خوردن جگر بریان خارپشت بالخاصیت وجع طحال را نافع و مجرب ست و شرب و ضماد سنبل ہند
و کذا شرب جنطیانا تا دو درم در وجع طحال مجرب ست و خوردن جوز بوا یکدرم و کذا برگ طرفا کوفتہ نوشیدن و خوردن طعام یا نوشیدن آب در ظرف چوب
طرفا تا چہل روز و کذا خوردن کرنب خام یا مطبوخ بسرکہ و کذا افربیون و کذا مرماحوز و کذا اکل لبلاب بسرکہ و کذا بلط ہر روز دو درم و کذا تخم انجرہ با سکنجبین کہ
فی الحال نافع و ضماد او با آب گرم و کذا خوردن زعفران و کذا بیخ شلجم تر یا خشک کوفتہ بعسل لیسیدن و کذا شرب فقاح اذخر و کذا طبیخ سیستان و ضماد جرم او و کذا
طبیخ رجل حمامہ و کذا شرب عصارہ کرنب بشراب چند روز و کذا قسطرن یکمثقال بسرکہ و عسل و کذا ایرسا بسرکہ یا سکنجبین تا سہ روز متواتر و کذا زراوند مدحرج و
کذا اسقولوقندریون و کذا ابول انسان و کذا عسل و ایرسا و حلتیت طیب و کذا انار دانہ بسرکہ در محرور و بشراب در مبرود و کذا اسافوج ہندی و کذا غاریقون نیم مثقال
با پوست بیخ کبر نیم مثقال بعسل آمیختہ و کذا قنطوریون دقیق و کذا جعدہ قثا و کذا اغذ بہ و کذا زراسن و کذا تخم ترب دو درم با سکنجبین و ضماد او با آب گرم

غذاے شدید الرقت بود که ترشح کند و نزد باب محتبس نماند و دوازدهم آنکه بسبب سوء ترتیب باشد که موجب ازلاق گردد مثل تقدیم غذای لین خفیف الهضم و مزلق
و تاخیر غذای قابض عاصر یا تقدیم بطی الاستحاله و تاخیر سریع الاستحاله سیزدهم آنکه بسبب کثرت حرکت بر غذا بود مثل ریاضت و جماع چهاردهم آنکه از افراط شرب آب باشد
قسم دوم آنکه از هوای محیط باشد و آن سه گونه است یکی آنکه بسبب هوای گرم بود که آن تحلیل کند و خلفه آرد یا حار رطب مرخی بود چنانچه هوای جنوبی که
مطلق ست و از جهت کثرت باران در بلاد جنوبی انطلاق آرد دوم آنکه بسبب هوای بارد و عاصر یا مانع تحلیل فضلات بود که آن جمع کند و احتقان نماید سوم آنکه بسبب تعفن هوا پدید
آید که مضعف قوی و مرقق مواد و مفتح مسام باشد و گاهی هوا سبب اسهال میشود بواسطهٔ افساد هضم و تحریک غذا **قسم سوم** آنکه از اعضا بود خواه از عضوی واحد
باشد یا از جمیع اعضا و این همه در اسباب مشترک اند بهر آنکه یا تابع سوء مزاج مضعف ماسکه یا هاضمه یا دافعه باشند یا دافعه قوی گردد و این همه یا بسبب سوء مزاج
مفرد یا سوء مزاج با ماده منشبکه در اعضا یا الطخه بر وجه آن و یا از مرض آلی از رض یا قرحه و فتق باشند بالجمله این قسم بر شش نوع ست **نوع اول** آنکه از دماغ
بود و سببش نزلات ست که از دماغ بمعده و مجاری ریزد و غذا را فاسد کند پس طبیعت هر دو را باسهال دفع سازد و این بسبب سوء مزاج دماغ بحرارت و برودت باشد تا آنکه در آن
فضول کثرت پذیرد و بعضے ازان از منخرین فرود آید و بعضی آن از طریق حنک و انچه بر حنک ریزد بعضے از دهن بارادهٔ انسان می برآید و بعضے که رقیق بود بجانب شش گراید
ذات الریه و سرفه تولد کند و سبب سل میگردد و انچه غلیظ است بر مریء و معده فرود آید و سبب اسهال میگردد و علت مذکور چون مزمن میشود بفساد مزاج معده و قصور
هضم و ضعف قوت مؤدی میگردد و پس باحداث ذبول و موت می نماید و این نوع را عامهٔ اطبا نمی شناسند چه گاهی مشابه بدور البطن گردد و گاهی بخلفه غیر ترتیب
و گاهی بسل چون بعض فضول در ریه و صدر حاصل شود و بعضے بسوی معده نازل گردد و بسبب قلت اعتدال بدن جسم گرم بود و سعال دائم باشد پس طبیب غیر ماهر
معلوم کند که مرض سل با قیام ست و مایوس از صحت او بوده ترک معالجه او کند و یا معالجه آن بعلاج سل نماید و بدان سبب بیمار هلاک گردد و این اسهال چهار گونه است
یکے آنکه ماده نزله صفرا باشد دوم آنکه بلغم بود سوم آنکه سودا باشد چهارم آنکه خون بود **نوع دوم** آنکه از معده بود و این اسهال را ذرب و خلفه و اختلاف و زلق المعده
نیز گویند و ذرب در اصطلاح اطبا عبارت از انطلاق شکم متصل و اسهال دائم است و گویند که ذرب آنست که طعام در معده و امعا منهضم نشود و جمیع بدن را غذا
الملکه از اسفل تنها باستفراغ متصل خارج گردد و کثیر الرطوبت بود و این مرض را ذرب از بهر آن نامند که ذرب در لغت فساد معده را گویند و یا بهر آنکه ذرب بمعنی حدت نیز آمده است
بسبب حدت برازو سرعت حرکت او در خروج مسمی بدان شده و یا از برای آنکه ذرب بمعنی عدم قبول علاج هم آمده پس بسبب صعوبت این علت و عظم خطر در آن بدین اسم
نامیده اند و فرق میان هیضه و ذرب آنست که هیضه باشد مرضی حاد سریع الانقضاست و ذرب مرضیست مزمن متطاول و اگرچه مع القی بود و خلفه
آنست که طعام بسبیل معتاد اندر شکم نه ایستد بلکه مندفع گردد و گاهی زود و گاهی بدیر و گاهی بدفعات بسیار و گاهی بدفعات اندک و گاهی منهضم و گاهی فاسد
واختلاف و خلفه نزد بعضے مترادف اند و جمهور اطبا اسهال حادث بادوار را اختلاف گویند و اسهال کاین بالوان را خلفه نامند و سمرقندی میان خلفه
و اختلاف و ذرب هیچ فرق نکند و **خجندی** گوید که ذرب اسهال متواتر معدی ست از مواد مختلف فاسده رقیق و خلفه اسهال همین مواد ست مگر متواتر نباشد
بلکه بسیار در یک مجلس زمانی متطاول بود و بعضے تعریف ذرب چنین کرده اند که آن استفراغ مواد رقیق مختلف فاسد از معده است و این تعریف اعم تر از اول ست بهر آنکه مشتمل
بقی و اسهال ست و آنرا اسهال معدی و اختلاف و زلق المعده نیز گویند و نزد بعضے اسهالی که سببش ملاست معده بود آنرا ذرب گویند و نزد بعضے اسهال و ذرب مترادف ست
و زلق المعده نزد اطبا عبارتست از نقصان فاحش یا بطلان در هضم که بسبب آن غذا منزلق گردد پس معنی زلق معده زلق غذا از معده است چنانچه
فیلسوف ابو الفرج در مفتاح تصریح نموده و ذرب و خلفه که بسبب ضعف ماسکه و تحمل معده باشد چنانچه سمرقندی فهمیده بالجمله اسهال معدی سه گونه است یکی آنکه از ضعف
قوت هاضمه معده یا بطلان آن باشد و این بنا بر تبدل معده و ابتلال آن بسبب سوء مزاج بارد و رطب ساذج حادث شود دوم آنکه از تشویش و تغیر فعل هاضمه بود
سوم آنکه از ضعف قوت ماسکه باشد و این بسبب سوء مزاج بارد بود در اکثر چهارم آنکه از ضعف قوت دافعه بود پنجم آنکه از قوت قوت دافعه باشد ششم آنکه از زلق
معده بسبب کثرت رطوبت مزلقه باشد که در معده جمع شود و این رطوبت یا لزج بود و یا مائج بود هفتم آنکه از کثرت بلغم در معده باشد هشتم آنکه بسبب انصباب صفرا
از بدن بر معده یا تولد او در معده بسبب حرارت آن باشد نهم آنکه از صفرا و بلغم مرکب باشد دهم آنکه بسبب کثرت انصباب سودا از طحال بر فم معده باشد یازدهم آنکه

بسبب تولد ریاح و نفخ در معده مفسد هضم باشد دوازدهم آنکه بسبب بثور یا قروح طبقه اول اعنی معده باشد سیزدهم آنکه بسبب ضعف جگر یا سده آن و سده
ماساریقا باشد چهاردهم آنکه بسبب فزونی ناب حمل معده بود پانزدهم آنکه از ورم حار معده دموی یا صفراوی بود شانزدهم آنکه بسبب اوجاع معده و امعا و آن محدث ضعیف
در ماسکه آن باشد و آن اوجاع از ریاح و از اورام و از سوء مزاج مختلف بود هفدهم آنکه از تنقیه قوت ادویه مسهله و سمیه بود که سطح امعا و معده و فوهات عروق معده
و امعا را لزوم نماید هیجدهم آنکه بعد از بحران باشد و بعضی انصباب نزله را که بسبب اسهال و ناغیت در درازت تدبیر غذا را که بسبب اسهال غذا عبیست و امتلای بدن و
عروق را که سبب اسهال از جمیع اعضاست نیز از اسباب اسهال معدی شمرده اند **اکنون** بدانکه این همه اسباب سبب اصل اسهال معدی نیستند بلکه بعضی از آن
سبب ضعف هاضمه و ماسکه و دافعه هستند و آن موجب اسهال میشوند چنانچه شیخ میفرماید که گاهی زلق معده از رطوبات بود که آنرا از ثبات تقدیم هضم ممکن نبود
و این سبب فی الحقیقت خارج از ضعف ماسکه و هاضمه نیست مگر تخصیص این باید در تفصیل از بهر آن تنبیه نموده ایم و تحسین صاحب خیره میفرماید که جریان سیلان
اسهال معدی بسبب ضعف قوت هاضمه باشد چهار نوع بود یکی آنکه رطوبت لزج بر سطح معده آلوده شود و آن رطوبت میان معده و طعام حائل شود
و حرارت معده را از طعام باز دارد و قوت هاضمه بدان سبب ضعیف شود دوم آنکه معده گرم باشد و در آن صفرا تولد کند و اسهال صفراوی آرد سوم آنکه صفرا و بلغم آمیخته
باشد چهارم آنکه در معده ریاح تولد کند و طعام بدان سبب غیر منهضم بماند و اسهال تولد کند و سبب ضعف ماسکه پنج نوع است یکی رطوبت لزج که بر سطح معده آلوده شود
و طعام را فرو لغزاند دوم آنکه بر سطح معده بثر پدید آید و معده بدین سبب با طعام التقات نکند و از مماست ایذا یابد و قوت ماسکه بدان سبب ضعیف گردد
گردد سوم آنکه عقب طعام حرکات عنیفه اتفاق افتد و طعام بدان سبب از معده غیر منهضم بر آید چهارم آنکه قوت دوای مسهل بر سطح معده باقی مانده
قوت ماسکه را ضعیف کند و اسهال آید پنجم آنکه سوء مزاج سازج یا مادی قوت ماسکه را ضعیف کند و بدانند که بقول شیخ الرئیس اسهال معدی به غیر منهضم نمیباشد
بلکه گاه قدری منهضم و گاهی غیر منهضم میباشد و سبب این ضعف قوت ماسکه معده بود که طاقت حمل غذا ندارد و دیگر تا زمانی اندک که گاهی در آن هضم شود و
گاهی نه پس بر تدریج ارسال و اخراج او کار میباشد و این ضعف بسبب سوء مزاج بارد در اکثر بود و بسبب سوء مزاج حار و رطب و یابس نیز باشد و خطا کرده کسیکه
گمان نموده که این همه بسبب بلغم بود نه غیر آن و اگرچه این بسبب سوء مزاج بارد رطب بیشتر میباشد و این بسبب طول خوردن سودی باستسقا می گردد و بالجمله این صعب العلاج
چون مستحکم گردد و گاهی این را دوار محفوظ بود و بیشتر بسوی تنج ردی و قروح گردد ایضاً از منقولات اوست که ملاست معده و زلق آن گاهی بسبب سوء مزاج حار
مع ماده کذا عند زلقه طعام با حدات لذع بود و در نادر از سوء مزاج حار بسیط باشد چون بحد رسد که انهاک ماسکه گردد و گاهی بسبب سوء مزاج بارد با ماده و فی لقرن
یا بغیر ماده بود و گاهی بسبب قروح در معده باشد که از چیزیکه بسوی آن برسد ایذا یابد و بدفع آن تحریک نماید و گاهی از ضعف بود که ماسکه را بهم رسد و چون
بعد زلق معده و امعا و ملاست آن آروغ ترش حادث شود دلیل افراط علامت جید بود که این بر نقص حرارت نامه دلالت کند چه اگر حرارت تامه
ریح نبود پس چشاییدن گاهی سبب اسهال معدی و ازلاق معده امتلای معده بود و از اخلاط ردیه که بسوی آن از بدن بریزد و طعام را که در معده بود فاسد کند و اگرچه
طعام جید الجوهر باشد و محتاج لتقی شدن آن گرداند و یا انزال آن و اگر ناحیه علیه قوی تر باشد بسوی آن مندفع نشود و دفعی خارج نگردد بلکه باسهال براید
و گاهی اسهال این اخلاط بسبب فساد او طعام را و اخراج معده بسوی قذف او نباشد بلکه در آن توقی باشد که معده از آن کراهت کند و آنرا از خود دفع کند
و طعامیکه در معده بود بآن مندفع گردد و یا در نفس آن اخلاط قوت مسهله یا مزلقه یا مقطعه سالحه باشد که هرچه در معده بود دفع کند و بلغزاند چنانکه کثرت
انصباب سودا بسوی فم معده سبب اسهال معدی میگردد و بدانکه نوعی از اسهال معدی است که آنرا دور البطن و اسهال دوری نامند و دوری از آن نیست که اسهال
با دوار معلومه پدید آید بشرطیکه در کمیت غذا و در اوقات معینه تناول آن اختلاف نیفتد زیرا که اگر در کمیت غذا کم و بیشی راه یابد یا در اوقات معینه او تقدیم
و تاخیر رود طبع برادوار معین نماند و سبب آمدن اسهال بر ادوار آنست که فضله در عضوی واحد چون انثیین یا طحال و دماغ یا قعر معده یا کبد یا طحال و یا دیگر عضو
کثیر چون عروق و خلاق جمع گردد و بتدریج مانند ماده حمیات دائره هرگاه آن عضو ممتلی گردد از آنجا بسوی امعا مندفع شود و مستفرغ میگردد و در استدلال بر تعیین خلط و
عضو یکه محل آن است باید در تشخیص بیاید نوع سوم آنکه از جگر و ماساریقا باشد و اسهال کبدی را قیام کبدی نیز گویند و آن سیزده گونه است یکی آنکه از ضعف قوت هاضمه جگر

باشد دوم آنکه از بطلان آن بود و بسبب ضعف و بطلان هاضمه و در اکثر اوقات سوء مزاج بارد و رطب بود و در دو بی استسقا انجامد سوم آنکه از تغیر و تشویش فعل هاضمه باشد
چهارم آنکه از ضعف قوت ماسکه جگر باشد پنجم آنکه از قوت دافعه جگر بود ششم آنکه از ضعف قوت جاذبه جگر باشد و اسباب ضعف قوای مذکوره عموما سوء مزاج ساذج یا مادی
یا سده یا ورم ست در جگر هفتم آنکه از اجتماع مائیه مانند در جگر باشد که قوت جگر بدفع آن کوشد هشتم آنکه بسبب سده جگر یا ماساریقا باشد نهم آنکه از ورم جگر
یا ماساریقا باشد دهم آنکه از انفتاح سده بود یازدهم آنکه بسبب انفجار ورم جگر باشد دوازدهم آنکه از تاکل و قروح متعفنه بود سیزدهم آنکه از بحران باشد فائده شیخ
میفرماید که اصناف اشیاء از کبد گاهی به جوهر خود بلکه مندفع شود و گاهی بسببی که آنرا مندفع سازد مختلف میباشد اما جوهر شیء مندفع گاه کیلوسی بود و گاه مائی و گاه غسالی و گاه
صفراوی و گاه سدیدی و گاه مدی و گاه اسود رقیق و اسود مثل دردی و اسود سوداوی و گاه منتن و گاه غیر منتن و گاه چیزی غلیظ اسود و جوهر آن لحم کبد باشد اما سببی
که این اشیاء مندفع سازد گاه انفجار ورم یا انفتاح سده یا قرحه یا تاکل یا ضعف ماسکه که آنچه حاصل شده امساک آن نکند یا ضعف جاذبه که جذب آن نکند یا ضعف
هاضمه که آنچه در آن حاصل شود هضم نماید و چون منهضم نشود بدن آنرا قبول نکند و دفع نماید یا قوت قوت دافعه یا سوء مزاج حار مذیب یا بارد مضعف از اسبابی
که معلوم شده و از آنجمله استفراغات کثیره است یا بسبب امتلا و فضولی که طبیعت بدفع آن محتاج بود و گاه امتلا بحسب سائر بدن باشد و گاهی در نفس کبد
بود و چون تولید خون نیک کند لیکن در ان خون لبث نماید و در عروق نافذ نگردد و بسبب ضعف جذب ان یا سده یا اورام و گاهی سبب آن لذع تنها از ماده
بود که طبیعت بدفع آن محتاج گردد و گاهی مثل این در بحرانات بود و گاهی سبب نفس کبد نباشد بلکه در ماساریقا بود و اگرچه در ماساریقا جمیع وجوه این اسباب
ممکن نیست اما ممکن است که از جهت اورام و سده باشد و اگرچه بعیدست یا ممکن نیست که کبد جذب کند و ماساریقا جذب نکند و از ان امر معتد به عارض شود مگر آنکه جذب اول
بر کبد است نه بر ماساریقا و جذب ماساریقا تنها جذب معتد به نیست و اکثر قیام کبدی بهر آن باشد که بدن غذا را قبول نکند پس رجوع کند بسبب سده یا بسبب
غیر آن و جمیع اصناف این اندفاعات در حقیقت منسوب میشوند یا بسوی ضعف یا بسوی قوت پس هرچه منسوب بسوی سوء مزاج و ضعف قوی از
جنس ضعف باشد و فتح سدد و تنقیه دبیلات و دفع فضول از جنس قوت بود چه قوت تا دفع نکند قوی نباشد پس دبیله و فضول و دم فاسد دفع نکند و چون خون
منتن خارج شود گمان نباید کرد که در اینجا ضعف است چه گاهی بسبب طول مکث بدبو میگردد لیکن آن مثل دردی سیاه مندفع میشود و طبیعت آنرا دفع میکند
چنانچه در قروح نیز منتن شود لیکن آنچه از قوت مندفع گردد تابع آن خفت بود و با صحت احوال باشد پس منتن در همه حال ردی نباشد و اسود اولی ست مگر
آنکه در کل حال ردی بود و لهذا گاهی در اندفاعات الوان مختلفه شفا یا تخفیف باشد و غلط کند کسی که این الوان مختلفه را در همه حال حبس نماید و شدید تر غلط از ان است
که کسی حبس آن بمسددات مقبضه کند و بدانکه بعید نیست که قوت ضعیف باشد و تمیز فضول نکند و نه امتلا دفع شود و بعده حالتی عارض شود که قوت قوی گردد یا
از استفراغ مواد و اندفاع و انفتاح سده که بدان دفع سهل شود حاصل گردد و فضول مندفع شود و سبب در اسهال کیلوسی که بسبب جگر و آنچه متصل آنست
باشد یا ضعف قوت جاذبه کبد یا سده و اورام در قعر آن و در ماساریقا بود حتی که جذب کند و البته تغیر ندهد و این از آنجمله است که چون اسهال نماید و بول
آرد و قوت ساقط کند و چون حبس کنند دوار و غثیان و تهیج کند و آنرا اذیت رسد و نفس را تنگ نماید و یا بسبب کثرت مواد کیلوسی و بودن آن زیاده تر از قوت
جاذبه کبد باشد پس اکثر آن غیر منجذب باقی ماند و گاهی سبب درین شدت شهوت معده و افراط آن باشد و سبب در اسهال غسالی ضعف قوت مغیره
ممیزه کبدست یا نیز با وی منفصل از فاعل یا بسبب ضعف ماسکه و درین هنگام نسبت اسهال غسالی بسوی کبد ضعیف مثل نسبت قی بسوی ضعف معده
ضعیف ست از آنچه معده متحمل نشود پس قبل از تمام فعل بسبب ضعف ماسکه مندفع شود و اگر از ضعف ماسکه بود آن بسبب ضعف مغیره باشد و ضعف آن از
سوء مزاج میباشد لیکن اکثر ضعف ماسکه بسبب حرارت و رطوبت و اکثر ضعف مغیره بسبب برودت بود پس یقین نکنند که غسالی بسبب حرارت تنها یا بسبب
برودت تنها میباشد و در بعضی حال غسالی مستحیل شود بسوی آنکه احمر اکثر از دمویت بود و بسبب شدت استتباع از بدن بعده بسوی آنکه احمر خاثر بود و کائن از
حرارت را علامات دیگرست و کائن از برودت را نشانات آخر چنانچه مذکور گردد و سبب در اسهال مراری کثرت صفرا و قوت دافعه است
و سبب در صدیدی احتراق خون و اخلاط و ذوبان آنست و گاهی باحتراق نفس جرم کبد و اخراج او بعد اخلاط مختلفه مؤدی گردد و گاهی صدیدی

واقع شود ششم آنکه بر سبیل سقوط قوت ماسکهٔ اعضا بود چنانچه از خوف و در آخر سل و دق عارض شود و شیخ سیفر باید که اسهال واقع بسبب امتناع نفوذ غذا
سدی ست و آنرا اسهال کائن با دوار نامند و این بهر آنست که عروق مفسده در مدت معلوم ممتلی گردد تا آنکه احتمال نماید بعده رجوع باستفراغ کند و
سیلان آن چون حال صحت بود و اکثر نوبت بیست روز باشد و گاهی تقدم یا تاخر کند و صاحب ذخیره گوید که هر اسهالی که مادهٔ آن از عضوی دیگر یا از رگهای [illegible]
بمعده و امعاء ریزد آنرا نوبتی بود بمعلوم و این علت طویل بود و بهر آنکه طعام و شراب بمعده و جگر صاحب او تمام هضم نیابد و بدین سبب فراغ بدن از آن ماده پاک نشود و صاحب [illegible]
تدبیر هضم و تدبیر استفراغ آن ماده نکند و هر بار که اسهال بازایستد پندارد که بحالت صحت رجوع کرده و هر بار که نوبت اسهال باز آید پندارد که اسهال از
طعام و شراب فزونی تولد کرده است طریق تشخیص اسباب اسهال باید که اولا اقسام آن تشخیص نمایند بایں طریق که نخستین کیفیت غذای متناول و ترتیب
تناول آن از مریض دریافت کنند اگر سببی از اسباب مسطوره یعنی تناول نوعی از انواع اغذیهٔ مذکوره محدث اسهال یا سوء ترتیب در تناول آن معلوم شود
و آروغ بد آید اسهال غذائی باشد و ایضاً ظهور خفت عقیب اسهال بر آنچه از تناول غذای کثیر باشد و وجود کثرت قراقر با اسهال بر آنچه از تناول غذای
نفاخ بود دلالت کنند و هرگاه حال حرارت و برودت هوا مدرک گردد یا عفونت آن باشد و اسهال عام بود اسهال هوائی باشد و ایضاً اختلاف
رنگ براز و قوام آن و اکثر رقیق کم رنگ کم بود و گاهی لزج و در گرمی هوا و بیشتر در آخر روز با گرمی و سستی بدن لرز و جهت عرق و تپ ضعیف با کرب و خفقان و دیگر آثار
و با بر آن شاهد بود و ضعف زیاده از مقتضای اسهال شود و بهلاکت برساند و حال شبیه بمرده نماید و چشمها و صدغین فرو روند و تعفن از بدن با عرق [illegible]
اسهال هوائی از عفونت هوا باشد و الا قسمی از اقسام اسهال عضوی باشد و انواع او را چنان دریافت نمایند که اگر علامات نزله و فساد مزاج دماغ معلوم شود
و اسهال بعد از خواب طویل بهم واقع شود و باز تا دیر منقطع گردد و محفوظ النوائب باشد و باز مدتی بود و سعال سحرگاه و بعد خواب آید اسهال دماغی باشد بعده از
آثار نزلات نوع مادهٔ آن دریافت کنند مثلاً اگر اسهال صفراوی آید و در آخر سحج آرد و با لذع و حرقت دماغ و معده و تشنگی و تلخی دهن و دغدغه حنک و حلق و صدر
و فم معده ظاهر بود مادهٔ نزله صفرا باشد و اگر اسهال بلغمی آید و با ملوست و حلاوت کریه و غلظ و تعقد آب دهن بود مادهٔ نزله بلغم باشد و اگر با ترشی دهن و گرانی
سر و آمدن بوی از دماغ همچون بوی آهن بود مادهٔ نزله سوداوی باشد و اگر با سرخی چشم و گرانی حواس و شیرینی طعم مائل بشوری و بدبوئی بود مادهٔ نزله دموی باشد
و هرگاه اسهال بلا ترتیب و عدم تعین اوقات دوران آن بود بلکه باختلاف جودت و رداءت تدبیر حال مختلف گردد و گاه اسهال زیاده و گاهی کم و گاه
هضم و گاهی ناسدید [illegible] و بیشتر ریزش آید با آن آفات معده بود و اسهال معدی باشد پس اگر با سقوط اشتها و خفقان و هزال و تواتر نبض [illegible] از ضعف معدهٔ
حار باشد و اگر با آروغ و تواق و قراقر بود از ضعف معدهٔ بارد باشد و اگر با خروج طعم غذا در آروغ و بطوء انحدار آن بود از ضعف معدهٔ یابس باشد و اگر
طعام قلیل الهضم یا عدیم الهضم بوقت خویش خارج شود و پیش از اسهال ثقل در معده محسوس شود از ضعف یا بطلان قوت هاضمه بود و اگر طعام فاسد در
اسهال بر آید از تشویش و تغیر فعل هاضمه باشد و اگر غذا تا دیر در معده نایستد و قبل از هضم دفع شود و قلیل الهضم بر آید و بمدت ثقل در آن کمتر بود از ضعف ماسکه
باشد و اگر بسرعت بیرون آید اما بسیار بیک دفعه خارج نشود بلکه اسهال اندک اندک متواتر دفع شود از ضعف دافعه باشد و اگر با آن رطوبت خام بر آید و غذا
قبل از هضم خارج شود و طعام بر معده گرانی کند و غثیان آرد و ثقل غیر منهضم بیرون آید و سفید باشد از اجتماع کثرت رطوبت مزلقه در معده باشد و اگر با حموضت
این آثار ذائقه دهان شور باشد و رطوبت مالح بورقی باشد و الا رطوبت مذکور لزج بود و قلت تشنگی و اسهال با قراقر و آروغ ترش نیز از نشان رطوبت
لزج است و ممکن است که در رطوبت لزج تشنگی پدید آید چنانکه از خوردن ماهی یا برنج تشنگی ظاهر میشود و ایضاً اگر طعام غیر منهضم بسرعت خصوص در
وقت حرکت خارج شود و فضله یکبارگی همچنانکه سنگی از بالا بزیر افتد فرود آید سببش ملاست سطح معده و از رطوبات لزجه باشد و اگر در دهن [illegible]
و بلغم با طعام مختلط در اسهال قی بر آید و تواق و غثیان بود و طعام کمتر متغیر شود و دیگر آثار بلغم پیدا بود سببش اجتماع بلغم در معده باشد و اگر عقب
حمیات صفراوی یا بعد تناول اشیای حاره یا شراب صرف کهنه افتد و دهان تلخ و التهاب و عطش مفرط و زردی براز و لذع مقعد بود در اسهال صفرا
خارج شود [illegible] از بدن بر معده باشد و اگر ثقل با صفرا و بلغم هر دو آمیخته بیرون آید سببش صفرا و بلغم مرکب باشد و اگر سیاهی براز با گرسنگی

بسیار و حرقت فم معده که بدون خوردن طعام یا روغن ساکن نشود و ترشی دهان و خشکی آن و وجع بجانب طحال و قراقر و نفخ شکم بود سببش انصباب سودا باشد
و اگر با علامات قروح و بثور معده از قی و براز صدیدی با قشور و بثور دهن و حلق و بدبوئی دهن و حرارت و خشکی آن باشد و چون طعام خورده شود در معده
وجع و لذع و حرقت یابد و بعد نزول طعام از معده ساکن شود و طبیعت آن را قبل از هضم دفع کند و کمتر متغیر گردد سببش بثور و قروح معده باشد و اگر بدن
روز بروز لاغر شود و عروق بدن خالی و بی خون نمایند و رنگ بدن بسفیدی یا زردی گراید و اسهال سفید مثل آب کشک یا سبز بود سببش ضعف جگر باشد
و اگر با وجود لاغر شدن بدن آثار سده یافته شود سببش سده ماساریقا یا مقعر کبد باشد و اگر بالاغری فساد رنگ و گرانی زیر ضلاع ایمن بود و اسهال ماده
خاصه آید سببش سده محدب جگر باشد و این را قیام رشحی گویند و اگر غذا غیر منهضم بر آید و در آخر لذع و وجع و مغص در انجا هیچ نباشد و پیش ازان انصباب
خلط اکال یا وقوع ورم حار در معده یا تناول سموم حاره وغیره اسباب فی الحال مخل معده اتفاق افتاده باشد سببش فی الحال مخل باشد و اگر آثار ریاح و نفخ معده یا امعا
و یا علامات ورم حار معده یا اوجاع معده که هر یک بمقام خویش مسطور شد پدید بود و یا تقدم تناول ادویه مسهله و یا علامات بحران ظاهر باشد سبب اسهال همه
همان باشد و در اسهال دوری استدلال بر نوعیت خلط از رنگ اسهال و طور او توان کرد مثلاً اگر اسهال زرد رنگ بود و بدور غب افتد از صفرا باشد و اگر
سیاه رنگ بود و بدور ربع پدید آید از سودا باشد و اگر رنگ اسهال سفید بود و هر روز افتد از بلغم باشد و اگر دور قیام را حدی معین نباشد و وجع مدام در عضوی لازم بود
و هنگام حبس طبیعت درد غلبه کند از خون باشد و استدلال بر عضو محل آفت چنان کنند که در هر عضوی که اول درد و خلش مثل سوزن پدید آید و عقب آن اسهال
افتد و بعد از اسهال خفت در وجع رو نماید باید دانست که محل آفت یعنی اجتماع فضول همان عضو است و این نوع اسهال اند حیات که هر روز نوبت نیز افتد
و بعضی آنکه بواسطه دفع طبیعت فضله را و ایضاً اگر محل ماده دماغ بود تقدم صداع مع تمدد و اگر معده باشد درد مع غثیان بود بعده اسهال افتد و منع اکل
گردد و هرگاه کیلوس بخوبی منهضم بود و ضرر فعل معده نباشد و اسهال بی الم و کثیر بود و دائم متصل و هر حال نباشد و اکثر بعد براز ماده اندکی بر آید
نبود و اسهال در شب زیاده آید اسهال کبدی باشد پس نظر کنند که اسهال کیلوسی ست یا غسالی یا صدیدی یا خاثری یا دردی یا قیحی یا اسود اگر کیلوسی بود
و کیلوس قدری هضم یافته غسالی با اسهال بر آید از ضعف قوت هاضمه جگر باشد و اگر کیلوس غیر منهضم خارج شود از بطلان هاضمه جگر باشد و اگر کبد
واقع شود و بول بی نضج بود از تغییر و تشویش فعل هاضمه باشد و اگر اکثر اجزای کیلوس هضم یافته بر آید و غذا تا زمان هضم در کبد نماند و زود بر آید از ضعف ماسکه جگر باشد
و اگر اسهال غسالی عارض شود از ضعف دافعه جگر باشد و اگر کیلوس قدری بجگر منجذب گردد و اکثر ازان با اسهال دفع شود از ضعف جاذبه جگر باشد و چون
ضعف قوای مذکوره وقوع سوء مزاج ساذج یا مادی در جگر است علامات مخصوصه هر سوء مزاج در بحث امراض جگر گذشت و اگر اسهال کیلوسی یعنی سفید مائل بود
و با آن علامات ضعف کبد متغیر رنگ بول و غیر آن نباشد از ماساریقا باشد الا از کبد بود و اگر صدیدی بود و قبل او تب باشد سببش قرحه یا شق ورم بود و الا
سببش دیگر که در اسباب مذکور شد باشد و اگر اسهال صفراوی یا صدیدی بود و در جگر گرمی و سوزش باشد و دیگر علامات سوء مزاج حار کبد پیدا بود
خلو معده زیاده شود و در شکم سیری قلت پذیرد و ایضاً صفرا و صدید با براز مختلط نشود بلکه علیحده ازان بیرون آید و گاهی قریب موت مؤدی گردد
از جرم کبد که از آتش گداخته نشود و هیچ و درد نباشد بعد ایام احداث سحج در امعا نکرده باشد سببش اجتماع ماده فاسد در جگر باشد و اگر با وی
صرف بغیر علامات ضعف کبد از ورم یا وجع ثقیل لون و تب که لازم او باشد صعب بود و صدید مائل بسفیدی و زردی مثل صدید قرحه باشد صدید ماساریقائی بود
و اگر ضد این آثار یافته شود و صدید مائل تر بسفیدی و سرخی مثل رشح از ریم و خون بود صدید کبدی باشد و اگر اسهال خاثری بود و با آن خفت یافته شود و الوان
مختلفه عجیبه خارج شود و بدان علامات اورام نباشد و گاهی قبل او سدد بود و قبل ازان تب و ذبول و اسهال غسالی یا دموی رقیق یا صدیدی نباشد سببش
قوت باشد و اگر در انجا ورم باشد و علامات جمع نبود و او از رقیق صدیدی شحمی باشد بعده در آخر امر غلیظ گردد سببش اورام و حبس خون و انفساد آن و عدم باشد
و اگر از غسالی ابتدا کند و دردی گردد و کمتر بود که دفعةً افتد و با تغییر رنگ و سقوط اشتها باشد سببش ضعف جگر بود و اگر علامات سوء مزاجی یافته شود سببش
سوء مزاج باشد و اگر اسهال دردی بود پس هرگاه شبیه دم محترق باشد و پیش ازان ذوبان اخلاط و اعضا و اسهال صدیدی و عطش و قلت اشتها و شدت سرخی لون بود

وگاه بادی حمیات باشد و براز او همچون براز صاحب تپ وبائی در غایت بدبوی و غلظ و نگینی بود پس در آخر او خون سیاه برآید سببش حرارت باشد اگر شبیه بخون متعفن فی نفسه نه مثل لحم گداخته بود و سخت بدبو نباشد بلکه بدبوی او کمتر از بدبوی حار بود و ایضاً در تواتر و رنگ کمتر از حار باشد و گاه خون رقیق سیاه مثل دم عکر نه جامد بود و غسالی بیشتر باشد و تشنگی در ابتدای او اندک و اشتهای طعام اکثر بود و بعده گاهی در آخر بسبب عفونت بسوی حمیات انجامد و اشتها ساقط گردد و با استسقا انجامد و باستداد حال طویل تر بود و سببش برودت باشد و از حال قوام آنچه خارج شود و بعطش استدلال بر صحابت هر دو مزاج از رطوبت و یبوست توان کرد و اگر اسهال قیحی غلیظ یا دم عکر یا اخلاط کثیر باشد چنانچه در سده بود و علامات دبیله که بدو تفجیر و انفجار او که مذکور شد معلوم شود و سببش دبیله باشد و گاهی از دبیله ورحی در ابتدا صدید رقیق سائل شود و بعده هنگام انفجار مده خارج گردد و گاهی با آن خون سیلان کند و اگر با وجع ناحیه کبد و با قلت چیزیکه خارج شود و بدبو و تقدم موجبات قروح و اکله بود سببش قرحه یا اکله باشد و اگر اسهال اسود غلیظ آید و با آن ضعف قریب موت و آفات سابقه بود سببش خروج نفس لحم کبد باشد و فرق میان اسهال سیاه که از احتراق اخلاط و از انفتاح سده بود و میان اسهال سودا که از طحال بود آنست که اخلاط سوخته اول سیاه نباشد و قوام آن غلیظ تر از قوام سودا بود و خلط سودا سیاه تر و رقیق تر بود و متعفن نباشد و آنچه از سده آید متعفن بود از بهر آنکه عفونت پذیرفته باشد و هرگاه اسهال سیاه که از احتراق اخلاط بوده باشد سبز شود بباید دانست که طبیعت قوت یافته باصلاح نزدیک است و اول سبزی گراید پس زرد شود پس منقطع شود صاحب او خلاصی یابد و هرگاه علامات کثرت سودا و آفت طحال با تقدم صلابت و بعد اسهال ضمور آن یا انفجار ورم آن دریافت گردد و اسهال مثل دردی باوجود عدم علل کبد بود اسهال طحالی باشد و اگر اسهال زرد بعد تپ غب و محرقه آید و دیگر علامات اسهال معدی صفراوی که مذکور شد یافته شود اسهال مراری باشد و هرگاه براز اندک منهضم برآید و بعد انحدار از معده در امعا لبث نکند بلکه مبادرت بخروج نماید و خلطی که مندفع شود مختلط با براز بود و معده از آفت خالی باشد اسهال معوی باشد پس اگر با ثقل قلیل الهضم رطوبت برآید و با آن ریاح و قراقر باشد و چون طعام از معده بامعا منحدر گردد کمتر بایستد و از لاق چیزی ثقیل محسوس گردد سببش رطوبت مزلقه باشد و اگر با ثقل غیر منهضم یا اندک منهضم صدید رقیق و قشور برآید و تحت مکان معده وقت انحدار طعام از معده بامعا درد محسوس شود و سوزشی از موضع امعا بجانب سر صعود کند و از تجرع آب سرد ساعتی تسکین پذیرد و با غلبه تشنگی و تلخی دهان و خشکی زبان و لذع مقعد هنگام خروج براز و رنگینی او بود سببش بثور سطح داخلی امعا باشد و اگر همین علامات یافته شود الا صدید و قشور نباشد و وجع مستقل باشد و دغدغه و لذع در احشا پدید آید و طعام غیر منهضم برآید سببش بثور سطح خارج امعا باشد و اگر علامات رطوبت و خروج بلغم و آثار قروح و بثور نباشد و با قلت تشنگی آروغ ترش بود از سوء مزاج رطب ساذج مضعف قوت ماسکه باشد و اگر صفرا در براز برآید و با لذع و خلش مقعد هنگام براز باشد و صفرا زرد یا کبود برآید و دیگر آثار صفرا ظاهر بود سببش انصباب صفرا از عضو بر امعا باشد و اگر بلغم و صفرا هر دو برآید و آثار هر دو پدید باشد و قراقر شکم بود و گاهی غشیان آید و در اکثر تقدم تناول فواکه اتفاق افتاده باشد سببش اجتماع هر دو مواد مذکوره باشد و اگر سودا که زمین بر آن جوش آرد یا چیزی همچون صدید که بوی سرکه دهد با براز بیرون آید و مگس بر آن ننشیند سببش انصباب سودا باشد و اگر تقدم شرب مسهل قوی معلوم گردد سببش همان باشد و اگر آثار بلغم یا تقدم ضربه و سقطه بر مبادی اعصاب امعا دریافت شود و یا علامات فالج بود سببش ضعف امعا باشد و هرگاه در دماغ و معده و جگر و ماساریقا و طحال و مراره و امعا هیچ آفت نباشد و حشا بالسلامت بود و از علامات جبه اسهال از انهابیت مدرک گردد اسهال از جمیع اعضا باشد پس اگر شتعال و لاغری بدن و حرارت آن و ملازمت تپ دق و اختلاف رنگ و قوام و بدبوی براز بود و در ابتدا رقیق باشد بعده خاثر شود و گرسنگی اشتداد نماید و روز بروز اشتها و قوت ساقط گردد و گاهی غشیان و عسر بول و ریاح و قراقر و کمودت رنگ و سردی دست و پا و خشکی زبان عارض شود و اسهال ذوبانی باشد پس اگر صدیدی مائی بود از ذوبان اخلاط باشد و اگر صدید غلیظ بود چنانچه در قروح معی دسومت آن و دهنیت بول و الوان مختلفه بعده در قوام شحم متشابه القوام باشد مائیت نبود از ذوبان لحم شحمی باشد و اگر همین علامات سوای دسومت باشد و در آخر زردی اللون گردد از ذوبان لحم سرخ باشد و اگر باوجود اختلاف الوان براز مریض بعد از اسهال در خود خفت و راحت یابد از ذوبان نباشد بلکه اگر با تقدم حمیات ردیه و سموم ضاره موجب احاله اخلاط بفساد و دیگر علامات مواد فاسد بود سببش اجتماع اخلاط فاسد در عروق و اعضا باشد و اگر با تقدم ترک ریاضت یا استفراغ معتاد یا برد خارجی مانع تحلیل یا تراکم تخمه بود و مریض فربه و قوی بود و اشتهای طعام

شبا شده درد دائم در ناف بود و بتواتب آید و براز با الوان مختلفه آید و فضله منهضم و کثیر الرطوبت و کثیر المقدار بر آید سببش امتلای شدید بدن و عروق از فضلات
باشد و اگر علامات بحران یافته شود سببش بحران باشد و اگر بعد خوف شدید یا در آخر مرض سل و دق افتد سببش سقوط قوت ماسکهٔ اعضا باشد انتهی بقراط گفته
که خلفهٔ کهنه سوداوی اصلاح نه پذیرد و هم او نوشته که چون اسهال مثل آب باشد بعده چون مرهم شود ردی باشد و همچنین اگر اسهال چون آب بوده باشد
و غساله شود بد باشد و هر خلفه که بعد مرض شدید ناگاه عارض شود دلیل قرب موت باشد و گاهی با استسقا قریب بود که منقطع شود و مفید گردد و هر آنکه اسهال
مائیت نکند بلکه اسهال چیزی نماید که بدان بدن ضعیف گردد و چون صاحب اسهال را غذا دهند و نبض در قوت زیاده شود و علاج او نباید کرد و چون ضعیف رفته رفته
هلاک میشود و سقوط نبض او که دودی و نملی گردد و مع ذلک زنده ماند بعده نبض او باطل شود و آن زنده بود و بعده هلاک گردد و در کتاب غریب سنه ای بنزاق الامعا
بر اضلاع بثور سفید مثل نخود ظاهر شود و ببول حابس گردد و کثرت پذیرد و در ساعت بمیرد و کسی را که قیام باشد و محتبس گردد و آن کس را اسهال شود باقی ماند و قوت او
عود نکند سببش آنست که بدن او غذا قبول نمی کند و بدانند کسی را که اسهال اصناف مختلفه از مراری و زبدی و قشوری و سحجی افتد و ضعیف نگردد و لیس حبس آن نکنند
که مؤدی بامراض صعبه و اورام ردیهٔ خبیثه گردد و بسیار باشد که بسبب خروج مادهٔ لطیفه و بقای کثیفه عقب اسهال قولنج شدید افتد

علاج کلی اسهال

بدانکه ادویهٔ اسهال یا معدلات و مقویات بود و یا مزلقات ملینه مثل اسبغول و بهدانه و ریشهٔ خطمی و تخم کتان و بنفشه و شربت آن و مغز خیارشنبر و شیرخشت و ترنجبین
و گلقند و روغن بادام و یا مغلظات مثل تخم خرفه و تخم خشخاش و کشنیز خشک و یا مغریات مثل تخم ریحان و تخم بارتنگ و آب آن و صمغ عربی و نشاسته و کتیرا و زردهٔ بیضه
و یا قابضات مثل بزر بند کوره بریان کرده و انجبار و تبواج خطائی و شیرهٔ برگ حمیز آب و دم الاخوین و کهربا و بسد و مروارید و مهرهٔ خطائی و کاهو و پوست بیرون پسته
و حب الآس و رب آن و برگ قرنفل و پنیر کهنه و پوست انار و رب به و رب سیب و شربت صندل و حماض و صندل و فوفل و سندروس و سک و املج و هلیله سیاه بریان و افیون
و مخدرات و تخم سوسن و سنبل و بسباسه و سعد و جوز بوا و قاقله و پودینه و توتیای ابصری و شاخ گوزن سوخته و حب الرشاد و تخم گندنا و خود و تقالید هند و آنکه در قول
شیخ و مسیحی مسطور گردد و آن حب بوعلی سینا و حبس اکثر اقسام اسهال مجرب است و دافع سحج و زحیر بادق ماذو و کزمازج هر یک دو مثقال افیون یک مثقال
صمغ عربی نیم مثقال کوفته بیخته به آب فلفل سیاه حبها سازند طفل را یک حب و جوان را تا سه و چهار حب اگر افیونی باشد تا ده حب توان داد و شیخ الرئیس فرموده باید که منع
اسهال اخلاط به مغلظات و مسددات مواد و مغریات کرده میشود و احتیاج می افتد بمخدرات و گاهی علاج اسهال بمدرات و معرقات و موسعات مسام و مقیات کرده میشود
به آنکه این جمیع اشیا تحریک ماده بسوی خلاف جهت اسهال میکنند پس اگر با اسهال حرارت شریک باشد با ادویهٔ مذکوره مبردات آمیزند یا از انها مبردات اختیار نمایند
و موسعات مسام و معرقات از خارج بدن استعمال کنند و اگر با آن برودت شامل بود با آنها مسخنات آمیزند یا مسخنات از انها اختیار کنند و اکثر احتیاج بمسخنات وقتی افتد
که قوت هاضمه ضعیف باشد پس چون سبب دو از اخلاط النج باشد و بدانچه در باب ضعف هضم گذشت استعانت نمایند و اگر حاجت بمبردات شود گاهی بود که ماسکه
ضعیف باشد و حرارت گاهی اعانت می کند بر حبس طبیعت بدانچه تنفیذ غذا بسرعت نماید و بدانچه مدر و معرق باشد و گاهی شراب صرف قوی کهنه این
فعل کند پس کسی که آنرا اسهال باشد گاهی از آن اقداح بعض آن بعد بعض بنوشد تا آنکه دائم مثل سکران بود حبس طبیعت شود و بدانکه تنویم انفع اشیا است آنرا
کسی که اسهال دارد و چون با اسهال سعال باشد چیزی که در آن حموضت شدید و قبض باشد ترک نمایند و هر چیزی که در آن لین باشد از اغذیه و ادویه اقتصار کنند
و بارد و معری اختیار نمایند و کذلک هر آنچه جرم او صلب و در آن تقویت بدن بود و از آن تغذیه نمایند مثل پستها و ایشان را مضر بود هر آنچه سیلان کند از چربها
و شوربا ها و بدانند که رطوبت شیرین اکثر مضرت میکنند بسبب هیجان عطش و از جالبات اسهال حمام و دلک است بسبب تفتیح مسام پس اکثر آنچه جذب ماده کند
بظاهر بدن از مروخات و دلوکات است و از انجمله ادهان حاره مثل روغن شبت و مانند آنست و از حوابس اسهال ضماد اعظم بر شکم است پس تجربه کرده شده
که از اشتن شاخها بر شکم کسی که او را اسهال مع سحج باشد چون قریب چهار ساعت بر شکم مریض بگذارند حبس کند و ما این را آزموده ایم و از جالبات اسهال ضماد
بر روی معده و امعا است از مسخنات قابضه و از مبردات قابضه بحسب حاجت اخذ کنند و از حوابس اسهال است چون سبب اسهال ضعف ماسکه بسوی معده و امعا

باشد وطعام را نازل کنند وسائل نماید و استفراغ آن کند و استفراغ او را بتبعیت اخلاط لازم گردد پس هرگاه آن مستوصل گردد و مستفرغ شود وجه تدبیر مسهل گردد و چون مادّه
استعمال کنند بمفرد ابتدا نمایند و اگر فائده نکند دران هنگام ادویهٔ مرکبه بکار برند و ادویهٔ حابسه یا مجففه یابسه اند و یا مقبضه و یا مبردهٔ مخدره یا مغریه مسدده مسام
وادویهٔ مفردهٔ بارده مطلقاً یا بحسب قوت حابسهٔ آن مثل گلنار ست و مازو و اقاقیا و گل سرخ و صمغ عربی و گل مختوم و گل ارمنی و طراثیث و طباشیر
وخصوصاً بریان خصوصاً آنکه بکافور پرورده باشند و کزمازج و علیق و انار دانه و سماق و زرشک و ریوند و تخم حماض و اسپغول بریان و کشنیز و تخم بارتنگ و عصارهٔ
لحیة التیس و بزرالورد جید ست و ثمر توت خام و خصوصاً سیج را و عصارات قابضهٔ مجففه و ربوب آنها و عصارهٔ تخم خرفه یک اوقیه نوشیدن نافع ست و رب سیب جید
که دران مسک اصلا نباشد **و ادویهٔ مفردهٔ حارهٔ یابسه** آن مثل زیرهٔ بریان و نانخواه و انیسون بریان و قشار کندر و میعهٔ یابسه و از شیشعان و مثل
لادن بنفسه وزن یک درم ازان مطبوخ بدهند و پنیر کهنه بریان مجبنان بگیرند یا در عصارهٔ قابض بجوشانند لیکن تشنگی می آرد و افضل تدبیر آن این ست که با آب
نمک و نکو بشویند و بجوشانند تا نمک او خارج گردد بعده خشک کنند پس یک درم ازان حبس کند و این قوی تر از هر چیزیست و برای صبیان جوز مقشر بریان سائیده
بشکر یعقوبی و آب بارد قدر جوزه بدهند و تراجات و انفحات قابض اند و انفحهٔ جدی طفل را وزن ربع درم با آب سرد و کلان را زیاده ازان و تا یک درم بدهند و اما
پنیر مایهٔ خرگوش حبس شکم فی الحال بکنند و باید که هر که پنیر مایها بخورد از دانگ شروع نماید و اگر فائده نکند دران زیاده نمایند تا آنکه در وزن از یک درم تجاوز نکنند
و پنیر کهنه بستهٔ بیریکه مذکور شد چون یک درم بخورند در ضرر کمتر و در فعل قوی تر از انفحه ست و بعضی زعم کرده اند که چون قطعهٔ شنج بسوزند تا سیاه گردد پس وزن
نیم درم بخورند حبس کند و دوستی بتصدیق تجربهٔ این از من نموده و خرء الکلب که استخوان خورده باشد چون یک نیم درم مطبوخ بخورند بقوت حابس گردد خصوصاً
خشک ماخوذ در ماه تموز و پوست سنگدان شتر مرغ خشک کرده بسوهان براده نموده بقدر سه درم کسی را که ذرب باشد در رب آس یا رب سیب بحسب میل مزاج
او بدهند و ایضاً شیر بر مطبوخ تا آنکه غلیظ گردد یا سنگ باروانع کرده وگاهی اندکی برنج بریان دران داخل نموده و ایضاً زردهٔ بیضه در سرکه جوشانیده **و از**
مرکبات مائل ببرودت قرص طباشیر قابض و قرص علیق مسمی فلیدیفون و قرص گل مختوم و قرص گلنار و قرص فیلزهرج و قرص طراثیث و قرص
زعفران و قرص افیون و قرص خشخاش ممسک و حب افیون و حب بیروج و سفوف حب الرمان و حب سندروس ست و برای اسهال مفرط
یک درم صدف سوخته و گل ارمنی بالمناصفه است و اصناف مقلیا تا بگل مختوم و بغیر آن و واجب نیست که در بریان کردن آنها افراط کنند و قوت آنها
زائل شود بلکه می باید که ظرفی گرم کنند و از آتش بر داشته دران اندازند و حرکت دهند تا آنکه بریان شود **و از مرکبات مائل باندک حرارت**
قرص افادیه و جوارش خوزی و دیگر جوارشات که در قرابادین ذکر آن کرده ایم و جوارش بزور قابضه و قرص زعفران و قرص کهربا ست و ایضاً بگیرند مازوی بی سوراخ
سبز و پوست انار و سماق و فلفل هر واحد نیم درم کوفته بیخته در سفیدی بیضه سرشته در انار خالی کرده پر نمایند و بشحم آن بند کرده بر آتش گذارند و همچنین بگیرند
آرد گندم و باندک نانخواه و کزمازج و حرف آمیخته بزیت انفاق چرب کرده بسرشند و نان ساخته در تنور خشک سازند بعده ده درم ازین گرفته بسایند
و با آب سرد و اندک شراب بخورند و ایضاً ازین قبیل ست چون صبیان را اسهال هنگام نبات اسنان عارض شود و بدین معالجه نمایند بگیرند خشخاش سفید
و حب الآس و کندر ذکر و سعد هر واحد نیم درم و باریک سائیده در شیر مرضعه آمیخته بنوشانند و این دوا نیکو و مجرب ازین قبیل ست بگیرند تخم مویز
خشک و خوب بسایند تا مثل غبار گردد و بگیرند استخوان سوخته و بگیرند مغز بلوط و پنیر مایه و کشنیز خشک بریان و سماق و خرنوب شوکی و تخم کرفس و زیره در سرکه
تر کرده و نان فطیر خشک و کندر و نانخواه مساوی اجزاء و باریک سائیده بردارند و یا پنیر مایه کمتر یا نصف یک جزو ضم کنند پس هر ساعت ازان قمیحه بخورند
تا در یک روز مقدار تناول او بست درم باشد اگر از پنیر مایه کم از جزو بود و کمتر ازان بخورند اگر پنیر مایه بسیار باشد و در یک روز طبیعت حبس کند و ازین قبیل ست
که بگیرند سعد و سنبل و گلنار و دقاق کندر و قدری از مازو مقدار نیم جزو و در آب خوب بجوشانند و این آب صاف نموده بران سک المسک و عود خام
جید قدری بحسب وجوب حال پاشیده بنوشند و ازین قبیل ست زنجبیل زراج اساکفه سماق مساوی و سفوف ساخته دو درم تا دو مثقال بخورند
و ازین قبیل ست و اقرب باعتدال که بگیرند پرسیاوشان و سنبل الطیب و تخم نیل الملس و مغز بیل و بادآورد و بیخ شجر صنوبر و ازان قرص سازند و [illegible]

که حاجت بطباشیر و بهر حبس خون ست و حاجت بزور بنابر حبس اسهال معدی و حاجت باسپغول و بارتنگ بریان بمغص ست و از اغلب اسهال را اسو لقه از ال
کنند و خصوصاً نگر بر بریان و غذا آنچه مذکور گردد و بیضه جوشانیده را در اسهال معوی منفعت ست و کبدی و معدی را موافق نبود بلکه گاهی با این ها ضرر کنند
واما محذورات در استعمال آنها ضرر ست و اگرچه گاهی بسبب آن حاجت افتد و از جهت تغلیظ ماده و تنویم و ابطال حاجت بقیام بسبب حبس الفع نفع
میکنند و هر چند که باشد واجب نیست که استعمال کنند اگر از آن مضر باشد و چون استعمال آنها واجب گردد کسی که بدن او بارد شود و قوت او ضعیف گردد و از این
در نبض ظاهر شود استعمال نشاید کرد و اگر چاره نباشد مثل جند بیدستر و زعفران و مانند آن بدان مخلوط سازند و مشاهده کرده ایم کسی که شیاف از افیون بعمل آورد بمرد
و چون ممکن بود که در شیاف استعمال نمایند در مشروب استعمال نباید کرد و چون امکان استعمال آن در ضمادات باشد بطریق حمول و شیاف استعمال نکنند
واز ضمادات محذره این ست که بگیرند از افیون و بزر البنج یک یک جزو و از جفت بلوط و گلنار و اقاقیا و کندر و مر هر واحد پنج جزو و بعصاره بنج یا عصاره
پوست خشخاش یا طبیخ آنها آمیخته طلا سازند که نیکوست **واز مشروبات محذره** قوی الفعل این ست که بگیرند پنیر مایه خرگوش دو دانگ و افیون مثل او و مازو
نیم درم و کندر نیم درم و از آن قرص سازند شربتی نیم مثقال و از این نوع ست مازو خام یک جزو کندر افیون هر واحد نیم جزو شربت نیم درم و ایضاً بزر البنج و افیون
و خشخاش و طباشیر و گلنار و کندر مساوی شربتی تا درم و ایضاً افیون سندروس اتفاق کنند با زعفران دو حب از این بقدر نخود بخورند و بهتر از این جند بیدستر
افیون میعه سائله بزر البنج مر زعفران ساروون کندر زانخواه ست مساوی در عسل کف گرفته سرشته بقدر نبقه بخورند و ایضاً مردارسنگ ربع درم پنیر مایه نیم درم استخوان
سوخته درهم مازو درم افیون دانگ و ایضاً اقاقیا مازو و افیون صمغ هر واحد جزوی گرفته اقراص سازند و ایضاً که مخدر ست و درد و زحیر کند بگیرند زانخواه
و تخم کرفس و پوست انار ترش و مازو و اهل مساوی هر واحد یک جزو و افیون نیم جزو همه را مثل شربت بسایند شربت از دو درم تا مثقال صباح و مثل او عشاء و برای
طفل از دانگی تا دو دانگ **واز ادویهٔ اسهال** آنچه صاحب اسهال با سعال را موافق ست مثل آس و مصطکی و صمغ عربی و کندر و اسپغول بریان و طباشیر
و شاه بلوط و جوز و بادام بریان ست و بالجمله واجب ست که آنچه در آن ترشی و زمختی سخت نباشد بلکه تشدید و تغریه بود دهند و اگر چاره نباشد از زمختت دهند
و تابع او لعوقات ملینه صدر کنند و بسیاری از لعوقات متخذ از خشخاش و کثیرا و صمغ و خرنوب و تمر آن و نشاسته بریان و لعابات چیزها که اول بریان کرده بعده
لعاب برآورده باشند جامع میان هر دو امر اند **اما اغذیهٔ ایشان** باید که در آن لذاع و ملوحت کثیر و حموضت موذی نباشد که قوت دافعه را حرکت دهد این مثل آن ست
که از شیر مطبوخ مرضوف ذکر کردیم و خصوصاً آنکه در آن آهن بکرات داغ کرده باشند و سرد تر از این آنست که دور کرده با برنج و یا جاورس هر دو بریان کرده است
و باید که بحسب هضم بخورند و چون هضم نشود کمتر از آن تناول کنند و قوی ترین البان مطبوخه در تقویت شیر گاو ست و اوفق آنها برای محرورین شیر بز ست با وجودیکه
او قابض تر ست و آب انفع محرورین از غیر آب ست و مثل مغز نان سپید بریان هر دو مجفف و مثل نان که آرد او بسرکه سرشته نیک پخته باشند که این برای محرورین
بغایت نافع ست و مثل عدس مطبوخ که دو آب او ریخته در سوم آب پخته باشند تا نخ نخ گردد و ترش کنند یا نه و مثل حماضیه و اما حوامض مثل آنست که سماق و از انار دانه
بکمک و کشنیز بسازند و گاهی در آن برنج و باقلا مطبوخ بسرکه میکنند که برای ایشان نیکوست و از اغذیه که ایشان بخورند و فی نفسها علاج بود این ست که بگیرند
سویق جو و جنته و از تخم خشخاش جفته و پوست آن جفته و خوب بیزند و صاف نموده بخورند و اگر آن را سویق سیب ترش یا انار دانه یا سماق ترش سازند صواب باشد
و نمک ایشان نمک اندرانی بود که کوفته خوب بریان کنند پس انار دانه و کشنیز و سماق بدان آمیزند و اگر حرارت شدید نباشد پنیر کهنه بریان سوده بیامیزند و باید
آب ننوشند مگر بارد و هر چند که باشد بهر آنکه بارد قبض میکند و نیم گرم حال طبیعت میکند و احتیاج بسیار میشود الا در هیضه بر آنچه شرح کرده شد و در اسهال معدی
و در حمیات محرقه هم که ایشان را رخصت در آن میدهند آن لحم تیهو ست و کبک دراج و گنجشک و قنبره و لحم ارنب و قطا و شفنین و فاخته و لحم سودانی خانقه و تیهو
آنست که بریان مبزر محمض باشد و ایضاً زرده بیضه در سرکه جوشانیده و مصوصات متخذ از انها بمثل انار دانه و مویز بزرگ تخم و کشنیز و بمثل سماق
و مانند آن از تمر طلیق و شاخ انگور و برگ حماض و برگ بارتنگ و کرنب بکرر جوشانیده و ماهی کوچک مطبوخ بسرکه و آنچه جاری مجری اینها ست گل سپید است
و گل زعرور و کشنیز و حب الآس و چون لحوم هضم نکنند بگیرند از لحم جوزه مرغ و کبک و مانند آن کوفته و بقوت بجوشانند و بدان برنج یا جاورس اندک آمیزند بعده

صاف کرده باز بر آتش نهند تا قریب بانعقاد رسد بعده بسماق یا انار دانه و مانند آن ترش کنند و کرناک برای ایشان نافع ست اگر هضم بسیار فاسد
و باید که تسکین نکنند مگر اندک و از ان رطوبت بسیار بغیر رسائل کرده باشند و بابچه شدید النفع ست برای ایشان چون در برنج بریان بپزند و از فواکه اصلا
اجتناب کنند و اگرچه قابض باشند مگر بهنگام تقویت معده از اطعمه دیگر و شاهبلوط ایشان را مضر نیست کذلک قسب اگر طعام لطیف در معده ایشان
فاسد گردد اغذیه که دران غلظی باشد مثل اکارع بر حبوب قابضه و مثل حریرهای قوی معمول از برنج و جاورس دهند و گاهی بعض ایشان منتفع میشوند بقرص بطون
و مانند آن و سکباج متخذ از اطائب بغیر سکباج تنها بخورند بتربیه و با آن اگر اشتها باشد از اطائب اندک بخورند بقدر قوت هضم و موافقت بطون عام برای جمیع اصحاب
قیام نیست و از احساء محموده برای ایشان این ست که بگیرند خشخاش خوب بریان نمایند بعد از ان از برنج و جاورس حسو سازند از کسل یا لبس
و برنج و سپید کرده بزدیا سماق را در آب باران یک شبانه روز بخیسانند و جوش خفیف داده خوب صاف کنند بعده دران قرص تر کنند تا تر گردد پس بجوشانند بعده
آرد البقوت بمالند و صاف کرده ثفل دور کنند بعده مدام بر آتش حرکت دهند بچوب تا مثل سرشش گردد بعد از ان باندک نمک تمکین نمایند و دسومت و شحم جدی یا
بادام بریان یا اندک زیت کنند و دران نمک و دسومت زیاده نکنند و این غذا حار و بارد بود و از دسومات ایشان زیت انفاق ست و باید که آب ایشان آب
باران باشد که دران قبض ست و گمان میکنم که اکثر نفع آن بسرعت انحدار بسوی جگر و سرعت تحلل آنست پس در کیلوس رطوبت باقی نماند و شراب ایشان را
بدست و اگر چاره نباشد و قوت مقتضی آن باشد تا انعاش بدان شود اسود قابض الطعم اندک بدهند و صواب تر برای ایشان آنست که اغذیه کثیر الاصناف
و بسیار نخورند بلکه بر طعام واحد قلیل المقدار و یکبار اقتصار کنند و بر طعامیکه آن قابض تر باشد تقدیم نمایند و قبل او قدری از سفرجل و انار ترش استمصاص کنند
و بران آب ننوشند و اگر صبر کنند که البته ننوشند علاج جید باشد بنفسه خصوصاً چون بران حرکت البته ننمایند و باید که اطراف عالی ایشان غمز کنند تا غذا
بسوی آنها جذب شود و تضمید معده ایشان بادویه قابضه ممسکه بارده و حاره و مخلوطه بحسب وجوب حال کنند و باید که دران سنبل و مصطکی و
کعک اندازند و میوسن کثیر النفع ست اگر درین ادویه افتد و این طلا نیکوست میان معده و کبد بدان طلا کنند چون این هردو مشارک در اسهال باشند
و ده درم افسنتین در شراب بجوشانند و صاف کرده بر موضع بپارچه بنهند بعده بگیرند از گل سرخ و گلنار و آس خشک اقاقیا و مقطیداس و مازو اجزا مساوی
و در آب آس بیامیزند و افسنتین مذکور خمیر کرده ضماد کنند بدانکه تریاق بسیار نافع ست برای هر اسهال که غشی آرد و قوت ساقط کند و مثلاً یک درم
نباشد و آنکه مستقل از ضعف خود نبود و قیام که بآن باشد محتبس شود لیکن بدن او قبول غذا نکند او را امصاص فیرو خواهش صدور آنها سوای اطراف
عنایه آنها طبلی الانحدار سلخنجات و مکروناک آنها بخوردن میدهیم و ایضاً کسی که اشتهای او بسیار شود و هضم او کم گردد این اشیا و لحم مرغ بزیت بریان بران
دارچینی پاشیده بدهند و ایضاً این شربت بدو سیب نافع ست قرشی می نویسد که تدبیر جید مشترک بجمیع انواع اسهال که از حرارت یا اخلاط حاده با تشنگی باشد این ست
شیره تخم خرفه بریان در آب یا عرقیات مثل عرق کیوره و گلاب و عرق گاوزبان بر آورده شربت صندل یا سیب یا حوشو یا شربت انار ترش شیرین یا ریباس داخل کرده
بنوشند و اسبغول بریان یا بارتنگ بروغن گل یا بادام چرب کرده پاشیده بهنگام خوف حدوث مغص بدهند و ایضاً انار دانه ده درم صندل سفید و زرشک
و طباشیر بیس هر یک چهار درم در آب گرم یا در آب بارتنگ یا آب کاسنی خیسانیده صاف کرده شیره تخم خرفه بریان در همین آب بر آورده و شربت سیب شیرین
و اگر حرارت زیاده باشد اندک طباشیر افزایند و چون حرارت بسیار قوی بود شیره کافور تقویت دهند و یا قرص کافور در قدری شربت سیب سرشته بلیسند بعض اوقات
بنوشند و از مرکبات نافعه جوارش عود و جوارش خرنوب و جوارش کندر ست و برای تبرید کبد و امعاء زرور و صندل در گلاب یا آب به یا آب آس سائیده یا پارچه را
بآن تر کرده بر جگر و معده و امعا نهند و گاهی باین ادویه آرد جو سرشته ضماد میکنند و گاهی اندکی سنبل الطیب یا زعفران برای تقویت جگر و انعاش حرارت غریزی
زیاده مینمایند و لزوم این تدبیر پنج روز تا شش روز کنند و غذا درین ایام پست بشربت سیب یا صندل یا ماء الشعیر بریان یا شربت سیب ترش یا مزوره انار دانه
با قدری مویز کوفته و یا زیرباج بره با آب غوره اگر اشتها قوی باشد و یا شوربای جوزه مرغ بر حصرم و یا بحب الرمان مدقوق یا سماق یا جو مقشر بریان یا خشخاش بریان
اگر قوت ضعیف باشد تناول نمایند پس هرگاه مزاج حار باندک اعتدال آید و کیفیت خلط سند فع صلاحیت یابد و بوی بد و احتراق و الوان مختلفه او زائل شود و خواهش

قویه مثل شربت آس و سفرجل یا رب آن هر دو با تخمهای بریان و گل ارمنی و مانند آن استعمال کنند و اسهال که از برودت یا ماده آن بارد باشد شربت آس یا رب آن با طیب
ببعض افاویه مثل قرنفل و دارچینی و دار فلفل یا جوارش سفرجلی قابض دهند و گاهی سفوف مقلیا نیز اضافه کرده باشد و قرص عود و سکوست یا سفوف [illegible] و
کرناج و زیره بریان و انیسون بریان و اقاقیا و سک و حب الآس و زرورد و کندر بریان ساخته هر صباح سه درم با رب آس یا به یا شربت سیب بدهند اگر اسهال سددی
نباشد و بدن از مواد پاک شده باشد و اغذیه در اسهال بارد بچه مرغ سطنجن و مشوی مزبر بزورد و کشنیز خشک یا سماق و زیره بریان دهند یا بچه مرغ با آب غوره تنگر کرده و کباب
دارچینی و قرنفل مطیب ساخته و مثل شوربا با مسهولین مناسب نیست مگر در اسهال سددی الیها از خوف عطش استعمال کنند و همچنین نوشیدن آب بسیار مناسب نیست بلکه جهت
تسکین تشنگی ایشان حیله کنند مص بعض عصارات فواکه قابضه و مثل مص به و سیب و اگر چاره نباشد اندک آب آهن تاب یا عرق بادرنگ و عرق عنب الثعلب بدهند
و شوربای کبوتر بچه یا دراج با مصالح قابضه مثل زیره و انیسون و مانند آن در اسهال حادث از برودت بخورانند و کذلک دراج با بادنجان [illegible] بدهند و پنیر کهنه اگر
از آب بشویند و خشک نموده بریان کنند و سائیده یک مثقال تا دو درم در بعض ربوب یا اشربه یا عصارات قابضه بدهند که اسهال قطع نماید و خیلی نفع بخشد
حتی که از جمیع پنیرها پنیر بها قوی تر است و بعضی مضرت آنها نیست و سحج را نافع است و اکثر مضرت آن عطش است و تدارک آن بطباشیر بریان و تخم خرفه بریان کنند و یا
بعصاره خرفه استعمال نمایند یا در آن بجوشانند و جغرات را بعد گرفتن مسکه چون بجوشانند تا مائیت آن برود و افضل از این آنکه در آن آهن گرم یا سنگریزه گرم کرده
سرد نمایند و خوردن غذا با کعک بخورند و عوض آب تنها بنوشند کیفیت حار را باصلاح آرد و در یک دو روز قطع اسهال [illegible] استعمال باید کرد گیلانی گوید که
در اسهالات تامل باید کرد و زود قابض نباید داد که اکثر بسبب دفع طبیعت بتقریب کثرت و رداءت مواد می باشد اگر در غیر وقت [illegible] مرض بهلاکت گردد پس
بعلامات شناسند که ماده از کجا دفع میشود و چه جنس ماده است و کثرت و قلت ماده معلوم کنند و حدت و عذوبت اخلاط را خوب دریافت کنند [illegible] علاج
اسهالات این است که حدت اخلاط را کم کنند و این معنی در شیره تخم خرفه و شیره تخم خیارین و خمیره بنفشه و بزور لعابیه چون اسپغول و تخم ریحان و کاهو و بادرنگ [illegible] است
و در اسهال معدی جوارش خوزی و در معوی معجون قابض و سفوف ذوسنطاریا مفید است و علامات نیکو در اسهالات بحال خود بودن میل طعام و قلت تشنگی و نبودن
بوی بد و هوشیاری مریض است و هوای سرد معین است بر علاج اسهال و هم او گفته که اگر در اوائل اسهال گمان شود که بشرکت کبد است کبد را ضماد صندل البته
باید داد و صندلین و زرشک سفتی و آب برگ تاک و آب عنب الثعلب و آب به و سیب و اگر نباشد آب برگ آنها هم خوب است آرد جو و کافور و طباشیر بسوده [illegible]
ضماد کنند و در بسیاری از اسهالات چنان باشد که صفرا بسیار در معده و امعا باشد و تا نضج بسیار اندک اندک دفع می شده باشد در این باب نقوع [illegible] هلیله
یا شربت ورد مکرر بغایت نافع است بطریق عصر دفع ماده مرض میکند و نقوع پوست هلیله هفت مثقال با [illegible] یک مثقال بهتر است باید که پوست هلیله را
شب در آب تر کرده صبح اندکی بجوشانند نه بسیار و الا قوت او کم میشود گاذرونی گفته اسهال صفراوی و سوداوی و مختلف الالوان که آن حرارت قوی و تشنگی بسیار
و نبض سریع متواتر بود باشیای قوی القبض بند نکنند و مقبضات مثل رب به و سیب و گل ارمنی و غیره است و مغریات و مغلظات مواد مثل بزور بریان بعضی شیره هر دو [illegible]
مثل شربت صندل با شیره تخم خرفه است و مخدرات مثل فلونیا است خصوصا چون وجع امعا بسبب سحج و قروح حادث از اسهال کثیر و مواد حاره مقارن گردد
و اسهال عضوی که از سوء مزاج باشد تعدیل بضد آن نمایند اگر سوء مزاج ساذج بود و اگر مادی باشد و ماده ردی بود واجب نیست که بقبض مشغول شوند مگر هنگام ضعف مفرط
و گیلانی گفته که افضل اغذیه مسهولین برنج است و لحوم ردی است و استعمال ظروف مسی نیز منع کرده اند سویدی می نویسد که خوردن سفرجل قبل از غذا و کذا شرب
کافور و کذا ریباس و کذا شرب طباشیر و کذا اکل و شرب مصطکی و کذا شرب تخم عناب باریک سوده بریان کرده و کذا شرب تعالیق [illegible] که گاهی بطون [illegible] میشود
بر مسهول [illegible] حابس شکم مجرب است و شرب زرشک مع تخم سوده و کذا شرب نقیع اشنه یا جرم آن و کذا عصاره اذناب خیل یا برگ آن و کذا آب [illegible]
و کذا طبیخ دانه شیشعان و کذا زرورد با قماع آن و کذا تخم سیسبان و کذا انار جاورس و کذا اکل جمار نخل و کذا جوز بوا و کذا اکل علیق و ثمر آن و شرب طبیخ برگ و اطراف نرم
آن و جمیع اجزای آن و کذا زیتون سبز خام و یا از آب و نمک شسته و سه روز در سرکه تر کرده خوردن و کذا جمیع انواع حرشف یا گل او بشراب قابض و کذا حشیش خرفه
در قرص بریان کرده خوردن و کذا لحیة صلب بسیر باریک سوده و کذا خوردن قطا بریان و کذا تیهو بریان و کذا خوردن به و نوشیدن شراب اسود عقب آن

وبابه بریان خوردن و عصارهٔ به بر سر ضماد کردن و کذا شرب طبیخ بیخ نبطا غلن و کذا استخوان بریان بزگاو سوخته و کذا شرب دو درم برگ جمیز و کذا سویق و قن و کذا
سفرجل عراقی دو درم و بیضه نیمبرشت و کذا نخود نیم پخته بریان کرده و کذا جگر بز بریان و کذا برگ قضاب و اغصان آن خوردن و بعد آن شراب قابض نوشیدن
و کذا خرنوب خشک و کذا البسر و کذا سویق غبیرا و اکل غبیرا و کذا سویق کمثری و کذا سویق حب الآس و کذا دوغ گاو از آهن یا سنگ ریزه داغ کرده
و کذا طبیخ عدس مقشر و کذا اکل بلوط و کذا شرب طبیخ جفت بلوط با نقوع آن و کذا عصارهٔ تازهٔ غوره و کذا خوردن سبق یا سویق آن و کذا بلح بشراب و کذا صمغ خطمی
و کذا شرب طبیخ بیخ رجل الغراب و کذا خوردن زعرور سفید و کذا شاهبلوط و کذا برگ سنط و کذا اقاقیا و کذا طلع نخل و کذا ثمر بیخ و کذا کروبای بریان و کذا بیخ سالمه
و کذا سفرجل رومی و کذا ثیل و کذا کاکشم و کذا لحم خرگوش و کذا تخم حماض بریان و کذا کشنیز خشک بریان سه درم و کذا اقماع الرمان و کذا تخم انبرباریس باریک سائیده و کذا
خوردن گل سفرجل و کذا بادام غیر مقشر بریان و کذا سماق بریان سوده مع سفرجل بادام غیر مقشر بریان خوردن و کذا سویق سماق و ضماد سماق بر شکم و کذا شرب کبابه و کذا
پوست باریک که بر مغز فندق باشد و کذا اطراثیث در شیر جوشانیده و یا تنها و یا ضماد آن بر ناف و کذا اکل عوسج یا عصارهٔ برگ اطراف نرم آن و کذا زرشک و کذا ابهل
و کذا تخم نیلوفر و صعتر و یا بیخ او و کذا بلوط شامی خام سرخ مطبوخ و کذا زرنباد و کذا صمغ عربی بریان و کذا جعده و قنا و کذا افسنتین و کذا خمیر آرد گندم در آب حل کرده ضماد نموده
نوشیدن و کذا اکل خرنوب نبطی و کذا تخم قصفصه و کذا تخم شاهسفرم بریان و کذا انیسون بریان و کذا اسمار یعنی ثمر اثل بشراب ممزوج و کذا بیخ جید طبیخ که بر آن سماق
پاشیده باشند و کذا خوردن تخم اراک و کذا لادن بشراب کهنه و کذا بیخ بادآورد و کذا ثمر سکاعا که آن قرظ بری است و کذا البسباسه و کذا شرب برگ [illegible] در آب بارد
و کذا برگ لحیة التیس و اکل آن و کذا تعلیق زمرد بر انسان و کذا طبیخ پوست و تخم خشخاش و کذا طبیخ قرظ و کذا جفت بلوط هر واحد حابس طبع است

علاج اسهال غذائی

تدبیر یکه در فساد هضم و تخمه گذشت بکار برند و غذا بقدر هضم خورند و موافق مزاج اختیار کنند و بغیر ترتیب بتقدیم ما یلطف و سریع الاستحاله و تقویت معده و امعاء باشیاء
مثل سفرجل نمایند و اصلاح حال آنها از ضرریکه بآنها عارض شده باشد کنند و ایضاً اسهال که از خوردن طعامی مکروه الطبع بوده باوی غثیان و بیقراری و کثرت تشنگی
یا گرمی تمام بدن و خروج بول گرم بد بو باشد اول بقیئات مناسبه قی کنند چنانچه اگر در مزاج حرارت بود ابتدا سکنجبین ساده و گلاب گرم و یا آب عرق با سکنجبین و یا تنها
آب نیم گرم با نمک بطعام نوشانند و بفاصله دو سه گهڑی جوارش عود ترش نه ماشه با گلاب هفت توله بدهند و اگر در مزاج سردی باشد پس طبیخ شبت و تخم شلغم و کنگر و
افسنتین و سکنجبین عسلی و یا جوز القی سه ماشه در عسل یک توله بدهند بعده جوارش مصطگی مرکب نه ماشه با شیرهٔ بادیان نه ماشه و الایچی کلان پنج عدد و زیره سه ماشه
و انیسون هر یک چهار ماشه نبات سه توله و یا جوارش عود شیرین نه ماشه با گلاب قرنفلی چهار توله و یا مصطگی سه ماشه در مربای آمله یک عدد سرشته گلاب و آتشین پنج توله
بدهند و تمام روز غذا ندهند و وقت شام اندک شوربای مرغ دهند و بالای آن بادیان نه ماشه دانه قاقله کبار سه ماشه بخایند شیخ میفرماید که علاج معلوم برای آن این است
که منع نکنند از انحدار آن تا آنکه طبیعت قوی منفرد حادث نگردد و اگر از کثرت غذا باشد تقلیل آن کنند و بعد آن گرسنگی اختیار نمایند و چون منحدر گردد بعض ربوب قابضه
تناول کنند و اگر ضعف پیدا کند جوارش خوزی یا سفوف حب الرمان بخورند و اگر ضعف در معده بود آنچه از آن [illegible] بالاتفاق افتد احساس نمایند و آنچه از قراقر و نفخ حادث شود
برای علاج آن کنند بگیرند گلنار و کندر و نانخواه مساوی و بمیزان همه تخم کوفته بیخته شده و هر صبح مقدار یک جوزه بخورند و ایضاً دوای [illegible] که در قرابادین ذکر یافته است
بدهند و اما اگر از فساد اغذیه فی نفسه و وقت آن و بسبب کیفیات ردیه در آن یا سرعت استحاله او در آن باشد باید که بعد اندفاع آن اغذیه [illegible]
تناول نمایند و معالجه اثر باقی از حرارت و برودت بدانچه معلوم است از جوارشات قابضه بارده و حاره کنند و اگر بسبب لزوجت و زلق آن باشد [illegible]
و یبوست آنکه در آن باشد [illegible] و اما برودت و حرارت آن پس بحسب واجب آن اختیار نمایند و اگر بسبب تقدیم مزلق باشد قابض را مقدم کنند
و اگر بسبب تاخیر سریع الانهضام باشد تقدیم سریع نمایند و غذا شیر بعض ربوب بخورند تا اصلاح معده از اثر ضرر آن و تغیر آن نماید که آن ضرر از کثرت سخونت حادث میکند و اگر
از برودت [illegible] وقت طعام و بعض احوال مثل این تدبیر طباشیر یا جوارش خوزی تناول کنند و اگر بسبب قلت [illegible] از لطافت جوهر او باشد
بعد آن [illegible] و مخلوطات از اهالی [illegible] بقدر یکه تعدیل نماید غذا سازند و اگر مع ذلک ضعف معده [illegible] باشد آن را [illegible] کنند

زردی بیضهٔ مرغ سه عدد و فقط با نگاه سیلابی شده باشد خورانند و اگر ضعف اعضای رئیسه باقی باشد خمیرهٔ مروارید و ماء اللحم استعمال کنند و بعد آنکه در اسهال دماغی
که با ضعف قوی و نزلهٔ حار و تلهب دماغ و جگر حار باشد ملطفات مادهٔ نزله و کاسر حدت آن ازین قسم ادویه بکار می آید عناب گل نیلوفر گل سرخ عدس مقشر پوست
بیخ کاسنی کشنیز خشک عنب الثعلب و مرضیات قوی مثل بهدانه اشربه طیکه ضعف در معده نباشد خیرجات و همچنین لعاب اسپغول و لیکن در نزله اگر جوشانده نفع دهد و گاهی
در حرارت زائد مفرط که گرمی دماغ بغایت مرتبه باشد لعاب بهدانه لعاب اسپغول لعاب ارشفه خطمی شیرهٔ کشنیز خشک شیرهٔ تخم کاهو شیرهٔ عناب شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ
تخم خشخاش و غیره و گاهی بیخ خطمی بهدانه عناب کوکنار جوشانیده دهند و بجهت اصلاح شکم حار و غیره عناب بیخ و دانهٔ کشنیز خشک گل سرخ هر یک چهار ماشه
تخم کاسنی شش ماشه جوشانیده شربت بهی یا شربت حب الآس دو توله داخل کرده دهند و گاهی شیرجات سابقه سبز اینها با طبیخ و چهار تخم داخل کرده و کتیرا صمغ عربی
طباشیر سوده پاشیده بدهند و اگر با نزله عوارض مزاج سوداوی هم آمیخته باشد بادیان شاهتره در طبیخ داخل سازند و شربت خشخاش با عرق بادیان انفع است
و دیاقوذا حب جدوار قرصهای نزله و سرفه جوارش جالینوس حب اذاراقی تریاق النزله معجون اسهال بر شفا حب مصطکی و غیره خوردن مبرود را نافع و ادویه مفرده که در نزله
و اسهال حار مثل تخم خشخاش پوست خشخاش حب الآس گلنار بزر البنج کافور زعفران اقاقیا کشنیز خشک گل سرخ لحیة التیس صمغ عربی کتیرا است و ادویه مفرده
برای مبرود بن عود صلیب اسطوخودوس مرکی زعفران زنجبیل افیون الایچی عاقرقرحا دارچینی قرنفل سنبل الطیب است و انوشدارو ساده با عرقیات و شربت بزوری
و ضماد خردل معمول و شقیقه نیز مفید است **اقوال الاطبا** محمد زکریا می گوید دوستی داشتم که مدتی از رنج اسهال با من شکایت کردی هر چند که علاج او کردم سودی نداشت
تا آنکه روزی اتفاق خواب با هم یک جا افتاد چون از خواب بیدار شد دیدم که دو سه دفعه پیهم بتقاضای حاجت رفت و بعد از آن آرام گرفت و در بیداری
پیوسته آب دهن انداختی دانستم که مادهٔ حار از دماغ وی بمعده همی ریزد و چون بیدار میشود دهان مواد بتبزق از دهان می براید پس تدبیر نزله کردم و سر او را بادویهٔ
حاره چون حب بید ستر و شونیز و خردل ضماد نمودم شفا یافت شیخ میفرماید واجب است که صاحبش البته بر قفا خواب نکند و چون از خواب بیدار شود باید که
مخرج خلط منصب بسوی معده از سر فاعل اسهال را استعمال نمایند و آنچه در باب نزله از تراشیدن موی سر و مالیدن او با شیای خشنه از تکمیدات سر
و استعمال ادویهٔ محمره و کاه و به بر آن و از تقویت آن و اصلاح مزاج آن مذکور شد بعمل آرند و گاهی احتیاج بداغ افتد و واجب نیست که بسبب اوا معده با ادویهٔ قابضه
مشغول شوند که خطر او بزرگ گردد بلکه واجب است که اخراج نمایند آنچه از آن مجتمع گردد فوق معده بقی و آنچه نازل شود از طریق امعا و اگرچه حقنه باشد و آنچه
نازل شود از آن بسوی شکم حبس کنند بچیزی که قبض کند در شکم محتبس شود بلکه بمثل چیزی که حبس شود بدان از صدر آنچه در باب آن مذکور شد و بدانچه در
باب علاج نزله از حسم اسباب موجب نزله و اصلاح آن تعریف نمودیم **صاحب کامل** گوید که هرگاه از انصباب فضلات دماغی بجانب معده و امعا باشد
سزاوار آنست که قصد حبس طبیعت نکنند بلکه قصد منع سیلان نزله از دماغ و تنقیه و تخفیف فضلات نمایند و این چنان باشد که نظر کنند اگر انصباب این فضول
بسبب سخونت دماغ بود اضمدهٔ سرد و مقویه که دافع صداع حادث از حرارت باشد استعمال نمایند مثل ضماد مرکب از صندلین و گل سرخ و اقاقیا و پوست خشخاش
و شیاف مامیثا و حضض و گل قیمولیا کوفته بیخته بگلاب و آب کاهو و آب طلع و آب بقله آمیخته و غرغره بکشنیز و گلاب و آب انار کنند و باید که استعمال این بعد
استفراغ بدن بفصد و حجامت تا رگ سر و پیشانی کنند اگر علامات غلبه خون و قوت قوی یابند و اگر مادهٔ منصب از دماغ صفراوی باشد باید که تنقیهٔ دماغ
بنقوع صبر و هلیله و فسنتین کنند یا بحب صبر که در آن هلیلهٔ زرد و گل سرخ و صبر باشد و غذای ایشان سماقیه و زرشکیه و تفاحیه و حصرمیه و تیهو یا چوزهٔ مرغ یا دراج
بود اگر تب نباشد و اگر تب باشد مزوره ببعض این اشیا دهند و اگر مادهٔ حاده لذاعه بود شربت خشخاش و لعوق آن و دیاقوذا و معمول شب ماز و گلنار و عصارهٔ
لحیة التیس و سماق و اقاقیه که در باب سعال نزلی گفتیم بدهند و غرغره بآبیکه اندران عدس و گل سرخ و کشنیز و اصل السوس جوشانیده اندک زعفران حل کرده باشد
باید کرد و یا بگلاب و سرکه و آب بارتنگ و آب خرفه و آس و آب طلع غرغره نمایند و تضمید سر بضماد مذکور کنند و بخار سرکه که اندران سنگ ریزه گرم کرده اندازند بگیرند و شموم
صندل خوشبو بار و ببویند که این همه از مقویات دماغ در قبول غذا و امالهٔ او بسوی طبیعت او ست بعد از آن سفوفات حابسه استعمال نمایند بمنزله سفوف
حب الرمان و سفوفیکه دران تخم مویز و لیست سبب بیفشرده خوردن بلوط و مانند آن که این همه از انجمله است که حبس مواد و منع آن از انصباب نماید و اگر

واہر بعقود در آب شیشہ گرم بستی نمایند و آب آن بیاشامند و کذا انطرونی و بورقی و ریختن آب ابہار بر سر مفید و اگر آنچہ بوی سینہ نازل شود بسیار عسر باشد امر بشرب
طبیخ زوفا و حریرہ معمول بآب سبوس نمایند و از تنقیہ صدر او البتہ غافل نشوند و آبوباہر صاحب این مرض اسفوف ہلیلہ ہلیلہ کابلی و سیاہ و زرد ہر واحد سہ درم
آملہ دو درم سازج ہندی دو نیم درم افسنتین رومی دو درم ایارج فیقرا سہ درم قرص ورد پنج درم ہمہ را کوفتہ بیختہ مثل آن شکر طبرزد آمیختہ ہر صباح بر ناہار یک درم بسپارد و ہر روز
امر بریختن آبیکہ دران جشانیدہ باشند بابونہ کورہ سبح کف سبوس و کف نمک جوشانیدہ باشند می شود و اگر طبیعت قبض گردد و صداع ظاہر شود امر بتناول حب ایارج یا حب صبر
و حقنہ لینہ کنند و عطسہ آورند و امر بافشاندن بینی ادامہ کنند تا قیام او عود کند پس اگر قیام منقطع شود و صداع ظاہر نگردد دیدانند کہ مرض شفا یافت و الزام اغذیہ محمودہ
مثل لحم تیہو و کبک و دراج و تدرج نمایند و مدام رائحہ طیبہ بوئیدن و تبخیر بعود ہندی کنند و بغذا بخوشبو عقب طعام اندک بخورند و گاہی امر بسکنند صاحب این علت را
بحلق اس از نورہ و بعدہ دلک و ریختن آب جوشانیدہ بر سر بخشیدی گوید کہ بعد تنقیہ دماغ غرغرہ کند و در امراض دماغ کنند و مصابرت بر عطش نمایند و خواب روز
خصوص صبا و رشتا موجب نزلہ است و انچہ نفع میکند اسہال دماغی را حلق سر و دلک او بخرقہ خشن و غسل او بصابون و بورق است و اگر دماغ حار باشد شرب
خشخاش و این لعوق آن نافع ست بگیرند خشخاش نیم سیر کوفتہ در پنج رطل آب یک شبانہ روز تر کنند و بآتش ملایم بجوشانند تا نصف آب بماند پالیدہ
صاف نمودہ نیم سیر شکر طبرزد یا عسل یک رطل سفیدہ داخل کردہ بقوام آرند و پنج درم کتیرا سودہ اضافہ نمودہ خوب ممزوج سازند و کذلک لعوق بادام سفید

علاج اسہال معدی بارد رطوبی و بلغمی

جوارش مصطکی و جوارش عود و مانند آن ہمراہ شیرہ بادیان بریان و شیرہ زیرہ سیاہ بریان و شیرہ دانہ ہیل و عرقیات براورد و رب بہ شیرین داخل کردہ بارتنگ
پاشیدہ بخورند و مصطکی و سنبل الطیب و عود و پوست ترنج در سرکہ و گلاب سائیدہ بر شکم ضماد کنند و بالیدن روغن مصطکی ہم مفید بود و اگر ازین تدبیر
فائدہ نشود و غثیان و کثرت لعاب دہن نیز باشد قی نمایند و بعد از نضج بمسہل بلغم تنقیہ کنند و پوست سنگدان مرغ و قرنفل ہر واحد یک تولہ کوفتہ بیختہ
بخورند و ہمچنین سہ روز استعمال نمایند کہ درین باب مجرب ست اگر مریض متحمل این قدر دوا نباشد بہمان خوراک یک وزن سہ روز بدہند تا نہ روز
نمایند و انوشداروی قابض و جدواری و لولوی و بنادق کندری و تریاق الذرب و جوارش آملہ لولوی و جوارش زنجبیل و جوارش فلافلی و جوارش عنبر و حب اذراقی
و حب جدوار و خمیرہ آملہ و سفوف نارسطالالیس و سفوف شاہجہانی و سفوف سنگدانہ و سفوف شیرین و سفوف قنب و سفوف لالی و جوارش سفوف مکی
و سفوف یہودی و عرق آس و معجون سنگدان و مفرح قابض ہمہ درین باب مجرب ست و بقول حکیم علی معجون مخلصہ کہنہ مداومت کنند کہ ازان انفع دوا ئی
دیدہ نشد و چند کس کہ مرض آنہا بشدت انجامیدہ بود نجات یافتند و تخم خردل سفید تخم ترا تیزک تخم ریحان اسپغول تخم ہر دو بارتنگ تخم خشخاش سفید
ہر یک دو درم ہمہ را بریان کنند و مصطکی سعد کوفی قصب الذریرہ انیسون ہر یک سہ درم بادیان دو درم این اجزا را کوفتہ با تخمہای اول ناکوفتہ آمیزند و ہر روز ازان
یک مثقال تا دو مثقال تناول کنند کہ ذرب و زلق المعدہ و امعا و رخاوت معدہ را نافع ست و بقول انطاکی درین نوع خوردن قوابض و انچہ جلا کند
رطوبات کند مثل مخبوش و حب الآس و قوقایا نافع ست و تریاق اربعہ و آب آہن بدستور و جالینوس گفتہ کہ تریاق کبیر را در انعاش قوت ماسکہ بعد
سقوط آن خاصیت عظیم ست و اگر میسر نشود تریاق اربعہ بکار برند و استعمال جوارش خرنوب و جوارش کمند و اجتناب از آب گرم و استعمال قے بعد طعام
نیک بریان مثل سویق کنار و برنج و زعرور نافع رطوبت لزجہ ست و در برودت و رطوبت سازج بمر تسخین و تجفیف کمونی و فلافلی و فنداد یقون و جوارش
عود شیرین و انچہ در علاج امراض معدہ از سوء مزاج بارد رطب گذشت نافع بود و در صورت اجتماع بلغم کثیر در معدہ بعد قی جوارشات جامع ادویہ قابضہ
و حادہ مفید ست و عمدہ تدبیر درین مرض این ست کہ تقلیل غذا نمایند تا بمقداری کہ نیک ہضم گردد و بعد ازان اندک اندک بیفزایند و الانفع ادویہ قابضہ
مشہور میگردد و فائدہ معتد بہ ازانہا مترتب نمیشود ذکر بعض ادویہ مفردہ و مرکبہ یونانیہ کہ درین نوع ذرب بکار آید شرب قرفۃ الدار چینی
و کذا کندر و قشار آن و کذا افاویہ بشراب کہنہ و کذا شاخ گوزن سوختہ سفید یک مثقال و کذا طالیسفر و کذا کہربا و کذا پوست بیضہ کوفتہ اندک اندک استعمال کردن
آنچہ ضعیف سازد مثل نخود ساختہ ہر روز پنج حب ازان ایام متوالی خوردن و کذا شرب پنیر مایہ اسپ مادہ و کذا شرب ثقل عود یا سنبل با سماق کبابہ کنند بقدر یک بیضہ شراب کہنہ

پوست سنگدانه مرغ خشک کرده سائیده بقدر دو درم برب به یا رب آس خوردن هر واحد نافع ست و محمد زکریا گوید که من آزموده ام دوائی را که در حبس
قی و اسهال هیچ چون سحر ست و هرگز تخلف نمیکند حتی آنکه بسیار باشد که بقولنج منجر گردد و آن پنیر مایه خرگوش ست اول بوزن یک دانگ بدهند اگر فائده نکند
دو دانگ باید داد و الا تا نیم درم بتدریج باید رسانید و خوردن گلقند مقوی معده و امعا و قابض شکم و هاضم و دافع رطوبات غیر منهضمه ست و جرم او
ارضیت و ادفع عفونت ست بخلاف گلاب یا گلقند مالیده که لینت شکم می نماید و بقول حکیم علی اگر اسهال تا یک سال طول کند و بذرب انجامد و هر روز زیاده
از ده بار اطلاق گردد و اطبا همه مایوس شوند هر روز یک دانگ بلکه کمتر تریاق فاروق کهنه با گلاب دهند که روز اول فائده ظاهر شود و در چند روز یکقلم
بخورانند همین یک مثقال صحت یابد غذا آب جو با مرغ و عرق بید مشک و عرق کاسنی جهت تسکین عطش دهند و درین باب قیصوم جوشیده نیز بغایت
نافع ست **انوشدارو قابض** نافع اسهال معدی و معوی و زلق الامعا و دافع سوء هضم و معمول سعد کوفی دو نیم توله پوست بیرون پسته زرشک
اسارون صندل سفید بگلاب سوده تخم خرفه مقشر گاوزبان کشنیز خشک مقشر طباشیر قرنفل هر واحد یک نیم توله گل سرخ مصطکی هر یک سه توله دارچینی سنبل الطیب زرنب
قاقله صغار اشنه مشک خالص زعفران عنبر اشهب گلنار فارسی اقاقیا هر یک یک توله صدف سوخته ساذج هندی بسد فرنجمشک تال مغز بیل صمغ عربی
نشاسته تخم مورد هر یک یک نیم توله آمله منقی چهل توله جوزبوا بسباسه هر یک دو ماشه قاقله کبار سه ماشه عسل سفید نیم آثار گلاب خوشبو یک شیشه نبات سفید یک نیم آثار
بنادق کندری که در ذرب و اسهال معوی اسهال اطفال معمول ست مازو سبز یک درم کندر کزمازج هر یک پنج درم افیون چهار درم حب الآس ده درم کوفته
بیخته بنادق سازند **تریاق الذرب** جهت ذرب و ضعف امعا و تقویت اعضای رئیسه مجرب ست مروارید ناسفته مرجان کهربا عقیق یشب برادهٔ عاج طباشیر
طراثیث کشنیز خشک بریان صندل سفید بهمنین خوفل سعد زیره کرمانی مدبر مصطکی کرویا مازو سبز گل ارمنی شادنج عدسی صمغ عربی آرد کنار آرد سنجد
حب الآس عذبه تخم عناب بریان پوست بیرون پسته تخم مورد هر یک سه درم ورق نقره یک درم تخم خرفه بریان تخم خشخاش سفید تخم انگور بزرگ هر یک پنج درم
عود خام بزر البنج هر یک دو درم رب به شیرین رب سیب رب مورد مساوی دو چند یا سه چند همه ادویه کوفته بیخته بسرشند **جوارش قابض** جهت ضعف معده
و ذرب قوی تر از دیگر نسخهای آن پوست اندرون سنگدانه چیز پوست اندرون قانصهٔ خروس مروارید ناسفته طباشیر از هر یک یک مثقال گل سرخ پودینه خشک
پوست بیرون پسته قاقله صغار و کبار از هر یک یک نیم مثقال صندلین صعتر کشنیز خشک بریان حب الآس پوست بلیله آمله هر یک یک درم بسد محرق کهربا
فادزهر معدنی جوزبوا بسباسه قرنفل دارچینی سلیخه از هر یک نیم درم کوفته بیخته با شربت سیب و شربت بهی سرشته جوارش سازند شربتی دو درم **جوارش کندر** که در
ذرب رطوبی بکار آید کندر گلنار هر یک پنج درم فلفل سیاه نانخواه سنبل الطیب کاشم انیسون شونیز هر یک یک درم کوفته بیخته با عسل سه چند آمیزند **جوارش خرنوب**
که همین عمل دارد خرنوب نبطی از تخم پاک کرده زیرهٔ سیاه در سرکه تر کرده بریان نموده سماق حب الآس پست کنار بلوط کشنیز بریان مصطکی جمله مساوی گرفته و جمله
سائیده بقند و عسل قوام کرده بسرشند **جوارش آمله** قابض مقوی معده و معمول سعد کوفی پنج درم پوست بیرون پسته اسارون زرشک کشنیز گاوزبان
طباشیر بسباسه هر یک سه درم گل سرخ مصطکی هر یک چهار درم زعفران گلنار بیل گری دانه هیل تخم مویز دانه قاقله کبار هر واحد یک درم آمله نه درم آمله را
بگلاب خیسانیده صبح جوش داده صاف کرده بسه چند قند بقوام آرند و ادویه کوفته بیخته بسرشند **جوارش زرشک** نافع ضعف معده و جگر و دافع
اسهال زرشک حب الآس نانخواه زنجبیل پوست بیرون پسته هر یک شش درم مصطکی طباشیر هر یک سه درم رب به بسرشند **جوارش خوزی**
نسخه محمد زکریا که جهت اسهال مزمن و تقویت معده و جگر و رفع رطوبات معده و امعا و قراقر نافع و موافق امزجهٔ اطفال و زلق الامعا را بغایت مفید تخم مویز در
سرکه تر کرده بریان نموده مثل سرمه صلایه کرده سی درم حب الآس بریان شصت درم خرنوب نبطی گلنار کزمازج جوزبوا هر یک ده درم کندر نانخواه سعد کوفی
سنبل الطیب مصطکی هر واحد پنج درم کوفته بیخته با قند مقوم بگلاب بوزن ادویه بسرشند **جوارش ثمرهٔ مغیلان** که درین زمان بجای جوارش خوزی میدهند
قابض ست فلفل دار فلفل زنجبیل دانه قاقله صمغ عربی بریان سلیخه هر یک دو درم کزمازج ثمرهٔ مغیلان خام هر یک چهار درم قند یاو آثار **جوارش عنبر**
تالیف حکیم علوی خان جهت ذرب مزمن و ضعف بدن مجرب و ممتحن قاقله صغار قاقله کبار بسباسه دارچینی هر یک دو مثقال زنجبیل دار فلفل هر یک

یک مثقال طباشیر سافج هندی پوست زرد ترنج هر یک یک نیم مثقال مصطکی عنبر اشهب قرنفل زعفران قرفه هر یک یک مثقال جوز بوا دو نیم مثقال مشک خالص
نیم مثقال مروارید ناسفته اعلی یک مثقال و یک نیم دانگ کوفته بیخته بعسل مصفی یک صد و بست مثقال بسرشند و در قاب چینی نگاه دارند **جوارش زنجبیل** که
قابض و هاضم ست زنجبیل بریان ده درم صمغ عربی مغز بیل دانهٔ الایچی کلان هر یک پنج درم سلیخه دو نیم درم زرانباد یک درم نشاستهٔ بریان بست درم شکر
چهل و پنج مثقال بدستور مرتب سازند خوراک دو مثقال **حب آمله** قابض نافع اسهال معدی و مقوی معده آمله چهار دام در گلاب تر نمایند چون نیم خشک شود
بسایند و چهار ماشه نمک سیاه و سه ماشه مصطکی سائیده آمیزند و بقدر کنار صحرائی حب بندند یک حب صبح و یک شام بخورند **حب جدوار** نافع ذرب و
زلق الامعاء رطوبی جدوار پوست بیرون پسته طباشیر هلیلهٔ سیاه در روغن زرد بریان صندل بگلاب سوده کهربا زیرهٔ مدبر بیل گری زعفران بزر البنج هر واحد
دو مثقال کوفته بیخته بقدر فلفل سیاه حبها سازند و بحسب مزاج خورند **حب اذراقی** نافع از برای ذرب اذراقی را پاره کرده در آب که دو انگشت بالای آن باشد
تر کنند پس بجوشانند که تمام آب بسوزد و اذراقی سیاه گردد بعده بکوبند و با افیون و فلفل سیاه و گل ارمنی هر یک شش ماشه سحق بلیغ نموده حب بقدر خردل بندند
شربتی یک حب تا سه حب و برای درد گوش با آب برگ تنبول حل کرده بچکانند و برای تپ بلغمی با شیرهٔ زیرهٔ سفید بخورند و برای درد دندان زیر دندان دردناک گذارند
دوائیکه ذرب را نافع طباشیر مصطکی هر یک یک ماشه سوده بنوشند اروی ساده شش ماشه سرشته بخورانند **ایضاً** شیرهٔ بادیان بریان چهار ماشه شیرهٔ نانخواه
بریان دو ماشه نبات یک نیم توله تخم ریحان چهار ماشه پاشیده دهند و اگر در معده هم باشد شیرهٔ زیرهٔ سیاه مدبر بریان چهار ماشه افزایند **ایضاً** گلنار سه ماشه پوست
بیرون پسته نانخواه کندر هر یک شش ماشه کوفته با مویز بادانه سوده بسرشند و نیم توله با عرق بادیان بخورند **ایضاً** اگر با تپ باشد بادیان الایچی خورد هر یک چهار ماشه
زیرهٔ سیاه سه ماشه گل سرخ چهار ماشه جوشانیده صاف کرده گلقند دو توله داخل نموده بنوشند باز پرسیاوشان اصل السوس گل سرخ هر یک چهار ماشه بعرق
عنب الثعلب ده توله جوشانیده صاف کرده گلقند **ایضاً** اگر با سقوط اشتها باشد پوست ترنج بادیان الایچی سفید نانخواه بریان هر یک چهار ماشه
جوشانیده نبات یک نیم توله داخل کرده و دانهٔ الایچی خورد کندر مصطکی پودینهٔ خشک پوست ترنج هر یک یک ماشه نبات پنج ماشه خورده بنوشند باز بارتنگ چهار ماشه
افزایند باز چهار تخم دهند باز نوشدارو ساده هفت ماشه خورده شیرهٔ بادیان بریان چهار ماشه شیرهٔ دانهٔ الایچی کلان سه ماشه شربت بهی دو توله بنوشند باز چهار تخم
مسلم شش ماشه نانخواه بریان سوده یک ماشه آمیخته سه روز دهند **ایضاً** اگر با قصور هضم و نفخ شکم باشد مصطکی یک ماشه سوده بجوارش آمله هفت ماشه یا آملهٔ مربی
یک عدد سرشته بورق نقره یک عدد پیچیده تناول نمایند بالایش ریشهٔ خطمی شش ماشه جوشانیده تودری سفید چهار ماشه پاشیده بنوشند دوم روز عود سوده سوم
روز درونج عقربی سوده یک ماشه عوض تودری کنند **ایضاً** اگر اسهال با عدم انهضام طعام و فواق بشدت بود و خلل جگر نیز باشد زهر مهره مصطکی دانهٔ هیل هر یک
نیم ماشه سائیده در شربت انار آمیخته اول بخورند بعده شیرهٔ بادیان بریان شیرهٔ دانهٔ هیل شیرهٔ زیرهٔ سیاه هر یک سه ماشه در عرق بکوه و کیوره و گلاب هر یک سه توله
برآورده رب به تخم ریحان بریان داخل کرده بخورند و سنبل الطیب مصطکی پوست ترنج هر یک ماشه در گلاب سائیده نیم گرم بر فم معده ضماد نمایند و سفوف لولوی
علوی خان دهند **ایضاً** اگر با ضعف بسیار باشد سفوف ارسطاطالیس همراه عرق الایچی دهند باز مروارید طباشیر سوده هر یک یک ماشه در نوشدارو پنج ماشه آمیخته
همراه عرق الایچی نیم پاو و گلاب دو توله بخورند **ایضاً** اگر در اسهال غذا غیر منهضم و زنگار رنگ آید جوارش جالینوس خورده شیرهٔ زیرهٔ سیاه شیرهٔ دانهٔ هیل تخم حب الآس
هر یک سه ماشه در عرق عنب الثعلب برآورده رب به شیرین بارتنگ سه ماشه پاشیده بنوشند **ایضاً** اگر با مرض بارد و سه اسهال هم آید دارچینی قرنفل
بسباسه هر یک دو ماشه بادیان سه ماشه زیرهٔ سیاه سه ماشه در عرق گاوزبان جوش داده صاف کرده نبات داخل نموده بنوشند **دوائی** که بجهت ضعف معده و اسهال و سحج
و زحیر مجرب ست مصطکی بادیان بریان هر یک نیم توله بنگ مدبر دو توله کوفته بیخته سه ماشه با آب سرد بدهند دیگر نافع تر از آن بنگ مدبر چهار ٹانک مصطکی انار دانه
کوکنار تخم بست هر واحد یک نیم ٹانک زنجبیل نیم ٹانک هیل کشنیز خشک بریان هر یک یک ٹانک صمغ عربی ربع ٹانک کوفته بیخته با آب سرد شبینه بقدر مزاج مریض
استعمال نمایند و طریق مدبر کردن بنگ این ست که بگیرند برگ قنب چیده قسم اول و بروغن بنفشه یا روغن بادام یا روغن گاو چرب نمایند پس شیرهٔ گیاه
دوب سبز و قدری شیرهٔ نانخواه با هم آمیخته هر دو شیره در بنگ انداخته بدست بمالند و در سفال نو آب نا رسیده بر آتش نرم برشته نمایند فرود آرند و بعد سرد شدن

بازشیرهای مذکور آمیخته بریان کنند همین قسم هفت مرتبه بریان سازند پس بکار برند **سفوف ارسطاطالیس** که برای سکندر ساخته بود ذرب
وتباهی معده وزردی رو ووسواس ونسیان را نافع بود وطعام هضم کند وبوی دهن خوش نماید ودل را قوت دهد وقوت این سفوف تا یک سال باقی می ماند فرنجمشک
هلیل عود اسارون مصطکی هلیله کابلی تخم کشوث نارمشک زیره سیاه دارچینی اشنه فلفل دارفلفل زنجبیل قرنفل انیسون دانه هیل لونگ کافور قاقله هر یک دو درم
مشک عنبر هر یک یک درم نبات سفید شش وزن ادویه کوفته بیخته سفوف سازند شربت از یک درم تا سه درم **سفوف شاهجهانی** که جهت ضعف معده
واسهال نفع بسیار دارد قرنفل عنبر مصطکی دانه هیل عود غرقی سنبل الطیب درونج سوخته گلنار فارسی مشک سعد حب الآس گل سرخ هر یک یک ماشه پوست
بیرون پسته مغز بیل طباشیر هر یک دو ماشه کوفته بیخته سفوف سازند خوراک از یک درم تا یک مثقال **سفوف شیرین** که استاد آورده ذرب بارد را نگرا
سرخ کند وتپ بلغمی ومرکب اهم نفع رساند ومجرب است قرنفل دانه الایچی خرد ناگکیسر مرچ کنکول اشنه چینی زنجبیل دارفلفل سنبل الطیب فلفل سفید
عود اسارون طباشیر کنول گٹه زیره سفید زیره سیاه تج پترج هر یک پنج ماشه کافور قیصوری یک ماشه نبات هم وزن ادویه سفوف سازند شربت پنج ماشه با آب
سفوف سنگرائه مقوی معده نافع ذرب عود مصطکی طباشیر حب الآس صمغ عربی بریان دانه هیل بریان نشاسته بریان زیره سیاه پوست بیرون پسته
بیل گری بریان گلنار هر یک دو درم پوست سنگدان مرغ پنج درم خوراک دو درم نوع دیگر عود مصطکی گلنار طباشیر تخم مورد طباشیر خطائی هر یک یک درم اقاقیا
سنگدان مرغ پوست بیرون پسته مغز بیل هر یک دو درم خوراک یک دستور معجون سنگرائه ابن عمران مجرب جهت ضعف معده وذرب پوست سنگدان خروس
هر یک دو مثقال گل سرخ سه مثقال تفاح اذخر پوست بیرون پسته ناخواه پوست ترنج پوست هلیله زرد هر یک یک مثقال بهمن سفید بهمن سرخ حب السمنه صعتر فارسی
کشنیز خشک بریان حب الآس بریان هر یک دو درم قند سپید بشربت قوامه بسرشند قدر خوراک دو درم با گلاب و در نسخه حکیم عابد سرهندی بیدانه خشک عوض
ناخواه است وسنگ یشب سه مثقال نیز داخل است ونوشته که گاهی عنبر دو درم زیاده کرده میشود ومقدار از خبث الحدید وفوائد عجیب است ونسخه دیگر
وزن ما نصد وطباشیر هر یک دو ونیم مثقال است بعوض تفاح اذخر نعناع خشک است قاقله صغار وکبار آمله منقی هر یک یک مثقال تمر قرنفل قرفه هر یک دو درم
داخل است باقی بدستور نوع دیگر که ذرب وخلفه وتحلیل نسیج معده را نافع ومفید ضعف معده است سنگدان مرغ دو مثقال عود دو کشنیز
طباشیر صمغ عربی بریان حب الآس دانه هیل زیره مدبر گل سرخ پوست بیرون پسته پوست ترنج صندل صعتر فارسی دارچینی سعد کوفی
مصطکی عود هر یک یک مثقال گلنار زعفران ناخواه هر یک یک درم مشک یک ماشه بدستور معجون سازند قدر خوراک دو درم **معجون** که جهت اسهال
معدی ومقوی مجرب است زیره سیاه طباشیر هر یک ده ماشه برگ قنب برشته دانه هیل قاقله مصطکی رومی ثعلب مصری پوست بیرون پسته
کوکنار هر یک شش ماشه عود قماری سه ماشه کوفته بیخته با مربای بیل گری بسرشند ودو نیم ماشه بخورند **معجون** برای اسهال معدی مع غشیان لازم وسیلان
رطوبت از دهن وتهیج اطراف مجرب است زرشک چهار درم زرنباد سنبل الطیب پودینه خشک عود غرقی الک مغسول دانه هیل حب الآس مصطکی پوست
بیرون پسته هر واحد یک درم طباشیر گل سرخ هر یک دو درم قند سفید دو چند بدستور معجون سازند **ذکر ادویه مفرده ومرکبه هندیه** مفید
این نوع اسهال نترپالا که گیاهی ست در گجرات می آرند دو دام در سه پاو آب بجوشانند که نیم پاو بماند صاف نموده صبح بنوشند وشام همان دوا
جوشیده را بار دیگر در یک نیم پاو آب بجوشانند که نیم پاو بماند صاف نموده بنوشند غذا شله کهچری ودال خشکه در عرصه یک هفته سنگرهنی
وضعف معده وپیچ شکم برطرف شود دیگر کچاله راسته روز در آب تر کرده پوست بالائیش خراشیده دور کرده چوه بکشند ویک سرخ با پان بخورند
برای سنگرهنی در بیاض استاد مرحوم مفید نوشته دیگر کیوڑ کچری شش ماشه با همون وزن شکر تری آمیخته با آب سرد خوردن مفید دیگر سفوف بادیان بروغن گاو
بریان کرده تا سرخ گردد کوفته بیخته با شکر تری آمیخته هفت ماشه خوردن در دفع اسهال بلغمی وتقویت معده وطرد ریاح مجرب است دیگر خرمهره در سبوچه نخورده گلے
نهاده گل حکمت کرده در تنور گرم نهند وبعد سرد شدن برآرند چون خاکستر سفید شود سائیده نگهدارند ومقدار دو درم با دو درم عسل سرشته قدری نمک سنگ
آمیخته بخورند وقفا خشکه برنج ساٹھی با جغرات سازند نافع ذرب یعنی سنگرهنی ست دیگر این شربت بیل گری نیز قابض مقوی معده است مغز بیل گری نیم پاو

در یک نیم آثار آب تر ساخته جوش دهند هرگاه نصف بماند با نیم آثار قند سفید بقوام آرند شربت حسب مزاج دیگر عرق بیل گری که از مغز خشک یا تازهٔ آن در آب شب
تر کرده صبح عرق کشند قائم مقام عرق بارتنگ بود و مقوی معده نافع اسهال و نیم مستعمل در زیر صبح دیگر مربای بیل گری با صحاب خلفه بهترین دوا است مقوی
قلب و جگر و معده و دافع ضرر باد سموم طریق ساختن آن اینست که برار نمغز بیل که قریب رسیدگی از درخت جدا کرده باشند قطعه قطعه نموده از تخم و لزوجت جدا کرده
در قند سفید بسته برابر با اضافه قدری عرق کیوره بپزند چون عمدا شود فرود آرند و هر قدر که در لطافت این تکلف زیاده کنند باعث نقصان قوت گردد دیگر
سفوف بیلگری که مغز تازهٔ آن بریان کرده قدری شکر آمیخته یک توله بخورند برای اسهال معدی خیلی مفید بود دیگر این حب ذرب نیز مفید است قرنفل بیلگری
زنجبیل خرما هی بریان مائین خرد مائین کلان جوز بوا هریک دو ماشه افیون نیم ماشه بآب ادرک کهرل نموده حب بقدر کنار دشتی بندند و یک حب با نوشیدن دیگر حب
ببا سه گل دهاوه سافوج هندی بیل گری موچرس قرنفل زنجبیل فلفل دار فلفل کشنیز افیون برابر کوفته بیخته حب بندند و هر روز یک حب تا یک هفته بخورند
اسهال کهنه و سنگرهنی مجرب بعضی احبا است ایضاً برای اسهال معدی و خلفه کهنه افیون بزرالبنج دانه بیل پوست بیرون پسته پوست اندرون پسته
مغز خستهٔ کنار دشتی مغز خستهٔ انبهٔ کهنه مغز خستهٔ جامن مصطکی تخم نیلوفر حب الآس بریان نان میدهٔ بریان بیلگری بریان کوفته بیخته در آب پوست خشخاش حب
بقدر نخود بسته پنج حب می خورده باشند دیگر افیون و چونه که با برگ پان میخورند هر دو برابر سائیده بقدر موتهه حب ها بندند و از یک حب شروع کرده میفزایند
تا یک ماشه رسانند جهت ذرب دو شتی آزموده است در زیر صبح را هم مفید نوشته ایضاً دوا رالتوتیا که برای ذرب و خلفه یعنی اسهال معدی بی نظیر است و بمنزله
اکسیر و بکرات آزموده است و این را اهل هند رس مالتی بست نامیده اند مجرب النفع است سنگ بصری ورق هشت توله ورق طلا دو توله شنگرف یک توله
قرنفل فلفل گرد مردار سنگ ناسفته هر یک چهار توله مسکه یکنیم دام اول سنگ بصری را در آتش غال سرخ نموده در بول مادهٔ گاو تازه نیم صد بار گرم کرده سرد نمایند
بعده فلفل گرد را شب در آب تر کرده صبح از کرباس بمالند که پوست سیاه او دور شود با همه ادویه سائیده مسکه آمیزند بعده در آب لیموی کاغذی یکصد و یک بار کهرل
کرده خشک نموده قرص بندند خوراک تمام یک ماشه بکلان و بخرد حسب حال چهار سرخ یا دو سرخ خورانند دیگر اگر فلفل گرد سه دام سنگ بصری شش دام مسکه یکنیم دام گرفته
بدستور سنگ بصری را در بول بچهٔ مادهٔ گاو صد بار در آتش سرخ نموده سرد کنند و فلفل بدستور مقشر نموده در آب لیمو همان قدر کهرل کنند و چون خشکی رسد قرص ساخته
بدستور بخورند نیز نافع اسهال معدی است و دو نسخه دیگر سنگ بصری که در مجربات اکبری و قادری نوشته نیز مفید ذرب کهنه است دوائیکه در هندی دهنا پانچک گویند
در ذرب و اسهال و هیضه عجیب الفعل است خس گجراتی موتهه هندی بیلگری زنجبیل کشنیز خشک نتربالا صندل سفید کنول هر یک ماشه در نیم آثار آب خیسانیده
صبح بجوشانند هرگاه چهار دام آب بماند صاف نموده فشرده بنوشند و ثفل آن را باز وقت شام در پاؤ آثار آب جوشانیده صاف نموده بنوشند و چون اصل این نسخه
پنج جزو است یعنی موتهه و مغز بیل و زنجبیل و کشنیز و نتربالا لهذا باسم مذکور مسمی گشته و صاحب قادری نوشته که هر پنج اجزای مذکور یک یک تانک گرفته نیم کوب کرده چهار حصه نموده
و هر صبح یک حصه را در آب بجوشانند چون چهارم حصه بماند صاف کرده بنوشند و ادویهٔ مطبوخه باز آخر روز جوشانیده بدهند غذا خشکه برنج تنها یا با دال مونگ
بریان و اگر تپ نباشد ماست نیز گاه گاه باید داد همراه طعام و اگر دوای مذکور در سه روز کفایت نکند سه چهار روز دیگر باید داد و آنجا که اسهال کهنه و قوی بود
دو هفته بلکه سه هفته بدهند و جهت تپ گلو داخل نمایند و زنجبیل موقوف دارند و برای اسهال خون و آنجا که بواسیر خونی مرکب با اسهال باشد عوض زنجبیل گل دهاوه
و اندرجو بیفزایند و این درویش در اسهال که با حرارت و پیچش بود در مطبوخ مذکور عوض زنجبیل تخم خطمی و خبازی و گلو ضم کرده و گاهی طباشیر نیز علاوه اینها نموده
و نفع کثیر مشاهده در آمده و جهت سرفه و تپ دق نیز مفید تمام شده تم کلامه بالجمله حسب مزاج تغیر و تبدیل اوزان و اجزا نموده استعمال کنند و در مزاج گرم موتهه
و زنجبیل موقوف سازند و حکیم شریف خان مینویسند که راقم بی کنول اکثر در ذرب و تباهی معده و جز آن این دوا استعمال نموده و منافع بسیار مشاهده کرده فقط
دیگر بالچهٔ زنگی بریان تج بیلگری بریان بادیان بریان کوکنار زرد ال مروڑپهلی اسپغول درست بریان کشنیز بریان جوز بوا مغز خستهٔ انبهٔ کهنه سه برابر کوفته بیخته دو ماشه
صبح و مثل آن شام خورند که برای سنگرهنی مجرب است و همچنین موچرس مائین گل دهاوه هر واحد یکدرم مصطکی نیم درم بیل گری کوکنار زرد ال هر یک دو درم کوفته
بیخته سفوف سازند و یکدرم صبح و یکدرم شام خورند غذا دال خشکه دیگر اگر اسهال معدی با درد معده و قصور هضم بود مصطکی زرنباد نانخواه حب الآس هر یک

زیره کرمانی بسرکه تر کرده بریان نموده پانزده درم سنبل الطیب مصطکی قاقله هر واحد ده درم خرنوب نبطی وشامی هر واحد هفت درم سک رامک عود هندی هر واحد
سه درم جمیع را کوفته دو درم صبح و شام بهیئه ممسک یا بشربت سیب مطیب یا بشربت آس بدهند و اگر اقاقیا یک درم مصطکی نیم درم باریک سائیده با شراب قابض
دهند منفعت تام نماید و ایضاً نانخواه و کندر و گلنار هر واحد یکجزو تخم مویز دو جزو کوفته بیخته بهیئه ممسک بدهند و این سفوف نافع اسهال بلغمی است انار دانه و حب الآس
هر واحد ده درم زیره سیاه در سرکه تر کرده بریان نموده هفت درم تخم مویز مثل آن مصطکی و سنبل الطیب و تخم کرفس و گل سرخ هر واحد سه درم عود و سعد
و کندر و ذکر هر واحد یکنیم درم جند بیدستر نیم درم غیر باریک سائیده از یکنیم درم تا دو درم بشربت سیب مطیب یا بهیئه بخورند و یا این شربت دهند
بگیرند آب به آب امرود و آب سیب هر واحد رطل و بران حب الآس سی درم انداخته خوب بپزند تا نصف باند پس اگر صاحب اسهال بلغمی را بنوشانند قند
طبخ دران صرّه عود هندی سه درم سنبل و مصطکی هر یک دو درم سک مثل آن اندازند و چون بقوام آید نیم دانگ مشک دران داخل کرده در ظرفی بدارند
و هنگام حاجت با ادویه مذکوره استعمال نمایند و اگر بصاحب اسهال صفراوی بیاشامند دران چیزی از افاویه و خوشبو داخل نکنند و ایضاً صاحب اسهال بلغمی را
از معجونات ممسکه جوارش خوزی و جوارش سفرجلی ممسک شکم و معده را وقت خلو از طعام ضماد مرکب از سعد و شونیز و تخم کرفس و نانخواه و سک باریک سائیده
بآب نعنع و نفوخ سرشته ضماد نمایند و ایضاً باین ضماد تضمید کنند سک رامک عود خام و قرنفل و سلیخه و سعد و مصطکی و سنبل و اقاقیا و گل سرخ و مازو
گلنار و لادن و عصاره لحیة التیس هر واحد یکجزو زعفران نیم جزو باریک سائیده بآب آس و میسوسن سرشته بکار برند و غذا تیهو یا دراج یا کباب یا بچه مرغ
معمول بمصطکی محشو بسداب و کرفس و کشنیز خشک و دارچینی و انار دانه بسرکه آمیخته یا معمول بنارباج بمویز و انار دانه و دارچینی و خولنجان و کمون کرده یا طیهوج
یا کره نلج دهند و این جوارش ممسک است تخم کرفس و قصب الذریره و نانخواه و سلیخه و بسباسه و اشنه و زعفران هر واحد پنج درم قاقله کبار و سک هر واحد
چهار درم گل سرخ ده درم انیسون و قرفه و زنجبیل و دوقو هر واحد سه درم کافور قرنفل و عود بلسان و اظفار الطیب و اذخر و دارچینی هر واحد دو درم صندل سفید
پنج درم حب الآس هفت درم باریک سائیده بشیره نبات بسرشند شربتی یک مثقال مسیحی گوید که اگر زلق معده از بلغم مجتمع در معده و امعا باشد چیزهای مطبوخ
و خردل و ماهی شور بخورند و شبت مطبوخ و آب نیمگرم که دران نمک و عسل باشد بنوشند و استدعای قی نمایند پس اگر معده پاک گردد مرض زائل شود و بعدها
و الا ادویه سخنه لطیفه مثل شجرنیا و مثرودیطوس و تریاق کبیر با شراب کهنه ریحانی استعمال کنند و ایضاً آخند یقون و دیبه و سکنجبین عنصلی استعمال نمایند و از
جوارشات خوزی و کندری بدهند و تضمید معده بضماد متخذ از لادن و سعد و مصطکی و اذخر و قصب الذریره و مرزنجوش و نمام و عود خام و جوز بوا و آس و
قرنفل و شراب سوسن کنند و قنابر و عصافیر مطبوخ بسرکه و کرفس و پوست ترنج و نمام و عود خام بخورند و مری نبطی و کوامیخ مالح قابض استعمال کنند و طبیخ
دارچینی و کرویا و خولنجان و مانند آن داخل کنند و مصوص کبک یا عصافیر بعد پر کردن آن بسداب و نعناع و کرویا و کرفس تناول کنند و تضمید شکم باین
ضماد نمایند کندر نانخواه مازو اقاقیا دارچینی بشراب قابض سرشته طلا کنند و این دوا بخورند نانخواه کندر گلنار مساوی بمویز مع تخم کوفته بسرشند و مثل
جوزه صبح و شام بدهند و یا این سفوف انار دانه پنج جزو زیره کرمانی بلوط در سرکه تر کرده خشک نموده بریان خرنوب نبطی منقی از تخم حب الآس پوست کنار هر واحد
دو جزو عود خام مصطکی هر واحد سه جزو و اگر در خلفه بلغم و صدید بر بنا باید این سفوف دهند کندر ده درم فلفل نانخواه سنبل کاشم انیسون شونیز هر واحد دو درم
گلنار پنج درم با شراب قوی صرف بدهند و اگر زلق معده از ضعف قوت ماسکه باشد دوا متخذ از سک رامک و قصب الذریره و سعد و مصطکی و تخم کرفس و زیره
در سرکه تر کرده و حب الآس و مازو و گلنار و انار دانه با بیه بدهند و از خارج بآس و گل سرخ و میسوسن و سفرجل کوفته و سک رامک و زعفران و اذخر و گلنار
و قصب الذریره بشراب عفص ضماد کنند و یا همه بدن و معده و مراق باین طلا مرکند مصطکی اقاقیا شب یمانی لادن صبر پوست بیخ لفاح هر واحد چهار درم
پوست جوز گل سرخ سماق سک گلنار عصاره لحیة التیس مازو سبز مایثا حضض هر واحد هشت درم باریک سائیده بسرکه و آب آس تازه سرشته ضماد کنند
و اگر حرارت نباشد بشراب یا میسوسن بکار برند و بر همه مراق از خلف بر پشت طلا کنند و بالای آن پارچه باین طبیخ افسنتین رومی یک اوقیه در شراب عفص
یکشبانه روز تر کرده و شراب صاف نموده دران عصاره برگ آس و لادن و رامک آمیخته مبلول نموده و این پارچه را بعد تازه تجدید نموده بر معده و شکم بالای

طلاهای مذکوره نیست و بگذارند تا از خود جدا گردد و اما غذا عدس مقشر مطبوخ بآب غوره یا آب سماق یا آب به یا آب سیب ترش قابض بعد از آنکه دران مویز منقی و تخم کوفته و نعناع داخل کرده باشند باقتضای حاجت بحسب حرارت و برودت بدهند و اگر تپ نباشد دراج و چوزه مرغ مطبوخ باین اشیای مذکوره مع محشو بزیرهٔ سیاه و سماق و انار دانه و کرفس و سداب و کشنیز خشک و ایضاً برنج مطبوخ بآب سماق و کعک مسحوق با پسته انار دانه یا پسته غبیرا یا پست کنار و رب سفرجل یا رب آس یا رب ریباس یا رب حصرم دهند و ایضاً شربت فواکه متخذ از آب انار و به و امرود و سیب نافع است و دران زعرور و غبیرا و سماق و کنار و حب الآس بپزند و جرجانی و ایلاقی گویند که اگر سبب اسهال معدی ضعف قوت ماضمه از رطوبت لزج باشد ماهی شور و تربچه چغندر و خردل شبت و آب جوشانیده عسل و نمک آمیخته بدهند تا قی کند و بعد از قی و خفت فم معده از ماده تنقیه قعر معده بحب صبر و ایارج فیقرا باید کرد و بعده تقویت معده بجوارش خوزی و معجون خبث الحدید و امرود سیاه و سفرجل و امثال آن کنند و این معجون بدهند گلنار کزمازج خرنوب نبطی هر یک پنج درم تا نخواه کندر هر یک سه درم حب اهلیلج بادیان هر یک درم کوفته بیخته با مویز منقی تخم کوفته بسرشند و این سفوف حب الرمان بخورند که با سرکه پرورده و بریان کرده کشنیز خشک بسرکه تر کرده و بریان نموده هر یک بست درم انار دانه ترش بریان کرده چون سرمه سوده صد درم خرنوب نبطی و سماق و گلنار هر یک ده درم کوفته بیخته شربت از دو درم تا سه درم و یا این جوارش کنند بدهند زنجبیل مشک و دارفلفل و قرنفل و جوزبوا هر یک پنج درم زنجبیل و خولنجان هر یک ده درم کندر شصت درم شکر طبرزد سوده شصت درم همه را بشهد مصفی بسرشند شربتی سه درم و اگر تخم خشخاش و کند بمساوی همه سائیده ازده درم تا سه درم بآب سرد بدهند اسهال کهنه را سودمند است و تحفه گوید که فلدنیای فارسی اسهال کهنه را سودمند بود و اگر تپ نباشد و افراط گوید که حام صاحب اسهال را نهایت نافع بود و این سفوف نیز نافع و مفید است باسلیه کابلی باسلیه سیاه باسلیه آمله همه را بروغن زیت بریان کرده هر یک پنج درم زیره کرمانی بسرکه پرورده بریان کرده تخم گشنیز بریان کرده حب الرشاد بریان کرده هر یک هفت درم تخم کرفس بسرکه پرورده بریان کرده چهار درم مصطکی زنجبیل قاقله قرنفل عود هندی هر یک دو درم سعد سه درم سوای حب الرشاد همه را کوفته بیخته آمیزند شربتی سه درم صبح و سه درم شام و یا این سفوف عود بدهند عود و شام زیرهٔ کرمانی در سرکه تر کرده بریان نموده قاقله دانه سپید در سرکه تر کرده بریان نموده مساوی شربت سه درم و این حب اسهال بلغمی باز دارد بگیرند مر و ترفه و افیون و جندبیدستر مساوی و به مانند مقدار فلفل بسازند شربت هفت حب بآب سرد و کودک را یک حب یا دو حب و کودک دو ساله را چهار تا پنج حب و بعضی اطبا بجای قرفه تخم کرفس کنند و زعفران افزوده مساوی گرفته حبها بقدر نخود ساخته دو حب بدهند این معجون سود کند افیون و جندبیدستر و میعه سائله مساوی ... و مرو زعفران و کسالت آملج اسارون و کندر نا نخواه مساوی عسل مصفی سرشته شربتی ... نافع است بگیرند ... اوقیه و در شراب ... یا ... کنند و دیگر روز بآب سرد و آن شراب ... و ... کنند در یک ... چون بدان تر کرده پس معده نهند و آنجا که معده تر نباشد برگ مورد سوده در شراب تر کنند و بمالند و صاف کنند و طعام کم ... بیان کرده کنجشک و مانند آن با دارچینی و فلفل و زیره بدهند و سعد او گوید که اگر حاجت بتلطیف معده افتد و قوت اسکندر ضعیف کند علاجش بقی و تنقیه است چنانچه مذکور شد بعده معده را بجوارش خرنوب و قرص گلنار و مانند آن قوت دهند جوارش خوزی و معاجین که ذکر کرده شد تا معده لقی ... ایارج فیقرا و مانند آن پاک نکنند این جوارشها و قرصها نباید داد و نسخه جوارش خرنوب نبطی شاه بلوط هر یک جزوی تخم انگور یک جزو حب الآس و چند پوست گلنار جزو همه را چون سرمه سائیده و بشربت مورد بسرشند شربت از سه درم تا چهار درم و صفت قرص گلنار نشسته گلنار تخم گل تخم حماض هر یک سه درم سماق بازد عصاره لحیة التیس اقاقیا کندر هر یک یک درم و نیم زعفران نیم درم همه را سائیده بآب مورد سرشته قرص سازند شربتی یک درم با شربت مورد و این سفوف قرط نافع طراثیث قرظ گلنار تخم گل سماق هر یک پنج درم بلوط بریان زیرهٔ سیاه بسرکه تر کرده و بریان هر یک چهار درم خرنوب نبطی دو درم تخم حماض بریان کرده چهار درم همه را مثل سرمه سائیده دو درم با رب ... بدهند و طعام کباب و دراج بریان با سماق یا انار دانه پخته صاحب حاوی نوشته که چون اسهال معدی بسبب انصباب بلغم لزج یا بلغم بورقی مالح باشد ازاله سبب موجب او کنند باین نحو که هر صبح جلاب حار از شکر سفید دو درم و از حب الرشاد یا حرف یکدرم بدهند و چون سبب موذی زائل گردد سفوف مقلیاثا پنج درم بآب سرد یا جلاب از تخم حرف و تخم ریحان و صمغ عربی هر واحد مثقال بریان کرده

نسخهٔ سفوف مسهل

بروغن بادام چرب کرده بخورند ویا این حقنه ممسک بعمل آرند برنج عدس هر واحد کف پوست انار ده درم برگ آس خشک بلوط هر واحد ده درم مازو گلنار هر واحد پنج درم همه را بآب خوب بپزند بعده مالیده صاف نموده چند بار حقنه کنند ویا این سفوف بخورند که نافع اسهال بلغمی ست زیره کرمانی در سرکه تر کرده انار دانه هر واحد پانزده درم حب الآس سنبل الطیب مصطکی کرویا خرنوب نبطی هر واحد ده درم انیسون تخم کرفس هر واحد هفت درم همه اجزا کوفته ده درم بدهند و این قرص استعمال با رب آس ده درم بخورند ساق چهار درم دم الاخوین صمغ عربی بریان اقماع رمان گلنار اقاقیا هر واحد درم کوفته بیخته برب آس یا بسرشته اقراص سازند انطاکی گوید که زلق معده و امعا که از اخلاط بارد باشد اکثر این علل از بلغم بود و درین چیزی بهتر از قی نیست اولاً بشبت و بورق و تربچه و عسل و ماهی شور قی کنند که این بهترین اشیاست که بدان تنقیه معده کنند بعد ازان مداومت بر اوزمالی یا سکنجبین بزوری کنند و اگر درینجا ازلاق باشد پس بگیرند گلقند عسلی سی درم عناب تمر هندی هر واحد پانزده سداب انیسون تخم شبت هر واحد هفت همه را در چهار صد درم آب بپزند تا پنجاه درم باند صاف کرده بنوشند و اگر فائده نکند مکرر استعمال نمایند که از مجربات ست بعد ازان زنجبیل مربی و جوز مربی و جوارش عود و عنبر و مصطکی استعمال کنند و درین سفوف باک نیست چنانچه سدیدی در شرح موجز بدان اشاره کرده و باقی همان ست که در علاج اسهال معوی رطوبی در قول میر عوض مسطور گردد خجندی می گوید که اگر از اجتماع بلغم در معده باشد قی کنند و جوارشات جامع قبض و حدت مثل جوارش مقلیاثا و سفرجلی تناول کنند و از اغذیه کباب و دراج غذا سازند و این دوا نافع این نوع ست خرنوب شامی حب الآس انار دانه بریان زیره کرمانی در سرکه تر کرده خشک نموده هر یک ده درم گلنار کندر نانخواه مصطکی عود راسن هر یک سه درم تخم مویز انیسون تخم کرفس هر دو بریان هر یک هفت درم اقاقیا سنبل الطیب کشنیز بریان هر یک سه درم همه را سائیده سه درم با بیه بخورند و اگر بسبب ملاست سطح معده و زلق آن و ضعف ماسکه بود مثل علاج زلق الامعا نمایند و از اشیای نافعه جوارش خرنوب و جوارش کندر و استعمال سویقهای نیک بریان کرده و ترک آب گرم ست سعیدی می نویسد که اگر اسهال معدی بلغمی باشد سفوف مقلیاثا با بیه یا شربت آس و یا جوارش سفرجلی برب سیب بدهند و تضمید معده بسعد و مصطکی و لادن و گل سرخ بآب آس سرشته نمایند و غذا محلل ملطف بمنزله لحوم دراج و تیهو متخذ بسرکه و کرفس و دارچینی یا مطبوخ با نار دانه و مویز سازند و علاج ملاست معده تابع سوء مزاج بارد رطب آنست که جوارش خرنوب بآب عوسج رطب یا سفوف انار دانه برب سفرجل یا گلنار برب آس دهند و تضمید معده بزعفران و گل سرخ و عود و گلنار و قصب الذریره و سعد و رامک باریک سائیده بآب آس یا بآب نعنع سرشته نمایند و غذا قابض مثل دراج متخذ بزیرباج بمویز و انار دانه یا مطجن سازند خضر و قرشی و غیره میگویند که سفوف حب الرمان مقوی معده و امعاست و در اسهال زلقی گاهی احتیاج باستفراغ رطوبت مزلقه می افتد و بهترین مستفرغات هلیله است بسبب آنکه عفص او قبض بود و لیکن هلیله کابلی باید و این حب رطوبات از معده و امعا خارج کند پوست هلیله کابلی ایارج فیقرا هر واحد درم غاریقون نرم مقل ازرق هر یک نیم درم بگلاب حبها ساخته استعمال نمایند و معجون فنجنوش در قرب بلغمی عجیب الاثر ست طبری گوید که اگر زلق معده از ضعف قوت ماسکه باشد جمیع آنچه در معده زلق حادث کند مثل او در امعا حادث کند و علاجات واحد ست و ترک استفراغ علیل کنند مگر بحقنه مقابل خلط موجب آن واجد چیزیکه استفراغ بدان کنند این حقنه است بابونه اکلیل الملک برگ شبت برگ سداب قنطوریون دقیق هر واحد کف و باقه که آن قابل باقه باشد تخم حلبه قرطم کوفته تخم کتان هر واحد چهار جفت حنا کف کبیر حشیشه سا کف سکبینج درم جاوشیر مثل او همه را بپزند تا مهرا شود و مثل حریره گردد بعده ثلث وزن آن صاف کرده در باون اندازند و بران وزان پنج درم روغن بیدانجیر و روغن سداب دو پنج درم روغن خیری و دو دانگ نمک سوده و یک دانگ بورق انداخته حل کنند تا یکسان گردد بعده بیک دفعه یا دو دفعه حقنه کنند و از آنچه برای تناول دهند این سفوف ست هلیله سیاه در زیت انفاق و الا بروغن کنجد تازه بریان کرده ده درم قرظ طراثیث هر واحد سه درم پوست بیرون پسته پنج درم بلوط شاه بلوط خرنوب نبطی بریان هر واحد دو درم بلوط اصفر ده درم زیره در سرکه تر کرده بریان نموده پنج درم همه را سائیده هر روز پنج درم باده درم شربت آس بدهند و اگر مزاج او بحرارت متغیر گردد و سفوف طباشیر تخم خرفه و نشاسته این هر دو بریان و مانند آن زیاده کنند و اگر امر تپ زیاده گردد این سفوف بر آب سویق شعیر که با بن صفت پخته باشند افزایند بگیرند یک کف سویق جو یک کف

دهن مقشر بریان و گل سرخ دو درم حب الآس کوفته سه درم و در بیست چندان آب برفق بپزند تا بمقدار قدح کبیر آید بعده سفوف مذکور بران اندازند و بخورند
و غذای او اگر تپ نباشد قلیه محرقه و سینه دراج بگردن و کباب و تیهو و زرده بیضه که در سرکه جوشانیده زرده او برآورده بشکنند و بران اندک زیره و اندکی قرنفل
انداخته باشند و اگر در بیخا تپ باشد حریره معمول بجاورس مقشر بریان و پست جو و مزوره تمخذ السماق بریان و انبرباریس و مانند آن بدهند و سه ساعت از تناول
بران صبر کنند پس این طعام دهند و تضمید معده او بر ناشتا اگر تپ نباشد باین ضماد نمایند مصطکی عود خام هر واحد درم قسب یکدرم خشخاش هفت درم
قصب الذریره دو درم و اگر مریض ضعیف القوت باشد در ان پنج درم کعک افزایند همه را سائیده بشراب عفص و تفاح و اندک آس رطب حل کنند و باید
بعد استفراغ معده ضماد کنند و اگر تپ باشد این ضماد بکار برند گل سرخ گلنار حب الآس قصب الذریره پست جو قسب هر واحد جزو و صندل سرخ و سفید هر واحد
نیم جزو همه را کوفته بیخته بآب آس رطب و سیب میخوش و آب به قابض سرشته بر ناشتا ضماد کنند و وقت طعام ضماد را جدا کنند تا آنکه طعام منهضم گردد و از معده
نازل شود و بعده اعاده ضماد کنند ایضاً او گوید که اگر خلط رطوبی باشد جوارش خوزی یا این سفوف بدهند مصطکی یکدرم گل سرخ دو درم زیره سیاه در سرکه
تر کرده بریان نموده یکدرم خرنوب شامی خرنوب نبطی هر واحد پنج درم برگ سداب یکنیم درم فلفل سفید یکنیم درم هلیله سیاه و زیت یا روغن زرد بریان
دو درم تخم حماض بریان سه درم سائیده هر روز بر ناشتا حسب حاجت بدهند و غذا اگر تپ نباشد تیهو بریان و طباهج و زردی بیضه نیمبرشت و هری کمثری نبطی و مانند
آن بدهند مصنف اقتباس گوید که اگر سوء مزاج سرد تر ساده معده را استرخا ساخته این علت پیدا کند اقاقیا سه ماشه سوده و شراب کهنه سه توله نفع دارد
و اگر رفع نشود نانخواه و گلنار برابر بر سرشته بقدر جوز صبح و شام دهند و معده را اول بروغن بید انجیر چرب سازند پس زیره سیاه و شونیز و حضض برابر در شراب کهنه
ممزوج با آب سرشته بر پارچه نهاده بر معده گذارند و اگر با این عارض قراقر و ریاح بود قرص گلنار و سفوف حب الرمان و سفوف مقلیاثا دهند و غذا گوشت طیور
بریان بشحم دهند که برگ سماق و انجدان سوده بران پاشیده باشند و باید که در هر طعام لیمو و شبه و بادیان و برگ شبت خشک اندازند و اگر سبب اجتماع
بلغم بود اول برگ چقندر و ترب با هر دو نیم آثار تخم شبت تخم ترب تخم شلجم تخم سرشف خردل هر یک یک توله در آب بجوشانند که بنیمه آید صاف نموده نمک طعام
یکنیم توله سوده آمیخته نوشانیده قی آرند و جهت تنقیه مطبوخ تربد و ایارج فیقرا استعمال نمایند و سکنجبین و تخم مورد و اذخر و سعد و مصطکی و جوز بوا و عود
و سنبل الطیب و قرنفل و زنجبیل و قصب الذریره هر یک دو درم در شراب کهنه سرشته ضماد کنند و بعد تنقیه تام بنا بر تعدیل و احتباس سفوف مقلیاثا و تریاق
دشمرد و لیطوس امروسیا با شربت سکنجبین دهند و غذا گنجشک و کباب بنان تنک دهند که مری و برگ ترنج و نعناع در ان باشد ایضاً ممدوح الیه در اسهال
کهنه از مجربات خود نوشته که روز اول صبح جغرات گاو پاو آثار که در ظرف گلی نو ساخته باشند بدهند و نیم آثار از ان دوغ نموده بجای آب و غذا تا شام صرف
کنند و اگر جغرات پاو آثار هضم نشود نیم پاو بدهند و روز چهارم این سفوف سبز سه ماشه وقت صبح دهند صفت آن بنگ یعنی که عبارت از برگ بنگ
[illegible] پاک نموده بروغن چرب کرده در آب علف دوب و شیره نانخواه و نمک لاهوری هفت مرتبه مالیده در سفال نو بریان نموده است انار و دانه انار ترش
پوست خشخاش کشنیز خشک زنجبیل بادیان خطائی دار فلفل همه بروغن گاو بریان مصطکی کندر هر واحد یکدرم صمغ عربی بروغن بریان دو نیم درم سفوف
سازند و بعده دو یا چهار گهڑی دو حب زرد باین نسخه دهند زرنیخ طبقی کشته فلفل گرد گل ارمنی هر یک سه ماشه نصف در شهد و نصف در آب لیمو دو پهر کهرل کرده
بقدر موٹھ حبها سازند و پس از ان بفاصله یک یا دو گهڑی یک حب سرخ که از شنگرف و افیون و سهاگه بریان مساوی نصف بعسل و نصف بآب لیمو بقدر موٹھ
ساخته باشند اگر اسهال در شب زیاده بود حب عسلی دهند والا لیمونی بدهند و وقت برآمدن یکپاس روز باز سفوف سبز دو ماشه با دوغ بدهند و بعد از ان بفاصله
دو گهڑی این حب زرد یک عدد دهند صفت آن زرنیخ طبقی کشته سه ماشه فلفل گرد دار فلفل قرنفل سهاگه بریان هر یک چهار ماشه در آب لیموی کاغذی
دو پاس کهرل کرده حبها بقدر موٹھ سازند و بفاصله چهار گهڑی حب سرخ دو عدد بدهند و بوقت دو پهر سفوف سیاه باین نسخه چهار ماشه با دوغ بدهند
صفت آن هلیله سیاه بروغن گاو بریان شش توله زنجبیل کشنیز خشک بادیان نانخواه مائین خرد هر یک سه توله زرنباد دو توله بذر البنج سفید
یک توله صمغ عربی مصطکی هر یک دو نیم توله همه بروغن گاو بریان تخم ریحان یک توله حرف دو توله سفوف سازند و هر دو حب بدستور بفاصله مذکور بدهند

وقتیکہ یکپاس روز باقی ماند باز سفوف سبز دو ماشہ و حب بدستور و وقت شام سفوف سبز سہ ماشہ و بفاصلہ یکپاس یک عدد حب سرخ ہمچنین حب زرد اول در پاس دوم و در پاس اخیر حب زرد و قرنفلی تا در تمام شب دو عدد حب سرخ و دو عدد حب زرد داده شود ولیکن باید کہ بفاصلہ چہار چہار گھڑی بہر اعانت ہضم این سفوف ہاضم میداده باشند صفت آن پودینہ خشک زنجبیل ہر یک سہ ماشہ سہاگہ بریان قرنفل نمک لاہوری ہر یک یک تولہ سفوف سازند و سہ ماشہ بدہند و تا ہفتم ہمین تدبیر بعمل آرند تا ہضم خوب پدید آید پس از روز ہشتم سفوف سبز سہ ماشہ صبح بدہند و حب سرخ یکعدد و بعد یکپاس و شام سفوف سیاه چہار ماشہ و حب بعد یکپاس دہند و جغرات راحی افزوده باشند نیم پاو یا پاو و آثار بحسب طاقت و ہر قدر کہ جغرات خورده شود بخورانند و باقی دوغ نموده بنوشانند و درین اثنا اگر اسہال زیاده شود حبوب سفوف سبز و سیاه مضاعف دہند و جغرات و دوغ را آہن یا سنگ داغ کرده دہند بلکہ باید کہ سفوف سبز و سیاه در روز و ہم در شب بعد یکپاس ہمراه جغرات بدہند تا ده روز و یا زیاده تا اسہال بکاہند پس جغرات ہر قدر کہ اشتہا داشتہ باشد بیفزایند و تا روز بستم برین دستور دارند و بروز بست و یکم سفوف سبز صبح و شام و سیاه وقت خواب و حب بدستور تا بروز سی ام پس بعد از یکماه سوای سفوف ہاضم دیگر سفوفات را موقوف داشتہ بر حبوب اقتصار کنند تا چہل روز رسانند کہ مطلوب حاصل شود و بعد ازین کلیچہ روده باشوربای چوزه مرغ ترید کرده نصف اشتہا دہند و بالائش حب سرخ دو حبہ با گلقند یکتولہ و یا در مربای سیب خورانند و تا سہ روز ہمین غذا دہند و روز چہارم احتیاط داشتہ غذا شکم سیر دہند و روز ہفتم گوشت بچہ مرغ ہم دہند و حب سرخ تا بست روز بعده ہرچہ خواہد بخورد و این عمل مجرب ست و اگر در ضمن این عمل قبض شدید عارض شود بمغز خیار شنبر شش تولہ و ترنجبین و گلقند ہر یک چہار تولہ و روغن بادام و عرق مکوه و گلاب بکشایند کہ بہلاکت نرسانند ایضاً قیمہ گوشت گاو نیم پاو باریک سائیده اندک ادرک و پودینہ سبز و قرنفل و فلفل گرد و زیره و جغرات و پیاز انداختہ کباب شامی و روغن گاو تازه ساختہ دو سہ عدد با جغرات آغشتہ بدہند و سفوف سبز میداده باشند و بجای آب دوغ گاو داغ کرده دہند قال الرازی یوجد قطعة لحم البقر السمین الذی لایکون فیہ شحم ویدق دقاً ناعماً ویجعل فیہ الکمون والزنجبیل والنعناع والدارصینی والقرنفل والہلیلج الاصفر من کل واحد درہمین ویطبخ فی الدہن البقر ویوتی المریض باللبن الحامض

علاج اسہال معدی صفراوی

و اگر از صفرا و بلغم مخلوط و از حرارت ساذج باشد پس در صفراوی اول بعد از نضج بمنضج صفرا تنقیہ از مسہل صفرا و یا بہلیلجات و شربت ورد مکرر کنند بعد از ان قرص طباشیر قابض دہند و صندل و زرورد در گلاب سائیده بر جگر و زہره ضماد کنند و آب انارین با شکر و یا شربت ورد مکرر یا ہلیلجی چہار تولہ و یا با ہلیلہ زرد با شکر نیز اسہال صفرا و تقویت معده و امعا نماید و بقطع این اسہال تعرض نکنند الا چون افراط نماید و خوف ضعف و غشی باشد بلکہ بہ تبدیل و تسکین حرارت صفرا کوشند و آب پست جو کہ در ان انار دانہ پختہ باشند یا تنہا و رب سیب و رب حبوره و رب ریباس و رب بہی و غذا امزوره ناریاج نیز مسکن ست و بعد تنقیہ قرص حامض نیز مفید بود و ایضاً شیره خرفہ شیره بارتنگ سالعاب بہدانہ اسپغول دہند و اگر ماده قابل اخراج باشد بعد تنقیہ سماق کتیرا کشنیز طباشیر در شربت خشخاش آمیختہ ہمراه شیرجات و لعابہا دہند و طباشیر بریان یکدرم بکار فویکہ اسپغول نیز مجرب ست و اگر شربت انار شیرین دو تولہ در گلاب پنج تولہ حل کرده اسپغول شش ماشہ پاشیده بنوشند مغلظ ماده و مفید اسہال صفراوی ست و آنچہ از تشویش فعل ہاضمہ بسبب حرارت باشد ادویہ مبرده کہ در ان اندک قبض باشد استعمال نمایند و تغلیظ غذا کنند و از جنس بارد غلیظ مرتب سازند و باید کہ بدانچہ در باب سوء ہضم مذکور شد استعانت نمایند و علاج آنچہ از صفرا و بلغم مخلوط باشد در قول ایلاقی بیاید و اگر با تپ باشد لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیره مغز تخم کدو شش ماشہ گلاب چہار تولہ شربت نیلوفر دو تولہ خاکشی چہار ماشہ دہند و گاہی عوض بہدانہ ریشہ خطمی و بجای مغز تخم کدو شیره مغز تخم ہندوانہ کرده میشود و یا برای حبس اسہال و تسکین حرارت این دوای معمول بدہند شیره تخم خرفہ بریان شش ماشہ شیره تخم کاہو بریان پنج ماشہ شیره تخم کاہو ہفت ماشہ در عرق کیوڑه و گلاب برآورده زرورد طباشیر ہر یک دو ماشہ کافور دو سرخ سوده پاشیده شربت انار شیرین دو تولہ حل کرده تخم ریحان یا اسپغول پنج ماشہ خورده بنوشند و این دوا نیز معمول ست بارتنگ چہار ماشہ دانہ ہیل سہ ماشہ سوده آب پختہ شیره کاہو لعاب ریشہ خطمی چہار ماشہ نبات یک تولہ داخل کرده بنوشند و گاہی چہار تخم افزوده می شود و در اسہال مزمن بجای شیره کاہو و نبات و چہار تخم شیره حب الآس چہار ماشہ شربت انار شیرین دو تولہ سفوف مقلیاً تا چہار ماشہ داده میشود و یا ریشہ خطمی جوشانیده شیره زیره سفید شیره خیارین شربت نیلوفر

داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند. **ذکر بعض تراکیب مطب اساتذہ** اگر با ذرب خفقان باشد انار دانہ طباشیر ہر واحد یک ماشہ تخم خرفہ مقشر کشنیز
خشک ہر یک دو ماشہ سودہ با آملہ مربی یک عدد سرشتہ بورق نقرہ یک عدد پیچیدہ تناول نمایند بالائش شیرہ تخم کاہو مقشر شش ماشہ در عرق گاؤزبان
عرق عنب الثعلب عرق شاہترہ ہر یک چہار تولہ عرق کیوڑہ دو تولہ برآوردہ شربت نیلوفر دو تولہ آمیختہ بنوشند و جہت شام جوارش انارین شش ماشہ عرق نعناع
شربت صندل دو تولہ دہند. ایضاً اگر ذرب کہنہ باشد کندر تخم خشخاش سودہ ہر یک چہار ماشہ بدہند بالائش لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرہ خرفہ شش ماشہ
شیرہ حب الآس چہار ماشہ در عرق بارتنگ دہ تولہ برآوردہ رب بہ دو تولہ داخل کردہ بارتنگ پاشیدہ بنوشانند. ایضاً اگر با تشنگی باشد جوارش انارین
ہفت ماشہ شیرہ زرشک چہار ماشہ شیرہ دانہ ہیل سہ ماشہ عرق بادیان دہ تولہ شربت انارین دو تولہ بدہند. ایضاً اگر با بخار باشد زہر مہرہ طباشیر
ہر یک یک ماشہ سودہ ہمراہ شیرہ بہدانہ سہ ماشہ شیرہ خرفہ شش ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ طفل را کم وزن دہند. ایضاً اگر باوجود بخار درد شکم نیز باشد
شیرہ دانہ ہیل شیرہ زرشک ہر یک سہ ماشہ عرق گاؤزبان گلاب شربت انارین. ایضاً اگر با حمی دق بخار و قصور ہضم باشد شیرہ کاسنی شش ماشہ شیرہ زرشک
چہار ماشہ عرق کاسنی دہ تولہ سکنجبین تولہ خاکشی چہار ماشہ. ایضاً اگر مرضعہ را با درد شکم و پیچ باشد بادیان برشتہ دو ماشہ سودہ گلقند تولہ سرشتہ بخورند
و شیرہ خیارین ہفت ماشہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ لعاب اسپغول شش ماشہ عرق کیوڑہ چہار تولہ شربت بزوری دو تولہ تودری سرخ بریان چہار ماشہ پاشیدہ بنوشند.
ایضاً اگر با قراقر اجابت شود دو دانہ برابد نوشدارو سادہ ہفت ماشہ یا جوارش آملہ ہفت ماشہ خوردہ شیرہ تخم خرفہ چہار ماشہ تخم ریحان بارتنگ ہر یک
چہار ماشہ شربت بہ شیرین دو تولہ. ایضاً برای اسہال معدی صفراوی قرص طباشیر یا سفوف انار دانہ چہار ماشہ ہمراہ شیرہ خرفہ شیرہ کاسنی ہر یک شش ماشہ
شیرہ کشنیز خشک چہار ماشہ شربت سیب دو تولہ یا شربت بہی یا شربت حب الآس بدہند و جوارش کافور چہار ماشہ نافع و عندالشکم از کافور آب برگ ریحان
تازہ سودہ النفع و اگر زرور چہار ماشہ گلنار ناشگفتہ طباشیر گل ارمنی صمغ عربی ہر یک دو ماشہ کوفتہ بیختہ با شربت حب الآس چہار تولہ بدہند نیز اسہال
صفراوی و بخار را مفید بود و این دوا نیز برای اسہال صفراوی مجرب است زہر مہرہ خطائی مروارید سودہ طباشیر صمغ عربی بریان گل داغستانی ہر یک یک ماشہ
سائیدہ در رب بہ شیرین آمیختہ اول بلیسند و عقب آن شیرہ تخم کشنیز مقشر برشتہ ہفت ماشہ شیرہ تخم خرفہ مقشر برشتہ تولہ دانہ ہیل زیرہ سفید برشتہ
ہر یک دو ماشہ در عرق عنب الثعلب ہفت تولہ برآوردہ رب بہی شیرین داخل کردہ بارتنگ شش ماشہ پاشیدہ بنوشند. ایضاً اگر ذرب صفراوی بود و آب
رقیق برآید لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرہ تخم خرفہ شش ماشہ عرق عنب الثعلب عرق کاسنی عرق گاؤزبان ہر یک پنج تولہ شربت انار شیرین دو تولہ تخم ریحان
بارتنگ ہر یک چہار ماشہ پاشیدہ بنوشند. ایضاً اگر از قی سہ چہار دست بلیغہ آید و درد شکم بجای طحال در موضعی باشد زرشک چہار ماشہ انار دانہ
شش ماشہ در ہر سہ عرق مذکور و گلاب ہر یک چہار تولہ تر کردہ صبح مالیدہ شربت بہ شیرین دو تولہ تخم ریحان چہار ماشہ داخل کردہ بنوشند و جہت آخر روز
سفوف حب الرمان شش ماشہ عرق بارتنگ دہ تولہ بدہند. ایضاً در ذرب با تپ طباشیر سودہ بنوشدارو ی سادہ سرشتہ بخورند بالائش شیرہ خرفہ شش ماشہ
لعاب بہدانہ سہ ماشہ شربت انار شیرین تولہ بارتنگ پنج ماشہ پاشیدہ بنوشند و اگر رعایت بواسیر نیز منظور باشد عنب الثعلب زرشک ہر یک چہار ماشہ
مویز منقی دو دانہ جوشانیدہ شیرہ تخم خرفہ شیرہ خیارین شیرہ دانہ ہیل داخل کردہ بارتنگ مسلم پاشیدہ رب بہ شیرین زہر مہرہ حل کردہ دہند
کہ درین نسخہ تفتیح و تفریح و قبض نسبت بہ نسخہ سابق کم ست و علاج اسہال بواسیری برعایت جگر و جہت آخر روز سفوف حب الرمان با رب انار سرشتہ
بخورند و بارتنگ چہار ماشہ دانہ ہیل سہ ماشہ سودہ آب پختہ شیرہ زیرہ سفید چہار ماشہ شیرہ خرفہ شیرہ تخم کاسنی ہر یک شش ماشہ خمیرہ صندل شیرین تولہ
تخم ریحان شش ماشہ پاشیدہ بنوشند دوم روز مربای بہی بجای رب انار برعایت جانب قبض نمایند بعد رفع شدن تپ سفوف مقلیا شش ماشہ ہمراہ بہی
سرشتہ تناول نمایند بالائش بارتنگ دانہ ہیل سودہ ہر یک چہار ماشہ آب پختہ شیرہ زیرہ سفید شیرہ تخم حماض ہر یک شش ماشہ خمیرہ صندل تولہ تخم ریحان
شش ماشہ صمغ عربی سودہ یک ماشہ پاشیدہ بنوشند و ترکاری زمین کند ہم جائز دارند. ایضاً در ذرب کہ دو سہ دست ہر روز آید گاؤزبان ریشہ خطمی
ہر یک چہار ماشہ گل بنفشہ سہ ماشہ جوش دادہ شربت انار شیرین دو تولہ تخم ریحان بارتنگ پاشیدہ بدہند بعدہ شیرہ تخم کاہو شیرہ حب الآس شیرہ کشنیز خشک

[illegible]

شیرهٔ دانه‌ٔ هیل با شربت شیرین حنفص کی یک ماشه سوده اسپغول مسلم تخم ریحان مسلم چهار ماشه پاشیده دهند بعده شربت موقوف زیرا که شیرینی در اسهال بواسیری ضرر دارد و کند اشیرهٔ کشنیز و کاهو در بواسیر نا بید ادعبده شیرهٔ خرفه شیرهٔ دانه‌ٔ هیل تخم ریحان دهند بعده اگر یکروز دست آید و یک روز قبض شود طباشیر سوده دو ماشه نوشیدارو ی ساده سرشته هفت ماشه شیرهٔ حب الآس چهار ماشه بی شیرینی دهند و چون عوارض بالکل زائل نشود معجون سنگدانه تیهو صحرائی یا سنگدان خروس تجویز کنند **ایضاً** برای دو سه دست بلینت از ضعف معده ست گلو طباشیر دانه‌ٔ هیل بریان هر یک یک ماشه سوده خورده بالایش شیرهٔ بهدانه بریان سه ماشه شیرهٔ بادیان چهار ماشه شیرهٔ دانه‌ٔ هیل سه ماشه عرقیات تخم بارتنگ چهار ماشه پاشیده با شیرهٔ زیرهٔ سفید سه ماشه افزایند و زهر مهره یک ماشه حل کنند که بجای شیرینی در اسهال کهنه معمول ست **ایضاً** برای ضعف معده و اسهال بلیلهٔ سیاه کو کنار بهر دو یا در روغن بریان نموده شکر سفید آمیخته زهر مهره مروارید سوده همراه لعاب بهدانه بریان شیرهٔ دانه‌ٔ هیل بریان در عرق کیوڑه گلاب عرق عنب الثعلب برآورده رب به بارتنگ داخل کرده بخورند بعد دو سه روز کهربا سفوف الطین شیرهٔ حب الآس اضافه کنند **ایضاً** اگر در ضعف معده و ذرب دانهٔ خام در براز بیرون آید و تشنگی بدرجه باشد که قریب دوازده آثار آب در شب و روز بنوشد سفوف حب الرمان همراه شیرهٔ حب الآس شیرهٔ دانه‌ٔ هیل در عرق عنب الثعلب برآورده رب به بارتنگ داخل کرده دهند بعده شیرهٔ خرفه بریان اضافه کنند و اجازت خوردن جاسن دهند بعد از ان اگر تشنگی زیاده گردد صرف رب به و عرقیات و گلاب دهند پس طباشیر و زهر مهره و مروارید اضافه کنند بعده تخفیف در تشنگی در سفوف حب الرمان زهر مهره مروارید آمیخته همراه آب کاسنی سبز مروق گلاب رب به بارتنگ دهند و آب کاسنی هر روز افزایند و شیرهٔ خرفه بریان نیز اضافه کنند و جوارش آمله لولوی علوی خان تیار کنانند و بوقت شب زهر مهره طباشیر در رب به آمیخته بدهند چون مقدار آب کاسنی زیاده گردد که تمام نوشیده نشود در [illegible] دام کم کنند باز همان نسخهٔ بی سفوف دهند بعده جوارش مذکور سه ماشه همراه گلاب دهند بعده بتدریج صبح پنج ماشه و بوقت شام سه ماشه جوارش فقط دهند و بعد چندی روز وقت صبح کافور حکیم سیتلی دانهٔ هیل با جوارش آمیخته بخورند و وقت شام پنج ماشه با کافور دهند بعده برای تقویت حب یاقوت دهند **ایضاً** اگر ذرب و تپ باشد طباشیر زرد دانهٔ هیل پوست بیرون پسته سوده در شربت انار حل کرده بخورند **ذکر ادویهٔ مفرده و مرکب** نافع ذرب صفراوی شرب خولان و آب عصی الراعی و تخم خطمی و بلوط و جفت بلوط و حنفص کی و قرظ و تباشیر و گل علیق و تخم حماض و گل انگور دو درم بشیر [illegible] تا بیست روز و شربت تفاح کرم و کهربا و اذناب الخیل و گل لحیة التیس و برگ آن و خوردن نان که آرد او بسرکه و آب بالمناصفه سرشته با وسبب تارش که در آرد پیچیده بریان کرده باشند و نوشیدن مطبوخ توت شامی خام سرخ رنگ و خوردن جرم آن و خوردن حماض السواقی و دیگر ادویهٔ بارده که در علاج زلق الامعای صفراوی مسطور خواهد شد هر واحد نافع ذرب صفراوی ست **جوارش آمله** معمول مولف که مقوی معده و قلب نافع اسهال صفراوی و نیز مستعمل در حمیات که با اسهال باشد آملهٔ بشیر پرورده ده درم صندل سفید بگلاب سوده زرشک محلول بگلاب گل سرخ کشنیز مقشر طباشیر دانهٔ هیل بیلگری هر واحد دو درم پوست بیرون پسته زهر مهرهٔ خطائی بگلاب سوده صمغ عربی حب الآس گل گاوزبان هر واحد یکدرم قند سه چند و اگر برب به بسرشند بهتر بود بعده ورق نقره یکدرم ورق طلا نیم درم آمیزند و اگر سرفه باشد زرشک موقوف دارند **جوارش زرشک** مقوی معده و جگر حاره و قاطع اسهال صفراوی و مانع انصباب صفرا بمعده زرشک منقی شش درم تخم خرفه مقشر بریان حب الآس طباشیر سماق گل سرخ کشنیز مقشر بریان هر یک سه درم زهر مهره سوده دو درم بر رب به و رب حماض و ترنج و قند هر واحد برابر ادویه بسرشند **جوارش فواکه قابض** که تقویت معده کند و غلغله را سود دارد امرود و از تخم پاک کرده ثلث رطل سیب پاک کرده نیم رطل بهی پاک کرده یک رطل همه را در سرکه تند بپزند و بکوبند و با دو رطل قند بآهستگی بپزند تا منعقد شود پس از آتش فرود آورده طباشیر یک اوقیه زرشک دو اوقیه اندازند و مخلوط سازند **جوارش سماق** اسهال صفراوی باز دارد و احشا را قوت دهد سماق بست درم حب الآس ده درم خرنوب نبطی سی درم صمغ عربی گلنار فارسی انار دانه هر یک پنج درم کوفته بیخته با مویز منقی دیگر بار کوفته بکار برند شربت سه درم و اگر وزن انار دانه ده درم کنند و بدون مویز سفوف سازند و یک مثقال بخورند تشنگی و اسهال معدی و معوی مزمن را نافع بود و این سفوف سماق نامند **حب یاقوت** جهت تقویت معده و قلب و رفع تشنگی و منع اسهال معمول ست و درین باب بسی نفیس یاقوت سرخ مروارید زهر مهره کهربا لعل بدخشی یشب سفید کافور هر یک یک درم صمغ عربی

طباشیر پوست خشخاش گل گاوزبان هر واحد یک مثقال صندل سفید گل ارمنی هر یک نیم مثقال زعفران یک دانگ کوفته بیخته بلعاب بهدانه بقدر نخود حبها
سازند مجرب است حبی که در شرب و دیگر اسهال صفراوی که معمول استاد علیه الاعتماد است پنیر مایه خرگوش مازو کزمازج هر یک دو مثقال سماق بریان
حب الآس بارتنگ بریان جفت بلوط بریان پوست انارین بریان پوست بیرون پسته خستهٔ خرمای سوخته کهربا بسد سوخته هر یک سه مثقال مغز خستهٔ
جامن بریان پنج مثقال پوست سنگدانه مرغ خستهٔ انبه سرخ سوخته هر یک هشت مثقال تخم انگور بسرکه تر کرده بریان نموده دوازده مثقال کوفته بیخته بآب برگ شیرین
حبها بمقدار نخود سازند خوراک از دو حب تا بیست حب **حب صندل** مقوی معده رافع اسهال خصوص اسهالی که زنان را بعد از وضع حمل عارض گردد صندل
سفید طباشیر آمله منقی اقاقیا غنچه گل سرخ حب الآس زیرهٔ سفید صمغ عربی زنجبیل مساوی کوفته بیخته بآب بارتنگ سرشته بقدر نخود حبها سازند شربتی از دو حب
تا ده حب تنها یا بآب کشنیز تازه و یا شیرهٔ خرفه بریان و دانهٔ هیل و کشنیز خشک یا تخم خشخاش **نوع دیگر** مقوی معده و جگر و قلب و دماغ و حابس اسهال
صندل سفید صندل سرخ طباشیر آمله حب الآس اقاقیا هر یک دو نیم درم کهربا کتیرا صمغ عربی گل مختوم هر یک یک نیم درم زنجبیل زیرهٔ سفید زیرهٔ سیاه
غنچه گل سرخ زرورد مصطگی هر یک دو درم بدستور سابق حبوب ساخته از یک حب تا هفت حب استعمال نمایند **اقراص** مانع انصباب مواد و مسکن حرارت مقوی
معده مازو سبز کچه و پوست انار صمغ عربی مویز منقی تخم هر یک نیم جزو زعفران ربع جزو سائیده قرص سازند شربت آن یک درم بشربت حب الآس و ضماد آن
بشکم نیز نافع است **رب قابض** که در اقسام اسهال معدی و بواسیری و زحیر و نزف الدم طمثی بی عدیل عصارهٔ جامن پخته عصارهٔ فالسهٔ ترش و شیرین
عصارهٔ بهی پخته هر یک برابر سرشته بآتش ملائم بقدری گلاب و عرق بارتنگ قوام نمایند و اگر خواهند بقدر چهارم شکر داخل نمایند و گاهی بعضی اجزای قابضه
چون پوست بیرون پسته و صندل و انجبار نیز افزوده میشود و در امراض صفراوی عوض بهی آب زرشک و آب انار ترش داخل کرده میشود **سفوف**
حب الرمان ضعف معده و امعا و اسهال صفراوی را نافع و مجرب است انار دانه بریان ده درم بلوط سماق زیرهٔ سیاه هر حب الآس کشنیز خشک
بریان سفید خرفه بیار آرد کنار هر یک پنج درم عود خام نیم درم آمله منقی یک نیم مثقال کوفته بیخته بآب به استعمال نمایند شربتی سه درم **سفوف حب الصنوبر**
شکم را بند و معده را قوت دهد تخم انگور صمغ عربی هر یک چهار درم حب الآس سماق هر یک دو درم مصطگی گلنار هر یک یک درم کوفته بیخته سفوف سازند و گاهی
تخم مویز و تخم خرفه آنرا هم میکنند و با قند مقوم سرشته جوارش میسازند و گاهی از اجزای مذکوره حبوب ساخته بعمل می آرند **سفوف حب الآس** که بعضی سفوف
بلوط نیز گویند معده و امعا را قوت دهد و اسهال باز دارد شناهیلو تخم مویز آرد کنار هر یک ده درم خرنوب نبطی حب الآس هر یک بیست درم کوفته بیخته سفوف سازند
شربتی سه مثقال **سفوف خرنوب** اسهال معاد و استرخای آنرا نافع است و تقویت امعا کند خرنوب نبطی بهدانه زیرهٔ سیاه مدبر سماق پسته کنار حب الآس
مصطگی بلوط کشنیز خشک بریان مساوی کوفته بیخته یک مثقال نهار خورند **سفوف قریب** تخم حماض زرشک خسته مویز کشنیز خشک بریان گل سرخ خرنوب
شامی بلوط طباشیر یک جزو سماق حب الآس هر یک دو درم انار دانه بریان چهار درم کوفته بیخته سفوف سازند **سفوف** نافع اسهال و ضعف معده بعبارت نسخهٔ
مطلب پوست بیرون پسته صندل سفید انار دانه پوست ترنج کشنیز خشک سماق زرشک طباشیر مساوی سائیده بشربت انارین سرشته با شیرهٔ
تخم کاهو شش ماشه عرق ده توله سکنجبین پنج توله بدهند ایضاً برای اسهال مراری نزد معدی و کبدی مغز خستهٔ کنار و شتی مغز خستهٔ جامن مغز خستهٔ
انبه گلنار بریان زیرهٔ سیاه دبیل گری پوست ترنج سماق پوست بیرون پسته تخم خرفه بریان دانهٔ هیل حب الآس بریان کشنیز خشک بریان انار دانه آمله
برگ قلب بریان گوند کنار بریان هم وزن کوفته بیخته نه ماشه همراه شیرهٔ تخم خرفه بریان شش ماشه شیرهٔ بهدانه بریان دو ماشه و عرق بارتنگ ده توله برآورده
شربت انارین حل کرده بدهند **شربت حب الآس مرکب** مقوی معده و امعا و قاطع اسهال حب الآس امرود خشک هر یک پنجاه درم قرظ طراثیث
هر یک ده درم آب سیب و بهی دو آثار هر یک پانزده درم ادویه کوفته در ین ابها بجوشانند تا بثلث آید صاف کرده باز جوشش داده بقوام آرند **معجون** که
برای اسهال و گرمی مزاج و تقویت معده و قلب معمول است زهر مهرهٔ خطائی طباشیر پوست ترنج گل نسرین گل سرخ گل گاوزبان صندل سرخ و
حب الآس سفید هر یک یک درم پوست بیرون پسته صمغ عربی تخم خرفه مقشر بریان کشنیز مقشر بریان زرشک بیدانه هر یک دو درم ...

شربت انار شیرین هر یک پنج توله شکر سفید شش توله بگلاب در قوام آورده ادویه مسحوقه ببرشند اقوال حکما شیخ می فرماید که اگر سبب ملاست معده و زلق آن سوء مزاج
حار مادی باشد باید که اخراج خلط برفق نمایند و بعد از آن ربوب فواکه قابضه و آب سویق جو مطبوخ بسماق و ریباس استعمال کنند و اگر این طول کشد شیر مثل شیر گاو
مطبوخ یا با آهن یا سنگ ریزه گرم داغ کرده مخلوط با ادویه قابضه مثل طباشیر و گل سرخ و کهربا و گلنار و قرظ و طراثیث که به نصف رطل دوغ پنج درم از این ادویه بنوشند
حاجت افتد و بر معده اضمده مذکوره در علاج سوء مزاج حار معده استعمال نمایند و غذا از عدس مقشر و برنج و جاورس بعصارات فواکه قابضه مثل آب غوره
و آب انار ترش و آب به ترش سازند و اگر از خوردن لحم چاره نباشد مثل لحم جوزه مرغ و کبک و تیهو بریان که بران ترشیهای مذکور پاشیده باشند بخورانند
و قریب است معالجه آنکه بندرت وقوع این علت بسبب سوء مزاج حار ساذج باشد بد انچه در علاج سوء مزاج حار ساذج معده معلوم شده ابو سهل گوید که
هرگاه زلق معده از سوء مزاج حار مع ماده باشد ربوب فواکه حامضه قابضه مثل رب سیب و رب حصرم و رب انار و رب به و رب امرود و رب ریباس و رب
ترشی ترنج با طباشیر دهند و بعد از این آب پست جو مطبوخ بجاورس دهند و اگر مرض طول کشد دوغ گاو بگل مختوم و دیگر ادویه که در قول شیخ گذشت بهمان
اوزان بدهند و تضمید معده و جمیع مراق بضماد بارد قابض متخذ از سفرجل و اطراف آس و سیب و گل سرخ و گلنار و مازو و صندل و سماق و لادن و رامک نمایند
و بجاورس مطبوخ با آب حصرم و عدس مقشر مطبوخ بسماق یا آب انار ترش و یا حماض مطحون بزیت انفاق غذا سازند و اگر در تپ نباشد دراج یا بچه مرغ مطبوخ
با آب غوره یا سماق و یا لحم گوساله مطبوخ بسرکه ترش و برگ ترنج و کشنیز خشک خورانند و گاهی نفع میکند این را نوشیدن آب پست جو بصمغ و یا طباشیر
و یا کعک سوده در رائب آهن تاب و قدری طباشیر و یا برنج بریان یا جاورس مقشر بریان چون سماق بریان و انار دانه بریان بپزند و از نمک ملح اندرانی بریان
استعمال کنند و اگر دوغ گاو به سنگ ریزه گرم یا آهن گرم داغ کنند تا آنکه نصف آن برود بعده در ان آب سماق و آب زرشک قدری طباشیر و گل سرخ
و تخم حماض و بلوط منقوع در سرکه ستر و آمیزند منفعت قوی بخشد و تضمید شکم باین ضماد نمایند افسنتین را در شراب عفص یک شب بخیسانند و صبح آب
اطراف آس در رامک و سماق آمیزند و بدان ضماد کنند و یا باین ضماد آرد جو گلنار گل سرخ تازه و یا بگیرند قیروطی از موم مغسول و روغن گل و آب گل سرخ
تازه و آب حصرم و آب عصا الراعی تسقیه دهند و استعمال کنند و هنگام خواب رب به ساده با تخم حماض بریان و صمغ و گل ارمنی و طباشیر دهند مجوسی گوید
که هرگاه ذرب بسبب انصباب مواد بسوی شکم باشد باید که نظر کنند که آیا این اسهال مری است یا نه پس اگر صفراوی باشد قرص طباشیر ممسک با رب به
و رب سیب یا رب آس دهند و یا ثمر علیق با رب ریباس و یا توت ترش خشک کرده بعض این ربوب یا اشربه قابض بدهند و این سفوف صبح و شام سه درم بعض
این اشربه قابضه بدهند انار دانه بریان سی درم حب الآس بریان تخم زرشک بریان و سماق و پست غبیرا و پست کنار و پست سیب هر واحد ده درم کشنیز خشک
بسرکه تر کرده بریان نموده و خرنوب نبطی و شامی و گل سرخ هر واحد پنج درم توت خشک و ثمر علیق خشک و تخم حماض هر واحد شش درم طباشیر سه درم همه را غیر باریک
بسایند و بدستور استعمال نمایند و این سفوف نیز نافع است تخم حماض بریان تخم انبرباریس بریان تخم مویز هر واحد هفت درم سماق و کشنیز خشک بریان هر واحد
چهار درم سویق سیب و خرنوب نبطی و شاه بلوط و طباشیر و گل سرخ هر واحد پنج درم انار دانه بریان بست درم حب الآس ده درم همه را جرش سائیده صبح و شب
سه درم از ان بخورند و همچنین در نیمروز و بعد از آن رب آس یا رب به یا شربت آنها یا بعض اشربه قابضه بنوشند که این قطع مواد صفراوی منصب بسوی شکم کند
و این سفوف حبس تام نماید مازو پوست انار هر واحد چهار درم حب الآس سماق هر یک شش درم همه را باریک سائیده از نیم مثقال تا یک درم بآب سرد بخورند
و باید که تضمید معده بضمادی که در ان گل سرخ و صندل و گل ارمنی و زریره و طلع و قصب الزریره و تفاح کرم و رامک و اقاقیا باشد بآب آس و آب به و آب برگ
گل سرخ معصور و مانند آن سرشته قبل غذا استعمال نمایند و یا این ضماد اقاقیا و سماق و عصاره لحیة التیس و صندل سفید و سرخ و رامک و مازو سبز و قصب الزریره
و گل ارمنی و کعک خشک و برنج فارسی هر واحد جزوی باریک سائیده بآب به و آب برگ انگور و آب برگ آس و آب برگ عوسج آمیخته بر معده ضماد کنند
که در حبس مواد نافع است و غذای مریض بعدس مقشر مطبوخ که آب اول او ریخته باشند مطیب بسرکه و آب انار ترش و کشنیز خشک بزوره معمول با برگ
حماض یا با آب سماق و آب انار و یا ببقله خرفه ببعض این آبها با کشنیز خشک و رطب و روغن گل سازند و پست انار دانه و پست کنار و غبیرا و پست سیب

وامرود و مانند آن بنوشانند و زردهٔ بیضه در سرکه جوشانیده و سماق و توت ترش خشک بریان پاشیده بخورانند و باقلای مقشر مطبوخ بسرکه که بسیار کهنه نباشد یا ممزوج بآب تناول کنند و اگر تپ نباشد دراج و تیهو و کباب معمول نارباج بمویز دانار دانه یا آب سماق و یا عصوص محشو بکشنیز خشک رطب و انار دانه کوفته و سرکه تجیر کهنه و یا حصرم سیبه یا زرشکیه با اکارع بره مستحسن چیزی ازینها بدهند و قبل غذا نقل بسفرجل امرود و سیب میخوش قابض و زعرور و غبیرا و مانند آن سازند و بصندل و گلاب کافور خوشبو کنند و قریب او ریاحین بارده قابضه مثل شاهسفرم و گل نرگس و آس و گل و گل سیب مانند آن نهند پس اگر ازین صلاح نیابد و اسهال منقطع نشود و دراینجا حرارت بغیر تپ باشد دوغ گاو که بسنگ ریزه گرم یا آهن داغ کرده باشند باکعک سوده قدر نیم رطل بدهند و هر روز اندک اندک ازان بیفزایند تا آنکه بیک رطل برسد و آنرا بدفعات بنوشند نه بیکدفعه و غذا آنچه مذکور شد بدهند ایلاقی و جرجانی می نویسند که اگر سبب ضعف ہاضمهٔ معده حرارت معده و تولد صفرا بود هر صباح رب سیب ساده یا رب انار ترش آمیخته و یا رب غوره برب به آمیخته و یا رب ریباس بر ب سیب آمیخته باید داد و زین ربوب با یک مثقال طباشیر یا قرص طباشیر بدهند و هر شب دو درم اسپغول بریان و یکدرم گل ارمنی سوده و نیم درم صمغ عربی بریان بروغن گل چرب کرده سوده بآب سرد یا یکی ازین ربها دهند و اگر تپ نباشد دوغ گاو سنگ تاب یا آهن تاب کرده طباشیر و تخم گل و تخم حماض هر واحد یکدرم بدهند و شیر بآب باران یا آب سماق آمیخته بپزند تا آب برود و شیر بماند آنرا باین ربوب بدهند و طعام با آنچه بسماق پخته و یا مزوره انار دانه بمغز بادام بریان و کاک هری مطبوخ مطیب بسرکه و بازنگان همچنین ساخته اسهال صفراوی باز دارد و باقلا با پوست بسرکه پخته نافع ست و بیضهٔ مرغ نیمبرشت بسماق و غوره خشک پاک کرده باندکی مازو و گلنار و حب الآس و پوست انار هرچه ازین حاضر بود و مواد منصب بسوی معده و روده را منع کند و بیضهٔ مرغ جوشیده در سرکه در اسهال کبدی و معدی نافع ست و در اسهال جوعی نافع

نسخهٔ قرص طباشیر طباشیر بیست طباشیر سماق هر یک پنج درم تخم حماض بریان ده درم تخم خرفه بریان گلنار هر یک سه درم صمغ عربی بریان هشت درم شربتی از مثقال تا دو درم و این جوارش طباشیر تشنگی و حرارت را تسکین بخشد و معده را قوت دهد طباشیر گل سرخ تخم حماض صمغ بریان هر یک ده درم گلنار سماق عصارهٔ لحیة التیس هر یک هفت درم زعفران افیون هر یک دو مثقال همه را بجلاب بسرشند شربتی سه درم و اگر ده درم

نسخهٔ جوارش سماق حب الآس درین جوارش فزایند و برب به بسرشند بهتر و قوی تر بود و این جوارش سماق نیز نافع ست سماق منقی سی درم سویق کنار سویق جو سویق کعک بغدادی خرنوب شامی هر یک ده درم شکر طبرزد پنجاه درم به برب سیب بسرشند شربتی سه درم تا پنج درم و این دوا نیز قابض ست سماق منقی دو درم پوست انار نیم درم مازو یکدرم همه را کوفته برب به و رب سیب بسرشند یا برب به و این یک شربت بود و این شربت اسهال صفرا را باز دارد و پست جو و پوست تخم خشخاش یک کف پوست خشخاش پنجند همه چهار را بپزند و صاف کنند و اگر بسویق انار دانه یا بسماق خورش کنند صواب بود و اگر حرارت سخت عظیم بود یکدرم پنیر کهنهٔ بریان کرده دهند و یا پنیر مایه یا پنیر مایهٔ خرگوش دو دانگ افیون دو دانگ مازو نیم درم کنند نیم درم شربت نیم مثقال و بدانند که چیزهای مخدر چون افیون و بزرالبنج را دیریا منفعت آنست که ماده را غلیظ کند و خواب آرد و حس لذع صفرا از روده باطل کند لیکن از خطر خالی نبود تا توانند گرد این اشیا نباید گردید پس اگر ضرورت شود زعفران و بنج بیشتر و مانند آن با وی آمیزند و اولی تر احتراز انست و اگر ضعف هاضمه از بلغم و صفرای مختلط در معده بود دگیرند هلیله زرد یکجزو حب الرشاد نیم جزو حب الآس سماق شور طرفاسک هر یک سدس جزو شربت دو درم و ایضاً بازنگ دو درم انیسون یک درم پوست انار و دم الاخوین هر یک نیم درم این یک شربت بود و اگر تپ آید این شربت در آب باران یا بعض ربها بدهند و این نسخه اسهال صفراوی را باز دارد دیگر نسخهٔ سفوف انار ترانی و خرد کرده بریان کنند و در حال بریان کردن چند بار سرکه بران همی پاشند پس کوفته یکجزو بگیرند و انار دانهٔ بریان و سماق منقی هر یک ثلث جزو کشنیز خشک بریان زرشک منقی هر یک ربع جزو سائیده بیامیزند و بکار برند و صاحب اسهال صفرا را صواب آنست که بر یک طعام صبر کند و یکبار در روز و شب اندک خورد و قبل از طعام چیزی قابض چون به و انار ترش و مانند آن بخورد و از آب صبر کند خاصة اگر صفرا با بلغم مختلط باشد و صاحب اسهال بلغم را یکبارگی از شرب آب باز دارند و اسهال صفرا سلیم تر از دیگر انواع بود و زود تر علاج پذیرد و در اکثر بحران امراض حاده و حمیات غب و محرقه بود و اطبا گویند که ذرب معده و امعا که از یکی اخلاط باشد پس واجب تنقیهٔ او ست اولاً بالضد در دموی و صفراوی لسبب کمیت و کیفیت در دموی و در ارت کیفیت در صفراوی بعد ازان استعمال سکنجبین و مزیدن انواع انار

باید و بای آن و نوشیدن ماء الشعیر و تمر هندی و تنقل بسبب میخوش و زعرور و عناب و استعمال شربت ورد و اقراص ان فی بدانند که جوارشات را درین باب
فائده بزرگ ست بلکه برای غیر این ترکیب داده اند و ماخوذ از ان و در جوارش صندل و سیب ست و اگر قبض نشود باستعمال اسهال مثل نبقی و شعیری بالنسبت
و این ترکیب از مجربات من ست انیسون کشنیز هر واحد جزو مصطکی نیم جزو همه را در آب پودینه و سرکه بسایند و اندکی بورق دران حل کنند پس بعسل
آمله مربی بسرشند و بصندل سوده و خوشبو ساخته استعمال کنند و این شربت نفع کند برای زلق و بطلان اشتها و ضعف و ابخره و سوء هضم و احتراق و صداع
و اوجاع عارضه هنگام تناول اغذیه و اسهال صفراوی و ترکیب این دادم و درین مجرب یافتم لیمو و سیب هر دو مساوی بکوبند و در گلاب بشیره برآورند تا آنکه
چیزی دران باقی نماند و ازین آب یک رطل بگیرند و مثل او آب پودینه و ربع آن آب کشنیز آمیزند و درین مجموع صندل و انیسون و دارچینی و قرنفل هر واحد
دو درم کوفته در پارچه بسته اندازند و بر آتش ملائم بپزند تا ثلث او برود پس پارچه را مالیده دور کنند و مثل آن شکر دران حل کرده حرکت دهند تا بقوام آید
شربت از ان یک ملعقه است و این را یاد دارند که از عجائب است ابن الیاس گوید که اگر اسهال بسبب انصباب صفرا بسوی معده [illegible]
باشد ربوب قابضه مثل رب سفرجل دو درم با قرص طباشیر قابض یک مثقال و گل ارمنی نیم مثقال بدهند یا رب سیب یا رب مورد و این قرص
ممسک طباشیر سفید یکنیم درم صمغ عربی تخم حماض هر دو بریان نشاسته هر واحد دو درم سماق زرشک منقی گل ارمنی هر واحد یکنیم درم کوفته بیخته
بلعاب بزرقطونا سرشته قرص سازند و در سایه خشک کرده یک مثقال با رب به یا آس هر واحد دو درم بدهند و با این سفوف یک مثقال [illegible] باید
ده درم بدهند نسخه آن همانست که در قول مجوسی گذشت و این سفوف نیز حبس طبیعت فی الفور کند سماق شش درم حب الآس هفت درم
مازو پوست انار هر واحد چهار درم شاه بلوط سه درم همه را باریک سائیده یک مثقال با آب به بخورند و غذا مزوره سماق باشد و ماکیان [illegible]
و اگر اسهال اسراف کند و مریض ضعیف شود و تشنگی شدت نماید باید که تضمید معده او بگل ارمنی و زیره کرمانی و صندلین و رامک و اقاقیا با آب [illegible]
یا آب آس یا آب به یا آب برگ گل سرخ مصفی یا آب نی تازه بگل ارمنی سازند و بامداد قرص طباشیر ممسک یک مثقال با آب سفرجل [illegible] بخورند
مزوره انبرباریس با مغز بادام و ماکیان دهند و یا چینه باره یا بسته مثل گل سرخ و گل سفرجل و تفاح و آس بجوشانند و یا دوغ گاو و سنگ تاب [illegible]
و بسویق کنار و غبیرا و غبیرا در گلاب ترکرده تنقل نمایند مجندی گوید که در ریاضت و تقلیل طعام افزایند و شربت تمر هندی با گلقند و شربت انار [illegible]
و اسهال آب انار این مشهور بین الاطبا [illegible] و شربت ورد مکرر و یا بلیله زرد کنند بعده قرص طباشیر و قرص حماض بخورانند [illegible] گوید که اگر اسهال
مراری باشد قرص طباشیر ممسک به رب به دهند و ماء الشعیر که در طبخ آن قوابض مثل به و انار دانه انداخته و بعد تصفیه تبرید آن گل ارمنی و صمغ عربی
دران اضافه کرده باشند بنوشند و بعده و ساخت رب سیب و آب به یاشامند و در بقیه روز سفوف حب الرمان سه درم با آب انبرباریس
یا رب آس یا رب ریباس بدهند پس اگر تشنگی عارض شود و شیره تخم خرفه و سکنجبین سفرجلی بنوشانند و باستفاف سویق غبیرا با لعاب و انار دانه امر کنند [illegible]
اختصاص نمایند و غذا مزوره سماق یا انار دانه سازند و اگر قوت ضعیف شود بچه مرغ معمول با آب سماق یا زردی بیضه نیم برشت یا آب سماق جوشانیده
بخورانند و تضمید معده بگل ارمنی و اقاقیا و سماق و صندل و مازو کنند طبری گوید که مذهب نزد اطبا آنست که خروج اخلاط متواتر باشد و آنچه نازل شود
حاد متدارک بود و گاهی با نزول او حرارت و لهیب و عطش و حمی نباشد و گاهی تشنگی و تپ باشد و علاجش اینست که نگاه بقوت و وقت و سائر قوانین
کنند اگر استفراغ او ممکن بود و سقوط قوت او محسوس نشود و نه سحج باشد تلیین طبیعت او بهلیله زرد و سنا و مویز منقی نمایند و اگر تپ یا حرارت یا ضعف
مریض یا سائر قوانین مانع آن باشد نظر بقاروره او کنند اگر مائی باشد غذای او مزورات سماقیه و رمانیه سازند و این قرص معروف بقرص ذرب [illegible]
دهند اگر تپ بآن باشد یا نباشد گل سرخ گلنار نشاسته بریان پست شعیر پست سیب هر واحد دو درم طباشیر بریان چهار درم صمغ عربی بریان گل مختوم
گل قبرسی بریان هر واحد سه درم طراثیث تخم مویز بریان هر واحد دو درم و نیم تخم حماض هفت درم همه را سائیده بآب سیب چاشنی دار یا به سرشته قرصها
بوزن یکنیم درم سازند و هر روز یک قرص بخورانند بحسب قاروره اگر حار باشد به رب به و اگر حاد با حرارت باشد بآب پست جو و اگر خلط محرق لذاع حاد

بود رب حماض و رب ریباس و رب به و از برای این علت این سفوف مسمی المجموع گاہی از قرص کورفنی میکنند گل سرخ گلنار حب الآس تخم حماض تخم خرفہ تخم ریحان
تخم مرو ہر واحد سہ درم ہمہ را غیر از گل سرخ و گلنار بریان نمایند و نشاستہ کثیرا صمغ عربی گل ارمنی گل قبرسی گل مختوم گل قیمولیا ہمہ بریان ہر واحد سہ درم
طباشیر پنج درم سماق بریان سویق سیب سویق غبیراء ہر دو بریان ہر واحد سہ درم خشخاش چہار درم زیرہ در سرکہ تر کردہ خشک نمودہ بریان ساختہ سہ درم
خرنوب نبطی بریان منقی از حب او پنج درم تخم مویز بریان بلوط و شاہبلوط ہر واحد ہفت درم انار دانہ بریان دہ درم ہمہ را جریش بسایند و بدان لسبت درم
اسپغول بریان نمودہ درم طباشیر بریان آمیزند و ہر روز بر ناشتا چہار درم بدہند بعض ربوب یا آب سویق جو یا بروغن گل و آب سرد بحسب جوب حال و غذا
آنچہ لائق مرض باشد از مزورہ رمانیہ یا سماقیہ یا کعک و جاورس و ہند و ہر ذرب احتمال حموضات نیکند و شخصی از قوم مجوس طبابت در عراق میکرد از کتاب
ایشان معروف بزند پس ہرگاہ بانسان ذرب ذریع حادث شدی و بآن تپ ولہیب نبودی شکم کبک یا دراج را پاک کردہ دران سماق و انار دانہ در
ہاون نرم کوفتہ پری کرد بعدہ او را بر خشتی در تنور گرم کہ یک شبانہ روز دران نان پختہ باشند میگذاشت تا مثل زغال میشد پس باریک سائیدہ برابر آن
نان خشکار سوختہ می آمیخت و مریض را بر ناشتا پنج درم ازان بخورانید و بران چند جرعہ رب بہ کہ دران قدری سک مسحوق آمیختہ باشند میداد و در
یکروز قطع ذرب میشد و گاہی سبب این ذرب کثرت تلطیف غذا میباشد و اخلاط ازالطافت غذا رقیق میکند پس طبیب ماہر درین علت نگاہ کند اگر اسہال
صفراوی بود یا قدری صفرا آمیختہ باشد بگیرند شیر بز و باقطعۂ فولاد صاف کردہ در دیگ کنند و دو درم طباشیر در پارچہ صرہ بستہ و یکباقہ نعناع خشک
دران انداختہ بآتش ملائم بجوشانند تا مائیت او برود و شخین گردد پس سرد کردہ بنوشانند و یا بگیرند شیر بز و قطعۂ آہن فولاد در آتش سرخ کردہ در شیر داغ
کنند و چند بار ہمچنین عمل کنند تا فولاد مائیت شیر نشف کند پس آنرا بخورانند و بعض اطبا بدل شیر ماست میکنند و آنرا بدستور آہن تاب میدہند و میخورانند
و بعضی از ایشان نان خشک گرفتہ ساعتی در آب غورہ تر کردہ خشک مینمایند پس بریان کردہ در شیر مطبوخ ثرید نمودہ میدہند و این شیر عاجل النفع ست در مثل این ذرب

علاج اسہال معدی سوداوی

فصد باسلیق از دست چپ کنند و اسہال بمسہل سودا یا مطبوخ افتیمون نمایند و از ادویۂ حارہ قابضہ تکمید طحال کنند و از پارچہ درشت گرم کردہ آنرا بمالند
و اگر محجمہ بر طحال بنہند بہتر باشد و علی الصباح پیش از انصباب سودا حریرہ از شکر و بادام و روغن زرد طیار نمودہ بخورند و یا تنقیۂ سودا بماء الجبن نمودہ خمیرہ مروارید
بماء اللحم بدہند و این سفوف علوی خان بغایت مجرب ست ہمین کزمازج ہمہ بروغن بادام بریان گل گڑ گل گاوزبان زرنباد سداب تخم مویز ہمہ بروغن گاو
بریان ہر یک دو مثقال انار دانہ بریان لسبت و دو و نیم مثقال شربت سہ درم انطاکی گوید کہ تنقیۂ سودا کنند پس دوغ بشکر و کذا شیر میش و شتر کہ دران
آہن یا طلا یا نقرہ داغ کردہ باشند بدہند و اگر از مرجان سوختہ یک درم و صمغ نیم درم و افیسون مثل ہر دو سفوف سازند قطع ازلاق و فساد ہضم از سودا
و تقویت احشا کند مجرب ست و از انچہ تجربہ کردہ ام مروارید محلول ست و طریق حل او انست کہ مروارید مسحوق را با ترشی ترنج در شیشہ کردہ و سراو بموم محکم نمودہ
در سرکہ بدارند تا آنکہ حل شود پس یکدرم ازان بعسل بلیسند کہ اسہال سوداوی و علل امعا را زائل کند و از خواص مجربہ انست کہ در چہار صد درم گلاب
ہفت درم نقرہ را ہفت نوبت سرد نمایند پس پنج درم طلا را پنج نوبت پس چہل درم آہن رانہ بار و بقدر پانزدہ درم ازان گلاب بنوشند کہ تمامی
امراض آلات غذا را زائل کند بیماسوداوی را از فوائد مکتومہ ست و غذا از زردی بیضہ و دارچینی دہند جالینوس گوید کہ تکمید طحال بسرکہ اندران بابونہ
و شبت و سداب و مرزنجوش و حب الغار و قوہ و تخم کرفس مساوی جوشانیدہ باشند نافع ست حکیم عابد مینویسد کہ طبیخ پیج طرفا کہ در ورم
طحال مذکور شد در استیصال مادہ سوداوی ابصحت تجربہ پیوستہ طبری گوید کہ اگر خلط سوداوی بود جوارش سفرجلی ممسک بدہند و لزوم تناول مقلیات
بسفرجل و پسخہ قرابادین نمایند و از غذا بر لحم حمل صغیر مقلو یا مشوی اقتصار کنند و اگر تپ باشد عدس مقشر جوشانیدہ بعدہ خوب پختہ و اندک سرکہ و روغن بران
ریختہ بخورند و اگر معدہ او احتمال نکند بکعک بریان و مغز بادام بریان اکتفا نمایند صاحب حاوی گوید کہ تنقیۂ معدہ و امعا از فضول سوداوی
بحقنۂ لینہ مذکور در علاج اسہال معدی بلغمی نمایند و چون سبب منقطع شود اقراص حابس مثل قرص طباشیر ممسک و قرص کہربا و سفوف الطین و سفوف حب الرمان

وسفوف مقلیاثا دهند و اصلاح حال طحال نمایند و هر صباح جلاب از بزرقطونا و بارتنگ و تخم ریحان و صمغ عربی و گل ارمنی و نشاسته هر واحد یک درم
بریان کرده بگلاب مع آب سرد بخورند و غذا اگر ذاج از دراج یا تیهو یا کبک دهند و از تناول حموضات و اغذیهٔ حامضه و حلوا احتراز کنند مصنف اقتباس گوید
که اکثر بتجربه رسیده که نوشیدن شوربای چرب بلحم بقر که در دیگ کلان پخته باشند و از بالایش بگیرند و یا خوردن آن همراه نان خمیری تنوری تا سه روز متواتر
در حبس این اسهال اصلا تخلفی نمیکند و همچنین خوردن کباب که از گوشت آن ساخته باشند و شائبه پیه دران نبود با جغرات ماده گاو ولیکن پودینه و فلفل سیاه
و نمک لاهوری هم یار باشد و باقی علاج این نوع در اسهال طحالی بیاید

علاج اسهال معدی از بثره و قرحه

قرص طباشیر قابض بدون زعفران بخورند باین نسخه معمول گل سرخ پنج درم تخم حماض بریان شش درم طباشیر چهار درم نشاسته صمغ عربی هر یک
سه درم کوفته بیخته بگلاب سرشته اقراص سازند خوراک یک مثقال و چهار تخم بریان کنند و بروغن بادام چرب نموده خورند و سفوف حب الرمان دهند اگر در
جگر ضعف نباشد و سفوف زلق الامعای شوری نیز نافع ست و اغذیهٔ مطفیه قابضه مثل برنج و جو و عدس مقشر مطبوخ که اول آب او ریخته باشند تناول
کنند و اولی آنست که اغذیهٔ ایشان خالی از حموضات باشد و اگر خوف لذع قرحه بحموضت نباشد سماقیه و زرشکیه از بهر منع انصباب و تنقیهٔ مواد
نافع ترین غذا هست و اگر مانعی نباشد در ابتدای مرض فصد باسلیق و حجامت ساقین نیکوترین تدبیر ست اگر غلبهٔ خون و قوت باشد بعده غسل
بماء العسل یا بارد السکر و پرهیز از عروض قی و بعد حصول نقاء قرص کافور بحذف زعفران دهند تا قوت ادویه بسوی قلب مائل نکند و بسبب حرارت
ایذا ندهد و از حب الآس و گل ارمنی و اقاقیا و لادن و گلنار و لحیة التیس و صندل سفید را بر معده ضماد نمایند و بالجمله علاج قروح بعلاج آن که در امعا
معده گذشت باید کرد و بعده تدبیر تشدید معده نمایند **اقوال بعض مهره** مؤلف جامع الصناعه گوید که اگر علت بسبب بثور و قروح در طبقهٔ داخلی
معده باشد ادویهٔ قابضه مبرده بغیر اسخان مثل قرص طباشیر حابس بغیر زعفران و قرص گلنار و رب مورد و رب به و شربت معمول با آب حب
انبرباریس و سماق و آب سویق شعیر که دران حب الآس و قطع سفرجل پخته باشند صمغ عربی و گل قبرسی استعمال کنند و لعاب خرفه و بقلهٔ حماض با بهدانه
و بزرقطونا و تخم ریحان بریان بروغن گل چرب کرده دو درم رب سفرجل و رب آس بخورانند و با سفوف زلق الامعا شوری دهند و این قرص طباشیر نافع
است گل سرخ پنج درم تخم حماض مثل او صمغ عربی طباشیر نشاسته کتیرا هر یک دو درم همه را باریک سائیده بلعاب اسپغول سرشته هر قرص بوزن مثقال سازند
و ایضا گل سرخ شش درم تخم حماض زرشک بارتنگ کهربا بسد هر یک دو درم نشاسته صمغ عربی گل مختوم طباشیر هر یک سه درم بدستور اول قرص سازند
و یک قرص با آب به یا شربت آس یا رب آنها بدهند و این قرص گلنار نافع ست گلنار پنج درم گل سرخ سه درم تخم خرفه دو درم گل قبرسی صمغ عربی
تخم حماض هر یک دو درم اقاقیا عصارهٔ لحیة التیس هر واحد یک نیم درم باریک سائیده بآب خرفه وزن مثقال قرص سازند و با شربت مذکوره بخورند و این
قرص نیز سودمند است گل قبرسی صمغ عربی هر یک پنج درم دم الاخوین سه درم باریک سائیده بآب قرص سازند بوزن دو درم با آب خرفه بخورند
و معده را ایضا و یکه برای اصحاب ذرب صفراوی گذشت ضماد کنند و غذا برنج مطبوخ بدوغ و سویق جو بروغن گل و کعک کوفته بقدری با دام بریان
و مزوره معمول ببرگ حماض و عدس مقشر که آب اول او ریخته باشند بروغن بادام و کشنیز خشک و رطب سازند و خرفه و حب الآس رطب و لیست کنار
و غبیراه و شاهبلوط و به و امرود و سیب و مانند آن تناول نمایند سید اسمعیل و یوسف بینوبیسند در بثرها که بر سطح معده بر آید و قوت ماسکه را ضعیف کند
اگر تپ نباشد اول فصد باسلیق کنند حجامت بر ساقین نمایند و اگر قوت قوی باشد مطبوخ هلیلهٔ زرد و تمر هندی بعد فصد و حجامت استفراغ کنند
تا ماده علت منقطع شود و ماء الشعیر که از پست جو و حب الآس و خشخاش پخته باشند بدهند و آنچه بعلاج این مخصوص ست آنست که هر روز یک درم صمغ عربی
دو درم اسپغول و دو درم روغن گل با آب سرد بدهند و اگر بزرقطونا و بارتنگ و تخم ریحان در اندک آب بجوشانند و روغن گل بران چکانیده بنوشند
صواب بود و این ضماد سرد بکار برند سفرجل در سرکه پخته و حب الآس و برگ سیب و گل سرخ و گلنار و مازو و صندل و رامک قرظ و سماق و پوست انار ترش

از هر یک پنج درم کافور نیم درم همه را با آب سادہ روشن بسرشند و اگر بکید رم زعفران و دو درم عود زیاده کنند روا باشد و غذا حسو که از کشک جو بریان کرده و برنج بریان کرده و مغز بادام بریان کرده و برگ حاض پخته و روغن بادام بران چکانیده و طفشیل از عدس مقشر و آب غوره و آب سماق و آب انار ترش و یا دوغ آهن تاب مقدار نیم رطل بپانزده درم کعک بچون سرمه سوده و نان خشک در تنور بریان کرده نافع بود و برنج بریان کرده بشحم گرده بز پخته سود مند بود و اگر این بثرها عقب دق و سل برآید آنرا علاج نیست ابن هبة الله گوید که اگر زلق معده تابع قروح از قبل سوء مزاج حار مفرد باشد علاجش بشرب ماء الشعیر که در تطبیخ او قطعه به داخل کرده و هنگام تصفیه تبرید آن دران صمغ عربی و گل ارمنی آمیخته باشند و شیره تخم خرفه برب به یا سکنجبین سفرجلی و آب انبرباریس برب سیب بنوشند یا قرص طباشیر حابس بغیر زعفران بخورند و معده را لخلخه جراده کدو و سماق و گل سرخ ضماد کنند و بچوزه مرغ و آب سماق را با آب انار ترش غذا سازند و اگر قروح باقی بود و آن از صفرای حار موجود در معده پیدا شده باشد او لاًئق است بشرب آب سرد تنها یا آب انار نمایند و ماء الشعیر با آب انار بنوشانند و تبرید مزاج بشیره تخم خرفه با آب به ترش و طباشیر برب سیب کنند و اگر تپ نباشد بچوزه مرغ معمول بسرکه و کشنیز یا آب سماق غذا سازند انطاکی گوید که اگر زلق معده و امعا از قروح باشد تقلیل حوامض و تکثیر صموغ و ذوات اللعبه و ادهان مثل بزرقطونا و روغن بادام واجب است و غذا آنچه دران قبض و تقریه باشد مثل خرفه و چقندر و قطف و اطریه بباد ام و آب مرزنجوش بنوشند و الطف تدبیراو آنست که دران آهن چند بار سرخ کنند ابدهه با مصطکی و نطرون بجوشانند و سرد کرده بکار برند و قومی دران برگ آس و قطع انجبار می اندازند و این فعل نیک است و تضمید معده بآس و صندل و اقاقیا و عدس بسرکه سرشته و تخفیف اطراف بحنا و عصفر و گلاب یا آب کدو سرشته باک نیست خجندی می نویسد که علاج این علاج زلق الامعاء شوری است و خود این سفوف حب الرمان نفع کند انار دانه بریان جزو حب الآس بلوط سماق زیره در سرکه تر کرده بریان نموده آرد کنار و تخم کشنیز بریان خرنوب شامی و نبطی یکم نیم جزو را کسه عود و کندر نیم جزو همه را جز لیش سائیده سه درم برب مناسب بخورند و اغذیه مطفیه قابضه مثل زرشکیه و سماقیه و رمانیه و امثال آن تناول نمایند سعید عوض و ابو منصور گویند که دراول اسپغول با رب آس و اندک روغن گل مفروج با آب مورد بدهند و یا سه تخم مطبوخ بر سنتور یکه در قول اسمعیل گذشت باید داد و اگر زائل نشود قرص طباشیر قابض با آب انار میخوش و آب به خورانند و شکم را به رد و اقاقیا و لادن و افیون ضماد کنند و شیاف داده درم اسپغول بروغن چرب ساخته بدهند و چون از این تدبیر تسکین نپذیرد دوغ گاو سنگ تاب یا آهن تاب با نان کعک باید داد و این قرص شورد و قروح معده و امعا را زائل کند گل سرخ چهار درم تخم حماض زرشک بارتنگ کهربا بسد هر کدام چهار دانگ نشاسته صمغ عربی گل مختوم طباشیر هر کدام دو درم کوفته بلعاب اسپغول قرص سازند هر یک بوزن مثقالی و یکی ازان با شربت حب الآس یا رب به یا رب سیب بدهند طبری نوشته که اگر زلق معده از حرارت خشن باشد که در مطعم معده باید برسید و زلق معده از ضعف قوت ماسکه گفتیم یعنی آنچه در قول او در اسهال معدی بلغمی گذشت همان نافع است و بر حرارت تخم بارتنگ و اسپغول مرده بریان بروغن گل خالص و روغن سفرجل و بران بیفزایند و طعام او حصرمیات مرده و سماقیات و انبرباریسیه و مانند آن سازند و بر معده این ضماد بارتنگ اسپغول گل سرخ پست جوز قسب بساد می در سرکه و روغن گل حل کرده بر معده تا وقت غذا ضماد نمایند و گاهی تضمید معده او با آب آس و سیب به تنها می کنند و ابو ماهر چون علت از شورد حرارت بود می امر باین روغن کردی که بگیر آب میخوش و آب آس رطب و آب عصی الراعی هر واحد رطل صغیر و سرکه کهنه صد درم در دیگ آهن کرده و بران هفتاد درم روغن گل خالص انداخته با آتش نرم بپزند تا همه آب و سرکه برود و روغن بماند معده و علیل با این روغن عرق بدارند و بارتنگ و اسپغول مرده و درین روغن بریان کرده بدهند و درین علت چیزی بهتر ازین روغن ندیدیم

علاج اسهال معدی از ضعف جگر و سده آن

تدبیرش همانست که در بحث ضعف جگر و سده آن گذشت و جوارشات منفذ غذا در بدن مثل جوارش فندادیقون و جوارش مصطگی دهند و تقویت کبد بدانچه در باب ضعف کبد از ضماده و کماد ات و اغذیه و غیره مذکور شد باید کرد و کذا اقال الشیخ و جوارش عنبر علوی خانی نیز درین باب مجرب است ابن عباس می نویسد که هرگاه ذرب از قبل سده باشد باید که آنچه مفتح سده باشد استعمال نمایند از اغذیه و ادویه مثل آب کرفس و بادیان و زیره و انیسون و نانخواه و ایضاً تخم کرفس و بادیان و زیره و انیسون دهند و ایضاً قرص انبرباریس سکنجبین سفرجلی و آبیکه دران زیره کرمانی جوشانیده باشند بدهند و از اغذیه غلیظه احتراز

مثل آنچه کیمعولیه از آرد و نشاسته و اطریه و مانند آن منع کنند و از دادن اغذیه و ادویه قابضه حذر نمایند که این در سده افزایند و اگر دریافت تپ نباشد این ماءالاصول بدهند
پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان بیخ اذخر و فقاح آن هر واحد ده درم تخم کرفس انیسون بادیان هر یک پنج درم زبیب کرمانی دو توله مثل آن سنبل الطیب شکاعی اسارون هیل قاقله
هر واحد یک و نیم درم عود هندی سلیخه هر واحد سه درم مویز منقی بیست درم همه را در هشت آب بجوشانند تا نصف باقی ماند صاف کرده هر روز چهار اوقیه با او دو سه نیم مثقال بنوشند
صاحب خلاصه بعد بیان تدبیر مذکور این علم نوشته که چون سده مفتوح گردد صندل سفید و زرشک و انار دانه و زرورد هر کدام چهار درم در آبگامه سی یا آب بارتنگ یا آب گرم
شب تر کرده صبح صاف نموده بشیره تخم خرفه سربان شربت سیب یا آمیخته بنوشند در آنکه غلبه حرارت باشد و الا جوارش خوزی سفوف سقلیا تا و جوارش آمله و امثال آن دهند معدی که بعید
که اگر در بیان تابع انسداد عروق باشد مریض را آب سیر کرمانی سکنجبین ساده یا بزوری دهند و اگر حرارت نباشد ماء الاصول بجوشانند و تقلیل غذا و پرهیز از اغذیه غلیظه کنند مزوره … خورند

علاج اسهال معدی و دوری

بسبب خلط غالب تنقیهٔ بدن بغصه مسهل و تنقیهٔ حاده و حبوب قویه کنند بعده عضو یکه در آن ماده جمع میشود تقویت آن مع تقویت معده حسب مزاج نمایند و درین
قسم زنهار چیزی قابض پیش از استفراغ تام بکار نبرند بهر آنکه هرگاه ماده موجود باشد و قطع این اسهال نمایند قابضه نمایند بد بیلات یا اورام دیه قتاله یا غشیان مزمنه
و غیر آن مؤدی گردد چنانچه شخصی را این نوع دور یعارض شده و بعد خوردن طعام اسهال میشد و دانه در سته غیر منهضم بر می‌آمد طبیبی غلطی قبل از تنقیه سفوف قابض
داد که نامنهضم موقوف شد باز سفوف ادویه حاره داده بعده روز بروز شکم مریض سخت شد و رنگش سیاه گردید استاد استادی مرحوم فرمودند اخلاط محتاقه در معده بطور
ورم صلب جمع شده این منضج دادند عنب الثعلب گاوزبان بادیان مویز منقی تخم کاسنی کوفته شاهتره گل سرخ بیخ کاسنی جوشانیده گلقند داخل کرده روز مسهل
هلیلجات وغیره و فلوس خیارشنبر و سنای مکی روغن بادام افزودند بعده ریوند خطائی و غاریقون در جوشانده مسهل زیاده فرمودند و تبرید بعرق عنب الثعلب
عرق گاوزبان عرق کاسنی گلقند شربت بزوری دادند دوم روز بادیان چهار ماشه افزودند **اقوال حکما** صاحب کامل گوید که اگر اسهال اندک اندک
مختلف المواد یا بادوار معلومه آید باید دانست که این از فضول مجتمع در عروق یا در بعضی اعضاست و طبیعت بهر دفع این فضول و اخراج آن تمامیکه فضله
تا در نیست پس ما را باید که اعانت طبیعت نمایند بدادن دوای مسهل مخرج این فضول اگر فضول صفراوی بود آب انار مزین تخم آنها و شکر بقدر حاجت بدهند
یا شربت ورد مکرر چهار اوقیه با یک اوقیه سکنجبین میدهند و فضل ازین هلیله زرد با شکر بقدر حاجت ست که آن استفراغ خلط و تنقیهٔ بدن نماید بعد آن … کس
طبیعت کنند و اگر خلط بلغمی باشد هلیلهٔ کابلی با شکر بقدر حاجت بدهند که این اسهال از ماده عروق بعضو معده و امعا و عروق نماید و باید که صاحب این علت
ریاضت معتدل و تقلیل غذا و تلطیف او استعمال کنند و از اغذیه مولده خلط خارج با اسهال منع نمایند و اغذیه مضاد آن خلط دهند و تدبیر …
و بعد از دفع فضلات بتقویت معده بدستوریکه در انواع سابق گذشت توجه نمایند صاحب ترویح و مفتی قدیم و شفاء الاسقام مینویسند که
اطعمهٔ مولد خلط مخصوص اجتناب کنند ترک غذا در روز دور و اخراج هر خلط بدانچه لائق او بود و بطریق مسهل نمایند و کذا تقویت عضو یکه در آن
جمع گردد بدانچه لائق او باشد باید کرد از اغذیهٔ مقویه و سفوفات حابسه قابضه و قطع این اسهال نشاید مگر اینکه اسهال افراط کند و ضعیف گرداند
و ادویه را الم رسانند و از آن خوف تشنج باشد طبری گوید که بعد معرفت جوهر فضول استفراغ آن خلط نماید اگر از خلطی باشد که محتاج دوای مسهل …
ماء الاصول منضج دهند بعده مسهل خورانند پس اگر خلط سوداوی بود و دوره او در هر چهار روز باشد استفراغ او با این مطبوخ بعد رعایت قوانین آن تا
و مزاج فصل نمایند هلیلهٔ سیاه ده درم هلیله کابلی پنج درم افسنتین پنج درم حشیش غافث هفت درم کمافیطوس کمازریوس هر واحد سه درم فو بعد
هر واحد دو درم تخم کرفس انیسون بادیان ایرسا کوفته آمله بلیله ترید کوفته هر یک سه درم افتیمون پنج درم در پارچه صره بسته با دو درم ریوند کوفته همه را بدستور
مطبوخ بجوشانند و صاف کرده شربتی حسب قوت مریض بگیرند و تقویت او با این حب نمایند غاریقون یکدرم نمک نفطی دو دانگ ایارج فیقرا نیم درم با آب این مطبوخ
سرشته حبها ساخته با مطبوخ نیم گرم بخورانند و اگر شربت واحد این کفایت نکند ماء الاصول هفت روز بدهند پس شربت دیگر ازین مطبوخ بیاشامند
و اگر بلد بارد بود بهتر آنست که هوا را معتدل گردانند و ببلده معتدل نقل کنند و اگر ضرورت … این علیل بالامداد افتد این حب بخورانند افتیمون درم

افسنتین یک نیم درم عصارهٔ غافت دو ثلث درم ایارج فیقرا دو ثلث درم همه را سائیده با هفت درم اطریفل کبیر سرشته و چهار درم از آن وزن کرده با آب نیم گرم بخورانند
و اگر اتفاقاً که از این علت ایمن نشود قبل روز دوره تیرب و سمک مالح و اطعمهٔ مشاکل و شراب غلیظ لزوم قی نمایند و در بلاد ریح نصیحی از ملوک اطراف وارد شد
و او سابرین دو سوداوی بود پس علاج او حسب قوانین علی الرسم نمودم و در علاجش استقصا کردم و علاج در آن منفعت نکرد گمان کردم که آن بسیر شکند
پس لزوم علاج او قبل روز دوره نمودم و غذای او تیهو و کباب ساختم و صحت تمام یافت پس چیزی بهتر در معالجهٔ این علت از پرهیز و تقلیل لزوم او و بلاغی ترین اغذیه حسب
امکان نیست و اما نوع صفراوی که اسهل المعالجه است و بحل طبیعت در کند و دفعه از این مطبوخ زائل میشود تمر هندی صاف از تخم و ریشه بست درم پوست هلیلهٔ زرد بیست درم
آلو بخارا سی عدد همه را در پنج قدح آب بجوشانند تا بیک نیم قدح آید پس غلوس خیار شنبر پانزده مثقال در آن مالیده بار دیگر صاف کنند و سه طسوج سقمونیای مشوی
بر آن پاشیده نیم گرم بنوشند و غذا حصرمیات و سماقیات و ربانیات سازند و شعیر که در آن انار دانه یا سماق پخته باشند و مانند آن دهند و لحوم خفیفه دهند اگر تب نباشد
و از مزورات مذکوره دهند و آلو ماسیر این شربت بسیار دهند تمر هندی منقی از حب و لیف پنجاه درم آلو بخارا پنجاه عدد ترنجبین پنجاه درم بر همه پنج رطل آب ساییده اندازند و شبی
تا نصف بر و دخوب مالیده صاف کنند و بر آن شکر انداخته بار دیگر بپزند تا بقوام سکنجبین آید و امر باستعمال این اثم میکرد و از این علت باین شربت صحت می یافتند
و اما ادویه و اشربهٔ قابضه هر گاه بعد تنقیه احتیاج بدان افتد پس رب سیب و رب غوره و رب ریباس و رب سفرجل یا مانند آن در آن کفایت میکند و اما نوع رطوبی
استفراغ اگر قوت صالح باشد باین حب کنند غاریقون یک نیم درم تربد یک درم ایارج فیقرا یک درم نمک نفطی نیم درم خربق سفید شحم حنظل هر یک دو دانگ هلیلهٔ سیاه
صبر سقوطری هر یک سه درم همه را سائیده بعسل سرشته حبها سازند خوراک دو درم و دو ثلث درم و گاهی صاحب این علت را شربت واحد ازین حب
کفایت کند و در اثم جلنجبین استعمال نمایند و غذا ناشفت دهند و اگر رطوبت عسر الخروج یا غلظ و لزوجت باشد لزوم شرب ماء الاصول بجلنجبین کنند و مصطکی
اندکی با جلنجبین استعمال نمایند و اگر در معده ضعف باشد حقنهٔ جاذب رطوبات استعمال کنند و نسخهٔ آن در سوء مزاج بارد رطب معده و در اجتماع رطوبت در آن و در اختلاج
آن گذشت و هر گاه از فضول نقا حاصل شود این سفوف دهند مصطکی گل سرخ هلیلهٔ سیاه در زیت یا روغن بریان کرده هر یک دو درم زیرهٔ سیاه در سرکه تر کرده
بریان نموده خرنوب شامی و نبطی هر واحد یک درم قرطم اشیث هر یک پنجدرم تخم حماض بریان سه درم همه را سائیده مقدار واجب هر روز بر ناهار بدهند و گاهی
جوارش خوزی داده میشود و این وقتی است که در آنجا تب نباشد و اگر تب نباشد غذای او تیهو بریان و مطنجن و زردهٔ بیضهٔ نیمبرشت و مانند آن سازند و اما
نوع دموی را علاج فصد باسلیق و اصلاح غذا است و حفظ قوت و استعمال سکنجبین سفرجلی و سفرجل و قرص حماض و غذای او از مزورات سازند اگر در آنجا تب
باشد مزورات با آب عدس مقشر مطیب بکشنیز خشک و مانند آن بدهند و هر گاه در فم معدهٔ او ضعف یابند بر آن ضمادات مقویه ضماد کنند و این نوع پادشاهی
بزرگ را عارض شده بود و اطبا که در خدمت او بودند ترک فصد و حفظ قوت اشارت میکردند و من بفصد و اخراج خون بسیار و ترک شراب تا مدتی ایما نمودم
و از آن صحت یافت **مولف جامع** مے نویسد بباید که مراعات پرهیز قلیل و در جمیع این انواع و ترک اطعمهٔ غلیظه و سریع الفساد و اختصار بر خفیف تر آنچه ممکن
باشد از اطعمه مثل لحوم جوزهٔ مرغ و تیهو و مانند آن زیرباجات و چیزی در معالجهٔ این علت (از لزوم اغذیهٔ خفیفه مثل عدس مقشر چشانیده اندک سرکه و اندک روغن بر آن
پاشیده نیست و گاهی غذای او کعک بریان میسازند و لقیمه برای قبض سفوف مقلیا تا مواظبت نمایند و همچنین بجوارش خوزی و جوارش جالینوس و جوارش سفرجلی ممسک

علاج اسهال معدی از ذهاب خمل معده

و این مرض صعب قتال است باید که تنقیهٔ معده بقوابض مقویهٔ بارده مثل سماق و گل سرخ و طباشیر و فوفل و صندل و پوست انار و حضض و عصارهٔ لحیة التیس
با آب آس یا آب برگ انگور یا آب سیر شته ضماد کنند و سویقها مثل سویق جو و سویق سفرجل بروغن بادام دهند اگر حرارت باشد و در شوربای لحوم خفیفه مثل کبک و تیهو و دراج
اقتصار نمایند و بعد از غذا تا دیر بر پهلوی راست بخوابند و هیچ حرکت نکنند و گویند که هریسهٔ معمول بشیر و سمید بالخاصیت انبات خمل نماید و کذا ادویهٔ باردهٔ مفرده که در آن
قوت جالیه باشد مثل گلنار و مازو و اقاقیا و گل مختوم و گل ارمنی و طباشیر خصوصاً بریان مربی بکافور و انار دانه و سماق و زرشک و ریوند و تخم حماض و حب الغول بریان
و تخم بارتنگ و تخم گل و عصارات قابضه و رب مطبوخ که در آن سکر اصلا نباشد خصوصاً اگر با آن سیج باشد و سویق بارد مثل سویق انار و سویق کنار اگر حرارت باشد

نافعست طبری گوید که اگر ذوبان حمل بعد ورم حار باشد بمزاج وقوت مریض نگاه کنند اگر مزاج او رجوع باعتدال کرده باشد و در اینجا بقیه ورم نباشد و نه وجع از
اغذیه بر الطف چیز بکه آنرا دسیما اقتصار کنند و غذای او شوربای لحوم بچه مرغ و کنجشک و مانند آن باشد و تضمید معده از خارج باین ضماد کنند گل سرخ سه درم
برگ مورد پنج درم فوفل دو دانگ قصب الذریره یکدرم همه را سائیده در آب به یا سیب یا مویز حل کنند و گاهی درین ضماد رامک و قسب و کعک افزوده میشود
تا در تقویت معده قوی تر گردد و او را شراب انچه قلیل الحرارت و رنگ او مائل بسفیدی باشد بنوشانند و در هر پنج روز یکبار تغریق معده او باین روغن نمایند بگیرند
روغن گل خالص و در ان ترنج و حب الآس و رامک و لادن بمقدار مناسب بجوشانند و روغن را صاف کنند و نیمگرم نموده تغریق معده بدان نمایند پس اگر ببینند
که هضم بقوت شروع نموده و آنچه غیر منطبخ برمی آمد بطبخ ابتدا نموده بدانند که حمل برجوع ابتدا کرده و برین تدبیر دوام نمایند و در غذای او مرقه و زرده بیضه نیمبرشت
زیاده کنند و در قوت شراب او بیفزایند حفظ مزاج او از تغیر نمایند و از ریاضت منع کنند و دخول حمام هر روز یکبار خفیف لازم گیرند و در ان طول جلوس
نکنند و بر ناشتا امر بدلک معده او بدست نمایند بعضی اطبا وضع محاجم بغیر شرط بر معده یعنی بر عضلات موضوعه بر معده می کنند از برای آنکه جذب
خون ازین و از دلک بسوی عضو میشود و چه خون آلهٔ اولی برای طبیعت است در رد اعضائی که ممکن است ردّ آنها مثل لحم و غدد و امثال آن و بعضی اطبا گویند
که حمل معده عضوی است که از نطفه پیدا میشود و آن چون زائل شد بر نگردد مثل اصبع که برود یا عضوی که قطع شود و آن عود نکند و اگر عود نماید مثل آن شبیه بود
که بر عضو واقع شود مثل جوهر عصبی که طبیعت آنرا حادث کند چنانچه طبیعت بر استخوان شکسته جوهر عصبی و شبیهی غلیظ پیدا میکند و بعضی ذکر کرده اند
که حمل بار دوم می روید و آن عضو از نطفه تکون نمی یابد و از فضول پیدا میشود مثل نبات شعر طبیعت آنرا در ثانی الحال پیدا میکند برای منفعت
و چون این عقب از سبب خبیث افتد باید که بعلاج آن مشغول نشوند تا آنکه مریض بقوت خود رجوع کند و بمقداری که بدان علاج کنند تا آنکه رجوع بقوت کند
اصلاح غذای او کنند تا که هر گاه بقوت خود عود کند بعلاجی که مذکور شد معالجه نمایند و اگر مزاج او مائل بحرارت باشد پست سیب و به
بنوشانند و غذای او سماقیه و حصرمیه و ربابیه سازند و اگر مزاج او مائل ببرودت باشد این سفوف بخورانند زیره کرمانی در سرکه تر کرده خشک نموده سه درم
حب الآس چهار درم گل سرخ دو درم مصطکی یک و نیم درم عود خام دو ثلث درم کندر نیم درم همه را جرشی سائیده و بشربت آس مع عسل بدهند و اگر
ذهاب او از خوردن سموم باشد علاج بعینه همانست که مذکور شد و در ان این زیاده نمایند که در هر سه روز ثلث مثقال تریاق بدهند و در طعام او لحم قنفذ(?)
خورانند و بعض اوائل ذکر کرده اند که حسوی متخذ بمغز سپید و شیر بز یا شیر نعاج اناث حمل میکند و نوشیدن شیر خر آنرا برویاند و تقویت دهد
و ابو عمران موسی بن سیار(?) درین علت تیناد ال موم و روغن در هر پنج روز یک نیم درم از ان اشارت میکند و امر بترک ریاضت و کد ابدان می نمود

علاج اسهال معدی از ادویهٔ مسهله

بادویهٔ قابضه حسب حال بنده دو وضع سرد ساخته دادن مجرب است و اگر بزور لعابیه در روغن گاو و یک لمحه گذاشته دهند نیز مفید بود و چار تخم بریان کرده بروغن گل
چرب ساخته بدهند و اگر کتیرا سوده نیم درم در شربت آمیخته بخورند برای حبس اسهال که از خوردن حب السلاطین افتد سود دهد و یا زیره سفید بریان قرص نعنع(?)
سوده با نیم پاو ماست سکه دور کرده بخورانند و این سفوف قشر الرمان عند افراط عمل مسهل بکار آید و قرص آن حبس کند پوست انار ... هر واحد یکدرم کعک دو درم
کندر نیم درم بزر البنج ربع درم افیون یکدانگ این یکشربت کامل است قوی فراج است و با ماء به بدهند و ایضا برای ذرب که از حدت دوای حب السلاطین
عارض شود لعاب ریشه خطمی شش ماشه شیره مغز بادام چهار ماشه شیره خرفه شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه در عرق عنب الثعلب ده تولهٔ گلاب چهار تولهٔ برآورده
شربت انار شیرین دو تولهٔ داخل کرده چهار تخم شش ماشه بروغن بادام چرب کرده پاشیده بنوشند و اگر بعد مسهل آمدن اسهال عقب طعام عادت شود
سماق زرشک مصطکی الاچی سفید بادیان بریان صمغ عربی بریان کوفته بیخته بشربت انار شیرین سرشته تناول نمایند و بالایش عرق عنب الثعلب بنوشند
ابو علی سینا و بعض شراح قانون مینویسند که در مسهل اسهال مفرط یا بسبب ضعف ماسکهٔ عروق میشود و یا بسبب وسعت دهان عروق و یا بسبب لذع مسهل و یا
آنرا و یا بسبب اکتساب بدن سوء مزاج از مسهل مثل حرارت ... و مانند آن مثل آنکه افراط او بسبب قوت ... مسهل ...

پس باید که مقابله بسبب موجب نمایند مثلاً در اول تقویت ماسکه بنحویکه در علاج قریب بار گذشت توجه نمایند و در سبب ثانی ادویهٔ مضعفهٔ قوت عروق مثل
ادویهٔ قابضه و مغریه و اغذیهٔ دوائیه باین صفت استعمال کنند و در ثالث باستعمال چیزیکه کسر حدت و لذع دوا کند مثل ادویهٔ مغریهٔ مبرده بپردازند و ماست را درین
منفعت عظیم ست و در سبب رابع تعدیل مزاج و اصلاح حال عارضه از ان نمایند و آنچه چون اسهال در مسهل افراط کند ربط اطراف از فوق و اسفل بعد [illegible]
نمایند و از نعل دبت ران ابتدا کنند و از ان نزول نمایند و اندک تریاق بخورانند یا قدری فلونیا و عرق آورند اگر حمام ممکن باشد و یا بخار آب گرم [illegible]
سر بیرون کرده و چون عرق کثرت کند و بدان اسهال منقطع نگردد و قوابض مستحکم بخورانند و ایضاً بدان دلک نمایند و گاهی بخوشبو از آب [illegible] صندل و کافور
و عصارات فواکه استعمال کنند و باید که دلک اعضای خارج و تسخین آنها سازند و اگرچه آن تسخین از وضع محاجم ناری باشد بنهادن آن تحت اضلاع و میان
کتفین او و اگر احتیاج بنهادن ضماد بسویقهای قابض مثل سویق غبیرا و کنار و مانند آن و آبهای قابضه مثل سیب و [illegible] بر معده و احشا افتند
بعمل آرند و گاهی اکثار از روغنها روغن سفرجل و روغن مصطکی نمایند و واجب ست که از هوای بارد اجتناب کنند که بعض اسهال می آرد و از هوای حار نیز که
مرخی قوت و بنابران معین بر اسهال ست و بشمومات خوشبو تقویت دهند و قوابض مثل [illegible] بریان و صمغ عربی بریان و گل مختوم بخورانند و کعک در
شراب ریحانی گرم کرده و ساخته بدهند و گاهی نان را باب انار برای تقدم میدارند تا شراب حار بر معدهٔ خالی وارد نشود و همچنین سویقها برای قبض و تقویت معده
و نشست [illegible] که حدت یافته و پوست خشخاش سوده که قوی القبض ست مفید بود و از مجربات ست که [illegible] حب الرشاد سه درم و بریان کرده در دوغ
بپزند تا آنکه منعقد گردد و بنوشانند که در منع آن بغایت نافع و باید که غذای او قابض [illegible] مثل چیزیکه در ان آب غوره و آب [illegible] باشد یا سازند و از آنچه
اعانت بر حبس اسهال کنند تهییج قی با آب گرم و ایضاً نفع اطراف در وسیت و تبرید آنها [illegible] نکنند و اگرچه بر ایشان غشی افتد و از شراب منع کنند و اگر این همه
تدابیر سود ندهد بعد از آن [illegible] مخدرات و معاجین قویه رابع اسهال استعمال نمایند و ایضاً شیخ نوشته که در ابتدای اسهال دوائی واجب ست که بشیرها و روغنها مقابله
کنند خصوصاً چون در استعمال حیله نمایند که قوابض [illegible] و در ادویه بنوعی که در ان چیزی از قابضات باشد که این تعدیل سبب فائده علاج کند و گاهی در اول ابتدا
بشیر و روغن و آب گرم اقتصار کرده میشود و گاهی بشرب [illegible] یکبار و دفعه شفا میگردد و شرب آب گرم اندک اندک خصوصاً چون چیزی از جوهر دوا به معده
[illegible] که آن ازالهٔ عادیهٔ او کند پس اگر اتباع آن کنند بجفته صغیره معتدله با غذا همچنین نفع کند جرجانی و ایلاقی مینویسند که گاهی سبب ضعف ماسکه بقای
دوای مسهل در معده بود و بدان سبب اسهال افتد درین حالت مشغول بریان کرده بروغن گل چرب کرده و یا سفوف اطلین دهند و اگر صاحب علت مرطوب مزاج بود
حب الرشاد سه درم بریان کرده و درست در روغن گل چرب کرده با آب سرد بدهند و اگر [illegible] نمایند و دهند صواب بود و اگر امر مودی بتسحج گردد علاجش
در علاج تسحج مذکور گردد و حقنه بروغن گاو [illegible] دم الاخوین در ان حل کرده نافع بود فقط انتهیٰ اسهال معدی که از ضعف قوت هاضمهٔ معده یا بطلان
آن باشد اگر سببش برودت و رطوبت یا صفرا تنها یا صفرا و بلغم مخلوط بود علاجش همانست که در علاج اسهال معدی بارد رطوبی و صفراوی مذکور شد و اگر سبب
[illegible] معده باشد علاجش نیز مثل علاج اسهال معدی بارد رطوبی ست و هرچه در بحث نفخ و ریاح معده مذکور شد حسب حاجت بعمل آرند و آنچه از تشویش و تغییر
فعل هاضمه بود علاجش علاج اسهال معدی صفراوی نمایند و هرچه در بحث فساد هضم گذشت بعمل آرند و آنچه از ضعف قوت ماسکه باشد پس اگر سببش رطوبت بلغمی بود
علاجش همانست که در علاج اسهال معدی بلغمی گذشت و اگر سببش سوء معده بود علاجش نیز مسطور شد و اگر سببش حرکات عنیفه عقب طعام باشد علاجش
در علاج اسهال صفراوی مذکور شد و اگر سببش قوت دوای مسهل باشد علاجش علاج اسهال معدی از ادویهٔ مسهله است که مسطور گشت و اگر سببش سوء مزاج ساذج
یا مادی بود علاجش از اقسام مذکوره و نیز از علاج امراض معده از سوء مزاجات آن [illegible] کنند و آنچه از ضعف قوت دافعه بود علاجش از بحث ضعف
دافعهٔ معده اخذ کنند و آنچه از فوت قوت دافعه بود هرچه در علاج اسهال معدی از بثور و قروح معده و جراحات گذشت بکار برند و آنچه از ورم حار معده یا از اورام کرم آن
باشد هرچه در بحث اورام معده و جمیع آن مذکور شده بکار برند و آنچه از امتلاء بدن و عروق [illegible] بود [illegible] بحران باشد علاج اینها در علاج اسهال
[illegible] اعضاء باید و آنچه از حرارت تدبیر غذا بود علاجش در علاج اسهال غذائی گذشت و آنچه از نزله باشد علاجش در علاج اسهال دماغی مذکور شده

مثل اغذیہ معمولہ از آرد و نشاستہ و اطریہ و مانند آن منع کنند و از دادن اغذیہ رادعہ قابضہ حذر نمایند کہ این در سدد افزایند و اگر در ینجا تپ نباشد این ماء الاصول بدہند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان بیخ اذخر و فقاح آن ہر واحد دہ درم تخم کرفس انیسون بادیان ہر یک پنج درم زیرہ کرمانی دو توشل آن سنبل الطیب مصطکی اسارون ہیل قاقلہ ہر واحد یکنیم درم صعد و لبسان ... ہر واحد سہ درم صبر منقی بیست درم ہمہ را در سہ رطل آب بجوشانند تا نصف بماند صاف کردہ ہر روز چہار اوقیہ با ... نیم مثقال بنوشند صاحب خلاصہ بعد بیان تدبیر مذکور این ہم نوشتہ کہ چون سدہ مفتوح گردد صندل سفید و زرشک و انار دانہ ... ہر کدام چہار درم در آب کاسنی یا آب بارتنگ یا آب گرم شب ترکردہ صبح صاف نمودہ ... تخم خرفہ بریان شربت سیب آمیختہ بنوشند در آنجا کہ غلبہ حرارت باشد و الا جوارش خوزی و سفوف سقلیبانا و جوارش ... امثال آن ... مگر آنکہ ... انسداد عروق باشد مریض را آب زیرہ کرمانی با سکنجبین دہ یا بزوری دہند اگر حرارت نباشد ماء الاصول بنوشانند و تقلیل غذا و پرہیز از اغذیہ غلیظہ کنند و مزورہ ... خورانند

علاج اسہال معدی و دوری

بسبب خلط غالب تنقیہ بدن بفصد و مسہل و غیرہ حادہ و حبوب قویہ کنند بعدہ عضویکہ در ان مادہ جمع میشود تقویت آن مع تقویت معدہ حسب مزاج نمایند و در ین قسم زنہار چیزی قابض پیش از استفراغ تام بکار نبرند بہر آنکہ ہرگاہ مادہ موجود باشد قطع این اسہال بادویہ قابضہ نمایند بدیلا نشیا اورام و دیگر امراض یا تختہ مثل ... وغیرہ آن مودی گردد چنانچہ شخصے را این نوع ذرب عارض شدہ و بعد خوردن طعام اسہال میشد و دانہ در سفت غیر منہضم بر می آمد طبیبی ناداں قبل از تنقیہ سفوف قابض داد کہ تا منہضم موقوف شدہ باز سفوف ادویہ حارہ داد بعدہ روز بروز شکم مریض سخت شدہ و رنگش سیاہ گردید استاد استادی مرحوم فرمودند اخلاط ... در معدہ و ... ورم صلب جمع شدہ این منضج دادند عنب الثعلب گاؤزبان بادیان مویز منقی تخم کاسنی کوفتہ شاہترہ گل سرخ بیخ کاسنی جوشانیدہ گلقند داخل کردہ روزی ہلیلجات وغیرہ و فلوس خیارشنبر و سنای مکی روغن بادام افزودند بعدہ ریوند خطائی و غاریقون در جوشاندہ مسہل یادہ فرمودند و تبرید بعرق عنب الثعلب عرق گاؤزبان عرق کاسنی گلقند شربت بزوری دادند دوم روز بادیان چہار ماشہ افزودند

اقوال حکما صاحب کامل گوید کہ اگر اسہال اندک اندک مختلف المواد یا با دوار معلومہ آید باید دانست کہ این از فضول مجتمع در عروق یا در بعضے اعضاست و طبیعت بر دفع این فضول و اخراج آن تمام یکبارگی قادر نیست پس می باید کہ اعانت طبیعت نمایند بدادن دوای مسہل مخرج این فضول اگر فضول صفراوی بود آب انار مع شحم آنہا و شکر بقدر حاجت بدہند یا شربت ورد مکرر چہار اوقیہ با یک اوقیہ سکنجبین دہند و فضل از ین ہلیلہ زرد با شکر بقدر حاجت است کہ آن استفراغ خلط و تنقیہ بدن نماید و عقب آن امساک طبیعت کنند و اگر خلط بلغمی باشد ہلیلہ کابلی با شکر بقدر حاجت بدہند کہ این اسہال مادہ عروق و بعضے معدہ و امعا و عروق نماید و باید کہ صاحب این مرض ریاضت معتدل و تقلیل غذا و تلطیف او استعمال کنند و از اغذیہ مولد خلط خارج با سہال منع نمایند و اغذیہ مضاد آن خلط دہند و تدبیر ... و بعد از دفع فضلات بتقویت معدہ بدستور یکہ در انواع سابق گذشت توجہ نمایند صاحب ترویح و مغنی قدیم و شفاء الاسقام می نویسند کہ از اطعمہ مولد خلط مخصوص اجتناب کنند و ترک غذا در روز دورہ و اخراج ہر خلط بداچہ لائق او بود بطریق اسہال نمایند و کذا التقویت عضو یکہ در ان مادہ جمع گردد بداچہ لائق او باشد باید کرد از اضمدہ مقویہ و سفوفات حابسہ قابضہ و قطع این اسہال نشاید مگر یکبارگی اگر افراط کند و ضعیف گرداند و اوجعہ را الم رسانند و از ان خوف ہیج باشد طبری گوید کہ بعد معرفت جوہر فضول استفراغ آن خلط نمایند اگر از خلطی باشد کہ محتاج دوای مسہل اول ماء الاصول منضج دہند بعدہ مسہل خورانند پس اگر خلط سوداوی بود و دورہ او در ہر چہار روز باشد استفراغ او باین مطبوخ بعد نضج نمایند تو بعد از انضاج و غسل نمایند ہلیلہ سیاہ دہ درم ہلیلہ کابلی پنج درم افسنتین پنج درم حشیش غافث ہفت درم کمافیطوس کمادریوس ہر واحد سہ درم فودنج ہر واحد دو درم تخم کرفس انیسون بادیان اسارون کوفتہ ہلیلہ بلیلہ ترید کوفتہ ہر یک سہ درم افتیمون پنج درم در پارچہ سر بستہ یا دو درم ریوند کوفتہ ہمہ را بدستور مطبوخ بجوشانند و صاف کردہ شربتی حسب قوت مریض بگیرند و تقویت او باین حب نمایند غاریقون یکدرم نمک نفطی دو دانگ ایارج فیقرا نیم درم با آب این مطبوخ سرشتہ حبہا ساختہ با مطبوخ نیم گرم بخورانند و اگر شربت واحد این کفایت نکند ماء الاصول ہفت روز بدہند پس شربت دیگر از ین مطبوخ بیاشامند و اگر بلید بارد بود بہتر آنست کہ ہموار استعمال گردانند و ببلد معتدل انتقال کنند و اگر ضرورت معالجہ این علیل بلا موافقت افتد این حب بخورانند افتیمون درم

افسنتین یک نیم درم عصارهٔ غافث دو ثلث درم ایارج فیقرا دو ثلث درم همه را سائیده با هفت درم اطریفل کبیر سرشته و چهار درم ازان وزن کرده با آب نیم گرم بخورانند
و اگر اتفاقاً گاه ازین علت اسهال نشود قبیل روز دوره تبرید و سکنجبین و اطعمه مشاکل و دو شراب بسیط کردم قی نمایند و در بلده ری شخصی از ملوک اطراف وارد شد
و او را این دو سوداوی بود پس علاج او حسب قوانین علے الرسم نمودم و در علاجش استقصا کردم و علاج در وی نفع نکرد گمان کردم که آن پنیر نیکست
پس لزوم علاج او قبیل ورزد و رده نمودم و غذای او تیهو و کباب ساختم و صحت تام یافت پس چیزی بهتر در معالجه این علت از پرهیز قلیل و لزوم او و بلا قوت تریاق غذا سبب
امکان نیست و اما نوع صفراوی پس اسهل المعالجه است و بحل طبیعت در یکبار و دو دفعه ازین مطبوخ زائل میشود تمر هندی صاف از تخم و ریشه بست درم پوست بلیله زرد بست درم
آلو بخارا سی عدد همه را در پنج قدح آب بجوشانند تا بیک نیم قدح آید پس خلوص خیار شنبر پانزده مثقال دران مالیده بار دیگر صاف کنند و سه طسوج سقمونیای مشوی
بران پاشیده نیم گرم بنوشند و غذا حصرمیات و سماقیات و رمانیات سازند و شعیر که دران انار دانه یا سماق پخته باشند و مانند آن دهند و لحوم خفیفه دهند اگر تب نباشد
و الا مزورات مذکور دهند و آب و ما بسر این شربت میاد تمر هندی منقی از حب و لیف پنجاه درم آلو بخارا پنجاه عدد ترنجبین پنجاه درم بر همه پنج رطل آب اندازند و بنهند
تا نصف بپزد و خوب مالیده صاف کنند و بران شکر انداخته بار دیگر بپزند تا بقوام سکنجبین آید و امر باستعمال این دائم میکرد و ازین علت باین شربت صحت می یافتند
و اما ادویه داشته قابضه هرگاه بعد تنقیه احتیاج بدان افتد پس رب سیب و رب امرود و رب ریباس و رب سفرجل و مانند آن دران کفایت میکند و اما نوع رطوبی را
استفراغ اگر قوت صالح باشد باین حب کنند غاریقون یک نیم درم تربد یک درم ایارج فیقرا یک درم نمک نفطی نیم درم خربق سفید شحم حنظل هر یک دو دانگ بلیله سیاه
صبر سقوطری هر یک سه درم همه را سائیده بعسل مصفی حبها سازند خوراک دو درم و دو ثلث درم و گاهے صاحب این علت را شربت واحد ازین حب
کفایت کند و دائم جلنجبین استعمال نمایند و غذا ناشف دهند و اگر رطوبت عسر الخروج یا غلیظ و لزوجت باشد لزوم شربیار الاصول گلنجبین کنند و مصطگی
اندک با جلنجبین استعمال نمایند و اگر در معده ضعف باشد حقنه جاذب رطوبات استعمال کنند و نسخه آن در سوء مزاج بارد رطب معده و در اجتماع رطوبت دران و در علاج
آن گذشت و هرگاه از فضول نقا حاصل شود این سفوف دهند مصطگی گل سرخ بلیله سیاه در زیت یا روغن بریان کرده هر یک دو درم زیره سیاه در سرکه تر کرده
بریان نموده خرنوب شامی و نبطی هر واحد یک درم قرظ طراثیث هر یک پنج درم تخم حماض بریان سه درم همه را سائیده مقدار واجب هر روز بر نهار بدهند و گاهی
جوارش خوزی داده میشود و این وقتی است که در انجا تب نباشد و اگر تب نباشد غذای او تیهو بریان و سطنجن و زرده بیضه نیم برشت و مانند آن سازند و اما
نوع دموی را علاج فصد باسلیق و اصلاح غذا است و حفظ قوت و استعمال سکنجبین سفرجلی سانج و قرص حماض و غذای او از فروجات سازند اگر در انجا تب
باشد مزورات با آب سماق مقشر و سیب یک تنبیر خشک و مانند آن بدهند و هرگاه در فم معده او ضعف یابند بران ضمادات مقویه ضماد کنند و این نوع پادشاهی
بزرگ را عارض شده بود و اطبا که در خدمت او بودند ترک فصد و حفظ قوت اشارت میکردند و من بفصد و اخراج خون بسیار و ترک شراب تا مدتی ابا نمودم
و از ان صحت یافت **مؤلف جامع** مے نویسد باید که مراعات پرهیز قلیل دور در جمیع این انواع و ترک اطعمه غلیظه و سریع الفساد و اختصار بر خفیف تر انچه ممکن
باشد از اطعمه مثل لحوم جوزه مرغ و تیهو و مانند آن از واجبات است و چیزی در معالجه این علت از لزوم اغذیه خفیفه تر مثل عدس مقشر جوشانیده اند که سرکه و اندکی روغن بران
پاشیده نیست و گاهی غذای او کعک بریان میسازند و بعد تنقیه برای قبض سفوف مقلیا تا مواظبت نمایند و همچنین بجوارش خوزی و جوارش حب الآس لیمونی جوارش سفرجلی ممسک

علاج اسهال معدی از ذهاب حمل معده

و این مرض صعب قتال است باید که تمسیه معده بقوابض مقویه بارده مثل سماق و گل سرخ و طباشیر و فوفل و صندل و پوست انار و جفت و عصارهٔ لحیة التیس
با آب آس یا با آب برگ انگور یا آب به سرشته ضماد کنند و سویقها مثل سویق جو و سویق سفرجل بروغن بادام دهند اگر حرارت باشد و در شوربای لحوم خفیفه مثل کبک و تیهو و دراج
اقتصار نمایند و بعد از غذا تا دیر به پهلوی راست بخوابند و هیچ حرکت نکنند و گویند که هریسه معمول از شیر دهند بخاصیت امساک حمل نماید و کذا ادویه بارده مفرده که دران
قوت حابسه باشد مثل گلنار و مازو و اقاقیا و گل مختوم و گل ارمنی و طباشیر خصوصا بریان مربی لیکا فوری انار دانه و سماق و زرشک و ریوند و تخم حماض و زغبول بریان
و تخم بارتنگ و تخم گل و عصارات قابضه و رب مطبوخ که دران مسکر اصلا نباشد خصوصا اگر با آن تپ باشد و سویقه بارد مثل سویق انار و سویق کنار اگر حار باشد

ناصف طبری گوید که اگر ذوباب خمل بعد ورم حار باشد بمزاج وقوت مریض نگاه کنند اگر مزاج او رجوع باعتدال کرده باشد و در آنجا بقیۂ ورم نباشد و نه وجع از
اغذیه بر الطف چیزیکه آنرا دست اقتصار کنند وغذای او شوربای لحوم بچه مرغ و گنجشک و مانند آن باشد و تضمید معده از خارج باین ضماد کنند گل سرخ سه درم
برگ مورد پنج درم فوفل دو دانگ قصب الذریره یکدرم همه را سائیده در آب به یا سیب بجوش حل کنند وگاهی درین ضماد رامک و قسب و کعک افزوده میشود
تا در تقویت معده قوی تر گردد و از شراب آنچه قلیل الحرارت و رنگ او مائل بسفیدی باشد بنوشانند و در هر پنج روز یکبار تفریق معده او باین روغن نمایند بگیرند
روغن گل خالص در آن ترنج و حب الآس و رامک داخل کرده بقادیر مناسبه بجوشانند و روغن را صاف کنند و نیم گرم نموده تفریق معده بدان نمایند پس اگر بینند
که هضم بقوت شروع نموده و آنچه بغیر منطبخ بر می آمد بطبخ ابتدا نموده بدانند که خمل برجوع ابتدا کرده و برین تدبیر دوام نمایند و در غذای او مدققه و زیرباج بیفزایند
زیاده کنند و در قوت شراب او بیفزایند و حفظ مزاج او از تغیر نمایند و از ریاضت منع کنند و دخول حمام هر روز یکبار بخفیف لازم گیرند و در آن طول جلوس
نکنند و بر زبا شنا امر به لک معده او بدست نمایند و بعضے اطبا وضع محاجم بغیر شرط بر معده آخر بر عضلات موضوعه بر معده مے کنند از برای آنکه جذب
خون ازین و از ولک بسوی عضو میشود و چه خون آلۂ اولی برای طبیعت ست در رد اعضائی که ممکن ست رد آنها مثل لحم و غیره امثال آن و بعضے اطبا گویند
که خمل هم عضوی ست که از نطفه پیدا میشود و آن چون زائل مے گردد مثل اصبع که برود یا عضوی که قطع شود آن عود نمی کند و اگر عود نماید مثل و شبیه بود
که بر عضو مرتفع شود و مثل جوهر عصبی که طبیعت آنرا احداث کند چنانچه طبیعت بر استخوان شکسته جوهر عصبی و شبیهی غلیظ پیدا میکند و بعضے ذکر کرده اند
که خمل بار دوم می روید و آن عضو از نطفه تکون نمی یابد و از فضول پیدا میشود مثل نبات شعر طبیعت آنرا در ثانی الحال پیدا میکند برای منفعت
و چون این عقب ذرب خبیث افتد باید که بعلاج آن مشغول نشوند تا آنکه مریض بقوت خود رجوع کند و بمقداریکه بدان علاج کنند تا آنکه برجوع بقوت کند
اصلاح غذای او و حسن مزاج او کنند حتے که هرگاه بقوت خود عود کند بعلاجی که مذکور شد معالجه نمایند و اگر مزاج او مائل بحرارت باشد پست سیب و به
بنوشانند و غذای او سماقیه و حصرمیه و رمانیه سازند و اگر مزاج او مائل به برودت باشد این سفوف بخورانند زیره کرمانی در سرکه تر کرده خشک نموده سه درم
حب الآس چهار درم گل سرخ دو درم مصطکی یک نیم درم عود خام دو ثلث درم کندر نیم درم همه را جرش ساخته بپاشند و بعد شربت آس یا معجون بعسل بدهند و اگر
ذوباب او از خوردن سموم باشد علاج بمثل آن باشد که مذکور شد و در آن این زیاده نمایند که در هر سه روز ثلث مثقال تریاق بدهند و در طعام او لحم قنفذ
خورانند و بعضی اوائل ذکر کرده اند که حسوی که تخمه مغز سمسید و شیر بز یا شیر نعاج اثبات خمل میکند و نوشیدن شیر خر آنرا ابرو باشد و تقویت دهد
و ابو عمران موسی ابن سیار درین علت بتناول سوم و روغن در هر پنج روز یک نیم درم از آن اشارت کند و امر بترک ریاضت و کذا البینه مے نمود

علاج اسهال معدی از ادویۂ مسهله

بادویۂ قابضه حبس نمایند و دوغ سرد ساخته دادن مجرب ست و اگر بزور لعابیه در دوغ گاو و یک لحمه گداخته دهند نیز مفید بود و چهار تخم بریان کرده بروغن گل
چرب ساخته بدهند و اگر کتیرا سوده نیم درم جیرات آمیخته بخورند برای حبس اسهال که از خوردن حب السلاطین فهند سود مند بود و یا زیره سفید بریان کشنیز خشک
سوده نیم پاو باست مسکه و عرق کرده بخورانند و این سفوف قشر الرمان عند افراط عمل مسهل بکار آید و فوراً حبس کند پوست انار از هر یک یکدرم کعک دو درم
کندر نیم درم بزر البنج ربع درم افیون یک دانگ این یک شربت کامل ست قوی مزاج را و با صبیه بدهند و ایضاً برای ذربیکه از حدت دوای حب السلاطین
عارض شود و لعاب ریشه خطمی شش ماشه شیره مغز بادام چهار ماشه شیره خرفه شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه در عرق عنب الثعلب ده تولہ گلاب چهار تولہ بگیرند
شربت انار شیرین دو تولہ داخل کرده چهار تخم شش ماشه بروغن بادام چرب کرده پاشیده بنوشند و اگر بعد مسهل آمدن اسهال عقب طعام عادت شود
سماق زرشک مصطکی الائچی سفید بادیان بریان صمغ عربی بریان کوفته بیخته بشربت انار شیرین سرشته تناول نمایند و بالایش عرق عنب الثعلب بنوشند
بوعلی سینا و بعض شراح قانون مینویسند که در مسهل اسهال مفرط یا بسبب ضعف ماسکه عروق میشود و یا بسبب سعت دهان عروق و یا بسبب لذع مسهل و یا
آنرا قوی یا بسبب اکتساب بدن سوء مزاج را از مسهل مثل حرارت و حدت اخلاط و رطوبت مرخیه و مانند آن مثل آنکه افراط او بسبب قوت دوا مسهل باشد

پس باید که مقابله بسبب موجب نمایند مثلاً در اول بتقویت ماسکه بنحویکه در علاج ذرب بارد گذشت توجه نمایند و در سبب ثانی ادویه مغیثه و مقویات مثل
ادویه قابضه و مغریه و اغذیه و ادویه باین صفت استعمال کنند و در ثالث باستعمال چیزیکه کسر حدت و لذع دوا کند مثل ادویه مغریه بسبرده پردازند و ماست را در بیت
منفعت عظیم است و در سبب رابع تعدیل مزاج و اصلاح حال عارضه از آن نمایند و ایضاً چون اسهال در مسهل افراط کند ربط اطراف از فوق و اسفل مرتفع نمایند
نمایند و از بغل و بن ران ابتدا کنند و از آن نزول نمایند و اندک تریاق بخورانند یا قدری فلونیا و عرق آورند اگر حمام ممکن باشد و یا بخار آب گرم زیر جامه
سر بیرون کرده و چون عرق کثرت کند و بدان اسهال منقطع نگردد قوابض مسکن بخورانند و ایضاً بدان دلک نمایند و نکهة خوشبو و از آب برگ مورد و صندل و کافور
و عصارات فواکه استعمال کنند و باید که دلک اعضای خارج و تسخین آنها سازند و اگر چه آن تسخین از وضع محاجم ناری باشد بنهادن آن تحت اضلاع و میان
کتفین اولی و اگر احتیاج بنهادن ضمده به سویقهای قابض مثل سویق غبیرا و کنار و مانند آن و با بهای قابضه مثل میاه نطرونیه و زاجیه بر معده و پشت قفا
بعمل آرند و کذلک از روغنها روغن سفرجل و روغن مصطکی نهند و واجب است که از هوای بارد اجتناب کنند که بعض اسهال می آرد و از هوای حار نیز که
مرخی قوت و بنابران معین بر اسهال است و بشمومات خوشبو تقویت دهند و قوابض مثل بزرقطونا بریان و صمغ عربی بریان و گل مختوم بخورانند و کعک
شراب ریحانی گرم کرده و ریسانیده بدهند و گاهی نان تاب انار بریان مقدم میدارند تا شراب معده خالی وارد نشود و همچنین سویقها بجهت قبض و تقویت
و نشفت رطوبتی که حدت یافته و پوست بیخ خشخاش سوده که قوی القبض است مفید بود و از مجربات آنست که بستانند حب الرشاد سه درم و بریان کرده و در دفع
بپزند تا آنکه منعقد گردد و بنوشانند که در دفع آن بغایت نافع و باید که غذای او قابض سرد بود مثل چیزیکه در آن آب غوره و آب ریباس باشد بسازند و از آنچه
اعانت بر حبس اسهال کند تهییج قی باب گرم و ایضاً وضع اطراف در پوست و تربیه آنها مبرات نکنند و اگر چه ایشان غشی افتد و از شراب منع کنند و اگر این
تدابیر سود نه بد در آخر امر مخدرات و معالجات قویه رابع اسهال استعمال نمایند ایضاً شیخ نوشته که در ابتدای اسهال دوائی واجب است که بشیرها و روغنها معالجه
کنند خصوصاً چون در البان حیله نمایند که قابض شوند و در ادهان بنوعی که در آن چیزی از قابضات باشد که این تعدیل سبب فاعل النزع کند و گاهی در اول اطبا
بر شیر و روغن و آب گرم اقتصار کرده میشود و گاهی از شرب این یکدو دفعه شفا میگردد و شرب آب گرم اندک اندک خصوصاً چون چیزی از جوهر دوا بمعده وا
بچسپد آن را ازاله نماید و کثیر پس اگر اتباع آن کنند بحقنه مغریه معتدله با غذا همچنین نفع کند. جرجانی و ایلاقی بنویسند که گاهی بسبب ضعف ماسکه بقایای
دوای مسهل در معده بود و بدان سبب اسهال افتد درین حالت اسپغول بریان کرده بروغن گل چرب کرده و یا سفوف الطین دهند و اگر صاحب علت مرطوب مزاج بود
حب الرشاد سه درم بریان کرده و درست اسپغول بروغن گل چرب کرده با آب سرد بدهند و اگر بدو نخود شانیده دهند صواب بود و اگر امر مودی بسحج گردد علاجش
در علاج سحج مذکور گردد و حقنه بروغن گاو گداخته و دم الاخوین در آن حل کرده نافع بود فقط **انتباه** اسهال معدی که از ضعف قوت ماسکه معده یا بطلان
آن باشد اگر سببش برودت و رطوبت یا صفرا تنها یا صفرا و بلغم مخلوط بود علاجش همانست که در علاج اسهال معدی بارد رطوبی و صفراوی مذکور شد و اگر سبب
آن ریاح معده باشد علاجش نیز مثل علاج اسهال معدی بارد رطوبی است و هرچه در بحث نفخ و ریاح معده مذکور شد حسب حاجت بعمل آرند و آنچه از تشویش و تغیر
هاضمه بود علاجش علاج اسهال معدی صفراوی نمایند و هرچه در بحث فساد هضم گذشت بعمل آرند و آنچه از ضعف قوت ماسکه باشد پس اگر سببش رطوبت بلغمی بود
علاجش همانست که در علاج اسهال معدی بلغمی گذشت و اگر سببش شور معده بود علاجش نیز مسطور شده و اگر سببش حرکات عنیفه عقب طعام باشد علاجش
در علاج اسهال ابتدائی مذکور شده و اگر سببش قوت دوای مسهل باشد علاجش علاج اسهال معدی از ادویه مسهله است که مسطور گشت و اگر سببش سوء مزاج ساذج
یا مادی بود علاجش از اقسام مذکوره و نیز از علاج امراض معده از سوء مزاجات آن اخذ کنند و آنچه از ضعف قوت دافعه بود علاجش از بحث ضعف
دافعه معده اخذ کنند و آنچه از قوت قوت دافعه بود هرچه در علاج اسهال معدی از بثور و قرحه معده و جز آن گذشت بکار برند و آنچه از ورم حار معده یا از اوجاع آن
باشد هرچه در بحث اورام معده و وجع آن مذکور شد بکار برند و آنچه از امتلاء بدن و عروق و امتلای اخلاط بود و یا بطریق بحران باشد علاج آنها در علاج اسهال
از جمیع اعضا بیاید و آنچه از برودت تدبیر غذا بود علاجش در علاج اسهال غذائی گذشت و آنچه از نزله باشد علاجش در علاج اسهال دماغی مذکور شد

علاج اسهال کبدی کیلوسی

اگر سبب آن ضعف قوت جاذبه کبد باشد یا سده یا اورام مقعر آن و ماساریقا باشد هرچند در بحث ضعف کبد برای تقویت جاذبه آن و آنچه در باب سده کبد بهر تفتیح سده آن
و در باب اورام آن در علاج ورم مقعر کبد و ماساریقا مسطور شد حسب سبب بکار برند و در معالجه این اسهال اهمال نکنند که ذبول آرد و قوت ساقط کند و بحبس این نیز
مشغول نشوند که اعالی بدن را اذیت رساند و نفس را تنگ نماید و ایضاً آنچه بسبب ضعف جاذبه باشد علاجش بچیزهای گرم و منفذ باید کرد چون فلافلی و فوفل و زنجبیل با اندکی
شراب صرف کهنه و این دوا نیز قوت جاذبه جگر را تقویت دهد بگیرند سلیخه و سنبل و زعفران هر یک سه درم قصب الذریره و عود بلسان و سعد کوفی و اذخر هر یک
پنج درم جوز بوا پنج عدد قاقله و قرنفل و انیسون و بسباسه و کندر و اشنه و لادن هر یک دو درم قردمانا سه درم سک چهار درم دارشیشعان سه درم نانخواه چهار درم
حب الآس بریان کرده سی درم همه را کوفته بیخته بشربت سیب معجون سازند شربتی چهار درم و طعام لطیف سریع الهضم دهند و آشامیدنیها را بافاویه خوشبو کنند چون
خردل و چقندر و انجدان در طبیخ انار دانه و مانند آن و اگر سبب ضعف جاذبه سوء مزاج حار کبد باشد علاجش بعلاج امراض کبد از سوء مزاج حار نمایند
و آنجا که سبب ضعف جاذبه کثرت سواد کیلوسی و بودن آن زیاده از قوت جاذبه کبد باشد اکثر آن غیر منجذب باقی ماند با وجود استعمال مقویات آن در تقلیل
غذا کوشند **و ایضاً** در سدی و ورمی ادویه قابضه صرفاً استعمال کردن خطاست بهر آنکه در تسدید افزاید و موادی بخطر عظیم شود و ورم صلب گردد پس این ادویه
شدید التبرید و قابض بر جگر طلا کنند که باعث عفونت شود و حرارت غریزی را فانی کند و در آن هلاکت مریض است بلکه واجب است که هرگاه معلوم کنند که
سببش سده کبد و ماساریقا یا ورم است همگی عنایت بتفتیح سده با ادویه مفتحه و تحلیل ورم مصروف دارند و اطبا مویز فربه را درین باب ستوده اند حتی که قومی
گمان کرده اند که آن اسهال غسالی ضعیف را نفع بخشد و بقول ترشی و خضر و درین هنگام مثل شربت ابه شیرین چیزی نیست که آن با وجود قبض خود مفتح است و کذا
آب کاسنی که در آن انار دانه و زرورد و زرشک خیسانیده باشند بهر آنکه این اشیا مرکب از اجزای قابضه و اجزای مفتحه اند و سفوف مقلیاثا اسهال سدی را
نافع است و کذا قرص امبرباریس و گاهی احتیاج بخلط آب کرفس با دیان با آب کاسنی می افتد اگر خوف حرارت نباشد و حاجت بتفتیح قوی که بسبب
ماده غلیظه سده و موجب اسهال سدی بود و **جرجانی** از شیخ نقل کرده که بسیار باشد که برای کشادن سده بمسهل قوی حاجت آید تا جذب ماده غلیظه موثر شده
سده کند و گاه بحقنه قوی الجذب مع التفتیح بهر دفع ماده سده احتیاج افتد و بهترین انفع اشیاست اگر از خود آید چنانچه بقراط بدان شهادت داده و صواب
بصاحب این علت آنست که طعام تبفاریق اندک اندک خورد و بعد از آن چیزی که معین بر تنفیذ غذا بسرعت و مفتح سده باشد باید خورد و افضل آنها
نزد جالینوس جوارش خوزی است پیش از طعام تا یک مثقال از آن بدهند و چون طعام هضم شود نیم درم دیگر از آن بدهند و شراب کهنه قوی رقیق اندک
بعد نیم هضم شدن طعام در معده بسیار سود مند است و تریاق نافعترین اشیاست از برای اینکه چون انهضام طعام درست شود و استحمام نمایند و دلک قبل از طعام و بعد او کنند چون اینها
ضعیف گردد و بدلک شدید از پایها و پشت بر پشت و شکم و اعضا حاجت افتد و گاهی احتیاج بطلای بدن از مرهمی از ادویه محمره شود و بسبب لاغری بیمار استفراغ خلط غلیظ که سده کرده اول
تو اول کنند نباید ترسید بهر آنکه چون سده کشاده شود و اخلاط ساده بر آید غذا ببدن نافذ شود و بعد از آن اسهال عارض نشود و بدن او قوی گردد و گوشت باز آید

علاج اسهال کبدی غسالی

اگر بسبب ضعف هاضمه کبد باشد و آن اکثر از برودت بود علاجش بعلاج ضعف هاضمه کبد که در بحث ضعف جگر مذکور شد باید کرد و اگر از حرارت باشد هرچه در علاج امراض کبد
از سوء مزاج حار مسطور شد استعمال نمایند و آنجا که سبب این اسهال ضعف ماسکه جگر بود و آن بقول شیخ اکثر از حرارت و رطوبت می باشد و علاجش همانست که در باب
ضعف کبد برای ضعف ماسکه از آن ذکر یافت و زرشک لک مغسول سماق مغسول تخم خرفه طراثیث شیرین گل سرخ هر واحد یک ماشه طباشیر زعفران
ریوند چینی دار چینی هر یک نیم ماشه کافور قیصوری چهار برنج کوفته بیخته بشربت انار شیرین یک توله سرشته بخورند و با تنگه چهار ماشه دانه هیل
سه ماشه سوده با آب پخته شیره تخم خرفه مقشر حب الآس نبات داخل کرده بنوشند و بجهت آخر روز خبث الحدید مدبر سوده نیم ماشه بدیه امرود
چهار ماشه سرشته بخورند و شربت ورد یا قرص گلنار یا قرص طباشیر حامض آمیخته دیا در شربت بخام قرص طباشیر حامض زرورد پوست بیرون پسته سوده

راحت یابد بسبب اندفاع مادهٔ سودوی و گاهی از شدت الم بنا بر مرور آن اخلاط بر موضع جراحت ترتیب غشی گردد و تدبیر این بنسبت که با وجود مراعات جگر از تعدیل مزاج و اخلاط چنانچه مذکور شد علاج سحج بمغریات اشل صمغ و نشاسته کثیرا و بزر قطونا و بارتنگ و تودری مضروب بآب گرم و مطبوخ بروغن گل نمایند و این دوا نیز سفید سفید اسپغول بارتنگ تخم خرفه مغز تخم عنبارین هر واحد یکدرم نشاسته صمغ عربی هر یک دو درم گل ارمنی یکدرم و نیم سوای اسپغول و بارتنگ همه را کوفته بهم آمیخته بقدر حاجت در آب گرم لت کنند و روغن گل آمیخته بنوشند و باقی هرچه در علاج سحج بیاید بکار برند و جرجانی گوید که اگر اسهال کبدی احتمال کند سحج بپیدا نماید هیچ دوای قابض نشاید داد لیکن چیزهای مغری نرم باید داد و این سفوف نرمست بگیرند تخم خطمی و تخم خبازی هر دو مقشر هر یک پنج درم نشاسته صمغ عربی هر یک ده درم همه را بریان کرده نرم بسایند و ده درم گل ارمنی کوفته در آن آمیزند شربتی سه درم بشربت آس و اگر با سحج طبع خشک بود بگیرند تخم خطمی تخم خبازی مقشر کوفته اسپغول شکم کنوده تخم ریحان ساده اسپغول خام ناکوفته باهم بیامیزند و بروغن گل چرب کرده بآب نیم گرم بدهند شربتی سه درم و اگر خیار شنبر در آب حل کنند و این تخمها با وی بیامیزند صواب بود و گاه باشد که در اسهال کبدی خراطه اندک بیرون آید و طبیب گمان برد که از روده است و از علاج جگر باز ایستد و مرض زائل نشود پس در علاج تامل نیک باید کرد و از مراعات جگر باز نباید استاد

علاج اسهال مراری

علاجش آنست که در علاج اسهال معدی صفراوی گذشت و بقول شیخ آن متعلق ست در آخر امر بمعالجات احوال کبد و مراره و معده مولد صفرا و باید که از آنجا طلب کنند و جرجانی و ایلاقی گویند که طریق علاج این نوع آنست که نگاه کنند اگر صفرا بسیار بود اول بطبیخ هلیله زرد و تمر هندی تنقیه کنند بعده تدبیر منع اسهال کنند تا یک کاسه سویق جو و سفوف حب الرمان و قرص طباشیر و دوغ سنگ تاب یا آهن تاب دهند و اگر سفوف حب الرمان با کشکاب دهند صواب بود و اگر چهارم وزن پست جو تخم خشخاش سفید بگیرند و هر دو را باب بسایند و شیره برآورند و بپزند سخت نافع بود و اگر دو جزو پست جو و یک جزو سفوف حب الرمان آمیخته بپزند اسهال صفرا باز دارد و کعک بغدادی چون سر سوده با دوغ آهن تاب سوده و از دهی درم از این کعک سوده یا کمتر یا بیشتر در شبانروزی بتفاریق بدهند و شیر بود چرب یک باج لحم بقر اسهال کهن صفراوی را باز دارد صفت سفوف حب الرمان بگیرند انار دانه بریان کرده صد درم کشنیز خشک یک شبانه روز در سرکه تر کرده و بریان نموده پنجاه درم سماق گلنار هر یک پانزده درم کزمازج خرنوب نبطی هر یک ده درم همه را بکوبند شربتی از دو درم تا سه درم صفت قرص طباشیر گل سرخ و صمغ عربی بریان و گل ارمنی و حب بلوط و طباشیر هر یک پنج درم تخم حماض هفت درم حب الآس چهار درم نشاسته بریان سه درم شربتی مثقال نافع بود و یکی گل سرخ هشت درم تخم حماض بریان صمغ عربی بریان طباشیر هر یک چهار درم تخم خیار مقشر بریان دو درم شربتی مثقال صفا دات که در علاج امراض جگر از سوء مزاج حار مذکور شد بکار برند و طعام از انار دانه و سماق و زرشک و غوره فرمایند و از اشربه شربت به یا شربت ریباس دهند صفت ضماد نافع بگیرند صندل سفید و فوفل گل سرخ رمان و گل ارمنی و اقاقیا و سک را یک همه را کوفته بگلاب یا آب مورد یا آب به سرشته هر وقت بر معده نهند و مدام تازه بکنند نافع بود

علاج اسهال طحالی

هرچه در علاج اسهال معدی سوداوی گذشت بکار برند و ایضا اول رگ باسلیق زنند و ایضا صابر سه چهار روز آسلیم چپ بکشایند و مجهه زبان سیاه منعقد مار الجبن نیم گرم بنوشانند و تریاق سیه چهره ده و سمنار کچه مغبول نماید و بعد از انفراغ ماء الجبن جهت تقویت این خمیره مروارید دهند مروارید ناسفته یکتوله بسد یشب سبز کهربا یکی هفت ماشه گل گاوزبان هر یک هفت ماشه عود خام چهار ماشه طباشیر لاجورد مغسول هر یک نه ماشه در آمله مربی شسته پنج عدد و قند سفید نیم پاو و شربت سیب شیرین هر یک سه توله قوام ساخته دو مثقال با شیر ماء الجبن خورند گوشت حلوان سه آثار گل گاوزبان بیخ کبر گل نیلوفر گل کاسنی هر یک هفت توله بادرنجبویه نه توله بهمنین هفت و نیم توله ابریشم خام پست پنج توله برگ فرنجمشک ده توله تخم بادروج و بالنگو و فرنجمشک هر یک سه توله تخم بادرنجبویه دوازده توله تخم بارتنگ هر یک دوازده توله نیم زعفران هفت ماشه مشک عنبر هر یک سه ماشه از جانب شیشه عرق کشند شربتی از هفت توله تا پانزده توله با تخم شربتی هفت ماشه و این ضعف طحال نماید کزمازج مصطکی پیچ کبر سداب برگ گز عنب الثعلب هر یک هفت ماشه و این سفوف مکرر مجرب رسیده جوز السرو سک راسن سعد کوفی گل پسته گل کرنبکرم یاسه یشب سبز طباشیر یکدو درم سوای بسد و یشب همه را در روغن بادام و نار جیل بریان کرده یکدرم ادات در آمله مربی یکعدد سرشته

ایضا

ورق طلا یکعدد پیچیده اول بخورند و شربت سیب و گاوزبان هر یک دو توله در عرق کیوره و زرشک هر یک پنج توله تخم شربتی هفت ماشه پاشیده بنوشند غذا
پلاو مرغ و خشکه گیلانی فی مجربات کاو مع بالائی آن بخورند و بقول شیخ الرئیس باید که اولاً قصد علاج طحال کنند و حال ورم یافته آنچه دران واجب بعد ازان مقابلۂ
آن نمایند اگر در اینجا کثرت سودا و قوت وافر بود بطبیخ افتیمون و مانند آن تنقیه کنند و اگر سودا غلیظ مثل دردی باشد و از ورم نبود بلکه از غلظ نفس سودا باشد
این مسهل استعمال نمایند اگر قوت قوی بود و بگیرند نمک اندرانی یکجزو و شوکه مصری سه جزو و خربق سیاه دو جزو پس شوکه مصریه و خربق را در آب خوب بجوشانند
و دران نمک حل کرده صاف نموده بنوشند و این طریق اسهال و تنقیه آنست از آنچه اسهال کنند و اگر فصد واجب گردد فصد کنند و تقویت جگر و معده
نمایند و اگر سبب این اسهال کثرت انصباب اخلاط سوداوی بسوی معده باشد بر طحال محاجم نهند تا آنچه ازان بسوی معده و امعا میرسد منحبس گردد
و بعد ازان تدبیر بچیزی که لطیف مقوی باشد مثل این ترکیب باید کرد بگیرند انار دانه ده درم امین سرخ بریان دو درم زرنباد بریان کهربا تخم سداب
تخم ریحان هر واحد یکدرم و ازین سفوف ساخته سه درم بدهند و ایضاً بگیرند انار دانه و مویز سیاه و سبک و آسیا نمایند و شیره او برآورده صاف کنند
و اندک نمک صعتر آمیخته بدان نانخورش سازند و اگر بقوی تر ازین حاجت آید بگیرند کندر و سعد و جوز السرو و سماق و اقاقیا هر یک یکدرم و شربت آب کهنه
صرف بخورند و جمعی جا در ترکیب نانخورش مذکور وزن انار دانه ده استار و مویز نیم من نوشته و گفته که سرد و ... بجوشد و ... آب ... صاف کنند

علاج اسهال معوی رطوبی

اگر مادی باشد تنقیه از مسهل بلغم و حب ایارج کنند و ایضاً مسهل بلغم چون ایارج فیقرا و حب صبر خورند و بعد تنقیه اگر اسهال باقی باشد برای نشف بقیۂ
رطوبت سفوفات و اقراص مجففه قابضه مثل سفوف حب الرمان و قرص طباشیر و قرص گلنار بکار برند و هر چه در علاج اسهال معدی رطوبی گذشت استعمال نمایند و
مصطکی و طباشیر با گلقند یا آمله مربی مفید بود و سفوف یهودی ماشه خورده شیره بادیان نه ماشه و افیون و زیره سفید هر یک چهار ماشه الائچی کلان پنج عدد
قرنفل دو ماشه شربت خشخاش و گاوزبان هر یک یکنیم توله دهند یا سفوف سفیدیا تا نه ماشه بشیره بادیان نه ماشه و الائچی پنج عدد و لعاب حلبه و کتان
و کوزه هر یک سه ماشه کندر بریان سه ماشه پاشیده مصطکی سه ماشه قرنفل گل سرخ بادیان هفت ماشه در شراب کهنه ضماد کنند غذا
کباب تیهو مرغ و کبک و تیهو دهند و اگر دارچینی مرکی افیون جند بیدستر برابر گرفته و بقدر فلفل حب ساخته چهار پنج حب بخورند مجرب است و تشنگی
دیگر نفع تمام دارد و هر چه قطع باشد مفید است و این طلا سود دارد سعد سنبل تخم کرفس هر یک چهار درم زعفران مصطکی هر واحد یکدرم بگلاب
سائیده طلا نمایند و نیکوترین غذا گوشت طیور است خاصه کباب با مصالح موافق اما اگر تپ بود گوشت ندهند و اگر رطوبت سازج باشد اقراص
و سفوفات قابض و نشف و سویقها دهند و روغن گل بر امعا بمالند و اغذیه موافق یا سبس بخورند و گر او مفرده و مرکبه بوده باشد در رطوبت
مجففات مثل پوست بیرون پسته و عود عرقی و پودینه خشک و زیره سفید و آمله خشک و صندل سفید و بیستر نافع و اگر برودت نیز باشد عود عرقی و دانه الائچی
سفید بادیان انوخریو دینه خشک سفید و سویدی بیلو سیاه که زهر و شرابی و تعلیقا و شربت دارچینی و کذا پوست خشخاش چینی بجوشانند تا مهرا شود و صاف کرده
با شکر بقوام شربت آرند و کذا شربت پوست خشخاش صبح بنیم درم با آب سرد و مثل او وقت خواب و کذا امتصاص امرود چینی هر واحد از اسهال مزمن مجرب است
و از حکمای دیگر نقل کرده که شربت نقل مکی باریک سائیده و آب آهن تاب عذبه و خشخاش سوده بشراب کهنه قابض بشربت بلع کردن و مثل شرب عزان که آن
نوع سفید از ... ریقیون سفت بشربت به و لادن بشراب کهنه عصاره ... و گل لالی و اکل زعرور سفید و شربت مرغ گاو آهن تاب و طبیخ بیخ بنطافلن
و عصاره عصی الراعی با خشک او سائیده و با قلا پسته و آب جوشانیده با پوست او خوردن و اقماع گل سرخ و جفت بلوط و اقماع او و پوست درخت او
و خولان و بزرکتان بریان و تخم مرو بریان و خوردن شاهبلوط جدید و پنیر مایه و پنیر مایه جدی سه اثولوساتا و مقره دو درم در ... بنیم ...
یا در گلاب ... ساخته خشک کرده سوده و شربت آب طبیخ بیخ ینبوت تا نصف آب بسوزد و کذا اثمار او و کذا سویق ینبوت و اکل حالینت و طلع نخل
و دارشیشعان و رتنق و سویق آن و بیخ بیلوفر و تخم آن و شرب مازو سبز باریک سوده برآب سرد پاشیده و کذا یک مثقال ازان با آب سرد خوردن

وتخم حماض بابرگ آن جوشانیده بسماق خوردن وشرب عصارهٔ آس تنها وبروغن گل شراب قابض آمیخته وخشخاش سیاه بشراب واکل سفرجل مشوی
وتوت شامی شرح خام وپنج بادآورد وتخم آن وسند وسرو گلنار ومرزنجوش بادقلا وشرب آب برگ کاسنی صحرائی وطراثیث وزرشک وقنا وزرنباد وخوردن
پیچ بریان وآرد جو بریان وپوست انار ترش هرسه سائیده ودغاغره وکذا کهربا وتخم حماض بریان هر دو بقدر دو درم وکذا کهربا در بیضه که بسرکه جوشانیده باشند
آمیخته واقاقیا وبرگ قصاب جماز نخل وزردهٔ بیضه مشوی بسماق سوده وقفر الیهود وخرنوب شامی ورب وغبیرا ای بریان ودخن بریان جرلیش سرده پخته وکذا سویق
آن وبلیح وزرشک وسهمی بشیر تر قابض وگل ارمنی وگل کرم بری وعصارهٔ حی العالم وحجر قبطی وتخم حماحم بریان بروغن گل چرب کرده وآمله دو درم ونیم وپوست بیضه مرغ
باریک سوده سه درم خوب بریان کرده هر دو خوردن وکذا سماق مازو وپوست انار قرظ همه در بیضه آمیخته بریان کرده خوردن مجرب وتخم انگور بریان باریک سائیده
وجگر بز بریان بسماق خوردن واقماع بادنجان خشک کرده سائیده وتخم ثیل وعصارهٔ آن وطبیخ بیخ جل الغراب وسویق جامسه که آن با قلای قبطی ست و
برگ جنبه خشک مثل غبار سائیده دو درم خوردن مجرب بوصیر که برگ او سفید باشد وبیخ بوصیر که برگ او سیاه بود وبباسه وعصارهٔ لحیة التیس تنها وبشراب کهنه قابض
باجرم آن خشک سوده وکذا پوست انار باریک سوده پنج درم در آب آهن تاب بپزند تا مهرا شود وآرد سفیده گندم پانزده درم اضافه کرده عصیده پخته بشکر
دزیت الفاق خوردن وکذا مازو وسنبر وپوست انار مساوی مثل غبار سائیده در سرکه کهنه پخته حبها مثل فلفل سازند وهر روز از هفت حب تا بست حب
بخورند که مجرب ست وحکیم علی درین قرظ وطراثیث وحجفت بلوط نیز افزوده وخوردن قطات بریان بمرات وکبک بریان وشرب برگ شجر مصطکی واطراف
مرزم او جوش بلیغ داده وپنیر تازه بی نمک بریان کرده خوردن وحب المیسلبیده خوردن وکذا عدس مقشر بانشاسته بریان پخته وشرب وحقنهٔ حضض مکی
وکذا طلی وضماد بسر باف از زیتون بری وآرد جو وکذا دردی خمر محرق بر اسفل شکم وکذا برگ زیتون ومورد مساوی سائیده زیر ناف وکذا عصارهٔ برگ کرم
بزباف وتعلیق قطعهٔ اسرب بر شکم بالخاصیة وحقنه بطبیخ پوست رشاده هر واحد قاطع اسهال مزمن ست انوشدارو ی لولوی تالیف حکیم محمد هادی خان
مقوی اعضای رئیسه معده ودافع ضعف واسهال رطوبی وبواسیری را مفید شیر آمله منقی چهل و پنج مثقال مروارید ناسفته بسد محرق مغسول یشب سبز کهربای شمعی
سعد کوفی از هر یکی هفت مثقال عود غرقی خام طباشیر ساذج هندی سنبل الطیب گل ارمنی ابریشم مقرض هر یک چهار ونیم مثقال زعفران سه مثقال
عنبر اشهب یک مثقال شربت به شیرین شربت سیب شیرین هر یک بست مثقال عسل ونبات بالمناصفه سه وزن ادویه علی الرسم معجون سازند ودر نسخهٔ
دیگر [illegible] پوست کوکنار وپوست زرد اترج مصطکی رومی قاقله کبار هر یک سه مثقال جوز بوا دو مثقال مشک خالص نیم مثقال داخل ست جوارش
[illegible] گلنار هر یک پنج درم حب الآس سماق هر یک ده درم تخم حماض صمغ عربی هر یک بست درم عسل برعایت حرارت با قند [illegible]
[illegible] پوست انار قرظ طراثیث جفت بلوط مساوی کوفته بیخته در سرکه خمر بجوشانند تا [illegible]
[illegible] سازند خوراک یک درم تا یک مثقال ایضاً که برای اسهال مزمن عجیب ومجرب ست کندر نانخواه هر واحد پانزده درم مازو یکصد دو در آب برگ [illegible]
[illegible] ساخته پانزده حب بخورند حب عقص که در قطع اسهال سریع الاثر ست مازو چهار درم افیون دو درم نانخواه یک مثقال
[illegible] بخورند وسازند ویکی خورانند حب زرشک اسهال کهنه وزحیر را نافع ست وقتیکه تپ وحرارت نباشد [illegible]
مساوی کوفته بیخته بآب حب سازند شربت دو درم واگر افیون دو مرتبه افزوده با عسل کف گرفته معجون سازند ونیم درم بخورند مسمی بمعجون سبعه شود واسهال
[illegible] وزحیر که بی حرارت بود نافع بود ودر قطع تپ ربع بی عدیل ست وبهذا معجون ربع نیز گویند حب که اسهال مزمن باز دارد وپیچ وزحیر را نیز مجرب
[illegible] افیون [illegible] کوفته بیخته بقدر فلفل بآب حب سازند خوراک دو درم وگاهی جوز بوا کندر را اضافه کرده دو حب صبح ودو حب شام
[illegible] الفاد ایضاً نافع اسهال افیون [illegible] وزعفران برابر گرفته بقدر نخود حبها سازند شربت دو درم حب برای اسهال مزمن
[illegible] بروغن گل بریان کرده [illegible] حب الآس خبث الحدید هر واحد یکباشه [illegible] قرنفل درم الاخوین
هر یک [illegible] مرکی چهار باشه کوفته بیخته بعسل مصفی سرشته حبها سازند وبقدر حاجت خورند ودر بعضی نسخه راسن وپودینه هر واحد یکباشه نیز افزوده

دوائیکه بجهت اسهال بلغمی نافع بادیان تخم کرفس انیسون هر یک شش ماشه دریاو آثار آب جوشانیده صاف نموده شربت انار شیرین دو توله داخل کرده بنوشند
ایضاً برای زلق الامعا بارتنگ دانه هیل هر یک چهار ماشه سوده بعرق عنب الثعلب بخته شیره بادیان بریان چهار ماشه شیره زیره سیاه مدبر بریان سه ماشه
شربت شیرین دو توله داخل کرده تخم ریحان شش ماشه پاشیده بدهند ایضاً اگر در خواب اسهال شود سفوف مقلیاثا نیم ماشه خورده بالایش شیره دانه هیل
سه ماشه شیره زیره سیاه چهار ماشه عرق عنب الثعلب ده توله شربت حب الآس دو توله بنوشند ایضاً که اسهال رطوبی و پیچش و نفخ را نافع ست حب الآس
تخم کتان بریان هر یک دو و نیم ماشه کنوچه بارتنگ هر یک یکنیم ماشه بادیان حرف بریان هر یک یکماشه سائیده نصف آن در گلقند دو توله سرشته بخورند بالایش
عرق مناسب یا شربت مناسب بنوشند و نصف باقی وقت شام بخورند و گاهی بجهت اسهال کهنه رطوبی تخم گندنا یک ماشه و گاهی تخم بادروج یکماشه تخم ریحان
اسپغول مسلم هر یک یکنیم ماشه می افزایند و گاهی تخم بادروج و تخم خشخاش و صمغ عربی هر یک یکماشه عوض بارتنگ و تخم گندنا و بادیان میکنند و گاهی بالایش
برشعثا بقدر دو سه نخود در آخر روز میدهند که حابس قوی ست ایضاً برای اسهال بلغمی گلنار سه ماشه الایچی مع پوست هفت عدد بادیان نیم شت [illegible]
زیره سفید نیم شت دو ماشه در آب شیره کشیده شهد داخل کرده دهند ایضاً برای اسهال از مجربات استاد مرحوم بادیان زنجبیل هلیله سیاه پوست خشخاش
همه بریان نموده کوفته بیخته سه ماشه با آب بخورند سفوف هلیله که بجهت حبس اسهال مجرب ست هلیله سیاه بروغن گاو برشته یکماشه کوکنار برشته
یکنیم ماشه کوفته بیخته شکر برابر آمیخته با آب سرد بخورند و گاهی صمغ عربی بریان یکنیم ماشه افزوده نافع تر یافته شد سفوف قنب که بجهت اسهالات فائده
عظیم دارد و تجربه رسیده برگ قنب بریان زنجبیل نیم شت دار فلفل هر یک نیم مثقال مصطگی انار دانه بریان کشنیز خشک بریان هر یک چهار دانگ
صمغ عربی بریان یک دانگ پوست خشخاش بریان یک مثقال و یک دانگ کوفته بیخته هر روز یک درم با آب سرد بخورند معجون اسود که اسهال بلغمی را مع زحیر را
بغایت نافع ست افیون جند بیدستر میعه سائله بزر البنج زعفران مرمکی اسارون تخم کرفس سلیخه گل ارمنی گلنار مساوی با سه وزن ادویه عسل گرفته معجون
سازند خوراک نیم درم بار بیابی با آب سماق و در نسخه کندر و نانخواه و در نسخه دیگر بجای گلنار انیسون و سنبل الطیب داخل ست ذکر ادویه مفرده و مرکبه
مختاریه که نافع اسهال رطوبی ست خرما چون بریان کرده بخورند حابس اسهال ست خصوصاً با افیون در قطع آن مجرب دیگر مائین کوفته بیخته یک ماشه
با آب بخورند دیگر بن قهوه در رنگ مانند نخود بریان کرده کوفته بیخته بخورند که در حبس اسهال مجرب ست دیگر تخم سیب یک مثقال خوردن در اسهال
فرس مجرب دیگر کنار صحرائی در آوندگلی پر کرده دهن او بند نموده گل حکمت کرده در آتش بسوزند و یک کف دست صبح و شام بخورند بعدا خشکه با دال مونگ
دهند نافع اسهال ست و پوست عدس مقشر بریان نیز قابض اسهال ست دیگر دو دهی خر در آب شیره بر آورده یک پیاله بنوشند مفید اسهال ست
و کذا شیر بیگه اگر در سوراخ ناف پر کنند و گرد ناف نیز از آن طلا نمایند دیگر تخم تمر بریان کرده شش ماشه با شهد برابر آمیخته بخورند اسهال بلغمی را
نافع ست دیگر آمله در روغن زرد بریان کرده با آب سائیده گرد ناف ضماد نمایند و قدری افیون در آب ادرک حل کرده دو سه قطره در ناف
اندازند دیگر شیر درخت گولر بقدر یک ماشه بخورند مفید بود دیگر آماه را در چغرات ترش سائیده گرد ناف حلقه او ساخته آب ادرک دران پر کنند
و زمانی بدارند در حبس اسهال عجیب النفع ست و کذا پوست درخت انبه در سرکه سائیده و یا گوند درخت کنار سائیده بر ناف طلا کردن حابس
اسهال ست دیگر مغز تمر کینه بریان کرده خوردن دافع اسهال ست دیگر حب قابض سوچرس گل داوه مغز تخم انبه مصطگی گل ببول
خشک انبه مغز خسته جامن گلنار بیل گری سعد طباشیر انار جی تلخ مساوی کوفته بیخته با آب کوکنار بقدر کنار صحرائی حب سازند و همراه آب برنج
ساٹھی یک حب دهند ایضاً انار خام در گل پیچیده در خاکستر گرم نهند تا پخته شود گل دور کرده انار پخته را صلایه نمایند پس صمغ عربی بریان
آمله بیل گری بریان نانخواه هر یک دو ماشه افیون زرنباد هر واحد ماشه سائیده آمیخته حب بقدر نخود بندند بجوان حسب مزاج دهند و طفل را یکی صبح
و یک شام خورانند ایضاً مغز بیل بریان زرنباد صمغ عربی بریان آمله افیون هلیله سیاه بریان مائین تخم مونیه بریان نانخواه گیرو
گلنار برابر سائیده بقدر نخود حب سازند خوراک بدستور ایضاً حب قابض که مکرر بعمل آمده یکهان بیدال بیل گری نرکچور آمله

افیون گیرو برابر سائیدہ بقدر نخود حب سازند و یک صبح و یک شام دہند ایضاً حب شدید القبض مویز مع تخم ہفت عدد خستہ ابنہ کہنہ
یک دانہ افیون نیم ماشہ کوفتہ بیختہ بہم سرشتہ ہفت حب سازند و یک حب ہر روز بخورند حب ہندی کہ در حبس اسہال قوی و مجرب ست سہاگہ بریان
یک حصہ شنگرف دو حصہ افیون چہار حصہ باریک ساختہ نصف آن بعسل سرشتہ قدر فلفل حبہا سازند و نصف دیگر را در آب لیمو حب کنند پس اگر اسہال
در شب زیادہ شود حب عسلی دہند و اگر در روز غلبہ کند حب لیمونی دیگر رال و مغز بیل و گل سپیاری و خرما و سونف ہر واحد یکدرم و نیم کوفتہ بیختہ پنج حب سازند
کہ اسہال و پیچش را مجرب ست دوائیکہ اسہال کہنہ را مجرب ست زنجبیل بادیان بیل گری رال سعد کوفی گل داوہ ہر یک دو ماشہ سودہ اسپغول شش ماشہ
درست آمیختہ بخورند و بالائیش باتنگ چہار ماشہ دانہ ہیل سہ ماشہ سودہ بآب نخیتہ شیرہ حب الآس و کشنیز خشک ہر یک چہار ماشہ زہر مہرہ سودہ یکماشہ
بجای شیرہ ہی داخل کردہ بنوشند دیگر پوست بیخ عشر خبث الحدید ہر واحد نیم رطل قنب دو رطل بگیرند و اولاً پوست بیخ عشر را بآب شستہ خشک نمودہ
باریک بسایند و بشیر عشر منقعہ و مبند پس سائیدہ قدرے در دیگ فرش کنند بعدہ خبث الحدید سودہ نصف فرش نمایند پس قنب فرش کردہ نصف
خبث الحدید فرش سازند بعدہ باقی پوست عشر فرش کردہ ظرف را محکم نمودہ یکشبانہ روز بران آتش افروزند خوراک آنچہ در سہ انگشت آید ہر روز بخورند کہ برای
اسہال مزمن مجرب ست ایضاً زیرہ سیاہ بریان مغز خستہ ابنہ بریان بیل گری بریان مساوی کوفتہ بیختہ ہموزن نبات سفید آمیختہ از نہ ماشہ تا یک تولہ
بآب سرد خوردن در حبس اسہال مجرب بعضی اطبا ست و تحسین مغز خستہ جامن مغز خستہ ابنہ مغز تخم کونچ زنجبیل سلیخہ گلنار گل سپیاری مساوی کوفتہ بیختہ سفوف
کنند خوراک از درم تا دو درم حسب مزاج سفوف شہر حل برای اسہال از ہر نوع کہ باشد نافع نوشتہ اند دانہ زیرہ سفید بریان بادیان ہر واحد شش درم
خبث الحدید مدبر سبز کہ صمغ عربی ہر یک چہار درم گلنار سویز مع تخم جفت بلوط مصطگی ہر واحد سہ درم موچرس پوست بلیلہ بریان آملہ بریان بیل گری
سعد کوفی تخم شبعل دار چینی جوز بوا ہر واحد دو درم طباشیر زعفران ہر واحد درم نبات برابر ہمہ کوفتہ بیختہ سفوف سازند شربت از یکدرم تا سہ درم
بآب سرد دیگر جائفل مغز تخم انبہ کہنہ مغز بیل بقدر مناسب گرفتہ افیون قدری داخل کردہ بر شکم طلا نمایند کہ اسہال باز دارد و بعضے مغز تخم جامن عوض
جائفل آمیختہ بر ناف می چسپانند دیگر مغز بیل آملہ خستہ جامن ضماد کنند کہ بغایت نافع ست ایضاً حب شنگرف کہ قابض ست شنگرف قرنفل
افیون ہمہ مساوی یک یک ماشہ نبات چہار ماشہ بقدر ماش حب سازند خوراک یک حب ایضاً لودھ بیل گری خرما ہر یک چہار درم افیون درم
بآب کوکنار بقدر فلفل حب سازند شربت از یک حب تا دو حب ایضاً افیون درم قرنفل درم ہلیلہ سیاہ دو درم بقدر فلفل حب سازند شربت یک حب
ایضاً حب قوی القبض و نافع اسہال سوختہ گیرو ہر یک نیم تولہ مردار سنگ مساوی ہر دو سائیدہ بقدر نخود حب بندند و یکی صبح و شام خورند دیگر
زنجبیل بریان مائین لودھ افغانی رال سفید گل داوہ اندر جو شیرین بیل گری موچرس تخم انبہ خرمای بریان فلفل گرد کوفتہ بیختہ حب بندند کہ نافع اسہال ست
ایضاً نبات بریان برگ کنار زرشبا دبراہ سائیدہ حب مقدار نخود بندند ہر دو وقت دو حب خورند دیگر تخم گلنار گل سپیاری مساوی سفوف کردہ
بآب موافق مزاج خورند کہ نافع اسہال ست ایضاً سفوف کشنیز کہ در قطع اسہال مجرب ست و اسہال دموی را کہ بی سدہ باشد نیز فائدہ میدہد
خستہ جامن سوختہ خستہ انبہ سوختہ پوست گردگان سوختہ کنار سوختہ شاخ گوزن سوختہ قنب بریان کوکنار بریان سونیز بریان ہر واحد [illegible] درم کشنیز سیاہ
بادیان انار دانہ کشنیز تخم حماض صمغ عربی نشاستہ زیرہ سیاہ زیرہ سفید تخم خرفہ زنجبیل صندل تانبا تخم ریحان ہر واحد بریان و تخم خرفہ را درست دارند
ہر یک دو درم گل دیاوہ [illegible] ماج آملہ مغز بیل گری رال کتھ سفید کتیرا مغز تخم کونچ پوست الائچی گلنار زرشبا دگلنار ہر واحد نیم درم سفوف سازند
خوراک تا دو مثقال بآب دیگر زنجبیل بادیان رال خرمای بریان ہلیلہ سیاہ زیرہ دخوں بریان مغز بیل گری مساوی سفوف سازند کہ نافع اسہال ست
دیگر زنجبیل بریان گل داوہ موچرس [illegible] دو مساوی سفوف ساختہ یک تولہ بخورند نافع اسہال بلغمی ست ایضاً سفوف قابض مجرب نخود بریان یکقسم
لسکل موش ہر واحد یکدرم کوفتہ بیختہ سفوف سازند اگر قوی مزاج باشد پنج شش ماشہ والا چہار ماشہ بدہند ایضاً بیلگری خس موچرس کشنیز مساوی کوفتہ
بیختہ بآب بشستہ [illegible] سفوف بادیان بریان مغز تخم انبہ کہنہ مساوی شکر کہنہ برابر ہر دو بقدر نیم درم خوردن نافع اسہال ست

ایضاً مطبوخ برای دفع اسهال مجرب ست سگند بالنگو مازو پوست کبر اقیتون نانخواه سنبل گری زنجبیل بوده گلو مرکب یک نیم باشد در یک آثار آب بجوشانند
تا نیم پاو باند مصافی کرده سرد نموده بنوشند و هفت روز بعمل آرند **اقوال اکابر** شیخ میفرماید که علاج زلق الامعا قریب از علاج زلق المعده و مناسب است
و معده کاک شربه و ضماده و قوانین که باین موضع اولی ست وارد میکنیم و قانون برای صاحبان زلق الامعا لیکن آن از قرحه نباشد آنست که ادویه قوی
مالادویة القابضة مسخنه شربا و ضمادا مخلوط سازند وادویه که اعانت طبیعت و تقویت روح نمایند مثل تریاق فاروقی و مثل امروسیا و آثاناسیا استعمال کنند
و باید که مدرات بعمل آرند که آن درین علت قوی النفع ست و اگر دلائل بر کثرت بلغم دلالت کنند باستفراغ آن اشتغال ورزند و اگر ادویه مستعمل القی
گاهی سبکی مثل خربق احتیاج افتد و اما استفراغ ماده این عرض القی سبب ردی است و کم ست که بلغم نازل بسوی امعا را خارج کند
آب نباید نوشید و اگر بنوشند جائز نیست که گرم بنوشند و شراب کهنه رقیق صرف اندک ایشان را نفع کند و آنچه مخالف این باشد مضر بود
خواهند مثل سویق شعیر یا سویق قسب یا سویق خرنوب و سویق انار دانه و سویق کنار و سویق کشنیز کنند و کشنیز در جمیع اسهال معدی قوی النفع
و از مرکبات جیده برای ایشان باترنگ و انیسون هر واحد یکدرم پوست انار دو درم الافیون هر واحد نیم درم و این یک شربت ست باید که بشراب عفص
بخورند و اگر در ایشان تپ باشد با آب باران دهند و آن مرکبات نافعه جوارش عفص و جوارش کندر و جوارش سفرجل و خرنوب ست و از اضمده مثل
ضماد بزر کتان مع خرما نافع ست تقویت دهند مثل آبیه با شبث رطب طراثیث و اقاقیا و گلنار و مصطگی و گل سرخ و صمغ و آس اجزاء مساوی بگیرند
و گاهی ازین ادویه بموم و روغن مصطگی یا روغن سفرجل یا روغن گل مرهم ساخته میشود و مثل ضماد انطولوس و ضماد ورد ابوس و ضماد قوقل اگر حرارت
باشد و این دوا برای زلق رطب نیکوست و مثل غذا بود بگیرند زیتون سیاه و جوشانیده با تخم و بباید و پوست انار و فلفل سفید و زیت انفاق
دران آمیخته با نان بخورند و باید که با قوابض بارد که درین استعمال کنند مصطگی و کندر آمیزند و اگر تحمل باشد فلفل مخلوط کنند و چون اسهال زمانه
مزمن گردد و قوت قریب سقوط باشد پس واجب درین آنست که ابتدا بتبدیل مزاج و تسخین آن کنند و مریض را حسب احتمال و ریاضت کنانند و در حمام
داخل کنند و غمز لطیف کنند و طلا سیر بدن او دلک کنند بعده در حالی که آن خوابیده باشد و راست نباشد بلکه سرین او بلند تر از اعضای فوق او باشد
اندک ماء اللحم قوی مخلوط بشراب قابض فم کعک خشک بنوشانند و اگر قوت و مزاج او تحمل باشد عقب او چیزی منفذ مثل اطریفل اندکی فوذنجی دهند تا تغذیه
و چون این عمل کنند چگونه چیزی ازین غذا جذب کنند و بدان تقویت یابد و اما سائر اصناف اسهال معدی و معوی که سوای زلق باشد علاج اکثر آن قریب
از علاج زلق ست اگر سبب او بلغم باشد علاج بچیزی کند که مخرج بلغم باشد از مشروبات و حقنها کنند اگر بسیار باشد بعده بدانچه قبض کند و تسخین مستعمل نمایند
علاج کنند و از آنچه این را صالح ست جوارش حب الرمان بکمون و جوارش خوزی و قرص افاویه ست و اگر بلغم زجاجی باشد از مثل قرص
نباشد و از سفوفات مسخنه از انجدان و نانخواه و زیره در سرکه تر کرده بریان نموده و تخم کتان بریان و سک گلنار و کرویا و کندر
مشابهه واجب کند بدهند و اگر سبب او ضعف قوی و سوء مزاج باشد بعلامات سوء مزاج دریافت کنند اکثر سوء مزاج رودها مشارک سوء مزاج
معده بود و علامتش علامت این باشد پس اگر ضعف در ماسکه تنها بود یا برودت باشد بجوارش خوزی و باین جوارش امن منتفع شوند بگیرند تخم
زیره بسرکه تر کرده بریان نموده نانخواه کرویا مرزنجبیل کندر بریان قاقله تخم مویز مساوی کوفته سفوف سازند شربتی تا سه درم و اگر در اینجا
باشد تخم ریحان و تخم سداب داخل کنند و این مرکب بعض اطبا درین باب بسیار فائده دارد بگیرند زنجبیل و دار فلفل انیسون و دار فلفل قاقله هر واحد دو درم
نانخواه تخم کرفس هر واحد چهار درم سلیخه قصب الذریره سعد عود خام هر واحد سه درم و نیم سک پنج درم زعفران چهار درم قرنفل
سه درم و سدس آن حب الآس بیست درم اقراص سازند شربت بمقدار مشابهه و دران قرص هر ماخذ نفع کند خصوصاً اگر قوت دافعه
نیز ضعیف باشد و ایضاً دران ضمادهٔ مسخنه مذکوره نافع بود و اگر با ضعف دافعه بود با سنتین مخلوط سازند و اگر ضعف در ماسکه بسبب برودت
یا حرارت باشد قوابض مذکوره در اول باب حار و بارد استعمال کنند و اگر دافعه نیز ضعیف باشد سفوف خبث الحدید بجوز بوا در شربت نفع

و احفظ دہ بحسب ادویہ استعمال کنند مصنف کامل گوید کہ اگر زلق الامعا بسبب رطوبت لزج باشد باید کہ تدبیر او بادویہ و اغذیہ محرش معدہ و مجفف
رطوبت لزجہ کہ دران قبض باشد مثل جوارش خرنوب و جوارش سماق و خوزی و سفوفات قابضہ و حب المسک و طبیخ خبث و مانند آن کنند
و این سفوف نافع ست گلنار حب الآس سماق قرظ طراثیث ہر واحد پنج درم بلوط و بریان در سرکہ سرد کردہ پوست انار ترش کہنہ نانخواہ تخم حماض
خرنوب نبطی تخم مورد جفت بلوط ہر واحد دو درم زیرہ کرمانی کہ شبانہ روز در سرکہ تر کردہ بریان نمودہ سہ درم مصطگی سنبل الطیب سک عود ہندی ہر واحد
یکنیم درم ہمہ را جریش کوفتہ دو درم صبح و شام قدر سہ درم بشربت آس بخورند کہ بسیار نافع ست و مجرب این کرد مرد درین علت بالغ النفع یافتم
و ایضاً انار دانہ بریان حب الآس بریان ہر واحد دہ درم سماق خرنوب نبطی و شامی بلوط بریان مقل کی تخم مورد ہر واحد پنج کشنیز بریان زیرہ کرمانی
در سرکہ تر کردہ بریان نشاستہ ہر واحد سہ درم اقماع الرمان حماض بریان سنبل الطیب مصطگی سک سعد عود ہندی قرفہ ہر واحد دو درم جریش کوفتہ
ہر روز سہ مرتبہ بقدر حاجت با میبہ ممسکات رب آس مخلوط بخورند و این سفوف مقلیاثا کہ از تالیف من ست درین باب نافع ست ہلیلہ کابلی و ہندی
و بلیلہ و آملہ ہمہ در ریت بریان کردہ ہر واحد پنج درم زیرہ کرمانی در سرکہ تر کردہ بریان نمودہ حب الرشاد تخم گندنا ہر واحد ہفت درہم تخم کرفس
انیسون ہر دو در سرکہ تر کردہ چہار درم مصطگی قرنفل قاقلہ عود ہندی سنبل الطیب ہر واحد دو درم سعد سہ درم ہمہ را باریک سائیدہ صبح و شام بقدر حاجت
بخورند و این حب نافع زلق الامعا ست مجرب اقماع رمان حماض بانرو سبز ہر واحد چہار درم نشاستہ کندر جفت بلوط ہر واحد یکنیم درم ہمہ را باریک سائیدہ
در سرکہ تند خوب بجوشانند تا آنکہ سرکہ خشک گردد و منعقد گردد و حبہا بقدر فلفل سازند شربتی از درم تا مثقال و این حب نیز مجرب ست نشاستہ کندر بانرو
پوست انار ترش قرظ طراثیث جفت بلوط کزمازج خرنوب نبطی ہر واحد دہ درم سک المسک عود ہندی قاقلہ بسباسہ ہر واحد یک درم خبث الحدید
در شراب ریحانی سہ روز تر کردہ در سایہ خشک نمودہ بریان ساختہ مثل ہمہ ادویہ باریک سائیدہ بآب سماق سرشتہ مثل فلفل حبہا سازند شربتی
یک مثقال و این قرص گلنار نافع زلق الامعا ست گلنار بزرورد تخم حماض ہر واحد سہ درم سماق بانرو سبز عصارہ لحیۃ التیس اقاقیا کندر ہر واحد
یکنیم درم زعفران نیم درم باریک سائیدہ بآب آس رطب سرشتہ قرص سازند ہر قرص وزن درم و یکی ازان با میبہ ممسکات بخورند و باید کہ تضمید معدہ
و شکم صاحب این علت باین ضماد کنند گل سرخ گلنار سماق صندلین ہر واحد چہار درم قرظ طراثیث جفت بلوط نشاستہ کندر بانرو سبز اقاقیا ہر واحد
دو درم ہمہ را باریک سائیدہ بموم سرد روغن ناردین گداختہ آمیزند و ضماد نمایند و درین ضماد اضافہ نمایند قنبیل و سک رامک و عود ہندی و سنبل الطیب
ہر واحد یکنیم درم سعد قصب الذریرہ ہر واحد سہ درم و اگر خواہند ادویہ را بآب آس یا میبوسن یا بشراب ریحانی یا بفقوح و مانند آن حلول کنند
و ایضاً از نقل کسعد سنبل مصطگی سلیخہ اذخر اسارون ہر واحد سہ درم جوز بوا خرنوب نبطی و میعہ عود ہندی حماما قسط تلخ بسباسہ کبابہ
قصب الذریرہ ہر واحد یک درم سک لادن زعفران مر ما زو زرنباد ہر واحد یکنیم درم اقاقیا عصارہ لحیۃ التیس اکاکیا و سبز سوراخ گلنار گل سرخ
ہر واحد دو درم ہمہ را باریک سائیدہ بآب برگ آس و میبوسن و بفقوح با قدری روغن ناردین سرشتہ بر معدہ ضماد نمایند و غذای صاحب این مرض لحم طیہوج یا
مثل کباب تیہو دراج و قطا معمول بسویق تخم مرو و آب کہ دران زرشک خیسانیدہ باشند و محشو با بزرہ انہ و سداب کرفس و کرویا و زیرہ و کشنیز خشک و نانخواہ بمویز و انار دانہ
و حب الآس و کشنیز خشک و زیرہ و دار چینی و خولنجان ابسازند و صاحب این علت امر بآرام و سکون خواب کنند لاسیما بعد غذا کہ این عطف حرارت بسوی
داخل بدن کند و رطوبت را فانی سازد و جاذب و ایلاقی می نویسند کہ زلق الامعا کہ سبب آن رطوبت لزج باشد و ثقل را ابلغ اندو قوت ماسکہ ضعیف کند
این مرضی ست کہ معدہ و امعا را بسیار انقد و قوت ماسکہ ہر دو ضعیف گردد و آنچہ در علاج اسہال معدی طوبی مذکور شد علاج این ست اما اول امعا را
بایارج فیقرا و حب صبر پاک باید کرد پس شربت افسنتین و سکنجبین عنصلی و میبہ و قند لیقون بکار برند و جوارش خرنوب آب عوسج و جوارش سماق
با حب لوبیا استعمال نمایند و جوارش خوزی بشربت مورد سود مند بود و این دوا نافع ست سک رامک مصطگی تخم کرفس زیرہ کرمانی بسرکہ تر کردہ بریان
نمودہ حب الآس گلنار ہر یک پنج درم انار دانہ ترش بریان کردہ دہ درم ہمہ را کوفتہ بیختہ سہ درم با میبہ بکار برند و این ضماد نافع ست و نسخہ این ضماد

که در قول مسیحی در علاج اسهال معدی رطوبی گذشت و دران شب یمانی ست لیکن درین نسخه افیون و بزر البنج هر یک چهار درم عوض بیخ لفاح آورده
و طباشیر هشت درم هم افزوده اند و گفته که بر شکم طلا کنند و بگذارند تا خشک شود و از خود فرو ریزد اگر تپ باشد یا نباشد سود مند ست و از پس آن این
ضماد افسنتین بکار برند و نسخه آن همان طبیخ افسنتین ست که در قول مذکور هانجا مذکور شد و این ضماد سک و زعفران هر یک درم اشنه ده درم مصطکی
هفت درم سعد بیخ درم قصب الذریره ده درم رامک شش درم کرفس بیخ درم حب الآس ده درم مازو ده درم کوفته بشراب قابض سرشته بر شکم نهند و اگر
قبل از ضماد مذکور بادروشبانگاه ده درم با مبیخته بخورند سود مند بود و طعام کنجشک بریان کرده و کباب تدرو و تیهو مطنجن کرده و میان او زیره کرمانی و دارچینی
و کشنیز و سماق و انار دانه و کرفس و پودینه و سلاب پر کرده سازند و بیست کنار و پست انار دانه سود مند بود و شربت فواکه اگر از امرود و سیب
و زعرور و حب الآس و کنار و سماق و انار دانه نیز سود دارد و حمو گوید که تنقیه بدن از رطوبات فاسده بقی نمایند و هر صبح جلاب با تخم شبت و تخم خربزه و
عسل در آب جوشانیده بنوشند و قی کنند بعده با غذیه مخشنه معده و امعا مثل مزوره سماق و انار دانه تغذیه نمایند و سفوفات قابضه دهند و صرف عنایت
تخشین معده و تجفیف رطوبات آن نمایند و این سفوف نافع معده و امعاست آنرا در درشت کردن معده و تجفیف آن نفع بلیغ ست و نسخه این
همانست که در قول مصنف کامل اول مسطور شده و سفوف مقلیاثا و حب که دران خبث الحدید ست نیز در قول مذکور گذشت میر عوض نوشته
که اگر سبب زلق امعا آمدن رطوبات بلغمیه باشد علاجش نخستین قی آوردن ست بطبیخ شبت و تخم ترب با بوره ارمنی و عسل بعده از آن گلنگبین
سی درم عناب تمر هندی هر کدام پانزده درم سداب انیسون تخم شبت هر کدام هفت درم همه را در چهار صد درم آب بجوشانند تا به پنجاه درم رسد
صاف نموده بنوشند تا سه روز که از مجربات ست آنگاه مربای زنجبیل و مربای جوز و جوارش عود و جوارش عنبر و جوارش مصطکی بدهند و این سفوف را
سدیدی می ستاید کزمازج یک مثقال کشنیز خشک بریان هر کدام یک درم مصطکی انیسون کندر سنبل الطیب هر کدام نیم مثقال طباشیر الک هر کدام
ربع مثقال کوفته بیخته ده درم از آن با گلنگبین استعمال کنند و مادام که باعث ضعف نگردد هضم را بجوارشات حاره تقویت دهند و چون مرض
بطول انجامد و ضعف و نقاهت پدید آید برشعثا و مثرودیطوس و تریاق بزرگ و شربت حب الآس و شربت انجبار علاج کنند
و این سفوف از تحشیه ترکیب داده برای تقویت هضم و انعاش قوی و اصلاح غذا و تحلیل ریاح غلیظ مجرب ست پوست ترنج یک جزو و نیم کرویا
یک هفته در سرکه تر کرده در سایه خشک نموده یک جزو انیسون و عود هندی هر کدام نیم جزو مصطکی ربع جزو شکر بوزن جمیع و اگر خواهند
زنجبیل سعد هر کدام ربع جزو سنبل الطیب صندل هر کدام ثمن جزو اضافه کنند و این تصرف از انطاکی ست و در بعض نسخ انیسون حذف کرده
و در بعضی مشک افزوده اند و در اسهال گل مختوم و در کثرت خون کهربا صمغ عربی بریان و کهربا مثل مصطکی بیفزایند شربتی یک مثقال و این سفوف
نیز زلق معده و امعا را مجرب ست و نسخه آن همانست که در قول مصنف کامل اول مرقوم شده غذا قلایای مزوره و کباب بسماق و کشنیز در انجا
که پیچش نباشد و الا چون قوت قوی بود از گوشت و روغن اجتناب کنند و در صورت ضعف قوت کنجشک مطنجن با روغن بادام دهند و جلوس
بر صره نمک و جاورس و سبوس گندم و خشت گرم و تضمید بدهن المبارک که در فصل القوه گذشت سود دارد و ستر هندی گوید که سفوف مشترک درین باب
بصحت تجربه رسیده و خلق کثیر بعد از یاس ازین دوا شفا یافته بگیرند پوست بیخ سرخ که در وخال آن بود سه تا گل دهاوه ده درم تخم ریحان دو ماشه
افیون نیم ماشه کوفته بیخته با آبیکه در آن بیخ سرخ تر کرده باشند بخورند و این از یادداشت که مولف آن ضامن نفع آن شده و من از آن تاثیر عجیب دیده ام و
بیخ سرخ را در هندی کاموه گویند طبری گفته که زلق الامعا که از رطوبات لزجه بود گاهی از اجتماع رطوبت منشه امعا و معده یا در یکی ازین هر دو
افتد و این غیر ازین رطوبت حادث نشود بلکه از رطوبات زجاجیه چون در معده و امعا کثرت پذیرد نوعی ردی از قولنج حادث شود و اگر رطوبات حاره
مالح بود از آن قولنج که با الم شدید باشد تولد کند و مراد از رطوبت منس آنست که حلو مثل آب شیرین مخالط با حموضت مانند آن باشد و علاجش تقویت
معده و امعاست و قبض طبیعت درین مرض در اول امر خیلی ردی ست بلکه واجبست که استفراغ این رطوبت بلطف حسب امکان کنند با شیافیکه

ورطوبت سفید رانید واز هیچ امن باشد و مختار اہل حران درین این حب معروف به حب زبیب است که زبیب کرویا نانخواه زیره کرمانی صعتر فارسی تخم کرفس از هر واحد دو ثلث درم
بلیله سیاه دو درم مصطکی سه درم صبر سقوطری مثل همه کوفته بیخته به آب برگ ترنج سرشته حبها سازند و چون طعام محمود بخورند و قوی الامعا باشند و سیران
امن از هیچ بود ازین حب نیم درم تا دو دانگ نفعه بخورانند تا امعا و معده او را ازین رطوبات غسل دهد و اگر خواهند کمیت این حب کم کنند تا عمل او
کمتر و برفق گردد و بر جمیع مصنفین کنانیش اثمیتی رفته است که اشاره بسوی حبس طبیعت باشیای قابضه بغیر استفراغ این رطوبات مجتمعه در امعا
و معده ننموده اند گویا که ایشان گمان کرده اند که زلق الامعا نمی باشد مگر از فساد طعام و در اجتماع رطوبت در امعا و معده سبب این علت در آنکه
با وجود وقوع سبب قطع مرض و مداوات او ممکن نیست فکر نکرده اند بالجمله چون رطوبات کم شود و آنچه از طعام خارج شود در رطوبات کثیر مختلط نباشد و از هیچ سیدا
گردد بدانند رطوبات بکلی ابتدا نموده و طعام اکثر از آنچه محتبس می ماند درین هنگام محتبس شده پس ربوب مثل رب غوره و سیب و به بدهند تا معده قوت یابد
و جرم او خشونت و قبض حاصل نماید و اگر انقطاع زلق با این تمام نشود سفوفات قابضه بخورانند و آنچه اقوی است در قطع زلق که از رطوبات نشسته باشد ترکیب
داده ام پیشتر سیب ترش و پسته کنار زعرور و پسته قابض ترش و سماق بریان و گل سرخ و تخم حماض زعرور کوبی بخته آن سوده و پسته غبیرا
برابر آن سیر بریان کرده اجزا مساوی بقدر دو یا سه درم با رب به و رب غوره بدهند و اہل حران را این شربت است در قطع زلق الامعا که از رطوبت باشد و یا از
بثور بعد از آنکه رطوبت تحلیل گردد و قوت پذیرد و دیگر بدهند رب به و رب غوره و رب ریباس و رب انار هر واحد مثل بوده آب حب الآس رطب در وقت
رطوبت او برآورده فصل تجمیع گرفته جمع نمایند و بجوشانند تا مثل عقو گردد بعده هر روز پانزده درم از آن بگیرد انگه سک و ثلث درم گل سرخ
سحیق بدانند را با طباشیر و زلق الامعای بردی هست و همچنین قرط و طرثوث بود و اوفق نافع باشند در زلق الامعا تخم سوسن و سفرجل و سویق
و رست و گاهی صاحب زلق الامعا را حدت در مزاج عارض شود پس هرگاهی که فصد او کنند احتیاج بدان نماید در زلق الامعا در ابتدا بالاتش و بعد از آن بدهند
سفوفی که بدن او را صلاح نمایند و مکیسا زد تا آنکه هلاک نشود و درین صورت واجب است که فصد نکنند و تسکین حدت و حرارت به آب سویق شعیر و جاورس
که با این طریق پخته باشند باید کرد که آب سماق غلیظ تر و قوی تر بقدر شود و برآرند اگر تر با پخته شود و از اسماق را در آب شب تر کنند و صبح مالیده صاف نموده
و در آن آب سماق دیگر یکبار دو روز کرده او دیگر بالیده و صاف کنند و همچنین سه مرتبه تکرار نموده و در آن جاورس مقشر و جو بریان کوفته تا کشانه زود نه
بجوشانند بعده خوب بجوشانند تا گداخته در آتش بپزند تا ثخین گردد و آنرا بخورند که قبض و تقویت معده و تسکین حدت مزاج کند و گاهی درین علت حاجت
بتنقیه معده افتد پس این قماز نمایند گل سرخ و قسب و حشفه هر واحد دو درم سویق جو بریان کرده دو درم بعد سحق بریان کرده دو درم کعک بغدادی بریان
سه درم را با کسک مصطکی هر واحد ثلث درم سفرجل برگ آس از هر واحد پنج درم همه را سائیده بر معده و شکم و هر دو پهلو ضماد کنند
و گاهی در آن حضض هندی و گل ارمنی و قشر رمان و صمغ توت یک از آنها بهم اجزا مساوی گرفته بر هم بر و با بابا بطلا میکنند و شرکسی نمایند تا آنکه خشک گردد
و از خود فرو ریزد و آبوبا سیر درین ضماد طلبین بیاطه و پوست شجر صنوبر و جوز صنوبر زیاده میکرد و ضماد دائمی شست بلکه ضماد مرتبه دیگر بران میکرد
و از آن محمود می شمرد و درین نوع امر بسیار نفع و معالجه بدان صواب می دانست و من امتحان این کردم و سریع التاثیر یافتم و علاجش آنکه بطعام کننده
اگر خراج او احتمال کند که در طعام او خردل باشد مضروب بماهی شور و تربت تناول کنند و عقب او تحریک نمایند که این تنقیه معده او بسهولت کند و
حفظ قوت او نماید و قطع ماده زلق کند و اگر اندک شراب عفص قابض بنوشند باک نیست اگر در اینجا مانع از تپ و تغیر مزاج نباشد تا معده او را
قوت دهد و حفظ قوت آن نماید و اہل بصره در شراب عفص اندک را یک جوش داده بر طعام می نوشانند و شرب او بر طعام جائز نیست بلکه استعمال آن
بر خلای معده نافع تر است و غذا لحم مطبوخ که آب آن سیلان کند در آب سماق و شراب عفص پخته پس کباب کرده بخورانند و منفعت ظاهر میکند
صاحب شفاء الاسقام گوید که از اغذیه که اسهال بلغم و زلق الامعای رطوبی را نفع کند هر طعام خفیف است مثل سویقهای غبیرا و انار دانه
و بلوط بریان و تخم حماض و زعرور جبلی و حب الآس و خرنوب شامی و کنار و کشنیز بریان و سیب ترش و به قابض ترش امرود قابض جو و گندم و بادام

بریان و فندق بریان چون هر واحد را بعض حبوب قابض مثل جاورس مقشر و برنج بریان خیر معمول خصوصاً سرخ ازان چون بشکم گرده تربکار برند و مطبخات و قلایا می متخذ از لحوم خفیفه و بهتر آنست که شوربا می آنها در بارد استعمال کنند و از لحوم آنها اجتناب نمایند و اگر از لحم چاره نباشد حیوان محلله بسبزه شوربه دیده و از ان جاله و آنچه شدید لیبس باشد بخورند و از فربه و رطب پرهیز ند و از بقول کرفس و گندنا و کشنیز و نعنع و فوتنج و بادیان و شبت و سداب و هرچه مدربول باشد صالح ست و از فواکه بسبز ی و قسب و حب الاس و خرنوب شامی و غبیرا ست و آزاد باز بسنبل و کمون و نانخواه و خرول و جوز بریان ست

علاج اسهال معوی بثوری

و بعضی این نوع را اسهال قلاعی نیز گویند بنابر از وم حدوث بثور و رسری و دهان و زبان آنرا السبب بخره صاعده از امعا بسوی آنها و گویند که این اسلم انواع اسهال معوی ست چون علاج ابتدای آن تدارک کنند و اما در آخر سیح یا قرحه آرد و دران هنگام صحت نیابد یا بجلا اول فصد باسلیق کنند و چار تخم در روغن بادام چرب نموده بگلاب بخورند و ادویه مغریه مانند صمغ عربی و نشاسته و کثیرا بریان نموده همراه لعاب بهدانه و لعاب ریشه خطمی در گلاب و عرقیات دیگر مبرد و روده چار تخم بروغن بادام چرب کرده یا شیده بنوشند غذا لیست جو و برنج یا عدس بروغن بادام تناول کنند و گویند که اگر ضرورت بینند مسهل صفرا از هلیله وغیره بدهند و قرص طباشیر قابض با شربت خشخاش بخورند یا طباشیر کثیرا کهربا گل ارمنی گلنار یکماشه سوده با شربت سیب و انار دو توله لیسیده اسپغول ماشه در گلاب نیم پاو جوشانیده روغن گل نه ماشه داخل کرده با شربت خشخاش دو توله دهند و دیگر مبردات بخورانند چون آب سویق شعیر مطبوخ روغن گل آمیخته و سفوف لق الاسعا می بثوری و لعاب اسپغول مانند آن و حقنه مبرده مثل جو بریان و برنج و پوست خشخاش و تخم خطمی و تخم مرو جوشانیده صاف نموده روغن گل و صمغ عربی و نشاسته دران آمیخته و اشربه بارده چون شربت خشخاش و انار شیرین و شربت آس و مزان همه مفید ست و اغذیه لطیفه مثل برنج مطبوخ بعدس و روغن گل و مثل کبک کوفته بروغن بادام و یا بیست جو بدهند و از ترشی خالص پرهیز ند تا حرقت تیغ فزاید و مطلی آرد جو و گلنار و گل سرخ و صندل و پوست انار کوفته بیخته بآب سیب ترش و آب آس سرشته بر شکم ضماد سازند و اگر ماده بسیار بود دفع آسان باشد لفر باینده اگر شور بر سطح خارج روده باشد بعد فصد برای تسکین حرارت شیره کاسنی خرفه هریک ماشه شربت بنفشه دو توله بنوشانند و یا این دوا دهند طباشیر دو ماشه سبوس اسپغول چهار ماشه کفعال نموده بآب به و آب شاخ نرم انگور هریک هفت توله گلاب عرق کاسنی و عرق نیلوفر هریک چهار توله لعاب بهدانه ریشه خطمی هریک سه ماشه شربت نیلوفر و خشخاش هریک دو توله بدهند و ضماد از تراشه کدو گل نیلوفر برگ بید گل بنفشه گل سرخ گلاب هریک نه ماشه لعاب اسپغول هفت ماشه نمایند و کاسنی مسلوق و مزورات نیز ماش عدس معمول بآب غوره بخورند و با ضماد مبرده مرطبه مثل طحلب و تراشه کدو و آب برگ بید و برگ اسپغول و برگ بارتنگ و حی العالم و آرد جو بر شکم ضماد نمایند و دو چیاری سر مسکن بازنا اقوال حذاق شیخ میفرماید که اسهال کاین از قبل قروح امعا علاجش علاج قروح ست کثرت استعمال مجففات قابضه از ادویه باده مثل حصرمیه و سماقیه و بعلاج ذو سنطاریا که ذکر کنیم علاج کنند و اگر در اینجا سبب انصباب صفرا و تقریح آن باشد اولی آنست که تنقیه او در تابستان بلعق کنند و از طریق قروح استفراغ نکنند و اگر سبب دبلغم باشد احتیاج باخراج بلغم افتد بحقنه مخرج بلغم و تخفیف تسخین غذا کنند و از مشویات و قلایا می متخذ از لحوم خفیفه سازند و تقلیل شرب آب نمایند بعده اگر حاجت بقوی تر از آن آید مثل خربق ست سفید او برای معده و سیاه او بهر امعای سفلی کرده می باوجود آنکه استفراغ کند علاج قروح نیز ست مجوسی مینویسد که هرگاه زلق الامعا بسبب بثور و قروح باشد باقی قول او بعینه همانست که در علاج اسهال معدی از بثور و قروح در قول مولف جامع الامعا مسطور شد سید جرجانی و یوسف مینویسند که سبب این بثر ها و دمیدگی روده حرارت مزاج سبز و خلط صفرا بر روده ها بود بنوعی که انصباب آب گرم یا روغن گرم بر عضو آن عضو را بدباند بهر آنکه هم گرم باشد و هم تیز و هرگاه که مزاج را باعتدال باز آرند و صفرا از تن بیرون کنند زود بصلاح باز آید از بهر آنکه اسهال صفرا اسلیم تر از دیگر انواع و زود علاج پذیر ست و اگر مزاج بران حال بماند و هم بران گرمی آن ماده باز نایستد سحج و قروح امعا پدید آید و امید بهتری نبود و علاجش علاج اسهال معدی که از بثور معده باشد و علاج اسهال معدی صفراوی ست که مذکور شد و هر صباح نیم رطل بغدادی دوغ ترش از مسکه صاف کرده با گل سرخ و طباشیر و تخم حماض هر واحد درم کوفته

پخته باید داد و روغن سنگ تاب یا آہن تاب دہند و شیر بز با آب سماق آمیخته ہر یک نیم رطل بغدادی سنگ تاب کنند تا به نیم باز آید و سه اوقیه آب انار میخوش بلو بی [illegible] بدہند و چند روز بر ناشتا این بخورند و وقت خواب دو اوقیه آب غوره و یک وقیه آب انار ترش باندکی شکر بدہند و اگر آب غوره تنہا بی شکر دہند روا باشد و اگر طباشیر و تخم حماض و گل سرخ یا دی آمیزند بہتر باشد که یا روغن می آمیزند جائز بود و اگر مستعمل این ترشیہا نباشد ہر بامداد این سفوف طباشیر با یک اوقیه آب سفرجل دہند

سفوف طباشیر

تخم حماض بریان اسپغول بریان صمغ عربی بریان گل ارمنی طباشیر بسباسه سوای اسپغول ہمه را بسایند و بکار برند و کشکاب از کشک جو بریان و جاورس مقشر پخته بروغن گل و بی روغن گل سودمند بود و طعام جوزه مرغ و پایچه بره با آب سماق یا آب انار دانه پخته دہند و بجای آب شربت انار ساده یا آب پخته بنوشانند و ضماد از سبزی که بر سر آب ایستاده بود و بتازی طحلب گویند و آمد و تره و آرد جو و گلنار و گل سرخ و مازو و صندل و رامک و پوست انار با آب سیب ترش و آب سوده سرشته بر شکم نہند و موم روغن که از روغن گل و موم سفید سازند و آنرا با آب برگ بارتنگ و آب برگ خرفه و آب انار ترش و آب غوره بیامیزند بر شکم بمالند و اگر مواد بسیار باشد و قی ممکن بود و سخت صواب بود خصوصاً بر ناشتا با آب گرم و سکنجبین و اگر بر ناشتا قی نتواند کردن اول کشکاب بسیار پس آب گرم و سکنجبین خورده قی کنند و بعد قی ہر بامداد نیم رطل دوغ گاو با این سفوف الطین بدہند گل ارمنی گل مختوم طباشیر کہربا گل سرخ ہر یک [illegible] سه درم

سفوف الطین

ابن الیاس و خجندی گویند که فصد کنند اگر احتیاج آن باشد و قوابض ملطفه از اغذیه و سفوفات و اشربه قلیل الحموضت یا بی حموضت خورند و حقنہای مبرده بکار برند و ہر صباح رب آس ده درم یک مثقال قرص طباشیر قابض و یا مثقال قرص گلنار برب بہی خوش یا شیرین بنوشند و یا سویق جو چہار درم برب سفرجل دو درم یا تخم ریحان و بارتنگ و تخم مرو و صمغ عربی ہر واحد درم بریان کرده بگلاب آمیخته بروغن گل چرب کرده بخورند و یا بگیرند صمغ عربی و گل ارمنی ہر واحد درم بریان کرده با شیره تخم خرفه سه اوقیه بشربت آس شیرین کرده بدہند و این قرص نافع این علت طباشیر سفید گل سرخ نشاسته صمغ عربی تخم حماض ہر یک پنج درم ہمه را باریک سائیده بلعاب اسپغول سرشته قرص سازند شربتی یک مثقال و ایضاً بگیرند گلنار و عصاره لحیة التیس ہر واحد سه درم و گل ارمنی و تخم حماض ہر واحد چہار درم و کوفته بیخته با آب سماق یا با آب آس سرشته قرص سازند شربتی از آن یک مثقال با ده درم رب آس و این ضماد نافع ست صندلین رامک حضض پوست خشخاش گل ارمنی اقاقیا بالسوی سائیده با آب شاخ [illegible] یا با آب آس رطب یا با آب حی العالم سرشته ضماد کنند و غذا جاورس و برنج بریان بمغز بادام اگر با آن تپ باشد و الا لحوم طیور و فاخته کباب کرده و سویق عنبا [illegible] کنار نافعست و ایضاً تناول حب الآس رطب مفید و یا بگیرند شاه بلوط و حب الآس ہر واحد پنج درم کشنیز خشک بریان تخم حماض ہر یک چہار درم کوفته بیخته سفوف سازند و صبح و شام ہر مرتبه یک مثقال بخورند و از اثمار نافعه برای او شاه بلوط و حب الآس و غبیرا و زعرور ست و اکله بسفرجل و امرود و سیب کنند و اگر سبب او خروج بثور در سطح خارج امعا باشد علاجش قریب بعلاج نوع اول ست و چون ماده بسیار باشد و قی سہل بود ہر دو نوع را نافع بود و اگر مریض مستحق ترشی باشد شرب یک رطل دوغ ترش از سوست اوصاف کرده بسنگریزه یا آہن داغ نموده و بران بزر ورد و تخم حماض طباشیر ہر واحد نیم درم پاشیده نافع ست و بدل آب شربت انار ممزوج بآب یا بعرق کاسنی و عرق لحیة التیس دہند و ضماد و قیروطی ہمانست که در قول سید جرجانی گذشت ابوالحسن طبری گوید که بثور سطح خارج امعا را جالینوس ذکر نکرده پس اگر حرارت زائد بر حرارت طبیعیه باشد علاج بفصد و تسکین حرارت بلزوم ماء الشعیر نمایند و اغذیه مبرده مثل قطف و کاسنی مسلوق و کاہو و مزورات متخذ از کدو و آب حصرم و آب سماق دہند و فکر اسہال نکنند و تضمید احشا باین آبہا کنند آب جراده کدو و آب شاخ بید و برگ آن و برگ اسپغول و برگ بارتنگ و عصا الراعی و حی العالم برآورده در آن پارچه آلوده بر شکم و پہلو ہا گذارند قبل از غذا و از دخول حمام اجتناب کنند و اگر اراده استحمام باشد بآب سرد بنشانید و اگر زمان تابستان باشد و ہوا حار بود در موضع بارد و ہوا نشینند و علامت قرب منتہای این مرض زوال الم و ظہور بثور بجلد شکم ست حتی که علیل آنرا احساس کند و واجب نیست که از دست بخار و بر احشا و پوست شکم قبض کند که این گاہی تا امعا برسد و قرحه آن کنند بلکه دست خود بر شکم بگرداند که گویا دلک خفیف این موضع میکند و بعد فصد عرق سیاه بروغن گل بنفشه [illegible] نماید و ابو ماہر موم روغن قیق باندک موم ساخته و بران قدری مرداسنگ مغسول انداخته دائم بر پہلو ہا و جلد شکم مالش میفرمود و خصوصاً در مریض کثیف الجلد سخت بدن مریض نفع ظاہر می یافت و علاج بثوریکه در باطن امعا ظاہر شود این ست که فصد مریض نمایند

اگر قوت ایشان او موجود باشد و بدو البته استفراغ نکنند و اگر قاروره حار باشد لزوم نمایند بشرب آب سویق جو که باین طریق ساخته باشند بگیرند سکر جو از سویق
دو نصف او و جاورس و مثل آن از شعیر بپزند و صاف کرده بران چند قطره روغن گل خالص چکانیده بنوشند و از خوردن طعام حالی و ترش و عفص و حلو و از طعام
قوی غلیظ و مانند آنکه غالب الکیفیه باشد و خصوصاً در ابتدای مرض منع کنند و بر سویق جو مذکور اقتصار ورزند و چون وجع ساکن شود یا کم گردد سماقیه و رمانیه
و مانند آن خورانند و بدل روغن که در مزوره داخل کنند روغن گل نمایند و ثرید از مغز نان سپید صاف سازند و این در وسط مرض باید و چون اسهال کم شود و درد
ساکن گردد و در براز شبیه بقشور قرحه و اغشیه که بر ثبور باشد مثل صفائح باریک فلوس ماهی بیرون آید این سفوف دهند بگیرند تخم مورد بریان باریک سائیده دو درم
و سویق شعیر پنج درم گل ارمنی و قبرسی و مختوم بریان صمغ عربی و نشاسته همه بریان هر واحد ده درم سویق غبیرای منخول از تخم سائیده ده درم همه را جمع کرده اندکی
زعفران آمیزند و بر روغن گل و آب سرد بخورند و اگر بر تناول آن قادر نباشد و یا تشنگی شدید بود برب ریباس یا رب غوره یا رب به بخورند و اگر این اسهال تقویت
سفوف را بهمین بو به دهند و اگر از آن اکراه کنند آنرا باین طریق بخورانند که بگیرند کعک شامی بریان و کوفته بیخته با پیه گرده بی نمک حریره سازند و بران این سفوف بقدر
واجب انداخته بنوشند و آبو با هر بدل پیه گرده بز پیه با کیان می شود و درین تغذیه بسیار است بخورند و اما اشیای قابضه و خشنه نباید خورد که گریز در زوال اندکی وجع
و اگر قاروره حمائی باشد بدل حریره آب پست جو مذکور دهند و بران قدری ازین سفوف اندازند و اگر احتمال فصد بود در ان باکی نیست که استفراغ خون ماده
ثبور را قطع کند اگر دموی باشد و تقلیل ماده او کند اگر صفراوی باشد و مقدار کم خون اندکی بود و اگر قاروره حار بود که صفرا بسیار بران مخلوط باشد بدانند که ثبور صفراوی
از جنس نمله است علامتش اینست که با وجود ناریت قاروره مریض را سوزش و امعای خود آتش ملتهب گویا در یابد پس در معالجه او این تدبیر که گذشت کم
بکار برند و در انحلال طبیعت او خوف نکنند مگر آنکه خوف سقوط قوت او بانحلال باشد و آن تدبیر اینست که آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب برگ
بارتنگ بگیرند و همه را جوشانیده صاف کرده گل قبرسی بقدر حاجت دران حل کرده بنوشند و در ثبور صفراویه چیزی از روغنها استعمال نکنند و نه در
طعام او نمک داخل کنند بلکه چون بدانند که آن از جنس نمله است اغتذا بر آب سویق جو مطبوخ با آب کاسنی و عنب الثعلب بعد تصفیه آن و دیگر اغذیه مبرده
لطیفه الحراره اقتصار ورزند و اگر امر و لهیب زیاده گردد در آب سویق شعیر اندکی کافور داخل کردن مضائقه ندارد و از معرفت مزاج اصلی او غافل نشوند
اگر متحمل کافور نباشد نباید داد و اگر امر زیاده شود و الم و حرقت بیفزاید حتی که از فرط بیخوابی درد و خوف هلاکت باشد در خورانیدن اندکی افیون با آب
سویق جو باکی نیست تا حس را خدر کند و خواب آرد و چون از مرض صحت یابند تلافی ضرر افیون بنوشیدن گلقند در آب انیسون و زوفای خشک مالیده
باید کرد و اگر ضرر او نیابد حاجت نوشیدن این نیست و ضررش اینست که اراده حاجت براز باطل یا ضعیف کند و برای این علت بهترین آن آخر
این سفوف مقوی و مزیل آثار ثبور است بگیرند هلیله زرد و بریان نمایند تا قریب سوختن رسد بسایند بوزن سه درم و کوکب الارض با آتش بریان کرده یکدرم
طباشیر سه درم پوست ترنج یا برگ او اگر پوست یافته نشود دو درم همه را سائیده بقدر حاجت با شربت آس بدهند و طعام کباب با انار دانه و سوپینه مع تخم و نانخواه
و کشنیز خشک و کرویا و مانند آن ساخته با نان وسنان بخورانند که این تقویت امعاء و معده او کند و اگر علیل متحمل نوشیدن او ویه بسبب وجع حلق و دهان یا معده نباشد
در ثبور امعا که تابع او زلق الامعاء حدت قاروره باشد این حقنه نافع آید بگیرند جو مقشر بریان بیست درم و عدس مقشر بریان و جاورس مقشر بریان هر واحد پنج درم
حب الآس ده درم گل سرخ سه درم همه را در اشل مطبوخ حقنه بپزند و صاف کرده بران بست درم روغن گل و یکنیم درم سفیده آب قلعی مغسول بیخته در روزی یک دفعه و در شب
دو دفعه حقنه کنند و عقب حقنه آب پست جو بنوشند و اندکی روغن گل و گل قبرسی مختوم در ان داخل کنند و اهل بصره هرگاه قاروره حار نباشد درین مرض این
سفوف استعمال میکنند راوند خالص یکدرم گل مختوم دو درم لک عیدان سه درم صمغ عربی دو درم نشاسته دو درم تخم خرفه ده درم اسپغول بریان کرده سنت
باریک بسایند بعده بگیرند بیضه مرغ تازه و سفیدی او دور کرده زردی او بر آتش گرم نمایند تا اندکی مجتمع گردد پس بران این سفوف بقدر حاجت انداخته
امر بخوردن آن میکنند و برین زیاده نمیکنند مگر آنکه قاروره حار باشد یا در آنجا تشنگی یا لهیب باشد که در ان حالت عدول میکنند به آب سویق جو و مزوره سماقیه
و رمانیه و مانند آن و اگر میدانند که ثبور صفراوی از جنس نمله است سویق جو با آب کاسنی و آب عنب الثعلب و برگ حمقی پخته می نوشانند و اثر محمود در ثبور

صفراوی می‌سیکند و با اہل افساد از این معالجہ عدول میکنند و در مدت قاروره و گیتن آن نظر میکنند و در اول مر سفوفات قویه جامع اصلاح امعاء و تقویت آن
میخورانند مثل سفوف طین و سفوف حب الرمان و شربت حب و رمان میدهند تا اثر کند طبیعت قبض هم نماید چیز آنکه الم زمانی طویل باقی میماند و زائل نمیشود
و این تجویز چون ظاهر شود و با آن تمام الامعاء و تشنگی شدید میشود باید نیز باید کہ ابتدای علاج او باین طریق جائز بود بگیرند سیب سادہ ریز
و رب ریباس و رب ترشی ترنج و ہمہ را جمع کرده اندکی کافور داخل کرده دائم در ابتدای او بقدر واجب بنوشانند و گاہی با آن نان بخورانند و چون لیپسا آن شقیق و تنبد را
بعلاجی که مذکور شد باید کرد و اگر با آن تپ باشد قرص طباشیر حامضی بخورانند و مزوره سماقیہ یا رمانیہ یا انبر باریس مانند آن بدہند و چون بسبب عطش یا تپ یا صداع نباشد علاج سابق الذکر نمایند

علاج اسہال معوی صفراوی

و آنکہ بلغم و صفرا مخلوط باشد تنقیہ بدن از آنچہ سہل کنند و بعد اسہال صفرا چیزیکہ مسہل با تعصر بود و چون ہلیلہ زرد و شربت ورد مکرر یا مطبوخ ہلیلہ و نقوع آلو یا ہلیلہ زرد
با شکر آمیختہ و مانند آن بدہند چہ ہلیلہ زرد با وجود اسہال صفرا تقویت امعا از قوت قابضہ خود میکند و بدان سبب مانع انصباب فضول بر امعا میگردد و در حق اسہال
صفراوی افضل ست و بعد تنقیہ جہت تقویت قرص طباشیر قابض با شربت انار یا حب الآس خورند و ہرچہ قابض و مبرد امعا و مقوی احشا باشد شربا و طلاء استعمال نمایند
و گویند کہ اگر با لذع باشد سفوف بنفشہ از دو درم تا چہار درم خوردن مجرب ست و اگر حرارت بشدت باشد طباشیر بریان یکدرم با کافور یک طسوج سائیدہ بدہند
و نیکوترین غذا یاسیچہ گوسفند ست گوشت مرغ کباب کرده و فتوق از آب سماق بوی کوفتہ دادہ و گاورس و ارزن مقشر و برنج بریان بچربی گردہ بز نیز مفید گفتہ اند اما
اگر تپ باشد گوشت و چربی نباید داد و آنجا کہ بلغم و صفرا مخلوط معہ مرارت زلق الامعا گردد چنانچہ در بلغمی و صفراوی مذکور شد ترکیب داده استعمال نمایند ادویہ باردہ و حارہ
مزلقہ و معفصہ برابر یا کم و زیادہ ترکیب نمودہ بدہند و یا این سفوف دہند سماق کزمازج حب الآس ہر یک چہار ماشہ تخم کاسنی بادیان کشنیز ہلیلہ سیاہ ہر یک
دہ ماشہ ہمہ بریان تخم ریحان یکنیم تولہ شربتی سہ درم با گلاب و عرق بادیان ہر دو ہفت تولہ و غذا مرکب از برنج و عدس مقشر و بنوماش مرغن دہند و بقول شیخ
باین دوا نفع باشد بگیرند ہلیلہ زرد و مجرد و درفت نیم جزو و سک حب الآس سماق و کزمازج ہر واحد سدس جزو و بعضی از درفت تا آخر ہر یک بقدر ثلث جزو میگیرند و سواء
حب الرشاد و ہمراہ کوفتہ بیختہ با ہم آمیختہ دو درم میدہند **ذکر ادویہ مفردہ و مرکبہ یونانیہ** کہ نافع اسہال حار ست زرشک گرد سماق غنچہ انار ترش با رنگ
حب الآس و رد برای اسہال کہ از حرارت باشد نافع ست و تسویدی گوید کہ حب الآس سفید و سیاہ تازہ یا خشک ہر واحد در قطع اسہال حاد حار صفراوی
مجرب من ست و سفید از سیاہ قوی تر است در فعل و کذا توت شامی سرخ قبل از سیاہ شدن و پختن خشک کرده جوشانیدہ و کذا آب غورہ کہنہ و کذا حب حصرم
خشک کرده و کذا اسماق صد درم در آب حصرم کہنہ کہ چہار انگشت بالای آن باشد بجوشانند تا ربع بماند صاف نمودہ در آن آب کشنیز خشک یکشبانہ روز تر کرده
خشک نمودہ بریان نمایند و سائیدہ در اغذیہ نافع اسہال صفراوی استعمال کنند و کذا شربت اقاقیا و کذا آب عصی الراعی و کذا کشنیز خشک یکشبانہ روز در سرکہ تند
تر کرده خشک ساختہ بریان نمایند و سائیدہ بخورند و یا در اغذیہ نافع اسہال حار آمیزند و کذا شربت کافور و کذا پوست خشخاش نیم درم سودہ با آب سرد صبح و وقت
خواب خوردن ہر واحد قاطع اسہال صفراوی مجرب من ست و از اطبای دیگر نقل کرده کہ تخم ریحان بریان بروغن گل چرب کرده و دخن بریان و آب اذناب الخیل
تازہ یا برگ خشک و سودہ و شرب و ضماد طلع نخل و گل ارمنی با آب بارتنگ و رب انجبار و کذا تخم بستان افروز بروغن گل چرب کرده و سویق سماق بریان و سویق شعیر
بعصارہ لحیۃ التیس و گل ملیق و ثمر خام او قبل از پختن و سیاہ شدن و عظم مخ ثور وحشی مثقال بشربت آس و امتصاص ریباس و کشنیز در آب حصرم عتیق یا در
ترشی ترنج یکشبانہ روز تر کرده خشک نمودہ بریان نمایند و سودہ بخورند یا در اغذیہ موافقہ آمیزند و شرب طباشیر و اختلاط افیون بقدر عدس در ادویہ نافعہ
و بارتنگ بریان و خوردن بقلہ الحمقا بریان کرده و تعلیق زمرد و کذا بیخ خطمی با آہن قطع کرده و شرب حب عناب باریک سودہ بریان کرده و گلنار و بقلہ حماض
مسلوق با سویق خوردن و نقوع انبرباریس سرخ رومی و شرب پوست شجر خلاف یا صفصاف و ثمر او و پوست بیضہ بریان سودہ و خوردن جمار نخل و شرب ماء الشعیر
بریان با سویق شعیر بشربت زرور و ہر واحد قاطع اسہال حار صفراوی ست دیگر صمغ عربی ہر روز سہ مثقال سائیدہ بنوشند تا سہ روز یا زیادہ بر آن جہت اسہال
مرارتی و نفوذی و مغص مجرب صاحب تحفہ ست و اگر با اسہال سدہ باشد آغاسیہ ای پوست خشخاش کہ مثل غبار سائیدہ باشند از یک مثقال تا دو مثقال

آب سرد صبح و شام در اسهال که با حرارت و التهاب و رقت اخلاط بود خلطی باشد یا دموی از مجربات ست و اگر با صمغ ممزوج کرده دو مثقال دهند مجربست
و اگر صمغ و تخم ریحان برشته هر دو برابر و کوکنار چهارم حصه آن ممزوج کرده بدهند کثیر النفع بود و آزموده است دیگر چهار تخم یک توله در گلاب پنج توله و عرق عنب الثعلب
شش توله یک جوش داده سرد کرده شربت بنفشه دو توله داخل کرده بنوشند که برای اسهال صفراوی و سحج و زحیر معمول فقیر ست و گاهی لعاب ریشه خطمی چهار ماشه
اضافه کرده میشود و گاهی ریشه خطمی جوشانیده با شربت مذکور و تخم ریحان داده میشود دیگر ریشه خطمی چهار ماشه بهدانه سه ماشه جوشانیده شیره خیارین شش ماشه شربت بنفشه
دو توله داخل کرده اسپغول شش ماشه پاشیده بنوشند دیگر ریشه خطمی تخم مرو هر یک شش ماشه جوشانیده شیره تخم کاهو شش ماشه شیره حب الآس چهار ماشه شربت به شیرین
دو توله دهند و در آخر بجای کاهو حب الآس شیره بادیان شیره عنب الثعلب هر یک چهار ماشه شیره خرفه شیره خیارین هر یک شش ماشه و بارتنگ شش ماشه داخل
کرده میشود و اگر بادیان حرارت کند بجای آن کاهو کنند و بجهت شام لعاب اسپغول عرق شاهتره شربت نیلوفر معمول ست و دانند که اکثر در آخر اسهال ضعف جگر بهم میرسد
لهذا شیره عنب الثعلب داده میشود و برعایت تقویت معده که از کثرت لعابات و شیرجات خراب میشود شیره بادیان میدهند دیگر ریشه خطمی گل بنفشه بهدانه گل سرخ جوشانیده
شیره مغز تخم کدو دهند و انگلقند داخل کرده خاکشی پاشیده بنوشند که مفتح و مسکن حرارت ست دیگر سفوف الطین چهار ماشه بروغن بادام چرب کرده بجوارش
آمله شش ماشه سرشته تناول نمایند بعد آن بارتنگ و اسپغول سوده بگلاب پخته رب به شیرین دو توله داخل کرده بنوشند در کثرت اسهال و تقویت معده و امعا
معمول ست دیگر در اسهال صفراوی مع تپ لعاب ریشه خطمی چهار ماشه شیره تخم کاسنی شش ماشه در عرق شاهتره دو توله برآورده شربت نیلوفر دو توله داخل کرده
خاکشی شش ماشه پاشیده بدهند و اگر سحج هم باشد چهار تخم شش ماشه بجای خاکشی کنند ایضاً اگر ریشه خطمی چهار ماشه بهدانه سه ماشه بعرق شاهتره دو توله جوشانیده
شیره مغز تخم کدو شش ماشه شربت انار شیرین دو توله داخل کرده بارتنگ شش ماشه پاشیده بدهند یا شیره خرفه شش ماشه بدل تخم کدو و چهار تخم بدل بارتنگ کنند
و تخم مرو سه ماشه در جوشانده افزایند دیگر برای اسهال کهنه ست گل طباشیر و دانه الایچی سفوف نموده همراه عرق عنب الثعلب دهند و وقت شب برشتا بخورانند
و اگر فائده نشود دانه هیل طباشیر هر یک دو ماشه برگ قنب کوکنار زرد و مصطگی نیم نیم ماشه کوفته بیخته بخورند بعد آن شیره تخم حماض شیره حب الآس هر یک چهار ماشه
شربت دیاقوذا داخل کرده سفوف الطین بروغن بادام چرب کرده پاشیده دهند بعده سفوف الطین سه ماشه خورده بالای آن شیره سبلگرمی دو ماشه شیره بهدانه سه ماشه
شیره حب الآس شیره دانه هیل هر یک چهار ماشه زهرمهره کافور هر یک ماشه سوده پاشیده بنوشند ایضاً اگر اسهال کهنه با تپ باشد و عمر جوان شیره تخم خرفه
شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه لعاب ریشه خطمی چهار ماشه در عرق عنب الثعلب برآورده اسپغول شش ماشه بروغن گل چرب کرده زهرمهره یک ماشه سوده پاشیده دهند
بارتنگ و دانه هیل هر یک چهار ماشه سوده بآب پخته شیره خیارین شش ماشه شیره بادیان بریان چهار ماشه شیره تخم کاسنی شش ماشه تخم ریحان چهار ماشه
قرص طباشیر چهار ماشه سوده پاشیده دهند حب که جهت اسهال صفراوی مجربست حب الآس سه درم گل ارمنی پنج درم نشاسته پنج درم تخم خرفه تخم خشخاش
بریان هر یک سه درم بقدر نخود حب سازند و هفت حب بخورند حب القراط که در اسهال صفراوی و حمیات محرقه معمول ست کافور نیم ماشه طباشیر صندل سفید
نشاسته صمغ عربی هر واحد یک ماشه مثل نخود حب سازند با شربت مناسب دهند و گاهی زهرمهره یک ماشه افزوده میشود حب ممسک طبیعت را ببندد و خون
از شکم باز دارد سماق دو درم مازو یک درم پوست انار نیم درم حب الآس دو درم تخم مویز بریان سه درم صمغ عربی پنج درم کوفته بیخته بلعاب بهدانه حب سازند شربتی دو درم
بآب به یا مورد بدهند و عقب آن اندک آب سرد بخورند نوع دیگر که در منع استطلاق بطن مجربست پوست انار نیم درم سماق یک درم مازو دو درم کوفته بیخته بقدر
نخود حب بسته از ده حب تا بیست حب با زرده بیضه نیمبرشت بخورند دیگر افیون یک درم اقاقیا دو درم گل گز سماق حب الآس هر یک چهار درم کوفته بیخته با آب صمغ عربی
حب سازند و نیم مثقال بخورند شکم در ساعت ببندد سفوف نشاسته در حبس اسهال مراری معمول و مجربست نشاسته صمغ عربی تخم کنوچه بریان تخم خرفه هر واحد
پنج ماشه گل ارمنی هفت ماشه اسپغول بریان یک توله تخم ریحان بریان تخم حماض بریان هر یک پانزده ماشه کوفته بیخته سفوف سازند و کنوچه و اسپغول و تخم ریحان را
درست آمیزند و بروغن بادام چرب ساخته بعمل آرند سفوف گل در اسهال مراری مزمن [illegible] نواسیری حاره نهایت نافع و مجربست مصطگی عود قماری
هر یک یک مثقال طباشیر گل مختوم یا گل داغستانی هر یک دو مثقال گل سرخ صمغ عربی بریان سماق بیدانه هر یک سه مثقال گل ارمنی انار دانه بریان تخم گل

بسر کہ پروردہ بریان ہر یک پنج مثقال سفوف سازند شربتی دو مثقال بارب مناسب **سفوف قابض** تالیف حکیم علی در اسہالات عظیم النفع است
و مجرب تخم خرفہ بریان طباشیر گل قبرسی گلنار تخم حماض ہر یک چہار درم گل سرخ نشاستہ طراثیث دم الاخوین حب الآس کشادج مغسول ہر یک دو درم
کندر یک درم افیون مصری نیم درم کوفتہ بیختہ شربتی از نیم ماشہ تا یکماشہ باسفوف الطین پنجماشہ استعمال نمایند و در نسخۂ دیگر وزن افیون نیز یکدرم ست
سفوف حب الآس جہت اسہال کہ باو سرفہ باشد حب الآس شاہ بلوط خرنوب خشخاش سفید از ہر یک دو درم صمغ عربی یکدرم کوفتہ بیختہ سفوف سازند
شربتی سہ درم **نوع دیگر** کہ ہمین نفع دارد صمغ عربی طباشیر گل ارمنی حب الآس ہر یک چہار درم پرسیاوشان کندر ہر یک یکدرم خرنوب شامی مقل مکی
ہر یک سہ درم کوفتہ بیختہ شربت سہ درم بشربت خشخاش بدہند **شربت حابس شکم** طراثیث پنج انجبار ہر واحد یکتولہ صندل سفید دو تولہ کوفتہ شب
در آب گرم خیسانیدہ صبح جوشانیدہ صاف نمودہ با قند سفید دوازدہ تولہ بقوام شربت آرند و ہر روز دو وقت بقدر دو مثقال با نیم مثقال صمغ عربی سودہ
داخل کردہ بخورند **شربت حب الآس قابض** کہ اسہال و زلق الامعا را مجرب ست وقتیکہ باسفوفی قابض بنوشند حب الآس چہل درم نیمکوفتہ
در آب بشیرین آب امرود آب سیب شیرین آب انار شیرین ہر یک یکرطل خیسانیدہ بجوشانند تا بنصف رسد صاف نمودہ باز بآتش ملائم بجوشانند
تا بقوام آید و اگر اسہال بلغمی باشد در اول جوش مصطگی عود ہندی سنبل الطیب سک المسک ہر یک دو مثقال کوفتہ در کیسہ کردہ اندازند و آنرا دائم بمالند
تا قوت ادویہ برآید پس کیسہ را خوب مالیدہ دور کردہ صاف نمایند و بدستور بقوام آرند **و قرص طباشیر افیونی و گلناری نیز قوی الاثر ست** **قرص**
حب الآس اسہال با سرفہ را نافع حب الآس دو درم پرسیاوشان مغز تخم خربزہ ہر یک پنجدرم رب السوس صمغ عربی ہر واحد یک نیم درم
کوفتہ بیختہ قرص سازند شربتی سہ درم **قرص قابض** جہت اسہال مجرب حکیم علی سماق مازو تخم مرو کہربا لاج افیون ہر یک یکماشہ اقاقیا دو ماشہ
بآب جفت بلوط اقراص سازند **ایضا** در اقسام اسہال و حبس خون بواسیر و حیض و نفث الدم معمول حکیم موصوف حب الآس نشاستۂ بریان پنج پنجماشہ
بریان پوست خشخاش بریان ہر یک سہ مثقال گل ارمنی پنج مثقال بقدر نخود قرص سازند شربتی ہفت قرص و ذکر ادویۂ مفردہ و مرکبہ ہندیہ کہ مفید
اسہال حارست برگ نازک درخت گولر یکدام مانند غبار سائیدہ در آب شبینہ حل کردہ صاف نمودہ بنوشند کہ در اسہال صفراوی و دموی در سہ روز اثر بین
ظاہر شود و مجرب راقم ست **دیگر** برنج سہ ماشہ تا نیم تولہ نرم سودہ با ماست ملفوف نمودہ بخورند و یا با دوغ بخورند **دیگر** مغز خستۂ جامن کوفتہ بیختہ شکر سفید برابر
آمیختہ یک کف دست صبح و شام تا سہ روز بدہند **دیگر** گوند ببول سہ درم خشک بسایند و در آرد گندم انداختہ نان بپزند و بروغن چرب کردہ بخورند و یا صمغ
در آب آمیختہ برنج در ان پختہ بخورند شکم قبض شود و مجرب ست **دیگر** چیزے بر درخت کنار مثل صمغ تر میباشد آنرا سائیدہ بقدر ہشت ماشہ تا دہ ماشہ
در دوغ حل کردہ بخورند کہ سریع الاثر ست **دیگر** آملہ یکتولہ در قدرے آب تر نمایند ہرگاہ نرم شود صلایہ کردہ اندکی نمک سیاہ سائیدہ آمیختہ حب سازند
بمقدار کنار دشتی و یک حب صبح و یک شام خوردہ باشند کہ اسہال معدی را ہم نافع ست **سفوف انار دانہ** نافع اسہال مراری انار دانۂ ترش
دہ درم زیرۂ سفید بریان پنجدرم آملہ مثقال کشنیز چہار درم گلنار صمغ عربی ہر واحد درم شربت از مثقال تا دو درم **شربت آملہ** کہ دافع اسہال ست
آملہ چہار دام نیمکوفتہ در یک رطل آب تر سازند و بجوشانند تا بنصف بماند صاف کردہ شکر سفید یا آثار آمیختہ بقوام شربت آرند و باد انگہ الایچی نافع غثیان
و باشیرۂ تخم خرفہ مفید حمیات ست **دیگر** برگ نورستۂ جامن بآب شیرہ برآوردہ بنوشند و کذا از برگ حماض نافع بود **دیگر** برگ تمر ہندی بآب شیرہ
برآوردہ قدرے نمک آمیختہ بنوشند و یا بآب شیرۂ آن برنج ساٹھی پختہ بخورند **دیگر** کھیری برنج ساٹھی در دوغ و آب برگ تمر ہندی با مصالح
کشنیز زیرہ و نمک و غیرہ پختہ بخورند در اسہال کہنہ مفید ست و ہم مشتہی **دیگر** سویق کنار نافع اسہال مراری ست و نوشیدن آب برنج یعنی پیچ
مفید اسہال صفراوی بود **و اقوال ماہرین** شیخ میفرماید کہ اسچہ سببش مرۂ صفرا باشد کہ بسوی معدہ و امعا بکثرت انصباب نماید باید کہ تعدیل
عضوی کہ در ان صفرا پیدا شود و از ان منبعث گردد یعنی جگر و زہرہ کنند بدانچہ در باب او معلوم شدہ و استفراغ فضول صفراوی نمایند اگر بسیار باشد
و این باقی صواب تر بود و اگر ممکن با مسہل باشد و یا باسہال کنند اگر در قوت ضعف نباشد و خوف حدوث قروح یا حصول آنہا نبود و بعد از تنقیہ مرا

قالقلنه مذکور تدارک نمایند و بسیار باشد که این را نوشیدن هلیله زرد شفا بخشد که آن اخراج صفرا کند و عقب او قوت مبرده مقبضه بود و از آنچه ایشان را
نفع میکند استعمال طباشیر خصوصاً طباشیر ست و همچنین آب سویق جو خجندی گوید که اگر سببش ترشح مادهٔ صفراوی لذاع از اعضا بسوی امعا باشد
قی بآب نیمگرم مائل ببرودت و سکنجبین شکری غیر حادق الحموضت نمایند بعده اشربه مثل شربت انار و شربت لیمون و حصرم و ربوب آنها و تمر هندی
و شربت ورد مکرر بنوشند و غذا مزورات بزر شک و انار و سماق بشکر شیرین کرده خورند و اسهال بهلیلجات و راوند و تمر هندی و شیر خشت و گلقند کنند
بعده اقراص قابض مثل قرص زرشک یا قرص طباشیر خورند طبری گوید که چون لق الامعا از ترشح خلط لذاع حریف صفراوی بسوی امعا و معده باشد
سریع الزوال بود و علامتش اینست که اگر قاروره حار و قوت قوی بود و بهلیله یا آب انار این عضو را شحم آنها استفراغ کنند و شرب آب سویق شعیر ساده
در ابتدای مرض لازم گیرند و غذا اگر در آنجا تپ نباشد تیهو سماقیه و کبک و گنجشک سماقیه و رمانیه و حصرمیه دهند و بعضی کسان را علتی شبیه بزلق الامعا
حادث شود و آن از ضعف اسفل معده نزد موضعی که معروف به بواب ست یا از کثرت حس او باشد و علامتش اینست که صاحبش اگر چیزی که در آن
حموضت یا لذع یا حرافت یا یبوست قوی باشد تناول کند همانوقت دفع شود و میان تناول و اندفاع او ساعتی باشد و بلذع اسفل امعا حاجت
قیام بود و اگر طعام بخورد که یکی از آن ناشف بود و دیگر چیزی که اندران حموضت یا لذع یا حرافت بود یا شیرین رقیق باشد این رقیق لذاع
فی الفور بیرون آید و طعام کثیف ناشف باقی ماند تا آنکه انهضام نیک یابد و بر اکثر اطبا مخفی بود و اراده قبض طبیعت کنند و تقویت معده نمایند
و چون مریض این اطعمه تناول کند و بآن صفرا منحل نشود و مزاج مریض را آنها گرم کنند و این محتقن شود و گاهی متعفن گردد و بتقویت دفع شود تسهیل را
کنند پس هرگاه طبیب امتحان این حال نماید و ظاهر شود که طعام مائی رقیق و لذاع منحل میشود و آنچه ناشف ست باقی می ماند سبیل وی اینست که بحبس این
اسهال نپردازند بلکه استفراغ صفرا باین مطبوخ نمایند تمر هندی منقی از تخم ولیف وی سی درم آلو بخارا سی عدد پوست هلیله زرد بیست درم تخم کشوث یک کف
توت شامی خام یک کف کبیر همه را بدستور مطبوخ پزند و مالیده صاف نموده از ین دو یا سه شربت بحسب حاجت او بنوشانند بعد ازان تقویت معده او
باین سفوف کنند کشنیز خشک بریان ده درم انار دانه بریان بست درم حب الآس بریان بست درم طباشیر پنج درم مصطکی و قاقله هر یک دو درم
عود خام اقاقیا هر واحد یکنیم درم سنبل نیم درم گل سرخ طباشیر هر یک سه درم زیره کرمانی یکشبانه روز در سرکه تر کرده خشک نموده بریان ساخته هفت درم
نشاسته بریان پنج درم همه را سائیده سه درم با رب به ساده ده درم بخورند و مضغ سفوف نباید کرد بلکه فرو برند و چون این علت زائل شود و امتحان نمایند
بخورانیدن چیزی رقیق لذاع که از معده او همانوقت دفع نگردد و نظر قاروره آن نمایند اگر قاروره معتدل باشد نان خشک در شراب عفص خوشبو
ترید کرده هر صبح ناشتا ایام متوالی بدهند و اندک ازان بخورانند و طعام او مشوی از گوشت جوزه مرغ و کبک و تیهو و جدی مبرد با انار دانه و کشنیز خشک باشد
و اگر در میان هر ده روز یک مرتبه با تخلیط مثل مالح و ترب و شوربا و مانند آن قی کنند باک نیست و دران لحوم و البان و امثال آن نباشد و چون این علاج کنند
بعد ازان تا دو روز بهر تقویت معده گلاب مسخن که دران مصطکی و عود خام جوشانیده باشند و سفوف مذکور استعمال نمایند و پارچه در روغن مصطکی یا روغنی که
دران مصطکی و عود خام جوشانیده باشند تر کرده بر معده نهند پس اگر متعسر گردد و آنچه مذکور شد دران اثر نکند هلیله کابلی مربی بخورند و از غذا تیهو بریان اقتصار کنند
و تضمید اسفل معده باین ضماد کنند مر و صبر سقوطری هر واحد نیم درم سنبل الطیب و مصطکی هر واحد یکنیم درم اقاقیا سه درم برگ آس پنج درم همه را سائیده بشراب
عفص سرشته بر اسفل معده بر شمار ضماد نمایند و هنگام خوردن طعام ضماد را جدا کنند و گاهی صاحب این علت را این حقنه میکنند پنج جوشانیده در آب او
ربع رطل صمغ بگیرند بعد ازان پانزده درم روغن گل خام و ده درم شراب عفص بیخته حقنه نمایند و پای او بر دارند و بر دارند بر اساس آن نمایند تا آنکه در
آن روغن بوی حقنه آید پس بدانند که آن باسفل معده رسیده است و این نافع ست و قطع علت مذکور میکنند و اغذیه مولد صفرا البته نباید خورد و اگر حرارت مفرط در
مزاج و امتلای خون دریابند فصد کنند لیکن خون بسیار نباید گرفت و شخصی را از افاضل بصره این علت پدید آمده بود و بعد چند ماه که سبب زوال
آن مرض پرسیدم خوردن خرنوب بیان نمود و فی الواقع در خرنوب این قوت است پس طبیب را واجب ست که در سفوف مذکور جزو دوا افزایند

زیاده و کند و اهل عرب را این مرض بسیار عارض میشود و علاج او باین طریق می نمایند که ماست را از آهن گرم کرده بدفعات داغ کرده میخورانند و بعضی از ایشان ذکر میکنند که این بعد چندی مرض زائل میشود و بعضی گویند که آن در اول تناول قطع میکند و بعض اوائل بیان کرده اند که اگر باین علت حرارت مزاج نباشد بگیرند حب الرشاد پنج درم و در روغن گاؤ بجوشانند تا بسته گردد و پس آنرا بخورند که فی الفور این علت را قطع کند و اما کسی را که در مزاج او حرارت باشد این دوا او را مناسب نیست و ابو ماهر گوید که من درین علت که با حرارت مزاج بود در ماء الشعیر خرنوب نبطی و حب الآس و جفت بلوط و تخم گل پخته خورانیدم و بسهولت آنرا قطع نمود مؤلف اقتباس مینویسد که اول زهره و جگر را با طلیه و اضمده مبرده سرد سازند تا سه چهار روز متواتر و شیرهٔ خرفه نه ماشه لعاب بهدانه سه ماشه و اسپغول نه ماشه بنوشانند و غذا آش جو با نبات دهند و اگر بند نشود مطبوخ هلیله زرد و شربت ورد و مکرر اهلیلج علو بخشانند بنوشانند چهار پنج روز تا تنقیه صفراوی معوی نموده حبس آن کنند و اگر اندک باقی ماند جهت حبس و تعدیل سفوف حب الرمان و قرص طباشیر و معجون سماق و دوغ آهن تاب بدهند که خیلے نافعست و همچنین این سفلی انجبار استاد صاحب شفاء الاسقام پوست بیخ انجبار یکمثقال ریشه خطمی پوست خشخاش هریک پنجدرم زرشک سماق هریک سه درم جلبه حب الآس هریک دو درم عود قاقله صندل سفید هریک پنجدرم مصطگی ربع درم جوشانیده صاف نموده تخم خرفهٔ بریان سه درم دران شیره کشیده طباشیر یکدرم سوده پاشیده شربت ورد قابض وبهی خام هریک یک اوقیه تخم بارتنگ و حماض هر دو بریان نیم درم خورده بنوشند نیز ماینز گوش ماز و کزمازج هریک دو مثقال سماق تخم حماض بارتنگ حب الآس جفت بلوط و انگهیل انار دانه جمله بریان کرده پوست بیرون پسته مروارید کهربا جفت جامن سوخته لب سوخته هریک سه مثقال پوست سنگدانه مرغ خسته انبه گل سرخ هریک هشت مثقال دانه دگور بسرکه تر کرده بریان نموده دوازده مثقال کوفته بیخته در رب سیب سرشته حبها بقدر نخود بندند شربتی از دو حب تا بست حب و این دوا نیز برای اسهال صفراوی مجربست سماق گیهو کشنیز خشک طباشیر هریک ماشه در شربت کوکنار یک توله آمیخته بلیسانند و بالائیش شیرهٔ خرفه بریان کاسنی هریک نه ماشه زرشک هفت ماشه لعاب بهدانه و ریشه خطمی هریک سه ماشه شربت صندل ترش سه توله سبوس اسپغول هفت ماشه بنوشانند غذا از رشکیه و سماقیه و رمانیه و یا برنج با جغرات دهند و اگر بعد اسقاط حمل اسهال صفراوی مع خفقان و ضعف و غشی افتد فادزهر بزی دو ماشه در بالائی جغرات گاو سے دو توله صبح دهند و وقت شام شیرهٔ خرفه بریان نه ماشه زرشک سه ماشه شربت خشخاش دو توله تخم خرفه هفت ماشه پاشیده بدهند غذا پلاو و خشکه گیلانی با جغرات و مربای کرونده و انبه و تمر هندی دهند که در دو هفته صحت می شود

علاج اسهال معوی سوداوی

و آنچه از شرب مسهل قوی بود پس اگر از انصباب سودا بر امعا باشد هرچه در اسهال معدی سوداوی و آنچه در اسهال طحالی گذشت بکار برند و ایضاً بعد تنقیه از سودا و فاسد آشامیدن دوغ آهن تاب یا شیر آهن تاب مفید بود و گویند که چون این علت طول کشد و مزمن گردد و در آخر افیون چهار جو فادزهر فائده بخشد نشان هلاکت باشد و ایضاً اگر این نوع در آخر حمیات افتد قاتل بود و اگر از شرب مسهل قوی باشد هرچه در علاج اسهال معدی ازاو ویه مسهله مسطور شد بکار برند و گویند که در اسهالی که از استعمال ادویه مسهله حاده مثل سقمونیا و مازریون و حب السلاطین و عصارهٔ ریوند و محموقان و جملا با افتد اول رگ باسلیق زنند و چهار تخم بریان بروغن بادام چرب نموده یکتوله و شربت سیب به هریک دو توله در گلاب عرق کیوره هریک پنج توله دهند و یا این دوا دهند جواهر مهره دو ماشه در خمیرهٔ مروارید نه ماشه ورق طلا یک عدد و شیرهٔ خشخاش و خرفه دهند با مغز تخم کدو هریک نه ماشه لعاب بهدانه و ریشه خطمی هریک سه ماشه در عرق بید مشک و کیوره و گلاب و عرق گاؤزبان هریک هفت توله تخم ریحان شش ماشه و اگر بزور لعابیه را در دوغ گاوی یک لمحه گذاشته دهند در یک روز فائده میدهد

علاج اسهال معوی از ضعف امعا

هرچه در علاج معتر خواه فالج مذکور شد بدان علاج نمایند مع رعایت اسهال لیکن این نوع اصلا علاج نمی پذیرد و کذا فی النفیس الکبیر و طبری گوید که گاهی در امعا نقصان حس حادث شود و بدان سبب خلقه که بر از درغیر وقت او خارج شود و اراده او باطل گردد و چه پیدا آید این هردو وجه بود یا از ضعف در اعصابیکه

وارد امعا گردد و در ان منقسم شود و ضعف اعصاب و قلت حس آن یا بسبب حصول رطوبات کثیره در ان باشد و یا بسبب حصول اخلاط
سوداوی و چون اعصاب ضعیف شود شعبهای آن که با عضا وارد گردد نیز ضعیف شود و حس او کم گردد یا ضعف و قلت حس او بسبب حدوث آفت در
نخاع بود پس در هر موضع او که آفت رسد حس اعضای مشارک آن ضعیف گردد پس هر گاه حس امعا از ضعف اعصاب رطوبت حاصل ود یا باخلاط سوداوی ضعیف شود
النظر بسحج مرلین و قوت او کنند اگر متحمل استفراغ باشد این حقنه بعمل آرند بابونه و اکلیل الملک و خسک و برگ شبت و برگ سداب هر واحد یک کف حلبه بزر کتان
و تخم سداب و قرطم کوفته هر واحد پنج درم پرسیاوشان یک کف اطراف چقندر باقه اطراف کرنب باقه انجیر سی عدد و سپستان و کف خطمی و کف این هر دو در صره بسته
همه را بدستور مطبوخ و حقنه بیخته ساخته دو بوزن هشتاد درم صاف کرده بران سه درم روغن بید انجیر و یکدرم روغن بلسان و ده درم روغن خیری بیزند و سه درم سلیخ
انداخته بسایند و دوباره صاف کرده نیم گرم حقنه کنند و چهار مرتبه در مدت هشت روز بر ناشتا استعمال نمایند و غذا نخود آب بلحم فراخ دهند بعده این غرغره
بکار برند بگیرند عاقرقرحا یکدرم مویزج و ثلث درم خردل سیاه نیم درم سائیده در مری جید که در ان سرکه باشد حل کرده غرغره کنند و در ان استفراغ نمایند
و غذای مذکور دهند و بعد غرغره پنج روز راحت بدهند و بمعالجه برین طریق امر کنند که در اول طعام او آب ترب و نمک و شبت بخورانند و گوشت با آب شبت تازه
مع ترب بپزند و گوشت و ترب بخورند و قشور با بنوشند بعده شبت و نمک و عسل جوشانیده قدح کبیر صاف نموده بدارند و میان اکل طعام آب گرم بنوشند
کدر بنوشند و چون خوب ممتلی شوند آن آب شبت و عسل و نمک بنوشند پس اگر قی از خود نیاید پیش در روغن بادام آلوده حرکت دهند و چون معده خوب
پاک گردد و در ان چیزی باقی نماند صبر کنند و در ان روز چیزی نخورند و نیاشامند اگر ممکن باشد و فردای آن سکنجبین چهار اوقیه و آب سه اوقیه دهند و اگر بجای آب شبت مانند
آب ترب مطبوخ داخل کنند و بر نهار بنوشانند و در قی مبالغه کنند و صبر نمایند تا آنکه گرسنگی ظاهر شود و بعده پانزده درم گلاب که خوب جوشانیده باشند بنوشند
و گوشت ماشو هی تیهو یا کبک بخورند و چندانکه خفیف باشد بهتر بود و در روز سوم هفت درم جلنجبین دهند و بر غذای مذکور اقتصار کنند بعده بر فور این سفوف
بدهند افسنتین کزمازج انیسون سعد هر واحد یکدرم گل سرخ تودری بوزیدان دارشیشعان ناخنخواه زیره سیاه هر واحد دو درم مصطگی طالیسفر سنبل دارچینی فاشرا
هر واحد سه درم همه را باریک سائیده مثل هلیله کابلی کوفته بیخته و مثل مجموع شکر طبرزد آمیخته بر صباح و وقت خواب یک یک درم بخورند و از دخول حمام و نشستن
آب گرم بر معده و اسا منع کنند و اگر قلت حس از اخلاط سوداوی باشد بهمین علاج بعینه معالجه کنند و در حقنه اندک جا و شیر زیاده کنند و در سفوف افتیمون
مثل افسنتین داخل نمایند و در مقدار شربت آن بیفزایند و یک وقت بر ناشتا یکنیم درم بخورند که این تقویت حس در اشد بالامعا نماید و اگر قلت حس از نکایت واقع
بر نخاع باشد علاج امعا باطل بود و باید که نظر بعمل طبیعت کنند و حفظ مریض از اختلاط بترک پرهیز و اسراف در ماکول و مشروب نمایند و موضع را که نکایت
آن باشد بچیزی قابض و مقوی ضماد کنند پس اگر دران حال بدین مؤدی گردد که بر علیل اراقت بول متعذر شود و برانه یا بول بغیر اراده بیرون آید امید
در ان نباشد و اشتغال بعلاج او فضول بود ایضا او گفته که گاهی حس امعا ذکی گردد و اسهال بسبب ذکای حس آن حادث شود پس بعضی گویند که
اینکه حس او جایز نیست و لیکن در قطع اسهال او باید کوشید فالیمه علاج کنند بیما اگر نوع او صفراوی بود علاج قطع او بحسب قاروره و اعراض او نمایند
اگر قاروره سرخ و در انجا غلبه عطش باشد قطع او بآب بسیت جو و مزوره سماقیه و امثال آن کنند و اگر قاروره سفید خام غلیظ باشد و نوع اسهال بلغمی بود
باید که قطع او اگر در انجا تپ نباشد بجوارش سفرجلی ممسک و سفوفات مرکبه کنند و غذای او تیهو و کبک و مانند آن باشد و اما کسانی که علاج تنکید حس
میکنند قطع اسهال باین سفوف می نمایند خشخاش سیاه و سفید هر دو بریان کرده هر واحد دو درم تخم خرفه تخم کشیز هر دو بریان هر واحد دو ثلث درم
قرظ طراثیث بلوط دشاه بلوط هر واحد یکدرم و نیم پست کنار سه درم صمغ و گل ارمنی و نشاسته بریان هر واحد دو درم افیون مصری یکدرم همه را سائیده
مثل نصف آن اسپغول آمیزند و بر ناشتا سه درم با پانزده درم رب به بخورند و غذا باقلای مطبوخ بسرکه و صفرت بیضه مسلوق بسرکه دهند

علاج اسهال از جمیع اعضا

اگر از ذوبان باشد مانند تپ دق علاج پذیر نبود و بالجمله بعلاج دق پردازند و قابضات انچه در دق مذکور شود زیاده باشند و در مرض طباشیر کافور و گل ارمنی

وقرص خشخاش معمول ست و همگی تسکین حرارت و تدبیر مرطب پردازند و ماء الشعیر که در دق ذکر یابد بدهند و صندل و گلاب بر دل و جگر نهند و حریره از کعک و صمغ و نشاسته
و مغز بادام بریان بخورانند و باید غذا درین غلیظ لزج دهند تا اسهال از آن متولد شود همچنین باشد ذوبان و تحلل بسوی آن مبادرت نکنند و گویند که چون در اسهال
ذوبانی اسهال نمایند ذبول آرد و چون بند کنند اذیت دهد پس استعمال مقویات مثل قرص طباشیر حامض و کافوری السب بود و شیرهٔ تخم خرفه بریان بکار
استعمال کنند و این سفوف مجرب ست مروارید ناسفته یکتوله عصارهٔ لحیة التیس طباشیر دم الاخوین اقاقیا صمغ سول گلنار فارسی شکر تیغال پوست
بیرون پسته حب الآس بیشهٔ انجبار کتیرا کهربا جفت بلوط بریان نشاسته بریان بسد گل گاوزبان برگ بارتنگ خشک گل ارمنی هریک سه ماشه شب یمنی
هفت ماشه تخم بارتنگ و شربتی هریک یک توله شربتی از هفت ماشه تا نه ماشه با عرق کافور و الحکیم علویخان که در دق بیاید و لعاب بهدانه
و ریشهٔ خطمی شیرهٔ تخم خرفه و خیارین و اصل السوس در عرق عنب الثعلب بر آورده زهر مهرهٔ خطائی طباشیر سوده آمیخته تخم ریحان با بارتنگ پاشیده نوشند
که برای اسهال الوان مختلفه و سعال و عطش و حمی مفید ست و اگر مروارید ناسفته کهربای شمعی هریک یک ماشه زهر مهره طباشیر گل مختوم یا گل ارمنی صمغ عربی هریک
دو سرخ کافور نیم سرخ بادیه شیرین سرشته بلیسند و بالائش شیرهٔ زرشک شیرهٔ کشنیز خشک شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ حب الآس هریک هفت ماشه شیرهٔ دانه هیل و مانند در عرق
بارتنگ آورده و تخم شربتی ششماشه پاشیده نوشند در اسهال صفراوی و قی و تبانی نافع ست ایضاً در اسهال عوارض سل و دق بارتنگ چهار ماشه دانه هیل سه ماشه سوده بآب پخته شیرهٔ تخم کاهو
ششماشه و یاقوت و یکتوله زهر مهره سوده یکماشه داخل کرده دهند یا سفوف الطین سه ماشه بروغن بادام چرب کرده بشربت انار شیرین دو توله سرشته شیرهٔ خرفه ششماشه شیرهٔ عنب الثعلب
چهار ماشه زهر مهره یکماشه نوشند یا لعاب بهدانه شیرهٔ عناب شیرهٔ کاهو شیرهٔ مغز تخم هندوانه شیرهٔ دانه هیل نبات اسپغول بارتنگ داخل کرده و قرص طباشیر کافوری سوده
پاشیده دهند یا قرص مذکور بگلقند سرشته بخورند و خطمی خبازی بهدانه اصل السوس جوشانیده شیرهٔ کاهو شیرهٔ خرفه زهر مهره بارتنگ داخل کرده نوشند و اگر بعد خوردن ادویه
حادّه مرض آتشک نسبت بسل و دق و اسهال ذوبانی رسد قرص طباشیر کافوری کوفته بخمیرهٔ صندل سرشته بخورند و شیرهٔ خرفه بریان ششماشه شیرهٔ حب الآس چهار ماشه
شیرهٔ بهدانه بریان سه ماشه شیرهٔ مغز تخم هندوانه بریان ششماشه شیرهٔ بیخ انجبار چهار ماشه شربت یاقوت دو توله بارتنگ چهار ماشه زهر مهره ماشه نوشند و ترکاری
پکنال هم بخورند و چون گلو از فرط خشکی حرارت آتشک بسوزد بلعاب اسپغول و آب کشنیز تازه کات سفید سوده پاشیده غرغره کنند و بجهت آخر روز ست گلو طباشیر
مغز کنول گته دانه هیل سوده همراه عرق عنب الثعلب دهند یا قرص مذکور چهار ماشه بگلقند دو توله سرشته بارتنگ چهار ماشه دانه هیل سه ماشه سوده بآب پخته شیرهٔ بهدانه
بریان سه ماشه و یاقوت و یکتوله کتیرا یک ماشه سوده پاشیده صبح و بجهت شام لعاب بهدانه عرق عنب الثعلب شربت نیلوفر داخل کرده نوشند یا بجهت آخر روز
خبازی چهار ماشه بهدانه سه ماشه کوکنار ششماشه سپستان نه دانه جوشانیده شیرهٔ بیخ انجبار و خرفه دهند و اگر بسبب اجتماع اخلاط فاسده در عروق و اعضا باشد
این اسهال را بند نکنند و از اخلاط زائد تنقیه بدن کنند غذا از عادت کم دهند و غذا لطیف و سریع الهضم باشد و مصطکی سه ماشه در گلقند یکتوله و یا طباشیر یکماشه در آمله مربی یکعدد
و یا انار شک و سماق هریک یک ماشه در خمیرهٔ خشخاش یا صندل سرشته دهند و آب بسیار ندهند و بر تشنگی صبر کردن نفع کثیر دهد اگر نتوانند حصه سومی گلاب بآب ممزوج کرده
دهند و گویند که فصد و ریاضت و دلک بدن و تعریق در حمام نیز در اسهال از امتلای بدن و عروق از ماده نافع است و نیکوترین تدابیر تقلیل غذا است و روزه داشتن
و سواری اسپ نمودن و اگر اسهال سددی از همه بدن باشد علاجش در علاج اسهال کبدی کیلوسی در قول جرجانی مسطور شد از آنجا اخذ کنند و اگر اسهال بحرانی بود
آنرا بند کردن خطاست و اگر بسبب سقوط قوت ماسکه بود و درمان از آن اسباب باید کرد **اقوال حذاق** شیخ الرئیس فرموده اسهال ذوبانی که در مثل دق و سل
و مانند آن بود در معالجه او طمع نیست مگر مثل طمع در علاج سبب او و اما آنچه سوای آنها باشد معالجه بدن بمبردات مرطبه و هوا و نطولات بحسب آن کنند و قرص
طباشیر و قرص کافور دهند و اطلیه و اضمده مبرده بر قلب و صدر و کبد نهند و اغذیه از لحوم خفیفه بلامات و قرلیات و مصوصات و سکباج لحم ماهی بسرکه و نان میده
نیک خمیر کرده و پخته بسازند و گاهی از این نان حریره بصمغ و نشاسته آمیخته بسازند و کذلک حماضیه و مانند آن دهند و اسهال را یکبارگی بند نکنند بلکه بتدریج حبس کنند
بمثل این معالجات و لقرص طباشیر ممسک خاصّة و باین قرص بگیرند گل ارمنی طباشیر شاه بلوط تخم حماض مقشر زرشک گل سرخ صمغ بریان سرطان سوخته
مساوی همه را سائیده و آب به سرشته قرص سازند و سه درم بدهند و علاج اسهال حادث از تکاثف بتدبیر جذب مواد و استفراغ بسوی ظاهر بدن کنند و اعتما

دلک و غسل و حمام و تعریق و امثال آن و اولی آنست که اخراج اخلاط بفصد و اسهال مناسب والا نمایند و حمامات با آبهای مفتح استعمال کنند و او آنست که دران مفتحات
جوشانیده باشند و غسولات مفتحه بکار برند و در آبزنات یرقان افراط کنند اگر بکاثف شدید باشد و دلک بپارچه درشت و بلیت نمایند تا آنکه جلد سرخ گردد و بعده
بران آب گرم و آبیکه دران قوت مفتحه باشد از انچه مذکور شد بریزند و علاج اسهال بحرانی اینست که تا سوء هضم بخطر عظیم نشود حبس او نشاید کرد و اگر افراط کند علاج
او بقریب از انچه معالجه سیفیه بدان می کنند باید کرد مگر بار اللحم ندهند اگر مرض سخت حاد باشد بلکه چیزیکه دران تبرید و تغلیظ باشد بخورانند مثل حریره معمول از پست جو
و پست سیب و اگر متحمل لحم باشد غذا مثل لحم طائر و ماهی تازه مطبوخ با ناردانه یا آب او مع ریقوا لبعض از کشنیز در سرکه تر کرده خشک شوده و مانند آن دهند گیلانی
مینویسد که اسهال فی و باقی را نافع میکند مفرحات یاقوتی بارد مثل یاقوتی بارد و تالیف ما بقدر یکدرم یا سفوف قابض با وزن دو دانگ تا نیم مثقال آمیخته
با شیره تخم خرفه بریان بدهند و ایضاً عرق بید مشک مقدار صالح نوشیدن نافع بود و اگر تشنگی باشد در آب مشروب او بیامیزند و باید که بعد استفراغ غذا از اعالی معه
آنرا بنوشانند ایلاقی و خرجانی گویند اسهالی که بسبب اجتماع مواد ردی در عروق جمیع بدن باشد و اعضا آنرا قبول نکنند و قوت دافعه هر عضو آنرا بسوی عروق
دفع کند و عروق بسوی جگر و او بماساریقا باز ده پس با معا فرو آید علاجش اینست که اول اصلاح معده و جگر و قوتهای هر دو نمایند و اگر سوء مزاج باشد آنرا زائل
کنند و تدبیر غذاهای نیک بر ترتیب واجب فرمایند و استفراغ بحسب واجب خصوصاً هنگام قرب نوبت نمایند و ایارج فیقرا و مطبوخ هلیله و مطبوخ افتیمون مع شربت
افسنتین و جوارش سفرجلی و اطریفل کبیر درین باب سودمند است و چون تنقیه بدن کرده باشند هر بامداد و بر ناشتا ریاضت کنند و مالش بدن در حمام نمایند طبری گوید
که اسهال دوری البطن که از اعضای کثیره یا از جمیع بدن باشد علاجش همانست که در اسهال معدی دوری مسطور شد سوای آنکه تقویت و ناغ بعد تنقیه سر و تقویت فم معده
و تنقیه آن کنند و استفراغ بدن بیکبارگی نکنند بلکه استفراغ یک یک عضو نمایند پس تنقیه راس بحب صبر و حب اناوپه نمایند و استفراغ ماده در عروق بفصد کنند و تنقیه
فضول ما بقی به پرهیز و تقلیل غذا سازند و بعض اوائل گفته اند در بطن که جمیع اعضا باشد اگر معالجه آن نکنند دفعةً هلاک کند بسبب سقوط قوت عباس گوید که چون
اسهال بسبب بحران بود هنگام دفع طبیعت خلط موذی را بسوی معده و امعا و اخراج او با سهال پس بقطع و امساک او متعرض نشوند تا آنکه اسراف کند و از ان
غشی حادث شود و درین وقت مریض را پست جو که دران قطع سفرجل جوش داده باشند بدهند و رب به و رب سیب یا شربت آنها بنوشانند و قرص طباشیر قابض
بعض این اشربه بدهند و یا تخم مویز بانکی طباشیر و گل قبرسی دهند و بزورده سماق و غوره و زرشک و بقله خرفه یا عدس مطبوخ که از ان آب اول ریخته باشند
سطیب بسرکه و آب انار و کشنیز و زیره و مانند آن غذا سازند و قطع تام اسهال نکنند ابن الیاس گوید که چون اسهال بسبب دفع طبیعت فضول ما ذی را
و یا بسبب حرارت و اقع خلط از معده و امعا باشد باید که بحبس آن نپردازند و چون افراط کند و بحد غشی و سقوط قوت رسد بنوشانند بان پست جو
دو درم و شکر سفید ده درم منع آن کنند و یا اسپغول یا ارتنگ هر واحد دو درم بریان کرده با آب برف و گلاب ده درم بغیر شکر بدهند و یا سفوف انار و
پنج درم و از قرص طباشیر قابض یکمثقال به آب به دو درم دهند و غذا مزورکه سماق بمغز بادام و ماکیان سازند محمد طبری نوشته که گاهی اسهال
از رشح اخلاط غریبه فاسده بسوی معده و امعا بود و معنی اخلاط غریبه آنست که فاسد باشند بکیفیتی از کیفیات ردیه مثل حرافت و ملوحت و صدیدیت
و مانند آن و درین علت اطبا اکثر غلطی میکنند و علاج این معالجه استحلال الطبیعت و دوسنطاریا می نمایند بهر آنکه گاهی انچه بسوی معا ترشح کند خلط
صدیدی بود که رنگ او وردی باشد پس طبیب غیر ماهر گمان کند که این خون و دم از سحج ست و در علاج او بمسلک حبس این فضول و اول شیای قابضه بر بعض سلوک نماید
و علیل بازین تدبیر هلاک گردد بهر آنکه این اخلاط فاسده متغیر شده و کیفیات آنها کیفیات ردیه قتاله گردیده و خوبی در معالجه این آنست که تغییر کیفیت این اخلاط نمایند و حبس
طبیعت نکنند بلکه طبیب ماهر بسوی جوهر خلط نگاه کند پس اگر خلط حار باشد بداند که این خلط از سر نازل میشود و اگر این خلط نازل محرق لذاع بغایت حار بود و چون
بر زمین افتد بر سطح زمین مثل کف جوش کند بداند که آن خلط صفراوی حاد است و اگر خلط اغبر اللون قلیل اللذع باشد بداند که خلط سوداوی ست و بسبب کثرت
کیفیت خود این علت پیدا کرده و اگر با وجود غبرت لون سواد آن حار محرق ملتهب و بداند که سوداوی محترقه است که آنرا ماریالیس گویند و او آنست که از احتراق
اخلاط صفراوی حاصل شود و اگر سهل الرجا باشد بداند که خلط رطوبی ست پس این اخلاط یا در بطون دماغ یا در طحال یا در کبد یا در امعا یا در عروق فاسد گردد

و مدت او طول کند چون فساد آن در عروق بود و هرگاه این اسهال را بچیزهای قابض قطع کنند به بیلات و اورام صعب قتال یا بحمیات طویله یا بسرسام یا برسام
مؤدی گردد و از اسهالی که قطع او واجب نیست این نوع اسهال است و اطبا درین علت بدو وجه غلط میکنند یکی آن که این اسهال را قطع می نمایند و مریض را
هلاک میسازند و دوم آنکه قطع نمیکنند اسهالی را که قطع او واجب بود باین گمان که آن ازین نوع ست و آن نوع دیگر از اسهال باشد و در رسی سببی از قیام
کبدی بود و قوت او بتحلیل و کبد او ضعیف شده و طبیب ملازم او اشاره بعدم قطع آن می نمود و بسبب استماع این سخن که نوعی را از قیام قطع نباید کرد و ما استیم
که او مریض را هلاک نمود و اگر تدارک آن نکنند مؤدی باستسقا یا فساد احشا خواهد شد و امر کردم لزوم علیل باشیای مبردهٔ قابضه مثل آب سویق شعیر و تبرید کبد
بچیزهای مبردهٔ مقویهٔ قابضه مثل آرد گل سرخ و گلنار و رب آس و فوفل اندک و قصب الذریره و کعک و مانند آن پس در اندک ایام مرض کم شده قیام منقطع گردید بعده بهمراهی
آن طبیب بتقاعد در قیام کبدی و قیام رشحی و قیام سججی مرتب نمودم و میان من و طبیب مذکور دوستی واقع شد و ذکر این فصل مطول درین بهر آن کردم تا در نفس
متعلم قرار یابد که قطع هر قیام واجب نیست و نه ترک هر قیام واجب است و معنی قول ما که آن رشحه میکند آنست که این اخلاط در عروق میباشند و شعب عروق
بسوی معا بی و آن بسوی کبد دفع میکنند بعده از ماساریقا بسوی امعا رجوع مینمایند و علاج این نوع قیام باصلاح کیفیت آن خلط در هر موضع که باشد و حفظ
قوت مریض بخوشبو یا خوشبو کردن مسکن و اصلاح غذا و تضمید عضوی که از آن خلط فاسد ترشح کند باید کرد و این قول اطبا کافی است تا متعلمین و بعض اطبا
باین قول منتفع نمیشوند و شرح آن میکنم که بدان هر یک نفع یابد پس میگویم که اگر خلط مترشح بسوی معده و امعا از دماغ باشد علامتش همانست که در اسهال دماغی
از غثیان و تقلب نفس و نزول او در بعض اوقات بسوی سینه و سر فه در بعض اوقات و بودن اسهال عقب انهضام طعام و بعد خواب گذشت و هم و اگر از کبد باشد شکن بود
و در مواضع که از آن رشح باشد مثل درد و خلیدن و سوزن دریابد و چون این محسوس گردد طبیعت خواهش قیام کند و بهترین استدلال بموضع رشح از صورت قیام چهره است
و هرگاه طبیب این را شناسد مریض را اشیائی دهد که دهن عروق را قبض کند یا عکس طبیعت نماید یا چیزی دهد که کیفیت آن خلط را تغییر سازد و مثل ماء الشعیر و مزورات
معمول بسماق و انار دانه و غوره و مانند آن و ایضاً جائز است که ضمادی منتخب بسرکه و شکر بدهد و تضمید کبد نماید اگر اسهال از آن باشد و آن حسب مزاج بود و چیزی که تبرید
و قبض و تقویت نماید مثل پست جو مطبوخ بسرکه و گل سرخ و قصب الذریره و فوفل اندک و قصب قلیل الحلاوة و صندلین و مانند آن و مبالغه در تبرید کبد واجب نبود
بلکه میان ادویه مقویه مثل فوفل و گل سرخ و میان ادویه مبرده مثل صندلین و ماميثا و غیره جمع نماید و هر چیز که تعطیر کبد افاده کند و قبض کند آن را نفع دهد و تقوی سازد و تدبیر
ادویه آنست که رعایت او نماید و چون اسهال منقطع شود امر بترطیب کبد و غیره سفرجل که در اسهال معدی مذکور شد نماید و سفرجل را گوشت سیب و آب سیب و مانند آن
کنند و اگر ترشح ماده از دماغ باشد ضماد اگر ماده نازل رطوبت خام فاسد بود مذکور شد اگر ماده نازله حلط حاد باشد تضمید سر از برگ عنب الثعلب و برگ اسپغول و برگ
بارتنگ و حی العالم و اندک سرکه و امثال آن نمایند و در تبرید مزاج دماغ نیز مبالغه نکنند بلکه ادویه او مؤلف از اشیای معتدل البرد باشد و اشیای خوشبو
مثل گلاب و آب آس و آب مرزنجوش بدان ضم نمایند و اگر رشح از عمق بدن باشد علاجش آنچه مذکور شد از لزوم آب سویق شعیر نمایند و ایضاً در اول بود مثل رب ریباس
و رب سیب و رب حب الرمان اضافه کنند و غذای او سماقیه و رمانیه سازند و بهترین غذا که بران اقتصار کنند وقت شدت سویق شعیر است که بر آن اندک انار دانه
یا جلنار یا جمار پخته باشند و ابن سینا در مریض پوشانیدن ملافات بر مریض تضمید بصندل و غیره و حکما سخنان صرف طبیب دوست دانند تا حد اثر عمده سکیه و هلاک مریض نمود
این علیل حفظ قوت بسبب اسهال است اگر ممکن باشد بغذای محمود مثل تیهو و کبک و تدرو و دراج و از مزورات مثل ابر و قبض بوهای خوش کنند و اگر حفظ قوت نکنند
بسقوط قوت هلاک گردد و اگر قبض طبیعت نمایند مؤدی بهلاک و نوعی از انواع دبیلات و خراجات و سرسام و برسام و حمیات مهلکه الی انتهی شود پس چون مبتلا
بدین علت گردد در مداوات او این دو غرض یعنی حفظ قوت و تبدیل مزاج خلط فقط بر طبیب واجب بود و چون اصلاح غذا نماید و تدبیر از نوع مبدل مزاج گرداند حفظ قوت او
و اصلاح خلط فاسد سازد و اگر مریض صالح القوة و مستعد التقدم بود و بدان زیاده کنند که قی نیز آن را نافع بود بلکه گاهی این اسهال یکبارگی قطع کنند بدانکه
بقول اهل هند گاهی سبب اسهال تحرک ناف میباشد و مالش شکم آن را مفید میشود و این حب نیز برای اسهال که از سبب ناف باشد نافع نوشته اند یعنی
هوحسته اجوائین تخم سیاه سوده کوفته بیخته بقدر سیاه کنند حب بسته بقدر یک ماشه بروغن گاو خورند و ضماد شیر سیاه سه درم هار و سعد و گلنار و پوست انار

کزمانج جوز السرو و حب الآس و اصدیاعه درهم در دو رطل سرکه آمیخته کرده تا نصف ضماد کرده بر فاوه محکم بستن نیز بیجا شدن ناف را مفید گفته اند و باقی علاج تحرک سره در امراض صفاق
و مراق مسطور خواهد شد **ایضاً** بباید دانست که اسهال کسانی که مخدرات استعمال میکنند مثل افیونیان و کوکناریان و بنگیان بمشکل بند میشود و علاجش حسب سبب نمایند و در
هنگام احتیاج حبس آن در ادویه آن مخدرات داخل کرده استعمال کنند و در مزاج حار حب بوعلی سینا و سفوف قابض حکیم علی که در علاج اسهال معوی صفراوی
مذکور شد و در مزاج بارد سفوف یهودی و برشعثا معمول است و دیگر ادویه مخدره که در علاج کلی اسهال و دیگر انواع آن مسطور شد حسب وجوب حال بعمل آرند و بقول اطبای
اگر زنجبیل نصف بریان و نصف خام و حلتیت بریان سفوف کرده بقدر نخود با یک لقمه جغرات و شیر آمیخته بخورند و بالایش پنج لقمه دیگر تنها بخورند تا سه روز بعمل آرند
از نان و گوشت پرهیز کنند برای اسهال افیونی نافع بود و اگر لوده پتهانی و اندرجو تلخ موچرس بیلگیری گل دهاوه نیز بالا جاوتر و جامغز کنول گٹه ... جوز بوا افیون
سائیده بقدر نخود با آب بخورند بجهت اسهال افیونی و کوکناری مجرب نوشته و خوردن گل دهاوه در اول هر یک چهار ماشه سفوف کرده با دوغ آهن تاب هم درین باب مفید
گفته و حکیم علی نوشته که مرد افیونی را اسهال با ورم معده و نهایت حدت ماده عارض شد و ورم نزدیک بانفجار رسیده وقت فصد نبود و احتباس و امعا نیز بود و قی شدید
و نهایت و شدت عطش بغایت گاوزبان نیم مثقال بادرنجبویه ثلث مثقال بنفشه ریشه خطمی نیلوفر هر یک یک مثقال عناب دوازده دانه جوشانیده و صاف نموده خمیره
بنفشه قرص عنبر محلول در گلاب داخل کرده میدادیم اگرچه پیش ازین چند پارچه اثنا عشری از وجدا شده ریخته بود اما همه عوارض از و برطرف شد و صحت تام گشت

اسهال اطفال

اکثر در وقت بر آمدن دندان عارض میشود خصوصاً از اکثار تناول اغذیه و یا افراط خورانیدن شیر پستان و گاهی بسبب قطع شیر و یا بسبب سده جگر و ماساریقا
و یا ضعف معده بهم میرسد و بسبب وقوع اسهال هنگام روئیدن دندان یا مکیدن فضول شوربدی متولد از تفرق اتصال لثه با شیر است و شرح او بنابر جلای لازمه
چرک و ریم بود و نیز افساد آن شیر را و یا اشتغال طبیعت بتکوین دندان و باز ماندن از هضم غذا و بر آمدن غذای غیر منهضم باسهال و یا عروض تپ موجب توجه
طبیعت و ارواح و قوی بسوی دندان و بدان سبب منع هضم غذا علاج اگر نزد نبات اسنان بود در ابتدا متوجه بحبس آن نشوند مگر وقتیکه از افراط آن خوف سقوط
قوت باشد بلکه در ابتدا تدبیر بر آمدن دندان بدانچه در بحث تدبیر تسهیل نبات اسنان مذکور شد باید کرد که اصل علاج همین است و در صورت افراط اسهال از زهره
و طباشیر و جز آن ادویه ضعیف القبض که در باب عطاش گذشت بتدریج حبس باید کرد نه بادویه قویه و دفعةً و شیره زیره سبز بریان و بادیان بریان و دانه هیل
و بیلگری کوفته بیخته همون آن نبات آمیخته بقدر نیم درم یا کم و زیاده بدهند که سودمند بود و اگر تشنگی مفرط بود با شیره خرفه و آنجا که تپ نبود با ماست چکیده بدهند
که قوی الاثر است و اگر پوست خشخاش هلیله سیاه بروغن بریان کرده برابر آن شکر سفید آمیخته قدر قلیل بطفل دهند برای حبس شکم بهتر از همه و آنچه ... نیست
و اگر صمغ بریان قدری اضافه نمایند قوی تر گردد و آب بارتنگ سبز که در آفتاب یا آتش اندکی گرم کنند و طفل را همان ساعت که از دست فارغ شود
در آن نشانند و بعد هر دست چنین کنند و یا از آن آب آبدست نمایند و پارچه را بآن تر کرده بر مقعد نهند بسیار مفید بود خصوصاً دو دهی را و فاد ...
در دوغ ماده گاو و یا آب برگ بارتنگ یا آب سیب یا به سائیده خورانیدن نیز بغایت سودمند است و بقول شیخ اگر خوف افراط اسهال باشد تدارک به تکمید شکم
بازره و ورد و زیره یا انیسون یا تخم کرفس بصره بسته و گرم نموده تنها یا با قدری سرکه آمیخته باید کرد و یا تضمید شکم بزیره و گل سرخ مبلول بسرکه یا بجاورس مطبوخ بآب و
سرکه نمایند و ضماد از زیره و حب الآس و عود هندی باریک سوده بگلاب و سرکه سرشته نافع است و اگر فائده نشود و طفل غذا هم خورد و پنیر مایه خرگوش و یا پنیر مایه بزغاله
بقدر یک دانگ بآب سرد بدهند که همان ساعت حبس میکند مگر در آن روز شیر ندهند که خوف تجبن او در معده است بلکه بر غذای پرهیزی وارند و شیخ بدادن زرده بیضه
نیمبرشت و مغز نان مطبوخ در آب یا لسپت مطبوخ بآب نیز حکم کرده و دوائیکه در آن خشخاش و حب الآس است و ایضاً آنچه در آن تخم مو و پنیر مایه خرگوش باشد یا ...
کرده باشد داخل است اگر قدری از آن بدهند سود دهد و در علاج کلی اسهال در قول شیخ مذکور شد نیز درین باب مجرب است و تقلیل غذای مرضعه و طفل و اجتناب از روغن
و چیزهای چرب و لحوم نمایند و بهترین لحوم در صورت احتیاج گوشت دراج و تیهو و لوه است و گویند که نافع ترین اغذیه درین باب پلاو با ماست تازه گاو است
و اگر اسهال بسبب بازگرفتن شیر باشد تدبیرش اعاده شیر است بعده بتدریج شیر کم کنند و در غذا اسے مناسب افزایند تا آنکه در فصل موافق قطع شیر نمایند و اگر

باوجود آن زائل نشود تخم خشخاش سفید تا یک درم بدهند و غذا و دوای قابض بخورانند و بادویهٔ قلیل القبض علاج کنند و اگر بسبب سدهٔ جگر و اساریقا بود در وقت
نبات اسنان و قطع شیر واقع شود تدبیرش تفتیح سده و تقویت جگر و معده است و اجتناب از ادویه و اغذیهٔ قابضه یابسه و گاه گاهی هلیلهٔ مربی با عرق
بادیان و یا نوشادر دادن و درین نوع سودمند است و شفعی قدری سائیده دادن و یا مغز بندق هندی بساوی حب بسته خورانیدن برای اسهال سبز
اطفال مفید بود و اگر از ضعف معده باشد هرچه در ضعف معده مذکور شد حسب حال استعمال نمایند و برگ پودینه و دانهٔ هیل سائیده بنوشانند و یا طباشیر و دانهٔ هیل
و نبات سفید سفوف کرده در شیر مادر بدهند و زیره و گل سرخ یا حب الآس یا مازو یا پوست انار در آب سائیده بر معده ضماد کنند و این سفوف در اسهال که
از ضعف معده بود نیز مجرب است بادیان هلیله سیاه هر یک دو ماشه زنجبیل یک ماشه در روغن گاو بریان کنند و قند بخیه نبات سفید پنج ماشه آمیخته یک ماشه صبح و شام
بدهند و گاهی زیرهٔ سفید عوض زنجبیل و گاهی طباشیر و گاهی سنگریزی افزوده می‌شود و اگر دو دانگ طباشیر و یک دانگ سک بدهند خلفهٔ صفراوی اطفال را نافع بود
و کراوویه نیز نافع است مفید اسهال صبیانی شیرهٔ تخم خرفه یا بارتنگ در آب برآورده زهر مهره سوده آمیخته دادن مفید اسهال با حرارت و خون است و خورانیدن
سفوف تخم ریحان و بارتنگ بروغن بادام چرب کرده بریان نموده هم نافع است و خورانیدن پنیر تازه بی نمک بریان کرده و گل ارمنی و صمغ عربی بریان
بارده بفتیه نیز مشت نافع بود و در اسهال که با تپ و سرفه باشد شربت حب الآس صبح و شام چند انگشت لیسانیدن بسیار سودمند است ایضاً حب کافوری
برای اسهال سبز اطفال که با تپ حار باشد به تجربه رسیده افیون کات سفید طباشیر مغز تخم کدو به هر یک ماشه کافور چینیه چهار سرخ در آب یار یک سائیده
حب بقدر دانهٔ مونگ بندند صبح و شام یک یک حب با شیر یک حب با فلفل بدهند ایضاً حب افیون تالیف حکیم علوی خان برای اسهال سبز و زرد اطفال شیرخواره نافع است
کات سفید چهار جزو مغز تخم کدو شیرین مغز تخم کدو به هر واحد دو جزو و افیون خالص یک جزو بمقدار مونگ حب بسته صبح یک حب بدهند و اگر احتیاج باشد شام نیز
ایضاً حب رمان که در دفع اسهال اطفال مرتجل آمده بگیرند انار خام و از طرف سر تراشیده و قدری از دانه خالی کرده اول یک ماشه افیون خالص پر کنند و بعد
آن یک عدد جوز بوا نهند و باقی جوف آنرا از دانه برآورده پر کرده سر تراشیدهٔ آن بالا نهاده از ریسمان خام به پیچند که انار به نظر نیاید پس در روغن زرد بریان
کنند و قتیکه ریسمان سرخ شود برآورده ریسمان دور کرده مع جوز و افیون انار را در کهرل انداخته باریک بکوبند و صلایه نمایند و نیم دام سائیده آمیخته صلاً
کرده بقدر فلفل حب بندند شربتی یک حب تا دو و اگر در اسهال خون هم آید قدری کهربا باریک سائیده نیز آمیزند ایضاً حب مسک رمانی برای اسهال
مفرط اطفال مجرب نوشته و گویند که بالخاصیت مسکن عطش ایشان نیز هست زیرهٔ سفید بریان بادیان هر یک شش ماشه جوزبوا دو ماشه تا نخواه یک ماشه افیون
شش سرخ همه را کوفته در انار خام کاواک ساخته پر کنند و انار را در خمیر آرد پیچیده در خاکستر گرم گذارند تا خمیر پخته شود برآورده بعد سرد شدن خمیر را دور سازند
و انار را مع ادویه بسایند و حب برابر دانه جاورس یا فلفل سیاه بندند و موافق سن و سال اطفال بدهند دیگر زرور دیگه آس از برگ کشنیز کنند و پوست انار ترش
کوفته تا به به یا سماق سرشته شراب ضماد آبرای اسهال اطفال مجرب نوشته دیگر گل مختوم سه ماشه کافور طباشیر گلنار هر واحد یک ماشه سفوف ساخته بقدر دو سه سرخ
باده تخود یا قوت معتدل ممزوج کرده بدهند اسهال را که از رخاوت معده و امعا مع حرارت مزاج باشد مجرب حکیم علی است دیگر سفوف طباشیر انار دانه بریان با تخ
سوده و صمغ عربی کتیرا مصطگی حب الآس گل سرخ گل ارمنی مساوی و نیم مثقال شام و همین قدر صبح با شربت به یا شربت سیب ترش و انار و غیره باطفال بدهند جهت
اسهال ایشان مجرب حکیم محمد زمان است و در غیر اطفال نیز نافع بود دیگر لخلخه مازو سماق بلوط کوفته بیخته دادن قبض قوی دارد دیگر حب الآس بیخته
رسیده دو جزو امرود نیم پخته یک جزو هر دو را نیکوفته در آب چندان بجوشانند که حل شود پس مالیده صاف نموده با قدری قند سفید به قوام آرند و بقدر
حاجت بدهند برای تپ و سرفه و اسهال عظیم النفع و مجرب و مخترع صاحب خلاصة التجارب و موسوم بشربت مورد اطفال است دیگر شیرهٔ دانهٔ هیل شیرهٔ
زیرهٔ سفید در عرق بارتنگ برآورده رب به بارتنگ داخل کرده دادن اسهال سفید متواتر که از ضعف معده باشد معمول حکیم شریف خان است ایضاً طباشیر
مصطگی سماق انار دانه هر یک نیم ماشه سوده به شربت انار نیم توله سرشته بخورانند با الایچی شیرهٔ زرشک دو ماشه در گلاب یک توله عرق کاسنی سه توله برآورده
شربت لیمو یک توله داخل کرده دهند دیگر طفل که با اسهال و سرفه شیر انداز د پوست ترنج طباشیر رب السوس پوست سنگدانهٔ مرغ هر واحد یک ماشه سائیده بشربت

و تولو سرشته اندک اندک بدهند دیگر طفل که از دواهی هندی زرد و لاغر شود و اسهال آید و از جهت بخارات حرارت ادویه حاره که التهاب دماغ رسد چشم نهند بدارد
عنب الثعلب مویز منقی تخم خطمی جوشانیده و شیره خرفه داخل کرده تخم ریحان پاشیده بدون شیرینی بدهند که اخراج مواد حار و تفتیح سدد و تقویت جگر حاصل گردد
ایضاً لقوع برای اسهال اطفال صاحب شفاء الاسقام نافع نوشته زرشک و دو درم آمله کوفته یک درم صندل سفید ربع درم چوب کاذی نیم درم زرد ورد نیم درم
در گلاب تر کرده بشربت سیب یا شربت انجبار شیرین کرده بدهند **ایضاً** و این دوا بهر اسهال اطفال چون با حرارت و تشنگی باشد از املای استاد خود نوشته تخم خرفه
مقشر یک درم طباشیر و خرنوب با شربت ورد و شربت نیلوفر و دواقیه بدهند و تدهین معده او بروغن گل و قل ازرق نمایند و بادراو فروره خرفه بخورد **ایضاً** این
لقوع نیز از املای استاد خود نوشته و گفته که قطع اسهال و منع عطش و تحسین رنگ و تقویت جگر نماید و اطفال را نیز این امر سکیرد تهر بالیس هفت درم بیخ انجبار تخم کاسنی
کوفته در صره بسته هر یک دو درم آمله مقشر طباشیر نیم درم زرد ورد یک درم در آب تر کرده نبات شش درم داخل کرده صبح و شام نیز بدهند دیگر ادویه هندی نافع
اسهال که با طفال عارض شود شیره دو دهی در آب بر آورده باکتهٔ سفید یک ماشه استعمال کردن مجرب است دیگر کوکنار بقدر دو ماشه جو کوب نموده شب در آب
تر کنند و صباح شیره بادیان بریان و زیره سفید بریان در آب مذکور بر آورده صاف نموده با نبات شیرین کرده بنوشانند که بتجربه رسیده و همچنین پوست درخت فاسه
شب در آب تر کرده صباح آب زلال آن از نبات شیرین نموده بنوشانند دیگر شیر درخت گولر در بتاسه بخورانند دیگر بهر بهره با شیره زیره سبز و بادیان و دواء الهیل
و طباشیر دیگر شیره برگ پودینه مغیلان و شیره زیره سبز از هر یک بقدر دو سه سرخ و شیره غنچهٔ انار ناشگفته یک عدد در آب بر آورده پانچ یا هفت قطره
خرف سنگتاب نموده تا سه یا پانچ روز صبح ناشتا نوشانیدن نافع **ایضاً** دوائیکه برای سبزی و نیل گونی براز اطفال صاحب تکملهٔ هندی نافع نوشته زعفران
یک دو حبه سوده در شیر مادر حل کرده بدهند و کذلک سفیدی بیضه بقدر دو ماشه در شیر مادر حل کرده بدهند و جمیع مصلحات معده چون زیره و الایچی خرد و عود
و مصطکی و ریوند نافع و اصلاح حال مرضعه واجب دانند و برگ تلسی چهار پنج عدد سائیده بنوشانند دیگر بیلگری موتهه دهنیه مساوی کوفته بیخته آب بشسته
پنج سرخ بدهند درین باب مجرب و معمول است و اگر لوده پٹھانی گل دهاوه عوض دهنیه نموده هر چهار مساوی باریک سوده برای طفل شش ماهه نیم ماشه و بیکساله
یک ماشه و به دو ساله دو ماشه در شیر مادر حل کرده بدهند نیز برای اسهال شدید اطفال مجرب است دیگر مجربی مینویسد که برای اسهال سبز اطفال که لا علاج است
اکثر این در ماه بهادون یا بعد چیچک یا در ماه جیٹھ عارض شود این دوا نافع است پوست هلیله زرد و کچور مغز چاکسو برگ نیم سبز هر واحد یک سرخ فلفل گرد چهارم
حصه هر پنج دوا در آب سائیده بطفل بنوشانند در دو سه روز بدو سه عمل بهشود مجرب است دیگر برای اسهال که با تشنگی و تپ باشد شیره خرفه بریان دو ماشه
شیره حب الآس شیره بیلگری یک یک ماشه در عرق گاوزبان بر آورده رب به شش ماشه تخم بارتنگ دو ماشه داخل کرده بدهند دیگر گل دهاوه بیلگری اندر جو تلخ
خس مساوی کوفته بیخته یک ماشه یا کم و زیاده بحسب سن و مزاج طفل بعسل آمیخته بلیسانند بجهت اسهال و پیچش اطفال معمول و مجرب است و بعضے آمله سجایی داوه
میکنند و درین صورت بقوی هم نفع میکند و در مجربات اکبری اندر جو شیرین نوشته و لوده هم داخل است و اگر خواهند دوا را جو کوب کرده جوش داده به هیئت
ایضاً حب قابض نافع اسهال اطفال اگر با تپ باشد نیز فایده دارد و کات سفید گلنار هر واحد سه ماشه زهر مهره سوده آمله صمغ عربی بیلگری بریان هر واحد دو ماشه
افیون مازو مایین بادیان بریان زیره سفید بریان هر واحد یک ماشه کافور یک سرخ حب بقدر فلفل سازند و بحسب مزاج دهند و گاهے طباشیر بدل زهر مهره
میکنند و گاهے اضافه می نمایند و اگر تپ نباشد کافور موقوف سازند **ایضاً** حب برای اسهال اطفال که برنگ سبز آید نافع برگ ببول مغز فلفل آمله زهر مهره گلنار
زعفران برگ نیم پودینه بادیان بریان زیره سفید و سیاه نمک سونچر سلیخه اجواین باهی ٹرنگ هر یک هفت ماشه سائیده حب بقدر مونگ بندند و
یکی صبح و یک شام دهند **ایضاً** حب جهت اسهال هر قسم اطفال که با سرفه باشد مجرب است گلی خرد انار یک عدد جوز بوا افیون هر واحد یک ماشه چاکسو
رسوت کچور زیره سفید بلدی پوست خراشیده کونپل نیم کونپل بکاین کونپل ببول هر واحد دو ماشه کوفته بیخته بمقدار مونگ حب سازند و یک تا دو حب باندازه جوشانده
و یا در شیر حل کرده بخورانند دیگر غنچهٔ انار برگ ببول بادیان بریان هر یک قدرے کوکنار سوخته برابر همه قدری از ین موافق سن بدهند که نافع اسهال
اطفال است دیگر از مغز بیلگری کات آمله پوست انار سفوف ساخته بحسب مزاج بدهند برای اسهال اطفال که در وقت بر آمدن دندان می شود

مفید است و دیگر پاپاشه اگر زیاده ده آملس با آب سائیده بدهند نافع اسهال اطفال است و اگر آدم کلان باشد تا یک توله بقدر فراخ خورانند اسهال باز دارد و باید که قدری گلنار نیز آمیزند

اسهال الدم

اسهال خون اگر از جگر آید آن را در اصطلاح اطبا ذوسنطاریای کبدی گویند و اگر از امعا باشد ذوسنطاریای معوی نامند سبب کبدی یکی کثرت امتلای آن از خون بود بنا بر احتباس سیلان خون معتاد از رعاف یا حیض یا بواسیر و غیر آن که بدین ثقل خون مجتمع در ان متأذی گردد و آن را بسوی امعا دفع کند یا بنا بر عطالت از حرکت و بدنی بسبب اجتماع خون کثیر در جگر و دفع آن بطرف امعا باعث ثقل او و درین نوع اسهال مراری و صدیدی و غیره تقدم نکند دوم قطع عضوی بزرگ مثل دست و پا که خون تغذیه آن بجگر باز پس رسد و او با معا دفع کند و درین قسم مدت طول نکشد بلکه بزودی منقطع گردد و بادی اشتها باطل نشود و ازین قبیل است بستن عضوی محکم و نرسیدن غذا بدان سوم تفرق اتصال جگر بنا بر شگافتن ورم حار آن یا بنا بر انشقاق آن از کثرت امتلا یا ضربه و سقطه و غیر آن چهارم انفتاح رگ جگر یا انشقاق یا انقطاع آن بنا بر امتلا یا خلط حاد اکال و این خون بالتهاب و حدت براید و با عطش مفرط بود پنجم ضعف قوت مغیره جگر و تابع این نوع قلت اشتها بود و صدید و خون غسالی بران تقدم نماید و انطاکی استعمال اغذیه حار رطب و حبس بول بسیار نیز از اسباب این شمرده و سبب معوی یکی خراش امعاست و آن را سحج گویند و آن جدا گفته آید دوم کشادن دهن رگی از رگهای امعا بواسطه امتلای عروق آن از خون و این انفتاح یا در امعای نازله یعنی سفلی بود و یا در متاق یعنی علیا باشد سوم انقطاع رگ یا انشقاق یا انفتاح آن در عضو دیگر از عضوها مثل مری یا معده و طحال انطاکی حبس براز و کثرت تفریغ مره سودا و صفرا و حقنهای حاده و بواسیر نیز بسبب این گفته و شیخ و جرجانی مینویسند که اسهال معوی یا دفعةً واقع شود و یا اندک اندک افتد و سبب اول کشادن رگها و ترقیدن آنها بود و چون بادی [illegible] باشد از امعا بود و یا از دیگر احشا باشد و خصوصا چون بدان علامات آفت احشا مقترن بود و گاهی از امعا نیز بدون وجع باشد اگر بسبب انفتاح دهان عروق آن بغیر سبب دیگر بود و این سالم تر است و اندک اندک پدید آید و اگر زمستان خشک شمالی بود و عقب او ربیع مطیر جنوبی و تابستان مطیر آید اسهال خون بسیار افتد و کذا اگر شتا جنوبی و ربیع شمالی با اندک باران بود و خصوصا گاه در ابدان رطبه و ابدان زنان و گاهی اسهال الدم در بلاد جنوبی و یا هبوب باد جنوبی بسیار و کثرت باران بسبب تحریک آن مواد را و ارخای آن مسام را خصوصا عقیب زله شود یا بعارض شده و اسهال خون که بعد اسهال صفراوی و سحج مراری افتد و با در ولبود آن سخت بد باشد و خاصه چون اول خراطه [illegible] باشد و بعد آن خون صرف آید چه این دلالت کند بر آنکه آفت [illegible] فرو رسیده و در کتاب قرابادین است کسی را که ذوسنطاریا باشد و پس گوشت چیزی آن شبیه سیاه مثل ریشه ظاهر شود و بعد آنکه آن اثر تشنگی سخت عارض گردد و در روز ششم یا هفتم بمیرد و ازین تاخر و تجاوز نکند و گاهی اتفاق افتد که چیزی ازین خون که در شکم ریزد منعقد گردد و در صورت دست و پا و غیره و انتفاخ شکم و سقوط قوت و تنقص و غشی بران دلالت کند و اسهالی که از مقعد بلا وجع باشد آن خون بود بغیر آن و اکثر و بیشتر دفع طبیعت باشد فضول بدن را و حصر او در بدن اسباب فضول از اغذیه و احتباس سیلان یا بنا بر قطع عضو یا ترک ریاضت یا چیزی موضع او گذاشته شد و این را حبس نباید کرد مگر آنکه خوف سقوط نبض و قوت باشد و گاهی اسهال خون از انفتاح عروق بود و باشد سحج باشد چون [illegible] تقریح اول بود و بعده اسهال خون تابع او گردد و فرق میان اسهال معوی و غیر معوی آنست که تابع سحج مولم یا اسهال متواتر باشد [illegible] باشد [illegible] اشتها باطل شود [illegible] نفس [illegible] اکثر هلاک کند و آنچه دفعةً بلا وجع کثیر حادث شود و تابع او آفت در احشا نیز باشد آن سلیم بود و آنچه از فضول امتلائی بود که طبیعت از بدن دفع کند اسباب مذکوره آن بران دلالت کند و ایضا خروج خون صرف اکثر بلا وجع که تابع آن ضعف نباشد و با لواتب بود و انطاکی گوید که ذوسنطاریا مرض خطرناک است بسبب منافات آن مرطبات را در اخراج خون که بدان قوام بدن است و اسباب عام او فرط امتلا و توالی تخمها و جمع میان اغذیه متنافی خصوصا برنج با سرکه و سرکه با شیر و حریفات مثل ثوم و خردل است بسبب کثرت تولید آن خلط اکال را و گاهی از ضربه و دشنه منفجر عروق بود و ذوسنطاریا گاهی حفظ او و ازالهٔ حیض نماید و علاجش بقطع و رستقا یا در طحال می اندازد و گاهی بسرعت هلاک کند و اسهال معوی کبدی اگر تشنگی مفرط و التهاب عارض شود در یک هفته هلاک کند طریق تشخیص این مرض و اسباب آن باید که دریافت

نمایند اگر با اسہال خون علامات مثل پیچ مغص مخراطه و اختلاط خون با براز و علامات بواسیر مثل وجع مقعد و ثقل و حکه آن و خروج خون نیز رقیق و تقاطر بعد براز
یا قبل آن غیر مختلط با براز و علامات زحیر مثل پیچ و خروج براز اندک اندک پیچ نباشد ذوسنطاریا بود و سفیدی لبها و لاغری آنها و زردی بدن و سبزی ناخنها و خفقان
نیز از علامات اوست پس نظر کنند اگر خون با براز مختلط نباشد و دفعة کثیر المقدار و سرخ خالص و بدبو و بادوار بر آید و تپ لازم بود اسہال دموی
کبدی باشد پس بتقدیم هر سببی از اسباب مذکوره آن که معلوم شود سببش همان باشد و اگر این همه علامات یافته نشود و در آخر بے درد بود و بادی قوت باشد
اگر چه طول کشد و اشتها ناقص نشود اسہال دموی معوی باشد پس اگر در هر قیام اول براز با خون آمیخته آید بعده بدون خون بر آید کشادن دهن رگ در امعای
غلاظ باشد و اگر هر بار اول براز صرف بر آید بعد از ان با خون مختلط آید در امعای دقاق باشد و اگر در جگر و امعا آفتے یافته نشود و الم و حرقت در معده یا عضو دیگر
معلوم شود سببش همان باشد مولانا نفیس و صاحب کامل گفته اند طبیب را باید که در معرفت این مرض امعان نظر نماید تا در غلط نیفتد چه بسا است
که ذوسنطاریا ی کبدی بود و طبیب گمان کند که آن معوی است و علاجش بعلاج معوی نماید و از امر جگر غافل ماند و مریض هلاک گردد و اما اطبای زمانه ما را
حاجت بمعرفت امراض و اسباب و علامات آنها نیست خصوصاً بفرق کردن میان امراض متشابه بلکه نزد ایشان این همه فضول است و از ان استغنا دارند
و دوشان تحت دعاوی جالینوس اند که گفته کثر الله بهم عدد المقابر و ایضاً جالینوس گفته که می شناسم قوم کثیر را که باین مرض مبتلا شدند و بسبب قلت معرفت
اطبا به تفرقه میان این هر دو نوع ذوسنطاریا هلاک گردیدند و اکثر غلط واقع شده مر ایشان را بجهت آنکه با خون کبدی گاه خلط مراری عیا شده و امعا را
منجرد شد و با براز خراطه بر می آید و ایشان گمان کردند که این پیچ امعا است پس واجب شد که فرق میان هر دو بیان نموده شود و این از چند وجه باشد
یکی آنکه در کبدی درد نمی باشد مگر بندرت مریض در نواحی جگر درد خفیف در یابد بخلاف معوی که با وجع شدید بود و اگر با پیچ باشد دوم آنکه در کبدی خون
اکثر بادوار می آید و چون دو سه روز بر آید باز بند شود تا آنکه مرتبه دوم در جگر جمع گردد بخلاف معوی که استفراغ خون دران متصل بغیر سکون بود سوم آنکه
در کبدی بدن لاغر گردد بخلاف معوی که دران هزال بدن نباشد مگر آنکه چون افراط کند و زمانه دراز گردد چهارم آنکه در کبدی از اول تا آخر خون محض یا
غسالی آید و خراطه بادی نیامیزد مگر چون افراط کند که در آن هنگام سطح امعا منجرد شده و خون با خراطه مختلط شود بخلاف معوی که در وی اول خراطه بر آید
پس خراطه و جراده پس خون و اجسام غشائی پس ریم مگر وقتیکه دهن عروق از کثرت خون در ابتدا بکشاید خون خالص بر آید لیکن این خون اندک اندک می آید
چنانچه جهال را توهم میگردد که این خون بواسیر است پنجم آنکه اسہال کبدی بغایت بدبو بود بسبب حرارت و رطوبت جگر بخلاف معوی که بسبب برودت و
یبوست امعا بدبو نمیباشد علاج اگر ذوسنطاریا ی کبدی باشد چند روز غذا اندک دهند و تا وقتیکه مریض ضعیف نگردد اسہال بند نکنند و فصد باسلیق
بازوی یک بکشایند و خون اندک اندک بگیرند و دست و پا و پستان و خصیتین به بندند تا میل ماده بجانب دیگر شود و بعد اماله قابضات مثل قرص کهربا
وغیره همراه شیره خرفه و بارتنگ دهند و مانند آن که در بحث نفث الدم گذشت بدهند و زرور و صندل را در گلاب سائیده بر جگر ضماد سازند و ضماد گل سرخ
صندلین گلنار رحیه التیس گل ارمنی حب الآس مساوی کوفته بگلاب سرشته نیز برای گرمی جگر و ذوسنطاریا ے کبدی مجرب است و اگر زهر مهره خطائی
یک ماشه طباشیر دو ماشه سوده در انوشدارو ی لولوے نه ماشه سرشته با ورق طلا یک عدد خورانیده آب برگ بارتنگ چهار توله شربت حب الآس یک نیم توله
بنوشانند و آب مذکور تا یک هفته بیفزایند و باز بکاهند و شام زهر مهره سبزی یک ماشه سوده در سرشیر خرفه یک نیم توله بلیسانند و غذا دوغ و پلاو و مربای سیب
دهند نافع بود و اگر طباشیر حب الآس گلنار فارسی کتیرا صمغ عربی تخم خرفه پوست سماق پوست بیرون پسته گل ارمنی پوست بیخ انجبار صندل سفید بگلاب سوده
کهربا ے شمعی از هر یک نیم مثقال طراثیث شیرین دو درم کوفته بیخته با شربت حب الآس یا انجبار یا فواکه سرشته بخورند مقوی جگر و معده و مفید اسہال دموی
است و سفوف طباشیر لولوی و شربت حب الآس مرکب و مفرح قابض هر واحد نافع اسہال دموی کبدی است و حب نفث الدم درین باب مجرب است
و در انجا که بسبب تفرق اتصال جگر باشد اول ازاله سبب وقوع نکایت او بدانچه در امراض کبد مذکور شد باید کرد و پس از ان اقراص قابض ملحم معمول
از نشاسته و طباشیر و عصاره رحیه التیس و دم الاخوین و گل ارمنی و ریوند و گلنار با آب بارتنگ بدهند و قرص نفث الدم که دران ریوند چینی یک جزو

بیدمشک هر یک پنج توله عرق بارتنگ شش توله تخم فرنجمشک و بارتنگ هر یک سه ماشه بهدانه ایضاً سفوف یهودی یک ماشه تخم بارتنگ چهار ماشه
شیرهٔ انجبار و حب الآس مع بهدانه بریان هر یک سه ماشه تخم خشخاش و خرفه هر یک نه ماشه لعاب گاوزبان چهار ماشه و ریشهٔ خطمی سه ماشه در گلاب و کیوڑه و عرق
بیدمشک هر یک پنج توله شربت حب الآس سه توله و یا گل ارمنی و قرص و مختوم و نشاسته بریان هر یک یک ماشه در انوشدار وی لولوی علوی خان نه ماشه و ورق طلا
یک عدد و سرشته اول بلیسند ایضاً که بجهت اسهال الدم معمول است تخم خرفه بریان طباشیر گل ارمنی گلنار صمغ عربی گل سرخ نشاسته بریان حب الآس بریان صمغ الاخوین
شادنج مغسول هر واحد یک درم کندر افیون هر یک ربع درم کوفته بیخته بقدر سه ماشه همراه شیرهٔ خرفه بریان شش ماشه لعاب ریشهٔ خطمی چهار ماشه شیرهٔ تخم خیارین هفت ماشه
لعاب بهدانه بریان سه ماشه در عرق بارتنگ سه توله عرق عنب الثعلب عرق گاوزبان هر یک پنج توله عرق کیوڑه شربت بشیرین هر واحد دو توله بارتنگ بریان
تخم ریحان بریان هر یک سه ماشه پاشیده بنوشند و اگر سرفه باشد شیرهٔ اصل السوس نیز افزایند ایضاً دانه پنج دانه ریشهٔ خطمی چهار ماشه جوشانیده صاف
نموده شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ کاهو هر یک شش ماشه شربت بنفشه دو توله داخل کرده بارتنگ شش ماشه پاشیده بنوشند ایضاً شیرهٔ خرفهٔ سیاه شش ماشه
شیرهٔ پوست بیخ انجبار چهار ماشه در عرق بارتنگ ده توله برآورده بارتنگ پنج ماشه پاشیده شربت به دو توله داخل کرده بنوشند ایضاً گویند که ازین تدبیر در
دو روز صحت میشود جوز الطیب و بسباسه هر یک سه ماشه اظفار الطیب دو ماشه در گلاب و عرق کیوڑه و گاوزبان هفت توله و عرق بهار نارنج چهار توله شیره
برآورده شربت سیب ولایتی و شربت حب الآس هر یک دو توله حل کرده تخم بارتنگ و شربتی هر یک چهار ماشه خورده بنوشند و وقت شام جدوار خطائی
سه ماشه با دوغ گاو آهن تاب یا دهی بهند و پیوسته اظفار الطیب و دانهٔ هیل در دهن دارند و همچنین مصطگی و قاقله کبار هر دو بریان هر یک نیم ماشه
در تنبول بجای فوفل نهاده در روزی چهار پنج بار بخورند و همچنین در شب و غذا پلاو مرغ و پلاو نخود ماش مزعفر بسکه گاو و بالائی و مربای اناناس و سیب بخورند
ایضاً برای اسهال کبدی که در اول و آخر خون رقیق صرف آید مجرب است زهر مهرهٔ خطائی یک ماشه طباشیر دو ماشه سوده در انوشدار وی لولوی نه ماشه
سرشته با ورق طلا یک عدد پیچیده بخورانند و آب برگ بارتنگ افشرده چهار توله شربت حب الآس یک نیم توله نوشانند و آب برگ مذکور تا یک هفته افزوده
باز بکاهند و شام زهر مهرهٔ سبزی یک ماشه سوده در بالائی جغرات یک نیم توله بلیسانند غذا دوغ و لحم لقوه پلاو و مربای سیب ایضاً حکیم عابد نوشته که کندر با آب برنج
در تشنه بدفوطات عروق بی عدیل است و نوشیدن آب برگ آمرود مقشور و مرورق و حبس خون از هر عضو که باشد مجرب است و چون ریوند چینی باریک
سائیده در آب بارتنگ و اندک شراب کهنه حل کرده حقنه کنند در اسهال دموی که از امعای سفلی باشد بسر الساعه است و جالینوس گوید که خوردن این اقراص
ادا ازان قوی تر است راوند انبر باریس تخم کاسنی مساوی گرفته و عصارهٔ زرشک یا آب بارتنگ قرص ساخته تا دو درم بخورند که حبس خون فی الفور
کند و ارباب تجج چون برین مداومت نمایند شفا یابند و به صحت تجربه پیوسته دیگر بقول صاحب تکملهٔ هندی نوشیدن شیرهٔ برگ بانسه دوازده درم
با نبات نافع است و شیرهٔ برگ مغیلان بواسیر را هم مفید است ایضاً مغز خستهٔ جامن مغز خستهٔ انبه مغز تخم کونچ برابر کوفته بیخته با آب شستهٔ برنج ساٹھی
بقدر قوت مریض بدهند که اسهال خون را مجرب است و دیگر رال کتهٔ سفید تبلگیر هر سه برابر کوفته بیخته بقدر حاجت دادن حبس اسهال خون
کند و سفوف کشنیز که در اسهال معوی رطوبی مذکور شد در اسهال دموی نیز مجرب الاطبای هند است شربت جامن نافع اقسام اسهال دموی و معدی
و زحیر و بواسیر و حابس قی و دافع تهوع است آب جامن پخته کوبیده در قدرے گلاب یا آب برارند و بقدر چهارم آن قند سفید داخل کرده شربت
بسازند و در آخر قوام اگر بعض اجزای قابضه مثل طباشیر و صندل سفید بگلاب سوده افزایند قوی العمل گردد سفوف طباشیر که ضعف جگر و معده
را نافع و در اسهال دموی به تجربه رسیده طباشیر حب الآس گلنار فارسی کتیرا صمغ عربی تخم خرفه پوست ساق پوست بیرون پسته گل ارمنی پوست
بیخ انجبار صندل سفید بگلاب سوده کهربای شمعی هر یک نیم مثقال طباشیر شیرین دو درم کوفته بیخته به شربت حب الآس یا شربت انجبار یا شربت به
یا شربت فواکه سرشته تناول نمایند سفوف لولوی حکیم علوی خان مینویسند که این سفوف بجهت خود در اسهال دموی بواسیری و حرارت جگر و تپ
و تهیج پاها و خفقان و نفخهٔ مراق ترتیب دادم و منافع بسیار مشاهده نمودم مروارید ناسفته یشب سبز زهر مهرهٔ خطائی هر واحد یک مثقال ورق طلا عنبر اشهب

هر یک یک نیم دانگ ورق نقره یک مثقال و یک نیم دانگ صندل سفید ابریشم مقرض طباشیر پوست بیرون پسته دانه هیل بریان
کشنیز خشک بریان بادیان بریان آمله منقی هلیله سیاه در روغن گاو بریان کرده هر یک نیم مثقال زرشک منقی سماق منقی انار دانه دارچینی
مصطکی رومی هر واحد یک مثقال کوفته بیخته سفوف سازند **سفوف شادنج** جهت اسهال مراری و دموی و جریان خون باسور و طمث شکوز
دہنیه مغسول ریوند خطائی یک درم کهربا بسد ودع سوخته هر یک دو درم دم الاخوین شادنج عدسی مغسول عصارهٔ لحیة التیس صمغ عربی بریان هر یک سه درم
همه را باریک کوفته تخم بارتنگ بریان پنج درم آمیخته سفوف سازند قدر خوراک یک درم تا دو درم **نوع دیگر** درین باب قوی تر دم الاخوین صمغ عربی
اقاقیا طباشیر گلنار بسد سرخ کهربا تخم حماض هر واحد یک جزو کوفته بیخته شادنج عدسی مغسول دو جزو همه را با تخم بارتنگ و کنوچه و اسپغول و تخم ریحان هر واحد
یک جزو درست آمیخته سفوف سازند **سفوف خطمی** مستعمل در اسهال دموی وغیره تخم خطمی سفید تخم خبازی نشاسته صمغ عربی گل ارمنی مغسول طباشیر مساوی کوفته
بیخته سفوف سازند **سفوف مخترع** جهت اقسام اسهال و خون و بواسیر و غیر آن مجرب نشاسته بریان گل ارمنی تخم گل صمغ عربی بریان فوفل شاخ گوزن سوخته
پوست تخم مرغ گلنار دم الاخوین تخم ریحان بریان بارتنگ زیره بریان جفت بلوط گل سرخ بسباسه هر یک نیم ماشه پوست بیرون پسته عود غرقی طباشیر حب الآس
کشنیز خشک سنبل بیخ انجبار هر واحد یک ماشه کهربا انار دانه بریان مروارید بسد شادنج هر یک دو ماشه کوفته بیخته سفوف سازند **شربت
حب الآس مرکب** نافع زو سنطاریای کبدی و اسهال دموی حب الآس یک اوقیه صندل سفید سوده سه درم بیخ انجبار گلنار خرنوب آمله منقی تخم
حماض گل سرخ هر یک دو درم ادویه نیم کوفته در آب بجوشانند و صاف کرده رب به و رب انار شیرین هر یک بست درم آب زرشک ده درم گلاب یک پیاله
بقوام آرند **نوع دیگر** به نسخه شفائی آمله مقشر یک مثقال حب الآس دو مثقال پوست بیخ انجبار گلنار گل سرخ تخم حماض بری هر یک دو درم آب به
شیرین گلاب از هر یک بست مثقال شربت صندل سی مثقال بدستور معهود شربت سازند **شربت** نافع جهت اسهال دموی و ضعف معده آب به شیرین سی مثقال
گلنار عدسه کزمازج آمله صندل سفید حب الآس هر یک یک مثقال گلاب قند هر یک بست مثقال بطریق مقرر شربت سازند **قرص کهربا** که جهت
اسهال خون و نزف دم جمیع اعضا مجرب ست زعفران مصطکی نشاسته طباشیر کات منقی بزرالبنج هر یک یک درم گلنار سک ودع محرق هر یک سه درم چلغوزه
کشنیز بریان صمغ عربی بریان گل ارمنی پوست تخم مرغ سوخته شاخ گاو کوهی سوخته تخم حماض بسد تخم خرفه کهربا هر یک پنج درم شربتی یک مثقال با آب
جهت نفث الدم و با شربت خشخاش جهت قروح امعا **قرص شادنج** مجرب و نافع از برای قطع سیلان خون از اعضای باطنی و اسهال مراری و دموی
و دیابیطس دموی و دق و سل و سرفه شادنج عدسی مغسول تخم خرفه مقشر کشنیز خشک تخم خشخاش سفید طباشیر گل سرخ گل ارمنی مغسول طین رومی هر یک پنج
مثقال کوفته بیخته بلعاب اسپغول سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال با شیرهٔ تخم خرفه مقشر **قرص طباشیر قابض** که اسهال دموی و صفراوی
و نزف دم از هر موضع باز دارد و سحج و سرفه رطوبی و بواسیر را الغایت مجرب ست زعفران افیون هر یک یک درم مازو تخم حماض دم الاخوین هر یک دو درم آرد کنار
خرنوب نبطی گل ارمنی بیخ انجبار تخم مورد هر یک سه درم طباشیر نشاسته صمغ عربی کتیرا گلنار گل سرخ شاخ گوزن سوخته هر یک پنج درم با آب بارتنگ قرص سازند شربتی یک
مثقال با ادویهٔ موافقه هر مرض **قرص خشخاش** جهت اسهال دموی و صفراوی و سحج و بواسیر و دفع عفونت و تسکین حرارت و اوجاع امعا مجرب ست زعفران
نیم حبه کافور یک حبه دم الاخوین سه حبه مصطکی دو خرنوبه پوست خشخاش گل مختوم گل ارمنی طباشیر صمغ عربی نشاسته هر یک ربع مثقال جمله یک شربت است
قرص گلنار که خون ریختن باز دارد و سانیجه گل ارمنی صمغ عربی هر یک چهار درم گل سرخ گلنار اقاقیا هر یک سه درم کتیرا دو درم کوفته بیخته با آب گلنار قرص سازند **نوع دیگر** برای
اسهال دموی و نزف الدم از هر عضو که باشد همواره معمول ست گلنار زرور و تخم حماض هر یک سه درم پوست سماق اقاقیا مازو سبز عصارهٔ لحیة التیس کندر هر واحد
یک درم کوفته بیخته قرص سازند با آب شربت مورد شربت یک درم با شربت حب الآس **قرص دیگر** جهت اسهالات دموی مجرب ست حب الآس بریان تخم خرفه بریان
کشنیز خشک بریان پوست بیخ انجبار هر یک یک توله طباشیر کهربا تخم حماض بریان کتیرا صمغ عربی صندلین نشاسته برشته پوست خشخاش بریان انار دانه بریان
هر یک نیم توله کوفته بیخته بلعاب بهدانه قرصها سازند و بشیرهٔ تخم خرفه و شیرهٔ کشنیز بریان شربت به داخل کرده بخورند **ایضاً** نافع اسهال دموی کتیرا طباشیر نشاسته بریان

صمغ عربی بریان هریک دو درم گل سرخ تخم حماض هریک پنج درم پوست خشخاش بریان حب الآس گلنار صندل سفید سوده اقاقیا کهربا هریک سه درم اقراص
سازند شربت حسب مزاج **ایضاً** که حابس اسهال معوی وصفراوی وخون بواسیر ست دم الاخوین بیخ انجبار گلنار پوست سماق هریک سه جزو گل ارمنی طباشیر نشاسته
صمغ عربی پوست خشخاش هر واحد دو جزو کافور نیم جزو بدستور قرص ساختن پنج ماشه بخورند **قرص گل** که جهت نزف الدم واسهال ذربانی مجرب ست گل سرخ
گل ارمنی طباشیر نشاسته بلوط تخم حماض مقشر صمغ عربی بریان سرطان سوخته جمله برابر کوفته بیخته به آب به قرصها سازند **قرص انجبار** که اسهال معوی وافراط
حیض وقی الدم را نافع ست پوست بیخ انجبار چهار درم گل سرخ صمغ عربی کهربای شمعی تخم خرفه از هریک سه درم گلنار نشاسته گل ارمنی بسد سرخ طباشیر سفید
رب السوس از هریک دو درم اقاقیا یک نیم درم کوفته بیخته به آب مورد قرص سازند **قرص قاطع الدم** که اسهال دم وخون بواسیر وجز آن قطع کند تخم بارتنگ طین مختوم
گل قبرسی گل مختوم هریک یک درم کندر سپید کهربای شمعی صدف سوخته بسد سرخ حجر الدم یعنی شادنج مروارید ناسفته هریک دو درم خشخاش یک نیم درم عصارهٔ لحیة التیس
سه درم باریک بسایند و با شربت حب الآس یا ریباس یا به یا سیب سرشند و اقراص سازند و در سایه خشک نمایند وقدر حاجت با یکی از اشربهٔ مذکوره بدهند
اقوال اکابر شیخ در علاج اسهال الدم سفیر باید دانستی که این از بدن و از جگر و از معده و معای علیا و سفلی و از مقعد میباشد و علامات آن نیز معلوم کردی آنچه
از آن صدیدی یا وردی یا غسالی بود علاجش از جهت کبد و اصلاح مزاج آن وتفتیح سدد آنست وتدبیر مقدم در علاج این مراعات حال بدن در
امتلا و مراعات اسباب موجبه اوست پس آنچه باو حاجت نباشد دور نمایند که از بدن یا کبد ست وقوت ساقط نشده باشد حبس او نکنند و اگر خوف بود که سیلان
او مورث سحج یا ضعف خواهد شد فصد بکشایند و اخراج خون از ضد جهت حرکت او کنند بعده ادویهٔ قابض حابس خون استعمال نمایند و آنچه از شکافتن عروق
روده حادث شود و گاهی بسحج حاصل میشود می گردد پس باید که اقتصار بسوی حبس او و امالهٔ او بطرف ضد جهت مصروف دارند اگر در انجا امتلا شدید تر و بیشتر باشد
و بدانند که مشروبات از حابسات موافق ترست برای آنکه از معای علیا و قریب او و ما فوق او باشد و حقنها اوفق ست از بهر آنچه از معای سفلی بود و آنچه میان
این هر دو باشد صواب تر آنست که میان هر دو علاج جمع کنند وجمیع ادویهٔ باردهٔ قابضه و مغریهٔ مذکوره در بحث اسهال حابس خون اند لاسیما چون در آن شب یمانی و
شادنج مثل غبار سوده و دم الاخوین و کهربا و بسد آمیزند بطریق شرب و حقنه بعمل آرند و گاهی احتیاج به مخدرات آید و گاهی حاجت بسوی تقویت امعا افتد
با وجود قبض در آن قوت باشد و در جمله مشروبات اقراص گلنار را قوت قوی ست وقرص تخم حماض وقرص شادنج را بدستور و عصارهٔ بارتنگ و عصارهٔ
برگ اسفغول و عصارهٔ لحیة التیس را درین ابواب منفعت ست وخصوصاً چون در آن ادویهٔ مذکوره و اقراص مذکوره سابق داخل کنند و **ایضاً** بگیرند سیب
و به و گل سرخ خشک هر واحد نیم رطل و در پنج رطل آب بجوشانند تا یک نیم رطل بماند بعده صاف کرده مثل او بر آن روغن گل انداخته در آوند مضاعف بنهند تا
آب فانی گردد و روغن بماند و این روغن در مشروبات استعمال نمایند و اما حقنهای حوابس از عصارات مذکوره و از آبیکه در آن قوابض معروفه جوشانیده
و بر آن از آنچه طین در آن کرده باشند پاشیده بعمل آرند و دسومت آمعا از پیه گرده بز و از روغن گل خالص عمده سازند و در قراباذین و **ایضاً** در بحث سحج ذکر
آنها خواهم کرد و اما آنها حلیم معتدل که در آن ادویه و اقراص حاده نباشد اختیار نمایند و بعض آنها در نیجا وارد میکنیم و این حقنه جید ست و از تالیفات ماست بگیرند
پوست انار و بارتنگ و خرنوب شوک و پست کنار و پست برنج هر واحد هشت درم مازو خام و عدس و گلنار و گل سرخ هریک چهار درم و بر آن یک من صغیر آب
اندازند و اگر این آب از عصی الراعی باشد بهتر بود پس بآتش ملائم بجوشانند تا قریب ثلث او باقی ماند و صاف کرده شب یمانی نیم درم دم الاخوین اقاقیا
و شادنج و گلنار و عصارهٔ لحیة التیس و صمغ بریان و سفیداب قلعی و صدف سوخته و گل ارمنی هر واحد یک درم و روغن گل شش درم پیه گردهٔ بز شش درم افزایند و اگر
خواهد افیون از دانگ تا یکنیم دانگ در آن داخل کنند و بدان حقنه کنند و اگر غرض از حقنه اسهال خون باشد حاجت تغلیظ آن بمغریات از برنج و جاورس و مانند آن
نیفتد و اگر غرض بدان تدبیر سحج یا تدبیر هر دو باشد احتیاج بسوی آن افتد و باید که جهد کنند تا در حقنه ریح داخل نشود و از شیافات قویه درین باب آنست که بگیرند
اقاقیا و صمغ عربی و بزر البنج و افیون و سفیداب قلعی و گل ارمنی و کهربا و مازو خام مساوی و سائیده بدواء مطبوخ گرم آمیخته بلوطها سازند و آنچه از مقعد
باشد آنرا استعمال این ادویه کفایت کند بگیرند مرداسنگ و گلنار و سفیداب قلعی و صدف سوخته و بعد شستن و پاک کردن موضع بر آن استعمال کنند چون این همه

تدابیر اینکه ببندد و مرض را فائده نشود از بستن دستها از بغل محکم و مالیدن اطراف و نشاندن مریض در آب سرد و در گرما و هوا و سرما و نوشانیدن آب سرد و
ریختن عصارات بارد سرد کرده بر شکم و آشامیدن اشربه جالبه مثل رب حصرم و رب ریباس و مانند آن بر برف سرد کرده چاره نباشد صاحب کامل گوید که علاج
ذوسنطاریای کبدی مشکل است و کمتر از آن سالم مانند و این بسبب قلت معرفت اکثر اطبا بود بضعف جگر و سببی که از آن ضعف کبد حادث شده باشد چنانچه
در قول جالینوس است که اکثر ذوسنطاریای کبدی حادث از ضعف کبد السبب بروز خراطه از انصباب خلط حار سوی امعا جهال اطبا قرحه امعا نامند انگاشته
بعلاجش می پردازند و علاج کبد را مهمل میگذارند و مریض را هلاک میگردانند لهذا طبیب را باید که در دلائل دال بر امراض جگر نظر بالاستقصا نماید و چون فی الجمله معلوم شود
قصد معالجه آن باید نمود بچیزهای مقوی آن و مزیل سوء مزاج از آن که در علاجات سوء مزاج جگر و ضعف آن ذکر کردیم و بعد از آن بدانچه حابس خون و مزیل آفت
حادث از آن باشد اخذ نماید مثل سفوفیکه در آن زرشک و کاکنج مغسول و ریوند و گل مختوم و گل قبرسی و طباشیر و مانند آن افتد و قرص طباشیر قابض درین باب
نافع است و این سفوف نفع بین دارد گل سرخ شش درم زرشک چهار درم کاکنج مغسول تخم حماض هریک سه درم فوه طباشیر صندل سفید نشاسته صمغ عربی
زعفران هر واحد دو درم ریوند چینی یک و نیم درم همه را باریک سائیده از یک مثقال تا دو درم با آب آهن تاب یا سنگ تاب بخورند و اگر بگیرند قرص کهربا و قرص
طباشیر هریک نیم مثقال و رب سیب چاشنی دار یا آب انار ترش قدری سه آب خرفه یا آب زرشک یا رب ریباس بخورند نافع بود و کذلک سائر ادویه نافعه نفث الدم
چون با دویه نافع سوء مزاج حار کبد و ضعف آن مخلوط سازند ذوسنطاریای کبدی را نفع بخشد و تضمید جگر با ضمادهای مقویه آن و با ضمادهای جالبه دم نمایند مثل
این ضماد که جامع هر دو امر است صندلین هر واحد چهار درم گل سرخ شش درم سماق گلنار هر واحد سه درم گل قبرسی عصاره لحیة التیس هر واحد دو درم همه ادویه
را باریک سائیده با آب بارتنگ و آب عصی الراعی و آب برگ گل سرخ و آب شاخ انگور سرشته بر خرقه کتان مالیده بر جگر ضماد کنند و یا پارچه در آن تر کرده بر کبد
گذارند و چون خشک و گرم گردد تبدیل نمایند صاحب حاوی گوید که اسهال الدم گاهی عقب اسهال مفرط بسبب ضعف قوت ماسکه یا بسبب ادویه
مسهله حادث شود و آنچه از شگافتن رگ یا گشادن آن باشد علاجش اینست که هر صباح اسبغول و تخم ریحان و بارتنگ بریان هر واحد یک مثقال صمغ عربی بریان
سه مثقال بگیرند و صمغ را سوده با تخمها درست آمیخته بروغن بادام یا بروغن گل چرب کنند و در گلاب مبلول کرده بلع نمایند و غذا مزوره جاورس مقشر و مغز
بادام مقشر و مزوره سماق کرده و ماکیان یا تیهو دهند و یا از قرص کهربا یک مثقال و از قرص طباشیر ممسک یک مثقال و از سفوف نشاسته پنج مثقال مبلول بگلاب
یا لعوق بروغن گل بدهند خجندی گوید که این سفوف نافع ذوسنطاریای کبدی است گل سرخ شش درم زرشک چهار درم کاکنج مغسول سه درم نشاسته صمغ عربی
هر یک چهار درم زعفران دو دانگ همه را سائیده بدستور بکار برند سفوف بقول صاحب کامل گذشت باید دانست نسخه ضماد همانست که در قول مذکور مسطور شد
و در اسهال دموی معوی اول قصد سبب فاعل علت نمایند و اگر مانعی نباشد و خون غالب بود فصد فائده کند بعده ادویه مغریه و ملحمه و مسکنه وجع و لذع استعمال
نمایند مثل سفوف الطین برب به و رب سیب یا رب حصرم یا رب انار یا رب آس و مانند آنها نافع بود خصوصاً گل مختوم و از آنچه نفع بدان نماید دم الاخوین
صمغ عربی نشاسته و اقاقیا و عصاره لحیة التیس و طباشیر کهربا و گلنار است و گویند که آنچه در ابتدا این را نافع است آنست که کندر چهار درم صمغ تنها با آب
سرد بخورند و کذا انزروت با آب بارتنگ و این سفوف با حقنه نافع بود و شاهبلوط تخم مورد مساوی کوفته بیخته پنج درم با یکی از ربوب مذکوره بدهند و این سفوف سماق
نیست سماق یک جزء و حب الآس خرنوب انار دانه ترش هریک نیم جزء و صمغ عربی گلنار هریک ربع جزء سائیده پنج درم برب مذکوره بدهند حجر جانی
تزوید کردن علامت اسهال خون که از جگر آید آنست که در شکم و امعا هیچ درد و آفت نباشد و علامات ضعف ماسکه و سوء مزاج آن ظاهر بود و اسهال یک روز
یا دو روز منقطع شود و باز عود کند و هرگاه مرض زیاده شود خلط غلیظ مثل دردی شراب در اسهال برآید و علاجش آنست که گل ارمنی و گل مختوم و گل قبرسی باید داد
و این سفوف الطین نافع بود گل ارمنی طباشیر صمغ عربی بریان حب الآس هریک ده درم دم الاخوین کندر هریک دو و نیم درم شربتی سه درم با شربت مورد
و این قرص طباشیر صاحب اسهال خون را که با تپ بود سودمند باشد طباشیر چهار درم گل سرخ پنج درم تخم حماض بریان هفت درم گل ارمنی گل رومی بلوط
صمغ عربی بریان هریک پنج درم حب الآس ده درم نشاسته بریان هفت درم شربتی مثقال برب به وگاه باشد که اسهال کبدی مثل دردی شراب بود و متعفن گنده

سفوف الطین

قرص طباشیر

وگمان شود که خلط سوداوی ست وخلاف آن باشد واین نوع اسهال مردم محرور ولاغر را افتد بسبب حرارت شدید وتشنگی که در سفر یا وغیر آن کشیده باشند وچون این
سبب گرم شود وخشکی غالب گردد وخون غلیظ ومحترق شود وعلاجش تبدابیر سرد ونوشیدن آب یخ برنهار وشربت خشخاش وماء الشعیر سرد کرده ومانند آن باید کرد وگاه
باشد که بسبب اسهال خون امتلای همه بدن باشد وعلامات امتلا ظاهر بود وعلاجش اینست که اول فصد اکحل کشایند وطعام ضعیف تر کنند واسهال بتدریج بند کنند
وآب بارتنگ وبرگ خرفه دهند وهرگاه با اسهال البقی یا از جراحتی یا از بواسیر وغیر آن استفراغ خون بسیار شود طبع او نرم گردد وبهر آنکه جگر ضعیف شود وحرارت غریزی
قلت پذیرد وطعام هضم نشود وایضاً اگر بسبب دوسنطاریا کشادن رگی بود که بقوت طبیعت بکشاید وخون آمدن گیرد وآنرا بند نکنند وچون بیمار ضعیف گردد
حبس او نمایند ودر اکثر خود بخود باز ایستد وصاحب او بدان سبب از امراض صعب خلاص یابد وحبس او به قرص کهربا وقرص گلنار که در باب قئ الدم گذشت
وقرص لسید وبا دویه وحبوب که بهر حبس خون مذکور شد باید کرد وانچه غرض باشد از باب مسطور اخذ کنند وباین تدبیر را اضافه کنند واگر بسبب کشادن رگ واسهال
خون رطوبتی باشد که سر گاهاره استرخی وضعیف کند تریاق کبیر وفلونیای رومی وفارسی وسنجرنیا علاج کنند سعید گوید که علاج دوسنطاریای کبدی
منع مریض از غذا در ابتدای حدوث مرض چند روز اگر قوت مساعدت کند خصوصاً اگر تابع اسهال تپ باشد باید کرد وپس اگر بسبب موجب مرض سوء مزاج حار
باشد ودلیل او التهاب وعطش ست باید که معالجه آن بنوشانیدن ماء الشعیر با گل ارمنی وطباشیر کنند وقرص طباشیر وقرص کهربا برب به دهند وعنایت به تقویت جگر نمایند
وتضمید جگر از صندلین وگل سرخ وگل ارمنی وسماق وعصاره بارتنگ وگلاب ومریض را آب زرشک وسکنجبین سفرجلی سرد کرده وشیره تخم خرفه برب سیب
دهند وچون تپ ساکن شود غذای مریض نان مبلول در آب انار میخوش سازند ومزوره بزعرور دهند واگر اسهال خون کبدی تابع سده عروق کبد
باشد ودلیل او استفراغ خون غلیظ عکر سوداوی ست بسبب طول زمان احتراق یا احتقان فضول باید که علاج سده بادویه محلله نمایند واز استعمال ادویه
قابضه منع کنند بهر آنکه از تفتیح سده منع کند وتابع آن عفونت جرم کبد گردد وگاهی اسهال دموی کبدی از ورم جگر حادث شود ودلیل او تپ وتشنگی وثقل ولهب
شدید ست وعلاجش باستعمال مبردات بود واین هر دو نوع در امراض کبد مذکور شد خضر بن علی گوید که قطع این اسهال که از امتلا یا دفع طبیعت
باشد جائز نیست مگر آنکه ضعف محسوس شود وضرر ضعف قوی تر از ضرر دفع باشد واگر در خون کثرت ودر قوت احتمال دریابند فصد کنند بعده ربوب قابض مثل
رب ریباس وغیر آن که مذکور شد بدهند وادویه قاطع دم در نفث الدم واشربه وادویه قابضه در باب اسهال مسطور شده حسب حال از ان استعمال نمایند
واین تدبیر جید استاد من برای اسهال دموی ونزف افواه عروق قلمی نموده بگیرند شربت انجبار دو اوقیه ودران نیم درم قرص کهربا ویک درم معجون خبث الحدید زده
بخورند وتنطیل موضع بآب پوست خشخاش ویا آب شاخ انگور ویا آب قرظ ویا آب خطمی نمایند ویا زرورد با قماع او وپوست خشخاش وگلنار وشاخهای انگور
وخطمی مقشر پخته تطول بدان نمایند وبه عجلت کشف کنند وایضاً بگیرند معجون خبث وپوست خشخاش سوده ودر شربت بارتنگ آمیزند وایضاً بگیرند
دار شیشعان وقرص کهربا وسائیده در شربت انجبار آمیزند ویا بگیرند دو خرنوبه از دم الاخوین ودر شربت انجبار آمیخته بلیسانند واین لعوق نیز از املای
استادی ست برای این مرض صندل مقاصری وطباشیر ومصطکی ودم الاخوین مساوی کوفته بیخته در گلقند شکری آمیخته استعمال نمایند وسندروس
حبس خون واسهال فرمین کند واستاد من گفته که چون با اسهال خون قبض طبیعت بود احتیاج افتد بچیزیکه قطع خون نماید وتلیین طبیعت بازلاق کند
وآن مثل این مطبوخ ست خطمی مقشر وتخم کاهو وتخم خیار کوفته وتخم کاسنی کوفته هر واحد سه درم پوست بیخ انجبار یک درم عناب سپستان هر واحد یک وقیه
مویز منقی پنج درم جوشانیده صاف کرده شیرخشت ده درم داخل کرده باز صاف نموده شکر دو وقیه آمیخته بنوشند واز ترنجبین احتراز نمایند که آن مدر
بولست واغذیه برای اسهال دموی اغذیه اسهال حارست وسماق عماد آنها درین باب ست وهر سبزی مجفف مثل نان که آرد آن در سرکه سرشته [illegible]
ساخته باشند ومثل عدس مطبوخ که دو آب او تبدیل کرده باشند وسبزی غیر موذی از سماق وانار دانه ترش کرده باشند یا بدون ترشی بدهند ومثل نانخورش
معمول از مویز مائل بحموضت وعفوصت مع تخم انار دانه کوفته همراه کعک مجفف در تنور دهند واین ترکیب ماء الشعیر نافع اسهال دموی خصوصاً کبدی ست کشک جو بریان کرده
جریش نمایند وبا انجبار خشک وانار دانه وخرنوب نبطی بپزند ودران صمغ وطباشیر وعصاره زرشک واندکی ریوند همه نیکو کوفته اندازند وکباب دراج وتیهو ومانند آن

در بیدورات ترش مثل زرشک و انار دانه و سماق بخته بر شوربای آن هنگام عدم تپ اقتصار نمایند و نان در آب غوره تر کرده خشک نمایند و بریان
کرده و در شیربا است که با آهن یا سنگ داغ کرده باشند تا مائیت او نشف گردد شیر کرده بخورند و همه لحوم سحج و اسهال الدم را ردی است و اگر از آن چاره نباشد
لحوم طیور خفیفه بعد جوش کردن و ریختن آب آن بدهند دراج و بلبل و امعا صالح تر از لحوم برای ایشان است و لا سیما چون بسرکه بپزند و لحم بره مخلل یا
لحم ماکیان یا لحم میش بدستور و کشنیز دران زیاده کنند و کباب بریان با آب سماق تسقیه داده خوب است و اما عند حرارت مزاج و سخونت خون چیزی
از گوشت مضرتر نیست و دران هنگام ربوب مثل رب لیمو و رب حماض و غیر آن که مذکور شد انتفاع عظیم یابند و برانها و بر ماء الشعیر مذکور و مزورات
متخذه از سماق و انار دانه و مانند آن نافع بود و از شیر و اشیای فاسده و از بهر الح و حریف مثل ثوم و پیاز اجتناب نمایند طبری گوید که سبب سحج خالی نیست از آنکه
دمی باشد و دم خالی نبود از آنکه جریان او از عروق مقعد بود یا از افواه عروق امعا یا جریان او از جگر باشد پس انچه از افواه عروق امعا بود یا بجهت
خون یا بسبب کثرت آن باشد و انچه از کبد جاری گردد یا از ضعف کبد یا بسبب کثرت اجتماع خون دران باشد و ضعف کبد یا از ورم آن باشد یا بسبب اجتماع
چیزی که دران جمع شود و این همه انواع را سحج دمی گویند و بعض اهل سحج غیر حقیقی نامیده اند و این بدن را ضعیف و لاغر کند و بگدازد و حس عضو ببرد یا بجهت خون
که از جگر یا افواه عروق جاری شود و در امعا سحج و قرحه نباشد آنرا سحج غیر حقیقی و سحج دمی نامند و هرگاه امعا مجروح شده یا قرحه کند و خون از آن جاری باشد
آنرا سحج حقیقی نامند پس اگر جریان خون از افواه عروق مقعد باشد آنرا تصدیع عرق گویند مادامی که خون ثخین بود و چیزی از ریم و خراطه و قطع لحم با آن مختلط
نگردد و اگر خون را چیزی ازین مخلوط گردد آنرا سحج مقعد گویند و علاجش نیست که نظر کنند اگر قاروره و حار و نبض سریع متواتر و در بدن فضول و قوت صالح بود
در فصد کردن باک نیست و این همان نوع است که اریباسوس فصد این ملک با وجود سحج نموده بود و اراده سحج مقعد کرد و بعد از آن لزوم شرب ماء الشعیر کنند و
غذا مزورات زیرباج و امثال آن سازند اگر طبع قبض باشد و اگر نرم بود غذا سماقیه یا رمانیه و مانند آن دهند و چون قاروره باعتدال آید و سرعت و تواتر نبض
ساکن شود این شیاف بردارند بگیرند سفیداب قلعی شسته خشک سازند و ثلث درم انزروت سفید دو دانگ دم الاخوین نیم درم اقاقیا نیم درم و همه را سائیده
صاف کرده و موم و روغن از روغن گل ساخته خوب مخلوط سازند پس انچه ازین دو غلیظ باشد دانان شیاف ساخته در روز بردارند و در شب پنبه و انچه از دوای مذکور رقیق
باشد آلوده در مقعد دارند و در بعض اوقات روغن گل آنغیر داده و دران پنبه آلوده و میل احمل کرده شود بموضع سحج و تکمید حوالی مقعد بروغن گل مفرد کنند و هرگاه
قاروره باصلاح آید و گرمی او زائل گردد و تپ نباشد خوردن کباب دتیهو یا جوزه مرغ و گوشت بره مضائقه ندارد سیما چون خوف ضعف باشد و چون زحیر مضاف گردد
نظر کنند اگر طبیعت نرم باشد بتقبیض پردازند و در علاج او احتمال این شیاف زیاده کنند گلنار اقاقیا عصاره لحیة التیس دم الاخوین مرمکی زعفران جفت فوفل کندر
هر واحد نیم درم افیون مصری دو ثلث درم کوفته بخته بآب برگ بارتنگ سرشته شیاف سازند و در اجزای رقیق از مرهم مذکور آلوده بر دارند و تکمید مقعد بروغن گل
ترک ننمایند و غذا بحسب حرارت قاروره دهند و اگر استرخای شرج مضاف این علت گردد در معالجه این زیاده کنند بگیرند برگ آس پوست انار جفت بلوط خرنوب
نبطی هر واحد یک کف و همه را در آفتابه بپزند تا مهرا شود و بدان آب استنجا کنند و تکمید تقویت آن کنند که این زر و شرج و تقویت آن نماید و اما نوع جریان خون که از
افواه عروق امعا باشد خالی نیست از آنکه آن خون از عروق امعای واسع باشد یا از عروق امعای ضیق پس اگر از امعای واسعه بود خون با براز یا قبل آن با براز
مرکب با خون بر آید بعده براز بغیر خون نازل شود و درین صورت اگر شرائط مذکوره موجود باشد در فصد باک نیست و لزوم شرب ماء الشعیر نمایند اگر طبع معتدل بود و اگر قبض
طبیعت باشد با ماء الشعیر جلاب یا شربت بنفشه ضم کنند و اگر طبیعت نرم باشد غذا اسماقیه یا حریره جاورس بریان و پست جو بریان دهند و قدری روغن گل خالص
داخل نمایند و اگر تپ نباشد و یا ساکن شود بجریره نان خشک یا بیه بز غذا سازند و بعد از آن اگر تحمل باشد غذا السماقیه با کباب یا شفنین و مانند آن دهند و اگر خون از
امعای علیا مثل قولون یا اعور جاری بود علامتش نیست که اخلاط خارج شوند بعده خون بزمانه اندک برآید و رقیق و بدون کف و بتقطیر بعد براز آید و نزد بهره
در زیر آن وجع محسوس شود پس اگر قوت قوی باشد و مانعی نبود فصد اکحل یا باسلیق کنند بعده اگر قاروره سرخ حار باشد غذا ماء الشعیر و مزورات قابضه مثل سماقیه
و رمانیه و مانند آن بدهند و اگر طبیعت نرم بود و تپ شدید و تشنگی و لهیب نباشد لحم بره بااین نوع مزور سازند بگیرند خرنوب نبطی و مازو سبز و در سرکه تنک بشبانه روز تر کرده

صاف نمایند و اندکی گرد یا دنانخواه و کشنیز خشک و زیره و صعتر در آن کنجد و خل کرده گوشت یکشبانه روز در وی تر کرده برآرند و بر سر کم از آن تشف کرده بریان
نموده بخورند و از آن کثرت نکنند و اشربه قابضه مثل رب به و رب حصرم و رب ریباس و مانند آن این انواع دموی را از هر موضعی که خون جاری شود نافع ست و
هرگاه درین انواع عطش و لهیب تپ حادث شود نوشیدن ماء الشعیر در حالت قبض طبع و آب لبست حب بصورت نرمی آن مهر و احد از آن بحسب وجوب صورت
مرض اضافه کنند و اگر خون از امعای دقاق مثل ذرات تلافیف یا صائم و لواب جاری گردد علامتش آنکه براز برآید و بعد گذشتن ساعتی یا دو ساعت خون
بقرقره و ریاح نازل شود و خون کفناک و رقیق باشد و درد در بر ذات یا اندکی بالای او محسوس شود و این خون با براز البته نیامیزد بهر آنکه بعد نزول همه براز جاری
میشود و علاج این نوع نیز فصد و شرب ماء الشعیر با لبست آن بحسب شرائط مذکور ست و از اشربه قابضه کثرت نمایند و یا این اشربه را جمع کنند چنانچه اهل حران میکنند
و این جمیع ربوب را در انواع اسهال دموی تریاق نامند و آن چنان باشد که بگیرند رب ریباس و رب حصرم و رب سیب و رب به و رب آس مساوی الاجزا
و بعده اندکی از دقاق کندر بران انداخته مریض را مدام می نوشانند و غذاهای او سماقیه و رمانیه و حصرمیه و مانند آن میسازند و هرگاه خواهند که بدانند که این خون
از جگر جاری میشود یا از نفس امعا نظر بحال کبد و قاروره نمایند پس کبد هرگاه ضعیف شود و از آن خون سائل گردد تابع او تپ بغیر شک بود و لهیب و
عطش و تغییر رنگ لبوسی تیرگی و وجع و ثقل در جگر نیز و اگر از ورم جگر باشد ورم بحس ظاهر گردد و علاجش همانست که مذکور شد از فصد و شرب ماء الشعیر با آب
سویق شعیر چون از فصد مانع نباشد و تضمید کبد بانچه مبرد و مقوی آن باشد مثل برگ آس رطب و مغز سیب و مغز به و قصب الذریره و حضض و شیاف مامیثا و
پست جو و مانند آن نمایند و از انچه ضماد میکنند جگر را در نوعی که نه ورم و نه تپ دران باشد انیست که بگیرند آرد جو و در سرکه نیک بجوشانند بعده در آن کرده بران
کعک و قصب الذریره و به و مغز سیب و عدس مطبوخ به سرکه انداخته باریک بسایند و بر پارچه طلا کرده بر جگر گذارند و قرص کهربا و رب به و سیب خورانیدن
این مرض را نیکوست اگر درانجا تپ نباشد و اگر با این مرض تپ باشد قرص مذکور بر ماء الشعیر و یا آب سویق شعیر انداخته بحسب حال بخورند و همه ربوب مذکوره
او نوع اشیاست بهر این مرض و این سفوف موسی بن سیار ترتیب داده اگر تپ نباشد با ربوب قابضه و اگر تپ بود با ماء الشعیر یا آب لبست جو بحسب حال دهند
بگیرند گل قیمولیا و گل مختوم و گل قبرسی هر واحد دو درم ریوند خالص یک درم تخم مرد تخم خرفه و سماق و زرشک عصاره لحیة التیس شراطرافا تخم مویز زرد و کهربا هر یک
دو درم و ابو عمران بن موسی بن سیار درین اضافه نموده نان خشکار سوخته پنج درم سعد اسود سه درم مقشر تخم خیار بریان سه درم و انچه از آن بریان کردنی
است بریان نمایند اگر رای واجب کند یا حاجتی که طبیعت قبض یا معتدل باشد و اطبای متقدمین در علاج این انواع دموی اهمال کرده اند گمان
من آنست که اکثر از ایشان این را نمی شناختند بهر آنکه جالینوس ذکر کرده که بر اطبا استخراج این نوع بسیط معروف بدمی که نبح حقیقی نیست صعب ست
میر عوض و انطاکی گویند که فصد قیفال از جانب راست در کبدی و از جانب چپ در معوی کنند و خون بحسب قوت و احتمال برآرند و در صورت ضعف مجوز
اخراج او کافی ست چه غرض اماله است نه استفراغ بعد از آن گل مختوم و قدری قلیل عنبر در گلاب حل کرده بدهند پس در نوع کبدی با این طبیخ مداومت کنند
مویز سه اوقیه صندل سفید و سرخ هر کدام نیم اوقیه تخم خرفه انیسون کشنیز خشک سماق هر کدام سه درم همه را جوکوب نموده در سه رطل آب بجوشانند تا بیک
رطل آید صاف نموده با شربت خشخاش چند روز استعمال کنند و بعد از آن سفوف ازین نوع مرتب سازند گل ارمنی صمغ عربی تخم خرفه بریان هر کدام یک جزو کهربا
سندروس برگ جمیر در سایه خشک کرده هر کدام نیم جزو کندر رانیج دارچینی هر کدام ربع جزو قند سفید مساوی مجموع کوفته بیخته سه درم استعمال نمایند و اگر
حرارت قوی در یابند طباشیر بوزن گل ارمنی بیفزایند و قرص کهربا با شیره تخم خرفه و بارتنگ مناسب ست و این سفوف نیز درین کار سود مند ست طباشیر
ریوند چینی لاک مغسول سنبل اسارون صندل سفید قوه لحیة التیس هر کدام یک جزو زرشک صمغ عربی بلوط هر کدام دو جزو کوفته بیخته بشربت سرشته دو درم بخورند
و شکم را با آب کشنیز سبز و اقاقیا و گل سرخ و آس و صندل و عدس مقشر و روغن بنفشه متواتر ضماد نمایند و در نوع معوی گلقند دو اوقیه تخم شبت مصطکی هر کدام
یک درم در دو رطل آب بجوشانند تا بسه آید صاف نموده چند روز بدهند تا عفونت منقطع گردد و اگر در طبیعت قبض محسوس گردد سنای مکی بروغن بادام
مالیده در مطبوخ مذکور اضافه نمایند و چون اعتماد بر تنقیه کلی حاصل شود تریاق فاروق و مثرودیطوس و سفوف مقلیاثا در آن ایام مزلق باید داد و هلیله سیاه

برو نخود گاو بریان کرده و با دیان بریان نصف آن دخل کرده کوفته با قند سفید نصف مجموع آمیخته دو درم با آب سرد بدهند که فائده تمام دارد و نخل هندی
مجرب است و چون کار دشوار گردد این معجون باید داد که از مجربات است لبد سوخته سندروس کهربا پشم خرگوش هر کدام یک جزو حکاکه
زر بد جمله علاج دم الاخوین هر کدام نصف جزو کوفته بیخته با عسل صاف سرشته یک مثقال بدهند و شافیج عدسی مغسول با مرهم اسفیداج سرشته بردارند و از اغذیه
مزورات و فندق بریان و اگر چه شیرهٔ آن بر آورده باشند اقتصار نمایند بعد نقا و عند انحطاط قوت ماکیان مطجن و قلیهای مزورد کباب و زردهٔ بیضه نیم برشت
دهند و استنجا با آب گرم و طبیخ گل سرخ و آس و گلنار و بابونه کنند پس اگر زحیر زیاده گردد به نمک و ذره و شونیز و خشت مجموع یا مغز و گرم کرده نشانند و ایضا
امعا کی نوشته که علاج قیام دموی تقلیل غذا است و اگر متعذر باشد محاجم بر اعلی نهند و مفرحات دهند و آنچه قطع خون کند مثل گل مختوم و قرص طباشیر و
معجون نجاح اختلاف است و باید که استعمال زعفران نکنند و لادن و عصفر و بازرد و مویز سرخ و تخم کشوث همه مقوی جگر اند مطلقا گیلانی میفرماید که یکی
از اطفال اهل دولت را اسهال دموی عظیم عارض شد بسبب کثرت ادویه حاره که خورانیده بودند علاج به نیلوفر و بنفشه و عناب و لعاب چهار تخم کردیم
اگر احیانا اندکی قابض میداده شد آن روز مرض اشتداد میکرد و در آخر بهمان لعاب بزر و ر اکتفا کردیم و روز آخر بزر ورد ابریان کرده لعاب آن میدادیم و غذا
دوغ باندک برنج ساده بود و ایضا حکیم ممدوح گوید که اعلاجی چند جهت اسهال افیونیان استخراج کرده ایم که زیاده از دو مثقال میخوردند اول آنکه بود که اسهال
دم به هم رسانید و قبل از این چند سال تریاق فاروق بسبب خطای طبیب بسیار خورده بود و چون تفرس بر حدت و لذع اخلاط بدن کردیم شیرهٔ تخم خیارین با اسپغول
فرمودیم و دو سه مرتبه شفا یافت و دیگری از رجال که زیاده از بیست سال افیونی بود اسهال دم و بلغم به هم رسانید و ضعف شدید و عطش و عسر البول با آن یار شد
شیرهٔ خیارین با بزر قطونا دو نوبت دادیم و در هر دو نوبت زود نفع میشد نوبت سوم یک درم قرص کافور تالیف خود دادیم با شیرهٔ مذکور و بزر قطونا نوبت دیگر
دو درم قرص مذکور دادیم شفا یافت و از روز اول علاج ثلث افیون معتاد منع کردیم بعد از یک هفته فرمودیم که افیون بدستور سابق بخورد و ایضا حکیم موصوف
گفته که مردی ابو خلیلی افیون میخورد و اسهال دم و زحیر پیدا کرد دو نوبت تخم ریحان با گلاب گرم کرده دادیم و دو مرتبه جوارش خوزی و چهار مرتبه معجون قابض خود
که با افیون معتاد مخلوط کرده میخورد هر روز یک نیم مثقال و عمده درین باب و در جمیع اسهالات آنست که فرق کنند که لذع و حدت در اخلاط هست یا نه اگر هست
شیرهٔ تخم خیارین عجیب النفع است و اگر نیست معجون قابض و سفوف قابض و اکثر اوقات شیرهٔ تخم خیارین را با خمیرهٔ بنفشه میدهیم عجیب نافع است

سحج و قروح امعا

سحج خراش سطح درونی امعا است و سبب این خراش یا انصباب صفرا بر امعا باشد که از حدت خود سطح آن انجرا شد و اسهال صفراوی در مدت یک هفته منجر
بسحج میشود و یا بلغم شور یا بلغم که بسبب بورقیت خود سطح روده را انجراد شد یا بسبب لزوجت بر سطح امعا بچسپد بشدت و چون جدا گردد تمام لزوجات
از امعا بر کنده و او را منجرد سازد و یا انصباب سوداء محترق و لذاع بر امعا که به تندی خویش بخراش روده ادا کند و یا مرور ثفل درشت بامعا که روده را انجراد شد
یا تناول ادویه سمیه مثل زرنیخ و نوشادر و آهک و جز آن موجب سحج و یا خوردن ادویه مسهله از حدت کیفیت دوا یا از مرور اخلاط حاده از اعضا بامعا باعث
سحج و از کلام طبری مفهوم میشود که سحج گاهی با تپ بود و گاهی بغیر تپ و جمیع انواع سحج یکگونه است لیکن آنکه آن را اخشف گویند و آن سهل ترین انواع آنست و
سبب جریان اخلاط حاده صفراویه یا طعام غیر نضیج بود و کثرت جریان آن بر امعا از وجات امعا انجراد شد و خراش او روز بروز افزاید تا آنکه همه امعا یا بعض
از انجراد شد و دوم انصباب اخلاط عفنه حریفه مجتمعه در عروق بدن بسوی امعا که کثرت جریان این مودی به سحج امعا و وبال بدن گردد سوم انصباب اخلاط اکال
از افواه عروق مثل سوداء احتراقی و این سودائی است که آن را حار یابس حریف لذاع گویند و این اخلاط بجرافت خود چون بر امعا جاری شود سحج آرد و این نوع
سهال قاتل بود سوای آنکه در ابتدای سحج ظاهر شود و یا در آخر آن چهارم بمشارکت جگر و این چنان باشد که در عروق کبد اخلاط عفنه حاده حریفه جمع شود و بسوی امعا
باز گردد و این نوع شدید ترین انواع سحج است پنجم از شرب اشیای سمیه مثل زرنیخ و نوشادر و خاکستر ضفدع یا تناول اطعمه و ادویه که در نهایت حرافت یا در
عفونت یا در نهایت حرارت باشد و شیخ میفرماید که سحج وجع خراش سطح روده است و آن خراشنده یا مواد صفراوی یا دموی حاد یا صدیدی یا مدی یا دردی

بودکه از نفس امعا یا از فوق آن منبعث شود و بسوی امعا آید و اسهال طحالی مراری و کبدی و آنچه از قروح معده و مری بود همه از قبیل الست که ماده بسوی امعا
منبعث شود و آنچه از نفس امعا باشد یا بسبب ورم در امعا بود یا بسبب لذع صفرا یا انصباب خون شدید الحرارت از جگر یا از شگافتن رگ در امعا و اسهال یا بسبب
دوای مسهل که در امعا جراحت کند مثل شحم حنظل یا از قلاع و قروح به عفونت و آکل یا قروح بلا عفونت و آکل یا نفس قروح یا قروح وسخه بود و این یا در امعای
غلاظ بود و آن سالمتر باشد و یا در امعای دقاق باشد و آن صعب ترست خصوصاً واقع در صائم چه جرح او نیاشود قطع نظر از قرحه آن بنابر کثرت عروق او و عظم آن
و رقت جسم او و سیلان صفراوی صرف بسوی آن از مراره بغیر خلط و یا بسبب آنکه عظیم الغائلة است بهر اذیت بنابر قرب او از عضو رئیس که آن جگرست و کذا می
روده قریب تر بسوی جگر از صائم نیست و دوا نیز بران متوقف نگردد بلکه از ان منزلق میشود و قروح از خراش براز یا از حدت صفرا یا شورے خلط یا شدت
تشبث او بسبب لزوجت او که چون منقلع شود جراحت کند یا بسبب انفجار اورام و سائر استفراغات مختلفه موذیه بمرور آن باشد و آنچه از سحج سوداوی بر سبیل ابتدا
واقع شود و آن قتال است بهر آنکه دلالت بر سرطان متعفن کند و آنچه در آخر حمیات افتد آن سخت قتال بود و اگرچه هنوز سحج نگردد بلکه هنوز اسهال سوداوی باشد
خصوصاً آنچه بر زمین بجوشد و آنرا بوے ترش بود و اگرچه هنوز قوت مریض باقی بود بلکه اگرچه در صحت افتد که ازین قسم سوداوی صاحب او صحت نیابد و اما چون
آنرا این خاصیت نباشد و نه جوشش زند و نه رائحه حامضه بود و آن فضول سوداوی باشد که طبیعت آنرا دفع کند و بادی امید عافیت باشد و قرحه گاهی عقب ورم
متولد شود و گاهی از بثور قاشره و جاره و بر سبیل ابتدا بود مثل دوای مسهل یا غذای لزج که منزلق شود و بعده بخراش منفصل گردد یا غذای صلب که بمرور او سحج شود
و گاهے از اخلاط بود که اسهال آرد پس قرحه کند و حد زمان تولد قرحه از اسهال صفراوی دو هفته است و از بلغم بورقی یکماه و از سوداوی بعد چهل روز و اکثر
از ان قلیل باشد که در امعای صاحب قروح سوراخ شود و در اکثر بمیرد و گاهی بعضے از ایشان قوی باشد و مدتی باقی ماند و ثفل در شکم او جمع گردد و شبیه مستسقی گردد و
پس هلاک شود و اما در اکثر امر چون قروح بدان حد رسد که از جرم امعا چیزیکه آنرا حجمی باشد خارج شود مودی بعفونت و اسقاط قوت و شهوت طعام بمشارکت معده
و بسوے موت گردد و فکیف که چون امعا سوراخ و از شود و خصوصاً امعای علیا و قومی حکایت میکنند که مردے را در بعض امعای سفلی سوراخ شد پس
شکم و مراق بنابر ورم حادثه بدان محاذی آن ثقبه و بنا بر مشارکت این عفونت و آفت سوراخ گردید و از همانجا در شکم نیز سوراخ شد و از ان براز خارج
میشد و آن مرد زنده بود و این اگرچه از جمله ممکنات است لیکن از جمله ممکن بعیدست و بعید تر ازین آنست که زنده بماند و براز بسوی فضای شکم بریزد و گفته اند
که چون سوراخ معای صائم و شکم مقابل آن واقع شود گرسنگی بیمار ساکن نشود و هرچه بخورد در معده او درنگ نکند و صاحب او لاغر گردد و شکم او منتفخ شود و بمیرد و
اقسام سحج یعنی اسهال سحجی دموی و صدیدی و مدی و مری و خراطی و مخاطی و زبدی و قشاری است و مری سلیم است تدارک آن بسهولت از اطفای حرارت
و استعمال مغریات کرده میشود و اکثر از امراض حاده و حمیات محرقه و غبیه بود و بیشتر بر سبیل بحران برای آنها بود و مدی چون ابتدا بمدی نماید سببش انفجار
دبیلات و اورام احشا باشد که طبیعت آنرا بسوی امعا دفع کند و این سلیم ترست و این قسم در حقیقت معوی نیست بلکه اکثر مده خارج با سهال از ورم یا دبیله
در عضو دیگر باشد که از ان بسوی امعا سیلان کند و معوی موذی گردد و از ان فساد در آخر امر پیدا شود و بسیار باشد که تابع او اختلاف مدی بود که بند
نشود و اکثر آن قیحی مدی بود و گاهی خون بادی بیامیزد و یا سببش این نباشد و در اعضاے باطن ورم متقیح منفجر نبود و از جهت سرطان متعفن در امعا باشد
و آنرا علاجی نیست بنابر کثرت چیزیکه اصطکاک نماید و قلت وجدان سکون و بنابر صعوبت مرض فی نفسه و اما صدیدی گاهی از ذوبان بود و یا از ترشح ورم که
در طریق نضج بود و اکثر او معوی نبود بلکه از ورم سرطانی معده بود که از و مده صدیدی ترشح کند و اما دموی پس بعضی از ان دفعةً واقع شود و بعضے
اندک اندک افتد چنانچه در بحث اسهال الدم مسطور شد و چون صیف ابرناک بعد ربیع شمالی و شتای جنوبی آید اسهال و سحج کثرت نماید و سبب آنها کثرت نوازل
بود و اما خراطی دلالت کند بر خراش چیزیکه بر صفحه معا بود و اما مخاطی بسبب رطوبت غلیظه بود و گاهے اسهال مخاطی در حمیات مرکبه و در حمیات وبائیه عمده
و اکثر آنچه در وبائی افتد زبدی باشد بنابر شدت غلیان عارض از ان و اما قشاری گاهی از قروح معده بود و یا اسهال خارج شود لیکن آنچه سحج نباشد
چون با سحج بود آن از نفس طبقات امعا باشد و دلالت کند بر آنکه از امعای غلاظ است و اما بغلظ قشار و در اکثر بلکه آن و بر امعای دقاق برقت و صغر آن و این قشارات

هزد و اسهال خارج شود و اکثر خروج او هنگام استعمال حقنهای غساله بود و گاه سحج و قروح امعا بسوی استسقا منتهی گردد و صاحب کامل گوید که حدوث این
مرض یا عقب زحیر شدید باشد که امعا را بشدت حرکت منجر شد و یا از قبیل ورم حار بود که در امعا عارض شود و منفجر گردد و یا از آنچه بسوی امعا ریزد و در مرض منفیه
یا ذرب چون مواد آن حاد صفراوی یا بلغم شور باشد که طبقه امعا را بخراشد و صاحبان این مرض را اول اخلاط صفراوی مختلف برآید و بعد از آن رطوبت
بلغمی و این از انجمله بود که از امعا رطوبت لزج مطلی بر آن از داخل منجر اشد و پس از آن خراطه و چیزی از جسم روده خارج شود و این هنگام خراش چیزی از جسم
آن بود پس اگر این جراد تا گوشت پارهای بزرگ باشد در آن تلف مریض است بهر آنکه این دلالت کند بر آنکه در جرم امعا آکل عمل کرده حتی که بطبقه دوم امعا
رسیده و مثل این امکان شفا ندارد و بعد از آن خون صرف از کشادن دهان رگهائی که در امعا است برآید و گاهی چیزی مانند زرداب که از اجساد موتی بدبوی سیال
میشود برآید و گاهی شبیه با پیه گداخته در رنگ و قوام بود و این از گداختن حرارت بود شحمی را که در اعضای فربه باشد پس هرگاه مدت دراز شود شبیه بدردی
گردد بسبب احتراق حرارت و تابع این تپ نرم باریک باشد و گاهی این مرض از شگافتن رگها بود و هرگاه خون در آن کثرت و رقت پذیرد و گاهی اطبا
گمان کنند که این خون بواسیر است و چنان نباشد بهر آنکه خون بواسیر از عروق مقعد بود و گاهی این علت از انصباب مره سوداوی کیفیت بسوی امعا
باشد و باسهال مره سودا بر این استدلال کرده میشود و گاهی این از اخراج سرطانی حادث در امعا باشد و نشان این نیز اسهال خون سوداوی است و این مرض رو
بسمت ردی قتال اند و لا سیما چون بدبو باشد چنانچه بقراط در کتاب فصول گفته که چون ابتدای اسهال از مره سودا باشد بر موت دلالت کند و جرجانی
گوید که آفریدگار تبارک و تعالی رطوبت لزج اندرون امعا آفریده است و بر سطح روده اندوده تا درشتی براز و تیزی اخلاط که بران گذرد ضرر آن باز دارد
و آن را زود دفع کند و بلغزاند و این رطوبت چیزی است چون آهار که از نشاسته پزند و آن را اطبا صمغ الامعا گویند و غشای مخاطی نیز نامند و هرگاه اخلاط
تیز بسیار بر روده گذرد این رطوبت را بخراشد و سحج و قرحه امعا تولد کند در مدتی که بهر خلط مقرر است چنانچه در قول شیخ گذشت و سحج که در معای مستقیم افتد
بعضے از آن با درد باشد و آن را زحیر گویند و بعد از این جدا مذکور گردد و بعضے بی درد باشد و این همچون خون آمدن از ناسور بود که آن را تواریدوس گویند و هرگاه
مریضی را تپ صفراوی آید و بول سفید بود و صداع و آفت دماغی نباشد و هوش بر جا بود خوف حدوث سحج باشد و اگر شخصے را اسهال یا ادرار بول یا
نفث ریم همی آید و تپ نباشد و عمر او از سی و پنج سال تجاوز کرده باشد و قبل از این ترک ریاضت و تعب معتاد نموده باشد و آرام یافته در آن امید انقضای او
در مدت چهل یا شصت روز بسهولت باشد و خلاصی یابد طریق تشخیص این مرض باید که دریافت نمایند اگر تشنگی و پیچیدگی و درد امعا بود و خون و خراطه
در براز بیرون آید مرض سحج باشد بعده تفحص نمایند که سحج در امعاے علیا است یا در سفلی پس نگاه کنند اگر خون و لزوجات شدید الاختلاط با براز برآید و
مقدار آن اندک و غیر مختلط بدسومت بود و بادی درد شدید نزدیک ناف و بالای آن و بیقراری و غلبه تشنگی و قلت لبث دوا در امعا باشد سحج در امعای
علیا بود و اگر خون و خراطه پیش از براز برآید و یا براز غیر شدید الاختلاط آید و یا اول براز صرف آید و بعده خون و خراطه برآید و درد زیر ناف بود سحج در امعای
سفلی باشد بعده نظر کنند اگر با خون و خراطه اجزای چرب و شحمی یا ربود سحج در روده مستقیم بود و اگر با خون و خراطه رطوبت لزج یا ربود بغیر دسومت سحج در قولون
و رعور بود و بعد از آن سبب سحج دریافت نمایند و این چنان باشد که اگر بیش از سحج خون صرف اندک مختلط با وجع یا بغیر وجع و یا دوار یا غیر او دوار آید و علامات
امتلای خون بر آن مقدم باشد سببش انفتاح عروق بود و الا نگاه کنند اگر صفرا با براز و خراطه امعا مختلط برآید و لذع مقعد نماید و بعده با خون و خراطه و لذع
هاضم و وجع امعا آید و رنگ براز زرد باشد و عوارض صفرا مثل عطش شدید و کرب عظیم و لذع قوی ظاهر بود و تقدم اسهال صفراوی باشد سببش صفرا بود
و اگر بلغم شور یا غلیظ لزج با خراطه و خون برآید و براز بی رنگ باشد و با کثرت ریاح و قراقر و درد ثقیل ملایم لازم غیر منتقل بود و دیگر آثار بلغم و تقدم اسهال بلغمی
بر آن گواهی دهد سببش بلغم باشد و ایضاً این قسم اکثر عقب نزله و زکام می افتد و اگر سودا با خون و خراطه امعا برآید و رنگ براز سیاه شبیه بدردی و شراب باشد
و با کرب شدید بود و گاه به غشی انجامد از شدت درد سببش سودا باشد پس اگر بوی او ترش بود و چون بر زمین رسد زمین بجوشد و مگس گرد آن نگردد
سودا محترق ردی باشد و اگر دردی بغیر بوی ترش و بدون جوش زمین بود سودای طبیعی باشد و اگر ثفل یابس باندا برآید و قبض طبیعت بود و تقدم قبض شکم و تناول

چیزهای خشک بران گواهی دهد و وجع هنگام نزول ثفل شکم تسکین یابد بیشتر ثفل خشن باشد و بسیار باشد که عصاره منفصل از ثفل هنگام غلظت و جفاف آن بر آید با پیچش که آنرا
خشک نماید و گمان کنند که اسهال ست و حبس نمایند و دران هلاکت مریض بود و علامت این آنست که چیزی ازان هنگام لین طبع و مفارقت ثفل نباشد و ثفل تقدم
کند بعد ازان ثفل یابس برآید اقسامیکه قبل ازین مذکور شد اکثر ازان برآید هنگام لین طبیعت و مفارقت ثفل و آنکه سحج از و تقدم نماید و اگر تقدم تناول ادویه سمیه مذکوره
و یا ادویه مسهله پیش سحج دریافت گردد بیشتر تناول همان ادویه باشد و اگر آثار قسمی از اقسام مذکوره سحج یافته شود یا تقدم اوجاع و سائر علامات اورام بود مثلاً
تپ گرم آید و در شکم گرانی و ضربان بود بعده تپ و لرزه آید و ازان پس آن گرانی و درد شکم ساکن شود و اسهال خون و ریم آمیخته و یا جراده و خراطه آید و هنگام انحدار
طعام و رسیدن ثفل نزد قرحه امعا در خیر خاصتهً اگر چیزی شور یا ترش خورده باشد و اشتها ضعیف گردد قرحه در امعا باشد و فرق میان ریم و بلغم از شستن
ریم در ته آب و جز آن در کیفیت سیل مسطور شد و اگر با وجود خراطه و جراده که هر دو دلیل انخلاع و قروح ست سحج بد بو باشد بتاکل قرحه دلالت کند و اگر با وجود بوی بد لون
سوداوی بود خوف بودن سرطانیت باشد و **مکان قرحه** چنان دریافت کنند که اگر درد بالای ناف و پیش بود و خراطه امعا رقیق و قشور رقیق و صغیر آید و آنچه
از قرحه خارج شود مختلط با براز باشد و مریض وجع قبل خروج براز بمدت دراز دریابد و براز کیلوسی و شبیه آب گوشت و بد بو تر بود و اگر غیر براز آید سیالی
غیر مختلط با براز آید قرحه در امعای دقاق باشد پس اگر ریم و خون که از قرحه بر آید شدید الاختلاط با براز باشد قرحه در امعای بالای صائم بود و اگر اختلاط او شدید
نباشد قرحه در معای صائم بود و اگر درد زیر ناف بود و باشدت نباشد و خراطه امعا غلیظ بر آید و مریض حاجت براز در وقت لذع دریابد و بادی مغص نباشد
و قشور غلیظ و کبیر و خون قبل براز آید قرحه در امعای غلاظ باشد پس آنچه از قرحه خارج شود غیر مختلط با براز بود دلالت بر قرحه معای مستقیم کند و اگر اندکی مخالط براز باشد
دلالت نماید بر آنکه قرحه در معای اعور یا در معای قولون ست پس اگر قرحه عفن بود و آنچه خارج شود مقدار او زیاده باشد و وجع بسبب آن نباشد بدانند که قرحه
کثیر الوسخ ست و **فرق** میان قرحه متوسخه و متاکله آنست که متاکله بیشتر با وجع بود و آنچه ازان خارج شود بیشتر مائل بسیاهی و قلیل تر بود و وسخ صدیدی
مائی مائل بسفیدی و زهومت باشد و چون بعد خراطه خون بسیار بر آید بر غور قرحه و قوت مرض و فنای چیزیکه بر روی امعا باشد و رسیدن تا جرم امعا دلالت کند
و **بقراط** در کتاب خود در امراض حاده ذکر کرده که گاهی صاحبان سحج امعا را امتناع ریاح از نفوذ و خروج و رجوع او بسوی فوق و سقوط قوت و سردی دست یا عارض شود
و جالینوس هیچ وجع معده و امتلای راس یاد نموده و سبب این آنست که امعائیکه دران سحج باشد ایذا یابد از جمیع اشیائیکه دران نافذ گردد لاسیما از لذاعه
و چون ازین ایذا یافت و در حالتی که لذع عارض شد مبادرت باسهال این چیز لذاع نکرد بسوی فوق بطریق صعود رجوع کند و ریاح و درد در معده و امتلاء در دماغ
بسبب تصاعد بخارات این ماده بسوی راس پیدا نماید و لذع عارض و وجع امعا را ضعف قوت و سردی اطراف نابر رجوع حرارت بسوی موضع الم تابع بود فقط و سحج که عقیب امراض حاده افتد
ردی ست و قلیل الافلاح و بدانکه سبب سحج و زوسنطاریا مثل صفرا یا سودا یا خون حاد یا بلغم عفن یا زجاجی یا ثفل یابس اگر قائم بود بعد آنکه با خراطه بر آید مرض
در طریق ازدیاد بملازمت سبب باشد و اگر سبب منقطع شود و خراطه و جراده و خون بماند آن باقی ماند بسبب منقطع شدن سبب و بعد حاصل ازان باقی ماند پس قصد تصفیه تنها بعلاج کرده شود

علاج کلی سحج و قروح امعا

اولا ازاله سبب بتنقیه خلط غالب انسلاق ثفل نماید و آنچه در باب زحیر مسطور گردید بعده مغریات از صموغ و لعابات بطریق حقنه استعمال کنند و ادویه لعابیه اصل علاج اینست و
غذا و ندر سحج را اسفاناخ و گوشت ماکول احتراز اولی ست و اگر سحج در امعای علیا حادث شود [illegible] باشد ادویه مشروب کنند یا حقنه و اگر در امعای سفلی باشد ادویه
مغریه مثل برنج و جو مطبوخ که در آب آنها زردی بیضه بریان و صمغ بلوط و کاغذ مصری سوخته و دم الاخوین و سفیداب ارزیز و گل ارمنی و افیون سوده آمیخته باشند
حقنه کنند و گویند که منع سحج بر پنج وضع باید کرد اول آنکه استعمال قوابضات صرفه کنند و این موقتی باید کرد که مجاری را قوت امساک رطوبات ضعیف شده باشد
دوم آنکه مغریات صرفه بکار برند و این آنگاه دهند که دهن رگی کشاده باشد یا خراش در سطح روده افتد سوم آنکه مغلظات دهند و این آنگاه دهند که ماده رقیق
و سیال باشد چهارم آنکه مخدرات فقط یا با ادویه دیگر ممزوج نموده دهند و این آنزمان بکار برند که ماده تیزی داشته باشد پنجم آنکه مائل سازند ماده را بخلاف جانب
امعا و این [illegible] بود اگر ماده رقیق و قابل آن باشد و یا بقی اگر ماده [illegible] بود و یا با ادرار اگر ماده قابل آن بود و یا بجذب [illegible] بالاتین بر شکم اگر قوی بود

وچون تحقیق آنچنی بوضوح پیوست پس باید که تقویت قوای ارلیه امعا پردازند چنانچه کرد در مده نوشته شد و اما در کشادن سر رگ رود و ادویه دهند که نیاز بستن خون جراحات درونی بکار برند از داخل و خارج و اصل درتر بیراین علت حفظ حرارت غریزی ست بانچه ممکن باشد مناسب علت و وقت و قوت و رعایت اعضای رئیسه و معده

شیخ الرئیس گوید باید که در سحج غلط نکنند که گاهی این محتاج نبود بسوی چیزیکه در ان قوت شدید باشد و در استعمالش در ان هلاکت بود و نفس تبرید شدید دادن مثل نبید و انه و کامه و خرفه در علاج کافی گردد و هرگاه حقنها که در ان ادویه کاویه باشد استعمال کنند بلاک شود و واجب ست که آنچه در معای علیا باشد بشربات وانچه در سفلی باشد بحقنها علاج کنند وانچه در وسط باشد بهردو علاج پردازند بعد اول چیزیکه رعایت آن واجب ست حال سبب فاعل سحج و قروح امعا بود که آیا آن هنوز در انصباب ست آیا سبب متقدم او از شگافتن رگ یا امتلا یا ورم باقی ست یا مخیس منقطع باطل شده واثر او از سحج و قرحه باقی مانده پس اگر سبب هنوز در انصباب باشد تدبیر قطع و حبس او که در مواضع آن معلوم شده باید کرد و اگر از استفراغ بسبب ادرار اخلاط چاره نباشد بحذر و احتیاط بعمل آرند و مبادا کنند که مسهل شدید الضرر باشد و قرحه نباشد بلکه شل ہلیلہ بود و اصلاح او بامتلاط مثل کتیرا و مانند آن نمایند و اگر ممکن باشد غذا دو روز منع کنند تا بدان بچیزی که بران منصب گرد تحلیل شود و چون اراده تغذیه باشد بشیر انجقات و مطبوخ غذا سازند که این غذا بسبیل دواست و اما الغش عند الحاجت و ظهور ضعف بانچه قلیل الحجم بود و تقویت او ظاهر شود مثل جگر بای ماکیان فربه و اندکی نان میده مائل بقطورت و خروس خصی و بیضه زیاده از نیم برشت و کم از مشوی سوی دهند و گاهی از ماهی بریان حار خیلی انتفاع یابند و اکارع مطبوخ در شیره برنج بریان برای ایشان خوب ست چون مص آن کنند و بایدکه حفظ قوت او بربوب فواکه نیز نمایند و اغذیه مذکوره در باب اسهال نافعست و باید که نمک ایشان نمک درانی و بریان باشد و شراب نباید خورد مگر آنکه چون حرارت نباشد در ان هنگام اندک شراب اسود قابض بنوشند و آب ایشان سرد باشد و مناسب نیست که او را ادویه صرف موذی بکیفیات آنها مقبض و خشن خراشنده ابتدا کنند و چون رجع انتدا در کند احتیاج ضرورة مغریات افتد تا مثل ستر و طلا بر روی مرض گردد و جمیع ادویه مبرده مقبضه مخلوط مغریه دران نافعست مگر آنکه تاکل افتد که گاهی حاجت بادویه جالیه کاویه مخلوط بمجففات بلاذع آید و باید که صاحب سحج از بزور و غیره در آب باده بخورد و نه در آبهای جاری و لیونه را در قروح امعا و اسهال خون خاصیت عجیب ست و خصوصاً چون در مثل آب بارتنگ باشد گی شراب که بخورند بلوط بریان و خرنوب را مفرداً و مجموعاً قوت قوی ست و تخم گل بسیار عجیب ست و تجربه کرده ایم انچه بعض اطبا ذکر کرده اند که در ابتدا چون صمغ چهار درهم با آب سرد بخورند مرض زائل شود و گل مختوم هر سحج حتی که متاکل را سخت سودمند ست بعد تنقیه تاکل و چرک بحقنه از حقنهای که مذکور شوند بخورند و همچنین هرگاه حقنه کنند بگل مختوم در آب بارتنگ ایضاً کوکب شاموس در آب خرفه و ایضاً آب توت خام که خوب بخته باشد نفع بخشد و کذلک نوشیدن حشیشه ذنب الخیل و آب حشیشه الصباغین اصفر و آب گل سرخ تنها و حقنه و بعضی اطبا در ادویه این باب رجل عقعق ذکر کرده و گمان میکنم که آن رجل الغراب ست و گویند که بقراط چون رجل العقعق گوید مراد از ان برگ انجیر بود و این در ین باب صلاحیت ندارد و خوردن پنیر مایه خرگوش ایشان را نافع ست و پنیر که نمک آن دور کرده باشند چنانکه در باب اسهال مذکور شد درین باب شدید النفع ست و اگر چه تاکل رسیده باشد و از مرکبات نافعه برای ایشان اقراص و سفوفات بارده مذکوره در باب اسهال ست و انچه ایشان را نافع ست چون بریان باشد بخورند بعد آن آب سرد بنوشند اینست که بگیرند خاکستر خرمهره چهار جزو و مازو دو جزو فلفل یکجزو و کوفته بیخته یکدرم بکار برند و قلونیا نیز نافع ست چون با آب سرد بخورند **و اما حقنها و حمولات** صالح این مثل حقنها و حمولات صالح برای اسهال خون ست مطلقاً که اندران در ابتدا مغریات قابضه و در آخر آن با گر تاکل انجا منقیات و کاویات افزایند و تا آنکه ترصیص امعا برود و ظاهر او باقی ماند تجاوز از مغریات و قابضه نباید کرد و بعضی گفته اند که اقاقیا در حقنها داخل نباید ساخت چون در مرض خون نباشد و این قول درست نیست بعده چون قرحه پاک گردد مجففات قابضه مع مغریه دو سمه بکار برند بعده در آخر اگر تاکل او اکنده منقیات و کاویات بعمل آرند بعضی مردم اندکی فلفیبون در بعض عصارات و حقنهای سلیمه داخل میکنند و از ان منفعت عظیم حاصل میشود لیکن چون ضرورت بچیزی تیز داعی نباشد پس اولی آنست که استعمال نکنند و باید که اول بحوامض بعده بحادات انتقال نمایند و چون ضرورت تاکل داعی بود از انها و از فلفیبون خوف نکنند و بحسب حاجت استعمال کنند و گاهی صواب آن باشد که ابتدا بچیزی مخدر کنند بعده حقنهای حاده استعمال نمایند چون مریض احتمال این نکند و از حقنهای حاده و زرنیخیه خوف آن باشد که جلد او از ان دور شود تا آنکه روده معا سوراخ گردد

والهذا باید که مبادرت باستعمال آنها کنند هرگاه بدانند که قرحه فاسد شد و تاخیر نکنند تا آن وقت که خوف ضرورت تنقیه بسبب اتساع قروح و غور آنها باشد **و بدانکه** بهتر آنست که
در حقنها از مغریات جمع کنند فضیلت است که آن تبرید و تسکین لذع کند و بر موضع مرض بسرعت منجمد گردد و احتیاج این تبرید ابتدای مرض بود و چون بریم انجامد حاجت
بمنقیات افتد بعده بسوی آنکه قوی تر ازان باشد و نگذاشتن مسومات و مغریات که میان دوا و مرض حائل شوند حاجت افتد و چون معلوم کردند که قروح وسخ است
تنقیه آن مثل ماء العسل کنند و قوی تر ازین آب نمک آبی که دران زیتون مملح پرورده باشد و طبیخ ماهی شوربست و با وجود فربه یم از استعمال مثل قرص زرنیخ لاحق ناچار
نباشد چون مرض از اماکن تجاوز کند و ازان مانعی نباشد **و بدانند** که حقنهای چرب مغری اگرچه تسکین وجع قرحه متآکل نماید لیکن ازان شفا نگردد بلکه شفا باد ویه
نافع تاکل میشود و آن منقی حالی مع تخفیف و قبض باشند مانند آنچه ازان اقراص سازند بران کثرت مغریات و دسومات نشاید تا میان او و میان تاکل حائل نگردد
و ادویه نافع قرحه متآکل گاهی درد و الم آرند و ازان خوف نکنند **و بدانکه** چون بحقنه حاده پاک کنند واجب است که عقب او حقنه مدمل تسکن از قوابض و مغریات
بعمل آرند و این هنگامی است که بدانند که لحم صحیح ظاهر شده و چون تپ و ضعف و تاکل جمع شود و حرارت باشد و مریض بر استعمال مثل قرص زرنیخ تنها صبر نتواند
نکند باید که در آبهای قوابض بارده مثل حصرم و سماق و ریباس و گل سرخ و مانند آن بگذارند بعده تخفیف و تکرار این بران کنند و استعمال نمایند و گاهی از
خلط بزر البنج و افیون بدان یا تقدم مخدرات بران و دادن مریض طعام اندک محمود چاره نباشد و اکثر مقدار این اقراص از نیم درم تا دو درم بود و گاهی صواب
تر آن باشد که در آبهای مبردات قابضه داخل کنند مانند انجبار عدس جفت بلوط است و این اعانت در احداث خشکریشه نماید و از آنچه ادخال آنها و منفعت او هردو
کند آنست که حقنه قرص زرنیخ در آب نمک هنگام شدت غلظ ریم نمایند و گاهی صاحبان تپ و ضعیفان و کسانی را که تپ ایشان اشتداد کند و متحمل حقنهای
حاده نباشند این تدبیر غرغری سازد که ابتدا بحقنه ماء العسل نمایند و بعد چهار ساعت آب نمک بعد ازان گل مختوم بسرکه ممزوج آب بجوشانند که صحت بخشد **و از تدابیر**
در باب حقنها آنست که اندک اندک در حقنه با حقنه کنند و چون لذع شدت کند تدارک بحقنه روغن گل نمایند و اما حقنهای مستعمله بهر حبس خون و منع
اسهال آن دیگراند و قریب از حقنهای منع اسهال هستند و گاهی آنرا اقراص نیز میسازند و در چیزیکه مناسب آن باشد استعمال میکنند و اکنون نسخ
حقنها و شیافات و اقراص که در حقنهای افتد ذکر میکرد و پس از خفیفه درین باب و در اسهال حار آنست که آب بارتنگ تنها یا بعض اقراص که ذکر
یابد حقنه کنند یا بان فیلز میده در عصاره کاهو حل آرند و از حقنهای خفیفه آنست که بگیرند ماء الشعیر و روغن بادام و زرده بیضه و آب برنج مطبوخ با پیه
گرده بز یکساله مصفی و دران گل مختوم اندازند و همچنین مطبوخ برنج بریان الشحم بز و گاهی دران پوست انار و مازو داخل کرده میشود و کذلک حقنه آب پیت
و گل مختوم **و ایضاً** این حقنه هنگام حرارت شدید نافع آب جرادۂ کدو و خرفه و بارتنگ و عصی الراعی و حب الآس عدس که آب او و بار پخته باشند بهم جمع کرده
روغن گل و سفیدابه گل ارمنی و اقاقیا و توتیا دران آمیزند و اگر حاجت افیون افتد در وی بحسب حاجت و حال داخل کنند و این نسخه مقعد سحج را نیز صالح است
بگیرند پوست بادام و پوست انار و مازو و سماق و برگ علیق و بیخ نیبوت و در شراب بجوشانند تا ثخین گردد پس صاف نمود بعض اقراص حقنها سوده بر عزم
آس دران داخل نمایند **و اما شیافات** برای سحج پس امهات ادویه آنها مر و کندر و زعفران و سندروس و شب و میعه و حب بیدستر و چون افیون داخل بود و
عفص و قرطاس سوخته و دم الاخوین و شاخ گوزن سوخته و گل قیمولیا و دیگر گلها و مرداسنگ مانند اینها و گاهی احتیاج بمراهم زنگار افتد و این
شیاف سحج و زحیر را نافع مر کندر زعفران افیون د سفیده بیضه بسرشند و دیگر سندروس بهم مر زعفران افیون در آب بارتنگ بسرشند و دیگر افیون جند بیدستر
صمغ عفص بعصاره بارتنگ بسرشند و گاهی از مثل این ادویه مراهم بروغن گل و سفیداب میسازند و بر پارچه و فتیله پنبه آلوده در مقعد گذارند بمیل و بعده
میل را به پنبه تا مستوی گردد باقی ماند **و اما اقراص** برای حقنهای سحجیه مثل اقراص کوکب است و اقراص زرنیخ برای متآکل و باید که در سحج انگور بکار دارند
تا حفظ قوت او نماید و اقراص قرطاس محرق با این نسخه کاغذ سوخته ده درم زرنیخ سرخ و زرد هر دو سوخته قشور مس شب یمانی و مازو سبز و آکاکیه نادیده هر واحد
دوازده درم بعصاره بارتنگ هر قرص بوزن چهار درم سازند در کوچک یک درم ازان استعمال کنند و در بزرگ یک قرص تمام و قرص دیگر آنست بگیرند سماق و پوست
انار و سوقطون و گلنار و حب حصرم و قاقمند و قلقطار و رصاص محرق و سرمه هر واحد یک جزو زنگار نیم جزو و ازان قرص سازند و این قرص قوی است بگیرند آکاکیا و اشخار

و اگر سحج و قرحه در امعای علیا بود آنرا با شربت لینه غسالہ پاک کنند که در علاج حشیم بکار آید مثل لعاب اسپغول و لعاب بہدانه و لعاب تخم کتان و لعاب تخم مرو مانند آن تا همه آنرا
بشوید و با خود بیرون آرد و درد و لذع خلط حاد را باطل کند و حدت را از امعا باز دارد و اگر صفرا و اخلاط تیز بر امعا گذرد خیار شنبر و آب کاسنی و آب عنب الثعلب و مانند آن بزعفران
علاج کنند و اگر خلط تیز شوریا سوداوی همگی در مطبوخ هلیله زرد و سیاه و مویز و خیار شنبر معالجه نمایند و اگر سحج کهنه شده باشد و قرحه پلید گشته و از خوردن
اشیای حالیه چون ماء العسل و جلاب و ایارج فیقرا چاره نباشد از بهر آنکه ایارج گوشت فاسد را زود و غیر آن پاک کند و گوشت صحیح برویاند چنانکه ایارج فیقرا
باید داد و بعده روغن صاف کرده و سنگ تاب نموده و شیر تازه و سنگ تاب با آهن تاب کرده بنوشانند اگر تب نباشد سخت نافع بود و در ابتدا بهتر آنست که مریض را از طعام
باز دارند و روزی باشد و در حفظ قوت نمایند چنانچه مذکور شد و اگر قناعت نکند چیزی نرم و گرم دهند یا برین شیر قناعت باید کرد و از اغذیه که درین علت مناسب
حریره معمول از خندروس و بیه لبلاب و بیه مرغ سست و بیه نیم برشت با کل تر نخشکی سست و سود مند تر بود و از اجاورس مقشر و برنج شسته هر دو نیکوفته آشام سازند و اگر
این آشام در آبی پزند که اندک خشخاش کوفته در آن جوشانیده صاف نموده باشند و اندک نشاسته بریان و صمغ عربی بریان اندازند صواب باشد و آب آشا سود مند
بگیرند سماق و در آب باران یک شبانه روز تر کرده صاف نمایند و ارزن مقشر یا برنج یا سبوس سمید در آب سماق تر کرده چهار ساعت نهند پس به دست نیک
مالیده صاف کنند و با بیه بز بپزند و حرکت دهند تا مستطاب شود و اندک صمغ بریان سوده اندازند و اگر تب نباشد آشام از برنج و پایچه بز بپزند و صمغ عربی داخل کنند
و همچنین مقشر در آب بپزند و آب او بریزند و در آب سوم با برگ حماض و برگ بارتنگ یا برگ خرفه یا آب سماق و بیه بز یا بیه لبلاب یا مغز بادام بریان بپزند و اگر گوشت
حاجت آید کباب تیهو و دراج با آب سماق و آب انار در آن پخته صواب بود و زرده بیضه نیم برشت با سماق منقی سود مند بود و خاصه اگر اول آنرا در آب به و آب انار و
آب سماق تر کرده خشک گردانند و خمیر نان آبی کنند که قرص حب الآس و خرنوب و سماق در آن پخته صاف کرده باشند و اگر خمیر با طبیخ پایچه بسرشند صواب باشد و
شربت سیب و شربت به و شربت انار و شربت مورد و شربت بهی و قابض که در باب گذشته مذکور شد همه سود مند بود و شراب قابض با آب ممزوج کرده و آب در آفتاب
آهن جوشانیده سود مند است و اگر شراب قابض نباشد حب الآس نیم کوفته یک شبانه روز در آن تر کرده صاف کنند و اگر شا بلوط عوض آن تر کنند روا باشد و این سفوف
متعلیانا مفید اسپغول تخم مرو تخم بارتنگ تخم گل تخم خرفه تخم حماض تخم خطمی مقشر تخم ریحان هر یک و قیه صمغ بریان کرده طباشیر گل قیمولیا نشاسته بریان صمغ عربی
بریان هر یک دو وقیه سوا اسپغول همه را بکوبند شربت از سه درم تا پنج درم با شربت مورد و غیر آن و بوقت خواب دو درم اسپغول بریان کرده بروغن گل
چرب نموده با یک درم گل ارمنی بدهند و پنیر خشک کهنه قرحه کهنه را سود دارد لیکن نخست نمک آن دور کنند و آنرا اول چند بار با آب بجوشانند تا شوری او برود پس خشک
کرده بریان نموده بکوبند با شربت یک درم از همه اوویه این مرض نهایت نافع است و ثابت بن قرة گوید که بعضے طبیبان درین علت خوردن یک رطل بغدادی گل ارمنی
در یکروز تجویز ساختند و از شراب سود مند گفته اند و دو درم تخم گندنا با دو درم حب الآس کوفته بخته اسهال کهنه را باز دارد و بواسیر را سود مند بود و این حب از مورد است و
اسهال خون باز دارد بگیرند افیون انزروت و کهربا و زنج مساوی و با صمغ حب سازند شربتی دو دانگ و اگر سحج در امعای سفلی بود تدبیر حقنه کنند بگیرند برنج فارسی نیم درم
کشک جو هشت درم گل سرخ ده درم بیه گرده بز بی نمک بیست درم همه را در یکمن نیم رطل آب بپزند تا یک رطل بغدادی باز آید صاف کرده بکار برند و اگر در امعا سوزش بود
نیم وقیه روغن گل داخل کنند و ایضا کشک جو بریان کرده و برنج شسته هر یک و قیه حب الآس گلنار گل سرخ هر یک پنج درم عفص بلوط هر یک ده درم برگ مورد تر بیست درم
همه را در یکمن نیم من آب بپزند تا کمتر از نیم من بماند و صاف کرده عصاره برگ خرفه و روغن گل و عصاره برگ اسپغول هر یک وقیه و یک زرده بیضه مرغ پخته بیامیزند و نیز
بگیرند قیمولیا و اسفید سوخته و اقاقیا هر یک نیم درم عفص و ارزیز و قرطاس سوخته و صدف سوخته و شستره و عصاره لحیة التیس و نشاسته بریان و دم الاخوین هر یک پنج درم
همه را سائیده و نخیته بیامیزند و بار دیگر آن عسل و کوزه گل حکمت کرده یک شب در تنور گذاشته بر آرند و باز بسوزند و این حقنه نیز نافع آب بارتنگ و عصی الراعی
آب برگ خرفه هر یک سه اوقیه روغن گل کهنیم اوقیه سفیدی بیضه مرغ و اگر سوزش باشد عوض سفیدی زردی کنند و همه را بیامیزند و یک درم صمغ عربی اقاقیا
دم الاخوین کاغذ سوخته گل ارمنی هر یک درم همه را سائیده بیامیزند و اگر آب برگ خرفه تنها با این ادویه بکار برند روا باشد و بعد حقنه برگ مورد یا مازو و گلنار
در آب بپزند و آب در آن آب تر کرده و گرم بر مقعد نشستن تا حقنه زود باز نگردد و هرگاه قرحه فاسد شود و اکله گردد اول بماء العسل یا آب نمک که زرنیخ در آن نوره
(margin) بارتنگ

وخون بازدارد دیگر سفوف المطین بروغن بادام چرب کرده پنج ماشه سفوف سیوبری یکماشه سفوف حب الرمان بریان بروغن بادام چرب کرده سه ماشه با شیرۀ کشنیز خشک بریان
شیرۀ خشخاش بریان هریک چهار ماشه شیرۀ بیخ انجبار شیرۀ تخم خرفه بریان شیرۀ حب الآس بریان هریک شش ماشه لعاب ریشه خطمی چهار ماشه لعاب بهدانه سه ماشه
اسپغول شش ماشه بارتنگ بریان پنج ماشه برای سحج شدید معمول ست دیگر ریشه خطمی چهار ماشه بهدانه سه ماشه جوشانیده چهار تخم یکتوله داخل کرده یک جوش دیگر
داده سرد کرده شربت به شیرین دو توله روغن گل شش ماشه داخل کرده بنوشند و گاهی شربت انار و روغن بادام و شیرۀ خرفه عوض بهدانه کرده میشود و بهدانه که روغن
بادام وقت ورود دوا از لذع ماده تیز و شور سحج و مغص و زحیر سوداوی و صفراوی و زلق الامعای شوری و در اسهال بازدارد که اثرش در امعا مانده باشد.
و در قبض طبیعت و قولنج بادویه مناسبه معمول ست و روغن گل و روغن نیلوفر برودت دارند بگیرند روغن گل قابض و مقوی ست و روغن نیلوفر و روغن بادام هردو ملین طبیعت اند.
دیگر مروارید محلول برشتی ترنج کهربا تخم حماض پوست انار پوست خشخاش بازو صمغ سیاه سوده بمسل سرشته یا بزروری بیضۀ نیمبرشت یا شیره استعمال کردن برای منع سحج
و اسهال که اطبا از علاج آن درمانده باشند و از کباب و دوا انتفاع حاصل نشود مجرب انطاکی ست دیگر حکیم علی گفته که یکی را از افیونیان اسهال عظیم مشارکت طحال با سحج
امعای رقاق و زحیر عظیم با سائر علامات هائله عارض گردید اول تلیین کرده شد به بنفشه نه ماشه و عناب بست و پنج دانه و ریشه خطمی نه ماشه گاوزبان ترنجبین که هریک پنج ماشه
و خیرۀ بنفشه سه توله ماشه و زیره صبح این دوا هر روز داده میشد آخر روز یک دانگ اروی سرفه قوی که مرکب ست از مر و میعه و زعفران و روغن بلسان و افیون داده میشد با
یکمثقال مفرح بنگیانی چهارم و پنجم روز هر روز مرتبه این دارو داده شد که با یک دانگ گل مختوم دو دانگ دم الاخوین یکدانگ گل ارمنی یکدانگ صمغ عربی بریان نیم دانگ
اسپغول بروغن بید انجیر چرب کرده یک مثقال با عرق بارتنگ داده شد شفا یافت پرهیز بسیار نداشتیم دیگر دم الاخوین کهربا طباشیر سوخته عدس مقشر مغسول هریک چهار سرخ
سوده تناول نمایند و بالایش چهار تخم آب بجه یا بارتنگ چهار ماشه دانه هیل سه ماشه سوده با آب بجه شیرۀ خرفه شیرۀ بیخ انجبار داخل کرده دهند سحج و اسهال خون سود
را مفید ست حب برای سحج و اسهال خونی کرچی سه باشد نافعست گیرند کات رال گوند کتیرا تخم کریخ مقشر بلگری مساوی بقدر کنار حب سازند صبح و شام
یکی بخورند دیگر بلگری افیون هر دو مساوی صلایه کرده حبها برابر فلفل ساخته نخود سازند یکی بدهند سحج را نافع بود عرق بلگری نیز مفید ست دوای دیگر کتیرا شاخ گوزن سوخته
مساوی سفوف ساخته یکمثقال بخورند قروح امعا و اسهال دموی را نافع بود و اگر تنبرکتان بریان کرده در آب بجوشانند و صاف کرده بدان حقنه کنند برای قرحۂ معا و مغص مفید

علاج سحج وقرحۂ امعای صفراوی

اگر ماده در امعای غلاظ باشد تنقیه بصفرا از حقنه بارده مناسب بود و اگر در امعای رقاق باشد از مسهل صفرا ابتدا بود و اگر قوت قوی باشد فصد باسلیق کرده نقه دارد
و در صورتیکه ماده منصبه شدید الحدت باشد درین مخدرات هم مفید بود و بعد از تنقیه تقویت امعا از قرص طباشیر قابض شربت انار کنند و یا قرص کهربا سه ماشه با شیرۀ
خرفه نه ماشه و لعاب بهدانه سه ماشه و لعاب اسپغول هفت ماشه در آب سرد برآورده بدهند و صمغ عربی سوده چهار درم تخم ریحان سه ماشه و نیم با آب سرد دادن بسی نافع ست
و کذا قرص گل حماضی که در سفوف جرجانی گذشت و یا صمغ عربی کتیرا زرورد نشاسته هریک ماشه بارتنگ سوده اسپغول هریک چهار ماشه یا یک پیالۀ دوغ گاو مسلمانی مقشر
و انار و سیب تناول نمایند و هرچه مقوی معده بود مقوی امعا نیز بود بحسب احتیاج از آنها استعمال کنند و گل ارمنی صندل سفید زرورد اقاقیا با آب مورد ضماد
سازند و خوردن دوغ آبنتابه تنها نیز مفید ست پس هرگاه ماده از انصباب بایستد علاج سحج از بزور بارده لعابیه برشته با شربت بنفشه داده و به
مغز به که در زحیر گرم گذشت و یا بدین کرده و لعاب ریشه خطمی شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه شیرۀ بیخ انجبار چهار ماشه شیرۀ تخم خرفه شش ماشه در عرق گاوزبان
و عرق گلاب چهار توله برآورده رب به شیرین دو توله اسپغول تخم ریحان هریک چهار ماشه پاشیده بنوشند و یا ریشه خطمی چهار ماشه بهدانه دو ماشه بعرق
عنب الثعلب جوشانیده شیرۀ تخم خرفه چهار ماشه شیرۀ تخم کاهو شیرۀ حب الآس هریک شش ماشه روغن گل پنج ماشه و منع خیرتی موقوف دارند و یا بارتنگ چهار ماشه
دانه هیل سه ماشه سوده با آب بجه شیرۀ خرفه شش ماشه لعاب ریشه خطمی چهار ماشه چار تخم بریان پنج ماشه روغن گل توله حل کرده بنوشند و اگر با سحج سقوط اشتها و خفقان و اختلاج
قلب باشد و علاج دیگر فایده نکند مرغ تازه یکماشه ملح کنانیده آب نیم یا انقیه بر دو برشکم نطول کنند و همین سان چهار مرتبه بعد یک یک پاس از اول روز تا آخر روز
بعمل آورند و نخود آب موقوف دارند وقت شب بالای جمرات گاو ذی بوزن نیم توله بریخ دهند در تشنگی بجای آب باران بجوشانند که مجرب ست

واگر با زعفران و بهروزه احد و دو درم صمغ عربی یکدرم افیون نیم درم گرفته بقدر فلفل حبها سازند و دو حب بجلاب یا حب بطفل دهند در سحج و زحیر صادق مجرب ست و لیست چوبا
کهربا درین فرزجه مجرب انطاکی ست و بقول تمیمی شرب کهربا و تخم حماض سحج صفراوی نافعست و کذا اقاقیا شربا و حقنة و ضمادا و خوردن صمغ عربی و مثل او مازو نیز
مفید است و بیلگاهای کات مساوی سفوف ساخته خوردن بقول اطبای هند نافع سحج ست **اقوال** جمهره شیخ میفرماید که چون عطش و کرب سحج صفراوی اشتداد نماید رب
مطبوخ و رب لیمو و حب رمان حامض و امثال آن استعمال نماید و اگر وجع شدت کند حتی که قریب بغشی گردد از استعمال مخدرات چاره نباشد و قبل از آن بشحم بازده گاو مع آب لیمو
حقنه کنند که گاهی تسکین وجع کند و عرض منقطع گردد و بعد حصول اعتدال اخلاط و اگر تسکین نیابد بچیزی که مناسب داند علاج کنند و اگر خواهند و مثل این حقنت
این حقنه درست بر بند بگیرند آب کشک جو و بر سحج و پیه گرده بز و روغن گل و صمغ عربی و سفیداب زردی بیضه و همه را بهم زنند و اگر خواهند درین افیون داخل کنند.
و استعمال نماید قرص شیح بخورسید که از ادویه جید و شیر آهنتاب ست حتی که باعث آن بر دو گاهی دران صمغ عربی و نشاسته و طباشیر و برشته بریان اضافه کرده میشود
و پوست خشخاش سوده بشربت انجبار یا سیب یا آس آمیخته لیبن خیلی سود مندست و این حقنه نافع سحج و قروح امعاست جو بریان برنج مغسول بریان
و دو بریان بارتنگ پوست خشخاش گلنار زرور و خطمی حب الآس برگ آن جوشانیده صاف نموده زرده بیضه مشوی محلول در روغن گل یا پیه گرده بز یا
و سه بز و صمغ عربی بریان نشاسته بریان دم الاخوین کهربا بهر یک راتج درم اضافه کرده بکار برند و این دوا درین باب سخت نافع ست بگیرند جو بریان و خطمی زرور
و پوست خشخاش جوشانیده صاف نموده شربت انجبار و شربت آس یا سیب داخل کرده بیاشامند و هنگام شدت حرارت و عطش بشیره تخم خرفه بریان
استعمال کنند و گاهی چهار تخم بریان سه درم افزوده میشود و گاهی عند شدت حاجت و قوت مرض نشاسته و صمغ عربی و طباشیر بریان زیاده کرده میشود و اگر
قرحه با اکل و حرکت باشد بجای آن مثل جلاب و ماء الشعیر حاجت افتد بعد استعمال ادویه مذکوره نمایند و هم او گوید که اگر با اسهال سحج باشد غذائیت مثل بزور
بریان و گل ارمنی اختیار نماید و سفوف طین نافع سحج مفیدست و در سحج از کثرت حوامض خصوصا قوی الحموضت مثل سماق احتراز کنند خضر گوید که چون بروغن زرد
و خاکستر گرم حقنه کنند زحیر و قروح امعا را انفع بود و حقنه از نشاسته بریان نافع سحج ست و کذلک حقنه از لادن مفید سحج بود و اگر خشخاش نیکوفته در آب بجوشانند
و دران اندک صمغ عربی و نشاسته بریان حل کرده حریره سازند صواب باشد و چون مرکی مقدار باقلا بخورند اسهال و قرحه امعا را نافع بود و کذلک چون از نیم درم
دم الاخوین حقنه کنند و یا نیم درم از ان در بیضه نیمبرشت بخورند و نوشیدن عصاره گل سرخ تازه و حقنه کردن بآب آن نافعست و کذا اکشکاب که دران
حب الآس و اندک سه و تخم خشخاش پخته باشند با گل ارمنی و اغذیه سحج لزج قابض مثل برنج و جاورس بشحم گرده بز و بادام بریان باید و انفع ازین
آنست که از فندق بریان سازند و حریره معمول از لبیت جو و نشاسته بریان و بادام و خشخاش هر دو سوده با آب شیر اندک و پیه گرده بز و کشنیز خشک بریان
و اندکی از زیره در سرکه تر کرده بریان نموده و در سحج از هر چه مالح و حاد و حریف باشد حذر کنند و استاد من گفته که آنچه از حوامض لطیف و حاد غواص مثل
سرکه باشد آن مضر سحج بود و آنچه کثیف و قابض مثل زرشک و سماق باشد ضرر نکند بلکه گاهی نفع دهد و سمرقندی گوید که اگر سبب سحج که آن انصباب صفراست هنوز باقی بود
انقطاع آن برب لیمو ترش مثل رب حصرم و انار و ریباس و سیب و به ترش کنند و غذا از حصرمیات نماید و کرمانی میفرماید اولی آنست که ترشیها استعمال نکنند که در آنها
اندمال قطع و ازدیاد وجع و حرقت ست مگر در قرحه هرگاه ضرورت آنها بجلا و تنقیه حرکت و تعفن بود و بعد از ان معالجه سحج بزور باردۀ لعابیه بریان و ادویه مغریه
مثل سفوف مقلیاثا نماید و حقنهای حابس معجل آرند و مغری چیزی لزج را گویند و مقلیاثا در یونانی حرف را گویند و نسبت سفوف بدان بسبب وقوع حرف
در آنست و گاهی بسفوف بزور نیز اطلاق نمایند و در ینجا همین مرادست و ترکیب این نسخه قرابادین اینست که اسبغول بریان درم تخم ریحان تخم بارتنگ صمغ عربی
تخم خشخاش هر یک دو درم تخم مرو پنج درم تخم حماض تخم خرفه نشاسته هر یک هفت درم گل ارمنی پانزده درم تخمها را بریان کرده و سوای چهار تخم همه را
کوفته بیامیزند و بقدر حاجت با آب سرد بخورند. **ابوالحسن** گوید که اگر سحج دار امعای علیا باشد در ابتدا سفوف الطین برب سفرجل خورند و ماء الشعیر بگل ارمنی
و صمغ عربی بنوشند و شیره تخم خرفه و گل ارمنی و طباشیر با آب به استعمال کنند و اگر خون زیاده آید باید که قرص کهربا با شیره تخم خرفه و آب بارتنگ و رب سیب بنوشند
و هرگاه تب ساکن گردد و آنچه خارج شود ریم باشد بشیر سنگتاب یا آهنتاب بنوشانند و غذا افزوره سماق سازند و چون صلاح یابد زرده بیضه که در آب سماق

یا سرکه جوشانیده باشند بخورانند و مزاج و تپ زنند و حقنهٔ معمول آب سماق یا آب انار روانه میکنند و اگر سحج امعای سفلی باشد حقنه آب بارتنگ یا بشیرهٔ تخم خیارین و تخم خرفه با روغن گل
و زردی بیضهٔ بریان یا آب سماق و عصارهٔ بارتنگ و دم الاخوین و گل ارمنی و افیون نمایند و تبرید مزاج نمایند و اگر تپ نباشد غذا امروزه دهند و چون مریض صلاح یابد
تیهو با آب سماق بدهند ابن الیاس گوید که سفوف طین یا سفوف نشاسته بگلاب و عسل بادام بخورانند و غذا امروزه جاورس مقشر و مغز بادام مقشر سازند و صاحب او
انا قیای شیرین بسیار و ترش بسیار و آنچه در آن کیفیت غالب باشد احتراز نماید و این دوا نافع سحج و زحیر و اسهال خون است عصارهٔ لحیة التیس شاخ گوزن
سوخته گل قبرسی نشاسته هر واحد نیم درم صمغ عربی بریان سه درم کوفته بیخته با یک مثقال رب آس دو درم یا آب خرفه پنجاه درم بدهند و خجندی مینویسد که
مع انصباب صفرا باشد مثل شربت انار و شربت حماض و اخراج صفرا بملینات مثل شیرخشت و آب انار و ترنجبین و شربت و رد و مانند آن کنند بعده معالجه سحج
یا دوا به کرده قوله هم خجندی و ابن الیاس گذشت باید کرد یا قرص کهربا یا قرص طباشیر قابض برب آس دهند و غذا برنج بریان و مغز بادام بریان یا سماکیان مع زرشک
نوشته که اگر سبب سحج انصباب خلط لذاع بسوی امعا از سوء مزاج جگر یا ورم یا اخلاط ردی در جمیع بدن باشد اولاً قصد با صلاح امر سبب کنند و این تعدیل مزاج
جگر یا معالجه ورم او یا تنقیه بدن از اخلاط فاسد بود و چون سبب منقطع شود و بسوی امعا چیزی لاذع و موذی منصب نشود در علاج قروح آن شروع کنند و
ابتدا باین امر نمایند که بلغم را دو روز یا زیاده بحسب قوت گرسنه دارند بعده شیر بیش بآهن داغ کنند تا غلیظ گردد پس بنوشانند و بعد از آن نان در آب انار ترش چربیدهٔ
تخمین معمول از لیت جو و شیر بدهند و اگر هنوز مادهٔ در انصباب باشد جریره از آرد برنج بجاورس بپزند و بسازند و بر آن صمغ بریان سوده پاشند و اگر لذع بیشتر
باشد جریره از لیت جو و تخم بطه و نیز لبسانند و از طبیخ خشخاش حقنه و نشاستهٔ بریان و هرگاه اسهال بسیار باشد سماق در آب باران و روز تر کرده بدست نیک
بمالند و صاف کرده در آن نیز کرده هرش انداخته بدست خوب بمالند و صاف کنند و جوشانیده بجوب سبب حرکت دهند و اندکی نمک بپزند و اخل کرده بپزند تا منعقد
گردد بکار برند و حقنه سحج را حریره معمول از کعک سوده و نقوع خرنوب سماق و قسب سفرجل نخیر او کنار و مورد و حب الآس با پیچه نافع بود و کذا لک عدس مقشر چون دو بار بجوشانند
در مرطبیخ بارتنگ بپزانند و لیسرکه بریت مطیب سازند و هرگاه مرض طول کند و در بدن ضعف شود و تپ در انجا نباشد یا اندکی خفیف بود از لحم آنچه خفیف باشد مثل
گوشت دراج و تیهو و فرخ بسین و خرگوش و غزال و گوزن و کبش بری چون هر واحد از ین بریان کنند یا با آب حصرم یا با آب سماق بجوشانند بدهند و ایضاً بیضه بسرکه
جوشانیده و بیضه که در ظرف آبگینه کرده و بدان اندکی گلنار سوده یا مازو یا عصارهٔ لحیة التیس یا سماق سوده یا پوست انار آمیخته یا قرص شوم پخته بخورانند و جمیع فواکه
ترک نمایند و اگر صبر نکنند بتناول اندکی بدامرود و سیب و بهی او خرنوب و مورد و انار قابض و کنار خشک و شاه بلوط جائز است و بهر نوشیدن آب دریا یا آب باران
مطبوخ در اقتای آهنی یا شراب سیاه زمخت ممزوج یا بشربت به ساده بدهند و اگر اسپغول بریان سالم صمغ بریان سوده و گل ارمنی بریان سوده بشربت به ساده بدهند
سحج را نافع بود و قروح امعای و قاوق لبر بزرقطونا و تخم خرفه و تخم بارتنگ و تخم خبازی و تخم گل و تخم حماض و تخم خطمی هر واحد اوقیه طباشیر و صمغ و نشاسته هر یک دو اوقیه
گل ارمنی هفت اوقیه بریان کرده یکدرم از آن با آب بارتنگ یا آب عصی الراعی یا آب خرفه یا لعاب اسپغول یا آبیکه در آن صمغ مع گل ارمنی تر کرده باشد بیابد. برای سل و
تا فعت و اگر در انجا تپ باشد قرص طباشیر معمول تخم حماض برب غوره ساده یا رب سیب تازه بدهند و شب اسپغول بریانه درم با گل ارمنی و روغن گل دهند و ایضاً
قرصیکه از گلنار و قرظ و تم عسج تخم گل و عفص بلوط و توت خام خشک بسازند نافع بود و ایضاً این سفوف طین تا مست اسپغول تخم بارتنگ تخم خرفه تخم ریحان هر واحد
ده درم صمغ عربی گل ارمنی هر واحد سه درم تخمها را بریان نموده بغیر از اسپغول بکوبند صمغ و گل را نیز کوفته بیامیزند و سه درم صبح و شام برب به ساده بخورند و اگر قرحه در
امعای سفلی باشد حقنه با حتراز شرب دوا بود پس هرگاه با سحج مغص و اسهال خون باشد باید که آنچه مسکن لذع و مغری سطح امعا بود حقنه کنند تا خلط لذاع آنرا
ملاقی نگردد و صفت آن اینست برنج و جو مقشر هر یک سی درم گل سرخ ده درم پیه گردهٔ بز تازه ده درم و باقی تدبیر این همانست که در قبل جرجانی گذشت مع نسخه دیگر
که بعد از ین همانجا مسطور شد بگردیدن لیسوخته دو درم ست و عوض آب خرفه آب بارتنگ اگر خروج خون بغیر مغص جمع باشد آب لحیة التیس یا آب بارتنگ مقدار
نیم رطل اسفیدی بیضه خام و گل ارمنی و نشاستهٔ بریان و عصارهٔ لحیة التیس اسفیداب ارزیز هر واحد نیمدرم کوفته بیخته با آب لحیة التیس آمیخته استعمال کنند یا با آب
عصی الراعی مقدار رطل مع اقاقیا یکی خسول ده درم الاخوین و صمغ بریان هر واحد نیمدرم سائیده یا با آب خرفه مع گل که آنرا خو اتیم بحیره گویند و نشاسته و کهربا و دم الاخوین و مازو و سنگ

حریره متخذ از خندروس که بریان نمیکرده بزر قطونا یا چربی ماکیان باشد و اهل حران را حریره ایست که برای سحج میسازند و مریض را ازان بعد تقلیل ماده سائل یا
قطع آن مینوشانند و آنرا حساء مغربی نامند و دیگر نوعی از جاورس بریان و برنج مغسول بریان و نشاسته بریان و با تخم گروه بزر ازان حریره میسازند بعده بریان
اندک زیره لبسر که تر کرده بریان قدری کشنیز خشک بریان انداخته نیم گرم مینوشانند واحیانا غذای او اگر درآنجا مانعی نباشد شوربای لحوم میسازند و این شوربا در
جمیع انواع سحج مفید میباشد بگیرند شفنین و فاخته و گنجشک و کبک گوشت حمل و جدی و گوشت گاو خفیف و با سرکه معتدل خوب بپزند بعد ازان شوربای چرب
صاف کنند تا بقدر چرب باقی ماند پس مغز نان دران ثرید کرده بخورانند و اگر مزاج او احتمال نماید اندک نبیذ عفص قابض بنوشانند و ملاک امر در معالجه این نوع سحج
اینست که ذکر آن کردیم و معالجه قروح با معالجه سحج بیان نمی کنیم تا بر متعلم اشتباه واقع نشود و اگر سحج در قولون یا در اعور باشد دلیل بران یکی از سه چیز ست یا آنکه
آنچه از رجیع دران موضع ظاهر شود یا اسهال خون و ریم بود و یا خروج خون بعد از خروج ثقل باشد و یا آنچه با ریم و خون برآید رطوبت لزج بود نه شحم و سوم آنکه آنچه از سحج
معای مستقیم خارج شود با وی دسومت و شحمیت بود و آنچه از قولون و اعور برآید با وی رطوبت لزج بلا شحم و دسم باشد و این دلائل کافی ست و علاج این اگر در قولون
یا اعور باشد قطع سبب چنانچه مذکور شد و قلت ماده و اصلاح آن بعده حقنه که ذکر کردیم چه بدین امعا حقنه بسهولت میرسد و وصول سفوفات بسوی آن
بعید بود و حریره که ذکر آن نمودیم شدید التاثیر ست و ملاک امر در معالجه مراعات مزاج و قاروره و عضو باعث و عضو قابل ست و اطبای ناقص صاحب این
مرض از چند وجه خوف می آرند از انجمله اینست که ایشان نوع این مرض و موضع آنرا تمیز نمی کنند و دران سیلان و شحم و حدت ماده و سهولت آنرا اعتبار
نمی نمایند و هر نوع را از این انواع بعلاج واحد معالجه میکنند پس یک مرض را دو مرض بیشتر ازان میسازند و اگر سحج در امعای دقاق باشد علامتش چیزیست که ذکر آن
نمودیم یکی ازان الم در جهت ناف دوم نوع اسهال سوم بودن خون و ریم اندک صاف که بدان خلط و دسومت و رطوبت لزج مخلوط نباشد و علاجش قطع سبب و اصلاح خلط بما الشعیر
و آب سویق شعیر و مانند آنست و اغذیه موافقه مثل سماقیه و رمانیه است و زیادت و نقصان بحسب حال از وجود تپ و عدم آن کنند و بالجمله مریض با وجود حرارت و تپ از
مزورات عدول نکنند و از خوردن مخصوص تیهو یا سماقیه اگر مانعی ازان نباشد و تپ و حرارت نبود منع ننمایند بعد ازان سفوفات لینه مثل این سفوف دهند تخم بارتنگ
و تخم خرفه و تخم حماض هر واحد دو درم گل سرخ تخم مرو و تخم ریحان گل ارمنی و قشر سماق مختوم و صمغ عربی و نشاسته و کثیرا هر واحد سه درم آنچه بریان کردنی ست بریان
نموده باریک بسایند بعد ازان بیست درم سبغول بریان کرده آمیزند و ازین سفوف هر روز پنج درم بربت یا شربت غوره یا رب سیب یا شربت آس بدهند و غذای او
سماقیه و رمانیه سازند و جائز ست که اندکی از کعک یا نان سمیذ با دام بریان یا حریره معمول از خندروس یا مغز نان بریان یا تخم ماکیان یا پیه بز یا پیه گوزن دهند اگر
در انجا تپ و حرارت مزاج نباشد و بعض اطبای متقدمین تخم کوساله و اهل چون در یکجا تپ نباشد مناسب دانسته اند و پیه گوزن را در سحج تاثیر عجیب ست
اهل جند و نیشاپور را حصوی ست برای سحج و ذات الجنب دوائیکه آنرا استعمال میکنند و برودی سحج شفا مییابد بگیرند سماق تازه منقی از تخم آن یک رطل
و در سه رطل آب شیرین و بهتر آنست که آب باران باشد یک شبانه روز تر کرده اندک بجوشانند و نیک بمالند و اندک برنج فارسی مغسول و خرنوب مقشر تا بدرو نشاسته
خوب بمالند پس صاف نموده تخم گروه یا پیه ماکیان حریره بسازند و چون پخته شود بران اندکی از خرنوب نبطی کوفته بخته لعلیلی ریوند یا شیره نوشانند
و ابوماهر در آنچه بران پاشند این دوا افزوده بگیرند بادروج یک جزو و کندر یک جزو و اندکی افیون بران بپاشند و ذکر نموده که این نسخه یاده کرده و تسکین مریض با سحج
الم دریابد و در وصف این مبالغه نموده و این اختراع او ست یا از کسی شنیده و بیان کرده که اهل حران برای زحیر سفوفی ترکیب داده اند صاحب جریان
قاروره رنگین نباشد و در امعا سحج نبود و زحیر باشد آنرا تناول کنند نسخه آن بگیرند بادروج منقی از حب [illegible] نیم درم و قاق کنند رد ثلث درم تخم کرفس نیم درم
افیون [illegible] نیم درم و باریک بسایند شربتی ازان دو دانگ [illegible] بخشند و اگر سحج از زحیر شود امر کرده که بگیرند بیضه و سفیدی و برآورده بر آتش گرم
کنند تا نفیخ رقیق یا نیم بغیره شربتی از سفوف مذکور بران انداخته مریض بخورد و این وقتی ست که تپ و حرارت مزاج نباشد و امر میکرد که بیضه در سرکه بجوشانند بعد
زردی او برآورند و فروره سماقیه یا تیهو یا اکل بحسب حال بخته بیان زردی بیضه و فروره جمع کنند و کعک ثرید کرده او بخوردن آن کنند بکلیه داین تقوی
علیل و قطع زحیر میکند اگر مریض را تپ و گرمی نباشد و از بیان سحجی که در امعا باشد فارغ شدیم و در شرح خریک نوع وی باشد و اعجاب آن از

جگر بود و بسبب ورم او و فساد جوهر او و مواضعی که بران جاری گردد بجراشد ذکر میکنیم و این نوع با قیام ورم و سحج و ورم کبد جمع میشود و میان اطبا بنوع سحج مرکب با ورم کبد
معروف ست و این چنان باشد که اکثر در جگر ورم بود و لیس بسوی امعا مواد لبسیار حاد نازل شود اعم از آنکه مواد ورم باشد یا غیر آن از رطوبات که در جگر
جمع شود و بسبیل اندفاع در طریق عروق نیابد پس را امعا نازل شود و دران سحج و قرحه پیدا کند و موجب اسهال گردد و این قسم لبسیار ردی و کثیر الخطر است
و از علامات ظاهرهٔ این نوع اختلاط براز با ریم و خون بود و بدبو باشد و الم در کبد و ظهور ورم بحس احیانا بود و علامت دیگر آنست که این نوع تپ باشد
و سوء مزاج باستسقای مرکب گردد و اگر طبیب فیق و ماهر بود و کلام درین نوع مذکور شد چون با تپ باشد غیر آنکه اعادهٔ صورت این نوع چون با تپ
باشد میکنیم و اندک از علاج آن بیان مینماییم و اگر طبیب اراده کند برای این نوع مرکب استخراج علاج از بسائطی که مسطور شد ممکن است و سبیل علاج این
نوع آنست که طبیب بعلاج سحج مشغول نشود و خون را قطع نکند بلکه بر اصلاح جگر و تقویت و صلاح مزاج آن مواظبت کند و آن اینست که ابتدا کند
بنوشانیدن ماء الشعیر سحرگاه برناشته و چون این از معدهٔ او منحل گردد ربوب بقدر صالح بنوشانند بعده مزورات معمول از سماق و انار دانه که دران اسپغول
پخته باشند غذا سازند و تفریق طعام او کنند و این نوع سحج آنست که جالینوس بقطع غذا ازان امر کرده چون در اول او یک یا دو روز باشد بعد ازان
زرد هم ماء الشعیر با آب بیست جو و تضمید جگر او بدانچه مذکور شد باید کرد و بگیرند بیست شعیر حلال و آب انبرباریس اگر وقت او باشد و الا با انبرباریس بجوشانند بعد ازان
برگ آس طبیخ ده و اندک گلنار و قلیلی گل سرخ و کعک و قصب الذریره یا حشف یا قسب هر واحد قدری قلیل بران انداخته خوب بپایند و بر پارچه بهیئت کبد
تراشیده بمالند و بر جگر گذارند و اما طبیخ ماء الشعیر برای این نوع بایست چنانیست که بگیرند جو بریان و نیمکوفته یک رطل ازان بگیرند و از جمار خشک ده درم و انار دانه
ترش ده درم و خرنوب شامی یک درم کوفته وقت طبخ جو اندازند در ده رطل آب بجوشانند پس بگیرند یک نیم دانگ ریوند چینی و یک درم عصارهٔ انبرباریس و یک درم طباشیر
همه را نیم کوفته در پارچه بسته وقت طبخ در جو اندازند و چون پخته شود افشرده صاف نموده اندک اندک ازین ماء الشعیر بدفعات در روز و شب بدل غذا و دوا بنوشانند
تا آن اصلاح کبد نماید و چون ورم جگر تخفیف یابد و رنگینی قاروره و تپ و اسهال کم گردد حفظ قوت و مزاج جگر و تدارک ضعف او کنند و قرص طباشیر معمول نخم
حماض بدهند که این علت را اصلح ست و تپ را زائل کند و اسهال قطع نماید و مزاج کبد با صلاح آرد و واجب نیست که در تضمید این جگر تقصیر
واقع شود و ضعف او زیاده گردد و غذای صاحب این نوع وزن کرده بدهند بقدریکه جگر احاله آن قادر باشد چون بسوی آن رسد و اگر مریض بقدر
یکدرم ازان از قوت او زیاده کند مزاج جگر فاسد شود و باستسقا مودی گردد و هرگاه وزن غذای او بقدر قوت او نمایند و از مزورات و احسا سازند سالم ماند
و فلاح حاصل شود و خلقی را دیدیم که ایشان را این علت بود و یکبار گوشت خوردند و ازان هلاک گردیدند اگر درین ورم کبد نباشد در ابتدا مثل غساله
گوشت تازه جاری شود بعده غلیظ و ثخین گردد و بوی کریه آید پس طبیب را واجب ست که درین همه احوال تامل نماید سیما درین نوع ایضا او گوید که چون
خون از جگر جاری شود و امعا بجر اشد این دلالت کند بر آنکه خون در جگر محتقن شده و حدت پذیرفته و منعفن گشته و اکال گردیده بسبب مخالطت اخلاط حاده
حریفه پس هرگاه از کبد جاری شود بنا بر حدت خود مورث سحج گردد و جگر درین حال خالی ازان نباشد که آن بنفسه متالم و متورم گردد یا متالم نشود بنا بر
قوت غیر از آنکه این خون فاسد را بسوی امعا دفع کند و این خون آنست که چون بدیگر اعضا منصب شود مورث حمره و فلغمونی یا دبیلات و خراجات عظیمه یا شیاه
آن گردد و چون در امعا جاری شود سحج دران احداث نماید و معالجه این نوع معالجه سبب تا علت منقطع گردد و قطع سبب مرض کنند تا آنکه
زائل شود و پس واجب ست که نظر بسوی مریض و مزاج و سن و مقدار قوت او کنند اگر از فصد او مانع از سائر قوانین نباشد فصد باسلیق از دست راست
او نمایند و این فصد بوجود قیام ورم مثل فصد صاحب رعاف مفرط است و درین سه غرض است یکی جذب ماده بسوی اعضای علیا که آن قوی ست تحلیل لطیف او بطریق
دیگر که سبب آن بوجه دیگر منحل شود و دوم نقصان ماده که چون آن کم شود جریان آن بر امعا کم گردد و سوم اخراج بعضی از عفونات با خون و اگر قائلی گوید که
جالینوس اخراج خون چون متعفن شود بفصد منع کرده پس گوییم که میان متعفن خون و میان آنکه گویند که دران عفونت حاصل شده فرق ست چون خون
متعفن بایدبطریق در اصلاح اخراج او بفصد نیست بلکه در تبدیل او و اصلاح عفونت او با غذیه و ادویه موافقه سعی کنند بهر آنکه چون بفصد خارج کنند ...

که لقبیه اصلاح خونی که متولد شود نماید و چون اصلاح غذا و تعدیل کبد نمایند بجز یکه اصلاح خون جگر کند لازم گیرند در جگر خون صحیح پیدا گردد پس مادام که مخلط بدم فاسد عفن شود
و طبیعت قوی بود و فصد آنرا ضعیف نکرده باشد آن فضول را بعرق و بخار و رسوب نضیج از طریق بول دفع کند و در عروق و کبد دم صحیح حاصل شود و ازین جهت
جالینوس از فصد کسی که همه خون او فاسد و متعفن شده باشد منع کرده و اما کسی که عفونت در خون او حاصل شود از فصد او منع نکند بهر آنکه بعض عفونت از فصد
خارج شود و آنچه از عفونت باقی ماند اندک بود و در آنجا خون صحیح باشد پس دم صحیح با وجود قوت طبیعت اصلاح آن نماید و مثال این مستسقی لحمی ست که رطوبت
در خون او حاصل شود و از فصد بعض آن رطوبت با خون خارج گردد و جگر را اصلاح باید و غیر آنکه در بدن او پیدا شود رطوبت کم گردد و طبیعت آن لقبیه را اصلاح
بخشد و همچنین فصد کرده میشود کسی که در خون او عفونت حاصل گردد و لیر امعای او جاری شده بخار اشد بسببی که ذکر آن کردیم بعد ازان تضمید کبد او بچیزیکه مقوی
و مصلح آن باشد مثل این ضماد کنند تخم سفرجل پوست آن هر یک ده درم مغز سیب ده درم برگ آس طب لیست جو مرتبه دوم بریان کرده هر واحد پانزده درم قسط
یا حشف سه درم صندل سرخ و سفید هر واحد دو درم فوفل دو ثلث درم همه را سائیده با آب آس طب و آب کاسنی آمیخته بر جگر و رطحی معده از طعام ضماد نمایند و
از امر سحج با وجود علاج جگر غافل نباشند بلکه این سفوف بخورانند اگر قاروره رنگین و در ما نجا تپ باشد بماء الشعیر با آب لیست جو انداخته حسب حال دهند و اگر
تپ نباشد و قاروره رنگین نبود و در انجا اندک تشنگی باشد این سفوف بربت یا رب آس دهند و آنچه جالینوس اختیار کرده رب آس ست و نسخه سفوف انیست بارتنگ بریان
و نشاسته بریان هر یک سه درم صمغ عربی بریان چهار درم ریوند چینی خالص سه درم کهربا دو ثلث درم گل سرخ یکنیم درم همه را سائیده بر قطعهای بزن ده درم آمیخته
سه درم حسب حال وقت بخورانند و غذا های و مزوره سماقیه یا رمانیه یا بعصارهٔ زرشک سازند که باین طریق خون و جگر اصلاح یابد و جگر قوی گردد و بدین سفوف قرحه سحج شود
اگر کبد اصلاح پذیرد و تپ حرارت زائل شود و سحج باقی ماند بموضع سحج نگاه کنند و استدلال بر معرفت موضع سحج از سه وجه باشد یکی اسهال دوم آنکه اگر خون رقیق یا ثخین
مختلط با رحم بغیر رطوبات کثیر و خروجات برابید و در انجا درد نباشد که از ان استدلال کنند پس سحج بلا شک در امعای علیا باشد و اگر وجع ثابت باشد بعید و از ان استدلال مستغنی باشد
و اگر خون مختلط برطوبات لزجه و بحور شحمی غرومی برابید و بسیار باشد استدلال کنند بر آنکه سحج در امعای غلاظ است و اگر وجع باشد حاجت باین استدلال نباشد و اگر وجع
در مواضع مختلفه بسوی فوق و سفل و نزدیک ناف بود بدانند که سحج در جاهای مختلف ست و اگر وجع نبود نظر کنند بچیزیکه خارج شود پس اگر از جمیع انواع بعض آن
ببعض مختلط باشد ایضاً استدلال کنند بر آنکه سحج در مواضع مختلفه است پس اگر سحج بعد صلاح کبد و زوال حرارت باقی بود و سحج در امعای سفلی باشد حقنه که
بیان کردم بعمل آرند و آن انیست که روغن گل و پیه بز جمع کنند و زیاده و کم کنند و ان بحسب حال اگر در امعای علیا باشد از هم مشربات سفوف مثل تخم بارتنگ
نشاسته و صمغ و اسبغول مانند آن نمایند و اگر در مواضع مختلف باشد اول حقنه که ذکر کردیم ابتدا نمایند بعده بسفوف گل ارمنی و قرص و طباشیر و تخم هم سائر چنانچه شرح آن
نموده علاج کنند و هرگاه در اینجا استرخا باشد در سفوف گل سرخ و گلنار و قرظ و اقاقیا زیاده نمایند انیست طریق معالجه سحج چون از جریان خون جا از کبد باشد و اما
هرگاه از انفتاح افواه عروق امعا باشد نظر بسوی مریض کنند پس اگر متحمل فصد بود فصد آن کنند بعده تدبیر آن بغذا و دوا بطریقیکه بیان کردیم باید کرد و تغیر جا بحجه
آنکه موضع مرض کنند و هرگاه خوف ضعف قوت باشد حفظ او نمایند خصوص آب سماق و آب غوره و انار دانه و مرکب مزوج کنند و اگر در انجا تپ باشد این شوربا بدهند
و بر ابتلی و نضوح از برهم و برگ بادرنجبویه و برگ ریحان و برگ نعناع برگ ترنج و آب سیب و آب و سک بیان مشک کافور مرتب سازند و در شیشه انداخته و اکثر
تمیدان آن کنند و اگر تپ حرارت مزاج نباشد جالینوس درین علت اجازت شرب شراب عفص سود قابض داده و ذکر کرده که این جگر را نفع کند و طبیعت
قبض نماید و در قوت مریض افزاید درین مرض اطلاق آن بهر آن کرده که این علت ضعف بسیار مے آرد برابر ست که جریان خون از کبد باشد یا از دهن
عروق باشد و گفته که این مرض ضعیف میکند بخروج خون بسیار که سبیل و آن باشد که منصرف شود بسوی بدن اما سحجی که از جریان اخلاط حاده حادث میشود مریض را
بسیار ضعیف نمیکند زیرا که خونی که ازین موضع جاری میشود اندک میباشد و سبیل او نیست صرف غذای بدن شود بلکه آن فضول است در شعب عروق ست پس
خروج او بسیار ضعیف نمیکند و جالینوس حقنه بیان نموده که قبض افواه عروق کند چون منفتح گردد و بسیار عجیب و مجرب ست و این همانست که ذکر کردیم و اعادهٔ
آن میکنیم بزیادتی که دران فرموده اند درین موضع بیان مینمایم نسخه آن برنج مغسول بدفعات کثیر بریان کرده بست درهم جاورس مقشر بریان تخم سونیز

باشند نافع بود و اغذیهٔ ایشان مع الدخون صالح باشند مصنف ترویج گوید که علاج مجمل آن قطع سبب است و آشامیدن جلابات از نبات و چار تخم و روغن بادام
شیرین چکانیده و غذا ماء الشعیر و ماش بلحوم جوزهٔ مرغ و دراج و جگر ماکیان فربه و اندک از نان میده و سفیدهٔ بیضهٔ نیمبرشت و تنقیهٔ طحال و اصلاح تدبیر اغذیه
از ترشی و آنا مفصل تنقیهٔ طحال است بدانچه در امراض طحال مذکور شد و خوردن این سفوف طین نسخه مر آن بزرقطونا تخم مرو تخم ریحان نشاسته صمغ عربی گل ارمنی
هر واحد یک جزو صمغ و گل و نشاسته را بریان کرده بکوبند و تخمها را متوسط بریان نمایند و آمیخته بروغن گل چرب کرده استعمال نمایند شربتی از ان سه درم با آب سرد این سفوف اکثر انواع
سحج و اسهالات صفراویه را نیز نافع است و افعال این سفوف تا دو ماه بعد یوم ترکیب آن باقی میماند و ایضاً آنچه آنرا نافع بود سفوف نبرد رست و آن این نوع
سحج و ریاح و نفخ را نفع کند صفت آن کرویا انیسون زیره کرمانی قاقله قرنفل نانخواه تخم کرفس یک یک درم قرنفل نیم درم زنجبیل دار فلفل هر یک دو دانگ شکر سبب استعمال کوفته بیخته شربت دو درم
باید که شراب اکثر انواع سحج ننوشند مگر آنکه چون بادی حرارت نباشد و درین هنگام اندکی از ان لعبه قابضه بیاشامند ابوالحسن نوشته که اگر سحج حادث از مرهٔ سودا باشد علاج آن
بزرقطونا بریان تخم مرو تخم حماض و نشاسته و صمغ عربی و گل ارمنی عصاره بارتنگ مع شاهبلوط بریان ترتیب کنند و بعد ان ماء الشعیر گل ارمنی و صمغ عربی بنوشند

علاج سحج و قرحهٔ امعا از ثفل یابس

علاج آن ... سحج سددی زهیر کاذب کنند و مرطبات ملینه چون لعاب بهدانه و اسبغول و شربت بنفشه و روغن بادام مانند آن لعابات حاره و بارده چون خطمی خبازی بزرقطونا
سپستان ریشهٔ خطمی بهدانه و غیره بادویهٔ ملینه مثل گل بنفشه و انجیر و گل سرخ و غیره آمیخته بدهند و گویند که شیرهٔ دو گانیم باو با ترنجبین سه توله و روغن بادام یک توله دادن مفید بود و
مغز خیارشنبر بدان جمع ادا ما دیگر مسهلات قوی و بعضی مثل هلیله و جز آن ندهند و پیش از نقای امعا از ثفل چیزی قابض نباید داد و گر وقتیکه امعا از براز خشک پاک شود
سحج باقی باشد عربات و اعابات و اطباء بعض قوابض استعمال توان کرد و بقول شیخ علاج سحج ثفلی بدانچه تلیین طبیعت نماید و دران لین و سوست و تفریه و ازلاق باشد باید کرد
و اقدام طعام مثل زردهٔ بیضهٔ نیمبرشت و مثل شوربای خروس پیر و مثل شوربای سفیدباج معمول از جوزهٔ مرغ نرم گوشت و فربه نمایند و حقنهای ملینه از عصارات مغزیه
و لعاب با روغن گل زردهٔ بیضه و مانند آن استعمال کنند و گاهی نفع میکنند چون این سحج طول نماید این و انگبین بزرکتان بزرقطونا تخم مرو تخم خطمی و لعاب اینها بتانند و
قبل طعام بنوشانند که این جامع ازلاق و تسکین وجع و تغریه است و تناول آلو بخارا قبل از طعام گاهی زائل این عارضه میکند سمرقندی علامه گوید
که طبیعت بعد اخراج ثفل خشک میباشد و سبب سحج در امعا هنوز باقی بود و از موضع سحج خون و خراطه سیلان میکند و طبیب جاهل می پندارد که اسهال است و برای
امساک آن قابضات استعمال میکند و احتباس آن و جفاف او زیاده میشود و مودی بقولنج و زیادت سحج میگردد و مریض هلاک میشود پس باید که تا از اخراج جمیع اثفال
یابسه ... خاطر جمع نشود استعمال قابضات ننمایند و بعد از ان هم بتدریج دهند و علاج تلیین شکم بمزلقات مثل لعابات و شربت بنفشه نمایند سوای مسهلات که تحریک
خود امعا مجروح است و از قوابض چیزی ندهند بلکه بعد نقای امعا از ثفل یابس ... حقنه کنند اگر خروج خون و خراطه باقی بود محشی شرح اسباب و علامات نوشته که اغذیه
و ادویهٔ نافعه درین نوع همه آنچه دران تلیین و ازلاق بود مثل آنکه در قول شیخ گذشت و آب سبوس گندم بشکر و روغن بادام مخوراست و اگر خوف عود قبض باشد ماء اللحم
با ... بدهند و آب انار نباید نوشید بلکه چیزی از شربت بنفشه یا شربت انجیر یا جلاب و جالینوس گفته که چون مزاج حار باشد باید که قبل طعام ثفل پنج عدد تا ده عدد آلو در
جلاب خیسانیده نمایند و اگر دران چیزی از آثار حرارت ظاهر نشود پنج یا دو دانه انجیر بخورند و گویند که اگر زردهٔ بیضهٔ نیمبرشت یا چهار قبل طعام متصل بدان تناول نمایند
قبض دفع کند و بقول شیخ نوشیدن آب آلو و خوردن اجاص بسرعت شفا بخشد و سید گفته که تخم کتان و حلبه حب الرشاد مساوی بجوشانند تا لعاب برآید پس دو وقیه
از آن با روغن ... بنوشند و این دو مرتبه ... ثقل بسرعت بلغزاند خجندی گوید که آب نقوع آلو بخارا لعاب اسپغول و تخم خطمی بنوشند یا هر صباح جلاب از
عناب ... تخم مرو و تخم ریحان که روغن بادام شیرین بران چکانیده باشند بیاشامند و تلیین بترنجبین و فلوس خیارشنبر کنند و غذا از چوزهٔ مرغ نمایند
بعضی گویند ... مثل لعاب بهدانه و اسپغول و ریشهٔ خطمی تنها یا با چهار تخم بروغن بادام یا روغن گل چرب کرده و یا با شربت بنفشه بنوشند و اگر ازین لعابات
فائده نکنند مغز خیارشنبر را دران لعابات حل کرده صاف نموده روغن بادام یا روغن گل آمیخته بیاشامند بالجمله اول شکم را نرم باید کرد و این چنان باشد که شربت
بنفشه ... چهار توله و گلاب ... توله بدهند و یا شیرهٔ گل بنفشه یک توله گل سرخ ... گلقند چهار توله لعاب اسپغول و بهدانه و ریشهٔ خطمی هر یک چهار ماشه شربت بنفشه

اکال و قطاع باشد باید که مریض را روغن سرد بنگرم بدفعات کثیر نوشانند بعده از ان غذا یکشبانه روز قطع کنند قی کند بانه و اگر خون قی کند آن علامت هلاکت بود
و در سحج هر دو حال است اول این ثانی چون نکایت در معده باشد قتل کند و اگر در فم معده بود مریض بغشی هلاک گردد و اگر در قعر معده باشد گاهی خلاصی یابد
و اگر هلاک نشود باین جهت هلاک گردد که طعام در معده ثابت نماند و هضم نشود و اگر سحج باشد نگاه کنند که در کدام موضع از امعا است و علاجش بحسب آن معالجه
این نوع کنند و آن معالجه ذوسنطاریا است و برای این نوع و قروح امعا که تسحج یا ضیق باشد حقنه است و آنچه حقنه است بعینه در ینجا ذکر حقنه که مصلح
ذوسنطاریا و این نوع است اعاده میکنیم پس اگر موضع سحج متعفن شده و آنرا رائحه کریه ظاهر گردید احتقان باین نسخه حقنه که ذوسنطاریا و این نوع را اصلاح بخشند باید کرد
حبت بلوط حب الآس گلنار هر واحده ده درم عصاره لحیة التیس جاورس مقشر عدس مقشر بریان خرنوب شامی خرنوب نبطی هر یک سه درم اقاقیا یک درم همه را خوب بجوشانند تا ثلث
حریره گردد بعده بوزن هفتاد درم صاف کرده ده باون کرده بیضه مرغ سه عدد در مرکه بجوشانند تا آنکه پوست آنها بشگافد پس زرده آن برآورده انداخته بسایند و
دو نیم درم کاغذ مصری سوخته و یک درم دم الاخوین یک درم سفید اب رزیر مغسول مجفف انداخته و بران پنج درم روغن گل خالص تازه و پانزده درم شحم گرده بزی نمک آمیخته
ریخته خوب حل کنند و بدان حقنه نمایند بنگرم که حرارت او مثل حرارت شیر تازه دوشیده باشد و نشاید که حرارت او غالب چه اگر حرارت او زیاده بود هلاک گرداند
و مریدی یهودی در ری مطبب بعض امرا بود طفلی را که سحج بود بحقنه بسیار گرم حقنه کرد و پس از تسحیص همه امعاء او با خراطه شبیه سحج خارج شد و مریض فی الحال
هلاک گردید و این حکایت بهر آن کردم تا طبیب ماهر و عالم به این باشد و حقنه مذکور اصلاح قروح امعا و این نوع سحج تا که متعفن نشود و رائحه کریه متعفنه ظاهر نگردد نماید
و اگر متعفن شود بهمین حقنه بعمل آرند و بران دو ثلث درم زرنیخ زرد و دو ثلث درم زرنیخ سرخ و نیم درم آهک ناشکفته و زیاده کنند و این سه علیحده گرفته بران آب
ما نیمون که آن آب ماهی است که در حباب باشد بمقداری بریزند که آنرا بپوشاند و در آفتاب خوب حل کنند تا مثل مرهم گردد بعده در حقنه مذکوره مطبوخه که مقدار او
هفتاد درم باشد آمیخته و یک دفعه صبح و دیگر وقت عصر حقنه کنند و تا شام غذا ندهند بعده غذا بغذای موصوف اسازند و بعضی اطبا مرزرنیخ را السرکه با آب سماق طبخ مینمایند
بعد گذشتن دو دو ساعت بر بند و امراض حالی دهن این نیست و اگر این سحج قریب مقعد باشد و طبیبان اند که حقنه بسوی آن بسهولت رسد بگیرد مرهم موم روغن گل
و سفیدآب رزیر مغسول و مازو سوخته اندک عصاره لحیة التیس اندک بعده مرهم را در روغن گل نیم گرم حل کنند تا آنچنان گردد که جذب آن در زراقه ممکن بود و در حقنه انداخته
بدان حقنه کنند و آن پیش از آنکه این علت در مثل این علت چون متعفن نشده باشد حقنه بالعاب صمغ و روغن گل یک دو دفعه میکرد و اگر بعد حقنه که ذکر آن کردیم درد شدید
حادث شود پس از حقنه بدین لعابات بروغن گل چاره نباشد و لعاب صمغ و لعاب اسپغول لعاب تخم خرفه و لعاب بزر کتان لعاب تخم حلبه برآرند بعده همه را بجوشانند تا تخلیص گردد
و بران روغن گل خالص انداخته بجوشانند و بدان حقنه کنند و این آمیزه روغن گل تسکین وجع نماید و تحلیل صلابت کند اگر حوالی قرحه حادث شود و اگر مریض
ابدا مر و باشد زنان مستان بود در گرفتن حقنه کاهی بعد غسل آن محل روغن گل پاک نیست و غسل او نیست که در روغن آب بمقداری که فوق او این رنگ شود
انداخته بجوشانند و بجوشانند اگر دانند در حالت کثرت جوش آن را بعد از ان بگذارند تا روغن بر آب آید پس از نیم ساعت که ممکن باشد صاف کنند و آب را بریزند و حقنه صاحب محرق و مغسول
و اسپغول مغسول استعمال میکرد و بعض آن غیر نفس است و تاکنون که حقنه و سحج چون متعفن شود بمانیمون فقط و بروغن گل خالص میکرد و استعمال او در نهایت خوبی است و از خطر ادواء فجیع

علاج سحج و قرحه امعا از خوردن ادویه مسهله

ادویه مغریه مثل چون مقوف و لعاب اسپغول و قند آهن تاب اسهما نوشانند و یا سحج بخورانند و لعابات بافراط استعمال کنند و اگر تخم ریحان تخم مرو و تخم بارتنگ همه بقدر دو مثقال
در ظرف گلی نو کرده آن کاغذ گسترده باشند بریان نمایند و مطبوخ ریشه خطمی بنفشه مربی صمغ نیلوفر با الجیران یا شیره بنوشند این سحج را در یک روز زائل کند و بقول شیخ
سحج حادث از شرب داروها الادویه مغریه مذکوره نافع بود و کتیرای بریان یک نیم درم و زیاده از آن به آب تشنه نوشیدن مفید است و ایضا چون سحج بسبب دوای مشروب
واقع شود از اشیاء نافعه یکی آنست که حقنه به روغن گل تازه سه درم و دم الاخوین از درم تا سه درم نمایند و خوردن آرد سحج بریان با پیه برای سحج حادث از شرب دوای مسهل سود کند
نافع نوشته و بقول صاحب تریاق نیم درم با آب سرد برای صاحبان این نوع سحج نیکو است و بجنین آنکه سفوفات بارد و اغذیه مناسبه نوشیده بخورند و بعد آن آب سرد بنوشند
و باید که اول امر برای تدارک نفاعت ادویه مسهله سیما چون معده و امعا را الحییند مریض را آب گرم بکرر بخورانند تا اثر دوای لاحق معده و امعا را بشوید و قی کند که گاهی

سحج حقنه ادویه مسهله افتد و این سلیم ست اکثر در یک هفته شفا بیابد بهر آنکه مثل این سحج تازه بود و بادی عفونت نباشد خصوصاً هرگاه اعانت طبیعت در دفع قوت و بمثل سفوف مقلیاثا و سفوف طین با بعضی بوست موافقه کنند و اشاسیدن جای تخم با شیرهٔ تخم خرفه و بعض لعابات نیز مفید گفته اند لعلیه هرگاه سحج القرحه انجامد تا که سحج باقی بود همین تدابیر مذکوره حسب بکار برند تا آنجا که سحج زائل شود و قرحه تنها بماند و علت دراز شود و آنچه در براز بیرون آید همگی چرک بلا شائبهٔ خون باشد درین صورت علاج قرحه بدانچه در بحث اسهال الکبد مسطور میگردد باید کرد

اسهال المده

بدانکه از انفجار دبیلهٔ عضو باطنی مثل معده و کبد حتی که از صدید ریم با اسهال بر آید و بران تقدم ورم دران عضو دلالت کند و علاج آنها مذکور شد و گاهی ریم از امعا در اسهال خارج شود بسبب تقرح سحج یا تقیح و انفجار ورم روده و نشانش تقدم سحج یا ورم آنست و اکثر قرحه در امعای غلاظ افتد و سالم تر بود بسبب ثخن جرم او و احتمال دوام قرحه را و در امعای دقاق کمتر افتد و در اکثر موت بران سبقت کند بسبب سخافت جرم و شدت فکاک حس آن و زیادت شرف و قرب آن از اعضای رئیسه خصوصاً اگر در صائم بود و فرق میان ریم و بلغم آنست که ریم در ته آب نشیند و تجربه کرده ان متفرق و منحل گردد بخلاف بلغم و تشخیص قرحه و اقسام آن و مکان قرحه در بحث سحج مسطور شد علاج اول ماء العسل و قند آب خورند و اگر گرمی باشد آش جو مناسب بود و بعد جلای قرحه ادویهٔ مدمله که در باب نفث الدم مذکور شد بخورند و شیر آهن تاب بنوشند و یا کهربا و دم الاخوین بسد محرقه طباشیر نشاسته بریان همه مساوی سفوف کرده یک نیم درم با ضافه یکدرم سفوف الطین بدهند غذا حریرهای خشخاش شیره جاورسیه وغیره و دوغ سنگتاب و آهنتاب ولقول رازی پنیر کهنهٔ شسته بریان یکدرم با دوغ گاو خصوصاً وقت خواب بدهند که بسی نافع ست و افیون درین علت نیز مفید ست و الیفا در ابتدا برای جلا حقنهٔ مجلی بماء العسل که قلیل الماء بود و بعمل آرند و بعد ازان با آب نمک تا که روده از ریم و چرک پاک شود پس حقنهٔ مدمل بمثل آب بارتنگ گل مختوم و جز آن بکار برند و چون این تدابیر تخفیف قرحه نماید و مرض بطول امتداد کشد و قرحه از نوع اکاله گردد و آنچه در براز بیرون آید همگی چرک بدبو و متعفن باشد درین وقت از استعمال حقنهٔ حاده قوی تخفیف چاره نباشد و حقنهٔ زرنیخ بکار برند بشرطیکه قرحه غائر نشده باشد تا حقنهٔ زرنیخ موجب ثقب امعا نگردد و مریض را هلاک نسازد و دلیل بر غور قرحه خروج خراطه تخین و امعات مرض بنهایت ست و بهتر آنست که اول بحقنهٔ اشیای ترش و بعد ازان بحقنهٔ ادویهٔ حاده گرایند و گاهی بصورت عدم تحمل علیل استعمال خیری محذرا و لاؤ حقنهٔ حلوا پس آن صحاب باشد پس هرگاه قرحه از رطوبات و وسخ و اجزای متعفنه پاک شود حقنهٔ قالضهٔ مغریهٔ ملحمه بکار برند و اگر شیافی از مرهم ابیض و شادنج بکار برند کفایت کند و باقی تدابیر قرحهٔ امعا در علاج کلی سحج و اقسام آن در اقوال حکما منفصل مسطور شد و هر چه در دبیلهٔ معده و قروح آن مسطور شد حسب حاجت استعمال نمایند سمرقندی گوید که اولاً بحقنه های جالیه حقنه کنند بهر تنقیهٔ قرحه از چرک و ریم و ظهور جرم لحم و الیاف صحیحه بمثل جوشاندهٔ سماق و گلنار و آب برنج و جو که دران اندک آب غیر سرد کرده حل کرده باشند بعد ازان بحقنه های مدمله مثل عصارهٔ بارتنگ و قوت خام که دران صمغ و گل ارمنی و دم الاخوین و عصارهٔ لحیة التیس و کاغذ سوخته باریک سوده آمیخته باشند حقنه کنند و اگر مده روی کریه الرائحه باشد دلالت بر اکل و تعفن قرحه کند پس بحقنهٔ زرنیخ حقنه کنند بقدر حاجت کم یا زیاده از ان تا آنکه قرحه پاک شود از رطوبات و چرک و اجزای متعفنه و بوی بد دفع گردد و بعد ازان بحقنه های قالضهٔ مدمله حقنه نمایند ابن سینا مینویسد که چون قرحه خبیثه باشد از حقنه بآب نمک و سانی چاره نباشد بعد ازان اگر احتیاج بدان افتد بحقنهٔ زرنیخی بسیار باشد اتباع آن کنند تا آنکه گوشت صحیح ظاهر شود و بعده معالجه بمدملات از حقنه نمایند و حقنه های لینه برای این مثل حقنه الیست که دران شوکهٔ مصریه سه جزو خربق سیاه دو جزو افتد و بآب نمک درانی بجوشانند و اگر این نفع نکند اقراص زرنیخ بکار برند خجندی گوید در مده که از امعا خارج شود اگر طبع محتبس یا سحج باشد بگیرند برورالعه و در روغن گل و موم بریان کردن آمیزند یا با ترنجبین و از ان سه درم بنوشند و نفلوس خیار شنبر و نبات اسهال مده نمایند و اگر ریم بدبو باشد بحقنهٔ قرص زرنیخ حقنه کنند نسخهٔ آن زرنیخ سرخ زرنیخ زرد آهک منحول از هر یک مساوی سائیده در سرکه قرص ساخته خشک کنند و چون احتیاج بدان افتد یک مثقال از ان بگیرند و در آب برنج و عدس لپست جو برزده بسفیده و روغن گل گداخته بکار برند و اگر مریض لذع و حرقت دریابد بعد ازان بروغن کنجد نیمگرم یا بروغن گل نیمگرم حقنه کنند و چون تپ و ضعف و تاکل جمع شود سر استعمال اقراص زرنیخ جسارت نکنند و اگر ازان چاره نباشد واجبست که در آبهای قوابض بارده مثل حصرم و سماق و ریباس بگدازند و این نسخهٔ دیگر اقراص زرنیخ ست زرنیخ اصفر آهک مسحوق خته هر احد جزوی نشاستهٔ فی افیون مازو کاغذ سوخته دم الاخوین اقاقیا نزرورد سفیداب ارزیز عصارهٔ لحیة التیس هر یک ثلث جزو

نسخهٔ قرص زرنیخ

ہمہ را سائیدہ در آب با رتنگ کہ در آن سماق خیسانیدہ باشد قرص سازند بعضی از متاخرین می نویسند کہ اول جہت پاک کردن قرحہ از چرک و دور کردن گوشت مردہ و پیدا کردن
گوشت صالح ماء العسل یا جلاب خام بانمک یا ایارج فیقرا آمیختہ بدہند بکرات و مرات تا نقای تام حاصل آید پس قرنفلات و مغریات بدہند و یا دوغ گاو
سنگتابہ آہن تاب سفوف کہربا و دم الاخوین و غیرہ یا اضافہ سفوف طین کہ سابق مذکور شد بدہند و حقنہ ہای قابضہ مدملہ بعمل آرند و غذا حسو یکہ از بیہ الطیور مرغ و یا
نیم برشت ساختہ باشند بدہند و یا حسو یکہ از جاورس برنج بریان کردہ در مطبوخ خشخاش پختہ اندکی صمغ عربی و نشاستہ بریان کردہ اضافہ نمودہ بدہند و ہنگام تاکل قرحہ این
قرص زرنیخ استعمال کنند زرنیخ سرخ زرنیخ زرد شب یمانی مازو سبز مس سوختہ آہک سر ناکردہ ہر واحد شش درم افیون زعفران ہر واحد چہار درم جملہ
باریک لسایندہ و با شیرہ بارتنگ سرشتہ قرص سازند خشک کردہ وقت حاجت از نیم درم تا یک درم در طبیخ برنج و عدس و جو حل کردہ حقنہ کنند تا اجزای متعفنہ و متآکلہ
را ببرد و اگر عفونت کمتر باشد از نیم درم ہم کمتر آمیزد و بعد پاک شدن رودہ از ریم و چرک با دویہ مدملہ حقنہ سازند تا قرحہ بہ شود اما قرص زرنیخ در ابتدای قرحہ زنہار بکار
نبرند و کذلک اگر اسہال دموی و صفراوی باشد یا تپ بود بلکہ این را وقتی بکار برند کہ مادہ غلیظ و بلغم بود و آنچہ از رودہ بر آید چرک باشد و تپ نبود و اگر از استعمال
آن سوزش بسیار پدید آید بروغن گل حقنہ نمایند و اگر سوزش بسیار و مکرر بعمل آرند و اگر مریض تحمل نتواند کرد بعد خورانیدن دوای مخدر استعمال آن کنند و عقب
آن حقنہ از گل ارمنی و صمغ عربی با شیر خرفہ حقنہ کنند و آنجا کہ تشکیر غذا حاجت آید از آرد جو کہ با سبوس بود شیر کشیدہ با شیر پختہ و نبات آمیختہ بدہند و یا کہ گوسفند با صمغ عربی
مفید ست و آنجا کہ ہیچ سبب اسہال مدہ باشد ہنوز سبب ہیچ منقطع نشدہ باشد اول قطع سبب آن نمایند بدانچہ در اقسام ہیچ گذشت بعدہ بمنشفات و قرحہ رودہ متوجہ شوند

زحیر

یعنی پیچش و آنرا علۃ الدحاجہ نیز گویند بنا بر آنکہ براز صاحب او مشابہ براز ماکیان می باشد در مقدار یا بجہت زیادتی تبرز و یا بہر آنکہ این مرض ماکیان را بیشتر عارض می شود
و بفارسی اتاک گویند و آن حرکتی ست غیر طبیعی از معای مستقیم برای دفع فضلہ و دفع نمی شود مگر اندکی از رطوبت مخاطیہ یا سطح معدہ یا درد شدید و یا شدہ کہ با آن
اندک خون خالص بشدت تبرز و تمدد از کشادن دہن عروق رودہ مخلوط شدہ و در قانون مسطور ست اسہالی کہ از معای مستقیم باشد و آن رودہ کہ ششم ست بعضی
از آن بادر ولیو و آنرا زحیر گویند و آن جمع تمدد می انجراد معای مستقیم ست و بقول سید جرجانی ہیچ اگر با الم اسہال بود آنرا زحیر گویند و این کلام مفہوم می شود کہ زحیر نوعی
از ہیچ ست و این خلاف آنست کہ از کلام قوم مستفاد می شود و نزد بعضی قول سید سدید ست و گویند کہ زحیر آنست کہ انسان گمان کند کہ آن محتاج بسوی قیام ست
و در قیام چیزی بر نیاید مگر مثل لعاب بینی و خراطہ بالجملہ زحیر دو قسم ست یکی کاذب باطل و سبب او احتباس ثفل یابس ست در امعای دقاق و بران سبب
دائم احتیاج بدفع براز گردد و خروج ثفل مذکور بسبب جفاف و بعد مکان دشوار باشد بسبب تبرز رطوبت لزج و اندک از خراطہ امعا بیرون آید و ہیچ غلیظ ثفل
ثفل مستحیل شدہ جرم رودہ را متمدد گرداند و درد شدید پیدا کند و گاہی بسبب خراش امعا خون بر آید دوم صادق و حق و سبب او انصباب صفرای حاد لذاع ست
یا سیلان بلغم شور لذاع بمعای مستقیم از بالا کہ ہر واحد بلذع خود مدام بدفع براز محتاج گرداند و یا عروض ورم گرم در معای مذکور و توہم مریض از گرانی آن کہ ثفل در
رودہ محتبس ست و بدان سبب تشنج احتیاج بدفع براز شود و یا رسیدن سردی مفرط بمقعد خارجی مثل سرما یا نشستن بر زمین سرد یا داخلی مثل اسراف در تناول
اشیای باردہ و بسبب تکثیف عروض تشنج دردی و تمدد در رودہ مستقیم و توہم بیمار احتباس ثفل را در آن اضطرار بر دفع آن بتبرز و یا ایذای مقعد و معای مستقیم
از خروج ثفل سخت غلیظ یا طول جلوس بر چیزی صلب ہمچون سواری بر زین سخت یا نشستن بر سنگ یا چوب کہ بجہت رسیدن ایذا دفع فضول از آن
دشوار باشد و یا تناول اشیای ترش در خلو معدہ و امعا کہ سطح امعا را بگزند و موجب زحیر شوند و بعض متاخرین بعض ہوا را نیز سبب زحیر نوشتہ اند و تشنج الیتین
و ورم صلب و احتباس ریح و استرخای عضلہ مقعد و تمدد و کزاز آن و خلط غلیظ و اخلاط حارہ و تابع ذوسنطاریا و نواصیر و بواسیر و شقاق مقعد و قروح و تاکل نیز
از اسباب زحیر نوشتہ و گفتہ کہ اکثر از خلط مخاطی بود و بعد بودن مخاطی خراطہ گردد و بعد از آن خون تقطیر کند و گاہی در زحیر چیزی مثل سنگ بر آید چنانچہ بعضی
اطبا حکایت آن کردہ اند و جالینوس آنرا بعید بعید اند و اکثر زحیر صاحبان بلغم عفن را عارض شود بہر آنکہ بسبب عفونت اثرا و در معای مستقیم ہنگام مرور
از ہر وقتہ باقی ماند بعد از آن بلغم لزج لازق موذی بود و گاہی مریض گمان کند کہ در مقعد او نمک پاشیدہ ست بسبب عفونت آن و اسہال زحیر شفا می یابد آنچہ عقب

ذوسنطاریا و متولد از ذوسنطاریا نباشد و گاهی مقعد و معای مستقیم متشنج شود یا متمدد گردد پس عضله او را حالتی عارض گردد که حبس نکند چیزی را که بدان رسد چنانکه عارض
شود آنرا که متشنج گردد پس بر استنزال چیزی که فوق او باشد بسوی خویش قادر نباشد و گیلانی گوید که گاهی حرارت و یبوست سبب زحیر گردد و سبب زحیر مثل
اسباب ابرا و جاع منحصر در دو امر ست یعنی سوء مزاج و تفرق اتصال و گاهی هر دو مجتمع شوند چنانچه در اورام و واجب ست که اسباب زحیر ازین امور باشد یا ضمن
بدان مثل آن یا ورم حار بود که موجع بود و از سوء مزاج و تفرق اتصال کائن از جهت تحلل ماده ورم در معای مستقیم باشد لهذا ان چیزی سیلان کند پس ورم حار در
اندک مدت نضج میابد و چون درینجا حادث شود و را انفجار بسرعت لازم گردد بسبب مرور ثفل و حرکت زحیر فلاجرم انسان ریم صرف یا مخلوط سیلان نماید و در جمله نیز
موجع بهر دو سبب مذکور ست وطبری گفته که زحیر دو قسم ست قسمی ازان آنست که در شرج باشد فقط و قسم دیگر آنکه در معای مستقیم بود و این با تنج و سیلان
صدید باشد و درین مقعد سلیم و زحیر اندک بود و آنچه خارج شود با وفی زحیر بغیر تعب مریض بر آید و زحیر یکه از مقعد باشد دران قطره قطره اندک
بعد اندک تنزحر و تعب علیل بر آید و ماده مورث زحیر خلط واحد ست و او آنست که باو سے لذع و حدت و حرافت باشد
واما غیر این نوع از اخلاط مورث زحیر نشود و اندک جاری گردد یا بسیار پس هرگاه این خلط مذکور بر معای مستقیم یا شرج جاری شود و بهیج آرد اشد حاجت قیام بحاجت و
جریان او کثرت قیام باشد و خجندی نوشته که زحیر در معای مستقیم بود و برای دفع آنچه از شی موذی بکیفیت یا بکمیت یا بهر دو دران محتبس شود و زحیر مختص بوجع معای
مستقیم ست چنانچه صداع مختص بوجع راس ست و شیخ او گفته در اسهالی که با آن زحیر شدید بود مشاهده کردم که چیزی شبیه پرده بقدر یک شبر خارج شده
مقعد او بخته سه روز بماند پس سیاه شده بیفتاد و ازان دو کس نجات یافتند و سه چهار شخص هلاک گردیدند و گمان غالب ست که آن طبقه داخلی معای مستقیم
بوده و مولف نیز مشاهده نموده که زنی را زحیر سخت عارض شد و چیزی مجوف بشکل روده بطول یک وجب در اسهال بر آمد و شوید بعد ازان صحت او مایوس
گردید و راقم بسفوف سه تخم و تبرید از لعابات و شیرجات بزور بارده علاج نمود و صحت کلی یافت طریق تشخیص اقسام زحیر باید که اولا فرق نمایند میان زحیر
کاذب و صادق تا از خطا محفوظ مانند بهر آنکه گاه باشد که بعضے جهال زحیر کاذب را اسهال پندارند بجهت خروج رطوبت و خراطه و خون بدین گمان
کاذب ادویه قابضه استعمال نمایند و آن موجب هلاکت مریض گردد پس فرق میان این بدین امتحان کنند که سه چهار دانه تخم خیار شنبر یا تخم خربزه یا تخم کرسنه
بروغن گاو چرب کرده مریض فرو برد و بعضی اسپغول و تخم ریحان و کنوچه و حلبه و حرف و تودری و امثال آن مریض امید هند لیکن بعض حذاق اعتماد بر امتحان این
تخمها نمیکنند بنا بر آنکه در زحیر کاذب اگر سده ناقص بود و این بزور بر می آیند و حق آنست که درین صورت اگر بر آیند اندک اندک آیند و اگر بر آید مخلوط
و یا تنها با تمامه بیک دفعه بزودی بیرون آیند زحیر صادق باشد بالجمله اگر آن تخم در اسهال بر نیاید یا اندک اندک آید و در شکم بماند باید دانست که زحیر کاذب ست
و ثفل محتبس مانع خروج آن گشته بعده حال گرانی در شکم و در پشت و دوام مغص و قلت اشتها و گاه بر آمدن براز خشک قلیل المقدار مثل دانه نخود و بر گشتن
ازان و تقدم تناول اغذیه یابسه و قابضه و تدابیر مجففه که از لوازم این نوع ست نیز از مریض بپرسند و اگر تخمهای ماکوله با براز بیرون آید بدانند که نوعی از انواع
زحیر صادق ست درین صورت حال سوزش مقعد بپرسند اگر اقرار آن کند و در اسهال صفرا با خراطه و خون بر آید و غلبه حرارت و شدت تشنگی و سرعت تواتر
نبض و وجع ناخس بلذع و تاب بسر دراحت یابد زحیر صفراوی باشد و اگر با وجود سوزش بلغم با رطوبت مخاطیه بر آید و با آن نفخ و قراقر و قلت تشنگی و بطوء نبض و
غلظ او باشد و با خراطه خون کمتر بر آید زحیر بلغمی بود و اگر ضربان و ثقل و تمدد در اسفل بجای روده مستقیم بیان کند و نبض منشاری باشد و گاهی از شدت ورم
و انضغاط فم مثانه تپ و عسر بول نیز پدید آید زحیر ورمی باشد و اگر از استعمال آب گرم و نشستن بر موضع گرم راحت یابد و تقدم رسیدن سردی بمقعد معلوم شود زحیر
بارد باشد یعنی از رسیدن سردی بمقعد و اگر این علامات یافته نشود حال نشستن مریض بر چیزی سخت بپرسند اگر اتفاق آن شده باشد زحیر ابتدائی باشد و الا
حال تناول ترشی در خلو معده دریافت نمایند اگر اقرار آن کند سببش همان باشد و اگر زحیر تابع ذوسنطاریا یا بواسیر یا شقاق مقعد یا قروح و تاکل باشد
زحیر عرض آن مرض باشد و اگر زحیر عام با خفقان و غشی متواتر در اجابت و تشنگی و تعفن دهن و ظهور بثرات خرد با خارش و سوزش بر همه بدن بود از تعفن هوا باشد

علاج کلی اقسام زحیر

بدانکه زحیر از هر قسم که باشد و حبس او مبادرت نکنند الا بتحقیق زوال سبب و قبل از تحقیق سبب اگر چه مزمن باشد حابسات مثل گلنار و بیل گری و بلیله و آمله و غیره هرگز
نباید داد که بهلاکت می انجامد و زوال سبب فاعل حدوث او چنان بود که نگاه کنند اگر حدوث او از خلط حاد باشد بتسکین حدت آن و اگر از ورم باشد بتحلیل آن و اگر
از احتباس براز باشد باسهال آن علاج کنند و تقلیل غذا در جمله اقسام آن علاج کلی ست و نطول نیم گرم اکثر انواع زحیر را نافع ست و حقنه و شیاف در زحیر نسبت
بمشروبات نافع تر ست و در اکثر اقسام زحیر عنایت بتبرید جگر از ادویه مبرده کنند مثل گل سرخ و گلاب و خیارین و کاسنی و دیگر مفتحات بارده واجب ست و مغریات و مزلقات
ثقل مثل بهدانه لشیه خطمی تخم کنوچه سپستان خطمی و غیره لازم و اگر تپ باشد توجه بازاله آن کنند با شربتها مثل شربت بنفشه و نیلوفر و شربت بزوری اگر منظور تفتیح باشد
و وقتیکه حاجت بقبض باشد در شربتها شربت انار شربت حب الآس شربت خشخاش شربت بزوری که بادرار قابض ست باید داد انطاکی گوید معلوم ست که درین مرض و در
غیر آن افضل و اولی علاج قطع اسباب موجبه مرض ست لهذا تقدیم کلام بران قبل سائر احکام هر مرض میکنیم و آن اگر از خلطی باشد تنقیه لابد ست و فتیلها و حقنه ها
در مرض متعلق زیرین اولی بود مثل این مرض سوای آنکه درینجا مزید عنایت باستعمال چیزیکه مصلح اسفل و مقوی آنست مثل عناب و پسته و مصطکی و مقل واجب بود
و بدانکه افیون و مر و جندبیدستر و حلتیت در آخر این مرض مطلقا نافع ست بهر طور که استعمال نمایند لیکن اولی آنست که بطریق فتیله بکار برند و هرگاه درینجا قروح
حادث گردد علاجش در سحج مسطور شد و برگ حمیر در سایه خشک کرده و کندر و مقل را درین مرض اختصاص زیاده ست و از مجربات فتیله حلتیت و زباد ست و کذا
افیون و پوست لیمو بریت اکلا و آس مطلقا شیخ میفرماید که سردی زحیر را ضرر دارد در اکثر احوال لهذا تسخین لطیف آنرا در بیشتر حالات نفع کند و کذلک اکثر انواع زحیر را
تکمید نافع بود چنانکه تبرید مضرت کند و اکثر انواع او را تناول غذای مولد خلط غلیظ و لزج بجهت سفر بود و چون زحیر صعب گردد و در انجا ماده نباشد که خارج شود و
آن قیام بسیار متواتر باشد و گاه سبب او ورم عضله بود و گاهی سردی لازم تکمید او از صوف مرغنی مثل روغن گل و روغن آس و بنفشه و بابونه و اندک شراب نیم گرم و نشستن
دائم بر شرج و عانه و خصیه نمایند پس اگر ساکن نشود حقنه بروغن کنجد نیم گرم نمایند و چند ساعت امساک او کنند که آن شفائی حیرت ست و این تدبیر از متقدمین ذکر نموده اند
و بعض متاخرین نسبت او بخود کرده اند و آنرا تجربه کرده ام که شدید المنفعت ست و از آبها که در آن صاحب زحیر را نشانند یا برای تسکین وجع باشد و آن مثل
آبی ست که در آن خبازی و شبت و بابونه و خطمی و اکلیل الملک جوش داده باشند یا برای حبس چیزیکه سیلان کند و آن آبها ست که در آن قوابض مطبوخ باشند و واجب
ست که میان آبها بحسب حاجت جمع کنند پس اگر مقعد خارج شود غسل او بلطافت و اعاده آن کنند و صاحب آنرا در آبهای بسیار قابض نشانند یا تضمید آن بعد
اعاده و رد بقابضات قویه مسحوقه و بعض عصارات قابضه آمیخته نمایند سید هندی مینویسد که چون این مرض کثیر الوقوع ست واجب شد که از ادویه آن آنچه بصحت
تجربه حذاق در آن بغیر تخصیص نوعی سوای نوع دیگر آن رسیده بیان کنیم و از انجمله شیاف معمول از خطمی و بورق و شحم حنظل و شکر سرخ ست گویند که حاجت بتکرار این
نشود و ایضا این سفوف بلیله سیاه و بادیان هر دو در روغن بادام یا روغن گاو بریان کرده و طباشیر همه را باریک سائیده نبات سفید مساوی اجزا آمیخته محرور المزاج بخورد
و بدل طباشیر ترنجبین بریان کرده ببرد و سبیل نمایند و بهرد و موقوف نموده معتدل المزاج استعمال نماید که این دوا مجرب ست در زحیر ورمی و در بعض کتب تبدیل بلیله سیاه
بدوائیکه آنرا بفارسی بیل بفتح با گویند دیده ام و شکر مثل او یا نصف مثل او باشد و روز اول دو درم بخورند و آن بخورند و اشربا و احتقانا نافع ست بگیرند طبیخ برنج
و صاف کنند پس شیر تازه بپزند تا غلیظ گردد و قدری صمغ عربی اضافه کرده بیکی از دو وجه مذکور استعمال نمایند که شدید النفع ست و این مرض بعضی از اولاد ما را
که بسن هفت ساله بود عارض شد و استاد ما در معالجه او مبالغه نموده نافع نشد پس بسوی دوائیکه بدان اطبا وثوق دارند مضطر گردید و یکدرم پوست درخت لسان العصافیر
او را نوشانید و بشربت اول شفا یافت بعد از ان این را بر صاحب زحیر که بما رجوع کرد استعمال نمودیم و در زحیر غیر ورمی مثل تیر بکی خطا نکند یافتیم و ایضا اطریفل [illegible]
که در آن سقمونیا داخل نکرده باشد هر که بر او دوام کرد صحت یافت و چون بگیرند تخم ترب کوفته در عسل سرشته بلیسند در یک شربت یا دو شفا بخشد و ایضا حب سماق و شنگرف
و افیون که در علاج اسهال معوی رطوبی در ذیل ادویه مفرده و مرکبه هندیه مسطور شد نافع ست لیکن در زحیر ورمی استعمال آن نکنند و بعض مشایخ را این علت
عارض شد و باکثر ادویه علاج او کردم و بچیزی از آنها منتفع نشد و ازین جوارش صحت یافت پوست سنگدان مرغ کیان طباشیر هر یک دو مثقال گل سرخ شش مثقال خشخاش سفید
پوست بیرون پسته پوست ترنج پوست بلیله زرد هر واحد یک مثقال همه ده درم باریک سائیده بشربت فواکه یا شربت سیب سرشته و سه چهار دانگ

بریشه بخورند پس صحت تام یافت و حمد خدای تعالی کردم بعضی گویند که شیرهٔ بادام نوشیدن و روغن آن بر مقعد مالیدن مسکن جمیع زحیرست و کذا در طبیخ حلبه و شبت
و تخم کتان نشستن و حمول لثیاف مرتوکنند و زعفران و افیون که در ان رشته نهاده باشد تا وقت حاجت برآرند برای اقسام زحیر غیر کاذب مجربست و اگر در زحیر
چیزی بر نیاید و درد شدید باشد کبریت سوده و پیه بز آمیخته بمقعد دود آن سازند و بینی بیماران محفوظ دارند و از دوای مجربات برای اسهال صحیح و زحیر صادق و کاذب
انیست که از قرص جوزبوا و مرکی جند بیدستر و افیون کندر مساوی مثل نخود حب بسته دو حب صبح و شام بخورند و از معمولات اهل هند برای زحیر و اسهال انیست که ملیله سیاه بریان بسنگ بسایند و بعسل
بنوشند و اگر مردانسنگ یک نیم دانگ کا خوریکدانگ تست و روغن نبق بندقه ساخته بخورند فوراً حابس اسهال و دفع زحیر کنند و طفل را کمتر ازین باید داد و زیاده ازین ندهند که در ان خوف حدوث قولنج است

علاج زحیر کاذب

از چیزهای قابض احتراز نمایند که مهلک ست بلکه برای اخراج ثفل یابس محتبس مزلقات و ملینات دهند مثلا ریشه خطمی القدر یک تولہ در آب یا عرق عنب الثعلب لعاب آورده
مغز فلوس شش تولہ گلقند چهار تولہ در ان مالیده صاف کرده روغن بادام شش ماشه بالای آن ریخته بنوشند و اگر خواهند ترنجبین چهار تولہ نیز افزایند و اگر مریض مفلوک
باشد شکر سرخ و روغن گاو عوض گلقند و ترنجبین و روغن بادام کنند و حقنه کردن ازین دوا و دیگر حقنه های لینه انسب بود و یا شیرخشت یک نیم تولہ گل سرخ یک تولہ جوشانیده
گلقند چهار تولہ مغز خیارشنبر هفت تولہ ترنجبین سه تولہ مالیده صاف نموده شربت آلو مسهل چهار تولہ روغن گل یا بادام داخل کرده بدهند و یا عناب انجیر و اصل السوس مقشر
و بیخ خطمی و سپستان جوشانیده با فلوس خیارشنبر و ترنجبین و شیرخشت و شربت بنفشه و روغن بادام بدهند و یا لعاب ریشه خطمی شش ماشه لعاب بهیدانه سه ماشه در آب برآورده
تخم ریحان تخم کنوچه یک یک درم و روغن بادام شیرین سه درم داخل کرده بدهند روز اول و دوم پس اگر فایده نشود فلوس خیارشنبر ده مثقال مع المعیه مذکوره زیاده کرده
روغن بدستور داخل نموده بنوشند هم و هند که علاج اکثر باین طریق کرده شد و این مطبوخ نیز مسهل و مزلق و دافع زحیر کاذب ست بادیان نکوفته دو درم تخم خطمی ریشه خطمی عنب الثعلب
هر واحد یک نیم درم سپستان بیست عدد گاوزبان بنفشه هر واحد یک مثقال مویز منقی ده تولہ در آب جوش دهند سه گاه چهار رم بماند صاف کرده فلوس خیارشنبر پنج تولہ
گلقند سه تولہ مالیده باز صاف نموده قدری روغن بادام یا روغن گل داخل کرده بنوشند روز دوم چار تخم بقدر یک تولہ با لعاب ریشه خطمی بخورند و بعد یوم راحت همان مسهل
بار دیگر دهند و بعد رفع سده بتدریج مغریات و قابضات یا مقویات معده استعمال کنند و این مسهل نیز برای دفع فضول و زحیر کاذب معمول استادی ارحوم ست
گل سرخ خطمی ریشه خطمی بادیان بعرق عنب الثعلب جوشانیده صاف نموده مغز فلوس گلقند مالیده باز صاف کرده روغن بادام ریخته بنوشند و بدانند که در حالت سده
ادویه مسهله بالتصریح باید داد و گاهی برای تفتیح سده چار تخم بقدر ربع ماشه در گلاب و عرق عنب الثعلب جوش داده شربت بنفشه داخل کرده بسیدهند و آب گرم صرف
و با شربت بنفشه نوشیدن نیز تفتیح سده میکند و یا لعاب ریشه خطمی بعرق عنب الثعلب و گلاب برآورده گلقند داخل کرده بدهند و یا ریشه خطمی گل بنفشه مویز منقی گل سرخ
بعرق عنب الثعلب و گلاب جوشانیده شربت بزوری معتدل داخل کرده دهند و گاهی بادیان و گلقند و چار تخم عوض شربت و عرقیات میکنند و گاهی عوض مویز و
گل سرخ و اصل السوس تخم کنوچه درین نسخه داخل می نمایند و یا ریشه خطمی تخم کنوچه گل بنفشه بیخ کاسنی بادیان پرسیاوشان مویز منقی تخم کاسنی کوفته جوشانیده گلقند
داخل کرده بدهند که مفتح و مزلق ست غذا شله و یا ریشه خطمی عنب الثعلب گاوزبان جوشانیده شیرهٔ اصل السوس شربت بنفشه داخل کرده بنوشند و گاهی
تخم خیارین کوفته می افزایند و یا گل بنفشه یک نیم تولہ گل سرخ تولہ جوشانیده لعاب گاوزبان هفت ماشه و ریشه خطمی ماشه و عرقیات یعنی گلاب یا آثار عرق کیوڑہ نیم پاو عرق بید
پنج تولہ برآورده آمیخته اسپغول یا لنگوه هر واحد یک تولہ بر روغن بادام چرب نموده پاشیده و اشق نرم نمند تا مثل فالوده گردد و لیسپانات چهار تولہ انداخته بخورانند و یا ریشه خطمی گل سرخ
جوشانیده گلقند مالیده اسپغول پاشیده دهند یا شیرهٔ کاسنی لعاب بهیدانه افزایند و گلقند بعرق بادیان عرق عنب الثعلب حل کرده نیز مفتح سده ست و اگر
گره گره بندقها در اجابت آید ریشه خطمی تخم مرو هر یک چهار ماشه گل بنفشه شش ماشه جوشانیده صاف نموده شیرهٔ خیارین شش ماشه شربت نیلوفر داخل کرده و کتیرا که
مغری ست بجهت اسهال سدی معمول سوده پاشیده دهند و اگر بسبب مسهل از خوردن اغذیه مختلفه و تپ حصر سده عارض گردد مفتحات مثل ریشه خطمی تخم مرو
بنفشه بادیان کوفته خیارین کوفته جوشانیده گلقند داخل کرده دهند چون [illegible] تپ زائل شود آلو بخارا در عرق بادیان یا شیرهٔ تخم خیارین گلقند طری لقابهای حرارت تپ
بدهند و بعد و سده و تسکین طبیعت دیده اگر حاجت بود مسهل خفیف از سنای مکی گل بنفشه عنب الثعلب شیرهٔ خیارین گلقند دهند یا بجا هر زحیر کاذب بعد رفع

درشیرهٔ برگ بارتنگ و خرفه آمیخته زردهٔ تخم مرغ واندکی سرکه داخل کرده بعمل آرند وسفیدی بیضهٔ مرغ بروغن بادام یا روغن گل آمیخته بر ناف طلا کردن مفید بود واگر ازین تدبیر
فایده نشود علاج زحیر صفراوی کنند وکثیر الفقدر حاجت در قدری آب تر نموده قدری شکر آمیخته صبح وشام بخورند واگر پوست خشخاش بزرالبنج تخم خرفه بریان هر یک جزو
مصطکی گل ارمنی حب الآس سماق عناب هر واحد نیم جزو صمغ عربی هر واحد ربع جزو سائیده بلعاب حبها سازند و یک مثقال بخورند برای زحیر و اسهال مجربست و اگر خون آید
کهربا بزرالبنج انجبار هر واحد نیم جزو افزایند واین حمول مجربست زردهٔ تخم مرغ بروغن گل آمیخته مرداسنگ صمغ عربی سفیدهٔ ارزیز هر یک قدری باریک ساخته دران آمیزند ولته ابدان
آلوده بر آرند و شیاف مازو خام و سفیدهٔ قلعی کنند و دم الاخوین افیون القبول صحیح نافع ست دیگر قرص طباشیر حامضی ... طباشیر صندل ترشک ... ماشه با شیرهٔ خیارین و
کاسنی و مغز تخم کدو هر یک ... ماشه بدهند سفوف نافع زحیر و اسهال تخم حماض بارتنگ نشاسته دانه هیل صمغ عربی مغز بیل ... بریان هر واحد دو درم کهربا طباشیر دم الاخوین
هر یک یک درم پوست خشخاش ... بریان کرده نیم درم سفوف ساخته بحسب مزاج و سن با شیرهٔ تخم کاسنی یا شیرهٔ زیره سفید یا شیرهٔ بادیان هر واحد بریان استعمال کنند نافع
زحیر و اسهال ست مطبوخ نافع زحیر و قیام صفراوی بیخ انجبار بیخ ... مثقال پوست خشخاش تخم خطمی هر یک چهار درم عود صندل سفید هر یک دو درم حب الآس مورد
هر کدام یک درم ... ربع درم همه را جوش داده صاف نموده از سه درم تخم خرفه بریان شیره برآورده و نیم درم طباشیر سوده و دو توله شربت به داخل کرده اول بارتنگ و تخم حماض هر یک
نیم درم در دهن انداخته بالای آن مطبوخ بنوشند دیگر هنگام شدت درد تخم ریحان یک قیراط در یک نیم پاو گلاب بجوشانند وقتیکه نصف بماند آن قاشق بنوشند واگر گلاب نباشد
بعرق بادیان بجوشانند دیگر لیسدانه خطمی تخم مرو بعرق عنب الثعلب بجوشانند شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ کاهو زهر مهرهٔ خطائی سوده نبات بارتنگ داخل کرده دهند دیگر برای درد
و انهاء پیچش لعاب اسبغول خطمی شیرهٔ خرفه هر یک شش ماشه عرق گاوزبان عرق عنب الثعلب عرق شاهتره هر یک پنج توله شربت بنفشه دو توله چهار تخم ماشه داخل کرده بنوشند
و فصد باسلیق از طرف راست کنند دیگر بقول سویدی شربت کهربا و آب برگ انگور و تخم خرفه باریک سوده بروغن گل چرب کرده با آب گرم و گل ارمنی و تخم لبلاب نیم بریان
و شربت سماق و صمغ خطمی و حقنه بشیر تازه و خوردن شاهبلوط تازه هر واحد نافع زحیر ست دیگر گویند که جدوار با آب شسته وانه سائیده خورانیدن برای زحیر صفراوی
با خون اندکی بلغم و کثرت اسهال که اغلب برا عارض شود مجربست حریره که جهت پیچش و بواسیر مجربست صمغ عربی بریان نشاسته روغن بادام هر واحد یک توله بارتنگ
بریان هفت ماشه قدری نبات بدستور مرتب ساخته بنوشند و یا عوض نبات شربت انجبار داخل کنند واگر پیچش بسیار باشد بغیر نبات بعمل آرند دیگر حریره کهربا
صمغ یک مثقال اسبغول درست بارتنگ هر یک دو مثقال نشاسته سه مثقال مرتب سازند و با شربت صندل شیرین کرده بدهند بجهت پیچش و اسهال دموی مجربست
سفوف ابن ماسویه که جهت زحیر و درد امعا و سحج نافع ست تخم خطمی خبازی مقشر هر یک پنج درم نشاسته بریان سه درم صمغ عربی گل ارمنی هر یک دو درم کوفته
بیخته سه درم صباح و سه درم شام با آب یکه طباشیر و گل ارمنی و صمغ عربی دران تر کرده باشند بخورند سفوف الطین که در زحیر و اسهال صفراوی دموی و سحج بهره
معمول ست اسبغول تخم ریحان تخم کنوچه نشاسته تخم حماض بریان صمغ عربی گل ارمنی طباشیر مساوی بغیر از سه تخم اول کوفته بیخته باهم آمیخته سه درم بروغن گل
یا بادام چرب کرده بگلاب بخورند واگر خواهند زود حبس کنند گلنار ربع درم با ثمن درم حسب مزاج در شربت داخل نمایند سفوف سه تخمه که بهمان نفع دارد و مجرب
و معمول صمغ عربی تخم کنوچه اسبغول بارتنگ مساوی بریان کرده و صمغ را سوده با تخمها آمیخته بر گیرند سه درم بروغن بادام چرب نموده با آب سرد بخورند شربت
هروڑ پهلی از عمل اطبای هند برای زحیر صادق هروڑ پهلی پوست خشخاش برابر شب در آب تر کرده صبح جوش داده صاف نموده با دو چند قند بقوام آرند دوای
هندی هلیلهٔ سیاه بروغن بریان کرده کوفته بیخته شکر سفید آمیخته شش ماشه خوردن غذا برنج و ماست ساختن مجربست دیگر ... کات و افیون مساوی حب بقدر
فلفل ساخته با آب برنج ساگهی خوردن آزموده است ایضاً برای زحیر که با گرمی باشد اسبغول بریان دو درم صمغ عربی گل ارمنی هر واحد یک درم بزرالبنج نیم درم
نافع دیگر سفوف گل ارمنی تخم ریحان بریان اسبغول بریان هر دو درست داشته تخم حماض هر واحد دو درم گلنار صمغ عربی نشاسته هر واحد یک درم سفید بود دیگر
بیخ فالسه نیمکوفته شب در آب تر نمایند صبح لعاب آن گرفته با یک تولہ اسبغول بخورند که نافع زحیر ست دیگر صمغ عربی اسبغول تخم ریحان نشاسته مساوی سفوف
کرده شیر بخورند دیگر تخم تمرهندی سوده یک درم با قدری جغرات آمیخته خوردن نافع اسهال و زحیر صادق ست و کذا کوندر ... سوده یک درم ...
خوردن دیگر سپیاری سوخته با قدری جغرات آمیخته خوردن و کذا برگ انار سائیده بیک قدح آب شیدن و همچنین گل ملتانی سائیده همراه لعاب اسبغول ...

در بیان ظرف سوراخ دار و از گون داشته مریض بر آن نشیند بطوریکه مقعد مقابل سوراخ باشد و گاهی کبریت با پیه گرده بز یا کوهان شتر سرشته بلوطها ساخته حمول میکنند یا مثل اول
بخور بسازند و یا شیافات از حضض و زعفران و کندر و صمغ مساوی ساخته بردارند پس اگر در اینجا حرارت و وجع باشد در ادویه قدرے افیون داخل کنند و هرگاه با زحیر ریاح سوزش و حرقت
باشد این سفوف استعمال نمایند بزرالبنج سفید بادیان تخم شبت هر واحد پنج درم نانخواه افیون هر واحد دو درم تخم کرفس ده درم شربت یک مثقال و هرگاه با زحیر ریاح موذیه بود
و تپ و حرارت نباشد این معجون دهند جند بیدستر افیون اسارون میعه سائله بزرالبنج سفید کندر مساوی با عسل القدرے که سرشته شود از دو درم تا یک درم بدهند مجوسی گوید که هرگاه
زحیر بسبب رطوبت لزج منحدر بسوئے امعا عارض شود و باید که صاحبش از اشیائے بارده منع کنند و سفوف مقلیاثا دهند که آن زحیر را بسیار نافع ست و یا قدرے تخم کرفس
و تخم کندنا مساوی با آب گرم بدهند یا حب الرشاد دو درم با آب گرم خورانند و قرص مسمی باسقرباطون چون نیم درم با آب نیمگرم دهند نفع کند و کذلک قرص کوکب و این شیاف
بردارند کندر ذکر و مر هر واحد یکجزو و زعفران و افیون هر واحد نیم جزو باریک سائیده با آب سرشته شیاف سازند و به کنار گره او سرشته دارند که این حاضر النفع ست و این
شیاف نیز نافع ست مر میعه و کندر و افیون و سندروس و زعفران مساوی سائیده با آب شیاف ساخته بردارند و اگر ازین ادویه مثل نخود حبها سازند و صاحب زحیر را
دو حب با آب نیمگرم بخورانند نافع بود و این قرص نافع زحیر ست نانخواه تخم کرفس هر واحد چهار درم مر و سنبل الطیب و اسارون و زعفران هر واحد یکدرم و نیم افیون و جند بیدستر
و بزرالبنج هر واحد یک درم همه را باریک سائیده بقدر نیم درم قرصها سازند و این سفوف نافع زحیر ست تخم خشخاش و پوست آن هر واحد سه درم تخم کرفس تخم گندنا
هر واحد دو درم کندر ذکر و نانخواه هر واحد یک نیم درم باریک سائیده از یک درم تا دو درم بخورند با آب گرم و ایضاً مغز چهار مغز بریان سه درم نانخواه یک درم کندر ذکر
نیم درم سائیده همه با آب گرم بخورند و فلفل را دو درم بدهند و این سفوف نیز نافع زحیر بود و بگیرند تخم کرفس و انیسون و نانخواه هر واحد سه درم کندر ذکر و مصطکی و سنبل الطیب
و زنجبیل و اهیل هر واحد یک درم سعد پنج اذخر هر واحد دو درم جوز بریان پنج درم باریک سائیده شربت دو درم با آب نیمگرم و ایضاً تخم کرفس و سعد و سنبل هر واحد
پنج درم عود و سماق و جوز بویا هر واحد یک نیم درم باریک ساخته یک مثقال با آب نیمگرم بخورند پس اگر با زحیر اسهال بلغمی باشد آنرا ادویه ممسکه بدهند و این سفوف
زحیر مع الاسهال را مفید ست گندگان بریان و اهیل و پوست انار ترش و سنبل الطیب و قرنفل و سعد و کندر و لادن و قرفه و ساک و گل سرخ هر واحد دو درم
عود و سماق و مصطکی و قصب الذریره و قاقله و بسباسه و انیسون و تخم کرفس و زیره در شراب تر کرده خشک نموده و بازو بریان در شراب سرد کرده و ریوند چینی و ثمره طرفا
هر واحد یک درم انار دانه بریان شش درم همه را باریک سائیده بقدر حاجت با آب نیمگرم بخورند و نخودهائے فارسی زحیر را منفعت بین دارد و باید که صاحب او از اغذیه بارده
اجتناب کند و غذائے او نخود آب بفراخ نواهض یا کنجشک بزیت بریان یا برنج مطبوخ بزیت که بران قدرے حب الرشاد انداخته باشند بسازند و تقلیل غذا
کنند که آن نافع ست برائے او ایلاقی و جرجانی گویند که صاحب زحیر بلغمی را که سبب زحیر او بلغم شور باشد تقلیاثا دهند و نسخه او همان سفوف ست که
در قول ابوسهل گذشت و نسخه دیگر افیست هلیله کابلی بست درم در شراب قابض تر کرده و تخم مرو بریان کرده هر یک ده درم حب الرشاد بریان کرده پنج درم
همه را کوفته بماء العسل قرص سازند و بریان کرده بکوبند شربت سه درم بشراب قابض و ترکیب بخور کبریت و پیه گرده بز نیز در قول ابوسهل مسطور شده و اگر
بابونه و قیسوم و بنفشه و گل سرخ و اکلیل الملک و مرزنجوش و برگ کرنب و شبت در آب بپزند و مقعد را به روغن کتان چرب کرده و در آن آب نشانند سودمند بود
و ابوزید گوید که من بیمارے او بیمارستان دیدم و این علاج کردم در همان روز به شد و اگر سعد و قصب الذریره و انیسون یکشبانه روز در آب تر کرده و صاف نمایند
و سیب و شراب کهنه آمیخته بنوشانند نافع بود و سفوفے که در آن مغز چهار مغز بریان سه درم ست در قول مجوسی گذشت و از مر و کندر و زعفران تخم شبت
هر یک برابر شیاف سازند و یا از زعفران و جند بیدستر و مر و سکبینج و افیون هر یک برابر و اگر مرض طول کشد حقنه کنند بلعاب آب زیتون مقعد را تنقیه
تلیین تکمید کنند بشراب گرم کرده و آب مورد و روغن ناردین خجندی گوید که علاجش تسکین لطیف و بعلاج سحج بلغمی نمایند و از آنچه ایشان نرع را نافع بود
حقنه با آب چقندر و ... یا با آب زیتون ملح و آب سلق و تبرید بنفشه و از کمادات نافعه او آنست که صوف را در شراب قابض
نیمگرم آغشته بر او نهند یا حقنه کنند بدان یا بروغن گل نیمگرم یا روغن ساده نیمگرم تنها که این انواع زحیر را نافع ست و شیاف که در قول مجوسی گذشت
و کندر شیافے که از تخم خطمی و خبازی و تخم کتان و مانند آن سازند بکار برند و نطولات آب ادویه حاره ملطفه آنرا نافع ست و اگر سبب او احتباس ریح

آش جو خورند و چون ماده حار انصباب یابد به جهت نضج و تحلیل آن و تسکین درد آبدزن از ادویه ملطفه مانند تخم خطمی و خبازی و حلبه و تخم کتان و بنفشه و اکلیل الملک و بابونه و برگ کرنب جوشانیده آبزن
و نطول و حقنه مقعد و شکم سازند و شیاف نیز از این ادویه بکار برند پس اگر شیافات بموضع ورم بسبب بعد او نرسند حقنه از این ادویه استعمال نمایند و این آبزن نیز برای تحلیل ماده ورم و تسکین درد در زحیر
زحیر قبل از اسهال نفع میدهد تخم خطمی خبازی بنفشه عنب الثعلب هر یک سه تولہ برگ انار و برگ کاسنی و برگ کوه و برگ چغندر باغی هر یک … تولہ برگ کرنب هفت تولہ … بکار برند و همین آنرا
گرم بیاگرم بر جای امعا و عانه و مقعد بربندند و اگر در مطبوخ مذکور خیارشنبر هفت تولہ و شکر سرخ شش تولہ و روغن گل اضافه نموده حقنه کنند انفع بود و بعد از نضج تنقیه ماده به سهل بارد و حقنه
کنند و آنرا که قی باسانی آید نفع کثیر دارد و باقی آنچه در علاج ورم معده گذشت و در قولنج ورمی میاید بکار برند و اگر درد و سوزش مبرز باقی ماند برگ خطمی و سداب و گلاب و لعاب و تخم خطمی هر یک
سه ماشه و زرده بیضه مرغ یک عدد و مرداسنگ مغسول چهار ماشه و روغن گل یک نیم تولہ ضماد کنند و هرگاه ماده تحلیل نشود و جمع گردد ضمادات منضجه مثل بنفشه و خطمی و شبت و
اکلیل الملک و حلبه و بابونه و امثال آن با آب پخته تا مثل مرهم گردد با روغن گل و زرده بیضه آمیخته بر مقعد و حوالی آن همگیم بربندند و بکار برند استعمال نمایند تا به نضج تام و انفجار یاری دهد
پس اگر خود بخود منفجر شد بهتر و الا شیافات منفجره استعمال کنند و بعد از انکه منفجر گشت هرچه در اسهال المده از تنقیه ریم و اندمال جراحت گفته شد بکار برند و اگر بسبب ورم بارد
باشد معالجه آن بدانچه در قولنج ورمی بیاید باید کرد و این کمتر افتد و اگر ورم صلب گردد حقنه به آب حلبه و تخم کتان و انجیر و سبوس گندم سازند و اگر ورم از شیرج منفجر گردد در آب سرد
و شراب عفص تا بعض بنشینند **اقوال حکما** شیخ میفرماید که اگر سبب زحیر ورم حار باشد اهتمام به بستن چیزیکه به سبب ورم در طریق عروق یا از طریق اسهال جاری میگردد
و تدبیر ورم و تعدیل اخلاط حار نمایند و باید که در ابتدای او فصد اگر واجب بود و تقلیل غذا علاج کنند و اگر امکان باشد دو روز فاقه کنند و در ابتدا بر آن آبهای نطولات
که میل به سردی اندک مع ارخا داشته باشند و منع انصباب ماده کنند استعمال نمایند و از چیزیکه این را نفع کند سعوط در آب آس و گلاب و اندکی حنا آغشته نهادن ست و ایضا
در ابتدا حقنه مثل ماء الشعیر و آب عنب الثعلب و گلاب و روغن گل و سفیدی بیضه کنند پس اگر ماده منصب بطریق اسهال باشد حبس آن بدانچه میدانند باید کرد و بعد از نطول
و ضماد بر حنیات از بابونه و شبت و نخاله و مانند آن چیزیکه از قوابض کنند و بعده منضجات استعمال کنند و اگر جمع گردد مفتحات بعد نضج استعمال نمایند و این همه در موضع سابقه دانسته ای
و گاهی حقنه به زیت و شیرج مطبوخ بقدری از قوابض نفع کند و چون غذا خواهند بهترین چیزیکه بدان غذا کنند شیر تازه مطبوخ ست که آن حبس سیلان از فوق و تلیین مع نضج
کند و از ادویه جیده چون اراده انضاج و تحلیل و تسکین جمع کنند ضماد حلبه و خبازی و ضماد اکلیل الملک و ضماد از برگ کرنب مطبوخ ست پس اگر حاجت به قوی تر افتد باوی
اندکی بازه بریان بقدری مقل آمیزند و از مراهم مجربه وقت بودن ورم ملتهب مرهمیست که بگیرند اسرب محرق مغسول و سفیداب ارزیز و مرداسنگ مربی اجزا مساوی به زرده بیضه
و روغن گل سرشته حل کنند که این بالغ النفع ست و اگر خواهند بر آن آب عنب الثعلب و آب کشنیز سبز بیفزایند و اگر خواهند در آن اقلیمیات زیاده کنند و گاهی ایشان را
قیمولیا تنها به زرده بیضه و روغن گل نفع بخشد و اگر به سبب زحیر ورم صلب باشد علاجش بدانچه از علاج اورام صلبه معلوم ست باید کرد و از آنچه در این مجرب ست آنست که بگیرند
مقل و زعفران و حنا و خیری زرد و یا سبب سفید و قلمی معده و انیسون با پیه بط یا ماکیان و … ساق گاو و … همه را جمع کنند و زرده بیضه و روغن گل و روغن خیری
مخلوط کنند و از آن مرهم سازند مسیحی گوید که اگر زحیر از ورم معا مستقیم باشد باید که اول مراق و کنج ران و مقعد با سفنج که در روغن گل مخلوط به قدری شراب آغشته باشد
تکمید نمایند و دو روز از غذا منع کنند تا اسباب ماده فانی گردد و بعد از آن قدری نان در شیر مطبوخ تر کرده یا حریره معمول از برنج و شیر بخورانند و اگر طبیعت نرم باشد
نان در سماق … برنج بکار برند و اگر این تدبیر کفایت نکند حقنه معمول از جو که با دهن برنج و حب الآس و گلنار و عفص … و آس رطب پخته باشند با زرده بیضه بریان روغن گل
و سفیداب … حقنه کنند و اگر چرک بسیار جاری باشد عصاره … اقاقیا و گل ارمنی بدان مخلوط نمایند و اگر در آنجا ورم و تمدد بود حقنه به روغن … کنند
و یا مطبوخ حلبه و تخم کتان و خبازی و بیخ خطمی حقنه کنند و یک شب که در آن زرده بیضه و روغن گل پخته باشند ضماد نمایند و اگر با ورم لهیب باشد ضماد از آب عنب الثعلب و
روغن گل و زرده بیضه سازند و … گل سرخ و عنب الثعلب و برگ آس پخته و در آن نشینند یا این ادویه بپزند تا مهرا شود و بدان زرده تخم مرغ و روغن گل آمیخته
ضماد کنند و هرگاه در مقعد ورم حار باشد بار و در شراب پخته لباب بر آن ضماد نمایند **ابن عباس** می نویسد که هرگاه زحیر از قبیل ورم امعا باشد و آن در
طرف معا مستقیم بود شیاف معمول از خطمی و خبازی و بزر کتان باریک سائیده با آب حلبه سرشته و شیاف معمول از عفص و افیون و زعفران هر واحد بقدر حاجت
گرفته بردارند و مریض را در آبی که حلبه و تخم کتان و برگ کرنب و خطمی و برگ کرنب و … در آن پخته باشند بنشینند و اگر ورم بالاتر از این موضع باشد حتی ک

نافع زحیر بارد است شیخ عیفر یاید که اگر سبب زحیر رسیدن سردی بمقعد باشد علاجش تکمیدات از پارچه گرم یا سبوس گندم نمایند و بر مقعد و عانه و مابین آن تکمید کنند و بر حرقه گاو روغن نمک هر دو گرم کرده نشینند یا با سفنج در آب گرم و یا سفنج خشک گرم کرده تکمید نمایند و تقطیر و طلی بعض ادهان حاره حالا لطیفه تدهین نمایند و مکان اورام گرم سازند و طلا اشیاء ابیب گرم کرده و زیت انفاق کنند و در جوف حمام حار نشستن بر زمین حار نمایند بجندی گوید که جلاب از گلقند و بادیان و حرف دهند و دو ام تکمید او بعصوت مبلول به روغن سمن مقل بروغن گل و روغن آس و بابونه نمایند و بدین روغنها مرنج شیح و عانه و تدهین کنند پس اگر تسکین نشود بروغن کنجد نیم گرم حقنه کنند و چند ساعت مسک آن نمایند و من این را در اکثر انواع زحیر بمقدار سی درم از آن تجفته تجربه کرده ام و اثر بدین نموده است و عمید است که بر بادام ده درم حسب الارشاد بریان کرده کوفته بآب گرم بخورند و بروغن شبت گرم کرده و روغن بابونه طلا کنند قرشی گوید که قیروطی بروغن قسط بمالند و در آب گرم که در آن زبده و اوخر و بابونه و خطمی جوشانیده باشند بنشینند و بر زمین حمام گرم یا صوف گرم کرده نشینند و شراب صرف را بازبره نفع عجیب است شرباً و قطوراً خصوصاً قابلی از آن

علاج زحیر ابتدائی

برای ارخاء و تنطیل قیروطی معمول از موم و روغن شبت و بابونه و مقل بمالند و زردی بیضه و روغن گل و مقل نیم گرم بمقعد نهند یا قیروطی که از موم و روغن بابونه و مقل و لعاب تخم کتان و مغز ساق گاو ساخته باشند بمقعد منی کنند و پارچه صوف را در شراب کهنه آلوده تکمید کنند و اندکی موم بروغن نرگس گداخته نیم گرم ضماد نمایند و بروغن کنجد و زیت حقنه کنند و یا و زیت گرم کرده سفنج تر کرده بمقعد نهند و آنچه در علاج زحیر ورمی در قول انطاکی گذشت بکار برند و گویند که بروغن کنجد سیاه نه توله زردی بیضه مرغ پنج عدد نمک طعام نه ماشه سوده آمیخته حقنه کردن فی الفور نفع بینند میکنند و اگر اندکی بماند معالجه آن بمزلقات و مغریات کنند

علاج زحیر از تناول حریفات

شربت نبات نوشند و زردی بیضه نیمبرشت بصمغ عربی و گل ارمنی بخورند و یا روغن گل دو توله زردی بیضه نیمبرشت دو عدد صمغ عربی کتیرا گل ارمنی هر یک سه ماشه بخورند و غذا شیر برنج سازند

علاج زحیر تابع قروح و تاکل وغیره

بقول شیخ اگر زحیر از قروح و تاکل باشد نگاه کنند اگر طبیعت قبض بود تهیه کنند در تلیین آن بچیزی معتدل مزلق برای انحدار از بهر آنکه خشکی بود از دو تلیین در این مقام بسیار روی ست بود اجب ست که تلیین و شور و حریف و تیز بسیار غذا انسان نسازند زیرا که این همه انواع سوء المزاج میگردانند و بجمله باید که معالجه او بعلاج تاکل امعاء و علاج اوحول بر شیافات کنند پس اگر احتیاج بتنقیه آن افتد از ماء العسل باندک نمک ممزوج کرده حقنه نمایند و تحقیق این حقنه نیکو است باشد که امعاء اعلیٰ نسازد و یا شیافه از عسل و بورق ساخته استعمال کنند بعد از آن بعلاج قروح مشغول شوند و اگر زحیر از بواسیر و نواصیر و شقاق مقعد باشد بعلاج سبب آن بپردازند چنانچه در باب آنها مذکور گردد

علاج زحیر از تعفن هوا

و احتراز زحیر وبائی گویند بمقعد بالیقی راست نمایند و خون دو انگبین تخم خرفه و تخم کشوث و یا شربتی نه ماشه در عرق کیوڑه و بید مشک هر یک هفت توله کرده شربت سیب دو توله آمیخته دهند کرفی الفور نفع بسیار گر ایامین شوند تخم ریحان و بارتنگ نه ماشه در گلاب بتوله شربت انار و یالیمون کاغذی دو توله دهند و غذا اجغرات و پلاو و نبوب اش خورانند و در تبدیل هوا کوشند و الا تعداد ایام آن فرمایند و تریاقات و الیفه مثل تریاق طین خورانیدن و مالیدن نافع ست و پیوسته آب سرد نشانیدن و بر سر ریختن نفع کثیر میدهد و همچنین در روغن گاو سه دیعد از بریان آیندن بسیار چرب و سیاه پاک نموده صندل سفید و گل ارمنی را در عرق بید مشک و کیوڑه سوده پارچه باریک تر نموده بر شکم و سینه نهند و نگذارند که خشک شود بلکه بالذات از پارچه صندل ساخته هوا کنند و مفرحات دهند و بار روغن گاو غذا سازند و گرد کر باگویند که سیدگه کهنه بآب برنج آمیخته ده درم نوشیدن از علاج دیگر مستغنی کند و اگر تخم شنجی یک تولہ و یک تخمچان و روغن گاو انداخته ماشی زده عرق کیوڑه هفت تولہ شربت سیب دو تولہ و انار کوهی چار تولہ داخل کرده صبح و شام دهند و غذا خشکه و چغرات با ماءِ آتانه در مقدار اعداد ده و بالائی و پلاو نبوب اش بر پاسته تمر هندی ترکرده ساختند عوض آب و روغن دهند در سه روز صحت می شود و اگر بعد از زمستان هوا متعفن گشته صورت زحیر گردد و با تب تو می افتد و خون بسیار باشد که تخم متعفن مائل بسیاهی آید بقوت اشتهای طعام کردد و حید در خطائی یک نیم ماشه زهر مهره ده ماشه در عرق بهار سوده و دو تولہ شربت سیب یک عدد ورق طلا آمیخته لیسانیده بالائیش شیره تخم کشوث هفت ماشه و تخم خرفه نه ماشه در عرق بید مشک و کیوڑه هر یک هفت تولہ عرق بهار نارنج پنج تولہ

چونکه سے علامت جدید بود در ایام بحارین بعد از اسهال وقوع طبیعت مادۂ مرض را چون بول در امراض حاده سفید در کم شود و در آنجا علامت آفت در دماغ نبود و نه در احشا مثل سدد یا ورم و در آنجا
مغص عارض شود لیکن واجب است که اسهال را منع شود و شیخ گفته باید که هر مغص شدید خصوصاً آنچه با وی اسهال نبود آن مشابه قولنج باشد و علاجش علاج قولنج است مگر مغص صفراوی
که اگر معالجه این بدان علاج کنند بدان خطر عظیم باشد بلکه مغصی که با وی اسهال نبود هرگاه اشتداد کند خود قولنج یا ایلاوس گردد و چون مغص بکلمه از خواتیق مؤد هول اعقل مؤدی گردد
دلالت بر موت کند و کذا قی زنجاری و احتباس بول و بدانند که درین مرض خروج چیزی که خارج شدنی ست متعسر نباشد بسبب عدم انسداد طریق تام بخلاف قولنج و ایضاً مغص
وجع اکال لذاع در امعاست و قولنج وجع ثقیل در ان و ایضاً از قولنج و زحیر خفیف باشد و مغصی که بالاے ناف باشد صعب تر و شدید تر از تحتیه خود بود و بقراط گفته هرکرا شدت
درد شکم بهم رسد بد است و پاے او سرد گردد آن ردی ست و اگر گرد ناف بود و از مسهل زائل نشود مانند را باستسقا گردد

طریق تشخیص اقسام مغص

اولاً حال تشنگی
و سوزش و گرانی در شکم از مریض دریافت نمایند اگر افراط تشنگی و سوزش و عدم ثقل کند و تقدم تناول ادویه حریفه و اغذیه حاده نیز شاهد بود مغص حار ساذج باشد و اگر با وجود شدت
تشنگی و سوزش گرانی اندک نیز بیان کند و کرب و التهاب بود و براز زرد با سوزش مقعد آید و پیش از مغص اشیاے گرم چون عسل و ثوم و فلفل و حرف خورده باشد مغص صفراوی باشد
و اگر با وجود تشنگی و سوزش و ثقل و تواتر نیز بود و بلغم در براز و قی بیرون آید مغص از بلغم شور باشد و چون بلغم شور از سر نازل شود مع ذلک آفت در دماغ نیز بود و اگر مریض از تشنگی و
سوزش و ثقل هر سه انکار کند و نفخ و تواتر و تمدد در شکم و سکون درد بجشاء و خروج ریح بود و تقدم تناول بقول و فواکه کثیر الرطوبت یا خام یا حبوب نافخه و اغذیه کثیف الکمیت و ردی الکیفیت نیز
بران گواهی دهد مغص ریحی باشد و اگر افراط گرانی نماید و آب از دهن بسیار آید و بلغم لزج گاهے در براز برآید و وجع در یکجا لازم باشد و پاے در دو سرد بود مغص از خلط بلغم خام
باشد و اگر با وجود گرانی و لزوم وجع بموضع واحد علامات خلط سودا یافته شود مغص سوداوی باشد و اگر پیش از مغص ادویه مسهله خورده باشد سببش همان باشد و اگر آثار
احتباس ثفل یا ورم امعا که در قولنج مسطور گردید یا علامات قرحه که در سحج و قروح امعا گذشت با نشان دیدان که در بحث آن بیاید یافته شود مغص ثفلی سددی یا ورمی یا قرحی
یا دیدانی باشد اکنون بدانکه مغص در قولنج و سحج و زحیر لازم ست پس اگر با این امراض باشد علاجش علاج امراض مسطوره است و ایضاً آنچه از ثفل یا سدد یا ورم
امعا بود علاج قولنج ثفلی و ورمی کنند و ایضاً در ثفلی اگر ثفل محتبس در امعاے علیا باشد دواے مسهل دهند مثل حب ایارج و حب بنفشه یا جوارش تمری و اگر ثفل
در امعاے سفلی باشد حقنه موافقه استعمال کنند و اگر بسبب قرحه باشد هر چه در علاج سحج و قروح امعا گذشت بکار برند و آنچه بسبب کرم شکم باشد هرچه در بحث دیدان بیاید
استعمال نمایند و مغص که بدون این اسباب باشد علاج اقسام آن درینجا مسطور میشود و شیخ میفرماید که واجب ست در هر مغص مادی که مادۂ او را مدد باشد آنکه صاحب او
قی کند بعده اسهال نماید و حاصل این فقره آنست که چون براے ماده که از آن مغص حادث شود مدد باشد مثل آنکه ماده بصفرا از مراره انصباب نماید یا بلغم از معده منحدر
گردد درین هنگام در تدبیر او واجب ست که اولاً قی استعمال کنند و این بهر قطع مدد است بهر آنکه معمول این مدد از فوق بود و قی تحریک او بسوے خلاف جهت کند با وجودی
که او استفراغ ماده نماید و درین اختلاف نیست خواه مغص زیر ناف باشد یا بالاے آن زیرا که غرض از قی اخراج نفس مادۂ محدث مغص بالفعل نیست بلکه قطع مدد از اوست
و اما چون مادۂ مغص را مدد نباشد درآن قی نفع کند اگر مغص بالاے ناف باشد و امید انقلاع آن ماده بقی بود و اما اگر چنین نباشد قی ضرر رساند نمایند خصوصاً
چون با این مغص خوف انتقال بسوے ایلاوس باشد پس در مثل این حالت واجب ست مبادرت بسوے اسهال خصوصاً بحقنه و لهذا شیخ قید این مغص باین طور
نموده که براے ماده او مدد باشد تا دران غلط نکنند مگر آنکه رعایت شرط کنند

علاج مغص ریحی

شیرۂ بادیان شیرۂ زیرۂ سیاه و شیرۂ تخم کشوث در عرقیات بر آورده و گلقند در ان بالیده صاف نموده نیم گرم دهند و دیگر بزور کاسر ریاح مثل تخم کرفس و انیسون و نانخواه و قردمانا
و حب بلسان و تخم سداب و حب الغار و کمون و جندبیدستر و اوج و عود و زرنباد و فودنج و فطراسالیون مفرد و مرکب استعمال کنند و مصطگی با گلقند نیز مفید بود و جوارش کمونی و فلافلی و سفوف و آب بادیان بدستور
و یا مشک یک دانگ سوده بگلقند سرشته با شیرۂ بادیان و شیرۂ زیره دهند و از نخود آب غذا سازند و شکم را بروغن بابونه بمالند و سیاه و بسیار و نمک تکمید کنند و نان
ماش بقدرے جوز القی و حلتیت از یک طرف پخته و طرف خام آن بروغن کنجد چرب کرده بر شکم بستن اکثر انواع مغص را مجرب است و تخم تترب دو درم باریک کوفته
با قدرے عسل سرشته لیسیدن اکثر انواع مغص و اسهال را سود مند بود و اگر حاجت تنقیه شود بعد از نضج مسهل حار تنقیه کنند و یا جهت تنقیه بدن و طرد ریاح

بیخ آنست که علامات ریاح با گرانی باشد در حب سکبینج و ایارج فیقرا و بامثال آن روده را از آن خلط پاک کنند و بعد تنقیه با معاجین مثل جوارش کمونی بکار برند تا فایده رسانی تواند کند
و اگر با این زیره و نانخواه در آب بجوشانند و آن آب با شراب ریحانی بخورند ریاح را بشکند و هرچه در علاج امراض معده از ریاح مذکور شد و هرچه در قولنج ریحی مسطور گردد همه درین باب
نافع است و اگر بسبب تولد ریاح ضعف اسباب ضعف حرارت آن بود سکنجبین بزوری نیا و دحمر تا و معجون حب الغار بکار برند و تخم سداب و زیره کرمانی سیاه و نانخواه و حب الغار و انیسون و تخم
کرفس همه را کوفته با نانخواه بسرشته و هر صباح مقدار یک جوز بخورند و طعام نخود آب با روغن جوز و زیره و صعتر خورند و چند یقون و شراب کهنه سوده و اره و حرارت غریزی را
برافروزد و بعد از آن طعام حرکت نکنند و تا دو ساعت بران نگذرد آب نخورند و بسیار باشد که مزاج روده با مرطوبی بود و دماغ گرم باشد پس این ادویه جایز نبود و علاج با حقنه باید کرد بسفایج
و قنطوریون دقیق و خیسه کرده که در قول شیخ گذشت هر یک ده درم گرفته و در آب آن با سکنجبین و عسل هر واحد یک درم خیسه آن حل کرده حقنه کنند **خجندی** گوید که تحلیل ریاح بجلابات
از بادیان و انیسون و نانخواه و سداب و صعتر و کرویا با گلقند شکر می کنند و غذا با لحوم طیور و فاخته بسازند و در آن سداب و زیره انداخته تناول نمایند مثل کمونی و فلافلی
با تریاق اربعه یک مثقال هر چه ازین حاضر باشد با عرق بادیان و اگر طبیعت غیر مجیب باشد بحقنهای مناسبه حقنه کنند و شراب کهنه بقدر نیم من آثار نافع است **خجندی**
گوید که تحلیل ریاح بجوارشات حاره کنند و استاد من رحمه الله تعالی امر به سفوف اصول و حالی ؟ خوردن گفتند که در آن انیسون و مصطکی و عود و سرشته باشند و شربت
انیسون در آب سوده باشکر می نمود و از آنچه نافع است شربت شراب بسخن بنهایت است و شربت آبی که در آن مصطکی و عود جوشانیده باشند و شربت آبی که انیسون و تخم
و زیره در آن پخته باشند **صاحب جامع** گوید که تخم کرفس و انیسون و بادیان و نانخواه و صعتر فارسی مساوی با یک کوفته بیخته دو درم با شراب کهنه ریحانی بدهند
و اگر با این ضیق النفس اسهال باشد حب الرشاد بریان با قدری سیبه یا سفوف تقلیل اثار بدهند و اگر طبیعت معتدل باشد این سفوف حب الرشاد بریان ده درم انیسون تخم
کرفس نانخواه هر واحد یک نیم درم حب الغار یک درم با یک ساییده بقدر حاجت با آب گرم بخورند و سکنجبین نیم درم بدهند و اسهال طبیعت با ایارج فیقرا و تربد هر واحد
یک درم با آب گرم که در آن انیسون پخته باشند باید کرد **جالینوس** گفته که چون ریح در غایت غلیظ بود داروها مثل تریاق و شجرونیطوس و سکنجبین یا شراب ریحانی
ممزوج با آب بادیان یا بازسیل مع حب الرشاد و انیسون و تربد و انار و ریخ و تخم کرفس و بادیان سوده بخورند و حب الغار بکار نمایند و بقبل آن برنارف ضماد کنند و چون طبیعت
قبض گردد و مرض در غلیان باشد اسهال کنند یا ادویه کاسر ریاح حقنه سازند

علاج ضیق النفس صفراوی

هرچه در علاج ضیق صفراوی گذشت بکار برند و شربت بنفشه یا بریان مثل اسپغول و تخم ریحان و بارتنگ بروغن گل چرب کرده با گلاب بدهند یا لعاب بهدانه و لعاب ریشه خطمی در آب
بر آورده با یک مثقال روغن بادام بدهند یا مغز خیارین و مغز تخم کدو با شکر بدهند و هر محلل نزلی لعاب مثل تخم مرو شربت ورد مفید بود و نافع است اسپغول
سه درم در گلاب نه توله و آب انارین هفت توله روغن گل نه ماشه نبات سه توله و بدهند و ضماد روغن گل سائیده ضماد کردن و شربت دینار و شربت نیلوفر
مفید است و این بنادق مسکن ضیق النفس و قولنج صفراوی ست تخم کاهو مقشر تخم خرفه انیسون مساوی کوفته بیخته با لعاب اسپغول سرشته بنادق سازند هر یک در زیر زبان
و بعد احتیاج استعمال کنند و اگر ضیق با یبست طبع باشد ریشه خطمی جوشانیده صاف نموده شیره مغز خیارین شربت انار شیرین داخل کرده دهند و غذا شلد بادشیره
تخم کاسنی خشخاش ماشه شیره بادیان لعاب ریشه خطمی هر یک چهار ماشه نبات یک توله گلاب چهار توله بدهند بعده با تنگ هر یک چهار ماشه سوده با آب تخم
شیره تخم خرفه خشخاش ماشه لعاب ریشه خطمی چهار ماشه شربت انار دو توله تخم ریحان چهار ماشه صمغ عربی سوده دو ماشه پاشیده بخورند و اگر ضیق کهنه باشد معده و ریح و عرق آورن
بسیار باشد لعاب ریشه خطمی شربت انار تخم ریحان پاشیده دهند بادشیره خرفه چهار ماشه گلاب چهار توله افزایند و اگر تدابیر مذکوره کفایت نکند تنقیه صفرا با مثل
خیارشنبر و شیرخشت و مانند آن در آب کاسنی یا عنب الثعلب حل کرده باید کرد و این مطبوخ مسهل مجرب انطاکی نیز ضیق صفراوی و قولنج را ازاله سازد صفت آن بگیرند
انیسون تربد سفید هر کدام ده درم گل سرخ گل بنفشه سپستان جو مقشر هر کدام هفت درم همه را در چهار صد درم آب بجوشانند تا ربع بماند صاف نموده از تخم مرو تخم خلبه
و اسپغول هر کدام پنج درم در آب مذکور لعاب کشیده صاف کرده مغز فلوس ده درم شکر بقدر احتیاج مالیده صاف کرده روغن بادام شیرین اضافه ساخته
بدهند **اقوال حکما** شیخ میفرماید که در ضیق صفراوی باید که نگاه کنند اگر در آنجا قوت قوی و ماده بسیار باشد استفراغ آن نمایند بمثل طبیخ اهلیله

یا مثل آب انارین و مانند آن سقمونیا با صبر سقمونیا بلکه تنها و تا مع آب گرم کنند و مثل طبیخ تمر هندی و خیار شنبر و شیر خشت و مانند آن بعده تعدیل ماده کنند بمثل بزرقطونا بروغن گل و آب انار یا عصاره خیار و روغن گل و تضمید شکم با صندل با ورد و آب عنب الثعلب و شگوفه انگور سازند و باید که با این نیز مثل نشستن در آب مخالط کنند و غذا احد سپید و سماقیه و امثال آن و حماضیه مانند آن دهند و واجب است که از غلطی که درین واقع شود یعنی گمان کنند که این قولنج ست و معالجه بعلاج آن کنند و مریض هلاک گردد احتراز نمایند و حیوة انسان مختصر می‌باشد و کم تجربه تمام چیزست که بدان معالجه این قسم مغص نمایند چون در اصناف قولنج صنف او بی کلام کنیم پس تمام قول درین ملاحظه کنند محمود گوید که بهترین علاج لعاب اسپغول و بارتنگ و تخم ریحان و شیره تخم خرفه و شیره مغز تخم کدو هندوانه هر واحد ده درم با شکر سفید ده درم نوشند یا تخم ریحان و اسپغول و بارتنگ هر واحد سه درم مغز تخم کدو و مغز تخم خیارین هر واحد ده درم طباشیر سفید گل ارمنی هر واحد نیم درم همه را سوای تخم ریحان و اسپغول کوفته بیخته همه را بروغن گل یا روغن بادام شیرین لت کرده بهار استعمال ازان بخورند و غذا ماش و شیره مغز بادام و کدو رطب دهند و بر شکم روغن بادام بکرم تکمید کنند و از نوشیدن شراب عفن نمایند سیما در ابلاق گویند که اگر سبب خلط حار و منصب او بود اسهال از ماده و ضعف را پاک کنند بفلوس خیار شنبر که در آب عنب الثعلب یا در آب آلو حل کرده باشند یا در سکنجبین سقمونیا در آب آلو یا در جلاب حل کرده بدهند و اگر طبیخ بنفشه و تمر هندی با خیار شنبر و ترنجبین و شیر خشت دهند جواب با شد و بعد تنقیه اسپغول بروغن گل چرب کرده با جلاب سرد بخورند و اگر طبع قبض باشد آب انار شیرین با شکر بروغن بادام سوده و غذا زیرباج بشکر شیرین کرده و طفیشیل بشکر شیرین کرده و مقلی دران پخته و مزوره شیرین و مانند آن بخورند و شربت آلو و عناب ننوشند و اگر شکم نرم بود و شربت انار و شربت غوره و شربت ریباس سود رسید باشد سعید گوید که اگر مغص حادث شده از خلط حار باشد علاج آن بشربت صبر و ورت کنند مثل ماء الشعیر که در طبیخ آن انار دانه انداخته باشند و بعد ازان رب سیب ساده یا سیب مرد بنوشند و شیره تخم خرفه و شیره زرشک با سکنجبین سفرجلی و طباشیر و گل ارمنی استعمال کنند و سفوف حب الآس استعمال نمایند و ماء الشعیر سرد و طباشیر بنوشند و غذا مزوره سماق یا حصرم مع آب انار و زرشک دهند **مصنف جامع** می‌نویسد که بعضی بزرقطونا و تخم خرفه و تخم ریحان و مغز تخم خیارین و مغز تخم کدو هر واحد یکجزء طباشیر و تخم بارتنگ هر واحد نیم جزء سوا سه جزء بار یک سائیده بروغن گل لت کرده ده درم بشربت ریباس و آبی که دران زرشک تر کرده باشند بخورند **مغص** گوید که تخم ریحان را سفوفات نمایند اگر اسهال مراری باو یار گردد شیره تخم خرفه با شربت نیلوفر یا شربت انارین و نقوع زرشک یا شربت لسان الحمل که دران قرص طباشیر حامض مرشته باشند بدهند و صندل و گلاب و آب عنب الثعلب بر دل ضماد کنند

علاج مغص حار ساذج

در مغص که از حرارت ساده باشد بهتر تبدیل مزاج و بجهت بر مغص بغلی باشد بطریقی که گذشت استعمال نمایند و آب انار ترش مع زعفران دو درم مفید و نیز گلاب و روغن گل و مانند آن دهند و صرف آب انار سه اوقیه و شکر سفید ده درم و یا لعاب بزرقطونا ده درم مع جبن سمرکرده نیز مفید است و کذلک شیره تخم خرفه سه اوقیه با طباشیر نیم درم و شکر سفید با شربت انار ده درم و غذا مزوره ماش و شیره مغز بادام یا مزورات ترش مثل زرشک و مانند آن دهند بالجمله درین نوع تبدیل مزاج بایستی کرد و لعابات بارده و شربت باشد تعلیل السحاوت کفایت کند

علاج مغص بلغمی

اگر مغص بلغمی باشد بعلاج مغص بلغمی که از بلغم شود بپردازند و تنقیه آن خلط کنند و روغن گل حوالی ناف بمالند و چون باتپ و نزله و قولنج بود ریشه خطمی زیره سفید تخم خیارین کوفته جوشانیده شربت بنفشه داخل کرده اسپغول پاشیده دهند و ریشه خطمی چهار ماشه مویز منقی نه دانه سه ماشه جوشانیده شیره خیارین چهار ماشه شیره زیره سفید سه ماشه چهار تخم نه ماشه داخل کرده نوشیدن نیز مفید بود و چون با نفخ طبع باشد بادیان و انیسون نیم کوفته در آب پخته لعاب ریشه خطمی با شیره زیره سفید شربت انار شیرین تخم ریحان داخل کرده بنوشند یا شیره حب الآس شیره زیره کرمانی افزایند و اگر از بلغم خام لزج باشد تنقیه بمسهل حار و حبوب مسهله کنند و ایضا استفراغ آن بقی نمایند اگر خلط در امعاء علیا بود مثل طبیخ شبت و عسل و جز آن که مقی بلغم باشد و حقنها اگر در سفلی باشد و بعد از تنقیه جوارشات حاره مثل کمونی و فلافلی و جوارش مصطکی و ترکیب و مانند آن که در هیچکی گذشت با عرق نانخواه و ماء النفل بعد تحلیل ما بقی و تبدیل مزاج و تقویت هضم دهند و حب نار مشک مجرب ست و این حب در مغص بلغمی و هیچکی سوده و از نانخواه یک درم حب بلبان سه درم هر دو را باریک سائیده نیم درم صبح و نیم درم شام بآب گرم یا عرق بادیان گرم بخورند

وماء زوسن بنوشند و از اشیای بادطلب ترک نمایند و کراده ویه **معده** خوردن وج و کذا لعوق حب بید ستر شش درم بعسل و کذا شیاف بعصارهٔ قرص رومی و اکل اقلاء آن
و کذا خوردن عود و انجو ریبرو امعه در مغص بارد مجرب سودمند ست و شرب نانخواه یا بعسل یا پامیران یا ایرسا مثقال با آب بادیان یا روغن آن یک نیم اوقیه یا سداب خشک و
شبت خشک سوده بعسل آمیخته یا تخم کشوث بشراب کهنه یا کمافیطوس یا طبیخ شیل و رنج آن یا طبیخ مو یا جرم آن یا مرزنجوش یا تخم الهیوه دو درم یا زوفا که آن خوراست یا فطر اسالیون
یا کاشم یا فلفل مخلوط با برگ نمام یا آب فودنج یا شبت تنها یا اشیل آن سداب مطبوخ یا تخم آن تنها یا طبیخ اسهل یا جرم آن یا طبیخ بادیان یا جرم آن یا تخم نخع بری بشراب
یا طبیخ فاورنیا بشراب یا بنگ یا سنبل تنها یا اشیل او سنبل یا حب بلسان یا عود بلسان با آب طبیخ کوهی یا برگ سداب بستانی خشک سوده یا روغن آن یا مرنت یا ریوند چینی دو درم
یا راوند شامی سه درم یا جدوار یا قره مانا یا کاکنج دو مثقال یا تخم جرجیر یا پوست شجر بنادق از شیره فیرازما یا یک نیم درم بعسل یا دو تو یا طبیخ خرنوب نبطی یا طبیخ برگ طرفا یا حلتیت
یا عصارهٔ قثاء بری یا تخم سیسالیوس یا طبیخ برگ برنوف یا عصفر دو درم بعسل یا خولنجان یا آطریلال یا بادام تلخ یا روغن آن یا طبیخ پوست زرد نارنج یا اسارون یا اقحوان
یا برگ ترنجان بطرون یا فاوزهر حیوانی نیم درم یا روغن آجر سه درم یا خارلقیون سه درم یا نیسون و شراب ریحانی یا طبیخ ثیودت یا پوست ترنج یا روغن او یا پوست زرد لیمو
خشک کرده سوده بزبیت لعق کردن و شرب و ضماد وج یا شام یا فلفل سیاه یا نفط یا جاوشیر یا تخم بید انجیر یا بنوبر صغیر یا قنطوریون دقیق یا حب الغار یا مصطکی یا عود
قلب حوزبریان و اکل عنفص بریان مطبوخ بعسل یا نقلهٔ فودنج یا شاهبلوط تازه یا نقلهٔ جرجیر یا شقاقل یا بیضهٔ کبک در سرکه جوشانیده یا لیتیمع پوست داخلی آن و ضماد آرد
وزیره خوب پخته یا فودنج سوده یا سبوس گندم تنها پخته یا در شراب یکساله پخته بگرم یا جوز مع پوست نیک صلایه یا آرد جو مثل او حامیه پخته یا جند بیدستر بزیت کهنه
و سقنقور زیت و کمون کوفته پخته یا شبت و سداب پخته یا انجیر در شراب یکساله خوشبو پخته یا روغن حلبه یا طبیخ آن یا نطرون مخلوط بزیره و آب شبت و یا آب سداب
یا بول الانسان تنها و تکمید جاورس بریان گرم و تعلیق الماس هر واحد مسکن مغص ست **اقوال حذاق** شیخ **میفرماید** که علاج مغص حادث از بلغم لزج قریب
از علاج ریحی ست مگر آنکه عنایت باید که به تنقیه بیشتر باشد یا از زیر یا از بالا و آنچه آنرا نفع کند اگر اسهال نبود حقنه است و خوردن حرف با سویق و اقراص
افاویه آنرا نافع ست و اما در مغص کائن از بلغم شور مبادرت باستفراغ او کنند بحقنهاے تریدی و بسفایجی که در آن قدرے تعدیل باشد سپستان و بنفشه باشد
و ابیضاً بمثل ایارج فیقرا یا سفرجلی استفراغ نمایند بعد از آن اغذیه جید الکیموس چرب بسوست جید مثل دسومت کائن از لحوم حملان رضیع و ماکیان جوجه آن فربه
استعمال کنند و تقلیل غذا با وجود تجوید او نمایند و شراب رقیق اندک بنوشند و از آنچه در مغص بارد نافع ست نوشیدن ماء العسل با حب الرشاد و انیسون و وج و حب الغار
و برگ فاروزاوند و قنطوریون و عود بلسان مفرد و مرکب ست **مصنف** حاوی صغیر گوید که علاج مغص از خلط بورقی تنقیهٔ امعاست بحقنهاے منقی امعا
و از شرب آب منع کنند و هر صبح جلاب از سنا مکی پنج درم و شکر سرخ ده درم بنوشند و غذا مزورهٔ نخود آب و اسهال طبیعت با طبیخ کنند سنا مکی
پنج درم بنفشه خشک بادیان تخم کاسنی عنب الثعلب هر واحد سه درم تمر هندی خراشیده کوفته ده درم عناب سپستان هر واحد ده عدد جمله را در سه رطل آب بجوشانند
تا بیک رطل آید صاف نموده مغز خیارشنبر پانزده درم ترنجبین ده درم یا شکر سرخ ده درم مالیده صاف کرده سحرگاه بنوشند و در نسخهٔ دیگر بسفایج شش درم و روغن بادام
نیز داخل ست و گفته که اگر خواهند بدین مطبوخ حقنه کنند و علاج مغص از خلط لزج غلیظ زجاجی تنقیهٔ معده و امعا از فوق بقی و از اسفل بحقنهاے حاره کنند
و هر صبح جلاب از بادیان و اصل السوس خراشیده نیمکوفته هر واحد سه درم با گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا نخود آب با شیرهٔ مغز قرطم و دارچینی و فلفل و
انکے زعفران و صعتر فارسی خورند و با آب گرم که در آن شبت و تخم ترب جوشانیده باشند و آب برگ ترب و آب پنج ادمع کتکارنه یا نمک و عسل نیز کنند و بحقنهاے
حاره مذکوره در باب قولنج حقنه کنند و چون امعا و معده از اثفال و فضول پاک گردد هر صبح جوارش کنند یا عود یا مصطکی یا عنبر هر یک از این باشد یک مثقال تناول کنند
یا از کمونی یک مثقال و غذا قلیها سے مقوّیه بمزوره خورند و بالمره آب سرد ترک کنند **ایلاقی** و جرجانی گویند که اگر سبب خلط غلیظ و بلغم لزج بود امعا را از آن پاک
کنند با یارج فیقرا در آب گرم که انیسون و بادیان در آن پخته باشند و در حقنه که در ریحی مذکور شده در آنجا مع زیادہ بورق زیادہ کرده بکار برند و مسیح معجون
فلافلی و سنجرنیا استعمال نمایند و این حب افاویه درین باب سودمند بود مصطکی و ترنجبین و قرنفل ده درم دارچینی و فلفل و دار فلفل و نانخواه خشک مساوی از همه
ده درم بگیرند بقدر تقمونیا ده درم شکر ده درم عسل بالقدر نخود ساز ند یک حب با یک مجلس اجابت کند تا دو حب بر سیری و گرسنگی هر وقت که خواهند طبع شود آید

وطلا بروغن سخن محلل مثل روغن بابونه و سوسن و خورانیدن مصطکی و کندر بشیر مرضعه یا اندک حلتیت در شیر دایه نیز نافعست و مالیدن بادیان نرم سوده گرم
نموده و یا جو سوده گرم کرده خشک یا بآب سوده گرم نموده و مالیدن مصطکی بدستور با روغن آن مفید بود و اگر مغص یا قبض باشد و این تدابیر فائده نبخشد بشیافات
مناسبه که در اعتقال بطن مسطور گردد طبع را بکشایند و اگر درد قوی باشد اندک افیون را در روغن آمیخته در مقعد او بمالند که در تسکین وجع بی‌عدیل ست و مخرج ریاح
نیز و گاه باشد که سبب مغص در اطفال حرارت بود و ریاح که از ماده گرم پیدا شود و ادویه مذکوره در آن فائده نکنند درین صورت پارچه را بآب سرد تر کرده بر شکم نهند
و یا صندل سفید بگلاب سائیده طلا نمایند و اسپغول بروغن گل مالیده بآب سرد بخورانند و در ازاله حرارت طفل و مرضعه او بتدابیر لائقه بکوشند و آنجا که مغص
بالیبت طبع باشد تدبیری که در اسهال گذشت بعمل آرند

نفخ و قراقر و خروج ریح بلا اراده

بدانکه نفخ یعنی دم شدن شکم و قراقر یعنی آواز حادث از ریاح متحرک در جوف امعا از کثرت ریاح پیدا می‌شود و سبب کثرت ریاح سوء هضم ست و اسباب سوء هضم
دو گونه بود یکی آنکه در اغذیه باشد مثل آنکه اغذیه نفاخه چون لوبیا یا غذای کثیر الکمیة یا ردی الکیفیة عاصیه ثقیله بر قوت هاضمه چون گوشت جاموس خورده شود
دوم آنکه در اعضا بود و این اکثر بسبب برودت و ضعف باشد و یا بسبب سقوط قوت چنانچه در آخر سل افتد و اکثر نفخ و قراقر با نرمی طبیعت و هیجان حاجت براز
بود و بیشتر قراقر که در امعای عالیه دقیقه باشد آوازا و تیزتر بود و آنچه در غلاظ باشد صوت او ثقیل‌تر بود و چون رطوبت بدان آمیزد با تقبقه باشد و گاهی قراقر علامت
بحران اسهالی بود و گاهی بمشارکت طحال باشد و مراقیان را بسبب سده اکثر افتد بهر آنکه امعای ایشان سرد میشوند و گاهی از ضعف جگر و معده بود و اما
خروج ریح بغیر اراده گاه بسبب استرخای روده مستقیم باشد و گاهی بسبب استرخای معای صائم بود و فرق میان این هر دو از قلت حس مقعد یا از خروج آن در
استرخای معای مستقیم توان کرد طریق تشخیص اسباب نفخ و قراقر باید که اولا حال تناول اقسام اغذیه و مقدار آن از مریض بپرسند اگر خوردن اغذیه نفاخه
یا ردی الکیفیة ثقیل الهضم یا غذای کثیر المقدار بیان کند نفخ و قراقر غذائی باشد و اگر غذا در کیفیت و کمیت صالح خورده باشد نفخ و قراقر اعضائی باشد بعده اگر قوت
و اعضای دیگر سالم باشد نفخ و قراقر از برودت و ضعف امعا بود و اگر قوت ساقط باشد سببش سقوط قوت بود و اگر خللی در طحال یا مراق یا جگر یا معده معلوم شود سببش
همان باشد و اگر روز بحران در مبادی اسهال بحرانی عارض شود سببش بحران باشد علاج در نفخ و قراقر غذائی تجویز غذای معتاد و تقلیل آن نمایند و گلقند و گلاب و شیره بادیان و
شیره تخم کشوث و کذا مطبوخ زیره و بادیان و نانخواه با گلقند نافعست و در ضعف امعائی نیز تقلیل طعام کنند و جهت تقویت و تسخین امعا جوارش کمونی و غیر آن خورند
و هر چه در علاج نفخ و قراقر معده مسطور شد حسب سبب بکار برند و آنچه از مشارکت طحال یا مراق یا جگر یا معده عارض شود علاج اعضای مذکوره نمایند و بحرانی بزوال
اسهال بحرانی زائل شود و آنچه از سقوط قوت باشد لا علاج ست شیخ میفرماید که در نفخ و قراقر تدبیر باجتناب اغذیه نافخه و کثیر المقدار و بصبر بر گرسنگی و تقویت هضم بدانچه در
علاج ضعف هضم معلوم شده و تحلیل ریاح بادویه که در علاج قولنج ریحی مذکور گردد باید کرد و بهترین ادویه درین مرض اکثر اوقات کمونی ست و ایضا فلافلی و ایضا
وج مربی و اگر با اسهال بود جوارش خوزی دهند و ایضا بگیرند زیره و نانخواه و کاشم و کرویا هر واحد یک جزو انیسون دو جزو فانیذ سنجری دو چند ادویه بقدر پنج درم سفوف
نمایند و معالجه خروج ریح بغیر اراده بعلاج استرخای مقعد کنند اگر از استرخای روده مستقیم باشد و بتناول تریاق و روغن ککلانج و تمریخ بالای ناف بروغن قسط و مانند
آن اگر بسبب روده صائم باشد محمود گوید که علاج قراقر تقلیل غذاست و تناول کمونی و نانخواه و مانند آن و اجتناب از اغذیه نافخه مثل باقلا و نخود و لوبیا و انجیر و انگور و خربزه
و خیارین و بقول بارده و استعمال ریاضت کثیر و مالیدن معده و دست و پا و استحمام و یا این سفوف بخورند که نافع این مرض ست حب الرشاد نانخواه تخم کرفس بادیان پوست بیخ
کوهی نمام انیسون هر واحد سه درم شکر سرخ بست درم کوفته بیخته هر صبح پنج درم بخورند بعضی گویند که قراقر و نفخ امعا گاهی بسبب کثرت حرارت معده و امعا نیز
عارض شود بالجمله علاج امراض مذکوره بترک اغذیه غلیظ و تناول اغذیه لطیفه سریع الهضم و در صورت حرارت مائل ببرودت و در صورت برودت مائل بحرارت
و تقویت معده و امعا و تناول جوارش عود و سفرجلی بارد و معجون نانخواه باید کرد قولنج و آن دردی ست شدید که روده قولون را عارض شود و مانع خروج براز
گردد و آن دو نوع ست حقیقی و مجازی و قولنج حقیقی آنست که سببش در امعای سفلی خصوص در قولون باشد و ازینجاست که نام قولنج از اسم قولون اشتقاق کرده اند

و گویند که اصل او قولون ریح ست یعنی مرض قولون بعده بحذف و تصغیر قولنج شد بالجمله این وجع تمددی ست که در قولون بسبب برودت و کثافت و کثرت ریح آن
بیشتر افتد و بسبب برودت آن پیه بران بسیار بود و قولنج اگر در امعای علیا افتد اسم مخصوص آن بحسب تعارف صحیح بزبان یونانی ایلاوس ست لیکن گاهی
در بعض جاها مجازاً ایلاوس را نیز قولنج نامند بسبب شدت مشابهت آن در قبض شکم و درد امعا و اسباب قولنج حقیقی دو نوع ست نوع اول آنکه خاص در
قولون افتد که آنرا قولنج ذاتی نیز گویند و آن سه قسم ست **قسم اول** سوء مزاج ساذج حار یا بارد یا یابس امعا و حار بتجفیف آن ثفل را و بنابر شدت متوجه
کردن و دفع نمودن آن غذا را بسوی جگر قولنج آرد اما حرارت بالذات و بتفریق اتصال چندان الم نیارد که بحدی رسد که آنرا قولنج نامند بهر آنکه جوهر امعا و خصوصاً
قولون بارد ست پس آنرا بحرارت الم شدید حتی که آنرا قولنج گویند عارض نشود و سوء مزاج بارد بتجمید آن یا بحدوث سوء مزاج موذی که هر سوء مزاج مختلف مولم
و موذی بود قولنج احداث نماید و بیشتر این در بلاد بارده و هنگام وزیدن باد شمالی باشد و برودت گاهی این فعل از جهت سده عضلهای شکم کند پس سخونت او بجوفها
منتقل گردد و ثفل را خشک کند و یا از جهت سده عضلات مقعد کند پس اثفال را و آنچه باو لیست آنرا بسوی بالا دفع کند و سوء مزاج یابس بسبب عدم چیزیکه
ازلاق ثفل کند و وجود چیزیکه آنرا خشک کند و تنشیف آن نماید باعث قولنج گردد اما سوء مزاج رطب ساذج بالذات سبب قولنج نشود مگر آنکه از آن عارضیکه سبب
قولنج شود عارض گردد بارد باشد یا رطب مادی **قسم دوم** سوء مزاج مادی و آن یا ماده حار بود که التهاب و لذع و تفرق اتصال آرد و از حد مغص بحد قولنج
تجاوز کند و یا سوء مزاج بارد مادی باشد که بسبب سوء مزاج مختلف بارد درد آرد و یا تفرق اتصال در مرا او پیدا کند و گاهی بارد بسبب آنکه ریح از آن در جرم امعاست
بساعت تولد کند و آن در طبقات امعا نفوذ نماید قولنج پیدا کند و گاهی خلط فاعل این وجع بسبب عادیت سودا مولم باشد و گاه عروض او بنوبتها و هنگام خوردن
طعام بود و گاهی قی چیزی ترش سوداوی آنرا ساکن کند و اگرچه مثل این قی در مثل این درد در اکثر بلغمی بود بسبب شدت برودت اعضا و سوء هضم و اغذیه و فواکه
و بقول **قسم سوم** سبب قولنج خاص سده است که براز و اخلاط و ریاح را هنگام نفوذ منع کند و آن مندفع شود پس وجع و تمدد عظیم حادث گردد و اکثر این سده
چون ورمی نباشد بعد امتلای امعا افتد بعده تمادی بسوی قولون گردد و اسباب این سده شش گونه است یکی آنکه بسبب ورم امعا باشد و اکثر آن ورم
حار بود و سوی بود یا صفراوی و گاهی بلغمی یا صلب سوداوی باشد پس مجری تنگ سازد و مانع خروج براز و ریح گردد و قولنج پدید آید و این را قولنج ورمی گویند دوم
آنکه از خلط بلغمی لزج بود که فضای روده را ممتلی سازد و آنرا مسدود کند و این اکثر حادث شود و از تپ منقطع گردد و این را قولنج بلغمی نامند سوم آنکه از ریح غلیظ
محدد بود که در تجویف امعا بند شود و قولنج آرد و این را قولنج ریحی خوانند **چهارم** آنکه بسبب التوای امعا بود که بنابر ریح پیچیده شود و گره در ان افتد یا بعض رباط
که امعا را با پشت مربوط سیار و گسسته شود یا صفاق شکافد و فتق و قیله و اندفاع روده بنواحی کنج ران و خصیه یا فتق بالای این افتد و روده از موضع خود زائل شود
و این را قولنج التوائی و فتقی گویند پنجم آنکه بسبب ازدحام و کثرت دیدان ساده باشد که بعض آن بعض پیچیده در مجری و ممر اثفال و فضلات افتند پس قولنج دودی
حادث شود ششم آنکه بسبب ثفل یابس بود که در امعا خشک شود و بنادق گردد مثل پشک اشتر و غیر آن و این را قولنج ثفلی نامند و اسباب یبس و احتباس ثفل
چهارده گونه است یکی آنکه بسبب تناول اغذیهٔ یابسه مثل گاورس و ذره و برنج و بلوط و سماقیه و کباب و قدید و پست و نان خشک و مانند آن بود دوم آنکه بسبب
باقی ماندن ثفل تا مدت طویل در امعا باشد پس خشک گردد و سبب ابقای او ضعف دافعهٔ امعا باشد که دفع فضله نتواند کرد و بسیار باشد که این ابقا بسبب خوردن چیزی
مخدر بود که قوای فعاله ثفل را خدر گرداند و مع ذلک آن مخدر بتجمید نیز کند و یا طعام قلیل المقدار خورده شود و بسبب قلت او دافعه بدفع نپردازد و گاهی بسبب طول
احتباس اختیاری بود چنانچه هنگام اشتغال بمباحث علمی و غیر آن اتفاق افتد سوم آنکه بسبب ضعف قوت عاصره در عضلات شکم بود چنانچه عارض شود کسی را
که کثرت جماع نماید چهارم آنکه بسبب بطلان حس روده بود بواسطهٔ شرب مخدرات یا سوء مزاج بارد مفرط که در امعا افتد یا وقوع ناصور در روده پنجم آنکه بسبب قلت
انصباب صفرای لذاع غسال یا حبس آن بود چنانچه در یرقان سدی بسبب انسداد منفذ صفرا که از زهره بروده آید قولنج افتد ششم آنکه بسبب وقوع فرط تحلیل در بدن
بود پس با سایر بقایا از آن رطوبت بسیار تنشف کند بجهت ادرار عرق مفرط یا ریاضات مفرقه یا شدت تخلخل بدن که ادعا کنند بهر جذب هوای محیط حار و لهذا استحمام بآب گرم
از جملهٔ حابسات شکم بوده است هفتم آنکه بسبب هوا بود که از تسخین او نوبت بجذب رطوبات رسد و اگرچه از غیر تخلخل باشد هشتم آنکه بسبب تخلخل یا سوء بود نهم آنکه

بسبب صناعت محوج بمقاسات حرارت بود مثل شیشه گری و آهن گری و هم آنکه بسبب سوء مزاج حار بسیار بود در نفس شکم که بنابر حرارت خود رطوبات را نشف
کند و ثفل را خشک گرداند و گاهی سبب این حرارت در اکثر احوال صفراوی حاد باشد که بسوی نفس شکم بسیار گرم بریزد و بحرارت خود ثفل را خشک گرداند پس ثفل سدا
محترق سازد و چون از آن ملاقی شود بسبب قلت آن یا بسبب یبوست جوهر آن و این کمتر بود و در اکثر آن صفرا اسهال و مغص آرد و چون این قولنج در اقل احوال
عارض شود امعا را اذیت و ایلام شدید غیر متحمل رساند و گاهی سبب این حرارت شدت برودت هوای خارجی باشد که حرارت را در داخل محتقن گرداند و مع هذا ادرار
بول کند و مقعد را مسدود سازد پس ثفل بسوی بالا مندفع شود و این باشد که از جهت حرارت زهره عارض شود که روده را گرم سازد و یازدهم آنکه بسبب سوء مزاج
یابس در امعا و شکم بود پس ثفل را خشک کند و دوازدهم آنکه بسبب زحیر و ورم روده مستقیم بود که حبس ثفل کند و بعضی زعم کرده اند که گاهی ثفل محتبس متحجر شده و مثل
سنگ ریزه خارج گردیده سیزدهم آنکه بسبب تولد کرم حب القرع در امعا بود که رطوبات را بخورند و بدان سبب ثفل اندک ماند و خشک شود چهاردهم آنکه بسبب برآمدن
مائیت بسیار از بدن بر سبیل ادرار بول یا اسهال و مانند آن بود و بدان سبب بدن خشک گردد پس اعضا جذب مائیت باستقصا نمایند و ثفل خشک در روده
بماند و ظاهر ست که تا ثفل را قوام مائل برطوبت نبود بر نمی آید نوع ثانی آنکه در غیر قولون افتد و بسوی آن بر سبیل شرکت متادی گردد پس آنچه بمشارکت افتد
که آنرا قولنج عرضی نامند دو قسم ست یکی آنکه در جگر یا در طحال یا در گرده یا در مثانه یا در رحم ورم عارض شود و روده را بسبب ضغطه ورم قبض و مسدود سازد
دوم آنکه گرده در اوجاع حصات مشارکت کند پس فعل روده از دفع اخلاط ضعیف شود و در آن محتبس گردد و قولنج بمشارکت حصات عارض شود با وجود آنکه
درد حصات از انجمله است که مشابه درد قولنج باشد و آن مخفی بود مگر بر کسی که آنرا بصیرت است و عنقریب فرق میان هردو مذکور خواهد شد بالجمله سمرقندی و محمود
شیرازی و جرجانی و کازرونی اقسام خمسه قولنج سدی یعنی بلغمی و ریحی و ورمی والتوائی و ثفلی نوشته اند و صاحب کامل خلط حریف لذاع صفراوی را که در جوف امعا
جمع گردد نیز سبب قولنج سدی شمرده و طبری عوض التوائی و صفراوی دو قسم دیگر یکی آنکه از خلطی افتد که قولون آنرا تشرب کند دوم آنکه مرکب از ریاح غلیظه و اخلاط
غلیظه باشد ذکر کرده و گفته که آنچه از رطوبت زجاجیه بارده غلیظه افتد صعب ترین انواع قولنج ست و گاهی هلاک کند بسبب دشواری تحلل و اسقاط قوت و قرشی
و صاحب شفاء الاسقام مینویسند که اکثر قولنج از ریح یا ثفل افتد و از سده خلط غلیظ لزج مثل بلغم نیز بود و گاهی از صفرا افتد و این نادر باشد و گاهی درد قولنج
قوی تر شود و قتل کند بخلاف صداع که مهلک نیست و گاهی منوب باعود کند فوائد جلیله شیخ جرجانی مینویسند که گاهی قولنج و ایلاوس بر سبیل عروض امراض
وبائی عارض شود و پس از یک بلد ببلد دیگر و از شخصی بشخص دیگر متعدی گردد و طبیبی از متقدمین حکایت میکند که بعضی را قولنج مودی بصرع گردیده و آن صرع قاتل بود
و بعضی را بسوی انخلاع سعای قولون و استرخای آن مع سلامت حس آن و مثل این بید خلاص بوده و اکثر آن ایلاوس بوده و از ایلاوس بعضی را
بقولون بر سبیل انتقال شبیه بحران مضرت فرود آمده و بعضی اطبا علاج ایشان بعلاج عجیب کردند و ایشان را کاهو و کاسنی و گوشت ماهی بزرگ و
گوشت جانوران که جلد آن خزفی باشد و پاچه خورانیده این همه سرد کرده و آب سرد و ترشها پس باین شفا یافتند حتی که جمیع کسانی که در صرع و فالج مذکور بیفتاده
بودند شفا یافتند و بعضی کسان را که هنوز صرع ابتدا کرده بود شفا یافتند و گاهی قولنج ارباب تمدد را عارض شود پس از دفع ثفل و اخلاط از امعای عالیه عاجز شوند
همچنانکه ایشان عاجز میشوند از حبس براز که در امعای سافله باشد و برودت مزاج ایشان سبب قولنج میشود و اکثر قولنج از بلغم غلیظ عارض شود پس از ریح که
در امعا بند شود یا در طبقات روده ولیف آن نافذ گردد و تفرق اتصال او گرداند و بسیار باشد که در معده ریاح غلیظ بود و مضرت آن چندان نباشد که مضرت
آن ریح در امعا بود و سبب این آنست که ریح در معده پراگنده میشود بسبب فرط وسعت معده از روده و بسبب حرارت معده و قرب اعضای حاره از آن
و سرعت وصول قوت ادویه بدان و از امعای علیا نیز پراگنده میشود بسبب رقت آنها و بنابر آنکه مزاج آنها گرمتر ست و باعضای گرم نزدیکتر ست
و صفرا که از زهره بامعا آید اول بدین روده گذرد و ریاح را تحلیل کند و در امعای سفلی محتبس شود و مضرت آن پدید آید بسبب اضداد آن از برودت و تنگی
آنها و کثرت پیچ اندر آنها و صفاقت طبقات آنها و قولنج ریحی اگرچه بدون ماده که بدان ریح مدد یابد و از آن متولد گردد نباشد لیکن قولنج را منسوب بسوی
این ماده نکنند بهر آنکه آن ماده تنها روده را ممتلی نکند و متمدد ننماید و راه براز را بند نسازد و بذاته موجع نباشد بلکه بچیزیکه از آن پیدا شود و آن ریح ست

وقولنج بلغمی روده را ممتلی کند و متمدد سازد و راه ثفل را مسدود کند و مولم و مسدد بالذات بود و اما سائر اقسام قولنج کمتر ازین باشد و از چیزهائیکه امعا را مستعد قولنج
گرداند و خصوصاً ریحی را آن شراب ممزوج با آب بسیار است و ثقل باد چون کاهو و کشنیز تر و خیار و خصوصاً کدو و میوه‌های تر چون امرود و خصوصاً انگور و نوشیدن
آب سرد بر میوه‌ها و حرکت بر آن و جماع بر طعام و باز داشتن ریح از خروج و نیز طعامهای بادانگیز بیان دارد و وصول سردی سخت با معاکه تبرید و تکثیف آن نماید
بدستور و از چیزهائیکه امعا را بقولنج ثفلی مهیا سازد بسیار خوردن بیضه مرغ پخته و بریان کرده است و امرود و به قابض و قنبیط و سویق و گاورس و برنج و نان خشکه
و مانند آن و ریاضت بسیار و ادرار عرق و ادرار بول و ایضاً دفع کردن حاجت براز و در آن می اندازد و مجامعت کثیر و خصوصاً بر طعام غلیظ و چیزهائیکه روده را آماده
قولنج بلغمی گردانند نان فطیر است و گوشت ماهی بزرگ و گوشت گاو و گوشت میش و قطائف و شیر و جغرات و برف و شیر برنج و رشته و پنیر و اقول مائی رطب
مانند چقندر و اسفاناخ و خرفه و مانند آن و میوه‌هاے تر چون خوخ و امرود ترش و سیب ترش و خیار بادرنگ و کدو و مانند آن و هر قولنج که از خلط غلیظ یا از ثفل
خشک باشد اول روده اعور از ماده ممتلی گردد و اکثر ابتدا امتلا بسوی غیر او متادی شود و تا که آن ماده را که در اعور باشد مستفرغ نکنند صحت تام حاصل
نشود و نشان آنکه روده اعور پاک نشده اینست که چون علاج کنند اسهال آید و تخفیف ظاهر شود و دیگر بار در چیزی قولنج معاودت کند بسبب آنکه مواد اعور بعد
از آن نفوذ نماید و گاهی مدد ماده قولنج از بالا فرو می آید و چون حقنه نمایند یا تکمید کنند ماده بیشتر نزول کند و درد زیاده گردد و باید دانست که تپ در همه انواع قولنج
که بسبب او ریح غلیظ یا بلغم یا سوء مزاج بارد باشد نافع است و او یکی از اسور شافیه برای قولنج ریحی ست و بسیار باشد که قولنج منتقل شود بدیگر امراض چون فالج و درد مفاصل
و درد پشت و بواسیر و مالیخولیا و صرع و استسقا و صاحب کامل گوید که انتقال قولنج بسوی وجع مفاصل را دیدم و ایضاً مشاهده کردم شخصی را که قولنج او منتقل
بخلع کتفین شده بود و شیخ میفرماید که قولنج بیشتر منتقل بفالج گردد و بدان بحران انتقال کند و این چنان باشد که ماده رقیق شود و بسوی اطراف مندفع گردد و عضلات
از آن تشرب کند و گفته‌اند که گاهی بحران کند باوجاع مفاصل و گاه منتقل بدرد پشت یعنی بادردی گردد و این در درد پشت و سوی چنان باشد که حرارت از درد
تولد کند و حرارت ادویه قولنجیه ماده خام قولنج را نضج دهد و گرم کند و فصد در اینجا سود دارد و گاه باشد که ماده قولنج بجانب دماغ برآید و امراض دماغی تولد کند
چون قولنج منتقل بوسواس و مالیخولیا و صرع گردد و آن ردی ست و سببش نیز استعمال ادویه حاره است که آن تقویت امعا و تبدیل مزاج او کند پس ماده
از طریق امعا رجوع نماید و بجانب دماغ تصاعد کند و گاهی مودی باستسقا گردد با فساد مزاج کبد از سوء مزاج و چون قولنج باوجاع مفاصل و مانند آن بار گردد
این اوجاع ضعیف تر شود و ظاهر نگردد بسه سبب یکی آنکه هر کجا که درد بود در قوی تر از درد ضعیف تر غافل کند دوم آنکه مواد بجانب درد قوی متوجه شود
سوم آنکه صاحب قولنج از طعام خوردن باز ماند و از درد خواب نکند و درد گرسنگی و بیخوابی تحلیل فضول کند و چون مدت احتباس طول کند شکم منتفخ و بلند گردد
و هلاک کند و چون اعضای قولنج‌دار قوی گردد فضول را قبول نکند پس بیشتر فضول زیاده شود و سر مریض گردد و اکثر قولنج عقب استفراغات و اسهالات که خود بخود
افتد باید دالبود بنا بر دفع ماده لطیف و بقای ماده غلیظ حادث شود و بیشتر آنست که علاج قولنج و مغص فواق آرد و قی و فواق با قولنج ردی باشد بهر آنکه
سببش درین هنگام صعود ماده بسوی معده بود پس بخار آن بسوی دماغ صعود کند و سبب اختلاط عقل و تشنج گردد و قتل کند و قرشی گوید که اکثر قولنج از ریح
یا ثفل یابس افتد و بعضے گویند که قولنج اکثر در امزجه سوداویه حادث شود زیرا که طبیعت ایشان بیشتر خشک میباشد پس یبس باعث سدد و بنادق فضله
براز میگردد و طریق تشخیص قولنج و اقسام آن باید که اول مرض قولنج را تشخص نمایند و آن چنان باشد که بر اعراضیکه در آغاز حدوث این مرض ظاهر میشود و بر
علاماتیکه بعد استحکام این علت ظهور مینماید نظر کنند یعنی هرگاه کسی را براز کمتر از عادت طبیعی بیرون آید و خشک باشد و در نوبت برخاستن بحاجت براز
تاخیر شود و اشتهای طعام کم گردد بلکه ساقط شود و از چیزهای چرب و شیرین نفرت گردد و اندک میل طبیعت بچیز ترش یا تیز یا شور باشد و تهوع و غثیان حادث
شود خصوصاً بعد تناول شی چرب یا شیرین و شمیدن بوی آنها و هضم ضعیف شود و هر ساعت شکم به پیچد و درد در پشت و ساقها پدید آید و با آشامیدن آب میل بسیار
باشد بدانند که قولنج شروع میگردد و هرگاه این اعراض شدت کند و شکم قبض شود و براز و ریح خارج نگردد و آروغ نیز بند شود و پیچ شکم و درد آن چنان شدت
کند که گویا در شکم از جوالدوز سوراخ میکنند یا در امعا جوالدوز ایستاده است که هرگاه حرکت کنند بخلد و الم آرد و تشنگی چنان شدت کند که صاحب او

انا آب سیر نشود اگرچه آب بسیار بنوشد و گاهی در بعضی قشعریره بلا سبب ظاهر کثرت نماید و اگر حیله باخراج چیزی از شکم قولنجی کنند رطوبات غلیظه لزجه و بنادق مثل پشک
کلان و کوچک و یا براز منتفخ که بر آب بایستد بیرون آید و گاهی قی صفراوی و بلغمی تواتر کند و در اکثر امر ابتدا قی بلغمی پس مراری کند بعده گاهی خلط سبز کراثی و زنگاری قی
کند و گاهی چیزی از جنس سوداوی در قی برآید بهر آنکه اخلاط گاهی از شدت درد و بیخوابی و استعمال ادویه حاره فاسد و محترق گردد و قی متواتر بسبب مشارکت معده با معا بود
و بنابر کثرت ماده و فقدان طریق آن بسوی اسفل و در اکثر امر بنابر انسداد طریقی که از آن ثفل بسوی امعا فرود می آید پس از سوی بالا برآید و لهذا در قولنج بول سرخ
گردد بنابر آنکه همه صفرا متوجه بگرده گردد چون راه بسوی زهره نیابد و بهر آنکه درد و ترک غذا بول را سرخ کند و بهر آنکه گرده در وجع مشارکت کند و لهذا گاهی بول
محتبس نیز گردد و گاهی رنگ بول در ابتدای قولنج برنگ نخود آب یا مثل مار الجبن باشد و گاهی خفقان عظیم بهم رسد پس محتاج بگرفتن سینه از دست گردد و گاهی
از شدت درد بعرق بارد و غشی مؤدی شود پس بدانند که قولنج محکم شده بعد از آن نگاه کنند اگر در آن احتباس شدید نبود و درد منتقل باشد و گاهی بسیار
تخفیف یابد و اگرچه بعد آن عود کند و مریض بخروج ریح و براز و استعمال حقنها خفت و راحت بین یابد قولنج سلیم باشد و ضد این علامت قولنج صعب بود و
اگر درد شدید باشد و قی و عرق بارد و غشی تواتر کند و دست و پا سرد گردد بسبب شدت درد باطن و میل خون و روح بسوی آن علامت ردی باشد و چون
بسوی فواق متواتر و بسوی اختلاط عقل یا کزاز متادی گردد و احتباس شدید بود بنحویکه هرانچه خارج کنند بکدام حیله خارج نگردد مهلک بود و ایضاً آنرا که
درد شکم باشد پس بر ابروی او آثاره و بثور سیاه اندر باقلا ظاهر شود بعد از آن ریش گردد تا دو روز یا زیاده باقی ماند آن هلاک کند و این انسان را سبات و
کثرت خواب در ابتدای مرض او بهم رسد و جودت نفس درین هنگام بر خلاصی مریض دلالت اندک دارد و تکیه بر دارت آن و بدانند که طبیب را
باید که درین مرض تامل نیک نماید بهر آنکه گاهی مرض در گرده بود و گمان شود که آن مرض قولنج ست و این بجهت آنست که بعض اعراض شبیه با عراض
تابعه قولنج ثالیه در گرده بود و آن درد شدید و غثیان و قی و احتباس شدید براز و ریاح خارجه از فوق و اسفل ست پس فرق میان این هردو مرض چنان
باید کرد که این اعراض در قولنج شدید تر و صعب تر و دائم تر باشد و درد در یک موضع نباشد بلکه از جای خود تجاوز کند و در درد گرده این اعراض خفیف تر بود و درد
در جایگاه گرده بود و از آن منتقل نگردد و در درد گرده که از حصات بود و صغیر مثل خلیدن جوال دوز باشد و در درد قولنجی بزرگ از آن بود و ایضاً درد قولنجی از طرف راست
از زیر ناف آغاز کند و بسوی بالا و چپ آید و چون مستقر شود طرف یمین و یسار منبسط گردد و بسوی ناف و پیش شکم و عانه مائل تر از خلف باشد و گاه باشد
که درد قولنج از سوی چپ آغاز کند و باشد که در دبر بار فرود آید و یک خصیه کشیده شود و در درد گرده از بالای تهیگاه ابتدا کند و اندک فرود آید تا آنکه قرار گیرد و مائل تر
بخلف باشد و ایضاً در درد گرده در وقت خلو معده شدت کند و قولنجی در آن خفت یابد و هنگام تناول چیزی اشتداد نماید و قولنجی دفعةً و در زمان اندک شروع کند
و در دیکه از سنگ گرده باشد اندک اندک آغاز کند و در آخر او شدت نماید و ایضاً در گلوی اولا در پشت بود و در بول دشواری گردد بعده علامتیکه در آن قولنج نیک
ست ظاهر شود و در قولنج علامات مذکوره ظهور نماید پس وجع و ایضاً در قولنجی بسوی جهات یمین و یسار و فوق و تحت حرکت کند و گلوی ثابت بود و از موضع
کلیه تجاوز نکند و ایضاً انتشار در گلوی بسیار گردد و مناسب قولنج نبود و ایضاً حقنها و خروج ریح و براز وجع قولنج را تخفیف بخشد و در گرده را تخفیف معتد به نماید و در
احوال و ادویه مفتت حصات تخفیف در گرده کند و قولنج را تخفیف نکند و ایضاً در گلوی گاهی قبض نباشد و چون براز برآید مثل پشک و بندقها و مثل سرگین گاو
و طائی باشد و گلوی گاهی قبض و قراقر و مانند آن اصلا نباشد و قولنجی از قبض خالی نباشد و ایضاً در ساقین و پشت و قشعریره و احتباس بول با قلت آن در گلوی
اکثر بود و لیکن سقوط اشتها و قی صفراوی و بلغمی و قلت هضم و شدت الم و تمادی غشی و عرق بارد و انتفاع لیقی در گلوی کمتر باشد و ایضاً تواتر تخمه و تناول اغذیه ردیه و
مزاولت پیچ شکم و قراقر و حبس براز در قولنج سابق بود و بول رملی و خلطی در گلوی سبقت کند و اولا در گلوی بول رقیق بود بعده غلیظ پس رملی و باید که فرق نماید
در قولنج و مغص بانکه در قولنج انحلال طبیعت متعسر باشد بخلاف مغص که در آن اجابت طبع دشوار نبود بلکه شکم نرم شود بعد یکدو ساعت از آغاز مغص خصوصاً اگر صاحب
او آب بسیار گرم بنوشد و فرق در قولنج و وجع رحم و جگر و طحال و وجع دیدان از موضع عضو و مقدار وجع و عوارض لازمه هریک ظاهر ست چنانچه وجع رحم
مائل بسوی اسفل و جهه عانه بود و احتباس طمث و جز آن بر آن گواهی دهد بخلاف درد قولنج که در اکثر میان ناف و عانه بود و صعب باشد و بعده و کبد و طحال

نرسد مگر بندرت و تغیر رنگ بسفیدی و زردی در وجع کبدی و بتیرگی در طحالی لازم بود و مواضع وجع دیدان مختلف بود بحسب انتقال دیدان و وجع آن بسیار
خفیف باشد و خروج دیدان لازم اوست اکنون بدانکه چون از اعراض و فروق مسطوره مرض قولنج مشخص گردد اقسام او را باین طریق تشخیص نمایند
که اولا اقسام قولنج را که از سوء مزاج بارد ساذج یا سوء مزاج صفراوی یا سوداوی افتد دریافت کنند و آن چنین باشد که اگر قلت تشنگی و تقوی براز و انتفاخ آن
و احساس برودت در امعا و خفت وجع باشد و گاهی سنی آن بارد بود قولنج از سوء مزاج بارد ساذج امعا باشد و اگر تقدم اسباب صفرا مثل تناول اغذیه و اشربه حاره مولد
صفرا و سن و بلد و سحنه و فصل و غیر آن و شدت تشنگی و تلخی دهان و بیخوابی و قی و اسهال صفراوی و احساس لذع شدید و التهاب و احتراق و ایذا بحقنهای حاده
و باسهال و نزول صفرا و بگرسنگی و انتفاع بمعدلات بارده و استفراغ صفرا اگر ماده قشر بنباشد و هیجان درد بطور غب و گاهی با آن وجود تپ و گاهی نه و نبودن
تپ او مثل تپ قولنج ورمی در عظم اعراض و گاهی با آن وجع در عانه مثل خلانیدن بکارد و عدم ریح بود قولنج صفراوی باشد و اگر آروغ ترش آید و براز سیاه
و انتفاخ شکم و فقه با قلت درد بود قولنج سوداوی باشد بعد از ان اسباب مولد بلغم و مولد ریح و اسباب احتباس ثفل باز تناول چیزهائیکه مستعد قولنج بلغمی و ریحی
و ثفلی گرداند و در ضمن فوائد جلیله این بحث مسطور شد از مریض دریافت نمایند پس اگر استعمال چیزهائیکه مستعد قولنج بلغمی گرداند مثل اغذیه غلیظه و جز آن بیان
کند و تقدم تخمها و سقوط اشتها و سوء هضم و سن و بلد و وقت و خروج بلغم در براز قبل حدوث قولنج و بعد آن هنگام حقنها و برودت اسافل از ناف و قی بلغمی
و فرط ثقل و شدت درد و قبض شکم که چیزی از براز یا اخلاط یا ریح برنیاید و اگر خارج شود چیزی منتفخ مثل سرگین گاو باشد و طول مدت درد معلوم شود قولنج بلغمی باشد و
بقول شیخ نشاید که مغرور شوند بر شدت تشنگی و التهاب و سرخی قاروره و گمان کنند که قولنج حارست بهر آنکه این عوارض مشترک بجمیع اقسام قولنج ست
و اگر خوردن چیزهائیکه آماده قولنج ریحی گرداند مثل کثرت شرب آب سرد و بقول و فواکه نفاخ و اغذیه نفاخه مثل کرسنه و باقلا و عدس و کرنب و طعامی که هضم
نشود بیان کند و با آن قراقر و انتقال درد در اکثر و شدت آن و برآمدن آروغ بفراغت و مغص و غثیان و امتناع غلیل از راستی قامت و انتفاع بآروغ و حبس
براز و تمدد و تمزق شدید گویا که امعا بجوال دوز سوراخ میکنند و گویا که در امعا جوال دوز گذاشته است و عدم ثقل شدید و تقدم قراقر بسیار و نفخ و سکون ریاح و عدم
قراقر بعد حدوث قولنج و عدم خروج ریح و قراقر بهنگام تکمید و غمز و گاهی ثبوت درد و عدم انتقال آن و گاهی ادراک انتفاخ و نتوهای احتقان ریح ببصر یا بلمس دست
و در اکثر انتفاع بغمز و گاهی انتفاع بتکمید و دلک و گاهی عدم انتفاع از آن بلکه زیادتی درد بدان چون ماده فاعل ریح نائیت باشد و از یافتن حرارت و سخونت
بیج پیدا کند و گاهی خروج براز منتفخ مثل سرگین گاو و چون بر آب اندازند بالا بایستد و فرو نه نشیند بنابر کثرت امتزاج ریح در براز و گاهی لینت شکم در آن باشد
و براز لزج رقیق برآید و گاهی عدم انتفاع از اسهال و اخراج مواد بسبب احتباس ریح غلیظ در طبقات امعا بود قولنج ریحی باشد پس آنچه در آن انتقال درد بود
اسلم باشد و آنچه در آن انتفاخ شکم مثل طبلی بود و سخت گردد ردی باشد و اگر تناول چیزهائیکه مهیا قولنج ثفلی سازد بیان کند و تقدم احتباس براز و یا آن ثقل
بسیار شدید و احساس وجع مثل شکافتن روده و عدم خروج چیزی تا بحدیکه گاهی خروج شی لزج غلیظ مدرک گردد قولنج ثفلی باشد بعده سبب احتباس ثفل
از اسباب مذکوره آن تشخیص نمایند پس اگر تقدم تناول اغذیه خشک مثل جاورس و غیر آن مریض را اتفاق افتاده باشد و براز بنادق خشک آید و درد گاهی
قائم بود سببش تناول اغذیه یابسه باشد و اگر تقدم لین طبع و حاجت بقیام متواتر بود لیکن اندک اندک برآید و تقدم اسبابیکه قوت را ضعیف کند از جراحت
یا برودت و اصل یا تناول و اکثر بودن طبع نرم یا معتدل و عدم کمیت براز و کیفیت او بر مجرای طبیعی لیکن احتیاج در اخراج ثفل بانگشت یا باستعمال حقنه
یا حمول افتد و یا تقدم ناصور بود سببش ضعف قوت دافعه روده باشد و اگر تقدم تناول چیزی مخدر یا طعام قلیل المقدار یا طول احتباس براز باراده یا کثرت
جماع اتفاق افتاده باشد سببش همان باشد و اگر از تناول اشیای مائل کیفیت براز بسوی لزج مثل گندنا و پیاز و پنیر و حلبه و اغذیه حریفه مثل آنکه در آن فلفل و ثوم
و خردل و کرفس باشد تقاضای حاجت براز نگردد و ایضا اذیت از استعمال حمولات حاده مثل بورق و نمک و صابون محسوس نشود و هر چیزیکه تناول نماید نفخ شکم
آرد پس احتباس شکم گردد و در جبر اندک مدت و درد معتدبه نیارد و یا چیزهای مخدر استعمال کرده باشد و یا اصوله فسد حس در روده بود سببش ضعف حس روده
باشد و اگر ثقل و نفخ شکم و سفیدی رنگ براز و عدم خروج آن قبل از قولنج مع درد ممدد بنابر ثقل و مزاحمت حادث از ان و گاهی با آن یرقان بود سببش احتباس صفرا منصب

۴

امعا باشد و اگر تقدم عرق مفرط یا ریاضت معرق یا تحلل از هوای حار یا تخلخل یا سوریا فراوان صناعت حاره محلله مثل حدادی وغیر آن اتفاق شده باشد و بادی
سبوق قلت براز بود و سبب احتباس ثقل همان باشد و اگر تقدم قلت براز و یبس آن و نرمی بدن و فرط گرسنگی و سرعت ایذا از حرارت و برودت خارجی بود و سببش
تخلخل مسام بدن باشد و اگر دوام یبس براز و بدبو و سیاهی آن مائل بسرخی قبل از حدوث قولنج باشد و شدت عطش و وجود التهاب در مراق و لاغری آن بود سببش
حرارت شکم باشد لیکن اگر سبب حرارت شکم انصباب صفرا باشد زردی براز و کثرت خروج صفرا و حرقت و التهاب و لذع و شدت وجع و تقدم ایذا باسهال صفراوی
و خشکی زبان و دهان و سرخی و حدت بول نیز باشد و اگر علامات حرارت شکم بغیر التهاب در مراق و عدم بدبوی براز و سیاهی آن با یبس مراق و غثیان بود سببش
یبوست شکم باشد و اگر در براز بوی بد نباشد و رنگ او مائل بسبزی بود سببش برودت جگر یا غیر آن باشد و اگر تقدم آثار زحیر یا ورم روده مستقیم یا تقدم کثرت ادرار بول
و تناول چیزهای مدر یا تقدم اسهال بود سببش همان باشد و اگر هیجان وجع و غثیان در خلو معده بود و تقدم خروج کرم و دیگر علامات دیدان که در بحث آن مسطور گردد
یافته شود سببش دیدان باشد و اگر قولنج اندک اندک ظاهر شود و احتباس نیز بتدریج افتد و وجع محدود ثابت در یکجا با ثقل و ضربان و التهاب در موضع امعا و تپ
تیز مطبقه و تشنگی شدید و سرخی رنگ چهره و ظهور رگها و تهیج پلک چشم و شیرینی دهان باشد و احتباس بول که این علامت قولنج است و ایذا باسهال و گاهی بودن این
در دبالیت طبیعت و گاهی مؤدی بودن بسردی دست و پا مع حرارت شدید در شکم و گاهی سرخی محاذی ورم بر شکم بود قولنج ورمی دموی باشد پس اگر تمدد و ضربان
و ثقل کمتر باشد و تپ صفراوی و التهاب و لذع شدید و باقی صفراوی و تلخی دهان و وجع لذاع بود قولنج ورمی صفراوی باشد و اگر سکون اعراض مذکوره و عدم سوزش و تپ
دهان و شوری یا بی مزگی آن و تپ بلغمی باشد و تپ نائبه هر روز آید و سستی بدن و کثرت ثقل در روده و درد نرم متصل بود و در موضع درد ظاهر شود خصوصاً هنگام انحدار
شی از آنچه از شکم منحدر میشود و انتفاخ موضع با نرمی بدست محسوس شود و با ترهل سحنه و تهیج باشد و سابق موجبات این از تناول شیر و ماهی و لحوم غلیظ و فواکه و بقول
بارد و رطب اتفاق افتاده باشد و منی بارد رقیق و براز بلغمی بود قولنج ورمی بلغمی باشد و این کمتر افتد و اگر ثقل و قلت وجع و تشنگی و ترشی دهان و تقدم فساد طحال
و با اعراض سوداوی گاهی با تپ ربع بود قولنج ورمی صلب سوداوی باشد و اگر قولنج دفعة بعد حرکت سخت مثل جستن شدید یا ضربه و سقطه آن موضع یا دوانیدن اسپ
یا کشتی گرفتن یا از جای بلند افتادن یا بار گران بر داشتن یا حدوث فتق یا ریح شدید باشد درد در آن متشابه الاحوال بود بعده اندک اندک بیفزاید و درد در یک مکان
لازم بود و از مرکز او منتقل از موضعی بموضع دیگر نشود و آنجا که موجب التواء فتق باشد وجود فتق و نتو در مراق از جای و عظم در کیس خصیه ظاهر شود قولنج التوائی و فتقی
باشد و اگر با قولنج علامات ورم جگر یا طحال یا گرده یا مثانه یا رحم که در موضع هر یک مسطور ست معلوم شود و یا آثار سنگ گرده موجود بود قولنج شرکی باشد

علاج کلی اقسام قولنج

بدانکه مقصود کلی اندرین مرض صرف نظر به تنظیف امعا و تلطیف غذا و تعدیل دوا و انعاش قوت ست در عین مرض و در هنگام افاقه مرض از تنقیه بدن غافل نباید بود
چه این علت اکثر از ادوار و نوائب خالی نباشد و باشد که در زمان عود و نوبت دفعة بسختی در هلاک سازد کذا فی اپیدیمیا و شرب مسهل مفید ست بشرطیکه اخلاط محدث
قولنج یا بنادق مستعد دفع باشند و در امعای علاظ سده قوی نبود والا اولا حقنه لینه ابتدا کنند پس حقنه حاده بعمل آرند و گاه باشد که خلط غلیظ عسر الخروج باشد و
یا سبب سده در روده علیا بود و از استعمال حقنه و تکمید درد زیاده شود و گمان شود که حقنه یا تکمید ضرر کرده پس در مثال این حال خوف نکنند و باز اعاده حقنه بتکرار
نمایند تا آنکه همه مواد و ثفال بدفعات منجذب گردد و اگر با قولنج تپ باشد حقنه حاده استعمال نکنند تا نکایت او و تقلب و دماغ نرسد بالجمله در مطلق قولنج تا که طبع را بحقنه
یا شیاف اول نکشایند مسهلی هرگز ندهند سوای معجون تمری مسهل و سفرجلی مسهل تا رفع سده کند بعده مسهلی دهند و بعضی حذاق در قولنج ثقلی و بلغمی و ریحی ابتدا
معجون سفرجلی مسهل بمقدار مقرر در آب گرم میدهند و میگویند که چون طبیعت بدفع مرض در آن محل مشغول ست دوا را در مقصود خود استعمال میکند و از آن سمی غیبت و تپها
که در اغلب نفع عظیم میکند و بعضی اولا شیاف از شحم و زهره گاو برای تفتیح سده بکار می برند و بعد رفع آن مسهلی دیگر میدهند چنانچه بعضی را صبر یک مثقال بعد یک
اوقیه عسل و دو اوقیه شیر گاو دادند نافع آمد و بکرات در تجربه رسیده اگرچه سرفی صرف و قی و اسهال می آرد از این اعراض نباید ترسید که فی الفور نفع میدهد و از آنجمله عصاره ریوند
که از چهار حبه تا یکماشه یا مصطکی دو ماشه در گلقند دو توله با گلاب نیم پاو بخورانند و همچنین تخم قان دالی یا حلالا با بمقدار قلیل نفع کثیر دارد و همه گاه در همه انواع قولنج کار از جوارشات و

شیافات بر نهایند پس باید که روغن بیدانجیر ساده دهند روز اول دو مثقال با شیرهٔ بادیان و قرطم و زیرهٔ سفید هر یک یک مثقال عسل یک نیم توله نیم گرم بنوشانند و هر روز
نیم مثقال روغن و همچنین بزور و عسل تا هفت روز زیاده نمایند و از روز هشتم بکاهند تا بمقدار اول آید و بعد از تنقیه تریاق کبیر و مثرودیطوس و معجون سنگ و دواء المسک
سودمند ست شیخ میفرماید که قانون علاج قولنج اینست که مدافعت تدبیر قولنج نباید کرد و چون علامات ابتدای او ظاهر شود باید که ترک امتلا کنند و مبادرت به تنقیه حسب واجب
نمایند و اگر عقب تناول طعام افتد فی الحال آنرا بقی خارج کنند و بادوی انچه از اخلاط باشد قی نمایند تا آنکه نقای تمام حاصل گردد و قی مادهٔ قولنج رطب و صفراوی را قطع کند
پس اگر قی افراط کند بحابسات قی حبس آن نمایند و از چیزیکه درین نیکوست اینست که در شربت انار ترش اندک زیره و سماق داخل کرده بدهند و از انچه نزد من صوابتر است
آنست که سرعت باشامیدن مسهل از فوق کنند بهر آنکه گاهی سده قوی بوده اخلاط و بنادق بسیار باشد پس اگر حقنه نکنند و مسهل استعمال نمایند و خلط از بالا بسوی
آن متوجه شود و منفذ نیابد تدبیر مؤدی بخطر عظیم گردد پس واجب ست که اولا ابتدا بنوشانیدن ملینات مزلقه مثل شوربای خروس پیر کنند بعد از آن حقنهٔ لینه
استعمال نمایند و اگر در انجا تب باشد بدل شوربا ماء الشعیر کنند تا اخلاط و بنادق اندک اندک بزیر گرایند و چون محسوس شود که بنادق و اخلاط بسیار خارج شدند پس اگر
نوشیدن چیزی از بالا واجب گردد بعمل آرند و اگر ممکن باشد که از بالا لقی شواتر پاک گردد استعمال فرمایند و شدت حاجت بآشامیدن دوای مسهل از فوق وقتی باشد
که چون مبدا ماده معده و امعای علیا بوده دانند که معده ضعیف و تغییر از اخلاط ست و امتلا و ثقل بالای ناف یافته شود پس این همه مستدعی آنست که اسهال از
فوق کنند و همچنین اگر قولنج عقب تخمه عارض شود علاج آن از فوق اولی ست و این نوع قولنج حالیست که ابتدای او از معده و امعای عالی بوده و در آن ماده ساکن باشد
پس آن بسوی امعا ماده اندک اندک ترسیل نماید و هر قدر که بسوی آن واصل گردد عادةً رجوع ننماید و محتاج به تنقیه سهل او باشد پس چون مسهل بنوشند یا آنرا اخراج
کند و از ان راحت یابند و یا آنرا باسفل بسوی موضع واحد منحدر گردانند پس حقنه یکدفعه یا کثر از انچه احتیاج بتکرار آن قبل از ان باشد تنقیه آن نمایند و چون نوشیدن
دوا از فوق بسبب ضرورت بین واجب نگردد بهتر آنست که از بالا چیزی از مسهلات استعمال نکنند و اقتصار بر حقنها کنند و این بهر آنست که اکثر سبب قولنج خلط غلیظ
لزج می باشد که بتمامه از مستفرغات خارج نمیشود و چون دوا از فوق آشامید نه صرف از معده و امعا استفراغ نکند بلکه از مواضع دیگر که آنرا حاجت باستفراغ نیست
هم نماید و این لامحاله مورث ضعف گردد پس هرگاه حال این باشد و بعد از آن حاجت بسوی تنقیه امعا داعی حقنهای کثیر و استفراغات متواتر باشد قوت بسیار
ضعیف گردد پس بالضرور تا ممکن باشد اختصار بر حقنها و امثال آن نمایند چه آنها تا خلط در امعا باشد از مواضع دیگر جذب نکنند و از سائر اعضا استفراغ کثیر
ننمایند و اگر تکرار حقنه بمرات کثیر بسبب چسپیدگی خلط متولد وجع کنند اندران آنچنان خطر نباشد که در استفراغ از فوق بادویهٔ جاذبه دوا از همه بدن باشد و چون
حقنه چیزی بر نیارد بدانند که ماده نضج نیافته پس صبر کنند و حقنه نمایند خصوصاً بحقنهای حاده چه وقت آنها بعد از نضج ست و با وجود این از حقنهای حاده خوف
ضرر قلب و دماغ ست و بسیار باشد که حقنه کنند و اسهال نیارد لیکن صداع و دوران آرد پس واجب بود که از فوق اعانت نمایند و گاهی استطلاق از فوق باشد و
از اسفل پس احتیاج آن باشد که از بالا تغلیظ ماده بقوابض کنند تا که مرض حبس واحد گردد و بعد از آن استفراغ نمایند و واجب ست که حقنها را لین کنند چون در انجا تب باشد
و روغن او افزایند تا شوری نمک که گاهی احتیاج آن تا تلکیم ورم می افتد اشکنند و چون یقین شود که بحقنه چیزی بر نیاید ایارج فیقرا یا حب ایارج فیقرای مجمر یا خشک و مثل شهریاران
و غیری قبل حقنه بخورانند بعد از ان حقنه کنند و ایارجات ایشان بنا بر قوت قوی نکنند که آن غواص ست در احشا و باید که تا در معده چیزی از طعام باشد حقنه نکنند
که طعام را باسفل جذب کند بلکه در خلو معده حقنه نمایند و ادویهٔ قوی الجذب در حقنها استعمال نکنند چه گاهی اتفاق افتد که ادویهٔ جاذبه از بدن بسوی امعا
اخلاط ردی دیگر جذب کنند و گاهی اخلاط ساحجه پیدا کند پس قولنج و سحج باهم جمع شوند و این از آفات مهلکه است و بدترین چیزیکه در قولنج آشامند مسهلات کثیر المقدار
کریه الرائحه بد طعم ست که بنوشانند و در معده باقی نماند بلکه حبوب و ایارجات و هر انچه حجم او قلیل تر و خوشبو تر باشد نوشیدن او اولی ست و باید که بسوی سر عنایت
شدید باشد و از امر دماغ و حفظ او غافل نشوند تا ابخرهٔ مرتقیه از اخلاط محتبسه در شکم و ابخرهٔ ادویهٔ حاره مستعمله در اکثر انواع قولنج قبول نکند چه گاهی تبخیر مؤدی بوسواس
و اختلاط عقل گردد و آن در قولنج مخوف ست و از انچه بسبب او مضرت پیدا شود اینست که طبیب را ممکن نبود که حال از علیل دریافت کند پس واجب علاج بدایت
باید در عنایت مذکور تمام شود و بخوشبو بارد و بروغنهای سرد و سائر انچه در علاج سوء مزاج حار راس مذکور شد و گاهی اتفاق افتد که حاجت بتسخین امعا مقابل حاجت

تبرید کبد باشد پس رعایت آن با ضمده مبرد کبد و مانند آن کنند و حفاظت ناحیه کبد از ضمادات شکم و مروخات حار آن نمایند و همچنین حال قلب ست و موافق‌ترین
چیزیکه تبرید بدان کنند عصارات بارده با کافور و صندل ست و باید که درین وقت میان نواحی امعا و نواحی قلب و کبد از پارچه یا خمیر یا مانند آن حجاب سازند تا از
سیلان انچه مخصوص یکی از آن هر دو باشد بسوی دیگر مانع آید و صاحبان قولنج را تشنگی کثرت کند پس آب اندک نوشند و صبر نمایند و چون آن آب اندک هم فرح
بچیزی از جلاب باشد برای تشنگی بسبب محبت بدن بچیز شیرین و تنفیذ او مر آب را نافع تر بود و عوض آب سرد گلاب یا عرق بادیان نیم گرم و اگر تشنگی باشد خیز
کرده درین مرض معمول مؤلف ست و بدانکه بقول شیخ آبزن اوجاع قولنج را شدید النفع ست و خصوصاً چون در آب او ادویه قولنجیه پخته باشند که آن بحرارت
خود مستفاد از آتش و تقویت مستفاد از ادویه تحلیل سبب ورم نماید و برطوبت مع حرارت خود ارخای عضو کند پس انتشاء سبب فاعل وجع سهل گردد
و عضل مقعد را ارخا نماید و این معین بر اندفاع محتبس شود لیکن آبزن کرب و غشی بسبب ارخای قوت پیدا کند پس واجب ست که استعمال او در مریض ضعیف
با حتیاط نماید و هنگام استعمال او انچه مقوی قوت باشد از خوشبوهای فواکه خوشبو و کروناک و نان گرم و انچه استلذاذ بدان کنند نزدیک او کنند و در ان بنشانند و جهد کنند تا آب
آبزن سینه و قلب او را نپوشد و آبزن بآبهای حمات قولنج بارد را شدید النفعت چنانچه حمام بآب شیرین بدان اولی ست که قریب او نشود و چون ظرفی از آب چشمهای حاره
یا از آبیکه دران ادویه قولنجی پخته باشند پر کنند و زیر آن ظرف سوراخ بسیار و تنگ که بشکل محسوس شوند کرده باشند و مریض را بر پشت خوابانیده و ظرف بقدر قامت
ازان بلند بدارند تا بر شکم او از آن قطرات متفرق متواتر بچکد نفع شدید نماید و سرهندی مینویسد که این عمل بآب گرم ساده نیز در تسکین درد از مجربات ست
و بعضی گویند که اگر ماده در انصباب باشد آبزن بسبب ارخا و ترقیق ماده باعث زیادتی انصباب ماده گردد و اگر سبب قولنج ریاح غلیظ بود و بسبب غلظ تحلیل
نشود و منبسط گردد پس وجع زیاده شود و ازین جهت استعمال آبزن در قولنج بیشتر ضرر رساند اما وقت انحلال یا هنگامی که سبب قولنج ضعیف باشد
شدید النفعت و گویند که آبزن بقولنج ریحی و ثفلی شدید الموافقت ست و مسکن درد فی الحال اما آب آبزن آنقدر باشد که از محل درد تجاوز کند تا اعضای
فوقانی مسترخی نشوند و خجندی مینویسد که نشستن در آبزن از معین ترین اشیاست بر تسکین وجع قولنج و گاهی درد شدت کند حتی که از قولنجی عقل زائل شود
پس جلوس در آبزن فی الحال تسکین درد نماید و قوت وارد کند و معالج را تمکن حاصل شود و اگرچه در آب گرم تنها نشانند لیکن ضعیف را از آن حذر کند و در ان
مقام را طول ندهد تا غشی بر آن نیفتد و باید که وقت جلوس در آبزن معده از طعام و شراب خالی باشد و باید که خوشبوها ببویانند و بدانند که در قولنج مبادرت
بتخدیر نکنند بهر آنکه مبادرین بتسکین وجع از مخدرات در خطر عظیم می اندازند و استعمال مخدرات علاج حقیقی نیست بهر آنکه علاج حقیقی قطع سبب ست و تخدیر
تسکین سبب کند و ابطال حس نماید پس اگر سبب قولنج خلط غلیظ باشد غلیظ تر شود و اگر بارد یا مزاج بارد باشد بارد تر گردد و اگر ریح غلیظ بود و تخدیر شود و اگر
شدت تکاثف جرم روده باشد که محتبس از آن منحل نشود تکاثف او شدید تر گردد و درد بعد یک روز یا سه روز سخت تر از اول عود کند پس واجب نیست
که تا ممکن باشد بدان مشغول شوند بلکه بازاله سبب مصروف گردند ذکر ادویه که بالخاصیت قولنج را نافع ست شیخ الرئیس مینویسد که انچه در قولنج بالخاصیت
فعل کند از انجمله شوربای هدهد و گوشت آنست و ایضاً خراطین خشک کرده نافع اوجاع قولنج ست و سرگین گرگ که از خوردن استخوان بهم رسد و علامتش
انیست که سفید باشد و در آن رنگ دیگر مخلوط نبود و خصوصاً انچه بر خار انداخته باشد نافع ترین چیز ست در شربتی یا در عسل بیاشامند و یا در عسل سرشته
چند قاشق بلیسند و یا سفوف کنند بنمک و فلفل و اندک افاویه خوشبو سازند و اگر در سرگین او استخوان یافته شود آن نیز عجیب ست و دعوی کرده اند که
تعلیق آن بر ران جانب درد نافع ست قطع نظر از شرب آن و امر کرده اند که تعلیق او نماید در جلد غزال یا گوزن و صوف بز نیز که گرگ آنرا گرفته و از آن رسته
باشد و جالینوس شهادت نفع تعلیق او میدهد و اگرچه در نقره باشد و گفته اند که خوردن جرم روده گرگ خشک کرده سائیده با انچه مناسب بود در نفع بالغ تر از سرگین
اوست و این بعید نیست و همچنین کباب گرده آن و انچه قائم مقام انیست که دم سر دوم بریده بریان کرده است که آن قولنج را شدید النفع ست و باید که تجربه
این بر قولنج صحیح نمایند تا آن نباشد که مجربین به قولنج [illegible] تجربه کرده اند زیراکه آن نافع سنگ گرده است پس در سنگ گرده بالذات نافع بود و در قولنج بالعرض
و از چیزیکه در اوجاع قولنج و اشتداد وجع [illegible] انیست که شاخ گوزن سوخته که سفید شده باشد تا یک مثقال بخورند گمان کرده اند که این تسکین

وجع در ساعت کند ارکیغانس گوید که اگر بزر البنج یا بیخ آن بر صاحب قولنج تعلیق نمایند تسکین الم او نماید و جالینوس گفته که اگر سگ را به بندند و سه روز بجز استخوان
چیزی آنرا خوردن ندهند و بعد از آن سرگین او گیرند و در جوف تعویذ نقره نهاده بر کمر صاحب قولنج بندند درد او ساکن کند و در خواص آمده که چون پاره از ناف
کودک نرینه بگیرند و زیر نگین انگشتری زر یا سیم در طالع مریخ داشته با خود دارد حامل آن از قولنج ایمن شود و سرمهدی مینویسد که از مجربی بمن رسیده که برگ ظرفاسے
کبیر که اهل هند آنرا فرهش نامند چون بسایند و بآب گرم بخورند فی الحال تسکین درد او کند و ایارج فیقرا را در تسکین درد او قوت عجیب ست و گویند که خوردن تخم حنا
نیم مثقال بعرق بادیان یا بشیره آن نیز بالخاصیة نافع قولنج ست و کذا سرگین خر و سرگین مگس بآب خوردن مجرب ست و بعض مجربین گویند استخوانی که از سرگین
گرگ برآید تعلیق او بقدر باقلا بر کمرگاه بهانوقت از قولنج نجات دهد و این مجرب ست چنانچه شخصی معتاد بقولنج بود چون تعلیق او در رشته صوف بران نمودم صحت یافت
و اصلا عود نکرد و چند مرتبه این را آزمودم و هر مرتبه صحیح یافتم و باربابِ قولنج برای تعلیق بدفعات دادم و شفا یافتند و بعد از آن ازین شکایت نکردند و رازی گفته
که نشستن بر پوست گرگ و خفتن بران و گذاشتن آن بر زین اسپ سواری خود در قولنج تاثیر عظیم دارد و همچنین اگر از آن کمربند سازند و بر پشت بندند و در هر سال
تجدید او کنند ذکر اغذیه اصحاب قولنج اما حکم کلی غذا در اقسام قولنج انیست که تا وقتیکه ضعف نشود طعام و شراب مطلقا ترک نمایند و بعد انحلال قولنج بقدر
اقل شوربای چرب از لحوم قنابر و عصافیر و حملان و ماء اللحم با توابل بدهند و بقول شیخ در جمیع اصناف قولنج احتیاج بغذای مزلق ملین میباشد و این امریست
که دران شک نیست و اما احتیاج بغذای مقوی امریست که بهنگام ظهور ضعف بسبب شدت درد و کثرت استفراغ باشد و مقویات مثل آب لحوم خفیفه مطبوخ
بقوت و مصالح نافعه و زرده بیضه نیم برشت و مغزیات در شوربا و شراب کر اختیاست و اما ترک غذا اصلا نافع قولنج بلغمی و ریحی و غیر آنست و این امریست قائم مقام
قانون و گاهی احتیاج افتد که ترید و سقمونیا در شوربا و در نان ایشان داخل کنند و باید که نان ایشان خشکار خمیری غیر فطیر و ملائم غیر سخت باشد و اکثر صاحبان
قولنج را که نفع کند یا ضرر نرساند انجیر و جمیز و مویز و بادام و خرمای تر ست چون هر واحد از ینها شیرین باشد و خربزه بسیار شیرین و پخته قبل از طعام در حال صحت
باکثر صاحبان قولنج ضرر ندارد و اما شوربای خروس پیر و قنابر و بچه کبوتر قولنج ثفلی و اصناف بارد را مشترک النفع ست و در گوشت خروس پیر خصوصیتی نیست و اما
در لحم قنبره نیز قومی خصوصیت نداده بر آنکه توقع قوت او در مطبوخ از لحم او بیشتر ست و قومی مثل روفس و جالینوس حکم داده اند که لحم او نافع ست و اگرچه بریان باشد
و همچنین لحم هدهد و تجرع مرق بطی قبل طعام هفت جرعه نافع ست در هر قولنج که اندران حرارت عظیم نباشد و کذا کباب نیمبرشت برای ایشان نافع ست ذکر
مضرات ارباب قولنج بدانکه برنج و جاورس و سویق و هرچه قابض و مولد ریاح بود استعمال نباید کرد و خجندی گوید که عسل خام و آنکه اندک باشد
مورث قولنج ست و ظاهر السبب ریحیت که در آنست و قلت خود در کسی که مواد قولنج خواهد بود که امعای او بالطبع در خلقت یا بعارض مثل حامله تنگ باشد
و لهذا حامله را از شرب ماء العسل بهنگام خواب قولنج ظاهر شود و آن دلالت بر حمل او کند چنانچه بقراط گفته و بعضی محققین از اطبا گفته اند که جماعتی را در دمشق
قولنج از تناول عسل و اگرچه مطبوخ باشیای دیگر بود عارض شد و بو علی سینا مینویسد که اشیائیکه صاحبان قولنج را ضرر دارد بعضی از ان اغذیه است و بعضی افعال
اما اغذیه پس آنچه غلیظ باشد از لحوم وحشی حتی که خرگوش و آهو و بقر و جزور و خصوصا ماهی کلان تازه باشد یا شور و جمله لحوم بریان و جمیع بطون حیوانات بلکه جمیع
اطعمه سوای آنکه در ذکر اغذیه مذکور شد و نان میده و فطیر و سکباج و مضیره و زیت و کشکیه و هبطه و لوزینج و قطائف که کمتر ضرر دارد و کذا خشکنانات همه
و لبنیات و الوان که وقانه و کل اغذیه که دران نفخ باشد و جمله بقول سوای چقندر و سداب ضرر دارد و نعناع که دران نفخ ست نیز مضر بود
... چه ... ایشان را مضرت دارد و مثل زیتون و جمیع فواکه الا مشمش و آلو برای صفراوی و حار و ثفلی از حرارت فقط سوای غیر اینها و کدو خاصة
و ... بادرنگ و جز کرنب و شلجم و تنبیط و امرود و سیب خصوصا ترش و قابض و زعرور و کنار و عنب او کند ش تازه و توت سیاه و زرشک و سماق و حصرم و ریباس و انجبار
امثال ... مانند آن اعدای قولنج ست استعمال او برای ایشان سبیل نیست و همچنین جوز تر و بادام تر و باقلای تر ایشان را مضرت و انار شیرین کمتر مضر از ترش ست
و آنچه که صاحب قولنج را حذر از آن واجب بود مثل حبس ریح ست و حبس از خواب بر حاجت براز و خصوصا براز خشک بلکه واجبست که بهنگام خواب بدفع حاجت روند
و بدانکه حبس ریح بیشتر قولنج حادث کند بسبب صعاد او ثقل او و حصر او و در انجا حتی که شی واحد مکثر مجمع شود و بسبب احداث او ضعف در امعا و گاهی این مؤدی باستسقا گردد و

گاهی ظلمت بصر و دوار و صداع پیدا کند و گاهی در مفاصل مرتبک گردد و تشنج پیدا کند و ایضاً حرکت و جماع بر امتلای طعام صاحبان قولنج را مضرت و شرب آب سرد و شراب بعد طعام بد است

علاج قولنج بلغمی

روغن بیدانجیر یک توله در گلاب شش توله آمیخته بنوشند و اگر روغن مذکور تا سه توله در شیرهٔ قرطم یکنیم توله و شیرهٔ تخم خربزه نه ماشه عسل سه توله داخل کرده نیم گرم بدهند درین باب از مجربات حکیم علوی خانست و در یکپاس صحت میشود و کمتر تخلف میکند و اگر سنای مکی نه ماشه گل بنفشه گل سرخ بادیان هر یک شش ماشه تخم قرطم نه ماشه انیسون ماشه مویز منقی سه توله در عرق عنب الثعلب و گلاب جوشانیده روغن بیدانجیر یکتوله داخل کرده بدهند نافع تر باشد و یا سنای مکی پنج ماشه تربد موصوف سه ماشه در گلقند سه توله آمیخته همراه گلاب و عرق عنب الثعلب بخورند و گاهی ریوند چینی سه ماشه درین دوا افزوده وزن سنا چهار ماشه و گلقند چهار توله کرده همراه عرق بادیان هفت توله گلاب پنج توله داده میشود و تربد پنج ماشه زنجبیل یک ماشه سوده با شکر مساوی آمیخته نیز مفید بود و معاجین مسهله چون جوارش اسقف و تار مشک و قیصر و معجون تمری و بنفشه و تربدی و معجون راحت و تربلاشه و مانند آن بآب گرم یا گلاب یا مطبوخ سنا بخورند و یا پس از تناول معجون راحت یکتوله شیرهٔ سنای مکی یک توله تا دو توله مویز منقی دو توله گلقند چهار توله گلاب پاؤ سیر شربت دینار چهار توله بنوشند و سفرجلی مسهل و شهریاران خصوصاً اگر با قولنج غثیان باشد مفید بود و خوردن مصطکی یک مثقال با مثل آن شکر سرخ بآب گرم و تریاق اربعه و تریاق کبیر نیز نافع ست و در صورتیکه قولنج قوی باشد اولاً شیاف مسهل بکار برند و شیافی که از تربد و شحم حنظل و بورق و انزروت و نمک و شکر سرخ جمله مساوی بسازند درین باب مجربست و اگر از شیاف اسهال نشود حقنهٔ قوی بحسب قوت سبب و شدت اعراض بعمل آرند بعد ازان از مسهل بلغم تنقیه نمایند و اگر درد شدید باشد و خوف هلاکت بود برشعثا یا فلونیا یا حب الشفا برای تسکین آن بدهند و تکمید و آبزن ضرر میکند مگر وقتیکه سبب ضعیف باشد و بعد تنقیه صبح و شام جوارش مصطکی نه ماشه با شیرهٔ بادیان نه ماشه شیرهٔ قرطم یک توله و نیم شیرهٔ انیسون چهار ماشه شهد دو توله تخم حرف پنج ماشه پاشیده بدهند و بعد زوال مرض یکدو روز غذا ندهند بلکه اقتصار بر آب نخود نمایند و یا شوربای مرغ که خوب آزاد دوانیده فربه نموده بسفایج نه ماشه تخم قرطم یکنیم توله صعتر یک توله قرنفل هفت ماشه بصره لبسته دران انداخته بروغن گاو پخته باشند بنوشند و عوض آب سرد عرق بادیان دهند و تا سه روز دوای اسهال بتکرار دهند تا تنقیه تمام حاصل شود بعده جهت تقویت معده و امعا جوارش کمونی کبیر و فلافلی بعرق مناسب استعمال کنند و نان تنوری بزور دار با شوربا دهند ذکر ادویهٔ مفردهٔ یونانیه که نافع قولنج بارد ست خوردن یک مثقال تخم ماهودانه دو مرتبه نیم مثقال بعسل سرشته یا بعسل یا بجلاب گرم و حب سوریجی ست و کذا خوردن گوشت قنابر مسلوق یا مشوی یا نوشیدن شوربای آن و کذا خوردن فطراسالیون و کذا شرب و حقنهٔ روغن بطم و کذا شرب و حقنهٔ نمک نفطی و کذا حقنهٔ بطبیخ انجیر در شراب کهنه پخته چون بورق دو درم و سقمونیا نیم درم بران پاشیده باشند و کذا شرب مرق خروس کهنه که شکم او از بسفایج کوفته و مغز قرطم و نمک پر کرده پخته باشند [illegible] شود و بعد ازان شب زیر آسمان گذارند و کذا خوردن ریوند دو درم یا ربع درم محموده و یکدرم غاریقون و کذا زعفران برای تسکین درد و شنید بران از مجربات اوست و گویند که شرب و حقنهٔ بطبیخ قنطوریون دقیق یا سکبینج یا عصارهٔ چقندر یا بول و عسل محلول بعسل یا روغن بیدانجیر یا شحم حنظل و خوردن مغز حب المحلب بعسل یا فرفیون سه اوثولوسات بنصف درم انیسون همراه ماء العسل یا بلیون یا غاریقون دو درم بنصف درم جندبیدستر یا مغز بادام تلخ بعسل بقدر جوزه یا خولنجان یا شحم عنصل کوفته بعسل سرشته بقدر مغز فندق در انجیر نهاده یا حلزون بیخ صدف او کوفته بشراب عتیق و مرا آمیخته یا حب الرشاد سه درم بآب گرم یا تخم چقندر یا زراوند بریان یا بسفایج ده درم یکبار یا سرگین ماکیان بسکه ممزوج بآب و شراب عسل در قولنج صعب یا جاوشیر دو درم تنها و بشراب یا مغز تخم بیدانجیر یا روغن آن همراه سکنجبین و ایارج فیقرا یا شحم حنظل یا زراوند طویل یا تخم غزال یا حب البان یا حرف پنج درم باریک سائیده بآب گرم یا رجل الغراب یا ثوم یا بندق هندی نه قیراط یا حب الغار یا جاشا دو مثقال بآب گرم یا زراوند مدحرج یا پوست هلیله کابلی یا بنگ یا اسطاطر اشقیح یکدرم بربع درم محموده یا فقیح سری بعسل آمیخته یا تخم خار شتر دهنی آن بشراب یا تخم شبت یا جوز الزنج یکدانگ بآب نیم گرم یا مربای زنجبیل یا محروث یا انجدان یا کاشم یا بیخ راسن بشراب کهنه یا انجیر تر و خشک و نوشیدن [illegible] ماهودانه در شوربای خروس پیر پخته یا حریره از مغز قرطم و آب سبوس گندم ساخته یا طبیخ نبات سمسم یا آب طبیخ بیخ کندنا یا طبیخ اقحوان یا طبیخ حسک یا آب اطراف نرم آزاددرخت یا روغن بلسان یا عصارهٔ کرفس یا طبیخ عرطنیثا که آن بخور مریم ست یا عاقل [illegible] در شراب خوشبو

خوب جوشانیده یا طبیخ خسک یا طبیخ برگ سوسن یا شراب کهنه صرف یا عصارهٔ برنوف مع جاوشیر یا عصارهٔ لبلاب یا طبیخ حرفراف که در مصر معروف ببقلهٔ سلطان
ست یا شوربای هدهد بشبت پخته یا شوربای خراطین بآب طبیخ شبت پخته یا طبیخ انجدان یا شراب افسنتین یا شراب حلو یا نبیذ زبیب و شرب روغن ناردین یا
روغن سداب و مالش آنها و اختلاط مری شعیر در طعام و حقنه بدان و حقنهٔ سداب مطبوخ در زیت خوشبو و خلط فلفل سیاه در طعام که آمن از حدوث قولنج ست
و اختلاط سرگین کبوتر در حقنه و حمول فتیلهٔ زهرهٔ نرگاو و شحم حنظل و لطوخ مقعد بدان و حقنهٔ زیرهٔ باریک سوده بزیت یا بزیت کهنه تنها و استعمال حب النیل
در حقنه و شرب و ضماد میعهٔ سائله یا حرمل و حمول قطعهٔ صابون بطول انگشت تراشیده و امتصاص انگور بسیار شیرین بدون پوست و تخم او و طبیخ مغز قرطم در
شوربای خروس پیر و یا در حقنه و ضماد کنجد مع پوست آن برناف یا سرگین گاو بزیت خوب پخته برناف و حوالی آن وکذا عصارهٔ قثاء الحمار و زهرهٔ گرگ وکذا نطرون
بزهرهٔ بز وکذا اشک بز بسرکه یا بول طفل نابالغ سوده برشکم وکذا برگ تنبول سوده وکذا بادیان و برادهٔ شاخ نرگاو و شحم حنظل برناف و غذا از ابجرهٔ مسلوق
مطیب بروغن کنجد یا بروغن بادام وکذا قطف مسلوق مطیب بروغن کنجد وکذا البلاب سفید گل مسلوق مطیب بروغن بادام هر واحد نافع ست و
بقول صاحب تحفه اگر حرمل را سائیده با روغن شبت برناف ضماد کنند جهت قولنج مزمن نافع ست و اگر سرگین کبوتر با شهد آمیخته زیر ناف بمالند و طلا سازند
شکم آرد و فائده کند ذکر ادویهٔ مرکبهٔ یونانیه که نافع قولنج بلغمی ست جوارش تمری قولنج و عسر بول را بکشاید زیرهٔ سیاه مدبر بوزهٔ ارمنی فطراسالیون
زنجبیل فلفل سفید هر یک دو درم و نیم سقمونیای مشوی پنجدرم خرمای دانه بیرون کرده مغز بادام مقشر بریان کرده هر یک ده مثقال برگ سداب ده درم
خرما را در سرکه یکشبانه روز خیسانیده سائیده از غربال بیرون کنند و عسل کف گرفته سه وزن ادویه آمیخته بجوشانند تا بقوام آید پس ادویهٔ کوفته بیخته بدان
بسرشند شربتی از پنج تا هفت مثقال با آب گرم جوارش شهریاران که اسهال آورد و قولنج بکشاید و مفتح سدد و مفید استسقا دافع سردی معده و جگر مسهل
بلغم و مرهٔ سوداست نسخهٔ معمول زنجبیل قرفه دارچینی قرنفل سلیخه سنبل الطیب دانهٔ قاقلین مصطکی رومی نارمشک ساذج نانخواه تخم کرفس انیسون هر یک شش درم
شیطرج زعفران هر یک چهار درم سقمونیای مشوی تربد موصوف بروغن بادام چرب کرده افتیمون حب النیل هر یک هشت درم بسفایج پنجدرم نمک هندی
سه درم قند سفید بیست درم بعسل سه چند بسرشند جوارش سفرجلی مسهل نافع قولنج و در امزجهٔ حار و بارد حتی که در تپ بتجربه رسیده و اسهال خوب نموده
دارچینی زنجبیل دار فلفل زعفران هر یک دو درم تربد موصوف پاؤ سیر عالمگیری عرق نعنع قطعات بهی از تخم پاک کرده هر یک نیم سیر عالمگیری عسل یک
سیر اول قطعات بهی را در عرق نعناع که عبارت از سرکهٔ خالص و برگ پودینه است که آنرا عرق سکنجبین پزند که مهرا شود از آتش فرود آورده بر سنگ صلایه
کرده با شهد قوام نمایند پس ادویهٔ دیگر سوای زعفران کوفته بیخته بیامیزند و زعفران را در گلاب سائیده کم کم اندازند حل کرده بدارند قدر خوراک تا دو توله و
هرگاه موسم بهی تازه نباشد مربای آن بدستور بسازند جوارش اسقف قولنج بکشاید و بلغم خام از معده و امعا برآرد و قی باز دارد و در ریاح بواسیر و وجع خاصره
و پشت را نافع سقمونیا تربد سفید هر یک هفت درم فلفل سیاه زنجبیل هر یک چهار درم دارچینی آمله مقشر قرنفل جوز بوا بسباسه مصطکی هر یک دو درم
قند سفید بست درم کوفته بیخته بعسل بسرشند شربت جهت هضم دو درم و برای اسهال شش درم جوارش نارمشک طبع نرم کند و قولنج بکشاید خیربوا
یکدرم قاقله دارچینی هر یک دو درم نارمشک قرنفل هر یک سه درم دار فلفل پنجدرم زنجبیل شش درم سقمونیا بیست درم نبات سفید سی درم کوفته بیخته
با عسل معجون سازند شربتی از یکدرم تا سه درم جوارش قیصر قولنج و نقرس را نافع بود و اخلاط لزجه و غلیظه را دفع کند دار فلفل زنجبیل هلیلهٔ زرد سقمونیا تربد سفید
هر یک دوازده درم تخم کرفس نانخواه عاقرقرحا هر یک شش درم قند سفید پانزده درم کوفته بیخته بعسل بسرشند حب منتن اکبر نافع ست از برای وجع قولنج
و نقرس و درد پشت و زانو و پاک میسازد بدن را از اخلاط غلیظه اشق سکبینج جاوشیر مقل ازرق تخم حرمل شحم حنظل صبر سقوطری افتیمون هر یک ده درم
سقمونیای مشوی شش درم دارچینی سنبل الطیب زعفران جندبیدستر هر یک دو درم فرفیون یک درم صموغ را بآب حل کنند و باقی اجزا را کوفته بیخته بآن شهد
حب سازند شربتی دو درم حب مسهل سنای مکی مقل گل سرخ پوست هلیلهٔ زرد هر یک سه ماشه مویز منقی یک توله مغز خیارشنبر دو توله بروغن بادام چرب
کرده حب بتدند و بحسب مزاج دهند حب السلاطین اخلاط مختلفه می برآرد و بهترین نسخهٔ آنست و حرارت و حدت کمتر دارد و در رفع قولنج ثفلی و بلغمی

بغایت نافعست گل بنفشه گل سرخ تخم خرفه مقشر هر یک پنج درم مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز بهدانه گل نیلوفر نشاسته هر یک سه درم کشنیز خشک مصطگی طباشیر
کتیرا هر یک دو درم مغز جمال گوته مدبر ده درم کوفته بیخته بلعاب اسپغول صلایه کرده حب بقدر نخود سازند خوراک از یک ماشه تا دو ماشه حسب مزاج بشربت شکر و گلاب
نوع دیگر از بیاض استادی غفر الله حب النیل تربد سفید مجوف خراشیده ریوند خطائی هر یک یک توله بهدانه شش ماشه حب السلاطین مدبر بیست دانه ادویه را بلعاب
بهدانه کهرل کرده بقدر دانه باجره حب بندند خوراک نه حب **حب اسرائیل** که جهت قولنج نافع ست سقمونیا ثلث جزو انزروت شحم حنظل هر یک نیم جزو شبرم
سکبینج هر واحد یک جزو کوفته بعسل مصفی سرشته بقدر نخود حبها بندند شربت پنج حب **حب شحم حنظل** در اخراج مواد از عمق بدن بغایت قوی العمل ست
خصوص در حل قولنج و تسکین درد و آن نظیر ندارد قرنفل دانه الایچی سفید دارچینی زعفران مر سیاه صبر سقوطری پوست هلیله زرد زنجبیل شنگرف هر واحد
یک درم شحم حنظل تربد مصوف هر یک سه درم همه را یکجا سایند و بعرق بادیان یا گلاب حب سازند بقدر گاورس خوراک شصت حب تا هشتاد و علی قدر
قوت مزاج و شدت و ضعف مرض با آب یا بعرق مذکور فرو برند مسهل معده را قوت دهد اشتهای طعام آرد و قولنج بکشاید سپستان شیرین نیم من از پوست و دانه پاک
کنند و دو من سرکه خمر بجوشانند تا مهره شود و بعد از ان سایند و از غربال بیرون کنند و یک من عسل صاف آمیخته بجوشانند تا بقوام آید پس این ادویه کوفته
بیخته بسرشند زنجبیل دار فلفل دار چینی هر یک دو درم قاقله صغار و کبار زعفران هر یک سه درم تربد سفید سی درم مصطگی پنج درم سقمونیا ده درم شربتی از یک مثقال تا هفت
مثقال با آب گرم **شربت بسفایج** مسمی بشربت مبارک در اقسام قولنج و امراض بارده بغایت نافع و مجربست مقوی احشا بگیرند بسفایج سبز خراشیده
باریک کوفته پنجاه درم تربد مصوف کوفته ده درم عود زیاده کوفته دو درم ابریشم خام زرد و مقرض هفت درم همه را خوب بجوشانند و صاف کرده
گلاب عرق گاوزبان عرق بادرنجبویه هر یک یک سکرجه قند سفید سه صد درم اضافه کرده بقوام آرند و مشک خالص زعفران هر یک ربع درم
بیفزایند خوراک سی درم یا شصت درم با آب گرم **ضماد** نافع قولنج مغز خیارشنبر دو توله مصطگی یک توله شکر سرخ سه توله باهم سوده گرم کرده بر شکم ضماد
نمایند **معجون تربد** با شقشه مسهل قوی و قولنج صعب را در یک ساعت بکشاید و مجربست خیر الوافر فی ساذج هندی فلفل دار فلفل زنجبیل برنگ کابلی
قرنفل اسارون هر واحد یک مثقال تخم کرفس سنبل الطیب زعفران مصطگی هر یک نیم مثقال تربد سفید سقمونیا هر یک ده مثقال کوفته بیخته با سه چند آن عسل بسرشند شربتی
دو درم **معجون تمری** که قولنج بکشاید زنجبیل فلفل سفید هر یک بیست درم سقمونیا ده درم خرمای دانه بیرون کرده مغز بادام برگ سداب هر یک شصت درم
خرما را یک شبانه روز در سرکه تر کرده بسایند و ادویه را کوفته بیخته با نیم من عسل صاف معجون سازند شربتی سه درم تا چهار درم **معجون مسهل** تالیف حکیم مومن
قولنج را بغایت نافع ست و اخراج مواد سوداوی نماید بعد نضج و در حل امراض حاده ست رب السوس سقمونیای مشوی نشاسته بسفایج گل سرخ هر یک
پنج مثقال هلیله سیاه پوست هلیله کابلی بروغن بادام مغز تخم قرطم هر یک بیست مثقال سنای مکی گل بنفشه هر یک سی مثقال عسل دو چند عسل نخست آب بیک در ان
سنا و گل سرخ و بنفشه و هلیله سیاه هر یک ده مثقال هلیله کابلی بیست مثقال جوشانیده باشند بقوام آرند و ادویه کوفته بیخته در ان بسرشند شربتی پنج مثقال
معجون سنا تالیف حکیم علی اصفهانی برفق نماید و دفع مواد حمیات و امراض دماغی و معدی و مفاصل میکند و از هر قسم ماده که غالب باشد دفع مینماید
و بغایت نافعست سنای مکی یک و نیم رطل افتیمون یک رطل بسفایج فستقی تربد سفید خراشیده گل بنفشه هر یک نیم رطل زنجبیل هفت مثقال ادویه را سائیده
با پنج رطل خمیره بنفشه و یک رطل گلقند و نیم رطل عسل خمیر کنند شربتی از دو مثقال تا ده مثقال در آب حل کرده بر آتش ملائم گرم نمایند تا بجوش آمده بر آید
پس پارچه باریک صاف کرده بنوشند مجربست **معجون تربد** تالیف حکیم موصوف دفع مواد بلغمی کند بگیرند تربد سفید مجوف خراشیده یک رطل زنجبیل یک اوقیه
فلفل سه درم مصطگی رومی یک اوقیه تربد را بروغن بادام چرب کنند و با سائر ادویه کوفته بیخته با دو وزن عسل خام معجون سازند شربتی از دو درم تا پنج درم
با آب گرم حل کرده بنوشند **معجون بنفشه** مسهل اخلاط ثلثه و معمول ست زنجبیل مصطگی قرنفل گل سرخ قاقله هر یک سه درم بسفایج سنای مکی سقمونیا هر یک
پنج درم تربد سوده سی درم گل بنفشه هر یک ده درم شربت گاوزبان شربت نیلوفر هر یک بیست درم شیرخشت سی درم ترنجبین آلو بخارا تمر هندی هر یک پنجاه درم
شیرخشت و ترنجبین در گلاب حل کرده صاف نموده با شربتها آمیخته با سه چند قند بقوام آرند **معجون سنا** که قولنج بکشاید و معده و دل را قوت دهد

برگ سنا پنجاه درم ترنجبین نیم آثار مویز منقی یا کشمش نیم آثار شیرخشت سی درم گل سرخ پوست هلیلهٔ زرد هر یک ده درم کوفته بیخته شیرخشت و ترنجبین در آب حل کرده صاف نمایند پس کشمش کوفته بیامیزند و بقوام آرند و ادویه بدان بسرشند شربتی پنج مثقال تا هفت مثقال و در نسخهٔ سدیدی بنفشه نیلوفر بادرنجبویه روغن بادام هر یک ده درم عوض هلیله است و نوشته که اگر شکر سفید نیم رطل نیز در قوام داخل کنند بهتر باشد **معجون سکبینج** قولنج بگشاید سکبینج تخم کرفس جندبیدستر انیسون هر یک یک جزو سقمونیا نیم جزو سقمونیا را در روغن بادام بسایند و سکبینج را در عسل حل کرده بهم آمیزند و دارو های دیگر را کوفته بیخته بآن بسرشند شربتی سه مثقال **معجون** بنسخهٔ معمولی که نافع قولنج و مسهل بلغم است مغز بادام پوست هلیلهٔ کابلی سنای مکی هر واحد یکتوله غاریقون ترید موصوف هر یک دو مثقال بادیان گاوزبان رب السوس هر یک دو درم زنجبیل نیم درم شهد سه چند ادویه **معجون** که ملین طبع مسهل بلغم مقوی معده مفید قولنج است مویز منقی نیم رطل مصطکی شش درم ترید موصوف ده درم زنجبیل یک درم سکنجبین بقوام سرشند خوراک تا پنج درم و برای او امت سه درم **مسهل معمول** میر بادشاه و نیز نافع قولنج است سنای مکی یکنیم توله گل سرخ یکتوله تخم کاسنی بیخ کاسنی بادیان بیخ بادیان هر یک نه ماشه سداب قردمانا انیسون بیخ کرفس هر یک پنج ماشه در نیم آثار آب جوش دهند تا چهارم حصه بماند صاف کرده گلقند چهار توله داخل کرده بنوشند غذا نخوداب دیگر زیرهٔ سیاه انیسون هر یک [illegible] ماشه بیخ بادیان [illegible] شش ماشه بیخ کرفس چهار ماشه جوشانیده مغز خیارشنبر شش توله گلقند چهار توله روغن بادام شش ماشه داخل کرده بدهند و در صورت رنگینی قاروره گل بنفشه شش ماشه بادیان یکتوله عرق بادیان پاؤ آثار گلاب نیم پاؤ جوشانیده مغز فلوس چهار توله ترنجبین چهار توله حل کرده روغن بادام داخل کرده بدهند **ایضا** مسهل که برای قولنج [illegible] بیخ بادیان انیسون هر یک چهار ماشه نانخواه شش ماشه جوشانیده شیرهٔ تخم عصفر دو توله فلوس خیارشنبر شش توله فانیذ چهار توله روغن بادام چهار ماشه داخل کرده بنوشند **ایضا** مسهل که معمول است عنب الثعلب بنفشه گل سرخ مویز منقی پرسیاوشان بیخ کاسنی بادیان تخم بادیان سنای مکی در آب جوش داده مغز فلوس گلقند شکر سرخ روغن بید انجیر داخل کرده بنوشند و بجای آب عرق مکو غذا نخوداب و روز دیگر شیرهٔ بادیان شیرهٔ تخم کشوث هر یک پنج ماشه در عرق بادیان بر آورده گلقند شربت [illegible] داخل کرده بخورند و این نطول کنند گل بابونه پاؤ سیر تخم خربزه کوفته توله برگ شبت بادیان تخم شبت تخم قرطم [illegible] بست آثار جوشانیده نطول نمایند و حقنه نیز نمایند دیگر گل بنفشه گل سرخ هر یک شش ماشه انیسون چهار ماشه مویز منقی دو توله تخم خربزه نه ماشه در عرق مکو گرم کرده شب تر نمایند و صبح جوش داده صاف کرده گلقند مالیده باز صاف نموده روغن بید انجیر افزوده بدهند شیاف شکر سرخ [illegible] توله ترنجبین یکتوله قوام نموده مغز فلوس توله [illegible] در آب مالیده تربد سفید سنای مکی بوره ارمنی هر یک سه ماشه صبر [illegible] توله یکماشه شحم حنظل دو ماشه صابون توله روغن گل توله آمیخته بدستور فتیلها ساخته یکی بعد دیگری بر دارند دیگر که قولنج بلغمی دوری با ریح البواسیر باشد قرفیران چهار حبه مصطکی یک ماشه [illegible] گلقند یک توله [illegible] بالائی گلاب سه توله عرق بادیان پنج توله نیم گرم بنوشند بعد از آن شیرهٔ مغز بادام شیرین پانزده عدد شیرهٔ قرطم سه توله در گلاب پاؤ آثار بر آورده گلقند [illegible] توله مالیده نیم گرم بیاشامند و دیگر که غلبهٔ ریح بواسیری باشد مقل ازرق یکماشه در جوارش مصطکی یکتوله در ورق نقره پیچیده [illegible] شیرهٔ انیسون پنج ماشه شیرهٔ صعتر فارسی هفت ماشه بادیان نه ماشه مغز قرطم یکتوله مغز بادام هفت عدد در گلاب نه توله کیوره پنج توله عرق بادیان هفت توله بر آورده شربت بزوری حار چهار توله داخل کرده تودری دیا حرف نه ماشه و فرنجمشک یا بالنگو چهار ماشه بدهند و غذا دو پهر شوربای چوزهٔ مرغ [illegible] خمیری که در آن بادیان افتاده باشد بخورانند و بجای آب عرق بادیان و گلاب نوشانند و روز سوم باز قرفیران دو حبه مصطکی چهار حبه گلقند یکتوله شیرهٔ تخم قرطم سه توله شیرهٔ سنا یکتوله شیرهٔ مغز بادام پانزده عدد گلقند چهار توله دهند و وقت دو پهر شوربای گوشت بچهٔ مرغ نوشانند صبح تبرید دوم بدستور [illegible] سه روز متواتر دهند و تبرید بدستور بعمل آرند و بعده [illegible] دیگر روز متواتر وقت خواب این سفوف خورانند مقل ازرق سه توله در آب گندنا دوازده پاس حل کرده تربد سفید چهار توله صعتر فارسی دو توله زنجبیل [illegible] ریشه یکنیم توله شیطرج هندی دو نیم توله کیور کچری یکتوله و سه ماشه مصطکی یک توله نمک لاهوری توله [illegible] قند [illegible] شربتی نه ماشه با عرق بادیان از این تدبیر دورهٔ قولنج و ریح بواسیری باذن الله تعالی بالکلیه دفع خواهد شد دیگر تراکیب مسهله مثل حب اسراقیل و حب شحم حنظل مجرب حکیم علام امام و شربت مبارک مجرب شاه ارزانی و معجون تربد تالیف حکیم علی و معجون سکبینج درین باب نافع است ذکر ادویه مفرده

چرکئہ ہندیہ کہ سفید قولنج باشد و پوست برگ پیپل و نیم عدد سائیدہ با تمد سیاہ حب بستہ خورند دیگر مغز تخم بیدانجیر و ایلوہ بشیرۂ گاؤ سائیدہ گرم کردہ ضماد نمایند و یا
تخم بیٹ سن سودہ گرم نمودہ جای درد ضماد کنند و یا پوست بیخ آگ بآب سائیدہ ضماد و شکم طلا کنند دیگر مغز تخم مہوہ پنج شش عدد بآب صلایہ کردہ شیاف
ساختہ بردارند دست بفراغت آرد و قولنج بکشاید دیگر پشکل گوسفند با بول طفل جوش دادہ بسایند و بر پارچہ مالیدہ نیمگرم بر شکم بچسپانند و یا سیماب
بآب برگ ساکھو یا ساگون سحق کردہ گرد ناف بمالند دیگر روغن چنبیلی خوشبو گرم کنند و پنبہ بدان تر کردہ بر شکم نہند و یا صابون بآب گرم حل کردہ
بر شکم طلا کنند دیگر جمال گوٹہ مدبر یکدرم مغز تخم ارنڈی دہ درم پوست ہلیلۂ زرد دو درم سیماب سہاگہ بریان جواکھار زرد چوب فلفل سیاہ ہر واحد
یکدرم صلایہ کردہ بقدر فلفل حب سازند برای گرانی شکم یکحب بآب گرم و برای درد شکم دو حب بشیرۂ بادیان و برای دفع قبض پنج حب بآب سرد
و برای آوردن اسہال ہشت حب بآب گرم بدہند نافع آید و چون گرمی معلوم شود شربت نبات بگلاب آشامند دیگر سفوف کہ دست بفراغت آرد و ہاضم
طعام ست پوست ہلیلۂ زرد ہلیلہ سیاہ نمک لاہوری سنای مکی مساوی سائیدہ بقدر نہ ماشہ بآب گرم وقت خواب میخوردہ باشند دیگر قند سیاہ در ظرف مسی
نہادہ بر آتش بگذارند پس نمک سائیدہ دران آمیزند تا منعقد گردد سرد کردہ شیاف ساختہ یکی بردارند اجابت بفراغت آرد و حمول نمک فقط نیز اجابت بفراغت آرد و یا
موم دو درم نمک نیم درم باہم سرشتہ شیاف سازند بروغن چرب کردہ بردارند و یا پشاب موش نمک سانبھر شکر برابر بر آتش نرم معقود سازند مانند خستہ خرما فتیلہ کردہ
بروغن چرب ساختہ در مقعد نہند دیگر تخم شبت تخم حلبہ ہر یک دو تولہ یا کم و زیادہ بحسب مزاج گرفتہ جوش دادہ روغن گاؤ بقدر دو تولہ انداختہ بنوشند نافع قولنج بود دیگر
بیخ بیدانجیر دو دام اگر تر باشد چہار دام و نیم آثار آب بجوشانند تا چہار دام بماند صاف کردہ روغن بیدانجیر دو تولہ انگوزہ سہ ماشہ باہم آمیختہ نیمگرم بیاشامند برای درد قولنج
و دفع قبض اگر با سردی مزاج باشد نافع بود دیگر تخم ترا تیزک پنجدرم در آب بجوشانند و قوام [illegible] قدری روغن کنجد داخل کردہ بنوشند و نوشیدن روغن کنجد با شکر نیم دام نیز نافع
قولنج نوشتہ اند دیگر مغز ارنڈی ایلوہ مغز تخم مہوہ ہمہ را کوفتہ در سرکہ پختہ نیمگرم طلا کردن نافعست دیگر خوردن و ضماد کردن لہسن برای تسکین درد قولنج بارد عجیبست و زہرۂ گاؤ نیمگرم
کردہ زیر ناف بمالند شکم براند خاصتہ کودک را برای دفع قبض بسیار مفید است دیگر سہاگہ تیلیہ ہلیلہ تخم تخمہ مغز جمال گوٹہ ہر یک درم ہمہ را در شیر تھوہر سائیدہ گرد ناف ضماد سازند
اسہال بلا اہمال کند و اگر ازین دوا برابر عدس بطفل شیرخوارہ دہند دیگر اطفال را النفع تمام کند دیگر اجوائن زیرہ سیاہ انیسون بادیان ہر واحد یکمثقال کوفتہ بیختہ ناشتا بخورند و
بالائیش نیم سیر شیر [illegible] کہ ہمان لحظہ دوشیدہ باشند گرم کردہ بیاشامند چند روز مداومت نمایند شیر چارپایہ تمام و تقدم تنقیہ بدن از خلط خام در دفع قولنج کہنہ اثر تمام دارد و
مجرب نوشتہ دیگر پوست بیخ آگ با بول [illegible] پشک موش سائیدہ نیمگرم بر شکم ضماد کنند قولنج بلغمی را مفید بود دیگر پوست بیخ ارنڈ تر دو دام پوست ہلیلۂ کابلی
زنجبیل و چ [illegible] صبر زرد ہر واحد یکدام سائیدہ نیمگرم ضماد نمایند اسہال آرد دیگر پوست ہلیلۂ زرد ایلوۂ زرد مغز تخم مہوہ بآب پختہ طلا نمایند برای قولنج
اطفال مفید بود و بعضی بروغن بیدانجیر عوض تخم مہوہ می آمیزند و برای دفع قبض شدید بر ناف و عانہ طلا میکنند و ضماد بادیان پشک موش ایلوہ بآب پختہ
بر حوالی ناف نیز محلل قولنج اطفال ست اقوال مہرہ ابوسہل گوید کہ اگر علت از اخلاط غلیظ لزجہ باشد اولا اشیای مقطعہ ملطفہ و روغن بیدانجیر
بماء الاصول بلطف [illegible] مع ایارج بنوشانند پس تنقیہ بحقنہ حادہ مثل آنکہ از قنطوریون و حنظل و بابونہ و اکلیل الملک و حسک و شبت و حلبہ و بزرکتان و انجیر
و سبوس گندم و [illegible] شیر و سکبینج و روغن بیدانجیر و روغن سنبل و زہرۂ گاو و عسل و مری ساختہ باشند باید کرد و یا بمطبوخ قنطار السحارہ مخلوط بمری و عسل
حقنہ کنند و اگر درد ساکن نشود در آبیکہ بابونہ و اکلیل الملک و مرزنجوش و شبت و برگ غار و کرنب دران پختہ باشند بنشانند و موضع الم را بروغن سنبل
و بابونہ و بروغن سداب و بروغن سوسن بمالند و ہرگاہ در قولنج غشیان باشد و تپ و حرارت نبود این جوارش [illegible] سنگ و ہند مصطگی قرنفل
زنجبیل دار فلفل قرفہ جوز بوا اسک ہر واحد دہ درم سقمونیا ہشت درم کوفتہ بیختہ آب بہ ترش [illegible] فشردہ یا مثل او عسل بپزند تا غلیظ شود و ادویہ
بدان بسرشند از یک درم تا دو درم و نیم بدہند پس اگر غشیان ساکن نشود این حب بدہند شحم حنظل دہ درم سقمونیا سہ درم سکبینج
دہ درم حب بستہ یک مثقال بخورانند و اگر قولنج عسر الانحلال باشد و ادویہ مشروبہ دران فائدہ نکنند این شیاف بردارند نمک [illegible]
دہ درم شحم حنظل پنج درم سقمونیا یکنیم درم شیاف طویل مقدار چہار انگشت مضموم بسازند و اگر مفید نشود این حقنہ کنند انجیر پنج عدد

داخل کرده حقنه کنند و این حقنه قوی ست چون ثفل عاصی بالبلغم شدید اللزوجه متناهی در قوت و عصیان باشد باید که آب اشنان رطب نیم رطل بروغن کنجد
اوقیه و بورق پنج درم گرفته حقنه کنند و اقوی ازان این ست که بگیرند حب شبرم و برگ بادیان و کرویا مقشر و بخور مریم و [illegible] و پوست [illegible] و شحم [illegible] قثاء الحمار
و تربد و بسفایج و هلیله از هر یک در آب بجوشانند بعده در طبیخ او روغن بید انجیر و عسل و زهره گاو انداخته حقنه کنند یا این ادویه در روغن گرم آمیخته بدان حقنه کنند
و چون بروغن قثاء الحمار حقنه کنند گاهی بلغم لزج برآرد اگر بر حقنه چند ساعت صبر کنند و همچنین روغن ترب و روغن کلکلانج ست و گاهی بهنگام شدت
بداخل کردن حلتیت و اشق و سرگین کبوتر خاصه بجهتی که تسخین عضو کند و فرفیون در بعض اوقات درین حقنها احتیاج افتد و گاهی بقطران مضروب با
ماء العسل کثیر الافاده حقنه میکنند و سکنجبین جمع می نماید و عصاره بخور مریم بسیار عجیب ست و گاهی احتیاج بسقمونیا یا فرفیون و غیره افتد و اطبا دوائی را که
ذنب الفار نامند ستوده اند چون حقنه داخل کنند بدان انتفاع یابند و گاهی او وزن دو درم جند بیدستر در زیت آمیخته حقنه میکنند و ایضا بگیرند زفت یک درم و بر آن
طلا او روغن سداب و روغن [illegible] ده مهره و احد سکرجه بد انداخته استعمال کنند و گاهی در حقنهای قویه برگ انجیر و پوست و [illegible] آن داخل میکنند صفت ادویه مسهله
قولنج بلغمی از حبوب قوی النفع درین حب شبرم و سکبینج و ایضا حب سکبینج و شقاقل و حب منتن و حب محلل ست و ایضا تربد و سقمونیا و شحم حنظل مساوی سقمونیا ثلثه جزو
در عسل کف گرفته آمیخته حب سازند و این حب برای بلغمی جید ست بگیرند شحم حنظل یک دانگ و تربد یک درم و عصاره قثاء الحمار نیم دانگ و جند بیدستر یک دانگ
و زنجبیل یک دانگ و ایارج فیقرا دو ثلث درم و اگر سقمونیا و هند جائز ست اما مسهلات دیگر مثل سقمونیا و تمری و شهریاران و ایارج قوی و شحم حنظل مع روغن
بید انجیر و مثل سفرجلی ست و چون ثفل و بلغم مخلوط شود و ثفل بسیار رسنده [illegible] ضرورت باستعمال مسهلات قویه داعی گردد ازان جمله این حب ست بگیرند فرفیون
تخم باذروج [illegible] سقمونیا مساوی شربت ازان درم و این مسهل بسیار قوی ست قفید از سرگین کبوتر و خرمه شبت و [illegible] آب بپزند تا نصف بماند صاف نموده
ازان بنوشند و این شدید القوه و الخطر ست و شیر جمیع یتوعات حل قولنج کند مثل لاغیه و شبرم و مانند آن حب و معروف بحب خراط ست و مثل نوعی از
یتوعات مانند اذان الفار که مشابه مرزنجوش کبیر الورق ست [illegible] ازان شیر بسیار بود و آنرا در ادویه مفرده ذکر کردیم
صفت حمولات قویه که ثفل بسیار و بلغم لزج خارج کند [illegible] سنگ ست [illegible] ازان ساخته بردارند باید که طول آن شش انگشت باشد
ازان بلوط [illegible] که از [illegible] سازند یا فتیله از ترب سازند و بعسل آلوده بردارند یا بلوط از عسل مخلوط شحم حنظل یا بلوط از قثاء الحمار و شحم حنظل
و زهره گاو و نطرون و عسل [illegible] تنها و ایضا شحم حنظل [illegible] و ایضا عسل و ترنجبین و شحم حنظل [illegible] نطرون مساوی
و ایضا این بیشتر [illegible] ثفل و ریح ست بگیرند شحم حنظل و جند بیدستر [illegible] و قطران [illegible] بقدر [illegible] عسل استعمال کنند و عصاره بخور مریم بسیار
قوی ست احتیاج بسوی آن افتد اگر [illegible] صحت [illegible] استعمال [illegible] و تخم انجره [illegible] بعد نوشیدن روغن بید انجیر
در علاج قولنج بارد و کسی را که معتاد قولنج باشد باید آنکه نوشیدن روغن بید انجیر از انفع ترین اشیاست برای صاحبان قولنج بارد و [illegible] واجب مقدار او
و در وقت او و در ماء الشعیر [illegible] استعمال کنند و بعد تنقیه بدن بمثل حب سکبینج یا غیر آن بنوشند و در روز اول دو مثقال باشامند و روز دوم نیم [illegible] افزایند
و همچنین هر روز نیم مثقال تا یک مثقال تا روز هفتم زیاده کنند بعد ازان اندک اندک کم کنند تا دو مثقال بماند و اگر خواهند روز هفتم توقف کنند و هرگاه
بر ماء الاصول آنرا بریزند خوب بیامیزند و باید که غذا در هر روز که آنرا بنوشند بعد شش ساعت تا قریب [illegible] ساعت حتی که در آروغ بوی آن نیاید [illegible]
سازند و اگر خواهش ترشی باشد زیرباجات دهند و بجای آب ماء العسل بنوشانند و باید که [illegible] دندان [illegible] نوشیدن [illegible] روغن [illegible]
بر دندان بمالند و از پس آن روغن گل خالص بمالند و چون از نوشیدن او فارغ شوند ایارج فیقرا [illegible] شحم حنظل [illegible] آن یا غیر [illegible] اگر احتیاج
تقویت او نباشد بخورند بهر آنکه ایارج فیقرا دفع مضرت او از سر و چشم میکند و از مشروبات مسکنه اوجاع آنها این ست که افسنتین و زوفا
مساوی بنوشند یا حشیشه جاوشیر تنها و با زیره بنوشند یا بگیرند انیسون و فلفل و جند بیدستر مساوی و ازان یک نیم درم بخورند و سفرجلیا و کمونی
و تریاق خورند اگر ازان مانع حاضر نباشد و جند بیدستر با پودینه عجیب ست و ازانچه تجربه شده این ست که بیخ سوسن چهار درم با سکنجبین فراسیون

جوشانیده باشند و یا در ماء الجبن بخورند و سوس بنفشه ما همین قدر بدهند و ایضاً حب صبر پنج درم در آب خیسانیده سنجری ۲ اوقیه روغن کنجد بخورند و ایضاً پوست بیخ غرب چهار درم زنجبیل سه درم جوز و خرما هر واحد شش درم آب شیرین قسط ادویه را کوفته در آب بپزند تا ثلث فقط بماند و تحریکیا و لبلاب شاخهای سداب اکنند و هر روز دو اوقیه بنوشند و ایضاً بگیرند پوست غرب و شاخهای سداب و زنجبیل مساوی و در آب چهار چند ادویه بجوشانند تا ثلث بماند و هر روز دو اوقیه بنوشند تا سه روز و سه روز راحت دهند و واجب است که چون ماء العسل بنوشند آنرا طبخ شدید دهند بهر آنکه ماء العسل ضعیف الطبخ مورث نفخ میگردد و اضمده قولنج بارد و بعضی از آن ضمادات آنست که در آن چیزی اسهال باشد مثل ضماده که از شحم حنظل بمغز قرطم سازند و الملینه که از زهره گاو و شحم حنظل و مانند آن بگیرند و بعضی از آن ضمادات آنست که بدان قصد اسهال نبود و مثل تضمید بتخم انجره مع مغز تخم قرطم و تضمید ببزور و حشائش مذکوره که در حقنها افتند و بحب الغار تنها ضماد میکنند و سوم هشتاد و کرنبات علک البطم شش کربات تربد سه کربات سورنجان یک نیم کربه عاقرقرحا مرزنجوش حب الغار تخم انجره ترمس خشک شحم حنظل هر واحد یک نیم درم سقمونیا اوقیه سه کربات زهره گاو ابقدر کفایت روغن غار بمقدار کفایت ازان طلای ضخین بسازند و ایضاً خربق تخم انجره فستین هر واحد جزو می از زهره گاو و سوم هر واحد نیم جزو شحم مرغابی سه جزو از ناف تا بیخ قضیب طلوخ کنند و اگر درین ماهو دانه داخل کنند بهتر بود و گاهی در آن قشور نحاس داخل میکنند **ضمادات قولنج بارد** مثل ضماد و دهن مربان و کماد معمول از بزور و حشائش که در حقنها مذکور شد ند سائیده گرم کرده یا در زیت گرم آمیخته استعمال نمایند و **مروخات** روغن قثاء الحمار و روغن خردل است و هر روغنی از روغنهای حاره که خواهند بعد از آنکه در آن جندبیدستر و فرفیون بحسب حاجت داخل کرده باشند **تدبیر مخدرات** در علاج کلی کیفیت وجوب اجتناب از مخدرات ذکر کردیم پس اگر شدت ضرورت باشد و از آن چاره نباشد فلونیا و معاجین که در قرابادین بیان نموده ایم با یذا دو بهترین چیز در آن مخدرا جندبیدستر است و از آنجمله این اقراص شلیثا مخدر است زعفران میعه سائله زنجبیل دار فلفل بزر البنج هر واحد درم افیون جندبیدستر هر واحد ربع درم ازین حب حبها بسازند شربتی از دو ثلث درم تا یک درم و این دوا نیکوست بگیرند بیخ فادانیا و زعفران و قردمانا و سعد هر واحد دو اوقیه برگ بودنیه خشک قسط مر و دار فلفل حماما سنبل هندی هر واحد سه اوقیه تخم کرفس انجدان زنجبیل سلیخه حب بلسان هر واحد چهار اوقیه افیون تخم شوکران پوست بیروج هر واحد یک اوقیه عسل مقدار کفایت بعد شش ماه استعمال کنند و ایضاً بعض حقنهای معروفه معتدله استعمال کنند و در آن جندبیدستر نیم درم افیون بقدر باقلا یا کمتر داخل نمایند و گاهی افیون و مانند آن در روغنهای حقنه قولنج داخل میکنند و گاهی مع ذلک سکبینج و حلتیت و روغن بلسان و اندکی مشک داخل کرده میشود و گاهی فتیله از افیون و جندبیدستر سائیده در زیت البزر و سیسازند و در آن فتیله آلوده در مقعد نهند و در آن رشته نهند تا بیرون بماند و هر ساعت آنرا کشند و تجدید دوا کنند و **غذا** که مخصوص قولنج بارد است خوردن ثوم و مری و طعام ست و تبزیر طعام ایشان بکنند تا تلطیف آن و تقویت آن بدار صینی و زنجبیل و صعتر و زیره و انجره و قرطم کنند و باید که اسفیدباجات بکنند و خردل تناول نمایند و نمکهای ایشان اندرانی ببزر و مخلوط القرطم و شونیز و زیره و انیسون باشد و از جمیع بقول اجتناب کنند مگر سداب و چقندر و در نعناع نیز نفع است و از اشربه ایشان شراب ریحانی صرف و شراب عسل با فانیذ است صاحب کامل نوشته که هرگاه حدوث قولنج از خلط بلغمی باشد جوارش شهریاران یا جوارش تمر یا جوارش سفرجلی مسهل با آب گرم بدهند و جای درد را اسفنج گرم کرده تکمید کنند و صاحب را در آبزن آب گرم که در آن بابونه و اکلیل الملک و برنجاسف و کرنب و خطمی خشک و مانند آن جوشانیده باشند بنشانند و موضع را بروغن خسک بمالند پس اگر انحلال طبیعت و تسکین وجع شود بهتر و الا حب سکبینج از دو درم و نیم تا سه درم یا حب منتن مثل آن با آب گرم بدهند و اگر بسبب حرارت مزاج و سن و وقت متحمل این حب نباشد فلوس خیار شنبر بیست درم یا پانزده درم گلقند در آبی که بادیان در آن جوشانیده باشند بمالیده و لبوب مثقال تربد و یک درم ایارج فیقرا بر آن انداخته نیمگرم بنوشانند و این حب بدهند ایارج فیقرا تربد هر واحد درم شحم حنظل ربع درم نمک نفطی دو دانگ سقمونیا یک دانگ مقل ازرق نیم درم باریک بسائیده و مقل را در آب گرم حل کرده ادویه بدان بسرشند و حب بسته در سایه خشک کنند و آب یک شربت تمام است قولنج بلغمی را انافع بود و این حب برای قولنج بلغمی کثیر المنفعت است و چنین حب لولوا نامیده و آنرا اشیرغی گویند بگیرند شبرم سکبینج هر واحد یک جزو سکبینج را در آب گرم حل کرده شبرم بدان بسرشند و اندکی زعفران آمیزند شربت نیم مثقال تا مثقال و صبیان را دو دانگ تا نیم درم و این حب نیز قولنج بلغمی را مفید است تربد سفید خراشیده ایارج فیقرا هر واحد سه درم غاریقون دو درم سکبینج و جاوشیر و مقل و جندبیدستر هر واحد درم کوفته را باریک کوفته و صمغ

در آب سداب تر کرده ادویه بدان بسرشند و مثل فلفل حبها ساخته دو درم تا سه درم با آبیکه در آن تخم کرفس و انیسون و بادیان جوشانیده باشند بخورند و آنچه نافع تر بود درم صبر دو درم

صفت حب

سقمونیا و انیسون هر واحد دو دانگ باریک سائیده بعسل بسرشند و این و شربت ست نصف از ان با آب گرم بخورند و این حب نافع قولنج بلغمی و ریاحی ست غاریقون
و سکبینج و مقل و جند بیدستر و جاوشیر هر واحد دو درم صبر چهار درم ادویه خشک را باریک سائیده و صمغها را با آب ممروحل کرده ادویه بدان بسرشند و حب ساخته از
یک درم تا مثقال با آب گرم بخورند و اگر صاحب این علت ایارج فیقرا بعسل خمیر کرده سه درم بدهند و بالای آن این ماء الاصول بروغن بیدانجیر دهند از ان انتفاع

صفت ماء الاصول

یابد بگیرند پوست بیخ کرفس و بیخ بادیان و حلبه و شبت و خار خسک هر واحد ده درم تخم کرفس و انیسون و بادیان و پرسیاوشان و تخم خطمی هر واحد چهار درم سعد کوفی
و سنبل الطیب هر واحد دو درم قنطوریون دقیق پنج درم انجیر سفید ده عدد مویز منقی بیست درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند و هر روز از ان

صفت روغن بیدانجیر

چهار اوقیه با دو مثقال ایارج فیقرا بعسل و یک مثقال روغن بیدانجیر بنوشند و اگر عوض روغن بیدانجیر این روغن استعمال کنند نافع تر باشد بگیرند سی درم مازریون
ده درم حب النیل بیست درم تربد ده درم مغز تخم بیدانجیر هر واحد چهل درم همه را کوفته در دیگ سنگین کرده بران شش رطل آب بیاندازند و بآتش معتدل بجوشانند تا نصف بماند
بران روغن کنجد یک رطل انداخته باز بآتش معتدل بجوشانند تا آب فانی گردد و روغن بماند صاف کرده در ظرفی بدارند و استعمال کنند شربتی از یک مثقال تا دو مثقال
بماء الاصول و اگر خواهند با آبیکه در آن حلبه و بادیان و تخم کتان و مویز منقی و انجیر سفید و پرسیاوشان جوشانیده باشند استعمال کنند که این درین باب نافع ست اگر
در حقنه بقدر حاجت استعمال نمایند باذن الله تعالی نافع بود و اگر این ادویه استعمال کردند و اسهال طبیعت و تسکین درد نگردید حقنه استعمال باید کرد لاسیما اگر

صفت حقنه لینه

درد در امعای سفلی باشد و اگر بمریض سه روز گذشته باشد استعمال حقنه درین هنگام از افضل اشیاست و باید که در ابتدا حقنهای لینه استعمال کنند
اگر فائده نشود و فضول الاخیاء از ان قوی باشند بعمل آرند و این حقنه لینه قولنج را که قوی نبود نافع ست انجیر ده عدد و سپستان سی عدد عناب بیست دانه مویز منقی بیست درم
خار خسک بابونه اکلیل الملک کرنب شبت چغندر هر واحد پنج اوقیه بنفشه سبوس خطمی هر دو در صره بسته هر واحد سه درم همه را در سه رطل آب بپزند تا یک رطل
بماند نیم رطل از ان صاف کرده بران پیه بط گداخته و مری هر واحد دو اوقیه شکر سرخ ده درم بورق ارمنی روغن بنفشه یا روغن کنجد ده درم انداخته نیم گرم حقنه کنند
و این حقنه بقولنج حادث از بلغم نیز نافع ست بگیرند انجیر پانزده عدد عناب بیست عدد سپستان سی عدد خار خسک و شبت هر واحد ده درم قرطم کوفته و
مغز تخم بیدانجیر کوفته و بابونه و اکلیل الملک هر واحد هفت درم قنطوریون دقیق و غاریقون و حلبه و تخم کتان هر واحد پنج درم سداب تر کف کرنب و چغندر هر واحد
ده اوقیه پرسیاوشان و شحم حنظل و تخم کرفس و بادیان و انیسون و کمون و سبوس و خطمی سفید هر دو در صره بسته هر واحد سه درم تخم حلبه چهار درم
همه را در شش رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید نیم رطل از ان صاف کنند و بران اوقیه روغن کنجد و اوقیه پیه بط گداخته و یک نیم اوقیه مری و اوقیه
شکر سرخ و بورق ارمنی مثقال اندازند پس اگر مرض قوی و بلغم بسیار غلیظ باشد عوض روغن کنجد روغن زنبق یا روغن خسک یا روغن شبت و عوض شکر
عسل کنند و درین ادویه سکبینج و اشق و جاوشیر هر واحد نیم درم زیاده کنند و این صموغ را با آب گرم گداخته در آن اندازند پس ایشان را در حقنه داخل کنند و اگر
در حقنه دو دانگ زهره گاو اندازند منفعت بین کند و باید که درین اشیا زیاده و کم نمایند بحسب مشاهده قوت مرض و منفعت آن و کثرت بلغم و قلت آن و گاهی
از حقنه باستعمال شیافه استعانت کنند چون مرض و درد در نواحی عانه و قریب از امعای مستقیم باشد و این شیافه مجرب ست خطمی بورق هر واحد جزوی سقمونیا
ربع جزو شحم حنظل نیم جزو باریک سائیده و شکر سرخ گداخته معقود کنند و ادویه بران انداخته بقدر انگشت مستدل الشکل شیافه ساخته استعمال کنند و ایضا
شحم حنظل و زهره گاو و بورق و خطمی هر واحد جزوی باریک سائیده با شکر سرخ یا عسل معقود بسرشند و این شیافه قوی است زهره گاو و سکبینج و مقل و بورق و شحم حنظل
و خطمی مساوی ادویه باریک سائیده و صمغها با آب گرم حل کرده ادویه بدان بسرشته شیاف سازند و چون این همه تدابیر اسهال آورد و تسکین وجع و حل طبیعت نکشید
پس دوائیکه در ان سرگین گرگ می افتد استعمال نمایند بهر آنکه سرگین گرگ که بخار افتد دوائی ست که در ان خاصیت عجیب باشد در نفع قولنج ست بالمشاهده
در کتاب ادویه مرکبه ذکر کرده که هر کسی که قطعه سرگین گرگ بگیرد و بر ران صاحب قولنج به بندد یا بر ناف او طلا کند اسهال کند و او این را بسیار
کثیر تجربه کرده و این صفت دوائی خرء الذئب ست بگیرند سرگین گرگ که بخار یافته شود چهار درم انیسون و زیره و بادیان و زنجبیل و دار فلفل

ونمک نفطی هر واحد درمی صبر سقوطری دو درم ادویه را باریک سائیده و بعسل کف گرفته بسرشند شربت از دو درم تا سه درم با آب شبت وزیره وآب دوای
دیگر خرء الذئب است تربد سفید خراشیده پنج درم سرگین گرگ چهار درم تخم کرفس وانیسون هر واحد سه درم همه را باریک سائیده شربت سه درم با آب گرم
استعمال حقنه وشیافات وغیر آن کردند واسهال طبیعت نمودند وبقیه درد باقی ماند این مطبوخ استعمال کنند که این تنقیه امعا از بقایا تمام کند بگیرند پوست بیخ کرفس
وپوست بیخ بادیان وبابونه واقحوان وپرسیاوشان وبنفشه خشک واصل السوس مقشر کوفته هر واحد ده درم حلبه وبزر کتان وتخم خطمی وخبازی وبادیان هر واحد پنج درم
انجیر سفید ده عدد مویز منقی بیست درم همه را در پنج رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید واز آن نیم رطل تا دو ثلث رطل گرفته بوزن پنج درم فلوس خیار شنبر مالیده وفانید
شکری ده درم روغن بید انجیر مثقال تربد درم داخل کنند واین را یک وزن استعمال کنند ویک روز تا سه روز پس این تنقیه امعا نیکو کند ونافع شود ان شاء الله تعالی
سید اسمعیل گوید اول تدبیر شیاف وحقنه باید کرد وغذا منع کنند وبهر حفظ قوت شوربای خروس اندک اندک نوشانند وچون حقنه رطوبت لزج وبادی دفع نماید پنج
با اعاده حقنه کنند تا روده از ماده قولنج پاک گردد وآنرا که قولنج قوی نباشد تا اعراض پدید نیاید امر لین باید کرد وهر آنکه ماده قولنج را قلع کند واگر قی باشد او شود
بشربت پودینه که در آن انار دانه وسماق وزیره پخته باشند باز باید داشت وبورق ونمک را بسایند وفانیذ را در کفچه آهنی بر آتش بگدازند پس بوره ونمک آمیخته
شیاف سازند وطول شیاف چهار انگشت مضموم وبقول بعضی شش انگشت باید ویا از بوره ده درم وتخم حنظل پنج درم سقمونیا دو درم ونیم شکر سرخ یا فانیذ پانزده درم
بدستور شیاف سازند واین شیاف در پشت وقولنج بلغمی وسوداوی وبگیرند سکبینج ومقل وجاوشیر واشق وصابون وبوره وشحم حنظل وقنه وسقمونیا وزنجبیل وشقاقل
ونمک هندی وبرگ سداب وتخم آن وحرمل مساوی وحسب دستور شیاف سازند واگر صابون بغدادی را بسان شیاف تراشیده بنهند سود دارد وچون عرطنیثا را
مثل شیاف تراشند وبنهند جائز است ویا از شحم حنظل یک جزو بادام دو جزو ویا از شحم حنظل ومقل مساوی شیاف کنند واین حقنه بکار برند زیره حلبه تخم کتان
تخم قرطم هر یک اوقیه انجیر بیستی ده عدد سداب وشبت وبرگ چقندر وبرگ کرنب هر یک دسته سبوس گندم دو اوقیه بادام تلخ نیم اوقیه برگ خطمی حصر پسته ده درم عناب سپستان
هر یک بیست عدد اصل السوس یک اوقیه برگ غار اوقیه همه را در شش آثار آب بپزند تا دو آثار بماند صاف نموده بقدر هفتاد درم بگیرند ودر آن سکبینج ومقل هر یک مثقال
اشق جاوشیر هر یک درم جند بیدستر نیم درم نمک هندی دو دانگ فانیذ دوازده درم بگدازند وهفت درم روغن کلکلانج هفت درم آب کاسنی هفت درم عسل
دوازده درم بیاض بیضه مرغ اوقیه باوی بیامیزند ونیم گرم حقنه کنند وگاهی درین تخم بید انجیر کوفته داخل سازند وادخال شحم حنظل در حقنه خطر دارد مگر آنکه با سر عشال شود
وپاک گردد ویا درم پیدا کند پس تا ضرورت نباشد آنرا بکار نبرند واین حقنه معتدل است بگیرند برگ چقندر یک دسته خطمی سفید یک اوقیه سبوس اوقیه انجیر بیستی
ده عدد همه را در دو آثار آب بپزند تا بقدر نیم آثار بماند چهل درم ازین مطبوخ گرفته ده درم روغن کنجد بیامیزند ودو مثقال بورق در آن حل کنند وبکار برند واین حقنه
قوی تر است انجیر سی عدد سپستان پنجاه عدد بیخ چقندر وبرگ کرنب هر یک پنجاه درم ومقل دو درم سکبینج چهار درم وپیه کبوتر بچه فربه اوقیه وباقی اجزا آنچه در
شد ابنج واشق وجاوشیر وپیه ماکیان سه وزن جان است که در قول ابوسهل حقنه جامع اکثر اصناف قولنج مسطور شد واین حقنه درد بنشاند وباد وبلغمی و
صفراوی را جذب نماید بگیرند حلبه واکلیل الملک وشبت وخطمی وبابونه هر یک ده درم وهمه را در یک نیم آثار آب بپزند تا به نیم آثار آید وصاف نموده ده درم پیه بط وده درم پیه گوزن
وده درم عصاره بیخ افاح وپنج درم روغن شبت باوی آمیزند ووقت ضرورت بکار برند خواب آورد ودرد بنشاند واین حقنه قولنج بلغمی وریحی وثفلی را بگشاید بگیرند
بادیان وکرفس وتخم شبت وانیسون هر یک چهار درم همه را بجوشانیده صاف نموده هفت درم بورق وده درم فانیذ یا شکر سرخ در آن گداخته ده درم
روغن کنجد یا روغن گاو در آن اندازند واگر ده درم صمغ سائیده بیست درم روغن کنجد بگدازند وبدان حقنه کنند سود دارد واگر بورق مقدار هفت درم تا ده درم
وده عصاره سداب ده درم روغن زیت آمیزند قولنج بلغمی وریحی را در حال بگشاید وجمله هشتاد درم باید واگر عوض بوره نمک باشد روا بود لیکن نمک پانزده درم
گیرند واگر دو اوقیه آب کاسنی اندازند رطوبت لزج قلع کند واگر ده درم بورق در آب گرم حل کرده حقنه کنند زود بگشاید مقدار سی درم باید وچهار اوقیه آب برگ چقندر
با ده درم بوره ونیم اوقیه روغن کنجد حقنه مفتح ومعتدل است واین حقنه تیز وگرم جز بوقت ضرورت بکار نبرند بگیرند عرطنیثا اوقیه بخور مریم نیم اوقیه شحم حنظل دو درم
ودر دو آثار آب بپزند تا به نیم آثار باز آید صاف کرده سه اوقیه ازین مطبوخ بگیرند ودو درم نوشادر در آن حل کنند ودو درم روغن بجگانند حقنه کنند وهرگاه حقنه نیکو کنند

حقنه مطبوخ مسهل

ادخال شحم حنظل در حقنه

مراعات دماغ نمایند و از بالا نیز مسهل خفیف دهند تا حقنه را یاری دهد و بعد از آنکه حقنه کرده باشند و راه ثقل جنادق گشاده گردد دو درم ایارج فیقرا با شش درم عسل شهد باید داد و پس از آن بارد الاصول با روغن بید انجیر بدهند و اگر شیره تخم معصفر با بارد الاصول هر یک سه درم و قیه بیامیزند و سه درم روغن بید انجیر و دو درم فانیذ داخل کنند صواب باشد و آن چیزیست که زود اسهال آرد و قولنج ثقلی بلغمی و ریحی را بگشاید این ست بگیرند سقمونیا نیم جزو شحم حنظل دو جزو مصطکی نیم جزو حب سازند شربتی از نیم درم تا یک درم و حبی که آنرا حب قولنج گویند و در آن شحم حنظل ده درم ست و نسخه آن در قول الاصل گذشت باب سداب حب ساخته بدهند و یا سقمونیا یک جزو شحم حنظل دو جزو حب ساخته از درم تا مثقال بخورند و باید دانست آنجا که حاجت سرعت اسهال باشد صبر استعمال نکنند بهر آنکه بطی الاسهال ست لیکن او را منع قولنج منفعت عظیم ست و همچنین ایارج فیقرا منع قولنج و تسکین درد کند لیکن چون بغثیان مستادی باشد زعفران از آن دور باید کرد و عوض آن گل سرخ در ایارج داخل کنند و این و التسکین درد کند و اسعار اسر نماید و قبض شکم نسازد بیخ لفاح دانگی بزر البنج دو دانگ زنجبیل خولنجان هر یک یک نیم دانگ سقمونیا نیم دانگ این همه یک شربت بود و این حب قوی ست و زود اسهال آورد شیر شبرم یک نیم دانگ سقمونیا مثل او شحم حنظل نیم درم کتیرا دانگی همه یک شربت ست اگر خواهند که بسرعت اطلاق کند و بدمزه نباشد شکر نیم درم عوض شحم حنظل داخل کنند و اگر از صبر یک مثقال سکبینج نیم مثقال حب کنند در حال درد بنشاند و بعد چند ساعت اسهال آرد و ریاح بشکند و هرگاه صاحب قولنج را درد و از تهیگاه ظاهر شود از این حب نفع تمام یابد و در حال درد ساکن شود و این حب و اگر اهمیت ندارد پوست شبرم سائیده در خرما بسرشند و بدهند و شیر شبرم با سقمونیا که در جلاب یا در نخود آب یا در شراب حل کنند طعم ناخوش ندارد و زود اسهال کند و حبی که چنین آنرا حب اللولو نامیده و ثابت میگوید که بهترین حبها درین علت ست نسخه آن در قول صاحب کامل گذشت و این حب سکبینج در درد قولنج و نقرس و درد معده را سود دارد بگیرند صبر و اهلیله زرد و سکبینج هر یک سی درم شحم حنظل و انزروت هر یک پانزده درم تربد صد درم و در بعضی نسخها تخم کرفس پنج درم نیز داخل ست شربتی دو درم و نیم و هرگاه باد در قولنج و نفخ و غثیان باشد حب افادیه که در باب مغص گذشت نافع بود و دوای دیگر که الذئب که نسخه آن در قول صاحب کامل مذکور شد تا شیاف پانزده درم داخل کرده هفت درم بدهند قولنج صعب را بگشاید و سرگین گرگ که در ادویه بکار آید سپید و خشک باید خاصه آنکه بر سر خاری یا بر سنگی افگنده باشد و در آن ریزه استخوان بسیار بود و موی باشد و جالینوس گوید که صاحب قولنج سرگین گرگ بر تهیگاه بسته بود و بسیاران شیخ شفا یافت و بسیار آزموده ام که آنرا به قدر باقلا در تعویذ نقره کرده بر تهیگاه صاحب این علت بستم و منفعتی عجیب دیدم و این معجون همه انواع قولنج صعب را بگشاید بگیرند سکبینج و جندبیدستر و تخم کرفس هر یک یک جزو سقمونیا نیم جزو سقمونیا را به روغن بادام حل کنند و سکبینج در عسل حل کنند پس سقمونیا و باقی ادویه بسرشند شربتی مثقال تا سه درم و این معجون خیارشنبر نافع ست تربد چهل درم بنفشه بیست درم سقمونیا دوازده درم نمک هندی و رب السوس هر یک هفت درم بادیان انیسون مصطکی هر یک پنج درم فلوس خیارشنبر و فانیذ و عسل هر یک صد درم این همه را جوشانیده صاف کنند و ادویه کوفته بسرشند شربتی از هفت درم تا ده درم بمطبوخ بلیله یا آب گرم و هرگاه درد صعب شود و بیم غشی و ضعف قوت بود فلونیای رومی دهند تا حس او کند شود و پس علاج کنند و این معجون خواب آرد و درد بنشاند و قولنج بگشاید بگیرند نانخواه و فلفل و سداب و پودینه و جندبیدستر و زیره کرمانی و حب الغار هر یک سه درم افیون بزر البنج و بیروج هر یک دو درم سقمونیا دو درم بشهد مصفی بسرشند شربتی مثقال و این معجون مسهل ست بگیرند فلفل دار فلفل زنجبیل زیره سداب خولنجان قرفه مساوی از همه ده درم سقمونیا ده درم بعسل چهل درم بسرشند شربتی در حال صحت از نیم درم تا درمی و در حال مرض مثقال تا دو درم یا بیشتر و این جوارش هندی قولنج و درد پشت و درد مفاصل را زائل کند بگیرند سقمونیا ده درم قاقله کبار زنجبیل دارچینی قرفه نارمشک قاقله صغار فلفل مصطکی فلفل هر یک پنج درم تربد صد درم شکر صد درم همه را در شهد بسرشند شربتی از پنج درم تا ده درم و معجون ترب الاشه و شهریاران و تمری و سفرجلی مسهل و غیر آن در قرابادین یاد کرده آید و مغز تخم قرطم سه جزو شحم حنظل یک جزو در زهره گاو بقدر کفایت ضماد قوی ست و ارزن گرم کرده و تخم کرفس و نانخواه و حلبه آمیخته در خریطه کنند و بر ناف تکمید کنند و درد بنشاند و تکلیل کنند و روغن شبت مالیدن سود دارد خاصه اگر فرفیون و جندبیدستر قوت داده باشند و اما بعد این علاجها که مذکور شد تدبیرهای مانع قولنج باید کرد و بهترین چیزیکه بعد تنقیه بکار برند تا قولنج از معاودت باز دارد روغن بید انجیر ست با بارد الاصول و ترتیب استعمال آن همان ست که در قول شیخ گذشت و بعد هفت روز هر روز نیم مثقال کم کنند و اگر خواهند که از پس یک هفته سه روز یا بیشتر همان قدر

که بروز هفتم رسیده بدهند روا بود و صاحب قولنج بارد را در طعام سیر و فلفل و زیره و کرویا و انجدان داخل کنند و اگر زیره دو درم کوفته در چهار اوقیه آب بجوشانند تا نصف بماند صاف نموده مغز قرطم پنج درم فانیذ او قیه دران حل کرده بنوشند تا پیچ نرم کند و قولنج باز دارد و اگر دو درم روغن بادام انداز ند بهتر بود و چند روز استعمال نمایند و آیین شربت انجیر سخت موافق بود و انجیر فربه یک من در چهار من آب بپزند تا به نیمه باز آید صاف نموده باز بجوشانند تا بقوام جلاب آید و در اثنای جوشانیدن یک درم دارچینی و یک درم خولنجان و یک درم زنجبیل سوده و بصره بسته دران افگنند و هر ساعت بمالند و بفشارند و جوز و نارجیل و فانیذ سود دارد و اگر بدین علاج و تدبیر زائل نشود احتیاج بما باید داد تا مواد غلیظ از امعا پاک کنند و آنرا که در هر چند روز قولنج معاودت کند مدام پیش از طعام اول چیزهای ملین چون انجیر بکار رود و دیار العسل و جلاب ترکرده و آلو سیاه بکار رود و در جلاب خیسانیده تناول کند و بیضه مرغ نیمبرشت خاصةً که فانیذ کوفته بران پاشیده بنوشند و کاسه کبر و آبکامه و مسل و روغن زرد و چقندر که سخت پخته باشد و حریره که دران شیره مغز قرطم و فانیذ داخل کرده باشند بنوشند و در طعام کنند تا بیشتر نداز ند و اگر اول اندکی جوز و بادام بشهد و فانیذ بخورد سود دارد و شیخ شیرازی گوید که جلاب با ز بادیان و تخم کرفس و بادرنجبویه هر یک سه درم با گلقند عسلی دو درم بنوشند و تا خیر غذا تا وقت سکون وجع کنند و تلیین طبیعت بایں مطبوخ نمایند سنای مکی هفت درم بادرنجبویه سه درم بادیان دو درم با شکر سفید بجوشانند و معجون خیارشنبر هفت یا شش یا پنج مثقال بحسب قوت مریض دران حل کرده بنوشند و یا سفرجلی مسهل پنج مثقال و یا شهریاران و یا جوارش تمر شش مثقال هر چه ازین حاضر باشد در آب گرم حل کرده بیاشامند و تکمید موضع وجع بنمک و سبوس و جاورس گرم کرده نمایند و در آبزن آب گرم که دران قیصوم و حسک و شاهترج و حلبه و عنب الثعلب و غیره داده بجوشانند و در قول ابن سهل گذشت بنشانند مریض را بنشانند و اگر ازین درد ساکن نشود و طبیعت منحل نگردد حب سکبینج یا حبی که دران ایارج و تربد هر واحد یک درم ست و در قول صاحب کامل مذکور شد سوای سقمونیا ساخته بدهند تا اسهال کثیر آرد و این حقنه نافع قولنج حادث از بلغم لزج ست سنای مکی پنج درم یا هفت درم انجیر ده عدد قنطوریون دقیق و غلیظ هر واحد سه درم پرسیاوشان چهار درم طبخ کنند کرنب و حقنه بهر واحد باقلا بابونه اکلیل الملک هر واحد کف باقی اجزای این دوای حقنه مثل حنظل همان ست که در قول صاحب کامل گذشت خجندی گوید که اولا شیافات مسهله بردارد پس اگر اسهال نشود حقنه مساده قویه بعمل آید و قی کم از ان بقوت کنند و باید که در قولنج از هر نوع که باشد خصوصاً در تلطیف نافع و تفتیح آن پس اسهال آن کنند و مبادرت باسهال قبل تلطیف ننمایند مگر آنکه درد عظیم باشد که دران مبادرت بمزلقات کنند و این معجون مسهل الساخذ عدیم الغائله برای تنقیه امعا از بلغم ست مغز حب القرطم عسل انجیر مساوی جمع کرده قوام نموده بقدر او قیه بخورند و این حمول انواع قولنج را حل کند و ریاح را متفرق سازد زیره برگ سداب هر واحد کف نطرون نشاده درم بورق دو درم بعسل سرشته بصوف بردارند که نفشاش ریاح و اخراج آن نماید و این حمول اسهال شکم و تنقیه امعا از بلغم کند سکبینج جاوشیر مقل اشق حلتیت تربد هر واحد یک جزو صابون قی مثل ادویه بشکر یا عسل مقوم سرشته فتیلها سازند و یکی ازان استعمال کنند و این حقنه برای جمیع انواع قولنج سوای ورمی مجرب ست بادیان انیسون تخم کرفس تخم شبت هر واحد چهار درم در یک رطل آب بپزند تا نصف بماند صاف کرده ده درم بورق و ده درم شکر سرخ و ده درم روغن کنجد دران حل کرده حقنه کنند و از اشربه اقتصار بر شربت این جلاب هر صبح نمایند بادیان نانخواه تخم کرفس هر یک ده درم باده درم گلقند بدهند و از معاجین مسهله نافعه سفرجلی مسهل ست چون در آب گرم یا این مطبوخ حل کرده بدهند سنا پنج درم بادرنجبویه سه درم بادیان دو درم با گلقند بجوشانند و این نافع معده و مقوی بطن آن و مشهی طعام نیز هست و معجون خیارشنبر قولنج حار و یبوست امعا و ثقل فواد را نیز شدید النفع ست و شهریاران سودا و زرد آب را نیز سود دارد و تحریک قولنج و درد معده و عسر البول را نیز مفید ست و اگر تسکین و تلیین نشود حب سکبینج یا حبی که در قول شیخ مذکور گذشت بدهند بعده شوربای چوزه مرغ با توابل بیاشامند و بدانکه قی عارض در قولنج اگرچه فی الجمله مضعف ست مگر در استعمال مواد مشروب حرم معده خاصةً اگر ابتدای مواد آن از جانب معده باشد نافع ست بهر آنکه بیشتر سبب قولنج اجتماع رطوبات و بلاغم لزجه در معده باشد که معده جزوی ازان بسوی امعا فرستد و دوا در قولنج تکرار کند و مدت او دراز گردد و قی درین نوع شافی بود و اگرچه عرض موذی مضعف ست و این حب مسهل ست صبر شحم حنظل کثیرا تربد سفید مکه یک جزو سقمونیا نیم جزو شبرم ربع جزو شربت مثقال بما ر الاصول و این حب مجرب ست تربد نیم درم حب نیل بیشتر

زنجبیل بلکه یک دانگ و این یک شربت است و این ماده حل قولنج قوی ست شبرم شحم حنظل فرفیون سقمونیا مساوی شربت یک درهم طبری گوید که گاهی
قولنج از غلطی افتد که قولون آخر آن شرب کرده باشد و میان هر دو طبقه آن حاصل شود و تحلیل نگردد و مستحیل بریاح هم نشود و بسبب قلت حرارت و ضعف
آن الم شدید و قلق آرد و باشد که بشرط الم هلاک شود و باید که طبیب از سرخی قاروره و حرارت در آن نترسد که این از فرط الم بود و علاجش این ست که اندکی ایارج
با این طبیخ دهند بگیرند بادیان انیسون تخم کرفس کرویا نانخواه صعتر هر واحد یک درم کوفته بجوشانند تا بزور مهرا شود صاف کرده عقب ایارج بنوشانند و از اغتذا
و شرب آب سرد منع نمایند تا در برودت ماده نیفزاید و عوض غذا شوربای مرغ بهرکه در علاج قولنج ریحی مذکور گردد بدهند و دوائیکه در آن برگ کنند داخل حقنه زوفا
افزایند و این حقنه مکرر بعمل آرند و اقل آن سه مرتبه بابونه اکلیل الملک شیح قیصوم برگ مرزنجوش برگ شبت برگ سداب هر واحد کف قرطم کوفته حلبه تخم سداب
هر واحد حفنه برگ کرنب برگ چقندر هر واحد باقه صعتر زوفا هر واحد حفنه تخم کرفس انیسون هر واحد کف بومقشر کوفته کف کبیر همه را بجوشانند تا مهرا شود پس
بقدر صد درم صاف نموده در آن حل کنند و بر آن پنج درم روغن بید انجیر و پنج درم روغن سداب و پنج درم شکر سرخ دو ثلث درم بورق انداخته عمل کنند و نیم درم
حقنه کنند منع لزوم پرهیز و منع غذا سوای شوربای مرغ و منع از آب سرد و سه دفعه حقنه نمایند و اگر مرض کم نشود و درد ساکن نگردد در حقنه نیم درم سکبینج و نیم درم
جاوشیر و دو دانگ جند بیدستر حل کرده دو سه دفعه حقنه کنند پس اگر درد زائل نشود فلونیا اندکی بخورانند و گاهی اندکی از آن در حقنه مذکور داخل می کنند و در
آبیکه اندران بابونه و اکلیل الملک و شیح و قیصوم و برگ تمام و برگ مرزنجوش و برگ حماحم جوشانیده باشند بنشانند و بعد خروج ازین آب این ضماد کنند تخم کرفس
انیسون بادیان صعتر زوفا هر یک دو درم همه را سائیده و موم روغن از پیه بط و پیه ماکیان ساخته بیامیزند و بر پارچه مالیده ضماد نمایند و چون راه بکشاید
و هرچه بخورد نازل شود الا درد باقی بود بر تغذیه مبادرت نکنند سیما چون تهوع و تقلب نفس باقی باشد و اگر تقلب نفس زائل شود و غثیان ساکن گردد و اشتهای
تناول چیزی باشد این علامت صحت است پس در هنگام نفس زان بیده در شوربای مرغ ترکرده دهند و بعد ساعتی از تناول شوربا اندکی شراب کهنه بخورند
و اگر گاه گاهی درد عود کند بجاورس و نمک جریش گرم تکمید نمایند و در اجلاس آبزن کثرت نکنند مگر آنکه اگر درین نوع قولنج کثرت جلوس در آب کنند
سفاجل مسترخی گردد بلکه گاه گاهی در آن بنشانند و بعده موضع الم را بروغن خیری و یاسمین و روغنی که در آن صعتر و زوفا پخته باشند بمالند و این نوع
اکثر بعد زوال او بشرب آب سرد و زیادتی غذا عود کند چون ازین فضول ریاح متولد گردد علاجش همین ست و گاه گاه بعلاج قولنج ریحی منتقل گردند **ایضا**
او گوید که گاهی قولنج از رطوبت زجاجیه غلیظ که بقولون ملتصق گردد و مجری بسته و دسا تو از نفوذ چیزی در آن منع کند عارض شود و این نوع صعب بطی الثبات
بطی الزوال شدید الاحتباس عظیم الوجع ست و گاهی مریض را بسبب عسر تحلل و سقوط قوت از شدت وجع هلاک کند الا چون زائل شود بسرعت عود نکند
و علامت زوال او و نقای علیل از آن خروج شظایای رطوبت عقب حقنها مثل آبگینه یا مثل قطعه جلید است و علاجش این ست که در اول امر طریق
انضاج و تلیین پس طریق تحلیل و تنقیه مسلوک دارند و بگیرند بزرالبنج تخم کرفس و انیسون و زیره و صعتر کوفته بجوشانند تا مهرا شود پس صاف کرده جلنجبین در آن
خوب مالیده باز صاف کنند و بر آن اندک روغن بید انجیر یا روغن سداب چکانیده بنوشند در روز صبح و شام و در روز سوم دو درم حب سکبینج بدهند و درین
ایام آبیکه در آن ادویه منضجه محلله جوشانیده باشند بنشانند تکمید موضع درد نمایند و روز چهارم در آب نیم گرم نشانند و آب گرم بسیار از دهن بالیه بر موضع
وجع ریزند بعده این حقنه کنند برگ سداب برگ شبت هر یک دو کف بابونه اکلیل الملک هر واحد یک کف کبیر قرطم کوفته تخم کتان کوفته هر واحد کف
قنطوریون دقیق کف شحم حنظل یک نیم درم انجیر سی عدد همه را جوشانیده صاف کنند بقدر صد درم و در آن سکبینج یک درم جاوشیر نیم درم جند بیدستر
نیم درم حل کرده در حمام بعد خروج از آبزن حقنه نمایند و رانها را خوب بردارند و تا ممکن باشد امساک حقنه کنند و اگر ضبط او ممکن نبود از پنبه مسند و سازند
و دست بر آن دارند و خاصرین بمالند و حرکت دهند و بحقنه مذکور چند مرتبه حقنه کنند و راحت دهند و در آب گرم نشانند و دائم تکمید کنند و حفظ قوت
مریض بشوربای مرغ پیر و روغن بادام کنند و تسکین عطش بجلاب نمایند پس اگر امر طول کشد و زوال مرض تاخیر نماید از خورانیدن ایارج فیقرا یا ایارج
ارکاغانیس یا ایارج روفس چاره نباشد و هنگام تاخر نضج ماء الاصول با ایارج و روغن بید انجیر دهند بعده حقنه کنند که این اعانت بنضج و تحلیل کند و اگر درد

استفراغ نماید این معجون که بعض اوائل آن را تریاق قولنج نامیده اند بخورانند بگیرند فلونیای رومی و فلونیای فارسی هر واحد یک درم معجون کلکلانج یک نیم درم کمون
کرکر سفید یک درم و نیم همه را باهم سرشته بقدر یک درم از آن با آب نیمگرم یا بجلاب بدهند و هر روز یکبار دهند بعده هر روز همچنین یک مرتبه حقنه نمایند و حفظ
قوت بشوربای خروس سازند و غذای صحیح ندهند تا آنکه وجع بالکل زائل گردد و گاهی صاحب او تسکین و راحت از تحریک در گهواره یابد یا در چادر انداخته
بجنبانند اگر تهوع مانع نباشد و صاحب او را نشاید که از قلت سکون وجع مغرور شود و هنوز از ان تنقیه نشده باشد و غذا شکم سیر بخورد و جماع نکند که این گاهی
فی الحال هلاک کند و ابن ازرق در بصره حقنه درین نوع با آب گرم و زیت بدفعات در وسط علاج بعد ابتدا و قرب نضج میکرد و زیت و آب گرم درین نوع
تسکین وجع میکند ابو الحسن گوید که علاج قولنج حادث از خلط بارد اولا بشیافات مزلقه کنند پس اگر اسهال شود و درد تخفیف یابد بهتر و الا حقنه مسهله
بعمل آرند و قوت حقنه بمقدار قوت وجع و صعوبت مرض باید و اگر شکم نرم نشود و وجع ساکن نگردد مرتبه دوم معاودت آن کنند و از نوشیدن دوای
مسهل مغیر آنکه اولا طریق بشیافات و حقنها بکشاید حذر کنند مگر آنکه درد بالای ناف باشد و ریح خارج شود که دران صورت مسهل دهند و اگر درد
لازم ناف بود و ریح را منفذ نباشد از مسهل قبل کشادن راه حذر باید کرد و چون فضول مستعد باشد چیزی از حبوب مسهله مثل حب ایارج و یا حب سکبینج
و یا حب منتن بمقدار دو درم تا سه درم با آب گرم بدهند و اگر دوا قی کند اعاده آن نمایند و اگر بر خوردن این ادویه بسبب حرارت قادر نباشد گلقند در آبیکه
اندران بادیان جوشانیده باشند مالیده و مثقال تربد حل کرده و دو درم ایارج فیقرا با آب نیمگرم بدهند و شوربای اسفیدباج بنوشانند و چون امعا پاک گردد
شوربای فراریج و خروس عتیق که دران دو درم بسفایج انداخته باشند بدهند و امر بدخول حمام گرم کنند و معجون فلافلی دهند و امر بحرکت و تقلیل غذا نمایند تا بعد از ان
از عود مرض ایمن شوند خضر مینویسد که در قولنج بارد ابتدا بحقنه لینه پس حاده کنند و گاهی جوارش سفرجلی مسهل یا تمری کفایت کند و گاهی عقب این طبیخ از سنا
و بسفایج و انجیر و مویز منقی هر واحد شش درم پرسیاوشان خرنوب لطیفه اصل السوس بادیان تخم کرفس هر واحد سه درم بدهند و گاهی آب گرم تنها یا بسهل حقنه کفایت کنند و
ایشان مثل بسفایج و غاریقون و تربد و بابونه و حلبه و اکلیل الملک و قنطوریون و سرگین گرگ و تخم کتان و شبت قوی کنند و مخدرات ندهند مگر بضرورت با مصلح آن
و از شراب در ابتدا احتراز کنند که اکثر و استرخا و صرع می اندازد و چون مرض بمنتهی قریب شود معجون مسک یا شربت ابریشم بدهند و گاهی ضرورت بدادن مثل
تریاق افتد و تنقل بمثل جوارش کمونی و عود و پوست اترج بمقداریکه بتحلیل و انضاج رسد و ثقل نیارد باید کرد و گاهی در مثل این قولنج بدادن [illegible] درم حلتیت
وقت خواب منتفع شوند و یا گلقند و بادیان در آب جوشانیده صاف کرده یک مثقال تربد خراشیده و دو خربزه مجوف دران انداخته بنوشند بعضی گویند
که عصاره کرنب تا چهار سرخ با گلقند بخورانند و بعد انفتاح سده آبزن و کماد و ضماد استعمال نمایند و پیش از ان ادویه مشروبه مسهله قویه و ضمادات حاره
قوی التحلیل بکار برند و گرسنگی قائم مقام استفراغ است در تحلیل بلغم و اگر بر گرسنگی صبر نشود آب گوشت خروس پیر یا کبک یا عصافیر که دران بسفایج و دارچینی زنجبیل زیره
و پودینه داخل کرده باشند و یا حریره آب سبوس گندم مطبوخ با روغن گاو که دران کرویا و نانخواه و شونیز داخل باشد باید داد و بعد طعام جرعه آبکامه مفید است
و این حقنه قولنج بلغمی و ریحی را در حال زائل کند در آب برگ سداب و آب برگ چقندر و کرنب از یک مثقال تا پنج مثقال بوره ارمنی یا نمک و هفت مثقال روغن گاو
یا چهار مثقال روغن بادام آمیخته شیر گرم عمل نمایند و اگر یک قاشق یا چهار مثقال آبکامه افزایند بهتر باشد و این ضماد دافع قولنج است شونیز سعتر هر یک ده درم
گرفته در آب سائیده به زهره گاو آمیخته بر ناف ضماد نمایند و حب نار مشک و کذا است لوبان با انیسون مجرب است و کذا دواء المسک بعد تنقیه و صبر فلفل
حب الرشاد زنجبیل اسارون شکر مثل همه بر نهار خوردن نیز مجرب است و حب از ریوند و مغز بادام و هلیله زرد هر واحد یک درم انزروت نیم درم زعفران ربع درم
عجیب است و این حب ماسرجویه برای خود ترتیب داده و در تلیین شکم و رفع قولنج و اکثر امراض بلغمی سودمند است هلیله سیاه بلیله آمله مقل هر کدام چهار درم تخم کرفس
انیسون بادیان کرویا نانخواه صعتر شیطرج حرمل سورنجان نمک سیاه مصطکی اشق هر کدام یک درم زنجبیل دارچینی قاقله سنبل الطیب زعفران اسلیخه هر کدام نیم درم سکبینج
سه درم شحم حنظل یک نیم درم فانیذ تربد سفید هر کدام بیست درم صبر دوازده درم ادویه را باریک سائیده و صموغ را در آب گندنا حل کرده [illegible] حبها بقدر فلفل ساخته دو مثقال
با آب گرم بخورند و این حقنه [illegible] ابن تلمیذ میگوید که درین کار هیچ ترکیبی نظیر این نیست اندر کشادن قولنج فعلی عجیب دارد حتی که ایلاوس را نیز زائل سازد

باذن الله تعالی نفط رومی سکندرانی در ثلث اوقیه دار آب گرم و روغن زیت حل کرده حقنه کنند باید که مقدار مجموع دو ثلث رطل باشد و آب و روغن مساوی باشد
و یا روغن ثلث آب بوده و چون مرض شدت کند و هیچ یکی از تدابیر مفید نیفتد بشانند بسی گمن گرگ خاصة انچه بر ریگ خار افتاده شیاف یا عسل سرشته به شک و فلفل سیاه
خوشبو ساخته بدهند و شیرانی ایرا الاصول جوشانند و تا دوام که درد ثابت باشد هر شب تخم کتان و حلبه و حب الرشاد در آب جوشانیده و لعاب آن قدر صاف نموده دو وقیه
با قدری قند و روغن کنجد بدهند و از غذا منع کنند و اگر چاره نباشد بشوربای مرغ تغذیه سازند

علاج قولنج ریحی

هر چه در علاج قولنج بلغمی گذشت علاج این است اگر آنکه شیاف و حقنه و مسهل که در ینجا استعمال کنند کاسر ریاح باشد مثل این شیاف بوره مقل جاوشیر تخم سداب جند بیدستر
حنظل از هر یک بقدر ابا نخود گرفته با قوام شکر سرخ سرشته شیاف سازند و مثل این حقنه سداب تمام بابونه قیصوم مرزنجوش تخم کرفس بادیان یا نانخواه انجیر بمقدار مناسب
در آب جوشانند و عسل آمیخته نیم گرم حقنه کنند و مثل این مسهل پوست بیخ بادیان بیخ کاسنی قنطوریون سپستان هر یک هفت ماشه تخم کرفس و بیخ هر یک
پنج ماشه انجیر زرد پنج عدد مویز منقی دو تولہ تخم قرطم یک تولہ صعتر انیسون هر یک چهار ماشه تربد سفید نه ماشه زنجبیل سه ماشه سنای مکی دو تولہ جوشانیده
صاف نموده مغز خیارشنبر هفت تولہ گلقند چهار تولہ ایارج فیقرا پنج ماشه با نصاف کرده شربت دینار چهار تولہ روغن بادام هفت ماشه داخل کرده بدهند و دوای کمونی
کبیر و معجون حب الغار هر یک پنج ماشه خورده شیره بادیان نه ماشه و انیسون هفت ماشه و صعتر و زیره سیاه هر یک چهار ماشه و قرطم یک نیم تولہ و الاچی کلان پنج عدد
در گلاب یک نیم پاو بر آورده و عسل سه تولہ داخل کرده و حریره بادام تودری نه ماشه پاشیده بنوشند و شب حب [illegible] پنج خورده تا چنین سه چهار مسهل دهند و غذا آشوربا با نان
و یا بجوارش زرشک (؟) یا شهریاران اسهال آورند و بعد از تنقیه جهت تعدیل و دفع ریاح معجون کنند و جوارش انجدان العرق یا نانخواه صعتر دهند و ایارج البرج (؟)
نیز برای تحلیل باد و اخراج مواد نافع است یا نانخواه کاشم کرویا زیره کرمانی صعتر شونیز هر یک کفی در سه رطل آب بپزند تا یک رطل بماند صبح و شام بست درم از آن با سه درم
روغن بید انجیر بنوشند و هرگاه بعد استعمال شیاف و حقنه و مسهل و خروج ریح و ماده آن درد ساکن نشود سببش برودت امعا باشد درین وقت جهت تسخین امعا
این حقنه کنند بابونه اکلیل الملک بنفسه سداب یا نانخواه شونیز نیکوفته در آب جوشانیده صاف نموده زیت اندکی جند بیدستر آمیخته حقنه کنند و مریض را القا باشد
که دوا را زمانی طویل در شکم بدارد تا گرمی آن بوجه احسن در امعا را حاصل گردد و نافع ترین شیاف در قولنج ریحی خوردن کمونی و فنداد یقون و فنجنوشا و تریاق کبیر است
و همچنین باد و مهرج و جوارش انجدان عنبری که [illegible] و اقراص دید نار مشک حب انتینه خاطی مغز تخم بید انجیر و معجون قولنج و کاسر ریاح و مداومت جوارش کمونی بعد
مسهل یا شیاف در بطلان این مرض بعد از یک اجابت معمولی الیبت نشود و بر سیر از جمیع بقول و غیر آن اشیای مولد ریاح در دفع قولنج ریحی دوری همواره معمول و مجرب است
و مالش روغن سداب و شبث بر شکم و نوشیدن ماء العسل و عرق بادیان و گلاب مع ضماد آب سرد مفید بود و اگر انصباب سودا بر امعا موجب نفخ و قولنج ریحی گردد
چنانچه بعضی از مالیخولیای مراقی افتد جهت تلیین طبع و تحلیل ریاح حقنه و شیاف غیر آن که مذکور شد استعمال نمایند و زیره و کرویا جوشانیده نوشیدن مع بوره
و سداب جبیده و صعتر و شونیز در سرکه کهنه پخته تکمید کردن مفید بود و بعد از فاقه تنقیه سودا نمایند و هر چه در علاج قولنج سوداوی بیاید بکار برند ذکر بعض
ادویه یونانیه که نافع قولنج ریحی است مهندس گوید که لیسیدن حب المحلب بعسل نافع قولنج ریحی بود و بقول تمیمی ابن صهار بخت نوشیدن دهن بلسان
مفید قولنج ریحی و بلغمی است و خوردن قردمانا کرویای بری است آب مطبوخ انیسون بقول جالینوس مدر ادرار و ابن جزله نافع قولنج ریحی باشد و شرب
نطر اسالیون این نوع مجرب سودمند است بقول ما لقی خوردن جنطیانا با آب گرم حل قولنج ریحی بسرعت کند و کذا شرب بشائت کذا العود یا نانخواه سوده بعسل شتر و کذا شرب
در بیخ یا کاشم و ادویه مستعمله در آبزن کما در قولنج ریحی این است انیسون زیره سیاه عنب الثعلب حلبه بادیان اکلیل الملک مغز تخم بید انجیر تمام بودینه برنجاسف شبت صعتر
مرزنگوش جند بیدستر بابونه در آب جوشانیده علیل را دران بنشانند و یا این آب بمثانه گاو انداخته بر ناف مریض ببندند با ذمیرج که جهت قولنج ریحی و بلغمی و ریاح شکم
نفع تام ارد حلبه تخم جرجیر هر یک سی درم و پنج عقربی عاقرقرحا فلفل دارفلفل اسارون بلیلجه قسط زعفران زنجبیل هر یک دو درم کوفته بیخته بعسل بسرشند شربتی دو درم
جوارش انجدان قولنج بگشاید و ریاح دفع کند و آروغ ترش را نافع بود فلفل دارفلفل هر یک پنج درم ابهل سانج زنجبیل هر یک شش درم انیسون بادیان مصطکی

ناخواه تخم کرفس هر یک دو درم انجدان یا نیم ده درم کوفته بیخته با عسل بسرشند شربتی سه درم حب الملوک قولنج بگشاید و ریاح غلیظ دفع نماید صبر پنج درم
تربد سفید ده درم انزروت پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هر یک شش درم نمک هندی ده درم مصطکی زعفران سافج هندی قسط سلیخه ریوند چینی
زنجبیل انیسون تخم کرفس فلفل قرنفل خیربوا دارچینی کتیرا قاقله هر یک نیم درم سقمونیا دو مثقال مشک دانگی کوفته بیخته حب سازند شربت سه درم حریره
مفید بود شکم را نافع قبض و معمول است مغز تخم معصفر یک توله در پاؤ آثار عرق بادیان سائیده دو توله گلقند دران حل کرده صاف کرده بطریق حریره پخته بنوشند
تا سه روز حلوای مغز تخم بیدانجیر کسیکه عادی قولنج باشد مداومت این نماید مغز تخم بیدانجیر شکر برابر مغز را در شیر ماده گاو که چهار چند او باشد سائیده
صاف کرده بر آتش گذارند تا مثل کهوه گردد پس شکر آمیخته حلوا سازند خوراک یک توله و بعضی قدری زنجبیل می آمیزند حقنه که برای قولنج مجرب انطاکی است
برگ شبت و تخم آن هر واحد دو اوقیه کرویا یک اوقیه قرطم نیم اوقیه بوره ارمنی شحم حنظل تربد هر واحد پنج درم همه کوفته در سه رطل شوربای خروس بپزند تا یک رطل
بماند صاف کرده سی درم زیت در زمستان و روغن کنجد در غیر آن و بست درم شکر در تابستان و عسل در غیر آن حل کرده حقنه کنند و بقدر طاقت
امساک آن نمایند و در شدت عارض تخم چقندر مثل قرطم افزایند دوائیکه قولنج ریحی را نافع است انیسون سه ماشه بادیان زنجبیل زیره سیاه تخم کرفس
کرویا هر یک چهار ماشه حب الرشاد نه ماشه جوشانیده شربت بزوری حار دو توله یا شربت دینار داخل کرده بدهند ایضاً قرنفل دانه هیل هر یک سه ماشه
در گلاب و عرق بادیان هر واحد پنج توله جوشانیده جرعه جرعه بنوشند ایضاً برای قولنج معتاد که در آن بطوء معده و جگر آید مجرب است جهت درد گرده نیز
نافع انیسون زیره سیاه صعتر فارسی بادیان هر یک چهار ماشه گل سرخ تازه شش ماشه در عرق عنب الثعلب پاؤ سیر جوشانیده شربت دینار گلقند داخل کرده
بنوشند و گاهی کرویا عوض صعتر و گلقند کرده می شود ایضاً اگر در قولنج ریحی دوری هر دوائی که بخورد دفعتی رفع شود اول محجمه بر معده و فم معده نهاده این دوا بدهند
جوارش کمونی بلعین حلوی خانی نه ماشه حب سکبینج سه ماشه خورده شیره تخم کشوث نه ماشه شیره قرطم یکنیم توله و تخم خربزه یک توله گلاب پاؤ سیر گلقند چار توله روغن
بیدانجیر مرکب یک توله بنوشند و اگر شب درد غلبه کند جدوار هفت ماشه دارشیشعان گل عاشقانه قسط تلخ بابونه زردچوبه هر یک یک توله در مغز کهیکوار
کهرل کرده بر پارچه سفت مثل مرهم الیده بر جای درد نهاده بالای آن برگ انگور و تفاله شبت پخته بندند و شوربای قفقد نوشانند بعد ازاده مثنا گوئی
کبیر نه ماشه و عرق حیات نه توله ورد موقوف می شود ایضاً که قولنج یکماهه دوائی را نیز به تجربه بعضی مفید آمده پیاز عنصل در سیخ قلعی دار کرده مقل سقف صبر
هر یک سه ماشه اشق چار ماشه سوده بر هر دو سوراخ پیاز و باقی بران پاشیده بریان نمایند و سه توازان ... کنند پس صبر سه ماشه دیگر بر روغن ... مرکب علاج سجانی
آمیخته آلوده بطور شیاف سازند و بر دارند و بعد یک لمحه بر آورده بازنهند و در یکپاس هفت هشت مرتبه همین نوع عمل نمایند و تا سه روز استعمال کنند و تمام روز
قسمی از غذا ندهند چون نفع صحت زیاده محسوس شود وقت وی شوربای مرغ سلیمانی مرغن که چهارم آن عرق کیوڑه و ششم حصه مقطر باشد نوشانند روغن که در
تحلیل نفخ معده و قولنج و ریاح غلیظ مجرب است سنبل الطیب دار شیشعان گل بابونه برگ سداب تخم شبت شونیز مصطکی هر واحد یک توله زیره کرمانی دو توله کوفته
در سه آثار آب بجوشانند هرگاه چهارم حصه بماند برابر آن آب شبت سبز و روغن بیدانجیر و روغن بابونه هر یک چهار توله داخل کرده جوش دهند چون آب برود
و روغن بماند صاف نموده عنبر اشهب نیم درم دران حل کرده بدارند وقت حاجت نیمگرم بر شکم بمالند و اگر ریح غلیظ و درد شدید باشد وقت استعمال قدری
جند بیدستر حل کرده بکار برند سفوف که قولنج مع برودت را مجرب نفخ شده صبر اخضر فلفل سیاه حب الرشاد زنجبیل مساوی شکر برابر همه بر نهار و عند هیجان درد بخورند
و استفراغ تربد موصوف یا پنجم حصه آن زنجبیل و برابر هر دو شکر نیز حل قولنج نماید و ست لوبان یا سیون ... مجرب است شیاف که فی الحال قولنج خاصه
ریحی بکشاید و مجرب است پاره موم زرد در زهره گاو گداخته قدری بادیان سوده بان سرشته شیاف سازند و بر دارند تا فوراً وجع ساکن کنند و قولنج بکشاید
تخم کرفس نانخواه حلبه بسیار چه بسته نیمگرم بر ناف نهند معجون قولنج که فی الواقع در قسم ریحی و آنچه از ماده غلیظ باشد نفع عظیم دارد و با وجاع معده ریحی و
بلغمی فائده بین می‌کند و معمول استاد مرحوم برگ سداب پودینه خشک فلفل سیاه نانخواه کرویا کاشم زنجبیل دارچینی دارفلفل سماق کوفته بیخته بشهد خالص
سه چند آن معجون سازند و اگر اسهال مطلوب باشد تربد موصوف مساوی باقیه جمله اجزا افزایند معجون مسهل ترکیب محمد زکریا جهت قولنج ریحی و ثفلی خاصه که با غثیان

بوزن زنجبیل دار فلفل دارچینی هر یک نیم دانگ مصطکی یک دانگ سقمونیا ربع درم ترید موصوف یک درم عسل کف گرفته آنقدر که ادویه بران آمیزند شربتی که بست توان بست و این یک شربت ست معجون نافع اکثر انواع قولنج و از مجربات انطاکی ست مغز بادام تلخ یک جزو زنجبیل خولنجان عاقرقرحا فلفل سیاه هر یک نصف جزو عود هندی بوره ارمنی مصطکی هر یک ربع جزو کوفته بیخته با عسل سه چند سرشته دو درم استعمال نمایند معجون از مجربات حکیم رکن الدین قولنج ریحی فعلی مفید سداب خشک خولنجان بلیلج بیخ کبر سانج هندی از هر یک هفت مثقال نیمکوفته یک شب در گلاب خیسانیده پس بجوشانند تا بنصف رسد صاف کنند و ادویه زنجبیل مصطکی نانخواه مشک عود هندی پوست ترنج دار فلفل کاشم تخم کرفس سانج هندی انیسون اذخر اسارون تخم ترب ربع عقرب دار چینی بودینه خشک حلتیت زیره کرمانی قرنفل جوز بابلی از هر یک دو نیم مثقال جند بیدستر یک مثقال بادیان کوفته بیخته پس وزن جمیع ادویه عسل با انگلات کوبیده باقی ادویه با آن بسرشند و اگر خواسته باشند روغن بادام تلخ نیم مثقال برای قوت حمل فلوس خیار شنبر قدری که خواهند اضافه نمایند کرادویه مذکوره که قولنج ریحی را مفید ست اگر پوست بیخ بید انجیر و زنجبیل هر واحد یک درم در سه پاو آب بجوشانند چون نیم پاو بماند صاف نموده انگوزه و نمک سیاه هر واحد یک ماشه حب بسته فرو برند و بالایش جوشانده بنوشند برای باد گوله نافع ست ایضاً اگر زردچوب زنجبیل با بول سائیده قدری افیون گرم ساخته بر شکم طلا کنند و برگ انجیر نیم گرم بران بندند و یا نان مونگ از یک طرف پخته از طرف خام بروغن بید انجیر چرب کرده زنجبیل انگوزه سوده بران پاشیده بندند مفید بود حب بادکش قبله گاهی مرحوم مرقوم ست که حلتیت فلفل سیاه تنکار و صبر هر واحد یک درم در آب گهیکوار کهرل کرده حب بقدر کنار صحرائی بسته نگهدارند و بوقت قولنج و امراض بادی شکم داده باشند دیگر حلتیت مغز تخم بید انجیر مغز کرنجوه زنجبیل کچلی مساوی بقدر کنار دشتی حب بندند و یک حب با آب نیم گرم بخورند در وقت شدت درد نافع ست بوجع معده نیز مفید دیگر بهنگری بریان اجواین پیپلا مول فلفل گرد مغز تخم کرنجوه بابرنگ صبر نمک سیاه برابر کوفته در رس ادرک حب بندند و بوزن چهار ماشه بوقت شدت درد خورند دیگر سونٹهه ستوه سهاگه بریان نمک سینده هینگ هیرکی هر چهار مساوی با شیره بیخ سهجنه کهرل کرده بقدر کنار دشتی حب بندند یکی صبح و یکی شام بخورند باد گوله و طحال و تپ ربع را نافع ست دیگر جونه و هر اوستوت و سهاگه و ایلوه با آب گهیکوار چهار پهر کهرل کرده حبها خرد ساخته یک یا شه تا سه ماشه خوردن مفید باد گوله و طحال ست دیگر گهرطیع باپڑنگ سونٹهه سونف تخم سویه هینگ نمک سینده کوفته بیخته با رد ماش آمیخته و در آب برگ ترب یا شبت خمیر کرده نان بقدر حجم دو انگشت بپزند از یکطرف نیم طرف خام را بروغن شبت چرب کرده نیمگرم بر شکم بندند قولنج ریحی و وجع معده را مجرب ست و اگر اجمود یا نانخواه زیره سیاه اضافه کرده هر واحد دو درم و هینگ نیم درم گیرند و سائیده در یا و آثار آرد ماش آمیخته و نان بقدر حجم مذکور بپزند و از طرف خام بروغن بید انجیر چرب کرده بر موضع درد بندند نافع تر باشد شخصی از سه روز در قولنج مبتلا بود و مسهل عمل نکرد چون این نان بسته شد دو سه بار اسهال گردید و نجات یافت دیگر رائی یا پاو آثار مغز گهیکوار نیم آثار نمک سینده نیم پاو هر سه مخلوط کرده در سبوچه بزمین دفن نمایند و بعد هشت روز بر آورده بوزن شش درم صبح و شام بخورند و از مضرات بپرهیزند قولنج را نافع بود روغن آب برگ بید انجیر یک جزو و روغن چنبیلی نیم جزو آمیخته بجوشانند تا آب سوخته روغن بماند و بر شکم طلا کنند تفتیح مسام و تحلیل مواد خاصه در قولنج ریحی درد را ساکن کند سفوف که نافع باد گوله شکم ست مغز سمندر پهل کف دریا مک سنگ نمک سیاه شنگرف سفید ترید جوا کهار سهاگه پوست هلیله زرد دار فلفل زنجبیل انگوزه بابرنگ یک یک نیم تانک اپلیده دو تانک کوفته بیخته دو تانک بخورند دیگر حب الملوک زنجبیل سائیده در بول گوساله آمیخته ضماد کنند قولنج ریحی و بلغمی را نافع بود دیگر تخم بید انجیر تخم شبت مکوه تخم خطمی بابونه هر یک قدری در آب بجوشانند تا بنصف بماند صاف نموده در ان نشینند دیگر از پارچه صابون شیاف ساخته بروغن بید انجیر یا بروغن گلچکان چرب ساخته بردارند بسرعت نفع بخشد ایضاً اگر فتیله بقدر چهار انگشت مخروط از پارچه درست ساخته زردچوب بقدر یک ماشه در آب سوده بالایش صابون بقدر سه ماشه سوده بر فتیله آلوده بردارند و وقت حاجت حاجت بر آرند و بعد فراغت باز بردارند نافع بود دیگر سهاگه نمک سینده جوا کهار سجی ایلوه مساوی با آب گهیکوار حب ساخته بخورند که نافع قولنج و درد ست دیگر چوب بید انجیر بسوزانند و خاکستر آن یک کف دست بخورند ریح و درد شکم دور شود و کشیدن قلیان نیز مفید بوجع قولنج ست اقوال حذاق مسیحی گوید که اگر این علت از کیموسات غلیظه باده یا ریح منفخه باشد باید که معالجه با دویه ملطفه

انتفاع رسانیده. و آنچه از مشروبات آنرا نافع بود آنست که کرویا و تخم سداب در آب بزور یا در شراب کهنه یا در ماء العسل بیاشامند بجوشانند و گاهی در ریح قوت فاونیا خورانیدن
خلاص میکند و این حقنه برای قولنج ریحی نیکوست بگیرند حاشا و زوفا و سداب خشک و صعتر و حج و تخم سداب و تخم کلکلشت و تخم بید انجیر کوفته و بابونه و خارخسک
و قنطوریون و شبت و بزور ثلثه یعنی بادیان و کرفس و نانخواه و انجدان و فطراسالیون مساوی و در آب سداب یا پودینه نیکو بپزند تا از بسیاری باندکی باز آید
صاف کنند بعده زیت یکجزو و آب مطبوخ دو جزو گرفته بجوشانند تا زیت صرف باقی ماند بعد از ان بقدر حقنه از وی بگیرند و در ان پیه بط و پیه بز و اندکی جاوشیر و سکبینج
آمیخته حقنه کنند و اگر آب مذکور تنها بگیرند و در ان صمغ مذکوره و هر دو شحم ده درم حل کنند و بآن حقنه نمایند نافع بود و دوا خال جندبیدستر و حلتیت و حقنه های
ایشان خیلی سودمند است و گاهی حقنه بوزن بست درم زیت که در ان ده درم میعه سائله حل کرده باشند نافع بود و گاهی بورق بیا تا ده درم محلول در
آب سداب با نمک پانزده درم در ان حل کرده حقنه میکنند و گاهی احتقان بروغن سداب و روغن ناردین و روغن بابونه و روغن ترب و روغن بید انجیر
می نمایند و این حمولات برای ریحی نافع است سداب بماء العسل بسایند تا مثل لعوق گردد و نصف وزن آن زیره و ربع آن نطرون داخل کرده شافه بطول
شش انگشت سازند و ایضاً بگیرند تخم سداب جندبیدستر و عسل زهره گاو و بورق هر واحد نیم مثقال و ایضاً از سکبینج و مقل و بورق و حنظل و خطمی شیاف سازند
مجوسی گوید که هرگاه این مرض از ریح غلیظ باشد باید که حب منتن دو درم و نیم تا سه درم یا حب سکبینج یا این دوا دهند ایارج فیقرا دو مثقال تربد مثقال
تخم کرفس انیسون نانخواه هر واحد نیم مثقال جندبیدستر فرفیون هر واحد ربع مثقال کوفته بآب کرفس حب بندند شربت مثقال و این حب مثل او است
شبرم و شحم حنظل هر واحد درم سکبینج کینیم درم زنجبیل و جندبیدستر و فلفل و مقل هر واحد نیم درم صمغ را در آب گرم حل کرده ادویه دیگر بدان بسرشند نخودا
کوچک ببندند شربتی دو درم و این ماء الاصول دهند پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر واحد ده درم تخم کرفس انیسون بادیان نانخواه دو توله پودینه
صعتر فارسی زیره هر واحد سه درم تخم سداب ثوم بری مصطکی سنبل الطیب عود بلسان بلیخا اسارون هر واحد دو درم روغن بیخ اذخر فقاح اذخر شبت هر واحد
پنج درم مویز منقی بست درم انجیر ده عدد عناب بست دانه همه را در پنج رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده بوزن چهل درم از ان گیرند
و بیک مثقال روغن بید انجیر و نیم درم سکنجبین بیاشامند. و اگر تریاق فاروق نیم درم بآبیکه در ان زیره سیاه و تخم کرفس و انیسون جوشانیده باشند بخورانند
منفعت بین نماید و شکم و نواحی امعاء را این روغن بمالند بگیرند آب سداب و آب بادیان و آب کرفس هر واحد نیم رطل زیره سفید و نانخواه و تخم کرفس هر یک
پنج درم همه را بجوشانند تا ثلث باند صاف نموده بران زیت یا انفاق یا روغن کنجد نیم رطل انداخته بآتش معتدل بپزند تا آب فانی گردد و روغن بماند
در مالش استعمال کنند و از ان یک مثقال بآبیکه اندران پودینه نهری و صعتر فارسی و نانخواه پخته باشند با اندک عسل و فانیذ سنجری بنوشانند که تحلیل ریاح
کند و کمیه بجای زیره گرم نیز محلل ریاح است و ایضاً این حقنه محلل ریاح بعمل آرند و خارخسک شبت و سداب و پودینه نهری و بهی و نمام و بابونه
و اکلیل الملک حاشا و قیصوم و مرزنجوش هر واحد کف تخم کرفس و انیسون و بادیان و نانخواه هر واحد پنج درم چقندر ده اوقیه انجیر خشک ده عدد عناب
بست دانه سپستان سی عدد جمله را در شش رطل آب بجوشانند تا یک نیم رطل بماند و نیم رطل از ان صاف کنند و بران بورق ده درم مقل و سکبینج و اشق و جاوشیر
هر واحد نیم درم جندبیدستر دو دانگ عسل بست درم اندازند صمغ را در آب گرم حل کرده و باقی ادویه را کوفته و بآب مصفی آمیخته در هاون باوزن پانزده درم
مری و پانزده درم روغن قسط حل کرده نیمگرم حقنه کنند و چون بحقنه چیزی منعقد بیرون آید باید که اعاده حقنه بار دوم و سوم کنند تا انعقاد زائل شود و برای آن
بدانید و این حقنه نافع ریح غلیظ است آب گندنا آب چقندر آب پودینه آب سداب هر واحد بست درم روغن بید انجیر روغن ناردین روغن قسط روغن چنبیلی
هر چه ازین حاضر باشد پانزده درم عسل ده درم جندبیدستر و شحم حنظل هر واحد کینیم دانگ بادیان سوده همه را باهم جمع کرده نیمگرم حقنه کنند و ایضاً بگیرند آب
یک رطل و تخم کرفس و انیسون و بادیان و شونیز هر واحد پنج درم جندبیدستر درم همه را کوفته بران آب اندازند و یک رطل زیت انفاق داخل کرده بآتش معتدل
بپزند تا آب فانی شود و روغن بماند و از ان نیم رطل بگیرند و پیه ماکیان و پیه بچه کبوتر گداخته هر واحد دو اوقیه انداخته نیمگرم حقنه کنند و اگر با زیت عسل آمیزند بهتر
باشد پس اگر درد شدت کند و از دواهای مسهل و حقنه و غیر آن ساکن نشود فلونیای رومی یا فارسی از نیم درم تا نیم مثقال استعمال نمایند و مریض را در آبزن آبیکه در ان

بابونہ و اکلیل الملک و سداب و خارخسک و شیح و قیسوم و شبت و برگ غار و حب الغار قوقی و مانند آن جوشانیدہ باشند و در حالت خلو معدہ از غذا و شراب نشانند و غذا
صاحب قولنج بلغمی و ریحی نخود آب بنیت مغسول و زیرہ و شبت و دارچینی و خولنجان و فلفل و گندنا و بچہ کبوتر نو اصفر و قنابر و شوربای خروس پیر دہند و اگر
در شوربای خروس و قنابر قدری اسفاناخ انداختہ بنوشند انتفاع یابند و ہمچنین اگر اندک مغز قرطم دران داخل کنند تلیین طبیعت نماید و ایضاً عسل بروغن جوز
بخورند و باید کہ کثرت استعمال غذا نکنند بلکہ بمقداری کہ حفظ قوت او نماید و لحوم مواشی و ماہی و شیرہا ترک نمایند و آب سرد خالص نیاشامند بلکہ باو عسل یا باداسکر
آمیزند پس اگر بشرب آن مضطر شوند و تشنگی شدت کند اندک بعد اندک ازان بنوشند و اگر قدری شراب ریحانی ممزوج بخورند انتفاع یابند و چون این تدبیر در قولنج
ریاحی استعمال نمودند و نفع نکرد و درد تسکین نشد پس باید کہ محاجم و اقداح ناری بر پوست شکم و موضع الم بمرات نہند کہ این تحلیل ریاح کند و بدان انتفاع یابند
انشاء اللہ تعالی ابن الیاس گوید کہ ہر صبح جلاب از بادیان و انیسون و نانخواہ ہر واحد سہ درم گلقند عسلی دہ درم بنوشند و غذا نخود آب بمغز قرطم سازند و سہولت
طبیعت بحب منتن یا بجوارش سفرجلی یا کمونی کنند و این حب خورند تخم کرفس انیسون نانخواہ ہر واحد درم جند بیدستر ربع درم ہمہ را باریک سائیدہ حبہا
سازند شربت یک مثقال یا این شافہ استعمال کنند خطمی بورق ہر واحد یک جزو باقی اجزای او ہمانست کہ در علاج قولنج بلغمی در قول صاحب کامل در شیاف مجرب
گذشت و این شافہ نیز نافع ست زہرہ گاو بورق شحم حنظل خطمی ہر واحد سہ درم سکبینج یک نیم درم مقل نیم درم ہمہ را باریک سائیدہ و صمغ را در آب گرم حل کردہ ادویہ
بدان سرشتہ شیاف سازند و ہنگام حاجت استعمال نمایند و اگر باین علاج نجاح حاصل نشود این حقنہ کنند سنای مکی دہ درم یا ہفت درم انجیر سفید دہ عدد
عناب بست عدد سپستان سی عدد مویز سرخ پانزدہ درم خارخسک و بابونہ و اکلیل الملک و شبت ہر واحد کف برگ چقندر و کرنب ہر واحد باقبضہ بنفشہ
و سبوس و خطمی و حبہ بستہ ہر واحد کف ہمہ را در سہ رطل آب بپزند تا یک رطل بماند و نیم رطل ازان صاف کردہ آبکامہ دہ درم عسل سرخ و روغن زیت ہر واحد
پانزدہ درم بورق و نمک ہر واحد نیم درم داخل نمودہ نیم گرم حقنہ سازند و گاہی استعمال شیاف از حقنہ مستغنی کند و شکم و نواحی امعا را باین روغن بمالند آب
سداب و آب برگ کرنب ہر واحد چہار اوقیہ تخم کرفس تخم سداب ہر واحد پنج درم برگ سداب برگ رطبہ ہر واحد سہ درم ہمہ را باتش نرم بپزند تا آب خالص
تا نصف بماند صاف کردہ بران روغن کنجد یا روغن زنبق نیم من انداختہ بجوشانند تا آب برود و روغن بماند استعمال کنند و این دوا بسیار نافع ست بگیرند
تخم کرفس و بادیان و نانخواہ ہر واحد سہ درم تخم رطبہ چہار درم کوفتہ بیختہ بعسل کف گرفتہ بسرشند و ہنگام حاجت یک مثقال استعمال کنند نجیب ہمی گوید کہ
علاج این نوع مثل علاج نوع اول ست لیکن حقنہ ہای مستعملہ درین نوع باید کہ کاسر ریاح باشند و ہر صبح جلابیکہ در قول ابن الیاس گذشت باضافہ زیرہ
و کرویا دران بنوشند و باید کہ ابتدا بحقنہ ہای لینہ کنند بعدہ بتدریج بسوی قوی میل نمایند بہر آنکہ حقنہ ہای حادہ باعضای رئیسہ ضرر رساند و این حقنہ نافع
بادیان تخم کرفس تخم فنجاشت قردمانا انیسون صعتر پودینہ حاشا کاشم وج قنطوریون فلفل زنجبیل زوفا تخم سداب ہر یک سہ درم انجیر دہ عدد بسفائج
چہار درم مغز خیار شنبر دہ درم سقمونیا یک دانگ شحم حنظل دو دانگ روغن کنجد پنج درم حقنہ کنند و مریض امساک آن زیادہ بر انچہ قادر باشد نماید و این حقنہ
مفتش ریاح ست سداب در زیت سہ مرتبہ بپزند و بست درم ازان گرفتہ دران جند بیدستر و جاوشیر و سکبینج ہر یک نیم درم داخل کردہ حقنہ کنند و تکمید
بجاورس و نمک و سبوس و خاکستر و مانند آن نافع بود و این حقنہ نافع قولنج ریحی ست عصارہ سداب عصارہ پودینہ عصارہ گندنا عصارہ چقندر عصارہ کرنب
ہر واحد یک جزو روغن ناردین ثلث جزو روغن بید انجیر ربع جزو زہرہ گاو نیم درم شحم حنظل دو دانگ و باید کہ آبزنات و نطولات قبل از حقنہ استعمال نمایند
و بعد آن نیز و از تخم سداب بورق سکبینج مقل شحم حنظل مساوی ہمہ را بالشکر سرخ و خطمی جمع کردہ شیاف ساختہ استعمال کنند و دیگر شیاف ہمانست کہ در قول ابن الیاس
گذشت و تکمید باشیای حارہ و تمریخ با دہان حارہ مثل روغن سداب و یاسمین و شبت نافع بود و از معاجین مفتش ریاح کمونی و فلافلی و تریاق اربعہ است
و ترک آب در ہر دو نوع بلغمی و ریحی ضروریست ایلاقی و جرجانی مینویسند کہ ترتیب قانون علاج کہ در قولنج بلغمی گذشت بکار برند بنوعی کہ اول تدبیر شیاف و حقنہ
کنند و این حقنہ ریاح غلیظ را بشکند و امعا را گرم کند و تعدیل مزاج او نماید و نسخہ او ہمانست کہ در قول بوعلی گذشت و ایضاً بگیرند روغن زیت رکابی
یک من سداب تر یک دستہ در جوشانیدہ فشردہ صاف کنند و اگر عوض سداب آب عصارہ او کنند قوی تر بود عصارہ را بروغن بجوشانند پس روغن [illegible]

گرفته یکدرم جندبیدستر و یکدرم جاوشیر و یکدرم سکبینج دران حل کنند و بکار برند و اگر درد صعب باشد پنج درم بزرالبنج و سی درم ازین روغن سداب بجوشانند
و بدان حقنه کنند یا عوض بزرالبنج دو دانگ جندبیدستر و دو دانگ افیون کنند و اگر درد و ورم سینه سائله باسی درم ازین روغن بکار برند سود دارد و شیافها
و ضمادها و تکمید که در علاج بلغمی گذشت درین باب نافع بود و آیین شیاف سودمندست بگیرند برگ سداب تر و زیره و نانخواه و بوره نان مساوی همه را
نیکو سائیده بعسل بسرشند بر بالهٔ حقنه طلا کرده با اندرون رسانند چند بار و اگر پارچهٔ نرم دران آلوده و رشته بر کنارهٔ آن خرقه بندند و خرقه اندرون مقعد
رسانند و رشته بیرون بگذارند تا بدین رشته بیرون کشند چند بار این خرقه بکار برند سود دارد و آیضاً جندبیدستر و زعفران و مر و سکبینج و افیون مساوی
گرفته شیاف سازند و بنهند درد را بنشانند و خواب آورد و محجمهٔ ناری درین باب سخت نافع ست در حال درد بنشاند و اگر ریح اندک بود تحلیل کند
و درد زائل شود و اگر زیاده بود تا آنکه دیگر باره جمع شود و درد باز معاودت کند این محجمه درد بنشاند پس این را فائدهٔ بزرگ آنست که طبیب در میان این
درستها بتدبیر تلطیف ماده و تحلیل و استفراغ آن مشغول شود و حقنه و شیاف و مسهل تدبیر تنقیه کند و حبهای مسهل که در قولنج بلغمی مذکور شد درین باب بسیار
نافع ست و حب سکبینج و معجون حب النار و معجون ایهل و جوارش کندر و جوارش انجدان درین باب مفید ست و آیین مطبوخ قولنج ریحی را بگشاید بگیرند بیخ بادیان
کرویا زنجبیل انیسون بادیان تخم کرفس انجدان نانخواه صعتر سداب هر یک پنج درم همه را برسم معهود بجوشانند و صاف کرده مقدار چهار وقیه ازان
با یک وقیه فانیذ و یک وقیه عسل و نیم وقیه روغن بادام تلخ بدهند امعا را گرم کند و ریح را بشکنند و اگر درین مطبوخ اصول چون بیخ کرفس و بیخ بادیان زیاده کنند
و با روغن بید انجیر دهند صواب بود و اگر حب الرشاد پنج درم در آب بجوشانند و ده درم فانیذ و یک استار روغن کنجد تازه داخل کرده نیمگرم بنوشند ریح را بشکنند
و انیسون و زیره و شبت و صعتر و جندبیدستر و مرزنجوش در آب جوشانیده و صاف نموده درین آب نشانیدن سود دارد و اگر در نشانیدگاه بهر کرده بر ناف
نهند روا باشد و ناف و شکم را بروغن شبت و روغن سداب که بفرفیون و عاقرقرحا و قسط و جندبیدستر قوی کنند مالیدن سود دارد و جالینوس گوید که
صاحب این علت را بهترین تدبیر آنست که از طعام و شراب تا ممکن باشد صبر کند تا ماده تحلیل گردد و این بهتر از شرب ادویهٔ حاره است بهر آنکه باشد
که دوا اخلاط را بگدازد و تحلیل آن وفا نکند و ریاح و بخارات زیاده شود و درد صعب تر گردد و می گوید که مردی را این علت عارض شده بود و هرگاه
معاودت مرض دریافت میکرد میان خود می بست و اندک سیر بقدر نان می خورد و همه روز بکار خود مشغول می شد و شبانگاه قدری شراب
صرف خورده بخواب میرفت و بامداد چابک میشد و میگوید که سیر درین علت بهتر از همه ادویه است بهر آنکه ریح را بشکند و تشنگی نیارد و هیچ دوای دیگر را این خاصیت
نیست پس صاحب این مرض را بهترین تدبیر آنست که سیر بسیار خورد و تریاق کبیر بکار برد و بهترین طعام او شوربای کنجشک ست یا شوربای خروس پیر
که شکم آنها با انیسون و بادیان و نمک و سداب و کرویا و گندنا و فلفل و سیر پر کرده بپزند و ازان شوربا بخورند و بجای آب شراب کهنهٔ سفید خورند و اگر
اسهال طبع شود و در دیجال خود باشد ناشتا شراب کهنه گرم کرده مقدار ده استار بتفاریق بخورند اندک اندک پس ماء اللحم بیاشامند و اندک نان خشکار در آن
ثرید کرده بخورند و این تدبیر خواب آرد و ماده را نضج دهد و تحلیل کند و درد را زائل سازد و این نانخورش ریاح را بشکند بگیرند خردل وقیه و کوفته در آب بمالند
و صاف کرده پنج دانه سیر و مغز جوز ده عدد سوده دران حل کنند و اندران نان ترکرده بخورند و غالیه و لخلخهٔ مشکین در ناف نهاده دارد طبری گوید
که مریض را از غذا منع کنند و امر بدخول حمام و ریختن آب گرم بسیار بر موضع درد نمایند و غذای او شوربای خروس پیر سیاه رنگ سازند و جوف او شبت
و زیره و صعتر و نانخواه و اندک نمک پر کرده چندان بپزند که مهرا شود و گاهی بمیان قدری روغن بید انجیر یا روغن زیت می اندازند و چون مهرا شود آب آن صاف کرده
عوض غذا بنوشند و این شوربا درین نوع تاثیر نیک دارد و گاهی درد را زائل کند و ریاح را تحلیل نماید و بالای ایارج محمر بعسل این ماء البزور دهند بادیان
و انیسون زیره تخم کرفس نانخواه صعتر کرویا در آب بجوشانند چندانکه آب متغیر گردد پس ایارج محمر خورده بنوشند و این حقنه نفع آرد بابونه اکلیل الملک
تخم کرفس انیسون هر واحد کف کبیر اطراف کرنب نبطی باقه انجیر خشک پنجاه عدد سبوس خطمی هر واحد کف هر دو در صره بسته همه را بپزند و بوزن صد درم
ازان صاف کرده در باون نموده روغن بید انجیر و روغن سداب هر یک پنج درم و جاوشیر و جندبیدستر هر یک دو دانگ داخل کرده حل نمایند

و ازین دو سه دفعه دیگر حقنه کنند و اگر ریاح غلیظ رطوبی زائل گردد اندک شحم حنظل داخل کنند و سکبینج دران بگدازند پس اگر در مزاج حدت
پیدا شود و ریاح و درد باقی بود بوزن نیم درم تا یکدرم فلونیا با آب سرد و جلاب بدهند و چون درد تخفیف یابد اعاده حقنه نمایند تا آنکه یقین شود
که ریاح تحلیل شده و امعا ازان رطوبات غلیظه پاک گردیده و چون این یقین شود غذا باین شوربا سازند قنابره عدد کنند نمی خطمی باقسه
نخود و کف کبیر بطور سفیدباج بپزند بعده دران ثرید کرده بخورند و لحم قنابر نیز خورند و اگر این شوربا از فاخته و شفنین بسازند جائز ست پس این طعام
ایذا نرسانده و ازان سالم ماند و زائل شود و از مرض صحت یابد پس تدبیر موافق لازم گیرند و شراب آس بعد ابتدای طعام خشخاش بیاشامند و در اثنای
معالجه رعایت قاروره و نبض او نمایند هرگاه قاروره حدت پذیرد و در نبض سرعت و تواتر یافته شود نظر بسیار اعراض کنند و اکثر اصحاب قولنج را
قاروره حاد می شود و در نبض ایشان سرعت حادث می شود بسبب فرط الم مگر تپ پس اگر تپ نباشد و این اعراض از فرط الم پیدا شده باشد
در علاج مذکور تامل نکنند که این اعراض بزوال الم و انحلال او کم و منحل گردند و اگر درین نوع حاجت ضماد باشد این ضماد بعمل آرند تخم کرفس نانخواه
زوفا هر یک دو درم سعتر سه درم بابونه پنج درم همه را باریک سائیده و بیخته موم روغن از روغن ناردین ساخته آمیزند و بر جای درد ضماد کرده
بالایش پارچه مبلول در روغن بید انجیر یا در آب گرم بدارند و این نوع بدین تدابیر کم محتاج شود بهر آنکه از لزوم پرهیز و قطع غذا و استعمال
حقنه های مذکوره بسرعت زائل شود قرشی و صاحب شفاء الاسقام می نویسند که در حقنه ریحی مثل سداب و زیره و اکلیل الملک
و بابونه و تخم کرفس و بادیان و قرطم و قنطوریون داخل کنند و تریاق کبیر و تریاق اربعه بخورانند و برشعثا و فلونیا وقت شدت وجع نافع بود
و سفوف زیره و انیسون و بادیان و کرویا و مصطکی و کندر هرچه ازین حاضر باشد بشکر بدهند و سفوف اصول و حالی نیکوست و تکمید
بگاورس گرم و سبوس گرم و نمک گرم و پارچه گرم کنند و روغن گل و سنبل و مصطکی و عنبر بر شکم مالند و یا روغن بابونه که دران سداب
و زیره و جندبیدستر جوش داده باشند بمالند و شکم را بهمابوان و آب گرم در حمام حار بعد خفت وجع بشویند و مثانه آب گرم پر کرده بران بندند
و این حقنه برای ریحی و ثفلی نافع ست بسفایج و سنا و کرفس و سداب و خطمی و بابونه و اکلیل الملک و سبوس و قرطم هر واحد کف غاریقون سه درم در یکصد درم
آب چقندر بجوشانند تا نصف بماند صاف کرده عسل و زیت ده درم بورق یک مثقال محموده ربع درم داخل کرده گرم دو مرتبه استعمال نمایند و غذا شوربای خروس
بشبت و نخود سیاه و دارچینی و مصطکی و فلفل پخته بدهند با شوربای چوزه مرغ و لحم آن اگر اشتها قوی باشد و اگر دو درم بسفایج کوفته بصره بسته در شوربای
خروس هنگام طبخ اندازند تلیین طبیعت کند و اعانت بر تحلیل ریاح نماید مؤلف جامع و ابومنصور گویند که اگر وجع شدید باشد و خوف غشی و هلاکت بود فلونیا
دو دانگ بدهند و تریاق نیم درم با آبیکه دران زیره و تخم کرفس و انیسون جوشانیده باشند بخورانند و اگر با قولنج غثیان باشد حب الافاویه یا معجون [illegible]
بعد تلیین طبیعت بحقنه ها و شیافات دهند و درین نوع معاجین و بزور کاسر ریاح و حقنه ها و حمولات مفتش ریاح استعمال کنند چنانچه در قول
بوعلی سینا و طبری مسطور شد و این سفوف بخورند خولنجان دارچینی شونیز هر یک نیم درم قرفه قاقله صعتر فارسی هر یک یک درم کرویا دو درم زراوند طویل
نیم درم شکر طبرزد پنج استار همه را کوفته بیخته بکار برند و یا این سفوف بدهند انیسون تخم کرفس نانخواه مصطکی صعتر زیره سیاه هر یک دو درم جندبیدستر
انجدان سداب هر واحد یک درم شربتی یک مثقال با آب گرم و از هرچه منفخ باشد مثل باقلا و نخود و عدس و غیره اجتناب کنند و ماء العسل که نزد طبخ او در
هر رطل ازان دو درم فلفل سوده در صره بسته انداخته باشند بیاشامند و بروغن بید انجیر همراه ماء البزور که در ذیل علاج این نوع گذشت مداومت نمایند
که نفع بلیغ کند و کذا معجون حب الغار و حقنه بروغن زیت که دران سداب پخته باشند و در قول مسیحی و ایلاقی گذشت نافع بود و دو سه روز مریض را گرسنه
دارند بهر آنکه از نشانهای این وجع ست که از تناول غذا هیجان میکند و اگرچه ساکن شده باشد و اگر ممکن نبود اندک اندک آب گوشت مطیب بتوابل
بنوشند و از کثرت شرب آب حذر کنند و گویند که آشامیدن شیره بادیان و زیره کرمانی و کرفس و انیسون با شکر سرخ و یا گلقند گرم نموده سودمند ست

علاج قولنج ثفلی

انچه در علاج قولنج بلغمی مذکور شد بکار برند و از هر سبب که باشد اولاً بمزلقات از لعابات و ادهان علاج کنند و تلیین طبع و دفع ثفل کوشند و خروس سیاه رنگ پیر را
بدوانند تا آنکه مانده شود پس ذبح کرده پرهایش بر کنند و در آشتاب طبخ صره بسفایج در قرطم نیکو فته اندازند و بمصالح خوشبو ساخته بنوشانند و اگر آبکامه در روغن بادام با هم
آمیخته و گرم کرده بنوشند و یا شوربای چرب و مزلق و گرم چون شوربای ماکیان فربه بیاشامند نیز مفید بود و بعد از نوشیدن اشیای مزلقه و حصول لینت
در امعا مریض به یکپای چند بار آهسته آهسته بجهد بعده حقنه ملین مزلق مع روغنهای موافقه بعمل آرند مثلاً برگ چقندر و بنفشه و سبوس و خطمی و انجیر و حلبه و مغز تخم قرطم
هر یکی بمقدار مناسب بجوشانیده صاف نموده روغن کنجد و شکر سرخ و مری و مغز خیارشنبر دران داخل کرده حقنه کنند. و چون طبع نرم شود اما تنقیه حسب بود و ادویه
سریع الاسهال مثلاً بورق و سقمونیا و شحم حنظل بکار برند و اگر حرارت باشد این ادویه استعمال نتوان کرد بلکه جهت نرم کردن ثفل شیر بادام گاو نیم آثار روغن
ترنجبین یا شکر سرخ ۹ تولہ دیا کم و زیاده بحسب برداشت طبع بنوشانند و یا شوربای مرغ که پاک و سرمق دران داخل کنند و روغن دران بسیار باشد. بدستور
انگشت و شیافات و حقنهای مسهله طبع را بکشایند و مزلقات نوشانند مثل نقوع آلو و فواکه و شربت بنفشه و العبه بارده و روغن کدو و بنفشه و بادام و روغن گل با شیر گاو

صاحب جامع مینویسد که قولنج ثفلی اسلم انواع قولنج و اسهل برست و فرق میان این و احتقال طبیعت آنست که در احتقال ثفل در معای مستقیم یا اعور یا در
ذات تلافیف محتبس باشد پس بادی تهوع و تقلب نفس نبود و این نوع در قولون بود پس با این اندک تهوع و تقلب نفس و قلت اشتها حادث شود و لهذا قولنج
نامند و اکثر درین اطبا غلطی میکنند و علاج بچیزی می نمایند که جائز نیست مثل استعمال حقنهای حاده و آبزن و تکمید و بدترین چیزیکه درین نوع استعمال کنند تکمید و در ابتدا است
پس هر قدر که تکمید زیاده کنند یبس بیفزاید و درد و قلق افزون گردد و آنکه علاج کنند بمعالجه عامه و ادویه مسهله در ابتدا دهند و فضول از اعالی بدن منحل شوند و در قولون
جمع شوند پس تمدد و الم عظیم گردد و مریض بشدت مرض هلاک شود و مزاج امعا بسبب حقنهای حاده متغیر گردد پس مزاج کبد و طحال و قلب فاسد شود و دماغ
و قلب از بخارات متصاعده از مواد محتقنه و ادویه حاره متاذی گردد و این همه سبب هلاکت مریض است **ابو منصور** گوید که در قولنج ثفلی شربت بنفشه بروغن بادام
دهند و آب انجیر و آب فانیذ و عناب و خیارشنبر و ترنجبین و اصل السوس و شیرخشت درین نوع نافع است و حقنه لینه مرطبه و مثل حقنه متخذ از بنفشه و انجیر و فانیذ
و ترنجبین و عناب و روغن بادام و مانند آن بعمل آرند و غذا شوربا با قطف یا اسفاناخ بروغن بادام دهند لیکن این بقدر حرارت و برودت درینجا باید و در
صحت مداومت این مطبوخ سازند بنفشه پنج درم انجیر ده عدد و مویز منقی پانزده درم اصل السوس بست درم در سه رطل آب بپزند تا دو ثلث رطل بماند دران
فلوس خیارشنبر سه درم مالیده روغن بادام چکانیده بنوشند و خربزه و مویز و حلوا و معجول از نشاسته و روغن زرد و فانیذ بخورند باید نظر بسوی اسباب حبس ثفل نمایند و حسب
سبب تدارک کنند مثلاً **اگر قولنج ثفلی از سبب غذا** یا قلت مقدار آن باشد هرچه مضاد آن در کیفیت و کمیت باشد استعمال نمایند و در آب گرم نشانند و بعد از ان حقنه
و شیافات مسهل استعمال کنند شیخ میفرماید که قولنج ثفلی اگر بسبب اغذیه باشد اگر ممکن بود که باقی از ان در معده حاذق برآید بعمل آرند و غذا از مزلقات بارد و حار و معتدل
بحسب واجب مائل سازند و مزلقات بارد مثل امراق و سمسم ست و خاصه شوربای خروس پیر چون آنرا بدوانند تا ساقط شود و قوت باقی نماند پس ذبح کنند
و قطع نمایند و استخوان بشکنند و در آب بسیار نمک و شبت و بسفایج بپزند تا مهرا شود و بنوشند و گاهی بران روغن قرطم می اندازند و مثل مرقه اسفاناخیه
بچوزه و مرغ فربه و مثل مرقه اجاصیه و غیر آن و این مزلقات یا اخراج ثفل کنند و یا تلیین آن نمایند و میان آن و جرم امعا جاری شوند و میان این هر دو
فاصله کنند و ثفل را آماده لغزش سازند و چون مسهل بنوشند و حقنه استعمال کنند اخراج ثفل بدان سهل گردد و حقنهای خفیفه که در علاج قولنج صفراوی
مذکور شوند و حقنه از عصاره چقندر و بنفشه سوده و مری در روغن کنجد و بورق چنانچه معلوم است استعمال کنند و این حقنه بکار برند بگیرند چقندر تبغه سبوس جو انجیر
ده عدد و آب هفت رطل و اندک خطمی سفید دران اندازند و بپزند تا بیک رطل آید و صاف کرده بران شکر سرخ ده درم و بورق مثقال و مری نبطی نیم اوقیه
و روغن کنجد نیم اوقیه انداخته حقنه کنند و اعاده حقنه نمایند تا آنکه جمیع بنادق برآید و مثل این حقنه بعمل آرند بگیرند خار خسک و بسفایج و شبت و قرطم کوفته هر واحد
ده درم آلوبخارا ده عدد و انجیر ده عدد و بنفشه حقنه تربد ده درم تخم کتان تخم کرفس هر واحد سه درم ترنجبین تمر هندی هر واحد سی درم مغز فلوس خیارشنبر هر واحد
دوازده درم شاخ چقندر و شاخ کرنب قبضه بدستور جوشانیده صاف کرده آبکامه و شکر سرخ هر واحد پانزده درم بورق مثقال روغن کنجد ده مثقال دران

داخل نموده حقنه کنند و اگر امر شدید باشد و بتحمل این حقنها انتفاع نیابد حقنهای قوی که در قولنج بلغمی مذکور شد استعمال نمایند که آنها بلغمی حادث شده مع ثقل کثیر را نافع
ست و از انجمله … نیز ست و اما شربت … مثل نهری و شیر باران و … سفرجلی ست بعد از آنکه مزلقات مذکوره در قولنج صفراوی فائده نکنند
استعمال نمایند و انجیر بسیار بهر وقت بخورند سودمند است این است که بگیرند شکر سرخ و فانیذ و در مثل آن روغن کنجد تازه حل کرده بنوشند و ترنجبین با طبیخ انجیر
مع مثل آن سپستان … بنوشند و اگر چیزی از حبوب مذکوره نفع نکند از حبوب و اشربه قوی مذکور در قولنج بلغمی منسوب بآن که احتباس شدید
بلغم و ثفل کثیر را شدید النفع ست چاره نباشد و از ادویه جیده قوی درین باب این است که مویز و سپستان و خیارشنبر را حسب حال بپزند و آب آن صاف کرده
ایارج فیقرا … مثقال با اندک روغن بید انجیر داخل کرده بیاشامند و ایضاً بگیرند ایارج فیقرا دو درم و روغن بید انجیر نیم درم و در طبیخ شبت بنوشند و کسی …
… ماهی سرد و بیضه بسیار جوشانیده نماید نمک بسیار استعمال کند و بران آب گرم مقداری که ممکن باشد بنوشد بعد ازان حرکت و ریاضت بسختی کند
اکسیر … مسیحی گوید که اولاً اغذیه مرطبه دهند بعده تا یک دو روز اندران بابونه و ختمی و سپستان جوشانیده و در روغن کنجد و فانیذ و نمک و نطرون داخل کرده با آن
حقنه کنند و مطبوخ معمول از مویز منقی و انجیر و سپستان یا خیارشنبر و ایارج فیقرا و روغن بید انجیر بیاشامند و این دوا اخراج اثقال را نافع ست تخم کتان حلبه
حب الرشاد جوشانیده لعاب آن بگیرند و دو اوقیه ازان با قدری ترنجبین و روغن کنجد بنوشند هر روز دو بار مادام که درد باقی بود و از غذا اسفیدباجات دسم
لحم فربه دهند و در طبیخ انجیر و کشمش و عسل استعمال کنند و هر صباح دو اوقیه آب چقندر مطبوخ با نیم درم بورق بنوشند یا انجیر در ماء العسل بخیسانند تا منحل شود و قبل
طعام به ساعت از ده عدد تا پانزده بخورند محمود گوید که هر صبح جلاب از شربت بنفشه ده درم و ترنجبین پانزده درم بنوشند و غذا مزوره ماش
و نخود و مغز بادام بسیار یا ماکیان فربه و شوربای چرب خورند و یا شربت بنفشه بست درم و ترنجبین ده درم و فلوس خیارشنبر پانزده درم یا شیرخشت
ده درم در آب گرم حل کرده بنوشند یا این دوا بنوشند که نافع تحجر ثفل در امعا ست تخم کتان تخم حلبه حب الرشاد هر واحد ده درم در دو رطل آب بجوشانند
تا یک رطل آید بعده ترنجبین پانزده درم و روغن کنجد ده درم حل کرده صاف نموده بست درم ازان بنوشند خجندی گوید که هر صباح شربتی از شربت
… مثل شربت بنفشه و جلاب بشکر طبرزد و نبات یا لعابات ترنجبین با لعاب … از الحبه و روغن بادام شیرین بنوشند و تغذیه بشوربای ماکیان فربه سازند
بعد ازان حقنه لین بمثل ترنجبین و فلوس خیارشنبر و تخم خطمی و تخم مرو و سپستان و روغن کنجد و بورق کنند و این حقنه نافع تحجر ثفل در امعا ست بزر کتان
تخم حلبه حب الرشاد هر یک پنج درم ترنجبین پانزده درم روغن کنجد ده درم برهم ممزوج و مرتب کرده استعمال نمایند و این دوای مسهل نافع ست انجیر خشک ده عدد
مویز منقی ده درم سپستان پانزده عدد جوشانیده صاف نموده ده درم فلوس خیارشنبر و ده درم ترنجبین حل کرده و دو درم روغن بادام داخل کرده بنوشند
و قبل ازین مطبوخ یک مثقال ایارج فیقرا بخورند و چون وجع دوام کند مطبوخ تخم کتان و حلبه و حب الرشاد بدستوری که در قول محمود گذشت بنوشند با روغن کنجد
یا روغن بادام و هرگاه خوف معاودت احتباس باشد چند روز بر آب لحوم فربه فاضل معمول … و چغندر و اندک بورق اقتصار ورزند و از اشیای
نافعه این است که انجیر یا آلو بخارا … در ماء العسل یا جلاب شکری تر کنند و چند ساعت قبل از غذا تا پانزده عدد بخورند و بعد آن اندک ازان جلاب بنوشند
جرجانی و ایلاقی مینویسند که دو مثقال یا یک مثقال صبر با یک اوقیه عسل و دو اوقیه شیر سودمند بود و طبیخ لبلاب بخیارشنبر نافع ست و طبیخ انجیر
و … سود دارد و حقنه لین از حلبه و تخم کتان و خطمی و بابونه و انجیر و سپستان و سبوس گندم ساخته بر روغن کنجد و نمک هندی و عسل و زهره گاو آمیخته بکار برند
و شیافی که از نمک اندرانی و بوره و شکر سازند سود دارد و غذا اسفیدباج چرب و آب سبوس با شکر و روغن بادام و شوربای خروس اسفاناخ و نخود آب و حریره
که بروغن و قرطم سازند … خطمی و ران سخته بدهند و شربت بنفشه و شربت انجیر و جلاب سود دارد و آب بادکی ازین … بنوشند و اگر … طعام سه یا چهار عدد
… بیاشامند طبع را نرم دارد و این شربت فواکه ملین طبع ست بگیرند کشمش خشک و مویز سیاه منقی هر واحد یک من … آلو بخارا و عناب
هر یک نیم من … و انجیر بستی و کشمش و … هر یک ربع من سپستان … من همه را مجروح کنند و یک شب در آب بخیسانند چندانکه دو انگشت آب بر او
باشد و صبح بجوشانند و صاف کرده یک من شکر و نیم من … در صاف … آمیخته بپزند تا بقوام آید شربتی بست درم خضر گوید که ابتدا حقنهای مزلقه

کنند مثل تخم خبازی و خطمی و بزرکتان و سبوس بآب چقندر و خیارشنبر و بعد حقنه وقت خواب شب جلاب معمول از تخم کاسنی چهار درم خطمی سه درم اصل السوس نیم درم
بادیان مثقال جوشانیده ترنجبین ده درم شکر دو اوقیه حل کرده بدهند و اگر فائده نشود اعادهٔ حقنه کنند و مثل گل بنفشه و سنای مکی و بسفائج و قرطم هر واحد پنج درم انجیر اوقیه
شبت حقنهٔ قوی سازند و اعادهٔ جلاب مذکور نمایند و چون از ثفل باقی ماند روز چهارم لبلاب تا بسبب آنکه شراب کهنه بیاشامند که تحلیل بقایای او نماید **و اگر قولنج ثفلی از**
حرارت امعا و یبس آن باشد فواکه باردهٔ رطبه مثل آلو بخارا و مشمش و شاهلوج خورند و شربت بنفشه و نیلوفر بنوشند و تمرهندی با مغز فلوس در عرق بادیان
مالیده گرم نموده بدهند و حقنهٔ لینه بعمل آرند یا شربت بنفشه بآب گرم دهند و لعاب بهدانه یا تخم کتان مثل شربت دینار و شربت ورد و مانند آن بدهند و شیرهٔ تخم کدو و شیرهٔ
تخم خرفه و ترنجبین نفع کلی دارد و روغن بنفشه و لعاب ریشهٔ خطمی و کتیرا بر شکم مالیدن مفید است و درینجا عوض شوربای گرم حریرهای چرب خورند و دیگر اشربه
و اغذیهٔ مرطبهٔ ملینه استعمال کنند و این حقنه سود دارد عنب الثعلب بنفشه نیلوفر تخم خطمی خبازی بابونه سبوس جو هر یک هفت درم عناب ده دانه سپستان بست دانه
همه را بجوشانند و صاف کرده ترنجبین لعاب اسپغول یا روغن بنفشه یا روغن بادام یا کنجد و مغز خیارشنبر هر یک ده درم آمیخته حقنه کنند و آنجا که حرارت امعا از گرمی
مراره بود و فصد باسلیق نفع دارد و اگر نفعی نبود **مسیحی** گوید کسی را که عادت قولنج از حرارت باشد مداومت این مطبوخ نماید آلو بخارا بست عدد انجیر پنج عدد مویز منقی
پنج درم بجوشانند و مالیده صاف نموده مغز خیارشنبر بمالند و صاف کرده روغن بادام بران چکانیده بیاشامند **مسیحی** گوید که تعدیل مزاج با تبرید و اغذیهٔ ملینه بارده
کنند و آب فواکه و لعاب اسپغول و ماء الشعیر و روغن بادام دهند و طعام اسفیدباجات نرم و چرب مرغ فربه و اسفاناخ و سرمق و قطف و روغن بادام و شیرهٔ مغز تخم قرطم
و طبیخ میشوق و آلو و مشمش مطیب بروغن بادام و شکر خورانند و اگر شاخ برگ چقندر دران بپزند موافق بود و تلیین طبع بخیارشنبر و آب کاسنی و آب عنب الثعلب نمایند
ابن الیاس گوید که آنچه بسبب حرارت امعا باشد بهترین جلاب از شکر سفید ده درم و ترنجبین ده درم و آب هندوانه بست درم بنوشند و غذا شوربای
ماش با شیرهٔ مغز بادام و کدو تر خورند و یا جلاب از بنفشه تر و تخم کاسنی و عنب الثعلب هر واحد سه درم و شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم بدهند و یا این حقنه کنند
بابونه اکلیل الملک بنفشه نیلوفر تخم خبازی و برگ خطمی و سبوس جو نیم کوفته و لبلاب و برسیاوشان هر واحد یک کف عناب و سپستان هر واحد بست عدد همه را در سه رطل
آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف کرده بران لعاب اسپغول و لعاب تخم کتان و روغن بنفشه و فلوس خیارشنبر و ترنجبین هر واحد ده درم داخل کرده نیم گرم حقنه کنند
خجندی گوید که هر صباح آب تربز با ترنجبین یا شیرخشت بدهند و از اشربه شربت دینار و شربت اجاص و شربت تمرهندی دهند و این حقنه نافع ست بنفشه نیلوفر
هر یک سه درم عناب سپستان هر یک پانزده عدد روغن بنفشه پنج درم باقی اجزا و ترکیب همانست که در قول ابن الیاس گذشت **ابومنصور** گوید که اگر
شکم شدید الحرارت باشد آب لبلاب یا آب بارتنگ بسه درم خیارشنبر در روغن بادام یا کنجد بنوشند یا این قرص دهند بنفشه ده درم سقمونیا درم و ثلث درم
بلعاب اسپغول سرشته ده قرص سازند و یک قرص بجلاب بدهند یا بآب ترنجبین بست درم دهند و اگر از یبس امعا باشد قبل طعام روغن بنوشند و در حمام داخل شوند و
شرابهای شیرین و اغذیهٔ چرب استعمال کنند و اگر شدت کند قرص بنفشه بدهند دو درم و یا ماء الجبن بسقمونیای مشوی در به بجوشانند ده درم او گوید کسی که معتاد این مرض از هر گاه
باشد باید که چون از علت خارج شود در غذا بعادت خود رجوع نکند تا آنکه صحت تام حاصل شود و تقلیل غذا نماید و نان بماء السکر و روغن بادام بخورد و بر تناول آلو بخارا
در ماء السکر تر کرده هر روز از ده تا بست عدد قبل دو ساعت از طعام تعاهد نماید و گاهی بنوشیدن روغن بادام شیرین یک دو هفته باین نحو انتفاع یابد بگیرند انجیر سفید
سه عدد و مویز منقی بست درم بنفشه ده درم و در چهار رطل آب بپزند تا مهرا شود و صاف کرده هر روز چهار اوقیه با سه درم فلوس خیارشنبر و از سه تا پنج درم روغن
بادام بنوشند **بعضی** از متاخرین مینویسند که بعد خفت وجع این حقنهٔ لینه بعمل آرند بگیرند خارخسک سی درم برگ چقندر یک مشت بنفشه نیلوفر هر یک هفت درم
حلبه قرطم تخم خربزه کوفته هر یک پنج درم سپستان بست عدد آلو بخارا سی عدد تخم خیار سه درم ترنجبین سی درم خیارشنبر ده درم جوشانیده صاف کرده
روغن بادام شیرین دو درم بران ریخته استعمال نمایند و غذا شوربای چرب از گوشت حیوانات شیرخواره و ماکیان و بچهٔ آن فربه در روغن بادام
و بقلهٔ یمانی و حرشف و بلیون و خبازی و چقندر سازند **و اگر قولنج ثفلی بسبب کثرت تحلل** از بدن باشد در مکان سرد نشینند و قیروطی معمول
از روغنهای مکثف مثل روغن گل و آس بر بدن مالند و اغذیه و اشربهٔ لینه فراقه بخورند و اگر ماهی را کوفته آب او بگیرند و در روغن گل نیم جوش کنند آنرا بنوشانند

تا روغن با مثل موم سفید در ان گداخته بمالند بهتر عمل کند و اختیار آسایش و جلوس در آب سرد مفید بود و بقول شیخ اگر سبب تحلل بدن و تعریق یا حرارت
تشنگی و یبس باشد باید که علاجات خفیفه که در قولنج صفراوی مذکور گردد استعمال نمایند و ایشان و هم کسانی را که قولنج از یبس اغذیه باشد و حرکت بسیار که قبل طعام
و پیش از هرقان مثل آلو بخارا و چقندر مطیب بزیت شیرین و اسفاناخ و شیر خشت و نیم برشت و انگور و انجیر مقشر بخورند و هر یک ماشته یا زیتون الماء بهار
خورند و دو سمومات در طعام زیاده کنند و قبل طعام آب کرنب مطبوخ بلحم حملان فربه یا ماکیان فربه بنوشند و اگر تحلل در بدن مفرط باشد تکثیف او بمالش
مثل روغن گل و روغن آس و قیروطی آن نمایند و حمام کم کنند مع استعمال سائر تدابیر مذکور و استحمام بآب سرد کنند محمود گوید که آنچه بسبب کثرت مشی و تعب و
تحلل کثیر از بدن باشد هر صبح جلاب از خمیره بنفشه یا شربت بنفشه یا شربت خشخاش هر کدام که باشد در حمام بنوشند و غذا حریره معمول از نشاسته و روغن بادام شیرین
یا از شیره گندم مع لحوم چرب سازند و شکم و بدن را خاصة بقیروطی معمول از روغن بنفشه و خطمی و کتیرا و موم صاف بمالند یا حلوا از نشاسته و روغن
بادام ساخته بخورند یا نان بسکه و شکر خورند یا ماء اللحم بسیار چرب بخورند و مسکن مریض در موضع بارد و مهب شمال باشد محمد گوید که علاج
این نیز قریب آنست که از ثفل یابس باشد و هر صبح جلاب از شربت بنفشه و ترنجبین بنوشند و غذا مزوره ماش و نخود و شیرهٔ مغز بادام با روغن آن
و شوربا های چرب خورند و حقنه با دهان رطبه مثل روغن بنفشه و روغن کنجد و روغن بادام و تطلیل بآب شیرین نیمگرم کنند و آنچه از تحلل بدن باشد این روغن
سقوط حال بمالند بگیرند روغن کنجد یک رطل و آب بهی سه رطل و در ظرف آبگینه کرده چهل روز در آفتاب نهند پس بردارند و چون اراده کنند که حبس قوی تر گردد نیم رطل گل سرخ
خشک در ان اضافه نمایند و اگر قولنج ثفلی از کثرت درور بول باشد اخراج ثفل با دویه معلومه کنند بعده استکثار تناول خرما و مویز و حلوای مرطب
معمول از نشاسته و سکر و فانید نمایند و شربت بنفشه و خیار شنبر و مانند آن که تقلیل بول و تلیین براز کند بنوشند و گویند که نقوع پنبه دانه مجرب است و انجیر
سوده وارد و اسپغول و تخم ریحان مفید است و بهترین غذا مرغ فربه است و مدرات مثل خیار و بادرنگ و هندوانه و اکثر فواکه مدره و حبوب مدره مثل جاورس
و نخود و لوبیا و برنج و مانند آن ترک کنند و بقول اسمعیل و یوسف در قولنج ادراری اگر حرارت غالب بود شربت بنفشه و شربت آلو و شربت کاکنج و جلاب
و اسپغول دهند و طعام مسکه و شکر و اسفاناخ و ماش مقشر و مانند آن و اگر حرارت غالب نباشد شربت انجیر و طبیخ او دهند و شکر سرخ در روغن کنجد حل کرده
و میفختج با روغن کنجد و اغذیه چرب و برگ چقندر و روغن بادام و حلواهای نرم بدهند مؤلف جامع الصناعه گوید که آنچه تلیین ثفل کند مثل جوارش تمری
بآب گرم دهند و حقنهای لین حقنه کنند بعد از ان گلقند با ماء البزور و فلوس خیار شنبر با شربت بنفشه و جلاب و مانند آن بنوشند و بعد انحلال قولنج
چند روز مداومت بر مرقه اسفیدباجات و شوربای قنابر و فوختت و شفانین و دخول حمام و ریختن آب گرم بر موضع باعتدال کنند و اگر قولنج ثفلی از احتباس صفرا باشد
در فتح سده مجاری صفرا کوشند بدانچه در علاج یرقان سددی مذکور شد بعد ازان اشیائیکه در ان تنقیه و جلا باشد مثل مغز قرطم با انجیر و مثل معجون نجاح
استعمال کنند و گاهی چقندر مسلوق مطیب بزیت الماء و آبکامه و خردل پیش از طعام خوردن کفایت کند و علاجهائی که در قولنج صفراوی بیاید بکار برند
و در غذا مری و خردل داخل کنند و انجیر خام بخورند و اگر قولنج ثفلی از بطلان حس امعا باشد مثل لوغاذیا و انقردیا و فنداد یقون و حمرنا
و تریاق کبیر و اربعه و مثرودیطوس خورند و از شرابها مثل جندبیقون و میسوسن و شراب صرف بنوشند و روغنهای مقوی مثل روغن کلکلانج
و بیه انجیر و قسط خاصة و قطران در زیت و زفت در زیت شربا و حقنة استعمال کنند و اطلیه مقوی بر شکم و خاصره نهند و نیکوترین مسهلات درین قسم
ایارج لوغاذیاست و روغن بیه انجیر مطبوخ با دویه و روغن فیقلا و با ایارج فیقرا با آب افادیه نوشیدن و تنها روغن مذکور بر شکم مالیدن نیز مفید بود
و غذا شوربای قنابر و عصافیر و فراخ سازند و بدانند که اگر سبب بطلان حس شرب مخدرات بود ترک آن نمایند و اگر سوء مزاج بارد مفرط در امعا باشد تسخین امعا کوشند
و شیخ میفرماید که اگر سبب برد امعا باشد و مراق رقیق بود صاحب او را هر وقت قولنج بسرعت عارض شود پس میباید که دائم شکم پوشیده دارد و پوشیدنی
جامه پشمین یا بستن آن بر شکم دفع سردی آن نماید و استعمال مروخات از روغنهای گرم و نطولات حاره نافع است و گاهی حاجت بتکمیدات افتد و گاهی
احتیاج با دخال جند بیدستر و فرفیون در ادهان حاره شود و بقول جرجانی تنقیه با ایارج لوغاذیا و شبادریطوس و طبیخ سلیخه که در نوع ما بعد این بیاید و وسایط

نسخه روغن سقوط حال

یا روغن بیدانجیر بنوشند و ایارج فیقرا و معجون بلادری و سنجرنیا و مثرودیطوس و اثاناسیا بروغن بیدانجیر استعمال کنند و بر شکم و تهیگاه بمالند و غذا شوربای گنجشک و کبوتر بچه
بمصالح گرم دهند و شراب کهنه لطیف رقیق بنوشند و بقول بعض متاخرین علاج قولنج حادث از سردی که با سعار سدباد دیگر کنند که آنرا انفع بر سبیل هضم و اصلاح و
خاصیت بودند بر سبیل استفراغ و این ادویه مشروبات و ضمادات و کمادات و مروخات ست و ثوم را درین باب خاصیت عجیب ست و جوارش فوستجی هنگام
احساس بابتدای قولنج بارد خورند و طعام ترک نمایند و بریاضت اعانت کنند و وقت خواب شراب صرف بخورند و اگر القطران دو درم مع زیت حقنه کنند نفع بخشد
و سرگین کبوتر بعصارهٔ پودینه و روغن بیدانجیر نافع بود و مشروبات و اضمده و کمادات و مروخات که در علاج قولنج بلغمی در قول شیخ مسطور شد همه نافعست

واگر قولنج ثفلی از ضعف دافعهٔ امعا باشد هرچه به بطلان حس معا گفته شد بکار برند و از چیزهای ترش و قابض و آب سرد بپرهیزند و طبیخ سلیخه و دارچینی
و بسباسه و جوزبوا و سنبل و اشنه و تخم کرفس و سعد با روغن بادام تلخ بنوشند و جهت اسهال صرف ایارج فیقرا مفید ست و بهترین غذا نخود آب گوشت مرغ ست
و از حواسض و قوابض و شرب آب سرد اجتناب نمایند و بقول شیخ این نوع را استعمال مقویات مثل تریاق و مثرودیطوس و شاذ ریطوس و سنجرنیا و دحمرثا نافع بود
در اسهال و مثل ایارج فیقرا با آب افاویه و روغن بیدانجیر استعمال کنند و غذای او از اغذیه جیده مثل اسفیدباج و زیرباج بلحوم خفیفه محموده باید کرد و بقول ابن
سرافیون روغن بیدانجیر بماء الاصول بدهند و زیرباج مخلوط بشراب ریحانی خورانند و دائم در حمام داخل کنند و بر شکم روغن بان بمالند و بقول ایلاقی شکم را
بروغن ناردین یا بروغن سوسن گرم که دران افاویه داخل کرده باشند بمالند و بعد طعام اندک شراب ریحانی بنوشند و غذا اسفیدباجات نرم و چرب خورند

واگر از دیدان باشد بعد از تلیین طبیعت قتل و اخراج آن نمایند بدانچه در باب او گفته شود پس اگر درد بالای ناف باشد مشروبات استعمال کنند و اگر نزدیک
ناف و زیر آن بود حقنها که درانجا مذکور گردد بعمل آرند و اول جهت تسکین درد اندکی فلونیا و برشعثا دهند و ایارج فیقرا با گلقند دادن مفید بود و آلکامه اندک
اندک بر ناشتا خوردن مادهٔ گرم را قطع کند **علاج قولنج ورمی** در ورم حار اول فصد باسلیق یا هفت اندام از دست راست کنند و بهر روز
بجهت ازلاق ثفل ملینات مثل خیارشنبر و ترنجبین و شیرخشت و گلقند و خمیرهٔ بنفشه و روغن بادام و تمر هندی و آلو دهند بلکه ازین حقنه کنند تا ثفل
در روده جمع نشود و درد زیاده نکند و از احتباس آن قولنج ثفلی عارض نشود و جهت تلیین آب آلو و فلوس خیارشنبر و شیرخشت و شربت بنفشه نیز مفید ست و ایضا
مغز خیارشنبر هفت توله گلقند چهار توله شیرخشت پنج توله آب مکوه و کاسنی هریک نه توله و گلاب پاؤ آثار و روغن بادام هفت ماشه نوشانند بعده حقنهای مزلقه
مسهله بکار برند و بعد از نضج مسهل صفرا تنقیه سازند و حقنه نمایند و پارچه بروغن گل و سرکه تر کرده بر موضع ورم نهند یا صندلین بگلاب سائیده ضماد نمایند
و روغن بنفشه و بابونه نیمگرم کرده بمالند و چون سوزش ساکن شود و از زمانه تزاید تجاوز کند اضمدهٔ ملینهٔ محلله حسب شدت حرارت ورم و قلت آن مثل بنفشه
و خطمی و آرد جو و بابونه با موم و روغن بابونه و لعاب تخم کتان باهم سرشته استعمال کنند و آبیکه اندران همین ادویه پخته باشند لطول سازند و اگر بنفشه عنب الثعلب
نیلوفر تخم خطمی خبازی جو مقشر گل خطمی در آب جوشانیده مریض را دران نشانند و ازین آب در مثانهٔ گوسفند کرده تکمید زیر ناف نمایند نافع بود و حقنهای مرکب
از ادویهٔ مبرده مثل ماء الشعیر و آب عنب الثعلب و از ادویه که اندک حرارت دران برای امعا باشد مثل حلبه و برگ کتان و بابونه جوشانیده و فلوس خیارشنبر
دران مالیده بعمل آرند و این ملین نیز نافع ست عناب هفت دانه بنفشه شش ماشه سپستان یازده دانه بادیان گل سرخ تخم کرفس هریک چهار ماشه اسپغول سه
ماشه نبات دو توله بعمل آرند و هرچه در ورم جگر حار گفته شد رعایت آن درینجا لازم بود و غذا ماء الشعیر دهند و در آخر بیخ بادیان و مانند آن دران بپزند
و در ورم صفراوی خیارشنبر هفت توله در آب انارین معصور پاؤ آثار و گلاب نیم پاؤ و شیرخشت و گلقند هریک چهار توله و روغن بادام هفت ماشه بدهند
لیکن اول سقمونیای مشوی دو ماشه بآب تمر هندی بلیسند و گویند که در ورم صفراوی حاجت بفصد نبود و دران بادویه مسهله مزلقه سقمونیا نیز داخل نمایند
و درانجا شربت بزوری و بنفشه و شربت ورد و دیگر رب و آب تمر هندی با قند و گلقند و گلاب با عرق بادیان سود دارد و در ورم بلغمی از ابتدای امر دوائی که دران قوت
محلله باشد بنوشانند و حقنهٔ منقی بلغم بعمل آرند و معجون تربد خوردن مفید ست و از آب سرد و مغلظات خصوصاً از کدو و خیار و مانند آن احتراز واجب
بود و هرچه در قولنج بلغمی مذکور شد حسب اجب بکار برند و آنچه برای اورام باردهٔ اعضای باطنی مخصوص ست علاج اینست و اگر ورم صلب سوداوی

باشد حقنه که از چربی مرغ و روغنها و ادویه کاسر نفخ ساخته باشند استعمال نمایند و بطبیخ حشائش ملینه آبزن سازند و مطبوخ افتیمون بنوشند و شوربای چرب خورند
و باقی تدبیر آنچه در ورم صلب جگر بیان یافته بعمل آرند و این نوع عسر البرء بلکه مهلک ست کذا فی النفیس الکبیر **اقوال متدربین** عیسی بن یحیی گوید که هرگاه
قولنج از ورم حار باشد و بدن متحمل اخراج خون بود باید که فصد صافن کنند بعد از ان آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب خبازی و آب برگ خطمی و آب انار همراه خیار شنبر
بنوشانند و بماء الشعیر و روغن بابونه حقنه کنند و از خارج ضماد برگ بنفشه تر و برگ خطمی برگ عنب الثعلب و برگ کاکنج باریک سائیده با بنفشه خشک و خطمی و آرد جو و گل
بابونه و اکلیل الملک کوفته بیخته و روغن بنفشه آمیخته استعمال نمایند **شیخ** سیفر باید که در قولنج کائن از ورم حار واجب ست که انسان خون الفصد با سلیق اخراج
نماید اگر سن و حال و قوت و سائر موجبات دران رخصت دهد یا آنرا واجب کنند پس اگر ورم شدید العظم باشد و تا بحدی رسد که گرده بدان مشارکت کند و بول
محتبس شود باید که فصد صافن نیز بعد باسلیق کنند و اولا در علاج ابتدا ابتدا ولات بارده رطبه مثل ماء الخیار و لعاب اسپغول مانند آن کنند سوا سے کدو که آنرا
خاصیت ردی در امراض معاست و ایضا بگیرند بزر قطونا چهار درم و روغن گل جید یک وقیه و در دو اوقیه آب باهم زده بنوشند تا تلیین طبع کند و آب انار ترش
و آب برگ خطمی و آب کاسنی و آب عنب الثعلب که در امثال نها شیرخشت و خیار شنبر داخل کرده باشند بنوشند و چون در مثل این حال بحقنها احتیاج افتد باید ماء الشعیر
مع قدری خیار شنبر و شیرخشت حقنه کنند و اگر در ماء الشعیر سپستان و بنفشه بپزند موافق تر باشد و اگر بماء الشعیر آب عنب الثعلب و کاکنج آمیزند شدید الموافقت بود
و من برای او حقنه لشیرخرکه دران خیار شنبر مالیده و روغن بادام و روغن کنجد داخل کرده باشند دو دست دارم و گاه در باده صفراوی کثرت یابد پس دران
هنگام حاجت بدان افتد که اسهال بمثل سقمونیا دلیسر جدا جدا کنند بعده به تبرید و ترطیب و علاج بحسب ورم متوجه شوند تا فقیر باشد و چون مرض از این موضع
متجاوز کند و اندک لین ظاهر شود پس باید که حقنه ماء الشعیر آب برگ خطمی و بزرکتان و اندک حلبه و بابونه و شبت و کرنب یا عصاره یا روغن این هر دو داخل
کنند و دران شلث عصیر انگور و خیار شنبر آمیزند و همچنین در آنچه برای اسهال بنوشند شکر سرخ داخل نمایند و غذای او آب نخود مطبوخ بجوز مقشر سازند و
ایضاً آب بادیان بیاشامند و اما ضمده بحسب اوقات از نفس چیزهائی که از ان حقنه سازند بحسب آن وقت کنند و اولا ابتدا کنند بضمده مبرده که دران
قدری تلیین باشد مثل بنفشه و مثل بزرکتان بعد از ان میل بتحلیلات اکثر کنند مثل بابونه و قیروطیات مرکب از مثل روغن گل مع روغن بابونه و مصطگی
و شحوم و چون اندک حرارت گردد دران مثل صمغ بطم و حلبه در رفت داخل کنند و اما کائن از ورم بارد که آن خیلی اندک بود از معالجات جیده آن اینست که
بگیرند روغن غار یک جزو و زیت و پیه بط مساوی یک جزو و این عجیب است و اضمده معمول از قیصوم و شبت و اذخر و اکلیل الملک و سائر ادویه که بدان
معالجه اورام بارده کنند آنچه در هر موضع بیدا انند نافع بود و از چیزیکه آنرا البیار نافع ضماد قیصوم تخذ لقیر الیهود ست **ابن عباس** گوید که هرگاه قولنج
از ورم حار عارض شود نشاید که صاحب او را اول مرد وای مسهل بنوشد که بدان امر مؤل بایلاوس میگردد بلکه صاحب او را امر بفصد
باسلیق و اخراج خون بمقدار حاجت اندک اندک بدفعات نه دریکدفعه کنند و ماء الشعیر که دران اصل السوس و تخم خبازی پخته باشند بنوشانند و این
ضماد بکار برند برگ خطمی و خبازی و عنب الثعلب و بنفشه تر هر واحد ده درم همه را باریک سائیده بدان آرد جو و خطمی و صندل سفید و بابونه و اکلیل الملک
هر واحد سه درم کوفته بیخته آمیزند پس موم سفید بروغن بنفشه و روغن نیلوفر و پیه بط گداخته آمیخته بر موضع ضماد نمایند و اگر احتیاج بتحلیل زیاده افتد
لعاب تخم کتان باوی آمیزند و اگر وجع ساکن شود و ورم تحلیل گردد فهو والا آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب لبلاب هر واحد بست درم که دران ده درم
فلوس خیار شنبر مالیده و سه درم روغن بادام شیرین چکانیده باشند بیاشامند تا یکدو هفته و این حقنه کنند بابونه اکلیل الملک بنفشه نیلوفر
پرسیاوشان هر واحد ده درم چقندر و خبازی و برگ خطمی و لبلاب هر واحد کف سپوس صره و خطمی صره عناب بست عدد سپستان سی عدد همه را در
رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند و صاف نموده نیم رطل از ان بگیرند و بران لعاب اسپغول لعاب تخم کتان هر واحد اوقیه روغن بنفشه روغن تخم
بیدانجیر هر واحد مثقال ازند از ند و فلوس خیار شنبر پانزده درم دران حل کرده صاف نموده نیمگرم حقنه کنند و صاحب او را درآبزن آب معتدل
الحرارة که دران بنفشه و نیلوفر و برگ خطمی و خبازی و اکلیل الملک و شبت و برگ کرنب جوشانیده باشند بنشینند که نافعست و چون مرض

بمنتهی رسد مریض را آب طبیخ انجیر و بنفشه و تخم خطمی و خبازی که بران روغن بادام شیرین چکانیده باشند یا تحلیل شدن ورم بنوشانند و صاحب این علت را در باب غذا آنچه که در قولنج صفراوی بیاید امر نمایند و بدانند که گاهی صاحب این مرض را عسر البول بسبب ضغط ورم مثانه را عارض شود پس باید که فصد صافن کنند و زهار و تهیگاه را با ضمده مذکوره ضماد نمایند و آن موضع را بروغن بنفشه و بابونه و موم گداخته بمالند که تحلیل ورم و ادرار بول کنند ایلاقی و جرجانی گویند که طریق علاجش اینست که درینجا در دادن دوای مسهل تعجیل نکنند و قومی دران عجلت کردند و مریض هلاک گردید و آنکه از ایشان خلاصی یافت در ایلاؤس افتاد و اولی آنست که ابتدا الفصد باسلیق کنند پس فصد صافن نمایند و خاصةً اگر بول محتبس باشد و اخراج خون بمقدار واجب کنند تا قوت ضعیف نگردد و اشربهٔ سرد و تر باید داد چون آب خیار با شکر و لعاب اسپغول بجلاب و چون شربت بنفشه و سهل تلیین طبیخ آب انارین و غیره که در قول شیخ گذشت بروغن بادام بدهند و ماء القرع نشاید داد که او را در قولنج خاصیتی بد است و خباری و خطمی سفید در صره بسته و سبدانه مساوی جوشانیده صاف نموده سه وقیه ازین مطبوخ بگیرند و یک اوقیه فانیذ خزانی دران بگدازند و در روغن بنفشه یک وقیه آمیخته حقنه کنند و اگر سرگین گرگ نیم درم بیامیزند روا باشد و اگر عوض فانیذ خیارشنبر یا شیرخشت کنند نیز جائز بود و ایضاً آب برگ چقندر پنج اوقیه روغن کنجد و شکر هر یک اوقیه بورهٔ نان دو درم حقنه کنند و یا بنفشه ده درم خطمی سفید در صره بسته پنج درم سبوس گندم ده درم جوشانیده صاف کرده نیم وقیه روغن بنفشه و نیم وقیه روغن کنجد و ده درم شکر و دو درم بوره آمیخته حقنه کنند و اگر ماده صفرا البسیار بود اندکی سقمونیا در آب کاسنی سبز و خیارشنبر حل کرده بدهند و بعد ازان اگر حاجت اسهال بود تبرید درین شربت افزایند و از ضمادات اول پارچهٔ کتان بسرکه و گلاب سرد کرده تر کنند و بر موضع درد نهند و هرگاه گرم شود تبدیل آن کنند و ضماد طین در قول عیسی گذشت و ایضاً موم تیغ جز و روغن بابونه و روغن بنفشه هر یک پنج جز و آرد باقلا دو جز و زردهٔ بیضه بریان کرده دو جز و لعاب تخم کتان بقدر کفایت باید که زردهٔ بیضه و آرد باقلا را بلعاب کتان بسرشند و موم با روغن گداخته آمیزند و ضماد کنند و ایضاً بابونه و آرد جو و خطمی سفید و بنفشه همه را کوفته بآب و روغن سرشته ضماد کنند و غذا مزوره از کشک جو و نخود مساوی بروغن بادام کنند و اگر حرارت سخت قوی باشد مزوره از شیوق و آلو و اسفاناخ و مانند آن سازند و هر صبح آلوی سیاه در جلاب تر کرده از ده دانه تا بیست دانه بخورند و آن جلاب نیز بنوشند و در آخر مرض این شربت سود دارد بگیرند انجیر پنج عدد مویز منقی بیست درم بنفشه ده درم در دو من آب بپزند تا بنصف بماند صاف نموده هر صبح چهار اوقیه با سه درم فلوس خیارشنبر و سه درم روغن بادام شیرین تا دو هفته بنوشند و این لوق بنفشه نافع بود بنفشه ده درم فلوس خیارشنبر پنج درم مویز منقی بیست درم عناب ده عدد سپستان سی عدد همه را جوش داده صاف نموده نیم من شکر طبرزد و هفت استار روغن بادام داخل کرده بقوام آرند پس هفت استار بنفشه سوده بسرشند تا هموار شود بکار برند طبع را نرم کند شربتی از پنج درم تا هفت درم و اگر ورم بارد باشد حقنها و ضمادها و شربتهای محلل استعمال کنند محمود گوید که اولا فصد کنند اگر مریض قوی باشد و درین نوع چیزی از ادویهٔ حاره استعمال نکنند و پارچه سرد کرده بر موضع درد نهند و تنطیل بآبهای گرم کنند و روغنهای فاتره مثل روغن بنفشه و روغن گل هر دو مخلوط کرده بمالند و هر صبح جلاب از عنب الثعلب پنج درم و تخم کاسنی سه درم شکر سفید ده درم یا ترنجبین یا خمیرهٔ بنفشه پانزده درم دهند غذا مزورهٔ ماش یا شیرهٔ مغز بادام سازند و تلیین طبیعت باین مطبوخ کنند سنای مکی چهار درم عناب سپستان هر واحد بیست عدد مویز سیاه و تخم خطمی هر واحد دو درم عنب الثعلب درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند فلوس خیارشنبر پانزده درم حل کنند دران مالیده بنوشند و یا صاحب این علت آب گرم یا جلاب قلیل الحلاوت بروغن بادام بمرات تجرع نماید یا شوربای ماکیان فربه با نمک مغز نان بنوشند یا هر صباح جلاب از شربت بنفشه و ترنجبین هر واحد ده درم بدهند و یا شربت بنفشه و شیرخشت هر واحد ده درم در آب گرم حل کرده بنوشانند و یا عناب و آلو بخارا هر واحد ده عدد بنفشه نیلوفر هر واحد سه درم جوشانیده دهند و غذا مزورهٔ ماش یا ماء الشعیر سازند و یا این حقنه کنند بگیرند بنفشه نیلوفر هر واحد سه درم سنا هفت درم جو کوفته خطمی سبوس هر واحد کف در صره بسته برگ خبازی برگ چقندر هر واحد یک مشت همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده فلوس خیارشنبر ده درم شکر سرخ یا ترنجبین هر واحد پانزده درم روغن بنفشه ده درم داخل کرده

نیمگرم حقنه سازند واگر درانجا لذع وحدت وحرارت قوی باشد حقنه بماء الشعیر وعناب وسپستان وخطمی وآب هندوانه وآب خیار وآب کدو ولعاب اسپغول هر واحد بلکه ده
درم روغن بنفشه روغن کدو روغن نیلوفر هرچه ازین باشد ده درم همه را آمیخته نیمگرم حقنه کنند وغذا شوربای چرب مثل اسفیدباج معمول بروغن بادام وماکیان
فربه سازند صاحب جامع گوید که بعد فصد تضمید موضع باشیای محلله مبرده مثل صندلین ولعاب وشیاف مامیثا وآرد جو وخطمی وبنفشه سائیده نمایند
ولزوم ماء الشعیر وشرب جلاب ولعاب بزرقطونا کنند وغذای او حریره معمول بمغز بادام مبیده یا شیرهٔ جو باشکر وروغن بادام ومانند آن سازند واگر ورم
صفراوی باشد ایضاً فصد کنند وشرب ماء الشعیر لازم گیرند وتضمید موضع باسپغول مضروب باندک سرکه وروغن گل کنند واین حقنه بعمل آرند در ماء الشعیر
برگ بارتنگ وسپستان وعناب بپزند وصاف کرده روغن بنفشه بران انداخته حقنه کنند تا آنکه الم تسکین یابد وانچه بنوشند بسهولت نازل گردد بعد ازان انچه انحلال صفرا
نماید مثل نقوع اجاص وفلوس خیارشنبر وترنجبین وتمرهندی بدهند واگر دوسه شربت از آب لبلاب بفلوس خیارشنبر بنوشانند جائزست واگر ورم بارد بود وآن
اندک است مریض جلنجبین بنوشانند دربریت وآب گرم حقنه کنند وتضمید موضع بموم روغن که دران مر وصبر داخل کرده باشند باید کرد وچون راه بکشاید جوارش
تمری وفلوس خیارشنبر ومانند آن دهند واگر ورم صلب باشد وقاروره سفید مائل بسبزی بود لشرب ماء الشعیر ساذج لزوم کنند وحقنه بآب چقندر وروغن
بید انجیر وروغن خیری سازند وتضمید موضع باین ضماد نمایند برگ بیجان یک کف برگ کاسنی یک باقه هر دو را سائیده در روغن کنجد بپزند تا ملائم گردد
پس اندک خطمی آمیخته ضماد کنند وضماد دائم نشاید بلکه وقت بعد وقت واگر مزاج او حدت پذیرد بفصد باک نیست مگر آنکه مانعی باشد وچون طریق بکشاید لزوم
حقنه لین باین ادهان محلله نمایند چون روغن خیری وروغن سداب وروغن شبت بعد ازان حب سکبینج وحب منتن دهند وقدر شربت آنها خفیف کنند
وعقب هر شربت شربتی دیگر از فلوس خیارشنبر سازند و بدانکه درین نوع قولنج ورمی نیز اطبا غلطی میکنند بهر آنکه بادی در اکثر تهوع وتقلب نفس وامتناع
براز از خروج بود پس بعلاج قولنج از نوشانیدن ادویهٔ حاره واستعمال حقنهای حاده علاج می نمایند واین در ورم می افزاید وقتل میکند وتپ که با قولنج می باشد
اعتبار حرکت آن نمی کنند ودران تفکر نمیسازند وازالم آن عدول می نمایند وعلاج این نوع بعلاج کلی میکنند وعلیل را هلاک میسازند واین موضعی ست که طبیب
دران تامل شافی نماید بعض متاخرین مینویسند که بعد فصد آب انار بن شربت بنفشه بدهند ویا شربت بنفشه بآب کاسنی یا آب عنب الثعلب یا آب
برگ خطمی بفلوس خیارشنبر بنوشند ویا هر روز آب عنب الثعلب وآب کاسنی وآب کاکنج وآب انار همه بمقدار نیم رطل گرفته خیارشنبر ده درم مالیده روغن بادام
شیرین سه درم داخل کرده بنوشند وبقول جالینوس آب کاسنی وآب عنب الثعلب مروق مجموع بقدر نیم رطل گرفته پنج درم فلوس خیارشنبر دران مالیده
وسه درم روغن بادام بران چکانیده بدهند وتا یک هفته بلکه دو هفته برین مداومت کنند وآشامیدن نقوع آلو بخارا وشربت بنفشه وشربت ورد نیز
نافعست وماء الشعیر بروغن بادام بیاشامند وحقنه بآب دار گل بنفشه وخطمی وسپستان وعنب الثعلب که فلوس خیارشنبر وروغن بنفشه وشکر سرخ اندران
آمیخته باشند مفید بود واگر در ماء الشعیر عنب الثعلب وکاکنج بپزند وخیارشنبر وشیرخشت آمیخته حقنه کنند نافعست وهرگاه چند روز بگذرد فلوس خیارشنبر بآب
طبیخ انجیر وبنفشه حل کرده بکار برند وگاهی حقنه بآب شاخهای چقندر وآب شاخهای خطمی وسبوس گندم وعناب وسپستان وانجیر سفید وبورق وروغن
کنجد وشکر سرخ میکنند وهرگاه طبع بکشاید وبنادق برآید اعادهٔ حقنه کنند تا آنکه منقطع گردد وبا حقنه چیزی برنیاید واگر محتاج بشیاف باشند بگیرند بنفشه خشک ودران
یک دانگ سقمونیا داخل کرده شیاف سازند ومعجون خیارشنبر نافع بود ودر ابتدا ضماد رادع ومبرد از آرد جو ومامیثا وحضض وصندل بگلاب کنند وبار نگل سرخ پنج درم
صندل قرنفل هر یک دو درم آرد جو بست درم نمایند وبعد ازانکه فی الجمله حرارت تسکین یابد دار زمان تزید بگذرد ملینات محلله چون مغز خیارشنبر وروغن بنفشه وموم
بکار برند وبطول بآب گرم سازند وگاهی این ورم بسبیل ندرت بلغمی باشد ودران آشامیدن ماء الاصول واحتقان بحقنه نرم که از بابونه واکلیل وحلبه وتخم کتان
وآب کلم مرتب ساخته باشند سودمند بود وگویند که در قولنج کائن از ورم بلغمی فصد در باسلیق مریض تعجیل کنند مگر آنکه خون غالب وحرارت بسیار باشد وانچه از ورم صلب باشد علاج او از ورم سوداوی

علاج قولنج التوائی و تفتقی

اگر التوائی بود مریض را بالای بستر نرم برپشت بخوابانند وشکم او را بنرمی واعتدال بهنوا مالند وتهیئن نشستگاه او بملائمت مالند وهر دو ساق او محکم بندند ودست و پای

آن برودت شکم بجنبانند تا روده او بجنبد و بجای خود باز آید و درد ساکن شود پس حریره یا شوربا سه چرب بخورانند و اگر درد بدستور باشد هیچ نخورانند و یا مطبوخ عنب الثعلب چند درم شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا نخود آب بروغن بادام بسیار دهند و اگر روده بجای خود رجوع نکند از ده درم تا بیست درم سیماب نشنده همچنان یا مغسول بحلق فرو برند و چند قدم راه روند و شکم و تهیگاه و پشت را از اعلی با سفل ایستاده بمالند و بجنبانند تا سیماب بزیر فرود آید و بموضع روده پیچیده رسد و بعد از آن شوربای چرب دهند و چند روز غذا بجز همین ندهند و براشیای آشامیدنی چرب اقتصار ورزند و یکدو روز بیشتر از شرب سیماب نیز همین شوربا غذا سازند و یا حریره چرب دهند پس شوربای مرغ و روغن یک پیاله نوشیده متصل آن سیماب بدهند و اگر سیماب برون نیاید و در شکم بماند و ثقل و درد زیاده شود بیمار را ساعتی سرنگون گردانند تا سیماب از حلق بیرون افتد و یا بهر طرف نیکو باشند و اندک حرکت دهند و بر فوق مشی نماید تا خارج گردد و طریق غسل سیماب آنست که همراه آب برخت بید انجیر بمالیده بمانید هرگاه آن آب سیاه شود دور نمایند و آب درخت عنب الثعلب در سیماب اندازند و باز بشکوبسا بیده پس آن آب را نیز دور کرده سیماب بکار برند و اگر در آب هلیله بلیله آمله یکشبانه روز خیسانیده باشند سیماب را بسابند تا آنکه سیماب صاف گردد بهم جایز است و اگر فتقی باشد بیمار بر پشت بخسبید و دست بر موضع فتق نهد و بزور باز گردانند و اگر باز نشود دو کس دست و پای وی بگیرند و بردارند تا پشت او بجنبد شود و شکم در قعر افتد و او را بدین شکل بجنبانند و جای فتق از دست فشار دهند تا روده بجای خود باز رود پس محکم به بندند و بر همان شکل نیکو باشند و دانند که هرگاه روده صاحب فتق خالی باشد فرود آید و آسانی بجای خود باز رود و اگر پر باشد بشکل باز رود و درین صورت صواب آنست که اول شیاف تیز نهند تا روده تهی گردد و ریاح خارج شود پس تدبیر مذکور کنند و اگر اول قی فرمایند پس شیاف نهند روده زود تهی گردد و بآسانی بجای خود باز شود و اگر همه تن ممتلی باشد اول قی کنانیده پس شیاف نهند و اگر با این همه باز نشود بیمار را در حمام برند و آب گرم بسیار بر ان ریزند پس دست و پای گرفته بدستور سابق بردارند و بجنبانند و دست بموضع فتق فشار دهند تا باز رود پس محکم به بندند و اگر بستری بیخوابانند که بالش او بلند بود و یک بالش زیر سرین او نهند تا پشت او همچنان دو تو باشد و بران شکل صبر کنند پس بعد در روده بجا نشیند اگر منوز درد قولنج و اعراض و بحال خود باشد تدبیر قولنج و اعراض آن باید کرد خاصه علاج قولنج ریحی و ثفلی چنانکه مذکور شد و باقی علاج فتق در جای خویش مذکور گردد و بعد بجا آوردن روده بحبل مذکوره بند سرش بپیدا زند و تضمید ادویه قابضه بر محل فتق و بستن آن موضع نهجیکه روده را از جای او رفتن نده ضروری است

علاج قولنج صفراوی

شیخ الرئیس بن سینا نوشته و جهت که در حقیقت این نوع را از باب مغص شمار کرده شود بهر آنکه اکثر صفرا بکیفیت خود بغیر احداث سده تنها درد حادث میکند لیکن بر عادتی که دران جاری شده جزم نموده در قولنج بیان کردیم زیرا که از جمله اوجاع این روده است و گاهی در علاج این بعض اطبا غلطی عظیم میکنند و ملطفات و سخنات استعمال مینمایند و مریض بهلاک میگردد و بهمین تر درینباب آنست که خلط منصب در فضای روده غیر متشرب دران باشد پس در علاج او بتعدیل مزاج و اخلاط و استعمال اغذیه بارد رطب کفایت کنند مثل آلو بخارا مثمش و مثل آب انار بن و مثل سکنجبین و شیر خشت و مثل اندک سقمونیا بجلاب و مثل بنفشه و شربت او و قرص او و ربه او و گاهی دران تناول شیره قرطم مع تناول انجیر یا تناول نیت الماء قبل طعام یا تناول حقنه مطبوخ تربد و مری حکایت او را کفایت کند و گاهی حاجت داعی باستعمال حقنها از آب لعاب مع بورق و بنفشه و آبکامه در روغن بنفشه یا بماء الشعیر و روغن بنفشه و بورق باشد و آنها در خلط متشرب بیاب بمثل ایارج فیقرا بود که آن نافعترین ادویه برای خلط متشرب است و یا سقمونیا با مع حب صبر دهند و از حقنها این حقنه است بگیرند خار خسک سی درم برگ چقندر یک قبضه بنفشه هفت درم تاجبه قرطم پنج بادیان تخم خربزه کوفته هر واحد پنج درم سپستان سی عدد ترنجبین سی درم خیار شنبر ده درم همه را بجوشانند حقنها بسیار ند و صاف کرده بران مری دوازده درم شکر سرخ دوازده درم صبر یک مثقال بورق مثقال حل کرده استعمال کنند و گاهی درین باب خوردن سکنجبین گرم یا دخال آن در حقنها نیز موافق بود و مخدرات درینجا موافق نیست بهر آنکه با وجود تسکین وجع گاهی حدت ماده فاعل وجع را ساکن نمیکند و اصلاح آن نمایند صاحب کامل و جامع گوید که هرگاه قولنج از خلط حار و لذاع منصب با معا باشد باید که چیزی از ادویه حاره که مذکور شد استعمال نکنند و آب لبلاب و بقلت رطل که دران بیست درم فلوس خیار شنبر مالیده و یکدرم تربد و یکدرم روغن بادام شیرین داخل کرده باشند بنوشانند و یا آب عنب الثعلب آب

باشد بسرعت تمام قتل کنند و آن بقول اکثر قسمی از قولنج است لیکن در امعای دقاق یعنی روده‌های علیا افتد و بقول جالینوس ترجمهٔ ایلاوس بعربی ارب ارحم
یعنی الهی پروردگار رحمت کن و این علت را بدین نام از بهر آن خوانده‌اند که از وی خلاص کمتر بود و از بهر آنکه مزاج معده و امعا و کبد فاسد شود و داروی خوردنی قبول نکند
و اثر شیاف و حقنه بجای مرض نرسد و جالینوس گوید من جماعتی را دیدم که باین مرض مبتلا شدند و یک کس از ایشان خلاص نیافت و این مرض گاه بسبیل ابتدا افتد
و گاهی بسببی از اسباب قولنج و گاهی قولنج منتقل باین علت گردد و بالجمله اسباب این مرض یا سوء مزاج گرم خشک یا سوء مزاج سرد خشک مادی یا غیر مادی بود یا ورم امعای
دقاق باشد که منفذ ثفل را تنگ کند و یا ریح بود که در طبقات روده بند گردد و یا التوا و خلع روده و فتق صفاق شکم بود و بسبب حرکت ناهموار که راه ثفل و ریح
مسدود گردد و یا سده باشد که از براز خشک یا خلط غلیظ لزج مرتکب در معا افتد و بسیار باشد که اندکی صفرا در معا فرود آید و ثفل را خشک کند و
دفع نتواند کرد و بسبب این علت گردد و از طعامهای خشک و قابض بسیار افتد و اکثر از خوردن ادویهٔ ناموافق که بغایت گرم یا سرد یا قوت سمیه باشد این
مرض متولد شود و گاهی این مرض از عدم غذا یا از تناول سم قتال افتد و شیخ می‌نویسد که ایلاوس مثل قولنج است چون در امعای دقاق افتد آن عارض
شود و از جمیع اسبابی که از آن قولنج حادث گردد و باید که در اسباب و اعراض و علاجات این سوی تفصیل مذکوره در باب قولنج رجوع کنند و گاهی بسبب شرب اقسام
سموم محدث ایلاوس عارض شود و گاهی بسبب شدت قوت ماسکهٔ روده عارض گردد که هیچ چیزی که در آن باشد منتقل نشود و آنرا احتباس گویند و فرق او و قولنج در احکام
آن است که این از سوء مزاج ساذج بیشتر از آن افتد که قولنج از وی عارض شود و اکثر این از سوء مزاج بارد بود و خصوصاً چون اتفاق افتد که معده بسیار حار بود
و روده باشد و گرم گردد و ریح و بلغم مسدود شود و گاهی بسبب او شرب آب سرد بر جگر گرم او بود و ایلام ایلاوس بحی حادث سده بیشتر از ایلام او و تمزیق طبقات باشد
بلکه جمیع مضرت او از آن بود و این بخلاف آن است که در قولنج باشد و قسم ورمی درین بیشتر بود از آنچه در قولنج باشد و آن بسیار ردی است و ایلاوس نقلی ثفلی خلطی
شدید الوجع بود و بسیار باشد که قولنج با ایلاوس منتقل گردد و اکثر ایلاوس روز هفتم هلاک کند و متعدی بود و از بعض ایشان بعض دیگر در هوای وبائی منتقل شود
و از شهری بشهر دیگر بسبیل انتقال امراض وافده و بقراط گوید که چون از قولنج مستعاذ منه یعنی ایلاوس قی و فواق و اختلاط عقل و تشنج حادث شود دلیل
ردی بود و این اعراض بمشارکت معده و مشارکت دماغ عارض شود و هم او گوید که چون از تقطیر بول ایلاوس حادث گردد صاحبش در روز هفتم بمیرد مگر آنکه تپ
پیدا شود و بآن عرق بسیار جاری گردد و جالینوس سبب این نشناخته و ایلاوس بلغمی و ریحی نیز از تب انتفاع یابد و چون او را قی خبیث و گنده از و فواق
اشتداد کند بکشد و جودت قاروره درین علت دلالت بسیار بر خیر ندارد و علامت آن و ردی تر ایلاوس آن است که براز در قی برآید و آنرا ازو شناختن نتوان
پس آنکه در آن عرق بدبو مثل بوی براز باشد پس آنکه در آن نفس بدبو بود پس آنکه آروغ در آن بدبو باشد بعد آن که ریح اسفل در آن منتن بود و تشخیص
ایلاوس باین علامات مخصوصهٔ او باید کرد که درد شدید بالای ناف بود و چیزی از مبرز بیرون نیاید و بحقنه انتفاع بسیار نیابد و گاهی براز بسوی بالا مندفع شود
و براز و کرم قی کنند و بوی آروغ او بدبو گردد بلکه گاهی از جمیع بدن او بوی بد آید و چون این دلائل ظاهر شود در بودن ایلاوس شک نماند و احتباس خروج چیزی
از اسفل لازم این مرض است و اما غلظ حال قی براز لازم نیست بلکه هنگام خطر این عظیم پدید و لیکن حرکت قی وقوع درین بیشتر بود از آنچه در قولنج باشد
بهر آنکه این در روده قریب تر بسوی معده بود و همچنین اعراض کرب و غم و خفقان و غشی و سهر و سردی دست و پا و ضعف نبض و سقوط قوت در ایلاوس
اکثر از قولنج بود و ثفل در بلغمی و ثفلی این شدیدتر بود از آنچه در قولنج باشد و گاهی درین تهیج چشم بیشتر از قولنج ظاهر شود و قاروره مستقی باشد پس هرگاه
باین علامات مرض مشخص گردد تشخیص اقسام او بهمان طریق نمایند که در بحث قولنج مسطور شد و ایضاً اگر در ابتدای عروض و قبل از اشتداد و عظم
وجع مؤدی بضعف و استرخا و خفقان بغیر سبب ظاهر دیگر گردد سببش شرب سم باشد و اگر شدت صلابت براز و سرعت قی براز و عدم تپ
و عدم سقوط قوت بشدت بود سببش شدت قوت ماسکهٔ امعا باشد علاج در سبب این علت نگاه کنند و قصد دفع او نمایند و چون اسباب قولنج و این مرض
واحد است بحسب سبب علاجش بعلاج اقسام قولنج سدی و غیر آن کنند و در بلغمی و ریحی شراب مرزنجوش گرم کرده اندک اندک نوشیدن مفید بود و همچنین از
سقمونیا و مقل هر واحد یک مثقال صبر دو مثقال حب بمثل نخود بسته هفت عدد خوردن نافع است و این قرص ایلاوس نیز سود دهد و هرگاه قی انافع بود تخم کرفس

انیسون دارچینی هر یک شش جزو مصطکی چهار جزو فلفل و مردافیون و جند بید ستر هر یک دو درم با آب قرص سازند شربتی یک مثقال و در نسخهٔ دیگر وزن
تخم کرفس و انیسون هر یک هفت و نیم جزو ست و افسنتین پنج جزو سلیخه ده جزو عوض دارچینی و مصطکی ست وزن فلفل و مردافیون و جند هر یک یک حبه
پا و بالا مرقوم و در التوائی راست نشانیده روده را بدست بالند و شراب ریحانی یا آب عنب الثعلب یا آب بادرنگ و آب خیار شنبر بنوشانند و حقنهٔ لینه
معمول کنند یا سفید باجات نرم و حریرهٔ معمول از فانیذ و روغن کنجد غذا سازند و شیاف بطول ده انگشت ساخته بر سرش زهرهٔ گاو طلا کرده یکی بعد دیگری بر دارند
و اگر فائده نشود بنادق رصاص فرو برند منفاخ در دبر او دمیده همان ساعت حقنه کنند و اگر صحیح تدبیر قی باید نشود و باید که شیشهٔ حجامت و یا محجمهٔ ناری بر شکم نهند
دوائی دهند که هضم شود و جهت تنقیه ماء الجبن نوشانند و ایضاً جوارش سفرجلی مسهل نه ماشه معجون ملین علوی خان سه ماشه در یک پیاله دوغ گاوی ترش عرق بادیان
و گلاب یک سیر نیم توله روغن بادام شیرین پنج درم اضافه نموده بعد وضع محاجم ناری بر معده بدهند که دوا البته هضم خواهد شد و دو سه بار اجابت خواهد شد
خواهد شد و اگر وقت شام باز براز ورقی اندازد و دوای مذکور بدستور دهند و همچنین صبح در وقت دو پهر غذا شوربای خوالطین دهند و شام باز دوا دهند و صبح
وقت تا یک نیم پاس شیشهٔ حجامت بر معده نهاده شوربا دهند تا هضم شود و همین تدبیر در عرصهٔ دو سه هفته صحت میشود و بقول مسیحی اگر از رحم حار ابتدا
فصد کنند بعده آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب لبلاب با روغن بادام شیرین و فلوس خیار شنبر دهند و گل سرخ و صندل و فوفل و شیاف نافع و
و آس ضماد کنند و اگر از ورم بارد بود باید که روغن بید انجیر با ماء الاصول و خیار شنبر دهند و از خارج بفشا و بابونه و اکلیل الملک برگ کرنب دیگر ضماد کنند
تضمید کنند و اگر از خلط غلیظ بلغمی باشد حب صبر و مصطکی و حب سکبینج دهند بعد از ان روغن بید انجیر با ایارج یا روغن کاکنج با ماء الاصول دهند و اگر
از براز صلب باشد او را حقنهٔ لین معمول آرند و بعده حقنهٔ حاد تر از ان در طبیخ بابونه و اکلیل الملک و کرنب و شبت نشانند پس اگر در معده ...
سبب شدت تهوع قرار نگیرد زیرهٔ سیاه سماق بشراب ریحانی یا شربت انار منعنع دهند **اقوال حذاق ابن سینا** گوید که علاج ایلاوس بطبیخ قوی
ملا آنکه این قوی تر است و مشروبات درین نافعتر و ایضاً از حقنها نیز درین چاره نباشد مگر آنکه چون دوا از فوق نوشند و منع از خروج گردد حقنه از
معین یک بهر مشروب شود و بهر است که تقدیم حقنه بر مشروب کنند یا تاخیر آن بحسب حاجت پس هر کدام را ازین هر دو که مقدم کنند واجب است که
را ضعیف تر گردانند و سیاست که در این را تجرع آب گرم تسکین دهد بهر وصول این آب بسوی آن بسبب قرب موضع و تحلیل لطیفی که دران موجود
و قومی رای آن داده اند که صواب آنست که اول تسویه امعاء بوضع منفاخ در دبر آن عمل کنند بعده حقنه کنند تا حقنه بموضع بعید بسهولت رسد و فصد
در ایلاوس واجب تر است بهر آنکه اگر ورم باشد از فصد چاره نبود و اگر درد شدید باشد خوف ورم ازان بود پس استظهار بدان واجب باشد و گاهی
ازین تفرق اخلاط که در بدن عارض شود بسبب احتباس آنها اندفاع تا آنکه بدن بدان بدل گردد و چون اخلاط ردیه در بدن متفرق شوند اخراج آنها
باسهال مشکل گردد و فصد واجب باشد و مالیدن دست و پا ازان جمله است که ماده مولده را از نفوذ بعور منع کنند و استعمال نفرقات مائل بحرارت و لعابات
حار بروغن بید انجیر اکثر انواع ایلاوس را نافع باشد مگر صفراوی و ورمی شدید الحرارة و او کذلک مطبوخ شبت نخاله و زیت پخته و همچنین مالیدن بدن
بزیت گرم کرده و معالجهٔ ایلاوس بلغمی بمثل آنکه در قولنج بلغمی از مشروبات مذکور شد و بمثل حب صبر و حب سکبینج و حب ایارج کنند و این همه بروغن بید انجیر
دهند و بحقنهای معتدل الجذب باسفل نمایند و معالجهٔ ریحی بمثل آنکه در قولنج ریحی از مشروبات نافع ریاح گذشت و بحقنها کنند تا حقنه معین بر مشروب
گردد و محاجم کثیر بر اعلای شکم نهند و گاهی احتیاج بشرط زدن بجای درد افتد و جذب باد بسوی مراق کنند و معالجهٔ ایلاوس از سوء مزاج ساذج
بدانچه سید انست از تبدیل مزاج و از مادی به تنقیهٔ خلط نوعیکه در قولنج مادی گذشت باید کرد و معالجهٔ ورمی حار و بارد بدانچه در قولنج گفته شد
و موافق تر برای ورمی بارد نوشیدن روغن بید انجیر در ماء الاصول یا بخیار شنبر ست و بسائر علاجات معلومه کنند و ایضاً سنبل رومی و سنبل هندی و شبت و
حب الغار و برگ کرنب و حلبه و تخم خطمی و تخم مرو هر واحد مثقال پنج بادیان پنج کاسنی پنج کرفس هر واحد هفت مثقال انجیر پنج عدد سپستان ده دانه جوشانیده
بروغن بید انجیر و روغن بادام تلخ بنوشند و معالجهٔ صفراوی بمثل آنکه در قولنج صفراوی بدان علاج کنند و معالجهٔ التوائی و فتقی بمثل آنکه در باب قولنج

گفته شد و ایضاً علاج فتق بوضع مناسب برای عود چیزیکه در فتق نزول کند واقع شده و به بستن آن باید کرد و ایلاوس که از شدت قوت امعا باشد معالجه
آن بغیر لقمات چرب و شوربای ماکیان فربه و بچه آن و حملان سازند شوربای چرب آنها بطور اسفیدباج و زیرباج خورند و خصوصاً چون در آن شبت و بیخ
کرفس نابی شطلی و روغن بادام و امثال کنند و بعد از آن حقنه برطب لین لطیف الحرارة استعمال نمایند و معالجه ایلاوس ثقلی اولا بحقنه لینه کنند بعد از آن
بتدریج بحقنه قویه نمایند و عقب آن شرب مسهلات خاص شیافات کنند تا مابقی را فرود آرد و در علاج ایلاوس سمی ابتدا به تنقیه از مثل آب گرم و روغن کنجد کنند و گاهی مع
چیزیکه بنوشند احتیاج قوت از تریاق یا تخم ترب افتد و بعد از آن تریاق کبیر و فادزهر و مانند آن بخورند و شراب ثمار السکر و طعام او شوربای چرب سازند و چون
بر صاحبان ایلاوس قی تواتر کند و طعام قبول نکنند و دوای مذکور در مثل انتقال از قولنج بنوشند و گاهی حبس قی و امساک طعام در شکم الشبان عبادلن
نان در آب گرم مطبوخ ترکرده بیگردد و ایلاوس که از اغذیه عفصه و قابضه و لزجه حادث شود علاجش قریب بعلاج مثل او از قولنج است مگر آنکه
در ان نفع مسهلات و مشروبات ندارند مجوسی گوید که اگر از ورم حار حادث شود باید که معالجه آن بدانچه در قولنج حادث از ورم حار مذکور شد نمایند از
فصد باسلیق و امثال اگر قوت و سن و مزاج مساعدت کنند و از نوشانیدن ادویه و اشربه و تضمید باضمده و غیر آن که در آنجا مسطور شد و باید که از فصد در اصحاب
قولنج حذر کنند و فصد ننمایند مگر بعد از آنکه بدانند که مرض از ورم حار است و این بمعرفت صحیح معلوم کنند بهر آنکه فصد برای کسی که مرض او از غیر ورم حار باشد
قاتل است و اگر ایلاوس بسبب تشبث خلط غلیظ بلغمی بامعای دقاق باشد ادویه مشروبه مذکوره در باب قولنج بلغمی مثل یارالاصول با ایارج تخم العسل و سکنجبین
و روغن بید انجیر و قرص معروف بشوارس با آب مطبوخ انیسون و تخم کرفس و بادیان دهند پس اگر درد اشتداد کند فلونیای رومی دهند و معجون معروف بارسطن
و شیا و دریطوس و تریاق فاروق نیز درین باب نافعست و ایارجات کبار و مانند آن مفید و باید که از فلونیا حذر کنند و بمقداریکه تسکین وجع کند باید داد و چون وجع
ساکن شود اعاده آن نکنند بهر آنکه انجام آن بدست خدر پیدا کند و حرارت عزیزی را ضعیف نماید و ابقراط ورا بید بمیاذ کرده باید که صاحب این مرض را اگر از خلط بلغمی
باشد شراب صرف اندک اندک بدهند تا آنکه خواب آید یا درد در پاهای او پیدا شود و بدین اراده تسخین خلط و تلطیف و انضاج او و تقویت امعا نموده و اگر
مرض بسبب براز محتقن در امعای دقاق باشد دوای آن شرب ادویه مسهله و معجونات و حبوب نافعه است چنانچه در قولنج گذشت و حقنهای قوی بعمل آرند
و هرگاه این مرض بسبب دوای قتال باشد باید که معالجه صاحب او بدوائی که مضاد آن سم باشد باستعمال قی و تریاق و مثرودیطوس و مانند آن که در باب علاج سموم
بیاید باید کرد و آنچه حدوث او از ابطای غذا باشد دوای او نوشیدن شوربای چرب است معمول از لحم حمل فربه که در ان مغز نان بیده ثرید کرده باشند
و باید که این اندک اندک بدفعات دهند و ایضاً لعابات روغن بادام و بنفشه بدهند و آنچه از فتق حادث شود دوای او رد امعا بسوی موضع اوست بدست و بستن
او مع احضده نافعه آن و سزاوار است صاحب این علت و مرض قولنج را که چون از ان صحت و صلاح یابد معاودت باغذیه مالوفه از اول مفارقت آنها
نکنند تا آنکه صلاح تمام نیابد بلکه تقلیل غذا کنند و اجتناب از اغذیه غلیظه نماید و اغتذا بشوربای چرب اسفیدباجیه یا زیرباجیه یا مطجنه سازند و تعاهد
و تناول کند فانید و شکر طبرزد و اگر مرض از بلغم باشد یکروز در میان ایارج تخم العسل تناول کند و در بعض اوقات گلقند عسلی با آب مطبوخ انیسون
و تخم کرفس هم استعمال ریاضت باعتدال و دخول حمام و قعود در آبزن نمایند و شکم و نواحی امعا را بروغن که در ان زیره و تخم کرفس جوشانیده
باشند یا روغن شبت یا روغن حسک یا روغن بابونه بمالند و غذا اندک اندک بخورانند چون دانند که از مرض پاک شده بنقای
تام و اگر مرض از حرارت باشد بتقلیل غذا کنند و نان خشکار بجلاب در روغن بادام شیرین و زیرباج بدراج یا بچه مرغ خورند و برای ایشان جوزاب
شوربای ماکیان فربه یا بروغن بادام و ببقله چقندر و روغن بادام و تعاهد آلو بخارا در شربت بنفشه ترکرده قبل طعام دو سه ساعت و امتصاص فلوس
خیارشنبر در جلاب ترکرده صلاح بود و در هر سه روز یا یکروز در میان فلوس خیارشنبر و گلقند در آب گرم مالیده صاف کرده بدهند تا چند روز تا آنکه امعا پاک گردد و اگر
بدانند که بقیه از ان باقی مانده این طبیخ بدهند بنفشه خشک پنج درم انجیر سفید هفت عدد مویز منقی پانزده درم در دو رطل آب بجوشانند تا ثلث رسد هر روز
چهار اوقیه گرفته و در ان پنج درم مغز فلوس خیارشنبر مالیده و روغن بادام چکانیده بنوشند سید اسمعیل و یوسف گویند که اگر علامات ورم گرم

ظاهر شود و علاج آماس معوی و صفراوی یکی باشد مگر آنکه اگر قوت بسیار قوی بود و علامات دموی ظاهر تر بود اول رگ باسلیق زنند و ضماد از برگ عنب الثعلب
و خطمی و آرد جو و بابونه و اکلیل الملک کوفته بیخته با روغن بنفشه و بیخته سرشته باید کرد و شربت از آب عنب الثعلب و آب کاسنی مروق هر یک دو اوقیه که در او پنج درهم
فلوس خیارشنبر مالیده و روغن بادام و شکر هر یک ده درم آمیخته باشند بنوشند و یا آب کاکنج و آب لبلاب مروق صاف کرده و روغن بادام و شکر و مغز فلوس
داخل کرده بنوشند و یا بنفشه و خیار خسک و اکلیل الملک و خطمی و اصل السوس و بابونه همه را جوشانیده صاف نموده چهار اوقیه از ان با دو اوقیه آب خیارین و دو اوقیه
آب لبلاب با آب عنب الثعلب و ده درم فلوس خیارشنبر مالیده و ده درم روغن بنفشه و ده درم شکر انداخته بدهند و غذا اسفاناخ و برگ چقندر دهند و پزند آن
به روغن بادام و شکر سازند و بجای آب جلاب دهند و معالجه صاحب ورم بار و بنوشیدن روغن بید انجیر با ماء الاصول و خیارشنبر کنند و از خارج ضماد بابونه
و اکلیل الملک و برگ کرنب و حلبه و تخم کتان نمایند و اگر از اخلاط بلغمی غلیظ باشد حب سکبینج یا حب صبر [illegible] دهند و شیاف و حقنه تا که در قولنج بلغمی گذشت
بکار برند و قصبه حقنه دراز تر و سوراخ در سر آن نه در پهلوی آن باید تا دوا با معای علیا برسد و پیوسته ماء الاصول با روغن بید انجیر و ایارج فیقرا دهند و اگر قی بسیار
گردد و هیچ در معده نایستد زیره سیاه و سماق سائیده بشربت پودینه بدهند و ادویه که در علاج قی و هیضه گفته شده بکار برند و علاج ورم سوداوی قریب است
و این معجون قی باز دارد و قولنج را بگشاید و درین علت موافق بود [illegible] زنجبیل فلفل دار فلفل جوزبوا اسارون کوفته بیخته این جمله ده درم سقمونیا ده درم
همه را بجلابی که از شکر و آب بهی شیرین کرده باشد بسرشند شربتی از درمی تا مثقالی تا دو درم و اگر مرض از سوء مزاج گرم و خشک بوده باشد یا فرود آمدن صفرا
بر روده و خشک کردن ثفل باشد اول حقنه نرم باید کرد از بنفشه و خطمی و بابونه و تخم کتان و سپستان و کشکاب جو و سبوس گندم با روغن کنجد بسیار یا روغن بنفشه
و نوانیدوا اندکی نمک هندی و بیارد و آبزن نشانند که در ان بابونه و اکلیل الملک و کرنب و شبت و بنفشه و سبوس و بیخ خطمی و اصل السوس جوشانیده باشند
و از روغن بنفشه یا روغن بابونه و موم مصطکی موم روغن ساخته بر شکم او مالند و بعد از ان حقنه های قوی کنند و خیارشنبر و عناب و مویز منقی و سپستان و اصل السوس
و بیخ خطمی در آب جوشانیده صاف نموده چهار درم روغن بادام و دو درم روغن بید انجیر و یک درم ایارج فیقرا ترکیب داده بدهند و گاهی شیاف نهند تا طبیعت
را نرم کند و باده افروکشد و طعام زیرباج دهند و اسفاناخ بروغن بادام پخته یا بروغن کنجد سفید و بجای آب جلاب خام دهند و اگر مویز و عناب و سپستان
جوشانیده صاف نموده شکر داخل کرده سرد کرده بدهند روا باشد و علاج قولنج ثفلی باید کرد و اگر سبب مرض خوردن ادویه نا موافق بود آب گرم با روغن کنجد
آمیخته با شیر خر باید داد تا دوا بقی بر آید بعده تدبیر تلیین شکم باید کرد و علاج این در علاج سموم مذکور گردد و اگر سبب علت بهم پیچیده شدن روده باشد
علاجش در قولنج التوائی مذکور شده ابن الیاس گفته که اگر مریض را طاقت تحمل درد نباشد افلونیا [illegible] دهند تا حس را خدر کند و مهلت دهد باید
که در علاج صواب حقیقی تهاون نکنند تا فلونیا درباره قولنج نیفزاید و شهریاران فلافلی و سفرجلی مسهل یا جوارش تری هر چه از ینها حاضر باشد پنج مثقال تا هفت
مثقال بدهند یا بگیرند سنای مکی پنج درم بادرنجبویه بادیان انیسون هر واحد سه درم شکر سرخ ده درم جوشانیده صاف نموده معجون خیارشنبر هفت مثقال در ان
حل کرده صبح بنوشند و تا آخر روز صبر کنند حتی که طبیعت استطلاق یابد و اگر منحل نگردد این حقنه بعمل آرند بابونه شبت حلبه تخم کرفس بادیان هر واحد
ده درم انجیر خشک بست عدد سکبینج مقل جاوشیر هر واحد دو درم در پنج رطل آب بپزند تا یک رطل بماند نیم رطل از ان گرفته روغن زیت یا روغن بید انجیر
یا روغن کنجد هر چه از ین باشد ده درم عسل طبرزد پانزده درم مری ده درم بورق نمک نان هر واحد درم جمع کرده نیم گرم حقنه کنند و جوارش شهریاران ا
درین قولنج منفعت بین است و شکم مریض و نواحی امعا را بابین روغن بمالند بگیرند آب سداب شاه درم زیره نانخواه تخم کرفس هر واحد پنج درم
همه را بپزند تا ثلث بماند روغن زیت یا روغن کنجد نیم رطل بر ان انداخته با آتش ملائم بجوشانند تا آنکه آب فانی گردد و روغن بماند و جوارش سفرجلی بخورند چون درد تسکین
کند و غثیان و قی صفرا آید و یک دو روز از اغذیه خصوصا غلیظ اجتناب کنند و در آبزن بابونه و شبت و اکلیل و تمام و نفاخ و تخم بید انجیر و صعتر و پودینه و
عنب الثعلب نشانند و چون غذا دهند اندکی از نخود آب بشیره مغز قرطم و لحم تیهو و دراج و کبک خورانند و چون تنقیه کنند و تقیه باید کرد باید این شیاف
استعمال نمایند بوره ارمنی نمک هندی شحم حنظل هر واحد پنج درم سکبینج سه درم شحم حنظل را سائیده و باقی را گداخته در ان بسرشند و شیاف ساخته بردارند

و این شیاف حل طبیعت نماید ترنجبین بورهٔ ارمنی صابون هر واحد دو درم همه را سرشته شیاف سازند نجیب‌الدین سمرقندی گوید که روغن بید انجیر را در قولنج شرب و حقنه خاصیتی ست این نوع را نفع دهد و حقنهٔ لعابات گرم مثل لعاب تخم کتان و تخم حلبه و تخم مرو به روغن بید انجیر مفید بود و چون غلبهٔ ریح و سردی باقی ماند در روغن حقنه بیخ بابونه خواه و مقل سحیق شیافند و این قوی‌ترین انفع ایلاوس ست افسنتین یک درم تخم کرفس یک درم سلیخه یک درم گلقند هفت درم جوشانیده صاف کرده بنوشند و این را آزموده‌ایم و نفع او ظاهر شد و صاحب اختیارات حاوی گفت که حقنه بجهت شیر برای اثقال منحجره در قولنج و ایلاوس جید ست خصوصاً در انچه سبب آن ورم حار باشد به روغن بادام استعمال نمایند و بهترین چیزها در اخراج اثقال صبر ست از مثقالی تا دو درم حب ساخته در شربت انجیر بدهند و اگر احتباس اثقال زیاده داند صبر را با اندک سقمونیا قوی کنند چه صبر بطی‌الاسهال ست و سقمونیا سریع‌الاسهال لیکن اسهال آن با تبلاط هر دو به سرعت گردد و اصحاب قولنج محتاج ترین مردم به سرعت اسهال اند و باید که ارباب قولنج و ایلاوس امر آبزن کنند تا آنکه آب بحد وجع رسد با اسافل را اغفا و توسیع نماید و از ان قدر آب تجاوز نکنند تا از رخاء اعالی نگهدارند که از دفع ضعیف شود و باید که اعانت اعالی و تقویت آن کنند تا قادر بر دفع گردد و حقنهٔ نطرون که محمد زکریا یاد نموده میشاید در علاج قولنج بلغمی در قول بعضی مذکور شد بعد ازین ست که اگر عطش و غیره آثار قولنج صفراوی ظاهر باشد از غلبه حار مشروب با دورم جو و ماء الشعیر باید و هند و حقنه بماء الشعیر به روغن بادام کنند و اسهال جلاب معوی بسقمونیا آورند و اگر ورم در امعا از اشتداد وجع و ثقل دست تغیر رنگ بادل الطحال بسیاهی و شدت قوی‌تر و غیر آن یافت گردد از مسهل حذر کنند که جلب اخلاط بسوی آن جا نماید لیکن فصد باسلیق و اخراج خون اندک اندک مرات کثیره واجب ست پس اگر تسکین نیابد فصد صافن از جانب مقابل میل الم کنند و اگر میل وجع مساوی هر دو جانب بود از طرف راست فصد کنند صاحب اختیارات حاوی گفته که گاهی فصد باسلیق کردم فی‌الحال شکم نرم شد طبری گوید که اگر از ورم حار باشد فصد باسلیق کنند اگر مانعی نباشد و لزوم شربهای مشیله اندک و آب عنب‌الثعلب آب کاسنی و مانند آن از مطفیات نمایند و این حقنه کنند جو کوفته دو کف سبوس و خطمی هر واحد دو کف هر دو در صره بسته سپستان عناب عدس مقشر کشنیز خشک هر واحد یک کف همه را در آب عنب‌الثعلب یا آب کاسنی یا آب عصی‌الراعی بپزند تا مهرا شود و مثل حریره گردد و بعد از ان پنجاه درم تا صد درم بقدر قوت مریض از ان صاف نموده در ان اندازند و بران پانزده درم روغن بنفشه و ده درم لعاب اسپغول انداخته و اندک بورق آمیخته حل کنند تا مخلوط شود و حقنه نمایند و تضمید موضع باین ضماد کنند برگ عنب‌الثعلب برگ عصی‌الراعی برگ اسپغول هر واحد یا گوکبیره همه را در سرکه بپزند تا نرم گردد و از آتش فرود آورده از سرکه صاف کنند و روغن بنفشه و روغن گل بران ریخته بدست بزنند تا مثل مرهم گردد و ضماد نمایند که گاهی این ضماد صاحب این نوع ایلاوس را خلاص گردانده و گاهی طبیب درین نوع غلطی کند و با شیای حاره حقنه نماید و ورم منفجر گردیده مریض را هلاک گردانده و اما چون ورم سوداوی باشد دران حیله نبوده رجا در شفای او ست بسبب صلابت ورم و قلت جا در تحلیل آن جز آنکه حیله دران این ضمادها سخته باشند آنرا بر موضع ورم بریزند و اندران مریض را بنشانند بگیرند شیح ارمنی و قیصوم و بابونه و اکلیل‌الملک و اذان‌الفار و پوست خشخاش و گل سرخ و بنفشه و سبوس و اندک نمک نیکوفته و کف کبیر برگ سداب و برگ انجره همه را در آفتابه بسته بپزند تا مهرا شود و بعد از ان بگیرند و از بلبله بر موضع ریزند و آبزن از ان نمایند و حریره معمول از آب سبوس به روغن گل یا با روغن بادام بخورانند و این حقنه بعمل آرند بابونه و اکلیل‌الملک برگ شبت برگ سداب قرطم کوفته تخم حلبه پوست خشخاش و سبوس همه را بستو مطبوخ حقنه بپزند بقدر حاجت صاف کرده روغن بید انجیر و روغن نار دین و مانند آن از ادهان داخل نموده شکر سرخ پنج استار حل کرده حقنه نمایند که این حقنه گاهی این صلابت را تحلیل کند و تضمید موضع باین ضماد کنند سرگین گاو و کف خضض یک جزو آرد خطمی هر واحد یک کف همه را در روغن گل بپزند و ضماد نمایند و اگر سکنجبین عنصلی هنگام عطش دهند باک نیست چه از عظم عطش مریض خوف هلاکت حاصل ست و اگر وجع افراط کند به روغن بید انجیر که دران اندکی افیون و بزرالبنج جوشانیده باشند حقنه کنند که این تسکین وجع کند و چون ورم رطوبی باشد باید که اندکی ایارج و مثرودیطوس و تریاق کبیر یکبار با آب گرم دهند و یکبار به روغن بنفشه یا روغن گل و این حقنه استعمال نمایند بابونه اکلیل‌الملک برگ شبت برگ سداب قرطم کوفته تخم کتان تخم حلبه تخم سداب سبوس خطمی بمقدار واجب و اندک جاوشیر و اندکی از جند بیدستر همه را بپزند تا مهرا شود و صموغ را گداخته و صاف کرده

اندک روغن بید انجیر و اندکی روغن کلکلانج آمیخته نیمگرم حقنه کنند که گاهی باین طریق منحل شود ابن هبته القرشی نویسد که اگر این علت حادث از یبس
ثفل باشد علاجش اگر مزاج حار بود بشربت بنفشه مع خیار شنبر کنند و شربت اجاص یا اجاص منقوع در جلاب ممزوج آب خورانند و غذا از مزوره اسفاناخ
سازند و اگر مزاج بارد بود شربت انجیر دهند و ایارج فیقرا نند و حقنه کنند و بشوربای خروس کشته و نمک غذا سازند و اگر این مرض حادث از ورم حار باشد
علاجش الفصد باسلیق یا اکحل کنند اگر قوت مساعدت کند و اگر ورم حار نباشد فصد در هلاکت مریض تعجیل کند و بعد فصد ماء الشعیر بروغن بادام نوشانند
و سکنجبین بگلاب دهند و آب کاسنی و شیرهٔ تخم خرفه با لعاب و جلاب یا بشربت بنفشه بدهند و غذا از مزورهٔ زیرباج سازند و بر موضع ورم آب عنب الثعلب و
آب حی العالم و صندل و گلاب کنند و چون تپ ساکن شود و مریض صلاح یابد باسفیدباج جوزهٔ مرغ غذا سازند و اگر این علت حادث از خلط بلغمی باشد علاجش
بشرب شراب صرف و اسهال بحب صبر یا بحب شبیار کنند و بحقنهای لینه حقنه نمایند و در آخر بقویه و غذا از سیرباج دهند و [illegible] و انجیر خورند و اگر علت حادث
از ورم صلب باشد امر بجلوس در آبزن آب ریاحین کنند و بروغن کنجد مالش شکم نمایند و بر موضع ضماد قصد طلا کنند و در حمام داخل نمایند و [illegible] باچرب نمایند
و بحقنهای محلله معمول از شحوم و ادهان حقنه کنند و از اغذیهٔ مولده خلط سوداوی اجتناب کنند و چون ورم تخفیف یابد در سنج جاری شود تنقیهٔ بدن بمطبوخ افتیمون
نمایند و اگر علت حادث از فتق باشد مریض را امر کنند که بر پشت بخوابد و رد امعا بموضع او نمایند دست بران نهایند پس اگر عود نکند مریض را بنشانند و شکم او را بدست
مسح کنند و اگر عود نکند در حمام داخل نمایند و بر موضع آب نیمگرم ساعتی نطول کنند و غمز نمایند و اگر نزول او مشکل گردد امر نمایند که دست و پای مریض گرفته
بردارند تا پشت آن جسم گردد و شکم فرو رود پس حرکت مختلف دهند و بر فتق غمز کنند و چون عود کند ضمادهٔ قابضه بران گذارند و از اغذیهٔ غلیظه منفخه منع
کنند و بشوربای لحوم خرفان غذا دهند و از حرکت سخت و امتلا باز دارند و موضع را محکم بسته دارند تا از عود مرض ایمن گردند حصر یعنی قبض شکم و اسباب این
مثل اسباب قولنج باشد و گاهی تابع امراض حاده و غیر آن مثل مراق و ریح البواسیر و بواسیر بود علاج انچه در قولنج مذکور شد حسب سبب تدبیر خفیف [illegible]
قبض ازان بر گیرند مثلا آنجا که سببش غلبهٔ ریح باشد ادویهٔ ملین کاسر ریاح استعمال کنند و آنجا که حرارت و یبوست مع اسباب قبض بود ادویهٔ سرد مرطب ملینه
بعمل آرند و ماء الجبن سفید بود و کذا شوربای مرغ مرغن دو سه روز بعده روغن بید انجیر مرکب دو مثقال و نیم آثار شیر گاو و شیرخشت یا سکنجبین نه توله بدهند که فی الفور رفع
میکنند و همچنین معجون ملین علوی خان هفت ماشه و شربت دینار چهار توله در یک پیالهٔ ماء الجبن و آنکه تابع مرض دیگر باشد با زالهٔ آن مرض کوشند و بعض ادویه
رافع قبض که درینجا مسطور میگردد حسب رعایت مزاج استعمال نمایند و صاحب ترویح الارواح می نویسد که حصر قبض شکم ست زمانی طویل خواه با دردی در باشد
یا نه پس حصر عام تر از قولنج باشد چه در قولنج بودن درد شرط ست و علاج او قریب از علاج قولنج ست اگر تابع امراض حاده نباشد و این دوا نافع این علت ست
برای کسانی که طبیعت ایشان دائم قبض باشد و عادت دو هفته استعمال این نمایند که استیصال قبض نماید انجیر زرد و بنفشه خشک هر یک منقی اصل السوس [illegible] هر واحد
یکجزو جوشانیده صاف نموده سه اوقیه ازان گرفته پنج درم مغز خیار شنبر دران مالیده و دو درم روغن بادام بران چکانیده بنوشند و گاهی درین بسفائج و تربد بحسب
اقتضای وقت زیاده کرده میشود و در مصطفوی نوشته که روغن بید انجیر با ماء الاصول و روغن بادام تلخ با طبیخ سلیخه و دارچینی و بسباسه و خیربوا و سنبل الطیب
افسنتین تخم کرفس بعد نوشیدن نفع دارد و استحمام بوقت خلو شکم و طلای روغن سوسن و ناردین بر شکم سود دارد و بهر آنکه این مرض از ضعف امعا قولون میباشد
و بعضی گویند که این علت از امراض سوداویه است بدتهای ماند باید که در معالجه ملول نشوند پس بهتر آنست که منضجات سودا که دران افتیمون و بسفائج و غیره
باشند بسیار نوشانیده مسهلات دهند کرات و مرات و اگر ضعف ظاهر شود باید که دو سه و یا چهار پنج روز فاصله داده باز منضج بدستور نوشانیده مسهل دهند
تا مقصود حاصل شود پس تعدیل مزاج نمایند بمقویات مانند خمیرهٔ مروارید و زمرد و ابریشم علوی خان همراه [illegible] علوی خانی و یا عرق عنبر حکیم بقا خان و غذا در ایام
منضجات شوربای مرغ مرغن با نان خمیری تنوری دهند یا قورمه و پلاو لیکن یکروز قبل از مسهل نان و پلاو موقوف نموده بر شلهٔ بچهٔ مرغ و یا بر کهچڑی مونگ
با شوربای مرغ اکتفا نمایند و بروز مسهل بجای آب تا بودن عمل مسهل عرق گاوزبان و یا بادرنجبویه نوشانند بعده آب صرف [illegible] بر برف [illegible] دهند
و اطریفل شاهتره علوی خان در رفع این علت از مجربات ست و معجون ملین ممدوح الیه یکدرم شیر گاو نیم آثار روغن زرد چهار و نیم توله و شکر سرخ پنج توله

دادن در اخراج مواد و دفع قبض مجرب ست و تعلیم گاه باشد که اطفال را بسبب غلبهٔ رطوبات که بضعف قوت ماسکه است و یا بسبب عدم انصباب صفرا بر امعا قبض
حادث شود و علاجش این ست که اگر با تپ نباشد زهرهٔ گاو و بخور مریم بر ناف طلا کنند و یا مسکه و یا روغن زیتون با آب گرم آمیخته بر شکم بمالند و دست را وقت
مالیدن آهسته از طرف معده بطرف ناف کشیده باشند و از صابون یا نمک یا سرگین موش شیاف سازند و یا پودینه و بیخ سوسن سائیده بعسل سرشته شیاف
کنند که قوی الاثر ست و اگر قبض با تپ باشد این شیاف بعمل آرند ترنجبین شکر سرخ هر یک پنج خرد خطمی صابون نمک طعام هر یک دو جزو بدستور متعارف شیاف
سازند و این حمول نیز مفید ست گل بنفشه سه درم گل خطمی دو درم برگ سنای مکی پنج درم نمک سنگ یک درم مغز خیار شنبر هفت درم ادویه کوفته بیخته با مغز
خیار شنبر سرشته شیاف سازند و ضماد مغز فلوس خیار شنبر محلول در گلاب بر شکم مفید بود و اگر فائده نشود بحسب حاجت و رعایت مزاج مسهل و بات ملینه تنقیه
کنند ذکر بعض ادویهٔ یونانیه و هندیه دافع قبض شکم نوشیدن شربت بنفشه با روغن بادام مزیل قبض ست و خوردن اسپغول مسلم بر روغن شیره نیز رافع
قبض و دافع یبوست امعا ست و انجیر و مویز و مغز بادام خوردن ملین طبع ست بنفشه کوفته بیخته هموزن شکر آمیخته وقت خواب شب با آب گرم خوردن ملین
طبع می نماید و همچنین سفوف بادیان و اگر مصطگی رومی بقدر دو سه ماشه با هموزن شکر آمیخته همراه آب گرم بخورند ملین طبع و مقوی معده است و اگر این
حب غاریقون هر شب یک درم بخورند طبع را نرم کند غاریقون ده درم عصارهٔ غافث ریوند چینی هر یک دو درم قند سفید پانزده درم کوفته بیخته با آب حبها سازند
حب دیگر برای رفع قبض و ریح البواسیر مفید سنای مکی سه توله تخم گندنا دو توله پوست بلیله آمله هلیلهٔ سیاه هر یک نه ماشه پوست هلیلهٔ کابلی یک و نیم توله بادیان
یک توله فلفل دو توله و نیم همه را سائیده بطور حب یا سفوف استعمال نمایند دوائیکه برای قبض دائمی نافع گل بنفشه بادیان هر یک شش ماشه تخم قرطم کوفته یک توله انجیر
زرد چهار عدد جوشانیده همراه گلقند یا ترنجبین یا شربت دینار یا شربت بزوری معتدل و چهار دو توله بدهند که ملین طبع ست و دیگر سفوف گل سرخ بنفشه هر واحد
یک توله نبات سفید دو توله از شش ماشه تا نه ماشه وقت خواب خوردن رافع قبض ست سفوف ملین مقوی با خمه و رافع قبض پوست هلیلهٔ زرد سنای مکی هر یک
پنج درم زرشک سیاه گل سرخ پودینهٔ خشک مصطگی هر واحد یک درم زنجبیل نیم درم کوفته بیخته خوراک ده درم با آب گرم شربت ملین که ادهت و دافع یبوست
امعا و ملین طبع ست و مسکن تپ را نیز نافع و از مخترعات حکیم ارزانی مرحوم بهدانه دو درم گاوزبان پنج درم گل بنفشه گل سرخ هر یک هفت درم اسپغول نه درم
عناب ولایتی بست دانه سپستان بزرگ شصت دانه جوش داده صاف کرده بعده لعاب بهدانه و اسپغول آمیخته با یک رطل قند سفید یا ترنجبین بقوام آرند و صبح
با روغن بادام آمیخته حسب حاجت بدهند نوع دیگر که رافع قبض و منضج صفرا و مسکن حرارت ست گل گاوزبان گل بنفشه شاهتره هر یک ده مثقال تمر هندی
چهل مثقال زرشک چهل مثقال آلو بخارا آلو سیاه هر یک صد عدد همه را در دو رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد مالیده صاف نموده شیرخشت یک صد مثقال
ترنجبین خراسانی یکصد و پنجاه مثقال داخل کرده بقوام آرند مجموع ده شربت ست در هفته یک روز یک شربت بخورند معجون که با کثر امراض نافع و تدارک قصور
عمل مسهل هم میکند و بمنع قبض دائمی فائده می نماید و درد معده و قولنج و رفع بیماز د پوست هلیلهٔ زرد پوست بلیله سنای مکی گلقند هر یک پنج درم گل بنفشه
تربد مجوف خراشیده دو درم قرنفل یک درم کوفته بیخته با سه چندان عسل معجون سازند و از یک توله تا سه توله با آب گرم بخورند معجون ملین نافع برای
قبض دائمی حار مزاج و نافع بلغم کثیر گل بنفشه گل نیلوفر گل سرخ تربد مجوف هر یک ده درم ترنجبین سی درم کشمش عسل هر یک نیم رطل ترنجبین را بگدازند صاف کرده
با عسل بقوام آرند و ادویهٔ خشک کوفته بیخته بروغن بادام چرب ساخته و کشمش را سائیده بسرشند قدر شربت دو درم تا پنج درم و در بعض نسخه پوست هلیلهٔ زرد
ده درم و سنای مکی بست و پنج درم نیز داخل ست و وزن ترنجبین یا دانار و شیرخشت سی درم عوض عسل و تربد معجون انجیر برای دفع ریاح معده و تلیین
طبع و هضم طعام معمول ست مغز بادام گل سرخ سنای مکی مغز قرطم هر یک شش توله بادیان زنجبیل هر یک دو توله دارچینی الایچی قاقله هر یک توله انجیر ولایتی مویز منقی
هر واحد یک رطل اجزای خشک کوفته بیخته مغزیات صلایه کرده و انجیر و مویز را شسته و دانه بیرون کرده سوده با یک رطل نبات بقوام آرند دیگر مغز تخم قرطم بلیله و انجیر خشک
ده عدد باهم صلایه کرده بقدر جوز بخورند که جهت تلیین طبع نتائج نافع دیگر صاحب تکمله هندی می نویسد که چون یک منزل یعنی هفت هفته برین دوا ادامت
کنند عادت قبض را دفع کند سونف سونٹھ هرزنگی سنای مکی نبات هر واحد یکجزو مویز منقی پنج جزو دوا را کوفته بیخته با مویز بی دانه کوفته معجون سازند

مدام تجویز نند حب ملین برای رفع قبض و بلغم و ریاح و سردی معده خصوص بهر اطفال شیرخواره مجرب ست هلیلهٔ سیاه چهار جزو و کچور بادیان هر یک دو جزو سهاگه بریان یک جزو یا نیم جزو کوفته بیخته بقدر نخود حب سازند یکی خورانند و اگر بادیان پشک موش هر دو برابر باریک سائیده با آب نیم گرم زیر ناف طلا کنند و بالای آن برگ ترب یا تنبول بر بندند قبض و سدهٔ که در شکم طفل باشد رفع کند و کذا پودینه تربد سفید بشکل موش هر واحد یک مثقال کوفته بیخته بعسل خیارشنبر سرشته شیافها ساخته بروغن زیت چرب کرده بر داشتن مجرب ست و اگر زبل الفار و نمک طعام و شکر سرخ برابر بر آتش نرم معقود رسانند و مانند خستهٔ خرما فتیله ساخته بروغن بنفشه چرب کرده بر دارند معمول و کثیر النافع ست و حب مبارک و روغن بیخ و شیر به نسخه بقائی و مربای فلوس خیارشنبر و بعض سفوفات که در علاج ضعف هضم مذکور شد همه رافع قبض و ملین طبع ست **البطاء قیام و سرعت آن** شیخ میفرماید که این یا متعلق بود بدافعه یا بماسکه یا بقبض یا بعفص یا بتملیط یا لزج باشد و یا لین لزج سیال بود و یا متعلق باشد بقوت پس قوت دافعه اگر قوی بود دفع کند و اگر ضعیف باشد دفع نکند و قوت عضلات شکم اگر قوی باشد پاک شود و اگر قوی نبود پاک نگردد و محتبس شود و قوت حس امعا اگر قوی باشد تقاضا بقیام کند و اگر قوی نبود تقاضا نکند و قوت مزاج نیز حار و بارد و تر و فعال اند و تدبیر این بحسب معرفت سبب می شناسند **کثرت براز و قلت آن** بقول شیخ این هر دو متعلق اند لهذا در کمیت و کیفیت در حال چیز که بسوی جگر مندفع شود پس غذا بسیار رطب مشروب علیه براز او کثیر بود و ضد این براز او قلیل باشد و چون صفوت بسوی جگر بسیار مندفع شود براز اندک شود و چون مندفع نگردد بسیار بود و مقابله مفرط ازین هر دو بحسب مضادت سبب از آنچه مذکور شد می شناسند **دیدان** یعنی کرمهای شکم بدانکه هر ماده که قابل شود و کسوت مزاج در پوشد صانع قدیر بهترین هیئتی و صورتی که آنرا لائق بود عطا فرماید و لهذا حیوانات ضعیف و خسیس چون کرم و مگس و پشه و مانند آن از مواد عفنه رطبه مخلوق گردد بهر آنکه این مواد صالح تر برای قبول صورتی ست که آن حیات کرمی و مگسی باشد و تولد اینها بهتر از بقای آن رطوبت بر عفونت صرف ست و معذلک از تولد این حیوانات عالم را منفعتی بزرگ ست بهر آنکه آنها بر عفونتهای که در عالم متفرق ست مسلط میشوند و بدان اغتذا میکنند بسبب شاکلت و از مساکن مردم و از هوای محیط بایشان آن عفونات را میگیرند و هوا بدین سبب از عفونتها پاک و صاف میشود و کرمهای شکم ازین قبیل ست بالجمله سبب تولد کرم شکم رطوبات بلغمی ست که در امعا متعفن شود و بسبب حرارت غریبه که دران حادث گردد پس آن حرارت ضعیف بود که رطوبت غلیظ را تحلیل و انضاج نتواند کرد لیکن دران اثری ضعیف کند و آنرا از حال متغیر گرداند و فاسد کند و تولد آن بجز چنین رطوبت و حرارت از هر خلط ممکن نبود چنانچه از صفرا که شدید الحرارت و یابس و تیز و تلخ ست کرم پیدا نشود و از سودا که بارد و یابس بعید از مناسبت مزاج حیات ست و برامعا منصب نشود نیز تولد نکند و اما خون اگرچه شایسته آن ست که از حیوان تولد کند لیکن بسبب آنکه صیانت طبیعت متسلط بر آن ست و حاجت اعضا شدید بسوی آن ست و آن مناسب اعضای انسان ست نه برای کرم طبیعت آنرا ضائع نکند تا از وی حیوان خسیس تولد کند بلکه آنرا صرف موضعی میکند که از آن حیوان شریف مثل انسان تولد کند و همچنین خون که بسوی امعا رسیده و اگر وقتی بسبب نفحتی خون سوی امعا رسیده در انجا منجمد گردد پس باسهال دفع شود و چندان نایستد و باقی نماند که متعفن شود و از آن کرم تولد کند پس ماده دیدان بلغم باشد چون گرم شود و متعفن گردد و در امعا کثرت پذیرد و دران باقی ماند و اسباب کثرت تولد بلغم از ماکولات غلیظه و تخمها و ضعف هضم بهر سبب که باشد و از مزاج اعضای بارد معلوم ست اسباب الخاصه تولد از اغذیه خام لزج مثل گندم و لوبیا و باقلا و نخود و آرد خام و نیم پخته و شیر و خیرات بسیار و بقول و فواکه رطب خام و در اصیر و حرکت و غسل بآب گرم بعد طعام و همچنین حمام بعد خوردن و جماع بر امتلاء و شرب آب قبل هضم و خلط طعامها و توالی تخمها و بعد عهد بادویه است و اقسام دیدان که در امعا تولد کند چهار ست یکی دراز بزرگ سرخ باریک که آنرا حیات گویند و آن مشابه شاخ خرفه بود دوم مستدیر یعنی گرد و کوتاه و سفید رنگ سوم پهن و کوتاه و سفید که آنرا حب القرع و کدو دانه گویند و آن مشابه تخم کدو باشد چهارم خرد و کوچک باریک که آنرا خلی گویند و این شبیه بکرم سرکه بود و تولد این همه مختلف میباشد بحسب اختلاف مادهٔ مولد و اختلاف محل تولد و این چنان باشد که بعض دیدان متولد شود از رطوبتی که انقسام و تفرق از جهت جذب کبد و از جهت عفونت بران استیلا نیافته باشد و کرمهائی که از رطوبت امعای علیا پیدا شود ازین قبیل ست و آن قسم دراز و بزرگ بود که در اغلب اطفال یک دو چوب گاهی زیاده از ذراع گردد و بعضی از آن متولد گردد از رطوبتی که جذب کبد متصل و عفونت و کثرت مرور ثقل آنرا متفرق و قلیل و صغیر ساخته باشد و چون متولد شود در اطراف

تفل در بقای آن بر صغر اعانت آن کند قبل از آنکه عظم یابد بسبب قرب آنها از مخرج ضیق و کرمهائی که از رطوبت معای مستقیم پیدا شود از این قبیل است
و آن قسم کوچک بود و بعضی از آن متولد شود از رطوبتی که میانه این دو رطوبت بود و کرمهائی که از رطوبت امعای اعور و قولون تولد کنند از این قبیل باشند و آن
قسم مستدیر و پهن بود و اگرچه گاهی در امعای علیا نیز خصوصاً غلاظ عظام از آن پیدا شود و گاهی متولد نشود مگر در قولون و اعور پس از جانبی بسوی معده منتشر گردد
و از جانب دیگر بسوی مقعد و این اعراض مستدیر گویا که از نفس لزوجات متشبث بسطح روده پیدا شود در میان غشای مخاطی جاری شود که آنرا جمع کند گویا
از آن پیدا شده و در آن تعفن یافته و کمترین کرمها در صغر کرم خرد باشد لیکن چون بزرگ شود و لبقای آنها تا مدتی که عظم پذیرد اتفاق افتد بدتر از همه
اقسام باشد و در سیج و مضرت آن عظیم شود که کرم دراز در برودت پهن نیست بهر آنکه ماده پهن اشد العفونة باشد و کرم پهن و کوچک اکثر از مقعد خارج شوند بسبب
قرب از مقعد و بنا بر ضعف که استطاعت تشبث بروده مثل تشبث کرم دراز ندارند و دراز تشبث شدید دارند و از سبب خارج نشوند بعید موضع آن
از معای مستقیم و تنگی مکان آن و گاهی هنگام قوت طبیعت بر دفع فضول ردی بیرون خارج شود چنانچه در وقت بحران بیرون آید و کرم کوچک اندفاع سهل تر
بود بسبب وسعت امعا که در آن تولد کنند و تفرق آن و چون صاحب دیدان را تپ آید اعراض آن تپ قوی خبیث تر باید بهر آنکه مریض تپ از غذا خوردن باز ماند
و حرارت تپ آن رطوبت را که در امعا غذای کرم شدنی ست بگدازد و متفرق کند پس کرمها برای طلب آن در حرکت آید و در روده تشبث نماید و از آن تخرش
ردی بسوی دماغ بر آید و ایذا دهد و از حرارت تپ همه بر خود می پیچد و امعا از پیچیدن ایشان رنجور شود و غشیان عارض گردد و چیزی بر نیاید و مریض را آرام
نگردد و ایضاً تپ در جوهر آنها ایذا رساند و قلع آن کند و ایضاً تپ در طبیعت آنها عفونت و حدت و قلق زیاده کند و ایضاً چون صعود بسوی آنها در سبب
انصباب نماید آنها ایذا رسانند پس چون آنها در امعا لدغ کنند ایذا اشد پدید رسانند و بعضی از اطبا حکایت کرده که دیدم که کرم در شکم سوراخ کرده و از آن بیرون آمد
شیخ الرئیس مینویسد که این سخن نزدیک من عظیم است یعنی این بعید مراد است نمی نماید و گاهی احتباس کرمها در امعا احداث آنها عفونات را و بخار عفونت آنها سبب
تپ شود و حال دیدان چنان نیست که بدان انتفاع به تنقیه امعا مثل انتفاع نکس و مانند آن در تنقیه عفونات عالم باشد بهر آنکه از اینها آفات دیگر پیدا شود
مثل ربودن آنها غذای محتاج الیه را و بدان سبب حدوث ضعف قوت و زردی و تیرگی رنگ و مضادت حرکات آنها و احداث آنها قولنج را و مضادت
کیفیت آنها مزاج بدن انسان را و جز آن و گاهی بسبب دیدان و حیات صرع و قولنج پیدا شود و گاهی جوع کلبی حادث گردد بسبب کثرت ربودن آنها غذا
را و گاهی بولیموس پیدا کنند و اشتها از فم معده ساقط شود بسبب صعود دیدان بسوی آن و متعفن کردن کرمها آنرا و گاهی تابع این مرض و حال خفقان عظیم بود و اکثر
دیدان در سن صبا و ترعرع و حداثت پیدا شود و حب القرع اکثر در کسی پیدا شود که از سن صبا مفارقت کرده باشد و قسم مدور اکثر در صبیان پس در جوانان افتد
و تولد دیدان در پیران کمتر بود و در خریف بیشتر از سائر فصول متولد شوند و اکثر هنگام شام و وقت خواب و جوع شدید هیجان کنند و تعب و ریاضت شدید
گاهی دیدان را با سهال دفع کنند و چون از صاحب حمیات حاره کرم زنده خارج شود شدید الردائت نباشد و بر صحت قوت و اقتدار او بر دفع دلالت کند
خصوصاً اگر در انحطاط مرض بود و اگر مرده بیرون آید علامت ردی باشد و بالجمله خروج آنها در حمیات بیرون از دلیل جید نیست خصوصاً قبل الانحطاط لیکن چون با کرم زنده
خون بر آید آن نیز ردی و منذر بآفت در بدن و مهاست و اما خروج آن لقی دلالت بر اخلاط ردی در معده کند تا اینجا اکثر از کلام شیخ منقول شده
و جرجانی گوید که همه انواع کرم خاصه کرم خرد در شکم کودکان بیشتر تولد کنند بسبب کثرت رطوبت که در امعای ایشان بود و از فرط تناول غذا و عدم انهضام
آن و همچنین در امعای کسانی که صفرا در بدن ایشان کمتر بود و کرم دراز و بزرگ از دو سه بیش نبود بهر آنکه تولد آنها در امعای علیا بود و آنجا عفونت کمتر بود
و اما سبب درازی کرمها دو چیز است یکی آنکه رطوبتها که بدین امعا فرود آید اجزای آن پیوسته بود دوم آنکه این روده ها تنگ تر و باریک تر است لیکن از تنگی جایگاه
و پیوستگی اجزای ماده آنچه در این امعا تولد کند دراز باشد و آنچه از رطوبتی تولد کند که قوت جذب ما ساریقا و جگر اجزای آنرا از هم در گسسته باشد کوتاه و گرد بود
اما کرم کدو دانه چهار پهن و گرد و مسطح بود از بهر آنکه جای آن فراخ تر است و ماده فاسد بیشتر و با یکدیگر پیوسته باشند از بهر آنکه طبیعت نگذارد که پراگنده شوند
تا انبوهی و زحمت آنها کمتر بود و ایشان را غشائی باشد چون خریطه گرد ایشان در آمده و این غشا از جوهر آن غشای لزج است که اندرون روده ها اندوده

بطول پنج ذراع برآمده دوائیکه برای دیدان طوال نافع بود برنگ کابلی مقشر پوست هلیله زرد آمله هر یک پنج مثقال تربد سفید سه مثقال فانیذ
برابر همه ادویه آمیخته شش ماشه با آب گرم بخورند و در نسخهٔ دیگر وزن هر سه ادویه اول هر یک پنج درم و نیم و تربد سیزده درم ست و در نسخهٔ دیگر نمک هندی عوض آمله است
[illegible] هر یک دو مثقال و تربد برو روغن بادام چرب کرده پنج مثقال و فانیذ بدستور نوشته که با آب حب بسته دو مثقال با آب گرم بدهند دیگر برنگ کابلی مقشر خسرو
[illegible] زنجبیل هر یک پنج درم ترمس قسط تلخ هر یک هفت درم شیح ده درم نمک هندی یکدرم کوفته بیخته سه درم نهار بخورند قتل و اخراج دیدان کند دیگر برنگ کابلی
مقشر هفت درم تربد دو درم مویز سیاه پنج درم باهم آمیخته بقدر حاجت بخورند حب القرع در رطوبت لزجه فاسده را از امعا بیرون آرد دوائیکه اخراج کند
حب القرع و استیصال ماده آن نماید برنگ کابلی مقشر تربد قنبیل کمبود و آن برگی ست که از حبش می آورند لسان العصافیر تلخ تخم پلاس مساوی و یا نمه
هر یک بقدر ضرورت گرفته کوبیده و در گلقند یا اطریفل صغیر سرشته و یا به شیر تازه پاشیده بخورند دیگر درمنه ترمس پوست بیخ انار کوفته با شیر گاو استعمال نمایند
دیگر حب النیل نمک هندی هر یک نیم درم قنبیل یکدرم تربد سفید دو درم برنگ کابلی مقشر سه درم کوفته بیخته بمویز منقی سرشته تناول نمایند دیگر گویند که این
دو واجبست و دفع کرم بغایت مجرب ست کندش مویزج ترمس هر واحد یک مثقال نمک هندی افسنتین هر یک دو درم کوفته بیخته بقند سیاه و زهره گاو سرشته
سحق کنند و یک مثقال تا دو درم استعمال نمایند دیگر [illegible] ارجینی قنبیل دار فلفل زنجبیل فلفل سعد کوفی برنگ کابلی تربد سفید هر واحد یک مثقال کوفته بیخته
بگلقند سرشته بقدر یک توله بخورند که در قتل خراطین و حب القرع مجرب حکیم کمال الدین ست دیگر برنگ کابلی مقشر دو درم درمنه ترکی یکدرم خرمای اندرون بیرون
کرده دو عدد مغز گردگان سه درم کوفته باهم سرشته وقت خواب بخورند که مجرب نوشته معجون تالیف حکیم علی که جهت حب القرع مجربست صبر سقوطری
ایارج فیقرا ایارج جالینوس هر یک پنج توله دو ار الترید قنبیل هر یک پاو سیر اکبری برنگ کابلی نیم سیر اکبری عسل سفید سه چند ادویه و حب دیدان و سفوف
برنگی و معجون [illegible] نیز درین باب نافع ست ذکر ادویه مفرده و مرکبه هندیه که در قتل و اخراج دیدان بکار آید مغز کرنجوه و نمک با آب بخورند دیگر
اجواین خراسانی با آب شسته سائیده یکدرم با شربت قند بخورند که در دفع کرم شکم بعدیل ست دیگر بابرنگ را کوفته پوست او دور نموده بسایند و با شکر
سفید و روغن گاو بخورانند دیگر پلاس پاپره سه عدد سائیده در یک توله قند سیاه آمیخته حب بقدر کنار دشتی ساخته صبح و شام یک حب بخورند دیگر
آب برگ [illegible] با نمک بنوشند دیگر [illegible] توله [illegible] شب تر کرده صبح آب آن بنوشند دیگر بوره که بر سر سنگهای جاروب میباشد شب تر کرده صبح مالیده
آب آن بنوشند حب مغز تخم کرنجوه یکتوله پلاس پاپره کبیله هر یک شش ماشه اجواین خراسانی سه ماشه سائیده با قند سیاه بقدر کنار حبها ساخته
یک حب بخورند و در نسخهٔ دیگر زیره سیاه و در بعضی نانخواه عوض اجواین خراسانی ست دوا تخم [illegible] درمنه تربد ترمس قسط تلخ بابرنگ مقشر پلاس پاپره
کالی زیری نمک هندی از هر یک نیم درم کوفته بیخته با قند سیاه یا خرمای کوبیده سرشته بخورند دیگر سوره اجود کچوره موتهه هر یک دو درم با آب بسایند و یک شب
نموده بخورند نافع بود دیگر [illegible] سه ماشه با پان شش ماشه در آب شیره برآورده تا سه روز بدهند که اخراج کرم نماید دیگر کریله سفید باره ماشه اگر [illegible]
قوی از بستانی ست یک [illegible] اگر کلان تر باشد [illegible] آن در آب شیره برآورده نمک سنگ یک ماشه افزوده بنوشند که برای اخراج کرم عجیب النفع ست
دیگر روغن [illegible] یکدرم [illegible] انجیر و نیم توله آمیخته بنوشند کرم را بکشد و برآرد و طفل را کمتر از وزن مذکوره بدهند دیگر پوست بیخ انار ترش
یکتوله [illegible] نخود یک توله بابرنگ نیمکوفته سه ماشه قند سیاه کهنه یکتوله شب در یک پیاله آب تر کرده به شبنم گذارند و صبح صاف کرده بنوشند که در سه چهار روز
همه کرم برآید دیگر یک دو روز شیر [illegible] هر یک دو و نیم توله پوست هلیله زرد هلیله زنگی هر واحد یکتوله سونتهه مویز منقی هر واحد شش ماشه
بعسل حب ساخته یکتوله بخورند نافع بود دیگر اجود برنگ کابلی نمک سنگ جواکهار پوست هلیله زرد دار فلفل زنجبیل همه مساوی انگوزه بریان نصف
جزو کوفته بیخته نهار دو درم بخورند قاتل کرم و هاضم طعام ست دیگر برنگ کابلی نمک سنگ کیله پوست هلیله زرد مساوی کوفته بیخته نیم درم با دوغ
گاو بخورند غذا کهچری دهند دیگر پوست درخت انار ترش پوست بیخ توت هر واحد دو توله نیمکوفته در آب خوب جوش داده صاف کرده بنوشند نافع بود دیگر
پوست بیخ بکاین دو توله در هشت سکوره آب بجوشانند هر گاه یک سکوره بماند با قدری قند سیاه شب نوشیده نخسپند صبح باز بدستور بنوشند [illegible]

همین طور بعمل آرند کرم کبار و حب القرع دفع کند دیگر در مویز منقی بجای تخم آن باڑبرنگ پر کنند و بزرگ را بیست دانه و طفل را پنجدانه دهند نافع بود و بیار عن
بلا بیعی باشد بشکم و عانه بمالند دیگر کمیله باڑبرنگ پنج حنظل سرخس تربد هر واحد سه نیم ماشه پوست هلیله زرد هفت ماشه مغز خسته شفتالو پنج عدد مغز تخم
کرنجوه سه عدد در سرکه سائیده به روغن دیودار روغن بهروزه هر واحد دو نیم ماشه افزوده بر حوالی ناف ضماد نمایند که کرم را بکشد **اقوال حکما** شیخ الرئیس
میفرماید که غرض مقصود در معالجات دیدان این ست که از اسباب تولد ماده متولد آن از ماکولات مذکوره باز دارند و تنقیه بلغم نمایند از روده که دران کرم متولد
شود و کرم را بادویه که بنسبت آنها سموم ست بکشند و آن ادویه تلخ طعم ست که بعضی ازان حار بود و بعضی بارد و مذکور گردد و ادویه که بخاصیت این
فعل کنند و بعد قتل آن بادویه اسهال آورند اگر طبیعت از خود آنرا دفع نکند و نشاید که بعد مردن کرم تا زمانی دراز او را در شکم گذارند و مضرت بخار آن
ضرر سمی رساند و ادویه حاره تا درجه سوم در تدبیر آنها هر وقت موافق تر ست مگر آنکه در انجا تپ یا ورم باشد و ادویه حار تلخ بحرارت خود مضاد مزاج کرمهاست
و هم مضاد کیفیتی ست که آنها حریص تر بر آنند یعنی چرب و شیرین و گاهی مشروبات و حقنه ها چنان یافته میشود که آن جامع این هر سه خصال باشند
و اما حمولات برای اخراج آن اولی از قتل کردن آن ست مگر آنکه در معای مستقیم کرم کوچک باشد و گاهی حمول از جنس چرب و شیرین میسازند تا کرم ببوی
آن بنابر محبت منجذب شود و چون بیرون آرند باوی خارج شود و معالجه بمشروبات وقت خلو شکم اولی بود و چون سموم قاتله آنها در شیر و در کباب و مانند
آن پنهان کرده بخورانند کرم بر تناول آن حریص تر باشد و آنرا زیاده تر قبول کند و گاهی صاحب دیدان را مثل شیر در روز میخورانند و روز سوم در شیر دوای
قتال آن می نوشانند و گاهی قبل آن کباب ماهی میکنند چه هر گاه کرم بوی آن می یابد بهر حرص اقدام میکند تا ببوی آن منجذب گردد پس هر گاه عقب او این ادویه
دهند آنرا زیاده تر قبول کند و چون حقنه های سمیه قاتله استعمال نمایند اولی آن ست که معده را بقابضات طلا کنند خصوصاً آنچه دران قوت قاتله کرم باشد
مثل سماق و طراثیث و اقاقیا در شراب حل کرده و همچنین کبر در شب الشراب و اگر تحمل قبض این نباشند پس گل مختوم بشراب ضماد کنند و چون ادویه دیدان
بخورند باید که بینی را خوب بند کنند و از اخراج نفس و ادخال آن حتی الامکان کثرت نکنند و آهسته و کمتر گیرند و فضل آن ست که در نفس چیزی از بوی دوا
مختلط نشود و از علاج متصل بعلاج دیدان اصلاح اشتها ست چون ساقط شود و گاهی در ضمادات و مشروبات چنان یافته می شوند که جامع تقویت
اشتها و قتل و اخراج کرم باشند مثل شرب صبر با افسنتین و مثل حب معمول از ریح طلا ازین هر دو و کذلک صبر مع رب ترش و گاهی با دیدان اسهال جمع
شود پس احتیاج بقتل آن تنها افتد بهر آنکه حرکت طبیعت آنرا خارج کند و گاهی حال اقتضا بران کند که بقابضات تلخ قتل نماید تا موت آنها و قبض طبیعت
مجتمع گردد و چون دیدان و اسهال جمع شوند و خوف سقوط اشتها باشد خصوصاً با ضعف معده حالیکه قاتل دیدان باشند قوت ساقط نشود و بعد ازان خارج شوند
یا بدفع طبیعت و یا بدوای مشروب یا محمول و گاهی با دیدان اورام در احشا باشد پس احتیاج بتدبیر لطیف افتد و ادویه که قتل حب القرع کند قوی تر ازان باشد
که قتل کرم دراز نماید و آنکه قتل حب القرع مستدیر کند کرم دراز را نیز قتل نماید و سبب درین آن ست که مکان حب القرع بعید تر از دوای مشروب ست و پناه سخت
دارند و بر رطوبات که آنرا وقایه کننده است پوشیده می باشند و گاهی در کیسه غشائی صفاقی مستتر باشند و بهر آنکه متولد از ماده غلیظ تر و کثیف تر و اقرب بمزاج حار
یابس و اشد عفونت و اشبه بچیزی سمی میباشند پس شکل آنها از ادویه سمیه منفعل نشود تا آنکه مفرط و غالب بسیار بران نباشند ادویه حاره قتاله دیدان
خصوصاً کرم دراز اما مفرده مثل درمنه و سیون ست و قدر شربتش یک مثقال و شیح و ترمس تلخ و سلیخه و پودینه و آب آن و تخم و بهمست و قسط تلخ و افتیمون و قرطم
و نعنع و قنبیل و کمافیطوس و قنطوریون و شکاعی اشنیع و ثوم و حاشا و گاهی حب القرع را قتل کند و با دیدان و آس و صعتر و نوفل و افسنتین و تخم کرنب و پوست بیخ
و بیخ راسن خشک سه اوقیه و زیره بریان و قیصوم و سعد و عرعر و انیسون و تخم کرفس حرف درین باب قوی ست و شونیز و تخم سیر و مع اسهال آن مع قتل با بلیله شونیز
لبلاب و بسفایج و اولی چیزیکه بعد قتل بدان اسهال کنند صبر ست و چون انسان زیت را وافر بمقدار یک شربت او ممکن بود نیوشند قتل و اخراج کرم نماید خصوصاً
زیت الانفاق و آن کرم عریض را نیز قتل کند و بمرارت خود و بزلق بنابر لزوجت قتل کند و اگر شربت او یک دفعه ممکن نبود بدفعات و در دو ملعقه بنوشند و حب النیل
قتال کرم حیات و مخرج آن ست و گاهی در کرم عراض نفع کند و اما مرکبه قتاله آن مثل تریاق فاروق ست و آنچه جامع قتل و اخراج بود مثل ایارج فیقرا و مثل ایارج ابن

دو داست بگیرند شیح و افسنتین هر واحد یکدرم ثلث آن و شحم حنظل ربع درم و نمک هندی یکدانگ و بخورند و گاهی خوردن زیره و نطرون نیم درم قتل کند
از جمله دو مثقال بخورند و ایضاً نطرون و فلفل قدرما نا مساوی شربت تا یکنیم درم و ایضاً فلفل حب النار زیره هندی مصطکی بعسل سرشته یک ملعقه صبح قبل از وقت
خواب بخورند و یا راسن و شیح و فلفل و سرخس مساوی از یکنیم درم تا سه درم بخورند و حب افسنتین مخرج کرم طوال ست و کرم عراض محتاج بقوی تر ازین ست ادویه که
خاص تر حب القرع ست و آن قطران بود در حقنها و طلیه استعمال کنند و برنگ کابلی و مغز او و سرخس و قسط تلخ و پوست بیخ توت و عصاره او و سنبل
و شحم حنظل و صبر و شیخار در عراض عجیب ست و پوست بیخ از اشجار و گمان من آن ست که این از کنار رود تا دو درخت باشد و آنچه اخراج آن بلا اذیت
کند این ست که سه اوقیه آب بیخ راسن تازه بنوشند که آن خیلی عجیب ست و علما ذکر کرده اند که از بیان مخرج حب القرع ست و از ادویه عجیبه بتبیع اقسام
دیدان مومی حیوانی ست مسمی اخربون و قلقدلیس از انجمله ست که قتل آن منع منفعت کند اگر در انجا اسهال باشد و در قرابادین مطبوخی از ان و از قنطوریون
ذکر کرده ام و ایضاً شیر تازه سه روز صبح بنوشند و بعد ان شوربا بخورند بعده بگیرند برنگ کابلی شش مثقال و سرخس و قنبیل هر یک سه درم و کوفته در سرکه ترش سکنجبین یا در سکنجبین
حل کرده اندکی کباب بنرند تا دیدان حرص آن نماید پس از ان بمقدار یکه حدس و تجربه واجب کند بنوشند و اما ادویه بارده قلیل الحرارت مثل تخم کشنیز ست
چون سه درم با سفنج بخورند و تخم کرفس بسیار قوی ست هر قسم کرم را بکشد و در سکنجبین یا دوغ بخورند یا طبیخ او بنوشند و نوفل و برگ شفتالو و آب شوکه مصری آن
غیر کثیر الحرارت ست و علیق و مطبوخ پوست درخت انار ترش با میخوش که در آب همه شب پخته صاف کرده بنوشند و همچنین آنکه دران بیخ او جوشانیده باشند
و آب بادرنگ برای کسی که کرم و اسهال هر دو باشد نیکو ست یا بادرنگ خشک و ایضاً سماق در آب بالیده عجیب ست و طراثیث و گل مختوم بشراب عجیب ست
و گل مغره نیز عجیب بود و از تخم خرفه چون کثرت کنند قتل کرم نماید و همچنین کاسنی تلخ و کاهو تلخ و کرفس بسبب که سپرده و گویند که خربزه قتل و اسهال آن کند و خار خسک
قریب این ادویه ست و از قوت اینها بالغ تر آن ست که اخراج کرم عریض نیز کنند یعنی مثل تخم خلاف و آب برگ شفتالو و کشنیز و کاسنی تلخ و جعده و غیر آن و این
ها بدوغ یا آب گرم یا سکنجبین بخورند حقنه ها برای اصحاب دیدان مطبوخات ادویه مذکوره بهر ایشان حقنه کنند و گاهی دران مسهلات مثل شحم حنظل و صبر و تربد
و قثاء الحمار بحسب قوت و وقت داخل میکنند و در حقنه ایشان استعمال قطران نیکو ست و نفع عظیم مینماید و درین هنگام رعایت مقعد و معده کنند بتیاقات و جیزه
با شربه و اضمده معدیه تا زحیر و ضعف معده عارض نشود و این همه دانسته اند و گاهی حقنه آب شور یا آب نمکین و نطرون و مانند آن و خصوصاً بقطران نفع میکنند
و گاهی در حقنه ایشان آب برگ شفتالو و مطبوخ بیخ توت و پوست انار داخل میکنند و خاصه اگر حرارت باشد ضمادات برای اصحاب دیدان
ضمادات نیز از ادویه قویه مذکوره بسازند مثل شحم حنظل و زهره گاو و عصاره قثاء الحمار و بقطران و صبر تقویت کنند و چون بصبر و افسنتین یا بصبر
و ربه باریب سیب ضماد کنند قتل دیدان نماید و اشتهار اسفید بود و چون این همه را جمع کنند صواب تر باشد و این ضماد نیکو ست شونیز را در آب حنظل تر
یا بمطبوخ شحم آن ساییده بر شکم و ناف طلا کنند و گویند که مغز گوزن چون بر ناف ضماد کنند آنرا النفع کند و همچنین بر دهنهای ادویه مذکوره طلا کنند نفع بخشد
و خاصه بروغن بابونه و افسنتین اغذیه ایشان اما غذائی که بسبب مقابله سبب احب بود این ست که حار یابس باشد و دران لزوجت نبود و دران
جلا باشد تا جلا و اخراج آنها کند و در اغذیه ایشان آب نخود و سیرک زنبه داخل نمایند و گوشت کبوتر نیز برای ایشان نافع ست و نوشیدن آب شوربه هر یک را
از ایشان نافع بود و اگر اسهال و حرارت باشد بجریره که از سماق ترش کرده باشند غذای ایشان سازند که آن قاتل کرم و قابض شکم ست و همچنین آب انار ترش
و چون اسهال ضعیف کند احتیاج بغذای قوی افتد و اگر هضم نشود از جنس حریرها و آب لحوم سازند و اما وقت و ترتیب غذا این ست که گرسنگی نباید کشید
تا هیجان کرم و لذع معده گردد و گاهی اشتها را ساقط کند بلکه واجب ست که قبل حرکت کرم در وقت رحمت غذا خورند و تفریق غذا کنند و در هر اندک زمان
تناول نمایند و چون خوف اسهال باشد بر شکم اضمده قابضه مذکوره استعمال کنند مسیحی گوید باید که در اخراج کرم و حیات حب القرع اشیائیکه آنرا کیفیت قاتل
این حیوانات و کیفیت دیگر جالی و ملین شکم باشد بدهند تا اخراج آنها نماید و چیزی از اینها خارج نشود مگر آنکه بمیرد یا ضعیف گردد و میان زنده و مرده شود
و گاهی این ادویه بشرب و حقنه و ضماد استعمال میکنند در قتل حیات و دود و دیدان و [illegible] شهری و [illegible] و بیخ سوسن و آب خلاف و کبر و پوست بیخ توت

وامانند آن کہ در قول شیخ مسطور شد کفایت کند و برگ شفتالو سوده بر ناف طلا کردن و قرطم مطبوخ فطراسالیون خوردن نیز مفید بود و اما حب القرع
کہ آن کرم عریض است آن محتاج بادویه بسیار قوی باشد مثل سرخس و قسط تلخ و پوست بیخ توت و برنگ کابلی و قنبیل بود و این دوا حیات را نافع است
قسط تلخ چهار درم شونیز ده درم مغز برنگ کابلی سه درم سرخس چهار درم قنبیل پنجدرم تربد ده درم کوفته بیخته چهار درم بشیر یا بسرکه یا بمری بعد از آنکه
شش ساعت گرسنه بوده باشند بخورند و ایضاً مغز برنگ کابلی و تربد و سرخس و نمک هندی هر یک دو درم قسط تلخ شش درم کوفته بیخته پنجدرم بشیر تازه
بدهند و ایضاً شیح و قسط تلخ و ترمس و برنگ و تخم سرخس و قنبیل هر واحد پنجدرم تربد پانزده درم کوفته بیخته دو درم بشیر تازه بخورند و کسی که معتاد این علت باشد
باید که از انواع اغذیه بلغمیه و مسهل احتناب نماید و قبل از غذا لقمه نان بخردل بر ناهار بخورد و یا مری قوی بناشتا بنوشد و این دوا دیدان کبار و عراض را خارج کند
برنگ مقشر هفت درم بعد گرسنگی شدید بخورند و این حیات کبار را برآرد برنگ مقشر سرخس حب النیل تربد بساوی ترمس دو جزو قنبیل نیم جزو شربت
هفت درم و قبل این شیر تازه سه روز بنوشند و در روز چهارم گرسنگی کشند و بینی بند کنند و دوا در شیر تازه حل کرده بوقت جوع شدید بنوشند و ایضاً برای اخراج
حیات و حب القرع و دیدان دو مثقال با آب شیح ارمنی معصور سه اوقیه بخورند و یا قسط تلخ دو مثقال منقوع ترمس و یا پوست توت مطبوخ و یا حب الرشاد سوده و یا آب
پودینه بری چهار اوقیه با دو مثقال حاشا سوده و یا آب سداب سه اوقیه با یک اوقیه عسل بخورند و یا آب سیر مع کوفته با حنظل بر ناف طلا کنند یا شونیز
سوده بسرکه سرشته ضماد نمایند صاحب کامل گوید که علاج صاحب دود و حیات بادویه مضاد ماده محدث آن و بدانچه قتل و اخراج آن باسهال کند
باید کرد و از ادویه که این فعل کند آن است که مزاج او حار یابس منقطع باشد چه حدوث این علت از ماده بارد و غلیظ می باشد و آنچه در آن تلخی و قوت
مسهله یا جلا بود پس به تلخی هلاک این حیوان شود و باسهال و جلا اخراج آن از امعا بعد موت او گردد و این ادویه افسنتین و سرخس و ترمس و شیح ارمنی و قنطوریون و نمک
و اسبل (?) و قسط تلخ و مانند آن است چون از این مفرد یا مجموع از سه درم تا چهار درم بماء العسل گرم بدهند قتل دود و حب القرع و اخراج آن نماید و گاهی از خوردن (?)
ضعیف قریب از هلاکت بیارد و این دوا قتل دود و حب القرع و حیات کند بگیرند سرخس سه درم تربد و ترمس و برنگ هر واحد دو درم باریک سائیده
سه درم بعسل سرشته با آب گرم حل کرده بنوشند و ایضاً برنگ و تربد و ترمس و سرخس مساوی کوفته بعسل سرشته سه درم بسرکه ممزوج با آب بدهند که این
مهلک کرم و مقطع بلغم است دیگر شیح و افسنتین و قسط تلخ و قیلسوم هر واحد یکجزو ترمس و سرخس هر واحد دو جزو باریک سه درم بسرکه ممزوج با آب دهند دیگر برنگ
و سرخس و ترمس هر واحد یکجزو باریک سائیده بعسل سرشته در آبیکه اندران پودینه نهری و شیح ارمنی جوشانیده باشند سه درم حل کرده بدهند
و اگر حشیشه خراسانی مسمی و خشیزک دو درم تا سه درم باریک سائیده بعسل سرشته با آب گرم بدهند اخراج دود و حیات کند دیگر بگیرند برنگ و سرخس و قسط
تلخ هر واحد دو درم تربد سفید سه درم باریک سائیده بعسل سرشته از پنجدرم تا شش درم با آب گرم بدهند و یا بگیرند ترمس و برنگ و سرخس و قنبیل هر واحد دو درم
قیلسوم و شیح ارمنی هر واحد سه درم نمک نفطی یک نیم درم تربد شش درم ادویه را باریک سائیده سه درم تا چهار درم با آب ترمس مطبوخ بدهند و اگر تربد بگیرند درم
شیح دو درم گرفته باریک بسائید و با آب گرم و عسل بخورانند اخراج دود و حب القرع نماید و اگر بگیرند حب النیل و برنگ و تربد و ترمس مساوی کوفته بیخته چهار درم
با آب گرم و عسل و سرکه ممزوج با آب بخورند نافع بود و بالجمله چون این ادویه مفرد یا مجموع بگیرند و بسرکه و عسل صاحبان دود و حیات را بخورانند اصلاح آن نماید
و آن ادویه این است سرخس و برنگ کابلی و تربد و قیلسوم و افسنتین و قسط و ترمس و درمنه و شیح و زوفا و پودینه نهری و اسبل (?) و قنبیل و کسی که اراده تناول
دوای کرم نماید باید که معده او خالی بود از غذا چیزی که در آن نباشد و صاحب آنرا سه روز قبل از تناول دوا شیر تازه بر سر هر یک رطل بنوشانند بعد از آن
آنرا دوا بدهند و آن خالی معده گرسنه باشد پس بعد از آن انتفاع یابد جبه جالی (?) [illegible] می نویسند که از ادویه مفرده آنچه گرم است این است مر و بادام تلخ و بیخ انجدان
بسرکه سائیده و باقی همان است که در قول شیخ گذشت و این ادویه بعضی بعسل خورند و بعضی با آب کامه و بعضی با سکنجبین سر آنچه خوش آید و از ادویه سرد آنچه سخت
گرم نیست این است که کشنیز خشک سه روز هر صبح دو درم یا سه درم با شکر آمیخته بخورند و سکنجبین بزوری که از بادیان و کرفس و بیخ آن ساخته شده و شند
و آب برگ شفتالو و پوست بیخ درخت توت و غیر آن همان است که در قول شیخ مسطور شد و اگر مریض راتپ باشد آب کاسنی و آب طلخشقوق و آب کرفس

باسکنجبین و بهند و ادویه که مقصود از آن کشتن و باسهال دفع کردن کرمها بود بر گرسنگی باید خورد و اول دو روز شیر تازه خورند و بران قناعت کنند و اگر
بران صبر نبود نان با شیر خورند و در روز سوم اول کباب بخایند پس دوا با شیر آمیخته بخورند و اگر پیش از دوا خوردن بختی ریاضت قوی کنند و بعد از ان کباب بخایند بسیر
آن دوا بخورند مقصود تمام حاصل شود و اگر مریض از خوردن دوا کاره باشد تدبیر حقنه باید کرد و هر گاه حقنه کنند اول مراعات معده باید کرد و ضمادات از ادویه
قابض که مزاج آنها ضد مزاج کرمها بود بر معده نهند تا معده را قوت دهد و آن ادویه در قول شیخ گذشت و اگر از حقنه نیز کراهت کنند علاج آن بضمادات باید کرد
و بهترین همه ادویه مرکبه تریاق کبیر است از بهر آنکه در ان همه منفعت ست و هیچ مضرت نیست اگر بخورند و یا طلا کنند کرم را بکشد و تبدیل مزاج نماید و تدبیر
صواب این ست که سیر بامداد ناشتا خرما و انجیر خشک چند دانه بخورند پس این دوا خورند افسنتین و شیح کرنفا سی درمنه ترکی گیاه قسط تلخ و برنگ کابلی
و هلیله سیاه و آمله هر یک نیم مثقال ترمس و تخم سیاه هر یک مثقال تربد سفید سه درم انیسون شش درم سرخس چهار درم شکاع اشتیح سه درم همه را کوفته بیخته با عسل
بسرشند شربتی بقدر جوز معتدل و از پس این چند انکه تواند بر گرسنگی صبر کنند و هر وقت که طعام خورند سخت بسیار بخورند و آن را نیز کرم را بکشد و باسهال
بیرون آرد دیگر بنداباریج فیقرا و شیح و افسنتین هر یک یکدرم و دو دانگ تخم حنظل دو دانگ و نیم نمک هندی دانگی این یک شربت ست دیگر حب زنبوادا اصلی فلفل
زنجبیل فلفل سعد برنگ کابلی هر یک چهار درم تربد سفید چهار درم قانید بقدر همه ادویه شربتی بقدر جوز دیگر که کرم دراز و حب القرع را بکشد شونیز
و نعناع و برنگ کابلی و سرخس هر یک ده درم نمک هندی هفت درم ترمس هشت درم قسط تلخ ده درم پوست درخت توت ده درم تمر هندی ناهشت درم
همه را کوفته بیخته سه درم با آب شیح یا آب نخود یا سرکه کهنه یا با شیر تازه بپزند و این دوا مجرب ست برنگ کابلی مقشر و ضمایر جوز هر یک ده درم همه را
کوفته وقت خواب بخورند و خجند و این دوا قوی ست تخم حنظل و بوره هر یکی دو دانگ انزروت نوشادر هر یک دانگی همه را با زهره گاو بسرشند و حب
سازند این یک شربت بود و بیخ انجدان با انگبین بخورند کرم دراز را بکشد و پوست بیخ توت نیز و اگر کسی انگبین نخواهد آب با کامه نوشند و تخم کرنب
با انگبین سوده ست و شونیز بعسل مادۀ ایشان را قلع کند حقنه ها این حقنه مجرب در انها ست بگیرند پوست درخت توت پوست درخت انار ترش
هر یک دو توله یک روز در آب تر کرده همه شب در تنور بپزند و صبح صاف کرده با آب برگ شفتالو آمیخته حقنه کنند و این حقنه در طویل الالاق ست تخم حنظل سه درم قنطوریون
دقیق ده درم افسنتین ده درم همه را در یک نیم من آب بپزند تا بمقدار ده استار باز آید صاف کرده چهل درم نمک آب که زیتون در ان پرورده باشند
و سی درم آبکامه بیامیزند و حقنه کنند نوع دیگر قنطوریون باریک تربد نیمکوفته و قسط تلخ هر یکی ده درم شیح و بیخ کرفس و تخم کرنب هر یک پنجدرم شحم حنظل
دو مثقال صبر دو درم قثاء الحمار مثقال همه را حسب الرسم بپزند و صاف کرده ده درم قطران دران حل کنند و ده درم انفط سیاه با وی بیامیزند و حقنه کنند
نوع دیگر شونیز و ترمس و بابونه هر یک پانزده درم افسنتین هشت درم همه را جوشانیده و صاف نموده با بکامه و آب زیتون یا با انفط سیاه و قطران آمیخته
حقنه کنند ضمادها تریاق کبیر را در طبیخ شیح یا در طبیخ قسط تلخ یا در طبیخ شکاع اشتیح حل کرده بر شکم طلا کنند و اگر شیح و قسط یکجا بپزند و تریاق درین طبیخ
حل کنند سخت قوی بود و اگر قاقند با تریاق یار کنند بهتر بود و اگر تریاق حاضر نباشد و بجای آن قلقند تنها بکار برند روا بود و این ضماد کرمان را بکشد
و باسهال بیرون آرد شونیز کوفته بطبیخ شحم حنظل بیامیزند و ضماد از جهت کرمان دراز بالای ناف نهند و اگر حب القرع بود زیر ناف گذارند و یا صبر
و افسنتین و شحم حنظل و قطران و زهره گاو باهم بیامیزند و ضماد کنند و یا زهره گاو و صبر و زیره و انگبین و مغز گوزن یا پیه او مسحوق ضماد کنند و اگر قطران بسیر
و سعتر با این ادویه یار کنند صواب باشد و شونیز در سرکه بخته و برگ شفتالو کوفته بر دو ناف بست محمود گوید که در حیات تا چهار روز متواتر صبح شیر تازه
سه اوقیه با شکر سفید ده درم بنوشند و غذا مزوره نخود و مغز قرطم و سعتر فارسی و دارچینی بخورند و روز پنجم بگیرند شیح و برنگ کابلی مقشر و سرخس و ترمس و تربد
و قسط تلخ هر واحد یکدرم حب النیل نیم درم و کوفته بیخته سه درم بر شیر یا شیره سحرگاه بنوشند و تا آخر روز بران صبر کنند تا با کل خارج شوند و اگر اسهال تاخیر
کند سرکه کهنه ده درم با آب گرم بران بخورند و در آخر روز نان در آب قراقروط و ثوم کوفته ثرید کرده تناول کنند و اگر بقیه از ان بماند معالجه بگشنیز مع عصید
انگور رسانند و یا بگیرند آبکامه ده درم و در آب گرم حل کرده بنوشند و یا بگیرند شحم حنظل یک نیم دانگ و زهره گاو یک مثقال و نیبیل نیم درم و ادویه پیده

بزهره آمیخته شیاف ساخته استعمال نمایند و از اغذیه بارده غلیظه مولد بلغم حذر کنند و سبای حب القرع شیح و برنگ کابلی تقشیر هر واحد مثقال سقمونیای مشوی
دانگی نمک هندی یک نیم دانگ تربد یک درم شحم حنظل یکدانگ کوفته بیخته بشیر تازه دیا شیده بر هند و یا مری ده درم بر نهار بنوشند و لبنیات و هرائس و اغذیه
لزجه و رطبه ترک کنند و بعضی گویند که اگر شیح را کوفته بزهره گاو سرشته بر شکم ضماد کنند کرم دراز برآرد و اگر بر جراحات ضماد این کنند کرم متولد در آن دفع شود
و این حقنه مجرب ست شیح قیصوم اکلیل الملک بابونه هر واحد کف برگ سداب ده درم برگ شفتالو ده درم برگ چقندر باته همه را در دو رطل آب بجوشانند تا یک رطل
بماند و بران ده درم مری و ده درم روغن تخم مشمش تلخ و شحم حنظل یک نیم دانگ انداخته حقنه کنند و آنچه در جمیع انواع کرم سیما حب القرع نفع کند این ست بگیرند
روغن تخم مشمش نیم بهره زهره گاو و بوره ارمنی و شحم حنظل و یا بگیرند صبر مثقال و در آب افسنتین مطبوخ یا آب برگ شفتالو یا آب سداب حل کرده پلیته بدان آلوده
ساعت بساعت حمول کنند و سبای کرم دراز هر روز بر ناشتا مزوره نخود سیاه و ترمس بمغز قرطم یا بمغز تخم مشمش یا برب محض بهری و خردل جوز عتیقه یا انگور
بکشنیز خشک و نعنع و جوز و مری بخورانند و ناخورش بکف خردل سازند باین طریق که خردل کوفته در آب بجوشانند و کف آن بگیرند و این شدید الحده
و حرافت ست چون بخورند دیدان ازان بگریزند و خارج شوند و این دوا مخرج حیات ست شیح برنگ کابلی تربد کبیل دارو هر یک چهار درم نمک سیاه دو درم
قسط تلخ شش درم شکر تری ازان پنج درم بشیر تازه و ابن جمیع گفته که آنچه در اخراج حب القرع تجربه کرده ام این ست که مریض را یکشبانه روز گرسنه دارند صباح
هفت جوز بخورانند و سوای آن دران روز چیزی نخورند پس آنرا خارج کند و گاهی بخلاف آن خارج کرده و نوشیدن مری قوی و ناخورش بر نخوده خردل
ناشتا استیصال و منع تولد آن نماید و این دوا در اخراج حب القرع بارها آزموده ام و آن همان نسخه مجرب ست که در قول جرجانی گذشت مریض قوی را سی درم
و ضعیف را بست درم بدهند و شونیز سائیده بزهره گاو و سرکه سرشته بر ناف ضماد کردن درین باب قوی ست و آنچه اخراج کرم خصوصاً حب القرع نماید
آرد ترمس و افسنتین رومی و شیح ست شرباً و ضماداً یا نخود سیاه در سرکه تر کرده بر نهار بنوشند و بر گرسنگی صبر کنند و همچنین آب سماق منقوع و آب پودینه
و آب خرفه یا آب کرنب و آب سداب و آب گندنا و آب پوست بیخ توت مطبوخ هر چه ازین خواهند از دو اوقیه تا چهار اوقیه باندک عسل بخورند و اگر با یکی
ازین آبها دو مثقال قسط تلخ یا روغن بید انجیر یا پنج درم حب الرشاد اضافه کنند فعل او قوی تر گردد و در نزل جوان را دیدم که از ناف او کرم بر آمد و بعد دو ماه
یا کم تر ازان ببرد خضر و ترشی مینویسند که تنقیه ماده بلغم کنند و قتل دیدان باشیای تلخ یا بچیزی که آنرا خاصیت بود یا بسکار آن مثل کشنیز خشک نمایند و
اخراج آن بملینات ملیح کنند و از حیلهای جید در اسقاط کرم با دویه قتاله که ازان نفرت میکنند و تدبیر آن میشوند این ست که صاحب او را چند روز
شیر دهند که کرم آنرا دوست میدارند بعده گرسنگی شدید کشند و ادویه قتاله بشیر در ترا از مریض بیامیزند تا بوی آن نشمند و دیدان را بوی آن محسوس نگردد
تا نگریزند بعده دفعتاً مبنی بند کرده بنوشانند و اگر قبل شرب دوا اندک گوشت کوفته بریان بی نمک و بعد دو کشنیز بمزند و فرو نبرند اولی بود و ادویه قتاله آن
مثل شیح و دخنزیک (?) و کبر و حاشا و غیر آن ستکه در قول شیخ گذشت و مثل افتیمون و افسنتین و شحم حنظل و حب النیل و صبر و سقمونیا و تربد و توبیخ (?)
از مسهلات آن ست چون کرم از خود خارج نشوند استعمال نمایند و مثل طراثیث و کشنیز خشک و سماق و تخم خرفه از قابضات ست چون با کرم اسهال یار گردد
استعمال کنند و گویند که آب هرنپه (?) بالخاصیت قتل کرم نماید و سرکه خاصه سرکه عنصل چون صاحب کرم هر شب بنوشد بسیار نفع کند و ماده آن قطع کند خصوصاً
به بعض ادویه و حب دیدان و لعوق که در علاج شهوت کلبی گفته ایم نافع ست و اگر سقمونیا مثل او شبه (?) بشیر تازه ناشتا بخورند کرم صغار و کبار را اخراج
نماید و این در مثل آن عجیب ست و گاهی ادویه با ضمده از خارج استعمال کنند و این ضماد قوی ست ترمس بری و صبر و شحم حنظل و حب النیل با آب برگ شفتالو
یا آلو سرشته حوالی ناف ضماد کنند و اگر معده ضعیف باشد ادویه را با آب به یا رب به یا رب آن استعمال کنند و تغذیه باغذیه یابسه قلیل الفضول کثیر التوابل باید مثل قلایا
ناشفه و مطبخات بهری و کامخ کبر و صعتر و انجدان و لحوم صید و نمک سود و مقدد و با بازیر و تخم کبوتر و نخود آب کثیر الملح و جمیع کوامخ و صحناه و کرنب و سیر
و غذاهای ملطف و جمیع بقول حاره حریفه مثل ترب و خردل و سداب و جمیع ابازیر و لبوب گرم مثل گردو یا سرکه کهنه و مری و جوز و نارجیل خصوص کهنه
و شربت آب شوره و کبر ترپی و شاهسی (?) و آب افتفول (?) و آب انیسون مسحوق [illegible] و تلخ و [illegible] قتل کرم نماید و باید که اغذیه بارده رطبه غلیظه مولد بلغم [illegible]

وتخم تنبول ومانند آن ترک نمایند سعید گوید که علاج عام دیدان وحیات وحب القرع استعمال حقنها وضمادات وآشامیدن ادویه است اما نوشیدن
ادویه بر سه نوع ست اول آنکه بابطال تولد آن تمام شود واین بدانچه مضاد سبب محدث آن بود حاصل گردد وانچه این فعل کند ادویه مقطعه بود که مزاج آن
حار یابس باشد مثل ثوم وپیاز وکرفس وترمس وعنصل وکبر بسرکه وکرنب دوم قتل آن واین تمام شود بدانچه دران تلخی بود مثل طبیخ افسنتین وآب
ترمس وصبر وقنطوریون وسوم اخراج آن از امعا بعد قتل آن واین تمام شود بدانچه دران قوت مسهله وجلائیه باشد بهر آنکه تلخی هلاک این حیوان بود وباسهال
وجلا اخراج آن گردد واخراج آن بترمس وسرخس وشیح ارمنی وسنج کابلی واصمه وافتیمون وغاریقون بود وچون این ادویه مفرده ومجموع بکار برند وضمادات
بر دو وجه است یکی ضماد قتال دوم ضماد مستفرغ اما قاتل حیات فلقند وتریاق ست چون بدان طلای شکم بآب شیح وآب قسط تلخ نمایند وضماد مستفرغ
تضمید ناف بترمس بقطران سرشته وشحم حنظل وصبر وقردمانا بسرکه وزیت سرشته وحقنها نیز بر دو وجه آید یکی قاتل مثل زهره بقر وآب پوست توت وآب
کبر وآب نمک وقطران وروغن سداب دوم مستفرغه مثل آب شیح وآب شحم حنظل وبورق وقنطوریون واز استعمال حقنها حذر کنند چون در اسفل امعا صعود یابند یا نرسیده
باشد وغذا نخود آب یا گوشت بریان سازند واز اغذیه ردیه مثل البان وباقلا وسوک وکوامیخ حذر کنند واگر باین تدبیر غرض حاصل گردد فهو الا سه دو شیر
یک رطل بنوشند بعد ازان این دوای مولف در حالت خلو معده استعمال کنند سرخس سه درم برنگ وترمس هر واحد دو درم قنبیل وافسنتین هر واحد یکدرم قیسوم
شیح ارمنی هر واحد مثقال وخشیرک دو درم تربد وحب النیل وشونیز وقسط وغاریقون ومر هر واحد نیم درم همه را سائیده دو درم بخورند وعلاج این انواع که بآب باشد
بشرب جلاب وآب سیب وگلاب وخوردن خربزه دراز وتوت وشرب آب کاسنی کنند وغذا چون تپ ساکن شود زیرباج یا سماقیه دهند انطاکی گوید
که واجب است بدایت اولا بترک هر غذا که ماده دیدان ازان پیدا شود چنانچه مذکور شد بعد ازان استعمال چیزیکه تفریق لزوجات وتقطیع بلغم کند مثل سعتر
وادیاج بعده بتناول هر مزلق اقدام نمایند مثل نوشیدن شیر تازه وانچه مالوف کرم باشد چون شیرین وشوربای شحم وهر روز تناول طعام یک وقت مقرر نمایند
بعد ازان گرسنگی شدید کشند تا کرم در فم معده ودهن کشاده جمع شود ودرین هنگام ادویه معد قتل آن بخورند که خطا نکنند وباید که بعد شرب دوا بسوی چپ میل
کنند بهر آنکه تولد کرم در یسار امعا میباشد بالجمله علاج انواع اربعه کرم واحد ست بکیفیت وترکیب اما بکم واجب است که دوای حیات کمتر باشد بسبب قرب آنها
از معده ودورتر ست حب القرع بیشتر ازان ودر خلق اکثر از همه وادویه قاتله این همه تلخ مائل بحدت ست مثل حنظل وشیح وصبر وترمس وخشیرک وانچه
قتل آن ازین قبیل نباشد پس بالخاصیت بود مثل برنگ وقنبیل وبرگ شفتالو وبیخ انار وکمبون حبشی وسرخس وحب النیل وافتیمون بعده تکثیر مسهلات
باید کرد تا اخراج آن قبل از تعفن کنند وبعد اخراج آن ملازمت خوردن چیزی نمایند که ماده آن قطع کند مثل سرکه عنصل ومری وگاهی از ادویه مذکوره ضماد
میسازند وبهتر ضماد همان است که در فصل حرقتی گذشت واز انچه اسقاط کرم نماید خوردن نخود در سرکه جوش کرده است بر گرسنگی ومالیدن ناف
به شحم حنظل یا ضماد [illegible] مزاج ادویه مثل [illegible] وسقمونیا تقویت فعل آن بسیار کند واز مجربات دران شونیز وزعفران وروغن نفط ونارجیل وجوز شامی است
انتهی [illegible] شود [illegible] وتمام [illegible] وشونیز بآب یا ادویه وقطران سرشته بر ناف ضماد کردن واز مجربات صحیح خوردن تخم
[illegible] بیخ انار [illegible] ممزوج بروغن گاو وسرکه وروغن نارجیل کهنه است [illegible] ومثل این ست تخم حنظل دو درم [illegible]
هر واحد یکدرم [illegible] زعفران نیم درم بآب [illegible] نمایند [illegible] کرم مختص شکم نیست بلکه در هر جوفیکه اندران رطوبت باشد مثل بینی وگوش ودندان پیدا شود
وعلاج هر واحد در محل آن [illegible] وگاهی کرم در جراحت پیدا شود وعلاجش در قروح خواهد آمد وگویند کسی که خرما بر ناشتا بخورد وکشنیز خشک وسماق در غذا
تناول کند از دیدان ایمن باشد [illegible] خلاصة العلاج نوشته که نخستین تا چهار روز هر بامداد قدری شیر وشهد ووقت ظهر نخود آب چرب وروز پنجم سحرگاه
اندکی [illegible] چیزی گران از جای بجای نقل نمایند چندانکه نفس متواتر گردد پس ازان سفوفیکه مذکور گردد در شیر وشیر برنج پنهان ساخته بیک بار بنوشند وتا
ظهر از غذا پرهیز کنند بعد ازان نخود آب میل نمایند وسفوف مذکور این ست سرخس درمنه ترکی قنبیل برنگ کابلی مقشر هر یکدام یکدرم ترمس [illegible]
[illegible] حب النیل قسط تلخ هر یکدام نیم درم کوفته بیخته مجموع یک شربت باشد واین دوای هندی درین کار مجرب است زیره کرمانی مغز [illegible] تخم پلاس قنبیل

باتر بنگ مقشر هر کدام یکدرم باریک سائیده با قند سیاه سرشته دو حصه سازند و یکی ازان شب وقت خواب با شربت فانید بخورند و بخوابند و کودک را چهارم حصه آن کافی ست و اگر شب وقت خواب بهشت کنجد با قدری قند آمیخته بخورند و بامداد بقدر سه چهار درم قنبیل و یکدرم صابون بهم مالیده سه حب ساخته با آب گرم فرو برند انواع دیدان در همان روز بالکل دفع گردد باذن الله تعالی و از آنجا که تولد کرم از بلغم بود مولدات بلغم را بالکل متروک سازند و بعد از تنقیه و دفع آن هر صباح ناشتا قدری آبکامه بجرع باید کرد که از تولد آن منع کند و بدین مسهل صاحب دیدان را تنقیه فرمایند بلیله سیاه افسنتین رومی درمنه ترکی بزنگ مقشر گاوزبان شاهتره بسفایج سنا مکی گل سرخ عناب تخم کشوث خلوس خیارشنبر گلقند روغن بادام شیرین هر کدام بقدر حاجت بدستور معهود جوشانیده صاف نموده و ترنجبین و شیر خشت نیز ملا یده و روغن داخل کرده بدهند و بعد ازان سفوفی ازین اجزا مرتب ساخته مداومت نمایند زیره سیاه زیره سبز زیره کرمانی کرویا دارچینی مصطکی گل سرخ پودینه بادیان گل گاوزبان هر کدام یکجز و کوفته بیخته یک مثقال بعد غذا سفوف سازند و بامداد آمله مربی بگلاب شسته مصطکی اضافه نموده بخورند مؤلف اقتباس گوید که این حقنه قاتل کرم ست آب برگ شفتالو و خوخ و سیب و آزاد درخت و پودینه و توت ترش پیرافتیمون هندی و گلکرونده و قرطم و جوز قاتل هر یکی دو بیدانجیر و ترمس قنطار المحار هر یک چهار توله و فنجنگشت نه توله سداب افسنتین جنطیانا رومی دقیق صعتر ترمس افتیمون درمنه ترکی شیح کرفس قسط هر یک نه ماشه شب خیسانیده صبح آب برگ سیب و بکاین و بلهیل و کسوندی و رامی هر یک نه توله و آب شور یک نیم پاو داخل کرده بجوشانند که به نیمه آید مالیده صاف نموده خیارشنبر هفت توله شکر سرخ نه توله سقمونیا هر یک یکدرم شحم حنظل نیم درم تربد سفید چهار درم سوده سردار و نموده روغن بیدانجیر مرکب دو و نیم توله اضافه نموده بکار برند و این حب مسهل نیز نافع برنگ کابلی صبر کشنیز تربد سفید برگ سنا برگ شاهتره هر یک سه درم سیماب کبریته زرنیخ بتیس مدبر نانخواه زنجبیل هر یک دو درم کشته افسنتین حب النیل بریان نمود زرنباد سکبینج پوست هلیله زرد و کابلی هلیله سیاه سهاگه بریان فلفل گرد هر یک دو مثقال حب السلاطین مدبر لشوره پنج توله کوفته بیخته در آب برگ تنبول و پاس که رد هر جها بقدر نخود سازند شربتی از سه عدد تا پنج عدد با آب شهینه و یا آب لیمون کاغذی و این سفوف نیز سیاه سفید ست پنج کابلی قنبیل خراسانی افسنتین درمنه افتیمون سعد برگ سداب ترمس هر یک نه ماشه حب النیل مدبر یک توله تربد سفید برگ سنا هر یک سه توله شحم حنظل یک نیم درم پوست هلیله زرد و کابلی و هلیله سیاه هر یک سه درم صبر سقمونیا اکتمکت فلفل سیاه هر یک دو نیم درم نمک لاهوری سه درم شربتی سه درم با یک پیاله شیر گاو و این معجون از خلاصة التجارب نقل ست افسنتین شیح ارمنی قسط تلخ مرمکی قرنفل برنگ کابلی پوست هلیله کابلی و بلیله و آمله تربد سفید شکاعی اشیح هر یک درم ترمس نخود سیاه هر یک یکدرم غاریقون شش درم چهار درم کوفته بیخته بعسل سرشته وقت شب یک توله با شیر بخورند و صبح چند عدد انجیر خشک بخورند و بعد ازان شربتی بمقدار یکچو زیت بخورند و این حب استاد صاحب کتاب مذکور ست برنگ کابلی پنج ماشه حب النیل مدبر تربد قنبیل شحم حنظل هر یک دو نیم ماشه خردل یکماشه سعد درمنه ترکی افتیمون نمک نفطی ترمس یک نیم ماشه با روغن نارجیل حب نموده حبها سازند شربتی دو درم و این معجون در قتل و اخراج اقسام کرم مجرب ست افسنتین شیح ارمنی قسط تلخ قرنفل صبر آمله پنج کابلی پوست هلیله زرد پوست بلیله هلیله سیاه تربد شکاعی اشیح کشنیز هر یک سه درم ترمس نخود سیاه هر یک دو درم و نیم شحم حنظل حب النیل مدبر عصاره ریوند هر یک دو درم زنجبیل خراسانی هر یک چهار درم درمنه یک نیم درم عصاره غافث پنج درم کوفته بیخته بروغن بادام چرب نموده بعسل سه چند قوام ساخته از سه درم تا سه مثقال در شیر حل کرده وقت شب بدهند و صبح جوز سه توله و انجیر چهار عدد با نبات خورانند و لیکن باید که وقت شب کباب گوشت گاو غذا سازند محشی شرح اسباب نوشته که گاهی با دیدان سقوط اشتها یا اسهال بود که ازان خوف سقوط قوت باشد پس باید که علاجش با شربه و اغذیه نافعه هر دو امر نمایند و گاهی با آن اورام احشا بود پس علاج مشکل باشد بهر آنکه علاج دیدان در اکثر امر باشیای جلائیه بود و علاج اورام احشا در اغلب بتدبیر تلطیفیه بود و این هر دو امر متضاد یکدیگر اند و توهم را تاثیر عظیم و نفع تام در قتل دیدان ست و گاهی کشنیز سوده با دویه قاتله افزوده شود اگر در انجا حرارت باشد و بعض هندی گفته که طبیخ پوست درخت توت و پوست بیخ آن مجرب ست باید که یکی را ازان دو پوست تمام روز در آب تر کنند بعد ازان در تنور گرم تمام شب بدارند تا پخته شود اگر در پس برآورده صاف کرده بمقدار تحمل قوت بنوشند و اگر آب برگ شفتالو و سکنجبین یا دوغ زران افزوده کنند قوی تر گردد و ایضا از انچه به تجربه رسیده طبیخ بیخ انار ترش و سکنجبین و طبیخ پوست درخت آن ست لیکن باید که بعد نوشیدن آن متصل اندکی نان در روغن بخورند

آکرده بخورند و در جوامع ادویه در خواص مرداسنگ آورده که مجربی میگفت که یکدرم ازان در آب گرم یا در جلاب اخراج کرم دراز و حب القرع میکند و من تجربه این کردم و چنانکه او گفته بود همچنان یافتم و اکثر مین میکنند و گویند که شونیز و برگ شفتالو را در شراب پخته بر شکم ضماد کنند که آنرا در قتل و اخراج کرم خاصیت عجیب است و تکمید باین ادویه نیز منفعت کثیر نماید طبری گوید واجب است بر طبیب که مزاج شاکی دیدان را نگاه کند اگر مزاج او رطب باشد استفراغ او یک دفعه یا دو دفعه نماید بدانچه استخراج رطوبت کند و غذای او نشف مثل تیهو و کبک و بچه ماکیان بریان سازد و بعد ازان این سفوف بدهد مصطکی نیم درم صبر سقوطری دو ثلث درم هلیله سیاه برنگ کابلی قنبیل برگ شفتالو هر واحد نیم درم شیح ارمنی یکدرم ترمس دو ثلث درم همه را سائیده در قدح شیر تازه حل کنند و یک روز غذا نخورند و روز دوم صبح این دوا بنوشند که آن جمیع دیدان امعا را قتل کند و قوی گفته که اولا قتل دیدان کنند بعد ازان استخراج آنها باین دوا نمایند قتل دیدان باین نوع کنند که بگیرند پوست توت و شونیز و افسنتین مساوی و هر روز دو دانگ یکبار باجزر و بار دیگر با شیر تازه و یکبار با شکر بدهند تا آنکه چون کرمها را ببینند کمرده خارج شده و حرکت بدان نبود بدانند که ابتدا ایمات نموده و ضعیف شده و تشبث آن بموضع ضعیف گشته پس دوای مذکور بدهند که آنرا بیرون آرد و چون تمام کرم خارج نشود باید که نوبت یکمرتبه یا دو مرتبه حقنه کنند بعد ازان دوا بدهند و بعض متقدمین از فقها تریاقی که مسمی تریاق الدیدان است تصنیف نموده و امر کرده اند که بدان حقنه کنند و ازان بنوشند نسخه آن بگیرند تخم جبکا پوست بیخ توت برنگ کابلی اظفار الطیب حو ختیج سوسن آسمانجونی یکدرم زنجبیل چینی اسفند هر یک یکدرم شونیز و مرو قنبیل عنصل بریان آرد کرسنه هر یک سه درم افسنتین شیح ارمنی ترمس یک نیم درم همه را کوفته بخته بعسل تلخ بسرشند پس بکار برند و چون اراده حقنه بدان کنند در زیت یا در شیر تازه یا در آب گرم حل کرده حقنه کنند و مقدار او در حقنه از یک مثقال تا دو مثقال باشد و چون اراده تناول او نمایند سه روز ناشتا شکر و شیر تازه یک یک قدح بنوشند و روز چهارم ازین دوا دو و دو مثقال گرفته در شیر حل کرده بنوشند که استیصال دیدان کند و سرگین خر بیخ دیدان دموت آنها انشکل گردد این ضماد استعمال کنند افسنتین و صبر و هلیله هر واحد سه درم برگ ریحان سه درم پوست یا ثمر آزاد درخت سه درم آب ... دو درم همه را سوده بشراب تلخ یا آب قصب رطب سرشته بر پارچه مالیده بر مقام مستقیم اگر دیدان در ان موضع تولد کنند و در کرم حیات بسیندند بر شکم ضماد کنند که آن قتل دیدان کند پس اخراج آن بدوا مسهل گردد و گفته اند که اگر انجیره در ابتدای طلوع آن از زمین گرفته با ثوم پخته بخورند و آب آن بنوشند همه کرم بسهولت فرود آرد و بعضی از فقهای طبرستان از بن گفت که آن از آب چشمه کبریتی هفت روز هر روز یکبار نوشید و روز هشتم باسهال بسیار مثل سبعه طویل از حب القرع که طول او زیاده از دو ذراع بود برآمد یافت و بعد ازان هیچ وجهی حب القرع ندید و فربه شد و رنگ آن نیکو گشت و شخصی در بغداد معروف بسلور بود که برای دیدان افسنتین بمیفختج بکیرد و دفعه بخوراند اثر محمود ظاهر شد

علاج کرم کوچک

حقنهای مسهل امعا و حمولات قاتل کرم که در قول شیخ و جرجانی وغیره مذکور شده بکار برند و حقنه و حمول که در قول خجندی مسطور شده نیز مجرب است روغن حسینه مشمش تلخ بمقعد بمالند و پنبه کانند در قطور روغن برگ بید آب برگ آن در مقعد و کذا قطور و طلای مقعد بملیم پارسوت آب با سوده درین باب آزموده است این حمول نیز بسیار مفید است آب برگ شفتالو و سنبهالو و جنگره سیاه و برگ تنبول بخته و بعد ربائل هر یک توله روغن بابونه در حقنه هر یک یک نیم توله عصاره افسنتین و غافت هر یک سه ماشه به پنبه کهنه آلوده بردارند و ایضا زفت و صبر و شونیز یک سه ماشه در روغن تلخ آمیخته و ایضا گل فتیله چراغ در روغن چراغ سوده و ایضا تخم حنظل و قنطوریون کبیر کرنب و شونیز هر یک دو درم کوفته بخته به آب برگ شفتالو و بلبل و ایضا افتیمون سیاه و قطران و صبر برابر در آب برگ شفتالو و شیر لغیه و این حب نیز مجرب است بیخ کبر عصاره ... سنبرترمس اسهل افتیمون هر یک هفت ماشه سقمونیا سه ماشه در شیره مویز منقی سرشته حب ها بقدر نخود سازند شربتی سه عدد بورق نقره پیچیده وقت شب بعرق شاهتره و افسنتین هر یک پنج توله و شربت افسنتین سه توله و صبح این دوا دهند بیخ کبر ترمس افتیمون هر یک یک ماشه اطریفل کبیر النطاکی یک توله ورق طلا یک عدد پیچیده بخورند و شربت آلهی افسنتین هر یک پنج توله در عرق کیوره ... توله عرق بهار نارنج پنج توله بنوشند و تخم کاردی سه ماشه شونیز چهار ماشه و حنید بیدستر زفت رومی و افسنتین و گل بابونه یک یک ماشه در روغن حسینه سه توله آمیخته در مقعد بمالند و بقول شیخ حمول نمک حقنه به آب گرم قتل کرم صغار و قلع ماده آن نماید و قوی تر ازین حقنه ایست که در ان قنطوریون دقیق و زوفا و فوه و تخم حنظل داخل باشند و گرم استعمال کنند و قوی تر ازین حمول قطران است در پنبه آلوده و حقنه خصوصا در روغن تخم مشمش تلخ و تخم شفتالو

تلخ کردن ادویه قتاله پخته باشند و گاهی بقطران نیز حقنه می کنند و حمول [illegible] و بخور مریم و پوست بیخ تلخ می سازند و برای چیدن کرم خرد پاره گوشت فربه نیز بر رشته بسته در مقعد نهند و بعد زمانی رشته را بکشند پس کرم بحرص بدان جمع شوند و اعاده این تدبیر نمایند تا آنکه شفا یابند و [illegible] کرمهای خرد که در مقعد طفل متولد شود در ساعت ترنجبین با کمیله با بنگ کوفته پخته با آب بخورانند و هر گاه همین ادویه را سائیده به زهره گاو سرشته بپارچه آلوده حمول کنند در قتل و اخراج کرم کوچک مجرب و آزموده است و مغز [illegible] با شکر خورانیدن بالخاصیت نفع دارد و حمول خنک و موم سرشته شیاف سازند و بعد از لحظه طفل را بر روی او غلطانید مقعد او را اندک اندک با انگشت یا بچیزی دیگر بخارند و مقابل چراغ دارند و بکشایند و هر کرمی که ظاهر شود آنرا بگیرند و اگر موم [illegible] بیرون اندر و ان مقعد چرب کنند منع خوردن کرم مقعد را [illegible] بیرون آن عمل نماید و اگر حوالی مقعد کرم خورده باشد مغز خسته شفتالو و برگ سبز او با هم کوفته طلا نمایند و مالیدن [illegible] بر مقعد طفل در قتل کرم مجرب است و شیخ [illegible] یا شفتال و صبر سقوطری با هم در هم کوفته پخته در آب برگ شفتالو سرشته بر ناف ضماد کنند و حمول بروغن تخم زرد آلو تلخ و یا آب سداب و یا صبر در آب افسنتین یا آب برگ شفتالو یا سرکه یا بقطران حل کرده یا پنبه آلوده و یا کرد یا آب شفتالو و یا قردمانا و یا بروغن [illegible] یا آب گندنا و نفط سیاه بپارچه آلوده و خوردن [illegible] و نوشیدن طبیخ افتیمون و کذا طبیخ باقلا و فتیله زرد چوب و حقنه بروغن کنجد [illegible] نافع است و بهتر از همه این است که [illegible] ترش که بسیار تند باشد سائیده و پنبه بدان آلوده در مقعد نهند که در یکبار ازاله آن نماید و تکرار استعمال حاجت نیفتد مجرب است بقول اطبای هند زرد چوبه و بابرنگ در آب سائیده شکر سفید آمیخته بنوشانند و یا برگ شفتالو سائیده [illegible] بنوشانند و پنبه آلوده حمول کنند و یا عصیره برگ [illegible] یا برگ ارنڈ یا گل تنباکو سوخته در روغن [illegible] حل کرده [illegible] را سوده بروغن چراغ آمیخته در مقعد بمالند و یا برگ نیب و [illegible] را سائیده [illegible] در مقعد طفل در آرند [illegible] نافع است و روغن تخم نیب برای کرم [illegible] و یا عصیره برگ [illegible] سیاه و عصیره برگ تنبول آمیخته [illegible] بانگشت در مقعد بگذارند یا فتیله [illegible] نافع است [illegible] مقعد [illegible] هر یک دو ماشه صبر یک ماشه فلفل سیاه نیم ماشه برگ نیب [illegible] در آب [illegible] بود [illegible] سفید افیون [illegible] کرم خرد [illegible] شکمهای [illegible] بسیار افتد باید که آنرا پاک کنند و بروغن تخم زرد آلو و روغن مغز تخم شفتالو بمالند [illegible] آب [illegible] برگ شفتالو و طبیخ شحم حنظل هم نافع است فتیله از آن سازند [illegible] حقنه کنند [illegible] و یا بورق و شحم حنظل و شونیز و قطران [illegible] نفط سیاه [illegible] فتیله بدان آلوده بردارند و از قطرون و شحم حنظل و شونیز شیاف کنند [illegible] بزرگ را اگر این مرض محکم شود [illegible] و در ابتدای ظهور آن [illegible] و قطرون یا مطبوخ قلقدیس و شحم حنظل و قنطوریون کنند و آب زیتون [illegible] حقنه کنند [illegible] شیاف معمول از نمک و قطرون و شحم حنظل نافع است و حمول زهره گاو و صبر و پنبه آلوده مفید بود صاحب خلاصه گوید که حقنه آب برگ شفتالو یا شونیز و ترمس و شحم حنظل سائیده در [illegible] در شیر آمیخته بقدر حاجت بدهند و اگر احتیاج افتد افسنتین و برنگ کابلی و قشر و شحم حنظل با زهره گاو سرشته بر شکم ضماد کنند و اگر [illegible] نیم درم با آب برگ شفتالو سرشته بر شکم بمالند و چون خشک شود اعاده کنند همین حکم دارد و صاحب خلاصة التجارب میگوید که کودکی سه ساله را کرم [illegible] میداد و [illegible] آمده بود و قی بسیار میکرد و قرار اندر شکم داشت [illegible] با وجود آن [illegible] شکم [illegible] اجابت کردی کرم [illegible] از بیرون آمدی حضرت والا فرمودند تا [illegible] را با [illegible] کوفته [illegible] چند روز طبیعت [illegible] چند [illegible] صحت یافت انتهی [illegible] شفاء الاسقام و قرشی [illegible] گاهی در شکم [illegible] کرم کوچک متولد شوند [illegible] و اکثر آن [illegible] مقعد باشند و گاهی [illegible] در ایشان تولد کنند و اکثر کرم [illegible] پیدا شوند [illegible] این است که [illegible]

اندک بمقدار قوت ایشان در شیر بدهند و گاهی احتیاج افتد به تضمید شکم ایشان از افسنتین و غیر آن که در قول صاحب خلاصه گذشت در علاج کرم خرد این ست
که افسنتین زرد چوب صبر واحد یکجزو روغن گل مساوی همه در آب بخور اشتد و از شحم حنظل و قنطوریون و نمک شیافات سازند و حمول زیت انفاق یا روغن خسته شمش
یا روغن تخم شفتالو تنها یا با اندک صبر یا زهره گاو یا نفط سفید در پنبه آلوده نافع بود و این حقنه مفید قنطوریون و سرخس و افتیمون و بسفایج و قسط و مر و پوست
بیخ توت هر واحد سه درم جوشانیده بهیئت استعمال کنند و بعضی گویند که چون کرم خرد قبل استحکام و بلوغ عارض شود بسرعت شفا یابد و بعد آن بمشکل زائل شود
و مقعد را به آب پودینه یا آب برگ شمشیر یا آب شحم حنظل بشویند و از شحم حنظل قنطوریون دقیق نمک هندی مغز تخم زردآلوی تلخ مساوی کوفته بیخته شیاف سازند
و اگر افسنتین زرد و صبر سقوطری و تخم حنظل کوفته بیخته به زهره گاو سرشته بر شکم و مقعد ضماد نمایند جهت دیدان صغار که در روده مستقیم اطفال بهم رسد مجرب است
و اگر افسنتین سه درم برگ شفتالو ده درم در زهره گاو یک عدد حل کرده و قدری سرکه داخل نموده بر حوالی ناف طلا کنند حب القرع و کرم دراز اطفال را مفید بود
و ادویه مختصه مسهله اینها پلاس پاپره و اندرجو تلخ و کالی زیری ست و آب نقوع کریله خورانیدن و مرداسنگ نیز داخل ادویه مسهله ایشان می نمایند و خورانیدن زیت
انفاق و مالیدن آن بر مقعد مفید ست و طفل و مرضعه را از اغذیه مولد بلغم باز دارند دخول حیه در بطن صاحب شفاء الاسقام می نویسد تدبیر کسی که از دهن
در شکم او مار داخل شود این ست که شیر و شراب بنوشانند و ادویه تقویه با ادویه تریاقیه حافظ روح مقوی قلب بدهند و اگر قی کند و در ان خارج گردد بهتر
والا ریاضت قویه و دویدن شدید لازم گیرد تا قوت او ساقط گردد و سرنگون بیاویزند و مقابل دهن او شیر گرم بدارند تا بخار او تعلق به مار و مار بسوی آن
میل کند و بر آید و اگر آب بجوشانند و در ان اندک نوشادر و اندک کبریت آمیزند و بدان حقنه کنند مار بجانب دهن بگریزد و خروج او لیکن سهل گردد سقطه
و صدمه بر شکم بقول شیخ علاج صواب در جمیع آن این ست که خون برآرند اگر ممکن بود و بعد ازان کندر و دم الاخوین و گل ارمنی و کهربا هر واحد یک درم شربت
رقیق بخورانند و اگر نزف الدم یا اسهال آن باقی آن باشد افیون یک قیراط در ان آمیزند و بعد ازین باید که نظر کنند بدانچه در باب صدمات در آخر کتاب بیاید

امراض مقعد

بدانکه بیماریهای مقعد عسر البرء ست از پنج سبب یکی آنکه گذرگاه و مجرای فضلات ست که بالطبع بسوی آن میریزد بواسطه سفل مکان و دائم بدان می آید و تحریک آن مینماید
و در الم آن می افزاید پس سکونی که بدان قبول منافع ادویه تمام شود و طبیعت بدان از اصلاح مرض متمکن گردد حاصل نشود دوم آنکه معکوس و مقلوب از تحت بسوی
فوق و دهن آن بسوی اسفل ست پس لزوم و استقرار ادویه در انجا مشکل بود بلکه قبل از وصول نفع ساقط شوند سوم آنکه شدید الحس ست بهر آنکه عصبی ست تا اعصاب
حس در ان بسیار ست با اندک اذیت متالم میگردد و درد بسیار میشود و کثرت وجع جاذب مواد ست چهارم آنکه موضوع در اسفل ست انحدار فضول بسوی آن آسان بود پنجم آنکه محل
انکشاف از نظر طبیب از اظهار حال بران ست پس در علاج امراض این مهلت روا ندارند و هرگاه خللی درین عضو محسوس شود بزودی در علاج آن کوشند چون
امراض این طول کنند اکثر علاج نپذیرند و علل مقعد تابع امراض امعا بود بهر آنکه مقعد طرف معای مستقیم ست و امراض مقعد دوازده است یعنی بواسیر
و ریح البواسیر و قشر البواسیر و نواصیر و ورم مقعد و شقاق مقعد و استرخای مقعد و خروج مقعد و حکه مقعد و قروح مقعد و مقعد غیر مثقوب و دفوات
عروق یعنی نزف الدم از مقعد بواسیر فرحینهاست که بر دهن رگهای مقعد از دم سوداوی غلیظ پیدا شود و بواسیر جمع باسور ست و باسور ثولول
یعنی مسه را گویند و مراد از مطلق بواسیر آن ست که در مقعد باشد و در غیر آن مقید استعمال میکنند چنانچه بواسیر الانف و شفت و رحم و بواسیر بهفت قسم ست
بسبب اشکال آن یکی ثولولی و آن از جهت رنگ و صلابت مشابه مسهای خرد مثل عدس و نخود باشد و این ردی تر ست و این را عدسیه و حمصیه
نیز گویند دوم عنبی و آن مستعرض و مدور سر ارجوانی رنگ مشابه دانه انگور باشد سوم توتی و آن دراز و نرم و دموی بشکل توت نیم پخته بود که سر شعب
مدور و متشعب سرخ و پیچ او باریک سنبر باشد چهارم نفاخی و آن مثل نفاخات بود که از شکم ماهی برآید و سفید و بی درد باشد پنجم نخلی و آن شاخهای بسیار دارد
همچون درخت خرما و این از همه ردی تر بود ششم تینی و آن گرد و پهن بود مثل انجیر و این در ردائت کمتر از نخلی باشد هفتم تمری و آن دراز و سخت مثل خرما
باشد و ازین جمله سه نوع اول معروف اند و چهار نوع اخیر غیر مشهور و گویند که یک نوع شبیه بوزغه در دست و پا دوم باشد و این را وزغی گویند و این بدتر بود

کذا فی النبض الکبیر و هر کدام ازین اقسام اگر منفتح و سیال بود که خون و زرداب ازین سیلان کند آنرا دامیه گویند و خون یا بادوار معینه یا بغیر معینه آید و گاهی بسیار
سائل گردد بسبب انفتاح عروق کثیره و اگر چیزی ازان سائل نشود آنرا عمیا خوانند و اصم نیز و آنچه هر یکی از انواع مذکوره یا خارج از مقعد بود و آنرا ناتی و ظاهر گویند
و علاج این سهل بود و یا داخل مقعد باشد و این را غائر نامند و این ردی تر باشد بهر آنکه محسوس نشود و دوا و دوید را انجا بدشواری رسانیده شود و چنانکه باید بران قرار
نگیرد و تاثیر نکند و خصوصاً آنکه بسوی پیش ترب ناحیه قضیب بود که این گاهی حبس بول بسبب ورم و مزاحمت مجرای بول کند و آنچه بسوی پشت یا چپ یا بسوی
پس باشد و در سه و اردات کمتر ازان بود و در بعضی این باسور ها سه یا چهار یا شش عدد بود و در طول روده مستقیم ترتیب از گرد تا انب مقعد عقده عقده پیدا آید و این نیز
از همه ردی بود بالجمله سبب بواسیر خون سوداوی بود و این خون دو گونه بود یکی خون محترق و تیره از تناول اشربه و اغذیه حاده گرم و یا از اختلاط صفرای حاد
محترق با خون و تسخین آن دوم خون غلیظ متولد از تناول اطعمه سوداوی مثل کرنب و عدس و بادنجان و لحم قدید و صید و مانند آن و این حال بسیار باشد در حق
اگر صاحب او آنچه نخورد و نیک نخاید و کثرت جلوس بر جای سرد خاصه بر جائیکه صاحب بواسیر نشسته باشد نیز تعدیه بواسیر ست و تسطابن بوقا گوید که بسیار
خوردن روغن پیدا انجیر بواسیر پیدا کند و اکثار صبر مقطر این مرض ست و خوردنش دیگر با و سر باهی شدید و سوزش مقعد آرد و رگهای او را نگشاید و اینچنین فرق و تسهیل
رطب که هوای آن عفن و تیره بود و طعام ایشان شیر و خرما و ماهی شور و میوه بسیار بود اکثر پیدا شود و مردم سوداوی مزاج را هم اکثر در بدتر واقع شود و هم خوف بسیار
مدد و مولد این علت ست و در خلاصه نوشته اهل تجارب چنان یافته اند که اکثر مردمان را که در دماغ علت سوداوی بود ازین علت خالی نباشند اند با داء آن یا ان
دائمه آن و شیخ میفرماید که بواسیر اکثر از سودا و دم سوداوی پیدا شود و کمتر از دم بلغمی متولد گردد و اگر ازین تولد کند مثل نفاطات یا نفاخات شکم ماهی پیدا شود
و ثولولی اقرب بماده سودا قریب از صرافت بود و توثی بسوی ماده دموی قریب از صرافت و عنبی میان دمویت و سوداویت باشند و بقول طبری و کرمانی
فساد این خون و غلظ آن یا بسبب حرارت جگر و یبوست آن باشد و یا بسبب کثرت و طول وقوف آن در عروق و یا بسبب ضعف طحال از جذب
فضول غلیظه و لقای آن مختلط بخون و یا بسبب تناول اطعمه مفسده مولده سودا و جالینوس گوید ممکن نیست که بواسیر بدون انفتاح دهن رگها در مقعد
حادث گردد و لهذا در بادهای جنوبی و در بلاد جنوبیه بسیار افتد و بهترین اقسام بواسیر آن ست که خون ازان اندک اندک آید نه دفعةً و چون در زنان خون بواسیر
بسوی حیض مائل گردد و حیض بر اید بدان انتفاع یابند و باید که این بصناعت کنند و ادرار حیض ایشان نمایند و گاهی صاحبان بواسیر را رعاف عارض شود
و بواسیر زائل گردد طریق تشخیص این مرض اکثر ارباب بواسیر را رنگ مخصوص ایشان باشد و آن زردی مائل به سبزی ست و درد و ثقل و خارش مقعد
و در خونی خروج خون قبل از براز یا بعد آن بقطرات و غیر مختلط با براز نیز از علامات بواسیر ست و انطاکی سفیدی لب زیرین و تشقق آن و خفقان و سیاهی
زبان و ضعف قوت و خروج براز اندک و تقدم انتفاخ عروق نزد حدوث آن نیز از ایشان تولد بواسیر نوشته پس کثرت ثقل و قلت خلش و سوزش دلیل خون
غلیظ ست و شدت درد و کثرت خلش و سوزش نشان خون صفراوی و ضعف قوت جماع و کثرت دغدغه و ظهور ضعف بسیار پس از جماع و قلت اشتها
و سوء هضم و گرانی بسیار و کوفت اعضا بعد از خواب و تغیر رنگ موی و خارش در بین آن و ریختن موی و ضعف دندان و بدی رنگ آن و سرعت سقوط
آنها و تهیج روی و چشم مثل سوء القنیه و سرعت سستی در حرکات و وقوع غشی و دوار و سدر و صداع سوداوی و اختلاج معده و قلبیه جگر و هلاکت بمرگ مفاجات
نیز از علامات این مرض نوشته اند و باشد که انتهای باسور با خروج مقعد و درد و ورم بیرون آیند و اصلا اندرون نروند و بهلاکت رسانند کذا فی النبض الکبیر و باید
که اشتباه گمان نشود که مریض را بواسیر ست و آن قروح در معای مستقیم و بالای آن باشد بخروج خون یا زرداب شبیه بدانچه از بواسیر خارج شود پس باید که درین
تامل نمایند تا غلط نکنند بالجمله علاج جمیع اقسام آن قریب یکدیگر ست بهر آنکه ماده همه خون سوداوی ست و این مرض کمتر زائل شود و با سابقی که در آغاز امر
مقعد مستور شده و معد انکه مواد این مرض سوداست علاج بدانکه علاج بواسیر بر دو نوع ست تام و غیر تام و علاج تام قطع باسور یا هن و اسقاط آن بادویه
اکال و مجففات و معالجات جراحت آن ست و علاج غیر تام تنقیه سودا و فصد و حجامت و زلو بعد مسهل ست و اصلاح کبد و طحال و معده و تقویت آنها و استعمال
حابسات خون و مسکنات وجع و مفتحات باسور و تحلیل ماده بواسیر با استحمام و ریاضت و اصلاح غذا بالجمله معالجه بواسیر مطلقاً از ده وجه بیرون نیست

اول تنقیه بدن بفصد و حجامت و مسهل و این وقتی باید که ماده غالب باشد و اعراض مستولی گشته و یا بیم استیلای آن باشد و یا سیلان معتاد حبس شده و یا شده و
از ان هم حدوث مرض دیگر بود دوم رعایت اصلاح جگر و سپرز و دو غیره بدانچه در جای هر یک مسطور است مگر آنکه بی سوء مزاج این اعضا هرگز نمی‌باشد لیکن اصلاح مزاج آنها
نوع مرض سهل گردد سوم تحلیل ماده باستحمام معتدل متواتر و ریاضت و دلک اسافل بکرات و مداومت آهسته و در اکثر اوقات نشستن بر [illegible] و یا در کشتی بعد تدبیر سابق
لیکن وقتی که سبب مرض زشتا باشد چهارم رعایت غذا چنانچه که در مالیخولیا گذشت و پرهیز از مولدات سودا پنجم قطع باسور و ستکاروا اوّل اشبر طمحمل مریض الم آن زاد و عدم
حصول صحت از علاج دیگر بهر آنکه در قطع آنها احتمال آفتی عظیم است مثل سده باین ضرر باطل عضله مقعد و بستن دو عدم حبس خون و توریم مقعد ششم استعمال ادویه باکاله
و این عمل وقتی باید که قطع میسر نبود و آنها شکر قیمه هفتم استعمال مفتحات سر باسور تا باستفراغ ماده آن و این وقتی باید که خون معتاد بند گردد و از امتلای آن ضرر پیدا شود
و یا اعراض دیگر از فساد آن در بدن پیدا شود هشتم استعمال مسکنات الم نهم استعمال حابسات خون دهم زر دات یازدهم استعمال مدملات جهت بواسیر هر یک ازین
معالجات عشره مفصل مسطور گردد و مجملا این است که تا وقتیکه خون غلیظ و سیاه برآید و حرارت استمت باشد و ضعف طاری نشود و بند نکنند که در ان امان است
از اکثر امراض سودا به اما چون سیلان خون افراط کند و سرخ و صاف و رقیق برآید و ضعف شدید ظاهر شود علاجش مثل علاج نفث الدم نمایند و دیگر حابسات
خون استعمال کنند و داغ کردن با میل ... جنصره نیز برای قطع خون بواسیر از مجربات نوشته اند و حب مقل ... روس نیز مجرب است و خاصیت بیخ انجبار و شرب
آن است که با وجود حبس خون قبض طبیعت نمیکند و اگر مسهای بواسیر اذیت دهند و تلی و بادور باشند و خون محتبس گردد باید که بعد فصد باسلیق فصد صافن
و یا فصد مابض و یا حجامت میان هر دو سرین نمایند و مفتحات افواه باسور و سیل خون بکار برند و بهتر آن است که بعد فصد باسلیق زلو بر مقعد یا بر حوالی
بواسیر یا بر نفس آن چسپانند و مسکنات الم مثل آرد و مالیدن روغن زرد و شمع در بواسیر میکنند و مرهم سفیداج کافوری نیز در تسکین مخصوص است و اگر
احتیاج باشد تنقیه سودا به مسهل یا مطبوخ هلیله سیاه و افتیمون که در ان مزلقات بسیار باشد و یا ایارجات کنند بعد از ان اطریفل صغیر و حب مقل خورانند و مداوم
را نرم دارند باستعمال اطریفل مقل ملین و هلیله مربی و امثال آن و اصلاح کبد و طحال کنند و تقویت جگر مرعی دارند که بواسیر از ضعف جگر بی انجامد و اسهال بواسیر
اکثر از ضعف جگر است و تصفیه خون از مصفیات آن و ملینات نمایند و اگر تدابیر مذکوره فائده نکند بهتر آن است که مجففات باسور بکار برند و یا باهرن قطع کنند
و اگر بشت قطع نباشد دوای تیز با نند و یگ برینگ و قلد فیون شند بنوعی که این ادویه بر روی مرض چسپند و بی روغن که بر چسپند رقیق یا بسپرده تخم مرغ مالیده
باشند قدری قلیل با خمیده بر روی دانه چسپانند چنانکه بجای دیگر نرسد و دیگر بگذارند و یک روز مهلت دهند تا آنکه دانه سیاه شود و چون سیاه شود دبران بر گرم
مطبوخ در روغن گاو و کهنه گذارند و تسکین وجع کنند بعده اعاده دوا مستقط نمایند تا آنکه ساقط شود پس در آبیکه اندران قوابض مثل عدس و پوست انار و مازو
و زرد و رد گلنار جوشانیده باشند مریض را نشانند و گاهی احتیاج به تسکین وجع افتد مثل طبیخ خطمی و خبازی و بنفشه و گاهی روغن زرد و لعاب قبل از قوابض استعمال
میکنند بعده مرهم اسفیداج و مرتک و یا بعد استقاط بیه بط و مرغ و مغز بادام و کوپان شتر و مغز ساق گاو و خطمی و کتیرا و زردی بیضه با روغن بنفشه مرهم ساخته استعمال
کنند و یا برگ کرنب را در آب بجوشانند و یا مومی در روغن ماده گاو سرشته بکار برند و باید که تمام مسها را بیک دفعه ساقط نکنند و اصلاح غذا با غذیه جیده رطبه مولد
خون صالح مثل شوربای گوشت بره و ماکیان فربه و بیضه نیمبرشت و خاگینه و مانند آن سازند و از اغذیه مغلظ کثیف و شور و محرق خون مثل گوشت گاو و آهو
و سپه و گاومیش و بادنجان و عدس و کرنب و شیر و خرما و ماهی شور و غیر آن از فواکه و ادویه مضر این مرض و ابازار و توابل چون سیر و فلفل و از گوشت خشک و پنیر خشک
اجتناب نمایند و بدانند که درین مرض ضعف معده و امعا و جمیع اعضای رئیسه لازم می‌باشد پس می باید که بالای طعام قرص مصطکی و عود و یا جوارش عود و مصطکی
مرکب و انوشدارو ساده و لولوی و نمک سلیمانی و ایضاً کیور کچری سه ماشه و عسل یک تولہ و یا سفوف آن و یا سفوف کندر و الایچی کلان و بادیان و کیور کچری ابر
و نبات مساوی همه شربتی هفت ماشه و شربت شیره قنب بریان و خام با کیور کچری و الایچی کلان و بادیان هر یک سه ماشه و با چهار رانشه تنها و یا همه و برگ تنبول
پخته سه چهار عدد خصوصاً کسی را که عادی تنبول باشد نفع بود فائده اکثر اطبای مجربین زوال این مرض بالکلیه نادر دانسته اند و کذا جمله امراض مقعد را و علاج برای
تخفیف مرض و تسکین اعراض آن نوشته کذا فی النبض الکبیر لیکن مخفی نماند که چون در ابتدای ظهور آثار بواسیر اول فصد باسلیق کنند و ... یک هفته فصد صافن

وهمچنین رگ باسلیق چپ کشایند و ماء الجبن نوشانند و در تلطیف غذا کوشند و از تنولات سودا اجتناب ورزند و تا چهل روز این دوا دهند افتیمون اندر جو تلخ سوخته
نمک کوهی هر یک یکماشه نبات یک نیم توله مسکه دو توله و همچنین استعمال حب رسوت که دران تتر بالا داخل است و عنقریب در قول اطبای هند بیاید و بعد دو سه روز غذا
نورسته بچه بز بریان خشکه تنوری دهند بحکم الهی نفع میگردد و باقی تدابیر انکه آن در مجففات و مسقطات بیاید حابسات خون بواسیر مثل شیره بیخ انجبار
و تخم خرفه و کشنیز و بارتنگ و شربت صندل و انجبار و قرص کهربا بدهند دیگر لعاب ریشه خطمی چهار ماشه شیره بیخ انجبار چهار ماشه شربت بنفشه دو توله بارتنگ
چهار ماشه پاشیده بدهند دیگر گوکنار یکماشه هلیله سیاه یکماشه در روغن گاو بریان کرده سوده همراه لعاب ریشه خطمی که در عرق عنب الثعلب و عرق شاهتره برآورده
رب به بارتنگ داخل کرده باشند بدهند که در حبس خون بواسیر معمول است دیگر هلیله مربی یک عدد خورده بالایش لعاب اسپغول شش ماشه با نبات شیرین
ساخته بنوشند که رفع قبض نیز کند و گاهی لعاب ریشه خطمی چهار ماشه و بجای نبات شربت انار دو توله و بالنگو شش ماشه پاشیده داده شود دیگر طباشیر
هیچ تیر شاخ گوزن هر دو سوخته مکدیک ماشه در انوشداروی لولوی علویخان نه ماشه ورق طلا یک عدد سرشته شربت حب الآس و انجبار هر یک یک نیم توله
در عرق کیوره چهار توله گلاب عرق بارتنگ هر یک پنج توله برآورده تخم بارتنگ و فرنجمشک و سبوس اسپغول هر یک سه ماشه خورده بنوشند دیگر کهربا بسد
سنگ جراحت گلنار پوست بیضه مرغ سوخته هر واحد یک ماشه در شربت انجبار آمیخته همراه لعاب بهدانه بریان لعاب ریشه خطمی در گلاب و عرق نکوه برآورده
رب به داخل کرده بارتنگ پاشیده بخورند و رسوت برگ نیب قدری در گلاب سائیده ضماد نمایند دیگر لعاب بهدانه سه ماشه در آب برآورده نبات یک توله
اسپغول مسلم شش ماشه داخل کرده بخورند و ضماد مذکور بعمل آرند دیگر در آمد فصل صیف بعد فصد باسلیق لعاب ریشه خطمی چهار ماشه شیره تخم خرفه شش ماشه
شیره بیخ انجبار چهار ماشه عرقیات شربت نیلوفر دو توله کهربا رسوت گل ارمنی هر یک یک ماشه سوده اسپغول تخم ریحان بارتنگ هر یک سه ماشه پاشیده بنوشند
دیگر بارتنگ چهار ماشه دانه هیل سه ماشه سوده با آب بخته شیره خرفه شش ماشه شیره بیخ انجبار چهار ماشه بدون شیرینی بدهند چه وقتیکه قبض شود ترنجبین
یا شیرینی و شربت نمیدهند و رسوت دو ماشه سوده در روغن گل شش ماشه سفیدی بیضه مرغ یک عدد آمیخته ضماد کنند دیگر کهربا یکماشه سوده با اطریفل
صغیر یک توله سرشته تخم ریحان بارتنگ هر یک چهار ماشه بگلاب بخته شیره بیخ انجبار چهار ماشه نبات یک توله داخل کرده دهند دیگر شیره پوست بیخ انجبار
لعاب ریشه خطمی عرقیات رب به بارتنگ دهند و آهسته آهسته گوکنار و برگ تنبول بدهند و از موم سفید دو نیم توله روغن گل سه توله لعاب اسپغول دو توله مردارسنگ دو درم
کافور سه درم آب برگ خطمی توله مرهم ساخته بکار برند دیگر اگر با کثرت اسهال خون ریح بواسیری و نفخ یار باشد دم الاخوین کهربا گل ارمنی بسد کاغذ سوخته شاخ گوزن
سوخته هر یک ماشه در جوارش مصطکی مرکب توله ورق طلا یک عدد سرشته دهند و شیره بادیان نه ماشه و انیسون سه ماشه و زیره سفید چهار ماشه و الایچی کلان پنج عدد همه
با شربت انجبار سه توله بارتنگ و تودری سرخ هر یک سه ماشه پاشیده بنوشانند دیگر کهربای قوی تربت مصطکی لاجورد مغسول دانه هیل دم الاخوین مکدیک ماشه در اطریفل
یک عدد ورق طلا یک عدد سرشته شیره انیسون بریان سه ماشه و بادیان خطائی چهار ماشه و الایچی کلان هفت عدد در گلاب و عرق کیوره و گاوزبان و بادرنجبویه هر یک
پنج توله برآورده شربت سیب و انجبار هر یک یک نیم توله داخل کرده سفوف مقلیاثا هفت ماشه انداخته بنوشند دیگر که با تهوع و غثیان و نفخ و ضعف بود طباشیر
پوست سماق مصطکی کهربا مکدیک ماشه در دواء المسک معتدل علویخان نه ماشه سرشته خورده شیره زرشک انیسون و زیره سفید و حب الآس مکدیک چهار ماشه و بادیان
هفت ماشه و الایچی سرخ چهار عدد همه بریان در گلاب نیم پاو عرق بارتنگ و کیوره هر یک پنج توله برآورده حرف سه ماشه بارتنگ چهار ماشه پاشیده بنوشند دیگر کهربای
مصطکی کندر حجر ارمنی مغسول مکدیک ماشه در شربت یاقوت یک توله و خمیره مروارید علویخان هفت ماشه ورق طلا یک عدد شیره تخم بارتنگ و حب الآس هر یک شش ماشه
بیخ انجبار سه ماشه انیسون پنج ماشه بریان در عرق بارتنگ و هیل و بادرنجبویه هر یک پنج توله گلاب شش توله تخم فرنجمشک و کنوچه هر یک سه ماشه پاشیده بنوشند اطریفل
مقل ملین مانع بواسیر و ملین طبع و حابس خون پوست هلیله زرد و کابلی هلیله سیاه آمله پوست بلیله هر یک ده درم کوفته بیخته بروغن بادام چرب کرده
مویز منقی پنج درم مقل پنج درم مقل را در آب گندنا یا گرونده یک باز حل کنند و ادویه را بعسل بقوام آرند سرشته و بعد از چهل روز استعمال کنند و هر چند کهنه شود
در حبس خون بواسیر انفع بود و در نسخه حکیم شریف خان وزن مویز منقی چهل درم است اطریفل مقل قابض حابس خون بواسیر نسخه معمول پوست هلیله زرد

و کابلی ہلیلہ سیاہ پوست بلیلہ این ہمہ در روغن زرد بریان کردہ آملہ منقی کشنیز مقشر مقل ازرق در روغن زرد گداختہ حل کردہ صاف نمودہ ہر یک سہ درم
حضض غنچہ انار ہر یک دو درم تخم حماض بریان دم الاخوین طباشیر ہر یک یکدرم بر وچند قند و یکچند شربت حب الآس بقوام آرند خوراک تا یک تولہ حب
سندروس کہ بجہت بواسیر خونی مجرب و معمول پوست بیضہ مرغ سوختہ سندروس شیطرج ہندی ہر یک پنج ماشہ نوشادر پنج سنگ کوفتہ بیختہ جہاما مثل
فندق سازند شربت پنج شش حب حب مقل تالیف علویخان مجرب ست مقل یک تولہ در آب گندنا حل کردہ پوست ہلیلہ کابلی پوست ہلیلہ زرد پوست
بلیلہ آملہ ہلیلہ سیاہ ہر یک دو ماشہ حضض دم الاخوین گل ارمنی کہربای شمعی گلنار ہر یک یکماشہ کوفتہ بیختہ جہما بقدر نخود سازند ہر روز چہار حب خورند حب
دیگر برای حبس خون بواسیر نافع صمغ عربی بریان زیرہ سیاہ مدبر زیرہ سفید مدبر تخم خرفہ بریان ہر یک چہار ماشہ کشنیز خشک بریان شش ماشہ گلنار شش عدد
پوست خشخاش یک عدد کہربا طباشیر ہر واحد یک ماشہ برابر نخود حب سازند و بحسب مزاج دہند و گویند کہ اگر موم بقدر کنار صحرائی گرفتہ از ان دو حب سازند
و بورق نقرہ پیچیدہ یکی صبح و یک شام خورند در یک روز خون بند میکند ایضاً حب علوی خانی کہ مجرب النفع ست رسوت چہار ماشہ کہربای شمعی دانہ ہیل
گل ارمنی دم الاخوین ہلیلہ سیاہ در روغن زرد بریان آملہ طباشیر ہر یک دو ماشہ مقل یک تولہ در آب گندنا حل کردہ بقدر نخود حب سازند خوراک از چہار حب تا ماشہ
ایضاً حب قاطع خون بواسیر و معمول ست پوست ہلیلہ زرد پوست بلیلہ آملہ ہلیلہ سیاہ بروغن بریان ہر یک دو درم دم الاخوین صندل سفید
سودہ گلنار ہر یک یکدرم بارتنگ طباشیر بسد محرق ہر یک یک مثقال حضض دو درم بیخ انجبار دو مثقال مقل چہار مثقال ادویہ کوفتہ بیختہ در مقل محلول با آب
گندنا صاف کردہ لبشند و حب سازند شربت یکدرم تا دو درم ایضاً حب کہ در قطع خون بواسیر مجرب صاحب دار اشکوہی ست ہلیلہ سیاہ بروغن گاو بریان
کردہ آملہ مقشر پوست ہلیلہ زرد ہر واحد یک تولہ گل سرخ طباشیر کہربا نج صدف سوختہ تخم کشنیز رسوت ہر یک نیم تولہ مروارید بسد کہربا ہر یک یک تولہ ریوند چینی
نیم تولہ کوفتہ بیختہ با مقل محلول بگلاب سرشتہ حب بستہ ہر روز پنج ماشہ با عرق بارتنگ و عرق بید بخورند و آخر روز گلقند دو تولہ با یک ماشہ مصطگی و یک ماشہ
طباشیر تناول نمایند و اگر قوت معدہ ضعیف باشد بجای گلقند نوشدارو استعمال کنند حب جدوار اگر با خون بواسیر خفقان و نزلہ نیز باشد مجرب ست
جدوار خطائی افیون کازرونی ہر واحد یک تولہ تخم خشخاش مغز تخم کدو شیرین تخم کاہو کشنیز مقل پوست ہلیلہ کابلی در روغن زرد بریان گل گاو زبان مغز بادام
ہر یک دو درم صمغ عربی بریان کتیرا زعفران دارچینی بہمنین دانہ ہیل دم الاخوین بسد کہربا طباشیر ہر یک یکدرم صندل سفید بزر البنج ہر یک نیم درم کوفتہ
بیختہ بقدر نخود حبہا سازند خوراک یک حب صبح و یک شام حب کہ در دفع اسہال بواسیری از مجربات والد حکیم علویخان ست طراثیث شیرین دم الاخوین اقاقیا
گل ارمنی طباشیر صندل سفید ہر یک یکدانگ کافور نیم دانگ افیون خالص یک حبہ زعفران یک طسوج با آب سرشتہ حب سازند و دو خوراک نمایند ایضاً
برای حبس خون بواسیر مجرب و بی نظیر مروارید ناسفتہ سودہ کہربای شمعی بسد ہر یک دو ماشہ پوست بیخ انجبار چہار ماشہ رسوت دو ماشہ کوفتہ بیختہ با مربای
آملہ خستہ دور کردہ دو عدد حل کردہ جہما بقدر نخود بستہ نگہدارند خوراک یک مثقال ہمراہ عرق شاہترہ و عرق بارتنگ ہر یک دہ تولہ و در نسخہ دیگر وزن ہر یک
دو ماشہ شش ماشہ و وزن آملہ مربی یک تولہ و مربای ہلیلہ یک تولہ زیادہ ست جوارش تیواج تالیف علویخان جہت اسہال بواسیری بسیار مفید ست بلکہ اسہال
خونی و جگری را کہ ضعف در ان بسیار شدہ باشد و نزف الدم از ہر عضوی کہ بود نفع عظیم دارد تیواج خطائی سہ مثقال پوست بیخ انجبار کہربا طباشیر مروارید
ناسفتہ سودہ ہر یک یک مثقال گل مختوم دم الاخوین کتیرا ہر یک نیم مثقال کوفتہ بیختہ بسہ وزن ادویہ شربت سیب ولایتی و شربت بہ ولایتی و با شربت انجبار
و حب الآس آمیختہ یک مثقال با شیرہ تخم خرفہ و خشخاش ہر یک دو مثقال بخورند ایضاً حب تیواج کہ جہت امراض مذکورہ از حکیم ممدوح ست تیواج خطائی
ربشہ انجبار ہر یک یک مثقال مروارید ناسفتہ در عرق کیورہ صلایہ کردہ بسد سوختہ مرجان قرمزی کہربای شمعی دم الاخوین کتیرا گل مختوم گل داغستانی
نادر سر معدنی ہر یک نیم مثقال با آب برگ بارتنگ تازہ سرشتہ حبہا بقدر نخود بستہ ورق طلا پیچیدہ یک مثقال با آب شبینہ در یا بخورند ایضاً سفوف
تیواج حکیم موصوف کہ ہمین نفع دارد تیواج خطائی یکدرم کتیرا تخم نیلوفر ہر یک نیم درم نبات برابر ادویہ نصف صبح و نصفی شام با شیرہ بہدانہ ماشہ بارتنگ
ہفت ماشہ و شربت انجبار دو تولہ و آب شیرین تالاب نیم پاؤ بخورند دیگر تیواج خطائی سودہ بقدر سہ تا چہار ماشہ در حبوبات حکیہ آمیختہ بخورند برای حبس خون

بواسیر مجرب ست و جائیکه تیواج یافته نشود پوست درخت کرنا انفع ازان ست بدستور استعمال نمایند غذا برنج و خیرات یا هرچه مناسب دانند دیگر بقول حکیم علوی خان اگر تیواج خطائی کهربای شمعی گل مختوم رسوت هر واحد دو دانگ کوفته بیخته بخیرات خورند در قطع خون بواسیر مجرب ست و اگر تیواج خطائی بهم نرسد پوست کرنا که تیواج هندی ست گیرند دیگر بقول حکیم علی اطریفل مقل هرچند که کهنه باشد بهتر بوزن دو مثقال اگر فته و نیم وزن آن پوست تیواج نغایت نازک سائیده آمیخته هر روز بمقدار یک مثقال بخورند که در دو سه روز یا یک هفته خون می بندد و بغایت مجرب ست و سالها بدین عمل کردیم و یا کهربا گل مختوم انیس هر یک نیم مثقال باریک سائیده بخورانند و همچنین سه روز متواتر بدهند و گاهی انیس تنها نیم مثقال هر روز تا سه روز متوالی استعمال کرده و بسیار مفید شده و گاهی همراه حفص بکل بعمل آمده نیز نافع یافته در حابس خون بواسیر نظیر ندارد و معجون خبث الحدید کهنه بغایت نافع ست و کذالک اطریفل مقل کهنه و گویند که اطریفل مقل ممسک و حب مقل ممسک و حب صندل و رشیاف کحلی هر واحد حابس خون بواسیر ست سفوف برای بواسیر خونی و ضعف معده مجرب ست آرد جو گل ارمنی بریان تخم انگور در سرکه پرورده بو داده هر یک پنج مثقال سماق بیدانه گل سرخ صمغ عربی بریان هر یک سه مثقال طباشیر گل مختوم هر یک دو مثقال کوفته بیخته بار بوب مناسبه خورده باشند معجون برای شخصی که جریان خون بواسیر با ضعف معده و اسهال داشته باشد مجرب ست تخم حماض حب الآس هلیله سیاه هر یک بو داده طباشیر دانه هیل بریان آمله پوست بیرون پسته خبث الحدید مدبر مساوی بعسل و رب به بالمناصفه سرشند خوراک دو درم ایضاً اگر بسبب کثرت سیلان خون بواسیر ضعف جگر و تهیج اطراف بهم رسد و بعد علاج سوء القنیه باز خون بواسیر جاری گردد این معجون بدهند که مجرب ست مربای آمله مربای هلیله هر یک سه عدد زرشک بیدانه صندل سفید بگلاب سوده تخم کاسنی هر یک دو درم پوست بیرون پسته کهربا حب الآس هر چهار سوده بگلاب طباشیر تخم حماض گل سرخ هر واحد یک درم شربت انار شیرین ولایتی شربت انجبار قند سفید هر واحد یک چند ادویه قند را بگلاب بقوام آورده شربت آمیخته ادویه آمیزند خوراک دو مثقال مرهم که برای حبس خون از مجربات ست دو پاره سرب گرفته اندک اندک روغن گل خوش و زیر دار و اند و خته بسایند تا سیاه شود و آن روغن سه توله بگیرند خاکستر دریائی کهنه یک توله مردار سنگ مغسول مرم الاخوین شادنج عدسی مغسول شاخ گوزن سوخته هر یک شش ماشه سفیده ارزیز دو توله پیه لطف و مرغ و مرغابی و پیه بر ده بز مغز قلم گاو هر یک یک نیم توله موم زرد پنج توله روغن گل خوش بقدر حاجت تیار ساخته بکار برند و سوید خوردن سماق که با باد نجان سیاه بدون فلفل و سیر پخته باشند سه روز متواتر و کذا ضماد افواه عروق ببردی که یک شبانه روز در شیر قابض یک سال تر کرده و پس برآورده خشک نموده سوخته باشند و کذا خوردن بزر البنج سفید دو دانگ بماء العسل و کذا کثرت تناول خرنوب شامی و کذا التعلیق سنگ لشیم و کذا خوردن پوست بیخ انجبار یک مثقال با رب آن و کذا خوردن نقابه بارتنگ مسلوق مطیب بروغن بادام و کذا شرب عصاره آن و کذا عصاره لوسیماخیوس که آن خوخ الماریت هر واحد قاطع خون بواسیر مجرب با خود نوشته و شرب طلق محلول بعصاره بارتنگ و کذا عصاره طالیسفر و شرب و ضماد حجر الیهود و کذا گلنار و شرب دکبوس دم الاخوین و خوردن مروارید دو درم و تعلیق یاقوت و خوردن طرثوث نیز هر واحد حابس دم بواسیر ست و بقول اطبای هند رسوت سه ماشه با ماست چکیده ملفوف کرده خورانیدن و غذا گلتهی با ماست دادن برای اسهال خون بواسیر مجرب ست دیگر مجیته اندرجو شیرین ساوی کوفته بیخته دو ماشه در سکا و یک توله آمیخته بلیسند تا یک هفته در حابس خون بواسیر و منع عود آن مجرب ست دیگر پوست انار ولایتی یک درم سوده با چهار دام خیرات چکنه تا سه روز بخورند خون بند کند و کذا رسوت دو خرد در سکا و شش خرد آمیخته نوردن و همچنین رسوت کلیجر کشنیز چهار خرد سفوف کرده دیگر این دو دوا قوی تر ست هلیله سیاه اندر جو تلخ هر یک یک نیم ماشه نبات سه ماشه در سکه دو توله بخورند ایضاً گوه مقل هر دو یک ماشه در گلقند بخورند ایضاً استخوان انسان سوخته بیخته رسوت صمغ عربی کهربا یک تا سه ماشه زیت در سکا یک نیم توله نبات دو توله بخورند دیگر ناگکیسر و مصری برابر سائیده نیم دام بخورند خون بند کند و در دبنشاند دیگر نیل را در آب سائیده طلا نمایند و انگوی در جوف مقعد بالند دیگر پوست تمر هندی سائیده تعداد نخود حب بسته بدهند سه روز یا زیاده که در حبس خون بواسیر مجربست دیگر سانگ گوکهرو سپاری برگ بار بار بروغن تلخ پخته بخورند نافع بود و اگر قابل پختن نباشد و سخت بود عرق ازان کشیده خوردن مفید ست دیگر موسلی سیاه کوفته بیخته با دوغ گاو نیم پاو تا یکپاو بخورند دیگر ریشه بلاهی پوست نارجیل از یک عدد نارجیل گرفته بسوزند سیاه بر شکر آمیخته سه خوراک نمایند دیگر اندر جو تلخ هر روز نیم توله با آب سو بخورند جهت اسهال بواسیر

مجرب ست دیگر گل معصفر بقدر سه ماشه در جعفرات آمیخته خوردن نافع بواسیر خونی ست دیگر هلیلهٔ زنگی در روغن بریان کرده سائیده و شکر آمیخته هر روز
بقدر توله بخورند دیگر سنبل سوخته با قدری شکر بخورند حابس خون بواسیر ست دیگر تخم تمر هندی سوخته خاکستر آن تا سه ماشه با جعفرات بخورند دیگر در بیاض
استاد مرحوم خوردن پوست ارهجا یک ماشه در قند سیاه سه ساله برای بواسیر خونی نافع نوشته حب بسیار مفید مغز خستهٔ زرد آلو و نیب و آزاد درخت و رسوت و گوگل
و فلفل گرد و پوست بیخ کوڑا کمد سه ماشه کوفته بیخته بعسل حبها بقدر نخود ساخته یک صبح و یک شام با آب شبینه بخورند و غذا گوشت حلوان با زردک و شلجم و چقندر
و چوک گندنا و روغن گاو پخته همراه نان تنوری خشکاری دهند حب رسوت که در حبس خون بواسیر مجرب ست رسوت سه توله در گلاب نیم پاؤ و عرق کیوڑه
یک چهٹانک حل کرده در پارچه سفید مثل رهنی بچکانند و در ظرفی بگذارند تا غلیظ شده قابل حب بستن شود پس کات هندی مغز تخم نیب مغز تخم بکاین
گل ارهنی هر یک هفت ماشه داخل کرده در آب برگ گندنا سه پاس صلایه نموده اندر جو تلخ نتر بالا هر یک چهار ماشه و نیم کوفته بیخته اضافه کرده بقدر نخود حبها سازند
و بورق نقره پیچیده یک صبح و یک شام بخورند و بعد از بلع آن قدری نان با روغن گاو و شکر بخورند و اگر تنها از رسوت مصفی مسطور دست را به روغن بادام
یا گاو چرب نموده حبها سازند و هر روز تا چهار ماشه بخورند و در ایام استعمال آن روغن در غذا بیشتر خورند نیز خون بواسیر بند کند و اگر پنج حب با آب سرد خورده
بالایش پنج شش عدد مویز منقا تناول نمایند نیز مفید بود ایضاً رسوت قسم اول هفت ماشه مویز مع تخم چهار ده ماشه کتیرا دو درم کوفته بیخته بمویز سرشته بقدر کنار
دشتی حب سازند و یک صبح و یک شام خورند و بالایش دو لقمه چرب از نان بخورند ایضاً رسوت پنج درم کتیرا دو درم مازو سنگ جراحت گیر هر واحد
یک درم کوفته بیخته حب بندند بمقدار نخود و یک مثقال بخورند بواسیر خونی و زحیر مزمن را نافع بود دیگر برگ کنگهی با فلفل سیاه مساوی سائیده حبوب سازند
و نیم درم بخورند که حابس خون بواسیر ست و حب بسیار انگابه بستور و دوائیکه برای حبس خون بواسیر معمول والد مغفور ست زیره سفید رسوت هر یک
چهار ماشه مچیچه دو ماشه برگ بنگ یک ماشه شیره کشیده بنوشند دیگر نیلوچین مازو پوست انار مائین خرد و کلان مساوی کوفته بیخته همراه آب بخورند دیگر گل
پهٹکری باریک سائیده سه چهار ماشه در روغن و شکر هر یک یک توله حلوا پخته بخورند که در حبس خون بواسیر مجرب نواب افراسیاب خان ست ایضاً ناگکیسر دو دام
پخته پهٹکری نیم دام پخته شکر سفید برابر جمله کوفته بیخته چهار ده پڑی بندند یکی صبح و یک شام با آب ساٹهی بخورند که جهت قبض خون بواسیر مجرب نوشته
دیگر تخم هلیل تخم بارتنگ شکر تری مساوی گرفته هر روز یک ماشه صبح و یکماشه شام با آب تازه یا شبینه بخورند جهت حبس خون بواسیر از مجربات مولانا فخر الدین
قدس سره است لیکن اگر یک دو روز خون زیادتی کند مضایقه ندارد و اگر روز اول با آب تازه بخورند تا هفت روز با آب تازه استعمال نمایند و اگر با آب شبینه خورند همین
آب تا هفته بعمل آرند سفوف که در حبس خون بواسیر معمول ست گل گوپی چندن کڑا چهال ناگکیسر مساوی رسوت برابر همه خوراک هفت یا ده ماشه دیگر
مغز نیولی دو ماشه حب مفض گل یکماشه شکر تری سه ماشه سفوف ساخته با آب گرم بخورند که در منع خون بواسیر مجرب حکیم شریف خان ست دیگر رسوت نگر کوتی
یک دام انگشت دیوار کهنه نیم دام هر دو را سوده به روغن بادام چرب کرده دو ماشه با آب وقت نهار بخورند و قدری پوست فیل را سوخته سائیده نگاه دارند
و بعد فراغ از براز بمقعد بمالند و از قدری پوست ناسوخته آن دود گیرند جهت حبس خون بواسیر مجرب ست سفوف هندی که قابض اسهال
بواسیر ست هلیله سیاه نیم بریان ناگکیسر اندر جو تلخ طباشیر اتیس تحتا جوڑی رسوت نگر کوتی پوست کڑا هر یک دو درم نبات برابر شربتی از یک درم تا دو درم
ایضاً اندر جو تلخ پوست بیخ کوڑا ناگکیسر خاکستر برگ انگور مغز تخم بکاین هر یک دو درم تخم ریحان بریان هفت درم شربتی دو مثقال با آب سرد یک جرعه
ایضاً تالیف مصنف اقتباس که بسیار نافع ست اندر جو تلخ نوه العبا نخاین هلیله سیاه بریان اتیس کندر کاغذ مصری سوخته گل نار سنگتار هر یک دو درم
تخم ریحان و تخم مسک هر یک یک نیم توله شربتی از دو درم تا سه درم ضماد دیگر در بیاض استاد مغفور بواسیر خونی را نافع نوشته دال نخود و مغز تخم نیب هر دو را
سائیده در روغن گاو چرب ساخته وقت خواب ضماد سازند غذا الگلتهی بی نمک تا هفت روز عرق گل صد برگ که در قطع خون بواسیر مجرب و عجیب الفعل
است برگ گل مذکور پاو آثار در آب بیخ کمیله دو آثار شب تر نموده صبح عرق کشیده دو توله صبح و مثل او شام بنوشند دوا اسپند سوخته گندم سوخته
مساوی سائیده وا ازو دو ماشه تا سه ماشه بر روغن گاو دو توله خورند خون بواسیر بند کند دیگر گل ببول و شکر مساوی هر صبح کف دست خورند برگ شهدی یک توله

زرد آلو و روغن گل هر یک سه درم به دستور شیاف سازند مرهم برای وجع بواسیر نافع گل خطمی یک توله سفیده ارزیز شش ماشه افیون دو ماشه روغن گل سه توله
سفیده بیضه یک عدد به دستور مرهم ساخته بکار برند دیگر موم زرد یک ماشه روغن گل مغز ساق گاو پیه بز هر یک دو توله گرم نموده افیون شش ماشه در آب حل کرده در آن
مخلوط نموده مرهم سازند دیگر مقل یک توله در آب گندنا حل کنند و در روغن گل دو توله موم اقاقیا عصاره لحیة التیس سفیداب مغسول تخم تمر هندی ام الاخوین لعاب ریشه خطمی
مرسوت هر یک شش ماشه به دستور مرهم ساخته طلا کرده باشند که برای بواسیر مجرب حکیم علوی خان ست مرهم که دافع سوزش بواسیر ست روغن بنگ که جنبه بار بیاب شش ماشه با
بقدر چهار توله گرفته در آن مرداسنگ و کات هندی و سفیده کاشغری شسته هر واحد دو درم حضض چهار درم کوفته بیخته آمیزند بعده سفیده بیضه مرغ یک عدد نیز مخلوط
کنند که یک ذات شود و بعمل آرند و اگر خواهند قدری کافور افزایند و اگر از زال و چهار مغز و موم سفید در روغن کنجد بسازی مرهم سازند جهت بواسیر عظیم النفع ست
دیگر روغن بیدانجیر بقدر پنج مثقال در ظرف مسی بی قلعی بر آتش گذارند و سر آن پوشند تا گرم گردد پس باز نموده تبرودی دو حبه کافور در آن انداخته بپوشند و از آتش
فرود آورده حرکت دهند که ممزوج گردد و همان قسم سربسته بگذارند تا سرد گردد و بوقت حاجت قدری از آن گرم نموده بر باسور مالند ورم و درد را تسکین دهد دیگر
روغن بادنجان و روغن وزغ و روغن ضفدع و روغن خراطین هر واحد نافع ایضاً مغز تخم بیدانجیر دو توله حضض یک نیم توله زعفران پنج ماشه در شیر میش و روغن گل
هر یک سه توله ضماد سازند روغن که بسیار مفید ست حب الرشاد حلبه قسط تلخ کنجد سفید گل بابونه شونیز تخم گندنا و پیاز و کتان مغز بیدانجیر سرخ عدس مقشر مغز تخم اکلیل
مقل ازرق هر یک شش مثقال جوکوب نموده در سه دو آثار آب شیرین بجوشانند تا به نیم آید مالیده صاف نموده بدارند در روغن بیدانجیر روغن بادام گاو آب برگ کدو جوز ماثل
قثاء الحمار و پیاز سفید هر یک پاو آثار با آتش چوب کنار بپزند تا تمام آبها بسوزد صاف نموده با آب مطبوخ سابق آمیخته باز بجوشانند که آب سوخته روغن بماند صاف
کرده روغن بیضه مرغ و خسته زرد آلو تلخ و شفتالو و روغن یاسمین هر یک توله به روغن سابق ممزوج ساخته در کراهی آهنی انداخته بر آتش نهند و از خوب حل سازند و پیه
مرغ و کلان شتر و مغز قلم گاو و آهو و پیه روده بز هر یک دو توله اضافه نموده آب برگ گندنا نه توله اندک اندک انداخته باز خوب حل کنند تا آب جذب گردد پس از آتش فرود آورده
سرد کرده مصطگی میعه سائله هر یک دو درم مقل ازرق دو نیم درم زعفران سه درم سوده آمیخته بکار برند لیکن باید که بالای آن برگ تنبا سه توله در آب سائیده و مغز بادام تلخ
هفت عدد زرد چوب هفت ماشه سوده آمیخته در روغن تخم شفتالو بریان ساخته قرص نموده بر مقعد نهاده برگ تنبول پخته سه عدد بر آن گذاشته لنگوٹ بندند
و در روزی سه چهار مرتبه تکرار نمایند در یک روز نفع کلی میدهد مرهم سفیداب کافوری که در رفع درد و سوزش بواسیر و حرق نار معمول ست موم سفید یک مثقال
را در روغن گل پنج مثقال گداخته سفیداب مرداسنگ هر واحد یک مثقال باریک سوده بیامیزند و بعد فرود آوردن از آتش سفیده تخم مرغ دو ماشه کافور سوده بیفزایند
الکنوز بعض ادویه مشهوره بتعلم می آید حب اسد پنج درم هلیله زرد یک نیم درم هلیله سیاه نیم درم اصل السوس یک درم همه را سائیده در آب لیمو و انار هفت روز کهرل
کرده حبوب سازند و بکار برند که بواسیر خونی و بادی را نافع ست حب انجیر که رافع بواسیر و ملین طبع ست بادیان پوست هلیله زرد پوست هلیله آمله مقل ازرق
هر یک چهار درم تخم گندنا یک درم انجیر پنج عدد کشمش دو توله هلیلجات را به روغن چرب کرده و سائیده حب سازند خوراک حسب مزاج دیگر مدینه دوازده اثر سوت
مقل ازرق دو درم حب بسته تجویز نمود و اینکه برای بواسیر مع نزله و خفقان نافع بود مصطگی یک ماشه سوده هلیله مربی یک عدد سرشته تجویز نمود گل خطمی سه ماشه مویز منقی دو دانه
در عرق عنب الثعلب ده توله عرق کیوڑه دو توله جوشانیده شیره تخم کاهو شش ماشه شیره تخم خشخاش چهار ماشه شربت نیلوفری دو توله داخل کرده تخم فرنجمشک چهار ماشه
پاشیده بنوشند ایضاً برای بواسیر مع مراق و نزله زرنباد یک ماشه سوده بدواء المسک شش ماشه سرشته لعاب گل خطمی لعاب بهدانه هر یک سه ماشه عرق بید ساده
ده توله عرق کیوڑه دو توله شیره عنب الثعلب چهار ماشه شیره کاهو شش ماشه شربت انار دو توله فرنجمشک چهار ماشه و اگر خواهند عرق شاهتره بجای بید ساده و شربت
به عوض شربت انار کنند دیگر مفید مع نصف آن مویز منقی بقدر یک کف صبح و شام خوردن مجرب نوشته در سطور خود و من لضعف آن پوست بیخ کبر بعسل سرشته
بغایت نافع دیگر برای بواسیر که مع احتراق در فصل صیف و قبض و بر آمدن سده خون آلوده و درد سر و نزله و تبخاله حلق و درد دندان باشد گل بنفشه ریشه خطمی
هر یک هفت ماشه تخم خطمی شش ماشه سپستان بیست دانه بهدانه سه ماشه در آب گرم مالیده صاف نموده شیره تخم خرفه هفت ماشه شیره خیارین شش ماشه شربت نیلوفر دو توله
داخل کرده تخم ریحان اسپغول مسلم هر یک شش ماشه پاشیده بنوشند دوم روز خبازی افزایند و بعد تسکین حرارت و اصلاح نزله و بواسیر برای همین عوارض عناب

پنجدانه سپستان ده دانه بهدانه سه ماشه خطمی گاوزبان هر یک چهار ماشه در آب گرم مالیده صاف کرده شیره خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو تولہ صبح بنوشند و آخر روز خمیرهٔ گاوزبان سه ماشه خمیرهٔ خشخاش سه ماشه با عرق گاوزبان بخورند با منضج بواسیر و منزله و مراق بنفشه ریشهٔ خطمی خبازی هر یک چهار ماشه سپستان ده دانه تخم خطمی گاوزبان گل نیلوفر اصل السوس عنب الثعلب هر یک چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه مویز منقی ده دانه بیخ بادیان کوفته شش ماشه در آب گرم خیسانیده گلقند دو تولہ داخل کرده بنوشند بعده از ملین مانند الجبن ساده یا شربت انار دری و شربت گاوزبان همراه یک نیم آثار مفید باشد دیگر بواسیر مزمن که با اسهال بلغم و خون باشد زرنباد یک ماشه مصطکی یک ماشه سوده خبث الحدید مدبر یک ماشه بهلیلهٔ مربی یک عدد شسته بخورند بالائش مویز منقی ده دانه عنب الثعلب چهار ماشه جوشانیده شربت شیرین دو تولہ داخل کرده بنوشند ایضاً برای بواسیر مزمن خبث الحدید مدبر سوده یک ماشه با اطریفل یا شهد و یا بهلیلهٔ مربی یک عدد شسته بخورند بالائش مویز منقی دو تولہ بعرق بادیان عرق عنب الثعلب هر یک دو تولہ مالیده صاف نموده نبات دو تولہ داخل کرده بنوشند یا شیرهٔ خار خسک شیرهٔ تخم خربزه هر یک شش ماشه برای ادرار بول افزایند دیگر که با صلابت و سرفهٔ خشک و قبض و عسر بول بود مقل ازرق یک ماشه سوده با اطریفل صغیر یک تولہ سرشته تناول نمایند و گل نیلوفر چهار ماشه مویز منقی ده دانه تخم کاسنی کوفته شش ماشه بعرق عنب الثعلب ده تولہ جوشانیده شربت بنفشه دو تولہ داخل کرده اسپغول شش ماشه پاشیده بنوشند و مغز شستهٔ شفتالو شش ماشه مقل ازرق چهار ماشه تخم گندنا چهار ماشه با قدری آب گندنا و روغن گل شش ماشه ضماد کنند و سرب آگر فتگی کرشاخ یا زلو یا عصص گذارند و مقل سوده به روغن گنجد سخته بر پارچه مالیده بر موضع درد گذارند دیگر اطریفل صغیر خورده بالائش شیرهٔ خار خسک شیرهٔ خشخاش شش نبات نبوشند دیگر با سوزش در همه بدن نزد العصعص حب پا بند و اطریفل کشنیزی خورده بالائش شیرهٔ تخم کاسنی شیرهٔ بادیان شیرهٔ خار خسک نبات داخل کرده بنوشند دیگر با سوزاک قدیم و تقاطر بول و عسر آن اطریفل مقل یک تولہ خورده گل بنفشه ریشهٔ خطمی خار خسک هر یک شش ماشه شب در آب گرم تر کرده صبح خام مالیده شربت بزوری گلقند همراه یک نیم تولہ داخل کرده خاکشی پنج ماشه پاشیده بنوشند و هرگاه عسر بول زیاده باشد فصد و حجامت عصعص یا زلو بکار برند و چون آدرش با سوزش گرد زلو نیز با سوزنیز گذارند ایضاً اگر بواسیر بادی و ریاح کرده و سوء هضم باشد بلیلهٔ سیاه بلیلهٔ زرد بلیلهٔ کابلی پوست بلیله هر یک ماشه مقل یک سرخ به روغن بادام چرب کرده همراه لعاب اسپغول که در عرق گاوزبان عرق بادیان هر یک شش تولہ بر آورده باشند شربت بنفشه دو تولہ داخل کرده بخورند بعده چون طعام هضم نشود مصطکی پوست ترنج عود هندی هر یک ماشه سوده در گلقند یک تولہ آمیخته همراه عرق بادیان دوازده تولہ دهند بعد از آن چون درد باقی بود در سفوف کنند کور طباشیر یک ماشه افزوده همراه عرق عنب الثعلب گلاب شیرهٔ دانه هیل سه ماشه شیرهٔ تخم کرفس شش ماشه شربت دینار اسپغول سلم داخل کرده بخورند دیگر بواسیر با نفخ شکم و رحم و منضج بادیان بیخ بادیان بیخ کاسنی هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه انجیر زرد سه دانه گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب شش ماشه پرسیاوشان چهار ماشه اسطوخودوس چهار ماشه تخم کاسنی گل بنفشه هر یک شش ماشه جوشانیده صاف کرده گلقند مالیده بنوشند و فرجه استعمال نمایند دیگر بواسیر که با عسر بول و تقطیر آن از ضعف و بواسیر مثانه را و قبض شدید و تهیج چهره و نزلی و برآمدن بول با ریح از ضعف مثانه باشد اسطوخودوس یک ماشه سوده با اطریفل صغیر یک تولہ سرشته همراه گل خطمی یا ماشه مویز منقی ده دانه تخم کاسنی شش ماشه جوشانیده صاف نموده شهد یک تولہ داخل کرده اسپغول چهار ماشه پاشیده بنوشند که بعد رفع قبض همه عوارض برطرف خواهد شد دیگر بواسیری خفقانی را که ماده بر مثانه و مقعد انصباب کرده و هر دو جا ورم پیدا شده و درد شدید عارض شود و با حبس بول و قبض باشد بعد تبرید فصد باسلیق کنند بعده نقوع خفیف و داده ملین از گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب بادیان هر یک چهار ماشه گل گاوزبان سه ماشه عناب پنجدانه گل بنفشه پنج ماشه اسپغول و ماشه در عرق عنب الثعلب پانزده تولہ خیسانیده گلقند دو تولہ داخل کرده بدهند و ضماد مثانه از گل خطمی و بابونه و بنفشه و عنب الثعلب کنجد مقشر هر یک شش ماشه کوفته بیخته در آب برگ سبز عنب الثعلب تازه سخته روغن گل آمیخته بر موضع نیم گرم نمایند و حب مقل برای بواسیر دهند و معجون کوتوالی برای تقطیر بول اگر بجوف گرمی نه باشد بجای آن سفوف مقلی کرشته دانهٔ هیل ست سلاجیت یکسان بدیه طباشیر نبات مساوی همراه عرق گاوزبان و خمیرهٔ مروارید همراه عرق کیوره و غیره و مفرح شیخ الرئیس برای تقویت دهند.
ایضاً اگر خفقانی مراقی و منزله و قبض دائمی گل نیلوفر چهار ماشه گل خطمی سه ماشه بعرق شاهتره ده تولہ مالیده صاف کرده شیرهٔ بادیان شیرهٔ خیارین هر یک شش ماشه نبات یک نیم تولہ اسپغول شش ماشه داخل کرده دهند و گاهی بجهت هاضمه و رطوبت معده و نزله قدیم و ریاح و نفخ اطریفل کشنیزی نه ماشه و شیرهٔ خشخاش شش ماشه بجهت تسکین نیز اضافه کنند دیگر که با اسهال سرخ رنگ و اندک صفرا بود دفعهٔ استعمال مسهلات مسبب شود و ریشهٔ خطمی چهار ماشه تخم خطمی

سه ماشه گل نیلوفر چهار ماشه عناب پنج دانه بعرق شاهتره پاو سیر جوشانیده یا خیسانیده شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه زهر مهره سوده یک ماشه گلاب چهار توله بارتنگ چهار ماشه
شربت انار شیرین دو توله داخل کرده بدهند یا تخم مرو چهار ماشه افزایند و علاج بمرخیات نمایند و بجای شیرهٔ خرفه تخم خیارین کنند و برای درد بواسیر ضماد معمول
برگ کرنب بریان و بیضهٔ مرغ در روغن گل ادویهٔ مرخیه سازند و ریشهٔ خطمی چهار ماشه بهدانه سه ماشه جوشانیده شیرهٔ تخم خرفه گلاب با شربت انار شیرین بدهند و بعد موقوف
شدن خون منضجات مثل کاسنی و خیارین نیز دهند مثلاً لعاب بهدانه و ریشهٔ خطمی شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه شیرهٔ خیارین شش ماشه عرق عنب الثعلب هشت توله
شربت بنفشه دو توله بارتنگ تخم ریحان هر یک چهار ماشه بدهند و بعد موقوف شدن اسهال نسخه خفیف کرده دهند ایضاً اگر با اسهال بواسیری رقیق آید و خون باشد
سفوف مقل الطین سوده بروغن بادام چرب کرده تناول نمایند بعد ازان ریشهٔ خطمی تخم مرو هر یک چهار ماشه جوشانیده شیرهٔ حب الآس چهار ماشه بارتنگ نه ماشه داخل کرده
بنوشند یا بارتنگ چهار ماشه دانهٔ هیل دو ماشه سوده بآب پختهٔ لعاب ریشهٔ خطمی شیرهٔ انجبار شیرهٔ جاکسو هر یک چهار ماشه دهند و شیرینی موقوف کنند اگر حال بدستور باشد
سفوف حب الریان چهار ماشه بنوشند اروی ساده بخورند و بالایش نسخهٔ اول ریشهٔ خطمی وغیره بنوشند دوم روز خبث الحدید مدبر سوده نیم ماشه افزایند سوم روز انار دانه
بریان خرنوب نبطی مصطگی حب الآس خبث الحدید مدبر هر یک یک ماشه سوده پاشیده بعده سفوف مقلیاثا چهار ماشه بدوار المسک شش ماشه سرشته تناول نمایند باز
دو یا نو دانه ماشه بخورند بالایش بادیان چهار ماشه ریشهٔ خطمی سه ماشه بعرق عنب الثعلب پاو سیر جوشانیده چهار تخم نه ماشه انداخته یک جوش دیگر داده شربت انار شیرین
سه توله سرشت یک ماشه پاشیده بنوشند باز اگر آمدن آب رقیق و خون بدستور باشد عنب الثعلب پنج ریشهٔ خطمی تخم مرو هر یک چهار ماشه جوشانیده شیرهٔ تخم خرفه
شش ماشه شیرهٔ پنج انجبار چهار ماشه تخم ریحان چهار ماشه کهربا یک ماشه سوده پاشیده بنوشند باز مازو سبز دو دانه شهد چهار ماشه خورانند ایضاً اگر بواسیر مع مالیخولیا و تحجر
و بهق قه خون آلوده و بعسر آمدن فضله و بجوشش دهان و درد دندان و کثرت ریاح شکم و درد شدن پس شکم و گرمی مزاج و تمدد عضلات شکم بنا بر مواد سودا و سده‌ها آلو بخارا
هفت عدد ریشهٔ خطمی شش ماشه مویز منقی ده دانه گاوزبان چهار ماشه سپستان پانزده دانه خطمی چهار ماشه تخم ریحان بادیان نیمکوفته گل بنفشه هر یک شش ماشه جوشانیده
صاف نموده گلقند دو توله داخل کرده و گاهی شربت بنفشه دو توله نیز داخل کرده بدهند و گاهی اصل السوس شش ماشه بجای ریشهٔ خطمی گاهی بنا بر حدت ماده و حرارت
شیرهٔ تخم خیارین شیرهٔ تخم خرفه هر یک شش ماشه نیز و گاهی برای درد سر شیرهٔ تخم کاهو شش ماشه و بنا بر عسر بول که لازم بواسیر غائر گاه است شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه افزایند
ایضاً اگر بواسیر مع سوزاک باشد و بجای مقعد از مواد تشنج رگهای مقعد و عسر بول بود و از مالش روغن بشانه بول غلیظ بدر رود تمام آید و نفخ و ضعف هضم و کسل باشد و تمام درد
در سرین و سکان مانند گندنا ماهی سوده یک ماشه با اطریفل صغیر یک توله سرشته همراه لعاب گل خطمی سه ماشه بگلاب سه توله عرق شاهتره هفت توله بر آورده نبات یک توله بالنگو
چهار ماشه پاشیده بخورند دوم روز اسپغول شش ماشه عوض بالنگو کنند باز گندنا اطریفل همراه طبیخ ریشهٔ خطمی گل نیلوفر هر یک چهار ماشه بعرق عنب الثعلب هفت دام
گلاب چهار دام جوشانیده شیرهٔ کاسنی شش ماشه نبات یک توله بخورند دوم روز اطریفل موقوف کرده سفوف گندنا مثل مصطگی هر یک ماشه سوده همراه طبیخ مسطور
دهند بعد ازان این طبیخ مدر طمث و مزلق گل خطمی سه ماشه گل سرخ چهار ماشه تخم خربزه خار خسک نیمکوفته هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده نبات توله
اسپغول شش ماشه پاشیده بدهند بعده اگر بول بسیار همه شب آید و درد بدستور بود فصد باسلیق خون پاو سیر بگیرند و شب اطریفل صغیر خورده صبح لعاب گل خطمی
سه ماشه شیرهٔ زنیان سفید چهار ماشه شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه شربت بزوری دو توله اسپغول شش ماشه پاشیده بنوشند سوم روز شیرهٔ خار خسک شش ماشه
و گندنا ماهی سوده یک ماشه افزایند بعد ازان نان در الیسر و چهار ماشه سوده تناول نمایند بالایش گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده شیرهٔ حب القرطم شش ماشه شیرهٔ
خار خسک چهار ماشه شیرهٔ خار خسک چهار ماشه نبات یک توله بنوشند بعده ریشهٔ خطمی کاغذ بادیانه برگ طرفای رطب هر یک چهار ماشه شیره کشیده افزایند باز شب اطریفل
توله خورده صبح ریوند ماشه ستاور چهار ماشه مویز منقی ده دانه سنگ کابلی دو ماشه خیارین کوفته شش ماشه برگ حنا پوست بکاین هر یک چهار ماشه شب در آب تر کرده
صبح خمام مالیده و صاف نموده بنوشند باز بعض چسپانند و برای تقویت تریاق امامه مربی وغیره مسکنات مناسب بواسیر و سوزاک بدهند بعده اگر درد اندک باشد
مصطگی سوده یک ماشه با اطریفل کشنیزی یک توله سرشته بخورند بالایش گل خطمی سه ماشه بعرق عنب الثعلب هفت توله گلاب چار توله جوشانیده شیرهٔ کاکنج چهار ماشه
شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه نبات یک توله بنوشند بعده اگر ماده بسیار باشد ماء الجبن شروع نمایند و در شیر جوشان پاو آثار آب لیمو دو توله داخل کرده شب نگذارند

صبح قدری نمک انداخته باز بجوشانند و صاف کرده شربت عناب شربت گاوزبان هر یک نیم توله داخل کرده بنوشند بعد منضجات و مسهلات در ماء الجبن
و مسهل بعد هشتم از شروع و بعد تمام دهم عمل آرند و سفوف لاجورد و حب سودا و غیره بکار برند ایضاً اگر سده و سوزش و قبض و بی اشتها باشد اطریفل
مقل بلبن بخورده بالایش ریشه خطمی گل بنفشه هر یک شش ماشه در عرق بادیان جوشانیده شربت بنفشه چار توله تخم ریحان اسپغول چار چار ماشه پاشیده بنوشند
و طلای رسوت مقل تخم گندنا کوفته بیخته در روغن گل و سفیده مرغ سرشته طلا سازند و سفیده مرغ در روغن گل لت کرده بعد استنجا طلا میکرده باشند و از قول
حکمای هند اگر سوزش و برگ نیم در گلاب ساییده ضماد کنند و برگ بهنگ در آب ساییده و بر بندند و در شیر ماده گاو جوش داده بخار آن بگیرند برای درد
باسور نافع ست دیگر کائی آب گرفته بر مقعد ببندند سوزش و درد دفع کند دیگر کتهه سفید بلیله زرد مساوی در آب سوده بر لته نهاده گذارند [illegible]
مغز تخم نیم مغز تخم بکاین در شیر کرگ مکوه دافع سوزش ست ضماد برای تحلیل ورم آن و بیرون شدن باندرون باسانی و حبس خون آن مجرب [illegible]
مغز خسته بکاین و نیم و مقل و حضض هر یک سه ماشه جمله بالبعض در آب گندنا ساییده ضماد کنند ایضاً نوشیدن آب گندنا تا سه روز هر روز نه ماشه تا یک نیم [illegible]
مجرب لیکن بالای این ادویه خوردن بالائی سه توله و نان سمید خمیری یک نیم فلوس بریان در روغن زرد و شکر تری الیه مناسب ست دیگر [illegible]
صاف کرده در آن نشینند دافع درد بواسیر و مفید حبس بول ست دیگر تربسیانه در وقت و غلظت بی ریشه ست [illegible] یک و چهار با دو توله نبات بخورند
تا ثابت و یک روز عمل آرند بواسیر دیگر عود نکند دیگر کذا تر سه برگ دور کرده ورق ورق تراشیده در سایه خشک کنند و کوفته بیخته شکر برابر آمیخته یک گرفته خورند
تا چهل روز نافع بواسیر خونی ست دیگر کنجد بریان کرده سه درم سوده با سه درم مسکه گاو بخورند تا سه روز دیگر کیورن هندی یعنی کالی زیری نصف بریان
و نصف خام کوفته بیخته سه درم بگیرند و هر روز با آب برنج ساختی یکدرم بخورند بواسیر خونی و بادی را مفید ست دیگر مغز کرنجوه باریک ساییده یک عدد شکر
یک توله آمیخته خورده باشند و غذا مرغن خورند دیگر زردی گل [illegible] کبیته صحرائی برابر ساییده یک ماشه با قدری گلاب صبح بخورند و از ترشی و بادی
پرهیزند و سه روز بواسیر خونی و بادی را آرام کند دیگر رسوت در آب گندنا ساییده طلا کنند خارش باسور را نافع بود حب که بواسیر خونی و بادی را مفید ست
رسوت گیرو کتهه سفید مرچ سیاه هر کدام یک توله در آب گندنا یک سیر کهرل کرده برابر کنار دشتی حبوب سازند یکی صبح و یکی شام بخورند و غذا گوشت نیز [illegible]
کنند ایضاً مغز تخم نیب نیم با و فلفل سیاه مقل هر کدام یکدام بقدر فلفل حب ساخته هر صبح شش ماشه بشیره بادیان و شیره زیره سفید خورند و [illegible] برای
بواسیر خونی و بادی معمول ست دیگر مغز خسته نیب رسوت هر یک توله فلفل گرد شش ماشه آب تره حل کرده حبها سازند و شش ماشه هر روز بشیره [illegible] مذکور
بخورند حب برگ نیب که نافع بواسیر خونی و بادی ست برگ نیب حیاکسو صندل سرخ [illegible] هر یک [illegible] رسوت [illegible] فلفل گرد مساوی در لعاب
[illegible] حبها سازند و بقدر مزاج دهند دیگر برگ نیب نیم [illegible] هفت ماشه [illegible] هشت ماشه گرفته اول برگ مذکور در آب [illegible] حل کنند که
باریک شود [illegible] مذکور در آن انداخته [illegible] حب بسته یکی صبح و یکی شام بخورند دیگر حضض مکی فلفل سیاه هر یک [illegible]
چهار جزو کوفته در آب کوکرونده حبوب بدستور سابق بسته یک صبح با آب شبینه و یک بوقت خواب شب بخورند و از ترشی و چیزهای گرم پرهیزند و روغن [illegible]
هر قدر که خواهند بخورند برای بواسیر مجرب ست ایضاً رسوت [illegible] هر یک یکدام کوفته در آب گندنا [illegible] حب [illegible] یک حب [illegible]
خوردن [illegible] نفع بواسیر خونی و بادی مجرب ایضاً تخم [illegible] سنگاری [illegible] کرده سفید برابر یک توله فلفل گرد سه ماشه کوفته بیخته بقدر نخود حب سازند و بقدر [illegible]
هر صبح با آب [illegible] خورده باشند تا یک هفته که مجرب ست ایضاً که برای خونی و بادی هر دو مفید ست مغز تخم نیب [illegible] مقل [illegible] فلفل گرد گیرند
مساوی با آب برگ عنب الثعلب حب بقدر کنار دشتی ساخته یکی صبح و یکی شام بخورند دیگر حیاکسو [illegible] گل [illegible] مغز بادام تلخ هر یک نیم [illegible]
و [illegible] ادویه کوفته بیخته [illegible] آمیخته بقدر نخود حب بندند و یک صبح با آب شبینه بخورند و از [illegible] و اغذیه حاره و بارده [illegible] تخم [illegible]
[illegible] دال مونگ و کهچری با روغن زرد [illegible] برای بواسیر مجرب [illegible] سفید [illegible] هر یک پنج ماشه زیره سفید [illegible] رسوت [illegible]
در آب گندنا سوده حب [illegible] نخود [illegible] یک حب بخورند و بالایش [illegible] نبات بخورند دیگر حیاکسو رسوت هر دو مساوی در آب برگ گل [illegible]

بقدر کنار دشتی بسته یک صبح و یکی شام بخورند برای بواسیر دموی بی نظیر ست دیگر صاحب تکملهٔ هندی گوید که این حب بواسیر را نادر و مجرب ست در آب
برگ کک وندہ قدرے رسوت و مرچ سیاه سوده انداخته در ظرف گلی بگذارند هرگاه قابل حب بستن شود بقدر کنار صحرائی حب بسته یکی بخورند و نیم حب سائیده
بر ثتها طلا سازند و بعد فراغ استنجا بآب و اگر تخم بکاین تخم نیب اضافه کرده بدستور حب ساخته بآب شبینه بخورند و دو سه لقمه نان جو بسیار اول
و آخر آن تناول کنند بغایت مفید گردد دیگر از مرچ سیاه و زرنباد و مغز [illegible] و رسوت مساوی حب بقدر نخود بسته دو ماشه خورده باشند بواسیر
سه بچی و دموی را نافع بود و در نسخهٔ دیگر مرچ مطروح ست و بقدر یک سنج برای طلا هم نوشته دوائیکه از بیاض استاد مرحوم منقول ست سوسے
بز سیاه در دیگ گلی سوخته خاکستر آن با نمک سیاه برابر هر روز هفت ماشه بآب سرد بخورند دیگر چوک بیل برابر سائیده مقدار مونگ حبوب بسته
ناشتا دو حب بلع نمایند دیگر اندرجو تلخ چیرته هر واحد یک ثانک مصری یک نیم ثانک کوفته بیخته یک ثانک با دوغ گاؤ بخورند غذا دال مونگ مقشر با خشکه
دیگر [illegible] بکاین بادیان مساوی کوفته بیخته شکر آمیخته صبح شش ماشه بآب بخورند مفید بود و اگر مرچ سیاه عوض شکر داخل کرده هر سه مساوی گرفته یکدام
بآب بخورند و بالای آن فوراً نان [illegible] بخورند مجرب ست و کذا کشنیز خشک با گڑ هموزن برابر کوفته صباح شش ماشه بآب تازه خوردن دیگر هلیله بلیله
آملهٔ کلان تخم بکاین مساوی کوفته بیخته همچند آن شکر تری آمیخته یک لف نهار بخورند بواسیر خونی و بادی را مجرب نوشته دیگر رسوت پوست گل اندرجو
تلخ آمیس مساوی سائیده با شهد معجون ساخته نگاه دارند و قدری با غبار ساختی بخورده باشند و اگر سوائے پوست کرل هر سه دوا را بقدر یک یک ماشه
گرفته با نبات یک نیم توله و سکه دو توله به بهند نیز بسیار مفید بود دیگر دال کنگنی کلونجی هموزن جاکسو شکر تری برابر سوده یک کف وقت خواب بخورند ایضاً بالون
روغن گاؤ شکر تری هر یک شش ماشه مخلوط کرده با شیر بخورند و همینسان سه ماه متواتر بعمل آرند سفوف هندی که برای بواسیر خونی و بادی مفید ست تخم بکاین خشک رسوت
تنگ گولی هلیلهٔ سیاه هر واحد یکدام نرم کوفته از دو ماشه تا شش ماشه بآب خورند بعد از آن قدری نخود برشته بخورند غذا نان روغنی بی نمک یا کم نمک دال خشکه و بعضی حب
بسته بقدر نخود صبح و شام استعمال میکنند دیگر رسوت مغز تخم بکاین پوست درخت گڑا هر کدام یک درم فلفل سیاه ربع درم کوفته بیخته شش ماشه بامداد بخورند
و بعد یک ساعت نان خمیری و دال مونگ بروغن غذا سازند و تا چهل روز باین نوع مداومت کنند و از حموضات و مفتحات اجتناب نمایند و اگر اسهال بود از گوشت
و نان احتراز کنند بواسیر خونی را مجرب ست ضماد که مسهها را نرم کند و درد ساکن نماید [illegible] برگ بھنگ هر یک چهار دام باریک سائیده سپیده گندم
دو دام را بروغن کنجد بریان کرده با هم آمیزند و آب انداخته مثل حلوا بپزند پس بر مقعد بسته لنگوٹه بر بندند و ضماد مغز خستهٔ بکاین و نیب در رسوت و مقل در آب
کرگنده نیز بسیار مفید ست دیگر در دو دام شیرهٔ برگ نیبه نرمه که بی آب گرفته باشند نیم دام زردچوب لیسانند و در شیشه نگاهدارند و بعد از آب دست آب
خشک کرده طلا کنند و بنشینند که خشک شود جهت تسکین درد بواسیر مجرب و بی نظیر ست و آرد و عرق گل صد برگ بدستور عرقها عرق کشیده نوشیدن
مفید بواسیر ست دیگر برگ کنگهی بست و یک عدد و مثل آن فلفل گرد بآب سائیده هفت حب بندند و یکی صبح و یک شام خورند نافع بواسیر خونی و بادی ست
دیگر شوره قلمی رسوت مساوی سائیده بمقدار کنار صحرائی حب سازند و یک صبح و یکی شام بخورند و از آن ضماد هم سازند نیز نافع بود دیگر برگ بکاین
پا [illegible] نمک شور یکدام سائیده بقدر کنار دشتی حب ساخته بکار برند نافع ست و کذا بیخ انکول یک ماشه با فلفل گرد مساوی سفوف کرده خوردن و بخور آن
نیز دافع بواسیر ست دیگر تخم بهل سوده بلیجه و شکر دو جزو بقدر دو ماشه خورده باشند خونی و بادی هر دو را نافع حلیله ازان خلقی کثیر انتفاع یافته انبه هلدی
باریک سائیده با موم خالص مساوی در هاون بکوبند تا نیکو مخلوط شود پس حبها برابر دانهٔ جوار بندند و یک حب صبح قبل از طلوع آفتاب بخورند و بالائش سه
جرعه آب شبینه نوشند و دو هفته همین طور بعمل آرند و سوای مونگ هر چه خواهند بخورند دوائیکه برای ازالهٔ بواسیر خونی و بادی و پژمرده کردن مسهها
و منع اسهال عجیب النفع است بکن که گیاهی ست مشهور شش ماشه تا یک توله با چند دانهٔ فلفل سیاه در اندک آب سائیده بنوشند و نان گندم بروغن زرد چرب کرده
بالایش بخورند دیگر زمین کند را پارچه پارچه کرده خشک سازند و مقشر نمایند و کوفته بیخته هر روز نهار یکدرم خورند نافع ست دیگر پوست هلیلهٔ زرد در روغن
بریان نموده بادیان هر دو کوفته هر واحد بلیجه و تخم ترا تیزک درست دو جزو آمیخته هر روز یک بهلولی که ناشتا باشند بلعقه تیسر شی آمیخته بخورند دیگر برگ [illegible] کوهان شتر

مهره و برابر آن بیخته بسوزانند و دود وش بدستور معروف برسانند و نافع درد بواسیر است دیگر حب السمنه یعنی چرونجی بر سنگ سائیده قرص ساخته باندک روغن زرد
در مغرفه آهنی بریان کرده بر مقعد بستن رافع درد و محلل ورم است ایضاً قطعه کوار پاٹھه بقدر سگره مربع گرفته از یک جانب پوست آن دور کرده سهاگه خام
سه ماشه سوده بپاشند و بر تابه گرم از همان جانب بریان کنند و بر مقعد نیم گرم نهاده بالائیش پاره پنبه کهنه گذاشته بر بندند دیگر برگ اروسه در سایه خشک
کرده کوفته بیخته هر روز چهار پنج بار بر مقعد مالیدن نافع است بخور ریندال جوش داده و کذا ناخن دست و پا تراشیده جمع کرده سوخته و کذا برگ ازهر برگ
مرس گل دهاوه برگ بنگ هر یک یکدام جوش داده و کذا بخور شاخ کرگدن و کذا گوشت سوسمار یعنی گلهری خشک کرده کوفته صبح و شام قدری
از آن بخور ساختن و کذا برگ بید انجیر در آب جوش داده و آبدست تا آب برگ ملهل جوش داده نیز نافع روغنی که نافع بواسیر است سیندور چهار ماشه
روغن گاو یکدام در کٹوره کانسی با چوب درخت جیت یعنی ردا کن که بسرا و یکدام سرب چسپانیده باشند حل سازند و بر بواسیر بمالند دیگر برگ تازه حنظل گرفته
آب او برآرند و با مساوی آن روغن کنجد بجوشانند تا روغن بماند بر بواسیر بمالند دیگر آب گندنا یک حصه روغن کنجد نیم حصه باهم بجوشانند تا روغن بماند و
هنگام طلا اندک گوگل حل کرده طلا سازند نافع بود دیگر دهتوره سیاه در روغن کنجد بسوزند تا روغن بماند پنبه بران آلوده بر بواسیر نهاده بر بندند دیگر
از پنج شش توله سرب دسته ساخته یکدام مغز نبوله را بدان بسایند تا بقدر ربع دام از دسته هم بادی حل شود و دو وصل مرهم گردد و طلا کرده باشند نافع است ایضاً
رسوت نگر کولی دو جزو کافور یک جزو در آب لیموی کاغذی صلایه کرده بحجم ابرکتا رشتی ساخته هر صباح یکی خوردن برای بواسیر خونی و ریحی مفید تام است دیگر
نبات بلی کهسوتن که بر مکانات نیچه کهنه میروید و برگش کوچک مشابه برگ نورسنه پودینه جبلی و گلش زرد و نهالش بقدر وجب میباشد بقدر یک توله با هفت دانه
فلفل سیاه در آب سائیده بنوشند و لبست و یک روز استعمال نمایند که بواسیر خونی و بادی را بسر مجرب است دیگر برگ نیمه باریک سائیده دو دام زردچوب
سائیده نیم دام هر دو باهم آمیخته در روغن زرد گرم کرده بر پارچه نهاده بر مقعد ببندند بسیار فائده کند دیگر از آب قلیان که زرد و بد بو باشد آبدست بگیرند و از برگ
آک سجاهی کلوخ مقعد را پاک ساخته باشند نافع بود و نشستن بر جلد شیر بالخاصیت نافع بواسیر است دیگر دو سه برگ مدار بیخته زرد شده به روغن ماده گاو چرب
کرده بر شعله چراغ گرم ساخته بر بندند برای درد بواسیر نافع است دیگر ورق گل صد برگ از شش ماشه تا یک توله با فلفل دو ماشه تا سه ماشه سائیده بنوشند مفید بود
دیگر چاکسو سه درم مقشر کرده سائیده با یک نیم درم شکر سرخ بخورند نافع بواسیر خونی و بادی است دیگر برگ نیب که زرد شده خود بخود در یخته باشد و زرد چوب
مساوی سوده یک درم با آب خوردن نیز مفید بواسیر است **مفتحات افواه باسور** هرگاه حاجت استعمال مفتحات افتد اول در حمام تکرر داخل کنند و یا تلطیخ
خلطی و تثبیت تکمید نمایند و روغن خسته شفتالو یا روغن خسته مشمش تلخ و روغن بادام تلخ و مقل یا پیه کوهان شتر یا مغز ساق گاو یا گوزن مفرد و مجموع بمالند و بر تابه
حمام گرم تا دیر نشسته و از آن پس بر اسپ سوار شود و بزور تمام بدوانند تا دو سه گهڑی که خود بخود سر رگها بکشاید و اگر بدین تدبیر کشاده نشود اول رگ بالفل باصافن
زنند و عقب آن ادویه مفتحه قویه ضماد کنند و یا بعد شرمی باسور ادویه مفتحه مانند سرگین کبوتر و مهره وزهره و زهره گاو و بخور مریم آب پیاز حل کرده بمالند و حمول آب پیاز و زهره
گاو و عصر طینثا بصوفه یا پنبه آلوده نیز مفتح است و پیاز تنها گرم کرده نهادن نیز تفتیح میکند و اگر پیاز بر روغن گاو بریان کرده بر نهند و یا پیاز سفید را خوب بجوشانند
پس مقشر کرده بروغن گاو بسایند و گرم کرده بر نهند همین عمل کند و درد بنشاند و ایضاً مرهم داخلیون و کذا تیزاب فاروقی بهر الفع باشد و اگر آب پیاز صبر زرد و زهره
گاو هر یک قدری بیامیزند و طلا کنند خون بسته را بکشاید و درد را ساکن کند و اگر مقل یک ماشه سوده با طریفل صغیر یک توله سرشته بخورند و بالائیش عرق شاهتره و کلاهیو نوشند
نیز تفتیح خون فاسد بواسیر نماید و شرب و ضماد حنا و کذا آتوری و کذا اشق و کذا بیخ سفید و کذا اقنوس و کذا اذخر و کذا دارچینی و کذا آب برگ گندنا و ضماد روغن حنا
و کذا البصل بقلو بزیت و کذا آب برگ انجیر یا شیر آن و کذا بخور مریم و کذا صبر و کذا اقحوان و کذا لادن و کذا اسعد بر روغن تخم زرد آلو تلخ سرشته که مجرب سویدی است
و کذا گل سوسن سفید یا تخم آن و جلوس در آب مطبوخ شاخهای انجیر کوفته و کذا اذخر و ضماد و حمول و اکل عسل و اکل ثوم بزیتون سیاه و ذرور اسفنج سوخته و شرب
انبر باریس که مجرب سویدی است هر واحد مفتح افواه عروق است و باقی مفتحات در اقوال اطبا مسطور گردد اما اگر از استعمال مفتحات درد شدید پیدا شود ادویه
مسکنه که سابق مذکور شد ضماد کنند **مجففات و مسقطات باسور** تخم زرنیخ و یا پوست انار و مقل و دانهای بواسیر را خشک و ساقط میکنند دیگر پیاز

عنصل تازه در وقت تازگی گرفته قطع کنند و آبیکه از بیخ آن برآید قطره قطره بر دانه باسور بمالند باسور خشک شده دفع شود و این از مجربات کرده مولوی عبد الله صاحب
تلمیذ حکیم علوی خان است دیگر شاخ گاومیش سوخته دود گیرند و بخور سلخ الحیه مجفف مسقط است دیگر سلخ الحیه و برگ گوش فیل یا پوست فیل سوهان کرده و مقل زرد
پوست بیخ کبر پوست تخم مرغ پوست انار کلاه بادنجان فرفیون شاخ گوزن شاخ کرگدن شاخ گاو که از کله پوسیده گرفته باشند بنگ دانه و از خراطین خشک موی
سر آدمی خار خسک بلیله دانه همه برابر مجموع را جوکوب کرده بقدر نیم درام بر آتش شکل شتر گذاشته دود آن بگیرند و از هوا محافظت کنند و پیش از تبخیر اگر دانها ظاهر باشند
ببستن و یک دو لگد از بند تا از راه نیش باد و مترشح شود و الا حاجت نیست در تسکین وجع و پژمرده کردن باسور مجربست بخور دیگر جهت اسقاط دانها بخور مجرب
گوگرد بلادر بیخ سوسن برگ مورد و سداب مساوی بکار برند باستعمال آرند و یا با روغن زیتون سرشته شبها ساخته دخنه نمایند و در نسخهٔ دیگر زرنیخ و بیخ خرزهره زیاده است ایضا
برگ سداب و جوز السرو کلاه بادنجان و پوست بیخ کبر و مر و شحم حنظل و سلخ الحیه و مقل و پیاز مفرد و مجموع بر انگشت شتر انداخته بر ظرف سوراخ دار نشسته دود آن بگیرند
که بطول مدت باسور را خشک و ساقط میکنند دیگر پوست انار و گندم و جفت بلوط و جوز السرو مساوی کوفته در آب انگور بجوشانند و در هاون بالیده صبح و شام بر آن
بواسیر طلا کنند و از مقل زرد و کندر و زرنیخ و خردل و بیخ کبر مساوی تبخیر کنند که بواسیر را خشک کند و گویند که اگر خاکستر عقرب به بواسیر طلا نمایند و شیر و بیخ بخور زند در
ساقط شوند تبخیر به پوست فیل و پوست خرس و پوست گربه ساقط کننده باسور است طلا که بواسیر را تباه کند و از بیخ بر انگند بگیرند بوره بوته که قسمی از بورق است
سه درم زرنیخ دو درم سم الفار یک نیم درم زنگار یک درم نرم سوده اندک پیه مرغ را بگدازند و قدری از آن آمیخته طلا کنند اگر علت ضعیف باشد سه روز بنهند و سه روز
دیگر باره و اگر قوی باشد پنج روز هر دو وقت بنهند تا باسور سیاه شود پس مرهم از پیاز سرخ و روغن گاو سرشته بر سر بنهند تا بیفتد و در مدت بدان جایگاه آب سازند
تا در خشکی پیش شود و چون بیفتد مرهم از انزروت و دم الاخوین و سفیداب و بیضه مرغ مرتب کرده بکار برند تا گوشت بروید دیگر حکیم علی گفته بهتر آن است که باستعمال ادویه حاره
جسارت نکنند که آن مریض را بسبب شدت درد اکثر هلاک میکنند و این دوا برای اسقاط دانه بواسیر از مجربات است بگیرند سم الفار و بسایند و در شیر خر جوش دهند
و بعد از جوش سرد و در همان شیر دارند و در وقت سائیدن و جوش کردن از غبار و بخار آن ملاحظه کنند و بعد از سه روز بیرون آرند و مجمد منعقد شده باشد لیکن آن
بیرون آید اگر زیاده باشد پس بقدر نیم عدس یا نخود بر سر بواسیر یک مرتبه در روز و یک مرتبه در شب گذارند و بالای آن احتیاط کنند که بجای دیگر نرسد و مسها را اخذ میکند
و طرح می نماید و در دو هفته یا سه هفته و دانه میشود و باریک میکند و بلا اذیت در یک ماه ساقط میکند بغیر اذیت و در این اثنا تقویت مزاج قلب میکرده باشند و غذا اندک
و لطیف دهند اگر یکی را یا دیگری ساقط کنند اولی بود و روغن جهت ساقط کردن دانهای بواسیر مجرب و بی نظیر است گوگرد زرنیخ هر دو برابر سائیده بر آتش
نرم نهند و روغن کنجد بتدریج دهند بگیرند خوب جوش کنند پس بقرع و انبیق تقطیر نمایند و روغن عقرب که چند کژدم زنده را در شیشه که در آن روغن کنجد باشد انداخته چهل روز
در آفتاب بگذارند مسقط بواسیر مجرب است مرهم مباسیر دافع بول بواسیر نافع روغن گل روغن کتان آب عنب الثعلب هر سه با دو گل انداخته باد مسته
سر [illegible] بسایند هرگاه آب خشک شود یک عدد بیضه مرغ نیم برشت و یک ماشه کات سفید و دو ماشه دم الاخوین و یک ماشه گل ارمنی و چهار سرخ موی سوخته
خرگوش و بقدر دانه گندم نمک سنگ با یکدیگر سائیده داخل کرده چهار پاس کهرل نمایند که مثل مرهم شود بر مسها بمالند و بقول اطبای هند تبخیر کچله و تخم
بیگاین و دانه بواسیر را خشک میکند و اگر چرک دهل کوفته بقدر از انگشت [illegible] سه شبانروز شده بغیتا ایضا [illegible] خشک ساخته در چلم قلیان تمباکو کرده
کشند تا یازده روز [illegible] یازده نوبت و آتش نیز از چوب انبه نهند در تخفیف باسور اثری عجیب دارد و بخور [illegible] تلخ صحرائی خشک نموده نیز مفید دیگر پوست
[illegible] بسوزند و از [illegible] که مانع بر آمدن دود [illegible] باشند [illegible] باسور [illegible] تحلیل باسور مجرب نوشته دیگر شوره
باروت با آب نیم گرم کرده بر باسور ضماد کنند و ساعتی بقدر [illegible] آتش ملایم بدارند و چند روز بر این مداومت نمایند دانهای بواسیر مضمحل شده بیفتند دیگر ترب را
[illegible] گل حکمت نمایند و در آتش پخته گل را دور کرده صبح و شام بخورند تا بست و یک روز غذا کهچری تناول کنند دیگر چهال کره که بغایت
تلخ میباشد بگیرند و کوفته بیخته سه ماشه صبح و سه ماشه [illegible] با آب یا به شهد بخورند در سه هفته بواسیر خونی بالکل دور شود مجرب است [illegible] از تشنگی و بادی دیگر بیخ درخت
کریل را در سایه خشک کرده نیم کوفته در سه سیر آب بجوشانند تا نیم سیر آب بماند صاف کرده [illegible] صبح و باقی شام بنوشند تا هفت روز

نهایت ده روز همچنین کنند خون بسته شود و دانه بواسیر بتدریج تحلیل گردد دیگر تجربه شده بکاین کوفته جوشانیده و کذا انیدال جوش داده چند روز در دفع بواسیر
مجرب ست و اطلیه بآب سائیده طلا کردن نیز مسقط بواسیر نوشته ایضاً شیره برگ کماتیلوس هندی بوزن پنج سلوی و نیم آن نباتات وقت صبح و شبه
هفت روز نهایت دوازده روز دو دو برگ درخت لرزان و کذا گل سرس و پوست آن و کذا ایضاً تخم سرس نیز دافع این علت است دیگر خاکستر عقرب بواسیر
طلا نمایند و شیره و بیخ نجوشند و سه روز ساقط شوند و بار دچوب و در شیر زقوم هفت مرتبه تر کرده خشک ساخته به بواسیر ضماد کنند ایضاً کلهاسپا اوراق که مخفف
دانه بواسیر ست برگ بکاین و ثمر آن برگ گز برگ ثمر هندی برگ سنبهالو برگ بهنگ برگ جامن برگ سرس برگ نیب برگ درخت کنگهی برگ ابهراهوی برگ نیلا
هر چه ازین مناسب دانند و بهر سه انکباب نمایند و کذا انکباب از پوست درخت انبه نافع دیگر تجویز که باسو را خشک کنند پنجال با ببول و شگوفه پیکر چهار ماشه
باریک سائیده سه شیشی بسته نهار ند و سه روز متواتر هر روز یک شیشی بر آتش چوب کنار انداخته دهونی بگیرند دیگر سیاه پاتکیا تک سپکو ریدو ماشه تنگ نیم ماشه
یکجا تک گندم سه عدد هر چهار ادویه باریک سائیده دو حصه نمایند یک حصه بر آتش چوب کنار انداخته برهنه شده چادر پیچیده دهونی بگیرند و گلوریهای پان بسته
کتهه زیاده انداخته وقت دهونی در دهن دارند و اگر احیاناً دهن جوش کنند از چهال ببول یا چهال جهربیری مضمضه کنند غذا نان گندم بی نمک با روغن بادام گاو
ساخته بپرهیز از جمیع اشیا کنند در بواسیر خونی مجرب نوشته حب که در بواسیر خونی و بادی مستعمل ست بکهان هبلگیر و مرداسنگ صندل سرخ سرد شنا سپید سفیده قشب یا چه
بیان کات سفید بلیله زنگی آمله هر واحد یک درم و در آب برگ نیب شست پاس با شاخ گورن کهرل کرده حب نهند و تاب تازه دو شش باشد و دو بار طلا کرده باشد
و پوست بلیله نیز و عوض مرداسنگ انداخته دو ماشه برای خوردن و بنهند و اگر مقل مغز تخم نیب اضافه کرده بعمل آرند نافع تر باشد دوا که در دفع بواسیر مجرب ست
پنج گل عباسی سه دام پوست بیخ کچنال سه دام رسوت انگوٹی یک دام اول بیخ عباسی را از کار در ریخته کرده هر دو اجزا دیگر را کوب نموده بسته مخلوط
کرده سه حصه نمایند و یک حصه را در نیم سیر آب انداخته در ظرف چینی کرده شب شبنم بگذارند و صبح دست مالیده از پارچه گذرانیده بیاشامند بعد از چهار گهڑی یک ماشه
برنج ساٹهی با کهیا و آب تا قدر کف مال نمایند که شیره برنج بر آید بعده نیم دام بکهان بیدرا کوفته سه حصه نمایند و یک حصه را داخل آب برنج کرده بیاشامند
و یک نیم پاس روز بر آمده دلیه گندم را با شیر بی نمک بطریق شیر برنج پخته روغن داخل کرده بخورند و از دیگر غذا پرهیز کنند بعد از سه روز سه بطور چلیا سه
از خوردن افتد سه روز بهمین غذا اکتفا کنند و بعد از آن هفت روز دیگر گوشت نخورند و برنج و روغن هر چه مناسب دانند بخورند ایضاً که برای بواسیر
معمول فرنگی ست سرب دوازده مثقال سیماب نه مثقال اگر تر کی سیزده مثقال سرب را گداخته سیماب دران ریزند و بگذارند تا سرد شود پس
صلایه کرده از والا که جامه ریشمی باریک میباشد بگذرانند و اگر از نیز صلایه کرده داخل نمایند و با عسل خام سرشته حب سازند بقدر نخود کوچک و دو حب
صبح و سه حب وقت خواب بخورند و باید که در چله زمستان و چله تابستان استعمال نمایند تا چهل روز ایضاً کونپل درخت شراجود مرچ سیاه پپلا مول
و دیوار سوخته نمک سنگ شطرج بای برنگ ترپهله هر یک بیست ماشه کوفته بخته یک صد و بیست ادویه با آب گرم بخورند ایضاً برگ کنگهی برگ گینده برگ گلوی
مرچ سیاه قدر حاجت گرفته در آب شیره بر آورده بنوشند و از برگ سیر و سنبهالو بیخ دهونی گرفته باشند همچنین تا دو هفته بعمل آرند دیگر اجوائن خراسانی تنگ سیاه ده سیم
اسپند هر سه برابر در بول بچه ماده گاو بیزند هرگاه مثل مرهم شود بالای پارچه سفید گذاشته مثل مرهم نهند دانه با سور دفع شود ایضاً پهٹکری نیم پاؤ در یک
تخته کاغذ سفید پیچیده در آتش با جلد دشتی بنهند تا جوش زده خشک گردد پس آنرا بگیرند و با کیا و روغن گاو در ظرفی که در سه روز جغرات در آن ساخته
باشند با چوب نیم حل کنند چندانکه سبز شود و بوی خوش دهد پس نگهدارند و تخم شبت در آب بیزند و سائیده پند تا دو روز از صبح تا شام
بنهند و از شام تا صبح بعده نیز در مرهم مذکور آلوده بمقعد بنهند و لنگوته بپوشند و از صبح تا شام و از شام تا صبح بسته دارند همین سان تا هفت روز
بعمل آرند جمله بتها گداخته می افتد مجرب ست ایضاً از مجربات حکیم علی دوائی که بهندی آنرا اندرائن تلخ گویند و بغایت تلخ ست لیسانید بغایت نازک
قریب دو مثقال و بسته نهاده قریب مقعد بدارند زمانی که بهی اورسد و انهای بواسیر بیرون آیند و در یک هفته متعفن شده بطرف می شود و اگر
اندکی بعد دفع بواسیر رساند قوی تر عمل کند اما از ورم و وجع مقعد بغایت تکلیف کشند تلافی آن بدو غنی که برنج در آن پخته باشند باید کرد و تقویت

قلب و دفع اذیت آن تریاق و مثرودیطوس و مفرح یاقوتی و عرق بیدمشک و گلاب و دواء المسک و امثال آن کنند و در استعمال این خطرست تا مردی ضعیف مزاج
و بیتاب این نخواهد آورد لیکن در دفع بواسیر بی نظیرست ایضاً صاحب تکمله گوید که اگر تخم کچور و لیموں بآب سائیده طلا سازند هر روز سه بار باسور ساقط گردند
ایضاً مجرب در دفع بواسیر معمول حکیم وارث علی خان سرگین بوزنه مغز حب دنجی گل ارمنی نیلا هر واحد یک توله بهلاوه شش ماشه صبر نه ماشه مرکی ماشه ایضاً
مغز نبولی بروغن زرد چرب کرده روز اول یک عدد و روز دوم دو عدد بلع کردن و همچنین هر روز یک یک عدد افزوده تا چهل روز چهل عدد رسانیدن و بعد ازان
هر روز یک یک عدد کم کردن و بهمین طریق تا هشتاد روز خوردن در دفع بواسیر از مجربات حکیم ممدوح ست دیگر گوید که تخم چند رس خشک کننده بواسیر ست خصوصاً
به تخم گندنا دیگر نیله تهوتهه یک ماشه گل ملتانی پنج ماشه سیندور یک ماشه روغن شیرین دو توله بگیرند ادویه سائیده در روغن آمیخته نگهدارند و بعد فراغ از براز به انگشت با
خوب بمالند باسور دفع شود و اندک زنگار در خیرات آمیخته بر باسور بمالیدن در اسقاط باسور از مجربات بعضی احباست دیگر بندال القدر دو نیم آثار در یک سبوی
آب جوشانیده بخور رگیرند حتی که تلخی آن در دهن اثر کند پس ازان آب آبزن سازند از مسها آب جاری شده و در آخر زائل شوند و بستن فضله دوای مذکور نیز استیصال
بواسیر میکند دیگر پنج کنیر تازه بآب سائیده و قدری بر دهانهای بواسیر که وقت اجابت بیرون آیند طلا نمایند اگرچه این دوا درد بسیار میکند لیکن کثیر النفع ست
دیگر شوره قلمی پهٹکری بریان سائیده بآب صابون حب سازند و بعد فراغ از براز صبح و شام تا سه روز یک حب حمول کنند مسها را در سه روز مضمحل سازند دیگر
کرب آرد و همچنین بندال و قند سیاه کشته آمیخته شیاف آن تا سه روز بکار بردن دیگر بلادر را در آب برگ ترب سائیده بر مسه ضماد نمایند مضمحل شده فرو ریزد

تدبیر قطع بواسیر و خرم آن بدانکه چون اراده قطع باهن باشد باید که اول تنقیه به فصد کنند و بعد دو سه روز دوای بیهوشی داده بیهوش سازند تا از
ادراک درد آن ضعیف نگردد و بغشی و مرگ نجات نه انجامد و بعد قطع خون را بند ورید از لازفات بند نمایند تا مؤدی بغشی و دیگر آفات نشود کذا فی المفتاح
و در بعضی بعد قطع باهن یا تیزاب در همان سال باز عود میکند و بهمه اعراض بدتر از اول پس مداومت تدبیر نافع مدام تا آخر ضرورست و بقول شیخ و جرجانی
و طبیب ها اسقاط بواسیر گاه بقطع بود و گاهی بادویه حاده و چون باسور متعدد باشند قطع جمله آنها یکبارگی واجب نیست بلکه میباید که وصیت تقراط شنوند و یکی ازان
بگذارند پس علاج کنند و صواب آن ست که علاج بقطع یکی بعد دیگری نمایند اگر مریض برین صبر کند بهتر آنکه قطع چند عدد آن در یک دفعه اکثر سقوط قوت بسبب کثرت
ضعف از وجع شدید حادث بقطع میکند و بجهه لیقان قوی تحمل آن وجع نمیشوند لهذا اکثر ضعیفان از قطع بواسیر هلاک میگردند و در آخر امر یکی بگذارند تا خون فاسد
که طبیعت باخراج آن عادت دارد ازان سائل گردد و امراض مثل استسقا و سل و مالیخولیا و سرطان و داء الفیل و مانند آن از امراض سوداوی حادث نشوند
و باسور یکی که اراده قطع آن باشد اگر ظاهر بود تدبیر او سهلتر باشد و اگر غائر بود تدبیرش صعب تر باشد و در ظاهر بهتر آن ست که بیخ او برشته ابریشم یا کتان یا موی
اسپ محکم ببندند و بگذارند و پیوسته بروغن گل تر دارند تا بیخ آنها بیکبار شود پس اگر ساقط شود بهتر و الا بران ادویه مسقطه گذارند و الا قطع کنند و باسور غائر
محتاج آن باشد که قلب مقعد نمایند پس قطع آن کنند و قلب آن گاه بآله بود و مثل نهادن محجمه بر مقعد و کیدن آن تا آنکه بیرون آید بعد ازان باسور را بالقالب بگیرند
و اگر خونش بسرعت برجوع مقعد باشد محجمه ساعتی بگذارند تا آنکه موضع ورم کند پس عود نماید بعد ازان آماس را علاج کنند و گاهی بسرعت باسور را برشته موی رب
مستحکم می بندند و باسور بحالت خود باقی می ماند و گاه بادویه منقلبه بود و مثل آنکه عصاره قنطوریون و شبت رطب و مومنیج گرفته همه را در عسل سرشته بر مقعد طلا کنند
یا در صوف آغشته حمول سازند که آن تهیج براز و تشوق بابراز مقعد و سهولت آن میکند و یا نطرون و زهره نرگاو و یا فلفل و نطرون استعمال کنند و یا همه را جمع
کنند تا آنکه عصاره بخور مریم با مومنیج دران داخل کنند و از جمله احتیاط فصد باسلیق پیش از قطع ست و چون اراده قطع کنند باسور را بآله که آنرا قالب گویند
بگیرند و پیش خود بکشند پس از بیخ آن را قطع کنند و واجب ست که از بیخ او متعدی نشوند و گوشت که بران پیوسته بود بریده نشود چه اگر سوای آن چیزی
از لحم صحیح قطع گردد بآفات و اورام و اوجاع عظیم مؤدی گردد و گاهی باحتباس بول بیاز انجامد و خون را بند نکنند تا آنکه از خود باز ایستد پس اگر بسیار برآید و خوف ضعف
گردد آنگاه بحابسات بند نمایند و اگر خون بسیار اندک سائل شود فصد باسلیق کنند و اگر متحمل اجرای خون بفتحات مذکوره باشد و خون بدان جاری گردد صواب بود
اگر خوف سقوط قوت از وجع نباشد و گاهی درین محل آب بیار کفایت کنند و اگر اراده خرم باشد باسور کوچک بیخ آن و بزرگ را از نصف یا ثلث یا ربع

نرم کنند پس بران دوای سقط گذارند و تدارک نمایند تا ورم و درد نکند و این چنان باشد که بران پیاز مطبوخ یا گندنای مطبوخ بروغن رسد برشته گذارند و مریض
را در آبهای قابضه مطبوخه در آبزن نشانند و در سرکه و آبیکه دران مازو و پوست انار پخته باشند نشانند بعد ازان بمرهم نبت معالجه کنند تا ورم نکند و فائده در حسم
مهیا کردن باسور برای نفوذ قوت ادویه مسقطه است تا دوا به بیخ او بآسانی رسد و باقی زود خشک شود و بسهولت بیفتد و چون ورم و درد مقعد از استعمال این
معالجات شدت کند باید که بقبل و کوهان شتر مرهم سرشته بخور کنند و بقول گیلانی اگر سر ماهی شور نیز افزایند نافع تر بود و بضمادات مذکوره ضماد نمایند و یا بنان سپید یا کثیرا
و زردی بیضه با اندکی افیون ضماد کنند و ببندند و نشستن در نبیذ و ادهن و تسکین وجع قطع و مانند آن عجیب النفع است و همچنین نشستن در آبیکه اندران ملینات مثل برگ کتان
و خطمی و تخم آن و برگ کرنب و مانند آن جوشانیده باشند و میل بدان طبع را نرم دارند و صاحب کامل گفته که چون اراده قطع باسور کنند مریض را امر کنند که در جای روشن بنشیند
بجوامد پس بآله باسور را بگیرند و بکشند و بمقراض از بیخ آن ببرند و بعده بر موضع گل ارمنی و کهربا و شاخ گوزن سوخته و کاغذ سوخته و مانند آن باریک سوده بپاشند و بران
کبوس موضع قطع نهند تا خون بند شود و بر فاده و دو عصابه بطریق لجام بر بندند و بعضی در بواسیر خرم استعمال میکنند و آن این است که بیخ باسور را برشته ابریشم نیک یا رشته
محکم بر بندند و یک باسور را بگذارند و بعد ازان رفاده مبلول بزیت بعصابه ببندند و بیمار را بسکون و راحت امر فرمایند بعد ازان معالجه موضع بروغن کتان
نیمگرم کنند بعده مغز نان و زعفران ضماد نمایند تا آنکه باسورها قطع شود پس علاج انشراب کنند تا مندمل گردد و بعضی اهل عمل وقت قطع باسورها برشته ابریشم محکم
که در هر واحد ازان علیحده بسوزن غلیظ انداخته باشند باعتدال میکشند و در قطع احتیاط میکنند تا بجرح و حوالی آن نرسد که ازان خوف ناصور
عسر الاندمال است بعده چون از قطع آن فارغ میشوند بر مقعد محجمه ناری می نهند و زمانی میگذارند تا اصول بواسیر بسوی محجمه کشیده شوند بعد ازان محجمه را
از مقعد جدا میکنند و دران خون غلیظ فاسد از اصول باسور بقطع بیرون می آید و باسور مقطوع در شکل مثل حیوان مسمی بورل بریده سر مینماید انتهی اقوال حذاق
ابوسهل مسیحی میگوید که هرگاه از مقعد خون غلیظ الجنس ... جاری شود قطع آن مادام که بدن ازان ضعیف نگردد سزاوار نیست که آن شفا از امراض
کثیره است پس اگر بدن ضعیف شود و احتیاج بقطع آن افتد این قرص کهربا بآب حماق بخورانند بلوط دو درم کهربا صمغ هر واحد یک درم کثیرا نشاسته گل مختوم
هر واحد نیم درم بآب بارتنگ قرص سازند و غذا اسفاناخیه یا حصرمیه یا رمانیه دهند و اگر ضعف بسیار شود دماء اللحم که بر آن آب به و شراب چکانیده باشند غذا سازند
و اگر کفایت نکند این معجون خبث الحدید بخورانند هلیله سیاه و کابلی و بلیله و آمله و کندر هر واحد ده درم سنبل الطیب اذخر سعد زنجبیل فلفل سیاه نانخواه کندر هر واحد
پنج درم خبث الحدید که یک هفته در سرکه تر کرده بریان نموده باشند پانزده درم عسل که اندران آمله پخته باشند بسرشند و مثل جوزه هر روز بخورند و در آبیکه اندران
برگ آس و قشر عوسج و گلنار و طرفه و جفت بلوط و خرنوب و مازو و شب و پوست انار جوشانیده باشند بنشانند و هرگاه باسور ظاهر باشد بادرد و خون ردی که استفراغ
آن سزاوار است محتبس گردد باید که بتنقیح آن پردازند تا خون ردی ازان خارج گردد و این چنان باشد که آب پیاز در صوف یا زهره گاو حمول کنند یا شیاف از ...
تا آب پیاز نیز ساخته حمول سازند و همه شب بران صبر کنند و هلیله مربی یا هلیله سیاه در روغن گاو بریان کرده بخورند و آب گندنا دو اوقیه بمقدار سه درم روغن جوز
نیز بنوشند و اطریفل صغیر که دران مقل مساوی هر واحد از ادویه داخل کرده باشند بخورند و این دوا بواسیر را نفع کند گیرند هلیله سیاه بروغن گاو بریان و بادیان ...
دکوفته بیخته مثل هر دو حرف آمیخته هر روز بقدر یک ملعقه با طلاء ممزوج با آب گندنا بمقدار اوقیه بدهند و یا بگیرند خبث الحدید بسرکه کوفته بیخته سه درم حرف سفید دو درم و بهر
نانخواه یک اوقیه آب گندنا دو درم روغن جوز دهند و تضمید موضع بگندنای جوشانیده بروغن گاو بریان کرده باید کرد و تبخیر مقعد از بیخ کبر با تخم گندنا جوشانیده یا از
بیخ حنظل در آب گندنا تر کرده خشک نموده باید ساخت و این بخور مجرب است بیخ کبر بیخ کرفس بیخ خربزه خار شتر تخم ... بیخ انجدان بیخ سوسن مساوی کوفته بیخته بعسل
بلادر سرشته قرص سازند هر یکی ازان بوزن مثقال و بر آتش نهند و یک قرص انداخته ظرفی سوراخ دار بران نهاده صبح و شام بخور گیرند تا آنکه باسورها خشک شده
بیفتند و ایضا بیخ کبر بیخ حنظل حرف سفید انزروت مساوی کوفته بیخته بروغن یاسمین جمع کرده بدان بخور سازند و ایضا برای اصحاب جراحات و بواسیر حرف سفید
و زرد چوب و بیخ کبر بیخ اذخر جراح قلی اشنان سفید و انزروت مساوی کوفته بدان تبخیر نمایند و این بخور برای بواسیر که ازان خون جاری بود نافع است و ایضا بگیرند
زرنیخ صمغ بلادر هر واحد جزوی کوفته آمیخته بخور گیرند و بر آتش ظرف سوراخ دار و از گوز داشته بالایش مقابل سوراخ بنشینند و این بخور برای بواسیر و قروح مقعد مفید

بیخ کبر و بیخ حنظل و بیخ حرمل و بلادر و سورنجان و فرفیون مساوی جوکوب کرده بدان بخور کنند و یا بگیرند انزروت و راتینج و پوست شاخ توت و پوست ما میسا و کهکه
نیکو خورد بخور سازند و ایضاً به شاخ گوزن تنها یا بلادر تنها یا مقل تنها تبخیر نمایند و اگر در مقعد وجع بعد خروج ادبار شد و زنبیذ و از وی نشینند که آن در تسکین این
وجع بالغ النفع ست و برای بواسیر که از آن خون کثیر جاری باشد این حب نافع ست هلیلهٔ سیاه و بلیله و آمله هر واحد ده درم بروغن گاو بریان کرده صدف سوخته
هفت درم کهربا سه درم زاج سفید و خون درم مقل لیست درم کوفته بیخته و مقل در آب گندنا حل کرده بدان حب سازند و دو درم تا سه درم با آب سرد بخورند و ایضاً
این سفوف برای بواسیر و شخصی را که دائم اسهال خون آید نافع تو بال آهن تخم گندنا نانخواه هر واحد دو درم کبر خشک چهار درم کوفته بیخته یک درم با آب گندنا بمقدار
اوقیه و آب کرم دو اوقیه بخورند و این ضماد وجع بواسیر و ورم مقعد را تسکین بخشد اکلیل الملک بابونه در آب بپزند تا مهرا شود بعده از آن یک قبضه بگیرند و از زردهٔ بیضه
جوش کرده دو درم و زعفران یکدرم و افیون یک دانگ و تخم کتان و حلبه و خطمی هر یک جفته با یک استار سوده و بنفسج که اندران مقل سه درم حل کرده باشند آمیخته بر رگ
یا پارچه مالیده و سطح دوا بروغن کنجد که در ان پیه بط یا پیه مرغ گداخته باشند مسح کرده بر موضع نیم گرم بچسپانند و این ضماد تسکین وجع و ورم کند پیاز سفید را در آب
خوب بجوشانند پس بروغن گاو بلسایند تا نرم گردد و نیم گرم بالای مقعد و ارمه بنهند که این تسکین وجع بسیار کند و بواسیر را حاجت بسیار کردن نفع کند و این حب
استعمال نمایند هلیلهٔ سیاه و بلیله و آمله هر یک ده درم مقل از رقمی سی درم مقل را در آب گندنای مرد تر کرده بسایند تا مثل مرهم گردد و دیگر ادویه کوفته بیخته با مقل
سرشته حب سازند شربت دو درم با آب نیم گرم وقت خواب یا نزد دخول آبزن یا حمام و ایضاً خبث الحدید بصری کوفته در آب گندنای غیر مغسول هر روز هفت روز تر کنند
و هر روز تجدید آب نمایند پس خشک کرده از آن و از مورد سفید یک جزو بگیرند و از تخم گندنا و تخم ترب و تخم پیاز و حلبه هر واحد نیم جزو کوفته بیخته با آب گندنا سرشته
مثل نخود حب سازند و بقدر بیست حب وقت خواب با نبیذ مویز بخورند و ایضاً بگیرند بیخ هلیلهٔ سیاه و بر آن روغن گاو آنقدر که آن را بپوشاند اندخته بر آتش انگشت
بجوشانند و در روغن صاف کنند و هلیله را خشک کرده سائیده دو درم بخورند و بر آن دو اوقیه شراب که بر وی یک اوقیه روغن مذکور انداخته باشند بنوشند و این
دوا برای اسهال خون بواسیری باطنی نافع توبال آهن تخم گندنا هر واحد دو درم کشنیز خشک چهار درم نانخواه سه درم بار یک سائیده دو درم با آب گندنا بخورند
بوعلی سینا اسیرا باید و واجب ست که ابتدا الفصد کنند که اصلاح بدن و استفراغ خون بروی آن نماید حتی که فصد صافن و رگ خلف عقب کنند و رگ مابض قوی تر از این
هر دو ست و حجامت میان هر دو سرین آن را نفع کند و استفراغ اخلاط سوداوی نمایند و معالجهٔ طحال و کبد کنند اگر این بهر اصلاح خون متولد در آنجا
گردد پس اگر وجع و ورم و انتفاخ نباشد حاجت بسیار بعلاج نبود چه علاج آن گاهی مؤدی بنواصیر و شقاق گردد بعده واجب ست که در تلیین طبیعت جهد
کنند تا مقعد را بر از ایذا سازند پس کار عظیم گردد و بهتر آن ست که مسهلات و ملینات اند ادویه که دران نفع بواسیر بود مثل حب مقل و حب ایارج
و حب وافذی و جبوبیکه آنرا ذکر کنیم باشند و باید که حتی الامکن در تفتیح بواسیر صم و تسییل خون از آن جهد نمایند تا آنکه ضعف آرد یا از آن خون سرخ صافی که در ان
سیاهی نباشد خارج شود پس اگر فائده نشود تدبیر ش جدا کردن باسور و اسقاط آن بقطع ست یا بتجفیف و احراق آن بادویه که این فعل کنند و بدانند
که خونی که از بواسیر و از مقعد سائل شود در ان امان از اکله و جنون و مالیخولیا و صرع سوداوی و از جمره و جاورسیه و سرطان و تقشر جرب و قوبا و از جذام و از ذات الجنب
و ذات الریه و سرسام ست و چون معتاد از ان محتبس گردد خوف این امراض بود و خوف استسقا بسبب حدوث ورم در وی و صلب در کبد و فساد مزاج و خوف
سل و اوجاع سینه بسبب اندفاع دم بسوی آن باشد و چون سیلان غشی حادث گردد بیست او بطباشیر و گل ارمنی گرم اندک اندک بنوشند و از ادویه باسور
بعضی مفتحات آن ست و بعضی مدرات و بعضی حابسات برای افراط سیلان خون و بعضی قالعات آن و بعضی مسکنات وجع آن و این همه یا مشروبات بود
و یا حمولات و یا اطلیه و ضمادات و لطوخات و یا ذرورات و یا بخورات و یا آبهای که دران نشانند و اما جوالس و همه اینها یا مفرد باشند و یا مرکب و بدانکه حب مقل را
در باب بواسیر ذوی ادوار منفعت ظاهر ست و در انچه آن ثابت باشد و آنرا دوری نبود کثیر المنفعت نیست و چون شقاق و ورم جمع شود اول علاج این هر دو نمایند
پس معالجهٔ بواسیر و روغن چهار مغز که در ان مقل محلول بود بواسیر و شقاق را نافع ست و آنچه مخصوص ادرام مقعد از بواسیر ست این ست سفیداب ارزیز سه اوقیه
اسفیدروس یک اوقیه مردار سنگ دو اوقیه مصطکی سه درم ابهار تو شیخ جمع کنند و تدبیر قطع بواسیر و حرم آن بالا مذکور شده و تدبیر تفتیح بواسیر صم و اداره خون آن این ست

که واجب ست اولا تلیین با ستحمامات و استعانت بفصد صافن و رگ باسلیق و بعد ازان تدهین بروغن مغز تخم شفتالو و مغز تخم مشمش و تلخ و مویز که برای آن شیره آن گوزن و مقل و غیر آن بعد ازان آب پیاز تیز در پنبه آلوده بران استعمال کنند و گاهی دران عصاره تنجیر بریم داخل میکنند و گاهی با وجود این اشیا داخل میکنند و پیه چال کبوتر داخل کرده میشود که این با لضرور تفتیح میکنند و گاهی بزهره گاو و غنم مفتح استعمال میکنند و از انچه درین داخل کرده میشود مقل ست و گوگرد و اقحوان و بنفسه و ادرار خون و توسیع مسام میکنند و دوای هلیله باشد و با وجود نفع آن بواسیر ادرار دم بواسیر میکنند بهر آنکه دران نیز و رطوبت ست و از انچه ادرار خون محتبس کند این ست که بگیرند حنظل سه درم مغز بادام تلخ چهار درم و ازان فتیله دراز ساخته و بمقعد نهند و هر ساعت تبدیل آن نمایند و حب با نجیب پنج قیراط در پنج ساعت استعمال کنند و چون سوزش و درد شدت کند در مقعد فتیله از روغن گل گذارند و فصد صافن تفتیح آن بنفسها میکنند کلام در ادویه باسور و فرزجات و ذرورات صواب تر آن ست که قبل ذرورات قویه با نزروت در آب حل کرده لطوخ سازند و اگر مریض بدرد صاحب باشد داخل مقعد با ابهام تنها لطوخ کنند و اندک بران صبر نمایند پس بشراب عفص بشویند بعد ازان ذرور بران پاشند و از انچه بر بواسیر ذرور میکنند قنطوریون ساییده ست تنها یا برداهن سوخته و البقه زرنیخ و زراریج و نوشادر بران ذرور کنند و تدارک بدانچه مذکور شد از روغن زرد و مانند آن نمایند و قوی تر ازین آن ست که بول صبیان بگیرند و دوای حاد ست و اما انچه موافق تر ازین و نرم تر بود مثل خاکستر جز السرو مغسول بشراب و خاکستر پوست بیضه و خاکستر تخم خربزه سوخته و مانند آن و از انچه جاری مجرای خواص ست این ست که بگیرند سر ماهی شور و نزدیک آتش خشک کرده کوفته مثل آن هم پیر کهنه خشک کوفته بیخته بران پاشند و همچنین خاکستر دم ماهی شور و شونیز از جمله ذرورات جیده عجیب النفع ست و اما بخورات ازان جمله قوی بلادر تنها ست یا باسائر ادویه و زرنیخ و زرنیخ تنها و کبریت تنها و اما سائر ادویه مثل انجدان و بیخ دفلی و اشنه و غار و بیخ سوسن و بیخ کبر و بیخ کرفس و بیخ حنظل و بیخ دمل و زرد چوب و تخم گندنا و حب دل و بنگ و شتر و اشخار و اشنان و بهروزه و انزروت ست مفرد و مجموع استعمال نمایند و قدری بلادر دران داخل کنند و بعد ازان روغن یاسمین و مانند آن برای تنجیر آن نگاه دارند و دوا که دران اشنان و قنه و انزروت و بنگ و شتر اند نافع بود و گاهی تنجیر بسیط با کبریت تنها کفایت کند و این بخور مرکب ست و نسخه آن همان نسخه بخور جید ست که در قول ابوسهل گذشت لیکن درینجا بلادر عوض روغن آن ست و نوشته که ازان بلادر و روغن زیتون سازند و بخور استعمال کنند و گویند که تنجیر بهر گاه بسیار نافع ست و کندر و پوست مار سیاه مع نوشادر و این تنجیر گاهی بانبوبه که طرف او نزد مقعد باشد و گاهی الطف و انفع دارند که بخار بران رسد و موافق ترین آتش برای او آتش بنگ اشتر ست در سیلانات که بر باسور نهند بعضی آبهای قوی حاد ست مثل آبی که دران آهک نهند و اشخار و زرنیخ و گوگرد جوشانیده بدان آهک و اشخار تر شده باشند و آب شبی طلا گرد و شب یمانی و غسلا از ادویه حالبه سیلان بواسیر ست و این طلا نافع بگیرند حنظل و چهار پاره کنند و در ظرفی گذاشته بران بول اشتر کرده صحرایی و خصوصا اعرابی انداخته در آفتاب تیز گذارند و هر قدر که بول کم شود تجدید آن نمایند که این شدید النفع ست در اسقاط باسور و اسهال کند و گاهی طلا برای بر اکال بواسیر ست و در آب خربوزه طبخ صوف تر کرده بر بواسیر نهادن البته باسور زایل گردد و اگر بدان هموار بخار دهند باسور زایل میکنند همین عمل کند و همچنین ثمر کبر رطب و مروخات از روغن زرد کهنه ست و روغن خسته مشمش و شفتالو و پیه کوه و ماش و تر و روغن خیری و روغن عنا و قنا و حمولا پنبه در عسل آلوده بران شونیز سوخته بپاشند و استعمال کنند و گاهی فتائل محرقه معمول از زنجبیل و مانند آن بود و از جمع ادویه ذروری قتائل بعسل استعمال کنند و از انچه تنجیب لیکن صب حاد ست این ست که فتیله کو چک نیخ او تیز شده در شراب کیکبانه روز تر کرده و در باسور بدارند تا ممکن بود و بعضی زعم کرده اند که چون از ورق نیلوفر فتیله سازند نفع کند و گمان میکنم که آن در تسکین وجع باشد مشروبات از انجمله حب مقل بنسخ معروفه ست و آنکه باو نفع ست و بعضی ازان این حب وادی ست نسخه آن هلیله بلیله شیر آمله مساوی وادی بصری پنج جزو و بروغن مشمش لت کنند تا آنکه منعصر گردد و بعسل بسرشند شربتی از دو درم تا سه درم و آنرا حب سند روس پوست بیضه شیطرج تخم گندنا مساوی هر واحد یکجزو نوشادر نیم جزو خبث الحدید بریان چهار جزو مقل بمقدار یک ادویه بدان حب الوان کرده مثل بندق سازند شربت بالصباح از شش تا هفت حب و هچنان باد نیز کنند و ایضا بگیرند هلیله سیاه و بلیله و آمله هر واحد ده درم صمغ سوخته هفت درم باقی بدستور قول ابوسهل گذشت و از انچه مجرب کرده شده این سفوف ست تو بال حدید تخم گندنا تا نخواه هر واحد ده درم باقی همان ست که در قول ابوسهل گذشت لیکن درینجا زدن

غرغره به درم ست و شربت یک کف و ایضاً دو نسخهٔ اهلیله بروغن گاو بریان و یک نسخهٔ خبث الحدید بهاقست که در قول مذکور مسطور شد و اطریفل صغیر و اطریفل خبث الحدید
نافع ست و ایضاً بگیرند زراوند طویل و عاقرقرحا و حسک و بادام تلخ و نانخواه و بریان یک کف آرد جو انداخته بآب گندنا و روغن مشمش لبسرشند و ایضاً بگیرند
رابهل لو منقی ده درم و در آب گندنا چند روز بخیسانند و در سایه خشک کرده بسایند و تخم حرمل و انجدان کرمانی و حرف سفید و نانخواه و حلبه هر واحد هشت درم
بران اضافه کنند و حرف و حرمل بروغن جوز در روغن مشمش بریان کرده سائر ادویه کوفته در ظرف آبگینه بدارند شربت از مثقال تا دو مثقال و از آنچه مختار و مجربست
اینست که بهروزهٔ خشک دو درم بآب بخورند که این بواسیر را شفا بخشد و اگر سه مرتبه خورند عود نکند و سکبینج و میعهٔ خشک از جملهٔ ادویهٔ مشروبه در بواسیر ست پس
اگر طبیعت نرم باشد سفوف هلیله بجزور نفع کند و آن ادرار خون کند و از آنچه ایشان را نفع کند ادمان خوردن لوف بعسل ست و اما اطریفل خبث الحدید
حبس خون و نفع باسور کند مسکنات وجع بگیرند سکبینج و مقل هر واحد دو درم میعهٔ سائله یک درم افیون نیم درم روغن خستهٔ مشمش یکنیم اوقیه صموغ را حل کرده
نیم درم جندبیدستر و بران در خل کنند و ایضاً نیلوفر خشک یکجزو خطمی نیم جزو و ایضاً اکلیل الملک عدس مقشر هر واحد یکجزو زردهٔ بیضه و روغن گل جمع کنند و چون
بران مرهم داخلیون بروغن گل و اندک زعفران و افیون و میفختج نیز نافع باشد و پیه بط سخت سودمند ست و ایضاً سرطان نهری زرده وقای رطب پیه گردهٔ بز
نافع و ایضاً خصوصاً چون ورم کند بگیرند بابونه و اکلیل الملک و اندک زعفران سائیده بلعاب بزرکتان و شلث لبسرشند و آنچه در باب ورم مقعد بیاید بسوی
این باب مضاف سازند که آن نفع کند و تسکین اوجاع قطع و خزم و ورم نماید **حوابس سیلان** منجمله آن است که حبس سیلان قطع باسور کند و این
قوی تر بود و واجب ست که کاویه باشند و لطیفی از آن اینست که حبس سیلان افتتاح باسور نماید و آنچه حبس خون قطع باسور کند زاجات ست ایضاً مثل زرد
از صبر کنند رود و دم الاخوین و گلنار و شیاف ابیشا و مانند آن پاشیده محکم ببندند و ایضاً پشم خرگوش یا نسج عنکبوت بسفیدی بیضه آلوده بازرد جالینوس
گرد اسپاره به بندند تا آنکه خشک کند و قوی مثل قلقطار مع اقاقیا و مازو ست بعده محکم ببستن پس اگر بچیزی انتفاع نیابد به پنبه که در زیت گرم فرو برده باشند
داغ دهند که خون بند شود و بعد از آن مراهم ادویهٔ جالبه بپاشند و درین خطر تشنج ست و اما آنچه کمتر ازین ست قوابض معروف ست و آنکه در آن قوابض پخته باشند
یا شراب عفص که در آن پوست انار و مازو جوشانیده باشند و از آنچه برای این خورده شود اطریفل صغیر ست که در آن خبث الحدید در سرکه یکهفته تر نموده سرکه از آن صاف
کرده بریان نمایند و مثل غبار سائیده داخل کنند تغذیه بسویق واجب ست که از همه غلیظ مثل لحوم و اشیای لبنیه و همه محرک خون از توابل و ابازیر پرهیز
نمایند و باید که غذائی بخورند که هضم او سریع و غذائیت او نیک بود و از لحوم و زردهٔ بیضه و شوربای چرب جوزابات و زیرباجات و نخوداب و روغن کنجد شیرین ایشان را
نفع کند و جوارشهای با فانید نفیس بود و اگر در انجا اسهال و سیلان مفرط از خون باشد سیخ و رمانیه زیت نفع کند و در روغنهای ایشان روغن جوز و روغن نارجیل
و روغن بادام و روغن خستهٔ مشمش و پیه کوهان شتر و شحوم فاضله او ست خاگینهٔ زردهٔ بیضه و از گندنا و اندک پیاز سودمند بود و انجیر از خرما برای ایشان خوبست
صاحب کامل گوید بواسیر یکه از آن خون جاری باشد باید که صاحبش وقتی استعمال کند قعاد او در اندک مدت نماید و از ادویه آنچه مجفف باشد مثل کهربا و بسد و مروارید
مخلوط اشیای مفرحه مثل گل قبرسی و ارمنی مع اشیای مخدره مثل فلونیای فارسی و تریاق فور استعمال کنند و این حب برای بواسیر نافع ست قرص کهربا یکدرم و نیم
هلیلهٔ سیاه و بلیله و آملهٔ مربیت بریان کرده باریک سوده هر واحد دو درم مقل ازرق یکدرم همه را باریک کوفته و مقل را در آب گندنا حل کرده ادویه بدان سرشته حبها سازند
و در سایه خشک کرده سه درم بآب نیمگرم بخورند و این حب نیز برای بواسیر خونی نافع هلیلهٔ سیاه و بلیله و آمله هر واحد پنج درم تخم گندنا سه درم کهربا و بسد و ع سوخته گل ارمنی
هر واحد دو درم و تخم مقل ده درم همه را سائیده و مقل را در آب گندنا و آب برگ مورد حل کرده ادویه بدان سرشته حب سازند شربت سه درم بآب آهن تابیده قطع خون
کند باذن الله تعالی و ایضاً بگیرند هلیلهٔ سیاه و بلیله و آمله هر واحد چهار درم حب الآس و جفت بلوط و طراثیث و گلنار هر واحد دو درم مصطگی و جوزبوا و سنبل الطیب
و قرنفل هر واحد یکدرم تخم گندنا سه درم مقل خالص ده درم خبث الحدید باریک سوده در نبیذ داذی یکشبانه روز تر کرده بریان نموده خشک کرده بست درم هلیلجات
و تخم گندنا را در زیت بریان کرده همه را باریک بسایند و مقل را در آب برگ مورد حل کرده ادویه بسرشند و حبها سازند شربت سه درم بآب نیمگرم و اما بواسیر یکه در آن
خون جاری نباشد باید که تفتیح نمایند و اخراج خون از آن کنند پس خون ردی که از آن خارج شود درد ساکن گردد و چون اراده تفتیح آن کنند بعضی از جاذبه

مثل نخود ریم و آب پیازحریف یا فلدفیون یا دیگ برد یگ بران طلا نمایند و بلیلهٔ مربی وحب مقل و اطریفل صغیر هندی و این سفوف بواسیر را و جاع و ریاح را نفع دهد
ازان نفع کند هلیلهٔ سیاه و بلیله و آمله بریان بریان هر واحد ده درم تخم گندنای نبطی وحب الرشاد هر دو بریان و نانخواه هر واحد پانزده درم حرمل و حلبه هر واحد
هفت درم ابهل و خشخاش هر واحد پنج درم مصطکی و جوز بوا هر واحد یک درم همه را جریش سائیده سه درم بآب گرم بخورند و اگر صاحب این مرض از آب
گندنای نبطی پانزده درم یا دو درم روغن جوز بنوشد آنرا نفع کند و اگر بروغن بزرکتان کهنه بر موضع طلا کنند نافع بود و اگر صاحب او دو ای هلیلهٔ سیاه و بادیان وحرف
کرد و در قول ابوسهل گذشت هر روز سه درم یا دقیقه بنوشد و اذی بخورد مفید است و این حب تسکین اوجاع بواسیر اسهال کند بگیرند هلیلهٔ زرد و بلیله و آمله و مقل هر واحد چهار درم
انیسون تخم کرفس بادیان زیرهٔ سیاه نمک هندی صعتر فارسی سورنجان سفید شق حرمل شیطرج نانخواه سلیخه مصطکی راسن هر واحد یک نیم درم فانیذ ده درم
هر واحد سه درم صبر سقوطری بیست درم سکبینج دو درم انچه سودنی ست باریک بسایند و صموغ را در آب گندنا حل کنند و بدان بسرشند و حبها سازند و شربتی
دو درم تا سه درم این تا شش شب متواتر بخورند که نفع کند و تسکین وجع نماید و این ضماد وجع مقعد و بواسیر را نافع ست بگیرند مقل ازرق و در روغن بزرکتان حل کنند
و گندنای مطبوخ بروغن گاو اضافه کرده همه را در هاون بسایند تا هموار گردد بر مقعد ضماد نمایند و ایضا بابونه و اکلیل الملک و گندنای نبطی و برگ خطمی هر واحد یک کف
در آب خوب بجوشانند تا مهرا گردد و در هاون بسایند تا مستوی گردد و زردهٔ بیضه بران انداخته همه را خوب بسایند و عند الحاجت استعمال کنند و ایضا بگیرند
حلبه و تخم کتان هر واحد دو جزو مقل در روغن گداخته پیه ماکیان نیم جزو همه را سائیده و بدانچه مذکور شد آمیخته نیم گرم بر مقعد ضماد کنند و این سفوف اوجاع بواسیر
مجرب ست ابهل و خار خسک بادام تلخ و نانخواه هر واحد یک جزو تخم گندنای نبطی دو جزو زراوند و عاقرقرحا هر واحد نیم جزو باریک سائیده آرد پاکیزه بران انداخته
آب گندنا سرشته در تنوریکه آتش او نرم باشد نان بپزند و سائیده بروغن جوز و روغن مشمش لت کنند شربت چهار درم با نبیذ واذی و هرگاه با بواسیر ورم حار باشد
تضمید باین ضماد کنند سفیداب ارزیز پنج درم مرداسنگ سه درم مصطکی یک درم بزرالبنج سفید دو درم همه را باریک سائیده بزردهٔ بیضه و روغن بنفشه سرشته نیم گرم
بر موضع ضماد نمایند و این ضماد نیز ورم حار مقعد را که با بواسیر باشد نافع ست برگ خطمی بابونه اکلیل الملک هر واحد کف حلبه بزرکتان هر واحد سه درم عدس مقشر دو درم
همه را بجوشانند تا مهرا شود و در هاون بسایند تا مثل مرهم گردد و بران زردی دو بیضه و روغن بنفشه انداخته مخلوط سازند و ضماد کنند و این دوا در تسکین اوجاع بواسیر
که با وی حرارت نباشد نافع ست ثوم مقشر را باریک بسایند و بران روغن بزرکتان انداخته خوب بجوشانند تا ثوم پخته شود بعده روغن صاف کرده بدان مسح مقعد
کنند و ثوم ضماد نمایند که تسکین وجع کند و این حارست و این دو ا مجرب مجفف بواسیر ست اول مقعد را بشراب قابض بشویند و بران خاکستر جوز اسرو و خاکستر
حنظل و خاکستر عفص بلوط اسیاوی بپاشند و ایضا جوز السرو و پوست انار و عفص بلوط هر واحد یک کف نیکوفته در شراب قابض جوشانیده صاف کنند و بدان
صبح و شام چند روز متواتر مقعد را بشویند که این نیز از مجففات بواسیر ست و این مرهم مجفف بواسیر کند بگیرند مر عصارهٔ لحیة التیس دو درم کندر سه درم کوفته بعصارهٔ
انگور ترکنند و مرهم ساخته بر پارچه طلا کرده بر موضع بچسپانند و این مرهم نیز مجفف ست زردچوب مرداسنگ هر واحد پنج درم کوفته بحریر بیخته و روغن گل بقدری که
آنرا بپوشد گرفته و یک درم موم انداخته بپزند تا مرهم گردد و استعمال نمایند و این مرهم مجرب مجفف بواسیر و نواصیر ست زفت دو درم روغن جوز پانزده درم زفت را
در روغن گداخته بدان کبریت بحری سوخته یک درم افیون و ملیله و قلیموروفقرا نکسو لیسیاب هر واحد یک درم کوفته بیخته مخلوط سازند و بر پارچهٔ کتان طلا کرده بر موضع
بچسپانند و این روغن بواسیر را نفع کند بگیرند آب گندنا یک رطل و در ان تخم حرمل و پوست بیخ کبر هر واحد ده درم سداب یک مشت داخل کرده نیک بجوشانند تا پخته شود
پس صاف نموده نیم رطل روغن کنجد را اندا خته بپزند تا آنکه آب فانی گردد و روغن بماند استعمال نمایند و این روغن دیگر بواسیر را نفع کند اگر بنوشند میعه سائله کندر
پوست بیخ کبر قسط حرمل هر واحد یک جزو و مقل و کبریت شانزده هر واحد نیم جزو خوب حل کنند و استعمال نمایند و ایضا چون بنوشند و بر مقعد بمالند نافع بود بگیرند آب گندنا
و آب حندقوقی هر واحد یک رطل و پوست بیخ کبر و حرمل هر واحد ده درم زراوند طویل قسط تلخ هر واحد پنج درم مرزنجوش و شاهسفرم هر واحد چهار درم همه را نیکوفته
در آبهای مذکور انداخته بجوشانند تا ثلث کم شود پس روغن کشته زنبق آلود و روغن بزرکتان هر واحد نیم رطل بران انداخته با تش نرم بجوشانند تا آب برود و روغن باقی بماند
و مریض یک درم تا یک مثقال ازان با یکه و دران حلبه پخته باشند بنوشد و بر مقعد بمالد که فی الحال تسکین دهد و این نسخه تسکین وجع بواسیر کند مقل ازرق

کنند با دو وقیه آب گرم و آین قرص کہربا نافع بلوط دو درم باقی اجزای آن در قول ابوسہل گذشت شربت دو درم و این نسخه آن از محمد بن زکریا ست کہربا
و صمغ جزو دکدو و گلنار و عصارهٔ لحیة التیس ہر یک پنج درم کندر سه درم افیون دو درم بلعاب اسپغول قرص سازند شربتی دو درم با وقیه آب سماق و اگر صمغ جزو نباشد
سند روس بدل آن کنند و اجزای نسخهٔ معجون خبث الحدید سوای فلفل سیاه و نانخواه ہمان ست که در قول ابوسہل گذشت و این معجون مقل سفید ودع سوخته و کہربا و ہلیله
سیاه و بلیله و آمله و مازو خام کوفته لسپرکه تر کرده و بلوط و نفل و گلنار و نانخواه و فوفل ہر یک پنجدرم لسبد و مصطکی ہر یک سه درم مقل بست درم بدستور معمول العسل
معجون سازند شربت از دو درم تا چهار درم و اگر کتیرا نیم جزو کنند یک جزو کوفته بیخته با مویز خراسانی لسرشند و بقدر جوز بزرگ بخورند نافع بود و این ذرور نافع
صبر و کندر و دم الاخوین و شیاف مامیثا و گلنار مساوی مثل غبار سائیده و خانهٔ عنکبوت یا پشم خرگوش به سفیدهٔ تخم مرغ تر کنند و بدین ذرور آلوده بران موضع بهند
و به بندند و اگر قلقطار و مازو و اقاقیا درین ذرور آمیزند قوی تر باشند صفت ادویه که باسور را خشک کند و لاغر گرداند و بیفگند اطریفل مقل که در ابتدای علاج
مذکور شد و حب مقل و جوارش مقل و معجون دیگر که در علاج شقاق مقعد یاد کرده آید و ہلیلهٔ مربی ہمه درین باب نافع ست و آین جوارش نافع بود و بر قوت باه یاری دهد
بگیرند تودری سفید پوست بیضهٔ مرغ شیطرج ہندی تخم گندنا ہر یک سه جزو نوشادر نیم جزو خبث الحدید بد برہم چند ہمه ادویه کوفته بیخته بروغن گاو چرب کرده بعسل
لسرشند شربت از دو درم تا چهار درم و آین گوارش بواسیر را لاغر کند و دماغ را پاک گرداند و شهای طعام باز آرد ہلیله زرد دو اوقیه بلیله مصطکی دار فلفل تمر سفید
شونیز ہر واحد یک اوقیه و در بعضی نسخها دارچینی و اسارون ہر یک نیم اوقیه داخل ست کوفته بیخته شش اوقیه روغن گاو و دو رطل بغدادی عسل جوشانیده ادویه لسرشند
شربت بقدر جوز و معجونی که معروف به بر کی ست از چهار درم تا ده درم با آب مویز خوردن بواسیر و سرفه و ضیق النفس و ریاح البواسیر و وجع حلق را سودمند بود و حب
مقل ... بواسیر را خشک کند و طعام هضم نماید و خون باز دارد و نسخهٔ آن در قول بوعلی سینا گذشت و آین معجون مختصر صاحب این علت و مالیخولیا و بہق سیاه را
سودمند بود بگیرند افتیمون تازه و کوفته بیخته با مویز سفید بی دانه بکوبند شربت بقدر جوز بزرگ با سفید باج چرب و بعد حمام اگر مدتی بخورند بدن را از ماده سودا
پاک کند و ذرور خاکستر جوز السرو و غسول که بعد آن مسطور ست در قول صاحب کامل گذشت و این دوا بواسیر خارج شده را سیاه کند و بیفگند قلقطار و بوره
زرگران مساوی بسایند و بروغن مغز زرد آلوی تلخ چرب کرده طلا سازند و به بندند و اگر قوی تر بخواهند سک و دم الاخوین مثل غبار سائیده اول آن موضع
را بغسول مذکور تر کرده این دوا بپاشند تا آنکه سیاه شود پس این مرهم سفیداب طلا کنند سفیداب انزروت دم الاخوین برابر سائیده بموم و روغن تخم زرد آلو چندانکه
کفایت کند مرهم سازند و شش روز این مرهم گذارند تا بیفتد پس مرهم کافوری طلا سازند و آین شیاف بواسیر را بیفگند سرو گلنار و مازو و سرمه و اقاقیا و شب اسبانی و نشادر
شیاف سازند و آین دخنه سودمند بگیرند جوز سرو یا پوست سرو و مغز زرد آلو مقشر بریان کرده بر تابه بر درد البسوزند و بروغن کوہان شتر بسایند تا چون مرهم شود و طلا کنند
پس بگیرند مازریون درست و با کوہان شتر کوفته بدستور معمول دود کنند اگر برین مداومت نمایند باسور خشک کند و بیفگند و محمد زکریا گوید علاج آہن بهتر
و سالم تر از علاج دوای تیز ست بهر آنکه استعمال دوای تیز از درد صعب آماس خالی نباشد و ہر گاه علاج بدوای حاد یا آہن کنند اول رگ باسلیق زنند
پس علاج نمایند و ثابت بن قره گوید که اگر این دوا بکار برند درد باسور بنشاند و خون باز دارد و اگر پیوسته بکار دارند آنرا خشک گرداند و بیفگند ذرور داشرکند بگیرند
سپیده سائیده و کندر و قسط و پوست بیخ کبر و بیخ سنرار اسفند ہر واحد یک جزو خزہره و گوگرد زرد ہر یک نیم جزو ہمه را بکوبند و ہر یک درم اندر ده درم روغن زیت و روغن کنجد
و روغن زنبق جمله سی درم بگیرند و اول کندر و گوگرد را درین روغن حل کنند پس ادویه آمیزند و در شیشه کنند و بکار برند نافع بود و آین دوا نیز به نسخهٔ ثابت ست بگیرند
زرنیخ زرد و سرخ و نوشادر و زرد اریج و آہک ہر دو ناس مساوی و با آب اشخار سائیده قرص سازند و لسایه خشک کرده وقت حاجت بسایند و به بمیل فرو برند
بر بندند و این دوا نیز به نسخهٔ او ست و قریب از و یک بر دیگ ست بگیرند خربق سیاه زرنیخ زرد و سرخ و آہک و اشخار و زرد اریج و موضج و قنار و اسحار و نوشادر مساوی
و ہمه را با آب اشخار سرشته قرص سازند و اگر خواہند که قوی تر باشد ہمه را بسرکه و قطران لسرشند و اگر نرم تر خواهند در پیه گاو لسرشند و اگر ببول کودک لسرشند قوی
باشند و آین ضماد از ثابت بگیرند مار افعی از جائی که از آب دور باشد و سر و دنبال او از ہر طرف بمقدار چهار انگشت دور کرده باقی را در دیگ سنگین کنند بعد پاک کردن و شکم
و شستن او شیر و روغن زیت بیفزند و سر دیگ محکم بسته باشند چون مهرا شود و از آتش بر داشته بعد سرد شدن آن سر دیگ بگشایند و آن روغن را نگاه دارند

باسور طلا کنند آنرا خشک گرداند و بریزاند و آهرن گوید باسور را به روغن زیت چرب کنند و شنان سبز کوفته بران بپاشند تا هفت روز آنرا خشک کند و بیفگند
و این شیاف معتمدان آزموده اند بگیرند عشقه و آنرا در دیگ مسی نو قلعی ناکرده با آب بپزند و بمالند و بپالایند تا سطبر شود پس در طاس مسی کرده در آفتاب چهل روز
بنهند و بشب بپوشند و از غبار نگاه دارند و هر روز حرکت دهند پس بقدر یک آثار ازین صبر و مر و تخم سپندان سفید از هر سه برابر یک استار بران افگنند شیاف
ساخته یک شب بکار برند و یک شب ترک کنند و طعام شوربا دهند زیاده از سه شب حاجت نیفتد و خشک گرداند و بیفگند و محمد زکریا گوید که و یک بر دیگر و هلیله و بتیر که
بر باسور گذارند پس یک ذره آسائش دهند و یک ذره دوا بکار برند تا خشک شود و سیاه گردد پس برگ کرنب را با آب بپخته به روغن گاو سوده مثل مرهم کنند و بر نهند تا بیفگند و
بخور رود خیمه همان است که در قول ابوسهل و ابوعلی و صاحب کامل گذشت و هرگاه باسور اندرون باشد و درد و دوای تیز بدان نرسد تدبیر حقنه باید کرد بگیرند مغز زردآلوی تلخ و از آن
روغن بکشند و کنجاره او را در آب بالیده صاف کنند بقدر هفتاد درم از آن آب بمقدار پانزده درم ازین روغن بهم آمیزند و نیمگرم کرده حقنه سازند و این حقنه درد و سوزش
بنشاند بگیرند عصاره سداب یا برگ او و گل سرخ و بجوشانند و مالیده صاف نموده یک دو زرده تخم مرغ و روغن گل دران حل کرده حقنه کنند بعد از یک ساعت عصاره
سداب و عصاره برگ بارتنگ و گل مختوم و قرطاس سوخته باهم مرکب کرده حقنه سازند و چندانکه ممکن بود نگاه دارند و تدبیر قطع باسور ... سابق مسطور شد
محمود و صاحب تشریح گویند که علاج همه اقسام بواسیر فصد باسلیق است و اخراج خون بقدر قوت کنند و هر صبح جلاب از عناب ده عدد و سپستان سفید ده درم و با شربت
و شربت دینار بنوشند و غذا مزوره ماش با شیره مغز بادام سازند و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه یا بمطبوخ هلیله زرد نمایند و این وقتی است که طبیعت و خون هر دو
محتبس باشند و اما چون طبیعت نرم و خون سائل باشد هر صبح قرص کهربا یک مثقال و گل ارمنی یک مثقال و رب به ده درم بیاشامند و غذا مزوره سماق مع گوشت
ماکیان و تیهو و دراج خورند و این حب برای بواسیر که خون ازان جاری باشد نافع نسخه آن همان است که برای بواسیر خونی نافع و در قول صاحب کامل گذشت
و ایضا گل ارمنی اقاقیا و گلنار و مقل و هلیله سیاه و بلیله و آمله هر واحد چهار درم حب الآس و حضض بلوط هر واحد دو درم همه را باریک سائیده و بیخته و مقل را در آب گندنا حل کرده
ادویه بدان بسرشند و حبها سازند شربت دو درم و برای صاحب این مرض آب گندنا پنج درم با روغن جوز ده درم بنوشد و سه برگ مورد و کلاه بادنجان و مر و تخم حنظل و پوست
مازو و مقل و پیاز بخور نماید و یا همه مساوی گرفته با آب گندنا حب ساخته هر روز دو سه مرتبه بخور گیرند تا بمرور ایام باسور لاغر شود و ساقط گردد و اما چون بواسیر موجع مولم
بسبب کثرت امتلای آن از خون سوداوی فاسد باشد تفتیح افواه او بچیزهائی که ازان خون سائل شود باید کرد تا درد خفیف و ساکن گردد مثل آب پیاز حریف
و بخور مریم و زهره گاو و فلفل و فربیون و مانند آن و تناول اطریفل مقل و اطریفل صغیر ایشان را نافع بود و چون درد افراط کند با دویه مسکنه وجع ضماد کنند مثل اکلیل الملک
و بنفشه و خطمی و خبازی و شبت هر واحد ده درم کوفته بیخته در روغن بنفشه یا روغن گل آمیخته ضماد کنند و یا ضماد برگ کرنب نمایند و آن در مسکنات گذشت و این ضماد
نافع بواسیر است تخم گندنا تخم کتان بقل ازرق هر واحد پنج درم مع روغن گاو پخته در هاون بسایند تا مثل مرهم گردد بر مقعد ضماد کنند و این سفوف نفع کند بابونه اکلیل
الملک خار خسک بادام تلخ با مغز آن تخم گندنا مساوی کوفته بیخته با آب گندنا سرشته بر آتش نرم گذارند تا پخته گردد و به روغن تخم گندنا آلوده حب کرده چهار درم
بخورند و این دوا بواسیر را خشک کند پوست انار عصاره لحیة التیس حضض بلوط جوز السرو کندر هر واحد سه درم کوفته بیخته در آب انگور ریخته ... تر کنند تا مثل مرهم
گردد پس پارچه طلا کرده بر موضع بچسپانند و این روغن در بواسیر مرض نافع است آب گندنا و آب حنظل و قوقی هر واحد یک درم باقی اجزا همان است که در قول صاحب کامل
گذشت لیکن سلیخه چهار درم عوض زراوند طویل و حرمل است و نسخه بخور نیز همانجا مذکور شد و اما علاج تام برای این مرض قطع است یا وضع ادویه حاده بران مثل فلفل فربیون
و مرهم زنگار و دیگر ... فربیون و زرنیخین و چون مرض با دویه حاده زائل گردد و حرقت و وجع باقی ماند باین دوا ضماد کنند سپیده بیضه پیه ماکیان مغز ساق گاو و
پیه کوهان شتر هر واحد یک جزو گداخته روغن ازان بگیرند و با آن روغن بنفشه و روغن کدو و موم صافی هر واحد یک جزو گداخته بپزند و کتیرا و خطمی کوفته بیخته هر واحد یک جزو
آمیخته قیروطی ساخته استعمال نمایند و تا هنگامی که بواسیر قلیل الالم یسیر الضرر باشد بقطع آن متعرض نشوند بلکه تسکین الم او نمایند انطاکی در تذکره خود می‌نویسد که در
غیر سیاله ابتدا الفصد باسلیق کنند تا خون فاسد کما و کیفا یا هر دو خارج گردد پس اگر قوت متحمل استفراغ باشد تا خون در یک دفعه صاف شود بهتر است والا بعد راحت
تکرار فصد نمایند اما در سیاله فصد نکنند مگر آنکه خون سرخ درخشان بر آید و قوت قوی بود در آن وقت فصد قیفال بهر جذب مثل وضع محاجم بلا شرط کنند و اگر خون

خارج متغیر غلیظ و سیاه باشد قطع آن بفصد و غیر آن جائز نبود بهر آنکه در خروج آن امان ست از هر مرضیکه اصل او سودا بود مثل ذات الجنب و ذات الریه و طحال و جذام و غالب صرع و جنون و در قطع آن امراض استسقاء و ضعف کبد پیدا شود و بعد ازان اشربه مرطبه مثل شربت بنفشه و عناب بنوشند بهر آنکه اول محلل ماده است و دوم مصفی خون و سهر و در سفوف سودا آماده و تنقال باین نضج استعمال نمایند انجیر عناب سپستان هر واحد یک اوقیه اسطوخودوس افتیمون گل سرخ گل بنفشه انیسون هر واحد نیم اوقیه در چهار رطل آب بجوشانند چون یک رطل باند صاف نموده بنوشند پس اگر ثولولی باشد بسفایج یک اوقیه افزایند و اگر توتی بود عوض اسطوخودوس اسارون کنند و الا سیلان ها هم جمع نمایند و در تسکین و اسقاط بواسیر مداومت این حب از مجربات و مخترعات ماست و استعمال آن صلاح کند و ریاح آن ببرد و بعد ازان تعدیل مزاج نماید و صرع و صداع و غالب امراض جشائی یا لبه را نافع ست مقل ترید غاریقون صبر هر واحد یک جزو مصطکی مازو رابنج انیسون جوز السرو حصالبان سقمونیا هر واحد نیم جزو حجر ارمنی یا لاجورد ربع جزو کوفته بیخته بآب گندنا حب سازند شربت یک مثقال بآب مویز و از مجربات درین خوارش ملوک و حب مقل بمسکه اطریفل کبیر ست پس اگر زمانه گرما و قوت وافر و وجع زیاده بود بآهن قطع کنند و بعد ازان در طبیخ مازو و شب یمانی و آس بنشانند لیکن درین خطرست چون کار اندو و ابر اید جائز نبود کسی که اراده سلامت از شر او کند و خواهد که باز عود نکند بعد از قطع بآبیه خنزیر داغ دهد که این مجرب ست و هر که قطع نکند بتعفین آن مثل دنگ سر دیگ ازالات نماید و طلای روغن افاعی برای اسقاط این مجرب ست و گویند که همچنین روغن عقارب ست و کسی که سر سگ بسوزد و با خاکستر او صبر مساوی اضافه کند و بآب گندنا سرشته حمول نماید در اسقاط او مجرب ست و کذا زاج و گوگرد و سلخ الحیه و پوست بیخ کبر طلاء و بخور آزیر طرف سوراخ دار و هرگاه خون بند شود و باعث درد گرده بر وغنها و مرهم سفیداب و زنگار بنشانند و گفته اند باید که باسور یک دفعه قطع نکنند بلکه یکی ازان بگذارند تا خون ازان خارج گردد و این تعلیل بهر نزافه است اما در رعمی بقطع آن دفعة هیچ نیست و از جمله تدابیر جید در علاج بواسیر تلیین طبیعت ست چه قبض او کار بر خداوند مرض دشوار کند و باید که چون خطر او بواسطه انسداد اشتداد نماید فصد صافن کنند و مداومت بر مطبوخ افتیمون بغایت نافع ست و هرگاه از فساد عضوی دیگر باشد مثل طحال در شفای آن سوای صحت آن عضو طمع نباید داشت و در شرح موجز ست که حب مقل و دس از عجائب ادویه آن بیت نسخه آن در قول ابو علی سینا ذیل مشروبات گذشت و دوا اکبر نیز و شربت و ورم فصه برف مجرب ست و همچنین سکنجبین و سفوف سپستان و طلای روغن بادنجان مجرب و اعظم ازین روغن بیضه است که در قرعه سر کرده تقطیر نمایند و سقوط را بار دیگر بعض [illegible] نموده مگر بچکانند که این از اسرار مجربه است و کذا ماسکه روغن خسته زردآلو و لزوم بخور بلادر و از انچه تسکین آن فی الحال کند چون الم و ورم آن شدت نماید نشستن در طبیخ قول و خشخاش و اکلیل نیمگرم ست و کذا الطبیخ زعفران و افیون و تشنج محلول تاب گندنا یا آب کرنب و اعتنا باصلاح اغذیه در بادی علاج واجب ست که او اهم بود و در اجتناب لحم بقر و ماهی و همه نمکین و ترش تاکید دارند و ملازمت طلای مقعد بروغن ماکیان یا نارجیل و روغن زرده و گوساله تر و پیاز بریان از اعظم مجربات ست و اگر پیاز عنصل باشد اولی بود و همچنین حمول صبر و انزروت و نطرون و خاکستر چوب انگور و شونیز و شب چون با پیه افعی و آب گندنا سرشته [illegible] که این مجرب ست اگرچه در [illegible] ابتدا [illegible] باید که [illegible] استعمال نمایند و چون آرد مثل آن بیخ لوف بسرشند و بخور دادن او لزوم کنند ساقط کند خصوصا با مازو و جوز السرو و دانه کشت و حصالبان و مقل و بخور پوست مار و پنبه دانه و حنظل و سندروس و [illegible] و زراوند طویل و جوز السرو و لب و گوگرد و میعه و [illegible] و پشک شتر مجموع یا منفرد العطران شسته و همه آنچه در شقاق نواصیر مذکور گردد در اینجا مناسب ست و بالعکس و گاهی معالجه بواسیر و ثالیل و لحم میت بقطع و داغ میکنند و اطباء از اشیای حریفه انچه قائم مقام آن باشد استنباط نموده اند و لطیف تر آنها این آب ست آنکه آب را ندیده زرنیخ سرخ زاج سبز اشخار هر واحد دو اوقیه باریک بسایند و در چهار رطل آب آمیخته در شیشه سربسته سه هفته بدارند بعده بجز علقه صاف نموده بدارند پس هرگاه قدری آب و اشخار بآن سرشته بر باسور یا ثولول یا گوشت مردار گذارند آنرا ببرد و چون آب آهک اشخار صابون نوشادر بوره ارمنی ذراریح خاکستر چوب [illegible] اضافه کنند قائم مقام داغ گردد و افعال عجیبه از وی بظهور رسد و در بعضی از نسخه قطع غنی کند چون ذراریح ازان حذف کنند ایضا در نسخه [illegible] در توتی فصد کنند و در نزافه مطلقا و تلطیف اغذیه و ترک همه حریف و مالح و حامض و مولدات سودا و خصوصا بواسیر مثل لحم بقر و خرما و بادنجان و عدس نمایند و تنقیه بدن بشربت فاکهه و طبیخ افتیمون و سفوف لولو و حبوب لاجورد یا حجر ارمنی کنند پس معجون خبث الحدید یا حب مقل بعمل آرند و در قطع آن بآهن خطرست و گاهی

عروض او بموی می بندند تا آنکه ساقط گردد و باید دوای حاد مثل دوغ بید و گاهی ساقط میشوند بنحوی زرنیخ و کبریت و مرهم کبر و آس و مازو و سلاخ الحیه که مجرب است و کذا اطریفل و تخم گندنا بشیر حلیب بنحوی زنبق تش بشک شتر گیرند و قبل او تدهین محل بدانچه میسر آید از مرارات وز باد کنند و طلا نگاستر جرب انگور با صبر و آب گندنا بگیسوست از چون خنافس دو درد آنات تخم سفید فنار السحار بیخ شاهتره تا سوراخ شوند و بدان حب کنند و صباح دیگر روغن گاو بمالند و بطبیخ کنند تا سعد لشوند و همچنین ده روز بعمل آرند در ازاله آن مجرب است و ضماد تخم تریب و خاکستر تخم حرمل هلیله با برگ پودینه سبز و قطران سائیده بعسل شحم شتر یا حمول و طلا از نافع است و در بنواصر آمده هر که بند دیک دهشت کبیر هر روز قبل طلوع آفتاب هر دو سنگام غروب آفتاب بگوید که تو باسور فلان ابن فلانه هستی باسور ها لا تحرو ساقط گرد و سیدها بن هبه الله گوید که علاج بواسیر عمیق تفتیح آن و اخراج خون محتبس در آن است هر آنگه چون خون سائل شود درد آن ساکن گردد و طلای عصاره تخم ببیرم یا عصاره بصل حار حریف تفتیح افواه او کنند و مریض را چیزی بدهند که خون را فرود آرد مثل هلیله مربی و اطریفل اصغر و تحمیر مقعد از تخم کبر مع تخم کند نامنج حنظل رآب گندنا تر کرده مجفف است و زهره گاو مع لعاب خردل بر مقعد طلا کنند و مریض را در آبیکه بنفشه و بابونه اندران پخته باشند بنشانند و غذا آب لوبیا و نخود داب و گوشت بریان کنند و باکچله علاحبش قریب از علاج احتباس حیض است و علاج بواسیر سائله این است که اگر بدن ممتلی باشد فصد باسلیق و تبرید موضع بروغن گل و کافور و افیون مع مرهم مرکب کنند پس اگر طبع خشک و بدن ممتلی از خلط سوداوی باشد اسهال بطبوخ افتیمون نمایند و اگر خون اسراف کند حبس او بر سبب کنند پس اگر خون حاد معتدل و قوت قوی بود قطع آن نباید کرد و اگر اسهال اسراف نماید بقرص کهربا مع رب سفرجل حابس آن کنند و غذا بچه مرغ با آب سماق سازند و مریض را در آبیکه مازو و پوست انار و غیر آن که در قول ابوسهل گذشت جوشانیده باشند بنشانند پس اگر بواسیر بزرگ و خون خارج بسیار باشد جز بقطع چاره نبود و اگر خوف از کثرت خروج خون باشد و بعض اطبا قطع آن با آهن می کنند و قطع محجم دم بدوای خشک می نمایند و معالجه موضع بعد از آن بدانچه منقی باشد و در آخر بدانچه ملحم بود میکنند و بعضی از ایشان ختم آن بمرهم نمایند و چون ساقط شوند علاج موضع بروغن زرد یا مسکه و در آخر بمراهم مرکب و سفیدی بیضه و کافور و روغن گل و سفیداب ارزیز میکنند طبری گوید باید که تنقیه علیل قبل هیجان علت کنند و فصد باسلیق نمایند و از خوردن لحوم بقر و نمک سود و پنیر و ماهی شور و بقول حریفه حاده منع کنند و بسفید باج یا زیرباج بچه مرغ یا یخنی حملان اقتصار ورزند پس بمزاج او نظر کنند اگر مائل ببرودت و رطوبت باشد امر باستعمال این حب کنند بگیرند هلیله سیاه ده درم زوفای خشک و سعتر فارسی و مصطگی هر واحد یک درم و کوفته بیخته مقل ازرق پنج درم در آب گندنای نبطی تر کنند تا حل شود بعده ادویه آمیخته حب مثل فلفل سازند و استعمال نمایند که تجفیف و ازاله بواسیر مع پرهیز کنند و سلاخ الحیه و کشنیز خشک و مقل و پوست بیضه و پوست بیخ کبر و اجماع با دنجان بنحوی زیر ظرف سوراخ دار کنند که باسور را خشک گرداند و بریزاند و از روغنهائیکه برای او استعمال کنند چون مزاج ساکن بود روغن تخم زردآلو و روغن بزر علیق و روغن بان است و اگر مزاج علیل مائل به برودت و رطوبت باشد روغن بلسان است که دران اندک مقل و جند بیدستر جوشانیده باشند و اگر مزاج مریض مائل بحرارت باشد روغن گل و روغن بنفشه و روغن نیلوفر و روغن طلع است و این روغنها برای تسکین حرارت است چه استعمال آنها علاج مخصوص بواسیر نیست داد بان چاره علاج مخصوص آن است و تکمید خلقه دبر دائم بروغن گل نیمگرم مقوی آن و مانع از انشقاق است و از انچه استعمال میکنند برای تسکین ورم چون در حلقه مقعد حادث شود مرهم معروف بکافوری است و آن این است که از موم و روغن و سفیداب ارزیز مغسول اندک شنکار که معروف بخشبه حمر است مرهم بسازند بعده در هاون اندازند و سیدان آب سرد ریخته بحل کردن مغسول نمایند تا نرم گردد و بعد از آن که دو سه دفعه آب بران ریخته باشند اندک سفیده بیضه رقیق آمیخته حل کنند تا مخلوط گردد و استعمال کنند که تسکین ورم کند و چون رگ لنبگا فد باید که بصورت خون نظر کنند پس اگر سیاه غلیظ باشد بگذارند تا آنکه سیلان کند و صاف گردد بعد از آن حبس نمایند هر آنگه کثرت سیلان او ضعف معده و موهن قوت و مورث خفقان و زردی رنگ است و گاهی استسقا بطریق ضعف کبد و برد آن پیدا کند و قطع خون به شیافات قاطعه دم و با قراص یا به سفوفات نمایند و نسخه شیاف قاطع خون این است مر یک جزو اقاقیا یک جزو دم الاخوین عصاره لحیه التیس حضض فشار کنند هر واحد ده جزو همه را سائیده قدری زعفران و بسیار اندک افیون آمیخته با آب برگ بارتنگ شیاف دراز سازند و دائم حمول کنند تا آنکه خون بند شود و نسخه قرص قاطع دم بگیرند تخم بارتنگ و طباشیر و گل ارمنی و قبرسی و گل مختوم هر واحد یک درم حضض یک نیم درم لبان سفید کهربا و دع سوخته بسد حجر الدم مروارید کوچک هر واحد دو درم عصاره

کرده یا بی بری ست وکذا اسفیداج النقره بسیماب کشته وکذا ذرنب بروغن مشمش وکذا الیه بلسان وکذا جادشیر وکذا آبیکه در ان خاکستر چوب انجیر کشته باشند ریزند تر کرده
صاف نموده و همچنین چند بار تکرار این کرده باشند وکذا اقاقیا الیسیر دو روغن خسته شفتالو تلخ وکذا تخم ترب سوده با سرکه سرشته وکذا آمله کاغذ سوخته و خاکستر [illegible]
بیضه بریان وکذا ریوند و فلفل و انزروت وکذا تخم عنب الثعلب بمرات کثیر وکذا زرنیخ زرد بروغن گل وکذا آس سوخته بروغن زرد آلوده و موم وکذا [illegible] برگ کبر وکذا
بمرارات وکذا روغن شونیز وکذا روغن خیری زرد وکاغذ مصری سوخته وکذا اخته بلیله سوخته در روغن گل و موم وکذا تخم حدق زرد وکذا آس سندروس روغن کتان [illegible]
وکذا اکلیل الملک و زرده بیضه وکذا حضض مکی وکذا برگ النعناع البستانی سوده که انفع دوای بواسیر ست وکذا کمافیطوس بعسل وکذا بیخ تیوع وکذا آب برگ توت شامی
سفید در صوف آلوده وکذا اشقیل که آن تمر بیخ کبر است سبز گرفته سوده وکذا زراوند مدحرج با آب دهن روزه دار سرشته وکذا بیخ قثاء الحمار باریک سوده بروغن کنجد پخته
و شرب آب هندبا و یا خبث الحدید یکدانگ و یا بلیله زرد و یا روغن جوز هندی کهنه بروغن زرد آلو تلخ هر واحد یک مثقال و یا آب بادرنگ و خوردن مسلوق آن
و یا گندنا مطبوخ و یا آمله نیم درم و یا عرق فرنجمشک و خوردن جرم آن و یا بلیله کابلی تنها و یا سه درم از ان بعسل سه درم و کباث قرنفل نیم درم و یا سفوف حرف
و تخم گندنا هر دو بریان سائیده و یا حرف بریان مسلم تنها و یا مقل ازرق بجلاب سه درم و یا ملازمت اکل زیت و یا کنجد مع پوست در روغن آن و یا گندر و یا دارچینی دو درم با آب
سرد و یا روغن دارچینی و یا بلیله و یا مصطکی سوده یکدرم شکر یکدرم تا ده روز و یا طبیخ حلبه و یا آب سداب و آب گندنا و روغن مشمش تلخ و یا بلیله سیاه تنها یا مع طین [illegible]
تنکه پنج درم کباث قرنفل نیم درم و یا زهره خرس دو دانگ بعسل و یا دوغ گاو و یا طبیخ شلجم و یا قرفة القرنفل دو درم و یا خولنجان یکجزو دارچینی نیم جزو و یا ریباس
بالخاصیت و یا اذخر دو درم با شکر و روغن گاو بمرات و یا بسباسه هندی و یا طبیخ افسنتین با شکر و یا کلاه بادنجان خشک کرده سوده خوردن و نبیذ
گرم کرده تدهین باسور نمودن و یا طلا با شیر و یا سندروس محلول بروغن کتان و بعد آن شرب نخود آب مطبوخ بیت مغسول یا بابونه [illegible] نزف الدم
ست و یا ثوم بریان ببست روز بر ناشتا و یا طلا که خبث الحدید بهفت روز در ان تر کرده باشند نوشیدن و شرب و ضماد سعد وکذا حرف وکذا مقل
ازرق وکذا اطریفل وکذا صبر تنها و لیسراب حلو وکذا حماض یا تخم آن وکذا پوست انار ترش وکذا حلتیت وکذا ادرشیشعان وکذا اسفیداج النقره وکذا حب الغار
وکذا برگ کبر وکذا اسکنجبین وکذا اذخر وکذا [illegible] آن خراست وکذا بادام شیرین وکذا روغن نارجیل و روغن زرد آلو و روغن شفتالو وکذا خولان هندی
وکذا خبث الحدید وکذا افسنتین رومی و عصاره آن وکذا مغه کرم که از شاخ آن میچکد مخلوط بمقل و حمول مشک و یا بیخ سائده و یا صبر و یا خاکستر چوب
زیتون بروغن گل سرشته و یا عدس بریان و یا خاکستر آن بزیت و یا خولان هندی و یا روغن کتان که اندران قثاء الحمار ریخته باشند و یا خبث الحدید
و رصاص سوخته در روغن گل و موم و یا موم و اقحوان و سورنجان هر واحد یک مثقال روغن زرد سه مثقال بهم ساخته و یا فتیله بروغن آجر آلوده بر دهن [illegible]
که منفتح باسور ست و یا دوغ سوخته با آب لیمو سرشته فتیله ساخته و یا خبث فضه و نخود رسته بلیله و یا بیخ قثاء الحمار و یا پوست انار دو مثقال و بیخ کبر و بلادر و زراوند
طویل سائیده بلوطها ساخته و یا برگ آس خشک سندروس و یا پیه کوهان شتر یا اشک آن یا دماغ آن و یا ملح خشک کرده و یا برگ کبر و یا طرفا هر ده بار [illegible]
و مثل آن روغن کتان و یا روغن یاسمین و انزروت و بلادر هر سه مخلوط کرده و یا بیخ حلفا و یا تخم خرمل و حمول و ضماد زیت خوشبو در ناودان [illegible]
رصاص حل کرده و یا مقل یا سداب سوده بروغن کوهان شتر سرشته و یا ایرسا بروغن مشمش و یا آب ترب با زیت خوشبو و یا صعتر سوخته بزرده بیضه
در روغن گل و یا کلاه بادنجان و مغز بادام تلخ هر دو سائیده بروغن بنفشه سرشته و یا قصب الذریره با آب صعتر و یا خرنوب نبطی بعسل و جلوس بر جلد [illegible]
و یا بر جلد خرگوش و یا در بول ماده گاو و یا نر گاو و یا در طبیخ گندنا یا در آب مطبوخ شلجم و یا در طبیخ آس و یا طبیخ مرو و در آس خشک یا براده عاج و براده
آهن و یا خبث الحدید و رصاص سوخته هر دو سوده و کبوس زهره نحاس سفید و یا سماق و فلفل دار انگشت چوب بلوط برای بواسیر و امیه و یا اقاقیا
و [illegible] رش شراب کهنه بر بواسیر و یا بعد تدهین بروغن برگ طرفا سوده بمرات و غسل بواسیر با آب اشنان هر روز چند بار تا بست روز و لبس
جلد خرگوش یا فنک و تعلیق بیخ لسان الحمل در گردن صاحب بواسیر هر واحد نافع بواسیر ست و معالجه بهر دوا که نمایند تکرار آن بمرات لابد ست
و آتش در تمامی تجربات بواسیر اشک شتر باشد بعض متاخرین مینویسند که سبب اسهال بواسیری در اکثر انفتاح سرگها باشد بسبب استعمال

بعضی منفتحات و یا حادث خون محترق پس اصلاح مرتکب حبس این خون نشوند و چون بسبب ضعف در ساقین و دوران سر پدید آید و بر داشتن چشمها
بسوی آسمان دشوار بود و خانهٔ چشمها در رو کند پس حابسات خون که در اسهال کبدی نوشته شد بکار برند و غذا خفیف سریع الهضم مانند پلاو بچهٔ مرغ دشوار با
آن و بهٔ غاز ایشان تنوری هر دو روز صبح و شام دهند و بالای آن نمک سلیمانی باشد و یا جوارش مصطکی مرکب یا انوشدارو یا لولوی جدواری علوی خان چهار ماشه
خورانند و جهت امالهٔ ماده باید که نخستین رگ صافن زنند و یا باسلیق کشایند پس حابسات دهند و این قرص مقل قابض مخترع من نافع پوست هلیله زرد و بلیله
و آمله بلیله سیاه همه بروغن بادام بریان اندرجو حضض مکی هر یک یکدرم گوند سوخته بهدج بیر سوخته مقل ازرق هر یک دو درم حب الآس صمغ عربی
گل ارمنی هر یک یک مثقال بآب گندنای سبز و بهر کهرل نموده اقراص سازند شربتی دو درم با شیرهٔ الایچی کلان چهار عدد و بادیان ناشتا و این حب [illegible] حکیم کبیر علی خان
مفید در بواسیر خونی و ریحی مکرر بتجربه رسیده پوست هیلوج خطائی حضض نگرکوتی اتیس اندرجو تلخ برگ سنا بلیله سیاه ناگکیسر هر یک دو درم کوفته بیخته بلعاب اسپغول
حبها سازند بقدر ریگا شده یک صبح و یکی شام بخورند با عرق گاوزبان هفت توله و این حب مولف بسیار مفید است طباشیر دانهٔ هیل [illegible] سوت نگرکوتی بار تنگ بلیله
سیاه بریان مقل مکی اندرجو تلخ پوست کرا کهر بابسد صدف هر دو سوخته هر یک هفت ماشه کوفته بیخته بآب گندنا و یاس کهرل کرده حبها بقدر نخود ساخته ورق
طلا پیچیده دو عدد بخورند و این حب نیز مفید اتیس اندرجو تلخ رسوت نگرکوتی تربالا پوست کرا صمغ عربی بریان هر یک دو درم و حب حکیم اکمل خان نافع ذرب مطلق
اسهال و سفوف حکیم شریف خان هر اقسام اسهال و سفوف لولوی علوی خان نیز حابس خون بواسیر است و این آبزن نافع برگ قنب برگ زیتون برگ [illegible] برگ انار
هر یک پاؤ آثار حلبه گل خطمی بکوه بزرالبنج غذیه هر یک سه توله دوای حکیم علی که در حابسات مذکور شد با تخم بارتنگ دو درم آمیخته [illegible] دو توله گلاب نیم پاؤ
بخورانند و چون از کثرت اسهال خروج مقعد و ورم پیدا شود و درد غلبه کند این آبزن بکار برند برگ انار سبز و زیتون ببول تنگ پتنه باغی هر یک پاؤ آثار پوست
مغیلان پوست خشخاش پوست انار ولایتی هر یک نه توله بزرالبنج بزرکتان حلبه عدس مسلم غذیه گلنار بکوه هر یک چهار توله برگ یاسمین نه توله در روزی سه
چهار بار بعمل آرند و این دوا بپاشند حضض مکی استخوان انسان سوخته برگ حنای خشک هر یک یکماشه و بالای جمرات نیم توله بپاشند و غذا پلاو بچه مرغ و
شوربا [illegible] دهند یا نان خمیری شوربای چوزه مرغ و اگر از این تدابیر حبس نشود ترکیب خوردن جمرات و حب سرخ و سبز [illegible] و ترکیب گوشت گاو که در اسهال
[illegible] قول صاحب اقتباس گذشت بعمل آرند و گویند که اگر سه برگ کرنب گرفته ثابت بجوشانند و بعد از آن دو درم کرده بسایند و زردی بیضه مرغ
یک مثقال زعفران نیز آنکه [illegible] افیون نیم دانگ اضافه کرده حل کنند تا مثل مرهم گردد و نیم گرم طلا نمایند در تسکین درد بواسیر مجرب است و تخم برگ شفتالو
[illegible] از رنگ [illegible] در تخفیف ثالیل بواسیر مجرب استنجا بآب سرد مفید و محدث ریح البواسیر است و اگر با بواسیر وجع مفاصل باشد سورنجان نافع بود چنانچه
ابن [illegible] گفته که آنرا در دفع بواسیر [illegible] وجع مفاصل خاصیتی است باید که نیم درم از آن بگیرند و سائیده بروغن تخم سرشته در پنبه بگیرند و لشب حمول نمایند که
در دو شب اصلاح آن نماید و لشب سوم حاجت نیفتد کذا قیل فی حاشیه شرح الاسباب و گویند که اگر کندر [illegible] لوبان هر واحد یکجزو باریک سائیده
[illegible] بروغن سرشته در روغن کنجد سیاه و روغن السی هر یک دو جزو بر آتش گداخته فرود آرند و قسط تلخ پوست بیخ کبر پوست بیخ کبیر اسپند هر یک نیم جزو
سائیده آمیخته بر بیست طلا کرده باشند خشک شده بیفتد و حکیم علی گوید اگر خواهند که بواسیری اسهال [illegible] دارد [illegible] پوست هلیله تخم کاسنی هر واحد یک
مثقال العوبان تخم کرفس هر یک نیم مثقال مجموع یکشربت است کم و زیاده هم میتوان کرد و اکثر اساتذه باصحاب اسهال [illegible] علاج [illegible] ملینات [illegible]
[illegible] ضرورت اسهال [illegible] بالملینات گاهی میدهند با وجود این بعمل بواسیریان [illegible] طبیعت میشود و برای رفع [illegible] ایشان ترکیب استعمال هلیله مربی
و اطریفل مقل ایلین و اطریفل صغیر و حب مقل ایلین با فرقات معمول است مثلاً هلیله مربی بالعاب اسپغول یا لعاب بیهدانه خطمی [illegible] دهند یا بالعاب بیهدانه و اسپغول مسلم
دیگر [illegible] مقل کبیر یکماشه سوده با اطریفل کبیر یک توله سرشته بخورند و بالایش مویز منقی [illegible] دانه گاوزبان چهار ماشه جوشانیده گلقند یا نبات داخل کرده دهند و دیگر اطریفل
صغیر بالعاب بیهدانه خطمی لعاب اسپغول عرق بادیان گلاب شربت گاوزبان یا شربت بنفشه تخم ریحان دهند و دیگر خمیره بنفشه با گلقند سرشته بخورند و بالایش آب
کاسنی سبز مروق با شیرهٔ تخم کاسنی گلاب عرق کاسنی عرق عنب الثعلب شربت گاوزبان [illegible] انگور [illegible] بنوشند و دیگر اطریفل صغیر خورده لعاب بیهدانه خطمی شیرهٔ تخم کاسنی

گاوزبان عرق مکوه گلاب خمیرهٔ بنفشه گلقند مالیده بنوشند و اگر برای ریاح شیرهٔ بادیان افزایند میشاید و اگر برای تنقیهٔ رطوبات گرده و ادرار شیرهٔ تخم خیارین باشیرهٔ
تخم خربزه و در عسر بول بشیرهٔ خارخسک نیز بیفزایند بهتر است و گاهی برای تسکین حرارت و ادرار سکنجبین بزوری افزایند یا شربت بزوری مناسب است و دیگر
هلیلهٔ عربی خورده مویز منقی بنفشه گل سرخ ریشهٔ خطمی در عرق کاسنی عرق بادیان عرق مکوه گلاب جوشانیده صاف کرده شربت ایمه گلقند داخل کرده بنوشند گاهی همراه
اطریفل صغیر طبیخ بهدانه ریشهٔ خطمی وغیره و گاهی طبیخ گل خطمی مع عناب و گاهی در بلغم مع انجیر زرد دو یا سه چهار دو انجیر بحسب قوت و بیماری میدهند **ایضاً** در اصحاب
بواسیر و نزله که اکثر قبض و سده با حادث باشد و برای تلیین و تسکین مزاج و تقویت قلب و جگر و معده و تفتیح سده گاهی طبیخ بهدانه گاهی بهدانه خطمی گاهی ریشهٔ خطمی تخم مرو
گاهی ریشهٔ خطمی مویز منقی گاهی خطمی خبازی گل بنفشه بهدانه گاهی بهدانه گل بنفشه آلوبخارا گاوزبان گاهی برای بلغم جگر و معده و تفتیح سده عنب الثعلب اصل السوس گاهی
مویز منقی گل نیلوفر گاهی گاوزبان الایچی کلان خیارین گاهی اصل السوس مویز منقی هر کدام از ینها در عرق مکوه عرق بید عرق بادیان عرق شاهتره عرق کیوڑه گلاب
وغیره همراه یکه و شیره از مکوه و خیارین و مغز تخم کدو و تخم کاسنی و تخم خربزه و الایچی کلان و انیسون و بادیان و تخم کشوث با شربت مثل شربت بنفشه و نیلوفر و شربت بزوری
و انار شیرین و شربت عناب و تخمهای مناسبه از چهار تخم و تودری و تخم فرنجمشک و بالنگو پاشیده و هر روز تبدیل معمول است تا طبیعت بیکی دوا مانوس نگردد **ایضاً**
اگر از حبس خون بواسیر درد و ورم تمام بدن و تمدد ظاهر شود و نزدیک بوقت کشادن خون تپ و لرزه بشدت آید و اختلاج در رو بجانب چپ افتد و لب زیرین
مانند صاحب لقوه آویخته گردد و بعد آمدن خون همه عوارض موقوف شود در شدت دوره آنرا اسپیا چهار سرخ عقیل خشک یک ماشه در عسل یک تولہ آمیخته با عرق
خارشتر پنج تولہ بدهند و بعد دو گھڑی طبیخ چای خطائی بنوشانند تا ادرار بول بسیار گردد و اعراض مذکوره موقوف شود بعده تا یک هفته فادزهر حیوانی چهار حبه در
شربت یاقوت یک تولہ آمیخته با عرق کیوڑه و عرق عنبر هر دو چهار تولہ دهند و غذا لحم حلوان با نان روه خورانند و اگر باز دوره آید اول فصد صافن کرده دوای مذکور دهند
که خون بی مشقت خواهد آمد **ایضاً** اگر از حبس خون بواسیر ریح بواسیر غلبه کند و بعده زحیر باد در مقعد و خروج آن و حبس آن بسبب مراقیت اختلاج قلب و معده بشدت
ظاهر شود از فصد اسلیم چپ بقدر نیم پاو خون بگیرند و برگ بنگ نیب آنبهالو و انار و چهاو هر یک سه تولہ پنج کیکنیم تولہ پنج بابونه بادیان هر یک ده تولہ جوشانیده بخور گیرند
و سفوف یهودی ماشه بروغن بادام چرب کرده باشیرهٔ گل سرخ نکینیم تولہ و مویز منقی دو تولہ شربت گاوزبان چهار تولہ بخورند غذا ایلاو مرغ مرغن و وقت شام تخم کنوچه
هفت ماشه تودری سرخ چهار ماشه با عرق کیوڑه و بید مشک هر یک پنج تولہ عرق گاوزبان هفت تولہ شربت بنفشه و کر شربت گاوزبان هر یک ده تولہ دهند و شب پودینه
یک قبضه مثل بھرته نیب بخته بروغن گل چرب کرده بر مقعد ببندند و در شب سه چهار بار تکرار این نمایند و کذا بخور مذکور و بعد از آن اگر ضعف باقی ماند همراه دو به موقوف
کرده فادزهر حیوانی چهار حبه طباشیر لاجورد مغسول هر یک یک ماشه ورق طلا یک عدد در شربت سیب دو تولہ آمیخته و شربت یاقوت دو تولہ در عرق کیوڑه
و عنبر هر یک چهار تولہ عرق بید مشک سه تولہ حل کرده تخم فرنجمشک نه ماشه پاشیده تا یک هفته بدهند و غذا قلیه و قورمه حلوان بنان خشکار دهند

ریح البواسیر

و آن ریح غلیظ سوداوی عسر التحلل است که در تهیگاه و حوالی ناف و گرده میگردد و درد و نفخ و قراقر اندر شکم پدید آید و مشتبه بمراقیه میشود و گاهی ببوسے زهار و خصیه
و قضیب و مقعد فرود آید و گاهی بجانب بالای سینه و سرهای پهلو و شانه و گردن و پشت بر آید و درد در اعضای مذکوره حادث نماید و گاهی زحیر و اسهال خون
آرد و گاهی شکم قبض کند و اعضا شکسته و درد زانو و مفاصل عارض گردد و گاهی بجانب اعضای دیگر چون دست و پای میل نماید و بدان سبب هنگام نشست
و برخاست از زانو و مفاصل آوازی همچو بر آید و این آواز را بعربی قرقعه گویند و سوء هضم و ضعف باه و قلت لذت از جماع و شدت شهوت از پس آن
اندکی درد در مقعد و زهار در وقت انزال و گاهی اختلاج مقعد و گاه نرمی شکم و خروج براز ناهموار با ریح و تقابق بسیار و باز بقای تقاضا
و خارش چهره و بدن و فساد هضم و آمدن بوے مانند ماهی گنده از دماغ یا سوزش سینه و معده بودن آن گاه راست و گاهے بچپ و احساس اینکه
گویا چیزے در گلو آویخته است و بدمزگی دهن و کثرت خواب و کسل و خمیازه و خروج چیزے شبیه برنگ خون مائل بسیاهی یا بوے بد و یا سیاه رنگ
بالزوجت و گرانی اندامها وقت بیداری از خواب و تغیر رنگ رو بزردی یا سبزے یا سیاهے یا رصاصے یا نحاسی و حکهٔ چهره و بدن و تغیر رنگ

موی بغیرت و نخستین آن و خارش بن موی و دردی پدید آید و گاهی شب کوری و سدر و دوار و سلاع و قولنج و غثیان آرد و صاحب او را اشتهای طعام صادق
بنود و سبب بقای این ریح خلط سوداوی ست که برگرده بریزد یا در گرده و حوالی آن پیدا شود و بحرارت گرده مستحیل بریاح غلیظه گردد و بدانند که این مرض
از امراض مقعد نیست بلکه سبب او گرده است در ینجا بنا بر مناسبت لفظی و مشارکت اسمی بجواسیر ذکر میکنند علاج تنقیه سودا باسهال آن یا مطبوخ افتیمون
و حب افتیمون نمایند و افتیمون بماء الجبن و شیرخشت برای این مرض و مراق و بواسیر بغایت نافع بود و جوارشات کاسر ریاح مثل جوارش کمونی و غیره آن
ادویه محلل ریاح یا مدرات خورند تا اثر آنها بگرده رسد و حب مقل و اطریفل صغیر و سنا و جوارش خبث الحدید و جوارش جالینوس و دبید الورد و عرق تبدول
و بعض تراکیب مذکوره در بواسیر نیز نافع بود و استعمال دیگر ملینات و محللات قویه مثل حلتیت و سکبینج و جندبیدستر و طبیخ بسفایج اثری تمام دارد و گاهی
در ینجا بهنگام غلبه حرارت فصد باسلیق بجهت استخراج ماده سودا که سبب این مرض ست نافع گردد و مالش بدن و حمام و سواری اسپ و ورزش بدوام نفع
تمام دارد و از بادنجان و فواکه و اغذیه مولد سودا و سکر ستوا اترو هرچه مولد ریح باشد اجتناب نمایند و این دوا برای اخراج ریح در ریح البواسیر نیز ببینند برگ سرو
خشک تا نخواه سوخته برگ سداب خشک تخم بلبون اهل الجدان سوخته مهروشه ازریون خردل سفید جوزبوا سوخته کوفته بیخته یکدرم با طعام بدهند در خواب
و بیداری ضبط خروج ریح نتوانند کرد و اگر مجموع ادویه را با چهار مثل آن آب بجوشانند تا بربع رسد پس صاف نموده با مثل آن روغن بجوشانند تا آب
بسوزد و بر شکم بمالند اثر او در اخراج ریح نصف از خوردن ادویه مذکوره خواهد شد و ایضاً که در قلع ریح بواسیر و سپرز و جگر و معده و نفخ اینها مجرب
شیر باده گاو نیم آثار و یا کم شکر سرخ شش توله با برگ سنای مکی یکنیم ماشه افیون زنجبیل تا یک یک ماشه نبات برابر ادویه چهل روز مداومت کنند و اگر غلبه بلغم بینند
و قوت قوی باشد وزن ادویه نیفزایند و گویند که دفع مجرب بیمقع بسیار موثر ست و داغ بر مفصل ترقوه جهت ریاح بواسیر از مجربات حکیم علی ست و از لسان العصافیر
سائیده بقدر کنار با حب بسته خوردن برای نفخ و ریاح بواسیر جمع اسافل مجرب نوشته و اگر ده درم اهیل را دانه بیرون کرده با روغن گاو بقدر یکه او را
فرا گیرد بر آتش گذاشته بریان کنند تا روغن جذب کنند پس سائیده با ده درم قانید مخلوط ساخته هر روز دو درم ناشتا با آب گرم مریض بارد مزاج بخورد برای
وجع اسافل که از باد بواسیر باشد از مجربات بعض اطباست حب مقل که در ریاح باسیر معمول ست پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی سیاه مقل ازرق هریک
پانزده درم تربد سفید ده درم سکبینج پنج درم خردل دو درم مقل و سکبینج را در آب گندنا حل کنند و ادویه دیگر کوفته بیخته بسرشند و حبها بقدر نخود ساخته هفت
حب با آب آهنتاب یا عرق گاوزبان یا عرق بادیان یا گلاب بخورند و در نسخه بیاض علویخان پوست هلیله و آمله عوض تربد داخل ست و وزن هریک
از هلیلجات ده درم و سکبینج سه درم و درف سفید عوض خردل ست ایضاً افتیمون درونج عقربی بیخ کبر فلفل گرد تخم گندنا صعتر عاقرقرحا مقل ازرق
هریک یک توله سقمونیا دارچینی هریک دو مثقال جواکهار سه درم پوست هلیله زرد هلیله سیاه تربد سفید هریک دو توله کوفته بیخته در آب گندنا سرشته چهار ماشه
کهرل کنند و همچنین در آب گندنا حبها بقدر نخود سازند شربتی یک صبح و یک شام حب دیگر برای ریاح بواسیر حاضر النفع ست و بیق و حکه را مفید ست پوست هلیله زرد
هلیله سیاه پوست بلیله هریک دوازده مثقال آمله منقی شش مثقال شیطرج دارفلفل هریک پنج مثقال جوزبوا نمک اندرانی هر واحد یکنیم مثقال تربد
موصوف بروغن بادام چرب کرده صبر سقوطری هریک سه مثقال کوفته بیخته بروغن بنفشه یا بادام چرب نموده مانند شمع بسازند و در سایه خشک نمایند پس
باز کوفته با آب سرشته حبها بقدر نخود سازند شربتی دو سه مثقال وقت شب با آب گرم فرو برند سفوف اهیل که برای بواسیر بادی و ریاح بلغمی نافع دانه اهیل
چهارده جزو سلیخه دوازده جزو ساذج هندی ده جزو بار مشک هشت جزو دارفلفل شش جزو فلفل سیاه چهار جزو زنجبیل دو جزو نبات دو جزو کوفته بیخته
دو درم بخورند سفوف دیگر جهت ریح بواسیر و کبد و طحال و معده و امعا و نفخ اینها و صلابات و قولنج ریحی را مفید ست وج ترکی زنجبیل شونیز کندر زرنباد زیره سیاه
مدبر هریک یک درم پودینه کشنیز سهاگه بریان نانخواه هریک دو درم حرمل یکنیم درم مغز تخم بید انجیر سه درم تربد سفید دوازده درم مقل ازرق شش درم تخم گندنا
چهار درم مغز بادام تلخ دو توله کوفته بیخته بروغن بید انجیر چرب نموده نمک لاهوری بقدر ذائقه آمیخته شربتی از یک نیم ماشه تا سه و نیم ماشه ایضاً که در دفع
و نفخ و بواسیر کنند و اخراج ریح بدرجه کمال نماید وج ترکی زرنباد نانخواه اجمود پودینه پوست بیخ بادیان زیره سیاه و سفید سهاگه بریان مقل زنجبیل خردل

بزرالبنج بیرو بریان هریک هفت ماشه تربد سفید برگ سنا هلیله سیاه هریک سه توله ریوند خطائی دو توله برگ سرو برگ گز برگ سنبهالو هر یک سه ماشه خشک ساخته سده سبیه
جوز بعد آن سوخته هریک چهار و نیم ماشه حلتیت شه ماشه نمک نفطی و طین زرد هر واحد دو نیم درم پوست بیخ اگ نوبیخ سهجنه نوسهر دو دو توله شربتی از آن یک ماشه تا سه ماشه شیافات درامر
بواسیر ریحی که با ریح مفاصل بود نافع ست سورنجان نیم مثقال کوفته بیخته بروغن دنبه یا گاو سرشته در پنبه گرفته متواتر در مقعد نهند دو روز و شب و احتیاج بروز سوم
نمی افتد و اگر شل مقل و برگ قنب و مغز خسته شفتالو و آب گندنا اضافه کنند بسیار نافع شود طلا جهت درد عضا که از باد بواسیر بهم رسد سفید زنجبیل یک مثقال فلفل
دو مثقال قاقله نوشادر هریک سه مثقال حلبه پنج مثقال سورنجان یازده مثقال با موم پنج مثقال و روغن گردگان بیست مثقال آمیخته طلا کنند معجون مقل
که در ریح بواسیر ریحی سودمند ست پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله دانه هیل با دیان هریک دو درم نانخواه ساذج هندی مشک زنجبیل صعتر قسط دار فلفل هر واحد
هر واحد یک درم مقل شانزده درم اول مقل را در روغن زرد گاو حل نمایند بعد ادویه کوفته بیخته بدو چند عسل سرشته خوراک دو مثقال و معجون نجاح معروف
بعطائی و اطریفل کبیر معجون کاسر ریاح و معجون بادمهر و تیر بنفع گیلانی نافع ست از آنجا نقل نماییم بیان بعض تراکیب سفید باد بواسیر از مطب حافظ
کرام زرنباد یک ماشه سوده به هلیله مربی یک عدد و سرشته بخورند بالائش شیره خیارین شش ماشه در عرق مکوه عرق شاهتره هریک چهار توله عرق کیوره سه توله بر آورده
شربت بزوری دو توله داخل کرده تودری سفید چهار ماشه پاشیده بنوشند گاهی مصطگی و گاهی عود و گاهی مقل و گاهی گندنا به کدام یک ماشه سوده همراه دوا
داده میشود دیگر اطریفل صغیر خورانیده شیره بادیان گلقند بنوشند باز شیره کاسنی شش ماشه زرنباد نیم ماشه سوده مقل یک ماشه سوده افزایند دیگر مقل یک ماشه سوده
با اطریفل صغیر یک توله سرشته بخورند بعد آن شیره بادیان شیره خشخاش بنات و بادیان پودینه هریک چهار ماشه گل بنفشه نه ماشه جوشانیده صاف نموده گلقند دو توله
افزوده بنوشند دیگر مصطگی مقل یک یک ماشه سوده با اطریفل کشنیزی یک توله سرشته تناول نمایند بالائش مویز منقی ده دانه گاوزبان چهار ماشه جوشانیده نبات یک توله
داخل کرده تودری سفید چهار ماشه پاشیده بنوشند دیگر هلیله مربی یک عدد بخورند بعده لعاب بهدانه خطمی شیره بادیان هریک شش ماشه در عرق گاوزبان ده توله
بر آورده شربت بنفشه اسپغول تخم ریحان پاشیده بنوشند دیگر که باد و تنگی لاحق جگر و قبض لازم باشد بادیان عنب الثعلب اصل السوس پرسیاوشان هریک مویز منقی
شاهتره گل بنفشه جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند بعد نضج مغز خیارشنبر روغن گاو افزوده مسهل دهند و در مسهل دوم سنای مکی یک توله هلیلجات هریک
شش ماشه بادیان گل سرخ هر واحد چهار ماشه افزوده و حب ایارج شش ماشه چهار گهڑی شب باقی مانده نیز دهند بعد دو مسهل اگر حاجت و درد نبود گاهی شربت
مصطگی یک ماشه سوده با اطریفل صغیر یک توله سرشته بخورند بالائش عرق بادیان هفت توله نبات دو توله تودری چهار ماشه پاشیده بنوشند باز اگر اندکی درد باقی بود
تربد سفید چهار ماشه زنجبیل یک ماشه در مسهل سوم افزایند دیگر که باد در شانه بود فصد باسلیق کنند و اطریفل دهند یا نه اطریفل کشنیزی یک توله خورده مویز منقی ده دانه
الائچی خرد کوفته سه ماشه جوشانیده نبات داخل کرده بنوشند برای تقویت معده و اعصاب باز پرسیاوشان پنج ماشه بادیان چهار ماشه گلقند دو توله عوض
الائچی و نبات کنند غذا اماه دیگر که باد در شکم لازم باشد اطریفل صغیر خورانیده مویز منقی ده دانه بعرق شاهتره ده توله گلاب چهار توله جوشانیده نبات دو توله
داخل کرده دهند باز گلقند عوض نبات کنند بعده مصطگی سورنجان یک یک ماشه سوده با اطریفل صغیر یک توله سرشته خورده بالائش عرق بادیان بنوشند
بعده فلاسفه شش ماشه بخورند بعده مصطگی مقل تخم گندنا هریک نیم ماشه سوده با اطریفل صغیر سرشته تناول نمایند گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه تخم مرو
چهار ماشه خیارین کوفته شش ماشه جوشانیده نبات دو توله داخل کرده بنوشند با خار خسک بجای خیارین و گلقند بجای اطریفل بعده مقل سوده با اطریفل
سرشته مویز منقی دو توله بادیان چهار ماشه تخم کاسنی شش ماشه بعرق بادیان ده توله جوشانیده نبات دو توله باز اگر شکایت درد ماند سورنجان یک ماشه سوده
افزایند دیگر که با گرانی شکم و نفخ و درد باشد بادیان چهار ماشه مویز منقی ده دانه پرسیاوشان چهار ماشه جوشانیده گلقند دو توله باز بسفایج چهار ماشه گل خطمی
سه ماشه افزایند غذا شله باز مقل ازرق یک ماشه سوده با اطریفل صغیر توله سرشته خورده بالائش عنب الثعلب پرسیاوشان گل سرخ هریک چهار ماشه گل خطمی
سه ماشه انجیر زرد سه دانه جوشانیده نبات دو توله داخل کرده بنوشند باز بسفایج شش ماشه افزایند دیگر که با درد کمر و قبض باشد اطریفل صغیر خورده شیره خیارین
شش ماشه شیره بادیان چهار ماشه نبات دو توله بنوشند و اگر باد در تمام شکم باشد مقل سوده یک ماشه با اطریفل صغیر سرشته بخورند بالائش بادیان مویز منقی جوشانیده

گلقند دیگر که باندکی نفخ و صلابت فم معده باشد مقل باشه سوده با مصطگی کشمیری توله سرشته با آب گرم بخورند دیگر که با اسهال باشد سفوف بهیدوسه و بقلیا تا
با شیره تخم خیار و کرفس و بادیان دهند غذا یخنی چوزه مرغ بریان با نان ثرید کرده دهند گاهی از شوربای آن حقنه کردن بسیار نافع بود دیگر حلتیت بریان چهار حبه
پنج کبر بلیله باشه در گلقند یک توله آمیخته بلیسانند و بعد ازان شیره بادیان و انیسون هفت ماشه در گلاب و عرق هیل و پودینه هر یک هفت توله نبات سه توله کشیده در
ریاح بواسیر مفید بود **اقوال اطبا** جرجانی و ایلاقی مینویسند که صاحب این علت را نیز همچون صاحب بواسیر پرهیز باید کرد و از میوهای بادناک دور باید بود
و داروهاے بادشکن بکار باید داشت و این حب باد باسور بشکند و درد گرده و تهیگاه و مفاصل را سود دهند بود صبر شش درم تخم سپند چهار درم مقل اشق غاریقون
عصاره غافث هر یک پنج درم سکبینج ده درم شحم حنظل سه درم بآب گندنا حب سازند شربت از دو درم تا دو مثقال بآب گرم در نسخه حب المقل پنج درم زیاده است
و وزن مقل دو درم و در نسخه دیگر سکبینج نیز دو درم ست و این حب نیز باسور باطن و ریاح گرده را نافع بود و زرنباد درونج بلیله سیاه بلیله شیطرج هندی
عاقرقرحا قوشنا و فلفل و دارفلفل تخم گندنا مقل مساوی کوفته بآب مویز حبها سازند شربت از دو درم تا سه درم بآب گندنا دهند و این حب خبث الحدید
باد باسور و سپرز و گرده و شهوت طعام و مقعد و مر را سود دهند بود و طعام بگوارد و رنگ روی نیکو گرداند و فربه کند بگیرند خبث الحدید و هفت روز در آب گندنا
تر کنند و هر روز آب گندنا تازه کنند پس خشک گردانند و تخم سپندان سفید یعنی حرف و تخم جرجیر و تخم کرفس و تخم ترب و تخم گندنا و تخم گزر و تخم پیاز و حلبه هر یک
چهار جزو مقل یک جزو در آب گندنا بقدر نخود حب کنند شربت بست و یک حب در هر هفته یکبار یا دوبار و اگر پوست بیخ کبر یک جزو صعتر فارسی نیم جزو
سپرده کوفته بیخته دو درم بآب گرم با شوربای چرب دهند نافع بود و این لعوق تخمه و ریاح بواسیر و صداع بارد و ظلمت بصر را سود دهند بود و قوت باه زیاده کند
سنبل الطیب قرنفل دارچینی حب بلسان قاقله سفید دار فلفل اسارون سلیخه قصب الذریره سعد حب الآس زنجبیل قرفه قاقله همه مساوی ساییده با عسل مصفی
سرشته مقدار شربتی دو درم تا دو مثقال و این حقنه باد باسور را بشکند آب شبت تر شصت درم آب گندنا سی درم عسل و روغن کنجد و روغن حبة الخضرا هر یک
نیم سکره فانید بست درم یا سی درم همه را جوشانیده حقنه کنند و هر گاه بر زانوی صاحب بواسیر شره بسیار سیاه پدید آید بعد بست روز بمیرد مسیحی گوید که این
حقنه نافع ریاح بواسیر ست تخم زردک را کوفته روغن ازان بر آرند و بآب گندنای مطبوخ آمیخته نیمگرم حقنه کنند انطاکی میگوید که گاهی عقب باسور و ناسور
ریح حادث میشود که یکی ازین هر دو مضافت میسازند و گاه بسوی دماغ بر آید و گاه فرود آید و قلق و کرب و درد در پشت و معده پیدا کند و باه را ساقط نماید
و علاجش آنچه مذکور شد مع اکثار از شربت محللات ریح مثل تخم کرفس و انیسون و قردمانای مطبوخ بعسل و ترنج بادیان حاره حکیم شریف خان در حاشیه
شرح اسباب مینویسد که از ادویه نافعه سکنجبین افتیمونی و شربت دارچینی و شربت افسنتین و شربت انیسون و شربت مشک و شربت کسنبلت و شربت خبث الحدید
بر پیچ همه فاعلیت و حب مقل طلبین و تمایعض درین باب بهترین حبوب ست و کذا اطریفل مقل طلبین و حب خبث الحدید بر آن نافع بود و حب کبد در آن بلیلیا
و مقل هر یک چهار درم ست و در بحث بواسیر در قول صاحب کامل گذشت نیز در ریاح بواسیر و تنقیح باسور عمیا نفع بین کند و مجرب ست و بدانند که معاجین
کاسر ریاح همه درین باب نافع ست و کذا انطولات بادویه کاسر ریاح و کذلک تبخیر باین ادویه و اتفاق کرده اند بر آنکه هر دوا که نطولاً نفع کند بخوراً نیز نافع بود
و بالعکس ذکر نموده که شیاف مقعده مجرب ست و روغن خراطین نافع بود و در علاج الامراض نوشته که این حب خبث الحدید برای ریاح بواسیر بتجربه در آمده و شخصی را
قرحه در آلات بول افتاده بود و ریم بسیار می آمد قرحه را بالکل زائل نموده هیچ اثری ازان باقی نمانده و قاروره صاف شد و برودت و ضعف معده را نیز نافع
و مقوی باه است و نسخه آن همان حب خبث الحدید ست که در قول جرجانی مسطور شد لیکن وزن خبث الحدید شانزده جزو و حرف که حب الرشاد ست سی دو جزو
و قاقله دو در نسخه دیگر حب فلفل چهار جزو عوض مقل ست و نوشته که خبث الحدید را بعد خشک کردن چنان بسایند که چون بر روی آب برریزند تا یک ساعت بران
بایستد و اگر در سحق او مبالغه نکنند احتمال ضرر ست حکیم عابد سرهندی در شرح اسباب نوشته که دوستی را درد گرده بسبب این ریاح شدت نمود در نزد من
ضماد و دوا که استعمال او کنند باقی نمانده بود و کرب بران اشتداد کرده و حواس او متشتت گشت پس شربت دینار بشیره خیارین نوشانیدم و بر گرده ضماد
حب زنجبیل ساییده در بول گوساله سرشته نمودم و غذا شوربای چوزه مرغ دادم و ریح بسوی کنج ران منحل گردید پس شربت از سفوف نمک دادم

بحمد الله تعالی نجات یافت و بر دیگری این امر هجوم آورد و اقراص افسنتین خورانیدم و بر سائر شکم او همین اقراص ضماد کنانیدم و در چند روز مرض مقهور شده بالکلیه
از آن خلاص یافت و گاهی شراب ورد آب کاسنی حل کرده طلا کرده میشود و حکیم را که گاهی باین وجع مبتلا شد ساکن میکند و از روغنهای نافع روغن ککلانج و روغن ناردین است
و آنچه بارها بتجربه رسیده و خطا نکرده این روغن منقول از تالیف قدماست منقول اشق سعد مرزنجوش حرمل حلبه حبة الخضراء مغز تخم بید انجیر هر واحد ده مثقال میعه سائله
اشق افتیمون بسفائج حب بلسان بادام مقشر خربق سفید زرنب افلنجه شیطرج هر یک شش مثقال قرنفل جوزبوا زنجبیل خولنجان عود دارچینی جند بیدستر هر یک
سه مثقال مرداسنگ کندر سیسالیوس تخم گندنا شونیز حرف نانخواه قسط تلخ هر یک پنج مثقال اشنه تخم شبت برگ غار فوفل هر یک چهار مثقال عسل مصفی
روغن گاو روغن یاسمین نفط سفید قطران روغن بید انجیر روغن زیتون هر یک شش صد و پنجاه مثقال نیمکوفته در آب باران یکهزار مثقال بجوشانند تا آنکه آب
فانی شود و روغن بماند و مقلیا تا مجرب و معمول است مصنف اقتباس العلاج گوید که اول فصد باسلیق و یا صافن کنند و جهت نضج ماده سودا و تحلیل ریح این
ماء الاصول دهند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی پوست بیخ کرفس اذخر پوست بیخ کبر حب السوس مقشر بادیان سنبل الطیب خار خسک ناگکیسر مصطگی هر یک نه ماشه
اسارون انیسون افسنتین حرمل قنطوریون دقیق صعتر هر یک هفت ماشه فوه درونج بسفائج تخم خربزه هر یک یکنیم توله تخم قرطم سه توله انجیر زرد پانزده عدد مویز منقی
پنج توله برگ شاهتره بادرنجبویه افتیمون هر یک یکنیم توله در عرق خار خسک مکوه و جوانسه و شاهتره هر یک سه پاو شب خیسانیده صبح بجوشانند که بنیمه آید مالیده
صاف نموده هر روز نه توله با نه ماشه روغن بادام و یا بید انجیر مرکب تا پانزده روز و یا کم زیاده تا حصول نضج دهند و غذا وقت دوپهر نخود آب چوزه مرغ و وقت شام
نان خشکار با شوربای مرغ و بعد حصول نضج در قاروره تنقیه بدن بمطبوخ بسفائج تربدی و افتیمون تربدی علوی خانی کنند و وقت شب حب لاجورد و یا افتیمون
خورانند و یا در ماء الاصول مذکور بعضی ادویه مسهله مثل هلیله سیاه سه توله برگ سنا یکنیم توله خیارشنبر هفت توله شیرخشت پنج توله ترنجبین نه توله گلقند شربت دینار
هر یک چهار توله روغن بادام هفت ماشه اضافه کرده دهند و بجای آب عرق گاوزبان و مکوه و گلاب برابر دهند و وقت دوپهر نخود آب و وقت شام نان ثرید
در شوربای مرغ و صبح این تبرید دهند مصطگی بیخ کبر لاجورد مغسول هر واحد یک ماشه در هلیله مربی یک عدد سرشته ورق نقره یک عدد پیچیده با شیره بادیان و قرطم هر یک
نه ماشه انیسون زیره سفید هر یک سه ماشه صعتر هفت ماشه در عرق گوکهرو و بیل گاوزبان هر یک هفت توله شربت بزوری چهار توله تودری و یا حروف نه ماشه
و آب و غذا بدستور و همین نمط چهار پنج مسهل داده جهت تعدیل و تحلیل ریاح جوارش انجدان و بادمرج با عرق دارچینی و یا بیل و یا نانخواه دهند و یا دیگر حبوب
و سفوفات که مذکور شد و اگر ازین تدبیر صحت حاصل نشود داء المسک دهند و همچنین نفع معده و جگر و سپرز از سفوفات و حبوب وغیره مذکور شد درینجا هم عمل آرند
اطبای هند بنویسند که از برگ لگرونده و مرچ سیاه مساوی حب بسته خوردن و معجون مقل که آنرا گوگل پاک گویند تناول کردن ریح البواسیر را نافع است
و هلیله زنگی بریان در روغن زرد یکدرم زیره سیاه بریان نیم درم کوفته بخته بآب گندنا حب ساخته یک شربت کنند نافع بواسیر ریحی است و این روغن زیره برای
اکثر نفخها خصوصا نفخ بواسیر مالیدن نفع دهد زیره سیاه سه درم در نه درم آب خیسانیده صباح بجوشانند و یا دو نیم درم روغن کنجد بآتش ملائم بجوشانند
تا روغن بماند و این سفوف بجهت باد بواسیر و درد معده و ضعف آن کثیر المنفعت است چرائته بیخ چیتا ودار فلفل فلفل سیاه هر یک دو ماشه برگ سنا زیره سفید
نمک نفطی نمک کوکتی نمک سیاه نمک سانبهر نمک لاهوری هر یک سه ماشه تربد موصوف قرنفل کلاه دار دارچینی دانه الایچی سفید پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی
پوست بلیله آمله هلیله سیاه سهاگه بریان هر واحد یکماشه انار دانه پانزده ماشه اجوائن زنجبیل کشنیز خشک هر یک پنج ماشه کوفته بیخته سفوف سازند خوراک چهار ماشه
و این چورن برای باد بواسیر و پیچش و باد گوله و امراض بلغمی از مجرب نوشته انگوزه یکدرم بابژنگ و نمک سنگ سه زیره چهار سونٹھ پنج مرچ سیاه شش پیپل هفت گوته هشت
زرد چوب [illegible] چیتر کرده جمعه یازده قند دوازده درم [illegible] اسپغول در قوام قند مذکور انداخته خوب بیامیزند و فرود آورده در سایه خشک کنند و در آوند آبگینه بدارند و هر روز دو درم با [illegible]
از کتخدبا دنجان [illegible] باشد و اگر مغز تخم [illegible] بادیان مساوی سائیده شکر سفید برابر آمیخته نیم درم بخورند نافع بواسیر بادی است و نوشیدن [illegible] نافع بواسیر ریحی است

قشر البواسیر

بدانکه گاهی مرضی مسمی بقشر البواسیر عارض شود و آن جسم غشائی غلیظ مائل بصلابت مشابه صفاق امعاست و آن جسم بر روده مستقیم و ملتصق بدان باشد گویا که

طبقهٔ ثالثه آن ست و گاهی از معای مستقیم تا قولون تجاوز کند و در اغلب طول او بقدر یک وجب گاهی زیاده ازین بود و این غشا مملو از ریح باشد و صاحب او گمان کند
که معای او از ریح پر ست و لیکن ریح داخل طبقه بود و این مرض غیر ریح البواسیر ست که مذکور شد پس این غشا که آن قشر البواسیر ست گاهی از بالا منقلع گردد بسبب
سختی اسهالات و از مقعد معلق نازل شود و ازان مریض بترسد و طبیب غیر مجرب آنرا روده گمان کند و پندارد که روده مریض ساقط شده و چنان بنماید و آن
از خطر خالی نباشد و علاجش قطع آنست و جدا کردن قشر از مقعد و قطع این بسیار سهل ست بهر آنکه قشر از بالای روده مستقیم زائل شده و از سطح او مفارقت کرده
و بحوالی حلقهٔ مقعد اندک متعلق باشد و بعد قطع ادویه و مراهم مسکن وجع و ملحم قروح استعمال کنند و حسب عوارض بانواع علاج معالجه نمایند

نواصیر

و آن قروح خبیثهٔ غائره است که بر کنارهٔ مقعد حادث شود و متعفن گردد و گرداگرد او روده مستقیم و گوشت فاسد شود و مدام زرداب ازان جاری باشد و علاج آن مشکل بود
و اسباب آن بقول خجندی قریب از اسباب بواسیر ست و حدوث او در اکثر از خراجی بود که در حوالی مقعد بر آید و در شگافتن آن تاخیر کنند حتی که گوشت گرداگرد او
فاسد گردد و نیز جرحی جانبی و ابلاقی اسباب نواصیر و بواسیر هر دو یکسان ست و شیخ الرئیس مینویسد که نواصیر گاهی از خراجات مقعد و جراحت آن پیدا شود
و گاهی از بواسیر متاکله متولد گردد و نواصیر دو نوع بود یکی غیر نافذ بسوی داخل روده مستقیم و این سالم تر ست دوم نافذ بسوی آن و این ردی تر بود و آنچه
قریب از تجویف مقعد باشد اسلم و دران خطر اندک بود بهر آنکه اگر قطع کنند تمامی عضلهٔ مقعد را آفت نرسد بلکه بعض آنرا و از باقی فعل حبس براز کنند و اما بعید را چون
قطع کنند و علاجش همین ست که عضلهٔ غالبه تمام یا بیشتر قطع گردد و همه فعل حبس زائل شود و بخروج براز بلا اراده مؤدی گردد و نواصیر گاهی متصل باورده و شرایین و عصب
باشد و دران خطر ست و گاهی در استخوان اثر کند و فرق میان نافذ و غیر نافذ چنان کنند که میل در ناصور داخل کنند و انگشت اندر مقعد در آرند و از انگشت منتهای
موقع میل تجسس نمایند اگر سر میل بانگشت ملاقی گردد نافذ باشد و الا غیر نافذ و ایضاً بر نافذ خروج ریح و براز ازان دلالت کند و آنجا که مجری بغایت تنگ باشد و
ادخال میل ممکن نبود و براز نیز ازان بر نیاید و خروج ریح هم ازان طرف محسوس نگردد لهذا باید که مریض مقعد را از پنبه یا پارچه یا دست خود بند نماید و حبس دم کرده
باسفل زور نماید چنانچه برای اخراج براز میکنند و انگشت بر دهن قرحه دارد پس اگر بر آمدن ریح از قرحه بانگشت محسوس شود قرحه نافذ بود و الا فلا و نافذ گاهی
یک دهن باشد و گاهی بسیار و مؤلف بعضی کسان را دیده که نواصیر در طرف قدام مقعد ایشان بود و همواره ازان بول بیرون می آمد و ازین معلوم شد که
نواصیر تنها نافذ بطرف معای مستقیم نمی باشند بلکه گاهی نافذ بسوی آلات بول هم میباشند **علاج** اگر نواصیر غیر نافذ باشد مریض را بر پشت بخوابانند و زیر
سرین او تکیه نهند و افواه قرحه را بفشرند تا آنچه دران باشد بیرون آید پس شیاف غرب را سوده دو سه قطره بچکانند صبح و شام و تا آنکه دو خشک شود بسیار
بریان هیئت باشد و آنجا که در آوردن فتیله در قرحه ممکن بود فتیله را با آب صمغ محلول تر نمایند و در سفوف ادویهٔ شیاف مذکور غلطانیده در ناصور نهند و اگر نواصیر
نافذ بود و دست از معالجهٔ آن کوتاه دارند زیرا که علاجش یا بدستکاری ست یا بوضع ادویهٔ حاده تا گوشت فاسد زائل شود و این هر دو خالی از خطر نیست و گویند
که آنچه نواصیر را از زیاده قی باز دارد استخوان سینهٔ کرگ ست که چون آنرا در آب نقوع هلیله و بلیله و آمله سائیده طلا کنند و استخوان پنجهٔ شیر سوده طلا کردن باز دهد
مرداسنگ هر یک سه جزو روغن گل دو جزو موم زرد یک جزو در آب بپزند و هر گاه آب بسوزد مثل مرهم استعمال نمودن نواصیر را نافع نوشته اند و بقول گیلانی اگر
برگ شب بسایند و با یک آب نا دیده که نصف وزن آن یا کمتر ازان باشد بیامیزند و با آب برگ نارک درخت مذکور و اگر بهم نرسد به آب لت کرده در نواصیر
بریزند نفع بین نماید و درین باب نظیر خود ندارد و خصوصاً اگر قرحه با خوف امعا رسیده باشد و مرهم رسل را نیز درین مرض تاثیرات قوی ست و بعضی خوردن سفوف
پوست بیخ کبر سه ماشه شکر فارسی یکنیم ماشه نیز سفید گفته اند و طلای مغز نارجیل دریائی در لعاب دهن مثل صندل سوده نیز مجرب نوشته و اگر مرداسنگ
کلنار زرد چوبه مرهم الاخوین شب یمانی سرمه سائیده اگر سرخ باشد بهتر شاخ گوزن سوخته موم سفید هر یک یک توله روغن زیت چهار توله بدستور مرهم ساخته
استعمال نمایند جهت نواصیر و اندمال جراحات قدیمه نافع بود و این مرهم نیز برای بهگندر مفید نوشته خاکستر چرم کهنه کات سفید سنگ جراحت موم
هر واحد یکدرم بهیدری روغن گاو صد بار شسته آمیزند و ایضاً سرمه سفید و زر هر واحد دو درم سیماب بشنگرف موم هر یک یکدرم نیله تهوتهه بریان باشد

روغن کنجد چهار درم اول اجزای دیگر سائیده بعده سیماب انداخته بسایند پس موم در روغن گداخته آمیزند و بخور و حب نافع نواصیر در آتشک خواهد آمد و استعمال
معجون خشخاش نیز درین باب سودمند است و دیگر ادویه که در غرب گذشت و در شقاق مقعد و ناصور مطلق ذکر یافت بکار برند و تبخیر باستخوان الم انسان در تخفیف
نواصیر مجرب جالینوس شیخ اقوال حذاق سوید گوید که چون براز طفل قبل از بلوغ آن بگیرند و خشک نموده بوزن آن برگ علیق خشک باریک سوده مرهم
نمایند در ابرای نواصیر بالخاصیت نافع و مجرب صحیح من است و ضماد صبر و کذا محروث بالنصف وزن آن خاکستر چوب انگور بزرده بیضه سرشته و کذا بادام تلخ
و کذا پودینه نهری مخلوط بمثل آن قلقند بعسل سرشته و کذا میعه سائله و کذا شراب اسمنه و عسل و صبر آمیخته و کذا اسفندروس و صبر و صمغ زیتون با آب برگ زردآلو
سرشته و کذا رصاص محرق بروغن گل آمیخته و کذا اسعد سوده بزرده بیضه مرغ آمیخته و کذا بیخ فاشرا کوفته طبخ نموده تا مثل مرهم گردد و کذا ریوند و مثل آن زراوند
و بخور سندروس و کذا تخم گندنا و ذرور خاکستر چوب زیتون و جلوس در آب مطبوخ پوست انار ترش و جو مقشر بریان و برنج بریان هر واحد نافع ناصور
مقعد است مجوسی میگوید که غور نواصیر گاهی غیر نافذ بسوی امعا باشد و چون علاجش با دویه مجففه کنند صحت یابد و گاهی بعید الغور نافذ بسوی روده بود
و دران علاج سود ندارد و شیخ میفرماید که اگر نواصیر غیر نافذ اذیت بسیلان بسیار و بدبوی مفرط نباشد ترک علاج او خوف نیست و اگر ایذا دهد بران
شیافات غرب و امثال آن از ادویه نواصیر تجربه کنند پس اگر اصلاح آن نماید یا فساد آن کم گردد بهتر والا دوای حاد استعمال نمایند تا لحمیت زائل شود
و گوشت صحیح ظاهر گردد و تدارک الم بنهادن روغن زرد و روغن گل بران باید کرد بعد ازان اندمال جراحت با دویه و مراهم بالخصوص مرهم رسل نمایند
که آن صحت بخشد و اگر ناصور نیز باشد معالجه بعد الجه قطع بحرق نماید نباید کرد لیکن باهستگی در مدتی و از انچه آنرا مندمل گرداند مرهم اسود است و اما علاج
نافذ خرم است و در خرم رعایتیکه در نواسیر مذکور شد باید کرد و از خرم جدید آنست که بسوی تافته باریک یا ابریشم تافته محکم ببندند و ترک نکا ببندند هرگاه
سودے بوجع شدید گردد و خوف عروض تشنج و دیگر اعراض ردیه باشد رشته ازان جدا کنند و علاج بمسکنات نمایند بعد ازان اعاده کنند
آن کنند ایلاقی و جرجانی گوید که علاج ناصور غیر نافذ با دویه حاده مجففه مثل قرص فلدفیون و شیاف غرب نمایند و اول ناصور را افشار نمایند
تا صدید او خارج گردد و پاره پنبه کهنه بر سر میل باریک پیچیده تر کنند و در دوا اگر داشته بقعر ناصور نهند و میل را بکشند چنانکه پنبه در انجا بماند و یا فتیله
ساخته بدستور نهند و یک طرف او بیرون بماند تا اخراج او سهل باشد و اگر میل یا فتیله دران فرو نرود دوا را در ماء العسل گداخته بچکانند و یا دوا خشک دران
ذرور نمایند و بسر میل باریک فرو برند و چون قرحه از چرک و ریم پاک شود و خشک گردد بمرهم سفیداب و شیافات ابار بسفیدی بیضه مرغ سوده علاج کنند
و در آبزن قابض که اندران برگ مورد و سعد و پوست انار و جفت بلوط و مانند آن جوشانیده باشند مریض را بنشانند تا گوشت بروید و درست شود و اگر
ناصور نافذ باشد و نزدیک مقعد بود بهیچ چیز به نشود مگر بقطع و بریدن او بآله آهنی بود که بشکل منجل یعنی داس باشد بعد ازان با دویه رویانندهٔ گوشت
علاج کنند مثلا صبر و دم الاخوین و کندر و زعفران و انزروت مساوی نرم سائیده بر جراحت بپاشند و این دوا را اکسیرین گویند و اگر درین زنگار
و سرمه و گلنار و زاج سفید افزایند قوی تر گردد و اگر ناصور از لب مقعد دور باشد آنرا قطع نکنند بهر آنکه دران خوف انقطاع عضلهٔ مقعد و استرخای آن
و خروج براز بلا اراده باشد لیکن آنرا بخراشند تا همچون جراحت تازه گردد پس اگر حاجت بود بدوختن و بمراهم و شیافات رویانندهٔ گوشت علاج کنند
محمد بن الیاس گوید که علاج نافذ خرم و قطع و وضع دوای حاد برانست تا لحم فاسد فانی گردد و یا این مرهم استعمال نمایند که نافع نواصیر است گوگرد
یک درم حجر قیشور که بدان نقره را حک میکنند یک درم سلخ الحیه دو درم زفت ده درم روغن جوز ده درم زفت را در روغن گداخته باقی ادویه سوده بیامیزند
و علاج غیر نافذ بفشردن و گذاشتن این مرهم نمایند دم الاخوین سرمه شب یمانی گلنار هر واحد چهار درم صبر کندر انزروت هر واحد ده درم زنگار نیم درم
کوفته و بیخته بروغن بنفشه سرشته با پنبه استعمال کنند و حق آنست که قول در معالجه این مرض فضول است بلکه سزاوار آنست که ترک معالجه کنند
و تحمل اذیت آن مدت العمر نمایند سعید گوید که اگر نواصیر قلیل الوسخ بود و اندک بوی بد داشته باشد مکروه العاقبت نیست و علاجش باصلاح غذا
و امتناع از اغذیه ردیه و استعمال مراهم ملحمه مثل مرهم مرتک و مرهم زفت نمایند و مریض را با آبهای قابضه بنشانند و اما شفای تام را بسوی

آن بسبیل نسیت الاعلاج آهن و اگر شق خارج از ناصور بسیار بد بو لذاع حاد باشد آن ردی عفن بود پس باید که طبیب بعلاج آن اهتمام نماید یا بادویه حاده یا بعلاج
حدید بنحویکه منجر بشگافتن نه اگر بعید از مقعد نباشد و اگر بعید بود از آن تعرض نکنند بهر آنکه خروج براز بغیر اراده بسبب انقطاع عضله تابع علاج حدید گردد و اگر قریب
باشد اقدام بر علاج آن نمایند و بعد از قطع بدوا یا آهن آن موضع را بدوای خشک و پنبه پر کنند بعده بمسکه و روغن زرد علاج کنند و بعد نقاهت مرهم ملحمه تدارک نمایند
ابو منصور گوید که دبق بقشر و صمغ زیتون سائیده بسرکه آمیخته و اندکی زعفران داخل کرده بر فتیله طلا کنند و در ناصور نهند و یا فتیله از اندک جاوشیر و روغن نارجیل
ساخته نهند و یا بلاد مرهم مرتب از آرد باقلا و حلبه و آب و روغن نارجیل گذارند و یکبار صبر صبح و شام پر نمایند که بقوت تجفیف آن نماید و یا دوای مسطور
در باب غرب استعمال کنند و اما بر تمام حاصل نشود مگر بعلاج حدید **رازی** گفته که علاج ناصور غیر نافذ نیست که پارچه درشت بر میل پیچیده در آن
داخل کنند و بخارند تا خون برآید و یک روز گذاشته باز اعاده این تدبیر کنند تا سه مرتبه و هر قدر که کهنه باشد حاجت باستقصا درین تدبیر بیشتر بود و بعد از آن صبر
و کندر و مر و انزروت و ابهل سیاه و آرد کرسنه و پوست بیخ جاوشیر و دم الاخوین سوده پر نمایند که التحام کنند **انطاکی** گوید که نواصیر قروح غائرست که منتهی میشود
و منفجر میگردد مثل غرب علاجش تنقیه ماده است اولاً و استعمال دوای مجفف بعد از ازاله سواد فاسد بعد از آن بشیاف غرب پر کنند و نافذ را قطع کنند و بر آن
ادویه اکاله نهند تا مستوی گردد پس اندمال آن نمایند و در ان خطرست و تکثیر تنقیه لصبیه یا دام تلخ و انزروت و ریوند و کندر و سورد و گلنار کنند

ورم مقعد

و آن اکثر حار بود از خون صرف یا خون صفراوی و گاهی بارد باشد و ورم مقعد ابتداء اکثر افتد بسبب تاخر جرم مقعد و کثافت آن بهر آنکه مسکن فضول و مسلک [illegible]
و اکثر عقب شقاق یا قروح یا حکه یا انسداد دهن بواسیر یا عقب معالجات بواسیر و نواصیر بقطع و استعمال ادویه حاده یا ضربه و سقطه و بسبب حقنه [illegible] مقعد
از شدت درد عارض شود و بالجمله اگر ورم با تپ گرم و درد شدید و سوزش و تقطیر بول و سکون وجع بوضع اشیای بارد منفعل باشد ورم حار بود و اگر [illegible] ورم مقعد
آثار حرارت و تسکین درد بچیزی گرم منفعل باشد ورم بلغمی بود و اگر با صلابت و فقدان حس باشد ورم صلب باشد پس اگر این اورام جمع شود و خراج گردد بر آن
خوف بودن نواصیر بود فلهذا بقراط امر بشگافتن آن قبل از نضج نموده **علاج** در ورم حار فصد باسلیق کنند و اگر از فصد مانعی باشد بر قطن حجامت نمایند یا زلو
بچسپانند بعد از نضج بمسهل صفرا تنقیه سازند و جهت تعدیل مزاج شیره بزور بارده با تخم ریحان و اسپغول شربت عناب یا نیلوفر یا بنفشه و یا نقوع عناب
و آلو بخارا با نبات بنوشند و قی بغایت مفید بود و تقلیل غذا باید کرد و اغذیه مبرده بخورند و از اغذیه حاره اجتناب نمایند و در ابتدا جهت ردع ماده مرهم سفیداب
نهند و یا پنبه را بروغن گل و آب کشنیز سبز و زردی بیضه آلوده نهند یا سفیدی بیضه مرغ و روغن گل ظرف ارزیز یا اسرب خوب حل کرده بر مقعد ضماد کنند
و آنجا که درد شدید بود مقداری افیون بیفزایند و بعده بروغن گل و موم یا زردی بیضه لطوخ نمایند و هنگام شدت نضج اندکی آب کشنیز تر زیاده کنند یا مرهم تحلیل
در روغن گل نهند و چون ورم منتهی گردد مرهم داخلیون بگذارند و منضجات ملینه مثل خطمی و خبازی و اکلیل الملک و بابونه و گل بنفشه نطول کنند و چون علامات [illegible] ماده
دریافت شود قبل از نضج کامل باید شگافت تا ناصور نگردد و در ورم بلغمی قی کنانند و مسهل بلغم دهند و اگر حاجت بود و بعضی اندکی خون بگیرند و مرهم محلل استعمال نمایند
و مرهم از برگ کرنب پخته و پیه گاو ساخته بعمل آرند و زردی بیضه و روغن گل و مقل طلا کنند و هنگام ظهور آثار نضج بشگافند و در ورم صلب جهت تلیین و تحلیل او
پیه مرغ و زرده بیضه و روغن گل و زفت و سفیداب و مرداسنگ اندک زعفران مثل مرهم ساخته طلا نمایند و بعده مقل بیفزایند در طبیخ ادویه محلله نشانند و مرهم
داخلیون و مرهم رسل در روغن گل و زردی بیضه مرغ آمیخته استعمال نمایند و طبع را در جمیع انواع مدام نرم دارند تا ثقل بمحل آن نرنجاند و ماده هم بدین تدبیر کم گردد
اقوال بهره سویدی تسوید مینماید که مالیدن روغن تخم زردآلو تلخ در تحلیل ورم مقعد مجرب صحیح است و برای تسکین ورم حار ضماد عصاره خرفه و کذا الطحلب
سائیده و کذا گل سرخ خشک مطبوخ بآب و کذا گل بنفشه تنها یا با ادویه مناسبه و کذا برگ بنفشه سبز نافع و ضماد صبر تنها و بعسل و شراب [illegible] و ضماد قیروان [illegible] و کذا بیاز
بریان بروغن زرد یا بپیه سوده و کذا رصاص محکوک بشراب و کذا روغن حلبه و کذا شحم بط و دماغ آن و کذا بیخ خطمی بشراب پخته و کذا عدس مطبوخ و بریان زعفران
و کذا عدس مقشر بعسل و اکلیل الملک و پوست انار پخته و کذا بابونه و کذا اکلیل الملک و زرده بیضه یا بنفشه پخته و کذا لادن در روغن گل حل کرده و کذا [illegible]

وکذا اگل سرخ مطبوخ بشراب یکساله وکذا گندنای مطبوخ بروغن زرد وکذا اسفیداب ارزیز و مرداسنج مساوی بروغن گل آمیخته وکذا اقوتیا وکذا روغن بیضه الخیر
وجلوس در طبیخ خیری اصفر وکذا در طبیخ خطمی وکذا در طبیخ شکاعا وکذا در طبیخ خبازی کذا در طبیخ ملوخیا و شرب و ضماد خطمی وکذا حضض وکذا حب الآس وکذا طبیخ اذخر و فقاح آن
وحمول بیخ شکاعا وکذا خولان و ذرور پوست حنظل سوخته هر واحد نافع ورم مقعد ست و ضماد زعفران و موم مساوی وکذا زفت رطب بموم مساوی ویا
بروغن گل وکذا ازوفای خشک نافع ورم صلب مقعد ست و ضماد مصطگی ورم بارد را مفید بود ابوعلی سینا مینویسد که واجب ست استعمال فصد در ابتدای
این اورام چه این گاهی تنها تسکین وجع کند و مرهم اسفیداج بران استعمال کنند یا سفیدی بیضه در روغن گل در هاون رصاص یا آنکه بسایند تا سیاه گردد طلا نمایند
ویا بگیرند مرداسنگ پنج درم نشاسته هشت درم سفیداب دو درم موم سه اوقیه روغن زرد دو اوقیه بیه بط یک اوقیه روغن کنجد بمقدار کفایت یا این قدر مثلث
وشراب آمیزند و بیه بط سخت سودمند ست و همچنین ضماد نان در آب پخته بزردی بیضه و روغن گل آمیخته یا نان پاکیزه یک رطل زعفران یک اوقیه افیون یک اوقیه
در طبیخه سرشته ضماد کا کنج خیلے نیکو ست وکذا کذا ضماد زردی بیضه بریان در شراب قابض سوده بموم و روغن گل آمیخته و چون ورم از ابتدا تجاوز کند و از
قطع بواسیر نباشد بران مرهم داخلیون بروغن گل حل کرده ویا اندک مرهم باسلیقون با زردی بیضه نیمبرشت استعمال کنند و ایضاً پیاز گندنا بر فرو جوشانیده
مع بابونه ویا مرهم سفیداب با اشق و اگر درد شدت کند برگ بیخ رطب افشرده و اندکی آب او گرفته تا بآب آمیزند و دران نان تر کرده و زردی بیضه مقعد کمتر از بریان
بسایند و روغن گل افزوده مرهم سازند و ایضاً گاهی تکمید معتدل و جلوس در آبیکه مسکنات وجع مثل بزرکتان و خطمی تخم خطمی و ملوخیا جوشانیده لعاب گندم بر مرسن
و دران پخته باشند نافع بود و باید که بسوی بحث زحیر رجوع نمایند که دران علاج جید این باب ست گیلانی گوید که درینجا قاعده وجوب شگاف قبل نضج
و تفتیح اگرچه واجب الرعایة ست الا اگر انضاج و تفتیح بحسب واجب درمدت اندک بادویه قوی الانضاج واقع شود باک نیست و باین طریق اکثر این مرض را علاج
کردیم و یکی را هم ضرر نه [illegible] کرد گل خطمی و برگ آن را خاصیت نیک ست از ان مرهم ساخته بر مقعد [illegible] سازند پس اگر استعمال در ابتدا بود [illegible] دهد
ودفع لذع آن را نفع بخشند و اکثر بدان ورم زائل شود و خصوصاً چون در گلاب بپزند و اگر بعد ابتدا باشد گاه زائل کنند و گاهی تنضیج دهد که عقب او غائله نباشد
یا که ریم را اخراج کرده بسرعت مندمل سازد و لا سیما چون با مرهم اشق آمیزند و این از خواص ست و جدوار درین باب منفعت تام ست چون در گلاب سوده
بر موضع طلا نمایند و هرگاه ورم یا جراحت اندرون مقعد بغایت دردناک پیدا شود و اسهال خون آورد این دوا مجرب ست گل بنفشه بابونه اکلیل الملک حلبه
تخم کتان برگ خطمی هر یک دو توله گل خطمی گل سرخ هر واحد یک توله کوفته بجوشانند که چون خمیر شود هر روز دو سه بار گرم گرم به بندند و این ضماد نیز بغایت نافع ست
بابونه اکلیل الملک تخم خطمی بنفشه حلبه تخم کتان افیون مقل اشق روغن گل هر واحد یک مثقال زرده تخم مرغ یک عدد ادویه را بکوبند و بجوشانند تا مثل خمیر شود و مقل
و اشق و افیون در آب حل کرده بیامیزند و روغن و زرده تخم مرغ اضافه کرده بعمل آرند صاحب کامل گوید که چون مقعد را ورم حار بغیر بواسیر عارض شود
باید که برگ خطمی و برگ عنب الثعلب و بنفشه خشک [illegible] با آب بجوشانند تا پخته شود و بران روغن گل یا روغن بنفشه و زرده بیضه و سفیده آن انداخته و نیک
خوب بمالند و بر موضع ضماد کنند و این دوا نیز ورم حار مقعد را نافع سفیداب ارزیز پنج درم کندر یک نیم درم اقلیمیای نقره دو درم سائیده بموم که در روغن گل آب کاسنی
و آب خیار اگر حاضر باشد و آب حی العالم و خبازی گداخته باشند آمیخته در هاون حل کرده استعمال نمایند جرجانی و ایلاقی مینویسند هرگاه که بر مقعد آماس گرم پدید آید اول
رگ باسلیق باید زد و ضماد سفیدی بیضه و غیر آن همانست که در قول ابوعلی سینا مسطور شد و گفته که اگر این تسکین حرارت برگ چقندر بکوبند و با روغن گاو آمیخته بر نهند
و با زردچوبه ضماد کنند در خراج مقعد را زائل کند و در نسخه ایلاقی حلبه عوض زردچوبه است ابن الیاس گوید که علاج ورم حار فصد و اخراج خون بحسب قوت است
و هر صباح جلاب با عناب ده عدد بنوشانند و غذا ماء الشعیر با مزوره ماش و شیره بادام دهند و تضمید موضع از بنفشه خشک [illegible] باقی همانست که در قول صاحب کامل گذشت
[illegible] خبازی [illegible] روغن گل بران [illegible] افیون [illegible] حل کرده استعمال نمایند
ویا [illegible] مرهم سفیداب [illegible] همانست [illegible] حی العالم [illegible] گوید که در ورم حار فصد کنند و
[illegible] عناب [illegible] همانست که در قول ابن الیاس [illegible] اگر درد شدید باشد ضماد آب برگ بیخ [illegible]

بوعلی سینا گذشت وکذا آبزن استعمال نمایند وبالجمله باید که مبادرت بانضاج ورم کنند اگر در تقیح شروع کند تا بسرعت بشگافد والا شگافت دهند ومهلت روا ندارند
که ماده غائر شود وناصور گردد چنانچه بقراط امر کرده که اورام مقعد را قبل از تقیح بشگافند بخلاف سائر اورام وانچه بر سرعت نضج اعانت کند نهایت در مرهم داخلیون
زرده بیضه وروغن گل افزایند وقیروطیات متخذ از مغز ساق بقر یا موم بآب چقندر بکار برند وتدبیر ورم صلب همانست که در ذیل علاج گذشت انطاکی گوید که روغن
زرده بیضه ومغز ساق شتر ولادن وزعفران را درینجا فائده عظیم است وبرگ بنج سوده وخشخاش اسبابرا اجزای آن وگل سرخ مطبوخ بشراب درحار نفع جلیل است ودر بارد خاکستر
پوست حنظل زرد آب وصبر وعسل وپیه ماکیان طلا کرد وپیاز ونرگس نامی بریان بروغن زرد بتور وحلبه وبابونه نطولا وکذا انواع خبازی خصوصا خطمی نافع بود واز مجربات
انیست که بنج وپوست خشخاش وحلبه بجوشانند وبآب آن نطول ودرجرم آن نشاندن تنها درحار وبا عسل در بارد ضماد کنند ابن هبة الله گوید که معالجه ورم حار بفصد وشرب مبردات نمایند
وبعدش مقشر واکلیل الملک وبرگ عنب الثعلب وبنفشه خشک وگل خطمی بآب پخته بروغن بنفشه وزرده بیضه وآب حی العالم آمیخته بر مقعد ضماد کنند وبآب یاسمین بشویند وتقلیل غذا نمایند
واگر ورم صلب باشد علاجش بشحوم سازند وبآب ریاحین بشویند ابومنصور گوید که اگر ورم حار باشد فصد وحقنه استعمال کنند وبا بنج وعدس مقشر خطمی سفید اکلیل الملک
سائیده بآب عنب الثعلب وزرده بیضه وروغن گل سرشته طلا نمایند واگر با ورم استرخا بود عدس گل سرخ بپزند تا نضج یابد پس سائیده بآب عنب الثعلب وروغن گل آمیخته ضماد
کنند یا مازو سبز را در آب بجوشانند تا پخته شود بعده سائیده اندکی روغن گل وآس وخلاف آمیخته حل کنند تا نرم شود استعمال نمایند وبرای تسکین وجع با ورم مفید اکلیل الملک
بابونه باقی ترکیب واجزا همانست که در بحث بواسیر در قول ابوسهل گذشت مگر درینجا وزن افیون وتخم کتان ولعاب حلبه وخطمی هر یک دو درم است واگر معا لک طبیعت قبض باشد
بحب مقل لزوم نمایند واگر معتدل باشد اطریفل کبیر معمول بخبث الحدید دهند ودر آب مطبوخ مازو وآس وگلنار وپوست انار وعفص بلوط وگل سرخ وعدس وارزن
وجوز السرو وبرگ آن وثمر طرفا جوشانیده صاف نموده نیم گرم بران ریخته باشند اندران نشانند وچون خارج شوند این دوا جوز مازو واقاقیا واسفیداب
وکندر ومرسا وی سوده بران پاشند وبآب گرم استنجا نکنند بلکه بآب سرد واگر با برودت بود این دوا نافع بود که مقعد را بشراب قوی تر نمایند وبران [illegible]
وقشور کندر واقلیمیا ومرداسنگ مساوی نخاله خبث ارزیز وسماق هر یک یک جزو مر دو جزو سوده بپاشند واین طلا ورم وشقاق مقعد را نافع وتسکین حرارت کند
ابار محرق مغسول سفیده ارزیز مرداسنگ مربی وزرده بیضه روغن گل درهاون بسایند تا شل مرهم شود وطلا کنند طبری گوید که در ورم مقعد واجب است که فصد باسلیق کنند
ولزوم پرهیز نمایند وامر بعلاج کنند وبآرد جو وآرد عدس ودهنیدی بیضه وروغن گل خالص حل کرده ضماد سازند ودائم بروغن گل گرم کرده تکمید نمایند که تحلیل ورم وازاله الم نماید

شقاق مقعد

گاهی بسبب یبوست وحرارت بود که مقعد را عارض شود پس از مرور ثفل یابس وازادنی سبب باشق گردد وگاهی بسبب غلظ براز وخشکی وخشونت آن بنا بر ادمان
تناول اشیای یابسه یا جلوس طویل بر زمین وچوب بود وگاهی بسبب بواسیر یا نواصیر باشند وگاهی بسبب قوت اندفاع خون بسوی فوهات عروق مقعد در امتلای آنها
حادث گردد وگاهی ورم حار یا سوداوی یا ریحی مقعد سبب شقاق شود وگاهی عقب اسهال وخروج اخلاط حاد اکال یا کثرت قیام براز یا ضربه وسقطه افتد وگاهی سردی بود که
از خارج بدانجا رسد ومزاج آنرا خشک وضعیف گرداند وبشگافد چنانچه در موسم سرما در دیگر اعضا این حال محسوس میشود طریق تشخیص این اسباب باید که از مریض
حال وجود بواسیر یا نواصیر یا ورم بپرسند اگر اقرار یکی ازین هر سه سبب نماید سببش همان باشد وایضا در ورمی نتو مکان مخصوص وقوت الم نیز دلالت کند واگر مریض
از اسباب مذکوره انکار کند حال التهاب وجفاف دران موضع وحوالی آن واستراحت از استنجا بآب سرد وکثرت تشنگی دریافت نمایند اگر باشد سببش حرارت ویبوست
بود والا از حال خروج براز خشک وتقدم خروج خلط حاد یا کثرت اسهالها وتوقع ضربه وسقطه یا رسیدن سرما درانجا سوال کنند اگر اقرار یکی ازینها نماید سببش
همان باشد اگر شقاق با سیلان مفرط خون بود سببش امتلای عروق مقعد از خون باشد **علاج** اول بازاله سبب کوشند مثلا در یبوستی حار تعدیل مزاج
ودر بواسیری ونواصیری وورمی واسهالی وضربی علاج هر واحد کنند ودر امتلائی تسکین حرکت خون وتنقیه وتلیین طبیعت نمایند وایضا در حار ویبسی طلای
مرهم سفیداب کافوری قیروطی معمول از شحوم وعصارات بارده ولعاب خطمی واسپغول وبهدانه وموم سفید وروغن گل ونشاسته وکثیرا وخیار اسبابا نافع است
واگر بموجب حرارت ماده صفرا یا خون سوخته باشد تنقیه آن بمطبوخ هلیله وخیارشنبر وغیره نمایند وشربت بنفشه وشیره تخم کدو وگلاب با تخم ریحان

واسپغول وشیره خرفه دهند و در ورمی و ضربی فصد باسلیق و مابض و صافن و حجامت قطن و چسپانیدن زلو نفع تمام دارد و در امتلائی اجد فصد برای حبس خون آور ادویه قابضه
دهند و در آبی که قیم کرده اند مازو و مورد و گلنار و پوست انار و گل سرخ و جوز السرو و ثمر طرفا پخته باشند بنشانند و ذرورات مانع خروج خون مثل هند سوخته و قیشار کندر و غبار آسیا و سرمه بار
ساخته بر شقاق بپاشند بالجمله بعد ازاله سبب جهت دفع شقاق قیروطی معمول به روغن گل و موم و سفیداب و مرداسنگ و اقلیمیا نقره و مغز ساق گاو در ففت بران گذارند و مرهم مقل و
مرهم شادنج درین باب مجرب است یا زرده بیضه و مقل و روغن تخم کدو یا مقل و پیه گوسفند و موم سرخ به پنبه آلوده نیم گرم نهند و صاحب شقاق از آب سرد و جمیع اشیای قوی الحموضت و قوی القبض
و تیز احتراز کند و قبض طبیعت آنرا مضر است مدام طبیعت را مثل شربت بنفشه و لعاب بهیدانه نرم دارند و از اغذیه هرچه ملین بود مثل شوربای چرب جوزه مرغ و پایچه و شتا خورانند و از
سواری اسپ و نشستن بر جای سخت اجتناب نمایند و پیوسته بر جای نرم نشینند و در شب خصیتین را به روغنهای مرطب چرب سازند در مردان و پستان را در زنان **اقوال حکما** سویدی
مینویسد که پیه ماکیان پنج درم موم زرد سه درم بر آتش گداخته مرهم ساخته بمقعد استعمال نمودن و ضماد بول شتر اعرابی و سنگریزه دیگ کهنه و کذا خاکستر سرطان نهری و پیه ماکیان و موم زرد
و شرب صبر سقوطری و حمول چرک بدن یا جرم صابون یا تخم آن مخلوط بچرک بدن که در حمام جدا شود و حمول عصاره لحیة التیس مع چرک ابدان که در حمام خارج گردد و ضماد روغن تخم مشمش تلخ
با موم زرد هر واحد در شقاق مقعد مجرب است **و حمول** غزلان هندی و کذا فتیله الیه خام بقدر انگشت و کذا موم زرد و زردی بیضه و روغن گل **و ضماد** روغن خیری با سفیداب
مخلوط با موم زرد و یا مرهم سرطان سوخته و زیت خوشبو و موم زرد و یا سرطان نهری خوب کوفته بعسل سرشته و یا خاکستر آن بعسل آمیخته و یا صبر بشراب حل و یا روغن پنبه دانه و موم زرد
و یا اشق محلول بآب یا روغن کنجد و موم زرد مساوی و یا صعتر سوخته بزردی بیضه و روغن گل سرشته و یا روغن گل در هاون و دسته ارزیر سوده تا سیاه گردد و یا گل بنفشه
و یا روغن گندم و یا زهره میش و یا مرداسنگ و روغن گل و موم و یا شنگرف در روغن گل و موم و یا تخم شفتالو و یا چرک صابون و روغن گل و موم زرد و یا تخم مرغ نیمبرشت **و حمول و ضماد**
زعفران و مرو [illegible] کندر آمیخته و کذا روغن مارچیل با موم زرد و کذا روغن بادام تلخ و کذا روغن بنفشه و موم زرد و کذا مغز استخوان **و شرب و ضماد** دم الاخوین و کذا عصیر
بشراب قابض و جلوس در طبیخ خیری و یا طبیخ افسنتین و یا طبیخ برگ زیتون و کبوس صبر و کذا توتیای کرمانی بعد تدهین مقعد بروغن گل و کبوس و ضماد افسنتین و کذا اسفیداب
و ذرور خاکستر سر ماهی صغار مملوح از صبر و غیره و کذا اشاخ گوزن سوخته و اختلاط افیون با ادویه شقاق و اکل اسفیدباج لحم شتر و کذا لحم جدی مشوی یا سلوق یا مطبوخ
بروغن کنجد تازه یا روغن بادام و کذا ماکیان فربه بشبتا یا باوجنبا و کذا شوربای مرغابی و کذا خاگینه که نامی سلوق با بیضه نیمبرشت و روغن گاو و کشنیز سبز ساخته هر واحد نافع
شقاق مقعد است **عیسی بن یحیی** گوید که چون در مقعد شقاق باشد و هنگام یبس طبیعت ایذا یابد مداومت این حب مقل نماید هلیله کابلی ده درم سکبینج سه درم حرف سفید
دو درم مقل ازرق چرب چهار درم و نیم مقل و سکبینج در آب گشنیز تا گداخته حب سازند و از دو درم تا سه درم خورده باشند و بر موضع مرهم اسفیداج مالند اگر گرمی باشد
و الا این مرهم مقل و پیه گرده شتر بگیرند موم زرد و روغن کنجد بسیط مغز ساق گاو و روغن کوهان شتر مقل برابر اول مقل را در لعاب بزرقطونا حل کرده باقی را گداخته
جمع کنند که بلیغ النفع است و این حقنه مسکن حرقت و ممسک خون جاری از شقاق است بگیرند سبوس گندم یک کف و بپزند تا مثل حریره گردد و صاف کرده ازان آب سکرجه
و زرده بیضه و دو درم مرداسنگ مربی کوفته بیخته و نیم سکرجه روغن گل باهم حل کنند تا مستوی گردد و نیم گرم بعمل آرند **شیخ** میفرماید که بعض ادویه شقاق مدمله ملزقه
و بعض آن ملینه قابضه مجففه مثل مازو بی سوراخ است که در آب یا اندک شراب خوب بجوشانند و طلا کنند و قوی تر ازان آنست که بگیرند شنگرف و گلنار و سفیداب
و مرداسنگ و رصاص سوخته و خبث الفضه و اقلیمیا و به روغن گل و اندک موم استعمال کنند و ایضا مرهم سفیداب معروف یا سفیداب با سرب سوخته و روغن گل و سفیدی بیضه
و یا خبث الرصاص با ذرور و سائیده بطریق مرهم یا خشک یا ذرور استعمال نمایند و ایضا برگ حنا دو جزو موم سفید سه جزو موم را در روغن گل گداخته بیامیزند و گاهی نمک
خیری خشک کرده و آنچه قائم مقام خواص است آنست که بگیرند خاکستر صدف و نشاسته مساوی برگ زیتون نصف یک جزو و طلا کنند و ایضا از ادویه نافعه مرتک و سفیداب
و سحاله رصاص و روغن شمع سفید و موم مساوی و روغن گل بمقدار کفایت است و ایضا بسیط و کندر و مغز استخوان گوزن و ذرور و توتیا و اقلیمیای مغسول و سفیداب ارزیر
و اسرب سوخته مغسول و افیون و زردی تخم [illegible] آب [illegible] روغن گل و موم اندک قیروطی سازند و دران مع اصلاح جراحت منع ورم و اصلاح آن و دفع الم است و ازانچه
دران [illegible] آب [illegible] است که اندران عنب الثعلب [illegible] و گل سرخ و جوز سرو جوشانیده باشند و اگر حکاک نباشد [illegible] روغن آس [illegible] کنند و آنچه قوی و [illegible] است آنست که
بگیرند روغن کنجد و لبان و ساذج و شب هر واحد دو درم زعفران و مر هر واحد دوازده درم و با [illegible] در روغن گل جمع کنند و ازانچه درین باب نافع ادویه آنست که نفع بسته است [illegible]

نوشته از شراب مست ۱۲

وتعدیل کنند و شحوم و اوراک و لعابات و عصارات و ادهان و مغریات مثل نشاسته و غبار آسیا و کتیرا و مانند آن و علاج شق باین نسخه جامع آنست زوفای رطب
مغز ساق گوساله نشاسته مغسول پیه بط و ماکیان و روغن گل از این قبیل است که بگیرند مغز ساق گاو و نشاسته مساوی و طلا کنند و ایضاً مرهم مقل بکوهان شتر و ایضاً
مغز ساق بقر و خمیر آرد جو مساوی سوده مجرب است و ایضاً مغز ساق گاو و مغز ساق گوزن و پیه گوزن هر واحد یک اوقیه موم مبیض نیم اوقیه روغن کنجد دو اوقیه نشاسته اوقیه
کتیرا ربع اوقیه با روغن کنجد جمع کنند و روغنهای نافع در شقاق که در آنجا حرارت بسیار و ورم نباشد روغن خیری و روغن یاسمین و روغن خسته مشمش و روغن خسته شفتالو است
و در آن مقل حل کنند و تبخیر بمقل و پیه سرشته نافعست و اما شقاق ورمی علاجش معلوم شده و در آن قیمولیا بروغن آس نفع میکند و در قوابض زیت انفاق نشانند
و ایضاً مازو بطلا پخته ضماد کنند و اما شقاق بواسیری محتاج باستعمال مرهم و اشربه است و حب مقل یک پنج شب و روز بخورند و چون از شقاق چیزی سائل گردد بگیرند
پنبه و آنرا در آب شب ترکرده خشک کنند و مسح مقعد بآن نمایند و از حوامض و قوابض و مخفف بر از اجتناب کنند و اغذیه ایشان شوربا و اسفاناخیه و ملوخیه
با کوهان شتر و شحوم ماکیان و لیطا سازند شوربا کرنب و زرده بیضه نیمبرشت و خصوصاً قبل سائر طعام و خاگینه زرده بیضه و گندنا و پیاز بروغن گاو و خیر شدید العقد
نافع است جوز سنهای بادام و فانیذ سفید بود و طریق تغذیه ایشان طریق تغذیه اصحاب بواسیر است گیلانی مینویسد که اگر شقاق بسبب مرور صفرا از بدن باشد مراهم
بارده و لعابات سرد استعمال نمایند حتی که آثار حدت صفرائی که مقعد را بمرور خود بران ایذا رسانیده زائل شود و گاهی استفراغ صفرا باین مطبوخ خیار شنبر کرده میشود
بگیرند تمر هندی بیست درم آلو بخارا و عناب هر واحد پانزده عدد بنفشه سه درم جوشانیده پانزده درم فلوس خیار شنبر مالیده صاف کرده بعد پرهیز صادق بنوشند
و تبدیل مزاج او بشربت بنفشه یا نیلوفر یا جلاب یا شربت ورد غیر مسهل یا لعاب اسپغول یا شیره تخم خرفه کنند و اگر بسبب کثرت سهالات باشد علاجش دفع سبب
و در شقاق بواسیری مرهم سفیداب استعمال نمایند مداومت تلیین طبیعت باغذیه ملینه و اشربه بحسب مزاج کنند و بهترین اغذیه برای ایشان آنست که
منعلط غورا باشد مثل لحم بقر و نمک سود و کرنب و خیر کینه و لحم صینیه و تمر و اکثار از توابل حاره مجوسی گوید که این دو شقاق مقعد را نافع مغز ساق گاو و مغز ساق گوزن
با پیه آنها هر واحد ده درم موم سفید پنج درم مومیائی سه درم همه را سائیده و موم را باندک روغن بنفشه گداخته با مغزها مرهم سازند و بر موضع طلا کنند و ایضاً بگیرند
مغز ساق گاو و مرهم سفیداب مرهم باسلیقون و پیه را آمیخته در آن حل کنند و طلا سازند و یا بگیرند راتینج و زفت هر واحد یک جزو و هر دو را در روغن بنفشه اندک
پیه ماکیان گداخته زرده بیضه و قدری افیون آمیخته طلا نمایند و ایضاً مغز ساق بقر یک اوقیه زفت رومی نیم اوقیه سفیداب ارزیز و مرداسنگ هر واحد سه درم
موم مصفی یک اوقیه روغن گل چهار اوقیه موم و زفت و مغز را بروغن گداخته بران مرداسنگ و سفیداب را در آن انداخته حل کنند تا مستوی گردد و اگر با شقاق
التهاب و حرارت باشد مرهم سفیداب بدل سفیدی بیضه و اندکی کافور طلا کنند و یا بگیرند آب عنب الثعلب و آب برگ خطمی و آب برگ خرفه و بران روغن گل اندازند
و موم گداخته در هاون قیروطی سازند و بر موضع طلا کنند که انشاء الله تعالی نافع بود سید اسمعیل جرجانی گوید که اگر سبب شقاق ورم مقعد یا امتلای رگها یا بواسیر باشد نخستین
اول رگ باسلیق زنند و فصد رگهای صافن و ابطین همه سودمند و نافع تر بود و حجامت میان هر دو سرین نافع و اگر ورم با حرارت و سوزش بود سفیدی بیضه مرغ و روغن گل
در هاون سرشته بسایند تا سیاه شود و طلا کنند و این مرهم کافوری طلا کردن سودمند موم سفید دو نیم درم روغن گل ده درم سفیداب ارزیز ده درم مرداسنگ مربی سه درم نشاسته
و افیون هر واحد یک درم کافور نیم درم همه را نرم سوده و موم و روغن گداخته داخل کرده اندک سفیده بیضه مرغ آمیخته استعمال کنند و مرهم سفیداب همانست که در بحث ورم مقعد
در قول صاحب کامل گذشت مگر آب عنب الثعلب عوض حی العالم و خبازی است و وزن کندر دو درم و نیم و اگر حرارت قوی بود سفیده بیضه مرغ و کافور با مرهم مذکور یار کنند
و اگر شقاق با گرمی و سوزش نبود این مرهم مقل بکار برند و نسخه آن در قول عیسی گذشت و اگر ورم مرهم مغز ساق گاو و خمیر جو که در قول شیخ مذکور شد نشاسته سوده افزایند
و هر سه مساوی بگیرند سودمند بود و نسخه مرهم زوفای رطب و مغز ساق گوساله و مرهم مغز ساق گوزن همانست که در قول شیخ گذشت و اگر ورم بارد باشد برگ کرنب با آب نخود جوشانیده با پیه گاو
بکوبند و مرهم ساخته بنهند که در جذب مانند دیاخلون است و تحلیل کند و پیوسته در آب گرم نشانند و اگر ورم صلب بود بگیرند مرداسنگ پرورده سفیده ارزیز و موم زرد و [illegible] پیه مرغ خانگی هر یک
چهار درم زعفران یک نیم درم زرده بیضه پخته دو عدد روغن کنجد بقدر کفایت مرهم سازند و مقل با کوهان شتر سرشته دو کردن نافع بود و اگر شقاق [illegible]
[illegible] گذشت و در آن مقل [illegible] الا [illegible] و اگر [illegible]

ودر آبیکه بابونه واکلیل الملک پخته باشند نشانند و بعد از آن شیافات مسطوره در باب بواسیر که بزرده بیضه سرشته میشود استعمال نمایند واگر حرارت نبود
مرهم شقاق بکار برند ونسخه او همان ست که در قول مجوسی گذشت و در آن مغز ساق بقر یک اوقیه است وحب الرشاد بریان وزیره مدبر بسیرکه وبزر کتان
وتخم گندنای بریان ومصطکی وهلیله سیاه بروغن گاو بریان نموده اند یا هلیله وبلیله وآمله را در آب بیکجوش داده در روغن گاو بریان کنند تا خشک گردد
پس بکوبند یا بگیرند تخم کتان وتخم گندنای بریان وحب الرشاد ومصطکی هر واحد نیم اوقیه گل ارمنی یک اوقیه وبیامیزند بشربت سه درم با آب به طرے
گوید که اگر شقاق بغیر صلابت وتغیر رنگ باشد آن سلیم ست بمرهم علاج کنند ومرهم خاص شقاق این ست اول موم روغن مغز ساق بقر روغن گل
واندک مقل لبان زند پس مرداسنگ کوفته بیخته وسفیداب مغسول واندکی خاکستر حلزون بران اندازند بعده از آتش فرود آورده در هاون حل کنند
واندک اندک زیت آمیزند تا قوام درست شود وایضا این مرهم بر شقاق این موضع که با وجع باشد نهند بگیرند تخم مرو یک جزو تخم کتان دو جزو هر دو
باریک سائیده بشیر تازه بجوشانند تا غلیظ گردد پس در هاون کرده اندکی سفیده بیضه وقدری روغن گل بران ریخته حل کنند تا مختلط گردد وبر موضع
شقاق گذارند که جلا والتحام آن نماید وچون بواسیر یا شقاق ظاهر شود باید که طبیب از آن غفلت نکند بلکه استیصال آن نماید قبل از عظم آن
مصنف اقتباس میگوید که اگر از گرمی وخشکی باشد مرهم ابیض کافوری بمالند وبالای آن برگ بید ساده یا ریحان یا گلاب یا ترنج چسپانند
ودر آب سرد تا دیر نشاندن فی الفور نفع میدهد واگر طبیب مناسب داند تنقیه بدن به نقوع فواکه وآلو نماید ویا تعدیل مزاج باشربه والعوبه بارده
مثل شربت نیلوفر ولعاب اسپغول وغیره کند واغذیه مرطبه مانند خرفه وکدو وشوربای بچه مرغ بابرنج دهند وقیروطی که از روغن گل وسفیداب
ومرداسنگ واقلیمیای نقره ونشاسته وغبار آسیا وکتیرا ولعاب خطمی واسپغول وبهدانه وبیه بط وموم سفید ساخته باشند بکار برند
ودر ثفل سفیدی بیضه مرغ در روغن گل وسفیده ارزیز آمیخته بکار برند ویا مسکه شسته تنها بمالند وغذا شوربای بچه مرغ با نان دهند ودر
بواسیری وغیره کات هندی وروسوت وسفیده ارزیز هر یک سه ماشه در مسکه گاو شسته آمیخته بمالند ومرهم زرد وابیض برابر در روغن گل
آمیخته فائده عظیم دارد وغذا کله پاچه ونان تنوری خورانند واطریفل کشنیز وشاهتره وعلو نجانی بدهند ودر امتلائی فصد صافن یا بالبض یا باسلیق
کنند واین مرهم نهند مرداسنگ مغسول زرنت رومی سفیده ارزیز هر یک سه ماشه پیه بز هفت ماشه موم یک نیم توله مغز ساق گاو نه ماشه روغن گل
سه توله ودر آنچه از کثرت اسهال باشد بروغن بنفشه بادام ویا بمسکه طلا کنند ومرهم اعجاز در روغن گل آمیخته نافع وکذا آبزن از آب برگ خرفه
وخبه وانار دو حبه باقی هر واحد یک آثار گلاب سه شیشه تخم مورد وخبه ونکوه وگل کاسنی هر یک دو قبضه گل ریحان سه قبضه گل خطمی یک نیم
قبضه وبعد بر آمدن از آبزن مرهم زرد در روغن یاسمین آمیخته بمالند ومهلبه وشیر برنج غذا سازند تا در سرائی بمعالجه شقاق لب دیگر اعضا
چه دارند واز آب سرد وچیزهای سرد اجتناب ورزند وعلی ابن زین گفته که پیه خوک در موم وزیت آمیخته نفع کثیر میدهد ومختار ابن هبل گفته که سر سگ بچه
که هنوز چشم نکشاده باشد سوخته در روغن گل آمیخته وکذا پیه آن نافع وبعضی از متاخرین می نویسند که ارسال علق را کثیر المنفعت در مثل این مواضع
یافتیم وبعضی از معالجات که در مبحث بواسیر وورم مقعد مذکور شد این مرض را نیز نافع ست واگر در اینجا شدت حرارت نباشد بمرهم مقل طلا کنند.
وگاهی آنرا این دوا کفایت کند که مغز ساق بقر در شراب بپزند تا غلیظ مثل مرهم گردد پس استعمال نمایند ومرهم زوفای رطب درین نیکوست واین
حب مقل نافع شقاق مقعد وملین طبع وموافق محرور ست پوست هلیله کابلی بست درم مقل ده درم کتیرا پنج درم انجیر سی عدد انجیر را در آب بپزند تا مهرا شود
پس بپالایند ومقل وکتیرا دران حل کنند وهلیله کوفته بیخته بدان سرشته حب سازند شربتی دو درم واگر خون سیلان کند شادنج دو درم لاخوین شب یمانی سوده بمالند

استرخای مقعد

گر آنرا استرخای شرج نیز گویند بقول شیخ گاهی از مزاج فالجی یعنی سوء مزاج استرخائی ویا از برودت ساذج یا مادی کثر از آن بود مزاج فالجی از رطوبت
رقیق متشربه در اکثر باشد وگاهی از رطوبت مائل بحرارت وحرارت آن بسبب تشرب آن بود وگاهی استرخای مقعد بسبب ناصور یا زخم یا بواسیر یا قطع آن

چون عضلۂ ممسکۂ مقعد را آفت عام رسد حادث شود و گاهی بسبب سقطہ بر پشت یا ضربۂ آن عضو مبدأ عصب کہ بسوی آن عضلہ فرود آمده عارض گردد و گاهی
بسبب تمدد عصب یا عضلہ بسوی بیرون مشابہ باسترخا حادث گردد و بیشتر تابع قولنج شود بسبب بہم رسیدن تمدد بعضلۂ جالبہ و بقول قرشی گاهی از
ورم مقعد افتد بالجملہ شناخت استرخای مقعد این است کہ براز و ریح بے ارادہ خارج شود و گاہ استرخا با حس بود و این سالمتر است و گاهی با بطلان حس باشد
پس اگر استرخا تبدریج اندک اندک عارض شود و با سردی لمس و ترہل مقعد و سائر علامات سردی مزاج و تری آن و تقدم اسباب مبردہ و مرطبہ مثل نشستن بر سنگ
تا مدتی یا در آب یا بر جاهای سرد و تر یا خوردن آب سرد بافراط و مانند آن از امور ظاهری و باطنی بود از سوء مزاج بارد رطب باشد و این علاج پذیر است لیکن اگر
لمس گرم محسوس گردد و رطوبت استرخائی مائل بحرارت باشد و الا فلا و اگر این مرض دفعتہ یکبارگی ظاهر شود از ضربہ و سقطہ یا قطع یا سوء یا حرم آن باشد و این لا علاج است و
خصوصاً کہ با یبانی سست گردد و آنچہ با صلابت باشد از تمدد بود و وجود ورم و رجیع در مقعد بر استرخای ورمی دلالت کند علاج در فالجی علاج فالج از تنقیہ مادہ مرضیہ مسہلات
بلغم و تبدیل مزاج بتناول معاجین گرم نمایند و با بہر حصول نضج این ماء الاصول دہند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی ہر یک سہ ماشہ بیخ اذخر سہ ماشہ بیخ کرفس اصل السوس
ہر یک ہفت ماشہ بادیان خطائی پنج ماشہ انیسون مصطگی ہر یک چہار ماشہ اسطوخودوس بادرنجبویہ بادیان ہر یک سہ ماشہ انجیر زرد ہفت عدد مویز منقی سہ تولہ زرنباد
ماشہ گلقند عسلی چہار تولہ غذا شوربای مرغابی و کبوتر و مرغ جوان بنان گندم خشکاری تنوری و بعدہ دوازدہ روز یا زیادہ تنقیہ بدن بایارجات کبار کنند و
روغنهای گرم مثل روغن بابونہ و نرگس و زنبق و ناردین و شبت و بید انجیر و روغن قسط کہ اندران جند بیدستر و فرفیون حل کردہ باشند بر فقرات سفلی پشت و بر مقعد
بمالند و حقنہ کنند و ضماد یکہ در فالج مذکور شد نیز بر مہرہ زیرین از مہرہای پشت ضماد کنند و سیسالیوس و شبت و بیخ بادرنجبویہ و ریحان و حب الغار و فستقین و زرنباد
و پوست انار و تخم سونیز و گل بابونہ ہر یک سہ تولہ نیم کوفتہ آبزن نمایند و بعد برآمدن بر فقرهای زیرین پشت و شکم روغنهای مذکورہ بمالند و باید در آبیکہ اندران ادویہ
حارہ قابضہ مثل سنبل الطیب و قسط و مر و جوز السرو و مانند آن نجتہ باشند مریض را بنشانند و گلقند تنہا یا با قطعل و قرص انبر باریس را ہر روز بتناول آنکہ بید
شیخ سیفر باید کہ اگر سببش برد شدید بی مادہ یا بغیر مادہ باشد در آب گرم کہ اندران اہل قسط و جوز السرو و سنبل و اندک مر و اذخر جوشانیدہ باشند بنشانند
و اگر احتیاج بقوی تر ازین افتد بدوای مسمی افربیون تنخذ از فرفیون حقنہ کنند و بر مقعد مثل روغن قسط و غیر آن استعمال نمایند و اگر مادہ موجبہ رطوبتی باشد کہ
دران حرارت بود در آب قوابض قویہ مائل ببرودت مخلوط بچیزی کہ دران تسخین نیز باشد بیمار را بنشانند و اگر گمان شود کہ درینجا تمدد است مرخیات ملینات
از روغنها و شحوم وغیرہ استعمال کنند و در آخر آن ادویہ قابضہ محرکہ کہ اندران تلطیف و تحلیل نرم باشد استعمال باید کرد و استفراغ مادہ مثل آب طبیخ مطبوخ حنظل نما(ید)
و در آنچہ اندر باب خروج مقعد بیاید نیز تامل کنند قرشی گوید کہ علاج ورم و تعدیل مزاج و تقویت عصب نمایند و در اکثر از برد و رطوبت بود و این الطول نیکو است
طراثیث و زرور و پوست انار و خطمی و آس و قرظ و قسط و مر و اذخر جوشانیدہ در آب آن نشینند بعدہ بر روغن قسط گرم کردہ بمالند و بران سفیداب زرد و آس
خشک و مقل ازرق و زریرہ داؤ خود کنند ہمہ ازین یا بعض بحسب مشاہدہ بپاشند گیلانی گوید کہ ما در سالف زمان برای این مرض و بہر خروج مقعد نیز این
نسخہ نوشتیم و تام النفع برآمد و خصوصاً چون بصبیان عارض شود و یا بران سالهای بسیار نگذشتہ باشد بگیرند سفیداب و سرمہ ہر واحد دو مثقال
مرداسنگ و مازو و دقاق کندر ہر یک چہار مثقال اہل شش مثقال شب یمانی یک مثقال بار یک سائیدہ بحریر بیختہ باز خوب بسایند تا بغایت باریک گردد و بعد
چرب کردن مقعد باندک روغن گل بران بپاشند و استنجا نمایند با بیکہ این ادویہ دران نجتہ باشند گز مازج سنبل قرنفل گل سرخ مازو ہر یک پنج اوقیہ اہل دہ اوقیہ
اذخر سہ اوقیہ مرکی دو اوقیہ کوفتہ در ظرف آہنی بجوشانند و در ہمان ظرف بدارند و باین آب نیمگرم استنجا نمایند و ایضاً پارچہ بدین آب تر کردہ بر مقعد نہند زمانے
صالح بدارند و خصوصاً قبل استعمال ذرور مذکور محمود دی نویسد کہ ہر صبح جلاب از بادرنجبویہ و بادیان ہر یک سہ درم بنوشند و غذا فروجہ نخود و شیرہ تخم قرطم خوزیدہ تخم
خرات پشت سفلی نمایند و مریض را در آبیکہ نمام و شاہسفرم و برگ غار و تخم ترب اندران نجتہ باشند بنشانند و باقی علاج آن علاج فالج است ابو منصور
گوید کہ خروج ریح بغیر ارادہ بسبب استرخای عضلۂ سطیت داخل مقعد میباشد و این اکثر در صبیان و مشایخ و خواجہ سرایان حادث شود و خروج او از آن نگاہ
تنخیح یا مضرفہ یا ندامی حال میگردد و علاجش این است کہ بلادری و تریاق بخورانند و در آبزن نشانند و حمول دہ تہ بیخ بادیان حارہ کنند و غذا با غذیہ جید الکیموس حمد

وتقلیل سازند و از اغذیهٔ بارده رطب نافع مثل بقول و حبوب و ماهی و شیر خواه که رطبه اجتناب ورزند و همین ست علاج کسی که براز او بی اراده برآید و این اطریفل کبیر
با خبث الحدید نافع ست هلیله و آمله منقی و شیطرج و تخم کرفس و نانخواه و صعتر هر واحد یک اوقیه سنبل و حماما و خیربوا و وج هر یک سه درم دارچینی چهار درم فلفل
دارفلفل فوتنج خشک زنجبیل هندی هر یک نیم اوقیه خردل یک نیم اوقیه نوشادر نیم درم خبث الحدید سه اوقیه کوفته بیخته در روغن گاو چرب کرده بعسل بسرشند
و استعمال کنند حکیم شریف خان در حاشیه شرح اسباب و دیگر تصانیف خود می نویسند که این اقراص بهای قدر کثیر النفع ست پوست انار خشک
مازو شاه بلوط صدف سوخته کاغذ سوخته ودع محرق خاکستر سرطان باقی اجزا همان ست که در بحث خروج مقعد در قول اسمٰعیل جرجانی بیاید و نسخهٔ ذرور
نیز بعد ازین نسخه همانجا مسطور ست و این ذرور نیز استرخای مقعد را نافع مازو جفت بلوط قشار کندر شیح سوخته گلنار شاخ گوزن سوخته مرداسنگ صدف سوخته
اقلیمیا اسادی حلالیه کرده بر مقعد بپاشند و سفوف زیره و نانخواه وغیره که در امراض امعا در بحث قراقر گذشت خروج ریح بی اراده را نافع بود و کمونی فلافلی
و وج مربی نیز مفید ست و این سفوف خروج براز بی اراده را سود دهد بود لیکن بعد تنقیه بکار برند کزمازج افسنتین ایرسا سعد هر واحد یک درم نانخواه زیره
کرمانی گل سرخ تودری نارمشک بوزیدان هر یک دو درم مصطکی طالیسفر صعتر فارسی زوفای خشک هر یک سه درم کوفته بیخته با ادویه هلیلهٔ کابلی سوده آمیخته
و مثل مجموع شکر طبرزد مخلوط کرده یک درم صبح و یک درم وقت خواب بدهند و از استحمام و ریختن آب گرم بر امعا و مقعد پرهیز نمایند و اگر سبب این مرض
خلط سوداوی بود افتیمون یک درم اضافه نمایند و یک نیم درم ناشتا فقط بدهند

خروج مقعد

یعنی بیرون آمدن سر زه و آنرا بر آمدن مقعد و نتوی مقعد نیز گویند سببش گاه شدت استرخای عضلهٔ ماسکهٔ مقعد متشبل آن بسوی فوق بود بواسطهٔ غلبهٔ رطوبت
بود و گاهی ورم عظیم منقلب مقعد باشد و گاهی تزحر شدید بود و که در مرض زحیر یا بسبب براز خشک یا در عسر بول اتفاق افتد با تعجیل در استرخائی مقعد بسهولت
و سرعت باندرون راجع شود و در ورمی خلاف این بود و رجوع و ورم و الم لازم ست و علاج راجع سهل تر از علاج غیر راجع بود دیگر آنکه سبب سهولت رجوع
فالج مستحکم باشد که دران هنگام علاجش دشوار تر از آن بود که رجوع نمیکنند و گاهی علاج راجع متعذر بود اگر آن از انقطاع عصبه باشد و این مرض اکثر در اطفال
پیدا بود از زحیر و اسهال کثیر عارض میشود علاج با ازالهٔ سبب کوشند و اول بالخاصة دست مقعد را بالا رد کنند و اگر مشکل باشد اول ازموم روغن یا زردهٔ بیضه
یا شیر گاو چرب کنند تا نرم و باز گردد و بعد ازان پوست انار جفت بلوط گلنار مازو برگ مورد در آب جوشانیده صاف نموده هرگاه نیم گرم بماند دران نشانند
و بعد ازان استنجا کنانند و ثفل آنرا سائیده بر بندند و لنگ بر بندند و ایضا در استرخای ذرور ادویهٔ قابضه مثل ذرور سفیدهٔ ارزیز گلنار جفت بلوط مازو و شب
و سرمه چون غبار سائیده و اول مقعد را بروغن گل خام چرب کرده پاشیدن و مقعد را داخل کرده بابنیه و عصابه بستن نافع لیکن استعمال ادویه بعد
تنقیه نمایند تا حاجت قیام نشود مگر در ورم تا بکی اندران مسکنات وجع و مرخیات و ملینات در ورم مثل بنفشه و خطمی و خبازی و پوست خشخاش
و بابونه و برگ کرنب و حلبه و تخم کتان و تخم مرو پخته باشند مریض را نشانند و نیز دو پارچه موم در روغن بابونه و روغن شبت بر مقعد مالند تا نرم شده اندر رود و بعد ازان
بروغن شبت یا روغن گل چرب کرده ذرور ادویهٔ قابض بپاشند و از آب قابضات مذکوره آبزن و استنجا نمایند و ثفل آن مثل مرهم باریک سائیده ضماد کنند و بر بندند و
در ادویه ... مرض ضماد حجر ... مسحوق بروغن گل و کبوس و کمات خشک بمرات و کذا السیر سیاه بعد چرب کردن مقعد بروغن گل
و کذا ... الزجاج ... مقعد مجرب ست و کبوس اقاقیا و کذا خبث الحدید و کذا موی کهنه سوخته و کذا گل بنفشه
خشک سوده و کذا خرنوب نبطی سوخته و کذا مازو سوخته در شراب سرکرده و کذا آمله و کذا دم الاخوین و کذا کندر و کذا پوست درخت اثل و کذا تخم حماض
و کذا ... بعد ... مقعد بروغن گل و کذا کاغذ مصری سوخته و ضماد روغن ... یا مصطکی در روغن گل و یا حب الآس بشراب پخته و یا برگ مورد
و یا سفرجل ... مطبوخ ... یا مازو کوفته در شراب قابض یک ساله پخته و یا تخم تمر هندی و یا حضض مکی و یا جوز السرو کوفته پخته و یا عصفر سوده و یا گل سرخ خشک
با ... آن و یا گلنار و یا گل ارمنی و یا عصارهٔ برگ علیق و اطراف نرم او و جلوس در طبیخ خرنوب شوک و یا برگ آس و یا حب آن و یا زاذی و یا آب آهن تاب

ویا پوست انار ترش تنها یا بگلنار و یا سعد ویا خرنوب نبطی ویا مازو کوفته ویا سرکه ویا انجبار مریم سوده ویا سماق ویا برگ بلوط ویا رامک و شراب تخم حماض وکعک
شاخ گوزن سوخته بعسل وکذا شاخ مذکور سوخته مع دو چند آن خرنوب شوک سوخته بعسل آمیخته تا پانزده روز متواتر وحقنه عصاره سفرجل ویا سفرجل قطع کرده
بآب پخته تا مهرا شود ونیم رطل ازان صاف کرده ویا عصاره سیب ترش وحمول خولان هندی بفتیله آلوده ویا ودع سوخته وخوردن گوشت در زور سپرد واحد
نافع بروز مقعد ست و باید که تلطیف غذا و تقلیل آن صاحب بروز مقعد لازم گیرد تا هر وقت محتاج بستر نگردد و ایضاً قرظ و پوست انار و زرور و باجماع آن و تخم خطمی
وخرنوب شوک همه را در آب خوب بجوشانند تا مهرا گردد و ضماد نموده بنگرم اندران نشستن در تقویت مقعد مجرب سویدی ست وکذا شراب آمله وکذا شراب
وضماد مقل ازرق وکذا جلوس در طبیخ خرنوب شامی وکذا شراب و حمول دم الاخوین وکذا بلیلج وکذا اضماد و حمول روغن گل و گلنار و ذرور درد و موم سفید
همه مقوی مقعد ست و دیگر گویند که دود کبریت بمقعد رسانیدن در ساعت مقعد منخرجه را بجای خود برد ایضاً روغن گل بر مقعد بمالند و بالای آن
پوست انار صدف سوخته اقاقیا مغسول عصاره لحیة التیس شب یمانی سه سه یک دو درم ذرور سازند و بالایش عنب سائیده و قرص سازند
وبر روغن گل بریان نموده بر برگ تنبول نهاده لنگوٹ محکم بربندند ولیکن باید که اول درین آبزن در آیند مرزنجوش بابونه اکلیل الملک گلنار جفت بلوط مازو
سنجد عدس مسلم نخود مورد برگ انار جنبیلی هر یک سه توله و بعد دو ساعت بر روغن قسط و آجر چرب سازند ضماد که حکیم علویخان در عشره کامله از مجربات خود
نوشته و تخلف نمیکند استخوان تحف الانسان در آب مکو و بارتنگ سوده بزرده بیضه مرغ و سنگ لشپت و روغن گل آمیخته ضماد کنند و بالای آن برگ بنگ
سه توله و چاهی خطائی هفت ماشه قرص ساخته بر روغن گل بریان کرده نیمگرم بربندند و بعد از یکپاس تجدید نمایند در یک روز نفع بین میکنند دیگر بر نوبت مقعد
خارج شده را بر بخور خرنوب و پوست بیخ کبر داشتن از مجربات صاحب خلاصة التجارب ست وکذا ذرور شاخ گاو کوهی سوخته دیگر عدس مقشر گل سرخ
پوست انار گلنار جفت بلوط نیم کوفته فوفل نیم کوفته جوز السرو هر یک دو دام پوست مغیلان یا آقاقیا برگ نورسته انار نیم آثار در آب بقدر یک من خوب جوش داده
درظرف وسیع اندازند و چون نیمگرم بماند بنشینند تا وقتیکه سرد شود بعد آن بیرون آیند و آب آنرا نگاهدارند و وقت حاجت گرم نموده استنجا بدان کرده باشند
که برای خروج مقعد کثیر النفع ست کبوس که اورام مقعد و بواسیر و استرخا را نیز مفید کند بازج مازو اقاقیا سفیده ارزیز همه مساوی سوده اول مقعد را
بشراب قابض بشویند و بعد ازان اجزای مذکوره ذرور نمایند مرهم که برآمدن مقعد و وجع آنرا مفید ست عنب الثعلب عدس مقشر هر یک سه مثقال
گل سرخ دو دو مثقال کوفته بیخته بآب کشنیز تازه بپخته زرده تخم مرغ و روغن گل داخل کرده مرهم سازند و اگر جراحت دران بهم رسد گل ارمنی دم الاخوین
مرداسنگ زرور و سماق مرکهر باتقل غبار سوده بر مقعد بپاشند و اندک بر پارچه نرم کهنه چند ته نموده پاشیده بدان مقعد را بردارند تا باندرون رود
وتا التیام زخم هر وقت که برآید بکار برند و بعد ازان بر روغن تخم شفتالو چرب کردن لازم گیرند سفوف فلفلموییه که برای خروج مقعد و ورم آن نافع
فلفلموییه دوازده درم فلفل سیاه چهار درم کشنیز نمک سنگ نمک سیاه هر یک دو درم زنجبیل آمله هر واحد یک درم کوفته بیخته بقدر دو درم بدهند
ودا اگر آب مطبوخ آمله با مساوی روغن کنجد آمیخته بپزند تا روغن بماند و طلا نمایند برای خروج مقعد مجرب نوشته و نیز برای سرعت رفتار اطفال و تقویت
اعضا و رفع اعیا و رویانیدن موی و تسوید و تقویت آن مفید ست ذکر ادویه هندیه نافع مرض مذکور را سنا کوفته بیخته با شیر یا آب آمیخته بر مقعد منخرجه
نهند و عصابه بربندند و اگر درد بشدت باشد برگ بهنگ نیز کوفته بیخته آمیزند و خصیه کودکان که کلان شود نیز از استعمال این دوا بر حالت خود
بازگردد دیگر مریض بول خود را در ظرفی بگیرد و چون از بول کردن فراغت یابد آبدست ازان بول کند سه چهار کف کافی ست بعده بآب پاک استنجا نماید
در دو سه روز نافع گردد دیگر پوست کهنه غربال یا پاپوش را بسوزند و اندک بر مقعد افشانند مقعد اندرون گردد و بازنه برآید و اگر اول مقعد را بزرده تخم
مرغ چرب نموده خاکستر مذکور بران پاشند و مقعد را از کفش باندرون کنند مجرب ست دیگر استخوان تحف آدمی بآب برگ دهتوره سائیده
تا ده روز هر روز دو سه بار طلا کنند بجای بروز مقعد که در بواسیر بهم رسد و هیچ وجه علاج نپذیرد نفع بخشد و اگر بقیه از مرض بماند چاهی خطائی در آب سائیده
لکڑی ساخته به بندند مجرب ست دیگر تخم گل مہندی باریک سائیده افشانند و لنگوٹہ بربندند نافع بود دیگر اول مقعد را بر روغن چرب کرده سپستان سوخته

سائیده ذرور نمایند و دیگر حبلی ببول گل دهاوه جوش داده در طبیخ آن نشانند یا بآب آن استنجا نمایند نافع بود دیگر برگ انبه برگ جامن
و پوست هر دو نیکوفته جوش داده ازان آبدست سازند دیگر سم تر سوخته مازو گلنار پوست انار بجنگری بریان مساوی کوفته بیخته بپاشند مفید بود
دیگر گویند که سبب این مرض وصول برودت ست یا ضعف جرم معای مستقیم و اکثر بعد زحیر یا اسهال مفرط در اطفال واقع شود پس نشانیدن طفل
بزنانه هنگام تکمید از خشت گرم و دود گرم مفید ست و آبزن از شراب و مطبوخ ادویه قابضه مثل پوست کچنال و مازو و پوست و ثمر ببول و کزمازج می شاید
و ذرور پوست غربال سوخته و مازو سوخته و دود سوخته انفع ست ایضاً اگر سبب خروج مقعد ورم بارد بود برگ شبت جوشانیده افشرده بر بندند ایضاً
برگ حنا برگ سنبهالو برگ شیرازی در آب جوشانیده انکباب نمایند بعده ثفل دوا افشرده نیم گرم بر ورم بندند دیگر تخم سن بسوزند و بر مقعد ذرور نمایند
اندرون رود ایضاً جهوج تیپر مازو سبز جفت بلوط گل دهاوه ان شاخ گاو سوخته موی سر آدمی سوخته پهٹکری سوخته باریک سوده بر پارچه سفال نهاده
کانچ را بدان بر دارند دیگر سرمه و سفیده ارزیز و حبلی ببول مساوی سائیده به پستو مقعد را تحبس کردن و یا خشت آب ندیده گرم کرده بدان بروز شستن
مفید ست اقوال اطبا مسیحی گوید که برای خروج مقعد اکلیل الملک و مر و مازو و در سفنج بنهند تا سطبر گردد و در ان صوف تر کرده حمول نمایند و ایضاً
زیره بکوبند و با اقاقیا و طبیخ و پوست انار آمیخته استعمال نمایند بوعلی بنویسد که صواب تر آن ست که معالجه آن بچیزی که علاج حبس بدان میکنند باید کرد و در آن
کنند و بر بندند و اگر رجوع نه شود مرخیات استعمال نمایند و واجب ست که ذکر ادویه شد که مقعد بقبضه آن کرده شود پس اگر اکثر حاجت بسوی اشیاء آن
و آنرا استعمال نمایند و بعده آن مقعد را رد کنند اگر رد شود و بر بندند نفع کند پس بعضی ازان آبهاست که در ان نشینند و بدان نطول کنند و در ان ادویه قابضه
طبخ میکنند و اوفق این ست که آن آب شراب قابض باشد و ازان جمله این ست که بگیرند گل سرخ و عدس و عنب الثعلب و سماق و در آب پخته استعمال نمایند و ایضاً
این نافع ست اگر در انجا ورم باشد و بعضی ازان ذرورات ست و ازین قبیل ست چون حرارت شدید نبود آنکه بگیرند پوست شجر البطم هشت درم جوز السرو
دو درم سفیداب یک درم و مقعد خارج را بشراب قابض تر کنند و بشویند پس این دوا بران بپاشند و ایضاً دقاق کندر و مرداسنگ هر واحد هشت درم جوز السرو
خشک سفیده ارزیز مغسول بحک ازین بعض آن بر بعض بشراب قابض دو درم ذرور سازند و ایضاً خبث رصاص و سماق هر واحد چهار درم هر یکی درم تخم گل چهار درم
و ایضاً مقعد بشویند و بروغن گل خام چرب کنند پس شب و مازو و سرمه و سفیده ارزیز بران بپاشند و رد کنند اگر رجوع شود و بر بندند و اگر مقعد رد نشود
و رجوع نکند بسبب ورم عظیم پس اولی آن ست که تدبیر ورم کنند و تقویت ارخا نمایند بجلوس در آب گرم که اندران مسکنات وجع و مرخیات ورم از انچه در باب آن
مذکور شد جوشانیده باشند و بعد ازان بروغن شبت و بابونه چرب کنند که باین تدبیر نرم شود و رجوع کند پس درین هنگام معالجه بقابضات مذکوره نمایند
و از انچه درین وقت نفع کند مسکنات ورم ست که مذکور شد و خصوصاً نیلوفر مذکور و ضماد دیگر که در ان عدس داخل ست ابن عباس گوید که هرگاه مقعد
خارج شود مریض را در آب نشانند که سابق مذکور شد و مقعد را بشراب قابض بشویند و این دوا بران بپاشند جوز السرو و آس خشک و اقاقیا و عصاره
لحیة التیس و مازوی سبز هر واحد یک جزو باریک سائیده بکار برند و یا بگیرند خبث الفضه و بسد زرد و سماق هر واحد چهار درم مر دو درم و باریک ساخته
بر مقعد بپاشند بعد ازانکه بشراب قابض شسته باشند و ایضاً دقاق کندر و مرداسنگ هر واحد یک جزو جوز السرو نیم جزو سفیده ارزیز و ودع سوخته هر واحد
ربع جزو باریک کوفته بعد شستن مقعد بشراب قابض بپاشند و اگر با خروج مقعد ورم باشد بگیرند عدس مقشر و پوست انار و جفت بلوط و جوز السرو
هر واحد یک جزو و در آب آس پخته و روغن گل بران ریخته در هاون حل کنند و بر مقعد ضماد نمایند اسمٰعیل و ایلاقی گویند که طریق علاج این مرض
آن ست که بگیرند گل سرخ و عدس مقشر و پوست انار و جفت بلوط و همه را در آب بپزند و بپالایند و در ان آب بنشینند و ثفل این بروغن گل حل کنند تا
چون مرهم شود و بر مقعد ضماد کنند و اگر با این مرض مزاج سرد بود بگیرند داذی و جفت بلوط و بسد زرد جوش خشک و مازوی بریان به روغن بیضه پاره آهن کهنه
زنگ گرفته و همه را در شراب کهنه یک شبانه روز تر کرده صاف نمایند و تا یک ساعت در ان شراب نشینند پس مقعد را خشک کرده بروغن تخم ... یا بروغن
مغز تخم زرد آلو یا روغن مغز تخم شفتالو چرب کنند و این دوا بپاشند پوست انار خشک و مازو و شاه بلوط و صدف سوخته و ودع سوخته و خاکستر

سفال سرطان و عصارهٔ لحیة التیس و جفت بلوط و خاکستر پاپوش کهنه مساوی کوفته بیخته بآب مورد تر سرشته قرص سازند و بسایه خشک کرده کوفته بکار برند
و یا این دوای مختصر بعمل آرند بگیرند گلنار و مازو و پوست انار خشک و صدف سوخته و عصارهٔ لحیة التیس و اقاقیا و سفیداب و شب یمانی و همه را مثل سرمه
سوده بپاشند و بر بندند و بخسپند و هم این دوا در شراب قابض بپزند و در آن شراب بنشینند و اگر بادی و ورم گرم باشد گل سرخ و عدس مقشر و برگ عنب الثعلب
در آب او بپزند و با روغن گل حل کرده بر موضع نهند و آماس سرد را در آب گرم نشستن نافع بود و موم روغن که از روغن شبت و بابونه سازند طلا کنند
تا آماس برود و هرگاه مقعد بیرون آید و ریش گردد آنرا بشراب قابض که ادویهٔ قابضه در آن پخته باشند بشویند و این دوا استعمال کنند بگیرند سرب
سوخته مغسول هشت درم گل سرخ و سماق هر یک چهار درم مر دو درم نرم سائیده اول مقعد را بشراب مذکور شسته بپاشند ابن الیاس گوید که اگر
بروز مقعد بسبب استرخای شحم باشد مریض را در آبیکه اندران جوز السرو و جفت بلوط پخته باشند بنشانند و اقاقیا و مازو و [illegible] کندر و عصارهٔ لحیة التیس
و ودع سوخته و سحالهٔ مس مساوی باریک سائیده بر مقعد ذرور سازند بعد از آنکه مقعد را بآب آس شسته باشند و یا بگیرند گلنار و مازو و سرمه اجزا مساوی
باریک سوده بحریر بیخته ذرور کنند و هر صبح سفوف حب الرمان پنج درم با رب به ده درم بخورانند و غذا مزورهٔ سماق و کشیرهٔ مغز بادام و ماکیان و کباب سازند
و از فواکه رطب و البان و حمام احتراز کنند خجندی گوید که این آبزن آنرا نافع است برگ مورد و برگ حنا و گلنار و بلوط و جوز السرو و سحالهٔ نحاس و اقاقیا و پوست انار
لحیة التیس و قشور کندر مساوی جوشانیده و در آن نشینند و اگر ودع سوخته کندر و مرداسنگ برابر باریک سوده بپاشند بر مقعد و اگر از زحیر باشد و جمیع
انواع آن نافع ست و ایضاً خبث رصاص هشت مثقال سماق مثل آن گل سرخ نصف آن مر یک مثقال سائیده بر مقعد بپاشند بعد از آنکه بشویند به آب
قابض یا بآبیکه اندران قوابض جوشانیده باشند مقعد را بشویند و ایضاً پوست صنوبر دقاق کندر مرتک هر واحد یک جزو جوز السرو ربع جزو باریک سوده
بعد غسل مقعد بآب قابضات بپاشند و خروج مقعد و استرخای آنرا جلوس در آب [illegible] نافع ست و آن آبی ست که در آن خرنوب نبطی و [illegible] پخته باشند
بعده بروغن گل چرب کرده بران این کبوس بپاشند و رد کرده ببندند سفیدهٔ ارزیز و مازو و گلنار همه سائیده بپاشند و این دوا که بعمل آرند مع جلوس
در آب قمقم و آن آبی ست که اندران خرنوب و گلنار و قرظ و طراثیث و مازو و پوست انار پخته باشند انطاکی می نویسد که خروج مقعد گاهی عقب مرضی بود
که افراط کند تا آنکه بدن لاغر گردد و اربطه ضعیف شود و علاجش تسمین و اکل غذای یابس مثل قلیها است و گاهی بسبب فرط رطوبت و برودت باشد و
علاجش جلوس در مطبوخات حاره و قابضه مثل بابونه و حلبه و اکلیل الملک و سماق و مازو و [illegible] و ذرور مثل سرمه و مورد و مازو سوخته و شب و گاهی از ورم
بود و آن مذکور شد و روغن کدو نیکوست و آب آهن تاب [illegible] و خاکستر کتان ذرور آن و کذا علیق و موی انسان سوخته نافع و ابن سینا رحمه الله
گوید که معالجهٔ نتوی مقعد به نشستن در آب قمقم نمایند و هنگام انقلاب آن جوز السرو اقاقیا و گلنار و عصارهٔ لحیة التیس و مازو و شب و سفیداب کوفته بحریر
بیخته بر مقعد بپاشند بعد نشستن مقعد بشراب قابض در آن کنند و ببندند و اگر ورم کند و رجوع نشود باید که مریض را بجلوس در آب ریاحین نیمگرم
امر کنند پس هرگاه ورم تحلیل شود اعادهٔ آن نمایند و تدبیر مذکور بپردازند طبری گوید که خروج مقعد بسبب استرخا و ضعف ماسکهٔ شرج بود و علاجش [illegible]
بمقعد [illegible] بود بعده رد او بر روغن گل نیمگرم کنند و بران ودع سوخته و کندر باریک سوده ذرور نمایند پس هرگاه رجوع شود در آبیکه اندران برگ مورد و حب الآس
و پوست انار و مازو و خرنوب نبطی و گلنار و حشیشهٔ معروف بعین الحمام جوشانیده باشند هرگاه نیمگرم باشد بنشانند که تقویت شرج و منع او از خروج کند و این
بعد رد مقعد بکار برند و اگر این آب بر مقعد خارج شده برسد رجوع نکند و آنچه در رد آن نافع بود این ست که بگیرند مازوی سوخته و رماد [illegible]
خروس سوخته و همه را سائیده ذرور ساخته رد آن نمایند و مریض را از اغذیهٔ چرب منع کنند و ایضاً آنچه رد آن کند و تقویت شرج نماید این ست که قشر
عفص بشویند و بران موضع [illegible] بپاشند و رد کنند و بران رفاده در شراب تر کرده نهاده ببندند و گاهی استرخای شرج را داغ میکنند و قطع میگردد
بهر آنکه داغ موضع را صلب گرداند پس مقعد خارج نشود و باید که بر امثال این معالجات جسارت نکنند که آن مرض دیگر پیدا میکند تعلیم جبران ابن [illegible]
اطفال را بسبب غلبهٔ رطوبت و ضعف اعصاب بسیار عارض میگردد پس علاج ایشان مثل خاکستر [illegible] کنند [illegible] مذکور شد باید کرد و ایضاً

دم الاخوین و گل ارمنی و مازو و جفت بلوط و کات هندی و کهربای نرم سوده بیخته بر پارچهٔ نرم پاشیده بدان بردارند که به موضع خود برگردد و بعونه تعالی نگیرد
به نحو ابد آید و بقول الشیخ الرئیس پوست انار جفت بلوط برگ آس رطب گل سرخ شاخ گوزن سوخته کاغذ سوخته سیم سوخته شب یمانی گلنار فارسی مازو جمله مساوی
بگیرند و در آب بسیار بجوشانند تا قوت ادویه در آب آید صاف نموده طفل را در آن بنشانند در حالتی که نیم گرم باشد و اگر طفل با هوش و تمیز باشد او را بفرمایند که
به سبیل جذب مقعد را باندرون کشد و الا باعانت دست اندر کنند و در انجا که بسبب ورم و جز آن ادخال مقعد متعذر باشد اولا مقعد را بموم روغن لینا سب
یا سپردهٔ تخم مرغ چرب نمایند تا نرم گردد و بجهت تحلیل ورم مغز فلوس خیارشنبر در آب عنب الثعلب حل کرده ضماد نمودن بغایت نافع ست و بسیار باشد
که چون اطفال را در صغر سن این مرض پدید آید بعد از چندی که رطوبات کم گردد و قوت در اعضا بهم رسد خود بخود بدون علاج زائل شود

حکهٔ مقعد

یعنی خارش مبرز گاهی بسبب دیدان صغار متولد در مقعد افتد و خروج کرم برین نوع دال بود و گاهی بسبب اخلاط بورقی یا مراری اللذاع باشد و خروج
این اخلاط مع تیزی در براز برین نوع دلالت کند و گاهی بسبب انصباب خون سوداوی حاد اللذاع بر مقعد بود و این مقدمهٔ بواسیر باشد و از سوزش و ثقل
مقعد خالی نباشد و گاهی بسبب قروح و سحج مقعد عارض شود علاج در دیدانی بعلاج دیدان معالجه نمایند و استعمال تریاق و صبر انفع ست و قروح را
بعلاج قروح تدارک کنند و در کائن از اخلاط مراری و بورقی اگر ماده از عضوی ما فوق آن سیلان کند اصلاح غذا و تنقیهٔ آن خلط بفصد و مسهل نمایند و اگر در
مقعد محتبس باشد بشیافات منقی مثل شیاف مستقیم از خلط بلغمی و صفراوی که در باب زحیر مذکور شده استفراغ کنند و قی نفع تمام دارد و بحمولات معدله و مخدره
معالجه نمایند و مالیدن سرکه خمر درین نوع خیلی سودمند ست و کذلک حجامت بر عصعص و شرب مطبوخ سپستان و عناب و طلا بعصارهٔ مجموع اجزای انار
نافع و روغنهای مرطب مثل روغن بنفشه و روغن نیلوفر و مسکهٔ تازه بر مقعد بمالند و ادامت حمام و جلوس در آب شیرین نیم گرم کنند و اگر در رودهٔ مستقیم
بلغم شور باشد بحقنها و حمولات مسهله تنقیه کنند و این ضماد نافع ست گندنا سوده ده درم مومیائی هفت درم موم سه درم روغن ناردین یا نرگس یا
سوسن اوقیه و نیم بدستور ضماد ساخته صبح و شام بر مقعد نهند و یا صبر زوفای خشک سائیده با پیه بط آمیخته حمول سازند و یا آب انار ترش باندک
عسل آمیخته طلا کنند و یا صبر بطلا حل کرده طلا نمایند و یا بر روغن گل و سرکه و صبر و موم ضماد کنند و ایضاً اگر خلط مراری بود تنقیه بدان با آب انارین و هلیله
کنند و اگر بورقی باشد بهلیلهٔ کابلی و ایارج و غاریقون نمایند و هرچه در بحث حکهٔ مطلق بیاید مفید بود و آنچه مقدمهٔ بواسیر باشد در ان فصد باسلیق
و حجامت مابین ورکین و ارسال علق کنند و اضمدهٔ مبردهٔ مسکنه بکار برند و جهت اسهال مسهل سودا و مطبوخ افتیمون و ماء الجبن دهند و اصلاح خون
باغذیه و ادویهٔ مبردهٔ مرطبه نمایند و ثقل در روغن تخم زردآلو حل کرده بر مقعد بمالند و مالیدن صبر محلول در شراب ممزوج بموم روغن مرتب از روغن گل
یا بر روغن زردآلو نیز نفع کلی دارد و از اغذیهٔ سوداوی پرهیز کنند و شب یمانی بریان و قطران ساذج سرشته بمقدار یک درم به پارچهٔ نرم بردارند
و حمول سازند و این حب نافع بود برگ سعتر دو درم شونیز چهار درم جوز سوخته با پوست ده عدد همه را سائیده بعسل قوام نموده حب سازند و یا شب یمانی
بریان چهار دانگ قطران دو دانگ بسرکه حل کرده طلا سازند و پارچهٔ کتان بدان تر کرده بر مقعد نهند و اگر آب پودینه با صبر و یا زهرهٔ گاو با آب سداب
یا روغن بید انجیر بکار برند سودمند بود و یا صبر یک جزو زوفای خشک دو جزو با روغن گل و سرکه و آب انار ترش سائیده صبح و شام نهند مؤلف
اقتباس می نویسد که اگر از ریح بواسیر بود گرمی مقعد و حبس بول بران گواهی دهد و علاجش علاج آن ست و پیه مرغابی در روغن زردآلو و شفتالو گداخته بثفل
از رق حل کرده بمالند و در آنچه از خلط مراری بود بعد فصد باسلیق اول مقعد را با آب نیم گرم تا دیر بشویند بعده سرکه در روغن گل برابر آمیخته بمالند و بعد یک ساعت
با آبیکه گل سرخ بسیار در آن حل کرده باشند آبدست نمایند گیلانی گوید که بهترین چیزیکه درین باب استعمال کرده شود خواه از کرم کوچک بود یا از خلط
بورقی یا از سبب دیگر این ست که اندک حبه از خالص در سرکه کهنه سوده بقدر یا نیمه آلوده اندرون مقعد نهند که استعمال این سه مرتبه در سه روز باذن الله تعالی
شفا بخشد صاحب شفاء الاسقام گوید که جمیع اقسام را مسح مقعد بروغن گل و سرکه و حجامت عصعص نافع ست و اگر حکه لذاعه باشد

بگیرند بوره ارمنی و زنگار و استخوان ماهی و سرگین سگ و گربه و کبوتر و گنجشک و حب الآس و مازو جمع کرده بدان مدخنین نمایند و مالیدن گل ورق و کذا روغن
آن در تسکین حکهٔ مقعد مجرب ست سویدی ست و ضماد محرورش نصف او خاکستر چوب انگور و کذا زردی بیضهٔ بریان و روغن بادام تلخ و حمول ثولان و تمریخ برطوبت
انار ترش که دائماً او مع شحم ادوا غذیهٔ او کوفته گرفته باشند هر واحد مسکن حکهٔ مقعد ست

قروح مقعد

اسباب این یا از امور داخلیه بود و یا از خارجیه و در اکثر خلطی تیز بود و یا کدام سببی خراشنده علاج بپاشیدن مجففات قویه مثل سرب سوخته مغسول و مرد
اطراف شجر سماق و اطراف مورد و دم الاخوین و گل ارمنی و کهربا و غیر آن ادویه که در باب سحج مذکور شد معالجه نمایند و اگر درد شدید باشد تخدیر حس مع قبض مثل
افیون و بزر البنج و بیخ لفاح نموده بعلاج پردازند و مرهم اسود و مرهم زنگار و مرهم مرداسنگ و مرهم زرد آنرا نافع ست هر واحد ازین در صوف آلوده حمول کنند
و طلا و ذرور گل سرشو بهترین ادویه است و روغن دیودار را خواص عجیبه است و بعیدل و تابکیا اندران گل سرخ و پوست انار و جفت بلوط پخته باشند بشویند و آن
دوا نافع ست ارزیز سوخته سماق هر یک نیم جزو مازو و بزر ورد هر یک نیم جزو اقلیمیا عصارهٔ بارتنگ و ودع سوخته نشاسته هر واحد یک جزو ادویه را سائیده
بکار برند و اگر افیون زعفران هر یک نیم دانگ مرداسنگ یک مثقال سفیدهٔ ارزیز نیم درم روغن گنجد پنج درم ضماد سازند نافع بود و هرچه در شقاق
مقعد گذشت و آنچه در باب قروح مطلق بیاید بکار برند انطاکی گوید که قروح مقعد یا از سوء مزاج بود و یا از جراحت شقاق دم و یا سحج و همه معلوم
شده و از آنچه مطلقاً بدان مخصوص ست مرهم اسود ست و روغن گل یا زیت که دران ارزیز حک کرده باشند بعده اگر قروح نزافهٔ رطبه
باشد علاجش بهمه ادویهٔ یابس و قابض نمایند مثل مازو و بلوط و آس و سماق و مرداسنگ و ذرور اد صبر اکلا و معجون خبث الحدید و مقل و اگر یابس باشد
بجمیع ادویهٔ لین مثل مرهم ابیض و لعابات و شحوم کنند بعده اگر قرحه متعفن شود آنرا بآب گرم پاک کنند و بسیاهی آن هر اکال مثل روغن زرد و زنگار نهند
تا آنکه نقای او حاصل شود پس بدل مثل صبر و مرداسنگ سندروس استعمال نمایند و این قانون کلی در علاج قروح ست سویدی گوید که صبر بشیر آب
و عسل و کذا اکلیل الملک بسفیدهٔ بیضه و کذا انار ترش معصور بشحم او مطبوخ بعسل تا آنکه قوام او غلیظ گردد و کذا خولان و کذا توتیای کرمانی و سعد هندی
و کذا زهرهٔ النحاس و کذا روغن گل و رصاص سوخته و کذا خاکستر بردی بآب سرطانات نهری و کذا زهرهٔ جاموش و کذا کندر و کذا زردی بیضهٔ خام
یا نیمگرم برآتش و کذا زنگار سرخ بروغن گل و کذا مازو کوفته بآب یا شراب پخته و کذا گل ارمنی و کذا طبیخ حب الآس و برگ آن و ضماد زوفای رطب و کذا عدس
مقشر و پوست انار و زرور و مساوی کوفته بآب پخته و کذا اسعد و زردهٔ بیضه و کذا زهرهٔ نرگاو بعسل و کذا برگ بنطافلن و ذرور صبر و کذا دار شیشعان و کذا برگ کتان سوخته
و کذا بردی محرق و کبوس توتیای کرمانی و نطول مشکطرامشیع و جلوس در طبیخ برگ زیتون کوفته هر واحد نافع قروح مقعد ست و بقول اهل هند شاخ گوسفند یا سم آن
یا پوست بیضه یا کاغذ هر کدام سوخته بعد چرب کردن مقعد ذرور کردن مفید ست و یا پستان سوخته و یا پوست غربال کهنه سوخته و یا تخم سن سوخته و یا مازو و پوست انار بپاشند

مقعد غیر مثقوب

صاحب ترویح گوید کسی که پیدا شود و در دبر او سوراخ نباشد علاجش در اطفال این ست که در دبر سوراخ کنند و از مبضع نشگافند و صوف در شراب قابض تر کرده
نهند و دران یک دو روز انبوبه ارزیز نهند بعد ازان بمراهم معالجه نمایند و گاهی این بصبیان و غیرهم از رجال و نساء عقیب قرحه که علاجش کما ینبغی نشده باشد
حادث شود و موضع ملتحم و منسد گردد و علاج این نیز مثل آن علاج نمایند و حفظ مقعد بفتیله یا انبوبه ارزیز ملطوخ بعض مراهم ملحمه تا آنکه صلاح کامل یابد باید کرد
و در زمانهٔ طفلی فقیری پسر را دیدم که در مقعد او منفذ نبود و براز او از راه دهن بر می آمد لیکن تفتیش احوال او نکردم و این از ان جمله است که عقل استبعاد او می نماید
و همچنین ست علاج زنی که در فرج او منفذ نباشد و عورتی را دیدم که در فرج او سوراخ و محل دخول ذکر نبود لیکن سوراخ تنگی بود که ازان بول وقت احتیاج بیرون می آمد

فوهات عروق

عبارت ست از انفتاح عروق مقعد و خروج خون ازان همچون بواسیر بدون ظهور علامات بواسیر بسبب امتلای خون ست یا بر دارت کیفیت و انقلاب آن

بحدت د اکالیت یا به مخالطت باقی اخلاط که محترق شوند واین برنگ آن دریافت شود وامتلائی به تقدم امتلاء وگاهی نوبات از ادویه واغذیه حریفه مثل پنیر کهنه وسیر وخردل افتد وگاهی این را ادوار محفوظ بود مثل حیض زنان وعلاجش دشوارتر است وگاهی با ادوار مختلفه آید واین سهل تر بود وگاهی قطع خون سبب موت گردد چون طبیب جاهل در ابتدا ابادرت بجوشانیدن اشیای قاطع خون کند پس سزاوار آن است که قطع نکنند تا آنکه در زانوها ضعف ظاهر گردد که آن شفا از امراض کثیر است وبعد ظهور ضعف دران قطع او واجب است بهر آنکه اگر دران تاخیر کنند باستسقا انجامد علاج اول جذب خون بمحاجم وفصد قیفال وتقویت عروق مع ترک مولدات خون نمایند بعد ازان تعدیل مزاج وقطع خون کنند وافضل درین قرص کهربا ست بن تریاق الذهب جامع ست همه را وکذا فنجنوش واز مجربات آشامیدن مروارید محلول ست وآب لسان الحمل بغایت سودمند ست حجر الیهود دم الاخوین صمغ عربی بار همه مساوی هر کدام یک جزو مقل خاکستر اسفنج هر کدام نصف جزو سندروس ربع جزو کندر ثمن جزو همه را کوفته بیخته یک درم ازان بطریق سفوف بخورند و یا در زرده بیضه نیمبرشت آمیخته بدهند وهمچنین گل مختوم با ربع وزن آن شب یمانی ست وفتائل افیون مجرب ست وکذا کافور ابو منصور وخجندی گویند که از انچه قلع این کند استعمال قی واز ادویه این قرص ست بلوط دو درم کهربا صمغ هر واحد یک درم باقی اجزا همان قرص کهربا ست که در مبحث بواسیر در قول ابوسهل گذشت ویک مثقال ازان ابنجا که دران خبث الحدید وتشار کندر وتخم مورد خیسانیده باشند بدهند ولزوم این دوا واین شراب دائم نمایند تا آنکه منقطع گردد وایضاً معجون خبث الحدید تناول نمایند و یا کندر یک جزو کثیرا نیم جزو با موم همچند هر دو آمیخته سه درم بخورند و بران مداومت کنند وصبر کندر انزروت مردم الاخوین سوده بر مقعد بپاشند و یا در سفیدی بیضه سرشته بر مقعد ضماد نمایند وچون اثر ضعف دران ظاهر گردد بار اللحم بران آب به وشراب انداخته باشند غذا سازند وجوارش فنجنوش این علت را نافع ست جالینوس گوید کسانی را که افواه عروق مقعد منفتح شود وایشان را ذات الجنب وذات الریه واکله وجنون وجرب وتقشر جلد وقوبا وجذام وسرطان ومانند آن بهم نرسد پس اگر علاج نا صواب کنند مثل این امراض بایشان عارض گردد وهلاک شوند مگر آنکه لازم استفراغ آن خلط وجودت تدبیر نمایند وگفته که ادویه مانع نزف الدم چهار گونه است یا مجففه یا مغریه یا کاویه یا مخدره یهودی گوید که اگر از انسان خون بسیار سیلان کند از هر موضع که باشد وتابع آن غشی یا فواق بود بسبب هلاک گردد واگر غشی عارض نشود لیکن قی وخلفه حادث گردد وتابع آن فواق شود ایضاً بمیرد وبعضی متاخرین مینویسند که فوهات عروق نزف خون است بدون ثالیل وعلاجش مثل بواسیر بود وهر انچه نفع بیکی ازین هر دو نماید نفع بدیگر کند

امراض کلیه

یعنی بیماریهای گرده وگرده را عارض شود امراض سوء مزاج وامراض ترکیب در صغر مقدار وکبر آن از سده وحصات وامراض تفرق اتصال مثل قروح واکله وانقطاع عروق وانفتاح وانفجار آن وهر واحد ازین امراض ثلاثه یا در نفس گرده عارض گردد یا در مجاری آن که میان او ومیان غیر آن است واین کمتر بود پس اگر درین مجاری سده از خون یا خلط دیگر یا حصات حادث شود ومشارک گرده در علاج بود وچون امراض گرده کثرت نماید تکلیف ضعیف گردد تا آنکه باستسقا انجامد گرده ها یا ربود وچون بینند که صاحب اوجاع گرده بول لزج وغروی میکند بدانند که این ارادهٔ اوجاع آن مینماید بهر آنکه جذب مواد در گرده کند وگاهی حصات پیدا کند وایضاً امراض آن بول غلیظ که دران ثفل رسوب بسیار باشد منحل میگردد وبیشتر بسبب همیانی الم وحرارت در گرده پیدا میکند وگویند که امراض بار داکثر در گرده افتد بسبب بعد او از قلب ومجاورت او از اعضای بارده وآن فقرات قطن ست وبسبب کثرت نزول مائیت بسوی گرده ولیکن باوجود این معلوم نمایند که حرارت چون بر گرده مستولی گردد امراض کثیر که موجب هلاکت شوند دران پیدا گردند پس بر کثرت تسخین آن حرارت تنبه نمایند وبقول خجندی میان کبد وکلیتین مشارکت ست فلهذا هر واحد ازان از امراض یکدیگر مریض میشوند مشارکت گرده بکبد در امراض بیشتر از مشارکت کبد بگرده است وبدانند علاماتیکه ازان استدلال بر احوال گرده کنند بول ست در مقدار ووقت ورنگ او وانچه مخالط آن گردد وحال تشنگی وحال شهوت جماع او وحال ساقین ونفس وجع ولمس وازانچه موافق ومخالف بود وگاهی همراه امراض گرده قلت بول باشد وامراض گرده گاهی

مشابه به امراض جگر گردد و فرق فیما بین آن ست که در امراض گرده اشتها بالکل ساقط نشود بخلاف امراض جگر و کسی که بول کند و بالای آن حبابات بسیار بود دلیل مرض در گرده او باشد و بهند رطوبت امراض آن بود اگر سبب آن امر از خارج مثل تناول اغذیه غلیظه و تواتر تخمها نباشد و همچنین صاحب رسوب لحمی و شعری و کرسنی نضیج لیکن نضیج چون بسیار شدید بود و باری خلط از اشیای دیگر باشد معلوم کنند که مرض در مثانه هست اگر نضیج از آن کمتر بود در گرده باشد و اگر نضیج نه بینند دریابند که مبداء مرض در جگر ست پس اگر صحت آن نبود نضیج نباشد و اگر آفت در آن نبود و عدم نضیج نباشد و در امراض گرده اکثر بوی دهان ناخوش گردد و گاهی بیماری گرده با امراض قلب و ریه و آلات تنفس مؤدی گردد و این همه از مشارکت گرده با جگر بود و بالجمله امراض گرده دوازده مرض ست یعنی سوء مزاج گرده و هزال کلیه و ضعف کلیه و وجع الکلیه و ریح الکلیه و سده کلیه و ورم کلیه و دبیله کلیه و قروح کلیه و جرب کلیه و دیابیطس و حصات و رمل کلیه

طریق تشخیص امراض گرده که از سوء مزاج حار و بارد باشد باید که بقاروره نظر کنند اگر رنگین بسرخی و زردی و با حرافت و کم و بد بو باشد و احیانا تا دهنیت بالای بول بود و با وجود سرعت نبض و گرمی موضع گرده و کثرت تشنگی و سرعت قیام بول و عدم ضبط آن و هنگام بول احساس حرارت در مجری و سرعت قبول اورام حاره و قوت شهوت جماع و انتفاع بوضع ادویه بارده بر اسفل پشت و تضرر از ادویه حاره و تقدم تناول اغذیه و ادویه گرم و ریاضت مفرط و تعب و خواب بر فرش گرم باشد مرض از سوء مزاج حار بود پس اگر با ثقل و دردی در گرده باشد و آثار غلبه خون پیدا بود از سوء مزاج حار دموی باشد و اگر با وجود علامات سوء مزاج حار سوزش و خلش و تب و آثار غلبه صفرا هویدا باشد سوء مزاج حار صفراوی بود و اگر قاروره در رنگ سفید باشد و با آن سردی موضع گرده و ضعف و انحنای پشت مثل پشت پیران و بطلان شهوت جماع و عدم تشنگی و کثرت امراض بارده در گرده و تقدم شرب آب سرد بسیار و چیزهای سرد خاصه بناشتا و بعد حمام و ریاضت و خوردن اغذیه و ادویه بارده و ملاقات هوای سرد و خواب بر زمین سرد و بر بستر بارده و تضرر از سردی بود از سوء مزاج بارد باشد پس اگر گرانی در موضع گرده و غلظ بول و دیگر آثار بلغم نیز پیدا بود از سوء مزاج بلغمی باشد بقراط گوید که چون بول چرب بود و زود زود بیرون آید علامت آن بود که حرارت بر گرده غالب ست و پیدا و مسکیداز و هم او گوید کسی که بول او بر روغن ماند یعنی چرب بود و ناگاه بیرون آید دلالت بر مرض حار در گرده کند

علاج کلی امراض کلیه

بدانکه در اکثر امراض گرده سود دارد و فصد باسلیق و در امراض مادی گرده بهترین منقیات ست بخلاف مسهل و مدرکه مدرات علت به مجاری بول می آرد و سبب تهیج آن میگردد اما بعد تنقیه که قدری ماده در نفس عضو باقی ماند در آنوقت چیزهای مدره نفع تمام بخشند و ایضا هر چند مسهل ماده را از مجاری بول بامعاء می آرد اما از آنکه بعضی اجزای او خالی از ادرار نباشد چیزی از ماده بدن بمجاری بول هم میفرستد پس تا ضرورت نباشد مسهل ندهند و هر چه مقوی جگر ست مقوی گرده هست و امراض گرده و مثانه اکثر منجر بفساد جگر میشوند و صلاح حال کبد موجب اصلاح حال گرده و مثانه میگردد

علاج امراض گرده از سوء مزاج حار

و آن هزال کلیه و ضعف کلیه و وجع کلیه و ورم آن و قروح آن و دیابیطس ست چیزهای سرد مرطب که ذی ادرار نباشد از لعابات بارده مثل لعاب بهدانه و اسپغول و شیرجات مثل شیره خرفه و تخم کاهو و مغز تخم هندوانه و کدو و خشخاش و زرشک و اشربه بارده مثل شربت انار و زرشک و ریباس و خشخاش و صندل و نیلوفر و بنفشه بدهند و یا قرص طباشیر ملین سه ماشه در شربت صندل ترش یک توله سرشته با شیره خشخاش نه ماشه و شربت نیلوفر دو توله دهند و شرب آب سرد و نشستن در آن در تبرید گرده نفع عظیم دارد و اضمده بارده مثل اقاقیا و عصاره لحیة التیس و صندل و گلنار با آب شاخهای نورسته درخت انگور یا آب برگ مورد یا آب خار خشتر سران ضماد نمایند و ضماد صندل سفید بگلاب سوده سریع النفع ست و طباشیر و کافور و نیلوفر و بنفشه استعمال کنند و خوردن خیار و بادرنگ بسیار که بیهدانه و نفع کثیر دارد و اگر از آب انبها و شکر و ترنجبین سکنجبین ساخته در آب کشنیز سبز دهند بسیار مفید بود و ایضا بر بستر سرد و تر خفتن لیکن در تبرید گرده مبالغه نکنند که فعل او باطل شود و نیکوترین غذا آش غوره و اسفاناخ ست یا آش جو بشیره نیلوفر و یا ملک و کشنیز سبز با سپنج دهند و در دموی بعد فصد باسلیق تدابیر مذکوره بکار برند و در صفراوی جهت تنقیه صفرا مسهل صفرا دهند یا آب

انارین با شیر خشت و شربت بنفشه بعده تدابیر مذکوره بعمل آرند و اگر خواهند بہ تنقیه صفرا آب انارین معصور نه توله مغز خیار شنبر شش توله ترنجبین پنج توله
شیر خشت چهار توله آلو بخارا ده عدد شربت ورد مکرر چهار توله روغن بادام هفت ماشه بدهند غذا شله اسفاناخ روز دیگر قرص طباشیر کافوری سه ماشه
شیره کاسنی و خیارین هر یک نه ماشه لعاب بهدانه سه ماشه شربت نیلوفر دو توله سبوس اسپغول هفت ماشه پاشیده تبرید دهند و بهمین طور سه چهار مسهل
داده خمیره صندل ترش با عرق فواکه دهند و یا دیگر مفرحات بارده خورانند **اقوال حکما** سویدی میفرماید که شرب آب برگ کاسنی یا شیره تخم آن
و کذا شیره تخم خیار در تسکین حرارت گرده مجرب من ست و دانه انار ترش بگلاب شسته افشرده از آب او هشت اوقیه گرفته با یک اوقیه سکنجبین
و شیره تخم خیارین و تخم خرفه نوشیدن و کذا ماء القرع در ظرف نقره یا طلا آشامیدن و کذا خربزه زرد خوردن یا شیره تخم او نوشیدن هر واحد
مسکن حرارت گرده است شیخ میفرماید که علاج سخونت گرده بشرب شیر خر و بسعوف به بقول بارده و بدوغ گاو نمایند اگر خوف تولد سنگ نبود و اگر خوف
آن باشد آب دوغ بنوشند که آن شدید التطفیه حرارت گرده است و همچنین جمیع عصارات و لعابات که معلوم ست و چون بدان حقنه کنند انجع باشد
و گاهی حقنه باب بارد و روغن تخم خیار میکنند و جید بود و کذلک ضمادات مرتب از آن و تمریخات بروغنهای بارد و کافور را در تبرید گرده تاثیر بسیارست
و بالجمله تشنگی در مثل این مزاج تواتر میکند و منع آب سرد جائز نیست جرجانی و ایلاقی گویند که اگر سبب سوء مزاج تعب و ریاضت بوده باشد
علاجش راحت و آسایش بود و بروغن گل و اندکی سرکه و گلاب طلا کنند و شیره تخم خرفه و سکنجبین و آب خیار و دوغ ترش دهند و طعام از حصرم و [illegible]
و کشک جو و طفیشل از عدس و آب غوره و روغن چکانیده سود دارد و اگر باب خیار و آب برگ خرفه و آب عنب الثعلب و روغن گل حقنه کنند صواب بود
و منفعت بیش کند و اگر سبب اغذیه و اشربه گرم بوده باشد آنرا ترک نمایند و همین تدبیر مذکور بکار برند و اگر بمرض ذیابیطس انجامد جدا گفته آید
و اگر ماده خون بود اول رگ باسلیق زنند و اگر ماده صفرا بود بطبیخ بنفشه و سپستان و عناب و آلو بخارا و تمر هندی و مغز خیار شنبر و شیر خشت تنقیه
نمایند یا حقنه لین کنند تا صفرا کم شود پس فصد باید کرد و آب انار و آب کاسنی و آب خیار و خیار بادرنگ با شکر دهند یا کشکاب با روغن
بادام بخورانند و ضماد از لعاب اسپغول و آرد جو و آب کشنیز و قدرے سرکه سرشته بر جایگاه گرده نهند و اگر حرارت سخت قوی بود درین ضماد سفیدی
بیضه مرغ و روغن گل و آب خرفه و آب عصی الراعی و بنفشه و نیلوفر و صندل زیاده کنند و شربت بنفشه و شربت آلو باید داد و طعام آنچه مذکور شد محمود
گوید که هر صبح آب انارین شیرین سه اوقیه و شکر سفید یا ترنجبین ده درم بیاشامند غذا ماء الشعیر و اگر حرارت کرده افراط کند باید که معالجه آن بشیره خرفه
و قرص طباشیر ملین و قرص کافور کنند یا شربت خشخاش یا شربت سیب یا شربت به یا انارین یا غوره هر کدام که حاضر باشد ده درم بنوشانند یا این
قرص بمقدار یک مثقال بدهند که نافع ست صندل سفید گلنار سماق هر واحد دو درم کافور یک دانگ طباشیر سه درم تخم کاهو تخم خرفه هر واحد هفت درم
تخم حماض کشنیز خشک گل قبرسی گل ارمنی هر واحد سه درم همه را باریک سائیده بآب خرفه یا آب کاهو سرشته اقراص سازند و بآب انار میخوش یا باب غوره
یا بشربت ریباس یا بشیره تخم خرفه بخورند یا هر صبح دوغ گاو یک رطل بقرص طباشیر قابض یک مثقال بنوشند و صندل سرخ و گلاب بر گرده ضماد کنند
و این ضماد نیز نافع ست صندل سفید گل سرخ گلنار تخم کاهو هر واحد سه درم کوفته باب کاهو آمیخته ضماد نمایند و اگر فصل تابستان و سن شباب
باشد در آب سرد نشانند خجندی گوید که شربت حماض یا اشربه دیگر که سابق مذکور شد بنوشند و غذا عدسیه و حصرمیه یا زرشکیه بشیره مغز بادام
سازند و شربت عناب بشیره تخم خرفه دهند و روغن گل با اندکی سرکه بمالند و اگر درانجا ماده دموی بود بعد فصد اشربه ترش بنوشند و مزورات مذکوره
بخورند و اگر صفراوی باشد بشربت ورد مکرر و شربت آلو مسهل تنقیه کنند و بعد ازان دو سه روز راحت داده فصد کنند و اشربه مذکوره بدهند و غذا
ماء الشعیر بروغن بادام سازند و اگر حاجت تبرید قوی باشد این قرص دهند و نسخه آن همان ست که در قول محمود گذشت لیکن عوض گل قبرسی گل سرخ
است و وزن این و گل ارمنی هر یک ده درم نوشته سعید گوید که چون مزاج گرده بحرارت خارج گردد علاجش بشرب ماء الشعیر و استعمال سکنجبین و شربت شیره تخم
خرفه و خیار بشربت بنفشه نمایند و تبرید حوالی گرده بآب حی العالم و گلاب و صندل کنند و غذا بزوره اسفاناخ سازند و کاسنی و کاهو با آب غوره خورند مفرح هند

می‌نویسد که شخصی را استفاده می‌بخورد ازان کافور زیاده از شربت آن امر کرد و در شهر مشهور این ست که بقدر یک توله در یک دفعه داد و مریض تحمل آن نمود و صحت یافت وضرر مدرات مثل خیارین و آب خالص سرد مکرر تجربه کردم پس تا ممکن بود ازان اجتناب نمایند حکیم شریف خان می‌گوید که تصدیق این تجربه عقل نمیکند چه شیخ گفته که منع آب سرد جائز نیست و گیلانی نوشته که علاج سوء مزاج حار اکتفا را از شرب شیره تخم خیار و خرفه است و آب خیارین باشکر نیز جائز داشته و مخفی نیست که این اشیا مدر اند و آب انار و کاسنی و نیلوفر را تاثیر عظیم ست بعضی گویند که ادویه مبرد گرده آشامیدن نافع تر ست در تبرید گرده و این سفوف نیز نافع و تقطیر البول با حرقت را نیز مفید مغز تخم خیار مغز تخم خیارزه مغز تخم کدو هر واحد ده درم تخم خبازی تخم خطمی هر واحد سه درم مغز بادام شیرین مقشر یک درم صمغ عربی کتیرا هر یک دو درم رب السوس نیم درم کوفته بیخته یک درم بخورند غذا مزورهٔ ماش با کدوی تازه یا ریباسیه و یا رمانیه و امثال آن سازند و از اغذیه و ادویهٔ حاره اجتناب نمایند

علاج امراض گرده از سوء مزاج بارد

و آن هزال کلیه و ضعف کلیه و وجع کلیه است معجون لسان العصافیر و لبوب صغیر و کبیر دهند و اگر قبض طبع باشد گلقند عسلی چهار توله و گلاب و عرق بادیان بدهند و فلاسفه بخورانند و مغز فندق و پسته و نارجیل و کنجد و حبة الخضرا و بادام با شکر و مویز و انجیر منقل نمایند و در روغنهای گرم مثل روغن قسط که دران فرفیون سوده آمیخته باشند بر گرده بمالند و از ترشی و فواکه بارد اجتناب کنند و غذا شوربا و کباب و گوشت کبوتر و گنجشک با مصالح گرم سازند و اگر بلغمی بود قی و اسهال بدین تدابیر مقدم دارند مثلاً اصل السوس مقشر سپستان هر یک هفت ماشه بادیان تخم خربزه تخم قرطم عنب الثعلب هر یک نه ماشه جوشانیده گلقند عسلی چهار توله سه چهار روز داده قی کنانند و باز دو سه روز مطبوخ نوشانیده شب حب ایارج خورانیده صبح سنای مکی یک توله تربد سفید هفت ماشه مویز منقی دو توله ریوند خطائی پنج ماشه خیار شنبر هفت توله ترنجبین شربت دینار هر یک چهار توله روغن بادام هفت ماشه در مطبوخ مذکور افزوده مسهل دهند همچنین سه چهار مسهل داده پس ازان فلاسفه و لبوب کبیر و کمونی کبیر خورانند و روغن قرطم و قسط و بادام تلخ بمالند اقوال اطبا سویدی التسوید می‌باید که بگیرند سه بیضه نیمبرشت و عوض سفیدی او روغن گاو آمیزند و در هر بیضه نیم درم تخم جرجیر داند کی نمک افزوده هر سه بیضه وقت خواب بخورند که تسخین عجیب گرده کند و مجرب من ست و جوز و روغن آن و جوز خردمربی بعسل و حاشا و سعد و روغن حبة الخضرا و کما دریوس و خولنجان و اسارون و قسط شیرین و فطراسالیون و دارشیشعان و کرفس و عصارهٔ آن و ریوند و فانید و سیسالیوس شربا و روغن نارجیل شربا و مروخا و بادام تلخ اکلاً و ضماداً و حرف شربا و خلطا در طعام و روغن الیه شربا و حقنة هر واحد مسخن گرده است ابو علی می‌نویسد که حقنه بروغنهای گرم و باد راک حاره و روغن گاو و روغن کنجد و روغن جوز و روغن کلکلانج و روغن بادام تلخ و روغن قرطم و آب حلبه و شبت و شورباء ماکیان و بچه کبوتر و نحو آن نافع سردی گرده است و از خارج با پیه روباه و پیه کفتار و بروغن غار و روغن جوز و پسته و روغن قسط خاصة مالش نمایند و گاهی میان آبهای مذکور و روغنها حسب واجب بالمناصفه جمع کرده حقنه میکنند و ایضاً ضمادات از ادویهٔ مسخنه معلومه سازند و کمونی را منفعت عظیم ست در علاج سردی گرده خاصةً آنچه اجزای او بسیار بسایند و حقنه بروغن قسط بسیار قوی ست و قریب آن بروغن حبة الخضرا و پسته است و بروغن الیه چون حقنه کنند آنرا در تسخین و تقویت گرده تاثیر نیک ست ایلاقی و جرجانی گویند که تمریخ بروغن فرفیون نافع ست و غذا نخود آب و بچه کبوتر بریان دراج و تیهو و قلیهٔ خشک و گنجشک بریان بدهند و اگر با ماده بود اولاً نقی امر کنند تا بلغم پاک گردد و بعد ازان حقنها که در باب قولنج بلغمی مذکور شد بعمل آرند پس ادویهٔ گرم بکار برند و روغن فرفیون بمالند و معاجین و مروخات حاره مقوی باه که در باب ضعف باه بیاید درین باب نافع ست و غذای مذکور دادن مناسب بود ابن الیاس گوید که هر صبح جلاب از بادیان سه درم و گلقند عسلی ده درم بیاشامند و غذا مزورهٔ نخود آب مع لحوم عصافیر و کبوتر صحرائی و کبک و تیهو خورند و بر پشت و موضع گرده روغن قرطم یا پسته یا زنبق بمالند و یا هر صباح جوارش کمونی یک مثقال بخورند و لحوم ماکیان و کبک مطجن سرستاول کنند و از میوه‌های رطب و البان و حوامض اجتناب نمایند و تناول اسفیدباج بشکر و نارجیل بشکر

نافع بود ابن هبة الله گوید که اگر مزاج گرده به برودت مائل گردد علاجش خوردن جلنجبین و شرب آب نیم گرم و اکل لبوب حاره مثل فندق و حبة الخضرا
و نارجیل و پسته و بنکرست و بر کمرگاه روغن زنبق و غالیه مالند و غذا گوشت بریان یا مزوره زیرباج سازند و اگر غرض بدین حاصل نشود و اندکی دواء المسک
یا معجون مفرح استعمال کنند مؤلف فوائد شریفیه می نویسد که اگر عقب کوفتی آب کرفس نوشند درین هنگام انفع و انفع دوا در تبدیل مزاج
بارد ایشان خواهد بود و چون سردی شدت کند روغن خیری بید ستر که در آن مشک حل کرده باشند یا روغن پسته یا نارجیل یا بادام مفرد یا مجموع
بمالند و گاهی درین روغن ها مشک و جند و عنبر آنچه حاضر باشد داخل میکنند و بچوزه ماکیان و گنجشک و کبوتر بچه غذا سازند و لبوب گرم مثل
بادام و پسته و مانند آن را منفعت عظیم ست و چون سوء مزاج مادی باشد نضج و تنقیه بلغم مقدم دارند بعد ازان معاجین حاره مقویه مثل تریاق زفاسفه
و مثرودیطوس و دواء المسک حار و امثال آن بخورند

هزال کلیه

یعنی لاغری گرده بدانکه گاهی گرده را چنان عارض شود که لاغر گردد و پیه او کم شود یا فانی گردد بسبب سوء مزاج حار محلل با فراط و بشمه مزاج یا بارد مفسد
از جذب ماده نضیج و اغتذا او یا بسبب کثرت جماع مهلهل الکنا زیحم آن و یا بسبب استفراغ کثیر مسهل یا مدر و نشان این مرض سفیدی قاروره و کثرت
بول و نحافت بدن و الم دم در و نرم درپشت و کمرگاه و ضعف آن و قلت شهوت باه است و گاهی گفته که هرگاه گرده لاغر شود و پیه او قلت پذیرد ضعف بصر
و صداع عارض گردد و ضبط بول نتواند کرد و کمرگاه سرد بود و استدلال بر نوعیت سبب از تقدم سبب محدث آن توان کرد علاج اول ازاله
سبب مهزل کنند مثلاً آنجا که باعث هزال حرارت یا برودت بود تبدیل آن نمایند بدانچه در علاج سوء مزاج حار و بارد گرده گذشت و اگر جماع یا استفراغ
مفرط سبب آن باشد ترک آن نمایند بعد ازان تدبیر فربهی بدن و گرده بتوسیع غذاء مسمن و خوردن لبوب مثل مغز نارجیل و پسته و فندق
و جوز و چلغوزه و بادام و حبة الخضرا و بهمن بشکر یا معجون بعسل و تناول شحوم ماکیان و بط و خباز با نان گندم گرم گرم و مالش آنها بر گرده کنند
و این حقنه مسمن کلیه است کله بیش و گندم و نخود و دال و لوبیا و باقلا در آب بپزند صاف نموده روغنهای لبوب مذکوره و مثل روغن سعتر قرطم و حبة الخضرا
او کنجد و مخ ساق بقر و شتر و میش و نخاع در آن داخل کرده بعمل آرند و آنجا که حرارت باشد لبوب بارد مثل خشخاش و مغز تخم کدو و پنبه دانه
بخورند و خوردن دواء الترنجبین بغایت نافع ست و تناول فیرنی و لحوم مسمنه و کله پاچه و تخم مرغ نیم برشت سود دارد **اقوال حذاق** سویدی می نویسد
که خوردن مسکه تازه و کذا پیه مرغابی در تسمین کلیه مجرب من ست و خوردن لحم کبوتر بچه و کذا تمر رطب و کذا انجیر خشک لاسیما بجوز و کذا مویز و کذا
جوز بشکر و کذا باقلا و کذا نان گندم سفید بمسکه تازه آلوده و کذا شیر گاو تازه و کذا شیر غنم بساعتی که دوشیده باشند و کذا گرده و کذا گندنا و عصاره
آن و کذا القلیه خارخسک هر واحد مسمن گرده است ابن سینا گوید که این را خوردن لبوب چون مغز بادام و نارجیل و فندق و پسته و خشخاش با شکر کوفته
و نخود و باقلا و لوبیا و شحوم مثل پیه ماکیان و مرغابی و پیه گرده نیز نافع ست و نان مخلوط با پیه و ادویه مسمنه موصل را فادیه مقویه محرکه قوت گرم خوردن
مفید و گاهی درین مثل نمک و آنچه در آن لزوجت چربها باشد بهر تقویت جوهر تجسیم می آمیزند و نوشیدن شیر گاو و شیر مطبوخ تا ثلث یا ربع آن و ترنجبین
سودمند بود و چون گرده کوفته بپزند و خوشبو کنند و بر آن انچه مسمن و مقوی باشد از ابازیر و افاویه اندازند نافع باشد و حقنهای معمول از شحوم حیوان و بچه
کبوتر و کله بیش با روغنهای خوشبو و روغنهای لبوب مانند گور و روغن الیه خاصةً الیشان را نفع کند و اگر در آن گرد قرمه داخل کنند سودمند باشد و کذلک
انچه مشابه این باشد و این حقنه مفید که حلوان فربه و دیگ کرده بر آن آب یکمنیم تسوط داخل کنند و گل حکمت کرده در تنور یک شبانه روز بنهند تا لحم از
استخوان جدا شود و روغن زرد و زیت و اندک عصاره گندنا آمیزند و اگر با این خارخسک و شقاقل و حلبه و تخم خشخاش کوفته و اندکی جیانه بیزند بهتر باشد
و اگر حاجت بتسخین افتد در آن روغن بید انجیر و روغن قسط داخل کنند و در اعتدال روغن قرطم و ایضاً حقنه بشیر گرم در ساعتی که دوشیده باشند
خیلی سودمند ست و اگر حاجت تسخین بر آتش اندک آید باید کرد و ازمرا درین حقنهای دیگر معجون که در آن لبوب ست ذکر کرده ام اسمعیل گوید که تمنا اول

مغز بادام و تخم خشخاش نشکسته و نخود و باقلا و لوبیا و شوربا پخته سوودارد و نان پیه آگنده که در آن بادیان و اندکی زنجبیل و مغزیات مذکوره و نمک مقداری که در خمیر
سرشته نان پخته باشند سخت نیک باشد زنجبیل حرارت را قوت و قوت این تخمها و مغزها را بجنباند و بادیان آنها را بجای گرده رساند و نمک و تخمها هر گرده را
قوت دهند و اگر کسی نخواهد بر مغزیات اقتصار کند و اگر گوشت گرده بکوبند و با پیه مرغ و پیه بط و پیه گرده بپزند و آنرا به کشنیز خشک و بادیان و زنجبیل خوشبو
کنند سوودارد و حقنه که از طبیخ هریسه و گوشت کبوتر بچه و روغن دنبه سازند نافع بود و پیه گرده گداخته بدان حقنه کردن گرده را گرم و فربه کند و طعام
هریسه و باچه و بیضه نیمبرشت و حلواها که در آن خشخاش و مغز کدو و مغز تخم خیار و خیار بادرنگ داخل کرده باشند سوودارد و بالجمله از جهت فربهی گرده طعامها
باید که میل بچربی دارند خجندی گوید که این حقنه مسمن گرده است بگیرند سر و پایش و پاک کرده خوب بکوبند و با وی نیم رطل الیه و دو رطل شیره گندم و برنج
ربع رطل آمیزند و آب بقدری که آنرا بپوشاند انداخته بپزند تا آنکه مهرا شود و از آن آب سه اوقیه صاف کرده و چربی ده اوقیه و روغن بادام و روغن جوز
هر واحد یک اوقیه داخل کرده و در شب بعد تبرز حقنه کنند و بر آن خواب نمایند و در یک ماه ده مرتبه استعمال کنند و اگر زیاده ازین بعمل آید بهتر باشد و غذا
هرایس اللحوم فاضله و فالوده که اندر آن مغز تخم کدو و مغز تخم خیار و تخم خشخاش کوفته بیخته باشند نافع بود و انطاکی مینویسد که علاجش استعمال هر چیز دهنی مغز
چرب مثل بادام و پسته و نان الشحوم خصوصاً پیه مرغابی و ماکیان سرشته و کذا شکر و خشخاش و کنجد و هریسه و نخود و نول و گردها و شیر آن است خصوصاً گوسپید
که هریسه مغز فندق و نخود و جوز و مغز بادام و سنج و مغز پسته و پنیر تازه و نشاسته و شکر دهند و غذا گوشت ماکیان فربه سازند و نقل بامرود و تخم خشخاش و شکر و مغز بادام

ضعف کلیه

بقول شیخ گاهی ضعف گرده بسبب سوء مزاج مستحکم و گاهی بسبب هزال آن بود و گاهی بسبب اتساع مجاری و انفتاح آن و تهلهل اکتناز قوام لحم گرده باشد و ضعف
خاص تر بدان همین است و سبب این گرده از تصفیه مائیت از خونیکه باوی سوی گرده آید عاجز گردد و گاه عروق گرده سلیم بود و گاهی نه و سبب اتساع مثل
کثرت جماع است و کثرت استعمال مدرات و کثرت بول و دوانیدن اسپ بغیر تدریج و اعتیاد و هر تعب و هر صدمه که بگرده رسد و ازین قبیل است ایستادن بسیار
و سفر دراز خصوصاً پیاده و جرجانی مینویسد که هر مرض گرده مثل سوء مزاج و ورم و تولد سنگ و ریگ ضعف آرد و همچنین هر کلفت از زخم یا صدمه
در رفتن پیاده و سواری اسپ زیاده از عادت و برخاستن و نشستن بسیار و جماع مفرط همه گرده را ضعیف کند لیکن اطبا ضعف گرده آنرا گویند که
گرده از فعل خود باز ماند و فعل گرده آن است که آبیکه با اندک خون رقیق از جگر بدان آید بیشتر از آن خون هضم کند و نضج دهد بغذای خویش بکار برد و آب سپردن را
دفع کند و هرگاه که ضعیف شود آن خون را نتواند گوارید و غذای خویش گرداند و آن آب همچنان که با وی آمده باشد با خون از وی جدا گردد و هیچ درد نکند
و اگر درد بود ضعیف باشد و سبب این ضعف آن باشد که جوهر گوشت او سست و متخلخل شود و اندکی گوشت او باطل شود بسبب کثرت جماع یا شب بیداری بسیار خوردن
ادویه مدره یا بسبب رنجهای دیگر که مذکور شد طریق تشخیص این مرض و اسباب آن ضعف گرده هر چونکه باشد هزال آن و قلت بول و … تواتر
آن و عجز از جماع و ضعف بصر و صداع تابع آن باشد پس اگر این آثار یافته شود نظر کنند بعلامات سوء مزاج گرده و هزال آن پس هر کدام ازین که ظاهر گردد
سبب ضعف همان باشد و اگر با وی درد نبود مگر اندک در بعض اوقات و اشتهای طعام کم گردد و بول قبل انهضام غذا در رسیدن او بعروق در اکثر …
باشد و بعد هضم کبدی و رسیدن غذا بعروق در اکثر خون و رطوبات غلیظه با بول خارج شود و اکثر بول او مثل غساله لحم غلیظ باشد سببش اتساع مجاری و
سستی لحم گرده بود پس اگر بول ساعتی بنهند و دمویت و رطوبت ته نشین گردد و بر سر بول چیزی همچون کف دریا بایستد دلالت بر سلامت و قوت عروق
و عدم آفت در مجاری کند و اگر چیزی متمیز و جدا نگردد بلکه بول بر حال خود باقی ماند بسبب ضعف نضج پس عروق و مجاری سلیم نباشد بلکه ضعیف بود و جرجانی
گوید که گاهی بسبب این بول غسالی دفع طبیعت بود بر سبیل بحران و فرق آن است که درین بیمار از پس آن راحت یابد و لاغر نشود و باشد که آنرا نوبتی معلوم بود
و آنچه از ضعف گرده باشد بعکس این بود و انطاکی گوید که ضعف کلیه از هزال و سوء مزاج بود پس جمیع احکام او مؤلف ازین هر دو باشد و ایضاً بقلت بول
شناخته شود علاج اگر بسبب سوء مزاج باشد در سازج تبدیل مزاج نمایند و در مادی تنقیه آن کنند چنانچه در علاج امراض گرده از سوء مزاج حار و بارد مذکور شد

و ایضاً اگر ضعف با حرارت بود ادویهٔ نافع بول الدم از آنچه مقوی قوت ماسکه باشد مثل دم الاخوین و گلنار و عصارهٔ لحیة التیس و صمغ عربی و گل ارمنی سائیده
با آب بارتنگ خورانند و ادویهٔ باردهٔ مقویه مثل صندل و گل سرخ و اقاقیا و رامک و آس و سک با آب مورد بر کمرگاه ضماد نمایند و آنجا که ضعف از برودت باشد سبب جبر
در تسخین افراط نکنند که مزید سبب است بلکه مرتبهٔ اعتدال مرعی دارند و اگر بسبب هزال گرده باشد علاجش گفته شد و اگر بسبب اتساع مجاری از ماندگی سفر یا کثرت
جماع یا کثرت مدرات و صدمه و غیره باشد ترک سبب اتساع نمایند لیکن تقویت گرده از لبوب مذکورهٔ سابق نمایند و ادویهٔ قابضه بر گرده ضماد کنند و مالیدن روغن گل
با سرکه و شیر سفید بود و شیر گوسفند و شیر شتر در تقویت گرده بعدیل است خصوصاً با حب مروارید و حب فادزهر معدنی و معجون لبوب با شیرهٔ تخم خربزه و تخم قرطم
و بادیان هر یک شش ماشه و شربت لیمون و خشخاش هر یک دو تولہ تو در مین هفت ماشه دهند و کذا فادزهر حیوانی و یاقوت الیهود هر یک یک ماشه و دوام المسک
معتدل علوی خان نه ماشه با ماء اللحم ساده نه تولہ بدهند و این دوا بسیار مفید است اگر بسبب بسیاری جماع بود مغز بادام سه عدد و صمغ تمر هندی چهار حبه شیر خشت
سه ماشه و شربت یاقوت دو تولہ دهند و غذا شیر برنج و کله پاچه یا چربی گرده نیز بنا بر سبب بود و خوردن بهی و زعرور در این باب نافع است و معجونات مثل
معجون لسان العصافیر و لبوب صغیر و کبیر و لبوب ابریشم و خمیرهٔ ابریشم و جوارش عطار و حلویات مثل حلوای گزر و حلوای خصیة الثعلب و حلوای شیر مرغ
و حلوای سیر ماهی پاک و حلوای موچرس خورانند و فلونیای رومی و فارسی با شیر شتر جلیل النفع است و دوائی که مقوی گرده و باه است مغز نیم دانه مغز حبة الخضرا
مغز حب الصنوبر کبار و صغار مغز پسته تخم لیمون مغز نارجیل مغز حب قلقل مغز گردگان هر واحد یک جزو شقاقل زنجبیل حب الزلم لسان العصافیر هر یک نیم جزو نشاسته
ابسل ابیض شکر تری بقدر گردگان و اگر مغز کنجشک نر یک جزو نعناع و دارفلفل هر واحد یک جزو کوفته به عسل کشنیز تر شود سفوف که برای تقویت گرده
و مثانه جهت حکیم شریف خان والد او شان تالیف فرموده بودند صمغ کتیرا طباشیر گل ارمنی گل قبرسی گل مختوم صندل سفید گلنار اقاقیا لبسه سوده سپستان
گل سرخ شادنج عدسی مغسول تخم خرفه مقشر خیار خشک سیر ورده گلوست سماق حبت قلعی کشته مروارید ناسفته هر یک دو ماشه تخم خشخاش مغز تخم خیارین
هر یک چهار ماشه نشاسته مغز تخم کدو مغز بادام مغز فندق مغز چلغوزه موچرس هر یک سه ماشه کوفته بیخته سفوف سازند معجون که برای تقویت گرده و مثانه
و باه حکیم ممدوح برای خود ساخته بودند و مفید افتاد مغز بادام مغز پسته مغز چلغوزه حب السمنه تخم خشخاش کنجد مقشر مغز فندق مغز حب قلقل مغز حبة الخضرا
دارچینی خولنجان موچرس از هر واحد سه ماشه مغز نارجیل بهمن سرخ و سفید تودری دانه الایچی خرد و کلان از هر یک چهار ماشه کشمش شش ماشه و زنبق شقاقل
خرمای سلیمانی یک تولہ شقاقل مصری تخم کرفس لسان العصافیر درونج عقربی بوزیدان خشک مصطکی طباشیر تال مکهانه کبابه چینی بسباسه زنجبیل دارفلفل پوست ترنج
عربی قرنفل تخم ترب تخم شلغم تخم لیمون تخم گزر زرنباد و بهمن بغدادی هر یک دو ماشه سنبل الطیب عنبر اشهب از هر واحد یک ماشه چوب چینی دو درم قوه دو ماشه قند سفید
چهارده درم ترنجبین سفید نیم پاو عسل سفید چهارده درم زعفران یک ماشه به دستور معجون سازند حلوا که در تسمین گرده و مثانه بدن و تقویت باه مجرب حکیم علا به
مهربانی است و گفته که مثل این در این باب دیده نشد تودری سرخ تودری سفید تخم خشخاش سفید هر واحد سه درم حب السمنه بوزیدان جوز جندم حب قلقل هر واحد
یک درم زعفران ده درم مغز بادام مقشر دو رطل مغز فندق یک رطل مغز نارجیل ده استار آرد برنج دو رطل شهد مصفی چهار رطل فانید یک رطل شکر سفید یک رطل
روغن گاو [illegible] و اگر خواهند ادویهٔ دیگر مع لبوب بیامیزند و زعفران را بگلاب سوده داخل نمایند و اگر خواهند
را به روغن گاو بریان نموده با شهد و شکر بطریق حلوا پخته طیار سازند و مغزیات را اول بیساخته اضافه سازند این زعفران و شکر و دیگر ادویه مغز اسپند و بقدر پنج درم همراه شیر
یا به روغن شیر وقت صبح بخورند اقوال جمهرهٔ شیخ الرئیس مفهوم میشود که آنچه از سوء مزاج باشد علاجش علاج آن است در تبدیل او و تنقیه مادهٔ او اگر مادی باشد و آنچه بسبب
هزال باشد علاجش علاج هزال است و آنچه بسبب اتساع باشد و آن ضعف حقیقی است باید که قصد منع اسباب اتساع و تلذیذ و تقویت نمایند و منع اسباب اتساع
ترک حرکت و جماع و ترک استحمام کثیر و التجا بسکون و قرار و ترک مدرات است و اما طریق غذا بمقتضهٔ بعض آنچه کنند اما اغذیه مثل سویق و قسب و زعرور و بهی و
تخم سونف مع چربی بط و مصوصات و قریصات معمول از مثل انار و انبه و عصارات ترش و سکنجبین و خل طیب مع کشنیز و مانند آن است و از شرابها نبید مویزی عفصی بود
و اما ادویه مثل عصارات قابضه مخلوط بگل ارمنی و صمغ و اضمده از سویق و قسب و بهی و گل سرخ و مانند آن و مراهم مذکور برای ضعف معده و کبد است و اما مقویه

اغذیه و حقنها و سعوطات مسمنه مذکوره در باب هزال ست و باید که دران قوابض زیاده کنند و در مثل حقنهای مذکوره قسب و صمغ جبل اندازند و دران از شیر بانقشه و شیر میش استعمال کنند که این تقویت گرده و جمع و تلزیز آن نماید و شیر گوسفند در امراض گرده از قبیل ضعف بی نظیرست و خصوصاً چون بدان قوابض مثل گل ارمنی مخلوط سازند و خوردن گرده با سائر ماکولات و آمیختن چیزهای نافع بادوی کثیر المنفعت ست و حجر جاپانی و ایلاقی می نویسند که طریق صواب درین مرض آن ست که پیش از استحکام علت علاج کنند چه اگر تاخیر کنند دشوار گردد و گاهی باین مرض در مجاری بول قرحه و تیبج باشد و علاجش جداگفته آید اما علاج خاص آن ست که اگر مانعی نباشد فصد باسلیق کنند و باندازه قوت مقدار خون بر آرند و ادویه مسهل و حقنهای مدر البته ندهند از بهر آنکه هر دو فضله را بمجاری بول آرند و مرض زیاده شود و تدبیر آن باید کرد که گوشت گرده آگنده شود و تدبیر آن اشربه بود و غذا و ضماد اما شربت آب سیب باید داد و آب بهی و شربت امرود و شربت ریباس و شربت لیمون که ترشی غالب بود و پست گندم و قرص طباشیر و غذای عدسی با آب سماق و آب غوره و آب انار دانه و یا بچه بره و کله سیره و ترشی و گوشت کبک و تدرو و دراج و طیهوج معوص و افشرده آب سماق و غوره و آب انار دانه و گوشت گوساله فشرده کرده هم باین آبها و کوکو پا گیزه و نان با سپید آگنده بمغز بادام ها و نمک و با دیان ساخته خاصه اگر آنرا بسماق خوش کنند و اگر جای ضعیف بود سینه مرغ نیمبرشت سماق افگنده سود دارد و از فربهی گوشت و اسفیدباجات پرهیز کنند و از میوه‌ها بهی و زعرور و خرمای قسب موافق بود و قرص طباشیر این ست بگیرند گل سرخ و پوست سماق طباشیر صمغ عربی گل مختوم گل ارمنی و فارسی صندل سفید هر یک یک نیم درم نشاسته بریان تخم حماض گلنار هر یک دو درم خرفه بریان حب الآس بلوط بریان هر یک سه درم اقاقیا دو درم کوفته بیخته با آب سیب و آب بهی ترش بسرشند و قرص سازند شربتی دو درم با یکی از شربتهای مذکوره قرص دیگر بگیرند شب یمانی دم الاخوین گلنار صمغ هر واحد یک درم کتیرا دو درم قرص یک درم کنند شربتی یک قرص با شربت غوره یا شربت مورد و آن ضماد بر پشت نهند بگیرند گل سرخ و طباشیر و برگ سماق و صندل سفید و عصاره لحیة التیس و گل ارمنی و گل مختوم هر یک ده درم کعک بغدادی سه درم سیب خشک هفت درم خرنوب نبطی و برگ مورد هر یک دو درم پست جو سه درم همه را کوفته با آب مورد تر و آب سیب ترش آمیخته بر پارچه طلا کرده بنهند و پارچه را با آب مورد تر و آب سیب ترش تر کنند و بر کنج ران ازهار و بیخ قضیب گذارند و اگر لحیة التیس و خرنوب نبطی و جوز السرو و پوست انار و گل سرخ و بیخ عوسج در آب بپزند و دران آب نشینند صواب بود و آن آب بر زهار و کمرگاه چکانند صواب تر بود و آنرا که این علاج اثر نکند در آب معدن شب و زاج نشانند و از ان آب اندک اندک باید داد از بهر آنکه این آبها مجاری را تنگ کنند و اگر ممکن بود که او را بهوای سرد تر برند صواب بود و اگر قی کنند همه امراض گرده را سود دارد و باشد که یکبارگی زائل شود طبری گوید که بعضی اطبای اهل مصر برای این مرض ضماد حاذ و ان اشراب بهی سرشته فرمودند و خرما قسب نخورندن و آبهای قابض بر پشت و کمرگاه و همه تن مالیدن و بدترین امور درین مرض تکلیف ست و حرکت و بهترین آن آسایش و چون علت بانتها رسد و صحت پدید آید شیر اشتر و بهند باد و آنکه خون را باز دارد چون فلونیای رومی و فارسی و اقراص کوکب و قرص گلنار تا بدن قوی گردد و از چیزهای تیز و شور و تلخ پرهیز کنند و اگر سبب بول غسالی ضعف طبیعت بود آنرا باز نباید داشت و یاری باید داد تا تن پاک شود و اگر بسیار گردد و از حد بگذرد و ضعف آرد علاجهای مذکوره باید کرد و اگر این مرض نوبتی معلوم بود پیش از نوبت فصد باید کرد و این علاج العمل آوردن و اگر علت دراز گردد و ورم در همه اطراف و همه بدن ظاهر گردد علاج استسقای لحمی باید کرد و محمد زکریا گوید اطراف انگور را بسوزند و آب طبیخ آنرا اندکی نمک بر افگنده نه روز بخورند همه امراض گرده را سود دارد و خجندی گوید که تغذیه باغذیه قابضه مثل ربانیه محلی بمویز یع تخم کوفته با تخم گرده بر کنند و حقنهای مسمنه کلیه مثل اکارع و اکارع با سماق و یا بغوره بعمل آرند و حقنه تخم ماکیان در ضعف گرده بی نظیرست و مالش بر روغنهای منعله بعصارات نمایند و نشستن در آبیکه ادویه قابضه دران پخته باشند امر نمایند و اگر با درد شدید باشد ادویه مخدره مثل فلونیای رومی و قرص کوکب استعمال کنند و گاهی در الم استعمال بعض ادویه بارده مدره مثل نبادق البزور و تجریع جلاب کم کفایت کند و بادر ابزن غسل و طرور و ریاح مدره تسکین بخشند و اگر از ریح باشد باضمده حاره و باستعمال بعض بزور حاره مدره علاج کنند خضر گوید که اگر سببش سوء مزاج باشد تبدیل مزاج کنند پس اگر حار ساذج بود مبردات مثل تخم خیار و تخم خرفه و بشربت نیلوفر و لعاب اسپغول کنند و اگر مادی بود یا قریب بدو باشد فصد نمایند و آب عنب الثعلب بنوشانند و پارچه مبلول بگلاب که در آن صندل و اقاقیا حل کرده باشند یا آب آس محلول دران سکب بر بطون نهند و اگر کفایت نکند

نسخهٔ قرص طباشیر

در آب عنب الثعلب فلوس خیار شنبر مالیدہ بدہند و ماء الشعیر مدبر بلعابات و عناب و تخم خبازی و خطمی بخورند تا آنکہ مرض بانحطاط آید و اغذیہ اسفاناخ و خبازی دہند و بعد انحطاط چوزۂ ماکیان بجوش بقشر و اگر بارد بود بلعاب بزرکتان و طبیخ رسن و انیسون علاج کنند و اغذیہ نخود آب دہند و حوالی آن پشت بروغن بابونہ و روغن جوز مالش کنند و در ریحی آب زن کہ در ان بابونہ و اکلیل الملک و حلبہ و خار خسک پختہ باشند نشانند و در بلغمی حلبہ و ریوند در حقنہ داخل کنند و اگر سبب او اتساع باشد غذا نان شعیر کہ در ان تخم کدو و تخم خیار و تخم خشخاش و غیرہ لبوبات داخل کردہ باشند بدہند و شربت آس و ورد بنوشند و از ادویہ مسہلہ احتراز نمایند مسیحی گوید کہ گاہی مجاری بول اتساع پذیرد بسبب ضعف یا استرخاء کہ گردہ را بہم رسد پس بول مختلط با خون خارج شود درین حالت باید کہ سکون لازم گیرند و جملہ حرکت خصوصاً جماع ترک نمایند و اشیای قابضہ مثل امرود و بہی و زعرور و کسبرہ و قسب و عدس مع سماق استعمال کنند و عصارۂ عصی الراعی بطبیخ عربی و گل ارمنی بنوشند و بر تہیگاہ و کنج ران ضمادات و اطلیہ معمولہ سویق جو و قسب و بہی گذارند

ریح الکلیہ

گاہ باشد کہ در نواحی گردہ ریح غلیظ ممد و آن از اخلاط غلیظ کہ در ان حرارت ناریہ ضعیفہ اثر کردہ باشد پیدا گردد و بدان وجع در کمرگاہ و گردہ و تمدد بلا ثقل و تغیر عدم علامات حصات دلالت کند و در ان قدری انتقال درد بود و در حالت گرسنگی و بعد ہضم جید وجع و تمدد قلت پذیرد علاج شیرۂ بادیان شیرۂ انیسون شیرۂ تخم کشوث و مانند آن از مدرات کہ شدید الحرارت نباشند یا گلقند و شربت بزوری و شربت دینار بنوشند یا بادیان و گل سرخ و پوست بیخ کبر ہر یک چہار ماشہ پوست بیخ بادیان شش ماشہ انیسون سہ ماشہ سداب دو ماشہ جوشانیدہ نبات سفید دو تولہ یا عسل آمیختہ بدہند و روغن گل و روغن بابونہ بمالند و اگر فائدہ نشود این ماء الاصول دہند پوست بیخ بادیان و بیخ کاسنی و بیخ کبر و بیخ کرفس ہر یک نہ ماشہ سداب انیسون نخود تخم کرفس ہر یک چہار ماشہ انجیر زرد پنج عدد مویز منقی دو تولہ عسل سہ تولہ روغن بید انجیر نہ ماشہ و غذا شوربای مرغ بنان دہند و از تخم سداب و زیرۂ سیاہ و شبت و کرویا ضماد کنند و روغن قسط و زنبق و سداب بمالند و اگر گل پلاس و سعتر و دیگر مدرات در آب جوشانیدہ صاف نمودہ نطول کنند و ثفل آن بر بندند درد زائل کند و ضماد از سبوس گندم و زیرہ کاوران بسیار نافع بود و چون از آرد ماش ماند کہ حلتیت و زنجبیل و تخم شبت سودہ در آب سرشتہ نان از یک طرف پختہ طرف خام از روغن گل یا روغن بابونہ چرب کردہ نیم گرم بر جای درد بندند درد رفع میشود و این ضماد مجرب است زردی بیضۂ مرغ در ظرف مس داخل کردہ زرد چوب سودہ و قدری آب در آن بر آتش نہادہ خوب بستہ بمالند تا یک ذات شود و غلیظ مثل مرہم گردد بر محل درد ضماد نمودہ برگ پان بالای آن گذاشتہ از پارچہ کندہ بستہ دارند و اگر حاجت بود حقنہای محلل بکار برند و تکمید بکاورس و سرگین خنزیر مفید بود و انفع از ان محاجم ناری ست و آنچہ در ریح البواسیر گذشت مفید باشد و اگر مقل المقل سیک و نخود وقت خواب خوردہ باشند یا حب مقل یا اطریفل آن یا معجون آن تناول کنند خیلی سودمند ست و یا کمونی نہ ماشہ و یا جوارش مصطگی مرکب نہ ماشہ با شیرۂ انیسون و شیرۂ زیرۂ سفید ہر یک چہار ماشہ بادیان پودینہ ہر یک نہ ماشہ الایچی کلان پنج عدد عسل چہار تولہ بدہند و آب زن و کماد درینجا نفع بسیار دارد چنانچہ برگ قنب و کرم و شبت ہر یک بست مثقال حلبہ بزرکتان بادیان خار خسک حب القلت بابونہ ہر یک دوازدہ مثقال بعمل آرند و بعد برآمدن از آب زن روغن بابونہ نیم گرم بمالند و کماد از پشک موش تنہا و یا پشک نبر و نمک شور برابر در پارچہ بستہ و یا مرکہ و گلاب مساوی در دیگ مسی قلعی دار انداختہ بر آتش نہادہ پارچہ بافتہ چہار پنج تو در ان تر کردہ بعمل آرند و ہمچنین در گلاب نقطہ و گذاشتن زلو دو سہ عدد مجمرہ ناری بر جای درد مجرب الاثر ست و این دوا بسیار مجرب نقل از تحفۃ الاطبا ہر واحد یک ماشہ در جوارش جالینوس نہ ماشہ سرشتہ با عرق بادیان و گلاب ہر دو ہفت تولہ بخورند و اگر با درد تقرقر نفخ مزاج بود شیرۂ بادیان پنج ماشہ شیرۂ تخم کشوث سہ ماشہ در گلاب پنج تولہ و عرق بادیان شش تولہ بر آوردہ گلقند شربت بزوری ہر واحد یک نیم تولہ داخل کردہ بخورند و دیگر شیرۂ کرفس اضافہ کنند و نطول مذکور بعمل آرند بعدہ برای تحلیل مادۂ آن عنب الثعلب بادیان پرسیاوشان بنفشہ گل سرخ ہر یک ہفت ماشہ اصل السوس تخم کشوث ہر یک پنج ماشہ بیخ کاسنی نہ ماشہ مویز منقی نہ دانہ شب در آب گرم تر کردہ صبح جوش دادہ گلقند دو تولہ مالیدہ صاف نمودہ بنوشند و اگر درد حوالی گردہ نزد بیخ نفخ شکم باشد و اشتہا ہیچ نبود شیرۂ خار خسک ہفت ماشہ در عرق مکو و گلاب بر آوردہ شربت بزوری دو تولہ خاکشی شش ماشہ

داخل کرده بخورند و روغن گل بنگرم مالند و غذا آب یخنی فقط دهند پس اگر قبض بود گلقند یک توله اضافه کنند باز کھچڑی در آب گوشت پخته بدهند
و بجای آب عرق مکوه و بعد غذا آب آهن تاب و اگر معجون کمونی کبیر شش ماشه خورده بالایش مویز منقی ده دانه در رنج عنقری دو ماشه
جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند نافع بود و اگر درد کلیه با درد شکم و نفخ و قبض باشد اول کاسرات ریاح و مدرات رطوبات مثل شیرهٔ خار خسک
شیرهٔ تخم خرپزه شیرهٔ خیارین عرقیات شربت بزوری گلقند شربت دینار دهند بعده منضج داده مسهل کنند و روغن شبت بر موضع درد
بمالند و بقول اهل هند نگل داخدی سفید یک توله در آب سائیده و نمک سفید آمیخته نوشیدن مفید ست و کذا انگوزه سه ماشه در قند سیاه
پیچیده مغلوله بسته خوردن و یا آب برگ ارنی پنج توله با اضافهٔ قدرے نمک با شهد بنوشند که برائے جمیع اوجاع ریحی حارث در تمام بدن
استعمال این بسیار نفع ست و مغز تخم کرنجوه سائیده و در سفیدی تخم مرغ آمیخته ضماد کنند و کذا برگ تنباکو ضماد کردن مفید **اقوال حکما**
شیخ میفرماید که از اغذیهٔ نافخه اجتناب باید کرد و مدرات محلل ریاح مثل بزور و تخم سداب و حب القلقل در ماء العسل یا در جلاب بجوشانیده بدهند و ضمادهٔ کاسر ریاح
مثل زیره و بابونه و شبت و سداب خشک ضماد کنند و بدین ادویه تکمید نمایند و روغن قسط و زنبق و خیری و مانند آن بمالند و حقنه هم گوید اغذیه که اندران افاویه
محلل ریاح باشد تناول کنند و بروغن یاسمین یا روغن سداب مالش نمایند و حمام خشک بر خلو شکم کنند و تلیین طبیعت بحقنها سازند و جوارشات منفشی
ریاح بخورند **انطاکی** گوید که ریح الکلیه احتقان ریح بسبب کثرت شرب یا غذای بارد ست و علامتش تمدد و نفخ مع قلت درد ست و علاجش خوردن
سیر و زنجبیل و تضمید بمثل شونیز و جاورس و نان گرم ست **میر عوض** گوید که مدرات منضج مادهٔ ریاح که گرده را بالغایت گرم نگرداند همچون ماء الاصول که
دران تخم خرپزه و خار خسک و رازیانه و پرسیاوشان و داخل کرده باشند بنوشند و در آبزن که بابونه و شبت و اکلیل دران جوشانیده باشند بنشینند و اینست
ماء الاصول نافع تخم کرفس بادیان انیسون بیخ کرفس بیخ بادیان زیره کرویا نانخواه هر کدام یک مشت سنبل الطیب گل سرخ وج تودری جیپنی هر کدام ده درم
مویز منقی بست درم اصل السوس سه درم انجیر خشک پنج عدد همه را در سه من آب بجوشانند تا بنصف آید صاف نموده هر بامداد چهل درم ازان با روغن بید انجیر
بدهند و اگر با سنجر بنیاد دهند سخت سودمند ست **صاحب شاهی** گوید که دوستی را این مرض مع بعض اعراض ردیه از کرب و غشی و تپ عارض شده از شربت
و بنا در شیرهٔ بادیان و شیرهٔ انیسون با مدکی شیرهٔ خیارین نوشانیدم و تخم دل و زنجبیل در بول گوساله ضماد کنانیدم و صحت تام یافت و طبیخ بادیان گل سرخ و غیره که مذکور شد نیز مجرب گفته

وجع کلیه

درد گرده گاهی از سوء مزاج و هزال و ضعف گرده و ریح الکلیه بود و این همه مذکور شد و گاهی از ورم یا حصات یا قروح بود و هر یک ازینها جدا جدا مسطور گردد
و لهذا نجندی گفته که این در حقیقت عرض مرض ست نه مرض برأسه پس آثار هر کدام از امراض مذکوره که یافته شود سببش همان باشد و گاهی تابع این وجع
ضعف هضم و سقوط اشتها و غثیان شود و فرق در وجع کلیه و درد قولنج در بحث قولنج مفصل مسطور شد **علاج** حسب هر سبب بدانچه در محلش مضبوط ست
معالجه فرمایند و در حالت هیجان تلیین و تسکین وجع بود نفع دارد و فلونیا و سرشتا مع مدرات مطلق درد گرده را نافع گفته اند و این آبزن مفید جمیع اقسام درد
گرده است بابونه شبت خطمی برگ کرنب پودینه بقدر مناسب گرفته بجوشانند و آبزن نمایند و دادن تلیین بسیار که در همه انواع فی الفور نفع مید هد و کذا
استخوان آدمی که در سرگین گرگ یافته شود در کمر بستن و کذا انگشتری نگینهٔ فیروزه در دست راست داشتن باعث امان از درد گرده است و همچنین انگشتری
سنگ و نبیخ فرنگ یا نگینهٔ آن در دست داشتن همان دم تسکین درد مینماید و مجرب ست و شربت بنفشه نافع وجع حار گرده و بدر صفرا ست و اگر با قرحه یا ضربه
یا سقطه یا علتی دیگر از غلبهٔ خون حادث گردد اول فصد باسلیق بکشایند بعد ازان حسب غلبهٔ خلط تنقیه نمایند و **ایضاً** بنادق البزور و تمرهندی و آبزنات
و کمادات در وری و حصاتی و کماد لعرق بید مشک و یا کیوڑه و تدهین بروغن لبوبات و رانچه از ضعف گرده باشد نافع ست و این آبزن مفید درد گرده است
نبر رکتان حلبه بابونه بنفشه بادیان تخم خطمی تخم کرفس نکوه اکلیل پرسیاوشان قنطوریون دقیق هر یک سه توله برگ زیتون و کرنب و گل پلاس هر یک
نه توله اسارون پوست بیخ بادیان و بیخ کاسنی و بیخ کرفس هر یک چهار توله و **ایضاً** تو سیر برگ زیتون و کنجد و کرنب و خطمی و بادیان و شبت و گوکھرو و گل پلاس

هر یک پنج توله تخم قلت اجهو دو پرسیاوشان نکو و بابونه تخم شبت بادیان تخم کتان حلبه بزر البنج هر یک سه توله و کماد کزبرة البیر در آب پخته کنند و یا از گل
بابونه و برگ کرنب سبز و برگ انار هر سه یک یک مشت جوش داده مالیده صاف نموده روغن بابونه هفت توله آمیخته در مثانه گاو انداخته تکمید کنند و اگر شیره تخم خیارین
نه ماشه شیره بادیان پنج ماشه شیره خارخسک شیره تخم خربزه هر یک هفت ماشه شیره تخم کشوث چهار ماشه در آب برآورده گلقند دو توله مالیده صاف کرده
خاکسی چهار ماشه پاشیده بخورند و گل ٹیسو گل گسنب هر یک پاو سیر تخم خربزه نیم پاو پرسیاوشان شش توله تخم معصفر پنج توله تخم شبت چهار توله پوست خربزه نیم پا
ساگ شبت نیم پاو در آب بست آثار جوش داده آبزن نمایند نافع بود و اگر با درد مثانه احتباس بول باشد شیره خیارین شیره خارخسک هر یک هفت ماشه
شیره تخم کشوث پنج ماشه در آب برآورده شربت نیلوفری داخل کرده بنوشانند و گل پلاس گل معصفر برگ شبت تر هر واحد پاو آثار تخم خربزه نیم کوفته نه توله
خارخسک نیم کوفته ده توله در آب جوشانیده صاف کرده بر جای درد نطول نمایند و ثفل آن ببندند و خرقه بگلاب گرم تر کرده افشرده گرما گرم تکمید کنند و در وجع کلیه
بارد انجیر زرد سه عدد دو توده فطر اسالیون پرسیاوشان هر یک چهار ماشه خارخسک شش ماشه زوفای خشک سه ماشه جوشانیده صاف نموده شیره تخم قرطم
نه ماشه گلقند دو توله بدهند که بجهت دفع بلغم و بواسیر و رفع قبض بلغمی نافع و همچنین شیره فطر اسالیون شیره ملیون شیره انیسون هر یک سه ماشه گاهی داده میشود
و گویند که اگر بار کیلی در روغن تلخ سائیده بدست بمالند درد گرده را مفید بود و همچنین نوشیدن آب برگ مولی هرچند در حصات کلیه بیاید نیز مفید بود و کذا برگ انگور
ده توله در آب شیره برآورده نمک سانبهر یک ماشه افزوده نوشیدن و تریاق فاروق و معجون مخلصه در رفع اوجاع کلیه تاثیر قوی است و استعمال
اثاناسیا و معجون فلافلی و فلاسفه نیز مفید بود گرده بارد است و اگر صبر هفت ماشه مغز خیارشنبر چهار ماشه در عرق بادیان سائیده گرم کرده بر گرده ضماد سازند نافع بود و کذا
افیون دو ماشه تخم شبت زعفران کندر صبر مرمکی هر یک سه ماشه ضماد کردن و یا افیون زعفران کندر هر یک دو ماشه سائیده بکاغذ سوزن زده مالیده بجای درد بچسپانند

اقوال اطبا سویدی گوید که در وجع گرده حار سبب عصارة البقلة الحمقاء خرفه شرباً و ضماداً و کذا بنفشه شرباً و در بارد سبب خوردن مغز حب صنوبر کبار بمویز یا شکر هر واحد
مجرب هست و نشاسته اکلاً و ضماداً و کذا روغن بادام و کذا خیار زه مسلوق و مخلوط بروغن بادام و کذا شنجار و اکل حماض شرباً و نقوع آن و طبیخ آن و شیر لذا خیار
و کذا طبیخ خارخسک و حقنه آن و شرباً کثیراً هر واحد نافع وجع کلیه حار سبب است و شرباً و قدر ما شراب کهنه و کذا اناداتیا و کذا رجل الحمامه و کذا اصل السوس و کذا
روغن تخم ترنج و کذا کمافیطوس و کذا مر و کذا شاهسفرم و کذا اقحوان اذخر و کذا سنبل رومی تخم و کذا دارچینی و کذا کرفس و کذا بادیان و کذا مو و کذا وج و کذا الک و کذا
راوند و کذا سنبل هندی و کذا اسپیسالیوس و کذا حماما و کذا اسکر العشر و کذا اسفیدباج و کذا سلیخه و کذا اسارون و کذا خولنجان و کذا تخم انجره و کذا الاجرد و تعلیق حب الکلی
و اکل حب کاکنج و کذا عسل بریان مخلوط بالعسل و کذا گوشت خارپشت و شرباً و مربح و حقنه مومیائی هر واحد نافع وجع کلیه بارد سبب است شیخ میفرماید که چون
وجع شدت کند مثل فلونیا و قرص کوکب و مانند آن باید داد تا وجع تسکین یابد بعده معالجه بحسب سبب نمایند و آبزنات در اوجاع گرده شدید النفع است خصوصاً
چون اندران ادویه ملینه مسکنه وجع داخل کرده باشند و از نبادق البزور در علاجات گرده و مثانه لاسیما ذات قروح چاره نیست لیکن در استعمال بزور با وجود وجع
خطر است بهر آنکه مواد فرود می آرند و در استعمال مخدرات نیز احتیاط موجب حزم است پس برای تسکین وجع به آبهای گرم بغیر تطویل در استعمال آن که موذی بجذب
ضرر با مواد گردد اقتصار نمایند انطاکی گوید که علاج وجع گرده از فساد خلط حار اول فصد است و شرب ماء الشعیر بزور و ربوب بنفشه و خرفه و گل ارمنی کاسنی و علاج
وجع کلیه از ماده بارد به پونه و قسط و دارچینی و مغز چلغوزه و مانند آن مثل جوز و سعد و خولنجان کنند عبد العزیز میگوید که تخم انجره به سکنجبین نافع فی الحال است و
عبد دار شرباً و طلاءً مفید و آب صبر سبز بشکر در ادرار و تلیین و کسر ریاح و وجع مجرب است و طبیخ حلبه و نانخواه و تخم گزر و تخم کرفس و سداب بسیار وجع مجرب یوحنا است
و مطبوخ کاکنج و تخم خیارین هر واحد ده درم زیره ده درم سنبل و اصل السوس تخم خربزه هر واحد چهار درم نافع است

سدد کلیه

از خلط لزج یا غلیظ یا ورم بود و علامتش رقت بول و قلت آن و ثقل در کمرگاه است و در ورمی الم و تب علاج در سده ورمی علاج ورم گرده نمایند و در خلطی آنچه
مفتح باشد از طبیخ بادیان و نخود و انیسون و بادام تلخ و آب خربزه و ماء القرع دهند کذا فی الذخیره و سویدی گوید که قسط تلخ هندی و کذا شرباً کبابه و کذا غاریقون در

تفتیح سدد گرده مجرب یافته است و فستقین و کذا حب بلسان و کذا عود آن و کذا روغن آن و کذا دارچینی و کذا جعده و کذا جعدهٔ بهمی و کذا بادام تلخ و کذا خولنجان و کذا فطراسالیون
و کذا اهلیون و کذا اسلت و کذا بیخ و تخم بادرنگ و کذا افاوانیا و کذا شراب کهنه و کذا مقل ازرق و کذا مغز محلب و کذا الوف و کذا برگ کبر و بیخ بزرهر واحد مفتح سدد کلیه
است و ابو منصور میفرماید که ادویهٔ منقی مجاری گرده از سدد و غلظ و لزوجات عارضه دران تخم کرفس و بادیان و کرفس جبلی و کندر بری و اسارون و فقاح
اذخر و نانخواه و کاشم و انیسون و وج ست ازین جمله چون دو درم مفرد یا مرکب بعاب سحق و حل با آب ترب معصور و آب کرفس و آب بادیان آمیخته و سیاه بخورند همان فعل کنند

ورم کلیه

گاهی گرده را انواع اورام حار و بارد عارض شود چنانکه سائر اعضا را عارض گردد و اورام حارهٔ گرده گاهی در مادهٔ مختلف بود پس بعضی ازان از خون غلیظ و بعض
از خون رقیق تیز صفراوی و بعضے از صفرای صرف و بعضے از بلغم عفن و بعضے از خون و بلغم عفن باشد و کذا اورام باردهٔ آن بعضی از بلغم و بعضے از سودا باشد
و گاهی ورم بسبب اماکنهٔ آن مختلف بود پس بعض آن در جرم گرده باشد و بعضے در باطن بجانب تجویف گرده و بعضے در خارج آن بجانب غشای مجلل گرده بسوے
پشت یا متصل بعلائق و بعضے ازین بسوی اندرون طرف امعا بود و ایضاً بعض آن بسوی مجری حالب یعنی منفذ بول که میان مثانه و گرده است و بعضے
بطرف مجری بسوی فوق یعنی آنکه میان گرده و جگر ست و دران آب از جگر بگرده می آید و ایضاً ورم گاهی در هر دو گرده افتد و گاهی در یک گرده و گاهی
در بعض اجزاے یکی یا هر دو باشد و گاهی بزرگی ورم بدان مرتبه رسد که راه روده بند کند و قولنج پیدا نماید و ایضاً گاه جمع شود و ریم کند و گاهی جمع نگردد
و اسباب ورم گرده امتلای جمیع بدن ست و یا اعضائیکه گرده مشارک آنهاست یا بحسب کمیت خون یا کیفیت او و یا خراش سنگ در گرده تولد کند و ازانجا
حرکت نماید و گوشت او را مجروح شد یا الم ضربه و سقطه و زخم یا احتباس بول قریب گرده مثل آن و غیر اینها بود و لیل مثال این امور ورم گرده آرد و شتن بستن
چیزی گران چون همیانے بر کمرگاه سورث اورام گردد و گاهی از زور قوی در برداشتن چیزی و یا از انتقال مادهٔ مرضی واقع شود و جرجانی میفرماید که
حال ورم از سه بیرون نباشد یا تحلیل پذیرد و یا ریم کند یا صلب گردد و اما صلب که در گرده افتد از دو حال خالی نباشد یا مادهٔ آن غلیظ غیر قابل نضج و
تحلیل از خلط سوداوی باشد یا ورم سرد بلغمی یا ورم گرم بسبب معالجه ناصواب صلب شده باشد مثلاً بسبب استعمال ادویهٔ حارهٔ لطیف مادهٔ تحلیل پذیرد و کثیف
آن صلب گردد و یا از کثرت تبرید غلیظ شود و این هر دو تدبیر سبب عدم وقوع نضج گردد و ورم صلب گرده متعسر العلاج ست و اگر زود بعلاج مشغول نشوند عسر گردد
و باشد که ریم کند و بیمار هلاک شود و ورم صلب اکثر باستسقا مؤدی گردد بسبب ضعیف بانیت در جگر و گاهی ازان تپ دق عارض شود بسبب انقطاع غذا از قلب و ضعف رگ صاعد از
گرده بسوی آن که دران غذای او جاری گردد و بقول شیخ جمیع اورام گرده بسرعت متحجر و صلب گردد چرا نشود که آن خانهٔ تولد سنگ ست طریق تشخیص
اورام مذکوره باید که اولاً نوع مادهٔ ورم مشخص نمایند باین طور که لحاظ کنند اگر تپ گرم همه وقت لازم بود و آنرا فترات و هیجانات غیر منظوم باشد مثل آنکه در ابتدای
تپ پس لرزه بود اما در ابتدای نوائب آن نبض صغیر نگردد چنانکه در ابتدای حمیات دیگر لیکن سست و یا سهر شود و گاه گاه تپ آهسته تر گردد و باز بغیر تیز شود و
این آهستگی و تیزی بے نظام بود و نوبتی معین باوی نباشد و لرزه باشد که به پشت براید و گاه حرارت قوی گردد و قشعریره مخالط بالتهاب باشد و گاهی تپ
شدت کند بسبب عظم ورم و مؤدی باختلاط ذهن گردد و درد شدید و تشنگی و عسر بول و تمدد و ثقل نزد ناحیهٔ گرده دائم محسوس شود و اشیای مدر
و تیز و شور و ترش ضرر رساند و گاهی مؤدی بقی صفراوی گردد بسبب مشارکت معده بجگر و گاهی درد تا چهره و چشم متصل شود و شکم قبض گردد بسبب ضغطه
ورم و تنگ کردن امعا و قاروره اول سفید باشد پس زرد ناری شود پس سرخ گردد و ورم حار باشد پس اگر حرارت سخت سوزان بود و درد با تمدد
و گرانی مفرط در پشت بود و تشنگی بسیار سخت نباشد و تپ چون تپ دموی مطبقه بود و قلت حاجت بول و سرخی بشره و موضع گرده و بول رقیق
و دردی و نبض عظیم باشد و دیگر آثار مخصوصهٔ غلبهٔ خون پیدا بود ورم حار دموی باشد و اگر شدت تپ و درد و غلبهٔ تشنگی و قلت ثقل و کثرت سوزش
و درد سر سخت و صفراوی و بیخوابی باشد و بول اندک اندک زرد زود و با سوزش براید و نبض سریع و متواتر بود و همه علامات غلبهٔ صفرا ظاهر بود ورم
صفراوی باشد و اگر تپ گرم و التهاب و تشنگی و شدت درد نبود و کثرت ثقل و تمدد در کمرگاه و قصور در افعال گرده باشد و گاهی در چهره و چشم و در سائر

بدن ترهل پدید آید و منی بسیار رطب و رقیق بارد و فقدان آثار ورم صلب بود و از هوای گرم و آب گرم راحت یابد و دیگر علامات غلبهٔ بلغم چون ابطوی نبض
و سفیدی و غلظ قاروره و بیاض براز پیدا بود و ورم بارد بلغمی باشد و اگر گرانی شدید باشد درد اندک بود و بول کبود اندک آید و عدیم النضج رقیق باشد و باشد
که پشت خم گردد و راست نتواند کرد و سرین باریک و خدر شود و گاهی ساقها خدر گردد و بهر دو از ضعف خالی نبود و در جملهٔ اعضای سافله لاغری و نحافت
عارض شود و گاهی تشنج عارض گردد و رنگ فاسد و تیره و شکم بزرگ شود و اکثر باستسقا انجامد و جانب طحال الم باخلش باشد و اعراض مالیخولیا و دیگر
علامات غلبهٔ سودا ظاهر بود و ورم صلب سوداوی باشد پس اگر این ورم صلب از درد خالی نباشد و رنگ بول تیره باشد و بادی آثار دموی
یافته شود و ورم دموی صلب گشته باشد و اگر از سوزش و تشنگی خالی نبود و گاهی درد هیجان کند ورم صفراوی صلب شده باشد اکنون باید شنید
که بعد تشخیص نوع مادهٔ ورم شناخت موضع آن بجهت و شدت اعراض و محل درد نیز ضرور است و این چنان باشد که اگر درد ساکن تر بود ورم در
گوشت گرده باشد و اگر درد عظیم و شدید باشد و پشت راست نتواند کرد و سرفه و عطسه را منع کند و از همه شکلها بر وی باز خفتن آسان بود ورم در
غشا باشد خاصة نزدیک معالیق گرده و اگر درد غائر بود و گاه قولنج آرد و طبع قبض نماید ورم دران ناحیه باشد که بجانب امعاست و اگر شدت عسر
بول بود ورم در مجاری باشد و هرگاه بیمار را بر پهلوی راست خفتن آسان تر بود و درد بجانب راست بود اما بالاتر تا نزدیک جگر بر آید ورم در گردهٔ
راست باشد و اگر درد بجانب چپ باشد اما فروتر و نزدیک مثانه فرود آید ورم در گردهٔ چپ باشد و اگر درد بهر دو جانب میل کند ورم در هر دو گرده
باشد و اگر آفت عام بود ورم نیز بجمیع اجزا عام باشد **انتهاء** قرشی گوید که خواب کردن بطرف گردهٔ وارم مریض را مشکل بود و اگر بجانب دیگر بخسپد
در طرف ورم چنان ثقل محسوس شود که گویا چیزی گران بدان طرف آویخته است و هرگاه بول در ابتدای تپ رقیق سفید بود مع سلامت دماغ
و احشاء و کبد و عدم اسهال دلیل ورم گرده بود و یا آنکه مقابل گردهٔ وارم بود و خدر گردد و بقول شیخ گاهی بجهت عظم ورم و شدت درد و تپ هذیان مع اختلاط
ذهن پدید آید و این قاتل باشد خصوصاً چون باوی دلائل بر وی موافقت کنند و اگر دلائل جیده رفاقت آن نمایند انفجار آن بسلامت انجامد و گاهی در
مثل این چیزی از پیه گرده بر آید و گاهی چیزی مثل موی سرخ در طول یک شبر و زیاده ازان خارج شود و گاهی در ورم حار گرده تصلب سرعت کند و درین
هنگام علامات ورم صلب ظاهر شود و چون سفیدی قاروره دوام کند نشان آنست که ورم یا صلب خواهد شد یا دبیله خواهد گشت و ریم خواهد کرد و بالجمله
چون ما درین علت بول لزج غلیظ ابیض باشد و بران دوام کند دلیل ردی است و چون بول در رسوب محمود شروع کند بر نضج مادهٔ ورم بغیر استحاله
بسوی چیزی دیگر دلالت کند و چون ورم از ایام اول تجاوز کند و بول صاف رقیق ماند ورم در طریق ریم گردن یا در طریق صلابت باشد و چون ورم گرده
بانتها رسد بول غلیظ تر شود و در تهٔ شیشه رسوب پدید آید

علاج کلی اورام گرده

باید که در ابتدای این ورم احتیاط بسیار لازم دارند که بصلابت نه انجامد چنانچه استعمال ادویهٔ محللهٔ قویه جائز نیست و آب سرد نوشیدن نیز ممنوع است
و استعمال مدرات قویه در ابتدا و اسهال بمسهل قوی و حرکت و جماع بالکلیه ممنوع و قی دادن و نرم داشتن شکم درین باب مفید بود و این آبزن نافع
ورم کلیهٔ حار و بارد است اکلیل الملک بابونه سبوس گندم جو مقشر عنب الثعلب تخم خطمی در آب جوش داده آبزن نمایند و اصوب آنست که قوام ماده را
بشیرهٔ معتدل گردانند پس حقنهٔ اسهال کنند بهر آنکه حقنه بموضع علت رسد و قوت دوا بر حال خویش بود و از بالای تن چیزی از ماده فرود نیارد چنانکه
دوای مسهل فرود آرد و حقنه نیز نرم چون لعاب تخم خطمی و خبازی و تخم کتان باکشکاب و روغن گل باید و خیار شنبر در علاج گرده سخت نافع است
چه در حقنه و چه در مسهل بهر آنکه استفراغ ادبی عنف بود و اگر ماده غلیظ بود نیز می لغزاند و صاحب ورم گرده را حمام نشاید تا علت در انحطاط
نشود و چون در اول نشان نضج پدید آید ادویهٔ مدره بکار برند و بو حنا گفته که معالجهٔ اورام کلیه و مثانه بادویهٔ لذاعه نباید کرد که این سریع النکایت اند است و
نواب علوی خان در مشتمه کامله قلمی فرموده اند که اصل عظیم در تدابیر این ورم حفظ آنست از صلب شدن و در تعدیل قوام مادهٔ آن بغایت کوشیدن زیاده از مراعات

اورام سائر اعضا چه این عضو معدن تولد سنگ وسخت گوشت واقع ست پس طبیعت آن تحلیل لطیف مواد وتعقید کثیف آنرا الغایت قابل باشد وباندک مددی آن فعل الظهور رساند وبدوائی قویه ازان بازایستد پس هرچه مواد را افسرده وکثیف گرداند بکیفیت وخاصیت حتی المقدور استعمال آن نشاید کرد چنانچه اطبای پیشین درین باب آنقدر احتیاط فرموده اند که آب سرد را در دیگر اورام در حین غلیان حرارت اندکی نوشیدن تجویز کرده اند بخلاف اینجا که جز بمیزدن قطرهای که از کوزه نو تر او در خصت نداده اند وآن نیز بشرطیکه لغایت سرد نباشد واستعمال ادویه حاره محلل اجزای لطیف وبارده مجمد را از داخل وخارج نیز برین قیاس باید نمود وقوانین مراعات اوقات مرض وتنقیه واستعمال غذا ودوا از داخل وخارج مناسب هر خلطی ولائق هر شخصی همان نوع ست که سابق در ورم معده وجگر وغیره بیان یافته بالجمله در تعدیل قوام ومزاج این ماده واصلاح ورم از هشت نهج رعایت باید کرد اول آنکه مدرات قویه مادام که به تنقیه لقایای ریم قرحه احتیاج نیفتد هرگز ندهند خصوصاً در ابتدای ورم بنابر تحریک مواد وایصال آن بمحل مرض ووصول ضرر از قیام هر لحظه برای لقای بول واین مضرت از دو حال بیرون نیست اولاً احداث سنگ بسبب اخراج مواد رقیق ولقای غلیظ وثانیاً متحجر شدن لصلابت ودر کم دادن آب نیز این مصلحت مرعی بود دوم آنکه مسهلی قوی اصلا استعمال ننمایند جهت وقوع سده قوی وتحریک دوا اخلاط را لسخن تمام ومائل ساختن آن از اعالی بدن باسافل وحدت وگرمی دوا وجمله این حالات بدین مرض مضر بود سوم آنکه چیزهای سخت گرم ونیز طعم وترش یا شور مطلقا دور دارند جهت بدساختن آنها کیفیت ماده سبب ورم را چهارم آنکه در تنقیه لقی جهت منافع مذکوره قبل ازین مبالغه کنند پنجم آنکه از حرکت عنیفه جماع وغیره که کوفتی بمحل رساند لغایت محترز باشند ششم آنکه در جذب مواد ورم بجانب مخالف وتحلیل لقیه را از لازم ست حقنه نمایند جهت قرب محل رسیدن اثر دوا انکسار قوت آن لیکن در ورم حار مطلقاً ابتدا فصد این تدابیر کنند هفتم آنکه پیوسته شکم را نرم دارند باشربه واغذیه لائقه جهت منع مزاحمت ثفل روده بکلیه وتقلیل مواد زائده مضره وامالة ماده مرض بجانب امعا هشتم آنکه استعمال ضمادات ونطولات وآبزنها وطلاها واغذیه واشربه هرچه دران کیفیت قویه بالفعل یا بالطبع باشد ازان پرهیز نند وغایت اعتدال مرعی دارند چنانکه سلب شدن ورم امین شوند وچون کلیه را با مثانه اشتراک بسیار ست واکثر تدابیر هر یکی تدبیر دیگری بود تفصیل این علاج وتعیین اغذیه واشربه وادویه را از مبحث ورم مثانه نیز استخراج باید کرد وجمله را با قوانین تدابیر اورام داخلی مذکوره سابق مخلوط کردن افضل دانند

علاج ورم حار گرده

فصد باسلیق از جانب ورم کنند ودران تاخیر روا ندارند ولعاب اسپغول ولعاب بهدانه وشیره عناب وامثال آن با شربت بنفشه بدهند وآرد جو وعنب الثعلب وصندل وتخم کاسنی سائیده ودر آب عنب الثعلب سبز وآب کاسنی سبز ویا آب کشنیز سبز آمیخته ضماد کنند ومالیدن روغن گل وروغن بنفشه با موم نیز مفید بود ویا عناب پنج دانه گل بنفشه شش ماشه در عرق عنب الثعلب جوشانیده گلقند مالیده صاف کرده بنوشند وروغن گل نیمگرم بمالند ویا بعد فصد عناب پنج دانه بهدانه سه ماشه جوشانیده شیره خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو توله خاکشی پنج ماشه داخل کرده بدهند ودر روز دوم گل نیلوفر چهار ماشه افزایند واگر باد رد تمام پای جانب ورم درد خصیتین باشد بعد فصد بهر تسکین گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب چهار ماشه در عرق عنب الثعلب جوشانیده شربت بزوری دو توله بدهند ویا لعاب بهدانه سه ماشه شیره خارخسک نه ماشه در آب برآورده نبات داخل کرده بنوشند بعده اگر از شدت درد بوضع آن برابر کی معلوم شود عنب الثعلب گل بنفشه گل خطمی اکلیل الملک هر یک پنج ماشه آرد جو یکتوله در آب مکوه سبز سائیده نیمگرم ضماد سازند وتبرید اندکی نیمگرم نموده بنوشند وروغن گل بجای درد مالیده از پنبه کهنه بندند بالجمله اگر حاجت تنقیه بود بعد از نضج از مسهل صفرا تنقیه کنند وبرای رفع قبض ملینین بخصوص آب عنب الثعلب وکاسنی وروغن بادام ویا آب انارین وشیرخشت ویا مطبوخ هلیله مناسب بود ویا روز اول گلقند بعرق مکوه عرق شاهتره گلاب ودوم روز بهدانه گل خطمی هر یک سه ماشه بعرق شاهتره ده دام جوشانیده شیره تخم خرفه شش ماشه شیره مغز تخم هندوانه شش ماشه شربت نیلوفر یا شربت بنفشه دو توله اسپغول شش ماشه پاشیده بدهند ودر چهارم منضج عناب پنج دانه گل خطمی

سه ماشه سپستان پانزده دانه عنب الثعلب تخم خیارین کوفته هر یک شش ماشه جوشانیده شیرۂ خارخسک شش ماشه شربت نیلوفر دو توله و اسپغول
پاشیده بدهند بعده بهدانه گل خطمی هر یک سه ماشه سپستان بست دانه بعرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده تا شش درهم مرض به تبدیل شیرجات
گاهی شیرۂ مغز تخم بهدانه گاهی شیرۂ خیارین گاهی شیرۂ خرفه گاهی شیرۂ خارخسک بقدر شش ماشه همراه شربت نیلوفر دو توله دهند بار بعد
نضج این مسهل بدهند اصل السوس گل خطمی تخم خطمی عنب الثعلب تخم خبازی گل نیلوفر هر یک چهار ماشه عناب پنج دانه سپستان پانزده دانه گل بنفشه
خیارین کوفته هر یک شش ماشه مغز فلوس خیارشنبر شش توله ترنجبین گلقند هر واحد چهار توله روغن بادام شش ماشه بدهند و اگر در ورم
حار از غلط طبیب بعد استعمال مدرات و مسهلات حاره ورم جگر و فواق و اسهال نیز عارض گردد بعد فصد و گرفتن خون دوازده دام تبرید از
گل خطمی عنب الثعلب بگلاب و عرق مکوه جوشانیده شیرۂ خیارین نبات داخل کرده و ادن و ضماد مهولی ورم گرده از آرد جو آرد باقلا گل خطمی گل سرخ برگ کتان
گل بابونه هر یک سه ماشه کوفته بیخته لیشیر گاو پخته روغن گل سفیده بیضۂ مرغ یکعدد داخل کرده حضض مکی دو ماشه کافور یکماشه سوده آمیخته بجای گرده
نهادن مفید است و اگر در آخر قبض بسیار باشد و صاحبان این مرض اکثر یابس الطبع میباشند گل سرخ بادیان هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند
دو سه توله داخل کرده بدهند الحال تا یک هفته بگذرد و ماده تحلیل نگردد و درد شدت کند و سوزش و گرانی زیاده گردد و قاروره رقیق باشد
بدانند که ورم ریم میکند درینحالت علاج دبیله کلیه باید کرد فقط اقوال حذاق شیخ گوید که هرگاه در گرده و مثانه ورم حار پیدا شود و سن و قوت
و وقت متحمل اخراج خون باشد باید که فصد باسلیق کنند بعده آنچه ملطف و مستفرغ بغیر لذع باشد مثل ماء الشعیر و ماء العسل استعمال کنند و هر آنچه دران
حدت و قوت مدر بول بود اجتناب نمایند بهر آنکه این اشیا هیجان اورام درین اعضا میکنند و کذلک بول حاد که در انجا مرور نماید و لهذا باید که تدبیر
را مائل سازند بسوی چیزیکه تسکین لذع و حدت کند مثل حریرهای نرم و آب شیرین تا آنکه ورم نضج یابد بعد ازان آنچه ادرار بول نماید بدهند تا
فضول مستفرغ شود و اگر احتیاج باسهال طبیعت شود باید که ادویه مسهله استعمال نکنند لیکن بحقنهای لینه معمول از خطمی و خبازی و برگ کتان و حلبه
مطبوخ و بنفشه روغن کنجد دران داخل کرده استفراغ نمایند بعده صوف منموس در روغن گرم که دران شبت و خطمی پخته باشند بر عضو نهند یا ضماد
آرد گندم مطبوخ بماء العسل سازند شیخ سیفر باید که اول علاج قطع سبب است بالفصد باسلیق اگر خون غالب باشد و گاهی عقب آن الفصد بالبضع که
حاجت آید و اگر این رگ ظاهر نشود فصد صافن نمایند و ایضاً باسهال اگر در انجا با خون اخلاط حاده باشد از حقنهای لینه لعابیه تا ممکن بود و افضل
چیزیکه بدان اسهال کنند ماء الجبن و خیارشنبر است چه در ماء الجبن آله ماده بسوی امعا و غسل و جلا و تبرید و انضاج و اصلاح قرحه است و در خیارشنبر
اسهال و ایضاً انضاج برفق است و ماء السکر و ماء العسل ممزوج بآب بسیار ازین قبیل است و اگر ممکن باشد که باشربه تعدیل خلط نمایند بعده اسهال آورند
بهتر باشد و باید که اسهال عنیف و قوی نباشد که ضرر عظیم کند بسبب خلط بسیار منصب بسوی امعا مجاور گرده و ماء الشعیر از انجمله است که
لزوم او درین واجب است و باید که ادرار البته ننمایند و بزور و بتادق آن نخورانند و خصوص که بدن غیر نقی باشد تا آنکه نضج صحیح گردد پس ادرار نمایند
و همچنین منع از شرب آب حتی الامکان درینوقت واجب است تا آنکه تنقیه کرده شود و اگر چه تبرید و ترطیب آب موافق اورام حاره است
لیکن بسبب حرکت ادرار و مزاحمت بجوهر مادۂ منصب بسوی ناحیه ورم ضرر بسبب کمیت زیاده از منفعت بسبب کیفیت کند و مع ذلک آب
همراه خود اخلاط را بسوی گرده آورد و انحدار انها بسوی آن برفاقت آب سهل گردد پس اگر چاره ازان نباشد باید که آب شیرین صاف سرد بر شغف
و مص اندکی بنوشند و باید که برودت آب چندان نباشد که منع نضج کند و از گوشت و شیرینی احتراز کنند و از آب گرم ایشان را منع کنند و همچنین
جمله اشیای حار بالفعل قوی الحرارت و بالجمله آب بسیار از تعب گرده بحرکت و مرور خود خالی نیست و برای اورام و قروح مثل سکون
چیزی نیست و حمام ایشان را موافق نیست مگر بعد انحطاط اورام حاره و باید که در ابتدا از مشروبات و اطلیه و حقنها و غیر آن آنچه رادع
باشد استعمال کنند بعد ازان آنچه جالی و مرخی و منضج باشد بحسب عظم ورم و صغر آن بدان مخلوط سازند بعده حالیات و مرخیات

استعمال نمایند و باید که از جوالی چیزی اختیار نمایند که دران لذع نباشد پس اگر احتیاج بقوی افتد که دران لذع بود بسبب عظم ورم صواب آنست که بران چیزی که دران لذع
نبود غالب باشد کذلک رای کاغلاط الذاع بود دوای لذع نشاید بعد ازان استفراغ نمایند و واجب ست که باغذیه از جنس حریره ای موافقه گرده و اورام کثرت نمایند مگر آنها
از انجمله باشد که دران لذع نبود و باید که حال اخلاط در رقت و غلظت و در جوهر آن که از جنس فاسد ست یا صحیح یا خلط دیگر ست و در اندازه آن که اندک ست یا بسیار دریافت
نمایند تا مقابله آن بکیفیت دوا و کمیت آن کرده شود و تا مقدور باشد که معالجه بچیزی کنند که آن حدت کتر و اروشی حار ندهند و چون ورم نضج تام یابد و این از بول
دریافت گردد مدرات مثل بزور و بنادق آن در ماء الشعیر و مانند آن بنوشانند و قبل ازان مدرات ندهند خصوصاً اگر اخلاط بدن ردی باشد و گاهی از نوشیدن آن گرانی
معلوم میشود پس ازان خوف نکنند که آن ازاله بقیه این میکند و اولی چیزیکه بدان معالجه میکنند در اصلاح ورم و در اسهال خلط ردی حقنهاست نه مشروبات لیکن
که در علاج کلی مذکور شد و باید که حقنه سلس غیر مستکرهه باشد و مزاحمت نکند که الم آرد و ضرر رساند و چون معلوم شود که بدن پاک شد و ورم اندک است
اکثر نوشیدن ماء العسل یا ماء السکر ممزوج بآب بسیار کفایت کند بهر آنکه جلا و تلطیف و تقطیع این هر دو بسیاست که تحلیل آن بلا لذع کند و اشیای نافعه
در ابتدا ماء الشعیر بروغنی و عصاره بید و عصارات بارده و تضمیدات بمطفیات ست و لعاب اسپغول بیاشامند و گاهی شیر میخوشانند و اگر التهاب
باشد باید که شیر بخوبی باشد که وصف آن کردیم و بعد ازان حقنها از خطمی و خبازی و تخم کتان بچیزی بارد و روغن گل استعمال کنند و ضمادات بآرد جو
و بنفشه و باقلا العجل آرند و در آخر آن ادویه بارده ترک کنند و حلبه و بابونه و مانند آن افزایند و بهن روغن کنجد و روغن قرطم باشد و از خارج بچیزیکه
منضج و مسخن زیاده بود ضماد کنند و ازین قبیل ست نهادن صوف مغموس و آن در قول مسیحی گذشت و ضمادات از آرد گندم و ماء العسل مطبوخ و از برگ
حلبه و اصل السوس و شبت و خطمی و بابونه بروغن کنجد مثل حلوا پخته استعمال نمایند و اگر خواهند درین اضمده بنفشه و شموم ملینه مثل پیه بط و مرغ داخل کنند
و گاهی بسبب درد احتیاج بداخل کردن چیزی از خشخاش و پوست لفاح افتد صاحب کامل مینویسد که هرگاه حرارت گرده و ابتدای ورم حار معلوم
شود باید که فصد باسلیق از جانب مقابل نمایند اگر قوت و سن و فصل موجود و مساعدت کند و خون بحسب وجوب مقدار علت برارند و تضمید موضع بآرد جو و خطمی
و صندلین و شیاف ماميثا و سفات و آب عنب الثعلب و آب کاسنی و جراده کدو و روغن بنفشه نمایند و یا پارچه مبلول بقیروطی معمول از روغن گل و
روغن بنفشه و موم سفید و آب کاسنی و آب کشنیز و آب حی العالم و آب خرفه و مانند آن بانداکی سرکه و گلاب بدان نهند و مریض را در ابتدای ورم
از مغز تخم خیارین و مغز تخم خربزه و تخم خرفه مساوی باریک سائیده از دو درم تا سه درم بگلاب و آب سرد بدهند و اگر بعد ازان باشد ماء الشعیر و شربت
بنفشه باید داد و تغذیه بمزوره کدو و ماش و اسفاناخ و خبازی و قطف سازند و شبانگاه شربت بنفشه و لعاب اسپغول و اندک تخم خرفه و تخم خیارین
و تخم خربزه دهند و مداومت تا آنکه ورم در طریق نضج و تقیح شروع کند همین تدبیر بکار برند و چون ریم کردن ورم معلوم شود آنچه در دبیله گرده مذکور گردد
استعمال نمایند ایلاقی و جرجانی مینویسند که در ابتدا ضماد از بنفشه و آرد جو و باقلا و خطمی و صندل سفید و شیاف ماميثا د تراشته کدو و تخم و روغن گل
و آب عنب الثعلب سازند و گاهی بسبب صعوبت وجع درین ضماد پوست خشخاش اندکی داخل میکنند یا فلونیای رومی میخورانند و اگر ورم صفراوی
بود قیروطی که در قول صاحب کامل گذشت بنهند و این ضماد محلل ست و نسخه او همانست که در قول شیخ گذشت لیکن برگ کرنب و عسل عوض برگ
حلبه است اما اگر ورم دموی باشد اول رگ باسلیق یا صافن زنند و اگر ورم تازه باشد رگ باسلیق کشادن کفایت باشد و اگر آماس کهنه بود
یا بیمار ضعیف رگ مابض باید زد و این شربت بدهند عناب دانه بیرون کرده تخم خشخاش سفید کشنیز خشک عدس مقشر هریک صد درم در هفت
چندان آب بپزند تا بچهار صد درم آید مالیده صاف نموده چهار صد درم شکر طبرزد داخل کرده بقوام شربت آرند و هر روز بست درم با سکنجبین ده درم
بدهند و اگر با شکر گلاب دهند جایز ست و اگر بشیره تخم خیار و تخم خربزه و مغز تخم کدو و خرفه بدهند روا باشد و ماء الخیار و خیار بادرنگ با شکر و روغن
بادام سود دارد و طعام مزوره از عدس و سماق دهند و اگر ورم صفراوی بود بنگرند اگر صفرا اکثر بود و خون بیشتر ایضاً رگ باسلیق کشایند پس
بمطبوخ هلیله استفراغ کنند و اگر صفرا بیشتر بود و خون کمتر فصد نباید کرد بلکه اول بابن مطبوخ هلیله استفراغ باید کرد هلیله زرد مقشر ده درم تمر هندی

بست درم آلو بخارا و عناب هر یک سی دانه سپستان و بنفشه هر یک یکمشت تخم کشوث دو مشت برگ کاسنی برگ عنب الثعلب هر یک دست ترنجبین ده درم
همه را بپزند چنانچه رسم ست و مالیده صاف نموده پانزده درم فلوس خیارشنبر مالیده صاف کنند و سطوح سقمونیای مشوی دران حل کرده نیمگرم بنوشند
واگر حاجت بود این مطبوخ در مدت ده روز دو بار یا سه بار بدهند و سکنجبین ساده و ماء الشعیر دهند و ماء الخیار با شکر و شیرهٔ تخم خرفه با سکنجبین و غذا مزوره از آب
غوره و مانند آن سازند واگر کشکاب با شربت بنفشه دهند صواب باشد واگر شب بوقت خواب شربت بنفشه با لعاب اسپغول و شکر و شیرهٔ تخم خرفه
خورند بهتر بود واگر معده احتمال کند شب بر کشکاب بخسپند تا آنکه ظاهر شود که ورم در نضج شروع نموده بعده انچه در دبیلهٔ کلیه بیاید استعمال نمایند
ثابت بن قره گفته که ورم گرده را چنانچه ورم علاج باید کرد و کشکاب در روغن کنجد حقنه نرم ست واگر لعاب خطمی و لعاب حلبه و لعاب تخم
کتان و روغن کنجد تازه با هم آمیخته حقنه کنند نافع بود و هرگاه که ماده سخت ردی نباشد لیکن بسیار بود باشد که سکنجبین دادن صواب باشد و
هرگاه اندک باشد لیکن سخت تیز باشد ماء الاصول دور باید داشت و آب نیمگرم پی در پی باید داد تا ماده را نرم کند و تیزی آن زائل نماید
و در ورم مرکب از صفرا و خون در علامات تامل باید کرد پس ترکیب علاج نمایند و مریض در حمام نرود تا آنکه ورم از ریم پاک نشود قرشی
گوید که در علاج اورام گرده و مثانه ابتدا بفصد باسلیق کنند و استفراغ وقتی و تلیین طبیعت و اجتناب از جمله حریف و حاد و مدرات قویه نمایند
و ماء الشعیر بشکر یا شربت بنفشه و نیلوفر و لعاب بهدانه یا شیرهٔ تخم خرفه و خشخاش و خیارین شربت آلو بخارا یا آلو بالو بدهند و چون از ایام ابتدا تجاوز کند
ماء الشعیر ساده بشکر یا شربت لیمون دهند و از مسهلات آب کاسنی بمغز خیارشنبر و روغن بادام یا مغلی حلو بمغز خیارشنبر و روغن بادام و
یا این مطبوخ بدهند سنا و بسفایج و گل بنفشه و تخم خیارین و تخم کاسنی و آلو بخارا و عناب و سپستان و شاهتره و بر مغز خیارشنبر و روغن بادام صاف
کنند و تغذیه در ابتدا بماء الشعیر بشکر یا شربت نیلوفر سازند و چون اشتها قوی شود و تپ خفیف گردد اسفاناخ یا کدو یا ماش یا ملوخیا بروغن
بادام بدهند و ایضاً در ابتدا نطول از خبازی و خطمی و آرد جو و گل بنفشه و تخم کتان جوشانیده بر کمرگاه یا بر عانه نمایند و ثفل آن ضماد کنند و بعد
چند روز بابونه و اکلیل الملک و حلبه افزایند و از ادویه بارده کم کنند هر روز تا سخنات تنها هنگام تحلیل و انحطاط باقی ماند محمود گوید که بعد فصد
باسلیق هر صبح مطبوخ از عناب ده عدد عنب الثعلب پنج درم تخم کاسنی سه درم سرد کرده بنوشند و غذا ماء الشعیر بروغن بنفشه و خشخاش و عناب
و سپستان و نیلوفر خورند و یا هر صبح شربت بنفشه یا شربت خشخاش هر کدام که باشد ده درم بلعاب اسپغول پنج درم یا لعاب بهدانه ده درم بدهند
و این ضماد مفرد یا مجموع بحسب قوت مریض و ضعف آن نمایند و نسخهٔ آن همانست که در قول صاحب کامل گذشت یا پارچه سرد کرده بگلاب یا
مبلول بقیروطی که در قول مذکور مسطور شد بر گرده نهند و یا هر صبح شیرهٔ تخم خیارین و خربزه بدهند و یا مغز تخم کدو و مغز تخم خربزه و مغز تخم خیارین هر واحد
پنج درم تخم خرفه ده درم کوفته بیخته سه درم بگلاب بار و از شکر سفید ده درم و گلاب ده درم بخورانند و ازین معالجه بدیگر انتقال نکنند تا آنکه
دریافت شود که ورم نضج یافت و در طریق ریم کردن شروع نمود خجندی گوید که شیخ الرئیس در قانون گفته که اول علاج قطع سبب بفصد
باسلیق ست مرادش آنست که این وقتی ست که اگر خون غالب باشد والا فلا و حق آنست که این انگاه می باید که حرکت خون و مادهٔ مورمه
از اسفل بدن نباشد چه اگر دران هنگام فصد باسلیق کنند این سبب انجذاب مادهٔ کثیر بناحیهٔ گرده گردد و همچنین اگر حرکت اخلاط در ابتدا از فوق
بجانب گرده باشد دران حالت باید که فصد هفت اندام یا سرو کنند نه باسلیق تا جذب بسوی خلاف بعید باشد پس فصد باسلیق درینجا
وقتی جائز ست که ماده غیر متحرک از اسفل باشد و مع ذلک حرکت او از فوق باشد اگر ماده کم شده باشد و گاهی با وجود فصد باسلیق
حاجت بفصد باسلیق یا صافن افتد و این وقتی است که حرکت ماده از اسفل باشد لهذا فصد قاطع حرکت آن ازینجا بود واما تقدیم فصد
بحسب حرکت قوی تر مختلف باشد پس اگر حرکت ماده از اسفل بدن قوی تر بود باید که ابتدا بفصد رگ اسفل کنند والا ابتدا بباسلیق
نمایند و مریض را انچه مبرد و مسکن باشد بدهند مثل شربت نیلوفر و خمیرهٔ بنفشه یا شربت آن بلعاب بزرقطونا یا بلعاب بهدانه یا بشیرهٔ

تخم خرفہ و شیرۂ خیارین و تخم خربزہ با شربت عناب و تلیین بشیرخشت و معجون بنفشہ و آب عنب الثعلب و آب کاسنی کنند و غذا ماء الشعیر بروغن بادام دہند و ضماد ہمانست که در قول صاحب کامل گذشت کسعید گوید که اگر در گردہ ورم حار حادث شود لفصد باسلیق مبادرت کنند و خون بحسب قوت برآرند و بعد فصد مغز تخم خیارین و کدو و تخم کاسنی و تخم خرفہ و مغز تخم خربزہ ہر واحد یک جزو خشخاش سفید شش درم خشخاش سیاہ یک درم ہمہ را سائیدہ شکر سفید ہموزن جملہ آمیختہ سہ درم با آب سرد یا جلاب وقت سحر بخورند و صبح ماء الشعیر بروغن بادام بنوشند و در آخر روز شیرۂ بزور بشربت بنفشہ بیاشامند و تبرید پشت بصندل و گلاب و شیاف مامیثا و آب کاسنی و آب حی العالم نمایند پس اگر طبع قبض باشد بفلوس خیارشنبر و جلاب یا شربت بنفشہ و لعاب تحریک کنند و از دوای قوی حذر نمایند بعدہ چون ورم متوقف گردد بمزورہا مثل اسفاناخ غذا سازند و بر پشت آب یاسمین بریزند **انطاکی** گوید که علاج ورم حار گردہ فصد و شربتہا و ماء الشعیر و تمر ہندی و اسوقہ و شربت بنفشہ و شربت ورد و کثرت ضماد انست تا آنکہ منفجر گردد و بسکون اعراض و خروج مواد دریافت شود پس در آن ہنگام بمدملات علاج کنند **خضر** گوید که ابتدا الفصد باسلیق از جانب علیل کنند و چون ابتدا منقضی گردد فصد مابض نمایند و از اشیای شور و ترش شدید الحموضت و مسہلات سخت اجتناب ورزند و از اضمدۂ مفرد التبرید احتراز نمایند تا ورم متحجر نگردد و شربت حسک با تبرید دہند و چون اصلاح یابد غذا از چوزۂ مرغ سازند و اگر در ابتدای امر درد شدید باشد بگیرند یک دانگ افیون و مثل او زعفران و با روغن بنفشہ طلا کنند و باقی ہمانست که در قول قرشی گذشت **ابو منصور** گوید که در ورم حار گردہ و مثانہ اگر علیل قریب العہد بورم باشد فصد باسلیق کنند و اگر بران ایام گذشتہ باشد و مریض ضعیف شدہ مابض رکبہ یا صافن کشانید و در علاجش قصد علاج ورم حار کند از نوشیدن آب کشک و شیر زنان مع طلاء وغیرہ از اغذیہ و ادویہ و ضمادات که در آنجا مذکور راند باید کرد و جالینوس گفتہ که در ورم حار وجع محسوس نمیشود لیکن ثقل بہر آنکہ زیرا و عصب نیست و ایضاً تحجر بکلیہ سرعت میکند و خاصةً اگر در ان ورم حار بود و **محمد زکریا** گوید که تکثیر تبرید کلیہ نکنند که آن ورم را صلب کند و عند اشتداد وجع در ورم حار گردہ و مثانہ معالجہ بمخدرات کنند و من درین ہنگام با فیون و زعفران علاج کردم از ان خواب آمد و درد ساکن گردید بعضی از متاخرین مینویسند که شیرۂ خشخاش بشربت بنفشہ تام النفع است و نقوع عناب دہ دانہ عنب الثعلب تخم کاسنی ہر یک نہ ماشہ با شربت بنفشہ یا خشخاش نافع و در صفراوی آلو بخارا ہفت عدد افزایند و شیرۂ خیارین و خربزہ نہ ماشہ با سکنجبین سہ تولہ بنوشند و غذا اسفاناخ با برنج دہند و بعد تنقیہ بنادق البزور با شیرہ بسیار مفید بود و این شربت در ابتدای ورم حار گردہ نافع ست عناب پنجاہ عدد خشخاش سفید سی درم کشنیز خشک دہ درم عدس مقشر صد درم جوشانیدہ صاف نمودہ با دو صد درم قند بقوام آرند و دہ درم با شیرۂ خرفہ و خیارین بنوشند و بنفشہ آرد جو خطمی صندل مامیثا تراشہ کدو آب مکوہ آب کشنیز سبز آب برگ خرفہ بگلاب و سرکہ ضماد کنند و در وقت شدت درد کوکنار آمیزند و در ورم دموی بعد فصد باسلیق یا صافن مروق کاسنی و مکوہ ہر یک چہار و نیم تولہ و خاکشی سہ ماشہ و شربت بنفشہ چار تولہ دہند و غذا اسفاناخ با نان یا آش جو بگلاب و نبات خورانند و صندل مکوہ عدس مامیران چینی مامیثا ہر یک ہفت ماشہ سونیز منقی یک تولہ در آب مکوہ سبز ضماد سازند پس تلیین طبع کنند از خیارشنبر ہفت تولہ شیرخشت گلقند شربت دینار ہر یک چار تولہ روغن بادام ہفت ماشہ و مروق کاسنی نہ تولہ و روز دیگر لعاب گاوزبان ہفت ماشہ گلاب پاو سیر شربت بنفشہ چار تولہ و تخم ریحان نہ ماشہ دہند و ہمین نمط تا یک ہفتہ بعمل آرند تا مادہ تحلیل رود و الا تدبیر دبیلۂ کلیہ نمایند

علاج ورم بلغمی گردہ

بہر تحلیل و ادرار و انضاج طبیخ تخم کرفس و خارخسک و انیسون و پرسیاوشان و فلیون با گلقند عسلی یا شربت دینار یا بزوری یا شربت انجیر دہند و امر بقی کنند که بغایت مفید ست و یا نفیع بطبیخ خطمی و شربت اصول دادہ مسہل بلغم دہند و با ضمادۂ مسخنہ مثل بابونہ و نمام و برگ غار و مرزنجوش نیم گرم ضماد کنند و از طبیخ بابونہ و اکلیل و شیح و شبت و سداب و اطراف کرنب و حلبہ و خارخسک و انجیر آبزن نمایند و روغن کنجد و نمک و بورق درین طبیخ افزودہ حقنہ سازند و مروخات حارہ مثل روغن قسط و بابونہ بمالند و بقول جالینوس روغن حسک و سداب الاثر عظیم ست **اقوال اکابر** بو علی سینا مینویسد که علاجش با ضمادۂ مسخنہ و بدرات منقیہ نمایند و باید که تعویل کثیر بر غار و برگ آن و روغن آن و بر سداب کنند و مثل این حقنہا

استعمال سازند ایلاقی میگوید کہ قی کنند اگر ممکن باشد و مداومت گلقند عسلی نمایند و شربت انجیر کہ در آب سه وزن آن بجوشانند تا ثلث بماند صاف کرده نیم وزن آن عسل داخل کرده بقوام آرند تا در قوام عسل آید نافع بود و اگر اراده تلیین طبیعت باشد در ده رطل آن دو درم شیر انجیر داخل کنند و این لعوق خیار شنبر نافعست عسل خیار شنبر سه جزو عسل انجیر یک جزو مخلوط کرده در آفتاب بدارند تا غلیظ گردد شربت یک ملعقه و چون بهر روز در آبزن کہ اندران بابونه و اکلیل الملک و سبوس گندم و کشک جو پخته باشند بنشینند نفع کند و این حقنه مفید بابونه اکلیل الملک شیح شبت برگ سداب گل شاهسفرم اطراف کرنب و چقندر هر واحد یک سته حسک جبلی دو کف پرسیاوشان حلبه تخم کتان بابونج گندم خطمی هر واحد یک کف انجیر سی عدد بنفشه یک کف جوشانیده هفتاد درم ازان بگیرند و دران ده درم روغن کنجد و پنج درم روغن بید انجیر و دو ثلث درم بوره و نیم درم نمک هندی داخل کرده هر روز حقنه کنند کہ منضج ورم و منقی ماده است و اگر بول غلیظ بعد کدر باشد هر شب دو ثلث درم ایارج فیقرا بخورند و بعد آن آب گرم جرعه جرعه بنوشند پس اگر ثقل زائل شد و ماده پاک گردید بهتر والا این حب استعمال کنند نانخواه زیره هر واحد یک درم مصطگی یکنیم درم صبر دو چند ادویه سائیده و بآب برگ ترنج و اگر میسر نشود بآب برگ بادرنجبویه حبها سازند و دو ثلث درم هر روز قبل طعام یا بعد او بخورند کہ تنقیه بدن از رطوبات و قطع مواد ورم کند و این ضماد بکار برند سنبل الطیب ثلث درم مصطگی نیم درم مر دو ثلث درم سائیده و قیروطی از موم زرد و روغن یاسمین ساخته آمیزند **ابن الیاس** گوید کہ هر صبح مطبوخ اصل السوس و بادیان و تخم کاسنی هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم بنوشند و غذا مزوره نخود و ماش و مغز بادام سازند و بهر تلیین طبیعت سنا پنج درم بادیان سه درم شکر سرخ ده درم جوشانیده صاف کرده فلوس خیار شنبر پانزده درم حل کرده بدهند و یا این مطبوخ دهند بادیان تخم کرفس تخم کاسنی گل سرخ بادرنجبویه بنفشه نیلوفر هر واحد سه درم سنای مکی پنج درم اصل السوس چهار درم تربد موصوف کوفته دو درم مویز منقی ده درم عناب سپستان هر واحد پانزده عدد انجیر خشک ده عدد همه را در سه رطل آب بپزند تا بیک رطل آید فلوس خیار شنبر پانزده درم ترنجبین بست درم دران مالیده صاف نموده وقت سحر بنوشند و یا بگیرند سنا پنج درم بادرنجبویه بادیان تخم کاسنی هر یک سه درم اصل السوس مقشر کوفته چهار درم و در آب جوشانیده صاف کرده معجون خیار شنبر پنج مثقال داخل کرده سحرگاه بنوشند و تا آخر روز بران صبر کنند و بعد مزوره نخوداب و مغز قرطم مع گوشت ماکیان غذا سازند و تضمید گرده باین ضماد کنند شبت بابونه هر واحد چهار درم تخم کتان و حلبه هر واحد پنج درم تخم خبازی و خطمی هر واحد ده درهم باریک سائیده بآب بادیان بسرشند و یا صمغ عربی یا صمغ آلو سیاه در آب گرم حل کرده و ادویه بدان سرشته ضماد کنند و یا بمغز ساق گاو و پیه بط و پیه ماکیان یا مقل محلول در آب گرم آمیخته ضماد سازند **ابن هبة الله** گوید کہ در ورم بلغمی جلنجبین استعمال کنند و آب مویز بنوشند و تلیین طبع بترنجبین کنند و از بابونه و بمام و برگ غار و مرزنجوش ضماد نمایند و غذا مزوره زیرباج دهند و چون اصلاح یابد دراج یا پوزه مرغ بریان بدهند و از بقول نعنع و کرفس بخورند **انطاکی** گوید کہ شرب جلنجبین و بزرکتان و خیار شنبر در ورم بارد گرده و کثرت ضمادات نافعست **عبد العزیز** مینویسد کہ در ورم بارد ضماد آرد جو بآب کشنیز و کاسنی و شرب طبیخ تخم کرفس و انیسون و تخم کتان و پرسیاوشان بگلقند عسلی نافعست

علاج ورم صلب گرده

هر چند علاج این دشوار است بهر حال بزور ملینه محلله مثل تخم خطمی و تخم کتان و حلبه کوفته بیخته بمدرات مثل شیره تخم خیارین و تخم خربزه برای سرعت ایصال اثر ادویه محلله بخورانند و بضمادات محلله مثل بابونه و اکلیل و بزرکتان و حلبه و خطمی بمقل و اشق و پیه خرس و مغز ساق بقر تضمید نمایند و روغنهای ملینه مثل روغن بابونه و قرطم و غار بمالند و تکمید بمثل روغن قسط و شبت و آب گرم کنند و طبیخ بابونه و خار خسک و بزرکتان و بنفشه و بسفایج و انجیر و حلبه نطول و آبزن سازند و اگر مانعی نبود فصد باسلیق کنند و بمطبوخ افتیمون و خیار شنبر تنقیه نمایند و کشک جو بشربت خشخاش و شربت بنفشه سود دارد **اقوال ماهرین** سویدی تسوید مینماید کہ زهراوی طب ضماد او کذا برگ خبازی جوشانیده و روغن گل آمیخته و مرد شیا و ضماد او بزرکتان و تخم خطمی و حلبه و ماء السکر کثیر المزاج و ماء العسل بروغن بادام و شیرخشت و نشاسته و مقل و بزرکتان هر واحد نافع صلابت گرده است **ابو سهل** گوید کہ اگر ورم صلب شود و ریم نکند بلعاب حلبه و بزرکتان و طبیخ بابونه و کرنب و اکلیل الملک و خطمی و سبوس گندم حقنه کنند و لزوم قی نمایند و مع ذلک از بابونه و تخم کتان و سبوس کہ بروغن کنجد مثل حلوا پخته باشند ضماد سازند و در آبزن مدام نشانند پس اگر مقدار بول کم گردد باید کہ دوای مدر بول دهند تا باستسقا مودی نگردد و هم او گوید کہ هرگاه در کلیتین ورم صلب باشد

و بول رقیق قلیل المقدار غیر نضیج بود از خارج بچیزیکه تلیین صلابت و تحلیل ورم باشد ضماد کنند و تنها هی لینه استعمال نمایند و آنچه مدر بول بود برفق و تسهیل بیاشامند
و هرگاه در امر این ورم اهمال نمایند باستسقا انجامد شیخ میفرماید که چون این نوع بیشتر مؤدی باستسقا میگردد و بسبب انسداد طرق مائیت و
رجوع او بسوی بدن فلهذا باید که در مثل این علت ادامت ادرار بول نمایند و در اصول معالجه صلابت کبد و ادویهٔ آن تامل کنند که آن بعینه طریق
معالجهٔ صلابت کلیه است پس اگر بسبب کثرت خون سوداوی حاجت فصد افتد بگشایند و شرب بزوریکه در آن تلیین و تحلیل باشد مثل تخم مرو و تخم
کتان و تخم خطمی و حلبه و قرطم بطریق سفوف نافع بود و درین ادویه مدرات حسب حاجت مخلوط سازند و در ادرار افراط نکنند که ماده غلیظ بماند و متحجر گردد بلکه
بول او ملاحظه کنند هر قدر که غلیظ شود ادرار باعتدال نمایند و هرگاه رقیق باشد انضاج کنند و از علامات نضج او آنست که بول کثرت پذیرد و مروخات
و کمادات مثل روغن قسط و ناردین و زنبق و روغن بابونه و شبت و روغن غار نفع بخشند و ضمادات از بابونه و اکلیل الملک و بزر کتان بکار برند
و گاهی حاجت افتد مثل مقل و اشق و سکبینج و پیه خرس و پیه شیر و مغز ساق گاو و گوزن و غیر آن و از آن مرهم و ضماد ساخته استعمال نمایند و گاهی
احتیاج بود بآنکه مثل مقل و اشق در طبیخ مدرات بگدازند و همچنین بابونه و خار خسک و اکلیل و بسفایج و از آن بنوشند جرجانی و ایلاقی مینویسند که در ورم
سوداوی اول علاج کلی که درین باب گفته شد اختیار نمایند و تنقیه بمطبوخ افتیمون باید کرد و اگر قوت ضعیف باشد و مرض دشوار بود ماء الجبن از
سکنجبین افتیمونی ساخته باید داد و استعمال اطریفل کبیر سودا ارد و از غذا بزیرباج اقتصار کنند تا آن وقت که در بول اندک رنگی پدید آید پس
رگ باسلیق کشایند و ضمادها که در نوع سابق گذشت بعمل آرند و همان ضمادات بکار برند و این ضماد معمول ابو الحسن و ابو ماهر ست تراشهٔ کدوی تر
تراشهٔ خیار گل بید برگ خبازی همه را کوفته آب بگیرند و در آن سرب کرده بسیار بسایند تا سیاه گردد و چیزی از سرب حل کنند و بدان بیامیزند و روغن
بنفشه اندکی داخل کرده باز بسایند تا همه یکذات شود اندکی برگرده طلا کنند و در باقی پارچهٔ کتان تر کرده بر موضع گرده نهند و هرگاه خشک شود
باز تر کنند و این ضماد جمیع اورام صلب سوداوی را تحلیل کند ابو الحسن گوید که من درین ضماد آب کاسنی و آب کشنیز زیاده کرده در علاج توتر
قضیب استعمال کردم و بسیار نافع یافتم بآنکه صاحب مرض بر فصد و قی راضی نشد و پرهیز نکرد در مدت چهل روز مرض او زائل شد و مقصود
من از بیان این حکایت آنست که معلوم گردد که اثر این ضماد در تحلیل اخلاط غلیظه چه خوب ست و اگر اول ورم حار یا بارد بود و پس صلب گردد
اگر زود بعلاج مشغول نگردند علاجش صعب گردد و باشد که ریم کند و هلاک گرداند و علاجش فصد باسلیق ست اگر مانعی نباشد و ماء الشعیر بشربت
انجیر یا بشربت بنفشه دهند و این حقنه بکار برند بگیرند سک مشتی بزرگ اطراف کرنب اطراف چقندر هر یک مشتی خطمی در صره بسته و سبوس گندم
در صره بسته هر یک مشت انجیر بستی سی عدد پرسیاوشان مشت بزرگ تخم خیار تخم بادرنگ تخم خربزه هر یک مشت و نیم بکوبند و همه را بپزند
و بقدر نیم رطل بغدادی صاف کنند و سه زردی تخم مرغ و پانزده درم تا بست درم روغن کنجد بیامیزند تا یکذات گردد و بکار برند سه بار و موضع
گرده را از پیه بط و پیه مرغ و مغز ساق گاو چرب کنند و این ضماد نهند تخم کتان تخم حلبه تخم خبازی هر یک پنج درم شبت بابونه خطمی هر یک چهار درم
مقل اشق علک البطم هر یک سه درم مقل و اشق را در آب حل کرده ادویه بدان بسرشند و اشق را در نرم کردن اورام صلب اثری نیک ست
و هر چه سابق گذشت از اشربه و اضمده بکار برند و غذا آب سبوس بعسل و روغن بادام فرمایند و مزورهٔ ماش مقشر که خبازی و اسفاناخ در آن پخته باشند
و زیرباج بعسل یا شکر شیرین کرده بخورانند و چون صاحب او جماع کند مرض علاج نپذیرد سعید گوید که در ورم سوداوی اگر مزاج حار و گرده گرم باشد
بشربت خیار شنبر مع جلاب تلیین طبیعت نمایند و باستعمال بزور مثل تخم خیارین و خرفه و خشخاش بشربت بنفشه علاج کنند و اگر حرارت نباشد
طبیخ اصل السوس بجلاب بنوشانند و گلقند بخورانند و آب نیمگرم بنوشانند و بزیرباج غذا سازند و از تخم کتان و حلبه و تخم خطمی و شبت و بابونه کوفته
با آب گرم سرشته ضماد کنند و موم و پیه ماکیان و بط و مغز ساق بقدر مع مقل محلول بآب گرم بر پشت بمالند خجندی گوید که از بابونه و اکلیل الملک و حلبه
آرد باقلا و خطمی و اشق و مقل و پیه بطی و ماکیان و مغز ساق گاو بر پشت ضماد کنند و ایضاً مرهم داخلیون ضماد نمایند و این ضماد نافع ست آرد حلبه

تخم خطمی بابونه اکلیل الملک شبت تخم خبازی مساوی باریک سائیده با قیروطی روغن زیت و مغز ساق بقر و پیه ماکیان و آب چقندر آمیخته در هاون حل کرده
ضماد سازند و اگر بادی حرارت نبود اشق و راتینج و علک البطم دران حل کنند و بابونه اکلیل الملک خبازی حلبه مساوی در آب پخته مریض را دران نشانند
و هرگاه در بول غلظ و کدورت ظاهر گردد بتاثیر دوا و ان دلالت کند دران هنگام مدر و گاه ملین و گاه ضمده استعمال نمایند و یوحنا ابن سرافیون گفته که
از اورام گرده نوعی ست که صحت نیابد بلکه طول کند و بدن بگدازد و لاغر کند بعد ایام و چون امر باین مؤل گردد سرین باریک شود و تشنج پذیرد و درین هنگام
باید که ضمادات و حقنهای لینه استعمال کنند تا مباورت باستسقا ننماید مجوسی مینویسد که اگر ورم صلب در گرده عارض شود این ضماد نمایند و نسخهٔ
آن همانست که در قول جرجانی گذشت لیکن وزن تخم خبازی چهار درم ست باقی بدستور و مایدن پیه بط و پیه مرغ و مغز ساق گاؤ باندکی مقل
و راتینج محلول در آب گرم که همه را در هاون نیک بمالند در تلیین و تحلیل صلابت اثری نیک دارد و قوی تر ازین مرهم داخلیون ست چون بر گرده ضماد کنند
آن را فعل عجیب در تلیین صلابت گرده و سائر اورام صلبه است و هرگاه در گرده حرارت باشد از صمغ حاره احتراز نمایند و آنچه از ان استعمال کنند
بحذر و احتیاط بکار برند و مطبوخ خیار شنبر دهند و سفوف از تخم خیارین تخم کدو تخم کتان و خطمی و خبازی هرکدام جزوی کوفته بیخته سه درم با شربت بنفشه
بدهند و غذا اسفیدباج بروغن بادام سازند و مسخنات را بملاحظه تمام بکار برند

دبیلهٔ کلیه و خراج آن

شیخ می فرماید که چون ورم گرده دبیله گردد گرانی بسیار عظم پذیرد و گرده چنان محسوس گردد که گویا چیزی گران در گرده و شکم نهاده یا آویخته است
و در مواضع خالی نفخ پیدا شود و اعراض ورم مثل وجع و تپ بسیار شدت کند و خلش سخت در شکم محسوس گردد اما در ورم گردهٔ چپ بالای
خصیتین محسوس شود و در جمیع آن بعضل پشت وجع عظم پذیرد و چون نضج یابد تپ خفیف گردد و قشعریره و غلظ بول زیاده شود و رسوب محمود
دران کثرت پذیرد و چون منفجر گردد تپ و لرزه البته زائل شود پس اگر ریم سفید هموار غیر بدبو باشد و در بول برآید امید سلامت بود و کذالک اگر خون با ریم
سفید آمیخته بود و آنچه خلاف این باشد آن ردی بود بحسب مخالفت آن و ایضاً بقول شیخ چون ورم گرده ریم کند گاهی بسوی مثانه منفجر گردد و این
از همه بهتر ست و گاهی بسوی امعا دفع شود بسبیل دفع طبیعت از ان بسوی معای ملاقی همچنانکه مادهٔ ذات الجنب را در سنتحو انهای پهلو بسوی ظاهر بدن
دفع کند و گاهی بر سبیل رجوع ماده از گرده بسوی جگر پس ماساریقا پس امعا دفع شود و آنچه بسوی امعا دفع گردد هرچونکه باشد بسیار ردی ست
و گاه بطرف فضای شکم و مواضع خالی مندفع شود و این هم بد بود و محتاج بشگاف گردد پس خارج شود و یا آماس پخته منفجر نگردد بلکه دران باقی ماند
و معالجه این نیز گاهی بشگاف کرده شود و این هم ردی باشد و صاحب کامل گوید که چون ورم خراج گردد با وجود علامات ورم حمیات مختلف الادوار
و قشعریره مختلف عارض شود و درد شدت کند و چون صاحب این علت بر جانب صحیح بخوابد در کلیه علیل چنان محسوس گردد که معلق ست و بقراط گفته
کسی را که در گرده باشد و آن را وجع پشت و ضربان عارض شود دلالت بر اجتماع فضول دران موضع کند و اگر ضربان از داخل باشد بر خراج که از
داخل برآید دلالت نماید و خراج گرده و مثانه عسر البر ست و لاسیما در مشایخ علاج هرگاه مادهٔ ورم گرده ارادهٔ ریم کند تخم کتان تخم خطمی حلبه
با نبات سفید در آب جوشانیده صاف نموده بنوشند و همین ادویه را در آب سائیده روغن کنجد آمیخته نیم گرم ضماد نمایند و در آب جوشانیده نطول سازند
و اگر خواهند اکلیل و ملکوه و آرد جو در ضماد مذکور افزایند و وزن هر یک هفت ماشه سازند و ایضاً اکلیل و بابونه و ملکوه و انجیر در نطول اضافه کرده نطول
نمایند و وزن هر یک سه توله و انجیر هفت عدد بگیرند و بعد از نضج کامل که وجع بالکلیه ساکن شود و ثقل باقی ماند اشیای منفجره مثل سرگین کبوتر و غبار آسیا
و آرد کرسنه در ضماد مذکور افزوده بکار برند و یا آب پیاز نیز افزایند و اگر انجیر در ماء العسل بپزند تا مهرا شود و ضماد کنند نیز انفجار ورم میکند و هرگاه ورم
منفجر شود و ریم از راه بول بیرون آید شیرهٔ بزور منقیهٔ مدره مثل تخم خیارین و تخم خربزه و خار خسک هر یک ۷ ماشه با شربت بزوری یا شربت خشخاش
یا شربت بنفشه سه توله بخورانند و اگر خواهند مغز تخم کدو و بادیان افزایند و شیرهٔ خشخاش با شیر خر نیز عضو را از ریم پاک میکند و کذا شربت بنفشه

باشیر خرخاصة اگر با بزور مذکوره دهند نفع تمام وارد و بعد از پاک شدن ریم که بول صاف گردد و ثقل زائل شود ادویهٔ لحمه مثل تخم کتان بریان و خشخاش و کاکنج و نشاسته و گل ارمنی را کوفته سفوف ساخته چهار ماشه با مدرات و شربت خشخاش بدهند تا مندمل گردد و گاهی دم الاخوین نیز درین سفوف می افزایند ایضاً قرص کاکنج با شیر شتر مید هند و درین اثنا غذا ابو ماش که دران پالک داخل کنند بنان دهند و از لحوم مطلقاً اجتناب ورزند و بعد ازان اگر قرحه گردد علاج قرحهٔ کلیه باید کرد **اقوال مجربین** مسیحی گوید بعد ازانکه ورم نضج یابد آرد گندم چار جزو جعده و کمافیطوس و فقاح اذخر هر واحد یک جزو بطلا سی حلو یا بماء العسل پخته ضماد کنند بجای گرده و اگر ورم در مثانه باشد بر عانه و اگر نضج او مشکل گردد ضماد از آرد و طبیخ انجیر بماء العسل سازند و اقوی ازان اینست که دران فسنتین و ایرسا آمیزند و از داخل ادویهٔ منفجره و مستفرغ بول مثل تخم فنجنکشت دوج بدهند پس اگر منفجر نشود با وجود این ضماوات حقنهای حاده استعمال نمایند و چون ریم برآید ادویهٔ مدره مثل طبیخ بادیان و کرفس استعمال کنند تا مده ببول پاک گردد و اگر دراینجا تلهب شدید باشد که منع از تنقیح نماید بماء الشعیر و شیر و روغن شیرین حقنه کنند و در آب شیرین معتدل الحرارت نشانند و چون ریم خارج شود باید که عنایت شدید با دمال قرحه نمایند و الا امر متعذر علاج انجامد بهر آنکه قرحهٔ حادث در آلات بول بسبب مرور مائیت حاده اعنی بول دائم بران عسر البرء گردد **شیخ الرئیس** میفرماید که از اضمدهٔ قویه در انضاج دبیلهٔ کلیه انجیر مسلوق بماء العسل ست و اگر حاجت افتد که آن اقوی کنند بما فریون و ایرسا قوت دهند و از مشروبات مجربه بزر کتان دو مثقال نشاسته یک مثقال ست و آنرا دو شربت سازند و چون نضج تمام شود مدرات بطریق شرب و حقنه استعمال نمایند و از ضمادات کمافیطوس و جعده و فطر اسالیون و فقاح اذخر و سنبل ست و باید که در زوال وجع تامل نمایند و تسکین قلق آن بسکنات که بارها ذکر یافت باید کرد و گاهی حقنهٔ مخرج ثفل راحت و تسکین وجع بخشد بسبب ازالهٔ مزاحمت و تلیین طبیعت پس اگر این فائده نکند حاجت تخفیف آن بمثل عصد و بوضع محاجم برفق میان قطن و صلب پس شرط آید و تکمید موضع از صوف منفوس در زیت گرم که اندران مثل خطمی و قیصوم و بابونه پخته باشند باید کرد و بمثل بزر کتان و مانند آن ضماد سازند و گاهی حاجت قوی کردن ضماد بمثل جعده و کندر و کرنب و موم و روغن سوسن افتد و گاهی احتیاج بتنفیذ دوا افتد باین نحو که محجمه نهند و شرط خفیف زنند بعده بکمادات مذکوره تکمید نمایند و گاهی حاجت آید که بزور مدرهٔ بارده باندکی از حارهٔ لطیفه و قلیلی از مخدرات مثل افیون خورانند و مثل فلونیا که آن بهتر دوا درین جاست و اما علاج خاص بدبیله چون بدانند که ورم منضج گردد انیست که اعانت بادویهٔ منضجهٔ مذکوره باید کرد و قوت آنها بمثل ملک الطیم و انجره و فسنتین و ایرسا و آرد کرسنه افزایند و گاهی دران مثل بیخ فاشرا یا مازریون و سکبینج و بیرون کبوتر داخل میکنند و گاهی طبیخ انجیر بعسل کفایت کند و باید که حقنها و در اشربه چیزی که نضج بقوت نماید و کمادات مذکوره مقوی بچیزی که تقویت آن واجب بود استعمال کنند و بیشتر سبب بطوء نضج سوء مزاج حار ملهب باشد و چون تعدیل آن کنند نضج یابد و این بمثل البان بطریق شرب و حقنه و اضمده بود و حیله بانضاج باشیای باردهٔ بالطبع حاره بالعرض مثل نشستن در آب گرم نمایند پس اگر منفجر نشود منفجرات و حقنهای حاده حتی که دران خربق و قثاء الحمار و ثوم داخل بود استعمال کنند و کمادات و ضمادات از خارج و مدرات قویه مثل دوج و تخم فنجنکشت که این هر دو در ادرار و انفجار خاصیتی ست بکار برند و از منفجرات جیده دارچینی و حرف ست و چون منفجر شود چیزیکه ادرار بقوت کند استعمال نمایند تا از ریم تنقیه یابد بعد ازان ادویهٔ ملحم قروح گرده که مذکور گردد استعمال کنند مسیحی گوید که چون معلوم شود که ورم گرده در ریم کردن شروع نمود ضماد منضج سنتیج مثل ضماد متخذ از آرد جو و خطمی و اکلیل الملک و حلبه و تخم کتان و بنفشه خشک باریک سائیده بعصیر انجیر مطبوخ و روغن بنفشه سرشته ضماد کنند و آب نیمگرم که اندران خطمی و بنفشه و شبت و حلبه جوشانیده باشند بر موضع گرده نطول کنند پس اگر نضج دشوار گردد باید که در ضماد چیزی دیگر از اشیای مفتحه مثل آرد کرسنه و غبار آسیا و سرگین کبوتر افزایند و چون خراج منفجر گردد و ریم در بول ظاهر شود و در موضع قرحه افتد علاج قرحهٔ کلیه نمایند جرجانی گوید که اکثر سبب خام ماندن دیر پختن ورم حرارت و حدت بود و هرگاه مزاج باعتدال باز آید چنانکه حدت زائل شود زود پخته گردد و طریقش اینست که ماء الشعیر بجلاب و روغن بادام و شربت بنفشه و شربت نیلوفر و ماء القرع دهند و اگر تپ نباشد شیر خر بنوشانند و غذا اسفاناخ و ملوخیا و قطف و کاهو بروغن بادام و کنجد تازه دهند

وچون مزاج باعتدال آید تنقیه کنند بطبیخ انجیر وعناب وسپستان وبیخ بادیان وبیخ کرفس وخیارشنبر واگر این طبیخ بطریق شربت خورند هر روز سی درم یا پنج درم خیارشنبر صواب بود وجُنَندی گوید که علاج دبیله گرده قریب از علاج دبیله کبد ست وهرگاه درد قوی باشد که مریض را ضعیف کند چیزی از مخدرات مثل فلونیا دهند ودر آب گرم نشانند وچون مریض ریم بول کند بعلاج قروح گرده پردازند قرشی گوید که چون ورم منفجر گردد مدرات قویه مثل تخم خربزه وخیارین بشربت آلو بالو دهند وگاهی حاجت بسکنجبین افتد پس اگر تپ قوی نبود ماء الشعیر بعسل دهند تا جلا وتنقیه نماید بعده بزور مدرّه حارّه مثل بادیان وکرفس با تخم خیارین وتخم خربزه استعمال کنند بعد ازان مدملات مثل نشاسته وکتیرا وصمغ بریان ودم الاخوین وتخم خرفه بشربت آلو بالو استعمال نمایند

قروح کلیه

بقول شیخ الرئیس اسباب قروح گرده بعینه اسباب سائر قروح ست وآن اسباب تفرق اتصال بود وچون ریم کند واین گاهی از شگافتن رگها وگسستن آنها از اسباب آن مثل ضربه وسقطه وجز آن باشد وگاهی از انفجار دبیله یا بثره وگاهی از خروج سنگ وخراش آن وگاهی از مرور اخلاط حاده صفراوی یا بورقی محدث خراش وتآکل وقطع یا انقلاع خلط لزج بعنف از جای التزاق محدث خراش بود وقروح گرده از قروح مثانه ردائت کمتر دارد ودر حال قروح مجاری میان هردو حال بود وقروح مجاری اکثر بسبب مادهٔ صفراوی محدث خراش یا حدوث سنگ بود وگاهی این قروح متآکل باشد وگاهی نه وبیشتر از قروح گرده نواصیر پیدا شود که علاج نپذیرد وانچه از سیلان خود در حال نقای بدن بایستد وهنگام امتلا سیلان کند اگر ریم جید باشد ازان خوف بسیار نبود وازان خوف اتساع وتآکل نباشد وانچه ریم ردی باشد ازان تآکل واتساع پیدا شود وبهلاکت انجامد وکسی که گرده او بشگافد بمیرد وگاه سر ورم گرده مائل بخارج بود وکسبو خارج منفجر شود طریق تشخیص قرحهٔ گرده واسباب آن وموضع قرحه اگر درد بغیر ثقل وبلا تمدد در موضع گرده تا اضلاع خلف محسوس شود ودر بول ریم وخون واجزای شعری وکرسنی وحریشی وسرخ لحمی بیرون آید وبول بدبو باشد وتشنگی وغثیان نیز بود قرحه در گرده باشد پس اگر خروج خون بکثرت بود یا بول الدم بران تقدم نماید یا وقوع ضربه وسقطه اتفاق افتد قرحه از انفجار عروق باشد وعدم درد ودوام بول الدم اندک اندک بر انفتاح عروق دلالت دارد واگر ریم بسیار آید ودبیلهٔ کلیه بران تقدم نماید قرحه از دبیله باشد واگر قشور بسیار آید قرحه از خلط اکال باشد واگر الم انقلاع سنگ بران تقدم نماید قرحه از خروج سنگ باشد پس اگر نبض صلب وتپ وقلق ودرد قوی وسوزش بسیار بود قرحه در غشای گرده باشد واگر درد وسوزش اندک بود قرحه در گوشت گرده باشد پس اگر گاه گاهی پارهای گوشت سخت در بول برآید دلالت بر تآکل لحم گرده کند واگر درد تا کتفین برآید وتشنگی غالب باشد قرحه نزدیک بمنفذی بود که مابین جگر وگرده است واگر درد تا رانها وزانو گراید قرحه بسمت مجری بود که میان گرده ومثانه است وایضاً وجع حوالی ناف وتهی گاه وکنج ران وسری دست وپا وتقطیر بول بدشواری وشدت درد بدون خون ولحم باندک ریم بر قرحه برنجبین دلالت کند وگویند که هرچند ریم از عضو بعید برآید کثیر الاختلاط با بول باشد وبقول شیخ بول الدم که از انفجار دبیله وانشقاق رگ از فوق باشد دو سه روز دوام کند اما اگر این طول نماید بسبب انفتاح یا بسبب قرحه باشد وچون در بیخا تغیر رنگ یا مخالطت زرداب طول کند قرحه در گرده یا در مثانه باشد واین بول موی مضعف بود بهر آنکه اگرچه مقدار او هر وقت اندک بود پس تواتر او مودی باستفراغ مبلغ کثیر باشد وچون صاحب قروح کلیه یا مثانه بعد بول مدّه خون بول کند ازین بر تآکل استدلال نمایند وقلت قبول علاج وطول مدت وکثرت دردی ورنگ ردی سبز در بول وشدت بدبوی آن بر صعوبت قروح گرده وخبث آن دلالت کند وفرق میان قرحه گرده ومثانه ومجاری بول اینست که در قروح کلیه بول سلس بغیر عسر ودر قوام معتدل بود وقشور دران سرخ برآید ودرد اندک بجای کمرگاه باشد وبول شدید الاختلاط بریم وقلت بدبوی آن بود ودر قروح مثانه باعسر بول باشد ودران قشور سفید وبزرگ غلیظ برآید ودرد صعب تر بموضع عانه وکنج ران وبیخ قضیب بود وبول الدم متواتر در مقدار کمتر وخون وریم قلیل الاختلاط با بول وبسیار بدبو باشد ودر قروح مجاری قشور کوچک دقیق بود ودرد مابین گرده ومثانه ودر مجرای قضیب باشد وگاهی درد قروح مجاری صعب گردد وآنرا هر ساعت هیجان مثل درد زه باشد **علاج** اگر مانعی نباشد فصد باسلیق از جانب موافق کنند وتا یک هفته قی نمایند وقرص کهربا وقرص گلنار وقرص کافور ومانند آن با ادویهٔ مغریه مثل نشاسته وکتیرا وصمغ عربی

آمیختہ بالعاب اسپغول و لعاب بہدانہ و شیرۂ تخم خیارین و شربت بزوری و دیگر مدرات خورند بالجملہ اول بقصد تنقیہ اخراج مادہ کنند اگر غالب باشد بعد ازان
بعلاج قرحہ کوشند با قراص داروئیہ مدملہ مثل قرص شب و قرص خشخاش و مثل دم الاخوین و گل ارمنی و کاغذ سوختہ و کندر و غیر آن مخلوط با دوئیہ مغریہ مذکورہ
و بمدرات بہر بدرقہ و ایصال آنہا بموضع قرحہ و بباید دانست کہ قی درین علت نفع تمام دارد بخلاف مسہل کہ ہر چند قوی تر بود مضر تر باشد لیکن تلیین خفیف
مجوز ست تا مادہ را بسوی امعاء مائل سازد و قرص کاکنج کہ صاحب تحفہ آنرا جہت قروح کلیہ و مثانہ و تقطیر بول و بول الدم بنہایت مجرب نوشتہ ہمان نسخہ
سیسی عصارہ بخت ست کہ در قول سید اسمٰعیل خواہد آمد لیکن درین نسخہ وزن افیون و تخم کرفس و بزر البنج سفید و شہد انج ہر کدام یکدرم ست باقی
بدستور و نوشتہ کہ با طبیخ سرشتہ قرصہا سازند و نسخۂ دیگر قرص کاکنج کہ در قول خجندی مذکور گردد اگر اندران کنجد مقشر دہ درم داخل کنند و وزن تخم
کرفس یک درم نمایند و کاکنج دہ عدد بگیرند و قرص ساختہ با شربت بنفشہ بخورند در التیام قروح گردہ و مثانہ و سوزش بول و تسکین درد بغایت مؤثر
و مجرب ست **خمیرۂ مروارید** مقوی دماغ و قلب و رافع خفقان و برای قروح گردہ و مثانہ بسیار مفید و اخراج سنگ گردہ و مثانہ و ریگ
آنہا نماید مروارید ناسفتہ طباشیر سفید ہر واحد دو تولہ حجر الیہود سنگ سرماہی ہر یک شش ماشہ عنبر اشہب یک تولہ صمغ عربی سہ ماشہ گلاب بید مشک
و قند سفید و عسل صاف ہر یک نیم آثار بطریق خمیرہ سازند **سفوف صندل** کہ قروح کلیہ و مثانہ و مجاری بول و ذیابیطس انافع ست صندل سفید
صندل زرد کہ آنرا ملاگیر گویند صندل سرخ نبات سفید گل سرخ ہر یک چہار درم و نیم ریوند خطائی نشاستہ رب السوس شاخ گوزن سوختہ صمغ عربی ہر یک
دو درم و نیم مغز خیار و راز مغز خیار بادرنگ مغز چہار مغز ہر یک یک مثقال و ثلث کتیرا مغز تخم کدو ہر یک یکنیم درم کافور کہربا ہر یک ربع درم کوفتہ بیختہ
در شیشہ نگاہدارند و ہر روز از دو درم تا چہار درم بخورند **سفوف ماميران** جہت قروح کلیہ و مثانہ و جرب آنہا مجرب حکیم علی ماميران چینی ریوند چینی
ہر واحد یک مثقال صمغ عربی افیون ہر واحد دو مثقال تخم خرفہ پنج مثقال کنجد سفید شش مثقال زرشک ہفت مثقال طباشیر گوگرد زرد بختہ
تخم خیارین ہر واحد دو مثقال نبات سفید بست مثقال کوفتہ بیختہ با مثلث ممزوج کردہ بقدر دو درم بخورند و دو درم آب سرد وقت شام و اگر بجای زین
دوا حرارت مزاج بہم رسد بشیر تازہ و آب ہندوانہ اصلاح کنند بغایت نافع ست **نقوع ہلیلہ** برای قروح گردہ از مجربات اہل ہند و حکیم علوی خان می نویسند
کہ بکرات آزمودہ ام پوست ہلیلۂ زرد پوست ہلیلۂ کابلی آملہ منقی پوست بلیلہ کشنیز خشک بادیان ہر یک پنج درم برنگ کابلی مقشر دو درم و نیم مجموع را
نیم کوفتہ در آب گرم خیسانیدہ شب در ہوا دارند و صبح صاف کردہ بنوشند و باید کہ پنج روز باین مداومت کنند و اگر مرض قوی بود تا ہفت روز
سفوف ہندی بجہت قروح کلیہ و مثانہ و حرقت بول بغایت سودمند ست گوکھرو سنگ جراحت بہیدانہ مساوی کوفتہ بیختہ شکر سفید بوزن
مجموع آمیختہ یکدرم با لسی شیر بدہند و راقم تال مکھانہ تخم خرفہ کتیرا صمغ پلاس درین سفوف افزودہ و نافع تر یافتہ و بنادق البزور و سفوف بزور و
قرص لبوب نیز ہر واحد نافع ست **اقوال حکما** سویدی مینویسد کہ شرب عصارۂ بارتنگ و کذا خوردن بقلہ او مسلوق مطیبۂ روغن بادام شیرین
و کذا شرب بساط الراعی سودہ بزردۂ بیضۂ نیمبرشت پاشیدہ و کذا التعلیق بہمنی در پارچۂ صوف سرخ بستہ بر صاحب قروح گردہ ہر واحد مجرب
من ست و پنج خطمی و کذا تخم کاکنج شرباً و کذا بزر کتان و کذا شرب زردۂ بیضۂ ماکیان خام و کذا سفیدہ و زردۂ آن ہر دو آن قدر گرم کردہ کہ منعقد نشود
و کذا اشافیخ مغسول شرباً و کذا قضم قریش اکلاً و کذا اجازی مسلوق بروغن گل و بادام و کذا تخم و گل آن و کذا تخم خربزہ زرد بشربت انجبار و کذا تخم
خیار بشربت مذکور یا بشربت بارتنگ و کذا روغن گل با شیر گوسفند تازہ و کذا نشاستہ گندم با شیر شتر پختہ و کذا رب انجبار یا پوست بیخ او سہ درم متواتر
زیادہ از یکماہ و کذا شرب آب عنب الثعلب اکل بقلہ مسلوق آن مطیبۂ روغن گل ہر واحد نافع قروح کلیہ است عیسی بن یحیی گوید کہ علاج قرحۂ گردہ و مثانہ
اولا باشامیدن اشیای منقیہ بغیر لذع مثل تخم خیار و تخم خطمی بماء العسل و آب بادیان یا آب اذخر باید کرد و قوی تر ازین ماء العسل ست کہ در آن سیاوشان
جوشانیدہ و زردۂ بیضہ حل کردہ باشند و یا زردۂ بیضہ کہ در مطبوخ علو حل کردہ باشند و یا علک الانباط با آب حل کردہ صاف نمودہ و یا قطراسالیون
بشراب خوشبو و قوی تر ازین در تنقیہ ابہل سودہ بماء العسل خوردن ست و یا فراسیون و یا زوفا بماء العسل پس اگر قرحہ سلیم باشد این ضماد

واستعمال نمایند آرد جو و کندر و روغن حنا و روغن شجر مصطکی و ایضاً ضماد گل سرخ خشک و عدس و عسل و حب الآس بهر آنکه این ادویه قرحه را از تعفن منع کنند
و حریره معمول از آب جو و نشاسته و آرد سفید مطبوخ بشیر و پیه ماکیان و خبازی و بقلهٔ یمانی و کدو و خیار بخورند و بعد تنقیه ریم اشیای ملحم قرحه مثل سبغوره
و عصاره لحیة التیس و گل مختوم و طباشیر استعمال کنند و چیزی از ادویهٔ مغریه مثل نشاسته و کتیرا و چیزی از ادویهٔ منقیه مثل تخم خطمی و تخم خربزه و قوتیر از ین که تخم
کرفس و دو قوست بادی بیامیزند و چون درد شدید باشد و بسوی قرحه قدری از مواد جاری شود چیزی از ادویهٔ مبرده مثل پوست بیخ لفاح و خشخاش
سیاه و بزر البنج و افیون بادی مخلوط سازند و از ادویهٔ مرکبه این سفوف نافع ست تخم خربزه و خیار و بادرنگ و کدو شیرین هر یک مقشر تخم خشخاش
سفید و سیاه صمغ بادام کتیرا نشاسته تخم خرفه تخم خبازی و خطمی لک مغسول ریوند چینی هر واحد پنج درم گل ارمنی ده درم مغز چلغوزه تخم کتان تخم کاکنج
هر واحد سه درم رب السوس شکر طبرزد اسپغول هر واحد بست درم ادویه سوای اسپغول کوفته و شکر بدان آمیخته پنج درم با جلاب بدهند و اگر با شیر خر بخورند
نافع تر بود و هرگاه در قرحه اعضای بول باستفراغ حاجت آید باید که قی استعمال کنند و تلیین طبیعت نمایند و قی تخم خربزه سوده بعسل آمیخته باید کرد
و اغذیه شیرین چرب خفیف المقدار خورند و مطبوخ حلو بسیار ننوشند و باید که در قروح آلات بول از حرکت حذر کنند و تا ممکن بود سکون لازم گیرند
و جماع اصلا ترک نمایند و این قروح را آنچه منفعت بین نماید اینست که هر روز پنج اوقیه شیر تازه تنها یا بعض ادویهٔ ملحمه مثل نشاسته و صمغ و کهربا و
بسد و تخم خبازی بنوشند و چیزی از ادویهٔ منفذه مثل انیسون و دو قو بدان آمیزند و اگر شیر در معده بد بر هضم شود اندکی نمک بادی آمیزند و هرگاه تپ
شدید باشد باید که استعمال شیر ترک نمایند و اگر تپ نباشد یا اندک بود استعمال کنند که آن عظیم المنفعت ست و هرگاه قرحه ملتحم گردد گوشت جدی و
دراج بخورند و از فواکه بادام شیرین بعسل و مغز چلغوزه و پسته و فندق و سیب امرود و بهی و خیار و کدو باید خورد شیخ سیفر باید که اول آنچه واجب ست
که در علاج قروح کلیه و مثانه قصد نمایند تعدیل اخلاط و اماله آن از مراریت و بورقیت بسوی عذوبت ست بهر آنکه جرح بعد جرح نشود و از جمله حریف و
تلخ و نمکین و ترش اجتناب کنند و تقلیل شرب آب نمایند تا حاجت بول کمتر شود و حرکت گرده از آنچه بسوی آن سیلان نماید و خراش و بدان کم گردد
چه قانون علاج قروح تسکین ست و از آنچه تعدیل اخلاط کند قصد ست اگر واجب بود و اسهال لطیف و ملایم بلا عنف البته و نه اسهال اخلاط حاره
بکیفیة چه مثل آن از بدن تعفن لطیف کند مع میل بسوی غیر جهت کلیه و تا مسهل بهر ادرار استعمال نکنند اولی ست مگر بضرورت و اولی اینست که
تعدیل ماده کنند و بعد از ان اخراج آن نمایند خصوصاً بقی و قی جلیل ترین چیزی ست که معالجه قروح گرده بدان کنند از جهت تنقیه و استفراغ و جذب
اخلاط بضد طرف کلیه و گاهی استعمال قی متواتر کفایت باشد و از غیر خود غنی سازد و اولی آنست که اولاً بسبزوراد را کنند بعده بر قی اقدام نمایند و
باید که قی بر طعام از چیزیکه آنرا سهل کند مثل تخم خربزه خاصةً بشراب حلو و مثل سکنجبین بآب گرم باشد و واجب ست که تهییج شدید منبعث نبود و از آنچه تعدیل
اخلاط کند تناول مثل هند دانه و خیار و کاکنج و خشخاش ست و از اصول علاج که رعایت آن واجب بود اینست که چون درد شدت کند اول معالجه
درد نمایند بعد از ان علاج قرحه کنند پس اگر قرحه تازه باشد چنانکه ورم منفجر گردد علاجش سهلتر بود و گاهی تخم خیار بشربت بنفشه کفایت کند و چون مزمن
گردد امر دشوار گردد و باید که مبادرت بتنقیه کنند اما در قرحه خفیف بمدرات خفیفه و مثل تخم کاکنج و خطمی یا بادیان و اما در ردی خبیث بمثل پرسیاوشان
باعتدال و ایرسا و فراسیون و آردکرسنه و احتیاج بجمع میان مشروب و تضمید افتد اگر مرض خبیث باشد و گاهی در ان زوفا و سداب و مانند آن
داخل کنند و چون قرحه تنقیه یابد بختم آن مشغول شوند تا اکل نمیفتد و باید که سکون لازم گیرند و مهما امکن تعب اختیار نکنند بلکه واجب ست که از ریاضت
بر دلک اطراف اقتصار کنند و استفراغ آنچه استعمال کنند استفراغ بریاضت کنند تکمید یابس تا آنکه ایشان را امکان مشی و غیره نباشد و خصوصاً چون
معتاد ریاضت باشند بعد از ان چون مریض صحت یابد بتدریج ریاضت خفیف نماید تا آنکه بعادت خود در حرکات او رجوع کند و اما در علاج نفس
قرحه باید که اولاً جماع ترک کنند که جماع آنرا مضر ست و کثرت حرکت و ریاضت نکنند و بر مالش اقتصار نمایند که آن نافع و جاذب خون بسوی
بدن ست و اما تدبیر آن بادویه باید که بمجففات جالیه بلا لذع باشد پس اگر قرحه چندان ردی نباشد دوای معتدل در جلا و تجفیف کفایت کند

واگر خبیث باشد احتیاج افتد بچیزیکه آن قوی‌تر در تنقیه و غسل چرک و شدیدتر در تجفیف بود تا چرک منع گردد و بعد ازان شدیدتر در قبض و منع باید تا انصباب اخلاط ردیه را
منع کند پس هرگاه تنقیه یابد و خشک شود و مواد ازان محتبس گردد صحت یابد و باید که در ادویه جمله قروح مغریات مثل نشاسته و کتیرا و صمغ بارده مخلوط سازند بهر آنکه قرحه
قروح را انضج او بهر و ر خود بدان درامان میدارد و انچه ازان چرب باشد مثل الک لحم عضو را و آنرا که ازان اغتذا کند متانت و لزوم و استعداد انحتام می‌بخشد
و ایضاً واجب ست که بدان مدرات و ادویه ملطفه برای ایصال ادویه مصلح و خاتم قروح مخلوط سازند و اگرچه مدرات فی نفسه مضر و مہیج ست و گاهی احتیاج
آمیختن مخدرات مثل خشخاش و بیخ و لفاح و افیون و شوکران بهر تسکین وجع و تجفیف و ردع بدان هی افتد و چون بدانند که در قروح چرک ست جالیات که دران
قوت ادرار باشد مثل ماء السکر و ماء العسل بعض بزور بیاشامند تا ادرار و غسل نماید بعده عقب آن ادویه مجففه دهند و ادویه مشروبه که بدان معالجه قروح کلیه
که بسیار خبیث نباشد کرده شود مثل تخم خطمی و تخم مرو و بیخ آنها بماء العسل و تخم کاکنج و آب عنب الثعلب خصوصاً جبلی ست و ایضاً تخم خیار و گل ارمنی بجلاب
پرسیاوشان بماء العسل و بیخ سوسن بهر تجفیف و تنقیه و انضاج و تغریه ست و ایضاً بزر کتان و کتیرا یک یک جزو نشاسته دو جزو بماء العسل ست و ایضاً مغز چلغوزه
و مغز تخم خیار ست چون ازان هر دو بقدر کف دست بخورند و ایضاً تخم خشخاش بریان سوده بقدر یکدرم در آبیکه اندران اذخر و بیخ سوسن جوشانیده
باشند و قوی‌تر ازینها فطراسالیون یا دوقو بشراب ریحانی و اندک گل ارمنی ست و گاهی بخوردن مقل مقلول بصمغ بطم و گل مختوم مساوی الاجزا تا یک مثقال
در شراب حلو انتفاع یابند و ایضاً آرد کرسنه در تنقیه و تجفیف هر دو قوی ست و چون با وی مثل گل مختوم و اقاقیا و عصاره لحیة التیس جمع کنند فائده تمام دهد
ایرسا نیز قوی ست و بدان هم عمل نمایند **و اما مرکبات** مثل انیست که بگیرند مغز تخم خیار سی و پنج عدد و مغز چلغوزه دوازده عدد و مغز بادام پنج عدد
و زعفران بقدر مناسب همه را کوفته بر ناشتا بخورند پس اگر حرارت شدید باشد چلغوزه تخم خیار را در رنگ بدل کنند و ایضاً مغز چلغوزه بیست عدد مغز تخم خیار
چهل عدد نشاسته یکنیم درم با یکنیم رطل آبیکه اندران ناردین و تخم کرفس هر واحد هشت درم جوشانیده باشند تا ربع باز آید بخورند و ایضاً گل مختوم و دم الاخوین
و کندر و نشاسته و مغز تخم خربزه و تخم کرفس و مغز تخم خیار و مغز تخم کدو و رب السوس و لک و ریوند چینی و مغز چلغوزه کلان و خشخاش و بزر البنج اجزا مساوی بحسب
مشاهده حال بسپغول بخورانند و ایضاً مغز چلغوزه بزرگ سی عدد بادام مقشر بیست عدد خرمای فربه پانزده عدد کتیرا چهار مثقال رب السوس چهار مثقال زعفران
سدس مثقال بسپغول سرشته استعمال کنند و چون درد اشتداد کند باید که از علاج قرحه اعراض نمایند و مثل این دوا معالجه کنند بزر البنج یک دانگ افیون یک قیراط
مغز تخم خیار دو درم تخم کاهو یکدرم تخم خرفه یکدرم بدهند که این تسکین درد فی الحال کند و اگر درد اندک باشد نوشیدن شیر عوض آب تسکین آن نماید
و شربت بنفشه بنوشند و از ادویه قویه قوفی و قرص کاکنج و قرص اسقانیادس و قرص دیسقوریدس ست و سفوف لک و ریوند تخم کاکنج جبلی و
سفوف کماذریوس بسیار قوی ست و اکثر حقنهای ذوسنطاریائیه بر سبیل مجاورت نفع کند و گاهی اضمده ازین قبیل استعمال کنند و بر پشت
و تهیگاه نهند مثل آرد کرسنه مطبوخ بشراب و عسل و ایضاً گل سرخ و عدس وغیره که در قول عیسی گذشت منع تعفن و توسع کند و از مرخات روغن حنا
و روغن شجر مصطکی و روغن سفرجل ست و گاهی بدان مثل میعه آمیزند و گاهی احتیاج بمثل پیه بط بهر تلیین افتد **و اما** ناسور کلیه را علاج نیست مگر تخفیف
و منع فساد اما تخفیف با دامت تنقیه بدن و احتراز از امتلا بحسب کمیت و کیفیت حاصل شود و این کفایت کند در علاج قرحه که خبیث نباشد و اما
خبیث را معالجه باین تدبیر و انچه قوی‌تر ازین باشد مثل اضمده و اشربه مانع تعفن مثل قوابض معروفه مع جلا بلا لذع و تنقیه باید کرد **و اما غذا** باید که
حسن الکیموس باشد از لحومیکه معلوم ست و ماهی رضراضی و بقول جیده مثل سرمق و بقله یمانی و مادام که قروح ردی باشد واجب ست که مشوی نهند
و فضل آن لحوم طائر و گنجشک و کوهی بریان ست و مثل زرده بیضه نیمبرشت و تدریج ماکیان فربه و اطریه بدهند و الیان ایشان را نافع ست چون آنرا
هضم کنند پس انچه مثل شیر خر و شیر اسپ ماده و شیر بز و شیر شتر باشد نفع کند بهر آنکه این البان اصلاح مواد قروح و غسل آن و تغریه آن بخاصیت خود میکنند و
انچه از مثل شیر گاو و شیر میش بود پس با وجود آن جامع زیادتی در تقویت عضو و تغذیه آن باشد مگر آنکه شیر خر و شیر بز از جهت اصلاح مزاج و غسل و از جهت
خاصیت نفع بیشتر از غیر خود نماید و خصوصاً معلوف بدانچه موافق قروح باشد از انچه حال آن معلوم شده و باید که با لبان و اغذیه ایشان چیزی از ادو

صالح قروح مثل کتیرا و نشاستہ و صمغ و ایضاً مجففات و چیزی از مدرات مثل بزر و معروفہ مخلوط سازند و واجب ست کہ این البان بعد تنقیہ بنوشند و چون
شیر بنوشند بران چیزی نخورند تا آنکہ منحدر گردد و چون انحدار او بطی گردد اندکی نمک بدان آمیزند گاہی دران نمک و عسل داخل کنند و شیر عوض آب
و طعام آنرا صالح بود و ہنگام کم شدن ریم شیر میش بجہت تختیم و تغریہ و تقویت نفع بخشد و اگر خواہند البان در وقت تشنگی بنوشند و اما نقل فواکہ کہ آنرا موافق ست
خربزہ و خیار پختہ و امرود و زعرور و انار شیرین و بہی و سیب ست و از نقل خشک بادام و خصوصاً بریان و پستہ و فندق و مغز چلغوزہ خاصةً و قسب ست
و انجیر خشک اجتناب کنند کہ آن قروح را ردی ست جلای آن و حک آن و تہیج آن کنند و دران نوعیت خفی ست و باید کہ از جملہ حامض قوی الحموضت
و حریف و نمکین و شدید الحلاوت احتراز نمایند مجوسی گوید کہ چون خراج منفجر شود و ریم در بول ظاہر گردد و موضع متقرح شود باید کہ اولاً [illegible] البزر و
بشربت خشخاش دہند و ایضاً مغز تخم خیار و تخم خیار بادرنگ و بزر کتان ہر واحد سہ درم نشاستہ گل ارمنی ہر واحد دو درم خشخاش چہار درم باریک
سائیدہ از دو درم تا سہ درم بشربت خشخاش بخورانند و اگر ریم پاک نشود قرص خشخاش و شیر خر بدہند و ایضاً شیر زنان با این سفوف دہند مغز تخم
خیار و خیار بادرنگ و خربزہ و کدو ہر کدام چہار درم خشخاش سفید و سیاہ ہر کدام سہ درم نشاستہ صمغ عربی ہر کدام دو درم تخم کاکنج جبلی دہ عدد ہمہ را
باریک سائیدہ سہ درم ازان با سی درم شیر زنان یا شیر خر وقت دوشیدن آن بدہند پس اگر مدت خروج ریم طول کند قرص کاکنج بشربت خشخاش یا شیر خر
یا شیر زنان دہند و این قرص برای کسیکہ ریم از گردہ و مثانہ او در بول بر آید نافع ست بگیرند کاکنج مغز تخم خربزہ و خیار و خیار بادرنگ کدو ہر واحد
پنج درم نشاستہ بادام شیرین مقشر شہدانہ ہر واحد چہار درم رب السوس شش درم تخم خطمی و خبازی و تخم خرفہ و مغز چلغوزہ کلان مغز بہدانہ و تخم محلب مقشر و
تخم حماض و بادام تلخ مقشر و صمغ بادام و کتیرا ہر واحد سہ درم بادیان دو درم زعفران یکدرم تخم کرفس کوہی یکنیم درم کوفتہ بجز پختہ آب بسرشند و بقدر دو درم
قرص سازند و یک قرص مع سکنجبین و آب نخود سیاہ بخورند و این دوای فولس بول المدہ و قروح مثانہ مجرب ست کماذریوس و کمافیطوس ہر واحد شش درم
اسارون و فلفل سفید ہر یک پانزدہ درم دارچینی نیم مثقال ہمہ را سائیدہ و طعقہ سکنجبین بخورند و غذا ہریرہ معمول از آرد سفید یا از نشاستہ بشکر و روغن
بادام و مزورات معمولہ با سفاناخ و قطف و خبازی بماش و عدس و روغن بادام شیرین باشند و اگر درانجا حرارت نباشد چوزہ مرغ و پاچہ جدی بطریق
اسفیدباج بماش و عدس پختہ و بیضۂ نیمبرشت بروغن بادام و شکر و خشخاش بدہند سید اسماعیل و ایلاقی مینویسند کہ ہرگاہ ورم ریم کند و در بول
بر آید اگر مانعی نباشد اول فصد باسلیق کنند و ماء الشعیر دہند با شربت بنفشہ یا با شربت خشخاش یا شربت انجیر اگر حرارت نباشد و مغز تخم خیار و خیار بادرنگ
و تخم خرفہ و مغز تخم کدو سائیدہ در ہر سہ ذرہ پنج درم بدہند و اگر ریم بند شود ہر روز آب سبوس با شکر و روغن بادام دہند و اگر حرارت غالب نباشد سکنجبین عسلی یا بدہند
یا ماء العسل تا ریم باز آید و ہرگاہ ریم باز ایستد بران قناعت نشاید کرد الا چون درد و گرانی بآن زائل شود و قارورہ صاف گردد و مدتی بران حال ماند بران اعتماد
باید کرد پس اگر ہنوز گرانی باقی باشد شربت انجیر باید داد و شیر خر با قرص کاکنج سود دارد و اکثر آب تخمہا ریم پاک کند و این سفوف ریم محتبس را بکشاید و پاک کند
فطر اسالیون سہ درم راسن یکنیم درم تخم ہلیون دو درم خرشف یکدرم تخم کرفس دو درم بادیان انیسون ہر واحد یکدرم ہمہ را کوفتہ دو درم صبح و دو درم شام
بخورند بشربت انجیر و این ضماد ریم محتبس را بکشاید بگیرند تخم کرفس و پوست بیخ او و بادیان و پوست بیخ او و فطر اسالیون و صمغ بطم و قصب الذریرہ و برگ
راسن بمساوی و با موم و روغن خیری ضماد سازند و حمام و ریختن آب گرم بر موضع گردہ سود دارد خصوصاً بر ناشتا پس ضماد و اشربۂ مذکورہ بکار برند
و این شربت گردہ را پاک کند بادیان تخم کرفس فطر اسالیون انیسون حسک جبلی تخم ہلیون راسن عنصل بریان ہمہ بمساوی در سرکہ بپزند تا مہرا شود و صاف
شودہ بہ نیم من ازین سرکہ یک من عسل داخل کردہ بقوام آرند شربتی بست درم و گردہ را بروغن بنفشہ چرب باید کرد و اگر ریم بآسانی بر نمی آید این
شربت نشاید داد و صفت قرص کاکنج بگیرند گل سرخ طباشیر تخم خرفہ نشاستہ صمغ عربی کتیرا گل ارمنی گل قبرسی ہر یک دو درم تخم خیار و خیار بادرنگ
ہر یک سہ درم کہربا یکنیم درم ریوند چینی یکدرم صندل مروارید ہر یک دو درم کاکنج سی عدد ہمہ را کوفتہ بلعاب اسپغول سرشتہ قرص سازند ہر یک بقدر
درمی و ہر روز یک قرص با چہل درم شیر خر بدہند و سہ ساعت صبر کنند پس آب شام سبوس دہند و از طعام گوشت تیہو و کبک و گوسپند باشند و این سفوف ہمی

مجموع ست بگیرند گل سرخ طباشیر آرد باقلا آرد عدس کل رکنج برگ سماق لیست کنار لیست سیب لیست بهی لوز بدان تودری خشخاش سفید خشخاش سیاه بزر البنج پوست
بیخ لفاح هر واحد یکنیم درم لسد مروارید کهربا ریوند چینی گل ارمنی گل قبرسی گل قیمولیا حب القلت مغز چلغوزہ تخم کرفس هر واحد یکدرم مغز تخم خیار و خیار
بادرنگ و تخم خرفه تخم تخمکشت هر یک دو درم تخم مویز خرنوب شامی هر یک سه درم همه را کوفته هر صبح سه درم بخورند و از پس آن شیر خر یک قدح
کوچک بنوشند و هنگام خواب دو درم با آب سرد خورند و این سفوف تا آن وقت بدهند که اراده اندمال جراحت و منع ریم باشد و ضماد نیز ازین نوع باید اقاقیا
حضض هر واحد یکدرم رامک دو درم آرد کرسنه دو درم آرد جو سه درم کعک بریان کرده سه درم گل سرخ گلنار شیاف مامیثا هر یک یکدرم و اگر مزاج
بیمار متحمل باشد یکدرم کندر را افزایند همه را سائیده با آب برگ مورد تر سرشته ضماد کنند و سوای وقت تناول طعام جدا نکنند و آب مورد تنها طلا کردن
سود دارد ایضاً محمد وحین بیگویند که اگر قرحه در گرده باشد اول نظر کنند اگر درد بجانب راست باشد از دست راست فصد باسلیق کنند و اگر در جانب
چپ بود از دست چپ فصد باید کرد و اگر در هر دو جانب بود از هر دو دست فصد باید گرفت و اگر قرحه در مجاری بود فصد صافن اولیٰ تر باشد پس تدبیر
غسل قرحه و تنقیه ریم کنند بعد ازان تدبیر التحام قرحه باید کرد اما اگر تپ نباید و مزاج گرم نباشد تنقیه قرحه باین طبیخ و امثال آن نمایند بگیرند تخم کرفس و
بیخ بادیان و اذخر و هر سه را جوشانیده صاف کرده بماء العسل آمیخته بدهند و این سفوف تنقیه ریم کند فطراسالیون و کرفس و انیسون و فوه و مر و راسن
و مغز تخم خربزه همه را کوفته یکدرم بماء العسل بدهند یا تخم کرفس بادیان انیسون فطراسالیون و تردفا هر یک دو درم کندر سه درم کوفته بیخته دو درم با آب
درم ماء العسل بخورند و طعام گوشت کبک و تیهو و گنجشک و مانند آن فرمایند و اگر تپ همی آید یا مزاج گرم باشد قرحه و مجاری را بالشیره تخم خرفه و خیارین
یا بجلاب یا ماء العسل بشویند و مغز این تخمها با تخم کتان کوفته با بیخته یا جلاب سرشته بخورانند و مغز چلغوزه و اندکی کرفس بماء العسل گرده و مثانه را از
ریم پاک کند و شیر خر با تخمها و با شکر درین علت سخت نافع ست و طعام مزوره از غوره و سماق و انار دانه سازند لیکن بسیار ترش نسازند و اگر قرحه پاک باشد
و ریم باز ایستد بیمار را در آبزنیکه اندران حسک و پرسیاوشان و سبوس گندم و برنجاسف و اندکی سعد کوفته بیخته باشند بنشانند و بر موضع گرده و کنج
ران و زهار را بروغن چرب دارند و اگر خون و ریم با درد شدید بود در سفوفات مذکوره بزر البنج پوست افیون بیفزایند حاجت زیاده کنند و در آب آبزن
پوست خشخاش بیفزایند و شیاف ابیض در شیر زنان گداخته بروغن آمیخته در قضیب بزراقه چکانند و مدام مثانه را بروغن گل چرب دارند و این حقنه تسکین درد
کند کشک جو و سبوس گندم و برگ عصی الراعی و برگ بارتنگ همه را مثل کشکاب پخته صاف کنند در روغن گل بگیرند و باسه وزن آن آب عصی الراعی و آب
برگ بارتنگ آمیخته بآتش نرم بجوشانند تا روغن بماند ازین روغن ده درم با چهل درم کشکاب مذکور آمیخته نیم گرم حقنه کنند و شربت خشخاش و شیر خر درد بنشانند و این
قرص کاکنج تسکین درد و اندمال قرحه کند مغز تخم خیار و خیار بادرنگ گل ارمنی صمغ عربی کندر دم الاخوین هر یک دو و نیم درم خشخاش سفید مغز بادام رب السوس نشاسته
کتیرا هر یک دو درم تخم کرفس دو درم افیون یکدرم کاکنج شش درم شربتی سه درم با شربت بنفشه و نسخه دیگر آن که عیسی صهار بخت ذکر کرده انیست بزر البنج تخم کرفس
هر یک شش درم بادیان دو درم زعفران تخم حماض مغز چلغوزه افیون مغز بادام تلخ کوهی هر یک سه درم کاکنج لست و پنج عدد مغز تخم خیار دوازده درم شهد انج
شش درم همه را کوفته سه درم با مینختج بدهند و در بعضے نسخها کاکنج پنجاه عدد ست و کندر دو درم و بعد ازانکه تنقیه ریم شده باشد و خون صاف بی ریم
همی آید تدبیر اندمال جراحت باید کرد و این قرص خشخاش درین باب نافع ست خشخاش سفید و سیاه هر یک دو درم بزر البنج چهار دانگ کتیرا صمغ عربی نشاسته
گل ارمنی گل قبرسی گل مختوم گل سرخ گلنار سماق هر واحد یکدرم طباشیر کهربا هر واحد یکنیم درم کندر نیم درم ریوند چینی دو دانگ همه را کوفته بیخته با آب برگ بارتنگ
سرشته قرص سازند شربتی مثقال یا دو درم با پانزده درم سکنجبین سفرجلی یا با کشکاب و اگر درین قرص دم الاخوین و حب الآس و کاغذ سوخته زیاده کنند در اندمال
قوی تر باشد و اگر قرحه در مثانه بود در سفوفات حب القلت و دودع سوخته و لسد و مروارید افزایند و در روغن گل کهربا چکانند یا عصارهٔ لحیة التیس بچشانند تا قوت ان
گیرد از بهر آنکه مثانه عصبانی ست و قرحه آن بدیر به شود و جراحت بدشواری مندمل میگردد و بر موضع گرده و تهیگاه این ضماد قابض بنهند آرد جو و کعک
بغدادی بریان کرده و گلنار و حضض و شیاف مامیثا و برگ سماق و خرنوب همه را کوفته با آب برگ بارتنگ بسرشند و یا گل سرخ و گلنار و کندر و برگ مورد و مغز سیب ترش

مساوی کوفته بآب مورد یا بآب بهی لبسرشند و اگر برگ مورد و برگ عوسج و خرنوب نبطی و پوست انار در آب بپخته پارچه بدان تر کرده بر موضع تهیگاه و گرده و
کنج ران و زهار نهند سخت سودمند بود و اگر قرحه در مجاری بود ضماد گاه گاه باید نهاد و ندبدام و این معجون منضج و مدمل ست مقل و صمغ بطم و گل ارمنی گل مختوم
مساوی لبسرشند شربتی مثقال با شراب شیرین و این سفوف مدمل ست گل مختوم و قبرسی و قیمولیا مغسول هریک دو درم طباشیر صمغ عربی نشاسته
کتیرا هر واحد یکدرم تخم بارتنگ سه درم لبسد کهربا شاخ گوزن سوخته هر واحد یکدرم شربتی یکنیم درم با شربت خشخاش یا رب سیب و مانند آن و این سفوف
مدمل و منقی ست بگیرند مغز تخم خیار و خیار بادرنگ و مغز تخم خربزه هریک پنج درم گل ارمنی و مختوم و فارسی و نشاسته و کتیرا و صمغ فارسی و خرفه و طباشیر هریک
دو درم تخم کرفس انیسون زوفا دم الاخوین کهربا هر واحد یکدرم ریوند چینی یکنیم درم همه را بکوبند شربتی سه درم با شربت ریباس و مانند آن صمغ فارسی
که در سفوف می آید صمغ الوست و این قرص نیز پاک کننده قرحه و رویاننده گوشت آنست بگیرند صمغ فارسی و صمغ عربی و نشاسته و کتیرا و خرفه
و طباشیر و گل مختوم و مغز تخم خیار و خیار بادرنگ همه مساوی بآب بارتنگ قرص سازند شربتی از دو درم تا سه درم با میبختج یا با شراب شیرین و اگر مزاج
گرم بود بآب بارتنگ یا بلعاب اسپغول یا کشکاب و این قرص نیز مفید سفیده ارزیز مغسول و مخفف نیم درم کاغذ سوخته دم الاخوین حب الآس هر واحد
یکنیم درم صمغ عربی کتیرا نشاسته هر واحد یکدرم صمغ بطم درم همه را کوفته با شراب شیرین لبسرشند شربتی درم با شربت مورد یا رب بهی و سیب و غیر آن
و این قرص شب نافع شاخ گوزن سوخته کتیرا شب یمانی گل ارمنی مغسول گلنار تخم خرفه مساوی کوفته بیخته بآب برگ خرفه قرص سازند شربتی دو درم و
نسخه دیگر اینست شب یمانی دم الاخوین گلنار هریک سه درم کتیرا شش درم صمغ عربی دو درم با شربت مورد بدهند و این قرص کهربا سودمند
بگیرند کهربا کتیرا نشاسته صمغ عربی مغز تخم خیار و خیار بادرنگ هریک سه درم گلنار دو درم اقاقیا یکنیم درم و در بعضی نسخها کهربا یکدرم ست همه را سائیده بآب
برگ بارتنگ قرص سازند شربتی دو درم بآب سماق و اگر حاجت تنقیه بود بحقنه ملائم و شیافات نرم علاج نشاید کرد و منفعت قی در جمیع امراض
گرده و مثانه نیک ست اگر طبع نرم باشد و الا در هر بحر و زرقی کردن سودمند بود تنقیه ماده کند و از طرف گرده باز گرداند و این حقنه نرم ست کشک جو
و سبوس گندم و حسک و برگ چقندر و پرسیاوشان و خطمی همه را جوشانیده صاف نموده روغن کنجد و ماء العسل آمیخته بعمل آرند طبع را نرم کند و ریم
را که بجانب امعا میل کرده باشد بیرون آرد و **بباید دانست** که اگر قرحه گرده منفجر شود و ریم بتریح برود و در آید بحقنه نرم آنرا علاج نباید کرد و
این حقنه نیز مفید ست کشک جو برگ خطمی سبوس گندم برگ چقندر برگ کرنب لعاب تخم کتان تخم معصفر نیکوفته همه را بپزند و بپالایند و روغن بنفشه و
شکر سفید حل کرده بکار برند و باشد که قرحه گرده دشوار گردد و حاجت بشگافتن آن افتد ابوالحسن گوید که ابو ماهر برای این مرض این معجون ساخته است
و آنرا تریاق نام کرده گل مختوم پنج درم گل قبرسی پانزده درم گل ارمنی مغسول ده درم ودع سوخته شاخ گوزن سوخته لبسد مروارید هر واحد
یکنیم درم عصاره لحیة التیس چهار درم تخم خطمی تخم خبازی تخم خرفه هریک پنج درم صمغ فارسی کتیرا نشاسته هریک هفت درم سماق منقی غوره خشک
گل فارسی هریک سه درم حب القلقل قضم قریش مغز چلغوزه مغز بادام مقشر هریک هفت درم ریوند چینی سه درم مغز تخم خیار و خیار بادرنگ مغز
تخم خربزه مغز تخم کدو هریک پنج درم رامک سه درم کاکنج بزرگ چهل عدد قطراسالیون زوفای خشک صعتر تخم کرفس انیسون هریک چهار درم طلق
سه درم افیون دو درم خشخاش سفید و سیاه بزرالبنج هریک سه درم رب السوس دو درم دم الاخوین پنج درم همه را کوفته بیخته بعسل لبسرشند در
ابتدای مرض جهت تنقیه ریم یکمثقال با سه اوقیه شیر خر و هفت درم ماء العسل و اگر مزاج گرم بود نیم مثقال با شربت بهی و رب غوره و مانند آن
دهند و اگر مرض در وسط باشد سه درم با هفت درم آب بارتنگ مروق و پنج درم ماء العسل بدهند و در آخر مرض وقت نقای مده و سیلان خون صرف
یکمثقال و ربع با ده درم شربت حب الآس و رب حصرم دهند و طعام کبک و تیهو و دراج بود و بدانند که منفعت شیر خر و دیگر شیرها درین علت بزرگ ست
و مادام اول علت که اراده تنقیه قرحه و منع خوردن گوشت صالح از ریم و فراهم آمدن قرحه بهم کنند شیر خر دهند هر صبح چهار اوقیه با دو درم معجون مذکور یا با سفوف
و قرص که مسطور شد و در میانه علت شیر نیز دهند گاهی بمعجون مذکور و سفوفات و اقراص و گاهی با شکر و در آخر علت که تن لاغر شده باشد

قرص شب یمانی

قرص کهربا

تریاق ابو ماهر

شیر گاو با شکر یا عسل یا با یکی ازین ادویهٔ مذکوره که بدن را فربه کند و قوت بار آرد و طبیعت قوی گرداند تا جراحت را مندمل سازد و اگر بیمار سخت لاغر
شده باشد و اعضای اصلیه گرم گشته شیر زنان فرمایند خاصه که از پستان خورد و چون شیر هضم شود کشکاب سرطانی دهند و طعام مزورات
سنجر بادام و یا چوزه بره سازند محمود گوید که چون ورم گرده منفجر گردد و ریم بطریق بول سائل شود باید که هر صبح شربت بنفشه و ترنجبین و یا شربت خشخاش
و شیرهٔ بزور ثلاثه هر واحد ده درم بنوشند و یا بگیرند بزر کتان و نشاسته و گل ارمنی و کاکنج هر واحد سه درم کوفته بیخته سه درم با شربت
خشخاش ده درم بدهند و غذا مزورهٔ ماش و شیرهٔ بادام شیرین و کدوی تر خورانند و یا شیر خر سه اوقیه با شکر سفید ده درم بدهند و اگر بدت
خروج ریم طول کشد و متمادی گردد این سفوف دهند مغز تخم خیارین و خربزه و کدو هر واحد ده درم تخم خشخاش سفید نشاسته صمغ عربی هر
واحد دو درم حب کاکنج پنج عدد کوفته بیخته شربتی سه درم بشربت خشخاش ده درم یا این قرص بجلاب شکر سفید ده درم بخورند مغز تخم کدو و خربزه
و خیارین هر واحد پنج درم تخم خطمی تخم خبازی تخم خرفه هر واحد سه درم مغز بادام مقشر هفت درم بادیان سه درم کوفته بیخته بلعاب بهدانه قرص
سازند که این برای کسی که ریم بول کند نافع ست نجندی گوید که در قروح کلیه آب هندوانه بطباشیر و تخم خرفه و یا مغز تخم خیارین و مغز تخم خربزه
بشربت انار و گل ارمنی بشربت خشخاش دهند و این قرص قروح گرده و بول الدم را نافع ست مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه مغز تخم کدو هر یک چهار درم
گل سرخ طباشیر گل ارمنی صمغ عربی نشاسته هر یک سه درم شادنج مغسول دم الاخوین قاطر یکی که بعضی دم الاخوین را گویند عصارهٔ لحیة التیس
شادنج حب المحلب خشخاش سفید هر یک سه درم مغز بادام رب السوس مغز بهدانه هر یک دو درم تخم کرفس یکدرم زعفران نیم درم کاکنج پانزده
عدد ادویه را سائیده بلعاب بهدانه قرص سازند شربت دو درم باب بزور و اگر قرحه بر چرک و ریم بسیار باشد بجالیات مثل جلاب بنوشند
و گاهی آب نیم گرم که اندران پرسیاوشان و تخم خبازی جوشانیده بشکر شیرین کرده باشند بنوشند و اگر قروح تازه باشد بچیزی که منقی و ملحم باشد
علاج کنند و این دوا آنرا نافع ست مغز تخم خیارین تخم کاهو هر واحد یکجزو نشاسته کتیرا گل ارمنی اقاقیا عصارهٔ لحیة التیس کندر هر یک نیم جزو اسارون
تخم کرفس کمافیطوس کمازریوس هر یک ربع جزو شربتی دو درم بشیر خر یا شیر زنان و چون اراده اسهال کنند بحقنهای مسهله نمایند و ایضاً اگر خواهند
در حقنهای الثیان ادویهٔ ملحمه و جالیه و مغریه برق داخل کنند و اگر با قرحه درد شدید باشد با بزور ادویهٔ مخدره اضافه کنند و این قرص کاکنج نافع درد
گرده و قرحهٔ آن و قرحهٔ مثانه است مغز تخم خیار گل ارمنی صمغ عربی کندر دم الاخوین خشخاش سفید مغز بادام رب السوس کتیرا نشاسته تخم کاکنج
هر یک ده درم تخم کرفس دو درم افیون یکدرم بشربت بنفشه قرص ساخته از دو درم تا سه درم بدهند و این قرص نیز مسکن الم ست تخم کاهو
مغز تخم خیارین خشخاش هر یک پنج درم گل ارمنی صمغ عربی نشاسته کتیرا اطراثیث رب السوس کندر دم الاخوین عصارهٔ لحیة التیس هر یک سه درم
تخم کرفس بادیان افیون بزر البنج اسارون فلفل سفید هر واحد یکدرم سیفنج قرص سازند جالینوس گفته باید که بسرعت اخراج ریم از گرده حریص
شوند چه اگر مزمن گردد دشوار تر شود و چون حکه در مثانه هیجان کند دران هنگام با دویهٔ مدره و ماء العسل مبادرت کنند و الا به قتشود و محمد زکریا گوید
که هرگاه ارادهٔ اندمال قرحهٔ گرده کنند کحل و سفیداب استعمال نمایند و هرگاه دران حرقت باشد لعابات بکار برند قرشی گوید که در قروح
گرده و مثانه تنقیهٔ بدن بقی و استفراغ نمایند و امالهٔ ماده بسوی امعا بتلیین طبع کنند و اصلاح اغذیه سازند و از هرچه مستحیل بخلط حاد گردد
احتراز نمایند و اغذیهٔ لطیفه مثل رشتا و ماوخیا و اسفاناخ و ماش بروغن بادام لازم گیرند و گوشت کم خورند و اگر چاره نباشد بجو مقشر یا گندم بخورند
و جمیع محرکات ردی ست و خصوصاً جماع و هر روز صبح ماء الشعیر مبرز یا سادج بشکر دهند و گاهی بسبب شدت وجع احتیاج بتخدیر افتد و این
مثل قرص کاکنج کنند یا شربت آلو یا آلو بالو بشیرهٔ تخم خرفه و خشخاش و تخم خیار دهند و در مدرات مبالغه بکنند تا آنکه نقا حاصل شود سعید گوید که قروح
گرده اولا احتیاج بادویهٔ منقی قرحه و جالی آن بغیر حدت و لذع بود و بعد ازان استعمال ادویهٔ ملحمه کنند و ادویهٔ جالیه قروح بغیر لذع شربت
بنفشه بآب ست و بنادق البزور بشربت خشخاش و بآب انار شیرین مع پرسیاوشان و تخم خیارین و تخم خربزه بجلاب اگر قرحه پاک نگردد

قرص کاکنج بشیر خر و شربت خشخاش دهند و اگر الم عظیم باشد در قرص قدری بزر البنج سفید مخلوط سازند و بر پشت از صندل و گل سرخ و مازو و گلاب و سرکه
ضماد کنند و غذا از زرده بیضه سازند و کاهو و کاسنی و خرفه خورانند و چون قرحه پاک گردد و چیزی که التحام آن نماید مثل گل ارمنی و صمغ عربی و کتیرا و
حب الآس بشربت خشخاش دهند و غذا مزوره اسفاناخ سازند و اگر تپ نباشد جوزه مرغ دهند ابو منصور گوید که اگر شیر خر نوشانند قبل انهضام و
نزول از معده غذا ندهند و مقدار شیر از چهار اوقیه تا پنج و اکثر تا ده اوقیه باشد و با دویه که در قول عیسی گذشت بدهند و بشحم ابطاء در روغن بادام
حقنه کنند و بشوربای پاچه بره بقطعت و بقلهٔ یمانی و حریره متخذ از کرسنه غذا سازند و در انتها برنج و نشاسته و آرد سفید بدهند و ضماد بآرد جو و خطمی
و بنفشه بآب عنب الثعلب و روغن گل کنند و این قرص برای ورم گرده که منفجر شده باشد نافع ست کتیرا صمغ حلغوزه گل سرخ هر یک چهار درم نشاسته
سه درم زعفران یکدرم خشخاش هشت درم بآب مقدار مثقال اقراص سازند و یکی بشیر بطبوخ بخورند و یا از مقشر تخم خیار و نشاسته متساوی قرص
ساخته بخورند و اگر در مثانه سوزش شدید دریابند تخم خیار و نشاسته و قرص کاکنج بخورند در روغن زرد و پیه بط بر عانه ضماد کنند و در احلیل مغز تخم خیار
سوده بشیر زنان و سفیدی بیضه و روغن گل و سفیداب و اندکی عسل حسب و چوب حال آمیخته بچکانند و اگر ریم بیرون نیاید خون بول کنند این قرص
دهند مغز تخم خربزه و خیار و کدو هر یک بست درم گل ارمنی صمغ عربی کندر دم الاخوین هر یک ده درم افیون سه درم تخم کرفس یکدرم بقدر دو درم
قرص سازند و یک قرص با وقیه شربت خشخاش بخورند انطاکی گوید که تنقیه خلط کنند بعد از آن مدرات مثل فوه و اظفار الطیب و خربزه و لبوب
و انواع خبازی و تخم آن مثل خطمی و ملوخیا بروغن بادام دهند و از مجربات برای تلطیف گرده شرب شیر میش بروغن گل و بنفشه و بزر کتان است
بعضی متاخرین مینویسند که در همه انواع قی متواتر تا یک مقام کنند که از دیگر تنقیها مستغنی میسازد و اگر در خون حدت و یا کثرت یافته شود رگ
باسلیق زنند که تدبیر بدل ست بعده طبع را دائم ملایم دارند بلبنیات مناسبه و جهت پاک کردن ریم اگر در مزاج حرارت باشد جلاب
خام دهند و الا ماء العسل بجلاب و یا ممزوج ببعضی مدرات حاره و بارده مناسب مزاج و چون ریم بسته شود و درد زیاده گردد جهت کشادن ریم
و رفع درد این آبزن استعمال نمایند گل بابونه برگ نیب و انار و پنبه باغی و فنجنکشت و تخم قرطم و گوکهرو و پرسیاوشان و تخم خبازی و بزر البنج و شبت
هر یک پنجتوله بادیان تخم خربزه برگ کرنب و یاسمین هر یک نه توله و تا دیر نشسته دارند و مدرات مناسبه با شربت کشوث علو بجان بدهند و
مواد را بجانب مخالف مائل سازند بمسهل اگر غلبه صفرا باشد بمسهل خفیف و غذا نخوداب ماش مقشر با اسفاناخ و خرفه و ملوخیا و بروغن گاو پخته با
برنج اقتصار کنند و هر گاه قرحه از ریم پاک شود جهت اندمال قرص کاکنج و سفوف آن با شربت خشخاش و شیر خر دهند و چون کهنه شود سفوف
مامیران و معجون ابو ماهر با شیر باید داد و درین علت بجهت تقویت قوت و تلیین و تغذیه و تسکین شیر دادن بسی نافع لیکن در ابتدا شیر خر چهار اوقیه
هر صبح با انچه مناسب بود و در اوسط شیر بز بدستور و در آخر شیر گاو با قدری عسل و یا شکر و یا شربت بنفشه وغیره و از هرچه طعم غالب از ترشی
و شیرینی و تیزی و شوری داشته باشد و از مولدات خلط تیز و قطعاً از استعمال لحوم اجتناب ورزند

جرب کلیه

عبارت از انفجار بثور گرده است و سببش تناول اشیای مسخن خون یا مولد صفرا و بلغم شور ست و بقول شیخ الرئیس جرب کلیه و مجاری بول از
جنس قروح انست و اسباب این اسباب آن و در اکثر بثوری ست که بر گرده ظاهر شود از اخلاط صفراوی یا بورقی بعد از آن متقرح گردد و علامت
این مثل علامات قروح بود و خروج خون و ریم اندک و قشور سرخ کوچک با دغدغه و خارش و درد و نخس در جایگاه گرده و گاهی درد بادی عظیم پذیرد
و جرب که در مجاری بود و قشور غشائی دران خارج شود و بقول ایلاقی اگر جرب در گرده بود درد و سوزش لازم باشد و حرارتی عظیم بود و باشد که تپ آرد
و از تشنگی خالی نبود و اگر در مجاری بول و قضیب باشد وقت خروج بول درد و سوزش شود و بعد ساعتی ساکن گردد و در کنج ران و در قضیب نیز بود
و این را اگر زود علاج کنند بسرعت زائل شود و اگر تغافل کنند قرحه شود و مشکل گردد و علامت جرب گرده انست که خارش در گرده بود و در بول لعاب غلیظ

همچون گل در آب گداخته بیرون آید و اگر در مجاری و قضیب باشد خارش در بیخ قضیب کنج ران بود و بوقت مرور بول دغدغه کند و در قضیبه نیز بمشارکت خارش پدید آید و هرگاه جرب محکم شود در بول رسوب قشاری و نخالی ظاهر شود و **گونیار** که سوزش بول سرخی اطراف در جرب گرده تیز آید و دانجا که بثور برظاهر گرده بود وجع شدید دائم باشد و قلت و کثرت در دحسب کم و بیشی بثور و اتساع قروح ست و چون این مرض کهنه شود چیزی غلیظ چون پیه گداخته در بول برآید و بعد لحه چون نهاده شود مانند حجرات لبسته گردد **علاج** قی کنانند و کسی را که بآسانی آید در هر سه روز یکبار قی فرمایند و فصد باسلیق از جانب مرض کنند و حجامت باشرط بر کمرگاه و چسپانیدن زلو بران نیز مفید بود و بعد از نضج بمسهل صفرا تنقیه نمایند و بعد ازان به تبرید و ترطیب اصلاح مزاج کنند و بنادق البزور سائیده باگل ارمنی آمیخته همراه مدرات خورانند و ایضاً اسهال بطبیخ شاهتره و هلیله و آلوبخارا و سپستان با ترنجبین و مغز خیار شنبر یا شربت ورد مکرر سنائی و یا بحقنه لین و تبرید و ترطیب باشربه و بقول رطبه مثل شربت بنفشه و نیلوفر و خشخاش بلعاب اسپغول و مثل بقلة یمانی و اسفاناخ و خطمی و کشنیز تر مفید بود و از مجربات سرهند لیست که اگر شاهتره و عناب و برگ حنا و سرپهوکا هر واحد یکتوله نیم کوفته در گلاب خیسانیده بجوشانند تا مهرا شود و صاف نموده بنوشند عدت خلط و بورقیت آن نمیگذارد **بو علی سینا** مینویسد که فصد باسلیق اگرچه بدن ممتلی بود آنرا نفع کند و نافع از ان در هر حال فصد صافن و حجامت زیر موضع کلیه است و دائم استعمال تنقیه بدن و خصوصاً بقی و بنادق البزور بگل ارمنی و رب السوس مساوی الاجزا و غذا آنچه جید الهضم و کیموس باشد مثل زردهٔ بیضه و آنچه مبرد و مرطب بود مثل جوزهٔ مرغ لقطف و بقلة یمانی و کدو و اسفاناخ و فواکه رطب و خصوصاً انار شیرین و بقول رطبه دهند و علاج جرب مجاری میان دو علاج جرب کلیه و جرب مثانه باشد پس هر دو نگاه کنند **ایلاقی و جرجانی** گویند که علاج این مرض بفصد و حجامت کمرگاه و حقنه باید کرد و دوای مسهل نباید داد بهر آنکه مسهل ماده را از بالا فرود آرد و رنج زیاده کند و ترتیب علاج بدینگونه باید که اولاً اگر مانعی نباشد و قوت بر جا بود رگ باسلیق کشایند پس بر کمرگاه حجامت کنند پس حقنه بعمل آرند باین نوع که بگیرند حسک بابونه و اکلیل الملک یک هر مشت اطراف کرنب و اطراف چقندر هر یک دسته تخم معصفر نیم کوفته تخم کتان تخم حلبه سبوس گندم خطمی سپستان عناب هر یک مشت جو نیم کوفته دو مشت چنانکه رسم ست بپزند و مقدار یکصد درم لبستانند و پانزده درم روغن بنفشه و ده درم شکر سفید و نیم درم نمک سوده بیامیزند و هر روز بکار برند برناشتا و در هر سه روز قی کنند و از پس قی هیچ طعام و شراب نخورند سوای گلاب نیمگرم پانزده درم پس هرگاه اشتها صادق شود طعام شوربای چرب و اسفاناخ و ماش و مانند آن دهند و چون مدت طول کند طعام از غوره و سماق و انار دانه و مانند آن سازند لیکن بسیار ترش نباید و این سفوف بعد استفراغها بکار برند مغز تخم خیار و خیار بادرنگ و تخم خربزه هر یک پنج درم نشاسته و صمغ و کتیرا هر یک دو درم خشخاش و بزر البنج هر یک دو درم رب السوس چهار درم و انگ تخم خرفه ده درم همه را بکوبند و ده درم اسپغول بادی بیامیزند شربتی هر بامداد سه درم با هفت درم شربت انجیر و سه درم آب شاهتره مطبوخ و پانزده درم شراب حلو و در سوراخ قضیب شیاف ابیض باشیر زنان و روغن گل سوده بچکانند و بهترین چیزها در آب گوگرد نشستن ست و آن آب خوردن **ابو الحسن** تبخی گوید مردی را این مرض عارض شد و تکلیف سخت کشید او را بجلوس در آب کبریت و شرب آن امر کردم و بعد ده روز همه رنج از و زائل شد و آنجا که آب گوگرد نباشد گوگرد در آب اندازند و در شراب بجوشانند و از ان اندک اندک بخورند و هم او گوید که طبیبی درین علت خوردن آب آهنگران میفرمود و کنیزکی بنده را این علت پدید آمد او را بهر فرمود که پنبه بآب آهنگران ترکرده بر جم بر دارد کنیزک همین علاج کرد و زود این مرض زائل شد و این سفوف سودمند طباشیر صمغ فارسی نشاسته کتیرا هر یک دو درم تخم خرفه سه درم ریوند چینی ماميران چینی هر واحد یکدرم زر شک منقی هفت درم کنجد سفید بریان کرده پانزده درم گوگرد خوردنی مغز تخم خیار و بادرنگ هر یک ده درم نبات سفید بیست درم شربتی سه درم با پنج درم لعاب اسپغول وقت خواب و دو درم با بهمرد و بر گرده و قضیب و زهار و حوالی آن روغن گل گرم کرده بمالند و در هر سه روز یکبار بحمام درآیند و در آبزن نشینند و این حریره سودمند ست بگیرند کنجد بریان کرده ده درم نبات سفید پانزده درم نشاسته چهار درم آرد کرسنه سه درم و کنجد را کوفته چنانکه رسم ست اشاسه سازند و در روغن بادام داخل کرده بخورند و شیر خر درین مرض سخت نافع ست **خجندی** گوید که در بثور کلیه و جرب آن بعد فصد صافن یا باسلیق یا حجامت موضع گرده مغز تخم خیارین یا تخم خربزه

جلاب

بشربت عناب و بنفشه بخورند و غذا ماء الشعیر بشیرهٔ مغز بادام شیرین و اگر با وی تپ نباشد لشوربای چرب لغیرابازیر و بچهٔ مرغ و زردهٔ بیضهٔ نیمبرشت غذا سازند و در احلیل روغن بادام و شیر دختران بالعاب بهدانه و شیرزنان و روغن نیلوفر بزراقه رسانند و بالجمله علاجش قریب از علاج حرقت البول تابع حرارت شدیدست چنانچه بباید ابن نوح گوید که علاج جرب گرده و مثانه فصد صافن و حجامت تحت موضع کلیتین ست و بزرقطونا و تخم خیار و آب کشک و روغن بادام و شیرزنان بنوشانند بعضی گویند که افضل چیزیکه بدان تنقیهٔ کلیه مجرد به کنند حجامت بر تهیگاه ست که آن قائم مقام فصد بود بلکه فائدهٔ او جلیل تر و نیکوتر از ان ست و همچنین گذاشتن زلو بر جایگاه گرده و چون حاجت به تنقیهٔ بدن افتد اول دو سه مرتبه قی کنند بعده اسهال بمطبوخ شاهترهٔ اهلیلجی علوبخان و شربت ورد مکرر سنائی و شربت دینار و نقوع آلو نمایند و بعد تنقیه بنادق البزور شیخ الرئیس و سفوف ماسیران ایلاقی و معجون ابو ماهر که در قروح گرده گذشت باشیرخرما و الجبن دهند.

ذیابیطس

اکثر بذال معجمه نوشته اند و بعضی مثل انطاکی بدال مهمله می نویسند و ایضاً بعضی بعد الف عوض بای موحده نون نگاشته اند بالجمله مرضی ست که آنرا ان مریض مدام تشنه بماند و چون آب خورد در اندک زمانی بی تغیر براه بول دفع شود اما باراده بخلاف سلس البول که بدون اراده بود و این مرض را زلق الکلیه و دولابیه و دوّاریه و پرگاریه و سلس البول و استسقای انمس و معطشه نیز نامند و وجه تسمیهٔ آن هر یک ظاهر آید و بقول شیخ الرئیس ذیابیطس آنست که آب بیرون آید همچنانکه بنوشند در زمان اندک و نسبت این مرض بسوی مشروب و بسوی اعضای او نسبت زلق معده و امعا بسوی مطعومات و اعضای اوست و گویند که بدین سبب این علت را زلق الکلیه گویند و آنرا اسمای یونانی سوای ذیابیطس نیز هست که گاهی آنرا دیاسقومس و قرامیس نیز گویند و بعربی دواره و دولاب و زلق الکلیه و مرض مجاری و معبر نامند و صاحب این مرض تشنه شود پس آب نوشد و سیراب نگردد بلکه بول کند چنانکه بنوشد و بر حبس آن البته غیر قادر باشد و سبب ذیابیطس برودت حال گرده است یا بسبب ضعف عارض آن از اتساع و انفتاح فوهات مجری پس منضم نشود بنحویکه مائیت در گرده ثابت ماند و یا بسبب سردی مستولی بر بدن یا بر جگر و اکثر این فعل شرب آب سرد یا رسیدن سردی شدید از برودت سخت کند و این نادر الوقوع ست و یا بسبب شدت جاذبه از قوت حرارت غیر طبیعی یا با ماده یا بغیر ماده و این اکثر باشد پس گرده از جگر آب زیاده از احتمال خود بکشد و آنچه از کبد و کبد از ماقبل خود جذب کند دفع نماید و این انجذاب متصل مائیت و اندفاع آن دوام کند و معلوم ست که چون شی سیال بقوت دفع شود بضرورت خلا استتباع دیگر کنند و این مرض ردیست و گاهی بذوبان بدن و بدق انجامد و گویند که مراد از دق درینجا دق الشیوخت و ذبول ست نه دق مشهور و چون این مرض مستحکم شود مورث ضعف جگر و نحافت بدن گردد و بر همه تن یبوست و قشفت و عدم نضارت پدید آید و صاحب کامل گوید که مرض مسمی بذیابیطس معروف بپرکاریه است و آن حاجت متصل ببول بود و سلس البول نیز نامند و حدوث او یا از شدت قوت جاذبه باشد که بدان قوت گرده مائیت خون را که آن بول ست جذب میکند بنا بر شدت خواهش گرده رطوبت مائیه را و این از افراط سوء مزاج حار بر گرده بود که بدان سبب مشتاق بسوی مائیت گردد تا برودت این حرارت و سبب عارض خود را تطفیه نماید پس بسوی گرده رطوبت از جگر و از سائر اعضا منجذب شود و ازین جهت شدت تشنگی و خواهش اعضا بسوی رطوبت مائیه عارض گردد و یا از ضعف قوت ماسکهٔ گرده باشد از ضبط مائیتی که از جگر بسوی آن می آید بسبب کثرت و ثقل آن درینجا و علامات داله برین علت شدت تشنگی ست بغیر تپ و بدون یبس که در بدن ظاهر شود و خروج بول مدام بغیر سوزش و آنکه بول رقیق و سفید مشابه آب بود و این بهر آن نسبت که انسان چون آب بنوشد بسرعت آنرا از بول دفع کنند بنا بر آنکه گرده آنرا از جگر جذب کند بغیر آنکه در جگر ثابت ماند و آنرا از خود نیز بسرعت دفع نماید بدون آنکه اندران ثابت ماند بهر آنکه گرده طاقت امساک او ندارد بسبب کثرت او بالجمله بقول جرجانی اسباب این مرض چهار نوع ست یکی ضعف گرده و عجز آن از حفظ آب که از جگر بسوی او می آید و از هضم آن دوم اتساع دهنهای عروق مجاری بول کم بدان سبب آب در ان

نه ایستد و غیر منهضم بسرعت بیرون آید سوم سوء مزاج گرم مفرط که در گرده افتد پس گرده آب زیاده از تحمل خود جذب کند و دائم جذب او و دفع او نماید چهارم سوء مزاج
سرد که بر همه بدن یا بر جگر یا بر گرده مستولی گردد و گرده بدان سبب مائیت از جگر زیاده از انچه دران گنجد و فرود آن ترا انکه هضم تواند کرد بکشد و غیر منهضم دفع
کند و جگر از ماساریقا و آن از معده کشد و معده طلب آب کند و تشنگی بدان سبب غالب شود و این کشیدن آب را که اعضا از یکدیگر میکشند و
سرعت دفع بول را و سرعت تشنه شدن و طلب آب را بدولاب تشبیه داده اند و از نیجهت این مرض را بزبان یونانی ذیابیطس گویند و معنی آن
بفارسی دولاب ست و گویند که این مرض را استسقای انمس بهر آن گویند که همچنانکه آب استسقا در احشا جمع میشود درین مرض آب دائم در وعای
قابل بول که آنرا انمس نامند و آن مثانه است جمع میگردد و معطشه بنا بر آن نامند که تابع او عطش شدید باشد و دوّاره و پرگاریه بهر آن گویند
که دائره و پرگار بنحویکه رجوع میکنند بسوی نقطهٔ که ابتدا از ان ابتدا کرده اند همچنین آب درین مرض بسوی خارج عود و ابتدا میکند و اطلاق لفظ
سلس البول برین مرض باعتبار لغت یا اشتراک این لفظ ست یا بجهت آنکه چون ذیابیطس مزمن میشود مؤل بدان میگردد و بدانند
که ضعف گرده محدث ذیابیطس عام ست که بسبب سوء مزاج آن باشد یا بسبب تهلهل جرم آن و اگر با ضعف گرده اتفاق اتساع فوهات مجاری
آن افتد نزول مائیت دران سریعتر باشد پس مرض شدید تر بود و همچنین اگر اتفاق شود که ضعف ماسکهٔ گرده با قوت جاذبهٔ آن متقارن گردد
اجتذاب آن برای مائیت شدید تر باشد و مرض نیز صعب تر بود و چون ضعف ماسکهٔ گرده تنها موجب مرض میگردد پس هرگاه مادی سوء مزاج حار
مادی یا ساذج باشد دران هنگام شدید تر باشد و ازین مرض تبهج و ربو عارض نمیشود بسبب فقدان رطوبات و قوت باوی بسیار ضعیف میگردد
بسبب قلت غذا و عرق نیز کم میشود **طریق تشخیص** اسباب این مرض باید که نظر کنند اگر با وی تشنگی شدید باشد و گرمی در پشت و تهیگاه
محسوس شود و دیگر آثار سوء مزاج حار گرده که در شروع امراض گرده مذکور شد بدون رنگینی و سوزش بول یافته شود سببش حرارت گرده باشد پس اگر بول
مائل بسرخی بر آید و حرارت جانب راست محسوس شود سببش حرارت جگر باشد و اگر با وجود تشنگی علامات سوء مزاج بارد گرده که همانجا مسطور شد
در یابند و با هزال بدن روز بروز و سقوط قوت و اشتهای طعام و سکون تشنگی بشرب آب نیم گرم و یا گرم تا دیر باشد و بآخر منجر باستسقا گردد سبب
آن برودت گرده باشد و اگر آثار ضعف گرده و اتساع مجاری آن که در بحث ضعف کلیه گذشت ظاهر گردد سببش همان باشد

علاج ذیابیطس حار

قرص کافور و قرص ذیابیطس قرص گلنار و قرص طباشیر با مبردات قابضه بخورند و یا ماء القرع و ماء الخیار بنوشند و انار آب سرد بکرتی کنند و آب انار ترش و لعاب اسپغول
و آب آلو بخارا نیز فائده مینماید و دوغ ترش غلیظ گوسفند بر برف سرد کرده خوردن انفع اشیاست و کذا اندران نشستن و صندل و گلنار و اقاقیا و گل ارمنی
و آرد جو و گلاب و آب کاسنی سبز سائیده بر گرده ضماد نمایند و در نسخهٔ دیگر برگ مغیلان تخم کاهو عوض آرد جو و اقاقیاست و در آب سرد غوطه زدن بحدیکه بدن سرد
شود درین باب مفید بود و نوشیدن ماء الشعیر تنها و بروغن بادام که حاجت ترطیب زیاده باشد و اشربهٔ مسکنهٔ مبرده مثل شربت انار ترش و غوره
و حماض و لیمون و خواب بر پشت بالای ریاحین بارده مثل نیلوفر و بنفشه و گل سرخ و شگوفهٔ بهی و سیب و بید و گل نسرین و گوزهل و گل لیمون شیرین
و ترش و بهار سنگهار و کاسنی و سداگلاب و گل فردوس و بستان افروز و گل کدو و بزوبه و کشنیز و تغذیه مثل حصرمیه و رمانیه و مانند آن از اغذیهٔ بارده
قابضه نافع ست و بالجمله در تطفیه حرارت گرده کوشند بدانچه در علاج امراض گرده از سوء مزاج حار ذکر یافته **ذکر بعض تراکیب مجربه** اگر بعد
سلس البول قلت اشتها و ضعف گرده و عوارض ذیابیطس ظاهر گردد اول شیرجات معموله با ربوبهٔ قابضهٔ حامضه بعده قرص طباشیر و گلنار
و خمیره دهند و در غذا دوغ گاو و مربای تمر هندی مناسب و دیگر بعد سقوط اشتها و ظهور ضعف و نحافت بدن طباشیر سوده مروارید سوده با آمله
مربی سرشته با عرق بید ساده عرق کیوره عرق نکوه شربت انار بغایت فائده میکند **دیگر** طباشیر یکماشه سوده با آملهٔ مربی یکعدد سرشته با عرق
بید ساده پنج توله عرق نیلوفر پنج توله شربت نیلوفر دو توله و ضماد آرد جو یکتوله گل ارمنی عدس مقشر گل سرخ هر یک شش ماشه بآب برگ خرفه

سفیدی اقند ایضاً کشنیز خشک گل سرخ طباشیر تخم کاہو تخم خرفہ گل ارمنی گلنار صمغ عربی ہریک نیم ماشہ کافور یکسرخ کوفتہ بیختہ سفوف کردہ بشربت انار شیرین یکتولہ تمر
ہمراہ تبرید معمولی نوشیدن قسم خواہ قرص ساختہ خوردن دریں باب نافعست خوردن جامن نیز نافع میشود ایضاً قرص ذیابیطس شش ماشہ ہمراہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ نبات
یکنیم تولہ دیا ہمراہ گاو سیر شب در آب خیسانیدہ صبح شیرہ کشیدہ نبات داخل کردہ بدہند دیگر مفرح بارد قابض ہفت ماشہ ہمراہ نقوع چھال فالسہ کہ یکدام آنرا ریزہ ریزہ کردہ شب
در آب زیر آسمان گذاشتہ صبح مالیدہ صاف نمودہ نبات یکتولہ داخل کردہ باشند خوردن واطریفل کشنیزی یکتولہ وقت شام تناول کردن در موسم سرما نافع ایضاً
پوست اندرونی درخت گولر سفوف کردہ ہموزن نبات سفید آمیختہ یکتولہ نہار خوردن اکثر مفیدی اقند ایضاً قرص طباشیر کافوری و قرص ذیابیطس در
خمیرہ صندل ترش علو بخانات سرشتہ با عرق مسیحا دہند واز بنفشہ و نیلوفر و تراشہ کدو و عسالیج کرم و برگ خرفہ ہریک یکتولہ کافور سہ ماشہ ضماد کنند غذا آش جو
با شربت انار ترش و نیلوفر دہند دیگر قرص کافور با عرق کافور والد علو بخان و عرق شیر دہند و یا لعاب بہدانہ و اسپغول ہریک سہ ماشہ و شربت
غورہ یا لیموں کاغذی سہ تولہ در عرق بید سادہ و نیلوفر ہریک ہفت تولہ دہند و یا شیرہ خرفہ و خشخاش بوادہ و یا شیرہ خیارین تنہا کہ در تنہا
قبض شیر و ادرار کثرت دہند و نوشیدن افشرہ فالسہ و خوردن کسیر و لسبرکہ پروردہ با نبات نفع عظیم دارد و این ضماد سازند صندل سفید
گلنار کشنیز سبز برگ بید سادہ عسالیج کرم گل بہ و سیب و گل گڑہل ہریک دو تولہ کافور سہ ماشہ بکار برند و خوردن انارین و خرماے ہندی و
آلو سیاہ و زرد آلو و توت سیاہ بالخاصیت مسکن این تشنگی ست و ہمچنین سرکہ تنہا و در آخر این ضماد کنند طحلب کنپ بید سادہ برگ گل سداگلاب
و برگ آن تخم خطمی و خبازی برگ خرفہ عسالیج کرم ہریک دو تولہ لسبرکہ و گلاب ہر دو برابر و باقی تدبیر از بحث دق گرفتہ بعمل آرند آبزن نافع ذیابیطس
گل گڑہل گل نیلوفر گل بیتہ باغی گل سداگلاب گل شگفے گل زنگترہ و کاسنی و کاہو و باقلا گل خطمی کنپ بید ہریک شش تولہ تخم خطمی و خبازی و
تخم کاہو ہریک شش تولہ پارہ خیار و ہندوانہ و بزدیہ و کدو ہریک پاؤ آثار و بعد آبزن روغن گل و سرکہ برابر جا بجا گردہ را چرب کنند دوغ
ترش یک دو پیالہ نوشانند **جوارش آملہ** تالیف علو بخان بجہت حرارت مفرط گردہ و ذیابیطس کہ بالنیت طبع و ضعف قلب و خفقان و نسیان
باشد آملہ منقے دہ مثقال زرشک منقی پنج مثقال کافور زعفران ہریک نیم مثقال گل سرخ سہ مثقال طباشیر زہر مہرہ خطائی گل داغستانی کہربا
گل ارمنی مغسول یشب سبز صندل سفید ابریشم مقرض کزبارج ہریک یکمثقال کشنیز مقشر تخم خرفہ مقشر ہریک سہ مثقال آنچہ را صلایہ باید کرد باگلاب
بر سنگ سماق صلایہ نمودہ باقی ادویہ کوفتہ بیختہ برب بہ شیرین و رب سیب شیرین ہریک پنجاہ مثقال لسبرشند شربتی دو درم **خمیرہ صندل**
ترش کہ مقوی قلب معمول درین مرض و مخترع حکیم علو بخان ست گل گاوزبان گل سرخ ہریک دو تولہ صندل سفید سہ تولہ در عرق بید مشک و
گلاب و عرق فواکہ ہریک پاؤ آثار شب خیسانیدہ صبح بجوشانند کہ ثلث آید مالیدہ صاف نمودہ زرشک سہ تولہ تمر ہندی سہ و نیم تولہ آلو بخارا
پانزدہ عدد در آب مذکور شب خیسانیدہ صبح صاف نمودہ در قند سفید نہ تولہ و آملہ مربی پانزدہ عدد و شربت سیب پنج تولہ قوام ساختہ طباشیر
ابریشم مقرض کشنیز مقشر ہر واحد یکتولہ آمیختہ بدارند شربتی دو مثقال **سفوف** از مجربات اطبای ہند گلو خشک برگ جامن خشک کردہ
قاحی کشتہ خاکستر مرجان صدف دریائی سودہ اصل السوس مقشر صمغ عربی کتیرا گل نیلوفر گاوزبان مروارید ناسفتہ گل سرخ کشنیز خشک تخم خرفہ
صندل سفید کافور گلنار فارسی گل ارمنی تخم خشخاش سفید مغز چلغوزہ موصلی سیاہ تخم سمروالی ہمہ اجزا مساوی کوفتہ بیختہ سفوف سازند و بکار القرع
یا بجاے الرائب شش ماشہ بخورند و گیاہ شانہ و ست گلو و قلعی کشتہ نیز مفید ست **ایضاً** کہ برای ذیابیطس بسیار نافع و مجربست موسلی دکھنی یکتولہ
ستاور آملہ منقی مصطگی خار خسک ست گلو ست سلاجیت بنسلوچن پکہان بید گل منڈی ہر واحد نیم تولہ خشت چاہ کہنہ مدبر سہ تولہ نبات سفید
ہمچند ادویہ آمیختہ سفوف سازند خوراک یکمثقال یا بقدر مناسب و طریق تدبیر ساختن خشت چاہ اینست کہ خشت را گرفتہ اجزاے ارضی
کہ بر آن جمع میشوند دور کردہ کوبیدہ در آب اندازند تا تہ نشین شود پس آب دور کردہ دیگر آب بیندازند و ہمچنان پنج مرتبہ بعمل آرند پس بکار
برند و اگر ہفت مرتبہ سازند بہتر شود **عرق مسیحا** معمول درین مرض صندل سفید کشنیز خشک عنب الثعلب اصل السوس ہریک پاؤ آثار

برگ شاهتره یک آثار برگ کاسنی دو آثار گل مهندی سه آثار گل نیلوفر تخم کاسنی گل خطمی گل گاوزبان برگ گاوزبان هریک نیم آثار کافور نیم درم شربتی از هفت
توله تا بست و یکتوله **قرص** نافع ذیابیطس طباشیر رب السوس مغز تخم خیارین تخم کاهو تخم خرفه بریان صندل سفید هر واحد یکنیم و کشنیز خشک بریان
گل ارمنی نشاسته هر واحد نیم جزو گلنار سماق صمغ عربی هر واحد یکنیم جزو قرص ساخته بخورند **قرص** درین باب از مجربات منقول قلعی کشته
چهارده ماشه مرجان کشته چهار ماشه گل سرخ عاج سوخته تخم کاهو مقشر کشنیز مقشر زرشک حب الآس کاکنج صمغ عربی گلنار هریک چهار درم مغز تخم خیار مغز
تخم تربوز تخم خرفه مقشر صندل سرخ صندل سفید هریک دو درم تخم کاسنی یکدرم کافور نیم درم کوفته بیخته بآب انار ترش قرصها هریک بوزن چهار
ماشه سازند و صبح یک قرص همراه شیر تازه بز که هنوز حرارت آن نرفته باشد بخورانند و شام یک قرص با شربت ورد دهند گویند که برای
ذیابیطس و سرعت بول و ودی و تقویت گرده و مثانه بی‌نظیر است تعداد خوردن این دوا هشتاد روز است اما در بست روز هم اثر بین معلوم میشود
و اگر برعایت مذی و ودی تخم کنگهی شقاقل ثعلب مصری هرکدام یکتوله داخل کنند اولی ست **قرص** از مجربات والد ماجد غفر الله له مروارید
ناسفته سوده لسد کهربای شمعی زهر مهره خطائی هریک سه ماشه طباشیر رب السوس هریک چهار ماشه تخم خرفه تخم کاهو هریک سیزده ماشه کشنیز
خشک تخم حماض گل ارمنی زرشک هریک دو نیم ماشه پاو بالا صندل سفید گلنار پوست سماق صمغ عربی هریک یکنیم ماشه پاو بالا کافور یکماشه
خاکستر پوست بیضه مرغ چهار ماشه بدستور متعارف قرص سازند یکی اقراص پانزده خوراک ست و کم و بیشی حسب مزاج موقوف بر رای طبیب
ست همراه این عرق استعمال نمایند برادهٔ صندل سفید کشنیز خشک صندل سرخ عنب الثعلب اصل السوس گل سرخ هر واحد نیم پاو تخم
کاسنی گل نیلوفر هریک پاو آثار برگ شاهتره برگ حنای خشک هر واحد یکنیم پاو در آب تر کرده و چند وزن دوا عرق کشند و صره کافور در نیچه آویزند
غذا مناسب مرض دهند **ایضاً** این قرص برای ذیابیطس بلیغ النفع ست طباشیر رب السوس صمغ عربی کثیرا هر واحد نیم درم کافور افیون
هرکدام یک قیراط بلعاب اسپغول قرص ساخته بآب تمر هندی بخورند **مفرح** سفید ذیابیطس دافع صفرا و گرمی مزاج نافع خفقان مقوی
قلب و معمول شربت انار شیرین و ترش هر واحد نیم پاو آب آلو بخارا هفت دانه تمر هندی چهار توله آب رنگتره نیم آثار نبات سفید نیم آثار بقوام آورند
و در آخر عنبر اشهب نیم ماشه حل نموده از آتش فرود آورده این ادویه داخل کنند تخم حماض پنج ماشه کشنیز مقشر زهر مهره سوده مغز تخم کدو شیرین
مغز تخم خیارین خرفه مقشر تخم کاهو طباشیر هریک شش ماشه گل گاوزبان چهار ماشه کهربای شمعی ورق نقره تودری لیشب سبز مرجان سرخ
مروارید ناسفته هر واحد سه ماشه سائیده بدستور معمول لسرشند و خمیرهٔ ابریشم علوی‌خان و سفوف صندل نیز درین باب مجرب ست
اقوال جمهره ابو سهل گوید علاج ذیابیطس که آن کثرت بول با عطش ست باین طریق نماید که تبرید گرده و تقویت و ترطیب همه بدن کند
و اغذیهٔ باردهٔ غلیظه بخورانند و این را نفع میکند ماء الشعیر تحتین و طبیخ معمول از کشک جو و اسفاناخ و کدو و ماء القرع یا آب انار ترش و آلو بخارا
و رب ریباس و رب بهی ساده و رب غوره و اسپغول چون بماء الخیار یا دوغ گاو بخورند و لیست جو بماء القرع و قرص طباشیر بشیره تخم
خرفه یا بآب انار و **ایضاً** این قرص گلنار نافع ست اقاقیا دو درم گل سرخ سه درم گلنار چهار درم صمغ درم کثیرا نیم درم کوفته بیخته بلعاب اسپغول
قرص ساخته بآب سرد بدهند و از همه آنچه دران حرارت و حدت و تلطیف و ادرار باشد حذر کنند و در جذب ماده بسوی ظاهر جلد حیله
نمایند و لهذا درین استعمال ادویه که ادرار عرق کنند از خارج نفع بخشند و از خارج بر کنج ران و موضع کمرگاه ضماد معمول از آرد جو و سرکه و روغن گل
و شگوفهٔ انگور و سبوس کوفته و اطراف بید و خرفه و عصی الراعی و حی العالم و طحلب تضمید کنند و اگر احتیاج بقوی‌تر ازین افتد این ضماد بکار برند گندم دو درم
اقاقیا چهار درم عصارهٔ لحیة التیس لادن سامک هر واحد دو درم مازو یکدرم کوفته بیخته بآب مورد سرشته ضماد کنند و اگر اراده قوی‌تر ازین باشد
ضماد مذکور صفحهٔ رصاص بر بندند و این اقراص طباشیر نیز آنرا نافع ست طباشیر ده درم تخم کاهو تخم خرفه هر واحد یازده درم کشنیز خشک مدبر
گل سرخ گل ارمنی هریک پنج درم گلنار دو درم کافور نیم درم بآب انار ترش بخورند و این قرص نیز نفع کند با دو طبخ پنج درم کشنیز در سرکه تر کرده خشک نموده

اقوال اطبای عجم

کیفیت ضماد بقول اطبای عجم

عدس مقشر ہلیلہ سیاه گل ارمنی صمغ عربی ہر واحد ده درم بقدر سه درم ازان صبح و شام بخورند **ابو علی** مینویسد که اکثر ذیابیطس از حرارت ناریہ عارض
میشود فلهذا بیشتر علاج او بتبرید و ترطیب ببقول و فواکه و ربوب بارده غیر مدره است مثل کاہو و خشخاش و سکون در ہوای سرد تر و جلوس در آبزن
بارد حتی که بدن سرد شود و تسکین تشنگی او و تبرید گرده و تشدید عضلۂ او نماید و لوحها کافور و نیلوفر و مانند آن از ریاحین بارده درین باب نافع ست
و از آنچه این را نفع بخشد خواب آوردن و بازداشتن از تشنگی ست و تدبیر عطش مقدم ست باید که بدان اشتغال نمایند و اگرچه بنوشیدن آب بسیار
باشد و بهتر آنست که آب بسیار سرد بنوشند پس قی کنند و برین تکرار آن نمایند و واجب ست که مائیت را از گرده بقی و تعریق قوی بگردانند و تحذیر ناینجی
کمر گاه از آنجمله است که نفع کند با مانت قوت از تقاضا و عجز آن از جذب او تیز و باید که از تعب بشیت و تناول مدرات اجتناب کنند و تلیین طبیعت ایشان
را نافع ست و اگرچه حقنهای معتدله باشد چه اکثر ایشان یابس الطبع میباشند و گاهی محتاج بفصد در ابتدای مرض میشوند **و از مشروبات**
نافعه دوغ ترش سرد کرده است و بهتر آن غایط و خصوصاً از شیر میش بود و ماء القرع مشوی و عصارۂ خیار با سپغول و آب انار ترش و آب توت
و آب آلو و امثال آنست و اشربۂ او ازین قبیل باشد و حتی المقدور عوض آب آن را بنوشند و رب تفاح ایشان را بسیار نافع و گلاب بلکه عصیر گل سرخ نافع
بود و تسکین تشنگی ایشان کند و شربت آن بقدر دو قوطولی ست و ایضاً آب مقطر از دوغ گاو یا دوغ گوسفند ترش نفع کند و تسکین تشنگی نماید و اگر
سه بیضه در سرکه یک شبانه روز تر کرده بنوشند نافع بود و از مجربات مائیست که بگیرند فقاع از آرد جو و آب دوغ ترش مروق بعد تخمر دوغ و تکرار اتخاذ
فقاع از ان چند بار و ترویق آن بعد از آن استعمال آن بار دو بطریق فقاع کنند و هر قدر که تکرار این نمایند سردتر زیاده باشد بعده سرد کرده بنوشند
و از ادویه این قرص گلنار ست بگیرند اقاقیا دو درم باقی اجزا همانست که در قول ابوسهل گذشت بوزن سه درم بلعاب اسپغول و آب سرد یا ماء القرع
بخورند و ایضاً قرص طباشیر بماء القرع یا خیار یا آب انار و ایضاً بگیرند طباشیر گل مختوم سرطان نهری سوخته مغسول هر واحد یکجزو لک سه جزو خشخاش تخم
کاہو هر واحد یکنیم جزو بلعاب اسپغول قرص سازند و شربت از ان حسب مشاهدۂ حال **و از اضمده** آنچه از ادویه که دران تبرید و تشدید باشد
گرفته شود و بگیرند سویق جو و شاخ نرم انگور و اگر از روغن به یا سیب یا غوره یا بید بدان آمیزند و ضماد کنند و همچنین گل سرخ تازه و ریباس و غوره و عصای الراعی
و پوست انار مخلوط کرده ضماد نمایند و کندر دو درم و جز آن که در قول ابوسهل گذشت طلا سازند **و از حقنهای قویه** درین مرض بهتر حقنه بدوغ
و اعصارات بارده فالبقیه مذکوره در اضمده است و گاهی بشیر تازه و روغن کدو و روغن بادام حقنه میکنند **و اما اغذیۂ** ایشان آنچه سریع الاستحاله بسبب
لطافت خود بسوی صفراویت نباشد و یا بسبب لطافت و قلت او بنحویکه بخار گردد و تحلیل شود و ثفل را خشک کند نبود و گاهی جفاف اولیٰ فرشت
مائیت از روده بسوی گرده میباشد بلکه اگر لطیف باشد مائیت او تحلیل شود بغیر آنکه از ان بول بسیار جمع شود و باوی لینت طبیعت باشد آن فاضل ست
چه افضل شی از اغذیه که ایشان را بدان امر کنند نوعی باشد که تابع او لین طبع بود و تشنگی بشکنند و از آنچه ایشان را موافق بود حریرۂ معمول از خندروس
و آب کشک جو و مصوصات و ہلامات ست و چیزیکه قبض طبیعت از ان دور شود بدان مخلوط سازند و شوربای بسیار چرب از لحوم برۂ یکساله و ماکیان فربه
و بچۂ گاو و ماهی تازه و حمص و غیر حمص اگر از تشنگی او امن باشد و شیر میش مطبوخ بآب تا آب و قدری شیر برود و همه ایشان را نافع ست و باید که از فواکه
که اندران تبرید و قبض مع ادرار بود مثل بهی احتراز کنند **ابن عباس** گوید که هرگاه حدوث ذیابیطس از غلبۂ حرارت مفرط بر گرده بود یا شیای
سرده مطفیه و اغذیۂ بسیار چرب علاج کنند و ماء الشعیر بشربت خشخاش و آب انار میخوش و شیرین و قرص طباشیر قابض با آب سیب و شربت ریباس
و شربت به و لعاب اسپغول و آب خرفه بدهند و اسپغول و روغن گل و اندک گل ارمنی و گل قبرسی برب ریباس یا رب غوره دهند و اگر ازین فایده نشود
قرص کافور بآب انار یا رب ریباس باید داد و این قرص ذیابیطس بدهند که نافع ست طباشیر پنج درم تخم کاہو تخم خرفه هر یک هفت درم تخم حماض کشنیز خشک
گل سرخ گل ارمنی هر واحد سه درم صندل سفید گلنار سماق هر واحد دو درم کافور نیم درم همه را باریک سائیده بآب خرفه یا آب کاہو سرشته قرص
بقدر درم ساخته استعمال نمایند و بآب انار میخوش یا آب سیب یا شربت حصرم یا رب ریباس و مانند آن بخورند و اگر این کفایت نکند دوغ گاو بقرص طباشیر

مسمک یا بعض اقراصیکه برای این مرض موصوف ست بدهند والضاً دوغ که آب او دور کرده باشند باید داد وتضمید گرده بصندل سفید وکافور وگل
سرخ وگلاب کنند واین ضماد نفع کند صندلین گل سرخ هر واحد چهار درم اسپغول سه درم گل ارمنی گلنار هر واحد دو درم باریک سائیده بآب خرفه یا آب کاهو
وگلاب سرشته بر گرده ضماد نمایند ویا اسپغول وآرد جو وصندل سفید هر واحد پنج درم حب الآس جفت بلوط هر واحد سه درم عصارهٔ لحیة التیس
اقاقیا هر واحد دو درم باریک سائیده بآب طرخشقوق یا آب کاهو یا آب خرفه یا آب بقلهٔ حماض سرشته ضماد کنند وروغن گل بر گرده بمالند واین حقنه
بعمل آرند بگیرند آب خرفه وآب حی العالم وآب کاهو وآب برگ خشخاش هرچه ازین حاضر باشد یا آب شاخ گل سرخ هر واحد یکجزو ماء الشعیر دو جزو از
همه چهار اوقیه گرفته بران روغن گل وروغن نیلوفر هر یک اوقیه انداخته حقنه کنند که نافعست وغذای صاحب این علت گوشت بره وبزغالهٔ سهول
بطریق سماقیه یا حصرمیه یا رمانیه یا زرشکیه باشد ودماغ حملان وپاچهٔ آنها ومخ آنها وبیضهٔ نیم برشت ونیز تر وماهی تازه عقربه بدهند واز بقول کاهو
وخرفه وطرخشقوق واز فواکه سیب شفتالو وامرود وبهی وانار وعناب تازه وبادام تر وخشک ولبسر وحلسوان اخضر وجلاب خورند وگاهی بتناول
حماض وطلع نفع یابند واگر زمانه تابستان یا ربیع باشد نشستن در آب سرد را سود بود وراحت وسکون یابند آن ازین تدبیرست واز اشیای
حاره واشیای مدر بول مثل خیار وبادرنگ وخربزه وتخم اینها ومانند آن اجتناب نمایند جرجانی وایلاقی مینویسند که صاحب ذیابیطس اگر قوت
قوی بود وبالغ نباشد اول رگ باسلیق زنند پس تدابیر مبرده ومرطبه باید کرد وکشکاب غلیظ سرد کرده وروغن گل چکانیده باید داد واسپغول وشکر
در آب خیار ترش وشیرهٔ تخم خرفه بآب انار ترش وآب کدو بریان کرده ورب حماض ترنج ودوغ گاو یا بز سخت سود دارد واگر مرض در ابتدا بود وتن
فربه وقوت بر جا باشد عرق آوردن صواب بود واگر انار دانه وسماق وتمر هندی در دهان دارند تشنگی بنشانند واین قرص طباشیر بوزن سه درم بآب انار
ورب مورد سخت سودمندست صندل سفید صمغ عربی اقاقیا هر یک دو درم طباشیر ده درم باقی اجزا همانست که در قول ابو سهل گذشت ونسخهٔ
قرص گلنار نیز در قول مذکور گذشت ویا پارچه بآب یخ سرد کرده بر گرده گاهی نهند وضماد آرد عدس بگلاب سرشته آزموده است حرارت گرده را ساکن
کند واگر محتمل باشد اقاقیا چهار درم کندر دو درم بآب مورد سرشته ضماد کنند واگر اقاقیا در آب حل کنند وآن آب را سرد کرده پارچه بدان تر کنند وبر
گرده بپوشند سود دارد وهرگاه گرم شود تبدیل کنند وحقنه که از عصارهٔ خرفه وبارتنگ وسفیدهٔ بیضهٔ مرغ سازند حرارت گرده را تسکین دهد ویا غذا
بازارد واگر درین حقنه دوغ ترش یا لوده زیاده کنند صواب بود وطعام قلیهٔ کدو وماهی تازه نیم برشت پخته وقلیه از ساق کاهو وثرید قرص نان در دوغ ترش
ومصوص بآب غوره ومانند آن فرمایند وآنرا که دهن رگها فراخ شده باشد ادویهٔ قابضه دهند خجندی نوشته که صاحب اقناع گفته
علاج ذیابیطس قریب از علاج تپ محرقه است وهر صباح رب وفواکه قابضه مثل به وسیب وانار وآب اینها با قرص کافور یا طباشیر یا اقاقیا
دهند ولعابات بشربت انار یا آب خشخاش استعمال کنند واز حلو ومالح وحریف وحرکت متعب وجماع حذر نمایند وغذا ماء الشعیر بریان یا ریباسیه
یا سماقیه ومانند آن دهند واغذیهٔ غلیظه مثل هریسه ولحم بقر وبره ترش کرده ومصل ورایب وپاچهٔ بزغاله ایشان را نافع ست ونوشیدن مطبوخ
سماق بشراب حلو مجرب واین ضماد عجیب است اقاقیا کافور صندل یخ مساوی کوفته بگلاب سرشته بر تهیگاه ضماد کنند ویا اقاقیا در سرکه و
گلاب حل کرده پارچه بدان تر نمایند وبر یخ سرد کرده نهند واین قرص ذیابیطس مجرب محمد زکریاست طباشیر رب السوس هر یک ده درم تخم
کاهو بست درم تخم خرفه پانزده درم گل سرخ کشنیز خشک هر یک پنج درم اقاقیا صمغ صندل گلنار گل ارمنی هر یک دو درم کافور نیم درم کوفته بیخته
قرص ساخته دو مثقال بآب انار ترش یا بدوغ گاو بدهند سعید گوید که این مرض خطرناک ست وخاصه اگر مهول باشد که ایشان کم ازان
خلاص می یابند بهر آنکه امراض متطاوله حادث بمهول عسر العلاج بود کما قال بقراط وهرگاه این علت از سوء مزاج حار یابس حادث شود
بر طبیب واجب ست که مقابلهٔ سوء مزاج حار یابس باشیای سرد مرطبه متوجه گردد مثل ماء الشعیر وشربت آب انار وگاه آب غوره بآب سرد و
استعمال ماء القرع بسکنجبین وآب خرفه بشربت خشخاش وشربت لعابات بآب انار وآب آلو وگلاب وافزایند قابضه که بالا مذکور شد نمایند پس اگر بدن

ممتلی از خون باشد فصد مریض در ابتدای مرض یا برد مزاج نمایند و اگر مرض عظیم باشد قرص کافور با آب تا ریا قرص طباشیر با بزر القرع دهند و
تبرید کمرگاه بپارچه مبلول بصندل و گلاب و آب حی العالم و آب کاهو و گل ارمنی و گلنار و گل سرخ و اقاقیا کنند و لشیره تخم خرفه و آب بارتنگ و روغن
نیلوفر مع شیر گاو گرم و سفیدی بیضه جفت نمایند و غذا قبل الاستحاله لطبی العصم در معده مثل لحم گوساله و یا بچه جدی و حملان لیسر که پخته ابن علی
گوید که همه انچه در علاج سلس البول مار گفته شود در ینجا نافع بود و حریره جو با قرص طباشیر کافوری بدهند و آب سماق با قرص صندل و درین باب مجربات
و کفرا گل سرخ و کشنیز خشک گلاب و استاد من امر میکرد بنوشیدن یک بیضه مرغ خام هر روز و الوبه نحیر مدره مثل کاهو و خشخاش و کشنیز با سبا گل ارمنی
و عدس بریان استعمال کنند و آب سرد بر ایب ترش بنوشد و بحرفه و عنب الثعلب و لحم خیار و جراده کدو هرچه حاضر باشد مبرد ابسولق و با شاخ نرم انگور
در روغن سفرجل و رامک و بارزد و مورد و اقاقیای مفرد و مرکب بر کمرگاه ضماد کنند **انطاکی** در تذکره مینویسد که فصد باسلیق حسب احتمال قوت نمایند
بعد از ان تبرید بقرص بنفشه و شربت او و شیره تخم خرفه و کاهو و مغز خیار و کدو بدهند بعده ماء الجبن و ماء الشعیر سکنجبین ساده و طباشیر و گل مختوم در ینجا
از مجربات ست و بر نخر و صدر لسبر که و آب کشنیز و گلاب و روغن بنفشه طلا کنند و در تذکره میگوید که ذیابیطس یا لسبب سوء مزاج باشد و یا لسبب
هزال گرده و علاجش همانست که در علاج سوء مزاج گرده و هزال آن گذشت **محشی شرح** اسباب مینویسد که در ابتدا اگر قوت قوی و خون غالب
باشد فصد کنند برای انصراف سواد لطرف دیگر و بهر اشتیاق گرده لسوی غذا تا اجزای دموی را که در باسلیق میباشد هنگام انصراف اولسوی گرده از
جگر امساک نماید و سمرقندی نوشته که استاد من بدوای سفر در برین مرض ظفر یافته و استیصال آن مینماید و مجربست و آن انیست که حب البطوط در
آب تر نمایند و بمالند و بیفشرند و شکر طبرزد در ین آب حل کرده در دیگ پاکیزه با آتش ملایم بپزند و هر صبح وقت نهار بیاشامند و بقدر سه ساعت بران
صبر نمایند و هر کرا این دوا نوشانیدم صحت یافت و تعریق قوی نافع ست لیکن استعمال تعریق مشکل ست بهر آنکه ایشان محتاج بهوای بارد و سکون
هستند و این مانع از عرق ست و باید که در استفراغ افراط نکنند تا در تحفیف بدن نیفزاید و غسل کردن باب گرم معتدل الحرارة مفید بود و این
سفوف نافع ست صندل سفید یک درم نشاسته کثیرا تخم کاهو تخم خرفه هر یک سه درم صمغ عربی گل ارمنی گلنار سماق منقی بلوط گل سرخ هر یک
پنج درم کوفته بیخته بقدر سه درم همراه بعضی اشیا که جامع قبض و حموضت باشد مثل آب انار ترش و شربت صندل و حماض دهند

علاج ذیابیطس بارد

شرو دلیطوس و معاجین حاره مثل ماسک البول حار و فلاسفه و زرعونی و جز آن که در بحث سلس البول مفصل مذکور گردد بدهند بعد تنقیه بدن لقی از
طبیخ ترب و سکنجبین عسلی و اگر تی کفایت نکند حقنهای لین بکار برند و حتی المقدور مسهل ندهند که مضرست و بر پشت روغنهای مقوی و گرم مثل روغن
قسط و محلب و سعد با جند بیدستر و عاقرقرحا بمالند و تعریق شدید النفع ست و غذا گوشت گنجشک و قلیه خشک از لحم طیور دهند و اگر آثار کثرت
مادهٔ بلغمی مدرک گردد اول برای تقلیل ماده بمقیئات بلغم قی کنند بعده حیث حصول نضج سواد این ماء الاصول دهند پوست بیخ بادیان پوست بیخ
کاسنی بیخ اذخر بیخ جهک بیخ کرفس هر یک هفت ماشه اسارون سنبل الطیب قنطوریون دقیق هر یک چار ماشه کوه ته ماشه مویز منقی و دو توله گلقند
عسلی چهار توله و غذا شوربای مرغ بنان دهند و نخود آب نوشانند و در روز چهارم شکاعی بادآورد و زرنب هر یک سه ماشه فوه الصباغین نه ماشه و
روغن بید انجیر مرکب یکتوله اضافه نموده تا هشت روز نوشانند و روز نهم بیت تنقیه وقت شب حب ایارج علوبخانی نه ماشه بخورانند و صبح در
ماء الاصول بعضی ادویه مسهله مثل برگ سنا توله ریوند خطائی سه ماشه مغز خیار شنبر شش توله ترنجبین پنج توله شربت دینار چهار توله روغن بادام شش
ماشه اضافه نموده دهند و عوض آب بر عرق بادرنجبویه و گاوزبان اکتفا ورزند و وقت دو پهر نخود آب نوشانند و شام غذا بدستور دهند و صبح این حب
دهند جدوار خطائی دو ماشه سوده بدواء المسک تلخ نه ماشه آمیخته ورق طلا یک عدد پیچیده بلیسانند و بالایش این مطبوخ دهند افتیمون ارزنب
هر یک سه ماشه شکاعی بادآورد حصه فارسی برگ گاوزبان هر یک هفت ماشه در عرق بادرنجبویه و کوه هر یک نیم پاو بجوشانند که به نیم آید مالیده

صاف نموده شربت افسنتین و بزوری حار هر یک دو تولہ تودرین هفت ماشه تخم بادرنجبویه سه ماشه بخورند دو وقت دو مهر غذا بدستور دهند و همین نمط سه چهار
مسهل داده جهت تعدیل و تقویت و رفع مرض این یاقوتی و ماء اللحم و ماسک البول و ضماد بعمل آرند **یاقوتی** که ذیابیطس بارد و سلس البول و تقطیر البول و سیلان
منی را مفید ست و مقوی گرده و مثانه و نافع بول الدم مروارید ناسفته یکتوله زهر مهره خطائی لسد سوخته کهربا هر یک نه ماشه حب الآس خفت بلوط دم الاخوین
شسمرانج دانه هیل شاذنج عدسی مغسول دارچینی حب کاکنج خصیة الثعلب سعد کوفی صندلین تودرین تخم خشخاش سفید بریان ابریشم مقرض هر یک دو درم در
شربت حب الآس و قند سفید سه چند قوام ساخته مشک عنبر اشهب هر یک نیم ماشه آمیزند شربتی از هفت ماشه تا نه ماشه **ماء اللحم** گوشت حلوان چهار آثار
مرغ جوان سه عدد گوشت آهو یک آثار زرنب لسفایج درونج عقربی هیل بوا عشبه دارچینی شقاقل تودرین بهمنین هر یک سه تولہ جوزبوا چهار درم تولہ ابریشم
خام بست و پنج تولہ بادرنجبویه نه تولہ گاوزبان نیم آثار مویز منقی یک آثار عنبر اشهب مشک هر یک سه ماشه شربتی نه تولہ **ماسک البول** گلنار عذبه
کزمازج عصارۂ لحیة التیس هر یک یکتوله تخم مورد سه تولہ کوکنار برگ قنب برگ سرو جوز السرو بزرالبنج پوست انار ولایتی هر یک نه تولہ بکوه برگ گز گل گز هر یک
هفت تولہ حلبه پنج تولہ بالونه چهار تولہ حب کاکنج دو تولہ **ضماد** جندبیدستر قصب الذریره سعد کوفی مصطکی شونیز قسط تلخ افسنتین هر یک یکدرم و هرگاه
که درد زانو و پشت و تیرگی چشم پدید آمد این دوا دهند جفت بلوط دانه هیل بریان جدوار خطائی هر یک یکماشه جندبیدستر مشک هر یک سه حبه در جوارش
جالینوس نه ماشه و دواء المسک معتدل علویخان سه ماشه ورق طلا یکعدد آمیخته بلیسانند و بالاتیش زیرۂ سفید سنبل الطیب سعد کوفی خولنجان
صعتر فارسی هر یک چار ماشه الایچی کلان چهار عدد تربد انیسون هر یک سه ماشه در عرق دارچینی و بادرنجبویه و اسطوخودوس هر یک نه
تولہ جوش کنند که به نیمه آید بالیده صاف نموده شربت ابریشم چار تولہ تخم فرنجمشک نه ماشه بدهند که بسیار مفید ست **اقوال مجربین** شیخ
میفرماید که ذیابیطس حادث از برودت مع ذلک از تشنگی خالی نبود و بارها اتفاق مشاهده این شده و بعض قدما تدبیر آن کرده اند و گفته
که واجب ست تلطف بهر تسکین عطش آن بعد از آن اسهال او بحقنهای لینه مکرر نمایند بعده اسهال بحب صبر کنند و یازده حب آن که هر حب
مثل نخود باشد بدهند بعد از آن سه روز راحت داده اعادۂ تدبیر نمایند پس از آن بر طعام فی تیرب و مانند آن کنند بعده تسخین بدن او
بوضع محاجم بران و کمادات و بخورات و خصوصا دست و پای او نمایند و گاهی احتیاج باستعمال ادویۂ محمره بران افتد پس چند روز راحت داده ریاضت
سواری معتدل و دلک معتدل و خاصته در اطراف آن فرمایند و امر بحمام گرم کنند و شراب ریحانی بنوشانند **ایلاقی و جرجانی** مینویسند
که آنچه از سردی بود اگر ماده باشد اول قی فرمایند پس معاجین گرم و ماسک البول دهند و علی بن زین گوید هر که خواهد که بول او باز ایستد
سه جوز بریان کرده بعسل بخورد و معجون فلافلی سودمند ست و شربت انجیر مسخن و منقی گرده است و اگر با جوز بریان بخورند بر اسماک بول اعانت کند
و روغنهای گرم بر کمرگاه و زهار بمالند و نشستن در آب گوگرد نافع بود و ادویه که قوت باه زیاده کنند بر قوت ماسکۂ بول نیز یاری دهد **خجند**
گوید که خوردن مصطکی بشکر و شربت راسن و خولنجان بشکر و بلوط و شاهبلوط و سنگدانۂ ماکیان و سائر آنچه در سلس البول بارد ببیاید نافع
بود و بگیرند سعد و کندر مساوی و کوفته بیخته بمویز سرشته تناول نمایند که مجرب ست و تناول باقلای بریان و کذا گوشت روباه بریان نافع ست
حکیم شریف خان مینویسند که چون مسهل موجب مرور مواد بسوی گرده و بسوی مجاری آن که امعاست میباشد لهذا درینجا
قی را اختیار کرده اند و حقنه نیز از اندک اضرار مذکور خالی نیست و نوشیدن سه بیضه نیمبرشت که در قول بوعلی مذکور شده در ذیابیطس بارد نیز
شدید النفع ست چنانچه جالینوس گفته **تعلیم** چون ذیابیطس مزمن شود و بر بول مگسها هجوم مینمایند و مورچها در ان می افتند و حی سیرندان
را بالفارسی بول شیرین گویند و در هندی شهدمیه پرمیه نامند درین وقت از ادویۂ هندیۂ مجربه اینست که گلو خشک کرده نرم سائیده با شکر
تری آمیخته نهار و کف دست هر روز بخورند و سفوفیکه جهت تقویت گرده و مثانه برای حکیم شریف خان تالیف شده بود در مبحث ضعف کلیه
مسطور شد اگر بقدر یکتوله با آب نقوع گلو سبز یا شیرۂ آن بدهند نیز نافع بود و ایضا قرص طباشیر یا قرص ذیابیطس چار ماشه با شربت انار شیرین

دو توله سرشته با شیره تخم خرفه شش ماشه شیره چهال فالسه یکتوله شربت صندل دو توله عرق صندل پنج توله بدهند و بجای آب دوغ بز دهند و گاهی
با اقراص مذکوره لعاب بهدانه سه ماشه وغیره میدهند و اگر موسم سرما باشد دوغ موقوف دارند و گاهی زهر مهره طباشیر مروارید سوده هر واحد یکماشه همراه
کیله پخته نرم شیرین دو سه عدد ممزوج ساخته سه پهر داده میشود و گاهی جامن نیز پس اگر بول سه چهار بار زیاده آید و گاه گاهی مگس بران نشیند عرق
کنول گته و گاهی شیره کنول گته و گاهی اقراص معمولی همراه عرق شیر و گاهی با شیر خر بدهند و اگر بول مثل روغن سیاه کم رنگ رقیق باشد و مگس
بران نشیند سفوف شقاقل مصری خصیة الثعلب بهمن سرخ بهمن سفید حب السمنه چلغوزه کنجد مقشر دانه هیل مغز تخم خیارین هریک دو ماشه مغز تخم هندوانه
شش ماشه کوفته بیخته نبات دو چند آمیخته نه ماشه تناول کردن مفید بود و اگر در ابتدا سلس البول مع بواسیر و قبض دائمی و درد کمر و نزله و کثرت ریاح
و بلغم باشد و در آخر منتقل بذیابیطس شود و مگس بر بول نشیند و حرارت و یبوست بر مزاج مستولی گردد نسخه ذیابیطس معمولی یعنی شیره تال مکهانه
شیره بهمن سفید شیره تخم خشخاش هریک چهار ماشه شیره تخم خربوزه شش ماشه شیره پستان افروز چهار ماشه خمیره صندل یکتوله تودری سفید چهار ماشه
را شیره دهند و بجای آب شیره بادام بعده لعاب گل خطمی سفید سه ماشه شیره مغز بادام شیره تال مکهانه شیره کاکنج هریک چهار ماشه لعاب اسپغول
شیره مغز تخم هندوانه هر واحد شش ماشه خمیره صندل یکتوله بدهند و اگر ازین دوا درد کمر زیاده شود شیره مغز حبة الخضرا شیره مغز چلغوزه هریک چهار ماشه
عوض لعاب اسپغول کنند و برگ سداب سعد کوفی تخم کاهو تخم پنجنگشت هریک ماشه سوده همراه آن دهند این نسخه بجهت درد کمر و بواسیر و سلس البول و
ذیابیطس از بلغم شور مرکب است آخر روز لعاب اسپغول شیره قنطم هریک شش ماشه شربت انار شیرین دو توله دهند باز برعایت بواسیر خبث الحدید بدر
سوده سه ماشه با اطریفل کشنیزی با سرشته همراه شیره مغز تخم هندوانه شیره خیارین هریک شش ماشه شیره خشخاش شیره حب المحلب شیره فندق هریک
چهار ماشه نبات یکتوله تودری سفید پاشیده دهند بعد ازان اگر خشکی دهان و عطش مفرط شود و هوای سرد خوش آید و نسوع پیدا شود و درد کمر کمتر
بواسیر بدستور باشد مصطکی یکماشه سوده سپاپله مربی یکعدد سرشته با شیره حب المحلب وغیره دهند و اگر حرارت مستولی گردد دوغ دهند و کافور
قیصوری نیم ماشه طباشیر مغز تخم کدو هر واحد یکماشه سوده بخمیره صندل توله سرشته همراه شیره خشخاش شیره خرفه شیره تال مکهانه هریک چهار ماشه
اسپغول شش ماشه پاشیده دهند بالجمله در آخر علاج دق می باید کرد و گویند که مرکی صمغ عربی در آب حل کرده چند قطره در احلیل چکانیدن
در ذیابیطس بول شیرین مجرب است و بقول اهل هند پوست درخت لزان یا الماس را یا مجیثه یا صندل را در آب جوشانیده صاف نموده نوشانیدن
برای بول که مگسها بالای آن نشینند زائل کند و همچنین پوست پیخ ارنی یا پوست ببول در آب جوش داده صاف کرده خورانیدن و اگر سلاجیت را باکی
ازین مطبوخ یار کنند در نفع قوی تر گردد و سفوف خشت کهنه نیز درین باب از مجربات است

حصات و رمل کلیه

یعنی سنگریزه و ریگ گرده سمرقندی از صاحب کامل نقل کرده که سبب فاعلی سنگ حرارت غریبی ناری خارج از اعتدال است و سبب مادی آن خلط غلیظ لزج
از بلغم یا ریم یا خون غلیظ پس حرارت تنشف رطوبت او کند و شدید الغلظ ماند و از غلبه حرارت بطول مدت خشک شود و متحجر گردد لا سیما چون بدین سبب
ضیق مجاری مابین گرده و مثانه در خلقت یا بسبب سده از خلط چسپنده یا از ورم مجاری شده در نفس مجاری یا در مجاور آن مثل امعا متصاف گردد پس
بول رقیق و لطیف اندک اندک بپالاید و ثفل غلیظ مادی بیرون نیاید بسبب تنگی مجری و ریگ آنگاه پیدا شود که ماده قلیل الغلظ و لزوجت باشد و در
فضای گرده بهر سه و اندک اندک ازان منعقد گردد و قوت دافعه بتدریج آنرا دفع کند پس در بول راسب شود و اما سنگ وقتی تولد کند
که ماده بسیار و شدید الغلظ و لزوجت باشد و در فضای گرده چسپیده و بیرون نیاید و در انجا بقوت حرارت منعقد شود و لبسوی آن ماده اندک اندک
متضاعف گردد و روز بروز مستحکم شود تا آنکه سنگ گردد و این مثل آن باشد که گل از طبخ خزف گردد و در دیگ حمام و ظروفی که دران آب دائم گرم کنند
در اسفل آنها سنگریزه منعقد گردد و جالینوس گفته که گاهی سنگ در گرده بسبب قرحه گرده حادث شود چونکه ریم آن خارج نشود و حبس ماند و متحجر گردد

و شیخ نیز باید که گرده و مثانه در سبب تولد سنگ مشترک اند و این بهر آنست که تولد از ماده منفعله و از قوت فاعله تمام میشود اما ماده آن رطوبت لزجه
غلیظه از بلغم ست یا ریم یا از خون که در ورم دبیلی جمع شود و این نادر بود و اما قوت فاعله حرارت خارج از اعتدال ست و برای ماده دو سبب ست
یکی ماده آن ماده دوم حابس ماده اما ماده آن ماده اغذیه غلیظه ست از شیر با وخصوصاً سطبر دبیر با وخصوصاً رطب و گوشتهای غلیظ مثل لحوم طیور آبهای
اجامی بزرگ جثه و گوشت شتر و ماده گاو و بز و لحوم غلیظه وحشی و ماهی غلیظ و سمیه گوشت بریان و برنج لبشیر و هریسه و کله پاچه و فالوده های لزج و نان لزج
و خام و فطیر و رشته و لاکشیه و نبطه و سیده و آرد سفید و لزجه و حلوای لزج و نواکه خام و عسر الهضم و آنچه مولد خلط لزج باشد مثل سیب خام و شفتالو خام
و مثل لحم تریخ و لحم امرود و آبهای تیره و خصوصاً غیر مالوفه مختلف و شرابهای سیاه غلیظ و خصوصاً اگر هضم ضعیف باشد بسبب ضعف قوت هاضمه یا
بسبب کثرت متناول یا بسبب سوء ترتیب و ریاضت بر امتلا و گاهی ماده ریم از قروح دران یا در غیر آن باشد و اما حابس ماده ضعف دافعه
گرده بود بسبب سوء مزاج یا ورم حار یا قروح گرده که دران فضول و رسوبات از همه آنچه بسوی آن از مائیت برسد جمع شود و یا شدت حرارت که
فضول را ریگ گرداند و آنرا متحجر سازد قبل از آنکه مندفع گردد و بسوی آن قبل هضم تام در اعالی بدن آنرا جذب کند و این حرارت یا لازم بود یا عارض بسبب
تعب یا تناول مسخن و یا بسبب سده از فضول مجتمعه بود یا برد مقبض یا اورام ساده حاره و این بسیار باشد یا بارد و صلب یا مشارکت اعضای قریب
مثل روده و غیر آن چون گرده را بیفشرد دران سده پیدا کند و این همه اشیا در مثانه سنگ تولد کنند و حصات گرده مردمان فربه را اکثر بهم رسد و مردمان
لاغر را سنگ مثانه بیشتر افتد و مشایخ را سنگ گرده بیشتر از سنگ مثانه بهم رسد و امر صبیان و کسانی که متصل ایشان اند بالعکس باشد و اکثر این علت
کودکان را سیان طفلی تا اول بلوغ افتد و اکثر تولد سنگ در صبیان بسبب کثرت غذا و حرکت بر امتلا و نوشیدن شیر و بسبب ضیق مجاری مثانه آنها
بود و در مشایخ بسبب ضعف هضم ایشان و لهذا ابقراط حکم کرده که آن در مشایخ زائل نشود و هر بول که دران خلط بسیار بود دران تولد حصات بیشتر گردد
و چون آن بول را نهند ازان نمک پیدا شود و نمک او زیاده تر باشد و نمک پیدا میشود از مائیتی که دران ارضیت بسیار بود و آنرا حرارت محترق ساخته باشد
و در بول صبیان که نمک بیشتر از بول مشایخ بود نه بسببی ست که اجزای ارضی اندران بسیار ست بلکه بهر آنست که حرارت دران بیشتر ست و اجزای
ارضی که اندران ست جمله بدان حرارت سوخته و لهذا بول کودکان تیره بود بسبب کثرت تخلیط طعام آنها و بسبب تخلخل ابدان ایشان پس اکثر مائیت
ازان بتحلل خفی تحلیل گردد و آنکه صبیانی که ایشان را سنگ پیدا شود کسانی ست که در اکثر طبع ایشان خشک و معده آنها گرم باشد و پس طبع ایشان
در اکثر بسبب انجذاب بسوی جگر پس باعضای بول آنها بود و چون در انجا حرارت بود بسبب فاعل حاضر باشد و بالجمله پس طبیعت بول را غلیظ تر کند
و کدورتی که در بول باشد به بندد و سنگ شود و اکثر کسی که رسوب رملی در بول او کثرت نماید دران حصات مجتمع نشود بهر آنکه ماده مجتمع نشود و ایضاً
بسیار بهم نبود چه اگر ماده بسیار بودی در ابتدای انعقاد ازان سنگ بزرگ صلب متولد شدی مگر آنکه سنگ بزرگ باشد و نرم قابل شکستگی بود
و اما رسوب رملی در بول بسیار چند انشدی و هرگاه صورت این باشد معلوم شد که ماده چنان نیست نه بسببی در نفس خود و نه بسبب شدت حرارت که تحجر غیر
قابل تفتت یابد و دلالت بر قوت دافعه کند و این حکم اکثری غیر ضروری ست و تعقیب صاحبان حصات را نوائب تولد سنگ بود و چون بول او در انجا
مجتمع گردد و قریب بود که سنگ در بول خارج شود ایشانرا مثل قولنج بهم رسد و مدتها درین مختلف بود میان یکماه تا یکسال و بدانکه حصات کلیه و مثانه از
چیزیست که ورم آرد چه جماع گوییکه کثرت منی و باز داشتن شهوت جماع خاصه اگر شهوت صادق باشد و منی حرکت کرده و انزال نشده ازان منی متحجر
در وحصیه و امثال آن و سنگ تولد کنند و فساد شیر دایه از جمله اسباب این علت بود از دو وجه یکی آنکه اگر شیر صفراوی بود و احشای کودک را گرم تر کند و غلظت بول
آرد و سنگ کند دوم آنکه اگر شیر بلغمی بود بول کودک غلیظ تر کند و حرارت مثانه آنرا به بندد الطاقی گو یا که سنگ منعقد گردد و چون ماده بسیار بود و ملتئم شود و الا ریگ انعقاد
یابد و احدی بالعقاد آن از سردی و خلط سوداوی تصریح نکرده نزد من ازین مانع نیست تا بر وقوع تجربه دست و سنگ مرض سردی بود و گاهی فری ادوار
مخصوص باشد و اکثر سنگ گرده در مردمان فربه و زنان و پیران بسبب غلظ مواد و برد مزاج و ضیق مجاری در همه تولد کنند و سنگ مثانه بالعکس بود و لهذا

بقراط گفته که تولد سنگ مثانه در خصیان و زنان کمتر شود و اگر واقع شود امید زوال او نباشد و تولد سنگ در انسان بر حد تولید حجر بقر دفا در زهره در حیوانات آنوشت
وسبب اوقات استفراغ و تنقیه و ادمان مغلظات مثل پنیر و قدید و بادنجان و بیضه پخته و نان خشک و فواکه فوق ماکل و شرب آب کدر بوده راحت
ست بعضی گویند که در موضع تولد سنگ بواسطه قابلیت مزاجی و تدبیرات خارجی بخار دخانی عاقد همچون بخاری که در معدن احجار انعقاد میکند
پیدا آید و تولید سنگ کند چنانچه بعضی مردم را واقع شود و این ماده از دو وقتی خالی نباشد که از ابتدای انعقاد و نیا باشد که اجزای ترابی بسبب خوردن
آبهای لائی و اشباه آن باین ماده مخلوط باشد و بران اعانت نماید و همچنین بسیار خوردن چیزهای غلیظه از جنس خاک تاک و مجربات و انچه ابن جزله
گوید که اکثر سنگ گرده در مزاج حار و سن شیخوخت و در فصل خریف و بلدان عربیه تولد کند و گویند که در پانزده جا سنگ پیدا میشود یعنی گرده و مثانه
و حالبین و اعور و قولون و زهره و کبد و طحال و ریه و مفاصل و دماغ و حنک و زبان و خنازیر و سلعه و محمد زکریا گفته که غلامی را دیدم که همه
انگشتان او سنگ شده بود **طریق تشخیص** سنگ گرده و ریگ آن اگر مریض شکایت عسر بول و خروج آن اندک اندک و سوزش بول و گرانی
در کمرگاه نحویکه گویا چیزی ازان آویخته است و خاصته هنگام خواب بر روی نماید و درد اندران گویا که دوال دوز دران تخلد و خصوصا در وقت امتلاء
امعا از ثفل و ایضا گاهی عروض الم در خصیه محاذی گرده علیل و گاهی ظهور الم مع خدر در پای همان طرف بیان کند لهذا باید که بول تمام شب را در
ظرفی صاف جمع کنند و آن ظرف را از گرد و غبار پوشیده دارد و صبح بول را آهستگی ازان ظرف بریزد اگر زیر آن بول ریگ سرخ و زرد ظاهر گردد بر
تولد سنگ یا ریگ در گرده حکم باید کرد پس فرق در سنگ و ریگ از شدت و خفت اعراض توان کرد و ایضا صفائی و رقت بول بعد از کدورت و غلظ
و اقشعرار در وقت نوبت نیز بر تولد سنگ دلالت کند و ایضا درد سنگ را لو تنها باشد که دران اشتداد و هیجان نماید و صاحب او را درد مثل قولنج
عارض شود و فرق میان درد گرده و قولنج در بحث قولنج گذشت **و مجوسی** گوید که طبیب را باید که درین مرض نظر چند نماید چه گاهی مرض در امعا
متصل خاصره بود و معلوم شود که آن در گرده است چنانچه جالینوس گفته که مرا وقتی درد در شکم قریب خاصره عارض شد تا آنکه گمان کردم که دران موضع
سوراخ بدوال دوز میشود و لاسیما در جائیکه اندران بول از گرده بسوی مثانه می آید پس حقنه بزیت استعمال کردم و ازان کیموس شبیه بآبگینه
گداخته همراه روغن خارج گردید و درد ساکن شد و من گمان میکردم که مرا سنگ در مجری میان گرده و مثانه است و درد اندر روده از امعای غلاظ بود و
ابن سینا گوید که چون بول در ابتدا غلیظ بود بعده بسوی رقت شروع کند از احتباس کدورت در گرده بول رقیق شود پس بدانند که مواد در
گرده باقی ماند و سنگ تولد میکند باوجود آنکه گاهی در ابتدای امر بول رقیق کند و غلیظ بودن آن در ابتدا دال تر بر صحت قوت و وسعت مجاری بود
و گاهی با آن رسوب بسیار بود مشابه برسوبی که در امراض جگر علیل باشد و هر قدر که بول شدید تر و دائم تر در صفا و کمتر در رسوب بود دلالت کند بر آنکه
سنگ صلب تر است و گویند که تشخیص صحیح خصوصا شیخ چون بول سیاه کند یا درد با لغیر درد مند زیتولد حصات در مثانه او بود و علامات حرکت حصات
آنست که درد از کمرگاه بسوی کنج ران فرود آید و درین هنگام سنگ در پیچ آید و هرگاه آن درد ساکن شود بدانند که سنگ در مثانه حاصل شده و فرق
در حصات کلیه و مثانه اینست که سنگ گرده اندک نرم تر و کوچک تر و مائل تر بسرخی بود و سنگ مثانه سخت تر و بزرگ تر و مائل تر به تیرگی و خاکستری یا سفید
باشد **علاج** حجر الیهود سوده سنگ سرماهی سوده هر واحد یکماشه صمغ اکو یا صمغ عربی سوده نیم ماشه همراه شیره تخم خیارین شیره تخم خربزه شیره
خار خسک در عرق عنب الثعلب و گلاب برآورده با شربت آلو بالو یا شربت بزوری خورند و سفوف حجر الیهود و معجون آن بکار برند و یا سنگ سرماهی
و حجر الیهود و صمغ عربی هر واحد یکماشه بگلاب سوده اول بلیسند و عقب آن شیره تخم خربزه شیره تخم خیارین هر واحد یکتوله شیره مغز هسته
آلو بالو شیره دو تخم هر یک شش ماشه در عرق عنب الثعلب نیم پاو گلاب عرق خارخسک هر کدام چهار دام شیره کشیده شربت آلو بالو یا شربت بزوری
بارد دو توله داخل کرده بنوشند و اگر خواهند شیره تخم شلغم و شیره تخم گزر و شیره تخم ترب چهار چهار ماشه اضافه نمایند و یا حجر الیهود سنگ سرماهی تخم ترب
حب القلت از هر یک دو ماشه سوده در شربت کشوث دو توله سرشته بخورند بعد ازان شیره تخم خربزه یکتوله شیره تخم خیارین دو توله شیره

بادیان شیرۂ خار خسک شیرۂ تخم کرفس ہریک چہار ماشہ عرق بادیان دہ تولہ بنوشند و یا سنگ سرماہی حجر الیہود حب القلت تخم ترب ہریک دو ماشہ کوفتہ بیختہ با لعاب عنب الثعلب
سرشتہ حبہا ساختہ اول بخورند بالای آن شیرۂ تخم قرطم شیرۂ مغز خستہ آلو بالو ہر واحد یکتولہ شیرۂ تخم خربزہ دو تولہ در عرق خار خسک دہ تولہ برآوردہ شربت (کوفتہ کرد)
کشوث دو تولہ حل کردہ بنوشند و استعمال ماء الجبن نیز برای سنگ گردہ و مثانہ فائدہ میکند و گل پلاس و گل معصفر و تخم خربزہ و تخم خیارین و خار خسک
در آب جوشانیدہ صاف نمودہ نطول نمایند و ثفل آن نزار بر بندند و اگر ازین تدبیر فائدہ نشود و قی نمایند و تنقیہ از فصد و مسہل کنند و این مسہل در مرض
سنگ گردہ و مثانہ معمول است گاوزبان عنب الثعلب پرسیاوشان گل سرخ خار خسک حب القلت اسفناج ہریک نہ ماشہ تخم خیارین تخم خربزہ مغز خسکدانہ ہریک
یک تولہ سنای مکی یکتولہ و سہ ماشہ جوش دادہ صاف نمودہ مغز فلوس ترنجبین ہریک شش تولہ شربت کشوث چہار تولہ حل کردہ بار دیگر صاف نمودہ
روغن بادام شش ماشہ انداختہ بنوشند و یا عناب ہفت دانہ سپستان لبست دانہ گل بنفشہ پرسیاوشان ہریک نہ ماشہ گاوزبان گل نیلوفر تخم
کاسنی نیمکوفتہ حب القلت ہریک ہفت ماشہ آلو بالو دو تولہ خار خسک نیمکوفتہ نہ ماشہ سنای مکی چیدہ یکتولہ و سہ ماشہ گل سرخ یک تولہ شب
در آب گرم تر کردہ صبح جوش دادہ صاف نمودہ مغز فلوس چہار تولہ ترنجبین پنج تولہ حل کردہ بار دیگر صاف نمودہ روغن بادام شیرین چہار ماشہ پاشیدہ
بنوشند کہ جہت تنقیہ گردہ و مثانہ سریع الاثر است و خوردن تریاق فاروق در تفتت سنگ گردہ مجرب سویدی ست و از اغذیہ غلیظہ مثل گوشت گاو و مثل
و فواکہ خام مثل زرد آلو و امثال آن کہ در آغاز این بحث در قول شیخ مفصل مسطور شدہ و از تعب و جماع مفرط پرہیز کنند و بعد حصول تنقیہ بدن بہر
تنقیہ نفس عضو باستعمال ادویہ مفتتہ حصات کہ مذکور شد مداومت نمایند و با ادویہ مفتتہ حصات بباید کہ صمغ او و مانند آن یار باشد و ہمچنین ادویہ مقوی عضو
مانند سلیخہ و سنبل الطیب و اگر درد شدید باشد ادویہ کہ بالخاصیت مسکن درد باشند مانند تخم کرفس و تخم شبت یا ادویہ کہ بسبب تخدیر تسکین نمایند باید داد و مدام
آبزن باید کرد **ذکر بعض تراکیب معمولہ** چون درین علت مریض از حبس بول مضطر گردد حجر الیہود خاکستر عقرب خاکستر آبگینہ یکدہ ماشہ در شربت
کشوث تولہ لیسیدہ شیرۂ بادیان قرطم و تخم خربزہ و خار خسک یکدہ ماشہ با گلاب و عرق جوانسہ و مکوہ ہریک ہفت تولہ و شربت بزوری چہار تولہ بنوشند
دیگر حجر الیہود سنگ سرماہی عقرب سوختہ مصطگی ہریک ماشہ در شربت انناس دو تولہ لیسانیدہ شیرۂ ہلیون و کاکنج ہریک چہار ماشہ و تخم خربزہ
و خیارین ہریک نہ ماشہ در عرقیات مذکورہ و شربت فنطوریون علو بخانی سہ تولہ بدہند دیگر دانہ ہیل و سماق یکدہ ماشہ عوض عقرب مصطگی داخل کردہ
و شربت لیمون دو تولہ دادہ شیرۂ کاسنی و زرشک و خیارین و خربزہ ہریک نہ ماشہ و ہلیون چہار ماشہ با عرقیات یعنی عرق کیوڑہ ہفت تولہ
و گلاب یا و آثار و شربت انناس و شربت بزوری یکدہ دو تولہ بنوشانند و دیگر مدرات و مفتتات مثل شیرۂ کشوث و کرفس و بیخ کبر و ہلیون و
خار خسک وغیرہ بدہند و از تخم شبت و بادیان و تخم خربزہ و قرطم و گوکھرو ہریک پنج تولہ و اکلیل سہ تولہ و نخود سیاہ و تخم ترب و گل بابونہ ہریک نہ تولہ آبزن
سازند دیگر اگر از ریگ درد گردہ باشد شیرۂ بادیان پنج ماشہ شیرۂ تخم کرفس دہ ماشہ در عرق بادیان و گلاب ہر دو دوازدہ تولہ برآوردہ گلقند
دو تولہ داخل کردہ دہند و روغن گل روغن بابونہ گرم کردہ بر موضع درد بمالند دیگر در مزاج حرارت باشد شیرۂ خار خسک شیرۂ تخم خیارین شیرۂ
کشنیز خشک در عرق عنب الثعلب و کیوڑہ و گلاب برآوردہ شربت بزوری داخل کردہ دہند غذا آب گوشت و نان دیگر اگر گاہ گاہ درد شود و ریگ
سرخ بیرون آید حجر الیہود سودہ ہمراہ شیرۂ خار خسک و خیارین و تخم کرفس در گلاب و عرق عنب الثعلب برآوردہ شربت دینار اسپغول مسلم داخل کردہ
بخورند بعدہ سنگ سرماہی اضافہ کنند و شربت بزوری بجای شربت دینار نمایند و وقت سرخی بول کرفس موقوف کنند **ایضا** برای درد حوالی
گردہ و خروج ریگ حجر الیہود سنگ سرماہی ہریک ماشہ ہمراہ شیرۂ بادیان و تخم کشوث ہریک پنج ماشہ شیرۂ کلتھی سہ ماشہ شیرۂ خار خسک
شیرۂ خیارین ہریک ہفت ماشہ در عرق مکوہ دوازدہ تولہ برآوردہ شربت بزوری حل کردہ بخورند و نطول کہ در وجع کلیہ گذشت نمایند **ایضا**
در سنگ گردہ و درد بجای عصعص اول نطول بر گردہ و مثانہ ہم نمایند و قی از ترب مع برگ چہار عدد قطع کردہ جوشانیدہ کنند بعد از آن سنگ سرماہی
حجر الیہود ہریک ماشہ بگلاب سودہ شیرۂ خار خسک شیرۂ تخم خیارین ہریک شش ماشہ جو الکمار یکماشہ حل کردہ بنوشند و روغن بابونہ یا روغن ترب

یا روغن عقرب بر موضع کمرگاہ و بر عانہ ہم بمالند بعد دو سہ روز کہ آرام شود گلقند نسترن تولہ ہمراہ عرق بادیان چار تولہ شیرۂ خارخسک نبات دہند دیگر اگر باد در گردہ باشد بعد فصد لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرۂ خیارین شیرۂ خارخسک ہر یک شش ماشہ در عرق خارشتر عرق خارخسک ہر واحد پنج تولہ بر آوردہ شربت بزوری بارد داخل کردہ بدہند دیگر اگر در بول بلغم مثل زردی بیضہ بر آید بدانند کہ مادۂ حصات ست پس درچنین صورت کثرت مواد و امتلا قبل از تنقیہ مدرات قویہ ممنوع ست از دیگر جا مادہ بعضو ماؤف کہ گردہ و مثانہ است می آید و زیادہ موجب آفت میگردد باید کہ بعد تنقیہ درین حال و این مرض معجون مقوی معدہ و گردہ در فصل بارد ہمراہ شیر شتر استعمال نمایند تا از ضعف ہاضمۂ معدہ بلغم بسیار متولد نگردد و ابرک کشتہ دو سرخ نیز منفعت بسیار می نماید دیگر اگر دردی سفید مثل آہک زیر بول و بجای بول گردن منجمد شود حجر الیہود دو ماشہ سنگ سرماہی یکماشہ سودہ ہمراہ شیرۂ خارخسک شش ماشہ شیرۂ بادیان چہار ماشہ گلقند دو تولہ دہند باز شیرۂ تخم ترب شیرۂ زیرۂ سفید ہر یک چہار ماشہ افزایند دیگر اگر درد بجاے گردہ باشد و بول اکثر اوقات غلیظ گردد علامت حصات بود اول شیرۂ خارخسک شیرۂ بادیان ہر یک شش ماشہ گلقند سکنجبین ہر واحد تولہ داخل کردہ دہند باز سنگ سرماہی حجر الیہود بگلاب سودہ تخم کرفس مغز تخم خربزہ تخم بلیون ہر یک دو ماشہ پوست بیضۂ مرغ سوختہ حب القلت ہر واحد چہار ماشہ خاکستر خرگوش کہ تمام سوختہ باشند آبگینۂ سوختہ ہر یک دو ماشہ ہمراہ آب ترب مع برگ کوفتہ ہفت تولہ بخورند دیگر اگر دورۂ درد گردہ روز بروز قریب تر شود و درد شدید باشد و در ہر دورہ بلا فصد آرام نشود بعد فصد شیرۂ خارخسک شیرۂ خیارین ہر یک شش ماشہ شیرۂ زیرۂ سفید چہار ماشہ با نبات و گاہی با شربت بزوری و گاہی با شربت دینار و عرق کیوڑہ دہند و گاہی طبیخ پوست خیارشنبر چہار ماشہ تخم خربزہ شش ماشہ مشک طرامشیع حب القلت ہر یک چار ماشہ بجوشانیدہ جواکھار چہار سرخ سودہ پاشیدہ دہند باز معجون حجر الیہود پنج ماشہ خوردہ شیرۂ خارخسک شش ماشہ شیرۂ تخم کرفس چار ماشہ در عرق خارشتر عرق خارخسک عرق عنب الثعلب ہر یک چہار تولہ بر آوردہ شربت بزوری دو تولہ داخل کردہ بنوشند دیگر اگر درد کمر و کش ران و خصیہ باشد حجر الیہود سودہ شیرۂ عنب الثعلب شیرۂ خیارین شیرۂ خارخسک ہر یک شش ماشہ شربت بزوری دو تولہ گلقند تولہ شربت انار تولہ تودری پاشیدہ دہند دیگر اگر در گردہ حصات باشد سنگ سرماہی بگلاب سودہ بلیسند بالائش تخم خیارین یکوفتہ تخم خربزہ خارخسک ہر یک نہ ماشہ حب القلت دو قو ہر یک شش ماشہ شب در آب گرم تر نمایند و صبح گلقند مالیدہ صاف کردہ بنوشند و این سفوف حجر الیہود سنگ سرماہی ہر واحد یکنیم درم مغز خستۂ آلو بالو صمغ آلو بالو ہر یک دو درم مغز تخم خیارین خارخسک ہر یک پنج درم ریوند خطائی چہار دانگ دو قو تخم کرفس حب القلت تخم ترب کاکنج انیسون ہر واحد یکنیم درم تخم خشخاش سفید سہ درم طباشیر سہ درم مغز تخم خربزہ مغز تخم کدو ہر یک پنج درم تخم کاسنی یکدرم تخم خرفہ سہ درم کوفتہ بیختہ بنبات آمیختہ ہفت ماشہ ہمراہ عرق خارخسک عرق کاسنے عرق شاہترہ گلاب گلقند حسب مزاج بخورند ذکر ادویۂ مفردہ یونانیہ کہ منفعت حصات گردہ است شرب حب القلت و کذا قسط ہندی و کذا اکل لقلۂ جرجیر الماء و شرب تخم آن و کذا شرب ہرنوہ کہ دواے شدید التاثیر عظیم النفع ست و کذا اکل ثوم ہفت روز متواتر برناشتا و کذا التعلیق فوہ الصبغ و کذا حجر البسر و کذا شرب سنبادج مثل غبار سودہ و کذا شرب و تعلیق بلور و کذا اختلاط بیضہ ماکیان در غذا ہر واحد در شکستن سنگ گردہ مجرب سویدی ست و شرب برگ غار و یا حب الغار و یا غاریقون یک مثقال و یا روغن بادام شیرین و یا حب الصنوبر کبار و یا آب ثیل و یا تخم آن و یا طبیخ ثیل و یا تخم شلجم در ترب پختہ ہر روز چہار درم یکروز در میان و یا روغن بادام تلخ و ایرسا و یا طبیخ نخود سرخ و یا نقوع آن برناشتا و یا زراوند و یا روغن قرطم و یا آب مطبوخ خستۂ خرما کوفتہ و یا طبیخ بلیون بر نہار و یا تخم آن سودہ سہ درم یا شش درم عسل سہ روز متصل و یا آب تمام تنہا و بشراب خوشبو و یا تخم تمام بری یا شونیز بماء العسل و یا بیخ شونیز و یا لسان العصافیر و یا خاکستر برسیاوشان و یا حجر الیہود نر برای حصات نر و مادہ برای حصات مادہ و یا تخم الجزرہ و یا سرگین موش بکنند روا در ثنافی و یا لعوق آن بعسل و یا شرب اقحوان بدون گل آن و یا اسقولوقندریون سہ درم حجر الیہود نیم درم و یا مغز حب المحلب نیم درم و یا حشیشۂ فطراسالیون و یا بیخ آن و یا برگ کبر و یا عصارۂ آن و یا پوست بیخ آن و یا آب کاسنی بری و یا خاکستر صفراغون و یا بیخ عوسج و یا فقاح اذخر دو درم و یا حب صنوبر صغار

یا سکنجبین و یا آب کرفس الماروبا قلة آن یا طبخ آن و یا جمع مشمش بحبر و یا لفظ سفید دیا فراسیون و یا کهربا و یا اشق و یا درونج و یا قیصوم و یا عود صلیب و یا کمادریوس
مطبوخ بآب و اندک زیت عمه روز متواتر و یا شیطرج و یا ایرسا و دورم و یا تخم گندنا و یا ثمر ابطم و یا آب حی العالم کبیر و یا عصارهٔ افسنتین و یا کندش و یا خاکستر
بیخ کرنب و یا صمغ پسته و یا فاقلهٔ کبار هر روز یکدرم بسکنجبین تا سه روز متواتر و یا کف دریا گلابی رنگ و یا بیخ غافث و یا فاقلهٔ صغار و یا حجر الحوت
و یا پوست سنگدانهٔ شتر مرغ و یا قسط هندی تلخ لسبه وزن آن عسل و یا شرب روغن تخم خربزه و یا قطور آن در ذکر و یا خوردن برگ اذن القسیس
مع بیخ آن و یا بقلة هلیون و یا مدام خوردن لحم سمانی و یا لحم خرگوش بآب نخود سرخ پخته و یا بقلة حماض السواقی خام و مطبوخ یا تخم او و یا بیخ آن مطبوخ بآب
یکساله و یا قطف و یا دوام اکل الخبیز و یا بقلهٔ کرفس و طبخ آن و یا لحم افعی و یا گوشت کفتار و یا بیضهٔ نیم برشت و **تعلیق** سنگی که از صاحب حصات
کلیه ساقط شود و یا خرزهٔ لقبر هر واحد مفتت حصات کلیه است و گویند که اغتذا بلحم دراج افضل اغذیهٔ ایشان ست و اگر آرد جو بمیفختج پخته بعضو یکه
دران سنگ باشد ضماد کنند خروج آن بآسانی گردد و باید که صاحب حصات پشمینه بپوشد و بر بستر آن خواب نکند **دیگر** جالینوس گفته
که انگشتری آهن در دست داشتن و پوشیدن موزها که دران میخهای آهن باشد تفتت حصات میکنند و باز پیدا نمی‌شود **دیگر**
شیرهٔ تخم قرطم یکتوله نبات آمیخته دو سه هفته نوشیدن مخرج ریح و دافع قبض ست و اگر مغز قرطم برآورده با مساوی نبات سفید سفوف ساخته
کف دست صبح و شام خورده باشند در ازالهٔ درد و ریگ و سنگ گرده بغایت نافع و مجربست **دیگر** آب شلغم با نمک و آب گیاه که از و بوریا می بافند و
مغز عکه و کلاغ و آب سرد دو سه جرعه بر نهار و خاکستر پوست بیضه و استخوان هدهد و گوشت آن هر واحد مفید **دیگر** در بیاض والد مرحوم مرقوم ست که
کشتهٔ حجر الیهود سنگ گرده و مثانه را بشکند و ریگ را خارج کند بلا مشقت و ترکیبش اینست که بگیرند حجر الیهود بقدر یا و آثار و در آب ترب سه آثار
پاو بالا بسایند هرگاه خشک شود در آوندگلی کرده گل حکمت نموده آتش دهند پس برآورده باز بدستور اول در همان قدر آب ترب کهرل
کرده آتش دهند و مرتبهٔ سوم همچنین عمل کنند تا که سه بار قریب ده آثار آب ترب جذب شود و مرتبهٔ سوم از آتش برآورده بدارند
و بقدر ریگ و ماشه یا کم و زیاده صرف یا همراه ادویهٔ مدره استعمال نمایند که مجربست **ایضاً** کشتهٔ مرجان که برای سنگ گرده مفید
نوشته مرجان یکتوله مسلم گرفته و قرص گل سرخ تازه سوده لسبازند و یک قرص بالا و یک زیر آن نهاده در میان سکوره کرده گل حکمت نموده
در پنج آثار پاچک دشتی آتش دهند شگفته خواهد شد خوراک یک سرخ در برگ پان در سه روز نهایت هفت روز فائده بین نماید و اگر گل سرخ تر
نباشد خشک را کوفته در گلاب سائیده قرص کرده بعمل آرند **ایضاً** ترکیب خاکستر عقرب که برای سنگ گرده و مثانه و حبس بول حصاتی نفع بسیار
مینماید باید که عقرب زنده را در پوست تخم مرغ که بچه از و فی الحال برآمده باشد ببندند از ندبایازده دانه تخم ترب پس سر او را القطع پوست دیگر پوشیده
بالای او پارچه پیچیده گل حکمت کرده یا در خمیر آرد غلاف کرده در آتش سرگین نهند تا سوخته شود و چون سیاه گردد برآورده و غلافها دور کرده همراه
آن پوست عقرب را خوب لسبانید و برابر دو برنج بآب برگ ترب بقدر پیالهٔ آب خوری بخورند نفعش بسیار مشاهده گردیده و باقی ادویهٔ مفرده در اقوال
حکما خواهد آمد **ذکر ادویهٔ مرکبهٔ یونانیه** که در سنگ گرده و مثانه مستعمل **آبزن** مفید در سنگ گرده و مثانه و عسر البول و احتباس حیض و اخراج بچهٔ مرده و
معین بر استقاط حمل ست نعناع سداب مشکطرامشیع نانخواه قنطوریون سنبل الطیب مرزنجوش اسپل وج نمام پرسیاوشان برنجاسف مرکی فراسیون سلیخه
اذخر قسط اکلیل الملک شونیز هلیون برگ کرنب کرفس حاشا قردمانا جعده عود بلسان اسارون بابونه برگ ترب اسپست تخم شلغم تخم گندنا سرگین کبوتر صحرائی
شبت تخم قلت پوست بیخ بادیان تخم خربزه پوست خربزهٔ خشک ریشهٔ خطمی خارخسک بنفشه اشنان درمنه تخم خطمی برگ خطمی بیخ سوسن کاکنج دو قو قیصوم
پوست بیخ کبر برگ کنجد تخم قرطم ازین ادویه هر چه مناسب دانسته جوش داده آبزن و نطول نمایند و اگر خواهند صرف از اوراق مثل برگ
ترب برگ کرنب برگ شلغم برگ کنجد برگ خطمی هر یک قدری و یا از بزر در صرف مثل بزر خطمی بادیان تخم شبت تخم کرفس حلبه تخم قرطم نانخواه هلیون شونیز
تخم شلغم تخم قلت تخم گندنا تخم خربزه دو قو هر یک قدری در آب بسیار جوش دهند تا نصف بماند بعمل آرند **حب** تالیف حکیم ابوالقاسم سنگ گرده

و مثانه را شکسته بیرون آرد حجر الیهود صمغ آلو مغز تخم خیارین تخم شبت آنبوس رب السوس زعفران مثانهٔ بزغاله همه برابر در گلاب و شیرهٔ تخم کرفس سرشته
حبها سازند شربتی سه دانگ با عرق خار خسک نه توله **دوائیکه** سفید ریگ و سنگ ست گل خطمی بعرق عنب الثعلب جوشانیده شیرهٔ خار خسک شش ماشه
شیرهٔ زیرهٔ سفید شیرهٔ خشخاش هر یک چهار ماشه نبات یکنیم توله داخل کرده دهند و گاهی شیرهٔ بادیان شش ماشه عوض گل خطمی میکنند **ایضاً**
گل نیلوفر پرسیاوشان تخم کنز تخم ترب هر یک چهار ماشه بنفشه خار خسک بادیان هر یک پنج ماشه تخم کرفس سه ماشه نخود سیاه یکتوله جوکوب نموده در آب
سه پاو بجوشانند هرگاه چهارم حصه باند صاف نموده شیرهٔ تخم خیارین شش ماشه شیرهٔ تخم خربزه پنج ماشه داخل کرده گلقند سه توله مالیده باز
صاف کرده بنوشند سه روز تا یکهفته **ایضاً** نافع سنگ سرماهی حجر الیهود تخم قلت مصطکی هر یک یکماشه در گلقند دو توله آمیخته بلیسند و بشیرهٔ بادیان
و قلت و قرطم هر یک نه ماشه تخم هلیون چهار ماشه شربت هلیون شربت بزوری هر یک دو توله تخم شربتی هفت ماشه بدرقه نمایند **ایضاً** تخم
کژدم حجر الیهود لاهوری مغسول هر یک ماشه و دواء المسک معتدل حلوائی نه ماشه سرشته با شیرهٔ خیارین و گوکهرو تخم خربزه و گل بنفشه هر یک
نه ماشه شربت بزوری چار توله بخورند **ایضاً** که در تفتت حصات اثر تمام دارد حجر الیهود سائیده حجر اسفنج خاکستر کژدم هر یک دو دانگ با شربت
یا ماء العسل بخورند جمله یکشربت ست **ایضاً** مجرب حکیم علی سرگین کبوتر سرخ رنگ دو درم دارچینی سه درم کوفته بیخته بخورند و اگر آن کبوتر تخم کتان
بجای دانه بدهند در شکستن سنگ قوی تر باشد **سفوف حجر الیهود** که در سنگ گرده و مثانه معمول ست تخم قلت پانزده درم مغز تخم خربزه مغز تخم
خیارین مغز تخم کدو هر یک چهار و نیم درم سیسالیوس دو درم صمغ عربی نشاسته کتیرا هر یک سه درم حجر الیهود شش درم قند سفید هشتاد و هشت
درم کوفته بیخته دو درم بخورند **نوع دیگر** حجر الیهود چهار دام سنگ سرماهی یکدام مغز تخم خیارین مغز تخم آلوبالو مغز حب المحلب حب القلت مغز چلغوزه
زیرهٔ سفید بادیان هر واحد یک مثقال کوفته بیخته با عرق خار شتر هفت توله میخورده باشند **نوع دیگر** که سنگ گرده و مثانه را پاره پاره
کرده بیرون آرد مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه مغز تخم کدو هر یک پنج درم خار خسک مربی چهار درم حجر الیهود حب القلت هر یک سه درم تخم کرفس
سیسالیوس فطراسالیون هر یک یکدرم صمغ عربی کتیرا هر یک یکمثقال کوفته بیخته دو درم با شربت خسک بخورند **نوع دیگر** مجرب حجر الیهود
چهار دانگ نشاسته کتیرا حب القلت هر یک یکدرم تخم خرفه دو درم مغز تخم کدو سه درم مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین هر یک پنج درم شکر سفید همه
سفوف سازند شربتی سه درم با آب نخود سیاه **نوع دیگر** از اختراع حکیم علوی خان برای سنگ گرده و مثانه و اخراج مواد غلیظ بول و تنقیهٔ کلیه
و مثانه حجر الیهود صمغ آلو خار خسک حب کاکنج تخم هلیون بادیان مغز خستهٔ آلوبالو هر یک یکدانگ مغز تخم خربزه یکمثقال تخم ترب حب القلت هر یک دو
دانگ خاکستر عقرب آبگینه سوخته هر یک یک قیراط صمغ عربی یکنیم دانگ نبات سفید پنج مثقال کوفته بیخته سفوف سازند مجموع یکشربت ست نهار
کامل کف نموده بعد از آن عرق بادیان عرق خار شتر آب برگ ترب هر یک ده درم بنوشند **سفوف** که سنگ گرده و مثانه را فرود آرد و قرحه را
سود دارد و سنگی که در مجاری بول بود پاره کند و مجرب ست ریوند چینی سوده چهار دانگ تخم کاسنی یکدرم بادیان تخم قلت سنگ سرماهی حجر الیهود هر یک
یکنیم درم کتیرا نشاسته صمغ عربی صمغ آلو رب السوس هر یک دو درم تخم خرفه تخم خشخاش طباشیر هر یک سه درم مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه خار خسک
مغز تخم کدو هر یک پنج درم شربتی سه درم با ده درم شربت خشخاش و ده درم شربت بنفشه و هشت درم شیرهٔ خیارین **سفوف** صرح نافع
اندرین باب فوه شش درم گوکهرو تخم قلت هر یک سه درم مغز تخم خربزه پنج درم نبات مساوی شربتی دو مثقال **شربت آلوبالو** اخراج
ریگ و سنگ گرده و مثانه کند و ادرار بول نماید آلوبالو نیم رطل را در دو رطل آب شب بخیسانند و صباح بجوشانند هرگاه آب به نیمه آید صاف
نموده با دو رطل نبات سفید بقوام آرند قدر شربت دو توله و زیاده هم توان داد **شربت هلیون** ریگ از گرده و مثانه پاک کند هلیون سی
مثقال و چهار رطل آب بجوشانند پس مالیده صاف کرده با دو رطل قند بقوام آرند شربت هفت درم **شربت برگ انگور** نافع سنگ منفی ریگ
گرده و مثانه تخم قلت پانزده درم خار خسک ده درم پرسیاوشان هفت درم تخم خربزه نیمکوفته پنج درم بادیان نیمکوفته سه درم برگ انگور چهل درم یکشبانه روز

در آب خیسانیده صبح جوش داده صاف کرده بسه چند قند بقوام آرند شربت حب القلت که در شکستن سنگ گرده و مثانه و پاک کردن آن قرحه آنحسام
اندمال او باسقوطی حجر الیهود و علاقه مجرب بو لایخلاف ست حب القلت پانزده درم پرسیاوشان اسقولوقندریون هر یکی هفت درم دو تخم
فطراسالیون آب الیمون کاغذی هر یک چهار درم کوفته ده درم انجیر زرد ده عدد در سه چند نبات قوام ساخته از نیم اوقیه تا یک اوقیه بخورند
ماء مرزنجان را با شیره خیارین و خار خسک و کاسنی و مغز تخم کدو و سبند دانه هندوانه بادمرزنجان را با شیره انیسون و بادیان و تخم قرطم و غیره بدهند شربت
مجرب سنگ گرده و مثانه مجرب حکیم شریف خان پوست بیخ کبر پوست ترب بادآورد پوست بیخ بادیان بیخ کرفس خار خسک فطراسالیون بلیون
اسارون خشک مرزنجوش حماض گل سرخ پرسیاوشان اسقولوقندریون عنب الثعلب قیصوم نانخواه ریشه خطمی کوکنار سنبل الطیب دارچینی
سنبل کوفی هر یکی دو توله انجیر زرد ده دانه اجزای کوفتنی را کوفته و شبانه روز در چهار سیر آب خیسانند پس بجوشانند تا ثلث آب بماند باز سیر
قند صاف دوده مثقال سرکه انگوری بقوام آرند چون سرد شود لوره ارمنی تخم ترب هر یکی پنج توله حجر الیهود ریوند چینی هر یکی دو توله کوفته بیخته
آمیزند و هر روز سه توله ازین شربت با جلاب که اجزای ادویه نوشند نسخه دیگر اصل السوس مقشر کوفته بیخ کبر بیخ بادیان بادآورد پرسیاوشان
خار خسک قصب الذریره قیصوم ایرسا هر کدام کوفته فراسیون عنب الثعلب انجیر زرد مویز منقی مجموع یکتوله در سه برابر آب بجوشانند تا
قصه باند صاف کرده گلقند چهار توله آمیخته شربت مذکور بیاشامند غذا نخود آب با شیره تخم قرطم مطبوخ که درد گرده و سنگ و ریگ گرده و مثانه
را نافع ست بادیان انیسون تخم خربزه تخم خیارین خار خسک پرسیاوشان تخم خیارزه گل بنفشه تخم کشوث حب القلت بقدر مناسب گرفته
در عرق خار شتر یک رطل جوش خوب بدهند هرگاه سوم حصه بماند شربت بزوری یا شربت دینار یا شربت آلو بالو هفت مثقال داخل کرده بخورند
عرق پنج ده که درین مرض معمول ست پنج ده از پوست و تخم پاک کرده پنج آثار گل داؤدی یک آثار ریشه اذخر حب القلت هر یکی نیم آثار خار خسک
سه پاو قند پنج آثار زعفران نه ماشه بدستور عرق بکشند از پنج تا هفت شیشه شربتی از هفت توله تا بست توله مطبوخ که برای سنگ گرده و مثانه
نافع بادیان تخم کرفس عنب الثعلب گل سرخ بیخ بادیان بیخ کاسنی تخم خربزه پرسیاوشان ریوند چینی هر یکی شش ماشه انیسون سه ماشه
بیخ کرفس تخم قرطم تخم خطمی خبازی هشت عدد سپستان هر واحد چهار ماشه گلقند چهار توله جوش داده صاف کرده ترنجبین چهار توله مالیده باز صاف نموده حجر الیهود
سوده حل کرده بنوشند ایضاً که جهت اخراج سنگ الاثر ست خار خسک بادیان انیسون هر یکی چهار ماشه حب کاکنج پرسیاوشان هر یکی
سه ماشه دارچینی اکلیل الملک هر یک دو ماشه قرنفل یک ماشه نبات چهار توله همه را کوفته در آب یک آثار جوش دهند چون بهفتم حصه رسد صاف نموده
حجر الیهود سه ماشه حل کرده اول معجون عقرب یا معجون ید الله حسب الامر بخورده بنوشند در چند عمل هر چند که سنگ سخت و کلان باشد ریزه ریزه شده برآید
بسیار مجرب ست معجون حجر الیهود که در اخراج سنگ گرده و مثانه بعمل می آید مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه حب کاکنج هر یک پنج درم حجر الیهود
پنجاه درم صلایه کرده بعسل بسرشند شربتی دو درم تا سه درم در بیاض حکیم علوی خان اسارون فوه تا تخم گزر تخم کرفس مغز حب قرطم دو تو مغز
تخم هندوانه انیسون هر یک پنج درم زیاده است نوع دیگر نسخه معمول حجر الیهود دو توله چوب انگور سوخته مغز حب قرطم مغز تخم خیارین تخم خطمی
عنب الثعلب هر یکی یکتوله تخم کرفس مغز تخم خربزه هر یکی نه ماشه مغز تخم کدوی شیرین شش ماشه عسل سه چند خوراک یکتوله نوع دیگر مغز حب قرطم حجر الیهود
سنگ سرماهی هر یکی یکتوله بادیان چوب انگور سوخته مغز قرطم تخم قلت مغز تخم خیارین تخم خطمی مغز تخم خربزه مغز تخم کدوی شیرین خار خسک بلیون
گاوزبان کاکنج هر یک دو درم تخم کشوث تخم کرفس کتیرا کبابه چینی دارفلفل هر یکی یکدرم انجیر پنج عدد عسل سه چند بدستور بسازند نوع دیگر
از مجربات حکیم علیم صاحب تخم قرطم حب القلت خار خسک تخم خربزه تخم خرفه تخم خشخاش هر یکی سه توله بگیرند و از جمله در آب شیره برآورده صاف نموده
با شهد خالص و نبات سفید هر یکی یکنیم پاو بقوام آرند بعده حجر الیهود یکنیم توله سنگ سرماهی نه ماشه صمغ عربی سه ماشه در گلاب باریک سائیده بیامیزند
خوراک نه ماشه معجون سنگ سرماهی کبیر جهت سنگ گرده و مثانه مجرب سنگ سرماهی حجر الیهود هر یکی دو درم مروارید ناسفته یکدرم

مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین مغز خستهٔ آلو بالو تخم بلیون مغز حب الحلب هر یک ده مثقال نیسون دو قو کاکنج تخم قلت خار خسک مغز تخم کدو مغز چلغوزه هر یک
یکمثقال نبات سفید برابر شربت بلیون شربت خار خسک هر یک برابر عرق بید مشک گلاب پاو سیر عنبر نیم درم بدستور معجون سازند نوع دیگر نسخه
صغیر مجرب بسیار نافع مذکور بقصد خشکی از مغز خستهٔ آلو بالو هر یک یکتوله حب القلت سنگ سرماهی حجر الیهود بادیان هر یک دو توله تخم کشوث تخم کرفس هر یک
سه توله تخم خربزه مغز تخم خیارین مغز تخم کدو کاکنج هر یک پنج توله با عسل سفید یا نبات دو توله معجون سازند و در نسخه دیگر تخم ترب عوض خستهٔ آلو بالو و سه توله بوست ذرت
تخم کرنب بس یکتوله نوع دیگر نسخه علو خان در معمول مغز خستهٔ آلو بالو مغز قرطم حب القلت تخم ترب کاکنج تخم کرفس تخم کرنب هر یک یکتوله صمغ آلو بالو حجر الیهود
سنگ سرماهی بادیان مغز تخم خربزه هر یک دو توله مغز تخم خیارین سه توله قند سفید و شهد قوام سازند خوراک از دو درم تا دو مثقال **لطول**
برای سنگ گرده و مثانه و ادرار ادرار را نسا معمول تخم بیدانجیر پرسیاوشان خار خسک نیکوفته گل بابونه بنفشه اکلیل الملک گل خطمی تخم کرفس
تخم قلت مغز عنب الثعلب مرزنجوش پوست بیخ بادیان کاکنج برنجاسف برگ سداب گل سرخ انیسون تخم کشوث تخم کتان هر واحد دو توله پوست
خربزه سبوس گندم هر یک چهار دام تخم بلیون یکتوله در لست آثار آب بجوشانند هر گاه نصف بماند صاف کرده نطول سازند و در آن بنشینند دیگر
ادویه مفرده و مرکبه هند یه که منفعت حصات اند خوردن گوشت حولا بالخاصیت نافع حصات نوشته اند دیگر گیاه بهر بهوتری که نبات
شوربست بقدر شش ماشه در آب خیسانیده یا سائیده با نبات بخورند نفع میکند و استعمال آن بقدر یکدام هم نوشته اند و گویند که تازهٔ آن نفع
کم دارد و خشک آن زیاده ایضاً گل داودی خشک کرده دو دام جوشانیده بنوشند و یا سفوف ساخته شکر برابر آمیخته از هفت ماشه تا شش درم با آب
یا شیرهٔ مدرات بخورند دیگر برگ نیب مثل نمک سائیده یک پیاله آب او را با روغن گاو بقدر پنجر و بیه بخورند سنگ گرده شکسته بر آید مجرب نوشته
دیگر برگ مذکور سوخته خاکستر آن بر آورده مقدار دو ماشه خورده باشند دیگر خوردن دو دهٔ چهر بهر بهو بخ بقدر یکماشه همراه آب در بیاض والد مجید
مجرب نوشته و همچنین خوردن جو اکهار با شکر تری دیگر شیرهٔ کاه دوب سه توله در آب بر آورده صاف نموده نبات داخل کرده بنوشند از روی منقول
است که درین باب نافع دیگر اجواین سه درم در شیر یکرطل جوشانیده با ده درم شکر بر نهار بنوشند دیگر مغز کرنجوه یکتوله در شهد سرشته با شیر گاو
تا یکهفته مداومت نمایند سنگ بشکند و بعضی گویند مغز کرنجوه سوده بقدر ماشه با شهد سه ماشه بخورند و هر روز یک یکماشه افزایند تا دوازده روز
یا زده هم یک یکماشه کم سازند تا به ماشه رسد سنگ دور گردد دیگر آب برگ کریلهٔ سبز سه ماشه با یکدام ماست آمیخته بخورند و بالای آن چهار دام
دوغ بنوشند تا سه روز متصل بخورند پس سه روز فاصله داده باز چهار روز بعمل آرند پس چهار روز فاصله دهند و همین طور یک یک روز زیاده نمایند
تا یکهفته برسند و غذا در اثنای استعمال منحصر در خشکه و کهچری دارند و اگر آب کریله بعمل آرند نیز مفید بود و در رفع سنگ گرده و مثانه از مجربات حکیم
ارشد است ایضاً آب برگ پوئین صروق که درختش همشکل درخت عنب الثعلب میباشد و در موسم برشکال پیدا میشود بقدر هفت توله با ضافه
قدری نمک یا نبات بدهند سریع الاثر است و کسانی که عادی درد گرده بسبب ریگ یا سنگ باشند اگر در هر موسم یک هفته استعمال کنند از درد آن
شوند مجرب است ایضاً خاکستر چوب انگور شش ماشه با شیرهٔ گوکهرو همین قدر بخورند دیگر برگ نوسته کرنجوه خشک کرده سوخته دو درم با دو توله شهد
بخورند دیگر چوب کنهار بسوزند و خاکستر آن دو درم بسرکه یکدام آمیخته خورند دیگر گوکهرو بانخود بجوشانند و آب او بیاشامند دیگر گل جاروب دو توله
تا دو پاس در آب خیسانیده صاف کرده در آن تخم خیارین و گوکهرو و جوالسه هر واحد شش ماشه قنب یک دو ماشه سائیده صاف نموده بقدری
شکر شیرین نموده بنوشند نافع حصات و مدر بول است ایضاً بوی باریک سائیده نوشیدن نافع سنگ گرده و مثانه است و ساگ چولائی
خوردن نیز نافع حصات ایضاً اجمود سه ماشه در دهن گذاشته با شیرهٔ برگ ترب چهار دام فرو برند دیگر جواکهار و سهاگه هر یک دو ماشه
با شیرهٔ خار خسک بخورند دیگر کلتهی گل سرکنده هر واحد یکتوله شب در یکنیم پاو آب بخیسانند و صبح بجوشانند تا نیمه باقی ماند صاف کرده شهد یک توله حل
کرده بنوشند و دو سه هفته استعمال نمایند در اخراج سنگ گرده و مثانه مجرب است دیگر برگ شهدلی یکتوله در نیم پاو آب شیره بر آورده شوره قلمی

یکماشه سوده بیامیزند و بنوشند در چند روز قلع و دفع حصات مینماید و عجیب الاثرست **دیگر** اصل السوس کلتهی هر یک سه درم بادیان ده درم در چهار پیاله
آب بجوشانند چون یک پیاله بماند صاف نموده سه ماشه نمک سنگ و دو درم روغن گاو آمیخته بنوشند در تفتت سنگ گرده و مثانه مجرب نوشته
و در تکمله اصل السوس مطروح ست **دیگر** قند سیاه کهنه و مغز فلوس هر یک سه توله در آب نیم آثار بجوشانند و صاف نموده بنوشند جهت
سنگ گرده و مثانه دادرار بول و تلیین شکم نافع بود **دیگر** جواکهار یکمثقال شوره دو مثقال تخم گزر چهار مثقال کوفته بیخته یکمثقال بدوغ
گاو بخورند مفید بود **ایضاً** الایچی سهاگه یکسان بید گوکهرو کلتهی سونتهه اجود برابر سوده بعسل بدهند **دیگر** ستیاسیاری یعنی حجر الیهود
سه درم مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین گوکهرو کلتهی هر واحد دو درم سونف اجود گوند ببول هر واحد یکدرم سفوف سازند و دو درم
با آب جوشانده یا خیسانده نخود بخورند حصات کلیه و مثانه دفع کند و اگر این ادویه را البته چند عسل مقوم لبسرشند معجون گردد **دیگر**
سرگین کبوتر تخم سوییا کلتهی بیخ بادیان گوکهرو پوست خربزه حلبه تخم خطمی کتول هر یک قدری در آب جوشانیده اندر آن نشینند در اخراج
سنگ نفع دهد **اقوال حکما** سیحے گوید که احتراز نمایند از تولد حصات در گرده و مثانه باجتناب و دوام امتلاء و سوء هضم و اشیای غلیظه
لزجه که در مجاری بچسپد مثل شیر ها و بیضه بسیار پخته و میده و اطریه و نان سفید و پنیر تازه و ماهی تازه و طیور اجامیه و لحوم لبقر و بز تر و فواکه حنام و نان
فطیر و غیر نضیج و شراب غلیظ و حرکت لبعد طعام و هرگاه تولد حصات ابتدا نماید باید که قی لبعد طعام بمرات کثیر نمایند و غذا اسرع الانهضام
لطیف قلیل التغذیه سازند و لبقول مدره مثل کرفس و شبت و کاسنی و پودینه استعمال کنند و ایضاً مغز خربزه و انجیر تر و خشک و انگور سفید و شراب
لطیف بکار برند که این همه تنقیه و تفتیح مجاری بول و اخراج ریگ مستعد برای تولد سنگ مینماید و خاصة بهر این معنی مطبوخ کرفس و تخم گذر و نانخواه و سعد
و کمون و تخم ترب نافع ست و ایضاً تخم خیار و تخم خربزه و بادام تلخ و زیتون الماء و راسن و کبر محلل هر که عنصل و سکنجبین آن مفید بود و ایضاً ریاضت معتدل
و مالش همه بدن و تمریخ او خاصة موضع کمر نفع کند و ایضاً در بعضی اوقات استعمال دلک منطرو اسهال طبیعت برفق در هر اندک مدت خاصة اگر در گرده
حرارت ناری باشد سود مند ست و اگر حار نباشد اسهال قوی نمایند و اگر حرارت گرده از تعب و خفت باشد باید که راحت دهند و اگر از استعمال اغذیه و ادویه
حاره بود ترک آن باید کرد و اگر از ورم حار نباشد قیروطی معمول از موم و روغن بابونه و روغن گل در آب کاهو و کاسنی و خرفه و عصی الراعی و حی العالم بمالند و بجرادة کرد
و آرد جو و لعاب خطمی ضماد کنند و ماء الشعیر و سکنجبین بدهند و اگر ورم حار باندک صلابت بود و اشیای ملین صلابت و قامع حرارت مثل بابونه و شبت و خطمی و حلبه
و تخم کتان استعمال نمایند تا آنکه ورم نضج یابد و صلابت نرم گردد لیس و ادویه مدر بول از داخل بکار برند و چیزهائی که از خارج استعمال کنند آنچه ملین و محلل با اعتدال
بود مثل اشق و رازیانج و میعه و شحوم و مخها و جند بیدستر و مر و نطرون و روغن بلسان آمیزند و تلطیف غذا حتی الامکان نمایند و تا علاج حصات لبعد تکون او
و وجه در اخراج آن اینست که تکمید و تضمید موضع او لا بکمادات و ضمادات مرخیه باعتدال نمایند و این چنان باشد که تعریق موضع بروغن سداب کنند
بعد از آنکه بابونه و سوده و بابونه بدان آمیخته باشند و با اسفنج در آب و روغن آغشته تکمید نمایند و یا ضماد معمول از روغن که بیخ خطمی پخته و با روغن بابونه جمع کرده
باشند و یا ضماد معمول از نان یا آرد گندم و روغن بابونه لبغیر نمک بعمل آرند و تغیر ضمادات و کمادات متصل نمایند تا موضع گرم بماند و اگر در آنجا درد شدید باشد ضماد از
پوست لفاح و خشخاش و بیخ و افیون و آرد گندم و روغن بابونه لبسیار بندد و اندک فلونیا بخورانند تا آنکه معلوم کنند که از مواضع و مجاری که در آن سنگ ست میل
نموده و باید که حرکت نماید و خارج گردد که آن نرم و فراخ شده و محاجم بلا نار قریب موضع درد بنهند و مدام اندک اندک فرود آرند لیس هرگاه وجع در خاصره
محسوس شود سنگ بطریق بول منحدر گردد و اگر بسبب بزرگی و خشونت خود در آنجا تشبث کند و بدان سبب درد شدید پیدا کند در آب گرم که اندر آن حلبه
و خطمی و شبت و بابونه جوشانیده باشند بنشانند و در آن روغن بسیار اندازند تا وجع تسکین یابد و خروج سنگ آسان گردد لیس اگر طبیعت قبض شود حقنه ملینه
حقنه کنند و در آن پیه ماکیان تازه و روغن شبت و روغن حلبه و میعه سائله داخل نمایند و از خارج قیروطی موم و میعه و روغن بابونه بمالند و لضماد معمول از تخم کتان
و حلبه و خطمی و روغن بابونه و میعه یا پیه ماکیان تضمید نمایند و همواره این تدبیر استعمال کنند تا آنکه درد ساکن شود و اگر در آنجا ورم باشد علاج ورم اولاً بفصد و ضمادات

دفع آن نمایند تا آنکه ورم نضج یابد و موضع پاک گردد و بعده بعلاج سنگ رجوع نمایند و اگر در انجا ریح غلیظ باشد که در وجع افزایش کنند ادویه که برای سنگ
بنوشانند و اشیای محلل ریاح مثل سداب و انیسون و نانخواه و زیره و کرویا و شونیز بیامیزند و در ضمادات که از خارج استعمال کنند چیزی ازین مخلوط سازند و با
کلقند عسلی بیاشامند و دانسته که از خون بزکوهی برای وجع کلیه تفتت حصات اگر پیدا شده باشد و برای منع از تولد نیز آن را تسکین وجع جاعیکه در گرده از ورم
یا حصات باشد نافع هر گاه انگور سیاه شدن ابتدا کند بگیرند ظرفی و در آن آب بنوشانند تا پاک گردد و بعده بزکوهی جوان چهار ساله ذبح کنند و در آن ظرف
خون وسط بگیرند و خون اول و آخر نباید گرفت و آن ظرف را به پارچه باریک پوشیده در آفتاب نهند و از تری و غبار محفوظ دارند تا آنکه منعقد گردد و بعد از آن اجزای
کوچک قطع کنند و بسایند و در آن قدری از سنافرج و حماما و سنبل الطیب و فلفل آمیخته بردارند و یک ملعقه با طلای شیرین هنگام سکون وجع بدهند که فعلی عجیب است و باقی
ادویه که بجهت حصات مثانه مسطور گردد و علی الخصوص سیما سینه لیسیدن که در ینجا سالحا فی که برای گرده خاص و مشترک بمثانه است ذکر نکنیم بعد ازین بهر حصات مثانه
باب مفرد و علامات مفرد خاص جداگانه کنیم و اغراضیکه اطبا قصد آن در علاج حصات مینمایند قطع ماده آن و منع تولد او و دفع سبب او و اصلاح او و شست بعده
تفتت و کسر آن و کشیدن و جدا کردن از متعلق آن با دویه که این فعل کنند بعد از آن اخراج آن و تلطف در آن و ترتیب آن بود و این تمام بشود با دویه
مدره یا معجونات از خارج یا به تدریج تسکین وجع انچه تابع این از اوجاع باشد و اصلاح انچه که با دی از قروح عارض شود باید کرد و قوی بهر اخراج آن شق خاصره
و پشت تصدی نموده و آن خطر عظیم است و کسی که این فعل کرد بی عقل باشد اما قطع ماده آن پس اولاً باستفراغ او از مسهل بالتی کنند بعده پرهیز از
اغذیه غلیظه و آبهای تیره و پس تعدیل ماکول و تقویت معده و اجادت هضم و بریاضت معتدل بر خلو و مالش کمربسته و تلیین طبیعت بهر سیلان اخلاط
غلیظه بجانب ثفل و عدم مزاحمت ثفل بگرده و عدم سده باید کرد و از انچه آنرا نفع بخشد ادرار است ادرار بحدیکه مثانه را بشوید از بزور مدره است و
انچه درین نیکوست آب نخود و آب حرشف و آب برگ ترب و تخم ترب خصوصاً باریک رطب باشد و چون بران چند روز بگذرد مدر قوی استعمال
کنند و در میان آن شاسیدن شراب رقیق ابیض مزوج منع تولد حصات کند و گاهی بحقنهای معتدل با دویه مخرج ثفل و تلیین طبیعت منتفع شوند و گاهی در آن
ادویه سنگ داخل کنند پس قوت را از قریب برسانند و آزموده شد بهر تولد آن قی بر طعام است و استکثار از آن که آن دافع فضول غلیظه از طریق مضاد طریق
حرکت آن بسوی گرده است و جانب گرده را پاک گرداند و حمام و آبزن نافع بود گاه بازلاق آن مدد کند و گاهی مواد را بسوی ظاهر بدن جذب کند و از
گرده بگرداند لیکن چون از آن استکثار نمایند ارخای قوت و اضعاف کلیه نماید و همچنین هر گاه در غیر وقت حاجت بسوی تلیین و تسکین وجع استعمال کنند گرده را
قابل مواد منصبه بسوی آن بسبب استرخای آن گرداند و خواب بر پشت حصات را نفع کند و اما ادویه مفتته آن اکثر ادویه تلخ است که بسیار
شدید الحرارت نباشد تا بسبب تخفیف اید و هر که تقطیع او اشد و حرارت او اقل باشد آن افضل بود و باید که ادویه سنگ مثانه در حرارت شدید تر از ادویه
سنگ گرده باشد و در ینجا ادویه از جنس دیگر است که فعل آن بسوی حرارت و برودت منسوب نبود بلکه فعل آن فعل دوای بالخاصیه بود و از ادویه حقیقه آنست که در
قوت مفرطه نباشد و طبع آن چنین باشد که سنگ کوچک را بشکند و انچه شدید القوت نیست بعضی از آن چنان بود که شدید القوت بحسب سنگ گرده باشد
مگر آن قلیل القوه بحسب سنگ مثانه بود بجهت آنکه انزاد در آن این قوت نباشد مثل حجر الیهود و بعضی از آن آنست که بحسب گرده قوی بود و در حصات مثانه
نیز فعل کند و بعضی از آن آنست که قوت او در هر دو سنگ شدید باشد مثل گنجشک مسمی اطراغولیدس و مثل خاکستر کژدم و چون از ادویه مفتته ادویه
مرکبه ... بدانکه اقسام ادویه که معین فعل آن باشد یاد کنند بعضی از آن ادویه قوی الادرار بود که اخراج بول غلیظ کند تا انچه از حصات منقلع گردد
خارج گردد و بعضی از آن ادویه باشد که در آن تعدی بهر حرکت ادویه دیگر و اخراج آن بلیث بود تا کمال عمل و بسرعت گردد و این ادویه سریع النفوذ باشد
و در آن قوت آن مع ذلک منفجه بود مثل صمغ بسفایج و بعضی از آن ادویه سریع النفوذ و تفتیت باشد مثل فلفل و غیر آن و ادویه باشد که تقویت عضو کند
انفعالات تاثیرات در آن حرکات بران و آن ادویه فادزهریه بود مثل سنبل الطیب و سلیخه و غیر آن و بعضی از آن ادویه باشد که در آن قبض لطیف بود مثل ربوب فواکه
تا حفظ قوای عضو نماید و گاهی با این ادویه مخلوط میکنند ادویه مسکن اوجاع بخاصیت یا تخدیر پس هر گاه دوائی برین صورت ترکیب دادیم قوت طبیعت

دران تصرف کنند و ادویهٔ حصویه را نیز در حصات استعمال نماید و معطل کند ادویهٔ مدره و مبدرقه را نیز در موافقات او باد ویهٔ حصات ابتدا استعمال ادویه
ادویهٔ مدره را تا ادویهٔ حصویه را بسوی مکان حصات رسانند و دران هنگام ادویهٔ مرتبه و ملینه را و در انجا برای ترتیب دوای حصات دانسته آن استعمال
کند پس آن فعل خود کنند و منفذ و مدر را از موضعیکه احتیاج توقف زمانی دران باشد حرکت ندهند تا آن فعل خود کنند بدانچه قوت مستعمله آنرا معطل داشته
و قبل این ادویهٔ منفذه را استعمال کرده باشد تا بادویهٔ حصویه بسوی حصات استعجال نماید قبل ازانکه از طبیعت منفعل گردد بانفعال موهن قوتیکه بدان
در حصات فعل کنند و چون منفته و مجکره را استعمال کنند و فعل آن نماید ادویهٔ مرتبه را معطل کنند و عمل مدره و منفذه نماید پس چون در دشدت کند مخدره
را استعمال نماید بنحویکه آن قانون معروف در ترکیب ادویه است و گاهی دریک دوای مفرد بسیار ازین خصال مجتمع بود و اکنون ادویهٔ مفتته حصات
مخرج آن شمار کرده میشود و آن مثل قسط و بیخ علیق و مقل و بیخ رطبه و پوست بیخ و همست و نخود سیاه و خصوصاً آب او و تخم خطمی و ثمر آلو بالو و صمغ زعرور و دوزه و در
نیز این قوتست و خار خسک و بیخ او و این را نیکو ست و بیخ حنا و عنصل و سرکهٔ او و سکنجبین او و کرفس جبلی و اودینه و افسنتین و سلیخه و بیخ خیار دشتی و عود بلسان
حب بلسان و روغن بلسان و قلقل و قوی بسیارست و تخم خیار دشتی و حرشف و آب بیخ او و اسقولوقندریون و برسیاوشان و دو درم با آب ترب و کرفس
و بیخ نیل و تخم سافیج و عصی الراعی خصوصاً رومی و زیرهٔ صحرائی و بیخ بنطافلون و آب او و کمافیطوس و جعده و بیخ بابونه و تخم سعد مصری و پوست بیخ غار و تخم
و اسقولوقندریون و برگ فراسیون و سداب بری ست و ایضاً بورهٔ ارمنی نیم درم بگیرند و لعبل بسرشند و با آب ترب سرد بخورانند و ایضاً مثقال
با آب نیمگرم و بعضے اطبا ذکر کرده اند که چون فلفل هفتاد عدد بگیرند و باریک سائیده هفت قرص ازان بسازند و هر روز یک قرص بخورند سنگ را
خارج کنند و در لیته قوت تفتیت حصات کلیه است و ازادویهٔ قویه مجرب گرده حجر الیهود و مشکطرامشیع و کمافیطوس ست و از قویه مطلقاً خاکستر
عقارب ست و روغن عقرب و آن ترتیب ست که دران عقارب مشمش کنند طلا اگر دو زر قابر زاقه در سنگ مثانه و بهترین تدبیر خاکستر کردم اینست که کژدم را در شیشه کرده
بگل حکمت گرفته در تنور گرم یکشب یا کم ازین بدارند و مبالغه در سوختن آن نکنند و صبح بردارند و شیشه بهتر از ظرف گلی ناشسته آخذ قوت ست و
خاکستر خرگوش ذبح کرده بهمین نوع و این قولیست و شربت دو درم بود و آب او شدید الحل ست و گرم شب تاب که ازان سرد ست و با دو ورکرده
خشک کنند و در آفتاب اندر ظرف مس بیاویزند و ایضاً خراطین خشک و ایضاً آبگینه مثل غبار سائیده و ایضاً خاکستر آبگینه و بهترین آن اینست
که در چمچهٔ آهن مشبک گرم کنند تا سرخ شود پس در آب اندازند تا دران اجزای سوخته جدا گردد و باقی مانده را باز گرم کنند و بدستور عمل
نمایند تا همه خاکستر شود بعده آن و زورا مثل غبار بسایند و یک مثقال ازان در دوازده مثقال آب گرم بخورند و بهترین آبگینه سفید صاف ست و از
ادویهٔ بسیار قوی سنگی ست که در اسفنج یافته شود و ایضاً خون بز کوهی خشک کرده است و بهتر طریق اخذ آن اینست که در وقتیکه اندران انگور رنگ
کردن شروع کنند بگیرند و در ظرف نوشسته اخذ نمایند و اگر ظرف سنگ باشد بهتر ست و بعد بسته شدن خون اجزای کوچک آن تراشیده
و ازان اقراص ساخته بر ظرف مشبک یا پارچهٔ صاف در آفتاب از حریر پوشیده بدارند و چون خوب خشک گردد و در جائیکه تری نباشد آن قرص
را بدارند و یک ملعقه ازان در شراب حلو وقت سکون درد یا در آب کرفس جبلی بخورند و امر عجیب مشاهده نمایند و باقی طریق این همانست که در
قول مسیحے گذشت و ازانچه قوی عجیب ست خاکستر بیضهٔ ماکیان بعد بیرون آمدن بچه آنست و انچه شدید القوة و افضل ازجمله است گنجشک مسمی
دیلوتانی اطراغولیدیطوس ست و آن گنجشک ست از جنس صعوه کوچکتر از همه گنجشکها سوای گنجشک ملکی و رنگ بدن او میان خاکستری و زردی و سبزی
بود و بر سر و بازوی او پرهای طلائی رنگ باشد و بر دم او نقطه های سفید بود و اکثر ظهور او در زمستان و در زمین شوره و تر دیوارها باشد
و بسیار طیران نمیکند بلکه اندک بپرد و زود نشیند و دائم آواز دهد و دم بجنباند و آنرا خام بخورند و این افضل ست و مطبوخ و بریان و نمکسود و دخان
کرده بخورند و گاهی آنرا تمام بسوزند در تنوریکه بسیار گرم نباشد بقدریکه بران احتراق معطل قوت مستولی شود و در آبگینه باشد بنحویکه بیم تقریب
و غیر آن مذکور ست و گاهی در دیگ سنگین بسوزند و سر او ببندند بکشند پس هرگاه حد تشویه بسوی احتراق تجاوز کند بردارند و گاهی به نمک ملاوح و مشوی فلفل

وسادج و مانند آن کنند و از خشک کرده یا خام یا سوخته سوده بشراب صاف یا بعسل یا بماء العسل و بجند لیقون بخورند که تک هر واحد ازین ادویه و قومی گمان کرده
که این گنجشک عصفور الشوک ست و درینجا طائریست که با فرنجیه صفراغون نامند نمیدانم که آن همین ست یا غیر آن گمان کرده اند که چون آنرا خشک کنند و اندک
اندک بخورند اخراج سنگ از هر موضع نماید و قومی ذکر کرده که نفس سنگ اخراج سنگ میکند و ایضاً سرگین کبوتر و سرگین خروس ست حسین و کندی زعم کرده اند که اگر ازان بزرگها
را دو درم و کوچک را نیم درم با مثل او شکر طبرزد بخورند هر سنگ را اخراج کند و گاهی با دی فلفل و نمک هم آمیزند و یکدرم خصوصاً با طبیخ مشکطرامشیع دهند و ایضاً
شنا منس جعفه و بعضے گمان میکنند که مدخین زبیر ذکر بخار خارپشت سنگ را در بول برآرد و این از انجمله است که آنرا حق نمیدانم و اما ادویه که بهر تفتید بدین ادویه مخلوط
سازند مثل فلفل و پودینه و دارچینی ست و این ادویه را با وجود آن در باب تحریک سنگ معونت ست و اما ادویه که بهر ادرار بقوت و اخراج فضول غلیظه بدان
مخلوط سازند مثل بزور بسعر و خصوصاً حلبه مثل دوقو و فوه و مرداساروان و دج و نانخواه و کاشم و سیسالیوس و تخم فنجنکشت و اذخر و قردمانا ست و گاهی
بعض مردم بر استعمال ذراریح جسارت میکنند و این ادویه با وجود شدت ادرار آنها تاثیر در حصات نیز دارند و اما ادویه که برای ترتیب اندک اندک آمیزند
مثل طبوخ ست و گاهی در نفس خود با فاعل در سنگ باشد مثل صمغ لبفاج و صمغ جوز و اما ادویه مسکنه وجع مثل تخم کتان و لعاب آنست و مثل جلوز و فندق
و تخم خطمی و این را ترتیب نیز بهر ادویه حصویه و موافقت برای جرم گرده است و از مخدرات آنچه معروف ست و اما ادویه مقویه مثل بهمن و زرنباد و سوسن خسک
و تخم فنجنکشت ست و ایضاً مثل گل سرخ و گلنار و اذخر و صندل و اما ادویه مرکبه برای حصات مثل شرودیطوس ست که آن قوی فاعل در سنگ گرده است
و مثل سنجرنیا و مثل معجون عقارب معروف برای گرده و مثانه و ایضاً دوای تنخدبدم تیس که آنرا بعد ابید العد لسبب جلالت قدرا و نامند و دوا معروف بحرانی تنخذ از
روغن بلسان و آن عجیب ست و مثل این دوای قوی که تجربه کرده ایم بگیرند خاکستر آبگینه و خاکستر عقرب و خاکستر بیخ کرنب نبطی و خاکستر خرگوش و حجر اسفنج و خون بز کوهی خشک
کرده سوده و خاکستر پوست بیضه بچه برآورده و حجر الیهود و صمغ جوز و دج ترکی اجزا مساوی یک جزو و فطراساليون و دوقو و مشکطرامشیع و صمغ و تخم خطمی و ترب و فلفل
هر واحد یکنیم جزو بعسل دوچند سرشته نگاه دارند شربتی ازان دو مثقال و زیاده ازان بآب خار خسک مطبوخ نخود سیاه و این بهر سنگ مثانه نیز صالح ست و ایضاً
خاکستر بیخ کرنب نبطی و خاکستر بیضه که بچه ازان بیرون آمده باشد و براده حجر الیهود و تخم و باده مساوی همه را جمع کرده لقدر ملعقه ازان در شراب یا آب خار خسک
بخورند و این سنگ مثانه را نیز نافع بود و آنرا مثل گل سفید برارد و ایضاً آنچه قوی جامع ست تخم خربزه آبگینه سوخته تخم قلت دوقو مساوی یکدرم بآب نخود یا ترب و ایضاً
سرگین کبوتر و سرگین خروس اندکی ازین بآب ترب یا بشراب یا بآب گرم بدهند و این جامع ست و ازانچه جامع ست ایضاً آنست که بگیرند کندش یکدرم سرگین
کبوتر یکدرم خنافس نیم دانگ کوفته بشراب بدهند و ایضاً حجر اسفنج و سقولوقندریون و پرسیاوشان و تخم خطمی و فطراساليون مساوی شربت مقدار حاجت
در آب کرفس یا بماء الاصول یا آب خار خسک یا آب ترب و ایضاً ازانچه جامع ست حب بلسان و پودینه دشتی خشک و تخم خبازی و حجر اسفنج و بادروج
خشک مساوی کوفته هر روز یک ملعقه بشراب ممزوج چهار اوقیه بدهند و ازانچه اخص بکلیه است سیوسن دو درم سموریون دو درم فلفل چهار درم
و شربت بمقدار مناسب بسکنجبین عنصلی و ایضاً سداب بری و خبازی بری و بیخ کرفس مساوی لقدر دو ملعقه ازان گرفته در شراب بجوشانند و صاف کرده بنوشند
و ایضاً فطرافلون بسکنجبین عنصلی یا بماء العسل و ایضاً تخم ترب و تخم قلت مساوی تا یک بندقه ازان بروغن یاسمین بدهند و ایضاً دوای مجرب تخم خربزه
و قرطم و زعفران و قلت تنکار بخورند و ایضاً حب المحلب مقشر کوفته دو مثقال زعفران مثقال زراوند نیم مثقال بعسل بسرشند شربتی چهار درم و ایضاً
قردمانا درخمی مع مثل آن پوست بیخ غار و ایضاً از تخم سپند و مقل حبها سازند شربتی هر روز تا یکدرم با آب برگ ترب و راسن رطب یا با آب زیتون و دوای
فائق مسکن درد و مخرج حصات بگیرند سموریون و آن کرفس بری ست و معروف بکرفس فرس یک اوقیه سعد مصری سنبل الطیب تخم خشخاش سفید
دارچینی سلیخه فلفل سفید تخم گزر بری از هر واحد یکنیم اوقیه حجر الیهود نیم اوقیه سنگے که از بلاد فافا و دونیا آرند نیم اوقیه بعسل بسرشند و شربت بندقه
بشراب و دوا نافع تکون حصات بگیرند تخم صامریوبا و مشکطرامشیع و تخم خطمی هر واحد درخمی تخم خیار بستانی و تخم خربزه و کثیرا هر واحد نصف
درخمی و همه را اخلاط کرده بخورند شربتا دو درخمی با شراب لطیف ممزوج دیگر بگیرند حجر موجود در اسفنج و بیخ خار خسک و تخم گزر هر واحد دو درخمی

تخم خیار و تخم خطمی و لسان الثور هر واحد یک درهم با دیان و انیسون و جعده هر واحد سه درهم و گاهی آبهائی که اندران ادویه حصویه و معینات آن جوش دهند می نوشانند مثل آبها که دران کما فیطوس و جعده و بودینه و سیسالیوس و بیخ خار خسک و ثمر آن و اسقولوقندریون و بیخ خبازی و برسیاوشان و عصی الراعی و بیخ نیل و بیخ غافث و تخم خطمی و حماما و لوبیا و شونیز و مشکطرامشیع و غیر آن از مدرات و چون انها را در ایام صحت نیز استعمال کنند تولد حصات منع کنند و از مطبوخات آنچه بدان در حصات کلیه انتفاع یابند چون استعمال او و تکرار نمایند در اوقات نوبت اینست که برگ خبازی دشتی بجوشانند و در طبیخ او روغن زرد و عسل داخل کرده مقدار کثیر از ان بنوشند که آن ازلاق حصات و ادرار بول و تلیین مسالک آن کند و آنرا بسهولت برارد. روفس گفته که کثرت استحمام در حمامات آب کبریتی منفعت حصات ست و این اشاره میکند بسوی بعض آبهای حاره که گاهی جلد را قرحه کنند و چون ازان ادویه حصویه بسازند و دران پارچه آغشته گرم بر موضع سنگ نهند آنرا تحلیل کند و ما تجربه کرده ایم چیزی را ازین قبیل و اما تدبیر در تهیه حصات برای انقلاع و انفعال از ادویه و آسانی زلق و خروج پس واجب ست که مالش دهان مرخیه استعمال نمایند و کذلک نطولات و ضمادات و قیروطیات مرخیه و حمامات و آبزن بقدریکه ارخای قوت بافراط ننماید پس ضرر ا ضعیف کند و گاهی بسبب این بسوی عضو ماده زیاده سیلان کند و درین هنگام دوای انقلاع حصات بنوشانند تا قلع و اخراج بران آسان گردد و باید که مرخیات بمقویات بر قانون معلوم مخلوط سازند و خصوصاً آنکه دران هم تقویت بسیار مضادت ست برای غرضیکه در تحلیل ست نباشد و این مثل روغن سوسن و روغن سنبل و روغن حنا و روغن خیری ست و احرام آنها نیز و در روغن خیری معانی کثیره جمع اند بعد ازان کمرگاه و خاصره و عانه بربندند تا مجاری از بالا فراخ شود و یا بدست مالش نمایند بعد ازان دوای منفعت بخورانند و عقب آن مدرات دهند و ایضاً در نوشیدن مثل خیارشنبر بروغن بادام و یا عصاره لزج از عصارات مدره که اندران لزوجت و ازلاق باشد بروغن بادام باک نیست و از آنچه نفع کند بعد ارخا یا عند استغنا از ارخا هرگاه معلوم شود که سنگ منقلع متحرک ست تکمیدات با سفنج مغموس در آب طبیخ... و ضمادات مسخنه و مروخات با دهان حاره مسخنه مثل روغن سداب یا زیت و جندبیدستر ست و احتیاج حفظ سخونت ضماد بود و اگر حاجت لقوت... آید محاجم خالی بر موضع سنگ گذارند تا آنرا جذب کند بعده ازان موضع فرود آرند و همچنین بتدریج از موضع کلیتین تو ریب طرف حالبین بسوی اسفل نازل کنند پس اگر سنگ بمثانه فرود آید در ساکن شود و گاهی ریاضت و حرکت و سواری بر چارپایه خرد گام کافی گردد و کذلک نزول بر نردبان خصوصاً که مروخات استعمال کرده باشند و چون سنگ از مثانه بسوی مجرای قضیب منحدر گردد پس گاهی درد کند و درین هنگام باید که تدبیر آن موضع نمایند بنحویکه ذکر یابد و اما تدبیر وجع چون هیجان کند و خصوصاً نزد مثانه بسبب عظم حصات یا دندانه که دران باشد و کبر اشنده و خشونت سا... پس گاهی ممکن بود که حمام و آبزن زائل گردد و چون افراط اینها کنند و ارخا آرند وجع شدید بعد ساعتی عود کند و نطولات بابونجیه و اکلیلیه و خطمیه و نخالیه جید و نافع ست و اگر قبض طبیعت باشد اخراج ثفل صواب بود و لشیاف یا حقنه غیر کثیر مضعط و مولم بلکه شیاف نزد من بهتر ست و در تلیین طبیعت تخفیف بسیار و تسکین وجع ست و باستعمال مسهل سبیل نیست که آن مولم بود و مودی بنزول مواد از فوق گردد و اما در حقنه چون شحوم و دسومات و قوای مرخیه و قوای مدره باشد با وجود اسهال تلیین کند و درد را تسکین دهد و اعانت بر اخراج سنگ نماید و چون درد شدید باشد و از علاجی که مذکور شد تسکین شود بعده چون علاج بادویه حصویه کنند درد و ثوران نماید پس صواب تر آنست که از ادویه قوی التحریک دست باز دارند و بحقنه لین و بمروخات و قیروطیات مرخیه ملینه مزلقه مشغول شوند و گاهی درین وقت استعمال قی نفع بخشد و این بسبب تقلیل مواد مزاحم حصات بود و گاهی ضرر کند بنا بر جذب حصات بسوی فوق پس اگر وجع متعسر شود ناچار مخدرات خورانند و افضل آن فلونیاست و ایضاً دوای لقاحی و تریاقی که کهنه نشده باشد بلکه بتازگی باشد و قوت افیون دران باقی بود که آن بوجوه کثیره نافع بود چنانچه نفع کند از جهت تریاقیت و از جهت ادرار و تفتیت حصات و از جهت تخدیر وجع و گاهی در ایلام ریح که در گرده بود در مزاحمت حصات کند اعانت نماید و بعلامات ریح الکلیه شناخته شود و یا در امعا بود که مزاحمت او نماید و بعلامات آن دریافت گردد پس درین هنگام باید که آنچه کسر ریاح کند مثل سداب و تخم آن و تخم کرفس و انیسون و نانخواه و کرویا و شونیز در مثل ماء العسل بخورانند یا ضماداً یا بأخذ قیروطی ازان در روغن یا در حقنه استعمال کنند و اگر حصات

اورم حار باشد اولاً بمعالجۂ ورم کلیه علاج کنند و بدانچه معلوم ست از نطولات و قیروطیات و ضمادات مبرده که در ابواب کثیره گذشت اندک سعی که برای تنقیه
بران ریخته کفایت کنند و کذالک حقنه بآن عصارات و بروغن گل نمایند و اگر حاجت بود فصد کنند و اگر ورم صلب باشد بمثل لعابات حار چون لعاب بزرکتان
و حلبه و خطمی و تخم مرو مخلوط بچربی مسر دبکار برند و کذالک بابونه و اکلیل الملک و خار خسک و شبت بعمل آرند بطریق شرب و حقنه و اطلیه استعمال نمایند پس
هرگاه اطلیه بعمل آرند باید که دران مثل سرانیج و سکبینج و اشق و میعه و جند بیدستر و مر و الفیار و غنهای گرم مقوی داخل کنند و از مراهم مرهم داخلیون و مرهم
شحوم و غیر آن بکار برند بعده چون نضج معلوم شود دران هنگام بادرار پردازند و اما اغذیۂ اصحاب حصات پس انچه مخالف اغذیۂ ضارۂ ایشان
باشد و لحوم مشوی عصافیر بادی و عصافیر خرد و کبوتر بچه و مرالبطیخ ایشان را اصفر نسبت و همچنین لحوم لطیفه و گوشت سرطان بریان نفع کنند و باید که
در طعام ایشان از شبت و هلیون و خصوص جعابری اندازند و آب نخود بزرسیا و بروغن قرطم دسند صاحب کامل گوید که هرگاه این مرض ابتدا نماید و مریض را درجای
گرده درد و سهم رسد و در بول او ریگ ظاهر شود باید که تدبیر ملطف مقطع خلط غلیظ بغیر آنکه حرارت مفرط کند بعمل آرند و از استعمال اغذیۂ عسر الانهضام
مولد خلط غلیظ لزج مثل لحوم کبش و فضر بزدان فطیر و نان سپیده و هر انچه از آرد و نشاسته سازند و اطریه و هریسه و بیضۂ منعقد و پنیر رطب و خشک و برنج
بشیر و غیر آن منع کنند و اغذیۂ سهل الانهضام مثل لحوم طیور ملائم چون بچۂ مرغ و دراج و قنابر و لحوم جدی بطریق اسفیدباج و زیرباج و مطجن نیک پخته
و نان خشکار خمیری خوب پخته استعمال نمایند و مغز خیار و بادرنگ و خربزه و انگور سفید و کاسنی و کشوث و کرفس و بادیان و لوبیه و نانخواه بکثرت تناول
کنند و با استعمال بادام تلخ و تخم خربزه و تخم کتان و بلیون و آب زیتون و کبر بخلل و هلیون مخلل با شدآن که او را بول الند و غذا اندک دهد حریص گرداند و ریاضت معتدل قبل
غذا و دخول حمام معتدل الحرارة بعد ریاضت و ریختن آب نیمگرم بر جانب مرض و نشستن در آبزنیکه اندران خار خسک و بابونه و اکلیل الملک و مرزنجوش
و کرفس و کرنب و شبت و برگ خطمی و پرسیاوشان برابر جوشانیده باشند استعمال کنند و بجای گرده گاهی روغن حسک و گاهی روغن شبت و روغن خیری و
مانند آن بمالند این تدبیر هر روز و یا یکروز در میان بعمل آرند و بعد خروج از آبزن مغز تخم خیار و بادرنگ و خربزه و کدو هر واحد یکجزو بادیان نیم جزو همه را
باریک سائیده سه درم بسکنجبین و گلاب و اندک آب سرد بخورند و گاه گاه این طبیخ بنوشند عناب و سپستان و انجیر سفید و پرسیاوشان و اصل السوس و تخم
خطمی و تخم خبازی و تخم کرفس و بادیان و جعده و خار خسک و حاشا هر واحد بقدر حاجت گرفته همه را بسیه چندان آب بجوشانند تا بسوم حصه باز آید صاف
نموده چهار اوقیه از آن با یکنیم اوقیه سکنجبین شکری بکار برند و گاه گاهی امرالقی نمایند بعد تناول طعام مختلف مثل ترب و ماهی شور و خربزه و شبت
و کرفس و بادیان و نوشیدن سکنجبین که دران ترب خیسانیده باشند و شرب شراب مختلف و امثال آن پس اگر علامات غلبۂ خون ظاهر بود فصد
باسلیق نمایند و اگر نباشد دوای مسهل بلغم منقی خلط غلیظ بدهند پس اگر درانجا حرارت باشد دوای قوی الاسهال ندهند بلکه انچه اسهال بسهولت
نماید مثل مطبوخ مقوی تبرید و قرص بنفشه و خیار شنبر تبرید بدهند و اگر درانجا حرارت قوی نباشد و خلط غلیظ بود دوائی قوی تر مثل این حب استعمال کنند
تربد یکنیم درم حب النیل چهار دانگ صبر نیم درم شحم حنظل یکنیم دانگ یا دو دانگ نمک نفطی دو دانگ همه را باریک سائیده بآب حبها سازند و امثال این
انچه استفراغ بلغم و خلط غلیظ کند بعمل آرند و هرگاه این علت مستحکم شود و در گرده سنگ متشکل گردد باید که سائر تدبیر ملطف مقطع معتدل در حرارت و
ادویه مفتت حصات بالخاصیت استعمال کنند و هرگاه درانجا حرارت باشد باید که از ادویۂ حاره و تدبیر مسخن احتراز نمایند و این دوا مفتت حصات ست
اگر درانجا حرارت بود بگیرند تخم خربزه و خیار و بادرنگ و کدو هر واحد پنج درم تخم کرفس دو درم بادیان حجر اسفنج آبگینۂ سوخته هر واحد سه درم همه را باریک
سائیده سه درم بسکنجبین بدهند دیگر که مفتت حصات ست اگر حرارت نباشد بگیرند تخم خیار و بادرنگ و خربزه هر واحد چهار درم حب القلت خار خسک
صمغ آدنجبار پرسیاوشان اسقولوقندریون هر واحد دو درم حب المحلب بادیان پوست بیخ کبر هر واحد یک درم همه را باریک بسایند شربتی
دو درم بآب نخود سیاه و سکنجبین و اگر درانجا حرارت باشد این استعمال نکنند دیگر که سنگ بشکند اگر حرارت قوی نباشد حب بلسان و حب البان و
حب المحلب و حجر اسفنج و تخم خربزه هر واحد یکجزو کوفته بحریر بیخته بقدر ملعقه بشراب حمزوج بدهند دیگر اگر حرارت نباشد تخم خیار و تخم کرفس حسیلے

و نهری و انیسون و سلیخه و سنبل و دارچینی و حب القلت هر واحد یکجزو عاقرقرحا و جند بیدستر و فرفیون هر واحد ربع جزو گوفته بخربزه بیخته یک مثقال بسکنجبین و آب که دران نخود سیاه پخته باشند بخورند دیگر هرگاه درانجا حرارت باشد خار خسک حب القلت حجر الیهود هر واحد جزو اسقولوقندریون بادیان پوست بیخ کبر مغز تخم خربزه مغز تخم خیار هر واحد دو جزو همه را باریک سائیده دو درم با آبیکه دران پرسیاوشان و بادیان جوشانیده باشند یا سکنجبین بدهند که باذن الله نافع بود و حجر الیهود دوای بسیار نافع برای سنگ گرده است و چون از گزدم سوخته نیم درم بآب بادیان و آب تراسن افشرده یا بآب مطبوخ پرسیاوشان و اسقولوقندریون بخورند نفع بین کند دوای منفتت حصات زنجبیل فلفل دار فلفل هر واحد پنج درم جنطیانا دو درم بیخ کاکنج ده درم جند بیدستر دو درم گزدم سوخته مثل او همه را باریک سائیده بعسل کف گرفته بسرشند خوراک دو دانگ تا نیم درم بعد شش ماه دیگر منفتت حصات زنجبیل و سنبل هندی و جعده و حب بلسان هر واحد سه درم دارچینی و اسقولوقندریون و فقاح اذخر و زعفران و جند بیدستر هر واحد چهار درم سلیخه یکدرم اسارون و دار فلفل و وج و فوه و قسط هر واحد دو درم فطراسالیون و گل سرخ و فلفل سفید هر واحد دو نیم درم باریک سائیده بعسل کف گرفته بسرشند شربت درم بآب مطبوخ نخود سیاه دیگر که سنگ بشکند بگیرند سرگین کبوتر و آبگینه سوخته هر واحد یکجزو کندش نیم جزو باریک بسایند و یکدرم آب تربا افشرده او یا بآب اسقولوقندریون جوشانیده بدهند دیگر ذراریح نیم دانگ سرگین کبوتر نیم مثقال باریک سائیده بشراب کهنه بخورند نافع است در روغن عقرب چون بر خاصره و عانه بمالند حصات را منفتت بین نماید و این صفت النست بگیرند زراوند مدحرج و جنطیانا و سعد و پوست بیخ کبر هر واحد ده درم و فقیه و نکوفته بدان روغن بادام تلخ رطل ریخته یکهفته در آفتاب بدارند بعد ازان صاف کرده درین روغن ده عقرب بیندازند که همان ساعت گرفته باشند و ده روز دیگر در آفتاب گذارند پس صاف کرده بردارند و استعمال کنند و حجر بنیا که آن معجون معروف بحجر انیاست و سوطیرا و بحجر بنیا چون از هر واحد نیم درم تا نیم مثقال بآب نخود سیاه یا بآبیکه دران وج و اسقولوقندریون و کرفس جوشانیده باشند بخورند نافع و از انچه درین مرض نفع کند آبگینه شامی سوخته است چون نیم درم تا نیم مثقال ازان باریک سائیده بآب مطبوخ پرسیاوشان بخورند و همچنین اگر گزدم سوخته مثل این بخورند منفعت بین کند و باید که استعمال این ادویه با احتیاط و حذر نمایند و این خیال باشد که نگاه کنند اگر سنگ در یک موضع گرده ایستاده باشد و علامتش اینست که درد دائم بود و ساکن نشود و مریض را قلق بود پس ادویه جاذبه و انچه ادرار بول بقوت نماید و ادویه محلله و مرخیه مثل نطول و روغنها استعمال نباید کرد بلکه تخم خیار و بادرنگ و خربزه و تخم خطمی و تخم کدو و پرسیاوشان و مانند آن از ادویه که ادرار بول برفق نماید استعمال نمایند و تکمید موضع بسبوس و مانند آن بطور یکه دفعیت کنند و هرگاه سنگ از موضع خود بموضع دیگر منتقل باشد و آن گاهی هیجان وجع کنند و گاهی ساکن شود تنطیل بآب گرم کنند و در آبزن که اندران پرسیاوشان و شبت و کرنب و خار خسک و بادیان و مانند آن که مذکور شد جوشانیده باشند بنشانند و بروغنهای مذکوره مالش کنند و تکمید موضع با نفخ نمایند و بس در آب گرم و در روغن نمایند پس هرگاه درانجا حرارت نبود بلکه برودت باشد باید که بکثرت مالش بروغنهای گرم مثل روغن شبت و روغن سداب و خیری و نرگس نمایند و دران نادکی از جند بیدستر و غیر آن که مرغی مجاری بول بود و توسیع آن برای نفوذ سنگ و اخراج آن بسوی مثانه بسهولت کند حل نمایند پس اگر درد شدت کند و ساکن نشود باستعمال این اشیا باید که اشیای مخدره معروفه مسکنه وجع مثل فلونیای رومی و فارسی و افیون و پوست بیخ لفاح و مانند آن استعمال کنند و بعض چیزهای مدر بول مثل تخم خربزه و خیار و بادرنگ آمیزند و بآب گرم بخورند که تسکین درد کند و اگر درد ساکن نشود و سنگ از جای خود نازل نگردد باید که محاجم بنهند و مص کنند که آن سنگ از موضع او نقل کند و تسکین عجیب وجع نماید و باید که وضع محجمه بموضع قریب از موضع وجع بسوی اسفل باشد و اندک اندک مص کنند که سنگ از موضع منجذب گردد بعد ازان محجمه را ازان موضع باسفل تر و بسوی نقل کنند و اندک اندک امتصاص نمایند تا بموضع محجمه کشیده شود و همچنین محجمه را باسفل طرف مثانه نقل کنند و همین نوع عمل کنند تا آنکه سنگ بمثانه نزول نماید و از مجرای قضیب خارج گردد پس اگر این علاج استعمال کردند و سنگ در موضع واحد توقف نمود و ازان نازل نشد بسبب عظم خود و درانجا ورم پیدا گردد باید که مریض را نشستن در آبزن که اندران حلبه و برگ کتان و خطمی و خبازی جوشانیده باشند امر کنند و موضع را بروغنها

محلله بلینه مثل روغن بنفشه و روغن کنجد که اندران حلبه و تخم کتان جوشانیده و باآن پیه بط و پیه کبوتر بچه گداخته باشند مالش نمایند پس اگر درد ساکن نشود
حقنه لسپستان و بابونه و خطمی و بنفشه و تخم کتان و حلبه و سبوس و روغن بابونه و روغن شبت و مانند آن استعمال کنند و مالش موضع با دهان و آب گرم نمایند
و مدام این فعل کنند تا آنکه درد تسکین یابد و چون درد ساکن شود و مرض تخفیف یابد پس حقنه را نگاه کنند اگر سنگ بسوی مثانه نازل شود و ازان خارج گردد مرض
زائل شود و اگر سنگ خارج نشد اعادهٔ ادویه مفتته حصات مدرهٔ بول که مذکور شد و آنچه در بحث سنگ مثانه ذکر یابد باید کرد صاحب جامع بعد
ذکر علاج مذکور را اینقدر زیاده نوشته که من اکثر صاحب این مرض را علاج باین سفوف نمودم نمک ترب قرد ماناکر دیا مغز تخم خربزه خار خسک بادیان
هر یک سه درم حب القلت دو درم باریک سائیده سه درم بعد فصد باسلیق بخورند و در هر هفته یا پانزده روز یا بعد یکماه بحسب قوت مریض اسهال
طبیعت باین دوا نمایند که بگیرند بادیان سه درم و باریک سائیده با گلقند یک اوقیه بسرشند و در آب حل کرده صاف نمایند و دران فلوس خیار شنبر دو
اوقیه حل کرده باز صاف نمایند و روغن بادام شیرین انداخته نیمگرم بنوشند پس مرض شفای تام باذن الله تعالی در زمان اندک یافت ایلاقی
و جرجانی گویند که قطع اسباب تولد سنگ باید کرد پس تدبیر تفتیت و اخراج او مانند تدبیر قطع سبب آنست که بدن را از ماده پاک نمایند و از اغذیه که غذای
آن ماده سنگ شود باز دارند و از حرکات و اسباب معین بر تولد آن احتراز نمایند و اگر ارادهٔ حفظ قوت باشد طعامهای زود گوار چون گوشت تیهو و دراج
و تدرو و مرغ خانگی سبک اندام فربه و گوشت بزغاله و بره یا اسفیدباج مرغ فربه و بیضهٔ مرغ نیمبرشت و نان خشکاری خمیری نیکو پخته بدهند و اگر قوت
قوی باشد چیزها یکه غذا کمتر دهند چون ماش مقشر و اسفاناخ و کشک جو و قلیه کدو و قلیه خیار و نخود آب و زیرباج و مزورات ساده بمغز بادام و روغن
آن و روغن کنجد تازه یا روغن گاو بخورانند و از امتلای طعام حذر کنند و تدبیر تنقیه بدن استعمال قی و مسهل ست و قی بدو سبب بهترست یکی آنکه
قی زود زود توان کرد و مسهل نه زود زود نشاید خورد دوم آنکه قی هم ماده را قلع کند و هم ازان طرف منع نماید لیکن بر قی طبع را نرم باید داشت تا ماده
را بطریق اعتبار گرداند و مسهل بحسب مزاج و حال مریض باید داد و تقویت معده بهر هضم طعام حسب واجب نمایند و از آنچه تولد سنگ را منع کند آنست
که آب سرد در میان طعام بخورند و گاه گاه ناشتا اندکی شراب خورند و بر بستر پوستین نخسپند لیکن بر کتان خسپند تا گردهٔ ایشان گرم نشود و از مفردات آنچه
ماده را لطیف کند و مثانه را پاک کند و سنگ را بشکند بعضی ازان بقول شیخ مثل کرفس و کاسنی و شبت و پودینه و بادیان و خار خسک و برگ ترب
و ترب و راسن و بعضی فواکه مثل خربزه و خیار و بادرنگ و انگور سفید و انجیر تر و خشک و بادام تلخ و مغز و پسته و بعضی اچارها مثل کبر مخلل و بلیون
مخلل و عنصل مخلل و زیتون پرورده و بعضی شرابها مثل سکنجبین که از سرکه کبر و از سرکه عنصل سازند و آب ترب و شراب سفید لطیف و بعضی ادویه است
مثل آنکه در قول بوعلی سینا گذشت و اگر قوت گرده و مثانه ضعیف شده باشد ادویه مقویه بیامیزند مثل بهمن و غیرآن که در قول مذکور مسطور شد و ربها
سیوها مثل سیب و بهی و چون از آبزن بیرون آیند شربتی از تخم خیار و خیار بادرنگ با نیم مثقال حجر الیهود و نیم درم حجر اسفنج سوده بدهند و روغنهای ملین
با روغنهای مقوی چون روغن شبت و حسک با روغن سوسن و خیری آمیخته بمالند و روغن خیری هم مقوی و هم محلل ست و قی بوقت درد نباید کرد محمد زکریا
گوید بسیار آزموده ام که بعد فصد درد ساکن شد و سنگ باسانی بیرون آمد و این دوا سنگ را از گرده بیرون آرد مغز تخم خربزه و زیرهٔ سیاه و نانخواه و صعتر
و تخم کرفس و تخم ترب و مغز بادام تلخ مساوی شربتی یکدرم بطبیخ پرسیاوشان و ایضا دوقو فوه و کرفس و مغز تخم خیار هر یک شش درم سلیخه و سنبل و دارچینی
هر یک چهار درم همه را بکوبند شربتی بقدر ریک ترس با چهار اوقیه آب حسک سی روز این دوا بخورند تا سنگ را بریزاند و پاک کند و درین دوا خاصیتی عجیب است و آن اینست
که هر که این دوا بکوبد در دست او انگشتری آهنی نباشد و بر میان او کارد نباید و در کفش او میخ آهن نباید و بهیچ وجه با وی آهن نباشد و این خاصیت
آزموده من نیست لیکن آنچه در کتب دیدم اینجا حکایت کردم و در اختیارات کندی همی آید که آب ترب بر صباح یک وقیه بخورند همه سنگها را بریزاند و پاک کند و جانوری است
که در میان البقول یعنی تره بسیار باشد پشت او چون گنبدی گرد و رنگ او سرخ و بران نقطهای سیاه در میان سرخی بود چون ازان جانور سه عدد بخورند
سنگ بریزاند و پاک کند و کرم شب تاب که بشبها روشنائی دهد سر و اطراف وی را دور کنند و تن او در آفتاب خشک کرده هر روز یکدرم با دوازده درم آب نقیع انگور

بدهند سه روز و بعضے گفته اند که یکدرم سه روز باید خورد و مجرب نوشته اند و این از موده من نیست و همه آدویه که از بهر این علت دهند در حمام و آبزن
بدهند که نافعتر بود و حب بلسان سوده یکمثقال سنگ گرده بریزاند و معجون ازبده در قول ابو علی گذشت و معجون عقرب در بحث حصات مثانه در قول
ابوسهل خواهد آمد شبرتی بعد از شش ماه کودکان را نیم دانگ و بزرگان را دانگی دهد با کرفس محمود شیرازی گوید که در سنگ گرده و مثانه هر صبح
مطبوخ از بادیان سه درم و تخم کاسنی و اصل السوس مقشر کوفته هر واحد سه درم با شکر سفید ده درم بنوشند و غذا مزوره نخود داب بشیره قرطم و لحم کبک
و یا شیره تخم خیارین و تخم خربزه هر واحد ده درم بنوشند و یا بگیرند بادیان و انیسون هر واحد سه درم و با شکر سفید ده درم جوشانیده صاف نموده بران
شیره بزور ثلاثه هر واحد ده درم انداخته بنوشند و اگر درد اشتداد نماید و امر عظیم گردد و این مطبوخ مهیا سازند بادیان تخم کرفس تخم خیارین تخم خطمی هر واحد
سه درم تخم کاسنی بنفشه خشک هر واحد چهار درم عناب سپستان انجیر سفید هر واحد بست عدد سنای مکی هفت درم اصل السوس مقشر چهار درم
پرسیاوشان پنج درم جعده خار خسک حاشا هر واحد هفت درم همه را سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل باز آید صاف کرده دران ترنجبین و خیارشنبر
هر واحد ده درم حل کرده سحرگاه بنوشند و اگر ازین دوا فائده نشود حقنه استعمال کنند بعد تناول اندک اغذیه مختلفه مثل ماهی شور و ترب و خربزه
و شبت و یا بگیرند شبت و سرمق و تخم ترب و تخم خربزه و تخم کرفس و برگ ترب و بیخ آن در آب خوب بجوشانند و صاف کرده بران عسل و روغن کنجد
و نمک انداخته بنوشند و بیر مرغ ملوث بروغن کنجد قی کنند و حلبه و قرطم و بنفشه و مانند آن که در قول صاحب کامل گذشت جوشانیده آبزن نمایند
و بر کمرگاه روغنهای گرم محلل مثل بابونه و زنبق و نرگس و غیر آن بمالند و از تناول اغذیه غلیظه مثل عصائد و حلوای نشاسته و جز آن احتراز کنند و اغذیه
لطیفه زود گوار مثل نخود آب لحوم ماکیان و گنجشک و کبوتر صحرائی و قلیه پر مصالح بنان خشکار تناول نمایند و ترک عشا و تقلیل غذا نافع بود و هر روز چند بار
حرکت کنند و پایی بردارند و اگر مریض را طاقت شدت درد نباشد مخدرات مثل برشعثا و بزر البنج بشکر و خشخاش و غیره دهند و چون مرض مستحکم شود ادویه
مفتته حصات تجویز نمایند و از ادویه حاره سخنه مثل زنجبیل مربی و فلفل و قرفه و قرنفل و مانند آن اجتناب سخت نمایند تا ماده باستفراغ لطیف و لقای
کثیف متحجر نشود و این دوا حصات را بشکند اگر در مزاج حرارت باشد مغز تخم خیارین و تخم خربزه هر واحد ده درم تخم شلجم پنج درم تخم کرفس بادیان انیسون
هر واحد سه درم حب المحلب چهار درم همه را باریک سائیده بجر پخته سه درم با سکنجبین سافج یا بزوری ده درم بخورند و اگر بادی حرارت بود و این
دوا دهند بادیان تخم کرفس اسقولوقندریون هر واحد سه درم حب المحلب مغز تخم خیارین و تخم خربزه خار خسک صمغ آلو سیاه پرسیاوشان هر واحد چهار درم حب القلقل
پنج درم همه را باریک سوده بدارند شربت سه درم بسکنجبین بزوری ده درم غذا مزوره نخود بمغز قرطم و اندک دارچینی دهند و معجون عقرب نجاح را احتیاطاً استعمال
کنند تا تسخین مزاج بسیار نکند و قرحه مثانه بسبب شدت لذع در انجا پیدا نماید و یا هر صبح یکمثقال معجون حجر الیهود با شیره بزور ثلاثه هر واحد ده درم
بخورند و یا بگیرند تخم گزر و تخم شلجم و تخم ترب بادیان هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم و جوشانیده صاف کرده با معجون حجر الیهود بنوشند و اگر سنگ در موضع واحد
واقف بود و نازل و متحرک نگردد و علامتش اینست که درد چنان شدید بود که مریض طاقت آن نیارد و سکون و خواب نبود و درد ساعتی ساکن نشود پس
باید که ادویه قوی الادرار مثل تخم گزر و کرفس و بادیان و خیارین و خربزه و ادویه مفتته حصات بقوت مثل این دوا بدهند بگیرند فطراسالیون فلفل سفید و سیاه
هر واحد سه درم زنجبیل سنبل سلیخه دارچینی جعده اسارون هر واحد چهار درم جند بیدستر قفاح اذخر حب بلسان هر واحد دو درم همه را باریک سائیده بجر پخته
بعسل کف گرفته بسرشند شربتی ازان یکدرم و اگر سنگ غیر واقف در یک موضع باشد و علامتش اینست که درد ساعتی ساکن شود و در ساعت
دیگر هیجان نماید و علاجش اینست که هر صبح جلاب از پرسیاوشان سه درم تخم شبت و اکلیل و بادیان و کرنب و گزر هر واحد ده درم بسیار گرم بنوشند
و غذا نخود آب مغز قرطم و دارچینی و انیسون بلحوم ماکیان و کبک و گنجشک بخورند و تکمید موضع بسبوس و جاورس و تمریخ با دهان حاره محلله چون
روغن زنبق و حسک و سوسن و غیر آن بنوعی که در قول صاحب کامل گذشت باید کرد و تریاق کبیر و مثرودیطوس یا سنجر نیا هر چه ازین حاضر باشد
دو درم بجلاب بادیان سه درم بخورند و علاج ریگ گرده و مثانه مثل علاج سنگ بود الا در ان ادویه حاره استعمال نکنند و تمدد ات بسیار قوی تجمد می گردد

که علاج مجمل سنگ گرده اولاً قطع مادهٔ آنست بمنع اسباب مولده از اغذیهٔ غلیظه و لبعد طعام لبقی و اسهال الحقنان اگر لقل یا لبس بود و ادرار بچیزیکه بسیار
مسخن نباشد و استعمال لطولات و تدبیر مرطب و ریاضت و تجوید هضم لبعد از ان تفتیت آن با دویهٔ مفتته از اقراص و معاجین و عند هیجان وجع فصد اگر
خون غالب باشد و اما علاج مفصل آنست که از اغذیهٔ غلیظه اجتناب کنند و فی علاج نافع ست و اگر برقی متواتر یا در غب یا در هفته تکلف نمایند جائزست
و استعمال مسهل در ابتدا تغیر جائزست و چون حرارت غالب بود صواب آنست که مسهل خفیف میان هر دو ماه دهند و مسهل قوی ندهند و تلیین طبع
برفق از حقنهای لین نمایند و خون تیس نمایند بوج در حمام خشک کرده چون با سکنجبین عنصلی کثیر الاصول و البزور بدهند نافع ست و دخول حمام دیگر روز بعد از
مفید و از انچه آنرا نفع کند آب ترب یک اوقیه با دو اوقیه شیر تازه است تا شیر حدت او بشکند و آب ترب گرده و مثانه را پاک کند و ابگینهٔ سوخته از دانگی تا دو
ثلث درم لطبیخ این ادویه بدهند پرسیاوشان اسقولوقندریون هر یک سه درم بیخ کرفس بیخ بادیان هر یک لبست درم در دو رطل آب بجوشانند
تا سوم حصه بماند صاف کرده هر روز یک اوقیه بنوشند و مداومت این معجون نافع ست خولنجان شونیز کوفته لبعسل لبسرشند شربتی سه درم تا چهار درم
با آب برگ ترب و زنجبیل مربی الشیان را نافع بود ابن هبته الله گوید که اگر ریگ در بول ظاهر شود باید که مریض را امر بدخول حمام در هر روز چند بار کنند و پشت
ناحیه گرده روغن نرگس یا خیری یا شبت بمالند و در آبزن ادویه که در قول صاحب کامل گذشت بنشانند و ادویهٔ مزلق حصات مثل فلوس خیار شنبر بروغن بادام
و شربت بنفشه یا لعاب بدهند و پشت را بجنبانند و برکیای بجهند یا از زینه فرود آیند بشدت پس اگر سنگ از موضع خود منتقل شود و تابع این درد شدید بود
باید که تسکین وجع با دویهٔ مخدره مسکنه او جاع مثل افیون و پوست بیخ لفاح مخلوط ببعض ادویه مدر بول نمایند و اگر سنگ از موضع خود منتقل نشود آنرا بوضع
محاجم بر قطن زیر موضع درد بکشند و حجام را باستعماص آن امر کنند پس اگر بسبب عظم خود منتقل نشود حقنه از اسفیناخ و بابونه و غیر آن که در قول صاحب
کامل گذشت بعمل آرند و در آبهار یاحین بنشانند و بر پشت پیه ماکیان و بط بمالند و اگر منتقل نشد ادویهٔ مفتته حصات بنوشانند و این دوا مفتت حصات است
تخم خربزه و خیار و بادرنگ هر واحد ده درم حب القلت خار خسک بادیان صمغ آلو پرسیاوشان هر واحد دو درم پوست بیخ کبر تخم کرفس تخم ترب زیره
کرمانی سعد هر واحد یک درم شربتی دو درم با سکنجبین یا آبیکه در ان پرسیاوشان جوشانیده باشند و اگر در انجا حرارت باشد از ادویهٔ مسخنه احتراز کنند و غذا
الطف مثل زیرباج یا نخود آب یا گوشت چوزهٔ مرغ یا دراج سازند و از اغذیهٔ غلیظه مثل نان فطیر و پنیر رطب و لحم بقر و مانند آن منع کنند انطاکی در
تذکره می گوید که واجب ست تنقیه بدن بالقی پس هر گاه مواد پاک شد لزوم تلیین طبیعت نمایند بحقنه که در اسهال مبالغه نکنند پس اگر ماده دموی باشد
فصد باسلیق نمایند بعده در استعمال ادویهٔ مفتت و مدر شروع کنند این همه وقتی ست که امر غیر خطیر باشد و الا اگر در انجا وجع و عسر زائد بود ابتدا بازالهٔ
آن هر دو نماید نشانیدن در آب گرم لاسیما اگر در ان اکلیل الملک و حلبه و خار خسک و بابونه و بزر و پرسیاوشان جوشانیده باشند و از ان بنوشند و روغن بابونه
و بنفشه و شبت بمالند و انگشت در دبر داخل کنند برای این و در احلیل داخل کنند و در ان روغنها چکانند و شیرزنان که در ان حلتیت و زباد حل کرده باشند بزرقه
اندر احلیل رسانند که این مجرب ست لبعد از ان لازمست بر استعمال بزور خصوصاً تخم شلجم دگر نمایند و از مجربات ناحیه و درین اهمیت پوست بیضه که بچگان از وی
ماکیان نهاده باشد و آبگینه و یا نخود همه سوخته باریک سائیده نصف مجموع آن صمغ آلو بخارا آنچه مثقالی از ان با سکنجبین بزوری استعمال کنند و گویند که
چون تخم بسیار از میان کدو بیرون کرده تخم شلجم پر کنند و در خمیر گرفته در آتش گذارند تا آنکه پخته شود و از ان آرد در گرده از ان ترب و سه درم تخم مذکور بعسل بیامیزند
و تناول نمایند سنگ را بشکند و مجرب ست و کذا زعفران الشعیر شربا و بعضی روغن گاو و شکر گفته اند و از مجربات مشهوره الشیان دوا ئیست که آنرا ید الله
نامیده اند بسبب عظمت او و گویند که آن از استخراج لقراط ست و طریق اتخاذ آن همانست که در قول مسیحی و بوعلی گذشت شربت آن یک مثقال با آب
کرفس یا ترب یا شربت اصول و خاکستر لبد سنگ را ساقط کند و اگر چه در اصحاب طحال باشد و کذا خاکستر آبگینه و عقرب و مغز خربزه و نخود و حجر اسفنج
و حجر الیهود خصوصاً مسطبه شربا با آب گرم و در تدبیرست مینولسید که تنقیه ماده بفصد و غیره کنند و مبالغه در لطولات مثل طبیخ خار خسک و بابونه
و منبیات سنگ مثل سنجبینا و کاکنج و معجون لبوب و بزورات و مدرات و حمام و انتقاع در آبزن و زرق دهان و العبه بکثرت و مالش بیدان الحقنان

بلبنیات خصوصاً هنگام سدد نمایند و اجود آنها تنقیه ست و روغن عقارب شهر با وطلا نمایند و زرقا و طبیخ اجزای شجر غار و ترب تعلیق بر روغن بادام شیرین
مجربست و کذا شونیز با سرگین موش و عسل و غاریقون اکلاً و آبگینه سوخته و عاقرقرحا نانخواه کذلک و زباد بحلتیت خوردن و چکانیدن مجرب ست و یدالله
از مجربات جمیع اطباست و گویند که چون کبوتر بچه بر روغن کنجد تنها بغیر چیزی دیگر چون کعب وا با از سیر بپزند و بر خوردن او لزوم نمایند سنگ را
بشکنند **ابو منصور** گوید که علاج سنگ گرده ضعیف تر از علاج سنگ مثانه است بهر آنکه دوا بسرعت میرسد و این دوا عجیب الفعل ست و
نسخه آن همانست که در قول ایلاقی گذشت و دران بادام تلخ داخل ست شربت دو درم با آب پرسیاوشان مطبوخ چند روز و یا بگیرند پوست بیخ
کبر و حب القلت و حب الغار و دوقو و فطراسالیون و حب الحلب و سعد و وج و فوه مساوی شربت دو درم با وقیه آب ترب افشرده پس اگر
حرارت پیدا کند چند روز توقف کرده باز اعاده کنند و تسکین حرارت بسکنجبین شکری کنند و او است آبزن و مالش روغن بر حالبین و کمرگاه
و تکمید نمایند و این دوا در شکستن سنگ عجیب ست حب بلسان تخم ترب دوقو فطراسالیون پوست بیخ کبر بیخ هر یک و شیر مغز بادام تلخ حب الغار
جنطیانا زراوند مدحرج اسارون قردمانا مر اشق سکبینج مقل فلفل وج مساوی صمغ را حل کرده ادویه را بروغن بلسان چرب کنند و بسرشند
و هر روز دو درم بطبیخ بزر و ربد بنوشند و از ادویه مفرده نافع سنگ گرده و مثانه خار خسک را دران خاصیت ست چون بنوشند یا حقنه کنند و همچنین
صمغ بادام تلخ و پرسیاوشان و قردمانا و حب الغار و میعه و بادام تلخ و روغن او و مقل الیهود اگر هر کدام ازینها را دو درم بعد حقی بگیرند و در آب خار خسک
یا آب برنجاسف یا آب بیخ خطمی یا آب پرسیاوشان حل کرده بخورند و کذلک بزرکتان و حب القلت چون ازینها سه درم با آب بادیان و آب ترب
یا آب کرفس یا آب نخود سیاه یا آب پودینه نهری خورند و غذای او آب نخود سیاه بزیت قوی باشد و زیتون الماء و اسفاناخ و قنابری و بقلۂ یمانی
بروغن بادام بخورد و از شیر و عصائد و هرائس و اغذیه غلیظه پرهیز کند و کامخ کبر و کامخ کرفس و نانخواه و هر آنچه آنرا حرارت و قبضی باشد از سائر اغذیه
بخورد و اما احتراز از تولد حصات بترک اغذیه غلیظه و استعمال قی و تعاهد چیزیکه منقی آلات بول و مجاری آن باشد و تلطیف آن بجمیع مدرات بول
از ادویه مؤلفه مثل سنجبینیا و امروسیا و دواء الکرکم و مثرودیطوس و امثال آن کنند و از ادویه مفرده برای این تخم خربزه و خیار و بادرنگ و جناحی
و تخم کرفس و نانخواه و سعد و زیره و تخم ترب و بادام تلخ ست مفرد و مرکب بقدر احتمال قوت و کذلک خوردن زیتون الماء و راسن و کامخ کبر و خربزه در
زمان او و همه آنچه ادرار بول کنند **خضر و قرشی** مینویسند که علاج مشترک برای سنگ گرده و مثانه اینست که اولاً منع ماده آن بتقی بسیار و اسهال
بلغم بمسهلات و حقنه ها که دران ادویه حصات افتد و تلطیف غذا کنند و ادرار در بعض اوقات تا چیزی قابل تحجر جمع نشود و بعد ازان ادویه مفتته استعمال نمایند و
باید که ادویه مدره باوی یار بود تا آنرا برسانند و این مثل تخم کرفس و فوه است لیکن دوای مدر دوای مفتت را بسرعت خارج کند پس می باید که بدان
دوائی مخلوط نمایند که آنرا در عضو مدتی ثابت دارد تا عمل وی قوی گردد و این مثل صمغ البوست و هر آنچه دران دسومت و لزوجت باشد و از شدت وجع خصوصاً
خصوصی خوف ورم بود دوای مدر تحریک مواد بسوی عضو عضوی کند پس می باید که با وی ادویه مقوی عضو مثل سلیخه و سنبل بیامیزند و هر آنکه وجع محلل قوت
باید که آنچه مسکن وجع باشد یا بخاصیت مثل تخم کرفس و تخم شبت و خطمی یا بتخدیر مثل خشخاش مخلوط سازند و طبیعت باذن خالق آن هر دوا را در مقامی
که لائق تر بدان باشد استعمال میکند و عصفور که در یونانی اسراطراغولیدوس نامند و گمان میکنم که آن تردما معروف بابو الفضیل ست بوجهی که وصف
او در کتب نموده اند و باشد که آن معروف بصفراغون در افرنجیه باشد آنرا خام و مطبوخ و مملح بخورند که نافع حصات ست و این دوا در تفتیت حصات
مجربست نانخواه تخم کرفس هر واحد ده درم تخم جرجیر دو درم همه را باریک سائیده هر روز دو درم ازان با آب سرد بخورند و این دوا اگر با حرارت گرده باشد نافعست
مغز تخم خیارین و خربزه و کدو هر واحد یکجز و بادیان نیم جزو شربت سه درم با سکنجبین بزوری و اگر نیم جزو آبگینه سوخته افزایند نافعتر بود و گاهی که اطفال را
در بول ریگ ظاهر شود پس باید که مرضعه او را از اغذیه رطبه غلیظه پرهیز کنانند و از طبیخ خطاطیف خلق کثیر از حصات و عسر البول خلاصی یافته بگیرند
خطاطیف که آنرا ابابیل گویند و بال و سر آنرا دور کرده سالم در دیگ اندازند و بران روغن بادام شیرین و پیاز و ابزار و نخود و کلفته و نمک انداخته بپزند پس آب

کرفس معصور بقدر نیم سکرجہ بران ریزند و بعد بختن کشنیز و دارچینی و خولنجان آمیزند و بعد تنقیہ بدن خوردن این مطبوخ فائدہ کلی دارد محشی شرح اسباب می‌نویسد کہ گنجشک مسمی در زبان افرنجیہ بصفراغون و در عربی بابو الفضیل و در ہندی بمولا خام خوردن بہتر و قوی ست و ماء الارنب کہ در قول بو علی سینا مسطور ست طریق آن اینست کہ خرگوش را ذبح کنند و بجمیع اجزای او در آب بپزند تا مہرا گردد پس صاف کردہ بیاشامند کہ این سنگ را بشکند و بقوت خارج کند و گویند کہ این دوای الخطاطیف سنگ را از مکان او فرود آرد یا آنرا بشکند و درین باب مجرب ست تخم کرفس انیسون زعفران با نخواہ حرمل دارچینی مر زرا وند طویل ہر یک دہ درم گل سرخ بست درم قسط خاکستر خطاطیف ہر یک سی درم نشاستہ سنبل الطیب ہر یک پنج درم بازو سہ درم کوفتہ بیختہ بعسل سرشتہ استعمال نمایند و ادویہ مدرہ کہ درینجا بکار آید آنچہ گرم ست بادیان و تخم کرفس و انیسون و صعتر و شونیز و بلیون و آنچہ سرد ست تخم خیارین و خار خسک و تخم ہندوانہ و تخم کدو و کاکنج و آنچہ معتدل ست بر سیاوشان و فوہ و تخم خربزہ و امثال آنہاست ہرچہ از ینہا مناسب مزاج باشد باید داد لیکن مدرات گاہ گاہ بدہند نہ ہمیشہ کہ دوام او ضرر دارد بنا بر تضعیف کلیہ

نسخہ دوای الخطاطیف

امراض مثانہ

و آن بست و یک مرض ست یعنی حصات مثانہ و رمل مثانہ و اورام مثانہ و قروح مثانہ و جرب مثانہ و جمود دم در مثانہ و خلع مثانہ و استرخای آن و اوجاع مثانہ و ریح الشانہ و ضعف مثانہ و حرقت البول و عسر البول و احتباس آن و تقطیر البول و سلس البول و بول فی الفراش و کثرت البول و قلت البول و بول الدم و ابوال غریبہ و شیخ میفر باید کہ در مثانہ نیز امراض سوء مزاج مادی و غیر مادی و اورام و سدد عارض شود و از انجملہ حصات ست و گاہی دران امراض مقدار افتد در صغر و کبر و امراض وضع از نتو و انخلاع آنرا عارض گردد و امراض تفرق اتصال با لشقاق و انفتاح و انقطاع و قروح عارض شود و ایضاً دران خون بہ بند و بیح تحقق شود و دران وجع و ضعف و امساک بول عارض شود و گاہی مثانہ را دیگر اعضای رئیسہ و شریفہ مثل دماغ و عصب مشارک گردد و بادی صداع و دوار و سہر و سدد و گاہی لسبر سام انجامد بسبب مشارکت امراض حادہ مثانہ و مثل جگر نیز پس اکثر استسقا بسبب برودت مثانہ پیدا شود و امراض مثانہ در زمستان کثرت پذیرد و معالجہ آن نیز مثل معالجات گردہ بود در سوء مزاج و اورام و قروح و حصات آن و بادویہ منقی داقوی و آن مشروب باشد و مزروقہ و مروخات و ضمادات کہ بدان تضمید حالبین و زیر ناف و در زمین غابر تین کنند و کسی کہ مثانہ او لشگافد و بیہرہ خلاف شگافتن گردہ کہ آن زمانی مہلت و بدوا و جاع مثانہ در اہویہ و ریاح و بلدان شمالیہ و در فصول باردہ افتد **ذکر اشیای مسخن مثانہ** جمیع مدرات حارہ مثانہ را گرم کند و مروخات و مزروقات از روغنہای گرم و صموغ حارہ مثل روغن قسط و ناردین و بان و کمادات و ضمادات از ادویہ مذکورہ و در علاج امراض کلیہ از سوء مزاج حار بنحویکہ معلوم ست باید کرد **ذکر چیز ہای مبرد مثانہ** آشامیدن شیرہ خرفہ و خیار و کدو و شرب طباشیر با آب سرد تبرید مثانہ کنند و از اطلیہ صندل و کافور و فوفل بدو نفع ست و کذلک عصارات و لعابات باردہ و روغنہای سرد مثل روغن گل خالص و روغن تخم کدو و روغن خشخاش و روغن تخم کاہو بکافور و مانند آن از زراقات خاصتہ بشیر زنان **شیخ می** گوید کہ ادویہ مستعملہ در تسخین مثانہ باید کہ حار بالفعل باشند خواہ استعمال آنہا از داخل بدن بود یا از خارج آن و ادویہ مستعملہ در تبرید مثانہ اگر از خارج باشند باید کہ نیم گرم بعمل آرند زیرا کہ جوہر آن عصبی ست و کذلک اگر مزروقہ باشند و آنچہ متناول باشند جائز ست کہ بارد بالفعل باشند بہر آنکہ موضع مثانہ بعید ست دوای متناول دران نافذ نشود مگر بعد از انکہ گرم شود و ضار ترین چیزہا برای مثانہ استعمال حموضات ست

حصات مثانہ و رمل آن

سنگ مثانہ و ریگ آن از اسبابیکہ در حصات و رمل کلیہ مذکور شد یعنی خلط غلیظ لزج و حرارت جرم مثانہ و تنگی گردن آن پیدا شود **طریق تشخیص آن** اگر کسی شکایت درد و گرانی در موضع مثانہ و نواحی آن و دشواری بول یا احتباس آن کند باید کہ بول آنرا ملاحظہ نمایند اگر بول سفید و رقیق باشد و ریگ مائل بہ تیرگی و خاکستری و سفیدی در تہ قارورہ معلوم شود و بعد فراغ از بول باز تقاضای بول فی الحال گردد و صاحب آن پیوستہ دست بر زہار مالد و خارش در بیخ قضیب و غلبہ نعوظ بیکبارگی و باستہ آن لقیرم بسبب خروج مقعد نیز دریافت گردد باید دانست کہ در مثانہ حصات ست پس اگر درین شک افتد و عسر بول

دوام نماید باید که مریض را امر کنند که بر پشت بخسپد و هر دو پای او بردارند و حرکت شدید دهند و آب گرم مع روغن بر مثانه زیر زنند و بدست از اسفل
باعلی بمالند تا حصات از موضع خود زائل شود و بعده مریض را امر کنند که بول کند پس اگر بول بفراغت آید بهتر و الا قاثاطیر حصات را دفع کنند تا از مجری
زائل شود و بعد از آن بول بسیار کند پس اگر استنجفی یافته شود بدانند که در مثانه او سنگ ست **و فرق** در حصات کلیه و مثانه بقول شیخ آنست که سنگ
گرده اندک نرم تر و کوچک تر و مائل تر بسرخی بود و سنگ مثانه سخت تر و بسیار بزرگ و مائل تر به تیرگی و خاکستری و سفیدی باشد و گاهی درین
حصات متفتته منتنه پیدا شود و بول در حصات مثانه مائل بسفیدی بود و رسوب او غیر سرخ بلکه مائل بسفیدی و رمادیت شد باشد و گاهی بول غلیظ
بود با رسوب زیتی و در اکثر رقیق بود خصوصاً در ابتدا و درد سنگ مثانه در شدت مثل سنگ گرده نباشد زیرا که مثانه مخلات در فضاست مگر هنگامیکه
سنگ در دهانهٔ مثانه افتد و بول را بند کند درد اشتداد نماید و خشونت در حصات مثانه بیشتر بود بهر آنکه در فضاست ممکن هست که مادهٔ دیگر که خشونت آن
کند بران منضم گردد و لهذا این بزرگتر بود زیرا که مکان این فراخ تر ست و گاهی اتفاق افتد که در یک مثانه دو سنگ یا بیشتر از ان بود و در حرکت با
یکدیگر سوده شود و ازان سوده ریگ کثرت نماید و گاهی باریک رسوب نخالی بحراش سطح آن از سنگ درشت آید و در حصات مثانه حکه و وجع در قضیب
و بیخ آن و در زهار بسبب مشارکت قضیب بمثانه دوام کند و صاحب او اکثر دست بقضیب خویش برد خصوصاً اگر طفل باشد و دائم با وی انتشار بود
و گاهی بخروج مقعد انجامد بسبب حبس و عسر بول و گاهی در آخر آن بلا اراده بول کند و هرگاه از بول فارغ شود خواهش بول دیگر بار در حال نماید بنا بر
تقاضای حصات مستدفعه باستدفاع بول تجمع و اکثر خون در بول آید بسبب خراش سنگ خصوصاً چون درشت کبیر باشد و بیشتر بول بند شود
پس هرگاه صاحب حصات را بر پشت بخسپانند و بر مثانه او آب گرم ریزند تا مسترخی گردد و سرین او بردارند و بجنبانند سنگ از دهن مثانه جدا شود
پس اگر درین وقت بر عانه غمز کنند بول جاری گردد و این دلیل قوی بر سنگ مثانه است و گاهی این را سهل کند برک صاحب حصات بر هر دو زانو
وضع اعضای او بعض مجهول و گاهی بداخل کردن انگشت در مقعد و جدا شدن سنگ بر مثل این شکل بول بآسانی آید و گاهی این باشکال دیگر از غمز و
عصر و استلقا و برک سهل گردد پس هرگاه مثل این تدابیر نفع نه بخشد قاثاطیر استعمال کنند تا سنگ دفع گردد و اگر در انجا چیزی باشد که قاثاطیر را امساک
نماید و آنرا دفع کند و بول بر آید آن دلیل قوی بر وجود حصات باشد و کذلک اگر ادخال او دشوار گردد و درین وقت بهتر آنست که بسختی تکلف در ادخال
آن نکنند و گاهی قاثاطیر دلالت کند بدانچه همراه او آید بر مادهٔ مولد حصات و سنگ کوچک صالح تر برای بول ست از بزرگ بهر آنکه او ثابت تر در مجری
بود و اما بزرگ از مجری بسرعت زائل شود و بدانکه حصات مثانه در بلاد شمالیه خصوصاً در صبیان کثرت نماید **جرجانی** میگوید که کودکان و مردم لاغر
و لاغر را سنگ در مثانه بیشتر افتد از بهر آنکه رگها و منفذهای ایشان فراختر بود و محمد زکریا گوید که استقصی نگاه کردم و همچنین یافتم و میگوید که در مثانهٔ زنان
سنگ نادر افتد بهر آنکه دهانهٔ مثانهٔ ایشان کشاده تر از مردان و لبوی خارج قصیر تر ست و تعاریج یعنی خم کمتر دارد و بدین سبب هر خلطی که بمثانهٔ
ایشان فرود آید زود بیرون آید و هم او گوید که گاهی سنگ مثانه بزرگ و گران بود و بوقت براز کردن با مقعد مزاحمت کند و آنرا بیرون آرد
و باز گرداند خاصه اگر حلقهٔ مقعد ضعیف بود و هرگاه که صاحب سنگ مثانه را عسر بول تکلیف بسیار دهد باید دانست که سنگ بزرگ نیست و بدان سبب
اکثر در دهانهٔ مثانه افتد و بول را باز دارد و کثرت ریگ در بول دلیل سستی و ریزانی سنگ بود و نیامدن ریگ دلیل سختی سنگ بود و هرگاه که صاحب مرض
پیاده بدود و حرکت کند قضیب او درد کند و هرگاه که مریض ساکن گردد و باز غلط پس درد ساکن شود باید دانست که سنگ در مثانه متشبث نیست
بلکه دران جداست **علاج** معالجهٔ این مثل علاج حصات کلیه نمایند الا درینجا ادویه قوی تر می باید بسبب بعد عضو و سردی مزاج آن و تولد سنگ
بزرگ و سخت تر درین و ایضاً درینجا خاصه دوائیکه به احلیل بزراقه رسانند و سنگ را بشکنند مثل روغن عقارب و روغن حسک و بابونه و مانند ان
استعمال نمایند و بر عانه بمالند و خوردن تریاق و مثرودیطوس و سنجبینا نافع بود و این دوا نیز منفتت حصات ست حب بلسان حب القلت حجر اسفنج خاکستر
عقرب بیخ کاکنج همه مساوی کوفته بیخته با آب خار خسک سبز بسرشند و در سایه خشک ساخته باز بآب مذکور تر نمایند و خشک کنند و همچنان هفت کرت

کنند پس سفوف کنند و خواه با عسل معجون سازند شربتی یکماشه تا سه ماشه و کم و زیاده و آنچه که از زور سنگ و احتباس بول درد شدید پیدا شود همان وقت
سه فصد بر شعبهٔ الظافر کی و یا بیهوشی دار و علاوی خان دهند و درین آبزن نشانند بزرالبنج و شبت و کتان و گوکهرو و اکلیل و حلبه و قلت هر یک سه توله برگ
تنبول نه توله افتیمون هندی برگ نیب برگ سنبهالو گل پلاس هر یک هفت توله و باید که شیرهٔ تخم قلت یکنیم توله و بادیان و تخم خربزه هر یک نه ماشه عسل سه توله
بنوشانند که فی الفور درد را ساکن سازد و سنگ را بریزاند پس اگر سنگ در مجرای قضیب متعلق شود قضیب را در آب گرم نهند و دست مالیدن لعابات و
ادهان به زرق رسانند و بران نکر بکالند تا آنکه بیرون آید و اگر دانند که بدین تدبیر بیرون نتواند آمد باید که بیمار را بر پشت باز خوابانیده و در تخصیص پاها بسته
او را بگیرند و بر داشته بهر طرف بجنبانند چندانکه سنگ بمثانه باز رود والا لقاثاطیر آنرا باز گردانند و مقعدات نشانند و آبزن نرم بکار برند تا ریزه
شده بیرون آید و اگر سنگ بزرگ باشد و مثانه بر نیاید باید که گردن مثانه را شق کنند و سنگ را بیرون آرند و این عمل در سن ده سالگی می باید کرد و بعد ازین
سن خطر دارد **بیان ادویهٔ مفرده** که سنگ مثانه را بشکند سویدی گوید که سرگین کبوتر سائیده مثل او شکر آمیخته دو درم خوردن در شکستن سنگ
مثانه و اخراج ریگ آن مجرب است و کذا تیس را در حمام بر مثانهٔ مریض حصات ذبح کردن در سهولت خروج حصات از مثانه بخاصیت مجرب و گویند
که شرب شیر زنان بعسل و یا بشراب یکساله آمیخته و کذا روغن تخم خربزهٔ زرد و دانه اکل آن و کذا آبگینه مسحوق بسرکه تند و یا بشراب سفید سوخته
آن و غیر سوخته و اکل ترب و تخم آن و کذا زهرهٔ حمار وحشی و خولنجان مساوی چهار قیراط و کذا شرب طبیخ نخود سیاه و اکل جرم آن و کذا حب الغار و یا پوست
بیخ آن بشراب یکساله و کذا کبابه تنها و بعصارهٔ بیخ ترب و شراب تا هفت روز متواتر و کذا القابهٔ جرجیر و تخم آن و کذا شرب سرکهٔ عنصل و کذا عصارهٔ سک
تنها و بشراب یا تخم آن و کذا روغن آن یکدرم و کذا بهمن سفید یکدرم و کذا شرب آبنوس سوخته و غیر سوخته و کذا روغن ناردین و کذا حب القلت بشراب
سفید و یا بخاکستر عقرب و حجر الیهود و کذا خون اوزباب فی نمک بر نهار و کذا سرطان نهری کوفته جوشانیده و کذا امینون تا ایام متوالی و کذا خاکستر خون خرگوش
و جلد او سوخته بقدر ملعقه و کذا خاکستر عقرب دو قیراط بمثل آن پوست کبر با رب انگور و کذا صفراغون که آن طیطوی ست بجمله اجزای او سوخته و کذا جگر
بط مملح خشک کرده بوزن دو مثقال در آب و عسل و کذا حجر اسفنج بشراب و کذا بیخ خطمی بشراب و کذا سرگین کبوتر بچه که هفت روز آنرا تخم کتان خورانیده باشند
و بعد از ان زبل او گرفته و در سرکه حل کرده نوشیدن و کذا اکل مغز صنوبر کبار و کذا نانخواه و کذا بلور بشراب یکساله و کذا برنجاسف و کذا بلیون خشک کرده
سوده هر روز شش درم متواتر خوردن و کذا مداومت اکل لحم ثعلب و شرب تخم آن و کذا مقل ازرق و کذا حجر الیهود نیم درم با سقولوقندریون نیم درم و حب القلت
درم و کذا شونیز سوده بعسل و کذا خون ایل و کذا خراطین بطلی و کذا روغن بطم و کذا البسان که آن نوعی از خردل ست تخم آن و کذا شیر زرق و کذا شهر بلول
نرگا و کذا برگ مرسیای عربا یا تخم آن و کذا بابونه و کذا روغن بلسان و کذا اسلیخه و کذا افسنتین رومی هر واحد مفتت سنگ مثانه است و باقی در سنگ
گرده مسطور شد **ذکر ادویهٔ مرکبه** که مفتت حصات مثانه است اگر حب صنوبر پوست بیخ کبر هر یک ربع جزو تخم کرفس نیم جزو تخم خربزه یکجزو کوفته بیخته دو
مثقال بخورند مفتت حصات و منقی مثانه و مخرج بول غلیظ ست **دیگر** اگر درد شدت کند این تبرید کاسر سنگ مسکن وجع بدهند شیرهٔ خیارین شیرهٔ تخم
خربزه شیرهٔ زیرهٔ سفید هر یک شش ماشه گلاب چهار توله نبات یکنیم توله حجر الیهود سوده دو ماشه پاشیده یا شربت بزوری یا گلقند بجای نبات کنند
پس اگر تا روز سوم درد در خفت شود و سنگ نه برآید شیرهٔ خار خسک شش ماشه شیرهٔ ... چهار ماشه افزایند یا ریوند چینی چهار سرخ افزایند و حجر الیهود
بگلاب سوده نیز چهار سرخ کنند پس اگر در آخر روز شدت درد شود چهار در ماشه افزایند یا شیرهٔ زیرهٔ سفید چهار ماشه با هر دو شیرهٔ مذکور افزوده و برای
حفظ از خراش ادویهٔ مفتته لعاب اسپغول شش ماشه لعاب گل خطمی چهار ماشه و برای تلیین یا ادرار شربت دینار چهار توله یا شربت بزوری عوض آن
کنند و حجر الیهود بگلاب سوده شیرهٔ کاکنج برای خوف زخم شدن مجرای بول و شیرهٔ تخم بالنگو سه ماشه شیرهٔ مغز تخم هندوانه شیرهٔ خار خسک هر یک شش ماشه
شیرهٔ حب القلت چهار ماشه شیرهٔ تخم ترب سه ماشه شهد یکتوله برای جلای مجاری داخل کرده دهند و بعد خفت درد نسخه خفیف کرده صرف شیرهٔ خار خسک
شش ماشه شیرهٔ تخم خربزه نه ماشه شیرهٔ زیرهٔ سفید چهار ماشه گلاب چهار توله شربت بزوری سه توله دهند ایضاً در حالت درد دلدل برگ شبت گل بابونه

ترب مع برگ جوشانیده روغن گل چهار توله داخل کرده نمایند و شیرهٔ خارخسک شش ماشه شیرهٔ زیرهٔ سفید چهار ماشه عرق بادیان عرق عنب الثعلب یک یک
پنج توله گلاب چهار توله شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه شربت بزوری دو توله دهند باز شیرهٔ کاکنج شیرهٔ تخم کرفس شیرهٔ خارخسک عوض شیرهٔ زیره کنند سوم روز
ریوند چینی دو ماشه سوده پاشیده دهند بعده سفوف آبگینه سوخته و صمغ آلو بالو وغیر آن و اصل السوس خطمی خبازی هر یک چهار ماشه خیارین کوفته شش
ماشه جوشانیده نبات یا گلقند داخل کرده بالنگو پاشیده بدهند دیگر اگر طفل را بول بعسر از حصات باشد ریشهٔ خطمی تخم مرو هر یک چهار ماشه جوشانیده
شیرهٔ حب القرطم شش ماشه شیرهٔ خارخسک سه ماشه شربت بزوری دو توله دهند دیگر اگر طفل نه ساله را بول بعسر و درد زیر ناف بود حجر الیهود
سنگ سرماهی یک یک چهار سرخ بگلاب سوده شیرهٔ خارخسک چهار ماشه لعاب گل خطمی سه ماشه و یا احجار مذکوره همراه شیرهٔ دو قو دو ماشه شیرهٔ تخم خربزه شش
ماشه و خارخسک شش ماشه و تخم کندنا چهار ماشه دهند دیگر برای تنقیهٔ صاحب حصات بنفشه گاوزبان شاهتره حب القرطم حب القلت هر یک شش ماشه
گل نیلوفر پرسیاوشان عنب الثعلب بادیان انیسون هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند سه توله یا شربت دینار چهار توله دهند و روغن گل
بر موضع درد کنند و اگر بلغم لزج باشد ادویه قویه باید داد و در اثنای منضجات قبل از مسهل ضماد از گل بابونه گل خطمی عنب الثعلب گل کافیشه هر یک شش
ماشه کوفته بیخته بآب برگ شبت پنج توله روغن گل شش ماشه کنند بعده مسهل دهند و بعد ازان جوارش عود ترش شش ماشه شیرهٔ انیسون سه
ماشه شیرهٔ بادیان چهار ماشه شربت بزوری دو توله باز بادیان انیسون هر یک ماشه سوده بجوارش عود سرشته با عرق مکوه عرق گاوزبان
عرق شاهتره شربت بزوری بدهند و روغن شبت نیم گرم مالش فرمایند دیگر اگر حبس بول بود و خون کم کم آید سنگ سرماهی حجر الیهود هر یک ماشه
شیرهٔ خارخسک شیرهٔ خیارین شیرهٔ تخم خربزه هر یک شش ماشه شربت بزوری شربت خشخاش هر واحد یکنیم توله بدهند و نطول از ترب مع برگ هفت
عدد و برگ شبت و شلغم مع برگ هر واحد یک سیر گل کافیشه چهار توله خسکدانه بابونه تخم قلت هر یک دو توله وغیره جوشانیده بدستور نمایند دیگر اگر
کودکی دست بزهار برده حبس بول و نفخ مثانه بود سنگ سرماهی حجر الیهود هر یک دو سرخ بگلاب سوده شیرهٔ زیرهٔ سفید شیرهٔ خارخسک هر یک
سه ماشه نبات توله دهند دیگر اگر با سوزش و درد شدید هنگام بول و مرض مزمن ذی ادوار مرکب از سنگ بواسیر و سوزاک باشد سنگ سرماهی
یکماشه حجر الیهود دو ماشه بگلاب سوده شیرهٔ خارخسک شش ماشه شیرهٔ خارشتر شیرهٔ حب قرطم هر یک چهار ماشه عرق کیوڑا چهار توله عرق شاهتره ده توله
نبات توله اسپغول شش ماشه پاشیده بدهند باز شیرهٔ بادیان شیرهٔ دو قو شیرهٔ سردالی هر یک چهار ماشه لعاب گل خطمی سه ماشه خمیرهٔ صندل یکتوله دهند
باز حجر الیهود سنگ سرماهی هر یک دو ماشه بگلاب سوده همراه شیرهٔ حب القرطم شیرهٔ کاکنج وغیره بدهند اکثر مدرات در نوبت شدت عارضه سید هند
دوای القمر که در تفتیت و اخراج سنگ گرده و مثانه مجرب بلا تخلف نوشته شورهٔ قلمی سه توله در کفچهٔ آهنی انداخته بر آتش گذارند و کبریت زرد یکتوله
سوده اندک اندک بران پاشند چون شوره آب شود در ظرف مسی قلعی دار اندازند و حرکت داده سپین سازند بعده سوده سه ماشه بآب برگ ترب
نیم پاو و جهت سوزاک با شیر بز دهند و گویند که شخصی از بست سال مبتلای این مرض بود این دوا سه ماشه بآب برگ ترب نه توله و ترنجبین پنج توله
صبح و با شیرهٔ گل داودی سه توله در گلاب نیم پاو عرق کیوڑا و بید مشک هر یک پنج توله نبات سه توله وقت شام دادند و غذا لحم فاخته و مرغ حق گو بروغن گاو
پخته بنان خشکار مقرر کردند و آب شوره پرورده بسیار نوشانیدند بروز بستم بسیار سنگ ریزها بیرون آمدند و صحت یافت دیگر اگر بسبب حصات
بول بند شود و قبض باشد اول جوارش ملین علوی خان نه ماشه با گلاب نیم پاو بخورانند و بفاصلهٔ یکساعت بخورد دوای القمر مذکور سه ماشه نبات سه ماشه
با یک پیالهٔ آب برگ ترب و عسل سه توله بنوشانند لیکن اول درین آبزن نشانند بادیان قرطم مکوه گل پلاس برگ کرنب و میتهی باغی و قنبیل و بنفشه دانه
و برگ یاسمین زرد هر یک نه توله بدستور آبزن نمایند مجرب ست **سفوف** مدر ریگ از مختار ابن هبل مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه تخم خبازی تخم کرفس بادیان
هر واحد یکجزو مغز بادام حب البلسان بیخ علیق بیخ کاکنج حب بلسان دو قو فقاح اذخر نانخواه برگ سداب فلفل گل سرخ سعد هر یک نیم جزو کوفته بیخته سه درم
یا کم ازان با طبیخ پرسیاوشان بخورند **شربت** که مفتت ست بیخ کاسنی بیخ بادیان هر یک هفت مثقال انیسون بادیان نانخواه هر یک

سه مثقال تخم کرفس یکنیم مثقال پرسیاوشان یکمثقال تخم کشوث و گل کشوث هر واحد دو مثقال تخم خیار تخم خیارزه هریک چهار مثقال تخم خربزه تخم کاسنی هریک
پنج مثقال قند سواسیر سیر که پاو سیر بدستور مرتب سازند و باب پرسیاوشان بنوشند **شربت حسک** جهت تفتت سنگ مثانه و عسر بول خار حسک
تازه را بکوبند و اندک آب پاشیده بفشرند پس یکرطل ازین آب و ده اوقیه عسل و دو رطل قند آمیخته بقوام ارند و اگر خارخسک خشک باشد ده اوقیه
نیمکوفته یکشبانه روز در آب تر کرده بجوشانند و صاف کرده یکرطل قند آمیخته بقوام آرند **ضماد** که برای حصات مثانه از والد حکیم علوی خان منقول ست
سنگ سرماهی حجر الیهود برگ حنا پرسیاوشان برنجاسف بیضه سنگ پشت خارخسک تخم بلیون جعده شبت تازه اقحوان کوفته باب بادیان تازه
سرشته روغن عقرب روغن حسک داخل کرده نیمگرم بر عانه ضماد نمایند **ایضاً** که همین نفع دارد خاکستر عقرب حجر الیهود سنگ سرماهی قردمانا ماشا
برگ حنا کمافیطوس کمازریوس بیضه سنگ پشت مغز استه آلو بالو گل سرخ گل خطمی کوفته باب شبت تازه آب بادیان تازه آب عنب الثعلب روغن
حسک روغن سداب داخل کرده نیمگرم ضماد نمایند **عرق اناناس** جهت سنگ مثانه مجرب ست اناناس دوازده عدد پاره پاره کرده بادیان رومی
هریک یک آثار پیاز سفید خارخسک هریک دو آثار در دیگ انداخته آب آنقدر که بالای اجزا چهار انگشت باشد ریخته عرق کشند خوراک پاو سیر با قدرے
نبات صبح و شام دوزن سیر بست و چهار توله درینجا معتبر ست **مسهل** معمول در سنگ مثانه گل بنفشه هنبازی خطمی خارخسک تخم خربزه گاوزبان خیارین
کوفته هریک شش ماشه گل نیلوفر گل سرخ هریک چهار ماشه سپستان بست و پنج دانه پوست بیخ کاسنی نه ماشه سنای مکی یکتوله شب در آب گرم خیسانیده
صبح خام مالیده صاف کرده گلقند سه توله فلوس خیارشنبر شش توله مالیده باز صاف نموده شربت دینار چهار توله روغن بادام شش ماشه داخل
کرده بدهند غذا دو پهر نخوداب شام شله و تا ده پهر بجای آب عرق مکوه و دستور ست که اول شربت دینار عرقیات در وقت شدت درد میدهند
و بعد روغن شبت نیمگرم مالش میکنند باز منضج داده مسهل میدهند و گاهی صرف شیرجات کاسر سنگ و مخرج ریگ کفایت میکنند **معجون** از ابن ماسویه
سنگ مثانه را منفعت نیک دارد اسارون تخم کرفس دشتی حب الغار سلیخه اسفند حب ملبسان عود بلسان همه را برابر نرم بکوبند و بحریر بیخته باب بادیان
و عسل مقوم معجون سازند و سه درم بخورند **معجون حجر الیهود** مخترع نواب علوی خان مجرب بلا تخلف ابرسا تخم سیسالیوس کمازریوس هوفاریقون لاک
سیاه هریک چهار مثقال حماما هشت مثقال دارچینی حرف جبلی زعفران سنبل الطیب تخم کرفس جعده سداب بری اصل السوس حجر الیهود
مشکطرامشیع هریک دوازده مثقال تخم فنجنکشت حرف هندی هریک بست و چهار مثقال قردمانا بست و پنج مثقال با سه چند عسل مقوم بسرشند
خوراک سه درم با شراب ممزوج بعسل و در اثنای این طول از ادویه محلله و مدره بکار برند **و بقول** اطبای هند جوکهار سهاگه هریک دو دانگ با دوغ
یا آب خوردن سنگ مثانه و بادگوله را نافع ست و **ایضاً** مجرب بالوره کاه جاروب یکتوله جوالنسه سه توله هر دو را جوش داده صاف نموده بنوشند و گویند
که اگر کویچ درخت کنجد در سایه خشک کنند و سوخته در ظرف نگهدارند و سه درم بخورند سنگ مثانه دور شود و نوشیدن آب ترب با شکر سفید آمیخته و
کذا شیره کلتهی و کاسنی و با گل داودی جوشانیده نوشیدن خواه سفوف کرده خوردن و کذا زکال چوب انگور در آب سائیده آشامیدن یا بیخ درخت
جیت را در آب برنج سائیده نوشیدن و یا تخم خربزه تخم قرطم کلتهی جوشانیده شکر سرخ آمیخته نوشیدن نافع ست **اقوال حذاق** مؤلف اقتصار
میفرماید که از جمله ادویه مجربه اینست که معجونی که دران عقرب سوخته سه نیم درم ست و در قول ابوسهل خواهد آمد یکدانگ با شیره کرفس هفت ماشه
در عرق اناناس بدهند و یا دوائیکه دران خاکستر بیخ کرنب منطی ست و در بحث سنگ گرده در قول بوعلی سینا گذشت و دران حب القلقل افزوده همه ساکو
از قند نبات برابر آمیخته یک مثقال با عرق دهرماهن بدهند و دهرماهن گیاهی ست که در موسم برشکال بر کنارهای تالاب بسیار میباشد پنج آثار گرفته
[illegible] تخم [illegible] هریک سه پاو آمیخته پنج شیشه عرق کشند شربتی از نه توله تا بست توله و گاهی تخم قرطم و گوکهرو هریک یک آثار عوض
[illegible] داخل میکنند تخم [illegible] نیز یک آثار [illegible] پنج آثار نبات افزوده بدستور عرق کشیده از نیم پاو تا پاو تا در سنگ گرده نیز استعمال میکنند و یا دانه
[illegible] سه ماشه جوکهار [illegible] نبات برابر بخورند و بالایش آب برگ ترب و یا شلجم و یا چقندر و یا سرکه یک پیاله با شکر سرخ پنج توله بنوشند و کذا خاکستر

مرغ سلیمانی سه ماشه با نبات برابر وکذا پوست خیار شنبر وکذا پوست خیار و بادرنگ خشک وکذا پوست خربزه وکذا آب زردک با عسل و آب نیشکر نیم آثار و یا
معجون ارمده که مجرب بو علی سیناست در سنگ گرده گذشت یکدرم تا یکمثقال بدهند و یا معجون مختار ابن سهل دهند که مجرب بلا تخلف ست و یا حجر الیهود را
در عرق کیوڑا اصلایه کرده بر کاغذ مصری آلوده فتیله ساخته در احلیل گذارند وکذا صمغ عکه در خمر آمیخته وکذا خوردن مغز عکه بقدر نخود با نبات وکذا مغز کلانچ دشتی
خشک کرده وکذا حجل خشک کرده سه ماشه با نبات هفت ماشه با عرق گوکهرو و بادیان وکذا مغز عکه با پیاز سفید و فلفل گرد و قرنفل و زیره و الایچی کلان در روغن گاو بخته
بنان تنک از روغن چرب نموده خوردن وکذا گوشت آن بخته با نان تناول کردن در کشادن بول و شکستن سنگ مجرب ست وکذا آب بیخ علفی که از آن بوریا بافند
افشرده یک اوقیه و آب اناناس که بکدو کش کشیده افشرده باشند دو اوقیه و نبات نیم اوقیه نوشیدن و بیخ علت مذکوره دو آثار و اناناس دو عدد پاره پاره
نموده جوشانیده آبزن کردن و در حالت نشستن با آبزن تکرار دو اکردن بدستور نافع و مجرب و گویند که سنگ مثانه و گرده بوزن چهار حبه نبات برابر با آب
شبیه دادن سنگ را شکسته بریزاند کذا فی اسرار الاطباء ابو سهل گوید که اگر سنگ در فضای مثانه باشد وجع شدید نبود بهر آنکه جای فراخ ست لیکن
اگر بسوی گردن مثانه یا قصبه احلیل دفع شود عسر بول شدید و درد مفرط عارض گردد پس بسرعت در آبیکه شبت و اکلیل الملک و بابونه و بیخ خطمی
و بزر کتان و حلبه و سادج و سنبل الطیب و پرسیاوشان و برگ فنجنکشت و عصی الراعی و مرزنجوش و گل سرخ جوشانیده باشند بنشانند و بقیروطی معمول از
موم و روغن بابونه و پیه بط و ماکیان و مقل و بهروزه و اشق بر موضع طلا کنند و ضماد متخذ از پرسیاوشان و برگ عصی الراعی و سادج و جعده و خطمی
ضماد نمایند و ادویه قوی منفتت حصات بخورند پس اگر از استعمال این ادویه عضو مسترخی و ضعیف گردد روغن سوسن و روغن حنا که در آن سنبل هندی
باشد بمالند و اگر سنگ در مواضعی که اندر آن مرور کند قرحه پیدا کند شیر بعسل بنوشانند و معالجه بعلاج قرحه آن مواضع نمایند و اگر سنگ در نفس قصبه احلیل
بند شود و در آن تشبث کند بعضی روغنهای مرخیه مذکوره بمالند و از آن قطرات اندر آن چکانند پس برفق مص کنند تا خارج گردد و اگر سنگ متولد در
مثانه بزرگ باشد که در مجاری بول خارج نشود با دویه کاسر سنگ علاج کنند پس اگر فائده نکند یا بالغی عائق گردد بدون شق علاج نبود و ادویه مفرده
منفتت حصات تخم خربزه است و تخم خیار و آب آهن گران و آب طبیخ حقندر و شکاعی و شیح و قصب الزریره و بیخ قصب و صمغ آن و صمغ بادام و خون تیس بعد خشک کردن
سائیده با گلقند عسلی خوردن یا تیس را بر عانه ذبح کردن در حمام و غیر آن که در بحث حصات کلیه در قول بو علی سینا مسطور شد و روغن عقرب بر عانه بمالند
و با پنبه حمول کنند و ترکیب آن نیز در بحث مذکور در قول صاحب کامل گذشت و در تفتیت حصات مثانه بسوی چیزیکه قویتر از جمله این ادویه باشد حاجت
افتد و با ادویه منفتته ادویه که ادرار بول غلیظ کثیر نماید مثل بیخ فوه و پوست بیخ کبر و وج و دوقو و نانخواه و اسارون و تخم کرفس و بادیان و ایسون و کاشم و
سیساليوس و تخم فنجنکشت و اذخر و فقردمانا و سودو فوفطراساليون مخلوط سازند و ایضاً ادویه که منفذ ادویه باشد و فعل آنرا قوی و سریع کند مثل فلفل
و سادج بادی آمیزند و ایضاً ادویه مقوی اعضای بول مثل سنبل الطیب و حماما و قصب الزریره و فقردمانا مخلوط کنند و ایضاً در تفتیت حصات نفع میکنند
خاکستر عقرب از دانگی تا دو دانگ با آب راسن رطب بقدر دو اوقیه یا با این طبیخ پرسیاوشان اسقولوقندریون هر واحد سه درم بیخ کرفس بیخ بادیان
هر واحد ده درم بید و رطل آب بجوشانند تا ثلث او بماند صاف کرده هر روز یک اوقیه بنوشند و اگر عوض خاکستر عقرب آبگینه سوخته از دو دانگ تا دو ثلث
درم بخورند جائز ست و گاهی حقنه مثانه بروغن عقرب مع روغن ناردین یا روغن بلسان و آب سداب میکنند و تعلیق عانه و حمول بعوف از آن
مینمایند و ایضاً آبگینه سوخته یکدرم مغز تخم خربزه دو درم با آب تخم سیاه دادن نفع کند دیگر حجر اسفنج و اسقولوقندریون و غیر آن که در بحث حصات کلیه
در قول بو علی گذشت کوفته بیخته سه درم با آب کرفس بدهند دیگر پرسیاوشان درم با آب کرفس دیگر مغز تخم خربزه و خیار و بادرنگ هر واحد
پنج درم تخم ترب تخم شلجم صحرائی دو قوفطراساليون هر واحد دو درم تخم کرفس بادیان هر واحد سه درم حب المحلب چهار درم کوفته بیخته چهار درم با آب کرفس
و ترب جوشانیده صاف کرده بدهند دیگر خار خسک ده درم دو قوفطراساليون هر واحد شش درم پرسیاوشان اسقولوقندریون هر واحد پنج درم
انجیر سفید هفت عدد در چهار رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده یک سکرجه بعد خروج از حمام بنوشند دیگر اسقولوقندریون یک اوقیه

محلب مقشر نیم اوقیه در دو رطل آب بپزند تا سوم حصه بماند صاف کرده یک سکرجه بنوشند دیگر حب المحلب مقشر کوفته ده مثقال زعفران مثقال زراوند
مدحرج نیم مثقال بالعسل سرشته چهار درم بطلا بخورند دیگر حب المحلب مقشر شونیز هر واحد هفت درم جند بیدستر میعه سائله روغن بلسان هر واحد دو درم
ادویه کوفته بروغن بلسان و میعه لت کرده با عسل معجون سازند شربت دو درم با آب بره و سداب تر دیگر عقارب سوخته سه درم تخم بطیخ نانخواه یک و نیم درم
زنجبیل یکدرم فلفل دارفلفل هر واحد دو درم و نیم بیخ کاکنج پنج درم جند بیدستر چهار درم کوفته بیخته با عسل معجون سازند شربتی یک مثقال و بدارند شربتی از دو دانگ تا دو دانگ
با آب کرفس عقارب را باین طریق بسوزند که بگیرند ده عقرب زنده و در کوزه گلی نو انداخته سر او بند کنند و با آرد گندم طلا کنند و تنور را بچوب انگور گرم کنند
بعده خاکستر از آن دور کرده در آن کوزه بنهند و دهن تنور بند کنند و یک شب بگذارند پس آن کوزه را برآورده بدارند تا سرد گردد و عقارب را برآورده
در ظرف آبگینه بدارند و وقت حاجت سائیده مقدار دو قیراط با خندریقون بخورانند که آن سنگ بشکند و مستعد باز پیدا شدن سنگ در آن محفوظ دارد
دیگر بوره ارمنی پنج درم سوده بعسل سرشته بعصاره ترب دو اوقیه حل کنند و از آن هر روز مقدار یکدرم بدهند دیگر اسارون فوه تخم کرفس هر واحد
ده درم انیسون دو درم حب بلسان کثیرا تخم خربزه هر واحد سه درم کوفته بیخته بعسل سرشته با آب ترب بدهند دیگر حب بلسان ولوبیا دشتی خشک
باقی اجزا همانست که در بحث حصات کلیه در قول بوعلی سینا گذشت و ملعقه با طلای حمر دو سه نیم اوقیه بدهند شیخ میفرماید که مثانه محتاج باودیه
قویتر است زیرا که باردتر و بعیدتر و سنگ آن شدید التکثر از شدت انعقاد است و ادویه و اودیه قویه مذکوره در علاج حصات کلیه است و تخم بنجنکشت و
شیر و دلیقوس نفع کند اگر سنگ کوچک یا نرم باشد و همچنین آثاناسیا نفع کند الشیافه او همچو نفوذ دارد یک اوقیه مع محلب مقشر نیم اوقیه شراب نافع است الشیاف را
علت کوفته پانزده درم پرسیاوشان هفت درم اسقولوقندریون پنج درم خارخسک دو درم قوفطراساليون هر واحد چهار درم انجیر سفید هفت عدد بدستور دیگر در
قول بوسهل گذشت جوشانیده باشیاف مانند نیم طلای دربول حقینه افتد باین نیکه الشیاف استعمال ان کنند یا نکه قویتر باشد و آن با ادویه مدر و غذاء و مثل تخم بنجنکشت و پرسیاوشان
و سانج و نمام و گل سرخ بود و چیزی که در آن قنفذ و شاه بلوط و فرفطنگر و دوده و خات الیشان باز و زفت و اشق و فرفیون داخل کنند و افضل آنها ضماد قیل و کلی است
و بهترین ادهان روغن عقارب است ضماد و قطور وزرقا بدان چیزی مقوی آمیزند و ادویه ضمادات الیشان بیخ اسقولوقندریون و بیخ نیل و جعده و سافج
و خطمی و پرسیاوشان است و در آن مثل برگ شمی الراعی داخل کنند و گنجشک مذکور در باب حصات کلیه و آنچه بادی از طبقه مذکور شد این را بسیار نافع
است و از آنچه ایشان را در معالجات آنها مخصوص است اینست که ادویه حصات در زراقه استعمال کنند پس بدان انتفاع شدید یابند و چون بول
بدشواری آید یا بند شود بسبب حصات مثانه و سبیل سوی شق بنا شد بسبب حائلی یا بسبب حصی پس بعضی کسان میان حلقه دبر و خصیتین شق
صغیر میکنند و در آن انبوبه می نهند تا بول از آن خارج شود و موت دفع میشود و اگرچه عبث غیر منهی است و چون ادویه نفع نبخشد و اراده شق کنند باید
که شخصی را برای شق اختیار کنند که آن واقف از تشریح مثانه باشد و موضعی را دانسته باشد که از گردن مثانه او عینه متصل است و موضع شریان
و موضع لحمی را از مثانه شناسا بود تا در آنچه اجتناب واجب بود احتیاط نماید پس آفت در قبل یا نزف الدم یا ناصور یکه ملتحم نشود حادث نشود و باید که اسفل
روده و مثانه را قبل از آن تنقیه کنند عباس گوید که اسباب مولد سنگ مثانه در اکثر امر اشیای مولد حصات کلیه است و لهذا تدبیر صاحب او باید که
و اغذیه تدبیر واحد بود از تقلیل غذا و استعمال غذیه لطیفه مولد کیموس محمود و اجتناب اغذیه غلیظه مولد بلغم و خلط غلیظ و استعمال ادویه ملطفه مفتته
حصات و تمریخ عانه و موضع مثانه بر دغنهای محلل ملطف و ریختن آب گرم که در آن بابونه و اکلیل الملک و پرسیاوشان و حلبه و حنا و خشک
و مانند آن جوشانیده باشند و ایضاً صاحب درا حجر الیهود سوده نیم درم با آب نیمگرم دهند و عقارب سوخته چون دو دانگ تا نیم درم با آب نخود سیاه
بدهند منفعت بین نماید و این دوا تفتیت حصات مثانه نیک کند بگیرند آبگینه سوخته غیر مستعمل و سنگیکه در اسفنج یافته شود و حجر الیهود هر واحد
یکجزو صمغ عربی و صمغ البطم و اسقولوقندریون هر واحد دو جزو همه را باریک سائیده بحریر بیخته دو درم سکنجبین بخورند صفت دوای دیگر که در شکستن
سنگ مثانه کافی و بالغ النفع است پوست بیخ کبر و خولنجان و خارخسک و وج و فرفیون و عاقرقرحا و جند بیدستر هر واحد دو درم دارچینی و زنجبیل

وفلفل سفید وریوند چینی و دار فلفل و دوقو و تخم کرفس نبطی و فطراسالیون و قسط و سلیخه و کمافیطوس و کمادریوس و مر و حنطیانا و اصل السوس و فراسیون
واسقولوقندریون و زراوند طویل و مدحرج و نانخواه و مصطکی و فو و راسن و زیره سیاه و قرنفل و بادیان و عنصل بریان و خردل و مغز چلغوزه و انیسون و
حب بلسان و تخم گزر و صعتر و فیتردنانا و تخم سداب و تخم فنجنگشت و تخم انجره و انجدان سیاه و حب بمشت و فقاح اذخر هر واحد یکنیم درم حب القلت و صمغ
آلو هر واحد سه درم عقارب سوخته چهار درم همه را باریک سائیده بحریر بیخته و بایک اوقیه و نیم روغن بلسان لت کرده بعسل کف گرفته بسرشتند شربت
از دو دانگ تا نیم درم بعد شش ماه **صفت** معجون دیگر که حصات مثانه را نفع کند عقارب سوخته و نوشادر دوقو و مر و فو و فطراسالیون هر واحد
سه درم انیسون و بادیان و تخم کرفس و نانخواه و فلفل سفید و سیاه و جندبیدستر هر واحد دو درم سداب خشک پنج درم تخم شبت و تخم ترب هر واحد چهار درم
همه را باریک سائیده بعسل کف گرفته معجون سازند شربتی ازان نیم درم تا نیم مثقال با بکه دران بادیان و تخم کرفس جوشانیده باشند یا بآب آنها اگر تازه باشند
نافع ست باذن الله و کذلک باید که سائر تدبیر که در باب حصات کلیه ذکر کردیم استعمال نمایند پس هرگاه سائر ادویه مستعمله درین باب استعمال کردند
و در سنگ چیزی عمل نکند باید که اخراج آن بشگافتن نمایند اسمعیل گوید که اگر در مثانه دردی بود ادویه مسکن وجع با ادویه سفتته آمیزند چون تخم کتان
ولعاب آن و چون مغز چلغوزه و فندق و تخم خطمی و صمغ لسپاینج و صمغ جوز و چون سنگ گرده بمثانه فرود آید بابونه و اکلیل الملک و سبوس گندم و تخم خطمی در آب
بپخته بر مثانه ریزند و روغنهای گرم چون روغن سداب بمالند تا درد بنشانند و روغن عقرب در مجرای قضیب چکانند و بر مثانه مالند و مقعد
بردارند تا سنگ را بشکند و طبیخ سدابها و مرزنجوش با روغن بلسان و روغن ناردین و نفط سفید چکانیدن سود دارد خاصه اگر حرارت غالب نباشد و مثانه درد
نکند و بدانکه ادویه مثانه گرم تر از ادویه گرده باید لیکن ادویه سخت گرم نشاید از بهر آنکه ادویه گرم ماده را نضج کند و سبب یادتی علت گردد و جالینوس گوید
مردی که او را این مرض بود مرا حکایت کرد از طبیب خویش که او را در طبیخ کرنب نشاندی و با زیکوقیه مغز تخم خربزه کوفته با شکر بوی دادی مثانه او از سنگ
پاک شد و نیم درم تا نیم مثقال آبگینه سوخته با وقیه آب گرم بدهند سنگ را بشکند و با بول بیرون آرد و مقدار یک ملعقه خون کبش بزکه بتازی تیس گویند خشک
کرده مانند کی بادیان و سنبل بسایند تا خوشبو شود آنرا با شراب شیرین دهند که سنگ را بریزاند و اگر تیس را بزرها رصاص این علت بکشند تا خون بران ریخته شود سخت
سود دارد و استعمال بهل دوبیدو گربا به آبزن نافع بود و این حب سنگ مثانه را بشکند اشق و فلفل و فطراسالیون هر یک مثقال حب بلسان مثقال و چهار مثقال همه را در شراب شیرین
سرشته حب بقدر نخود سازند و هر بامداد سه حب بخورند و گرمابه یا بعد خروج ازان در مدت چهل روز مثانه را پاک کند و بدانند که اگر سنگ مجرای
بول بدانجبر اشد و جراحت کند علامتش آنست که بعد خروج سنگ بول با خون ممزوج آید یا خون خالص بود و اگر بول با خون تنک آمیخته بود باید دانست که
جراحت در گرده افتاده است و اگر اول خون آید پس بول باید دانست که جراحت در مثانه یا در مجرای قضیب افتاده است و موضع درد بران گواهی دهد پس
هرگاه جراحت افتاده در حال رگ باسلیق باید زد تا ورم ساکن شود پس جراحت را علاج کنند و تن و دوا التحام جراحت کنند گل ارمنی کندر و دم الاخوین
هر یک یکجزو اقاقیای مغسول سدس جزو مغز تخم خربزه برابر همه باریک سائیده بآب بارتنگ قرصها سازند هر یک یک مثقالی هر روز یک قرص بآب کسیر یا
بآب بارتنگ و مانند آن بامداد بخورند و بعد ده ساعت از طعام یک قرص دیگر بدهند و سفیداب ارزیز و گل مختوم و دم الاخوین مساوی
و افیون دهم حصه یکجزو از همه شیاف سازند و بوقت حاجت بآب بارتنگ یا گلاب سائیده بمجرای قضیب بچکانند و این دوا خون را از گرده
و مثانه و مقعد و غیر آن بازدارد و بگیرند کهربا و گل ارمنی و گلنار و کندر برابر افیون ربع یک جزو شربتی مثقالی با رب سماق و باقی علاج در باب بول الدم
یاد کرده آید و اگر خون در مجری بسته شود علاج آن در بحث جمود الدم بیاید خجندی گوید که ترک عشا و تقلیل غذا و ریاضت معتدل و تناول
اغذیه که در حصات کلیه گذشت مفید بود و شرب آب گرم بر نهار تولد حصات را نفع کند و اگر درد شدت کند مخدرات مثل فلونیای رومی و فارسی
دهند و این سکنجبین منفعت حصات ست پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان پوست بیخ کرفس یکیک اوقیه پوست ترب دو اوقیه اشق ربع عنصل
فطراسالیون نیم نیم اوقیه سرکه سه رطل شربت پانزده درم و نانخواه باریک سائیده بعسل سرشته یک مثقال خوردن منفعت حصات و منقی آلات

تناسل ست و از معاجین مفتته حصات این نسخه مجربه ایناست جند بیدستر افیون دارچینی اسارون فو سودو قو هر یکی دو درم فلفل دارفلفل قنه قسط هر یکی دوازده درم زعفران درم قنه را در عسل حل کرده بدان معجون سازند و لعد شش ماه از درم تا دو درم استعمال کنند و این بنادق تخریج حصاتست و ادرار بول بقوت کند تخم کرفس بزر دو قو فطر اسالیون فو اسارون ابهل نانخواه سنبل الطیب بادیان بادام تلخ قسط هر یک ده درم تخم خربزه مقشر بست درم ذراریح مقطوع الراس واجنحه بیست ... [illegible] دانه را در شراب حل کرده دویه را سرشته ازان بنادق سازند و از دو درم تا سه درم بخورند و این حبس بول را نیز نیکو ست

و استسقای لحمی و امراضی را که محتاج تلطیف بدن باشند نفع کند و اگر معالجات مذکوره فایده نکند معالجه بشق عنق مثانه عند درزی که میان خصیتین و مقعد ست باید کرد سعید گوید که علاج سنگ مثانه بتقلیل غذا و تلطیف او کنند و عانه را بروغنهای محلل مثل روغن شبت و روغن بان بمالند و آبکیه دران بابونه و اکلیل الملک و حلبه پخته باشند بریزند و شیرهٔ تخم خیار و خربزه بگلاب بیاشامند و بخوردن زیتون دراسن و کاجی و کبر و خربزه اصرار کنند و افضل ازین جمله عصفوریست که رنگ او متوسط میان رنگ اصفر و رمادی ست و در بازوی او پر طلائی و در دم او نقطه های سفید و آن را حرکات متواتر و صفیر دائم بود که آن را خاصیت عجیب در شکستن سنگ مثانه است چون بطریق شوربا یا بریان خورند یا ملح نموده خشک کنند و بخورند و اگر روغن عقارب در مثانه بچکانند یا آن را بمالند نفع عجیب عاجل بخشد و اگر سنگ کوچک بود و لیسوی قضیب مندفع گردد آن را بکشند و عقب خروج آن در احلیل شیاف ابیض بشیر زنان سفیده بیضه بپر قه رسانند و اگر سنگ بزرگ باشد ابقا تا طیر دفع کنند و اگر بزرگ تر باشد عنق مثانه شق کرده بیرون آرند **این نوح** گوید که این و واد کسر حصات قویه ست آبگینه سوخته و سرگین کبوتر و کندش مساوی بقدر درم بآب ترب معصور بخورند و ایضا سرگین کبوتر یکنیم درم کندش دو درم ذراریح نیم دانگ شربت نیم درم و کمتر بقدر قوت و اگر با برودت شدید باشد مثانه او را بروغن ناردین بالقطف سفید یا روغن بلسان یا روغن عقارب بآب سداب و بادیان و حقنه بحقنه کنند و تمریخ عانه بروغن عقارب و تقطیر آن در احلیل هر روز چند قطره بعد خروج از آبزن و حمول آن بصوف نافع ست و خاکستر سرطان نهری دو درم بشراب و یا یکدرم مثانهٔ تیس سوخته یا صمغ آلو نیم درم بشراب نفع میکنند و اما در وقت هیجان مرض عانه و الیت و خاصره را بروغن خیری بمالند و در آبزن که اندران برگ کرنب و برنجاسف و پودینه سبز و سرگین کبوتر و ترنظم جوشانیده باشند بنشانند پس اگر سنگ بزرگ باشد علاج او شق و اخراج آنست **قرشی** و **خشخاش** و ادویهٔ قویه حصات کلیه بسکنجبین عنصلی و بزر و ری بآب ترب یا آب کرفس یا آب بادیان در ینجا استعمال نمایند و باید که دوام آبزن و انطول بمرخیات کنند تا مجری نرم شود و خروج سنگ آسان گردد و درد تسکین یابد

اورام مثانه و دبیلهٔ آن

اماسی که اندر مثانه افتد اکثر آن حار باشد از مادهٔ خون گرم لطیف یا مرهٔ صفرا یا مرکب ازین هر دو ماده و ابتدا و یا بسبب خراش حصات و ورم دابلام آن و ضربه و سقطه عارض شود و گاهی در مثانه ورم بلغمی بسبب کثرت رطوبات و خون رطوبی و استنقاع مثانه در رطوبات و انحدار آن زمرطوبی و گاهی ورم صلب عقب ورم حار و یا عقب ضربه یا سقطه یا شق مثانه حادث گردد **طریق تشخیص** این اقسام ورم اگر درد شدید و ضربان و نخس در عانه و انتفاخ آن و عسر بول یا تقطیر آن یا احتباس آن و سرعت نبض و نادرت قاروره و تب حاد محرقه و تشنگی و سردی اطراف و هذیان و سیاهی زبان و گاهی ظهور سرخی در عانه از خارج و گاهی بادی احتباس براز باشد ورم حار بود و فرق در ورم دموی و صفراوی از شدت تشنگی و درد و حرقت شدید در مثانه و قی صفرای صرف و جز آن آثار مخصوصهٔ صفرا و کثرت ثقل و انتفاخ مثانه و سرخی رو و چشم و مانند آن علامات مخصوص خون باید کرد و اگر وجع و التهاب و حرارت نباشد و گرانی در مثانه و دشواری بول و ضعف ساقین بود ورم بلغمی باشد و اگر صلابت در عانه و تمدد و مثانه بود و بول و براز بسر و بدشواری آید و اگر ورم عظیم باشد ظاهر محسوس گردد و ساقها خدر و ضعیف شود و ورم صلب باشد و شیخ سیفر باید که این مرض ردی ست و اکثر این خصوص صبیان بسبب حصات و ایلام و خدش آن مثانه را عارض شود و ردی این آنست

که با وی حرارت تپ متصل باشد واحتباس بول وبراز ودرد بشدت بود ودر بول نضج نباشد واین قتال ست واکثر این وقتی باشد که چون دبیله گردد واما
چون در بول ثفل راسب سفید املس ظاهر شود آن امید وار ترست وبا دبیله قشعریرات مختلفه وحمیات مختلفه که در دبیله کلیه گفته شد ظاهر شود وکذلک
بر نضج از نرمی وسکون اعراض ونضج بول ورسوب آن وبر انفجار آن بول مدی دلالت کند واگر علامات نضج ظاهر نگردد ومنفجر نشود ودر یکهفته نکشد و
اکثر انفجارات مثانه طرف گردن آن بود وگاهی مائل بجای دیگر باشد وگاهی بسوی باطن مثانه می کشاید وگاهی بجهت دیگر همی شگافد ودر صلابت مثانه
اعراض صلابت کلیه از احتباس ثفل وخدر ساقین واضطراب وضعف وتمادی باستسقا عارض شود واگرچه کمتر ازان باشد٭٭

علاج ورم حار مثانه

علاجش مثل علاج ورم گرده نمایند مگر آنکه ادویه مستعمله درین می باید که قوی باشد ودر ابتدا مدرات قویه ندهند وهیچ وقت از اشیای بارده قابضه
ضماد ننمایند وادویه بارده لینه مرخیه مثل آرد جو بنفشه خطمی در آب جوشانیده اندران نشینند وثفل آن بر عانه گذارند واز آب عنب الثعلب وآب کاسنی سبز
وموم وروغن گل وروغن بنفشه قیروطی ساخته ضماد کنند واگر خواهند ادویه سابق نیز درین قیروطی افزایند وبعد از چند روز نان میده وکنجد
مقشر کوبیده با شیر تازه وروغن بنفشه یا روغن بابونه سرشته ضماد کنند که در ورم مثانه بیعدیل ست ونوشیدن شیر شتر برای تحلیل ورم مثانه بی نظیر
ست وهیچ یک از ادویه مرخی ملین ومحلل که بتر پیدا نکند نمایند مثل شلجم وبرگ کرنب وبابونه وخار خسک ضماد کردن مفید بود وهر روز در تقویت محللات بحسب تلیین
ماده واستعداد جمع آن در تحلیل وبیفزایند وآین ضماد محلل ورم حار خارج وداخل مثانه ورحم معمول ست گل خطمی بابونه عنب الثعلب اسپغول تخم ریحان
آرد جو هر یکی چهار ماشه رسوت دو ماشه کوفته بیخته بآب عنب الثعلب تازه وروغن گل واندکی سرکه ضماد کنند وایضاً معمول گل خطمی آرد جو بزرکتان
گل سرخ اکلیل الملک مرزنجوش هر یک چهار ماشه عنب الثعلب شش ماشه کوفته بیخته بشیر گاو نیم پاو مثل مرهم بپخته روغن گل دو توله زردی بیضه مرغ
دو عدد مخلوط ساخته از بیرون ضماد نمایند وقابله در موضع معلوم بهند وآنجا که درد قوی بود بجهت تخدیر کاهو کوفته دو دانگ افیون ونیم دانگ زعفران
دران آمیخته بروغن بادام ضماد نمایند وچون درد ساکن شود بزودی دور کنند وباشد که تعطیل شیر لتسکین الم کنند واگر ورم تحلیل نشود واراده بریم
کنند آنچه در دبیله کلیه مذکور شد از منضجات ومفجرات ومنقیات ریم بمدرات بعد الجام بملات بعمل آرند **اقوال مهره** شیخ الرئیس میفرماید که واجب ست
در ابتدا فصد باسلیق چپ بحسب قوت که آن اول علاجات وافضل آنست واستعجال نمایند اگر درانجا حرارت شدیده باشد بضمادات رادعه
مدت قصیر ودران افراط نکنند ونه طول دهند که آن مضر ست وورم را بسرعت صلب کند بلکه ابتدا بمرخیات نمایند واگر ازین مانع ازجانب شدیده
نباشد این اولی بود بهر آنکه عضو عصبی ست ولهذا استرواح علیل بسوی کمادات تکمیدات باسفنج وصوف مغموس در آب مطبوخ ملینات محلله
وبشانه منفوخ مملو آب گرم دادن ملینه ملطفه مشتد گردد وقریب آنست از آنچه در علاج ورم کلیه معلوم شده ومعذلک تلطف بزرق نمایند اگر محتمل
باشد از قاثاطیر در ابتدا مثل لعاب اسپغول در شیر خر یا ماء الشعیر در شیر خر که این سلیم ترست وبعد ازان شیر خر وشحوم وسپس خیار شنبر وشیرها
علی الترتیب که بحسب اوقات ورم معلوم ست وگاهی حقنه بدان بمراتب آن نفع کند واز اضمده جیده بعد اول ابتدا نان میده وکنجد مقشر بشیر و
روغن بنفشه وروغن بابونه وماننده آنست وایضاً شلجم جوش کرده خیلی نیکوست وایضاً کرنب رطبه جوش داده ضماداً وکماداً پس اگر نجع نسازد از هفته کند وقریب
منتهی باشد آرد باقلا وبزرکتان وبابونه ومثلث ضماد کنند وبعد انحطاط فصد صافن کنند ودر استعمال محللات بسط نمایند از اضمده وازمراهم مذکوره
در باب ورم کلیه وگاهی احتیاج بضماد از زوفا وجند بیدستر وموم افتد وخصوصاً بعد مخدرات وبدانند که ادامت جلوس ایشان در آبزن خیلی سودمند
ست حتی که اگر ایشان را بول آید بهتر آنست که بول اندران کنند وبهترین آبهای آبزن ایشان آنست که دران رخابود وانآنچه بمرات معلوم کرده اند و
گاهی دران دار شیشعان وقردمانا وسعد وسنبل وحماما واذخر ضمیمه حلبه وتخم کتان داخل میشود پس تسکین وجع دورم میکنند واین آبهای مرخیه که مکرر دانسته اند
آن مثل طبیخ بزرکتان وحلبه هست وایضاً آنچه دران شلجم وخار خسک وکرنب جوشانیده باشند وعلاج دبیله قریب از علاج دبیله کلیه است بلکه محتاج بدانست

کہ او ونیز این قوی تر باشند و آشامیدن خشخاش سفید یکدرم و نیم در طبیخ سنبل و اذخر ستوده اند و خصوصاً چون عسر بول و وجع باشد و چون درد اشتداد
نماید و خوف موت باشد از مخدرات اطلیه محمولات چاره نباشد اما اطلیه مثل طلا سعول انزروت و بیروج و خشخاش در زیت سرشته است یا بگیرند
ربع درم افیون و دران روغن بنفشه باندک زعفران حل کنند و خرقه آلوده در دبر حمول کنند پس اگر راحت یابد و فی الحال خواب آید و گاهی قدری
ازان در قاتاطیر استعمال کنند اگر محتمل باشد و طلای افیون از خارج قوی التخدیر است و اما اشربه و سائر علاج مثل علاج سرسام و برسام ست
ابن عباس گوید که در ورم مثانه باید که نظر کنند اگر آن حار باشد و این از سبب خارجی مثل ضربه و سقطه باشد پس باید که فصد رگ باسلیق
کنند و روغن بنفشه بر موضع آن بمالند و آب گرم بر ریزند و اگر سعد لک بول محتبس بود و مثانه را بالسبری تقضیب بیفشارند که بول خارج شود و هرگاه
ورم از سبب داخلی باشد باید که درین فصد باسلیق نمایند و در ابتدا البقیر و طی سعول از آب کاسنی و عنب الثعلب و آب کاکنج و آب حی العالم و روغن
بنفشه و موم سفید ضماد کنند بعد ازان آرد جو و خطمی و بنفشه خشک و صندل سفید هر واحد یکجز و باریک سائیده در آبیکه عنب الثعلب و جراده کدو
پخته باشند در روغن بنفشه آمیخته ضماد نمایند و تخم خیار و بادرنگ و تخم خربزه و مغز تخم کدو هر واحد پنج درم تخم خرفه چهار درم تخم خطمی و خبازی و پرسیاوشان
هر واحد سه درم باریک سائیده دو درم بجلاب یا شربت بنفشه بدهند و چون ورم بمنتهی رسد و در طریق نضج و ریم کردن شروع نماید باید که برای
آب گرم که اندران بابونه و اکلیل الملک و حلبه و بزرکتان و پرسیاوشان پخته باشند مع روغن بنفشه و روغن خیری نطول کنند و درین آب قطعه
نمد یا پارچه تر کرده یا اسفنج آغشته تکمید نمایند و حلبه و بزرکتان هر واحد ده درم خطمی و آرد کرسنه و آرد شلیم و کرنب خشک هر واحد پنج درم بابونه و
اکلیل الملک و بنفشه خشک و پرسیاوشان هر واحد چهار درم همه را باریک سائیده بعسل الخیر مطبوخ معجون سرشته و اندکی پیه ماکیان و بط و روغن
خیری گداخته آمیخته بر مثانه نیمگرم ضماد کنند و مکرر بعمل آرند و این سفوف دهند مغز تخم خیار و تخم بادرنگ تخم خربزه هر واحد چهار درم تخم مرو تخم خطمی و خبازی
و تخم کتان هر واحد دو درم باریک کوفته شربتی سه درم بدو اوقیه سکنجبین و یک اوقیه آب مطبوخ حلبه و پرسیاوشان و این سه روز بخورند و بداوت
تنطیل بآب و روغنها و استعمال ضمادیکه مذکور شد باید کرد که این نضج و تقیح ورم و تفجر آن بعد تقیح نماید باذن الله تعالی پس اگر طبیعت قبض شود
آب کاکنج و آب لبلاب و روغن بنفشه و مری و یا آبیکه دران سپستان و خطمی و سبوس و خبازی و بزرکتان و بنفشه خشک جوشانیده مغز خیار شنبر
دران مالیده و روغن بنفشه داخل کرده باشند بدهند که این تلیین طبیعت انشاءالله تعالی خواهد کرد و چون خراج مثانه بشگافد این سفوف بدهند
بگیرند کتیرا و بزرکتان هر واحد دو درم نشاسته چهار درم گل ارمنی یکدرم همه را باریک سائیده شربت یکدرم تا مثقال با شربت خشخاش یا شربت عناب
و یا بگیرند تخم خیار و بادرنگ و نشاسته هر واحد یکنیم درم حب الصنوبر کبار مقشر ده عدد همه را باریک سوده از دو درم تا سه درم با شربت بنفشه یا شربت
خشخاش بدهند و باقی علاج در قروح مثانه مسطور شود ایلاقی و جرجانی می نویسند که اول رگ باسلیق زنند و باندازه قوت خون برارند و اگر
آماس ابتدا نماید و درگذشته باشد رگ مابض زنند و اگر آماس صفراوی بود ضماد و مابرد برنهند و زود بضمادات مرخی بازگردانند تا صلب نشود و اگر الم
صعب نباشد اول ضماد مرخی بر نهادن روا باشد از بهر آنکه عضو عصبانی ست و بدین سبب ست که آن تکمید از آب گرم و روغن راحت یابد و این
تکمید چنان باشد که مثانه گاه را بآب گرم بر کنند و اسفنج یا پاره برد و روغن بنفشه چرب کنند و نیمگرم کرده بران موضع نهند و آب عنب الثعلب
باندکی خیارشنبر بدهند و طبیخ ... نرم ... خطمی و تخم کتان و سبوس و روغن بنفشه سازند و مانند آن جهد باید کرد تا برقی اندکی
لعاب اسپغول و شیر زنان بمجرای قضیب ... بعد ازان خیارشنبر با شیر زنان و همین لعاب کشکاب و خیارشنبر و شیر زنان
حقنه کردن سود دارد و آماس را نرم کند و نضج دهد و ... و پیوسته مثانه را بروغن بنفشه باندکی روغن بابونه آمیخته چرب دارند و بعد سه روز روغن بابونه
تنها بکار برند و ضماد نیز از مغز نان میده و غیره که در قول شیخ گذشت بعمل آرند و باقی تدبیر همانست که در قول مذکور مسطور شد ابن الیاس گوید
که اول فصد باسلیق کنند اگر قوت و سن و وقت حاضر مساعدت کنند و هر صبح جلاب از بنفشه چهار درم و تخم کاسنی سه درم و عناب ده عدد و شکر سفید

و ترنجبین ہر واحد دہ درم بدہند و غذا ماء الشعیر بشربت خشخاش یا شربت خورانند و روغن بنفشہ بمالند و بآب گرم کہ دران بنفشہ و پوست خشخاش
جوشانیدہ باشند نطول کنند و در آبیکہ بنفشہ و خبازی و خطمی پختہ باشند بنشانند و یا ضماد از بنفشہ و خطمی و صندلین و آب عنب الثعلب و آب کاکنج و آب
حی العالم و تبرادہ کدو و روغن بنفشہ نمایند و چون احتباس بول بشدت باشد شیرہ بزور ثلاثہ ہر واحد دہ درم و شکر سفید دہ درم بنوشند و باشند فیکہ
دران پرسیاوشان ست و در قول ابن عباس گذشت چہار درم بشربت بنفشہ یا شربت خشخاش ہر کدام کہ باشد دہ درم بدہند لیکن درینجا در سہ تخم
اول ہر واحد دہ درم ست و تخم کدو شیرین ست باقی بدستور و یا از برگ کنجد تر یا کنجد مقشر بنان سپید و شیر ضماد کنند و چون ورم بنضج شروع کند و ارادہ
ریم کردن باشد ہر صبح جلاب از شربت بنفشہ بلعاب اسپغول ہر واحد دہ درم بنوشند یا تخم مرو و بزرکتان ہر واحد سہ درم شکر سفید دہ درم بخورند و غذا
مزورہ ماش و مغز بادام و گوشت بچہ مرغ دہند و مریض را در آبزن کہ بنفشہ و خطمی و خبازی و پرسیاوشان و اکلیل و شبت و حلبہ و تخم کتان در آب آن جوشانیدہ
باشند بنشانند و این ضماد کنند بنفشہ آرد شعیر آرد کرسنہ کرنب خشک بزرکتان بابونہ اکلیل الملک خبازی ہر واحد یک کف ہمہ را باریک سائیدہ با پیہ
ماکیان یا بط یا مغز ساق البقر سرشتہ ضماد کنند تحنیذی گوید کہ فصد باسلیق یا صافن کنند و این از امراض قتالہ است و ہر صبح شربت بنفشہ شربت عناب
یا شربت خشخاش بیاشامند و بر روغنہای سرد تر مثل روغن بنفشہ و نیلوفر بمالند و بآبیکہ دران بنفشہ و پوست خشخاش و خبازی و خطمی پختہ باشند نطول
کنند و بہ خطمی و خار خسک و کاکنج و عنب الثعلب و نیلوفر ضماد کنند و در ابتداء ضمادات مبردہ رادعہ شدید الردع ضماد نکنند و دران افراط ننمایند
بسبب عصبیت عضو و در تحلیل آب حی العالم و شیر دختران با لعاب بزر قطونا بشیر خرفہ رسانند و چون از ابتدا تجاوز کنند بنان سپید و زردی بیضہ
و روغن گل ضماد کنند و گویند کہ درین وقت طلاء بشلجم پختہ و پوست خربزہ و بابونہ و اکلیل الملک نافع بود و چون ورم بنضج آید بجز بکہ تفتیح کند اعانت نمایند
چنانچہ جلابات از شکر و تخم مرو و اسپغول و ضمادات معمول از بابونہ و اکلیل الملک و حلبہ و بزرکتان بکار برند و کذا ضماد برگ کنجد و غیرہ کہ در قول ابن
الیاس گذشت و تحلیل و تسریح بقیہ رطوبات نمایند و ابن سرافیون گفتہ کہ ورم حار مثانہ در اکثر طفلان را وقت ... و شیلن موی زہار عارض شود
ابن ہبۃ اللہ گوید کہ علاج ورم حار مثانہ بفصد باسلیق و صافن اندام و شرب ماء الشعیر بروغن بادام و تلیین طبع اگر قبض باشد بفلوس
خیار شنبر و جلابہا و نوشیدن شیرہ تخم خرفہ و شیرہ تخم خیار و لعاب اسپغول بشربت بنفشہ باید کرد و تضمید مثانہ بتبرادہ کدو و صندل و آب عنب الثعلب و
آب حی العالم کنند و چون ورم بانتہا رسد بر مثانہ آب ریاحین بریزند و روغن و موم بمالند پس اگر ورم ریم کند و بشگافد قرص کاکنج بشربت خشخاش
دہند و اگر حرارت قوی باشد قرص خشخاش بشربت بنفشہ بدہند و غذا مزورہ اسفاناخ سازند و چون صلاح یابد خوردن جوزہ مرغ بریان صحت نماید
ابو منصور گوید کہ علاج ورم مثانہ ہمانست کہ در ورم کلیہ گذشت پس اگر حرارت تسکین نیابد و ورم در ریم کردن شروع کند و علامتش شدت نخس و ضربان
ست بعلاج قروح آلات بول مبادرت نمایند و چون ریم بول کند بزور موصوفہ در علاج حرقۃ البول بخورانند بعدہ اقراصیکہ در باب بول الدم والمدہ ذکر یابد
بدہند و انطاکی گفتہ کہ ورم حار مثانہ محتاج بارخاء در ابتداست بخلاف سائر اعضا زیراکہ عضو عصبی ست محتاج بقوابض نیست شریف خان مینویسند
کہ نفوذ مشروبات بسوی مثانہ بدیر آید و ہنگام نفوذ ضعیف القوۃ گردد فلہذا باید کہ عنایت بضمادات و نطولات و زرقات بیشتر باشد لاسبب
لقاء ضمادات بر عضو بدلی قوی تر از نطولات بود و عضو غیر بعید از ظاہر بدن است تا محتاج ادویہ سریع النفوذ باشد و اما زرقات گاہی درین
وقت بسبب ایلام ممتنع گردد و بداند کہ بر استعمال مرخیات کثیرہ در اول ظہور علت بسبب سماعت این سخن کہ مرخی تسکین وجع میکنند بسیار حریص
نشوند زیراکہ عضو شدید الحس ست و درد اندران مفرط بود و در جذب مواد بکثرت ست و ارخاء عضو برای قبول مواد عضو را قابل میگرداند بلکہ ہرگاہ انجلا
تمام شود و مادہ مستقر گردد پس خی باد و جود اعداد و مادہ را برای نضج و توسیع مکان بران نماید پس ضغطہ کم گردد و آنرا قلت وجع لازم شود

علاج ورم بلغمی مثانہ

مثل علاج ورم بلغمی کلیہ نمایند و قی کنند و حقنہ حادہ بکار برند و در طبیخ مرزنجوش و بابونہ و شام و برگ غار و مانند آن بنشینند و شربت بزوری حار

وده توله وگلاب وعرق مکوه اندکی گرم کرده شربت بنفشه سه توله دهند بعد ازان ریشه خطمی شش ماشه مویز منقی نه دانه عنب الثعلب شش ماشه در عرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده نبات یکنیم توله داخل کرده تودری سفید چهار ماشه پاشیده بدهند ایضاً اگر با صلابت مثانه ورد اندک باصلابت رحم باشد منضج بادیان پرسیاوشان فوه الصبغ اسطوخودوس اصل السوس هر یک چهار ماشه بیخ بادیان بیخ کاسنی شاهتره تخم کاسنی هر یک شش ماشه گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده با گلقند سه توله دهند در روز مسهل هلیلجات سنا فلوس تربد زنجبیل ترنجبین روغن افزایند و بعد تنقیه ضماد گل خطمی بابونه برگ کتان عنب الثعلب حلبه آرد باقلا اکلیل الملک تخم تمر هندی هر یک چهار ماشه کوفته بیخته بشیر گاو نیم پاو مثل مرهم پخته روغن گل شش ماشه داخل کرده بر موضع سختی زیر ناف ضماد کنند **اقوال اطبا** سویدی گوید که پیه باکیان موم زرد وضماد گوکذا پیه بط ولعاب حلبه در نرم کردن صلابت مثانه مجرب من ست وزوفای رطب نیز نافع اورام مثانه وصلابت آنست شیخ میفرماید که علاج آن بعینه معالجات صلابت کلیه است از مالش بروغنهای گرم وتکمید بدان وآشامیدن مطبوخ بزور مدره لعسل وخیار شنبر واستعمال آبزنات بران صفت وتبدیریجات مذکوره درانجا وازانچه مخصوص بنیت آن استعمال همان روغنها وصموغ وآنها درقاثاطیر اعنی زراقه بول ست اگر ممکن باشد **تحفه جنیدی** گوید که علاجش شرب ماء البزور مدر وپرسیاوشان لفلوس خیار شنبر وروغن بادام ست وغذا نخود آب بگنند وهند وتحلیل بحللات وتضمید بدان نمایند وبالجمله علاج او قریب از علاج ورم صلب کبد ست ولفراط گفته چون مثانه متمدد وصلب گردد ودرد وا شتداد نماید وباآن تپ حاد لازم بود این دلالت بر ورم آن وبر هلاکت کند

قروح مثانه

عسر البرست ولاسیما در مشایخ شیخ مینولیسد که قرحه مثانه از اسباب قروح معلومه که در باب قروح کلیه شمار کرده شد حادث شود واکثر از خراش سنگ یا خراش خلط صفراوی عارض گردد وگاهی بعد انفجار ورم یا تقرح بثور افتد وهر که را بول ما حادث وداوم نماید عقب آن جراحت قروح مثانه حادث شود وقروح مثانه سخت تراز قروح کلیه بود بهر آنکه قروح عضو عصبی ست وکسی که مثانه او بشگافد در اکثر حالات هلاک گردد واگر سوراخ شود ملتحم نگردد مگر آنکه در جزو لحمی او افتد وفرق میان قرحه مثانه وگرده در قروح کلیه مذکور شده مثلاً در قروح مثانه بول بدشواری آید ومحتبس گردد ودرد این در موضع عانه وخاصره بود وبا آن قشور سفید برآید یا سطبر بزرگ اگر در مثانه بود ویا باریک کوچک اگر در مجاری افتد وغیر اینها که درانجا معلوم شده وعلامات قرحه که دران تاکل بود مثل آنست که درباب قروح کلیه گفته شد وعلامت عام برای قروح گرده ومثانه آمدن خون وریم اندک اندک در بول ست نه دفعة گبیده فرق میان هر دو همانست که درانجا فرق آنها کرده شد وعلامات کشادن وشگافتن وتاکل ومثل آن در هر دو واحد ست بالجمله تشخیص این قرحه چنان کنند که اگر مریض شکایت درد عانه وبیخ قضیب وکش ران وعسر بول وسوزش آن کند ازان حال بد بوی بول وبرامدن ریم وخون وقشور مثل سبوس نیز بپرسند اگر اقرار این نماید قرحه مثانه باشد **علاج** علاجش بعلاج قروح کلیه کنند وایضاً گاهی منقیات قرحه مثل ماء العسل وماء السکر وگاهی مدملات مثل قرص طباشیر وقرص کهربا وقرص کافور بشربت خشخاش دهند وطباشیر دانه هیل هر واریدیا صدف آن مساوی سوده سه ماشه نوالان باشیره برگ سپستان سه توله خوردن سودمند ست وبارزد چوب وآمله مساوی بکوبند وقرص ساخته بدهند که مفید بود ودرانجاکه بیمار بسیار نحیف وضعیف شده باشد وحرارت در اعضای اصلیه باشد او را شیر زنان وشیر خر باید نوشانید وچون آنرا هضم کند کشکاب سرطانی دهند وملاحظه جانب دق کنند که تپ دق اکثر با اورام وقروح داخلی واقع شود کذا فی الاکسیر وچون مثانه عضوی عصبانیت وکم گوشت ومحرم مجمع آب حار واقع پس در اندمال این سعی بیشتر ازان باید کرد که در قرحه گرده ولهذا بعد تنقیه ریم جهت اندمال استعمال سفوفات واقراص ومعاجین کنند که دران ادویه از جنس قرع محرق ولسد ومروارید ودم الاخوین کهربا وعصاره لحیه التیس وغیره باشد ودر قطورات نیز عصاره لحیة التیس وعصاره برگ خرفه ونشاسته وحضض مکی ومرداسنگ بالشیر خر داخل سازند وازلحوم مطلقاً پرهیز کنند وبرغذای

تنقیه مثل پالک و سرتی و چقندر که دران تبو باشد افتاده باشد با برنج قناعت کنند و زرد آب قند میر محمد شفیع که در سوزاک خواهد آمد در عجایب مجربست و چکانیدن شیاف
ابیض با شیر بز و زرد آب مرطه در مثانه نافع بود و اگر حرکت بسیار آید چکانیدن ماء العسل یا ماء الشکر و نوشیدن آن بسیار فائده میکند و از اغذیه حریفه
و مالحه و جماع احتراز کنند **دوائیکه** اگر قرحه مثانه با سوزاک بود سفوف کاکنج پنج ماشه همراه ماء الخیار دو توله جو الیبوده سوده دو ماشه شیره تخم خرفه
شش ماشه شربت بزوری دو توله دهند **ایضا** برای در دریش گل خطمی خار خسک کشنیز خشک آمله هر یک شش ماشه کات سفید چهار ماشه شب در آب
تر کرده صبح بنوشند **دیگر** که بار ها تجربت یافته باشد شیره عناب پنج دانه شیره کاهو شش ماشه شیره زیره سفید چهار ماشه لعاب بهیدانه سه ماشه لعاب گل خطمی
سه ماشه گاهی لعاب اسپغول نه ماشه و گاهی اسپغول مسلم خمیره صندل یکتوله و گاهی ست سلاجیت طبا شیر دانه هیل و پیت تخم کاهو هر یک ماشه
سوده همراه لعاب اسپغول شش ماشه شیره خار خسک شش ماشه شیره بادیان چهار ماشه شیره خیارین هفت ماشه نبات یکنیم توله دهند و مرهم سفید آب
با شیر خر یا دختر یا بز و در حالت عسر البول بنادق البزور همراه شیرجات مذکور مفید بود **زروق** که زخم تازه مثانه را از و دبه کند شیاف ماشیا و مومیائی
قسم اول سفید آب هر واحد یکسرخ همه را سائیده در روغن بنفشه یا بادام حل کرده همین قدر شیر دختر داخل کرده بزرقه سرد دهند که بزخم رسد **دیگر**
انزروت سفید آب قلعی هر یک یکتوله دم الاخوین شش ماشه صمغ عربی کتیرا هر یک سه ماشه کوفته بیخته هر دو وقت دو دو ماشه ازین دوا گرفته
در شیر دختر اول حل کرده زروق نمایند **ایضا** که جهت قرحه مثانه و سوزش بول معمول و مجربست صمغ عربی کتیرا نشاسته اقلیمیا ی نقره هر واحد
یکماشه سفید آب مغز تخم خیارین هر یک دو ماشه شیر خشت نیم توله باریک سائیده شیاف سازند وقت حاجت بشیر دختر سائیده بچکانند **ایضا** که
برای قرحه مزمن مجرب نوشته سفید آب کندر نشاسته انزروت صمغ رال سفید گلنار سنگ جراحت سلیخه کتیرا مازو هر واحد یکدرم انگبین دم الاخوین
کات سفیدی هر یک نیم درم بیخته هر روز سه بار بشیر زنان زروق سازند و اگر در نسخه زروق حبی که در قول شیخ خواهد آمد مومیائی کانی اصیل یکجزو آمیخته
استعمال نمایند فائده بخشد اصلاح قروح خبیثه مثانه مشاهده کنند و بارها بتجربه رسیده و گاهی عوض موم در روغن گل در شیر خر یا زنان یا لعاب اسپغول
و شیره حل کرده داخل می آید و بعضی حضض دو ثلث جزو گل ارمنی یکجزو عوض صبر کی نوشته اند **سفوف** جهت قرحه مثانه مفید ست مومیائی کانی
و دو دانگ دم الاخوین شادنج مغسول نشاسته تخم کرفس هر یک نیم درم صمغ عربی یکدرم کاکنج دو درم سفوف سازند شربتی یکنیم درم با شربت خشخاش
قرص که برای قروح مثانه مجرب نوشته اند زعفران هر یک نیم درم مغز تخم خیار مغز تخم خیار زه مغز تخم مندوانه تخم خرفه تخم کتان بادیان هر
واحد یکدرم خشخاش سفید سه درم بزر البنج پنج درم کتیرا صمغ عربی نشاسته مغز بادام تلخ هر یک ده درم با بنفسج قرص سازند و قرص کم جهت
بول الدم مجرب است ... در قول ابن سینا خواهد آمد **قطور** نافع برای التحام قروح مثانه انزروت دم الاخوین کندر سفید آب
نشاسته صمغ عربی افیون مساوی شیاف ساخته وقت حاجت بشیر دختران حل کرده قطور یا زروق نمایند **ایضا** پوست خشخاش نشاسته
... شیاف سازند وقت حاجت بشیر دختران سوده در احلیل چکانند و اگر قدری افیون و بزر البنج داخل کنند نیز رواست
و بنادق البزور و حب مومیائی که در باب سوزاک بیاید و شربت کاکنج و معجون کاکنج و قرص طین هر واحد نافع قروح مثانه است
اقوال حکما ... خبازی بستانی اکلا و کل او مثل آن و تخم او مثل آن برای قروح مثانه مجرب مامن ست
... سرطان نهری مشوی یا مسلوق و ازنالقی و تفلیسی و غیره نقل کرده که شرب
... و کذا آب شیر زنان و کذا آب جیج بلبوت لشکر و بلی شکر و کذا کتیرا و کذا حب کاکنج و کذا تخم خیار بشیر تازه و کذا آب بنج
... و کذا البنج ... و کذا ... با آتش نیم گرم کرده و کذا بزر کتان و کذا شادنج و کذا مر و کذا خبث الحدید و کذا
شوربا ... در شیر ... و کذا پیه ماکیان و کذا پیه خارپشت و کذا لعاب بهیدانه در روغن گل و کذا مغز
تخم کدو و کذا اکل ... لشکر و نان جوارشی و کذا مغز حب صنوبر کبار مع مغز تخم خیار و کذا شرب

وزرق شیر خر و کذا اکل مغز حب صنوبر صغار هر واحد نافع قروح مثانه ست شیخ میفرماید که واجب ست اجتناب از طعوم حریفه و مالحه و حامضه شدید الحلاوت
و مستحیل بسوی صفرا و تناول اغذیه غذیه حسن الکیموس و آنچه تغذیه کند نمایند و ریاضت بسبب احداث حدت و تلهب ایشان را مضر بود و اگر محادث آن شود
بسبب تقویت عضو نافع گردد پس تحریک آن اندک اندک کنند و در قروح مذکوره در قروح کلیه نگاه کنند و اکثر آنها درین موضع نقل کنند و کذا آنچه از
شرب البان نوشته ایم نظر کنند که آن بشرط مذکور نافع قروح مجاری بول ست خصوصاً شیر اسپ ماده و بدانند که استظهار در علاج این آنست که اول تنقیه
بماء العسل یا ماء السکر مطبوخ بمدرات شرباً یا زرقاً استعمال نمایند بعده تابع آن سائر ادویه کنند پس اگر ریم در بول بسیار آید باید که دران آب خاکستر
شجر انجیر یا خاکستر درخت بلوط یا خاکستر شیح مرزقه رسانند تا تنقیه بالغ حاصل شود آما ادویه مشروبه مثل اسپغول بروغن گل ست و مثل شیر خر و بزه آب داده
که دائم چند روز بمقدار هضم نوشند و اکثر آن سه اوقیه بود و شیره دو اوقیه اخضر مبرزه خورانیده باشند و قرص خشخاش و قرص کاکنج بوزن مثقال با آب سرد
و از مراهم چنیده که بدان مالش کنند اینست که بگیرند میعه سائله یکدرم و پیه مرغابی از سه تا چهار درم و موم سفید ده استار و روغن بنفشه بقدر کفایت
و ضماد سازند و این مرهم نافع ست و خصوصاً هنگام تاکل بگیرند خرما و مویز و مازو و اقاقیا و شب و طراثیث و بادی زوفا و میعه آمیزند و بر عانه نهند
و قبل این در قرحه که اندران تاکل نباشد این مرهم استعمال کنند موم و پیه بط و روغن گل و استعمال مجففات شرباً و زرقاً نمایند و گاهی از ین حقنه بعینها استعمال
کنند و مریض بار کرده یعنی بر زانو خفته باشد و چون مشروبات نفع نکند و خصوصاً در قرحه که قریب تر از مجری باشد و بادی تاکل بود علاجش زراقات
بلحات و شیر زنان حل کرده ست و منجمله آن قرص قراطیس ست و قرص اندرقلیس با اندک مرداسنگ و سفیداب و نشاسته و آنکه مضمون این نسخه
زراقه برای آن چنانست بگیرند گل مختوم و گل قیمولیا و شاخ گوزن سوخته هر واحد یکجزو و شادنج و شب هر واحد ثلث جزو و افیون نصف سدس جزو و سفیداب
شسته چند و انزروت نیم جزو و مر و کندر هر واحد ثلث جزو همه را باندک روغن گل و موم جمع کنند و در زراقه استعمال کنند و گاهی این زراوند یکجزو ضماد
کرده میشود و خفیف تر ازین انزروت و نشاسته و سفیداب ست که بشیر زر دوق نمایند و اگر اسرب القلعی سوخته و کندر قوی کنند قوی تر گردد و این قرص
مجرب ست عصاره لحیة التیس گل مختوم بسد کهربا نشاسته مغز تخم خیار تخم خطمی مغز تخم خربزه یا تخم کرفس یا دوقو یا فطراسالیون و قرص کاکنج دوای
دیگر مغز تخم خیار مغز تخم خربزه مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو هر واحد پنج درم نشاسته چهار درم رب السوس هشت درم تخم خرفه سه درم و نیم مغز بادام
شیرین مغز فندق بریان هر واحد چهار درم مغز حلغوزه سه درم و نیم تخم کرفس دوقو تخم جرجیر مغز حب المحلب هر واحد دو درم و نیم تخم حماض و
مغز بادام و کثیرا و صمغ بادام و بزر البنج و افیون هر واحد سه درم نخود سیاه ده درم زعفران پنجدرم بسفایج سرشته هر قرص بوزن دو درم سازند و با
رب یا تاب کرفس یا آب نخود سیاه بخورند و خصوصاً بعد پاک شدن قرحه و باید که تقلیل شرب آب نمایند و چون درد اشتداد کند شیاف ابیض که
در چشم استعمال میکنند در شیر زنان زر دوق نمایند و ایضاً ترتیب این خشخاش و افیون و پیه ماکیان ست بحقنه یا حمول یا زرق استعمال نمایند صاحب
کامل گوید که افضل چیزیکه بدان معالجه قروح مثانه و خروج ریم از آن کنند قرص کاکنج بشربت خشخاش ست اگر با وی حرارت نبود و اگر
حرارت باشد قرص خشخاش بشربت خشخاش نافع ست و کذالک می باید که سائر تدبیر با غذیه و ادویه که در قروح کلیه و خروج مده از آن ذکر کردیم
نافع بود و این دوا قروح مثانه را نافع ست مغز حلغوزه بیست عدد مغز تخم خیار چهل عدد نشاسته نیم مثقال سنبل مثله تخم کرفس دو مثقال اول سنبل
و تخم کرفس را بیک نیم رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد و ادویه مذکوره را بدان بسرشند شربت دو درم با سنه لیفنج و قولس ذکر کرده که این دوا
تجربه کرده ام و نافع یافتم و نسخه آن همانست که در قروح کلیه در قول مجوسی گذشت جرجانی گوید که طریق صواب در علاج این علت آنست که اول
مثانه را از ریم پاک کنند بماء العسل و جلاب که در آن ادویه مدره پخته باشند بخوردن و هم بزراقه در مجرای بول چکانیدن و علاج مثانه بیشتر بزراقه بود و اگر
ریم بسیار همی آید خاکستر درخت انجیر یا خاکستر بلوط یا خاکستر ورسنه در آب بیامیزند و یک شبانه روز بنهند تا صاف شود آب قوت خاکستر گیرد
آن آب را بچکانند تا پاک شود و هر گاه که حرقت و لذع بهم رسد شیر زنان با روغن گل و شیر خر و شکر و شیر بز و شیر اسپ نیم گرم بنوشانند بیشتر سه اوقیه

تا نابستانی بگوارد و در علف این جانوران چیزی قابض و خشک آمیز ند چون ازرق و کشنیز خشک و بلوط و برگ گل و برگ سیب و برگ امرود و برگ بهی و قرص خشخاش و قرص کاکنج که در علاج قرحه گرده مذکور شده هر بامداد مثقالی باید داد با شیر یا شربتی که مناسب حال مریض و مزاج او بود و گاهی با شربت بنفشه و گاهی با شربت حب الآس گاهی رب غوره و گاهی با کشکاب و گاهی با آب سرد و ابن الیاس گوید که صبح شربت بنفشه با شربت خشخاش بقرص کاکنج یا قرص خشخاش یکمثقال بخورند و اگر حرکت بسیار باشد ماء العسل بلعاب تخم مرو بنوشند و غذا مزوره ماش و مغز بادام و اندک نخود و چون درین مرض طبیعت قبض گردد بگیرند عنب الثعلب و لبلاب هر واحد پنجدرم بنفشه خشک چهار درم و در آب جوشانیده فلوس خیارشنبر پانزده درم ترنجبین ده درم دران مالیده بنوشند درین دوا نافع این علت نشاسته چهار درم کتیرا تخم کتان هر واحد دو درم گل ارمنی یکدرم باریک سائیده یکدرم بشربت خشخاش ده درم بدهند و افضل علاج این قرص کاکنج یکمثقال بشربت خشخاش یا شربت بنفشه هر کدام که باشد ده درم ست و یا بگیرند مغز حلغوزه بست عدد مغز تخم خیار ده درم نشاسته نیم مثقال سنبل تخم کرفس هر واحد یک نیم درم کوفته بیخته ده درم و نیم ازان استفاف نمایند محشی شرح اسباب نوشته که این قرص کاکنج نسخه شرح اسباب اگر با شیر اسپ ماده بخورند منفعت او بسیار بزرگ گردد و بی نظیر شود و تجربه صحیح یافته اند بگیرند مغز تخم خیار ده درم تخم کاکنج سه درم تخم کرفس شهد انج گل ارمنی دم الاخوین صمغ عربی بزرالبنج هر یک دو درم افیون یکدرم کوفته بیخته قرص سازند شربتی یکدرم تا یکمثقال و زراوند شیاف ابیض بشیر زنان بهر التیام قرحه در دو سه روز مجرب نوشته و اگر با وی اشیای ملحم قروح مثل گل ارمنی و شاخ گوزن سوخته و شادنج و کندر و سفیداب افزایند قوی تر گردد و همچون الیا عیر را که در قروح کلیه در قول سید اسماعیل گذشته تاثیر قویست و آرد کرسنه در تنقیه و تجفیف هر دو قوی ست و چون با آن گل ارمنی و اقاقیا و عصاره لحیة التیس جمع کنند فائده او تمام شود و مرهم سفیدی که در قول شیخ مذکور شد طلای جید مجربست آنرا یاد دارند

جرب مثانه

و آن خارشیست در مثانه سببش فضول حاد شور یا بورقی ست که شور اندر مثانه پیدا کند و متقرح گردد و آز سوزش بول و بدبوی آن و درد شدید با حکه بمثانه و بن قضیب و بن رانها و پیوسته مالیدن قضیب و نفر بازدن و خصوصا وقت تبرز و خروج مقعد و خروج رسوب نخالی و ریم مثل آب برنج پخته و لاغری بدن روز بروز جرب مثانه را اعلام کنند و گاهی مدام رطوبات مدی یا صدیدی سیلان کنند و در آخر ورم لشبت یا بهیا پدید آید و گاهی خون بسیار مدید سائل شود و بیمار هلاک گردد علاج تدبیرش مثل علاج جرب کلیه نمایند و نوشیدن مغریات و لعابات مثل لعاب بهدانه و بزرقطونا و نشاسته و صمغ و کتیرا الغ نوشانیدن حالبات مثل بال و چهکر و غیره نافع ست و خوردن و زراقه گرفتن از لعاب بهدانه و اسبغول و شیر خر و بزو گوسفند و روغن بادام مفید بود و برگ نازک مغیلان شب در آب تر کرده صبح فشرده آن برآورده صاف کرده تنها یا با دویه مناسبه استعمال کردن نفع بلیغ می نماید و قرص شب بنسخه دیگر که در قول سید اسماعیل اندر علاج قروح کلیه مذکور شد سودمند ست و چون در نسخه بنادق بزور وزن بزرالبنج یکدرم نمایند و قرص ساخته با شیر خر یا شیر بز و بشربت بنفشه بدهند نافع بود و اگر اصلاح و تعدیل کفایت نکند تنقیه بفصد باسلیق و حجامت قطن و قی و اسهال حسب حاجت نمایند و گویند که تنقیه درینجا چندان سود ندارد بخلاف جرب کلیه و گویند که اول رگ باسلیق زنند و بعده جهت تسکین و تعدیل مزاج شربت بنفشه چهار توله در گلاب و عرق کاسنی و نیلوفر هر یک هفت توله نوشانند و بفاصله سه چهار روز حجامت قطن کنند و قرص طباشیر سه ماشه با عرق شیرینه توله بدهند و این آب زن سازند مغز بهیدانه و کدوی شیرین و خیارین و بادرنگ وغیره پاره پاره کرده هر یک یک آثار مروق کاسنی و شاهتره و مکوه هر یک دو آثار گل خطمی و نیلوفر و گاوزبان و بستان افروز و گل کاسنی و سداب و گلاب هر یک یا دو آثار در آب شیرین هفت آثار جوشانیده صاف نموده شیر بز پنج آثار مروق بید ساده و عصیر طحلب هر یک یک آثار در آب معادن نشانیدن و ازان آبها و یا از آب آهنگران اندکی خورانیدن بسی سودمندست شیخ میفرماید و واجب ست که جوالی منقیه استعمال نمایند

بعد ازان ادویه مخففه بغیر لذع و بالجمله انچه قوی تر بود ازانچه در سائر قروح باشد و ادویه مزروقه و مشروبه جرب کلیه استعمال کنند و ایضاً
مغریات مبرده مثل باچه و شوربای چرب به روغن بادام و ماء الشعیر و هریسه بلحم طیور و البان مثل شیر خر و بز و میش و گاو بنوشند و ادامت
تنقیه بدن نمایند ستید میفرمایند که اول آشامیده و ادویه جالیه که سوزاننده نباشد چون جلاب و ماء العسل و کشکاب بعسل و ادویه که در جرب گرده
ذکر یافت بباید خورد و بزراقه در مجرای بول چکانند و در هر چند روز بقی استفراغ کنند و شیر خر و شیر بز را درین منفعت بسیار است و لعاب دانه اسپغول
و اسپغول با شکر و روغن بادام بعد ازانکه مثانه را با شربه جالیه پاک کرده باشند سود دارد و طبیخ حلبه با انگبین و شیره تخم خیار و تخم آبی پخته ملهم است و غذا باچه
بره و اسفید باجهای چرب و هریسه بگوشت مرغ فربه باید داد و آب بعدن گو گرد خوردن و اندران نشستن سود دارد و شیر زنان تنها و با لعابها در
مجرای بول چکانیدن مفید بود محمود گوید که هر صبح شربت بنفشه یا شربت خشخاش ده درم در آب گرم حل کرده بنوشند و غذا مزوره ماش
بشیره بادام و جلاب از عناب ده عدد و بنفشه پنج درم بنوشند و یا لعاب اسپغول و لعاب بهدانه هر کدام که باشد ده درم با شکر سفید ده درم بیاشامند
و در احلیل شیر زنان و لعابات مذکوره بچکانند و بحریره آرد گندم و مغز بادام و روغن آن و شکر سفید و اکارع جدی غذا سازند خجندی گوید که شیره تخم
عناب بلعاب بهدانه یا اسپغول بدهند و روغن بنفشه و قیروطی ساده بر روغن کنجد بر عانه بمالند سعید گوید که علاج جرب مثانه بفصد و
خوردن بنادق البزور و شرب لعابات بشربت بنفشه و استعمال شیره تخم خیارین و شیره خرفه بشربت خشخاش و آشامیدن شیر خر و بزنگل مختوم
و زراقه بشیر زنان و لعاب بهدانه و روغن بنلوفر و شیافات ابیض سازند و غذا شوربای چرب یا زردی بیضه نیم برشت نمایند

جمود دم در مثانه

گاهی خون که از جگر و یا گرده در مثانه ریزد منجمد گردد و گاهی بسبب ضربه و سقطه یا حمل بار گران رگ بزرگ از مثانه بشگافد و خون بسته شود و تشخیص
این چنان باید کرد که اگر بعد اسباب مذکوره بول الدم زردی رنگ چهره و کرب و غشی و سردی دست و پا و عرق سرد و صغر نفس و نبض ضعیف
و تواتر و غثیان و گاهی لرزه بمریض عارض شود بدانند که خون در مثانه منجمد گشته و بقول جالینوس تپ شدید با لرزه و قشعریره بسبب حدوث
کیفیت سمیه در خون منجمد نیز با علامات مذکوره پدید آید علاج سکنجبین عنصلی تنها یا باندک خاکستر چوب انجیر در آب گرم بدهند و
یا منقطعات مثل پرسیاوشان و تخم کرفس و تخم ترب و سداب بری جوشانیده با سکنجبین مذکور آمیخته بنوشند و سکنجبین تنها نیز نافع است
و گاهی نوشیدن سرکه تنها فی الحال صحت می بخشد و کذا شرب بسفایج و قیصوم و نیز بابونه نافع و در آبزن که ادویه محلله ملطفه مثل
اکلیل الملک و حاشا و اذخر و انجدان و بابونه و پودینه و سداب و اقحوان جوشانیده باشند بنشینند و بر مثانه بریزند و ثفل او ضماد
کنند و روغن بابونه و ترب و شبت بمالند و زمانی طویل در هوای حمام مقام سازند و طبیخ مذکور بر مثانه ریزند و این آبزن نیز
مجربست تخم شبت و حلبه و فلفل و کاکنج و تخم خربزه و گوکهرو و قرطم و گل بابونه و اکلیل الملک و بنفشه و ریوند چینی و بزر البنج هر یک
سه توله برگ نیم و سنبهالو و قرطم و کرنب و کرم و گز و پودینه باغی و مشکطرامشیع و پودینه باغی و انار و قنب هر یک هفت توله و انچه در تجارب
عظیم النفع یافته اند این است و منقول از معالجات ادریس است جگر خر خشک سه ماشه زهره سنگ پشت یکماشه در آب خاکستر انگور هفت توله و یا مطبوخ سداب
و یا نخود سیاه بخورند و غذا نخوداب مرغ یا شوربای مرغ با نان دهند و اگر ازین تدابیر فائده نشود مدرات قوی التحلیل چون قردمانا و فوه و انیسون و حب بلسان
و عود بلسان مع فوه الصبغ و اهل و زراوند و آب نخود سیاه باید داد و مفتت حصات دهند و اگر هیچ تدبیر سود ندهد و خوف هلاکت باشد مثانه را بطریقی که در سنگ
مثانه شق میکنند بشگافته خون منجمد را بیرون آرند شیخ می فرماید که علاجش علاج حصاتست و گاهی دران شرب سکنجبین کفایت کند و اگر بدان قی کنند
جائز است و خصوصاً عنصلی و خصوصاً با قدری خاکستر چوب انجیر یا با مطبوخ مقطعات و ادویه حصات بدهند و نیز انفحه خرگوش و ادویه حیضیه
بزراقه چکانند و در آبزن مطبوخ حشائش حیضیه نشینند و از چیزها نیکه برای این سود دهد شرب حب بلسان دو درم با مثل او عود و فوه و انیسون و حیضیه

خصوصاً با عود داو یا مثل اظفار الطیب یا مثقال قردمانا با آب گرم یا بسرکه خمر و زیت اتفاق ست و سکنجبین ترش عنصلی نزد من بهتر از خلی ست چه سرکه که اندران
می افتد تقطیع و غسل و تحلیل و جلا میکند و ایضاً ابهل و حلتیت و اشق و فوه الصبغ مساوی گرفته بنادق سازند و چهار بنادق بماء الاصول بخورند و در زراقات
بچکانند یا غاریقون یا سیساليوس یا دو مثقال حلتیت یا زراوند طویل بدهند و از ادویه ذو الخاصیة جگر خر و زهره سنگ پشت و پنیر مایه خرگوش
و خصوصاً در آب خاکستر چوب انگور و قیسوم و دین نافع ست و شیر انجیر خشک کرده چون اندکی از ان بزراقه رسانند و بقدر درم از ان بطول استعمال کنند و
ایضاً از خشک او یا کدام آب از انها دکذاک نطول و زن یک مثقال پنیر مایه خرگوش و آبهائے که اندران این ادویه بباشند مثل آب نخود سیاه و آب
خار خسک و آب خاکستر چوب انگور و انجیر و خاکستر چوب قیسوم و طبیخ قیسوم سداب ست ایلاقی و جرجانی مینویسند که پنیر مایه خرگوش مقدار دو دانگ
تا نیم درم و طبیخ شبت و بابونه و یا در آبهائے که در قول شیخ گذشت بخورند و مقدار مثقال پنیر مایه در طبیخ بابونه و اطراف کرنب و اذخر و سرگین
کبوتر حل کنند و اسفنج بدان تر کرده بر زهار نهند و پیوسته بجای آب سکنجبین با آب آمیخته دهند لیکن بعد طعام آب ساده دهند و اگر پنیر مایه را
در آب خاکستر چوب زر و انجیر و بلوط یا در طبیخ اصول حل کرده بمجرای بول چکانند صواب بود و اگر این آب خاکستر با تنها بچکانند سود دارد
و آب نی و اخوان بسته و ریم را از مثانه پاک کند بگیرند فوه و مر و قردمانا و دیگر اجزای بنادق که در قول شیخ گذشت مساوی حب ساخته بدستور بخورند و بمثانه
چکانند شربتی یک مثقال و سنجرنیا درین باب نافع ست و خوردن روغن بید انجیر بماء الاصول مفید بود و آب نی و اخوان بسته را بکشاید پنیر مایه خرگوش
بگیرد و حلتیت خمس جزو و فو نیم جزو و پودینه خشک نیم جزو شربتی مثقال در یکروز سه چهار بار بدهند با سکنجبین ترش و در طبیخ پودینه نشانند و
در مجرای قضیب چکانند و غذا نخود آب مرغ از نخود سیاه و دارچینی و شبت دران پخته بدهند جرجانی نوشته که هرگاه بطریق بول خون همی آید
و بی علاج صواب تا گاه باز ایستد و بول بدشواری بیرون آید و در گرده و مجاری بول گرانی و تمدد پدید آید باید دانست که خون در گرده یا در
مجرای بول بسته شد و دارو ئیکه بفسرده که خون بسته را بکشاید درست و قردمانا و عود و فاوانیا و حب بلسان و اظفار الطیب و پنیر مایه خرگوش
و غاریقون و زراوند طویل اما هر یک مثقال با سه وقیه آب کرفس باید داد یا با سکنجبین ساده و قردمانا همچنین مثقال و نیم با آب کرفس یا با آب گرم
و عود و فاوانیا دو درم با آب گرم و حب بلسان هم دو درم با آب گرم و پنیر مایه درم تا مثقال در آب نخود و غاریقون هم مثقال در آب نخود و زراوند
بدستور یا در شراب ممزوج یا در آب گرم یا در سکنجبین و اگر شبت بسوزند و خاکستر آن مقدار یک درم با پنیر مایه خرگوش بیامیزند و بابونه و سداب
در آب بپزند و صاف کرده با این آب بدهند چند روز پیوسته خون بسته را بکشاید و سکنجبین مدام خوردن مجاری را پاک کند خجندی گوید که شب یمانی
در سرکه یک شبانه روز تر کرده صاف نموده و بشکر شیرین کرده نوشیدن مفید ست و این یو و اخوان منجمد را از مثانه خارج کند پوست بیخ کبر حب بلسان
قردمانا زراوند مدحرج ابهل فوه تخم کرفس دو قوه واحد بگیرند و اشق حلتیت هر یک نیم جزو شربتی از مثقالے تا دو درم بماء الاصول

خلع مثانه و استرخاے آن

سبب خلع مثانه یعنی بیجا شدن آن از موضع خویش رطوبت ست یا ریح غلیظ ممدد یا ضربه یا سقطه که بر پشت رسد و بعضے علائق مثانه را
بگسلاند و بجهتے از جهات مائل سازد و سبب استرخا بعینه اسباب استرخای مطلق ست که معلوم شده و تابع خلع و استرخای مثانه گاهی عسر البول
و گاهی سلس البول بود بسبب عروض تمدد و اتساع عضله یعنی اگر عضله فم مثانه متمدد شود بول بدشواری آید و اگر اتساع پذیرد بول بے اراده بر آید
و گویند که در خلع ضربے درد و احتباس بول بود و در ریحی خروج بول گاهی بعسر و گاهی بے اراده بود و در استرخا هر وقت بول بے اراده آید علاج
آنچه از ریح غلیظ باشد علامت و علاجش از مبحث ریح المثانه جویند و محللات ریاح مثل تریاقات بکار برند و بقول شیخ آنچه از ضربه و سقطه باشد
علاجش دشوارست و معالجه آن برد کردن بجایش و بستن با دو سیخته محفظه که مذکور گردد باید کرد و آنچه از سوء مزاج فالجی باشد استفراغ مواد بلغمی و تنقیه
و امتناع از مولدات آن و تدبیر اصحاب فالج در ماکول و مشروب و حرکت و غیر آن نافع ست و قی آنرا نافع بود و اگر چه بتحریق مفید باشد پس اگر بول بلا اراده

خارج شود باید که مقیئات اشد استعمال کنند و ارخای بسیار ننمایند بلکه میان تحلیل و شد بر قیاس معالجات فالج جمع کنند و هر چیزیکه بائیت را غلیظ و چرب کند
و خون محمود و خلط غلیظ مثل فالوده پیدا نماید تناول کنند و اگر بول بر حال خود باشد یا بدشواری آید بر مرخیات اندک مع تحلیل حسب و تقطیع بانواع اقدام
واجب شناسند و از مشروبات نافع برای جمیع اصناف او از ضربی و فالجی تریاق کبیر و مثرودیطوس و سنجرینیا دامر و سیاه دو داء الکرکم و معجون
قوفی ست و ایضاً گل اقحوان و سعد و کندر مرکب یا مفرد یا محلب ایضاً بطریق طبیخ تخم سداب تر یا گل او طبیخ در شراب و ایضاً تخم پنجنکشت و
تخم جاوشیر و زیره و گاهی نفع میکند و خصوصاً آنرا که با وی عسر بول باشد خوردن پوست خربزه خشک کرده یک مثقال با شکر و آزاد درخت که
قائم مقام انثیت و سوی غور اصل منسوب است خصیه خرگوش خشک کرده است که با شراب ریحانی بخورند یا سنجره خروس سوخته بناشتا با آب
نیمگرم بخورند و اما ادویه مزروقه مثل روغن سداب است و روغن قسط و روغن غار و روغن ناردین و زنبق و روغن قثاء الحمار و روغن صنوبر که با تنها
چند بیدستر و حلتیت و بهروزه و جاوشیر آمیخته باشند و ایضاً مالش این اشیا بر زهار و مراق نیکوست و خصوصاً روغن ثافسیا مخلوط با بازیره خوب بود
و اما ضماد ادویه حاره است که در ان اندک قبض باشد مثل سعد و دارچینی و مقل و سنبل الطیب و بسباسه مع بابونه و شیح و عسل و ایضاً گاهی معالجه
بحقنهای گرم معمول از قنطوریون و حنظل و بیدانجیر و مانند آن به روغنهای حاره مذکوره و نشستن در آب دریای شور و استحمام در آب
چشمهای گرم این را بسیار نافع ست سدید گوید که اگر بول بی مراد آید علاج سلس البول باید کرد و اگر بول بدشواری آید علاج
عسر البول کنند چنانچه هر واحد جدا مذکور گردد و در همه درین حال ادویه مرخی اندک با ادویه محلل مقطع باید آمیخت و محلل بیشتر باید آنچه
از ریح افتد علاجش در ریح المثانه بیاید و فودنجی و غیره معاجین که در قول شیخ گذشت همه انواع را نافع ست و سعد و سنبل و گل اقحوان
آمیخته با سکنجبین سود دارد و تخم سداب تر و شکوفه او در شراب پخته صاف کرده خوردن و در مجرای بول چکانیدن و پنجنکشت و تخم او و زیره و جاوشیر
ضماد کردن و طبیخ آن خوردن و چکانیدن سود دارد و مسیح عوض گوید که آنچه از ضربه و سقطه باشد اضمده قابضه سخنه عطره
چون سعد و گل سرخ و سنبل و قسط و روغن غار و امثال آن بکار برند و استخوان سنجره خروس سوزانیده بقدر نیم درم تا یک درم با آب گرم
بدهند و آنچه بسبب غلبه رطوبت و ریاح باشد علاجش بدستور فالج کنند و مالش با روغن حاره و نوشیدن آبیکه اندران سعد و
زیره سیاه و سداب جوشانیده باشند و زراقه به روغن سداب و تضمید با ضمده سخنه مفیدست و گویند که غالیه طلا کردن نافع
بود و اگر تمدد عضله بوده باشد فصد صافن نفع دارد و هرگاه این مرض با دیگر امراض مثانه چون ورم مثانه و جز آن باشد
اول بازاله آن کوشند پس تدبیر خلع متوجه شوند

وجع مثانه

سبب درد مثانه حرارت یا برودت یا سنگ یا قروح یا جرب یا ورم یا ریح یا خلع مثانه یا جمود الدم باشد و گاهی از دلالک بحران متوقع ببول
وجع مثانه در فصل بارد و هنگام وزیدن هوای شمالی بیشتر شود و گویند که اگر صاحب او را درد زیر بغل حیب و ورم مثل ... ظاهر
شود و در مدت پانزده روز هلاک گردد خصوصاً اگر آنرا اسباب عارض شده باشد طریق تشخیص اسباب مذکوره اگر در مثانه در روز بحران افتد او را
بول ظاهر شود بحرانی باشد و اگر در مرضی از امراض مذکوره عارض شود سببش همان مرض باشد و الا اگر تشنگی و حرقت در موضع مثانه و سوزش بول و زردی آن باشد
و پیش از ان کثرت تناول مدرات و اشیای حاره اتفاق افتاده باشد سببش حرارت مثانه باشد و اگر این آثار یافته نشود و بول سفید بود
و عقب استعمال ادویه بارده مثل کافور یا بعد وزیدن هوای سرد یا سفر در طریق بارد عارض شده باشد سببش برودت مثانه باشد علاج
در بحرانی اعانت او را نمایند بحرارت مناسبه مثلاً در حار بارده و در بارد سخاره و اگر تابع مرض دیگر باشد علاج آن مرض نمایند بطریقیکه در مقام
هر یک مسطور ست و اگر از حرارت باشد اشربه بارده مرخیه مثل شربت بنفشه و خشخاش با شیره تخم خرفه و خیارین و مغز تخم کدو و تخم کاهو

و کاسنی بنوشند و ماء القرع با سکنجبین سود دارد و ضماد بارده مثل صندل و فوفل و آرد جو با عنب الثعلب و آب کاسنی یا آب کشنیز ضماد کنند و گاهی
درین مرض بسفیده و آرد باقلا و اقاقیا افزوده و بشوید و یا آرد جو سبوس گندم بنفشه هر یک پنج درم تخم خطمی سه درم با آب بید و روغن گل و اندکی سرکه ضماد
نمایند و روغنهای سرد مثل روغن کدو و بنفشه و نیلوفر بمالند و مزرقه در احلیل چکانند و بطبیخ بنفشه و نیلوفر و تخم خطمی و عنب الثعلب آبزن سازند
و بهترین غذا قلیه اسفاناخ و خیار و زرده بیضه مرغ و گوشت جوزه مرغ با آب انار است و آنچه در وجع کلیه گذشت استعمال نمایند سویدی گوید
که شرب طبیخ خبازی و ضماد آن با روغن گل و شرب لاجورد و کذا اصل نیلوفر سفید و تخم آن و کذا خیار خسک و کذا تخم خیار و ضماد آن و اکل شکر کا کنج
و شرب کشنیز خشک و کذا نشاسته گندم و کذا عناب و کذا اکثیرا و کذا عصاره بادرنگ و کذا عصاره خرفه و اکل آن هر واحد مسکن وجع حار مثانه است
صاحب شرح موجز گوید که شربت نیلوفر و بنفشه و گلقند و تخم خرفه یا مغز تخم خیارین و جلاب شکر و لعاب اسپغول و بهدانه بنوشند و مزوره از کشک جو
بمغز بادام شیرین تجویز کنند و زرائد شیرزنان و روغن بنفشه و نیلوفر یا لعاب بهدانه یا لعاب اسپغول استعمال نمایند و قتی که لین طبیعت بحقنه لین این
مرض را نافع است و آبزنها و مروخات مذکوره در بحث حصات کلیه بعمل آرند و اگر درد مثانه از برودت باشد مدرات حار مثل مطبوخ
بیخ بادیان و کرفس و پودینه و انیسون و تخم گزر و سداب با شربت دینار بدهند و تضمید و تکمید باشیای گرم مثل سداب و برنجاسف و شبت
و پودینه با قدری جندبیدستر و حلتیت کنند و بطبیخ بابونه و قیصوم و بنفشه و اکلیل و مرزنجوش آبزن سازند و نخود آب و گوشت کبوتر بچه
غذا نمایند و گلقند عسلی و اطریفل صغیر و تریاق کبیر و مویز و انجیر خوردن و روغن سوسن و نرگس و فرفیون بر مثانه مالیدن و آب نیمگرم
بر مثانه ریختن نفع تمام دارد و از وصول هوای بارد احتراز کنند و گویند که اگر خصیه تیز را شگافته زرا وند مدحرج و نطرون و زیره بر آن
پاشیده خشک کنند و یک مثقال آن با آب گرم بدهند جهت درد مثانه و ریو و درد جگر نافع و مداومت آن جهت تقویت باه عجیب الاثر است و
دانه هیل مع پوست در قلیان بطور تنباکو کشیدن مفید و یا گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب گل بابونه هر یک چهار ماشه خار خسک شش ماشه
جوشانیده نبات یک تولہ داخل کرده تخم ریحان سه ماشه پاشیده بنوشند و هرچه در وجع کلیه مذکور شد بکار برند نجیب هندی گوید که طبیخ حلبه
بعسل و یا طبیخ سپستان و بادیان و تخم خطمی بشکر یا گلقند بنوشند و غذا اسفیدباج لحوم فاضله مثل ماکیان فربه و کبوتر فربه و خروف فربه
سازند و تحلیل با آب کبریتی و زروق لعابات حاره و شیرزنان بعمل آرند سویدی می نویسد که خبازی مطبوخ تخم خشخاش کوفته و کذا حندقوقا
و تخم ملوخیا و کذا روغن حندقوقا و کذا شرب و مروخ و حقنه بروغن بادام شیرین که مجرب است و کذا شرب معتدل بشکر و خمیره آن و کذا گل
حب صنوبر کبار یکشبانه روز در آب تر کرده بشکر یا مویز سرخ و کذا افاویه انیسون و کذا حب الغار و کذا شرب و حمول دارشیشعان و کذا شرب
بادیان و کذا تعلیق شیطرج در گردن یا گوش و کذا شرب سنبل رومی تخم و کذا اشاخ گوزن سوخته تنها یا دو مثقال از آن با کتیرا
و کذا طبیخ تخم انجره کوفته با اصل السوس مقشر کوفته و کذا مرکی و کذا روغن تخم ترنج و کذا مویز شیرین و طبیخ آن و کذا راوند و کذا اشاسفرم
و کذا کما و کذا اسفند با پودینه نهری و کذا سنبل هندی و کذا حجر قبطی با آب خالص و کذا اسکر العشر و کذا سلیخه و کذا اوج
و کذا شرب جاوشیر مع صدف آن کوفته و بقدری مرآمیخته تخم و کذا انس تر خشک کرده و با قرنفل سائیده و کذا اجاشیر و کذا طبیخ فراسیون کذا بطون
ماکیان در قیمه آن خشک کرده با مر آمیخته هر واحد نافع وجع مثانه است

ریح المثانه

و این را انتفاخ مثانه نیز گویند و این مشابه بورم بود و گاه محتبس باشد و گاهی منتقل و سببش تناول اغذیه و فواکه نافخه است
یا اجتماع رطوبت در مثانه مع ضعف حرارت از هضم آن رطوبت و تحلیل آن علامتش ظهور تمدد و درد و عسر بول است
و فرق میان هر دو سبب چنین کنند که اگر تمدد با انتقال نفخ و قراقر و بلا ثقل باشد از اغذیه نافخه بود و اگر تمدد با ثقل

ظاهر شود و نفخ منتقل نباشد از رطوبت بود و گاهی از ریح البواسیر باشد و وجود علامات آن بران دلالت کند علاج شیره تخم کشوث شیره
انیسون شیره زیره سیاه در عرق بادیان برآورده گلقند داخل کرده نیم گرم بنوشند و یا تخم خربزه خار خسک هریک شش ماشه بادیان گل سرخ
هریک چهار ماشه بعرق بادیان ده توله جوشانیده شربت دینار سه توله داخل کرده بدهند و اگر با مغص و با اسپیر ریحی باشد گل خطمی
سه ماشه نانخواه بادیان هریک چهار ماشه جوشانیده شربت بنفشه دو توله داخل کرده بنوشند و اگر مثانه گاه بیگاه سخت شود بسبب
اجتماع ریاح در روده قولون و مصادمت بمثانه و ظهور صلابت عارضی جوارش عود و شیرینی نه ماشه خورده بالایش عرق عنب الثعلب ده توله
نیم گرم بنوشند و روغنهای گرم محلل ریاح مثل روغن بان و زنبق بالعموم و عطر حار مثل حلتیت و صمغ سداب بر مثانه بمالند و بزرقه در احلیل چکانند
و از سبوس گندم و نمک کمید نمایند و از مطبوخ ادویه گرم نطول سازند و هرچه کاسر ریاح و محلل آن باشد ضماد کنند و از اشیای مولد ریاح و ضعف غذا
احتراز نمایند و روغن زعفران خوردن و بر مثانه مالیدن نفع تمام دارد و هرگاه بول بدشواری آید پوست خربزه خشک اندکی سوده با نبات
بخورانند و در آبزن نشانند و آنجا که رطوبت غالب بود حقنه متواتر کردن فائده دارد و تریاق و سنجرنیا و شرودیطوس و انجیر خوردن سودمند است
شیخ می فرماید که نافع ترین علاجات این بعد پرهیز از منفخات و از سوء هضم آنست که روغن سداب بجوشانند تا در اصول بنوشند و بمالند و روغنهای
خوشبو محلل و صموغ حاره طلا کنند و سداب و پودینه و شبت با اندکی جند بیدستر یا حلتیت یا مشک ضماد کنند و این ادهان با اندکی جند بیدستر
در احلیل بزرقه چکانند یا آب سداب با مشک یا روغن بان با مشک و غالیه به روغن زنبق بچکانند و آنچه در باب کلیه گفته آمد از کر سکنجبین که کلیه
و مثانه را چون درد باشد یا علیل باشند گرد بنادق البزور نگردند که درد تحذیر زیاده گردد و نه مخدرات استعمال کنند بلکه آب نیم گرم بقدر یکه جذب
مادّه کند و چیزی که تحذیر نسازد و جرجانی گوید که بزر روغن یاسمین و روغن سوسن و روغن بان بجند بیدستر حلتیت و مشک و غالیه بمالند
و عصارهٔ سداب و پودینه و شبت با جند بیدستر ضماد کنند و شیاف از کرفس و انیسون و بادیان و صعتر و فلفل و سکبینج و فاسند بکار برند و حقنه با
که در علاج قولنج ریحی مذکور شده درین باب نافع است و طعام هم ازان نوع سازند که در آنجا مسطور شده جالینوس گفته که خوردن ثوم و زنجبیل
و کمید بشونیز و جاورس و نان گرم آنرا نافع است و گویند که ضماد سداب وغیره که در قول شیخ گذشت با جند بیدستر بشرط مداومت درین باب مجرب است

ضعف مثانه

گاهی مثانه را نیز ضعف بسبب سوء مزاج عارض شود و اکثر آن بارد باشد بسبب ورم صلب یا استرخا یا انخلاع افتد و علامات و علاجات
هر واحد مذکور شده و چون مثانه ضعیف شود احتمال بول بسیار نکند و مشتاق باخراج آن باشد و گاهی عضل او از معونت بر اخراج با طلاق آن
و صب آن ضعیف شود و از اجتماع این دوام تقطیر غیر مسبوط گردد

حرقة البول

یعنی سوزش بول اسباب آن سه نوع است یکی حدت بول و کثرت بورقیت آن بسبب حرارت مزاج و غلبهٔ صفرا دوم فقدان رطوبت
لزج که بهر تعدیل حدت بول و تعریه مجرای آن در سطوح غددیه انجامی باشد و این اکثر بسبب کثرت جماع و امراض مذیبه بدن یا شرب
مدرات قویه حاره و تناول اغذیه حاده افتد سوم قروح قضیب و گرده و مثانه و جرب و ورم کلیه و مثانه طریق تشخیص این اسباب اگر
آثار حرارت مزاج پیدا بود و قاروره رنگین باشد و مریض پیش ازان اشیای گرم استعمال کرده باشد سببش حدت بول باشد و اگر خروج
خون و ریم و قشور با بول بود سببش قروح یا جرب باشد و اگر آثار حرارت و قروح یافته نشود و خشکی بدن و تقدم سبب فقدان رطوبت بوده باشد
سببش فقدان رطوبت بود و اگر علامات ورم گرده یا مثانه در گرده سببش همان باشد و بقول شیخ اکثر هر دو سبب اول مؤدی سبب سوم
میگردد و سبب اول و دوم مثل مقدمهٔ سبب سوم است چنانچه اسهال صفراوی که مانند مقدمه برای قروح امعا می باشد علاج

بنادق البزور همراه لعاب اسپغول در عرقیات بارده آورده شربت بنفشه داخل کرده بنوشند و یا کشنیز خشک و گل نیلوفر و صندل سفید و
آمله مقشر در آب تر کرده صبح صاف نموده شربت نیلوفر داخل کرده بنوشند و نوشیدن ماء الجبن نیز فائده میکند و از شیافات ابیض و کافور
و شیر یا شیر خر یا شیر دختر زراقه بگیرند و ماء الشعیر و بیضه نیمبرشت و روغن بادام و شوربای ماکیان فربه باسپاناخ و کدو و غیره و اغذیه
که دران طعمی غالب نباشد تجویز نمایند و در علاج اهتمام نمایند تا در صورت درنگ بقروح نه انجامد و آنجا که ماده بسیار باشد بتعدیل کفایت نکنند
تنقیه بفصد و قی و تلیین نمایند و اگر بسبب فقدان رطوبت باشد بعد قطع سبب آن لعابات و مغزیات و زراقه و غیره که مذکور شد بعمل آرند و اگر
بسبب قروح و جرب باشد علاج هر واحد از ان در مقامش مذکور است بدان توجه نمایند ذکر بعض ادویه مفرده و مرکبه که بحرقة البول
نافع است درخت موز یعنی کیله قدری از میان تنه آن شق کنند و شب در انجا ظرفی وصل نمایند بطوریکه آب از ان در ظرف آید و صبح آن آب را
بگیرند و حسب حاجت بدهند که بجهت سوزش بول نفع تمام دارد دیگر جو با تخم خیار و تخم بادرنگ و مغز تخم کدو و تخم خرپزه و خشخاش و خرفه همه
باریک کوفته بپزند تا مهرا شود و صاف کرده شکر سفید آمیخته بنوشند که در تسکین سوزش بول مجرب سدیدی است و کذا خوردن هندوانه و نوشیدن
آب آن و کذا نوشیدن شیره تخم خیار مجرب است و دیگر نوشیدن شوربای ماکیان فربه که با کشنیز سبز مطبوخ پخته باشند و کذا خوردن کاهو و
کذا اسفیدباج ماکیان با حریره پخته و کذا مسکه تازه مخلوط به بیضه نیمبرشت و کذا شرب تخم کاسنی و شرب و ضماد برگ آن و کذا شرب آب
برگ خرفه و تخم آن و کذا روغن سفرجل و کذا حقنه با آب سفرجل و کذا شرب تخم خطمی و طبیخ بیخ آن و کذا خوردن حب الآس یا شربت
طبیخ آن خصوصا حب الآس سفید که قوی تر از سیاه است و کذا رب آس و کذا نوشیدن بیضه نیمبرشت و کذا طبیخ سپستان و کذا
خوردن موز و کذا شرب کتیرا تنها و دو درم از ان در سکنجبین تر کرده با برگ شاخ گوزن سوخته سفید و کذا طبیخ اصل السوس سرد کرده با شکر و کذا شرب
تخم خرپزه و کذا طبیخ عدس مقشر و کذا تخم بادرنگ و کذا مغز تخم کدو و کذا شیره و کذا شربت بنفشه و کذا شربت وزراقه با دام شیرین و کذا حقنه با سفاناخ
و کذا شرب لعاب اسپغول به روغن گل هر واحد حرقة مثانه و بول را نافع است دیگر صندل زرد و صندل سفید صندل سرخ هر یک دو [illegible] تخم کاسنی
کافور هر یک [illegible] سرخ نبات دو توله نبات را در آب سرد حل کرده ادویه باریک سوده پاشیده آمیزند و بنوشند در دفع سوزش بول و حرارت مفرط
مجرب است دیگر سنگ جراحت یکدام گل ارمنی دو ماشه کوفته بیخته بقدر شش ماشه با آب برنج [illegible] که تمام شب در شبنم گذاشته باشند
قبل طلوع آفتاب بنوشند حرقت بول زنان را مجرب نوشته دیگر شیره خار خسک شیره تخم خرپزه هر یک شش ماشه شیره [illegible] سفید
چار ماشه گلقند دو توله برای حرقت بول و سوزاک و دفع سوداوی معده معمول است و گاهی تخم خرفه بجای تخم خرپزه کرده و عرق شاهتره
[illegible] داخل کرده بنوشند و دیگر زرد [illegible] مغز تخم کدو مغز تخم تربوز در شیر دختر سائیده سوزش بول را الغایت مفید است دیگر اگر بول اندک
اندک با سوزش آید تخم الیسون [illegible] ماشه سوده شیره خار خسک هفت ماشه شیره خیارین شش ماشه شیره تخم خطمی هفت ماشه در عرقیات بر آورده
شربت بزوری بارد داخل کرده نوشیدن مفید است دیگر اگر سوزش بول با تپ باشد اول مسکنات مثل لعاب بهدانه سه ماشه شیره
مغز تخم هندوانه شیره خار خسک هر یک شش ماشه شربت نیلوفر دو توله خاکشی شش ماشه بدهند باز لعاب گل خطمی سه ماشه لعاب اسپغول
شش ماشه افزایند باز در نسخه اول شیره تخم خطمی چار ماشه شیره تخم خرپزه شش ماشه نبات عوض تخم هندوانه و شربت نیلوفر داخل کرده
بدهند و اگر ماده حاد بود و تسکین نیاید بلکه متوهم بورم بود فصد کنند و برای سوزش بول و عسر و تقطار آن نقول عنب الثعلب گل خطمی
گل [illegible] شاهتره شیره قلمی حل کرده ساده شده در آخر بعد منضج عنب الثعلب گل خطمی شاهتره خیارین کوفته هر یک شش ماشه گل نیلوفر
چهار ماشه عناب پنج دانه جوشانیده مغز خیار شنبر شش توله ترنجبین چار توله گلقند سه توله روغن بادام شش ماشه بدهند و دوم روز [illegible]
عناب گل خطمی [illegible] ماشه شیره عناب پنج دانه شیره اصل السوس چار ماشه شیره خار خسک شش ماشه شربت بزوری دو توله دهند و دوم روز

قرص طباشیر چهار ماشه افزایند سوم روز شیرهٔ تخم خطمی لعاب بهدانه عوض گل خطمی کنند باز مسهل دوم داده تبرید لعاب گل خطمی بدستور سابق
دهند باز لعاب اسپغول شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه عرق شاهتره ده توله نبات یکنیم توله قرص طباشیر کافوری پنج ماشه سوده پاشیده دهند
بعد ازان اگر بریم آید لعاب گل خطمی و بهدانه هر یک سه ماشه شیرهٔ خارخسک و مغز تخم هندوانه هر یک شش ماشه شیرهٔ تخم خطمی چهار ماشه نبات
داخل کرده بدهند دوم روز شهد برای جلای ریم داخل کنند ایضاً برای حرقت لعاب اسپغول شش ماشه شیرهٔ خارخسک شش ماشه شیرهٔ
خارشتر چهار ماشه نبات یک نیم توله بدهند باز شیرهٔ خیارین شش ماشه لعاب گل خطمی سه ماشه عرق شاهتره ده توله نبات یکنیم توله اسپغول شش ماشه پاشیده دهند
دوم روز شیرهٔ کشنیز خشک چهار ماشه افزایند دیگر حرقت بول که با سوزش قضیب باشد فصد باسلیق کنند و شیرهٔ خارشتر چهار ماشه شیرهٔ تخم خربزه
شیرهٔ خارخسک هر یک شش ماشه شیرهٔ قصب الذریره چهار ماشه عرق شاهتره ده توله نبات دو توله دهند ایضاً برای سوزش
وقت بول کردن کبابهٔ چینی کتیرا هر یک سه ماشه سوده بخورند بالائش شیرهٔ کاکنج و حب القلت و تخم خیارین در عرق کاسنی پانزده توله بر آورده
شربت بزوری بارد چهار توله داخل کرده بدهند **اقوال حذاق** ابوسهل گوید که هرگاه مریض حرقت و لذع وقت بول دریابد از مالح و حامض و حریف
پرهیز کنند و اسفیدباج لیمو زیرباج شیرین تناول نماید و اینها و انجرو و مغز تخم خربزه دو درم مغز تخم خیار مغز تخم کدو و تخم خرفه خشخاش سفید هر واحد
ده درم نشاسته کتیرا رب السوس هر واحد سه درم بزر البنج سفید دو درم شکر مثل مجموع ادویه سفوف ساخته هر روز سه درم صبح و شام با یک اوقیه
شربت خشخاش یا جلاب بدهند ابن سینا میفرماید که اگر حرقة البول با ریم و خون باشد علاجش علاج قروح مثانه و نواحی آنست و آن بدو گونه
و این نسخه قرص برای او نیکوست مغز تخم خربزه و تخم خیار و تخم کدو هر واحد بست درم کندر صمغ عربی دم الاخوین هر واحد ده درم افیون سه درم
تخم کرفس یکدرم قرص ساخته دو درم بشربت خشخاش بخورند و اگر قروح و ریم نباشد افضل علاج او رفع حدت بول باستفراغ فضول باسهال
لطیف ست چنانچه در امراض مثانه معلوم کرده اند و فی و اغذیه مبرده مرطبه از اطعمه و بقول و فواکه و اجتناب از جمله تمکین و تیز و بسیار شیرین
و تعب و جماع و از انچه نفع کند شرب لعابات و استعمال زروقات مثل ما تخم کدو و اسپغول و بهدانه و اندکی خشخاش و بزور بارده و مدرست
و انهمه در آب سرد بیاشامند و استعمال کشک جو و آب او و بیضهٔ نیمبرشت و مزورهٔ کدو و ماش ست یا مثل سه و روغن بادام و یا مثل جوزهٔ مرغ
و ماکیان فربه و اگر سبب دران جفاف عارض غدد باشد علاجش ترطیب بدان ست و ترک مجففات از جماع و غیره زروقات مستعمل دروی لعابات
ثلاثه مذکوره و صمغ و سفیداب و سفیدی بیضهٔ تازه و شیر زنان آمیخته چکانیدن ست و گاهی اوست زرق شیر خر و شیر دختر و شیر بز کفایت
کننده گاهی و اندکی از لعابات بارده قدری از شیاف ابیض داخل کرده میشود و گاهی زرق سفیدهٔ بیضه تنها یا بچیزی از مذکورات و با روغن گل
کافی شود و گاهی دران مخدرات افزوده میشود و اگر درد اشتداد کند خصوصاً چون بول ریم کند ادخال قدری مخدر است در
زروقات بنسخ مذکوره در باب قروح چاره نباشد و این نسخه جید ست بگیرند پوست خشخاش و نشاسته و رب السوس و
از ان زروق سازند پس اگر احتیاج بتقویت آن شود اندکی افیون و بزر البنج دران داخل کنند جرجانی و ایلاقی
گویند که اگر نشان آن باشد که ماده تیز با بول همی آید اول قی فرمایند بسکنجبین و ماهی تازه و فقاع گرم و مانند آن پس فصد باسلیق
نمایند و اگر مانعی باشد بر قطن حجامت کنند و هر صبح نبادق البزور با شربت بنفشه یا با شربت خشخاش یا با ماء الشعیر و روغن بادام دهند
و شب اسپغول و شکر با روغن گل بمقدار دو درم و شربت کاکنج نیز نافع ست هر صبح باید داد و اگر معده احتمال اسپغول و شربت بنفشه و
روغن نکند بجای اسپغول تخم ریحان و بجای شربت بنفشه جلاب مطبوخ در کشکاب بی روغن بدهند و اغذیهٔ نرم چون اسفاناخ و ماهیچه و جزراب
نان تنکه از سپیدی مغز فربه و تره شیها که سخت ترش نباشد چون طفشیل و مشوق و مانند آن سود دارد و این صفت نبادق البزور ست نسخهٔ او
همان معروف ست که در قول ابوسهل گذشت سوای شکر و نسخهٔ دیگر که سوزش بول و صاحب قرحهٔ مثانه را سود دارد و همان نسخهٔ قرص ست

که در قول ابن سینا مذکور شد و نوع دیگر تخم خرپزه تخم خیار تخم کدوی مقشر مغز بادام کثیرا نشاسته رب السوس گل ارمنی خشخاش تخم خرفه مساوی
با شربت بنفشه یا جلاب بدهند و در طعام ایشان روغن بادام زیاده اندازند و بقول بارده مثل اسفاناخ و سرمق و بقلهٔ یمانی نافع بود و اگر
سوزش سخت باشد در قرص پوست خشخاش افزایند بمقدار حاجت و در آب گرم نشستن سود دارد و شیاف که بچکانند همان نسخه
جید است که در قول ابن سینا گذشت همه دواها مساوی گرفته شیاف سازند و سائیده بچکانند خجندی گوید که فائدهٔ معمول از نشاسته
و روغن بادام و تخم خشخاش تجربه زدم و شربت بنفشه بلعاب اسپغول و ماء الشعیر بشیرهٔ مغز بادام نیز بشند و وقت خواب دو درم اسپغول با شربت انار
میخوش و جلاب بلعاب بهدانه و بروغن گل تازه یا بروغن بادام شیرین بدهند و آب بهدانه نافع است و این قرص مفید است مغز تخم خیارین تخم کاهو
خشخاش سفید و سیاه هر یک ده درم کندر صمغ عربی دم الاخوین مغز بادام کثیرا رب السوس هر یک سه درم افیون دو درم تخم کرفس دو درم
قرص سازند شربت از درم تا ده درم خضر و قرشی گویند که آنچه در علاج قروح گرده و مثانه ذکر کردیم بکار برند و شیرهٔ دختران بروغن بنفشه
چکانیدن نافع است و کذلک لعاب خطمی و شیاف مامیثا به روغن گل یا بنفشه یا بادام و نوشیدن شربت حسک و بنادق البزور مفید
و آنچه از حدت بول یا فقدان رطوبت معدله باشد در آن مثل آب انار و شیرهٔ تخم خرفه کفایت کند و طبیخ ریشهٔ خطمی نافع حرقة البول است
و بسبیج با شیر و خرفه و بقلهٔ یمانی و خبازی به روغن بادام و شیرهٔ خشخاش و شکر و بادام و نان شحم و شحم ماکیان فربه از اغذیه موافقه است انطاکی
می نویسد که اگر از حدت بول بسبب حرارت مزاج و حرافت خلط باشد علاجش اصلاح اغذیه و تبرید و شرب ادهان و لعابات و از مجربات
هندوانه و موز و طبیخ سپستان و مسکه مخلوط به شیر شست و شوربای ماکیان بگشنیز سبز است

عسر البول و احتباس آن

یعنی دشواری بول و بند شدن آن و احتباس مفرط را که هیچ بر نیاید اسر گویند بالجمله اسباب این مرض بسیار است و وقوع آن هم از سوزش
خالی نبود و یکی آنکه سببش در نفس مثانه بود مثل ضعف آن از وقوع و این تابع سوء مزاج خصوصاً بارد باشد چنانچه در کثرت وزیدن باد شمالی
عارض شود و یا ورم و غیر آن از امراض مثانه پس هنگام وقوع امتلاء مثانه به بول خوب نشود و تا بعسر آنرا اخراج کند چنانکه امر طبیعی است و گاهی
سبب وران برودت یا حرارت خارجی یا ضربه یا پشت و زنار یا حبس بول قصداً بود دوم آنکه سببش در مجری باشد که گردن مثانه و سوراخ
قضیب است و آن سبب یا از سده بود و یا بغیر سده و سده یا در نفس مجری باشد و یا بمشارکت بود و سده در نفس آن یا بسبب ورم حار
یا صلب و ران یا چیزی غلیظ مثل رطوبت لزج و جمود خون و ریم که در اکثر محدث سده بشود و یا سنگ یا ریح معارض یا لحم نابت و ثولول یا التحام
قرحه یا تقبض از سردی شدید بود و یا تقبض و جفاف از گرمی سخت چنانچه در حمیات محرقه و در امراض ذوبانی باشد و گاهی بسبب قرحه
و قیح بود و گاهی بسبب تمدد شدید آن که سده آرد چنانچه از افراط بند ماندن بول در شب بسبب خواب یا در روز بسبب شغلی عارض شود پس
مثانه کشیده گردد و مجری منطبق شود و آنچه از سده در مثانه بمشارکت بود و مثل آنست که ورم حار و صلب در روده یا رحم یا ناف یا کنج ران باشد
یا میلان رحم یا خروج آن بود و یا ثفل یابس مزاحم یا بلغم کثیر ممدد یا ریح معارض یا ممدد در رودها یا ورم مقعد متعدی یا بسبب زحیر و یا قطع بواسیر
یا الم بواسیر یا انشقاق مولم مقعد بود و مثل آنکه در ناحیه اسفل پشت ورم یا التواء و زوال فقرات بود و بلکه مثل آنکه خصیه را ارتفاع بسوی
مراق عارض شود پس مزاحمت بمجری نماید و بسوی بالا کشد و آنرا تنگ سازد و خروج بول دشوار گردد و درد کند و بول اندک اندک
بیرون آید و سبب عسر بول و حابس آن بغیر سده و ورم در مجری است بسبب قروح مجری پس هرگاه اراده بول کند درد نماید و بول کننده
مثانه را بعضل شکم [illegible] فشار دهد و خصوصاً با وجود آن در عضل ضعف یا تشنج و مانند آن باشد و چون بول کنند بنفسه جهد کند
چون طبیعی حرکت و کیفیت آید و در وساکن شود و گاهی صاحب این با عسر بول مبتلا بتقطیر بول گردد که چون اندک اندک خارج شود خفت یابد

مشتعل گردد سوم آنکه سببش در قوت باشد و آن یا در قوت حساسه بود یا محرکه یا طبیعیه و آنچه بسبب قوت حساسه بود چنان باشد که حس مثانه یا عضله آن تا آنکه فتی رسد پس از دافعه دفع قوی یا دفع اصلا نشود و باعتیادی را آن آفت رسد مثل آنکه در قرانیطس و لیثرغس نسیان و قلت حس عارض شود و آنچه بسبب قوت محرکه بود آنست که عضله منفسه منطبق نشود و از انقباض خود بسوی انبساط حرکت کند یا عضله شکم غیر مجیب قوت دافعه باشد تا آنکه آنچه در مثانه بود از آن منعصر نسازد و بسبب ضعف قوت یا بسبب حالتی که در ان چیزی تمدد و مانند آن باشد و آنچه بسبب قوت طبیعیه بود مثل آنست که دافعه ضعیف شود و بسبب سوء مزاج مختلف سازج حار و این کمتر بود یا بارد و آن در اکثر باشد و یا سوء مزاج مادی چنانچه حار با حدت بول و بارد با رطوبات مرخیه یا ممدده باشد و گاهی سبب این ضعف معارضه اختیاری بطبیعت با حبس بول بود و پس قوت دافعه ضعیف شود چهارم آنکه سببش در عضله باشد پس آن یا آفت سوء مزاجی بود یا ورم یا آفت عصبی از تشنج و استرخا و بطلان قوت حرکت بسبب ضربه یا سقطه و یا غیر آن یا در نفس آن و یا در مبادی آن از شعب عصب یا نخاع یا دماغ پنجم آنکه سببش در عضو باعث بود چنانچه در گرده ورم حار یا صلب یا سنگ یا ضعف جاذبه از تفرق یا ضعف دافعه بسوی تحت باشد یا جگر غیر منقذ به تمیز مائیت و ارسال او بسبب احوال استسقائیه باشد ششم آنکه سببش در بول باشد و این چنان بود که بول حار باشد که درد آرد و این در اکثر اوقات تجربه شده و گویند کسی را که عسر بول باشد و عقب آن زحیر بهم رسد در روز هفتم بمیرد مگر آنکه تپ عارض شود و ادرار بسیار نماید طریق تشخیص اسباب مذکوره باید که اولاً آفت اعضا مثل جگر و گرده و مثانه و مجاری بول و امعا و رحم و ناف و کنج ران و خصیه و مقعد و پشت و عضله دریافت کنند مثلاً اگر این مرض در استسقا عارض شده باشد و پیش از ان بول غسالی باشد سببش ضعف جگر از تمیز مائیت و ضعف جذب کلیه باشد و اگر در گرده و مثانه و مجاری بول آثار ورم حار یا صلب یا جرب یا سنگ یا ضعف یا قرحه یا ریح یا جمود دم یا خلع مثانه بود سببش همان مرض باشد و اگر علامات ورم رود و یا احتباس ثقل یا یبس یا بلغم یا ریح در ان یا ورم رحم یا سیلان یا خروج آن یا ورم مقعد یا زحیر یا بواسیر یا شقاق مقعد یا ورم ناف یا کنج ران یا ورم اسفل پشت یا زوال فقرات او یا ارتفاع خصیه یا ضربه پشت و زهار یافته شود سببش همان علت باشد و ایضاً بدانند که اگر بول بتدریج بند شود و دفعةً سببش اکثر ورم باشد و اگر در مثانه صلابت و انتفاخ نباشد سببش در جگر یا گرده بود و پس اگر گرانی و درد در ناحیه گرده باشد علت در انجا بود و بعده اگر علامات ورم کلیه موجود باشد ورم اندر آن بود و اگر درد در انجا گرانی شدید تر باشد بول همانجا محتبس بود و اگر ثقل کمتر ازان باشد در انجا رطوبت ساد بورم یا غیر ورم بود و اگر ثقل نبود بلکه وجع ممدد در انجا باشد ریح در گرده بود و چون شکم نرم باشد و علامات سده کلیه و مثانه و ضعف مثانه و غیر آن موجود نبود سببش ضعف جذب گرده باشد و احوال استسقائیه نیز بران یا بر دافعه جگر دلالت کند و اگر سختی در مثانه و انتفاخ و تمدد اندران بود سببش در نفس مثانه بسبب مرض یا عضله ضاغطه آن باشد پس اگر با درد بود سببش اصناف سده در نفس مثانه یا از عضله ضاغطه آن باشد و سده ورمی از علامات ورم و سده غیر ورمی بقاثاطیر و اخراج آن از خون یا ریم یا خلط خام دریافت گردد و خون و ریم و خلط از بول سابق نیز معلوم شود و نفس خون بعلامات جمود دم در مثانه که در بحث آن مذکور شد نیز ظاهر گردد و این ردیست کمتر ازان خلاص یابد و اگر با وجود علامات حصات چیزی بسیار سخت بقاثاطیر محسوس شود سببش احتباس سنگریزه بمجرای قضیب باشد و اگر تمدد بلا ثقل در مثانه محسوس شود و گاه با انتقال و گاه محتبس در مثانه بود از ریح باشد اکنون بدانکه اگر اسباب مذکوره یافته نشود و پس دریافت نمایند اگر بول با سوزش بود و از صبر کردن مریض را اذیت و کذا کاسر از غمز بر مثانه بول خارج شود و درد و تسکین یابد سببش وجع معارض از قرحه یا حدت بول باشد و فرق درین هر دو بوجود علامات قرح و فقدان آثار حرارت در قرحه توان کرد و اگر بول سفید یا غلیظ یا رقیق باشد و قبل ازان کثرت حاجت بقیام و احساس برودت بود سببش برودت باشد و اگر حدت بول و التهاب محسوس شود سببش حرارت باشد و ایضاً بسبب تقبض از برودت نفع ارخا دلالت کند و بر تقبض و جفاف مجرای بول از حرارت شدید ادرار نقوع و باسفی و حمیات محرقه و انتفاع از ترطیب دلالت نماید و از علامات آنست که بول قلیل خارج شود و کثیر بسهولت بر آید بسبب آنکه از بلغم خود

بترطیب مجری و توسیع آن کند و اگر تقدم سکون و راحت و خوردن اغذیهٔ غلیظهٔ لزجه مثل لحوم البقر و پاچه و پنیر و وجود ثقل در عانه و خروج برطوبت خام در بول دریافت گردد سببش چسپیدن خلط لزج در مجرای بول بوده و اگر تقدم تدابیر مسخن و تناول غذاهای گرم و سرخی بول بوده و مریض سوزشش در طرف مجرای قضیب دریابد و چون بروج صبر کند بول خارج شود سببش نزول خلط حاد و بسوی مثانه باشد و اگر این مرض عقب امساک بول و اطالت حبس آن بسبب خواب طویل یا شغل کثیر پیدا آید سببش تمدد مثانه و ضعف آن از فعل خود بود و این را موت قوت مثانه گویند و اگر مریض الذع بول و حرقت آن احساس نکند سببش ضعف حس مثانه باشد و اگر غمز مثانه در حالتی که مریض بر پشت خوابیده باشد بول را بسهولت خارج کند سببش ضعف دافعه باشد و اگر دافعه ضعیف نبود و زرق قوی بود و مریض را چنان محسوس شود که چیزی از باطن او بر عصر محتبس است یعنی حرکت ارادی که در حبس و دفع بول محسوس میشود و بر دفع غیر قادر بود و غمز مثانه بول را با زرق ضعیف بیرون آید سببش استرخای عضله باشد و اگر اندک بول که از آن خارج شود بحفز یعنی زرق بیرون آید با درارد و دیگر علامات تشنج مثل حدوث ارو و فقه و ثقل و تمدد و امتلای نبض و غلظت قاروره و آثار غلبهٔ بلغم موجود بود سببش تشنج عضله باشد و اگر تقدم اسباب جفاف که در حرقة البول گذشت یافته شود و ترطیب بول را جاری کند سببش جفاف رطوبت اعضای غددیه باشد و بدانند که اگر این اسباب نیز معلوم نشود و عسر بول و اکثر عقب اندمال قروح عارض شده باشد سببش روئیدن لحم در مجاری بول بود و پس اگر بس قاثاطیر معلوم شود لحم در مجرای قضیب روئیده باشد و اگر در مجرای قضیب مانعی از قاثاطیر نباشد و هیچ علاج سود ندهد لحم مافوق آن روئیده باشد پس اگر ثقل در پشت معلوم شود و مثانه از بول خالی بود سبب مذکور بالای مثانه در مجرای فیمابین گرده و مثانه یا در منفذ میان جگر و گرده باشد و اگر ثقل و صلابت مثانه و گرانی در عانه در و شدیده تمدد و مفرط بود سبب سطور زیر مثانه باشد

علاج عسر بول از برودت مثانه

ادویهٔ مسخن مثانه که در شروع امراض آن مسطور شد بکار برند و اگر از برودت حس مثانه ضعیف شده باشد ابضار و غمهای گرم مثل روغن قسط و پسته و روغن بان باندکی مشک و جندبیدستر و فرفیون بر عانه بمالند و در احلیل بچکانند و ضمادهٔ مقوی خوشبو مثل سوسن و اکلیل و شیح و شبت و غیره که در قول شیخ بیاید بر مثانه نهند و بخور نیا و فلاسفه بخور دهند و اگر آفت در دماغ بود علاج آن نمایند و اگر ضعف دافعه یا استرخای جرم مثانه از سوء مزاج بارد و رطب بدنی یا خارجی مثل تقدم کثرت تناول اشیای سرد مثل چون خیار و هندوانه و خربزه و بیمزه و کثرت خواب و جلوس بر چیزهای سرد و کثرت قیام میان آب سرد تا ناف حادث شود اول منع اسباب سابقه کنند پس مطبوخ دارچینی و سنبل الطیب و سعد و سلیخه و قرنفل و جوزبوا و بسباسه وزن هر یک سه ماشه با شربت ماء الاصول چهار توله دهند و باقی همه تدابیر آنچه در استرخای مطلق گفته شد بعمل آرند مع تقویت مثانه و تریاق کبیر و انقردیا و حلوای بلادری درین باب اثری عظیم دارد و همچنین معجون اذراقی و فلاسفه نافع و روغن زیره و راحت بمالند و در احلیل بچکانند و ریگ دریا و زیره در خریطه کرده تکمید نمایند و قی کردن و در آب معادن گرم نشاندن بتکرار هم نفع میدهد و آنچه در قول ابومنصور بیاید بکار برند و اگر تدابیر مذکوره بول نگشاید بقاثاطیر بیرون کنند و بقول شیخ اگر سبب مزاج بارد باشد بادهان حاره و معجونات گرم علاج کنند و از آنچه این امر استرخای مثانه را نفع کند آنست که بگیرند سرگین کبوتر صحرائی نیم درم و بول اطفال بخورند که ادرار نماید و یا سرگین موش یک مثقال با آب طبیخ شبت و گاهی بطریق زرق با موم میائی و یا یکدرم سنگدانه زهرهٔ خشک با همچند آن نمک هندی با آب گرم بخورند و نوشیدن روغن ناردین با آب گرم نافع بود و یا دو دانگ حلتیت در شیر خر دهند و این برای آنکه از خلط غلیظ باشد نیز نفع میکند و آنچه از ضعف حس باشد بتدبیری را اگر مرض منبعث از مبدا یا نفس عضله و مثانه بود با دویهٔ فادزهریه از تریاق و مثرودیطوس و مرهمات و ذرورات موافقه روح مثل روغن یاسمین و سوسن و زعفران و نرگس و بلسان خاصة معالجه نمایند و ضمده از برگ اشجار و اکه و بقول منبه روح نفسانی مثل برگ سیب و نعناع و سداب

استعمال کنند وادویه معینه مثل تخم خرفه وتخم سداب کرهی بیاشیرند وبرعانه بدان ضماد نمایند واگر بروقت سوء مزاج ضعف واقع گردد علاجش بحقنه کنید ودران
مسخنین وقبض باشد باید کرد وخصوصاً آنچه در ضعف مثانه گفته شد **صاحب کامل** گوید که اگر عسر بول از برودت بود باید که صاحب او را در
آبزن که اندران بابونه واکلیل الملک وبنفشه وشیح وقیصوم ومرزنجوش پخته باشند بنشانند وروغن خسک یا روغن شبت یا روغن ناردین یا
روغن عقارب ومانند آن برعانه بمالند واین سفوف بدهند تخم کرفس بادیان انیسون هر واحد سه درم حب القلت فطراسالیون هر واحد
دو درم سنبل سلیخه زعفران اسارون دارچینی هر واحد یکدرم همه را باریک سائیده یک مثقال تا دو درم با آب گرم یا شربت عسل بدهند وایضاً
اسقولوقندریون وحب القلت هر واحد سه درم دوقو وحب بلسان وفقاح اذخر وقسط هر واحد یکنیم درم نانخواه وتخم کرفس کوهی ومشکطرامشیع
هر واحد دو درم مغز چلغوزه کلان پنج درم همه را باریک سائیده بعسل کف گرفته بسرشند شربت دو درم تا سه درم با آب گرم که اندران انیسون وتخم
کرفس جوشانیده باشند واگر این فائده نکند ماء الاصول باندک سکنجبین بدهند یا غیاثی یا حرانیا از دو دانگ تا نیم درم با آب زیره وآب انیسون
وتخم کرفس واندک روغن بادام تلخ بخورانند واین ضماد اکلیل الملک بابونه شبت قیصوم حب الغار فطراسالیون تخم ترب حماما هر واحد یکجزو همه را
باریک سائیده وبروغن سوسن یا روغن بان یا روغن خیری آمیخته نیم گرم برعانه ضماد کنند وغذا نخود آب بزیت مغسول وشبت ودارچینی وزیره
وبادام تلخ باشد واز بقول کرفس وبادیان ونعناع ورشاد وجرجیر وترب بخورند وبرنجه الخضرا وحب البطم وپسته وبادام تلخ ومانند آن حریص گردانند
واگر سائر تدابیر مذکوره فائده نکند استعمال قاثاطیر نمایند **جرجانی** گوید که اگر سببش سوء مزاج سرد وبطلان حس مثانه بود اولاً اگر امتلا باشد قی فرمایند
پس تریاق بزرگ یا شرودیطوس یا سکنجبینیا دهند وماء الاصول با روغن بید انجیر سود دارد وروغنهای گرم بر زهار بمالند چون روغن فرفیون
ومانند آن **سعید** گوید که اگر عسر بول تابع سوء مزاج بارد بود علاجش بخوردن گلقند عسلی یا اطریفل صغیر وتنقل بانجیر ومویز ومالش مثانه بروغن
نرگس وبان وریختن آب گرم بر مثانه وغذا نخود آب یا کبوتر بچه مطنجن یا ماکیان بابازیر بسازند **انطاکی** گوید که در بارد ثوم ونعناع وسداب وگندنا وکرویا
اکلاً وضماداً ابن بیت(?) فائده میکند **ابومنصور** مینویسد که اگر بسبب ضعف مثانه باشد که بلذع بول احساس نکند دو درم سرطان سوخته با آب نیمگرم
بدهند یا مغز تخم خربزه وشکر طبرزد هر دو باریک سائیده مقدار ده درم تا بست درم هر روز بدهند ویا مثانه کبش سوخته با طلا بخورانند وچون این ادویه
بخورانند باید که مریض در آبزنی باشد که اندران اقحوان وکرنب رطب وسرگین کبوتر ومرزنجوش وشیح وبابونه وخام رطب پخته باشند وثفل آن برعانه
ضماد کنند پس اگر امر دشوار گردد درا حلیل آب بورق یا آب نمک نبراندر(?) رسانند اگر از ان بول الدم یا مده حادث شود برخاکستر بلیط(?) یا خاکستر
چوب انجیر مثل او آب انداخته خوب برهم زنند وصاف کرده بزرقه بچکانند واگر این بطفل باشد تخم خرفه وطلای کهنه بخورانند

علاج عسر البول از حرارت مثانه

ادویه سرد مثانه که در آغاز امراض آن گذشت باید داد واگر از حرارت شدید مجری بسته شود تبرید مرطب مثل لعاب اسپغول وبهدانه بشربت بنفشه
وروغن نیلوفر آمیخته بنوشند وماء الشعیر واسفاناخ وکدو وشیره مغز بادام بخورند وآبزن ادویه مرخیه استعمال کنند وادهان مرطبه مثل روغن بنفشه
وکدو بر مثانه بمالند وجالینوس در کتاب منافع اعضا گفته که مردے لاغر شکایت عسر البول پیش من کرد وتا اجتماع بول بسیار در مثانه بر اخراج
بول قادر نشود پس دریافتم که مجرای بول خشک ومنضم میشود وبعد اجتماع بول کثیر مثانه یکبارگی بدفعه قوی دفع میکند تا آنکه مجری کشاده میگردد
وباشد باین مرطبه علاج کردم وصحت یافت **مسیحی** گوید که علاج عسر البول که در حمیات بود وتمریخ(?) مثانه از روغن شبت یا بابونه یا سداب
کنند پس اگر طبیعت قبض باشد بمطبوخ حلبه وخطمی با روغن بابونه حقنه نمایند ودر آبزن که اندران بابونه وبیخ خطمی وخار خسک پخته باشند بنشانند
خجندی گوید که علاج حبس بول حادث در حمیات آنست که اسفنج در شیر نیمگرم تر کرده برعانه نهند ودر طبیخ خار خسک وبرگ کرنب وبرطب
وفوه الصبغ وبابونه وبنفشه وخطمی بنشانند **شیخ** مینویسد که بادهان معتدله وبارده که دران تلیین وارخا باشد مثل روغن بنفشه وکدو مخلوط

به روغن شبت و بابونه معالجه کنند و اگر در سحجا پوست نیز باشد آبزنات و ادهان مرخیه و اغذیه مرطب و تدبیر با قمین و حمام استعمال نمایند جرجانی گوید
که نطول آب گرم بر مثانه کنند خاصةً اگر بابونه و خطمی و بنفشه در آن آب پخته باشند و روغنهای مذکوره مخلوط و گرم کرده بمالند و اگر در طبیخ بابونه و خشک
و بیخ خطمی نشانند صواب بود و کذا روغن خشخاش مالیدن ابن هبة الله گوید که در عسر البول و حرقت آن تابع سوء مزاج حار ادویه مبرده
مثل بنه و قیطونا با سجلاب و ماء الشعیر به روغن بادام و شیره تخم خرفه و تخم خیارین و تخم خربزه و شربت انار و لعاب اسپغول یا بهدانه بشربت خشخاش
و ماء القرع و سکنجبین بنوشند و قرص خشخاش یا بنادق البزور بجلاب یا شربت بنفشه بخورند و باید که تبرید مثانه به آب کاسنی و آب عنب الثعلب
و آب حی العالم کنند و غذا از مزوره اسفاناخ یا کدو و بچه یا جوزه مرغ به آب انار یا ماهی تازه دهند و مریض از اغذیه و اشربه حاره منع نمایند
و از فواکه خیار و کاهو دهند و انه بدهند انطاکی گوید که در حار کدو و خس بزه بخورند و آرد جو و زعفران ضماد کنند

علاج عسر البول از ورم مثانه

آنچه در ورم مثانه از تنقیه و انضاج و ادرار مذکور شد بکار برند و بقول مسیحی تسکین ورم بنطول آب گرم که اندران بابونه و شبت و بیخ خطمی پخته باشند
باید کرد و دوام روغن خشک و بابونه بمالند و بقول شیخ علاج ورم و ارخاء و تلیین کنند و در حمام مائی تعریق نمایند و بملینات ضماد
زراقه و حمول در مقعد سازند و آب کمتر نوشند و مدرات ترک کنند و غذا تا دو روز منع نمایند و هنگام نرمی ورم گاهی بول بعسر و غمز بعد کثرت
ارخاء و تلیین خارج میشود و کرنب و خطمی و پیاز و سطیوخ و گندنا و مطبوخ را درین باب منفعت بسیار است چون بدان ضماد کنند و تقدیم فصد
باسلیق پس صافن از واجبات است اکثر بعد از ان ادرار بول میشود جرجانی گوید که اگر ورم گرم بود رگ باسلیق زنند و مثانه را به روغن
چرب دارند و باقی علاج در بحث ورم مثانه مذکور شده و اگر آماس سرد بود علاج آن در علاج ورم گرده ذکر کرده شده و آنچه علاج خاص مثانه است
ازینست که روغنهای محلل در مجرای قضیب بچکانند و ضمادات محلل بر زهار نهند مجوسی گوید که اگر عسر البول از ورم حار بود علاجی که در ورم حار
مثانه گذشت استعمال نمایند و باید که در اورام حاره حتی الامکان از استعمال قاثاطیر اجتناب کنند که آن اکثر ماده را بسوی ورم می آرد پس اگر
اضطرار بسوی آن باشد استعمال او بحذر و رفق و دهن بسیار نمایند

علاج عسر البول از انجماد خون و ریم

هرچه در جمود دم در مثانه گذشت بکار برند و بقول مسیحی اگر سبب عسر بول دم منعقد باشد باید ادویه مفتت حصات با سکنجبین دهند و
سکنجبین عنصلی تنها درین نافع است و شیخ مینویسد که اگر سبب جمود علقه باشد آنچه در باب جمود علقه در مثانه ذکر کردیم علاج نمایند و اضمده
از ان ادویه با آب ترب استعمال کنند و گاهی طلا تریاق و مثرودیطوس و امروسیا و دواء الکرکم و قباد الملک کرده میشود و اکثر احتیاج افتد
بطلالات قویه معمول از مثل حرمل و شکاع و شیح و سکبینج کبیر تر و ایضاً از بورق و عاقرقرحا و خردل و این ضماد جید مجرب است بگیرند حب الغار
و شب یمانی و حماما و اکلیل الملک و آرد تخم و سیاه و بابونه هر واحد ده درم و قو و تخم کرفس بستانی و کوهی و تخم ترب هر واحد هفت درم به روغن بلسان
یا به روغن سوسن و به آب کرنب ارعنی سرشته ضماد کنند و این مرهم نیکوست بگیرند سکبینج و مقل و جاوشیر و وج مساوی و از ان مرهم لشحم بط
و موم زرد و روغن سوسن نیاز و از زروقات زرق از قنه و میعه و جاوشیر و فلفل ست و گاهی درین جلقیت داخل می کنند جرجانی گوید
که او در مرهم مذکور در قول شیخ بطبیخ شبت یا بطبیخ کرنب حل کرده با پیه و غیره بسرشند و آن شب شب سخت نافع ست بگیرد شب یمانی
ده درم و درسه کرکیشانه روز تر کرده صاف نمایند و از ان سرکه سکنجبین سازند و تمام علاج این از باب جمود دم در مثانه بجویند ابن نفاخ و مسیحی
گفته که این دو ادر گداختن خون و ریم که در مثانه بسته عجیب است و بانا مرد و دیگر اجزای این همان بنادق ست که در باب جمود دم در مثانه در قول
شیخ مسطور شد و نوشته که آنرا یک مثقال درم و سه درهم چهار با سکنجبین ترش یا بطبیخ بزر دهند و یا سکبینج و قنه و جاوشیر هر کدام که باشد

نیم مثقال بدهند و عانه را به مغز قرطم و رطبه جوش داده تکمید کنند و در آبزن که اندران بابونه و شبت و مرزنجوش و ثمام و برگ کرنب پخته باشند مدام نشانند و اگر فائده نشود قاثاطیر داخل کنند و غذا نخود آب بقدر بدهند و ترشی و قابض و اغذیه غلیظه ترک نمایند و آب نمک محلول زیر ناف بگیرند

علاج عسر البول از ریاح غلیظه

بعلاج ریح المثانه علاج کنند و بقول مسیحی روغن بید انجیر بماء الاصول بنوشند و روغن بلسان و یاسمین و سنبل بمالند و در احلیل بچکانند و یا جندبیدستر در آب سداب حل کرده یا مشک در روغن بلسان آمیخته بچکانند و جرجانی گوید که این ماء الاصول بدهند تخم کرفس بادیان کرویا زیره نانخواه هر واحد یک مثقال سنبل گل سرخ وج فوه ریوند چینی هر یک سه درم مویز هشت درم اصل السوس سه درم انجیر پنج عدد همه را در سه من آب بپزند تا به نیمه باز آید صاف نموده هر بامداد یا چهار درم روغن بید انجیر بخورند و اگر شجرینیا بدهند تحت سود مند بود و روغن ناردین گرم یا روغن سداب با جندبیدستر و مجرای قضیب بچکانند خجندی گوید که مشک در روغن سداب حل کرده بچکانند و دو دانگ حلتیت در شیر خر نوشند و روغن فرفیون بمالند و از معاجین نافعه تریاق کبیر و مثرودیطوس و شجرینیا ست هر چه ازین حاضر باشد با آب ترب بدهند

علاج عسر البول از ضربه یا سقطه

فصد باسلیق کنند و روغنهای قابض مقوی مثل روغن گل بمالند و در آبزنات نشانند و ایضا بعد فصد گل خطمی سه ماشه تخم مرو گل سرخ هر یک چهار ماشه خار خسک شش ماشه عنب الثعلب چهار ماشه جوشانیده گلقند مالیده دهند و لک مغسول مصطکی رومی یک یک ماشه سوده با زرده بیضه مرغ یکعدد سرشته نیز برای ضربه معمول ست و سماق بغدادی سه ماشه برگ مورد دو ماشه سنبل الطیب آرد مونگ هر یک چهار ماشه گل سرخ خار خسک هر یک دو ماشه کوفته بیخته بقدری روغن گل و دو عدد زرده بیضه و قفر الیهود یکماشه سوده ممزوج نموده بر مثانه ضماد سازند ابو سهل گوید که فصد باسلیق کنند و بآب گرم بر موضع نطول نمایند و روغنها بمالند و تا شش ساعت این عمل کنند بعده بغمز مثانه در اخراج بول جهد کنند شیخ مینویسد که اگر از سقطه یا ضربه باشد که ورم کند یا نکند بلکه چیزی زائل کند علاجش فصد ست اولا و مروخات بعده و آبزنات و احتیاط در بول کردن پس اگر خون بسیار بول کند حبس او بقرص کهربا که بصمغ و جوز ساخته شده و باید کرد و اگر خوف جمود دم باشد معالجه او بعلاج دم جامد نمایند و اگر علقه سده آرد علاج سده کنند چنانکه مذکور شد

علاج عسر البول از حبس بول قصداً

یا بسبب خواب طویل و یا اشتغال ضروری ادویه مدره بدهند و با دویه مرخیه مثل بزرکتان و حلبه و قرطم و برگ کرنب و خطمی آبزن و نطول کنند و مثانه را از دست غمز نمایند و روغن بلسان و روغن گل و زنبق و مانند آن که اندران قبضی باشد بمالند و اگر فائده نشود قاثاطیر استعمال کنند بو علی می نویسد که اگر بسبب اطالت حبس باشد علاجش آبزنات مرخیه بالینه تتخذ از بزرکتان و حلبه و قرطم و رطبه و ضمده تتخذ ازین ادویه کنند بعد ازان ادویه مدر الادرار و قاثاطیر استعمال نمایند و روغن بلسان و امثال آنرا درینجا منفعت عظیم ست جرجانی گوید که اگر سبب عسر البول باز داشتن بول بود و ضعف قوت دافعه که آنرا امیت القوه گویند علاجش آنست که قاثاطیر بکار برند و بیرون آرند و در آب معدن گوگرد نشانند و ضماد لینه و روغن شبت بمالند و طعام موافق مزاج بیمار فرمایند و بسیار بزرگان بدین علت گرفتار شدند و صواب آنست که خویشتن را از مجلس ایکار که منع بول در ان حاجت آید باز بس دارند و جهد کنند تا بدان مبتلا نگردند ابن الیاس گوید که اگر از اطالت حبس بول در مثانه و طول احتباس آن بسبب امری باشد که صاحب او در او اسطه نشستن در جائی و مجلسی چنان اتفاق افتد که برخاستن برای بول از ان مناسب نبود و پس بنشانند ... گردد و از فعل خود ضعیف شود علاجش آنست که ادویه مدره بول ننوشند بلکه در آب نخود و مغز قرطم غذا سازد و در آبزنات بنشیند و یا نخود ... متعدد کشنیز ... بر مثانه ... تخم خربزه بشکر سفید حریص گردد و نخود آب که اندران نعناع ...

و دارچینی و جرجیر و زیره و سیاه پخته باشند غذا سازند

علاج عسر البول از رطوبت لزج یا ریح

مدرات قویه مثل انیسون و تخم کرفس دو دو درم و تخم شلغم صحرائی در آب جوشانیده صاف کرده شربت بزوری حار داخل نموده بنوشند و همین ادویه را
در آب جوشانیده اندران نشینند و یا بطبیخ برگ غار و مرزنجوش و بابونه و اکلیل الملک و شبت و حلبه و کرفس و حرمل آبزن سازند و روغنهای گرم
مانند روغن شبت و عقرب بر مثانه بمالند و در احلیل چکانند و شرب مدرات در حالتیکه مریض در آبزن باشد و تقطیر روغنها در احلیل متصل بعد
برآمدن از آبزن سریع الاثر ست و قی و حقنه سود دهد و جهت تنقیه سنا و ریوند خطائی و تربد و غیره آن و خیارشنبر و شربت دینار دهند و حلبه و بابونه و اکلیل
گل بنفشه برگ کرنب چقندر پیاز تره باقلا و نخود و عدس هر یک هفت ماشه دانه انگور سبز نه ماشه سرگین کبوتر صحرائی یک تولچه در روغن گل آمیخته ضماد کرده
بسیار نافع ست و کذا سرگین کبوتر دشتی در طبیخ شبت و یا در بول طفل حل کرده در احلیل چکانیدن و کذا سرگین موش دشتی و کذا مغز علکه یک نخود
با مدرات قویه خوردن و غذا شوربای مرغ و یا نخود آب دهند مسیحی گوید که اگر سده محدث عسر البول از رطوبت غلیظ یا مده غلیظه باشد با شیاف
مفتح و جالی قوی علاج کنند مثل سو و قوه و انیسون و سنبل الطیب و تخم کرفس و بادیان دو دو قوه و فطراسالیون و سیسالیوس و قسط و حماما و نخود سیاه
جوشانیده آب او بیاشامند و ایضا معجونات ملطفه سخنه مثل سنجرنیا و مثرودیطوس و سکنجبین عنصلی استعمال کنند و آبیکه دران برگ غار و سنجاسف
و بابونه و نمام و شبت و اکلیل و حرمل جوشانیده باشند نطول کنند و از حلبه و سوده و اشق و بارزد ضماد کنند و سده بلغم غلیظ را این دوا نیز نافع ست
حب الغار شبت حماما هر واحد چهار درم اکلیل الملک آرد نخود سیاه بابونه هر واحد ده درم تخم گندنا صحرائی تخم ترب تخم کرفس بستانی و کوهی هر واحد سه درم
کوفته بآب کرنب و روغن سوسن و روغن بلسان سرشته بر خاصره ضماد کنند و آب مرزنگوش و مصطکی و کرفس و شبت به روغن بادام تلخ بنوشند و روغن عقرب
بر خاصرتین بمالند ابن سینا میفرماید که اگر سبب ریح یا خلط باشد بمفتحات و مدرات قویه علاج کنند بشرطیکه خوف امر اعظم از نفع مدر دران نباشد
و آن اینست که اگر استعمال کنند ماده دیگر بالبوی مثانه فرود آرد و درد و تمدد زیاده شود و چیزی بیرون نیاید یعنی مدرات وقتی استعمال نمایند
که دران ماده بسیار نباشد و آب ترب را در فیضاب تاثیر قوی ست حتی که نان خورش ازان باید کرد و همچنین آب نخود سیاه را و اما مدرات
مثل فطراسالیون و فو دو دو قوه و مر و فو و حماما و قسط و سیسالیوس و وج و شبت و تخم انیسون و نیمه در آب مطبوخ ترب یا آب نخود سیاه یا در آب
خار خسک یا در عصاره کرفس و بادیان خصوصا صحرائی بدهند و سکنجبین عنصلی بسیار نافع ست و تریاق و مثرودیطوس شدید النفع ست و دوا الکرکم
و امروسیا و دوای فیادوالملک مذکور و این اطفال را در شیر یا در شش یا مرضعه آن بنوشانند و این دوا در قوی ست بگیرند اهل اسارون حماما و نانخواه
و سنبل و فطراسالیون و تخم کرفس و فو و اصبع و بادام تلخ هر واحد سه درم مغز تخم خربزه ده درم اخثاء ذراریح که سر و بازوی آن قطع کرده باشند
یک درم اشق سه درم اشق را بشراب رقیق حل کنند و ازان بنادق سازند شربت تا ثلث درم و ایضا دوای اهل و حلتیت مذکور در باب جمود دم در
مثانه شربا و ضمادا گاهی ادویه ترکیب میدهند که اندران جندبیدستر و فربیون و زنجبیل و دارفلفل و روغن بلسان افکنده و گاهی دران افیون
و بزرالبنج بسبب وجع داخل میکنند و جمیع ادویه حصات این را نافع ست و از برای اکثر اصناف اینکه از حرارت و برودت باشد بعد از انکه خون و قرحه
نباشد آن مثل خاکستر عقارب و حجر اسفنج و خاکستر آبگینه ست و از حجر یهود درین خاصیت ست مثانه ابن عرس خشک کرده شربت سه درم
ازان در شراب ریحانی بخورند و ایضا سرطان نهری سوخته دو درم بشراب و خصوصا مع جمیع ادویه دیگر که در علاج عسر البول از برودت مثانه
مذکور شده درینجا نیز بکار آید اسماعیل گوید که اگر سبب اجتماع ریح در مثانه بود ادویه مفتحه و مدره دهند بشرط آنکه معلوم گردد که درین ماده نیست
که فرود آید و ریح زیاده کند و طریق صواب آنست که اول قی فرمایند پس حقنه لین که از تخم خطمی و تخم خبازی و برگ چقندر و کشک جو و سبوس گندم
و خیارشنبر و روغن بابونه و روغن شبت ساخته باشند بکار برند و بیشتر درین حقنه اندکی بوره ارمنی زیاده کنند و به روغن بابونه تنها نیمگرم کرده

حقنه کردن سود دارد و ورم را که در مثانه مانده باشد و غلیظ شده نرم شده بادرار بیرون آید و ضمادها که از اطراف کرنب و اطراف چغندر و حلبه و اکلیل الملک و بابونه و پیاز پخته و آرد باقلا و آرد جو و آرد نخود و اندکی سرگین کبوتر در روغن زیت سازند بر زهار نهند و پیوسته آب شیر گرم یا به روغن بابونه و روغن شبت تکمید کنند بعد ازان ادویه مدره دهند و بنادق البزور بکار برند و سفوفات و قرص که در علاج قروح کلیه در قول مجوسی مسطور شده استعمال نمایند و اگر سبب عسر البول رطوبت لزج باشد ادویه که در علاج عسر البول از برودت در قول شیخ مسطور شد بدهند و آن لعوق رطوبات غلیظه را از مثانه و از تن پاک کند عسل مصفی پیمان پنجاه درم شب یمانی ده درم هر دو را در سرکه بپزند تا مهرا شود و مالیده تنکیه با عسل داخل کرده بقوام آرند و ضماد دیگر جهت ورم در مثانه مذکور شده درین نیز سود دارد و روغن عقرب مالیدن سود دارد و آب کرفس و آب ترب با روغن بادام دادن نفع کند خاصه اگر در آبزن نشسته خورند ابن الیاس گوید که اگر احتباس بول و عسر آن بسبب چسپیدن خلط لزج در مجری باشد هر صبح بادیان و انیسون هر یک سه درم شکر سفید ده درم بنوشند و غذا از مزوره آب نخود و با مغز قرطم خورند یا بادیان سه درم با شکر سفید ده درم جوشانیده شیره خیارین یا شیره تخم خربزه هر یک ده درم داخل کرده گرم بنوشند و یا بگیرند حب القلت سه درم و بادیان و انیسون و تخم کرفس هر واحد پنج درم کوفته پخته سه درم ازان بخورند و یا هر صبح جلاب از تخم گزر و بادیان و کرفس و تخم ترب هر واحد سه درم شکر سفید ده درم بنوشند و روغن کنجد یا زنبق یا نرگس در مثانه بچکانند و بر موضع کلیه و مثانه بمالند و یا روغن بابونه مالش کنند و در آبزنی که اندران شنام و شاهسفرم و برگ غاره و بابونه و اکلیل الملک و شبت و حسک و قیصوم جوشانیده باشند بنشانند و بر کرگاه و مثانه روغن سوسن و روغن خیری و قیروطی بمالند و این ضماد کنند اکلیل الملک بابونه شبت مرزنجوش در آب پخته گرم ضماد نمایند

علاج عسر البول از روئیدن گوشت

یا تولول یا التحام قرحه اگر در مجرای قضیب بود اخراج بول بقاثاطیر نمایند و اگر بالای آن میان جگر و گرده یا گرده و مثانه بود علاجش بتجفیف تلیین مجری با غاره و اتساع نیست پس باید که در آبزنات ملینه مرخیه معمول از بابونه و خطمی و بنفشه و غاره خشک و برگ کرنب و پرسیاوشان و برگ کتان تازه با نخود باز نشانند و عقب آن ضمادات ملینه مثل آرد حلبه و خبازی و بنفشه و بابونه و اکلیل الملک با آب کرنب و روغن حسک سرشته از مثانه تا حلبه ضماد کنند و بقول شیخ علاجش آبزنات مرخیه و ادهان مرخیه معلوم در باب مثانه و اجتناب از جماع محض و قوابض است و گاهی صحت یابد و گاهی نه سیما که گوید که علاج این قسم دشوار بود و اگر مجری بیکبارگی بسته شده باشد بهتر ازان نباشد که محمد زکریا در علاج ورم مثانه میگوید که هرگاه آماس عظیم باشد و مجرای بول بدان سبب بسته شده باشد و قاثاطیر استعمال نتوان کرد از دشواری آماس و بیمار مشرف بهلاکت گردد مثانه باید شگافت بر آن موضع که جهت اخراج سنگ میشگافند تا آب در شگاف نهاده تا آب بیرون آید لیکن این شگاف تنگ و باریک باید چندانکه آب بیرون آید و میگوید خطر در شگافتن بیش ازان نیست که جراحت بسته نشود و این اولی تر ازانست که بیمار را بمرگ رسانند و قاثاطیر آلتی که بول را از مثانه بدان بیرون آرند ابو منصور گوید که تضمید باشیاء ملینه چون روغن گل و پیه گوساله و مقل و موم و امثال آن نمایند

و در تحلیل ادهان اعانت بلیغ میباشد

علاج عسر البول از ورم حار

و علامت ورد و یا ثقل یا ضربان یا التهاب یا تپ یا [illegible] یا سیلان یا خروج آن یا ورم حار یا تهیج ران یا ورم مقعد یا زحیر یا اسهال یا انتقال مقعد یا ورم پشت یا زوال فقرات آن یا ارتفاع خصیه یا قرحه مجرای قضیب باید که آنچه در علاج قولنج ورمی و ثقلی و بلغمی و دیگر مذکور شد بکار برند و همچنین علاج دیگر امراض مذکوره نمایند بطریقیکه در مقام هر یک مسطور است و ایضاً در حبس بول از ورم حار [illegible] تا شاه ترا طریفل کشنیزی یکتوله خورده شیره کاکنج شیره عنب الثعلب هر یک چهار ماشه شیره خار خسک شش ماشه نبات یک تولیه [illegible] ماشه سوده با شیره [illegible] بنوشند یا شیره زیره سفید چهار ماشه [illegible] یا عنب الثعلب شش ماشه [illegible] پرسیاوشان

گاوزبان هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات یک نیم توله داخل کرده تخم ریحان پنج ماشه پاشیده دهند تا رشیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ بادیان هر یک چهار ماشه شیرهٔ تخم خربزه شیرهٔ خارخسک شیرهٔ حب القرطم هر یک شش ماشه نبات یک نیم توله تودری گلگون چهار ماشه پاشیده بدهند بعده بنادق البزور دهند و اگر با ضغطهٔ مسه و تمزیق و تصادم مثانه و تقاطر بول با قبض طبع و تهیج چهره باشد اسطوخودوس ماشه سوده با طریفل صغیر یک توله سرشته بخورند بعد از ان گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه تخم کاسنی شش ماشه جوشانیده صاف نموده شهد سفید یک توله داخل کرده اسپغول شش ماشه پاشیده دهند و اگر با بواسیر و گرمی مزاج باشد فصد باسلیق نموده هلیله مربی یک عدد خورانیده تخم خیارین کوفته نه ماشه تخم خربزه کوفته نه ماشه حب القلت چهار ماشه بیخ بادیان پنج ماشه شب در عرق نموده ده توله شکر و صبح صاف نموده شربت بزوری بارد چهار توله داخل کرده اسپغول تخم ریحان هر یک چهار ماشه پاشیده دهند و روغن عقرب بر مثانه بمالند که مفتح بول است و بجهت بواسیر خاکستی تخم گندنا کشنیز خشک بر آتش در مجمر سوخته دودش بمقعد رسانند و برای حبس بول که از بواسیر شود و قلمی چهار ماشه بلع کرده بالای آن آب ترب بنوشند و محمد زکریا گفته عسر بول که از قطع بواسیر عارض شود آن از جهت ورم بود باید که تسکین وجع پردازند چه علاجی گوید که اگر بسبب اسبیب و خروج مهره بود از فقرات کمر گاه از جای خویش یا افتی بنخاع رسیده باشد خلاصی از وی کمتر بود خاصه اگر حس را نهاد حس مثانه باطل شده باشد بعلاج آن مشغول نباید شد مگر پس از آنکه اولیای او را بگویند که بیمار در خطر است اگر آفت بدین حد نباشد اول فصد باسلیق باید کرد و تریاق کبیر با مثرودیطوس دهند و قاثاطیر استعمال کنند و آب گرم و طبیخ بنفشه و بابونه و اکلیل و بوینهٔ نهری و شیح و قیسوم و سعد و سپس بر زهار ریزند و موضع زخم را و مهره پشت علاج کنند چنانکه رسم است ابو الحسن سنجی گوید مردی را این علت در زمانهٔ شاهنشاه افتاد طبیب او را استعمال حقنه فرمود و شیرهٔ تخمها داد تا ماده دیگر بمثانه آمد و آورد تا کرد همان روز بر من طبیب را گفتم که شیرهٔ تخمها نمی بایست داد که تن او ممتلی بود ماده دیگر بمثانه آمد و قوت دافعه ضعیف بود و مثانه ممتلی شد و درد زیاده گشت و مرد هلاک شد سخن من در وی اثر نکرد تا وقتیکه دیگری را همین علت افتاد و حس پایهای او باطل شد و مثانه ممتلی طبیب شاهنشاه حاضر آمد پس مرا گفتم که این همان است که آن دیگر را افتاد اگر خواهی کز زود بمیرد همان آب تخمها فرما پس گفتم که تدبیر آنست که بول را قاثاطیر بیرون کنند و برا حقنه و شیاف و اگر این تدبیر کنند چهل روز زنده باشد و اگر آب تخمها دهند همین روز هلاک شود و چنان آمد که من گفتم پس از چهل روز قوت بیمار ساقط شد و بمرد و هم سنجی گوید که یکی را دیدم که ازین علت خلاص یافت لیکن پاهای او سست گشت و سلس البول بی خواست او میرفت

علاج عسر البول از استرخا یا تشنج عضله مثانه

در استرخا معاجین گرم مثل تمرودیطوس و بلادری بخورند و روغن ناردین و قسط و سداب و بید انجیر و سوسن باندک جند بیدستر و فرفیون بمالند و آنچه در علاج استرخای مطلق مذکور شد بکار برند و بقول جرجانی بهر شکلی که بول کند نشانند و دست بر زهار مالند و اگر بول بیرون نیاید قاثاطیر استعمال کنند و تخم پنیاد و امر سیاه و هند و دارچینی و سعد و سنبل و قرنفل و بسباسه نیم کوفته در آب جوشانیده بدهند و اگر از تریاق سبا ماء العسل بخورند و بجای آب بخورند و اشند و ایضا بدان آب تکمید کنند و همین اجزا را بکوبند و بعسل سرشته بر پا داد بدهند و روغنهای گرم همی مالند و حقنه کنند و اگر تشنج عضله بود بعلاج تشنج مطلق از حقنه و بدن شبیه بعد انضاج خلط و بعد از ان فرزجه و تضمید با شیای حاره علاج کنند و ایضا برای حبس بول با قولنج و درد و حقنه کردن بادیان بنفشه عنب الثعلب بیخ بادیان بیخ کاسنی خطمی خبازی پرسیاوشان هر یک شش ماشه مویز منقی ده توله گل سرخ چهار ماشه گاوزبان تخم خربزه هر یک شش ماشه افسنتین چهار ماشه تخم قرطم نه ماشه جوشانیده گلقند چهار توله مالیده صاف نموده شربت

علاج عسر البول از خلع مثانه و حصات آن

و یا ورم حار یا صلب گردد یا حصات آن یا ضعف آن یا ضعف دافعه جگر هر چه در امراض مذکوره مسطور شد بکار برند و بقول مسیحی اگر بسبب انسداد مجری از حصات
باشد باید که مریض را بپشت استلقا خوابانند و پایهای او برداشته بجنبانند و حرکت مختلف قوی دهند که سنگ از مجری زائل شود و الا
قاثاطیر داخل کنند و ادویه مدر مفتح مجاری از سد و تخم خربزه و تخم کرفس و فطراسالیون و مقاح اذخر و دوقو و نانخواه و انیسون و بادیان و سعد و دارچینی
و حب بلسان و آس و بزرکتان و افسنتین و عنصل و پودینه بستانی و کرویا و نخود سیاه است و گوید که اگر بسبب ضعف گرده و بیوست آن ادویه
مفید نشود و لعاب خطمی شسته و بادام شیرین و بهمن سفید هر یک چهار ماشه لعاب اسپغول شش ماشه شیره دانه هیل سه ماشه شیره خیارین شش ماشه
شربت بنفشه دو توله ثعلب مصری یکماشه سوده پاشیده بدهند و شیخ میفرماید که آنچه بسبب گرده کلیه و امعا و پشت باشد باید که قصد علاج
این اعضا نمایند پس اگر دران علاج فائده کند صحت یابد و الا نشود و مع ذلک از استعمال مرخیات از آبزنات و ضمده و زروقات چاره نباشد
و در استعمال مدرات خوف فرود آوردن آن ماده کثیر نبود

علاج عسر البول از بول حاد و مولم

علاجش بعلاج حرقة البول نمایند و ایضاً حاجت تعدیل بول حاد که بر مثانه ریزد بلعابات و اشربه و ادهان بارده استعمال نمایند مثلاً لعاب اسپغول
و بهدانه و تخم مرو و شربت بنفشه و خشخاش و عناب و روغن کدو و بادام و بنفشه و ماء الشعیر و مانند آن بخورند و از چیزهای گرم و مدرات پرهیزند
و برای تفریح مجاری لعاب اسپغول و صمغ عربی در احلیل چکانند و چکانیدن شیاف ابیض در شیر زنان حل کرده و قدری روغن بادام یا کدو نیز
نفع تمام دارد و اگر باد بسیار باشد تنقیه بدن مقدم دارند و بقول سمرقندی اقراص خشخاش و معجون راحت را در معالجات این خواص عجیب است
و آنچه از قرحه باشد هر چه در باب قرحه مجرای قضیب خواهد آمد استعمال نمایند و برای تسکین الم مخدرات مثل افیون و بزر البنج و مغریات مثل لعاب اسپغول
و صمغ عربی در احلیل چکانند و قرص کاکنج بخورانند شیخ میفرماید که آنچه بسبب وجع مانع بول باشد باستعمال تخدیر و غیره علاج کرده شد و بعد
جاری شدن بول علاج قرحه کنند یا تعدیل بول حاد یا غذیه و بقول مذکوره نمایند و گاهی مغریات نیز در استعمال میکنند تا سیلان حدت بول و
سیلان صنعه مجرای حساسه حائل شوند صاحب کامل گوید که اگر عسر البول با حرقت باشد باید که بزرقطونا و مغز تخم خربزه و کدو و خیار و بادرنگ
مساوی ساییده و بزرقطونا درست آمیخته سه درم بجلاب آب سرد و کمی از روغن چکانیده بنوشند و بخورند که نافع مجرب است و نیز باقلی
نیز این را نافع است و این دوا حرقت البول و عسر آنرا نفع میکند مغز تخم کدو و خربزه و خیار و بادرنگ و تخم خطمی و خبازی هر واحد چهار درم مغز بادام
شیرین و بادیان و رب السوس هر واحد دو درم صمغ و کثیرا و حب الثات هر واحد سه درم همه را باریک کوفته سه درم بجلاب بدهند و انقضاض خیار
و آب بادرنگ و آب بدهند و از جمله ثلث رطل بجلاب بنوشند و اگر عسر البول قوی باشد باید که این ادویه وقتی دهند که مریض در آبزن آب گرم باشد
و بر مثانه این ضماد کنند بنفشه خشک یا تر برگ کاکنج و خطمی و عنب الثعلب و خبازی همه باریک ساییده آرد جو و روغن بنفشه آمیخته نیم گرم
بکار برند و ایضاً خطمی آرد جو بابونه بنفشه اصل السوس مساوی همه را باریک ساییده با آب عنب الثعلب و آب کاسنی و روغن بنفشه سرشته
نیمگرم بر مثانه ضماد کنند باذن الله تعالی نفع کند ابن الیاس گوید که اگر حدوث او از نزول صفرای رقیق باشد هر صبح لعاب اسپغول دو درم
بروغن بادام دو درم و یا روغن بنفشه پنج درم بدهند و درین علت از ادویه مدره اجتناب کنند که آن درین علت می افزایند
ذکر ادویه مفرده و مرکبه یونانیه که نافع عسر البول و مدر بول است سدیدی می نویسد که حجر الیهود دو دانگ یا دو حبه باشد و از آن معالجه
مردان و از ماکوه آن علاج زنان میکنند چون نیم درم سوده با آب نیمگرم بیاشامند در حل عسر البول مجرب صحیح من است و کذا شرب طبیخ فوة الصبغ
و کذا امتصاص آب انگور سفید سوای حرم و تخم آن اگر با عسر البول سوزش نباشد و کذا اکل ثوم اگر با وی حرقت نباشد و کذا خوردن مغز حلول
و کذا صبر و در آب انداخته آن آب نوشیدن و کذا شرب مغز تخم کدو و کذا اکرم سراج القطرب و آن اطبای دیگر نقل کرده که شرب طبیخ خطمی یا تخم آن

مطبوخ در شراب وکذا گوشت خشک کردہ قنفذ سودہ بمقدار یکدرم نشستہ انگشت آید وکذا برگ ثوم دو درم با وزن مالی وکذا بیخ انجدان وکذا شکر مصفی
شش درم با روغن گاو یک اوقیہ عراقی وکذا دوقو وکذا مرجان وکذا تعلیق آن وکذا البسد با تخم خیار و تخم خربزہ وکذا تخم بادرنج سودہ با عصارۂ
آن وکذا طبیخ پودینہ بستانی یا تخم نعناع بری بشراب وکذا لعق بیخ باریک شلجم تر یا خشک نرم سائیدہ بعسل وکذا کماد یا ضماد سداب مطبوخ در زیت بر عانہ
وکذا شرب عصارۂ آن یا جرم آن وکذا فسافس سودہ بر سر میل لطخ کردہ در سوراخ قضیب نہادن وکذا لیسیدن قضیب گوزن خشک کردہ سودہ
نیمدرم بعسل وکذا لعق برگ سرو سودہ بعسل وکذا انجرہ موی کور موش وکذا اکل سماق برات وکذا شرب آب مطبوخ سرطان نہری کوفتہ بشراب یکسالہ
وکذا طبیخ بیخ حلبہ یا خوردن جرم آن وکذا حب بلسان وکذا انجرہ شیم خرگوش وخوردن گوشت آن وکذا خوردن آرد کرسنہ بسرکہ وکذا شرب
طبیخ حسک یا روغن تخم آن وکذا ازرا قدر روغن بلسان وشرب آن از درم تا مثقال وکذا شرب طبیخ مرزنجوش وکذا احمول فتیلہ مومیائی محلول
در روغن سوسن وکذا دارچینی بتجربہ وکذا طبیخ دارشیشعان وکذا اسمام بری و بستانی وکذا اشنان سبز از نیمدرم تا یکدرم وکذا انجور بلخ خصوصًا زنانرا
وکذا شرب طبیخ جوز بوا وکذا روغن اقحوان وکذا بادام شیرین وکذا لسان العصافیر وکذا سحالۂ طلا ایکدانگ وکذا قیصوم خام یا مطبوخ وکذا کماد عانہ بنقرہ
وکذا شرب امعای خشک کردہ صفراغون کہ آن طیطوی ہست طبیخ انجیر وکذا طبیخ پرسیاوشان بشکر وکذا طبیخ نخود سیاہ یا خوردن جرم آن یا روغن آن
وکذا طبیخ حرشف وکذا آب نخود مطبوخ مع پیاز صحیح و خولنجان وکذا فقاع شعیر وکذا طبیخ فو وکذا حریرۂ آرد سلت وکذا طبیخ گندنا وکذا
طبیخ کرویا بسرکہ وکذا طبیخ مو و ضماد عانہ بدان وکذا آب سبی بشراب وکذا طبیخ بیخ ثیل یا تخم آن کوفتہ وکذا شیح جبلی وکذا دو درم کہربا
وکذا خوردن مغز بادام تلخ و شرب و زرق روغن آن وکذا آب زن بسرگین کبوتر مطبوخ تا باب وکذا شرب کماذریوس وکذا نطول طبیخ ماذریون
وکذا ضماد خردل و انجیر سودہ بر عانہ وکذا شرب حجر اسفنج وکذا اہلیلۂ کابلی مثقال وکذا طبیخ برگ مرو و جاوش دران وکذا شرب فطراسالیون
وکذا جنطیانا رومی وضماد آن وکذا خوردن بیخ عود صلیب بمقدار بادام بعسل وکذا پوست بیخ بندق مثقال وکذا عود بلسان وکذا ایرسا
یا طبیخ آن وکذا کمافیطوس صنوبری مطبوخ یا جرم آن وکذا وج وکذا قصب الذریرہ تنہا و یا مطبوخ با تخم کرفس وکذا صمغ جوز رومی مثقال وکذا
اطراف قدوم برگہای درخت مطبوخ بعسل وکذا آب زن آب محلول سرگین موش وکذا شرب زیرہ مخلوط بسرکہ وکذا اغاریقون وکذا آب زن طبیخ سنگ پشت نہری
کوفتہ وکذا شرب راسن وکذا بابونہ بشراب یکسالہ پختہ وکذا آب درخت لسان الحمل مع بیخ آن ہر واحد نافع عسر البول ست و ایضاً او گوید کہ شرب
تخم خربزہ و اکل عنصل بریان وکذا اقلت وکذا برگ نیلوفر سبز خشک کردہ وکذا صمغ پستہ وکذا خوردن لوبیا ہر واحد در ادرار بول مجرب من ست و
شرب سنبل ہندی وکذا جعدہ وکذا شیر انجیر وکذا عصارۂ ثیل وکذا طبیخ بابونہ وکذا قسط ہندی وکذا مقل ازرق وکذا امرو وکذا نانخواہ وکذا کرفس مطبوخ و خام و
تخم آن وکذا طبیخ کرنب واکل جرم قلب آن وکذا کبابہ وکذا سعد وکذا فوہ الصبغ وکذا حاشا وکذا اشق وکذا اسارون وکذا بیخ اذخر و فقاح آن وکذا افسنتین رومی و
ضماد آن وکذا شرب انیسون وکذا خوردن قلقاس وکذا کاشم وکذا لادن وضماد آن وکذا شرب کرویا وکذا حب کاکنج وکذا طبیخ زوفای خشک وکذا زوفرا
وکذا سلیخہ وکذا حب الآس سیاہ یا سفید وکذا علک البطم وضماد آن وکذا خوردن حبۃ الخضراء وکذا شرب حندقوقا و تخم آن وکذا اکل شلجم یا تخم آن یا بیخ آن مطبوخ وکذا شیر
سکبینج وکذا اسما وکذا حرمل وضماد آن و نطول آن وکذا شرب حب الزلم وکذا حلتیت وکذا راسن مطبوخ وکذا تخم جرجیر واکل بقلۂ خام یا طبیخ آن وکذا گزر و تخم آن
وکذا عود بلسان وکذا شرب طبیخ حنطی وکذا بیخ شکاعا وکذا بیخ شقائق النعمان وکذا خوردن عسل وکذا تخم انجرہ وکذا کماشیر وکذا برگ کبر و شاخ و گل آن وکذا آن
بسرکہ وکذا فلفل سیاہ مخلوط بطعام وکذا شرب تخم خربزہ وکذا تخم خیار وکذا شونیز سودہ بآب و عسل وکذا روغن سوسن سفید وکذا بیخ بادآورد وکذا قنطوریون
بلیلہ و دقیق وکذا خوردن ثوم بریان سیاہ و جلبی وکذا طبیخ برگ آن وکذا شرب سرکہ عنصل وکذا الاجرد غیر مغسول وکذا طبیخ باقلا واکل جرم آن
وکذا شرب شاہترہ و تخم آن وکذا خوردن خرنوب شامی وکذا کرفس الماء وکذا تخم کتان وکذا شیطرج وکذا انار ترش و شربت آن وکذا تخم پنجنکشت وکذا
خوردن بلح وکذا شرب شربت بنفشہ وکذا کشوث وکذا برنگ کابلی وکذا عصارۂ قثاء الحمار وکذا خوردن پیاز مطبوخ وکذا زعرور سفید وکذا بیخ قصب فارسی

بتکرار عمل بول بکشاید و شرب جدوار بشیرهٔ خیارین نیز مفید است دیگر تقطیر جندبیدستر بر دهن عقرب و کذا نهادن اندکی شب یمانی در احلیل و کذا
سه عدد و سوی اسپ بافته با نیم سوخته تخم تاریخ آکانیده در احلیل یک لحظه نهادن فی الفور بول بکشاید و کذا شیاف کاغذ مصری با خیسه
تخم تاریخ دیگر تقطیر مشک و جندبیدستر با بیور در دهن سداب حل کرده و همچنین سوخته مغز نیم سوده و تخم تاریخ هر دو سه ماشه در روغن [illegible] نیم توله
و کذا ابوبکر ارمنی سه ماشه و زهره ارشب یکتوله دیگر نوشیدن شیر گاو سکنجبین یا در روغن زرد چهار و نیم توله شکر سرخ شش توله و کذا آب نیشکر یک پیاله
و کذا آب گیاه جو و آب نیشکر آب تربوز و یا شلجم یا [illegible] و یا چقندر یک پیاله با شکر سرخ هفت توله و کذا بانه ده مثقال سکه و هفت مثقال شکر
و کذا نیک اوقیه روغن کنجد و نیم اوقیه نبات و کذا روغن بادام نیم اوقیه و سکر العشر چهارم حصه و کذا تقطیر سیماب دو ماشه در روغن گل پنج ماشه
دیگر بچه ملاوس نر که سه ماه باشد ذبح کرده خون آن را بر شکم و عانه ریختن پس شکم آن اشگافته از چرک پاک نموده گرم گرم بر عانه بستن مغز سران به روغن گاو
نیم توله فی ضمایح ماند حریره پخته از نبات هفت توله شیرین ساخته نوشانیدن در گشادن بول مجرب است دیگر چند عدد کبوتر صحرائی زنده گرفته ذبح کرده
خون آن را گرم گرم بر عانه چکانند و شکم آنها شگافته بر آن بندند و بعد یکساعت بجوشی سجد بدیکبوتر نمایند دیگر بعد از کشودن بول تقطیر البول باعث
شود و بعد مثانه این عرس و یک مثانه موشک پران بروغن گاو بریان کرده قلفل گرد دو ماشه و نمک اندرانی چهار حبه نبات یکتوله آمیخته بخورانند
کرد در سه روز صحت شود آبزن که برای حبس بول مجرب است عنب الثعلب گل خطمی گل بنفشه پرسیاوشان تخم خیارین گل بابونه خارخسک نیم کوفته
هر یک دو دو توله بنفشه اکلیل الملک تخم قلت تخم شبت تخم کرفس حلبه هر واحد یکتوله گل معصفر گل پلاس سبوس گندم هر یک چهار توله همه را در ده آثار
آب بجوشانند و هر گاه ثلث بماند در آن نشینند در وقت حبس بول که بسبب مزاحمت حصات یا سدهٔ مجرای قضیب باشد هموار معمول
مولف ست سیماب دو ماشه بر رقعه انداخته در نائزه رسانند که زود اثر کند و جلیل القدر است دوائیکه مفید حبس البول است تخم کاسنی کوفته
خارخسک کوفته هر یک هفت ماشه بادیان کوفته چار ماشه مویز منقی ده دانه گل سرخ چار ماشه در عرق عنب الثعلب ده توله گلاب چار توله جوشانیده
شربت بزوری دو توله داخل کرده بنوشند ایضاً نافع تخم خربزه تخم خیارین هر یک نه ماشه پرسیاوشان هفت ماشه تخم کشوث تخم معصفر هر یک
پنج ماشه بادیان انیسون هر یک شش ماشه خارخسک هفت ماشه در سکنجبین یا در آب بجوش داده صاف نمود و شربت دینار گلقند داخل کرده بخورند
و روغن بید انجیر نیمگرم بمالند و روغن بنفشه یا بابونه همراه حجرات زیر ناف طلا کنند ایضاً اگر با تپ و درد بن ران ها و عانه بشدت باشد شیرهٔ
خارخسک هفت ماشه شیرهٔ خیارین نه ماشه در آب هفت توله و گلاب پنج توله برآورده گلقند بالیده صاف کرده تخم البیهو یک ماشه داخل کرده خاکشی پاشیده
بخورند و خارخسک تخم خربزه تخم معصفر هر یک دو دو توله پرسیاوشان توله پوست خربزه دو دو دام گل [illegible] یا دو آثار برگ شبت یا دو آثار در آب بست آثار جوش داده
صاف کرده بطول نمایند و در آن نشانند و قفل را بر عانه بربندند و اگر سرفه باشد در نسخهٔ اول شیرهٔ اصل السوس اضافه کنند ذکر ادویهٔ
مفرده و مرکبه هندیه که بول بسته را بکشاید مغز تخم پنبه ساییده بر ناف طلا کنند و یک حبه کافور بخورند دیگر شورهٔ قلمی ساییده
بر عانه نهند و قدری آب بر آن پاشند و زنانی هیجان برپشت بخوابند دیگر هیه خوشبو بقدر یکماشه با برگ پان بخورند که برای حبس بول مجرب است
دیگر قلمی شوره در سوراخ قضیب نهند دیگر چرک گوش گاومیش بر ناف مریض بمالند که فی الحال بول بکشاید دیگر لیمو را دو حصه کنند و تخم از وی
دور کرده شورهٔ قلمی دران پر سازند و بنوک کارد نشانند پس لیمو را بر اخگر گذارند تا جوش زند فرود آورده سرد کرده بر ناف و حوالی آن بمالند
بول بکشاید دوائیکه برای حبس بول خیلی مفید است شوره یک مثقال تا دو مثقال با شکر برابر آمیخته سفوف کرده بخورند و همچنین شوره تنها در آب حل کرده بدفعات دادن
از مجربات ست و استعمال شوره [illegible] توله معمول ست و در طب فرشته نوشته که اکبر بادشاه را بول بند شده بود بهیچ دوا نکشود آخر حکیم مصری سه توله شورهٔ قلمی در آب حل کرده داد
و بفاصله دو گهڑی دو دو توله دیگر داد حق تعالی شفا بخشید دیگر شورهٔ قلمی خردل هر یک نیم دام پخته ساییده با آب [illegible] تا بخورند که در گشادن بول بسته مجرب است دیگر پیاز سفید
و اگر نباشد سرخ سائیده و نیم گرم کرده بر شکم و ذکر ضماد سازند و از بالا پارچه بربندند و یکساعت بدارند دیگر اگر خرمهره نصف عدد با آب ساییده بخورند بول بسته بر آید

سپید

دیگر حکیم علی نوشته که انبه رسیده که پوسیده باشد و لائق خوردن نبود بدست بمالند و آب آنرا علی المبالغه تمام صاف کنند و در شیشه کرده نگاه دارند و اندکی ازان
صاحب حبس البول را بخورانند که فتح عجیب میکند ایضاً سه درم روغن بید انجیر با آب نوشیدن بول بکشاید دیگر صاحب تکمله گوید که اگر زیره چهار و
دو درم جوشانیده بنوشانند بلیغ التاثیر است دیگر شوره قلمی جوا کهار ریوند چینی بادیان مساوی نبات برابر همه کوفته بیخته بست و یکماشه بخورند
ضعیف را یکتوله یا کمتر ازان بدهند ایضاً نیل تر بی کافور قدرے گرفته سوده فتیله را بدان آلوده در سوراخ قضیب نهند دیگر مسکه گاو بنگ سفید
هر یک یک نیم توله شوره قلمی یکماشه سوده باهم آمیخته بخورند برای حبس البول معمول استاد مرحوم است و داشتن شوره و کافور اندر احلیل و طلا کردن
آن زیر ناف فائده میکند دیگر شوره قلمی نمک ترب جوا کهار بقدر دو دو ماشه کوفته بیخته با لسی شیر بخورند فائده عظیم دهد دیگر زعفران یک حصه
شوره قلمی دو حصه در آب حل کرده قطره قطره نمانید بول بکشاید دیگر ده درم روغن بید انجیر با چهار درم شیر ماده گاو بدهند فی الفور بول بسته
بکشاید دیگر معصفر که بهندی کسنبه گویند بقدر دو توله در شیر نیم پاو پخته نیم وزن او شوره قلمی اضافه نموده بر عانه ضماد کنند جهت رفع احتباس
بول مجرب است و کذا برگ نیل در آب سائیده و همچنین ترا کسنب و جعفرات سائیده بر عانه ضماد کردن مفید بود دیگر چون پوست درخت
بید انجیر ریزه ریزه کرده با شیر ماده گاو بجوشانند و بطریق مرهم ساخته ضماد نمایند در تنقیح بول مجرب است و اگر حرارت و ورم محسوس شود
آرد جو اضافه نمایند دیگر دال ماش خام و شوره و نیل تر بی بر عانه ضماد سازند دیگر مغز خیار دانه دو توله سه درم روغن بید انجیر یکتوله سرشته
بر مثانه ضماد کنند و ضماد کنند و خردل نیز بول براند ایضاً ریوند چینی شوره قلمی پهتکری در آب سائیده آشامیدن دیگر مدرات مثل گوکهرو
و کاسنی و هنسراج و سونف و کباب چینی و تخم خربوزه و پوست انناس مفید احتباس است دیگر بگیرند برگ صد برگ بقدر دو توله و آب
شیره بر آورده قدری شکر آمیخته بخورند ایضاً هزاره اکر گزته ابهون آن توله مشکله انیز کوفته بیکند لسه جو سا و بیخ شیره بر آورده با نبات پنج توله
شیرین کرده بنوشند مجرب است دیگر پنبک بریشم دو دام با آب سائیده و یکدم زیر ناف طلا سازند بول بکشاید دیگر بول سرخ بیخ سائیده
با آب بخورند و ضماد سه برگ عشق پیچان بر مثانه نیز مفید و کشیده برگ بسکهپره با شیر آمیخته بنوشند دیگر شیر گرم کرده قضیب را دران نهند
دیگر صدف سوده به زیر ناف طلا سازند دیگر ترب با شوره قلمی سائیده زیر ناف ضماد نمایند دیگر یکدرم بیخ اندراین جوش داده نوشیدن
مفید بود دیگر چهال اندرونی درخت السوره پاو آثار در یک آثار آب بجوشانند چون نیمه بماند صاف کرده تنها یا قدرے شکر سرخ آمیخته
بنوشند که در کشادن بول بسته مجرب نوشته دیگر قسم نیل گلدار در سوراخ قضیب داشتن مفید بود

تقطیر البول

حالتی باشد میان احتباس بول و استرسال آن و بقول خجندی آن در حقیقت از جنس عسر البول است اگر غیر مستحکم السبب بود و فرق میان
این هر دو و سلس البول آنست که در عسر البول خروج بول بدشواری بود و مع ذلک خارج مسترسل و باراده مطلقه باشد و در سلس البول خارج بغیر اراده
مطلقه بود و در اکثر امر مع ذلک مسترسل یا عقب بول مسترسل باشد و اما تقطیر البول آنکه خروج او اندک اندک بود و مع اراده مطلقه و محشی شرح اسباب
گوید که تقطیر البول آنست که خروج او اندک اندک بود و باراده مطلقه بسبب امر متعلق ببول که مخرج بسوی این باشد و اگر اندک اندک بدون اراده خارج شود
آن سلس البول باشد نه تقطیر او و اگر آن بسبب امر متعلق ببول نبود و بلکه بول کننده آن باختیار خود کند البته آن مرض نبود و قطع قطره از تقطیر بول باجمله
سبب تقطیر البول سه نوع است نوع اول آنکه در بول باشد و آن دو گونه است یکی حدت بول بهر آنکه استرسال بول بسبب حدت آن باعث لذع مجری
گردد و اجتماع بول ثقل او غیر محتمل بود پس آنرا حالتی میان استرسال و احتباس عارض شود و آن تقطیر است دویم بهر آنکه بهر وقت که بول اندک در مثانه
جمع شود بسبب شدت ایذای او بحدت آن استدعای بیرون کردنش نماید پس دافعه آنرا دفع کند و اگرچه باراده نباشد بسبب حدت بول یا اغذیه
و ادویه تیز و تعب و ریاضت و جماع و غیر آن باشد و یا سوء مزاج حار اعضای سبیل البول مثل جگر و رگهای آن و گرده و آن سوء مزاج سابق بود یا فی

ازرحم یا غیر رحم و یا کثرت فضول حاده در همه بدن پس طبیعت آنرا دفع کند دوم کثرت بول به آنکه هرگاه بول بسیار در مثانه جمع شود بنابر ثقل او و از علاج اعضله را
بانفتاح اندک دفع شود و اگرچه اراده خواهش آن نماید و سبب کثرت بول از افراط رطوبات رقیق در بدن و کثرت تناول فواکه و اشربه مرطب باشد
نوع دوم آنکه در آلات بول باشد و این نیز دوگونه است یکی آنکه عضله را که گرداگرد منفذ خروج بول موضوع ست و بول را در مثانه بقوت نگاه میدارد
آفتی رسد و قوت ماسکه او ضعیف گردد و آن آفت یا استرخای مفرط بود و یا خدر و بطلان حس چنانکه عضله مقعد را افتد که حفظ ثقل نتواند کرد و یا ورم
و یا سوء مزاج مضعف قوت عضله بتدبیر در آن یابد و اسوی آن از مبادی آن و اکثر او از سردی بود لهذا هرگاه سردی رسد تقطیر بول اکثر کثرت
کند و چون قوت عضله ضعیف شود بول را نگاه نتواند داشت و نه دفع بقوت تواند کرد و نفس اطلاق او ضعیف پذیرد و خصوصا چون عضلات شکم
که مثانه را بفشارند در دفع یاری میدهند در سوء مزاج و ضعف مشارک آن گردند دوم آنکه جرم مثانه را ضعف از سوء مزاج بارد افتد و این اکثر باشد
و این سوء مزاج و این ضعف تقطیر بول از دو وجه کند یکی بسبب آنکه ماسکه او ضعیف شود پس بر امساک بول اندک که در مثانه حاصل شود قادر نبود تا آنکه
بسیار جمع گردد پس از آن خالی شود و اگرچه باراده نباشد دوم بسبب آنکه دافعه او ضعیف گردد پس بول را بفشارد دیگر اندک اندک و اگرچه مثانه
از آن ممتلی باشد و این تقطیر مخالط عسر البول بود و گاهی این ضعف و نفس مثانه بود و گاهی بسبب مشارکت اعضای فوق او بسبب اورام و دبیلات
و قروح و بثور در گرده و مافوق آن که مشارک آن مثانه بود و بچیزیکه بسوی این سیلان نماید اذیت یابد و گاهی بسبب تقطیر قروح مثانه و جرب آن باشد
و بسبب وجع و حبس بول قادر نبود و گاهی بسبب آن سده مجرای مثانه بود از ورم و دردی یا در رحم و روده و پشت یا از حصات یا سده دیگر
مثل رطوبت لزج و غیر آن که در عسر البول مفصل مسطور شد اگر تسدید تام نماید طبیعت را حیله ممکن بود که بول اندک اندک دفع نماید نوع سوم
آنکه در مبادی آلات بول باشد و آن فقدان حس ست چنانچه صاحبان سرسام را افتد بسبب آفت در مبدء حس و حرکت و بدانند
که با بعض اقسام تقطیر البول حصر البول بود و با بعضی عسر نباشد و با بعض تقطیر البول حرقت و وجع بود و با بعضی این نباشد و میتوان که اکثر تقطیر البول
بنا بر اسباب سلس البول یا بنا بر اسباب عسر البول یا بنا بر اسباب حرقت البول باشد و طریق تشخیص اسباب این مرض همان ست
که در باب حصر البول مذکور شد و ایضا فرق در تقطیر البول بسبب سوء مزاج حار از زردی رنگ بول و سوزش موضع و حاجت بول بهر لحظه
و تقدم اسباب آن مثل تناول ادویه و اغذیه گرم و تعب و کثرت جماع و وجود علامات غلبه صفرا و وقوع آن بیشتر در زمانه گرما و گرم مزاجان
و جوانان و در تقطیر بسبب سوء مزاج بارد از سفیدی بول و عدم حرقت و عطش و گاهی خروج بول بی اختیار و وجود آثار
برودت و تقدم اسباب مبرده و وقوع آن اکثر بمشایخ و دریسه باید کرد و علاج حسب سبب بدانچه در علاج حرقت البول
و عسر البول و سلس البول مسطور ست معالجه نمایند و ایضا آنچه از حدت بول باشد در آن شیره بزر و بارد مثل تخم خشخاش و تخم خرپزه
و مغز تخم کدو و مغز تخم هندوانه و کاهو و تخم خرفه و خیارین با قرص ماسک البول بارد که از طباشیر و کشنیز و تخم حماض و گل ارمنی و صندل و گلنار
و صمغ عربی کوفته بیخته با آب کاهو ساخته باشند بدهند و غذا اسفاناخ الشعیر و ملوخیه و کاسنی و کاهو و کدو و مانند آن سازند و اگر شیره کاکنج
شیره حب القلت شیره [illegible] هر یک چهار ماشه در عرق [illegible] ده توله بر آورده شربت بزوری بارد چهار توله داخل کرده دهند تقطیر البول که
با حرقت بود سودمند بود و آنچه از ضعف قوت ماسکه بسبب سردی بود اول تنقیه بقی کنند بدفعات جهت تنقیه بدن مسهلات بلغم و ایارجات کبار دهند بعده
ماسک البول حار و معجون عطائی و اطریفل کبیر انطاکی که در آن جفت بلوط و جند و عود و صلیب باشد بدهند و قفر الیهود سه ماشه در روغن بادام تلخ یکتوله
بیخته نیم گرم چکانند و زنجبیل شونیز یکدیگر یکماشه جند بیدستر چهار حبه عسل یکتوله با عرق قرنفل شش توله دهند و ایضا آنچه از ضعف مثانه باشد
معجونهای گرم مثل معجون کندر و معجون رشیدی و معجون عطائی و معجون جاویدی بدهند و این ماسک البول حار نافع ست کندر بلوط سعد خولنجان
قرفه حب الآس حب الرشاد عسل بسرشند و اطریفل صغیر سه درم با بخور مریم نیم درم مخلوط کرده خوردن بغایت سودمند ست

و نخود آب بصالح گرم غذا سازند و یا مغز چلغوزه نبات هر یک شش ماشه بخورند و سفوف بهمن سفید و بهمن سرخ سعد کوفی سداب هر واحد یک ماشه کوفته بیخته
با گلاب کف کنند و اگر بعد بول قطره آید و منقطع خشک نشود مصطکی خولنجان هر واحد دو ماشه نبات سه ماشه کوفته با لایش شیره تخم خشخاش شش درم عرق
گاوزبان سه آورده شربت انار داخل کرده بنوشند اقوال مهره سویدی مینویسد که شرب آب عصی الراعی در تقطیر البول مجرب
است و خوردن زبان مرغابی و کذا قرص خشک کرده سوده با کباب تر نفل و کذا القلقل حلبه خشک کرده و کذا تخم یا بیخ سیسالیوس و کذا
سرطان نهری در زیت سوخته سوده لعق کردن هر واحد نافع است و اگر ثمر مغیلان خام در سایه خشک کرده کوفته بیخته به روغن زرد بریان کرده با شکر
مقدار هفت ماشه آمیخته صبح و شام بخورند نافع بود ابن جمیع گوید که هرگاه تقطیر البول از حدت او یا از خلط حاد که باو جاری شود عارض گردد
اشیای سرد مثل ماء الشعیر و کاهو و کاسنی و کدو و خبازی استعمال نمایند و آب گرم غسل کنند و روغن بنفشه بمالند و راحت و سکون لازم گیرند
و بعد قطونا به روغن گل بخورند و هرگاه سبب تقطیر البول سوء مزاج بارد بود که قوت ماسکه مثانه از آن مسترخی گردد طلا کنند ازان معجون النقرد یا
یا مثرودیطوس حل کرده با شهد بنوشند یا بلوط و کندر مخلوط کرده با آتش گرم نموده بخورند و یا این دوا حب الآس بلوط جلنار کندر زیره سیاه هر واحد یک جزو سائیده
سه درم با طلای کهنه بنوشند و یا بگیرند برگ آس خشک و شب و برگ حنا و مر و کندر و گلنار و بلوط مساوی و در طلا آمیخته بپالایند و بقدر اوقیه صبح
بنوشند و یا بگیرند بلوط و در سرکه خمر پنج روز تر کنند پس بر تابه بریان کنند و کوفته ده درم گرفته هلیله کابلی بلیله آمله بریان هر واحد هفت درم قفار کنند در
پنج درم حب الآس و دو درم کوفته بیخته سه درم با یکه در آن حدا (?) آهن سرد کنند بنهند و اگر تقطیر البول از قرحه اعضای بول باشد بر آنچه در باب قروح است
علاج کنند و اگر از ورم ضاغط طریق بول یا سده حصات یا رطوبت غلیظه یا دم غلیظ باشد علاجش در عسر البول مسطور شد پس بدان باید اگر این علت
بسبب برودت بسبب فالج عارض شود و اکثر علاجش علاج سخن مقعد است و بسیار از صبر کردن بر بول عاجز بود و بادویه بارده منتفع گردد و از
شربتهای نافعه در این تریاق و مثرودیطوس و ایارج جالینوس و النقرد یا و اطریفل کبیر و جوارشی کندر است و اطریفل صغیر مقوی با نقرد یا یا سنجرنیا و مخلوط
ببعض قابضات قویه مثل حب الآس و جفت بلوط و مانند آن و ایضاً حرف نافع است و استعمال ثوم ادرار بول منقطع و اعادهٔ آن بسوی وجب کند
و از مجربات حب حاشا بعاقرقرحا است و از آنچه تجربه کرده ایم آنست که بگیرند هلیله کابلی بریان یک جزو بهمن سرخ نصف جزو دیوه خشک و حب الآس
و سندروس و مر و کندر و سعد و بسباسه هر واحد ثلث جزو و فلفل نیم جزو و آهن خشک و حب المحلب هر واحد دو جزو و بعسل آمله مربی سرشته نگاه دارند
و بخورند و این معجون قوی است هلیله سیاه و کابلی و مشک هر واحد پنج درم و جند بیدستر هر واحد درم و نیم کهربا و سعد هر واحد دو درم و نیم کندر
و حب المحلب هر واحد ده درم به عسل سرشته مدام یک مثقال از آن بخورند و ایضاً زیره و فنطوریون و صعتر مساوی دو درم با آب گرم بخورند
و ایضاً بگیرند حب الآس یک جزو کندر و لادن ربع جزو و تخم بیرون (?) ده جزو و سرشته شربت شش مثقال و این معجون نافع است و برای بول فی الفراش صالح بود
هلیله کابلی و بلیله و آمله هر واحد ده درم بلوط یک شبانه روز در سرکه تر کرده بریان نموده سندروس و سعد و کندر و کرو آهن خشک … هر واحد
پنج درم مر سه درم بعسل بسرشند و این دوا قوی است بگیرند جند بیدستر و قسط و مر و حاشا و جفت بلوط و عاقرقرحا مساوی و با آب آس رطب بسرشند
و حب سازند شربتی یک درم وقت خواب و یا کندر و روغن حنا هر واحد درم بخورند و از مجربات مخففه آنست که تخم قاقله یک مثقال بخورند و آرد بلوط
نافع است و خصوصاً چون بلوط را در سرکه عنصل یک شبانه روز تر کنند بعد از آن بر تابه بریان نموده بخورند تا ده درم ایضاً انجیر در زیت مبلول و نخود سیاه (?)
سعد و کندر مساوی هر صباح ناشتا یک مثقال بخورند و ایضاً شونیز و تخم سداب مساوی شربت تا یک درم و در آن دوای نیکو است
و ایضاً شربیاه ماشش (?) به روغن بید انجیر و تناول عسل علی الدوام آن نافع است و مشائخ را این دوا نافع بود بگیرند افیون و جند بیدستر
و بزرالبنج و تخم سداب و از آن یک مثقال با وقیه طلا بخورند و چون موم میائی در روغن زنبق گداخته در دبر حمول کنند و
در احلیل قطور نمایند به بول صبر کنند و کذا اکل خوردن انجیر به زیت سید اسماعیل می نویسد که آنچه از تیزی بول و آنچه … گفت

مثانه با عضوی دیگر بود علاج چیزها باید کرد که تیزی آنرا باز دارد و مزاج باعتدال آرد و اگر بمشارکت عضوی دیگر بود آن ماده را که بمثانه
فرود می آید از مثانه دفع کنند چون کشکاب با روغن گل و آب کاسنی و ماء القرع یا طباشیر و شکر و اسپغول بروغن گل چرب کرده با جلاب
و شربت بنفشه و شربت خشخاش یا شربت غوره آمیخته یا با شربت ریباس سود دارد و اگر در هر دو سه روز بنادق البزور با جلاب دهند
تا ماده را که بمثانه فرود آمده پاک کند صواب بود و در گرمابه که آب آن خوش بود عرق آوردن سود دارد بهر آنکه ماده تیز بعرق بیرون شود و طعام اسفاناخ
و ماش مقشر و کدو و کوک و کشک جو بروغن بادام دهند و از ترشیها تمیهوقیه و حصرمیه و رمانیه و سماقیه و ترنجیه همه بروغن بادام ساخته
و بچوزه مرغ خانگی و نان با سکنجبین یا جلاب خوردن سود دارد و اگر سبب تقطیر سوء مزاج سرد بود این سفوف دهند بلوط و کندر هر یک دو درم
تخم محلب و سعد و قرفه و خولنجان و راسن و وج و کهربا هر یک یک درم کوفته بیخته سه درم با شراب کهنه یا با می پخته بخورند و این سفوف را سلس البول
گویند و این معجون قوی تر است هلیله کابلی بریان کرده ده درم بهمن سرخ نیم درم پودینه و حب الآس و کندر و مر و کندر و سعد و بسباسه هر یک سه درم
و دو دانگ راسن و حب المحلب هر یک بیست درم اطریفل پنجدرم با پنیر و عسل بسرشند شربتی سه درم ابن الیاس گوید که اگر سبب تقطیر البول
حدت حادث در بول بسبب مخالطت صفرا و اخلاط حاده رقیقه یا مائیت باشد هر صبح شیره تخم خیار و بادرنگ هر یک ده درم با شکر سفید ده درم بیاشامند
و غذا از مزوره ماش با شیره مغز بادام مع چوزه مرغ سازند و یا لعاب اسپغول و بهدانه هر واحد پنجدرم با روغن بادام شیرین پنجدرم و شکر سفید ده درم
بدهند و غذا از مزوره ماش بکدو خورانند و یا این دوا بخورند که تقطیر البول با حرقت را قلیل نافع است مغز تخم خیار و بادرنگ و کدو هر واحد ده درم تخم خباز
و تخم خطمی هر واحد سه درم مغز بادام شیرین ده درم صمغ آلو سیاه و کتیرا هر واحد دو درم رب السوس نیم درم کوفته بیخته سه درم با شیره تخم خرفه یا آب خربزه هندی
هر کدام سه اوقیه بخورند و اگر از ضعف قوت ماسکه یا دافعه باشد هر صبح اطریفل صغیر یا کبیر بمقدار مثقال بخورند و غذا از مزوره نخود آب و مغز حب القرطم و لحم
ماکیان و تیهو و کباب سازند و یا هر صباح جوارش کندر یکمثقال تناول کنند و یا این دوا بدهند بلوط کندر حب المحلب هر واحد پنجدرم باریک سائیده
صبح و وقت خواب شب دو درم بخورند و این دوا نیز نافع این مرض است حب الرشاد و خردل کندر هر واحد پنج درم مغز جوز ده درم سعد سه درم کوفته
بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال و یا انجیر خشک و مویز و مغز جوز بخورند و معجون سنجرینا(?) هر روز یکدرم خوردن نفع میکند ابو منصور گوید
که اگر تقطیر البول از شدت حرارت گرده باشد و با وی عطش مفرط بود که صاحبش از آب سیر نگردد و علامت و علاجش در باب عطش مذکور شد
و اگر با وی حرقت مع وجع باشد سببش حدت خون بود و علاج این ثانی خواهد کرد که مودی بقروح مثانه و احلیل میگردد چون طول کند و علاجش
فصد است اگر آنرا احتمال واجب کند و این دو شربت بنفشه یا جلاب بخورند و آن همان یک نوع دیگر است که در حرقت البول در قول جرجانی مسطور شد
و از اشیای ترش و نمکین و تیز اجتناب کنند و طعام چرب زیاده خورند و خاصه روغن بادام و گوشت ماکیان فربه و از بقول بارده مثل اسفاناخ
و سرمق و بقله یمانی نفع میکند و اگر امر دشوار گردد در دوا قدری بزر البنج و افیون کنند و این شیاف نافع است تخم خربزه و خیار و بادرنگ و کدو
هر یک چهار قیراط نشاسته و کتیرا و افیون همه آمیخته شیاف سازند و اگر تقطیر اندک اندک با حرقت باشد یا از اجتماع ماده غلیظه در مثانه بود که بخوبی
ادرار آن نشود و یا از استرخای عضلات مثانه بسبب سردی بود و این اکثر مشایخ را بهم رسد لیکن آنچه از مواد غلیظ بود و علامتش اجتماع ثفل و کدورت
در اسفل قاروره و طلب راحت مریض بخروج بول غلیظ است و علاجش شرب روغن بید انجیر بماء البزور است یا شراب صرف با آب بادیان و غذا شوربا
نخود آب بسیار و لبوب حاره و انجیر و مویز و خرما و فانید آنرا نافع است و اگر تقطیر بسیار بلا حرقت و عطش باشد انجیر در زیت ترکرده بخورند و روغن بان
و زیت که اندر آن سداب پخته باشند و روغنی که در آن مشک و فرفیون و جندبیدستر حل کرده باشند بر مثانه بمالند و این دوا نافع است حب المحلب ده درم
سک کندر بلیله سیاه کهربا هر واحد پنج درم سعد دو درم و نیم جندبیدستر یکنیم درم بعسل بسرشته از مثقالی تا دو مثقال بخورند و چون از استرخای
عضلات مثانه باشد اطریفل صغیر پنج درم بدو دانگ سنجرینا(?) با شیر و یا طوس(?) بدهند و یا حب المحلب هر شب دو مثقال بخورند که در غایت عجیب الفعل است

علاج تقطیر البول

و یا برگ سداب خشک یکمثقال استفاف نمایند و یا بگیرند حلبه و شبث خشک کنند و سرمه سا نموده بعسل بسرشند و هر شب دو درم از آن بخورند که مجرب است
و یا هر شب مثقال کندر و نصف درم پیپلی خورند و یا بگیرند کندر و ابهل و سعد و نانخواه و رب السوس هر واحد یکجزو و مج ترکی دو جزو و دوا نمایند و بسرشند
و شل بندقه وقت خواب بخورند که سخت سودمند است و عوض آب آب آهنگران بنوشند و روغن سداب یا ناردین بر مثانه بمالند و غذا قلیه با اسفیناج
و صباغات حاره سازند و از حموضات بپرهیزند و طعام مثوم و حلتیت بسازند و شراب کهنه نوشند و ایضاً تقطیر البول بسبب دفع طبیعت فضول
مائیه را و اتساع مجاری بدان عارض میشود و علاجش گذشت و ادویه مسخنه گرده و مثانه نافع تقطیر البول حسک حلبه برگ کتان تخم حنظل قوقا
و حب المحلب و جوز و بندق و نارجیل و بادام و چلغوزه و انجیر و حب الغار و تخم سداب کسیلا و سعد و مرو مج و اشق و مقل خولنجان و اذخر خشک و میعه
و جندبیدستر و سیسالیوس و کندر و مصطگی و سلیخه و قرنفل و سنبل و جوزبوا و حبة الخضرا و بودینه و قسط و افتیمون و جاشا و مثانه کبش سوخته
و دماغ خرگوش سوخته و جندبیدستر گویند که اگر تقطیر از حدت بول باشد هر صبح شیرهٔ تخم خیارین و شیرهٔ تخم خرفه با شکر سفید بدهند و غذا ماء الشعیر
بروغن بادام خورانند و این قرص نفع بلیغ دارد و نسخه او همانست که در قول ابن الیاس گذشت و جلاب و لعاب بهدانه بخورند و اگر سببش ضعف ماسکه
یا دافعهٔ مثانه یا استرخای عضله محیطهٔ فم آن باشد سنجر نیا یا اثر و دیطوس از درم تا مثقال بخورند یا از معاجین مسحل مثانه طلا کنند و این معجون این علت را
و ایضاً بول فی الفراش را نافع و مسهل لما خذ ست تخم کرفس یکدرم کندر یکدرم سعد و مویز منقی تخم است درم کوفته آمیزند و بمقدار جوز صبح و وقت خواب بخورند
و اگر سه درم بلوط در زیت یا د کنند بهتر باشد و این دوا نافع این مرض ست هلیله سیاه بلیله کابلی و حب الآس و جفت بلوط هر یک پنجدرم سعد کندر بسباسه قرنفل تخم
مغز جوز هر یک دو درم شونیز تخم سداب تخم کرفس و قوشنیز بریان یا دانقشر هر یک درم ادویه اسائیده از مثقال تا دو درم بربحب الآس
یا شربت آن بخورند و بقراط گفته که چون در طرف دبر یا در رحم ورم پیدا شود تابع او تقطیر البول گردد و چون گرده ریم کند تابع او تقطیر البول بود و گفته کسی را
که تقطیر البول باشد و تابع او قولنج شدید صعب گردد و در هفت روز هلاک شود و اگر از آن تب عارض نشود که بول منحل گردد و تقطیر که از اسباب
عسر البول پیدا شود علاجش علاج عسر البول ست که مذکور شد گویند که سببش یا حدت بول بود که مجری را بسوزد پس ماء الشعیر بشربت خشخاش بدهند
یا شیرهٔ مغز تخم هندوانه و شیر یا تنکرا استعمال کنند و ایضاً تقطیر شیر بز و روغن بنفشه و شیاف ابیض محلول بشیر در احلیل و حلوس در طبیخ نیلوفر
و بنفشه و خطمی و نهادن شاخ زعفران در احلیل و کذا امیش نافع ست و یا ضعف جرم مثانه باشد و در شب ماء العسل بدل آب نافع بود و در آن
سعد و سلیخه و سنبل و قرنفل و بسباسه بپزند و طبیخ این ادویه نیکو کنند و بعضی ریاضتی بینند که مردم در آنجا برای بول نشینند و عانه را به بست بمالد و اگر
بول بر بنا یدقاناطیر استعمال کنند و درم سرطان نهری سوخته بعسل و شکر بدهند و یا شانه سوخته سوده با شربت بخورانند و خبث الحدید صاحب
تقطیر البول را نافع ست خصوصاً چون با نبیذ کهنه بنوشانند و تقطیر جندبیدستر و شک سوده بروغن سداب در احلیل و تقطیر زهرهٔ هر حیوان تقطیر را
نمک تلخ و ادهان حمام و تنقل بمغز چلغوزه و اکل ثوم و پیاز و گندنا نافع بود و گاهی از ضعف ورم یا ثفل یا قروح یا جرب بود یا بسبب فقدان حس چنانچه
مبرسمین را عارض شود و علاجش از ازالهٔ ضعف او و معالجه ورم و قروح و جرب و برسام ست و گاهی این علت بسبب ماده غلیظ بود و علاجش آشامیدن
ماء الاصول بروغن بیدانجیر و ضماد محلل ست و ادهان محلله در احلیل چکانند و ماء الاصول مج و فوه و نانخواه بپزند و آن بسنجر بینا بنوشند منقی
شرح اسباب مینویسد که در تقطیر از حدت بول اگر یاده باشد بزر و بار و سند و الانتقیه مقدم دارند و این ماسک البول بار و ینبخد و دیگرست
اقاقیا گلنار هر یک سه درم صندلین عدس مقشر قصب الذریره تخم حماض صمغ عربی طباشیر هر یک دو درم حب الآس مثقال کندر یکدرم با رکنند
سائیده بگلاب یا جلاب سرشته پنج درم بخورند و در تقطیر البول بار دفرزق روغن زنبق که در آن مومیائی گداخته باشد در احلیل طلا آمی آن از خاصیت
مجرب صحیح ست بعضی متاخرین مینویسند که گاهی سبب تقطیر البول ریح البواسیر و یا ریح غلیظ باشد و علامات آن ظاهر بود و علاجش منضج بلغم
که در ریح البواسیر مذکور شد مع زیادتی بعضی مدرات حاره و این حب حلتیت نافع ست بادیان نانخواه پودینه سنبل الطیب خولنجان سکنجبین اسطوخودوس

پوست هلیله زرد نمک لاهوری هر یک سه درم مرزنجوش عاقرقرحا دارچینی زرنباد درونج افتیمون پوست ترنج برگ سنا پوست هلیله آمله زنجبیل انیسون پوست کیمو
کاغذی جوزبوا نخود بوا عود غرقی مصطکی تخم فقل بسباسه قرفه دار فلفل دار چینی سعد کوفی فلفل گرد وج ترکی مرمکی هر یک دو درم فلفل سفید یک نیم درم نمک سیاه
چهار درم نمک شور دو درم حلتیت پنج درم کوفته بیخته حبها بقدر نخود سازند شربتی یکعدد صبح و یک شام با عرق بادیان و گلاب هر یک پنج توله

سلس البول

و آن آنست که بول بی اراده بیرون آید و اکثر این بسبب فرط برودت مثانه و بسبب استرخای عضله محیط مثانه و ضعف آن و ضعف مثانه از کثرت رطوبت
می باشد چنانچه در آخر امراض بارد رطب عارض شود و گاهی بسبب استکثار مدرات افتد و ازین قبیل شراب رقیق کثیر المزاج و خربزه و دیگر فواکه رطبه است
خصوصاً هنگام اتساع مجاری در گرده و شدت قوت جاذبه و گاهی بسبب حرارت مفرط مثانه بود که مائیت کثیر بسوی مثانه جذب کند و مجاری را فراخ
گرداند و مثانه ضعیف گردد و از امساک بول عاجز آید و ایضاً از اسباب او زوال فقار محاذی مثانه است از ضربه یا سقطه و بدان سبب آفت در عضله
عاصره عارض شود و بر تقبض نمودن گردن مثانه قادر نشود و یا رباطات مثانه بگسلد و بدان جهت مثانه مسترخی گردد و ضبط بول نکند خصوصاً اگر زوال
بسوی خارج باشد و گاهی سبب سلس البول ورم مثانه و عضله و بول نباشد چنانچه مذکور شد بلکه بسبب ضغطاً مزاحم بود که هر ساعت مثانه را بفشارد و بول
خارج شود مثل آنکه در اول سن او کسانی را که در شکم ایشان ثفل بسیار جمع شود و صاحبان اورام عظیمه در اعضای فوق مثانه چون رحم و صفاق را بهم رسد و بسبب
خلع مثانه و بسبیل بحران نیز عارض شود و گویند که عقب جماع بول کردن موجب سلس البول و بول فی الفراش گردد و طریق تشخیص اسباب مذکوره
اگر تقدم استعمال مدرات کثیر یا زوال فقره یا اسباب خلع مثانه یا وجود حمل یا اجتماع ثفل بسیار در امعا یا ورم رحم یا ناف یافته شود یا در روز بحران
واقع شود سببش یکی از اسباب مذکوره باشد و الا بقاروره نگاه کنند اگر برنگ او سفیدی باشد و با حرقت و تشنگی نبود و جمله علامات سوء مزاج بارد
پیدا بود سببش سردی و ضعف مثانه و عضله و استرخای او باشد و اگر قاروره رنگین بود و گرمی مزاج و تشنگی و سوزش معلوم شود و مریض بچیزهای
گرم ضرر یابد سببش حرارت مفرط مثانه باشد علاج آنچه از سردی مثانه و استرخای عضله و ضعف آنها باشد کندر و مصطکی هر واحد یکماشه باریک
سائیده در گلقند یا اطریفل صغیر آمیخته تناول نمایند و دیگر ادویه حاره قابضه چون خولنجان و قسط و جوزبوا و مانند آن هرچه مسخن مثانه و
مجفف رطوبات اسفل بدن بود و با چیزهای بارد قابض مجفف چون جفت بلوط و حب الآس و گلنار و مانند آن مرکب ساخته بخورند و خوردن
فلافلی و معجون بلوط و معجون گلنار نیز نافع بود و ادامت بر خوردن جوزبوا تمام النفع است و خوردن انجیر و مویز مسخن مثانه است
و مشک و جند بیدستر با روغن بابونه و روغن نرگس و مانند آن آمیخته بر مثانه طلا کنند و بهترین چیزها خوردن اطریفل صغیر
و کبریت خصوصاً اگر ادویه اطریفل به روغن گاو چرب سازند تا عفوصت او کم گردد و بریان نمایند تا تجفیف زیاده شود بخصوص عسل
بطعام شکر بشند و چون این نوع کهنه گردد منجر باستسقا شود و بدان علامت رساند کذا فی بیدلیا و آنچه از حرارت مفرط باشد علاجش علاج ذیابیطس کنند و ایضاً از اطبا شنیر گلنار
و گل ارمنی و تخم خرفه و کاهو و خشخاش قرص ساخته بدهند و یا پوست هلیله زرد و پوست بلیله آمله گلنار جفت بلوط گل سرخ مساوی سائیده به روغن گل چرب کرده در قوام
شکر و نبات سفید آمیخته دوازده درم تا سه درم بر بیاس هند و هرچه بارد و قابض باشد استعمال نمایند و آلو بخارا و سماق و تمر هندی و دانه انار ترش را
در دهن داشتن تشنگی را بر طرف کند و آنچه از زوال فقره بود اگر زوال او بسوی خارج باشد و با انقطاع رباطات مثانه انجامیده باشد علاجش ممتنع است
چه رباط گسسته مرتبط نگردد و اگر بسبب تمدد رباطها باشد علاجش رد فقار است و اگر زوال فقار بداخل بود علاجش جذب فقار بمص محاجم یا تضمید
زفت نمایند و آنچه از اورام رحم و ناف و خلع مثانه یا اجتماع ثفل و حمل باشد بزوال سبب زائل شود و آنچه از کثرت استعمال مدرات باشد ترک کنند
و بعده اگر باقی باشد باشیای موافقه تعدیل نمایند و بحرانی را قلع نباید کرد بلکه در آن اعانت طبیعت بمدرات کنند ذکر ادویه مفرده
و هندیه نافع سلس البول خوردن عود البخور و نوشیدن عصاره عصی الراعی و کذا خوردن جفت بلوط برای سلس البول مجرب

گل سرخ گل ارمنی هر واحد پنج درم طباشیر ده درم تخم کاهو تخم خرفه پانزده درم گلنار یکدرم کافور نیم درم صمغ درم تا با آب انار ترش سرشته خشک کنند و ایضاً
کهربا گل ارمنی هلیله سیاه مغز بلوط عدس مقشر هر واحد دو درم کشنیز در سرکه تر کرده بریان نموده یکدرم شربت سه درم و معالجه بعلاج ذیابیطس نمایند
و بهر قطع عطش سبوس و سماق و تمر هندی و انار و دانه در دهن بدارند و اما برای سلس البول بارد معالجات مذکور در باب تقطیر البول بکار برند و ایضاً فوج و سعد
و راسن خشک و مغز بلوط هر واحد دو درم مرکی سه درم سفوف سازند و کمونی خیلی سودمند ست خصوصاً چون ادویهٔ آن با کباب بلع نمایند و طلاهای کوفی
نیز نافع بود و بالجمله آن برای سلس البول که از سردی شدید در اعضای بول باشد نافع ست و خوردن چهار درم کندر از جالبات سلس البول ست و کذا
دو درم حب محلب و طلای روغنهای گرم که در آن مشک و حلتیت و جند بیدستر و فرفیون و مانند آن حل کنند نافع و این حقنه نیکوست بگیرند خار خسک
یک رطل و سعد بیست درم و تخم محلب ده درم نیکوفته در چهار رطل آب با آتش ملایم بجوشانند بعد از آنکه یکشبانه روز تر کرده باشند و چون آب یک رطل بماند
صاف کرده نصف وزن آن روغن کنجد بر آن ریزند و بپزند چون روغن بماند آنرا بطریق حقنه استعمال نمایند و یا آب بادرنگبویه و روغن غار و فندق
مر بان بگیرند و بگیرند و یا شیر بز و روغن بان و غار و فندق و پسته و حبة الخضرا و محلب مساوی یا آنچه واجب بود بگیرند و در آن قدری مشک آمیخته حقنه
کنند و روغن بان بسیار قوی ست ابن عباس گوید که اگر بول بلا اراده و بی حرقت برآید باید که خولنجان کوفته بیخته بعد چرب کردن آن بروغن گاو
بعسل کف گرفته سرشته بقدر فندق باید که می پخته و آب نیمگرم بخورند و یا زیره کرمانی و فطراسالیون مساوی باریک سائیده دو درم با آب نیمگرم بدهند
و این سفوف نافع تقطیر البول و خروج او بلا اراده ست بلوط پنج درم کندر ذکر دو درم حب المحلب سه درم همه را باریک سائیده دو درم همیشه ممسک بخورند
و ایضاً مثانه هلیله کابلی و بلیله و آمله در روغن گاو بریان کرده و سعد و کندر ذکر و میعه یابسه هر واحد یکدرم بلوط در سرکه تر کرده بریان نموده دو درم مغز تخم درم
همه را باریک سائیده سه درم بخورند و این دوا نیز برای کسیکه بول بی اراده کند نافع ست بگیرند بلوط در سرکه تر کرده خشک نموده چهار درم طباشیر
دو درم سعد سه درم کندر ذکر یکدرم همه را باریک نموده دو درم با آب طلع یا آب آهن تاب بدهند و مداومت به اطریفل صغیر این را نافع بود و اگر در اینجا
برودت قوی باشد اطریفل کبیر و معجون کلکلانج نفع بخشد و باید که صاحب این مرض آب بسیار ننوشد و نه شراب لا سیما ممزوج و از تناول اشیای
بارده و مدر بول منع کنند اسماعیل گوید که علاج این همچون تقطیر بول ست و امساک البول گرم که در قول علیمی گذشت با اضافه بلوط نافع ست و این
نسخه نیز سفید بلوط پنج درم کندر سی درم کشنیز بسرکه تر کرده بریان نموده گل ارمنی صمغ عربی هر یک ده درم شربتی سه درم صبح و شب و اگر سردی
سخت غالب بود تریاق کبیر و سنجر نینا و مثرودیطوس و انقرویا و شراب کهنه یا ماء العسل سود دارد و اطراف سورد تر یا خشک و شب یمانی و کندر
و گلنار و بلوط مساوی در شراب شیرین جوشانیده صاف نموده هر بامداد دو اوقیه با یکدرم روغن سورد بدهند و این معجون لبوب بسیار
بول باز دارد و مغز بادام مقشر نیم من مغز فندق و اوی تلخ مقشر ده استار مغز حبة الخضرا یکمن کنجد سفید نیم من فانید نیم من همه را بکوبند و بسرشند
و هفت مثقال نموده هفت روز بخورند و ایضاً شونیز و نانخواه و کندر و فانید و کتیرا سفید مساوی سائیده هر صبح یک کف بخورند و شربت سور
نافع ست برای کسیکه سردی و تری غالب نباشد و کذا سفوف کهربا که در قول ابن سینا گذشت و این دوا معتدل ست بگیرند بلوط بسرکه تر کرده
و بریان نموده دو درم هلیله کابلی بلیله آمله مقشر هر سه در آب جوشانیده بعده بریان کرده همه را کوفته بیخته سه درم صبح و سه درم شب بخورند و ایضاً
بانک حسیت سود دارد و گوشت روباه بریان کرده ست که این علت را و درد پشت و زانو و تاریکی چشم را سود دارد و گرده خرگوش خشک کرده بگیرند و
تخم شبت جزو عاقرقرحا و کرفس هر یک نیم جزو شربتی دو درم و نیم با دو اوقیه آب سرد و مغز خرگوش بریان کرده و با شراب سود دارد و دفن کردن در آب گوگرد
و آب دریایی شور نشستن سود دارد و باقی علاج این مرض علاج فالج ست و آنرا که با این علت دماغ یا جگر یا عضوی دیگر گرم بود و از ادویهٔ گرم ضرری همی یابد
قرص طباشیر که در علاج ذیابیطس مذکور شد بکار برند محمود گوید که هر صبح جوارش کندر یا اطریفل کبیر یا صغیر هر چه حاضر باشد یک مثقال بدهند و غذا
قلیه مبتو یله مزوره بخورانند و یا هر روز این دوا بخورند سلیخه سعد خولنجان زیره کرمانی شاه بلوط حب الآس هر واحد مثقال کوفته بیخته یک مثقال صبح

بکار برند و این دوا اقوی و اجل النفع از اول است بلوط در سرکه تر کرده چهار درم کندر ذکر وحب الآس و هلیله کابلی و بلیله و آمله هر واحد سه درم سعد
پنج درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی یکمثقال و اگر علت قوی باشد معجون کلکلانج یک مثقال بخورند و مریض را از نوشیدن آب هر دو
منع شدید نمایند ابن هبة الله گوید که علاج کثرت بول بغیر اراده و بی سوزش باستعمال گلقند و شرب آب نیمگرم و خوردن اطریفل صغیر و نوشیدن
شراب صرف و تناول مویز و تقلیل شرب آب و مالش مثانه بروغنی که در ان مشک حل کرده باشند باید کرد و اگر مزاج مائل تر ببرودت بود و خروج
بول بسیار باشد باید که این دوا استعمال نمایند بلوط پنج درم راسن دو درم کندر هلیله سیاه و بلیله هر دو بروغن زرد بریان کرده هر یک یکدرم سعد
یک مثقال کهربا نیم درم کوفته بیخته بعسل بسرشند و یک مثقال خورده عقب آن سفنج نبوشند و اگر مزاج حار باشد این دوا باید خورد کشنیز یکشبانروز
تر کرده خشک نموده بریان ساخته چهار درم گل ارمنی دو درم بلوط شش درم کهربا یکدرم عدس مقشر ده درم کوفته بیخته هر روز صبح دو درم خورده بعد
او آب سرد بنوشند قرشی گوید که آنچه بسبب حرارت بود قابضات بارده مثل زرورد و سماق و کشنیز خشک و غوره و بلوط و تخم کاهو
و تخم خرفه و کافور مفرد و مجموع بشربت انار ترش یا دوغ استعمال کنند و آنچه از برودت باشد قوابض حاره مثل سک و سعد و قسط و مر و اسطوخودوس
و کندر و زیره نافع بود و ادویه را باریک بسایند تا نفوذ کنند و با گلقند صبح و شام دو درم استعمال نمایند و غذا اسفاناخیه و حصرمیه برای حار
و مزوره با زیره برای بارد و باگوشت بریان با کشنیز خشک بدهند و روغن گل در حار و روغن بان و قسط در بارد بمالند و آنچه بسبب یبس بکبر باشد
علاجش بعلاج آن نمایند خجندی گوید که نقل بمغز جلغوزه و حب البان و راسن مفرد و مجموع کنند و نقیع بلوط و شاهبلوط بود و قابض نیز بکار
استعمال نمایند و ایارج اندرانیو و مصطکی جوشانیده باشند بنوشند و بلوط و ادویه دیگر و سعد و کهربا و زیره کرمانی و حب الآس بدهند و غذا لحوم صیدیه
و اگر بسبب حرارت مفرط باشد ادویه بارده قابضه که در قول قرشی گذشت استعمال نمایند و از جمله حریف و مالح اجتناب کنند انطاکی گوید
که آنچه از زوال فقرات باشد بستن فقرات ورد آن و تضمید بمثل مرسین و کرسنه و گل قبرسی نافع و آنچه از استرخای عضله مثانه با فراط
برودت و رطوبت باشد جوارشات گرم و فلافلی و کمونی دهند و آنچه از افراط حرارت بود مثل طباشیر و کاسنی و حب الآس و گل مختوم و بلوط
شربا و ضمادا بکار برند و کذا سعد و سداب در بارد و اطریفلات مطلقا و در بارد بحلتیت مالش کنند علی بن زین گوید هر که خواهد که نماز
با وضو بخواند بگیرد محلب مقشر و زنبق و عسل سرشته بقدر بندقه صبح بخورد و شب وقت خواب سه عدد جوز بریان کرده با عسل تناول کنند

بول فی الفراش

یعنی بول کردن در جامه خواب بیشتر از استرخای عضله مثانه است اما کمتر از استرخای که در سلس البول باشد و گاهی حدت بول اعانت آن کند
و این مرض بیشتر کودکان را بسبب رطوبت مزاج عارض گردد و استغراق ایشان در خواب بران اعانت کند علاج باید که سعد کندر خولنجان
جفت بلوط حب الآس گلنار جمله برابر کوفته بیخته بدهند و مشک و جندبیدستر در روغن سوسن آمیخته بر مثانه ضماد کنند و نشستن در آب سعدان گرد
و آب دریائی شور سود مند است و شهد انج بریان نموده با عسل آمیخته بدهند و مدام خوردن جوز بوا مفید بود و ایضا خوردن معجون فلاسفه یا جبل
انشکنه نیز نفع دهد و آین معجون ماسک البول بسیار مفید است پوست هلیله زرد و هلیله سیاه بروغن گاو بریان حج ترکی خولنجان قرنفل
هر یک هفت ماشه خمیره الثعلب صندل سرخ کات هندی گلنار فارسی مغز پیش سرخ سوخته هر یک سه نیم ماشه جفت بلوط بریان اقاقیا صمغ دول
عود صلیب شونیز بریان کهربا سوخته هر یک چهار و نیم ماشه مویز منقی هفت و نیم توله قند و عسل هر دو نیم پاو شهد انج چهار و دو ماشه جند مشک عنبر
هر یک نیم ماشه شربتی از یکمثقال تا دو درم و خوردن خشخاش سفید یک توله با نبات برابر و کذا نخود بریان با نبات هر یک یکنیم توله و کذا مغز چلغوزه یکتوله
و کشمش دو توله و کذا کشنیز و گندم هر دو بریان یکتوله قند سیاه چهارم حصه هر دو نافع بود و از چیزهای مدر و سرد احتراز کنند و بکدام از جمله آنست
که مریض را در میان خواب چند مرتبه بیدار نموده بول کنانند و بوقت شب آب و طعام ندهند و بسیار باشد که درین مرض جهت بیان اعلاج

سود مند بود بعد بلوغ و قوت حرارت و شدت اعصاب از ایشان زائل شود و اقوال اطبا سود مند نماید که خصیه مرغ بریان کرده خوردن و
کذا ملازمت خوردن اگر چه درین باب مجرب نیست و سنبل هندی شرباً و ضماداً و خوردن گوشت خارپشت و خصیه گوسفند بریان و ضماد بسباسه
با آب مورد سبز و خوردن گوشت بریان خرگوش برات و کذا الشتاب و کذا خاکستر اشنان سوخته و کذا اسم [illegible] سوخته بعسل چند [illegible] زیره و دار چینی
بیامیزد کوفته بعسل سرشته و کذا زهره بوم مع خاکستر طرفا سرشته بعسل مع آب گرم خوردن و کذا زهره بز کاو خشک کرده سوده و کذا مغز گردکان با سکاهه
بستانی حل کرده و کذا بهمین شراب و کذا پوست سنگدان سوده و کذا خصیه خروس بریان کرده و کذا برگ چغندر هر واحد نافع بول فی الفراش
شیخ میفرماید که علاج ایشان علاج کسانی ست که استرخای مثانه و تقطیر البول و سلس البول با ایشان باشد خصوصاً ضماد و ادویه اهلیلجات
براسن و سیعه که در تقطیر البول گذشت و مالش روغن بان بغایت نافع ست و مع ذلک واجب ست که خواب بدون غذا کنند تا نوم ایشان
خفیف گردد و آب بسیار ننوشند و بوقت خواب خود را از بول فارغ کنند و آنچه تجربه کرده شده بلوط و کندر مساوی ست که در شراب اسود قیه
سحق نمایند تا یک اوقیه باز آید و صاف کرده با یکدرم روغن آس بنوشند و گمان کرده اند که چون گرده خرگوش خشک کرده بگیرند و تخم شبت
بگیرند و عاقرقرحا و تخم کرفس هر واحد نیم جزو دو درم و نیم از آن با اوقیه آب سرد بخورند خیلی سود مند بود و دماغ خرگوش بری بشراب نفع و همچنان کرده
آن اندکی بچال که بر انداخته باشند با آب سرد بغایت نافع ست یا ربع درم بشراب بر نهار بدهند و گاهی حقنه با دو چهار بول و زرق آنها در مثانه
نافع بود و مجوسی گوید که این دوا کسی را که بول در فراش کند نافع ست پودینه نهری دو درم مر دو دانگ باریک سائیده بشراب ریحانی بخورند
یا روغن بابونه با آب بیگاه بدهند و ایضاً سعد دو درم شونیز و خردل و حب الرشاد هر واحد یکدرم باریک سائیده و نیت الفاق بعسل کف گرفته بشرب
شربت ازین بخورند وقت خواب و بعد از آن پودینه نهری [illegible] بنوشند و ایضاً بگیرند برگ شاهدانج و کندر و مغز نیل صمغ عربی مساوی باریک سوده
بعسل کف گرفته و شکر طبرزد بسرشند و هر شب دو درم از آن بخورند که نافع ست و بعضی ذکر کرده اند که حنجره خروس سوخته سائیده از دو انگی تا دو دانگ
با آب نیم گرم بخورند که نفع بخشد و باید که از دادن ایشان اغذیه و اشربه و فواکه مبرده مثل خربزه و خیار و بادرنگ و بقول بارده و کدو احتراز نمایند
و اغذیه حاره حریفه معمول [illegible] حاره مثل زیره و خردل و دار چینی و فلفل و خولنجان و کروبا و زنجبیل و شراب صرف و مانند آن استعمال کنند
ایلاقی و جرجانی گویند علاج کسانی که در بستر بول کنند همچون علاج سلس البول و استرخای مثانه ست و معتمدی از صاحبان تجربه ذکر کرده که در
علت یک استار تخم ریحان با کندر [illegible] خام خورانیدم و بار دیگر حاجت آن نیفتاد و این دوا سود مند ست تخم کتان بریان کرده ده درم تخم خطمی
هفت درم اقاقیا و کندر و مر و شیاف مامیثا هر یک دو درم شب یمانی بریان سه درم راسن ده درم هلیله کابلی بریان کرده ده درم کوفته بیخته
بعسل معجون سازند شربتی سه درم صبح و ایضاً زیره کرمانی و حب الآس کندر مساوی کوفته بیخته هر بامداد دو درم بخورند و ابن الیاس گوید
که هر صباح کندر و سعد هر واحد یکدرم با شکر سفید دو درم بخورند و این دوا نیز نافع ست پودینه نهری پنج درم خردل حب الرشاد هر واحد سه درم کوفته بیخته
بعسل کف گرفته معجون سازند و یک مثقال بخورند و این نیز نافع [illegible] کندر شاهبلوط سعد هر واحد چهار درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته
[illegible] شربت یک مثقال و این دوا نیز سود مند ست کندر بلوط هر واحد ده درم حب المحلب سه درم [illegible] خولنجان قرفه [illegible] راسن هر واحد
پنج درم کوفته بیخته [illegible] سه درم [illegible] گوید که اگر مزاج اصلی حار باشد این دوا درین مرض نافع بود گل سرخ بلوط [illegible]
[illegible] خشک [illegible] اقاقیا گلنار گل ارمنی صمغ عربی هر یک دو درم [illegible] نیم درم کوفته [illegible]
با سماق [illegible] سعید گوید که علاج کسانی که در خواب بول کنند اگر بسبب استرخای عضلات مثانه بود [illegible]
[illegible] اگر این از ضعف مثانه باشد [illegible] ریاضت [illegible] آب [illegible]
[illegible] حب الآس [illegible] اگر بسبب [illegible] مزاج باشد [illegible]

و بالائیش آبیکه دران عود و مصطکی جوشانیده باشند بنوشند و از استعمال اغذیه مرطبه منع کنند و غذا سخن مجفف مثل قلیه ها و مطنجنات سازند
و اقوه دگوید که بیشتر اطفال و مشایخ را بسبب ضعف مزاج ایشان و کسیکه در خواب مستغرق باشد بسبب فرط رطوبت این مرض عارض شود و
علاج این همان است که در سلس البول گذشت لیکن پیشاب گوسفند و تیر و تنجال خروس و سنگدانه طیور را درینجا فائده بسیار است و چون سوخته بخورند
وکذا القنفذ مبرد و ماز و و بخور بحلتیت دلیوسنا عدس و شرب عرق اندیاب مجرب است این نوح گوید کسیکه در خواب بول کند سببش اغراق در نوم باستغراق
مثانه است پس اگر از حرارت باشد علامتش سرخی بول و سوزش در احلیل بود و علاجش این است که در اول فصل حقنه بلوط و گل سرخ با تماع اوامیخته بروغن بادام
یا روغن گل حب کرده با آب سرد بخورند یا این سفوف دهند و نسخه او همان است که دران بلوط شیاه درم است و در سلس البول در قول اسماعیل گذشت و غذا از نیم برشت و زرده بیضه
دهند و آب انار ترش بیاشامند و یا گیزرد تا قیا و بلیله زرد و قشور کندر و بلوط و بقل مساوی و اگر از برودت باشد علامتش آنست که در اکثر کودکان و پیران افتد
و اعراض مذکوره باین نباشد و علاجش آنست که سنگدانه خروس سوخته نهار دهند و قبل عشا سه درم بیوزیدنه و شراب ریحانی بخورانند یا حلتیت و زعفران دهند
و یا چند مرتبه در روز و شب بلوط و مرو کندر دهند و روغن ناردین بر بطن مالند و بستانا حقنه کنند و کمادات با دویه حار بکار برند و اگر وقت خواب هر شب
مغز حب المحلب دو مثقال بخورند خصوصا مشایخ و مداومت بران کنند البته ازاله این مرض کند و برگ سداب استفاف نمایند و بهتر از این آنست
که از دار چینی با قند نبات ساخته هر شب نیم درم از ان بخورند و حب پسته خشک کرده سه سه عدد و بعسل سرشته هر شب دو درم بخورند و یا هر
مثقال کندر بخورند و ثوم در اغذیه استعمال نمایند و این دوا مجرب است اهلیله کابلی و بلیله و آمله هر یک ده درم بلوط کشمانه روز در سرکه تر کرده
بریان نموده هفت درم کندر سه درم سعتر وسیعه یابسه و کسیلا هر یک پنج درم مرسه درم بعسل سرشته از سه درم تا چهار درم بخورند و قمیه لیبا نیز مرکوا شده
بر مثانه و قضیب طلا نمایند که آن را منع کند و دوائیکه دران حاشا است در تقطیر البول در قول شیخ گذشت وقت خواب دو درم بخورند

کثرت البول

شیخ الرئیس می نویسد که کثرت بول بر چند وجه است از انجمله یکی آنست که بسبب ذیابیطس بود و آنچنان نیست که با وی تشنگی تنها بود بلکه از فوات
که با وی تشنگی چندان باشد که سیراب نشود و آب بیرون آید همچنانکه بنوشد دوم آنست که با آن عطش نبود و احوال ذیابیطس دران نباشد
سوم آنکه با وی تشنگی معتدبه نبود و پس اگر درینجا حرقت و حدت باشد سببش حدت بول بود یا قروح چنانکه معلوم شد و الا درینجا اسباب
سلس البول و برودت باشد که ادرار بسیار نماید بسبب آنکه قبض کند و بسبب آنکه تسخین باطن نماید کسی که ادرار او بسیار آید و رقیق بود بول او
اندک شود و هر کسیکه بدن او خشک شود بول او کثرت پذیرد و علاج جمیع اسباب مذکوره مسطور شده درینجا نیز معالجات برای آنکه از برودت باشد
ذکر میکنیم و گوئیم که جمیع ادویه مقوی باه برای کسیکه از سردی بول بسیار کند نافع بود و نوشیدن زرده بیضه نیم برشت نفع دهد و شیر جوش کرده بنوشند
و ایضا طبیخ حب الآس و امرود خشک و تره بیرون هر روز دو اوقیه بناشتا نوشیدن ایشان را نافع است و مربای از ادویه جید است و کذا
حب المحلب و کذا سعد و کذا کندر و کذا خولنجان و کذا خبث الحدید کشنیز جیمی که دران حاشا است در تقطیر البول گذشت نافع است
و این حقنه نیکو است و تقویت گرده نماید بگیرند آب خار خسک مطبوخ و مغز سر گوسفند و خصیه او [illegible] و همه مساوی جمع کنند و بکار برند و بگیرند
شیر تازه و روغن زرد و روغن حلیتی و شبه و روغن حبة الخضرا همه مساوی مثل آنکه اول مذکور شد و جمله را با هم آمیخته بدان حقنه کنند [illegible]
که اگر سببش کثرت شرب شیر و یا خوردن فواکه مدره مانند خربزه و انبه و مویز و شرب شراب و تناول قلیه [illegible] و جدری و بورانی [illegible] از شرب و
اکل آن نمایند و اگر هزال کلیه یا استرخای مثانه یا افراط برودت و غیره آن باشد تشخیص و علاج هر سبب در سابق مفصل مسطور شده
مطابق آن معالجه فرمایند و بعض ادویه حابس بول که درینجا مذکور می شوند حسب بکار برند مثلا هر خوردن کنجد [illegible] نمایند
و یا شکر نیم رطل بقوام آورده پنج درم خولنجان سائیده بسرشند و استعمال کنند و اگر کندر گلنار مهر واحد یکمثقال سعد [illegible] یک درم

کوفته بیخته بعسل سرشته سه درم بخورند افراط بول را نفع میکند و سفوف کنند سعد خولنجان زیره سیاه بلوط حب الآس کشنیز مدبر برابر که یک نیم مثقال
خوردن نیز حابس بول ست و در نسخه دیگر شاهدانه نیز داخل ست و کذا کندر دو حبه و اجوائن بکجا سفوف کرده کف دست خوردن با قند سیاه
حب بسته نیم دام تناول نمودن و شیره برگ نرم پستان یکتوله در آب برآورده با یکتوله شکر نوشیدن نیز نافع افراط بول ست جوارش
ماسک البول که درین باب بسفید ست پوست بلیله آمله کوفته بیخته بروغن چرب نموده گلنار سعد کوفی هر واحد ده مثقال
کندر نانخواه هر واحد یکمثقال سائیده در شهد بسرشند جوارش کندر کثرت بول را که از سردی بود باز دارد دارچینی دو درم کندر خولنجان هر یک
سه درم قرنفل قاقله هر یک چهار درم قرنفل جوزبوا بسباسه خیربوا سنبل الطیب هر یک پنج درم مصطکی یک استار همه را کوفته بیخته بدو وزن ادویه
عسل کف گرفته بسرشند خوراک دو درم تا سه درم حب که منع ادرار بول کند بسباسه سعد کندر هر واحد یکتوله تمر الهند سه ماشه کوفته بیخته بقدر
کنار دشتی حب بسته یکی صبح و یک شام دهند سفوف ماسک البول جهت کثرت بول و سلس البول بلا حرقت و بول در فراش نافع ست
گلنار کزمازج هر یک پنج درم و باقی اجزای نسخه که در سلس البول در قول اسماعیل گذشت و در ان بلوط پنجاه درم ست گرفته سفوف ساخته بکار برند
دیگر از بیاض والد مرحوم نارمشک کندر سیاه دارچینی جوزبوا مساوی سائیده یک کف با عرق مناسب بخورند برای کثرت بول سفید بود
قرص ماسک البول ادرار بول را که از گرمی بود باز دارد و تشنگی بنشاند کزمازج کندر اقاقیا هر واحد یکدرم پوست بلیله کابلی بریان بروغن گاو
چرب نموده یک مثقال کشنیز خشک بریان کرده یک نیم درم گلنار گل ارمنی گل سرخ عدس هر یک دو درم تخم بلوط تخم مورد هر یک سه درم کوفته بیخته
اقراص سازند شربت دو درم با رب به معجون بلوط برای منع افراط بول معمول ست کندر حب الآس پوست بلیله زرد پوست بلیله آمله قرنفل
نانخواه کبابه هر یک سه درم زیره سیاه مدبر پنج درم سعد کوفی مصطکی تخم قنب هر یک نیم درم بلوط چهار درم کوفته بیخته بسه چند قند سفید مقوم بسرشند خوراک
دو مثقال معجون خبث الحدید دافع کثرت بول و سیم سفید بسرعت انزال خبث الحدید مدبر چهل درم بلوط گلنار کندر از هر یک ده درم طباشیر تخم قنب
زیره سیاه نانخواه کرویا پوست بلیله زرد پوست بلیله آمله بلیله سیاه هر یک سه درم عسل سفید ادویه شربت از مثقال تا دو مثقال معجون مسکط
که کثرت بول و بول فی الفراش را مجرب نوشته سعد کوفی بلوط کندر دار فلفل قسط شیرین هر یک پنج ماشه زنجبیل سه ماشه فلفل سیاه دو ماشه
عسل سه وزن ادویه و معجون لبوب که بسیاری بول باز دارد در بحث سلس البول در قول اسماعیل مسطور شد و جوارش زرعونی و جوارش
جالینوس نیز کثرت بول را که از سردی مثانه بود نافع ست

قلت البول

بدانکه کمی بول را شیخ الرئیس و سید جرجانی و ایلاقی پنج سبب نوشته اند یکی آب کم خوردن دوم گشاده شدن همه مسام و کثرت تحلیل و افراط عرق سوم
کثرت اسهال چهارم ضعف گرده از جذب آب از جگر پنجم ضعف قوت جگر از تمیز آب از خون و ارسال باینت بگرده و این هر دو در سوء القنیه و استسقا بود
علاج در نوع اول آب بسیار نوشانند و یا مدرات مناسب مزاج دهند و در ثانی منع از تحلیل کنند و در چهارمی و پنجمی مدرات حاره بسیار دهند مع مقویات گرده و جگر
و بدانند که صاحب این علت را حموضات ضرر دارد و جماع در مرض ایشان افزاید و علاج ضعف جگر و گرده و اسهال و منع عرق هر یک بمقامش مسطور ست

بول الدم

بدانکه خونیکه از راه بول آید یا خون صرف باشد و آن درینجا مسطور میگردد و یا غسالی و یا با ریم آمیخته بیرون آید و آن بعد ازین علحده
در ابوال غریبه مذکور شود و سبب بول الدم گشادن رگ یا شگافتن آنست از اسبابیکه در نفث الدم مذکور شد و بقول شیخ
بول خون صرف از دو حال خالی نبود یکی آنکه از اعضای فوق گرده و مثانه خون جگر و همه بدن آید بسبب امتلای
مفرط و یا سوء مزاج یا افراط گرمی مزاج و استعمال ادویه گرم و اغذیه تیز و بدان سبب دهن رگها بگشاید یا رگ بشگافد یا بگسلد

ویا ترک عادت خروج خون ویا قطع عضو وغیر آن یا بطریق بحران وتنقیهٔ فضول یا صدمه یا جهیدن وسقطه وضربه واین کمتر بود دوم آنکه از نواحی
اعضای بول مثل گرده ومثانه ومجاری بول آید بسبب انقطاع رگ یا انفتاح یا انشقاق او از وقوع ضربه یا سقطه یا خوردن طعام تیز یا پیچ یا نبیذی
سیاه که کثیف یا تاکل وگاهی این از تمدد وکزاز قوی پیدا شود وبنا بر انفجار عروق بسبب شدت انضغاط حادث از تمدد اعضای ظاهری وباطنی
وقسمی از بول الدم بسبب ذوبان گوشت بخون یا بسبب شدت رقت خون در بدن باشد واین هرگاه با وجود قوت گرده اتفاق افتد خون بسیار کشد
جرجانی می نویسد که سبب خون آمدن از مجرای بول هفت نوع است یکی کثرت خون در همه تن ودر رگهای گرده وبدان سبب کشاده شدن رگها
دوم خوردن اغذیه وادویهٔ گرم چون فلفل وحرف وسیر وفرفیون وصمغ سداب وجندبیدستر ومانند آن سوم برداشتن چیز گران یا جهیدن از جا
یا رسیدن زخمی وآسیبی به موضع گرده که رگی بکشاید چهارم کثرت جماع پنجم غلبهٔ رطوبت وآغشته شدن رگها وتراویدن خون از آن ششم ریح
در گرده وکشادن وشگافتن رگها از آن هفتم صعوبت کزاز وسوء مزاج سرد وخشک وطرقیدن رگ از آن واین اسباب یا در گرده افتد یا در
مجرای بول که میان گرده ومثانه است طریق تشخیص اسباب مذکوره اگر خون گاهی مخلوط ببول وگاهی صرف بکثرت آید وعلامات غلبهٔ خون
وامتلای رگها معلوم شود سببش امتلای خون باشد پس اگر خون صاف وخالص تازه بدون درد وعقب تناول طعام تیز برآید سببش کشادن یا شکستن
رگ باشد واگر خون اندک اندک آید ودر بدن آفت یا وجع نبود از کشادن دهن رگ باشد واگر خون بسیار یکبارگی آید وعقب ضربه بر موضع گرده برآید
از گسستن رگ باشد لیکن از کشادن وگسستن رگ مثانه خون بسیار نیاید بخلاف گرده که از آن خون بسیار آید واکثر از غشیان خالی نبود وگاهی
در آن خون بسته همچون پارهٔ جگر بیرون آید ودرد در پشت وپهلوها نیز بود واگر با درد برآید از قروح باشد پس اگر اندک اندک آید وتاکل وسیاهی بود
وگاه با بوی بد واکثر بعد امراض حاده وباقشور وریم باشد از تاکل بود واگر خون اندک برآید ودرد اندر بیخ ران وتهیگاه بود از مجاری بول باشد
واگر خون گرم وسوزان آید سببش تناول ادویه واغذیهٔ تیز باشد واگر خون ناگاه ویکبارگی بیرون آید از ضربه وسقطه یا کثرت جماع بود وفرق
میان این هر دو از تقدم سبب باید کرد واگر خون اندک اندک آید وعلامات کثرت رطوبت یافته شود سببش غلبهٔ رطوبت باشد واگر خون
اندک اندک وسیاه با نفخ آید وعلامات ریح الکلیه موجود بود سببش ریاح باشد واگر خون رقیق مثل خون محترق آید وبعده ذوبان عارض شود سببش
ذوبان لحم باشد واگر با وجود رقت خون آثار رقت خون یافته شود ودر فصد خون رقیق بیرون آید سببش رقت خون باشد واگر
علامات مذکوره یافته نشود وخون دفعةً آید وبعد از آن خفت وقوت معلوم شود سببش بحران باشد واگر خون با دوار آید بسبب امتلا
یا بسبب ترک ریاضت یا قطع عضو باشد وتقدم هر یک شاهد بر آن بود وسمرقندی گوید که گاهی خون از گرده یا [illegible]
امتلای عروق وخلای آن همچون خون بواسیر آید وصاحب او را هنگام احتباس وامتلا بسبب تمدد عروق درد در اطراف قطن
محسوس شود وبعد کشادن دهان عروق خروج خون در رقت درد درد ساکن شود وبقراط گفته که چون خون بول کند بلا وجع
وتپ اندک اندک در اوقات بود در آن خوف نیست واما چون دوام کند بشدت تپ وبول ریم پیدا کند علاج تدبیرش مثل علاج
نفث الدم کنند ویا گل ارمنی دم الاخوین سنگ جراحت کتیرا صمغ عربی شادنج عدسی مقشر هر واحد یک ماشه کوفته بیخته همراه شیرهٔ خشخاش
شیرهٔ خرفه هر یک شش ماشه شیرهٔ کاکنج چهار ماشه شربت انجبار شربت حب الآس دو توله بارتنگ پنج ماشه پاشیده بدهند ویا در سفوف
مذکور صدف سوخته کهربای شمعی عوض سنگ جراحت وکتیرا وصمغ داخل کرده همراه شیرهٔ بیخ انجبار در عرق بارتنگ برآورده تخم بارتنگ پاشیده
بخورانند ویا این قرص بول الدم بکار برند مغز تخم خیار چهار درم نشاسته کتیرا گلنار سک دم الاخوین صمغ عربی هر واحد یک درم کوفته بیخته با آب خرفه
یا آب بارتنگ قرص ساخته با شربت مناسب بدهند وشربت عناب منقوع کشنیز جالبس ومسکن است وچهار درم تخم بارتنگ با شربت انجبار وشیرهٔ
تخم خرفه وتخم خیارین وخشخاش نافع بود وکندر وگل ارمنی وقرص طباشیر قابض وشربت خشخاش وکاکنج در همه اقسام سود دارد واگر حاجت

در روزی چهار پنج بار نوشانند و همین تدبیر تا یک هفته معمول آرند دیگر اگر مرد پیرانه سال را در فصل سرما بول الدم عارض شود شیره عنب الثعلب شیره تال مکهانا
شیره تخم خشخاش هر یک چهار ماشه در آب برآورده خمیره صندل یکتوله حل کرده بدهند و روز دوم شیره تخم خربزه و سوم روز طباشیر صمغ عربی کتیرا یکیک ماشه
سوده پاشیده چهارم روز شیره کاکنج پنجم روز شیره مغز چلغوزه چهار ماشه ششم روز شیره بهمن سفید چهار ماشه و بنادق البزور چهار ماشه سوده پاشیده افزایند
باز اطریفل کشنیزی یکتوله شیره کاکنج تخم عنب الثعلب و بهمن سفید هر یک چهار ماشه و غیر آن بدهند دیگر اگر با حبس بول خون اندک اندک از خراش حصاة ثانه
حجر الیهود دو ماشه صمغ عربی یک ماشه بگلاب سوده همراه شیره خار خسک شیره خیارین شیره تخم خربزه شربت خشخاش و شربت بزوری دهند و فلوس ترب
مع برگ هفت عدد و برگ شبت یک آثار شلغم مع برگ پاو آثار گل بنفشه خشک از حب القلت بابونه گل خطمی و غیره هر واحد دو توله فرمایند پس اگر
خوف ضعف کبد باعث پیرانه سالگی باشد در فصد توقف کنند و برعایت ابواکسیر زلو بمصص جایز دارند و گل خطمی سه ماشه در عرق شاهتره پنج توله گلاب
چار توله جوشانیده صاف کرده شیره بستان افروز شیره تخم خشخاش هر یک چهار ماشه خمیره صندل یک توله حل کرده دهند دیگر اگر در ابتدا اسهال
دموی و بول سرخ باشد باز در بول هم خون آید و در فصد خوف ضعف کبد و زیادتی آفت گردد بنا بر پیرانه سالگی باشد شیره تخم خشخاش شیره مغز بادام
هر یک چهار ماشه عرق عنب الثعلب ده توله خمیره صندل یکتوله با لنگو چار ماشه پاشیده دهند پس اگر مریض گوید که اول درد شود باز بول با خون
آمیخته می آید و در آخر سوزش میشود و بول با کاسه چینی گذاشته به بینند اگر ریگ معلوم نشود و شیره خرفه شش ماشه شیره اصل السوس چهار ماشه
شیره دانه هیل سه ماشه در نسخه سابق افزایند و بجای با لنگو نشاسته سوده پاشیده کنند و روز دوم بجای خشخاش شیره تخم کاهو شش ماشه کنند
روز چهارم باز شیره تخم خشخاش و شیره بهمن سفید هر یک چهار ماشه بجای دانه هیل و صمغ عربی یک ماشه سوده بجای نشاسته نهایت [illegible]
شیرجات ست تا طبیعت بیک دو ادا وقت نگردد که اثر دوا کم شود و باز ثعلب مصری یک ماشه سوده پاشیده و شیره بیخ انجبار چهار ماشه افزایند
باز سفوف ثعلب مصری تخم بستان افروز کتیرا و صمغ عربی بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری طباشیر هر واحد یک ماشه کوفته بیخته خورده بالایش
شیره اصل السوس شیره مغز تخم هندوانه شیره بیخ انجبار هر یک چهار ماشه خمیره صندل یکتوله با لنگو چار ماشه پاشیده دهند بعد از آن ادویه که برای
مرد پیرانه سال در فصل سرما بسابق مذکور شد بکار برند دیگر اگر بول الدم قاروره سیاه [illegible] و سوزش نیز باشد و خلل جگر معلوم شود و شیره خار خسک
شیره کاهو هر یک هفت ماشه عرقیات شربت انار دهند باز شیره خرفه اضافه نمایند بعده قرص گلنار که دران سلیخه و گل ارمنی است و قرص کهربا که در آن
کهربا و بسد است طیار کنانند و صبح گل ارمنی نیم ماشه کهربا دم الاخوین گلنار هر یک ماشه سوده در شربت نیلوفر آمیخته همراه شیره پوست بیخ انجبار
چار ماشه شیره خرفه سیاه در عرق بارتنگ عرق شاهتره برآورده شربت نیلوفر دو توله بارتنگ پنج ماشه پاشیده بخورانند و شام قرص گلنار پنج ماشه سوده
همراه شیره خرفه سیاه پنج ماشه لعاب بهدانه سه ماشه در عرق بارتنگ برآورده شربت نیلوفر دو توله بارتنگ پنج ماشه پاشیده دهند بعد از آن
اگر بول با عکس نشیند و [illegible] معلوم شود در نسخه صبح شیره پوست بیخ فالسه شکری شش ماشه و اگر تازه باشد شب در آب تر کرده صبح زلال
آن گرفته و در نسخه شام ستة گلو و اگر خوب نباشد شیره گلو اضافه کنند باز در نسخه صبح قرص کهربا یک ماشه افزایند پس اگر از تبرید شام اشتها ساقط شود
صبح قرص کهربا قرص گلنار هر یک سه ماشه سائیده در شربت نیلوفر آمیخته با شیره خرفه و لعاب بهدانه و عرق بارتنگ که شام داده شده بدهند و
بوقت شام آب زلال بیخ فالسه با قدری شیرینی بخورانند غذا خشکه و ساگ خرفه و کلی کچنال و برای تنقل بادرنگ و کسیرو و شربت انار فرمایند باز صبح
قرص کهربا بشربت انار آمیخته همراه آب کاسنی مروق هفت توله عرق بارتنگ شربت انار بارتنگ پاشیده دهند و نسخه شام همان آب زلال بیخ فالسه دارند
باز در نسخه صبح بیخ انجبار زیاده کنند بعد از آن اگر کاسنی سبز بهم نرسد عوض آب آن عرق کاسنی چار توله عرق مکوه پنج توله اضافه کنند و بوقت شام باز
قرص گلنار سه ماشه شیره پوست بیخ انجبار پنج ماشه عرق عنب الثعلب شربت انار دهند و مصطگی کندر هر یک نیم ماشه کهربا [illegible] بلوط حب الآس
هر یک ماشه سوده بگلقند یکتوله سرشته همراه عرق مکوه بخورانند حب که جهت بول الدم و سیلان منی و سرعت انزال نافع طباشیر کتیرا زرشک کشنیز مقشر

تخم حماض گل ارمنی صندل سفید گلنار صمغ عربی ہر یک شش ماشہ سنگپارہ خشک خار خسک تخم خرفہ قلمی کشتہ صدف تخم خیارین کہربا اسپغول ہر واحد یکتولہ
سوای اسپغول ہمہ را سائیدہ بلعاب اسپغول حبہا سازند شربت یکمثقال دوائیکہ بعد فصد باسلیق سفید تخم خرفہ کوفتہ بیخ انجبار تخم کاہو در آب خیسانیدہ
صاف نمودہ شربت آملہ داخل کردہ دم الاخوین کہربا گل ارمنی سودہ پاشیدہ بنوشند سفوف کہ بول الدم را مجرب ست و استحاضہ را نیز نافع ببسد کہربا
طباشیر حب الآس کشنیز خشک بزر البنج صمغ عربی کتیرا ہر یک سہ ماشہ خشخاش سفید پنج ماشہ نبات سہ تولہ سفوف کردہ ہر روز ہفت ماشہ با عرق کاہو
یا شیر بز بخورند و از ترشی پرہیز کنند و دیگر کہربا گل ارمنی گلنار اقاقیا کندر ہر واحد یکجزو افیون ربع جزو سفوف ساختہ یک مثقال بآب سماق بخورند
کہ نزف الدم از گردہ و مثانہ و مقعد و رحم باز دارد و **سفوف شادنج** کہ بول الدم را مجرب ست شادنج مغسول دم الاخوین ببسد کہربا گلنار
شب یمانی تخم خرفہ گل ارمنی گل قبرسی مساوی کوفتہ بیختہ بآبیکہ سماق دران تر کردہ باشند **ضماد** کہ حبس بول الدم کند گل ارمنی گل مختوم صمغ عربی
تخم خرفہ کتیرا اکلیل سرخ گلنار شاخ گوزن سوختہ عصارہ لحیۃ التیس ہر یک دو درم مازو اقاقیا حضض ہر واحد یکدرم کوفتہ بیختہ بآب مورد یا سرکہ ضماد کنند
و ضماد اقاقیا صندل سرخ خرنوب بآب سماق و خرفہ نیز مفید **قرص کہربا** کہ میرزا محمد باقر در بیاض مجربات خود جہت بول الدم مجرب نوشتہ کہربای شمعی
ببسد سوختہ مغسول تخم خرفہ مقشر صمغ عربی بریان کشنیز خشک بریان بزر البنج سفید اکال مغسول طباشیر کتیرا نشاستہ ہر یک پنج ماشہ تخم حماض
شاخ گوزن سوختہ پوست تخم مرغ سوختہ گل ارمنی خرمہرہ سوختہ گلنار فارسی سک ہر یک سہ ماشہ مصطکی بریان زعفران افیون ہر یک یکماشہ
قرص سازند و قرص الطین و معجون کاکنج نیز نافع ست **اقوال حذاق** ابوسہل گوید کہ ہرگاہ مریض از ضربہ یا سقطہ خون بول کند فصد باسلیق
کنند و این قرص کہربا دہند کہربا صمغ عربی ہر واحد پنج درم گلنار عصارہ لحیۃ التیس ہر واحد دو درم و نیم کندر دو درم تخم کرفس یکدرم افیون یکدرم
بقدر یکمثقال قرص ساختہ ہر روز یکی بنقوع سماق بخورند و غذا اسماقیہ و حصرمیہ تناول نمایند و از حریف و مالح حذر کنند و بموضع ضربہ گل ارمنی اقاقیا
و صبر و حضض در سرکہ و گلاب ضماد کنند و چون بول الدم عقب از اطعام حریف افتد ہمین تدبیر بکار دارند ابو علی سفیر باید کہ علاج بول الدم عادتی کہ از
امتلا و اصول کلیہ معلوم کردہ اند و علاج ذوبان و رقت اخلاط نیز دانستہ اند بجز آنکہ آنچہ بسبیل نفض باشد حبس او واجب نیست و چون احتیاج بفصد آید
صافن نافع تر از باسلیق بود و بعد فصد تلطیف غذا کنند و تقیہ البدن مثل سماقیہ تعرض ننشوند تا آنکہ قارورہ بر نقا دلالت کند مگر آنکہ قوت بعض تحمیہ چون تضعیف
عروق نماید و گاہی بائمیت را باز پس بسوی خلف گردانند و دران خطر ست و بعضی چنین گفتہ اند کہ آنچہ فی الحال کرد علاجش واجب بود و علاج بول الدم صرف ست
کہ بسبب تفرق اتصال عروق باشد و علاجات مشترکہ میان آنکہ بسبب گردہ و مثانہ بود و آن تبرید و تقبیض ست با دویہ کہ اکثر آنہا در باب نزف خون
حیض ذکر کردہ شود و جمع مدرات برای تنفید دوا تقدم بجذب خون بسوی خلاف نیاجم و فصد باید اندک از باسلیق نمایند و اغذیہ سفرجلات مبردہ
تناول کنند و سکون و حرکت و بستن دست و پا مناسب بود و جماع اصلا ترک باید کرد و واجب ست استعمال آبزنات کہ دران قوابض باشد مثل عدس مقشر
و پوست انار و سفرجل و امرود و مازو و عصی الراعی و مانند آن جوشانیدہ باشند و از ادویہ قویہ در حبس آن خار خسک بادآورد کنار بیخ قنطوریون
و حب فلفل انیاست و از اطلیہ بیخ عوسج و خرنوب نبطی و خرنوب شوک و سماق و بیخ اجاص بری و پوست انار و سیب بیاس یا غورہ یا عصارہ گل سرخ
از اینہا طلا نمایند و حی العالم تنہا طلای جید ست خصوصا بیخ آن یا کتیرا و چیزی از عصارات قابضہ و از لخلخات شب و عفاصہ و سراج و مازو و کاغذ
سوختہ و اقاقیا ست و از مشروبات قرص گلنار بدم الاخوین ست و از اقراص قویہ محتاج الیہ و بول و مدی حادث از مثانہ این قرص شب ست
بگیرند شب یمانی و گلنار و دم الاخوین ہر واحد یکدرم کتیرا دو درم صمغ نیم درم و در شراب عفص یعنی خیر جلو یا در عصارہ کرفس بخورانند و آنچہ کثیر التجربت ست
و سالم تر بود در شربت کہ بگیرند کتیرا و تخم خشخاش و گل مختوم و عصارہ لحیۃ التیس و صمغ آلو سیاہ و کہربا مساوی و شربت ازان از دو درم تا سہ درم
و الحی العالم و کہربا ہر واحد یکجزو شادنج نیم جزو شب یمانی سدس جزو گل ارمنی یکنیم جزو شربت تا یکنیم مثقال و بعض عصارات
قابضہ و گاہی دران مخدرات داخل کردہ میشود و مثل این نسخہ بگیرند زعفران حب الرمل تخم خبازی وحشی و افیون ہر واحد دو درم مغز بادام

سه و نیم عدد شربتی ازان یک جلوزه و ایضاً پوست بیخ بیروج بریان و افیون بریان و تخم کرفس بریان هر واحد شش درم خشخاش سیاه دوازده درم
بطباشیر سرشته یکدرم بخورند و ایضاً سفوف از شاخ گوزن سوخته و کتیرا مساوی برب آس بخورند و ایضاً این دوا را قدما ستوده اند تخم منافث (?)
منقی سی حبه مغز جلوزه دوازده عدد مغز بادام تلخ نوزده عدد تخم خبازی سه درم شربتی ازان در حمی بناشتا دا اما آنچه مختص بمثانه بود آنست
که ادویه مشروبه را قوی تر کنند و مدرات دران نیز قوی تر باشد و ایضاً از چیزیکه دران نفع میکند آنست که اسفنج بسرکه تر کرده در جمیع جوانب آن
در کنج رانها بچیره ببندند و دران ادویه مزروقه بعصارات مثل عصاره بارتنگ و عصاره بطباط و عصاره خرفه استعمال کنند و از ادویه قرص مثیبا (?)
مذکور است و قرص مخدرات مذکوره و شاخ گوزن سوخته و کهربا و شادنج و صمغ و کتیرا و مازو و عصاره لحیة التیس و گلنار و اندکی از شب و ازرسوخته (?) مسحوق
و شمه از مخدرات افیونیه و بنجیه و از تدبیر حبس سیلان دم از مثانه وضع محاجم بر خاصرتین و ورکین و عانه است کر این حبس خون کند بعد ازان تدبیر علقه مثانیه
چنانچه گفته شد و از اغذیه آنان دوغ ترشید کرده و رمانیه و سماقیه است و اگر قوت ضعیف باشد شوربای فراریص بگوشت کوفته در سفید باجات کباب
و تیهو و شفتنین بآب غوره و انار دانه ترش کرده و شیر مطبوخ و مانند آن تقویت دهند و اگر از شراب چاره نباشد بسبب سقوط قوت یا شدت اشتها
شراب عفص غلیظ سیاه دهند و چون صحت یابد کسیکه خون یا ریم بول کند شراب تروج (?) نه نوشند تا جلاء و ادرار نماید و حبس بول البته نکنند که مرض عود کند
صاحب کامل گوید که هرگاه انسان خون بول کند فصد باسلیق کنند و تدبیریکه در باب نفث الدم ذکر کردیم بپردازند مثل قرص کهربا یا گل قبرسی
و طراثیث و عصاره لحیة التیس باریک سائیده بآب بارتنگ و آب عصی الراعی و آب علیق و مانند آن بسرشند و این قرص دهند مغز تخم کدو و خیار
و نشاسته و کتیرا و صمغ عربی هر واحد سه درم گلنار دو درم شب سرخ و اقاقیا هر واحد یکنیم درم کهربا یکدرم همه را باریک سائیده بآب قرصها سازند
هر یک بوزن مثقال و بآب خرفه یا بآب سماق بخورند و این قرص نیز نافع است تخم خرفه و مغز تخم خیار و مغز تخم بادرنگ و اسپغول هر واحد پنج درم نشاسته
و کتیرا هر واحد چهار درم اقاقیا و گل قبرسی هر واحد دو درم کهربا یکمثقال سوای اسپغول همه را باریک سائیده بلعاب اسپغول سرشته قرص سازند هر قرص
بوزن مثقال تا دو درم و بآب خرفه بخورند و ایضاً تخم خرفه و مغز تخم خیار و نشاسته و کتیرا هر واحد چهار درم گلنار دو درم بسد و کهربا هر واحد نیم درم
باریک سائیده بلعاب بزرقطونا یا بهدانه سرشته بوزن یک مثقال قرص سازند و بآب بارتنگ بخورند و چون امر این بقرحه گرده و بول المده انجامد
باید که تدبیریکه در قروح کلیه ذکر کردیم علاج نمایند **جرجانی و ایلاقی** می نویسند که اگر مانعی نباشد فصد باسلیق از هر دو دست نمایند و بقدر قوت
خون برآرند و از اغذیه غلیظه و ادویه مدره منع کنند و این سفوف کاکنج دهند کهربا یکدرم ریوند چینی چهار دانگ افیون دانگ کندر گل مختوم نشاسته
کتیرا و صمغ عربی هر واحد یکنیم درم کاکنج بست عدد و صمغ لکام دو درم و این دوائیست که از زمین آرند و زنان مهر فرهی بکار برند و این را اصرو نیز گویند و شاخ (?)
سوخته و بسد و عقیق هر واحد یکدرم همه ادویه سائیده نصف ازان بآب بارتنگ بسرشند و نیمه باقی همچنان بدارند و هر صبح از آنچه سرشته باشند یکدرم
یا پانزده درم شربت حب الآس یا شربت غوره یا شربت ریباس بدهند و از حصه دیگر بقدر چهار درم مغز تخم خیار و مغز تخم بادرنگ و مغز تخم خربزه و
مغز تخم کدو سوده بیامیزند و شب وقت خواب دو درم با شربت مورد یا شربت بهی دهند و اگر تپ و تشنگی و حرارت غالب بود سفوف مذکور با کشکاب بدهند
و بعد سه ساعت سکنجبین سفرجلی بدهند و تامل کنند اگر خونیکه می آید سیاه و غلیظ باشد بیندیشند تا آنوقت که رقیق شود **ابوالحسن** گوید چیزی
عجیب در علاج خون آمدن از گرده شنیده ام و آن آنست که گوشت ماهی که آنرا بعربی سمک مار گویند و بفارسی مار ماهی نامند بسوزند تا سیاه
گردد و گل مختوم و سعد هر یک یکجزو کوفته بیخته یکدرم با پانزده درم شربت حب الآس یا شربت حصرم یا شربت ریواج بخورانند و این سفوف مثانه (?) را
میگیرند انطفار الطیب و رامک و کندر و اقاقیا و بلوط مساوی همه را سائیده یکدانگ و نیم بآب سرد بدهند و قرص کهربا که در قول ابوسهل قرش (?)
وغیره که در قول ابوعلی گذشت بآب بارتنگ یا آب برگ خرفه قرص ساخته بکار برند و یا مغز تخم خیار و نشاسته و کتیرا هر یک چهار درم گلنار دو درم شب یکدرم
بآب لسان الحمل قرص سازند و عصاره مورد تر و عصاره گل سرخ تر و عصاره برگ اسپغول و عصاره بارتنگ باندک گلنار و شاخ گوزن سوخته

و عصاره لحیة التیس و قضیب چکانیدن سود دارد و در آبهای قابض نشاندن سخت نافع بود و ضمادات قابض نهند و آبزن قابض نسخت مورد
و مازو و گلنار و جوز السرو و پوست انار و گل سرخ همه را جوشانیده صاف نموده اندران نشانند و این ضماد قابض ست عدس مقشر و سبحی کوهی قابض
کوهی قابض و حب الآس و خشخاش همه را کوفته بعصاره برگ مورد تر سرشته بر موضع گرم نهند و اگر اقاقیا و گلنار و سماق زیاده کنند صواب بود و از همه
حرکات و جماع باز دارند و طعام سماقیه و حصرمیه و ریباسیه و یخنیه و فالوده بنشاسته در روغن بادام فرمایند و آنرا که بقی حاجت افتد قی بر طعامهای چرب و شیرین
و کشکاب کنانند و داروهای تیز از بهر قی نهند ابو الحسن گوید درین باب علاجهای غریب بسیار شنیده ام که در کتابها نیست از انجمله آنست از معتمدی
شنیده ام که بقدر یکحبه نوشادر با یکدرم گل مختوم سوده بیاشامد همان روز خون بند شد و میگوید و بصره پیرزنان علاج این مرض چنین میکردند که از بیضه
شتر مرغ خاگینه ساخته بخورانیدند و عقب آن شراب قابض میدادند و من بیکی این را بیازمودم همان روز خون باز ایستاد و عسر البول پیدا شد
باز بعلاج عسر البول کردم و میگوید که این خاصیت و بیضه شتر مرغ ست و هم او گوید که در بغداد مردی اصفهانی را این مرض بود و تکلیف بسیار کشید
و لاغر شد بعد از مدتی او را سالم دیدم از وی حال زوال آن مرض پرسیدم گفت که بر سبیل هزل خیار بیان کرده خوردم مرض زائل شد من گفتم
که بعد زوال ماده این اتفاق افتاد تو گمان بردی که خیار سودمند شد آنمرد سوگند خورد که بسیار کس آزموده و همه را سود داشته و اگر سبب مرض
سوء مزاج سرد و خشک بود حقنه که از طبیخ سر بره و گوشت کبوتر بچه و روغن دنبه سازند سود دارد و نان که از بیه یا مغزیات ساخته باشند باید که بادیان
سفید بود و در طعامها بیه بط و بیه مرغ خانگی داخل کنند و هریسه و پاچه و بیضه مرغ نیم برشت و حلوای فانید و خشخاش سود دارد و روغن یاسمین و روغن سوسن
بر گرده مالیدن نافع ست و اگر سبب مرض زخمی یا آسیبی بود در رگ باسلیق زنند و طعام سبک دهند و ضمادیکه در قول ابو سهل گذشت باید کرد و قی سخت
نافع بود و اگر باسهال حاجت آید حقنه نرم باید کرد و اگر سبب مرض رطوبت بود اول قی فرمایند و علاج سوء مزاج رطب که مذکور شد بکار برند و اگر سبب مرض
خوردن اشیای تیز بود بهتر آنست که در حال قی کنند پس شیر تازه بخورند و باین حریره قی فرمایند بگیرند شیر صد درم روغن گاوی ده درم و همه را بجوشانند
چندانکه روغن بگدازد پس پنج درم آرد سپید انداخته بجنبانند تا مخلوط شود و نیمگرم بیاشامند و عقب آن آب نیمگرم دهند تا قی کنند و اگر این حریره برای غذا
دهند روغن گاو ده درم کنند و شیر را بار دوم بجوشانند و اندکی شکر اندازند و قدری روغن بادام چکانند که این در همه انواع مرض سود دارد و ابو بکر در
باب بول خون صرف نوشته که اگر سبب امتلا بود فصد کنند اگر مانعی نباشد و فصد صافن اولی تر از فصد باسلیق بود و طعام سبک مزوره کشنیز و زرشک
و مانند آن بمغز بادام مکاهره و اندکی کشنیز تر دهند و از اشربه شربت عناب ساده و شربت ریباس و شربت کاکنج بخورانند و در ابتدای مرض هیچ شربت
و هیچ مزوره قابض نشاید داد و هرگاه فصد کرده باشند و ماده کم شده باشد اشربه و آبزنهای قابض بکار برند و قرص شب یکدرم تا مثقالی با شربت بهی
یا آب برگ خرفه و سماق که در ان کثیرا و خشخاش ست و سفوف شاخ گوزن سوخته و کثیرا که هر سه نسخه در قول ابو علی مسطور شد بدهند و در آبزن عدس مقشر
و خرنوب و مانند آن که سابق مذکور شد بنشینند و اگر از ادویه مذکوره قدری بگیرند و با عصاره خرفه و مانند آن در مجرای قضیب بزراقه چکانند صواب بود
و گاه حاجت آید که بر پیشگاه و بر زهار و حوالی آن محجمه نهند که خون را باز دارد و علقه شود پس تدبیر گشادن علقه کنند چنانکه در جمود الدم مذکور شد و اگر
سبب حدت خون و گشادن دهن رگها باشد بعلاج ذیابیطس علاج آن کنند و اگر خون صرف از عضوی آید که بالاتر از گرده است تامل کنند که هیچ الم
و سنگینی و غده در هیچ اندامی هست یا نه اگر باشد باید دانست که خون از همان عضو می آید پس بالاتر از ان موضع محجمه خالی بنهند تا خون از ان موضع
باز گردد و ضمادهای قابض بنهند تا آن موضع ماده قبول نکند و تدبیر منع مواد اختیار نمایند و نزد بعضی اطبا صواب آنست که آن موضع را ریش کنند و مشغول گذارند
تا ماده از ان برآید و از مثانه باز گردد پس جراحت ریش را علاج کنند ابو الحسن گوید که من درین علت کسی را ندیده ام که این علاج کرده باشد اما این علاج
صواب میدانست و گفتی که همچنانکه با وضع اگر از پای بر آید آن موضع را ریش کنیم تا ماده از ان موضع ببالا نرود دماغ بسلامت بماند همچنان این موضع
را ریش کنیم تا مثانه سالم بماند و ماده از ان باز گردد و ابن الیاس گوید که اگر مریض قوی بنیه تر مزاج و جوان باشد فصد باسلیق اخراج خون بحسب قوت و

کنند و هر صبح قرص کهربا یک مثقال و گل ارمنی یک مثقال و صمغ عربی بریان یک مثقال کوفته بیخته با شربت به یا رب آس هر کدام که باشد ده درم سرشته بخورند یا هر صباح
بزرقطونا و صمغ عربی و بارتنگ و تخم ریحان هر واحد مثقال همه بریان کرده بروغن بادام چرب کرده بگلاب سرشته فرو برند و غذا مزوره سماق بگوشت
ماکیان و تیهو و کبک یا مزوره ماش و مغز بادام هر دو بریان بسماق سازند و یا این قرص هر روز یک مثقال برب آس دهند و درم بخورند نشاسته و کثیرا و صمغ عربی
و عصاره لحیة التیس و گلنار و تخم خرفه و دم الاخوین هر واحد ده درم شاخ گوزن سوخته پنج درم کوفته بیخته با آب سماق سرشته قرص سازند و مریض از رفتار و سواری
و حرکات قویه سخت و خوردن سیر و پیاز و ترب و خردل و شیرینی و ترشی شدید و از حمام و برداشتن اشیای گران حذر کنند و این قرص نیز نافع ست گلنار
طین گل ارمنی گل قبرسی هر واحد سه درم کهربا یکنیم درم مغز تخم خیار تخم خرفه کثیرا نشاسته هر واحد چهار درم کوفته بیخته با آب برگ خرفه سرشته قرص سازند
و با آب بارتنگ بخورند ابن هبة الله گوید که اگر خروج خون از حدت باشد علاجش بفصد و شرب ماء الشعیر بصمغ عربی و شاهتره و شیره تخم خرفه [illegible] باشد
و گل ارمنی کنند و غذا از زرده بیضه نیمبرشت دهند و اگر خروج دم از امتلای عروق و کثرت خون باشد علاجش بفصد باسلیق و تناول ربوب [illegible]
و گل ارمنی و دم الاخوین بشرب آب بارتنگ بشیره تخم خیارین و کهربا و بسد بریانی نمایند و ضماد کرده از الصندل و گلاب ضماد کنند و غذا مزوره
سماق یا زرده مرغ دهند خجندی گوید که فصد باسلیق کنند و هر صباح شربت خشخاش و یا شربت عناب با یک مثقال قرص کهربا یا مثقال گل ارمنی
یا مثقال صمغ عربی بریان برب حب الآس یا رب سفرجل بدهند و یا چهار تخم بریان بروغن گل آلوده بلع نمایند و غذا ماهی تازه و یا چوزه و فالوده یا مزوره
عدس بشیره خشخاش بسماق یا زرشک ترش کرده بدهند ابن تلمیذ گوید که بعد فصد این قرص دهند و نسخه آن همان ست که در آن سک
یکدرم ست و در قول جرجانی گذشت و قوی تر از آن قرص کهرباست که در قول ابوسهل مذکور شد هر روز یک قرص بمطبوخ دهند و کثیرا و دم الاخوین
و گلنار هر واحد یکدرم صمغ نیم درم با آب خرفه قرص ساخته بخورند و زراقه بعصاره [illegible] و غیره که در قول جرجانی گذشت بگیرند و کثیرا [illegible]
تا حل شود و بخورند و پنج بشیره [illegible] گرم کرده و در آن شکر حل کرده و نان سپید در آن خیسانیده و زرده بیضه نیمبرشت بشیر [illegible] بادام [illegible] تازه
تناول نمایند و قوی ترین ادویه در حبس خون قرص کهربا مذکور در باب نفث الدم ست خضر گوید که فصد باسلیق کنند اگر خون بسیار باشد و اقراص قاطع
بول الدم مثل قرص کاکنج بشربت حسک و قرص کهربا بمطبوخ سماق و اقراص مذکوره در نفث الدم مفید و شربت انجبار یا شربت حسک دهند
و این ترکیب نیز نفع میکند بگیرند شیر تازه نیم رطل و در آن کثیرا یکدرم شکر نیم اوقیه دم الاخوین [illegible] درم [illegible] و غذا کباب ماهی تازه و گوشت عصفور
در شستا و عصیده با رو برنج بدهند انطاکی گوید که از انفجار باشد اگر خون خالص برآید و علاجش قاطع دم مثل شب و تخم [illegible] مطلقاً

ابوال غریبه

و آن پنج نوع ست یکی بول غسالی و آن مثل آبی باشد که در آن گوشت شسته باشند سبب آن ضعف قوت هاضمه و ممیزه در گرده بود و یا ضعف آنها در جگر
دوم بول غلیظ مخلوط باخلاط غلیظه اکثر آن بسبب ضعف هضم گرده و کثرت اخلاط بود و گاهی بسبیل بحران و دفع اخلاط باشد سوم بول شعری
و این بولی باشد که چیزی مثل مو و رشته باریک در آن پدید آید و گاه باشد که درازی آن دو شبر باشد و گاه سفید بود و گاه سرخ و سبب آن ماده بلغمی
مائل بخشکی که گاهی از ضعف هضم گرده و گاهی از ضعف هضم عروق بود و گاهی تولد آن از اغذیه غلیظه و اقسام شیر و حبوب مثل باقلا مانند آن باشد
و در آن خطری نباشد چهارم بول مدی یعنی بول ریم صرف یا مخلوط بخون و سبب آن کشادن دبیله در اعضای تنفس مثل ریه و صدر یا غیر آن
چون جگر بود یا کشادن ورم در آلات بول یا قروح در آن یا حکه یا غیر حکه پنجم بول دمی یعنی بول خون [illegible] الخروج سبب آن [illegible] ضعف جگر بود
و تفصیل این در بحث قاروره ملاحظه نمایند و بول سیاه مقدمه تولد سنگ بود خصوصاً در مشایخ طریق تشخیص اسباب این اقسام اگر بول
غسالی باشد در قاروره نظر کنند پس اگر مائل بسفیدی و غلیظ باشد سببش ضعف قوت گرده بود و اگر مائل بسرخی و رقیق تر و مشابه بخون باشد
سببش ضعف جگر بود و اگر بول غلیظ باشد پس اگر یکبارگی آید و از آن خفت و قوت یافته شود و با علامات بحران باشد سببش تنقیه بدن از [illegible]

باشد و الا سببش ضعف هضم و کثرت اخلاط بود و اگر بول شعری باشد نشان ماده غلیظ مائل بخشکی بود پس اگر تقدم تناول اغذیهٔ غلیظه و شیر اتفاق افتاده باشد سببش همان باشد و اگر آثار ضعف گرده یافته شود سببش ضعف هضم گرده بود و الا سببش ضعف هضم عروق باشد و اگر بول ریمی باشد و بسیار و دفعةً برآید و مؤدی بتسبیح و تقریح نگردد سببش انفجار ورم باشد و اگر اندک و بتقاریق بیرون آید و گاهی گذرگاه را فاسد و متقیح گرداند سببش قروح باشد پس اگر ریم با بول آمیخته برآید بدانند که از عضوی بالاتر از گرده می آید و الم آن موضع بران گواهی دهد و اگر آمیخته نباشد بدانند که از آلات بول می آید و اگر اول ریم آید پس بول از قضیب و مثانه باشد و اگر بول اول آید پس ریم از عضو بعید تر آید که بالاتر از ان بود و اگر بول دمی باشد سببش غلبهٔ حرارت بگرده و گداختن چربی آن بود و بقراط گوید که هر گاه بول زیتی بود و دفعةً آید دلالت بر مرض حاد در گرده کند علاج در بول غسالی آنچه در مبحث ضعف جگر و گرده مذکور شد حسب سبب استعمال کنند و علاج بول غلیظ از باب ضعف گرده اخذ کنند و آنچه بطریق بحران باشد علاجش نباید کرد و علاج بول شعری باستعمال ادویهٔ ملطفه مقطعه از مدرات و ادویهٔ حصات باید کرد و غذا مرطب و تر طیب غریزی دهند و علاج بول مدی و بول خون مخاط و ریم بعلاج قروح و آکال اعضای بول که هر یک از ان بموضع خود مذکور است باید کرد و علاج بول دمی بعلاج هزال کلیه که از حرارت باشد باید کرد

امراض اعضای تناسل مردان

و آن سی و دو مرض است یعنی ضعف باه و صغر قضیب و کثرت شهوت و تدبیر مضرت کثرت جماع و سرعت انزال و جریان منی و قلت منی و خروج آن مثل سنبله و منی الدم و کثرت احتلام و کثرت نعوظ و عاقر ناو عدم بول و ابنه و آورام خصیه و وجع خصیه و عظم آن و ارتفاع و صغر آن و دوالی و عفن و استرخای آن و قروح خصیه و ذکر و تبثر خصیتین و تسحج خصیتین و حکه قضیب و خصیه و آورام قضیب و شقاق قضیب و وجع قضیب و ثآلیل ذکر و توته و دان و اعوجاج ذکر و سده مجرای قضیب و اتساع مجرای قضیب و قروح مجرای قضیب

ضعف باه

اسباب این چهار است یکی قلت منی یا قلت حدت آن و سبب قلت منی یا ضعف بدن و قلت غذا یا خشکی یا سردی یا گرمی یا تری آلات منی باشد و یا اجتماع برودت با رطوبت و این اکثر بود و یا برودت با یبوست یا حرارت با یبوست و اجتماع حرارت با رطوبت سبب قلت منی نشود و سبب قلت حدت منی و سکون آن بیشتر تناول مخدرات مثل افیون و بنگ و کوکنار بود دوم ضعف اعضای رئیسه و شریفه چون دل و دماغ و جگر و معده و گرده و سوء مزاج آنها سوم استرخای آلت بسبب ضعف لاغری بدن یا ترک جماع تا زمانی دراز یا قلت تولید ریح در آن یا ثقل بدن یا سبب سردی مفرط یا گرمی مفرط یا یبوست و یا سستی اعصاب ذکر و سردی آن از نوع فالج بسبب ریختن فضلهٔ بلغمی در اعصاب مذکوره یا بسبب ایستادن در آب سرد زمانی طویل یا نشستن بر برف و یخ و مانند آن و یا فعل جاذق که ضعف اعصاب است چهارم امور وهمیه مثل تخیل عدم قدرت خود بفعل و بیش از وقت و توهم خجالت سقوط شهوت و یا توهم بستن کسی آنرا بسحر و امثال آن و بقول شیخ اسباب نقصان باه در پنج موضع میباشد یکی آنکه سبب او در نفس قضیب باشد و آن یا سوء مزاج دران یا استرخای مفرط آن بود دوم آنکه سببش در اعضای منی یعنی خصیتین و اوعیه منی باشد و آن یا سوء مزاج مفرد و مفرط بود یا مع شیء این سردی تر است یا یبوست تنها مستولی شود و گاهی قلت حرکت منی و فقدان لذع مهیج آن باشد حتی که در بعض کسان منی بسیار بود و چون جماع کنند بسبب جمود او منزل نشوند و مع ذلک ایشان را شب احتلام شود بهر آنکه اوعیه منی ایشان در شب گرم شود پس منی گرم و رقیق گردد سوم آنکه سبب او در اعضای رئیسه باشد یا آنچه متصل آن بود یا در عضو متوسط میان رئیس و اعضای جماع پس یا در قلب بود و آن یا انقطاع ماده روح و ریح ناشره است و یا در جگر باشد و آن انقطاع ماده منی بود و یا در دماغ بود پس ماده قوت حساسه منقطع شود

و یا در گرده باشد مثل سردی آن و هزال آن و دیگر امراض معلومهٔ آن و یا در معده بود و سبب سوء هضم و انهمه یا بسبب ضعف مبدأ باشد یا بسبب انسداد
مجاری که میان او و میان اعضای جماع ست و اکثر ضعف حادث بسبب دماغ تابع ضربه یا سقطه بود چهارم آنکه سببش در همهٔ بدن باشد
و آن یا سوء مزاج بارد بود یا حار بسیار یا خشک پس نفخ در ان معدوم گردد و نفخ بهترین معین ست حتی آنکه هر که در شکم او نفخ بسیار نفیر مفرط
موجود باشد آن نعوظ آرد و ارباب سودا اکثر الانعاظ بسبب کثرت نفخ ایشان باشد پنجم آنکه سبب او در اعضای مجاورهٔ مخصوصه باشد و این مثل آفت
که از کسی بود اسیر قطع نماید و مقعد و او را المی بهم رسد که بعصب مشترک میان مقعد و میان عضلهٔ آن و میان قضیب ضرر رساند و بسبب آن نقصان
در باه عارض گردد و بدانکه از اسباب موهن جماع و عائق آن امور وهمیه است مثل کراهت مجامع یا احتشام او یا سبقت تخیل ضعف جماع و عجز از آن
وخصوصا چون وقتی هنگام مباشرت این اتفاق افتاده باشد پس هر وقت که معاودت بمجامعت واقع شود در وهم عجز از جماع متمثل گردد و بجزم
اعتقاد کند که درین وقت نیز مثل زمانهٔ سابق بر جماع قادر نخواهد شد و گاهی بسبب نقصان باه ترک جماع و نسیان نفس آنرا و انقباض اعضا از ان و
قلت اهتمام طبیعت بتولید منی بود چنانچه طبیعت در زنان بتولید شیر بعد قطع شیر اهتمام نکند و بدانند که سبب انعاظ ریح ست که از منی یا غیر منی
پیدا شده و سردی و گرمی هر دو مضاد ریح اند بهر آنکه سردی تولد او منع کند و گرمی مادهٔ او تحلیل نماید و چیزی مثل رطوبت معتدل و حرارت که بقدر او
باشد تولید آن نکند و آنچه درین اعانت کند سواری اسپ بود بقصد و برای کسیکه معتاد آن باشد و بنا بر کسی که گردهٔ او و آنچه متصل آنست رطب بود و با
مع ذلک بارد باشد و اما کسیکه یابس مزاج و گردهٔ او حار بود و استعمال او نیز باعتدال نکند آنرا مضرت و بهر شقم آن گردد طریق تشخیص اسباب مذکوره
باید که اولا حال ضعف دماغ و قلب و جگر و معده و گرده و امراض گرده بدانچه در بحث هر یک مذکور شد دریافت کنند و ایضا اگر حواس مکدر و فکر مشوش باشد
و حرکات دشوار و بطی و قلت خواهش جماع و قلت احساس حرکت منی و عدم لذت جماع و وجود تخیلات نزد انزال و بعد آن و تقدم رسیدن تعب بدماغ
بسبب بیداری مفرط یا وقوع ضربه بدماغ بود سبب ضعف باه ضعف دماغ باشد پس اگر صاحب او در سردی و هوای سرد بر جماع قادر نباشد و شرب
آب و اشیای مرطبه ضرر یابد سبب ضعف دماغ برودت یا رطوبت باشد و اگر در سرما بر جماع قوی تر باشد و از چیزهای گرم ضرر یابد سبب ضعف دماغ حرارت
یا یبوست باشد و اگر نقصان حرارت در جمیع بدن و ضعف و لینت نبض و بعد جماع حدوث حالتی قریب بغشی و خفقان و رعشه و قلت خواهش جماع
و قلت نشاط از جماع یافته شود و گاهی انزال بلا انتشار گردد و خوف بادنی سبب طاری شود و تقدم تعب کثیر یا مرض طویل یا جوع مفرط و جز آن
از محللات روح و حرارت غریزی و مضعف قوت اتفاق افتاده باشد سببش ضعف قلب باشد و اگر علامات ضعف و آفات جگر و معده مدرک گردد
و قلت اشتهای طعام و کمی تولد خون و ضعف هضم بود سببش ضعف آنها باشد و ایضا فرق در آفت جگر و معده چنان باید کرد که اگر با آن غثیان و کرب
و فواق و آروغ و اشتهای اشیای ردیه مثل نایج و حریف و گل و انگشت و مانند آن باشد و آنچه بخورد و بنوشد فی الحال از ان ایذا یابد و بران ثقل آرد و اشتهای
آنچه از آن از معده بود آفت در معده باشد و اگر بادی تهیج چهره و انتفاخ پلک و زردی رنگ یا سفیدی او و ثقل و وجع در جگر بعد خوردن غذا و الم میان
پهلوی راست و فساد خون در همه بدن بود علت در جگر باشد و اگر آثار ضعف و دیگر آفت گرده که در امراض آن مذکور شد مفهوم گردد سببش ضعف
گرده و آفت آن باشد و اگر علامات ضعف در اعضای مذکوره یافته نشود حال قلت خروج منی و کثرت آن وقت انزال پرسند اگر اقرار قلت آن کند
سببش قلت منی باشد پس اگر بدن لاغر ضعیف و رنگ زرد و تقدم استفراغ کثیر بود سبب قلت منی ضعف بدن و قلت غذا باشد و اگر این یافته نشود
حال غلظت و رقت منی پرسند پس اگر منی غلیظ و عسر الخروج بود و اکثر با سخافت بدن و قلت لحم و دم باشد و از مرطبات و اغذیه و حمام منفعت و در آبزن
و آب نفع یابد سبب قلت منی خشکی و لاغری آلات منی باشد و اگر منی بسیار غلیظ و منجمد و سرد بود و بدشواری برآید و از جمیع مسخنات مثل گرسنگی
و حرکات معتدله و ادویه مسخنه و هوای گرم نفع یابد سبب قلت منی سردی آلات منی باشد و اگر با وجود غلظت منی یا رقت آن منی زرد باشد یا بعسرت
انزال بود و از تبرید انتفاع یابد و خصیتین عظیم و در رگهای قضیب با آماسیدگی پیدا بود سبب قلت منی حرارت آلات منی باشد و اگر منی رقیق و قوام نداشته

وغلیظ بود و آب سرد و مانند آن ضرر یابد و بمجففات انتفاع حاصل شود و سبب قلت منی رطوبات آلات منی باشد و این اکثر بمردم مرطوب و فربه عارض شود و اگر
علامات و کیفیت از کیفیات مذکوره یافته شود سبب قلت منی ترکیب کیفیات باشد و اگر اقرار قلت خروج منی نکنند بلکه گوید که منی بسیار غلیظ و منجمد
وقت جماع خارج میشود و بعد حرکات سخت در جماع نعوظ تام حاصل میگردد و انزال بدشواری میشود و عادی تناول بعض مخدرات مثل افیون و تنباکو
کوکنار بود سببش قلت حدت منی و فقدان لذع آن و سکون منی باشد و اگر با وجود سلامت اعضا و قوت بدن و شهوت و کثرت منی ضرف
ضعف در انتشار و تضیب یافته شود و حال مدت ترک جماع بپرسند اگر از مدتی مدید ترک جماع کرده باشد چنانچه بعضی از اهبان و مردم غریب بی عیال را
اتفاق افتد و احتلام کمتر شود و خیال جماع بر دل کمتر وارد گردد سببش ترک جماع باشد و الا احال انتفاع آن باغذیه نافخه و هنگام تخمه بپرسند اگر اقرار آن کنند و
منی بسیار برآید و انتشار بالکل باطل نشود بلکه اندک و ضعیف گردد سببش قلت تولد نفخ و ریح در اسافل بدن باشد پس اگر بعد از اکل و شرب خاصه که ماکول فی نفسه طوبت بود
و کثیر الحرارت نباشد نعوظ قوت پذیرد و بعدم تولد نفخ از قوت حرارت و نقصان رطوبت باشد و اگر هنگام گرسنگی و خلو معده و نیز در حرکات سخته و استعمال اغذیه
و ادویه مسخنه نعوظ قوت یابد بعدم تولد آن از عدم حرارت باشد و اگر اینهم یافته نشود و منی بسیار رقیق و سهل الخروج بغیر نعوظ و سرعت انزال باشد و آلت
ضعیف الحس و الحرکت بود و در مزیه وزن الاغر ضعیف و باریک گردد و برسیدن آب سرد کشیده نگردد و باکمتر گردد و به ایستادن در آب سرد تا زمانی طویل یا نشستن
بر برف و یخ و مانند آن یا استعمال حلق پیش از مرض اتفاق افتاده باشد سببش استرخای اعصاب قضیب باشد و اگر هیچ یک از علامات مذکوره یافته نشود
بلکه اقسام اسود و هیه که در ذیل ذکر اسباب این مرض مذکور شد مریض بیان کند سببش همان باشد و گویند که قلت لذت بسبب ضعف دماغ بود و رعشه و خفقان
و قلت نعوظ بسبب ضعف قلب و استحکام نعوظ بعید و خول بسبب برودت اوعیه منی و ارخا بعد دخول بسبب ضعف جگر و نزول منی بلا شهوت بسبب گرده باشد
و اگر این اعضا صحیح باشند آفت در قضیب بود و پس اگر هنگام خواب و مدافعت بول نعوظ نشود و به آب سرد آلت کوچک نگردد مفلوج بود و لا علاج له بقول
شیخ الرئیس مردم فربه در باه عاجزتر از مردم لاغر باشند

علاج کلی ضعف باه

بدانکه در تقویت باه فائده غذا زیاده تر از دوا بود و باید که غذا بسیار دهند و مع ذلک غذا استین قوی القوت و سریع الهضم جید الغذا و لذیذ و خوشبو و مولد
نفخ و ریاح غیر سودا در عروق ذی رطوبات فضلیه مع حرارت لطیفه و ایضا لزج عسر الانفعال باشد از ینجاست که گفته اند در استعمال ادویه باهیه شرط است
که غذا نیز مناسب باشد و بدانند که اکمال این فعل موقوف بر صحت اعضای رئیسه است اگر چه در نعوظ صحت بدن و قوت اعضای رئیسه و اعضای
منی و توفر منی لابد است و اکثر اطبا از اعضای رئیسه غافل میباشند پس نفع ادویه باهیه نمیشود و شمامهای خوشبو را در تقویت باه دخل عظیم است و دهن
بدن و کف پا بادهنهای خوشبو حافظ قوتها و منعش حرارت و باه است و از کثرت استفراغات و تبرید کثیر احتراز کنند و کذلک بعد از جماع آب سرد
و شربت سرد ننوشند و غسل بآب سرد نباید کرد و خود را از هوای سرد و سرما نیز بعد جماع محفوظ باید داشت و ایضا باید دانست که در مزاج هر دوای باهی مخصوصیت
چه بسا باشد که با وجود اتحاد مزاج یک دوا در شخصی موافق آید و در دیگری نه بلکه همان دوا در حق همان شخص با وجود عدم تغیر مزاج آن شخص وقتی نافع آید و در
وقتی نه و عقل در ادراک کنه این خصوصیات اعتراف بعجز دارد از ینجاست که در مطلب ادویه و نسخه های متعدده مرقوم میشود و طالب را باید که اگر احیانا از دوائی
که حکیم دانا تجویز کرده باشد منتفع نشود دوای دیگر ملتمس گردد و بدظن نشود خصوص در امر باه که ادویه این کار بعد از مراعات شرائط بسیار موثر می شود
شیخ الرئیس می فرماید کسیکه اراده کثرت جماع نماید بر آن واجب است که تقلیل تعریق و حمام معرق کند و همه امکن فصد را ترک نماید و مالش قدمین بر دهنهای
گرم سازد که آن تقویت گرده و اوعیه منی کند و باید که از جماع بعد استفراغات و تعب و شکافتن جروح و حرکات نفسانی اجتناب ورزد و از جماع متواتر
و بسیار احتراز نماید و از تخمه پرهیز کند و اگر عارض شود بتخفیف غذا و اجادت هضم و تقویت معده نماید و واجب است که تقلیل شرب آب کند و از جمیع محللات
ریاح و مجففات منی بحرارت مثل سداب و مرزنجوش و سپند و پودینه و مرماحوز و زیره و تخم فنجنگشت و جمیع مجفف مع برودت مثل عدس و خرنوب

وجماع و بس و ترشیها و قابضات بسبب تخفیف آنها و از همه مبردات شدید التبرید مثل مخدرات و مثل کافور و اسپغول و نیلوفر و گل هر نوع اجتناب نماید و اگرچه
در تخم خشخاش اندکی تخدیر است لیکن دسومت آن و تهییج آن برای ریح تلافی او نماید و باه زیاده کند و باید که از جماع زن حائضه و پیرانه سال و
مریضه و غیر بالغه و زنی که از مدت ترک جماع کرده باشد و از جماع ابکار احتراز کند که اینهمه بالخاصیت مضعف قوت اعضای جماع اند و باید که اخبار
مجامعین بشنود و کتب مصنفه در احوال جماع و اشکال او مطالعه نماید با وجود ترک جماع اصلا تا آنکه تقویت حاصل شود و این تدابیر از ایشان
کسانی را که از جماع بسبب ترک او و ضبط نفس عاجز باشند تقویت دهد و اما تدبیر مخصوص باسم باه پس اکثر آن متوجه بسوی تسخین و ترطیب و تنفیخ
و تسخین پشت گرده است بچیزهائی که این فعل کنند از کمادات و مروخات مثل روغن بان و روغن حبه دانه گرم کرده اما تناولات مخصوصه که آن
باهی است آن ادویه نافعه بر دوت عصب مسخن و مشبر باه و ادویه که در آن نفخ و هضم ثانی و ثالث و تسخین باشد و نفخ آنها بسبب رطوبت غریبه بود
که بدان نفخ کند و ادویه که بالخاصیت عمل کنند و اغذیه که از آن خون گرم تر بسیار پیدا شود و مع ذلک اندر آن نفخ و لزوجت و متانت باشد مثل نخود
و لوبیا است و دیگر اغذیه که مذکور گردد و بهتر طریق استعمال آنها آنست که عقب حمام رطب و تمریخ به روغن زنبق و سوسن و نرگس و مانند آن باشد و بیضه
نیم برشت که بر آن نمک و شقاقل و مانند آن پاشیده باشند قبل طعام بنوشند پس هرگاه اغذیه باهیه خورند عقب آن شراب ریحانی اندکی بیاشامند
بعده بر بستر بخوابند و پاها به آب گرم بشویند و مروخات و سعوطات و نطولات استعمال کنند و بدانکه درین باب اکثر اعتماد بر اغذیه است و از آن افراط
و انتعاش قوت متوقع بود و صاحب تجربت دیده چون از ادویه باهیه استکثار نماید رعایت بدن او واجب است پس اگر حمی التهابیه و بثور در باه
فصد آن کنند و تعدیل مزاج نمایند بعده باعاده آن ادویه پردازند و مبالغه در تسخین نشاید که موجب تخفیف گردد و چون ادویه و اغذیه باهیه
استعمال کنند با آرایش قدح شراب ریحانی بنوشند ادویه مفرده باهیه اما بزور مثل تخم شلجم و کرنب و انجره و ترمس و جرجیر و گزر و تخم پودینه بستانی
و آن نعنع است و تخم راهبون و تخم ترب و تخم رطبه و تخم خربزه و تخم کرفس و فطراسالیون و قردمانا و فلافل و دار فلفل و هیل بوا و کنجد و بزر کتان و حب الرشاد
و حب البان و روغن او و حب قلقل و حب الزلم و حلبه خصوصا مطبوخ بماء العسل پس خشک کرده است و اما حبوب مثل نخود و باقلا و لوبیا و مانند آن
و اما قشور و حشائش مثل قرفه و دارچینی و بسباسه و مسک و طالیسفر است و اما لبوب مثل چلغوزه و لسان العصافیر و حبة الخضرا و حب قلقل و حبه
و فندق است و اما صموغ کندر است و انگژد که حار و منفخ بسیار بود پس هرگاه هر دو یکمثقال از آن با شراب بخورند نفع عظیم نماید و اما اصول و
خشب مثل بیخ لوف و بهمنین و زرنباد و قسط شیرین و خصیة الثعلب که آن در انطاکیه است و راهبون و بیخ خرشف و پیاز خصوصا بریان و بصل
بریان و شقاقل و زنجبیل خصوصا مربی و خولنجان و عاقرقرحا و بیخ خار خسک و مو و اسارون و ابو زیدان و مغاث و [illegible]
خاصه که آن مهیج حرارت و بیخ بدن مثل شیر است و [illegible] و اما حیوانات سقنقور و خصوصا بیخ دم و ناف گرده و نمک آن
بگیرند و در ایام ربیع شکار کرده شکم او صاف کنند و نمک پر کرده در سایه بیاویزند تا آنکه خشک شود و پس نمک بگیرند و جسم او دور کنند و آنچه
نمک آن از [illegible] سقنقور کفایت کند و ماهی و مارماهی و کوسج و ماهی و شیر شتر که آب است روز بروز بقدر نیم مثقال بنوشند و گرانی بیارد
و ماهی کوچک تا خشک کرده و هفت درم و بیضه ماهی و بیضه ماکیان و خصوصا بیضه کباب و بیضه کبوتر و بیضه گنجشک و بیخ و مانند آنها
خصوصا از گوشت بیضه ماهی و بط و بچه مرغ و جاوان مع نمک و آنچه قائم مقام [illegible] است آنست که بگیرند [illegible] و جوان و خشک کرده و بیاشامند
و اندکی بیضه نیمبرشت پاشیده بخورند و آنچه عجیب از حیوانات آنست که بگیرند پنیر با شیر شتر خشک کرده دو ازده ساعت پیش از وقت جماع
بعده [illegible] رطل آب حل کرده بنوشند و اگر نعوذ اذیت دهد با آب سرد بشویند و [illegible] از عسل با ماء العسل بغیر افاویه ساخته پیش از آن
مداومت نمایند و اگر در آن اندکی زعفران داخل کنند روا باشد و اما آبها پس آب [illegible] آهن و آب آهن تاب و شراب [illegible] و کهنه لطیف
و تحلیل آن کنند و مضر بود و اما میوه ها پس انگور شیرین باهی است و خاصه [illegible] زیرا که امتلاء خون با رطوبت و ریح مع حرارت و متانت غذا است

دوا بالمفردات و آنچه مشابه است خار خسک است خصوصاً آب العسل پخته تا آنکه بقوام لعوق آید و ایضاً جرجیر خصوصاً چون هر صبح از عصارهٔ آن یک رطل
بنوشند صلب نبوشند بعد از آن بخیزند و واجب بود غذا سازند که این حاضر النفع است دوا دویهٔ مرکبه بسیار و بهترین آنها شرو دیطوس است و ایضاً
سه مثقال جوارش بزوری باوقیه آب جرجیر تر و از آنجمله دوای سقنقور معروف است و ایضاً تخم جرجیر بریان سه درم به روغن گاو و دواء المسک و دواء الشفاء دوین
و دواء المهدی و ایضاً نمک سقنقور و تخم جرجیر سوده بیرزند و تخم مرغ آمیخته بخورند و ایضاً خصیهٔ خروس خشک مثل آن نمک سقنقور سوده هر روز
دو درم و ایضاً بگیرند مغز چلغوزه و تخم کرفس جبلی و زهرهٔ گوزن نر و علک الانباط مساوی و بعسل آمیخته یکمثقال بخورند و ایضاً بگیرند شقاقل و
تخم جرجیر و تودری و زنجبیل و دار فلفل هر واحد دو درم لسان العصافیر و دماغ گنجشک و کندر هر واحد یکدرم به روغن نارجیل لت کرده بعسل و فانید
معجون ساخته استعمال نمایند و کسی را که سردی مفرط باشد بخوردن معجون حرف بعاقرقرحا بسیار نفع کرده و ایضاً جاوشیر سه درم در دو اوقیه
آب طبیخ مرزنجوش حل کرده در سه روز بنوشند و ایضاً زنجبیل سه جزء دار فلفل یک جزء بعسل سرشته یک مثقال با آب گرم بدهند و ایضاً تخم هلیون و شقاقل
و زنجبیل هر یک پنج درم تودری سرخ و سفید و بهمن سفید و سرخ هر یک سه درم تخم اسپست و تخم ترب و تخم جرجیر و تخم انجره هر واحد دو درم بصل بریان
و مهرهٔ سقنقور هر یک سه درم لسان العصافیر دو درم حب الرشاد پنج درم با شکر چهل درم بسرشند شربت چهار درم بطلا سه روز و طعام با هریسه بخورند و ایضاً
این دوای باه بسیار قوی است بگیرند انگزد و تخم گزر و قاقله و تخم جرجیر و لسان العصافیر و کرم دانه هر واحد یک جزء و بوزیدان و فلفل هر واحد سه جزء و نمک
سه جزء و به روغن مغز چلغوزه لت کرده بعسل بسرشند و این دوا شدید القوت است بگیرند عسل بلادر و عسل نکس و روغن گاو مساوی یکجوش داده
بقدر یک مثقال از درم تا دو درم با نبیذ بنوشند که این عجیب است و از ادویهٔ جیده که شدید الحراره مفرط نیست آنست که بگیرند حلبه و خرما و بهم بشانند تا نضج یابد
بعده بگیرند خرما خسته دور کرده خشک کنند و سوده بعسل بسرشند شربتی مثل جوزه و بالایش نبیذ بنوشند و ایضاً نیم رطل حبة الخضرا و یک
رطل خرما کوفته در دو رطل شیر میش بخیسانند بعده منقوع را بخورند و بران شیر بنوشند در دو روز و از ادویهٔ جیده این معجون لبوب است بگیرند مغز بادام
و فندق مقشر و مغز پسته و نارجیل مقشر و مغز چلغوزه و مغز حب القلقل و مغز حب الزلم و مغز حبة الخضرا مساوی الاجزا مشک و دار فلفل و زنجبیل
هر واحد عشر یک جزء و یا اندک زیاده و همه را سائیده بفانید سنجری بسرشند و شربت مثل بیضه هر روز و نسخه‌های مسوحات و قطورات و حمولات و حقنه‌ها و ادویه و اغذیه
در علاج اقسام ضعف باه مذکور گردد سویدی گوید که خوردن خرشف مقوی باه است و حقنه انگور و تخم انجره در ازدیاد باه قوی است و در شیر میش صد درم
شکر بست درم مشک یکجبه کباش تر نقل یکدرم آمیخته خوردن اعانت قوی بر جماع کند و خوردن فنج بستانی تحریک قوی شهوت کند و خوردن گزر را غایت
بر انعاظ و تقویت شهوت باه کند و فعل او درین باب از غیر او بسیار قوی است و مربای او شهوت باه برانگیزد و سیما چون بشکر و عسل و زنجبیل بسازند
و نوشیدن آبیکه در ان نخود سفید یک شبانه روز تر کرده باشند انعاظ آرد و قوت ذکر افزاید و خوردن بیخ گزر صحرائی تحریک شهوت باه کند و بستانی
درین باب قوی تر است و خوردن خاگینه از زردی بیضه و تخم انجره و پیاز و مغز چلغوزه بزرگ و زنجبیل و روغن گاو ساخته باشند بغایت مقوی است
و کذا ماهی تازه تربیت خوشبو یا به روغن بطم بریان کرده با پیاز خوردن و جوزابه از آرد چاول و مغز بادام مقشر و شکر ساخته خوردن در باه زیاده کند و لحم گوسفند
با پیاز و عسل و زنجبیل و زعفران و لسان العصافیر خوردن اعانت قوی بر باه کند و خوردن هریسه بدارچینی باه را زیاده کند و خوردن بقله مسلوق
مطیب به روغن بادام یا روغن بطم یا روغن کنجد هیجان باه و ازدیاد آن کند و سماک صیدا نیم درم خوردن و بعد آن قدح شراب یکساله ابیض نوشیدن
در باه اثر عجیب دارد و خوردن فندق باه را زیاده کند و کذا گوشت میش مقوم خوردن و جفت آفریده که خصیة الثعلب صغیر است خوردن تقویت باه کند
و قسم کراز اسمان گویند کرات خوردن و کذا خوردن کرفس بستانی و رومی شهوت باه برانگیزد و خوردن جوز بوا محرک شهوت باه است و کذا لحم شتر و کذا عصفر
بر جماع اعانت قوی کند و پوست ترنج زرد دقیق مثل غبار سائیده بر ذکر طلا کردن آنرا قوی و صلب کند و در انعاظ بیفزاید و نوشته که هر واحد
ازین ادویه مذکوره مجرب من است و ایضاً از اطبای دیگر نقل کرده که شرب شیر گاو با یکدرم خولنجان و کذا شربت ابریشم و کذا آرد نخود در شیر پخته

و کذا حریره شیر برنج مطبوخ آمیخته و کذا شربت راسن بعسل ساخته و بدارچینی و زنجبیل و مشک و قرنفل خوشبو کرده و اکل حب البطم سوده بشکر آمیخته
و کذا مداومت جوز تنها و جوز سبز بشکر و کذا حرف ابیض با مغز بادام و کذا ماکیان فربه با ده عدد پیاز مقشر و یک کف کنجد مقشر بهم آمیخته و کذا کنجد مقشر
و بزرکتان بریان و خشخاش و شکر با عسل و کذا دماغ و چشم و شوربای خروس و کذا الیون و بیضه ماکیان در روغن گاو و کذا بیضه بط چینی و کذا دماغ گنجشک
مع زنجبیل و کذا شکر ابشیع مثقال با سه درم تخم خربزه دوازده درم مسکه گوسفند و کذا اقفر الیهود و کذا ماکیان بیضه گنجشک و روغن گاو و پیاز
و کذا بیضه آن با تخم جرجیر بر آتش پخته و کذا اعین الدیک که سایبون است و کذا سه بیضه که همان روز ماکیان نهاده باشد سفیدی آن دور کرده
و بعوض آن بروغن گاو داخل کرده در هر بیضه اندکی نمک و نیم درم تخم جرجیر سوده انداخته نیم برشت سازند و هنگام خواب هر سه بخورند و کذا تودری در
صره بسته در آب یکشبانه روز تر کرده صره بگیرند و در آرد گرفته از ان نان پزند بعده صره برآورده تودری از ان بگیرند و باریک سائیده
با آرد جوار و شکر و روغن بپزند و کذا لحم خرگوش جوان با پیاز و نخود پخته و کذا پیاز و زنجبیل بروغن بادام شیر برنج پخته و کذا گوشت بزغاله یکساله
با نخود و شلجم پخته و کذا پیاز و شلجم و بیضه ماکیان بروغن گاو پخته و کذا کبابه قرنفل نیم درم با شیر گوسفند تازه و شکر و کذا بزرکتان بریان
بعسل و فلفل و کذا خصیة الثعلب کبیر دو مثقال با دو درم بخمر یا عسل و کذا بوزیدان دو درم حرف نیم درم بعسل و کذا انجیر رطب یا خشک بمغز جوز
و کذا تخم کرفس کوفته مثل آن شکر بروغن گاو لت کرده و کذا خشخاش سفید کوفته بعسل و شیر گوسفند و کذا خشخاش اوقیه عسل دو اوقیه زنجبیل
نیم درم تا چهل روز متواتر و کذا انجیر تازه و کذا زلابیه و کذا ناطف عسلی از مغز بادام و جوز و پسته و فندق ساخته و کذا رطب و کذا شبوط و کذا شقاقل که
آن گل سورنجان است با زنجبیل و کذا باقلای سبز با زنجبیل و کذا حقنه بسلوق خردل و کذا اقلب [illegible] خشک کرده کوفته و طلا از آزریون کوفته برشته
و کذا روغن البطم بر ذکر و کذا برگ جوز و برگ بادام و مغز این هر دو سوده بر کف پا و کذا دماغ گوزن بحلتیت و اشق و حاد و شیر برشته و کذا دماغ خفاش
بر کف پا که عجیب و غریب است و کذا آرد عدس بخون گنجشک در ایام هیجان آنها سرشته بنادق ساخته بر کف پا و کذا روغن خیری زرد و مشک بر ذکر
و کذا پیه روباه بر ذکر و خصیتین و اینها ضماد کنند و کذا پیاز عنصل نیم اوقیه در دو اوقیه روغن کنجد پخته این روغن بر کف پا مالند و قدم بر زمین ننهند و تا ساعتی
ستوار نشوند و کذا روغن عود بر ذکر و کذا مرزنجوش گداخته بر ذکر و کذا انزروت بالبنج باریک سوده بر کف پا ضماد کرده جماع نمودن و کذا روغن بیضه
و کذا اسارون باریک سائیده بشیر میش سرشته و بباطن فخذین ضماد و کذا روغن سورنجان بر ذکر و کذا روغن جندبیدستر و کذا پیه تمساح و کذا سنگ پشت
سوخته خاکستر آن بروغن زنبق آمیخته بر کف پا و تعلیق سنگی که در سنگدانه خروس یافته شود و به انسان و کذا قلب حباری و کذا دندان تمساح
و امساک قطعه خولنجان در دهن و بخور مثل غبار رسائیده در خریطه کرده ذکر و خصیتین یکبار کامل دران داشتن و کذا باقلا و عاقرقرحا باریک سائیده
در خریطه کرده ذکر و خصیتین یکشبانه روز دران داشتن هر واحد مقوی باه است

علاج ضعف باه از قلت منی

و قلت حدت آن اگر قلت منی بسبب ضعف بدن و کمی غذا بود غذای جید مانند گوشتهای فربه و روغن و نارجیل با شکر و حلوای نشاسته و بادام و پسته و
مانند آن و زرده بیضه نیم برشت خورند و مدتی ترک جماع نمایند و خود را در عیش و عشرت و لهو و لعب مشغول دارند و ایضاً تقویت بدن بتدبیر تسمین از افراط غذا
بحسب قوت هضم و کثرت خواب برای ترطیب بدن و تقویت هضم نمایند و معجون لبوب نفع دارد و اگر بسبب برودت آلات منی باشد معاجین گرم
مقوی باه و لبوب کبیر و حلوا کنند و زنجبیل مربی و دواء المسک بخورند و تریاق کبیر و معجون حلتیت و نوشدارو سوده دارد و نیم درم حلتیت با پنج درم
زرده بیضه نیم برشت آمیخته خوردن بغایت مجرب است و عسل با زهره گاو و یا با زهره ارنب تطلیه بالیدن مفید و [illegible] تقویت قضیب فائده کلی دارد
و [illegible] دیگر اطلیه که باین کار مخصوص است و بهترین غذا قلیه بدارچینی و خولنجان و کباب و نخوداب با دونه گرم گنجشک و کبوتر بچه و مرغ و امثال آنست
و اگر بسبب حرارت آلات منی باشد از مبردات علاج کنند و دواء المسک نخورانند و تسکین حرارت مثل شیره تخم خرفه و شیره [illegible] دهند

و از اغذیه و ادویهٔ گرم پرهیز کنند و خصیه را بروغن بنفشه و بادام چرب سازند و بقلهٔ خیار و گوشت بزغاله و اسفاناخ و مانند آن غذا فرمایند و اگر
بسبب یبوست آلات منی باشد علاجش از مرطبات کنند و دوا از ترنجبین دو توله خورده باشند و اگر حسک بری در آن داخل کنند قوی‌تر گردد
و اغذیهٔ مرطبه مثل حریره‌های لبنیه و شوربای چرب تناول کنند و شیر بنوشند و استحمام و سرور و تدهین و هر چه فرحت و رطوبت افزاید نافع بود و اگر بسبب
رطوبت آلات منی باشد از اشیای یابسه مثل زیره و دارچینی علاج کنند و اطریفل صغیر و معجون بزوره و مانند آن نافع بود و معجون خبث الحدید را در این باب
تاثیر عظیم است و اغذیهٔ ناشفه مثل قلیه‌های سبزه و کباب بمصالح گرم مثل دارچینی و زیره و صعتر و هند و بهترین گوشتها گوشت مرغ و عصافیر و
دراج و مانند آنست و در روغن قسط که در آن فرفیون و سعد حل کرده باشند تضمید به آن بمالند و کذلک دیگر مسخنات و منقیات و اگر بسبب برودت و
رطوبت یا برودت و یبوست یا حرارت و یبوست باشد علاج مرکب از علاج کیفیات مفرده مذکوره نمایند و اگر ضعف باه بسبب قلت حدت منی و سکون آن و فقدان
لذع منی بود چنانچه بلغمیان و افیونیان را می‌باشد معاجین مسخن منی و محدث حدت و لذع مثل معجون زرعونی و معجون بزور خورانند و حقنهٔ مسخنه
معمول از طبیخ خار خسک و زنجبیل که در آن شیر تازه و روغن جوز آمیزند و حمولات حاره مثل مغز نیه دانه و عاقرقرحا و بارزد و شیر بروغن با حلیل
آمیخته استعمال آرند و اگر ممکن بود ترک مخدرات نمایند والا بدل آن حب جدوار یا حب سم الفار که در جذام نافع و یا فلونیا بخورند و برای ایشان خمیر میده بهین
بدل آن شراب بهتر است ذکر ادویهٔ مفردهٔ لوبانیه و مهیه که مولد منی و مزید آنست خوردن تخم گزر و کذا مغز ناجیل تازه و کذا زنجبیل مربی بعسل
یا بشکر و کذا نخود سیاه و کذا فندق هر واحد در تولید منی مجرب سویدی است و خوردن کندنا و کذا اسورنجان و کذا مغز حلغوزه که با کشمش با نه روز در آب تر کرده
بعد از آن نیمبرشت با شکر خوردن و کذا مغز حب الخضراء و کذا تخم رطبه و کذا پیاز خام یا پخته یا بریان و کذا حب القلقل که نیمه مقشر و شکر یا عسل و کذا ماهی تازه بروغن
کنجد بریان لا سیما اگر با وی پیاز خام بخورند و کذا برنج بشیر مثل یا بز و شکر پخته و کذا گوشت بط و کذا سیر بستانی مطبوخ یا بریان در طباهیج و کذا حب الزلم
و کذا بهمن سفید و کذا بوزیدان و کذا مغز بادام شیرین با شکر و کذا اشبیط و تخم آن و کذا گوشت ماکیان جوان و کذا خار خسک و کذا شیر گاو تازه و کذا [illegible]
و کذا لحم دراج و کذا کبد بره پخته و کذا ارویان تازه و کذا شلغم و تخم آن و کذا بادروج و کذا برنج راسن لا سیما در سنج پخته و کذا مغز حلغوزه صغار و کذا
نخود و شیر پخته با دارچینی و شکر و کذا گزر بستانی و مربای آن با شکر یا عسل یا رب انگور و کذا موز و کذا لسان العصافیر و کذا زیره و کذا خرما لا سیما با مغز بادام
و خشخاش و کذا قاقلاش و کذا شوربای کلنگ و کذا ترب و کذا بهمن سرخ و کذا تخم خیار و کذا بادیان و بقلهٔ آن و کذا تودری و کذا گل نسرین با شکر سفید
و انیسون یا بعسل تنها و کذا شیر بز تازه و آرد نخود و کذا بقلهٔ جرجیر و تخم آن و کذا ترنجبین در جوانان و پیران مقلل منی است و کذا کرسنه و کذا نعنع بستانی تازه
هر واحد مولد منی است و خصیة الثعلب در این باب شریف النفع است و حکیم علوی خان گفته اند که هرگاه خشک شود عمل او باطل گردد و مثل بوید که در
... باطل نشود و کندر با نیمرشت مجرب نوشته و کذا عنبر بجا العسل الغاذه با مایوسین کنند و کذا قرنفل با شیر تازه و بغایت نافع است و کذا تخم
تنبول اسپغند و گویند که نخود را شب در قدری آب تر کرده صبح آن را مقشر کرده حسب تحمل یا ضمیمه دو سه توله بخورند و آب آن قدری با عسل یا قند آمیخته بنوشند که
از ادویهٔ مفرده هیچ چیز باین نمی‌رسد و مجرب است و یا نخود را با آثار در آب برگ خار خسک پرورده خشک نمایند و سفوف کرده شکر برابر آمیخته با شیر باده گاو
یک کف دست بخورند و اگر بیخ درخت سنبهل دو ساله که سفید و مثل ترب نرم باشد از زمین بر آرند و آهن بآن نرسانند و ریشه‌های باریک آن را دور کرده
بکارد چوبین ورق ورق نموده بسوزن چوبین سوراخ کرده بریسمان کشند و در سایه خشک نموده سفوف سازند و هر روز یک تولهٔ آن را با یک توله نبات در نیم پیاله
آب گرم پخته بقاشق چوبین بهم زنند تا لعاب بر خیزد و بنوشند و تا چهل روز همین دستور خورده باشند و درین ایام از ترشی و بادی و جماع و اعراض نفسانی و بدنی
و هوای سرد و آب بسیار سرد پرهیز نمایند در تولید منی و تقویت جمیع قوای بدنی مجرب است و اگر تخم سرس در آب تر کرده مغز او بر آورده در سایه خشک کنند
بعده کوفته بیخته با شکر سفید آمیخته هر صباح مقدار نیم توله بخورند و چند روز مداومت نمایند بسیار مبهی و مقوی است و کذا پوست بیخ اونٹ کتاره سائیده
نیم دام یا کم زیاده با شیر جوشیده و شکر شیرین ساخته خوردن و اگر اندر جو یک شبانه روز در آب گرم تر کرده مقشر کنند و در شهد کف گرفته هشت روز

نگاه دارند و هر روز یک درم بخورند مجرب ست و اگر خرما چهار عدد چوکوب کرده با قدری نخود خام در آب تر کنند و صبح و شام نخود بخورند و آب او بنوشند مجرب نوشته
و اگر شکر کند خام مقشر کرده خشک ساخته بسایند و یا شکر کند را بریان نمایند و با روغن و شکر حلوا ساخته بخورند مولد منی و مغلظ آنست و از سنگهاره خشک
بدستور حلوا ساخته خوردن همین نفع دارد و نخود بریان با مغز بادام مساوی هر صبح و شام خوردن بغایت مقوی ست و کذا گل گڑهل خشک ساخته
کوفته بقند شیرین کرده دو مثقال هر روز تا چهل روز خوردن و اگر چهار دام اسگند کوفته بیخته در یک آثار شیر گاو بجوشانند و ده درم نبات انداخته دو وقت بخورند
رنگ سرخ گردد و باه افزاید و بدن فربه شود و ایضاً مکهانه هر روز بشیر گاو بخورند و کذا تخم زردک و کذا نخود سبز بریان خوردن مقوی باه ست و اگر مغز پنبه دانه
ده توله در شیر گاو و نیم آثار پخته بخورند در ازدیاد منی و باه نافع بود و کذا مغز تخم کهیرا نی سائیده سوم حصه شکر سفید آمیخته هفت ماشه با شیر گاو خوردن
شیر فقیه پخته نیز مولد منی ست و کذا کتهل و مغز تخم آن بریان کرده **ذکر ادویه مرکبه یونانیه** که در تولید منی و تقویت باه نافع اگر نقصان باه بسبب استفراغ کثیر
و ضعف بدن باشد این جلاب بنوشند نبات سفید ده درم در عرق گاوزبان ده درم حل کرده بقوام رقیق آورده تودری سرخ و سفید هر یک سه درم بران
پاشیده هر صبح و شام بنوشند و غذا نخوداب گوشت بره و دراج و کبک و هریسه معمول از گوشت بره و کبک و مرغابی و مرغ خانگی و زرده تخم مرغ بخورند
ترکیب گنجشک که در تقویت باه و ازدیاد منی عجیب ست گنجشک نر خانگی ذبح کرده و از پر و آلایش شکم پاک نموده و چوب چینی جوز بوا بسباسه مساوی کوفته
در شکم آنها پر کنند و در روغن گاو چندان بریان نمایند که ادویه سوخته نگردد و بعده در دیگچه انداخته عسل پر سازند و سرپوش نهاده و سرش
محکم بسته در پهن دیگران دفن نمایند بعد یکهفته برآورده و اگر هوا سرد باشد یک گنجشک صبح و یک شام بخورند هرگاه تشنه شوند بجای آب شیر بنوشند
ترکیب مرغ تالیف علوی خان منقول از حکیم محمد فضل خان شاگرد موصوف است که از اسرار مکتومه است و حکم اکسیر دارد اگر مرد صد ساله
بعمل آرد و قوت جوانی یابد بگیرند مرغ کهنه و زرنیخ طبقی سه توله زرنیخ را در آب حل کنند و چاول در آن اندازند و تا چهل روز سوای چاول بدهند که ر
چیزے دیگر آن مرغ را ندهند و در روزی یک مرتبه آب شیرین در ناشتا سیر بنوشانند و در کل کلان آن را اسپید بدارند تا بر ماکیان نشینند و درین روزها همه
پرهای او ریخته شوند پس آن را ذبح کرده در سه آثار روغن گاو با مصالح معمولی بپزند تا خوب پخته شود و پس گوشت آن را در سه چهار وقت و یا زیاده بحسب
برداشت مزاج با نان و یا تنها تناول فرمایند و روغن مذکور را در مدت تا بست و یکروز با نان تمام بخورند و تا چهل روز از جماع اجتناب ورزند باید که
این ترکیب بارد مزاج در موسم سرما استعمال نماید **ترکیب نوشیدن شیر** تالیف سید سعدی صاحب شاگرد نواب علوی خان که درین باب
حکم اکسیر دارد و بتجارب اکثر آمده بگیرند سیماب بوزن فلوس پخته و در پارچه بافته سه چهار تو ساخته صره بسته اول روز در شیر گاو جوان یک آثار گرفته در ظرف
گلی نو انداخته آن صره را در شیر آویزند بنهجی که در میان شیر باشد و به ته ظرف نرسد و سر آن آبخوره یا آرد ماش سیاه محکم بسته بالای آن چیزی گران نهند
تا از جوش سرش نکشاید و بر آتش اپلیک بنه یا شتر بعد نصف شب بگذارند و هنگامی که یک پاس شب بماند چوب باریک کنار باغی که بحجم انگشت خنصر و
بنصر باشد و شاخ را گرفته مانند آتش چراغ بسوزانند و صبح با نبات شیرین ساخته بنوشند و صره را پاک نموده نگاه دارند لیکن اول این سفوف بخورند
دارچینی مصطکی خصیة الثعلب هر یک سه فلوس طباشیر یک فلوس پخته نبات برابر همه کوفته بیخته چهل خوراک سازند و غذا قلیه نرگسی و قورمه و دو پیازه
و خاگینه سبیده نان تنوری و پلاو و مزعفر تناول فرمایند و روز دوم نیم آثار شیر پنج شش عدد خرمای نو در آن اضافه کرده بدستور سابق بنوشانند
و تا یکهفته شیر بقدر طاقت و هضم میفزایند و اگر هاضمه و قوت کم باشد شیر یک آثار و یا نیم آثار دارند و بعد هفته سیماب را وزن نمایند هر قدر که
کم شده باشد آن را باز بوزن یک فلوس سازند و باید که تا مدت چهل روز رسانند **حب مشقاقل** بگیرند مشقاقل دو توله بادام قشر اعرابی بهمن سفید
هر یک نیم توله پس باید در گلاب حل کرده باقی ادویه کوفته بیخته آمیزند و با دو توله شهد خالص آمیخته بلت و یک حب سازند و هر صباح یک حب با شیر گاو بخورند
نافع بود **حلوا مخترع علوی خان** مقوی باه آرد نخود بریان یکنیم توله سمید گندم هفت و نیم توله روغن گاو بریان کرده عسل پنج توله نبات بقدر حاجت
بعرق گاوزبان شربت نموده اندازند و بقوام آورده دارچینی بادیان بوزیدان هر یک نیم توله مشقاقل بهمنین هر یک دو مثقال خولنجان زنجبیل هر یک

جوزبوا زعفران هریک سه درم مایه شترا عرابی دو درم خصیة الثعلب پنج توله مغز پسته مغز چلغوزه مغز بادام مغز جبة الخضرا مغز فندق انگکک مغز تخم خربزه مغز نارجیل هر واحد یکتوله عنبر اشهب دو ماشه آمیزند خوراک یکتوله وقت شام حلوای ثعلب مؤلف ممدوح الیه آرد نخود بریان دو توله بیدانجیر؟ دونیم توله شیر گاو سه توله بروغن گاو بریان کرده و در عرق کیوڑه و بیدمشک قند سفید حل کرده داخل نمایند و قوام ساخته برادهٔ خصیة الثعلب هشت توله دارچینی یکنیم توله مشک عنبر هریک یکنیم ماشه داخل کنند شربتی پنج مثقال با عرق جذر حلوای بیضیه که معمول حکیم اکمل خان ست زردی بیضهٔ مرغ بست عدد نبات پنجاه مثقال در عرق بهار نارنج و عرق بیدمشک و آب زردک بقدر حاجت آب پیاز پنج درم بپزند که بقوام آید پس جوزبوا بسباسه هریک یکمثقال زعفران مشک هریک دو دانگ سوده داخل کنند شربتی پنج مثقال ایضاً که مجرب حکیم غلام امام ست تخم هلیون پنج اوقیه در یک آثار آب بجوشانند تا ده اوقیه بماند صاف کرده یکصد زردی بیضهٔ مرغ دران آب حل نموده شکر سرخ چهار اوقیه آمیخته روغن بادام یک چهٹانک گرم کرده دران اندازند و بطریق حلوا تیار ساخته هفت حصه نمایند و یک حصه هر روز بخورند و حلوای مرغ سیاه به نسخه علاج الامراض و حلوای ثعلب تالیف والد علوی خان و حلوای چوب چینی تالیف حکیم علوی خان و حلوای جذر مخترع حکیم ارزانی نیز مقوی باه و مولد منی ست و در قرابادین مذکور خاکینه سفید زردی بیضه سه عدد آب پیاز برابر آن اورک نیم وزن آن سائیده با هم لت کنند و نیم‌برشت ساخته ثعلب مصری یکدرم دارچینی قرنفل دار فلفل هریک نیم درم سائیده داخل کرده با قدری نمک خورند هر صبح چند روز ایضاً خراطین پاک کرده یکتوله دارچینی شش ماشه دار فلفل سه ماشه ثعلب مصری نبات هر واحد یکتوله باریک سائیده نگهدارند و یکماشه ازین در زردی تخم مرغ انداخته بر آتش نهند چون اندکی بستگی گراید سرد کرده خورند هر روز یک بیضه افزایند تا بهفت بیضه رسند باز یکیک کم کنند که بیک بیضه رسند و درین اثنا از ترشی پرهیز نمایند دوای اکثر که در حار مزاج معمول ست ترنجبین اصیل چهل درم در یک رطل شیر بادهٔ گاو بجوشانند تا منعقد گردد و پس ده درم ثعلب مصری سائیده آمیخته تناول کرده باشند ایضاً که حکیم علوی خان برای بارد مزاج تجویز کرده اند ترنجبین شکر طبرزد هر واحد ده درم در شیر شتر یک رطل بجوشانند تا بقوام آید پس زنجبیل و دارچینی و خولنجان و ثعلب مصری و بوزیدان هریک یکماشه کوفته بیخته آمیخته بخورند یک خوراک ست دوای التو دیدین از حکیم ممدوح مغز بهمن سفید بهمن سرخ خولنجان؟ بهمنین و بهمنی مشهور و صوب؟ ست تودری گلگون تودری زرد هر واحد یکمثقال در شیر گاو پنج سیر من تر بجوشانند پس بهمن سرخ خولنجان زنجبیل و دارچینی هریک یکدانگ داخل کرده نبات سفید یک اوقیه اضافه نموده بنوشند دوای الشقیقش که در سرما بیار دمزاج معمول ست بگیرند بیضهٔ مرغ کلنگ و دران برابر عدس سوراخ کرده یکتوله سیماب اندازند و دهن آن از آرد ماش بند نموده در خاکستر گرم نهند چون پخته شود برآرند و بیضه را شکسته سیماب برآورده سفیدی و زردی آن خورند و تا هفت روز بهمین طور بعمل آرند بعده سیماب نگیرند از ترشی و بادی پرهیز کنند و تا چهل روز در جلهٔ سرما خورند ایضاً زردهٔ بیضه چهار عدد نارجیل مقشر یکتوله تخم ترب یکتوله بزرالبنج یکنیم ماشه شهد خالص دو توله اول تخم ترب را نصف بریان کنند و نصف خام دارند و هرسه دوا باریک سائیده و زردی بیضه بر آتش انگشت در ظرف آهنی یا مسی قلعی دار گداخته غلیظ سازند پس دوا و بزر بعده شهد تا قابل حب بستن شود و خوراک نمایند یکی صبح و یک شام پیش چهار گهڑی از جماع هم تقویت باه کنند و هم امساک و مجرب ست دوا ثعلب مصری طباشیر مصطکی کتیرا دار فلفل مغاث بغدادی هر واحد یکماشه کوفته بیخته همراه گلقند دو توله سرشته بخورند و بالایش شیر گاو یا وسیم؟ بنوشند مجرب ست ایضاً که در تقویت باه و تولید منی بی نظیر ست بگیرند یک بیضهٔ مرغ و زردی و سفیدی آن برآورده و روغن زرد آب پیاز مرغ؟ شهد هر واحد بقدر همان بیضه گرفته آمیخته بر آتش گرم کرده بخورند و تا چهل روز باین روش عمل نمایند و از خزات و دوغ و سرکه و جمیع ترشیها پرهیز کنند و غذا از مقویات باشد ایضاً اگر نخود بریان و خارخسک هر دو مساوی کوفته بیخته شکر برابر هر دو آمیخته صبح و شام هر روز بخورند برافزایش منی و تقویت گرده و قضیب نفع عجیب دارد و اگر هر دو دوای مذکور و نارجیل هر واحد یکتوله و خرما و شکر و روغن زرد هریک دو توله کوفته با شکر و روغن آمیخته بخورند نافع تر ست زرعونی به نسخهٔ علوی خان مجرب ست خارخسک مربی انیسون تخم هلیون تخم زردک مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه تخم اسپست هریک مثقال

یکنیم درم یاقوت زرد یکدرم نقره و طلای محلول هر یک یکنیم درم زاید الفکر مدقوق سی مثقال روغن بادام شیرین ده مثقال در نبات و عسل مصفی بطریق
متعارف معجون سازند شربت از یکدرم تا دو درم معجون انطاکی در تقویت باه و حرارت غریزی و تسمین بدن و تولید خون صالح و اصلاح منی
و رفع اذیت جماع و ضعفی که از کثرت جماع حادث شود عجیب الفعل ست نخود سفید مع پوست که در آب تره تیزک تازه سه بار تر کرده و هر مرتبه
خشک کرده باشند و خار خسک خشک سوده که در مثل آن آب خار خسک تازه تر کرده باشند هر یک سه اوقیه ترنجبین ده درم دارچینی خولنجان
هر یک شش درم عسل یکنیم رطل آب پیاز سفید نیم رطل همه بقوام آورند بآتش ملائم پس تخم ترب تخم گزر بری شقاقل تخم انجره هر یک یک اوقیه
عاقرقرحا زنجبیل هر یک نیم اوقیه کوفته بیخته مخلوط سازند بعده فادزهر حیوانی هشت قیراط زعفران پنج درم مشک شش قیراط در گلاب یک اوقیه
حل کرده بآن تسقیه کنند و در ظرف چینی نگاهدارند شربتی دو درم و هرگاه قوی تر خواهند مغز گردگان مغز چلغوزه مغز نارجیل مغز حبة الخضرا تخم شلغم
بهمن سرخ بهمن سفید تخم اسپست تخم کتان هر واحد یک اوقیه قسط شیرین انیسون قرنفل فلفل ماهی سقنقور و اگر نباشد بدل آن مائیه شتر اعرابی
یا ماهی روبیان هر یک سه مثقال زرده تخم مرغ مغز کنجشک نر هر یک بست عدد اضافه نمایند ایضا انطاکی گفته که علیک بالاختفاء به فانه من الاسرار
و قوت آن تا هفت سال باقی میماند نخود لوبیا باقلا مغز فندق هر یک ده درم دارفلفل دارچینی شیطرج زنجبیل تخم انجره تخم ترب کنجد
خبث الحدید مغز چلغوزه زراوند مدحرج هر یک هفت درم شقاقل حبة الخضرا تخم گزر هر یک پنج درم عود چهار درم همه را سائیده و شیر میش صد درم
با مثل آن عسل بآتش نرم بقوام آرند هرگاه در غلظت و انعقاد رسد ترنجبین سی چهار درم اضافه نمایند و چون مخلوط شود فرود آورده ادویه مسحوقه بیامیزند
و باز بر آتش ملائم گذارند و گلاب بست درم که دران زعفران سه درم و مشک و عنبر و فادزهر جدوار هر یک هشت قیراط حل کرده باشند بیامیزند
شربت یکمثقال معجون تالیف حکیم اکمل خان که در تقویت باه بی نظیر ست و باکثر مردم نفع کرده مغز بادام مغز فندق مغز چلغوزه مغز تخم خربزه
مغز حب الزلم مغز حبة الخضرا کشن خرما مغز پسته مغز نارجیل مغز حب قلقل مغز ... مغز گردگان مغز سر کنجشک بهمنین شقاقل صندل سفید
خصیة الثعلب تودریین لسان العصافیر هر واحد یکدرم مغز تخم خیارین خرفه مقشر هر یک دو مثقال مغز تخم کدو تخم خشخاش هر یک
شش ماشه ابریشم مقرض دارچینی دانه هیل هر یک سه ماشه مشک عربی گاوزبان تخم ریحان هر یک چهار ماشه مائیه شتر اعرابی تخم شلغم تخم زردک
تخم بادرنجبویه تخم فرنجمشک تخم کونچ صمغ عربی تخم بالنگو تخم جرجیر تخم انجره مصطگی هر یک یکدرم خولنجان بوزیدان پودینه خشک زنجبیل زعفران
هر یک سه ماشه عنبر اشهب دو ماشه عسل سفید دو وزن ادویه قند سفید یک وزن بطریق متعارف معجون سازند و اگر جدوار هم
داخل نمایند بهتر ست معجون مختصر در تقویت باه فراخ بلغمی نظیر ندارد عاقرقرحا قرنفل زنجبیل هر واحد یک اوقیه زرده تخم مرغ پخته بست عدد
شهد خالص یکصد و بست درم معجون سازند و یا بعسل یکچند قند سفید دو چند ادویه بگیرند و بگلاب و بیدمشک بقوام آورده ادویه بدان بسرشند
و مشک خالص یکماشه و زعفران دو ماشه و نیم داخل نمایند شربت پیش از غذا سه درم و اگر خولنجان یک اوقیه دارچینی نیم اوقیه اضافه نمایند
نیکو تر گردد معجون بقراط در قلت منی از رطوبت آلات منی حکیم عابد تجربه صحیح یافته و مقوی معده ست تخم شبت تخم کرفس نانخواه تخم جرجیر
هر یک شش درم مصطگی عاقرقرحا هر یک یکنیم درم زرنباد قرنفل هر یک دو درم کوفته بیخته در عسل سه چند آن بسرشند آیین روغن بیض
مجرب حکیم ممدوح ست تخم ترب شیطرج هر یک ده مثقال زنجبیل گل یاسمین هر یک دو مثقال نیم کوفته در دو رطل آب بجوشانند تا نصف ماند
و ده درم باز آید صاف کرده بمقدار نیم وزن آن روغن چهار مغز داخل کرده بجوشانند تا آب فانی شود و روغن بماند پس صاف کرده ده مثقال
قند سیاه دران آمیخته بعد تحریک استعمال نمایند و نسخه های دیگر های مولد منی در قسم آینده بیاید ذکر ادویه مرکبه ... که
منی ... بگیرند دال ماش و در آب پیاز خیسانند که پوست آن جدا شود و بین مقشر نموده باشیر بجوشانند که کهیر گردد و بعده شکر تری
دران آمیخته بخورند و همین سان بعمل آرند ایضا زردی بیضه مرغ شیر شتر روغن گاو آب پیاز قند سیاه کهنه هر واحد یک آثار ...

یکنیم درم یاقوت زرد یکدرم نقره و طلای محلول هر یک یکنیم درم زائد الفکر مدقوق سی مثقال روغن بادام شیرین دو مثقال در نبات و عسل مصفی بطریق
متعارف معجون سازند شربت از یکدرم تا دو درم معجون انطاکی در تقویت باه و حرارت غریزی و تسمین بدن و تولید خون صالح و اصلاح منی
و رفع اذیت جماع و ضعفی که از کثرت جماع حادث شود عجیب الفعل است نخود سفید مع پوست که در آب ترا تیزک تازه سه بار تر کرده و هر مرتبه
خشک کرده باشند و خارخسک خشک سوده که دو چند مثل آن آب خارخسک تازه تر کرده باشند هر یک سه اوقیه ترنجبین ده درم دارچینی خولنجان
هر یک شش درم عسل یکنیم رطل آب پیاز سفید نیم رطل همه بقوام آورند بآتش ملائم پس تخم ترب تخم گزر بری شقاقل تخم انجره هر یک یک اوقیه
عاقرقرحا زنجبیل هر یک نیم اوقیه کوفته بیخته مخلوط سازند بعده فادزهر حیوانی هشت قیراط زعفران پنج درم مشک شش قیراط در گلاب یک اوقیه
حل کرده بآن سقیه کنند و در ظرف چینی نگاه دارند شربتی دو درم و هر گاه قوی تر خواهند مغز گردگان مغز چلغوزه مغز نارجیل مغز حبة الخضرا تخم شلغم
بهمن سرخ بهمن سفید تخم اسپست تخم کتان هر واحد یک اوقیه قسط شیرین انیسون قرنفل فلفل ماهی سقنقور و اگر نباشد بدل آن مائیه شتر اعرابی
یا ماهی روبیان هر یک سه مثقال زرده تخم مرغ مغز گنجشک نر هر یک بیست عدد اضافه نمایند ایضاً انطاکی گفته که علیک بالاختفاء به فانه من الاسرار
و قوت آن تا هفت سال باقی میماند نخود لوبیا باقلا مغز فندق هر یک ده درم دار فلفل دارچینی شیطرج زنجبیل تخم انجره تخم ترب تخم
خبث الحدید مغز چلغوزه زراوند مدحرج هر یک هفت درم شقاقل حبة الخضرا تخم گزر هر یک پنج درم عود چهار درم همه را سائیده شیر میش صد درم
با مثل آن عسل بآتش نرم بقوام آرند هر گاه قریب بانعقاد رسد ترنجبین سی درم اضافه نمایند و چون مخلوط شود فرود آورده ادویه مسحوقه بیامیزند
و باز بر آتش ملائم گذارند و گلاب بیست درم که در آن زعفران سه درم و مشک و عنبر و فادزهر و جدوار هر یک هشت قیراط حل کرده باشند بیامیزند
شربت یک مثقال معجون تالیف حکیم اکمل خان که در تقویت باه بی نظیر است و با کثر مردم نفع کرده مغز بادام مغز فندق مغز چلغوزه مغز تخم خربزه
مغز حب الزلم مغز حبة الخضرا کشمش خرما مغز پسته مغز نارجیل مغز حب قلقل مغز انجدان مغز گردگان مغز سر گنجشک بهمنین شقاقل صندل سفید
خصیة الثعلب تودریین لسان العصافیر هر واحد یکدرم مغز تخم خیارین خرفه مقشر هر یک دو مثقال مغز تخم کدو تخم خشخاش هر یک
شش ماشه ابریشم مقرض دارچینی دانه هیل هر یک سه ماشه خسک بری گاوزبان تخم هلیون هر یک چهار ماشه مائیه شتر اعرابی تخم شلغم تخم زردک
تخم بادرنجبویه تخم فرنجمشک تخم کونچ صمغ عربی تخم بالنگو تخم جرجیر تخم انجره مصطگی هر یک یکدرم خولنجان بوزیدان بودینه خشک زنجبیل زعفران
هر یک سه ماشه عنبر اشهب دو ماشه عسل سفید دو وزن ادویه قند سفید یک وزن بطریق متعارف معجون سازند و اگر جدوار سه
داخل نمایند بهتر است معجون مختصر در تقویت باه و فراخ بلغمی نظیر ندارد عاقرقرحا قرنفل زنجبیل هر واحد یک اوقیه زرده تخم مرغ پخته بیست عدد
شهد خالص یکصد و بیست درم معجون سازند و یا عسل یکصد قند سفید دو چند ادویه بگیرند و بگلاب و بید مشک بقوام آورده ادویه بدان بسرشند
و مشک خالص یکماشه و زعفران دو ماشه و نیم داخل نمایند شربت پیش از غذا سه درم و اگر خولنجان یک اوقیه و دارچینی نیم اوقیه اضافه نمایند
قوی تر گردد معجون بقراط در قلت منی از رطوبت آلات منی حکیم عماد به تجربه صحیح یافته و مقوی معده است تخم شبت تخم کرفس نانخواه تخم جرجیر
هر یک شش درم مصطگی عاقرقرحا هر یک یکنیم درم زرنباد قرنفل هر یک دو درم کوفته بیخته در عسل سه چند آن بسرشند و این معجون نسبت
مجرب حکیم ممدوح است تخم ترب شیطرج هر یک ده مثقال زنجبیل گل یاسمین هر یک دو مثقال سنبل الطیب در دو رطل آب بجوشانند تا نصف
ده درم باز آید صاف کرده بقدر نیم وزن آن روغن چار مغز داخل کرده بجوشانند تا آب فانی شود و روغن بماند پس صاف کرده دو مثقال
قند سیاه در آن آمیخته بعد تحریک استعمال نمایند و نسخه های حریره های مولد منی در قسم آینده بیاید ذکر ادویه مرکبه بهی چه که
منی بیفزاید بگیرند دال ماش و در آب پیاز چندان بخیسانند که پوست آن جدا شود پس مقشر نموده با شیر بجوشانند که کهویه گردد بعده شکر تری
و در آن آمیخته بخورند و همین سان عمل آرند ایضاً زرده بیضه مرغ شیر شتر روغن گاو آب پیاز قند سیاه کهنه هر واحد یک آثار بیامیزند

تا گهوبه شود و هر روز چهار درم بخورد مرد پیر جوان گردد حلوای است که مقوی باه و مولد منی است شیره انبه پخته و شیرین سه آثار شکر سفید یک آثار روغن گاو نیم آثار شیر گاو یک آثار شهد پاو آثار همه را بقوام آورده زنجبیل بهمن سرخ بهمن سفید موصلی سنبهل ستاور هر یک یکتوله دار فلفل خولنجان سیا گوچ هندی هر یک شش ماشه ثعلب مصری مغز بادام چوب چینی مغز تخم خربزه شقاقل سنگهاڑه خشک خرما هر یک چهار توله سائیده بیامیزند دوا که بهان نفع دارد آب پیاز و عسل مساوی بقوام آورده قرنفل دارچینی ثعلب مصری اسگند موصلی کهنی عاقرقرحا بقدر مناسب سوده آمیخته نند و اگر وزن آب پیاز عسل هر واحد آثار کنند تودری سرخ و سفید و بهمن سرخ و سفید زنجبیل تخم پیاز تخم ترب تخم گزر تخم شلغم تال مکهانه موصلی سیاه عوض قرنفل دارچینی خولنجان اسگند عاقرقرحا گیرند هر واحد یک سیر شاهی نیز سفید بوده و این حب هندی نیز مسهی است پوست بیخ اونٹ کٹاره دار چینی گوکهرو تخم سنبلی سمندر سوکه تال مکهانه موچرس هر یک پنج درم همه را کوفته بخته پنج سیر شیر باده گاو در اکهوبه سازند و دو نیم آثار شکر سفید داخل نموده آمیخته حب بمقدار یکدرم بسته بندند و هیچ یک حب بخورند و از ترشی پرهیز نمایند سفوف که مجرب است پوست بیخ سنگهاهولی پوست بیخ اونٹ کٹاره آرد ماش هر سه برابر اول هر دو پوست در سایه خشک کرده جدا جدا باریک سائیده جامه بیز کنند پس آرد آمیخته هفت ماشه صبح با قدری شیر گاو بخورند ایضاً ستاور گوکهرو بیج بند تخم کونچ هر واحد یکماشه مغز تخم کهرنی موصلی سیاه و سفید بیخ سمبل هر واحد یکنیم ماشه ثعلب مصری یکتوله خرما دو توله شکر تری سه توله سفوف کرده یک سفوف ست با شیر گاو بخورد سفوف مکهانه که مقوی باه است تال مکهانه موصلی سیاه موصلی سفید بیج بند هر واحد یکتوله عاقرقرحا دو درم کوفته بیخته هموزن شکر آمیخته هشت ماشه تا یکتوله با شیر گاو بخورند ایضاً بیج خراسانی موصلی سفید ستاور بیجبند تال مکهانه گوکهرو اسگند لوبسوڑه موصلی سیمبل گوندچکن موسلی موچرس تخم اوٹنگن تخم کونچ موصلی سیاه گوند ناگوری سرالی تخم کرلی سمندر سوکه کوفته بیخته نبات سفید بیخته آمیخته استعمال نمایند و اگر ثعلب مصری و کرس و تودری نیز داخل کنند نافع تر خواهد شد سفوف که جهت افزایش منی و باه نافع است منڈی خشک خارخسک موصلی سیمبل گل سمبل کچنال هر کدام چهار درم کوفته بیخته هر صباح بقدر سه چهار ماشه با شیر تازه بخورند ایضاً زردی بیضه مرغ چهار عدد و شهد خالص مساوی هر دو باهم لت کرده بر آتش زکال نرم گذارند چون پخته شود فرود آورده موچرس چهار ماشه تغشیب گاو خشک سه یان کرده و ماشه زعفران چهار سرخ مشک خالص سه سرخ سوده آمیزند و بخورند تا سه هفته بکار برند که نهایت مجرب است معجون سپاری پاک که معمول اهل هند است سپاری دکهنی پاو آثار خرما نیم آثار کشمش نیم پاو درد و آثار شیر باده گاو بجوشانند هر گاه مهرا شود و متل کهوبه گردد همه را خوب سائیده و نگاه دارند گندم بسته پاو آثار آرد سونگهره نیم پاو فناسته بیان پاو آثار مغز بادام بسته نیم آثار علیحده نگاه دارند قند سفید سه آثار و روغن سه یک آثار را بقوام نماید و فناسته و آرد سونگهره را در ان روغن بریان کرده با شند و مغز بادام و گوند بیامیزند بعد از آن این ادویه گوکهرو نیم آثار ثعلب مصری دارچینی قرنفل الایچی خرد زنجبیل هر یک چهار درم جوز بوا دو توله بسباسه یکتوله چینی کبابه پاو آثار گل پسته گل سپاری یک یکدرم مغز نارجیل پاو آثار چهال تمبال چهال کیکر چهال سنگهاڑه هر یک شش ماشه کوفته بیخته همراه کهوبه مذکور بیامیزند و زعفران چهار توله مشک شش ماشه سائیده و بیفزایند و دو دام صبح و دو دام شام خورده باشند معجون تال مکهانه که برای تقویت باه و تغلیظ منی از معمولات مؤلف است بگیرند تال مکهانه نه توله در شیر تازه چند انکه بپوشاند تر سازند هر گاه شیر خشک شود همین نوع دو بار دیگر تر نموده خشک سازند بعده تال مکهانه را در کاسه مغز نارجیل نو سوراخ کرده پر کنند و پاره نارجیل بر سوراخ باز وصل نموده در آرد گندم گرفته در آتش نرم بدارند تا آنکه آرد سرخ شود بر آورده آرد دور ساخته تال مکهانه را بر آورده باریک سایند و مغز نارجیل علیحده سائیده آمیزند پس تودری سفید تودری سرخ گوکهرو خورد گوکهرو کلان موصلی سیاه موصلی سفید گاو زبان هر یک دو توله ثعلب مصری سمندر سوکه اندرجو موچرس الایچی سفید هر واحد یکتوله دارچینی کبابچینی سورنجان شقاقل طباشیر هر یک نه ماشه چوب چینی نیم پاو بهمن سرخ بهمن سفید هر واحد یکنیم توله بهیدان دو ماشه مغز پسته مغز چلغوزه هر واحد یک چهٹانک مغز بادام نیم پاو کوفته بیخته بیامیزند

بعد از ان نبات سفید نیم آثار بقوام آورده همه ادویه بسرشند خوراک یکتوله بهتر از ترشی معجون صمغ که در منافع مذکوره از مجربات نحیف ست صمغ عربی
آرد سنگهاڑه آرد خرمای خشک کرده هر یک نیم سیر عالمگیری مغز نارجیل مغز پسته مغز بادام مغز چلغوزه هر یک بست درم الایچی سفید دارچینی
زنجبیل هر یک ده و نیم درم قرنفل یکدرم پاو بالا دار فلفل نیم درم نبات سفید برابر اجزا شهد خالص دو برابر اجزا بدستور معجون سازند خوراک از یکتوله تا دو توله
در امساک منی نیز مفید ست معجون لبوب هندی مقوی باه و مغلظ و مولد منی و نافع سرعت انزال ست مغز پنبه دانه مغز خسکدانه مغز تخم خربزه
مغز خیار و تخمی کنجد خشخاش سفید موصلی سفید موصلی سینبهل موصلی سیاه ستاور اسگند سنگهاڑه خشک تخم تمر هندی مقشر بیستان هر واحد یکتوله تخم گزر
تخم پیاز تخم شلغم تخم ترب بهون کیلی تال مکهانا بریان سمندر سوکه سیده لکڑی هر واحد نه ماشه خولنجان حیا گوند ناگرموتهه تخم کونچ گوکهرو خرد
اندر جو شیرین کیلی بول مغز کنول گته کل دهاوه گوند سینبهل موچرس بیخ بند هر واحد شش ماشه سپند گراقی بسپایان تخم اٹنگن عاقرقرحا
زنجبیل دار فلفل برنج؟ هر واحد سه ماشه کوفته بیخته با قند سفید بقوام آورده بسرشند و اگر مغز بادام پسته و چلغوزه و گردکان و نارجیل
هر واحد یکتوله قند دو توله افزایند بهتر ست خوراک یکتوله با شیر مطبوخ که در ان خرما جوش داده باشند معجون که مقوی باه و تثبیت و مولد منی ست
مغز بادام مغز پسته مغز نارجیل تخم خشخاش موصلی سفید موصلی سیاه تال مکهانا بیج بند تخم اٹنگن گوکهرو بیخ زنجبیل کنجد سفید کباب چینی موچرس
لسوڑه کمرکس مصطگی جوزبوا جوتری ثعلب مصری تخم ترب تخم گزر تخم شلغم تخم پیاز الایچی سفید و سرخ هر یک یکتوله زعفران دو ماشه
مشک دو ماشه ورق نقره سه ماشه عسل دو چند خوراک یکتوله یا زیاده ایضا قرص سیده لکڑی بیجبند تال مکهانا صمغ پلاس موچرس اندر جو شیرین
مصطگی هر واحد یکدام زردک پنبه نیم بشت برابر همه شکر سفید برابر جمله بدستور مرتب سازند شربت یک نیم توله معجون پلیه جهت تقویت باه و تسمین
بسیار مفید ست پلیه کبیده جوزبوا قرنفل جوتری ثعلب مصری هر یک دو دام زنجبیل زیره سفید زیره سیاه هر واحد یکدام نارجیل
چهار دام مغز بادام مغز پسته کشمش هر یک نیم پاو ورق نقره شش ماشه نبات یک سیر پاو بالا عسل نیم آثار روغن گاو نیم پاو بطریق مشهور
معجون سازند معجون هندی مقوی باه و ممسک که مجرب حکیم شریف خان ست بیج بل بیج بند گراقی سربالی سمندر سوکه تخم اٹنگن عاقرقرحا
تال مکهانه گوکهرو تخم کونچ موچرس گوند ڈهاک گوند ببول ثعلب مصری هر واحد یکدام موصلی سفید و کهنی دو دام دارچینی قرنفل جوتری هر یک
هفت ماشه جوزبوا یکدرم زعفران چار ماشه جند بید ستر نیم دام مصطگی رومی نیم دام عسل کشمیری نیم آثار بطریق متعارف معجون سازند
معجون بیستان که مقوی باه و مولد منی و مغلظ آنست و معمول موصلی سیاه و سفید تخم کونچ مغز ببوله تخم اٹنگن شقاقل ثعلب مصری مغز پسته
مغز چلغوزه هر واحد یکتوله مغز نارجیل مغز چلغوزه مغز بادام سلیخه هر یک دو توله تال مکهانه یک نیم توله دار فلفل زنجبیل بهمنین موچرس کنجد مقشر
هر یک شش ماشه مصطگی عاقرقرحا هر یک نه ماشه بیستان صمغ عربی هر یک پاو سیر عسل نیم آثار قند سفید یک آثار روغن گاو نیم پاو زعفران
سه ماشه اول بیستان و صمغ کوفته بیخته در روغن بریان سازند پس در قوام بادویه مسحوقه آمیخته معجون سازند شربت از یکتوله تا دو توله
معجون کشمش که همان نفع دارد موچرس ثعلب مصری سمندر سوکه موصلی سیاه و سفید مغز بادام هر واحد پنج درم ستاور سه ده دام زنجبیل خولنجان هر واحد
دو نیم دام کشمش نیم آثار قند سفید دو آثار بدستور بقوام آمیزند خوراک دو توله تا سه توله با شیر گاو که در ان خرما جوش داده باشند **اقوال حکما** مسیحی مینویسد
که این سفوف منی میفزاید تخم جرجیر تخم ترب تخم انجره هر واحد شش درم قسط و عاقرقرحا هر واحد دو درم زنجبیل شقاقل هر واحد سه درم خولنجان
ده درم تودری سفید و سرخ هر واحد از دو درم تا پنج درم کوفته بیخته سه درم بخورند و این جوارش همین نفع دارد تخم اسپست تخم جرجیر تخم گزر تخم شلغم
تودری سفید و سرخ بهمن سرخ و سفید تخم انجره تخم کرفس مغز تخم خربزه تخم پیاز کثیرا هر واحد پنج درم دارچینی خولنجان شقاقل زنجبیل دار فلفل هیل
قرنفل هر واحد دو درم کوفته بیخته ترنجبین دو من شب در آب ترکرده صبح صاف نموده بآتش نرم بقوام آرند و ادویه آمیخته هفت درم بخورند با شیر گاو و
یا نبیذ یا بسفنج و دوای از بصل که آب پیاز سفید کوفته برآورده نیم رطل بگیرند و یک رطل عسل داخل کرده بآتش نرم بقوام آرند وقت خواب دو ملعقه بخورند

وایضاً تخم جرجیر تخم ترب مغز تخم خربزه مساوی جدا جدا سائیده سه درم با شیر تازه ناشتا بخورند وایضاً مغز چلغوزه دو جزو تخم جرجیر مغز تخم خربزه
یک یک جزو فلفل ربع جزو دارچینی نیم جزو با عسل سرشته استعمال کنند وایضاً نخود در آب تر کنند تا منتفخ شوند پس به روغن گاو بریان نمایند و کوفته
یکجزو از آن بگیرند و مغز چلغوزه خرد دو جزو و با عسل کف گرفته که بعد قوام آن قدری مصطکی و دارچینی در آن داخل کرده باشند قرص ساخته بعد طعام
بخورند وایضاً این معجون لبوب مغز بادام و فندق و نارجیل و چلغوزه و حب قلقل و حبة الخضرا هم مقشر مساوی زنجبیل دارفلفل بادرنگ هر واحد
ثلث جزو فانید سنجری بقدر یک ادویه در آن سرشته شود و هر روز صبح و شب قدر بیضه بخورند وایضاً این دوا از ترنجبین بگیرند شیر گاو تازه دو رطل
و در آن دو اوقیه ترنجبین حل کرده صاف نموده بقوام آرند و هر روز ناشتا سی درم بلیسند شیخ میفرماید که اگر سببش ضعف بدن باشد
تقویت بدن باغذیه مقوی مثل اسفیدباجات و سطنجنات و اشویه و کبابات و هریسه و بیضه نیم برشت و شلغم و شیر در روغن زرد و نان سپیده
و لبوب مثل مغز بادام و مغز جوز و نارجیل و پسته و چلغوزه و حبة الخضرا و مانند آن بتوابل و ابازیر مخلوط با پیاز و نعناع و کندنا و حلبه و خندروس
و جرجیر کنند و همچنین تقویت بدن با استحمامات واجب و مروخات مقوی مثل روغن سوسن و روغن بان نمایند و اگر حاجت تسخین زیاده باشد در آن مشک
و جندبیدستر و غیره داخل کنند و اگر سببش سردی اعضای منی باشد بادویه مسخنه که مذکور شود و مسوحات مسخنه علاج کنند و اگر مادی یبوست باشد
بخورانیدن مرطبات حاره اعانت کنند و اگر سببش حرارت مفرط اعضای منی باشد هر سرد مرطب باعتدال مثل ماست گاو و شیر که اندران آهن سرخ
جوشانیده باشند نفع بخشد و اگر سببش حرارت و یبوست باشد ترطیب بمعتدل حمامات و زردی بیضه و شیریکه در آن آهن و ترنجبین پخته باشند
اسفیدباجه و ترطیب با دهان بارده حتی که روغن کاهو که نمایند و اگر سببش یبوست باشد ترطیب بدن باغذیه و البان و حمامات و سفرا و قیق
و حریره های شیر از حبوب و راحت و سکون نمایند و بهم او گوید از اغذیه صرف اغذیه است که از تخم مرغ نیم برشت و لحم بیشتر نخود و پیاز و شیر بریان کرده
چه بریان کردن قوت لحم و تکثیر غذای آن منع میکند و معجونات اگر چه بریتر شی کرده باشد نیکوست و همچنین باکیان و کبد مرغ خصوصاً
و بیضه نیم برشت خصوصاً بزرباجینی و فلفل و خولنجان و نمک ستقنقور و بیضه ماهی و گوشت ماهی گرم و اگر ابا شیر بود باشد بهتر است
و فلفل و دارفلفل و قرنفل و دارچینی و مانند آن تقویت آن کنند و شلجم و کرنب و چغندر خصوصاً چغندر بعد طبخ جید بلحم آن و آنچه در آن انداخته مغز
و کبوتر و روغن زرد و شیر است و هریسه و جوزابات و کبوابات بشیر و گوشت بشیر پخته و ربقول آن باهیون است و جرجیر و گشنیز و
نفع خاصه دارد چه این تقویت اوعیه منی بسیار کند پس پیش منی باشد شتاب گردد و شهوت شدت کند و خندقوقی و حلبه و اکثر حبوبات بمسیده
آنچه بر عنب سپید و شیر و آب نارجیل سازند و گفته اند هر که بخوردن کباب ادمان نماید و بر آن شیر خورد و آب نبیذ نخورد بعد تکثیر منی مدام نماید
و پیاز در روغن زرد بریان نمایند تا سرخ شود و مهرا گردد و بر آن بیضه شکسته خاگینه سازند اما گرم مزاج را مثل ماست و شیر ماهی
گرم و خربزه و خیار و باذرنگ و کدو و فواکه رطب و بقول رطب حتی که کاهو حتی که تخم خرفه منی ایشان افزاید و سفیدی بیضه ایشان را نافع
منی را زیاده کند و دماغ حیوانات و مغز استخوان آنها و مرطبات نهری مناسب است و اغذیه که شبیه باده و یه برای آن نسبت بگیرند شیر یک رطل
و در آن ترنجبین چهل درم برای معتدل مزاجان داخل کرده بجوشانند تا غلیظ گردد و از آن بقدر قدح هر روز بنوشند و این معتدل برای
محرورین است و برای مبرودین باید که ده درم دارچینی باریک سائیده در رطل شیر آمیخته بجوشانند و یک قدح از آن نهار بنوشند و باید طعام عوض
آب دادن آب نباید نوشید خصوصاً اگر غذای او طبا هیچ و بیش باشد و این کسی را که برودت و یبوست باشد نافع بود وایضاً بگیرند روغن گاو
کوزه بیه و شیر گاو و کوزه بیه و روغن پسته کوزه بیه و همه را بپزند تا ثلث بماند و صبح و ملعقه باندک شراب بنوشند وایضاً فانید یک رطل آب پیاز دو رطل
شیر تازه یک رطل همه را بپزند تا غلیظ گردد و صبح یک اوقیه بخورند وایضاً بگیرند نخود سیاه و در آب جرجیر تر کنند تا اندک منتفخ شود و در سایه خشک کرده
و با فانید سرشته بقدر جوز صبح بخورند و قدر یک قدح وقت خواب و بر آن قدح نبیذ بنوشند و اگر در آب جسک تر کنند و در آفتاب بدارند محفوظ از خاک

و هرگاه خشک شود باز تسقیه نمایند بعده بپخته نگاه دارند و ازان حریره بشیر تازه و فانید بسازند و ایضاً بگیرند سه رطل شیر تازه و دران نیم رطل ترنجبین
صاف و نیم رطل مغز حبة الخضرا کوفته بجوشانند بعده خوب مالیده صاف کرده نیم رطل ازان بگیرند و بران نیم رطل خولنجان انداخته بقدر هضم چند روز بخورند
که عجیب است و ایضاً بگیرند آب پیاز و مثل آن عسل و بجوشانند تا عسل باقی ماند شربتی ازان ملعقه یا دو ملعقه وقت خواب با آب گرم و ایضاً بگیرند آرد و با
مثل حریره بپزند بعد افشرده بشیر تازه بسیار و آب نارجیل نصف وزن شیر بپزند و شحم بط چرب ساخته مثل هریسه بسازند و ایضاً زردهٔ بیضهٔ نیمبرشت
ساخته بران انگوزه و نمک سقنقور پاشیده بخورند و این قوی است خصوصاً عقب استحمام و مالش بروغن یاسمین و سوسن کنند و ایضاً بگیرند
زردهٔ بیضه و برهم زنند و اگر بادی سفیدی باشد جائز است پس بقدر چهارم آن آب پیاز کوفته اندازند و نیمبرشت سازند و بچیزی از نمک و ابازیر
مذکور بخورند و ایضاً گزر و پیاز و شلجم کوفته با باقلا و نخود و عسل بگوشت نرم چید بپزند و ابازیر گرم داخل کنند و ایضاً بگیرند باقلا و نخود و لوبیا و در آب
تر کنند تا برگ برآرد بعده تخم پوست قطع کنند خیاشیده طلبا هیچ سپارند و ازان یک تو و از پیاز یک تو و از حبوب مذکور یک تو سازند و بر هر تو نمک سقنقور
و اندکی انگوزه و دارچینی و قرنفل بسیار بپاشند پس بران دماغ گنجشک و کبوتر اندازند و ایضاً بگیرند دماغ سی گنجشک و ده کبوتر آنگبینه کنند تا مائیت
او باطل گردد و بران مثل ادویه گرده بپزند تا ناشتا زند و مصالح قرنفل و فلفل و زنجبیل آمیخته بندقه سازند و یکی بعد دیگری ازان بخورند در حالتیکه اراده
جماع کنند و این مجرب جید است بگیرند دماغ گنجشک و کبوتر پنجاه عدد و زردهٔ بیضهٔ گنجشک بیست و زردهٔ بیضهٔ ماکیان جوان ده و آب گوشت میش
کوفته بپخته خوب افشرده یک رطل و آب پیاز افشرده سه اوقیه و آب جرجیر پنج اوقیه و نمک و مصالح گرم بقدر حاجت و روغن گاو پنجاه درم و ازان خاگینه ساخته بخورند
و هنگام هضم او شراب قوی ریحانی حایل بشیرینی بنوشند حلوا برای ایشان بگیرند مغز چلغوزه ده جزو و تخم جرجیر و مغز تخم خربزه هر یک جزو کوفته در روغن زرد
بریان کرده اندکی دارفلفل و دارچینی بران ریزند بعده عسل بقدر کفایت داخل کرده حلوا سازند و ایضاً بگیرند نخود در آب یا شیر تازه یا در آب جرجیر یا در آب جگر تر کنند
تا منتفخ شوند بعده بروغن گاو اندکی بریان کنند و با مغز چلغوزه همچندان بکوبند و عسل بقدریکه دران سرشته شود و اندک مصطکی و دارچینی داخل کرده بپزند
و مثل حلوا قطع نمایند و ایضاً عسل جوشانیده غلیظ سازند و بران مغز چلغوزهٔ کلان و تخم گزر و دارفلفل و شقاقل و دارچینی و تخم جرجیر پاشیده
مثل جوارش سازند و اگر از تخم گزر و جرجیر کراهت باشد بدل آن حبة الخضرا و اندکی مشک کنند اشربه برای ایشان شیرهٔ شیرین و زبیب متخذ از
زبیب نیک شیرین و آنکه دران غلظی باشد همه موافق ایشانست و این شراب موافق ایشان بود بگیرند جرجیر و شلجم و انجیر خشک برابر در آب بپزند و صاف
کرده و آب میوهٔ مطبوخ مصفی گرفته همه مساوی آمیزند و شیرینی او بفانید افزوده منبید سازند تا برسد دیگر مخترع ما بگیرند خشک و جرجیر و گزر و شلجم و در آب خوب
جوشانیده صاف نموده و دو جزو آب او ربع سدس جزو فانید یا شکر سرخ و ربع سدس دو جزو انجیر و نصف سدس جزو مویز شیرین و سدس سبع نارجیل
کوفته و منبید سازند تا برسد دیگر تالیف ما بگیرند آب افشردهٔ انگور ده من و هر ده من ازین آب سه من ازین دوا بگیرند تخم جرجیر و تخم شلجم و بوزیدان و تخم هلیون
و لسان العصافیر و حب الفلفل و بیست بربری و تخم زردک همه همچنین مساوی و کوفته در صره بسته با آب انگور در خم اندازند و هر وقت بجوشد
و بعد جوش برآرند و این شراب دیگرست گزر و انجیر در آب بسیار بپزند و صاف کرده در آب او مویز منقی پخته صاف کنند و بران فانید انداخته بگذارند تا آنکه
بجوش آید و آب چشمهٔ آهن و آب آهن تاب مقوی است صاحب کامل گوید که اگر قلت منی بسبب عدم غذا از استفراغ مفرط عارض بدن باشد علاج حفظ
بنشأت علیل و مولدات خون محمود و بر دکردن بدن بسجال فربهی اسخان و ترطیب بود و مثل نان پاکیزه و لحوم مرغان یکساله و برهٔ مطبوخ بدفعات و اسفیدباجات
بنخود و سفید کوفته و گندم جوشیده و شرابیکه دران اندک شیرینی باشد بیاشامند و بران غذا اکتفا ننمایند بلکه بدفعات و در آبزن آب نیمگرم شیرین بعد
غذای قلیل بنشینند و سکون و راحت اختیار کنند و اگر قلت منی از سوء مزاج بارد یابس باشد تدبیر سخن مرطب از اغذیهٔ حاره رطبه مثل لحوم حملان فربه
و کله معمول اسفیدباج بشبت و خولنجان و دارچینی و نخود و زیره و باقلا و گندم و پیاز و هلیون و جرجیر و گزر و شلجم و گوشت گنجشک و قنابر سازند و در حمام
معتدل الحرارة که آب او شیرین باشد بعد تناول اندک غذا غسل نمایند و زنجبیل مربی و شقاقل مربی و نارجیل مربی و زردک مربی و ناطف معمول از مغز چلغوزه

وحب السلطم وحب الزلم ومغز پنبه دانه وحب قلقل تناول نمایند و بر فرح و سرور مداومت کنند و غم و غضب ترک نمایند و جوارش سقنقور بخورند و آین معجون بسیار
نافع ست تخم جرجیر تخم شلغم تخم ترب تخم هلیون هر یک پنج درم زنجبیل دارفلفل تودری سرخ خصیة الثعلب نعناع خشک سرهٔ سقنقور هر یک سه درم
شقاقل خشک باقلای خشک مغز پنبه دانه هر یک هفت درم تخم پیاز ده درم کوفته بعسل کف گرفته یا فانید مقوم معجون سازند و وقت جماع بقدر جوزه بخورند
دیگر شقاقل تخم جرجیر تخم گزر تودری سرخ و سفید زنجبیل دارفلفل هر یک دو درم باقی همانست که در علاج کلی در قول شیخ الرئیس گذشت شربت بقدر جوزه
دیگر زنجبیل خصیة الثعلب هر یک سه درم تودری سفید و سرخ تخم انجره هر یک شش درم دارفلفل زنجبیل بیخ سوسن نخود سفید تخم جرجیر تخم رطبه تخم شلغم تخم هلیون
تخم پیاز هر واحد چهار درم باریک سائیده بحریر بیخته بروغن کنجد لت کنند و بعسل کف گرفته معجون سازند دیگر مغز پنبه دانه مغز قرطم مغز حب البطم
مغز چلغوزه و مغز پسته تخم هلیون حب قلقل نارجیل مغز جوز هر کدام یکجز و شقاقل زنجبیل حب الزلم لسان العصافیر هر کدام نیم جزو سائیده بعسل کف گرفته
بسرشند شربت مثل جوزه و دیگر کنجد مقشر پنبه دانه تخم هلیون هر یک چهار درم دارفلفل زنجبیل مغز چلغوزه حب الزلم شقاقل هر یک یکدرم نعناع خشک
سه درم و دماغ کنجشک شش درم سائیده بعسل کف گرفته معجون سازند و آین لعوق خسک نافع ست بگیرند خار خسک تر و بجوشانند تا پخته شود و بعده
افشرده آب او صاف کنند و بار دوم و سوم خار خسک بران انداخته بدستور جوشانیده آب او صاف کنند و اندک زنجبیل و دارفلفل داخل کرده بعسل و فانید
بقوام آرند تا مثل لعوق گردد و آین معجون درین باب سودمندست حب قلقل حب الزلم حب الرشاد کنجد مقشر هر کدام بست درم زنجبیل دارفلفل
هر کدام پنج درم برگ نعناع خصیة الثعلب تخم هلیون تخم گزر و تخم جرجیر و تخم ترب و تخم شلغم و تخم پیاز و تخم گندنا لسان العصافیر نمک سقنقور هر کدام ده درم تخم انجره
شش درم شقاقل خشک پانزده درم بهمن سرخ و سفید تودری سفید و سرخ هر کدام هشت درم کوفته بیخته بروغن بادام شیرین لت کرده بعسل و فانید
کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال بگلاب وقت خواب و مالش خصیه و ذکر بروغن بان و نرگس و خیری و جسک و روغن جوزبوا مانند آن کنند و ایضا بروغن قسط
کردان اندکی انگژه حل کرده باشد بسبب قوت بردت ضعف آن مالش نمایند و اگر ازین انتفاع نشود حقنه بعمل آرند و این حقنه باه را بیفزاید بگیرند
کله پاچه بیش خصیه بز و نخاع آن و دنبه بز و نخود و گندم هر دو کوفته هر یک بست درم شبت و حقنه دو جرجیر و نعناع هر یک قبضه و شلغم قطع کرده
بست درم جوز مقشر ده درم انجیر ده عدد قرطم کوفته بست درم همه را در هفت رطل آب بجوشانند تا سوم حصه بماند و یک رطل ازان صاف کرده دران روغن کنجد تازه
و روغن گاو هر یک دو اوقیه روغن بان و روغن سوسن هر یک نیم اوقیه مشک نیم دانگ داخل کرده در ابتدای شب حقنه کنند متواتر در اول ماه
و سه بار در وسط و سه مرتبه در آخر ماه استعمال کنند و دیگر سر و پاچه و پای ماهی و پیه ماکیان و بط و کبوتر بچه و مویز خراسانی منقی و تخم هر یک بست درم
نخود و گندم و حلبه کوفته هر یک ده درم خطمی و بابونه و جسک و شبت هر یک کف انجیر ده عدد همه را در شش رطل آب بجوشانند تا سوم حصه بماند و یک رطل ازان
صاف کرده در روغن بنفشه و خیری بدان آمیخته بیش از وقت خواب بدان حقنه کنند و مالش خصیتین بروغن جسک و روغن بان کنند و اگر قلت منی
از سوء مزاج حار یابس باشد تنقیه بماهی تازه بریان معمول اسفیدباج و بروغن کنجد بریان نمایند و ماست با پیاز تازه بخورند و شیر تازه [illegible]
با شکر بنوشند و گوشت حملان مطبوخ بکاهو و کدو و اسفاناخ و سرمق و خبازی تناول کنند و آب شیرین نیم گرم که دران جو و برگ کاهو و پوست کدو
پخته باشند در حمام غسل کنند و تعب و اطالت در حمام کم کنند و از اغذیه گرم خشک اجتناب نمایند و این حقنه بعمل آرند کله پاچه بیش و هلیله
زردشت آرن و خیار و بادرنگ و کدو و جو مقشر و هلیون تر و سپستان هید و و پیه ماکیان و بط هر یک بقدر حاجت آب بجوشانند تا مهرا شود و از آب
دو سوم نیم رطل گرفته روغن گاو یک اوقیه پیه ماکیان یک اوقیه روغن جسک یک نیم اوقیه آمیخته نیم گرم حقنه کنند سه روز صبح و شام و خصیه
و ذکر را بروغن بنفشه و نیلوفر چرب دارند و آنکه معتدل مزاج باشد گندم جوش کرده و نخود جوش داده و گوشت حمل معمول اسفیدباج نخود سفید
نیمبرشت صاحب گرم و هشدو و هریسه و زرده بیضه نیمبرشت چون برین هر دو نمک سقنقور بپاشند در سائر امزجه برای ازدیاد منی نافع ست و آین
حقنه برای صاحبان مزاج بارد نافع بگیرند بزر کتان و حلبه هر یک سه اوقیه تخم ترب یک اوقیه انجیر سفید و تر هیرون و انجره هر یک ده درم

مغز قرطم نیم اوقیه مرزنجوش یک اوقیه گندم و خار خسک هر واحد چهار اوقیه در ده رطل آب بجوشانند تا سوم حصه بماند و نیم رطل ازان صاف کرده بران
روغن سوسن و نرگس هر واحد یک اوقیه عسل نیم اوقیه داخل کرده نیم گرم حقنه کنند جرجانی و ایلاقی گویند که اگر اعضای رئیسه و مزاج آنها
بسلامت بود و سبب ضعف قوت مجامعت نقصان منی یا ریح یا هر دو باشد علاج بطعام و شراب باید کرد و بدانند که سبب کثرت ریاح حرارت بود
که رطوبت را بجنباند و ازان بخار برانگیزد و اگر حرارت قوی بود بخار را تحلیل کند و پراگنده نماید و اگر ضعیف بود بخار کمتر انگیزد و مقصود حاصل نشود
پس تامل باید کرد و اگر نعوظ وقت گرسنگی و خلو معده و بعد ریاضت قوی تر بود و داروی گرم خوردن و مالیدن سود دهد باید دانست که آن از نقصان
حرارت و قلت ریاح ست و اگر وقت امتلای معده قوی تر باشد بدانند که رطوبت کم ست پس علاج هر یک لائق آن باید کرد چنانچه یاد کرده آید
و بدانکه اصل در علاج ضعف قوت جماع تدبیر ازدیاد منی و ریح ست از بهر آنکه هرگاه منی و ریح زیاده شوند اوعیه منی از منی پر شود و خواهش دفع
آن کنند و قوت دافعه بجنبد قوت مجامعت پدید آید مگر آنکه در آلت آفتی باشد و زیادتی منی و ریح از طعامی بود که ازان خون قوی و لزج و گرم تر پدید آید
تا گرمی او از رطوبت او بخار و ریح برانگیزد و هرگاه خون قوی و لزج بود ریحی ازان پیدا شود که زود تحلیل نشود بلکه قوت او تا هضم ثانی و ثالث بماند و
قوت مجامعت و قوت قضیب ازین ریح بود و بدین سبب طعامها که از بهر این کار اختیار کرده اند طعامهائیست که در وی سه معانی باشد یکی آنکه
کثیر الغذا بود دوم آنکه مولد ریاح باشد سیوم آنکه مائل بگرمی بود و اگر این هر سه معنی در غذای واحد حاصل شود فبها والا از دو یا سه ترکیب بندند تا غرض
حاصل گردد و آنچه در وی هر سه معنی حاصل ست نخود و لوبیا و شلجم و گزر و مانند آنست اما باقلا کثیر الغذا ست و دران رطوبت فضلی ست که ازان
ریاح پیدا شود لیکن در وی حرارت نیست که از رطوبت آن ریح و بخار خیزد پس اگر چیزی گرم که مزاج او خشک ضد مزاج منی نباشد با وی مرکب کنند
چون اندکی زنجبیل و دارچینی و دار فلفل و شقاقل هر سه معنی از وی حاصل آید و منی و ریح زیاده گردد و پیاز حار رطب ست ریاح پیدا کند
لیکن قلیل الغذا ست پس اگر با گوشت میش ترکیب دهند غرض حاصل شود و زرده بیضه مرغ نیم برشت و مغز سر بره و مغز سر مرغ و مغز استخوان و مغز سر گنجشک
مغذی و مرطب ست و اگر چه مغز سرها سرد ست در مغز استخوان و مغز گنجشک بختی حرارت ست و چون آنرا با نعناع یا اندکی زنجبیل و نمک استعمال کنند هر سه معانی
حاصل گردد و خاصیت نعناع که دران قوتیست که آلات تناسل را بفعل خویش یاری دهد و گزر و شلجم و چغندر هر سه بیکدیگر نزدیک اند در هر سه حرارت معتدل و فضله
و رطوبت فضلی ست لیکن چغندر غذائیت کم دارد و حرارت او از حرارت شلجم و گزر بیشتر ست گندنا حار رطب ست و مغذی اگر با زرده بیضه مرغ مرکب کنند
غذای شایسته باشد و انگور شیرین رسیده کثیر الغذا و مرطب و باد انگیز ست و قوت او از قوت گزر و شلجم و آنچه مذکور شد بیشتر ست و آلبون که بفارسی بارجوه
گویند و حرشف که بفارسی کنگر نامند و بادام شیرین و پسته و فندق و جوز هندی و حب الزلم و شیر تازه و حلیه و کبوتر بچه و بط و بیضه مرغ و بیضه گنجشک
و جگر مرغ و عسل و روغن گاو و کباب و بیخ لشبر و تخم جرجیر و شونیز همه درین باب سودمند ست و چیزهای حار و لطیف چون صعتر و مانند آن زیان دارد از بهر آنکه ریاح را تحلیل کنند
اما انگوزه با وجود گرمی مولد ریاح ست بدین جهت سودمند ست و بدانکه درین باب اعتماد بر غذا کنند نه بر دوا از بهر آنکه زیادتی قوت جماع از زیادتی منی و ریح است
و اغذیه مذکوره هم ماده منی اند و هم فاعل ریح و بعضی دواها اگر چه مزید منی اند این زیادتی از ماده تولد کنند و ماده غذا ست نه دوا از بهر آنکه دوا مزید منی تخمین
و تحریک ست تا شهوت جماع پدید آید و لابد اول تولد منی باید پس دوا که آنرا بجنباند هرگاه ما اغذیه یابیم که هم منی افزاید و هم ریح را و شهوت را بجنباند
اولی تر آن بود که اعتماد بران اغذیه کنیم نه بر ادویه و دیگر آنکه مقدار دوا اندک باشد و قوت او قوی تر از قوت طبیعت بود و طبیعت بهره تمام نتواند یافت
و دران تصرف سودمند نکند و باشد که بر وی وبال گردد مگر آنکه مزاج معتدل باشد و منی بسیار و جامد بود و ممکن ست که ادویه او را بجنباند و مزاج او بگرداند تا قوتی
پدید آید چه در چنین مزاج بر دوا اعتماد توان کرد و اعتماد بر دوا کردن خطا بود و دیدم که مردی گرم مزاج را طبیبی معجونهای گرم ادویه فرمود تا قوت جماع
زیاده شود و هر روز ضعف زیاده میشد و در آخر چندان حرارت غلبه کرد که سر رگهای او گشاده شد و بول او خون صرف گشت و هیچ تدبیر تدارک آن نتوانست کرد و
خون هم بطریق بول برفت و تشنج یبسی پدید آمد و مرد هلاک شد نخود در ازدیاد قوت جماع قوی تر و نافع تر از همه غذاها ست بهر آنکه گرمی معتدل ست

فائده عظیم

ومغذی ودران رطوبت فضلیست که مولد ریح باشد واگر آنرا در آب ترکنند تا آغشته شود وهر صبح یک مشت ازان بخورند قوت عظیم دهد ودران رطوبت
واگر مردم سرد مزاج آنرا باندکی زنجبیل خورند صواب بود و محمد بن زکریا گوید که اگر کسی از جماع بکلی عاجز باشد بدین نخود خام مقصود رسد واگر
نخود را در شراب آغشته کنند قوی تر گردد و قلیه نرگسی که دران گوشت و گزر و گندنا و نخود و باقلا بود و نمک او با زنجبیل آمیخته بود و زرده تخم مرغ اندازند
از جمیع اغذیه بهتر بود واگر بعسل در قلیه کنند قوی تر شود و ماهی تازه بریان کرده گرما گرم با پیاز خام خوردن سود دارد و صاحب مزاج سرد را با زنجبیل
و قرنفل و خولنجان و دار فلفل و مانند آن خورانند و این طعام نافع ست هلیون تا بپزند پس بروغن بریان کنند و زرده تخم مرغ برافگنند و دارچینی
اندکی برسر آن کنند دیگر جوزه مرغ خانگی فربه سه عدد بچه کبوتر بمقدار یکه از سه کبوتر بچه حاصل شود اندام او جدا کرده با نخود و لوبیا و باقلا و پیاز
بسیار بپزند و اندکی مصالح گرم برافگنند و نمک او نمک سقنقور کنند یا نمکی که با زنجبیل آمیخته باشد دیگر تخم ماهی تازه بریان کنند چنانکه رسم ست و
زرده تخم مرغ و توابل چون دارچینی و دار فلفل و زنجبیل کنند دیگر گوشت اشتر جوان دو جزو پیاز سفید یک جزو نمک بپزند و آب کامه خوش کنند
و نخود و دارچینی کوفته بر آن افگنند دیگر مغز نارجیل پوست سیاه دور کرده خرد خرد تراشند و نان میده در شیر تازه یا نارجیل تراشیده ترید کنند و مرغ فربه و بط
بران بیاویزند که این جواب سخت نافع ست دیگر مغز بادام و پسته و فندق و نارجیل تراشیده و خشخاش و شقاقل و انجیر خشک سفید برابر
همه را کوبند و کعک خشک کرده و سوده سه چند وزن همه او ویه بر صبح اوقیه در شیر تازه بجوشانند و بخورند تن را فربه کند و قوت باه زیاده نماید مجرب ست
و کبوتر بچه یا جوزه مرغ خانگی که خوراک آنها نخود و مغز پنبه دانه و لوبیا و مغز تخم قرطم و باقلا باشد سود دارد و تخم کشخاش و کبوتر بچه که در شکم او
تخم جرجیر و تودری پر کرده باشند سود دارد و مردم گرم و خشک مزاج را ماهی تازه بریان کرده و پخته با ماست یا پیاز و شیر تازه با ترنجبین یا باشکر
و گوشت بزغاله و بیضه مرغ سود دارد و ادویه که از انواع طعامها سازند این قدر و منی و ریح زیاده کنند بگیرند نخود سیاه و در آب جرجیر تر کرده
در سایه خشک کنند و تا سه مرتبه چنین تر و خشک نمایند پس آنرا با چندان فانید بکوبند و بروغن حبة الخضرا یا روغن پسته یا روغن نارجیل یا روغن [illegible]
بسرشند و هر صبح و شب بقدر جوز بزرگ بخورند و عقب آن سه اوقیه نبیذ بخورند دیگر خار خسک خشک نرم بسایند و آنرا در آب خار خسک تر بخیسانند
و در سایه خشک کنند و تا سه بار چنین کنند و هر صبح نیم اوقیه ازین خار خسک با ده اوقیه فانید در شیر تازه نیک بجوشانند و اندکی زنجبیل افگنند دیگر بگیرند
ازین خار خسک پرورده سه جزو عاقرقرحا و شکر طبرزد هر یک چهار جزو شقرشی ده درم آب گرم دیگر تخم جرجیر دو درم لسان العصافیر نیم درم کنند یکدرم
همه کوفته با زرده تخم مرغ بسرشند معجون که باهی متوکل ساخته اند و آنرا معجون متوکل گویند بگیرند پیاز و پیه و بروغن گاو بریان کنند و سفیده کنجشک
یا کبوتر بران بشکنند و نیم درم خولنجان و اندکی نمک سقنقور بر آن افگنند دیگر زرده تخم مرغ ده عدد در روغن گاو بست درم شکر سی درم دارچینی
نیم درم پخته کنند و اگر بجای شکر عسل کنند روا باشد و کنجد و خشخاش و بزرکتان بریان کرده با عسل سود دارد و برای سرد مزاج دارچینی
یکدرم در شیر تازه یک رطل نیک آمیخته ناشتا یک قدح بخورند و بعد طعام بجای آب این شیر خورند و طعام کباب و قلیه نرگسی خورند و یک هفته برین ترتیب
بگذرانند و هیچ جماع نکنند قوت عظیم دهد لیکن اگر در تن خلط بد یا حرارتی باشد این تدبیر نشاید کرد و آنرا که تنقیه بدن کرده باشند اگر درمیان این تدبیر
حرارتی یابد ازان بازایستد و فصد کنند و ماء الشعیر و شربت سرد بکار برد و این نمک نافع زنجبیل دار فلفل تودری سرخ و سفید و نعنع و شقاقل برابر
کوفته با ده درم نمک سقنقور بیامیزند و اگر زنجبیل تنها با نمک ساده آمیخته در طعام بکار برند قوی تر باشد اشربه که قوت جماع و منی زیاده کنند
انجیر خشک فربه پنج من جلبه سه من انجیر را بشویند تا غبار ازان پاک شود و در آب ترکنند چندانکه دو سه انگشت آب بر سر آن بایستد اگر زمستان بود
سه شبانه روز جای گرم نهند و در تابستان یک شبانه روز و اگر بهار یا خزان بود دو شبانه روز تا آب قوت انجیر گیرد و پس یک جوش بدهند فشرده صاف
نموده آن آب را در دیگ سنگین کرده برابر آن عسل بیامیزند و هلیون و تودری سرخ و سفید هر یکی ده درم زنجبیل سه درم دارچینی جوز بوا [illegible]
هر واحد یکدرم همه را کوفته در صره کتان سست بسته دران دیگ افگنند و بجوشانند تا بقوام آید و هر ساعت آن صره را همی مالند تا قوت ادویه در [illegible]

شراب آید پس صره را افشرده بیرون کنند و ازان شراب مقدار دو اوقیه بخورند شراب گزر بگیرند گزر ده من و بشویند و بیخ سبز از وی دور کرده
بقدر درم ببرند و در دیگ سنگین کرده سه من حلبه و ده من آب دران داخل کنند و سر دیگ بگل محکم کرده بر آتش نرم بپزند و چون دانند که پخته شد
از آتش گرفته سرد کنند پس سر دیگ کشاده گزر را افشرده صاف نمایند و برابر آن آب انگبین آمیزند و همان ادویه که در شراب انجیر مذکور شد در خرقه
افگنند و بجوشانند و بعضی برابر آب گزر شراب انگوری یا انگبین افزوده بقوام می آرند دیگر نخود سیاه پنج من بشویند تا خاک ازان پاک گردد
و آنرا در ده من آب تر کنند و در روز سیوم بجوشانند تا آب قوت نخود تمام بستاند و صاف نموده برابر آن انگبین بیامیزند و صره ادویه که مذکور شد
دران افگنند و بقوام آرند و اگر با این مقدار می شراب بیامیزند قوی تر شود و اگر نخود در آب جرجیر کنند یا در آب گزر یا در آب شلجم قوی تر شود معجون شقاقل
زنجبیل دارچینی هر کدام یکجزو تخم انجره عاقرقرحا فلفل هر یک نیم جزو تخم جرجیر خردل هر واحد یکجزو کوفته بیخته با انگبین سرشته شربتی یک مثقال
با آب گرم یا شراب ممزوج و این حب قوی ست پیاز سفید شقاقل مغز کنجشک کشنیز خرما اند بمساوی همه را کوفته با مغز کنجشک خشک کرده با آب گرم
سرشته حبها بقدر نخود سازند وقت حاجت هفت حب در شراب حل کرده بخورند و گویند که از هفت حب زیاده نشاید خورد که هیچکس بر آن طاقت
ندارد کسی که این حبها خورده باشد و این حب والائق مزاج معتدل ست مغز تخم خربزه مغز تخم خیار و خیار بادرنگ و تخم خرفه هر یک سه درم مغز تخم کدو
پنج درم مغز بادام خشخاش هر یک شش درم کتیرا ده درم زنجبیل خولنجان شقاقل هر یک نیم درم تودری تخم گزر تخم هلیون مغز چلغوزه هر واحد یکدرم انگبین
یکمن بسرشته معجون ساخته دو مثقال بخورند و استعمال قضیب گاو خشک کرده کوفته بقدر دو دینار در بیضه نیمبرشت و کذا اینها بیشتر شیعی که در علاج
کلی در قول شیخ الرئیس گذشت عجیب ست و تقویت عظیم کنند و گویند که خایه گورخر و سپیده شتر قوت بزرگ نماید و ببین علاج جوانی سرد مزاج کردم و از هیچ دوا
چنان نفع نکرد که از قضیب گاو و ابن الیاس گوید که اگر ضعف باه از استفراغ کثیر مفرط باشد انعاش قوت مریض با غذیه سریعة الهضم مرطبه نمایند و
راحت و سکون و آرام اختیار نمایند و هر صبح جلاب از شکر سفید ده درم عرق گاوزبان ده درم تودری سرخ و سفید هر واحد سه درم بیاشامند غذا نخود
با لحوم حملان و تیهو و دراج یا هریسه معمول بگوشت بره یا بط یا ماکیان و حلوای نشاسته و اگر از ضعف بدن و قلت غذا باشد تقویت بدن باغذیه
قوت و شراب ریحانی کنند و هر صبح شربت سیب و گلاب و عرق بادرنگ هر یک ده درم بنوشند و غذا ماء اللحم و قلیه معمول از گزر یا نخود و مغز بادام و گوشت
بره و ماکیان و تیهو و دراج و کبک که اندران قدری دارچینی و پیاز و تخم هلیون پخته باشند یا قلیه از پیاز و گزر و شلجم و گوشت فربه سازند و افضل علاج
برای ایشان ریاضت معتدل بعد تناول غذا و حمام معتدل و خواب بعد غذا و سرور و لهو و ترک جماع مدت طویل است و اگر از قلت منی سبب برودت
و یبوست غالب بر بدن باشد ادویه مسخنه مرطبه بخورند و بسیار از غذا اشامیدن و هر روز هریسه معمول از گوشت بره و لحوم فربه تناول کنند و زنجبیل مربی
و نارجیل با شکر و قطایف با مغز بادام و جوز و حلوای معمول از نشاسته و مغز بادام و جوز و مغز حب الخضرا و پسته و فندق بخورند یا هر صباح معجون فلاسفه بخورند
یا معجون لبوب که در ادویه مرکبه مذکور شد هر روز یکمثقال تناول نمایند و معجون که دران مصره سقنقور سه درم ست و در قول صاحب کامل گذشت و در
بخورند و اگر سبب او برودت آلات منی باشد هر صباح جلاب از گلقند عسلی ده درم یا شربت بادرنجبویه ده درم بنوشند یا زنجبیل مربی یا شقاقل مربی
هر کدام که باشد ده درم تناول کنند و گزر مربی نیز ایشان را نافع ست و غذا مزوره نخود و مغز قرطم و انیسون و کرویا و دارچینی و زعفران و مطجن
از لحوم دراج و کبک سازند و این دوا بخورند لسان العصافیر تخم گزر تخم شلجم تخم جرجیر تودری سرخ و سفید هر واحد پنجدرم فلفل سه درم شقاقل
چهار درم مغز کنجشک ده درم باریک سائیده بعسل کف گرفته معجون سازند و اگر سبب او حرارت آلات منی باشد هر صبح جلاب از سکنجبین بیاد ده درم
و گلاب ده درم و یا شیره تخم خرفه سه اوقیه با شکر ده درم یا دوغ گاو یک رطل بیاشامند و غذا مزوره زرشک یا انار دانه بگوشت بزغاله و چوزه مرغ خورند
و اگر سبب او رطوبت آلات منی باشد هر صباح جلاب از تخم شلجم و تخم گزر هر واحد سه درم گلقند عسلی ده درم بدهند و غذا قلیه با مصالح گرم و یا این دوا
بخورند که نشف رطوبت فضلی و محرک شهوت جماع ایشانست فلفل دار فلفل زنجبیل هر واحد سه درم بیخ سوسن پنجدرم تخم پیاز تخم هلیون هر واحد

چهار درم تخم جزر سفید ده درم کنجد مقشر هفت درم باریک سائیده بعسل کف گرفته معجون سازند شربت یک مثقال یا بگیرند حب الزلم و حب فلفل و تخم شلجم
هر واحد شش درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال و اگر بسبب حرارت و یبوست باشد هر صبح شیر خر سه اوقیه ترنجبین ده درم بنوشند
و غذا گوشت بره مطبوخ بکدو و ترب خورند و حقو و قطن و قضیب را بروغن بنفشه و کدو چرب کنند و این حقنه بعمل آرند کله پاچه بره و بلبوب رطب
هر واحد ده درم در دو رطل آب بپزند تا نیم رطل بماند صاف کرده پیه ماکیان پیه بط هر واحد ده درم روغن گاو ده درم آمیخته حقنه کنند انطاکی گوید که ضعف باه
اگر از کبر سن باشد علاج نپذیرد و آنچه از احتیاف بدن بسبب امراض باشد علاج آن معلوم است و گاهی از تواتر گرسنگی و روزه و سوء معیشت و قلت
غذا آنکه تولید خون و منی کند و لباس مهزل مثل خشن از موی و خواب بر مثل سنگ حادث گردد و این اسباب عامه نامند و قوی ترین اسباب قاطع باه
ترادف هموم و کدورات نفسانی است و علاج هر یک ازین اسباب که مذکور شد قطع آن سبب است و بعد ازاله آن هرگاه ضعف باه موجود باشد
اگر خلقی بود آن عنینت است و آن نیز لا علاج است و الا اگر تشویش عضو رئیس باشد اولا علاج آن عضو کنند و خلاصه اشیائی که باختیار و تجربه صحیح
یافته شد آنست که اجماع واقع شده بر اغذیه و ادویه باهیه در شروط ثلاثه یعنی آنکه جامع حرارت و رطوبت و نفخ باشد و گفته اند که اجتماع این در سفر و سعد آسی
نخود نیست و بودن قلقاس و خرما هیچیان بصحت رسیده بلکه گاهی هیچیکی ازین هر دو عظیم تر بود و کذلک بقول ایشان این در سوای زنجبیل مجتمع نشود و در آن
نظر ست بعده ادویه یا غذاوات است یا مسوحات یا نقیعات و هر واحد ازین یا خاص بمرد است یا زنان یا مشترک پس این اصول تقسیم است و از مجربات
آنست که شیخ بدان اشاره کرده که حیوانیست بصورت انسان در چشمه بقرب مسمی شبول است و اعمال شقیق از شام شهر اسباط یعنی اشتر بر می آید و
نفخ یعنی سوا نشود در کنج دهن آن کف میباشد که ازان العدبایس قائم میکند و ضعف عمل او درین باب ممکن نیست و چون گوشت او پخته نوشند
همین فعل کنند لیکن کم ازان و قریب این سقنقور است و بعضی اجزای او آنست که گرده‌ات او ست و آنرا با ادویه مرکب سازند و صفت معجون او آن
زنجبیل مغز حلغوزه هر واحد یکجزو تخم جرجیر تخم گزر تخم شلجم هر واحد نیم جزو خولنجان و بهمن سفید مغز پسته سقنقور مغز قرطم فلفل سفید زراوند تخم انجره زعفران
هر واحد ربع جزو سائیده و سه چندان عسل بسرشند شربتی یک درم و قریب این معجون فلاسفه است و در اصول قدیمه انطاکی مقشر خبث الحدید تخم انجره
پوست بیخ او و همه اجزا مساوی گرفته بسقنقور معجون سازند و از جمله تراکیب مجربه تریاق الذهب و معجون خشخاش است و این معجون شهوت انگیزد و
منی زیاده کند و فربه نماید و امساک آرد و از تراکیب مجربه ماست آب حسک و آب پیاز سفید هر کدام یک رطل باهم آمیخته نخود سفید شب آن کنند
پس صاف نموده مثل آن شیر تازه گاو آمیزند و سه اوقیه ترنجبین در آن حل کرده صاف نمایند و عسل قدر کفایت بر آتش تنقیه دهند چون تمام آب و دانه
آن بسوزد فرود آورده آرد گندم آرد نخود و حلبه کنجد سفید مغز بادام مغز فندق تخم خشخاش هر کدام یک اوقیه زنجبیل قرنفل دارچینی تخم جرجیر تخم شلجم تخم گزر بوزیدان
هر کدام شش درم پوست بیضه مرغ نشاسته شاخ نرگاو قضیب گاو خشک هر کدام چهار درم عاقرقرحا زرنب مصطکی قسط شیرین هر کدام سه درم کوفته بیخته
باعسل مذکور بسرشند و بقدر سه درم استعمال نمایند و از مجربات شرب فادزهر و اکل مربای جزر و جوز و شرب ترنجبین و خولنجان بشیر است و این روغن نفوط
قوی کند و شهوت برانگیزد و پشت را محکم کند و امجاع او زائل کند و مجرب است فربیون قسط عاقرقرحا هر کدام یکجزو فلفل سیاه و حب الغار بیخ نرگس هر کدام
نیم جزو همه ادویه را چند آن سبب بپزند تا قوت ادویه بماند همان نوده بر پشت و مذاکیر بمالند و اما در حقنها عمده و شیاف آنست که از شوربای کله پاچه و ماکیان
نیمبرشت و پاره دنبه که مذکور شد بسازند و شرب حب شونیز و روغن او عجیب است خصوصا با زیت و عسل و در خواص آمده که اگر قلب هدهد و دماغ گنجشک
و خروس باهم بخورند شهوت را بقوت برانگیزد و ترنجبین جرجیر با هم چند آن نارجیل و نصف آن عاقرقرحا بعسل بسرشند صبح و شام استعمال نمایند الیسع
گوید که اگر از شهوات باطل نگردد مگر شهوت جماع فقط پس آن یا بسبب قلت منی باشد یا بسبب قلت حدت و لذع و اگر بسبب قلت منی بود خروج او کند تا
معالجه او با شیائی که تولید و تکثیر او نماید باید کرد و اگر خروج او بسیار بود علاجش بهیج و محرک نمایند و آن اشیای لطیفه حاره است که باوی حدت باشد
و بدانکه تحریک منی و تسخین او با غذیه و ادویه مسخنه محرکه اخلاط حاصل شود و احتیاج بدان مر ابدان بارده کثیر الاخلاط البته افتد و اگر ممکن باشد که مع ذلک

مزاج آنها بسبب وجب کنند بدانچه در بحث آنها مبسوط شد **ذکر بعض ادویه مجربه درین باب** از جمله حبوب و حریره‌ها و حلواها این حب مجرب است
عود هندی قرنفل کبابه چینی قرفه فلفل سفید هر یک سه درم بالنگو دو درم دارفلفل تخم بابونه یا گل آن مروارید ناسفته هر واحد یکدرم زعفران نیم درم
کوفته بیخته باقند که در گلاب بقوام آورده باشند سرشته بقدر نخود حبها سازند که در تعدیل و تلطیف مزاج الاثر تمام دارد و اشتها آرد و هاضمه را قوت دهد شربتی دو دانگ
و جهت اشتها و هاضمه هفت حب و بهر امساک دو حب در دهان دارند اگر زود حل شود دیگر بدارند **حب جدوار** که مقوی جمیع اعضای رئیسه و باه است
و نشاط آرد و مجرب است جدوار خطائی عود هندی قاقله سنبل الطیب دارچینی لسان العصافیر قرنفل بهمن سرخ مایه شتر اعرابی هر یک سه ماشه زرنباد
درونج عقربی صندل سفید مروارید ناسفته یاقوت سرخ عود بلسان فلفل سفید زنجبیل ریوند چینی بادرنجبویه سادج هندی بسباسه خولنجان کبابه چینی
عود صلیب بوزیدان تودری گل سرخ تخم فرنجمشک دوقو عاقرقرحا هر یک دو ماشه گل گاوزبان خصیة الثعلب مصطکی طباشیر پوست ترنج سنگ صیدا
هر یک پنج ماشه صمغ عربی هفت ماشه عنبر اشهب مشک تبتی هر یک یکماشه بهمن سفید هفت ماشه نبات سفید بست ماشه کوفته بیخته بگلاب سرشته
حبوب سازند بقدر نخود و بورق طلا و نقره هر یک یکماشه پیچیده در سایه خشک نمایند شربتی از پنج تا هفت حب با عرق گاوزبان یک اوقیه فرو برند **حب فادزهر**
معدنی تالیف حکیم علوی خان که مجرب است فادزهر معدنی پنج مثقال مروارید ناسفته کهربای شمعی یاقوت رمانی زمرد کهنه سبز صاف مرجان قرمز
شقاقل بهمن سرخ بهمن سفید طباشیر گل گاوزبان صندل سفید دارچینی هر واحد یکمثقال و یکنیم دانگ زعفران چهار دانگ عنبر اشهب مشک تبتی
هر یک نیم مثقال جواهر را با گلاب صلایه نموده ورق طلای محلول نیم مثقال ورق نقره محلول چهار دانگ و ادویه کوفته بیخته عنبر اشهب را با نبات سوده
از همه مرتبع حبها بقدر نخود سازند هر روز چهار حب فرو برند **ایضاً حب فادزهر** تالیف والد حکیم ممدوح که مجرب است فادزهر حیوانی فادزهر معدنی عود هندی
قرنفل دارچینی جدوار بسباسه سنبل الطیب شقاقل بهمنین خصیة الثعلب هر یک نیم مثقال عنبر اشهب نیم دانگ زعفران یکنیم دانگ کوفته بیخته حبها سازند
بقدر نخود و بورق طلا در عدد پیچیده در سایه خشک کنند شربتی دو حب **حب عنبر** تالیف حکیم مومن در تقویت باه و امساک بی نظیر است و تعطیر مشام
نعوظ می آرد و در تن او در دهان مطیب او ادویه تست نعوظ و خوشبوی دهان و مقوی دماغ است مشک خالص مصطکی قرنفل هر واحد یکمثقال عنبر اشهب
خصیة الثعلب خولنجان هر یک دو مثقال مایه شتر اعرابی سه مثقال کوفته بیخته بگلاب حبها بقدر فندق سازند و هر روز یکعدد [illegible]
یا شیر تازه یا آب تره تیزک یا آب نخود خام بنوشند و تا نیم مثقال ازین حب تنها توان خورد و مرطوب المزاج زیاده ازان هم توان خورد قبل از جماع بدو ساعت
حریره که مقوی باه و دماغ و مولد منی است مغز بادام مقشر یکتوله مغز تخم معصفر مغز چلغوزه دانه هر یک دو مثقال تخم خشخاش سفید یکمثقال بهمن سفید
تودری سفید ثعلب مصری هر یک دو درم زنجبیل نیم مثقال گاو شیر یا دوگاو هر یک نیم پاو نبات مصری چهار توله از مغزیات و خشخاش شیره
در گلاب و شیر بر آورده صاف کرده بپزند تا غلظت رسد مصری و ادویه دیگر سائیده در آخر جوش آمیخته فرود آرند و سرد کرده بنوشند و هر گاه این بعد جماع
بنوشند ضعف نیارد و منی زیاده از آنچه خارج شده باشد پیدا گردد **ایضاً** بگیرند شیر گاو یک آثار بجوشانند تا سوم حصه خشک شود پس زردی بیضه مرغ
چهار عدد انداخته همچه بگردانند تا آنکه شیر قریب بنصف رسد بعده نشاسته دو دام و روغن گاو چهار دام بریان کرده انداخته و همچه زنند پس
دارچینی یکنیم ماشه زعفران دو سرخ مشک و عنبر دو دو سرخ ثعلب مصری سوده شش ماشه نبات بقدر حاجت گلاب دو دام انداخته بیامیزند
بپزند **حریره** تالیف حکیم علوی خان که نافع محروری مزاج است تخم خیارین دو توله دانه خشخاش سفید یکتوله چهار مغز بادام مقشر هر یک
چهار ماشه در شیر گاو میش شیره بر آورده گلاب پنج توله آمیخته بجوشانند تا غلیظ شود و ثعلب مصری یکتوله بهمن سفید یکتوله شقاقل تخم شلجم خولنجان
هر یک یکماشه نبات سفید سه توله سائیده آمیزند و دو سه جوش داده فرود آورده سرد کرده بنوشند **ایضاً** که در تقویت باه عجیب الفعل است ثعلب مصری
تخم گزر هر یک ده ماشه سوده در شیر گاو میش یا و سیر جوش دهند و همچه بگردانند تا مانند حریره شود فرود آورده دارچینی زنجبیل شقاقل بهمنین خولنجان
هر یک نیم ماشه باریک سوده نبات سفید دو توله آمیخته بنوشند **حریره** از تالیف حکیم شریف که مقوی و مبهی است مغز بادام و مغز فندق هر یک

بیست واده نشاسته دو توله هر سه را در آب شیر کشیده بر آتش ملایم بپزند و نبات بقدر حاجت و مسکه قدری در انتهای پختن داخل کنند و بیش از فرود آوردن
ثعلب مصری بهمن سفید شقاقل هر یک ده ماشه هر سه را خوب سائیده داخل کنند و بخورند و حلوای موچرس که مقوی باه و پشت و گرده و دماغ و دلست
بنسخه ذکائی و حلوای خصیة الثعلب از تصرفات حکیم علوی خان که در تقویت گرده و آلات تناسل بی نظیر است نیز نافع بود و دوائیکه در اکثر امزجه
مناسب است نیم پاؤ گلاب و مثل آن عرق بید مشک بر آتش ملایم نهند تا بجوش آید اندک قند سفید اضافه نمایند چندانکه شیرین شود و پس پنج عدد زرده تخم
مرغ بر پارچه سفت ریخته اندران بفشارند که قطره قطره بچکد و بقاشق برهم زنند تا مثل حریره شود و اندک دارچینی و بیخ بنفشه کوفته بران پاشیده
بدستور قهوه میل نمایند که در تقویت باه و امساک بغایت سودمند است **سفوفات و عرقیات سفوف** که مقوی است عنبر اشهب
یکتوله مصطگی موصلی سفید ثعلب مصری طباشیر هر یک چهار توله نبات هم وزن ادویه کوفته بیخته از شش ماشه تا یکتوله بخورند **سفوف** تالیف
حکیم اکمل خان که برای قوت باه و امساک و تقویت اعضای مجرب کرده و مشائخ بی نظیر است گویند کتیرا گلنار صندل سفید طباشیر نشاسته موچرس
خارخسک پرورده مائین قلعی کشته مهره احمد چهار ماشه کهربای سوده مصطگی گل ارمنی ثعلب مصری شقاقل لسان العصافیر بکیهان بیدانه
لودهه گجراتی هر یک سه ماشه سنبل الطیب دو ماشه تودری بهمنین هر یک نه ماشه پوست بیخ مولسری پوست بیخ کچنال پوست بیخ جهربیری
پوست بیخ کیکر پوست بیخ سنبهل سنگهاڑه خشک هر یک پنج ماشه دانه الایچی خرد شش ماشه کوفته بیخته برابر آن نبات سفید آمیخته یکتوله
با آب سرد بخورند **سفوف** که مفرح و منشط و مبهی و ممسک است مغز بادام مقشر مغز پسته بریان مغز انجیر بریان مغز چلغوزه بریان خصیة الثعلب
دارچینی خولنجان بسباسه بهمنین شقاقل ابریشم مقرض هر واحد یکمثقال دانه هیل نیم مثقال زعفران یکنیم دانگ مشک خالص عنبر اشهب ورق طلا ورق نقره هر واحد
یکدانگ چهار دو مثقال نبات سفید پنج مثقال کوفته بیخته سفوف سازند شربتی نیم دانگ تا یکدرم **عرق سنبهل** که بسیار مقوی و مبهی و مشهی است
گل سنبهل و سایه خشک کرده برابر آن گل سرخ و همانقدر گل منڈی و نیمه آن گل چنبیلی باهم مخلوط کرده مثل گلاب بچکانند **عرق گڑهل** مبهی
و مقوی اعضای رئیسه و لعبات عجیب غریب گل گڑهل نیم پاؤ بسباسه قرنفل ثعلب مصری دارچینی بهمنین هر یک یکدام کشمش نیم پاؤ نبات
نیم پاؤ آب باران ده آثار ادویه را جوکوب نموده در شیشه کرده سه چهار روز در آفتاب نگاهدارند که خوب جوش خورد پس بکار برند **عرق چوب چینی**
مقوی جمیع اعضای رئیسه و باه و نسخه حکیم مسیح الزمان است چوب چینی دارچینی صندلین هر یک پاؤ سیر مویز کشمش هر یک یک آثار الایچی کلان
عود هندی هر یک پاؤ سیر قرنفل ده مثقال مشک یک مثقال گلاب ده آثار آب پنج آثار بطریق معمول عرق کشند و عرق چوب چینی بنسخه
حکیم ارزانی نیز مجرب است **عرق جدید** تالیف مولف اقتباس [illegible] پوست [illegible] آن ده پنج آثار برگ گاؤزبان [illegible]
سلیخه خولنجان سنبل الطیب اندر جو شیرین کپلے کهیلا قرنفل دارچینی نارقیصر اسارون بیج ترکی شقاقل قاقله کبار قرنفل بهمنین گل سرخ بوزیدان تودری هر
سه توله خصیة الثعلب هفت توله مویز منقی یک آثار برگ ریحان برگ نعناع برگ تنبول سبز هر یک [illegible] مشک عنبر هر یک سه ماشه بدستور عرق کشند
شربتی ده توله **عرق مشتی** بجهت تقویت باه و خفقان مجرب [illegible] قند سیاه [illegible] پوست مغیلان دوازده سیر در خم کرده آب مشک بران آمیخته
بسرگین اسپ دفن نمایند و چون بعد عرق کشند و بقدر بیست آثار بعد ازان در پنج دانه هیل بوزیدان هر یک دو توله بهمنین شقاقل خولنجان
دارچینی هر یک پنج توله ثعلب مصری ده توله ابریشم خام پاؤ آثار گل گاؤزبان نیم آثار غنچه گل سرخ یکسیر [illegible] پنج آثار ادویه [illegible] ورق طلا ورق نقره
کرده داخل نموده عرق کشند و یکتوله عنبر [illegible] بجهت قوت باه و تقویت دل و دماغ و تحسین لون مجرب حکیم شریف خان صاحب است
کشمش [illegible] ده آثار قند سیاه نمکین آب [illegible] چهار [illegible] آمله نیم سیر در خم انداخته هر گاه [illegible] آتش کنند و نیم آثار دارچینی یک شبانه روز دران تر کرده
شیر گاو ده نیم آثار [illegible] دو آثار [illegible] آثار دو آتشه کشند بعد ازان دارچینی نیم آثار [illegible] نبات سه پاؤ انداخته یک شبانه روز نگاهدارند و بعد از
[illegible] کرده در شیشه [illegible] هفته خورده باشند که در کثرت نفع حکم شراب انگوری دارد و دیگر نسخه که درین [illegible]

اضافه نموده و فوائد مذکوره قوی تر یافته شد ایضاً نسخه دیگر که در تقویت باه و معده بسیار نفع دارد و مجرب است چهال کیکر پنج آثار قند سیاه یک من گلاب
یک ... تخم خرپزه ... زبان گاوزبان گل گاوزبان هر یک پنج توله تخم شلغم وج ترکی بسفائج جدوار خطائی هر یک سه توله اذخر بهمنین شقاقل شیطرج
زرنب ساذج هندی زرنباد درونج عقربی افسنتین هر یک چهار توله ثعلب مصری دارچینی ابریشم خام خولنجان دانه هیل قاقله کبار گل سرخ
هر یک پنج توله عنبر اشهب دو توله بطریق متعارف عرق کشند عرق دو آتشه شهوت را زیاده کند و طعام هضم نماید و خمار نمی آرد و خوش کیفیت
و مقوی قلب است و مجرب این عرق نیست قند سیاه یکمن جهانگیری پوست کیکر هشت سیر جهانگیری در خم کنند چون برسد بهاته داده عرق یک آتشه
بست سیر یا سی سیر بکشند و این ادویه نیکو بکرده سه شبانروز بخیسانند قرنفل سه ماشه عنبر لادن سعد عود هندی صندل سفید هر واحد یکماشه
مشک یکماشه گاوزبان یکپاو دارچینی سه دام مشک را در صره بسته در کوزه کنند و عرق دو آتشه بکشند و اگر تند خواهند هشت سیر و اگر ملایم خواهند
پانزده سیر بکشند و سه پاو نبات انداخته نگاهدارند که حدت برطرف شود ایضاً که هرگز خمار نیارد و بوی بد ندارد و مقوی اعضای رئیسه و باه است
و نفع بسیار بخشد قند سیاه دو من شاهجهانی پوست کیکر شش سیر شاهجهانی دارچینی یکدام سنبل الطیب پنجدام اشنه شش دام برادهٔ صندل
سفید ده دام قاقله کبار دوازده دام پنج بنفشه ولایتی شش دام عنبر لادن یکدام سعد هشت دام سندی یک سیر قند سیاه بجهت بهاته دادن چهار سیر اکبری آب
بقدر حاجت بدستور عرق بکشند اول یک آتشه بعد از آن ادویه ترکرده دو آتشه بکشند و نگاهدارند لبوبات لبوب اکبر مخترع حکیم علوی خان که در تقویت
اعضای رئیسه و ارواح و قوی و اعضای تناسل و ازدیاد منی و باه مجرب است مغز بادام مقشر مغز فندق مقشر مغز پسته مقشر مغز چلغوزه مقشر
مغز کاکنج مغز ... مغز ... از هر یک پنج مثقال بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل خصیة الثعلب از هر یک دو مثقال زعفران بزر الانجره سفید
مایه شتر اعرابی عنبر اشهب از هر یک نیم مثقال تودری زرد تودری سرخ تخم بالنگو از هر یک یک مثقال نبات سفید ترنجبین از هر یک هفتاد و پنج
مثقال عرق گاوزبان ماء اللحم عرق زرد که عرق بید مشک از هر یک سه سیر بدستور مقرر مرتب نمایند شربتی از دو مثقال تا چهار مثقال لبوب ابریشمی
که در تقویت گرده و باه و تولید منی اثر تمام دارد مغز بادام مغز حبة الخضرا مغز حب الزلم مغز حب القلقل مشک بهمن سفید تخم خشخاش دارچینی زنجبیل
دار فلفل کبابه قرنفل ورق ... تخم هلیون خولنجان هر یک نیم توله زعفران یکتوله مغز فندق مغز چلغوزه مغز پسته تودری سرخ تودری زرد هر واحد
یک نیم توله نارجیل شقاقل هر یک چهار توله ابریشم مقرض پنج توله ابریشم خام یا و سیر عالمگیری گلاب نیم سیر عسل سفید ادویه لبوب که از
اسرار اطباست و بنهایت مقوی باه و دل و دماغ و ادویت آن قبل از جماع و بعد آن ایمن از عرق النسا و نقرس نقصان منی امراض عصبانی
مجرب دارد سعد و ... مشک ... دارچینی قرنفل سنبل الطیب اسارون بسباسه کبابه سعد قرفه دارفلفل عود جوزبوا نارمشک عنبر اشهب زعفران
هر واحد یکمثقال زنجبیل بوزیدان قسط شیرین مغز حب الزلم درونج حب بلسان عود بلسان قلفل سفید مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین تخم گزر تخم
تخم شلغم تخم رطبه خشخاش سفید مغز ... تخم ترتیزک تخم شلیت تخم گندنا تخم هلیون حسک مربی هر یک ده درم شقاقل خولنجان خصیة الثعلب
بهمنین وج ترکی تودریین لسان العصافیر سقنقور هر یک سه درم نارجیل حبة الخضرا مغز بادام مغز پسته مغز چلغوزه مغز ... دانه کنجد مقشر هر یک
هفت درم با عسل ... شربتی از دو مثقال تا سه مثقال و حکیم محسن نوشته که من جهت جماع این افیون زعفران سه مثقال مروارید ... شتر اعرابی
پنج مثقال افیون بزر البنج هر یک دو مثقال داخل نمودم و بدل سقنقور ماهی ... بیان کردم بنهایت موثر گشت قدر شربت از افیون دار او از
... مثقال تا یکمثقال است جهت افیونی معاجین این معجون چوبچینی در تقویت باه و اعضای رئیسه و دفع امراض سوداوی بی نظیر است ... ازده
... پوست هلیله کابلی هلیله سیاه آمله تربد سفید اسطوخودوس بهمن سرخ بهمن سفید زرنباد درونج هر یک شش ماشه ...
بسفائج هر یک ده ماشه ... درونج عقربی شقاقل خصیة الثعلب سنبل الطیب سورنجان هر یک چهار ماشه بوزیدان دارچینی قرنفل جوزبوا
غنچه گل سرخ عود هندی ابریشم مقرض هر یک سه ماشه چوبچینی اعلی ده توله عسل مصفی شصت توله معجون سازند و هر روز از دو تا چهار مثقال بخورند

نیم سیر کبری بدستور معجون سازند شربت نیم تولہ تا یکتولہ معجون الابریشم کہ بغایت مقوی و مبہی ست ابریشم خام پاؤ آثار ابریشم مقرض پنج تولہ عنبر اشہب
مشک خالص ہر واحد شش ماشہ عرق بید مشک یک آثار گلاب پاؤ آثار عرق گاؤزبان نیم سیر آب بہ شیرین دہ عدد آب سیب شیرین بیست و پنج عدد
آب انار شیرین پنج عدد مغز پستہ مغز چلغوزہ مغز حب الزلم ہر یک پنج دام مغز بادام سہ نیم دام مغز گردگان نارجیل تازہ ہر یک دو دام و
نیم تودری سرخ و سفید بہمن سرخ و سفید ہر یک دو دام مغز حبۃ الخضرا زنجبیل ہر یک یکنیم دام مغز فندق دارچینی ہر یک یکدام عسل سفید نیم سیر
قند سفید یک سیر ورق طلا ورق نقرہ ہر واحد یکتولہ ابریشم خام ادویۂ قماۃ آبہای مذکورہ بجوشانند تا خوب لعابش بر آید اوراق را در عسل حل نمایند
و قند را بقوام آوردہ بدستور متعارف معجون سازند خوراک شش ماشہ معجون مسمی بماسک البول تالیف والد حکیم علوی خان از برای تقویت
اعضاے رئیسہ حتی کہ انثیین و تقویت باہ و امساک منی و منع سرعت انزال و بہر تفریح و نشاط مجرب ست مروارید ناسفتہ کہربای شمعی ہر واحد یکمثقال
بہمن سرخ بہمن سفید شقاقل زنجبیل خولنجان تخم انجرہ تخم شلغم تخم ترب تخم خشخاش ہر یک دو مثقال مغز پستہ مغز نارجیل مغز چلغوزہ کنجد مقشر
مغز حب السمنہ مغز حبۃ الخضرا ماہی روبیان ریگ ماہی ہر یک چہار مثقال بادیہ شتر اعرابی نیم دانگ ورق طلا و نیم دانگ ورق نقرہ عنبر اشہب
مشک خالص ہر یک سہ ماشہ مغز تخم خیارین مغز تخم خربزہ ہر یک پنج مثقال مغز سر گنجشک نر خانگی ہفت مثقال نارمشک نیم مثقال بیض البیض سفید گنجشک
ترکردہ خشک نمودہ زعفران بیخ تفاح پنج موصلی ہر یک دو دانگ بیخ تفاح بیخ موتھرا آبار و نخود دو مثقال و شیر گاو سہ آثار آن ساختہ در سایہ خشک کردہ باشند و کوفتہ
بیختہ مجموع ادویہ سکنگبا دو مثقال چرب کردہ و قند سفید عسل ہر یک یکصد مثقال شربت فواکہ شیرین شربت لیمون ہر یک بیست مثقال بقوام آوردہ ادویہ را
بدستور معمول سرشتہ معجون سازند شربتی یکمثقال معجون مفتحی کہ مقوی باہ و اعضای رئیسہ و ممسک ست و مولف مجرب حکیم شریف خان و بدل
افیون ست باین معجون ترک آن میتوان نمود مروارید ناسفتہ یاقوت رمانی مرجان قرمزی کہربای شمعی زمرد سبز عقیق زرد لعل بدخشی یشب سبز
بسد اسود و لاجورد مغسول ہر یک دو مثقال گاوزبان گل گاوزبان ابریشم مقرض بہمن سرخ بہمن سفید تودری سرخ و سفید شقاقل خصیۃ الثعلب
مصری مصطگی قرنفل دارچینی دوالزعفران مشک عنبر اشہب ہر یک یکمثقال ورق نقرہ ورق طلا ہر یک دو درم چوب چینی قسم اول بیست و پنج مثقال
صندلین خام خشک پروردہ تخم خشخاش تخم لیمون مغز پستہ ہر یک دو مثقال عسل مصفی یکوزن ادویہ ترنجبین خرمای نیم وزن ادویہ قند سفید
یک وزن ادویہ روغن چینی در یک آثار قوام ہفت ہشت تولہ داخل نمایند و تا پاؤ آثار نیز داخل نمودہ لیکن سکر بسیار قوی میشود و طریق
آوردن روغن حسب نسبت بگیرند چینی در بست شل آن شیر گاو داخل کنند و یکشبانہ روز بگذارند و بعد از ان جوش خوب دادہ ماست بندند
پس مسکہ آنرا برآوردہ صاف نمودہ در معجون کنند و اگر خواہند بوی چینی برطرف شود مسکہ داغ کنند و اظفار الطیب برگ تنبول و قرنفل جوزبوا
در اثنای داغ نمودن بیندازند و دو سہ بار تکرار عمل نمایند مجرب ست معجون چوب چینی مخترع حکیم اکمل خان کہ برای تقویت باہ و تغلیظ منی و تقویت
جمیع اعضای رئیسہ و مرض سعدیل ست مروارید سہ دہ زعفران خولنجان قسط شیرین سعد کوفی صندل سرخ ہر یک نیم مثقال مشک تبتی عنبر اشہب
دارچینی بادیہ شتر اعرابی بوزیدان کبابہ چینی ہر یک یکنیم ماشہ صندل سفید ریوند چینی سنبل الطیب مصطگی ہیل عود غرقی اسارون گل مختوم سماک سفید ا
تودری سفید تودری سرخ خصیۃ الثعلب ہر یک سہ مثقال چوب چینی دوازدہ مثقال ماہی روبیان درونج عقربی زرنباد تخم گزر تخم شلغم تخم ترب
تخم کونچ بہمن سفید بہمن سرخ حسک پروردہ مغز فندق و گردگان مغز چلغوزہ تخم لیمون مغز تخم کدو لسان العصافیر ہر واحد یکمثقال آملہ کشتہ
سہ مثقال جوزبوا بسباسہ شقاقل گل گاوزبان بادرنجبویہ گل سرخ اشنہ تخم خشخاش مغز تخم خربزہ مغز تخم خیارین تخم کاسنی خرفہ مقشر ہر یک
دو دانگ مثقال مغز نارجیل مغز حبۃ الخضرا مغز حب الزلم ہر یک یک مثقال بادیہ بالا و بہ خشک دو مثقال عسل کشمیری دو وزن ادویہ قند سفید
یکوزن ادویہ گلاب دوازدہ دام بطریق مشہور معجون سازند خوراک از شش ماشہ تا نہ ماشہ وارثی تا بید معجون تالیف حکیم جعفر کہ در
تقویت دماغ و قلب و باہ بغایت نافع ست دارچینی زنجبیل جدوار بہمن ہر یک سہ درم قرنفل جوزبوا ابریشم مقرض سورنجان خولنجان عود ہندی

کنجشک نرخانگی پنجاه قطعه همه از استخوان و چربی جدا کرده ورق ورق نموده دارچینی صندل سفید بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری سافج هندی
کشنیز خشک گل سرخ هر یک دو و نیم مثقال گل گاوزبان هفت و نیم مثقال کوفته بران پاشیده یکشب بگذارند و روز دیگر تا آب آهن تاب گلاب عرق مشک
آب زردک آب نیشکر آب سیب شیرین آب امرود هر یک یک رطل عرق کشند و در وقت عرق کشیدن عنبر اشهب مشک تبتی زعفران هر یک یکمثقال در پارچه
کتانی بسته بر دهان نیچه بندند یا در ظرف قابلہ عرق در ان معلق بگذارند و دو فنجان ازان صبح و دو شام بنوشند ماء اللحم مخترع حکیم علوی خان که مقوی بدن و
جمیع قوتها و بنهایت مقوی باه است و مصلح ماتحصل از امراض و سمن بدن و محسن رنگ رخسار و مجرب است گوشت بزغاله شش ماهه یکمن تبریزی گوشت
مرغ فربه سه قطعه گوشت دراج نه قطعه گوشت لوه پانزده قطعه مجموع را از چربی و استخوان جدا ساخته ورق کرده صندل سفید کشنیز خشک دانه هیل
غنچه گل سرخ دارچینی هر یک پنج مثقال کوفته بران پاشیده در پاتیله نقره کباب نیم برشت کرده بگلاب عرق بیدمشک آب زردک آب انار شیرین
هر یک دو من آب سیب شیرین آب نیشکر آب به شیرین آب امرود عرق گاوزبان هر یک یکمن داخل کرده عرق کشند پس دران عرق برگ پان
یکصد عدد و بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل هر یک پنج مثقال خولنجان سافج هندی دانه هیل خصیة الثعلب گل گاوزبان هر یک وا ده مثقال
و نیم گل سرخ یک من تبریزی چاسنی خطائی اشنه هر یک پنج مثقال ابریشم خام بیست مثقال دارچینی هفت مثقال یکشب گذاشته روز دیگر عرق کشند
و درین مرتبه عنبر اشهب مشک تبتی زعفران هر یک یکمثقال بر دهان نیچه بندند نوع دیگر مؤلف حکیم ممدوح گوشت بزغاله چهار و نیم آثار لوه بیست عدد و
دراج و تیتر هر یک ده عدد کنجشک نر یکصد عدد مرغ پنج عدد پاک کرده دارچینی دانه هیل زنجبیل بادیان گل سرخ زیره سیاه قرنفل مصطکی هر جمله
یکتوله زعفران نیم توله همه کوفته بر گوشتها پاشیده در پاتیله نقره به روغن گاو بریان کنند که میل بسرخی آرد پس در دیگ مسی قلعی دار کرده گلاب سه آثار
عرق بیدمشک پنج آثار عرق بهار نارنج دو آثار عرق گاوزبان آب نیشکر سرخ هر یک پنج آثار آب طلا تاب بقدر حاجت داخل نموده دارچینی
دانه هیل زنجبیل بادیان شقاقل بهمنین سافج هندی بادرنجبویه گل بنفشه گل گاوزبان هر یک پنج توله زرنباد سه و نیم توله اسارون
سه توله عنبر اشهب زعفران هر واحد یکتوله مشک سه درم افزوده بدستور عرق کشند شربتی پنج توله با حلوای مخترع حکیم ممدوح که در علاج
نوع سابق مسطور شد ایضاً از تالیف موصوف الیه که بنهایت مقوی است و تجربه شده گوشت بزغاله چهار ماهه یک رطل دراج جوان فربه
چهار قطعه گردنک سه قطعه همه را از چربی و استخوان جدا کرده ورق نموده دانه هیل ده مثقال صندل سفید طباشیر غنچه گل سرخ هر یک ده مثقال
کوفته بران پاشیده در دیگچه نقره کباب نیم خام نموده بحدیکه گوشت رطوبت پس دهد و رطوبت آن خشک نشود پس گل سرخ تازه دو رطل کاسنی تازه
نیم رطل ابریشم خام ربع رطل صندل سفید بیست مثقال بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل هر یک ده مثقال گل کشنیز گل سیوتی هر یک پنجاه مثقال
دارچینی دانه هیل سافج هندی خولنجان هر یک ده مثقال گل گاوزبان گل نیلوفر هر یک ثمن رطل گل بیدمشک تازه نیم رطل بادیان ربع رطل
گلاب آب نیشکر آب انگور عرق بیدمشک آب سیب شیرین هر یک یک رطل آب به شیرین آب امرود آب انار شیرین آب آهن تاب آب طلا تاب
هر یک دو رطل ادویه را درین آبها تمام شب بخیسانند و روز دیگر با یکمن زردک ریزه ریزه کرده داخل نموده بدستور مقرر عرق کشند و در وقت کشیدن
عنبر اشهب مشک تبتی زعفران هر یک یکمثقال بسته در ظرف قابلہ دران عرق معلق بگذارند و هر روز دو پیاله قهوه خوری ازان صبح و دو پیاله شام بنوشند
ایضاً از اختراع حکیم ممدوح عظیم النافع از برای امراض بارده و مقوی قلب و جمیع اعضای رئیسه گردیده است خفقان و غشی بارد و ضعف باه
را سودمند بنهایت مفید و مجرب است گوشت چهار ماهه بزغاله فربه که از استخوان و چربی جدا کرده باشند یکمن تبریزی مرغ فربه سه قطعه دراج چهار قطعه
سنگخواره هفت قطعه کنجشک نرخانگی پنج قطعه کبوتر خانگی نوپریده هفت قطعه همه را از چربی و استخوان جدا کرده ورق نموده
در پاتیله نقره کباب نیم خام نمایند پس دارچینی سلیخه عود هندی عود صلیب اسطوخودوس قرنفل مصطکی ناگرموتھ خولنجان زرنباد صندل الطیب
جوز بوا بسباسه دانه هیل سافج هندی هر یک یکمثقال نیم کوفته داخل کرده بقدر احتیاج آب بر روی آن کرده عرق کشند و اگر در وقت

وبرای محرورین روغن حسک و روغن خشخاش و روغن تخم کدو و تخم خربزه و مانند آن و نسخ حقنها بعضے در اقوال سابقه مذکور شد و بعض ازان در قول اسمٰعیل
وغیره خواهند آمد اسمٰعیل گوید که اگر علامات ضعف دماغ ظاهر شود نظر کنند اگر در دماغ فضله باشد اول دماغ را ازان پاک باید کرد بحبوب که از شحم
حنظل و صبر و اسطوخودوس ساخته باشند و ایارج فیقرا و حب قوقایا بعد ازان غرغره و عطسه باید فرمود و بعطریات موافق دماغ را قوت دهند اگر
مزاج دماغ گرم باشد کافور و صندل و بنفشه و گل سرخ و گلاب موافق بود و اگر مزاج دماغ سرد بود مشک و عود و غالیه و عنبر موافق بود و شلیثا و دواء المسک
و غالیه در بینی چکانیدن سود دارد و در جمله جهت علاج این نوع بعلاجات دماغی رجوع کنند و بدان استقامت نمایند و اگر علامات ضعف دل ظاهر شود
آنرا بدواء المسک و تریاق و مثرودیطوس و شربت گاوزبان و بادرنجبویه و شراب ریحانی قوت دهند و اسباب لهو و مراد و کامرانی
جویند و از اندیشه و غم و طعامهای غلیظ سوداوی پرهیز کنند و اگر علامات ضعف جگر یا ضعف معده یا ضعف گرده و علامات سوء مزاج و امراض
آن ظاهر گردد علاجش بعلاجی که در مقام هریک مذکور شد باید کرد و هم او گوید که این حقنه گرده را اقوی کند و قوت جماع بخشد بگیرند سر گوزن فربه و خصیهٔ او
و یا سر گوسفند و خصیهٔ او و باقی اجزای او در قسم سابق در قول ابو منصور گذشت و یک نسخهٔ آن در قول صاحب کامل مذکور شد و ایضاً سر گوسفند یک عدد
و خصیهٔ گوسفند چهار عدد و نخود نیمکوفته سی درم همه را در تنور بپزند و از آب و چربی این مطبوخ چهل درم با نیم وقیه روغن جوز و نیم وقیه روغن حبة الخضرا
و دو درم پیه سقنقور یا پیه سوسماری بشمک حقنه کنند و ایضاً سر گوسفند یک عدد و کبوتر بچه سه عدد و نخود یک کف مغاث بوزیدان شقاقل هریک ده درم
نیمکوفته همه را در تنور پخته صاف کنند و چهل درم ازین مطبوخ با ده درم شیر تازه و نیم وقیه روغن جوز هندی و پیه سقنقور یا پیه سوسمار از هریک دو درم
آمیخته حقنه کنند و حقنه که صاحب مزاج بارد را شاید و حقنه که خداوند مزاج گرم را سود دارد ذکر رود در قول صاحب کامل و یک نسخه در قول ابو منصور گذشت
و ایضاً از دو گرم و آرد نخود و هریکی ده کف در آب انداخته و مالیده و صاف کرده بفشارند و بر آتش نهند تا پخته شود و باز صاف کرده افشرده آن با
با مغز حبة الخضرا نیم وقیه و پیه بکپی ده درم گداخته نیم وقیه بجوشانند تا پخته شود و دو دانگ اشق در مشتی سوده دران حل کرده حقنه نمایند و این حقنه گرده را گرم کند
و صاحب تاریخ الحیوان سیر را سود دارد بگیرند روغن کنجد و روغن حبة الخضرا و آب گندنا هریک بقدر یک سکرجه بر آمیخته نیمگرم کرده حقنه کنند و ایضاً مغز گردن و پاچه
و خصیهٔ او همه را یک شب در آب خوران بگویند و دو کف نخود و دو کف حلبه و تخم پیاز و تخم گندنا و تخم شلغم و تخم انیسون هریک یک کف اینهمه نیمکوفته آمیزند و نیک بپزند
چربی او برداشته و دیگر بار آب شلغم و تنهای مطبوخ خشک آن و داستار و روغن گنجد ده استار و بان چربی آمیخته سه بار و سه روز حقنه کنند نیمگرم کرده و ایضاً
بگیرند چکنی و شبه و شیر و کنند و چهار درم جندبیدستر سوده بران بپاشند و از او زیر سر خمیری کنند و یک شبانروز نهند پس آن چکنی و شبه گداخته روغن او نگاه دارند
و زرنیخ سرخ روغن یک سکرجه و گیرند روغن گاو نیم سکرجه و آب گندنا نیم سکرجه و طبیخ حلبه نیم سکرجه و پیاز بهم آمیخته نیمگرم کرده حقنه کنند از یکهفته تا شش هفته
بکار برند و باز وقت خفتن دیگر بار حقنه نمایند و سه شب برین ترتیب عمل کنند و بدانکه هرگاه یکی ازین حقنها بکار برند دوازده روز جماع نباید کرد و سرکه
با تریخ نکنند و آب کمتر باید خورد و آسایش کنند و طعامهای مقوی که مذکور شد باید خورد و ابن الیاس گوید که اگر بسبب نقصان باه ضعف قلب باشد
هر صبح شربت حماض و اترج و سیب هرکدام که باشد ده درم بگلاب و بید مشک هر واحد ده درم بنوشند و مفرح یاقوتی یک مثقال بخورند و غذا
زیرباج از لحوم ماکیان و دراج سازند و اگر بسبب ضعف معده و جگر و حرارت مزاج آنها باشد تقویت معده بجوارشات خوشبو مثل جوارش عود
و عنبر و جوارش مشک و جوارش مفرح نمایند و غذا اقلایا یا گرم مصالح و ماکیان و کرنباج یا نخوداب شیرهٔ قرطم و ماکیان دهند و اگر از ضعف جگر باشد
بهر تقویت کبد و اصلاح حال او سکنجبین ساده ده درم بگلاب ده درم بنوشند غذا از مزورهٔ زرشک یا ناردانه یا مضیره یا هلیم ماکیان و جوزهٔ مرغ و بره خورند
و خوردن گوشت حملان مطبوخ بکاهو و اسفاناخ و کدو و خبازی ایشان را سود مند است و سکر العشر نیز نافع بود و باید که دران پوست کدو و برگ آن
و برگ کاهو و جو کوفته جوشانیده باشند استحمام نمایند و تعب و کثرت جلوس در حمام ترک نمایند و از ادویه و اغذیهٔ حاره بالیسه پرهیز کنند بعضے
گویند که این جوارش خبر در باه اثری عظیم دارد و طعام بگوارد و معده و دل و جگر را قوت تمام بخشد بستانند زردک شیرین بزرگ و استخوان آنها

دور کنند و پوست او بجز اشنه بقدر یک رطل و در شیره اندک عسل بجوشانند آنگاه در هاون سنگی کوفته از غربال بیرون کنند و دو رطل عسل داخل کرده
بر آتش بدارند تا مائیت خشک شود پس زنجبیل مصطکی دارچینی جوزبوا دارفلفل قرنفل لسان العصافیر زعفران سنبل خولنجان هر کدام سه درم
شقاقل پنج درم کوفته بیخته بسرشند و از آتش فرود آورده بعد سه روز نشنده و از چهار درم تا هفت درم میل نمایند و این دوا قدما برای او وضع کرده اند تجربه
صحیح یافته بگیرند کندر و لسان العصافیر و بوزیدان و عود و وج هر کدام یکجزو غبار طلع ذکر مثل مجموع همه را کوفته بمغز سر گنجشک تر که در وقت هیجان آن‌ها
صید کرده باشند بسرشند و این دوا را اثری بزرگ ست بعد استعمال ظاهر شود و این دوا مجرب جالینوس ست و بتجربه عجیب غریب یافته اند
بگیرند شیر تازه صد درم و در آن شکر یک اوقیه حل کنند پس دارچینی و خولنجان و زنجبیل هر یک درم یا کم ازین سوده پاشیده بنوشند و تا ده روز
متواتر استعمال نمایند و درین اثنا جماع نکنند و بسیار مردم ضعیف القلوب بسبب او ست مفرحات و عطریات مصلاح آمدند و اہل تجارب گفته اند
کسی اگر ضعف دل و دماغ و باه بود علاجش بسبب او ست مفرح یاقوتی و دواء المسک حلو و تریاق فاروقی و مثرودیطوس و نوشدارو و شربت گاوزبان
و بادرنجبویه و سیب ست و اگر ضعف معده باشد جوارش مصطکی دهند و اگر ضعف جگر ست نوشدارو بخورد و اگر ضعف گرده ست لبوب یا فلاسفه
تناول نماید ابن تعجیح گوید که اگر از ضعف دماغ باشد تنقیه و تقویت آن کنند بادویه مسهله و غراغر و عطوسات و شمومات و سعوطات طیبه حاره مثل بان
و مشک و عنبر اگر ضعف آن از برودت باشد و بکافور و گل سرخ و صندل و بنفشه و بید و نیلوفر اگر از حرارت بود و کذلک اگر از ضعف قلب باشد

علاج ضعف باه از استرخای قضیب

اگر استرخا بسبب ضعف و لاغری بدن باشد علاجش همان ست که در ذیل علاج ضعف باه از قلت منی گفته شد و اگر بسبب ترک جماع تا زمانی دراز
واقع شود اغذیه باهیه مثل شیر و شکر و ماهی تازه و گوشت بزغاله بره و کبوتر بچه و چوزه و زردی بیضه مرغ و کله و هریسه تجویز نمایند و هرچه منبه طبیعت باشد
بر شهوت گردد چنانچه استماع سرود زنان خوش آواز و قرائت کتب که در آن بیان جماع و صفت معشوقان باشد اختیار کنند و شنیدن حکایات
مشتمله بر رغبت جماع و نظر در تسافد حیوانات یعنی جفتی آن‌ها مهیج باه بود و کذا استعمال مروخات مثل روغن سوسن و خیری و بابونه و زهره گاو و دلوکات
مثل عاقرقرحا و روغن بیدانجیر بر ذکر و خصیه و عانه و آب نیم گرم بر آلت ریزند بعده شیر بر پشت بمالند بتدریج زمانی طویل و عقب آن فتیله
طلا کنند و اگر بسبب قلت تولید ریاح باشد ادویه و اغذیه باهیه نفاخه تجویز نمایند مانند پیاز و نخود و گزر و زردک و باقلا و لوبیا و گوشت بره و مرغ خانگی
و کبوتر و انجیر و شیر با نمک و دارچینی پس اگر قلت نفخ بسبب عدم حرارت باشد مسخنات از معاجین و روغنها و غیر آن استعمال کنند و اگر بسبب قلت
رطوبت باشد ترطیب از حمام و مروخ و غیر آن علاج کنند و از باقلا و نخود و شیر تازه با نمک دارچینی غذا سازند و از ادویه هرچه بسیار گرم بود اختیار نمایند
و شدید الحرارة زنهار نخورند و اگر بسبب سردی اعصاب قضیب بود پس اگر آلت در آب سرد کوچک شود و لاغر و سست نباشد علاجش بعلاج
فالج کنند و لبوب کبیر و معجون فلاسفه و حافظ الصحة و مزید العمر و مثرودیطوس مانند آن بخورند و طلاها بمالند و اشیای خوشبو بویند و روغنهای
مسخن عصب و مسوحات و حمولات مسخنه که در استرخا و فالج گذشت و بیجا از تمام دارد و اگر آلت کوچک نشود و لاغر باشد علاج پذیر نشود و این را
عنینیت گویند و صاحب او را عنینی نامند و بقول صاحب ذخیره اگر این ضعف مادرزاد بود عنینی صادق این باشد و اگر عارضی بود علاج پذیر شود آری
سوده و این عارضی از جنس فالج بود و ذکر ادویه مفرده که برای ضعف باه از سردی اعصاب ذکر نافع ست قضیب گاو و مائیة شتر اعرابی استعمال
کنند و اگر مغز سر گنجشک نر در روغن چنبیلی محلول نموده بر قضیب و کف پا بمالند موجب هیجان شهوت جماع و انتعاظ میگردد و مجرب ست و اگر دو سه حبه
افیون مصری حل کرده باشند مغز بیضه دانه را سائیده بسیار حصه طلا کرده چند روز بر ذکر مثل مرهم نهند برای این حالت نافع بود و کذا موسیائی را در
روغن نرگس گدازند و در ان طلا نمودن نیز مفید بود و اگر چه نمذی انیم باشد با برگ تنبول تخورند از برای امراض بارده و تقویت باه مفید بود و ترکیب
ساختن آن اینست که بگیرند نشاسته دو آب ترکنند بقدر یکه تر بود و بعده بروغن یاسمین یا بروغن دیگر خوشبو نمذی را از دست بمالند

آنقدر که بسیار چرب شود پس بطریق چوپ آگر چوپ بگیرند و اگر ششش ماشک روغن سنڈی از انشا تا چهل روز بخورد و درین مدت جماع نکنند قدرت خدا را مشاهده نماید و طریق برآوردن روغن آنست که منڈی را با برگ و بیخ و گل بگیرند و اندکی آب پاشیده بکوبند و بست سیر شیرهٔ آن برآورده با پنج سیر روغن کنجد بجوشانند که شیره فانی گردد و روغن باقی ماند و اگر تخم انجره بکوبند و باریک سائیده در چربی شیر گداخته آمیزند و بر قضیب حوالی آن بمالند در تقویت ذکر عجیب الاثر نوشته اند و بدانند که پیه کهنه بکار نمی آید و حد کهنگی آنست که یکسال بران گذشته باشد و اگر سورنجان و مر اضافه کنند انفع بود و کذا اگر گل کنیر سفید به روغن کنجد مجرب و کذا اندرجو در شیر میش سوده طلا کردن و صباح شستن مجرب و اگر پوست بیخ کنیر سفید در شیره بار و برگ بهت کٹائی یا در بول خر سائیده چهار گھڑی پیش از مجامعت طلا کنند در ازدیاد نعوظ و امساک مجرب است و اگر چوپ آگر و عطر گلاب باهم حل کرده بر قضیب بمالند نعوظ آرد و لذت افزاید و اگر هینگ هیرا از یکماشه تا چهار ماشه بلع کنند و بالای او شیر گاو یا جز آن بنوشند سرد مزاج را نفع تمام بخشد و مجرب نوشته و اگر سیر را مقشر کرده در شیر چندان بجوشانند که شیر جذب شود پس در روغن گاو بریان ساخته با شهد معجون سازند مقوی باه و مبرودین و نافع فالج و لقوه است و مجرب و اگر گند هک آمله سار را بشیره بسکهپره صلایه کنند تا غلیظ شود پس بشیره دیگر اندازند همین بیان تا چهل بار تمام شود و معنی پٹ درینجا تغلیظ است پس مقدار یک برنج تا دو هفته خورند جهت افزونی اشتها و قوت باه مفید است و اگر زعفران در آب ادرک باریک سائیده ضماد نمایند و چهار گھڑی بدارند و ستّه چهار روز چنین کنند برای سختی قضیب و ازدیاد باه مجرب نوشته و کذا ضماد تخم افیون کوفته بیخته در شب و روز دو بار تا چند روز قضیب را سخت گرداند و اگر از تخم بلیل زرد بشیشی آتشی یا بطور تیال جبتر روغن برآرند و یک قطره آن را به برگ پان بنگله مالیده و درخت و حشفه گذاشته ببندند و بعد سه پاس بکشایند و دو بار دیگر همچنین بکار برند گویند که عنین را نفع بخشد و احتیاط دارند تا به وسر ذکر نرسد که موجب ورم آن گردد و اگر چهار سرخ دار شکنه تا پنج ترب سائیده بر پان مالیده از پیچ بر ذکر ببندند و سه روز همین طور عمل آرند بعده دار شیشعان سرمه سا نموده در پیه مرغ سرشته بمالند در قضیب قوت حاصل گردد و اگر مغز سر کرکس که سرخ سر باشد بگیرند و در شراب تند چهار پاس متصل سائیده بر پارچه باریک کهنه مالیده بر ذکر سوای حشفه بپیچند و بالایش برگ پان بنگله نیم گرم بندند و صبح کشاده آب مطبوخ زنجبیل بشویند و باز تکرار عمل نمایند تا دو هفته با مراعات ضروری بکار برند منفعت حاصل شود و اگر پیه موش دشتی که زیر درخت مدار سوراخ کرده بماند بگیرند و در دیگتوله پیه یک نیم ماشه سندور آمیخته بدارند و پیش از جماع یکماشه از آن بر ذکر طلا کرده باشند در تقویت باه و تعشق زن نافع است و اگر گانجه به روغن بید انجیر سائیده بر آن مالیده بپیچند اندک خراش آرد و لیکن مخلوق را نفع بخشد و اگر سیماب بیکدام شهد دو دام در آوند آهنی با دسته آهن خوب حل کنند تا یکذات شود پس بر پارچه مالیده بر ذکر بپیچند و چون نعوظ شود دور کنند و نزدیکی زن نمایند نفع بخشد و اگر درین یکعدد مغز بسر و مهوا افزایند بهتر گردد و بعد طلا برگ پان بنگله گرم کرده بندند و رشته خام بپیچند و اگر هفت روز استعمال کنند بهتر بود **ذکر ادویه مرکبه** که رافع سستی ذکر اند این ترکیب پٹی در تقویت ذکر مجرب است پارچه سفت و باریک را در آب زرد چوب رنگ کرده در سایه خشک نموده بشیر زقوم که در هندی تهوهر گویند خوب تر کرده در سایه خشک نمایند باز در شیر مذکور تر کرده بدستور در سایه خشک کرده نگاه دارند و هنگام خواب قدری از آن پارچه در شراب انگوری تر کرده اول برگ پان بر ذکر بپیچند و بالایش آن پارچه بپیچند و بر رشته بر بندند هرگاه سوزش و خارش معلوم شود فوراً دور کنند که موجب تقریح نشود و اگر قوی تر خواهند عوض شیر تهوهر در شیر آک تر نمایند و در آب زرد چوب و مهره و شیر سه بار تر کرده خشک سازند و یکبار در آب پیه اندران لونگ و جاپهل و جوتری سائیده باشند تر نموده خشک کنند پس قدری از آن پارچه در روغن زرد بیرند چنانکه سوخته نگردد و برگ پان زرد بسته بالای آن پارچه بپیچند هنگام و بالایش نیز برگ پان بسته دو سه گھڑی بدارند و تا بقای اثر همین پٹی باز در روغن پخته چند بار بعمل آرند و اگر پارچه را بشیر عشر و زقوم هفت هفت بار تر کرده خشک کنند پس در جنت جامن اکاوه ده پارچه مذکوره چهل روز در آن داشته برآرند بعده پٹی بر روغن چرب کرده بدستور بعمل آرند نیز سفید است و بعضی گویند که پارچه را بعد تر کردن بهر دو شیر مذکور و خشک کردن آن موزنج مغز بوادام قرنفل هر واحد شش ماشه در شراب دو آتشه کهرل کرده پارچه مذکور

در سایه خشک نموده با جوزبوا و بسباسه هر یک چهار ماشه کوفته بیخته با شهد بقوام آورده آمیخته حبها سازند و بحسب مزاج بدهند و اگر اندک علت بیشتر
داخل سازند قوی تر گردد حب جالینوس جهت کسیکه عاجز بود در ازاله بکارت از راه سستی اعصاب خواه بسبب جلق خواه بسببی دیگر و علت کند اولی
قادر سازد و الا در شب دوم و سوم مجرب ست مغز سر گنجشک نر که بوقت هیجان شهوت آن گیرند شقاقل تخم پیاز سفید خرما تخم گندنا ثعلب مصری تخم جرجیر
سماک حمید اجمله برابر مشک قدری کوفته بیخته بعسل و آب جرجیر حبها بقدر نخود سازند و یکمثقال تا یکنیم درم همراه شراب یا آب انگور شیرین یا با بیکه نخود در آن
ترکرده باشند بخورند حب سیماب در تهیج تحریک باه و اشتها عجیب و غریب ست سیماب خالص کبریت کات سفید قرنفل هر یک چهار ماشه اول
سیماب و گندهک را خوب سائیده ادویه دیگر آمیخته بسایند باز با زردی بیضه مرغ صلایه بلیغ نمایند و بمقدار فلفل سیاه حبها ساخته هر روز یک حب بخورند
و اگر یکهفته ازین حب بخورند و بالای آن شوربای گوشت گوسفند یا شیر گاو نیم گرم بنوشند و تا بست روز مجامعت نکنند از قوت باه چیزی مشاهده سازند
که ندیده باشند و در بیاض استادی مرحوم مرقوم ست که سیماب مصفے ده درم و گوگرد مصفی ده درم دوازده پاس بسایند باز قرنفل یکدام داخل کرده سحق بلیغ نمایند
و با زرده بیضه مرغ بقدر نخود حب ساخته هر روز یک حب با پان بخورند پس شوربا یا شیر بنوشند و بالائش بیره پان بخایند و غذا از مولد خون صالح
کنند و از ترشی پرهیز کنند و اگر حرارت بر طبیعت غلبه کند عرق کاسنی و گاوزبان و شربت انار و بالنگو بنوشند و طریق صاف کردن
سیماب و گوگرد آنست که سیماب را از ده تو پارچه بگذرانند و گوگرد را گداخته در شیر اندازند نوع دیگر سیماب گوگرد زرد آمله سار
و اگر بهست نباید دیگر قسم آنرا گرفته در شیر صاف نمایند و هر دو را در سنگ سماق تا چهار پاس صلایه کرده ثعلب مصری دارچینی هر یک نه درم مغز جوز
مغز بادام هر یک چهار و نیم درم جوز بانل چهار درم نبات مساوی همه اجزا داخل کرده باز تا دو پاس صلایه کنند و بعسل آمیخته حبها بقدر نخود سازند خوراک یکعدد
وقت خواب و یکعدد صبح بسیار مفید ست حب جهت استحکام قضیب خصوصا مرطوب المزاج را عجیب ست زعفران کبابه دارچینی عاقرقرحا ریگ ماهی خولنجان
مساوی بعسل بمقدار کنار یا آمله حب بندند و پیش از جماع بخورند تماشا نمایند حب کمونی که در شباب بنهایت مفید و مجرب ست و از اسرار دیگر نزد بهکه کوهی با آتش نرم
بریان کرده باریک بسایند آنگاه بمقدار دو درم ازان با یکدرم قرنفل و یکدانگ مشک تبتی صلایه کرده و یکدرم عنبر اشهب را در روغن ازرقی یا یاسمین حل کنند
و قدری ازین روغن بلسان افزوده حبها سازند و بوقت حاجت یک حب در دهن گرفته بجماع مشغول شوند و عجائب بینند حب هشیاری که مجرب نوشته بال کنگنی
تخم زردک عاقرقرحا هر یک یکدام قرنفل زعفران هر یک نیم دام اسگند نیم درم خشخاش کنجد هر یک پنج دام روغن گاو شهد خالص هر یک چهار دام زردی بیضه پنج عدد
ادویه کوفته بیخته در روغن و شهد و زردی بیضه سرشته بمقدار جوز بوا حب سازند و یکی پیش از جماع بخورند که بسیار مقوی ست هر چند انزال شود و شهوت برجا باشد
و اگر از بوی زردی بیضه خام متنفر باشد بیضه را در آب جوشانیده زردی ازان گرفته ممزوج سازند ایضا که نهایت مقوی باه ست کھنگی موصلی ستاور
تخم کونچ تخم اٹنگن پوست بیخ اونٹ کٹاره مال کنگنی قند سیاه مساوی کوفته بیخته در شیره ادرک بقدر کنار دشتی حب سازند و هر روز یک حب با شیر گاو
خورند حب خراطین که مقوی باه و حید الاثر ست خراطین تازه از گل پاک کرده خشک نموده شش درم سبوس اجواین دو درم قند سیاه چهار درم
آمیخته بقدر نخود حب بندند خوراک یک حب تا بست روز خورند ایضا خراطین صاف نیم پاو بریان شده عاقرقرحا قرنفل بسباسه دانه الاچی خرد هر واحد
شش درم مشک یکماشه همه را باریک ساخته در شهد بقدر کنار دشتی حب بندند و یکی صبح و یکی شام همراه شیر یا ده گاو بخورند حب ریگ ماهی
که جهت تقویت باه و امساک بی نظیر ست ریگ ماهی شنگرف مازو سبز قرنفل هر واحد چهار جزو زعفران مشک افیون هر واحد یکجزو پھکھنگی ورق طلا
هر یک سه جزو دار شیشعان دارچینی ورق نقره هر یک هفت جزو کوفته بیخته بقدر نخود حبها سازند و یک حب با پیاله شیر گاو بخورند و بعد از دو ساعت
جماع نمایند حب فادزهر حیوانی تالیف حکیم شریف خان که بجهت تقویت باه بی نظیر ست لیکن در سن جوانی و مزاج و فصل حار استعمال نباید کرد
فادزهر حیوانی مروارید ناسفته کهربای شمعی بسد مرجان مصطکی لاجورد مغسول درونج عقربی حب البلسان شقاقل بهمن سرخ و سفید هر یک نیم مثقال
زعفران جندبیدستر موسیائی اصیل مشک خالص عنبر اشهب هر یک دو دانگ مایه شتر اعرابی ثعلب مصری مغز سر گنجشک نر هر واحد

لونگ

یکدانگ مومیائی و عنبر اول در روغن زیت گداخته جواهر سوده باقی ادویه کوفته بیخته مخلوط نموده بگلاب بمقدار نخود حبها سازند و بورق طلا و نقره پیچیده نگاه دارند
شربت دو حب و در نسخهٔ دیگر یاقوت رمانی لعل بدخشانی عوض کهربا و بسد و مرجان و لاجورد داخل است و تعداد ورق نقره ده عدد و ورق طلا پنج عدد
حب مومیائی تالیف والد حکیم علوی خان جهت نقصان باه که بسبب استرخای آلت و ضعف قوی باشد بی نظیر است مومیائی دار شیشه
مصطکی رومی هریک یکدانگ عنبر اشهب یکجز و هر سه را در فنجان چینی کرده در روغن پسته داخل نموده فنجان را در ظرف مسی که در آن گلاب و عرق بهار نارنج
پر کرده باشند گذاشته بچکاب گلاب و عرق داخل فنجان نشود و آن ظرف مس را درمیان پاتیلهٔ پر آب بر روی سه پایه بگذارند و سر پاتیله را محکم بسته
آتش در زیر آن کنند تا مومیائی وغیره گداخته شود و پس فادزهر حیوانی و فادزهر معدنی مشک خالص هر واحد یکجز و مروارید ناسفته طباشیر قرنفل بسباسه
جوزبوا بهمن سرخ بهمن سفید دارچینی شقاقل زنجبیل زرنبج عقرقرحا عود هندی عود صلیب خصیة الثعلب جدوار خطائی هر واحد یکدانگ کوفته بیخته
با آن سرشته حبها سازند و بورق طلا پنج عدد پیچیده پنج حصه نمایند و هر روز یک حصه تناول کنند بعد آن نبات سفید پنج مثقال تخم بالنگو یک مثقال
عرق گاوزبان گلاب عرق بید مشک هریک هفت درم بنوشند حب جدوار تالیف حکیم ممدوح که در تقویت باه بی نظیر است جدوار خطائی
نیم مثقال فادزهر حیوانی ورق طلا هریک نیم دانگ قرنفل زعفران عاقرقرحا جند بیدستر جوزبوا بسباسه دانه هیل دارچینی هریک یکدانگ کوفته بیخته
حبها سازند بقدر نخود و دو حب وقت صبح و دو حب وقت خواب فرو برند بعد از آن پیالهٔ شیر گرم کرده یکدانگ زنجبیل سوده ده درم نبات سفید
داخل کرده بنوشند حب از مجربین هند جهت کسی که بر ازالهٔ بکارت قادر نباشد نافع عاقرقرحا قرنفل خشخاش مصلی شونیز جوزبوا اسگند فلفل موصلی
مساوی کوفته بیخته حبها برابر کنار دشتی سازند و هر صبح یک حب بخورند دوا ایضاً که در تهیج باه از مجربات حکیم علیم الله است پهلی کلنی ادرک یک هر
دو ماشه برگ سداب هندی چار ماشه بار یک سوده با شیر تازه بخورند و تا بست و یکروز عمل آرند و اول آنکه اول کمتر از وزن مذکور شروع کنند
و بعده اندک اندک افزوده بمقدار مسطور رسانند ایضاً گندهک یکتوله دانهٔ الایچی سفید دو توله هر دو را خوب سحق کنند و بقدر سه سرخ با شیر گاو
وقت خواب شب میخورده باشند سفوف کیمیای عشرت که بغایت مقوی باه است و در امساک بی نظیر پهلی کلنی سه سرخ کاینپهل شش سرخ
قرنفل شنگرف مازو پهل ورق طلا هریک چار سرخ زعفران یک سرخ دارچینی مشک ریگ ماهی هریک یکماشه افیون شش سرخ پنج ورق نقره هشت
سرخ همه را سفوف ساخته با یک قدح شیر گاو فرو برند بعد دو ساعت بجماع مشغول شوند و چون بلغزش سینه معلوم شود یک پیالهٔ شیر بخورند و در تمام
همین قسم تا دو آثار شیر خواهد نوشید و هضم خواهد کرد و بیدار خواهد ماند ضماد و اطلیهٔ مقوی باه جند بیدستر مشک جوزبوا بسباسه
قرنفل زعفران تخم دهتورهٔ سیاه تخم کنائی سفیدی پنچال کبوتر صحرائی هریک دو ماشه افیون یکماشه مومیج زفت رومی پوست بیخ کنیر سفید
هر واحد سه ماشه خراطین عروسک هریک چهار ماشه پیاز نرگس تازه هفت ماشه همه را با زهرهٔ گاو و شراب تند یکبار کهرل کرده حب بندند
و بیک ماشه عطر نا گلیسر طلا کنند ایضاً مجرب برای سستی ذکر و مجلوق نافع است پیاز عنصل یکعدد پیاز نرگس هفت عدد بنگاره و چوب
مرق مرق کرده در شیر پیش آنقدر که بپوشاند تر نموده بگذارند تا آنکه تمام شیر را جذب کند بعده قسط تلخ مغز نیمه دانه پر زیدان عاقرقرحا دارچینی
پنج ترکی هر واحد یکتوله کوفته بیخته زلو خشک زهرهٔ گاو و مومیائی عنبر اشهب هریک شش ماشه شیر نر پیگا هریک دو ماشه روغن راسن چهل
ماشه همه را یکجا جمع کرده کهرل نمایند که مثل مرهم شود اندک ضماد نمایند ایضاً مجرب برای مجلوق پوست بیخ کنیر سفید تخم کنیر سفید تخم دهتوره
اسگند هر واحد یکتوله کافور افیون هریک نیم توله کوفته با شیرهٔ کنائی خرد سائیده حبها بقدر نخود سازند و هر روز یک حب با آب حل کرده بر ذکر طلا
نمایند سستی و طلبت زدگی برطرف شود ایضاً باب محمد تقی پیاز نرگس ده عدد دارچینی دو نیم توله عاقرقرحا سه توله مشک پنج توله زهرهٔ گاو
دو نیم عدد با آب پیاز دشتی کهرل کرده ضماد سازند پوست باریک جدا سازند عجیب است ایضاً باب مرزا نصیر برای سستی و مجلوق مجرب نیز بر هر تلبیه
ننجهه هریک یکتوله بیر بهوٹی یکماشه قرنفل کلاه دار هفت عدد همه را در آب دهتورهٔ سیاه نیم پاو خوب کهرل نمایند حب بوزن سه ماشه بسته

۵

یک تولہ اول روغن را گداز نماید چون بجوش آید ہر چہار شیر اندازند و حل کنند و بزودی فرود آورده تخم دهتوره داخل کنند و خوب حل کرده در ظرفی بدارند وقت شب
قدری نیمگرم بر پایان مالیده ببندند و صبح وا کنند **ایضاً** از حکیم ممدوح بهیکری مول ثقیل الوزن که از اندرون گلابی رنگ باشد و میده چوب ہر دو حصه برابر باریک
سائیده مساوی بگیرند و بآب ادرک سرشته قرص ساخته حشفه گذاشته ببندند ہر گاه گرمی زیاده محسوس شود دور کرده بشیر بیش نیمگرم و اگر نباشد بآب نیمگرم
بشویند **ایضاً** که برای تقویت باه نظیر ندارد آب پیاز عنصل آب پیاز نرگس آب پیاز سفید آب سیر ہر یک سه ماشه روغن حب السلاطین یکتولہ
زہره مرغ سیاه یکعدد و زہره گنجشک نر ده عدد مورچه سرخ بست عدد زنبور پنج عدد سورنجان عاقرقرحا دارچینی فلفل پوست بیخ کنیر سفید قفر الیهود ہر یک
چهار ماشه همه را در کهرل انداخته باده تولہ شراب تند سحق بلیغ نموده حب بسته بدارند وقت حاجت بروغن گاو تازه سائیده سوای حشفه طلا سازند سوزش
می آرد خطر نکنند تا هفت روز بعمل آرند **ایضاً** مقوی باه عطر دارچینی مومیائی خالص ہر یک درم عطر عود عطر نارمشک ہر واحد دو درم کهرل کرده
طلا نمایند **ایضاً** که برای قوت باه بهتر ازین نسخه نیست سم الفار زرنیخ شنگرف سیماب ہر یک شش ماشه در چهار تولہ عسل خالص کهرل کنند بعد ازان
پیه شیر پیه خوک صحرائی که از خصیه و گرده او برآورده باشند و پیه سوسمار و پیه ورل صحرائی که بهندی سانده گویند ہر یک دو تولہ داغ کرده و خراطین نر ده
ہر یک تولہ کرم پتیال ده یکعدد در کهرل انداخته با یکشبانه روز بسایند پس حبه سفید تخم ترب تخم کثائی عاقرقرحا چرک گوش انسان حیوان جوز بوا بسباسه
قرنفل مشک [illegible] قفر الیهود افراتی سوده پوست بیخ کنیر سفید سورنجان حلتیت خالص مشک ہر یک سه ماشه در کهرل انداخته با شراب دو آتشه تند همه را [illegible]
صلایه نمایند و حب بسته دارند و طلای رقیق بذکر سوای حشفه نمایند و بالایش برگ تنبول ببندند **ایضاً** که اکثر مردم را نفع بخشیده شنگرف ہرتال طبقی
سیماب کلیله عاقرقرحا سورنجان پیاز نرگس دارچینی زہره زنگا و همه را بآب زہره سه ده پاس کهرل کرده نگاه دارند وقت ضرورت قدری گرفته طلا کرده باشند
ایضاً مقوی باه نسخه حکیم اسمعیل مردار سنگ سیماب ہرتال سم الفار ہر یک سه ماشه تخم کثائی چهار دام روغن زرد نیم پاو ادویه را باریک سائیده
در شیره تخم کثائی که بآب برآورده باشند شانزده پاس کهرل نمایند بعد ازان در روغن زرد چهار پاس کهرل کرده نگاه دارند و وقت حاجت کم از
سرخ طلا نموده بالایش برگ تنبول ببندند و صبح بآب گرم بشویند و چند شب بکار برند و اگر آب برگ کثائی خرد شش تولہ عوض شیره تخم آن کنند در دست
فائده این بکرر جا بمشاهده در آمده **ایضاً** برای عنین از مسوده مرزا سلیم بیگ مغز پسته بودن یا و مغز حب السلاطین نیم پاو ہر دو را کوفته در پارچه
نو پوتلی بسته در طباق گرم نهاده بفشرند و روغن گرفته در شیشی بدارند و بعد چند روز طلا کنند و بعد گذشتن یک برشگال بلکه بعد یکدو سال قوی تر
می شود رسیکر دو و تازه شورات بر ذکر پیدا میکند اگر شور شود در روغن زرد بمالند قوت ذکر تمام می آرد ہر که خواهد کرد دریافت خواهد شد **ایضاً** برای [illegible]
چربی شیر چربی خوک جنگلی ہر یک پنج دام بیربهوٹی جوز بوا خراطین خشک زہر چهناک گهونگچی سفید عاقرقرحا جند بیدستر دارچینی ہر یک یکدام قرنفل جوز
زعفران مال کنگنی اجواین خراسانی شهد کشمیری بیراهینگ کافور بهیمسینی سهاگه چرک گوش آدمی شنگرف بیخ کنیر سفید ہر یک دو دام پیاز نرگس
یکعدد مغز مهوک جنگلی چهار عدد زلو خشک هفت عدد کهلا نوه چهار عدد مغز گنجشک خانگی شش عدد مغز و چربی سانده دو عدد مغز و چربی نیوله دو عدد
همه را کوفته کهرل نمایند دوازده پاس بعده یک کیله پخته گرفته از دست نرم کنند وقت شب دوا بر کیله مذکور بپیچید و تمام شب نگاه دارند اگر روز دیگر کیله سخت
گردد دوا تیار شده باشد و الا چهار پاس دیگر کهرل نمایند **ایضاً** مجرب حکیم شریف خان افیون بهروزه ہر یک دو درم بسباسه یکدرم دار فلفل یکنیم درم
عاقرقرحا دو نیم درم موم کافوری نیم درم تخم حرجیر جند بیدستر ہر واحد یکنیم درم روغن نرگس نیم اوقیه اول موم در روغن مذکور حل نموده
ادویه کوفته بیخته در ان بیامیزند و بعد سحق بلیغ بعمل آرند و سوای حشفه طلا میکرده باشند و بالایش برگ پان بپیچند **ایضاً** مقوی و منعظ
و در تقویت ذکر عدیل نهایت موثر و بیعدیل پیاز عنصل پیاز نرگس ہر یک نیم اوقیه در بست و هشت مثقال زیت و قدری آب بجوشانند
تا آب آن تمام شده دوا بسوزد و روغن بماند پس صاف کرده زہره گنجشک نر خانگی تخم انجره عاقرقرحا خردل سرخ ہر یک یک مثقال عنبر اشهب نیم مثقال
اضافه نموده مکرر بقضیب و عانه و خصیتین طلا کنند و اگر مومیائی و [illegible] ادویه و زہره مرغ و مانند آن افزایند قوی تر شود و چون [illegible]

نعوظ و جماع نداشته باشد باستعمال این روغن قوت اصلی یابد و مجربست سم الفار سہاگہ تیلیہ مثل سرخ ہرتال طبقی گندھک آملہ سار سجی سفید
مال کنگنی قسط تلخ بزر البنج اذراقی بلادر مغز جمال گوٹہ تخم دھتورہ سیاہ افیون مرکی یعنی لال بول سعد کوہی بیخ سوسن آسمانجونی تخم گزر تخم ترہ تیزک
تخم شبت پیاز نرگس چربی شیر جندبیدستر ہر یک یکنیم تولہ سفیدی سیچال کیسو صحرائی شش تولہ زردی بیضہ مرغ ہفت عدد جملہ ادویہ باریک ساییدہ
بدستور متعارف روغن بر آرد و طلا نماید در ہفتہ بہ شود نوع دیگر معمول حکیم عبد الکریم کہ بقیمت دہ روپیہ ماشہ و با غنیا صد روپیہ ماشہ میفروخت
برای استرخا و تشنج و کجی قضیب و قلت نعوظ و سخافت نو کر خیلی نافع سیماب گوگرد اخضر ہر دو احد دہ تولہ یکپاس کجلی کنند بعدہ زرنیخ طبقی
سم الفار زرد سم الفار سفید شنگرف زرنیخ سرخ ہر یک دو تولہ انداختہ بساید کہ سر بہ ساگر دو بیس بچھناگ سفید بچھناگ ہلدیہ مغز تخم گنہگچی سفید
کچلہ تخم دھتورہ مال کنگنی پیاز نرگس زیرہ زرد گل کنائی خرد کنگنی سیاہ بلادر کلاہ دور کردہ تخم کتان کنجد سیاہ مالون عاقرقرحا کلونجی قرنفل
جوزبوا ہر یک دہ تولہ باریک کوفتہ در آن آمیزند بعدہ بیربہوٹی قضیب گاو جوان قضیب آہو ہر دو خشک نمودہ سوہن کردہ عرق پیشانی فیل
چربی شیر چربی خصیہ خوک خراطین خشک ہر واحد دو تولہ آمیختہ با شیر تھوہر و شیر آک و شیر سینڈ تدھارہ و شیر میش ہر یک سہ پاو شاہجہانی
کھرل کنند کہ جملہ شیر در ادویہ خشک شود بعدہ در شیشہ مطین کردہ و در دہن شیشہ موی زنان دادہ در شکم ناند گلی سوراخ ساختہ گردن شیشہ از ان
بیرون نمودہ و ناند مذکور را بر دیگدان نہادہ و بمقابلہ دہن شیشہ در دیگدان پیالہ چینی در ظرف پر آب نہادہ بدارند و در میان ناند خاکستر گرم یعنی بھوبل
پر نمایند کہ از گرمی نرم آن روغن چکیدہ جمع شود ہر گاہ خاکستر سرد شود چند پاچک دشتی بر ان افروزند کہ گرمی در بھوبل رسد ہمین نوع تا سہ شب و روز
بعمل آرند کہ تمام روغن چکیدہ در پیالہ در آید بعدہ روغن را در شیشہ کردہ در گیہی جو بدارند و بعد یکماہ بر آوردہ استعمال کنند گویند کہ شخصے از مدت ہفت سال
بسبب کثرت اغلام نامرد شدہ بود اول تنقیہ بسبب حب صبر وغیرہ کردہ این روغن بعمل آوردند و درین اثنا لبوب کبیر با شیر یا بنبات شیرین کردہ دادند
در عرصہ یکماہ از باہ بقرار شد و در حلہ قوت شباب حاصل شد حال آنکہ بر جماع قادر شود نوع دیگر معمول فرنگی گویند کہ شخصے از امرای شاہجہان آباد کہ خدا
شدہ بود از رفتہ جلق بر زن بکر قادر نشدہ در شہر بدنام گردید چنانچہ زہر برای خوردن طلبید فرنگی باین روغن علاج نمود در شش گھڑی نعوظ بقیام شد
و پنجاہ ہزار روپیہ بوی داد سیماب کبریت سبز تمام روز کجلی کنند بعدہ سم الفار سفید و سم الفار زرد زرنیخ طبقی شب یمانی سفید بورہ ارمنی کوفتہ
آمیختہ بسایند بیس بچھناگ سیاہ بلادر تازہ و سر بریدہ اذراقی پوست بیخ کنیر سفید گل سونیج کوہی فرفیون افیون بزر البنج مغز دہنہ سفید مغز حب السلاطین
قسط تلخ اندر جو تلخ اسپند پھکیول مازوی سوراخ انزروت سفید ہیرا ہینگ زرچوب عاقرقرحای گجراتی دارچینی زعفران مشک موسیائی معدنی
قرنفل کلہار کوفتہ اندازند بعدہ خراطین خشک بیربہوٹی خشک زلو خشک سانڈہ خشک دم بریدہ قیمہ کردہ جندبیدستر براوہ عاج گاو دم بریدہ خشک کردہ
سوم سفید پیہ شیر پیہ خوک آمیختہ باریک سازد و ازین چہل و یک ادویہ ہر یک چہار دام پختہ یعنی ہفت ہفت تولہ بگیرد و بعدہ زردی بیضہ مرغ
چہل عدد مار سیاہ یکنیم درہی کہ زبان و حلق او سیاہ باشد یکعدد روغن نرگس روغن بنفشہ ہر یک پاو آثار روغن گاو نیم آثار شاہجہانی ہمہ را آمیختہ
در ہانڈی گلی چوب کہ زیر آن چند سوراخ باریک کردہ باشند اندازند و زیر آن پیالہ چینی نہادہ از گل حکمت وصل نمودہ و مار زندہ در ہانڈی انداختہ
دہن آن سر پوش بند نمودہ بر ان تہا پارچہ گل حکمت پیچیدہ خشک نمودہ در ماہ ساون بہادون در مزبلات یعنی گھوارہ کلان بقدر دو درعہ کندیدہ دفن کنند و بر ان
کندہ مذکور بار انداز شود و بعد دو ماہ بر آرد آنچہ روغن چکیدہ در پیالہ جمع شدہ باشد در شیشہ نگاہ دارد و عند الحاجت یک رتی قضیب
حشفہ گذاشتہ سہالد فائدہ او معاینہ گردد نوع دیگر از حکیم اسماعیل اکبر آبادی کہ آنرا کچ کرن نامیدہ برای سستی قضیب و عنین مایوس العلاج
عدیم المثل ست اگر صحیح المزاج استعمال کنند گاہی تمام عمر از ضعف و سستی قضیب ماندہ نشود و مخلوق عنین او یکپاس زبادہ و نعوظ بقیام گردد زہر
سیماب کبریت اخضر ہر یک سہ تولہ یکپاس کجلی کنند پس مثل کنیری ہرتال طبقی سم الفار سہاگہ تیلیہ شنگرف سفید و ہر واحد ۳ تولہ در کجلی آمیختہ
یکپاس دیگر بسایند بعدہ کچلہ مغز حبہ سفید و سرخ مغز حب السلاطین اجوائن خراسانی بلاس پاپڑہ بھیلاوہ کلاہ دور کردہ کلونجی تخم دھتورہ

شیر سفید اسپند اسگند ناگوری کاینچهل مالکنگنی پیپلامول دارفلفل مش سفید چرب عاقرقرحا ست لوبان ناگکیسر کوٹ تلخ بیخ کرباری که نبات ست
تالاب سیر ویدیه برگ او بشکل برگ بانس و گل او بصورت ناخن شیر خون آلوده و بوی او مثل شراب قندی بود و آن زهر قاتل ست جوز بوا
بسباسه قرنفل دارچینی جند بیدستر خراطین خشک بیربهوٹی خشک دیوچه پیه غوک کلان پیه چواصل اگر یافته شود پیه بط پیه سرخاب پیه شیر پیه مار سیاه
زهره گاو زهره میش زهره مرغ زهره ماهی روهو قضیب اسپ سوخته کرده قضیب خر سوخته کرده هر واحد سه توله سانده دم بریده خشک کرده
کلان دم بریده احشا دور کرده یک یک عدد زرده بیضه مرغ پنجاه عدد مغز کنجشک نر پنجاه عدد بهونری تالاب دو صد عدد مجموع را پنجاه عدد
پیه سالق یکجا کرده باریک کوفته در کهرل کلان انداخته یکروز از شراب دوآتشه تند و یکروز از شیر میش و یکروز از شیر آک و یکروز از شیر سینهنڈ
عاره و یکروز از شیره کثائی خرد بسایند که جمله جذب شوند در شیشهای آتشی کرده حصه رسد اندازند و دهن شیشها از سینکهای بانس و یا
چوب بند کنند بعده دو سه سینک بر آرند که راه بر آمدن روغن گردد بعده دهن شیشه با دهن شیشه خالی بگل بند کرده خشک نمایند و باندازه دوازده من
هیمانی سرگین اسپ در حفره کنند بدینه نصف سرگین زیر و نصف بالا و درمیان آن شیشه ادویه معکوس بالا شیشه خالی زیرش کرده بدارند و بالای
آن از گل کنند بعده بند کنند و حمل سه روز بگذارند بعده باحتیاط تمام شیشه را باهستگی بر آرند و روغن گرفته عند الحاجت بکار برند این تیل مثل اکسیر ست
بی نظیر **نوع دیگر** سیمی بکج کردن برای عنین و مجلوق و درازی و سطبری قضیب منقول از مجربات والد ماجد غفر الله له بیخ سوسن کلیجن
سنگنی بتیصه تلیه دارچینی قرنفل بهلانوه تخم کثائی تخم دهتوره تخم ترب تخم گزر هر یک یکدام سم اسپ تپال ده هر یک شش عدد سانده غوک بهر
عدد گهونگچی پوست بیخ کنیر سفید پیه کبوتر کنج پیپلان بیربهوٹی پیه شیر هر یک دو دام زهره ماهی روهو زهره نر گاو هر یک سه عدد خراطین سه دام
تخم کونچ جوز بوا کچله سفیدی بیضه کبوتر صحرائی کنجد سیاه کلونجی عاقرقرحا هر یک یکدام دیوچه پنج عدد براده قضیب اسپ براده قضیب آهو
براده قضیب گاو جوان براده قضیب کرگ هر یک یکعدد داده بیرانچه کوب کرده سه روز در شراب دوآتشه تر نمایند بعده در شیر بعد از ان القدری روغن کنجد
کرده در شیشه آتشی انداخته مثل چوه بچکانند و بکار برند و معنی بکج کردن آنکه قضیب را مثل قضیب فیل گردانند و این مبالغه ست البته آلت استطیر میگرداند
عرقیات مخمره این عرق آسه مقوی باه و بدن و ممسک و کثیر التاثیر و مکرر تجربه رسیده و نافع بلغمی مزاج ست قند سیاه مکین پوست مغیلان از ده آثار
نیم اندازند و در عین جوش این ادویه داخل سازند پوست بیده زرد پیپلامول ناگ چنبا تال مکهانه هر واحد نیم آثار اسگند سیاه چوب چینی هر واحد
دو آثار مالکنگنی سنجوره هر یک نیم پاو گل دهاوه دو نیم پاو و بعد ساکن شدن جوش نکمین عرق یک آتشه کشند و در وقت دوآتشه کردن این ادویه
داخل سازند بهیروا دو دام براده صندل نیم پاو قرنفل نیم دام بسباسه مشک هر یک دو ماشه زعفران شش ماشه دانه الاچی نیم پاو خولنجان
دو دام پان صد عدد و بعد سپید ده آثار عرق کشند و بعد دو ماه استعمال نمایند و دیگر مسکر و کیف مقوی مبهی و هاضم طعام و محمر لون بدن قند سیاه
شست سیر مویز منقی ده سیر پوست درخت مغیلان یک سیر آمله گل منڈی بهنگره هر یک پاو سیر چهیله باچهر اجوائن خراسانی خس بیخ چرچرا ناگرموتهه
کچور براده صندل سفید تخم خیار سالم سینبهل هر یک یک جهٹانک موصلی سفید موصلی سیاه بهمن سرخ و سفید تودری زرد و سفید الاچی سرخ اندرجو
هر یک نیم جهٹانک بادیان نیم پاو همه را جو کوب ساخته آب باران چار من آمیخته در خم دفن کنند هرگاه جوش خورد آنوقت شیر گاو پنج آثار آمیخته
عرق کشند دیگر آسه مقوی باه که بجهت محمد شاه بادشاه طیار شده کشمش پوست مغیلان هر یک هشت رطل قند سیاه سه رطل پوست تخم
هلیله زرد هر یک چهار رطل برگ نارنج برگ تنبول هر یک پانصد ورق خولنجان دارچینی پوست نارنج زرد انیسون پوست ترنج زرد
نخود هر یک پنج توله قاقله ازخر تخم کرفس هر یک دو توله گل سرخ بست توله بادیان آمله منقی هر یک هشت رطل همه را نیم کوفته همراه قند سیاه و نخود
در خم اندازند و آب چندانکه نیم گز بالای ادویه رفته باشد اندازند و بگذارند تا بجوش آید هرگاه لاهن طیار شود بهاته داده بعده دو قرعه عرق بالاکشند
بار دیگر درین عرق این ادویه انداخته دوآتشه یا کشند دارچینی بسباسه کشنیز خشک صندل سفید صعتر فارسی جوزبوا بهمن سفید بهمن سرخ قرنفل هیل

شقاقل ہر یک پنج تولہ قرنفل یکتولہ عود ہندی زیرہ کرمانی زرنباد چھڑ چھڑیلہ ساذج ہندی سلیخہ بسباسہ ہر یک دو تولہ گل سرخ چہار رطل حلوان ۶ عدد
مرغ فربہ دہ عدد دراج سی عدد کبک دہ عدد لوہ چہل عدد کبوتر گردانک ہر یک دہ عدد کنجشک نر پنجاہ عدد ہمہ را ذبح کردہ صاف نمودہ کباب نمایند
و داخل عرق کنند و بکشند و مشک و عنبر ہر یک سہ ماشہ در پوٹلی بستہ در سر نیچہ بندند قطور مقوی باہ بیر بہوٹی خراطین خشک مثل غبار ساختہ در روغن
ناردین حل کردہ دو سہ قطرہ در احلیل چکانند و در نسخہ مجرب بعض مجربین زلو خشک زعفران روغن نرگس عوض خراطین و روغن ناردین ست
کماد کہ برای تقویت باہ بہتر ازین کمادی نیست و بارہا بتجربہ رسیدہ تخم نادون تخم شبت مغز تخم کونچ عاقرقرحا تخم شلجم گھونگچی سفید بالنگنی زر تلیہ
پوست بیخ اک نرملی آنبہ ہلدی بیخ کلونجی ہر یک یکدام پوست بیخ اونٹ کٹارہ پوست بیخ کنیر سفید سم اسپ سیدہ چوب مغز ارنڈی سیدہ گندم
تخم بادنجان ہر یک دو دام برادہ عاج کنجد سیاہ ہر یک چہار دام مایہ شتر اعرابی دارچینی ہر یک سہ ماشہ مشک دو ماشہ ادویہ جدا جدا کوفتہ یکجا کردہ
بقدر یک یکدام در دو پوٹلی بندند پس بگیرند شیر میش یکنیم پاؤ و بر آتش نہادہ گرم نمودہ ہر دو پوٹلی دران اندازند ہرگاہ گرم شود از زیر ناف تا بیخ ذکر
و متصل خصیہ کماد کنند ہرگاہ پوٹلی سرد شود در شیر اندازند و دومی بر داشتہ تکمید کنند تا دو گھڑی تعینین تا دو گھڑے ذکر سخت شود و باہ افزاید معجون
دیگر این معجون در تقویت باہ مجرب معمول ست عاقرقرحا خولنجان مغز بلادر مغز بادام مغز چلغوزہ اسگند ناگوری ہر یک سہ تولہ جوز بوا ثعلب مصری
شقاقل بہمنین تودریین زنجبیل ہر واحد دو تولہ زعفران بسباسہ تخم زردک تخم انجرہ تخم کونچ ہر واحد یکتولہ دار فلفل مصطکی تخم بلیون ہر واحد یکنیم تولہ
کنجد مقشر چہار تولہ سمندر سوکھہ مشک تبتی ہر واحد نیم تولہ قند سفید پنجاہ تولہ عسل کف گرفتہ یکصد و پنجاہ تولہ خوراک اول چند روز یکمثقال بعد ازان
شش ماشہ صبح و شش ماشہ شام و در مفتاح وغیرہ وزن مغز بلادر دو تولہ و شقاقل یکتولہ و مشک نیم ماشہ ست و بوزیدان ۲ تولہ روغن بنگ سہ نیم تولہ
زیادہ و شربت تا دو درم ہمراہ یک پیالہ شیر ایضاً از تالیف حکیم صادق علیخان برای امساک منی و تغلیظ آن نیز فائدہ میکند پوست پیپل پوست
بیخ سنگھاہولی ستاور سیملی ببول پوست بیخ ببول گوند ببول خبث الحدید ہر یک یکدام مغز بلادر یکتولہ ہر یک نیم دام خولنجان شیر زریرہ ورد زنجبیل ریشہ
مغز پستہ ہر یک یکدام مغز تخم تمر ہندی گوکھرو خرما دوگانہ سہ ماشہ پختہ ہر یک دو دام زردی تخم مرغ چہار عدد باید کہ اول گھلے را در آب تر نمایند تا پوست
ازان جدا شود و تخم مرغ را در آب جوشانیدہ زردی ازان بگیرند و باقی ادویہ کوفتہ بیختہ با عسل سہ وزن ادویہ بسرشند خوراک نہایت یکتولہ ایضاً
برای قوت باہ ریگ ماہی خولنجان زنجبیل سنبل الطیب تخم انجرہ تخم پیاز اسگند ناگوری الائچی خورد زیرہ سیاہ ستاور قرنفل دارچینی جوز بوا جوز سرے
گل سرخ سنگھاڑہ خشک تال مکھانہ ساذج ہندی شقاقل بہمن سرخ بہمن سفید کبابہ چینی سورنجان تخم زردک کنجد مقشر تخم شلجم ثعلب مصری مصطکی
رومی زعفران مغز پستہ مغز بادام ہر یک پنج ماشہ مغز چلغوزہ پنج دام خرمای بیدانہ یکدام مغز سر کنجشک نر چہل عدد عسل یک آثار تبا نیم آثار ورق نقرہ
ورق طلا ہر یک دہ عدد ہمہ ادویہ را کوفتہ بیختہ در قوام عسل و تبا سرشتہ با میزند پس ورق حل کردہ بدارند خوراک پنج ماشہ و اگر چوب چینی بوزن چہار درم
با نصف ادویہ افزایند قوی تر گردد ایضاً تالیف حکیم شریف خان کہ در تقویت باہ اثری بسیار دارد دار چینی قسط شیرین زعفران زنجبیل
فلفل سفید کنجد مقشر ہر یک یکدرم خار خسک ساذج ہندی اسارون کرویا قرنفل شقاقل قاقلہ ہر یک دو درم تخم ترب تخم شلغم ہر یک چہار درم مروارید
کہربا بسد ہر یک شش ماشہ مغز بادام مغز پستہ مغز چلغوزہ ہر یک یکدام خصیۃ الثعلب گل سرخ بہمنین ہر یک یکتولہ عود غرقی شش ماشہ مشک سہ ماشہ
مصطکی چہار ماشہ نبات یکوزن ادویہ عسل خالص ۲ وزن ادویہ شربت از دو درم تا چہار درم ایضاً از بیاض حکیم اجمل خان مغز پستہ مغز فندق مغز
تخم خربزہ مغز بادام مغز چلغوزہ مغز حبۃ الخضرا مغز گردگان کشتہ خرما مغز حب الزلم مغز حب السمنہ مغز اشخکاک مایہ شتر اعرابی دارچینی جسک ورد
مغاث شقاقل بغدادی ہر یک سہ ماشہ خرمای سلیمانی بہمنین تودریین ہر یک شش ماشہ مغز کنجشک ہفت عدد مغز ... پنج عدد ... عدد زنجبیل کنجد مقشر
ہر یک یکدرم خشخاش سفید مغز حب القلقل تخم گزر تخم شلغم تخم ترب تخم اسپست تخم پیاز تخم ہلیون تخم کونچ تخم جرجیر مصطکی ثعلب مصری شقاقل
بوزیدان لسان العصافیر سورنجان خولنجان ہر یک مثقال عود قرفی پودینہ دار فلفل زنجبیل ۲ تولہ جوز بوا بسباسہ زرنباد بیخ عنبری فلفل عقرقرحا

مغز تخم خیارین تخم ہلیون ماہی رو بیان ماہی سقنقور و اگر نباشد بدل او زہرۂ ماہی دار چینی قلمی قرنفل اسارون کبابہ چینی بسباسہ تخم جزر جوزبوا قسط بحری
مغز حب الزلم درونج عقربی تخمشک گاوزبان گل گاوزبان بادرنجبویہ بوزیدان مغز چلغوزہ تخم گندنا تخم جرجیر سقاقل مصری گل محمود خامی نار مشک دو قو
جدوار خطائی زعفران ہر یک دو مثقال خصیۃ الثعلب دو مثقال مغز مہر گنجشک کہ در وقت ہیجان گرفتہ خشک کردہ باشند تریاق فاروق اعلی
مدبر بشیر گاو آرد نخود مغز نارجیل مقشر روغن نارجیل ہر یک پنج مثقال مغز بادام شیرین مقشر کنجد مقشر مغز پستہ ہر یک چہار مثقال عسل مصفی
سہ وزن ادویہ بدستور مرتب سازند ایضاً کہ نعوظ شدید میارد و نفع میکند برای آنکہ از ازالہ بکارت عاجز باشد دارچینی ثعلب مصری
شقاقل جوزبوا مصطکی اندر جو زعفران دارفلفل بوزیدان گل سرخ بہمنین تخم ہلیون تخم گزر ہر یک دو مثقال مشک و انگے عنبر اشہب یکدرم مغز
حب قلقل سہ درم بنگ بست و پنج مثقال عسل سہ وزن ادویہ بطریق متعارف معجون سازند و اگر زنجبیل دو مثقال زنباد یک مثقال قسط نفل
تخم ترب ہر یک پنج مثقال اضافہ نمایند و وزن مشک یکمثقال کنند قوی تر گردد مربای خرما کہ در تقویت باہ و اشتہا از مجربات والد مرحوم ست
بیارند خرمای سرخ نو سیزدہ عدد و در شیر مادہ گاو سہ پاس بخیسانند و صبح خرما را برآوردہ از تخم پاک کردہ بجای تخم آن بقدر سہ سرخ لوبان کوبیدہ در ہر یک خرما
نہادہ از ریسمان خام بستہ در نیم آثار روغن گاو بریان کنند چون سرخ شوند از روغن برآوردہ در عسل مصفی نیم آثار اندازند ہفتہ نگاہدارند و یکعدد صبح
و یکی شام میخوردہ باشند و از ترشی و بادی پرہیز مجربست نوع دیگر کہ قوی ترست و از تالیف حکیم عبد الرزاق خان شاگرد نواب علوی خان
تمر نو چہل عدد در شیر گاو یکشب تر نمایند کہ گداز شوند از تخم پاک شدہ بگیرند خصیۃ الثعلب دارچینی تال مکھانہ ماہی کو و بیان ریگ ماہی ہر واحد یکدرم
مایہ شتر اعرابی یکنیم درم و اگر یافتہ نشود بدل آن مایہ آہو کنند جند بیدستر دو درم مشک یکدرم و ربع و اگر جند بیدستر نرسد بدل آن سہ درم مشک کنند
کوفتہ بیختہ در تمرہا پر کردہ برشتہ ابریشمی بستہ در یک آثار شیر گاو بجوشانند کہ ہمہ مایہ شود و سوختہ نگردد از مایہ بیرون آوردہ در روغن گاو دریا ہی تابہ
بریان کنند تا خوب سرخ شوند یکیک را بکفچہ سوراخدار برداشتہ تا روغن دران نماند در عسل سفید گذارند کہ چہار انگشت بالای خرما باشد
و تا ہفت روز در آفتاب نہند و شب بر داشتہ در خانہ نہند بعد ازان یکعدد ہر روز وقت خواب بخورند کہ بالای آن آب ننوشند و از بادی
و ترشی و لبنیات اجتناب ورزند یاقوتی حکیم یحیی خان کہ عجیب و غریبست یاقوت سرخ کہربا زرنباد عاقرقرحا جوزبوا زعفران مایہ شتر اعرابی
کبابہ چینی تخم انجنگن ہر یک چہار درم مروارید ناسفتہ اندر جو تخم بالنگو تخمشک عنبر اشہب ورق نقرہ درونج عقربی ہر یک دو درم بہمن سفید
بہمن سرخ قرنفل بسد سرخ ماہی رو بیان بسباسہ ہر یک سہ درم تودری زرد دارچینی ہر دو الاچی ہر یک شش درم ثعلب مصری دہ درم چوب چینی
دوازدہ درم ورق طلا مشک تبتی ہر واحد یکدرم ریگ ماہی دو عدد نبات سفید سہ چند ادویہ بدستور معجون سازند و از یکماشہ شروع نمایند
و بتدریج بمقدار سہ نیم ماشہ کہ مقررست برسند زیادہ نخورند اقوال حذاق ابوسہل گوید کہ ضعف انتشار را گاہ و جنس فالج نمود و این دوا نفع میکند
بگیرند بورق و سنبل و سعد و دارچینی و خولنجان و حرمل و سداب و کوفتہ در شیر تازہ تر کردہ بگذارند تا شیر را جذب کند بعدہ خشک کردہ و بسایند
و بعسل و زہرۂ نر گاو سرشتہ بذکر و حوالی آن طلا کنند و یا روغن زنبق کہ دران عاقرقرحا و فرفیون و مشک و جند بیدستر و حلتیت و دارفلفل و بورق
حل کردہ باشند بمالند ابو علی میفرماید کہ اگر سببش قلت نفخ در اسافل بدن باشد پس اگر بسبب شدت سردی آن بود دواء لطیف مرطوب
کہ نفخ کبیر کند و معجون آرند و دارچینی بسیار استعمال نمایند و در اغذیہ حبوب مثل باقلا و لوبیا و نخود و پیاز شلغم کہ دران اندکے حلتیت بود استعمال
کنند و اگر سبب قلت نفخ حرارت باشد تبرید و تعدیل با شربات و مرطبات و اطلیہ و اغذیہ بکار برند و چیزی کہ دران سردی و نفخ باشد
مثل امرود و توت سیاہ و باقلا و شیر و ماست تناول نمایند و اگر سببش سردی اعصاب قضیب و سستر خای آن باشد بعلاج استرخا
و بر و مثل آنکہ در باب مثانہ گفتہ شد علاج کنند و مرطبات برای حلقہ دبر و عانہ و خصیتین و قضیب و قطورات اینست کہ عاقرقرحا نیم درم
بروغن زنبق خوشبو آمیزند و گاہی بدان فرفیون و مشک آمیختہ شود و بر قضیب و کنج ران و متصل آن بمالند و یا عاقرقرحا و نصف آن مشک

و بیخ لوف و مغز چلغوزه و خروس خصی و انگور شیرین و انجیر پخته شیرین و عسل و موز و بطه و حب قلقل و گوشت حملان و ماهی تازه بریان گرم و نان گندم کم نمک
و حلبه و نارجیل و هریسه و بیضه گنجشک و دماغ آن و لوبیا و ماهی طریخ و نعناع و بادروج و دارچینی و سقنقور خصوصاً سره او و نمک او و روغن
بادام شیرین و روغن کنجد و سمسم مقشر و سمین و مح بادیان و فلفل و مصطکی و دبان و قرنفل و قرفه و روغن گاو و حبة الخضرا و باقلا و شکر و نبات و سکر العشر و فانیذ
و قرطم و ریگ ماهی و شراب شیرین ریحانی و اگر از استرخای آلت بود علاجش بعلاج فالج کنند و مسهل صبح جلاب از گلقند عسلی ده درم و بادیان سه درم جوشانده
صاف کرده بنوشانند و غذا از مزوره نخود و آب شیره قرطم دهند و چون نضج در قاروره ظاهر گردد استفراغ بدن بحب صبر یا ایارج یا حب لوغاذیا کنند و بر روغنهای گرم
مثل روغن قسط و زنبق و خیری و نرگس و امثال آن مالش نمایند و از تناول فواکه و لبنیات و حموضات مریض حذر کنند حجندی گوید که اگر سببش
استرخای آلت یا سردی اعصاب قضیب باشد علاجش بعلاج استرخا و فالج از مروخات سخن اعصاب و سعوطات و حمولات و
حقنجات و مسهلات مذکوره در فالج و استرخا نمایند و اگر در استرخای آلت قضیب لاغر گردد و مزمن باشد آنرا تدبیری نیست و الا تدبیر مذکور
بکار برند و اگر سببش ترک جماع و نسیان نفس آنرا تا مدت طویل باشد توسع در اغذیه باهیه مثل مسکه با شکر و قلیها و هلیون و گزر زردی بیضه و امثال
آن و شنیدن حکایات مهیج باه و استعمال مروخات بر روغنهای باهیه مثل روغن بان و قسط و زنبق کنند و ایضاً و اکل [illegible] و تفریح بادهان مقویه و نشستن
بشیر میش و آب گرم و نشستن در آن طلا از قسط و خراطین کرد و تنظیف قضیب خواهد آمد باید کرد و حصر و قرشی گوید که اگر بسبب قلت نفخ باشد یا از
افراط برودت بود پس و اکل لطیف و مروخات بر روغنهائیکه مذکور گردید باید کرد و بعده حبوب و ادویه منفخه مثل نخود و پیاز و زنجبیل و دارچینی دهند و یا از
فرط حرارت بود پس تعدیل با ضمادات و نافخات بارده مثل شفتالو و باقلا و شیر کنند و اگر بسبب کثرت ترک جماع باشد بتدریج مجامعت نمایند و اگر
بسبب خارش قضیب باشد پس اگر در آن تقلص گردد بر روغنهای گرم مثل روغن بان و زنبق و یاسمین و قسط و غالیه علاج کنند و اگر تقلص نشود
علاج نپذیرد و اگر سه درم بیخ نرگس و شیر تازه یک شبانه روز ترکرده برآرند و سائیده بر قضیب سوای حشفه طلا کنند فعل عجیب کند ان شاء الله
گوید که استرخای قضیب نوعی از انواع فالج است و درین مرض طبیب را باید که باین طور امتحان نماید که مریض را در آب سرد نشاند پس اگر ذکر او متقلص شود
قابل علاج بود و الا علاج نپذیرد و علاجش باستعمال ادویه مسخن [illegible] اخلاط غلیظه مثل گلقند عسلی یا دواء المسک یا سنجرینا کنند و مالش
بر روغنهای حاره مثل روغن بان و خیری نمایند و اغذیه مسخنه مثل گنجشک و کبوتر بچه و گوشت معمول بدارچینی و خردل دهند و بخوردن [illegible]
و آشامیدن شراب کهنه امر کنند پس اگر زمانه این علت طول کشد و بعضو آثار لاغری ظاهر شود در علاج او طمع نباید داشت انطاکی گوید
که آنچه بسبب احتباس اخلاط در نفس قضیب باشد علامتش عدم تقلص قضیب در آب سرد است و اکثر حقنها و سعوطات این باب برای
این نوع مقرر است و آنچه بسبب طول عهد جماع باشد این با وجود استعمال ادویه باهیه محتاج حکایاتی بود که مشتمل بر نکاح و وصف محاسن و غنج
نسوان باشد و نظر بسفاد حیوان و ملاعبت زنان و اکثار عیش و سرور بعده تقویت باه بآن اغذیه که جامع حرارت و رطوبت و نفخ باشد
مثل شلغم و نخود و گوشت و پیاز و زردی تخم مرغ و انواع جوز و لوز و پسته و هرائس و البان و شکر و عسل مجموع و مفرد و همچنین ادویه
باید کرد صاحب خلاصه گوید که این روغن انعاظ آور و شهوت برانگیز و نسخه او همانست که در قسم اول در قول انطاکی
مذکور شد و این ضماد بغایت سودمند است فرفیون چند بیدستر میویزج خراطین خشک مونیج همه مساوی در شراب انگوری دو پاس
سحق کنند و حبها ساخته نگاهدارند عند الحاجت یکی از آن سائیده حشفه گذاشته بر قضیب طلا کنند و بعد از دو ساعت مشغول جماع شوند و این
ضماد در قوت انعاظ و شهوت اثری عجیب دارد کافور سهاگه هرکدام دانگی قرنفل دوازده عدد فلفل سیاه شانزده دانه همه را باریک سائیده
بآب حبها ساخته نگاهدارند و وقت حاجت سائیده طلا کنند و چون خشک شود مباشرت نمایند و آین و العلوق را فائده تمام دهد خراطین
نیم دانگ زرنیخ سرخ و ورقی [illegible] در روغن کنجد در ظرف آهنی بدسته آهنی بکوبند تا چون مرهم شود حشفه گذاشته باقی را مالیده و بپارچه

فلفل سیاه زیره کرمانی قرفه روغن بید انجیر هر یک چهار مثقال حب البلسم چهل مثقال لف دو مثقال دارچینی مثقال روغن زنبق زیت انفاق هر یک هشت
مثقال سه روغن گاو کهنه چهل یا بیست و پنج مثقال ادویه را باریک سائیده بروغنها التت کنند و در عسل مصفی سه چند ادویه در حالی که بر آتش باشد
بیامیزند تا یکذات گردد و ضعف باه که بسبب اخراج منی از دست باشد بباعث ضعف اعصاب بود و گاهی در ان قضیب از وسط و گاهی از عقب لاغر
شود پس باید که اول تسمین او نمایند بعده بعلاج تقویت اعصاب پردازند و بعضے سلاطین در بعض تصانیف خود نوشته اند که این جوارش مجرب
و بے عدیل ست و دران خطا در تقویت باه نیست مشک یکنیم دانگ قاقله کبار هر یک مثقال و باقی اجزا همانست که در جوارش ملکی مذکور شد و حب
جالینوس که از انهم مسطور شد نیز درین باب مجرب ست و این روغن از تراکیب حکیم علوی خان ست کہ آلت را بر دگیر نر و باه نر صحیح و گلوے او
خفه کرده تا بے که هموزن آن باشد بجوشانند تا آنکه بغایت مضمحل گردد و آب بقدر ربع بماند پس در پارچه انداخته بدست بمالند تا اکثر اجزای او از پارچه برآید
و آنچه برآید بمقدار او و چندان روغن بید انجیر آمیخته در ظرف آهنی بپزند تا آب بسوزد و روغن بماند و در ظرف شیشه یا چینی بدارند بعد از ان نسخه بگیرند زردی بیضه
شش عدد و پیه آهو چهار درم پیه شیر هشت درم پیه خوک صحرائی شانزده درم خراطین خشک دوازده درم بیربهوٹی دوازده درم سانڈه دو عدد زلو کلان
دو عدد زهره ماهی روهو دو عدد زهره گاو دو عدد کندر سیاه یکعدد کوه سفید یک عدد فلفل سیاه چهار درم دار فلفل هشت درم عاقرقرحا دوازده درم
زعفران گوگرد آنوله سار پوست بیخ کنیر سفید موصلی سنبهل که از وسط درخت او برآید افیون سنبل سنکهیا بزرالبنج جند بیدستر البسباسه مصطگی کهمنگچی سفید
کهمنگچی سرخ مال کنگنی زرنیخ زهر بچهناک تیلیه زهر هلاهل هر یک شش ماشه دارچینی چهار درم ریگ ماهی یکعدد قرنفل چهار ماشه کچله چهار ماشه مغز جمالگوٹه دو ماشه
باید که اول کچله و جمالگوٹه و بچهناک تیلیه و هلاهل در سرگین گاو میش بپزند بعده در شیر میش دو بار بپزند بعده جمالگوٹه و کچله را منقشر کنند و با همه ادویه
کوفته بیخته با روغن بید انجیر مذکور بسایند تا آنکه روغن باقی نماند و ادویه خشک گردد بعده در آب ادرک بعده در آب پیاز سفید پس در آب چقندر
پس در شیر بهینس هر یک بقدر که سیر آید پس در شراب قند سیاه کثیر الحدت بسایند بعد از ان در شیشه گل حکمت کرده بچکانند یا ادویه را بر پارچه سفید
بقدر ذراع طلا کرده فتیله ساخته در چراغ بروغن تخم بهیله افروزند و سر فتیله را نگون برداشته زیر او ظرف چینی یا آهنی بدارند و آنچه بچکد در ظرف چینی
نگاه دارند و بقدر ربع طسوج بر ذکر سوای حشفه طلا کرده برگ تنبول بر رشته خام بندند و در خواب روند و صبح بکشایند گفته که سه روز کفایت کند
عنین را صحیح گرداند لیکن باید که درین ایام قضیب را بآب سرد نشویند و اگر این روغن بر پستان دختر طلا کنند بغایت سخت گرداند گویند که این مجرب
آزموده است و این معجون هندی در تسخین آلات منی و تهییج شهوت مجرب است ثعلب مصری نه درم دارچینی پنج درم قرنفل تخم انجره
تخم جرجیر و حلبه مغز بادام مغز چلغوزه هر یک سه درم زرنباد ٹنکن سنبل الطیب نارمشک بسباسه ساذج هندی مغز پسته هر یک دو درم
تخم پیاز تخم شبت تخم شلجم و والا هر یک یکدرم نخود بیان صندل قاقلین هر یک چهار درم مغز نارجیل خشخاش بابونه خرمای تازه هر یک هشت درم
پوست خشخاش شصت و دو نیم درم افیون شش ماشه کافور سه ماشه زعفران دو مثقال شیر گاو یکنیم رطل شکر سفید سه ربع رطل عسل مصفی
دو نیم رطل خربار او در شیر بجوشانند تا مهرا شود و صاف نموده بقوام آرند و بگیرند یکجبه از عطر قنب که آنرا چرس گویند بقالب ها راز ادویه مسحوقه و ادویه
بدانت مالیده بقوام مذکور آمیزند و حسب تحمل مزاج استعمال نمایند که این از اله نیست عادت نماید و صاحب تذکره گفته که بگیرند سیر مقشر و در شیر میش بجوشانند
پس بیخ روغن نر و پس در عسل بقوام آورده بخورند که آن تهییج باه کند و چیزی مثل او نیست و در کتاب الرحمة ست که اطبا متفق اند بر همینی که چون عسل
جوشانیده کف او بگیرند و تخم ترب سوده دران آمیخته بسرشت از آتش فرود آرند و هر روز سه مثقال هنگام خواب بلیسند اگر چه صاحب او با طلا کجه
باشد قوت جماع آنرا اعاده کند و لیکن مجرب ست و از مجربات است معجون عاقرقرحا است بگیرند عاقرقرحا یک اوقیه و شکوفته در یک رطل آب بپزند
تا دو اوقیه بماند و مثل او زیت بران انداخته بجوشانند تا آب فانی شود و بر دارند و استعمال نمایند و این معجون جهت ضعف باه نافع ست قرنفل
اسگند موصلی سیاه کبابه خشخاش پپلی کرفته بیخته بعسل مسرشته و بقدر جوز صبح قبل طعام و شب بعد طعام بخورند و مداومت او نمایند

بجوز لنجان با هر روغن سمن مخلوط نموده سپس ذکر را بعسل خالص طلا نمایند ولیکن باید که اول قضیب را با آب گرم شسته خشک کنند بعد طلا سازند و تمام شب بسته دارند و صبح بآب گرم بشویند و چند روز مداومت برین سازند و گاه گاه دا الحم و عقب آن مالش روغن مورچه نافع بگیرند مورچه دراز هفت عدد و باروغن زنبق در شیشه انداخته سر محکم کنند و در سرگین گوسفند یکشب و روز دفن نمایند و بپالایند و مکرر بکار برند و این روغن نیز سطبری قضیب آرد سرگین کبوتر سه پاو زردی بیضه مرغ ده عدد و سرشته غوک خشکی یکعدد و شپره یکعدد و زاغ سیاه یکعدد و لیخ عدد بیربهوٹی خراطین گل دهاوه زعفران جزو بواهر یک یکتوله روغن کنجد نیم آثار جمله را با یکدیگر صلایه کرده در شیشه نموده روغن بچکانند و بر قضیب طلا نمایند مؤلف گوید که در بیاض استاد مرحوم مرقوم ست که اگر روغن بیخ در ظرف نو نگاه دارند و مغز سر گنجشک نر و مغز سنگ پشت بر آتش جوش دهند و در روغن انداخته طلا نمایند در دراز کردن قضیب بی نظیر ست و ایضاً دران بیاض مسطور ست که برای درازی قضیب زعفران قرنفل دارچینی تخم عاقرقرحا و غیره که نسخهٔ آن در ذیل ضماد و اطلیه مقوی باه مسطور شد بعمل آرند و یا اسگند دار بلد افیون بیخ کنیر سفید در بول خر سائیده طلا کنند تا کیفیت که مجرب ست و یا مغز سر گنجشک نر با قند در روغن بیخ سائیده ضماد کنند و برگ پان بپیچید و از رشتهٔ خام بندند و در مجربات والد مغفور ست که بگیرند ضفدع خشک و کاران چند دانکه بعد خشک شدن بقدر یا و آثار بماند و مغز سر خر یا و آثار زلو خشک یا و آثار خراطین خشک یا و آثار همه را نرم کوفته در شیشهٔ گل حکمت کرده انداخته چو بکشند بکار برند و ایضاً سم دراز گوش اسگند گج بیل هر سه برابر با شهد آمیخته طلا کردن برای درازی و سطبری آلت نافع ست و همچنین بار کٹائی بزرگ سر سفید قسط تلخ اسگند ناگوری مساوی کوفته بیخته تا بآب سرشته چند مرتبه بر قضیب بمالند و بالای آن پارچه بندند که مجرب ست و اگر خراطین خشک یکتوله در شیره برگ کٹائی خرد یا در شیر میش سائیده و بر پارچه آغشته بر قضیب بپیچید و هشت پاس دارند بعده بآب گرم بشویند همین نوع سه چهار بار عمل کنند باندازه سه چهار چه دراز گردد و مجرب حکیم جعفر ست و ایضاً سفیدی بیخال کبوتر صحرائی سیماب ابلیوه عاقرقرحا اندرجو در شیره اب بهتانه آهنی از دستهٔ آهن کهرل کرده بر ذکر طلا نمایند و برگ پان بندند همچنان چند روز کرده باشند که ذکر را فربه و دراز و قوی گرداند و اگر زهره گرگ ده دانگ مشک ترکی نیم درم بروغن نرگس مخلوط کرده بمالند قضیب را سخت و بزرگ گرداند و چند نسخهٔ طلا در روغن معظم ذکر در بحث ضعف باه مذکور شد

بیان ملذذات جماع بدانکه بعضی را لذت جماع مفقود یا ناقص بشود و سببش استیلای برودت بر آلات تناسل بود و علاجش استعمال همین ادویه ست که درینجا مسطور میگردد و لذت مرد اکثر در تنگی فرج و خشکی و گرمی و معطریت آن میباشد و مضیقات فرج و مسخنات و معطرات آن در امراض رحم بیاید و درینجا ملذذات طرفین و زنان بقلم می آید چنانچه بقول جرجانی اگر عسل زنجبیل مربی بر قضیب بمالند با هر که مجامعت کنند موجب دوستی گردد و کبابه یا عاقرقرحا یا حلتیت در دهن گیرند و آب دهان بر قضیب بمالند و بگذارند تا خشک شود لذت زیاده گردد و آن زن جدا و را نخواهد و یا بگیرند عاقرقرحا زنجبیل دارچینی مساوی و سائیده با ندکی عسل بسرشند حب ساخته نگاه دارند و پیش از وقت حاجت یک ساعت یکحب در دهان گیرند و آب او بر قضیب بمالید و بگذارند تا خشک شود پس جماع نمایند و اگر در زن هر سه ادویه یک یک مثقال بگیرند و مشک یکحبه داخل نمایند نیز فائده بخشد و گویند که اگر فلفل و زنجبیل و سقمونیا با عسل بر ذکر طلا کنند همین عمل کند و خائیه گربه سیاه و پیه بز سرخ در روغن بریان کنند چنانچه بسوزد آن روغن بر قضیب طلا کرده نزدیکی هر زن که نماید دیوانه و شیفته او گردد و اگر عروسک که در هندی بیربهوٹی گویند در روغن بادام گاو بریان نمایند چنانکه بگدازد پس بر قضیب بمالند و مجامعت کنند هر دو مشتاق یکدیگر شوند و گویند هر مردی که زهره گرگ را در شهد و آب آمیخته وقت مجامعت بر حشفه خود طلا کند و نزدیک زن شود آن زن بی او آرام و قرار نگیرد و کذا اگر پیه گرگ بر قضیب مالد دوستی زیاده شود و در بیاض استاد مرحوم مرقوم ست که خون مرغ سیاه با شهد بر آتش جوش دهند بر قضیب بمالند و مجامعت کنند چندان لذت یابد که بیهوش شود و گرد اندرون کس گل دوپلشک شیرک و یا خاکستر سوهی سرزن هر واحد در شهد آمیخته طلا کردن ملذذ ست و کذا مشک تبتی دو سرخ سهاگه تلیا چار سرخ دارچینی عاقرقرحا کبابه چینی هر واحد یکماشه در شهد صلایه کرده بر قضیب ضماد کنند و بعد خشک شدن جماع نمایند و اگر عاقرقرحا و تخم ترنج مساوی

بقیه

سوده باشهد سرشته بر قضیب بمالد و ساعتی بگذارد و بعده با جامهٔ باریک پاک کرده بجماع مشغول شود چندان زن لذت یابد که در هوای آن مرد دیوانه شود
و جزاو دیگری را نخواهد و ایضاً برای فریفته کردن زن اسپند لاهوری دار فلفل افیون بیخ کنیر سفید برابر سائیده بمالد و جماع کند و این دوا نیز
مجرب نوشته سکبینج مقل شب سوخته هر واحد یکمثقال کوفته بیخته بآب بادیان رقیق صاف سائیده بر حشفه طلا کند و بعد خشک شدن جماع کند
و ایضاً مغز بلیله عاقرقرحای گجراتی پینجال کبوتر صحرائی برگ بنگ شهد در شراب خالص حل نموده بر قضیب طلا کند و بعد خشک شدن بجماع
پردازد و اگر یکدانه فلفل سیاه با صندل سحق کرده بر قضیب طلا کند لذت بسیار یابد مجرب ست و یا پینجال کبوتر خاکستر موی عورت زهرهٔ زاغ
زهرهٔ خروس بیربهوٹی تازه دارچینی عاقرقرحا باسه هر یک یکجزو مشک نیم جزو بشهد حب بندند وقت حاجت بشراب سائیده طلا نمایند
هرگاه خشک شود مشغول بجماع شوند و این دوا بالغایت باعث لذت طرفین میگردد پیاز نرگس زهرهٔ گاو مویز منقی عاقرقرحا مساوی وقت
جماع بر قضیب طلا کنند و بعد از خشک شدن مباشرت نمایند و اگر زهرهٔ ماهی سه عدد فلفل با روغن گاو زن در فرج طلا کرده مرد صحبت نماید
مرد فریفتهٔ آن زن شود و همچنین گوشت مولا خشک کرده سائیده در عسل آمیخته اگر در فرج بمالد مرد فریفتهٔ زن شود و اگر قرنفل زعفران دارچینی
عاقرقرحا مشک باریک نموده در عسل مقوم مقدار نیم حبه آمیخته وقت جماع یک حب در دهان دارد و لعاب بر قضیب طلا کند لذت دهد و در بیاض
والد مرحوم نوشته که سوای زعفران و دارچینی هر سه دوای مذکور را در آب پیاز یا درک طلا نموده خوشیده مشغول بکار شوند و عسل زهرهٔ خروس شقیقه
هر دو مساوی طلا کردن منعظ و ملذذ ست و گویند که اگر خراطین بیربهوٹی مساوی بآب سوده طلا نمایند و با عورتی مشغول شوند مرد دیگر بر آن
قادر نشوند و این دوا ملذذ و مقوی باه ست دار فلفل را در شراب دو آتشه تر کنند بعده در زهرهٔ مرغ سائیده حب بندند و در شراب سائیده
حوالی حشفه طلا کنند و ایضاً دارچینی عاقرقرحا قرنفل زعفران بوزیدان بینی زهرهٔ گوسفند صمغ عربی زنجبیل کبابه برابر سائیده بعسل سرشته
طلا کنند و بعد خشک شدن جماع نمایند و ایضاً دارچینی سلیخه نمک سنگ سفید و پینجال کبوتر صحرائی بعسل کهرل کرده بر ذکر طلا سازند چون خشک شود
جماع سازند و ایضاً مرداسنگ با قرنفل و زهرهٔ مرغ سیاه طلا کردن مجرب ست و این طلا معمول سهیل خان نهایت ملذذ و معظم قضیب و منزل
مجرب ست زهرهٔ ماکیان سیاه که ککنات گویند گرفته قدری دهن آن از سیخ کشاده قرنفل پنج عدد و فلفل سیاه هفت عدد سائیده
دران انداخته دهن تلخه بسته در سایه آویزند هرگاه خشک شود و بر آورده قدری بلعاب دهن یا شهد حل کرده قبل از جماع بر ذکر
طلا کنند چون خشک شود مباشرت نمایند و این طلا نیز ملذذ و دافع سستی قضیب مجلوق ست ملکنگنی قرنفل جوز بوا بسباسه عاقرقرحا
بیراهینگ دارچینی بهکره مول قسط تلخ بیخ کنیر سفید زعفران اسگند ناگوری سهاگه سرشف از هر یک یکماشه در آب کٹائی خورد چهار پاس
کهرل کنند و حب بسته نگاه دارد هر یک مقدار یکماشه و نیم حب در آب دهن حل کرده ضماد کنند و بعد یکپاس بآب گرم شسته جماع کنند
و این دوا نیز ملذذ و منزل زن ست حجر البقر حل هر یک توله دو پاس در کهرل بسایند تا سرمه سا گردد اندکی در آب دهن یا شهد حل کرده
بر قضیب طلا کنند و مجامعت نمایند و اگر سهاگه پهٹکری لونگ شهد هر یک ماشه حل کرده در زهرهٔ مرغ سرشته بر قضیب طلا کنند و بعد
خشک شدن نزدیکی کنند در آوردن لذت و فریفته کردن زن عجیب و غریب ست و ایضاً عاقرقرحا در زهرهٔ گاو و شهد حل کرده ضماد نموده
خشک سازد پس جماع کنند و بقول دستی عاقرقرحا سوده در پیه که بر سنگدان ماکیان جفت ماشده میباشد گداخته آمیخته بر حشفه مالیده
جماع کردن درین باب مجرب ست و این دوا ملذذ و منزل زن ست سهاگه نیلیه کبابه هر دو مساوی سائیده در آب دهن یا شهد طلا کرده جماع
کنند که نهایت عجیب نوشته و ایضاً بسیار ملذذ و ممسک و منعظ پوست بیخ کنیر سفید اسگند ناگوری هر دو بقدر یکتوله در بول خر یکپاس سائیده
بر قضیب ضماد کنند و بالای آن برگ بید انجیر بندند و بعد چهار گهڑی بکشایند پس جماع نمایند تاثیر این دوا بوقت کردن دریافت خواهد شد و این
طلا ملذذ و بدرجهٔ اتم ست و زن فریفتهٔ مرد شود و در جماع چند بار انزال کند سفیده پینجال کبوتر صحرائی دو ماشه عاقرقرحا یکماشه نمک سنگ

یکماشه سهاگه نیم ماشه همه را باریک سائیده و در شهد آمیخته بر قضیب ضماد کنند هرگاه خشک شود جماع نماید این وزن معتاد یکوقت است و بسیار تحفه و مجرب نوشته
و ایضاً سفیدی بیضهٔ کبوتر صحرائی ده ماشه قرنفل پنج عدد افیون دو ماشه شهد یکدام سائیده بر ذکر ضماد کرده چندان توقف کند که نیم خشک شود
پس جماع کند بسیار لذت و امساک حاصل شود و ایضاً این نسخه مجرب فرنگی است کرم که اندرون گهونگا باشد برآورده خشک کرده مشک
کافور مساوی گرفته سائیده بر ذکر ضماد کرده خشک نماید پس مباشرت کنند و این مسوح بغایت مؤثر است و باعث لذت طرفین میشود
کبابه زنجبیل عاقرقرحا سعد هر واحد یکجزو حصی لبان کندر هر یک نیم جزو سوده به آب دهن طلا کنند و اگر نیم جزو زهرهٔ مرغ اضافه کنند بغایت
لذت افزای زن میگردد و **ابن نوح** گوید که آنچه در لذت مرد و زن افزاید اینست که بگیرند عاقرقرحا و زنجبیل و دارچینی و کبابه مساوی
سوده در آبیکه صمغ عربی در آن حل کرده باشند سرشته حب بندند و وقت حاجت یکحب در دهن گیرند و آب او بمالند و یا بگیرند فلفل و دارچینی
و سنبل الطیب و خولنجان و مشک مساوی و بسایند و بعسل مربای زنجبیل آمیخته بر ذکر بمالند و یا حلتیت یکدرم سعد در آن ده درم روغن زنبق
انداخته ده روز بگذارند پس بر ذکر بمالند **الطاکی** گوید که از مجربات درین باب اینست که زهرهٔ ماکیان سیاه با اندکی قرنفل بمالند بعضی از
متاخرین گویند که طلای عنبر بلذت طرفین با فراط است و از غرائب اینست که قرنفل و کبابه و دارچینی بر دهن زنبق بسایند و در آن زهرهٔ ماکیان
و عنبر و مشک حل کنند و طلا نمایند و طلای پیه شیر با تخم انجره مقوی و بسیار ملذذ است و عاقرقرحا و وج مساوی بعسل کثیر اللذت است و گویند که
کثرت لذت گاهی قوت را ساقط کند و گاهی غشی لا علاج آورد **ذکر منزلات زنان** چون میعه سائله و زاج مساوی بقدر سه سرخ یا دو سرخ
در فرج بمالند فی الحال عورت منزل گردد و سیماب نیم جزو تنکار کافور هر یک یکجزو عسل شش جزو باهم بسایند و بقدر نخود حب بندند
و سوای حشفه بر ذکر طلا کنند زن منزل شود و اگر کافور در آب برگ تمر هندی آمیخته بر ذکر طلا کنند و بعد خشک شدن جماع نمایند همان عمل کند
و زهرهٔ ماکیان با مرداسنگ یکماشه آمیخته طلا کردن مجرب است و کذا زهرهٔ گنجشک با عسل و یا نرکچور دو ماشه کافور نیم ماشه با عسل طلا کنند
و یا کافور چهار سرخ سهاگه بریان یکماشه در شهد یا آب سائیده طلا کنند و بعد دو گهڑی مشغول شوند و یا سهاگه بریان نموده در گلاب سائیده قدرے
مشک آمیخته حل کرده طلا نمایند و مجرب گفته که صابون و مصری مساوی به آب لیمو سائیده طلا کنند چون خشک شود مجامعت نماید که در انزال
عورت مجرب است و اگر بادنجان که در شاخ پخته باشد سر او بریده قدری مغز آن برآورده دو ٹانک دار فلفل در آن پر کرده و سر او بند نموده
از هفت پارچه گل حکمت نماید و در آتش بپزد پس دار فلفل برآورده در سایه خشک کرده دارچینی و پهتکری هر واحد دو ٹانک آمیخته
باریک سائیده با شهد مقوم چسبانید و وقت حاجت به آب سائیده بر قضیب لیپ کند بعد خشک شدن نزد زن رود همان وقت منزل شود
و ایضاً کافور یکحصه چونه دو حصه سهاگه یک حصه مخلوط کرده با برگ پان خوردن دهد فی الفور انزال کند مجرب نوشته و ایضاً سنجال کبوتر سیاه
باریک سوده با شهد طلا نمایند و نزدیکی کنند در ابتدای معشوق تماشا ببینند زن زود منزل شود و ایضاً دانهٔ الاچی خرد و سهاگه قرنفل عاقرقرحا
کافور چینیه هر یک ده ماشه شهد بقدر کفایت حب سازند و سوده طلا کنند که منزل النساء است و ایضاً مجرب درین باب زعفران چهار سرخ
جدوار دو سرخ خصیه برسنج سه سرخ هر سه را آب ادرک بلیغ نموده نگاه دارند قبل از دو گهڑی بر دهن حل ساخته طلا نمایند و بعد دو سه گهڑی
پارچه تر کرده قضیب را پاک کنند و مشغول شوند و ایضاً مجرب کافور یک سرخ نرکچور دو سرخ سهاگه دو نیم سرخ کوفته به آب سرشته
طلا نموده مجامعت کنند و این طلا نیز منزل النساء است سیماب سفیدی بیضهٔ کبوتر صحرائی نمک سنگ هر سه مساوی در آب پیاز سفید
سائیده وقت جماع به آب دهن حل کرده بر قضیب طلا کنند ذکر سخت نیز گردد و ایضاً گویند که زن از چند ضربه انزال شود مجرب است
تخم کتائی خرد و سنگ بصری با آب پیاز سرخ سائیده بر قضیب مالیده خشک ساخته جماع کند

کثرت شهوت جماع

و این را شش سبب است یکی امتلای بدن و کثرت خون و منی دوم حدت منی و دغدغهٔ آن سوم کثرت رطوبت ماده

مستعد منی مع ضعف بدن و قلت خون بسبب قوت دافعه منی جذب آن ماده منی بسوی خویش چهارم قوت اعضای منی مع ضعف اعضای رئیس مثل کسی
که دماغ و عصب او ضعیف باشند و اعضای منی او قوی پس اگر ترک جماع کند منی بسیار جمع شود و دماغ تجفیف او بسبب کثرت او و قبول
دماغ ابخره ردیه را باعث ضعف خود و فاسد گردد و مودی به بعض امراض شود و اگر جماع استعمال کند عصب و دماغ او ضرر یابد و به برد و تقدیه
از قصور اعصاب و دماغ خالی نباشد پنجم شیوع قروح و حکه آلات تناسل چنانچه زنان را بسبب حکه فم رحم عارض شود و شهوت جماع
در ایشان تسکین نیابد ششم کثرت تولد نفخ در بدن و لهذا گاهی از قراقری که معلوم نباشد انعاظ شدید افتد و انعاظ ارباب سوء اشتداد
نماید و بدانکه شهوت مردان در بلاد و اهویه و فصول بارده شدت کند بهر آنکه اینها قوت ایشان جمع کنند و حال زنان بضد این باشد بسبب آنکه
اینها نزد ایشان قوت خامده و منی بارد ایشان نمایند و خواب پشت از منعظات است طریق تشخیص این اسباب باید که نظر کنند اگر بدن
قوی و رنگ سرخ و قلت ضعف باوجود کثرت خروج منی و کثرت احتلام و عظم نبض باشد سببش امتلا و کثرت خون و منی بود و اگر منی
تیز و زرد رنگ باشد و بسرعت باسوزش خارج شود و صداع و لهیب بود و در بول حرقت بهم رسد و تابع او ضعف بود سببش حدت منی باشد
و اگر در بدن آثار قوت و کثرت خون معتد به ظاهر نشود بلکه گاهی ضعف بود و گر منی بسیار و رقیق و سفید برآید و احتلام تواتر کند و بدن نحیف
شود و با کثرت نفخ بود سببش کثرت رطوبت ماده منی باشد و اگر ضعف در عضوی از اعضای رئیسه یافته شود مثل کدورت حواس
و ضعف دماغی سببش قوت اعضای منی باشد و اگر از جماع شهوت زیاده گردد و انزال بسرعت شود و گاهی شهوت زیاده بود و منی
بر نیاید و بعد جماع درد ظاهر شود و آثار قروح و بثور یا جرب کلیه و مثانه مثل خروج قشور و ریم در بول یا حکه رحم یافته شود سببش همان مرض
باشد و اگر شدت نعوظ و تقدم تناول اشیای نفاخ یا مزاج منفخ مثل سوداوی مراقی دریافت گردد سببش کثرت نفخ باشد علاج آنچه از
امتلا و کثرت خون باشد تدارک آن بی ضرورت ضرر دارد ولیکن اگر تا بفتنه انجامد و از کثرت جماع ضعف در اعصاب پیدا کند فصد و مسهل
و تقلیل غذا و تناول ترشیها تقلیل آن نمایند و نوشیدن آب عناب و عدس و غوره و انار ترش و سرکه و استعمال ادویه بارد مقلل منی مثل تخم کاهو
و بزر البنج و شهدانج و کشنیز و بلوط و نیلوفر و تخم خرفه و صندل و سماق و گلنار و طباشیر و [illegible] و گل سرخ و کافور و تبرید پشت و گرده با ضمده بارده مثل
اقاقیا و گل ارمنی و طراثیث و گلنار با آب آس و خواب بر بستر کتان و فرش برگ بید و گل سرخ و نیلوفر بستر و برهنه پشت برای خوابیدن نافع و آنچه
از حدت منی باشد اشیای سرد مرطب مثل کدو و خرفه و کاهو و شیره تخم و ادویه بارد مقلل منی که در آن اندک تجفیف باشد مثل کوکنار و بنگ
استعمال نمایند و دوغ ترش نوشیدن و در آب سرد در آمدن و اضمده بارد بر گرده نهادن نافع بود و هرچه در علاج سیلان منی از حدت منی مذکور شد
بکار برند و بقول بعضی درینجا نیز فصد باسلیق کردن و بفاصله سه چهار روز مسهل صفرا دادن و سفوف تخم کاهو و خرفه کشنیز گل نیلوفر و صندل سفید
طباشیر گل سرخ گل فنجنکشت تخم خشخاش گلنار هر یک نه ماشه کافور یکماشه بقدر هفت ماشه خورانیدن و از گل ارمنی و اقاقیا و عدس مقشر
آرد جو و طراثیث و صندل سفید هر یک دو درم در سرکه آمیخته بر کرگاه و عانه ضماد کردن بسیار مفید است و آب مقطر دوغ ترش عظیم الاثر است
و غذا قلیه مزعفر با کشنیز سبز و کاهو و اسفاناج سازند و آنچه از کثرت رطوبات ماده منی بود ادویه حار مقلل منی مثل شونیز و تخم سداب
و تخم فنجنکشت و پودینه و برگ نعناع و مرزنجوش و اغذیه و ادویه کاسر ریاح مثل صعتر و سداب و پودینه و جوارش کمونی و مثل دراج
و تیهو و کبک خورانند و هرچه در علاج سیلان منی از کثرت خامی ادعیه منی باید استعمال کنند و آنچه از قوت اعضای منی باشد تضعیف اعضای منی
و تقویت عضو ضعیف و تضمید نیلوفر با آب کاهو و تطلیل با آب بنفشه و استعمال ادویه بارد مضعف منی و هرچه در علاج بحث انزال بسبب
حرارت در علاج سیلان منی از حدت منی بیان یافت باید کرد و آنچه از بثور و قروح و جرب و حکه باشد علاجش از قروح و جرب کلیه و مثانه و حکه
رحم جویند و فصد و اسهال صفرا کنند و شیره تخم خرفه و کاهو و خشخاش و لعاب اسپغول با شربت بنفشه دهند و آنچه از کثرت نفخ باشد پس اگر

سبب تبخیر و نفخ حرارت بود مبردات مثل شیرهٔ تخم خرفه و کاهو و کاسنی بربت بنوشند و اگر از ضعف حرارت و کثرت رطوبت باشد مجففات محللهٔ ریاح که
مذکور شد بدهند و اگر از کثرت سودا بود تنقیهٔ آن بفصد و مسهل سودا نمایند اقوال مهره سویدی مینویسد که شرب کشت برکشت که آنرا اسوداد الهند گویند
وکذا الطبیخ اخضر در قطع باه عجب است وده درم اکل طرخون و تخم فرنجمشک و بقلهٔ یمانی و سرمق و کاسنی وز و فرا که آن خرا است یکدرم وعناب
کدو و ماش و کشنیز بشکر و نقوع آن و حب کاکنج و بیخ سوسن و تخم فنجنکشت بریان و بقلهٔ خرفه و تخم آن و بیخ نیلوفر دو درم مشربت خشخاش
وعدس مطبوخ بسرکه و نقوع آن با تخم کاهو سوده پاشیده و توت شامی و فلفل و عنب الثعلب و حماض سواقی و آرد بلوط و سرکه و شرب آب سرد
ناشتا و شرب و شم کافور و فرش گل سرخ و برگ فنجنکشت و شم ثمر آن و برگ و گل آن و ضماد طباشیر و شوکران و شرب آب در کوزهٔ رصاص برای
زنان شرب خون خفاش و خواب بر برگ ترب هر واحد قاطع باه است و صوم و استفراغات و خواب بر جانب است و در انقطاع جلد و حمل صفائح
سیماب بستن آن به پشت و نشستن بر سنگ نیز از قواطع شهوت نوشته اند صاحب گنج باد آورد نوشته که اگر درخت کیله اکاواک کرده سیماب
چه الی چند عدد در آن نهند و بعد دو هفته برآورده بخورانند کثرت شهوت مرد و زن هر دو رافع میدهد وکذا نوشانیدن آب کیله بهار بقدر یکفلوس
تا سه روز وکذا شبنم درخت نخود بهمان قدر وکذا تخم ده برگه کوفته بیخته نیم دام نبات برابر تا یکهفته و ده برگه قسمی از گل صد برگ است وکذا شب سیماب
بریان یکجا شده و شربت یک پیالهٔ آب سرد و سه توله نبات آمیخته نوشیدن در سه روز عظیم الاثر است خصوص در زنان وکذا خوردن قلیهٔ خطاطیف
شیخ میفرماید که کثرت شهوت اگر با قوت بدن و دموت و صحت مزاج و سن جوانی و اقتدار او بر باه بغیر استعقاب ضعف باشد پس واجب است
که بتدبیر و کسر او مشغول شوند بهر آنکه در کسر او اسهال مزاج و انهاک قوت است مگر در شدت ضرورت و بدانکه تولد منی مقوی قلب بدن است و قلت
تولد آن مفسد رنگ مضعف فکر است پس اگر از ین تحلل بدن و سهولت عرق بهم رسد ریاضت استعدادی و استحمام با آب سرد اگر ممکن باشد
استعمال نمایند و هر سبب کسر شهوتی که بسبب فرط امتلا از حرارت یا رطوبت باشد پس تعدیل یا استفراغ کنند مثلاً آنچه از امتلای حار بود علاجش
فصد و تخفیف غذا و تناول مبردات است و آنچه از امتلای رطب بود علاج او ایراد مجففات حارهٔ منی مع ادویهٔ مسهلهٔ بهر ایصال دو یه بسوی عضو بود و
آنچه از حدت منی باشد علاج آن تعدیل اخلاط و تبرید آن به تناول مثل کاهو و خرفه و تخم آن و کاسنی و کدو و خیار و خوا که و کشنیز رطب بتقمید مثل نیلوفر
و طحلب و قیر و طلیات معمول از روغنهای بارده و بعصارهٔ فی رطب و کافور طلا گرد و شرباً و استعمال صفحه اسرب بر پشت و شرب آب سرد و خواب بر
فرش کتان و مانند آن و غذا از عدس و خرفه و سکبهٔ قوی الهضم باشد از قرص الطرحون ساز ند و آنچه از کثرت تولد منی باشد علاج او منع تبرید و تجفیف
منی است بدانچه مذکور شد از مبردات و آنچه از حکه و شوری باشد علاجش فصد و اسهال ماده حار و تعدیل مزاج و اطلیهٔ مبردهٔ مذکوره بود و گاهی حاجت تجدید را
و طلا بمثل بیخ و برگ شوکران و نشستن در آب سرد بسیار افتد و آنچه از منفخات بود علاجش مبردات است اگر حرارت شدید باشد حتی که حرارت منفخه را
ساکن کند و یا مجففات بقوت محللات ریاح اگر با برودت شدید باشد و استفراغ سودا از ایشان اگر سوداوی باشد مجففات منی بارد عدس
و آب او و قصب الذریره و مطبوخ بشهد انج و اگرچه شهد انج حار است فنیلهٔ قشر کشنیز و تخم خرفه و آب نی تازه و آب دوغ بسیار ترش و آرد بلوط و سرکه و شهد انج
و تخم کاهو گاهی قطع باه کنند اگر کثرت آن نمایند و از ادهان زیت مقلل منی است و تضمید بطحلب و حشیشهٔ شوکران و بیخ و تضمید آن بر خصیتین و
مقعد و تحت نین تلطیخ بسفیداب مغسول و مرداسنگ و قیمولیا و سرکه و ایضاً این مرکب بسیر و بگیر تخم کاهو بزر البنج و تخم خیار و اسپغول و تخم کاسنی
کشنیز خشک و گل نیلوفر خشک همه اسوای اسپغول بکوبند و سفوف سازند و آنچه بتجربه آن گرواه اند نیست که منی بموزه و اسقاط شهوت
جماع کند مجففات منی رحارش کشنیز بریان و تخم سداب و تخم فنجنکشت و پودینه و افربیون و حند قوقی و خرا و مرد سفید و زیره و ار
مرکبات کمونی بسیار مجفف منی است و اگر صاحب او محرور باشد با سرکه بخورد و این مرکب جید است مغز جلغوزه مقشر بریان و مقل هر دو
ده درم گلنار و گل سرخ هر واحد پنج درم تخم سداب هفت درم تخم فنجنکشت پنج درم کوفته بیخته بکار برند و عرض ... ادهال جلغوزه الیمال ... سانرا دو ...

و بریان کردن بهر کس معوفت او بر باد و ایضاً تخم شبت سه درم تخم کاهو تخم خرفه هر واحد چهار درم با آب عدس بخورند و ایضاً تخم سداب و جند بیدستر
و بزر البنج مساوی شربت یکدرم بشراب ممزوج و ایضاً تخم سداب یکدرم انیسون یکدرم جند بیدستر و بزر البنج سفید تخم فنجنکشت هر واحد دو درم گل سرخ
و گلنار هر واحد سه درم کوفته بیخته شربت دو درم با آب سرد یا شراب ممزوج و ایضاً بیخ سوسن دو درم تخم سداب سه درم گلنار پنج درم دو درم ازین با آب
دوغ بخورند و ایضاً تخم کاهو سه نیم درم تخم سداب دو نیم درم دو درم ازین با سکنجبین بدهند و ایضاً تخم سداب یکدرم گلنار دو درم تخم فنجنکشت یکدرم و این
یک شربت است و ایضاً مرکب خارپشت بیخ نی خشک و حبق جبلی درمی هر واحد دو درم فرفیون نیم درم تخم سداب و خراو فنجنکشت و مرزنجوش هر واحد
یکدرم همه را جمع کنند شربت درم و ایضاً بیخ نبات معروف بخصی الکلب و تخم شهدانج بری هر واحد هشت مثقال تخم فنجنکشت بریان ده مثقال تخم
کرنب الماء یکمثقال شربت از جمله یکمثقال بشراب سیاه قابض قدما مدح این کرده اند مجوسی گوید که سبب شهوت جماع بر آن افراط کند باید که کاهو و خرفه و چیزهای
و عدس مطبوخ و جاورس و خیار و بادرنگ بخورد و شهدانج و تخم کاهو و تخم فنجنکشت و تخم خرفه و کشنیز خشک و تر آنرا بدهند و این دوا قطع شهوت جماع کند
تخم کاهو تخم خرفه اسپغول کشنیز خشک مساوی سوای اسپغول باریک سائیده دو درم بگلاب و آب کاهو و آب کشنیز تر بخورند و ایضاً تخم کاهو دو درم
تخم خرفه تخم سداب گلنار هر یک سه درم باریک سائیده دو درم با آب عدس مقشر مطبوخ بدهند و یا تخم شهدانج و تخم فنجنکشت هر واحد یکدرم سائیده
با آب سداب بسرشند و این یک شربت است با آب گرم بخورند و بر ناحیه گرده صندل و گلاب و کافور طلا کنند و قطع رصاص بر کمرگاه ببندند و کذالک حشیش
شوکران و برگ بنج و برگ فنجنکشت مساوی همه را باریک سائیده بلعاب اسپغول آمیخته بر قطن ضماد کنند اسمعیل و ایلاقی گویند که اگر سبب کثرت شهوت
حرارت باشد استفراغ بالضد اولی تر بود و طعامهای سبک باید خورد و شربتهای سرد چون شربت نیلوفر و شربت لیمو و شیره تخم خرفه و آب [illegible]
و دوغ ترش بکار برند و در طعام کشنیز تر و خشک و تخم کاهو اندازند و طعام چون غوره با و سماق با و ریباس با و انار ترش و ترشی ترنج و چیزهای سرد و تر
چون کدو و کاهو و اسفاناخ و برگ و ساق خرفه و کاسنی و عنب الثعلب و چیزهای سرد و خشک چون ماست و پست عدس و پست گاورس و عدس
با شهدانه پخته بسازند و از طحلب و برگ خرفه و کشنیز تر و لعاب اسپغول بر خصیه و مقعد ضماد کنند و باشد که برگ شوکران و برگ بنگ با این چیزها یار کنند
و آنرا که رطوبت زیاده بود و حرارت باندازه باشد کمونی سود دارد و منی را خشک کند و نگذارد که بسیار پیدا شود و اگر حرارتی باشد کمونی با سرکه
با سکنجبین خورند و این دوا منی را خشک کند تخم کاهو تخم خرفه مساوی شربتی پنجدرم کوفته با آب عدس مطبوخ و دیگر تخم سداب سه درم تخم کاهو پنجدرم
شربتی دو درم با سکنجبین و اگر کسی چند روز پیوسته بامداد تخم کاهو دو درم شیره تخم خرفه بخورد شهوت جماع از وی بریده شود و اگر سبب کثرت
شهوت حرارت و حدت منی بود شربه و اضمده بارده که مذکور شد بدهند و اگر سبب کثرت سودا بود استفراغ سودا کنند و تدبیر اصحاب المالیخولیا بکار برند
ایضاً باید نوشید کرادویه و اطعمه که بدان امر کنند منی آنچه بسازد و بکار آید که قوت مجامعت را ببرد از نیست اما ادویه برگ نیلوفر و بیخ او و برگ بید
و برگ گل و اسپغول و بزر البنج و کافور است و اما اطعمه هر چه ترش و قابض است مثل سماق و ریباس و انار ترش و سرکه و ترشی ترنج و ماهی نمک سود و
سیب ترش و زرد آلو خام ترش و غوره و مانند آن و اما البقول کاهو و خرفه و اسفاناخ و سرمق و کدو و حماض و کاسنی و کشوث و عنب الثعلب و خیار
و بادرنگ و خربزه زمستانی است و اما کار را مجامعت زن حائض و نا بالغ و زنانی که بعید العهد از جماع باشند زیان دارد ابن الیاس
گوید که کثرت شهوت اگر از کثرت منی و خون و یا از امتلای جمیع بدن باشد تنقیه بدن بمطبوخ فواکه و تقلیل غذا و فصد کنند و هر صبح رب غوره دو درم
و یا شیره تخم خرفه پنجاه درم سکنجبین ساده ده درم بنوشند و یا گشنیز عناب و آلوی سیاه کوهی هر واحد پنجاه عدد و تمر هندی سی درم و کشنیز خشک بیست درم
زرشک چهل درم انار دانه ترش سی درم و یکشبانه روز در آب سرد تر کرده و پنجاه درم از ان صاف نموده آب غوره ده درم بران بیخته بنوشند و غذا
مزوره آب غوره و سکباج خورند و یا عدس مطبوخ بسرکه و یا کاهو و خیار و بادرنگ و شهدانج و تخم فنجنکشت و کشنیز خشک و تر و دوغ بخورند و این
دوا تقلیل منی و قطع شهوت جماع کند تخم خرفه تخم کاهو تخم فنجنکشت تخم شهدانج تخم سداب تخم کشنیز هر واحد چهار درم با آب ریباس یا آب انار ترش

بود و مضرت جماع در تن ایشان عظیم باشد و طائفهٔ دوم سیاه چرده و مائل بسرخی و گندم گونی و رگهای ایشان فراخ بود و خون بقیاس طائفهٔ دیگر و بقیاس
گوشت اندامهای ایشان بسیار بود و بقیاس دیگران اندک باشد و مفاصل ایشان قوی ظاهر بود و اعصاب غلیظ و موی بر تن ایشان بسیار و
جلد ایشان صلب و درشت بود و این همه علامات مزاج گرم و خشک ست و این طائفه را نیز منی اندک و غلیظ و شهوت بسیار بود و در جماع قوی باشند
لیکن زود از کار باز مانند و مضرت افراط بسبب کمی خون بود و مردم فربه نیز دو طائفه اند یکی آنکه فربهی ایشان از پیه بود و پوست ایشان نرم و لین بود
و مفاصل ایشان در گوشت پوشیده و رگها باریک بود و گوشت اندک و رنگ ایشان سفید و این همه علامات مزاج سرد و تر ست این طائفه
منی بسیار و رقیق و شهوت جماع کمتر بود و از مضرت ذبول ایمن باشند لیکن مضرتهاے دیگر چون درد پشت و زانو و غیر آن بسیار افتند
و طائفهٔ دوم آنکه فربهی ایشان از گوشت بود و رنگ ایشان بسرخی زند و یا گندم گونی و رگهای ایشان فراخ و خون بسیار بود و بقوام معتدل پس
اگر موی بسیار رسته باشد و این علامات مزاج گرم و تر ست و این طائفه را منی بسیار بود و آرزوی جماع قوی و مضرت آن اندک بود و اگر از جماع
باز ایستند مضرت آن زیاده از مضرت بسیار کردن بود و تمریضان و مردم لاغر و کسانی را که از جماع لذت عظیم یابند و از پس آن ضعیف شوند
از جماع دور باید بود و هلاک خویش در آن باید دانست شیخ الرئیس در مضار جماع و احوال او و در وادث شکل او می نویسد که جماع استفراغ جوهر
غذای اخیر میکند پس ضعف مضاعف کند مثل او استفراغات دیگر ضعیف نکنند می آرد و از جوهر روح بسیار بسبب لذت خارج مینماید و لهذا مجامعین
کثیر الالتذاذ را ضعف می اندازد و جماع مستکثر خود را بسوی تبرید بدن آن و تیبیس او و تحلیل حرارت غریزی و انهاک قوت او عرضه کند و بدن
او را هیجان حرارت دخانیه غریبه میکند حتی که بر آن موی کثرت کنند بعده عقب او تبرید تام و ضعف حواس او از بصر و سمع نماید و ساقهای او را فتور و رعشه
حادث شود و به برداشتن بدن او استقلال نکند و گاهی حال او مشابه بصرع خفی بدان جهت گردد و گاهی بر آن سوداوی صفرا غلبه کند و آنرا دوار او ضعف
و شبیه بفقار مورچه در اعضای او تا آخر پشت او و ظهر آن عارض شود و اکثر ایشان را حمیات حاده محرقه عارض گردد و در آن هلاک میشوند و گاهی
رعشه و ضعف عصب و سهر و هیجان عین مثل آنکه هنگام نزع عارض شود ایشان را حادث میگردد و ضلع و ابره و درد پشت و گرده و مثانه عارض میشود
و او لا پشت گرم شود و پس ماده و وجع بسوی آن منجذب گردد و بعضے را شکم قبض شود و گاهی قولنج افتد و بخرقم و حمو آرد و هر که در بدن او اخلاط ردی
باشد بعد جماع در آن قشعریره حرکت کند و سکینه در بدن او و اخلاط عفن باشد از آن بعد جماع بوی بد آید و آنکه ضعیف الهضم باشد بعد جماع او را قی
حادث شود و بعضے کسان را که مزاج ردی باشند پس اگر جماع ترک کنند کرب و ثقل بدن و سر ایشان و ضجر و کثرت احتلام ظاهر شود و اگر جماع
کنند معدهٔ ایشان ضعیف و خشک گردد و اولی مردم باجتناب جماع کسی ست که بعد جماع او را رعده و سردی یا ضیق نفس خفی و خفقان و نحو در
یبنین و ذهاب شهوت طعام بهم رسد و کسیکه سینهٔ او علیل یا ضعیف بود و یا او ضعیف المعده باشد پس ترک جماع او فق مشیرے برای کسی ست که معدهٔ او
ضعیف بود و از زنان که اسقاط حمل کنند اجتناب کنند و برای جماع اشکال ردیه ست مثل آنکه زن بالای مرد باشد که این شکل ردی در جماع است
از آن خوف ادره و انتفاخ و قروح احلیل و مثانه باشد بسبب عنف زرق منی و باشد که در احلیل قدرے از منی زن افتد و بعد آنکه حبس منی و مدافعت
آن بسیار مضرت ست و گاهی موجب یکی از دو صنف سودی گردد و باید که جماع نکنند بر حاجت متحرکه برای بول و نه بار یا حفت یا حرکت یا بعد نقصان نفسانی
قوی و جماع با غلمان قبیح ست نزد جمهور و حرام ست در شریعت و از یک جهت مضرترست و از جهت دیگر ضرر اندک دارد اما از جهت آنکه طبیعت در آن
محتاج بحرکت بسیار بود تا منی خارج شود و آن مضرترست و اما از جهت آنکه منی عادی و فق بسیار نکنند چنانکه در زنان ضرر آن کمتر بود و قریب نیست در
حکم او مباشرت سواے فرج جرجانی در باب مضرت مجامعت با غلامان می نویسد که جماع با غلام هم در شریعت حرام ست و هم خلاف طبیعت
آفرینش و هم سبب انقطاع نسل و هم نزدیک همگنان زشت و ناپسندیده از بهر آنکه محل آن کار نیست و در آن قوت جاذبه منی نه بدین سبب بیرون شدن
الحاح و حرکت بسیار باید کرد تا مراد حاصل شود و هر جماعی که با الحاح و حرکت بسیار تمام شود زیان دارد و از آن وجه که او محل جماع نیست در آن قوت جاذبه ۹۰

منی نه اگر کسے را شهوت صادق و کثرت منی این اتفاق افتد چنانکه الحاح و حرکت بسیار نباید کرد زیان کمتر دارد و وهم او گوید که باز گرفتن منی در وقت مجامعت سخت زیان دارد و ورم انثیین منی و قرحهٔ مجری و سنگ اندر مثانه و مجاری ازان تولد کند خاصه اگر از منی که حرکت کرده باشد انزال نشود و قرار پاک نگردد و برپای مجامعت کردن دراز افتد و در سرین آرد و بر پهلو خفته منی تمام بر نگردد و دفع نشود و درد گرده و آماس قضیب بخود گردان تولد کند علاج هر که کثرت جماع نماید آنچه ای باید که اخراج خون و تعب و تعریق و در حمام غیره کم کند و تدبیر او مائل تسخین بدن و ترطیب و تکثیف آن کنند بهر آنکه جماع بدن را سرد و خشک و متخلخل گرداند و باید که در غذا و شراب و خواب و سکون و خوشبو و ادهان و اکحال وا افزایند و هر چه ازان عارض شود به علاج آن مقابله کنند و در حمام آب شیرین معتدل مائل بگرمی غسل کنند و دران عرق نیاورند و بادام و شکر و پسته و نارجیل و حبة الخضرا و فانید استعمال کنند و مربیات معتدله مثل گزر و حبة الخضرا و جز آن بخورند و ریاضت معتدل کنند که اعانت بر هضم نماید و تعاهد ادویه مولد منی کنند و بسوی اعراض نظر کنند که آیا بدن خشک شده یا گردیده و یا سقوط قوت شده و یا هیجان حرارت غریبه گردیده پس قصد مقابله آن کنند جرجانی در تدارک مضرتهای جماع مینویسد که صاحب مزاج سرد و خشک را تدابیر گرمی و تری افزا باید کرد و طعام او نان سفید و گوشت بره و اسفیدباجات چرب کوفته و کباب و هریسه بمقدار هضم باید و مصالح آن زنجبیل و دارچینی و دار فلفل و شیرینیها چون زلیبیای عسلی و قطائف و لوزینه و مانند آن و شراب شیرین مزه و خرما و شیر تر کرده و شیر انگبین سود دارد و از طعامهای شور و ترش پرهیز باید کرد و بر بستر نرم و گرم باید خفت و چون طعام هضم شده باشد در حمام رفتن و روغن یاسمین و روغن خیری مالیدن و لهو و آسائش جستن و تحلیه و تسکین با خود داشتن و شقاقل مربی و زنجبیل مربی و ترنج مربی سود دارد و اگر قوت یکبارگی ساقط شود در حال ماء اللحم باید داد و بانده شرابی یا زرده تخم مرغ نیم برشت باندکی انگبین کهن و اندکی دارچینی یا دواء المسک در ماء العسل حل کرده اول داد و بس عقب آن ماء اللحم دادن و تحلیه و تسکین بوئیدن و این حال بیماران و ناقهان و مسلولان افتد و کسانی که از جماع لذت بسیار یابند چون عاشقان و کسانی را که بعید العهد از جماع باشند و یا جماع بر گرسنگی و ماندگی کرده باشند و اگر صاحب سقوط قوت جوان باشد و تندرست و فصل تابستان بود و در آب سرد دفعةً در آمدن و در حال بر آمدن سود دارد چنانکه در کتاب حفظ صحت مذکور شده و آنرا که در تن اخلاط عفن باشد و بسبب حرکت و حرارت جماعی آن اخلاط گرم شود و تن را گرم کند و علامتش آنست که در حال جماع قشعریره به پشت بر آید و باشد که تب بلرزاند و بیرا اول تن از ان اخلاط پاک باید کرد و حرارت غریبه را تسکین کنند پس بعادت باز آورند و صاحب مزاج سرد و تر را تدارک ضعف ببوی مشک و عود و معجونهای گرم باید کرد و چون مثرودیطوس و دواء المسک و معاجین باه که در جایگاهش مذکور شده و سقوط قوت و شهوت و غشی او را هم بماء العسل و شراب کهن و توابل گرم تدارک باید کرد و طعام او کباب و بریانی و قلیه باشد با توابل گرم چون فلفل و زنجبیل و دارچینی و بجای آب ماء العسل خورند و شراب کهن و شراب انگبین سود دارد و صاحب مزاج گرم و خشک را تدابیر تری افزا باید کرد و حفظ رطوبتی که حرارت غریبه مشتعل نشود و تدبیر آنکه از رنج و ریاضت که تن را گرم کند و از طعامها و توابل گرم پرهیز باید کرد و آسایش طلبیدن و طعام که از کدو و اسفاناخ و ماش مقشر و کشک جو و دوغ تازه و گوشت بره و نیمکاله مرغ فربه سازند و تخم مرغ نیمبرشت و ماهی تازه سخت اتفاق بود و از میوها انگور سفید و امرود چینی سود دارد و در آب نیمگرم نشستن و روغن نرگس یا روغن یاسمین آمیخته مالیدن نفع دارد و از ادویه یا دوای شیر و تر نجبین که مذکور شد سخت موافق بود و شیر با شکر چشانیده و نان سمید ثرید کرده سخت سودمند است و صاحب مزاج گرم و تر را جماع کمتر زیان دارد و باشد که بعضے از ایشان از نا کردن جماع وسواس و خیرگی چشم و دیگر اعراض پدید آید و اگر افراط کنند خفقان و ضعف معده ظاهر شود و قوت ساقط گردد و سببش آنست که مزاج اعضای ایشان مختلف بود و مزاج آلات تناسل گرم و تر بود و منی بسیار تولد کند و مزاج معده و جگر و دل و دماغ ضعیف بود و علاج ایشان بچیزهائی باید کرد که منی را خشک کند و کمتر تولد کند چنانکه در باب کثرت شهوت جماع مذکور شد و اگر این علاج نخواهند و خواهند که از لذت جماع بهره یابند دل و دماغ و معده را تعهد باید کرد و معجونهای قوی چون دواء المسک و مثرودیطوس و تلطیف طعام و شراب معتدل فرمودن و اگر دل و دماغ نیز گرم بود و متحمل این معجونها نباشد مفرح معتدل و اطریفل کبیر فرمودن و دل و دماغ را ببوی صندل و کافور و سیب و بهی و شراب سیب قوت دادن

وضمادها که ازین نوع باشد بر نهادن و بعضی مردان باشند که ایشان پس از جماع بلرزیدن آیند نه بسبیل لرزه بلکه بسبیل رعشه ایشان را چند روز بسوسه
از نیم درم تا یکدرم جاوشیر در یک اوقیه آب مرزنجوش باید داد و اگر اول استفراغ کنند باد و دیگر رطوبات از جهة او از تن بیرون آرد چون شحم حنظل و قنطاریون
و قنطوریون دقیق و تخم انجره صواب بود و دماغ را بمشک و عنبر و روغن بان قوت دادن و اعصاب را بروغن قسط و ناردین و سوسن و مشک و عنبر و سعد
و ابهل در آن حل کرده همی مالند و بعضی را از پس جماع درد سر خیزد و چشم خیره شود و سببش آن بود که در تن ایشان خلطی بود و بحرکت جماع بخار آن خلط
بدماغ بر آید و بعضی را سبب آن بود که بر خمار جماع کنند و شراب صرف قوی خورده باشند علاجش آنست که اگر در تن خلطی بود اول تنقیه کنند بایارج فیقرا
و حب قوقایا پس بقوت دادن دماغ مشغول شوند و روغن گل و گلاب و آب غوره و اندکی سرکه بر سر نهند و طعام از سماق و غوره و انار دانه و مانند آن سازند و کشنیز
در طعام کردن سود دارد و کافور و گلاب و صندل بوئیدن و اگر متحمل باشند اندکی کافور با روغن گل در بینی کشیدن سود دارد و نطولات که از برگ بید
و بهی و مورد و گل و اندکی بابونه و اکلیل الملک ساخته باشند استعمال کردن صواب بود و بعضی را که از پس جماع ماندگی پدید آید علاج ایشان آنست که
خویشتن را گرم بپوشند و بخسپند و چون بیدار شوند با الحم و زرده تخم مرغ نیم برشت ماندگی شکر نخورند و نان [illegible] پس بخسپند پس در حمام شوند و طعامها و
شرابها نیکو خورند بوعلی در تدبیر کسیکه جماع او را ضرر کند می‌نویسد که مثل این انسان را واجب است که بر تقویت معده و اجادت هضم او و تشیید و ثبات و اطلیه و ضمادهای
مذکوره در باب معده اقدام نماید تا بدان تدارک ضعف که از جماع ضروری گردد و ایضا بادویه قلبیه و بر اعضای باه از ادویه سرد مقلل منی که عنقریب
مذکور گردد استعمال کند و مبردات مضاد منی باشند و مانند مفارش و مروخات و آنچه در باب فریسموس استعمال میکنند بعمل آرد و هر چه مولد منی باشد ترک نماید
و ادامت ریاضت اعالی بدن مثل ضرب طبطاب و چوگان و بر دوشیدن سنگ کند و بتدریج در تقلیل جماع کوشد و چون در اول شب مجامعت کنند
یکروز یا دو روز تا وقت خواب از شب متقدم بالعبد او ترک کنند و صلاح غذا فیما بین آن کنند و عقب جماع بخواب روند بعده در ترک عدد ایام زیاده تر
بتشاغل و لهو بتدریج نمایند و از اغذیه که تدارک ضعف ایشان نماید نان جید پاک و شراب صالح ترک کرده است و ایضا در تدبیر کسیکه استکثار
جماع کند و بدان ضرر یابد می‌نگارد که هر گاه کثرت جماع مضر بحواس و سر یا عصب او ضرر کند و آثار رعشه حادث شود باید که تسخین و ترطیب او باغذیه جیده
کند اندک از آن غذای کثیر و بعد حمام و عطر [illegible] بخواب و سکون و تفریح بملاهی طرب افزا اشتغال نمایند و شیر میش و گاو و لحم ماکیان شدید المعونة
بتقویت و انعاش اوست چون از آن تناول نماید بر ناشتا و بقدر هضم او و بر آن خواب کنند و واجب است که ریاضت و اعتدال استعمال نمایند
و چون شیر و مطیب یا دواء المسک مع افراط در تطیب استعمال کنند انعاش نماید و چون ضعف در بصر ظاهر شود بسبب ضعف دماغ بود پس باید که
مداومت بالسعوط بمثل روغن بنفشه و سعوط بدان با قطر آن در گوش نماید و دخول در آب شیرین و کشادن چشم در آن استعمال نماید اگر از آن رعشه
حادث گردد پس اگر ماده کثیر رطب بود پس بمثل شحم حنظل و قثاء الحمار و قنطوریون اسهال آورند و بعد از آن بمالیدن عصب بمروخات قویه که در آن
عنبر و بان باشد و به روغن قسط و ناردین و سوسن و روغن سعد و محلب و روغن ابهل و بهر روغن که اندر آن عاقرقرحا یا جند آمیخته اگر ماده نبود پس بمروخات رعشه علاج
کنند و کسی را که بعد او بعده عارض شود جاوشیر بقدر متحمل در آب مرزنجوش یک اوقیه بنوشانند کاذرونی گوید که شیخ در کتاب تدارک خطا در مضرت
جماع کثیر و جماع متکلف و غیر مشتهی می‌نویسد که مضرت او نقصان جوهر روح و ضعف قلب و خفقان و ظلمت حواس و سقوط قوت و مهیا بودن جمیع امراض
عصبیه برای بارد مزاج و دق بهر چهار مزاج است و تدارک آن آنست که چون ضرر این باب بر دو وجه بود یکی میلان آن بسوی برودت و علامتش
آنست که نبض صغیر و متفاوت یا بطی گردد و در اعضا برودت دریابد و از سردی ایذا یابد و از گرمی راحت شود دوم میلان مزاج بحرارت و دق
و علامتش تواتر نبض با سرعت و وجدان التهاب بعد سکون حرکت جماع و کرب و اشتعال عقب طعام است پس کسانی که مزاج ایشان مائل
ببرودت گردد باید که شراب ریحانی و ماء اللحم مروق مطبوخ بمرق حتی که در آن طعم لحم مفقود گردد مضروب بزرده بیضه نیمبرشت و دار چینی و قرنفل و شقاقل
بیاشامند و مشک و دواء المسک بخورند و آنچه بنوشند در شراب ممزوج سازند و ناگیند از پیاز و کندنا استعمال نمایند و اکثار نخود کنند و تقویت دماغ

بشراب بنوشند و بآب گرم غسل کنند و روغن بابونه و روغن گل آمیخته بمالند و در حالت بقای طعام مهزر در معده بخواب روند و اگر معده قوی باشد
پیاز بریان و گزر بریان و شلجم بریان با نمک که دران تخم جرجیر با نمک سقنقور باشد استعمال کنند و آنکسیکه مزاج حار از ان میل کند دران احتیاج باستعمال
چیزهای باشد که اندران قوه معین منی لطیفه و تولید بدل ما یتحلل از منی باشد و این مثل قرعیه و زردی بیضه نیمبرشت و حلوای شیر و ترنجبین و جسک مربی
با آب جسک ... و حریره معمول از نشاسته و نخود و مغز ماکیان و خروس و ماهی بریان ست و حلوای شکر و بادام مقشر سوده و تخم خشخاش سوده استکثار نمایند
و شوربای گوشت بشربت سیب بنوشند و کافور اندک ببویند و تبرید قلب بالخلخه بارد کنند مسیحی گوید که ضعف از اکثار در باه را نفع میکند غسل آب باسرد
و تغذیه بماء اللحم و بیضه نیمبرشت و کباب و شرب شراب ریحانی و ترطیب و لزوم راحت و خواب بر فرش نرم و ارتعاش لاحق عقب آنرا منع میکند شرب
جاوشیر بآب مرزنجوش مطبوخ صاحب مفرح النفس گفته که این حب بتجربه نموده سستی که بعد از جماع طاری شود مطلقاً مدرک نگردد مومیائی کانی
سه جزو صمغ عربی یکجزو نبات سفید برابر همه و بگلاب حل نموده حب بندند و نیم مثقال ازین حب تناول نمایند و اگر بالائی و شرب ماء اللحم باشد
نافع تر باشد اطبای هند میگویند که اگر این حب بعد جماع خورند باز قوت اصلی حاصل شود گویا که جماع نکرده چوه عود مصطکی تخم بادنجان کوفته بیخته
با زهره ... حبها بقدر فلفل سازند و دو حب تا چهار حب بخورند و این حب در تقویت معده نیز دخلی تمام است و ایضاً مجرب هند گویند که این حب
قوت باه و امساک بسیار کند و هرگز ماندگی نشود و از تعب جماع ماندگی که حاصل شده باشد دور نماید و بتجربه اکثر آمده است بگیرند سوختنی پنج درم نصف
آنرا بریان کنند و نصف خام بدارند پوست خشخاش ده درم کنجد سیاه ده درم قند سیاه کهنه بست درم همه را نرم بکوبند پس با قند کهنه بکوبند تا آنکه
یکذات گردد و هفت حصه نموده بوقت مجامعت یک حصه بخورند و نفع عظیم مشاهده نمایند مولف گوید که معجون انطاکی که در ضعف باه مسطور شد
نیز رفع اذیت جماع کند و ضعفی که از کثرت جماع حادث میشود دور نماید و هم او گوید که بر کثرت کنندگان جماع راحت و خواب و حمام و شرب
شوربای ماکیان بمغز بادام و نخود و شکر واجب است بعض متاخرین مینویسند که هرگاه از کثرت جماع ضعف و ناتوانی پدید آید از ان باز ایستند
تا ضعف بالکل دور نشود جماع زهر قاتل انگارند و بیضه مرغ نیمبرشت و دیگر اغذیه و حلواهای مقویه سبیه و هریسه و کله پاچه تناول نمایند
و هر که بعد از جماع چند لقمه چرب و شیرین خوردن عادت کند از جماع مضرت نیابد و کذلک هرچه برای تدارک ضعف گفته شد اگر در حالت قوت
استعمال می نموده باشد ضعف نشود و بهترین چیزها درین باب شیر گاومیش ست خاصةً اگر قطعه زنجبیل دران بجوشانند و بهتر آنست که همچنانکه بدوشند
تازه بنوشند بشرط موافقت طبیعت و ازین قبیل ست مالش روغن خوشبو مدام بر بدن و وقت خواب ساق و کف پا و کف دست بدست مالیدن
و صحبت با محبوبان طناز و شاهدان پریشیوه و ناز که سن بلوغ رسیده باشند موجب مسرت و انتعاش حرارت و تقویت قوت است بواسطه
کثرت لذت و غایت رغبت و وفور منی هرچند بسیار دفع شود اما ضعف کمتر افتد بجهت وفور تولید منی و روح و کثرت شوق

سرعت انزال

و آنرا پنج سبب ست یکی ضعف قوت ماسکه بواسطه برودت و رطوبت دوم کثرت منی و غلبه خون سوم حرارت و حدت منی چهارم ضعف
اعضای رئیسه پنجم اتساع مجرای قضیب طریق تشخیص این اسباب آنست که از مریض کیفیت رنگ و قوام منی پرسند اگر منی سفید و رقیق بیان
کند و با آن آثار حرارت هیچ نباشد سببش ضعف ماسکه بود و اگر اعتدال رنگ و قوام او گوید و کثرت منی و قوت آلات تناسل و آثار کثرت خون
و سرخی رنگ بدن و قلت ضعف در باه و کثرت احتلام و طول عهد جماع یا کثرت استعمال مولدات منی باشد سببش کثرت منی بود و اگر رنگ منی زرد
و قوام او رقیق بگوید و با سوزش برآید سببش حدت منی باشد و اگر ضعف در اعضای رئیسه دریابند و با نقصان باه بود سببش ضعف اعضای
مذکور باشد و الا حال اتساع مجرای قضیب پرسند اگر اقرار آن کند سببش همان باشد علاج آنچه از ضعف ماسکه بود تنقیه
بلغم از قی و مسهل آن کنند و عانه و خصیه را بروغن قسط و نرگس و زعفران بمالند و درین نوع شهد [illegible]

بسیار سفید گفته اند و این سفوف بخورند اگر مغلول وسمر دالی مونج و لوده پٹھانی و مازو بی سوراخ از ہر یک چہار درم شکر سفید برابر ادویه خوراک از شش ماشه تا نه ماشه با شیر گاو بنوشد و این سفوف ممسک و مولد منی تالیف حکیم شریف خان مغز درین باب بسیار مفید است سنگهاڑه خشک شش ماشه مازو سه ماشه تال مکهانه ثعلب مصری ہر یک چہار ماشه گوند شش ماشه مصطکی سه ماشه نبات ہموزن ادویه کوفته بیخته از پنج ماشه تا ہفت ماشه بخورند و اطریفل کشنیزی و معجون خبث الحدید نیز نافع و بہترین غذا قلیه خشک بد ابیضی و صعتر وزیره است و آنچه از حرارت منی باشد از مبردات مع القبض علاج کنند مثلاً شربت خشخاش با شیره تخم خرفه و کاهو و تخم حماض و مانند آن بنوشند و برنج و عدس با شیره خشخاش غذا سازند و ادویه بارده ضماد نمایند و گویند که درین قسم تخم کاهو نافع است و سفوف کشنیز خشک یکدرم اسپغول دو درم تخم خرفه سه درم بی نظیر است شربتی از آن یکمثقال و آنچه از کثرت منی باشد فصد سر رو کنند و تقلیل طعام نمایند و چیزهای مولد خون چون گوشت و شراب و مانند آن ترک نمایند و سکنجبین با آب انار رین و شربت نارنج و شوربه بنوشند و اغذیه بارده رطب بخورند و شراب ممزوج با آب کشنیز بنوشند و جماع بسیار کنند و آنچه از ضعف اعضای رئیسه بود علاجش بعلاج ضعف باه که از ضعف اعضای رئیس باشد باید کرد و آنچه از اتساع مجاری قضیب باشد علاجش جدا مذکور گردد و ذکر ادویه یونانیه و ہندیه که مفید سرعت انزال اند گویند که استعمال مغز تخم تمر ہندی جباً و سفوفاً در جمیع اقسام سرعت انزال مجرب است و خوردن تخم صدبرگ با مساوی شکر بقدر یکدرم ممسک منی نوشته اند آنرا در سرعت انزال که بسبب حدت منی باشد بکار آید برگ عوسج برگ مورد گلنار گل سماق بخته البقیس قرظ فاپوست انار جوشانیده بکار برند حب که دافع سرعت انزال و مجرب است خصیة الثعلب مصطکی رومی لاکهه جهر بیری هر سه برابر ساییده در شیره درخت بقدر کنار حب بندد و یک حب با شیر تا چہل روز بخورد حب جدوار مجرب خاکسار مقوی و مشهی و ممسک بی غائله است مشک خالص دو دانگ عنبر اشهب نیم درم کهربای شمعی جدوار بسفایج زعفران کشمیری دارچینی قلمی ہر یک مصطکی رومی صمغ عربی عود ہندی ابریشم مقرض بہمن سفید بہمن سرخ احد یکدرم بابونه شتر اعرابی یک نیم درم خولنجان خصیة الثعلب مغز بادام تخم کاهو مقشر تخم خشخاش سفید مغز تخم کدو شیرین ہر یک دو درم افیون خالص مقطر چہار درم ادویه را کوفته بیخته بروغن بادام چرب ساخته با آب کوکنار حبها بندند و بقدر مونگ و بورق نقره پیچیده بخورند و شیر بیج بمقدار نخود درسانند حب موتهه تالیف والد علوی خان که بجهت تقویت باه و دفع سرعت انزال بی نظیر است اولاً بیخ موتهه کوفته از غربال بیرون کرده بشیر گاو تازه خمیر نموده قرص سازند و در سایه خشک کنند و باز قرص کوبیده بشیر تازه خمیر کرده در سایه خشک نمایند ہمچنین تا پنج مرتبه پس در انگاره ارزنده بگیرند ده عدد جوز بوا و میان آنها سوراخ کرده نیم مثقال افیون را فتیله کرده در سوراخ جوزها گذارند و جوزها را بخمیر گرفته در روغن گاو بریان کنند پس خمیر را از جوزها جدا کرده بمقابله ہر یک عدد از جوزها بگیرند از قرص مذکور چہار مثقال دارچینی قرنفل بسباسه عود ہندی مصطکی دانه ہیل بہمن سرخ شقاقل لسان العصافیر ہر یک یکمثقال مشک خالص عنبر اشهب ورق طلا ہر یک یکدانگ نبات سفید بوزن مجموع ادویه کوفته بیخته بعرق بهار نارنج سرشته حبها سازند بقدر نخود شربتی یک حب تا دو حب و اگر خواهند که سفوف سازند بسفوف قند آمیخته مرتب سازند و اگر معجون بسازند با سه وزن مجموع ادویه قند سفید یا عسل مصفی بالمناصفه معجون سازند شربت از دو دانگ تا دو درم و اگر خواهند که کیفیت زیاده کنند دو مثقال روغن قنب افزایند حب جدوار علوی خان که در فوائد مذکور نهایت نافع است جوز بوا پنج عدد افیون یک مثقال بدستور ریزه کرده و بریان نموده جوزها را با افیون که درانها باشد و جدوار خطائی بہمن سفید بہمن سرخ شقاقل خصیة الثعلب ہر یک چہار مثقال عود غرقی زرنباد درونج عقربی کبابه چینی گل گاوزبان زعفران لسان العصافیر اسارون بسباسه سنبل الطیب مصطکی قرنفل گل سرخ ابریسم فلفل سیاه قاقله دانه ہیل زرنب بادرنجبویه خولنجان تخم ہلیون مغز حب الصنوبر مغز حب الزلم دارچینی مغز چلغوزه مغز نارجیل مقشر مغز پسته دانه ہر یک دو مثقال بابونه شتر اعرابی کتیرا صمغ عربی ہر واحد یکمثقال تخم خشخاش مغز حب القلقل تخم خرفه مقشر ہر یک پنج مثقال عنبر اشهب مشک ترکی ورق طلا ورق نقره محلولین ہر یک نیم مثقال

نبات سفید هفت مثقال کوفته بیخته با یک صمغ عربی در آن خیسانیده باشند سرشته حبها سازند هر حبی بقدر نخودی در سایه خشک نمایند شربتی از دو حب
تا چهار حب **دوائیکه** سرعت انزال و بندکشاد را مجرب نوشته پوست درخت گولر پوست درخت سینبهل گوند و پهلی ببول برگ کنار در سایه خشک کرده
کوفته بیخته یک کف دست آب با شیر خورده باشند و از ترشی پرهیز نمایند **سفوف** که مغلظ منی مقوی باه و دافع سرعت انزال و معمول ست
تال مکهانه بریان تخم خشخاش سفید کنجد مقشر مغز حب الصنوبر مغز پسته مغز چیه دانه مغز تخم خربزه مغز تخم قرطم هر یک دو توله خرمایک چهٹانک
سلیخه یکنیم توله مغز بادام دو نیم توله بهمن موصلی سیاه و سفید بسباسه صمغ عربی کتیرا بهمن سرخ و سفید مغاث دانه الایچی کلان مغز تخم کونچ
شقاقل چینی گوند موچرس تخم اوٹنگن سرواری موصلی سینبهل کهیلا کهیلی تودری سفید و سرخ میده چوب قلعی کشته خارخسک تخم قنب هر واحد
یکتوله مصطگی حوز جندم الایچی خرد مع پوست کباب چینی بہیلے سورنجان بوزیدان طباشیر دار چینی زنجبیل هر واحد نیم توله عاقرقرحا سه ماشه
سفوف سازند و یکتوله با نیم پاو شیر استعمال نمایند **ایضاً** که مغلظ منی مفید سرعت انزال ست خرمای بریان مغز چلغوزه مغز بادام
مغز چیه دانه مغز اخروٹ ثعلب مصری گوند ڈهاک تخم کونچ دانه الایچی خرد کونپل درخت برگد موصلی سیاه مساوی نبات برابر همه شربت شش درم
بشیر باده گاو **ایضاً** نافع سرعت انزال پهلی ببول خام در سایه خشک کرده تال مکهانه چینی گوند نخود بریان مقشر مساوی نبات برابر همه صبح یک کف دست
بخورند **ایضاً** کونپل درخت بڑ چینی گوند پوست بیخ کهرنی بیستان بہیلے ستاور مساوی سفوف سازند خوراک یکتوله با شیر باده گاو **ایضاً** جهت
امساک و تغلیظ منی و قوت باه بی نظیر ست پوست بیخ کهرنی میده چوب پنج هر یک چهار درم شکر سفید برابر اجزا سفوف سازند و بقدر شش ماشه با شیر بخورند
ایضاً که جهت سرعت انزال مجرب نوشته تخم سرس بهمن سرخ تخم پلاس مساوی کوفته بیخته نبات همچند آمیخته بقدر هفت ماشه یا نه ماشه تا یکتوله
با نیم آثار شیر گاو بخورند و عجایب مشاهده نمایند **ایضاً** برای مرض سرعت انزال نول درخت بڑ نول درخت پلاس ستاور خشک انبه بکیری
که برابر نخود باشد پوست بیخ کهرنی پوست بیخ سینبهل پوست بیخ انجیر باغی پهلی ببول بیستان بجر دنتی با گوکهرو مساوی کوفته بیخته برابر همه
نبات آمیخته سفوف سازند و از دو درم تا دو مثقال با آب یا شیر گاو گرم کرده بخورند تا یک هفته و از ترشی پرهیز نمایند **ایضاً** سفوف که
برای سرعت انزال در بیاض استاد مرحوم مجرب نوشته گوند ببول کتیرا اکبر و هر یک دو جزو زنجبیل لفافه چهار جزو مساوی آن نبات وقت حاجت
یکماشه در عسل یکتوله آمیخته بلیسند و این دوا برای سیلان رطوبات زنان هم حکم اکسیر دارد **ایضاً** که مجرب نوشته خرفه مقشر دو توله
تخم کرفس نه ماشه کشنیز دو توله شگوفه انار ناشگفته یکتوله دانه الایچی خرد یکتوله تخم اوٹنگن پوست بلیله هر یک دو توله نبات مساوی
شربت یکتوله با شربت خشخاش **معجون مجرب** شیخ الرئیس که در سرعت انزال و سیلان رحم نیز مجرب ست و معجون کندر در بحث تقطیر البول گذشت
و معجون رشیدی و طلائی نیز نافع ست معجون که برای سرعت انزال و ضعف گرده و مثانه نافع آن بتجربه حکیم شریف خان رسیده جوزبوا دو جزو
آمله اذخر خارخسک بلیله بسباسه قرفه قاقله خولنجان حب بلسان هر یک سه جزو حب الآس زعفران هر یک دو جزو دار چینی زنجبیل هر یک
سه جزو کوفته بیخته در سه چند آن عسل مقوم معجون سازند ناشتا یکٹانک و اگر خواهند وقت خفتن نیز یکٹانک بخورند **ایضاً** برای سرعت انزال
و ضعف باه که سبب آن رطوبت باشد مجرب ست آمله سنگهاڑه خشک گوند پلاس کهیلا کهیلی یا مین گجراتی بازو نشاسته بیستان گلنار پهلی ببول
آرد نخود بریان تخم خارخسک مکهنی و دودهی جوزبوا جوترى موچرس قاقلین گیرو همه ادویه مساوی با سه چند آن عسل و نبات و قدری کهوه
معجون سازند **معجون** دافع سرعت انزال و مقوی باه و مغلظ منی رقیق ست پوست هلیله زرد پوست بلیله آمله خرمای بریان ثعلب مصری میده چوب
خارخسک موصلی سیاه و سفید موصلی سینبهل تخم کونچ سنگهاڑه خشک مغز کنول گٹه بیستان اندرجو شیرین مغز خسته تمر هندی هر واحد دو درم گلنار پنج
نانخواه زیره سیاه حب الآس کشنیز طباشیر کونپل درخت برگد مصطگی بلوط بهمن سرواری لوده حرمل بریان هر واحد یکدرم بہیلے پهلی ببول تخم گزر
هر واحد یکمثقال قند سه چند بدستور مقرر معجون سازند **معجون خبث الحدید** که جهت سرعت انزال از مجربات حکیم ملا سنت نونهال خبث بلوط

عاقرقرحا ہر یک دو درم شہد ابیخ کنند بادیه شتر اعرابی ہر یک سه درم بہمن سرخ و سفید حب الآس افیون جوزبوا اقاقیا خصیة الثعلب تخم شبت سعد کوفی
خبث الحدید بر ہر یکی پنج مثقال تخم ترب ده درم ہمه را کوفته بیخته بعسل کف گرفته دو وزن ادویه بسرشند شربتی دو درم و عقب آن پیاله شیر تازه بنوشند
که در تصلب ذکر و منع سرعت انزال نافع است **معجون جلالی** بجهت سرعت انزال بی نظیر و مجرب حکیم شریف خان است سنبل الطیب
اشنه عود ہندی مصطکی رومی ہر یک دو مثقال قرنفل سه مثقال جوزبوا پوست خشخاش ہر یک چہار مثقال برگ قنب بست مثقال حب الزلم
سفید یکصد عدد مشک یک نیم دانگ عسل سه وزن ادویه بروغن بادام قدری چرب کرده بدستور معجون سازند شربتی از یک درم تا دو مثقال
معجون سپند که در سرعت انزال بسیار مجرب نوشته عاقرقرحا اسپند قرنفل عود غرقی دارچینی زنجبیل کباب چینی ہر یک دو درم جوزبوا
یک درم مصری سی درم معجون سازند و معجون ماسک البول مخترع علوی خان نیز از برای سرعت انزال نافع است و معجون لبوب کبیره مفید این مرض در
بحث ضعف باه مذکور شد ذکر ادویهٔ ممسکه در بیاض استادی مرحوم مسطور است که افیون را در شیره برگ کنیر سفید یا سرخ بست و یک پٹ داده
خشک کنند و بقدر فلفل یا عدس حب بندد افیونی را بمقدار فلفل و صوفی را بمقدار عدس وقت شام با شیر خوردن دهد برای امساک مجرب است ایضاً
تخم دهتوره را با کف تیوله بشهد آمیخته بر ناف طلا کردن و کذا بیخ کنیر سفید و فلوس بروغن گاو یا مسکه آمیخته بر کف پا ضماد نمودن و اگر سیپاری نیم پکی کرده
بفتیله فشرده در اندرون غنچه بند کرده در بازوی راست بندد تا وقتیکه انزال نشود و اگر بیخ گهیکوار در آب ساییده بر کف دست خود بمالد بعده مباشرت کند
تا که انزال نشود و ایضاً پارچه سفت باریک بگیرند و بهلی ببول اسپ بشکنند و در تری او پارچه را تر کنند همچنان هفت نوبت تر کنند و خشک سازند
پیش وقت حاجت قدری از آن در شیر و اگر نباشد در آب بشویند و بنوشند که در آوردن امساک مجرب نوشته و اگر زن قدری زمین پاره در فرج نهد
تنگی آرد و دیگر گویند که هرگاه سگ جفتی کند و بند گردد در آن حالت دم سگ نر از بیخ او قطع کرده بگیرند و چهل روز در زمین دفن کنند تا بوسیده شود
و عقد ہای استخوان ہماند این عقد ہا را رشته بسته در زنار مجامع بندند و تماشا ببینند که بخاصیت منع انزال کنند و از جماع تعب حاصل نشود
و از عجائب و اسرار مکتومه است **حب ممسک** که مجرب و معمول است جوزبوا بسباسه افیون مازو اسپند مصطکی زعفران ناگکیسر موچرس تخم
گوکل سپاری چهالیه دانه الایچی خرد طباشیر اجواین خراسانی ہر واحد یکماشه باریک سوده بلعاب اسپغول و بہدانه حب بقدر کنار بسته نگهدارند
وقت حاجت یک حب با آب تازه بخورند و بعد چهار گهڑی شیر تازه گاو با شیرینی بنوشند و جماع کنند و تریاق این حب در قبر نمک لاهوری
خوردن است اکثر مردم را روز اول عمل این ظاهر نشود و بعضی را در روز دوم یا سوم ایضاً که از مجربات است افیون گوند دهو یعنی دهاوڑے
دانه الایچی خرد ہر واحد یکماشه روان گانجه چیده یکنیم ماشه بیربہوٹی دو نیم ماشه لونگ مغز بادام کهوپره ہر یک دو ماشه ہمه را سوده بقدر
کنار دشتی حب بندند و وقت باقی ماندن دو گهڑی روز یا بعد مغرب یک حب بخورد و غذا در شب شیر برنج و شکر بخورد قدری گرسنگی داشته
بعد گذشتن چهار گهڑی شب بجماع مشغول شود و تریاق این حب ترشی لیمو یا نمک است **حب خوش کیف** که در امساک نظیر ندارد
و مقوی باه است و مجرب جدوار بنفشجه افیون خالص زعفران دارچینی بسباسه ہر واحد یکماشه مغز بادام جوزبوا خولنجان ثعلب مصری ہر یک
دو ماشه برگ قنب برابر ہمه یعنی سیزده ماشه کوفته بیخته حبها سازند و بقدر استعداد بخورند **حب** که جید الاثر و معمول است جوزبوا یک عدد که کم
از هفت ماشه نباشد سوراخ کرده یکنیم ماشه افیون خالص پر کرده بالایش آرد پیچیده در نمد ہر گاه آرد سرخ شود آرد جدا ساخته جوز ہمراه اسپند
عاقرقرحا مصطکی جفت بلوط اجواین خراسانی تال مکهانه بیخ بند سمندر سوکه ہر یک دو ماشه بسباسه یکماشه قرنفل نیم ماشه ساییده در عسل
آمیخته بمقدار کنار دشتی حب بسته نگاهدارند و پیش از جماع خورند ایضاً که حکیم معتمد الملوک اعتماد برین بسیار داشتند افیون کافور شنگرف عاقرقرحا
جوزبوا انبات سفید ہر یک یکتوله زعفران جند بیدستر ہر یک شش ماشه بیربہوٹی ده عدد ہمه را خوب سحق کرده حب بقدر
کنار دشتی ساخته نگهدارند وقت حاجت یک حب بخورند بشرطیکه معده خالی باشد و اگر خواهند که انزال شود بالایش آب سرد بنوشند

ایضاً حب ممسک کہ بی‌نظیر ست بسباسہ زعفران شنگرف عاقرقرحا دارچینی دانہ الایچی خرد بیخ شیمیی بیخ لفاح بزرالبنج کات سفید ہمہ مساوی
بقدر یکماشہ حب بستہ پیش از جماع یکحب بخورند ایضاً مجرب و بنہایت ممسک کافور مشک جوزبوا بسباسہ افیون مساوی در شیرهٔ برگ تنبول
سائیده حبہا بمقدار چار حبہ سازند وقت حاجت یک حب تا سہ حب بخورند ایضاً مجرب زعفران قرنفل جوزبوا افیون مشک مساوی
در عسل کف گرفتہ مقدار نخود حب بندند و یک حب پیش از جماع بخورند باشیر مادهٔ گاو و در نسخهٔ دیگر عاقرقرحا عوض قرنفل و زعفران ست
حب نشاط تالیف حکیم محمد زمان نیز در امساک منی بی‌نظیر ست اسارون زعفران تخم کرفس دارچینی ریوند چینی سنبل الطیب مصطکی ہریک
یکمثقال زنجبیل جوزبوا حب الفار عاقرقرحا قرنفل بسباسہ صمغ عربی ہریک نیم مثقال بزرالبنج فلفل سیاه ہریک یکنیم مثقال افیون دو نیم مثقال فرفیون
ربع مثقال کوفتہ بیختہ بگلاب سرشتہ حبہا بقدر نخود سازند و چار گھڑی قبل از جماع یکحب بخورند حب نشاط کہ امساک منی تقویت تمام کند
و قوی النشاط مسکر و منوم و مشہی ست و این الحکیم مومن مسمی بمویز عبر ساختہ مویز طائفی یکصد عدد گرفتہ بیخ شوکران سہ مثقال بزرالبنج سہ مثقال
ہر دو را کوفتہ با مویز در یکصد و پنجاه مثقال آب بجوشانند تا آنکہ آب را تمام جذب کند بقدر حبہ حب ساختہ وقت حاجت یک حب استعمال نمایند
اگر قوی ترخواہند برگ شیرازی یا ورق الخیال یا چرس با آن بجوشانند ایضاً کہ مجرب اکثر اطبای ہند ست جوزبوا شنگرف عاقرقرحا
افیون ہریک یکدرم سائیده در شہد سرشتہ بیست حب سازند و یک حب شام خورده بالایش بیڑهٔ برگ تنبول بخورند تا ہفت ساعت امساک
کند و اگر وزن ہمہ مساوی گرفتہ در شیرهٔ برگ تنبول بمقدار نخود حبہا بندند و بعد شام یک حب بخورند ہمراه شیر خیز سفید بود و باید کہ میان غذا
و دوا فاصلہ سہ پاس باشد تا شکم دم نکند و اگر شب اشتہا شود بجز شیر دیگر ہیچ نخورند و این قاعده در اکثر ادویۂ ممسکہ یاد دارند ایضاً از
مجربات ایشان تخم دھتوره تخم گزر تخم شلجم خارخسک بزرالبنج جوفل عاقرقرحا تخم اٹنگن ریگ ماہی قرنفل جوزبوا دارچینی زنجبیل موصلی سیاه
زعفران بسباسہ ہریک پنج تولہ ہمہ را نیم کوفتہ در دو نیم سیر شیر گاو بپزند تا غلیظ شود پس آنرا بر سنگ صلایہ کرده حبہا بقدر جوزبوا سازند
شب بتی یک حب ایضاً از اطبای مذکور بجہت امساک منی و قوت باه زعفران بزرالبنج سفید تال مکھانا بسباسہ جوزبوا قرنفل بلیلہ افیون مساوی کوفتہ
در عسل صاف بمقدار یک حب تواند بست حبہا بقدر کنار صحرائی سازند و سہ ساعت پیش از جماع یکحب خورده بالای آن برگ تنبول بخورند حب سیماب امساک تمام
آرد بشرطیکہ بدون خوردن ترشی فراغ نشود سیماب از پارچۂ سفت مکرر گذرانیده و افیون خالص ہریک سہ درم گرفتہ در شیرهٔ برگ تنبول سحق کنند و در سایہ
خشک سازند ہمچنین ہفت کرت نمایند پس بگیرند عاقرقرحا بزرالبنج خولنجان جوزبوا قرنفل تر ہریک یکدرم کوفتہ بیختہ جملہ یکجا آمیختہ حبہا بقدر
نخود بندند وقت حاجت آخر روز نان گندم با روغن گاو بخورند اما شکم سیر نباید خورد و بعد از آنکہ یکپاس و یک گھڑی از تناول غذا بگذرد یکحب فرو برند
و بعد از دو سہ گھڑی شروع در جماع نمایند ایضاً این حب ممسک و خوش نشا بتجربہ رسیده جوزبوا خولنجان خصیۃ الثعلب ہریک دو درم بسباسہ
جدوار ہریک یکدرم افیون مصفی یکنیم درم مقدار نخود حب ساختہ بکار برند ایضاً در بیاض استاد مرحوم ست کہ کافور اجواین خراسانی ہر دو احد
یکماشہ جوزبوا یکعدد دسمند ریھل دوازده عدد افیون چہار سرخ در شہد بقدر نخود حبوب بندند کیفی چہار حب و صوفی یک دو حب بخورند انزال نشود
تا آنکہ دہن بگیرد ایضاً منہ قرنفل یکدانگ جوتری سہ ماشہ افیون یکٹانک مشک دو دانگ زعفران یکٹانک آب برگ پان آنقدر کہ ہر یک
یکدام بیختہ ادویہ کوفتہ در آبہای مذکور با قدری شہد کھرل نمایند بعده بقدر یکماشہ حبہا بندند یکحب بعد ہضم طعام خورده باشد بعد چہار گھڑی مشغول بجماع شود
ایضاً کہ مجرب نوشتہ شنگرف پنج ماشہ جوزبوا دارچینی بسباسہ قرنفل بکہ زعفران ہریک چہار سرخ برگ تنبول سیزده عدد آب ادرک سہ فلوس
اندک پوست خشخاش در آب تر کرده مالیده صاف نموده در ادویہ انداختہ ہشت پاس کھرل نمایند و مقدار ماش حبوب بندند قبل از جماع چہار
پنج گھڑی یک گولی بخورند بالایش شیر ہر قدر کہ خواہند بنوشند و آب ہرگز ننوشند ایضاً زنجبیل کباب چینی عاقرقرحا جوزبوا جوتری ہریک پنج ماشہ
زعفران افیون ہریک یکماشہ ہمہ سائیده در شہد گولی بستہ نیم درم بخورند ایضاً حب کہ برای امساک از مجربات ست اجواین خراسانی کلونجی اسپند

تخم کدو هر یک سه ماشه افیون چار ماشه سوده مانند نخود حب بسته از یک حب تا دو حب بخورند ایضاً نسخهٔ کوک که ممسک و مبهی مجرب نوشته
جوز بوا بسباسه قرنفل دارچینی اسپند افیون هر یک یکدرم کنجد سیاه دو درم کوفته بیخته با شهد حب مثل کنار دشتی بندند یک حب شام با شیر بخورند ایضاً
که امساک نماید کوکنار اسپند بریان تخم بهلهل نیم بریان همه را کوفته بیخته بقند سیاه آمیخته غلوله بقدر اخروت بندند و بوقت مجامعت یکی بخورند ایضاً
ممسک بزر البنج عاقرقرحا سمندر سوکهه اسپند بریان شنگرف گوکهرو کچله سوخته مساوی کوفته بیخته بآب نقوع کوکنار حب سازند و پیش از جماع چهار گهڑی
یک حب بخورند و یک قدح شیر بالای آن بنوشند ایضاً بزر البنج پنج ماشه مغز تخم کدو شش ماشه سپند سوختنی نه ماشه تخم بنگ هشت ماشه نخود بریان هفت ماشه
افیون سه ماشه زعفران چهار سرخ کوفته بیخته در آب یک دو عدد پوست خشخاش دران تر کرده مالیده باشند خمیر کرده بمقدار کنار دشتی حب بندند وقت حاجت
یک حب بخورند و اگر گرمی زیاده شود شیرهٔ مغز تخم کدو و مغز تخم تربوز و تخم خرفه بنوشند ایضاً حب ممسک از علوی خان که افیون ندارد عاقرقرحا دو درم تخم ریحان
هشت درم قند سفید نه درم کوفته بیخته حب سازند و یکدرم خورند و نوشته اند که تا آب لیمون نخورند انزال نشود ایضاً که ممسک است افیون حل کرده بریان
کافور مرکی بزر البنج مساوی با آب ادرک حب سازند بقدر نخود و شربت یک حب قبل از جماع با شیر یا دوگا و حب که نهایت مجرب است سم الفار مصطکی تخم دهتوره
خراشیده دور کرده دانه الاچی سفید عود سیاه بسباسه جوز بوا قرنفل زعفران مشک خالص افیون مساوی کوفته بیخته در شهد یا شیر برگ پان سرشته
حب ها برابر ماش بسازند و بندند و دو گهڑی قبل از جماع یکی بخورند دوای نافع امساک گل آک گل دهتوره مهبل سیاه اسپند هر واحد پنج ماشه سائیده روغن زرد
چرب کرده با پانزده ماشه شهد آمیخته بقدر ریٹها حب بندند یک پیش از جماع خورند و بالای آن شیر بنوشند ایضاً صمغ سرو [illegible] گرفته [illegible] جهها
برابر گل منڈی بندند و یک حب آخر روز بخورند و بالای آن غذای شیرین نیم سیر تناول نمایند و یک حب هنگام عشا خورند [illegible] ایضاً
که مقوی و ممسک است سم الفار نیلگون یکسرخ دانه سپند بست و یکعدد هر دو را بسایند بیست و یک حب بندند یک حب دو گهڑی قبل از مقاربت بخورند و اگر
مزاج بارد باشد تا سه حب کافی است و در طبع حار زیاده از یکی هرگز ندهند و این حب هم ممسک است شنگرف و موچرس و افیون هر واحد چار ماشه بهنگ
یکماشه بقدر فلفل حب سازند و یکی پیش از جماع خورند و اینکه در بیاض استاد مرحوم برای امساک نوشته شیرهٔ بنگ و نخود بریان هر واحد یکماشه شونیز
دوازده دانه چتری چار سرخ قبل از جماع چهار گهڑی بخورند ایضاً منه اسپند لاهوری زعفران عاقرقرحا تخم زرد کتائی جوتری هر یک یکدام همه را سائیده
سفوف [illegible] کنند وقت حاجت یکی بخورند و برای خلاص شدن آب بنوشند ایضاً که برای امساک از مجربات نوشته سم الفار بوزن دو نخود سائیده بر نقش
باچک دشتی اندازند هرگاه دود بر خیزد یک هانڈی گلی آب نارسیده و اژگون بران گذارند تا که دود دران جمع گردد بعد یکنیم گهڑی هانڈی را جدا کرده نیم آثار شیر
دران بقدر دو سرخ مروارید ناسفته سوده دران انداخته تا شام نگاهدارند بعد غذا همه شیر بخورند بدون خوردن ترشی امساک انزال نخواهد شد ایضاً که درین کار
مجرب و عجیب است چون وقت حاجت بخورند و مباشرت نمایند بدون استعمال حموضات انزال نشود جوز بوا بالنگو کنگنی زعفران افیون قرنفل بزر البنج
اسپند قنب سوخته مجموع مساوی قنب را در ظرف آهنی بسوزند و باقی ادویه را کوفته بیخته باهم آمیخته از دو رنگی تا دو دانگ بوقت شام بخورند و بعد از آن
بخور شیر با قدری شیرینی و شراب از اغذیه و اشربه احتراز نمایند و بعد از دو ساعت مشغول شود روغن که ممسک و مقوی باه است تخم دهتوره
دال [illegible] سفید پوست بیخ کنیر سفید کچله اجواین خراسانی مساوی کوفته بروغن کنجد خوب چرب کرده در شیشه مانند [illegible] بچکانند و عند الحاجت طلا نمایند سفوف
جهت باه و امساک مبهی مجرب جوز بوا [illegible] کوفته در آب پوست خشخاش هفت مرتبه تر کرده خشک نموده پس قرنفل زنجبیل دار فلفل فلفل شکر طبرزد تخم کونچ
که بهندی کاونچه گویند و جوز بوا [illegible] مذکور همه مساوی کوفته بیخته اول مقدار یکدرم شام بخورند بعد از آن مقداریکه مناسب دانند بخورند و اگر حب بسته استعمال نمایند
هم رواست و اگر چرس عوض کاونچه کنند اولی خواهد بود ایضاً سفوف که مفرح منشط مبهی و ممسک است مغز بادام مقشر مغز پسته بریان مغز [illegible] یان مغز جلغوزه
هر یک [illegible] بهمن سفید [illegible] بسباسه بهمنین شقاقل ابریشم مقرض هر واحد یکمثقال دانه هیل نیم مثقال زعفران یکنیم دانگ مشک خالص عنبر اشهب ورق طلا
ورق نقره هر واحد یکدانگ چرس اعلی دو مثقال نبات سفید پنج مثقال کوفته بیخته سفوف سازند شربتی یکدانگ تا یکدرم و سفوف کیمیای عشرت که در باب

کف دریا دارفلفل بیخ پنبه کمتر سفید کوفته بیخته در آب کوکنار آمیخته طلا کنند و یکبار تخم دهتوره عوض مستی غوک دارفلفل داخل کرده سفید یافته ایضاً
ممسک و مجرب است بر پیشانی ضفدع دو غدود فی میباشد مانند پستان کوچک نزدیک ابرو باید که ضفدع کلان گرفته آن موضع را نشتر زده مستی که از وی تراود
او را با چلپیده مستی فیل آغشته طلا کنند بعد خشکی مرغوب نزدیکی نماید ایضاً بگیرند غوک خشکی و آن را در سایه نفرنی نگاه دارند تا آنکه خشک شود پس
سر و پایش بریده باریک بسایند و یکعدد جوز بوا و دو ماشه زعفران داخل کرده حب سازند وقت حاجت حشفه گذاشته طلا سازند ایضاً شیر توم
شیر ماده گاو هر دو برابر گرفته تمام روز در آفتاب دارند وقت شب بر کف پای خود بمالند چون خشک شود بعد از دو گهڑی مجامعت کنند امساک آرد
و گویند که اگر بیخ حنظل را سائیده بر هر دو کف پا لیپ کنند و بر ناخنهای دست و پا نیز تا خشک شود و مجامعت کنند همین اثر دارد و کذا آب برگ دهتوره سیاه
بر هر دو شتالنگ طلا کردن و بعد خشک شدن بکار خود مشغول گردیدن و کذا کجله را بشراب و در آتشه سائیده بر پشت ناخنها ضماد غلیظ کردن هرگاه
خشک شود جماع نمودن ممسک است طلا که در بیاض حکیم ارشد مجرب نوشته سبزی اندرون کنول گٹه چهار عدد خردل پانزده عدد سپند یازده عدد
تخم دهتوره ده دانه پوست بیخ حنظل یکسرخ مثل غبار سائیده با آب سرشته بر کف دست و پا طلا نمایند و بعد یک پهر مشغول شوند معجون ممسک که مجرب است
تا تشنگی نخورند انزال نشود افیون مصری جوز بوا قرنفل مشک زعفران دارفلفل زنجبیل قرفه جدوار با عسل صاف معجون سازند شربت از نیم درم تا یک درم هر شب که اراده
جماع باشد وقت عصر این را بخورند و بعد عشا مشغول کار شوند و درین اثنا باید که طعام نخورند همان طعام که ازین یکپاس قبل خورده باشند کافی است و بعد از فراغ
اگر وقت طعام خوردن باشد البته باید خورد والا قدری شیر کفایت است و صاحب قادری نوشته که این دوا بعضی را داد که مبتلا بسرعت انزال بود
قدر دو نخود ازین دوا هر روز خوردن فرموده بعد از بست چند روز علت مذکوره از ایشان زائل گشته مفرح [illegible] مقوی قلب و ممسک قوی تالیف حکیم
علوی خان مروارید ناسفته کهربای شمعی یاقوت رمانی ورق نقره هر یک نیم مثقال لعل بدخشی ورق طلا هر یک چهار دانگ بهمن سرخ گل گاوزبان مثقال فلفل بیخ
بسه مرتبه بشیر ماده گاو خمیر کرده خشک نموده باشند گل سرخ هر یک دو مثقال کبابه دارچینی بادرنجبویه هر یک یک مثقال جوز الطیب خالص شش مثقال عنبر
زعفران هر یک دو دانگ نبات سفید سی و هفت مثقال شربت سیب شیرین شربت بهی هر یک یازده مثقال آب انار شیرین سی و هفت مثقال عرق
گاوزبان عرق بهیشک گلاب هر یک بست مثقال بدستور مرکب سازند اقوال محمد بن الیاس گوید که سبب سرعت انزال اگر ضعف
قوت ماسکه باشد اطریفلات و جلنجبین بهند و چاره دهند و اگر برودت و رطوبت باشد هر صبح جلاب از بادرنجبویه و گاوزبان هر واحد سه درم و شکر سفید
ده درم دهند غذا از مزوره آب نخود و شوربه تخم مرغ و لحوم ماکیان و گنجشک و کبوتر صحرائی و استفراغ بدن و تنقیه رطوبت بحب ایارج و حب صبر
یا حب بنفشه یا مطبوخی که اندران تربد و انیسون و بادیان جوشانیده باشند و حل طبیعت بمعجون خیارشنبر و تنقیه مطبوخ بیخ شبت و تخم ترب
و تخم شلغم و نمک بعسل کنند و بعد ازان معجون [illegible] مثل زنجبیل و زعفران و ترس و نرگس شبت مانند معجون [illegible] بکنند و اگر از حرارت باشد
هر صباح سکنجبین با ده درم یا شیره تخم خرفه بست درم یا شربت سیب یا به یا آلو هر کدام که باشد ده درم بیاشامند و قرص طباشیر و صندل بدین
ایشان نافع است خجندی گوید که این علت گاهی مولودی باشد و آن را علاجی نیست و اگر عارضی باشد پس اگر سببش ضعف قوت ماسکه از برودت باشد علاجش
آن است که اول منضجات مثل مطبوخ بادرنجبویه گاوزبان هر یک دو درم بادیه درم شکر بدهند بعده تنقیه بمطبوخات که دران تربد و غاریقون
باشد و قی یا حقنه کنند و روغن قسط و جندبیدستر دران مشک و فرفیون حل کرده باشند بمالند و حب الآس و شاه بلوط بریان یا مطبوخ [illegible] نافع
و جوارش عنبری و اطریفل بخورند و قرص کهربا [illegible] بلیغ کنند و اگر سببش حدت منی باشد شربت صندل بنوشند و در آبهای قابض نشینند و [illegible]
رائب ترش [illegible] و اگر سببش امتلای بدن و کثرت منی
و خون باشد هر صبح شربت انار ترش یا شربت غوره یا شربت عناب لعاب اسپغول یا سکنجبین بیاشامند و غذا از ماهیه و حصرمیه یا عدسیه سرکه
ترش کرده بخورند و ادویه سرده مقلل منی مثل تخم کاهو و گشنیز خشک در اغذیه استعمال کنند و بوئیدن نیلوفر و کافور و بنفشه نافع بود و [illegible]

سرد است ضماد نموده بران خواب کنند انطاکی گوید که سرعت انزال در اغلب از برودت و رطوبت بود و گاهی از افراط حرارت باشد و پس تنقیه خلط غالب کنند
بعد از ان مبرد و معجون فلاسفه و انوشدارو و جوارش فلافل و محرور شربت حب الآس و نعناع و معجون طین رومی و سنجاج استعمال کنند و اما فنجنوشش
و تریاق الذهب درین علت مطلقاً از مجربات است و در تذکره گوید که آنچه بر بطوء انزال اعانت کند انیست که بلادر را از عسل جدا کنند و پوست آنرا بقدر
و ابهام می گنجد بمقراض سینه ریزه کنند و در مراوقیه ازان پنج درم کنند و دو درم جاوشیر و یکدرم سندروس و نیم درم سقمونیا اضافه کرده و در روغن حبة الخضرا
با آتش نرم فتیله یک هفته بپزند بعده حب بسته وقت حاجت نیم درم ازان فرو برند دیگر لفاح شونیز جوزبوا پوست خشخاش هر واحد یکجزو بیخ سعد قرنفل
بسباسه هر واحد نیم جزو سنبل الطیب زعفران هر واحد ربع جزو بعسل سرشته قبل از حاجت بدو ساعت بخورند دیگر خولنجان جوزبوا کشنیز خشک
پوست خشخاش برگ جوز اقاقیا عصاره فستین پوست بیرون پسته جاوشیر هر واحد یکجزو قسط هندی صمغ خشک سندروس صعتر تخم سداب
هر واحد نیم جبه و پسته برابر همه بعسل سرشته بحسب حاجت استعمال نمایند و این شراب فنجنوش سرعت انزال را منع کند خواه سببش سردی باشد
یا گرمی بسبب اشتمال او بر قوابض که از شان آنها جمع عصب و لیف است خبث الحدید سی مثقال بلوط اقاقیا ورد سماق گلنار کندر سعد کشنیز
صعتر هریک ده مثقال شب زعفران و مر هر واحد سه مثقال کوفته در پارچه بسته در آب طبیخ چهار رطل عنب و دو رطل باز داند خیسته بپزند تا ربع بماند
و پارچه را بفشارند و بردارند و آب را با شکر بقوام آرند و سه مثقال استعمال کنند و مثل انیست درین باب معجون خبث الحدید تحفه شرح اسباب
می نویسد که سر هندی گفته که این دوا استاد من ذکر کرده امساک قوی میکند و بسیار مجرب است و تقویت اعضا می نماید قرنفل یکنیم توله قاقله صغار جوزبوا
بسباسه هریک دو توله عصاره بادیان پنج توله زعفران نیم توله مغز بادام نیم رطل رب بهی رب انار شربت سیب هریک یکنیم رطل عسل سه ربع رطل
شکر طبرزد ادویه را سائیده و ربوب و عسل و شکر را در یک رطل گلاب بقوام آورده سرشته کنند و یک دو حبه مشک و عنبر حل شده ساخته روغن حب
برای معتدل ضعیف سی پنجشش درم و برای متوسط دو چند این و برای قوی سه چند آن آشامند برای ارباب دول معتاد شرب قبیبات نیکوست
و سید گفته که گاهی سبب باعث این مرض مادی بود پس مثل نقوع مشمش و شربت ورد و مکرر دهانش شوند و مثل حب قوقایا و حب اسطمخیقون و
امثال آن و طلا بر روغن نرگس محلول دران مشک و روغن قسط و بابونه بکار برند و این معجون سرعت انزال را نیز سود دارد گلنار کشنیز خشک کندر
هریک ده درم شونیز هفت درم نانخواه کرویا زیره هریک پنج درم هلیله سیاه بلیله آمله هریک سه درم کوفته بیخته سه چند آن عسل سرشته دو دو
مثقال بخورند و قایه سیاه و حلوای عسلیه تجویز کرده اند و گفته که قلت صحت ازین علت یا بسبب کثرت غلط اطبا یا سوء تدبیر علما باشد

سیلان منی و مذی و ودی

بدانکه منی از فضله هضم چهارم پیدا میشود و آن رطوبتی است که وقت جماع بیرون می آید و سبب تولد اولاد است و مذی رطوبتی است که در ابتدا
شهوت جاری میشود یا بسبب تلیین مجرای منی بسهولت خارج گردد و یا بوقت بازی کردن و سخن گفتن و نگاه کردن با کسی که بدان آرزوی جماع بود برآید
و تولد او در غده بود که نزد گردن مثانه موضوع است و مجرای آن بالای مجرای منی است و ودی رطوبتی است لزج که پیش از بول از مجرای آن خارج میشود تا
بسبب لعابیت خود حدت بول را تسکین دهد چون کثرت پذیرد بعد بول نیز برآید و تولد او در غده بود که قریب گردن مثانه موضوع است و مجرای او بالای
مجرای مذی است صاحب تنقیح گوید که مجرای بول و ودی واحد است و مجرای منی و مذی یکی است ازین معلوم شد که قضیب دو مجرا است و از ان
رطوبات اربعه یعنی منی و بول و مذی و ودی خارج میشود و مجرای بول خارج مجرای منی است بالجمله اسباب این شش گونه است یکی کثرت منی بسبب کثرت
تناول مولدات منی با ترک جماع دوم حدت و حرافت منی که بسبب لذع او طبیعت بر دفع او کوشد سوم استرخای اوعیه منی بسبب رطوبت که بدان
سبب ماسکه او ضعیف گردد و حفظ منی نتواند کرد چهارم تشنج اعضای اوعیه منی و سبب عصر او شیرگی مائل شدن منی پنجم ضعف گرده که اعضای آن منتسب
حرارت شهوت یا از کثرت جماع ششم تصور جماع یا استماع سخن جماع و باعث آن مرض سیلان منی مذی یا ادرار سبب ششم بودن کثرت منی یا ضعف

ماسکهٔ اوعیه یا حدت منی شرط است و گاهی زنان را سیلان منی بهمین اسباب عارض شود و استرخای فم رحم نیز باعث این علت گردد تشنج و ایلاقی
که سبب این مرض یا در منی و یا در اوعیه و یا در گرده و یا در عضلهٔ حافظهٔ او و یا در مبادی بود پس سبب که در منی باشد یا کثرت او بود و سبب او قلت جماع و اکثر
تناول مولدات منی و یا رقت منی بود که بطریق ترشح هر شی رقیق مترشح گردد و یا حدت و حرافت او که بسبب لذع طبیعت محتاج به دفع گردد و اما سبب که
در اوعیهٔ منی باشد یا ضعف ماسکه بود و بسبب سوء مزاج یا بسبب شدت قوت دافعه یا بسبب مرض آلی از تشنج یا تمدد که مضطرب بحرکات تشنج گردد و بدان سبب
دافعه حرکت کند و منی را دفع نماید گویا که آن موذی دیگر را دفع میکند چنانچه قی طعام هنگام ایذای معده از موذی بغیر طعام عارض شود و بالجمله نفس تشنج عاجز
و عصر را لازم است و بدانکه تشنج اوعیهٔ منی مسیل است و تشنج عضل مقعد حابس بهر آنکه عضلهٔ مقعد برای حبس ثفل آفریده شده و این بهر عصر و دفع منی و
عصر موجب انفتاح مجری است و یا بسبب استرخای اوعیه بود پس مسک نکند و یا بسبب اتساع مجاری بود و اما سبب که در عضلهٔ حافظه بود ایضا
تشنج بود یا استرخا و اما سبب که در گرده باشد بسبب عروض ذوبان شحم آن از شدت شهوت یا کثرت جماع بود پس از جماع کنند و بعد بول چیزی بسیار
لزج از ان خارج شود که بپارهٔ پیه مشابه شود و بعد نشستن اثر او باقی ماند و این دلیل منهک بدن و قوت است و اما سبب مبادی مثل کثرت فکر در جماع و استماع
سخن اوست پس اعضای منی بفعل خود اگر بحرکت ضعیف حرکت کنند مذی بر آید و اگر بحرکت قوی حرکت نمایند انزال شود و گاهی زنان را نیز بسیار
بسبب استرخای فم رحم و ایضا بسبب ضعف اوعیهٔ منی ایشان و از اسباب مذکوره عارض شود طریق تشخیص این اسباب باید که احوال قوام و
رنگ منی از مریض پرسند اگر قوام مستوی و رنگ او معتدل گوید و هنگام جماع منی بسیار خارج شود و تابع او ضعف و نقصان باه و کثرت جماع نباشد
مگر آنکه بدن در اصل خلقت ضعیف و اوعیهٔ منی قوی باشد که بران کثرت خروج منی با استوای قوام و ضعف بدن دلالت کند سببش کثرت منی باشد
و اگر قوام او رقیق بیان کنند پس پرسند اگر بغیر نعوظ شدید بلا ذوق بمجرد دخول بر آید و سایر علامات سردی مزاج پیدا بود سببش استرخای اوعیهٔ
منی و ضعف ماسکه باشد و اگر با نعوظ خارج شود و در صرع و توتر عصب مانند سببش تشنج عضلهٔ اوعیهٔ منی یا شدت قوت دافعه باشد و ایضا در استرخا
و تشنج علامات آنها نیز موجود باشد و اگر خروج چیزی غلیظ سفید بعد از جماع در بول گوید و هنگام انزال غیر منی بیشتر بر آید و بدن ضعیف و لاغر گردد
و علامات ضعف گرده و سوء مزاج گرم آن پیدا بود سببش ضعف گرده باشد و اگر رنگ منی زرد گوید و هنگام خروج آن سوزش محسوس شود و گاهی با قضیب خارش
بود و اسباب سابقه از اغذیه و حرکات بران دلالت کند سببش حدت منی باشد علاج اگر از کثرت منی باشد جماع زیاده کنند و تقلیل غذا نمایند اگر بدن قوی
بود و دوا مقلل منی حار یا بارد بحسب حرارت و برودت مزاج استعمال کنند و ادویه که مقلل شیر اند تقلیل منی هم مینمایند و اگر از حدت منی بود اشیای بارد تر
مانند نیلوفر و بنفشه و عناب بخورند و اشربهٔ آنها بنوشند و دوای بارد که مقلل منی باشد مانند گلنار و تخم کاهو و خرفه و اسپغول و بزر البنج و تخم کاسنی و خیار
و کشنیز خشک و نیلوفر تناول کنند و اگر از استرخای اوعیهٔ منی و سردی مزاج آن و ضعف قوت ماسکه باشد دوای حار مقلل منی که از مثل [illegible] بود
گلنار و تخم سداب و شهدانج و زیره و شونیز و تخم پنجنکشت ساخته باشند و معجون کمونی بخورند و اغذیهٔ گرم تناول نمایند و اگر از تشنج عضلهٔ اوعیهٔ منی باشد
هر چه در تشنج مطلق گفته شد استعمال نمایند و در [illegible] عانه بمالند و اگر از ضعف گرده باشد و این فی الحقیقت منی نباشد بلکه پیه گرده گداخته بود که
منی بر آید و بسبیل مجاز سیلان منی گویند بهر تقویت گرده هر چه در تحت ضعف گرده و سوء مزاج حار آن گفته شد استعمال کنند و معجون [illegible] با شربت [illegible]
و اگر از تصور جماع یا از شنیدن حکایات آن باشد ترک آن کنند و اگر مجرد باشد متاهل گردد [illegible] اگر منی بسیار بود کثرت جماع و استعمال
مقللات منی مفید بود و اگر ماسکه ضعیف بود از معاجین [illegible] و روغن فرفیون و مانند آن تقویت آن نمایند و اگر در منی حدت باشد [illegible]
[illegible] مذکور شد ذکر ادویهٔ مفرده و مرکبه که درین مرض نافع [illegible] بیان کرده [illegible] پوست آن [illegible]
شکر سفید [illegible] یک کف دست با شیر [illegible] اگر [illegible]
و کندر [illegible] شکر سفید برابر یک کف دست با شیر گاو [illegible] سفید و اگر در مزاج مریض حرارت [illegible] باشد [illegible] اسپغول اضافه کنند

واگر پھلی ببول نهایت خرد که دران تخم نیفتاده باشد خشک کرده برابر آن نبات گرفته سفوف نموده هر روز یکتوله با شیر گاو بخورند مفید بود و اگر پوست بیخ
و صمغ و گل آن و یا بجای گل کونپل آن اضافه کرده هر چهار مساوی با همچند شکر آمیخته نیم دام با شیر تازه گاو دو هفته بخورند نیز برای تغلیظ منی مجرب است
و اگر ثمر خام درخت بر خشک کرده با شیر گاو خورند منی رقیق غلیظ شود و اگر دو دهی خرد در سایه خشک کرده سائیده بمقدار کنار دشتی حب سازند و صبح
یکعدد با شیر گاو بخورند مغلظ منی مقوی باه است و اگر شیر درخت بر چند قطره در یک بتاسه انداخته خورده باشند مغلظ منی و سفید بند کشا است و تخم بالنگو
نه ماشه با شیر گاو تازه شیرین کرده یکدو هفته خوردن نیز مغلظ منی کند نافع بود و اگر یا مین گجراتی نه توله کوفته بیخته هفت حصه کنند و یکحصه نهار با دوغ گاو
شیرین بخورند و غذا نان گندم مرغن بی نمک تناول نمایند جریان منی را نافع بود و یا تخم سروالی سه ماشه با آب تازه یا شیر شیرین کرده چند روز بخورند و مسکه
میش در ظرف جست از گولی اسرب سوده بر گرده طلا کردن و کذا تراسه اسرب بر گرده بستن جریان منی را مفید است و اگر تخم کونچ خام در سایه خشک کرده با نبات
سائیده سه درم با پاؤ سیر شیر گاو جوش داده خورند نافع رقت منی و سرعت انزال است و گویند که خوردن شاهتره و تخم نیلوفر و بیخ آن و تخم کاهو و کذا ایسا
و دو درم باده درم گلقند و خواب بر فرش بنکشت هر واحد سیلان مذی را نافع است و خوردن دواء المسک حلو دو مثقال هر روز و کذا مفرح یاقوتی معتدل
خروج مذی بلا جماع را مجرب سویدی است حب تاتوره که برای در رفتن منی مفید است تخم تاتوره فلفل سیاه برابر سائیده با آب نقوع صمغ حب بقدر فلفل بسته
یکی از آن هر صبح با یکتوله شیره بادیان تا یک هفته خورده باشند و اگر مرض مزمن بود تا بیست روز خورند و از ترشی و بادی پرهیز نمایند دیگر دال نخود نیم پاؤ
در شیر درخت بر تر کرده در سایه خشک سازند و برابر آن پوست و صمغ و پھلی خام ببول خشک کرده گرفته با قند سیاه حب بندند و یک حب با شیر نهار بخورند که دافع جریان
منی و ممسک است حلوای ماش هندی که برای تغلیظ منی و انجماد آن نافع است دال ماش مقشر در شیر تازه گاو تر سازند چون شیر جذب شود در سایه
خشک نمایند پس موصلی سفید و تخم تمر هندی مثل نخود بریان کرده مقشر نموده آرد سنگهاره هر واحد برابر آن گرفته سفوف کرده بدارند و هر صبح بقدر ده دام گرفته
بده دام روغن زرد و ده دام شکر سفید بدستور حلوا ساخته هر روز تازه خورند تا چند روز و حلوای خسته تمر هندی که مفید رقت منی است در بحث در پشت خواهد آمد
و حلوای موچرس نیز نافع است دوا ایکه برای جریان منی با فراط و سوزش بول و شور دهن نافع سفوف بیجبند پنج ماشه همراه شیره خیارین شیره کشنیز خشک
شیره خرفه سیاه عرق مکوه عرق شاهتره شربت بزوری دهند و بلعاب بهدانه و اسپغول مضمضه نمایند و اگر قبض باشد اسپغول مسلم پاشیده دهند
ایضا برای جریان اطریفل کشنیزی یکتوله خورده شیره تال مکهانه شیره تخم کاهو هر یک چهار ماشه شیره مغز تخم کدو شیره مغز تخم هندوانه هر یک شش ماشه
شربت بنفشه دو توله بنوشند ایضا اول خمیره صندل یا اطریفل صغیر یکتوله خورده شیره کاکنج شیره دستاو هر یک چهار ماشه شیره خار خسک شش ماشه نبات
یک نیم توله بنوشند ایضا شیره خار خسک شش ماشه شیره مغز پنبه دانه شیره تخم خربزه هر یک چهار ماشه شیره تخم کاسنی شش ماشه در گلاب چهار توله عرق
گاوزبان ده توله بر آورده شربت صندل یا خمیره صندل دو توله داخل کرده بنوشند غذا شله و برعایت جگر اطریفل کشنیزی یکتوله خورده شیره تخم کاسنی
یا شیره خار خسک و شیره عنب الثعلب هر یک شش ماشه در عرق بادیان یا عنب الثعلب ده توله بر آورده شربت دینار دو توله داخل کرده دهند ایضا
برای جریان منی با خفقان خمیره صندل یکتوله یا خمیره خشخاش شش ماشه سرشته بخورند بعد از آن لعاب بهدانه سه ماشه عرق بادرنجبویه سه توله عرق گاوزبان
چهار توله عرق بید ساده سه توله گلاب چهار توله شربت انار شیرین دو توله بنوشند ایضا بهر رقت منی و سوزش بول و تقویت دماغ و دفع رطوبت نزلی
کشنیز خشک اسطوخودوس گل بنفشه گل سرخ هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات داخل کرده دهند ایضا برای سیلان منی [illegible] گرده [illegible] کہول
مرطوب مزاج قلعی کشته و سرخ سوده بجوارش مصطگی شش ماشه سرشته بخورند بالایش عرق گاوزبان پنج توله بنوشند و بدانند که گاهی سفوف قلعی کشته
و [illegible] گلو [illegible] با شیر وغیره در ابتدای جریان مردم جوان اسود نمیکند بلکه در مرض مستحکم مفید میشود و در ابتدای مرض و حرارت عارضه موجب جریان
مثل اطریفل کشنیزی یکتوله همراه شیره تخم خربزه و شیره تال مکهانه هر یک چهار ماشه خمیره صندل یکتوله داخل کرده دادن مفید می شود و اگر جریان بتقویت اعضا
از گرده و جگر و قلب و معده و دماغ و تضعیف و انثیین طبیب ماهر واجب است و در رقت منی که از گرمی بود شیرجات بارده مناسب سفوفات [illegible]

یکتوله ازین سفوف با آب سرد بخورند سفوف قلعی معمول و مجرب جریان منی و سوزاک قدیم و جدید را فائده بسیار می بخشد بست گلو بست سلاجیت الایچی خرد
پکھان بید اصل السوس تال مکھانہ طباشیر قلعی کشته هر یک یکدرم مصری برابر همه کوفته بیخته هر روز ناشتہ تا یکتوله بخورند ایضاً مغلظ منی ازمجربات کبیر
بیخ سینبهل چهار درم تخم سیده چوب موصلی سیاه موصلی سفید هر یک دو درم گوند ببول گوند چنیه موچرس اندرجو شیرین مغز پنبه دانه تال مکھانہ تخم سرکوبے
ثعلب مصری سپستان هر یک یکدرم طباشیر کتیرا هر یک نیم درم نبات سفید مساوی ادویه خوراک یکدرم مع قلعی کشته یک رتی همراه شیر یاده گاو بخورند مجرب
ایضاً قلعی کشته آرد سنگهاڑه خشک کند بهیلی ببول پوست انبه پوست کچنال پوست مولسری هر یک توله مازو مائین گلنار گیرو بیخ هر یک شش ماشه طباشیر
سه ماشه کوفته بیخته بشیر انجیر و شکر سفید برابر آمیخته یک کف دست همراه دوغ بخورند ایضاً که در انجماد منی و تصفیه نطفه از اخلاط فاسده و تولید و تناسل
نسخه منتخب و مجربست دانه الایچی کلان تخم ریحان کرس گوند ناگوری صمغ عربی کتیرا پوست درخت سینبهل کبابه چینی گل مغره طباشیر هر یک شش ماشه
تخم خبازی تال مکھانا بیجبند گوکهرو سپستان مغز کنول گٹه تخم سروالی سمندر سوکه الایچی سفید مغز بیل موچرس مصطگی موصلی سینبهل لاکھ کنار صحرائے
چهاور پوست درخت فراش بست سلاجیت بست گلو نشاسته منڈی سنگهاڑه خشک برم ڈنڈی بهیهلی دودهی خرد سنگهاهولی گری انبه ثعلب مصری
کشته قلعی اندهاهولی فریدبوٹی ہلیله سیاه ہلیله زرد آمله بار درخت بڑ خشک کرده هر یک دو توله مصری برابر ادویه سائیده سفوف سازند از چهار ماشه تا نه ماشه
با شیر گاو از نبات شیرین کرده بخورند تا پنجاه روز متواتر و از ترشی و بادی پرهیز کنند مولد منی و ممسک نیز هست ایضاً که دافع جریان منی مجربست
خار خسک پنجدرم سنگهاڑه خشک بیخ ساٹهی مغز کنول گٹه هر یک سه درم تال مکهانه دو درم موچرس سمندر سوکه سریالی بیجبند هر یک یکدرم شکر بوزن
ادویه سفوف سازند خوراک یکتوله ایضاً برای اصلاح منی و مجرب بعضے اطبا شقاقل مصری ثعلب مصری مصطگی رومی دار چینی سوختے
طباشیر تخم سیده چوب تال مکهانه گوکهرو سنگهاڑه خشک سپستان هر یک یک درم مصری سه درم همه را کوفته بیخته چهار درم ہمی بسته هر روز
یکی با شیر تازه یاده گاو بخورند و از ترشی و جماع پرهیز نمایند ایضاً مغلظ منی تال مکهانه تخم تمر هندی مقشر سفوف کرده سه بار در شیر بڑ تر
و خشک کرده نبات سفید هموزن آمیخته سفوف سازند و بقدر شش ماشه همراه شیر گاو بخورند ایضاً گوکهرو کلان موچرس تال مکهانه
لک مغسول گوند ڈهاک اندرجو بیجبند سروالی مغز تخم کونچ مساوی شکر سفید هموزن آمیخته همراه شیر گاو نیم پاؤ هر روز یکتوله بخورند ایضاً گوند ببول
درخت برگد پوست بیخ کهرنی مغز تخم کونچ سپستان موچرس بهیلی ببول خام برابر سائیده سفوف سازند خوراک تا یکتوله با شیر یاده گاو ایضاً گوکهرو تخم سروالی
سنگهاڑه خشک تال مکهانه گوند ببول هر یک یکدرم نبات هشت درم یک کف دست با شیر یاده گاو بخورند ایضاً تال مکهانه بیجبند تخم اوٹنگن سروالی گوکهرو
سمندر سوکه موصلی سفید گوند ببر گوند سینبهل بست گلو موچرس گوند درخت بڑ مساوی کوفته بیخته شکر برابر آمیخته چهار ماشه با شیر یاده گاو بخورند ایضاً دافع
جریان منی و مغلظ و ممسک تال مکهانه بیجبند شقاقل موچرس بهیهلی هر یک یکتوله خار خسک ثعلب مصری مغز تخم خیار هر یک نیم توله موصلی سینبهل تخم کونچ
صمغ عربی صمغ سینبهل مائین خرد و بنبگ هر یک نه ماشه کوفته بیخته با ده توله شیر تر بقدر شش ماشه بخورند ایضاً مجرب در بنباب طباشیر خصیة الثعلب بست گلو
صمغ پلاس الایچی سفید هر یک یکتوله مصری نصف وزن ادویه سفوف کرده صبح و شام نه ماشه با شیر گاو بخورند نهایت نافع است دیگر وز ایضاً دافع سیلان
منی و مولد و مصلح آن بهیلی ببول نهایت خرد بار بسوٹی نهایت خرد دودهی خرد گوند بیل ڈهر چهار در سایه خشک کرده تال مکهانه قرنفل موصلی سیاه موصلی سفید گوکهرو
بیجبند ثعلب مصری پوست بیخ اونٹ کٹاره سورنجان همه مساوی گرفته شکر هموزن آمیخته سفوف سازند یک کف دست با شیر گاو بست و یک روز بخورند ایضاً
مغلظ منی بهیلی ببول خام پوست مولسری ستاور موچرس مساوی شکر برابر بشربت کف دست ایضاً منجمد منی رقیق برگ نورسته بڑ پوست تخم کولسا ده
شکر سفید برابر هر دو آمیخته یکتوله با شیر خورند ایضاً پوست درخت کهرنی سائیده سیده چوب مساوی شکر برابر همه خوراک یکتوله با شیر یاده گاو
ایضاً نافع سیلان منی و مغلظ آن چینی گوند بهیلی مساوی سائیده بقدر یکتوله هر روز با قدری شیر تا چهل روز بخورند ایضاً سمندر سوکه تال مکهانه
تخم ریحان هر واحد پنج درم سفوف ساخته نیم درم ناهار خورند و از ترشی و بادی پرهیز ایضاً مغلظ منی نافع سیلان دافع مذی سنگهاڑه خشک چینی گوند

سمندر سوکھ هر واحد دو جزو بہمن سفید سوخته تال مکھانہ خار خسک تخم کونچ تخم کشنیز سپیده چوب هر واحد یکجزو تخم کاهو نیم جزو شکر برابر خوراک یکتوله ایضاً کھلی ببول خام
سه دام دوده‌ی خرد مع بیخ و برگ در سایه خشک کرده سائیده برابر قند آمیخته سفوف سازند ایضاً نافع رقت منی و مقوی باه پوست و صمغ ڈھاک
پوست و صمغ درخت گولر موسلی و صمغ درخت سینبھل پوست مولسری نخود بریان تج صمغ مغیلان مساوی شربت چهار درم ایضاً برای جریان
منی منڈی گوند نشاسته موصلی سیاه مغز تخم خیارین برادهٔ صندل سفید گوند ببول موصلی سفید تال مکھانہ بہیبندہ سینبھل لعاب اسپغول خشک کرده هر واحد
پنج ماشه سفوف سازند و شکر تری مساوی همه آمیخته همراه شیر بخورند ایضاً سفوف مغلظ منی و مقوی باه از مجربات حکیم نوازش علی پوست بیخ ڈھاک دو آثار
پوست گولر یک آثار بریده در ادہ پنج آثار آب جوش دهند هرگاه آب نیم آثار باقی ماند صاف کرده برنج ساٹھی یا دو آثار دران بریزند و بر پارچه گسترده خشک نمایند
بعده ثعلب مصری طباشیر ست سلاجیت عاقرقرحا دارچینی تال مکھانہ موصلی سیاه موصلی سفید تخم اوٹنگن هر یک دو توله سائیده شکر سفید نیم آثار آمیخته سازند
و یک کف دست همراه شیر ماده گاو تا چهل روز بخورند پرهیز از ترشی و بادی ایضاً از مصروح الیه که مولد منی نیز هست اول ماش مقشر در شیر ماده گاو تر کرده
خشک نمایند بعد ازان در آب کوکنار یکبار تر کرده خشک کنند پس سمید و خام مقشر کرده ثعلب مصری مغز بنبه دانه کیهان بید مساوی کوفته بیخته سفوف
سازند خوراک یکتوله شیر ماده گاو سفوف برنج جهت رقت منی در بیاض استاد مرحوم مرقوم است چھال گولر چھال گوندی چھال ڈھاک چھال ببول
چھال سینبھل چھال اسوڑہ چھال بیری چھال جھربیری چھال مولسری هر یک یکدام ریزه ریزه کرده در دیگ انداخته آب یک آثار داخل کرده جوش دهند
تا قدری آب باقی ماند صاف نموده دران آب برنج ساٹھی یک آثار انداخته جوش دهند تا آب جذب شود پس برنج در سایه خشک نموده نیم آثار ازان بریان نمایند
و هر دو را آرد کرده نیم آثار شکر تری آمیخته یکدام هر روز با شیر ماده گاو بخورند ایضاً برای غلظ منی ثعلب مصری شش ماشه نشاسته نه ماشه جوز بوا سه ماشه
الایچی کلان از هر یک دو ماشه بزر البنج و قرنفل هر یک یک نیم ماشه موچرس چهار ماشه نبات برابر ادویه کوفته بیخته سفوف سازند و هفت ماشه بخورند سفوف
دفع سیلان منی و سرعت انزال و انجماد منی بحد کمال نماید و مجرب نوشته ثعلب مصری موصلی سیاه و سفید سپیده لکڑی پوست بیخ اونٹ کٹارہ زردگل هر یک
دو توله کوفته بیخته در پاتیله قلعی دار در نیم سیر شیر گاو شب تر کرده صبح سه پاسیر شیر دیگر دران انداخته آنقدر بجوشانند که کھویہ بسیار سخت گردد و بلکه قدری بریان
شود و بعده مصطگی یکتوله سائیده بیامیزند بعده چند رکابی گلی آب نارسیده صاف کرده و از روغن زرد چرب نموده قدری قدری کھویہ بران کابیها پهن کرده
در سایه نگاهدارند که خشک شود بعده جدا کرده از دست مالیده برابر آن شکر سفید آمیخته دارند و بمقدار ده ماشه با شیر گاو بخورند منی بسیار غلیظ گردد و امساک آرد
و خروج منی بلذت تمام شود ایضاً سفوف که برای سیلان منی و سرعت انزال و بول الدم و منی الدم و استحاضه آزموده است سپید کھربا طباشیر جل الآس
کشنیز خشک بزر البنج صمغ عربی کتیرا هر یک سه ماشه خشخاش سفید پنج ماشه نبات مصری سه توله سفوف کرده هر روز هفت ماشه با عرق کاهو بخورند
بخورند و از ترشی پرهیز کنند ایضاً که در سور منی و مذی مجرب نوشته اصل السوس ده درم تخم کاهو سه درم گلنار چهار درم گل سرخ تخم سداب تخم
خنگشت هر یک پنج درم و نیم همه را کوفته بیخته سه درم خورده باشند معجون نافع سیلان منی که بسبب استرخای اوعیه منی بود خصیة الثعلب بهمن سفید
دارچینی دانه هیل تخم انجره موصلی سیاه و سفید صمغ عربی تودری بیخ پوست بیخ اونٹ کٹارہ مصطگی هر واحد یکتوله سلیخه یک نیم توله مشک جند هر یک سه ماشه
بقوام قند سفید بیامیزند خوراک نه ماشه با ماء اللحم علوی خان که مقوی باه است معجون ریگ ماهی که مغلظ و مولد منی است تال مکھانہ بہیبندہ
گل گاؤزبان تخم تاج خروس ریگ ماهی ثعلب مصری هر یک دو توله خار خسک صمغ عربی مکھانہ هر یک سه توله تخم انجره یکتوله طباشیر یک نیم توله آرد
بست عدد و شب در آب تر کرده صبح بگلاب شسته تخم دور کرده در گلاب و عرق کیوڑہ و بیدمشک بپزند تا مهرا شود و بپارچه بیز نموده در قند سفید سه و نیم
و بیدمشک قوام نموده بیامیزند شربتی دو مثقال وقت شب با شیر ماده گاو معجون برای تغلیظ منی مجرب است گوند نشاسته ثعلب مصری هر یک نیم توله
کتیرا طباشیر دارچینی دانه هیل هر یک چهار ماشه مغز بادام مقشر دو توله مغز نارجیل یک نیم توله علک البطم سه ماشه مغز چلغوزه یکتوله مصطگی دو ماشه
نبات هم وزن ادویه اگر خواهند از همین اجزا سفوف سازند و نبات برابر همه اجزا داخل کنند معجون برای سیلان منی و مذی و ودی و سیلان رطوبات رحم

که مزمن باشد و بنهایت نافع ست مروارید ناسفته کهربای سوده کزمازج عدس گل ابیته گل سپیاری شهد انج بسباسه عود صلیب خولنجان طباشیر کندر شب مقل ازرق صمغ عربی ثمر درخت مغیلان بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل گلنار فارسی پوست بیخ مغیلان صمغ سپیاری کشنیز خشک صمغ درخت سیسنبل خمیره البقلب قرفه آمله منقی صندل سفید آرد بلوط هر یک یکمثقال مغز پسته مغز بادام مغز نارجیل مغز بندق مغز چلغوزه مغز حبة الخضرا تخم خشخاش تخم خرفه مقشر هر یک دو مثقال مصطکی علک البطم ورق طلا ورق نقره هر یک نیم مثقال پوست هلیله کابلی هلیله سیاه در روغن گاو بریان کرده غنچه گل سرخ هر یک دو مثقال عنبر اشهب نیم مثقال مویز منقی بست مثقال نبات سفید سی مثقال آب سیب شیرین آب به شیرین آب انار شیرین آب امرود هر یک چهل مثقال شربت خواکه شیرین گلاب هر یک بست مثقال معجون سازند معجون هندی جهت سیلان منی و اقسام پرمیو نافع و بهم مشهی و مقوی بیست مغز تخم کونچ سفید پاو سیر شاهجهانی موصلی سیاه مثل آن دار فلفل نیم پاو شاهجهانی شیرگاو تازه دو نیم آثار شاهجهانی اجزا را کوفته بیخته با شیر بجوشانند تا شیر جذب شود بعده در چینی قلعی عاقرقرحا قرنفل کلان دار الایچی خرد هر یک نیم دام بخته نرم سوده بیخته شکر سفید دو برابر ادویه سوای شیر گرفته داخل نمایند و معجون سازند خوراک از ده ماشه تا بست و یکماشه اقوال متأخرین ابوسهل گوید که سیلان منی را نفع میکنند فرش کردن گل سرخ و بران خواب نمودن و ادویه بارده بر پشت گذارند مثل قیروطی معمول از روغن گل مضروب با آب سرد و آب کشنیز سبز و آب برگ خرفه و کاهو و عنب الثعلب و طحلب و برگ بید و تر اسرب بر خاصرتین و قطن نهند و شرب شربت نیلوفر و آب طبیخ عدس و تخم کاهو و آب فی رطب و آگر در انجا برودت باشد تخم فنجنکشت و سداب و تخم شهدانج دهند و این دوا اسیلان منی را نافع بیخ نی فارسی خشک پوده و دینه تخم کاهو تخم سداب تخم فنجنکشت گل سرخ گلنار هر واحد دو درم کوفته بیخته با آب سرد یا سرکه ممزوج آمیزند شربت مقدار دو درم دیگر تخم سداب انیسون هر واحد دو درم گل سرخ گلنار هر واحد سه درم کوفته بیخته شربت دو درم با آب سرد دیگر تخم کاهو سه درم شهدانج سه درم و نیم تخم سداب دو درم کوفته بیخته شربتی دو درم با سکنجبین دیگر تخم فنجنکشت و سداب هر واحد یک درم کوفته بیخته با سرکه ممزوج بدهند شیخ میفرماید که تقلیل غذا و استفراغ نمایند و آنچه از مجففات منی و مقللات آن در بحث کثرت شهوت مذکور شده از آنچه تعدیل حدت منی کنند و در همانجا گذشت استعمال نمایند و علاج تشنج و استرخا نیز مسطور شده و اما تعدیل رقت منی بچیزیکه دران قبض و تسخین باشد مخلوط بمجففات نمایند و از اغذیه مغلظه مثل هریسه و هریسه و اما تقویت ماسکه بقابضات تیکه معلوم شده و شربا و طلاء کنند و اما تسکین قوت دافعه بمبردات و اندکی مخدرات نمایند و نعناع و دوای فاضل ست در تغلیظ منی و تقویت اعضای آن بر ضبط آن و در کتب قوم مرکباتی ست که حبس بر و منی کنند و من از ان بسیار بیم که در منی افزاید عباس گوید که اما سیلان منی بغیر اراده اگر حدوث او از امتلا و زیادتی خون باشد باید که فصد باسلیق کنند و امر بتقی نمایند اگر فصد کفایت نکند و از اغذیه و ادویه مدر بول و حرکت منی منع کنند و بر فرش بارد مثل کتان و طبری و مانند آن خواب نمایند و برگ بید و برگ بیخ و برگ فنجنکشت فرش کنند و بر قطن قیروطی که در قول ابوسهل گذشت ضماد کنند و قطعه اسرب باریک به پشت بندند و شربت نیلوفر و شراب اسوده که در آن گل نیلوفر تر کرده باشند و شربت خشخاش بنوشانند و ایضاً آب قصب رطب و آب کشنیز تر و مانند آن از ادویه که در باب کثرت شهوت ذکر کردیم بدهند و اما اگر سیلان منی از ضعف قوت ماسکه باشد باید که اشیای قاطعه منی مع قبض بدهند و از ین قبیل ست عدس مقشر و کشنیز خشک و تخم کاهو هر واحد یکجزو اقاقیا ربع جزو و گل ارمنی گلنار هر واحد نیم جزو همه را باریک سائیده بشربت آس سرشته بخورند و بر قطن اقاقیا و گل ارمنی و گل قبرسی و قرظ و طراثیث و گلنار و سماق با آب آس و آب لبلاب کرم و آب سیب و آب سفرجل و آب خرفه و کشنیز ضماد کنند و از آبیکه اندران سداب و آس و علیق و عصی الراعی و مازو جوشانیده باشند غسل کنند و روغن آس و روغن طلع و روغن گل و خلاف بر خصیه و کنج ران و قطن بمالند که اینهمه قطع سیلان منی و تشدید قوت ماسکه کنند و تدبیر با غذیه مجففه و قابضه مثل لحوم بقر و بز کوهی و باده و بز و قطا و دراج مطبوخ با سرکه و سماق و زرشک و انار دانه و سداب و کرفس و کشنیز خشک نمایند و طلع و سیب و ترش و غبیرا و حب الآس و آلو و توت خام و مانند آن بخورند و بتقلیل غذا امر کنند و اکثار از لبن و تقلیل از شراب نمایند و دهن عدس مقشر سماق و آس مقشر و روغن گل نیز نفع بین نماید و اگر این ادویه با آب انار بخورند منفعت زیاده تر باشد و این دوا نیز قطع سیلان منی کند تخم سداب سه درم تخم فنجنکشت ده درم گلنار گل سرخ هر واحد یکنیم درم اصل السوس

دو درم همه را باریک سائیده بحریر بیخته دو درم بدوغ گاو یا آب غوره یا آب خرفه بخورند **ایلاقی** و **جرجانی** گویند که اگر سبب آن کثرت خون بود اول
فصد کنند و تقلیل غذا و پرهیز از شراب نمایند و هر بامداد آب غوره و آب انار و سکنجبین و مانند آن اشربهٔ ترش خورند و این دوا منی کمتر کند تخم کاهو تخم خرفه هر یک
ده درم اسپغول و کشنیز خشک هر یک سه درم گلنار و گل نیلوفر هر یک دو درم کافور یک نیم دانگ شربت سه درم کیفیته این آنچه خورند و اگر از قلت مسکی خامی آن باشد
و ودی عقب بول بسیار آید با دویه حارهٔ قابضه علاج کنند شرابها و دلگا و غذا گوشت بریان و قلیه خشک و مطنجنات بدارچینی و زیره و صعتر و مانند آن خورند
و شهدانج بریان بعسل یا سکنجبین عسلی سود دارد و این دوا مذی و ودی مردان و زنان باز دارد تخم سداب و تخم فنجنگشت و گلنار مساوی شربت سه درم
بسکنجبین و قرص دانا دو درم کوفته بسکنجبین خوردن نافع است و دو درم تخم شبت زنان را خاصةً سود دارد و تخم فنجنگشت بقمع اندرون رحم ایشان را نافع بود
و ضماد دیگر از قسط و تفاح اذخر و قصب الذریره و اقاقیا و لادن محلول در روغن یاسمین یا غیر آن سازند و ادویه بدان بیامیزند سود دارد و در طعام نعنع
و صعتر و سداب و زیره داخل کنند و آنچه سببش حدت منی باشد با شربه و ضماده و نطولات و اغذیه بارده علاج کنند و تخم کاهو و خرفه با سکنجبین سود دارد و ادویه که
در علاج نوع اول گفته شد نافع بود و صندل و گلاب و کافور خاصةً و نیلوفر ببوئید جالینوس گوید که نیلوفر خوردن و بوئیدن و روغن آن مالیدن قوت منی
ساکن کند و اسپغول نیز و همه طعامهای ترش در این باب سود مندست و در آب سرد و طبیخ عوسج و آس و قرظ و گلنار و سماق و لحیة التیس نشستن و ضماده
بارده بر کمرگاه نهادن سود دارد و آنچه بسبب آن ضعف آلات تناسل و ضعف قوت ماسکه آن باشد پس اگر مزاج گرم بود علاجش آنست که اکنون مذکور شد
و اگر مزاج سرد و تر بود و این اکثر باشد علاجش باستفراغ رطوبت باید کرد بحقنهای متواتر پس با دویهٔ مسهل چون حب شبیطرج و حب منتن و حب المحیقون و غذا
گوشت بریان و قلیهٔ خشک و مطنجنه و حلوای عسل خورند و روغن نرگس و روغن قسط بمشک طلا کنند و در طبیخ مورد و مرزنجوش و پوست انار و جفت بلوط
و سعد نشینند و از پس آن قسط و فرفیون و سعد و سنبل و اقاقیا و رامک به روغن نرگس و روغن مورد آمیخته طلا کنند و یا آب مورد و آب مرزنجوش هر یک
سته وقیه اقاقیا و رامک و قسط و میعه سائله و عصارهٔ لحیة التیس و فرفیون هر یک دو درم روغن بلسان نیم درم روغن نرگس یک وقیه بهم آمیخته طلا کنند و اطریفل کبیر
که بخبث الحدید ساخته باشند و فلنجموش در این باب و در علاج جمیع اعضای عصبانی سود دارد **محمد بن الیاس** گوید که اگر سیلان منی بسبب کثرت منی و قلت
مباشرت و کثرت تناول اغذیهٔ مولد خون و منی باشد فصد باسلیق یا نهر البدن و تقلیل غذا کنند و هر صبح آب غوره ده درم با شکر فانید ده درم بنوشند و غذا
عدسیه با سرکه بغیر لحوم سازند و برگ بید و برگ شهدانج بخوابند و قیروطی معمول از موم صاف و روغن کدو و روغن بنفشه و گلاب و آب بید و آب خرفه و آب کشنیز سبز بر کمرگاه
ضماد کنند و شربت صندل و نیلوفر و شربت عناب و شربت آلو و شربت خشخاش هر کدام که باشد ده درم بنوشند و پارچه کتان و طبری در شیاف صندل بنوشند
و بر پشت خواب نکنند که تسخین گرده میکند و اعانت بر احدار منی مینماید و اگر بسبب ضعف گرده یا ضعف قوت ماسکه باشد هر صباح شربت بهی ده درم با گلنار
و گل ارمنی هر واحد سه درم بنوشند و غذا امروزه عدس شیره مغز بادام و آب غوره یا آب سماق یا زرشک خورند و مربای سیب ترش و انار ترش و سماق هر واحد
سه درم با آب شاخهای انگور یا سیب ترش یا بهی یا آب خرفه هر کدام که باشد ده درم بخورند و از آبیکه اندر آن برگ بید و برگ کاهو و خشخاش و نیلوفر و سداب و عصی الراعی جوشیده باشد
غسل کنند و این دوا منع سیلان منی کند تخم خشخاش تخم کاهو تخم فنجنگشت هر واحد یکدرم اصل السوس سه درم گل سرخ گلنار هر واحد یکدرم کوفته بیخته یک درم
با آب سرد حسب یا دوغ گاو یا آب غوره یا آب خرفه هر کدام که باشد ده درم بخورند و اگر بسبب کثرت فکر در امر جماع یا استماع سخن آن باشد چنانچه عزلین را عارض
میشود شغل نفس باشتغال مشاغله و ترک استماع سخن این باب و تقویت قوت ماسکه با طریفلات و معجون فلاسفه کنند و این سفوف جهت قطع سیلان
منی و ودی و مذی مجربست تخم کاهو تخم سداب تخم فنجنگشت هر واحد سه درم سعد و شهدانج هر واحد دو درم گلنار یکدرم کوفته بیخته شربتی سه درم با آب سرد
خجندی گوید که اگر سیلان منی از کثرت منی بسبب قلت مباشرت یا کثرت تناول مولدات منی و خون یا قوت دافعه منی باشد فصد و استفراغ منی
و تقلیل غذا و پرهیز از اغذیهٔ مولد منی مثل لحوم و بیضها کنند و در مساکن سرد نشینند و هر صبح شربت حصرم یا شربت لیمو یا سکنجبین یا جلاب تخم خرفه بنوشند و پارچهٔ کتان در صندل
بگلاب بنوشند و آنچه تقلیل منی کند تنقل شهدانج و تناول اندکی تخم کاهو و کشنیز خشک است و از مشمومات مقلله منی بوئیدن کافور و صندل و نیلوفر ست

و اگر سببش حدت منی باشد اشیای بارد رطب و ادویه مقلل منی دهند و حبابات دهند لعاب بزرقطونا یا شربت حصرم یا شیرهٔ خرفه یا شربت انار یا شربت حماض یا شربت نیلوفر بنوشانند و غذا اسفاناخیه یا قرعیه یا ملوخیه خورانند و ادویه مقلل منی مثل قرص معمول از ترکیب این جز در چون تخم کاهو و تخم خرفه و اسپغول و تخم کاسنی تناول کنند اکثر اینها فعل مجففات میکنند بسبب آنکه بسبب انجماد آنها منی را تصغیر حجم آن می نمایند پس فعل آنها در تقلیل منی مثل مجففات باشد و اگر بضرورت حاجت مخدرات شود اندکی بزرالبنج در آن اضافه کنند و اگر سبب او استرخای اوعیه منی و سردی مزاج آن و ضعف قوت ماسکه آن بود ادویه حار مقلل منی مثل تخم فقد و تخم سداب زیره و برگ پودینه و سعد و شونیز و شهدانج سعتر و مرکب تناول کنند و دواء المسک یا سنجرنیا یا مثرودیطوس خورند ارکاغانیس گفته که حب اسنت کاهل و قطن سیلان منی را سود دارد ابن هبة الله گوید که علاج سیلان منی تابع کثرت منی با امتناع اغذیه کثیر الغذا مثل لحوم و به تنقیه بدن از فصد و ادویه ملینه کنند و سیر و سداب بخورند و خواب کمتر نمایند و غذا مزوره آب غوره دهند و علاج سیلان منی تابع استعمال اغذیه و اشربه حاره نوشیدن سردوات چون شیره تخم خرفه و سکنجبین ساده و تناول اسپغول بشکر و تخم کاهو و کشنیز با آب سرد و شربت نیلوفر و تغذیه بچوزه مرغ و آب سماق کنند و علاج سیلان منی تابع انقطاع جماع تا مدت طویل با دمان جماع و از آنچه قطع مذی و انعاظ کنند و خواب بر فرش سرد و طلای پشت با آب کاهو و آب عنب الثعلب و طلب دستن صفحه عریض رصاص بر پشت نمایند و علاج سیلان منی تابع ضعف قوت ماسکه بخوردن بهی و سیب و انار و استعمال گل ارمنی و تخم کاهو و طلا شیر با آب سیب کنند و حب بست که بر پشت اقاقیا و سماق و آب مورد ضماد نمایند و غذا بچوزه مرغ با آب انار و انه یا سنخ بسرکه سازند و طلع و جماز بخورند انطاکی مینویسد که هرگاه خروج منی و مذی و ودی بدون اراده کثرت نماید بسبب افراط کیفیتی یا خلطی باشد و بغلظت منی در بارد و برقت آن در رطب و بزردی آن در صفرا و بکبودت آن در سودا معلوم شود و یا استلاء و طول عهد بجماع و توالی اغذیه مولد منی باشد و این بکثرت کمیت منی خارج دریافت میگردد یا بسبب فساد اوعیه منی بود و علاجش ابتدا تبعد کلی و صلاح منی فاسد کنند و تقلیل غذا نمایند اگر از آن باشد و کثرت جماع کنند اگر از قلت آن بود و حار را تبرید مثل تخم کاهو و خرفه و حی العالم و طلا شیر و بلوط کنند و تسخین بارد مثل سداب و سعد و سنبل و سوسن و قسط کنند میر عوض گوید که این دوا رقت منی و سیلان آن را باز دارد و سوزاک کهنه را نافع ست مغز تخم باذرنگ قاقله صغار طباشیر کهیان بید نبات هر کدام یکدام کوفته بیخته بعسل سرشته حبها سازند بقدر نیم درم بخورند و این سفوف در امزجه بارده مناسب ست صمغ سنبهل صمغ ببول هر کدام پنج درم عاقرقرحا خشت کسنه هر کدام دو درم تال مکهانه شش درم قرنفل نیم درم همه را کوفته بیخته شکر چینی بوزن مجموع داخل نموده چهار درم با یک رطل شیر ماده گاو بخورند و این دوا جهت سیلان منی و احتلام و تقویت باه و معده و تحریک اشتها و سرخی رنگ بغایت مؤثر ست پوست تا نخواه یک آثار در خریطه سفت بسته در دیگ کلان آویزند بنوعی که ته دیگ نرسد و در وسط معلق باشد پنج آثار شیر ماده گاو در دیگ ریخته سرش بخمیر گرفته با آتش ملائم بجوشانند تا شیر تمام جذب شود بار دیگر پنج آثار شیر ماده گاو ریخته بهمین نوع عمل نمایند تا سه نوبت انگاه دوا را از میان خریطه بیرون آورده در قاب چینی پهن نموده در سایه خشک سازند و هنگام خواب یک کف دست از آن میخورده باشند و اگر دفعه چهارم در آب مشکره سیاه بجوشانند بسیار خوش مزه و قریب باعتدال میشود خضر بن علی گوید که این سفوف منع سیلان منی و بول کند بزرالبنج دو درم ملوط تخم کاهو سعد هر واحد سه درم سماق یکدرم زیره دو درم تخم خرفه دوازده درم هلیله کابلی آمله بلیله هر یک هشت درم سفوف سازند و گاهی بعسل معجون بسیار زند شربتش دو درم

قلت منی و خروج او تنخیط

کمی منی و بر آمدن آن مثل رشته باسبابیکه ضد اسباب سیلان منی بود حادث گردد و در اکثر بسبب ریاضت بیشتر افتد و علاج قلت منی در ضعف باه گذشت و علاج خروج آن متخیطا بچیزهای مرطب کنند

منی الدم

گاه باشد که بجای منی خون آید و سببش ضعف قوت اوعیه خصیه بود که خون را تحلیل منی و تمام سفید ناساخته با وعیه منی فرستد و یا کثرت مباشرت که منی حاصل در اوعیه شده خرج گردد و چون منی نماند ناچار ماده آن که خون خالص در اوعیه بود عوض آن خارج گردد و گاهی از شگافتن و گشادن رگی از رگهای اعضای تناسل پیدا شد و این اسباب ثلثه از تقدم وجود آن دریافت گردد و علاج در تقویت گرده و خصیه کوشند و خصیتین اهرو ز در روغن مصطکی تا کیساعت چهار پنج بار نهادن یا مالیدن

آن بر کمرگاه و خصیه و زهار نفع تمام دارد و اگر بسبب ضعف حرارت نبود و تقلیل حجامت و استفراغ منی نمایند و غذا خصیه بز و میش و بیضه مرغ
نیمبرشت و نان خشکار دهند و آنچه از شقاق رگ باشد اسباب و علامات و معالجات آن از باب بول الدم جویند

کثرت احتلام

اسباب آن مثل اسباب سیلان منی بود چون قلت جماع و حبس منی با شدت قوت دافعه یا رقت منی و حدت آن یا استرخای اوعیه منی یا کثرت تفکر در
جماع مگر آنکه درین اکثر منی جامد بود و بسبب برودت اعضای تناسل پس دران تهییج شهوت و تحرک منی و تولد نفخ نشود الا هنگام خواب بنابر توجه
حرارت بسوی باطن و عدم تحلل ریاح و ریح دران چنانکه در بیداری و طریق تشخیص اسباب این همانست که در سیلان منی مذکور شد و کذا
علاج این و ایضاً آنچه از قلت جماع باشد جماع باعتدال کنند و چون از شدت قوت دافعه باشد با غذیه و ادویه حاره مذکوره معالجه آن کنند و اگر از رقت
منی باشد تغلیظ آن با غذیه متینه قویه مثل لحوم و قلایا و مطبخات کنند و اگر از حدت و حرارت منی باشد کاهو و عدس مقشر تناول نمایند و تخم کاهو با خرفه
نبیشند و آب سرد تجویز نمایند و اگر از استرخای موضع منی باشد تقویت موضع با دویه که اندران حرارت مع قبض بود مثل [illegible] و همین مانند آن کنند و قطعه
سرب بر کمرگاه بستن نفع کثیر دارد لیکن گاهی بگرده ضرر کند پس رعایت این هم واجب بود و از خواب بر بستر حریر و پشم و بر پشت اجتناب نمایند و بر فرش
سرد و کتان و برگ بید و گل سرخ و نیلوفر و برگ بنج و فنجنکشت خواب کنند و جالینوس گفته که خواب بر جانب ایمن احتلام کم کند و بر سایر جوانب هیجان او
نماید لاسیما بر پشت خاصه اگر بستر نرم و گرم باشد و ارکاغانیس نوشته که حجامت بر کاهل و بطن منع کثرت احتلام کند و انطاکی گوید که برای منع احتلام
فرش فنجنکشت و سداب و [illegible] بست و قطعه رصاص بجدرم بر پشت بستن و بخور از [illegible] و قنفذ و پوست عدس و استخوان سنگ پشت و بوئیدن
مرزنجوش نافع و مؤلف اقتباس مینویسد که ملاک امر درین مرض تقویت اعضای رئیسه و مرء است چنانچه خمیره مروارید و دواء المسک و جوارش علوی خان
و دواء اللحم و عرق گذر و شربت قبول الاستعمال فرمایند و روغن زیره و راحت و مصطکی بر پشت و کمرگاه و ذکر مالند و کثرت جماع درین باب عظیم الاثر
و پیوسته چیزها ازین [illegible] و دهن و [illegible] بیکفته رفع این علت میکند و اگر بدین تدبیر نشود اول فصد هفت اندام کنند و مسهل بلغم دهند که دران تقویت دماغ و دل
بسیار باشد بعده قلیه گاومیش که برگ شبت یا شنبلید دران افتاده باشد با نان تنوری که آرد او در آب بادیان خمیر کرده باشند دهند که درینهم در رفع
این مرض میکند و در مجرب درین خائیدن تخم کاهو مقشر سه ماشه نبات برابر در روزی سه چهار بار از مجربات است و کذا کشنیز خشک و کذا خشخاش و کذا تخم خرفه
و کذا تخم تاج خروس با شیره این همه با شربت نیلوفر و انارین دهند و کذا خوردن بقول سرد با نان و همچنین خواب بر برگ اینها بستر فرش کرده و [illegible]
بلع کردن اکسیر البنج سفید و سیاه وقت شب سه ماشه و کذا [illegible] و کذا تخم فنجنکشت و کذا زیره سیاه و سفید و کذا خواب بر بستر برگ سرد و کذا
برگ بید و کذا برگ گز و گل [illegible] و [illegible] نوشته که نوشیدن آب [illegible] بوزن ده درم [illegible] به نهار تا سه روز دفع این علت کند و اگر کثرت احتلام با سوء
و درد دل و خفقان و ضعف و زردی رنگ منی باشد اول فصد صافن گشایند و شیره مغز تخم کدو و خشخاش هر یک نه ماشه و حب کاکنج هفت ماشه در
عرق بید مشک و گلاب هر یک پنج توله آب سرد نه توله شربت صندل چهار توله تخم خرفه پنج ماشه تخم بستان افروز سه ماشه دهند و غذا قورمه مرغ با پلاو و ماهی
و بیضه کرده خورانند و در چهارم روز رگ باسلیق نیز و در همین نشانند و صاحب شفاء الاسقام مینویسد که بعضی کسان را احتلام بسیار شود با وجود بلوغ تا [illegible]
هنگام جماع ضعف شهوت و قلت قدرت بر جماع و این بسبب جمود منی ایشان باعث غلبه سردی بر منی و اوعیه منی باشد پس تهییج شهوت و تولد نفخ بسبب
فرط برودت نگردد و انزال بسبب جمود منی حاصل نشود [illegible] از آن احتلام بسیار شود و بسبب سخونت منی وقت خواب علاج ایشان تسخین اعضا
و اشربه و ادویه مسخنه مذکوره نمایند و مالش روغنهای گرم مثل روغن قسط و زنبق و نرگس و بان و ناردین [illegible] کند بعد بستر و قیروطی مانند آن در [illegible]
نفع بیست و گر بعضی اطبا [illegible] اقسام کثرت احتلام کشنیز خشک و قند سیاهی کوفته بیخته ده درم خوردن قطع احتلام کند و خوردن
ابریشم قطع مذی و احتلام میکند و کذا خوردن ثمر عنب الثعلب قطع احتلام و تقلیل منی مینماید و تخم یاقوت تر دو احتلام کم کند و این حب برای کثرت احتلام

از مجربات والد مرحوم منقول ست کند بلوط گلنار تخم قنب هر یک تولہ کوفته بیخته حب بندند و چهار پنج خوراک نموده بشب بخورند و از حموضات و لبنیات
پرهیز نمایند و این ضماد والد علوی خان برای بیماری احتلام از ضعف قوت ماسکه اوعیه منی مفید ست صندل عود هندی عود صلیب ابهل اکلیل الملک
بوشی بسباسه اقاقیا قسط تلخ و تریکی کوفته بآب مورد و عصیر و گلاب سرشته بروغن گل و روغن قسط ممزوج کرده ضماد نمایند و این طلای حکیم ممدوح بجهت نفع
دار و سورنجان صندل سفید صندل سرخ ارتک گلنار فارسی کزمازج جوز السرو عود هندی عود صلیب کوفته بآب مورد و گلاب کرم مالند و ایضاً در کثرت احتلام
و خروج منی سرخ رنگ و خفقان و ضعف قلب مفرح بارد شیخ الرئیس شش ماشه همراه عرق گاوزبان ده تولہ دادن سودمند ست

کثرت نعوظ بلا شهوت

که آنرا توتر قضیب نیز گویند و در یونانی فرسیموس و فریافیسموس نامند و آن مرضی ست که قضیب بی شهوت دائم برخاسته ماند و بعد انزال هم فرونشود و با جمله
بقول شیخ سبب قریب توتر قضیب کثرت ریح غلیظ در ناحیه اعضای جماع ست پس کثرت این سبب یا نفخ یا در نفس عصبه مجوفه قضیب بود و یا از شرایین
و اوعیه منی بدان وارد گردد و یا در هر دو جا باشد و ماده این ریح رطوبت کثیر غلیظ النفخ ست و فاعل او حرارت ضعیف و این ماده یا راسخ و ثابت
در اوعیه منی باشد بنحویکه اندران متولد شود و یا غیر راسخ بود و هر گونه باشد ثبات این ریح و قوت او یا بسبب مدد آن ماده یا بسبب غلظ آن بود و گاهی
اعانت این سبب مادی و فاعلی اسباب آلیه کنند مثل آنکه در جلد قضیب و متصل آن تکاثف مانع تحلل ریاح از مسام بود و یا آنکه دهان رگها که بسوی
ذکر آمده فراخ گردد چنانچه عارض شود کسی را که ازار خود محکم بندد و کسی را که مدتی جماع ترک نماید و دران منی و ریح حرکت قوی کند و گاهی اعانت کند
این جمیع اسباب متقدمه را دوا یا اغذیه حاره حریفه یا نافخه مثل نخود و لوبیا و انگور رزده بیضه یا انچه جامع هر دو امر باشد مثل عصیر یا انچه او را اعانت ست
تولید منی باشد مثل شراب بود و یا از حالات مثل کثرت خواب بر پشت که منی بکبار در ریح ازان حاصل شود و یا بستن ازار محکم بکمر بندد که ازان رگهای
عروق بکشاید و فریافیسموس آنست که چیزی ازین اسباب قوی گردد و پس انعاظ شدت کند و باقی ماند و قضیب قوی تر نماید و اگرچه شهوت و حاجت جماع
نباشد و بعد قضای حاجت بعضی را ذکر بزرگ و دراز گردد و بسبب انصباب کثرت مواد بسوی آن و اکثر اسباب این حرارت ست و این اسم منقول
بسوی این علت از صورت قائم الذکرست که قومی بدان بازی میکنند و اگر در وسعالجه این مرض نکنند شاید اوعیه منی و عروق و رگ هاردران بسوی
گردد و یا الم بالک کند و بدانکه اگر ریح در نفس قضیب پیدا شود در بنجا تقدم اختلاج قضیب بسیار باشد و اگر چنین نباشد و با الم بود سبب امتلای قضیب باشد
و از شرایین و اوعیه منی بسوی آن آمده باشد علاج اگر با حرارت و کثرت خون باشد فصد باسلیق کنند و ادویه که منی را کم کنند مثل کاهو و خرفه و گشنیز
و سماق و صندل سفید باشربت نیلوفر و قدری کافور بدهند و سر کوروغن گل هر واحد یک تولہ تخم کاهو و خرفه و عدس مقشر و آرد جو هر یک هفت ماشه ضماد
کنند و جمیع طلیه اضمده مبرده نافع بود و کاهو و آنچه تقویت همه آنچه در کثرت شهوت و سیلان منی حادث از حدت منی مذکور شد از تقلیل غذا و آشامیدن ادویه بارده مجففه
منی و بستن صفحه سرب بر پشت و زنار بسیار بندد و اگر با سفیدی رنگ منی در رقت آن باشد باقی مجرحات بلغم نمایند و اسهال و مالش با شیافهای کاسر ریاح مثل سرو و روغن سداب
بر پشت مانند و کنند چه آنچه بر سیلان منی از استرخای اوعیه منی گذشت بعمل آرند و ادویه کاسر ریاح و انچه در علاج ریح البواسیر مذکور شد بکار برند و اگر ترک جماع سبب انعاظ
شده یکدو دفعه جماع بعمل آرند و اگر ... مثل آن که در مبحث کثرت شهوت مسطور شد بایدکرد اقوال مجربین
بوعلی سینا بقوت سید که علاج توتر اکثر استعمال ادویه منفخ ست از مشروبات و اطلیه که مذکور شد اما قانون علاج فریافیسموس استفراغ کلی و فصد ست و اسهال از ... که
مسهل نفخ و ... و از فوقت ... باید کرد و ریاضت ... که سالها ... مانند آن و شد و جماع ترک کنند الا بضرورت و ... از ... که آن ...
تبرید مکن مثل ... گل سرخ و بید و نیلوفر و اطلیه تبرید و طلیات قوی التبرید بکار برند و ... سفید ... ماند و مشروبات سرد و ... نیلوفر و کافور و کاهو را غذا سازند کشنیز ...
بتقلیل غذا و ریح تحلیل انچه ملطف بلا تسخین شدید باشد مثل نطولات بابونه و بنفشه استعمال نمایند و مثل سداب و تخم ... بکار برند ... و بعضی ... سبق ...
بود شده و جماع و فکر دران و نظر بسوی آنکه محرک شهوت کند ... ترک نمایند ... که ... جماع عارض شده باشد که دران گاهگاه علاج او جماع است

و مثل عدس مانند آن غذا سازند و اکثار جمیع ضمادات نکنند که آن گاهی نفخ پیدا کند مجوسی گوید که چون انتشار قضیب بغیر شهوت جماع باشد و ماده وی شاید
از ریاح بود در علاج او با شیای مسخنه مجففه محلل ریاح مثل آن و با شیای مبرده مانع از تولید ریاح احتیاج افتد اما اشیای مسخنه مجففه
مثل تخم فنجنگشت و سداب و شهدانج و صعتر و زیره و کرفس و تخم آنها و شبت و خردل و مانند آنست چون از هر یک ازین سه یا مرکب از دو درم
تا سه درم بشراب کهنه یا بآب سداب بخورند نفع کند و مالش ذکر بروغن یاسمین یا قسط یا سداب کنند و این ادویه در ابتدای مرض استعمال
نکنند و اگر احتیاج آن افتد استکثار آنها نمایند و اگر در اینجا حرارت ظاهر بود از ان ادویه استعمال نکنند بلکه اشیای مبرده مجففه مثل کشنیز خشک
و بزر البنج و گل سرخ و گلنار و آب انار دانه و عدس و تخم علیق و تخم بارتنگ و تخم خرفه و تخم کاهو و تخم کاسنی و کشوث استعمال کنند و بروغن گل
و روغن نیلوفر بآب کاهو و آب کشنیز و آب خرفه و آب جراده کدو که در ان اندکی کافور و صندل حل کرده باشند بر ذکر طلا نمایند و اگر این کفایت نکند
اندکی افیون اضافه نمایند و اکثار و ادمان استعمال این ادویه نکنند که در قضیب خدر پیدا کند و صحت او دشوار گردد و صاحب او بر ریاضت قوی
امر کنند اگر حرارت نباشد و اگر داند که در بدن او فضلیست که ریاح متحلل میگردد امر بقی و دوای مسهل نمایند و از اغذیه مولده ریاح منع کنند و
بر غذاهای قلیل با شیای مشهی ریاح اقتصار ورزند ایلاقی گوید که آنچه از بلغم غلیظ باشد بران ظهور علامات امتلای بلغمی و تقدم تدابیر مولد بلغم دلالت
کند بکرر قی نمایند و دران مبالغه کنند تا ماده کم شود و احتقان علیا را بالند و ریاضت استعمال نمایند و طعام اندک و لطیف خورند و ادویه
کاسر ریاح مقلل منی بخورند و بر قضیب حوالی آن ضماد کنند و آنچه ماده او خون باشد و علامات امتلای دموی از حرارت ملمس و سرخی رنگ
و تدابیر گذشته بران گواهی دهد اول فصد نمایند و بعد از ان تکرار قی کنند و شربت نیلوفر و بیخ آن و تخم فنجنگشت بدهند تا تولد منی کم شود و مرهم
و گلاب و عصاره برگ خرفه و کاهو و آب طحلب عدس مقشر بر قضیب حوالی آن و کرگاه و زهار طلا کنند و شیره تخم کاهو و تخم خرفه در آب سرد
دهند و غذا آنچه در بحث کثرت شهوت مذکور شد بدهند و جالینوس در کتاب حیلة البرء گفته که جوانی را این مرض عارض شد فصد او کردم و قیروطی
روغن گل مصافی بآب سرد طلا کردم و بابونه ضماد نمودم و بیخ نیلوفر و تخم فنجنگشت خورانیدم شفا یافت و چون مرض بانتها رسد سداب و تخم آن
دادن سود دارد ابو منصور گوید که از ذکر محرکات شهوت منع کنند و غذا دراج و تیهو و بچه ماکیان دهند و بر قضیب [illegible] و دایم با شیای لینه
نمایند و این دوا نافع ست بیخ نی فارسی پودینه بزر البنج تخم کاهو تخم سداب حب الفقد گل سرخ مساوی سوده شربتی دو درم با آب سرد و جالینوس
گفته که از دادن دوای مسهل درین مرض حذر کنند که آن هیجان وجع کند و محمد بن زکریا نوشته که درین علت استفراغ باسهال و ادرار بول نشاید
و اگر واجب بود بفصد و قی کنند سعید گوید که اگر این مرض از ریاح غلیظه مجتمعه در اوردهٔ ذکر حادث شود علاجش بقی و پرهیز و امتناع از اغذیه
مولد ریاح کنند و معالجه او با دویه بر دو وجه کنند یکی تحلیل ریاح موذیه با دویه مسخنه و دوم منع تولد او با دویه مبرده و این هر دو قسم ادویه همانست که
در قول مجوسی مذکور شد لیکن از ادویه مسخنه در حالت امتلای بدن قبل از تنقیه آن حذر کنند که استعمال آنها هیجان مرض نماید و ادویه مبرده نیز
در قول مذکور مسطور شد و غذا چوزه مرغ بطریق زیرباج یا بآب سماق دهند و اگر این مرض از خلط غلیظ راسخ در عصب ذکر باشد علاجش بمسهل و
بقی و امتناع از اغذیه مولده خلط غلیظ نمایند و عضو را بروغن خیری بمالند و آب یاسمین حاره بشویند و غذا گوشت بریان دهند و اگر این علت
از منی راسخ در اوعیه آن باشد علاجش بفصد از باسلیق و شرب مبردات مثل ماء الشعیر و آب انار و شرب شیره تخم خرفه و تخم خیار و استفراغ بدن بشربت بنفشه
و خوردن بقول بارده مثل کاهو و خرفه و تناول جغرات عدس مقشر مطبوخ بسرکه نمایند و باید که حقنه بماء الشعیر مع روغن بنفشه و کافور استعمال
کنند و بر پشت برگ بنفشه و لعاب اسپغول ضماد نمایند و رصاص بر پشت گذارند و از خواب بر پشت منع کنند و بر پشت آب سرد بریزند
انطاکی گوید که سبب فریسموس یعنی دوام انعاظ قضیب بغیر شهوت انقلاب منی و رطوبات که در اوعیه منی باشد بسوی ریح غلیظ نفاخ
باعث تقدم امتلای غذای منفخ و کثرت خواب بر پشت بود پس اگر قضیب اختلاج کند تولد او در آنجا باشد الا از دیگر عضو بران آید بود و در علاج

نزد روغن گل

نسخه مجففه

ابتدا بتنقیه مثل فصد نمایند بعده طلا بچیزیکه رادع ماده و محلل آن کنند مثل تخم کرفس و سداب و عاقرقرحا و فرفیون و گل ارمنی و مازو و بلوط کنند و بعده
مدرات درین نافع ست شیخ در شرح اسباب مینویسد که اگر قوت قوی باشد فصد باسلیق یک دفعه یا دو دفعه کنند و از ادویه بر سکنجبین اقتصار نمایند
و ماء الشعیر دهند اگر در مزاج حدت باشد و سمرقندی گفته که جوانی مبتلای این مرض پیش استاد من آمد فصدش فرمود و طلا بالبقیر و طلی ممزوج بآب شبت سید
نمود و شفا یافت و دیگری را معالجه بفصد و آشامیدن بیخ نیلوفر و تخم فنجنگشت و تضمید بابونه مدتی فرمود و چون مرض با نتها رسید بر آشامیدن سداب
و تخم آن اقتصار نمود و صحت یافت و قیروطی تمریخ بعد تنقیه بقصد استعمال کنند و بعد تنقیه بار ریختن آب گرم که دران بابونه و اکلیل و امثال آن پخته باشند
بران و ایضا زرق روغنی موافق در قضیب باک ندارد و جالینوس این قیروطی را ستوده است بگیرند بادنجان زاسیر با ارزیز یا ازین هر دو ممزوج بود دران
آب عصی الراعی و آب حی العالم و آب حیعول یا لعاب آن انداخته خوب حل کنند تا آنکه چیزی از رصاص درین منحل گردد و غلیظ شود و بعده اندک
روغن بنفشه بران چکانیده بر موضع بمالند مصنف اقتباس نوشته که بسبب کثرت انعاظ بی شهوت غلبه ریاح غلیظه از بخارات منی و یا از بخار اغذیهٔ نفخه
باشد و آن شب در خواب بسیار پیدا آید و بعد از خواب باندک حرکت تحلیل یابد و ذکر بزودی سست گردد و فرق درین علت یعنی انعاظ بلا شهوت و فریسموس
آنست که در فریسموس انعاظ بی شهوت و با شهوت یکسان بود و همچنین بعد از جماع بخلاف این علت که پس از جماع تا دیر هیچ اثری از انعاظ نمیباشد کذا فی
اسرار الانسان بالجمله درین مرض اول تنقیه بایارجات کبار فرمایند و معجون کاسر ریاح علوی خان که دران تخم او نجطیل است بدهند و بر بستر برگ گل و کاسنی بید
و کاهو و فنجنگشت و پنبه باغی و برگ توت سیاه خواب کردن مانع این علت ست و همچنین یک ماشه بزرالبنج در اطریفل صغیر ۵ ماشه آمیخته خوردن

حاقونا

که آنرا ارساطون نیز گویند عبارت از اختلاج ذکر مردان و فم رحم زنان و تمدد عارض اوعیهٔ منی بسبب ورم حار آن با انعاظ شدید و بقول صاحب کامل
حدوث اختلاج ذکر از ریاح قوی محتقن در جرم آن بود و این اکثر از ورم حار مع انعاظ شدید عارض شود و اگر مریض ازین بزودی صحت نیابد از شدت
تمدد و تمدد اوعیهٔ منی و احتراق با تشنج آن ادا کند و هلاک نماید و درین هنگام شکم مریض نفخ کند و عرق سرد آید پس میرد و این مرض در مردان نادر و در
زنان نادر تر افتد و زنی که با شوهر خوگر باشد بعده تنها ماند این مرض افتد و جرجانی و ایلاقی این مرض را قسمی از فریسموس شمرده اند و اختلاج و ورم
میان هر دو فارق ست و انطاکی گوید که این مرض مثل فریسموس ست در ماده و علاج لیکن آن نباشد مگر بارد و دران تمدد قضیب و اختلاج او بسیار بود
علاج فصد باسلیق نمایند و جهت تلطیف خون لعاب بهدانه و شیرهٔ عناب بعرق شاهتره و عرق عنب الثعلب بر آورده شربت بنفشه داخل کرده
بدهند و تلیین طبیعت برفق و تدریج از اشیای باردهٔ ملینه مثل ترنجبین و شیرخشت هر یک چهار توله و مغز خیارشنبر شش توله بروغن بادام
شش ماشه کنند و اطلیهٔ مبردهٔ قوی مثل صندل و سفیداب و گل ارمنی و افیون هر یک سه ماشه بآب کاهو و کشنیز بر اعضای جماع نهند و از
چیزیکه ادرار قوی نماید حذر کنند و بر عطش صبر نمایند و قبل از تنقیهٔ بدن بی ضرورت قوی حجامت و ارسال علق بر نفس قضیب استعمال کنند
جالینوس گفته که استعمال گل نیلوفر و برگ و بیخ و عرق و شربت و روغن آن هر چهار تنها یا بشرکت درین مرض منفعت عظیم دارد و شیخ می فرماید که چون
این مرض ظاهر گردد باید که فصد و حجامت و ارسال علق کنند بعده اسهال آورند لیکن نه بیکدفعه که چیزی بسوی اعضای علیله فرود آید بلکه اندک اندک
باهستگی و آن مثل آب سبلاب بخیارشنبر و آب چقندر و آب عنب الثعلب خیارشنبر و بعرق حلزون و بعرق بقول و تلیین طبیعت مثل اسفاناخ و قطف
و مانند آن کنند و از سپستان و آلو و خطمی و چقندر و شیرخشت حقنه سازند و در اطلیهٔ مبردهٔ قویه بر اعضای جماع و پشت مبالغه کنند حتی که بشوکران
و فیلزهرج جمیع آنچه در فریسموس گذشت و در اورام انثیین باید و بیخ نیلوفر و بیخ سوسن بصاحب این مرض موافق ست عباس گوید که
چون ورم حار باشد فصد باسلیق کنند و با غذیهٔ لطیفه مثل مزورات بکدو و اسفاناخ و چقندر با آب انار و آب غوره غذا سازند و باشیای مبرده مثل صندل
با آب کشنیز و کاهو و آب حی العالم و آب عنب الثعلب و آب خرفه و برگ و انگشت گل ارمنی بسرکه ممزوج با آب سرد و بر ذکر طلا کنند و از خواب بر پشت منع نمایند

و ماء الشعیر و آب خرفه و آب عصی الراعی بنوشند پس اگر ساکن نشود محاجم بشرط بر فرکر نهند و یا زلو بران چسپانند جرجانی و ایلاقی می‌نویسند که چون
علاج فریسموس بزودی نکنند قضیب بزرگتر میشود و اختلاج میکند و ایستاده ماند و اوعیه منی متمدد گردد و آماس گرم پدید آید و زود بکشد و علاجش
اینست که رگ هفت اندام و صافن بزنند و قی فرمایند و اگر حاجت تلیین طبع بود بنفشه خشک در جلاب یا آب لبلاب و آب عنب الثعلب و طبیخ
پرسیاوشان و خیارشنبر دهند و ماء الشعیر که در ان سپستان و خطمی و آلو سیاه پخته باشند بروغن بنفشه و شکر حقنه کنند و ضماد از آرد جو و خطمی و
آب کشنیز سبز و آب برگ عنب الثعلب سود دارد و مرداسنگ و سفیدآب و قیمولیا و گل ارمنی با سرکه و گلاب طلا کردن نافع بود و کشکاب و آب انار
و شربت بنفشه و شربت نیلوفر و شربت عناب دهند و بر کمرگاه و باطن ران حجامت کنند و دیوجه بچسپانند و اگر صاحب مرض جوان باشد یک طسوج
یا نیم دانگ کافور بدهند و از مزورات اسفاناخ و نیشوق و آلو بروغن بادام غذا سازند خجندی گوید که این از امراض متعدی ست و کسی را
که تشنج در ابتدای این مرض عارض شود و شکم منتفخ گردد و عرق سرد آید دفعةً بمیرد و پس بعد فصد و تلیین طبیعت اضمده بارده و سکنجبین بشیره خرفه
دهند و اغذیه بارده مثل ماء الشعیر یا آش بشیره مغز بادام پاکرده و اسفاناخ ترش کرده یا بدرنج قشی بخورانند

غدیوط

بعضی گویند که این مرض را غدیطه و صاحبش را غدیوط گویند و او آنست که چون جماع کند وقت انزال براز او بیرون آید و مقعد او ضبط نتواند کرد
و سبب آن استرخای اعصاب عضلات مقعد و تحلیل روح بود و گاهی این مرض زنان را نیز عارض شود و بیشتر کسانی را افتد که شغل بسیار بجماع دارند
و لذت بسیار ازان یابند و منی و خون ایشان بنهایت رقت و حدت بود و نزد انزال بسیار سست شوند و حالتی مثل غشی ظاهر گردد و اکثر ایشان نحیل البدن
و متخلخل باشند علاج در حالت خلای معده جماع نمایند و بار اکنند بجماع مشغول نشوند و گل ارمنی و مصطکی و کندر و گلنار و مانند آن ادویه قابضه
در رب به و شربت انار شیرین آمیخته بخورانند و ازهمین ادویه شیاف ساخته بردارند و ایضاً هر صباح قرص گلنار خوردن و آخر روز بقدر یکمثقال مفرح یاقوتی
با گلاب و عرق بیدمشک میل نمودن مجربست و اغذیه قابضه حابس شکم مثل قلیه‌های خشک مزیره و گوشت کبک و تیهو و کردناج و برنج بریان با اندک
روغن پخته تناول کنند بوعلی می‌نویسد باید که مراهم و اضمده قابضه مقویه عضل مقعد مثل روغن ناردین خالص و روغن مورد و روغن آس و
استعمال کنند و این مرهم نکوست کهربا و اقاقیا و سوسن خشک و گلنار سائیده بروغن سفرجل و روغن حنا مرهم ساخته دائم بر عضل مقعد استعمال نمایند
و حمولات حابسه خصوصاً هنگام جماع بعمل آرند مثل آنکه شافه از رامک و مازو و کندر و گلنار بردارند و ایضاً ادهان قابضه حمول کنند و آنکه
گویند که اجادت و تبرید و تلطیف اغذیه ایشان کنند امریست که آنرا دریمعنی مدخلی نیست یا رب که از ان مراد باغذیه قابضه باشد که ایشان را
میخورانند همچنین حقنه‌های حبس یا برد که برای این مرض میکنند نزد من ازان فائده نیست بلکه واجب است که همگی عنایت بتدبیریکه گفتیم و بکسر حدت
منی و تقویت قلوب و ادمغهٔ ایشان مصروف دارند ابن الیاس گوید که هر صبح شربت به ۵ درم با یک مثقال این قرص بدهند گلنار گل ارمنی اقاقیا
حب الآس هر واحد ۳ درم صندل سفید نیم درم صمغ عربی کندر هر واحد دو درم کوفته بیخته بآب سیب سرشته قرص سازند و ایضاً هر صباح جلابی از شربت
و یا از شربت حماض یا ریباس ۵ درم بگلاب ۶ درم و مفرح یاقوتی مثقال بدهند و غذا مزورهٔ زرشک یا سماق یا انار دانه بلحوم تیهو و دراج بخورانند
و این شیاف بردارند گلنار رامک اقاقیا گل ارمنی مساوی کوفته بیخته بآب مورد تر سرشته شیاف سازند و چون اراده مجامعت کنند آنرا و زود و سه
در آب سرد ور آمیند پس جماع نمایند صاحب تشریح گوید که بعد تبرز و تنقیه امعا مستقیم فتائل یا حقنه اجماع کنند و این فتیله نافع این مرض است
اقاقیا رامک گلنار کندر صمغ عربی هر واحد یکجزو سائیده حمولات مثل خستهٔ خرما ساخته بردارند و در اکثر ایام تنها حمول روغن ناردین و ماش
آن نمایند و این فتیله نیز مفید گل ارمنی مازو گلنار اقاقیا کهربا هر یک یک جزو بآب آس سرشته استعمال کنند و گویند که اگر قطعهٔ برف در دبر بردارند
این علت را نفع کند و اجادت اغذیه بنابر تقویت و اصلاح اعصاب و تبرید اغذیه از جهت تکسیر حدت منی و تقلیل تحلیل روح بنابر تغلیظ روح

وتلطیف اغذیه بجهت تقلیل منی و تولد فضول از ان در علاج این مرض دخل عظیم دارد و حقنهاے چرب بسیر فائده میکنند بنا بر آنکه حدت منی را بشکند
پس شبق کم شود فلهذا باید که ایشان را بر پشت خوابانیده حقنه کنند تا که تاثیر او در تبرید گرده قوی باشد انطاکی گوید که سبب او افراط لذت ست پس
عضل مقعد بسبب حل رطوبات بسوی آن مسترخی گردد باید که باغذیه یابسه مثل قلایا و کعک غذا سازند و ادویه مجففه مثل معجون خبث الحدید و فلونیا
و معجون سنبل بخورانند خضر گوید که در طبیخ اشیای قابضه مثل سماق و گلنار و گل سرخ و مازو و مانند آن که در استرخای مقعد مذکور شد مریض را بنشانند
و حقنهاے قابضه مقویه مقعد مثل جوز السرو و ابهل و گلنار و مانند آن حقنه کنند و در روغن قابض مثل روغن مورد و سرو و ابهل قدری اقاقیا و خبث الحدید
حل کرده طلا کردن نافع عند یوطر و مقوی شرج ست خصوصا چون بانبیذ کهنه سخته باشند مؤلف اقتباس گوید که اول بمعالجه استرخای مطلق پردازند
و روغنهاے قابضه و اضمده و آبزنات نافع این مرض معجل آرند و در آب معاون ناو نشستن عظیم الاثر ست و پیش از جماع محذرات مانند برشعثا و معجون بنگیان
تالیف حکیم علی گیلانی خورده و شیافات قابضه در دبر برداشته مشغول بجماع شوند و گاه باشد که این مرض زنان را هم افتد کذا فی الیه میریا و غذا اطعمه مسکنه
و پلاو حبشی و کهچری بنوماش بریان که دران دارچینی و زیره و قرنفل و قاقلین و فلفل و زعفران افتاده باشد یا مزعفر و شیر و شیرینی و حکیم کبیر علیخان مخصوص را بجوز
امعاے خروس بپیر و چپیسه وران و مغز سر آن و گوشت خارپشت که دران پودینه و گشنیز و الایچی کلان و زیره سیاه و قرنفل و دارچینی افتاده باشد بنان تنور
حکم فرمودند و زرد اوند طویل چهار حبه زرنباد یکماشه مصطگی دو ماشه در اطریفل کبیر انطاکی نه ماشه سرشته بعرق بادرنجبویه تولا وقت خواب همچنین صبح داوند و در سه هفته بهمین تدبیر صحت یافت

ابنه

علتی ست که خواهش جماع کنانیدن در دبر باشد و بدون ادخال چیزی در دبر تسکین نشود و آنرا علة المشائخ نیز گویند و آنرا سه سبب ذکر کرده اند یکی
آنکه از صغر سن بمصاحبت شریران بابتلای این فعل ناشایسته گردد و عادی آن شود دوم آنکه مزاج انوثی بران غالب بود سوم آنکه در عروق معا مستقیم
بسبب حصول بلغم شور خارش عظیم افتد و این قسم پیران را بیشتر عارض شود و زود تر علاج پذیرد بخلاف هر دو قسم اول که عسر البرء ست و سبب چهارم
بقول صاحب شفاء الاسقام تولد دیدان در روده مستقیم و تحرک آنها هنگام گرسنگی ست پس ساکن نشوند مگر بانصباب منی و اغتذا از ان و تجربه نیز
شیخ نقل کرده که این علت کسے را افتد که در کودکی عادت اغلام کنانیدن کرده باشد و چون بالغ شود اندیشه مجامعت و شهوت آن بر وی غالب بود و منی
او بسیار غیر متحرک و دل او در اصل ضعیف باشد و انتشار قضیب او در اصل خلقت ضعیف بوده باشد و یا در بزرگی بسببے ضعیف گردد و او را آرزوے
جماع باشد و بران قدرت تام نداشته باشد پس شهوت جماع او را بران آرد که خواهش نماید که مجامعتی را که دو کس با یکدیگر میکنند به بیند و باشد که افراط
شهوت او آن خواهد که این کار باوی کنند پس در ان هنگام شهوت او حرکت نماید و چون جماع کرده شود یا انزال کند یا آن عضو تناسل او حرکت کند
و انقضاے شهوت او ممکن گردد و پس بعضے از انها بدین کار بر لذت قدرت یابند و بعضے بدان انزال کنند و لذت انزال یابند و بعضے را ازین هر دو هیچ
حاصل نشود و لیکن بحصول جماع خصوصا در نفس خود لذت یابند و بقول شیخ این بالجمله از سقوط نفس و خست طبع و رداءت عادت و مزاج انوثی
باشد و گاه اعضای ایشان جمیل تر از اعضاے مردان بود و بعضے اعضای آنها شبیه باعضای زنان در نرمی و جمال باشد و گیلانی از ابن المدور نقل
کرده که این مرض طبیعی بود یا مکتسب اما طبیعی که حصول او بالطبع باشد یا بسبب امری در والدین بود و یا چنین نباشد و اول چنان باشد
که پدر مبتلا باین مرض بود پس در پسر حاصل شود و از قبیل امراض متوارثه باشد یا در وقت بر مادر او جماع بسیار کرده باشد و خصوصا در حمل و قریب از ان
پس او را التذاذ بدین عادت گردد و آن در پسر حاصل شود و لهذا گفته اند کسیکه کثرت مباشرت در دبر زوجه خود کند پسر او مجبول باین مرض شود و خاصه
چون این فعل در حالت حمل یا در مدت رضاعت کرده شود و ثانی یعنی آنکه این امر در والدین نباشد یا بسبب مخالفت اعضا از حال نفس بود و یا چنین نباشد
و اول چنان بود که بر منی نفس انوثیت غالب شود و اعضا قابل بر تهیر شکل ذکوری باشند پس درین هنگام مولود اگرچه در ظاهر مرد باشد در حقیقت زن بود
و لذا گاهی ضد این اتفاق افتد یعنی بر منی نفس ذکوریت غالب شود و اعضا قابل شکل انوثی باشند پس مولود در اعضا زن باشد و در حقیقت مرد بود و دوم

چنان باشد که قلب و دماغ هم ضعیف مخلوق باشد و انثیین چنان مخلوق بوند که منی بسیار پیدا کنند و آن منی قلیل الحرارة غیر مولد ریاح باشد
پس آن مولود کثیر الشهوت بسبب وفور منی او بود و عاجز از جماع بسبب ضعف قلب و دماغ او باشد و بدین جهت انتشار ابداً حاصل نشود و آن مشتاق جماع بود
و بران قادر نباشد و چون جماع کرده شود لذت مشاهدهٔ محبوب در احساس بوجود او دریابد پس بعضی از ایشان چون جماع کرده شوند انزال کنند
یا باستمنا و یا بدون آن ایس یا این لذت التذاذ بلذت انزال نمایند و بعضی از اینها منزل نشوند لیکن آلات منی او بحرکت مجامعت گرم شوند پس او را
انتشار طبیعی عارض شود و اما مکتسب این مرض پس اکتساب او یا بسبب امری باشد که بدن را حادث شود و یا چنین نباشد و امر حادث ببدن یا تابع مزاج بود و این
چنان باشد که مثلاً چون بلغم غلبه کند و در امعا کثرت پذیرد و بسبب طول احتباس او در اشوری موجب حکه در اسافل امعا عارض شود حاجت حک کنند و آن از دخل مثل قضیب در زمی افتد
و هر قدر که عظیم تر باشد لذت زیاده دهد بسبب شمول محاکیت جمیع اطراف و هنگام انصباب منی و جریان او بران خارش تسکین یابد چنانچه خارش عضو جرب بر تسخین
آب نیمگرم بران تسکین پذیرد و چنانچه حکه عارض فم رحم زنان ساکن شود و لهذا گاهی بعض بابون کبیر النفس شجاع قوی بر جماع باشند و آنچه در اکثر حادث میشود
صاحبان امزجه بارده را و کسی را که اعضای تولید در اصل بارد ضعیف و ذکر و خصیتین او در غایت صغر باشند علاج آنچه بر سبیل عادت
و غلبه مزاج انوثیت باشد نصیحت بالغ قوی نمایند و اگرچه ارباب این علت قلیل الحیا و ذو وقاحت میباشند نصیحت و استهزا در ایشان
اثر نمیکند و بضرب و حبس و استهانت و محاکمات و مخاصمات و باشتغال انواع هموم و غموم و افکار در غوامض امور و گرم کردن خصیتین امر کنند
تا باشد که ازین فعل بد باز مانند و آنچه بسبب حصول بلغم شور بود در تنقیهٔ مادهٔ موجبه کوشند و بچیزهای مسکن خارش چون روغن بنفشه و لعابات مواد
و جز آن حقنه کنند و آنچه بسبب دیدان باشد بعلاجش پردازند اقوال جمهرهٔ شیخ میفرماید جاهل ترین مردم کسی ست که درین علت ارادهٔ معالجه
ایشان بعلاج کند بهر آنکه این علت وهمی ست نه طبیعی و مزاجی و اگر ایشان را علاجی نفع دهد بهترین علاجها اشیائیست که شهوت را بشکنند و نشاط
ببرد چون غم و اندیشه و کارهای مهم و گرسنگی و بیخوابی و حبس و ضرب و آنچه بدین ماند جرجانی و ابن تلمیذ از محمد زکریا نقل کرده اند که هر به پشت
بر زمین سرد و بر بستر سرد چون کتان و برگ بید و برگ گل خفتن و بر پارچه که به آب یخ سرد کرده باشند خفتن و صفحه از سرب باریک بر میان بستن سود
دارد و میگوید مردی را دیدم که هرگاه بر بستر بهر خفتن آمدی این شهوت در وی بجنبیدی علاج او بدین نحو کردم که از یخ شیافی تراشیده در دبر نهاد
آن شب بآرام خفت و مستغنی شد و گوید که جمله ادویهٔ مزیل شهوت جماع و مقلل منی درین علت سود دارد اما اشیا حسن خبر مردم جوان و قوی را
نشاید دیگر از اسفرتهای دیگر آرد و جماع کردن و منزل شدن نفع دارد و جماع نه کردن سخت زیان دارد و این دوا شهوت جماع باطل
کند و تقلیل منی نماید نیلوفر خشک ده درم گل سرخ پنجدرم صندل سفید دو درم کافور پنجدانگ این ده شربت است و اگر کسی کافور نخواهد گل سرخ پنجدرم
اسپغول ده درم تخم کاهو تخم کاسنی تخم خرفه هر یک سه درم کشنیز دو نیم درم سفوف ساخته سه درم ازین با نیم وقیه سرکه ممزوج بآب سرد بخورانند و اگر کسی سرکه نخواهد
بآب سرد بخورد و یا بگلاب حقنه کردن بشراب انگوری مسکر قوی سود دارد و بلکه یک حقنه یا دو حقنه بدان کفایت کند و این در ازاله آن آزموده است گیلانی مینویسد
که اگر جدوار اصیل بسرکه ترش کهنه سائیده با پنبه آلوده حمول کنند ازالهٔ ابنه کند و اگر این سه مرتبه بعمل آرند اثر او باقی نماند و من معالجه بسیار کسان باین دوا نموده ام
و بعید نیست که آن از قسم حادث از بلغم بورقی در امعا باشد و لهذا این تدبیر در ازالهٔ دیدان صغار متولد در مقعد کثیر النفع ست و آنرا دفع میکند بنوعی که مدت
مدید صحت باقی میماند حکیم شریف خان مینویسند که اگر این دوا بعد تنقیهٔ بلغم شور استعمال کنند نفع شدید بخشد انطاکی گوید که آنچه از استحلال مادهٔ بورقیه
در عروق مقعد باشد در آن نوشیدن چیزیکه اخراج اخلاط حریفه نماید مثل لاجورد مع غاریقون و صبر و مصطگی و قرنفل بشیر تازه واجب ست و این
معجون در ازالهٔ ابنه مجرب ست غاریقون عاقرقرحا سعد هر واحد یکجزو تربد سفید سنای مکی گل سرخ هر واحد نصف جزو مغز بادام تلخ ربع جزو بعسل
معجون سازند شربتش از ان چهار درم با آب عناب فقاع و دو مرتبه آب ماهی شور حقنه کنند و در خواص آمده که خاکستر موی [illegible] ست که [illegible] لادن طلا ازالهٔ ابنه میکند

اورام خصیتین

یعنی آماس خایہ شیخ میفرماید که این ورم گاه در نفس خصیه بود و گاه در صفن یعنی کیسهٔ آن و آنچه در صفن باشد لمس او ممکن بود و حال صلابت و لینت و رنگ او دریافت شود و اکثر بے تپ بود و آنچه در خصیه باشد این معرفت از ان مشکل بود و اکثر با وی تپ بود چه عضو شریف ست و اتصال بقلب دارد و لهذا گفته اند که گاهی هلاک میکند بنابر مشارکت قلب و اکثر در ورم حار کیسهٔ خصیه ساقط شود و خصیه معلق بماند بعده کیسه بر دید و بمرا هم ملتحم شود و صلابت از اول پیدا گردد و اکثر خصیه متآکل شود و ضرورةً مریض محتاج بخصی کردن شود تا آکل با وردہ و شرائین آن منتشر نگردد و بیشتر ورم خصیه بعد و ضع سرفه زائل شود چه مادهٔ آن بسوے سینه انتقال نماید و ورم خصیه حار باشد یا بارد و سبب ورم حار مادهٔ دموی بود یا صفراوی و سبب ورم بارد ماده بلغمی باشد یا سوداوی یا ریحی و بقول جرجانی سبب آماس گرم خصیه در اکثر اوقات آن بود که در حالت شهوت جماع منی حرکت کند و بسببے خارج نشود و در جای خویش محتبس بماند و آماس گرم و سرد را اگر علاج صواب نکنند صلب شود و این مرض بندرت زنان را نیز افتد و علاج هر دو واحد ست **طریق تشخیص** اقسام ورم مذکور باید که از مریض حال رنگ خصیه و کیفیت لمس آن و شدت و خفت درد بپرسند اگر سرخی رنگ و گرمی لمس و شدت درد بگوید و با تشنگی و زردی قاروره بود و ورم حار باشد پس اگر عظم حجم ورم و ثقل و تپ دموی نیز پیدا بود و ورم دموی باشد و اگر با شدت حرارت و تشنگی و حرقت و التهاب موضع و تپ صفراوی بود ورم صفراوی باشد و اگر سفیدی رنگ و سردی و نرمی لمس و قلت درد بگوید و سفیدی قاروره و عدم تپ و تشنگی بود ورم بلغمی باشد و اگر کدورت رنگ و صلابت لمس و عدم وجع بیان کند ورم سوداوی باشد و اگر با وجود آثار ورم بلغمی یا انتفاخ و خفت بود ورم ریحی باشد

علاج ورم حار خصیه

فصد باسلیق از جانب ورم گیرند بعد از ان فصد صافن و یا حجامت قطن نمایند و چسپانیدن زلو نیز فائده بسیار میکند و تبرید از لعاب بهدانه و شیرهٔ عناب و شیرهٔ تخم کاهو مقشر و شربت نیلوفر دهند و آرد جو عنب الثعلب گل ارمنی رسوت صندل سفید در آب کشنیز سبز سائیده ضماد کنند و پارچه بگلاب و سرکه و لعاب اسپغول ترکرده برنهند و اگر خواهند آب کشنیز یا عنب الثعلب سبز یا کاسنی سبز افزایند و این روادعات تا زمان ابتدا استعمال نمایند و بعد از ابتدا تا زمان انتها ادویهٔ محلل مثل آرد نخود و آرد جو و آرد باقلا با روادع بیامیزند و بعد از انتها محللات صرف مثل بابونه و اکلیل الملک و صبر و زیره و مانند آن ورده و روغن گل و زرده تخم مرغ آمیخته ضماد نمایند و از غذا بر آش جو و کهچڑی مونگ اقتصار ورزند و اگر ازین تدبیر فائده نشود بعد از نضج مسهل صفرا تنقیه نمایند لیکن از ندرات چیزے باد ے یار نکنند **ذکر ادویهٔ مفرده** مفید ورم حار خصیه ضماد گل شاموس مخلوط با آب و روغن گل و کذا آرد باقلا با آرد جو و یا بروغن گل پخته و کذا کشنیز با عسل و یا بموینر منقی و کذا محلب و کذا بزرالبنج سوده تنها یا بشراب پخته و کذا برگ آس کوفته بشراب یکساله سرشته و کذا برگ بید و کذا اسپغول با آرد جو و کذا اسکه تنها و با آرد باقلا و کذا مازو سبز سوده با آب پخته بروغن گل آمیخته و کذا اسفیدی بیضه تنها یا با آرد باقلا آمیخته و کذا گل مختوم بروغن گل آمیخته و کذا خطمی مطبوخ و شرب و نطول آن و کذا ضماد گل قیمولیا با آب عنب الثعلب و روغن گل آمیخته و شرب و ضماد تخم قثا رستانی هر واحد نافع ورم حار انثیین ست و ایضاً ضماد مرد اسنگ بگلاب سوده مجرب استاد مرحوم ست و کذا برگ قنب سائیده گرم کرده بر خصیتین برائے تسکین درد و تحلیل ورم مجرب و گاهی با باقلا و گاهی با لوبیا و گاهے با کندر و گاهی با سفتگی و گاهے با برگ گل سرخ و گاهی با گل بابونه و گاهے با روغن گل و گاهی با بنفشه با بابونه جید النفع و عجیب ست و اگر برگ بنگ نیم پاور در یک نیم آثار آب جوشانیده بخار آن بگیرند و خصیه را با آب آن بشویند و ثفل ضماد نمایند ورم و خارش خصیه دفع کند **ذکر ادویهٔ مرکبه** که نافع ورم حار خصیه است صندل سفید صندل سرخ آرد باقلا آب کاسنی ضماد کردن عجیب سودمند ست و ضماد سرگین گاو و آرد باقلا و آب کاسنی نیز نافع و کذا سرگین بز سوخته و بزرالبنج مساوی با آب گرم مفید و ضماد بزرالبنج و آرد جو و تراشه کدو با آب کشنیز و محلب و صندل سرخ نیز مفید ست و یا عنب الثعلب و آرد جو و خطمی سفید و روغن گل و سرکه و زرده بیضه با قدرے زعفران سائیده ضماد کنند و این ضماد رادع ست برگ کاکنج آرد عدس و باقلا حضض یکی کوفته با آب کشنیز تازه و آب عنب الثعلب سبز سرشته ضماد نمایند و یا بعد فصد صافن کاکنج آرد عدس زرده تخم مرغ روغن گل ضماد کنند و اگر درد شدید

باشد قدری پوست خشخاش و کاہو افزایند و ایضاً در ابتدا برگ کشنیز سبز و مکوہ و کاسنی و کاہو ہر یک ہفت ماشہ صندل سفید و گل ارمنی و شیافت
مامیثا و کشنیز خشک و تخم کاسنی ہر یک سہ ماشہ ضماد کنند و این ضماد برادع در ابتدائے اورام حار خصیہ و ذکر بعد تنقیہ مستعمل و از تالیف والد حکیم
علوی خانست صندل سرخ گل ارمنی شیافت مامیثا حضض سکے بوش در بندی گل قیمولیا گل شاموس حجر الیہود سنگ سرماہی آرد باقلا آب عنب الثعلب
آب برگ حنا آب کاسنی سبز آب کشنیز تازہ آب کاہو آب کوکنار سرکہ آب کدو تازہ سرشتہ ضماد نمایند و اگر در آخر زمان تزاید درین ضماد
بیضہ سنگ پشت و گل بابونہ و اکلیل الملک داخل کنند بہتر ست و این ضماد برائے ورم و درد خصیہ نیز معمول ست گل خطمی گل خبازی اکلیل
بابونہ ہر واحد چہار ماشہ آرد باقلا یک تولہ تخم کشنیز شش ماشہ روغن گل روغن بابونہ ہر یک سہ ماشہ با آب کشنیز سبز یک تولہ گلاب دو تولہ
خمیر کردہ نیم گرم ضماد نمایند و ضماد گل خطمی آرد جو آرد باقلا مہرا سختہ با زردہ بیضہ مرغ و قدرے صبر زرد نیز مفید ست و این طلا نیز معمول و مجرب ست
گل قیمولیا عنب الثعلب آرد جو گل خطمی سفید کشنیز تر ہمہ را در روغن گل و زردہ تخم مرغ و سرکہ و اندکی زعفران طلا نمایند و اگر گل ارمنی و آب کشنیز تازہ
در ہاون رصاص خوب حل کنند تا قوت رصاص بگیرد پس قدری روغن بنفشہ آمیختہ طلا نمایند بقول حکیم علی درین باب مستعمل اہل خراسان ست
و ایضاً آرد جو عنب الثعلب گل ارمنی در آب مکوہ سبز سائیدہ ضماد کردن معمول ست و بعد یکدو روز اکلیل الملک اضافہ کنند و ایضاً بہدانہ عناب
سپستان در عرقیات جوش دادہ شربت بنفشہ داخل کردہ بخورند و عنب الثعلب بابونہ گل خطمی اکلیل الملک ہر یک پنج ماشہ افیون زعفران ہر واحد
یکماشہ جدوار دو ماشہ با آب کشنیز سبز سودہ ضماد نمایند و ضماد گل خطمی اکلیل الملک بابونہ آرد جو کوفتہ بیختہ بشیر گاو پختہ و روغن گل آمیختہ برائے ورم
و سوزش نافع است **اقوال حکما** شیخ میفرماید واجب ست کہ فصد نمایند و اطلاق طبیعت کنند و خصوصاً بچیزی کہ از اسفل استعمال نمایند یعنی اگر
حمولات استعمال کنند نفع عظیم نماید و جذب مادہ بسوئے مقعد کند و گاہ بعد فصد رگ دست بفصد دوم از صافن احتیاج شود و باید
کہ رعایت جانب وجع کنند و فصد از طرف او گیرند و اگر درد در ہر دو خصیہ باشد خون بحسب واجب از ہر دو دست بر آرند و سمے باید کہ تخفیف غذا
کنند و گوشت و مانند آن ترک نمایند و تدبیر لطیف فرمایند و اول بر عضو پارچہ در سرکہ و گلاب و در لعابات و عصارات باردہ تر کردہ سرد
نمودہ بنہند و چون درد و یاد شروع کند مثل این اضمدہ و اطلیہ استعمال نمایند بگیرند آب عنب الثعلب و آب کدو و آب نی تر خاصہ و آب کاسنی و آرد
جو و باقلا و اندکے زعفران و روغن گل و بکار برند و ایضاً برگ کاکنج و آرد جو و آرد عدس و ایضاً برگ نی و آرد باقلا و روغن گل و آنچہ تجربہ
کردہ ام انیست آرد باقلا و بنفشہ سودہ ہر دو مساوی مثل حلوا بپزند و ضماد نمایند و اگر حرارت و درد مفرط باشند احتیاج با خلاط مثل برگ بنج با
رعادیات افتد و اگر دران قدرے صلابت بود و از زمانہ ابتدا تجاوز نمودہ باشد باید کہ بچیزیکہ دران قوت انضاج باشد تدبیر نمایند و اقرب
منضجات از درجہ ابتدا آرد باقلا و بابونہ و خطمی بلعاب تخم کتان و میفخج ست و ایضاً آرد جو بعسل و آب و ایضاً برگ کرنب سختہ با آرد جو و زردہ
بیضہ و روغن گل و اما چون احتیاج بتحلیل شود و تزید بایستد پس مجرب اینکہ اینست کہ مویز منقے و زیرہ سیاہ ہر دو بسایند و بطلا یا ماء العسل
سختہ ضماد نمایند و یا برگ کرنب و حلبہ ہر دو پختہ و یا آرد باقلا و مویز تر منقے و زیرہ در شراب ممزوج پختہ و یا آرد جو بسرگین گاو در سرکہ مع اندک
خانہ زنبور و قدرے آب عنب الثعلب و یا خاکستر خستہ خرما و خطمی مساوی بسرکہ سرشتہ و یا خاکستر کرنب بسفیدہ بیضہ یا زردہ آن و یا بیخ خیار
دشتی بشراب یا عسل و بیخ سوسن کوفتہ مثل مرہم سودہ و یا مویز منقے پنج جزو مغز حبۃ الخضرا در آب جوشانیدہ یکنیم جزو و زیرہ نیم جزو
کرسنہ نیم جزو صمغ صنوبر سہ جزو بعسل سرشتہ و ایضاً برای ورم مع قروح ورق نقرہ در زیت بپزند تا بقوام آید بعد سوم [illegible] براین انداخت
[illegible] و ایضاً [illegible] مساوی روغن سوسن [illegible] روغن گاو بقدر کفایت و ایضاً بیخ حنق بسولیق و ایضاً حلبہ و بزر کتان با آب و عسل
[illegible] آنچہ [illegible] و ایضاً کہ برای ورم محتاج بنضج و برای بارد [illegible] قوی ست بگیرند نخود سیاہ
[illegible] ضماد نمایند [illegible] روغن زنبق در احلیل [illegible] ورم بارد را خاصہ نافع ست و کذلک تعلیق

قوة الصمغ بران وچون ورم دبیله باشد شگافتن او نزد کیسهٔ خصیه جائز ست و ترتیب مقعد جائز نبود که گاهی ناصور ردی گردد بلکه واجب ست که مراهم آرد برنج با آب سرشته بران نهند تا منع کشادن او نماید و در آخر آن مشک بر روغن زنبق در احلیل بزراقه رسانند که بغایت نافع ست یا روغن زنبق تنها برائت کافی بود صاحب کامل میگوید که اورام عارض مذاکیر مثل اورام سائر اعضا از انصباب مواد بسوے آن و تولید باد دران عارض میشود پس هرگاه ورم حار عارض گردد فصد باسلیق کنند و اخراج خون بحسب وجوب قوت و سن و زمان و عادت نمایند و از اشیاے شیرین اجتناب کنند و بحوم منع نمایند و تدبیر سائر اورام حاره که در باب آنها مذکور ست باید کرد و بر خصیتین لعاب مخلوط آرد جو و آرد باقلا و آب عنب الثعلب و آب کاسنی و اندک زعفران ضماد نمایند و آین دوا نیز ورم حار خصیه را نافع بگیرند آرد جو آرد باقلا آرد عدس و آب عنب الثعلب و زردهٔ بیضه و روغن گل سرشته طلا نمایند و اگر آب کل کنج عوض زردهٔ بیضه آمیزند نیز نافع ست جرجانی و ایلاقی مینویسند ورمی که از حرکت منی و عدم [illegible] آن افتد اگر دران حالت گرانی در خایه پدید آید جماع کنند بعد نشستن در حمام تا او عیه منی خالی گردد و در حال ساکن شود و آماس نکنند و اما چون آماس گرد و یا از ماده بود نه از حرکت منی اول رگ صافن زنند یا بر ساق یا بر روی ران حجامت کنند و تن مرد را که این ورم افتاده بود و بر قطن حجامت [illegible] آماس و درد بیک روز زائل شد و دیگرے را هم حجامت بر کرگاه برابر گرده نفع بخشید و قی کردن ماده ورم را از انجانب باز گرداند و حجامت و فصد از جانب ورم کنند و اگر ورم در هر دو خصیه باشد در هر دو جانب باید کرد و اول خرقه بعصارهٔ کاسنی و کشنیز تر و عنب الثعلب و عصا [illegible] کرده بران موضع نهند و این دوا نیز نافع عصارهٔ کشنیز تر و آرد جو و آرد باقلا و اندکے زعفران و روغن گل بهم سرشته ضماد کنند و ایضاً [illegible] آرد باقلا بنفشه و لعاب تخم خطمی سفید مثل عصیده پخته بر نهند و ایضاً گل قیمولیا و عنب الثعلب و اندکے زعفران سرشته ضماد کنند و ایضاً آب کشنیز و آرد جو و خطمی سفید سوده ار دو اگر زردهٔ تخم مرغ و اندکے سرکه و روغن گل با این ادویه یار کنند صواب بود و اگر درد و ضربان [illegible] برگ خشخاش و برگ کاهو و مانند آن با ضماد باید آمیخت و هرگاه درد و ضربان ساکن شود و از حد ابتدا درگذرد داد و پر محلله بکار برند چون آرد جو و آرد باقلا و خطمی سفید و بابونه و لعاب تخم کتان و میپختهٔ سرشته و هرگاه که آماس صلب شدن گیرد محللات قوے بکار برند چون مقل [illegible] و سپید بیچه گوسفند چنانچه در علاج ورم صلب خصیه یاد کرده آید ابن الیاس گوید که بعد فصد باسلیق هر صبح جلاب [illegible] هر واحد ده عدد و از شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم بیاشامند و غذا ماء الشعیر یا مزورهٔ ماش و شیرهٔ مغز بادام و شهد [illegible] و لعاب آب کشنیز و آب عنب الثعلب و آرد باقلا و عدس و آب کاسنی ضماد سازند و یا پارچه بسرکه و گلاب و عصارهٔ کشنیز تر کنند و سرد کرده گذارند و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه مع فلوس خیار شنبر با شیر خشت و ترنجبین هر واحد ده درم کنند و یا بگیرند شربت بنفشه و ترنجبین و فلوس خیار شنبر هر واحد [illegible] درم و در آب گرم حل کرده بنوشند و چون زمان انحطاط قریب شود بگیرند بابونه و اکلیل و شبت هر واحد یک کف دکوفته بیخته بزردهٔ بیضه [illegible] ضماد نمایند حجندی می گوید که بعد فصد باسلیق یا صافن و حجامت ساقین و اخراج خون بقدر احتیاج هر صبح شربت عناب [illegible] یا غوره یا سکنجبین مفرد یا مرکب بیاشامند و تلیین طبیعت بحقنهٔ لین نمایند و تلیین بحقنه اولی ست و نزد انحطاط مثل بابونه و اکلیل [illegible] مخلوط بزردهٔ بیضه و آب کرنب ضماد نمایند و در علاج اورام خصیه اجمال نمایند زیرا که اکثر مشاهده کرده ایم که بسبب [illegible] میگردد و ورم صفراوی هر صباح سکنجبین یا شربت آلو یا تمر هندی بشیرهٔ تخم خیارین یا بشیرهٔ تخم خرفه بنوشانند و غذا ماء الشعیر [illegible] و آب هندوانه درین نفع میکند و باقی علاجش قریب بعلاج ورم دموی ست الا در مجرد فصد سعید مینویسد که در ابتدا فصد باسلیق از جانبے که ورم دران باشد باید کرد و اگر در هر دو خصیه ورم باشد اول فصد از دست چپ کنند بعده روز دوم از دست راست نمایند و بحسب حاجت و قوت خون برآرند و طلاء الطحلب و آب عنب الثعلب و آب حی العالم و صندل و گلاب کنند و تبرید مزاج بشربت ماء الشعیر بعده سکنجبین نمایند و با تمر هندی انار شیرین نوش امر کنند و شیرهٔ تخم خرفه و لعاب اسپغول بسکنجبین و جلاب بدهند پس اگر ورم تحلیل شود و تپ ساکن گردد بمزورهٔ غوره غذا اختیار کنند و نزد

سوم بروغن بمالند و در حمام داخل شوند و بر موضع ورم آب نیمگرم بریزند **قرشی** گوید کہ بعد فصد و استفراغ صفرا و تلیین طبیعت و تقلیل غذا و
ترک لحوم و تعدیل مزاج اولاً روغن گل و اندکے سرکہ با آرد باقلا یا آرد جو ضماد کنند و یا سرکہ و گلاب و عصارۂ کاسنی یا کاہو یا کشنیز تر نہند و آنچہ مجرب و
محمود است اینست کہ بنفشہ و باقلا ہر دو باریک بسایند بعد ازان اقدام بر انضاج کنند بمثل بابونہ و خطمی و باقلا و تخم کتان نطول آب آن تضمید بثفل آن
و برگہای آن سائیدہ و بہ آنکہ صاحب شفاء الاسقام برین اجزا اکلیل الملک و زیرۂ سیاہ و حلبہ و بنفشہ عوض باقلا افزودہ و وزن ہر یک سہ درم
نوشتہ و گفتہ کہ بعد ازان بروغن گل و زردۂ بیضہ مخلوط سازند ابو منصور گوید کہ لقیمولیا و اندک زعفران و عنب الثعلب و آرد جو و خطمی سفید
وغیرہ کہ در ادویۂ مرکبہ مذکور شد مساوی گرفتہ ضماد نمایند و اگر در انجا آثار غلبۂ خون باشد فصد باسلیق کنند و این دوا نیکوست عدس مقشر و
گل سرخ و پوست انار در آب بنگ پختہ بروغن گل آمیختہ ضماد نمایند کہ بسیار نافع ست ابن احمد گفتہ کہ مرہم مذکور مطلقاً نافع ست و نزد
ضربان سرکہ بگلاب یا لعاب اسپغول و یا آب عنب الثعلب با افیون مفید

علاج ورم بارد خصیہ

در بلغمی بمنضج بلغم دہند و وقتے ہمرات نمایند پس اضمدۂ محللہ مثل آرد باقلا و نخود و زیرۂ سیاہ و اکلیل و بابونہ و حلبہ و مقل و موم در روغن خیری و زردے
بیضہ و مرزنجوش و مانند آن ضماد کنند و یا صبر در شراب پختہ ضماد نمایند و چون گل ٹیسو را جوشانیدہ بر خصیہ ببندند برای دفع ورم و تسکین درد استرخاے
خصیہ بعدیل ست و نطول از آب مطبوخ آن نیز درین باب مجرب و ضماد بیضۂ سنگ پشت برای ورم بارد خصیہ مجرب است و مغز تخم بیدانجیر
در شیر گاو پختہ ضماد کردن نیز آزمودہ است و در تحلیل افراط نکنند تا مادہ صلب نشود بلکہ محلل را بتلیین بکار برند و اضمدہ با روغن کنجد و با زردۂ
بیضۂ مرغ سرشتہ استعمال نمایند و اگر حاجت تنقیہ شود مسہل بلغم دہند و بہترین غذا نخود آب است و در ورم سوداوی صلب منضجات سودا بنوشانند
و تی بمقیات سودا نمایند و بادویۂ ملینہ محللہ مثل بابونہ و اکلیل و برگ کرنب و حلبہ و تخم کتان و امخاخ مثل مخ ساق البقر و گوزن و شحوم مثل
شحم بط و ماکیان و صموغ مثل مقل و اشق و میعۂ سائلہ بمیفختج ضماد کنند و مرہم حب السفرجل و مرہم اکبر نیز در تلیین و تحلیل مجرب و بعد حصول تلیین در ورم
تنقیہ از مسہل سودا و حب افتیمون نمایند و در ورم ریحی بسبوس گندم و نمک و گاورس و نانخواہ و تخم شبت و کذا اپشک موش گرم کردہ تکمید کنند و جوارش
کمونی خورانند و روغن یاسمین کہ اندران مشک و جند بیدستر حل کردہ باشند در احلیل چکانیدن نافع ست و ہمچنین بستن برگ تنباکو گرم کردہ و یا
پارچۂ سفید چہار تہ کردہ در شراب برانڈی تر نمودہ بر خصیہ نہند و از بالا انکباب مطبوخ تنب کنند سوزش در جلد پیدا بودہ رطوبتی غریبہ بعرق بیرون
خواہد شد و در عمل یکدو بار نفع رو دہد و اگر زائل نشود ہرچہ در ورم بلغمی گذشت بکار برند ذکر ادویۂ مفردہ مفید اورام بارد خصیہ ضماد صابون الغافث
کہ آن شجرۂ ابی مالک ست و کذا بابونہ در تحلیل ورم انثیین مجرب سویدی ست و کذا جوز بوا چون سہ روز متواتر ضماد کنند در تحلیل اورام صلب و غیر صلب
مجرب او ست و ضماد نخود سرخ یا سیاہ تنہا و بعسل مطبوخ و کذا کشنیز بعسل و کذا زیرۂ سیاہ تنہا یا با آرد باقلا و زیت و کذا زیرہ بعسل و کذا موم زرد و زیت
در آفتاب گداختہ و کذا زیرہ و یا قردمانای مطبوخ صائم بعسل و زیت آمیختہ و کذا سداب و برگ غار کوفتہ با آب پختہ و کذا حندقوقا و کذا روغن آن و کذا اصل
و شراب نمک و کذا تخم خرمای کوفتہ مثل غبار ساختہ بسرکہ و کذا کرسنہ با آب سرشتہ و کذا نفط سفید و کذا اسفیداب با مقل ازرق بمیفختج سرشتہ و کذا مویز سیاہ
منقے و آرد باقلا مثل عصیدہ پختہ در روغن بابونہ آمیختہ و کذا مرزنجوش سودہ بروغن گل و موم سرشتہ و کذا خمیر آرد و پودینہ کوہی و نمک آمیختہ و کذا ایرسا
در سرکہ پختہ و شراب و ضماد صبر و کذا اشنہ و لستان زنان گرم ہر واحد محلل ورم بارد ست و ضماد اکلیل الملک مطبوخ بمیفختج و کذا اشق بسرکہ و کذا تخم فنجنکشت
یا برگ آن با روغن زرد و برگ کرم و یا بموم و کذا مقل ازرق و کذا برگ لعنع و مویز منقے سرخ رنگ و کذا نخود سرخ کوفتہ با آب پختہ و کذا آرد باقلا و زیرہ و
کذا سنجو بیر یکم ہر واحد محلل و ملین ورم صلب ست و کذا شراب و ضماد تودری نافع و دیگر برگ بکاین در آب جوشانیدہ گرما گرم بر خصیہ بستن برائے
تحلیل ورم مجرب استاد مرحوم ست و دیگر بیضۂ کچھوہ در آب کشنیز سبز یا آب عنب الثعلب سبز سائیدہ و گاہی ہمراہ دیگر محللات مثل زیرہ و زرد چوبہ

در آب پختہ بجہت اورام بارد خصیہ معمول ست وکذا اسطوخودوس یکتولہ بشیر گاو پختہ دیگر اکلیل الملک بشیر گاو پختہ وگاہے مرشی واخل کردہ وگاہے بروغن حنا وگاہے بروغن بابونہ وکذا ضماد کنجد سرخ کہ در ملک مالوہ لکھی تلی گویند در اورام باردہ معمول دیگر پشک شتر وبلدی قدرے سودہ باآب پختہ تا غلیظ شود نیمگرم ضماد کردن وکذا تخم مین پہل در آب برگ نازبو سائیدہ وکذا بیخ بید انجیر سبز کہ سائیدہ نیمگرم وکذا تخم کویل کوفتہ بیختہ نیمگرم وکذا مغز تخم بید انجیر باآب سائیدہ گرم کردہ در روز دو سہ بار وکذا مازو واسگند باآب سائیدہ نیمگرم وکذا انگچور سائیدہ نیمگرم لیپ کردن وبالاے آن برگ پان بستن وکذا امردہ بابرگ وشاخ کوفتہ قرص بستہ نہادن وکذا ریحان باآب سائیدہ ضماد کردن ہر واحد مفید ورم بارد ست ذکر ادویہ مرکبہ کہ نافع اورام بارد خصیہ است گل پلاس برگ قنب اشنہ برگ نیب برگ فنجنکشت ہر یک چہار تولہ بادیان پنج تولہ در آب جوشانیدہ بخور دہند دیگر تو تیر برگ انار شبت سبز وبابونہ وافتیمون ہندی وبرگ نیب وبرگ پنبہ باغی ہر یک پنجتولہ بدستور استعمال کنند دوا عنب الثعلب چہار ماشہ اکلیل الملک بابونہ آرد جو آرد باقلا ہر یک سہ ماشہ در آب مکوہ سبز حل کردہ ضماد نمایند وعنب الثعلب اصل السوس گل سرخ تخم خطمی پر سیاوشان جوشانیدہ گلقند مالیدہ بنوشند با بیخ کاسنی اضافہ کنند ایضاً برای ورم وصلابت خصیہ لعاب گل خطمی سہ ماشہ شیرہ خار خسک شیرہ حب القلطم ہر یک شش ماشہ عرق عنب الثعلب دہ تولہ نبات یکنیم تولہ بنوشند وعنب الثعلب شش ماشہ گل خطمی چہار ماشہ گل سرخ سہ ماشہ اکلیل الملک تخم کشنیز ہر یک چہار ماشہ سائیدہ بشیر گاو پختہ روغن گل داخل کردہ ضماد نمایند وبا گل خطمی گل بابونہ کوفتہ بیختہ بشیر گاو پختہ ضماد کنند وعرق عنب الثعلب پنج تولہ بنوشند ایضاً تخم کشنیز سہ عدد مغز تخم بید انجیر سپیدہ چوب ہر یک نیم دام ہلدی گیرو ہر واحد دو ماشہ مغز پنبہ دانہ یکدرم ادویہ کوفتہ بیختہ وسفیدی صلا یہ کردہ در بیضہا آمیختہ نیم گرم ضماد نمایند ضماد برای ورم بارد تالیف حکیم شریف خان گل خطمی بیخ خطمی کنجد سیاہ تخم کتان حلبہ اکلیل الملک آرد باقلا ہر یک چہار ماشہ مرکی گل بابونہ زیرہ سیاہ مقل زرد اشق میعہ سائلہ ہر یک سہ ماشہ موم پیہ گردہ بز ہر یک دو تولہ روغن گل چہار تولہ سنبل الطیب دو ماشہ بطور مرہم تیار نمایند ایضاً تخم حلبہ تخم کتان گل خطمی گل بابونہ اکلیل الملک عنب الثعلب ہر یک چہار ماشہ زیرہ سیاہ دو ماشہ در آب عنب الثعلب تازہ سودہ زردہ بیضہ مرغ یکعدد روغن گل یکتولہ آمیختہ ضماد نمایند ایضاً در ورم غیر حار مویز منقے وزیرہ سائیدہ آرد باقلا پیہ ماکیان وپیہ گردہ بز آمیختہ ضماد کنند ضماد کہ اورام باردہ خصیہ را بغایت نافع ست ولو ورم حار عند الانحطاط نیز مفید آرد باقلا حلبہ بابونہ زیرہ سیاہ مویز منقے باآب وروغن کنجد سرشتہ ضماد کنند ایضاً برائے ورم بارد وصلب اکلیل الملک بابونہ خطمی مقل تخم مرو حلبہ آرد نخود زیرہ سیاہ مساوی بلعاب تخم کتان وروغن کنجد سرشتہ ضماد کنند واگر مویز منقے نیز آمیزند بہتر بود ضماد کہ ورم بارد ومجع را مجرب ست مغز تخم بید انجیر زیرہ کرمانی گل بابونہ اکلیل الملک باقلا آرد جو فلفل برگ قنب ہر یک یکجزو مویز منقے حلبہ ہر یک نیم جزو ایضاً برائے ورم بلغمی بابونہ اکلیل الملک شبت بنفشہ خطمی برگ غار برگ کرنجوہ برگ عنب الثعلب برگ شلجم برگ چقندر جوشانیدہ بر بخار آن انکباب وباآب آن نطول وثفل آن ضماد نمایند ایضاً برائے ورم بارد اسبند یکجزو زنجبیل زرد چوبہ ہر یک ربع جزو سائیدہ در آب پختہ ضماد نمایند وبرگ بید انجیر بران بندند در دو سہ دفعہ زائل گردد واگر قدرے جدوار وفلفل سیاہ اضافہ نمایند قوی تر گردد ایضاً گیرو سونٹھ مغز بنولہ کنجد سیاہ حلبہ برابر کوفتہ با بول مادہ گاو پختہ وسائیدہ نیمگرم ضماد نمایند در سہ روز ورم وصلابت برطرف شود ضماد اول مازو سبز یک عدد وسائیدہ بر ورم ضماد سازند چون خشک شود بکہان بید ریوند چینی گوگل بیضیہ ہر یک پنج ماشہ در آب سائیدہ گرم نمودہ ضماد سازند وبالای آن برگ گلچکان گرم کردہ بندند در سہ چہار روز ورم وکلانی خصیہ فرو نشیند ایضاً نافع ورم خصیہ ودر آن بہنگرہ پشک موش نکھچکنی مساوی تخم رواسن دو چند در آب برگ بید انجیر سائیدہ ضماد نمایند وضماد تخم میتھی والسی وعسل نیز مفید واگر زیرہ سفید وفلفل سائیدہ باآب بپزند وطلا نمایند نافع سختی خصیہ است ایضاً برای تحلیل ورم صلب مالش بچہار روغن یعنی روغن بید انجیر روغن گل روغن بابونہ روغن جوز مائل ہر ابر آمیختہ نیمگرم مفید ست وبعد آن برگ تینا کو یا برگ بید انجیر گرم کردہ بربندند ایضاً مغز کرنجوہ کنجد سیاہ کالی زیری

ایلوا ایلدی مساوی با آب کیکوار سائیده نیمگرم ضماد نمایند و بالائش برگ بید انجیر بندند ایضاً که ورم سوداوی را نافع زوفای رطب یک توله
پیه گاو مغز ساق گوزن هر یک سه ماشه روغن گل روغن سوسن هر یک یک توله ضماد کنند ایضاً برگ انگور در آب انگور پخته مالیده سه توله آرد
حلبه و باقلا بابونه هر یک سه ماشه پیه مرغ یکنیم توله ایضاً انجیر خشک ده عدد برگ سرو و زنبق هر یک دو نیم توله پیه سه توله بروغن بابونه و عسل هر یک
یک نیم توله ایضاً قوتیر مقل ازرق اشق آرد باقلا هر واحد یک توله و سکبینج چهار توله **اقوال الطب** سیلجی گوید که چون در خصیه و قضیب ورم پیدا
حادث شود باید که با کلیل الملک مطبوخ در سکبینج مخلوط بزرده بیضه و آرد گندم ضماد نمایند و یا بگیرند مویز منقے و آرد باقلا و اندک زیره سیاه در
در آب و روغن کنجد پخته ضماد کنند و اگر ورم از ماده غلیظ باشد بطبیخ نعنع و تمام و مرزنجوش بران نطول کنند و بزهره گاو و در عسل سرشته ضماد
نمایند و این ضماد نفع بورم و صلابت انثیین کند آرد باقلا آرد نخود هر واحد ده درم تخم فنجنکشت پنج درم مویز منقے پانزده درم مویز را کوفته بسائر
ادویه سوده آمیزند و پیه بط و پیه گوزن هر واحد دو اوقیه بزیت اوقیه گداخته با ادویه مع اندک روغن سوسن آمیخته ضماد کنند و یا انجیر پنج عدد
با یک قبضه کرنب بزیت و قدرے پیه ماکیان بپزند تا پخته شود پس بسایند تا مثل مرہم گردد ضماد نمایند و یا بگیرند بابونه و حلبه و باقلا و سکبینج
بسرشند و یا کرنب در آب بجوشانند و بآرد حلبه آمیخته ضماد کنند **بوعلی** مینویسد که ورم بارد خصیه اکثر در حال سوء القنیه و استسقا عارض
میشود و علاجش منضجات مذکوره در ورم حار ست و از انجمله است آرد باقلا و آرد حلبه بمثابت و ایضاً کرنب قبضه انجیر پنج عدد در آب بپزند تا مهرا شود
بدان ضماد نمایند و قوتیر است ان آرد نخود و آرد باقلا و زیره و پیه گرده و بابونه و اکلیل الملک ست از ان مرہم سازند و ایضاً مقل در سکبینج گداخته
استعمال کنند و تقطیر بروغن زنبق در احلیل بمرات نافع عجیب ست و ایضاً بگیرند مصطگی و انزروت و در طلا کنند و در روغن زنبق آمیخته طلا کنند
و روغن بید انجیر را در اورام خصیه خاصیتے تاثیرے ست و یا مشک بروغن زنبق در احلیل بچکانند که بغایت مفید ست و در ورم صلب بگیرند انجیر
و پیه بط یک یک جزو برگ زیتون و برگ سرو و اشق هر واحد نیم جزو و بطلا و روغن گاو بیامیزند و ایضاً قاقطار و زوفای رطب و موم و روغن گل
و مغز ساق گوزن و برگ علیق اجزا مساوی از ان لطوخ بسازند و ایضاً بگیرند مقل و اشق و در مثلث حل کنند و باندک باقلا و روغن آمیزند و این
علاج بید مجرب ست بگیرند سبوس گندم و خوب بکوبند و در غربال تنگ سوراخ ببیزند و اشق در سکنجبین حل کرده بدان بسرشند و بر موضع لزوم نمایند
و این عمل معتدل الحرارت ست و دوا الحم اعاده این نمایند که بر صلابت را نافع ست و ایضاً برای صلب بابونه و حلبه و باقلا و روغن گاو و [illegible]
عنب و یا انجیر هر اسه بدان ضماد نمایند و ایضاً خاکستر تخم خربا دو جزو و خطمی یکجزو در سرکه سائیده ضماد کنند مصنف جامع و کامل گویند که اگر
ورم خصیه بارد باشد مقل را در سکبینج تر کرده با سفید آب سائیده طلا کنند و یا بگیرند کندر و زیره و باقلا مساوی و سائیده پیه را در زیت
گداخته آمیزند و طلا کنند و یا بگیرند باقلا و حلبه و بابونه و اکلیل الملک و باریک سائیده با پیه گداخته آمیزند و سکبینج سرشته طلا نمایند
و بربندند و یا بگیرند آرد باقلا یک جزو و زیره کرمانی نیم جزو و باریک سائیده بروغن کنجد مدقوق بسرشند و ضماد سازند و یا مویز
خراسانی منقے در آب تر کرده خوب بسایند با روغن کنجد مدقوق معصور و بدان آرد باقلا و آرد نخود و اندکے زیره بسرشند تا مثل مرہم
گردد و بدان ضماد کنند اگر ورم بارد و صلب باشد و این دوا ورم صلب را نیز نافع ست آرد نخود و آرد باقلا اکلیل بابونه بنفشه مساوی باریک
سائیده بگیرند و بنفشه مثل مجموع و در هاون بنیک بسایند و اندک پیه بط و روغن سوسن گداخته همه را در هاون خوب حل کنند تا مخلوط گردد پس
طلا نمایند و ایضاً خاکستر کرنب بزر کتان هر دو سائیده با پیه خنزیر کوفته غیر گداخته ادویه بدان بسرشند و بر خصیه صلب ضماد کنند اسمعیل [illegible]
مینویسد که در آماس صلب قضیب و خایه ضماد معتدل و محلل بکار برند چون اکلیل الملک با میپختج مثل خاکینه پخته و زردی
بیضه مرغ و آرد جو و آرد گندم مع سبوس بهم سرشته و آرد باقلا در شراب یا در ماء العسل یا در میپختج مثل عصیده پخته و مشک را بروغن بید انجیر
حل کرده در مجرے قضیب بچکانند و اگر باستفراغ حاجت بود اول قی کنند و حقنها و شیافهای معتدل بکار برند و تدبیر لطیف کنند و به آهی آماس

صلب بگیرند آرد حلبه و آرد باقلا هر یک ده درم زیرهٔ کرمانی و آرد نخود و کشنیز خشک هر یک سه درم مقل پنج درم همه را درمی پخته یا بماء العسل عصیده کنند و یا بگیرند برگ کرنب پخته و بارد جو و آرد حلبه سرشته ضماد کنند و اگر آرد باقلا و بابونه و پیه بط با آن یار کنند قوی گردد محمد بن الیاس گوید که در ورم بلغمی هر صبح جلاب از اصل السوس و بادیان هر واحد سه درم با گلقند شکری ده درم بنوشند و غذا مزورهٔ نخود و مغز قرطم سازند و تلیین طبیعت بمطبوخے که دران تربد و انیسون و بادیان و بادرنجبویه باشد باید کرد و یا از تخم شبت و تخم شلجم و تخم خربزه و اصل السوس و روغن کنجد و عسل و نمک حقنه کنند و باقلا و حلبه وغیره که در قول مصنف جامع گذشت مساوی کوفته بیخته بروغن بابونه یا روغن شبت سرشته طلا کنند و یا بگیرند مقل و کندر و موم و روغن بابونه و قیروطی ساخته طلا کنند و در ورم سوداوی صاحب هر صبح جلابی از بادرنجبویه و گاوزبان و اصل السوس هر واحد سه درم با گلقند شکری ده درم بیاشامند و غذا بدستور بلغمی دهند و تلیین طبیعت بمطبوخ افتیمون یا حب او کنند و با ضمادهٔ ملینه مثل پیه بط و ماکیان و مغز ساق گاو و روغن بنفشه و مقل ضماد کنند و یا بگیرند آرد باقلا و آرد نخود و اکلیل و بابونه و شبت اجزا مساوی کوفته بیخته با آب کرنب سرشته ضماد نمایند خجندی گوید که قے باصل السوس جوشانیده یا بتخم ترب نمایند و تلیین طبیعت باین حقنه کنند بابونه سنای مکی اکلیل الملک هر یک پنج درم بسفایج سه درم تربد درم بورق درم شکر سرخ ده درم لحب قرطم کوفته پنج درم شبت قبضه بدستور مقرر مرتب ساخته حقنه بدان کنند و بمطبوخ تربد و غاریقون و سنا و غبار شنبر و گلقند و مانند آن اسهال آورند و به ...... و خطمی طلا کنند و در سوداوی تلیین سجفتهٔ مذکور کنند و اضمده که در قول ابن الیاس گذشت بکار برند ابن هبة الله گوید که اگر ورم بلغمی باشد اول دوا مستفرغ بلغم ...... و حلبه ...... دهند و آب نیم گرم بران آشامند و روغن یاسمین یا روغن بان بمالند و بآب دریا حمین بشویند و ضماد نخود و آب سازند و اگر تحلیل نشود کنند آرد باقلا زیره سوده در پیه گرده بز و موم گداخته آمیزند و ضماد کنند و اگر ورم صلب باشد تنقیه از خلط سوداوی نمایند و بآرد نخود و باقلا و تخم کتان و خاکستر کرنب و بابونه و اکلیل الملک و بنفشه خشک با پیه بط و بز و روغن سوسن آمیخته ضماد کنند و اگر ورم تحلیل نشود مقل و اشق و سکبینج و سیاه کہ در سکنجبین حل کرده بدان اندک آرد باقلا و روغن سوسن آمیخته ضماد کنند و بآب نیم گرم بشویند و غذا مزورهٔ زیرباج دهند قرشی گوید که در بلغمی منضجات مثل آرد حلبه و باقلا بشراب ضماد کنند و همچنین آرد باقلا و جو و زیره و بابونه و اکلیل الملک و در ورم صلب تنقیه سوداوی و تضمید بز و فاسے رطب و پیه بط و مغز ساق گوزن و روغن گل یا روغن سوسن نمایند صاحب کتاب عین الحیات وغیره نوشته اند که براے اورام خصیه کشادن رگے که در پشت ابهام ست از دست مخالف ورم و همچنین سوراخ فراخ کردن در گوش از جانب مخالف ورم و اگر ورم در هر دو جانب باشد همین هر دو عمل از هر دو جانب نمودن مجرب ست و ایضاً داغ کردن قریب به بند دست از طرف ابهام از جانب موافق ورم نیز از مجربات ست و ایضاً بقول رازی اگر ورم کهنه گردد و هیچ تدبیر نرود و اگر در خصیه راست بود بر اسلیم دست چپ بپارچه بافته داغ نهادن و اگر در چپ بود بر اسلیم راست داون و بعد از داغ سرطان نهری کوفته ضماد کردن اثرے عظیم وارد و ایضاً داغ بر سر ابهام پاے مخالف ورم و ضماد خاکستر چوب انگور بگیرند و خطمی و جو و بابونه که دافع ورم ... ست

وجع خصیتین

سبب درد خایه حرارت یا برودت یا ریح یا ورم یا ضربه و سقطه یا ترک جماع تا مدتی باشد تشخیص این اسباب چنین کنند که اول احوال ورم یا وقوع صدمه بر خصیه یا ترک جماع از مریض بپرسند اگر اقرار یکے ازین هر سه کند سبب درد همان باشد و الا احوال شدت و خفت درد و حرارت و برودت بلمس خصیه دریافت نمایند و اگر درد شدید و بلمس حار بگوید و با التهاب و حرقت بود سببش حرارت باشد و اگر درد اندک و بلمس بارد بیان کنند و با حذر بود سببش برودت باشد و اگر درد با تمدد و انتقال بلا ثقل بود سببش ریح باشد علاج اگر ورم باشد علاج آن مذکور شد و اگر از حرارت بود تبرید دهند و عصارات بارده مثل آب کدو و آب کشنیز و عنب الثعلب تازه و کاسنی سبز و دیگر مبردات ضماد کنند و نزد شدت درد اندک شوکران یا افیون اضافه کنند و در سوزش بسیار قدری کافور نیز داخل نمایند و اغذیهٔ بارده دهند و خجندی گوید که اگر حرارت مادی بود و احتیاج باخراج خون باشد فصد صافن و حجامت قطن یا ساقین نمایند و پارچه مبلول بگلاب و سرکه

یا بآبهای مذکوره یا آب کاکنج ممزوج بگلاب بنهند و هر صبح شربت تمر هندی یا آلو بخارا یا سکنجبین یا شربت نیلوفر یا شربت دینار بنوشند و تلیین طبیعت
بحقنهٔ لیّن خفیف یا بشرب ملینات مثل شیرخشت و ترنجبین و شربت آلو مسهل یا شربت ورد مکرر یا آب انارین کنند و اگر حرارت غیر مادی باشد تنها تبدیل کفایت
کند و اگر از برودت باشد اصل السوس مقشر نیکوفته پرسیاوشان بادیان و مانند آن در آب جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند و گلقند و زنجبیل و
دارچینی تناول کنند و مروخات حاره مثل پیه بط و پیه مرغ و روغن بید انجیر و روغن بابونه که دران قدرے فرفیون حل کرده باشند بمالند و غذا نخود آب
بهتر است و خجندی گوید که تمریخ بروغن خسرو یح که دران جندبیدستر حل کرده باشند و تنطیل بآب مطبوخ اکلیل الملک و بابونه و مرزنجوش و قیصوم و شبت و
مانند آن و تلیین طبیعت بحقنهٔ بابونجی و لبلابی و ترید بحسب اقتضا نمایند و اگر برودت مادی باشد و حاجت بشرب مسهلات افتد نضج ماده بمنضجات
مناسبهٔ موافقهٔ خلط موجب نموده مسهلات مقوی مثل اغاریقون و ترید بنوشند و اگر برودت سازج باشد بر مسهلات مقابل آن اقتصار کنند و اگر از
ریاح باشد جوارش کمونی خورانند و سبوس گندم و نمک تکمید نمایند و اطلیهٔ حارهٔ محلل ریح مثل بابونه و اکلیل الملک و پودینه و سداب ضماد کنند و در آب جوشانیده
نطول سازند و جندبیدستر و روغن یاسمین و سداب آمیخته بمالند و نطول که در وجع گرده ریحی مذکور شد اینجا نیز مفید بود و برگ فنجنکشت و شبت و اسپغول بابونه
عنب الثعلب بادیان هر یک سه توله جوشانیده بخور دهند و بعد از ان مقل یک توله در سرکه و آب برگ مکوه حل کرده بابونه سنبل الطیب هر یک نه ماشه سوده آمیخته نیم گرم
ضماد کنند و در ریاح سودا و تنقیهٔ سودا و مارانجبین مفید بود و آنچه بسبب ریاح بواسیر باشد اطریفل و تراکیب مقل دهند و بقول حکیم ممدوح هر صبح انیسون و بادیان
و یا کرویا و تخم فنجنکشت هر یک سه درم و گلقند عسلی پانزده درم خورانند و مزورهٔ نخود بگوشت کبک یا دراج دهند و روغن زنبق یا نرگس جند آمیخته بمالند و اگر از ضربه
و سقطه باشد فصد باسلیق یا صافن یا حجامت ساقین و قطن نمایند و اگر حاجت تلیین افتد حقنهٔ لیّن بعمل آرند و روادع غیر قابض تا الم نیارند مانند بنفشه
و نیلوفر و کدو و برگ خطمی و عنب الثعلب و کرنب ضماد نمایند و بعد از ان بقول شیخ لعاب خطمی و بابونه و مانند آن استعمال کنند و ایضاً اسفنج مرکی بآب سرد و
برگ کتان بآب سرد سوده و روغن گاو و علک البطم مساوی ضماد سازند و ضماد زردچوب سوده در زردی بیضهٔ مرغ آمیخته نیم گرم نیز نافع ضربهٔ خصیه است و ایضاً اگر
خوطه بیجا شده باشد و درد و تپ هم بود شیرهٔ تخم قرطم شیرهٔ خیار خسک شیرهٔ تخم خربزه گلقند بنوشند و تخم کشوث و روغن گل حل کرده ضماد کنند و اگر از ترک جماع
بود امر بمباشرت کنند و اگر اندکے باقی ماند ادویهٔ بارده مخدره مدره مثل حب کاکنج و تخم خشخاش و کاهو و کشنیز بشرب و ضماد استعمال کنند

عظم خصیتین

گاه باشد که خصیه بزرگ شود نه بواسطه ورم و نفخ بلکه بسبیل فربهی چنانچه پستان بزرگ شود علاج در ابتدا ادویه سرد و مخدر مانند بیخ لفاح و پوست خشخاش
و بزر البنج و حکاکهٔ سنگ مسن و حکاکهٔ اسرب و حکاکهٔ سنگ آسیا بآب کشنیز سبز طلا کنند و بعضے درین گل ارمنی و سرکه هم افزایند و خاکستر
پشک بز و بزر البنج هر دو برابر سائیده ضماد کردن نیز خصیهٔ بزرگ را کوچک کند و ضماد مرداسنگ بآب کشنیز سبز سوده نیز مزیل سمن خصیه است و یا گل قیمولیا
سفید و اب قلعی هر یک دو درم شب یمانی مازو سنبر هر یک نیم درم کوفته بیخته بعسل و روغن گل سرشته چند مرتبه ضماد نمایند و ادویه مانع بزرگ شدن
پستان که در امراض ثدی مذکور شد درینجا نیز مفید بود و تقلیل غذا ضرورست و هرگاه این مرض مستحکم شود علاج نپذیرد و شیخ میفرماید که با ادویه بارده
که بدان علاج پستان بزرگ میکنند مثل طلا بشوکران و بزر البنج علاج کنند و هرچه قوت غاذیه را ضعیف کند بکار برند و حکاکهٔ اسرب محکوک بعضی
در بعض بآب کشنیز سبز طلا نمایند و مداومت چکانیدن روغن زنبق در احلیل نفع بدان و تعدیل آن میکند و جرجانی مینویسد که این ضماد
تحلیل کند و موی نیز ستقی پیه مرغ پیه گرده موم زرد هر یک دو درم زردهٔ تخم مرغ یک عدد مصطگی سوده پنج درم پیه ابا موم و روغن کنجد بگدازند و بازردهٔ بیضه
بیامیزند و در هاون حل کنند پس مصطگی آمیخته بسایند بعده موی باریک سائیده و جرجیر ابیزند تا نرم شود و جمله را بسرشند و بکار برند و بقول صاحب
شفاء الاسقام بگیرند بلیلج بزر البنج و گل قیمولیا و سفید آب اسرب و همه را سائیده طلا کنند و یا بگیرند سنگ آسیا و سنگ فسان که بدان کارد را تیز میکنند
و یکی را بدیگرے بآب کشنیز یا گلاب بسایند و طلا کنند و انطاکی گوید که اگر از خلط میان انثیین باشد پس اگر بادر و بود و حار باشد علاجش باطلیان و العبه

وحکاکه اسرب بیخ و کشنیز تر کنند و بدون ورد باره باشد و علاج بشوکران و عسل و مصطگی و مرطلا کرد و روغن قسط و نفط مروقا و آب نخود و بول نطول گاباید کرد و سویدی نوشته که ضماد صبر و جوز السرو و عظم خصیتین مجرب است و صبر جعفر مرمتی یا آمخالی بود نه سقوطری و از سعید بن ابراهیم نقل کرده که ضماد گل ارمنی و سفیداب و کذا نوتیا سی کرمانی بعصارهٔ بیخ تازه و کذا شوکران بسبرکه سرشته و کذا افیون محلول آب کشنیز سبز و کذا جوز بهل و مازوی سبز و کذا زیره و جوز السرو و کذا مر و مصطگی هر واحد نافع است

ارتفاع خصیه و صغر آن

گاه خصیه از کیسه بسوی عانه بالا رود و غائب شود و درد کند و اکثر حرکات را منع نماید حتی که بول بدشواری آید و هنگام بول درد کند و تقطیر البول حادث شود و گاهی خصیه کوچک شود و سبب این هر دو غلبه برودت و ضعف بر آنست چنانچه هنگام خوف شدید و در آمدن در آب سرد عارض میشود یا از سقوط قوت چنانچه در امراض حاده می افتد علاج جهت ارخا و تسخین بحمام و دوا الحلتیت مداومت کنند و بطبیخ بابونه و تخم کتان و اکلیل و سوسن آبزن نمایند و نطول کرده و روغنهای گرم مثل روغن بابونه و سوسن و قسط و یا روغن فرفیون و زهرهٔ گاو و انگزد بمالند و از ادویهٔ گرم مثل حلتیت و حلبه و فرفیون ضماد کنند و یا حلبه و مرزنجوش و اکلیل و بابونه و بزر کتان و سبوس گندم بماء العسل پخته طلا سازند و اگر ادویهٔ مذکوره در حمام طلا نمایند بهتر و قوی اثر کند و اگر بعد حمام محجمهٔ بزرگ بران نهاده باهستگی بکشند خصیه را فرود آرد و ادویه و اغذیهٔ مبهیه خورانند و این آبزن علویخان نیز مفید بود بابونه مرزنجوش حاشا نمام نوفای خشک عنب الثعلب برگ زیتون اکلیل الملک تخم کتان جوشانیده روغن قسط و روغن ناردین داخل کرده و طشتی کنند و مریض را دران نشانیده مکرر آن آب را در آفتابه کرده بر پشت و زهار بریزند و بملایمت دست از اعلی باسفل بمالند تا خصیه بجای خود آید و این ضماد نیز نافع است برگ زیتون برگ سرو اشق سنبل ازرق موبرمنقی نرم کوفته بماء العسل سرشته روغن گاو و روغن شبت و روغن قسط داخل کرده ضماد کنند و بقول شیخ اطلیه و اضمدهٔ مقوی باه نافع بود و کذا استحمامات و آبزنات متوالیه و ابو منصور گوید که چون خصیه بسوی زهار مرتفع شود مریض را هفت روز متواتر در آب گرم نشانند و هر روز در احلیل او انبوبهٔ نقره داخل کرده سخت بدبندند تا حالبین منتفخ شوند فی الحال خصیه بمکان خود فرود آید و نشستن در آب کبریتی نیز مفید است و کذا اکثرت تناول امراق مبزرهٔ مقویهٔ و بقول جالینوس گاهی این مرض بعد مرض حاد عارض شود و بر موت دلالت کند و علاج نپذیرد و بدانکه گاهی بسبیل ندرت قضیب مرتفع شود و در ظاهر هیچ اثر نماند و اسباب و علاج این همان است که مذکور شد

دوالی صفن و صلابت آن

گاه بر کیسهٔ خصیه در حوالی آن رگهای سطر ملتوی بسیار ظاهر شوند و گاهی دران هیچ علتی نباشد و علاج بران لواتر کنند و بیشتر بران سختی و درشتی پیدا شود و آن از جنس اورام بارده بود و گاهی مثل این بر جسم انثیین عارض شود و شفی متعذر گردد و آنرا قرو الدوالی نامند و اکثر این مرض در خصیه چپ عارض شود بسبب ضعف او و وصول رگی زائد دران و انصباب مواد بسوی آن و سببش انصباب سوداست بسوی عروق خصیه علاج هرچه در علاج دوالی باید و آنچه در ورم صلب خصیه گذشت استعمال نمایند و قی و تضمید ادویه محلله در هر دو مفید است و بقول صاحب جامع این مرض را قرو الدم گویند و فصد باسلیق و شرب ادویهٔ مسهل سودا و استعمال قی بمقیئات سودا بتکرار تا بدن از ان خلط تنقیه یابد مفید بود و بعض اطبا درین مرض فصد عروق ظاهر بر خصیه بگیرند و بعد ازان اضمادهٔ ملین محلل مثل ضماد دیکه دران حلبه و بزر کتان و خطمی سفید و پیه گرده و روغن سوسن اندخته ضماد میکنند و صاحب این را از تدبیر مولد سودا منع کنند و باغذیهٔ معتدله و اغذیهٔ حاره رطبه غذا سازند

استرخای صفن

گاهی کیسهٔ خصیه دراز و مسترخی میگردد بسبب حرارت و رطوبت هوا چنانچه در بلاد جنوبی قریب دریا شور و این قبیح منظر بود و گاهی چندان دراز شود که هنگام برخاستن زیر پای آید و موجب الم گردد علاج ادویهٔ بارده قابضه مانند مازو و مورد و گل سرخ و عدس و قرظ و گلنار و جفت بلوط و کزمازج در آب جوشانیده صافی نموده نطول کنند و ثفل آن بر بندند و همین ادویه را در آب پوست انار سائیده ضماد کنند و بقول شیخ تقلیل جماع کنند و بعضی اطبا بعض صفن فاضل را قطع میکنند و باقی را میدوزند و بهتر آنست که اول بدوزند پس پوست فاضل را قطع کنند و بعده بدرور افشک مثل

ذرور اصفر یا مراهم علاج کنند و هرچه در علاج قروح مقعد گذشت درین مرض نافع بود و انطاکی گوید که اول قوابض مثل مازو و سرمه و سماق و قرظ و پوست انار ضماد کنند پس اگر فائده نکند قطع کنند و بدو رند و مثل جراحت علاج کنند و درین ضرری نیست

قروح خصیه و ذکر و حوالی آن

ریشهای که بر خایه و کیر و نواحی آن افتد زود تر بعلاج آن مشغول باید شد و نباید گذاشت که متعفن شود چه در آن هنگام علاج وی مشکل گردد و شیخ میفرماید که قروح عارض درین مواضع ردی و ساعی بود یعنی پهن شود بهر آنکه بنواحی این اعضا عفونت سرعت کند بسبب آنکه از هوا پوشیده و مائل بحرارت و رطوبت و قریب بمجاری فضول اند و من وجه شبیه بقروح احشا و فم باشند و ردی تر قرحه آنست که در عضلات بیخ قضیب و مقعد باشد بهر آنکه محتاج تخفیف قوی بود و معذلک حس او شدید قوی باشد و گاه احتیاج بقطع نفس قضیب افتد چون قروح بران متعفن شود و پهن گردد و بالجمله سبب آن انصباب خلطی تیز از اعلی یا اسفل باشد یا مباشرت با زنان فاحشه علاج اول فصد صافن کنند و بفاصله سه چهار روز رگ باسلیق زنند و تنقیه سودا و صفرای سوخته بمسهلات آن نمایند و صبر مغسول و مرداسنگ مغسول و توتیای مغسول هر یک هفت ماشه با شراب و شیر زنان برابر آمیخته ضماد نمایند و کذا گل سرشو نافع بود و مرهم سفیده و مرهم زنگار و مانند آن از مراهم مدمله مفید بود و صبر و مرداسنگ و اقلیمیای مغسول با شراب ضماد کنند و اگر قرحه کهنه باشد مجففات قویه مثل دقاق کندر و کاغذ سوخته و مرهم ضماد سازند و یا سائیده ذرور نمایند و اگر از قسم آکله باشد قلقدیون بمالند بعد آن ادویه مدمله را استعمال کنند و قرحه قضیب که بسبب آتشک باشد علاجش در بحث آن مسطور گردد و اگر قرحه داخل قضیب باشد علاج آن جدا مذکور شود ذکر ادویه مفرده و مرکبه مفید قروح مذکوره ذرور کبوس استخوان پوسیده سوخته و سائیده با روغن گل مجرب سود بسیت و نهادن صبر و یا ورد و یا زهره زنگار معسل و یا توتیای کرمانی و یا شب سوده با روغن گل و یا خون بز و یا و شیدان شیر و یا بول انسان و یا خاکستر چوب انگور بروغن یا ورد آن نیز نافع قروح خصیه است و گویند برگ خشک خیار بستانی سوده بالخاصیت مجرب ست برای قروح قضیب مرهم زنگار سوخته و کذا قرحه با آب دهن روزه دار تر کرده بران سرمه سوده چسپانیدن و کذا کبوس حجر النار چونه سوده بسیت و ذرور کبوس صبر و کذا شب سوخته بعد تر کردن قرحه با آب دهن روزه دار یا با روغن گل و کذا مارشیشعان و کذا رصاص محرق و کذا انار که قبل از نضج او از درخت بیفتد و کذا اسفناج و کذا استخوان سوخته و کذا کدو خشک سوخته و طلای روغن علیه بموم زرد و کذا صبر محلول در عصاره بارتنگ و کذا زوفای رطب مخلوط بشحم مرغابی و تر کردن قرحه بنجو سپطلم سوخته باریک سوده و ذرور شادنج مغسول هر واحد نافع ست و گویند که در قرحه عجبا رک با بین خصیه و مقعد باشد و ارشیشعان شیرآگرو ضماد بالخاصیت نافع ست و زوفای رطب سوخته افضل اشیاست و پوست مغیلان بکوفته در آب جوش داده قروح خصیه را بدان شستن نافع و کذا کمیله با روغن کنجد آمیخته مالیدن نافع قروح ذکر ست و ذرور چاکسو باریک سائیده نیز مفید و بقول یهودی قروح رطب این نواحی را بشادنه و صبر و کدو سوخته و مرتک و مانند آن علاج کنند و این ذرور سریع الابرا ست شب یمانی سوخته توتیای کرمانی مثل غبار سائیده بپاشند و این مرهم مجرب نوشته اند انزروت مرداسنگ سفید و زرد و سفیده قلعی هر واحد دو مثقال موم یکنیم مثقال روغن بنفشه یا روغن با مه ده مثقال سفیدی بیضه یکعدد در هاون حل کرده بکار برند و گویند که این مرهم قروح قضیب را در یک روز با صلاح آورد بهر وزنه توتیای کرمانی مازوی سبز هر یک دو درم زاج محرق انزروت سفید دم الاخوین هر یک یکدرم کوفته بیخته موم سفید بروغن گل گداخته ادویه بدان آمیخته مرهم سازند اقوال سنجار سید ابو سهل گفته که در قروح این مواضع صبر و کندر از سائر مجففات کثیر المنفعت ست ابن سینا مینویسد قروحی که بر کمره یعنی حشفه باشد محتاج بدوائی بود که در تجفیف شدید تر باشد نسبت بقروح که بر قلفه و جلد پیدا شود بهر آنکه کمره در مزاج شدید الیبس ست و این قروح یا تازه باشد و یا کهنه و از ان بعضی قروح خبیثه بود و برای قرحه تازه چیزی بهتر از صبر نیست و قریب او مرداسنگ و اقلیمیای مغسول بشراب و توتیاست و قریب این مرداریدست و کدوی سوخته و درین عجیب ست و خاکستر شب و توتیا ذرور او طلا با آب سرد و اگر قرحه ارطب و کهنه باشد محتاج بچیزی که قوی تر باشد مثل مس سوخته و پوست شجر صنوبر و ضعار سوخته و اگر حاجت بر ویانیدن گوشت باشد کندر بدین ادویه آمیزند

واین دوا سے مرکب برای قرحہ کہ محتاج بتجفیف شدید مع الحام باشد مفید ست بگیرند لوتیا و صبر و انزروت و کندر و شادنج و گلنار و اقاقیا و پوست غرب سوختہ و شب یمانی و زاج سوختہ و مازو و سماق و زنگار یکی جزو و پوست انار ترش یکجزو بروغن گل ازان مرہم سازند ایضاً خبث الحدید و مرداسنگ و دم الاخوین و کاغذ سوختہ و شب سوختہ بروغن گل ازان ضماد یا مرہم یا قرص سازند و اگر قرحہ کہنہ باشد دران کندر و دقاق و صبر و سماق داخل کنند و اگر در قرحہ اکال باشد این دوا نافع بود بگیرند خاکستر موی انسان و انجدان و عدس کوہی و ازان ذرور یا ضماد سازند و قوی تر ازین انیست کہ بگیرند زرنیخ زرد و سرخ ہر واحد ہفت و آہک آب نارسیدہ بیست حبہ و اقاقیا دوازدہ و لبکرہ و عصارہ اسپغول رطب سرشتہ قرص ساختہ و در سایہ خشک کنند و استعمال نمایند و قوی تر ازین شخجین و اقاقیا و زنگار و زرنیخ و خاکستر شب و فلفل ست ازین قرص سازند و اگر قرحہ خبیث و سیاہ گردد بہتر انست کہ قطع کنند موضع تا سیدر اظاہر کنند و بمرہم ر ویانندہ گوشت علاج نمایند تا آنکہ گوشت بروید جرجانی گوید کہ این دوا قرحہ اکالہ و بواسیر را سود دارد بگیرند مس سوختہ و کندر و شب یمانی ہر یک چہار درم و سماق یا ریک کہ درمیان انار ترش باشد و زراوند و قلقطار ہر یک ہشت درم ہمہ را سائیدہ بشراب مثلث سرشتہ قرص سازند و بوقت حاجت سائیدہ بکار برند و ایضاً زعفران و شب یمانی و مر ہر یک ہشت درم صبر و کندر ہر یک چہار درم بشراب مثلث قرص کنند و باب خشک نمایند و این دوا قروح ردی و خورہ را سود مند ست بگیرند قرطاس سوختہ سی و دو درم آہک آب نارسیدہ و زرنیخ زرد ہر یک و قیہ ہمہ را بشیاف و عصارہ برگ اسپغول یا بسرکہ سرشتہ قرص سازند خجندی گوید کہ در قرحہ نو ذرورات شدید التجفیف مثل توتیا و لولو و شب و مازو و اقماع انار و ودع سوختہ و سرطان سوختہ و شادنج و گلنار بعضی با بعض یا مفرد یا مجموع ازینہا سائیدہ بپاشند یا مرہم یا ضماد ازان ساختہ برنہند و اگر بران خوف تاکل باشد زنگار بکار برند ما آنرا تجربہ کردہ ایم و سنجاو برگ درمار آنرا آمیختہ ایم و شخصے کہ این علت از چہار سال میداشت ازین بہ شد و قرحہ کہنہ را معالجہ بذرورات متخذ ازین ادویہ سازند و دقاق کندر و دم الاخوین و پوست شجر صنوبر سوختہ و مرو کاغذ سوختہ ہر چہ ازینہا میسر آید با مجموع آمیختہ بکار برند قرشی گوید کہ در قروح خارج قضیب مرہم اسفیداج و سفیداب و سرکہ و روغن گل و انار دانہ بریان استعمال کنند مع اصلاح غذا و تعدیل مزاج و تنقیہ خلط غالب و او دگوید کہ قروح این مواضع را قروح مذاکیر گویند و علاجش مثل علاج اقسام سائر قروح ست لیکن درینجا اہتمام بغسل و تنقیہ کنند بسبب دوا بران نہند و بہترین وضعیات انیست کہ صوف در قطران یا زفت ترکردہ سوختہ یا مثل او سندروس و صبر آمیختہ بر قرحہ رطب طلا کنند و یا شیر زنان بر قرحہ یابس و قضیب او شب سوختہ و خاکستر کدوی خشک ست و آنچہ از موم و پیہ و افیون و سفیدہ بیضہ مرکب سازند عجیب ست و کذا مرداسنگ این ہمہ وقتی بکار برند کہ با قرحہ ورم نباشد و اگر باوی ورم بود ابتدا بتحلیل آن نمایند چنانچہ در بحث ورم گذشت و از تجارب ثابت شدہ کہ نعناع و آرد فول و نخود و سویق سنج و زیرہ راس ہر محلل ست و نافع درین محل و کذا تخم خرما سودہ بانصف آن تخم خطمی و اگر با ورم باشد کثرت شرب آب خطمی و بلع صبر و طلا باین ہر دو مع زہرہ گاو نمایند و کشنیز سبز محلل اورام و قروح ست حار باشند خواہ بارد و بعضی نوشتہ کہ در قروح خبیثہ خصیہ و قضیب این دوا مجرب ست مازو و شیاف مامیثا و انزروت گلنار گل سرخ اقماع الرمان مرداسنگ صبر کندر بار یک سائیدہ استعمال نمایند و اگر ہلیلہ سیاہ و عفص با آب سائیدہ طلا کنند زائل سازد و درد و سوزش بازدارد و این ہم درین باب مفید ست مرداسنگ دو درم بار یک سائیدہ و دہ درم روغن مادہ گاو بادستہ چوب ہم حل کنند تا آنکہ سیاہ شود و ہر روز بر قرحہ طلا کنند و من درین باب سپاری چہالیہ یکحصہ و توتیای سبز کاشہ ہر کدام دانگی آزمودہ ام چون دو حصہ اول و ثانی را بر آتش سرگین بسوزند و با ثالث آمیختہ نازک بسایند ہمچون غبار و باقدری مسکہ گاوی بقدر حاجت سرشتہ بر پارچہ بار یک مالیدہ بران موضع نہند و بر فادہ بربندند اثری عجیب دارد و چالیس سال شخصی را دیدم کہ پوست خصیہ او فرو ریخت چنانکہ بیضہ ہا بران مانند لعبندل و گل سرخ و کافور و حکاک رامس حکاکہ سنگ مسن ہا بہ عنب الثعلب سرشتہ علاج کردم صحت یافت و غشائی بران شبیہ پوست اصلی پیدا شد

شبر خصیتین

بثور یکه بر پوست انثیین حادث شود اگر با ورم حار باشد اول فصد کنند و مطبوخ فواکه نوشانند و از اغذیه مولد خون مثل لحوم و حلوا و خرما پرهیز سازند پس
بصبر و مرداسنگ و روغن گل طلا کنند و بگیرند آب مورد تازه و بدان قدری صبر و روغن گل و موم آمیخته طلا نمایند و اگر ورم حار نباشد باید که قوی التجفیف
علاج کنند مثلا کاغذ سوخته و حنظل سوخته و صبر و اقاقیا مساوی باریک کوفته با آب برگ مورد سرشته بر خصیه طلا نمایند و یا بعدس مطبوخ که با گلنار یک سوده باشند
با نمک گلاب ضماد کنند و اگر شب محرق و صبر و اقاقیا مساوی باریک سوده با آب مورد یا آب بارتنگ سرشته بر موضع طلا سازند نفع بخشد و اگر گل تبریزی و نشا و شج
و صبر سقوطری هر واحد یکجزو باریک ساییده بر قروح و بثور بپاشند بعد از آنکه موضع را بروغن گل چرب نموده باشند در تجفیف عجیب الاثر است و اگر با بثور حکه بود
مرداسنگ و زرد چوب و قلیمیای فضه و مازو هر واحد یکدرم بوره ارمنی زردی شراب شیاف مامیثا گوگرد هر یک نیم درم همه را باریک ساییده با آب مورد و روغن
گل و سرکه سرشته طلا کنند و اگر بثور صلب باشد بمقراض بریده زاج و زنگار هر دو سوده بران پاشند و اگر ماده ردی بود و بدون داغ چاره نیست

شج خصیتین

اگر پوست خصیه بخراشد اول روغن گل طلا کنند و بران گل سرخ و برگ مورد باریک سوده بپاشند و اگر مرهم سفیداب یا مرهم معمول از مازو و
روغن گل و موم طلا کنند نافع بود و مصنف اقتباس گوید که شج خصیه از دو سبب میباشد یکی کثرت فربهی دوم پوست در اول تهزیل کوشند و در ثانی بروغن گل
یا یاسمین و یا مسکه بیش از آب بست و یکبار شسته چرب نمایند و چون کهنه گردد برگ مورد یا تخم آن و سفیده ارزیز هر دو برابر بموم ابیض آمیخته استعمال کنند

حکه قضیب و خصیه

خارش قضیب و خصیه بسبب انصباب ماده تیز صفراوی یا بورقی یا خون سوداوی متعفن بسوی آن و یا ترشح عرق حاد از نواحی آن باشد علاج فصد باسلیق
کنند و در باطن ران نزدیک بیخ آن حجامت نمایند که درین باب مجربست و تنقیه صفرا یا سودا باسهال آن کنند و دران شاهتره و هلیله داخل نمایند و قدری
مامیثا ساییده بروغن گل و سرکه آمیخته و آب کشنیز سبز و اگر از ماده بورقی باشد آب کرفس از زرده ضماد سازند و قضیب را بآب گرم بشویند پس سفیدی
تخم مرغ طلا کنند و طلای قنبیل و کبریت و توتیای سبز هر واحد بروغن نشف و غیره سفید بود و پوست درخت سرس سوده ضماد کردن نیز نافع نوشته
و کذا مغز تخم تاکیسر کوبیده بران آب نیم گرم پاشیده در صره بسته بجای حکه مالیدن و بعد چند ساعت بآب گرم شستن و یا بشب مالیدن و صبح شستن
در چند دفع زائل میگرداند و در آب معادن نشستن و بالای آن گل سرشو در آب حل کرده طلا کردن عظیم النفع ست و ضماد صبر شج درم اشنان نیم درم
نوشادر یکدرم الیه تازه کوفته سه درم در ازاله حکه انثیین مجرب صحیح سویدیست و برگ حنا شاهتره گل خطمی صبر زرد کوفته بیخته بسرکه انگوری و روغن گل حل کرده
مثل مرهم ساخته مالیدن مجرب یافتم والد مرحوم مجرب نوشته و آیین طلا برای حکه خصیه و قضیب معمول والد علوی خان است و تجربه رسیده از تربش یکعدد در پاتیله
مسی قلعی ناکرده باسرکه انگوری بپزند تا مضمحل شود پس در آن انداخته برگ حنا شاهتره گوگرد زرد و گلنار فارسی مرداسنگ سوخته توتیای کرمانی
توتیای هندی در سفال آب نادیده بریان کرده هر یک نیم درم کوفته بیخته داخل نموده روغن گل بیست مثقال اضافه کرده چندان بدسته حل کنند که مثل
مرهم شود طلا نمایند و این ضماد نیز نافع خارش خصیه است نوشادر یکدرم مرداسنگ دو درم گلنار نشاسته هر یک سه درم شیاف مامیثا اقاقیا هر یک یکدرم
بگلاب طلا نمایند و آیین طلا خارش زهار و خصیه را عجیب نوشته اند صبر سقوطری نوشادر هر یک چهار دانگ نشاسته یکدرم شیاف مامیثا اقاقیا هر یک سه درم
کوفته بیخته بگلاب و سرکه سرشته طلا نمایند و اگر خواهند که خارش قضیب و خصیه بقعده را نافع باشد گل سرخ و صندل هر یک نیم درم زیاده کنند و در نسخه دیگر
اشنان عوض صبر نوشته و اگر زائل نشود الالیه که در بحث جرب بیاید بکار برند و از آنچه باشند لیکن چسبانیدن زلو بنفس قضیب نشاید که گاهی استرخای قضیب
قطعیاً میکند شیخ الرئیس میفرماید که در حکه قضیب تنقیه علل الفصد و اسهال کنند بعده بلیلج اقاقیا مامیثا هر واحد نیم درم نوشادر یکدرم انگ
صبر یکدانگ زعفران نیم دانگ اشنان بوزن مجموع کوفته بیخته بروغن زنبق سرشته ضماد نمایند که مجربست و گاهی طلای سرکه و روغن گل که در آن
کافور باشد وقت شب باشد و در حمام تسکین آن نماید و اگر حکه ردی تر باشد اندرکه موضع در آن داخل کنند و چون از حمام خارج شوند سفیده بیضه بعسل طلا نمایند و اگر چیزی

سود نہ بدو فصد و استفراغ مادہ کردہ باشند در باطن ران قریب ازان موضع حجامت کنند یا بر ران زلو چسپانند مصنف **شرح** گوید کہ از اشیاے
حریفہ و مالحہ و شدید الکلاوت اجتناب نمایند و نشستن در آب گرم پس مالیدن روغن گل نفع بخشد و کذا نشستن در آب کرفس نافع ست و کذا غسل با آب سبوس
گندم و کذا الطبوخ بسیفیدی بیضہ و کذا گذاشتن قضیب و خصیہ در روغن کنجد نیم گرم و یاد رسکہ **انطاکی** گوید کہ اگر حکہ زائد بود بفصد مبادرت کنند و الا اقتصار
بہ تنقیہ و اطلیہ نمایند و مامیثا و آب کرفس را درینجا خصوصیت ست و احکام حکہ عنقریب بالاستیفا ذکر خواہم کرد **ابو منصور** و صاحب **خلاصہ** می نویسند کہ در علاج
خصیتین اگر حاجت افتد فصد باسلیق و تنقیہ بایارج الفواکہ نمایند و این طلا مرتب سازند اقاقیا شیاف ماميثا ہر کدام یکجزو صبر نصف جزو نوشادر ربع جزو نشاستہ بوزن مجموع ہمہ را کوفتہ
بسرکہ خمر سرشتہ استعمال کنند و اگر با وجود خارش بوسیلہ رطوبات ازان موضع ترشح ہمیکند اقاقیا و شیاف ماميثا ہر کدام نیم درم و غیر آن کہ در قول شیخ مذکور شد بروغن یاسمین بمالند

اورام قضیب

اسباب و تشخیص اقسام آن مثل اورام خصیتین ست و کذا معالجہ آن مگر آنکہ چسپانیدن زلو بر نفس قضیب مناسب نبود و اگر ضرورت باشد بر حوالی آن چسپانیدن
مضائقہ ندارد و ایضا در ورم حار قضیب لعاب بہدانہ شیرہ عناب عرق شاہترہ عرق عنب الثعلب شربت بنفشہ بدہند و گل ارمنی سہ ماشہ رسوت دو ماشہ در آب
کشنیز سبز سائیدہ ضماد نمایند و تعلیق ہفت علق بر عصعص و روز دوم پنج علق کنند و ضماد عدس گلنار برگ گل پوست انار در آب کشنیز تر یا آب عنب الثعلب
یا آب خالص جوشانیدہ سائیدہ بروغن گل آمیختہ در ورم حار قضیب مخصوص ست و کذا آرد جو صندل سفید مساوی کوفتہ بیختہ با آب کاکنج و روغن گل
و سرکہ انگوری و زردہ بیضہ مرغ در ہلایہ حل کردہ و این ضماد نیز محلل اورام حارہ قضیب و انثیین و مسکن درد و سوزش ست گل بنفشہ گل خطمی سفید
ہر یک پنج ماشہ خار خسک قیصوم ہر یک دو ماشہ بابونہ اکلیل الملک ہر یک چہار ماشہ برگ نیلوفر یکماشہ کوفتہ با آب کاسنی تازہ سرشتہ ضماد نمایند
و در ورم بارد آرد جو خطمی خستہ خرما در روغن بابونہ و سرکہ آمیختہ ضماد کنند و در آخر برگ کلم حلبہ بیختہ بکوبند و آرد باقلا سوختہ زیرہ کرمانی و شراب پختہ
فاکستہ و انار خرما خطمی سفید درہم آمیختہ ضماد کنند و این ضماد درین باب قوی ترست نقل از زرقا اشق پیہ بط پیہ مرغ خانگی پیہ گوساں سرشتہ مغز ساق گاو
بابونہ اکلیل الملک حلبہ برگ کلم زردہ تخم مرغ بدستور مرتب ساختہ استعمال نمایند و برای ورم صلب نیز این ضماد نیز مفید نوشتہ اند موم سوختہ آرد جو صندل سفید
پیہ گردہ بز آرد باقلا پیہ او روغن گل گداختہ ادویہ دیگر کوفتہ بیختہ بیامیزند و ضماد کنند **شیخ** میفرماید کہ معالجات اورام حارہ و بارد قضیب قریب از معالجات
اورام خصیتین ست لیکن ورم حار قضیب در ابتدا متحمل قوابض زیادہ است و نسخہ خاص او اینست کہ پوست انار و گل شبخ خشک و عدس در آب بجوشانند
چون مہرا شود با روغن گل سائیدہ ضماد کنند و ایضا قیمولیا با آب عنب الثعلب و کذا گل ارمنی و عدس و برگ کاکنج و ورم بارد قضیب در حالت سوز القنیہ
و استسقا بیشتر افتد و آنچہ برای آن تجربہ کردہ شدہ اینست کہ آرد تخم خرما دو جزو خطمی یکجزو بسرکہ سودہ طلا کنند و دوامی معمول از سبوس و اشق مذکور در علاج
ورم صلب خصیتین موافق تر بود و برای ورم صلب قضیب ست صاحب حاوی صغیر گوید کہ در ورم حار قضیب ہر صبح جلاب از تمر ہندی و شکر سفید
مکدرہ و ورم بارد آب انار شیرین و ترش ہر واحد بیست درم با شکر سفید دہ درم بیاشامند و غذا مزورہ تمر ہندی و شیرہ مغز بادام و شکر سازند و تلیین طبیعت
بنقوع مشمش یا بمطبوخ فواکہ نمایند و این ضماد کنند گل سرخ عدس مقشر گلنار پوست انار آرد جو ہر واحد دہ درم در آب پختہ با روغن گل بسایند و بکار برند
و معالجہ اورام بارد قضیب مثل اورام انثیین کنند و این ضماد سازند بابونہ اکلیل تخم تمام خطمی آرد خستہ خرما مساوی کوفتہ بیختہ بروغن زنبق آمیختہ
استعمال نمایند **خجندی** می نویسد کہ در ورم حار در ابتدا اگرچہ در گلاب و سرکہ و لعابات و عصارات باردہ مثل آب کدو و کاسنی و کاہو تر کردہ
و ہر صبح شربتی از اشربہ حامضہ مثل شربت تمر ہندی یا شربت آلو یا انار یا غورہ بنوشند و تلیین طبیعت بنقیع مشمش مقوی بدہند و طلیجات حامضہ
و یا بجفتہاے لینہ و این اولی ست و اگر در ان اندکے صلابت باشد باید کہ اعانت در انضاج بمثل آرد باقلا و خطمی و بابونہ و بزر کتان و حلبہ پختہ یا با
برگ کرنب و زردہ بیضہ و روغن گل کنند و چون حاجت بتحلیل آید و در زمانہ انتہا این ضماد استعمال نمایند موم سوختہ زیرہ برگ کرنب گرفتہ ضماد مرتب
سازند **سعید** گوید کہ علاج ورم حادث در کمر و لفصد یا تنقیہ بدان یا اسہال و طلا بروغن گل و موم و ریختن آب گرم بر عضو و دوشیدن شیر ان

وعجب ساختهٔ خشک کنند وقت حاجت بشراب ساییده طلا نمایند مؤلف اقتباس نوشته که در استرخائی و تشنجی بمعالجه استرخا و تشنج مطلق که
در امراض سر مسطور شد پردازند بعده اطلیه و اضمده و روغنها و کماوات مقوی اعصاب که در علاج ضعف باه مذکور شد بکار برند و آنچه از صدمه
عصب آن عارض شده باشد تدبیر تخفیف ضربه و سقطه استعمال نمایند پس روغن راحت و قسط وغیره بمالند و آنچه در حلق پدید آید روغنهای نافع آن
که در نقصان باه گذشت بمالند و این روغن در اعوجاج حلقی و دفع غلظ حشفه و باریکی بیخ ذکر نافع باد نجان فصلی باغی که در درخت پخته زرد شده باشد
دو صد وگرفته و از فلفل سه توله را دران از سیخ آهن سوراخ کرده نجلانند و در سایه خشک سازند پس در روغن کنجد سه پاو بجوشانند که خوب مهرا شود
بدست مالیده صاف نموده مغز تخم بید انجیر قسط تلخ هر یک شش توله پوست بیخ جنبیلی صحرائی و کنیر باغی بیر بهوٹی بیش قرنی هر یک چهار توله کندر زرنیخ طلقی
قند نفل زنجبیل شنگرف سهاگه مال کنگنی عین الدیک صمغ وسفید افیون خراطین خشک سنبل الطیب سم اسپ سیاه سم الفار بزر البنج عاقر قرحا هر یک سه توله
دارچینی بسباسه زراوند طویل کافور تخم کیچ پیپلا مول تخم تاتوره تخم شلجم تخم ترب هر یک دو توله قیمه گوشت سانده و سرطان نهری و خراطین تازه هر یک توله تا بر حیل
کهنه ده توله مشک چهار ماشه یکشبانه روز در شراب دو آتشه و شیر بیش تر نموده در شراب دو آتشه بیست پاس متصل کهرل کنند پس سه پاس در روغن مذکور آمیخته کهرل
نموده حب بالقدر کنار صحرائی بسته در شیشه آتشی روغن کشند گیلانی گوید که این اعوجاج گاهی خلقی بود و آن کمتر علاج پذیرد و گاهی از تشنج یا یبس افتد
پس هر روز چند مرتبه دران شیر بسیار بریزند و زوفای رطب ممول بقیروطی بمالند و طریق ترطیب اختیار نمایند و مشایخ کمتر ازین صحت یابند و اگر از تشنج امتلائی
دفعةً افتد بعد تنقیه بحقنه یا فصد بحسب حاجت و اداومت بر مزورات قیروطی از روغن ناردین ساخته خطمی دران خوب حل کنند پس ضماد نمایند اگر تحلل
او و شود ار گردد و اندک صلب شود تختهٔ آهن گرم کنند و بران سرکه ریخته زیر قضیب بدارند تا بخار آن برسد و این نوع سریع البرء است

انکسار قضیب

مراد از انکسار ورم یا ضعف سست نه آنکه منکسر شود علاج تنقیه بمسهل و فصد کنند اگر قوت مساعدت کند بعده از قضیب یعنی فی صفائح سازند
چنانچه برای اعضای منکسر میسازند پس بگیرند سماق و صبر و مر و اقاقیا و همه را ساییده بسفیدی بیضه تازه سرشته بر رفاده گذاشته از هر چهار طرف
بر ذکر بپیچند و بران صفائح فی نهاده بر فوق بربندند و روغن بران نرسانند و چون اندک قائم شود این ضماد بعمل آرند حضض گلنار مازو بیان جوز السرو
و گاهی درین تخم انار یا پوست او هم افزایند و باریک ساییده بلعاب اسپغول آمیزند و اگر دران اندک سریش داخل کنند جائز است پس بر قضیب ضماد نمایند
که قوی و محکم گردد و اندک گاهی این ضماد میکنند بگیرند قلقطار سوخته یکجزو گل قیمولیا یکجزو گل مختوم یکجزو و باریک ساییده بآب عصی الراعی یا آب حی العالم آغشته
بر قضیب ضماد سازند پس اگر مجرای بول تنگ شده باشد روغن گل در احلیل بزراقه رسانند و از غذا به مزورات و اطعمه خفیفه اقتصار ورزند

سدهٔ مجرای قضیب

بند شدن سوراخ ذکر یا بسبب حدوث بثره یا قرحه در راه بول باشد و یا بسبب احتباس خلطی غلیظ یا جمود خون و یا بسبب روئیدن ثؤلول و لحم زائد
در احلیل طریق تشخیص این اسباب باید که از مریض حال سوزش بول و عسر خروج آن و درد اندران موضع بپرسند اگر اقرار آن کند سببش حدوث
بثره باشد و اگر با وجود این آثار ریم و خون و قشور قرحه نیز در بول برآید سببش قرحه باشد و اگر اقرار صرف عسر خروج بول کند پس حال خروج مواد غلیظه
و خون در بول دریافت کنند اگر مواد غلیظ برآید سببش احتباس خلط و یا جمود خون باشد و اگر باوجود خون در بول بر نیاید سببش روئیدن ثؤلول در احلیل
باشد علاج اگر از بثره باشد فصد باسلیق کنند و لعاب اسپغول و شیره خرفه و خیارین با شربت نیلوفر دهند و شیاف ابیض با شیر دختر و روغن گل حل کرده
در احلیل چکانند صاحب کامل گوید که بعد فصد گل ارمنی یکدرم بزر قطونا و مغز تخم خربزه هر واحد یکنیم درم سواء اسپغول باریک ساییده
بجلاب یا شیرهٔ خرفه بخورانند و بنادق البزور بجلاب بدهند و آب خیار و آب هندوانه با اندک جلاب و لعاب اسپغول دهند یا مغز تخم کدو و مغز تخم
خربزه و مغز تخم خیار و مغز تخم بادرنگ هر یک بقدر حاجت بدهند و اسپغول و روغن گل بر قضیب ضماد کنند و این تدبیر تا انفجار بثره بکار برند و چون منفجر شود

مفید ست و کذا تخم تمر ہندی نافع حسب کہ برای بند کشاد و سیلان منی سود مند ست ثعلب مصری مغز تخم سرس لک مغسول ہر یک دو تولہ کوفتہ بیختہ با یکپا و شیر درخت بڑ کھرل کنند تا غلیظ شود پس بقدر کنار صحرائی حب بستہ ہر صبح یکحب بخورند تا ہفت روز مجرب ست و بعضے نقرہ کشتہ و طلائے کشتہ و یا قوت وجواہر بدیہ ہم تخم تو در می افزایند و قوی تر میشود و در نسخہ گیلانی تال مکھانہ صمغ عربی گوکھرو کشنیز ست گاو ست سلاجیت نیز داخل ست و نوشتہ کہ ہر یک دو مثقال گرفتہ در شیر درخت بڑ ہفت پاس مالیدہ کردہ بدستور حب سازند و در سایہ خشک نمودہ یک حب صبح و یکی شام دہند دیگر از مجربات اکبرے کیلیان بید مدقوق سوختہ گل ارمنی پوست سینبھل نبات سفید نخود بریان الایچی خورد ہر کدام یکپا شہ کوفتہ بیختہ ہفت گولی بندند و تا ہفت روز تا شام بخورند بند کشاد و رکند دیگر مغز تخم تمر ہندی مغز تخم سرس مغز تخم ڈھاک مساوی کوفتہ با شیر درخت بڑ خمیر کردہ باندازہ لسان العصافیر حب در آن بستہ بدارند و در تانزہ یکحب بدارند و بعد از بول دیگر نہند تا یک چلہ و ہمین ادویہ کوفتہ بیختہ برابر آن شکر آمیختہ یک کف دست ہر صبح با شیر گاو بخورند در رفع بند کشاد مجرب ست دیگر تخم مغیلان در آب شب تر کردہ صبح از کارد شگافتہ مغزش بر آرند و مصطگی رومی مرداسنگ ہر سہ را باریک سائیدہ حبہاے در از مثل جو بمقدار منفذ قضیب مرتب کردہ ہر روز یکحب در تانزہ نہند و چون از بول بدر شود دیگر نہند و درین اثنا کدامی معجون یا سفوف بند کشاد استعمال کنند تا آنکہ سوراخ خاطر خواہ گردد دوا ایکہ برای بند کشاد معمول حکیم کاظم علیخان محمد شاہی ست شیر گاو نیم پاو شیر انجیر باغی چہار ماشہ ہر دو در آمیختہ صبح بنوشند ہمیسان تا چہل روز استعمال نمایند و حبے کہ بالا مذکور شد در تانزہ بدارند ایضاً تال مکھانہ را ز نگ و پاک کردہ در سکابی گلی کردہ شیر درخت بڑ آنقدر بران ریزند کہ خوب تر شود در سایہ خشک کردہ قدرے بریان کردہ کوفتہ بیختہ بوزن یکتولہ دارچینی یکنیم تولہ سائیدہ دران آمیختہ صبح چہار ماشہ با نیم پاو شیر گاو بخورد دہ باشند لیکن در احلیل فتیلہ کوچک از ریسمان تابیدہ بدارند و بعد بول بدستور دیگر نہند ایضاً پھل مولسری سبز و بکرفی سبز خشک ساختہ و ترپھلا ہر یک نیم پاو بیر بہوٹی بوزن یکفلوس سائیدہ برابر جملہ نبات آمیختہ در موسم زمستان وقت صبح بوزن یک سیلو سے بخورند دیگر در بیاض قبلہ گاہی غفران پناہ مرقوم ست کہ بگیرند اینہ خرد کہ بقدر نخود باشد و ثمر درخت گولر کہ خرد و سخت باشد و پھلی ببول نیم نیم ہر ہفتہ برابر در سایہ خشک کردہ کوفتہ بیختہ ہر روز سہ ماشہ با شہد آمیختہ تا بیست روز بخورند کہ امساک ہم می آرد و اگر تخم خشخاش و نبولہ و گندم ہر ا گرفتہ ہشت پاس در آب تر کنند و صبح سائیدہ صاف نمودہ در روغن زرد بگھار دادہ شکر سفید انداختہ مثل حسیرہ پختہ بنوشند و ہمین طور چند روز بعمل آرند بند کشاد را نافع بود سفوف حکیم بقاء اللہ خان کہ در بیاض اکسیر الاثر ست پھلی ببول نازک و گل آہن و تخم سرس و گل اشنہ و گل مولسری و گل پستہ و دانہ ہیل و صمغ فارسی و صمغ عربی ہر یک دو درم شکر تیغال دو مثقال دیگر تال کھانہ سرمایہ اگوند ناگوری سمندر سوکھ موصلی سیاہ مساوی کوفتہ بیختہ شکر برابر آمیختہ نہار کف دست خورند نافع بند کشاد و مغلظ منی ست سفوف کہ در بیاض حضرت استادی مرحومی نافع نوشتہ اند بیختہ دار فلفل بکر کس سمندر سوکھ تخم اوٹنگن بیدھنڈی تال مکھانہ گوکھرو ستاور زنجبیل موصلی سیاہ و سفید تخم کونچ برابر شکر تری دو چند ہمہ ادویہ ہر روز یک کف دست با شیر گاو بخورند قسطور مجرب بعضے اطبا ست صمغ عربی کندر دم الاخوین ہر یک دو درم آب حلاوہ قطور نمایند معجون بند کشاد و در تقویت باہ نیز عظیم النفع ست تال مکھانہ بیدہ چوب چینی تخم اوٹنگن مغز تخم کونچ ہر یک پنج درم موصلی سیاہ بہمن سیاہ بہمن سرخ ثعلب مصری ہر یک سہ درم مثقال مصری دو درم سلیخہ بسباسہ زنجبیل بہمن جوز بوا ہر واحد یکدرم دار فلفل نیم درم عقیر بیش یک آثار شہد خالص سہ پاو و نبات سفید سہ پاو بدستور معجون بسازند

قرحہ مجرای قضیب

یعنی سوزاک اسباب این مثل اسباب قرحہ کلیہ و مثانہ است واز مباشرت با زن حائضہ و فاحشہ سوزاک دہد واز جماع و احتلام ناقص الانزال و تناول چیز ہاے شدید الحلاوت و تیز و شرب مدرات قویہ حارہ و شراب بر نہار و بکثرت وار شستن در آفتاب بموسم گرما و بیداری مفرط و بول کردن بر آہک آب نارسیدہ نیز عارض شود و علامتش سوزش بوقت بول و دشواری آن و قطرہ قطرہ آمدن وریم و قشور در بول و لزوم وجع در موضعے از قضیب بجای قرحہ بود و فرق درین و در قرحہ مثانہ اینست کہ بول در قرحہ مثانہ قلیل المقدار و کثیر العدد آید علاج فصد باسلیق کنند و شیرہ تخم خیارین شیرہ خار خسک شیرہ تخم خرفہ

در عرقیات براورده و شربت بزوری داخل کرده بنوشند و بعد از چندی که قرحه از مده پاک شود همراه دوای مذکور پنج ماشه قرص گلنار یا قرص کهربا
یا قرص کاکنج و مانند آن که اندمال قرحه کند باید داد و چون یکدام پوست بیخ فالسه را ریزه ریزه کرده در آب شب تر کنند و صبح آنرا که
مالیده صاف نموده بنوشند بجهت حرقت بول و سوزاک مجرب است و اگر یکدام دال نخود مع پوست یکدام شب در یکنیم پاو آب تر نموده صباح
بطور بهنگ سائیده بنوشند و وقت تشنگی لسی شیر ماده گاو تا دو پهر بخورند و بعده برنج با شیر غذا سازند در سه روز تخفیف کلی بخشد و سفوف قلعی
از برای اندمال قرحه نیز مفید بود همراه تبرید مذکور بخورند و چون کتیرا و صمغ عربی بقدر دو دو ماشه شب در آب تر کنند و صبح مالیده یا سائیده صاف نموده
بنوشند حرقت مثانه و سوزاک را مفید بود و برگ نورستهٔ کیکر و ست گلو و ست سلاجیت نیز از برای قرحهٔ سوزاک نافع بود و عمل زروق یعنی پچکاری
زرین با آب اثر تمام وارد و خصوص بعد از فصد و مسهل آماز را قدر را بزور و شدت تمام نفشارند و بسیار هم و مقدار و عدد نگیرند تا آفت بمجری نرسد و
علت دیگر مثل ورم خصیه و قرحهٔ حوالی مقعد عارض نگردد و آشامیدن شیر تازه ممزوج با سه چند آن آب بجای آب مفید است و هرگاه درد شدید باشد
چیزی از مخدرات در پچکاری بیامیزند غذا ماء الشعیر و دال خشکه کم نمک مناسب بود و از اشیای حریفه و حامضه و مالحه و حلوا و لحوم و جماع احتراز ضرورست
ذکر بعض تراکیب مستعمله در سوزاک از مطب اساتذهٔ کرام قرص طباشیر کافوری با شربت بزوری سرشته بخورند بالائش شیرهٔ تخم خیارین و کاسنی
هر یک شش ماشه شیرهٔ خارخسک و زیرهٔ سفید هر یک چار ماشه عرق شاهتره پاو سیر شربت بزوری یا دو دو توله بنوشند یا بنادق البزور چار ماشه سوده
با شربت بزوری سرشته بخورند بعده آن شیرهٔ مغز تخم هندوانه شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خربزه هر یک شش ماشه نبات یکنیم توله بنوشند اگر سوزش بسیار
باشد لعاب بهدانه سه ماشه و ریشهٔ خطمی شش ماشه افزایند ایضاً برای سوزاک و جریان مده شیرهٔ زیرهٔ سفید چار ماشه شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه
نبات یک توله اسپغول مسلم شش ماشه پاشیده دهند یا شیرهٔ عنب الثعلب چهار ماشه بنادق البزور سوده چار ماشه افزایند. ایضاً شیرهٔ
خرفه و خارخسک و تخم خربزه هر یک شش ماشه نبات یک نیم توله همراه سفوف معمولی بدهند و شیاف ابیض سوده در لعاب اسپغول
حل کرده پچکاری سازند ایضاً لعاب گل خطمی سه ماشه شیرهٔ خرفه شش ماشه شیرهٔ کاکنج شیرهٔ زیرهٔ سفید شیرهٔ بیخ انجبار هر یک چهار ماشه شربت انار
شیرین دو توله کتیرا یکماشه سوده پاشیده بدهند و دوم روز شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه عوض زیره کنند و سوم روز کاکنج چار ماشه افزایند
روز چهارم بنادق البزور سوده عوض قرص کاکنج نمایند یا گل خطمی سه ماشه عناب پنج دانه بعرق عنب الثعلب عرق شاهتره هر یک هفت توله جوشانیده
شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه شیرهٔ تال مکهانه چار ماشه شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه شربت بزوری یا دو دو توله تخم ریحان سه ماشه دهند و برای ورم [illegible]
برگ نیم و برگ بکاین نیم گرم بربندند و اگر قرحه قریب سوراخ باشد مرهم داخلیون بجای آن چسپانند ایضاً سفوف قلعی کشته که دران پکهان بید است
و در بحث سیلان منی مذکور شد هفت ماشه خورده بالائش شیرهٔ خیارین شیرهٔ خارخسک شیرهٔ خرفه هر یک شش ماشه در عرق نیلوفر و عرق شاهتره
هر یک سه توله عرق گاوزبان چار توله بر آورده شربت بزوری یا دو چار توله حل کرده بنوشند و پوست هلیلهٔ زرد چهار ماشه پوست بلیله سه ماشه آمله دو ماشه
شب در آب دو آثار تر نموده صبح مالیده صاف کرده شب بجای سوخته شش ماشه کات سفید مرداسنگ سفید اسپ قلعی دم الاخوین هر یک چهار ماشه
هر یک سوده آمیخته پچکاری بگیرند ایضاً ست گلو چار ماشه ست سلاجیت دانهٔ هیل پکهان بید طباشیر هر یک دو ماشه نبات سفید یکتوله
کوفته بیخته شش ماشه بخورند بالائش شیرهٔ خارخسک شش ماشه شیرهٔ کاکنج شیرهٔ گلوی تازه هر یک چار ماشه شربت خشخاش شربت بزوری
هر واحد یکنیم توله حل کرده بنوشند و انزروت سه ماشه بشیر خر یا شیر بز یکنیم ماشه دم الاخوین سفیده اسپ قلعی کشته کهربا بیخ انجبار هر یک ماشه افیون
زعفران هر یک سه رتی فشار کنند نیم ماشه سوده با آب برگ حنای تازه و شیر خر یا شیر دختر حل کرده بخرقه در مجری چکانند دیگر سوزاک با بول الدم
باشد دهند لعاب بهدانه گل خطمی سه ماشه شیرهٔ خیارین شیرهٔ مغز تخم هندوانه شیرهٔ خارخسک هر یک شش ماشه شیرهٔ بیخ انجبار چار ماشه نبات یکنیم توله اسپغول
شش ماشه پاشیده دهند و دیگر با خفقان باشد مصطگی یکماشه سوده با آمله مربی یکعدد سرشته بورق نقره یکعدد پیچیده بخورند بالائش عرق زرشک

پنج تولہ عرق خار خسک عرق عنب الثعلب ہر واحد چہار تولہ بنوشند و اگر حرارت در مزاج زائد باشد طباشیر عوض مصطگی کنند دیگر کہ با اسہال کہنہ
باشد طباشیر ہر یک ماشہ سوده بنوشند و ساده شش ماشہ برشتہ بخورند و شیرهٔ دانهٔ ہیل شیرهٔ زیرهٔ کرمانی مہر بریان ہر یک سہ ماشہ شربت انار شیرین
دو تولہ تخم ریحان شش ماشہ پاشیده بنوشند دیگر کہ با درد و پس پشت تا عصعص باشد گل خطمی سہ ماشہ جوشانیده شیرهٔ تخم خشخاش شیرهٔ زیرهٔ سفید
شیرهٔ خار خسک ہر یک چہار ماشہ نبات تولہ بدہند دیگر کہ با بواسیر باشد گل خطمی سہ ماشہ مویز منقی ده دانہ بعرق عنب الثعلب ده تولہ مالیده
صاف نموده شیرهٔ ستاور چہار ماشہ شیرهٔ خار خسک شش ماشہ گلقند سہ تولہ دہند باز سفوف سوزاک بدہند دیگر کہ با درد قضیب بشدت و عوارض
موسم بواسیر باشد فصد کنند و لعاب گل خطمی سہ ماشہ شیرهٔ تخم خشخاش چہار ماشہ شیرهٔ تخم خیارین شش ماشہ شربت بزوری بارد دو تولہ اسپغول شش ماشہ
پاشیده دہند باز شیرهٔ آملہ شیرهٔ کشنیز خشک ہر یک شش ماشہ لعاب گل خطمی سہ ماشہ نبات یکنیم تولہ دہند دیگر کہ با آتشک و سوزش بول و بثرات قضیب
باشد فصد باسلیق کشانیده شیرهٔ قصب الذریره چہار ماشہ شیرهٔ خار خسک شش ماشہ شیرهٔ تخم خربزه چہار ماشہ عرق شاہترہ پاؤ سیر نبات یکنیم تولہ بنوشند
باز سفوف چوب چینی گذ معمول حکیم شریف خان صاحب بدہند دیگر کہ بعد مسہلات با پیچش باشد ریشہ خطمی چہار ماشہ بہدانہ سہ ماشہ اصل السوس چہار ماشہ
خیارین کوفتہ شش ماشہ جوشانیده شربت بنفشہ چہار تولہ دہند غذا شلہ باز گل بنفشہ شش ماشہ تخم کنوچہ چہار ماشہ جوشانیده شیرهٔ مغز تخم ہندوانہ
شش ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ بارتنگ چہار ماشہ پاشیده بدہند باز شیرهٔ خرفہ شش ماشہ لعاب گل خطمی چہار ماشہ لعاب اسپغول شش ماشہ نبات
یکتولہ کتیرا ماشہ سوده پاشیده دہند باز شیرهٔ خار خسک شش ماشہ شیرهٔ خارخشتر چہار ماشہ ریوند چینی سوده پاشیده ماشہ افزایند باز شیرهٔ خیارین شیرهٔ
بادیان شیرهٔ کاسنی لعاب بہدانہ نبات باز پرسیاوشان سنبل الطیب قصب الذریره ہر یک چہار ماشہ شاہترہ تخم کاسنی کوفتہ ہر یک شش ماشہ
اصل السوس مقشر کوفتہ چہار ماشہ جوشانیده شربت بزوری بارد گاہے شورهٔ قلمی سوده ماشہ پاشیده و گاہی ریوند چینی سوده پاشیده ہمراه شیرجات
مثل شیرهٔ بادیان شیرهٔ خارخشتر ہر یک چہار ماشہ شیرهٔ خیارین شش ماشہ شربت بزوری دو تولہ و گاہے ہمراه شیرهٔ چہال خالص تولہ بدہند
دیگر کہ با انقطاع بول و مرد فربہ پیرانہ سال باشد بادیان چہار ماشہ تخم خربزه شش ماشہ خار خسک شش ماشہ زیرهٔ سفید سہ ماشہ جوشانیده با شہد دو تولہ و
ذکر ادویہ مفرده نافع سوزاک بگیرند نشاستہ دو تولہ و در یک پیالہ آب حل کرده شب نگاه دارند و صبح نہار بیاشامند یا کتیرا و نبات برابر کوفتہ
بیختہ بقدر یکدست تا سہ روز صبح و شام بخورند و یا تخم کاسنی تر کوفتہ شب در آب تر کنند و صبح ناشتا بیاشامند و یا شیرهٔ تخم کاسنی یک تولہ با دو تولہ
با عسل سہ تولہ بنوشند دیگر شیرهٔ خرفہ سہ ماشہ در آب دو پیالہ بر آورده عسل سہ تولہ در آن حل کرده یک پیالہ از آن بنوشند و یک پیالہ آب دیگر در آن
اندازند و بعد سہ چہار گہڑی یک پیالہ دیگر از آن بنوشند و یک پیالہ آب دیگر در آن اندازند و باز بدستور بنوشند و عوض او پیالہ آب در ده اندازند و
ہمچنین تا قریب دو پہر پنج شش مرتبہ بنوشند و در آخر پیالہ باقی را بیاشامند بعده در پہر غذا بخورند بہتر بقیہ مجرب قرحہ بادرار معمول حکیم ارشد علی خان است
بوده از آن سفوفات مدلہ استعمال کنند دیگر کونپل کیکر از نیم درہم تا دو درہم با آب شیره بر آورده با شکر یا بی شکر بنوشند در دو ہفتہ فائده کنند و اگر گوکہرو
خرد افزایند قوی تر گردد و اگر آن را خشک کرده با گوکہرو و نبات آمیختہ با ہم کوفتہ با شیر تازهٔ گاو خورند نفع کلی نماید و صاحب مجربات گوید اگر برگ نیم سبز
سہ تولہ شب تر کرده صباح مالیده صاف نموده دو تولہ روغن زرد گرم کرده آمیختہ بنوشند و روز دوم بدستور استعمال کنند و روز سوم روغن موقوف کنند
و تا چہار پنج روز بعمل آرند برائے دفع سوزش و اندمال قرحہ طرفہ چیزے است مجرب لیکن اول شکم نرم میکند دیگر برگ نازک پستان مانند شلک
سائیده نوشیدن خیلی مفید است و یا تخم چہار دانہ نارنگی گرفتہ ہر دانہ را سہ چہار پاره کرده شب در آب خیسانیده صبح فرو برند و آب آن بنوشند تا ہفت روز
و یا شیرهٔ چہال خالص یکتولہ در آب کشیده نبات یکتولہ داخل کرده بنوشند و خیسانیده آن نیز معمول است و چہال سنبل تر کرده نوشیدن نیز
مفید است و دیگر کونپل درخت بڑ در سایہ خشک کرده سائیده چاسہ نیم نموده برابر شکر تری خام مخلوط کرده موافق مزاج با لسی شیر گاو بخورند
بخورند تا ہفت روز کہ مجرب است و یا شیرهٔ انار خام یکعدد در آب بر آورده بنوشند ہمین طور تا سہ روز دیگر گل گڑہل روز اول یک عدد

بایک بتاسه بخورند و هر روز یکی افزایند تا چهار روز و از روز پنجم یک یک کم کنند تا یک عدد بماند سوزاک دفع گردد و یا تخم تاج خروس که بهندی کلغه گویند سه درم
باریک سائیده و در نیم آثار شیر گاو آمیخته شب در ماهتاب داشته بشکر شیرین کرده صبح بخورند و یا گوند پلاس خشک کرده وگوند و پوست بیخ و گل آن
کوفته بیخته برابر شکر آمیخته دو مثقال هر روز با شیر گاو خورند که مجرب ست و دیگر کباب چینی یکدرم باریک سوده و در جغرات یا دوغ گاو که در پارچه بسته آب
او دور نموده باشند بقدر حاجت گرفته دوای مذکور آمیخته بطریق چٹنی خورند و در دو هفته صحت شود مجرب نوشته و بعضی نبات برابر کباب چینی
آمیخته نه ماشه با لسی شیر گاو میخورانند تا یکهفته و از غذای شور و حریف پرهیز میکنانند و اگر صمغ سنبھل بقدر تولہ هر صبح سائیده با دوغ گاو خورند
تا هفت روز و در مزاج بارد نافع بود و دیگر پوست درخت انبه از بالا خراشیده نیم کوفته شب در آب پاو آثار تر سازند و صبح سائیده صاف نموده بنوشند
تا یکهفته نافع ست و در بیاض استادی مرحوم مرقوم ست که پهٹکری بریان یکماشه صبح با شیر گاو بخورند و از ترشی و بادی پرهیز نمایند و یا رال یکدرم نبات دو درم
کوفته ست آمیخته اول بخورند بعده در سه پاو شیر گاو و یک آثار آب آمیخته بنوشند بدفعات و وقت سه پهر گلتھی برنج با روغن زرد بخورند و بعضی خوردن
رال تا یک تولہ با جغرات چکه چکیده آمیخته تا هفت روز و غذا خشکه با جغرات یا شیر مجرب نوشته و دیگر شاخ گاو یکعدد برداده نموده و بروغن زرد آمیخته فتیله
ساخته در سفال گلی روشن نمایند و کاجل آن گرفته در چشم کشند سوزاک دور شود و در بیاض مجربے نوشته که برادهٔ شاخ گاو میش جوان در پارچه فتیله کرده
بروغن سرشف چراغ افروخته بر رکابی گلی قدرے گل باریک مالیده کاجل بگیرند اول هفت جلاب سوزاک گرفته و یکدو روز مهلت داده کاجل مذکور را بر
میل در چشم کشند و چهار گھڑی شمع یا چراغ پیش نظر داشته آنرا الفور به بینند بعده بخسپند صبح ادرار شود و سوزاک جدید و قدیم دفع گردد و دیگر برگ چنبیلی
سفید کوفته در آب بجوشانند و قتیکه نیم گرم بماند قضیب دران گذارند بقدر نیم ساعت بعده در همان ظرف بول کنند و در یکروز سه مرتبه تکرار عمل نمایند
که نفع تمام بیند و اگر برگ نیب هم افزایند بهتر بود و ایضاً در تربوز مقور آلت در آورده بول کردن نافع ست و کذلک در کدو و خیار و دیگر پوست درخت گولر
پاو آثار در سایه خشک نمایند و باریک سائیده یکتولہ ازین در پاو آثار شیر بز آمیخته هر صبح بنوشند و در غذا از اشیای نمکین و تیز پرهیز کنند و در یکهفته صحت شود و
تجربه رسیده و دیگر چوبه بهروزه یکدو قطره در بتاسه نهاده بخورند یا در شربت شکر آمیخته بنوشند سوزاک کهنه را مجرب ست و بعضی چوبه لوبان بدستور خوردن
نافع نوشته و یا برگ ارهر سبز یکتولہ در آب سائیده بر آورده قدرے شکر یا نبات آمیخته بنوشند و نوشیدن برگ بیکل بدستور نافع سوزاک و ممسک منی ست
و دیگر بسوت نگر گوٹی نه ماشه اگر مزاج حار باشد در گلاب ورنه در آب پاو آثار تر کرده شب در شبنم گذاشته صبح زلال آن بنوشند و از دردی او در ادویه گیرند
که مجرب و بیبدیل ست و یا بھیلے بقدر دو تولہ در آب تر سازند و صبح صاف کرده قدرے شکر آمیخته بنوشند که نافع سوزاک جدید ست و ایضاً برگ املتاس
یک تولہ در آب تر نموده بدستور نوشیدن و دیگر کھلی تخم کتان یکدام جوکوب کرده شب در آب تر نمایند و صبح آب صاف آن بنوشند نافع بود و یا مرکے
هشت دانگ در آب تر کرده نگهدارند و صبح آب صاف آن با قدرے نبات شیرین کرده بنوشند و یا ریگ گاو زبان یکتولہ شب تر کرده صبح آب صاف
آن بنوشند و یا سنگهاڑا بهولی جوش داده بنوشند و یا بیخ کاه کانڈر در هفت پیاله آب بجوشانند چون یک پیاله بماند صاف نموده بنوشند تا سه روز و دیگر
گوند کوال نخود و نیم پاو در اندکے آب چندان بسایند که مثل نشاسته گردد پس در هفت آثار آب بیامیزند و از صبح نوشیدنش آغاز کنند و چهل قدح کرده
باشند حتی که آن تمامی آب بدفعات تا شام تمام گردد و بعده خشکه با روغن چکیده یا شیر گاو بخورند و بخسپند صبح اثری از مرض نماند و قرحه را در یکروز التیام دهد و اگرچه
کهنه باشد و از علاج آن درمانده باشند زائل کند مجرب ست و دیگر برگ کهرنٹی را در آب شب تر کنند و صباح مالیده صاف نموده نبات دو تولہ حل کرده بنوشند
نافع بود و ایضاً گلوی سبز دو درم نیم کوفته با آب جوشانیده بعده دو درم عسل بریزند و یا بتاسه دو عدد گرفته در ان شیر بڑ پر کنند و صبح میخورده باشند تا سه روز
و یا چوہک که نهالی ست مشهور و در برسات میروید برگ و ثمر آن بقدر یکتولہ گرفته در آب شیره کشیده با قدرے شکر بنوشند و دیگر جو اکهار هفت ماشه با دوغ
گاو بنوشند مفید بود و یا گنده بهروزه بقدر دو سرخ در قدری قند سیاه پیچیده بخورند و بالای آن قدری جغرات در آب حل کرده بنوشند و یا قدری برگ نیم سبز
در آب سائیده صاف نموده بقدری شکر آمیخته بنوشند و اگر افشرده کھٹے کانی قدرے در احلیل چکانند نافع بود ذکر ادویه مرکبه که در سوزاک

مستعمل ست چون در علاج سوزاک اول استعمال ادویہ مدرہ برای تنقیہ قرحہ میکنند و اطباے ہند آنرا اندری جہار و اندری جلاب میگویند لہذا اول بعض
نسخ آن مرقوم میشود چنانچہ این نسخہ آن نسخے قروح آلات بول از مادہ حصات وریم و نافع سوزاک حدیث و قدیم و زنانی را کہ در ایام حیض معتاد بدرد
باشند سفید شورہ قلمی ریوند خطائی ہر یک ہفت ماشہ جوا کہار شش ماشہ زیرہ سفید سہ ماشہ شکر سفید برابر خوراک ہفت ماشہ ایضاً اندر جو
شیرین جوا کہار زیرہ سفید شورہ قلمی خار خسک ریوند چینی ہر یک یکتولہ طباشیر نیم تولہ ہمہ را کوفتہ سفوف کردہ ہفت ماشہ بالسی شیر گاو استعمال کنند
ایضاً شورہ قلمی زیرہ سفید کباب چینی الاچی کلان ہر واحد یکتولہ باریک سائیدہ بالسی شیر گاو بخورند و سہ روز بعد جلاب کنند و ایضاً زیرہ سفید بکلون ہر دو برابر سفوف
کردہ یک کف دست بالسی شیر گاو نہار بخورند ہمین طور تا سہ روز کمال نفع ورزد ایضاً پہٹکری شش ماشہ سنگ جراحت شش ماشہ ہر دو را خوب باریک نمودہ
در روغن مادہ گاو دو آثار انداختہ تمام روز بنوشند و نان بے نمک خورند یا روغن بسیار و بعد جلاب این سفوف بخورند موصلی سیاہ و سفید اسگند ناگوری
سینبل تال مکہانہ ہمہ برابر شکر ہم وزن ادویہ سفوف کردہ یک کف دست ہمراہ پاؤ آثار شیر مادہ گاو بخورند ایضاً بابت مرزا شیر بیگ گیرو
گوالیاری ریوند چینی ہر یک یکفلوس شورہ قلمی نیم فلوس زیرہ سفید آملہ ہر یک ربع فلوس ہمہ را باریک سائیدہ شش پڑی نمایند و یکے ہر روز بالسی شیر
مادہ گاو کہ یک آثار شیر در یک پاؤ آب باشد بخورند بعدہ سہ روز این شربت بنوشند اصل السوس نخس صندل سفید آملہ کشنیز ہر یک ہفت دہ ماشہ الاچی خرد
شش ماشہ مغز کنول گٹہ یکتولہ مصری شش فلوس کوفتہ بیختہ سہ حصہ کردہ یک حصہ را شربت نمودہ بنوشند بعد چہار گہڑی لسی شیر بنوشند
بعد از ان این پچکاری بگیرند بلیلہ بلیلہ آملہ ہر یک یکنیم تولہ جوشانیدہ صاف نمودہ نیلہ تہوتہ یک ماشہ سائیدہ آمیختہ تا ہفت روز عمل آرند شیر
کہ مجرب نوشتہ برگ نیم برگ سنبہالو ہر یک سہ تولہ در یک آثار آب جوش دادہ بہ پارچہ گیرد و ہر گاہ آب سرد شود پچکاری گیرند و در ان گذاشتہ پیالہ کنند و بہ
تحلیل ورم تحلیل گردد و سوزش و شدت در زائل شود ایضاً دافع سوزش و حبس بول بادیان یکدام خام اصل السوس یکدام گل سرخ چہار دام در پنج
سیر شاہ جہانی آب جوش دادہ ہر گاہ نصف رسد بدستور بہ پارچہ بگیرند و نوش کنند و چند روز عمل آرند مجرب کہ دافع سوزاک و سوزش بول ست لعاب
بہدانہ سہ ماشہ شیرہ خار خسک شیرہ بادیان ہر یک چہار ماشہ شیرہ تخم کاسنی شش ماشہ نبات یکنیم تولہ ایضاً شیرہ خار خسک شیرہ تخم خربزہ
ہر یک شش ماشہ لعاب اسپغول نہ ماشہ گلاب دو تولہ نبات یکنیم تولہ ایضاً کہ در ہفتہ بہ کنند لعاب اصل السوس شیرہ بیخ کیلہ شیرہ بیخ
فالسہ شیرین شیرہ تخم خیارین از ہر یک یکتولہ نہار بنوشند ایضاً برای سوزاک و کسیکہ از گرمی آتشک منی او سوختہ باشد بجز آب حیات
بہدانہ سہ ماشہ شب در آب تر کردہ صبح لعاب آن گرفتہ با سہ ماشہ روغن بادام شیرین بنوشند ایضاً کہ مصفی خون نیز ہست پوست بلیلہ زرد
دو تولہ در آب شاہترہ تازہ شب خیسانیدہ صبح صاف نمودہ شکر سفید سہ تولہ داخل کردہ بنوشند ایضاً سنا و دو پوست ہر دو شب در آب تر
کردہ صبح صاف نمودہ بنوشند ایضاً برای سوزاک کہنہ بابت حکیم شاہ مرزا خار خسک پنج ماشہ شورہ قلمی یکماشہ گل ملتانی زیرہ سفید برگ ببول
ہر یک دو ماشہ در آب سائیدہ بنوشند ایضاً کہ سوزاک و سیلان منی را مجرب ست کشنیز خشک بادیان ہر یک دو مثقال گوکہرو نیم مثقال تا
یک مثقال ہر سہ را نیم کوب ساختہ در سفال آب نادیدہ با یکنیم پاؤ آب شب تر نمایند و صبح بہ مالیدن صاف نمودہ بنوشند یا یک ہفتہ ایضاً گل نیلوفر
نخود سیاہ گیرو ہر یک یکتولہ ہر دو نیم کوفتہ در یکنیم پاؤ آب تر کردہ نگہدارند و صبح سائیدہ در ہمان آب صاف نمودہ بنوشند در رفع سوزش و اصلاح قرحہ مجرب دیدہ
و اگر خواہند یکتولہ نبات داخل کردہ بنوشند ایضاً برگ حنا آملہ زیرہ سفید کشنیز خار خسک ہر واحد یکتولہ نیم کوفتہ شب تر کنند و صبح صاف نمودہ با
شکر آمیختہ کتیرا سہ ماشہ سودہ اول بخورند بالای آن دوا بنوشند ایضاً نخود مقشر نیم رطل گل نیلوفر زیرہ سفید ہر یک دو دام ہمہ را در ہشت پاؤ
یک آثار آب تر کنند و بقدر نیم پاؤ صبح خورند و ہمین قدر شام و ہر گاہ آب کم شود دیگر اندازند مجرب و بعض ادویہ ہندیہ کہ ہر روز نشاستہ سادہ
گرفتہ چہار قدر نخود کلان ساختہ روز اول ہفت حب بخورند و ہر روز یک حب زیادہ کنند تا چہار دہ روز و بالای آن لعاب اسپغول نوشیدہ باشند مجرب
دیگر ست مہر وزہ وہ برابر آن کتیرا و نخود بریان مقشر سائیدہ بقدر نخود حب بکنند و حب با شیرہ خار خسک بخورند کہ آزمودہ است دیگر قرحہ پیدا باشد

خرد نموده آمیزند و خاکستر آن بآب کیرا آغشته بقدر نخود حب سازند و یک عدد صبح بآب گل خیرو که شب تر کرده باشند بخورند دیگر پکهان بید و از فلفل الایچی سفید
هلیله بلیله آمله هر یک پنج درم سلاجیت سه درم کوفته بیخته بآب بار لکاین یا شیرهٔ برگ آن سحق بلیغ نموده حبها سازند و یک درم بخورند و هرگاه از احلیل بجزین
پردهٔ عنکبوت بیرون آمدن گیرد ترک کنند **ایضاً** ست گوهپنگری هر یک دو توله شورهٔ قلمی الایچی هر یک یک توله کشته سفید نیم توله در قند سیاه بقدر
نخود حبها بندند و از سه حب شروع نمایند و هر روز یک اضافه نموده تا بهفت رسانند بعد از ان هفت حب هر روز بخورده باشند. **حب مومیائی**
برای قرحهٔ قضیب و مثانه و ادرار بول و رفع ضعف از افراط جماع و آوردن نعوظ بسیار و از اکثر امراض صدر و ریه و تقویت معده و اعضای
رئیسه و اخراج ریاح بارده و دفع درد استخوان مجرب **لنفسی** اجابت مومیائی جدوار ریوند چینی هر یک سه سرخ طباشیر صمغ عربی کندر گل ارمنی هر یک چهار
سرخ مغز تخم خیار مغز تخم خربزه هر یک هفت سرخ مغز بادام هشت سرخ شکر سفید هموزن ادویه کوفته بیخته بگلاب حب سازند همه سه خوراک ست و دیگر
در ابتدا انفع ست کباب چینی سنگ جراحت سوده بلع نموده بالایش شیرهٔ خارخسک در آب کشیده شربت بزوری بار حل کرده بنوشند دیگر خارخسک
گلوی سبز جوکوب نموده در چهار کوزهٔ آب بجوشانند هرگاه نیمه بماند صاف نموده شکر سفید چهار درم داخل کرده بخورند و قلعی کشته همراه این جوشانده
یا همراه شیرهٔ کونپل ببول نفع عظیم میکند دیگر پوست درخت نیم تازه بست و پنج ماشه الایچی سفید دو ماشه هر دو را در یک آثار آب بجوشانند
تا سوم حصه بسوزد صاف نموده ریوند چینی یک ماشه سوده پاشیده بنوشند دیگر برگ ببول زیرهٔ سفید شکر سرخ شب در آب تر کرده صبح مالیده صاف نموده
بنوشند دیگر کتیرا الائچی بسیار دار هلد شب تر کرده صبح صاف نموده بنوشند دیگر در شیر میش پاو آثار دو لیمو افشرده بنوشند بعده ریه پاو آثار قند سیاه
کشنیز یکنیم پاو در سبو چپه انداخته سه روز در سایه نگهدارند و بقدر یک پیاله صبح هر روز خورده باشند دیگر ست سلاجیت کهنه مصری سائیده و سه سه
ماشه با شیرهٔ تخم خیارین صبح و شام تا یکهفته خورده باشند دیگر گوکهرو طباشیر نبات مساوی یک کف دست صبح با شیر گاو نیم پاو بخورند دیگر
ستاور سنج گوکهرو تال مکهانه بیجبند نبات مساوی سائیده هر روز یک کف دست با آب گرم بخورند غذا کهچڑی بی نمک دیگر ریوند خطائی آمله منقی هر یک
دو ماشه شورهٔ قلمی یکماشه نبات دو ماشه کوفته بیخته سه حصه نموده یک حصه با دوغ گاو میش آمیخته خورده باشند دیگر دانه هیل پکهان بید گوکهرو زعفران نمک سنگ
مغز تخم خیارین سلاجیت همه برابر کوفته بیخته از دو ماشه تا سه ماشه با آبیکه در ان برنج ساٹهی تر نموده باشند بخورند **ایضاً** پهلی ببول نیم و ام ریوند چینی
یکدام مصطگی یکماشه مجموع را میده کرده پنج پڑی ساخته همراه لسی شیر گاو بخورند و از گوشت و نمک و ترشی پرهیزند دیگر گل ٹیسو لاکهه درخت پیپل شکر
کهنه هر یک یکدام کوفته بیخته چهار حصه نموده یک حصه اندازند و باقی را با لسی شیر گاو که دو حصه آب و یک حصه شیر باشد بخورند مجربست دیگر کندر سنگ جراحت
رال مصری هر واحد دو توله کوفته بیخته چهار درم خوراک نمایند و لسی شیر بخورند در بند کردن ریم و دفع سوزاک بی نظیر ست و اگر هپنگری گیرو هر واحد یکدرم هپنگری
را بریان کرده هر دو سائیده و شکر برابر آمیزند و سه چهار ماشه هر روز با لسی شیر گاو خورند بدستور نفع بخشند دیگر سرواله تخم تاج خروس هر یک شش دام کوفته شکر تری
مساوی آمیخته چهار ده خوراک سازند و یک صبح و یکی شام بآب سرد بدهند مجرب ست دیگر چوب بید دکته گوند گوکهرو شکر سرخ برابر سائیده نه ماشه با
پاو آثار شیر گاو بخورند که سیلان منی را نیز نافع ست دیگر طباشیر شورهٔ قلمی دانهٔ الایچی کلان مساوی کوفته بیخته شش ماشه با آب برنج ساٹهی خورده باشند
و از ترشی و شیرینی پرهیز کنند دیگر جواکهار سه ماشه ملٹهی نه ماشه کوفته بیخته سه خوراک کنند و هر روز یک حصه با شربت نبات بخورند دیگر گل ٹیسو کباب چینی
الایچی کلان اصل السوس هر یک پنج ٹانک جواکهار شورهٔ قلمی هر یک یک ٹانک کشنیز زیرهٔ سفید برگ حنا آملهٔ منقی هر یک دو نیم ٹانک نبات سی و دو ٹانک
جوکوب نموده هر روز پنج ٹانک از ین در یک پاو آب تر کرده صبح مالیده صاف نموده بنوشند دیگر پوست هلیله یکدام پوست بلیله دو دام آمله سه دام هلد سرخ
هلد زرد هر یک دو دام همه را جوکوب کرده هفت حصه ساخته هر روز یک حصه را شب در آب خیسانیده صباح مالیده صاف نموده بنوشند دیگر زیرهٔ سفید
گشنیز مقشر نگوزن نبات سفید هر یک یکتوله باریک سائیده هفت حصه سازند و یکی از ین هر صبح با شیر تازهٔ گاو یا گوسفند بخورند که برای قرحه و بول الدم مجرب
وند اقور مسه با نان گندم خورند دوا ایکه در ازالهٔ قرحه کهنه معمول ست زرد چوب آمله مقشر مساوی کوفته بیخته برابر هر دو شکر سفید

آمیخته هر روز از هفت ماشه تا یکتوله با آب بخورند و در دو ماه سوزاک سالها برطرف شود و اگر بسیار کهنه نباشد یک هفته کافی ست و بعضی عوض شکر سرخ نیم
یکتوله شهد با یکتوله دوای مذکور آمیخته تا هفت روز زیاده میدهند و شاشیدن خون را هم مفید می افتد و بعضی زرد چوبه نیم توله و آمله یکتوله کوفته شب
با آب تر کرده صبح آب صاف آن گرفته عسل دو توله آمیخته می نوشانند و جهت سوزاک کهنه و بول الدم مفید میشود **ایضاً** گویند که این دوا سوزاک را دو سه روز
زائل کند تخم خیارین شش ماشه بکهیان بیدگند هک آمله سار هر یک سه ماشه ست سلاجیت آفتابی چهار ماشه جوکوب ساخته در سه پاو آب بجوشانند چون نیم پاو
زیاده بماند صاف نموده یکنیم توله شهد آمیخته بنوشند تا سه روز مجرب ست و پرهیزی شور و تیز و ترش و بادی بخورند **زرد قات** اگر بهنگری یکتوله نیله تهوتهه
شش ماشه هر دو را خوب سوخته سوده در یک آثار پاو بالا آب انداخته در شیشه کنند و چهار پنج گهڑی بجنبانند که خوب حل شود بعد از ان هر روز پنج شش دفعه
استعمال نموده باشند برای قرحه جدید و قدیم سوزاک بعدیل و همواره معمول ست و اگر مرد دوای مذکور را جوشانیده بعمل آرند نیز اولی ست و گاهی یکتوله
کات سفید و رب مطبوخ اضافه کرده میشود و اگر درد زیاده شود شیر زن چکانند **ایضاً** اگر کات هندی سه جزو توتیای سبز یک جزو توتیا را سوخته هر دو بار یک سوده در آب
حنا یا لعاب اسپغول مخلوط ساخته ساعتی بجنبانند تا اثر دوا در آب خوب سرایت کند و بمرزقه دو سه دفعه هر روز بعمل آرند اغلب که بروز سوم حاجت نشود **ایضاً**
پوست هلیله زرد و پوست بلیله آمله هر یک یک ماشه و یک ماشه توتیای سبز یکنیم ماشه همراه دو آثار آب در آوندگلی نو تر کرده صبح بجوشانند هرگاه نصف آب
باقی ماند پالیده صاف نموده در شیشه نگاهدارند و هر روز چهار پنج مرتبه بعمل آرند و گاهی بدون توتیا نیز مفید میشود و در بیاض ذوالدهر مسطور ست که اگر صرف
هلیلجات را بدستور جوشانیده صاف نموده سنگ جراحت مرداسنگ هر یک شش ماشه سائیده آمیزند و بکار برند نیز مفید ست و از مجربات ذوالفضائل
اجتناب کنند و اگر نفع بین نشود در ترکیب اول چهار سرخ تنکار زیاده نمایند و اگر اول خون آرد و ورم کند سه اس نمایند که روز سوم صحت کلی میشود و اگر وزن
هلیلجات مذکوره هر یک یکدام بگیرند و بادیان یکدام کشنیز خشک یکدام افزوده بدستور تر کرده بجوشانند و صاف نموده نیله تهوتهه یکماشه پاو بالا سوخته و مرداسنگ
چهار ماشه سفیده قلعی چهار ماشه باریک نموده مخلوط سازند نیز مجرب ست و اگر سرمه اصفهانی و رسوت هر واحد چهار ماشه عوض مرداسنگ کنند نیز مفید
ایضاً گل ارمنی دم الاخوین انزروت سفید سفیده کاشغری سنگ جراحت رسوت کتهه سفید کافور هر یک سه ماشه مرداسنگ نیله تهوتهه بشته هر واحد
یکماشه باریک مثل سرمه سائیده وارند و قدری از ان گرفته بلعاب اسپغول حل کرده در روزی سه چهار مرتبه پچکاری گیرند که مجرب ست **ایضاً** رسوت یکتوله
کتهه سفید شش ماشه افیون یکماشه در آب یک آثار یکشب تر کرده صاف نموده کافور سکپه پهٹکری بریان نیله تهوتهه بشته هر واحد یکماشه باریک سائیده
آمیخته هر روز سه چهار مرتبه بکار برند که بی نظیر و مجرب ست **ایضاً** گل ارمنی سفیده کاشغری هر واحد یکتوله افیون نه ماشه نیله تهوتهه سوخته شش ماشه
همه را باریک سائیده در شیر دختر یا شیر خر یا در آب حل کرده هر روز چهار دفعه پچکاری گیرند **ایضاً** سهاگه بریان چهار ماشه شب یمانی بریان شش ماشه
نیله تهوتهه بریان دو ماشه گیرو یکنیم ماشه کوفته بیخته دو پڑی ببسته نگاهدارند یک پڑی در یک سیر آب انداخته در شیشه کرده خوب بجنبانند و شب در شبنم
گذاشته صبح بکار برند و روز دوم پڑی دوم در نیم آثار آب انداخته مخلوط نموده بعمل آرند در دو روز شفای کلی میشود **ایضاً** مجرب توتیای سبز سه ماشه
سوخته گیرو نیل بری هر یک شش ماشه خرمهره دوازده عدد کوفته بیخته در نیم آثار آب حل کرده پچکاری سازند **ایضاً** تر پهله نیم پاو توتیای سبز دو ماشه
طباشیر دو ماشه اول تر پهله را در دو آثار آب جوشانیده بجوشانند تا به نیمه آید پس طباشیر و توتیا سوخته حل کرده تا سه روز بکار برند **ایضاً** حضض سنگ
سنگ جراحت سفیده کاشغری گیرو مرداسنگ پهٹکری خام مساوی سائیده بقدر دو ماشه در سه چهار توله آب ساده یا آب دوغ یا گلاب حل کرده
پچکاری دهند بغذا شیر و برنج با شکر و در نسخه عوض گیرو پوست و وزن هر یک دو ماشه و نیله تهوتهه ربع ماشه بجای پهٹکری نوشته
ایضاً برگ نیب برگ بکائن برگ حنا برگ مکو مع شاخ پوست بلیله زرد پوست بلیله آمله هر واحد نیم پاو در نیم آثار آب بجوشانند هرگاه نصف بماند
فرود آورده بپالایند و از پارچه گذرانیده گل ارمنی طباشیر هر یک شش ماشه سنگ جراحت دو توله نیله تهوتهه چهار ماشه کوفته بیخته آمیزند و در شیشه
نگهدارند وقت حاجت بقدر دو سه ماشه رسوت در ان حل کرده پچکاری دهند **ایضاً** رسوت یکدام توتیای هندی مرداسنگ هر یک سه ماشه سائیده در شیشه

انداز ند و نصف شیشه از آب پر کرده تا سه روز در آفتاب و شب در شبنم بدارند و چهار گھڑی حرکت داده باشند در چهارم بعمل آرند و این سفوف هر روز بخورند
تخم بهیدانه چنیا گوند کپیلا بیدموچرس اسپغول مساوی سوای اسپغول همه را کوفته بیخته برابر همه شکر تری آمیخته یک کف دست با شیر گاو خام یا
گاومیش هر پاو آثار بخورند **فائده** اگر کسے را برداشت تیزی ادویه زرقات مذکوره نباشد یا در مزاج او حرارت بسیار بود ازین نسخه بعمل آرند بگیرند خس ماشه
گل سرخ یکنیم توله پوست انار یکنیم توله شهد یکنیم توله جو مقشر سه توله همه را در آب یک آثار پاو بالا بجوشانند هرگاه پاو آثار آب بماند صاف کرده مرداسنگ بهنکری
بریان هر یک دو ماشه کافور دو سرخ مرکی دو ماشه سائیده آمیزند و بعمل آرند **دیگر** سفیده کاشغری کندر انزروت سفید صمغ عربی نشاسته دم الاخوین برگ نیب همه
مساوی کوفته بیخته در آب برگ نیب گولی بسته نگاهدارند و بشیر دختران یا شیر خر یا شیر بز سائیده دو چهار مرتبه هر روز بعمل آورده باشند **دیگر** گلنار فارسی
گل ارمنی کندر کهربای سوخته سوی سوخته انزروت شب یمانی نشاسته صمغ عربی مرداسنگ سنگ جراحت دم الاخوین سفیداب هر یک دو ماشه همه را مثل
سرمه سوده قدرے ازان در شیر دختران حل نموده بچکانند **دیگر** شیاف ابیض مغز تخم خیار مغز تخم کدو دم الاخوین شادنج مغسول مساوی باریک سائیده
با شیر عورت یک بیحق نموده در مجرای بول چکانند **دیگر** کتیرا سه ماشه سنگ جراحت چهار ماشه افیون یک ماشه کبیره چهار ماشه بهنکری سه ماشه رسوت لنگ گوتی
[illegible] ماشه اسپغول یکتوله اول کتیرا را در آب حل کرده از پارچه گذرانیده و لعاب اسپغول بر آورده آمیخته ادویه دیگر کوفته بیخته آمیخته پچکاری نمایند و یا بدیگر
رسوت را جدا در آب حل کرده صاف نموده داخل سازند تا سوزش نکند **دیگر** حضض و پهلی بول هر واحد یکدام هر دو نیم کوفته در سه پاو آب تر نمایند و در شیشه
دارند صبح آب صاف او گرفته صمغ عربی دم الاخوین افیون نشاسته هر واحد سه ماشه سفیده کاشغری مغسول چهار ماشه کتیرا دو ماشه کوفته لعاب اسپغول
سه ماشه روغن گل سه ماشه شیر دختر یکدام آمیخته زرق نمایند **دیگر** بلیله بلیله آمله هر واحد یکتوله در آب سه پاو یک شبانه روز تر کرده صاف نموده در بول گل
انداز ند **دیگر** گل ارمنی دم الاخوین انزروت سفید رسوت سفیده کاشغری کتیرا نشاسته مرداسنگ کاغذ سوخته نیل ولایتی کافور هر یک یک ماشه مثل سرمه
باریک سائیده آمیزند و خوب حرکت دهند به پچکاری گیرند و هنگام استعمال خوب جنبانیده بعمل آرند که مجرب بلا تخلف ست **دیگر** گل سرخ سه توله پوست
انار تخم مورد هر یک شش ماشه بهنکری نیم سرخ برگ مورد سه ماشه همه را در یکنیم پاو آب بجوشانند چون بنصف رسد صاف نموده دم الاخوین شش ماشه
سوده محلول کرده در شیشه نگاهدارند و هر روز قدرے ازان در پچکاری انداخته استعمال نمایند **دیگر** کافور رسوت هر واحد هفت ماشه گرفته رسوت را
در آب حل نموده مالیده صاف نمایند و در شیشه بدارند و کافور سوده آمیخته زرق بگیرند از سه روز تا هفت روز و هر روز پوست خشخاش یکتوله ریشه خطمی
دو توله در آب تر ساخته صاف نموده با نبات شیرین کرده بنوشند مجرب ست **دیگر** در سوزاک کهنه شیاف ابیض ساده یا افیونی سوده در روغن دلو دا
آمیخته بکر بیشتر زرق استعمال نمایند که از معمولات و مجربات ست و یا ذریکامالی یکتوله در روغن تلخ سه توله بخته صاف کرده بدارند و قدرے ازین روغن
بعمل آرند و استعمال روغن لسان الکلب و یا زبان سگ سوخته سوده در زرق مناسب آمیخته نیز معمول راقم ست و بنرود می الیتام قرحه نماید
سفوفات بگیرند الائچی خرد مع پوست و مغز تخم بند به و جواکهار ریوند چینی هر یک نیم دام کوفته بیخته همراه دوغ تا هفت روز بخورند و بعد ازان این
سفوف برائے بند کردن ریم بعمل آرند ثعلب مصری شقاقل سر پشها ماهی سور سنجان شیرین هر یک نیم دام سائیده یک خوراک سازند و با شیر ماده گاو بخورند
و در غذا نیم بخورند **ایضا** که همواره معمول ست سنگ جراحت بهیدانه تال مکهانه گوکهرو تخم خرفه کتیرا گوند چنیه برابر کوفته بیخته همراه لسی شیر بقدر یکتوله هر
بخورند و گاهے دانه الائچی کلان و گل ارمنی و تخم سروالی نیز داخل کرده میشود **ایضا** که برای اندمال قرحه مجرب گوند کتیرا دم الاخوین گل ارمنی طباشیر
[illegible] گل مختوم گلنار حب الکاکنج تخم خشخاش هر یک دو ماشه نشاسته مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه خرفه مقشر هر واحد سه ماشه ریوند چینی یکماشه کوفته بیخته
سفوف سازند [illegible] گل مثلث و مغز تخم کدو عوض گل مختوم و گل ارمنی داخل کرده و سوای ریوند چینی وزن همه ادویه سه سه ماشه گرفته **ایضا**
این سفوف هم [illegible] مطلب ست گلوست سلاجیت دانه الائچی کلان کهربای شمعی بهیدانه گجراتی صمغ عربی کبابه چینی گل ارمنی بالنگو مساوی کوفته بیخته
بقدر [illegible] ماشه همراه شیر بز بخورند **ایضا** گلوست سلاجیت خار خسک طباشیر بسپان تال مکهانه دم الاخوین صدف سوخته مغسول کوفته بیخته [illegible] ماشه

همراه عرق شاهتره بخورند ایضاً که در سوزاک جدید و قدیم و جریان ریم معمول ست سلاجیت ست گلوی تازه دانه الائچی گلنار کشته سفید سپستان
طباشیر خس همه برابر کوفته بیخته یک ماشه بخورند و اگر سوزش بسیار باشد آب کیله بر ہند ایضاً نسخه حکیم علوی خان بھٹکری بریان گل ارمنی
کاکنج کات سفید کنبابج گلنار رال مازو شبر هر یک سه ماشه کوفته بیخته سفوف سازند و برابر مصری آمیزند و شش ماشه با آب لفوع تخم خورد چهار دام
در آب تر کرده خورند ایضاً از حکیم واصل خان ست سلاجیت آفتابی یکتوله موصلی سیاه و سفید آمله هر یک نیم توله تخم سلیکه چهار ماشه پنج نیم ماشه
کوفته بیخته سفوف سازند و هفت ماشه با شیره تخم خیارین و گوکھرو و شربت بزوری بر ہند ایضاً مجرب میرزا اصفهان بیگ چنیا گوند گوند ببول
گوند انبه گوند و بو ثعلب مصری تخم سلیکه پوست تخم لسوڑه بیج بھنڈی هر یک یکتوله تال مکھانه دو توله بھٹکری بریان یک توله شکر مساوی سه
همه را کوفته بیخته یازده روز بخورند بالسی شیر ماده گاو و غذا خشکه و شیر ماده گاو ایضاً این سفوف نافع سوزاک و قرحه مثانه و گرده و
مخرج سنگ ست حجر الیهود تخم قلت گل ارمنی کتیرا نشاسته تخم خرفه مغز تخم خیارین مغز بادام دانه قاقله زیره سفید ست سلاجیت صمغ عربی
ستاور هر یک یکتوله طباشیر مغز تخم تربوز مغز تخم کدو هر یک هفت ماشه بادیان دم الاخوین مغز تخم کنیار مغز تخم کدو هر واحد نه ماشه ثعلب مصری
یکنیم توله پھٹکری بریان سه ماشه کوفته بیخته سفوف سازند ایضاً سفوف سندی نافع لاکه درخت پیر گل ٹیسو هر واحد یک توله ست گلو
ست سلاجیت بوند چینی طباشیر هر واحد شش ماشه دانه الائچی کلان جواکھار شوره قلمی هر واحد چهار ماشه نبات چهار توله کوفته بیخته دو مثقال هر روز
با آب سرد خورند ایضاً مجرب سمندر سوکه هلیله سیاه مغز بیل پھلی ببول که ریزه و نازک باشد مساوی کوفته بیخته شکر بوزن مجموع آمیخته بقدر یکدام
با نیم رطل شیر خر بخورند ایضاً مخترع حکیم خیر الله تال مکھانه بهیبند صمغ ڈھاک بادیان خار خسک کشنیز خشک تخم خرپزه مقشر هر یک شش ماشه سفوف
سازند و شش ماشه همراه چھال فالسه شکری دو توله که شب در آب تر کرده صبح مالیده صاف نموده شربت بزوری آمیخته باشند بخورند ایضاً از بیاض
استاد مرحوم گوکھرو کشنیز خشک تخم کاہو مغز تخم کدو گل سرخ تخم خشخاش طباشیر مساوی هفت ماشه با آب سرد بخورند ایضاً نسخه ست سلاجیت پکیان بید
ست گلو دانه الائچی ثمر بکاین گوکھرو کوفته بیخته برابر نبات آمیخته با شیر بز یا گاو یا شیره خیارین یا خرفه بخورند ایضاً مجرب سنگ جراحت رال مصری
هر واحد دو توله تال مکھانه گوکھرو سروالی هر واحد یکتوله کوفته بیخته چهارده خوراک نمایند و بلسی شیر بز بخورند ایضاً که در بیاض مذکور از فرنگی
منقول ست مغز تخم انبلی مغز تخم ببول مغز تخم بکاین مغز تخم لسوڑه مغز تخم کونچ تخم اوٹنگن تخم تال مکھانه نرلسی هر یک دو درم نبات نیمی دو درم
همه را جدا جدا سائیده آمیخته با شیر بز سیاه ناشتا بخورند تا دو هفته و از ترشی پرهیز ندارند ایضاً که جهت سوزاک جدید و قدیم و سیلان خون و ریم مجرب
بلا تخلف نوشته شوره قلمی و دانه الائچی کلان هر یک بیست و یک ماشه باریک ساخته شش حصه کنند و تا سه روز همراه آب یک حصه صبح و یک شام بخورند و در روز
چهارم آبیکه در آن برنج سرخ که بهندی ساٹھی گویند قدر دو سه دام تر کرده مالیده باشند بنوشند بلکه اگر برنج را هم با آب دیگر سائیده بنوشند بهتر باشد و در روز
پنجم و ششم شیر همین آب برنج باید خورد و غذا در ان شش روز و بعد از ان تا سه روز دیگر بی نمک و بی شیرینی سازند و از ترشی احتراز نمایند
ایضاً که جهت سوزاک مزمن نافع ست خار خسک تازه پاو آثار در آفتاب خشک ساخته کوفته بیخته سروالی سنگ جراحت هر واحد نیم پاو سائیده
شکر تری پاو سیر باهم آمیخته هر روز یکدام بخورند و بالائش شیر گاو بنوشند و در نسخه دیگر بجای سروالی تخم خرفه است و وزن سنگ جراحت یک چھٹانک باقی بدستور
ایضاً که حکیم مؤمن جهت قرحه مزمن و آنکه با تقطیر البول و سلس البول باشد و بر آورده در ورمی مجرب بسیار مؤثر نوشته گل ارمنی کشنیز خشک صمغ عربی تخم خیار
بریان کنند ذکر هر یک دو درم بلوط بریان ده درم شربتی دو مثقال با آب سرد **سفوفات قلعی** و مهرونه و شیاف وغیره بگیرند قلعی کشته دانه الائچی خرد طباشیر
کباب چینی هر واحد دو ماشه کوفته بیخته سفوف سازند خوراک روز اول یک ماشه روز دوم یکنیم ماشه روز سوم دو ماشه همچنین تا یکدرم افزوده باقدر
آب یا با شیره ادویه مدره مناسب مزاج بخورند مجرب ست ایضاً که معمول حکیم شریف خان صاحب ست طباشیر سفید چهار ماشه دانه الائچی خرد ست گلو
کباب چینی هر یک دو ماشه قلعی کشته نیم ماشه ست سلاجیت آفتابی سه ماشه کوفته بیخته با شیره تخم خیارین بخورده باشند همه یک خوراک ست همچنین هشت روز باید خورد

و زرور اتم اگر دو خورد اک سازند بهتر ست **ایضاً** که مجرب حکیم ذکاء الله خان صاحب ست سرایی سنگهارهٔ خشک و دودهی خرد گوند حنیه بهیهلی خار خسک و اندر
الایچی کلان قلعی کشته کوفته بیخته نگاه دارند و نبات سفید هم چند آمیخته بقدر شش ماشه یا دوازده دوام شیر گاو فرو برند و یک نسخه معمول ایشان در بحث جریان
منی گذشت و بعضی گویند که اگر قلعی کشته و مصطگی هر واحد یکتوله ثعلب مصری شش ماشه سفوف کرده هر روز سه ماشه با نیم آثار شیر ماده گاو و بدهند
و غذا برنج و دال مونگ سازند سوزاک کهنه را مفید بود **ایضاً** سفوف مخترع حکیم احسن الله خان که مجرب ست بهروزه ست صلاجیت ست
قلعی کشته هر یک یکتوله مغز تخم خیارین مغز تخم تربوز تخم خرفه تخم خشخاش سفید تخم کاکنج دانه هیل طباشیر سفید کباب چینی هر یک هفت ماشه همه را باریک سائیده
شش ماشه با آب خالص و شربت بزوری یا بزرقطونا بخورند **ایضاً** سفوف ست بهروزه که در سوزاک کهنه معمول است بهروزه تر یا و سهر گرفته گلو
خشک هفت توله اصل السوس چهار توله سائیده آمیزند و در صره بسته در آب بطریق مشهور چکانند و خشک کرده سائیده نصف وزن آن نبات سفید
سوده آمیزند و از نیم درم تا یکدرم نهایت یکمثقال همراه آب یا شیر یا تبرید مناسب بخورند **ایضاً** بهروزه تازه در پوٹلی بسته در میان دیگ گلی که نصف
آن پر از آب باشد بیاویزند بطوریکه پوٹلی آن پنج شش انگشت بالاتر از آب باشد و زیر آن تا یکپاس آتش ملایم نمایند بعده فرود آورده سرد گشته
و آنچه در ته ظرف منجمد گردد بر آورده سوده بقدر نیم ماشه تا یکنیم ماشه با هموزن آن اصل السوس مقشر سوده آمیخته با لسی شیر گاو بدهند و از ترشی و فلفل سرخ
پرهیز ضرور ست **ایضاً** بهروزه مصفی طباشیر سنگ جراحت هر یک شش ماشه دانه هیل دو ماشه گهرو یکتوله سفوف ساخته پنج ماشه همراه شیرهٔ تخم خیارین
شیرهٔ تخم خرفه هر یک هفت ماشه شربت نیلوفر دو توله داده باشند **ایضاً** ست بهروزه و آمله خشک و قاقله کبار هر یک یکتوله سائیده بقدر سه ماشه با لسی
شیر گاو تا چهار روز صبح بخورند غذا شیر برنج **شیاف** که برای اندمال قرحه سوزاک معمول ست سفیده کاشغری کشته کات سفید جرد اسفناج توتیای
سبز کافور هر واحد یکماشه در آب درخت کیله صلایه کرده شیاف باریک ساخته در احلیل نهند **ایضاً** توتیا مرداسنگ صبر کید سوخته سس سوخته
اقلیمیا ی مغسول گل تهر بهی شادنج مغسول کندر انزروت ماذو گلنار شب یمانی اقاقیا زاج سوخته دم الاخوین گل مختوم اقاقیا انار ترش کاغذ سوخته مجموع یا
هر کدام که میسر آید گرفته شیاف ساخته استعمال نمایند **فتیله** مخترع حکیم مومن بجهت سوزش بول و تنقیه چرک و التیام زخم لنهایت مؤثر و مجرب ست
نواصیر سبیعه دل صبر زرد یکدرم توتیای مغسول مرداسنگ سفیدآب قلعی مغسول گلنار گل ارمنی هر کدام دو درم کید و سوخته موی سوخته کندر
هر کدام یکدرم افیون نیم درم همه را باریک سائیده از حریر گذرانیده با آب کتیرا سرشته فتیلها باریک ساخته در سوراخ قضیب بدارند **قطوری** که
برای قرحه سوزاک مجرب ست حضض مکی تخم خرفه سفیدهٔ کاشغری در آب حل کرده در احلیل چکانند و در نسخهٔ دیگر تخم کاهو مقشر و گل ارمنی هم با
حضض داخل ست **قرص** که نافع ست قلعی کشته ست سلاجیت آفتابی کتیرا گل ارمنی خشخاش سفید صمغ عربی مغز بهدانه مغز تخم خیارین
خرفه مقشر مغز تخم تربوز مغز تخم کدو شیرین کوفته بیخته با لعاب اسپغول بقدر یک یک ماشه اقراص سازند و در سایه خشک نموده نگاه دارند و بقدر
هفت ماشه با شیر ماده گاو مجروح با آب فرو برند **اقوال الاطبا** بوعلی سینا مینویسد که علاج قرحه داخل قضیب بعلاج قروح مثانه کنند و گاهی
در مثل این احتیاج باین دوا است قرطاس افتد بگیرند قرطاس محرق و اقلیمیای محرق مغسول و پوست درخت صنوبر صغار و شادنج و کندر و انزروت
اقراص سازند و در زراقه استعمال نمایند **گیلانی** میگوید که مسهلات بارده رطبه مثل آب فواکه مقوی لبنا و خمیرهٔ بنفشه و خمیرهٔ نیلوفر و امثال این
بنجاح می انجامد و تبرید و ادرار درین باب دخلی عظیم ست و قرص کاکنج مفید و اگر تخم تاج خروس یکتوله با قند دو توله سفوف نموده تا بست روز
بخورند نافع بود و ایضاً شوره قلمی سفید صاف یکدرم سائیده در یک چمچه شیر ریخته بیاشامند و عقب آن یک پیاله شیر بنوشند سه روز یا یک هفته و باز رشک
سه توله شب در پانزده توله گلاب تر کنند و صبح صاف کرده شیرهٔ تخم خیارین یکتوله و نبات چهار توله سائیده بران اضافه نموده بیاشامند سه روز این
عمل کنند که نافع ست و این سفوف ماميران برای اندمال قرحه مجرب ست طباشیر دو درم کبریت زرد دو درم مغز تخم خیارین چهار درم تخم خرفه نیم ...
کتیرا صمغ عربی ماميران چینی هر یک دانگ گلنار یکنیم دانگ زرشک بیدانه افیون زراوند مدحرج هر یک دو دانگ کندر سفید مقشر سه مثقال شکر سفید

که جراحت را ترو و به سیکنه باید که چون ختنه کنند بگذارند تا خون تمام برود و بعده این دوا را افشانند و به بندند کات هندی برنج سنگ ملیا ملیا به صاف صبر برگ مورد و سماق کوفته بیخته بکار برند و بعد از سه روز باکشایند و گویند که احسن اوقات ختنه وقت عصر است و در تابستان صبح و در خریف نزوال و زمستان ختنه طفل در ربیع کنند بخلاف بالغ که ختنه او در ربیع نباید

امراض صفاق و سره

و آن اقسام فتق و قیله و ورم سره و ورم سره و تقیح سره و تحرک سره است و چون ادراک ماهیت فتق موقوف بر شناخت کیفیت صفاق است بر خی از حال آن بکار آید بدانکه پوشش شکم جلد است و غشاء مراق و عضلات و دو حجاب که یکی از اندرون مماس معده و امعاست و آنرا ثرب گویند و در یونانی ابلیس و دوم بالای آن و آنرا صفاق نامند و در یونانی باربطون و باربطاون و این غشا تا تهیگاه و بیغوله ران فرود آمده و در انجا دو منفذ ساخته شده چون دو مجری از سر یکی فرود آمده تا نزد یک بیضه و خصیه و آنجا کشاده شده و هر یکی با دیگری پیوسته است و گرداگرد هر دو خصیه یک غشاء لطیف گشته ٭٭٭

فتق

مرضیست که بسبب انشقاق صفاق یا بسبب اتساع مجرئین که بالای خصیتین در کنج ران است جسمی که ما فوق آنست نازل شود پس اگر صفاق حوالی ناف بشگافد و جلد آن محل بلند شود و بسبب بر آمدن ثرب و روده و غیر آن از شق تحت جلد آنرا فتق مراق البطن گویند و اگر صفاق میان کنج ران بشگافد و آن موضع بلند شود و آنرا فتق الاربیه نامند و این هر دو نوع زنان را نیز عارض شود و اگر مجرے که بالای خصیتین است اتساع پذیرد و یا صفاق میان این مجرے بشگافد و از جوف مجرے بسوی کیسه خصیتین فرود آید آنرا قیله و فتق علی الاطلاق خوانند و این نوع مخصوص بمردان است و جمهور اطبا قیله را ادره و قرو نیز گویند با جمله اطبا را در اطلاق این اسما اختلاف بسیار است چنانچه صاحب کامل گوید که خروج ثرب و روده را بناحیه سره فتق گویند و خروج ثرب بناحیه کنج ران قیلة الاربیه و قرو الاربیه نامند و نزول روده و ثرب را بکیسه انثیین قیلة الامعا و قرو الامعائی و قرو الثربی خوانند و بعضی قیله را مخصوص داشته اند بانچه سبب او اتساع مجرے بلا خرق باشد بهر آنکه ایشان قیله را از امراض اتساع مجری شمرده اند فقط و فتق آنرا گویند که بسبب خرق صفاق باشد و آنرا در امراض تفرق اتصال شمار کرده اند و گاهی اضافت این اسما یعنی فتق و قیله بسوی شی نازل کنند مثلا اگر آن جسم نازل ثرب باشد فتق ثربی گویند و اگر روده بود فتق معائی نامند و اگر آب باشد فتق مائی خوانند و اگر ریح باشد فتق ریحی گویند و کذالک قیله را ثربی و معائی و ریحی بدستور خوانند و قرو و قیله را مخصوص نموده چون شی نازل ثرب یا روده یا ریح باشد و ادره را چون نازل رطوبت مائیه یا دمویه یا غیر آن باشد و اقلاطی گوید که فتق را قرو و قیله و ادره نامند و گویند که قرو آب است و قیله لحم و ادره نزول ثرب و فتق نام انثیین است و با جمله این علت ردی عسر العلاج است و در بلاد رطب بیشتر افتد و سمرقندی گوید که اگر ماده غلیظ بکیسه انثیین فرود آید و آنجا غلیظ تر گردد آنرا قرو لحمی گویند و صاحب جامع گوید که قرو لحمی رو ئیدن گوشت در اجسام محیط انثیین است و از انصباب ماده غلیظ بسوی این موضع و یا از ضربه و یا از علاج قرو مائی بی قاعده و خلاف دستور و لقول یحیی ان فتق چنین واقع شود که شی نافذ بسوی خصیتین آید ادره و قیله نامند و با سوای این را مسمی باسم عام فتق سازند و اکثر ادره در خصیه و دوالی و عضلات آن و فضلات کیسه خصیه و در خصیه چپ واقع شود و پس گاهی اتفاق افتد که خصیه تر از سره و ثقبه مذکوره چنین فراخ شود و یا صفاق میان آن بشگافد از رطوبت منصبه یا مائیه منصبه و مجوفت اسباب شقاق که مذکور گردد پس ثرب یا امعا خصوصا اعور که مخلی غیر مربوط است و یا رطوبات که بسوی خصیه از دفع طبیعت بسیرد نازل شود و یا رطوبت در خصیه بسبب برودت او و احاله او خون را بسوی مائیت متولد گردد و گاه ادره از انشقاق عروق پیدا شود و گاهی رطوبت خون و دموی و وردی بود حتی که بسبب او ضربه یا سقطه باشد و یا ریاح نافخه بود و گاهی در انجا لحم رو ید و ادرة اللحم نامند و گاهی همچنین در رائه بهم باشد و گاهی عروق خصیه انتفاخ پذیرد و آنرا ادرة الدوالی گویند و گاهی خصیه استرخای شدید پذیرد و بغیر فتق و در از شود و مشابه ادره گردد و گاهی فتق بالای خصیتین واقع شود نزد یک کنج ران و فوق آن در ناف و بالای آن در هر دو کنج ران و آنچه فوق ناف افتد اندک و نادر بود و اقبیاس غیر آن بهر آنکه در عامت این موضع لعضلات ست و آنچه زیر اوست و قایه او اطراف عضلات ست و گاهی سره را نتو عارض شود و آن نیز از قبیل فتق بود و فتق

بالای ناف روی الاعراض باشد و اگرچه زیادتی اندک نماید و در ابتدا ورم ذکنند و بدانکه قیلة المعا و ثرب مرض قوی و مشکل ست و اگرچه حجم او کوچک باشد
و قیلة الماء مرض سهل ست و اگرچه حجم او بزرگ باشد و بدانند آبی که در خصیه بواسطهٔ سردی مزاج کیسهٔ او و استحالهٔ غذای او بهیئت پیدا شود و اگرچه در این
صفاق سالم و مجری از انفتاح باهم بود و عظم در کیسهٔ خصیه پدید آید و این را مجازاً قیل و فتق گویند بالجمله سبب انشقاق صفاق بار گران برداشتن یا
آواز سخت کردن یا از جائی بجائی جستن یا قی سخت شدن یا امساک منی بعد حرکت آن از جای خویش یا بالا برآمدن زن بر مرد وقت مجامعت
یا حبس ریح و براز یا جماع بر امتلای شکم و برتخمه یا حصر نفس یا ضربه و سقطه بر شکم یا کثرت اکل و شرب و حرکت قبل از هضم و یا اخلاط غلیظ ست و سبب اتساع
مجاری مذکوره رطوبت مرخیه است خصوصاً اگر جستن بقوت یا آواز شدید یا حرکت سخت و غیر آن سببی از اسباب مذکوره انشقاق اعانت آن کند
و از اینجاست که قیل اتساعی بصبیان بسیار عارض شود بسبب رطوبت مزاج و ضعف اعضا و اغشیه و کثرت حرکات شدید ایشان و بجوانان کثیر الرطوبت
نیز طریق تشخیص این مرض و اقسام آن اگر حوالی ناف یا در کنج ران یا در خصیه بلندی و زیادتی پدید آید و این زیادتی از غمز دست بسوی داخل
رجوع کند و هنگام حرکت و حصر نفس زیاده ظاهر گردد و گاهی ناپدید شود مرض فتق باشد پس آنچه اندک بالاتر از ناف باشد در ابتدا ورم کم کند و بلندی
آن کمتر بود و در آخر عوارض آن بسبب اندفاع امعای و ثاق سخت تر باشد و بیشتر اعراض ایلاوس از وجع و کرب و قی کردن براز حادث
گردد و آنچه زیاده بالاتر از ناف باشد بیجه در ربود بسبب بعد این موضع از موضع امعا و بروز ثرب فقط و آنچه زیر ناف باشد در ابتدا ورم ذکنند
و بعید اتساع فتق ورم شود و این و آنچه در کنج ران باشد لامحاله از انشقاق پردهٔ صفاق بود و آنچه بتدریج اندک اندک در کیسهٔ انثیین بغیر حرکت سخت
و آواز قوی و غیره حادث شود بسبب اتساع مجری باشد بعد از ان حال زوال زیادتی مذکور و عدم زوال آن و حال قراقر وقت غمز از مریض بپرسند
اگر گوید که در وقت خفتن بر پشت بلند موضع زیادتی بسرعت زائل میشود و هنگام غمز و زوال آن قراقر اندک میکند و چیزی مستدیر مائل بحرارتی
در خصیه معلوم شود و گاهی خصیه سخت گردد و در ان هنگام بمشقت تمام ببالا رود و اگر فتق در خصیه باشد و از خوردن طعام مولد ریح و دیر هضم و از پیاده
رفتن باز عود کند و گاهی درد شدید بهم پیچد قولنج عارض گردد فتق معائی باشد و اگر گوید که زیادتی موضع وقت استلقا و غمز بدشواری زائل میشود و
در ان وقت قراقر نمیکند و در حجم کمتر باشد و کم حادث شود فتق ثربی باشد و اگر گوید که آن زیادتی از غمز باسانی و بدون درد زائل میشود و قراقر شدید میکند
و فی الحال باز رجوع می نماید و انتفاخ محسوس شود و احوال در استلقا و غیر آن یکسان بود فتق ریحی باشد و اگر گوید که زیادتی مذکور بهیچ حیله زائل
نمیشود و قراقر نمیکند و خصیه سنگین و روشن و آبناک نماید و از جنبانیدن آن حرکت آب شنیده شود و بول اندک اندک بدفعات آید فتق مائی باشد
و اگر گوید که همواره زیادتی و نقص کیسهٔ خصیه می ماند و در داخل آن و با صلابت و غلظ او و تردد هم باشد و اگر گوید که در عروق خصیه امتلا و تعقد
مع استرخای خصیه است او را دوالی باشد الحکم آن بدانکه چون صفاق بشگافد ثرب تنها یا مع روده فرود آید و چون ثرب نیز پاره پیدا شود روده
فقط نازل گردد و این بنسبت آنکه ثرب تنها نازل شود بسیار مخوف ست و احیاناً محدث قولنج مهلک شود و فتق که از اتساع مجری باشد اصلاح پذیر ست
بخلاف آنکه از انشقاق صفاق افتد که التحام او ممتنع ست بل متعذر و در صورت اثر اضمحلال بیش ازین نیست که شق را منقبض و منضم دارد

علاج کلی اقسام فتق

شیخ میفرماید که تدبیر کلی ارباب فتوق ترک امتلا و ترک حرکت بسیار و جهیدن و بر خاستن و قی و جماع ست و بدترین احوال آنست که بر امتلا باشند باید
که از اغذیهٔ نافخه ترک کنند و استکثار شرب آب نکنند و جمیع اشیای مرخی باید ترک کنند حتی که حمام و چون غذا خورند بر پشت بخوابند و هنگام نشستن و نزد جماع
فتق را بسته دارند و جماع بر خلو شکم کنند و بدانند که غرض در علاج فتق التحام شق ست اگر ممکن باشد و یا حفظ او تا ازدیاد نپذیرد و اجتناب از آنچه که مضر
و موسع باشد و رد کردن شی نازل در ان اگر ثرب یا معا باشد و تحلیل حجم در ان اگر آب یا ریح باشد و منع ماده مدد آن و اگر تحلیل نشود تدبیر اخراج
آن اما التحام شق یا حفظ او بادویهٔ مقویه و منومه قابضه باشد و هر چند که شق کمتر باشد التحام سهل بود و گاهی در ان استعانت بداغ نیز نمایند و تخفیف آ

وازچین می آورند وقبض بسیار دارد برگ علیق عساالیج درخت انگور هر یک دو درم همه را کوفته وانچه قابل گداختن ست آنرا گداخته مجموع را بآب علیق تر یا
برگ زرد داندکی شراب قابض سرشته ضماد کنند بر موضع فتق و بر خصیه تا بچسپد واگر خوب نچسپد باید که سریش و سریشم ماهی را زیاده کنند و بآن قدری بزرقطونا
نیز اضافه کنند و بقول اهل هند بهر ونره خشک باریک سائیده در آب افیون حل کرده بر پارچه طلا نموده بر خصیه بپیچند و تا یکپاس در آفتاب بدارند
و تمام روز و شب نهاده دارند و صباح آنرا باهستگی جدا نموده دیگر بچسپانند همچنین مکرر بعمل آرند تا همگی روده ببالا رود و خصیه بهیئت اصلی باز آید و ضماد
ایلوه گوگل بول سرخ آبنه هلدی هر واحد ماشه سریش دو ماشه نیز مفید وگاهی افیون زرده تخم مرغ عوض سریش میکنند و مغز تخم بیدانجیر نیز و دانه کنجد
تخم معصفر گل تیسو هر یک چهار درم زرد چوب زنجبیل هر یک مثقال بروغن بیدانجیر پخته بعد رد کردن روده ضماد نمودن و بر فاده بستن نافع ست
و دیگر پوست بیخ پلاس در سایه خشک کرده باریک بسایند و بجته هفت ماشه بآب تازه خورند کلانی خصیه را نافع بود و برای درد ناف که بیجا شده باشد
نیز نافع و ایضا کندر ماشه رنگ خشت کهنه بمساوی کوفته بیخته دو درم با روغن گاو بخورند اگر روز اول قی آید خصیه بالا رود و این طبیخ نیز نافع فتق
نوشته تخم سورده پنج درم درسی دو دو درم آب بجوشانند تا چهارم بماند صاف نموده ده درم روغن گاو آمیخته نیمگرم استاده شده بنوشند و ایضا سهاگه بریان
شش سرخ سائیده با قند سیاه کهنه سه حب سازند و یکی هر صبح خورده بالای آن قدری روغن زرد بنوشند و غذا مالیده بی نمک و ایضا بهی
فتق و ورم خصیه برگ نرم بهی دو سه عدد در سه پاو آب بجوشانند چون یکپاو بماند صاف کرده باضافه قدری نمک بنوشانند در سه روز فائده شود
اقوال حکما سویدی می نویسد که شرب برگ خشک اوناب الخیل صغیر مثل غبار سوده سه درم وکذا طبیخ آن در فتق مجرب ست وکذا ضماد صمغ عربی و
صبر و آس وکذا ضماد دم الاخوین و کثیرا و صمغ عربی و نشاسته ورد با اقاقیا آن وکذا ضماد ماش مقشر و عفص بکی وکذا ضماد دبق و مازو سبز وکذا شرب عنبر خام
در شیر تازه حل کرده باطفال وکذا بزر رشاد هشت درم باریک سائیده در صوف ارنب هشت درم عسل خالص نیم رطل شامی آمیخته در بیست روز
بخورانند و باید که درین ایام مریض بر پشت خوابیده ماند و پاهای او بلند ماند و فتق بر فاده بسته دارد و ساکن ماند و هم او گوید که ضماد خراطین یا مغره
عراقی و عفص یا برگ سرو و غری السمک محلول سرشته و یا کمات خشک باریک سائیده بغری السمک محلول در سرکه سرشته و یا عفص و شب یمانی
و یا پوست انار و کندر و یا آرد جو و مثل آن سریش و یا اشق و سماق و یا خطمی یک جزو و گل ارمنی نیم جزو و یا کندر و شب و یا مازو و شراب و شرب زراوند
شکراره وکذا اقیصوم یک قبضه در سه رطل آب انداخته یکشبانه روز در تنور گذارند هر گاه یک رطل بماند بنوشانند تا عصر غذا ندهند تا سه روز بعمل آرند
وکذا در شراب ریحانی یکساله دو درم زراوند آمیخته وکذا عصاره لحیة التیس خشک سوده و ضماد و شرب طرفا وکذا کاسنی دشتی وکذا پودینه وکذا ا
شانه بز خشک کرده سوده و دو دانق با جبنی و قرد مانا آمیخته هر واحد نافع فتق ست و سیاهی از فتق صبیان بزراقیه بول سگ پشت یا خون او با نمک
در احلیل وکذا ضماد بقیه او وکذا انشاندن در طبیخ سنگ پشت بهر انجته تنکار وکذا ضماد خون سام ابرص بسیار ست و گفته که ضماد بزرقطونا مثل غبار
سوده وکذا جوز السرو کوفته بیخته بغری السمک در سرکه محلول سرشته وکذا مقل ازرق محلول بآب دهن روزه دار یا مخلوط به عفونه فول و شرب و ضماد
ابرسا هر واحد نافع قیله صبیان ست و برگ اسپغول جوز او مساوی هر روز دو درم تا مدت چهل روز خوردن وکذا بیخ و برگ بنطافلون ضماد قیروطی
وکذا انجیر و خردل وکذا اشنه نیز و قطور روغن زنبق در ذکر هر واحد نافع قیله الامعا ست مسیحی گوید که اگر فتق از نزول روده یا ثرب بکیسه بآن
یا بکیسه بیضتین باشد معالجه او باین طور کنند که مریض را بر پشت بخوابانند و پاهای او بسر دارند تا آنچه نازل شده بموضع خود رجوع کند پس جوز السرو
سعد و صمغ سنجوش و مازو و اقاقیا و کندر و مر و صمغ بغری السمک آمیخته بر موضع فتق گذارند و بعصابه قوی بندند حتی الامکان و انگشت نند
و برای نزول معا بسوی کیسه انثیین این هم نافع ست که اول بمکان او رد کنند پس تضمید بضماد متخذ از ادویه قابض دست و استرخا
نماید مثل جوز السرو اقاقیا و عصاره لحیة التیس و پوست انار و صبر و مر و انزروت و مصطکی و کشنار کنند و مازو خام و سماق و گلنار و آس
و شب و صمغ و قرظ و طراثیث و بدان ادویه کاسر ریاح مثل ابهل و زیره و خشا و انچه التزاق نماید مثل دبق و غری السمک مخلوط سازند و آبن ضماد نیز

برای نزول معائی نافع اشق کندر صبر دبق هر واحد سه درم مقل دو درم اقاقیا انزروت هر واحد یکدرم کوفته یکشب در سرکه تر کنند و صبح بسایند و اندک
اسپغول سوده بران انداخته بر بیضه مالیده و ببندند و ایضاً مصطکی کندر سرو انزروت صبر مرحضض اقاقیا مامیثا گلنار دم الاخوین هر واحد یکدرم سائیده
باب عنب الثعلب سرشته بر موضع نهند و ایضاً اقاقیا جوز السرو صبر پوست انار مساوی باب صمغ سرشته ضماد کنند و بر بندند و ایضاً زعرور خشک و کمات
خشک سائیده و باب غری السمک آمیخته بر موضع ضماد کنند و ایضاً مر زعفران هر واحد یک جزو بابوست جفت یا سوخته دو جزو زرده بیضه آمیخته
ضماد سازند بوعلی سینا می نویسد که اگر نزول روده و ثرب بسوی کیسه خصیه باشد رد آنها ممکن است ولیکن بقیاس رد آنها از فتق فوق آن مشکل
بود چه آن باستلقاء او نامی غمز دست سهل باشد پس اگر فتق زیاده باشد از تخفیف آنچه بسبب رطوبت تمدد شده باشد و ضم آنچه منفتق گردیده باشد
اخذ کنند و در الحام او حیله سازند و چون رد آن مشکل گردد مریض را در آب گرم نشانند و بر فتق ملینات ضماد نمایند یا پارچه گرم تکمید کنند تا
برجوع کند پس ادویه جامعه بران نهاده ببندند و بر پشت بخوابانند و بستن بر فاده های مربع باشد چه رفاده کروی توسیع میکند و فتق عظیم را
انجام چاره نباشد و این اعلام نزدیک این فتق نشاید برد و ادویه مشروبه که صاحب فتق بدان انتفاع یابد سنجرنیا است و طبیخ جوز السرو
وخصوصاً سنجرنیا و کمونی دران حل کرده و اضمده که بر فتق استعمال کنند باید که هر دو لب فتق جمع و بیضه ببالا منقلص شده باشد و از رد آنچه نازل
شده فارغ گشته باشد و بعد ازان تضمید نمایند بکدام ازین اضمده متخذ از اهل و از جوز السرو و از برگ سرو چه اینها اصول اضمده و جامع کثرت
نفع اند و از مقل و کتیرا و صمغ عربی و غری السمک و غری البجاد و دبق و کمات خشک و لحوم سرطانات و گل سرخ و اقماع آن و جمیع قوابض و مصطکی
و آس یابس و ماش مقشر و ثمر طرفا و مغره و قنطوریون و صبر سجانی و مر و ایضاً اشق و کندر با تمامی اجزا همانست که در قول مسیحی گذشت و این ضماد قبضیست
بگیرند مصطکی و انزروت و کندر مساوی و ابریشم محلول در بیضه مو نیه آمیخته بر کاغذ طلا کرده بر بندند و این ضماد مثل آن است صبر سرشیش
کندر و ایضاً بگیرند جوز السرو کندر و اقاقیا و گلنار و انزروت و دم الاخوین و مر حضض و اهل مساوی و باریک سائیده بصمغ سرشته بموضع فتق
بچسپانند تا آنکه خود بیفتد و این ضماد نیکوست و بسا است که فتق صبیان را ملتحم سازد بگیرند پوست انار ده درم مازو خام پنج درم در شراب
قابض پنج اوقیه خوب بجوشانند و رد معا بسوی فوق نمایند و بعد تطول موضع بآب سرد این ضماد نهند و در هفته یا عشره یکبار بکشایند و این ضماد
عجیب است مصطکی قشور کندر جوز السرو غری السمک انزروت مساوی غری السمک را در سرکه گداخته با دویه دیگر آمیخته ضماد سازند و صبیان
را گاهی ضماد گلنار و بزر قطونا و بیخ سوسن دشتی کفایت کند و گاهی تضمید بعدس الماء که از قبیل طحلب است و گاهی طلا بمقل محلول در شراب
و کذا روغن زنبق یا جند بیدستر و خصوصاً آنچه مائل باشد و گاهی سرشیش با آرد جو ایشان را کافی باشد صاحب کامل گوید که هرگاه حدوث
فتق از انخراق صفاق باشد صحت او مشکل است و دران ادویه و اضمده فائده نکند و هرگاه حدوث او از رطوبت مرخیه و از تخلخل صفاق بود علاج آن
باضمده باشد و این ضماد نافع فتق است جوز السرو و پوست انار و مازو هر واحد ده درم شب یمانی و گلنار و قشور کندر هر واحد پنج درم همه را باریک
سائیده بشراب قابض بجوشانند و بران اندک سرشیش و آرد باقلا انداخته ضماد کنند و بر بندند و اگر این از نزول معا بسوی کیسه انثیین باشد باید که
دران بجام از جلود استعمال نمایند و بعد تطول بر خصیه یا بر موضع فتق بآب طبیخ کزمازج و جوز السرو سرد کرده و مالش روغن خلاف بر بندند و این
ضماد قوی تر از اول است بگیرند پوست جوز السرو و کزمازج و گل سرخ و شب یمانی و مر و گلنار و مازو و قشور کندر و جفت بلوط و اقماع انار ترش
و خبث الحدید و صبر و آرد باقلا و سرشیش و آس و صمغ آلو و صمغ عربی و غری السمک هر واحد یکجزو و ازین ادویه آنچه سودنی است بسایند و صمغ و سرشیش
و غری السمک را بگدازند و ادویه بدان آمیخته بر موضع فتق و ناف بیرون آمده و انثیین ضماد کنند و بجام بر بندند و ایضاً جفت بلوط و جوز السرو
و اقماع انار ترش هر واحد یکجزو و قشار کندر و مازو و سماق و اقاقیا و قرظ و طراثیث و حلزون و صدف سوخته و شادنه هر واحد نیم جزو و غری السمک
دو جزو همه را باریک سائیده و غری السمک را در آبی که دران اشق تر کرده باشند گداخته با ادویه بیامیزند و بدستور استعمال نمایند و صاحب اورا می باید

که از ادویه مولده ریاح و اشیای غذا و شراب و از استحمام کثیر بگرمابه و قابضه و از حرکت قوی و ریاضت شدید منع کنند و احیاناً جوارش کمونی و انجدان و جوارش فوتنج و جوارش نبیذ اوتیون و معجون سنجرنیا و همه آنچه محلل ریاح باشد بدهند و بهم او گوید که از قرو معای آنچه حادث از انخراق صفاق باشد بادویه به نشود و لیکن علاج با آهن و داغ نمایند و یا سجام ببندند و این وقتی ست که نازل از معا و ثرب اندک باشد و اما هرگاه نازل بسوی کنج ران یا بسوی کیسه انثیین بسیار بود آنرا دوائی نیست مگر داغ بهر آنکه داغ تجفیف رطوبت کند و اجزای مجاری را بکشد و بعض او ببعض منضم گردد و اما علاج بادویه مثل علاج فتق باشد و آن این ست که روده را از انثیین بدست اندک اندک بلاینت و مدارات بر دارند تا بموضع خود رجوع کند و ادویه بر پارچه طلا کرده بر انثیین ضماد کنند و بیان علامت معمول از جلد گذارند و مثل سجام محکم ببندند و آن ضماد نافع قرو معای و ثرب این ست بگیرند قرظ و طراثیث و جفت بلوط و اقاقیا و گلنار و سریش و پوست انار و کندر و صبر و مر و انزروت و مصطکی و قشار کندر و کزمازج و شب سنج اسرب هر واحد یک جزو و زریره شبطی نیم جزو همه را باریک سائیده تا بیکه در آن غری السمک گداخته باشند سرشته بدستور مذکور ضماد نمایند و سجام را از موضع نگشایند حتی که بوقت حاجت برای چون تبرز نیز بنوعی باشد که از آن روده بزور نزول نماید لیکن حیله در برای از عسر کشادن سجام سازند جه جالی گوید که هرگاه روده یا ثرب فرود آید آب گرم برانجا ریزند تا نرم گردد یا بیمار را در آبزن نشانند و روغن بابونه گرم کرده همی مالند و شبت پخته برانجا همی نهند تا بجای خویش باز رود و بعد از آن بر فاده همواره ببندند تا فرود نیاید و از طعامها و میوه های بادناک چون لوبیا و باقلا و عدس و امرود و سیب و خیار و بادنگ و از مجامعت و از بانگ کردن و بسیر خوردن و پیاده رفتن و بر ستور نشستن و از کار با رنج پرهیز کردن و از سرفه نگاه داشتن و اگر آنجایگاه داغ کنند تا سوراخ تنگ تر شود صواب بود و ادویه قابض بر نهادن نیز سوراخ تنگ کند و آن جایگاه را سبک کند و ادویه های قابض این ست و آن در قول سیمی مذکور شده و آنچه رطوبات را کم کند چون جوز السرو و برگ او و چیزهای نرم کننده و قوت دهنده چون زفت و علک البطم و راتینج و مقل آن ادویه نیز بیامیزند و آن ضماد سودمند ست جوز سرو و مر و سعد و مرزنجوش و مازو و اقاقیا و کندر و صمغ سیاه صمغ را بشراب حل کنند و ادویه بدان بسرشند و این ضماد کودکان را نافع ست سماق و بیخ خشک کوفته بیخته با سریشم ماهی بسرشند و برانجا نهند و ابن الیاس گوید که اگر فتق بسبب رطوبت مفرطه موسع مجری باشد هر صبح زیره و کرویا هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم بیاشامند و جوارش کنند یا جوارش کمونی یکمثقال بخورند و غذا مطجن قلیه با مصالح تناول نمایند و یا معجون سنجرنیا یک مثقال سحرگاه بخورند و این ضماد کنند سریش جوز سرو مازو پوست انار جفت بلوط آرد باقلا آس کوفته بیخته بآب مورد سرشته ضماد سازند و اگر نزول امعاء در کیسه بیضتین باشد آنرا قیله دادره نامند جوارش کنند یکمثقال هر صبح بدهند و غذا بدستور آید و این ضماد نمایند جفت بلوط اقماع انار ترش سریش صمغ آمله سیاه غری السمک کزمازج گل سرخ خشک آس مازو سادی کوفته بیخته بآب آس رطب سرشته بر موضع فتق ضماد کنند و ببندند و در هر هفته بگشایند و اگر طاقت آن نبود سه روز بدارند و صاحب این مرض از بقول منفخه و حموضات و البان و استحمام بسیار و جماع و حرکت سخت و امتلای ریاح و غذا حذر کنند خجندی گوید که هر صباح شربت از زیره و نانخواه و کرویا هر واحد یکدرم گلقند ده درم بنوشند و اگر حاجت باخراج ماده بود حقنه بهتر از مطبوخ و منقی ست و هرگاه روده و ثرب فرود آید مریض را بر پشت بخوابانند و هر دو پای او بر دارند و بر دیوار نهند و یا در آب گرم نشانند و بپارچه در آب گرم تر کرده تکمید نمایند و الا هر دو پای مریض گرفته بر دارند و حرکت قوی دهند و بسوی قدام راست کنند و از جوارشات نافعه درین مرض کمونی و جوارش کندر و از معاجین سنجرنیا و تریاق اربعه است هر چه از اینها حاضر باشد یکمثقال هر صبح بخورند و همواره بلجام بسته دارند خاصه وقت حرکت قوی و مجامعت و حمام و این ضماد نافع ست مصطکی انزروت کندر جوز سرو و برگ او اقاقیا گلنار دم الاخوین مر شب هر واحد یکجزو غری السمک و سریش هر واحد یکنیم جزو کوفته بآب مورد بسرشند و بر موضع نهاده ببندند و تا سه روز نگشایند و گویند که ادره انتفاقی گاهی ملتحم میشود اگر بلزوم علاج نمایند و تا سی روز مریض بر پشت افتاده ماند و این طلا نماید پوست انار ده درم مازو خام سه درم در پنج اوقیه شراب قابض پخته بعد سرد کردن سوده بدان طلا بنهند و در هر عشره یکبار بگشاید و آبیکه در آن جوز سرو جوشانیده باشد بشراب بنوشند و نیم مثقال جوز السرو سائیده هر روز خوردن بسیار نافع ست

انطاکی گوید که در فتق شربی و معائی مبادرت بداغ کنند و بعد از آن هر شیء محلل مجفف مثل پنجنوش و فلاسفه و جوارش فلافلی تناول نمایند و از حیله های عجیب خفی این ست که در ابتدای فتق مبادرت بخرق صلب گوش قریب خد نمایند و در آن رشته داخل کنند و هر روز حرکت دهند مع تمرین نرنیه که در آن جندبیدستر جوشانیده باشند و شربت عنبر مجرب ست و کذا اولا مقناطیس نوشند پس مرمیائی و صمغ و خبث الحدید تا آنکه این دوا بر موضع فتق منجذب شود و شرب نبات معروف باذناب الخیل علی التواتر الحام او میکند و اگر جمیع انواع سرشیر و مازو و سرو و صبر و اقاقیا و سعد و انواع گل و مورد آس مرو با قلای مطبوخ و نبر ر قطونای مدقوق و زفت و قیر مجموع یا آنچه میسر آید بعد ردّ فتق بر آن بچسپانند و بر بندند و چند روز مریض بر پشت بخوابد و حرکت سختی نکند تا شیر صالح صاحب خلاصه نوشته که اگر در آغاز این علت یک درم کندر سفید با دو درم شکر آمیخته با قدری شیر ماده گاو سفوف نمایند فائده دهد و در فتق کودکان سرگین ثمن درم حب فاوانیا و بقدر زر خرنوب پشم خرگوش کوفته با یک ملعقه شربت اصول سرشته بدهند و موی زرا با پیه گرده نیز در صلایه نیک حل کنند تا چون مرهم شود طلا کنند و این ضماد قیلوادره را سود مند ست لبان ماذرشیان امیثا اقاقیا هر کدام چهار درم گلنار دم الاخوین پوست انار انزروت مرکی هر کدام سه درم کوفته بیخته بآب سائیده ضماد کنند و بگذارند تا از خود جدا شود و آنگاه تجدید ضماد کنند و محمد زکریا میگوید که چون یک منفحه قیصوم را بیک و نیم رطل آب آنقدر سرسبقه در تنور بدارند تا بیک رطل آید صاف نمود هر بامداد تا سه روز بنوشند و بعد از آن تا سه ساعت نگذرد غذا نخورند فتق را البته زائل مسازد باذن الله تعالی

علاج فتق ریحی

موضع فتق را بسته دارند و جوارش کمونی بخورند و ایضاً ادویه محلل ریاح که در علاج استسقای طبلی گذشته استعمال نمایند و از چیزهای بادانگیز و سائر حرکات مذکوره بالا حذر کنند و روغن بابونه و قسط و شبت و سداب و مانند آن بمالند تنها یا جندبیدستر در آن حل کرده و جوز السرو و صبر و برگ سداب و مازو و بابونه مساوی کوفته بیخته بروغن قسط ضماد نمایند و بستن خریطه بعاقرقرحا سوده پر کرده بر خصیه اکثر در یک روز نفع بخشد و مجرب ست و شرب سداب اندک و شیر بادریسای ریح که در خصیه صبیان بود نافع ست اقوال اطبا مسیحی میگوید که اگر از ریح باشد آبیکه در آن بابونه و شبت و مرزنجوش و اکلیل الملک و برنجاسف جوشانیده باشند نطول سازند و بعد از آن بروغنی که در آن جندبیدستر و فرفیون حل کرده باشند مالش نمایند و اندکی در احلیل چکانند شیخ میفرماید که تدبیر در فتق ریحی این ست که منفخات از بقول و حبوب امتلای مفرط مؤدی القراقر و سوء هضم و شرب شراب ممزوج و شراب تازه و تفاح ترک نمایند و ادویه محلل ریاح مثل کمونی و سنجرنیا و اطریفل کبیر هر واحد بطبیخ خولنجان بخورند و این معجون برای ایشان نیکوست بگیرند برگ سداب خشک و نانخواه و زیره و زوفا و فنجنگشت و دج و بوره ارمنی و پودینه مساوی و افتیمون مثل مجموع بعسل بیامیزند و به سداب و زیره و فنجنگشت و دج و پودینه و حب الغار و مرزنجوش و شیح و میعه ضماد سازند و روغنها مثل روغن قسط و زنبق و ناردین خاصه بمالند و بحلالات ریاح اکثر تکمید نمایند و چون درد شدت کند شیافات مسهله از عسل و نطرون و جاوشیر و سکبینج و زیره و تخم سداب و برگ سداب و جندبیدستر مجموع یا بعض آن بحسب حاجت استعمال کنند ایلاقی و جرجانی مینویسند که از طعامها و سوپهای بادناک پرهیز کنند و جوارش زیره و معجون حب الغار بکار برند و روغن زنبق یک اوقیه مشک یک مثقال جندبیدستر مثقال آمیخته بدارند و در احلیل چکانند و یا غالیه بروغن بان حل کرده چکانند و جندبیدستر و فرفیون در روغن یاسمین حل کرده بمالند و سنجرنیا و ادویه مذکور در علاج استسقای طبلی سودمند باشد و این حب ریاح را بشکند تخم کرفس انیسون حرمل مصطکی زعفران هلیله کابلی بلیله آمله هر یک دو درم سکبینج مقل هر یک یکدرم و نیم پودینه فطراسالیون نفاح اذخر قسط زرنباد نانخواه سورنجان اسارون هر یک نیم درم یکمثقال هر صبح بخورند و ضماد که سابق مذکور شد بکار برند و از حرکات پرهیز کنند خاصه بر سیری شکم و از جماع و اگر حاجت بدان باشد تا معده از طعام سبک نشود جماع نکنند و اول بندی که لایق اوست به بندند پس جماع و دیگر حرکتها کنند محمد بن الیاس گوید که هر صبح جلاب از تخم کرفس و انیسون و بادیان هر واحد سه درم و از گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا نخودات لبشیره قرطم و تخم شبت و دراج و کبوتر دشتی و گنجشک خورند و بعد از آنه معمولی به بندند و یا هر صباح جوارش کمونی مثقال و از سنجرنیا درم بخورند و تنقیه موضع

از تخم سداب و تخم فنجنکشت و وج و پودینه و مرزنجوش و قیصوم و ترمس نمایند و بادیان حاره و محلله مثل روغن خیری و نرگس و مانند آن مالش و وضع کنند و یا این سفوف بخورند تخم سداب انیسون بادیان تخم گزر کرویا تخم گندنا هر واحد سه درم زیره سیاه چهار درم تخم فنجنکشت دو درم کوفته بیخته هر صباح سه درم بعرق بادیان یا بجلاب شکر هر واحد ده درم تناول نمایند شیخ بهادری گوید که هر صباح شربت از بادیان و انیسون و تخم فنجنکشت هر واحد یک درم و گلقند ده درم بنوشند و غذا نخود طیهوج با مصالح گرم تناول کنند و تریاق اربعه بخورند و سداب فنجنکشت مرزنجوش پودینه وج شیح مساوی با آب برگ سداب و اندک سرکه ضماد کنند و روغن سداب و امثال آن بمالند و سفوفیکه در قول محمود گذشت سه درم بجلاب گلقند و بادیان و نانخواه بخورند ابو منصور گوید که دوام اغذیه و ادویه محلل ریاح نمایند و در اطعمه زیره و نانخواه و افاویه زیاده اندازند و از اغذیه منفخه مثل باقلا و لوبیا و عدس و بقول و فواکه رطب و شرب آب سرد و خاصه بر نهار اجتناب کنند و اقسرائی گوید که درازاله فتق ریحی جائے طمع نیست علی الاصح ولیکن تخفیف تر کت منفخات مثل فول و شعیر و اکثار از کاسرات ریاح مثل فلاسفه و کمونی و جوارش ملوک باید کرد میر عوض نوشته که در قیله ریحی جندبیدستر و فرفیون بروغن یاسمین حل کرده در احلیل چکانند و این سفوف بکار برند بادیان پنجاه درم انیسون بیست درم شیح ارمنی ده درم اصل السوس سه درم زیره سفید هفت درم مرصاف اشق هر کدام شش درم مر و اشق را در آب یاسمین و آب پودینه حل کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته بآن سرشته بگذارند تا خشک شود بار دیگر باریک سائیده قند سفید همچند آن آمیخته بقدر سه درم از ان هر بامداد و شبانگاه استعمال کنند

علاج فتق مائی

بر مجون کنند و اطریفلات و فنجنوش و معجون فلاسفه و خبث الحدید می مداومت کنند و ضمادات منشفه رطوبات مثل خاکستر چوب انگور و خاکستر چوب بلوط بروغن زیت که بطبیخ قوام آن نموده باشند آمیخته و یا آنچه از نطرون و عاقرقرحا و مارقشیشا و مقل و نانخواه و روغن زنبق سازند و یا از سرگین گاو و سرگین کبوتر و سرگین گوسفند فلفل زیره سیاه بوره ارمنی با روغن زیت سرشته استعمال نمایند و بقول اهل هند خوردن زردچوبه با آب بغایت مجرب و بستن زر انگشت پای مخالف و بستن برگ تنباکو خشک بر خصیه نهایت مفید است و آنچه در علاج استسقاء زقی گفته شد بکار برند و از اغذیه مولد رطوبات و مدرات پرهیز ند و اگر سود ندهد نشتر بر خصیه زنند و رطوبت را برارند و چون عود کند باز چنین کنند و بعضی بعد اخراج آب داغ میدهند و بعد از ان مرهم مدمل میگذارند و گویند که اجتماع آب که بسبب برودت کیسه انثیین باشد بسبب گرمی داغ مبدل بحرارت میگردد و دیگر بار رطوبت تولد نمیکند

اقوال متجربین سویدی گوید که طلا به روغن دارچینی و قروطی که از کتان و حلبه و کذا اسفیوح و زیره و کذا مویز منقی و فلفل و کذا قشیشا و عاقرقرحا و کذا حب الغار و کذا خاکستر گرم و زیت خوشبو و شرب ضماد اقحوان و شرب عصاره بخته الشمس هر واحد در قیله مائی و قیله بادی را نافع است و بوعلی میگوید که استفراغ مائیت بمبزل کنند و اگر خوف عود آن باشد بعد علاج بمبزل نمایند و اگر خواهند داغ نهند باین نوع که آهن باریک که در ان کجی باشد گرم کنند مثل آله داغ و خصیتین را در کیسه او بالا کرده بربندند و آله داغ را در ران داخل کرده بران در کنند تا آنکه خصیه سعد کیسه او بالا ... کنند و بگذارند ولیکن بعد از ان در ران آب داخل نشود و هر قدر که داخل و تسریع کرده شود بهتر است بعده معالجه خشک گردیدن نمایند و مال آن کنند که ... اندک قطع میکنند پس داغ میدهند و بر شق قوا البض سے نهند و مریض را از شرب آب منع کنند و برا ضمده قیله مائی از جنس اضمده استسقا و محلل بود و مثل این ضماد بگیرند سویج و زیره و مویز منقی بسایند تا مثل مرهم گردد ضماد کنند و ایضا بگیرند فلفل و حب الغار و اوراق و موم و زیت گرم و از ان مرهم سازند و بران نهند و ایضا بگیرند خاکستر بلوط و زیت مقوم بطبیخ آمیزند و بدان ضماد کنند که خیلی سودمند است و بگیرند نطرون ... درم و موم شش اوقیه و زیت شش اوقیه و فلفل صد عدد و حب الغار شصت عدد و از ان لزوم ضماد نمایند و مقل عربی بآب و دهن النسان ... مائی صبیان را تحلیل کند مجوسی مینویسد که چون آب میان انثیین و جلد آنها جمع شود باید که این ضماد نمایند فلفل ده درم نطرون ... درم حب الغار مثل فلفل باریک سائیده موم سرخ و زیت الفاق بقدر حاجت گدازند و ادویه در ان حل ساخته بر خصیه ضماد کنند و ایضا ...

دور ریختن بادیان یا زیره یا نانخواه سوده در کیسه کرده بر بندند و اشیاءے که سرد یا حار باشد ضماد آن استعمال نمایند و آنچه از انفتاح رگ بود و بسبب پاشیدن خون از ان موضع بر آید بعده ادویه قابضه بران ضماد نمایند و آنچه از نبات گوشت باشد ترک او بر حال خود بهترست بهر آنکه این محتاج بقطع و خیاطت بود و در ان خوف هلاکت ست و بدانند که اگر طفل را نتو سره از ایام ولادت بسبب سوء تدبیری ناف افتد در همان ایام بهر اصلاح آن رفادۀ بندند و قطعۀ اسرب یا خریطه که از سرب سوهان کرده یا سرمه سوده پر نموده باشند بران نهاده بعصابه بسته دارند و از اشیای بادی احتراز نموده اجبست و اگر مدتے بران بگذرد و مستحکم گردد علاج نپذیرد و شیخ میفرماید که گاهی در صبیان کثرت گریه نتو سره پیدا کند و بعضے از اسباب فتق احداث نماید و دران نانخواه سوده و سفیده بیضه سرشته طلا کنند و بخرقۀ کتان رقیق بپوشند و یا زمس تلخ سوخته با نبید سلول نموده بران بندند و قوی‌تر ازین قوابض حاره مثل مر و پوست سرو و جوز السرو و عصیر و اقاقیاست و آنچه در باب فتق گفته شد و گویند که طلای زنگار و مصطکی با روغن کنجد نیز نافع بود

ورم سره

گاه باشد که بوقت قطع ناف بسبب ضعف عضو ورم حادث شود چنانچه در اعضای مجروح ورم پیدا میگردد علاج مرداسنگ سفیده کاشغر رسوت کمیله با آب عنب الثعلب سبز و آب کشنیز سبز سائیده ضماد کنند و بقول شیخ بگیرند شنکال که آن حنخوش ست و علک البطم و موم و روغن کنجد گداخته طفل را بخورانند و بر ناف او طلا نمایند

تقیح سره

هرگاه ناف سخته شود و ریم کند باید که ذرورات مجففه مثل مرداسنگ و سندروس و غبار آسیا و سنگ جراحت و کتیره سفید و مانند آن سائیده بپاشند و بصندل سرخ و جدوار و حضض و گل ارمنی و دم الاخوین با آب کشنیز تر بحوالی ناف طلا کنند و اگر ازین تدبیر فائده نشود و طفل زیاده از دو ماه باشد اول دو بعد در لوحوالی ناف چسپانند بعد آن ذرور ادویه مذکوره بکار برند و قطعۀ اسرب چند روز بر ناف بستن از جمیع تدابیر مستغنی میسازد و جراحت که مدرا بالتیام می آرد مجربست و بهتر اینست که اول ذرور مذکور بر ناف پاشند و بران قطع مدور اسرب نهاده بعصابه بر بندند و گویند که طلای سرب با روغن گل سوده و گذاشتن قطعۀ اسربی بران از دیگر تدابیر بے نیاز میگرداند تا دو هفته بعمل آرند

تحرک سره

یعنی بیجا شدن ناف بدانکه امر او مختلط ست قول بعضے اساتذه اینست که آن حرکت عضله ایست قریب ناف از جای خود و علاجش مالش شکم در رگے که قریب شتالنگ ست بروغن گل و دیگر روغنهای ملینه و محلله بود و بعضے گویند که آن قولنج التوائی ست و تحرک رودۀ از موضع خویش و بیداو وقوع آنست غالباً بعد حرکت مزعجه و علاجش استلقا و دلک و جنبش دست و پاست و از مجربات صاحب کتاب الرحمه بستن نان گندم گرم ست و خوردن انار ترش بجمیع اجزای آن افشرده و غذا نان گندم و عسل و گاهی سیماب بنوشانند و اگر برنیاید مریض را واژگون بنهایند چنانچه در علاج قولنج التوائی مسطور شد و صاحب شفاء الاسقام می‌نویسد که سقوط سره مرض مشهورست میان مردم و کثیر الوقوع شدید الیاس ست و از خواص و عوام بیدا اند و کسے در کتب طبیه ذکر آن نپرداخته و آن دردیست در شکم نزدیک ناف و نواحی آن مشابه به نفس و در اکثر با آن اختلاج قوی در سره بود و تشنگی بسیار باشد هر قدر که آب نوشند در روز زیاده شود و تشنگی ساکن نشود و سببش احتباس مائیت بایجیت میان ثرب و صفاق ست و این مائیت از جگر بسوے ناف مندفع میگردد بنحویکه در استسقای زقی گفته شد و گاهی از ان آواز آب محسوس شود و قرقره کند و حدوث عطش دران بسبب انسداد مجاری که از ان آب باعضا میرسد و یا بسبب انسداد فوهات ماساریقا بود و آب بجگر نرسد لهذا چون مزمن شود باستسقا انجامد لقراط گفته کسی را که معص و اوجاع حوالی ناف و درد در قطن دائم باشد و بدوائے مسهل و غیر آن ساکن نشود امر او مؤدی باستسقای طبلی گردد و علاجش تحلیل آن مائیت در یجیت ست بمنفوخات و معاجین و جوارشات محلله رطوبت و ریح

مثل سفوف اصول و دواء الکی و معجون قشر اترج و فلاسفه و گلقند با انیسون و مصطکی و عود و زیره و بادیان آمیخته و جوارش عود و مصطکی و کمونی و فلافلی و شربت اصول و شربت عود و شربت خوخ زهری و اگر حاجت مسهل شود جوارش اسقف و سفرجلی مسهل دهند و یا این دوا غاریقون یک مثقال تربد و راوند هر یک احد یکدرم غافث نیم درم کشوث ربع درم زنجبیل و مقل ازرق و انیسون و رب السوس هر واحد ربع درم کوفته بیخته بشربت اصول سرشته بالیسند و تقمیم باضمده مسخنه محلله و تدهین و دلک بعین نوع روغنها کنند و منضجات و مالوفات ترک نمایند و تغذیه باغذیه لطیفه جید الجوهر سریع الهضم سازند و بعضی مردم محاجم ناری بر ناف میگذارند و ریح و بانیت تحلیل میشود و نزد اهل هند صحیح ترین علامات او زوال رگ نابض زیر ناف ست از محل خود و از ان اسهال و پیچش نیز عارض شود و از جمله تدابیر که درین استعمال مینمایند مالش شکم ست و گویند که تخم ترب با عسل خوردن مفید ست و گھچکی یک ماشه سوده در قند سیاه و روغن گاو هر واحد شش ماشه آمیخته خوردن جوز القی در آب سائیده بر کف دست و کف پا طلا کردن برای بجا شدن ناف نافع نوشته اند و همچنین گھچکی سوخته اجواین مساوی کوفته بیخته بقند سیاه آسته حب بسته بقدر یکماشه بروغن گاو خورند و در نسخه دیگر نافع اسهال که بسبب بجا شدن ناف باشد زنجبیل نیز داخل ست و این ضماد نافع بیجا شدن ناف ست شب یمانی سه درم مازو سه عدد گلنار پوست انار کزمازج جوز السرو هر واحد یکدرم بدردی سرکه آمیخته ضماد کنند و بعصابه بربندند

امراض رحم

یعنی بیماریهای زهدان و آن چهل و یک مرض ست یعنی اوجاع رحم و حرقت آن و اورام رحم و دبیله رحم و سرطان رحم و بثور و قروح رحم و آکله آن و ثؤلول رحم و ناصور رحم و شقاق رحم و اجتماع آب در رحم و نفخ رحم و میلان رحم و انقلاب رحم و اختناق الرحم و احتباس طمث و کثرت طمث و ضعف رحم و سیلان رحم و سیلان منی از رحم و عطله رحم و التواء سر رحم و ثآلیل آن و رتق و قرن و لحم زائد و انغلاق رحم و سعت فم رحم و نتن رحم و فرج و بواسیر رحم و رحا و کثرت اسقاط و ضرورت اسقاط و عسر ولادت و احتباس مشیمه و جنین میت و احتباس نفاس و کثرت نفاس و عقر و عسر حبل و کثرت حبل و تدبیر حوامل و اذکار و تدبیر مولود و تاثیر مرضعه و تشخیص باید که رحم را جمیع امراض سوء مزاج و ترکیب مشترک عارض میشود و کذا امراض حبل مثل آنکه حمل نشود و آنکه حمل شود و ساقط گردد و آنکه ساقط نشود و بلکه ولادت دشوار گردد و ولد جدا نشود و در ان بمیرد و کذا امراض طمث مثل آنکه حیض نشود و یا اندک شود و یا زود گردد و یا در غیر وقت او شود و یا افراط کند و ایضاً آنرا امراض خاص و امراض بشرکت بود بنحویکه او مشارک اعضای دیگر شود و گاهی از ان امراض اعضای دیگر بشرکت شود بنوعیکه آنرا اعضای دیگر مشارک گردد چنانچه در اختناق الرحم باشد و چون امراض در رحم کثرت پذیرد جگر ضعیف شود و مستعد آن گردد که از ان استسقا تولد کند طریق **تشخیص** اقسام سوء مزاج رحم باید که حال قلت و کثرت و رقت و غلظت خون حیض و رنگ آن دریافت کنند اگر قلت و غلظ حیض و سرخی رنگ آن یا سیاهی یا بوی بد بود و با آن خشکی لب و کثرت موی عانه و رنگینی بول و سرعت نبض و کبر و خفقان و در آخر سخافت بدن و مشارکت بدن در حرارت نیز باشد دلیل حرارت رحم بود و گاهی اوجاع در نواحی جگر و خراجات و قروح حادث در رحم نیز بر حرارت آن دلالت کند و اگر احتباس یا قلت و رقت حیض و سفیدی یا کمودت آن بود و طول ایام طهر و تقدم اغذیه غلیظه و بارده و تقدم جماع کثیر و عدم در اعلای رحم و قلت موی عانه و قلت رنگ بول و فساد رنگ و تفاوت نبض نیز باشد دلیل برودت رحم بود و اگر کثرت و رقت حیض باشد و با آن کثرت سیلان رطوبت و ترهل فم رحم و اسقاط جنین در آغاز عظم آن اندر سه ماه بود دلیل رطوبت رحم باشد و اگر قلت حیض و سیلان و جفاف قبل و هزال باشد دلیل یبوست بود و ایضاً امر کنند که زن پارچه کتان یا پاکیزه در شب حمول کند و صبح در سایه خشک نماید پس نظر کنند اگر رنگ آن سرخ باشد بر غلبه خون و اگر زرد باشد بر صفرا و اگر سفید باشد بر بلغم و اگر سیاه یا مائل بسبزی و کبودی باشد بر سودا دلالت کند و گویند سوء مزاجیکه در رحم افتد آثار آن در تمام بدن بسبب شرافت این عضو ساری و طاری میگردد دلیل او بر مزاج آن شهادت کافی دارد

ودر ایام حیض بر قاعده اعتماد نکنند و ادویه موضعیه برای آن نافع‌تر است و رحم بالطبع بچیزهای خوشبو میل دارد و از اشیای بدبو نفرت همچنانکه
جگر میلان بشیرینی دارد و از تلخی متنفر و هرگاه بسبب استفراغ کثیر امعا ضعیف شود معا قوت آن در رحم نیز ضعف راه یابد و چون اثقال در امعا
جمع شود رحم را ایذا رساند و رگهای رحم و رگهای پستان باهم مشارکت دارند و عروق زیر پستان لهذا در بعضی امراض رحم جهت اماله و منع محاجم
زیر پستان مقرر کرده اند و در امراض رحم حقنه و فرزجه بهتر از مسهل بود و ادویه فرزجه را بصوف آلوده نهند تا رحم را الم نرساند و جرم رحم نسبت
با امعا سخت‌تر و قلیل الحس است بنابر علیه اماله ماده با امعا بطرف آن جائز داشته اند و تا ممکن بود در جرم رحم دستکاری با آهن نکنند و اگر در بعضی امراض
آن حاجت بفصد و حجامت افتد پیش از نوبت حیض کنند تا بسبب اجتماع دو استفراغ ضعف و فتور در قوت راه نیابد و اکثر امراض زنان بجماع
زائل گردد و در امراض رحم جهت تنقیه ایارجات نیکوست اخراج هر ماده که مطلوب باشد مطابق آن بدرقه نمایند و سکنجبین بزوری یا فوه الصبغ جهت
تنقیه رحم از فضول بلغمی مفید و انطاکی گوید که این فرزجه در سائر امراض رحم تجربه کرده ام اشق جند بیدستر هر واحد یک درم زعفران و دارچینی هر واحد
نیم درم عنبر نیم قیراط در مرض بارد در آب سداب حل کنند و در حار بلعاب اسپغول و حمول کنند و مبردات رحم مثل شیره مغز تخم کدو و مغز تخم
هندوانه و عنب الثعلب و خشخاش و بنفشه و نیلوفر و شربت آنها و ماء الشعیر شربا و ماء القرع مجرب است و آب کاسنی بغایت نافع و لعاب
اسپغول و لعاب بهدانه شربا و حقنا و فرزجه علاج یک جزو صدف نیم جزو گل ارمنی ربع جزو بآب کاسنی مجرب است و مسخنات ماء البزور حار و ماء الاصول
و مقلاج از خرو ابهل و انجیر و حلبه و نانخواه و کاشم و صعتر و [illegible] و زنجبیل و سداب و پودینه و مر و میعه سائله و حلتیت و بخور و عسل شربا
و ضماد او فرزجات و سائج هندی و اکلیل الملک و سنبل و سلیخه و دارچینی و جوزبوا و خیربوا و عود و اظفار الطیب و بسباسه و قرنفل و قسط و زعفران
و عنبر و مشک اکلا و تکمیدا و حمولا و دواء المسک و بلاسفر و کمونی اکلا و روغن قسط و زنبق و زعفران و مشک و اشق و حلتیت احتقانا و مرطبات
انجیر و مبردات گذشته و شیر تازه و فالوده و اسفیداج چرب سفیدبا و روغن کدو و روغن بنفشه و روغن نیلوفر و روغن گل و مغز ساق
بقر و گوزن و روغن زرد و شیر زنان طلا و حقنا و شربت شیر صحیح و روغن کنجد وقت خواب و خوردن پیاز بریان مجرب و نوشیدن و حمول
مغز ساق گاو یا کوهان شتر سفید و بیضه بغایت نافع و مجففات آنچه در مسخنات مذکور شده بخور قسط و اظفار الطیب و حمول گلنار
و پوست انار و کندر و صندل با آب آس و این دوا اکلا و حمولا مجرب است اقاقیا [illegible] و گلنار [illegible] هر واحد نیم جزو [illegible] تخم بارتنگ گل ارمنی
هر واحد ربع جزو برای خوردن اسپغول بسرشند و برای حمول با آب آس و مصوف و شربت آن سه درم است

اوجاع رحم

اکثر این درد در خاصرتین و کنج ران و ساقین و پشت و مثانه و حجاب و معده و سر خصوصا در وسط تارک سر شریک باشد گاهی از وجع رحم کسی
ورکین منتقل شود و بعد مدت و ماده در آن مستقر گردد سببش یا سوء مزاج مختلف یا ساذج بود یا رطوبات حادث ریاح بود و گاهی وجع او از ورم
دبیله و قرحه و سرطان و بثور رحم و ناصور آن و اجتماع آب در رحم و نفخ رحم و انقلاب آن و شقاق و میلان رحم و یا از کثرت جماع و یا کبر ذکر عارض شود
و گاهی در ایام حیض و گاهی بعد ولادت حادث گردد و طریق تشخیص اسباب مذکوره باید که احوال و جو مرضی از امراض مسطوره دریافت
کنند پس هر مرضی از امراض مذکوره که موجود بود سببش همان مرض باشد و الا نوع سوء مزاج از تشخیص اقسام آن که مذکور شد معلوم کنند و اگر آثار
سوء مزاجی درک نگردد سببش تقدم کثرت جماع یا عظم ذکر یا قلت حیض یا تقدم ولادت باشد علاج اگر سبب وجع مرضی از امراض مذکوره باشد
بعلاج آن بپردازند و اگر سوء مزاج بود حسب آن مبردات و مسخنات وغیره که مذکور شده استعمال نمایند و بقول انطاکی در حار ابتدا بفصد کنند و مبردات نوشانند
و اگر ساکن نشود تنقیه رحم بمثل آب کاسنی و ماء الشعیر و شوربای چوزه ماکیان فربه و تخم مرغ و لعابات نمایند و در بارد تنقیه اخلاط غالب کنند پس بماء العسل

حقنه سازند و فرازجه معموله مستعمل از لادن و زعفران و المقل و الطیب و شونیز و حلتیت و جند بیدستر مجموع یا مفرد بروغن گاو یا روغن بادام و عسل استعمال کنند
و کذا تکمید مطبوخ و جلوس در طبیخ حلبه یا برگ غار یا بابونه و اکلیل الملک زیره و دو جزو مغز تخم بید انجیر چهار جزو زنجبیل یکجزو کوفته با آب بیخته سائیده ضماد کنند
برای درد زن که از برودت باشد نافع بود و همچنین اجوائن یکتوله انگوزه دو ماشه سائیده گرم نموده ضماد کنند و برگ بید انجیر یا پنبه گرم کرده ببندند
و اگر بعد از زائیدن درد رحم عارض شود پوست ثمر خیار شنبر شکاعی پرسیاوشان قند سیاه که در عرق گاوزبان و عرق عنب الثعلب جوشانیده
صاف نموده بنوشانند و استنجا بمطبوخ تخم کتان کنانند و یا شیر خر نیمگرم کرده آبدست نمایند و بخور بسم استر و خر نیز نافع بود و آب مطبوخ صعتر و کذا اخبازی
نوشانیدن و برحم رسانیدن هم مفید بود و اگر ادویهٔ مذکوره فائده نکند قدرے پوست خشخاش در آب ترکرده مالیده صاف نموده بنوشانند و گویند
که فصد صافن و زن سریع النفع ست و نشستن در آب نیمگرم و نوشیدن ماء الاصول و طبیخ بیخ اذخر مفید و شرب طبیخ سلیخه مجرب ست
و ایضا تجویز از برگ نی سبز و برگ نیب هر یک پاؤ آثار بادیان نیم پاؤ و یا از سنبل الطیب و سداب و تخم کرفس و شبت و مکوه و اکلیل و بابونه و بنفشه
هر یک سه توله برگ سنبهالو سبز برگ نیب برگ گز افتیمون هندی هر یک هفت توله استعمال کنند و کماد از اکلیل گل بابونه شبدالبنج تخم کرفس زیره سیاه
صعتر سداب زرنب تخم شبت جوز بوا حلبه بکوه برگ کتان هر یک نه ماشه نمک شور سه توله جوش کرده در مثانه گاو انداخته بکار برند و شربت بنفشه سه چهار
توله در عرق عنب الثعلب یا دو سیر حل کرده نیمگرم بنوشانند و غذا شوربا ماش سالم با نان تنک دهند و اگر درد از احتباس خون نفاس با صداع و خفقان
و تپ و سرخی رو عارض شود علاج حیض در باب احتباس النفاس خواهد آمد و اهل هند درد رحم را که بعد از زائیدن بزنان میشود در گهیلن گویند و پوست خربزه
خشک کوفته بیخته بقدر دو درم با عرق بادیان خورانیدن و کذا نارجیل کهنه خوردن و ایضا یک حبه بنفشاد ادن نافع نوشته و این مطبوخ حکیم محمد جعفر بهت اسهال
درد رحم که بعد از زائیدن بزنان میشود نافعست بادیان زنجبیل کشنیز هر یک یکتوله پوست بیخ بید انجیر دو توله در یک آثار آب بجوشانند چون نیم پاؤ
بماند صاف نموده بنوشند و اگر در ایام حیض عارض شود ادویهٔ مذکوره و بدرد حیض مفید بود و ریوند خطائی کوفته بیخته برابر آن نبات سفید
آمیخته بقدر نیم توله سه روز قبل از نوبت خوردن و کذا نوشیدن طبیخ حلبه و ادرار مثل تخم کرفس نافع ست و نمک باریک سائیده پنبه بدان آلوده برداشتن
درد دفع کند و حیض بفراغت آید و اگر پوست پھلی املتاس یکدام جوتری سه ماشه قند سیاه دو دام پوست مذکور را کوفته همه را در یک نیم پاؤ آب وقت
شب تر نموده صبح جوش دهند هرگاه نصف آب بماند بنوشند تا سه روز از شروع حیض درد دفع شود و اگر خواهند گلقند سه توله عوض قند سیاه
اندازند و اگر پوست خیار شنبر و بادیان هر یک دو توله خار خسک شش ماشه انیسون شونیز هر یک چهار ماشه قند سیاه دو توله جوشانیده بنوشند
درد رحم را که از احتباس حیض باشد دفع کند و ادرار حیض نماید و اگر درد رحم وقت جماع عارض شود باید و سائیده قبل از جماع حمول سازند و بخور
موی سر آدمی کنند و بقول ابن هشیم مغز سر غازی پخته با آب مطبوخ بادیان خوردن درد رحم حادث از جماع را نافع و بقول مصنف اقتباس اول رگ باسلیق
زنند و بفاصله چهار پنج روز فصد صافن نمایند و تنقیه بدن و رحم کنند بمسهلاتی که در آن مقویات رحم بسیار باشند بعده خوردن ریوند خطائی سه ماشه
و نیم با نبات مساوی با عرق خار خسک و بادیان هر یک پنج توله در یکدو روز رفع این درد کند و در مصطفوی نوشته که نمک طعام سائیده پنبه بدان
آلوده پیش از جماع در رحم نهند و اگر از این تدبیر نشود روغن بید انجیر مرکب نه ماشه بشیر شتر نه توله تا یکهفته نوشانند و برای جمیع اقسام درد رحم حمول
روغن بادام نیمگرم و کذا اگر پنبه سوده بروغن گل مجرب ست و تکمید از برگ نیب گرم کرده و جند بیدستر حمولا و بزر البنج و زعفران حمولا و موی انسان
بخوراً نافعست سویدی مینویسد که حمول خردل درد رحم بارد را مجرب و کذا روغن بادام شیرین گرم کرده و پنبه کهنه آلوده مجرب ست و اکل بقلة حلبه
کذا در صبح و کذا شونیز بروغن زرد و عسل سرشته و کذا ازنباد و بر عصیده انداخته تا سه روز متواتر و کذا تخم فاوانیا پانزده عدد بشراب و کذا جند بیدستر نیم درم
با نانخواه [illegible] و کذا ... شتر و کذا حب الغار دو درم و کذا ام العسل و کذا چقندر مطبوخ ملیب بخردل و کذا عسل بریان مطبوخ العسل و شیره
جاوشیر بشراب و کذا تخم حماض سوده بشراب آمیخته با نخاعیه و کذا تربد و شرب حمول دارچینی و حماما در ما خورند و قسط در روغن بلسان و اذخر

وکسیلا و ریوند و قنطوریون و سنبل ہندی و فاریقون و اہل و سکبینج و قصب الزریرہ و موی انثلہ و پیہ مرغابی و مغز سر آن بروغن گاو و صعتر زرنباد و نارجیل و تمام مرج و سیسالیوس و لسباسہ و حب بلسان و حلتیت و بر سنجاسف و طرخشقون و اقحوان **وحمول** روغن حند قوقا یا عصارۂ آن یا تخم آن و کذا گل سرخ در شراب پخته و کذا زعفران بروغن سوسن و یا عسل سرشتہ و کذا دارچینی مخلوط بموم و زیت و مغز ساق گاو و یا مخلوط بزردۂ بیضہ و کذا احماماہر بیخ خوشبو و کذا بیخ نرگس بریان کردہ و کذا قصب الزریرہ و شمع لطم و کذا سرگین شقنین بروغن گل آمیختہ و کذا روغن حنا و موم و کذا اسداب بعسل و کذا پیہ مرغابی باندک نمک و کذا پوست نارنج و زیرہ کرمانی بعسل و شاہ چینی و کذا پیہ ماکیان تنہا و باندک نمک و کذا گلنار و کندر یا نخاحیتہ و کذا زہرۂ گاو بعسل و کذا مشکطرامشیع نیم درم سودہ بروغن بلسان سرشتہ و کذا آب شاہسفرم بزیت و کذا حاشا بزیت و کذا برگ بادیان مطبوخ بعسل و کذا برگ قنب کوفتہ بروغن گاو و آب زیرہ سرشتہ و کذا اکلیل الملک کوفتہ در شراب کہنہ پختہ و کذا روغن زعفران و روغن دارچینی و آب قیصوم و شبت و روغن او و روغن یاسمین و ایرسا و روغن اذخر و روغن بادام تلخ و روغن سنبل ہندی و روغن نرگس یا گل اور بزرکتان و حوزبوا و روغن مصطکی و کرنب سبختہ و بیخ و گل سوسن سفید و روغن آن و روغن شیح ارمنی و غالیہ و تخم مرو و زوفای رطب و مشک و افسنتین روغن حلبہ و آب قنطوریون دقیق و **حلوس** در طبیخ حلبہ و گل سرخ و اشنہ و حماما و قیصوم و شبت و برگ یاسمین و ایرسا و قسط و تخم فنجنکشت و برگ آن و دوای خشک قنطوریون و اہل و قصب الزریرہ و مو و خس و مرج و بزرکتان و کندنا و مرزنجوش و سیسالیوس و آب کبریتی و برگ و بیخ پنبہ و کرنب و بیخ سوسن سفید و حب بلسان و عود بلسان و فو و اذخر و زراوند طویل و حاشا و برنجاسف و اقحوان و افسنتین و بخور و حمول لادن اطفار الطیب و مقل الیہود و بخور سلیخہ و فقاح اذخر و قنطوریون و کما فیطوس و ایرسا کوفتہ چو بیختہ و کذا قسط و کذا خس و ضماد قیصوم ہر واحد نافع حرقت رحم بارد است و الیضا گاو دیہ کہ ضماد کنند بزر الشیخ و سویق و کذا حنا و کذا عصارۂ بارتنگ و کذا شکوفۂ انگور و کذا روغن گل طلیق و ضماد و شوکران و حمول عصارۂ تازۂ آن و حلوس در طبیخ پوست بیخ مغیلان و حمول آن و کذا آب تاتوفی فارسی یا طبیخ خشک آن ہر واحد مفید وجع رحم حار است حرقت رحم سوزش رحم اگر از قروح و بثور و سرطان و غیرہ امراض آن باشد علامت و علاج ہر یک بمقامش مسطور گردد و اگر از اخلاط حاد بود بتبدیل و تنقیہ آن پردازند و کافور و رایحی و ر گا با سیاہ بیرد حمول کنند و از روغن گل در رحم حقنہ نمایند

اورام رحم

اکثر آنرا ورم حار و صلب عارض گردد و گاہی ورم بلغمی نیز و گاہ در فم رحم و گاہ در قعر آن و گاہے در بعض جہات آن از جانبین و قدام و خلف و گاہ در ہمہ رحم حادث شود سبب ورم حار یا از موجبات اذیت رحم باشد مثل سقطہ و ضربہ بموضع رحم و اسقاط حمل و عسر ولادت و تہور قابلہ در قبول ولد و کثرت جماع و ابتدای مجامعت و ازالہ بکارت و یا از مادہ بود مثل احتباس حیض و نفاس و فساد منی و احتباس آن و انصباب مادۂ دموی یا صفراوی بر رحم بغیر اسباب مذکورہ و کثرت برودت و کثافت موجب احتباس مواد در رحم و منع تحلل آن و ورم صلب سوداوی کہ مسمی بسقیروس است اکثر عقب ورم حار افتد و باشد کہ در ابتدا پدید آید از خون حیض سوختہ یا تولد مادۂ سوداوی در رحم بدون تقدم ورم حار و ورم حار گاہی منتقل بدق و سل و اسہال ذرب و باقی شود و اگر در علاج ورم صلب تہمل نمایند از ان استسقا عارض شود و یا سرطان گردد و طریق تشخیص اقسام ورم مذکور کہ اگر تپ حار و ضربان و درد شدید در عانہ و پشت و تارک سر و تشنگی مفرط و تلخی دہن و ہذیان و سرعت و تواتر نبض و نبض فساد معدہ بود و ورم حار باشد و اگر تپ و درد خفیف و انتفاخ و ثقل موضع و تہبیج اطراف و سحنۂ مریضہ مثل صاحبان استسقا بود و ورم بلغمی باشد و اگر با وجود قلت درد سختی در موضع عانہ و گرانی آن و عسر خروج بول و براز و لاغری بدن و ضعف و اضطراب حرکت ساقین وقت رفتار و کسل از حرکت و احیانا کلانی شکم ہمچون مستسقی و ورم دست و پا بود و ورم صلب باشد **اکنون** بدانند کہ بقول شیخ و جرجانی و غیرہما گاہی بورم رحم اعضای مشارکہ دلالت کنند پس معدہ مشارکت کند و درد و کرب و غثیان و فواق و فساد ہضم و اشتہا یا ضعف در ان حادث شود و دماغ مشارکہ او گردد و پس صداع و یا غرغرہ و درد

در گردن و فم رحم پیدا گردد و باشد که درد منتشر گردد و باطراف و انگشتان دست و پای رسد و ساقها و مفاصل و پشت و رگها و تهیگاه و کنج ران و زهار
درد کنند و تشنج گردد و مراق نیز متشنج شود و همه اعضا گران گردد و عسر بول و گاهی حبس آن یکبارگی شود و اگر ورم در مقدم رحم مائل باشد
و گاهی طبع قبض شود حتی که ریح نیز بسوی خارج کمتر نیاید اگر ورم در موخر آن مائل باسافل باشد و نبض صغیر و ضعیف و متواتر شود پس اگر ورم حار
باشد این اعراض همه شدید باشند مع التهاب و تشعیره و مع سیاهی زبان و درد و ضربان اشتداد کند و عرق در اطراف کثرت نماید و گاهی شود
با نقطاع آواز و تشنج و غشی گردد و بر جهت ورم موضع ضربان و درد دلالت کند و آنچه مشارکت پس اگر درد بسوی ناف و عسر بول بود ورم
در مقدم رحم باشد و اگر درد بسوی پشت و قبض طبع بود ورم در موخر او باشد و اگر درد بالای ناف و قریب معده باشد ورم در اعلای رحم بود
و اگر درد در یک کنج ران و فخذ و ساق بود ورم در همان یکجانب باشد و اگر درد در اسفل سره بود ورم در اسفل رحم باشد و اگر درد قریب مقعد بود
ورم در فم رحم باشد و اگر درد بسوی خاصرتین بود ورم در هر دو جانب باشد و گاهی درد از این اعضا بسوی پا نازل شود و در ران کشیدگی
سخت پیدا گردد و گردن کشتت ایستاده شود و ورم که قریب فم رحم شدید تر و صلب تر از ورم قعر بود و آنچه در قعر باشد [illegible] علاج او دشوار بود
و ورم عظیم در هر موضعی که باشد رحم بسوی خلاف آن میل کند و خواب بر جانب خلاف آن دشوار گردد و در رفتن و برخاستن و نشستن مشکل باشد و نزد رفتار لنگی پدید آید

علاج ورم حار رحم

فصد باسلیق و صافن کنند و تبرید از لعاب بهدانه سه ماشه شیره تخم کاهو شیره مغز تخم کدو هر یک شش ماشه [illegible] شربت نیلوفر
دو توله داخل کرده دهند یا لعاب گل خطمی سه ماشه شیره عنب الثعلب چهار ماشه شیره مغز تخم کدو شش ماشه شربت بنفشه دو توله خاکشی پاشیده
بدهند و گاهی شیره عناب پنج دانه عرق عنب الثعلب عرق گاوزبان هر یک پنج توله بعوض شیره تخم کدو داخل کرده و گاهی عرق شاهتره و شیره
خارخسک شش ماشه شربت نیلوفر دو توله اسپغول شش ماشه بعوض شیره عنب الثعلب شربت بنفشه و خاکشی داخل کرده میشود و بعد فصد گل خطمی
سه ماشه گل نیلوفر چهار ماشه در عرق شاهتره ده توله مالیده صاف نموده شربت بنفشه دو توله خاکشی چهار ماشه پاشیده دهند و ابتدا از تنقیح بمسهل ضعیف
تنقیه نمایند و در ابتدا آرد جو گل خطمی با آب کشنیز تر و آب عنب الثعلب سبز بر عانه ضماد کنند و آرد جو عنب الثعلب گل ارمنی سرشته ضماد کنند [illegible]
عنب الثعلب سبز و آب کشنیز سبز سائیده پارچه آغشته بردارند و [illegible] نافع بود و در آخر ابتدا ادویه ملین
محلل مثل بابونه و خطمی و اکلیل و مانند آن ابتدا ضمادا استعمال نمایند و یا عنب الثعلب گل خطمی بنفشه هر واحد یک توله شب در آب تر نموده صبح جوش داده
صاف کرده روغن گل موم سفید هر یک دو توله داخل کرده بر آتش نرم بقوام آورده [illegible] روغن گل روغن بنفشه
مغز ساق گاو پیه گرده بز موم هر یک یک توله زردی بیضه مرغ یکعدد مصطگی سه ماشه زعفران یک ماشه بدستور [illegible] ساخته [illegible] فرزجه سازند و گاهی
کندر و بابونه هر یک سه ماشه بعوض مصطگی کرده میشود و گل خطمی سفید گل نیلوفر برگ خطمی تازه [illegible] شکوفه اکلیل الملک
گل بابونه تخم خطمی برگ کرنب تازه عنب الثعلب تازه برگ کاسنی تازه برگ شلغم تازه مع بیخ هر یک بقدر ضرورت در [illegible] آب جوشانند تا مهرا شود
بدست خوب مالیده صاف کرده در آب آن نیم گرم بنشانند و از همین آب قدری در آفتابه [illegible] ورم نطول نمایند و در ایام انحطاط
تخم کتان حلبه و چقندر [illegible] افزوده بکار برند و بعد برآمدن از آبزن روغن حنا یا روغن شبت [illegible] بر عانه بمالند و اگر ورم تحلیل نشود و اراده
ریم کند و عوارض شدت نماید علاج ورم [illegible] رحم کنند و اگر صلب یا سرطان گردد بعلاجش توجه نمایند [illegible] که در ورم حار رحم معمول
گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه بعرق شاهتره مالیده شیره مغز تخم کدو شیره خارخسک هر یک شش ماشه شیره کاسنی بادیان پنج ماشه
شربت بنفشه دو توله داخل کرده دهند یا عنب الثعلب چهار ماشه گل خطمی سه ماشه [illegible] گلقند یک توله و اگر قبض باشد مویز منقی ده دانه
اضافه کنند دیگر گل خطمی گل سرخ هر یک چهار ماشه سپستان پانزده دانه جوشانیده [illegible] شش ماشه

نبات یکقیم تولہ خاکشی چہار ماشہ اضافہ کردہ بدہند وگاہے بجاے عنب الثعلب عرق آن دو تولہ وعوض نبات گلقند یا شربت نیلوفر دو تولہ
کردہ میشود ودر آخر روز گل خطمی سہ ماشہ بعرق عنب الثعلب دہ تولہ جوشانیدہ شیرۂ خیارین شش ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ دادن معمول ست
دیگر گل خطمی گل نیلوفر ہر یک سہ ماشہ پرسیاوشان چہار ماشہ شاہترہ شش ماشہ جوشانیدہ شیرۂ مغز تخم کدو ہفت دانہ شش ماشہ نبات یکقیم تولہ دہند
وگاہے شیرۂ تخم خرپزہ و بارتنگ پنج ماشہ پاشیدہ زہر مہرہ سودہ پاشیدہ میدہند دیگر گل خطمی سہ ماشہ گاؤزبان چہار ماشہ عنب الثعلب شش ماشہ
گل نیلوفر چہار ماشہ خیارین کوفتہ شش ماشہ سپستان پانزدہ دانہ آلوبخارا ہفت دانہ بعرق عنب الثعلب وعرق شاہترہ ہر یک ہفت تولہ جوشانیدہ
گلقند دو تولہ دہند واگر سرفہ باشد عوض گلقند آلو شربت زوفا دو تولہ شیرۂ اصل السوس کشند ایضاً اگر با سوزش بول باشد بعد فصد …
گل خطمی گل سرخ ہر یک چہار ماشہ در عرق کدو وکاسنی ہر یک پنج تولہ جوشانیدہ شیرۂ مغز تخم کدو ہفت دانہ شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی چہار ماشہ
واگر قبض وتمدد معدہ باشد گلقند عوض شربت کنند ویا مویز منقی دہ دانہ شربت دینار دو تولہ افزایند ایضاً اول از فصد باسلیق خون پاو سیر
بگیرند باز فصد صافن کنند وخون چہار دام برآرند وگل خطمی سہ ماشہ عناب پنج دانہ در عرق عنب الثعلب دہ دام جوشانیدہ شیرۂ مغز تخم کدو ہفت دانہ شش ماشہ
شربت نیلوفر دو تولہ اسپغول شش ماشہ پاشیدہ دہند وآخر روز لعاب اسپغول یک تولہ شربت بنفشہ دو تولہ بعرق عنب الثعلب بدہند وبرگ عنب الثعلب
تازہ سبز کردہ زیر ناف بندند دیگر اگر ورم از فصد ومنضجات سہل آرام شدہ باز عود کند باز فصد گیرند وعنب الثعلب چہار ماشہ گل خطمی سہ ماشہ عناب
پنج دانہ بعرق شاہترہ دہ تولہ جوشانیدہ شیرۂ مغز تخم کدو شیرین شش ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ خاکشی پنج ماشہ دہند وکدو بندند دیگر اگر ورم در پہلو
نہا بود ورم رحم باشد عناب پنج دانہ شاہترہ شش ماشہ گل نیلوفر چہار ماشہ گل خطمی سہ ماشہ عنب الثعلب شش ماشہ جوشانیدہ شیرۂ تخم خیارین شش ماشہ
شربت عناب دو تولہ تخم ریحان چہار ماشہ پاشیدہ بدہند روز دوم تخم خرپزہ شش ماشہ مویز منقی دہ دانہ افزایند باز عنب الثعلب شش ماشہ گل خطمی
سہ ماشہ بادیان چہار ماشہ شاہترہ شش ماشہ بعرق عنب الثعلب دہ تولہ جوشانیدہ گلقند دو تولہ دہند ایضاً برای ورم حار آلوبخارا ہفت دانہ گل سرخ
گل نیلوفر بادیان ہر یک چہار ماشہ بعرق شاہترہ دہ دام جوشانیدہ گلقند دو تولہ روز دوم عنب الثعلب شش ماشہ افزایند واگر تشنگی زیادہ شود خیارین شش ماشہ جوشانیدہ
بادیان افزایند وشام گلقند عرق کدو دہند وضماد پوست نمایند وآنچہ باد رہ زیر پستان عنب الثعلب اصل السوس ہر یک چہار ماشہ شاہترہ تخم کاسنی ہر یک
شش ماشہ بعرق عنب الثعلب وعرق شاہترہ ہر یک پنج تولہ جوشانیدہ گلقند دو تولہ داخل کردہ دہند دیگر اگر درد بجای سدہ ورم باشد واز مسہل قابلہ
نباشد وفصد صافن نمایند وعنب الثعلب گل خطمی تخم خطمی بعرق عنب الثعلب دہ تولہ جوشانیدہ گلقند دو تولہ دہند دیگر اگر ورم باشد وزحیر او ورفع …
لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرۂ خرفہ شش ماشہ لعاب ریشہ خطمی شیرۂ خیارین ہر یک شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ تخم ریحان سہ ماشہ تخم کنوچہ سہ ماشہ
پاشیدہ بدہند روز دوم فصد باسلیق کردہ ریشہ خطمی تخم خطمی ہر یک چہار ماشہ بہدانہ سہ ماشہ جوشانیدہ شیرۂ تخم خیارین شیرۂ تخم خرفہ ہر یک شش ماشہ
شربت بنفشہ شربت بزوری ہر یک یکقیم تولہ خاکشی چہار ماشہ دہند باز چہار تخم سہ ماشہ بروغن گل چرب کردہ عوض خاکشی کنند دیگر اگر با ورم تپ مزمن شود
قرص طباشیر کافوری چہار ماشہ شیرۂ عنب الثعلب شیرۂ تخم خطمی ہر یک چہار ماشہ شیرۂ تخم کاسنی شش ماشہ عرق عنب الثعلب دہ دام شربت بزوری بارد دو تولہ
خاکشی پنج ماشہ دہند وضماد عنب الثعلب تازہ بروغن گل وگاہے خشخاش کوفتہ ہمراہ … بروغن گل آمیختہ ضماد کنند بعد از نضج ورم حار برای رفع
مادہ مفید ست دیگر در ابتدا فرزجہ از لتہ کتان بلعاب اسپغول وآب کشنیز وروغن گل ہر یک یکتولہ بیضۂ مرغ یکعدد آغشتہ بجہت تسکین درد واصلاح
ورم بردارند بعدہ بجہت تحلیل ورم بعد تنقیہ از فصد ومسہل گل خطمی آرد جو بابونہ گل سرخ بزرکتان اسپغول یا تخم ریحان پوست خشخاش تخم … عنب الثعلب
حلبہ اکلیل الملک گل ارمنی ہر یک چہار ماشہ زعفران دو ماشہ کوفتہ بیختہ ہمراہ روغن گل دو تولہ سفیدۂ بیضۂ مرغ دو عدد وپیہ بط یکتولہ مخلوط کردہ فرزجہ ساختہ
بردارند واگر در مزاج حرارت زیادہ باشد کافور یکماشہ افزایند واگر غلبہ بلغم ورطوبت بسیار باشد … مقوی رحم باشد رطوبات فضول را …
مثل … زرنباد شبت … مزاج افزایند دیگر اگر اسپغول تخم کتان … اقسام ورم رحم نافع بود

ضماد که برای ورم رحم و ذکر و کنج ران و سائر اورام حاره معمول ست پوست خشخاش نرم سوده در آب مهرا بپزند پس گل سرخ بزر قطونا کوفته داخل کرده بروغن گل و سرکه ضماد نمایند ایضاً مسکن درد و ورم رحم زعفران افیون بزر البنج سپیده مرغ هر یک دو درم تخم خطمی پنج درم زرده بیضه نیمبرشت یکعدد تخم کتان قدر یسیر بروغن گل سرشته ضماد نمایند فرزجه که مسکن ورم حار ست آب مکوه آب کاسنی آب بارتنگ آب کشنیز روغن گل سفیدی بیضه شیر دختران باهم آمیخته بفعل آرند ایضاً این فرزجه در ورم حار بعد از استعمال روادع معمول ست تخم خشخاش سفید کوفته بشیر بپزند و باز باریک بسایند و گل سرخ سوده و اندکے زعفران سوده و موم بروغن گل گداخته آمیخته فرزجه نمایند **اقوال حذاق** سویدی می‌نویسد که روغن بادام شیرین نیمگرم کرده در پنبه آلوده بردارند ورم رحم را که بعد نفاس یا بعد جماع عارض شود مجرب یافته ست و حمول بیخ خطمی و جلوس در طبیخ آن و حمول صمغ عربی و سپیده ماکیان و خطمی سوده نیز در ورم رحم که بعد نفاس حادث شود نافع و حمول مسکه و حقنه رحم از نیمگرم آن و کذا ضماد برگ بیرنج بسولیق و کذا فرزجه بعصارهٔ شنجار که آن کاهو صحرائیست در ورم حار رحم را مفید ست مسیحی گوید که در ورم رحم اگر قوت متحمل باشد اول فصد باسلیق کنند و اگر کفایت نکند فصد صافن کشایند بعده دوائے مسهل استعمال نمایند تا تنقیهٔ بدن تمام گردد پس در ابتدا بر رحم ضمادات متخذ از اشیای رادعه مثل گل سرخ و عدس مقشر و پوست انار و بارتنگ و شگوفهٔ انگور و برگ عنب الثعلب و کاسنی و اسپغول و برگ خرفه و ثمر عوسج و عصی الراعی و حی العالم و طحلب و جرادهٔ کدو و آرد جو بکار برند و در منتهای مرض با این ادویه آنچه محلل باشد مثل حلبه و خطمی و بابونه و اکلیل الملک و شبت و زعفران و غبار آسیا و مانند آن مخلوط سازند و در انحطاط علت بتدریج بسوی ادویهٔ مسخن و محلل مثل میعه و اشق و مقل و قنه و موم و علک البطم و پیه‌ها و شحوم و امخاخ نقل نمایند و اگر درد شدید باشد خشخاش سفید و سیاه بطلا پخته بسایند و گل سرخ و زعفران هر واحد یکدرم سوده آمیخته بطلا بروغن گل و موم سرشته فرزجه سازند و ایضاً برای اورام حاره بگیرند مرهم داخلیون و در روغن گل گداخته بعصارهٔ بارتنگ یا عنب الثعلب یا عصی الراعی و شیر زنان آمیخته بصوف بردارند و ایضاً از حلبه و خطمی لعاب غلیظ بر آرند و با آن پیه بط گداخته زعفران سوده آمیخته استعمال کنند و باید که در ادویات تند بمرض و انتهای آن انضج و مدر حیض باشد استعمال نکنند و اما در انحطاط و بعد سکون ورم اندک واجب ست که مدرات حیض بفعل آرند شیخ میفرماید که در ابتدا اورام حاره رحم باستفراغ خون احتیاج شود چون دلائل شهوه اعانت کنند و فصد باسلیق نمایند اگرچه آن حبس حیض جذب بسوی بالا میکند و فصد صافن بمشارکت شدید تر دارد و خون را از رحم بیشتر کشد و اوراطمث را آنچه بود نافع ترست و خصوصاً ورمی را که بسبب احتباس حیض باشد و بهتر در ابتدا اینست که فصد باسلیق کنند تا منع انصباب ماده بر رحم کند پس عقب او فصد صافن نمایند تا ماده را از رحم جذب کنند و باسلیق را چنان کشایند که پاهای زن بلند بالا تکیه نهاده باشند و آن بر پهلو خفته باشد و در اخراج خون مبالغه نمایند و باید که در ایام اول تا سه روز منع از غذا یا تقلیل آن کنند و آب اصلا ترک نمایند و خصوصاً در روز اول و در خانهٔ خوش هوا سکونت ورزند و حتی المقدور خواب نکنند و قی آنرا شدید النفع ست و گاهی احتیاج باستعمال مسهل مخرج اخلاط افتد و باید که در ادویهٔ آن دوائے مسکن غثیان باشد و نیز در حاجت اقدام بغذا نمایند و در ابتدا بآب شیر برنج نیمگرم ممزوج بروغن گل خیار نشاسته دهند و بآب قوابض خفیفه مثل گل سرخ نطول سازند بعده بران مبالغه بقوابض نکنند تا ورم صلب نگردد و از ادویه که استعمال ضماد او بران و نیز نیکوست اینست که خشخاش مهرا پخته بروغن گل یا روغن انفاق بکار برند بعد از ان بملینات گرایند و شحم اسب بروغن گل آمیخته حمول کنند و صوف ملوث با آب مطبوخ مثل خطمی و تخم کتان و خار خسک و حرمل بسیار باندک قوابض از بارتنگ و خرفه آمیخته حمول کنند و کذا مرهم معمول از زردهٔ بیضه و اکلیل الملک مطبوخ بمرداسنگ و گاهی درین روغن زعفران و ناردین داخل کرده میشود بعده در منتهی بر انضاج ماده اقدام نمایند و ضمادات از زوفای رطب و پیه مرغابی و روغن گاو و مغز گوزن و مانند آن بکار برند و چون مرض بانحطاط آید دران وقت معالجهٔ آن بمحللات صرف کنند که دران نمام و مرزنجوش و غار و برنجاسف و مانند آن باشد و غذا دهند و تقویت قوت و انعاش آن نمایند و چون بران ضماد نهند بستن او نشاید بهر آنکه بستن بورم مضرست **صاحب کامل** گوید که چون ورم حار در رحم عارض شود فصد باسلیق و اخراج خون بقدر حاجت و قوت نمایند و شربت بنفشه با جلاب بشیرهٔ تخم خرفه دهند و غذا یا سفیدباج چوزهٔ مرغ یا مسقد یا چقندر یا خبازی یا بیضهٔ نیمبرشت سازند و از آرد جو و آرد باقلا و خطمی و بنفشه هر واحد ده درم کافور یکنیم دانگ با آب کشنیز تر و کاسنی بر عانه ضماد کنند

و روغن گل و امثال آن افیون چکانند و اگر اختلاط علت شود شحوم و موم و مغزها در روغن محلل استعمال نمایند و در آب مطبوخ اکلیل الملک و حلبه و بابونه و شبت مریضه را بنشانند و بر عانه روغن شبت و موم بمالند و غذا زیرباج دهند و حکیم شریف خان مرحوم می‌گوید که بعد دو یا سه روز از فصد باسلیق فصد صافن کشایند و سعی در امراض رحم عظیم النفع است و هر صبح شربت عناب یا شربت بنفشه و نیلوفر و شربت دینار و سکنجبین البزوری تخم خیارین مقشر و امثال آن کب دهند و تلیین طبیعت بمطبوخ فواکه نمایند و بعد تلیین شربت خشخاش بنوشند اگر درد شدید باشد و این ضماد مسکن وجع است خشخاش سفید و عصیر انگور بجوشند تا مهرا شود پس صاف کرده در ان مغز سر گوساله یا پیه مرغ یا پیه بط حل کرده بپزند تا غلیظ گردد بر ناف و عانه ضماد کنند و بصوف برداشته اگر وجع شدید تر باشد در ان افیون انداخته قرصی و مخصوص چنین نویسند که بعد زمانه ابتدا صوف مبلول بآبیکه در ان خطمی و خبازی خشک و بزر کتان و زرد و بادر نجبویه و اکلیل الملک جوشانیده باشند آلوده استعمال کنند بعد از ان قوابض کم کنند و بر او دیه ملینه محلله اقتصار نمایند و روغن حنا نیکو ست و کذلک خرما با مطبوخ مع جو مقشر و روغن گل و ضماد ارد الباقلی بنا بر سبب که مغز ست گیلانی مینویسد که در جمیع اوقات علاج جلوس در آب مطبوخ حلبه و تخم کتان و خبازی و برنجاسف و بزر شبت استعمال باید کرد و کسانی که بر اشیای حار صبر نکنند در آب گرم که بران روغن گل ریخته باشند باید نشست و فرزجات استعمال کنند و اشیائی که در رحم ریزند معمول بزوفا و روغن گاو و مغز گوزن و پیه مرغابی و روغن سوسن و موم باشد و اگر بسخنات صبر نکنند خطمی بدل زوفا گردانند و خصوصا خطمی سفید و بالجمله خطمی را منفعت عظیم است در انضاج ماده این و بر معالجه امر مهمل میگردانند و اما در اورام حار ناریه مرهم داخلیون استعمال کنند و روغن گل دو چند مرهم آمیزند و ایضا آب بارتنگ و آب کاسنی بستانی و بری مخلوط کنند و خطمی سفید مطبوخ یا محلول اضافه نمایند که این نافع ست و اگرچه مرهم داخلیون اثر عظیم از خطمی ست و اگر ورم شدید باشد بگیرند افیون بقدر عدس با شیر زن و آب مطبوخ حلبه حل کرده بصوف آلوده بردارند

علاج ورم بلغمی رحم

اول قی کنانند و هر چه در ورم بارد گرده و مثانه و معده مذکور شد استعمال نمایند و اصل السوس با دیان یا در نجبویه جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشانند و سنبل الطیب چهار دانگ مصطکی یکدرم و نیم صبر دو درم با آب سائیده روغن یاسمین و موم گداخته آمیزند و ضماد نمایند و ضماد حلبه و حرف و تخم کتان بروغن بید انجیر مزج سفید و ورم بلغمی ست و مرهم باسلیقون در روغن گل حل کرده در رحم چکانند یا بلته آلوده بردارند و پشت و عانه را بروغن شبت و قیروطی مناسب بمالند و بقول سویدی نشستن در طبیخ برگ غار و سنبل هندی و حب الغار افلیقون و تخم فنجنکشت و سنبل رومی و قصب الذریره و بیخ اذخر و شبت و برنجاسف و اقحوان و بخور مریم و گل نسرین و حمول زرنباد و قیصوم در روغن بادام تلخ و اکلیل الملک مطبوخ بیخ و زعفران و قصب الذریره و غالیه و چربی مرغابی بضمیمه خطمی هر سه و سکبینج و شبت سوخته بروغن سوسن و برنجاسف و جاوشیر و روغن اقحوان و عصاره قثاء الحمار بعسل و میعه و قفر الیهود و زوفای رطب و روغن ایرسا و بیخ فاشرا و زنجبیل بعسل و زفت و گل نسرین و روغن بان و مغز ساق گوساله و گوزن و شرب و حمول سنبل هندی و فقاح اذخر و اشنه و صبر و طبیخ حلبه و شحم مرغابی و ایرسا و طبیخ خیری سفید و سوسن ابیض و ضماد زهره بز گاو و باسلیقون و کذا دردی شراب و کذا گندنای جوشانیده و بخور اکلیل الملک و تخم گندنا و ایرسا و حقنه بطبیخ بزر کتان هر واحد نافع ورم بارد رحم ست و بقول مسیحی ادویه مسخنه مذکوره در ورم حار در ینجا استعمال نمایند

علاج ورم صلب رحم

اگر قوت مساعدت کند فصد باسلیق کنند بعده صافن یا مابض کشایند و تنقیه بدن بمسهل سودا و حب افتیمون و ایارج و مطبوخ افتیمون نمایند و مرهم داخلیون در رحم استعمال کنند و اضمده ملینه محلله مثل مقل و میعه و اشق و حلبه و بابونه و برگ کرنب بموم و روغن و لعاب تخم کتان بکار برند و در مطبوخ ادویه ملطفه مثل شبت و کرنب و اکلیل و خطمی و بنفشه و بابونه و مرزنجوش و مانند آن بنشانند و این مرهم در ورم صلب و صلابت آن

همواره بمعمول است موم روغن گل مغز ساق گاو چربی گرده بز هر واحد یکتوله زردی بیضهٔ مرغ یکعدد زعفران بابونه کندر هر یک سه ماشه بدستور
مرتب ساخته با شیرهٔ عنب الثعلب حمول کنند و این ضماد حکیم علی در ورم صلب رحم معمول والد مرحوم ست و کم تخلف میکند شیر شتر شیر میش روغن بید انجیر
هر واحد سه پاؤ مخلوط نموده بر آتش بپزند تا منعقد گردد و بعده زنجبیل یکتوله نانخواه یکتوله کوفته بیخته ممزوج نموده زیر ناف ضماد کنند و اگر صلابت بغایت
صعب کهنه باشد اجزای مرهم اشق را با آب برگ خطمی سرخ مخلوط نمایند بعد انا نکه مقل و اشق را در آب خطمی حل کرده باشند و از بیرون ضماد کنند و از اندرون
فرزجه ساخته بردارند و برین مواظبت نمایند که تحلیل رود و بعد دو هفته شافهٔ مخرج و منقی رطوبت که در علاج احتباس آب در رحم خواهد آمد بعمل آرند و ضماد آنرا
ترک نکنند تا تمام به نشود ذکر ادویه مفید صلابت رحم اگر صلابت با تپ و درد باشد بعد فصد عنب الثعلب گل سرخ بادیان هر یک چهار ماشه مویز منقی
ده دانه گل خطمی سه ماشه در عرق عنب الثعلب ده توله گلاب چهار توله جوشانیده گلقند دو توله مالیده خاکشی پنج ماشه پاشیده بنوشند ایضاً که با تپ
و تهیج چهره و کثرت تشنگی باشد عنب الثعلب گل سرخ هر یک چار ماشه گل خطمی سه ماشه خیارین کوفته شش ماشه سپستان پانزده دانه جوشانیده شیرهٔ مغز تخم کدو
شش ماشه شربت نیلوفر دو توله خاکشی چهار ماشه باز اصل السوس چار ماشه خارخسک شش ماشه افزایند و بجای آب عرق مکوه پس اگر تپ مزمن شود
قرص گل صغیر چار ماشه گلقند سرشته همراه اصل السوس پرسیاوشان عنب الثعلب هر یک چهار ماشه جوشانیده شیرهٔ بادیان چار ماشه شیرهٔ خارخسک
شش ماشه شربت بزوری معتدل دو توله خاکشی چار ماشه دهند ایضاً برای ورم صلب حمی اصل السوس چار ماشه شاهتره خیارین کوفته عنب الثعلب
هر یک شش ماشه بادیان گل سرخ هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه پرسیاوشان گاوزبان هر یک چهار ماشه گل خطمی سه ماشه سپستان بست دانه در آب گرم
خیسانیده صبح جوشانیده گلقند سه توله داخل کرده منضج دهند و بعد نضج ورقلوس خیارشنبر شش توله ترنجبین چار توله روغن بادام شش ماشه
سنا مکی یکتوله افزوده مسهل دهند و مرهم معمولی حمول نمایند بعده اگر ورم زانو و درد پیدا شود جوارش کمونی نه ماشه شیرهٔ خارخسک تخم قرطم هر یک
شش ماشه عرق شاهتره ده توله نبات یکنیم توله دهند و بروغن حنا مالش کنند و ضماد صبر سه ماشه سنبل الطیب چهار ماشه ریوند چینی گیرو هر یک سه ماشه با آب
عنب الثعلب تازه دو توله مغز فلوس توله روغن گل شش ماشه بر ورم زانو سازند ایضاً بهر صلابت رحم و خارش و تپ و خلل معده بعد مسهلات خاکشی چهار ماشه
بعرق عنب الثعلب ده توله یکجوش داده سرد کرده شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه شربت بنفشه دو توله داخل کرده دهند ایضاً که با درد زیر ناف تپ باشد
عنب الثعلب گل بنفشه گل سرخ بادیان کردیا هر یک چهار ماشه پنج بادیان تخم خربزه خارخسک کوفته هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه انجیر زرد سه عدد
جوشانیده گلقند دو توله و فرزجه مرهم معمولی ایضاً برای صلابت و درد شکم و کمر و پا از دو آتا قابله بعد فصد باسلیق برگ عنب الثعلب و برگ فنجنکشت
[illegible] نموده بر بندند باز زیر ناف و جوشانده گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب چار ماشه بعرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده گلقند دو توله دهند باز پرسیاوشان
مویز منقی افزایند و مرهم معمولی بعمل آرند ایضاً اگر با قبض و سوزش بول و درد و تپ باشد گل خطمی سه ماشه عنب الثعلب گل سرخ پرسیاوشان هر یک
چهار ماشه جوشانیده شربت دینار سه توله دهند روز دوم بجای شربت گلقند سه توله کنند باز بهر عسر بول لعاب گل خطمی سه ماشه شیرهٔ عنب الثعلب چهار
ماشه شیرهٔ خارخسک شش ماشه شربت بنفشه دو توله عرق کاسنی عرق عنب الثعلب هر یک پنج توله دهند و اگر سوزش بسیار باشد شیرهٔ مغز تخم هندوانه
شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه عرق عنب الثعلب ده توله شربت بزوری بارد دو توله خاکشی چار ماشه دهند ایضاً برای درد و صلابت با تپ بعد فصد
فرزجه معمولی بعمل آرند و گل خطمی عنب الثعلب گل نیلوفر هر یک چهار ماشه در عرق بادیان عرق مکوه هر یک پنج توله جوشانیده شیرهٔ مغز تخم هندوانه
شش ماشه شربت نیلوفر دو توله خاکشی چار ماشه بدهند و بجهت آخر روز گل خطمی سه ماشه در عرق عنب الثعلب ده توله جوشانیده نبات یکتوله خاکشی
چهار ماشه دهند باز عناب پنج دانه عرق شاهتره دوام بعوض عنب الثعلب عرقین در نسخهٔ صبح کنند اگر درد بدستور باشد برگ فنجنکشت تازه عنب الثعلب تازه در
روغن گل پخته قرص ساخته بالای ناف بندند و وقت درد عرق مکوه شش توله گلاب چار توله نوشانند بعده چون صلابت نماند و شکم ملائم شود و ورم قلیل باقی باشد
بجهت چند روز قرص عنب الثعلب بدستور بندند ایضاً بهر صلابت و ضعف جگر و معده بعد مسهلات معمولی شیر شتر دهند و بتدریج افزایند بعد چند روز

ورشیر مسہل از ترنجبین گلقند ہر یک چہار تولہ حل کردہ صبح و آخر شب حب تربد سنا ہلیلہ غاریقون وغیرہ با عرق مکوہ بدہند ایضاً برای صلابت و تپ و درد
پشت گل خطمی گل سرخ ہر یک سہ ماشہ عنب الثعلب بادیان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ گلقند دو تولہ دہند و فصد کردہ مرہم معمولی بنہند باز عنب الثعلب
گل بنفشہ گل سرخ گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ شیرۂ مغز تخم ہندیانہ شش ماشہ گلقند دو تولہ دہند چون درد کم شود و سختے باقی ماند بعد تضج این مسہل
دہند سنا سے مکی نہ ماشہ گل نیلوفر پرسیاوشان تخم خطمی خبازی گل بنفشہ اصل السوس عنب الثعلب گل سرخ ہر یک چار ماشہ گل خطمی سہ ماشہ
تخم کاسنی شش ماشہ جوشانیدہ فلوس خیارشنبر شش تولہ ترنجبین گلقند ہر یک چار تولہ روغن بادام شش ماشہ بعد مسہل باز منضج دہند عنب الثعلب
چار ماشہ گل خطمی سہ ماشہ تخم کاسنی شش ماشہ پرسیاوشان چار ماشہ جوشانیدہ گلقند چار تولہ و باز مسہل بدستور دہند و گاہی گاؤزبان شاہترہ پوست
بیخ کاسنی بیخ بادیان ہر یک شش ماشہ اسطوخودوس چار ماشہ فوہ الصبغ چار ماشہ مویز منقی دہ دانہ شیرخشت سہ تولہ عوض سنا و گل نیلوفر
و پرسیاوشان و خطمی و خبازی داخل کردہ وزن باقی ادویہ شش ماشہ کردہ میشود ایضاً اگر مثل گرہ بجای سنہار از صلابت رحم باشد تلیین طبع
بادویہ مسہلہ کردہ حمول مرہم داخلیون و روغن گل کنند و آرد جو و مغز ارنڈی در شیر پختہ بروغن ست ضماد نمایند و آبزن محلل کنند ایضاً اگر علامات
فرط حدت باشد شیر شتر و مفرح معتدل حکیم علی وقت شام با عرق گاؤزبان ہفت تولہ و فرزجہ معمولی و ضماد اکلیل الملک سنبل الطیب سعد کوفی
برگ مورد سبز کتان ہر یک چہار ماشہ زعفران ماشہ بروغن گل و آب عنب الثعلب تازہ بر موضع صلابت نمایند ایضاً اگر بعد تولد بچہ صلابت و
سرفہ و تپ و اسہال باشد تخم خطمی عنب الثعلب گل بنفشہ ہر واحد چہار ماشہ عناب پنج دانہ سپستان بست دانہ مویز منقی دہ دانہ وغیرہ حسب دستور
بتغییر و تبدیل ادویہ دہند و این مرہم بسباسہ بردارند بسباسہ قرنفل سعد کوفی ہر واحد یک ماشہ کزمازج سنبل الطیب مغز خستہ شفتالو مغز خستہ زرد آلو
دارچینی انیسون مغز پنبہ دانہ مغز فندق مغز بادام مغز پستہ مغز گردگان مغز نارجیل کہنہ زرد چوب کندر نوفل نبات مقل ازرق مراحو زمومیائی کانی
ہر یک دو ماشہ مصطگی آب گندنای تازہ گل سرخ ہر یک چار ماشہ موم سفید دو ماشہ روغن چنبیلی چار ماشہ زردۂ بیضۂ مرغ یک عدد و یا پیہ مرغ فقط این
دو اقوی رحم است ایضاً کہ بعد تولد بچہ سختی موضع رحم با تپ و سرفہ و درد شکم و تشنگی مفرط باشد بعد فصد عناب پنج دانہ گل خطمی سہ ماشہ عنب الثعلب
اصل السوس ہر یک چار ماشہ بعرق عنب الثعلب پاؤ سیر جوشانیدہ شیرۂ تخم کاہو شش ماشہ گلقند دو تولہ دہند بجہت آخر روز بہدانہ سہ ماشہ
گل نیلوفر چہار ماشہ جوشانیدہ نبات یکنیم تولہ دوم روز وقت شام گل بنفشہ شش ماشہ در عرق مکوہ جوشانیدہ نبات تولہ دہند باز اگر قبض باشد
بادیان چار ماشہ شیرۂ تخم خیارین شش ماشہ شربت دینار سہ تولہ عوض عناب و کاہو و گلقند کنند و جہت سرفہ صمغ عربی در دہان دارند باز عنب الثعلب
گل بنفشہ ہر یک شش ماشہ اصل السوس چار ماشہ در عرق عنب الثعلب دہ تولہ جوشانیدہ شربت دینار باز سناہی مکی پنج ماشہ سودہ گلقند دو تولہ سرشتہ
بخورانند بالائش جوشاندۂ مذکور بنوشانند و باز اگر تپ بالرزہ آید گاؤزبان شش ماشہ اصل السوس چار ماشہ عنب الثعلب شش ماشہ بعرق عنب الثعلب ہفت تولہ
عرق شاہترہ ہفت تولہ جوشانیدہ شیرۂ خیارین شش ماشہ شربت بزوری خاکشی دہند و بجہت آخر روز گل خطمی تخم خبازی ہر یک چار ماشہ جوشانیدہ نبات
تولہ دہند و روغن بابونہ بمالند باز گل سرخ گل بنفشہ گاؤزبان ہر یک چار ماشہ جوشانیدہ شیرۂ مغز تخم ہندوانہ شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی
پنج ماشہ دہند حمول کہ بجہت صلابت رحم معمول تخم خشخاش کنجد مقشر ہر واحد دو تولہ کوفتہ بشیر گاو پختہ بر سنگ صلایہ کردہ زعفران کتیرا ہر یک
یکماشہ صمغ عربی گل خطمی ہر یک دو ماشہ کوفتہ بیختہ زردی بیضہ دو عدد مخلوط کردہ روغن گل یا روغن حنا آمیختہ در پارچہ کتان آغشتہ بردارند ضماد
حکیم ارشد کہ برای صلابت مفید مرزنجوش اکلیل الملک حلبہ برگ ترنج برگ خطمی بدستور ضماد نمایند ایضاً قنہ میعہ سائلہ ہر یک یکتولہ روغن پیہ
گوسالہ پیہ روباہ پیہ بط ہر یک دو تولہ ہمہ را گداختہ صاف نمودہ موم سفید یکتولہ روغن کنجد چہار تولہ باہم آمیختہ ضماد نمایند ضماد کہ معمول است مغز فلوس
خیارشنبر مرہم داخلیون بآب کشنیز سبز حل کردہ بر پارچہ گذاشتہ ضماد کنند فرزجہ کہ صلابت رحم را ببرد برنگ کابلی مقشر شش ماشہ خرما مغز خستہ شفتالو مغز
بادام مقشر مویز منقی ہر یک دو تولہ ادویہ کوفتہ با مویز بر سنگ صلایہ ساختہ فتیلہ کردہ فرزجہ نمایند ایضاً کہ محلل اورام صلبہ رحم است موم پیہ بط

پیہ مرغ مقل ازرق ہر یک سہ درم گل خطمی تخم کتان ہر یک ہیجدہ درم با عسل مغز خیارشنبر سرشتہ بردارند ایضاً توتیر کنند مقل بہروزہ ہر یک
دہ درم زعفران جاوشیر اشق ہر یک یکدرم مصطکی جندبیدستر پیہ سائلہ روغن سوسن پیہ بط روغن بابونہ ہر یک سہ درم صمغہا را در شراب عسل حل کردہ
پیہ را در روغن بگدازند و ادویہ را سائیدہ با آن بسرشند و استعمال نمایند مرہم کہ نافع صلابت رحم ست زعفران نیم تولہ موم زرد یکتولہ مغز قلم گاو دو تولہ
روغن زیت ہفت تولہ بدستور مرہم ساختہ حمول نمایند و بر پارچہ گذاشتہ بجای صلابت طلا کنند ایضاً برای صلابت و ریاح رحم مرزنجوش
گل بابونہ پودینہ تخم شبت برگ سداب تخم کرفس بادیان زیرہ سیاہ نانخواہ بوی مادران ہر واحد یکتولہ باریک سائیدہ با روغن زیت کہنہ یا روغن
بید انجیر و [illegible] زرد بقدر مناسب سرشتہ ضماد نمایند ایضاً بنسخہ مطبخ عنب الثعلب بابونہ گل سرخ مصطکی بزر کتان حلبہ اکلیل الملک تخم مرو مقل ہر یک
چہار ماشہ مرداسنگ سفیدہ کاشغری ہر یک نہ ماشہ پیہ مرغ چہار تولہ قلوس خیارشنبر چہار تولہ موم سفید دو تولہ روغن گل نیم پاؤ یا کھنہ بزر قطونا سلیخہ ہر یک
چہار ماشہ برگ کرنب سہ ماشہ کندر سیاہ شش ماشہ زعفران چہار ماشہ تخم مرغ چہار عدد کوفتنی را کوفتہ بیختہ باقی بدستور آمیختہ تیار سازند و فتیلہ نہند
مرہم کہ ممدوح است تخم خطمی اسپغول تخم مرو حلبہ تخم کتان ہر واحد شش ماشہ در آب خیسانیدہ لعاب گرفتہ بروغن خیری پیہ مرغ پیہ بط تسقیہ نمودہ
مقل ازرق زفت رومی میعہ سائلہ ہر یک چہار ماشہ مرکی پنج ماشہ اضافہ نمودہ با صوف یا لتہ آلودہ در قبل و دبر ہر دو جا بردارند فتیلہ اگر بزن
کہ جہت وجع و صلابت رحم نافع مرزنجوش برگ مرو پرسیاوشان عنب الثعلب شاہترہ تخم ابہل تخم خطمی تخم خربزہ قیصوم تخم کشوث تخم بلیون
تخم کرفس تخم خبازی گل خطمی عدس مقشر فنطوریون دقیق گل سرخ برگ شبت گل زنبق یعنی خیری در آب جوش دادہ صاف کردہ در آن آب
نشانند و فتیلہ نیز سازند اقوال جہرہ سویدی گوید کہ پیہ مرغابی و کذا حمول مغز بادام تلخ و موم زرد و کذا روغن شبت و موم زرد و کذا مرہم
بروغن سوسن و کذا الادن بروغن نارکور و کذا روغن اقحوان بموم زرد و کذا روغن خیری زرد و گل او و کذا اجلوس در طبیخ پودینہ نہری و کذا حمول روغن حنا و موم
زرد ہر واحد در صلابت رحم مجرب ست و فرزجہ زعفران بروغن ایرسا یا موم مثل او و کذا زفت مثل آن موم و یا عسل و کذا عصارہ اقحوان و کذا
تخم خیری زرد و بروغن سوسن و موم زرد و کذا روغن سوسن بموم زرد و کذا روغن قیصوم بموم زرد و کذا اجاوشیر العسل و کذا احرام مغز بز و کذا غالیہ و کذا
روغن نرگس بموم زرد و کذا اشنہ زیت خوشبو و کذا بیخ سوسن سفید بالعسل و کذا صمغ البطم و خطمی و کذا بسفایج و کذا زردہ بیضہ بروغن حنا و کذا انجیر مطبوخ
کوفتہ مخلوط بزردہ بیضہ و کذا خطمی مطبوخ بشراب و کذا برگ سوسن زرد و کذا مغز ساق گوسالہ و کذا روغن نسرین و کذا روغن گل اصل السوس [illegible]
[illegible] رحم [illegible] محلول در طبیخ حلبہ و کذا طبیخ خبازی و کذا اسکہ تازہ و کذا طبیخ اشنہ و کذا مطبوخ تخم فنجنکشت کوفتہ و کذا اوج و کذا روغن سوسن
و شراب حمول پیہ سائلہ و کذا گندنا و کذا طبیخ اقحوان و کذا الاجور و کذا حلبہ مطبوخ تخم بط و کذا روغن ایرسا و کذا اسکہ تازہ و کذا قفر الیہود و کذا [illegible]
بعسل و کذا انجیر مطبوخ با مغز بادام مقشر باریک سائیدہ و کذا اسلیخہ و بخور سادان تنہا و یا شراب لقمع و کذا زفت رطب بروغن گل و جاوشیر طبیخ گندنا
و [illegible] و کذا نبات اقحوان و کذا خبازی و کذا در آب کبر تنی و کذا مطبوخ اشنہ و کذا بسفایج و کذا زوفای خشک و کذا تخم فنجنکشت و برگ آن
و کذا قصب الذریرہ و کذا اوج و کذا تخم کتان و کماذریوس کوفتہ با آب بختہ و ضماد مخ ہر واحد ملین صلابت رحم ست ابو سہل گوید کہ این دوا
تحلیل اورام رحم کند و تسکین وجع نماید حلبہ را در آب ترکنند و سہ بار بشویند بعدہ نیک بپزند لعاب او بپارچہ صاف نمایند و بران پیہ بط یا پیہ
ماکیان یا مغز گوسالہ انداختہ بختہ بصوف استعمال نمایند و ایضاً حلبہ کوفتہ چہار مثقال می بختہ بپزند تا منحل شود و پیہ مرغابی و صمغ بادام ہر دو
چہار مثقال روغن گل اوقیہ آمیختہ در صوفہ مجلی استعمال کنند و این حمول نافع اورام جاسیہ و آورندہ خواب است و نسخہ آن ہمان نسخہ ضماد
خشخاش تازہ است کہ در علاج ورم حار رحم در آخر قول جرجانی گذشت و ایضاً برای ورم صلب اشنہ در آب ترکردہ بیفشرند و جہیدہ در شراب
عسل حل کردہ ہر دو بسایند و مرہم باسلیقون و مرہم داخلیون و روغن سنبل و پیہ ماکیان مساوی گداختہ بیامیزند و سائیدہ بگیرند بصوفہ استعمال کنند و ایضاً
برای اورام و میلان رحم زردہ بیضہ بریان شش درم مغز ساق گوزن چہار درم زعفران زوفای رطب ہر واحد دو درم موم اکلیل الملک پیہ بط ہر واحد درم طلا

روغن سوسن، روغن سنبل بمقدار حاجت گداخته آمیخته بصوفه استعمال کنند و ایضاً پیه خوک پیه شیر هر واحد دو اوقیه قیروطی تتخذ به روغن گل یا روغن
سوسن چهار اوقیه افیون درم آمیخته استعمال کنند و ایضاً موم شش درم پیه مرغابی شش اوقیه پیه خوک علک الانباط هر واحد شش درم روغن گل
بمقدار حاجت آمیخته استعمال نمایند و ایضاً برای اورام صلبه و وجع بگیرند مرهم داخلیون و به روغن سوسن حل کرده حمول نمایند و ایضاً پیه بط مغز
ساق گاو و گوزن مقل زعفران زرده بیضه بریان ورد روغن کتان یا دردی روغن سوسن ساوی آمیخته بصوفه بردارند و در طبیخ
حلبه و بزرکتان و بابونه و نمام و اکلیل الملک و برگ کرنب بنشانند ابوعلی مینویسد که بعلاج ورم صلب تنقیه بدن از اخلاط غلیظه و سوداویه
باید کرد و مرهم داخلیون و باسلیقون تتخذ از مقل و پیه مرغابی و مغز گوزن و پیه گوسفند بطور قیروطی به روغن سوسن و راتق و نرگس و روغن شبت
و روغن اقحوان و روغن بابونه و روغن حلبه و روغن بید انجیر و روغن حنا استعمال نمایند لیکن موم او زرد باشد و گاهی دران زرده بیضه داخل کرده شود
و اگر حاجت بقوی تر آید دران جند بیدستر و صبر و شیر مایه خرگوش و ایرسا و اقحوان و زعفران و علک الانباط و صمغ بادام داخل کنند و از مراهم مجربه است
که برگ کبر در آب تر کنند تا نرم شود و بعده با روغن نان بماء العسل بسایند و مرهم سازند یا شگوفه انگور با پنیر و ماء العسل استعمال کنند و نیز دمن برگ کرنب
و شگوفه آن برای این مرض موافق باشد و ایضاً حمول چرک گوش بالغ النفع گفته اند و باید که در آبی که دران قوت ملینات باشد بنشانند
و برگ خطمی تازه با مغز بادام و پیه مرغابی سوده و ایضاً بادات تتخذ از مرزنجوش و اکلیل الملک و حلبه و بابونه و خطمی ضماد سازند مجوسی گوید که در علاج
او ادویه ملینه محلله مثل روغن حلبه و روغن شبت که دران پیه ماکیان و بط گداخته باشند استعمال نمایند و آبیکه دران بابونه و اکلیل الملک
و برگ خطمی و بنفشه و حنا نیز جوشانیده باشند نکمید سازند و مرهم داخلیون محلول باندک روغن سوسن و پیه بط که باندرون خطمی و آرد حلبه آمیخته با
ضماد کنند و اگر فرزجه در روغن ناردین و پیه بط که دران مرهم داخلیون گداخته باشند آلوده نیم گرم استعمال نمایند نفع بخشد و این فرزجه نافع بگیرند
مرهم داخلیون و مرهم باسلیقون و پیه ماکیان و بط و مغز ساق گاو و پیه آن و میعه سائله و صمغ بادام و روغن ناردین هر واحد یکجزو [illegible]
نیم جزو زعفران ربع جزو شحوم را در روغن گداخته آمیزند و دران فرزجه صوف سفید آغشته بردارند و ایضاً [illegible] و مقل و راتینج و سکبینج
و پیه بط و ماکیان و مغز ساق گاو هر واحد یکجزو و صمغ را بآب گرم حل کنند و شحوم بگدازند و حل کرده فرزجه سازند و ایضاً مغز ساق
گوزن و پیه آن و پیه گوزن و پیه مرغابی و روغن بلسان و روغن سوسن موم سفید مثل ربع روغن و زهره ماهی شبوط و لعاب حلبه و بزرکتان هم را
به روغن و شحوم گداخته با لعاب و زهره بهم زنند و دران فرزجه آلوده استعمال کنند و این ضماد نیز کنند تخم کتان حلبه تخم کرنب بیخ خطمی
هر واحد یکجزو کوفته بیخته به روغن سوسن و موم سفید و شیره انجیر و مغز ساق گاو و روغن آن آمیخته بکار برند و ایضاً زوفا فطراساليون هر
یکجزو راتینج و بارزد هر واحد ربع جزو صمغ سه جزو آبیکه دران حلبه و انجیر سفید جوشانیده باشند حل کنند و بران ادویه دیگر باریک سوده انداخته
بران موضع ضماد نمایند و چون ضماد جدا کنند عانه و ناف را بشحوم و ادهان ملینه بالند و زن را در آبیکه شبت و کرنب و اکلیل الملک و بیخ خطمی
و گل سوسن و بنفشه تر و خشک جوشانیده باشند چون نیم گرم باشد بنشانند اسماعیل گوید که رگ باسلیق زنند و بقدر قوت خون بیرون
آرند پس تنقیه سوداء نمایند و مرهم داخلیون و باسلیقون با پیه بط و مغز گاو کوهی و پیه گوسفند بگدازند و مقل حل کرده بآن بیامیزند
و روغن نرگس چکانیده [illegible] و ضماد کنند و با پشم پاره بردارند و اگر روغن نرگس حاضر نبود روغنی از روغنها که در قول ابوعلی مذکور شد بکار برند
و پیه مرغابی و [illegible] و روغن کتان و اگر درد صعب بود اندک خطمی و برگ خرفه در ماء العسل بپزند و به روغن گل چرب کرده ضماد نمایند و حقنه با آب
نیم گرم و روغن گل و شیر زنان و آب کشنیز تر و آب برگ خرفه کنند و بعضی در قانون خمیر را چنین خوانده است و در کتاب دیگر آمده که نان بی نمک اگر نباشد
خمیر بی نمک و نیک ناخاسته بماء العسل بسایند با برگ کرنب و مرهم باسلیقون و این لائق تر است و اگر در قانون الخبز بالطبيخ بغير الملح می آورد
قبول میتوانست کرد و بهر آنکه ادویه مستعمله درین علت بغیر خمیر همچون ادویه چشم میباشد و شیر تر بی نمک جز چشم درد [illegible]

که هر صبح جلاب از اصل السوس و بادیان هر واحد دو درم با درنجبویه گاوزبان هر یک یک درم با ده درم شکر طبرزد دهند و غذا مزورهٔ نخود با شیرهٔ حب القرطم
بخورانند و بعد نضج تنقیهٔ اخلاط سوداویه بمطبوخ افتیمون و حب آن و یا بسنا و معجون نجاح کنند و بعده مرهم روغن گل که دران مرهم باسلیقون یا مرهم داخلیون
گداخته باشند بچکانند و بر عانه و پشت و میان ناف و زهار روغن قسط و پیه انجیر و زنبق و سوسن بمالند و دو سه روزی چند بار آب مطبوخ اکلیل و شبت
و بابونه و حلبه و بزر کتان و خطمی و برنجاسف و مرزنجوش بنشانند و یا از مقل و پیه بط و پیه بند و مغز ساق گاو و روغن یاسمین و خیری و موم صاف قیروطی
ساخته استعمال نمایند ابن هبة الله گوید که علاج ورم صلب بفصد باسلیق در ابتدای حدوث مرض و استعمال گلقند و شربت سکنجبین و تنقیهٔ بدن
با ایارج یا بمطبوخ افتیمون کنند و حمول با ادویه محلله ملطفه مثل پیه ماکیان و بط و روغن شبت و تکمید آب که دران بابونه و اکلیل الملک و بنفشه پخته باشند
و مالش عانه بلعاب حلبه و بزر کتان و روغن کنجد نمایند و غذا مزورهٔ زیرباج و اگر قوت ضعیف گردد اسفیدباج دهند خضر و قرشی گویند که ورم صلب را
جمیع شحوم و امخاخ و ادهان حاره لینه محلله مثل روغن حنا و روغن حلبه و روغن شبت و پیه مرغابی و روغن اقحوان و موم سرخ و زرد و بفتیه و مقل ازرق
نافع بود و مرهم رسل بالغ النفع است و مطولات از خطمی و خبازی و حلبه و بابونه سازند و برگ خطمی با پیه مرغابی کوفته ضماد نمایند بعضی از متاخرین
مینویسند که هر روز اصل السوس و بادیان و کاسنی و گاوزبان و بیخ بادیان جوشانیده شربت افتیمون یا شربت بزوری معتدل حل کرده بنوشانند
پس تنقیهٔ سودا باین مطبوخ افتیمون کنند بنفشه نیلوفر کاسنی سنای مکی هلیله زرد و کابلی و سیاه اسطوخودوس بسفایج اصل السوس تخم کشوث
تخم شاهتره مویز منقی افتیمون در آب خیسانیده سوای افتیمون بجوشانند و صرهٔ افتیمون در آخر جوش اندازند پس مالیده صاف کرده مغز خیار
شنبر و سکنجبین حل کرده باز صاف نموده روغن بادام شیرین چکانیده بنوشند و کمادات و ضمادات لینه نافع است و فرزجه از مرهم داخلیون و مرهم رسل بهتر [illegible]
و اگر حاجت فصد بود فصد صافن و ابطی بعد فصد باسلیق نافع بود و موضع را با پیه بط و ماکیان بمالند و این شیاف نیکوست بنفشه خطمی گل خطمی بابونه
اکلیل الملک مویز منقی تنکار سرخ مغز خیارشنبر و برگ عنب الثعلب بریان شیاف سازند و در قبل بردارند خجندی گوید که این ضماد نافع است آرد جو
بزر کتان حلبه انجیر زرد خرما هر واحد یک جزو و روغن سوسن روغن بنفشه هر یک نیم جزو اشق مقل هر یک ثلث جزو با آب کرنب سرشته ضماد کنند و بفتیه اضافه کنند
و حقنهٔ رحم به روغن سوسن و مغز ساق بقر یا گوزن بهم گرم سازند بقراط گفته که اگر رحم یا شرج را ورم از خارج بهم رسد تابع او تقطیر بول بود انطاکی گوید که
اورام رحم غالباً صلب باشد و سبوس و سپستان را دران مدخل عظیم است و کذا کرنب مطلقاً و پیه ماکیان و روغن کنجد و زفت را حمولاً و ضماداً فعل
عظیم است و گویند که مغز تخم پیه انجیر و در شیر گوسفند پخته با اندک زنجبیل و نانخواه زیر ناف ضماد کردن برای ورم صلب رحم مجرب است بعضی گویند که اگر
نبض عظیم بود اول بفصد باسلیق خون کم سازند و بعد از ان منضج داده مسهل سودا دهند و اگر نبض عظیم نباشد فصد ناکرده منضج و مسهل دهند و بعد از اسهال [illegible]
و درین آبزن بنشانند گل خطمی و بابونه هر یک چهار توله اکلیل الملک عنب الثعلب مرزنجوش بادیان هر یک یک توله در یک من پخته آب بجوشانند و قدری که سوم حصه
صاف نموده استعمال نمایند و فرزجه مرهم داخلیون از پیه و مغز فلوس بردارند و مغز فلوس و گل بابونه و مرزنجوش در عرق عنب الثعلب حل کرده استعمال نمایند
و غذا شوربای دراج و تیهو و جوجهٔ مرغ با خشکه یا نان بخورند و منضج و مسهل که جهت انضاج و تنقیهٔ سودا درینجا مستعمل است اینست عناب سپستان انجیر زرد گاوزبان بیخ بادیان
مویز منقی اصل السوس سبوس سپستان خطمی خبازی جوش داده با گلقند بدهند و بعد از نضج بسفایج سنا هلیله کابلی هلیله سیاه افتیمون در خرقهٔ کتان بسته
افزوده و صرهٔ افتیمون را در جوش اخیر انداخته مغز فلوس ترنجبین سکنجبین روغن بادام اضافه نموده بنوشانند گاهی حجر لاجورد و حجر ارمنی و غاریقون و نمک نفطی و سقمونیا

دبیلهٔ رحم

و آن چنانست که ورم رحم پخته شود و نشان دبیله گشتن ورم آنست که جمیع اعراض ورم مثل درد و ضربان و تپ و غیر آن شدت کند و نخس و حمیات مختلف الادوار
و قشعریره پدید آید و هنگام انفجار اطلاق شکم و اخراج بول راحت حاصل شود و علامت نضج تمام او اینست که ضربان و تپ ساکن شود و لرزه افتد و ورم رحم
و دبیلهٔ آن اگر در فم رحم باشد رویت آن ممکن بود و اگر در قعر رحم باشد معاینهٔ آن امکان ندارد علاج بهر اعانت نضج بلعاب حلبه و تخم کتان نطول ورم رحم

حقنه کنند و بابونه و اکلیل و حلبه و تخم کتان و خطمی و بنفشه و آرد گندم و انجیر در شیر گاو پخته بر عانه ضماد سازند و در آب گرم نشانند تا تمام پخته شود پس اگر منفجر گردد
و دبیله در فم رحم باشد با آهن بشگافند تا ریم بیرون آید و اگر در قعر رحم باشد در ضماد مذکور تخم مرو و بیخ خطمی و اندک سرگین کبوتر افزایند و مطبوخ تخم خربزه و خیارین
و کاسنی و خار خسک چند روز نوشانند و اگر انفجار آن دیر کند و خوف تاکل باشد انجیر و خردل جوشانیده با آب آن حقنه رحم نمایند و از جرم آن بر عانه
ضماد کنند و ضماد انجیر و سرگین کبوتر سریع التفجیر است و یا جهت انفجار گل بابونه و ریوند خطائی هر یک پنج ماشه عنب الثعلب و خار خسک و تخم خربزه و تخم قرطم
هر یک هفت ماشه جوشانیده و شکر سرخ سه توله داخل کرده بنوشانند و انجیر زرد ده عدد و مغز تخم بید انجیر پنج درم کوفته در یک پیاله آب بجوشانند که نیم آید
مالیده خردل پنج درم کوفته روغن گل و بابونه هر یک سه و نیم درم آمیخته طلایه کرده بر پارچه سفت طلا کرده بر عانه بچسپانند در روزی سه مرتبه که در یک روز
منفجر سازد و بعد شگافتن از ماء العسل حقنه کنند و شیره تخم خیارین نه ماشه در عرق کاسنی و عنب الثعلب و گاو زبان برآورده شربت انار شیرین دو توله داخل کرده بدهند
و دیگر مدرات خفیفه مثل مطبوخ بزور مذکوره و شیر گاو با نبات بنوشانند تا پاک شدن رحم از ریم همین تدبیر لازم گیرند و بعد از آن مراهم مدمله و علاج قروح رحم علاج کنند
و اگر ریم بسوی امعا متوجه شود مسهلات خفیفه اعانت اخراج آن کنند بعده حقنه که در قول ابن عباس بیاید علاج نمایند تا جراحت [illegible] کنند اقوال اطبا عیسی گوید که چون ورم
رحم در جمع شدن ریم شروع کند ضماد آرد حلبه و آرد گندم در آب انجیر پخته و اندک سرگین کبوتر آمیخته استعمال کنند و دائم صوف و مالک العلم مرزنجوش آلوده بردارند و بعد انفجار
اگر انصباب ریم بسوی مثانه باشد شیر و اسبغول و تخم خرفه و تخم خربزه و کتیرا و نشاسته و شکر بنوشانند و اگر بطرف معاء مستقیم بشگافد مطبوخ عدس و گل سرخ
و گلنار و سماق حقنه کنند پس اگر بطرف فرج منفجر گردد و ریم باقی باشد به روغن گل و مرهم باسلیقون حقنه کنند و اگر ریم بدبو باشد حقنه شدید القبض سازند
ابن سینا گوید که بانضاج دبیله مشغول شوند و اگر قریب از فم رحم باشد شق آن مثل تدبیر رتقا نمایند و اگر در داخل رحم باشد منتظر نضج آن بنفسه نمایند
و به مدرات خفیفه مثل شیر و تخم خربزه و چیزی از لعابات اقتصار کنند و چون دبیله بشگافد و ریم او از فرج خارج شود باید که اعانت بتنقیه و تحلیل باتی نزرق
مرهم باسلیقون صغیر در رحم نمایند و اگر از مثانه خارج شود درین وقت اعانت بتنقیه آن به مدرات قویه نباید کرد تا مواد دیگر به مثانه نریزد بلکه در آن تلطیف
نمایند و به مدرات خفیفه اقتصار ورزند مثل شیر و تخم خربزه یا چیزی از لعابات و گاه ریم از راه براز برآید و گاهی احتیاج تفجیر یا دویه مذکوره در دبیلات حجم غیره
مثل اضمده متخذه از انجیر و خردل و سرگین کبوتر افتد و بعد انفجار باید که تنقیه قرحه مثل ماء العسل تکرار کنند تا آنکه ریم غلیظ بدر آید و چون قرحه پاک گردد بعلاج
قروح معالجه نمایند و چون دبیله اعراض عظیم گردد از استعمال ضمادات ملینه مرتب از آرد جو و انجیر و حلبه و بزر کتان و اکلیل الملک آمیخته باین صفت
حاره نباشد و باید که رعایت اشیائی که در باب اورام حاره و دبیلات و اورام دیگر گفته شد مرعی دارند ابن عباس گوید که چون ورم حار بسوی جمع ریم
منتقل شود و خراج گردد باید که ضمادات منضجه مثل ضماد مرتب از حلبه و بزر کتان هر واحد چهار درم خطمی آرد جو هر و [illegible] درم سرگین کبوتر دو درم همه را
باریک سائیده بعصیر انجیر سفید مطبوخ سرشته از ناف تا عانه ضماد نمایند و این ضماد قوی النفع است حلبه تخم کتان تخم مرو بابونه اکلیل الملک خطمی آرد جو
تخم کرنب هر واحد ده درم بنفشه خشک بیخ خطمی آرد باقلا مقل هر واحد هفت درم راتینج اشق سرگین کبوتر هر واحد یک درم باریک سائیده و مقل را در آب گرم
حل کرده همه آمیزند و بعصیر مطبوخ انجیر و روغن کنجد و پیه مثل ثلث روغن مخلوط کرده ضماد کنند که این تفجیر ورم و مایل به اخراج ریم نماید و اگر فرزجه در لعاب
حلبه و بزر کتان و تخم مرو و شیره انجیر و روغن گاو و پیه بط آلوده استعمال کنند نضج و تفجیر خراج نماید و فرزجه متخذ از [illegible] و روغن گاو خراج را بشگافد
و ریم بیرون آرد پس اگر ورم در فم رحم باشد و منفجر نشود معالجه با آهن نمایند و اگر منفجر شود و انفجار او بسوی رحم باشد باید که در رحم روغن بنفشه با آب [illegible] گرم
یا روغن گاو و بریزند تا تنقیه ریم کند بعد از آن حقنه رحم به روغن گل که در آن مرهم باسلیقون در روغن گاو گداخته باشند باید کرد پس اگر ریم بدبو باشد یا بسبب
گوشت باشد به اشیای قابضه حقنه کنند و این حقنه نافع است بگیرند بیخ فارسی و عدس مقشر هر واحد ده درم پوست انار و گلنار و حب الآس و عفص بلوط و کزمازج
هر واحد پنج درم همه را در آب بجوشانند تا پخته شود و آب او سی درم بگیرند و بر آن روغن گل خالص نیم اوقیه انداخته در قبل حقنه کنند و اگر ریم بسوی مثانه [illegible]
این دوا باید نوشانند مغز تخم خیار و بادرنگ و خربزه و کدو و خشخاش مساوی باریک سائیده و سه درم با شربت خشخاش بنوشانند و اگر اسبغول و مغز تخم کدو [illegible]

نشاسته کتیرا اسپغول واحد نیم جزو سوای اسپغول باریک سائیده سه درم بشیر بز تازه بخورند نافع بود و اگر ریم بر ورم مستقیم رسد بحقنه مرتب از عدس و برنج
و پوست انار و گل ارمنی و روغن گل و سفیداب و دم الاخوین و صمغ عربی و زرده بیضه دو عدد و کبریت که جوشانیده باشند آن حقنه کنند صاحب ذخیره می‌نویسد
که اگر علامات ریم کردن پدید آید بلعاب خطمی و لعاب تخم کتان و لعاب حلبه نیم گرم کرده حقنه در رحم کنند و حلبه و آرد گندم و عسل بخته در شیر تازه بخته اندکی سرگین کبوتر
انداخته از بیرون ضماد کنند و پیوسته شیافها از حماض البطم و زوفا و بهروزه و روغن گاو کهنه ساخته در رحم بدارند تا بنیر و سر کنند پس اگر ریم از سوی مثانه بابول
بیرون آید شیر تازه بنوشانند و اسپغول باجلاب یا شیر تخم خربزه کوفته بخته و بنادق البزور دهند و اگر از طرف روده با براز آمیخته آید حقنه‌ها که در علاج قروح
امعا باید کرد و اگر ریم از رحم سفید آید و آماس باشد مرهم باسلیقون را بروغن گاو بگدازند و در رحم حقنه کنند و اگر ریم گنده بود علاج قروح رحم نمایند و اگر خواهند
که زودتر پخته شود دانه انجیر و تخم کتان و اکلیل الملک ضماد کنند و هر صباح دو دانگ صبر و یک دانگ زعفران حب کرده بدهند چون پخته شود و سر کند اسپغول پنج درم
تخم مرو دو درم تخم خطمی تخم خبازی هر یک چهار درم صمغ کتیرا نشاسته مغز تخم خربزه هر یک سه درم گل ارمنی ده درم همه را سوای اسپغول و تخم مرو بکوبند و بیامیزند
و سه درم با جلاب و روغن گل صبح و شام بدهند و اگر شیر خر دهند روا بود و این قرص جهت نضج ورم نماید گل سرخ چهار درم بزر کتان نشاسته هر یک یک درم زعفران دو درم کوفته بیخته
بمی بخته بسرشند و بروغن گل و شیر دختر [illegible] حل کرده حل کنند و پاره پشم بدان آلوده بردارند مصنف شرح گوید که معالجه بلعابات حاره کنند و اعانت طبیعت بجمیع
مثل لعاب بزر کتان و لعاب تخم مرو و تخم خطمی بروغن زنبق و خیری نمایند و چون نضج تمام شود و منفجر گردد بماء العسل که در آن تخم کتان جوشانیده باشند حقنه رحم سازند و هم
صبح جلاب بزور ثلاثه یعنی خیارین و خربزه هر واحد پنج درم و از شکر سفید ده درم بدهند تا پاک گردد بعده علاج قروح نمایند و چون مده آن از رحم سائل شود بادویه و حمله تنقیه و بعد مسهل
و تنقیه آن بعد علامات مثل انزروت و دم الاخوین [illegible] کنند معالجه کنند و چون ریم آن از مثانه سیلان کند بادویه مدره علاج نمایند و باید که حفظ مثانه از تقرح ریم در اینجا بادویه
مطلی مثانه مثل بزور ثلاثه و تخم کدو و لعابات و کتیرا کنند و گاهی ریم از طریق براز مندفع شود پس اعانت طبیعت در تنقیه و دفع و غسل و التحام آن کنند تدبیر که در باب قروح
امعا گذشت سدید گوید که علاج این با ضماده منضجه کنند معمول از حلبه و بزر کتان و آرد جو و تخم مرو و بنفشه و آرد باقلا و سرگین کبوتر سوده و بعضی انجیر مطبوخ در روغن کنجد سرشته
و از [illegible] تا عانه ضماد نمایند و زن را به ابزن و تخم کتان و تخم مرو مشغول کنند و اگر ورم از فم رحم بعید باشد باین علاج نکنند بلکه بادویه منضجه و قبل از نضج بعلاج تحلیل کنند سبب
شرکت این عضو با عضای رئیسه چون منفجر شود در رحم بروغن گل و شیر دختران ریزند و چون از ریم پاک گردد مرهم شادنج مغسول بروغن گل معالجه کنند و تدبیر دوای عضو سازند
پس اگر ریم بسوی مثانه سائل شود ادویه مسهله مدر بول استعمال کنند تا قرحه نکند و اگر بسوی امعا سیلان نماید باهتمام حقنه‌ها کنند تا نضج پیدا کند بعده مرض [?] اگر ورم رحم
نضج شود باستعمال منضجات همچون تخم کتان و خبازی و حلبه مشغول شوند و چون منفجر گردد بشیر و نبات حقنه کنند و شربت انار و شیره خیارین بدهند و مرهم سفیداب
بروغن گل حل کرده در رحم حقنه نمایند و بعد از حقنه اگر مندمل نشود گل ارمنی دم الاخوین و اندکی کندر بروغن گل حل کرده حقنه نمایند

سرطان رحم

گاه باشد که ورم حار یا صلب رحم تحلیل و منفجر نشود و منجر بسرطان گردد و حدوث او از ماده سوداوی بود یا از صفرای محترقه در رحم مستحیل شده و اکثر [illegible]
حادث شود و گاه با تقرح و گاهی بغیر تقرح بود و علامتش آن است که اگر چنان باشد که بحس ظاهر شود ورم صلب بشکل ناهموار نماید و از آن رگها مثل دوالی
برخاسته بود و ملمس زبر و شدید کند و به رنگ مائل به سرخی مثل دردی شراب و گاهی مائل بر کمودت و سبزی یا سیاهی بود و اگر ظاهر نشود بران ثقل دلالت
کند و الم و خلش در عانه و کنج ران بود و درد تا حجاب سینه و پشت رسد و بیشتر از آن درد چشم و شقیقه و سردی اطراف عارض شود و گاه سبب باعرق بسیار
بود و گاهی تابع او تپ باشد که بهر روی شروع کند بعده باشتداد در شدت نماید و در عسر البول و تقطیر آن و حبس براز شارکت ورم صلب و دموی بود
یا علامات و خفقان و حرارت باشند و ضعف و لاغری خاصه در ساقها پدید آید و پشت پای ورم کند و باستسقا انجامد و گاهی اختلاط عقل عارض شود
و اگر تقرح بود ورم سخت در کنج ران و زیر شکم و عانه و پشت عارض شود و ریم ناهموار ظاهر گردد و رطوبتی مائی بد بوی مائل بسیاهی و سرخی و سبزی و حریف
از رحم جاری شود و گاهی خون بصرف آید بسبب آنکه بادی تاکل بود تا آنکه گمان شود که این خون حیض است و نباشد و گاهی چیزی سائل شود و تپ رد و ساکن گردد

وسہراه او علامات ورم حار بسیار بود **علاج** هرچند این مرض لاعلاج ست لیکن برای آنکه قوی نگردد وضرر او بآفت دیگر نه انجامد لازم ست که در اصلاح وتسکین درد او همی کوشند مثلاً هنگام شدت حرارت وضربان لعابات بارده مثل اسپغول ومراهم مسکن درد استعمال کنند ووقت سکون حرارت وقات اشیا می ملین ومحلل چون اخلیون ومقل در روغن بابونه وپیه بط بکار برند ونطولات مسخنه ومحلله برفق مثل طبیخ حلبه وبابونه وبزرکتان وبرگ کرنب بعمل آرند وگاه گاهے جهت تقلیل سودا فصد باسلیق کنند ومسهل سودا دهند وبترطیب مزاج کوشند وماء الجبن نوشانند واگر متقرح باشد در آبزن معمول از طبیخ برگ خطمی وکرنب وبنفشه وتخم کتان بنشانند وبرای تسکین درد لبنیات ابیض افیونی وشیر زنان واندکے زعفران برای اصلاح افیون حقنه رحم کنند ومطبوخ انجیر وعناب وسپستان با فلوس خیارشنبر وروغن بادام بنوشانند واز مس ادویه حاده حذر کنند ومرهم سفید اب حقنه نمایند ویا قطعه اسرب بروغن گل یا بلعاب اسپغول بر قطعه دیگر او بسایند وحقنه کنند وکذا آب برگ بارتنگ سبز وشیر زنان وروغن گل برابر ویا لته بدان آلوده بردارند وسفیده ارزیز توتیای مغسول را بروغن گل آمیخته بلته آلوده بردارند وبرگ کوکنار سبز وعنب الثعلب وکشنیز سبز هریک دو تولہ وسرب با آب کشنیز وکاسنی وکاهو سبز صلایه کرده یکنیم درم سفیده بیضه مرغ دو عدد روغن گل یکتوله ضماد سازند وباقی تدبیر از باب سرطان مطلق که در اورام خواهد آمد اخذ کنند هرگاه از سرطان متقرح خون جاری گردد مرهم جدوار حکیم علی گیلانی استعمال کنند واز جمیع مولدات سودا وتوابل واباریز پرهیز نمایند **اقوال اکابر** ابن سیحی گوید که استیصال سرطان رحم البته ممکن نیست واکثر آنچه دران ممکن بود اینست که دائم تسکین او نمایند تا اشتداد نکند وهیجان ننماید واین چنان باشد که در طبیخ حلبه وخبازی وخطمی بنشانند وضماد معمول از خطمی وخبازی مطبوخ در شراب عسل تا مهرا شود وبا اندکے روغن گل سائیده بموضع نهند وچون خشخاش ابیض شیرند بجوش دهند وآب کشنیز تر وآب عصی الراعی وآب عنب الثعلب بدان آمیخته بقیروطی موم وروغن گل هم زنند واستعمال نمایند نفع بخشد وبروغن گل وشیر زنان وآب عنب الثعلب یا آب خرفه یا آب بارتنگ حقنه رحم کنند پس اگر خون جاری شود باین آبها سفیده ارزیز وگل ارمنی وعصاره لحیة التیس مخلوط سازند **شیخ** میفرماید واجب ست که علاج او بمراهم مسکنه وتطییب بدن واخراج خون از باسلیق وگاه گاه از صافن واسهال سودا نمایند ومرهم رسل را درین مرض خاصیت عجیب ست وتسکین درد او نماید وچون درد اشتداد کند در تسکین آن ادویه حاده وبارده تجربه کنند تا اعتماد بر اوفق آنها کرده شود وخصوصاً برای متقرح پس ادویه حاره مسکنه مثل طبیخ حلبه وامثال آنست وقیروطی معمول از دردی زیت متروک در ظرف مس تا آنکه از زنگار او اندکے اخذ کند با موم زرد از خارج طلا نمایند وادویه بارده اضمده خشخاشی با کشنیز وعنب الثعلب وروغن گل وسفیده بیضه است وانچه از اسرب محکوک بعضا ببعض دیگر با آب کشنیز حاصل شود وایضاً طبیخ عدس حقنه رحم کنند وایضاً شیر خر وآب بارتنگ مجموع ازین هردو یا یکے از ان وچون از متقرح خون جاری شود مراهم نزف الدم استعمال کنند **مجوسی** مینویسد که سرطان رحم ودیگر اعضا علاج پذیر نیست لیکن ما را سزاوار است که برای آن آنچه مسکن وجع عارض آن بود ذکر کنیم وتدبیر صاحب او تدبیری که زیاده عظیم نگردد بسبب طاقت نماینده از آنچه درد او را ساکن کنند ومحلل بعض تحلیل بود اینست که زن را در آبیکه اندران حلبه وخطمی وشبت وبزرکتان واکلیل الملک جوشانیده باشند بنشانند واین ضماد کنند حلبه بزرکتان تخم کرنب بنفشه خشک حب الغار راتینج هر واحد ده درم بابونه اکلیل الملک میعه خشک صندل سرخ بیخ خطمی شبت کاسنی صحرائی مقل آرد باقلا هر واحد پانزده درم بیخ کرنب نبطی وبرگ آن هر واحد هفت درم انجیر شیرین کلان بیست عدد درمی بخته یکشبانه روز تر کرده ادویه خشک را بسایند وصمغ را در آب مطبوخ حلبه حل کنند وانجیر منقوع را باریک بسایند وبگیرند روغن سوسن وروغن کنجد وپیه خنزیر وپیه مرغابی هر واحد رطل موم سفید نیم رطل وبگدازند وادویه بدان مخلوط سازند وبرموضع ضماد کنند که تسکین اوجاع وتلیین اورام صلبه وتحلیل آن نماید وایضاً بگیرند خرمای هیرونی ربع رطل زرده بیضه دو عدد را در روغن بنفشه وقدری خطمی وآرد جو بسایند وخرما را در اندک لعاب بزرکتان وآب حلبه بمالند وادویه باقی بران انداخته برموضع ضماد نمایند که تسکین وجع شدید رحم نماید واین ضماد نیز تلیین صلابت وتسکین درد نماید برگ خطمی تازه باریک سائیده قدرے پیه بط وصمغ بادام آمیخته ضماد کنند وکذا فرزجه معمول از پیه مرغابی ولادن هردو گداخته حمول کردن نفع بین کنند وقیروطی معمول از دردی زیت وموم چون در ظرف مس باشند سبز شوند

و دران فرزجه آلوده زن بردارد که نفع میکند و این فرزجه استعمال نمایند بگیرند زوفای رطب و شیر دختران و اندک زعفران و افیون هر واحد بقدر حبهٔ و دران فرزجه آغشته بردارند و باید که مریضه را از اغذیهٔ حاره و مولده سودا منع کنند و اغذیهٔ محمود الکیموس مثل نان خشکار صاف و گوشت بره و گوشت طیور سهل الانهضام و کاهو مربی و کاسنی و طرخشقوق و قطف و چقندر و اسفاناخ و مانند آن بدهند و از فواکه انجیر و انگور و بادام و آلو شیرین و سیب شیرین و موز و قشمش و مویز طائفی و امثال آن دهند و بعضی قدما ذکر کرده اند که در دیگ حمام جمع میشود چون بسایند و بروغن گل و موم آمیزند و بر رحم را از بیرون ضماد نمایند نافع و مجرب ست و چون درد و هیجان و اشتداد نماید باید که لعاب بهدانه و خطمی تازه هر دو بماء العسل بپزند تا نضج یابد پس باندک روغن گل سائیده ضماد کنند و کذلک خشخاش رطب با کشنیز تر و عصی الراعی و عنب الثعلب باریک سائیده بروغن گل آمیخته نفع بخشد و حقنهٔ رحم بگلاب و روغن گل و شیر زنان و آب خرفه و آب کشنیز تر کردن تسکین وجع کنند و اگر معه ذلک خون جاری گردد لعصارهٔ لحیة التیس و گل ارمنی و سفیداب و آب بارتنگ حقنه کنند ابن الیاس گوید که آنچه منع زیادتی و تسکین وجع او کند نشستن در طبیخ تمام و بابونه و اکلیل و شبت و خبازی و برگ کرنب و چقندر و حلبه و بزرکتان ست و این ضماد نمایند را اتیخ حب الغار بزرکتان تخم کرنب بنفشهٔ خشک یا تر هر واحد ده درم بابونه اکلیل تخم طرخشقوق تخم خطمی هر واحد چهار درم همه را باریک سائیده بروغن سوسن و روغن کنجد سرشته بر موضع ضماد کنند و چون درد شدت کند و مریضه طاقت نیارد و تلیین طبیعت باین مطبوخ باید کرد سنای مکی هفت درم پرسیاوشان پنج درم تخم خطمی تخم کاسنی هر واحد سه درم بنفشه نیلوفر گل سرخ هر واحد چهار درم عناب سپستان انجیر سفید هر واحد بست عدد همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید دران فلوس خیار شنبر ده درم ترنجبین پانزده درم مالیده صبح بنوشند و بعد تنقیه این ضماد نمایند خطمی رطب کشنیز تر خشخاش تر عنب الثعلب عصی الراعی همه را سائیده بروغن گل آمیزند نجندی گوید که هنگام شدت وجع بگیرند برگ خطمی تازه و برگ خرفه و جوشانیده لسبایند و روغن گل بران چکانیده ضماد نمایند و آب بنگ مخلوط بشیر زنان حقنه کنند و کذا حقنه بآب کشنیز و آب کاسنی و آب کاهو در صلایه اسرب با دستهٔ آن حل کرده تا کبود گردد و مالش بروغن سوسن آنرا نفع کند و چون درد شدت کند باید که تلیین طبیعت بحقنه های لینه و بملینات مسهله شیرخشت و ترنجبین و خیار شنبر و گلقند بغدادی و سنای مکی و مانند آن کنند و بقراط گفته که ترک علاج هر خراج سرطانی خفی افضل ست بهر آنکه اصحاب او چون علاج کنند بسرعت هلاک شوند و اگر علاج نکنند زمانی طویل باقی مانند گیلانی مینویسد که معالجه باشیای مذکوره در اوقات هیجان درد نمایند و اما بعد از آن باید که قیروطی بروغن گل و روغن مورد یا روغن تفاح با مرکه در مینخ پخته باشند استعمال کنند و تخفیف فرزجات معمول از زعفران و شیر زنان و افیون برایشان نمایند و نافعتر ازین همه این دو است بگیرند مرداسنگ بریان شش اوقیه کندر ذکر زوفا و سپیده صاف هر واحد دو اوقیه روغن گل چهار اوقیه مرداسنگ را بآب کاسنی سوده باقی اجزا گداخته آمیزند و فرزجه معمول از سپیده مرغابی منفعت بین میکند و در آب زن نشانند و بشیر زنان مع طبیخ عناب و سپستان و فلوس خیار شنبر و روغن بادام حقنه کنند و اما علاج آن بآهن قتال ست چنانچه مراد از قول بقراط که در قول نجندی گذشت همین ست زیرا که در زمانهٔ قدیم معالجه بآهن میکردند

جروح و قروح رحم و اکلهٔ آن

یا از اسباب خارجی بود مثل ضربه بر موضع رحم و شگافتن عروق و غشای و یا حمول دوای حاد حریف و یا از داخلی باشد مثل عسر ولادت و شدت طلق یا جذب مشیمه یا جذب جنین مرده یا سیلان خلط حاد صفراوی اکال بسوی رحم یا انفجار ورم یا بثور و بقول شیخ این قرحه گاه با تعفن بود و گاه با چرک و گاه صاف بی چرک و گاه در عمق رحم و گاه در غیر عمق و گاه با تاکل و گاه بغیر تاکل و گاه با ورم و گاه بغیر ورم **طریق تشخیص** این قرحه و اقسام او اینست که لزوم درد و خصوصاً اگر قرحه بر فم رحم و قریب او باشد و سیلان خون و ریم و رطوبت مختلف در رنگ و بو و تضرر با دویهٔ مرخیه و انتفاخ از تو البطن و زردی رنگ و گاه تشنگی مفرط و تپ برین قرحه دلالت کند پس اگر خون سرخ صرف برآید قرحه از شگافتن رگ یا غشا باشد و اگر ریم اندک و مائل بغلظ و سفیدی و ملاست برآید و با درد و زائد و سوزش نبود قرحه صاف از چرک باشد و اگر با کثرت رطوبت صدیدی بدبو ردی شبیه بآب گوشت تازه در رنگ برآید و درد و اندک بود قرحه با چرک باشد و اگر ریم بسیار مثل در دی شراب برآید قرحه از انفجار دبیله باشد و اگر رطوبت و خون سیاه و بدبو با درد شدید و ضربان و پارچه های اعصاب و عروق بیرون آید قرحه متاکله باشد و اگر با لزوم تپ

و قشعریره و دیگر علامات ورم رحم بود و قرحه با ورم باشد و **فرق** میان آکلهٔ رحم و سرطان او انیست که با آکله صلابت نبود و تابع او سکون وجع در بعض اوقات بود و خصوصاً بعد خروج رطوبات و بعلاج صواب مدت بقای او دراز نبود و سرطان با وجع و ضربان دائم و طویل المدت باشد **علاج** اگر خون صرف براید فصد باسلیق کنند و بعد از نضج مسهل صفرا تنقیه نمایند و در آب تمتم نشانند و کندر انزروت دم الاخوین جوز السرو پوست انار شب یمانی مر گل سرخ در آب بارتنگ سرشته لته بدان آلوده بردارند و اگر قرحه در قعر رحم باشد از همین ادویه حقنهٔ رحم کنند و اگر گل ارمنی اقاقیا مازو را اضافه نمایند بهتر بود و قرص کهربا مانند آن بخور رانند و اگر از قرحه ریم بیرون آید اول از روغن گل و روغن بنفشه و ماء السکر یا ماء العسل حقنه کنند و مرهم باسلیقون بروغن گل استعمال نمایند و آنجا که ماده حاد و اکال بود حقنه کردن از آش جو مناسب بود و از ادویه بارده قالفنشیل حب الآس گلنار و کزمازج سائیده با روغن گل فرزجه یا حقنه کنند و یا آرد برنج و عدس پوست انار و جفت بلوط در حقنه اضافه نمایند و آکلهٔ رحم اکثر در دو سه روز هلاک میسازند و اگر باقی ماند علاج آتش بعلاج آکله مطلق نمایند و اگر با قرحه درد شدید باشد خطمی تازه و بقلهٔ یمانی بماء العسل بجوشانند و بروغن گل آمیخته ضماد کنند و حقنه قیل بشیر زنان یا آب نیمگرم و روغن گل نمایند و ذکر بعض نسخ الکیب که در جراحات و قروح رحم مستعمل در جراحت تازه بعد فصد صافن یا باسلیق و نشانیدن در آب تمتم و استنجا بدان قرص کهربا با آب بارتنگ هندو شیاف و حقنه و فرزجه قالفنشیل بکار برند و این حقنه نافع ست لعاب اسپغول و تخم خطمی و تخم مرو هر یک هفت ماشه روغن گل یکتوله اقاقیا گلنار شاخ گوزن سوخته کاغذ سوخته دارای سوخته پوست بیضهٔ مرغ سوخته فوفل کهنه سوخته دم الاخوین هر واحد یکدرم در آب بارتنگ ماء القمقم آمیخته نیمگرم بعمل آرند و یکبر در قرحه با ورم بعد فصد گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه بعرق عنب الثعلب جوشانیده صاف نموده شیرهٔ تخم کاهو چهار ماشه شربت تخم خشخاش دو توله داخل کرده تخم ریحان بارتنگ هر یک چهار ماشه پاشیده بنوشند **ایضاً** برای قرحه و جریان ریم شیرهٔ سردائی شیرهٔ بهیدانه شیرهٔ خشخاش شیرهٔ تال مکهانه هر یک چهار ماشه خمیرهٔ صندل یک توله بدهند دوم روز بجای بهیدانه شیرهٔ کاهو چار ماشه سوم روز شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خربزه هر یک شش ماشه شیرهٔ کاهو شیرهٔ تخم خشخاش هر یک چهار ماشه عرق شاهتره ده توله گلاب چهار توله خمیرهٔ صندل توله دهند چهارم روز سفوف سرد آنکه بهیدانه طباشیر دم الاخوین بیخ انجبار زهرمهره مساوی کوفته بیخته شش ماشه همراه شیرهٔ تخم خربزه شیرهٔ خارخسک شیرهٔ بیخ انجبار هر یک شش ماشه خمیرهٔ صندل یکتوله دهند **ایضاً** برای آمدن ریم اطریفل صغیر همراه شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خربزه هر یک شش ماشه شیرهٔ تال مکهانه چار ماشه گلاب چهار توله نبات یکنیم توله تودری سفید چار ماشه بدهند باز خمیرهٔ صندل یکتوله و سفوف هندی حابس و مرهم معمولی بکار برند باز لعاب گل خطمی سه ماشه شیرهٔ عنب الثعلب چار ماشه شیرهٔ خیارین شش ماشه شربت بزوری دو توله با لنگو پنج ماشه و ضماد بابونه عنب الثعلب گل خطمی آرد جو اسپغول تخم ریحان رسوت هر یک چهار ماشه کوفته بیخته با آب عنب الثعلب و روغن گل و سرکه سازند و سفوف هندی و مرهم بدستور **ایضاً** زنی را قرحه با تپ و سرخی قاروره و سیلان خون و گاهی بیرون آمدن کرم و حکه در فرج و تصاعد ابخره بدماغ و از ان غشی و دردسر وغیره بود استاد فرمودند که مرض دیدان الرحم ست و سببش تعفن مواد حیض محتبس ست که قابل صورت دود گشته فصد باسلیق و صافن از جانب چپ فرمودند و عناب شاهتره و هماهیه قصب الذریره جوشانیده شیرهٔ کاسنی شیرهٔ عنب الثعلب شربت نیلوفر خاکشی بجهت تصفیهٔ خون که ماده دودی بود و انضاج داده اند باز چون قاروره نضج اتم بود فرمودند که این سرخی دال بر ورم ست خصوص که از بعض جا سیاهی و غلاظت و کدورت معلوم شود عناب شاهتره و هماهیه گل سرخ عنب الثعلب تخم کاسنی نیمکوفته جوشانیده شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خربزه شربت دینار داخل کرده دادند باز بجای شربت دینار شربت بزوری بارد بجهت ادرار ماده نمودند بعده سرچوکه افزودند جهت ادرار و تصفیهٔ خون بعده شیرهٔ تخم کاسنی شیرهٔ هماهیه شیرهٔ مغز تخم کدو نبات دادند و مرهم از شاهتره زردچوب اصل السوس برگ حنا هر یک شانزده ماشه پوست درخت ببول شصت ماشه برگ نیب سی و دو ماشه در آب جوشانیده و هند که خوب پخته شود و صاف نموده موجوده پیه گردهٔ بز جدوار سوده موم سفید هر یک شانزده ماشه روغن کنجد پاو سیر داخل کرده باز بجوشانند و پهٹکری بریان دو ماشه سوده آمیخته تیار کنانیدند **حمول** برای جلای چرک قرحه و اندمال آن که با ورم حار و صلابت رحم و حرارت مزاج باشد معمول آن مرحوم ست آرد جو گل خطمی آرد باقلا تخم کتان اکلیل الملک خبازی حلبه گل بنفشه مرداسنگ هر یک چار ماشه کافور ماشه دم الاخوین سفیدهٔ کاشغری هر واحد چهار ماشه سفیدی و زردی بیضهٔ مرغ

و دو عدد روغن گل دو تولہ بدستور مرتب سازند و در قرحہ کہ با ورم بارد و صلابت باشد مرہم بخورش عنب الثعلب تخم مرو اسپغول بابونہ گل سرخ ہر یک چہار ماشہ
زعفران جند بیدستر ہر یک ماشہ عوض آرد جو و باقلا و خبازی و گل بنفشہ و کافور و دم الاخوین داخل کردہ میشود و مرہم جہت تنقیہ قروح رحم از چرک و ریم
والتحام و ازالہ حرارت قرحہ و سوزش و درد رحم از تالیف میر محمد ہادی والد حکیم علوی خان مجرب النفع ست و بواسیر را نیز مفید مغز تخم کدو بریان مغز تخم ہندوانہ
بریان ہر یک چہار ماشہ دم الاخوین گلنار مرداسنگ بسرکہ سودہ توتیای کرمانی مغسول برگ حنا پوست کدو سوختہ ہر واحد یکماشہ سفیداب قلعی دو ماشہ
ہمہ را باریک سائیدہ موم سفید دو ماشہ بروغن گل یکتولہ گداختہ مرہم سازند شیاف کہ منقے چرک و رطوبات رحم و مدمل قرحہ است صبر زرد دو درم سنگ بصری
مغسول مرداسنگ شستہ گلنار گیرو ہر یک دو ماشہ کندر نیم ماشہ پوست کدوی تلخ سوختہ یکماشہ سرمہ سائیدہ بآب کشنیز سبز فتیلہ ہا سازند بمقدار بلیلہ زنگی در ضخامت و در
طول اندکے زیادہ از ان و ہر روز دو فتیلہ در رحم نہند و اگر اول شافہ از عسل بکار برند تا ریم صاف کنند و بعدہ شافہ از آب مازو استعمال کنند قرحہ خشک شود و دیگر
زرد چوب صلایہ نمودہ بروغن گاو ممزوج کردہ شیاف از پنبہ ساختہ بران مالیدہ بردارند قرحہ و ورم رحم را نفع عظیم بخشد و دیگر کہ قروح رحم را از چرک پاک کند شہد را
بشیر گاو بپزند تا شیر بسوزد و مثل مرہم گردد پنبہ بدان آلودہ بردارند و مکرر بعمل آرند پس ملات بکار برند و گاہی آب برگ حنا اضافہ کردہ شد و فائدہ زیادہ تر یافتہ گشت
فرزجہ جہت قطع خون و ازالہ قروح و عفونت رطوبت سائلہ از رحم نافع شب یمانی گلنار سرمہ کاغذ سوختہ زیرہ کرمانی مدبر مساوی بآب برگ بید و آب خرفہ
یا آب کشنیز تر یا آب مازو مطبوخ بسرشند و بردارند ایضاً قرحہ را کہ از استعمال ادویہ گرم و تیز افتد زائل سازد و درد و ضعف و سوزش را بنشاند سیم لیتھارج
ہر واحد یک استار گلنار اقاقیا سفیداب قلعی مرداسنگ مغسول کتیرا خطمی ہر واحد یکدرم پیہ را بگدازند و ادویہ سائیدہ با ہم بسرشند و حمول نمایند و اگر
بلعاب اسپغول و روغن بنفشہ یا روغن گل حل کردہ استعمال کنند زیادہ تسکین نماید اقوال افاضل سویدی میگوید کہ حمول مسکن در قروح رحم مرہ نسبت (?)
و حمول حنا و کذا روغن نسرین و کذا شب محرق و روغن سوسن و موم و کذا زوفای رطب و کذا زعفران سہ درم زیت پانزدہ درم موم سہ درم مرہم ساختہ برای قروح
خبیثہ رحم و کذا روغن زعفران و کذا طبیخ بزرکتان و روغن گل و موم و کذا دار شیشعان و کذا اشاوج مغسول و کذا صبر و کذا اسباسہ ہندی و کذا روغن گاو و
کذا اخولان و کذا مغز ساق بقر و دو چند آن زیت خوشبو از مجموع پنجدرم گرفتہ با یکدرم موم زرد و ربع درم زعفران مرہم ساختہ و ضماد قروح رحم بار تیطلیم دستاجرجل (?)
سرشتہ و در خاکستر برنجاسف و فرزجہ و حقنہ شیر زنان و کذا آب عصی الراعی مطبوخ بعسل و کذا آب برگ علیق و گل آن و کذا آب انار ترش و پوست
آن بعسل پختہ و کذا پیہ مرغابی و اکلیل الملک شرب طبیخ عصی الراعی نہ ہر روز نیم رطل و شرب و حقنہ شیر تازہ و جلوس در طبیخ حب الآس سفید و برگ آن و حمول آن
و حقنہ شیر اسپ پارہ و کذا روغن سفرجل و کذا طبیخ برگ زیتون و کذا شیر خر و کذا برگ زیتون کوفتہ در آب غورہ جوشانیدہ و کذا دردی زیت پختہ تا غلیظ گردد و کذا
شیر گاو و کذا آب لبلاب بشراب پختہ و کذا خاکستر سم خر ہر واحد نافع قروح رحم ست مسیحی مینویسد کہ ہرگاہ ریم یا زرداب از فرج سائل شود و از موضع قریب خارج گردد
و عفن منتن نباشد باید کہ صبر و دم الاخوین انزروت کندر سائیدہ در ان موضع نہند تا مندمل شود و اگر ریم از موضع بعید آید حقنہ کہ در قروح امعا یا شیاف کہ در باب
بول الدم والمدہ مذکور شد بعمل آرند و اگر آنچہ سیلان کند شبیہ عفن زوی باشد بماء العسل حقنہ کنند بعد حقنہ با می حادہ محرقہ کہ در قروح امعا استعمال میکنند بکار
برند و این دوا نافع ورم رحم و سیلان ریم ست گل سرخ چہار درم تخم کاہو نشاستہ ہر واحد یکدرم زعفران دو درم کوفتہ بیختہ بمی پختہ و روغن گل و شیر خر
سرشتہ استعمال کنند شیخ میفرماید باید کہ نظر کنند کہ آیا قرحہ پر چرک ست یا بدون چرک پس اگر با چرک باشد اولاً تنقیہ آن بنبراقہ (?) ماء العسل و مانند
آن کنند و یا بطبیخ ایرسا و بمراہم منقیہ و اگر قرحہ اکال باشد دران مراہم مصلحہ اکال بنبرقہ سازند مع تنقیہ بدن و استعمال اغذیہ موافقہ و ایضاً
دریافت کنند کہ قرحہ با ورم ست یا بے ورم پس اگر با ورم باشد اول علاج و تسکین بعلاجات ورم نمایند و چون رحم پاک گردد دران ہنگام معالجہ
بملات (?) کنند و از مراہم مذکورہ این مرہم ست کہ در ابتدا نفع میکند چون در جرح ہنوز لحم نروئیدہ باشد بگیرند مرتک و سفیداب و انزروت
مساوی ہمہ را با ان قیروطی بموم و روغن گل سازند و اگر در انجا چرک باشد در ان اندک زنگار داخل کنند و چون آغاز روئیدن گوشت
معلوم شود باین مرہم معالجہ نمایند توتیای مغسول دو جزو اقلیمیای فضہ سفیداب انزروت ہر واحد یکجزو و از ان قیروطی بروغن گل و موم سازند

عباس گوید که اگر قرحه تازه باشد و حدوث او از فسخ یا هتک بود و خون صاف از ان بر آید و آن در فم رحم باشد زن را در آب قمقم نشانند و امر باستنجا از ان کنند و فرزجه از آب بارتنگ و آب عصی الراعی مخلوط با اندک کندر و انزروت و دم الاخوین مساوی باریک سوده استعمال نمایند و آیین فرزجه معمول از شب یمانی و جوز السرو و پوست انار هر واحد یکجزو مرهم نیم جزو باریک سائیده بآب آس یا بآب برگ سرو یا بآب عصی الراعی آلوده لیفرزجه بردارند و اگر قرحه در قعر رحم باشد بآب آس یا بآب طلع و گلاب و آب بارتنگ و آب عصی الراعی مساوی از مجموع ربع رطل بگیرند و در آن گل ارمنی و اقاقیا و مازو و عصارهٔ لحیة التیس هر واحد یکدرم جوز بوا نیم درم در ان حل کرده حقنهٔ رحم کنند و ایضاً حقنه بشیر دختران مع آب بارتنگ و آب عصی الراعی هر واحد یکجزو و روغن گل یکجزو استعمال نمایند و قرص کهربا بآب سماق و آب بارتنگ بخورانند و هرگاه قرحه از انفجار دبیله باشد و ریم سفید از ان بیرون آید باید که حقنهٔ معمول از روغن گل و روغن بنفشه نیمگرم کنند تا رحم از ریم پاک گردد و بعد از ان مرهم باسلیقون در روغن گل حل کرده حقنه نمایند و اگر از رحم ریم غیر صاف یا زرداب بر آید باید که حقنهٔ رحم نمایند بماء الشعیر که در ان عسل حل کرده باشند یا اندک مرهم باسلیقون در روغن سوسن گداخته باشند و یا بعسل و آرد کرسنه بروغن سوسن حل کرده حقنه سازند و ایضاً حلبه و کرسنه و عدس و خطمی و سبوس گندم هر دو درم در صره بسته بجوشانند و از مجموع ربع رطل بگیرند و در ان دو درم عسل و ده درم روغن سوسن و یکمثقال شب یمانی حل کرده حقنه کنند و اگر درد باشد فرزجه مبلول در شیر دختران و اندکی افیون و زعفران بردارند و این فرزجه تسکین وجع و نفع باوجاع مقعد کند و مرداسنگ اصفهانی سی درم کندر ذکر شحم بز و روغن گاو موم سفید هر واحد دو اوقیه روغن گل چهار اوقیه مرداسنگ را بآب کاسنی بسایند و بار و غنها و موم آمیزند و در ان فرزجه آلوده بردارند و بر مقعد دردناک از حرارت طلا کنند که تسکین وجع آن کند

جرجانی گوید که اگر قرحه پر چرک و رطوبت ناک باشد بماء العسل از حقنه و زراقه پاک کرده پس ادویهٔ مجففه قرحه بکار برند چون صبر و کندر و دم الاخوین و اسبید و کهربا و مر و زعفران و شیاف مامیثا و نشاسته و سپیدهٔ ارزیر و حضض و مرداسنگ و زاج سرخ و انزروت و توتیا و اقلیمیای نقره و مانند آن ازین ادویه آنچه حاجت بدان بیشتر بود بسایند و مرهم یا شیاف سازند و بردارند و اگر ادویهٔ مجففه زیاده باید کاغذ سوخته و شاخ گوزن سوخته و مازوی سوخته در سرکه سرد کرده با ادویهٔ مذکوره بیامیزند و این مرهم قرحه را خشک کند و گوشت برویاند و نسخهٔ او همانست که در قول شیخ گذشت و هرگاه گوشت رویدن آغاز کند این مرهم بکار برند و نسخهٔ آن نیز در قول شیخ مذکور شد و این شیاف نیز نافع ست صبر و کندر و مرکی و انزروت و دم الاخوین مساوی سائیده شیاف سازند و بسپیدهٔ تخم مرغ حل کرده بردارند و اگر از درد و خلش اذیت یابد مرهم کافوری در آب شرب سوده حل کنند و حقنهٔ رحم بدان نمایند

صاحب حاوی گوید که اگر قرحه تازه باشد و خون صرف از ان بر آید فصد کنند و اخراج خون بحسب قوت نمایند و هر صبح جلاب از عناب ده عدد و بنفشه خشک پنج درم و از شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا مزورهٔ ماش بشیرهٔ بادام و کدو و اسفاناخ دهند و این فرزجه استعمال کنند پوست انار جوز السرو شب یمانی گل سرخ هر را باریک سائیده بآب آس یا آب عصی الراعی سرشته بکار برند و اگر درد شدید بسیار باشد و آنچه خارج شود سیاه و بد بو باشد و آن دلالت بر آکلهٔ رحم کند هر صبح جلاب از عناب ده عدد و تخم کاسنی سه درم و از شکر سفید ده درم دهند و غذا بدستور و این حقنه بعمل آرند ماء الشعیر یک رطل عسل کف گرفته ده درم روغن سوسن ده درم مرهم باسلیقون نیم درم باسلیقون را درین ادویه حل کرده در رحم حقنه کنند و یا بماء العسل چهل درم مع آرد کرسنه و آرد حلبه و آرد عدس هر واحد ده درم حقنه سازند و اگر آنچه خارج شود سفید رنگ غیر بدبو باشد و این دلالت بر نقای قرحه کند هر صباح جلاب از شربت بنفشه و ترنجبین هر واحد ده درم بنوشند و غذا بدستور و این حقنه بعمل آرند زرد روغن گل روغن بنفشه هر واحد ده درم و در ان مرهم باسلیقون نیم درم حل کرده حقنهٔ رحم کنند و اگر ریم بدبو شبیه بآب گوشت یا غسالة اللحم تازه بر آید باشیای قابضه مثل آرد برنج و عدس و پوست انار و گلنار و کزمازج و حب الآس و جفت بلوط بروغن گل حقنه کنند و هر صبح شربت سفرجل ده درم گلاب ده درم بنوشانند و غذا مزورهٔ ماش بریان بشیرهٔ بادام بریان و آب سماق و گوشت ماکیان و تیهو دهند و اگر ریم بسوی مثانه بریزد هر صبح شربت بنفشه یا خشخاش هر کدام که باشد ده درم و یا شیرهٔ تخم خیار و بادرنگ و تخم خربزه هر واحد ده درم بنوشند و یا بگیرند نشاسته و صمغ عربی و کتیرا و رب السوس هر واحد یکدرم کوفته بیخته یک مثقال با شربت خشخاش یا لعاب بهدانه

هرکدام ازین هردو که حاضر باشد ده درم بخورند و اگر ریم بسوی زرده مستقیم ریزد هر صبح سفوف حب الرمان پنج درم بشربت به ده درم بخورانند و آب
حقنه کنند عدس مقشر و برنج و پوست انار و جفت بلوط و گل ارمنی هر واحد پنج درم دم الاخوین سه درم سفیداب ارزیز نیم درم زردۀ بیضه در سه کجوشانند
یکعدد و همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید حقنه کنند و این فرزجه مسکن درد و نافع اوجاع مقعدست مرداسنگ در آب کاسنی سوده یکدرم
پیه ماکیان موم مصفی هر یک ده درم روغن گل بست درم در ان فرزجه آلوده استعمال کنند خجندی گوید که اگر از فرجه خون یا شئی غسالی برآید یا قرحه
داشته به علاج کنند و از اقراص نافعه برای او قرص کهربا بمثقال بشربت خشخاش یا شربت عناب یا شربت حب الآس ست چند روز بران مداومت کنند
و غذا بعد سپیدۀ بشیرۀ خشخاش مطبوخات قابضه ترش کرده دهند و در نوعی که سببش انفجار خراج باشد روغن بنفشه بزراقه رسانند تا سوزش را ساکن
کنند بعد از ان ماء العسل یا ماء السکر بکار برند تا قرحه از ریم پاک شود بعده حقنه بمرهم باسلیقون نمایند ابن هبة الله گوید که اگر قرحه حار ورم
باشد علاجش با دویه مبرده که در علاج ورم حار مذکور شد نمایند و اگر از قبیل زرداب بد بو سیلان کند علاجش مثل علاج سرطان متقرح کنند و اگر
خون آید علاجش اینست که پنبه در آب بارتنگ تر کرده دم الاخوین و گل ارمنی و شادنج و صبر و کندر و سفیداب ارزیز و افیون بران پاشیده حمول سازند
و اگر خون جاری بسیار باشد حقنه با دویه مذکوره نمایند و قرص کهربا خورانند و اگر ریم سفید خارج شود حقنه رحم بمرهم سفیداب مع روغن گل سازند
و اصلاح مزاج و تقلیل غذا کنند و از اغذیه غلیظه منع نمایند و اولا غذا از مزورات سازند و هنگام صلاح چوزۀ مرغ دهند انطاکی گوید که آنچه از انفجار
خراج باشد بماء السکر ممزوج بروغن گل یا روغن بنفشه حقنه کنند و اگر زرداب آید و تاکل باشد بماء الشعیر و عسل حقنه سازند و چون مواد تخفیف یابد
مراهم داخل کنند و اگر چه سنجفه [?] باشد خصوصا باسلیقون و در قرحه ذات الفسخ و انهتاک در طبیخ شبت و مازو و پوست انار و بارتنگ و آس نشانند و
این معروف باب قمقم ست و از مجربات در غایت اصلاح رحم اختقان [?] بابی ست که در ان بارتنگ و آس و روغن بنفشه باشد بعد آن تقطیر بشل [?]
مشک و عنبر و تبخیر آن از ابتو [?] به بلادر و صندل و قرص برگی و زباد و حقنه بشیر تازه نیکوست و حمول زردۀ بیضه نیمبرشت نافع ست +

بثور رحم

عبارت ست آن از اخلاط ردی دموی یا مواد مراری مخلوط بخون مندفع بسوی رحم از طریق حیض بود و اکثر این بثور در فم رحم عارض شود و معرفت او
بکشادن فرج و نظر بسوی آن یا نظر در آئینه که مقابل آن داشته باشد و آیضا بدست هنگام لمس بانگشت درد و سوزش میتوان کرد و باشد
که خارش کند علاج فصد باسلیق یا صافن کنند و بعد فصد مبردات مثل شیرۀ خرفه و شربت نارنج دهند و یا آش جو خوشانند و بعد آن سکنجبین
با آب سرد بدهند و از مزوره حصرم و سماق غذا سازند و بعد نضج مسهل صفرا دهند و بمرهم سفیداب طلا کنند و یا از گل سرخ و گل قیمولیا هر یک چهار درم
اقلیمیای نقره و مرداسنگ و شادنج مغسول و سفیداب ارزیز هر یک دو درم باریک سائیده بموم هفت درم و روغن گل بست درم آمیخته مرهم سازند
که تخفیف ماده و تسکین سوزش آن کند و بعضی کافوری افزایند و اگر بثور ظاهر نبود بهمین ادویه در آب بارتنگ و روغن گل و شیر زنان حقنه رحم
کنند و این دوا نیز نافع ست گل سرخ چهار درم سنبل الطیب اصل السوس هر یک دو درم گل خوزی سه درم مرکی یکدرم و نیم همه را باریک سائیده
بمطبوخ سرشته بلوطها ساخته حمول نمایند و تطلیه تدبیر کنند

ناصور رحم

و آن قرحه خبیثه بعید الاندمال ست که در رحم مثل ناصور مقعد عارض شود و بقول شیخ گاهی از رحم تجاوز کند و در اعضای مجاور آن ظاهر گردد حتی که
استخوان زهار را ماسد و پوسیده گرداند و گردن رحم را متعفن سازد و گاهی تا موضع حلق شعر عانه ممتد می شود و گاهی در ان سوراخ کوچک کند و گاهی از ظهر
عانه آغاز کند و بناحیه مقعد و عضل آن رسد و بعضی از ظاهر رحم مدرک شود و بعضی در باطن رحم باشد و گاهی در هر جانب از جوانب رحم بود و آنچه
در گردن رحم باشد معالجه او ممکن نبود و کذا آنچه منتهی بمثانه و رحم آن بسوی هر عضو عصبی باشد و منتهی بعضله مثانه و سائر عضلات عسر العلاج پذیر بود

و علامات آن طول تعفن و لزوم وجع و تقدم قروحیکه بمعالجات به نشود و مدت آن طول کند و زرداب سیلان نماید و درد مثل اوجاع سرطان بود
و مکان آن بدخول میل شناخته میشود و نوعیکه دران رسانند و منتهای او دریابند که آن هنوز در رحم ست یا با استخوان تجاوز کرده چنانچه از نوک میل
او را معلوم کنند از لینت و ملاست و صلابت و خشونت آن و اگر با در و نباشد بر فساد عضو و بطلان حس او دلالت کند علاج از ادویه منقیه مجففه
که در علاج قروح رحم مذکور شد آنچه قوی تر باشد استعمال نمایند و اگر امتلای بدن از مواد معلوم شود فصد و مسهل حسب حاجت بکار برند و درینجا علاج
باهن نکنند مگر آنکه شیخ میفرماید که از معالجات ناصور شگاف ست و آن بیشتر درینجا بسبب عصبیت عضو مؤدی بگداز و انقطاع آواز و اختلاط
عقل و غشی گردد و ایضاً شگاف ممکن نیست مگر در قرحه که دیده شود و قطع لحم میت از ان ممکن بود و لیکن احتیاط اینست که بران ادویه مجففه
استعمال نمایند و تنقیه بدن و تقویت رحم کنند و بقول خجندی اکثر اصناف آن عسر العلاج ست و عسر ترآنست که منتهی بموضع مومی زهار باشد یا
چون در استخوان سوراخهای خرد نماید و بالجمله معالجه باستفراغ اخلاط سوداوی نمایند و تقویت رحم بداوا کنند و بعلاج ادویه منقیه مجففه پردازند
و گیلانی گوید که این مرض در غایت ردائت و علاج او در غایت صعوبت ست چه این عضو کاملی حس و شرافت و مشارکت اعضای رئیسه بسیار دارد
بالجمله استعمال آهن دران خطرناک ست ازان اجتناب باید کرد و مراهم منقیه اکاله عوض آن استعمال نمایند بعد ازان مراهم منبت لحم و اکاله مثل مرهم
زنگار و ملحم مثل مرهم جدوار و جامع هر دو امر مثل مرهم رسل علی هذا القیاس استعمال کنند

شقاق رحم و فرج

اکثر بسبب یبوست موجب تکاثف و تمدد اجزای رحم عارض شود خصوصاً وقت ولادت و گاهی از شدت درد زه عسر ولادت و یا بسبب کثرت جماع یا ازاله
بکارت و یا بسبب ورم حادث گردد و گاهی شقاق بسیار غلیظ شود و گاهی مثل ثالیل گردد و باقی ماند و اگرچه موضع شقاق از مال یابد و شقاق که وقت
ولادت افتد در ابتدا باعث قرب زمانه طلق و از شدت درد حادث ازان ظاهر نشود و همچنین خون مترشح از شقاق از خون نفاس متمیز نگردد و بعد ازان
بسبب سکون درد طلق الم شقاق اندک اندک محسوس شود و بعد ایام درد طلق که سه یا شش یا هفت روز باشد درد شقاق و سیلان خون ازان بخوبی
ظاهر گردد و بالجمله اگر شقاق در گردن رحم یا فرج باشد بعد کشادن فم آن بنظر کردن دران و یا در آئینه که پیش فرج نهاده باشند محسوس شود و ایضاً
از علامات شقاق لزوم وجع ست و اگر زن انگشت داخل کند خون آلوده بر آید و بوقت جماع درد زیاده شود و خشفه خون آلوده گردد و آنچه از ازاله بکارت افتد
دران درد عظیم مدام سیلان خون عارض شود خصوصاً چون گردن رحم تنگ و اغشیه و عروق بکارت ضعیف بود و قضیب مجامع بزرگ باشد علاج از چربی مرغ
و چربی بط و مغز ساق گاو و روغن بنفشه و موم مرهم ساخته استعمال کنند و مرهم سفیداب کافوری و آنچه در شقاق مقعد گذشته نیز نافعست و حمول و طلای
مرهم باسلیقون باندک از شحم و روغن مذکور آمیخته و کذا مغز ساق بقر بروغن بنفشه و زفت سرشته و کذا روغن سوسن بلعاب بطم و زفت گداخته و ایضاً
حمول اقاقیا و کذا خاکستر سرگین بروغن گل سرشته بسپیده بیضه سفید بود و آنچه از ازاله بکارت باشد و هنوز تازه بود در آبیکه ادویه قابض مثل مازو و
شاهبلوط و گلنار و گل سرخ جوشانیده باشند بنشانند و بدان استنجا نمایند و ایضاً بروغن گل بر لخلخه چرب نمایند و خاکستر چوب انگور بر پارچه نهاده بر فرج بندند
و مرهم چیوا که بدوغ سابیده و جوشانیدن بالخاصیت مفید ست و بقول شیخ در شراب قابض و در روغن زیتون نشانند یا پارچه بدان تر کرده بردارند بعد ازان صمغ
پرانبوبه پیچیده بقیروطی یا مرهم مذکور آلوده در فرج نهند تا مانع از التحام گردد و مجامعت بالیشان آسان شود و بفرمایند که ساکن مانند و اگر قرحه گردد ادویه
منقیه آن استعمال کنند بعد ازان مراهم مذکوره در قروح که بدان گل مختوم و مانند آن آمیخته باشند بکار برند و گاه باشد که از عسر ولادت یا ازاله بکارت فرج نهی بشگافد
که میان دبر و قبل حجاب نماند و پیش و پس یکسان گردد و درینصورت مغز ساق گاو و پیه گرده بز و موم سفید مساوی بگدازند و صاف کرده قدری سنگ جراحت
و مرداسنگ سوده آمیزند و بر رفاده نهاده بر بندند و تا یکماه مداومت نمایند و از جماع و حرکت شدید منع کنند و یا از موم زرد سه توله پیه گرده بز دو توله
روغن گل نه توله دم الاخوین سفیده کاشغری هر یک سه درم مرداسنگ سپج تیز سوخته هر یک دو مثقال سفیدی بیضه مرغ دو عدد مرهم ساخته بکار برند

که مجرب ست واگر خاکستر جرم بود اروئقل مکی وانزروت ودم الاخوین وخولان هر یک سه ماشه در مرهم ابیض آمیخته در پنبه بندند و فتیله آلوده در شیاف زرد
تا بیست بار استعمال نمایند و روسه باد متواتر و عند اکله پاچه بزغاله تنوری دهند برای شقاقی که بعد تولد بچه بهم رسد و بول بے اراده هر وقت جاری باشد
آزموده است **اقوال حذاق** **شیخ الرئیس** میفرماید که حال شقاق خالی ازین نیست که یا در داخل رحم بود و یا در گردن آن و قریب از آن باشد پس معالجه
داخل سهولات نافذه و قطورات مزروقه از آب ادویه قابضه مخلوط بمراهم مصلحه مثل مرهم معمول از اقلیمیا و مرداسنگ و مرهم شقاق مقعد نمایند و بحسب علاج او
از هر چیز لاذع اجتناب کنند و اگر احتیاج بقدری الضماد افتد مثل مرهم باسلیقون و شحوم بدان آمیزند و اگر با شقاق غلظ شدید باشد و بر آن طول مدت
و قلت قبول علاج دلالت کند مرهم قیروطیس بروغن گل استعمال کنند و اگر احتمال این نکند روغن سوسن و علک الانباط بادی شریک گردانند و چون ورم شدید
معالجه بعلاج شقاق سازج کنند و خصوصاً چون متقرح گردد گاهی در تقرح احتیاج بمثل قشور مس باریک سوده یا زاج یا مازو یا مجموع این هر سه افتد
و اما در شقاق خارج بیشتر استعمال توتیا باریک سائیده بزرده بیضه کفایت کند مدام لزوم این نمایند و ایضاً مرهم سفیداب **سید اسمعیل** گوید
آنرا که شقاق بعد ولادت یا از سوء مزاج خشک افتاده باشد و کهن گشته و داخل رحم بود چنانکه نتوان دید علاجش چنان باید کرد که از ادویه مراهم شیاف
سازند و یا اندرون رحم رسانند و شیافها که در علاج قرحه رحم و در علاج شقاق مقعد مذکور شده همه سود دارد و گاه گاه با بهای قابض حقنه سازند و آنچه طلا نام
بود توتیای مغسول بازرده تخم مرغ و مرهم اسفیداج طلا کردن کفایت بود و **ابن الیاس** مینویسد که هر صباح شربت بنفشه یا شربت خشخاش هر کدام
که باشد ده درم بنوشانند و غذا مزوره ماش بشیره بادام دهند و بگیرند پیه بط و پیه مرغابی و پیه بز همه گداخته صاف کرده و مغز ساق گاو و روغن بنفشه
و اندکی زفت و بر موضع طلا کنند و یا بگیرند روغن سوسن ده درم و در آن اندک صمغ بطم یا زفت حل کرده ضماد نمایند و یا بر موضع طلا کنند **نجیب هندی**
گوید که پیه کوهان شتر و مغز ساق بز و یا روغن بنفشه و زفت و علک الانباط استعمال کنند و علاج او قریب از علاج شقاق مقعد ست **گیلانی** مینویسد
که گاهی از ازاله بکارت انقطاع یا انشقاق عروق عارض شود و خون چندان سائل شود که در بدن باقی نماند و زن هلاک شود و درین حالت باید
که اطراف محکم ببندند و بگیرند روغن جدوار تا لیست باو اندک گرم کرده با پنبه یا پارچه آلوده در آنجا نهند تا بجراحت رسد و این روغن بهترین ادویه درین
حالات ست و اگر سه چهار مرتبه تجدید آن نمایند اولی باشد **محشی** شرح اسباب و علامات میگوید که چون در الموضع شقاق زنسد حقنه رحم بمراهم
متخذ از قیمولیا و مرداسنگ محلول در آبهای قابض مثل آب بارتنگ و آبیکه در ان سبنج ترکرده باشند بعمل آرند و در شقاق متقرح علاج قروح رحم
نمایند و درینجا از عمل آهن و ادویه که سوزش بسیار کند اجتناب نمایند

اجتماع آب در رحم

گاهی در رحم زنان آب جمع شود و در ان محقق گردد و اسباب او مثل اسباب استسقای زقی بود و علامتش اینست که احتباس حیض بران تقدم کند
و دزد اقد در شکم کثرت نماید و خصوصاً وقت حرکت در رفتار و در اسفل شکم ورم نرم عارض شود و گاهی حال مثل صاحب استسقا گردد و در سیلان رطوبت مائی
افراط کنند و گاهی گمان شود که حمل ست و گاهی دفعةً آب بسیار از فرج جاری گردد و شکم و عانه ورم کند **علاج** در تنقیه بدن و رحم کوشند و مدرات حیض بدهند
و اضمده محلله و استسقای زقی و هر چه در علاج استسقا گذشت و در سیلان رحم بیاید بکار برند و گرسنگی در یافتن و قی لنفع تمام دارد و این و انتقی رحم اگر
خشک بردارند مخرج رطوبات رحم ست و اگر با روغن کنجد بردارند مانع آبستن شود و اگر با شراب ترکرده بردارند بچه بیندازد و اگر با عسل مخلوط کرده بردارند
معین بر حمل شود و نیز بخور با کعبه با دیان بادی بزنک تخم شبت نمک سنگ نمک تلخ نمک طعام جواکهار کوفته بیخته در شیشه نگاه دارند وقت حاجت در پلیته آلوده یا خشک
در رحم و بسته بردارند و این فرزجه منقی و دافع وجع رحم ست که از آب گنده بود و بای بڑنگ کفت دریا هر یکی یکحصه بهروزه خشک نمک لاهوری هر یک دو حصه جمله
کوفته بیخته سه پوٹلی بندند و یکی در زیر وسن رحم و دو دو در اطراف آن گذارند تا سه روز چنین عمل کنند تنقیه رحم نموده وجع دور سازد مجرب ست و ایضاً که در جذب آب رحم و دفع ضرر بان
مجرب ست بچ و بایبڑنگ بهروزه خشک یک یک درم تخم سویه نمک لاهوری هر یک نیم درم شهد آنقدر که ادویه در ان سرشته شود شهد را گرم کرده ادویه کوفته بیخته آمیزند و پنبه

کہنہ مخلوط ساختہ بر داغ نہند و آین مرہم جہت تنقیۂ رحم نافعست گل خطمی بابونہ اکلیل الملک بزرکتان حلبہ گل سرخ تخم ترب مرکی کنند ہر یک چہار ماشہ تنقل آشق ہر یک دو ماشہ
پیہ مرغ روغن ہر یک چہار تولہ زردۂ بیضۂ مرغ دو عدد زعفران سہ ماشہ ادویہ کوفتہ بیختہ با پیہ و روغن گداختہ و زردۂ بیضہ آمیزند و بالتہ آلودہ بردارند و بعد این شیافات
مدرۂ حیض بکار برند و این حمول تنقیۂ رحم اندر طوبات کند مرکی قرنفل نرسادی کوفتہ بیختہ در لتہ بستہ ہر صبح و شام بردارند دیگر در تنقیۂ رحم کنند و ایضاً تنقیۂ رحم
آب ست سعتر ورزہ قرنفل نر باسی شبنگسنہ نمک لاہوری نرکچور سادی بروغن کنجد آمیختہ بہ پنبہ ملوث کردہ بردارند شیخ میفرماید کہ فصد کنند اگر احتیاج آن باشد و ریاضت
استعمال کنند و دشتیاہی مدریئت قوی الادرار بنشانند و ادویہ کہ در ضمادات استسقا استعمال میکنند بکار برند تا نضج یابد بعدہ مدرات قوی حیض بعمل آرند و مدرات
بول بنوشانند و حقنہ ہای مستسقین و شیافات مدر بادہ و حیض باکی نیست و حمول خرلق سفید نافع ست و آب بسیار اخراج نماید

نفخۂ رحم و ریاح آن

سبب اولی حدوث نفخہ و اجتماع ریح در رحم ضربہ یا سقطہ یا عسر ولادت یا انقلاب رحم یا اسقاط یا ضعف مزاج رحم از الم آن ست و یا سوء مزاج بارد غیر مفرط
ضعف حرارت و یا انجماد خون یا شدت غلبۂ برودت سدہ دفم رحم و مادۂ ریاح یا در فضای رحم یا در میان لیف او یا در زوایای او متحقن گردد
و نفخ آرد و آنچہ در خلل لیف باشد صعب تر بود از آنچہ در زوایا باشد و از آنچہ در تجویف باشد و علامات این مرض آن است کہ از شدت قوت احتباس ریح
در رحم و در لیف او نفخ مع وجع و تمدد در عانہ و صلابت شکم پیدا شود و وجع در کنج ران منبسط گردد و بسوی رانہا فرود آید و طرف بالا تا فم معدہ و حجاب
بر آید و چون دست زیر ناف زنند آواز او مثل آواز طبل بر آید و حال او شبیہ باستسقای طبلی باشد و گاہی درد او از جائی بجائی منتقل شود و بادسے
منفصل و ضربان و خلش باشد و آنرا کمادات قوی حار ساکن کند و باعادہ سردی عود نماید و از غمز قرار قرار نماید و بار بلند گردد و گاہی این ریح مدت العمر
باقی ماند و علاج نپذیرد و گاہی وقت جماع آواز آید و گمان گردد اندکہ اشتمال رحم بر منی مرد این ریح را چنان تحلیل کند کہ گویا ہیچ نبود علاج تنقیۂ بدن
بمسہل بلغم و حب ایارج نمایند و جوارش کمونی بخورانند و ادویۂ گرم محلل ریاح مثل بابونہ و اکلیل و شبت و مرزنجوش و مصطگی و پودینہ و سداب و تخم کرفس بادیان
و بہ جاسعف و زیرہ و نانخواہ بطریق حقنہ و فرزجہ و ضماد و کماد و آبزن استعمال کنند و کماد مثل شونیز و جاورس و ادخال آب سداب و شرب جلیۂ عسل و ہر چہ در علاج ریح گردہ گذشتہ و
علاج استسقای طبلی گذشت نافع بود و ایضاً برای درد رحم مع بر آمدگی زیر ناف کہ گاہی پیدا شود و گاہی زائل گردد سرگین فاختہ بروغن گل سائیدہ بردارند و بجای آمدگی
برگ شبت پختہ بر بندند و بادیان کرویا ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ گلقند دو تولہ داخل کردہ دہند باز اگر قبض باشد سنای مکی شش ماشہ افزایند و اگر از نفخۂ رحم بعد
خوردن طعام شکم بشدت کلان و منتفخ گردد جوارش کمونی شش ماشہ شیرۂ بادیان چہار ماشہ عرق مکوہ دہ تولہ گلقند دو تولہ دہند و روغن بابونہ نیم گرم بمالند
بعدہ بادیان فوہ الصبغ عنب الثعلب ہر یک چہار ماشہ بیخ بادیان خار خسک تخم خربزہ ہر یک شش ماشہ جوشانیدہ گلقند دو تولہ دادہ مسہل دہند
بعدہ ہلیلۂ مربی یک عدد عرق بادیان و مکوہ ہر یک پنج تولہ نبات یک تولہ بالنگو پنج ماشہ پاشیدہ بدہند و نخود آب دہند باز مصطگی ماشہ سودہ بہ گلقند تولہ
سرشتہ با شیرۂ بادیان چہار ماشہ شیرۂ تخم خربزہ شش ماشہ نبات یکتولہ دہند بعدہ اگر در پہلو درد و کسک ریاح و پیچ در شکم معلوم شود ریشۂ خطمی تخم مرو
ہر یک چہار ماشہ بعرق عنب الثعلب دوازدہ تولہ جوشانیدہ شیرۂ تخم خیارین شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ دہند و ایضاً گاہ در رحم و شکم باشد تخم کاسنی
عنب الثعلب ہر یک شش ماشہ برگ سداب چہار ماشہ گل خطمی سہ ماشہ جوشانیدہ بروغن بید انجیر یکتولہ دہند باز گل سرخ چہار ماشہ سنای مکی
نہ ماشہ مویز منقی دہ دانہ بادیان گل بنفشہ ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ گلقند دو تولہ بدہند و بجای مغز فلوس خیار شنبر روغن گل ضماد نمایند بعد از ان قرص
گل صغیر چہار ماشہ سودہ بگلکار نیج بزوری یکتولہ سرشتہ ہمراہ شیرۂ عنب الثعلب شیرۂ بادیان ہر یک چہار ماشہ در عرق عنب الثعلب دہ تولہ آوردہ
بزوری دو تولہ حل کردہ بدہند و این سفوف ریاح رحم را ببرد و زنان آبستن را سود دارد و معدہ و جگر را قوت دہد پودینہ بادیان ہر واحد یک نیم درم مروارید
عاقرقرحا ہر یک دو درم زرنباد درونج تخم کرفس وج ترکی جوزبوا دارفلفل دارچینی خیربوا ہر یک سہ درم تخم سنبل مصطگی ہر یک پنج درم شکر سفید ہمہ شربتی دو درم
تا سہ درم و معجون بزوری مسمی لبطائی و ہر آنچہ تحلیل ریاح از اسفل نماید ریاح رحم را نافع بود از اقوال حکما سویدی مینویسد کہ حمول کباش قرنفل در تحلیل

ریاح رحم و نسخهٔ آن مجرب من ست واز مالقی وغیره نقل کرده که شرب یکدرم غاریقون وکذا نفط سیاه وکذا قطران وکذا آب فرنجمشک و طبیخ آن یا خشک او سوده بعسل سرشته
وشرب وحمول در ریح وکذا زرنباد وکذا کمافیطوس وحمول پودینهٔ جبلی وکذا اسداب سوده در زیت پخته وکذا عصارهٔ حماحم وکذا غالیه وجلوس در طبیخ شاهسفرم و هر چند نفخهٔ رحم
و ریاح آنرا تحلیل کند شیخ میفرماید که نفع میکند این را شرب ایارج لوغاذیا و سکنجبین بماء الاصول و ماء البزور و بعد تنقیه مادهٔ فاعله آن از بدن و رحم مثل ایارج فیقرا
خصوصاً اگر مرض مزمن شده باشد و مثل ایارج ارکاغانیس و روغن کلکلانج این را بسیار نافع ست وشیافات مثل مقل وعود بلسان وحب آن و بروغن ناردین
در روغن سداب بردارند و بروغن سداب و روغن شبت نطول سازند و بر رحم ضماد معمول از مثل سداب و تخم فنجنکشت و زیره و قنطوریون و برنجاسف و مرزنجوش
وانیسون و پودینه و سلیخه و نانخواه و سائر بزور نمایند و در آبیکه ادویه مذکوره جوشانیده باشند بنشانند و تبخیر با فاویه حاره کنند و بر عانه و رحم نزد رحم محاجم ناری نمایند
و برای ریاح رحم وحمر تا یکنیم درم بادو درم مقل که دران یکدرم زیره ویکدام مصطکی باشد هر روز بخورند صاحب کامل گوید که مریضه را اندک جوارش کمونی بدهند واز تخم
کرفس و انیسون و بادیان و نانخواه و فطراسالیون و قردمانا و تخم سداب مساوی باریک سائیده یکمثقال بشراب ریحانی کهنه دهند و سکنجبین نیم درم تا نیم مثقال
با آبیکه دران قردمانا و تخم کرفس و نانخواه جوشانیده باشند بدهند و زیر ناف و بر عانه روغن شبت و روغن سداب بمالند واگر فائده نشود حب و شبیر
یکدرم و جندبیدستر و ابوال ابل هر واحد یک نیم دانگ سائیده بشراب کهنه یا نبیذ مویزی و عسل صرف بدهند و حقنه ها و فرزجات نافع این استعمال کنند و این حقنه ریاح رحم را نافع
کند بگیرند بابونه و شبت و مرزنجوش و برنجاسف و افسنتین و تمام شیح و سداب و تخم کرفس و اکلیل و بادیان و انیسون و زیره سیاه و نانخواه هر یک بقدر حاجت و در آب بجوشانند و از آب ربع رطل
بگیرند و روغن یاسمین و روغن ناردین و روغن قسط هر یک سه درم آمیخته در رحم حقنه کنند و زنان را در آبیکه اندران بابونه و اکلیل الملک و شیح و برنجاسف و تمام مرزنجوش و سداب و برگ ترنج
و کرفس و برگ شاهسپرغم و مانند آن جوشانیده باشند بنشانند و ثفل این ادویه بر رحم ضماد نمایند و حمولها نیز درین مرض نافع ست اگر یکدرم از ان با مطبوخ
زیره و آب سداب تازه بخورند و محاجم ناری بر اسفل ناف نهند پس اگر زائل نشود ایارج فیقرا و حب منتن بخورانند که نافع ست و اگر دانند که این علت
بسبب خون جامد مسدود فم رحم ست امر کنند که قابله دست خود را بخطمی و روغن کنجد طلا کرده در رحم داخل کند و اخراج آن نماید و از خارج بر فم رحم این ضماد
کنند بگیرند انجیر خشک و خوب کوفته بشیر تازه حل کرده باندک زیره و بورق بسرشند و ضماد قبل نمایند و اگر ازین فرزجه سازند بهتر بود و ایضاً برای
خون جامد و مواد غلیظ محتبس در رحم این حقنه کنند بابونه اکلیل الملک برنجاسف هر یک ده درم شبت تمام شیح ارمنی هر یک چهار درم اصل السوس
پنج درم بنفشه مثل او فراسیون شکاعا مشیع بزر کتان حلبه هر یک سه درم مرمکی یکنیم درم در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل رسد صاف کرده
سی درم از ان گرفته پنج درم روغن زنبق و روغن خلوق آمیخته حقنهٔ رحم کنند محمد بن الیاس گوید که هر صبح جلاب از تخم کرفس و بادیان و انیسون
هر واحد سه درم و از شکر سفید ده درم بنوشانند و این سفوف یکمثقال بجلاب شکر ده درم بدهند و نسخهٔ آن همانست که در قول صاحب کامل گذشت
الا در نیجا کرویا عوض کرفس و نانخواه است و این ضماد نافع این مرض ست زیره سیاه بورهٔ ارمنی مقل هر واحد سه درم انجیر خشک ده درم در شیر تازه
سائیده بر عانه ضماد کنند و روغن قسط و زنبق بر ناف و زهار بمالند خجندی گوید که تخم کرفس و بادیان و انیسون هر یک یکدرم جوشانیده با گلقند عسلی
یا شربت اصول ده درم بدهند یا ماء الاصول بشکر بنوشانند و چند روز برین مداومت نمایند بعد از ان شربتی از ایارج لوغاذیا بخورانند و این ضماد
نافع ست مقل بورق کندر هر یک یکجزو انجیر خشک بقدر حاجت همه را کوفته در شیر تازه بپزند و زیر ناف ضماد کنند و علاج این قریب از علاج قولنج ریحی است
سدیدی گوید زنانی که بکثرت ریاح متولد در رحم بسبب سوء مزاج بارد. اندیابند علامتش سقوط حمل ایشان در شهور اول یعنی اول و ثانی و ثالث است
پس می باید که مثل جوارش کمونی بدهند و اگر فائده نشود اندک تخم کرفس و انیسون و بادیان بشراب کهنه بدهند و بروغن زنبق که دران مشک حل کرده باشند
حمول کنند و حقنه رحم بطبیخ مرزنجوش و افسنتین و مرماحوز و شیح و نمام بروغن یاسمین یا روغن ناردین نمایند و مریضه را در طبیخ همین ریاحین بنشانند
و تنقیه بدن از حب ایارج کنند و غذا اسفیدباج یا گوشت بریان دهند میر عوض می نویسد که طبیخ برنگ کابلی و ماهیهل و اصل السوس و تخم کرفس
و زنجبیل و زرنباد و سیاه دانه و حب القرطم با عسل در ایام زمستان و خطمی و انیسون و بادیان و اشنه و سادج با شکر در تابستان دهند و تکمید و تضمید

بشل بابونه واکلیل ومانند آن سازند شیاف از بادیان وانیسون وتخم کرفس وسداب وصعتر مساوی کوفته بیخته بکار بردن در تحلیل ریاح مجرب ست

میلان رحم

وا و آن ست که رحم بطرف یکی از دو شق میل کند و فم رحم از محاذات فرج زائل شود و سبب آن گاهی صلابت یکی از دو شق از ورم صلب بود و پس
وارم کشیده شود و شق صحیح منجذب گردد و گاهی تکاثف یا تقبض از سردی یا خشکی در یک جانب بود و پس هر دو جانب در رطوبت و استرخا و بیوست
و تشنج مختلف گردد و گاهی امتلای عروق خاصة یکجانب بود و چنانچه هنگام احتباس حیض و گاهی انصباب اخلاط غلیظه لزجه منتقله در یک شق گردد
پس شق ثانی بسوی آن منجذب شود و گاهی از کشیدن و برداشتن بارگران و جهیدن و ترسیدن عارض گردد و بیشتر از ان اختناق
رحم افتد و علامت این مرض آن ست که هنگام مجامعت رحم درد کند و قابله را جهت میل بلمس انگشت معلوم شود و مثل آن که آیا او از
صلابت ست یا از امتلا با حساس صلابت یا تمدد عروق و احتیاج آن باستفراغ نیز دریافت گردد و باشد که زحیر عارض شود و بول و براز
بند گردد و علاج اگر بسبب صلابت بود علاج ورم صلب رحم نمایند و اگر موجب آن تکاثف باشد بغیر ورم و ماده ملینات از حقنه یا حمولات و مرخات
هر و غنهای حاره رطبه ملینه استعمال کنند و در آبزن مرطب نشانند و بطبیخ انجیر و حلبه و مغز قرطم و تخم کتان روغن کنجد آمیخته حقنه رحم کنند و روغن بابونه بیله
و ماکیان بمالند و برگ کرنب پخته با پیه ماکیان و روغن کنجد آمیخته و بصوف آلوده حمول سازند و حمام مرطب کنند و غذا حسن الکیموس دهند و اگر بسبب امتلای
رگها بود فصد صافن از محاذی شق مائل کنند و اگر انصباب رطوبات سبب بود مسهل بلغم و حب ایارج تنقیه نمایند و بقول شیخ روغن بیدانجیر نوشانند و ایضاً
حمولات منقیه بکار برند و روغن بلسان و رازقی و مانند آن بر عانه بمالند و در رحم زرق نمایند و بقول مجوسی در روغن زنبق غالیه گداخته و روغن خلوق مشک و عنبر مانند
آن در رحم ریزند و این اشیای خوشبو از جانب غیر مائل بکار برند تا جانب مائل برغبت خوشبو بوضع خود رجوع کند و بدانند که هرگاه سبب میلان زائل شود و میلان
باقی بود قابله را بفرمایند که انگشت را بقیروطی یا پیه بط یا ماکیان آلوده رحم را راست کند اقوال بعض اطبا ایلاقی و جرجانی می نویسند که نگاه کنند
اگر در آن علامات غلبه خون دریابند از جانبی که رحم بدان میل کرده رگ صافن زنند و بر هر دو ساق حجامت کنند پس اگر حاجت باشد فصد هفت اندام
کشایند و بعد استفراغ حب سکبینج و حبوب مخرج بلغم دهند و ماء الاصول بدو درم روغن بیدانجیر و سه درم ایارج فیقرا هر صبح تا یک هفته یا نه روز
نوشانند و روغن بیدانجیر با این نوع سازند که بگیرند تخم بیدانجیر مقدار یک من و انیسون و بادیان و تخم کرفس هر یک کف با وی آمیزند و بکوبند
در روغن آن بستانند و فتیله بدان تر کنند و نیم گرم بردارند و از خارج رحم بکرنب و حلبه هر دو پخته و کوفته ضماد کنند و این حقنه بعمل آرند شبت و بابونه
و مرزنجوش و حلبه و انجیر خشک جوشانیده صاف نموده یک سکرجه روغن کنجد انداخته حقنه رحم کنند و اگر در آبزن که اندران حلبه و مرزنجوش
و بابونه و شبت پخته باشند بنشانند صواب بود و اگر مزاج بغایت سرد باشد فتیله بنفط سفید یا روغن ناردین تر کرده بردارند ابن هبة الله
گوید که در میلان رحم اگر بدن ممتلی و عروق ظاهر بود فصد از جانب مائل کنند و اگر خون غالب نباشد اسهال خلط غالب بدانچه موافق او باشد
باید کرد و مریض را در حمام داخل نمایند و فرزجات محلله استعمال کنند و در رحم روغن زنبق و غالیه اندازند و اصلاح غذا و تعدیل مزاج نمایند
ابو منصور گوید که گاه زوال فم رحم از موضع خود بعد اندمال قرحه دران باشد و علاجش اینست که فصد باسلیق کنند و کرنب مطبوخ و پیه بط و
ماکیان گداخته یا روغن کنجد مخلوط بکرنب در صوفه نهاده زن بردارد و روغن بیدانجیر با ایارج فیقرا نوشانند و بر عانه روغن ناردین یا روغن
رازقی بمالند و ادویه حقنه که در قول ایلاقی گذشت هر یک یک کف گرفته در دو رطل آب بجوشانند تا نصف بماند بران سکرجه روغن کنجد
انداخته حقنه کنند مؤلف اقتباس مینویسد که زن را بر بستر نرم خوابانند و شراب ممزوج بآب نوشانند تا بیهوش گردد پس دایه انگشت
سبابه را بروغن گل و یا یاسمین چرب کرده رحم را راست کند و شربت نبوری چار چار توله در عرق خار خسک و خار شتر هر یک پنج توله حل کرده
نوشانند و این زراقه نمایند که فی الفور بول را بکشاید در رحم را بجای خود برد شیره مغز قرطم نه ماشه و تخم خربزه و بقرد شکر طبرزد اشیخ

هر یک پنج ماشه لعاب بذر کتان و حلبه هر یک سه ماشه در عرق چوانسه و گوکهرو سرآورده صبر و مر هر واحد یک ماشه ریوند خطائی دو ماشه زنجبار چهار حبه در آب فسرده بذر یکعدد و شیر بز هفت توله آمیخته در روزی چهار بار بعمل آرند پس بمعالجه زحیر کاذب پردازند و مقویات رحم بکار برند تا دو هفته جماع نکنند

انقلاب رحم

که آن را نتو رحم و خروج رحم و بروز رحم و فرق رحم و تقل نیز گویند پس رحم یا بهیئت اصلی تمامه بیرون افتد یا فرو سو آید و گردن او از فرج خارج شود و یا از هیئت اصلی منقلب گشته بروز نماید چنانکه باطن او تمامه ظاهر شود و شفه گردن او ناپید اگردد و انقلاب حقیقی همین نوع ست و حدوث این مرض بر سه گونه است یکی از اسباب خارجی مثل آنکه زن از جای بلند بر زمین بیفتد یا بار گران بر دارد یا بجهد یا بجهد یا ضربه برسد یا آواز سخت کند یا عطسه عظیم افتد و بدان سبب رباطات رحم مسترخی یا منقطع گردد و یا خوف شدید عارض شود چنانکه ناگاه چیزی به بیند یا آواز عظیم بشنود و از آن بترسد و در اعضا ضعف و استرخا پیدا آید و بدان سبب رحم بلغزد دوم از اسباب ولادی مثل آنکه زن بدشواری براید یا بچه گران بود یا قابله بچه مرده یا مشیمه را به سختی بکشد یا بچه دفعة خارج شود پس رحم نیز منجذب گردد و بسبب اتصال عروق مشیمه از رحم منقلب شود سوم از اسباب داخلی مثل آنکه رطوبت بلغمی مرخی در رباطات رحم ریزد و آنها را استرخی سازد و بدان سبب رحم منزلق گردد و این نوع زنان پیر کثیر الرطوبه را افتد و یا قرحه در رحم افتاده باشد و در باطنها نجوره ولسیده گرداند پس رحم فرود آید و علامات مرض مذکور این ست که زن را درد عظیم در عانه و مقعد و تهیگاه و پشت عارض شود و گاهی باد تپ آید و اکثر بول و براز بند شود و گاهی که از رعشه و خوف بلا سبب عارض گردد و در عانه چیزی مستدیر در فرج نیز نازل نرم دریابد خصوصا چون انقلاب تام بود و اگر منفذ او محسوس نشود بدانند که تمامه بنیج او منقلب و خارج شده و اگر ثقبه یافته شود معلوم کنند که غیر منقلب خارج شده و گردن او افتاده پس اگر باعث نتو رحم رطوبت بلغمی باشد سیلان رطوبت از رحم بران گواهی دهد و الاتقدم سببی از اسباب دیگر باشد و گاهی بخروج رحم مشیمه اشتباه میشود و فرق میان هر دو این ست که مشیمه تنگ جسم و باریک عروق باشد و رحم ضد او بود علاج در روغن زنبق یا روغن گل اندک روغن زعفران آمیخته یا قدری غالیه دران گداخته نیم گرم چند قطره در رحم چکانند اگر گردن رحم بیرون آمده باشد و منفذ او باقی بود و الا در منقلب بر رحم بمالند بعده رحم را بموضع او رد کنند بدین طریق که دایه را بفرمایند تا فرزجه از پشم نرم مثل گوی گرد بسازد و اقاقیا مرکی کندر لادن گلنار برگ آس گل سرخ عدس مقشر مازو سنبر مساوی کوفته بیخته بشراب عفص بیامیزند و بران مالیده در روغن مورد یا روغن گل فرو برده بدان رحم را بتدریج دفع کنند تا بموضع خود برجوع کند و باید که دران حالت و بعد از آن زن بر پشت خوابیده و سرین و رانها بر داشته و ساقها کشاده ماند و بعد از آنکه رحم بجای خود نشیند ادویه قابضه مثل پوست انار و کزمازج و گلنار فارسی و پوست مغیلان بر عانه و نواحی فرج ضماد و نطول نمایند و رفاده یا رچه کتان چند تو یا منیه بر فرج گذاشته بالای آن لنگوته ببندند و تا دو روز بر همان شکل بر پشت خوابیده ماند و اگر از غذا باز ماند بهتر ست و الا چیزی اندک قلیل المائیت و سبک مثل زرده بیضه نیمبرشت و مانند آن توان داد و سوم روز کشاده فرزجه باهستگی بیرون آرند و فرزجه دیگر بدستور ساخته نهند و بعد هر دو روز اعاده این علاج نمایند تا آنکه عود نکند و تا یک هفته مشی زنهار نکند و اکثر بر پشت خسپیده بماند و بعد از آن گاه گاه تکیه زده بنشیند و لنگوته نکشاید مگر وقت حاجت ضروری و از اشیای حریفه احتراز نماید و جماع تا دو ماه هرگز نکنند و آنچه از زوال نقره باشد علاج نیند سید و بهتر آن ست که درین مرض اول بحقنه لینه تلوی خان یا بلبلین مبارک تن را از فضلات پاک کنند تا بار او بر رحم کمتر افتد و همچنین تنقیه شانه بدرات مناسبه نمایند و اگر بسبب رطوبت بلغمی رحم بسوی خارج بروز کند تنقیه بدن بادویه مسهل بلغم مثل ایارجات مرهمی و کبار نیز کنند **اقوال** مهره سویدی گوید که ضماد و بخور سرگین گاو و کذا بهروزه و جلوس در طبیخ برگ آس و حب آس و سرکه و جفت بلوط و برگ آن و مازو و برگ مصطکی و جوز السرو و برگ و شاخ نرم طرفا و وادی و خرنوب شامی و سعد و ضماد برگ انجیره و کذا اقاقیا و کذا مازو سوخته در شراب سرد کرده و کذا عصارهٔ سفرجل و کذا سعد و کذا صوف کبش و مالش روغن بید انجیر و کذا روغن جوز ماکول و کذا روغن بادام تلخ و شرب و حمول مصطکی و فرزجه مغز صنوبر کبار باریک سوده بعسل سرشته و حمول و ضماد و بخور قفر الیهود

وبخور وحمول نفط سفید وشرب جند بیدستر بیک حصه هر واحد رد تو رحم کند شیخ میفرماید که این مرض اگر نو باشد و مریض جوان بود امید قبول علاج آن
توان داشت واولا ابتدا باطلاق طبیعت از حقنه وادرار بول بمدرات نماید وچون ازین فارغ شوند زن را بر پشت بخوابانند ورانها کشاده نمایند وپشم
مرغزی نرم بگیرند وپیچیده بر رحم نهند پس صوف دیگر بگیرند وبعصارهٔ اقاقیا یا بشراب که دران چیزے قابض حل کرده باشند آلوده بر رحم گذارند وبرفق فشار
داخل رو کنند تا آنکه همه صوف بداخل رجوع کند بعده پشم پارهٔ دیگر گرفته بسرکه تر کرده بر فرج نهند وزن را بفرمایند که بر پهلو بخوابد وبر رانها باهم نهد تا آن پشم
پاره را نگاهدارد وتا بیرون نیفتد ومحاجم بر اسفل ناف وبر کمرگاه او نهاده بمکند وعطرهای خوشبو ببویانند تا رحم بسبب آن بسوی بالا صعود کند وبوی ناخوش
ازان دور دارند تا رحم باسفل گریز نکند وچون روز سوم آید صوف آنرا بدل کنند وپشم دیگر بشرابیکه دران برگ مورد وگل سرخ واقاقیا وپوست انار
وغیر آن جوشانیده باشند تر کرده نیم گرم بنهند وازان بزناف وعانه او نطول نمایند وبران لصوقات معمول از سویق وعدس بقوابض استعمال کنند
وبعدازان در طبیخ اذخر ومورد وگل سرخ نشانند وباید که از اشیای نمکین ومعطسات وآنچه سرفه آرد اجتناب نماید وسکون در استراحت بسیار کند
صاحب کامل گوید که اگر بسبب رطوبت لزجه بود تنقیهٔ بدن بادویهٔ مسهلهٔ بلغم ورطوبت مثل حب ایارج واسطمیخیقون وتربد وشحم حنظل وحب النیل نما
آن کنند وحقنهٔ رحم نمایند بروغن فرفیون چیدکه دران اندک خلوق یا قدرے از غالیه گداخته باشند وبعدازان زن را امر کنند تا بر پشت بخوابد
وزیر سرین آن تکیه گذارند وزانو منضم سازد وفرزجه مثل گوے ساخته در آبیکه قرظ وطراثیث ومازو وسبر وخرنوب الشوک در اندکے از شراب قابض
پخته صاف کرده ودران اقاقیا وسک ورامک برابر گداخته باشند تر نموده بدین فرزجه رحم بازرا برفق دفع کنند تا بمحل خود رسد وفرزجه را
در آنجا بگذارند وبر عانه اسفنج در سرکه خمر ممزوج باب که دران اقاقیا ورامک حل کرده باشند تر کرده بنهند وزن را امر کنند که بر پشت بخوابد ویکپای
بر دیگر پیچیده دارد واشیای خوشبو آنرا ببویانند وروز سوم فرزجه را برآرند وزن را در آب تمقم یکساعت بنشانند وچون فرزجه خارج شود آنرا در کنند بادویهٔ
مذکوره تر کرده واین عمل سه دفعه کنند ودر هر سه روز یکبار واگر رحم بحال خود رجوع نکند محجمه ناری قریب ناف بر هر دو جانب مراق البطن نهند وبر عانه
ونواحی فرج بقرظ وطراثیث وگلنار ومازو واقاقیا وعصارهٔ لحیة التیس باریک سائیده باب مورد وآب بارتنگ ضماد کنند وهرگاه که برون رحم
از اسباب خارجی باشد علاج همین ادویه از فرزجات وحقنها واضمده کنند وحاجت بادویهٔ مسهله نبود واگر رحم تمام بیرون آید ودران علاج
فائده نکند وفاسد گردد حیله رحم بیرون کنند وخوف هلاک نکنند بهر آنکه قدما معائنه کرده اند کسے را که تمام رحم او کشیدند وزنده ماند گیلانی در مجربات
خود مینویسد که این دو احبت نتو رحم باکثر اقسام خصوص آنکه بسبب سقطه باشد نافع ست خریطه بسازند وثفل بروغن ولیدوار پر کنند وبطلب لیقی
قالب نبرد را اندرون کنند وروغن مذکور اولا وبعدازان روغن گل بر کمر واعضا مالند وتقویت دل بیاقوتیها ودوا المسک وشربت گاوزبان
وقرص عنبر وامثال آن در هر وقت لازم ست سعید گوید که اولا تنقیهٔ امعا از ثفل بحقنه وادرار بول از مثانه کنند تا هر دو از فضله موجود درانها
خالی شوند واز رجوع رحم بمکان او مانع نگردند پس مریضه را امر کنند که بخوابد وسر اوپست زیاده از سرین او باشد وساقین را کشاده دارد وزیر عجز او
تکیه نهند وبر جزو خارج رحم روغن گل نیم گرم نطول نمایند ودران صوف تر کرده تکمید فرج وجزو خارج ازان کنند وفرزجه در آب ادویه که در قول صاحب کامل گذشت
تر کرده بدان رحم بازرا برفق بسوی فوق دفع نمایند تا بموقعش رجوع کند وفرزجه بجا گذاشته بخسپد ویکپای بر دیگر نهد ودر روز سوم فرزجه برآرند ومریضه را در آب ریاحین
بنشانند وچون از آب برآید فرزجهٔ دیگر مثل اول برآرند واین عمل سه روز کنند واگر مریضه را حکه عارض شود موضع را باب برگ نعنع وپوست انار طبوخ نمایند
واگر غلبهٔ رطوبت باشد تنقیهٔ بدن بعدره وحب صبر وایارج کنند وحقنهٔ قبل بروغن زنبق که دران غالیه گداخته باشند بعمل آرند وچون رحم خارج شود وبا
ماند ودران علاج فائده نکند وسیاه گردد آنرا بکشند که آن ساقط شود انطاکی گوید که استفراغ رطوبات کنند بعدازان در طبیخ قابض مثل مورد ومازو وسماق بنشانند وتقمید
بدان خصوصا سرو وبلوط وآرد حلبه وجو نمایند مصنف اقتباس نوشته که در انقلاب رحم نهادن ضماد انگبیج وزردی بیضه سنگ‌پشت با روغن گل بر جو آناف وکمرگاه وپشت
از تجارب راقم ست تا آنکه بالجزم معلوم شود که رحم بجای خود قرار یافته انگاه در آبزن قابض باحتیاط تمام نشانند وبچه دان سگ وگرگ وگربه خانگی ودوشاب پر الخ

خشک کرده سوده سه ماشه نبات برابر آمیخته با شربت ورد خورانیدن از مجربات انطاکیست غذا شوربای قالیه چون کنگر و دراج دهند و از آب سرد و هر چیز بادی و ترش پرهیز کنند

اختناق الرحم

این مرضیست شبیه بصرع و غشی و مبدا آن از رحم بود و آفت آن بجهت مشارکت قوی میان رحم و دل و دماغ بسوی قلب و دماغ بتوسط حجاب و شبکه و شرائین و اورده متادی گردد و سبب آن یا احتباس خون حیض ست تا زمانه دراز و کثرت آن در رحم و یا کثرت منی و احتباس آن در اوعیهٔ خود و خصوصاً در زنان نورسیده و شیره و زنان بعید العهد از جماع که معتاد بجماع باشند و استحالهٔ آن محتبس بسوی برودت و این اکثر بود و یا استحالهٔ او بسوی حرارت و عفونت و آن اندک بود و پس هرگاه حیض یا منی محتبس شود و بفساد مذکور فاسد گردد و بسوی کیفیت سمی بارد یا کیفیت سمی حار عفن مائل شود و ضرر آن بقلب و دماغ بدو وجه متادی گردد یکی آنکه رحم ایذا یابد و از آن متشنج و متقلص گردد بسوی فوق یا بجانب راست یا چپ و پیش و پس بحسب ایجاب مادهٔ محتبس در عروق و بنابر هر سبب از موذی و از تشنج او ضرر بقلب و دماغ بسبب مشارکت لاحق شود و دوم آنکه از آن مادهٔ فاسد بخارات ردی سمی مرتفع شود و بقلب و دماغ رسد و از این مرض پیدا گردد و هرگاه مادهٔ حیض در عروق محتبس شود و عروق از آن ممتلی گردد و آن منفذ نیابد و بسبب توسیع عروق و یا سیلان رحم بیک جانب درد پیدا کند و باشد که ماده از رگها در جرم رحم بسبب غلظ خود شود پس رحم را متقلص گرداند و یا در آن منبسط نشود بلکه در یک موضع از رحم نافذ گردد و ورم آرد و پس در رحم تقلص و تشنج پیدا کند و آن تشنج و تقلص زیاده شود چون مادهٔ حیض دیگر بر آن وارد گردد و راه نیابد و ضرر او باعضای رئیس بیشتر از ضرر مادهٔ اول متادی شود و بقبول عفونت بعضی از آن ماده و در رحم راه نیابد و در گذرهای او بماند و فاسد شود و بعضی از آن باز گردد و در تمام بدن پراگنده شود و آنچه در رحم بماند از آن بتحلیل بفساد گردد و اگر مزاج اصلی سرد باشد استحالهٔ او بسردی و غلظ بود و اگر مزاج اصلی گرم باشد استحالهٔ او بگرمی و عفونت بود و بخارات که از مادهٔ غلیظ و سوداوی سوخته بالا صعود کند از آن مثل صرع و غشی و دلتنگی و ضجر تولد کند و از لطیف آن بسا باشد که تحیر پدید آید و ضیق النفس و خفقان پدید آید و باشد که نفس فرود آید و همچون مرده بیفتد و باشد که بیکبارگی نفس منقطع گردد و ناگاه بمیرد و اختناق که از احتباس حیض افتد سلیم تر از آن باشد که از احتباس منی افتد بهر آنکه اگرچه تولد منی از خون بود استحالهٔ ردی را قابل تر از خون است چنانکه شیر متولد از خون است استحالهٔ ردی را قابل تر از خون بود و آنچه از مادهٔ حیض دیگر بر رحم رسد و گذر نیابد و باز گردد و در تن پراگنده شود از آن تپها و صداع و دوار و وسواس تولد کند و از آنکه این مرض صعب تر از غشی ساده است اول از این علت غشی پدید آید پس صرع و سبات و سکته متوالی گردد و گویند که گاهی طبیعت مادهٔ این مرض را بسوی دماغ دفع کند و جنون یا صرع یا تشنج یا فالج بالقوه حادث شود و تشنج بیشتر باید که گاهی این مرض را دوار بود و اکثر در خریف عارض شود و باشد که او را حرکت این علت دیر دیر بود و باشد که از کثرت ماده هر روز [illegible] و متواتر افتد و قوا را ساقط کند

و علامت این اختناق رحم آنست که نفس در ظاهر باطل شود و اگرچه از نفس اندک لابدست گاهی در مثل صوف منفوش معلق ظاهر شود و آنکه حس و حرکت را باطل کند و مشابه بمرده بود و این اکثر بسبب احتباس منی و بسبب برودت آن بود و قریب این در صعوبت آنست که نفس باطل نشود و خفقانی گردد و ثالث آنست که تشنج و تمدد پیدا کند یا غشی اندک بغیر اذیت در عقل و حس و مسیحی میگوید که مرض معروف باختناق الرحم چهار قسم است یکی آنکه با بطلان نفس و ابطال حس و حرکت بود و این قوی تر باشد که منی شدید البرودت بود دوم آنکه با وی ضیق نفس بود و این هنگامی باشد که منی اقل برودت بود سوم آنکه با تشنج بود و این در آن هنگام باشد که منی صفراوی حاد بود چهارم آنکه با آن خبث نفس بود و این در وقتی باشد که منی سوداوی مائل بود و مجوسی مینویسد که اختناق الرحم بطلان نفس عارض از قبیل رحم است و آن مرض بسیار ردیست و از آن بسبب مشارکت دماغ و قلب امراض بسیار ردی مثل صداع شدید و سکته و صرع و غشی شدید و غیره عارض شود و اکثر زنانی که [illegible] حادث گردد و در وقت صعوبت مرض هلاک شوند و این بهر آنست که او در بعض اوقات صعب گردد و در بعضی خفت پذیرد و گاهی آن از نوائب مثل نوائب صرع بود و اختناق که از احتباس منی افتد اکثر زنان جوان عوائق از جماع را عارض شود و زنان شوهر دار را کمتر حادث گردد بهر آنکه احتقان منی از اعظم اسباب

حدوث این مرض است و بیشتر زنان غیر عوائق را که بچه نزائید بسبب عروض آفت بآلات منی یا عروقی که دران خون حیض جاری میشود حادث گردد و سبب احتباس آن ماده
ولاسیما اگر عورت بسبب تناول دوای قاطع نسل بچه نزاید **علامات** هرگاه نوبت این مرض نزدیک شود افکار ردی و تدابیر ناصواب بخاطر آید و درد سر
و تاریکی چشم و دوار و طنین و درد زیر ناف و سقوط اشتها و عسر نفس و خفقان و کسل اعضاء و ضعف در ساقین و تغیر رنگ روی از حالی بحالی عارض شود و ثقل
در سر و چشم ظاهر گردد و چون وقت نزدیک تر رسد کرب و قلق زیاده شود و در لب و دهان و رخسار حرکات بی اراده و ناهموار پدید آید و دندانها
بر هم ساید و آواز نتواند داد و سبات و اختلاط عقل و سرخی روی و چشم و لب عارض شود و چشم کشاده بماند و گاهی پوشیده و نکشاید و نفس بسیار ضعیف
گردد و مریضه احساس کند که چیزی از عانه او ببالا مرتفع میشود و کلام منقطع گردد و آنچه باوی بگویند فهم آن بمشکل کند پس بیهوش افتد و حس و حرکت
باطل شود و بقول شیخ بعد ازان لاسیما در اختناق منوی غشی و انقطاع آواز و انجذاب لسان بسوی بالا عارض شود و بر بدن نرمی غیر عام بلکه
اندک ظاهر شود و گاهی بلغمی صرف و صداع یا درد زانو و لینت و قراقر و قذف رطوبت از رحم منحل گردد و گاهی بذات الریه و خناق و اورام گردن
و سینه مودی شود و بعض درین مرض اول تمدد و تشنج متفاوت بود و بعده متواتر بی نظام گردد خصوصا وقت سقوط قوت و قرب موت و ابدال مثل
آب گوشت شسته و یا دموی بود و بر اختناق طمثی احتباس حیض دلالت کند و مع ذلک استیلای خلط غالب در خون ظاهر شود پس اگر خون سوداوی بود
درین روایت دران وسواس بسبب شرکت دماغ و غشی قوی بسبب شرکت قلب و تعطل نفس بسبب شرکت آن هر دو و شرکت حجاب پیدا شود و تشنگی
غالب گردد و در حال نوبت چشم و روی سرخ شود و از درد چشم خالی نباشد و دوار و غشیان عارض شود و صعود حرارت قوی از رحم بسوی سر احساس کنند
و گاه گاه تپ آید و در بلغمی اعراض ثقیل تر و ساکن تر باشد و مریضه پیوسته کسلمند بود و خواب و نسیان بران غالب باشد و در حال نوبت [illegible] خفته باشد
چشمها بند کرده و باشد که چشم و دهان باز کرده دارد و مدهوش باد سی نباشد و عرق اندک و ناهموار بر بدن پدید آید و باشد که در نفث بلغم اندازد و ازان
راحت یابد و بهوش باز آید و در صفراوی اعراض حادتر و سالمتر بود و اما اختناق منوی بمضرت نفس مبادرت کند و خوف هلاک و ریاح [illegible] بیشتر از طمثی بود
و اکثر از مسرقا بر رحم متشنج را و از اغذیه او شهوت عارض شود و منی غلیظ انزال کند و راحت یابد و گاهی منی از خود جاری شود و راحت حاصل گردد
و صاحب کامل گوید که چون نوبت این مرض مستحکم و صعب گردد ازان اختلاط ذهن و غشی و بطلان حس و انقطاع آواز و تواتر نبض و اختلاف
و ضعف و بطلان او در آخر الامر عارض شود حتی که گمان شود که صاحب این مرض بمرد و بسبب امتحان او بنهادن اندک پنبه ندف زده نزد بینی که آن
متحرک میشود یا نه کرده میشود و بعد ازان چهره سرخ گردد گویا که منفتح ست و رحم بسوی [illegible] گردد و گاه گاه ساق کشیده شود و چون نوبت
ابتدا بخفت و سکون کند رحم سست ترخی گردد و بسوی اسفل نزول نماید و ازان اندک رطوبت بر آید و در [illegible] خروج ریح از اسفل عارض گردد
و **فرق** میان این مرض و صرع آنست که درینجا آنچه از رحم و عانه صعود کند احساس نماید و عقل بالکل دوام مفقود نشود بلکه در بسیاری [illegible]
و چون مریضه اختناق افاقه یابد و بهوش آید اکثر احوالی که بران گذشته و آنچه شنیده باشد بیان کند مگر آنکه امر عظیم باشد و جز آنکه تشنج کند در رنگ
نفس او بگردد و از خویش غافل شود و هیچ چیز مثل خائیدن زبان و برآوردن آواز قوی که در صرع بود درینجا نباشد و کف از دهن سائل نشود مثل آنکه
در صرع صعب باشی سیلان کند و اگر کف سائل شود فی الفور مرض ساکن گردد و **فرق** میان این علت و سکته ظاهر تر ست بهر آنکه درینجا اکثر حس بطلان
تام نیابد و تخلیط که صاحب سکته را بود و این را نباشد و **فرق** درین و در لیثرغس آنست که با این تپ نبود و بعض مثل وحی و در ابتدا این درد و در سر نباشد
و رنگ روی او مختلف التغیر بود و در لیثرغس رنگ بر یک حال ثابت باشد **علاج** در وقت حدوث آن علاج غشی کنند سوای بویانیدن خوشبو
و امالة از بستن اطراف و مالیدن آنها بقوت و نهادن در آب گرم و وضع محاجم بر ساقین و ران و بکوبانیدن خوش شمانیدن و طبیخ [illegible]
و بیدان تکمید کردن و قابله را فرمودن تا از کرد انه [illegible] و فلفل و فرفیون و غیره شیافات ساخته [illegible] حب الغار حر به کرده ازان [illegible]
سرفه و دو آید و سنبل الطیب سلیخه سعد کوفته بخته زیر ناف ضماد نمایند که مجرب ست و [illegible] ازان در سه دار [illegible]

حمولها مصطکی هر واحد اوقیه روغن سنبل رومی روغن سوسن هر واحد سه اوقیه گداختنی را گداخته و کوفتنی را کوفته بیخته مخلوط سازند و در صوف حمول سازند
و ایضاً موم سفید هشت اوقیه پیه مرغابی صمغ بادام هر واحد شش اوقیه مصطکی میعه سائله هر واحد سه اوقیه روغن سنبل رومی شش اوقیه زعفران
سه مثقال مخلوط کرده در صوف استعمال کنند و ایضاً میعه سه اوقیه کندر فلفل هر واحد یک نیم اوقیه موم سفید هفت اوقیه پیه لیلا چهار اوقیه روغن بلسان
روغن سوسن آسمانجونی روغن سوسن سفید مقدار حاجت سنبل سه مثقال و اگر قوی‌تر خواهند قردمانا چهار اوقیه تخم انجره چهار مثقال دران آمیزند
و این روغن نیکوست تدهین بدان الم رحم را نافع روغن کنجد ده رطل تخم فنجنگشت پنج اوقیه سداب سلیخه هر واحد چهار اوقیه ادویه نیم کوفته در روغن انداخته
در آفتاب بموسم تابستان چهل روز آویزند و یا بر آتش نرم بپزند و اگر قوی‌تر خواهند فرفیون و جند بیدستر و فلفل و عاقرقرحا و حب الغار هر واحد
مقدار حاجت بحسب سن و مزاج و قوت مرض دران داخل کنند و ایضاً علاک الانباط مصطکی سنبل هر واحد شش اوقیه روغن سوسن آسمانجونی
روغن شبت هر واحد رطل شهدانج وحشی عاقرقرحا هر واحد چهار اوقیه فلفل اکلیل الملک سلیخه شونیز پودینه هر واحد اوقیه ادویه خشک را با سرکه بسایند
و علک را در روغن گداخته آمیزند و بر مراق و زیر ناف حقوین بمالند ابن سینا می‌نویسد که آنچه سبب او احتباس حیض باشد باید که تدبیر او اگر
در انجا سفیدی سفرطا نباشد و سببش احتباس کثرت رطوبت لزج نبود لفصد باسلیق و صافن کنند و در هر حال از استعمال مدرات حیض چاره نبود
خصوصاً حمولات حاده مدغدغه فم رحم مثل کرمدانه و فلفل و امافرفیون درین باب سخت قویست حیض را فی الفور فرود آرد و مدغدغه فم رحم و فوهات
فرج آنرا نافع ست حیض محتبس باشد خواه منی که آن رحم را بسوی اسفل مائل گرداند و حیض را آماده ادرار سازد و غالیه درین مرض عجیب ست و آبزن‌ها
از مدرات نافع بود و خصوصاً آنچه از کاشم و حلبه و بزرکتان و مرزنجوش و قیصوم مرتب کرده باشند و آبهاے حمامات نیز نافع ست و باید که فصد باسلیق ناحیه میل
رحم باشد و اگر بجانبی مائل نباشد بلکه بسوی بالا منقلص گردد از هر جانب که خواهند و یا از هر دو جانب فصد کنند پس اگر رطوبات بسیار محسوس
شود مستفرغات آن مثل ایارج روفس و شبیار و ریطوس استعمال نمایند و چون فصد و استفراغ خون کرده‌اند گاهے بعد هفتم روز حاجت اسهال
با یارج حنظل و ایارج فیقرا افتد و گاهے احتیاج تکرار آن افتد و گاهے بخورانیدن حب شیطرج و حب منتن حاجت آید پس حجامت بعد از سه روز
بر پشت و مراق و گاهی بر ران و کنج ران کنند و تلطیف تدبیر نمایند و تسخین اسافل بدلک و کمادات و مرخات نمایند بعده مثل جند بیدستر یا مر با آب
یا بماء العسل دهند و سنجر نیا و حمر تا و فلافلی و کموینے و کاسکنجبین با آب افسنتین یا با آب لوبیاے سرخ و قرنفل نیز نافع ست و از مشروبات جیده افسنتین
که بگیرند کموفی مقدار عفصه و با آب سداب یا با آب طبیخ فنجنگشت بخورانند و غاریقون درین علت خیلی نیکوست چون بشراب بخورانند و جند بیدستر
گاهے عافیت تمام بخشد و همچنین اظفار الطیب و کذلک عنصل و سرکه او چون بنوشند یا سکنجبین ترش آن و آب شونیز چون بنوشند دران شفا ست
و ایضاً وزن دو درم دادی در نبیذ قوی بنوشند و نوشیدن روغن بید انجیر بسیار نافع ست و ایضاً آب برگ فنجنگشت بشراب در روغن بنوشند
و ایضاً بگیرند یکدرم حاو شیر و دو دانگ جند بیدستر و در شراب بنوشانند که آنرا خیلی سود مند و مدر ست و از ضمادات و کمادات همه آنچه تلطیف خون کند
و آنرا اصفر او می گرداند و از حمولات جیده سنجر بیشیا بر روغن غار یا روغن سوسن قدر بندقه است و یا شیافات از دادی بشراب حمول نمایند و ایضاً
بگیرند میعه سائله سه اوقیه فلفل و کندر هر واحد اوقیه پیه بط دو اوقیه تخم انجره چهار مثقال فتیله ساخته بردارند و ایضاً حقنه با شیافات معمول
از آنچه مسخن و مدر باشد و اسهال اخلاط غلیظه و تحلیل ریاح نماید استعمال کنند و اگر سبب احتباس منی باشد باید که تدبیر ترویج نمایند تا آنکه قوت
ریاضت و مجففات منی مثل سداب و پودینه و تخم فنجنگشت و جوارش کموفی استعمال باید کرد و طبیخ اصول بسیل کنند و باید که قابله انگشت بر روغن سوسن
یا ناردین یا روغن غار چرب کرده در فرج داخل کنند و آب فرج و آب رحم را غمز بسیار نرم نماید و ضرور ست که بادے لذت بود و مثل حال جماع
بود که از آن گاهے منی یار خارج میشود و صحت می‌یابد و همچنین اگر حمول اشیاے لاذعه مدغدغه مثل تخم بنیابه روغن غار و مثل آن استعمال کنند قابل
و کرمدانه درین باب عجیب ست و در مثل این حال از فصد حذر کنند بلکه درین قسم آنچه تنقیه حرارت کند استعمال نمایند و معالجه سیلان طمث کنند و این را

و غذا لحوم طیور و یا چه بره بطور اسفیدباج و زیرباج و مطنجن و مشوی و انچه با مصالح لطیف مثل زیره و کرویا و دارچینی و خولنجان ساخته باشند بدهند و از اغذیه غلیظه
و بارده منع کنند و چون این مرض طول کشد و با وی احتباس حیض باشد باید که فصد صافن کنند و فصد در ابتدای مرض هرگاه آثار غلبه خون
مثل عظم نبض و امتلای عروق و سرخی رو و بدن به بینند بعمل آرند و امر بفصد صافن یا باسلیق و حجامت بر قطن و مراق البطن و ساقین
کرده شود و در انحلال از تناول اشیای سخته منع کنند و هرگاه این مرض عورت حامله را عارض شود اسهال و فصد استعمال نباید کرد
لیکن هرگاه در اینجا حرارت نباشد امر بمالش روغنهای گرم محلل مثل روغن سوسن و بان و خلوق و مانند آن کنند و چون زن بکر باشد باید که
تنشیج او نمایند و اگر بعید العهد از جماع باشد امر بجماع کنند که جماع منی محتقن در اوعیه خارج کند و سده عارض از ان بکشاید و مرض بدان زائل گردد
و این فرزجه نافع این مرض است پیه بط و موم هر واحد شش اوقیه باقی اجزای این همانست که در قول ابو سهل گذشته مگر درینجا پیه ماکیان و روغن بلسان
هر واحد سه اوقیه عوض روغن سنبل است و نسخه فرزجه و مرهم نیز همانجا مرقوم شد مگر درینجا روغن بان شش اوقیه و ران زیاده است و این ضماد نافع این مرض صفت
زیره سیاه تر و یا تخم کرفس هر واحد یکجزو بوره ارمنی و فلفل سیاه هر واحد نیم جزو باریک سائیده موم پنج درم روغن یاسمین پیه ماکیان هر واحد
یک اوقیه گداخته ادویه مسحوقه آمیزند و مرهم ساخته بر عانه ضماد نمایند و ایضاً مقل ازرق و صبر و میعه سائله و لادن و حب الغار و سیسالیوس هر واحد
پنج درم حماما و مصطکی و سنبل و زعفران هر واحد دو درم اشق و مر هر واحد سه درم ادویه سائیدنی را سائیده و گداختنی را بروغن ناردین یا روغن
یاسمین گداخته بیامیزند و بر عانه و زیر ناف ضماد کنند و ضماد فلیمیر عنس درین باب نافع است چون بروغن بابونه یا روغن شبت یا روغن سوسن
مخلوط سازند و آبزن و حقنه درین علت نافع است اکلیل الملک و بابونه و برنجاسف و مرزنجوش و شیح و افسنتین رومی و پودینه کوهی و شبت
و حندقوقی و نمام و تخم کرفس و انیسون و بادیان و حلبه و تخم کتان هر واحد کف در آب زیاده از ان که ادویه را بپوشاند خوب بجوشانند و از ان
آب چهار اوقیه بگیرند و بران روغن خلوق و روغن بابونه و روغن شبت هر واحد نیم اوقیه انداخته نیمگرم بدان حقنه رحم نمایند جرجانی و ایلاقی مینویسند
که نگاه کنند اگر علامات غلبه خون ظاهر بود رگ باسلیق و رگ صافن کشایند و در باطن ران و بر ساق حجامت نمایند و در طبیخ بابونه و بنفشه
و اکلیل الملک و مرزنجوش و لبلاب نشانند و روغن بنفشه و روغن سوسن بهم آمیخته بر زهار و حوالی آن مالند و پشم پاره بر دارند و رحم را بخور
خوشبو بقمع بدود کنند و آب تخمهای مدره دهند و اگر سبب مرض خلط غلیظ و نا یافتن جماع باشد تدبیر لطیف کنند تا طبیعت ماده را تحلیل کند
و اعضای اسفل به بندند و بمالند و اطراف بطبیخ بابونه و شبت و اکلیل الملک و غیر آن بشویند و در حالت حرکت مرض از بن ران تا بقدم بر بندند
و پایها در آب گرم نهند و نمک و خردل بمالند و بوی ناخوش چون جاوشیر و سکبینج و غیر آن که مذکور شد و بخورهای ناخوش چون قیر و تخم گندنا
و سم اسپ و مانند آن ببویند و در طبیخ انجدان و قیصوم و حلبه و کرنب و سپند و شبت و اکلیل الملک و تخم کرفس و سعد و محلب و قسط و برگ غار
و بابونه و اذخر و سداب و نانخواه و عاقرقرحا و سلیخه و پودینه و مانند آن نشانند و بدان تکمید کنند و تنطول نمایند ابن الیاس گوید که هر صبح
جلاب انار با رنجبیه و بادیان هر واحد سه درم و از گلقند عسلی ده درم بدهند و غذا مزوره نخود سازند و اگر قبض باشد تلیین طبیعت بپیناد شکر
سرخ کنند و چون اثر نضج ظاهر شود تنقیه بدن باین حب کنند ایارج فیقرا یکدرم حب النیل نیم درم غاریقون نیم درم شحم حنظل مقل مصطکی هر یک یکدانگ
تربد یکدرم انیسون نیم درم صبر سقوطری یکدرم کوفته بیخته بآب بادیان سرشته حب سازند و شبح فرو برند و تا آخر روز آب نیم گرم نوشند تا اسهال
نیک کنند و اگر ازین معالجه علت زائل نشود مکرر اعاده مسهل کنند و تنقیه بدن بایارجات کنند و فرزجه که در قول ابن عباس گذشت بکار
برند بعده تریاق و دحمرثا خورانند و اگر سبب این مرض عدم جماع باشد ترویج نمایند و هر صبح جلاب ... هر واحد سه درم ...
شکر سفید ده درم بدهند و یا هر صبح شربت افسنتین ده درم در آب گرم حل کرده بنوشانند ... در طبیخ شبت و برگ ...
در قول مذکور ... بنشانند و بر قطن و عانه و خاصره و نواحی ناف روغن ... چرب ... اکلیل ...

سازند و یا ہر صباح ماء الاصول با یکدرم شرو دلیطوس بخورانند و با معالجہ قی نمایند از آب گرم کہ در ان شبت و تخم ترب و کنگر زد و تخم خربزہ پختہ باشند
و بعد فراغ از قی و تنقیہ قلایای متوبلہ مزورہ یا سطبخنہ از کرد یا دار چینی و خولنجان خورانند و از فواکہ ترو شیر و دسمع و ترشی و بقول و جمیع اغذیہ باردہ
غلیظہ احتراز کنند و اگر سبب حدوث این مرض احتباس حیض باشد ہر صبح جلاب از بر سیاوشان و مشکطرامشیع و بادیان و تخم سداب ہر واحد سہ درم
یا شکر سفید دہ درم بنوشانند و فصد صافن و باسلیق کنند و این فرزجہ بعمل آرند میعہ سائلہ اشق صمغ بادام مصطکی ہر واحد پنج درم زعفران نیم درم
پیہ مرغابی روغن ناردین ہر واحد دہ درم پیہ را بر روغن گداختہ ادویہ کوفتہ بیختہ بدان آمیزند و یا این ضماد بکار برند سنبل مصطکی مقل میعہ سائلہ
لادن ہر واحد پنج درم سیسالیوس حماما ہر واحد سہ درم روغن ناردین دہ درم ادویہ را ساییدہ بروغن آمیزند و بر عانہ و اسفل ناف ضماد کنند
و یا این حقنہ بعمل آرند چون مرض ثابت بود و باین علاجات زائل نشود تخم کرفس انیسون بادیان ہر واحد سہ درم تخم نمام برگ کتان ہر واحد دہ درم
ہمہ را خوب بجوشانند کہ آب او پنجاہ درم بماند و از ان بیست درم گرفتہ روغن خلوق و روغن بابونہ و شبت ہر واحد پنج درم بران ریختہ ہنگام بدان
حقنہ قبول نمایند خجندی گوید کہ چون از غشی افاقہ شود غرغرہ بسرکہ و عسل ناشتا کنند و فصد صافن نمایند اگر عائقی نباشد و ہر صبح طبیخ بادرنجبویہ
و بادیان و گاوزبان ہر یک یکدرم بادہ درم گلقند بنوشانند و این فرزجہ نافع این مرض است کمون بورق فلفل مساوی سودہ بعسل سرشتہ بردارند
و مریضہ را در آبزن بنشانند و روغن بان مخلوط بسلیخہ و عاقرقرحا و فلفل گرد ناف اول بمالند و از اشربہ نافعہ درین علت شربت اصول یا ماء الاصول است
و شرب شراب مسک با غاریقون نافع بود و اگر سبب این مرض احتباس حیض باشد بمدرات علاج کنند و فصد صافن کنند نہ باسلیق ثابت گفتہ
کہ فصد صاحب اختناق الرحم نکنند و اگر فصد واجب بود فصد از ساعد نکنند کہ این در جمیع امراض رحم ردی است بقراط گوید کہ اختناق رحم زنان حاملہ را
عارض نشود و گفتہ عطاس حل اختناق الرحم کند و ابن ماسویہ گفتہ کہ یکے از علاجات اختناق رحم بعد نوبت حجامت قطن است کہ استعمال
آن کنند و یا نہادن محجمہ زیر ناف کہ این جذب رحم باسفل کند جالینوس گوید کہ گاہے این مرض بندرت مردان را عارض گردد محمد زکریا گفتہ کہ چون انسان را
بہ بینند کہ تغیر اللون اصح کند و نفس او مفقود گردد آن ہمین باشد پس امر بجماع کنند و چنان دانم کہ کودکان را بسیار حادث شود و گویند کہ اگر باین ادویہ
افاقہ نشود در حلق او پر مرغ انداختہ حرکت دہند کہ بہوش آید ابو منصور گوید کہ وقت ہیجان مرض بر پستان محجمہ بزرگ نہند و دواء الکرکم با آب
کرفس مطبوخ دہند و ہر گاہ وسوسہ بدان ہیجان کند بمقل و حرمل و علک الانباط مساوی تبخیر نمایند و قی کنانند و بسرکہ اسقیل غرغرہ فرمایند و حمر تا
یکمثقال با آب مرزنجوش و فنجنکشت بخورانند و بعد تنقیہ بروغن بید انجیر باین ماء الاصول دہند بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ اذخر برنجاسف انیسون
مصطکی حلبہ خار خسک جوشانیدہ استعمال کنند انطاکی گوید کہ در حالت نوبت حلتیت بویانند و از چیزہائی کہ آنرا نافع بود خوردن ارزن و نشستن
در آب وسیت و کذا اسداب و شم خردل و حمول زباد و بخور رمو بزرگ و گویند کہ چون وقت جماع زن بالای مرد برآید از اختناق صحت یابد و از تدابیر یکہ از ان
خلاص گرداند گہوارہ است و جلوس بر شکل کرسی و نزول از نردبان و امثال آن و از انچہ زن را درین مرض انداز د جماع بلا ملاعبت و اخراج ذکر
قبل از انقضای شہوت زن است و ہر کسیکہ ارادہ خلاصی ازین مرض نماید لازم ایارج کبار و شرو دلیطوس و دواء المسک حاجت است مؤلف اقتباس مینویسد کہ اگر
از احتباس حیض باشد در حالت عروض مرض دست و پا را از نوار محکم بربندند و کوہا بدبا نند مشعل خاموش کردہ پیش بینی دارند و کذا ابوی رفت و قنہ و جاوشیر و
بلوط الارض و جند سیاہ بویانند و از شیشعان شونیز فلفل سیاہ خربق سیاہ ہر یک سہ ماشہ عطسہ آورند و بخور از ناخن و استخوان گاومیش و موی سر انسان
نمایند و فرزجہ از قنہ و بورہ ارمنی و زیرہ کرمانی ہر یک سہ ماشہ سازند و محجمہ ناری زیر ناف نہادن عجیب الاثر است و چون بہوش آید تدبیری بر دارند
کہ در علاج احتباس حیض خواہد آمد و زنے را این مرض عارض شد مخالفہ حلتیت و بارزد و جند سیاہ و مقل ازرق ہر یک سہ ماشہ در آب صنوبر الارض حل
ساختہ استعمال کردم و بعد ہفتہ باز عود کرد پس فصد صافن کردہ مطبوخ مشکطرامشیع و ریوند خطائی و دیگر ادویہ مسہلہ و حب غاریقون تنقیہ کردم
از ان بار حیض بسیار شد و صحت کلی یافت و اما در حالت احتباس ماء منی استفراغ آن بجماع کردن شوہر او باید کرد و یا قابلہ را بفرمایند کہ شیاف بقدر

شش انگشت مضموم اشیا بافته یا کاغذ ساخته بروغن قاد ندی علوی بخان آلوده بملایمت تمام بگردانند تا دیرتش بیرون آورده تجدید فتیله دیگر نمایند فی الفور بهوش می آرد و کذا استعمال بخور کبریت وزرنیخ ورال و سیر وغیره و بعد افاقه تنقیه بدن بحسب سکنجبین ولوغاذیا و اسطمیخیقون نمایند بعده سبحبنیا بورق بندقه با یک اوقیه روغن بادام تلخ دهند و تخفیف و تقلیل منی کوشند باستعمال آبزنات وغیره و این آبزن نافع ست برگ پنبه باغی و فنجنکشت صحرائی و شبت و سنبل هندی و سرو و گز هریک شش تولہ گل عاشقانه و بابونه و برگ و بیخ صد برگ هریک هفت تولہ برگ گلر و بیده ... تولہ تخم انجدان و اکلیل هریک چهار تولہ مقل ازرق هفت و نیم تولہ حل کرده بکار برند بعضے از متاخرین می‌نویسند که در وقت نوبت ادویه گرم دغدغه آور چون تمام و زنجبیل و فلفل بار و غن زنبق آمیخته حمول سازند و در ینوقت اگر جماع میسر آید نفع تمام دهد آنرا که احتباس حیض سبب باشد فرفیون و فلفل حمول ساختن بغایت سودوار و در حالت افاقه بهتر آنست که در هر هفته یکبار ایارجات دهند و یکروز در میان معجون سنجاح بکار برند و استحمام سودوار و در آب گوگرد نشستن مفید ست و این دوا نافع ست غاریقون یکدرم و یا نیم درم بدر ار المسک یا بعسل سرشته بخورند و این همه در آنجا مفید ست که ماده غلیظ بود و بے حرارت باشد و نشان برودت پیدا بود و اما اگر حرارت بود در ینصورت استعمال مسخنات جائز نیست بلکه وقت افاقه فصد باسلیق کنند و بر ساق حجامت با شرط نمایند و مطبوخ افتیمون تلیین طبع سازند و بر شکم سیری طبیخ شبت نوشانیده قی آورند و ادویه بارد و مقلل منی و کاسر شهوت مثل شربت نیلوفر و شیره خرفه بنوشانند و در وقت نوبت کافور و صندل و نیلوفر بویانند و اگر این مرض زن حامله را افتد پس اگر ایام وضع نزدیک باشد توقف کنند که بعد تولد بچه خود بخود زائل خواهد شد و اگر ایام وضع دور باشد تلطیف غذا و مالش بروغنها بسند کنند مع مراعات مزاج در حرارت و برودت و در حالت نوبت حبست افاقه بستن اطراف و مشمومات و جز آن که جنین را مضر نباشد قناعت ورزند و گلقند در حالت افاقت نفع تمام دارد که هم حافظ جنین ست و هم دافع مرض و آنجا که غلبه خون مفرط باشد و نوبت مرض زود زود شود فصد توان کرد و مسهل خفیف توان داد خاصه که حمل از ماه سوم گذشته باشد و بماه هفتم نرسیده و غذا درین مرض بحسب مزاج بکار برند مثلاً اگر حرارت غالب باشد قلیه کدو و اسفاناخ و کهچڑی ماش بقشیر و برنج مناسب ست و اگر برودت غالب باشد گوشت کبک و گنجشک و تیهو و دراج و زیره و دارچینی موافق و گویند که این حب مفید اختناق رحم ست تخم حنظل دو ثلث درم سقمونیا دو دانگ مصطکی سه دانگ جمله یک شربت ست

احتباس طمث

یعنی بند شدن حیض و عام ست که حیض مطلقاً موقوف شود یا اندک آید و یا ادوار او بطی گردد زیاده از دو ماه و بقول صاحب کامل حیض طبیعی زنان از ده سال و اکثر از چهارده سال شروع میشود و انقطاع او در بعضے در سن سی و شش سال و در بعضے بعد از ان تا شصت سال مگر در زنان خنثی را حیض نیاید و اما ایام ادرار حیض زن صحیحه کمتر آن دو روز ست و اکثر آن تا هفت روز و آنچه زیاده ازین آید طبیعی نباشد و بدن زن هنگام قرب نوبت حیض گران شود و زنے که حیض او در اوقات بعیده آید آنرا اذیت شدید عارض شود و زمانه که میان هر دو دوره بود از بست روز زیاده بران تا دو ماه باشد و آنچه جدو او بعد ازین بود آن خارج از مجرای طبیعی باشد و آنرا احتباس الطمث گویند بالجمله احتباس حیض بر دو گونه است یکی آنکه سببش خاص رحم باشد و آن سده ست و سده یا از اورام رحم و یا سیلان مفرط آن و یا از رتق و زیادتی لحم و یا از اندمال قروح رحم و فساد فوہات عروق ظاهر آن و از انقلاب رحم و یا از عنق رحم و یا عقب اسقاط حمل و یا از رسیدن ضربه و سقطه بر رحم که افواه عروق را بند سازد و یا از حرارت مجفف مقبض در رحم و یا از برودت مکثف و این اکثر از کثرت شرب آب افتد و مؤدی بعقر گردد و یا از یبوست مکثف عارض رحم و یا از کثرت شحم و یا از غلظ خون بسبب برودت و یا بسبب کثرت مخالطت اخلاط غلیظه از جمله بدان باشد دوم آنکه بسبب مشارکت اعضای دیگر باشد و آن یا بسبب تپ یا سوء مزاج بارد یا یابس یا حار یابس یا بارد یابس و مع رطوبت و بارد رطب یا سوداوی یا بلغمی با ماده یا بغیر ماده و یا بسبب فساد مزاج و استسقا یا سده در جگر و در جمیع بدن و یا فربهی مفرط که محدث سده و بنا بر تنگی گذرها از مزاحمت و یا بسبب لاغری بنا بر تنگی از خشکی و بباعث قلت خون از عدم اغذیه و تقلیل آن و یا از شدت قوت هاضمه و اگرچه غذا کثیر بود و عدم بقای فضله آن بهر حیض و یا از ضعف جگر

موجب قلت تولد خون و یا از کثرت استفراغات بادویه و خصوصاً استفراغات خون از رعاف یا بواسیر یا جراحت وغیر آن و یا از کثرت ریاضات محلل مفرط
و امراض حاده و یا بسبب هزال که مرض سده یا مقعد یا طحال در جز آن باشد الحاصل اکثر سبب این مرض سده میباشد و گاهی قلت خون و اسباب این هر دو همانست
که مذکور شد **تشخیص الحبس** و تا بیان او بنویسند خون حیض که برای خروج بسوی رحم رود و چون منفذ نیابد عود کند و چون تکرار این شود در بدن منتشر گردد و
امراض بسیار پیدا کند و امراضیکه از احتباس حیض عارض شود از انجمله اختناق رحم است و میلان رحم و اورام رحم حاره و صلابت و عقر و اورام احشا و امراض معده مثل
ضعف هضم و سقوط اشتها و فساد آن و غثیان و تشنگی سخت و سوزش فم معده و امراض راس و عصب مثل صرع و صداع و مالیخولیا و فالج و امراض صدر
مثل سرفه و ضیق النفس و اکثر امراض جگر مثل استسقا وغیر آن و بدان رنگ روی و سحنه متغیر شود و ایضاً عسر البول و احتباس آن و درد کمر و گردن عارض
شود و بدن گران گردد و لاغر شود و قشعریرات و حمیات محرقه و درد چشم و گوش و بینی و خلاج در کنج ران بهم رسد و گاهی کلام متعسر گردد و قلق و کرب
عارض شود و گاهے جمیع بدن و قطن ورم کند و گاهے زنی که حیض او محتبس شود چون در مزاج قوی الخلقت باشد مشابه مرد گردد و موی او زیاده گردد
و مثل ریش بروید و آواز او خشن و غلیظ گردد و پس بمیرد و گاهی قبل موت حالی بهم رسد که باو سے او را حیض او ممکن نبود پس واجب است که در علاج
این مرض مبادرت کوشند تا از آفات دیگر مصئون باشند **طریق تشخیص** اسباب این مرض اولا از مریضه حال وجود مرضی از امراض مذکوره
مثل ورم و میلان و رتق و انقلاب رحم و ضعف جگر باید پرسید و آن یا مرضی سینه یا مقعد یا طحال بپرسند اگر اقرار یکے ازینها نماید سببش همان مرض
باشد و الاحال تقدم حدوث قرحه رحم و یا اسقاط حمل و یا رسیدن ضربه و سقطه بر رحم و یا تقلیل غذا و یا کثرت استفراغ خون و یا کثرت ریاضت سوال
کنند اگر تقدم یکے ازین اسباب بیان کند سببش همان باشد و اگر ازینهم نباشد پس دریافت نمایند اگر بطو و تفاوت نبض و کثرت بول و سفیدی
و غلظ آن و بلغمیت براز و خواب گران و تحیر دران و سفیدی رنگ بدن و ترهل آن و سبزی رگها و سردی آن و کثرت آب دهن بود سببش برودت
یا غلظ خون باشد و اگر التهاب و تغیر رنگ و کرب و خفقان و ثقل عانه و انتفاخ عروق و جفاف رحم و دیگر علامات حرارت مدرک گردد سببش حرارت
باشد و اگر هزال بدن و خلای عروق و خشکی فرج و رحم و دیگر آثار یبوست یافته شود سببش یبوست باشد و اگر با وجود نحافت بدن ضعف و زردی رنگ
و تقدم اسباب قلت خون معلوم شود سببش قلت خون باشد و اگر زن بسیار فربه بود سببش فربهی مفرط باشد **علاج** انچه از مرضی دیگر باشد علاج آن مرض
نمایند بانچه در باب هر یک مسطور است و بازاله سبب دیگر پردازند و اگر از برودت و غلظ خون و فربهی مفرط بود ماء الاصول و ادویه مدره حاره دهند
و این مطبوخ معمول است پوست تمر خیار شنبر شکطرامشیع پرسیاوشان قند سیاه کسته در آب جوشانیده صاف نموده بنوشانند و نوشیدن مدرات دیگر
نافع بود و قرص مر در تسخین رحم قوی تیر است و ماده غلیظ را لبقی و مسهل بلغم و حب ایارج خارج نمایند و رگ صافن و مابض کشایند و ملطفات استعمال
کنند و بطبیخ ادویه ملطفه مثل شبت و مرزنجوش و پودینه و سداب و بابونه و اکلیل الملک و صعتر آبزن سازند و اگر بسبب حرارت باشد مدرات بارده دهند
و شیره خرفه با شربت بزوری بارد و سود وار و دواز شیر خشت و سماق و نبات و مغز تخم کدو و خیارین و بادیان کوفته لعاب و زرده تخم مرغ فرزجه سازند
و حقنه مبرد بردارند و اگر بسبب یبوست باشد مرطبات استعمال نمایند و ماء الجبن و عرق شیر نعم المرطب است و اگر سببش قلت خون باشد اغذیه
جید الکیموس چون بیضه نیمبرشت و شوربا و گوشت مرغ فربه و گوشت بزغاله خورانند و شیر و شیرینی بیشتر دهند و در عیش و عشرت مشغول دارند و خواب و راحت
و سکون اختیار نمایند و حمام مرطب فرمایند **ذکر ادویه مفرده و مرکبه یونانیه** که مدر حیض اند گزر دشتی شرباً و حمولاً و کذا پنج عدد تخم
بید انجیر باریک سائیده در شب بر ناف ضماد کردن و کذا شرب سرکه و ثمر فادانیا و کذا خوردن قفر الیهود و جند بیدستر مساوی دو درم و کذا شراب کهنه
در جند بیدستر و کذا شرب و حمول کبابه باریک سوده بشراب یکساله سرشته و کذا فرزجه مغز جوز سوخته بشراب سرشته و کذا جند بیدستر نیم درم بود و سه
یکدرم بعد تنقیه بدن از مسهل خوردن هر واحد ازین ادرار حیض مجرب سویدی وغیره است و اکل سقنقور و لبلاب و حندقوقا و کرنب و لوبیا سے
سرخ و شلغم و نخود سرخ یا سفید و حب الصنوبر کبار و حب البطم و جرجیر و شرب کرویا و کذا حلتیت بمر و فلفل و کذا تخم ترنج دو درم و کذا القوع کنجد مع پوست

وکذا دو درم روغن بید انجیر بماء العسل وکذا مثقال تخم حنا وکذا اسقوردیون بماء العسل وکذا طبیخ برگ طرفا و شرب حمول کاشم از یکدرم تا دو درم
وکذا اغاریقون یکمثقال وکذا ابہل یکدرم وکذا فو وکذا سنبل رومی وکذا اصبعہ سائلہ وکذا آب حند قوقا وکذا پوست بیخ کبر و تخم و برگ آن وکذا ترمس تلخ
بعسل وکذا اسپیالیوس وکذا نمام و تخم او وکذا تخم انجدان وکذا روغن بادام تلخ وکذا شیح جبلی و رومی وکذا زرنباد وکذا کمافیطوس وکذا کمازریوس وکذا
مرزنجوش وکذا طبیخ کرنب و تخم او وکذا تخم گندنا وکذا تخم شلجم وکذا غافث وکذا قصب الذریرہ تنہا و بعسل و کرفس وکذا سورنجان وکذا جنطیانا وکذا اکرسنہ
بعسل وکذا تخم بنجنکشت وکذا فراسیون وایرسا وکذا نفط سفید وکذا لاجورد غیر مغسول وکذا مغز حب المحلب وکذا مر تنہا و بسداب یا بدارچینی یا بترمس تلخ
وکذا بندق ہندی وکذا اسافج ہندی وکذا پیاز بریان وکذا اسرکہ عنصل وکذا عنصل بریان بعسل وکذا خولنجان و **حمول** آب اطراف
آزاددرخت وکذا اظفار الطیب وکذا بادام تلخ وکذا زوفای رطب بزر بردا اکلیل الملک وکذا حلزون خرد یا صدف مع لحم او کوفتہ وکذا آب کرنب با آرد
شیلم وکذا ارشیشعان وکذا فلفل سیاہ و سداب و ترمس تلخ آمیختہ و **بخور** راسن و فو و میعہ سائلہ و قنہ و نانخواہ و مشکطرامشیع و حلزون با قنہ
و بیخ سوسن ہر سہ کوفتہ و تخم گندنا و قسط و قفر الیہود و شیح ارمنی و **جلوس** در طبیخ فو و ترمس تلخ و حماما و برگ و شاخ سیر و لوبیا و کندر و درخت آن
و شلجم و بادرنجبویہ و قصب الذریرہ و نبات خیری زرد یا گل او و بادروج و ترب و دارشنہ و **ضماد** قیصوم بمقدار صالح بر عانہ وکذا مقل
وکذا برنجاسف وکذا اکرسنہ وکذا اشناخ گوزن سوختہ بر پستان و عانہ ہر دو احد ہد حیض ست دوائی ادویہ مفردہ در اقوال حکما خواہد آمد **آنزان** کہ در
حیض ست پودینہ خشک سداب مشکطرامشیع قنطوریون سنبل الطیب مرزنجوش ابہل ہر یک بست درم کوفتنی را کوفتہ در آب جوشانیدہ تا ناف
بنشانند بخور کہ جہت دفع احتباس حیض نافع ست مشک زعفران ہر یک ربع جزو عنبر اشہب نیم جزو تخم حنظل شونیز کندش میعہ علک البطم ہر یک جزوے
بروغن زیتون یا زنبق سرشتہ بنادق سازند و بر آتش انداختہ تبخیر نمایند **دوا ایسکہ** مدر حیض و مسقط جنین ست پوست فلوس خیار شنبر دو تولہ
زیرہ کرمانی سہ ماشہ تخم خربزہ شش ماشہ افسنتین چہار ماشہ شاہترہ شش ماشہ جوشانیدہ گلقند سہ تولہ داخل کردہ بدہند **ایضاً** گل خطمی
تخم شبت مشکطرامشیع پرسیاوشان عنب الثعلب ہر یک پنج ماشہ جوشانیدہ جو اکھار دو ماشہ سودہ پاشیدہ بدہند **دیگر** ڈوڈہ کپاس نہ ماشہ
پوست سیاہ فلوس خیار شنبر سہ تولہ بیخ بادیان شش ماشہ بیخ [illegible] نہ ماشہ تخم خربزہ دو تولہ خارخسک نہ ماشہ در عرق شاہترہ و عرق عنب الثعلب
شب تر کردہ صبح جوشانیدہ صاف کردہ شربت بزوری معتدل آمیختہ بنوشانند دافع درد و مدر حیض ست **ایضاً** اصل السوس خطمی بادیان ہر یک
چہار ماشہ انجیر زرد سہ عدد جوشانیدہ شہد یکتولہ و اگر خواہند اسطوخودوس چہار ماشہ افزایند **دیگر** اسطوخودوس اصل السوس بنفشہ پرسیاوشان
دارچینی مرچ ترکی ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ با نبات بدہند **ایضاً** پوست خیار شنبر دو تولہ بیخ کاسنی بیخ بادیان تخم خربزہ ہر یک شش ماشہ
بادیان تخم کرفس فوہ الصبغ ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ بنوشند **ایضاً** تخم کاسنی نہ ماشہ دوقو تخم مرو فوہ الصبغ ہر یک چہار ماشہ تخم خیارین
عنب الثعلب ہر یک شش ماشہ جوشانیدہ بدہند **ایضاً** کہ مدر قویست نانخواہ بادیان مرچ ترکی ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ شکر
سرخ چہار تولہ **ایضاً** بادیان چہار ماشہ انجیر زرد سہ دانہ شاہترہ قصب الذریرہ تخم کاسنی ہر یک شش ماشہ ریوند چینی سہ ماشہ جوشانیدہ شکر سرخ
دو تولہ **ایضاً** مطبوخ قرطم کہ مائل باعتدال و مدر حیض ست حب قرطم بادیان گاوزبان تخم خربزہ مساوی نیم کوفتہ قدر ہفت درم از مجموع در یک نیم رطل
آب شب تر کنند و صباح بجوشانند ہر گاہ نیم رطل بماند صاف کردہ بشکر شیرین ساختہ بنوشند حب کہ ادرار طمث کند حب الغار یک جزو سائیدہ با قنہ
نیم جزو سرشتہ حبہا بندند و یکمثقال تا دو درم بماء العسل بدہند **دیگر** مقل و مر و ابہل ہمسا و حب ساختہ سہ درم بخورند بچہ مردہ نیز بیرون آرد
دیگر جند بیدستر نیم درم بیخ سوسن کبود دو مثقال آب پودینہ دو قاشق عسل ہفت مثقال بدو دفعہ استعمال نمایند حیض براند **دیگر** سعد فوہ
اسارون سلیخہ دارچینی افسنتین مشکطرامشیع کوفتہ بیختہ دو مثقال با آب فوہ بدہند **ایضاً** اسارون یکدرم سداب نیم درم بادیان دو درم کوبیدہ تخم
پنج درم عسل دہ درم بجوشانند و صاف کردہ سہ روز متواتر بخورند و سہ روز موقوف داشتہ باز بخورند ہمین دستور چند مرتبہ بعمل آرند و خوردن دوا را الکم

بانکجبین بزوری بعد فصد صافن نیز ادرار حیض نماید و حمول تخم انجره و مرو شرب اهل العسل بر ادمت در ادرار حیض منقطع مجرب ست و دوا ایسکه
برای ادرار حیض قویست مشکطرامشیع اهل نوه هریک یکجزو تخم کرفس بادیان فوذنج قنه سکبینج جاوشیر سعطلے هریک نیم جزو همه را جمع نموده یک مثقال
با آب بکوردان ترمس و لوبیای سرخ جوشانیده باشند عسل داخل کرده بخورند شیاف که مدر حیض ست اهل مشکطرامشیع سداب هریک یکدرم بوره
خشک نیم درم پیه مایه خرگوش ربع درم کوفته بیخته شیاف ساخته بردارند فرزجه مدر حیض جاوشیر کندش هریک دو ماشه میعه سائله اظفار الطیب عود صلیب
هریک سه ماشه فرزجه سازند و بروغن گل چرب کرده بردارند ایضاً که مجرب ست سداب مرصاف اهل بادیان تخم مورد مساوی بزهرهٔ گاو فرزجه
سازند قرص که در مزاج گرم حیض بگشاید مغز تخم خیار و از مغز تخم خیار بادرنگ مغز تخم خربزه هریک پنج درم روناس مشکطرامشیع و دقو سلیخه
هریک دو درم قرص سازند مطبوخ برائے احتباس حیض که از بلغم و اخلاط غلیظه باشد بعد فصد صافنین و استعمال آبزن بگیرند پوست
خیارشنبر پوست جوز هریک سه توله فوه ریوند چینی بنفشه اهل ترمس خار خسک تخم قرطم تخم خربزه مشکطرامشیع عنب الثعلب تخم کرفس هریک
هفت ماشه در عرق خار خسک و مکوه هریک پاؤسیر جوشانیده شربت دینار سه توله داخل کرده بنوشند و اگر ازین نکشاید تنقیه بایارجات کبار نمایند
و بعد تنقیه سفوف از پوست خیارشنبر سه درم نبات برابر آن با مطبوخ لوبیا دهند ایضاً برائے احتباس طمث که با سوداویت مزاج بود
گاوزبان شاهتره بادیان انیسون تخم کشوث تخم کرفس حلبه خسکدانه مشکطرامشیع مغز خستهٔ آلوبالو اصل السوس بیخ بادیان بیخ کاسنی عنب الثعلب
خار خسک پرسیاوشان هریک چهار ماشه جوشانیده صاف نموده سکنجبین افتیمونی دو توله اضافه نموده بدهند بعد دو روز گل افتیطوس کمادریوس
حاشا هریک چهار ماشه مغز فلوس خیارشنبر ترنجبین هریک پنج توله روغن بادام شش ماشه اضافه نمایند روز چهارم حب لاجورد شش ماشه سوده
بروغن بادام چرب کرده بجوارش کمونی سرشته حب سازند و بورق نقره پیچیده در آخر شب فرو برند و عقب آن نبات سفید سه توله بگلاب و عرق
بیدمشک حل نموده گرم کرده چون قهوه بنوشند و صبح بنفشه گل سرخ هریک چهار ماشه سنای مکی نه ماشه گاوزبان شاهتره بادرنجبویه اسطوخودوس
بسفایج قنطوریون دقیق حلبه خسکدانه مشکطرامشیع عنب الثعلب پرسیاوشان زوفای خشک بیخ کاسنی اصل السوس بیخ بادیان تخم خیارین تخم کاسنی
تخم خربزه گل نیلوفر هریک دو ماشه هلیلجات ثلاثه هریک سه ماشه تمر هندی توله زرشک چهار ماشه عناب پنج دانه سپستان نه دانه جوشانیده صاف نموده ترنجبین
مغز فلوس خیارشنبر هریک پنج توله گلقند چار توله روغن بادام چار ماشه ریوند چینی سه ماشه سرد اره نموده بنوشند روز پنجم آمله مربی بگلاب شسته کشنیز مقشر
طباشیر هریک یک ماشه سوده آمیخته بورق نقره پیچیده تناول نمایند بالائش لعاب اسپغول شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ دانه هیل هریک چار ماشه شربت آلوبالو
یکنیم توله عرق بیدمشک گلاب داخل کرده بنوشند باز روز ششم نسخهٔ اول و روز هفتم نسخهٔ روز سوم و شب هشتم نسخهٔ شب چهارم و روز نهم نسخهٔ روز پنجم
دهند دیگر اگر احتباس حیض مزمن بسبب حرارت جگر بود که برحم رسیده باشد فصل صیف و مریضه صفراوی مزاج بود خار خسک شاهتره هریک شش
ماشه گل نیلوفر چار ماشه آلو بخارا هفت دانه جوشانیده سکنجبین ساده دو توله داخل کرده دهند روز دوم شیرهٔ تخم کاسنی افزایند باز قرص [illegible] صغیر سوده
باشیده افزایند دیگر اگر حبس حیض با درد شکم بود تخم کشوث زیرهٔ سفید مشکطرامشیع هریک چار ماشه خیارین کوفته شش ماشه جوشانیده نبات دو توله دهند باز
اگر قبض هم باشد سنای مکی پنج ماشه تربد سفید چار ماشه زنجبیل یکماشه سوده بگلقند دو توله سرشته همراه عرق بادیان و گلاب دهند و اگر با صلابت رحم
باشد اول چند روز شربت اصول باز مسهل بدستور دهند بعده شیر شتر تجویز کنند دیگر اگر احتباس با تپ مزمن بود اول مسهل در مار القرع و فصد صافن
وغیره تدابیر کنند باز اگر اندکے جاری شده تپ آید زرشک منقی هفت ماشه شب در عرقیات ده توله گرم کرده خیسانیده صبح خام مالیده صاف کرده شربت
بزوری بارد دو توله داخل کرده دهند ایضاً برائے ادرار حیض اهل سه ماشه مشکطرامشیع چار ماشه خار خسک تخم خربزه هریک شش ماشه بعرق شاهتره
و عرق عنب الثعلب جوشانیده شربت بزوری بارد دو توله داخل کرده بدهند باز دوا اصل السوس هریک چار ماشه خیارین کوفته شش ماشه شیرهٔ تخم خرفه چار ماشه
افزایند ایضاً مویز منقی ده دانه گل خطمی سه ماشه پرسیاوشان بادیان هریک چهار ماشه جوشانیده گلقند سه توله دهند باز فوراً اتصیغ اسطوخودوس یک چار ماشه

تخم خربزه شش ماشه افزایند باز سنای مکی نه ماشه افزایند و آخر روز اطریفل صغیر یکتوله عرق بادیان ده توله دهند و اگر عرق بادیان عرق نانخواه عرق
عنب الثعلب هر یک نیم پاؤ شربت بزوری چار سه توله آمیخته یک هفته بنوشند نیز ادرار حیض کند و علاوه ازین از مرکبات قرص اهبل و معجون
اهبل و شربت بزوری و شربت کشوث و شربت جعده و شربت بزرنجاسف و شربت سلیخه و نقوع بزور هر واحد در حیض ست و کم
ادویه مفرده هر کیه بیشتر که ادرار حیض کنند بابرنگ جوشانیده با قند سیاه بنوشند و یا مغز تخم بید انجیر یکعدد قریب ایام حیض هر روز
بخورند حیض بفراغت آید دیگر برگ گل پنبه باغی که زمه گویند نیم پاؤ در یکسیر آب بجوشانند چون بچهارم حصه رسد صاف کرده چهار دام
قند سیاه آمیخته بنوشند حیض براند دیگر سبوس اجواین پنج ماشه تلسپه در نیم پاؤ آب ترکرده قند سیاه کهنه یا شهد یکتوله افزوده بنوشند و سیتا
بلاے ادرار حیض مجرب نوشته اند دیگر در بیاض استاد مرحوم مسطور ست که بیر بهوٹی بر تمام لیموں مالند بعده زن را دهند تا ببوید و رسال
حیض جاری شود دیگر تخم ترب یا تخم زردک یا اجواین یک کف بخورند و چند روز مداومت نمایند حیض بکشاید و همچنین پوست پنبه که در میان او
پنبه میباشد جوشانیده تا سه روز بنوشند دیگر پوست درخت نیب کهنه کوفته دو توله زنجبیل نیم کوفته چهار ماشه قند سیاه دو توله در یک نیم پاؤ
آب بجوشانند هر گاه نیم پاؤ آب بماند صاف نموده بنوشند ادرار حیض کند و کذا کنجد سیاه گوکهرو هر واحد توله شب در آب تر نموده صبح شیره
برآورده بقدرے شکر شیرین کرده نوشیدن دیگر تخم ترب حلبه تخم زردک مساوی کوفته بیخته کف دست با آب نیمگرم بنوشند و بعضے مجیٹھ سوده میدهند
ایضاً فتیله حیض بفراغت آرد قند سیاه واندک روغن زرد در ظرفے بر آتش گذارند تا فتیله توان بست پس قدرے بهروزه خشک سائیده
آمیخته فتیله ساخته در فم رحم رسانند و بخور نکهه و کذا گنده بهروزه در زیر زن چند بار حیض براند دوائیکه حیض براند بودینه خشک صعتر بوسیده
هر واحد چهار ماشه بابرنگ پنج ماشه اجواین ساده شش ماشه پوست اخروٹ تخم خربزه هر یک توله بادیان نیمکوفته نه ماشه تخم سویه چار ماشه جوشانیده
صاف نموده شکر سواری چار توله حل کرده بنوشند ایضاً مطبوخ که حیض بسته بکشاید لوبیای سرخ مجیٹھ تخم میتھی تخم گاجر تخم سویه تخم ترب
اجواین بادیان برگ سداب درمنه ترکی مساوی قند سیاه کهنه قدری جوش داده بنوشند ایضاً که اسقاط حمل نیز کند پوست اخروٹ تخم ترب
پوست بکھلی املتاس هنسراج بابرنگ نیمکوفته حلبه مساوے نه ماشه قند سیاه دو چند ادویه جوش داده بنوشند و بعضے کلونجی و پوست پنبه نیز
مے افزایند ایضاً مدر قوی و مسقط جنین بادیان دو توله زنجبیل تخم شبت تخم زردک هر یک چهار توله تخم بادنجان اجواین هر یک دو توله جوشانیده
قند سیاه چار دام آمیخته بنوشند ایضاً منقول از بیاض استادی مرحوم بیخ بانس تخم گزر هر یک بوزن دو فلوس تخم ترب بیخ بهانگ یک یک فلوس
تخم سویه قند سیاه هر یک پنج فلوس همه را جوشانیده سه روز بدهند در ابتدائے ایام حیض ایضاً که در هند برائے احتباس طمث مروج ست بادیان
تخم شبت تخم ترب تخم زردک تخم حلبه تخم ترا تیزک کلونجی بابرنگ در ایام حیض تا سه روز جوشانیده بدهند دیگر گوگل دار فلفل چوب مینیل
مغز تخم کدو تلخ برابر گرفته شیاف ساخته بردارند حیض براند ایضاً اسپند چوب کنجد سیاه جوشانیده بنوشند دیگر مجیٹھ بابرنگ مرچ کنکول
هر یک ایکجزو اجمود بادیان دانه الائچی کلان ست بهروزه مصطگی هر یک نیم جزو سفوف کرده دو چند شهد آمیخته بقدر مناسب بنوشند اقوال
مهره مسیحی گوید که هرگاه احتباس حیض از ورم رحم یا میلان او باشد اولاً اقتدا باصلاح آن نمایند و اگر احتباس از انضمام افواه عروق
بسبب برودت باشد ادویه مثل سلیخه و اسارون و قسط و سنبل و حماما و حب بلسان و زعفران و دارچینی و فقاح اذخر استعمال کنند و اگر بسبب
غلظ خون و سردی او قوی شدید بود در ازاله او استعمال این چیزها کفایت نکند جز آنکه اولاً تلطیف تدبیر و تنقیه بدن از اخلاط غلیظه نمایند بعد
ازان ادویه ملطف و مفتح بنوشند و اگر احتباس حیض از فربهی باشد باید که استفراغات و ریاضت و تعدیل اغذیه ملطفه و حقنهای حاده و اضمادات
ملطفه و حمولات جاذب خون حیض استعمال کنند و اگر احتباس خون حیض از لاغری بسببے اخص قلت او باشد بعد زوال مرض استحمام آب شیرین
و نشستن بر عضوها ملین و طعام کثیر الغذا و عیش و راحت و فرزجات ملینه معمول از مغزها و شحوم استعمال باید کرد و اگر احتباس حیض بسبب رعاف

ادویہ مدر حیض

وانفجار خون از موضع دیگر باشد جذب خون بسوی اسفل بوضع محاجم بر ساقین بالای کعبین کنند و فصد فوق کعب نمایند و ادویۂ مدر حیض بدهند و آن
قرفیون و افتیمون و جند بیدستر و فلفل و انیسون و خردل و فطراسالیون و حرف و شونیز و پودینۂ جبلی و پودینۂ نهری و سیر صحرائی و وج و اسارون
و بیخ سوسن آسمانجونی و سعد و فقاح اذخر و سنبل و سلیخه و دارچینی و مو و مر و اسن و مشکطرامشیع و اشق و سکبینج است و بالجمله جمیع آنچه مفتح سدد و مدر بول
و ملطف اخلاط غلیظه بود آنهمه حیض را بر انداز چون بنوشند یا حمول بصوف نمایند یا بدان ضماد کنند و این دوا حیض فرود آرد لوبیای سرخ حلبه هر واحد
یکمشت انیسون پنج درم سداب خشک سه درم فوه پنج درم در سه رطل آب بجوشانند تا یکرطل باقی ماند صاف کرده ثلث رطل نیمگرم بدهند دیگر
لوبیا یکمشت کاشم ده درم تخم سپند پنج درم فطراسالیون هفت درم در شش رطل آب بجوشانند تا آنکه یکرطل بماند صاف کرده سی درم از ان بایکدرم
دحمر تا بدهند دیگر که تنقیه حیض کند فوه دو جزو لوبیا یک نیم جزو هر دو را بپزند تا مهرا شود و بعده آب او بقدر یک سکرجه گرفته و عصارۂ سداب تر نیم
سکرجه و روغن یاسمین پنج درم آمیخته بنوشانند دیگر که رحم را گرم کند و حیض فرود آرد افتیمون قرفیون انیسون غاریقون فلفل دوقو فطراسالیون
مساوی کوفته بعسل سرشته دو درم بمطبوخ حمص مزوج بدهند دیگر جوز با سداب بسایند و بخورند صرف بر نهار مقدار پنج درم بدهند دیگر پودینۂ کوهی سوده

بشراب

مقدار یک قاشق بطلاء ممزوج بعد استحمام بدهند دیگر جند بیدستر سوده با آب انیسون و فطراسالیون بدهند دیگر حلتیت یکدرم بشراب عسل یا ماء العسل
بدهند دیگر قرفیون فطراسالیون مساوی از نیم درم تا یکدرم با آب طبیخ اسارون بدهند دیگر شونیز یکدرم خردل نیم درم کوفته بیخته با طلا
ممزوج بدهند دیگر جاوشیر افسنتین هر واحد یکدرم بنجیر بدهند دیگر سلیخه قسط مساوی کوفته بیخته دو درم بشراب بدهند دیگر که بقوت ادرار کند
سلیخه سوده یک مثقال با آب فوه بخورند دیگر جند بیدستر نیم درم با آب پودینۂ نهری دوا وقیه بخورانند دیگر بیخ فاوانیا یک مثقال با ماء العسل مطبوخ بدهند
مطبوخ نافع در حیض تخم [illegible] یکمشت پنج درم پودینۂ نهری یکدرم افسنتین سنبل الطیب هر واحد سه درم در چهار رطل آب بجوشانند تا آنکه یکرطل بماند
صاف نموده هر روز ثلث رطل با عسل سفید یک وقیه آمیخته نیمگرم بنوشند دیگر زراوند طویل پنج درم ابهل شش درم انیسون چهار درم کوفته بیخته
بعسل سرشته مقدار حاجت بدهند دیگر پوست بیخ توت ده درم تخم گزر هفت درم تخم کرفس بادیان هر واحد پنج درم نانخواه سه درم بجوشانیده
آب او بعسل بدهند فرزجه که خون حیض بگشاید جند بیدستر مشک سکر و بروغن بان سرشته در صوف آلوده حمول کنند دیگر خربق سیاه پنج
حنظل کندش مساوی کوفته بیخته بزهرۂ گاو یا آب سداب سرشته در صوفیکه بروغن بلسان ترکرده باشند آلوده بردارند دیگر مر پودینه هر واحد
چهار درم سداب شونیز هر واحد دو درم انجیر در سکنجبین مطبوخ ترکرده هشت درم سائیده بسرشند و شیافات دراز ساخته استعمال کنند دیگر حلتیت
افسنتین سکبینج زراوند سداب تر مساوی انجیر در سکنجبین مطبوخ ترکرده مقدار سرشتن ادویه آمیخته شیاف سازند و بعمل آرند دیگر خربق سیاه
عصارۂ افسنتین هر واحد دو درم مر چهار درم اشق یکدرم سائیده بزهرۂ گاو سرشته و اگر بدست نیاید خشک آنرا در شراب ترکرده شیاف دراز سازند
استعمال نمایند دیگر عصارۂ قثاء الحمار مرزیرۂ سیاه مساوی در زهرۂ گاو یا آب پیاز یا آب گندنا سرشته استعمال کنند دیگر سداب تازه تخم حنظل افسنتین
مساوی سائیده بمرارۂ گاو یا آب مذکور سرشته بعمل آرند دیگر که تفتیح رحم منضم نماید بان سداب خشک بورق برگ حنظل تخم او شونیز مر جاوشیر هر وزره
مقل هر واحد دو درم زهرۂ شبوط زهرۂ گاو هر یک چار درم ادویۂ خشک را کوفته بیخته و صموغ را در سکنجبین گداخته باهم سرشته بصوف بردارند دیگر
که تفتیح دهن رگها و سدد و زهدان کند و حیض فرود آرد تخم حنظل افسنتین شونیز اسارون کندش وج عاقرقرحا پودینۂ کوهی بیخ سوسن آسمانجونی سداب خشک
فلفل هر واحد دو درم اشق مر مقل حلتیت هر وزره هر واحد یکدرم زهرۂ شبوط زهرۂ ماکیان آب پیاز آب بادیان هر واحد بقدر ادویۂ خشک را
سائیده و دیگر اجزا حل کرده و علک البطم سه درم بعسل گداخته ادویه آمیزند و بصوف استعمال کنند دیگر دارچینی [illegible] باهم وزن بسرشند و در صوف
که بروغن نارمین ترکرده باشند آلوده بردارند دیگر که حیض را بقوت فرود آرد مر پودینۂ کوهی هر واحد چهار درم [illegible] بست درم [illegible]
[illegible] پنج درم کوفته بزهرۂ گاو سرشته استعمال نمایند دیگر زهرۂ گاو [illegible] شونیز هر واحد دو ثلث درم قرفیون [illegible] جاوشیر هر واحد سه درم [illegible]

و دیگر عصارهٔ قثاء الحمار بقدر قیراط بزهرهٔ بز گاو آمیخته استعمال نمایند و دیگر برای زنی که حیض او بند شود و گمان حمل آن گرد و پس اگر حامله باشد جنین را
نفع کند و اگر حامله نباشد حیض را فرود آرد و جند بیدستر انیسون تخم کرفس هر واحد یک درم کوفته بیخته با شراب ممزوج بنوشانند و چون سجاد شیر و کشت برش
و اظفار الطیب و عود و میعهٔ خشک بخور سازند حیض را فرود آرد و گاهی تکمید مینمایند بطبیخ شبت و بابونه و اذخر و مرزنجوش و سلیخه و قسط و اکلیل الملک
و کرنب و کندنا و سداب و پودینه و شونیز و کرفس و صعتر و حاشا و قیصوم و فوتنج نهری و قردمانا باید که مریضه را در این طبیخ بنشانند و گرم گرم در ابریق اندا خته
سر او بسته سر انبوبه نزد فرج بدارند بنوعی که بخار آب در فرج داخل شود و سر دنگر د ابو علی مینویسد که آنچه متعلق تسخین و تبرید و تولید خون و ترطیب بدن ست
و علاج اورام و علاج رتق و مانند آن از اصول مذکوره معلوم ست و احتباس حیض حادث از قسم رتق لا علاج و از انسداد دهن رگها بسبب التحام
قروح مایوس العلاج ست و علاج آنها اخراج خون ست تا کثرت نماید و تنقیهٔ بدن و استعمال ریاضت و اکحال ذکر معالجات مدر حیض میکنیم و اول آنست
که تحریک خون بسوی رحم نماید و آنرا و مسام را بکشاید و انجنین ادویه در مفردات و ایضاً در قرابادین ذکر کرده ایم و درینجا اراده ذکر
تدابیر و مداواتی که لائق تر باین مکانست مینمائیم و تدبیر در این تحریک خون بقوت بسوی حیض ست و آنچه این عمل کند فصد رگ صافن در رگ پس عقب و فصد
رگ مابض ست و مابض از آن قوی تر بود و حجامت بر ساق و کعب خصوصاً در زنان فربه موافق تر ست و گاهی تکرار فصد صافن از پای دوم احتیاج شود
و ادامت بستن اعضای سافله و کذالک ترک و چند روز بعد از آن استعمال ادویهٔ مفتح مسام و مسهل رطوبات از جهه اگر سببش رطوبت باشد پس از آن
استعمال ادویهٔ خاص بادرار و اینها ملطف خون مفتح سده اند بعضی از آن شربات اند مثل پودینه و طبیخ او و بخار العسل و پاشیدهٔ او و بخار العسل
اسهل از این قوی تر ست و شکاع اشبع سخت قویست و دارچینی و زرنباد و بادرنجبویه و سکبینج و جاوشیر و تخم او و جند بیدستر و قردمانا و طبیخ او و آس و طبیخ او استعمال
و طبیخ لوبیای سرخ و محروث و انتشار فارزد و تخم مرزنجوش و بعضی از آن حمولات اند مثل خربق سفید و تخم حنظل و میعهٔ سائله و قنطوریون و صمغ زیتون کوهی
و جاوشیر و جند بیدستر و حلتیت و سکبینج و قردمانا و عصارهٔ افسنتین و گاهی فرفیون سوده با پنبه حمول کنند و بر آن زمانی اندک صبر فرمایند
و این حمول جید الاثر ست مر و پودینه هر واحد چهار درم اسهل هشت درم سداب خشک ده درم بورق پنج درم به زهرهٔ گاو سرشته از آن فرزجه سازند
و ایضاً بگیرند جند بیدستر و مر و مشک و به روغن بان بلوط ساخته بردارند و حمول روغن اقحوان در طمث ست و آب شقائق و نسرین ایضاً
فارسی و عاقرقرحا و شونیز و سداب رطب و فرفیون مساوی باریک سائیده با زهرهٔ سرشته در صوف کرده در روغن زنبق تر کرده باشند نهاده
در داخل رحم حمول کنند و بعضی از آن ضمادات و کمادات اند و تکمید با فاویه مدر حیض ست و بعضی از آن بخورات اند مثل حنظل تنها که این اثر در
فی الفور کند و همچنین جاوشیر و حلتیت و سکبینج و قردمانا و بعضی از آن آبزنات اند از آبکه اندر آن ملطفات مدر حیض مثل پودینه و سداب و
شکاع اشبع و مانند آن جوشانیده باشند صاحب کامل گوید که اگر احتباس بسبب ورم رحم یا التواء رحم او باشد علاج آن نمایند و اگر بسبب غلظ
خون یا سده حادث از غلظ خلط یا از برودت و تضییق عروق باشد مدر و ادویه ای بخورند که مسخن و ملطف و مفتح سده و مرقق خون باشد باید کرد مثل آنکه تخم کرفس
و انیسون و بادیان و پودینهٔ کوهی و نهری باریک سائیده اندکی از آن بماء العسل یا آب نخود سیاه بخورند اگر این ادویه جوشانیده آب او بماء العسل یا آب
نخود سیاه و آبیکه پرسیاوشان در آن جوشانیده باشند بنوشند نفع بخشد و زنان را در آبزن که اندر آب آن کرفس و کرنب و بادیان و بابونه و سداب و
و برنجاسف و اسهل و پودینه و مانند آن جوشانیده باشد بنشانند و بر عانه و ناف با فاویه کماد نمایند سهر آنکه بقراط گفته که در بستن سهر او در احتباس حیض منفعت
عجیب ست و این قول اوست که تکمید با فاویه جلب خون حیض کند و در مواضع کثیر نفع کند اگر آن در سر گرانی پیدا کند و این افاویه سنبل و دار چینی
و سلیخه و عود و بلسان و حب آن و بسباسه و جوزبوا و سنبل و قاقله و حماما و قسط و فقاح اذخر و مانند آنست چون این همه یا بعض اینها بگیرند و کوفته
کرده در آن مقدار آب که آنرا بپوشد بجوشانند و در کیسهٔ صوف نهاده بر آن تکمید سره و عانه بدان نمایند و آن گرم باشد که این ادرار حیض نماید
و اگر آن فائده نکند این دوا استعمال نمایند بگیرند شکاع اشبع و پوست سلیخه هر واحد مثقال تخم کرفس و بادیان انیسون تخم کاسنی هر واحد یک نیم درم جند بیدستر نیم درم و تسد سهر دو ا

نیم مثقال باریک بسایند و قند را در آبیکه اندران ترمس و ابهل جوشانیده باشند حل سازند و همه را مخلوط کرده حب سازند و یکمثقال بر ناشتا بخورند و بعقب او
آبیکه دران ترمس و لوبیای سرخ جوشانیده باشند اندک عسل حل کرده بنوشند و این سفوف آنرا نافع ست تخم کرفس بادیان انیسون تخم کرفس کوهی
قردمانا مساوی باریک سائیده دو درم بشراب کهنه بخورند و اگر هم تا نیم مثقال در آب لوبیای سرخ و زیره مالیده بنوشند ادرار حیض کند و این حب دیگر
نیز بر حیض بهت حب الغار و سعد [illegible] هر واحد یکجزو ابهل مشکطرامشیع هر واحد نیم جزو باریک سائیده [illegible] سرشته حبها سازند شربت یکمثقال تا دو درم
با آب ماء العسل بنوشند و این معجون ادرار حیض کند بگیرند قسط و ریوند چینی و مصطکی و حرمل و سلیخه و مشکطرامشیع هر واحد یکجزو ابهل نیم جزو همه را
سائیده بعسل کف گرفته بسرشند شربتی یکمثقال با آب لوبیای سرخ و این معجون دیگر آنرا نافع اسارون و مشکطرامشیع و ابهل هر واحد دو درم انیسون
و فطراسالیون و تخم کرفس و نانخواه و حرمل هر واحد سه درم سنبل سائله یک و نیم درم سکبینج و اشق و جاوشیر هر واحد دو درم صمغ را با آب سداب یا آب پودینه نهری
تر کنند و ادویه خشک را باریک بسایند و همه را بعسل کف گرفته بسرشند شربتی از ان دو درم بشراب کهنه و اگر زن اندک سوسن با شراب بخورد ادرار
حیض کند و باید بجود این همه نگاه باید کرد پس اگر احتباس حیض از سده حادث از خلط غلیظ لزج باشد این ماء الاصول بدهند بگیرند پوست بیخ کرفس
پوست بیخ بادیان فقاح اذخر راسن قسط مشکطرامشیع هر واحد سه درم بیخ اذخر چهار درم مصطکی سنبل الطیب هر واحد یک نیم درم حماما دارچینی سلیخه حب
بلسان و عود آن هر واحد دو درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف کرده هر روز چهل درم از ان با یکمثقال [illegible] تا دو یکدرم روغن بادام
تلخ بنوشند و اگر ازین فائده نشود حب منتن بدهند پس بعض ایارجات کبار و تنقیه در فصل اندرین باب ایارج لوغاذیا ست چون چهار درم از ان
با آب مطبوخ زیره سیاه و پودینه نهری و مشکطرامشیع آمیخته بدهند و با وجود آنکه ذکر کردیم فرزجات نافعه این استعمال کنند فرزجه نافع بگیرند آب سداب و آب پودینه
نهری و دران صوف تر کرده و در ابهل و مشکطرامشیع و حرمل باریک سوده آلوده کرده بردارند و دیگر بگیرند صوف و در آبیکه اندران افسنتین ترمس و ابهل
جوشانیده اندک قند و [illegible] سائیده گداخته باشند آغشته بردارند و همچنین اگر مقل در [illegible] آب سداب و پودینه بسایند و دران صوف تر کرده یا زیت
زراوند طویل یا لوث سازند نافع بود و دیگر جندبیدستر نیم مثقال مشک دو حبه بروغن زنبق حل کرده پاره صوف دران آلوده بردارند و دیگر مر
پودینه ابهل و سداب خشک هر واحد یکجزو پوست حنظل و کندش هر واحد نیم جزو همه را باریک سائیده با آب پودینه یا آب سداب حل کرده در
صوف آلوده حمول کنند و دیگر بگیرند زهره گاو و در روغن بلسان حل کرده دران صوف فرو برده بردارند و اگر زهره گاو گرفته اندران پاره
صوف تر کرده در خربق سیاه و تخم حنظل و ترمس و ابهل و افسنتین باریک سوده آلوده بردارند ادرار حیض نفع کند و اگر قند و جندبیدستر و مر و ابهل و سداب
بزهره گاو و آب سداب حل کرده بصوفه آلوده بردارند بسرعت ادرار حیض کند بخور در طمث جاوشیر و کندش و غیره اجزا که در قول مسیحی گذشت
هر واحد یا جمیع آن بخور کنند بخوبیکه مجمر زیر ظرف سوراخ دار نهند و عورت بران نشیند تا بخار آن بر رحم رسد دیگر حرمل و شونیز و مقل و علک البطم
مساوی بنفط سرشته حب بقدر نخود سازند و وقت حاجت زیر آن بخور کنند و اگر حقنه های مخصوص این حقنه قبل نمایند نفع کند و ادرار حیض نماید
حقنه بیخ اذخر و فقاح اذخر و مشکطرامشیع و ابهل و ترمس و سداب خشک و پودینه نهری هر واحد پنج درم همه را در دو رطل آب بپزند تا نیم رطل بماند
و از ان ربع رطل و روغن سوسن و روغن ناردین هر واحد نیم اوقیه گرفته مشک و عنبر هر واحد نیم دانگ جندبیدستر و زعفران هر واحد یکدانگ
دران گداخته بگرم حقنه کنند که بسرعت ادرار حیض نماید و اگر زن بروغن بان و روغن خلوق با اندک اشق و عنبر حقنه کند نفع کند و گاهی در احتباس
حیض [illegible] از اشنان فارسی و عاقرقرحا و شونیز و ابهل باریک سوده با آب سداب آمیخته بصوفه آلوده انتفاع یابد و اگر این بروغن یاسمین [illegible]
و روغن ناردین آمیخته حقنه کنند نفع بخشد و باید که چیزی از حقنات و فرزجات بعد دخول حمام استعمال نکنند و گاهی در احتباس حیض فصد صافن
و حجامت بر ساقین لاسیما [illegible] که ادرار سبب احتباس طمث جریان خون از بینی باشد نفع کند و اما آنجا که احتباس حیض بسبب اندمال قرحه بود
[illegible] رگهائی که از ان حیض جاری میشود و ازاله آن دشوارست و آنچه استعمال او درین سزاوار بود فرزجات ملینه متخذ از شحوم مائیات و [illegible]

هر واحد ده درم و مفرح مقوی قلب و معده یکمثقال دهند و سکون اختیار نمایند و ترک ریاضت و تعب کنند و خواب و حمام معتدل و جلوس در مساکن
معتدل الهوا و توسیع در غذا و تناول اغذیهٔ غلیظه مولد خون مثل هریسه و عصیده و لحوم فاضله و حلویات و حلوا سے گزر معمول به نشاسته و لبوب
نافع و اگر بسبب غلظ خون یا بسبب سردی مضیق مجاری خون بسوی رحم باشد هر صبح جلاب از تخم کرفس و انیسون و بادیان و پودینهٔ جبلی هر واحد
دو درم و از گلقند عسلی ده درم بنوشانند و غذا مزوره نخود با شیره حب القرطم دهند و یا هر صبح جلاب از پرسیاوشان و مشکطرامشیع هر واحد سه درم و از
شکر سرخ ده درم بدهند و زنان را در طبیخ اکلیل و شبت و دیگر ادویه که در قول صاحب کامل گذشت بنشانند و بادویه که در همانجا مسطور شد بر ناف
و عانه بکرر تکمید نمایند که آن ادرار طمث کند و یا این معجون بخورند که ادرار حیض بلا توقف نماید مشکطرامشیع قسط ریوند چینی اسارون حماما حرمل جعده
هر واحد سه درم بادیان تخم کرفس انیسون هر یک دو درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربت یکمثقال با آب لوبیای سرخ و اگر نباشد با آب نخود سیاه
یا سرخ و این فرزجه مدر حیض ست مر پودینهٔ جبلی هر واحد چهار درم سداب شونیز هر واحد سه درم ترمس افسنتین رومی هر واحد یکدرم کوفته بیخته
بروغن سنبل و سداب سرشته بردارند و این فرزجه قوی تر از اول ست پودینهٔ جبلی ابهل سداب خشک پوست حنظل کندش هر واحد سه درم
مشک دو حبه در روغن زنبق حل کرده استعمال نمایند و اگر بسبب فرط فربهی مضیق مسالک باشد فصد صافن و اخراج خون بسیار و استعمال ریاضت و تعب و
جوع کنند و هر صبح سکنجبین بسیار ترش ده درم بنوشند و غذا مزوره سکباج بغیر گوشت خورند و دیگر اغذیهٔ ترش تناول کنند و حمام بر ناشتا استعمال نمایند
و دوران عرق آورند و در آفتاب گرم نشینند و بسنبل و عاقرقرحا و دیگر ادویه که در قول مسیح گذشت هر واحد یکدرم کوفته بیخته نمایند و یا بجاوشیر
وغیره که در قول صاحب کامل گذشت بخور کنند و اگر بسبب سوء مزاج کل بدن یا بسبب مرضی در طحال و مقعد باشد علاج آن اعضا و تقویت آنها
نمایند ابو الحسن گوید که اگر احتباس حیض تابع فربهی بدن و کثرت شحم و غلظ عروق مانع جریان خون باشد گلقند عسلی و انیسون بخورانند و شراب
بنوشانند و غذا نخود و آب دهند و تکمید عانه بدارچینی و سنبل الطیب و مشک بر روغن بان کنند و اگر بسبب برودت مزاج رحم یا سده اخلاط غلیظ باشد علاج آن
به تنقیه از ادویهٔ ملطفه مثل ایارج و شرب ادویهٔ ملطفه مثل قرص مر با طبیخ ابهل کنند و اگر مشکل گردد مر مقیه را یکمثقال سداب یا طبیخ افسنتین یا شراب
او یا آب لوبیا سکنجبین بزوری دهند و مر با آب افسنتین یا شراب آن حمول سازند و تجربه اقنه نمایند و در طبیخ کرفس و سداب و بادیان و پودینه نشانند
و تکمید عانه بسنبل الطیب و سلیخه و جوزبوا نمایند یا مقل کوفته در آب پخته در کیسهٔ صوف نهاده گرم گرم تکمید عانه کنند و یا در رحم اندکی روغن
بان یا قطران بچکانند یا سداب حمول کنند خضر گوید که اگر از غلظ خون بسبب برودت و کثرت مخالطت اخلاط غلیظ باشد طبیخ اصول که در آن
تخم کرفس و کشوث و انیسون و بادیان باشد بشربت اصول و مطبوخ فوه و مویز و بیخ کرفس و پوست بیخ کبر دهند و در طبیخ بابونه و حلبه و اکلیل الملک
نشانند و آبیکه در آن کرنب و شبت پخته باشند بنوشانند و گویند که سفوف حلبه ادرار حیض کند و قرص انبرباریس بشربت اصول نیکوست خصوصاً
اگر مشارکت جگر باشد و سکنجبین بزوری بماء الاصول و مشکطرامشیع و پودینه بعسل سرشته با جوشانیده و آنچه از حرارت باشد نوشیدن آب
کاسنی یا آب عنب الثعلب بشکر آمیخته نافع بود خصوصاً اگر مشارکت کبد باشد و آنچه از یبس باشد روغن سوسن و بابونه در روغن بادام نفع کند
و اگر با حرارت بود روغن بنفشه و پیه ماکیان و لعاب مناسب بود و از اغذیه آنچه ادرار حیض کند لوبیاست چون در آب ترکنند و آن آب بنوشند و اگر
آن را بکرفس و اندکی سداب و فلفل پخته بنوشانند بهتر بود و نخود و آب نخود چون نخود سیاه باشد و سفید نیز نافع بود و طبیخ حلبه با خرما نوشیدن و زنجبیل مربی
و این دو آخر کب ادرار حیض کند چون از برودت یا آمیزش اخلاط غلیظ بخون باشد لیکن با طبیخ حلبه هر واحد یک کف و انیسون پنج درم سداب
خشک سه درم فوه پنج درم تخم حرمل پنج درم تخم [illegible] ورم جوشانیده صاف نموده یکدرم مر بدان حل کرده بنوشند ابن نوح گوید که فصد صافن
و حجامت بر ساق کنند و حجامت بلا شرط بر عانه نهند و در آب شیرین نیم گرم نشانند و اصول غار و بارزد هر یک مثقال با ماء العسل بخورانند و یا جاوشیر
و افسنتین و پوست سلیخه مساوی جوشانیده با آب پودینهٔ نهری یا آب فوه بنوشانند و این دوا ادرار حیض کند و ابقراط در آنکه منی ایشان منجمد شده باشد

تا آنکه ضعف در بدن و قوت و تغیر در رنگ ظاہر نشود بحبس آن نپردازند و چون بافراط انجامد فصد باسلیق نمایند و پستان محکم ببندند و محاجم ناری زیر پستان نہند و قرص کہربا و غیر آن که در علاج نفث الدم و بواسیر مذکور شد بدہند و شیاف از ادویہ حابس حیض مثل مرمہ و گلنار و شب یمانی و تنکار دمانده و قشار کنند و اقاقیا در آب مورد ساختہ حمول نمایند و آبزن قابض بکار برند و اگر از حدت خون باشد سوائے فصد ہمین تدبیر اعمال آرند و اشربہ و ربوب قابضہ بارده مثل شربت انار و زرشک و حماض و ریباس و ربہ و سیب بنوشانند و اقاقیا و صندل و گل سرخ و سماق و پوست انار و مورد و برعانہ طلا کنند و شیاف محلل بردارند و اگر فائدہ نشود بعد نضج از مسہل صفرا تنقیہ نمایند بعدہ بہر تسکین سبردات مثل آب برگ خرفہ و بارتنگ باگل ارمنی و گلنار و قرص کہربا و غیر آن دہند و اگر از کثرت رطوبت باشد بدفعات قی کنانند و بمسہل بلغم و حب ایارج تنقیہ کنند و اشربہ و اغذیہ مجففہ و آبزن و شیافات مناسب آن بکار برند و اگر از غلبہ سودا بود تنقیہ بمسہل سودا و حب افتیمون یا ایارجین و سفوف لاجورد کنند و اگر نافع نبود فصد باسلیق نیز بکشایند پس ادویہ حابسہ مثل قرص گلنار و خشخاش باشیره خرفہ و خشخاش در لیشکہ انجبار سرکیا ہفت ماشہ و شربت حب الآس و گاؤزبان استعمال نمایند و اگر سببش مرضی از امراض مذکورہ باشد علاج آن مرض نمایند و بدانند کہ ہرگاہ این مرض مزمن شود و زائل نشود و چون باوی خفقان و غشی و سقوط قوت یار شود امر مشکل گردد و عرق عنبر درین وقت نفع عجیب بخشد و جملہ حابسات کہ در علاج بواسیر دموی مذکور شد حابس طمث است و گاہے اسراف آن ہلاک گرداند ذکر ادویہ مفردہ و مرکبہ لہٰذا آنچہ کہ مفید اقسام کثرت حیض ست نوشیدن آب زرشک تازہ یا آب طبیخ خشک آن یا عرق آن و کذا خاکستر بردی شہر با حمولاً دستہ و کذا تعلیق ... در پارچہ پشمینہ سرخ بر مریضہ و کذا احمول برگ نیل و کذا التسلیق برگ اسبارشت نیم مثقال برعانہ و کذا خوردن لباط الراعی سہ درم در بیضہ نیمبرشت و کذا اطلای سرگین دہنید او حنا بردہ برو شدت آن تا نیم ساعت ہمچنین سہ روز متواتر و کذا ذکر مرد با آب شستہ آن آب را بی اطلاع زن نوشانیدن ہر دو احمد در قطع خون حیض مجرب سویدیست و شیر آب مطبوخ براده چوب کنار و کذا اطریفیت بشیر تازہ آہن تاب و کذا اسره یکمثقال در بیضہ نیمبرشت و کذا مر نیم درم در ان و کذا آب کشیر سبز سہ درم با آب بارتنگ تازه و کذا آب بہ و کذا زمرد و کذا یاقوت و کذا مروارید دو درم و کذا زرشک با تخم کوفتہ تنہا و باگل ارمنی تا دہ روز متواتر و کذا اقرفہ دو درم و کذا زبرجد سدس مثقال و کذا پنیر مایہ اسپ و کذا اگل شاموس یکدرم و شربت حمول پوست عدس و کذا خبث الحدید و کذا پست کنار بریان و کذا اطلق محلول آب بارتنگ و کذا بیخ نیلوفر سفید و تخم او و کذا بیخ انجبار سہ درم و کذا آب آہن تاب و کذا اجاز نخل و کذا عذبہ و کذا مرجان سودہ دو درم و کذا پنیر مایہ خرگوش و کذا برگ و ثمر مغیلان و کذا حی العالم و کذا آب بید و کذا انبل و کذا تخم انگور و کذا بلح و کذا النخیہ بعروت و کذا اگل یاسمین سفید خشک کردہ و کذا عصفور قریدہ پوست انار باریک سودہ با آب پختہ و کذا ابیرج و کذا اپشک بز کوہی بمثل او کندر برائے نرمین و کذا ودع سوختہ و کذا سنگ قبطی و کذا تخم نیلوفر ہندی و کذا آب سرگین خر و کذا خبث الفضہ و کذا سنگ سبناج برسن سبز سودہ و کذا قسب قابض و پوست انار ترش و کذا اسرنج و کذا تخم حماض با چربی مرغابی و کذا اپشک شتر و کندر و کذا اقلقدیس با آب گندنا و کذا خرنوب نبطی و کذا دخان قطران یا میعہ یا کندر یا لفط یا طرفا و کذا زیتون سبز کوفتہ و کذا حمول و ضماد عانہ بدردی شراب سوختہ و مورد و کذا جلسین با آب مورد و کذا حشیشۃ الزجاج و کذا خاقرلیش و کذا صمغ السماک کہ گد... دقیقہ رحم بطبیخ بیخ لحیۃ التیس و کذا ابارتنگ دو درم مغرہ سہ مرتبہ و جلوس در طبیخ خرنوب شامی و کذا آب انار ترش مقصد ... مطبوخ و کذا حقنہ بریان و برنج بریان و پوست انار جملہ پختہ و استخدام ان و اکل ثمر کنار و یا سماق و یا خرنوب تا دہ روز متواتر ہر روز سہ مرتبہ یا بلوط و یا بقلۃ عنب الثعلب و یا سفرجل و یا بقلۃ یمانی و یا قسب و یا بسر یا خرنوب نبطی و یا خشخاش تا بیست روز و دخان طرفہ لقع و کذا کبریت و کذا اسندروس و کذا عذبہ و کذا سرگین ابن عرس و بخار سرکہ بر سنگ آسیای گرم انداختہ و تعلیق کہربا یکمثقال و کذا عقیق شرحی کہ بسیار سرخ نباشد و درآن خطوط سفید باریک بود و تخم آن و کذا اسماق در صرہ بستہ و کذا زمرد و کذا یاقوت و کذا مرجان و کذا بیخ سوسن

هر واحد چالیس خون حیض ست **دیگر** زراقه آب بارتنگ که دران گل ارمنی حل کرده باشند کثیر النفع ست و آشامیدن آب برنج که دران کندر
حل کرده باشند و خوردن صدف سوخته و خرمهره سوخته مفرد و مجموع مجرب سرمهندلیست و گویند که اگر چه یک بدن آدمی که زر حمام جمع شود فرزجه
سازند خون رحم به بندد و اگر پارچهٔ حیض سوخته حمول نمایند خون مفرط حیض و نفاس و بواسیر باز دارد و منع حمل کند و اگر بر زخم پاشند خون
بند نماید و التحام او نماید و باقی ادویه مفرده و مرکبات و اقوال حکما خواهد آمد **و اینکه** برای احتباس طمث مجربست آمله منقی یکتوله
بادیان یکتوله شب در آب تر نمایند صبح مالیده صاف نموده شکر سفید یکتوله اضافه کرده بنوشند **ایضاً** اگر با حرارت باشد قرص کهربا
چار ماشه سوده با شربت انجبار یکدام سرشته اول بخورند بالائش شیرهٔ خرفه با نبات بنوشند و پوست انار گلنار سماق جفت بلوط زاج سفید
کندر حب الآس سر ابر (?) سائیده با آب بارتنگ سرشته زیر ناف ضماد نمایند **ایضاً** نسخهٔ علوی خان قرص کهربا سوده یاقوتی بارد یا خمیرهٔ صندل
سرشته اول بخورند و عقب آن شیرهٔ تخم خرفه شیرهٔ کشنیز خشک شیرهٔ صندل سفید شیرهٔ بیخ انجبار شیرهٔ بادیان خطائی هریک یکمثقال در گلاب و عرق صندل
هر واحد دوازده مثقال برآورده شربت سیب یا به داخل کرده بنوشند **ایضاً** که از مجربات حکیم علی ست کهربا گل مختوم هریک مثقال باریک
سائیده با شیرهٔ خرفه بدهند صبح و شام چند روز متواتر و در نسخهٔ اعظمیه (?) نیز داخل ست **ایضاً** مجرب حکیم ممدوح فوفل طباشیر کات هندی پوست انار
ادهی (?) باریک سائیده از یکمثقال تا یکنیم مثقال با آب سرد بدهند **دیگر** اگر زنی را بعد اسقاط حمل افراط سیلان طمث بهم رسد و هیچ دوا
پذیر (?) نشود و هر روز آب برگ بارتنگ در فالوده پخته دهند که از مجربات حکیم موصوف ست و اگر بعد چند روز باز عود کند فصد باسلیق کرده باز همین دوا
دهند **ایضاً** اگر بعد سقوط کثرت حیض بهم رسد و هیچ علاج چاق نشود بیخ انجبار اقاقیا نشاسته صمغ عربی بریان هریک ده ماشه کوفته بیخته
در آب مطبوخ برگ مورد که چهارم آب بماند صاف نموده دران قرص بقدر نخود ماشه بسته هر روز ده ماشه با شیرهٔ تخم خرفه بریان خمیرهٔ صندل
داخل کرده بخورانند و از زاج سفید مازو سوخته کندر گل ارمنی کزمازج هریک چار ماشه باریک سائیده قدری شال یا پشم با آب آهن تاب
از خانهٔ آهنگر طلبیده تر کرده بدان ادویه آلوده فرزجه سازند و جفت بلوط کندر زاج گلنار پوست انار تخم مورد هریک چار ماشه باریک سوده با سفیدهٔ
بیضهٔ مرغ یا در زردهٔ آن سرشته بر پارچهٔ کرباس مالیده نیم گرم نموده بر کمر بندند که مجرب حکیم علوی خانست **ایضاً** بلیله مویز کشنیز خشک انار دانه هر واحد
ده درم جوشانیده بنوشند که برای طمث حامله مجربست **ایضاً** گل ارمنی کزمازج گل فوفل سنگ جراحت کوفته بیخته اول بخورند بعده شیرهٔ بارتنگ
بنوشند **دیگر** کم نبود و در رحم خون حیض با افراط آید دم الاخوین یکماشه سوده با طریفل صغیر یکتوله سرشته همراه شیرهٔ بیخ انجبار چار ماشه شیرهٔ تخم
خرفه شیرهٔ خار خسک هریک شش ماشه نبات یکنیم توله سه چهار روز دهند **ایضاً** سفوف پکهان بید که در حبس خون حیض و بواسیر نیز معمول
پوست هلیله زرد و برشن گاو بریان کرده کهربا آمله راال نشاسته بریان پکهان بید هریک پنج ماشه لک مغسول مرجان ریوند چینی تخم حماض زعفران
هریک چهار ماشه صدف سوخته یکتوله عود خام گلنار فارسی صمغ عربی بریان اقاقیا حب الآس طباشیر گل سرخ گل ارمنی حضض مکی هریک
ماشه دم الاخوین زرشک هریک دو ماشه کندر بیخ انجبار مرکی هریک نیم ماشه کوفته بیخته سفوف سازند و یا با عسل معجون کنند و بقدر مناسب خورده
بالائش گل خطمی سه ماشه جوشانیده شیرهٔ خار خسک شش ماشه شیرهٔ بیخ انجبار شیرهٔ تال مکهانه هریک چار ماشه خمیرهٔ صندل یکتوله حل کرده
بنوشند **ایضاً** سه چریان حیض از دو ماه بعد فصد قرص کهربا دهند اگر باز خون آید و سوزش بسیار و در زیر ناف بود لعاب گل خطمی سفید سه ماشه
آب برگ بارتنگ تازه دو توله شیرهٔ عناب پنج دانه شیرهٔ بیخ انجبار چار ماشه شیرهٔ مغز تخم هندوانه شیرهٔ تخم کاهو هریک شش ماشه زهر مهره طباشیر
هریک یکماشه سوده پاشیده مع شیرهٔ بدهند باز شیرهٔ کشنیز خشک چار ماشه عرق شاهتره دم الاخوین ماشه و یا فوفل (?) یکتوله عوض آب بارتنگ زهر مهره
کشته با قرص کهربا چار ماشه افزایند و بجهت آخر روز شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه شیرهٔ بیخ انجبار چار ماشه لعاب بهیدانه خطمی شش ماشه نبات یکنیم توله بارتنگ چار ماشه
پاشیده دهند و اگر گرمی زیاده شود لعاب گل خطمی لعاب بهدانه هریک سه ماشه شیرهٔ مغز تخم هندوانه شیرهٔ تخم کاهو هریک شش ماشه شیرهٔ تخم خشخاش

شیرۂ تخم انجبار ہر یک چہار ماشہ شربت یاقوت ادو تولہ صمغ عربی طباشیر دم الاخوین ہر یک یک ماشہ سودہ پاشیدہ بدہند باز قرص کہربا چہار ماشہ
بشربت یاقوت ادو تولہ سرشتہ باشیرۂ مغز تخم ہندوانہ شش ماشہ شیرۂ تخم انجبار چہار ماشہ نبات یکتولہ کہربا ماشہ سودہ پاشیدہ دہند و آخر روز
دم الاخوین ماشہ سودہ باطریفل صغیر تولہ سرشتہ ہمراہ عرق عنب الثعلب بخورانند آبزن کہ افراط حیض را ببند کند اول قرص کہربا و حب الآس
بخورند و بعد از ان ثمر طرفا جوز السرو پوست انار نیمکوفتہ ہر یک سہ درم شب یمانی مازو نیمکوفتہ گلنار ہر یک پنج درم گل سرخ برگ مورد ہر یک دہ درم
در آب دہ من بجوشانند تا پنج من بماند در ظرفے کردہ اندران نشینند و ہمین آب را بر پشت و زہار چند مرتبہ تکرار رسانند و حجامت بلا شرط زیر پستان
بکار برند ایضاً کہ برای حبس کثرت طمث و برای بول الدم و حفظ جنین و زنان حاملہ کہ حیض آید و جہت سرعت انزال از حدت منی مفید ست
گل سرخ برگ مورد شب یمانی گلنار مازو پوست انار جوز السرو کزمازج اقاقیا ثمر طرفا عدس مسلم بلوط حفت بلوط خرنوب گشنیز خشک تخم لسان الحمل سماق
عو سج کندر صندل سرخ کہکہ جاورس دم الاخوین ازین ادویہ طبیب ہرچہ مناسب بیند جوش دادہ آبزن نماید حب کہ نافع این مرض ست
مازو سبز کثیرا جندبیدستر افیون مساوی حب ساختہ از نیم ماشہ تا یک ماشہ بدہند و از مازو و اقاقیا دمغات و دم الاخوین بر عانہ ضماد کنند سفوف
کہ در حبس خون حیض مجرب ست صمغ عربی کثیرا مغز تخم کدو تخم انجبار ہر یک سہ ماشہ نشاستہ گلنار دم الاخوین ہر یک دو ماشہ
کوفتہ بیختہ شش ماشہ بخورند شربت کہ درین باب مجرب ست برگ مورد و حب الآس ہر واحد یکجزو گشنیز خشک نیم جزو ابریشم گاؤزبان
واحد ربع جزو باشکر سہ چند بقوام شربت آرند شربتی تا چہار تولہ بآب سرد ضماد کہ بکرر تجربہ رسیدہ حنطیا تا سائیدہ ہموزن آن حنا بیامیزند
و در آب سرشتہ بر کف دست و پا ضماد نمودہ یکساعت در تابش آفتاب نشیند حبس حیض و نفاس کند ایضاً ضماد علوی خان کہ مجرب ست کندر
گلنار مازو سبز اقاقیا سرمہ اسبد شب یمانی مساوی کوفتہ بیختہ بر عانہ ضماد کنند ایضاً کہ استحاضہ حاملہ و غیر حاملہ را معمول ست گلنار بلوط
جوز السرو مازو سبز پوست انار کزمازج اقاقیا حب الآس ہر یک دو ماشہ گل ارمنی چہار ماشہ کوفتہ بیختہ در آب کوکنار سرشتہ زیر ناف ضماد نمایند
ایضاً عدس مقشر پوست انار ترش برگ مورد مازو مساوی کوفتہ بیختہ بسرکہ سرشتہ بر پشت و زہار ضماد کنند ایضاً صمغ عربی گل ارمنی گل مختوم
کہربا کندر مرداسنگ شب یمانی اقاقیا دم الاخوین سائیدہ بآب بارتنگ سرشتہ ضماد نمایند طلا کہ افراط حیض باز دارد بلوط طباشیر
ہر یک یک درم اقاقیا گلنار صندل لیمن ہر یک سہ درم گل ارمنی چہار درم گل سرخ عدس مقشر ہر یک پنج درم کوفتہ بیختہ بآب برگ عصا الراعی
بر پشت طلا کنند فرزجہ کہ در قطع خون حیض مجرب ست صمغ عربی کافور ہر یک یک درم گلنار سہ درم گشنیز تازہ ہفت درم پالتہ بر دارند
ایضاً مجرب مازو سوختہ دم الاخوین برگ مورد گل ارمنی گل سرخ مساوی از حریر گذرانیدہ پوست انار ترش نیمکوب کردہ حصہ ازو پختہ قدری ابریشم را
بآب او تر کردہ با ادویہ مسحوقہ آغشتہ بردارند ایضاً کہ در حبس خون و تقویت رحم آزمودہ است مویا ئی صمغ عربی گل ارمنی ہر واحد یکدرم
دم الاخوین دو درم بار یک سودہ بدستور ابریشم پارہ در مطبوخ انار تر نمودہ آلودہ بردارند ایضاً کہ درین باب قوی تر ست برگ مورد مازو سوختہ سرمہ [illegible]
پنج درم گل ارمنی سہ درم زاج سوختہ صمغ عربی ہر یک دو درم بدستور ابریشم را در آب مطبوخ پوست انار ترش تر کردہ بدوا آلودہ استعمال نمایند و در حین استعمال
اگر ہر روز تفل لک کہ زرگران زمورد گویند مثقالی کوفتہ با زردہ بیضہ نیم پختہ تناول کنند تخلف نکند و بکرر تجربہ رسیدہ ایضاً کہ معمول ست
پوست انار مازو سبز کاغذ سوختہ کہربا گل ارمنی دم الاخوین سنگ جراحت گل ملتانی اقاقیا گلنار فارسی نرم کوفتہ بیختہ در صرہ بستہ زن در اندام نہانی
بردارد و ہرگاہ افراط طمث با ضعف قلب و رحم باشد مفرح یاقوتی علوی خان بخورانند ذکر ادویہ مفردہ و ہرگاہ شیر بدہند نافع کثرت حیض باشد
اگر یکبار نک گند ہک آنولہ سار نرم سودہ با شیر گاو ہر روز تا یک ہفتہ بخورند حیض مفرط باز دارد و اگر سرگین خر خشک کردہ در لتہ بستہ بسوزانند بخور کنند
بند شود و نوشیدن آب برگ بالنگ درین باب مجرب ست و نوشیدن خاکستر پشک تر در رحم و خوردن گل بابونہ و نبات سفید برابر بقدر یک تولہ و کذا
خاکستر بان چارپائی کہنہ یا ٹاٹ کہنہ سوختہ با شکر سفید برابر آمیختہ یک کف دست با آب کرنداری سودہ با شکر سفید سفوف کردہ و کذا اثمد [illegible]

بقدر کف دست و کذا انار دو درم سوده در ماست آمیخته و تر ترنجبین ره نصف بریان و نصف خام سوده با آب طبیخ برنج ساٹھی ہر واحد مجرب ست
دیگر چراغ چرب کهنه در آتش اندازند تا آنکه سرخ شود پس باریک سائیده و برابر آن لودھ پٹھانی سوده آمیزند و ہر روز ہفت ماشه با غسالہ
برنج ساٹھی بخورند حبس خون کند و کذا اچھال کڑا سائیده با شکر آمیخته ہفت ماشه با آب خوردن نافع و دیگر سر بالا سوخته کف دست خوردن و کذا
دودھی خرد در سایه خشک کرده کوفته بیخته ہر صبح کف دست خوردن و کذا اسگند کوفته بیخته با نبات بقدر توله با آب خوردن مفید دیگر گل ملتانی
نیم پاو در آب تر نموده صبح آب صاف او نوشیدن و کذا کشنیز خشک یک کف دست جوش داده صاف نموده چند روز نوشیدن و کذا ریشه برگد
یکتوله در نیم پاو آب شیره برآورده اندکی باشه شیرین کرده نوشیدن نافع دیگر در غذا خوردن گل کچنال و گوار سبز و ساگ خرفه و دال عدس و گل سرخ
با غسالہ برنج سرخ حابس خون حیض ست دیگر پشک بز خشک سائیده در پوٹلی بسته بردارند و اگر قدرے کندر بیامیزند قوی‌تر گردد و کذا اسپال بقدر یکتوله
جوش داده سه روز نوشیدن مفید ست ایضاً سفوف که حابس خون حیض ست عدس شاخل یعنی ارہر نخود ماش سیندے ہر یک دو توله
برنج ساٹھی یکتوله ہمه را سوخته باریک سائیده یک کف دست بخورند ایضاً نخود سوخته برنج لودھ مساوی شکر برابر خوراک کف دست و کذا انگور
دیگر و مساوی سفوف ساخته شش ماشه صبح با آب خوردن ایضاً گوند ببول بریان گیرو مساوی سائیده ہر صبح دو مثقال خوردن و کذا کوپنیل
مارسنگها ہفت عدد و فلفل گرد ہفت عدد در آب شیره برآورده نوشیدن نافع دو ایکه استحاضه را مجرب ست خرما رسوت تال مکهانه لودھ پٹھانی
ہر چہار برابر کوفته بیخته ہر صبح نیم توله یا چہار ماشه شکر آمیخته با آب برنج بخورند دیگر بیخ کنگھی و بیخ کھرنی و بیخ چولائی ہر یک دو درم
باده درم آب برنج ساٹھی سه ہفته بهار بخورد افراط حیض باز دارد ایضاً سفوف ازتکه ہندی که مفید ست سنگ جراحت دو دام گوند چنیا یکدام
مائین خرد نیم دام نبات دو دام سفوف ساخته یک کف دست با یکپاو شیر گاو تازه بخورند دو سه روز نفع دهد ایضاً تخم ہندی بریان
لودھ پٹھانی آرد کونچ ناشتی بریان چھال کنار شیتی ہر یک چہار درم مائین خرد مائین کلان ہر یک دو درم شکر تری برابر ہمه ایضاً که مفید ست سنگ جراحت
مانند سنگ سفید مائین ہر یک دو ماشه سفوف کرده بخورند مجرب ست ایضاً سفوف که برای حبس اورار حیض معمول ست تال مکهانه بریان
کر اچھال کوہ انیس گیرو مائین سفید مائین کلان لودھ پٹھانی رسوت مساوی شکر برابر کوفته بیخته دو مثقال با آب سرد بخورند و اگر سنگ جراحت گوند چنیا
کاکڑا سنگی افزایند قوی‌تر گردد ایضاً برای حامله که خون حیض آید گل نیلوفر آمل السوس لودھ پٹھانی آمله صندل سوده کات سفید تال مکهانه بریان ہر یک
دو جزو طباشیر یک جزو خوراک تا یکتوله با آب برنج ساٹھی ایضاً که حیض مفرط و خون بواسیر و اسهال دموی باز دارد و سپیاری چهالیه سوخته دو درم برگ
دو درم ال یکنیم درم باریک سائیده شش ماشه وقت خلو معده بخورند ایضاً حابس حیض لٹھی و اوجلا چهندن و لودھ پٹھانی ہموزن سوده با آب تازه
بخورند ایضاً سفوف ہندی که خون حیض و بواسیر و شکم و سیلان رطوبت از رحم باز دارد و مجرب ست مغز خسته جامن مغز خسته انبه با پوست
درخت ہر دو پوست ڈھاک رسوت موچرس سپستان بیج بٹھا انیس موتھ بیل گری لودھ گیرو کاپیل صندل سرخ مازو کزمازج دھاویه گل دھاوا
ملٹھی چھال کوڑا برابر سائیده ہموزن آن شکر سفید آمیخته دو درم با آب شسته برنج بخورد و در نسخه دیگر بیتا جوڑی و فلفل گرد و زنجبیل نیز داخل ست
ایضاً برائے افراط طمث تخم تمر ہندی سه توله تمر کاین سه توله نبات سفید شش توله سفوف ساخته بخورند و مائین و سیر آملس
و سپیاری و گل و راحت و موچرس و پوست انار ترش جوش داده لته بدان تر کرده بردارند و نیز ازین آب استنجا کنند ایضاً قرص که
افراط حیض را بند کند و گیرو رسوت صمغ عربی رال ہر واحد یکماشه فوفل چہار ماشه با آب قرص بندند و بقدر دو سه ماشه بخورند و گیرو تنها از دو ماشه
تا سه ماشه روغن کنجد تا یکدرم رسانیدن بسیار مفید ست غذا برنج خورند ایضاً معجون مسمی سپاری پاک که رفع خون و رطوبت فرج نافع ست
سپاری چکنی یکپاو ار کوفته در شیر گاو یک آثار با آتش نرم بجوشانند تا ختم شود پس شکر نیم آثار اندر آنچه بقوام آرند و فرود آورده مائین خرد
مائین کلان ہر یک دو نیم درم بیخته گل سپاری گل دھاوه ہر یک چہار درم بیخته گوند چنیا نیم پاو باریک سوده از پارچه گذرانیده آمیزند و از یکدام تا دو سه دام بخورند

اقوال حذاق عیسی گوید که نزف دم حیض اگر از ضعف آلات حابسه بود پس باید تقویت آنها از اغذیه و اشربه و ضمادات و حمولات قابضه باید کرد
و اگر از حدت خون و لطافت آن باشد باشیای مسکن و مغلظ و لزج علاج کنند و اگر از کثرت خون باشد نظر کنند اگر خون مختلط باخلاط دیگر بود فصد
استعمال کنند و اگر خلط دیگر بر خون غالب باشد ابتدا به تنقیه بدن از آن خلط نمایند بعد از آن ادویه که بسبب انفجار دم نیکوست و آن ادویه است
که تبرید و قبض کنند مثل گل سرخ و عدس مقشر و آس و عنب الثعلب و بارتنگ و سماق و عصی الراعی و گلنار و جفت بلوط و مازو و اقاقیا و پوست انار
و شب و عصارهٔ لحیة التیس و این همه اگر نوشند یا در آب و یا شراب آنها را بجوشانند و اندران نشینند و یا بصورت حمول کنند و یا بطریق فرزجه
استعمال نمایند نزف الدم را حبس کنند و ایضاً نزف الدم را ادویه که دهان عروق را سد مینمایند مثل صبر و کهربا و مر و زعفران و عفص
و مامیثا و نشاسته و سفیداب و مرداسنگ و قلقطار و گل مختوم و ارمنی نفع میکنند و آنچه ازین قوی تر است مازو سوخته و ریشم خام سوخته و کاغذ سوخته
و صدف سوخته و شاخ گوزن سوخته است و از آن دوا در حبس حیض قوی است شادنج و دم الاخوین و کهربا و اسفید شب یمانی گلنار گل ارمنی گل مختوم
تخم خرفه مساوی کوفته بیخته دو درم با آب سماق یا با آب سرمه کوفته یک شبانه روز تر کرده یا آب بارتنگ بدهند و دیگر زاج اسکافی و کاغذ سوخته
و جفت بلوط مساوی کوفته بیخته با آب مورد تازه سرشته حبها سازند و چند حب از آن بخورند و ایضاً بصورت حمول کنند و در بعض کتب عیسی آورده
و یا طبیخ پوست انار و برگ آس و پوست سرو و مازو و گلنار و گل سرخ و آب بارتنگ بیخته ادویه حقنه کنند و اگر از انفتاح یا انشقاق رگی از
آلات کبار باشد با آب بارتنگ اقاقیا و گلنار و عصارهٔ لحیة التیس و مازو خام و زاج حمول سازند و اگر مرض و علت از آلات صغار باشد
با آب بارتنگ صبر و گل مختوم آمیختن کفایت کند و ایضاً ضمادات که بر کنج ران و پشت نهند مثل آنکه از قصب و بهی و پوست انار و بلوط و برگ
عوسج و برگ درخت مصطکی و گلنار و اقاقیا و لحیة التیس و مازو و لادن و برامک و بلح و جفت بلوط و شب بسازند نفع کند و ایضاً فرزجهات
معمول از اقاقیا و لحیة التیس و قشار کندر و کهربا و جفت و زاج و مرمس سوخته و لادن و دم الاخوین و مازو و عوسج و کافور و برامک و کاغذ سوخته و شب نافع
بود و ایضاً فرزجه از اقاقیا و لحیة التیس و قشار کندر و سفیداب و گلنار با آب آس سرشته سود دهد و ایضاً اگر اسفنج را در زفت رطب آلوده بسوزند
و خاکستر او بسرکه و آب مورد تازه آمیخته پارهٔ پشم بردارند مفید گردد و این فرزجه حبس انفجار خون از رحم کند مازو خام شب یمانی اقاقیا
و دقاق کندر کوفته بیخته با آب آس تر سرشته بردارند فرزجه حابس خون شاخ گوزن سوخته کاغذ سوخته برامک اکلیل سول صندل سفید
شب یمانی خزف نو حضض مازو سوخته دم الاخوین قلقدیس سماق سرمه و زرنیخ بریان شادنج اسفنج سوخته بسرکه سرد کرده صدف سوخته
قشار کندر مساوی با آب سماق و آب بارتنگ یا آب عصی الراعی سرشته استعمال کنند و دیگر افیون پارچهٔ کتان سوخته
شب یمانی بسرکه یا آب بارتنگ سرشته بعمل آرند و دیگر کاغذ سوخته اقاقیا گلنار عصارهٔ لحیة التیس گل سرخ مازو حضض پارچهٔ کتان
سوخته مساوی کوفته بیخته با آب آس سرشته استعمال نمایند و دیگر اقاقیا کافور برامک لادن گل مختوم افیون مساوی کوفته با آب مورد
سرشته فتیله بردارند و دیگر آب قطر برامک کافور لادن با آب برگ عوسج یا با آب شوک تازه آمیزند و دیگر سرمه سوده گلنار جفت بلوط سائیده
با آب آس رطب جمع کرده بصوفه بردارند پس اگر این اشیا استعمال کنند و مرض تسکین نیابد زیر پستان محجمه کثیر النار می نهند ابن سینا
مینویسد که نزف الدم حادث بر سبیل دفع طبیعت و حادث از امتلاء و ثقل خون بر بدن را حبس نباید کرد تا آنکه خوف ضعف گردد
و گاهی فصد و غشی کنند از انتظار این سبب دفع کردن آن امتلا را جذب ماده بسوی خلاف و چون سببش حدت صفراوی باشد تنقیه
صفرا کنند و خصوصاً بمثل شاهتره و هلیله بهر آنکه درین قوت قابضه است و اگر سببش مائیت باشد فرود آوردن و جذب کردن او بسوی خلاف
کنند و صمغ عربی و کثیرا بخورانند و اگر سببش ضعف رحم باشد با ادویه قابضه ادویه مقویه بعطریت و خاصیت جمع کنند و اگر سببش قروح باشد معالجه
با ادویه که مرکب از منقیه و قابضه و مخدره نمایند و معالجه بواسیر بعلاج بواسیر کنند و تخم کتان با آب گرم و باید که رعایت اوقات راحت نمایند

واز بادیان دو درم در دیگ انداخته بران شراب صرف دو رطل اندازند و بجوشانند تا نصف بماند و بران انزروت و حضض هر واحد دو درم
و روغن گاو و عسل هر واحد ملعقه اندازند و از ان بر ناشتا بقدر ملعقه بخورند و تاخیر غذا تا وقت عصر نمایند این سه روز بعمل آرند و من گویم که
این دوا اگرچه در اکثر اوقات نفع میکند لیکن گاهی استحاضه از اسباب دیگر میباشد که قبض صرف واجب کند و تو میدانی از آنچه سابق
مذکور شد مجوسی گوید که اگر نزف از ضعف قوت ماسکه عارض شود باید که علاج باشیای مجففه قابضه از اغذیه و ادویه کنند و اگر
نزف بسبب حدت خون و لطافت آن عارض گردد باید که معالجه آن باشیای مبرده مطفیه نمایند و اگر بسبب رقت خون باشد باغذیه
مائل بغلظ کنند و اگر از انخراق عروق و تاکل آنها باشد باید که دران ادویه ملحمه خراجات مجفف قروح استعمال نمایند مثل صبر و انزروت
و کندر و دم الاخوین و گل قبرسی وغیره آنچه در قروح مسطور است و اگر نزف از کثرت خون و امتلای عروق عارض شود باید که امر
بفصد باسلیق نمایند و بقدر حاجت خون بیرون آرند و اگر خون خارج بنزف را بعض اخلاط دیگر آمیزند و بران غالب شوند
باید که تنقیه بدن از ان خلط بدوای مخرج آن کنند و لا سیما بقی که آن ماده را بسوی فوق جذب میکند و چون این بعمل آرند معالجه
آن بادویه حابس خون و قاطع نزف کنند و تدبیر موافق آن از اغذیه وغیره پردازند ادویه که قطع نزف کند قرص کهربا یکمثقال
گل قبرسی نیم درم باریک سائیده ناشتا بآب بارتنگ یا آب سماق یا آب خرفه یا آب عصی الراعی بخورانند و اگر شاخ گوزن سوخته یکمثقال
گل قبرسی یکدرم بسرکه ممزوج بآب بخورانند آنرا نفع بخشد و چون آب طرفا و آب اثل مسحوق بقدر دو اوقیه بنوشانند نافع بود و این
دوا قاطع نزف است اقاقیا و عصاره لحیة التیس و حضض هر واحد یکدرم و ودع سوخته و گل قبرسی هر واحد سه درم همه را باریک سائیده
یکمثقال بآبیکه دران کشنیز خشک و سماق بقدر اوقیه جوشانیده باشند و یا بشراب قابض که اندران سماق و جفت بلوط تر کرده باشند بخورند
دیگر ادویه این همانست که در قول عیسی گذشت لیکن درینجا گل قبرسی و شاخ گوزن سوخته و ودع سوخته عوض گل مختوم است دو درم بگلاب که
دران قدری سماق تر کرده باشند یا بآب بارتنگ یا بآبیکه دران زرشک جوشانیده باشند بخورند نافع است دیگر ودع سوخته شاخ گوزن سوخته
خبث الحدید باریک سوده در سرکه تر کرده بریان نموده هر واحد پنج درم گلنار ده درم زیره و کشنیز هر دو در سرکه تر کرده بریان ساخته هر واحد سه درم
گل قبرسی چهار درم جفت بلوط سماق زرشک تخم خرفه هر واحد دو درم همه ادویه را باریک سائیده یکمثقال از ان بآب آهن تابکه دران سماق مالیده باشند
بخورند مجرب النفع است دیگر خبث الحدید جید قشار کندر هر واحد یکجزو باریک سائیده در شراب قابض سه روز تر کرده نهار بنوشند دیگر کندر ذکر
دو مثقال شب دو درم آب تر کرده صبح صاف کنند و بران آبیکه برنج فارسی سرخ اندران پخته باشند انداخته ناشتا بنوشند دیگر مازو و بلوط در سرکه یکشبانه روز
تر کرده مقل گلنار هر واحد یکجزو و ودع سوخته کهربا بسد هر واحد نیم جزو جند بیدستر ربع جزو باریک سائیده بآب سماق بخورند پوست جوز هندی چون یکدرم باریک سوده
باسرکه ممزوج بآب که دران سماق تر کرده باشند بخورند نافع بود و چون فلونیای فارسی یکدرم با نیم درم گل قبرسی همراه آب سماق یا آب بارتنگ بخورند منفعت بین
نماید و زن را در آب مقمم نشانند و صفت او اینست بگیرند گلنار و پوست انار و جوز السرو و جفت بلوط و خرنوب نبطی و مازو و مورد و شب سرخ
و قرظ و طراثیث و قشار کندر هر واحد یک کف و خوب جوشانیده زن را در آب آن نشانند و بر عانه و نواحی ناف ثفل آن ضماد کنند و القصه بر عانه
این ضماد نمایند پوست انار گلنار سماق جفت بلوط شب قشار کندر زیره سفید [illegible] باریک سائیده با آب [illegible] آمیخته ضماد کنند و فرزجه مبلول بسرکه ممزوج
بآب یا بآب سماق ملوث در چیزی از اقاقیا و حضض و دقاق کندر و شب یمانی و مازو سوخته بر دارند که نافع است دیگر سرمه سوده زنگار گلنار سبوس [illegible]
گل مختوم هر واحد یکجزو زیره سفید نیم جزو همه باریک سائیده و پشم پاره آسمانجونی در آب آس و آب سماق تر کرده بدین ادویه آلوده بر دارند دیگر مازو سوخته
شاخ گوزن سوخته کاغذ سوخته سک [illegible] قشار کندر صندل سفید شب یمانی خبث الحدید حضض [illegible] سوخته سماق سرمه [illegible]
بسرکه سرد کرده صدف سوخته اجزا مساوی کوفته بیخته فرزجه بآب سماق تر کرده و بدین ادویه آلوده بر دارند دیگر زاج کاغذ سوخته [illegible]

باریک سائیده دو پاره ابریشم در آب خرنوب الشوک تر کرده درین دوا آلوده بردارند و اگر این ادویه را با آب آس و آب خرنوب نبطی سرشته بلوطها سازند و بدان حمول کنند نفع دهد دیگر اقاقیا کافور باقی اجزا همانست که در قول عیسی گذشت حقنه که نزف قبل را نفع کند بگیرند آب مورد و آب بارتنگ و آب عصی الراعی و آب خرفه هر واحد یکجزو و در آب سماق جوشانیده صاف کنند و از جمله چهار اوقیه گرفته در ان گل مختوم و حضض و اقاقیا و عصاره لحیة التیس و ودع سوخته و سک و املج هر واحد یکجزو باریک سائیده دو درم تا سه درم از ان گرفته آمیخته حقنه رحم کنند و جالینوس ذکر کرده که در قطع نزف حقنه آب بارتنگ صرف کفایت نموده و چون ازین همه تدابیر خون منقطع نشود باید که محاجم زیر پستان نهند و اعضاء الیصا بها محکم بربندند که ماده را بسوی بالا جذب کنند و خون منقطع گردد ایلاقی و جرجانی گویند که بعضی اطبا گفته اند که بعد تنقیه اثاناسیا که بجگر گرگ ساخته باشند باید داد و فاوانیا با آب مورد تر حمول سازند و اگر در احشا الم باشد اثاناسیا که در ان جگر گرگ نباشد بخورند و ثابت بن قره گوید سه روز هر صبح دو دانگ تا چهار دانگ تخم البنج سائیده با شکر بدهند و چنین گوید آب برگ خرفه و آب برگ بارتنگ با گلنار و گل ارمنی باید داد و یا شاخ گوزن سوخته بسرکه ممزوج با آب تخم خشخاش سیاه سوده و یا تخم گل با سرکه ممزوج و قرص کهربا و قرص طباشیر بدهند و معجون لسبد سوده اروبگیرند لسبد مغسول کهربا شب یمانی شادنج عدسی مغسول دم الاخوین گل ارمنی گل مختوم گلنار مساوی برب به بسرشند شربت از دو درم تا پنج درم با آب سماق یا آب بارتنگ یا آب برگ خرفه و در طبیخ ادویه قابض نشانند و ضمادهای قابض و شیافهای قابض سود دارد و سک و ازوا قاقیا کنند رسعی فوفل مساوی کوفته با آب مورد تر سرشته شیاف سازند و هم بدین طلا کنند و آرزنی حکایت میکند که در سه روز سه استار کهربا بخورد و حیض او یکبارگی بند شد و اگر طبع قبض باشد شربت ورد و شربت نیلوفر تلیین باید کرد و اگر زخم بود قرص طباشیر بدهند و غذا درین مرض نیز چنان باید که خون را غلیظ کند و در ان قبض باشد چون غوره و سماق و زرشک و عدس و رمانی و فالوده نشاسته و لوزینه و قطائف و کلیه و گوشت از کبک و دراج و تیهو و تذرو و آهو باشد و از میوه های ترش ترش انار ترش و زعرور و غبیرا سود دارد و اگر خون با بلغم آمیخته باشد تنقیه بحب سکبینج و حب منتن باید کرد یا بقیه ادویه مخرج رطوبت و بلغم لزج و اگر خلط سودای بود تنقیه بحب اصطمخیقون و مطبوخ افتیمون کنند و در جمله بعد تنقیه بدن تدبیرهای دیگر نمایند و اگر بسبب انفتاح عروق و ضعف رحم باشد اول با آب عصی الراعی یا با آب مطبوخ پوست انار و غیر آن که در قول عیسی گذشت چند بار حقنه رحم کنند و از اقاقیا و عصاره لحیة التیس و سنبل و عود و قاقیا کنند رو مازو و خام و شب یمانی شیاف سازند و حب الآس و خرمای خشک و بهی ترش و پوست انار و جز آن که در قول مذکور مسطور شد سائیده با آب مورد و تر با آب بهی سرشته به شکم و زهار و پشت ضماد کنند و اگر بسبب انشقاق رگ باشد از سوء مزاج بارد یابس بگیرند صمغ عربی و گل ارمنی و گل مختوم و کهربا و کندر و مرداسنگ و شب یمانی و اقاقیا و دم الاخوین و همه را سائیده با آب بارتنگ سرشته شیاف سازند و نیز ازان ضماد کنند و حقنه و مرهم لسپازند و بردارند و اگر بسبب رقت خون و مائیت آن باشد اول تنقیه بدن از رطوبت کنند و این گلشکر مسهل درین باب نافع ست گلشکر هفت درم تربد مثقال زنجبیل دو دانگ همه را بسرشند و این یک شربت ست و اگر عوض گلشکر با طریفل صغیر پنج درم بسرشند هفت نافع بود و گاهی همین طور مسهل دهند و گاهی تدبیر ادرار بول کنند و گاهی قی فرمایند و ریاضت و حمام و عرق آوردن و طعامهای خشک و زود گوار خوردن سود دارد و بعد تنقیه حقنها و ضمادات قابض بکار برند و اگر بسبب ضربه یا سقطه بود اول فصد باسلیق کنند بعده تدبیر رحم و سقطه او نمایند پس قرص کهربا دهند و حقنها و ضمادات و شیافات قابض استعمال کنند صفت ادویه که جمیع انواع افراط حیض را باز دارد و شیر تازه که در ان خبث الحدید پخته باشند و بعده آهن تاب کرده هر صبح سه اوقیه با قرص طباشیر کافوری سود دارد دو درم داسنگ زاج گلنار گل مختوم گل ارمنی همه مساوی با آب مورد و تر سرشته فرزجه سازند که مجرب ست و باقی ادویه همانست که در قول شیخ و غیره گذشت ابن الیاس گوید که سیلان طمث اگر بسبب کثرت خون و امتلای عروق از ان باشد بعد فصد باسلیق و بستن پستان و نهادن محاجم ناری زیر پستان قرص کهربا با مثقال گل ارمنی مثقال رب بهی ده درم بخورانند غذا غوره و سماق و گوشت ماکیان دهند و یا صمغ عربی و تخم بارتنگ و تخم ریحان بریان

هر واحد مثقال بروغن گل چرب کرده فرو برند و یا این دوا بدهند گلنار کهربا گل ارمنی هر واحد سه درم صمغ عربی چهار درم تخم بارتنگ تخم ریحان هر واحد سه درم بریان هر را سوای کهربا بکوبند و آمیخته سه درم برب آس یا رب بهی ده درم بخورند و محاجم ناری بر ساق نهند و فصد صافن نافع بود و این فرزجه حبس حیض کند اقاقیا لحیة التیس قشار کندر کزمازج دم الاخوین مازو رامک کاغذ سوخته مساوی کوفته بیخته بآب مورد سرشته بصوف استعمال نمایند و اگر از رقت خون و حدت او باشد رب بهی یا سیب هر کدام که باشد ده درم با گل ارمنی و قبرسی یا قرص کهربا هر کدام که باشد مثقالی بدهند و یا شیرهٔ تخم خرفه سه اوقیه با گل ارمنی و صمغ عربی هر دو بریان هر واحد مثقالی بنوشانند و غذا مزورهٔ زرشک یا سماق یا عدس با کیان و شیرهٔ مغز بادام بریان خورانند و این دوا قطع نزف و حبس خون رقیق صفراوی کند ورع سوخته گل ارمنی صمغ عربی هر دو بریان اقاقیا عصارهٔ لحیة التیس هر احد سه درم کوفته بیخته یکمثقال بآب سماق یا آب بارتنگ یا آب عصی الراعی یا آب خرفه هر کدام که باشد مثقال بدهند و اگر از انخراق عروق و انفتاح آن باشد هر صبح قرص گلنار و گل ارمنی و صمغ عربی بریان هر واحد مثقال برب بهی ده درم بخورانند و غذا مزورهٔ سماق بگوشت ماکیان و شیرهٔ مغز بادام بریان دهند و این فرزجه لحم حابس استعمال کنند کندر صبر انزروت هر احد سه درم دم الاخوین گل قبرسی هر احد چهار درم لحیة التیس دو درم کوفته بیخته بآب مورد یا بارتنگ سرشته فرزجه سازند و این شیاف حبس خون حیض کند دم الاخوین گل قبرسی مساوی کوفته بیخته سرشته استعمال کنند و اگر بسبب غلبهٔ مائیت و رطوبت بر خون باشد هر صبح جلاب از اصل السوس با درنجبویه هر یک سه درم و از شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا مزورهٔ نخود و شیرهٔ حب القرطم دهند بعده تنقیهٔ بدن از بلغم بحب ایارج و بایارج جالینوس کنند و یا بگیرند سنا پنج درم بادیان با درنجبویه هر احد سه درم شکر سفید ده درم جوشانیده صاف نموده دران معجون خیارشنبر پنج مثقال حل کرده بنوشند و بران صبر کنند تا تنقیهٔ بلغم حاصل شود و بعده معالجه بحابسات نمایند مثل قرص گلنار و قرص کهربا و رب آس و رب بهی و صمغ عربی و تخم بارتنگ و غذا مزورهٔ سماق یا زرشک با گوشت تیهو و دراج دهند و یا این دوا با آب بهی و رب آس بخورند قشار کندر خبث الحدید گل ارمنی هر احد چهار درم کوفته بیخته یک مثقال قبل طعام یا بعد او بدهند و یا برنج فارسی در آب خوب بجوشانند و آبش صاف نموده بران کندر و گل ارمنی هر احد یکدرم انداخته ناشتا بنوشند و اگر حیض افراط کند این فرزجه بکار برند سرمه سوده تنکار الصناعه گلنار هر احد سه درم گل مختوم زیرهٔ کرمانی هر واحد نیم درم کوفته بیخته در آب سماق یا آب لف گرم یا آب مورد تر آمیخته دران پنبه آلوده استعمال کنند و اگر بسبب غلبهٔ سودای محترقه بر خون باشد هر صبح جلاب از با درنجبویه سه درم با شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزورهٔ ماش و نخود و شیرهٔ بادام سازند و تنقیه بمطبوخ افتیمون یا بحب آن یا معجون نجاح کنند و بعد تنقیه حابسات خون مثل رب قابضه و اقراص مذکوره استعمال نمایند مصنف ترویح گوید که اگر سببش امتلای بدن از خون و دفع طبیعت آن زائد بود بعد فصد باسلیق هر صبح شربت عناب و خشخاش با تخم بارتنگ و یک درم صمغ عربی یا شربت انجبار بدهند غذا مزورهٔ عدس بشیرهٔ تخم خشخاش و مزورات حامضه مثل سماقیه یا زرشکیه بخورند مرغ اگر قوت ضعیف باشد و یا چار تخم بروغن گل لت کرده سه روز فرو برند و گویند که چیزی نافعتر در قطع آن از شرب گل مختوم نیست و بقراط گفته که اگر تابع نزف الدم امتداد و صغر نبض گردد ردی باشد و این قرص نافع نزف است گلنار گل ارمنی عصارهٔ لحیة التیس کهربا بسد اقاقیا جفت بلوط هر واحد یکجزو و زرشک پوست انار ترش طباشیر حب الآس هر یک دو جزو بادیان بریان تخم کرفس افیون هر یک نیم جزو قرص ساخته دو درم با ربوب قابضه بدهند و اگر سببش انخراق رگ یا انفتاح او باشد هر صبح ده درم رب بهی یا سیب یا آس که دران گل ارمنی و صمغ عربی و گلنار سوده آمیخته باشند بخورند و برین مداومت نمایند تا آنکه محتبس گردد و غذا اسفاناخیه بخورند مرغ یا عدسیه بشیرهٔ بادام بریان و سماقی ترش کرده و این شیاف نافع است مازو شاخ گوزن سوخته پوست بیضه سوخته کاغذ سوخته سرمه اقاقیا دم الاخوین گل ارمنی مساوی ساییده بآب سرشته شیافات سازند و بردارند ابو منصور گوید که علامت افراط طمث زردی رنگ و ربو و ورم پا

واشتهای اشیای قذره مثل انگشت و گل ست علاجش گل مختوم با آب خرفه و گلنار ست و یا یک قدح آب حلیله مطبوخ بشراب قابض با لمنا صدف
شسته شده و یا جفت بلوط بشراب قابض که در آن تخم مورد تر کرده باشند جوشانیده استعمال کنند و یا زاقاقیا کنند و اقاقیا بسرکه ممزوج بخورند و سفوف
استعمال نمایند و همچنین جمیع این را نافع ست و اگر در انجا آثار حرارت باشد فصد باسلیق کنند و دوای ثابت بن قره که در قول ایلاقی گذشت
چنیدر ونبد بهند و یا خرف تور سوده با آب حب الآس بخورانند و کحل و گلنار و تنکار و نعناعت و جفت بلوط مساوی سوده پاره صوف در آب مورد
آغشته در دوا آلوده روز و شب دائم حمول نمایند و یا گیرند کندر و گلنار و سرمه و اقاقیا و شب مساوی و باریک سائیده حمول سازند و بر عانه
و پشت طلا کنند و یا تضمید قطن و پشت بسرکه یا نشاسته نمایند و یا حضض در شیر حل کرده بصوفه بردارند و در آب تخم که در آن ادویه قابضه
پخته باشند بنشانند و اگر امر مشکل گردد حقنها که در باب اسهال الدم مذکور شد در قبل استعمال نمایند و غذا از شوربای قابض مثل سماقیه و حصرمیه و زیرباج
و جوجه مرغ و لحوم صید دهند و اگر آنچه سیلان کند بدبو و گنده بود حقنهای حاده بعمل آرند ابن هبة الله گوید اگر نزف تابع حدت خون
و لطافت آن باشد علاجش بادویه مبرده و مغلظ خون کنند مثل شیره تخم خرفه و شیره تخم کشوث آب بارتنگ رب سیب طباشیر و گل ارمنی
و امتصاص انار میخوش و به میخوش نمایند و اگر باز نایستد قرص کهربا برب ریباس بدهند و در آب مطبوخ آس و گلنار و گل سرخ و مازو و کزمازک
بنشانند و ضماد عانه با قاقیا و صندل و گل سرخ و کافور و سماق و پوست انار و گلنار با آب سرد کنند و حقنه با آب بارتنگ و گل و تخم خرفه
و اقاقیا و عصاره لحیة التیس و دم الاخوین و شادنج بعمل آرند و غذا آنچه ماکیان با آب سماق یا زرده بیضه بسرکه جوش داده باشند و اگر نزف
تابع شگافتن رگ یا اسقاط یا عسر ولادت باشد علاجش حقنه و ادویه منشفه و مراهم لحمه نمایند ابن تلمیذ گوید که چون افراط کند قرص کهربا
سوده در شربت انجبار و یا اوقیه آمیخته استعمال کنند و هنگام خواب گلقند تباشیری شش درم بخورند و شیافات [illegible] بردارند و اگر سبب
رقت و حدت خون باشد تدبیر مذکور بعمل آرند و گاهی کثیرا لجبیر تازه و شیره خرفه و شربت انار برین کفایت کند و غذا بار ریباس و هندبا مثل نخاله
و گوشت بزغاله و ماکیان و حصرمیه و اشیای ترش بی حدت و حرارت و اگر قابض غیر باشد بهتر بود و اگر با عفوصت و حموضت حابس باشد اولی بود
مثل غوره و مازو و سماق و اگر حرارت باشد بعصارات و لوار و سان نوز و الملحوم کباب وقتیه و اگر قوت ضعیف باشد لحوم صید و زیرباج بریان
با بازیرو با تنفیر بسیار و شراب ترش ایشان را نافع بود و اگر در اصل قابض نباشد تخم مورد کوفته دران ترکنند و او گوید که اگر از سوء مزاج [illegible]
باشد تنقیه آن خلط و اصلاح خون کنند و حابسات خون مثل کهربا و سندروس و گل مختوم و گل ارمنی و خاکستر شاخ نگار و مهره خوران سرشته و
محلولا استعمال نمایند و از مجربات اینست که انجبار یک جزو سماق نیم جزو کشنیز ربع جزو خوب جوش داده مکرر بنوشند و از فرازج مجربه اینست که عفاص
در آب کشنیز سوده کبریت و تخم انجیر در آن سرشته حمول سازند و چون افیون لسبد چند آن موم سرشته اندکی از آن بردارند فی الفور قطع آن کند
میر محمد حسین مینویسد که آنچه بسبب امتلای بدن از خون باشد و با فراط انجامد رگ باسلیق زنند و بعضی اطبا از فصد باسلیق منع نموده چه فصد آن در احتباس
حیض مستعمل ست و امر بفصد اکحل میکنند و تا طبیب ماهر نباشد در امثال این مواضع بفصد جرأت نکند و قرص کهربا بشربت حب الآس بغایت سودمند
و این دوا نافع ست پوست هلیله کابلی بریان کرده شش درم تخم بارتنگ و بنج عدسی هر کدام سه درم کوفته بیخته دو درم از آن با سرکه ممزوج دهند
خون بانددار و دو دانگ بزرالبنج کوفته و نیم مثقال شاخ گوزن سوخته با قند سفید سفوف نمودن بغایت سودمند ست خاصه که با آب بارتنگ
و شیره تخم خرفه بریان بدهند و باشد که دوای خوردنی کفایت نکند و حاجت باستعمال فرازج و ضماد افتد و این فرزجه درین کار ستوده است کندر
گلنار و مازو و سرمه شب یمانی اقاقیا صمغ عربی برابر سوده با گلاب سرشته استعمال کنند و اقاقیا و مازو و کندر با سرکه سرشته بر ناف و حوالی آن ضماد سازند
و افیون در پیه ماکیان حل کرده قدرے از آن برداشتن در قطع خون از مجربات ست و سرمه شب یمانی مساوی بگلاب سرشته شیاف ساخته
برداشتن همین حکم دارد و هرگاه خون بند شود و قوت باز آید و اشتهای طعام پیدا گردد این سفوف هر صباح دو درم با شربت سیب یا شربت لیمو

کشنیز بریان بکجز و گل ارمنی طباشیر سپند سوخته کهربا هر کدام نیم جزو اقاقیا ربع جزو دار چینی عود خام گل مختوم زعفران هر کدام ثمن جزو کوفته بیخته استعمال کنند
که در حبس نفث الدم از هر گونه که باشد و منع رعشه و خفقان و اسهال عجیب الفعل ست و آنچه بسبب غلبه بلغم یا غلبه سوداء تیز باشد علاجش تنقیه آن
خلط بعد از ان مداومت بر حابسات مذکوره نمایند و آنچه از حدت و رقت خون باشد تنقیه بمطبوخ هلیله و شاهتره و تمر هندی با شیرخشت کنند و قرص کهربا
با شربت زرشک و شیره تخم خرفه بریان با شربت عناب و شربت صندل و رب غوره و عصاره زرشک و آب انارین و رب الجبار و امثال آن دهند

ضعف رحم

سببش سوء مزاج و سستی بافت آن و مقاسات امراض سابقه است و از ضعف رحم قلت شهوت باه و کثرت سیلان حیض و منی و رطوبات و
عدم حبل عارض شود و تشخیص اقسام سوء مزاج در آغاز امراض رحم مسطور شده و علاجش تعدیل سوء مزاج ست و تدارک آفات معروفه که رحم را عارض
شود و اگر در بدن ماده بود اول بدن را از ان ماده پاک کنند پس ادویه قابضه که در علاج کثرت طمث مذکور شد بکار برند و با ادویه قابضه دواهای
خوشبو چون سنبل الطیب مانند آن بیامیزند و در تحلیل نسیج آن بعلاج تحلیل نسیج معده پردازند و مفرح علوی خان و حب بینا نافعست و در مقاسات امراض تدارک آفات عارضه نمایند

سیلان رحم

گاهی از رحم زنان دائم رطوبات عفنه سیلان مینماید سببش کثرت فضول ست در جمیع بدن و انصباب آن بطریق استفراغ و تنقیه بسوی رحم و این
فضول بلغمی یا صفراوی یا سوداوی یا دموی بود و یا تولد رطوبات عفنه در نفس رحم بسبب ضعف قوت غاذیه رحم و عفونت مادهٔ حیض در عروق حیض از
تعفن جسم طریق تشخیص این اسباب باید که نظر کنند اگر رنگ مریضه زرد و قوت او ضعیف بود و رطوبت با دوار خارج شود سببش ضعف غاذیه باشد
و دیگر آثار غلبه خلطی از اخلاط ظاهر نیابند شود سببش انصباب فضول از بدن باشد و استدلال بر غلبه هر خلط چنان کنند که از مریضه رنگ رطوبت سائله
پرسند پس اگر رنگ آن سرخ بیان کنند و با وی حرارت و سرخی و غلظ قاروره بود از غلبه خون باشد و اگر زرد و بدبو گوید و با تشنگی
شدید بود از صفرا باشد و اگر سفید گوید و دیگر آثار بلغم پیدا بود از بلغم باشد و اگر سیاهی و غلظ رطوبت بیان کنند و با خشکی و لاغری بدن بود از
سودا باشد و بهترین استدلال بر نوعیت خلط غالب اینست که بفرمایند تا زن پنبه نو بردارد و برآورده خشک کرده ببینند رنگ آن برنگ خلط غالب
بود و پیدا آنکه مریضه سیلان رحم را دم زدن دشوار بود و اشتهای طعام ساقط شود و رنگ او بردارت متغیر گردد و ورم و نفخه در پشت چشمها و درد
در اکثر و گاهی باد در آن بهم رسد علاج جهت اخراج فضول حسب غلبه خلط تنقیه بدن از فصد یا مسهل یا قی کنند و بعد از ان تنقیه رحم نمایند
بحقنهای منقیه مثل طبیخ اصل السوس و اذخر و ابرسا و فراسیون و نخود سیاه که ایارج فیقرا در ان آمیخته باشند اگر حرارت نباشد و الا بشیرهٔ
تخمهای بارد و مدر شرباً و حقناً علاج کنند و بعده تقویت رحم بحقنهای قابضه و فرزجات عالیه که از مازو و مورد و پوست انار و سلیخه و سماق
و جز آن ساخته باشند و آنچه در علاج افراط طمث مذکور شد باید کرد و بهر تقویت قوت غاذیه ادویه و اغذیه مقوی دهند و اگر مازوی سبز
تخم حماض هر یک دو درم جوز السرو و خبث الحدید مدبر هر واحد یک درم کوفته بیخته و جفت بلوط گلنار را در آب جوشانیده صاف نموده پارچه را بآن
تر کرده ادویه سوده را بران پاشیده بردارد رطوبت رفتن از فرج باز دارد و اگر آب و سفید دوا نها از رحم بیاید یا درد کمر و کشش ران سفوف
ثعلب مصری آرد مونگ طباشیر تخم خرفه مصطگی کندر هر یک چار ماشه کوفته بیخته شش ماشه با آب بخورند و اگر با درد نواحی پهلو و پشت و تپ بدون
عرق باشد ادویه حاره یابسه نباید داد و خمیرهٔ گاوزبان عرقیات شربت بزوری دهند و از کنجد تخم خشخاش هر یک دو توله سائیده
در آب پخته روغن گل سفیده بیضه مرغ زعفران یک ماشه لک سوده چهار ماشه مثل مرهم ساخته لته بدان تر کرده بردارند ذکر ادویه مفرده
نافع سیلان رطوبت از رحم جالینوس در طبیخ قرظ و حمول آن و کذا شرب و حمول شیر مایهٔ خرگوش در قطع رطوبات فرزند مجرب سویدی ست و
حمول سنبل هندی با آب مورد سبز سرشته و کذا خولان و کذا آب حی العالم و کذا مازو سوخته در شراب ترکرده و کذا بیخ حماض خشک و کذا اسماق العسل و کذا برادهٔ چوب کنار

وکذا آب عنب الثعلب وکذا سرگین بز کوہی وشل او کندر وکذا اقاقیا وکذا طلع نخل و پوست آن وکذا اطراثیث وکذا گلنار وکذا اسرار الفرہ وکذا اکر مدانہ
وکذا اشب یمانی وکذا خشخاش سیاہ تنہا وبشراب کہنہ آمیختہ وکذا عصارۂ لحیۃ التیس **وشرب و حمول** شاخ گوزن سوختہ وکذا برگ طرفا
بشراب وکذا بلح وکذا سماق وکذا آب عصی الراعی وکذا عذبہ و نقوع آن وکذا حب الآس وبرگ آن وکذا کشوث بریان وکذا عود
بلسان وکذا ثمر و برگ مغیلان وکذا آب بارتنگ وکذا طبیخ برادۂ چوب سدر وکذا سلیخہ وکذا بیخ نیلوفر و تخم او وکذا حلبۃ العسل **و اکل و شرب**
بلح بسرکہ یا شراب قابض وکذا حضض مکی بآب وکذا انبر باریس وکذا بیخ نیلوفر زرد وبشیر تازہ بمرات وکذا اسرکہ وکذا تخم خرفہ بریان **و جلوس**
در طبیخ طرفا یا حب الآس یا برادۂ چوب کنار یا سنبل رومی یا انار ترش کوفتہ یا برگ درخت مصطگی **وحقنہ** بطبیخ بلوط کوفتہ وکذا ناردین و بخور
خراما وکذا حب بلسان نفع دررحم ہر واحد قاطع سیلان رطوبات رحم ست واگر کاکڑا سنگی سائیدہ شکر سفید آمیختہ بآب یا شیر گاو بخورند و
بالای آن نان گندم با روغن بسیار خورند واز گوشت و ترشی و بادی پرہیز نمایند برای سیلان رطوبت از مجربات اہل ہندست وکذا پوست مولسری
خشک کردہ سائیدہ برابر آن شکر آمیختہ ہر صباح بآب تازہ کف دست خوردن دافع سیلان آب رحم ست **ذکر ادویہ مرکبہ** مفید سیلان رحم
حمول کہ تنقیۂ رطوبت از رحم کند صبر زرد کابلی تخم شبت ہر یک یکجزو مرکی نمک سنگ کف دریا ہر یک نیم جزو کوفتہ بیختہ بشہد سرشتہ یا پنبہ
آلودہ بردارند **ایضاً** کہ برای خشکی فرج زن نافع ست مازو چہار ماشہ عود دو ماشہ حب الآس فقاح اذخر سک ہر یک سہ ماشہ مشک نیم سرخ
زعفران یک سرخ قرنفل سہ عدد کوفتہ بیختہ در پارچۂ کتان بستہ بردارند **ایضاً** کہ رطوبت فرج را تشفت کند اقاقیا گلنار سک مازو ہر یک دو درم
شب یمانی سنبل الطیب ہر یک یکدرم شافہ ساختہ بردارند **ایضاً** کہ سیلان رحم را نافع قطع کند زعفران بلوط مازو سیاہ عذبہ خاکستر چوب انگور سنبل الطیب
ہر واحد یا مجموع را حمول سازند **دوا بجہت** سیلان رطوبت از رحم سنگ راسخ مولسری ہلیلہ سیاہ کسیس گل پستہ دار چینی زر بدانجبار ہر یک احد
یکتولہ ہمہ را نرم سائیدہ نگہدارند و پیش از جماع بدو ساعت بقدر دو ماشہ اندرون بمالند **سفوف** کہ دافع سیلان رطوبت ست تال مکھانہ
بہیمبند کھراتی گل سپاری گل پستہ پوست بیرون پستہ نوہ گل دہاوہ ہر واحد چہار ماشہ ثعلب مصری آرد مونگ بریان مغز تخم تمر ہندی ہر واحد
یکتولہ مصطگی سہ ماشہ نبات مساوی مجموع کوفتہ بیختہ ہفت ماشہ ہمراہ عرق گاوزبان دہ تولہ بدہند **ایضاً** کہ برای سیلان رطوبت رحم و منی آن
بے عدیل و معمول ست خستۂ تمر ہندی را در آب تر نمایند پس مقشر نمودہ اگر آب آن باقی باشد باز در آن آب تر نمایند تا تمامی آب خشک شود
بعد از آن بار یک بسایند و ربع وزن آن مغز تخم کاہو و ثمن وزن آن صندل سفید سودہ آمیختہ برابر جملہ نبات سودہ داخل کردہ یکتولہ بآب خورانند
سفوف دیگر بنسخۂ دار الشکوہی کہ از مجربات ست گل سپاری گل دہاوہ گل پستہ طباشیر کہربا کزمازج ہر یک دو مثقال صمغ عربی چہار مثقال شکر تری دو درم
ایضاً برای رطوبت گلنار گل ہرمزی کہربا ہر یک پنج درم باریک سائیدہ بقدر نیم ماشہ بازردی تخم مرغ نیم برشت ہر روز وقت بخورند **ایضاً** کہ برای
جریان رطوبت ہر قسم و منی مجربست گل انبہ گل فوفل گل پستہ یا عوض آن پوست بیرون پستہ صمغ پلاس ہر یک سہ ماشہ شکر سفید یک تولہ
سفوف سازند و ہر روز بشیر گاو یا آب سرد بخورند **ایضاً** کہ در این باب بے عدیل ست تخم مہندی گل پستہ گوکھرو گوند ڈھاک مساوی شکر تری
برابر ہمہ کوفتہ بیختہ یک کف دست بخورند گاہی آرد مونگ بریان اضافہ کردہ میشود **فرزجہ** کہ منقی رحم از رطوبت ست بای کشنیز یا برنگ
بہروزہ مرخشک قرنفل زنجبیل مساوی کوفتہ بیختہ بروغن کنجد آلودہ بردارند **فرزجہ** تالیف حکیم علوی خان بجہت افراط سیلان رحم نافع جفت بلوط
شعر یونی شامی مازو سبز اظفار الطیب اقاقیا صندل سفید برگ مورد ہر یک یکمثقال کوفتہ بیختہ بروغن عود ہندی زردہ انگور یا گلاب سرشتہ
با پشم یا پارہ بقدر رفتنی پرگیرند مرہم از بیاض استاد مرحوم کہ سیلان را نافع ست مصطگی کندر تخم شبت مساوی کوفتہ بیختہ در موم و مغز ساق
گاو پیچیدہ کردہ در گلاب اختہ صاف نمودہ حل کردہ بردارند **معجون** کہ در منع سیلان آب از فرج مجربست موچرس سپاری طباشیر رشادہ
کل مختوم مازو سبز گل سرخ حب الآس ہلیلہ بلیلہ آملہ ہر یک شش ماشہ موصلی سیاہ و سفید ہر یک تولہ پوست انار نہ ماشہ در آب بہی و آب انار شیرین

هر یک دو درم نبات و عسل بالمناصفه سه چند ادویه آمیخته بدستور معجون سازند و صبح یکتوله بخورند و از ترشی و بادی پرهیز کنند و حلوای
سپیاری پاک و معجون آرند ماسک البول نیز نافع ست اقوال حکما شیخ میفرماید که در سیلان رحم باید که ابتدا به تنقیه بدن از فصد
و اسهال کنند اگر حاجت این باشد پس حقنهٔ رحم اولاً بمنقیات مجففه مثل طبیخ ایرسا و طبیخ فراسیون کنند و مالش ساقین بروغنهای
ملطف مع ادویهٔ حاره مثل روغن اذخر بعاقرقرحا و فلفل نمایند و بعد ازان قوابض محقونه و مشروبه استعمال کنند و محقونه بعد تنقیه عسل
زیاده کنند و آن آبی ست که دران مثل مازو و گلنار و پوست انار و اذخر و آس جوشانیده باشند صاحب کامل گوید چیزی که از رحم
سیلان کند اگر دموی باشد فصد باسلیق باید کرد و اگر از بعض اخلاط دیگر باشد باید که تنقیه بدوای مسهل آن خلط نمایند و بعد ازان فرزجات
حابسه که در افراط طمث مذکور شد استعمال کنند و اگر در سیلان بلغم و رطوبت غالب باشد باید که باده فرزجه اندکی فلفل و جندبیدستر
مخلوط سازند و گاهی در سیلان این دوا نفع بخشد بگیرند مر نیم درم و باریک سائیده در پشمینه بپیچند آمیخته بلیسانند سه روز بنهند ناشتا
که مجرب ست حکیم جانی و ایلاقی مینویسند که در سیلان رحم اگر سبب عفونت ماده حیض بود اول تنقیه معده و جگر بایارج فیقرا و شربت
افسنتین کنند پس معده را بمعجون خبث الحدید و شربت پودینه و اپودینه بشکر پرورده قوت دهند و طعامهای مجففه و زود گوار چون
تیهو و دراج و تدرو و کباب بریان کرده و بطریق شوربا پخته با نخود و دارچینی دهند و اگر حاجت باشد شافه ایارج الاصول و روغن بادام تلخ پاک کنند
و اگر حرارت باشد بشیره بزور پاک کنند پس حقنها و ضمادهای قابض بکار برند مصنف حاوی گوید که اگر سببش ضعف قوت
غاذیهٔ رحم بود که از قبول غذا عاجز شود تقویت قوت غاذیه باغذیهٔ لطیف سریع الانهضام و اشربهٔ مقوی قلب و معده مثل شربت حماض
و تریاق و سیب و بهی و معجون مفرح نمایند و غذا قلیه خشک ماکیان و کباب دهند و اگر بسبب اجتماع فضول در رحم باشد پس اگر غالب
بران خون باشد فصد باسلیق و تقلیل غذا کنند و رب سیب و اقراص حابسه بخورانند و غذا مزورهٔ انار دانه بقبض با دالم و ماکیان دهند
و اینها فرزجه بردارند مثل لوب حبث بلوط مازو سوخته سماق کوفته بیخته بآب مورد سرشته استعمال کنند و اگر بران صفرا غالب باشد
صبح آب انارین باتخم آن افشرده هر واحد سه اوقیه و شکر سفید ده درم و ترنجبین ده درم بیاشامند و غذا مزوره ماش بشیره بادام دیا
زرشک و کشنیز با دام خورند و بعد ازان تنقیه بدن از صفرا بطبیخ فواکه یا بطبیخ هلیله کنند و بعد تنقیه رب قابضه با قراص حابسه دهند و اگر
بران سودا غالب بود هر صبح جلاب از بادرنجبویه و تخم کاسنی هر واحد سه درم و از شکر سفید ده درم بدهند و غذا مزورهٔ نخود دهند حب
قرطم و بعد ازان تنقیه بدن و رحم از سودا بحب افتیمون یا بمعجون نجاح کنند بعده هر صباح رب بهی ده درم و صمغ عربی بریان چهار درم دهند و غذا
مزوره سماق مع تیهو و ماکیان سازند و این دوا درین علت نافع ست شادنج مغسول دم الاخوین کهربا بسد شب یمانی گلنار تخم خرفه گل رومی
گل ارمنی هر واحد پنج درم کوفته بیخته بآب سماق سرشته قرص سازند و سه درم ازان بآب سماق یا آب بهی یا آب بارتنگ یا آب عصی الراعی هر کدام
که باشد ده درم بخورانند و این ضماد قطع رطوبات سائله از رحم کند و فتور کند پوست انار زیره سیاه مساوی کوفته بیخته بآب مورد تر سرشته بر
و زهار ضماد سازند مسیحی گوید که علاج سیلان رحم بحسب نوع رطوبت سائله بود اگر دموی باشد بفصد و تبرید مزاج و استعمال اغذیه
قابضه که در کثرت طمث مذکور شد علاج کنند و اگر از دیگر اخلاط باشد تنقیه بمسهل آن کنند و بعد تنقیه فرازج حابس خون حیض استعمال نمایند
بهر آنکه علاج سیلان رحم قریب از علاج کثرت حیض ست انطاکی گوید که استفراغ خلط غالب کنند بعده تنقیه رحم بحقنه و فرزجه جاذب
نمایند و بهترین جواذب مر و شحم حنظل ست پس زیره و زیت پس سعد و سنبل و زعفران و کذا شرب انیسون و سنبل مر یوند و باد آلسل بعضی
از متاخرین مینویسند که در هند مشهور ست که گاهی رطوبات رحم از خوردن صابون سائل میشود چنانچه بعضی زنان بعض دیگر را بعداوه بخورانند
و این حب جمیع اقسام آنرا مجرب ست شنگرف بلادر جوز ماثل مساوی بلکه هیچند همه باریک سائیده مثل زرده حب سازند و دو حب بخورند

بر حدت منی ست و دیگر آثار مخصوصه بر خلط مخفی نیست **علاج** فصد صافن یا باسلیق و تنقیهٔ سودا و غیر آن نمایند و در جملهٔ اقسام اطلیهٔ بارده مثل صندل و مامیثا و حضض در آب کشنیز و کاهو و خرفه بکار برند و روغنهای سرد مثل روغن گل و بنفشه و نیلوفر بمالند و آنرا که سبب حدت منی باشد ادویهٔ مبرد و مرطب که اندکی تخدیر داشته باشد مثل کاهو و کافور و کشنیز و صندل و نیلوفر و غیر آن که در بحث کثرت شهوت مردان مذکور شده سود دارد و کافور رباحی در گلاب سائیده اندر فرج مالیدن خارش و سوزش آنرا مفید ست و اگر مس سبب را با آب کاسنی بسایند و نیلوفر و تخم کاهو کوفته بخته در ان بشند و بگلاب آمیخته در فرج طلا کنند خارش فرج را سود دارد و این فرزجه جهت حکه و اختلاج رحم از مجربات ست نعناع خشک ناردین گل نسرین خشک گل نیلوفر برگ سرو برگ سدر لاجورد مساوی بروغن زیتون سرشته شقالی ازان فرزجه کنند و شقالی را آب بابونه بمطبوخ برناف ضماد نمایند و از شراب اجتناب لازم ست تا دو الکشت نماید و احسن آنکه در ایام حیض این دوا العمل آرند و اگر در حالت حمل عارض شود مرداسنگ در آب سرد یا در گلاب سوده بدان انجار سازند که فی الفور نفع میدهد و کذا حضض و کذا اسفال کهنه که بر چاه افتاده باشد و کذا گل سر شور و کذا گل ارمنی **اقوال اطبا** شیخ میفرماید که بایجب تنقیهٔ بدن بفصد هفت اندام کنند و اگر احتیاج فصد ثانی افتد سر و بکشایند بعده تنقیهٔ هر خلط حاد بمسهلات آن نمایند چنانچه تنقیهٔ صفرا بحب سقمونیا و بلغم بحب اصطمیقون و سودا بحب افتیمون و بمطبوخ آن کنند و حدت منی را بادویهٔ مفردهٔ سرد یا بادویهٔ محرقه او بحسب حاجت و مشاهدهٔ مزاج لت کنند و لطوخ فم رحم بمثل اقاقیا و عصارهٔ لحیة التیس و گل سرخ و صندل و شیاف امیثا یا بوش ورد بندی و سرکه و روغن گل و ایضاً بمثل آب خرفه نمایند و گاهی بادویهٔ برکتان مخلوط کرده میشود و آبیکه دران ادویهٔ قابض جوشانیده باشند نطول کنند و ثفل آن ضماد سازند و اگر حاجت بدوای منقی باشد عسل با آب سرد بسیار بنوشند و این دوا حکه را مجرب ست بگیرند برگ نعناع و پوست انار و عدس مقشر و در نبید بخته حمول سازند و ایضاً بگیرند زعفران و کافور هر واحد یکدانگ مرداسنگ دو دانگ حب الغار نیم درهم کوفته بخته بسفیدهٔ بیضه و روغن گل و اندکی شراب سرشته بردارند و ایضاً بگیرند هلیله و گلنار هر واحد دو درهم عفص نوشادر در شراب کهنه کوفته بخته آمیزند و خشک کرده اول موضع را بروغن گل چرب کنند پس این دوا بران بپاشند و از بخورات عفص و مقل و تخم ترنج بکار برند **ایلاقی و جرجانی** مینویسند که فصد اکحل و صافن کنند و اخراج خون بقدر قوت نمایند و تنقیهٔ بدن از ماده محدث مرض کنند و کسر حدت منی بمقللات شهوت جماع باید کرد و لوبیه و پوست انار و عدس مقشر در شراب قابض جوشانیده بدان شراب حقنهٔ رحم کنند و ثفل آنرا کوفته شیاف و ضماد بدان نمایند و شب یمانی و قطران مساوی بهم سرشته بردارند خارش فرج و مقعد را بنشانند و هرچه در علاج حکهٔ مقعد و جرب آلات بول گفته شد درین باب نافع بود **ابن الیاس** گوید که تنقیهٔ بدن بمطبوخ فواکه یا بمطبوخ هلیلهٔ زرد کنند و هر صبح آب انار بی تخم افشرده سه اوقیه با شکر سفید و یا تمر هندی یا شربت آلو یا شربت غوره هر کدام که باشد ده درهم بنوشند و یا بگیرند تخم خیارین و تخم خشخاش و تخم کاهو هر واحد پنج درهم کشنیز خشک سه درهم کوفته بخته سه درهم با آب انار ترش یا سیب ترش یا بهی ترش هر کدام که باشد ده درهم بخورند و یا صبح دوغ گاو پنجاه درهم بنوشند و غذا عصیر بشیرهٔ بادام و کشمش و سپند خضر گوید که تنقیهٔ بفصد و اسهال ماده شود بمثل هلیلهٔ زرد و خیارشنبر و یا تمر هندی و خیارشنبر کنند و در آبیکه اندران خبازی و خطمی و ملوخیه و گل بنفشه جوشانیده باشند بنشانند و فم رحم را بمسکه و مرهم کافور و مرهم سفیداب لطوخ سازند و ادهان و لعابات بارده در رحم چکانند **تحفهٔ ندی** گوید که علاج حکه شوری بعلاج شور نمایند و از پیرزنان شنیده ام که لطوخ لطین رأس در آب بسیار سرد یا اندک سرکه تر کرده نافعترین اشیا برای این مرض ست

بواسیر رحم و ثالیل و توت و مسامیر آن

گاهی در رحم بواسیر حادث شود و گاهی دران ثولول مثل اعضای دیگر ظاهر شود و گاهی دران توت پیدا گردد مثل آنکه در ذکر افتد و این با سوء مزاج بیشتر باشد و ازان خون بسیار سیلان کند و گاهی بران بواسیر مثل مسمار عقب شقاق رحم و بعد او رام صلبهٔ آن ظاهر گردد و بواسیر که در ظاهر خارج رحم باشد ازاله او ممکن ست و آنچه در عمق پیدا شود کمتر زائل شود و زنی که حیض او محتبس باشد از ظهور بواسیر در مقعد و ظاهر رحم او نفع یابد

سبب آنکه دران امید کشادن حیض و بیشدن آنست و بدان امان ست از امراض صعب که از احتباس حیض پیدا شود و حدوث بواسیر رحم از خلط سوداوی
بود چنانچه در مقعد و معرفت آن بلمس توان کرد و بسبابه بصر نیز اگر فم فرج بکشایند و دران نظر کنند چیزی بلند مانند باسور مقعد معلوم شود و گاهی دیدن
آن در آئینه که مقابل فرج باشد ممکن بود و در هنگام سیلان حیض که آن وقت امتلای باسور و احتباس خون در آنست باسور ممتلی و رنگ آن سرخ دیده
شود و در وقت سکون و انفتاح باسور زرد رنگ و پژمرده نماید و از ان رطوبت مائل بسیاهی مثل دردی سیلان کند و حیض بکدورت ظاهر شود و گاهی خفقان
غلبه کند و سوزش در دست و پا شود و با عرق سرد و مدتی دراز این مرض ماند علاج تنقیه بدن از خلط سوداوی کنند بمثل اول رگ صافن یا باسلیق زنند
و ماء الجبن نوشانند و بابزن تحلیل و تجفیف از پیه بط و مرغابی هر واحد یکتوله موم سه توله روغن گل که از روغن خسته شفتالو ساخته باشند نه توله گداخته مامیران چینی سوخته
زرد چوب سوخته مرداسنگ مغسول سفیده ارزیز هر واحد یکتوله آمیخته بکار برند و سائر تدبیر از فصد و مسهل سودا و جز آن که در بواسیر مقعد مذکور شده
بعمل آرند و اغذیه مرطبه مثل گوشت بره و بزغاله استعمال نمایند و اقلیمیای نقره و زرد چوب و مرداسنگ مساوی سوده با موم و روغن تخم کتان مرهم ساخته
ضماد کردن نافع و مالیدن روغن نرگس و سوسن نیز فائده میکند و دیگر مجففات باسور که در بواسیر مقعد مفصل مذکور شد بعمل آرند و اگر کفایت نکند باهن قطع نمایند
و فرزجه از دم الاخوین و کندر و قشر حب الآس برابر نیز نافع نوشته اند و اگر ثؤلول از خلط بلغمی باشد تنقیه آن بمطبوخ ترید و حب غاریقون علوی خان کنند
و اگر از ماده سوداوی بود بمطبوخ افتیمون تریدی الیشان و حب لاجورد تنقیه نمایند و روغن خسته شفتالو بمالند و در طبیخ حلبه و کتان و اکلیل و بابونه نشانند و آنچه هم
بدین آب کنند اقوال مهره سوده که تسوید نماید که حقنه تخم مشمش تلخ در فرج و فتیله سوده آن و کذا فتیله بلوط شیر باد و حمول آن در فرج سود آرد او آنچه
هم مجرب من ست و شرب قاقله کبار با آب سداب تر بستانی و فتیله شاخ سداب خشک کرده نرم سوده بروغن کوهان شتر و اکل کنند ماهی پخته بطبیب
بروغن کنجد تا ماند و حمول با جوشش کرده آن بروغن مشمش تلخ سوده هر واحد نافع بواسیر رحم ست شیخ میفرماید که این بواسیر وقت انفتاح باشد زمان آن در
بشارت کنند پس واجب ست که نرم و مهیا باسالت گردانند و اگر این فائده نکند و بواسیر عریض و واسع نباشد از استعمال آهن بطریقی که در بواسیر مقعد استعمال
میکنند چاره نباشد و این وقتی ست که باسور خارج رحم باشد و چون قطع کنند زاج و شب و قشار کندر و مانند آن بران گذارند و چون اراده این کنند
زن را در خانه سرد داخل نمایند و قطع آن در آنجا کنند و پاهای او تا دو ساعت بسوی حائط مائل دارند و عانه و پشت و کنج ران آن زن را پارچه
مبلول در آب قابضات برید و سرد کرده لزوم نمایند پس اگر خون بند نشود و رخسار و بشیعه قریب آن محاجم نهند و صوف در آب طبیخ
تو البضع که اندران اقاقیا و عصاره لحیة التیس و حضض و مانند آن داخل کرده باشند تر نموده بردارند و در آبهای قابضه نشانند و اگر
بواسیر عریض و واسع باشد بقطع آن متعرض نشوند ولیکن بران مجففات قویه حابسه خون مثل پارچه مبلول بآب زرشک یا حماض استعمال
کنند و بران حضض و اقاقیا و مانند آن پاشیده باشند و اطراف او بربندند و برشکلی که حافظ چیزهای حمول باشد امر بجواب آن کنند و تدبیر
نزف پر دارند و برای آنکه وجع بیار و اسالت خون باعتدال نمایند و از برای آنکه قوت ساقط نشود و منع نزف مفرط کنند و بهر نرمی آن زن را
در آبیکه اندران ملینات مثل خطمی و بابونه و بزرکتان و حلبه و اکلیل الملک جوشانیده باشند بنشانند و بران از روغنها مثل روغن زیتون
و سوسن و روغن اکلیل الملک استعمال کنند و زنی را که مسامیر باشد در طبیخ حلبه و ملینات مع روغن بنشانند و فرزجات مرتب از زوفا
و نطرون و رانتیج بر دارند مجوسی گوید که علاج ثآلیل و بواسیر عارض در فم رحم به تنقیه بدن از خلط سوداوی بمثل مطبوخ افتیمون و غاریقون
و حب اسطوخودوس نمایند و از اغذیه مولد سودا اجتناب کنند و استعمال ادویه و تدبیر سخن مرطب از اغذیه و غیره مثل لحوم بره
و بزغاله نیک پخته و استعمال ادهان موافقه مثل روغن نرگس و سوسن نمایند بعده مرهم اقلیمیا که نسخه آن مذکور شد و غیر آن از ادویه
و مراهم مجففه و بتدهین بادویه مجففه مذکوره در علاج بواسیر مقعد استعمال کنند و اگر بدین تدبیر فائده نشود قطع باهن و غیره بعمل آرند که
این موافق تر ست و استعمال ادویه محرقه در مثل این موضع جائز نیست زیرا که الم شدید آرد و طبقه فم رحم داخلی را محترق گرداند چنانچه گوید که

تخم مرغ سوخته هر یک سه درم چھال کچنال چھال مولسری سنبل الطیب هر یک هفت درم باریک سائیده دو گھڑی پیش از جماع بردارد ایضاً
که ضیق تمام آرد و گویند که بهتر ازین دوائی نیست چینی گوند شش ماشه باریک لیسانیده دو توله پھٹکری بریان سازند و در حالت بریان کردن چون
آب بگذارد و در آب آن گوند آمیزند و بعد سرد شدن باز لیسانیده و قدرے گل دهاوه سوده آمیخته در فرج نهد عجائب است ایضاً سک سه درم قرنفل
یکدرم مشک یک قیراط سائیده در شراب دو درم گرم کرده آمیزند و خرقه کتان بدان آلوده بردارد ایضاً قوی و نفع از ان اقاقیا عصاره لحیة التیس
مازو سعد سوراخ پوست انار ترش عود هندی پوست ترنج هر یک نیم درم جمله را سائیده بشراب سرشته بدستور بعمل آرد ایضاً گل سپاری مازو
پوست مولسری مائین خرد پھلی ببول هر دو را باریک سوده در صره بسته بردارد ایضاً پوست انار پوست بلیله پھٹکری بریان جو کوب نموده در یک سیر
آب بجوشانیده صاف نموده پارچه در ان انداخته باز بجوشانند تا آنکه آب خشک شود پس همان پارچه بردارد و ایضاً مجرب است اقاقیا سعد سنبل الطیب آ
هر برابر سوده پارچه را در آب مطبوخ پوست انار تر نموده در ادویه آلوده بردارد ایضاً که در تنگ کردن فرج عجیب است و بقول حکیم علی بهتر از هر دوا
رامیج مازو سبز هر یک یکجزو خبث الحدید آمله هر یک ثلث جزو مر فقیشا پوست هلیله زرد و پوست بلیله آمله هر یک خمس جزو هر دوا سه دانه سفته عشر جزو همه را
مثل غبار سائیده اندکے بعد از طهر در قبل برگیرد ایضاً که درین باب سریع الاثر است عود هندی سعد کوفی راسک راسن اقاقیا قرنفل مازو هر یک یک جزو
مشک ترکی عنبر اشهب هر یک ربع جزو با شراب قابض یا آب برگ مورد سرشته استعمال کنند ایضاً شب یمانی مازو سبز سعد کوفی سنبل الطیب
سک السک هر یک یکدرم قرنفل مشک ترکی هر یک نیم دانگ به پشم شیاف ساخته استعمال نمایند قطوره جهت تنگی فرج مجرب است پوست بیخ گوندنی
پوست بیخ ببول باریک سوده در آب سنبل الطیب و مازو حل کرده در رحم قطور نمایند ایضاً مازو فوفل چھالیه خسته تمر هندی خوب سوده
نموده در آب حل کرده قطور نمایند و آتین دوا نیز نافع لونڈی کچنال یکدام پوست انار موچرس هر واحد پنج ماشه پھلی ببول خام خشک کرده
چهار عدد مازو یکعدد باریک سائیده پارچه بیز نموده استعمال نمایند ایضاً مضیق باه گبهرائی یکتوله در پاؤ آثار گلاب به آتش نرم بپزند تا تمامی
گلاب جذب شود بگیرند و با مازو مساوی کھرل کنند و یکنیم ماشه افیون اضافه نمایند و در گلاب سرشته شیاف سازند تخم کھرنی بندند و یکی چهار گھڑی قبل
از جماع حمول نمایند بعده برآورده همانوقت پوٹلی سبوس اسپغول در گلاب تر کرده بر زار بندند پس دور کرده مقاربت نمایند شیخ الرئیس
در ذخیره می نویسند که عود و سعد و مورد و راسن و قرنفل را یک یک سهم واحد یکدرم مشک یکدانگ همه را سائیده و صوف در شراب تر کرده بدان ادویه آلوده بردارند
و ایضاً مازو خام دو جزو تفاح اذخر یکجزو هر دو را باریک سائیده بپارچه سخت بیخته در پارچه مبلول بشراب آمیخته بردارند یکے بعد دیگری که این اعاده
بکارت کند و ایضاً پوست صنوبر کوفته چهار جزو شب دو جزو سعد یکجزو در شراب ریحانی بجوشانند و خرقه کتان بدان آغشته بردارند و باید که
در ظرف سربسته بدارند و از ان مکرر استعمال نمایند که این حیله جید است سویدی گوید که تخم حماض سرمه سا نموده فرزجه ساختن و کذا بیخ آن
باریک سوده بشراب کهنه قابض سرشته حمول کردن بالخاصیت در اعاده بکارت مجرب است و جهت تخم زر و انار ترش مثل غبار سائیده در شراب
قابض یکساله سرشته خرقه کتان در ان تر کنند و خشک ساخته بردارند و یا پوست رقیق که بر مغز جوز میباشد مثل غبار سوده بردارند و یا گل انگبیا یا یک
سوده در شراب کهنه قابض یکشبانه روز تر کرده بفرزجه بردارند در تنگ کردن رحم واسع و اعاده بکارت مجرب است و حمول مازو سبز مثل غبار سوده سه رقه
در آب تر کرده و پارچه کتان کهنه بدان تر کرده خشک نموده و یکبار بخور داده و کذا سعد و عفص بلوط باریک سوده در خرقه کتان کهنه صره
و کذا دم الاخوین و مازو سبز سوده و کذا سنبل رومی و شب سوده بشراب قابض یکساله سرشته و کذا اقاقیا و سعد و سنبل مثل غبار سائیده و کذا
زعفران و سک در شراب کهنه جوشانیده و خرقه کتان کهنه تر کرده خشک نموده و کذا استخوان سوخته و بادنجان خشک و مازو سبز جدا جدا
باریک سوده با آب نبات خرنوب الشوک سرشته و جلوس در طبیخ آس و بلوط کوفته و کذا اسانخه کوفته در شراب قابض یکساله جوشانیده و نیز حمول
بدان و کذا اشنه کوفته در آب جوشانیده در تنگ کردن رحم واسع و اعاده بکارت نافع است

نتن رحم و فرج

شیخ میفرماید که تعفن رحم شعبه از باب قروح رحم ست و سبب آن عسر ولادت یا ہلاکت جنین یا استعمال ادویه حرّیفه یا سیلان رطوبت حاد حریف یا تعفن خراجات بود و گاه قریب و گاه در عمق باشد و با چرک و بے چرک بود و حادث در عمق از خروج رطوبات مختلفه خالی نباشد و بیشتر مشابه دُرد بے بود علاج اگر با چرک یا با رطوبت باشد علاج قرحه و سیلان رحم کنند و الا ادویه مطیبه بکار برند و انطاکی گوید که برائے ازاله بدبوی رحم بعد تنقیه از مجربات اینست که مر و خزامی با آب نعناع و مورد سرشته گرجمول نمایند و کذا عنبر و مومیا و گویند که شرب و حمول و حقنه رحم بقاقله کبار سوده با آب سداب لبنانی حل کرده و شرب و حمول نانخواه و کذا اخرا و حمول روغن جاهر و احد مطیب رائحه رحم و مزیل نتن آنست و این فرزجه فرج را تنگ گرداند و خوشبو نماید سک سنبل زعفران در شراب ریحانی آمیخته فرزجه سازند ایضاً که قبل را تنگ و گرم و خوشبو گرداند مشک عنبر عود هندی هر یک دو دانگ جمله را سائیده در شراب صاف بجوشانند و صاف کرده به پشم آلوده بجود برگیرند مجرب ست ایضاً که همان نفع دارد زعفران سعد کوفی عود هندی قرنفل هر واحد یک درم فقاح اذخر زرورد هر واحد نیم درم مازو سنبر یک عدد و بنز اشنب دو دانگ مشک خالص یک دانگ آمله منقی یک درم کوفته بیخته بگلاب سرشته با پاره ابریشمی فرزجه سازند و دیگر نسخها مطیبه در مضیقات گذشت و اقسام آن در برد رحم بیاید

برد رحم و فرج

بقول انطاکی این مجامع ضرر دارد و قوت را اسقاط کند و منی را فاسد نماید پس اگر این منسوب بامتلا و خلط عام باشد تنقیه واجب بود و الا بر فرزجه مصلحه اقتصار کنند و بهترین آن اینست که از خزامی و هیل و کبابه و دار شیشعان بسازند و شیخ گفته که سک و مشک و زعفران در شراب ریحانی جوشانیده خرقه کتان در آن تر کرده بردارد که فرج را گرم گرداند و مطیب و مضیق ست و گرداند و درین باب مجرب ست و جرجانی از شیخ که اند کی گرداند کوفته بیخته با قدری روغن زنبق بردارند و این دوا بسیار بکار برند تا رحم را سخت گرم کند و گویند که این آبزن فرج را گرم و نرم و تنگ گرداند عاقرقرحا عصاره لحیة التیس هر واحد یک درم جوز السرو پنج درم جمله را کوفته در شراب صرف بجوشانند و صاف کرده در آن نشینند و این ست شیاف سردی و تری فرج ببرد و سیعه سائله جندبیدستر قنه جاوشیر حب بلسان حب البان قسط تلخ سنبل الطیب مساوی صمغها را بشراب انگوری کهنه حل کنند و ادویه کوفته بیخته بدان سرشته شیاف سازند و شیاف چند در شب پیش از مجامعت بچهار ساعت بکار برند و این فرزجه مسخن قبل و رحم ست و مضیق تمام آن و خوشبو سازد سعد سنبل الطیب قرنفل بسباسه دارچینی زرورد و مشک هر یک یک یا شد شب یمانی هر یک مایه کلان خرد گلنار گل دهاوه موچرس سپاری سیپ جنسی گوند مازو بربان در آب پیچیده هر یک یک ماشه کوفته بیخته در پارچه باریک مثقال بسته فرزجه نمایند سوپاری میفرماید که شرب و حمول سلیخه و کذا کبابه و کذا اهال و فرزجه مشک در شراب ایسا الحل کرده پنبه بدان آلوده و مسخنین رحم مجرب ست و حمول روغن بلسان و شرب آن یکمثقال و حمول سعد تنها و یا باریک سائیده در شراب بجوشانیده و پنبه بدان آلوده و ضماد آن در شراب سرشته و فرزجه جندبیدستر و کذا حلزون بری و سداب باریک سائیده بعسل آمیخته و کذا قطران و کذا حب بلسان و کذا سکبینج و کذا تریاق فاروق بعسل حل کرده و کذا اشنا با نانخواه که آن مجرب ست و کذا مشرو دلیطوس بعسل حل کرده و کذا انفظ سیاه و کذا اشخیر بیتا و بعسل حل کرده و کذا اقرو ما کوفته در شراب یکساله جوشانیده و پنبه بدان موصوف تر کرده و شرب و حمول نفط سفید و کذا عود بلسان و کذا مر فرفیج داخل و حمول انقلاب علیه و فرزجه و حقنه روغن ناردین و فرزجه مر زرنج مستعمل و عاقرس در طبیخ آن هر واحد مسخن رحم و فرج مزیل برودت آن ست

رحا

مرضی ست که مشابهت بحبل و استسقا دارد و شیخ الرئیس میفرماید که گاهی زن را احوال شبیه با حوال زنان حامله از احتباس حیض و تغیر رنگ به تیرگی

وسقوط اشتهاء و انضمام فم رحم عارض شود و گاه با صلابتی بود و گاه صلابت در جمیع رحم باشد و انتفاخ پستان و امتلاء آنها و گاہے ورم آنہا عارض گردد
و در شکم او حرکت مثل حرکت جنین محسوس شود و حجم مثل حجم آن گردد و از شخصی بطرف راست و چپ منتقل شود و گاه تا چهار پنج سال این صورت باقی ماند
و گاہے تا آخر عمر طول کشد و علاج نپذیرد و گاهی مثل استسقا و انتفاخ شکم آنرا عارض شود لیکن با صلابت نه طبلیت که آواز طبل دهد و گاہے درد زه
عارض گردد و مع ذلک بچه نباشد بلکه سبب او تمدد و انتفاخ در عروق حیض بود و چیزے نزاید و گاهی قطعهٔ لحم لعبوری که ضبط اقسام او متوان کرد نزاید و گاہے
هیچ صرف خارج شود و گاهی فضول مجتمعه با خون بسیار که محتبس باشد بیرون آید و رجا از جمیع اقسام این علت آن قسم ثانی ست که در ان زن قطعهٔ لحم لعبوری
زاید و این قسم بعینه مسمی بمولی ست و غیر این را مولی نگویند و در فارسی بارور و غین نامند و تولد این قطعهٔ لحم را دو سبب ست یکی کثرت مواد
که بسوے رحم ریزد و مع شدت حرارت دوم جماع که در ان رحم بر منی زن فقط مشتمل گردد و بغذا مدد یابد و نمو گیرد و بسبب فقدان قوت فاعله
منی مرد پیدا نشود و یا صورت ناقص الخلقت پیدا گردد و از علامات ممیزه میان این اصناف رجا و میان حمل حقیقی آنست که این شی
وقتی متحرک شود و بعد از ان حرکت نکند و صلابت شکم باوے شدیدتر از صلابت شکم حامله بولد حقیقی باشد و دست و پای او بسیار متورم باوقت بلوغ
و علامات ممیزه میان اصناف دیگر مذکوره و میان رجا آنست که رجا و تحریم جنین باشد و تحجیم عضوی در رحم احساس شود و بیشتر در رجا آنچه در ورم
جسم از اعراض قولنج عارض شود پدید آید پس درد شدید حادث گردد و باد حیوه آنکه همراه رجا چیزے از اعراض قولنج بیشتر باشد و در قولنج
رجائی تمری و شهریاران و مانند آن نفع بخشد و این درد را ساکن کند و مع ذلک اخراج رجا نماید و صاحب کامل گوید که علامت منفرده
رجا آن ورم صلب متحجر ست که در فم رحم و یا در همه رحم عارض شود و بدانکه بیت رحم صلب متحجر گردد و استدلال برین علت بعروض نحافت بدن
و زشتی رنگ و غیره کرده میشود حتے که در ابتدا گمان شود که صاحب این مرض حامله است و چون زمانی بران طول کند توهم شود که آنرا استسقا ست
و فرق درین علت و در استسقا بیساوت و صلابتی که درین باشد و بعلاماتیکه در انواع استسقا ظاهر شود و درین علت چیزی از ان ظاهر نگردد و انکه
با آنکه این علت چون طول کند امر صاحب او با استسقا انجامد و آن علتی که آنرا قب گویند آن انضمام شدید رحم ست مع صلابت و این از ورم حار
معروف به فلغمونی عارض شود و چون نزدیک فم رحم از خارج هنگام تحلل لطیف او و بقایای غلیظ او حادث شود پس صلب متحجر گردد و استدلال
برین علت بتقدم ورم حار و بظهور صلابت فم رحم و انضمام آن بلمس کرده میشود و خجندی گوید که رجا بحجیم نزد اطبا مشهور ست از باب رجا ست جه و
آنرا قب نیز گویند و آن انضمام شدید فم رحم مع صلابت ست و آنرا عین گویند و بفارسی بارور شده ای حمل کاذب و بعض محققین گفته اند که رجا
بجائے حمله است بهر آنکه این مرض را بطوریکه شیخ الرئیس نقل آن کرده در یونانی مولی گویند و مولی رجا ست و آن قطعهٔ لحم ست که در رحم
متولد شود و حرارت غریبه آنرا منعقد سازد چنانچه ابن قف مسیحی در شرح کلیات قانون گفته و این مناقشه است و حق آنست که هر دو یکی ست صحیح
بهر آنکه هر دو از لوازم این مرض ست و آنرا بفارسی بارور و علین گویند و اسباب او متعدد ست قسمی ازین آنست که سببش تولد قطعهٔ لحم
باشد و قسم دیگر آنست که سببش ریاح غلیظ بود و قسم دیگر آنکه سببش ورم صلب در فم رحم باشد و این مسمی بقیب ست و ابو سهل گوید که
علامت مسمی برجا آنست که در ان بسبب لزوم اعراض حمل گمان شود که زن حامله است و آن حامله نباشد لیکن ریح غلیظ بود که میان البقا
رحم محتبس شود و یا رطوبات غلیظ باشد و جرجانی گوید که اسباب این مرض سه نوع ست یکی آنکه سده در رگهاے رحم تولد کند و بدان
حیض بند گردد دوم آنکه ریح غلیظ در رحم افتد سوم آنکه منی زن در رحم ریخته شود و از خون مدد یابد و قوت مصوره که در منی مردان ست
نباشد تا آنرا صورت دهد و چیزے چون گوشت تولد کند و ابن الیاس گوید که سببش انصباب مواد ردیه بسوی رحم ست مع شدت حرارت
مزاج یا شدت حرارت رحم و آن یا ورم صلب بود و یا ریاح غلیظ و فرق در ان و در حمل حقیقی تجاوز وقت حرکت جنین ست و صلابت شکم
و سوء هضم و تواتر نفخ شکم و گاہے متشابه باستسقای طبلی گردد و فرق آن بصلابت و عبساوت و سوء خلق و خبث نفس توان کرد و ابو منصور گوید

که سبب حدوث رجا تولد ورم صلب ست پس در معاقات رحم ریاح بارد غلیظ جمع شود و در انجا مختنق گردد و اگر مبادرت بعلاج نکنند مؤدی باستسقا
شود و درین علت جمیع اعراض حمل عارض شود مگر حرکت که درینجا حرکت مثل حرکت جنین نباشد و چون حرکت دهند از موضعی بموضع دیگر حرکت
کند و چون نه ماه بگذرد از ان رطوبات و ریاح غلیظ خارج شود و گاهی زن بجهد و شدت قطعه لحم که آنرا صورتی نباشد برآید و ازین مرض
خلاص یابد و سید هاشم مینویسد که رجا دو نوع ست یکی حقیقی و آن آنست که دران مشابهت بحبل از وضع جسم لحمی که در رحم متولد شود در
حرکت جنین و مانند آن شدید باشد و دوم غیر حقیقی و آن آنست که این مشابهت دران قلیل بود و مختص بهیئت اعضا از انتفاخ شکم و تغیر رنگ
و غیر آن باشد و در شکم حرکت مثل حرکت جنین نبود و در رحم جسم لحمی نباشد تا برآید بلکه دران جسم ریحی باشد که حرکت بغیر حرکت
جنین کند و نفیس گفته شنیدم که زنی اندرین مرض جنین بصورت سنگ پشت بزاد و چند ساعت حرکت همیکرد و دیگری بصورت خرگوش
که هر دو بانو داشت زائیده و مؤلف اقتباس مشاهده کرده که زنی نورباف بچه بصورت بوزنه زائیده بود و کذا قال ارسطاطالیس و کنیزی
بصورت فیل زائیده کذا قال فولس و ایضاً فولس بصورت سگ و ابو ماهر بصورت خنزیر و جالینوس بصورت بز و گربه دیده و در قریه قریب
رامپور حرسها الله عن الشرور زنی چهار مار زائیده بود بالجمله سختی شکم زیاده تر از شکم حامله در ورم و سستی و پاشکل صاحب سور القنیه و کثرت
آروغ و سوء هضم و قراقر و احساس حرکت او بیش از حرکت جنین از علامات خاصه این مرض ست و وقت حرکت بعد از سه ماه و دختر
بعد از چهار ماه بود و سبب این مرض یا کثرت انصباب مواد بود و یا اشتمال رحم بر منی زن تنها و یا ورم صلب رحم موجب احتباس حیض و یا
ریاح غلیظ مختنق در طبقات رحم طریق تشخیص این اسباب اگر در رحم صلابت محسوس شود و پیش از ان اعراض ورم حار رحم از
صداع و الم و تپ و غیر آن بوده باشد سببش ورم صلب باشد و اگر در نواحی رحم حرارت معلوم شود و پیشتر از حدوث رجا سوء مزاج حار در رحم
واقع شده باشد سببش انصباب مواد بر رحم بود و اگر با انتفاخ و تمدد و علامات استسقاء طبلی بود سببش ریاح غلیظ باشد و اگر هیچ یک ازین
علامات مدرک نگردد سببش جماع و اشتمال رحم بر منی زن باشد علاج بعد از نضج منضج بلغم از مسهل آن و حب ایارج تنقیه کنند و معاجین
گرم کاسر ریاح استعمال نمایند و تریاق اربعه با مدرات مثل طبیخ ترمس و ابهل و شکاعی اشقیع و غیر آن که اخراج جنین میت نماید
مفید بود و یا شکاعی اشقیع بادیان پرسیاوشان هر یک چهار ماشه تخم خربزه تخم خیارین تخم کاسنی هر یک شش ماشه جوشانیده شهد خالص
یکنیم توله داخل کرده بنوشند و گاهی خارخسک فوه الصبغ هر یک چهار ماشه عوض بادیان و تخم کاسنی و بجای شهد شربت بزوری دو توله کرده
میشود و استعمال دیگر مدرات حیض از مشروبات و حمولات و محللات ریح از کمادات معمول از خاکستر و ریگ گرم کرده و ضمادات مرتب
از نیره و صعتر و قردمانا و بابونه و حلبه و شیر آب کرفس و مروخات مثل روغن یاسمین و خیری و سداب از جمله تدابیر این مرض ست
و اگر سببش صلابت رحم باشد معالجه آن باشیاهای ملینه نمایند و بجمله از انچه در علاج ورم صلب رحم گذشت باید کرد و اگر سببش انصباب مواد
و امتلاء دموی بود فصد باسلیق و صافن کنند و بعد زوال حرارت بدستور نضج ماده و تنقیه مکرر نموده معاجین و ادویه مذکوره بعمل آرند
و اگر سببش ریح غلیظ باشد شربت بزوری جار الاصول دهند و ضماد و معجون و حقنه و شافه کاسر ریاح استعمال نمایند و انچه در علاج استسقاء
طبلی و قولنج ریحی و نفخه رحم مذکور شد بکار برند و اگر سببش جماع باشد هر چه برای اخراج مشیمه و جنین گفته آید بکار برند و ذکر
بعض ادویه نافع مرض رجا اگر ورم ابهل با یک قدح آب یکهفته زن بنوشد جنین در رجا را اسقاط نماید و اگر با آب ابهل
قرص مر بخورد همین نفع دارد و طبیخ ابهل یا طبیخ سداب یا طبیخ حلبه نیز مفید ست و شب یمانی بر سفال نهاده بر آتش گذارند و در حین جوش
آنرا نیک باریک ساخته بپاشند و بهم آمیخته فرو آرند و بقدر از طول خنصر و باریک تر از ان شیاف ساخته یکی از ان در رحم بدارند
بطوری که سه حصه شافه در رحم بود و یک حصه آن بیرون و تا سه روز نهاده دارند و از الم و وجع خوف نکنند که روز سوم انچه در رحم ست بالکل برآید

مجرب ست این حب نافع رجا ست قنطوریون باہی نہر ہر دو حصارہ افسنتین ہر یک دو دانگ غاریقون ایارج فیقرا ہر یک چہار دانگ تربد سفید یک درم تخم حنظل
سقمونیائے مشوی ہر یک سہ درم حب سازند و باقی ادویہ در اقوال بباید اقوال اکابر مصنف اقتباس می نویسد کہ بعد حصول نضج
و تحلیل مواد و رجی غلیظ این ماء الاصول دہند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی ہر یک نہ ماشہ بیخ کرفس بیخ کبر بیخ اذخر بیخ مہک مقشر
ہر یک ہفت ماشہ انیسون قنطوریون دقیق صعتر ہر یک سہ ماشہ فوہ و مشکطرامشیع ہر ارا سفند تخم خربزہ تخم قرطم مصطگی سنبل الطیب ہر یکے ماشہ
مویز منقے سہ تولہ انجیر زرد دہ عدد در عرق خار خسک و عوانسہ و ابریشم ہر یک یک آثار شب خیسانیدہ صبح گلقند دہ اوقیہ اضافہ نمودہ بجوشانند
کہ سوم حصہ بماند مالیدہ صاف نمودہ ہر روز نہ تولہ با نہ ماشہ روغن بید انجیر مرکب تا پانزدہ روز بنوشانند و غذا شوربائے فرخ با نان روہ دہند
بعدہ تنقیہ نمایند با یارجات کبار مانند ایارج جالینوس و روفس و لوغاذیا و ارکاغانیس و حب سکبینج و منتن و حب ایارج علوی خان و بعد حصول
تنقیہ تریاق اربعہ و دواء الکرکم کبیر ہمراہ مطبوخ ترمس و ابہل و مشکطرامشیع و خار خسک و حب النیل سفید و فوہ الصباغین و کاکنج ہر یک نہ ماشہ
و شربت بزوری حار چہار تولہ تا دو ہفتہ دہند و نواب علوی خان در عشرہ کاملہ قلمی فرمودہ اند کہ یک درم خاکستر بازوئے مرغ سلیمانی با نہ تولہ
عرق عوانسہ مخرج رجا و جنین مردہ و زندہ در یکساعت ست و مجرب الاثر ست کہ اصلا تخلف نمیکند و اکثر بتجربہ رسیدہ و جنین قرص باب
ابہل و باقی تدابیر احتباس حیض درینجا بعمل آرند و سفوف پوست خیار شنبر دو درم با مطبوخ پوست خیار شنبر کہ در احتباس طمث نوشتہ شد
با اضافہ شربت آلہی چہار تولہ کہ در قرابادین مسطور ست نیز مفید میشود و غذا شوربائے مرغ سلیمانی با نان روہ یا خشکا رد گاہے استعمال
سفوف استخوان بازوی مرغ سلیمانی سہ ماشہ یا مطبوخ مذکور صبح و یا مطبوخ مشکطرامشیع وقت شام تا یکہفتہ نفع بخشیدہ مسیحی گوید باید
کہ توقف در علاج او کنند تا آنکہ وقت حرکت جنین برسد پس اگر حرکت نکند و وقت او فوت شود بالضرور بدانند کہ درینجا جنین نیست پس معالجہ
نمایند بنوشانیدن ماء البزور و روغن بید انجیر و شیافات مرتب از سداب و پودینہ و ابہل بردارند و حب منتن بخورانند شیخ میفرماید کہ
تدبیر درین مرض قلت حرکت و ترک ریاضت و خواب بر پشت مقبل باسفل و منع مواد از جانب اسفل ست و اگر احتیاج بفصد و اسہال
وقی باشد بعمل آرند و معالجہ سائر آن بعلاج اورام صلبہ و بمرخیات و ضماد و کماد و نطولات و آبزن باید کرد و بس گاہی بعد از ان ساقط شود و گاہے
مادۂ فاعل رجا بتحلیل یا برود گاہے آنرا اسقاط نماید و بیشتر درین کار خوردن لوغاذیا کفایت کند و روغن کلکلانج درین سخت سود مند ست
عباس گوید کہ ہرگاہ علت معروف برجا و علت معروف بلقب از صلابت عارض رحم و نہ آن بود در علاج بس احتیاج باد ویۂ محللۂ ملینہ
باشد مثل ادویہ کہ در صلابت رحم ذکر کردیم پس اگر با این علت سیلان خون عارض شود معالجہ باشیای قاطع خون کہ گفتیم باید کرد و قومی ذکر
کردہ کہ رجا لحم ست کہ در طبقات رحم پیدا شود و ایشان مگر معاینہ کردہ اند کہ زن اسقاط قطعۂ لحم کرد چنانکہ جنین ساقط میشود و چون
دانند کہ این ہمچنانست معالجہ صاحب او باشیائے کہ مخرج جنین میت باشد باید کرد و حمول تا آنکہ در ان ترمس و ابہل و غیرہ جوشانیدہ باشند
آنرا بدہند و اما علت معروف بلقب از فلغمونی افتد چنانچہ سابق مذکور شد ایلاقی گوید کہ حب منتن و حب سکبینج شربات متوالیہ خورانند
و ایارج لوغاذیا آنرا نافع ست و ماء الاصول بروغن بید انجیر و حمولات و تریاق اربعہ و دواء الکرکم سود دارد و ضمادات و نطولات ملینہ محللہ استعمال
کنند و علاج احتباس حیض علاج این مرض ست و غذا نخوداب بدارچینی دہند ابن الیاس گوید کہ ہر صبح ماء الاصول بست درم
بیاشامند و یا جلاب از بادیان و تخم کاسنی و تخم کشوث و انیسون ہر واحد سہ درم و از شکر سفید دہ درم بنوشند و غذا مزورۂ زیرباج و گوشت ماکیان
و تیہو و کبک خورند و یا این دوا دہند کہ صاحب این علت را نافع ست تخم کرفس زیرہ درسی کہ یکشبانہ روز تر کردہ بریان نمودہ ہر واحد دہ درم
نانخواہ زنجبیل ہر واحد چہار درم شکر ہمچند جملہ کوفتہ بیختہ شربتی دو درم ابن نوح گوید کہ منتظر بوقت حرکت جنین کنند
پس اگر در ان وقت حرکت نکند معالجہ آن باشیای محللہ نافع بعسر ولادت و اخراج مشیمہ مثل قرص مر نمایند و این دوا دہند مر و قسط

دعا و شیر سادی با آب کرفس و بادیان افشرده بخورانند و حب منتن بمراتب دهند که بدین خلاص او بسرعت شود و زن شگوفه کرنب و تخم آن و ورم و سداب و پودینه بروار و دم و قضیب الایل را به قطران طلا کرده مجامعت با آن نماید و نوشیدن آبیکه دران کنجد تر کرده باشند نافع بود و یا زراوند و مسحوج و ابهل و حب الرشاد و ساذج ده سفوف یا مرکب بخورانند و زن فطوریون و قیق حمول کند و یا فلفل با آب مطبوخ لوبیا بنوشد و لوبیا بخورد و آنچه در شیافات مر و جاوشیر و عسر ولادت و اخراج جنین زنده و مرده مفید ست مر و جاوشیر و خراق سادی در بهره کرده و سر مشته شیاف سازند و خود زن کیل داروبا عسل نیز نافع دهد انچه در باب عسر ولادت بیاید معالجه نمایند سعید گوید که مبادرت بعلاج این مرض کنند تا باستسقا انجامد و درین علامات اعرابی حمل میباشد لیکن با وصف حرکت جنین نبود بلکه گاهی از جائی بجائی و یگر وقت غمز شدید منتقل گردد پس اگر وقت حرکت جنین بنماید کرده مبادرت باستفراغ بحبوب از ایارج یا حب منتن کنند و بعد استفراغ اصلاح مزاج باد و یه محللہ مخرج اخلاط غلیظه مثل جوارش مصطگی و سکنجبین بزوری و قرص و دیگر زرابط نمایند و اگر بدین غرض حاصل نشود معجون دحمرثا با آب نخود گرم استعمال کنند و تکمید بپاره گرم سازند و روغن قسط بر شکم بمالند و اگر ازین هم مرض زائل نشود قرص مر با آب مطبوخ ابهل یا دوا الکرکم یا تریاق اربعه بروغن بید انجیر یا آب مطبوخ بزور استعمال نمایند و غذا اسفیدباج گوشت بزغاله یکساله یا نخود یا چهار و گوشت بریان و کبوتر بچه مطنجن بدهند خضر گوید که شربت اصول سفوف اصول سفوف مالی استعمال کنند

کثرت اسقاط

و آن آنست که زن حامله شود لیکن حمل او ساقط گردد و آنرا نگاه نتواند داشت و اسباب او پنج نوع ست اول عوارض خارجی آن یا تناول ادویه حاده یا مزلقه یا مسهله یا مقیئه یا مدره بود و یا حرکتی قوی چون ضربه و سقطه و ریاضت مفرط و جستن سخت و خصوصاً لسبوسته خدمت و قی و عطسه قوی و سرفه شدید و آواز بلند کردن و چیزی گران برداشتن و یا فرط برودت یا حرارت هوا و طول مقام در حمام و غسل مزلق رحم و شم بوی ماکولات و میلان طبع بخوردن و نیافتن آن دوم آلام نفسانی مثل غضب شدید و خوف ناگاه و حزن عظیم و فرح شدید و قلق سوم آلام بدنی از اوجاع و امراض حامله مثل تپهای گرم و لرزه و انواع اسهال صفراوی و بلغمی و خصوصاً تنفس و زحیر و لاغری زن و یا فرط خلو او از گرسنگی شدید و استفراغ خلط یا خون بسیار بدوا یا فصد یا از خود و از سیلان حیض بسیار و هر قدر که بچه کلان تر باشد ضرر بیشتر بود و یا امتلای شدید یا تخمه بسیار مفسد غذای بچه یا بسد دراه غذا بسوی آن و یا کثرت جماع و خصوصاً بعد ماه هفتم چهارم هم نساد حال جنین مثل موت او که سببی از اسباب مرگ آن و خصوصاً وقت جریان زرداب از آن و لذع رحم و اذیت آن و یا مثل ضعف و مرض او و یا بسبب انخراق یا استرخای اغشیه محیط او و انصباب رطوبت موذی رحم و مزلق بچه از آن پنجم آفات و امراض رحم مثل کشادگی فم رحم و قلت انضمام آن یا کثرت انصباب رطوبات مزلقه در رحم یا در افواه عروق و یا سوء مزاج رحم از حرارت محرق یا برودت منجمد یا یبوست و قلت غذای جنین و یا کثرت ریح در رحم و یا ورم و صلابت و سرطان و قروح رحم و سائر امراض آن با تجاهم اکثر سبب این مرض ریاح بود رحم یا ریح ثقیله میباشد و گویند که گاهی احتباس حیض که لازم حمل ست یا اسقاط می انجامد اگر خون بسیار جمع شود و جنین کمتر غذا کند پس آن خون ازلاق جنین نماید و بقول قرشی زن معتدل البدن که در ماه دوم یا سوم او را اسقاط شود بقدر رحم او مملو از رطوبت مخاطی باشد که بر ضبط بچه قادر نبود و شیخ مفرمايد که اکثر اسقاط حادث در ماه دوم و سوم از ریح بود و از رطوبات ممتلی در فوهات عروق رحم که نقرنامند و از آن عروق مشیمه منفتح باشد و گاهی بسبب سوء مزاج حار مجفف یا بارد مجمد بود و ایضاً آنچه در اول امر ساقط کند قوت منی در اصل بود و در ماه ششم و مابعد او از رطوبات مزلق جنین بود و قومی گفته که این اکثر از ریح بود و این قول صحیح ست و اما بعد مدت معلومه اکثر اسقاط از ضعف موذی بود و گویند که زن بسیار لاغر چون حامله شود قبل از فربه شدن اسقاط کند و در بلاد و فصول بارد بسیار اسقاط کثرت نماید و کذا عسر ولادت و کذا موت زنان حامله و در بلاد جنوبی اسقاط بسیار شود و کذا در هوای جنوبی و در شمالی کم شود مگر آنکه سردی سخت موذی جنین باشد و چون زمستان جنوبی گرم باشد

زیر ناف محسوس گردد بسبب آنکه بعد از اسقاط اکثر ورم در رحم میشود و غذا موقوف داشته هنگام بیقراری اشتها آب گوشت بی روغن یا آب موٹھه دهند و بجای آب عرق مکوه و برگ شبت و برگ عنب الثعلب سبز پخته بروغن گل ضماد زیر ناف سازند و اگر تپ و ورم رحم عارض شود و دندان هم نهاد گردد فصد باسلیق کنند و عناب پنجدانه گل بنفشه پنج ماشه بهدانه سه ماشه جوشانیده شربت بنفشه دو توله خاکشی چهار ماشه رسانده و بجای آب عرق مکوه و اگر تپ و جوش دهن و تهیج چهره ظاهر شود خمیره گاو زبان هفت ماشه شیره تخم کاسنی شش ماشه شیره عناب پنج دانه شربت نیلوفر دو توله خاکشی چهار ماشه بدهند

ذکر ادویه مفرده و مرکبه که جنین را از اسقاط نگاهدارد تعلیق الکتکت در جلد خروف بر عانه حامله و کذا تعلیق مرجان بر حامله و کذا زبد البحر و خوردن لبلاب که گل او سفید باشد بهر واحد از حفظ ولد از سقوط مجرب است و سوید پسیت و تعلیق کهربا سه مثقال حامله کذا افرفیون و کذا یاقوت و کذا خیری شبیه باستخوان که در قلب نرگاو یافته شود و کذا سنگ آسیا بقدر جوزه و کذا در رونج در طول او سوراخ کرده در رشته ابریشم کشیده حامله در ان اندازند و کذا اصابع الصفر و ادمان اکل ریخ و فرزجه کسلانیم در رحم مثل غبار سوده بزیت خوشبو سرشته و حلوس در طبیخ آس و خوردن صمغ بادام بهر واحد منع سیحه از سقوط میکند

آبزن نافع از اسقاط حمل صندل سفید نیمکوفته برگ نیلوفر تخم مورد اقاقیا هر یک سه درم گلنار چهار درم گل سرخ ده درم **ایضاً** قوی تر ازین و معین بر حمل گل سرخ هفت درم گلنار گزمازج هر یک پنج درم برگ مورد خشک چهار درم شب یمانی پوست انار ماز و هر یک سه درم در آب بقدر حاجت بجوشانند تا النصف بماند در ظرف ریخته تبشانند **جوارش** که در منع سقوط جنین و دفع ریاح رحم مجرب است بسد یکدرم دارچینی دو درم ابریشم مقرض دانه هیل زعفران قرنفل بهر واحد یکدرم جندبیدستر یکنیم درم در جوارشی که در قول ابن الیاس خواهد آمد اضافه کرده حامله را استعمال کنانند **ایضاً** جوارش بجهت دفع ریاح و سقوط اشتها و منع اسقاط از سیلان حیض در رطوبات باطنیه که بسبب ضعف معده کثرت آن میشود نافع است مروارید ناسفته چهار ماشه عود غرقی مصطکی عود صلیب زرنباد قاقله صغار بیخ انجبار حب الآس بهر واحد یکنیم درم گل سرخ یکنیم توله پودینه خشک ابریشم مقرض ورق نقره هر یک یکدرم مازو شهد ابی سوراخ آمله منقی هر یک سه درم با سکنجبین ساده یکوزن شیره گلقند دو وزن بطریق مقرر معجون سازند **معجون** بجهت زنان حامله که عادت اسقاط داشته باشند هوارد معمول است و اعانت بر حمل هم مینماید برادهٔ عاج فوفل شاخ گوزن سوخته گلنار ابریشم مقرض هر یک یک مثقال مروارید ناسفته مرجان بسد یشب سفید گل سرخ گل ارمنی کشنیز خشک عود هندی مصطکی زرنباد کبابه چینی هر یک دو مثقال کوفته بیخته بشهد خالص و شیرهٔ آمله مربی هر یک سی مثقال سرشته معجون سازند و اگر مانعی نباشد کافور قیصوری بقدر حاجت آمیزند و حامله را از شروع ماه دوم هر روز یکمثقال بخورانند بحفظ الهی از اسقاط ایمن باشد و معجون حافظ الجنین علوی خان نیز درین باب مجرب است و دواء المسک که اطبا آن را ممسک الحمل گویند و شربت سیب و حلوای سپاری پاک هم نافع و اگر جنین از کثرت حرکت زن متحرک گردد و خوف سقوط آن باشد کندر دو درم باریک سائیده با آب برنج ساٹهی بخورانند که اعراض سقوط را ساکن گرداند و مجرب سرهندی ست و گفته که اگر بسبب غم این عارضه شود باید که مفرحات قبل الغم بخورانند و احتقان بقوابض و شربت شربت انجبار و تریاق فاروق و شرودیطوس و فلونیا می‌نویسد اللحم نافع ست

دوای هندی اگر هنگام خوف اسقاط حمل و هنگام افتادن آن ایمن سازد ملٹھی لودھ پٹھانی آمله مساوی کوفته بیخته بقدر نیم دام در سه دام شیر گاو نیم دام شهد آمیخته باشند بنوشانند **اقوال حکما** مسیحی گوید که اسقاط اگر از تسلط ریاح بر ارحام باشد باید که روغن بید انجیر با یار الاصول بنوشانند و حب سکبینج و حرف بریان با بهیل و تخم کرفس و جعده و سنجبینیا و جوارش مرتب از جندبیدستر و زرنباد و درونج و نانخواه بخورانند و حقنها و حمولات معمول از صعتر و نانخواه و روغن بلسان و شونیز و مقل لیعل آرند و اگر مرض از کثرت رطوبت فرلق جنین باشد اول تنقیه جمیع بدن از رطوبات کنند بعده تنقیه رحم باین حقنه نمایند بگیرند حنظل بری معتدل و ریز رگی و سر او بریده تخم او بیرون کنند و روغن سوسن پر نموده پوست او بالای دهن نهاده بخمیر آرد یا گل در گیرند و بر اخگر نهاده بپزند تا بجوش خورد یا دو جوش پس سرد داشته روغن از ان بر آورده صاف کنند و هنگام بدان حقنه رحم نمایند و این دوا ایضاً از آن که از امتلاء ریاح بسیار باشد و حامله نشود و اگر حامله شود اسقاط کند نافع ست

روغن بلسان دو درم تریاق کبیر یکنیم درم بیخ جاوشیر یکدرم زرنباد درونج زوفای رطب اظفار الطیب ہر واحد دو درم جندبیدستر دونیم درم
مشک دو دانگ ادویہ خشک را بسایند و تریاق بروغن بلسان حل کردہ مخلوط سازند و در پارۂ پشم مقدار بندقہ بردارند و ہر روز دو درم
ازان تا پنجروز بخورانند و این سفوف برای حاملہ کہ معدہ و کبد او ضعیف باشد و دران ریاح پیدا شود و اسقاط نماید نافع ست تخم کرفس زیرہ
ہر دو درسہ کہ ذکر کردہ بریان نمودہ ہر واحد اوقیہ نانخواہ زنجبیل خولنجان ہر واحد چہار درم جندبیدستر دو درم شکر بست درم کوفتہ بیختہ یک ملعقہ
یا در شراب ممزوج بدہند و این معجون برای حاملہ کہ اسقاط کند مفید ست زرنباد درونج جندبیدستر سک و مشک حلتیت ہیل بوا مازو
طباشیر ہر واحد یکدرم زنجبیل دہ درم شکر بست درم عسل قدر حاجت معجون سازند شربت یکدرم با آب نیم گرم و باقی نسخہا در تدبیر
حوامل باید شیخ میفرماید کہ حال تعلق بچہ از رحم مثل تعلق میوہ از درخت ست و چون خوف سقوط میوہ در ابتدای ظہور آن و در آخر
نزدیک پختگی و رسیدگی بیشتر بود ہمچنان خوف سقوط بچہ نزد اول علوق و قبل از تولد شدید تر باشد پس واجب ست کہ درین دو وقت
از اسباب مذکورۂ اسقاط پرہیز کنند و دوای مسہل و فصد منجملہ آن اسباب ست باید کہ قبل از ماہ چہارم و بعد از ماہ ہفتم
ازان احتراز نمایند و فیما بین این نیز الا در میان این سلیم تر ست و ہنگام ضرورت قوی بسوی آن رجوع شوند و گاہی در بعض
این اوقات از اسہال و تنقیۂ خون آن چارہ نباشد تا بچہ بسبب سوء مزاج فاسد نگردد پس برفق و تلطف استعمال نمایند
و ایضاً گاہی قبل حمل حیض خوب نیاید و فضول حیض آن محتاج بہ تنقیہ دران باقی ماند درین وقت اگر تنقیہ نکنند
فساد او بچہ را بکشد پس آنرا نیز بلطف از منقیات ملایم پاک کنند و منقیات مشروبات نباشد ولیکن حمول باید و مادر
فم رحم حمول نکنند بلکہ در گردن رحم نمایند و تنقیۂ بدان در یک دفعہ نکنند بلکہ در دفعات کثیر و چون بہ صورت خوف سقوط بسبب
سوء مزاجات و اورام و قروح و ریح و غیر آن باشد معالجۂ ہر یک بدانچہ در مبحث آنہا مذکور شد باید کرد و اگر بسببی خارجی اسقاط کند
و آن مزاج را نیز حرکت دہد تعدیل آن نمایند و اگر غیر آن باشد و مادۂ حار بسوی رحم مائل سازد و ازان خوف ورم باشد برادعات و
بمانعات اورام و بدانچہ از اسہال ممکن بود معالجہ کنند و اگر چنان نباشد بلکہ ازان خوف لحوق الم و اذیت بہ بچہ باشد کہ آنرا ساقط کند یا بکشد معالجۂ آن
بادویہ حافظ جنین کہ مذکور خواہند شد باید کرد و ابرای زلق بچہ از رطوبات کہ آن اکثر بود باید کہ در وقت حمل حقنہ ملین منضج زبل البعل آرند بعدہ زرا قات
مدرات بول و حقنہای منقی رحم استعمال کنند و تدبیر جید بہر این آنست کہ ماء الاصول بروغن بید انجیر یا طبیخ خار خسک و حلبہ بروغن مذکور بجوشانند
و ہر روز اندک از حب منتن و ایارج جالینوس بخورانند و این حقنہ برای این دریاج نیکوست بگیرند صعتر و اہل و نانخواہ و کاشم
و شاخ شبت و بابونہ و سداب و خار خسک و حلبہ ہر واحد یکمشت و در سہ رطل آب بجوشانند تا نصف بماند و کمتر از رطل ازان بگیرند و بران
ہر یک استار روغن زنبق و سکجبیہ روغن کنجد انداختہ حقنہ کنند و ہر روز مثل این تا چہار روز بعمل آرند و ازین قبیل ست حقنۂ حنظل و روغن سوسن
و آن در قول مسیح گذشت و او برای ازلاق رطوبی عجیب ست و بعد مثل این استفراغ باید کہ روغنہای خوشبو گرم بطریق مالش و زرق
و حمول و در صوف بکار برند و معاجین کبار و دوای کاسکبینج و دحمرثا و سجزینیا یکبار در ہر سہ یا پنج روز استعمال کنند و ہمچنین دواء المسک
و دواء البزور و ایضاً بگیرند قشور کندر و سعد و ہر دو کوفتہ ہر یک یکجزو و مر نیم جزو در سہ آثار آب بجوشانند تا چہارم بماند صاف کردہ بچہار اوقیہ
ازان در ہر سہ روز حقنہ کنند بعد از استفراغ رطوبت چنانچہ قبل آن گذشت و از بخورات جیدہ مقل و علک البطم و اشق و شونیز مجموع و مفرد ست
بعد تنقیہ استعمال کنند و حمول سنبل و زعفران و مصطکی و مر و مشک و جندبیدستر و مقل و مانند آن در روغن ناردین یا پیہ مرغابی یا پشم سبز بردارند
و بعد ازانچہ تقدیم او واجب ست پنیر مایۂ خرگوش حمول کنند و ادویۂ حافظ جنین در شکم یا در چون آفتی از مزاج حار و ورم و مانند آن نباشد آن
ادویہ قلبیہ است مثل زرنباد و درونج و بہمنین و مفرح یاقوتی و دواء المسک مشروطیوس و این دوا منع اسقاط کند اجزای آن ہمان معجون ست کہ

در قول مسیحی گذشت بدون شکر و عسل خوراک یکمثقال با آب سرد و از قبیل این و آنچه دران صعتر و بابونه و حلبه و شبت و نانخواه و مانند آن افتد حقنه گرم کرده نمایند **حبر جانی و ایلاقی** گویند که تا سخت ضرورت نباشد بدوای مسهل و فصد دلیری نشاید کرد و ضرورت آنوقت باشد که در تن در گرهای حامله اخلاط ردی بسیار بود و خون از فاسد شده باشد و بیم بود که زحمت و لبوی اخلاط بد و خرابی غذا بچه را تباه کند بدین سبب ضرورت تقلیل اخلاط بد شود لیکن بمدارا و تدبیر و شربتهای لطیف و تنقیه رقیق باید کرد و بهترین مسهل که بدان دلیری توان کرد خیار شنبر ست و تدبیرها و غذاهای لطیف تعدیل مزاج کردن و باید دانست که سبب قویتر و بیشتر در اسقاط رطوبات افزونی ست که بچه را بلغزانند و صواب آن بود که پیش از آبستن بادویه مسهل مقلل رطوبات چون حب منتن و حب سکبینج تنقیه کنند و بادویه مدره چون ماء الاصول بروغن بید انجیر و روغن بادام تلخ رحم را پاک کنند و حقنها نیز درین باب سودمند بود و نسخه حقنه همانست که در قول شیخ گذشت و بعد استفراغها و حقنهای دیگر رحم را این حقنه کنند و نسخه او همان نسخه حقنه حنظل ست که در قول مسیحی گذشت و پنیر مایه خرگوش پیش از مجامعت بردارند و در حال آبستنی ادویه حافظ جنین که در قول شیخ گذشت مرطوب را سود دارد و شیاف که از روغن بلسان و صعتر و نانخواه سازند پیش از حمل نافع بود و روغن بلسان تنها و نفط سیاه سود دارد و پشم پاره بدان ترکرده بردارند و دوای بیخ جاوشیر که در قول مسیحی گذشته سودمند ست و بعد اسقاط بقل و سپند و صعتر و خردل و علک البطم و زرد فرا دود کنند تا خون که در رحم مانده باشد سائل شود و غلیظ و محتبس شده در دنیارد و باقی همانست که در قول شیخ گذشت **مجوسی** گوید که اگر اسقاط از اسباب خارجی بود باید که تحفظ و تحرز از اسباب مذکوره نمایند و اگر از اسباب داخلی باشد و این بسبب رطوبت تخاطی در رحم مزلق و مخرج بچه بود و پس نگاه کنند اگر بدن ازین اخلاط ممتلی باشد قصد تنقیه بدن از آن بادویه مفرده و مرکبه مسهل بلغم نمایند و ماء الاصول بروغن بید انجیر و روغن بادام تلخ برای تلطیف آن رطوبت بدهند و ایضاً این دوا دهند حلبه و خار خسک هر واحد بگیرند و تخم کرفس بادیان هر واحد ده درم نانخواه پنج درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف کرده چهار اوقیه از آن با دو مثقال روغن بید انجیر بنوشند و حب سکبینج سه روز و هر روز از سه تا یک مثقال بخورند و در حمام یکمثقال دهند و بینا نیم مثقال بدهند و دوار المسک دهند تا آن رطوبات را فانی گرداند و حقنه رحم بحقنهائی که مجفف این رطوبت باشد و فرزجات که همین عمل دارد باید کرد و آبزن حقنه تنقیه رحم از رطوبات و لزوجات آن نماید و آن همان حقنه حنظل ست که در قول مسیحی گذشت و آبزن بر در رحم و رطوبت آن نافع ست و ایضاً بروغن زنبق که دران غالیه و خلوق حل کرده باشند حقنه کنند و بعد از آن حقنه با آب مورد و آبیکه دران مازو و گلنار جوشانیده سک و راماک و غالیه اندران گداخته باشند نافع بود و این فرزجه سودمند ست روغن بلسان زرنباد درونج اظفار الطیب هر واحد دو درم باقی اجزا همانست که در قول مسیحی گذشته لیکن درینجا جاوشیر نیم درم عوض بیخ آنست و مقدار مشک یکدانگ و قدر شربت هر روز نیم درم و این دوا رحم را بر ضبط جنین قوی گرداند و از اسقاط منع کند و اعانت بر حمل نماید و اما هرگاه کثرت اسقاط بسبب ریح باشد باید که سفوفات محلل ریاح مثل این سفوف بدهند تخم کرفس بادیان انیسون نانخواه صعتر انجدان سیاه و بحری پودینه نهری سعد نعناع خشک زیره فازیره زرنباد مساوی ... ساییده از یکدرم تا یکمثقال بشراب ریحانی بخورند و این سفوف نیز نافعست و نسخه او همان سفوف ست که در قول مسیحی گذشت لیکن بوزن کرفس زیره هر واحد هشت درم و شکر مساوی همه ادویه و شربت سه درم بشراب ریحانی ست و جوارش عنبر و جوارش ... و سنبد و آبزن جوارش نافعست زرنباد درونج هیل قاقله جوزبوا قرنفل نانخواه زنجبیل تخم کرفس خولنجان هر واحد سه درم زیره کرمانی ... باشد بقدر ... کرده ... درم عود بید ستر نیم درم همه را با یک سوده بعسل کف گرفته بسرشند شربت یکمثقال و اگر کثرت اسقاط بسبب ... و افراط آن باشد باید که کهربا گل قبرسی و سنبل الطیب و سعد مساوی شربت یکمثقال ناشتا با آب سماق یا بشراب قابض بدهند و آبزن دوا نافع این نوع ست موم ده درم حرف تخم نعناع هر واحد درم بادیان دو درم باقی اجزای این همانست که در قول مسیحی در تدبیر

حوامل خواهد آمد لیکن وزن روغن گاو و عسل هر واحد یک ملعقه است و شربت ملعقه مجرب ست ابن الیاس گوید که اگر از رطوبت مزلقه مرخی فم رحم باشد تنقیه رحم ازان بجبوب و ایارجات مسهله و مقیئات کنند و ماء الاصول و ماء البزور دهند و کمرگاه را بروغن بید انجیر و روغن بادام تلخ و روغن قسط مالش کنند تا این رطوبات تلطیف پذیرد و هر صبح شربت بادرنجبویه ده درم بنوشانند و غذا قلیه با شفت دهند و دواء المسک حلو و مرو و سنجر بلینا مثقال آنرا نافع ست و این جوارش حفظ جنین و تجفیف رطوبت فضلیه نماید زرنباد و درونج هر واحد دو درم مروارید کهربا عود خام هر واحد یکدرم اشنه سنبل الطیب هر واحد نیم درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشتند شربتی مثقال و یا سه روز متواتر صبح تریاق کبیر نیم درم بدهند و این سفوف حفظ جنین وازاله رطوبت فضلیه کنند خنند بید ستر نیم درم تخم کرفس بادیان انیسون ناخواه صعتر الجبدان خولنجان هر واحد یکدرم کوفته بیخته یکمثقال تا دو درم بخورند و یا این جوارش بخورند تخم کرفس ناخواه زنجبیل خولنجان هر واحد سه درم زیره کرمانی یکشبانه روز در سرکه تر کرده شش درم همه را باریک کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشتند شربتی یکمثقال و گاهی اسقاط بسبب ریح غلیظ محدر رحم میباشد باید که هر صبح ماء الاصول بیست مثقال بنوشانند و یا جلاب از بادیان و تخم کرفس و انیسون هر واحد سه درم با گلقند عسلی ده درم هر صباح بدهند و غذا نخود آب با شیره حب قرطم و گوشت ماکیان و تیهو و دراج و کبک و گنجشک و اندک زعفران و دارچینی سازند و این دوا برای زنان حامله که بچه آنها بسبب ریاح رحم ساقط شود نافع ست نسخه او همان معجون ست که در آخر قول سیحے گذشت لیکن وزن مشک یکدانگ و سک و میل مطروح ست و شربت یکمثقال و قبل و قطن را بروغن زنبق و سوسن و نرگس و خیری و شبت و ریحان و بادام تلخ و ناردین بمالند و تناول نارجیل با شکر خاصیت عجیب در حفظ جنین دارد و گاهی اسقاط بسبب شدت هزال زنان بود پس بهر تسمین توسیع غذا نمایند و اطعمه مسمنه مع هرائس و عصائد و آرد گندم سفید با روغن گاو و شکر دهند و روغن بادام و بنفشه بر بدن مالند و بعد تناول غذا در حمام داخل شوند و خواب و راحت و سکون و ترک تعب کنند و گاهی بسبب احتباس حیض بود پس هر صبح جلاب از پرسیاوشان سه درم مشکطرامشیع پنج درم بادیان تخم کرفس هر واحد سه درم با شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا نخود آب با شیره قرطم و دارچینی و زعفران سازند محمد زکریا گوید که از ادویه مقویه بر ضبط جنین انیست که نیم مثقال سنجر بلینا با یکمثقال زرنباد و درونج بخورانند و این جوارش باینشان نافع ست آمله ده درم قرنفل جوزبوا درونج زرنباد دارچینی ناخواه عود زیره در سرکه تر کرده خشک نموده تخم کرفس بادیان هر یک دو درم پودینه هندی نعناع صعتر سعد هر یک یکدرم عنبر نیم درم مشک دو دانگ زعفران یکدرم همه را سائیده بروغن بادام تلخ چرب کنند و بعسل قدر حاجت بسرشتند شربتی از مثقال تا دو درم و جوارش لولوی شیخ الرئیس که در تدبیر حوامل خواهد آمد بسیار نافع ست آنکه بچه او ضعیف باشد و بعد ولادت زنده نماند و برای زنی که آنرا اسقاط بسیار شود نافع ست ابقراط گفته اگر عرق زن حامله قطع کرده شود حمل ساقط شود و سیما اگر بچه بزرگ باشد و گفته که اگر حامله را زحیر پیوسته حمل او ساقط گردد جالینوس گوید که زنان بار دار از درد شدید و از نخمه عظیم و از خروج خون بسیار و از شرب مسهل و از برداشتن دوا یا شیاف حمل را ساقط کنند و اگر حامله را سیلان حیض عارض شود قوابضی که دران کمی خوشبو نباشد بجوشانند و بنشانند و اشربه قابضه یا ربوب آنها مثل شربت حب الآس و انار مز خشخاش و ربوب آنها با صمغ انجبار و صمغ عربی و گل مختوم و مانند آن بلیسانند ابن هبته الله گوید که اگر اسقاط تابع رطوبت مزلقه بود در غیر وقت حمل تنقیه بدن بادویه مخرج بلغم مثل حب ایارج کنند و بادویه مخرج رطوبات مثل طبیخ شبت با ماء العسل امر بقی نمایند و گلقند آسته و جوارشات مجفف رطوبات مانند جوارش مشک و عنبر دهند و شیافات منشف رحم مرتبه از شحم حنظل و مصطکی و زعفران و سعد یا بسه و سنبل الطیب و مشک با شراب پیوسته حمول سازند و غذا اقلایا و مطجنات دهند و گاهی اسقاط تابع ضعف رحم بود و از خون خارج سور زمانه حمل بران استدلال نمایند و گل ارمنی و کهربا و آب سماق دهند و شراب قابض بنوشانند انطاکی گوید که مفرح حافظ جنین و مانع اسقاط است و مروزیره در مرجان و مروارید و گل مختوم و بسین ناسب بالغ النفع ست شربا و تعلیقا و در خواص آمده که عقرب مقتول یا سر او مع سر سرطان نهری بر حامله تعلیق نمایند از سقوط منع کند

ضرورت اسقاط

شیخ الرئیس میفرماید کہ طبیب را در بعض اوقات محتاج باسقاط میشود و از انجملہ وقتی ست کہ حاملہ صغیر السن باشد و بران از ولادت خوف ہلاکت بود و ہنگامے کہ در فم رحم آفتے و زیادتی لحم باشد کہ خروج بر مولود تنگ نماید و ہلاک کند و ہمچنین ہنگام موت بچہ در شکم حاملہ **بالجملہ** تا ضرورتے قوی شیفتہ مرتکب این امر نباید شد خاصۃً اگر جان در بچہ افتادہ باشد **علاج** ہرچہ ادرار حیض بقوت نماید شربًا و حمولًا بکار برند و یا گل خطمی تخم ترب مشکطرامشیع پرسیاوشان خار خسک عنب الثعلب ہر یک چار ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ جواکھار چار ماشہ سودہ پاشیدہ بنوشند غذا آب موٹھ یا شوربا بے روغن و از سداب مرمکی ابہل بادیان مساوی بزہرۂ گاؤ فرزجہ سازند و یا دوقو پرسیاوشان تخم کرفس زیرۂ سیاہ ہر یک چار ماشہ عنب الثعلب خار خسک ہر یک شش ماشہ پوست خیار شنبر دو تولہ جوشانیدہ شربت بزوری سہ تولہ داخل کردہ بنوشند و صبر سقوطری شکاعی بسباسہ قرنفل زنجبیل کلان خستہ مہوہ ہر واحد دو درم نوشادر ریخ بسکھپرہ ہر واحد یکدرم با آب برگ بسکھپرہ سرشتہ فتیلہ ساختہ بفم رحم رسانند و یا تخم خربزہ شش ماشہ عنب الثعلب بادیان پرسیاوشان فوہ الصبغ ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ جواکھار دو ماشہ شورۂ قلمی دو ماشہ آمیختہ بنوشند و بیخ بسکھپرہ دو ماشہ مغز تخم مہوہ یکعدد باربند ال چوب چوکہ شیلہ لیخی منتہ ہر یک سہ ماشہ مغز تخم بید انجیر چار ماشہ مغز تخم کھرنی حلبہ صبر زرد ہر واحد یک ماشہ باریک سودہ شیاف ساختہ استعمال نمایند و اگر حاجت بقویتر ازین افتد پوست خیار شنبر یک تولہ پوست اخروٹ پرسیاوشان برنگ کابلی ڈھورہ کپاس ہر یک دو درم تخم گزر خار خسک تخم خربزہ تخم ترب شونیز ہر واحد یکدرم قند سیاہ دو تولہ جوشانیدہ چندروز بعمل آرند و خستہ مہوہ ایلوہ ہر یک یکتولہ بیخ بسکھپرہ کتول ہر واحد شش ماشہ نوشادر ریخ سہ ماشہ قرنفل کرفس شش ماشہ حدود مرکے سہ ماشہ شیاف ساختہ بردارند و حیوان ابول شیخ در قند سیاہ ملفوف نمودہ بخورند و کتول را سائیدہ شیاف ساختہ بعمل آرند در اسقاط مجرب ست و بروشتن لتہ در شیر زقوم ترکردہ درین باب قوی الاثر ست و اگر خاکستر ہر دو بازوے مرغ سلیمانی سہ ماشہ بنات برابر با آب طبیخ نخود سیاہ یک پیالہ بخورانند علقہ و جنین مردہ و مشیمہ را در یکساعت بیرون آرد و از مجربات علوی خان ست دیگو یند کہ اول زن را انجام برند و شکم او را بروغن بید انجیر یا کنجد بمالند و شوربای چرب دہند و از قابضات منع نمایند بعدہ مسقطات بکار برند کہ ازین تدبیر اسقاط بسہولت شود و ہرگاہ درد کمر و جریان خون کہ مشعر باسقاط ست شروع گردد برائے تسکین وے عرق بادیان پنج تولہ گلاب چار تولہ نیم گرم بنوشانند و روغن گل گرم کردہ بمالند و بجاے آب عرق عنب الثعلب دہند و اگر درد تہیگاہ تا پشت و پہلو صعود کند مشعر ست بورم رحم باشد درینصورت فصد باسلیق کنند و ہرگاہ اسقاط شود و تدبیر کہ در تعلیم سحیث کثرت اسقاط مذکور شد بعمل آرند بعد ازان اگر تب و درد و ساقہا کہ علامت ورم رحم ست عارض شود گل خطمی گل نیلوفر بعرق شاہترہ جوشانیدہ شیرۂ مغز تخم ہندوانہ شربت نیلوفر خاکشی داخل کردہ دہند عنب الثعلب چہار درم بپزند بروغن گل چرب کردہ بر موضع عانہ گذارند و مالش روغن بابونہ روغن گل سازند بعد ازان گل خطمی چار ماشہ بعرق عنب الثعلب جوشانیدہ شیرۂ تخم کاہو شیرۂ تخم خرفہ ہر یک شش ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ دہند و برائے درد و ... تخم کاسنی سودہ ضماد نمایند بعد ازان غذا پلاؤ کم روغن و شلہ خورانند دیگر ادویہ مفردہ و مرکبہ یونانیہ کہ اسقاط حمل کند شربًا و حمولًا عصارۂ قنطوریون دقیق و کذا نام شراب کہنہ و کذا جاوشیر و کذا ترمس تلخ و کذا سرخس تنہا و باسقمونیا و کذا تخم گزر و کذا اشق و کذا مقل و کذا کبریت و کذا شحم حنظل و کذا عنصل بریان و کذا احرل و کذا زراوند طویل و مدحرج و کذا حاشا بالعسل و کذا حرف و کذا دارچینی و مرچ سرخ و کذا مربآب سداب و کذا عصارۂ قثاء الحمار و کذا حب بید ستر با آب پودینہ و کذا ایرسا بالعسل و کذا سکبینج بشراب کذا ترو ماتا و کذا دارشیشعان و کذا فرو بیان و کذا انجدان و کذا حب الغار یکمثقال و پوست غار نیم مثقال و کذا پودینۂ نہری و جبلی و کذا فقہ بشراب کہنہ و کذا شیح جبلی و کذا سیسالیوس و کذا قنطوریون غلیظ و کذا اشونیز و کذا اسہ کہ بعنصل و کذا عسل و گلاب مخلوط با نیم درم ابہل و بخور مشکطرامشیع ولادن

درمکی وابهل ومقل هر سه مساوی وکذا قنه وجاوشیر وکبریت هر سه مساوی بنادق ساخته وسرگین کبوتر وکرویا وقردمانا وزفت یابس وسلیخه
وموی سر وشرب کندش دو جزو بیخ کبر یکجزو سوده دو درم وکذا تخم ترنج یکدرم فلفل سفید دو درم وکذا افیون وکذا آب سداب پنج درم وکذا
شونیز سوده و **حمول** تخم کرفس بقطران سرشته وکذا آب بیخ کرفس جبلی وکذا ارته وکذا کما غیر که سبدیل گفته اند وکذا آب کرنب با روغن شلجم وکذا گل کرنب
وتخم او وکذا مر وترمس سداب وعسل وکذا فلفل سیاه وسداب وترمس مساوی وکذا اشب یمانی وکذا انقله سفید وکذا اسقمونیا وکذا بیخ نرگس چهار درم
وکذا اسکره وترمس وعسل وکذا شحم حنظل بزهره بقر و **جلوس** در طبیخ ترمس تلخ وکرسنه وعرطنیثا وبنجاسف وکمافریوس وبابونه وحاشا ونخود
سرخ وبرگ سیر وقیصوم وگل خیری زرد وشجرادور وخت کنجد وقردمانا وفراسیون وپودینه جبلی وریحان سفید و **ضماد** کندش بعسل وکذا ابهل
بر عانه وناف و **شم** کندش در پارچه بسته ودخان چراغ ونفخ تخم اطریلال در بیغی هر واحد مسقط جنین ومخرج آنست **دیگر** در بیاض استاد مرحوم قوت
که مازو را سایلده بر ظرفی گرم کرده گذارند تا رطوبت او خشک شود باز سائیده چهار ماشه با آب بخورد تا سه روز بچه ساقط شود **ایضاً** تخم ترب دو درم
کوفته در یک آثار آب بجوشانند هرگاه یک پاؤ بماند صاف کرده دو درم گلاب قسم اول آمیخته بنوشند و دو سه روز نعل آرد و خردل کف وکلست با
خوردن نیز مسقط است واگر سقمونیا با آب سداب سائیده قدری بر قضیب مالیده مرد با زن حامله جماع کند اسقاط شود **ایضاً** قطعه جگر گرفته ویک مازو
سوده بران پاشیده بر آتش بریان کرده زن بخورد بچه بیندازد وگویند که اگر عسل را با قدری کافور در زهره گاو حل کرده در گوش خود بچکانند حمل او ساقط
شود **حمول مسقط** ابهل زراوند تخم کتان سلیخه فلفلمویه بوزیدان پرسیاوشان خربق سیاه آرد شلجم حمول کنند فلفلمویه یا خربق سیاه با ربک سوده
بهروزه آمیخته بر ناف طلا کنند وخون پلنگ حمول کردن وریوند یکماشه در آب سوده نوشیدن مخرج جنین ست **دوائیکه** مسقط ست فوه سلیخه ترقه
هر یک سه درم کنجد سیاه نخود سیاه هر یک یکمشت حلبه سه کف خرما یک رطل بغدادی در آب جوشانیده صاف کنند وسه وقیه آن با یکنیم وقیه
آب سداب تر آمیخته بنوشند یا آب سداب ده استار بیک اوقیه روغن جوز یا روغن بادام تلخ یا روغن بید انجیر آمیخته بنوشند **سفوف**
که بر آمدن اسقاط جنین زنده ومرده مجرب ست فوه الصبغ صبر سقوطری هر یک ماشه حلتیت دو سرخ پوست ثمر خیار شنبر دو ماشه ترمس شامی
مار لیقون هر یک ماشه کوفته بیخته بروغن زفت رومی چرب نموده با آب نیمگرم فرو برد وبعد سه چهار گهڑی خشکه یا روغن بسیار بخورد **ایضاً** اسقاط
وادرار حیض ونفاس مجرب سداب قردمانا ابهل هر یک ده درم مرکی پنج درم شربت سه درم واگر فتیله از کاغذ سخت یافته زنجبیل دو حصه نمک
یک حصه با هم سوده بران مالیده در سایه خشک سازند ودر فم رحم نهاده یک ساعت نیجوی بگذارند وباز تجدید نمایند دو سه مرتبه حیض بکشاید وعلقه
را بیرون آرد **فرزجه** که مسقط است اشنان فارسی عاقرقرحا شونیز سداب فراسیون خربق سفید صبر زرد کوفته بیخته بزهره گاو سرشته
بردارند **ایضاً** پنیر مایه خرگوش نمک اندرانی مساوی با آب سداب بردارند **ایضاً** مجرب خربق سیاه بیخ حنظل کندش مساوی کوفته بیخته
بزهره گاو بردارند **قرص** که اسقاط حمل وادرار حیض نماید پودینه نهری اشنکطرا مشیع فوه حلتیت سکبینج جاوشیر هر یک دو درم ترمس
سه درم سداب خشک پنج درم قرص سازند شربتی دو درم با طبیخ ابهل وطبیخ لوبیای سرخ وحلبه هر یک یک کفت در سه من آب بپزند تا به نیم
آید صاف کرده مقدار پنجاه درم بدهند **معجون** که مسقط قوی ومخرج بچه مرده ومشیمه است ابهل ترمس فوه مشکطرامشیع مرزنگوش کرنب
زراوند مدحرج هر واحد یک مثقال حلتیت جاوشیر اشق عصاره افسنتین دارچینی هر واحد دو مثقال کوفته بیخته اول سداب بستانی را
در آب جوشانیده صاف نموده با عسل آمیخته بقوام آرند پس ادویه بسرشند خوراک از دو درم تا سه درم با آب بیخ دران پرسیاوشان وپودینه
جوشانیده باشند از خرما شیرین کرده بدهند **ذکر ادویه مفرده ومرکبه هندیه** مسقط حمل در بیاض استاد مغفور مرقوم ست که اگر منتهنی یعنی دانه سیاه
که در غله میباشد سوده در پارچه صره بسته زن بردارد بچه بیندازد واگر توبی تلخ را مع تخم سائیده شیاف سازد همین عمل دارد دیگر صابون
را مثل شیاف تراشیده بفم رحم رساند یا در روغن تلخ سائیده پنبه بران تر کرده بفم رحم رساند دیگر تخم تهوه یکنیم توله در نیم آثار آب بجوشانند و چون

نصف بماند صاف نموده بنوشند که در اخراج جنین بے نظیر ست دیگر گندنا سیاه کوفته مقدار بست درم شب در آب تر کرده صبح صاف کرده بنوشند
و نوشیدن مطبوخ برگ بانس نیز مفید ست **دیگر** ضماد کچلکی بشهد آمیخته بر ناف و شیاف بیخ بسکھپره و ایلوه و تخم مهوه کوفته با قند نیز موثر ست **شیاف**
که اسقاط حمل کند و ادرار حیض نماید صبر بندال بول شیخ مساوی در شراب تند صلایه کرده شیاف سازند و کذا شیاف منته و صبر مساوی در طلای
بیخ اونٹ کتاره با آب سائیده بر شکم نیز معین بر اسقاط ست **دیگر** منته و پوست بیخ ارنڈ و پوست بیخ پنبه و پوست بیخ آکه و پوست بیخ بسکھپره در زرده
سرکهٔ کهنه و زهرهٔ گاو سائیده شیاف ساخته بردارند **شیاف** که بجهت اسقاط معمول دایه محل اعظم شاه ست بیخ کنائی و بار سنبر کشائی و بیخ
بسکھپره و شاخ برگ بید انجیر و ایلوه هر واحد یکتوله نمک سنگ یک ماشه همه را با آب سائیده شیاف بندند و هر روز یک شافه بردارند بادو شافه
روز دوم اسقاط شود و بچه مرده نیز افگند و این دوا نیز از دست تخم گزر تخم شلیت کلونجی کچور سپندان مغز جوز قسط موتھه اندرائن تسوت ایلوه
بابچی برنگ سهیرا اجوائن هر واحد یکدرم کوفته سه حصه کنند هر روز یک حصه را در آب یکسیر بجوشانند تا پاؤ سیر بماند صاف کرده قند سیاه و روغن گندنا
هر یک پنجدرم داخل کرده گرم گرم بخورانند **شیاف** که مسقط حمل ست مغز بار بندال مغز توری تلخ مغز تخم بید انجیر مغز تخم کدو تلخ مغز اندرائن
کلونجی مغز تخم خربزهٔ تلخ هر یک یکماشه باریک سائیده بهر وزن اتقدر که ادویه بدان سرشته شود آمیخته فتیلها بندند و یکے در فم رحم نهند
و زنان پایهای خود بر تکیه بلند داشته راست لیابند تا اثر دوا که بیخی در درون رحم رسد و زود عمل کند و روز دوم فتیله دیگر بکار برند و اگر
خربزهٔ تلخ بهم نرسد دیگر ادویه کافی ست و اگر بیخ بسکھپره عوض مغز توری و اندرائن و کلونجی داخل کرده هر یک یکدرم بگیرند و باریک سوده
سه حصه نموده یک حصه بالته مخلوط کرده دایه در فم رحم بردارد و نیز اسقاط کند لیکن تا که بفم رحم نخواهد رسید اسقاط نخواهد کرد **ایضاً** مسقط حمل
بلدهی پھٹکاری هر واحد یکدرم تیلا تھوتھ دو درم سپیر مهر بھولنجه بر یک نیم درم کوفته بیخته با آب سرشته شیاف سازند و بعد خشک شدن صبح و شام
بردارند دیگر چوب چوکمر که برای خارش شتران ست مالند بگیرند و با آب سائیده سه جز و سوت سوده در آن آمیخته شیاف مثل سته خرما
ساخته خشک کنانیده و بگیرند به هان رحم رسانند روز دوم یا سوم اسقاط گردد و اگر حوالی فم رحم جوشش کند روغن زرد بمالند **ایضاً** مجرب ایلوه بیخ
بسکھپره نیم ماشه تخم کھرنی تخم مهوه هر پنج اقدویه جهار سائیده فتیله ساخته بردارند دیگر برگ انور سته ارنڈ یکدام ایلوه چهار ماشه مغز تخم کھرنی چهار ماشه
باریک سائیده شیاف ساخته بفم رحم رسانند یکے صبح و یکے شام **مطبوخ** که مسقط ست تخم گزر تخم شبت تخم حلبه هر یک شش درم در ده سیر
آب بجوشانند چون یک سیر بماند مالیده صاف نموده قدرے وقت خواب بنوشند و گاهی پوست اخروٹ و پوست پنبه تخم ترب کلونجی عوض حلبه
افزوده مساوی میگیرند و کوفته قند سیاه کشته و چند آمیخته موافق مزاج در آب جوش داده و قلیله بسوم حصه بماند صاف نموده مینوشانند
و بعد اسقاط خارخسک شش ماشه تخم خربزه بادیان هر واحد یکتوله جوش داده صاف نموده نبات سفید داخل کرده بنوشانند و غذا هیچ ندهند
دیگر بجای آب و غذا آب غنچه کپاس و گره بانس هر دو چهار دام جوش داده پیاده یا خندا **اقوال** مهره شیخ میفرماید که اسقاط گاهی بحرکات
حاصل میشود و گاهی بادویه و ادویه این فعل یا اقتل بچه کنند و یا با ادرار حیض بقوت و یا بازلاق بچه و ادویه قاتل بچه تلخ بود و حریف
و مدر حیض نیز تلخ و حریف باشند و مزلقات ادویه رطب لزج ست بشرب و حمول استعمال نمایند و از حرکات مفید ست و خصوصاً صافن بعد
با سلیق و فصد و صافن نیز بزرگ شدن بچه و گرسنه داشتن و دریافتن و جستن بسیار و برداشتن بار گران و تنقیه و عطسه آوردن و از تدبیر
جید و بین آنست که در فم رحم حامله کاغذ فتیله کرده یا پر مرغی یا چوب لبقدر حجم پر از اشتان یا سداب یا عرطنیثا یا خربق تراشیده نرم کرده
داخل کنند که این بالضرور ساقط کند و خصوصاً چون بعد از ادویه مسقطه مثل قطران و آب تخم حنظل و مانند آن آلوده کنند
و ادویه مسقطه بعضی مفرد اند و بعضی مرکب و درینجا از هر دو طبقه آنچه در غرض اکمل ست ذکر میکنیم اما ادویه مفرده که از شدت حرارت
بعید تربود مثل افسنتین و شاهتره است و ادویه مفرده حار تخم شیطرج ست و آن مشابه حرف بود و بوی تیز دارد و چون آنرا بردارند

اسقاط حمل کند و ایضاً تخم حرمل شرباً و حمولاً و روغن بلسان را چون حمول کنند اخراج جنین و مشیمه کند و ایضاً حلتیت و قنه هر دو قولیست و ایضاً
بخور مریم درین باب بسیار قوی ست شرباً و حمولاً حتے که قومی گفته که نهادن پای حامله بران مؤدی باسقاط گردد و عصارهٔ او بر شکم طلا کردن بچه را
فاسد کند و تکلیف حمول او با پنبه و کذالک عصارهٔ سائر عرطنیثات و اگر اشنان فارسی سه درم بخورد همان روز بچه بیندازد و چون کرمدانه دو دانگ
تناول کنند بچه بیفگند و حرارت و حرقت پیدا کند و ایضاً اگر طبیخ شحم حنظل و زراوند مذکور گردد و بچکانند و یا در ریشم پاره حمول سازند همین فعل کند
و از ادویه جیده دارچینی ست چون با فوه مخلوط سازند که شرب و حمول او جنین را ساقط کند و مع ذالک تسکین غثیان نماید و از آنچه بالخاصیت نافع
بنجیر سم [illegible] ست که جنین زنده و مرده را اخراج کند و از سرگین او چون ورتبع دود کنند جنین میت را بسرعت خارج کند و کذالک تدخین بحشیم ماهی شور و از
ادویه مرکبه مشروبه این دوا در اسقاط و اخراج بچهٔ مرده قولیست بگیرند حلتیت نیم درم برگ سداب خشک سه درم مر دو درم جمله یک شربت ست یا مطبوخ
ابهل یک شربت صبح و یکی شام بخورانند و یا بگیرند زراوند طویل و خبطیانا و حب الغار و مر و قسط بحری و سلیخهٔ سیاه و فوه الصبغ و عصاره افسنتین و
قردمانای تازه تیز و فلفل و مشکطرامشیع مساوی هر روز دو مثقال تا ده روز خورانند و از ادویه جیده مسقط بسهولت مع تسکین غثیان افسنتین
کرد و دارچینی و قردمانا و ابهل هر یک ده درم مر پنج درم هر روز سه درم بخورند که گاهی مع ذالک تنقیهٔ نفاس و اخراج مشیمه کند و تریاق اربعه در
اسقاط و اخراج بچهٔ مرده قولیست و از فرزجات مغز کرمدانه است از آن و از اشق فرزجه ساخته بردارند و این فرزجه نیکوست بگیرند عصارهٔ
قثاء الحمار نیم قیراط و در زهرهٔ گاو سرشته بردارند که بچهٔ زنده و مرده را اخراج کند و این فرزجه قولیست بگیرند خربق سیاه و مویزج و زراوند مدحرج
و بخور مریم و تخم بادریون و شحم حنظل و اشق سوای اشق همه را سائیده و اشق را در آب حل کرده بیامیزند و گاهی درین زهرهٔ گاو خشک کرده بگیرند و حمل
کرده فرزجه ها سازند و این فرزجه بسیار قولیست بگیرند نوشادر سوده ده درم و در اشق محلول سه درم سرشته فرزجه ها ساخته بردارند و تمام شب بدارند
و پاها بر تکیه بلند گذارند و ایضاً بمثل طبیخ افسنتین و مثل عصارهٔ سداب و مثل طبیخ ابهل و روغن بید انجیر به زراقه در رحم رسانند و زراقه رحم باید که
نوک او املس باشد و دراز گردن بقدر طول قرن رحم زنی که علاج او کنند و بنوعیکه در قعر رحم داخل شود و زن احساس کند که آن در فضای داخل رحم
رسیده و در ان جنین بکیه قاتل بچه و مزلق و مخرج آن باشد بچکانند خجندی گوید که در اسقاط جنین سائر ادویه دیدان و خربق و نوشادر
و زراوند و حرمل شرباً و حمولاً بکار برند و طبیخ ابهل و افسنتین و فوه نافع و این دوا اسقاط بچه و مشیمه کند ابهل برگ سداب پودینهٔ خشک هر یک
ده درم مشکطرامشیع فوه الصبغ مر قردمانا هر یک پنج درم همه را سائیده بشیرهٔ انجیر یا بطبیخ او بسرشند و از ان صبح و شام مثل بندقه بخورند و ابو منصور
گوید که سداب و فنجنکشت و حب نهری و بحری مسقط و مفسد حمل ست و اشنانی که در رحم رود و منی را فاسد کند کرفس و فطراسالیون و بادیان ست
و اما آنچه بچه را ساقط کند حمول قطران و شاخ سداب و تخم حنظل و عرطنیثا و شرب آب سداب ست و آنچه جنین را خارج نماید اینست که ابهل سه درم
هر روز تا ده روز متواتر بخورد تا بوے ابهل در بول و عرق خود بیاید مگر آنکه تپ کند که درانحالت معالجه بعلاج دیگر باید کرد و دوای الحلتیت که
تپ ربع را نافع ست بدهند و این معجون در اسقاط بچه قولیست ابهل پنجاه درم باقی اجزای او همانست که در قول خجندی گذشت و هر چه در باب
عسر ولادت بیاید داد و در حیض اعانت بر اسقاط جنین کند میر عوض می نویسد که نیم درم شورهٔ قلمی ناشتا خوردن و شاخ نرم بید انجیر
بروغن بید انجیر آلوده در رحم شیاف کردن بزودی اسقاط کند و اگر گنجد سیاه شب در آب تر کنند و صبح آن آب را صاف نموده بنوشند
اسقاط کند و حیض بسته را بکشاید و صبر سقوطری و بیتیس مرمکی و بندال همه را کوفته بیخته با شراب صلابه نموده شیاف ساخته بر [illegible]
مجرب ست و اندک شیر عشر با پنبه آلوده بر فم رحم نهادن بچهٔ مرده و زنده را فی الفور بیندازد و حیض بسته بکشاید لیکن آماس می آرد و پیدا سبب
آسحبا مے را باید تدارک آن ضرورست و بنابرآن طبیبان استعمال این نشاید

بدانکه اسباب دشواری زادن هشت نوع است یکی آنکه بسبب حامله باشد که ضعیف بود در امراض و گرسنگی کشیده باشد و یا ترسنده یا غیر معتاد حمل و وضع آن بود بلکه زادن او دفعهٔ اول باشد پس خوف او بیشتر و درد او شدیدتر بود و یا پیرانه سال ضعیف باشد و یا کثیر الشحم بسیار فربه بود و یا اکثر صاحب وجع باشد و یا حرکت بسیار کند و از شکلی بشکل دیگر گردد و بدین سبب بچه از شکل سهل الخروج متغیر شود دوم آنکه بسبب بچه بود و این یا بجنس او باشد چه ولادت مادینه فی الجمله دشوارتر از ولادت نرینه بود و یا بسبب بزرگی بچه یا بزرگی سر او یا غلظ جرم او باشد یا بسبب فرط صغر و خفت او که فرود نیاید و یا بسبب تغیر خلقت او از استوای سبیل لغزیده باشد مثل آنکه دو سر بچه باشد یا مزاحمت چند بچه بود و هر واحد را مجال حرکت نباشد چه گاهی در یک شکم پنج بچه بلکه گاهی بیشتر ازین کوچک مختلف بود و گاهی چند بچه در یک کیسه بود و یا بسبب ضعف یا موت بچه باشد و معونت از حرکات او نباشد و یا بسبب شکل خروج او غیر طبیعی بود مثل آنکه از طرف پای یا پهلو و دست یا بچه یا بزانو او را تنها خارج شود و این بسبب ضعف و حرکت بچه یا بسبب کثرت تقلب والدهٔ او بود و آنچه ازین امن دهد آنست که طلق و وجع مائل باسفل باشد و نفس زیاده بود سوم آنکه بسبب رحم بود مثلاً رحم کوچک باشد و یا خشک بسیار بود و رطوبت مزلق بچه دران نباشد و یا دران تنگی بسیار در خلقت یا از التحام قروح و سائر اسباب ضیق بود و یا دران مرضی از امراض ردیه مثل ورم یا قروح یا شقاق یا بواسیر رحم باشد و یا زن رتقا بود پس صفاقی از فم رحم غیر مستوفی الانشقاق بود و حال او مثل حال ضیق رحم در خلقت بود چهارم آنکه بسبب مشیمه بود و این چنان باشد که مشیمه غلیظ بود و انشقاق پس بچه خلاصی نیابد و یا رقیق بود و بسرعت انشقاق فد و رطوبات قبل از خروج بچه خارج شود و مادهٔ مزلق نماند پنجم آنکه بسبب اعضای مجاور رحم باشد مثل آنکه در مثانه ورم یا آفت دیگر از حبس بول و غیر آن بود و یا در روده براز خشک بسیار یا ورم یا قولنج از حبس ریح یا بواسیر یا شقاق مقعد بود ششم آنکه بسبب وقت ولادت بود چنانچه بچه پیش از وقت ولادت قصد بیرون آمدن کند و رعایت اذیت خود نماید و امر بران صعب گردد هفتم آنکه بسبب قابله بود یعنی در امری که او را عمل باید کرد خطا کند هشتم آنکه آنکه از اسباب خارجی باشد مثل آنکه سردی سخت بود و انقباض اعضای ولادت متشدد گردد و لهذا در بلاد شمالی و در ایام شمالی و در بلاد و فصول بارده عسر ولادت بسیار باشد و گاهی مثل این عسر ولادت تیر قیدن شکم و شگافتن مراق لودی گردد و یا گرمی شدید باشد و ضعف قوت اشتداد نماید و یا غم و هم او را اهم سد و مثل آنکه زن استعمال عطریات و شمیدن خوشبو بسیار کرده باشد و بدان سبب رحم او در الم بسوی بالا کشد و لهذا هنگام دشواری زادن و سقوط قوت و غشی خوشبو زیاده از حاجت در استرداد قوت بو یانیدن نشاید و بدانکه بیشتر عسر ولادت از اسباب مذکوره از سردی منقبض نکشت نابستن رگهای سینه و شش انجماد و نفث الدم و سرفه و سلی بودی گردد و گاهی بانقطاع اعصاب و عضل بسبب عروض شدت تمدد انجامد و بگزار او الندو گاهی امر بعض ایشان بجدی رسد که مراق البطن ایشان انشگافد و این هنگام افراط تحاشی بود و علامت عسر و سهولت ولادت اینست که اگر زن قبل از ولادت بسوی پیش و شکم و عانه مائل باشد ولادت سهل بود و اگر بسوی خلف و پشت میل کند ولادت صعب باشد و صاحب کامل گوید که درین همه اسباب بحران زنان را اعطاس عارض شود ولادت او سهل گردد چنانچه بقراط گفته که چون زن را مرض رحم و عسر ولادت باشد و آنرا عطاس بهم رسد این دلیل محمود بود و قوابل ذکر کرده اند که طلق در ولادت دختران بسیار گردد الا ضعیف بود و در ولادت پسران حاد تر و شدید تر باشد و چون خون از زن قبل ولادت خارج شود ولادت او دشوار گردد و چون خروج خون تاخیر کند ولادت او آسان شود

طریق تشخیص اسباب مذکوره باید که اولاً بسوی اسباب خارجی نگاه کنند پس هرکدام ازان که یافته شود سبب عسر همان باشد والا از قابله حال ضعف و فربهی و غیره زن بپرسند اگر سببی ازان معلوم شود سببش آن باشد والا حال کبر و صغر جنین و شکل خروج غیر طبیعی او و غیر آن و ایضاً حال تنگی رحم و امراض او و حال مشیمه و اعضای مجاورهٔ رحم و مدت ایام ولادت جدا جدا دریافت کنند پس هرکدام ازان

که موجود باشد سببش همان باشد **علاج** مشکطرامشیع پرسیاوشان نخود سیاه هر یک شش ماشه پوست بیخ المتاس قند سیاه کشته
هر واحد یکتوله در آب جوشانیده صاف نموده بنوشند و شکم و پشت و اطراف و فرج را بروغن بنفشه و روغن یاسمین بمالند و اگر پیه مرغ و پیه بط
و مغز ساق گاو اضافه کنند بهتر باشد و بآب گرم تنها یا در ان بابونه و شبت و مرزنجوش و اکلیل الملک جوشانیده نطول کنند و در ان بنشانند
چنانچه آب تا ناف باشد و از کندش و شونیز و جندبیدستر عطسه آرند و بوقت عطسه دهن و بینی بند کنند و از سم اسپ و استر و خر دود
کنند و اگر سببش سطبری مشیمه باشد بزوری تدبیر آن کنند تا بچه از تعب حرکت و عدم حصول خروج هلاک نشود و دایه را بفرمایند که از پاکی
آنرا پاره کند و اگر سببش حرارت هوا و مزاج بود از تدابیر سخنه مذکوره احتراز نمایند و زن را در مکان معتدل بدارند و اگر ازین تدابیر
فائده نشود حسب سبب بدانچه در اقوال حکما خواهد آمد علاج کنند و هرگاه در ولادت تا چهار روز بماند و دیگر علامات موت جنین که در تدبیر اخراج
جنین میت بیاید دریافت شود بتدبیر اخراج آن پردازند بدانچه در آنجا مذکور گردد **ذکر ادویه مفرده و مرکبه** که تسهیل ولادت کنند تعلیق
زعفران خالص ده درهم در لته بسته بر ران زن و کذا تعلیق سرخمه و کذا قطعه شاخ گوزن بران زن و کذا حجر النار در پارچه بسته بر ران
و کذا حقنه رحم بروغن ناردین و کذا تعلیق هفت عدد حب الکلی یا گرفتن چوب شجره او در دست یا تعلیق او هر واحد مجرب سویدی است و گویند
که تعلیق کشنیز سبز بسیار عروق او قلع کرده بر زن و کذا التجکت و کذا زمرد و کذا سنگ یشب و کذا امیعه یابسه و کذا شاخ راست نر بر ران جنب
و کذا زبرجد و کذا دندان صبیان قبل از رسیدن آن بزمین در صفحه نقره پیچیده و کذا پوست مار بر ران و کذا بیخ بخور مریم در رشته
مثل قلاده بسته در گردن یا بر ران و کذا ایرسا و شرب و حمول ایرسا بعسل و کذا ابوزیدان و کذا افنطوریون غلیظ و حقنه رحم بروغن حلبه
و شرب آب فراسیون تازه یا طبیخ او تنها یا با بیخ یاسمین و کذا حب النار از یک مثقال تا دو مثقال بشراب کهنه و کذا مغز سر خروس با یک حبه
مشک و رشراب حلو و کذا تریاق فاروق یک مثقال بجلاب و کذا طبیخ سیسالیوس بعسل و کذا آب نعنع ده درم و یا خشک آن بشراب یکساله
خوشبو و کذا اخراطین سوده بجلاب و فرزجه زوفای رطب و زبد البحر و اکلیل الملک همه مخلوط کرده و کذا بلبل تمامه سوخته خاکستر او بزیت و کذا
شحم حنظل سه قیراط سوده بزهره گاو سرشته و بخور سرگین اسپ و اکتحال بزهره ظبی و لطوخ آن حوالی عانه و جلوس در طبیخ سیسالیوس و گرفتن
افربیون در دست و نهادن موی انسان سوخته بگلاب سرشته بر ناف و کذا خاکستر چوب انجیر و شرب و بخور سافج هندی و نهادن بر بازو دست
رخمه میان هر دو پای زن هر واحد تسهیل ولادت کند و همچنین بخور تخم گزر و نوشیدن گل بابونه سه ماشه جوشانیده با قدری عسل و تعلیق نمک
در پارچه سرخ بسته بطرف چپ و بستن بیخ سربهوکه در کمر و تعلیق دندان مار که در وقت حیات او گرفته باشند و فرزجه بیخ حنظل سوده
بروغن گاو آمیخته هر واحد نافعست **دیگر** بیخ چرچته مسلم از زمین بر آرند و کشیر از و بگیرند و زیر ران زن گذارند یا بر ران یا بر عانه بندند
که درین باب مجربست و بستن بیخ فرنگی بر ران زن و یا آب شسته او نوشانیدن نیز مجرب نوشته اند **دیگر** انتمونیل پوڈر که دوای انگریزی ست
بقدر گرین که نیم و ربع سرخ میباشد در اندکی آب حل کرده بدهند که تسهیل ولادت میکند **دیگر** ابهل را سائیده از حریر بگذرانند و نیم مثقال
ازان بخورند و سه مثقال سبوس آن جوشانیده صاف کرده آن آب را عقب آن بنوشند در تسهیل ولادت دادر از بعض از مجربات
حکیم علی ست **دیگر** پوست خیارشنبر در قدری آب شیره کشیده با زعفران و گلاب شکر دادن جهت عسر ولادت و اخراج مشیمه مجربست **دوای**
جهت عسر ولادت و وجع بعد ولادت و تمدد و ثقل معمول ست بادیان خارخسک هر یک شش ماشه مشکطرامشیع **فوه الصبغ** هر یک چهار ماشه
ترمس سه ماشه پوست خیارشنبر چهار توله جوشانیده صاف نموده شربت بزوری بارد یا حار حسب مزاج داخل کرده بنوشند و روغن بابونه
نیمگرم در حوالی عانه بمالند و این نسخه مدر حیض نیز هست (الضیا) پرسیاوشان یک توله بعرق عنب الثعلب عرق گاوزبان جوشانیده
صاف کرده از تخم خرپزه خارخسک بادیان هر یک شش ماشه در همان آب شیره کشیده شربت [illegible] داخل کرده قرص ابهل چهار ماشه سوده

بران پاشیده بنوشند **ایضاً** نوشادر بریان سهاگه بریان مرداسنگ هریک سه سرخ در پان داخل کرده بدهند که خون براند و **دیگر** شحم حنظل
برگ سداب قسط هریک سه جزو بزهره گاو سرشته بر ناف و زهار ضماد کنند بچه بلغزاند **قرص صمغ** که تسهیل ولادت کند و بچه مرده وزنده را
درساعت بیرون آرد جاوشیر سکبینج بارزد هریک یکدرم حلتیت نیم درم جمله یکشربت ست بآب سداب یا طبیخ حلبه بدهند و تبخیر اینها همین عمل
نماید غذا نخود آب و **دیگر** غنچه یاسمین و مقل وسلیخه وشحم حنظل وحلبه و تخم خشخاش و آب عنب الثعلب حمول کردن تسهیل ولادت میکند

اقوال حکما مصنف اقتباس مینویسد که در همه انواع اول حجام برند و روغن زنبق و یا زیت و یا سرشف یا پیه بط و مرغابی و مغز
ساق گاو آمیخته نیمگرم ورا نجا نشسته بر پشت و تهیگاه بمالند و بعد از ساعتی دربن آبزن نشانند اکلیل بابونه حلبه بزرکتان عنب الثعلب مرزنجوش
نوه هریک سه توله بنفشه برگ نیم و کرنب و بیتان افروز و فنجنکشت و خبازی و شبت همه سبز هریک هفت توله برگ پنبه باغی پانزده توله جوش کرده
معتدل آرند و همان وقت مطبوخ کوبیا و یا اشکاط اشیح نوشانند و یا این مطبوخ دهند پوست خیارشنبر پوست جوز پوست بادام هریک سه توله
نوه قرطم اصل بنفشه برسیاوشان تخم کرفس تخم خربزه هریک نه ماشه انیسون هفت ماشه ریوند خطائی چهار ماشه در عرق کوه و خار خسک
و بادیان هریک پانزده توله جوش کنند که بنیمه آید مالیده صاف نموده شربت دینار چهار توله داخل کرده بنوشند و سفوف پوست خیارشنبر
دو مثقال نبات برابر با عرق گوکهرو نیم پاو سریع الاثر ست و کذا شیر گاو نیم آثار روغن زرد هفت توله ترنجبین یا شکر سرخ نه توله وزن را بفرمایند
که تا سی قدم مشی کند بزودی بعده بر پایها نشسته نفس بند کرده زور کند بجانب اسفل و اگر دیر شود باید که لعاب بزرکتان و حلبه در روغن
کتان آمیخته نیمگرم بر فم رحم سخت بمالند و اندک از ان در رحم بچکانند و کذا انکباره با دام تلخ و یا خسته شفتالو با پیه بط و مرغابی بر روغن گل
و آب برگ گندنا و کذا انکباره سرشف بروغن کتان و اگر هیچ تدبیر بر نیاید شوربای مرغ کلان مرغن شکم سیر نوشانیده در عسل خشت نیمگرم
نموده زیر هر دو پا نهاده بران نشانده بگویند که دم فرو کشند و سعوط دار شیشعان ریوند خطائی گل چنبیه تربد سفید هریک هفت ماشه
سنبل الطیب چهار ماشه جند بید ستر سه ماشه و نیم بعمل آرند که فی الفور بچه را بیرون می آرد و اگر بمجرد شروع ماه چهارم از حمل هر شب شیر گاو
نیم آثار عرق کیوڑه سه توله نبات یکنیم توله وقت شب نوشانند و صبح خمیره مروارید علوی خان نه ماشه ورق طلا یکعدد و شربت یاقوت سه توله
عرق بید مشک نه توله استعمال فرمایند تا ماه نهم بعده غذای شب موقوف کرده شیر هر روز بقدر طاقت افزایند و روغن بادام شیرین چهار درم
شروع کنند و تا چهار پنج روز برین اکتفا نمایند اگر اسهال بهم رسد شیر و روغن را هرگز زیاده نکنند و الا هر روز همین قدر روغن بیفزایند تا نوبت
بیست درم رسد پس شیر و روغن تا بروز زائیدن باید داد ازین تدبیر بچه بی مشقت بزاید مسیحی گوید که هرگاه عسر ولادت از سدد یا ضغطه
نفس جنین باشد ارخای عضو نمایند بریختن روغن کنجد نیمگرم مع طبیخ حلبه یا بآب مطبوخ خبازی یا آبیکه دران تخم کتان جوشانیده باشند مع
ماء العسل یا حامل را در آبزن آب مطبوخ بابونه و حلبه و بزرکتان و کرنب نشانند و گاهی دغدغه قوی و تعطیس بادویه معطسه و حبس نفس بقوت
و دفع او بطرف مراق البطن نفع کند و اگر عسر ولادت بغشی و سقوط قوت انجامد باید که بشمانیدن اشیای خوشبو و نوشانیدن قدری
ماء اللحم که بران اندکی شراب قوی انداخته باشند معالجه نمایند و اگر عسر ولادت از براز خشک محتبس در امعا باشد بحقنه لین اخراج آن کنند
و اگر بسبب شکل غیر طبیعی خروج جنین باشد قابله را باید که گاه کرنزا دفع کند و گاه بکشد و گاه بپیچد و گاه فرو آرد و اگر بسببی باشد که بچه زیاده از واحد
بود یکی را دفع کند و یکی را بیرون آرد و پس دیگری را و این همه تدبیر بملایمت بکار برد و بعده تلطف نماید و بر موضع روغن نیمگرم بمرات کثیر بریزند و اگر
عسر ولادت بسبب موت بچه باشد علاجش بیاید **بو علی** مینویسد که چون وضع حمل قریب شود باید که بدوام استحمام و آبزن کنند و مفاصل
آبزن آنست که خارج از حمام باشد تا ضعف وارخا نیارد و عانه و پشت و کنج ران بمثل روغن شبت و بابونه و خیری وغیره چرب کنند و همه اعضاء
مفاصل او را بمالند و بر حمول خوشبو مداومت نمایند و در تهیجان و فم رحم او قیروطیات رقیقه و روغنهای مرخیه لعابات مرخیه و مثل شحوم ماکیان و مرغابی و فربه

بهنگام غیر سرد کرده که آن بحرارت اقرب ست وخصوصاً چون فرج یا همه بدن مع فرج خشک باشد استعمال نمایند و باید که زنی که آنرا عسر ولادت باشد
یکماه پیشتر بهر روز نان نشاستا از لعابات مثل لعاب بهدانه مع لعاب تخم کتان نوشد و کذلک در ایام مخاض آب حلبه بیاشامد و غذا از بقول ملینه و
اسفیدباجات لحوم فربه و ماکیان فربه سازد و قوابض بر ایشان حرام بود و تبخیر فرج بمشک و عطر کنند و چون درد زه آغاز کند چیزی در مقدار کم
و در غذائیت زیاده بخورد و بر آن شراب ریحانی نوشد پس باید که زن ساعتی بنشیند و پا بهار و دراز کند بعده ساعتی بر پشت بخوابد بعد از آن دفعةً
برخیزد و بر زینه بان بالا رود و فرود آید و آواز قوی دهد پس هرگاه اندک فم رحم بکشاید در کشادگی از و یاد نماید باید که زحیر کند تا ممکن باشد
وخصوصاً هنگام شگافتن صفاق و تکلیف عطاس نماید و دهن خود حتی الامکان بکشاید و هوای بسیار داخل کند تا زیاده تر استنشاق
آن نماید که این تدبیر اخراج جنین و مشیمه کند و بهترین چیزی که بران هنگام وضع حمل بنشیند کرسی و تکیه خلف او و این بعد انفتاح
رحم باید و اگر زن فربه باشد سرنگون شود و سر فرود آرد و زانوی خود زیر شکم داخل کند تا فم رحم او با فرج او مستوی گردد بعده فرج او را
ملینات مذکوره بمالد و باید که بانگشتها فراخ کند و بکشاید و چون این عمل آرند و شکم او را انچش کنند بسرعت مثل چارپایه بزاید و چون مشیمه ظاهر گردد و
معلوم کنند که بچه نزدیک ست و مشیمه بسبب غلظت خود نشگافد باید که بناخن یا آله در انگشت گرفته بملایمت بشگافد تا جنین ایذا نرسد
تا آنکه مشیمه بشگافد و رطوبت از آن سیلان نماید و بچه بلغزد و اگر انشقاق مشیمه جلدی کند و جنین غیر مواق منکب بر مخلص بود و مدت
طول کند و فرج خشک گردد مزلقات و قیروطیات رقیقه و لعابات و شحوم گداخته و سفیدی بیضه و زردی آن در فرج بریزند
و تدبیر کسی که بر آن ولادت دشوار گردد بغیر سبیل ادویه اینست که چون ولادت متعسر گردد آنرا خوشبوهای ملطیح قدری قلیل
بشمانند اگر قوت ضعیف باشد و ماء اللحم و اغذیه قلیل القدر مثل نیمبرشت و مانند آن بخورانند و قدحهای شراب ریحانی خوشبو بنوشانند
و بعده بنشانند و تعدیل مجلس او کنند اگر زمستان باشد آتش بسیار روشن کنند و اگر تابستان بود ترویح آن نمایند و تا بپهلو در آب نیم گرم مائل
باندک حرارت بنشانند و خصوصاً در آب قمقم که در آن ده جزو بود نیم جوشانیده باشند و شانه از شکم او مرور دارند و مانند و اعضای ولادت
و پشت او بقیروطیات و شحوم نیم گرم بمالند و خصوصاً اگر سبب برودت باشد و کذلک لعابات و مزلقات استعمال کنند و گاهی احتیاج
بحقنه در فرج او گردد و بطریقیکه زن بر پشت بخوابد و تکیه زیر سرین او نهند و پاهای او بلند دارند و سر نهای او تا ممکن باشد کشاده دارند
و در آن مزلقات و غیر آن بزرق بالغ و دراندوبه که طول او زیاده از طول رحم باشد بریزند و ساعتی بگذارند تا آنکه زنان گواهی دهند که فم رحم او
کشاده شد و سیلان رطوبات آغاز کرد پس در آن هنگام آنرا عطسه آورند و بردارند و بر کرسی نشانند و امر کنند که اسفل شکم او بیفشارند و تکلیف زحیر
دهند و خادم جنین از عنق نماید پس آن مستلد بود و گاهی احتیاج بکشادن فرج او از لولب افتد تا فم رحم او ظاهر شود و بکشاید و باید که بر آن
اشکال از انبطاح و بر دوق و بر پشت خوابانیدن تجربه نمایند و تامل کنند که در کدامی از این اشکال سر بچه از فرج قریب میگردد و ولادت سهل
گردد و جهد نمایند از انامل قابله تنحی و در قبول و در گذاشتن مزلقات بفرج او نمایند و اگر این تدبیر کفایت نکند بادویه و بخورات استعانت
نمایند و چون از صبح ادویه مسهله ولادت از حبوب و غیره بخوراند و زن نزاید پس می باید که وقت نیم روز مرق لوبیا و نخود در روغن کنجد بنوشانند
و چون شام گردد چیزی از حمولات که مذکور شد بردارند و بر آن خواب کنند و چون صبح شود بعض بخورات که ذکر یافت تبخیر نمایند پس اعادهٔ
آشامیدن دوا کنند پس اگر فائده نشود طلا با آب سداب و آرد شلیم سرشته بر پشت و ناف کنند و چون درد اشتداد نماید و خصوصاً بسبب سردی
در فرج روغن سوسن نهند تدبیر زنی که پای بچه او قبل از سر خارج شود باید که تلطف نمایند و پای را باز گردانند و تقلیب او بجا آرا کنند تا مستوی
شود و اگر دو ساقهای او اندک اندک بلند کنند تا سر او فرود آید پس اگر چیزی از این ممکن نبود بچه را بعصابه ابر بندند و بیرون آرند پس اگر
سوای قطع ممکن نباشد بطریق جنین میت آنرا العمل آرند تدبیر زنی که بچه او بر پهلو بیرون آمدن خواهد این قریب آنست که مذکور شد و به برد شقین بسوی

روغن بیدانجیر

واندکی زنجبیل حل کرده باشند بدهند و ایضاً مشکطرامشیع از یک درم تا یک مثقال تنها یا با آب حلبه مطبوخ دهند و فرزجه که در ان اندک قطران باشد بر دارند و اگر آشیا نه فطرات در آب گرم مالیده صاف کرده بمقدار چهار اوقیه زن بنوشد زادن بر ان سهل گردد و گویند که هرگاه شیم استر تبخیر نمایند ولادت او باسانی شود و معتمد است هرگاه عسر ولادت از شحم مفرط زن باشد آنرا بر شکم بخوابانند و زانوی او زیر را نهای او بود و معده و رحم و نواحی آن تا دخاصره و پشت را بروغن و موم گداخته بمالند و قابله را امر کنند که انگشت بروغن و موم گداخته و روغن زرد آلوده در فم رحم در آرد و آنرا اندک اندک بکشاید و اندرون آن روغن بمالد و اگر عسر الولادت بزن بکر باشد عذره بدرهم یا با دخال سر انگشت شق نماید و اگر زن خائف باشد آنرا دلیر گردانند و تقویت نفس او کنند و امر بشدت طلق و تزحیر نمایند پس اگر آنرا غشی افتد و قوت او از طلق ضعیف شود استشمام خوشبوها مثل مشک و غالیه بویانند و بخیر عود و صندل کنند و ماء اللحم و شوربای بچه ماکیان غذا سازند و اندک شراب ریحانی بنوشانند اگر موسم باشد و اگر ورم احشا ورحم باشد باید که تحلیل ورم بنشانیدن در آب مطبوخ بابونه و اکلیل الملک و پرسیاوشان و حلبه و تخم کتان نمایند و اگر عسر ولادت بسبب مرض متقدم باشد پس می باید که قصد تسکین آن کنند و کنج ران و خاصره را به نشانند و آهستگی روغن مواظبت نمایند و اما هرگاه عسر ولادت بسبب هوای بارد یا کثرت برودت جسم باشد باید که زن را در حمام یا در جای گرم نشانند و کنج ران و نواحی این بروغن یاسمین بمالند و آب گرم که در ان حلبه و تخم کتان و بابونه و اکلیل الملک جوشانیده باشند بران موضع بریزند و تدبیر نمایند و روغن زنبق بنوشانند و یا اندکی عنبر یا اندکی غالیه با شراب حل کرده بنوشانند و اگر عسر ولادت از هوای گرم و گرمی بدن باشد باید که زن را در جای سرد نشانند و از آن اروغن ترطیب نمایند و بر شکم و کنج ران صندل و گلاب و کافور و آب سرد بمالند و جلاب و آب انار و آب سرد اندک اندک بنوشانند و اگر عسر ولادت بسبب کبر جنین یا صغر او یا بودن او مرده باشد یا از خروج بغیر شکل طبیعی باشد باید که در ان علاج بالیدی نمایند و این امر در فصل جداگانه مذکور میشود که علاج کلی عسر ولادت از هر سبب که باشد اینست که طبیخ حلبه و ختمی و لعاب تخم کتان و روغن کنجد نیم گرم بر پشت و زهار و پیغوله ران چکانند و روغن بابونه بر پشت و تهیگاه بمالند و بسوی اسفل بالند و در طبیخ حلبه و کرنب و تخم کتان بنشانند تا ناف نشانند و امر نمایند که چند قدم راه رود بعده بر پایها خود بنشیند پس یکبارگی برخیزد و مرات این فعل کنند و نفس خود فرو گیرد و قوت کند باسفل و تزحیر نماید و اگر در معطسه چون فلفل و کندش و عرطنیثا و غیره بویانند تا عطسه کنند و لعاب تخم کتان در رحم چکانند و موم و روغن از پیه بط و پیه مرغ با لعاب تخم کتان و تخم حلبه و مسقی یا حبات چرب با روغن پیه بط و پیه ماکیان بنوشانند و چهار مثقال پوست خیار شنبر کوفته بجوشانند با جلاب یا شوربای مرغ فربه بدهند و طبیخ حلبه با روغن بادام خالص که با خرما پخته باشند یا با تخم کتان دادن تسهیل ولادت کند و اگر بزر کتان کوفته بر ماء العسل و روغن کنجد بجوشانند و بر زهار و تهیگاه ضماد کنند نفع بخشد باقی ادویه همانست که در قول ابو علی مسطور شد و علاج خاص هر نوع اینست که اگر بسبب ضعف و مرض زن بود تقویت او با شربه و ماء اللحم و زرده بیضه نیمبرشت و شوربای مرغ فربه نمایند و روغنها که مذکور شد بمالند و اگر سببش فربهی زن باشد بر روی او بخوابانند و سینه و شکم او بر تکیه نهند و پایها و زانوهای او فسد اهم آرند و فم رحم را بقیروطی چرب کنند و دوای معطس ببویانند و آنچه بسبب رحم بود و در رحم آفتی یا ورم باشد معالجه آن کنند و آنچه بسبب تنگی رحم و کوچکی و خشکی آن بود قیروطی و پیه بط و مرغ و روغن شبت و آبزن طبیخ مذکور و تعطیس بکار برند و آنچه بسبب غلظ مشیمه بود قابله با انگشتها و دست چپ آنرا بگیرد و نگاه دارد و روغن کنجد بلعاب تخم کتان در رحم ریزد و بنا خن دست راست یا باآهن مشیمه را بشگافد و آنچه بسبب رقت و زود شگافتن مشیمه باشد علاجش بعلاج خشکی رحم نمایند و آنچه بسبب مشارکات مثل ورم مثانه و سعای مستقیم و رحم باشد اول علاجش بدانچه در جایگاهش گذشت باید کرد و روغنها و لعابهای مزلقه بکار برند و عطسه آورند و اگر بسبب احتباس بول و ثقل

طبیعت باشد حقنۂ ملین بعمل آرند و شوربائے خروس پیر که اندران نخود و شبت و بادیان و بسفایج نیکوفته و تخم قرطم سخته باشند بدهند و طبیخ حلبه و خرما و روغن بادام بنوشانند و روغن شبت بر عانه بمالند و ادویهٔ مدرهٔ بول دهند تا مثانه تهی گردد و آنچه بسبب بچه باشد پس اگر بر غیر شکل طبیعی بود حیله نمایند تا بر شکل طبیعی باز آید و آنچنان باشد که بچه را باز پس گردانند مثلاً اگر پا یا بیرون آمده باشد آنرا باز پس برند و ساقهای او برافرازند چنانکه راست بنشانند و مادرش را بر روی بخوابانند چنانکه زن فربه را تا بسر بچه فرو سوگرایند و اگر این حیله ممکن نبود از اخراج اعضای او مثل جنین میت چاره نباشد و اگر بسبب عظم بچه باشد بلعابها و دهنها و عطسه آوردن و طبیخ حلبه و خرما و روغن بادام علاج کنند و اگر عظم بچه مفرط باشد یا سر آن بزرگ بود یا سر بچه دو باشد یا خلقتی عجیب بود علاجش نیست جز آنکه اعضای بچه قطع کنند و یک یک عضو بیرون آرند و تدبیر کیا از تدبیر قبل ولادت برائے تسهیل و قلت وردیکما و پیش از ولادت بعمل آرند از بردن در حمام و نشانیدن در آبزن و غیر آن همانست که در ابتدائے قول بوعلی مذکور شد

ابن الیاس گوید که عسر ولادت اگر بسبب ضعف قوت دافعه باشد بر پشت و شکم روغن زنبق و کنجد و زیت بمالند و در آبیکه بابونه و شبت و اکلیل الملک و مرزنجوش و نمام و برگ کرنب و چقندر و بزرکتان جوشانیده باشند بنشانند و پارچهٔ کتان بکندش و جند بیدستر آلوده نزد بینی دارند و چون عطسه آید بینی را بدست بگیرند و یا جلاب از مشکطرامشیع و پرسیاوشان هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم بنوشانند و یا بگیرند هم استر و چشم ماهی مساوی بدان تبخیر نمایند و انچه بسبب فربهی زن و کثرت پیه آن باشد بر شکلی که در قول مجوسی گذشت بخوابانند و شکم و نواحی ناف و خاصره و پشت آنرا بروغن چربی بط و مرغابی و ماکیان و نیز مغز ساق گاو که موم دران گداخته باشند و روغن بنفشه بمالند و اگر بسبب بکر بودن زن باشد جند بیدستر و مشک و شونیز بوبانند و بینی بگیرند و سعی در طلق و تزحر نمایند و اگر بسبب قوت تزحر و طلق آنرا غشی عارض گردد غالیه و گلاب بوبانند و اگر باوحرارت مزاج باشد گلاب و صندلین و گل سرخ و بنفشه تر بوبانند و اگر بسبب هوای سرد باشد حوالی کرگاه و ران اتهای او را بکمادات سخنه تکمید نمایند و در حمام داخل کنند و آبیکه دران نمام و شبت وغیره که در قول مجوسی مذکور شد جوشانیده باشند بر پشت ریزند و اگر بسبب حرارت هوا باشد پشت و قطن و کنج ران آنرا بروغن گل و روغن بنفشه و روغن صندلین و گلاب بمالند و آب انار ترش با تخم انشره و یا ترنجبین ده درم بنوشانند و غذا مزوره ماش بشیرهٔ بادام و اسفاناخ دهند کازرونی می‌نویسد که نطول و آبزن آب گرم کنند و روغنهای مرلقه بر فرج بمالند و گاهی بدان حقنه رحم میکنند و ایضاً شوربای چرب بنوشانند و بالایش یک یا دو قدح شراب با اندک روغن بادام بدهند بعد از ان اسپغول تنقل فرمایند تا للعصر اعانت بر خروج بچه نماید و پوست خیارشنبر چهار مثقال جوشانیده آب او با شربت مدربدهند یا با تخم حسک و پرسیاوشان و بیخ خطمی و تخم بلیلون و ابهل و مشکطرامشیع جوشانیده با شکر یا عسل شیرین کرده بنوشانند انطاکی میگوید که از ادویه که تسهیل ولادت و اخراج مشیمه کنند بعضے از ان یا ستعداد از قبیل باشد مثل شرب آب صعتر و حلبه سه درم تخم نمام پنج درم پوست خیارشنبر دو درم زعفران هر کدام که میسر آید و کذا بخور بموی زن و گرفتن مقناطیس و تعلیق کف مریم بر ران چپ بدست زن طاهر در پارچه از لباس بکر بسته کرده و در زعفران خیز کرده و بعضے از ان وقت تعسر حال بعمل آرند مثل خوردن یک مثقال مقل و دو درم گل یاسمین و تعلیق سیخه و سر خمه و پوست مار هر کدام که یافته شود

ابن نوح گوید که چون وقت ولادت قریب گردد در حمام داخل کنند یا در آبزن هر روز یکساعت بنشانند و شکم و پشت بروغن بمالند و اغذیهٔ لذیذه مثل شوربا و حلوائے معمول بشکر و روغن بادام بخورانند حتی که وقت درد زه برسد و باقی تدبیر همانست که در آغاز قول ایلاقی گذشت و اگر امر طول کشد شوربای چرب بچه مرغ یا بیه ماکیان فربه و لبط ساخته بنوشند و اندک شراب ریحانی بدهند و اگر خوف باشد آب حلبه و خرما مطبوخ یک رطل گرفته و اندک روغن بادام شیرین بران چکانیده دو سه مرتبه بنوشانند تا آنرا قی نکند و بعد از ان آب سداب تر یا قرص مر بدهند و اگر امر شدید گردد حلتیت و جاوشیر مساوی دو درم بخورانند و اگر ازین اشیا کراهت کنند یک مثقال غالیه در شراب ریحانی حل کرده بنوشانند و تقویت دماغ او بشراب خوشبو کنند بقراط گفته زنی را که زادن دشوار باشد چیزی مضرتر از کثرت تقلب و حرکت نیست بهر آنکه بچه را بانواع اشکال رو به منقلب میسازد

و قطور خون مرغابی در رحم و شمیدن کندش باریک سوده در خرقه کتان بسته و ضماد بخور مریم بر ناف و عانه هر واحد مخرج مشیمه است
و حمول تخم سنتان و کذا نمام بشراب و کذا پیاز نرگس چهار درم بعسل و کذا جاوشیر و کذا گل خیری زرد سوده بروغن خیری سرشته و کذا بلبل
نمام سوخته خاکستر او بزیت سرشته و کذا قنه و کذا گل سوسن سفید و تخم او و کذا زهره بز گاو بعسل و کذا بیخ سوسن آسمانجونی بعسل و کذا
روغن او و کذا اشیشعان و کذا خربق سیاه و کذا کماشیر بقوت قوی و کذا شیر بتوع و کذا سم اسپ سوخته بطلا سرشته و کذا کندش سوده بعسل معجون
فتیله ساخته و کذا برگ پودینه نهری و کذا حرمل یکدرم **و شرب** حمول مشکطرامشیع و کذا ابهل و کذا عرطنیثا بعسل و کذا
بهرحسن چار درم و کذا جند بیدستر و کذا دارچینی و مر و کذا اقرومانا و کذا قنطوریون غلیظ و کذا قطران و کذا قنطوریون دقیق و مر و عسل
و کندر و کذا اشق و کذا شونیز و کذا نفط سفید و کذا اسلیخه و کذا حاشا و کذا لسبد و کذا پرسیاوشان **و شرب** اشنان پنج درم و کذا
طبیخ گل خیری زرد و کذا طبیخ گل صنوبر کبار **و بخور** مشکطرامشیع و کذا ابهل و کذا زفت خشک و کذا سرگین ماده گاو و کذا اقرومانا و کذا قنه
و جاوشیر و گوگرد نباتی ساخته و کذا اشپنگ شتر عربی و کذا اشپنگ بز **و حمول** و بخور مازریون و کذا البن ملبسان مخلوط بروغن سوسن
و ضماد و کندش سوده بعسل سرشته بر عانه و سره و حقنه رحم از مرکی با آب سداب و شرب و جلوس در طبیخ لوبیای سرخ و طلای پیه
مرغابی و علک البطم در رحم هر واحد مخرج جنین میت است و بقول اطبای هند هالون ینتیمی و کاکونجی سونف اجوائن اجمود بابرنگ
تخم سن تخم گاجر تخم پیاز مجموع یا هر چه ازینها میسر آید جوشانیده با قند سیاه بدهند که بچه مرده و زنده و مشیمه را برآرد و تکمه یا گوگل یا بهروزه
را سوخته و دود آن بفرج رسانند و پنبه بروغن بید انجیر آلوده بردارند و با پوست ریٹهه را با آب سائیده با پنبه بردارند که ازین ادویه
حیض بسته هم بکشاید **آبزن** که بچه مرده و زنده و مشیمه را بیرون آرد مشکطرامشیع مرنجاسف وج ترکی قسط سلیخه نانخواه پودینه فرنجمشک
تخم بلبون حلبه فراسیون جعده عود بلسان اساردن هر یک جزوی جوشانیده و زن را دران نشانند بخور مخرج جنین میت
و زنده سداب تخم گزر و سم اسپ و موی آدمی و جاوشیر و سرگین باز مرکی مقل سکبینج سم خر حلتیت و ذفت شحم حنظل فرفیون خربق
کندش ازین ادویه هر چه مناسب باشد بزهره گاو سرشته بخور نمایند **حب** نافع مر جاوشیر سکبینج مساوی گرفته حب سازند و سه درم
بخورند اخراج مافی الرحم نماید **فرزجه** اخراج جنین و مشیمه کند و قاتل جنین و مدر حیض است اشنان عرطنیثا قطران شحم حنظل قثاء الحمار
خربق سیاه سقمونیا نوشادر زراوند مازریون جاوشیر مر صاف سکبینج روغن بید انجیر زهره گاو سلوره مجموع بدستور استعمال کنند
قرص مجموع که در عسر ولادت گذشت بکار برند **اقوال حذاق** شیخ میفرماید بدانکه چون ولادت تا چهار روز دشوار گردد بچه بمیرد
پس بخلاصی مادرش مشغول شوند و بحیات بچه اشتغال ننمایند بلکه در اخراج او کوشش کنند و چون روغن ملبسان حمول کنند اخراج بچه و مشیمه
نماید و سرگین خر در انبوبه دود کردن بچه مرده را بسرعت بیرون آرد و کذلک تدخین بحشیم ماهی شور و ایضاً برای بچه مرده بگیرند سه اوقیه
آب سداب و مثل او آب حلبه مطبوخ با انجیر خوب جوش کرده و سه درم صعتر و بنوشانند که بچه مرده را بلغزاند و گاهی آب سر مصفی بمقدار
رطل که بران یک اوقیه خطمی پاشیده باشند می‌نوشانند و باقی کنند و غطسه آورند در آب سداب بسیار بروغن حلبه مطبوخ تجربه برای
مشیمه نیکوست و باقی ادویه در بحث ضرورت اسقاط در قول شیخ گذشت و تدبیر بعضی قدما در اخراج جنین میت و قطع او با آهن آنست
که چون ولادت حامله دشوار گردد نگاه کنند که آن سلیم است یا غیر سلیم پس اگر سلیم بود اقدام بعلاج آن نمایند و الا ازان باز دارند و نشانی
که حال او بردی باشد آنست غشی مع سهر و نسیان و استرخاء خلع عارض شود و چون آنرا آواز دهند جواب ندهد و اگر ندا آواز بلند
دهند جواب ضعیف دهد بعده بران غشی افتد و بعضی را از ایشان تشنج مع تمدد افتد عصب آن مضطرب گردد و از غذا باز مانند و نبض آن صغیر
متواتر بود و در حمیکه سلیم باشد آنرا چیزی ازین اعراض عارض نشود پس در ان اخراج جنین و قطع آن تعجیل آرند و طریقش در قانون و کامل الصناعة

مفصل مسطور ست اگر ضرورت باشد در انجا مطالعه نمایند و بعد استعمال عمل بالید انواع علاج اورام حار رحم بعمل آرند و اگر نزف الدم عارض
شود هر چه در مبحث کثرت طمث گذشت بدان معالجه نمایند و حیله که در اخراج مشیمه نیز دوا استعمال میکنند انیست که اگر بچیزے معطس عطسه آورند
و سنجش دهن را بگیرند شکم تو تر و ممدد نماید و مشیمه بلغزد و چون مشیمه ظاهر شود قابله آنرا اندک اندک باهستگی بکشد و اگر خوف انقطاع
آن باشد انچه بدست آید آنرا ابر ران زن باعتدال ببندند و بتعطیس مشغول شوند و چون در سقوط مشیمه دیر گردد آنرا نکشند بلکه
بر انها از بالا بر بندند تا ببالا نرود و اگر بقعر رحم چسپیده باشد در جدا کردن آن تلطف و مدارا نمایند بتحریک خفیف از هر جانب
تا رباطات مسترخی گردد و درین امر اصلا سختی نکنند و اگر احتباس او بسبب شدت انسداد و انقباض فم رحم باشد حیله در توسیع آن نمایند
یا بانگشت فراخ کنند و یا قیروطیات حار مرخی در ان ریزند با قرب شکل زن که رسیدن آن دران ممکن باشد و گاهی خوابیدن او بر پشت
این را موافق تر بود و برین مالش روغنها و تضمید با ضمادهٔ ملینه زیر ناف و کمر گاه اعانت کند و گاهی لطخ انگشت قابله کفایت کند و بعده
تدابیر معطسه و بخورات و آبزنات و مشروبات بکار برند و هر حیله آن بعمل آرند چه مشیمه در اندک مدت متعفن و بدبو میشود و استعانت
بمدرات قویه نمایند و آبزن طبیخ اشنان استعمال کنند که آن مشیمه را اسقاط کند و ریختن مرهم باسلیقون در رحم نیز تعفین و اخراج
آن نماید و چون خارج شود روغن گل و مانند آن استعمال کنند و این دو از ملقات آنست آب [illegible] که بران
خطمی پاشیده باشند بخورشند و یا قدرے بنجال باز بخور انند یا حمول نمایند و بران ادویه که در باب ضرورت اسقاط مذکور شد و فرزجات
و بخورات استعمال کنند و از بخورات جید بخور سخرلق سفید یا سرگین کبوتر یا زراوند ست و بعضے قدما امر کرده اند که قابله دست را بخرقه پیچیده
و در فرج داخل کرده مشیمه را اخذ کند و این علاج موافق است و چون مشیمه بیرون نیاید متعفن گردد و بعد چند روز خارج شود لیکن زن را حالات
خبیثه بسبب صعود ابخرهٔ ردیه از مشیمه بسوی دماغ و قلب و معده عارض گردد پس باید که جهت رفع اذیت آنها بخورات خوشبو استعانت
نمایند و سوسن و زوا و المسک بخور انند و بر قلب و معده طلا با دویه قلبیه خوشبو استعمال کنند و بعض قدما در اخراج مشیمه قولی بیان کرده اند
آنرا با لفظه حکایت میکنیم او [illegible] گفته که اگر مشیمه در رحم بعد خروج بچه باقی ماند پس اگر فم رحم گشاده باشد و مشیمه پیچیده شود و مثل کره شده
در جانبے رحم بماند خروج آن سهل بود و باید که قابله دست چپ گرم کرده بروغن چرب نموده در عمق رحم داخل کند و بدان تفتیش نماید
حتی که مشیمه در گردن رحم چسپیده یافته شود و آنرا از است نکشد که از ان خوف انقلاب رحم ست و بسختی هم نکشد بلکه اولا باهستگی بسوے
راست و چپ بجنباند بعده در کیفیت جذب افزاید که دران هنگام از چسپیدگی جدا شود و اگر فم رحم بسته باشد انواع علاج که برائے این
ذکر کرده ایم استعمال نمایند و اگر قوت ضعیف نباشد اشیای محرک عطاس و بخورات با فاویه استعمال کنند پس اگر فم رحم گشاده گردد دست
داخل کرده بنوعیکه گفته شد بیرون آرد و اگر مشیمه باین اشیا خارج نشود و قلق بر دل بیارند که بعد چند روز تحلیل گردد و مثل مائیت خون سائل
شود لیکن بدبوست او درد سر آرد و معده را فاسد کند و کرب پیدا نماید پس در اخراج آن استعجال نمایند و در استعمال دخنه با شیای موافقه آن
اقتصار نکنند و گفته که درین باب دخنه حرف و انجیر خشک آزموده ایم و غیر او قولے گفته بر وجه او نیز [illegible] داد امر کرده که ادویه حریفه مثل سیداب
و فراسیون و قیصوم و روغن سوسن و روغن حنا القریشی که ادویه تر شود در دیگ نو جمع کرده سر او ببندند و دران سوراخ کوچک کنند و در ثقب
انبوبه داخل کرده زیر او آتش کنند چون بجوش آید فرود آورده بر اخگر نهند و نزدیک کرسی که بران زن نشیند بیارند و انبوبه در فرج او گذارند
و نواحی آن از پارچه بسیار بپوشند تا بخار آن بر نیاید و برین هیئت تا دو ساعت بگذارند تا آنکه مشیمه فرود آید و اگر این کفایت نکند و بخار از اخراج آن
ضعیف شود ضمادات مسقط جنین بکار برند که استعمال آن بعد تجربه در قوت قوی تر و نافذ تر باشد ایضاً شیخ [illegible] که زادن از سبب
موت جنین یا سوء شکل آن که دران امید حیات او نباشد دشوار گردد انیست که ادویهٔ مخرج جنین میت استعمال کنند پس اگر ازین فائده نشود

نفاس کہ با تپ باشد گاؤزبان خار خسک تخم خربزہ ابہل بعرق عنب الثعلب جوشانیدہ گلقند شربت بزوری نوشانیدن و عوض آب عرق عنب الثعلب اول در دوسہ روز ادرار نفاس میکنند و غذای روز کھچڑی ملایم و غذای شب آب گوشت بی روغن دہند و اگر حبس خون نفاس بیخ شکر باشد عنب الثعلب شاہترہ ہر یک شش ماشہ فوہ الصبغ پرسیاوشان ہر یک چار ماشہ پوست خیارشنبر دو تولہ خار خسک تخم خربزہ ہر یک شش ماشہ جوشانیدہ گلقند سہ تولہ داخل کردہ دہند **اقوال الاطبا** سویدی گوید کہ چون خاکستر چوب بلوط بزیت خوشبو آمیختہ سہ مرتبہ بلیسند ادرار خوالف بعد نفاس و تسکین وجع آن مجرب من ست و شرب و حمول غالیہ و کذا شرب طبیخ پوست پیاز برای تنقیۂ رحم از نفاس بالخاصیت مجرب ست و شرب و حمول حب بلسان و کذا مشکطر امشیع و کذا زراوند مدحرج و طویل و کذا اسارون مخلوط بہل و کذا افربیون و کذا نانخواہ و کذا انجرہ و کذا قنطوریون دقیق و حمول آب قیصوم و مر و کذا ادر قوہ و شرب فاوانیا بقدر بادام و کذا زراوند طویل بفلفل و کذا طبیخ لوبیا و اکل جرم آن و کذا اکما فیطوس صنوبری بعسل و کذا طبیخ برگ بادیان و کذا فطراسالیون و کذا حب الغار و جلوس در طبیخ نا شراى کوفتہ و اکل کرنب ہر واحد منقی خون نفاس ست **شیخ** میفرماید کہ ہرگاہ زن بزاید یا اسقاط کند و معلوم شود کہ خون آن کم آمدہ یا نیامدہ صواب آنست کہ در ادرار و ترقیق خون آن کوشند بہر آنکہ اگر بند شود اورام حادث کند و تعطیس درین نیز نافع ست و از اودیۂ درین آنست کہ بجر مل و مرو خردل و مقل بخور کنند و **ایضاً** تدخین بچشم ماہی شور یا بسم اسپ یا خر نمایند و اگر ازین غنا حاصل نشود فصد صافن لا بدست تا خون را اخراج کند و ضرر امتلاء و تورم رحم را منع نماید و گاہے فصد باسلیق رگیہ ادرار قوی تر کند **مجوسی** گوید کہ چون خون نفاس بند شود و زن پاک نگردد آبیکہ در ان کرنب و پرسیاوشان و مشکطرامشیع جوشانیدہ باشند در ان اندک روغن زیت غسیل حل کردہ بنوشند و شوربای گوشت مطبوخ با آب کرنب و شبت بیاشامند **سعید** گوید کہ بخور رحم کنند و آب مطبوخ پرسیاوشان بشکر بنوشانند و شوربای گوشت کبوتر با نخود و شبت و دارچینی پختہ بدہند **انطاکی** گوید کہ انچہ خوالف و ریاح و مابقی از خون فاسد برد و بہترین آن در زمستان تخم کرفس و زنجبیل و زرنباد و شونیز و ترطم ست کہ بجوشانند و بعسل و روغن بنوشند و در تابستان خطمی و انیسون و بادیان و اشنہ ابشکر ست و مرو روغن بان از اجود فراریج در ہر وقت ست **مؤلف اقتباس** گوید کہ در احتباس نفاس فصد ہرد و صافن کنند و این مدرالاصول دہند پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی و بیخ اذخر و بیخ کرفس و بیخ کبر و بیخ مہک مقشر ہر یک پنج ماشہ بادیان بادرنجبویہ ملو خیقشہ ہر یک ہفت ماشہ قنطوریون دقیق ترمس انیسون ہر یک چار ماشہ گلقند سہ تولہ تا یکہفتہ و غذا شوربای بچہ مرغ کہ نخود کابلی در ان افتادہ باشد تنہا یا با نان خورانند و اگر حاجت افتد تنقیہ بایارجات کبار کنند مع اضافۂ بعضے ادویۂ مسہلہ مانند ریوند خطائی و تربد سفید ہر یک ہفت ماشہ سنا یکتولہ ترنجبین چار تولہ خیارشنبر شش تولہ شربت دینار چہار تولہ روغن بادام پنج ماشہ و در مدرالاصول امت و غذا بدستور و روز دیگر دواء المسک معتدل علوی خان ہفت ماشہ جدوار یکماشہ ورق نقرہ پیچیدہ بلیسانند و بالاے آن مشکطرامشیع بادیان تخم خربزہ ہر یک نہ ماشہ انیسون صعتر ہر یک چہار ماشہ جوش کردہ شربت بزوری چہار تولہ تودری و یا حرف ہفت ماشہ پاشیدہ بنوشانند و ہمین نمط چہار پنج روز مسہل دادہ جہت تعدیل مزاج دواء المسک تلخ ہفت ماشہ با عرق تنبا کو شش تولہ استعمال نمایند

کثرت نفاس

چون خون نفاس زیادہ آید و ازان خوف سقوط قوت است تدبیر حبس آن باید کرد **علاج** ہرچہ در علاج کثرت طمث مذکور شد حسب رعایت مزاج استعمال نمایند و یا صبح قرص کہربا دو مثقال گل مختوم یا گل ارمنی گلنار نیم نیم مثقال باہم ممزوج کردہ ہمراہ رب بہی بخورند و قرص کہربا یا قرص گلنار کوفتہ پارچہ باریک پوٹلی بستہ در فرج نہند و یا گل ارمنی دم الاخوین کہربا شمعی صدف سوختہ سنگ جراحت ہر واحد یکماشہ کوفتہ بیختہ بخورند بعدہ آن شیرۂ بیخ انجبار چہار ماشہ در گلاب دو تولہ عرق گاؤزبان دہ تولہ برآوردہ تخم بارتنگ شش ماشہ پاشیدہ بنوشند و گاہی فصد نیز مفید میشود

ابو علی سینا نویسد که چون خون نفاس کثرت پذیرد باید که دستهای زن بعصابه بندند و بر شکم او پارچه سبز که ترکرده نهند و شیافات از مثل گلنار و کهربا و گل سرخ کنند و بشراب عفص بر دارند و باید که از ادویه کاویه اجتناب نمایند که آن رحم را بسبب عصبانیت او مروایست و گویند که تعلیق سرگین خوک در صورت بر ران آن درین باب بالخاصیت نافع ست ابن هبة الله گوید که اگر خون نفاس زیاده آید تقویت قوت بماء اللحم و شراب و روائح طیبه کنند و بادویه و اغذیه و اشربه حابسه تسکین معالجه نمایند

عقر و عسر حبل

یعنی زنی که آبستن نشود یا بدشواری آبستن شود و این یا از جانب زن باشد یا از جانب مرد یا از جانب هر دو و اسباب مانع حمل مشترک در مردان و زنان شش نوع ست **نوع اول** آنکه سبب در منی مرد یا زن باشد و آن مثل قلت منی یا سوء مزاج مخالف قوت تولید حار باشد یا بارد از برودت طبیعی یا از برودت طول احتباس و یا رطوبت و یا یبوست و سبب این اغذیه غیر موافقه و ایضاً حمیات باشد که آن منجمله اشیای مبرده و مییبس ست و گاه سوء مزاجی که در منی باشد مانع تولید نبود بلکه موجب عسر حبل یا مفسد غذای بچه بود که ابتدا در رحم آید و گاهی سبب در منی چنان باشد که منی مرد در تاثیر مخالف منی زن بود چنانچه منی یکی از ان هر دو حار محرق یا بارد مجمد یا رطب سیال غیر ثابت در رحم یا یابس غیر منبسط در رحم باشد و از ان هر دو بچه پیدا نشود و اگر هر کدام از مرد و زن مبدل شود از هر دو بچه پیدا گردد و بقول صاحب کامل هر گاه مزاج منی زن مضاد مزاج منی مرد باشد تولید کثیر بود بهر آنکه چون منی حار با منی بارد و یا رطب با یابس ممتزج شود هر دو اعتدال یابند و از ان تولید شود و شیخ میفرماید که گاهی تخالف هر دو منی بسبب سوء مزاج در هر واحد از مرد و زن اعتدال از یک دیگر نیابد بلکه از ان فساد زیاده گردد و چون تبدیل مرد و زن کنند هر واحد از ان هر دو تعدیل بتضاد نماید و هر دو منی اعتدال یابد و قرشی گوید که گاهی عقر بسبب یابس منی هر دو معاً باشد بر وجهی که هر دو تعدیل نیابند چنانچه منی مرد و زن هر دو حار یا بارد یا رطب یا یابس مثل منی استران باشد و چون اتفاق تبدل شخص دیگر شود و خروج او از اعتدال تعدیل یابد حمل پدید آید مثلاً منی زن در غایت برودت و رطوبت باشد و آنرا با زوج که منی او حار یابس بود اتفاق افتد پس این منی آنرا تعدیل و هر دو زن حامله گردد از جنس منی که مولد بچه نباشد منی کودکان نشا کننده و صاحب تخمه و یبوست و منی کسیکه به کثرت جماع کند و کسیکه بدن او صحیح نباشد بهر آنکه منی از هر عضو سیلان مییابد و از سلیم سلیم و از سقیم سقیم بود چنانچه بقراط گفته و این همه احوال گاهی در هر دو منی موجود باشد و گفته اند که از اسباب فساد منی مردان تیان زنان کهیر بالغ است و این از قبیل خواص ست **نوع دوم** آنکه سبب در رحم باشد و آن یا سوء مزاج رحم مفسد منی باشد و اکثر آن برودت مجمد منی بود چنانچه از نوشیدن آب سرد زنان را بسبب تبرید آن عارض شود و همچنین مردان را و بسبب تغیر اجرای حیض و بسبب تنگ کردن منافذ حیض و عدم ریختن آن [illegible] و گاهی سوء مزاج با ماده صفراوی یا سوداوی یا رطوبت بلغمی بود که منی را نیز از مخالطت فاسد کند و یا سوء مزاج خشک مجفف منی بود و یا حار محرق محلل یا رطب مزلق مضعف ماسکه و این اکثر باشد و قوت جاذبه منی را نیز ضعیف کند پس رحم منی را بالقوت جذب نکند و یا سوء مزاج مضیق مجاری غذا بود از برودت یا حرارت یا یبوست و یا مفسد غذای بچه بود و یا مانع از وصول آن در انجا باشد بسبب انضمام شدید رحم از یبوست یا برودت یا التحام قروح یا لحم زائد و تو لولی یا از یبوست مستولی بر مشیمه مفسد منافذ غذا که گاهی مشیمه از تعب خشک و [illegible] مشابه جلد و یابس گردد و منی را در رحم بارد رطب فساد عارض شود که تجویف رحم را [illegible] بسیار آید و در حار یابس [illegible] لاحق شود که در زمین شوره گسترده و یا بسبب انقطاع ماده بود و آن خون حیض ست چون رحم از جذب و ایصال او بسوی بچه عاجز شده و یا بسبب میلان رحم یا انقلاب آن یا شدت انضمام فم رحم قبل از حمل بسبب سده یا صلابت یا لحم زائد یا التحام قروح یا برودت منقبضه و غیر آن از اسباب سده و یبوست باشد پس منی در رحم نافذ نشود و یا ضعف انضمام بعد از حمل بود پس آنرا نگاه نتواند داشت و یا کثرت شحم مزلق

بود و گاهی این همه بشرکت همه بدن بود و گاهی در رحم و ترب خاصته یا در رحم تنها باشد و چون بسبب ترب کثرت پذیرد مجاری منی را بیفشرد و سده منی
تنگی کند تا آنرا بعسر خارج نماید و یا بسبب شدت لاغری همه بدن یا رحم یا آفتی در رحم از ورم و قروح و بواسیر و ثآلیل و اندکی مانع باشد و گاهی در
فم رحم از چیزی سخت مثل تعقیب مانع دخول ذکر و منی بود یا اندمال قروح ملس رحم و مسدود دهن عروق عمقش و یا خشونت رحم یا ریح غلیظ در رحم باشد
نوع سوم آنکه سبب در اعضای تولید منی بود و لیس یا ضعف اوعیه منی باشد یا فساد و عارض مزاج او مثل آنکه عروق هر دو بیضه گوشش مرتفع کنند
در مثانه او در سنگ مثانه تنگا فند پس ضرر با عضای تولید سرایت کند و گاهی قدری عصب آن بریده شود و موجب ضعف در اوعیه منی بود در
قوت مولد منی در راقه او گردد و همچنین کسیکه خصی کرده یا خصیه او کوفته یا بشوکران ضماد کرده شود و یا کافور بسیار خورده باشد **نوع چهارم**
آنکه سبب در تعقیب باشد مثل آنکه در خلقت کوتاه بود و نطفه را بجایگاهش نرساند یا بسبب فربهی مرد یا زن باشد که تا برحم نرسد یا از فربهی
مرد باشد یا بسبب کبر ذکر باشد پس رحم متقاص شود و منی بلغزد و یا بسبب کجی آلت یا کوتاهی و تراو بود و لیس مجری یا از محاذات کج گردد
و منی بمحاذ فم رحم نیفتد **نوع پنجم** آنکه سبب در مبادی یعنی اعضای رئیس و شریف باشد مثل اعراض خوف و غم و اوجاع سر و ضعف
هضم و کثرت تخمه و ضعف دماغ و قلب و جگر بهر آنکه لابدست که اعضای هضم و اعضای ارواح قوی باشند تا علوق بآسانی گردد **نوع ششم**
آنکه سبب خطای طاری بود و این یا هنگام انزال قبل استعمال بود چنانچه زمانه انزال مرد و زن مختلف باشد و مدام انزال یکی از ایشان سابق
سابق بود و یا بعد استعمال باشد مثل حرکت سخت از جستن و صدمه و سرعت برخاستن زن بعد انزال مانند آن پس منی بلغزد و یا چیزی از اعراض نفسانی
مثل خوف یا فزع و فجأة یا غضب شدید یا حزن یا هم مفرط و یا آلام بدنی مثل گرسنگی مفرط یا تپ سخت یا صرع یا سکته یا فالج یا وجع شدید مثل
قولنج یا تناول مسهل یا فصد یا کثرت جماع یا کثرت استحمام مزلق فرجی یا گرمی یا سردی مفاجی یا شمیدن بوی شدید الکیفیة یا استعمال ادویه
بر غیر قواعد طبیه که زنان برای حمل یا ادرار یا تنگی فرج استعمال کنند و امثال اینها از سائر اسباب اسقاط که در بحث کثرت اسقاط مذکور شد بقراط
گوید که مرد البته از زن بارد و تر نبود یعنی در مزاج اعضای رئیسه و مزاج اول و مزاج منی صحیح او بدون آنکه از امر خارجی طاریه عارض شود و بدانند که
که نبایدو آبستن شود در امراض کمتر از عاقر بود و گاه آن در بدن ضعیف تر از زن باشد و بسبب پیرانه سال گردد و اما عاقر را امراض بسیار افتد و بدیر پیر
گردد و در اکثر عمر خود مثل جوان باشد شیخ جندی گوید که نوعی دیگر عقر از مرد و زن خلقی بود که سببش از خارج غیر اسباب مذکوره باشد بلکه آن سبب
سماوی مقدر از رب قدیر بود مثل درختی که ثمر نیارد و این لا علاج است و همچنین آنچه سببش قصر قضیب باشد و عقم از جانب مردان در اکثر از
سوء مزاج اعضای اصلی و برودت منی و رقت یا یبس او بود و یا بد مزاج انثیین یا ضعف گرده و تعوج رحم خلقی و مانند آن از رتق
تلاقی او ممکن نیست و این همه بتقدیر العزیز الحکیم است **بالجمله** اسباب عقر بسیار است چنانچه بقراط گفته که هیچ مرضی را اسباب زیاده تر
از این علت نخواهد بود انتهی تا یکصد سبب این مرض شمار کرده لیکن اکثر سبب برودت یا رطوبت رحم می باشد کما یظهر من کلام الشیخ الرئیس
طریق تشخیص اسباب مذکوره اولا این امتحان نماید که سبب عقر بخاصیت منی مرد است یا منی زن و این چنان باشد که هر دو منی
را جدا جدا در آب اندازند پس هر که بر آب بایستد نقصان در آن باشد و یا بول هر دو در اگرفته هر یک جدا بیخ درخت کدو یا کاهو و مانند آن
اندازند پس هر بول که آنرا خشک کند در آن قصور بود و بر آب ایستادن منی از جهت خامی آن باشد و خشک کردن بول بیخ مذکور را از جهت
گرمی و احتراق بود و گفته اند که هفت دانه گندم و هفت دانه جو و هفت دانه باقلا بگیرند و در ظرف گلی نهند و همین قدر در ظرف دیگر کنند و در گل خالص
کنند و مرد و زن بران تخمها بول کنند و هر یک ظرف را جدا از نهند و هفت روز بگذارند پس هر بولی که آن دانها را بر و یاند از ظرف آن قصور نباشد
بعده اگر قصور از جانب زن دریافت گردد باید که زن را در خلوت شکم بخوری خوشبو در قمع تبخیر رحم نمایند چنانکه دود و بوی آن بهیچ بیرون نرود پس
اگر بوی بدهان یا بینی او بر آید سبب عقر سده نباشد بلکه مانع حمل دیگر باشد و اگر بوی نیاید معلوم کنند که در رگهای او سده و اخلاط رد به است

که بوی بخور را منع یا فاسد میکند و گویند که یک دانه سیر مقشر مسلم زن در حلق معده اندر رحم بر دارد و یکشب نگاه دارد اگر طعم و بوی آن از بالا دریابد سده نباشد و الا سده بود و عقر بسبب آن باشد بعده قصور از هر جانب که باشد علامات مزاج منی و اعضای او از حرارت و برودت منی باحساس غلظ و رقت منی و از رنگ و بوی آن و از سرعت نبض و بطوی آن و از رنگینی قاروره و قلت رنگ آن معلوم کنند و ایضاً اگر منی گرم و سوزان و اندک بر آید و رنگ او زرد بود مزاج گرم باشد و اگر منی سرد و کبود یا سفید و غلیظ بود مزاج سرد باشد و از کثرت منی مع رقت و سفیدی بر رطوبت منی و از قلت مع غلظ و لزوجت مثل صمغ بر یبوست منی استدلال نمایند و منی صحیح مولد آنست که سفید و لزج براق باشد و مگس بر ان نشیند و آنرا بخور دو بوی آن مثل بوی طلع و یاسمین باشد بعده علامات مزاج طمث و اعضای او دریافت نمایند چنانچه در شروع امراض رحم در تشخیص اقسام سوء مزاج آن مذکور شد و ایضاً احساس گرمی بلمس رحم و سوزش آن در حالت مجامعت و گرمی خون حیض در ایام آن و زردی یا سیاهی رنگ آن و لاغری و زردی چهره دلیل حرارت آن بود و احساس سردی فم رحم وقت مجامعت و سردی خون حیض و قلت سرخی آن و تطویل زمانه جریان آن و صلابت نبض و سفیدی رنگ بر برودت دلالت کند و کثرت خون حیض مع رقت آن دلیل رطوبت و قلت او مع غلظ و قلت منی نشان یبوست آنست و هر زنی که بعد پاک شدن از حیض فم رحم او خشک نشود بلکه دران تری باقی ماند رحم او مزلق باشد و بدان سبب حامله نشود و تهیج چشم از رطوبت غلیظ نشان بدهد و اگر این علامات یافته نشود حال فربهی و لاغری مریض و کوتاهی و کجی قضیب و قصر و تران و قطع عروق پس گوش یا شگافتن مثانه یا کوفتن خصیه و حال تقدم و تاخر انزال و دیگر امور طاریه و علامات ضعف اعضای رئیسه و شریفه و علامات رتق و لحم زائد و اورام و قروح و بواسیر رحم و میلان و انقلاب رحم و احتباس طمث دریافت نمایند پس هر کدام ازینها که یافته شود سبب عقر همان باشد علاج اگر عقر بسبب برودت و رطوبت رحم باشد بعد از نضج بمنضج بلغم تنقیه از مسهل آن و حب ایارج کنند و تریاق فاروق و مثرودیطوس و سنجرینیا و فلاسفه و دواء المسک حار و دیگر معاجین و جوارشات گرم بخورانند و زعفران و سنبل الطیب و شب یمانی و عود و سادج هندی از هر یک اسارون با پیه مرغابی و زردی بیضهٔ مرغ حسب حاجت سرشته فرزجه سازند و اگر جوز بوا و اگر بانج و پهتکری و بریان پوست انار هر واحد یک مثقال کوفته بیخته در آب سرشته شیافها سازند و بعد از طهر استعمال نمایند بعد آن مجامعت کنند درین باب مجربست و آنجا که برودت و رطوبت بے ماده باشد سوای تنقیه ادویهٔ مذکوره بکار برند و سخنات و محقنات که در شروع امراض رحم مسطور شد استعمال کنند و مجمره ناری بر عانه گذاشتن نفع تمام دارد و بهترین غذا قلیه و مطنجن گوشت طیور است با مصالح گرم و زردهٔ بیضهٔ نیم برشت دارچینی یا تخم انجره سوده بران پاشیده و اگر بسبب حرارت باشد جهت تبرید شربت سیب و صندل و لیمو و فواکه و دیگر مبردات رحم که در ابتدای امراض رحم مسطور شد بدهند و گوشت بچه مرغ و بره و بزغاله و کدو و اسفاناخ غذا سازند و زردهٔ بیضه و پیه بط و ماکیان بروغن بنفشه آمیخته فرزجه کنند و آنجا که صفرا نیز غالب باشد بمسهل آن تنقیه نمایند و اگر بسبب یبوست باشد مطابق که در سوء مزاج رحم گذشت بعمل آرند و در غلبه سودا بتنقیه آن بپردازند و ادهان معتدل در حرارت و برودت و لعابات و استحمام اختیار نمایند و اگر بسبب کثرت فربهی باشد فصد و استفراغ کنند و گرسنه دارند و ریاضت کنانند و اطریفل صغیر و لک مغسول با جوارش کمونی آمیخته و دواء اللک بخورند و جماع بر هیئت ارکع نمایند و اگر بسبب قصر آلت باشد اندک عطریات بطرف راس آن و خارج فرج بمالند و اطلیه معظم قضیب در باب صغر قضیب مذکور شد استعمال نمایند و اگر بسبب فرط لاغری باشد اغذیه و ادویه مسمنه در بحث هزال خواهد آمد استعمال نمایند و دعت و سکون اختیار کنند و اگر بسبب احتباس طمث یا ورم رحم یا بواسیر آن یا قروح یا لحم زائد یا رتق یا کثرت اسقاط یا سیلان رحم یا اسباب اسقاط حمل یا اعوجاج قضیب باشد علاج هر واحد در مقامش مسطور شد بدان توجه نمایند ذکر ادویه مقویه و معین حمل انگشت را با شیر زن سوده در پنبه آلوده حمول کردن در سرعت حمل تاثیر عجیب دارد و اگر شیر سپید زن را بنوشانند بی اطلاع آنکه این شیر اسپ ماده است و بعد از ان مجامعت نمایند در اعانت حمل عجیب است و حمول عصارهٔ بادنجان بعد طهر در اعانت

حمل بالخاصیت مجرب نوشته اند و اصابع صفر بعد پاک شدن از حیض سه روز متواتر حمول کردن در سرعت حمل مجرب است دیگر حمول سام ابرص یا صمغ بعد طهر سه روز متصل حمول کنند بالخاصیت مجرب است و بخور حب بلسان یا عود بلسان یا شیلم تنها و یا مع صعتر و یا مع مر و سویق جو و یا با زعفران و مر و یا کندر و سویق جو و یا گندم و دو وزن آن شیلم هر واحد بعد طهر و حمول دهن بلسان در صوف بعد طهر و کذا زهرهٔ شبوط و کذا پنیر یا بیها و کذا سرگین باز و کذا شحم مرغابی و بادیان و لطم آمیخته و کذا غالیه و کذا مغز ساق شتر و کذا لعاب خطمی و کذا برگ لبلاب ذکر برای تولد پسر و انثی برای تولد دختر و کذا لاجورد خام نیم درم با یکدرم زیت خوشبو و شرب تخم حرمل ده درم کوفته در یکصد و پنجاه درم آب جوشانیده تا پنجاه درم آب بماند هر روز ده درم از آن ناشتا بعد طهر و کذا شرب پنجال باز بشراب بعد طهر و کذا افاوانیا مقدار لوزه و کذا انفحه ارنب ذکر و خصیهٔ آن برای تولد پسر و انثی آن برای دختر سه روز متواتر و کذا زهرهٔ گرگ نر بقدر باقلا برای پسر و ماده برای حمل دختر و کذا دو بعد طهر بمرات و کذا خصیهٔ خروس سه روز بعد حیض قبل از طهر و کذا براده شاخ نر بعد طهر سه روز متصل و کذا کباش قرنفل بعد طهر هر روز دو درم تا سه روز و کذا رحم خرگوش خشک کرده بشراب یکساله خوشبو سه روز متواتر بعد طهر و شرب و فرزجه تخم انجره بعد از طهر و کذا تخم گزر بستانی و کذا براده عاج و اکل گزر و کذا قلب شتر و کذا خصیهٔ مرغابی چون مرد بخورد و با زن جماع کند و کذا ملازمت اکل حلوان و جلوس در آب کبریتی بعد طهر بمرات و کذا در آب مطبوخ خطمی و تعلیق پوست بیخ علیق بر ران راست زن و بر ران چپ مواشی هر واحد اعانت بر حمل مینماید دیگر گویند که اگر مرد بانی معتدبه بول خود را حبس کند بعده بول کند و بعد فراغ از آن جماع نماید زن حامله گردد دیگر زن خوک آبی را گرفته دهن او بکشاید و آب دهن خود در دهان او اندازد آنگاه او را در آب اندازد و بعد از آن با زوج خود جماع کند حامله گیرد دیگر بعد حمام استعمال کردن فرزجه مغز گنجشک بروغن یاسمین و یا بشیاف پیاده جماع نمودن بعد از آن برای عقر مجرب است دیگر زهرهٔ خرگوش بر تفصیب مالیده جماع کند یا زن حمول سازد نافع بود و کذا بخور سداب خشک کوفته با موم و کذا دماغ خرگوش مشوی دیگر از بیاض استاد مرحوم اگر براده عاج شکر تری هر یک ده توله سفوف ساخته خوراک نموده با شیر گاو یا آثار بعد از فراغ حیض تا سه روز بخورانند بیمار بیفتد و حمل قرار گیرد و بعضی دو درم و بعضی دو مثقال براده مذکور بدون شیر تا هفت روز خوردن و در روز هفتم جماع کردن نوشته اند دیگر بول فیل ده پانزده درم پیش از جماع با وقت جماع آشامیدن عجیب الفعل است دیگر فاوزهر حیوانی با دو غ خوردن معین بر حمل است و کذا خون گربه سیاه بعد نشاف ساخته بروار تا سه روز دیگر بانگلیسیه ماشه در سه توله روغن گاو مخلوط ساخته از روز طهر تا سه روز تناول نماید و غذا شیر برنج سازد و از اشیای حاره پرهیز و هیا اشربت نماید حامله شود دیگر در تکمله نوشته که اسگند کوفته بیخته از شروع حیض یکدرم تا دو درم با نبات یکدرم در روغن گاو یکدرم آمیخته خورده باشند غذا شیر و خشکه بعد طهر جماع کنند حمل بماند دیگر جوز بوا هفت ماشه در شیر ماده سگ سائیده سه روز فرزجه سازد مجرب است دیگر کاهیل کوفته بیخته شکر با آن آمیخته کف دست بعد طهر تا سه روز خورند غذا شیر برنج و جماع کنند دیگر بیخ بیابانسه بقدر نیم درم در آب سائیده با قدری شیر گاو بخورانند بعد از ان و هشت تا سه روز بعده جماع کنند دیگر گل دهتورهٔ سیاه سائیده بعسل و روغن آمیخته هر روز قدری از آن خوردن نافع عقر است دیگر خوردن یکعدد سمند رجبل با قدری جغرات بالخاصیت فائده دارد ذکر او دیه مرکبه که اعانت بر حمل نمایند بخور معین بر حمل است جو دو مر و کندر شیلم زعفران بارتنگ سوده با آب برنادق ساخته خشک کنند و بعد طهر بقمع بخور گیرند حب که برای عقیم فوائد عظیم دارد مشک دو سرخ افیون خوردنی زعفران هر واحد یکماشه برگ قنب دو ماشه تند سیاه کنند یکنیم درم فوفل گجراتی سه عدد قرنفل زرچار عدد دوا و یه کوفته بیخته با قند آمیخته حب ساخته بعد پاک شدن از حیض اول روز شروع کنند و تا سه روز بخورند ایضا که معین بر حمل است مرکی نوشادر هر دو را سائیده و برنج چهار برنج حب بندند و هر روز در ایام حیض یکی بخورد و بعد پاک شدن نزدیکی مرد کند ایضا از بیاض استاد علیه الاعتقاد پوست پلیله پلیله آمله شکر سرخ زیرهٔ سفید هر یک پنج توله دو ماشه سوای زیره در یک آثار آب بشب تر کنند و صبح در ظرف قلعی دار جوش دهند تا دو ده حصه باز جوش دهند تا غلیظ شود و این زیره سائیده آمیخته بقدر سه ماشه حب بندند و بعد حیض سه روز سه حب هر روز ناهار بخورد

سوده بلوطها سازند و بعد طهر بردارند که بسرعت حامله گرداند دیگر گل یاسمین و مصطکی و شاه بینی و لادن مثل غبار ساییده بعسل سرشته بعد
طهر سه روز متواتر زن بردارد و بعد از آن شوهر او جماع کند که بالخاصیت محبل است دیگر رازیانج و بطم و چیر و غالیه بقدر سه روز بمشمع و فرزج لطیف گرفته
با فرزجه سازد حامله بیشتر گرداند و معجون جاویدی و معجون محبل که در آن زهره خرگوش(?) داخل است و جوارش معین حمل نیز درین باب نافع است مطبوخ
که زنی که این دوا حضرت شاه بدیع الدین مدار صاحب قدس سره شخصی را که نسل عقیمه بود باستعمالش در خواب ارشاد فرموده قرن او در ولیسم(?)
در چهل سال زایید بگیرند پوست درخت گلپکان سه پاو و در دو چند آن آب بجوشانند تا یکپاو بماند صاف نموده قرنفل کلمدار و فلفل سیاه
و تال مکهانه هر یک چهار ماشه ساییده شکر برابر همه آمیخته هفت حصه سازند و یک حصه از آن اول خورده بالایش آب مطبوخ مذکور بنوشند
ایضاً مطبوخ که در ازاله عقر مفید است اول تنقیه مواد رحم بمسهلات و مقیات نموده بعده بادیان زنجبیل [illegible] باو کبابه
زیره [illegible] بابنگ تخم سویه پوست درخت نیب هر واحد یکدرم قند سیاه پاو آثار همه را جوشانیده چهار دام از آن بنوشند و باقی را در آفتاب
[illegible] فرزج نموده بخار آن برحم رسانند چون سرد شود قدری ثفل آن بردارد تا سه روز این عمل کرده روز سوم [illegible] بیش از صحبت
دو نیم عدد برگ [illegible] پیچیده فتیله ساخته حمول نماید ابرده و باس برآورده مجامعت نماید و اگر مغز تخم میوه بالیده که آن
مقدار حبه خرما شیاف ساخته بعد طهر بردارد و بعده مقاربت نماید در احبال عقیمه بغایت نافع است مسهل برای عقر که از رطوبت
رحم و احتباس حیض باشد نافع است عناب پنج دانه گل بنفشه خارخسک هر یک شش ماشه بادیان [illegible] سیاوشان اصل السوس عنب الثعلب
[illegible] هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه گل خطمی سه ماشه سنای مکی یکتوله جوشانیده گلقند ترنجبین هر یک چهار توله مغز خیارشنبر شش توله
مالیده صاف نموده روغن بادام شش ماشه داخل کرده بنوشند و در مسهل دوم هلیلجات ثلاثه افزایند بعد تنقیه معجون مقوی اعضای
رئیسه و [illegible] بخورانند و اگر از استعمال ادویه این مرض تپ آید و ورم رحم پیدا شود فصد باسلیق و صافن کرده خاکشی شش ماشه در عرق
عنب الثعلب ده توله بجوشی داده سرد کرده شربت بنفشه دو توله حل کرده بنوشانند و ضماد مسهل ورم رحم بکار برند ایضاً اگر عقر از [illegible]
باشد اول فصد باسلیق کرده مسهل دهند بعد از آن جهت تنقیه رحم این مدرات دهند [illegible] جده بیخ کاسنی عنب الثعلب
شاهتره تخم خربزه نیلوفر خارخسک گل خطمی بزرکتان بابونه تخم خیارین جوشانیده شربت بزوری داخل کرده بنوشند بعده جوارش ملین [illegible]
بخورانند اقوال [illegible] مسیحی گوید که اگر امتناع حبل زنان از سوء مزاج رحم باشد معالجه آن بچیزی که معدل مزاج بود از طعام و شراب و ضماد و حمول نمایند
و اگر با سوء مزاج امتلاء در بدن باشد اول تنقیه بدن کنند بعده تنقیه رحم و تعدیل مزاج او نمایند و اگر امتناع حبل از ورم یا قرحه یا تغیر شکل رحم در خلقت
باشد علاج بچیزی نمایند مضاد مرض بود و آن بسوی حال طبیعی کنند و این فرزجه زن عقیمه را نافعست زعفران حماما سنبل الطیب اکلیل الملک هر واحد سه درم نیم
سادج قردمانا هر واحد نیم اوقیه موم زرده [illegible] بریان هر واحد اوقیه پیه بط و ماکیان و زبد هر واحد دو اوقیه روغن سنبل دو درم ادویه خشک را سوده و تر را گداخته
آمیزند و صوف آسمانجونی آلوده بعد طهر سه روز بردارد پس مجامعت کند دیگر زعفران سنبل الطیب مصطکی میعه هر واحد دو درم سادج یکدرم موم هشت
درم روغن سنبل بمقدار حاجت آمیخته استعمال کنند دیگر که محبل و مدر حیض است مقل چهار درم روغن بلسان دو درم بیخ جاوشیر یا نرگس هر واحد یک
درم عسل نیم [illegible] مقل را در شراب حل کرده ادویه دیگر آمیزند پس روغن بلسان بران چکانیده استعمال نمایند دیگر که محبل و مسکن اوجاع رحم است
مغز ساق گوزن زوفای رطب [illegible] صمغ بادام تلخ میعه سائله اکلیل الملک هر واحد اوقیه روغن بلسان دو اوقیه مازو سنبل الطیب مصطکی
هر واحد دو درم ادویه خشک را سایید و رطب را گداخته باهم آمیخته [illegible] پاره سه روز بردارد دیگر که عاقر را حامله گرداند پنیر مایه خرگوش و
[illegible] سوده در عسل آمیخته در صوف سه روز زن بخود دیگر دو براده عاج یکدرم تا سه روز بخورد و این مرض را فرزجات خوشبو مرتب از
[illegible] نفع عظیم دارد و همچنین این فرزجه پنیر مایه خرگوش دو جزو شب یمانی یک جزو بعسل آمیخته بعد طهر استعمال نماید دیگر مر چهار درم

بیخ سوسن آسمانجونی اشنگ خرگوش صمغ ہر یک دو درم باب سرشته فتیله دراز ساخته بعد طهر بردارد دیگر که محبل و مقوی رحم ست شب یمانی دو درم سماق مرزعفران عود ہر واحد یکدرم عسل بقدر حاجت آمیخته بصوف استعمال کند دیگر زہرہ ماہی در ابریشم پاره آلوده حمول کند دیگر حبین کدا که آبستن کند دارشیشعان موی خرگوش سداب خشک مساوی سائیده بروغن زرد آمیخته اقراص سازند و بعد طهر تبخیر بدان نمایند دیگر زرنیخ احمر جوز السرو میعه مرمکی بارزد حب النار مساوی سائیده بشراب سرشته حبها سازند و بعد طهر دو دو آن دهند دیگر برادهٔ شاخ بز بروغن بلسان سرشته بعد طهر سه روز دو دو آن بگیرند و این فرزجه زنی را که بسبب فربهی آبستن نشود بعد اسهال و اخراج خون و تلطیف تدبیر استعمال نمایند عسل و روغن سوسن و مر ہر واحد یکجزو سکبینج مقل ہر واحد نیم جزو آمیخته در صوفه بردارند و دائم رحم را باب مطبوخ حنظل بشویند و یا بگیرند کنگر زد و بسوزند و بدان حمول کنند که قطع رطوبت رحم و تنقیهٔ آن کند و این حقنه برای زنی که رطوبت بسیار بود نافع ست و تنقیهٔ رحم و تقویت آن کند قشار کندر سنیر ده درم سعد کوفته سی درم مر ده درم در سه رطل آب بجوشانند تا یکرطل بماند صاف کرده تا سه روز ہر روز ثلث رطل از ان بگرم حقنه کنند و اگر امتناع حمل از قروح رحم باشد این فرزجه استعمال کنند آب مازو زردچوبه زعفران آمیخته در پشم آلوده بردارند شیخ الرئیس میفرماید که تدبیر این باب بدو وجه منقسم میشود یکی از ان ہر دو برای احتیال و تلطف در ان است و دوم معالجهٔ اسباب مانع از حمل اما عاقر و عقیم خلقی و منافی مزاج صاحب او محتاج به تبدیل و کوتاه قضیب را علاجی نیست و تخفیف زنی را که دهن عروق حیض او از اندمال قروح بند گردد و آنکه محتاج به تبدیل زوج باشد علاجش متعلق بطب نیست و اما دیگر اقسام او را تدبیر ست اما التفصیل و اول همت که او فق اوقات جماع که در کلیات ذکر کردیم اختیار باید کرد و بعد از حیض در وقتیکه مجامعت در ان واجب بود جماع کنند و باید که ہر دو طول مدت ترک جماع چندان نمایند که ہر دو منی در ان ہر دو بت فاسد نشوند و اگر این عارض شود ہر دو جماع بر دو جمی نمایند که بلوق الیث بعده ترک نمایند تا آنکه معلوم شود که منی جید مجتمع شده و رعایت این امر کنند که این جماع در وقت اول طهر زن باشد و تخفیف ہر یکی ازان ہا دیگر ست بعد ازان بعبث را طول دهند و خصوصاً بازنانی که فراج آنها دیر تر باشد و پستان زن را با حتیاط مس کنند تا فرج او را دغدغه نماید و بغیر مخالطت باختلاط حقیقی آنرا بجهانند و چون آنرا شهوت و نشاط عارض شود و حرکت ذکر را بین لفظ آن از فرق که این موضع لذت او مخالطت بدان نماید و ساعتی که در ان لزوم اشتدا و کنند و چشمهای او لسرخی و نفس او در ارتفاع و کلام او در تعلیل شروع کند رعایت آن نماید و درین هنگام منی محاذی فم رحم برسانند بنوعی که در انجا امکان او اندک وسیع کند و آنرا اثر ہوای خارج نرسد که آن فی الحال منی را فاسد کند و صلاحیت برای تولید ندارد و برانکه چون منی را در شعبهٔ تقلیل رسانند لیکن قضیب اولا نزد جدا رقابل باشد لباست که منی ضایع میشود بلکه واجب ست که فم رحم را بزرق برسد و مخرج برا حلیل فاسد نشود و بعد ازان ساعتی لزوم زمان نماید و بعد آن خلط با ستقصای تمام کرده باشد تا آنکه معلوم کند که نقرات فم رحم و متنفسات او بالکل ساکن شده و بعد ازان اندک مدتی زن فاجه بود و مستریا بماند و پشت او پست باشد بعده ازان جدا شود و زن راهیجان بر ہیئتیکه بانی او منضم بود و مهابل منقبض باشد بگذارد و اگر آن ابعد از ین بخواب رود آن مؤکد تر آبستن گردد و اگر خواهد بدان بخورات موافقه این شان استعمال کند او فق باشد یا حمولات و نافجهٔ مصوغ که شدید الحرارت نیست مثل مقل و مانند آن قبل جماع حمول دنماید و از عجائب اعمال این ست که زن زیر رحم تبخیر بخوشبوهای گرم کند و شم آن از فوق نماید بعده انبوبهٔ طویل گرفته یک طرف آن در خاکستر گرم نهند و طرف دیگر در فم رحم گذارد و آنقدر بدارد که حرارت آن بقعر رحم رسد و بهمین ہیئت بخوابد دیا آنرا تا انکه قدری باشد پشتیبه بعد آن مجامعت نماید و اما التفصیل وجه دوم این ست که اگر بسبب عقر حرارت و اخلاط حاره باشد تنقیهٔ آن کنند و تعدیل مزاج باغذیه و اشربهٔ معلومه نمایند و زیر رحم قیروطیات معدل الحرارت او از عصارات و لعابات و ادهان بارده استعمال سازند و اگر سبب برودت و رطوبت باشد بدانچه عنقریب خواهیم گفت معالجه کنند و این در اکثر بیاشد و اگر سبب شیئ زوال فم رحم باشد معالجه بعلاج میلان رحم که گذشت نمایند

بسوم

زن فرزند را [illegible] [illegible]

وفرزجه دران آلوده بردارند و در هر روز سه دفعه تا نه روز تبدیل نمایند و این دوا را جالینوس برای عدم حبل ستوده صبر سقوطری مقل ازرق
شحم حنظل غاریقون سقمونیا مساوی باریک سائیده بآب جمع سازند شربت نیم مثقال و دو نسخه مجوز یک حقنه در قول مذکور مسطور شد و استعمال
جماع بعد طول عهد زن از جماع هنگام شدت شهوت و عقب طهر از حیض باید و اما هرگاه عدم حبل از جانب مرد باشد و این از علت موافقت
منی او بعض زنان بود باید که تبدیل زن نمایند تا بزنی که آنرا مزاج منی او موافق بود واقع شود و اگر این از سده مجرای قضیب باشد بتفتیح
سده علاج کنند و اگر از التوای مجرای قضیب باشد دران علاج بآهن نمایند جرجانی و ایلاقی نوشته‌اند که اگر سبب کوتاهی قضیب بود
وقت مجامعت سرین زن بر بالش باید نهاد تا برداشته‌تر باشد و بعد انزال مرد منی او را نیک نگاه‌داشتن درکشد و هرگاه سبب کجی قضیب بود
علاجی نیست جز آنکه اگر ممکن بود و ترکه زیر سر قضیب ست اندکی قطع کنند و مرهم طلا نمایند و قضیب به چیزی مستوی ببندند تا راست مندمل شود
و اگر بریدن آن ممکن نبود بروغن بمالند و بر تخته راست ببندند تا راست گردد و اگر سببش میلان رحم و قرحه یا سوء و ورم باشد علاج
هر یک در جایگاهش مذکور شد و اگر سببش ریاح غلیظ باشد ماء الاصول و روغن بیدانجیر و ضماد و آبزن که در میلان رحم گفته شد بکار برند
و از اغذیه مولد ریاح و فواکه پرهیز کنند و باقی علاج در ریح المثانه یاد کرده آمد و اگر سبب ضعف مبادی بود چون دل و جگر و دماغ و گرده علامات
ضعف آن پیدا بود و علاج هر یک در مقامش مذکور شد و اگر سببش سردی فراخ آلت منی مرد بود علاجش مذکور شد و اگر سبب سردی ماده
زن بود اگر در بدن امتلا باشد اول تنقیه نمایند پس تبدیل مزاج بمعاجین بزرگ کنند و شیافها بکار برند و این تدبیر رحم را گرم کند و بعد
بسوزند و با بخور به در رحم دود کنند چنانکه بوی آن بیرون نشود و به بینی نرسد بعده انبوبه برجا گستر گرم نهاده بطریقی که در قول شیخ گذشت استعمال
کنند و این فرزجه رحم را گرم کند مشک زعفران مصطکی سنبل میعه هر یک دو درم سادج هندی قردمانا هر یک اوقیه پیه بط پیه مرغ پیه [illegible] هر یک
اوقیه روغن ناردین سه اوقیه زرده تخم مرغ یکعدد بدستور مرهم ساخته بکار برد باقی همانست که در قول شیخ وغیره مذکور شد ابن الیاس گوید که عقر
اگر بسبب سردی رحم باشد تبدیل مزاج زن کنند و تنقیه بدن اگر در انجا خلط بارد بلغمی یا سوداوی بود باین طور که هر صبح جلاب از بادیان
و بادرنجبویه هر یک درم و از گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا نخود آب با شیره حب قرطم و چند روز پرهیز کنند تا آنکه اثر نضج در قاروره ظاهر شود
بعده تنقیه بدن بحب صبر یا بحب ایارج نمایند یا بمطبوخی که دران تربد و ماهیزهرج و انیسون و بادیان و تخم کرفس باشد آن ادویه مسهل
بلغم و سودا باشد و فرزجات نافع این مرض استعمال کنند و این فرزجه قوی ترست پنیرمایه خرگوش زهره ماهی زهره گرگ زهره شیر همه را جمع کرده
صوف دران آلوده استعمال کنند و تریاق اربعه یا ثمانیه هر چه ازین هر دو حاضر باشد یکدرم با شربت بادرنجبویه ده درم و از مثرودیطوس و تریاق
فاروق هر کدام که باشد یکدرم بجلاب گرم از شکر سفید ده درم بدهند غذا مزوره نخود و مغز قرطم و دارچینی و فلفل و زعفران خورانند و قطن را بروغن
ناردین و زنبق و نرگس و حب الخضرا آلوده و فرزجه مسخن رحم مثل قردمانا و سادج هندی و اکلیل و زعفران بردارند و بخور میعه خشک حب الغار
زرنیخ سرخ بارزد و سداب مساوی کوفته بیخته بآب سداب اقراص ساخته درین علت بغایت نافع ست و بخور از پشم خرگوش و سداب و پیه
مرغابی سازند و اگر بسبب حرارت رحم باشد بهر تبدیل مزاج هر صبح شیره تخم خرفه پنجاه درم شکر سفید ده درم یا شربت سیب یا سکنجبین و گلاب
و آب بارتنگ هر واحد ده درم بنوشند و غذا الشوربا یا زیرباج بلحوم بره و حملان و هر چه بدن را فربه کند بخورند و این فرزجه نافع ست پیه بط
پیه مرغابی پیه ماکیان گداخته علک الانباط پنج درم دران حل کرده پشم پاره دران آلوده استعمال کنند و اگر از سبب مفرط باشد تبدیل مزاج با غذیه
واشربه مرطبه کنند و هر صبح شربت بنفشه یا شربت خشخاش ده درم با جلاب شکر سفید و گلاب و تخم بارتنگ و تخم ریحان بنوشند و غذا ماء اللحم و ماهی تازه
خورند و حمام و روغنهای مرطب مثل روغن بنفشه و کدو و نیلوفر استعمال کنند و یا درین روغنها پیه بط و مرغابی و ماکیان و مغز ساق گاو گداخته آمیخته
دران صوف آلوده استعمال کنند و اگر بسبب رطوبت مزلقه منی باشد هر صبح جلاب از گلقند شکری و عسلی ده درم و بادرنجبویه و بادیان هر واحد

سده رحم بر بندند و غذا مفرد یه نخود وغیره که مذکور شد بخورانند بعده تنقیهٔ بدن بقی و اسهال بمقیئات و مسهلات مذکورهٔ سابق نمایند و این فرزجه نافعست
سیعهٔ یابسه ساذج هندی زعفران هر واحد یکدرم کوفته بیخته بروغن ناردین آمیزند و بصوف آلوده استعمال کنند و حقنه که در قول مسیحی گذشت نیز
مفید نوشته لیکن درینجا وزن کندر و سعد هر واحد بست درم ست و مر مطرو ح باقی بدستور و اگر بسبب قصر رباطکره باشد از پیه بط و ماکیان و پیه
دمغز ساق گاو و پیه مرغابی و موم صاف و روغن بنفشه و بادام و کدو و قیروطی ساخته بمالند در است کرده به بندند و انچه از اسباب دیگر باشد
بازالهٔ سبب بر دارند و انچه از فساد آلات منی مثل و جار و از سبب سماوی باشد لا علاج ست خجندی گوید که اگر سببش برودت باشد بعد نضج
تنقیهٔ بدن بایارج لوغاذیا و یا بحب صبر کنند بعده فرزجه که دران سماق ست و یا فرزجهٔ اکلیل سنبل الطیب و ساذج و زعفران مساوی بزردهٔ
بیضه و روغن ناردین آمیخته و یا فرزجهٔ زهرهٔ شبوط و زهره کبوتر و دیگر زهرها وغیره که در قول ابن الیاس گذشت بردارند و سه روز استعمال کنند
بعده مجامعت وقت صبح در آخر هضم بعد فراغ از بول و براز نمایند و از تریاقات مذکوره نیم درم بشربت بادرنجبویه بدهند و بخور مذکور بکار برند
و اگر سببش حرارت باشد شربت سیب بشیرهٔ تخم خیارین یا شیرهٔ خرفه دهند و اگر سببش یبوست باشد شیر تازه بشکر و مسکه دهند و بعد استحمام
و فراغ حیض جماع کنند و اگر سببش رطوبت باشد سکنجبین عسلی و شربت اصول به روغن بید انجیر بدهند و غذا احسیه بلحوم طیور وحشی مثل تذرو
و دراج و کبوتر بری و قلیه و کباب بمصالح گرم و زعفران خورانند و اسهال بحقنهای قوی و بحبوب تربدی و ایارجات مقوی لغاریقون کنند و حقنه
رحم به آب مطبوخ طیوب حارهٔ قابضه مثل آبیکه دران سعد و سنبل الطیب و قسط و نانخواه جوشانیده باشند استعمال کنند یا صوف در مثل
این آب آلوده حمول سازند و غالیه و مشک بردارند و این فرزجه نافع ست تخم حنظل انزروت سماق شب مر زعفران عود مساوی سوده
بعسل آمیخته بصوف آلوده بردارند و ایضا کندر کحل مشک اقاقیا مازو مساوی فرزجها ساخته یکی در صوف لسته بردارند و اگر سببش فربهی باشد
اشربهٔ ترش مثل سکنجبین بسیار ترش و شربت لیمو و حماض دهند و کثرت مشی و حرکت کنند و در ریجی تریاق اربعه را تاثیر عجیب ست و محاجم ناری نهند
و این بلوط معین بر حمل ست میعهٔ سائله جند بید ستر بارزد جاوشیر حب بلسان مقل قسط سنبل الطیب مساوی مقل را در شراب حل کرده مثل بلوط
ساز ند و اکثر شبها قبل جماع بردارند ابن نوح گوید که اگر امتناع حمل از حرارت باشد ماء الشعیر و آب عنب الثعلب و اسپغول نوشند و مرهم سفیداب
حمول کنند و اگر از برودت باشد روغن بید انجیر بماء الاصول دهند و حب بکیلنج در سر چند روز بخورانند و اگر از ریاح باشد حمر تا و سنجر بینا چار روز
بخورانند بعده دو سه روز راحت داده استعمال کنند و دواء المسک بدهند و حقنه که در باب کثرت اسقاط در قول شیخ گذشت بعمل آرند و بخور حرمل
وغیره که همانجا مذکور شد بگیرند و نفط سیاه و روغن ناردین یا روغن بلسان در صوف بردارند و این همه علاج کثرت اسقاط را نیز نافع و اگر از یبوست باشد
در آبزن نشانند و حمام کنند و سپیده بط بردارند و غذا اشوربای چرب و شیر مطبوخ سازند و اگر از رطوبت باشد روغن بید انجیر بماء الاصول دهند و حمول کحل
وغیره که در قول خجندی گذشت بکار برند و این حمول در اعانت حمل قویست جند بید ستر و مر و میعهٔ سائله و قسط و مقل و برزد و جاوشیر مساوی و اندک
مشک و عنبر در شراب حل کرده و مثل بلوطها ساخته بردارد و این حمول قوتر ست زهرهٔ شبوط و جبهٔ مشک و عنبر و اندکی زعفران سائیده و روغن مطبوخ برآن
ریخته بصوف سبز در هر روزی سه مرتبه صبح و نیم روز و شام بردارد و شوهر او صبح مقاربت کند جالینوس گوید که ادمان کنندگان شراب حامله نشوند و محمد زکریا گوید اگر
بسنبل الطیب مرتبخر گردند اعانت بر حمل نماید و اگر سردی قوی باشد تریاق بردارند و خوردن زردک صحرائی معین حمل ست و خورانیدن آن بمواشی موجب کثرت
اولاد آنست خصر گوید که اگر از برودت باشد تنقیهٔ بدن نمایند اگر در اینجا امتلا بود و معاجین حاره بخورانند و بروغنهای گرم مثل روغن قسط و یاسمین و سوسن و
ناردین که دران مشک و زعفران حل کرده باشند و آخر حیض حقنه کنند و این فرزجه مجرب ست بیخال بازینیر مایهٔ خرگوش لعاب زنب هر واحد یکدرم
مغز سر گنجشک یکمثقال حماما قردمانا سنبل قرنفل لسان العصافیر هر واحد نیم مثقال زعفران نیم درم همه را سائیده در گلقند آمیزند و در روغن بابونه و یاسمین
بر آتش نرم بپزند تا منعقد گردد و در آخر حیض قریب پاک شدن استعمال نمایند و بعد حمام دماغ گنجشک بروغن یاسمین استعمال کنند و بعد آن

حسب بان ہر واحد یکدرم زباد وچهار قیراط مشک یک قیراط العسل سرشته قبل از جماع بدو ساعت حمول نمایند و دیگر مثل اوکیا به سیسالیوس چهار شعیر ہر واحد مثقال سکبینج نیم مثقال در زہرۂ ماکیان سیاه سرشته بردارند و دیگر مثل آن در مجربات مذکور ست که زن عاقر چون لزوم این نماید حامله گردد شیر مایه خرگوش پنیر مایه اسپ دماغ گنجشک ہر واحد یکمثقال مر زعفران بسباسه ہر واحد نیم مثقال مشک سه قیراط العسل سرشته یکدرم بصوف بردارند محشی شرح اسباب مینویسید که در عقر بارد این حقنه را سید ذکر کرده وکثیر المنفعت ست شبت بابونه مرزنجوش حلبه انجیر بپزند تا مهرا شود وصاف نموده قدح روغن کنجد اضافه نموده نیمگرم حقنه کنند واگر ازین آبزن سازند بسیار نافع بود وجالینوس استعمال فرازج بعد غسل فرج بآب تخم حنظل صحیح دانسته وحمول از روغن بلسان ودر وغن سوسن فقط سیاه بصوف آسمانجونی سفر ون تجربه است ودر قصر رباط سر قضیب بالش شیر میش سیما که سنگ او دران گداخته باشند بی نظیر ست

منع حمل

بدانکه طبیب را واجب ست که دوای منع حمل وکذا دوای مدر حیض وسقط جنین پیش زنان وعوام بیان نکند بهر آنکه در تعلیم او باینان شر و فساد ست لیکن گاہی طبیب را احتیاج میشود بتدبیر منع حمل مثلاً ہر گاه زن خرد سال یا نحیف وضعیف باشد وبران خوف این امر بود که اگر حامله شود وقت ولادت ہلاک گردد ویا در رحم او مرض خلقی یا عارضی باشد ویا در مثانه او ضعف بود چه ہر گاه بچه گران شود گاہی مورث شق در مثانه گردد وسلس البول پیدا کند وبر حبس او تا آخر عمر قدرت نبود علاج چون موانع حمل بر دو قسم ست یکی تا وقت معین ودیگری تا مدت العمر پس واحد ازان که مطلوب باشد استعمال نمایند وتدبیر منع حمل اینست که مرد در حالت مجامعت وانزال زن را زیاده بسوی خود نکشد ورانهای او بلند بردارد وہنگام انزال چندانکه تواند قضیب را طرف بیرون کشیده دارد وبعد انزال بزودی ازان جدا شود وجهد کند تا انزال ہر دو در یک زمان نشود وزن بعد فراغ بسرعت برخیزد وبطرف خلف تا ہفت یا نه بار نیک بجهد که اکثر ازین منی خارج میشود وجهیدن بسوی قدام گاہی منی را ساکن میکند وعطسه آورد که بر انزلاق منی اعانت نماید وآب سرد ننوشد وپودینه وسداب قبل از جماع حمول کردن مانع حمل ست ورحم قبول نطفه نمیکند وفرزجه ساختن بسرگین موش وسرگین فیل باشهد منع حمل کند واگر سرگین فیل خشک کرده یکدرم باشهد آمیخته تا چهار هفته بخوردن زن دهند همین عمل کند واگر آب سرگین تازه فیل افشرده بقدر یکدو توله بشهد آمیخته در ایام حیض تا سه روز بخورانند زن را عاقر گرداند مجرب ست وکذا لته دران آب آغشته برداشتن واگر چرک گوش استر را زن شافه سازد ہرگز حامله نشود مجرب ست واگر یکمثقال لاک را باریک سائیده در ایام حیض بخوردن زن دهند ہرگز حامله نشود وخون حیض که اول مرتبه آید بمالیدن او در تمام بدن مانع آبستن میشود ومعمول طوائف ست وگویند که اگر سرگین کبوتر صحرائی یکماشه با شکر تا سه روز زن بخورد عقیم گردد واگر مازو باریک سوده پنبه بدان آلوده پیش از جماع بفم رحم بردارد در منع حمل مجربست ذکر ادویه مفرده ومرکبه یونانیه که مانع حمل ست چون نمک را قبل از جماع زن بردارد حامله نگردد مجرب کسویلیست وکذا حمول ہلیله ہندی قبل از جماع بالخاصیت مجرب شربیه سبیه بسالمه بعد طهر در منع حمل ابداً مجرب اوست وحمول عصاره قثاء الحمار وکذا تخم قنبیط وکذا پنیر مایه گوزن بعد طهر سه روز متواتر بوزن دو دام وکذا اشیب قبل از جماع وکذا افرفیون وکذا فوفل بعد جماع وکذا عرق استر در پنبه جمع کرده وشرب تخم کرنب دو درم بعد طهر وکذا پنیرمایه قبل جماع وکذا برگ خیار خشک کرده سوده سه روز متواتر ہر روز ده درم وکذا حلتیت بقدر نخود در شروع ہر ماه وکذا فرمزرزه دو درم بسرکه تا ہفت روز متواتر وکذا سه چهار روز متواتر ہر روز دو درم نهار وکذا اقلب بغل خشک کرده کوفته بشراب کهنه بوزن سه دام وکذا بول آن مع سه سکه آب آہن تاب وکذا سداب اگر مرد قبل جماع بخورد وکذا اشنان ہفت عدد در نقصان ہلال وکذا ر دبیان خشک کرده مثقال بعد طهر وکذا پنج نیم درم وکذا افرن گرگ بوزن سه دام ودر تلخ کباش قرنفل یکعدد در شروع ہر ماه وکذا فرزجه او وکذا بلع کالنج ہر روز ہفت عدد تا بعد طهر بعد طهر وشرب حمول کبست الحدید وکذا سفس اکل باقلا تا چهل روز ناشتا واگر ماکیان را بخوراند تا چهل روز بیضه نزند وتعلیق تخم حماض در پارچه بسته بر بازوی چپ وکذا تخم بخور مریم بر بازو وکذا بیخ او در گردن قبل جماع وکذا قلب خرگوش کذا پای او بر ران مرد یا زن ہنگام جماع وکذا

محمود دگر بید که این دوا اگر زن بردارد ابداً حامله نشود و تخم حنظل قوتی سرگین فیل خردل سرخ حب قلقل تخم زعرور مساوی سائیده بعینه سائیده سرشته بصورت
حمول کرده که منع حمل کند و اگر حامله باشد اسقاط کند و یا فقاح کرنب و تخم او با آب سداب سائیده هنگام جماع یا بعد از آن بردارد و یا سقمونیا با آب سداب
بر ذکر مالند یا پشم خر سوخته یا سرگین کبوتر و اشنان سوخته هر کدام که باشد نیم درم و حمول کنند و گفته اند که دندان اسد را چون زن
بر ران خود بندد بالخاصیت حامله نشود و خضر گوید که چون آب پیاز هنگام جماع بر ذکر طلا کنند حمل را منع کند و گویند که خوردن پنجال یا زده دانگ
ابداً منع حمل کند و اگر یک مثقال نیل زن بخورد تا یکسال حامله نگردد و بصحت تجربه بعضی پیوسته و شرب پنیر مایه مانع حمل کند ابو منصور گوید که
[illegible] آب سداب و فلفل حمول کند و اوائلی ذکر کرده اند که چون سرگین فیل و بزر البنج بشیر ملکه سوده در جلد شتر نهاده بر زن آویزند حامله نگردد
و دیگران گفته اند که اگر از این شیاف ساخته در فرج بردارند قوی تر گردد و طلای آب پیاز تلخ بر ذکر هنگام جماع قوی تر از سائر انواع ادویه است
انطاکی در تذکره گفته که ادویه مانع حمل بر دو قسم است قسمی از آن به اختیار است مثل حمول سداب و نعناع و قطران قبل جماع که از انعقاد
منی در اول وقت خاصه منع کند و از تجربیات در اینجا این است که مقناطیس یک مثقال در مثل آن طلا یا نقره در طالع جدی انگشتری ترکیب داده و در انگشت
[illegible] است که ابداً منع کند مثل سرسه و زنجار الحدید و شرب پنیر مایه اسپ ماده و از آنچه تا وقت مخصوص منع کند مثل گلاب است
[illegible] شرب سه رطل تا یکسال و کذا تخم کرنب هر درم تا یکسال گفته اند و چون چشمه صحیح بلع نماید و حمول سرگین فیل بعسل و خون حیض غیر آن هم
[illegible] تا چهار سال منع حمل کند و گویند مطلقاً و منقعه سائله یکدرم تا دو سال و در خواص آمده که چون زن یا مرد در دهن خوک بول کند
ابداً منع حمل کند و اگر دندان طفل قبل از آنکه بزمین افتد در نقره نهاده بر بندد و حامل آن حامله نگردد و از اسرار مکتومه مجربه سم استر و چرک گوش استر
[illegible] ایضاً و در تذکره نوشته که این دوا حمل را مطلقاً منع کند هنگام احتراق زهره تحت الشعاع بعمل آرد زنگار قیراطا اسارون نیم درم
با [illegible] بخورد و این دوا مجرب است مطلقاً بگیرد استخوان سوخته یکجزو پوست بیضه نیم جزو کشت برگ [illegible] سه جزو در آب سداب سرشته اکلاً و حمولاً استعمال نماید
دیگر [illegible] انلاح تخم سیاه سفیداب مساوی سوده با آب خشخاش تازه سرشته در آخر حیض بردارد و از مجربات صحیحه این است که بگیرند مقناطیس که
در ان خط اقصی آسمان باشد لسبقه و چهار شعیره در مثل او نقره انگشتری ساخته ترکیب دهند هر که آنرا در انگشت دست چپ بپوشد منع
حمل کند و دیگر سنگ سفید انطاکی چون بنوشند و بردارد و منع حیض و حمل کند و کذا زیتون مشلب و اگر بخور نطرون در آب لیمون حل کرده
[illegible] و [illegible] آلوده بعد حیض و قبل غسل بردارد عاقر گردد مجرب است و چون کحل عدسی مجمل فارسی اضافه کرده بنوشند یا حمول کنند
منع حمل حیض مجرب است ذکر ادویه که منع حمل باراده صاحب او کند پس عود نماید چون دختر بعد ازاله بکارت گلاب ناشتا بنوشد هر اوقیه
تا یکسال منع حمل کند و تخم کرنب هر سه درم از ان در ایام حیض خوردن تا یکسال منع کند و چون زن سه روز طهر بول ماده استر استنجا نماید سه سال منع کند
و حب [illegible] چشمه صحیح هنگام حیض بلع کردن هر درم تا یکسال منع کند و باید که ادهان و املاح و متوجعات را چون وقت جماع طلا نمایند منی را از انعقاد
منع نماید **علامات حمل و احکام آن** بدانکه بر حمل دلالت میکند توافق انزالین وقت جماع و ظهور سستی در زن عقب جماع و احساس
آنکه رحم چسبیده است و از انزال امتصاص میکند و بعد جماع منی از فرج خارج نشود و در میان ناف و فرج درد اندک پیدا گردد و چسبیده شده [illegible]
و منضم [illegible] فم رحم بشدت شود حتی که در ان میل سر به داخل نشود و ایضاً بسوی بالا و پیش مرتفع گردد و بغیر صلابت و شدت بیشتر آن ناحیه متقلص شود
و حیض محتبس گردد یا اندکی آید و گاهی دشواری بول عارض شود و بعد از ان زن را از جماع کراهت و نفرت باشد و اگر جماع کرده شود انزال نکند
و هنگام جماع درد زیر ناف آنرا حادث شود و غثیان پیدا گردد و حامله بسبب جماع زیاده تر نفرت کند از حامله دختر که این گاهی کراهت نکند بعده
عقب حمل کربه و کسل و ثقل بدن و خبث نفس و اندک غثیان و آروغ ترش و قشعریره و صداع و دوار و تیرگی چشم و گرانی سماعت و خفقان شود
بعده شهوت اشتهای ردی بعد یکماه یا دو ماه هیجان کند و سفیدی چشم از زردی و سبز یا کبود گردد و گاهی چشم های او فرو رود و پاک ستر خی

و نظر او تیره و حدقه او صاف و سفیدی او غلیظ گردد و در اکثر زرد نشود و رنگ رو تیرگی گراید و آثار کلف پدید آید و اگرچه در حمل پسر کمتر و در حمل
دختر اکثر بود و گاهی حمل او جماع پشت و سرین را ساکن کند به سبب تسکین رحم و چون زن بزاید باز عود کند و گاهی بدن او از حالت اول متغیر شود
و بدان او غرق [illegible] او زرد و سبز گرد و دو رگهای پستان کبود تر و سر پستانها سیاه تر و بزرگتر شود و محمد زکریا گفته بهر زنی که در جماع سست کند و در پستان او
ضربان و در شکم و زانوهای او درد پیدا شود حامله گردد شیخ می‌نویسد که در اکثر احوال حوامل را عارض میشود که ابدان ایشان در ابتدا استرخا
شود و بسبب احتباس حیض و زیادتی آن از احتیاج جنین بسبب صغر و ضعف او از تغذیه بدان و بعد از چهار ماه چون بچه بزرگ شود تغذیه بدین
فضول نماید و اعراض احتباس حیض ساکن شود و چون زن حامله گردد و هنوز سن او به پانزده سال نرسیده باشد بر ان خوف موت بود و بسبب
صغر رحم و همچنین حال کبار ایشانست چون تپ حاد ایشان را بهم رسد قتل کند و ایضاً هرگاه در رحم حامله ورم حار عارض گردد پس اگر در موسم
باشد بادی امید خلاص بچه و مادر او کمتر باشد و اما ورم صفراوی بسیار ردی بود و گاهی حال حمل بتجارب دریافت کرده میشود و از انجمله
این امتحان بقراط است که عسل دو اوقیه هموزن او آب باران آمیخته بشب وقت خواب بنوشانند پس دریافت نمایند اگر مغص و پیچ در ناف
پیدا کند حامله باشد و بقول شیخ اگرچه اطبا ازین تعجب میکنند مگر این مجرب صحیح ست الا در زن معتاد بشرب آن و ایضاً بنگرانند که زن تمام روز
طعام نخورد و هنگام شام پارچه گرد او پیچیده از عود یا دیگر خوشبو با بوی زیر او بخور کنند پس اگر دخان و بوی آن از دهن و بینی برآید آن را حمل نباشد
و اگر نیاید حامله باشد و ایضاً تجربه کنند که زن بر خلو شکم سوم و انه سیر درست نماید و بران خواب کنند پس اگر طعم و بوی آن در دهن محسوس کند
حامله باشد و الا فلا و ایضاً آنچه در علامات اذکار و اناث از تجربه حمول زراوند خواهد آمد امتحان نمایند و بدانکه بول حامله در ابتدای
حمل زرد مائل بزرقت بود و در وسط او رسوب مثل پنبه ندف زده باشد و گاهی بر حمل دلالت کند بول صافی قوام که بر سر آن چیزی مشابه
ضباب باشد خصوصاً چون در ان چیزی مثل دانه باشد که ببالا رود و فرود آید و در آخر حمل در قاروره ایشان سرخی بدل زردی که در اول حمل
بود ظاهر شود و گاهی بر حمل بول صافی قوام بزرقت دلالت کند و چون قاروره حامله را حرکت دهند بول مکدر گردد و آن آخر حمل باشد و اگر مکدر نشود
ابتدای حمل بود **علامات** اذکار و اناث یعنی آنکه بچه نرینه است یا مادینه حامله پسر را رنگ رو نیک بود و او را اشتهای طعام بیشتر و اشتهای صحیح و اعراض
حمل مثل غثیان و اشتهای فاسد و غیر آن که مذکور شد کمتر و ساکن تر باشد و ثقل در جانب راست محسوس شود و چون بچه او حرکت کند از جانب
راست متحرک گردد و چون پستان و ران زیاد و تغیر رنگ شروع کند اول پستان راست بزرگ شود و خصوصاً سر آن و اول شیر بسوی آن آید
و بچکد و اگر شیر بدر نشنود غلیظ لزج باشد نه رقیق مائی حتی که اگر شیر حامله پسر بر آئینه اندازند و در آفتاب بدوی آن نظر کنند مثل قطره سیماب
یا دانه مروارید نماید و سیلان و انطماس نکند و در سر پستان او سرخی ازدیاد نماید نه سیاهی شدید و رگهای پای او سرخ باشد نه سیاه و نبض
دست راست آن ممتلی زیاده و متواتر بود و گویند که چون حامله پسر از سکون حرکت کند اولاً پای راست حرکت نماید و این مجربست و چون
برخیزد اعتماد بر دست راست و بر پای چپ کند و حرکت چشم راست او سبکتر و زودتر بود و پسر بعد سه ماه حرکت کند و دختر بعد چهار ماه و گویند که از تجارب
در معرفت این که بچه در شکم نرینه است یا مادینه آنست که گیر زرد و ته یک مثقال سائیده بعسل سرشته به پشم پاره سبز بردارد و از صبح ناشتا تا نیم روز نگاه دارد [illegible]
پسر را اگر آب دهن او شیرین گردد آن حامله به پسر باشد و اگر تلخ شود آن حامله بدختر بود و اگر آب دهن متغیر نشود و طعمی پدید نیاید حامله نباشد شیخ الرئیس
[illegible] محتاج تجربه یا فضل تجربت از علم اوست و بعضی این عمل را مجرب نوشته اند و اما علامات حمل دختر همه ضد علامات
مذکوره و بعد از انچه بدین تالیف اند کثرت قروح پاها خصوصاً در ساقین و کثرت اورام آنست لیکن گاهی عمل پسر لغزند ضعیف بود و این بدتر حال
[illegible] از حمل دختر قوی باشد **علامات** ضعف جنین بر ضعف بچه دلالت کند امراض مادر او و عروض استفراغات بدان و خصوصاً
استفراغ خون حیض و بعضی زنان را که جنین [illegible] قلت خون حیض در حالت حمل بسبب کثرت خون می آید اگر ایشان را اتصال در دو حیض

مجاوز از عادت گردد نشان ضعف بچه و غذا نایافتن او بود و همچنین ظهور شیر در اول ماه از حمل چون پستان را بفشرند و ایضاً اگر بچه حرکت معتدبه نکند
و یا در شیر وقت میلاد متحرک گردد نشان ضعف و بدحالی او بود **تدبیر حوامل** فصد و حجامت و اسهال و قی حوامل را قبل از ماه چهارم و بعد از ماه هفتم
ممنوع ست و آنجا که باخراج خون ضرورت افتد بحجامت و دلو تسکین آن توان کرد و الا فصد کنند و خون اندک اندک بدفعات گیرند و در وقت
ضرورت اسهال از مسهل صفرا مناسب بود و هر چه مضعف قلب و معده و مزلق جنین باشد نباید داد و لهذا استعمال بنفشه منع ست
و جمیع ادویه قلبیه چون دواء المسک و مفرحات یاقوتی و خمیره گاوزبان عنبری و خمیره مروارید و انوشدارو آمله و لولوی علوی خان و تریاق فاروق
و شرودیطوس حافظ جنین بود بحسب گرمی و سردی مزاج استعمال نمایند و حامله را قبض شکم ندارند بلکه گاه گاه سکنجبین با گلقند بخورانند و غذای
نرم و زود هضم دهند و گرسنه هم ندارند و از ادویه مدره و مفتحه و مزلقه و چیزهای بادانگیز چون لوبیا و نخود و باقلا و جز آن و استحمام احتراز
ضرور بود و از حرکات شدیده مثل جستن و دویدن و آواز شدید کردن و حمل بار گران و از امتلای غذا و هیضه و غذای تیز و تلخ و غضب
و غم و غنوت و بوی چراغ کشته و آوازهای هولناک و بوهای تیز نگاه دارند و در صورت کثرت رطوبت از جمیع فواکه و شوربای چرب پرهیز ضرور ست
و با خشک شدن رطوبت مزلقه که از قوی‌ترین اسباب اسقاط ست ادرار و تعریق و حقنه و اسهال نفع دارد لیکن تا کار از تعریق بر آید بادرار
نپردازند و تا که مطلب بحقنه نرم گشاید بمسهل و بات مسهله نسازند پس اگر بعض اعراض مثل جریان حیض و ورم رحم و غیر آن عارض شود
علاج آن نمایند و اگر قی و غثیان که اکثر حوامل را بسبب اجتماع ماده در معده می افتد عارض گردد تا وقتیکه بافراط نانجامد بند نکنند خاصةً اگر
هنوز چهار ماه نه گذشته باشد اما اگر خوف ضعف شود و از کثرت تهوع بیم تالم جنین باشد یا از چهار ماه در گذشته باشد تسکین او لازم ست بدانچه
در امراض معده در فصل قی و غثیان گفته شد و در حال جهت تسکین آن لیسیدن گلقند و سکنجبین ساده هر یک دو توله بهتر ست و یا سکنجبین
لیمونی و مربای لیمون کاغذی دهند و سفرجل بریان با چند شاخ نعناع سبز خائیدن نفع میکند و لیسیدن گل ارمنی با شربت سیب سرشته از مجربات
نوشته‌اند و ایضاً ماهی قدید شور زیر خاکستر گرم بریان کرده و مربای ترنج و قرص عود و مصطکی و زرشک در شربت غوره و انار ترش
و لیمون و انواع کوامخ و سرکه که اندران زردک و ترب و شلغم و پیاز و غیره افتاده باشد نافع ست و اگر اشتهای فاسد عارض شود گلقند عسلی
و امثال آن که در امراض معده در علاج فساد شهوت مفصل مذکور شد خورانیدن مفید بود و خردل و مانند آن از اشیای حریفه نیز نافع بود
و باشد که بعد چهار ماه خود بخود زائل شود و اگر بعد انقضای ماه چهارم باقی ماند تنقیه معده بملینات و مقویات معده و اعضای رئیسه کنند مانند
گل سرخ و گل گاوزبان هر یک نه ماشه سپستان سی عدد عناب خوبانی هر یک هفت عدد آلو بخارا یازده عدد در گلاب و کیوره شب تر کرده صبح
مغز خیارشنبر شش توله شیرخشت گلقند هر یک چهار توله مالیده روغن بادام هفت ماشه اضافه نموده بنوشانند و وقت شام غذا پلاو و شوربای
بچه مرغ دهند و روز دیگر طباشیر و لاجورد مغسول هر یک یک ماشه در جوارش فواکه علوی خان نه ماشه آمیخته در ورق نقره پیچیده بخورانند و بالای
آن شربت کیوره و انار شیرین هر یک یکنیم توله در گلاب و عرق بهار نارنج و کیوره هر یک پنج توله تخم شربتی نه ماشه بنوشانند و همین نمط سه چهار
روز استعمال نموده بمقویات معده مانند جوارش مصطکی و انوشدارو ساده و لولوی علوی خان با شربت زرشک و حصرم و انار کوبی در عرق نعناع سبز
و گلاب تقویت دهند و بجای چیزهای بد بخوردن طباشیر اکتفا نمایند و یا قرص طباشیر ساده که در آب لیمو ساخته باشند بسیار نافع ست و اگر
اشتها ساقط گردد زراوند قدری پیش از غذا و بعد آن و خصوصاً با شراب ریحانی ترش مفید بود و اکثر بعد سه چهار ماه خود بخود دفع میشود
و اگر بعد از ان باقی ماند شراب ریحانی هفت ماشه در عرق کیوره هفت توله و گلاب دو توله ممزوج نموده وقت شب بنوشانند و بکباب ماهی
مرغ متنقل نمایند و هر روز سه ماشه شراب و یک یک توله کیوره و گلاب اضافه نمایند تا یکهفته بعده هر روز بکاهند و از قصب الذریره و قسط شیرین
و گل سرخ و سنبل الطیب و سعد برابر در آب به ضیب بشراب ریحانی که تا آمیخته بر معده ضماد نمایند و جوارش عود ترش علوی خان نه ماشه با سکنجبین ترنجی

لیمونی ایشان سه توله و عرق کیوڑه سه توله خواستند و اگر خفقان عارض گردد اندک گلاب نیم گرم خوردن آنرا زائل کند و معجون حافظ الجنین
که نسخهٔ آن در قرابادین مذکور شد مجرب است و عرق گاوزبان ساده و عنبری و عرق بادرنجبویه و عرق منڈی نوشیدن نیز مجرب و اگر ریاح در معده
و امعا بگردد و آروغ آید و دفع نشود معجون کمونی با عرق بادیان و پودینه و سفوف متلیا تا و جوارش مصطکی و امثال آن اندکی بالای طعام
بخورانند و مصطکی ماشه تنها و یا با برگ تنبول یعنی پان و فوفل بخایند و کذا قاقلین و اگر درد شکم و پشت و مثانه حادث شود مالش روغن گل و تکمید از
پشک بز و نان پخته آنرا دفع کند و کذا تلطیف غذا و اگر خارش و جوشش زرد ظاهر گردد لعاب خطمی و گل سرشو طلا کنند و مرداسنگ در آب شسته
سوده و یا البته سوده طلا کردن مجرب نوشته و اگر زائل نشود از باطن ران بحجامت و یا زلو قدری خون بگیرند و اگر در آخر حمل آب از فرج جاری شود
و حرکت بچه بدستور بود و درد نباشد برای تقویت مصطکی یکماشه سوده با نوشدارو شش ماشه همراه عرق مناسب دهند و اگر بسبب انقباض
انجره و احتباس انجاب قلب و دماغ یکدو بار در شب و روز غشی و بیهوشی افتد و دندان بهم نشیند آب انار شیرین گلاب عرق گاوزبان عرق
بادیان هر یک چهار توله دهند و شب وقت خواب گلقند دو توله با گلاب و عرق بادیان بدهند و اگر در مزاج حرارت نباشد عود صلیب یکماشه گلاب
سوده یا یاقوتی معتدل سرشته تناول نمایند بعد آن گل گاوزبان شش ماشه بگلاب جوشانیده شربت گاوزبان داخل کرده بنوشند و اگر تپ عارض
شود و مسهل خفیف داده تبرید شیرهٔ خیارین شیرهٔ تخم کاسنی هر یک شش ماشه عرق بادیان ده توله شربت بزوری بارد دو توله خاکشی چهار ماشه
دهند و در تپ بالرزه سرفه عنب الثعلب اصل السوس هر یک چهار ماشه زوفای خشک گل خطمی هر یک سه ماشه جوشانیده شربت بنفشه دو توله
خاکشی چهار ماشه دهند بجای آب عرق و برای تکسر اعضا روغن گل مالند و اگر حامله خفقانی را اسهال و تپ شود تبرید موافق نمایند اول
خاکشی چهار ماشه در عرق قبانات ده دام بجوشش داده سرد کرده با شربت نیلوفر دهند و باشوربا و غیره تدابیر بعمل آرند پس اگر دفعة اسهال و تپ
عارض گردد لعاب ریشهٔ خطمی چهار ماشه تخم ریحان چهار ماشه پاشیده افزایند و اگر فائده نشود ریشهٔ خطمی تخم اسپغول هر یک چهار ماشه جوشانیده
اسپغول شش ماشه پاشیده شیرینی بدهند با گل ارمنی یکماشه چهار تخم یک توله بجای اسپغول افزایند با لعاب بهدانه سه ماشه لعاب ریشهٔ خطمی
چهار ماشه شربت بنفشه دو توله عرق عنب الثعلب چهار توله عرق کاسنی سه توله عرق بارتنگ شش توله صمغ عربی یکماشه سوده پاشیده دهند و اگر
قی شود صمغ عربی که مقوی است موقوف کنند و بجای شربت بنفشه شربت انارین که قی را سود دارد و مقوی معده است داخل کنند و اگر درد شکم
و بی کلی و قبض بواسیر باشد گل خطمی سه ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده شیرهٔ کاسنی پنج ماشه گلقند دو توله خاکشی چهار ماشه دهند و اگر در آخر
ماه هشتم تکسر اعضا و زردی چهره و اعضا ظاهر گردد عنب الثعلب بادیان هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات توله داخل کرده ریوند چینی دو ماشه
سوده پاشیده برای تنقیح سدهٔ جگر دهند و سفوف ریوند و حب آن همراه مدرات و مفتحات درین باب مشکور است لیکن در ماه اول
و آخر مسهل و مدر ممنوع است که در ادرار قوی خوف اسقاط است الکنون بدانند که هرگاه حامله را ثقل و را سفل شکم زیر ناف و پشت و درد
سر کنج ران و حرارت در شکم و انتفاخ شدید در فم رحم و رطوبت آمدن از آن محسوس گردد بدانند که وقت زادنش رسیده و چون سر بچه آشکار
شود و در کنج ران انتفاخ شدید گردد هنگام زادن بود پس اگر درد زه شدت کند هرچه در علاج عسر ولادت گذشت بعمل آرند و بعد از آن چون
حرکت بچه محسوس نشود و پای حامله سرد گردد و تا چهار روز درد ولادت ماند بباید دانست که بچه مرده است درین صورت علاج اخراج
جنین میت کنند و اگر بعد تولد بچه مشیمه بماند هرچه در علاج اخراج مشیمه گذشته بکار برند و بعد از آنکه زن بزاید تدبیر بچه و حاملو که عنقریب میاید رجوع نمایند

اقوال اکابر ابو سهل گوید که شهوات ردیه حامله را بریاضت معتدل نفع کند پس آب طبیخ شبت بما العسل بنوشند تا خلط ردی معده بسهولت دفع
شود بچه شوربای لحوم طیور رطیب لذیذ بغیر دسومت و شراب اصفر که خوش طعم و بو آنرا موافق بود و از فواکه مویز و انار
از بقول کاسنی بستانی و دیری و کاهو پس اگر اشتهای گل باشد بریان و نخود بریان و باقلای بریان و گندم بریان

خورانند و از خارج بر معده قیروطی معمول بموم و مصطکی و سنبل و گل سرخ و افسنتین و روغن ناردین ضماد کنند و اگر حامله بریاح و اوجاع رحم ایذا
یابد این جوارش استعمال کنند مروارید ناسفته عاقرقرحا هر واحد یکدرم زنجبیل مصطکی هر واحد دو درم زرنباد درونج تخم کرفس شیطرج بسباسه
سنبل قرفه قرنفل هر واحد دو درم نانخواه و دارفلفل هر واحد سه درم دارچینی پنجدرم شکر برابر جمله یا زیاده کوفته بیخته یک ملعقه یا دو بشراب ممزوج بدهند
و ملعقه چهار مثقال ست دیگر برای زنی که آنرا ریاح در حمل عارض شود جندبیدستر حلتیت زرنباد درونج تخم کرفس هر واحد دو درم شکر بست و چهار
درم کوفته بیخته یکدرم با آب مطبوخ انیسون و مصطکی بخورند دیگر برای ریاحی که حوامل را رود هد و برای اختلال طبیعت جندبیدستر جدوار
زرنباد درونج هر واحد پنجدرم نانخواه تخم کرفس هر واحد یکدرم بزرالبنج سفید مروارید ناسفته هر واحد نیم درم شکر سه چند مجموع آمیخته یکدرم بشراب
بدهند دیگر برای حوامل که حفظ جنین و طرد ریاح از رحم کند زرنباد درونج هر واحد دو درم مروارید ناسفته بسد کهربا ابریشم خام هر واحد یکدرم
جندبیدستر یکنیم درم اشنه سنبل الطیب هر واحد نیم درم سبل(?) زعفران قرنفل هر واحد یکدرم عسل بمقدار حاجت شربتی یکدرم بشراب ممزوج و آنچه ابرا آید
تشنج که در پاهای حوامل پیدا شود نافع بود خاکستر سرگین گاو در سرکه ترکرده بران نهند و روغن گل با سرکه حل کرده برپایها مالند و نمک سوده با سرکه ضماد کنند و برگ کرنب
جوشانیده ضماد نمایند و عفص سوده با آب کرنب حل کرده و صبر و صندل سرخ و فوفل با آب عنب الثعلب طلا کنند تشنج میفر(?) باید تدبیر کلی حوامل اینست که مدام
تلیین طبیعت ایشان غذا باید داشت بدانچه ملین باعتدال باشد مثل شوربای چرب و مثل شیر خشت و مانند آن اگر قبض طبع بسیار باشد و تکلیف ریاضت
معتدل و مشی ملایم بغیر افراط دهند و باید که او مانع حمام نکنند بلکه حمام برایشان حرام ست مگر نزد ولادت و بر سر ایشان روغن نهاد باید که گاهی از ان
نزله و سرفه تحریک بچه عارض شود و مستعد باسقاط نماید و واجب ست که از حرکت مفرط و جستن و ضربه و سقطه و جماع خاصه و امتلای غذا و غضب
اجتناب نمایند و آنچه غم آرد برایشان وارد نکنند و جمیع اسباب اسقاط از ایشان دور دارند و خصوصاً در ماه اول تا بست روز و خصوصاً
در هفته اول و تا سه روز از علوق پس دران وقت برایشان هر حرکت حرام ست و بدانچه بهر حفظ جنین در باب کثرت اسقاط نوشتیم نگاه کنند
و باید که زیر سر ایشان بعوت(?) نرم بپوشند و اغذیه ایشان نان پاکیزه و اسفیدباجات و زیرباجات سازند و از جمله حریف و تلخ مثل کبر
و ترمس و زیتون خام و از همه مدر حیض مثل لوبیا و نخود و کرنب اجتناب کنند و اگر در حمل اشتهای طعام باشد بقراط آشامیدن سویق در آب
امر کند و اگرچه نفخ مینماید سریع الغذا است و شراب ایشان ریحانی کهنه رقیق بود و بقراط گفته که ایشان را شراب اسود بنوشانند
و اغلب که مراد آن رقیق کهنه سیاه بود و سیاهی او بسبب قوت او بود لیکن او باشد و نقل ایشان مویز و بهی شیرین و امرود و شبه اشتها
و سیب میخوش و انار میخوش ست و اما ادویه ایشان مثل این جوارش لولوست بگیرند مروارید ناسفته عاقرقرحا هر واحد یکدرم با اجزا نسبت
که در قول ابو سهل گذشت لیکن درینجا وزن زنجبیل و مصطکی هر واحد چهار درم و قاقله و جوزبوا و حض(?) سنبل و قرنفل ست و بهمن سرخ و سفید هر واحد
سه درم زیاده کرده و این جوارش اصلاح حال رحم و معده آن میکند و باید که عنایت بمعده ایشان بسیار دارند و تقویت آن بمثل گلقند مع عود
و مصطکی و مانند آن و جوارشات مرتب از شکر بسیار با فادیه لطیفه که بسیار تیز نباشد و باضمده قابضه مسخنه خوشبو کنند و چون اشتهای
حامله ساقط شود ترک چیزهای بسیار چرب و بسیار شیرین و باستعمال مشی آهسته و لقصد در شرب آب انتفاع یابد و از شراب بر ریحانی
اندک رقیق اقتصار کنند که آن مصلح اشتها و ترک غثیان وقی بسیار نافع ست و از ادویه اعاده کننده اشتها هر چیزکه دران قبض مع
حرارت لطیفه باشد مثل عنصلی اگر مطبوخ بشبت نوشیدن ست و زراوند قبل طعام و بعد آن اندک بخورانند و ضمادات معروف مقوی
معده مرتب از بهی و تفاح و قصب الذریره و سنبل بشراب ریحانی کهنه استعمال کنند و گاهی دران تخم کرفس و انیسون و بادیان داخل کرده میشود
و خصوصاً اگر در انجا درد و نفخه باشد و اگر اشتهای او بافراط فساد پذیرد در تنقیه معده او مثل آب گلقند مرتب از گل سرخ فارسی سعی نمایند
بعد از ان بجوارشات اصلاح نمایند و زیب غوره و شربت او مرتب بعسل یا با ار(?) الشکر و درین باب نسخه جیدست و موافق جنین و نشاسته

یا بآب ترمس مطبوخ بدہند یا غالیہ نیم درم تا نیم مثقال بشراب کہنہ حل کردہ دہند و قوت حاملہ بماء اللحم و شراب و خوشبو و بخور نگاہ دارند پس
از زن بزاید و مشیمہ باقی ماند باوخال فتیلہ کاغذ در بینی یا بکندش عطسہ آورند و اگر ساقط نشود ابہل و حلبہ بجوشانیدہ بقدر دو اوقیہ
با نیم درم سکبینج و نیم دانگ جند بیدستر و نیم درم بہروزہ بنوشانند و زن را بالای ظرف سوراخ دار یا کرسی سوراخ دار نشانیدہ و زیر او بہر کے
و بہروزہ بر آتش انداختہ بخور کنند و اگر بچہ بمیرد داد و بہ اخراج مشیمہ محتبس کہ مذکور شد استعمال نمایند **جرجانی و ایلاقی** می نویسند کہ علاج
غثیان و اشتہای گل خوردن و عدم اشتہا آنست کہ در حالت ہیجان غثیان طبیخ شبت بہا عسل آمیختہ نیم گرم بدہند تا قی کند و اخلاط
ردی از معدہ پاک گردد و ریاضت معتدل بکار برند و شربت ترنج مربی و بہی بریان بطریقیکہ در قول شیخ گذشت و جوارش
عود و گلقند باندکے مصطکی و عود سود دارد و صاحب مزاج گرم را شربت ترنج و لیمون و شربت غورہ موافق بود و طعامہای سبک خورد
چون گوشت دراج و مرغ خانگی و بزغالہ و نان پاکیزہ و گاہ در طعام اندکے پیاز بسرکہ پروردہ و اندکے خردل بکار برند تا اشتہا بجنباند و از نقول کاسنی
و کاہو و اندکے جرجیر روا باشد و نقل میوہائی کہ در قول شیخ گذشت و کذا ضماد و دیگر اضمدہ کہ در علاج ضعف معدہ و جگر مذکور شد درین باب
نافع ست و این شربت غثیان و قی را باز دارد قرنفل قسط شیرین مصطکی جوزبوا سک قاقلہ عود کبابہ برابر شربتی مثقال بآب سیب
و اگر حیض بیرون آید قرص کہربا و ہرچہ در علاج کثرت طمث مذکور شد بکار برند و از چیزہای ملین بجز خیار شنبر و ترنجبین
و شیر خشت و شربت آلوچیزے دیگر نشاید داد **ابن نوح** گوید کہ خواب و لہو و راحت و خوشبو برای حبالی افزایند و چون سقوط اشتہا
افزا نماید اندکے از اشیای حریفہ مثل پیاز و خردل و مانند آن کہ معین شتہا باشد بدہند و کندر و مصطکی بخایند و بہی و انار و ترنج
بخورانند و از اغذیہ ردیہ کثیر التحلیل احتراز کنند کہ باین تدبیر امکان خلاص از مرض در حالت حمل ست و سیر کوفتہ آب او بگیرند و ہمچندان
روغن گنجد انداختہ بپزند تا آب برود و روغن باقی ماند و بر فم معدہ و رحم طلا کنند کہ آنرا و نیز نفس بارد و جمیع ریاح را نافع ست و اگر اسہال
عارض شود و علاجش بجہتہا کنند مگر آنکہ از آشامیدن ادویہ چارہ نباشد و بقراط گفتہ کہ علاج حوامل از ماہ چہارم تا ہفتم کنند و در غیر این مدت
از علاج ایشان حذر نمایند **تدبیر اذکار** یعنی تدبیریکہ زن حاملہ بہ پسر گردد **شیخ** میفرماید واجب ست کہ تسخین زن و مرد بعطر و بخور و باغذیہ
کنند و بشرب شراب و دلیطوس و بخورات و فرزجات مذکورہ اگر احتیاج بسوی آنہا افتد و بحقنہای مسخنہ و مروخات بہر دو التفات نکنند
بسوی کسیکہ میگوید واجب ست کہ زن ضعیف المنی باشد تا از ان بچہ نرینہ پیدا شود بلکہ می باید کہ غلیظ المنی قوی حار بود چہ مثل این منی اولی
بقبول ذکورت ست و لیکن واجب نیست کہ از منی او منی مرد عاجز باشد بلکہ واجب ست کہ منی مرد قویتر درین باب از ان باشد و باید کہ جماع
مدتی ترک کنند و از اتباع اعراض اصلاح ہم نباید تا منی فاسد گردد و مرد و زن کثرت شرب آب نکنند بلکہ اندک اندک از ان بنوشند و باغذیہ
قویہ مسخنہ غذا سازند بعد از ان مرد تجربہ منی خود کند پس مادام کہ رقیق باشد بداند کہ حاجت بعلاج باقی ست و چون منی غلیظ گردد و بعد از ان
چند روز صبر کنند و بر تدبیر مشغول استمرار نماید تا منی قوی گردد و اجتماع کند بروجہی کہ اشارہ بہر دو کردہ باشد پس مواقعت بازن کند بوقتیکہ بہر
آن اشارہ کردہ شدہ و در اعطر موضع بعطر حار مثل ند مسک و زعفران و عود ہندی و انہ کا فور اجتناب نماید و در خوشحال تر حال از طیب نفس
و بہجت تمام بے باشد و در اذکار فکر کند و وہم او مردان قوی ذوی البطش را حاضر نماید و چشم او بصورت مرد یا قوم خلقت و ابسل ہیئت مقابلہ کند
و سرفرود آید و فرغ کند و فارغ شود **تدبیر زچہ** زنی کہ بچہ بزاید می باید کہ در خانہ معتدل بزاید و تا سہ روز او را اغذا ندہند و نا نخواہ او را در آب
بجوشانند و ضمادات نمودہ شکر سفید در ان انداختہ مثل حریرہ بپزند و روغن زرد و زنجبیل داخل کردہ بنوشانند و اگر موسم گرما باشد یا مزاج گرم بود
عوض نانخواہ تخم ریحان کنند و بجای آب عرق عنب الثعلب یا عرق گاوزبان بدہند و اکثر زنان ہند کھانہ را در قند آمیختہ بخورند و ترکیبا خلق
او آنیست کہ اول اسپوہ را در روغن زرد بریان کنند و بیرون آرند بعد آن کھانہ را در روغن مذکور بریان نمایند و قند را در آب غلیظ قوام نمودہ

ودرین زمین اینست که حلیله زنجبیل فلفل سیاه دارفلفل نرکچور دارچینی تیج ناگرموتهه سپیاری دکهنی هریک دو دام شکر سفید چهار آثار یا بو بالا
شاهجهانی شیر گاو شش آثار یا بو بالا روغن گاو بست دام بدستور معمول پنڈیها ساخته بقدر مناسب استعمال نمایند **ایضاً** که بعد زائیدن هردو
کله هم نشیند و دهن وانستو و اسطوخودوس بادیان بای برنگ گل بابونه هریک توله مویز منقی ده دانه جوشانیده صاف نموده بهر حیله که ممکن
باشد بنوشانند و بعد افاقه بادیان درمج هریک دو توله جوشانیده غرغره کنانند و جوزبوا سائیده بروغن کنجد آمیخته نیمگرم بر کله و بناگوش ضماد نمایند
زنجبیل پیپلا مول کانیمچل خشک سوده بمالند **ایضاً** که نافع پرسوت ست لوده چراپته اندرجو ناگلیسر بکیر مول العبل سرشته بلبیند **ایضاً**
مفرح که نافع پرسوت ست دارچینی ابریشم زعفران جوزبوا قرنفل بسباسه لسان العصافیر مصطکی فافلیه خولنجان درونج مساوی کوفته
بیخته بمویز منقی معجون آن ابسر شفند شربت دو درم بشربت گاوزبان **ایضاً** حب هندی برای پرسوت که عبارت ست از کثرت عرق
و دفی حواس که قریب بغشی بود نافع بچهناگ مدبر تنبیر افیون سهاگه شنگرف قرنفل فلفل سیاه دارفلفل عاقرقرحا مساوی اول فلفل را با
بچهناگ مدبر بشیره برگ تنبول با مصالح دو پاس کهرل کنند بعده همه ادویه کوفته بیخته انداخته کهرل نموده برابر سرشف حب بندند یک یا دو حب
حسب سن در برگ تنبول دهند **ایضاً** گویند که سلیت و پرسوت در سه روز دفع کند زهره مچهه یکدرم نیکوفته در روغن زرد بسوزانند و یک قرنفل
کلان وابر و چهار دام مرچ سیاه نیز دران روغن بسوزانند هرگاه همه سوخته شود خوب سائیده برابر دانه موتهه حب بندند و یک حب هر روز تا سه روز
بخورانند مجرب ست و اگر دست و پا سرد شده باشد یک حب بخورانند بحال آید و روغن آن برای قوت باه و وجع مفاصل بکار آید **ایضاً** برای
پرسوت سرتال شنگرف بچهناگ سیماب هریک توله اگر بجای سیماب ... انار ازند رنگ زرد پیدا کند و در حال ادخال سیماب رنگ سیاه بود باید که
در شراب قسم اول کهرل کنند گاهی در آب ادرک و حب مثل دانه موتهه بندند و کم و زیاده نمودن ادویه اختیار است **ایضاً** بجهت سلیت و پرسوت
که دست و پا سرد میشود نافع کندر زباد ایرسا هریک پنج ماشه جدوار چهار ماشه مشک نیم ماشه قفر الیهود یک ماشه سائیده با عسل مساوی
آمیخته معجون سازند و حسب مزاج دهند **ایضاً** که پرسوت دهبوله را نافع شنگرف مرچ تخم سنبهالو پیپل هر واحد یک ماشه سوای شنگرف
کوفته بیخته شنگرف را با آب سحق نموده دواها آمیخته بقدر نخود حب گولی بسته وقت حاجت یک گولی بخورند **ایضاً** تخم دهتوره سیاه یکدرم
زنجبیل فلفل سیاه هریک شش ماشه مشک نیم ماشه کوفته بیخته با آب حب بسته یکی صبح و بعد چند روز یک حب شام نیز بخورد **تدبیر**
مولود هرگاه طفل متولد شود تن او را از هوای سرد محفوظ دارند و پیش از شیر عسل بلیسانند و یا خرما را سائیده از انگشت شهادت بر کام
او مالند و کام را بهر چیزی که بمالند در مدت حیات از ان چیز ضرر نمی یابد و گفته اند که اگر قدر زهر سعدی سوده بروز تولد پیش از دادن شیر بر کام
بمالند در ایام حیات خود از سموم مضره و بد و جلد و نعمه متضرر نگردد پس طفل را از نمک و آب غسل دهند بعد آن با آب شیرین نیمگرم و وقت غسل احتیاط
کنند که آب در دهن و بینی و چشم نرسد و هنگام غسل از انگشت خنصر مقعد طفل را بکشایند و بعد از غسل فلوس ... در آب تازه و عرق بادیان
و نبات سفید بجوشانیده دهند و بعد از هشت پاس از وقت ولادت شیر بنوشانند و درین زمانه معمول ست که پیش از دادن شیر دوای طین
که آنرا جنم گهتی می نامند میدهند اجزای آن معمولی اینست که برگ نیم بای برنگ بادکهنبه نرکچور هلیله کلان هلیله خرد دندانه چکادانه گل سرخ
مویز منقی بادیان شاهتره مغز فلوس مغز بادام هناسه در آب جوشانیده صاف نموده میدهند و بعضی عناب سپستان چاکسو صندل سرخ عوض
برگ نیم و بای برنگ و بادکهنبه و دندانه و مویز منقی و شاهتره و بادام داخل میکنند و روده ناف که آنرا نال میگویند از طرف دوم تا اول شبیه
متصل سینه باشد آنرا ... چیزی گرد سیاه مانند رنگ جگر پیدا شد می باید که آن روده را از انگشت سبابه و انگشت شهادت گرفته از طرف شکم بطرف
شبیه بمالند تا آنچه در روده باشد از اخلاط و باد بیرون رود پس بریسمان نرم تافته بروغن گاو چرب ساخته بفاصله یک شبر و چهار انگشت مضموم
از ناف آن روده را بربندند و بآهن قطع کنند و بعد از قطع خرقه بروغن کنجد یا روغن زیت آغشته بر ناف نهند و لحظه بلحظه بروغن اندوخته باشند

تا ناف را گرم و سخت کند و دود که ناف در سه چهار روز خشک شده بیفتد پس خاکستر صدف بر ناف بپاشند تا که ناف خشک گردد و تحت پستان [illegible]
نرسانند و اگر ورم یا نتوء در ناف حادث شود علاج آن در جایگاهش مذکور شده و تا وقتیکه طفل خود شیر طلب نکند دیگر شیر ندهند و طفل را [illegible]
بستن تا سه چهار ماه لازم بود که موجب محافظت اشکال اعضاست و طفل را پس از [illegible] روغن بمالند اگر پسر باشد بروغن گاو و اگر دختر باشد
بروغن بنفشه و روغن گاو بمالند بوعلی سینا می‌نویسد که چون بچه پیدا شود و ناف او منقطع شود [illegible] نکنند خشک نگردد و تا زمانی اسهال [illegible]
بدانند که بچه ضعیف است و زنده نخواهد ماند و هرگاه مولود معتدل المزاج پیدا شود و بعد قطع ناف [illegible] و ذریره و [illegible]
و مرسا و سائیده بران بپاشند که تجفیف و اصلاح آن بسرعت نماید و در آب نمک که برای غسل او ترتیب داده اند اندک [illegible] و قسط و [illegible]
و صعتر داخل کردن اولی ست بعده چون با آب شیرین نیمگرم غسل دهند بینی او را با انگشت ناخن بریده پاک کنند و اندکی زیت در چشم او بچکانند
و بعد تقمیط در خانه معتدل الهوا بخوابانند و خانه مائل بظلمت باشد و شعاع غالب در آن نبود و جانب سر او از سائر بدن در خوابگاه بلند باید
داشت و از پیچیدن گردن و دست و پا و پشت او در خوابگاه و غیره حذر کنند و غسل او به آب معتدل [illegible] بحرارت [illegible]
و بهترین وقت غسل او بعد خواب طویل اوست و جائز ست که در روزی دو سه بار غسل دهند [illegible] نقل کنند اگر وقت گرما باشد و الا [illegible]
معتدل الحرارت از آن و در [illegible] بدن او گرم و سرخ گردد و در حمام [illegible] بعده بدن [illegible] گوش [illegible] حفظ او از دخول آب [illegible]
بعد تنشیف بدن او بخرقه ملائم بآهستگی کنند و بعد از آن در خرقه [illegible] و [illegible] زیت شیرین بچکانند تا غسل چشم [illegible] او کند
[illegible] گویند که بعد تولد طفل [illegible] و گل سرخ سوده بران بپاشند و گوش او را استصاص کنند [illegible]
[illegible] و گل سرخ سوده گذارند و کف او در میان رانهای او بعده دست و پای او را آهسته کرده [illegible]
[illegible] بسیار چهار پیچیده ننهند و بر پیشانی عصابه بر نهند و اندک زیاده [illegible] آب شیرین نیمگرم [illegible]
و گل سرخ چون سائیده باشند غسل دهند و بعد غسل گوش او را استصاص نمایند [illegible] پوشیده بخوابانند و بلطف [illegible]
و بالحان ملائم بسیار بنوید و در [illegible] بسیار روشن نخوابانند و پسر را تا چهار ماه روغن القوت بمالند و دختر را [illegible] روغن بنفشه [illegible] بمالند
باید که هرگاه طفل بگرید تفقد حال او نمایند و از آنچه او را ایذا دهد [illegible] کسی که در تربیت اطفال [illegible] باشد [illegible] آنکه طفل [illegible]
شئی موذی گریه می‌کند و اذیت که بطفل رسد یا از خارج بود و آن بسبب گرمی یا سردی یا مگس یا پشه و مانند آن باشد [illegible] باید که ازان از اله
آن سبب نمایند یا از داخل باشد و این بسبب گرسنگی و تشنگی یا احتباس بول یا براز یا بسبب وجع در بعض اعضا بود [illegible] تشنگی را
[illegible] شیر آب [illegible] کنند و در احتباس بول مغز تخم خربزه بجلاب خورانند و مرضعه او را انجیر [illegible] بدهند و بر عانه آب گرم [illegible]
روغن [illegible] بمالند و اما در احتباس طبیعت شیاف سرگین موش و یا اندک ترنجبین و یا از خطمی [illegible] و مرضعه [illegible]
[illegible] و مرکب و آلو بخارا و انجیر خشک [illegible] بدهند و اگر طفل را [illegible] در بعض اعضا افتد پس نظر کنند که کدام مرض است و معالجه
مناسب آن نمایند تدبیر مرضعه و صبیان بدانکه شیر مادر بهتر از همه شیرهاست و شیر اگرچه از مادر باشد از روز ولادت تا یک هفته نباید داد
و در این اثنا شیر خود در از شخصی دیگر بمکاند و مرضعه از بست و پنج سال کمتر نبود و از سی و پنج سال زیاده نباشد و صحیح البدن و معتدل [illegible]
و با اخلاق محموده و خوبصورت و پستان در حجم متوسط باشد و سترخی نبود و مرضعه که شیر بسیار دهد باید که وضع حمل آن در ماه نهم بوده باشد و
زائیده باشد و بعضی برانند که شیر پسر برای دختر و شیر دختر برای پسر مناسب بود و شیر مرضعه باید که معتدل القوام و معتدل المقدار و سپید [illegible]
و شیرین مزه و پاکیزه بود و متشابه الاجزا و قلیل الرغوه باشد و در میان وضع مرضعه و در میان رضاعت مدت متوسط باشد و آن بعد از
چهل روز تا هفت ماه بود و هر صباح پستان اندکی بدوشند پس در دهن طفل دهد و از جماع و غم و غصه و هرچه باعث فساد شیر باشد احتراز کنند و غذا

مرضعه نان گندم با گوشت بره و بزغاله و از بقولات کاهو از فواکه بادام و فندق مناسب بوده هرگاه شیر غلیظ باشد بملطفات اصلاح کنند و بعد از
سه چهار روز بسکنجبین و آب نیم گرم قی فرموده باشند و باز داشتن از ریاضت و آرام دادن و اغذیه مولد خون غلیظ خورانیدن شیر را غلیظ میکند
و علامت اعتدال قوام شیر آنست که چون شیر را بر ناخن اندازند مائل بسیلان شده متوقف ماند و اگر تکثیر شیر یا تقلیل آن مطلوب باشد تدبیری که در
امراض پستان و در علاج قلت لبن و کثرت لبن مذکور شد بعمل آرند و ریاضت معتدله و اغذیه ملطفه و شرب شراب ریحانی و تناول اغذیه خوشبو در فساد کیفیت
شیر نفع مند بود و اگر شیر متشابه الاجزا نباشد اصلاح غذا کنند و معاجین هاضم بکار برند و اگر کثیر الرغوه باشد ادویه کاسر ریاح خورند و مدت طبیعی ارضاع دو سال
بعده اگر طفل برای شیر بگرید صبر یا سوت و مانند آن اشیای تلخ بر پستان بمالند و در دهن طفل دهند و بهترین موسم برای فطام یعنی جدا کردن طفل
از شیر موسم بهار است و نزدیک فطام آب دهند و غذا شیر و برنج و نان در شیر و شهد سرشته بدهند و در هند معمول است که بعد قطع شیر غذا کهچری مونگ طعام میدهند
و در تهذیب اخلاق طفل کوشند و طفل را از اشیای قویه شدید الحرارت و شدید البرودت نه دهند و حموضات نیز نباید داد و اگر ضرورت حموضات باشد آنوقت
دهند که معده از شیر خالی باشد و علاج شیر خواره بیشتر به علاج مرضعه کنند و اگر طعام خور باشد تدبیر او نیز باید کرد و در روزیکه مرضعه را اسهال باشد و مانند آن
عارض شود آن روز شیر او نه دهند و چون اثر بر آمدن ثنایا ظاهر شود و دندان آغاز کند بنا بر زود بر آمدن دندان آنچه در امراض اسنان در علاج
تسهیل نبات اسنان مذکور شد بکار برند و گاه گاه نمک و شهد در دهان او بمالند تا از قلاع محفوظ ماند و هرگاه طفل گویا شود بیخ زبان او را از انگشت بمالند
معین بر فصاحت است و امراضیکه بصبیان اکثر عارض میشود بمقام هر مرض مسطور است و شیخ این قدر زیاده نوشته که در ایام اول ارضاع
طفل در روزی دو یا سه بار اکتفا نمایند و در ارضاع او بارضاع کثیر ابتدا نکنند یعنی در یکدفعه بلا فاصله شکم سیر رضاعت نکند و در اول شیر
غیر مادر او بدهند تا مزاج مادر او باعتدال آید و بهتر آنست که اول عسل بلیسانند پس شیر دهند و غذای مرضعه گندم و خندروس و ماهی غیر متعفن اللحم و غیره
صلب کنند و بدترین اقول برای او جرجیر و خردل و بادروج است که مفسد شیر اند و در نعناع نیز قوت مجففه مفسده شیر است و مرضعه قوی گردن فراخ سینه
و عظیم العضل سخت لحم و متوسط در فربهی و لاغری بحالتی نه نحیف بود و لطبیعی از انفعالات نفسانی ردی از غضب و غم و جبن و غیره باشد بهتر آنکه این همه
مفسد مزاج اند گاهی این همه برضا متعدی به طفل میشوند و لهذا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از استرضاع مجنونه منع فرموده و پستان مجتمع معتدل
در صلابت و لین باشد و اگر شیر مرضعه غلیظ باشد سکنجبین بزوری مطبوخ بملطفات مثل پودینه و زوفا و حاشا و صعتر جبلی و شربت اصول بنوشانند و ماهی طریخ
بخورانند و در طعام او قدری زیت یا خل کنند و ریاضت معتدل کنانند و اگر غلظ شیر با حرارت مزاج باشد سکنجبین و شراب قبق مجموع یا مفرد بنوشانند و اگر شیر رقیق
باشد و مانعی مثل تپ و غیره نباشد شراب شیرین یا عقید انگور بدهند و امر بخواب مفرط نمایند و مدت میان ولادت مرضعه و ارضاع یکنیم ماه یا دو ماه باشد و بهتر آنست
که شیر اندک اندک بدفعات دهند که ارضاع شکم سیر بیکدفعه گاهی تمدد و نفخ و کثرت ریاح و کثرت سفیدی بول پیدا کند و اگر این حالت عارض شود شیر نه دهند
و بسیار گرسنه دارند و خواب آورند و چون مرضعه را مزاج ردی یا مرض مولم یا احتباس حیض عارض شود بهتر آنست که ارضاع طفل تا صحت مرضعه از
غیر آن کنند و کذلک هرگاه ضرورت نوشیدن دوائی که آنرا قوت و کیفیت غالب باشد بمرضعه افتد شیر او ندهند و چون طفل عقب رضاع بخواب رود گهواره
او را حرکت شدید ندهند بلکه باهستگی بجنبانند و گریه اندک قبل رضاع طفل را نافع بود و چون طفل را اشتهای غیر شیر گردد بتدریج شروع کنند و شدت منع او
و اکتفا بر شیر تنها نکنند و چون ثنایای او ظاهر شود دایه بسوی غذائیکه آن قویتر باشد بتدریج نقل کنند بغیر آنکه چیزی صلب خائیده دهند و اول نان
بدهند تا بخاید بعده نان با آب و عسل یا الشراب ممزوج یا شیر تر کرده دهند و در این هنگام اندک آب بنوشانند و در بعض احیان باندک شراب آمیخته بدهند
و نگذارند که ممتلی گردد و اگر ثقل از طعام و انتفاخ شکم و سفیدی بول آنرا عارض شود از جمیع اغذیه منع کنند تا آنکه هضم گردد و بهتر آنست که در تغذیه او تا تحریک و حمام
تاخیر نمایند بعده چون شیر قطع کنند بغذائیکه از جنس حریره و لحوم خفیفه باشد نقل کنند و باید که فطام تدریج بود نه بیکدفعه و بملوطها از نان و شکر ساخته
مشغول دارند و اگر الحاح بر پستان کند و طلب شیر زیاده بگرید مرو و تخم خرفه هر واحد یکدرم سائیده بر پستان طلا کنند و گوئیم که بالجمله تدبیر اطفال ترطیب است